Y

GWYLIEDYDD;

SEF,

CYLCHGRAWN O WYBODAETH FUDDIOL,

ER BUDD I'R CYMRO UNIAITH.

TAN OLYGIAD GWEINIDOGION YR EGLWYS SEFYDLEDIG.

AM Y FLWYDDYN 1831.

LLYFR VIII.

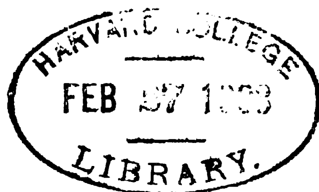
"Yn WYLIEDYDD y'th roddais i dŷ Israel." *Ezec.* xxxiii. 7.

BALA:

ARGRAFFEDIG GAN ROBERT SAUNDERSON.

1831.

HARVARD COLLEGE
FEB
LIBRARY.

Y RHAGYMADRODD.

Mis Rhagfyr a rydd i ni etto hamdden i dalu ein diolchgarwch goreu i'n Gohebwyr a'n derbynwyr am eu cymhorth a'u nodded trwy y flwyddyn a aeth heibio, ac i erfyn estyniad o'u hewyllys da am y flwyddyn a ddaw.

Wrth edrych dros ein Cyhoeddiad am y deuddeng mis diweddaf, nis gallwn lai na theimlo boddiant uwch nag arferol. Dengys ein tu dalenau, mai nid ofer a fu ein bost, pan ddywedasom bod rhai o ddysgedigion enwocaf y Dywysogaeth gwedi addaw i ni gynnorthwy calon a llaw. Ac nid hyn yw y cwbl—da genym weled fod ein Gohebwyr yn deall ysbryd ac amcan ein Cylchgrawn; ac felly, bron bob amser, yn cadw addfwynder a buddioldeb yn bethau penaf mewn golwg. Y mae yn wir y dichon fod ambell ymadrodd wedi dianc i mewn y buasai yn well genym, wrth ail edrych, ei fod wedi ei adael allan: etto yr ydym yn gobeithio na ddiangodd dim o'n llaw â thuedd ynddo i ofidio un meddwl teilwng: os digwyddodd hyn mewn un linell, y linell hòno a ddymunem ddileu.

Wrth fwrw golwg, fel Gwyliedyddion, dros droion yr amseroedd, a llenyddiaeth Gymreig yr oes, nis gallwn lai na galaru, fod rhai o Ohebwyr y Seren, y Dysgedydd, a'r Cymmro, yn parâu i feddwl mai enllib, gwyrni, ac anfri, ydynt offerynau goreu eu hachos. Nid ydym yn ofni dim am ddiogelwch ein Heglwys hybarch oddiwrth ymosodiad y dynion hyn—rhaid i warth yr ymosodiad ddisgyn ar yr ymosodwyr: etto fel Cristionogion, dylem ofyn iddynt gofio un peth y maent wedi ei anghofio hyd yn hyn—*cofio dywedyd y gwir*. Mwy anrhydedd i ni o lawer ydyw bod yn nod i ergydion y dynion hyn, nag yn perthyn i'w plaid. Iddynt hwy y perthyn dangos pa fodd y gellir gwisgo mantell *Rhyddid barn*, fel "cochl malais," fel y medront guddio dagr yn ei phlygiadau. Ynddynt hwy y gwelir pa fodd y gellir aberthu *yspryd* Cristionogol i ddigasedd at *blaid* Gristionogol. Iddynt hwy y perthyn profi, os medrant brofi, pa fodd y mae yr Eglwys a siglodd gestyll Annghrist hyd y sail—yr Eglwys a gyssegrwyd â gwaed merthyri, ac a fendithiwyd âg "ewyllys da preswylydd y berth," wedi y cwbl ei hunan yn aelod diledryw o Annghrist: hyn

yw eu haeriad. Iddynt hwy, o dan rith pleidio llywodraeth, y perthyn y gwarth o athrodi a chamgyhuddo uchafion a goreuon y genedl. Iddynt hwy y perthyn yr ymdrech i dynu i lawr golofnau gwirionedd ac iawn drefn, er mwyn eu gosod yn wasarn i anwiredd, haerllugrwydd, a therfysg. Ai tybied y maent mai am nad yw Eglwyswyr yn gydwybodol yn caru eu trefn eu hunain—mai am nad ydynt yn ofni niweidiau Annibyniaeth—mai am hyny y maent yn tewi? Na! ni allant byth anghofio y diwrnod y cafodd egwyddorion Annibyniaeth y llais uchaf yn Senedd ein teyrnas: ac onid oes rhai ysgrifenwyr Cymreig fel yn llafurio i ddwyn i ben ddiwrnod cyffelyb? Y mae yn drwm genym orfod arfer ymadrodd mor galed am neb: ond pwy, gwedi darllen yr haeriadau disail a maleis-ddrwg a wnaed yn erbyn ein Heglwys a'i Hesgobion yn y Cyhoeddiadau a enwyd, trwy ystod y flwyddyn ddiweddaf, a all ddywedyd ei fod yn rhy galed?

Yr ydym yn byw mewn amseroedd blinion—pan y mae teyrnasoedd cedyrn yn cael eu chwyldroi, a'r gorseddau hynaf yn crynu—pan y mae rhwymau pob cymdeithas yn bygwth ymddatod—pan y mae deiliad yn myned i edrych ar ei reolwr fel gormesdeyrn, a'r gwas yn ystyried pob meistr fel gorthrymydd—pan y mae anesmwythder yn drygu y gwerinos, ac anghytundeb yn niweidio y graddau uwch. Mewn cyfwng fel hyn, onid gwell a fyddai i bleidiau crefyddol, yn lle annelu pob arf yn erbyn dynion sydd am wasanaethu eu Duw a'u cenedl mor gydwybodol a hwythau, ymdrechu dwyn y rhai sydd o dan eu gofal i ysbryd cymhwys i'r amser, a'u cadw yn ddiderfysg "o dan bob dynol ordinhad," trwy gyfeirio eu golwg at "deyrnas ddisigl"—"dinas ag iddi sylfeini, saer ac adeiladydd yr hon yw Duw?" Hyn yr ydym yn hyderu, o dan bob anfri ac erledigaeth, a fydd ymddygiad Gweinidogion ein Heglwys—hyn a fydd unig ymgais y Gwyliedydd tra y byddo hen wersig y Cyhoeddiad, "PERCHWCH BAWB—CERWCH Y BRAWDOLIAETH—OFNWCH DDUW—ANRHYDEDDWCH Y BRENIN"—yn unig reol y

Y CYHOEDDWYR.

PENTREF Y GWYLIEDYDD,
Tach. 26, 1831.

Y GWYLIEDYDD.

IONAWR, 1831.

AR AMRYWIOL ENWAU DUW YN Y BIBL.

MR. GWYLIEDYDD—Ym mhlith yr aml fath Fiblau a gyhoeddir ym mhob iaith yn yr oes frwdfrydig hon, ni thynodd un fy sylwad yn fwy egniol na'r Rhan gyntaf o Fibl Saesneg wythblyg, a gyhoeddwyd yn nechreu y flwyddyn hon (1830). Cyfieithiaf ei *ditl* fel y canlyn—

"*Y Bibl Cyssegr-lân, yn ol y* "*Cyfieithiad awdurdodig, oddieithr* "*y cyfleâd o'r Enwau gwreiddiol* "*Hebreaidd yn lle y geiriau Saes-*"*neg LORD a GOD*" (neu, yn Gymraeg, yn lle y geiriau ARGLWYDD a DUW.)

Rhaid i mi gyfaddef i ryw achreth fy nhreiddio ar y golwg cyntaf, gan ofni bod rhyw neidr yn llechu yn ngwraidd y meillion; ond cefais fy hybu yn ebrwydd drwy yr hyfrydwch o ganfod mai llafur un o ffyddlon weision Crist ydoedd; ac mai rhai o fwriadau penaf y Cyhoeddwr oedd—argyoeddi plant Abraham yn ol y cnawd, bod eu *Messiah* hwynt wedi ymddangos yn wir, yn hanfod Iesu o Nazareth;—ac hefyd gadarnhâu mabanod yn Nghrist, drwy ddangos yn dra eglur bod yr Enwau ysgrythyrol yn yr iaith wreiddiol, y rhai a gyfieithiwyd i ni y Cymry yn ARGLWYDD a DUW, yn llewyrchu goleuni ysblenydd ar swyddau a phriodoliaethau gwahanol y Tad—y Mab—a'r Yspryd Glân.

Oddiar y grediniaeth uchod, meddyliais na byddai cyfieithiad o rai o resymau y Cyhoeddwr ym mhlaid ei orchwyl, a'i eglurhâd o'r Enwau Duwfol Hebreaidd, y'mha rai y rhyngodd bodd i'r Goruchaf wneyd ei Hun yn adnabyddus i'w greaduriaid o ddynolryw, yn annerbyniol gan ddarllenyddion uniaith y Gwyliedydd: a dyma hwynt at eu gwasanaeth. KESEPH yw yr enw a gymmerodd y Cyhoeddwr arno, cymmeraf finnau yr enw

MORGAN.

RHAGLITH.

Y Dadguddiad y rhyngai bodd i JEHOVEH ei wneyd yn ei gylch ei hun, sydd trwy enwau darluniadol o'i anian a'i hanfod, a chyfaddasol i'r ddull y derbynia y meddwl dynol wybodaeth a chyfarwyddyd. Ai nid yw, gan hynny, yn beth o'r pwys mwyaf, bod, yn holl gyfieithiadau y Bibl, i'r Enwau Hebreaidd gael eu cadw, trwy ba rai y gwelodd JEHOFEH ALEHIM yn dda wneuthur ei Hun yn adnabyddus? Yn ysgrythyrau yr Hen Destament dynodir JEHOVEH ALEHIM, y *Rhai Sanctaidd*, trwy enwau gwahanryw, sef ALEH y TAD—AL y Mab—a RUACH yr Yspryd Glân, y rhai a arwyddant yr hyn a elwir genym ni Hanfodau (*persons*)—gan

y Groegiaid *Hypostases*, a chan yr hen Iuddewon *Sephiroth* yn JEHOVEH.

Yn y 4edd benod o Daniel—8, 9, a 17 *adn.* gelwir y RHAI SANCTAIDD yn benodol y SANCTAIDD ALEHIM: felly, a siarad yn gyson â'r iaith ysgrythyrol, nid yw SANCTAIDD a SANCTEIDDRWYDD yn gymhwysiadol ond at JEHOVEH yn unig; oblegid "JEHOVEH yn unig sydd sanctaidd." *Dad.* xv. 4.

Dyma yr achos ein bod yn cyfarfod mor fynych yn yr ysgrythyrau â'r cyfenw sydd mor gymhwys i'r anian Dduwfol, sef, y SANCT, y SANCTAIDD, cyfenw a roddir yn gystal i'r naill ag i'r llall—sef i ALEH yn *Esay* 43. 3.—i AL yn *Hos.* 11. 9.—ac i RUACH yn *Esay* 63. 10. y rhai hefyd a elwir yn wahanol ADON, ALEHIM, a JEHOVEH. Gresyn, gan hynny, weled yr Enwau Hebreaidd JEHOVEH—JEH—ADON—AL—ALEH—ALEHIM, ac ALUEH, yn cael eu cyfieithu, yn ddiwahaniaeth, drwy yr enwau ARGLWYDD a DUW, y rhai nid ydynt yn ddarluniadol o'r Hanfod Duwfol, nac yn wir arwyddocäol o'r Enwau.

* * * *

* * * *

Er bod ALEHIM yn enw lliosog, cyssylltir ef weithiau â berf (*perwyddiad*) yn y rhif unigol, gan ei fod yn cael ei gymhwyso yn gyffredin at ALEH, AL, a RUACH; megys yn yr adnod gyntaf o Genesis—ALEHIM *bera* (Duw a greodd)—yr hwn (ALEHIM) a wyddom drwy dystiolaeth anffaeledig yw y GAIR digrëedig. *Ioan* 1. 1,—3. Gelwir y Mab hefyd yn ALEHIM yn 45 Psalm. Yr apostol at yr Hebreaid a ddeallai y geiriau yn y Psalm uchod yn fynegol am y Mab: "Dy orsedd di, O ALEHIM, sydd byth ac yn dragywydd; teyrnwialen uniondeb yw teyrnwialen dy frenhiniaeth di. Ceraist gyfiawnder, a chaseaist ddrygioni, am hynny y'th eneinniodd ALEHIM, sef dy ALEH di, âg olew llawenydd yn fwy na'th gyfeillion." *Ps.* 45. 5, 6. Llawer o ysgrythyrau eraill a ddynodant Hanfod y Tad drwy yr enw ALEH, a Duwdod Crist drwy yr enw ALEHIM. * * * *

Cyfaddefa y Cyfieithydd iddo ddilyn esamplau plant *Israel*, yn ei orgraff o'r enwau Duwfol, yn hytrach nag unrhyw ddychymygion dynol. Mor ofalus oeddynt hwy yn ngheidwadaeth yr ymadroddion Duwfol, fel ag y bu iddynt oesau yn ol—rifo nid yn unig y geiriau, ond hefyd y llythyrenau cynnwysedig ym mhob llyfr, i gadw eu ysgrifau yn ddilwgr rhag chwanegiad atynt na lleihâd o honynt. *Deut.* 4. 2. Y mae yr ysgrif o'r gyfraith, sydd ganddynt yn eu synagogau hyd y dydd heddyw, heb nodau (*points*) gan felly ateb i gynysgrif Moses, yr hyn ni wrthddadleuir; a'r Iuddewon a ddywedant bod ysgrifenu yr Hebraeg felly yn angheurheidiol, cyn y bydd yn gyfatebol i gynllun Moses.

Arwyddocâd yr Enwau anhalogadwy a gyflëir yn yr Argraphiad (Saesneg) yn lle ARGLWYDD a DUW.

ADON, y sylfan—a gynneil unrhyw beth—llywydd—perchenog—ac Arglwydd y cwbl. Y mae yn arwyddocâu hefyd, nerth—gallu—anghyfnewidioldeb—parhad—mawredd, a phob priodoldeb hanfodol i'r Crëawdydd. Cymhwysir yr enw yn briodol i'r Tad—i'r Mab—ac i'r Yspryd Glân. Gwel *Dan.* 9. 9. *Ps.* 90. 1, 2. ac *Esay* 61. 1.

ADONIM, y rhif lliosog o ADON.

AL, un o'r enwau mwyaf anhawdd yn yr iaith Hebraeg yw hwn. Rhai a'i cyfieithant Y CADARN. *Parkhurst* a dybia ei fod yn arwyddocâu *Cyfryngydd*,

Rhagflaenydd, &c. Ond fe'i ceir yn fynych yn unedig â SHADDAI—KANNOA—JEHOVEH—ac ALEHIM: a dywedir yn hysbysol ei fod yn enw *Mab* ALEH. Gwel *Esay* 9. 6.

ALEH, un a dyngodd, neu a ymrwymodd trwy lw i gyflawni y cyfammod a wnaeth. Gwel *Deut.* 29. 12. Cyfarfyddir â'r enw gyntaf yn *Gen.* 9. 26; a dylid ei ddarllen fel hyn—"JEHOVEH fy ALEH, bendithia Shem," &c. Dywed JEH Crist (*Ioan* 6, 45.)—"Y mae yn ysgrifenedig yn y prophwydi—Pawb a fyddant wedi eu dysgu gan ALEH. Pob un, gan hynny, a glywodd gan y Tad, ac a ddysgodd, sydd yn dyfod ataf fi." Os edrychir i lyfr y prophwydi lle y gwneir yr addewid, fe'i ceir yn *Esay* 54. 13. ac yn *adn.* 5. o'r un benod, ceir tystiolaeth—"ALEH yr holl ddaear y gelwir Ef."

ALEHIM, rhif lliosog o ALEH, a gellir ei gyfieithu—Cyfammodwyr trwy lw. Cyfarchir pob un o'r RHAI SANCTAIDD yn fynych dan yr enw hwn. Ym mhlith llawer o ysgrythyrau, gwel 1 *Bren.* 18. 36. *Gen.* 35. 11. 2 *Cron.* 15. 1.

ALUEH, un a felldithiwyd, neu a fyddo yn ddarostyngedig i felldith; ac felly AL mab ALEH a ymddarostyngodd i'w *wneuthur drosom ni*. *Gal.* 3. 13. "Crist a'n llwyr brynodd oddiwrth felldith y ddeddf, gan ei wneuthur yn felldith drosom ni; canys y mae yn ysgrifenedig—Melldigedig yw pob un sydd ynghrôg ar bren." *Deut.* 21. 23. *Job* a ddywed ar yr un testun (19. 25,—27.) "Mysi a wn fod fy Mhrynwr yn fyw, ac y saif yn y diwedd ar y ddaear; ac er ar ol fy nghroen i bryfed ddifetha y corph hwn, etto caf weled ALUEH yn fy nghnawd (h. y. un a wnaed yn felldith drosof fi), yr hwn a gaf fi i'm fy hun ei weled, a'm llygaid a'i gwelant, ac nid arall (neu yn hytrach, nid un dieithr) er i'm harennau ddarfod ynof."

EHJEH, ni cheir yr Enw hwn ond yn *Ecsod.* 3. 14. lle y cyfieithir YDWYF YR HWN YDWYF. Ei ystyr yn ddiammeu ydyw—"Ydwyf yr Hwn sydd, a'r Hwn a fydd." Gellid ei gyfieithu yn un â'r adnod ganlynol fel hyn—"Ydwyf JEHOVEH—ALEH Abraham, ALEH Isaac, ac ALEH Jacob, wrth yr enw hwn a ddywed—fy mod i JEHOVEH, ac y byddaf yn ALEH iddynt yn dragywyddol."

JEH, a gyfarfyddir gyntaf yn *Ecsod.* 15. 2. "Fy nerth a'm cân yw JEH, ac y mae Efe yn iachawdwriaeth i mi." Cyfansoddir yr enw o ddwy llythyren, y gyntaf a'r olaf o'r enw JEHOVEH. Y mae yn un o enwau AL, y Mab. *Dad.* 1. 8.—22. 13. Ac efe a glodforir dan yr enw hwn pan fyddo ei holl elynion yn faingc i'w draed Ef—*Hallelu* JEH. *Dad.* 19. 1—3. Gwel *Ps.* 68. 18. "Dyrchefaist i'r uchelder, caethiwaist gaethiwed; derbyniaist roddion i ddynion; ie, i'r rhai cyndyn hefyd, ym mhlith pa rai y preswyliaist, JEH ALEHIM." Ac y mae esponiwr diffaeledig (*Ephes.* 4. 7, 8.) yn cyfeirio y geiriau yn bendant at Grist.

JEHOVEH, sydd enw anghyfranadwy, na roddwyd un amser i'r un creadur. *Lightfoot* ar *Esay* 42. 8. Yr oedd gan yr Iuddewon y fath barchedigaeth i'r enw hwn fel na arferent ef, ond ar yr achosion mwyaf pwysig. Dywed *Eusebius* y byddai yr Iuddewon yn ei amser ef yn ysgrifenu yr enw sanctaidd hwn mewn llythyrenau Samaritanaidd, fel na byddai i enau y dienwaededig ei halogi. Cytunir yn awr, na wybu neb, yn ol y dychweliad o gaethiwed Babilon, pa fodd i roddi cywir sain i'r enw. Rhif unigol yw, heb liosówgrif iddo, ac y mae yn enw ar bob un o'r RHAI SANCTAIDD, er ar-

ddangos eu hundod. Y mae y *Tad* yn JEHOVEH. Cymharer *Ps.* 110. 1. â *Mat.* 22. 44. "Dywedodd JEHOVEH wrth fy ADON—Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn faingc i'th draed." Y mae y *Mab* yn JEHOVEH: "Wele y dyddiau yn dyfod, medd JEHOVEH, y cyfodaf i Ddafydd Flaguryn Cyfiawn, a Brenin a deyrnasa ac a lwydda, ac a wnâ farn a chyfiawnder ar y ddaear. * * * a hyn fydd ei enw, JEHOVEH ein Cyfiawnder." *Jer.* 23. 5, 6. Y mae yr Yspryd Glân yn JEHOVEH: "O! yr hon a elwir Tŷ Jacob, a fyrhawyd RUACH JEHOVEH?" *Micah* 2. 7.

IMMANU-AL, y mae genym dystiolaeth mai deongliad yr enw hwn yw AL (Theos) DUW gyda ni. Y mae yn hynod ddarluniadol o'r anian ddynol yn un â'r Dduwfol yn Hanfod *Crist.* Gwel *Esay* 7. 14. "Wele *Almah* (morwyn *bur*) a fydd feichiog, ac a esgor ar fab, ac a eilw ei enw ef IMMANU-AL:" a *Micah* 5. 2. "A thithau *Bethlehem* * * * o honot ti y daw allan un i fod yn llywydd yn *Ishral*, yr hwn yr oedd ei fynediad allan o'r dechreuad, er FY NYDD TRAGYWYDDOLDEB."

KANNOA, y gair hwn a gyfieithir weithiau—*Eiddigus*, mewn manau eraill *Zel* (brwdfrydedd). Gwel *Ecsod.* 34. 14. "Oblegid JEHOVEH, KANNOA yw ei enw, sydd AL KANNOA." Gwel hefyd *Nahum.* 1. 2.

RUACH, yn ein cyfieithiadau ni, rhoddir am y gair hwn, weithiau *gwynt*, weithiau *anadl*, waith arall *yspryd:* ond yn *Gen.* 3. 8. *awel* (yn y Saesneg *cool*). Tybygid y deallid yr adnod hon yn well pe cyfieithid fel hyn—"Ac wedi, hwy a glywsant y LLAIS, JEHOVEH ALEHIM yn ymddiddan â RUACH yn yr ardd y dydd hwnnw: a'r dyn a'i wraig a ymguddiasant o olwg JEHOVEH ALEHIM ym mhren-canol yr ardd." Wrth gymharu *Gen.* yr ail a'r 3ydd *pen.* â *Dad.* 22. nyni a ganfyddwn bod *pren y bywyd* ynghanol yr ardd: ac i ba le y gwnai ein rhieni cyntaf ffoi ar ol eu cwymp truenus, ond at Bren y Bywyd? Ac etto, mewn trugaredd hwy a attaliwyd rhag bwyta o hono, *rhag iddynt*, fel y mynegir, *fyw yn dragywyddol*, yn gaethion i bechod, wedi ymddieithro oddiwrth ALEH, yn gas gan, ac yn casâu, eu gilydd.

Yr *Un Sanctaidd*, a elwir yn y Testament Newydd yn *Yspryd*, ac yn *Yspryd Glân*, a elwir yn yr Hen Destament RUACH. Megys y mae JEHOVEH, yr Hwn yn unig sydd *sanctaidd* (*Dad.* 15. 4.) yn Yspryd—felly y mae yr Yspryd Glân yn JEHOVEH, pe amgen, ni elwid Ef yn *sanctaidd.*

Y mae yr YSPRYD GLAN, yn gystal a'r *Tad* a'r *Mab*, yn meddiannu yr holl briodoliaethau perthynol i JEHOVEH. 1. *Hollwybodaeth:* "Pethau ALEHIM nid edwyn neb ond YSPRYD ALEHIM." 2. *Holl-bresenoldeb:* "I ba le y ffôaf oddiwrth dy YSPRYD?" 3. *Sancteiddrwydd:* "Na chymmer dy YSPRYD GLAN oddiwrthyf." 4. *Tragywyddoledd:* "Yr YSPRYD TRAGYWYDDOL."

Dynodir yr *Yspryd Sanctaidd* trwy yr enwau JEHOVEH—ALEHIM—ADON—y SANCTAIDD—y GORUCHAF—YSPRYD y BYWYD, y GWIRIONEDD, y GRAS, y MABWYSIAD, y DOETHINEB, y FFYDD, y GWYBODAETH, yr ADDEWID;—OFN yr ARGLWYDD—y SANCTEIDDYDD—y DIDDANYDD—yr Hwn a erys gyda phobl ALEH yn dragywyddol. Yn y Testament Newydd gelwir Ef yn *Yspryd Crist;* ac yn yr Hen Destament yn RUACH-AL.

SABAOTH, (neu yn hytrach *Tzabaoth*) *Byddin*, neu *luoedd*—Enw ydyw a unir yn fynych at JEHOVEH, pan fynegir yn fwy penodol ei *allu*, a'i *fawrhydi*. "Mil filoedd a'i gwasanaethent, a myrdd fyrddiwn a safent ger ei fron." *Dan*. 6. 10. "A'r nefoedd, O! JEHOVEH, a foliannant dy ryfeddodau, a'th wirionedd *ynghynnulleidfa y saint*. Canys pwy yn y nefoedd a gystedlir â JEHOVEH—pwy a gyffelybir i JEHOVEH *ym mysg* meibion y cedyrn? AL sydd ofnadwy iawn ynghynnulleidfa y saint, ac i'w arswydo yn ei holl amgylchoedd."

SHADDAI. Cyfieithir y gair hwn yn Lladin *Fulminator* (Taranydd) ond yn Gymraeg *Oll-alluog*. Rhai a dreiglant yr enw o wreiddyn yn arwyddo *dinystriad*. Job, dan deimlad o gasineb JEHOVEH at bechod, a lefodd (*pen*. 6. 3, 4.) "Fy ngofid sydd drymach na thywod y môr, o herwydd y mae saethau SHADDAI ynof, y rhai y mae eu gwenwyn yn yfed fy yspryd. Dychrynfäau ALUEH (h. y. un a felldithiwyd dros bechod) a ymfyddinasant i'm herbyn." Y waith gyntaf yr ymddengys yr enw hwn sydd yn *Gen*. 17. 1.

SHILOH. Unwaith y ceir yr enw hwn yn yr Hen Destament. Llawer o ddeongliadau a roddir i'r gair; megys, Mab—anfon—un anfonedig—cenad—i wneyd heddwch—i waredu—i ddioddef—y dioddefwr—y gorphenydd: ond addefir yn unfarn mai un o enwau y *Messiah* ydyw, yr Hwn "a gasglai ynghyd yn un blant ALEH y rhai a wasgarasid." Y mae peth dyryswch ynghyfieithiad yr adnod, yn yr hon y mae Jacob yn bendithio Judah. *Gen*. 49. 10. "*Hyd oni ddel Shiloh*:" nid yw hyn gytunol âg iaith y brophwydoliaeth, na'r cyflawniad o honi chwaith. Os ystyrir y geiriau yn yr iaith wreiddiol, mynegant yn eglur—"na ymadawai y deyrnwialen o Juda, na deddfwr oddirhwng ei draed ef *dros byth*, canys deuai SHILOH ac a gynnullai bobloedd ato." Yr Iuddewon a dystiasant ger bron Pilat—bod y deyrnwialen *wedi* ymadael o Juda, pan lefasant, "Nid oes i ni frenin ond Cæsar." Ond nid oedd y deyrnwialen i ymadael *dros byth*, canys daeth y SHILOH i gasglu ynghyd yn un, blant ALEH a wasgarasid. Teyrnwialen cyfiawnder yw teyrnwialen ei frenhiniaeth Ef: ei deyrnas Ef sydd deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth Ef sydd o genedlaeth i genedlaeth. A'r angel a ddywedai wrth Fair—"Hwn fydd mawr, ac a elwir yn Fab y Goruchaf; ac iddo Ef y rhydd JEHOVEH ALEH orseddfa ei Dad Dafydd. Ac Efe a deyrnasa ar dŷ Jacob yn dragywydd, ac ar ei frenhiniaeth ni bydd diwedd."

Geiriau Hebreaidd, a gyfieithir yn ein Biblau ni, *Dyn*, *Gwr*, &c.

1. *Adam*—*Gen*. 1. 26. "Gwnawn *Adam* (ddyn) ar ein delw ni." Arwyddocâd yr enw yw *daear*; ac a gymhwysir yn gyffredin at ddyn yn ei gyflwr anianol.

2. *Ish*—*Gen*. 2. 23. "Hon a elwir *Isha*, oblegid o *Ish* y cymmerwyd hi." Arwydda yr enw *ddyn* mewn awdurdod, ac a gymhwysir gan mwyaf at un enwaededig. Yr oedd Noah yn *Ish* cyfiawn, Joseph yn *Ish* llwyddiannus, &c.

3. *Gibbor*—(rhif llios. *Gibborim*) gwr cadarn, penaeth, arglwydd, athraw, &c. *Gen*. 6. 4. "Pan ddaeth meibion ALEHIM at ferched ADAM, a phlanta iddynt, dyma y *Gibborim* a fu *Anashim* enwog gynt.

4. *Anash*—dyn llesg, gwael—un cenedlig—gweinidog. *Gen*. 18. 2. "A chododd Abraham ei lygaid, ac a welodd dri *Anashim* (gwyr llesg) yn sefyll * * * Ac efe a ddywedodd, Fy ADON" (Ar-

glwydd) &c. Tybygol mai dyma y waith gyntaf y cafodd Abraham oleufynag eglur o ymddarostyngiad a chnawdoliaeth Crist. Pa ddadguddiad rhyfeddol sydd yma o addfwynder a gostyngeiddrwydd *Immanu-al.* Ni arddangosir Ef yma drwy ei enw mynychaf GIBBOR (h. y.) Athraw, Penaeth, Arglwydd: ond trwy ymddarostyngiad anghyffelyb, Efe a ymddangosodd i dad y ffyddloniaid ar ddull ei gyflwr isel pan fyddai yn "wr gofidus a chynnefin â dolur"—"ynghyffelybiaeth cnawd pechadurus." (*Rhuf.* 8. 3.) Oddiar yr hyn a ganlyn ym mhellach yn y benod, y mae yn eglur i Abraham â llygad ffydd weled yn ei ofwywr "Ogoniant megys yr unig-anedig oddiwrth y Tad, llawn o Ras a Gwirionedd." "Oni wna Barnydd yr holl ddaear Farn?" "O na ddigied Fy ADON, &c.

Y GWASTRAFFYDD GLODDESTGAR.*

"Ac yno efe a wasgarodd ei ddâ, gan fyw yn afradlon." *Luc* 15. 13.

Ni a welsom yn barod i'r mab afradlon hwn gymmeryd ei daith i wlad bell; canfyddwn yn awr pa fodd yr *ymddygodd* yno. Ni's gallwn ddysgwyl clywed hanes da am un a wnaeth ymddwyn mor ammharchus tu ag at ei dad. Blinodd ar ei dŷ a'i lywodraeth, ni oddefai un attaliad; ac yr oedd mor hunangar fel y mynai bob peth dan ei ofal ei hun; nid ymddiriedai yn ei dad i drefnu drosto; ond tybiai y gallai drefnu yn well drosto ei hun: gan hyny ceisiodd yn goegfalch ei ran. Boddhawyd ef yn y cwbl a ofynai: a'r dyn ieuange, yn ddiatreg, a gyrchodd i fyned i wlad bell, fel na byddai mwy dan reolaeth ei dad.—Cyn gynted ag y gwna drosto ei hun, â yn waeth yn y fan; a gwaeth yw ei hanes bob dydd. Try y gwrthgiliwr yn wrthryfelwr, a gwaria 'r golud a roddes ei Dad iddo. Pellaf yr elom oddiwrth yr haul, dyfnaf y syrthiwn mewn tywyllwch. Pellaf yr êl pechaduriaid oddiwrth Dduw, helaethaf llywodraeth a gaiff pechod arnynt. Pan adawont Dduw, beth a ellir ddysgwyl oddi wrthynt ond cynnyddu fwyfwy yn eu gelyniaeth tu ag ato. "Gwasgarant ei ddâ, gan fyw yn afradlon,"

Pa ddarlun cywir o lawer o'n *hieuengctid* yw hwn! Llawer, pan dyfont i fynu, ar gyffiniau cyflawn oed, sy'n blino ar dŷ eu tad, ac yn ceisio eu mwynhâd penaf oddi cartref. Y pryd hyn, pan lunier sail y fuchedd, amryw o honynt a dyfant yn hynod falch a hunanol, a thybiant lawer gwell am danynt eu hunain nag sy'n unol â'u cymmwysderau a'u cynneddfau da. Maent yn dueddol o edrych ar orchwylion gwasanaethgar islaw eu sylw; ac mor uchel eu bryd, fel y dirmygant aros yn hŵy dan ddisgyblaeth eu rhïeni, er cymmaint eu caredigrwydd a'u doethineb. Ac nid oes neb mor flin ganddynt eu cartref, ac mor anoddefol ganddynt eu llywodraethu, a rhai plant diras *rhïeni duwiol.* Mae gwarafunion crefydd iddynt yn anoddefol; a brysiant i ryddhâu eu hunain o'r rhwymau hyn, i fyned mor belled ag y gallont oddiwrth olwg eu rhïeni, fel y gwastraffont ac y gloddestont heb un attaliad. Hyn a alwant yn rhyddid, pan nad yw ond y caethiwed gwaelaf. Cyfnewidiant lywodraeth rhïeni call serchiadus am ormes-reolaeth nwydau pechadurus. Tra yn dilyn eu mwyniant llygredig, ymdrechant gredu, mai ewyllys a thuedd eu calon yw rheol dyledswydd, a'r ffordd i ddedwyddwch. Pan ddelont unwaith i'r pwll tro hwn,

---

* Parhâd o Rifyn Tachwedd, 1828, tu dalen 330.

aint mor benfeddw, fel y collont braen bob amgyffred o'r gwahaniaeth sydd rhwng drwg a da; a byddant barod i unrhyw waith neu wasanaeth a chwennycho Satan iddynt gymmeryd mewn llaw.

Etto, tra yn dilyn y llwybr drwg afradlon hwn, gwag dybiant fod ganddynt *hawl gyfiawn* i dreftadaeth eu rhieni, a gofynant yn rhyfygus eu rhan, i'w gwario ar eu nwydau afreolus. A phan gaffont eu rhan, buan y treuliant hi, ac y deuant i dlodi ac angen. Marchogant eu ceffyl mawr, a gyrant yn ynfyd; ond buan eu ceir yn ymdrybaeddu yn y llaid. Cyflymaf yr helant yn eu gyrfa ynfyd o wastraff, cyntaf eu gwelir yn llanw eu boliau â chibau moch. Ond, garw yw addef, mae Satan yn peri i'r merched feddwl, mai rhempwyr (*rakes*) wedi diwygio, a wnant y gwŷr goreu! Ond a allwn, ar un sylfaen resymmol, ddisgwyl i'r rhai a adawsent bob egwyddor rinweddol, ac a feithrinient bob drwg nwydau, fod yn well na'r rhai a faethasent yn ofalus bob peth hawddgar a serchiadus yn yr anian ddynol? Twyll a chyfeiliorni a lanwant y byd: a'r rhai a dwyllir, a syrthiant yn ddifeth i drueni yn y diwedd. Yna, uwchlaw pob peth, cais y ddoethineb a ddaw oddi uchod; mwy eu gwerth yw na'r meini gwychaf. "Yr hwn a gaffo ddoethineb sydd yn caru ei enaid ei hun"—"ond ffyliaid a ddiystyrant ddoethineb ac addysg." *Diar.* 1. 7.

I. Mae pob pechadur, wedi ymadael â Duw, *yn hollol wastraffyd, yn byw yn afradlon.*

Ni wnant ddim ond gwario arian eu Harglwydd. Mor gynted ag y derbyniont eu rhan, gwastraffant hi; treuliant hi yn fuan, a byddant wir dlawd, heb ddim ond euogrwydd am eu buchedd ddrwg. Mae pob pechadur allan o Grist yn gwario pob rhodd a dawn a dderbyn gan ei Grewr. Cymmerir ffyrdd gwahanol i wneud hyn, ond yr un peth a wneir. Mae 'r fuchedd yn amrywiol, ond yr un yw yr anian. Maent oll, yn eu ffyrdd eu hun, yn gwario yr hyn a roddodd Duw iddynt, ac yn esgeuluso trysori dim erbyn y byd nesaf.

1. Mae pawb *yn derbyn rhan o'u dâ* gan yr Arglwydd. Cyfranir rhai rhoddion a doniau i bob dyn: nid oes neb heb ryw deithi neu gynneddfau, heb ryw gyfleusderau i wneuthur daioni. Eglur yw, y derbyn rhai fwy nag ereill. Ymddwyn Duw yn hyn megys y Goruchaf, yn gwneuthur a fyno, "gan ranu i bob un o'r neilldu, megys y mae yn ewyllysio." 1 *Cor.* 12. 11. Rhydd i rai un ddawn, i ereill ddwy, ac i ereill bump. Gŵyr beth a wna, a gwna yr hyn sydd oreu; a dylem ni fod yn foddlon. Nid yw ein defnyddioldeb na'n dedwyddwch yn sefyll ar helaethrwydd y pethau a dderbyniom, ond ar y defnydd a wnelom o honynt; a gwna rhai fwy o ddaioni âg un ddawn, nag ereill â deg. Ein doniau yw cynneddfau yr enaid a'r corph—ein hamser a'n bywyd—ein trysorau daearol—ein manteision a'n cyfleusderau i wneuthur daioni—efengyl Crist—a holl foddion gras.

Goruchwylwyr Duw yw pawb. "Eiddo yr Arglwydd y ddaear, a'i chyflawnder." Ni rydd Duw fyth i fynu ei hawl i'w eiddo. Er yr ymddiried ei dda yn nwylaw dynion, etto ceidw ei hawl ynddynt. Pwy a all ddweud, mai eu heiddo yw eu cyrph a'u heneidiau, pan y traetha Duw hyn yn eglur—"Nid ydych yn eiddoch eich hunain; canys er gwerth y prynwyd chwi: gan hyny gogoneddwch Dduw yn eich cyrph, ac yn eich yspryd, y rhai sydd eiddo Duw." 1 *Cor.* 6, 19, 20. Derbyn dynion ddoniau, nid fel eu heiddo eu hunain, ond megys arian eu Harglwydd. Maent "yn oruchwylwyr am-

fyw ras Duw." Pan roddo iddynt ei ddoniau, dywed wrthynt—"'Marchnatêwch hyd oni ddelwyf,' byddwch ffyddlon; masnachwch â'm harian, defnyddiwch hwynt yn ol fy ngorchymyn, fel y rhoddoch gyfrif da yn nydd y cyfrif." Nid ydynt i wario ceiniog ar eu nwydau, a mwyniant y cnawd; ond y cwbl yn ngwasanaeth ac er gogoniant eu Harglwydd. "Pa un bynag gan hyny ai bwyta ai yfed, ai beth bynag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw." 1 *Cor*. 10. 31. Ni ddylem "fyw i ni ein hunain, ond i'r hwn a fu farw trosom." Ni ddylem fyth anghofio, nad ydym yn eiddo ein hunain, ac na feddwn ddim a allwn alw yn eiddo i ni. Eiddo yr Arglwydd yw pob peth, a goruchwylwyr yn unig ydym ni: ac "yr ydys yn disgwyl ar oruchwylwyr gael un yn ffyddlon;" fel y gallont roddi i fynu eu cyfrif gyda llawenydd, ac nid mewn tristwch, yn nydd mawr Duw.

2. Ond nid yw pechaduriaid yn eu cyflwr anadnewyddol yn gwneuthur dim ond *gwastraffu* y dâ a roddir iddynt, a'u gwario ar eu chwantau. Er canfod hyn, sylwch ar gyflwr y byd, pa fodd y mae dynion yn byw, a pha ddefnydd a wnant o'u hamrywiol ddoniau. Camarferant alluoedd eu *cyrph*, a threuliant hwynt yn ngwaith pechod. Bwriadodd Duw y corph i fod yn llestr glân, cyssegredig i'w wasanaeth ef, yn llestr i anrhydedd, ac i fod yn deml i'w Yspryd. Ond pa amrywiol ffyrdd sydd gan ddynion i halogi a dinystrio eu cyrph? Ond os haloga neb deml Dduw (neu yr hyn a ddylai fod yn deml iddo) Duw a'i dyfetha ef. Afradlonant hefyd alluoedd yr *enaid* anfarwol. Rhoddwyd y rhai'n iddynt er dybenion da a goruchel—i wasanaethu ac anrhydeddu Duw, ac i amlygu ei foliant—i fwynhâu cymdeithas sanctaidd âg ef—i'w fawrygu am ei ras, a'i ogoneddu dros byth. Yn lle hyn oll, claddant eu heneidiau yn y ddaear, ac arferant eu galluoedd i bechu yn erbyn Duw mewn miloedd o wahanol ffyrdd.—Camarferant hefyd eu *trysorau daearol*. Addola llawer hwynt gan osod eu calonau arnynt, ac nid ar y rhoddwr; a dewisant hwynt yn hytrach o lawer na rhoddion gwerthfawr Crist. Gellir meddwl eu bod yn pentyru golud, ond ei wario y maent; a cherddant y ffordd a arwain i dlodi diddiwedd. Treulia ereill drachefn y cyfan ar eu hamrywiol chwantau; a thalant yn ddrud am bethau a ddistrywiant gorph ac enaid. Pa ddefnydd bynag a wneir o drysorau byd, gwastraff fydd y cwbl, onid yr hyn a dreulir yn ngwasanaeth ac er gogoniant Duw. Gofelwch, ynte, anrhydeddu Duw â'ch sylwedd. Rhoddwch y cwbl iddo, a chwi a gedwch y cwbl: a'r hyn a wrthodwch sydd wastraff a cholled.

(I'w barhâu.)

DWYFOLDEB YR YSGRYTHYRAU,

Yn cael ei brofi yn y Cyflawniad o rai o'r Prophwydoliaethau mewn perthynas i'r Iuddewon.

Y MAE Cristionogaeth wedi ei hadeiladu ar yr Ysgrythyrau Sanctaidd. Y Bibl ydyw unig sylfaen ein ffydd. Y mae ein golygiadau am Dduw, am danom ein hunain, ein dyledswydd, ein perygl, a'n hiechydwriaeth, ac am fywyd tragywyddol, wedi eu tynu o'r Hen Destament a'r Newydd. Am hyny y mae o'r pwys mwyaf ein bod yn gwybod yn sicr fod yr Ysgrythyrau yn ddwyfol, ac nad oedd yr ysgrifenwyr yn dwyllwyr, neu yn cael eu twyllo, ond "dynion sanctaidd Duw, a lefarasant," ac a ysgrifenasant, "megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Ysbryd Glân." A gellir profi eu bod felly, mewn dwy

ffordd: yn gyntaf, trwy y gwyrthiau a wnaethant i gadarnhâu eu tystiolaeth; yn ail, trwy gyflawniad y pethau a rag-ddywedasant am danynt. Yr oedd y gwyrthiau hyn yn cael eu gwneuthur trwy allu dwyfol, ac ni's gellir meddwl am fynyd y buasai y Duw Hollalluog yn rhoddi ei allu i gynnal twyll. Ond nyni a sylwn yma yn benaf ar *gyflawniad y prophwydoliaethau*, megys yn rhoddi y prawf mwyaf cadarn a diddadl fod y dynion sanctaidd a'u llefarasant wedi eu derbyn oddiwrth Dduw; ac, o ganlyniad, fod yr Ysgrythyrau yn wirionedd, a bod y grefydd a adeiladwyd arnynt yn wirioneddol, ac y gallwn roddi pwys ein gobaith am fywyd tragywyddol ar yr athrawiaethau a'r addewidion sydd yn y Bibl. Am hyny yr ydym yn dal—fod y Bibl yn cynnwys rhag-ddywediadau am lawer o amgylchiadau, yr hyn na allai un synwyr dynol eu rhagweled, a'u bod wedi eu cyflawni yn fanwl—a bod hyn yn rhoddi prawf diamheuol fod y Bibl yn air Duw.

Yr ydys yn gwybod yn dda fod y Bibl yn cynnwys llawer o brophwydoliaethau am bethau i ddyfod. Yn awr y mae yn sicr mai Duw yn unig a ŵyr pa bethau a ddigwydd ar ol hyn. Y mae hyn yn un o'i ragoriaethau; ac y mae yn hèrio eilunod y Paganiaid i ddangos y cyfryw rag-wybodaeth. Y mae efe yn dywedyd, "Mynegwch y pethau a ddaw, fel y gwypom mai duwiau ydych:" ond ni allant wneuthur hyn. Y mae'n wir bod offeiriadau y temlau Paganaidd yn cymmeryd arnynt wneuthur hyn; ond byddent yn aml wedi eu geirio yn y fath fodd fel ag y gellid rhoddi dau ystyr iddynt; neu, byddent yn dweud fel y boddhaent y gwŷr mawr, y rhai a fyddent yn gofyn ac yn talu am gael clywed pa beth a rag-ddywedent. Ond y mae tystiolaeth ddiamheuol fod Duw wedi datguddio ei feddwl ynghylch pethau i ddyfod i Adda, Enoch, Noah, Abraham, Moses, a rhes faith o brophwydi, bron hyd nes y daeth ein Hiachawdwr; ac yr ydym yn darllen am gyflawniad llawer o honynt; ac y mae rhai ereill yn cael eu cyflawni yn awr; ac yr ydym yn sicr y cyflawnir y cwbl yn eu hamser priodol.

Y mae yn ammhossibl mewn un traethawd byr sylwi ar *lawer* o honynt. Am hyny sylwaf ar rai o'r prophwydoliaethau a berthynant i'r Iuddewon—rhai o honynt a gyflawnwyd er's llawer o amser yn ol—ac ereill a gyflawnir bob dydd o flaen ein llygaid, fel ag y mae pob Iuddew a gyfarfyddwn âg ef yn dywedyd—"Yr wyf fi yn dyst byw fod yr Ysgrythyrau yn wirionedd."

Nyni a gyfarwyddwn ein darllenwyr i *Deut.* xxviii. a *Lef.* xxvi. Oddiwrth yr Ysgrythyrau hyn a lefarwyd gan Moses, canfyddwn fod rhyfel-gyrchoedd, gwarchaeoedd, dyoddefaint, dinystr, gormesiad, gwasgariad, a chadwedigaeth yr Iuddewon, wedi eu rhagddywedyd gannoedd o flynyddoedd cyn iddynt gymmeryd lle; am hyny ni's gall neb ddywedyd, gyd â'r cysgod lleiaf o reswm, mai wedi i'r dygwyddiadau gymmeryd lle yr ysgrifenwyd y prophwydoliaethau: oblegid y mae y llyfrau ym mha rai yr ysgrifenwyd y prophwydoliaethau hyn, wedi bod yn nwylaw yr Iuddewon o'r amser hwnw hyd yn awr, ac ni's gall neb a'u darlleno hwy, reu eu cyflawniad, dybied mai twyll ydynt.

Nyni a ddechreuwn gyd â'r *rhyfelgyrchoedd* a wnaed ar eu gwlad, ac yn enwedig Jerusalem. Sicrhaodd Moses iddynt, ychydig cyn ei farwolaeth, os cadwent orchymynion yr Arglwydd, a'i addoli ef, y byddent yn dra llwyddiannus; ond, ar y llaw arall, os gadawent ef, ac yr addolent eilunod, y goddiweddai pob math o felldithion

hwynt—ac y gwnai plâ, newyn, a'r cleddyf eu dyfetha. Ac ym mysg llawer o felldithion ereill, y maent yn cael eu bwgwth â *rhyfelgyrch*; "Yr Arglwydd a ddwg i'th erbyn genedl o bell, sef o eithaf y ddaear, mor gyflym ag yr eheda yr eryr, cenedl yr hon ni ddealli ei hiaith; cenedl wyneb galed, yr hon ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac ni bydd raslawn i'r llangc. A hi á warchae arnat ti yn dy holl byrth, hyd oni syrthio dy uchel a'th gedyrn gaerau." Cyflawnwyd hyn, oddeutu naw can mlynedd wedi hyny, gan y Caldeaid; ond fe'i cyflawnwyd yn fwy llwyr oddeutu deugain mlynedd ar ol esgyniad Crist. Y pryd hyny anfonwyd am Vespasian, ac Adrian, dau dywysog mawr ym mhlith y Rhufeiniaid, o Brydain, yr hon a elwid y pryd hyny yn "eithaf y ddaear;" ac, yn wir, yr ydoedd buddugoliaethau y Rhufeiniaid yn gyflym, fel yr "eheda yr eryr," (ac y mae hefyd yn beth nodedig mai yr *eryr* ydoedd arwydd y Rhufeiniaid): yr oeddynt yn genedl wyneb-galed, a'u hiaith ydoedd anadnabyddus i'r Iuddewon; ac yr oedd eu hymddygiad y pryd hyny yn dra chreulon, ac yn annhebyg i'w harferiad cyffredinol. Dywed Josephus, yr hanesydd Iuddewig, pan ddaeth Vespasian i mewn i *Gadara*, iddo ladd pawb, heb ddangos trugaredd i neb; ac hefyd, yn *Gamala*, na ddarfu gymmaint a gwared y plant ieuengaf, ond taflodd bawb i lawr o ben y tŵr.

Pan warchaewyd ar Jerusalem, gan y Rhufeiniaid, o dan Titus mab Vespasian, gorchymynwyd i'r milwyr, ar ol llawer o ruthriadau, wneuthur gwarch-glawdd o'i hamgylch, i gadw y bobl i mewn o bob tu. Felly y rhag-ddywedodd ein Hiachawdwr ychydig cyn ei farwolaeth; a chyflawnwyd hyn gyd â'r manylrwydd mwyaf; oblegid, trwy ddiwydrwydd y milwyr, gwnaethpwyd y gwarch-glawdd, yr hwn oedd waith misoedd, mewn tri diwrnod, er ei fod yn bum milltir o hŷd, ac wedi ei gadarnhâu â thri ar ddeg o dyrau; felly tòrwyd ymaith bob gobaith am ddiangfa.

Oblegid hyn daeth *newyn* mawr, yr hwn oedd yn dost tu hwnt i ddesgrifiad. Rhag-ddywedodd Moses, (*Lef.* 26. 29.) y bwytâent "gnawd eu meibion, a chnawd eu merched;" ac yn *Deut*. 28. 56. "Y wraig dyner a'r foethus yn dy fysg, yr hon ni phrofodd osod gwadn ei throed ar y ddaear—hi a fwyty ei phlant yn ddirgel, pan ballo dim arall yn y gwarchae." Yn awr cyflawnwyd hyn yn fanwl ym mhen 1500 mlynedd ar ol amser Moses; ac yr ydym yn darllen yn Josephus hanes neillduol am foneddiges yn lladd ac yn bwyta ei phlentyn sugno: yr oeddynt wedi lladrata ei bwyd, a'r hyn oll oedd ganddi—lladdodd ei baban, a berwodd ran o hono; a chafwyd y rhan arall y dydd canlynol, gan y rhai oedd yn chwilio am fwyd. Dywed Josephus hefyd, "fod holl serch y meddwl wedi cael ei orchfygu gan y newyn. Gwragedd a ddygasant y bwyd oddiar y gwyr, meibion oddiar eu tadau, a'r olygfa druenusaf o'r cwbl ydoedd gweled gwragedd yn cymmeryd y bwyd o enau eu plant, ac nid oedd arnynt gywilydd i ddwyn oddi arnynt y diferynau hyny o laeth a ddarparwyd er eu maethu. Iawn y gallai ein Hiachawdwr, trwy rag-weled y pethau ofnadwy hyn, ddywedyd wrth y gwragedd oedd yn wylo wrth weled ei ddyoddefiadau ef, "Ferched Jerusalem, na wylwch o'm plegid i; eithr wylwch o'ch plegid eich hunain, a'ch plant; canys y mae y dyddiau yn dyfod, yn y rhai y dywedant, Gwŷn eu byd y rhai ammhlantadwy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r bronau ni roisant sugn."

(I'w orphen yn y nesaf.)

TRAETHAWD BYR AR GNAWDOLIAETH CRIST.

Yr amser presennol a'n geilw i ystyried gyda diolchgarwch ddarostyngiad rhyfeddol yr ail Berson yn y fyth fendigedig Drindod yn cymmeryd y natur ddynol i undeb â'i Ddwyfol hanfod. Y mae yn debygol bod ei ymddangosiad yn y cnawd yn radd is yn ei ymostyngiad na'i farwolaeth ar y groes; gan ei bod yn llawer mwy rhyfeddol i Dduw ddyfod yn ddyn, nag i ddyn gael ei groeshoelio a marw. O holl ddirgelwch duwioldeb a ddatguddiwyd i ni yn y dwyfol wirionedd, un o'r mwyaf yn ddiddadl ydyw i Dduw ymddangos yn y cnawd—i Dad tragywyddoldeb ddyfod yn faban llai na diwrnod oed—i'r Gair ei hun ddyfod heb fedru llefaru. Mynych y mae dynion, am na's gallant dreiddio i ddyfnderoedd y dirgelwch annirnadwy hwn, yn methu canfod yr angenrheidrwydd anhepgorol i Dduw ddanfon ei Fab, wedi ei wneuthur o wraig, wedi ei wneuthur dan y ddeddf, er prynedigaeth a mabwysiad y pechadur; ond wrth y cyfryw y dywed yr Arglwydd, "Nid fy meddyliau i yw eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi yw fy ffyrdd i.—Canys fel y mae 'r nefoedd yn uwch na'r ddaear, felly uwch yw fy ffyrdd i na'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i na'ch meddyliau chwi." Am mai "cyfiawn yw yr Arglwydd yn ei holl ffyrdd, a sanctaidd yn ei holl weithredoedd," ni allasai gymmodi â phechadur heb i'r ddeddf sanctaidd, gyfiawn, a da, gael ei hanrhydeddu, a chyfiawnder dwyfol gael iawn, ac i'r diben o wneuthur hyny rhaid oedd i'r ddwy natur gyfarfod yn yr un Person; oblegid oni buasai y Person hwn yn ddyn ni allasai ddïoddef a marw, ac oni buasai yn Dduw yn gystal ag yn ddyn ni fuasai ei ddïoddefiadau a'i farwolaeth o werth a haeddiant digonol i ddienogi yr euog, i gyfiawnhau yr anghyfiawn, i sancteiddio yr halogedig, a'u gwneuthur yn gymhwys i gael rhan o'r etifeddiaeth yn y goleuni. Ond gan fod y Person gogoneddus a aeth i ddeddfle pechadur yn berffaith Dduw a pherffaith ddyn, yr oedd yr aberth a dalodd o *anfeidrol* werth; a chymhwysiad o hono gan yr Yspryd Glân sydd ddigon rhinweddol i roddi bywyd i feirw, llygaid i ddeillion, clustiau i fyddariaid, tafodau i fudion, traed i gloffion, ac iechyd ysprydol i gleifion o bob math. Y cyfryw, yn ol rhagddywediadau 'r prophwydi, ydyw yr effeithiau daionus a grasol o ymddangosiad Crist yn y cnawd. Mawr achos, gan hyny, a fu, sydd, ac a fydd gan hil syrthiedig Adda i ogoneddu Duw y'nghân y llu nefol hyny a ymddangosodd ar enedigaeth Crist i'r bugeiliaid yn Methlehem, gan ddywedyd; "Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaear tangnefedd, i ddynion ewyllys da." Holl briodoliaethau y Jehofah ydynt yn awr mewn bri a gogoniant wrth ddwyn heddwch, tangnefedd, ac ewyllys da i ddynion. Gan i Grist, y "Gwirionedd," gymmeryd y dyndod (yr hwn sydd o'r ddaear) at Dduw, cyfiawnder a edrych i lawr yn heddychol o'r nef ar bob pechadur edifeiriol—"Trugaredd a gwirionedd a ymgyfarfuant; cyfiawnder a heddwch a ymgusanasant. Gwirionedd a dardda o'r ddaear; a chyfiawnder a edrych i lawr o'r nefoedd." Gan fod Duw yn anfeidrol yn ei holl berffeithiau, yn ei gyfiawnder yn gystal ag yn ei drugaredd, "yn rhoddi barn wrth linyn, a chyfiawnder wrth bwys," a chan na allasai un briodoledd gael ei gogoneddu er dianrhydedd i un arall, gwelodd Dwyfol Ddoethineb yn dda drefnu ffordd yn unol â'i berffeithiau pur a sanctaidd, i gymmodi â throseddwyr ei gyfreithiau gwir, ei ddeddf-

au a'i orchymynion daionus; sef, trwy roddi cymhorth trueiniaid ar un cadarn, a derchafu un etholedig o'r bobl—trwy i fachgen a'i enw yn Rhyfeddol gael ei eni—trwy i fab, a hwnw yn Dduw cadarn, gael ei roddi—trwy i forwyn esgor ar fab a elwid Immanuel (Duw gyda ni)—trwy i'r hwn sydd yn cynnal pob peth trwy air ei nerth gael ei ymddwyn a'i gynnal gan un o'i greaduriaid—trwy iddo ddyfod yn ŵr gofidus, a chynefin â dolur, a'i demtio ym mhob peth yr un ffunud a ninnau, ond etto heb bechod. O! ynte, ddyfnder golud, doethineb a gwybodaeth Duw, yn trefnu ffordd, a'i briodoliaethau oll mewn bri a gogoniant, i adferyd dyn syrthiedig ar ei ddelw sanctaidd ei hun, mewn cyfiawnder, gwybodaeth, a gwir sancteiddrwydd, yr hon a gollwyd yn yr Adda cyntaf, ond a geir yn Adda yr ail.

G. I.

TRANC Y FLWYDDYN 1830.

Neithiwr pan oedd "llwyd gyfiychwyr wedi tuddo yn ei liw cynefin bob rhyw beth," cauais fy llygaid; a pha un ai yn nghwsg ai yn effro, ai ynte rhwng y ddau yr oeddwn, nis gwn yn iawn, ond dychymygais weled a chlywed fel y canlyn. Yr oedd hynaf wraig yn gorwedd ar wely o ddail crinion—ei gwallt oedd wyn gan y barug—ei llais oedd grug a garw—ei llun oedd agos mor grin a'r dail y gorweddai arnynt, a'i hunig gwrlid oedd mantell o eira un-nos. Deallid wrth ddistawrwydd ei chalon, a byrdra ei hanadl, fod ei hawr olaf yn agosâu.

Gwyddwn, heb ofyn i neb, mai y Flwyddyn 1830 oedd yr hen wraig a welwn; a chan fod pawb o fy narllenwyr yn ei chofio yn feinir hoyw, a'i grudd yn goch a'i throed yn ysgafn, hwyrach na bydd yn ddrwg ganddynt glywed rhai o'i hymadroddion diweddaf. Yr oedd ei merch *Rhagfyr*, yr olaf o'i deuddeg plentyn, yn parâu i gynnal pen ei mam yn ei llesgedd; ond nid ydyw hithau debyg i fyw yn hir. Tybia y meddygon goreu y bydd y fam a'r ferch farw ar unwaith. Dyma rai o'r ymadroddion a gesglais oddiar dafod bloesg yr hynaf wraig:—"Merch ydwyf fi," ebe hi, "i *Amser*, a myfi ydyw y ddiweddaf o'i eppil liosog. Bu i fy nhad bum mil, wyth gant, a deg ar hugain o honom, ond ni bu ganddo erioed ychwaneg nag un ar unwaith; y mae yn rhaid i un o'i blant farw yn wastad cyn i un arall gael ei eni. Meddylia rhai fod yr hen wr ei hun yn dechreu adfeilio bellach, ac y bydd iddo, gwedi genedigaeth ychydig gannoedd o honom yn ychwaneg, weled ei deulu yn gyflawn, a marw ei hunan."

Yna galwodd yr Hen Flwyddyn am ei llyfr cyfrif, ac edrychodd dros ei ddalenau gyda llygad llawn. Ymddengys ei bod wedi cadw cyfrif manwl o'r holl fynydau, oriau, dyddiau, a misoedd, a roddasai allan; ac hefyd wedi cofnodi yma a thraw pa fodd y treuliasid hwynt. Rhy faith fyddai ysgrifenu yma y cwbl a ddywedodd yr hen wraig ar y pen hwn; gofyned pob darllenydd i'w gydwybod ei hun, pa achwyniadau allasai hi ddwyn i'w erbyn ef. Ond rhaid sylwi ar un amgylchiad. Wrth edrych ar un tu dalen o'i llyfr, gwelwn y dagrau yn llifo dros ei gruddiau llwydion. Ni allwn lai na gofyn yr achos. "Yma," ebe hi, "y mae cofrestr o ddeg Sabbath a deugain fy mywyd: y rhai hyn oeddynt fy rhoddion penaf, ac etto, y rhai hyn a ddirmygwyd ac a wastraffwyd fwyaf gan blant dynion. Nid oedd genyf ond deuddeg a deugain o honynt i'w rhoddi. O! leied o sylw sobr a defnyddiol a dalwyd iddynt. Yn fy mabandod, yr wyf yn cofio clywed myrddiynau yn addaw yn

uchel y cyssegrent bob dydd i wasanaeth y nef, os caent eu harbed i fyw yn fy nghwmni hyd ddiwedd fy ystod. Eiriolodd Un ar eu rhan 'gad y flwyddyn hon etto,' a llwyddodd. Wrth eu cyfarch bob boreu, fy nyledswydd oedd gofyn iddynt, dros fy Nghreawdwr, 'Pa le y mae yr adduned? yr ydych chwi a minneu heddyw yn nes i farw nag erioed; nid oes nac edifeirwch na maddeuant yn y bedd: pa le y mae yr adduned?' Fel hyn y byddwn yn gofyn; ond gwawd a chrechwen a gefais yn dal am fy nghofal gan lawer iawn. Y mae eu hadduned heb gael ei thalu etto; ac y mae yn debyg y bydd raid i mi eu gadael yn ddyfnach mewn bai, ac yn galetach mewn ysbryd nag erioed. Ond yr wyf yn teimlo mwy o dosturi nag o ddigter tu ag at y trueiniaid hyn: y maent yn elynion llawer mwy creulon iddynt eu hunain nag ydynt i mi. Arferasant lawer dull i fy anmharchu, ond iddynt hwy y mae y dirmyg. Cyflogasant fintai o garn-ladron i fy ysbeilio, ond iddynt hwy eu hunain y gwnaethant y golled. Y gwaethaf yn y fintai oedd un a alwent Mr. *Oedi*: hen elyn a wnaeth lawer o gam i fy nhad a'i holl hiliogaeth. Yr oedd gan hwn dri o gyfeillion o'r un reddf a dyben drwg ag yntef: *Cwsg*, *Diogi*, a *Phleser*. Ni wyr neb pa faint a oddefais oddiwrth y dyhirod hyn. Ond y mae diwrnod wedi ei ordeinio, pan y gelwir holl drigolion y byd i roddi cyfrif am y modd yr ymddygasant tu ag ataf: dielir am fy anmharch ar bawb a fernir yn euog.

"Am danaf fi, rhaid i bawb gyfaddef i mi wneuthur fy nyledswydd tu ag at elynion a chyfeillion. Cynnorthwywyd fy ymdrechiadau gan fy neuddeg plentyn, bob un yn ei dro. Yr oedd eu gwedd a'u tymherau, yn wir, yn amrywiol, ond daioni a darddodd yn y diwedd oddiwrthynt oll. Gwedd led arw a wisgodd fy nghyntafanedigion, etto, ni wnaeth eu teimlad oer, a'u hanadl lem, ond teneuo eppil pryfaid niweidiol, a phuro yr awyr oddiwrth ddefnyddiau afiechyd ac anghysur. Ond meiriolwyd llyffetheiriau y ddaear gan anadl olaf *Chwefror;* a chyn hir daeth fy mhlant yn Alban Eilir i hulio y berllan lom a dail ac â blagur; ac i ddwyn eu hanrhegion o flodau cynnar a pherarogleidd. Bachgen brochus anfoneddigaidd oedd *Mawrth;* ond o dan ei holl ymddygiad ystormus yr oedd yn cuddio calon dda. Daeth *Mai* a *Mehefin* yn olynol yn mlaen, gwedi eu coroni â'r haul, â rhôs yn eu dwylaw. Hoffder y naill fel y llall oedd dawnsio ar y twmpath glas, gerllaw y llyn mynyddig, i chwibaniad lleddf yr awel foreu. Geneth lariaidd, dynergalon, oedd *Gorphenaf:* wylodd lawer o herwydd claddu ei chwaer *Mehefin*. Gweloodd Brydain yn wylo hefyd am i angeu ddringo i mewn i'w phalasau—taro ei bicell yn nghalon ei Brenin tirion, a throi gorsedd a gwisg freninol yn arch ac yn amdo. Gwelodd Ddyngarwch yn wylo uwch ben Ffrainc wrth weled heolydd ei phrif ddinas yn gochion gan waed ei phlant: ofer oedd sibrwd fod y Chwyldroad yn angenrheidiol; ni wnai hyny ond peri i Ddyngarwch wylo mwy. Gwyddai mai dechreuad gofidiau oedd hyn oll; a phwy a wyr yn mha le y diwedda? Gwelodd fy mhlant diweddarach fwy o wrthryfel a chelanedd yn yr Iseldiroedd, a gwlad y Pwyl. Gwelsant hefyd heddwch yn cael ei adferu i Ffrainc; a gwelsant orsedd Prydain yn cael ei llenwi gan ei gwir etifedd—y mwyaf gwladgarol a thirion yn mhlith breninoedd. Bu *Medi* farw yn nghanol pelydr yr haul; ac yn yr hwyr y cenais ei farwnad, clywais glogwyni Cymru yn diaspedain

gan y "Fedel fawr." Hir, hir y cofir am fy mab *Hydref:* yn ei oes ef y dygodd trigolion Deheudir Lloegr warth eu rhandir—brithasant dywyllwch eu nosweithiau trwy wneuthur coelcerthi o dai ac ydlanau eu cymydogion. Nid oes prin un ardal lle y gallaf gael llonyddwch i dynu fy anadl olaf heblaw Cymru. O! pe medrai fy hen aelodau fy nghludo i gopa yr Eryri, i weled yr haul yn machludo arnaf y tro diweddaf, tebygwn y byddwn farw wrth fy modd."

Daeth rhyw grynfa dros yr hen wraig y pryd hyn: gwnaeth ei merch *Rhagfyr* gymmaint ag a allai erddi; nid oedd ei gallu ond byr—nid oedd ei llaw ond oer. Gwedi adfywio ychydig aeth yr Hen Flwyddyn yn mlaen mewn llais dwysach;—"Nid oes achos i neb gymmeryd yn chwith fod un a gafodd driniaeth mor annheilwng a mi, yn gorfod sôn peth am dano; ond os oes neb, wrth glywed fy ngalarnad, yn teimlo edifeirwch am ymddwyn tu ag ataf mor anmhirion, dymunwn ddywedyd, fod ganddynt hamdden etto i ddangos eu parch i mi am yr ychydig ddyddiau sydd yn aros i mi yn ol. Bydded iddynt dystio gwirionedd eu hedifeirwch trwy ddangos eu cariad at *Ragfyr*, fy mhlentyn unig ac olaf. Er ei bod bellach wedi cyrhaedd haner ei dyddiau, y mae ganddi lawer o drysorau anmhrisiadwy etto i'w cyfranu. Y mae ganddi ddau Sabbath gwerthfawr, a Gwyl arbenig, yn llawn o freintiau goruchel: byddai yn gysur i fy mynydau olaf pe gwyddwn fod y rhai hyny gwedi cael eu defnyddio a'u gwerthfawregi yn well na'r rhai a aethant heibio. Gwedi i mi farw, y mae yn debyg y bydd llawer yn gofidio na buasai eu hymddygiad tu ag ataf yn well: iddynt hwy dymunwn adael hyn fel fy ngorchymyn diweddaf, i beidio treulio eu hamser mewn tristwch diles. Ni wna eu holl edifeirwch a'u dymuniadau byth fy ngalw i drachefn i fywyd. Ni ddychwelaf byth, byth mwy. Pe wylent eu henaid yn ddagrau heilltion, ni allant byth alw un awr, un mynyd, un fraint, un cyfleusdra, a roddais iddynt i'w meddiant yn ol. Y maent oll yn nhragywyddoldeb; a byddaf finnau yno yn mhen ychydig ddiwrnodau, ac yno yr arosaf i ddwyn tystiolaeth yn erbyn y rhai a ddiystyrasant fy llais, ac a ddibrisiasant fy anrhegion. Etto na ddigaloned fy nirmygwyr penaf: eant faddeuant llawn os ymddygant yn deilwng tu ag at fy chwaer ieuanc sydd i ymddangos yn eu plith cyn bo hir. Y mae yn anmhosibl i mi gael ei gweled; bydd raid i mi drengu cyn y gall hi ennill hanfodiad. Gobeithiaf y caiff hi dderbyniad croesawgar; gobeithiaf y caiff ei rhoddion eu defnyddio yn well nag y defnyddiwyd fy rhoddion i; ac yn lle addunedau teg, ac addewidion twyllodrus, y caiff hi weled cyflawniadau difeñ, ac ymdrechiadau effro a diysgog yn yr hyn sydd dda."

Gwedi dywedyd hyn, syrthiodd yr Hen Flwyddyn yn ol ar ei gorweddle: agorais innau fy llygaid, ac ysgrifenais yr hyn a aethai drwy fy meddwl. Yn awr goddefed darllenwyr y Gwyliedydd i mi alw arnynt, fel Cymry, ac fel Cristionogion, i dalu eu diolch i'r Goruchaf am drugareddau y flwyddyn sydd yn myned heibio; i edifarâu am eu cam arfer; ac, mewn ymorphwysiad ar nerth Ysbryd y Gras, i ymroddi byw drwy weddill eu hoes fel y gweddai i rai sydd i breswylio tragywyddoldeb.

Alun.

Rhagfyr 17, 1830.

LLYTHYR

A ysgrifenodd Cymro genedigol yn Pensylfania, oddeutu 1722, at Gŵr iddo yn agos i'r Bala, yn Meirionydd.

MR. GWYLIEDYDD—Cefais y llythyr canlynol mewn ysgrif-lyfr o waith y diweddar barchus fardd Rowland Hugh o'r Graienyn, gerllaw y Bala. Clywais hefyd ei fod wedi cael ei argraffu yn y flwyddyn 1806 mewn Cyhoeddiad a elwid "Y GREAL," a ddechreuwyd yr amser hwnw yn Llundain, tan olygiad Cymdeithasau y Gwyneddigion a'r Cymreigyddion; ond gan fod y llyfr rhagorol a difyrus hwnw mor dra anadnabyddus yn y wlad, fel nad oes un o fil yn gwybod dim am dano, ni phetrusais ei anfon i'w ail-gyhoeddi yn y Gwyliedydd, os byddwch cystal a rhoddi lle iddo,

Ydwyf, &c.

BRYN YR HYDD, GOWER.
Rhagfyr 15fed, 1830.

Fy nghâr Hugh Jones,

Derbyniais lythyr oddi wrthyt, a ysgrifenasid yr 6fed o Fai diweddaf (1705): a bu wych genyf fod un o'm ceraint, yn yr hen wlad y clywais gymmaint o son am dani, yn cofio am danaf fi. Mi glywais fy nhad yn son am lawer o hen Gymry: ond fe a'm ganwyd i yn y wlad goediog yma—y wlad newydd hon.

Mi a'i clywais yn son am blwyf Llanycil, plwyf Llanuwchllyn, plwyf Llanfor, a Llangwm, y Bala, Llangower, a Llyn Tegid, Arenig Fawr, y Fron Ddeiw, y Brynllysg, a Phenbryn, a'r Cyffdy, Glanllafar, y Fron Goch, a Llaethgwm, Hafodfadog, Cwm Tir y Mynach, Cwm Glan Lleidiog, Trawsfynydd, y Tai Hirion yn Migneint, a llawer eraill. Fe allai nad ydyw ond chwedl cymmysglyd genyt ti enwi yr holl fanau yma; etto y mae yn hoff gan i feddwl am danynt, er na wn pa fath leoedd ydynt; ac y mae arnaf hiraeth am eu gweled, wrth gofio am fy nhad, a glywais yn chwedleua am hen bobl ddiniweid a'r sydd y rhan fwyaf gwedi marw yn y manau hyny; a llawer mwy nag a fedraf fi yn awr gofio, yn ddifyr wrth y tân amryw nosweithiau gauaf, nes y byddai lawer o'r nos; ac wedi myned i'w gwelyau, ni fedrent weithiau lai na galw y naill ar y llall, i son am ryw ddyn, neu fryn, neu dŷ, neu ryw greigiau. Mae yn anhawdd i mi ddangos i ti mor ddifyr gan yr hen bobl ddiniweid son am y pethau hyny; sef eu hen drigfanau, mamau, brodyr, a chwiorydd—ac heb obaith gweled eu gwynebau mwy; ac wedi dyfod er ys 24 blynedd oddi yno i wlad bell a dieithr. Na fydded ddiflas genyt fy mod fel hyn; o herwydd yn wir ni fedraf ymattal pan gofiwyf yr hen bobl ddiniweid hyny.

Ac weithian, fy nghar, mi fyddaf i ti hanes a helynt fy nhad, a'i fywioliaeth, o'r amser y dychwelodd o Gymru hyd ddydd ei farwolaeth ef. Tair wythnos i'r amser cyntaf y clywodd son am Bensylfania, Ffair Wyl Bedr yn y Bala, y cymmerodd ei genad â'i gymmydogion a'i geraint, y rhai oeddynt yn cymmeryd sylw o'i waith yn myned i'w gychwyn tua Llundain. Fe fu dri mis yn aros am long; ac wedi cychwyn yn y llong gyntaf, fe aeth allan o Loegr ar ôl William Penn. Hwy fuont ar y môr mewn tywydd blin yn ymboeni lawer o wythnosau; ac wedi dyfod i olwg y tir, ac amryw weithiau yn agos i olwg yr afon yma (Delaware) etto, gan wyntoedd a chynhwrf terfysglyd y dyfroedd, fe ddrylliwyd yr hwyliau, a thorodd y llyw; fe'u llwyr ddigalonwyd, fel y bu gorfod arnynt ddychwelyd i Barbadoes; a bod yno dair wythnos, yn bobl dda, etto yn gwario llawer yn cyweirio y llong i fyned i daith eilwaith; ac yn hwylus hwy a ddaethant i'r afon ar yr 16eg o Ebrill, a deg wythnos

ar hugain wedi iddynt fyned allan o Lundain. Yn y daith hir yma fe ddysgodd chwedleua a darllen Saesoneg yn o dda. Yno y daethant i fynu i'r afon chwech ugain milltir, lle mae Philiadelphia yn awr; nid oedd yno y pryd hyny; fel y dywed y Cymry, na thŷ nac ymogor, ond y coed gwyllt; nac undyn i'w croesawu i'r tir. Golwg go chwithig i ddynion wedi bod cyhyd ar fôr, a rhai o honynt wedi gwario yr ychydig oedd ganddynt. Nid oedd yma i sefyll yn llonydd: rhaid oedd myned i ryw le. Fe gododd fy nhad yn wysg ei ben wrtho ei hunan, ar a fedrai ddeall neu gofio, i edrych beth a welai. Hiraeth oedd arno am laeth. Fe gyfarfu ar ryw lwybr hen wr o ddyn meddw, na fedrai na Chymraeg na Saesoneg, a gymmerodd sylw o ddyn dïeithr, ac a'i cymmerodd ef adref gyd âg ef i'w dŷ, lle yr oedd ganddo wraig ac amryw feibion yn deulu o bobl wynion a lletteugar: Swedwys oeddynt. Yma gwnaeth ei gartref hyd onid oedd ganddo dŷ ei hun.

Fel y cai glywed, yn yr haf hwnw (1682) y daeth yma ein llywodraethwr William Penn, Yswain, gyda llawer o wyr o Loegr, a brynasai diroedd yma o Loegr. Yna dechreuasant ranu y wlad yn dyddynod, a gosod allan dref Philadelphia, yn fwy na dwy filltir o hŷd, yn heolydd, ac yn *lotiau*, ac yn rhandiroedd. Prynodd hefyd lywodraeth y wlad gan yr Indiaid, dynion gwylltion oedd yn byw yma erioed, ar a wyddom ni. Nid oes ganddynt mo'u hanes, o ba le, na pha bryd y daethant. Dynion afresymol, ar a fedraf feddwl; ond mae ganddynt fath o reswm a chynneddfau hynod yn eu ffordd; y maent yn eu cadw yn fanwl ac yn fwy difeius na nyni yn awr. Yr oedd yma wlad a thref heb dai ond ambell gaban.

Yn yr Hydref hwn y daeth amryw o Gymru: Edward ab Rhys, Edward Jones o'r Bala, William ab Edward, ac amryw ereill. Erbyn hyn yr oedd yma gymmydogaeth; er nad oedd fawr i neb i'w wneuthur dros eu gilydd. Yr oeddynt yn gwneuthur bythod hyd y coed weithiau, dan ochr rhyw graig, neu geulan, yn nglan rhyw nant: pawb wrth ei *ffansi* yn llechu. Nid oedd na gwartheg, na cheffylau, i'w cael am arian; "Os cawn fara, ni a yfwn ddwfr, ac a ymlyfwn," meddynt hwy; etto ni bu eisieu ar neb; ac yr oedd yn dda wych gan bawb yn gyffredin am eu gilydd—yn llawer gwell nag ydyw ganddynt pan ydynt yn cael llawnder a thymhoreiddiwch o bob peth.

Yn yr amser cymmysglyd truan ar olwg yma, dechreuodd ein llywodraethwr adeiladu plasdai hyd yn ddeg milltir a deugain o'r dref, pan oedd yn edrych yn chwithig yr amser hwnw, er bod y lle yn nghanol gwlad.

Y llywodraethwr oedd yn wr deallgar, a doeth, a golwg hynod ar bethau; ymadroddwr hardd, ac areithiwr glân; gwr boneddig yn ddiammeu, er iddo golli gafael ar y budd; fe ellid dywedyd am dano fel y dywedodd Edward Morys—

"Ni chadwodd yr henddyn o'i synwyr friwsionyn;
Hi gilliodd i ganlyn y golud."

Yn yr amseroedd hyn yr oedd fy nhad, Tomas Sion Evan, gwybydd, yn byw y'mysg y Swedwys, fel y soniais, yn bwriadu beunydd ddychwelyd i Gymru; ond fel yr oedd amser yn *pasio*, yr oedd y wlad yn gwellhau. Y'mhen tair blynedd yr oedd amryw mewn golwg teg ar fywioliaeth. Dechreuodd yntau ymroi i aros gyda hwy. Nid oedd erbyn hyn ddim tir i'w gael ar werth ddim llai na deuddeg milltir o'r dref. Yna y prynodd dyddyn go fychan; ac a briododd wraig weddw, a fuasai yn briod â Tomas Llwyd o Benmaen. 'Chwi glywsoch son yn Nyffryn Clwyd

am Domas Llwyd o Benmaen. Yna fe aeth i ddechreu byw i'r coed wrtho ei hun. Yr oedd yn beth anaml a gwych iawn glywed ceiliog cymmydog yn canu. Nid oedd ganddo y pryd hyny ond un ceffyl bychan; a'r wraig yn crynu o'r cryd tridiau. Nyni allwn dybied fod llawer peth a dreiglai i feddwl dyn yn y fath gyflwr a hyn; ond ni chlywais mo'no erioed yn achwyn ar galedi yr amser hwnw. Ond yr oedd pob peth yn ddifyr i'r bobl ddiniweid hyny: er bod ar brinder o ryw bethau presennol; etto yr oedd ganddynt heddychol gymdeithas a thiriondeb cariad tu ag at eu gilydd yn wastadol yma yn y pryd hwnw. Fe lwyddodd yr ychydig yr oedd yn ei drin, fel y daeth i feddiannu ceffylau, gwartheg, a phob peth a'r a oedd raid iddo, ac oedd yn ei chwennych, hyd yr wyf yn ei ddeall: nid oedd efe un amser yn chwennych llawer. Yr oedd yn perchen deuddeg o wartheg blithion da y blynyddoedd diweddaf o'i amser. Fe fu iddo wyth o blant; ond ni feddai hŷn na myfi. Yn ol byw yn y modd y soniais bedair blynedd ar hugain, wedi hyn fe aeth yn o fethiantus, a musgrell, a gwanllyd, a chryn ddiffyg anadl arno ddiwedd ei amser gwaith. Gwr esgyrnog oedd ef; a go drapherthus a helbulus ynghylch y peth a fyddai ganddo mewn llaw. Diwedd mis Gorphenaf, deunaw mlynedd i'r Gorphenaf diweddaf, fe glefychodd, ac a aeth yn egwan drwy lawer o glefyd; ond y diffyg anadl a fu fwyaf cyfyngder arno; ac a barhaodd felly dros bum wythnos; ac yna fe ymadawodd; ac a adawodd i fy mrawd a minnau bob un dyddyn bychan, ac i'm chwaer gynnysgaeth gyfatebol, ac i fy mam fodd gweddaidd i fyw yma. Ein chwaer, gwedi priodi Rhisiart ab Tomas ab Rhys, dyn a hoffais ac a gerais cyn ei briodi, ac yr ydwyf yn ei garu etto. Yr ydwyf fi a'm brawd yn byw gyd â'n mam, fel yr oeddem o'r blaen, yn ceisio cadw pob peth yn ei le, fel y byddai ein tad; ond heb fedru cadw pethau mor wastad a chryno. Y mae ein mam yn wraig driugain mlwydd a thair ar ddeg, yn o fusgrell; ond yn gyffredin mewn iechyd rhagorol o'i hoed.

A dyna i ti, fy nghar mwyn, hanes fy nhad a minnau, os bydd difyr genyt ei glywed. Danfon dithau i minnau ryw hanes: os bydd peth newydd hynod, fe fydd wych genyf ei glywed.—Rhaid i mi ddiweddu fy llythyr.—Dy gâr,

HUGH JONES.

ARDDYGRAFF GYMREIG.

MR. GWYLIEDYDD—Gan fod yn wybyddus i chwi, ac yn ddealladwy i'ch darllenwŷr, fy mod wedi ysgrifenu y llythyr o'm heiddo a ymddangosodd yn Rhifyn Rhagfyr, cyn gweled o honof lythyrau EPSILON a'r CYMRO DIWEGI yn Rhifyn Tachwedd; gan hyny, meddaf, yr wyf yn ystyried fod gènyf hawl i gael y flaenoriaeth arnynt o ran fy hunan-amddiffyniad, cyn cyhoeddi o honynt ddim sylwadau pellach ar fy llythyr blaenorol. Ar y sail hon yr wyf yn erfyn eich nawdd chwi a'u hamynedd hwythau i lefaru ychydig eto yn Rhifyn Ionawr.

Pan o ddamwain y dygwyddodd i mi ymyraeth â'r ddadl a gychwynasid yn ddiweddar yn eich Cylchgrawn, o berthynas i'r ARDDYGRAFF GYMREIG, fy unig ddyben oedd rhoddi iddi dipyn o hwb, fel (os byddai galluadwy) y dygid hi yn gynt i benderfyniad, gan ddysgwyl yr un pryd mai cyfeisor ydoedd amcan eich Gohebwŷr ereill a ysgrifenasent ar y perwyl. Ond pan ymddangosodd eu hysgrifiau yn Rhifyn Tachwedd, cefais le i dybied mai nid felly yr oedd, eithr

mai ymddèru ac ymmaldodi â'u gilydd ac âg ereill yw eu dewis fympwy. Ond fe'u siomir yn swta os dysgwylient i minnau chwareu yr un gampwri. Nid wyf fi yn bwriadu gwnëyd nemawr sylw o'r hyn a daflont at eu gilydd nac ataf finnau, ond mor belled ag y perthyno i'r perwyl mewn llaw. Cymmaint o'r fath yma ag a ddywedodd Epsilon yn ei lythyr diweddaf, sydd gyda golwg ar gyfnewidiad y gydsain ddechreuol yn yr enw gwan "*prïodol.*" Mae yr hyn a ddug efe yn mlaen i geisio cadarnâu ei gywirdeb yn y peth yn bradychu ei anghydnabyddiaeth â rhëolau cyfnewidiad y cyfryw gydseiniaid.

O chaniatâ efe i mi, anturiaf yn ostyngedig egluro y peth, fel yr ymddengys i mi:—Cyfnewidiadau y gydsain *P* sydd mewn dadl. Tybia Epsilon mai yr enw cadarn benywaidd "*llythyren*" sydd yn cyfnewid y *P* i'w sain feddal *Ph.* Gadawer yn awr i hyny fod. Onid enw cadarn benywaidd hefyd yw *sain?* ac os felly, onid yr un effaith a ddilyn y naill fel y llall? Os dywedir, *sain* phrïodol, yna rhaid dywedyd, *llythyren* phrïodol. Eithr tybiwyf fod yr olaf yn rhŷ afrywiog i glust Mr. E. ac mai dewisach ganddo ymroi i ddywedyd hefyd *sain brïodol.*

Ond cyn myned yn mhellach, sylwer mai nid gair o hirbell sydd yn newid cydsain ddechreuol gair, cynnag pa mor agosed fyddo perthynas y cyfryw air i'r gair arall a fyddo yn dechreu â chydsain gyfnewidiol; eithr bob amser (hyd yr wyf yn ei gofio yn awr) y gair rhagflaenol agosaf iddi sydd yn dwyn ynddo y cyfryw effaith. Wele gynllun o'r pedair sain:—

Cysefin.	Llythyren ag iddi enw *prïodol.*
Ysgafn.	Llythyren ag iddi sain *brïodol.*
Meddal.	Llythyren nad yw lafar na *phrïodol.*
Chwern.	Llythyren am fy *mhrïodol* enw.

Gallaswn brofi y peth amryw ffyrdd ereill oni buasai fy mod am ochelyd meithder afreidiol, ac yn tybied y gwêl fy nghyd-wladwr ei gam-gymmeriad oddiwrth yr hyn a ddywedwyd yma. Gobeithiwyf hefyd, pan ysgrifeno Epsilon nesaf i'r Gwyliedydd, y cydnebydd efe fod rhyw radd o rym yn y rhesymau a ddygais dros yr ymwrthodiad a *di* ac *am* fel Arddodiaid cadarnâol.

Yn awr gyda golwg ar lythyr y Cymro Diwegi, nid ydwyf ("a dywëyd y caswir") yn medru canfod ynddo nemawr ddim prïodol i berwyl yr Arddygraff Gymreig, namyn *gwegi* a gwawd y'mron o ben bwygilydd; ofer, gan hyny, y barnwyf wneyd odid sylw arno; o ethryb nad yw y cyfryw ddefnyddiau nac addurn i'r Gwyliedydd, nac adeiladaeth i'w ddarllenwŷr. Pa berthynas sydd rhwng "Pab Rhufain" a "Gwylan dinddu" ag Orgraff y Gymraeg?

A dywëyd y gwir, mae yn rhaid i mi gyfaddef nad wyf alluog i ddirnad amryw o eiriau ac ymadroddion y Gohebydd arebawl hwn; ac am hyny rhaid i mi ofyn ac aros i weled a fydd efe mor fwyn a'u hegluro. Pa awdwr o'i flaen ef a arferodd, a pha Eirlyfr sy'n dëongli "*llythyregiad*"—"*celchwar*"—"*asyd feiyw feia*"? *&c.* Yn mha ddynsawd, modd, ac amser, y mae efe yn golygu y perwyddiad "*bydda*" yn ngwahanol barthau ei lythyr?

Gwybydded mai yr hyn yr oeddwn i yn ei olygu wrth "*eiriau damweiniol,*" oedd, y cyfryw eiriau ag y mae pleidwyr yr Orgraff newydd yn eu hysgrifenu yn wahanol i bleidwŷr yr hên, megys, *angelion* yn lle *angylion*; *brenin* yn lle *brenhin; cenedloedd* yn lle *cenhedloedd; ieuanc* yn lle *ieuangc*, &c. &c. Byddai yn ddigon dymunol genyf fi pe rhoddai Mr. C. D. i'r cyfryw eiriau ryw enw mwy prïodol na rhai "*damweiniol,*" yn gyfystyr i'r geiriau Seisnig *miscellaneous* neu *promiscuous.* Wrth ddywedyd fod y cyfryw eiriau yn "*annosbarthadwy,*" synied yr oeddwn nad oedd-

ynt yn dyfod yn briodol dan yr un o'r pedwar dosbarth a grybwyllaswn, ac mai nid hawdd ffurfio dosbarth rheolaidd o honynt.

Nis gwn pa beth yn *anghanmoladwy* yr oedd Mr. *C. D.* yn ei ganfod yn yr ymadrodd "*dau gydwladwyr;*" ac nis gwn pa gangen o *Retoreg* sydd yn cyfiawnâu ei gyffelybu i "*Deg niwliog ddiwrnod gwlawog oerllyd gwresog!*" Ni fuasai waeth genyf fi ddywedyd *dau gydwladwr*, pe buaswn yn medru gweled deddf ramadegol yn gwahardd i'r enw cadarn fod un amser yn y rhif lliosog ar ol enwau gweiniaid niferol. Ac os bydd o ryw foddâd iddo ef gael enghreifft o'r cyfryw ddull, darllened y mânau canlynol o'r Bibl Cymreig, yn yr hwn y cyfaddefir bod yr iaith mor bur ag yn un llyfr a gyfansoddwyd ynddi:—*Gen.* xviii. 2. a xix. 8, 15, 30, 36. *Deut.* xxi. 15, 2 *Sam.* xxiii. 9, 16, 17, 22. 1 *Cron.* iv. 5. 2 *Cron.* xxiv. 3. *Diar.* xxvi. 16. *Ezec.* xiv. 14, 16, 18. *Act.* vi. 3. a x. 19. a xxi. 9. Yn mhlith y rhai hyn caiff weled, "tri wŷr"—"tri cedyrn"—"saith wŷr"—"dwy ferched"—"dwy wragedd"—"pedair merched," &c. Ond y mae hyn yn perthyn i gystrawen yn hytrach nag arddygraff, am hyny nid doeth ychwanegu; ac mi a welaf fod fy llythyr eisoes wedi myned yn rhy faith i mi ddychwelyd at fy sylwadau addawedig ar gangenau ereill arddygraff.

Iota.

Glân Efernwy.

AD-OLYGIAD Y WASG.

Testament Newydd ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist, Argraffiad Ystrydeb—Rhydychain, 1828.

I flaenori ad-olygiad y testun uchod, gallesid arwain y darllenydd i wastadedd *Sinar*, gan ymorol pa mor debyg oedd tafodaeth floesg yr heidiau a ddylifodd o'r cwch dwyreiniol—i'r famiaith gyntefig a lefarid gan Sem, Ham, a Japheth:—pa lwythau a grwydrasant i'r cylchau gwres ac oerfel, a pha rai a osodasant eu pebyll ar lanau Môr y Canoldir mewn claiarwch tymherus:—pa effeithiau a gafodd yr hinsoddau amrywiol hyn ar gyrph, ar feddyliau, ac ar alluoedd ymadrodd, eu hamryfal drefedigion:—pa amgylchiadau a barodd i un genedl ragori cymmaint ar un arall mewn dysg a gwybodau:—pa fodd y bu i rai llwythau ysgrifo eu geiriau mewn dull amgen nag y llafarir hwynt, megys y mae heddyw gan drigolion Lloegr, Ffrainge, a'r Iwerddon: ond nid dyma y lle i'r cyfryw orchwyl maith. Yn y Geiriaduron *Gwyddelig*, dysgir yr ieuaingc a'r anwybodus pa fodd i lafaru y gair ysgrifedig fel hyn—*laethe-amhail* (beunyddiol) dyweder *lahal*, neu *lahawil*. Y *Saesneg* a'r *Ffrangeg*, &c. ydynt agos yn yr un gyflwr, yn anhardd i'r golwg, ac yn ddyrys i'r sawl a fynant ddysgu.

Nid yw y *Gymraeg* yn gofyn y fath gyfarwyddiadau. Geill yr hwn a redo ei darllen. Ni fedd hi ddim cydseiniaid mudion, na chydsain na llafariad nad ydyw yn cadw ei sain priodol ei hun ym mhob sefyllfod; oddigerth y llafariad *y*, yr hon mewn ychydig eiriau a fenthyca sain ei chwaer *u*, megys yn y gair *ystyr*, ond hi a arddel eilwaith ei sain priodol yn y treiglair *ystyriol*. Dylai ein brodyr yn Nyfed gofio hyn. Y mae y Gymraeg yn hyn yn fwy rheolaidd efallai nag un iaith arall sydd ar lafar gwlad; yr hyn sydd yn rhwyddineb diwad i'r sawl a chwennycho ei dysgu. Ei hunig hagredd ydyw ei bod yn gorfod benthycio allan o'r egwyddor Rufeinig *ddwy* lythyren i fynegi *un* sain, megys *ch, dd, ff, ll, mh, ng, ph, rh, th,* &c. Rhoddwyd cais, bedair gwaith o leiaf, gan

wyr dysgedig yn eu hoes, i gymmeradwyo i arfer gwlad *arwyddion unigol* yn lle amrai o'r rhai uchod; ond gan mor afrwydd ac anhylusg yw cenedl gyfa o nifer, ond candryll a milddryll trwy fympwyon gwahanol, gallesid dywedyd yn iaith y ddiareb wrth bob un o naddynt—"*Gwan dy bawl yn Hafren.*"

Heblaw yr un uchod, ychydig yw y diwygiaeth sydd yn niffyg ar ein hiaith. Flwyddau yn ol, cyfrifwyd y Bibl unplyg, 1620, yn rheol safadwy i'w ddilyn yn llythyraeth geiriau. Ni wrthwynebwyd hyn yn gyhoeddus hyd ddechreuad y ganrif bresenol, pan ddigwyddodd yr ymrafael ar y pwngc rhwng y diweddar barchedigion T. Charles o'r Bala, a J. Roberts o Ddin Meirchion. *Garmon* yn ei ddegfed lythyr yn y Gwyliedydd am Fawrth 1829, a roddodd ychydig o hanes yr ymgyrch hwn, gan ddynodi y ddwy blaid, un yn A, a'r llall yn B; ac, fel na byddai ei hun yn bleidiol, y mae efe yn sefyll megys yn y canol rhyngynt; ac, yn ostyngedig gobeithiaf, y mae yn amddiffyn y blaid A ar yr anghenrheidrwydd o gadw *am* negyddol, *di* gadarnhaol, megys yn *am*mharchus, *di*ben, *di*oddef, &c. *h*, yn arwydd uchenaid yn bywhau, &c. Ac ar ochr y blaid B, myn ymwrthod â gormodedd o lythyrenau lle na byddo tarddiadau geiriau yn eu gofyn, rhag ein bod yn hyn yn debyg i'r Gwyddelod: myn hefyd ochel sillgolliant, megys "llwybrau y bywyd," yn lle "llwybrau 'r bywyd;" er y dylai y goll sefyll yn rhai manau, megys "y gyfraith a'r prophwydi;" canys hir-llaes y seiniai y "gyfraith ac y prophwydi." Rhaid ymgynnefino â pheth ammherffeithrwydd, ond gwrthoder gormod.

Cymhwys i mi bellach gyfaddef mai myfi a anfonodd i'r Gwyliedydd y llythyrau dan enw *Garmon*, o ran bod cyhuddiadau ar droed fy mod wedi *rattio*, neu *droi*, oddiwrth y blaid A at y blaid B. I hyn atebaf, nad wyf o blaid yn y byd, ond o blaid y *gwirionedd*, gan ddymuno o'm calon na byddai yr un blaid arall. Os wyf yn gyfeiliornus ar un pwngc, cerydder fi yn garedig, ac mi a ymostyngaf yn ebrwydd. Gan bod *Bibl Cymraeg* wythplyg i'w gyhoeddi gan y Gymdeithas er Helaethu Gwybodaeth Cristionogol, a'r llythyraeth *(orthography)* a gynhwysir ynddo i ymddibynu ar farn dysgedigion Cymreig y pedair talaeth, pa un a ganlynir megys cynllun, ai un y *Bibl* 8*plyg* 1809, ai un y *Testament Rhydychain* 1828, gan eu bod yn amrywio ychydig yn eu llythyraeth; bum mor ëon a danfon fy sylwiadau ar lythyraeth y Testament uchod i'r Gwyliedydd, gan fy mod yn ei gyfrif yn fwy haeddawl o fod yn gynllun na'r llall. A dymunwn ei fod yn gynllun safadwy tra byddo Cymraeg yn llafaredig yn Nhrawsfynydd Meirion, ac yn Ystrad Dyfodwg Morganwg.

Os i'm Sylwiad beiad bydd,
Agored wyf i gerydd.

WALTER DAVIES.

Rhagfyr 18, 1830.

GWELLIADAU YN Y TESTAMENT 1828.

MATH. v. 44. *niwaid:* yn 1809, niw*e*id; yn eraill niw*e*d: niwaid yw y goreu, a threiglir i *niweidiol*, fel rhaid, rheidiol, &c.

Pen. vi. 30. *yfory*, yn un-gair: yn 1809, *y* foru (deuair) *the* morrow.

Pen. viii. 1. i *waered:* yn 1809, i wared. Efe a ddaeth i *waered*, He came *down*. Efe a ddaeth i *wared*, He came to *deliver*.

Adn. 17. ac a *ddyg*: yn 1809, a dd*u*g. Dyg, dygodd, &c.

Pen. xii. 1. *twys;* yn 1809, *tywys*, sef arweiniad, tywyso, tywysog, &c. *Twysen o ŷd*, sydd air cyffredin.

Pen. xiii. 30. *cynauaf:* yn 1809, cyn*h*auaf (cyn-gauaf) collir yr *g* mewn cyfansoddiad: gwin, "yfwch *win*," &c.

Pen. xv. 13. *planigyn:* 1809, plan*h*igyn: gormes yw *h*.

Pen. xvi. 3. *a thaenwyd:* 1809, a thanwyd. Ni ddywedir amser cynauaf—gwair ar *dân*, ond gwair ar *daen*.

MARC i. 1. *Mab* Duw: 1809, *fab* Duw. Efengyl Mab Duw, nid Efengyl fab Duw.

Adn. 20. *ac yn y fan* (straightway) 1809, *yn y man.* Y diweddaf, yn rhai manau, a ddynoda, amser i ddyfod, ymhen tipyn, nid *yn ebrwydd.*

Pen. ii. 2. *hyd yn nôd:* 1809, hyd yn *nod.* Y mae rhyw nôd yn y cyntaf i gyfeirio ato: nid oes dim yn yr ail.

Pen. v. 7. *dyngedu:* 1809, dyng*h*edu: treigler twng, tyngu, tynged, tyngedu, &c.

Pen. vii. 37. *byddariaid:* 1809, byddair. Y cyntaf yn fwy dealladwy.

Pen. x. 25. *trwy grai:* 1809, trwy *grau:* gwaed yw crau, ac felly yn fwy priodol at *faen* nodwydd na'i *chrai.*

Pen. xii. 14. *Caesar:* 1809, Cesar, er*aill Caesar:* goreu yw y cyntaf.

Pen. xiii. 3. *olew-wydd*, mwy cyflawn nag olewŷdd 1809, &c.

Adn. 31. *y geiriau mau fi:* 1809, mau fi. Gwell na'r ddau a fyddai y geiriau ar ymyl y ddalen yn 1809, sef, *fy ngeiriau i.*

LUC i. 5. *brenin Judea:* 1809, frenhin Judea: Yn nyddiau *b*renhin, nid yn nyddiau *f*renin.

Pen. xiv. 19. *ychain:* 1809, ychen. Y mae mwy o sain lliosog yn *ain* nag *en*, yr hyn yn gyffredin sydd derfyniad unigolion, *derwen, mesen, &c.*

Pen. xx. 37. *hysbysodd:* 1809, hyspysodd: y cyntaf megys yn dangos *â bys* ☞, nid yw pys ond math o ffrwythau y ddaear.

Pen. xxiii. 32. Gwelliant mawr yn yr adnod hon, ragor 1809. Gwallus yw pob argraphiad o honi, ond rhai 1588, 1812, 1814, a 1828.

Adn. 38. *ar-ysgrifen*, mwy cyflawn nag arsgrifen 1809, &c.

ACT. iv. 35. *anghen:* 1809, angen. *Anghenyf*, nid oes cenyf, I have not, hence necessity, want. *An*, yn negyddu *c*, a fyn *ngh*, megys cariad, anghariad. Y mae anghen ac anghariad yn geraint mewn mwy o ffyrdd nag un.

Pen. vi. 14. fel *gwyneb* angel: 1800, fel *wyneb;* yr hyn a wanhâ y gair heb achos.

Pen. vii. 14. *a thriugain:* 1809, a thrugain, gair anghyfa yw y diweddaf.

Pen. viii. 3. *darllen:* 1809, darll*ain.* Dywedwn, *efe a ddarllenodd*, nid efe a ddarlleiniodd.

Pen. xiv. 2. *anghrediniol:* 1809, anghredadwy; sef rhai nas gellid eu credu. Arferwyd y gair hwn gan y Dr. Morgan yn 1588. Yn 1620 y Dr. Parry a'i newidiodd i *anghredadyn*, yr hyn a ddynoda *un* Iuddew heb gredu. Ac felly y parhaodd y gair trwy bob argraphiad hyd 1799, pan adferwyd yn ol *anghredadwy* y Dr. Morgan. Yn 1814, Mr. T. Charles a'i newidiodd i *anghredadin;* gair cymhwys i'r Sultan Saladin o barth ei gyfansoddiad. Yn nhestun yr adolygiad hwn, yn 1828, yr ymddangosodd *anghrediniol* gyntaf, a rhaid cyfaddef mai y goreu hyd yn hyn ydyw. Rhodder cenad imi ofyn, ai annerbyniol a fyddai "Iuddewon anghred?" Y mae *dynion anghred* yn ddywediad digon cyffredin.

Pen. xiv. 7. *efengylu:* 1809, ac oll—ef*a*ngylu; gair a ofyn ef*a*ngyl yn sylfaen iddo.

Ammheüusion, a Gwallau, yn y Testament Newydd 1828, *ac yn y Bibl* 1809.

MATH. vi. 25. *na ofalwch:* yn 1809, ac eraill, na ofelwch. Treiglir gof*a*lu, gof*e*lwch; fel c*a*ru, c*e*rwch, &c.

Pen. vii. 2. *ych bernir:* 1809, &c. y'ch bernir. A oes dim yngholl rhwng *y* ac *ch?*

Pen. xii. 4. *i dŷ Duw:* yn 1809, &c. i dŷ *D*duw. Gramadeg a ofyn y cyntaf; ond beth a ddywedir am arfer gwlad dros gannoedd o flwyddau? Dywedir Carnedd *Dd*afydd, Carnedd *L*ywelyn, Ffynnon *Dd*ewi, &c. Yn yr un modd, *ffordd Duw*, yn Math. xxii. 16.

Pen. xiv. 22. tra *f*yddai, felly yn 1809, tra fyddwyf, tra fyddo, &c. Gwell a chryfach Cymraeg yw, tra byddai, byddwyf, byddo. Nid yw *tra, er,* &c. yn newid y *b*.

Pen. viii. 3. *glanheir di*, felly yn 1809. Y ddau yn feius—*glanhäer*, yn y modd gorchymmynol.

Pen. xxi. 20. disymwth: yn 1809, disy*mm*wth: felly hefyd yn y Testament 1828 mewn pum man.

Pen. xxii. 44. Dywedodd yr *Arglwydd:* 1809, Dywedodd yr ARGLWYDD wrth fy Arglwydd; gan felly wahaniaethu rhwng *Jehovah* (y Tad) ac *Adon* (y Mab). Y mae y Testament yn gywir yn Luc xx. 42. ac Act. ii. 34. gan ateb i Ps. 110.

Pen. xxvi. 59, 60. *gau-dystion:* felly yn 1809: ond yn 1828, ceir au-dystion Moses Williams yn Act. vi. 13.

Pen. xxvii. 54. y ddaear-gryn (ban.)—adn. 20. daear-gryn *mawr:* felly yn 1809. Cymmysg rhywiau.

MARC v. 41. Cromfachan yn niffyg, fel yn 1809; canys hebddynt, nid yw cyfieithad *Talitha cumi* mor eglur.

Pen. vi. 58. *lanniasant;* 1809, laniasant, a gwell.

Pen. vii. 8. *orchymmyn:*—9. gorchymmyn: yn 1809, orchymmyn yn y ddeufan, a gwell.

Pen. viii. 12. y genedlaeth *yma;* felly yn 1809, a phob argraphiad gwedi un y Dr. Morgan, yr hwn a ysgrifenodd yn gywirach "y genedlaeth *hon.*" Yn yr un modd yn Marc xiv. 71. "y dyn *yma,*" y dyn *hwn*, meddai yr esgob.

Pen. ix. 2. weddnewidiwyd, heb wahan-nod: felly hefyd, gydymholi, arogldarth, ddiwnïad, oddiisod, oddiuchod, &c.

Adn. 49. gwell *oedd* iddo: felly ymhob argraphiad: καλος εστιν—pulcher *est*. It *is* better. Ni chytuna yr un o'r rhai hyn ag *oedd*.

Pen. xiv. 51. *llian:* yn 1809, &c. lliain. Llieiniau sydd air sathredig; i ba un y mae yn rhif lliosog, ai i llian, ai i lliain?

Pen. xv. 44. er *ysmeityn:* yn 1809, er ys meityn. Y mae genym er ys deuddydd, er ys wythnos. Pa fodd y mae ysgrifenau y rhai hyn? Yn Luc viii. 27. ceir *ys talm* yn wahanedig, yn y Testament 1828.

Luc i. 73. *a'r* roddi i ni: 1809, *ar* roddi i ni. Gwell nag yr un yw y Dr. Morgan, *ar ei* roddi i ni; sef y cyfammod trwy lw i Abraham.

Pen. vi. 17. *gwastatir:* yn 1809, gwastattir. Pe ysgrifenasai y Dr. Morgan, *gwastadedd*, buasai yn well.

Pen. xiii. 11. *ymunioni:* 1809, ymuniawnu.

Pen. xxiv. 17. at *eu* gilydd: felly yn 1809: at *eich* gilydd a gytunai yn well ag *yr ydych;* heb gymmysgedd hanfodau (*persons*).

Ioan iv. 20. *y man:* Pen. v. 13. *y fan:* felly yn 1809; cymmysgedd rhywiau.

Pen. vi. 13. *a weddillasai:* felly yn 1809, a phob argraphiad arall gwedi un y Dr. Morgan, yr hwn a gyfieithodd yn gywir—*a weddillasid*.

Pen. vii. 25. Hierosolymitaniaid: ac yn 1809. A oes modd i fyrhau y gair hwn?

Pen. xviii. 6. *can* gynted: 1809, *cyn* gynted. Dywedir bod y cyfansoddair *cyn*-ddrwg yn erbyn y diwygiad hwn. Chwilier i hawl *can* a *cyn*.

Adn. 18. *ymdwymno:* felly yn 1809. Ai nid gwell ymdwymo, o *twym* yn lle *twymyn*?

Pen. xxi. 4. ar y *lann:* 1809, ar y lan. Dyma un *n* yn ol i A; ac un arall yn Act. v. 32.

Act. ii. 8. *y'n* ganed ni; y'n ganed ni; h.y. *y ein* ganed.

Adn. 30. trwy *lŵ:* 1809, heb y fachell, a gwell.

Pen. iii. 14. a *ddeusyfasoch*—gwell na—"a ddeusyfiasoch," 1809.

Pen. vi. 18. *mo* Joseph: felly yn 1809, &c. gellid hebcor *mo*.

Pen. viii. *Phylip* a Philip bob yn ail—Phylip drwy y benod yn 1809.

Pen. ix. 2. i *Ddamascus:* adn. 3. i Damascus: yn 1809, y ddeufan yn *Dd*. Ond nid addas cymmell estron-eiriau i ostwng eu gwarau i'r iau Gymreig. Gellid newid Dafydd i Ddafydd, Pedr i Bedr, Mair i Fair, &c. o herwydd ein bod megys wedi eu mabwysiadu hwynt i'n hiaith: ond gadawer Paul, Barnabas, Babilon, Gath, Galilea, heb eu heillio o'u blaenoriaid. Boneddigaidd yw dangos parch i ddieithriaid.

Pen. xiv. 17. *yn ddidyst:* felly yn 1809, &c. ond nid felly ym Meiblau y tri esgob, 1588, 1620, a 1690; yn y rhai hynny, yn ddi-dyst: a gwell, o ran bod y gwahannod yn ei wneyd yn fwy dealladwy i'r anhyddysg. Moses Williams a'i trodd i ddidyst gyntaf, yn 1717.

Cyn diweddu, dymunol a fyddai gofalu am roddi i *Gwyliwch*, γρηγορειτε, *Watch*, ac i *Gwiliwch*, βλεπετε, cavete, *Beware*, eu lleoedd priodol. *Gwiliwch* sydd yn gwbl yn yr hen Fiblau. A thra annosparthus y ceir sefylliad *mab* a *fab* yn yr holl Fiblau. Yn y Testament 1828, gwelir yn Ioan vi. 71. "am Judas Iscariot *fab* Simon:" ac yn Ioan xiii. 26. "i Judas Iscariot, *mab* Simon." A ydyw y ddau hyn yn ateb i un rheol? Gwel Gen. xxv. 12. a xli. 46. Barn. iv. 6, 11, &c.

Cymhwys iawn yw y gwahaniaeth rhwng *Iachawdwriaeth* yr enaid trwy Grist, ac *iechydwriaeth* y corph trwy iachâd clefyd. Gwel Act. iv. 22. Nid oedd y gwahaniaeth hwn yn yr hen Fiblau.

Yr wyf bellach wedi treiddio trwy y pedair Efengyl a'r Actau, a dymunol a fyddai i ryw garwr y Bibl a'r bobl fyned yn y blaen drwy yr Epistolau a Dadguddiad Ioan; ac anfon ei sylwiadau i'r Gwyliedydd erbyn Rhifyn Chwefror.

Yr eiddoch, W. D.

HEN WEDDI

A arferir gan yr Abyssyniaid yn eu Gwasanaeth Dwyfol.

"O fy Arglwydd a'm Duw, Iesu Grist, Mab y byth-fywiol Ior, ymbiliaf ac a atolygaf arnat faddeu fy mhechod a'm troseddau. Tydi yr hwn mae ei drugaredd yn annherfynedig! Pa ddyn ni phecha! Pa le mae'r coed ni losgent! A phwy yw efe ym mhlith meibion gwragedd nad yw yn gwneuthur pechod! At bwy yr edrychi di, O Arglwydd Iesu Grist! Nid oes neb da a phurlan heblaw Tydi! Ac yn awr, O Arglwydd, maddeu fy mhechod a'm hanwiredd; diläa ysgrifenlaw y dyled sydd i'm herbyn yn dy drugaredd a'th dosturi; canys trugarog a thosturiol ydwyt ti. Bydded gogoniant a mawl i'r Tad, i'r Mab, a'r Yspryd Glân, yn y nef ac ar y ddaear, beunydd o hyn hyd byth, Amen!"

BARDDONIAETH.

COLL GWYNFA.—Llyfr I.

(Parhâd o du dal. 439.)

Y rhai'n a mwy ynghyd a dyrfent oll,
A golwg brudd, ac etto yn eu gwedd
Odywyn o lawenydd, am nad oedd
Eu pen mewn llwyr anobaith, chwaith na hwynt
Eu hunain, er ar goll, yn llwyr ar goll.
Hyn barodd i'w wedd yntau fod yn brudd;
Ond yn adgofio 'n glau ei uchel fryd,
A geiriau mawr chwyddedig, ac o bwys,
Mewn rhith yn unig adgyweiriai ef
Eu hyder, a gwasgarai ffwrdd eu braw.
Ac yna archodd yn y fan, wrth sain
Yr udgyrn floeddiol, ei luman mawr
Ddyrchafu; i'r anrhydedd hwn ei hawl,
Azazel dal, hònai, ac yn ddi oed
I faner benadurol daenai ef,
Yn uchel fry, yn nofio ar y gwynt,
Dysgleiriai hon, fel awyr dân yn llawn
O emau, euraidd ddullion er coffhàu
Seraphaidd ddewr orchestion; yr un pryd
Croch floeddiai'r udgyrn mawr filwraidd sain.
Ar hyn y cyfan lu a roisant floedd
A rwygodd entrych uffern, a gwnaeth fraw
I deyrnas fawr y cymmysg, a hen nos.
Ar drawiad amrant gwelid drwy y cudd
Faneri gloyw fyrdd yn chwareu fry;
A chyda hwynt y dyrchai waywffyn
Aneirif, a phenogau 'n tyrru y'nghyd
A welid, a tharianau nad oedd rif
Na mesur ar eu haenau: yn y fan
Symmudent yn bedryfan gyflawn gron,
Wrth sain soniarus pibau mwyn, hoff gan
Y Doriaid gynt; y fath a wnaent ddeffroi
Mewn arfog gedyrn dewr arwraidd nwyd,
Ac yn lle llid wrolder pwyllig cryf
Diysgog gan ofn angau byth i ffoi;
Tawelent hefyd ddwys feddyliau blin
A'u peraidd sain, a gyrent ymaith ing
Braw, tristwch, alaeth, poen, o farwol neu
Anfarwol fryd. Fel hyn yn drefnus aent
Yn mlaen, yn unol dorf, wrth bibau mwyn,
A ddofent gamrau blin dros danllyd dir.
Ac 'nawr mewn golwg safent hwy yn llu
Ofnadwy o anferthol faint, ac oll
Yn arfog, fel y cedyrn gynt, yn dwyn
Y waywffon a'r darian, ac wrth arch
Eu Pen yn disgwyl. Ef trwy 'r rhesi hyn,
Tan arfau, daflai dreiddiol lygad craff,
A buan sylwai ar y cyfan lu,
Eu trefn a'u golwg, ac fel duwiau eu maint,
Ac er eu rhif yn olaf. Yna ef
Ymchwyddai o falchineb, yn ei nerth
Ymorfoleddai; can's er cread dyn
Ni chasglwyd y fath dorf; wrth hon ni f'ai
Y mwyaf un erioed ond fel llu mân
Y corynod, er pe cyfarfyddai y'nghyd
Hil dewraidd Phlegra â holl gedyrn rai
Wrth Thebes ac Ilium a ymfrwydrent gynt,
Yn nghyd â'r duwiau a'u cyfnerthent hwy;
A'r hanes oedd 'n ol chwedlau gan fab Uther,
Urddolion Prydain ac Armoria;
A lluoedd, cred neu anghred, yn ol hyn
A frwydrent yn Aspramont neu Montalban,
Damasco, neu Marocco, neu Trebisond,
Neu'r rhai ddanfonid o làn Affrig gynt
I Fontarabia, lle y syrthiodd ef,
Siarls mawr, a'i holl uchelion. Felly 'r rhai'n
A bell ragorent ar holl farwol nerth;
Ac etto ufuddhâent i'w Llywydd mawr:
Fel twr y safai ef, o wedd a dull
Yn llawer uwch na'r lleill; can's ei wedd
Nis collai oll, o'i lewyrch gynt dim llai
Yr ymddangosai nac Archangel coll;
A'i lewyrch mawr tan gudd, fel pan yr haul
Wrth godi welir trwy y niwlog wybr,
Heb ei pholydrau, neu tu cefn y lloer,
Tan ddiffyg du, y taena oleu gwan
Dros hanner gwlad, gan beri ofnau mawr
I draws benaethiaid. Felly tywyll oedd,
Ac etto 'n glaer uwchlaw 'r rhai ereill oll:
Ond gwelid ar ei wyneb greithiau dwfn
Wnaed gan daranau; safai ar ei wedd
Ordrymder, ond dangosai ei aeliau mawr
Anorfod ddewredd, a darbodus fryd
Ymddial; creulon oedd ei lygad tra
Amlygai gnofa mewnol wrth wel'd llu
Ei gydwrthgilwyr a'i canlynent ef
Yn ei wrthryfel, 'nawr a'u rhan mewn poen
Trag'wyddol; myrdd o fodau am ei fai
Tan farn y nef, ac am ei wrthgil ef,
O'u disglaer fanau deflid, ac o hyd
Yn ffyddlon, er gwywedig eu tra mawr
Ogoniant gynt; fel pan oddeithiai tân
Wybrenol dderw 'r goedwig, ac y saif
Yn ddeiliol eu braisg frigau. Ef yn awr
Bar'todd lefaru; yna troisant hwy
Eu rhesi dyblyg ogylch iddo ef,
Ac yn y canol ef a'i gedyrn oll.
Distawai pawb; tair gwaith ymgeisiai ef
Lefaru, a thair gwaith, er maint ei wawd,
Y taflodd ddagrau, fel y fath a wyl
Angylion: allan tòrodd eiriau balch
O'r diwedd, ac och'neidiau dwfn fel hyn:—
"Ysbrydion fyrdd anfarwol, dewrion lu!
Nad neb ond Hollalluog drechai; nid
Heb glod ein hymdrech, er anffodus fu,
Fel tystia'r dwfwn hwn, a'n cyflwr gwael
Rhy gas i'w adrodd! Ond pa feddwl byth,
Yn lawn ragweled trwy wybyddiaeth lwyr
O'r hyn a fu ac oedd, ofnasai ddim
Y trechid y fath lu o dduwiau mawr?
Ond pwy all etto gredu, er ar goll
Y metha'r llengau cedyrn hyn, y nef
Trwy encil a waghasant, esgyn fry
Trwy hunan nerth, ac ennill etto eu braint?
Ardystied lluoedd mawr y nef, os trwy
Wall cyngor genyf fi, neu unrhyw fai,
Y collwyd ein holl obaith. Ond efe
Sydd unig Ben yn nef, a oedd hyd hyn
Yn ddiogel ar ei orsedd fry trwy fraint
Hynafiaeth, arfer neu gydsyniad nef;
A'i rwysg breninol a amlygai, ond
Cuddiedig oedd eu nerth;—hudasai hyn
Ein hymgais, a pheri wnaeth ein cwymp.
Ei nerth a wyddom 'nawr, a'n nerth ein hun,
Fel nas cynhyrfem rhyfel mwy, neu os
Cynhyrfer ef, nac ofnem; erys in'
Yr oreu ran, er gwneud trwy frad neu dwyll
Yr hyn nas gallai nerth, fel yn ddi feth
Y gwelo ef mai hanner gorfod wna
Ei elyn, pan orfodo ef trwy nerth.
Yr ehang hwyrach newydd fydoedd ddwg;
Can's lledai son yn nef, y gwnae ef greu
Rhyw fyd cyn hir, a gosod yno hil
A garai yn gyffelyb i blant nef.
Ac yno, efallai, bydd ein hymgyrch ni
Yn gyntaf, yno, neu i arall fan;
Can na cha 'r pwll uffernol hwn dros byth
Ysprydion nefol ddal yn gaeth, na'r dwfn
Tan wyll eu cuddio 'n hir. Ond am hyn beth
Rhaid ymgynghori 'n ddwys: fe ddarfu hedd:
Pwy feddwl am ymostwng? Nid oes dim
Ond rhyfel, rhyfel cudd neu gyhoedd mwy."
Llefarodd: ac er cymmeradwyaeth, myrdd
O lafnau gloyw allan dynid gan
Y llu Cerubaidd, a disgleirio wnaent
I bellder maith trwy 'r dwfn, cynddarent hwy
Yn erbyn y Goruchaf; a thwrf cad,
Ar eu baneran seinient o lawn lid,
Gan luchio melldith tu ag entrych nef.

(I'w barhau.)

ENGLYNION*

AR "MARWOLAETH Y PARCH. R. B. CLOUGH, A. C."

Pwy all ddàl cynnal mewn co'——mawr alar,
Marwolaeth fath Gymro;
Perl ac enaint, braint ein bro,
Bu les mawr, heb lesmeirio?

Och! erfawr dirfawr derfyn——ar einioes
Wr enwog mor sydyn!
Offeiriad, gwir offeryn
I 'w'llys Duw a lles dyn.

Ynad o hedd diwahân,——mawr alwad
Oedd marwolaeth (weithian)
Clough anwyl—cloi 'i hoff anian
Gre', dewr, mŷg, mewn grodir mân!

Gwnai farn, yn gadarn gydiol,——cyfundeb,
Mewn cyfiawnder deddfol;
Pwyllus ŵr, pell, a siriol,
O destyn ffals dystion ffol.

Dyddanus parod ddonian,——a medrus
Ymadrodd ei enau,
Caed ran hedd, er cadarnhâu
Brawdgarwch, bwriad gorau.

I'w Wraig a'i Ferch oer rwyg a fu,——wylant
Weled ei ddaearu;
Ow! ein gwlad fwyn geinfad gu,
Ei cholofn wedi chwalu!

Colofn deg eofn ar g'oedd——i'r eglwys
Drwy eglur weithredoedd;
Colofn gwlad fâd ef ydoedd,
A'n cu lefn iaith colofn oedd.

Llais dyrchai, erchai eirchion,——mal utgorn
Mawl, atgof i ddynion,
Lles o air ewyllys Ion,
Gwr bugeiliwr o galon.

O'i siriol, eiriol araeth,——gwag ogledd,
Gwag eglwys, ysywaeth,
Gwag Eisteddfod, syndod saeth,
(Môr o alar) marwolaeth!

Pa gân yn ddian wnawn addef——lwysaidd,
Pa bleser wnawn oddef,
Pa lais, ddewis-lais oslef,
O les yw? heb ei lais ef!

Ow! noddwr Awenyddion,——Ow! collwyd
Y callaf Fardd tirion;
Mae'n rhwygiad a brathiad bron,
Ow! darniwyd nerth Edeirnion!

Och! oer gri i ni a wnaeth,——a gwallus,
Mawr golled a hiraeth;
Iddo ef yn dangnef daeth,
A mawr elw oedd marwolaeth!

Bu farw i bob oferedd,——holl ofwy
Hyll ofid a llygredd;
Byw wedi byn byd o hedd,
Eiddo ei Dduw yn ddi ddiwedd.

I fyd dwys drwy fywŷd daeth,——Ow! i farw,
Ofered cnawdoliaeth;
Ond yn angau'r angau 'r aeth,
I fyw 'r all, trwy farwolaeth.

I'n goror neb hawddgarach,——ei pherl oedd,
Ffarwel iddo bellach!
E alwodd Ior i wledd iach,
Fywyd ef o fyd afiach.

IOLO GWYDDELWERN.

EREILL AR YR UN TESTUN.

Un diwrnod hynod henwaf——a welais,
All Sol o Orphenaf,
Ganol tesog haulog hâf,
Trwy newid yn troi 'n auaf.

Dydd blin, dydd heb oleuni,——a dydd oer,
Nid oedd haul yn gweini;
Dydd trallod diwedd troelli,
Dydd trist yn athrist i ni.

A'r achos, Duw mawr uchod——a nododd
Genadwr i ddyfod
I ddwyn Clough addien y clod
Oddi arnom â'i ddyrnod.

Gyd â'i ddart troes i'w gartref,——o gyni
I ganol llŷs tangnef;
Dylaith fu'n achos dolef,
A briw dwys i'w briod ef.

Blodeuyn gloyw-wyn ein gwlad——a wywodd,
O! wewyr diymwad;
I'w ferch wèn fawr ei chwyniad,
Cyllaeth oedd pan collai 'i thad.

Collwyd anhuddwyd un addien——callaf,
Collwyd Athraw Corwen;
Ar ei arch a'i dywarchen
Mae 'r eglwys a phwys ei phen.

Collwyd Bugail call ddyn culwys,——collwyd
Y callaf o'r eglwys;
Gresyn ddyfod dyrnod dwys,
Mawr gam ar ddyn mor gymwys.

Yn y byd bywyd trwy barch——a gafodd,
Ein hen gyfaill hybarch;
Gofid ni cheir ei gyfarch,
Wedi 'i roi dan gaeadr arch.

Pwy'n ei oes mwy pen isel,——a difalch,
Er dofi gwrthryfel;
Pwy gryfach a sicrach sêl,
A diwyd am fyw 'n dawel?

Ni bu undyn yn bendant——cywirach,
Yn caru pob llwyddiant;
Heb un os na dangos dant,
Ni fyddai yn ei feddiant.

Trugarog enwog anian,——maddeugar,
Ymddygiad boneiddlân,
A gafwyd ynddo 'n gyfan,
Blodeuog oedd o blaid gwan.

O'r achos y bydd hir ochain,——a gwelw,
O! galar am Dydain,
Am Ifor egwyddor gain,
Am Ynad brad i Brydain.

Periglor pur o'i eglwys——a ddygwyd
I ddiogel orphwys
At Dduw Tad i Baradwys,
Cadd fwynhâd o rad wlad lwys.

Aeth well well pan yr aeth allan——unwaith,
Yr enaid o'i thrigfan,
Esgynodd syw i Ganaan,
Yn flaenor ar y côr cân.

Aeth i fyd gwynfyd, nid i gwynfan——dim,
Nid oes dant yn rhincian,
Na gwagedd gwarth na gogan,
Na llesg lais yn y llŷs glân.

THOMAS EDWARDS, *Corwen.*

ENGLYNION*

"DIOLCHGARWCH AM Y CYNAUAF 1830."

Duw Nef Dad wiw rad Waredydd——hael iawn,
Eleni fu'n Llywydd,
Rhag i'n bara rhedfa rhydd,
Gael egin o'r gwlawogydd.

Cynauaf gan Naf, Gun nefawl,——cawsom
I'n cysur tymhorawl;
Rhown iddo, Dad rhinweddawl,
Air glân fyth o'r galon fawl.

---

* *Yr Englynion uchod a farnwyd yn fuddugol yn Eisteddfod Edeirnion, Tachwedd 5, 1830.*

* *Yr Englynion uchod a farnwyd yn fuddugol yn Eisteddfod Edeirnion, Tachwedd 5, 1830.*

Darparodd Duw rof purfyd——ddigonedd
 I gynnal ein bywyd;
Ef a'i ofal, Benial byd,
Yw 'n huchel borth a'n hiechyd.

Byth am ei ddinam ddaioni——di dawl,
 Da dylem ei foli;
Nid ei fryd yw 'n difrodi,
Da iawn iawn fu Duw i ni.

AMAETHWR, neu, IOLO GWYDDELWERN.

CAN NOS-GALAN,

Ar y dôn "Diniweidrwydd," neu y dôn Emyn Jordan; "Love Divine, all love excelling," &c. *i'w chanu ar Wylnos grefyddol, yn yr oriau diweddaf o'r Hen Flwyddyn: hon a fwriadwyd i Rifyn Rhagfyr diweddaf.*

BLWYDDYN etto 'hedodd heibio,
 Gwnawn fyfyrio arni 'n faith!
Llawer brawd a chwaer a hunodd,
 Angau a'u daliodd ar y daith;
Pa le yw penod eu preswylfod?
 Ai 'r Nef uchod hynod hedd?
Neu ai ynte drigfa dreiglau,
 Aswy barthau is na'r bedd?
Trwm fyfyrdod, llawn o chwithdod,
 Angau a chawod ing a chur;
I'r ammharod gaethwas pechod
 Y mae'n ddyrnod min o ddur!

Clyw was pechod lais Cydwybod,
 Cais fyfyrdod am y farn;
Na ddirmyga amynedd *Alpha*,
 Ei ddeddf na senga 'n hwy fel sarn:
O bechadur! llwrf gysgadur,
 Câs dy ddolur cais dy Dduw;
Os cei faddeu dy bechodau,
 Er bedd a beiau byddi byw;
A byw 'n drag'wyddol! briddyn marwol!
 Ond rhyfeddol yw ei fod
(A düed ydoedd) tros oes oesoedd,
 Yn aer y nefoedd oreu nod.

Amser hudol sy ar 'hediad,
 I'r un daliad awr nid oes;
I'r balch flaguryn angau 'n sydyn,
 Daw i ddirwyn diwedd oes:
Amser! amser! O mor ofer!
 Y treulia llawer trwy hyll wedd;
Amser ydyw mesuredig,
 Mawr yw peryg' marw heb hedd;
Hedd a chymmod Crist dros bechod,
 Llawn ollyngdod a gwellhâd;
Gwellhâd buchedd trwy drugaredd,
 Rhinwedd rhyfedd y Mab rhad.

Y mae 'r Dialydd yn ein dilyn,
 Y mae 'r gelyn, mawr yw 'r gwg,
Yn cyhuddo, a'r ddeddf yn damnio,
 Dyn i drigo gyd â'r drwg:
Barn y Gyfraith yw Marwolaeth!
 A oes dim gobaith ini gael?
Oes, mae gobaith Iechydwriaeth,
 O ras helaeth Iesu hael!
Halelwia!—croes Calfaria,
 Yn ddinas noddfa i ni wnaed;
Yr anghyfiawn, trwy ffydd gyflawn,
 Wneir yn gyfiawn drwy y gwaed.

Esgyrn sychion y'nt gysgodion,
 O rai meirwon dirym hâd;
"Ac aml iawn ar wyneb dyffryn,"* * *Ez.* 37.
 Mae 'r esgyrn hyn ar wasgarhâd:
Nis geill *ammau* byth ddihuno,
 Ysbryd nef raid deffro dyn,
A gwisgo'r esgyrn sydd ar wasgar,
 A gïau lliwgar yn eu llun:
Anadla 'n nerthol, Ysbryd bywiol,
 Trwy ragorol ddawn y Gair;
A thrwy weithred ar bob enaid,
 Pâr eu myned at Fab Mair.

Fel *briwedig* at y Meddyg,
 Fel y *lloerig* am wellhâd,
Fel y *deillion* am olygon,
 Fel y *mudion* am lais mâd:
Beth a wnawn! bydd byth yn niwaid,
 Colli enaid o wall cael
Ffydd i gredu ac edifarn,
 Nef fo'n mynu i ni 'r mael!
O! am ganfod mawrddrwg pechod,
 A'r anafod i ni wnaed;
A gras i 'nabod Crist yn aberth,
 Parhâus o werth yw pris ei waed.

O! ystyriwn, edifarwn,
 A gweddiwn bawb ar Dduw,
Am gael teimlad yspryd cariad,
 Adnewyddiad bwriad byw;
A ffydd fywiog, cariad gwresog,
 At enneiniog, Oen y Ne',
A garodd gynta' eppil Adda,
 Aeth i'r lladdfa yn eu lle
O ddyfnderoedd cariad cyhoedd!
 Ni all lluoedd Nef a llawr,
Fyth ddatganu 'r mawl mae 'n haeddu,
 Er rhyfeddu ato 'n fawr.

Dewch flinedig a sychedig,
 At y Meddyg i gael maeth;
Dewch o gulni gwlad trueni,
 I gael eich lloni â gwin a llaeth:
Defaid Israel, clywch y Bugail,
 Ei air fel sêl yn wir a sai':
Gan bod Ceidwad am eich cadw,
 Pa'm y byddwch feirw ar fai?
Clywch y galwad a'r gwahoddiad,
 Y mae â chariad atoch chwi;
Na ato ION i'w gariad tyner
 Dreulio 'n ofer arnom ni.

Gwyliwn! gwyliwn! a gweddïwn,
 Na ryfygwn fyw ar fai;
Clywn leferydd Rhad Waredydd
 Yn rhoi rhybydd i bob rhai;* * *Marc* 13. 37
Clywn rybuddion ei Genadon,
 Yn galw i Sïon, gwlad y saint;
Na segurwn, ond ymdrechwn,
 Ymhyfrydwn yn y fraint;
Y fraint o gredu 'n haeddiant Iesu,
 A chael ein nerthu ganddo 'n awr,
I aros ynddo heb wrthgilio,
 Nes ein llithro i wely 'r llawr.

M.

AMSER.

CWYNO yr wyf ond wyf yn ffol,
 Nid cwyno ar ol pleser,
Na chwaith am nerth na thegwch pryd,
 Na phethau 'r byd, ond *Amser*.

Os cefais nerth a chlod a pharch,
 Caf hefyd arch ar fyrder:—
Fy nghur sy am na chaf fy nghais,
 Yr hyn a gollais, *Amser*.

Ba les i mi balasau mawr,
 A' byw mewn dirfawr wychder;
Ac yn y diwedd fod yn ol,
 Wrth dreulio 'n ffol fy *Amser?*

Pe gwyddwn rif y sêr bob un,
 Eu lliw, a'u llun, a'u pellder;
Gwell gwybodaeth, a mwy braint,
 Ystyried maint fy *Amser*.

Pe medrwn ieithoedd pobloedd pell,
 Heb neb yn well eu ffraethder;
Doethineb byd i gyd yn grwn,
 Beth dalai hwn heb *Amser!*

"'Rwy 'n goddef cam," medd hwn a'r llall,
 "Pa beth, ai dall cyfiawnder?"
Na, byr y bydd, daw boreu i ben
 Y gwelir dyben *Amser*.

Y truan bach mae troion byd
  Mor ynfyd hefyd ofer;
Yn dwyn dy feddwl, beth a wnai?
  Nid byth y cai di *Amser*.

Pwy mor ffol a dd'weda, "y byd
  "Sydd imi o hyd yn flinder?"
Ni fydd hyd dy fyd di fawr,
  Oes genyt awr o *Amser?*

Dyfyrwch a phleserau byd,
  Eu cael i gyd a'u harfer;
Pa beth a dalant, wagedd mawr?
  Rhyw fynyd awr yw *Amser*.

'Dyw oes y byd ond ysbaid bach,
  Rhyw leiach yw o lawer
Yr oes a roed i ddyn i fyw,
  A hyny yw ei *Amser*.

Poenoff hwnt gagenfor mawr
  Mewn chwerw dirfawr drymder,
Y mae rhyw dorf, a'i hechryn gri
  Yw, "Gwae fi golli *Amser*."

Ni fyddaf faith, ni chanaf fi,
  Rhag bod i ti yn flinder;
A phe b'ai y gân yn fwyn,
  Ni fynaf ddwyn dy *Amser*.

ELLIS OWEN.

Cefn y Meusydd.

LLINELLAU

AR SYLWEDD PREGETH A DRADDODWYD GAN Y PARCH. E. EVANS, ODDIWRTH CANIAD SOLOMON, PEN. V. 16. YN EGLWYS CLYNNOG, GORPHENAF 25, 1830.

"*Dyma fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, O ferched Jerusalem.*"

NODWEDDIAD Cristion didwyll da,
  Yr hwn ni rodia 'n ynfyd,
Yw caru Crist, yr Oen difai,
  Ei Gyfaill a'i Anwylyd.

Ei garu am mai cariad pur
  Sydd yn ei natur hyfryd;
Rhêd ei ddaioni 'n ffrwd ddi drai,
  Ei Gyfaill a'i Anwylyd.

Disgleiria mewn sancteiddrwydd llawn
  A chyflawn harddwch hefyd,
Ac nid â'r llewyrch byth yn llai,
  Ei Gyfaill a'i Anwylyd.

Ei garu am mai addas yw
  I ddynolryw mewn adfyd;
A hoff yw ganddo drugarhâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Pan lefont arno, clyw eu llais,
  Ystyria 'u cais am fywyd;
A digon yw; cânt eu fwynhâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Ei garu am ei roddion llawn
  Mae pawb o uniawn ysbryd;
Cânt o'i ddaioni 'n ddi nacâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

O! 'r fath ragorfraint ydyw hon
  I dawel Gristion diwyd;
Cael Duw ac nid creadur gwag,
  Yn Gyfaill ac Anwylyd.

Er mwyn ei bobl, ar agwedd gwas
  Aeth Rhoddwr gras a bywyd;
Ei waed tywalltodd i'w glanhâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Mae 'n Hollalluog, ni thry 'n ol,
  Fe'u dwg i ganol gwynfyd;
Un cadarn ydyw i iachâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Anghyfnewidiol yw, paham
  Yr ofnant am eu bywyd?
Ni edy hwynt, ni wna 'u casâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Pan soddant dan eu trallod trist,
  I'r lân eu Crist a'u cyfyd;
A dyry nerth i'w cadarnhâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Mae 'r sawl a'i câr yn ufuddhâu
  I'w lân gyfreithiau hefyd;
Eu serch i'w achos sy'n cryfhâu,
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

Ac wedi gorphen gyrfa fêr,
  A darfod amser bywyd;
Cânt yn y Nef am byth fwynhâu
  Eu Cyfaill a'u Hanwylyd.

EBENEZER.

Clynnog.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

TRAMOR.

TERFYSG YN POLAND.

DERBYNIWYD newyddion tra phwysfawr o Poland. Nos Lun, Tachwedd 29ain, cyfododd terfysg yn Warsaw. Dechreuodd ym mysg 600 o'r gwŷr ieuainc yn yr ysgol filwraidd, y rhai a ymarfogasant, ac a aethant allan i alw ar eu cyd-ddinasyddion, ac ymosodasant ar y lle y cedwid yr arfau, ac mewn tair awr llwyddasant i'w gymmeryd. Rhanasant arfau i'r werinos: rhai byddinoedd o'r milwyr a unasant â'r terfysgwyr, a chychwynasant i ymosod ar balas y Duc Constantine, yr hwn a ddiangodd i *Praga*, gyda nifer o'i osgorddion. Cymmaint oedd llid y terfysgwyr fel y llofruddiwyd bagad o filwyr am ommedd rhoddi arfau i'r werinos. Lladdwyd 40 o *Colonels*, wrth ymdrechu cadw y milwyr mewn ufudd-dod. Tybir yn Warsaw y bydd i'r holl filwyr ymuno â'r terfysgwyr. Y Cadfridog Klopecki a ddewiswyd i fod yn flaenor ar y byddinoedd, yr hwn sydd yn ymdrechu i adferu tawelwch. Dywedir fod ganddo 16,000 o filwyr dan ei lywyddiaeth. Y mae Gosgorddion Gwladol yn cael eu trefnu. Y Gweinidogion a drefnwyd gan Ymerawdwr Rwssia a gymmerasant arnynt lywodraethu y deyrnas, gan gydnabod awdurdod yr Ymerawdwr, ar yr ammod fod y ddwy

deyrnas i gael eu gwahanu, ac na fydd i fyddin Rwsaiaidd ymsefydlu yn Poland. Pa effaith a gaiff y terfysg hwn ar ansawdd Ewrop, ni ellir rhag-fynegi; ond os bydd i Rwssia ymdrechu eu gorthrechu, mae 'n debyg y bydd i'r Polandiaid ymofyn am gymmorth o Ffraingc.

SWITZERLAND.

Torodd terfysgiadau allan mewn gwahanol barthau o Switzerland: ac y mae Llywodraeth Berne wedi cael ei diddymu gan y werinos. Yr holl Daleithiau ydynt mewn cyflwr tra aflonydd. Eu dymuniad ydyw cael diwygiad yn y Llywodraeth. Y mae 'r Pabyddion yn bwriadu ymadael o'r wlad gan gymmaint yw llid y trigolion tu ag atynt.

YR ISELDIROEDD.

Nid oes dim newyddion pwysfawr wedi cyrhaedd o'r wlad anffodus hon. Y trigolion ydynt wedi penderfynu na chaniatant i neb o aelodau y Teulu Breninol lywodraethu arnynt: ond nid ydynt wedi cytuno pwy a ddewisant i'r swydd oruchel hon. Nid oes dim tebygolrwydd y bydd i'r deyrnas hon, na theyrnasoedd ereill, ymyraeth âg ymrafaelion y Belgiaid.

FFRAINC.

Nid oes braidd sôn am ddim arall yn Newyddiaduron Ffrainc ond am brofiad gweinidogion Siarls X. yr hyn ni fyddai o fawr fudd i'w adrodd i ddarllenwyr y Gwyliedydd yn gyffredinol. Sonir mewn perthynas i Poland, os bydd i lywodraethau Prwssia ac Awstria gytuno i gynnorthwyo Rwssia yn yr ymdrech i ddarostwng y Pwyliaid, yr ystyrir hyny gan Ffrainc megys cyhoeddiad rhyfel.

CARTREFOL.

Y SENEDD.

DIWYGIAD YN Y SENEDD.

Dydd Llun, Tachwedd 22. *Ardalydd Lansdown*, wrth gynnyg eirchiau o Glasgow am ddiwygiad yn y Senedd, a fynegai ei gydsyniad â dymuniadau yr Eirchiaid. Golygai mai nid priodol oedd i'r trefydd mawrion fod heb Gynnrychiolwyr; a chefnogai unrhyw gynllun o ddiwygiad a dueddai roddi iddynt y fraint o ddethol Cynnrychiolwyr. Tybiai fod yr amser wedi dyfod pan y dylai y Senedd gymmeryd y mater hwn dan ei sylw.

Iarll Grey a gofleidiai yr hamdden presenol i draddodi yn fyr yr hyn a'i cymmellodd i dderbyn y swydd oruchel a gynnygiwyd iddo gan ei Fawrhydi. Mewn perthynas i ddeisyfiad yr Eirchiaid o Glasgow, nid rhaid iddo ef ddywedyd ond ychydig: yr oedd ei olygiadau ef ar y testun hwn yn hysbys i'w gydwladwyr. Yn wir, cymmerodd achlysur ar y noswaith gyntaf o'r Sessiwn i ddatgan ei dybiadau, a haerodd y pryd hyny, pan nad oedd yn un o Swyddogion y Brenin, yr hyn a haerai yn awr, fod yn angenrheidiol i'r Llywodraeth gymmeryd o dan ei sylw yn ddiatreg y modd y cynnrychiolir y werinos yn Nhŷ y Cyffredin, i'r dyben i ddiwygio y diffygiadau a ddygodd amser i mewn, ac er adferu ymddiried y bobl yn ei ymgynghoriadau. Hysbysasai y pryd hyny nad oedd efe o nifer y rhai a gefnogent y cynlluniau hyny o ddiwygiad, y rhai a dueddant i aflywodraeth a therfysg. Ni chefnogodd erioed yr egwyddor o oddef i bob dyn gael llais yn newisiad Seneddwyr. Dymunai sefyll gymmaint ag a allai at hen sefydliadau y deyrnas: a chan deimlo fod rhyw ddiwygiad yn anhebgorol, dymunai wneuthur cymmaint a hyny o ddiwygiad ag a ddiogelai i'r bobl ddylanwad dyledus yn y Senedd, lle y cynnrychiolir hwynt yn fwy arbenig; a thrwy y moddion hyn a adferai hyder ym mhenderfyniadau y Senedd, heb yr hwn ni allai y Llywodraeth fyned ym mlaen gyda chysur a diogelwch. Diwygiad o'r fath hyn a ddymunai weled, ac nid y cyfnewidiad mawr a disymmwth a dueddai i aflonyddu, os nad i ddadymchwel sefydliadau y wladwriaeth. Wrth draethu ei dybiadau hyn, addas oedd iddo ddatgan ei amcan i wrthwynebu y cyfnewidiadau hyny, pe gwneid hwynt, a achosent anghydfod, yn lle cytundeb a theimlad da, rhwng dau dŷ y Senedd. Ychwanegai fod ei Fawrhydi wedi caniatâu iddo ddweyd, nad oedd ei Fawrhydi yn erbyn y cyfryw ddiwygiad. Wedi amlygu ei feddwl ar y testun hwn, âi ym mlaen i ystyried materion ereill mor bwysfawr a hwn. Mewn perthynas i ansawdd y wlad, gallai sicrhâu y byddai i anghenion y tlodion ddenu sylw cyntaf a manylaf y Swyddogion. I ddiwallu yr eisiau hyny fyddai eu hymdrech cyntaf: ond rhaid iddo ddywedyd, ei fod ef, a'i gyd-swyddogion oll, yn hollol benderfynu i roddi i lawr bob terfysg yn llym, hyd eithaf y gyfraith. Dilys ganddo mai llymder ar y cyntaf oedd y ffordd oreu i rwystro lledaeniad aflonyddwch. Er mor awyddus oedd i leihâu anghenion y wlad, dymunai i bawb wybod yn eglur, na fyddai dim diffyg eofndra ar ran Swyddogion y Brenin

i orthrechu y terfysgiadau, yn y rhai y twyllwyd pobl Lloegr—maddeued Duw iddo am ddwyn cyhuddiad mor ddisail yn eu herbyn—rhai o honynt i fod yn gyfranogwyr, gan mai effaith y cyfryw derfysgiadau fyddai dinystrio yn hylwyr bob moddion i roddi gwaith i'r tlodion pan yr oeddynt yn grwgnach o'i eisieu. Hwyrach iddo ddyweyd digon am amgylchiadau tufewnol y wladwriaeth, oddieithr un—sef, lleihâd pob traul afreidiol. Bwriad dyysgog y Swyddogion, oedd gadael pob sefydliad anhebgorol er cynnaliaeth a nerth y Llywodraeth: ond ar yr un pryd nid oeddynt yn bwriadu peidio tôri ymaith oddiwrth y sefydliadau hyny bob peth a ellid, heb fod yn niwed i'r wladwriaeth. Nid oedd ond un peth arall iddo sylwi arno—perthynas y wlad hon â theyrnasoedd y Cyfandir. Teimlai efe, a'i gydswyddogion, mai eu dylêdswydd fyddai coleddu heddwch trwy bob moddion cydsyniol âg anrhydedd y deyrnas. Mewn perthynas i ansawdd amgylchiadau y Cyfandir, dywedais o'r blaen mai dyledswydd Lloegr yw gommedd ymyraeth â hwynt mewn modd yn y byd. Rhwng dwy deyrnas fel Lloegr a Ffraingc dylai fod, ac nid amheuai na ffynai yr undeb agosaf yn eu hymddygiadau tu ag at deyrnasoedd ereill. Afreidiol fyddai iddo ychwanegu, oddieithr iddo ddatgan ei ddiolch am yr hyder a'r hynawsedd a ddangosodd ei Fawrhydi tu ag ato ef, yr hyn a'i galluogodd ef i ddewis dynion mor alluog i fod yn gyd-swyddogion âg ef.

Iarll Radnor a haerai, os na wnai Diwygiad Seneddol y Llywodraeth ddim ond rhoddi Cynnrychiolwyr i drefydd mawr, a pharhâu y bwrdeis-drefi bychain a distadl, na roddai foddlonrwydd i'r wlad yn gyffredin.

Arglwydd Wharncliffe a ddywedodd, mai ffolineb fyddai i'r Swyddogion ymdrechu rhwystro Diwygiad yn y Senedd: ac os byddai i *Iarll Grey* gyflawni y cwbl a amcanai—diwygio y diffygion yn y Senedd, a chynnal yr Unbenaeth o hen Sefydliadau y deyrnas—byddai iddo ef ei gynnorthwyo â'i holl egni.

Iarll Carnarvon a haerai, mai nid Diwygiad yn y Senedd a ddiwallai angenrheidiau y tlodion. Gobeithiai y byddai i'r Swyddogion olrhain i'r pwngc hwn, a chael allan ryw foddion i roddi gwaith i'r tlodion.

Dydd Llun, Tachwedd 29. Arglwydd Wynford a ddywedodd, iddo glywed, gyda boddlonrwydd mawr, am benderfyniad Swyddogion ei Fawrhydi i olrhain i anghenion, a rhoddi i lawr y terfysgiadau yn y deyrnas: a gofynodd, a amcanai y Swyddogion gynnyg rhyw fesur yn y Senedd er chwilio i helaethder ac ansawdd yr angen a'r eisiau a bwysai ar y tlodion: ac hefyd, a amcanent gynnysgaeddu yr Ynadon Heddwch â mwy o awdurdod, i'w galluogi hwynt i roddi terfyn ar yr aflonyddwch.

Iarll Grey a atebodd, fod anghenion y wlad wedi bod dan sylw parhaus Swyddogion y Brenin er pan ddaethant gyntaf i'w swyddau. Nid ei fwriad oedd cynnyg Cyfeisteddiad Seneddol i olrhain y peth: ac ni thybiai fod un angenrhaid i helaethu awdurdod yr Ynadon. Ym mharthau mwyaf terfysglyd y deyrnas, tybiai fod awdurdod yr Ynadon yn ddigon i adferu llonyddwch; ac ni ddymunai ehangu awdurdod yr Ynadon, os na byddai hyny yn hylwyr angenrheidiol. Eithr os dygwyddai y cyfryw anghenrhaid, gobeithiai na fyddai efe yn esgeulus i ofyn i'r Senedd am gymmaint o awdurdod ag a dybid yn ddigonol.

Yr Arglwydd Ganghellwr (*Arglwydd Brougham*) a gydsyniodd yn hylwyr â golygiadau ei gyfaill ardderchog. Tybiai mai hollol anfuddiol fyddai gwneud cyfreithiau newydd i roddi i lawr derfysgiadau a barhaent ond am ychydig cyn i effeithioldeb y cyfreithiau presenol gael ei brofi. Yn y cyfamser defnyddir pob moddion, drwy roddi mewn grym y cyfreithiau er attal y terfysgiadau ag ydynt yn peri ammharch mawr ar yr ardaloedd y dygwyddant ynddynt. Nid oedd gwirionedd mwy anwadadwy na hyn, sef, po mwyaf yr aflonyddir yr heddwch, mwyaf yn y byd fyddai angen y rhai hyny ag ydynt yn awr yn gorwedd dan bwys tlodi ac eisiau. Ofnai fod lliaws o foneddigion cyfaddas i lenwi swydd Ynad Heddwch wedi cael eu hanghofio; a chynghorai *Lord Lieutenant* pob Swydd i beidio colli amser cyn rhifo y cyfryw foneddion ym mhlith yr Ynadon.

Iarll Eldon a fynegai ei dyb fod awdurdod gan yr Arglwydd Ganghellwr i ddewîs y sawl a ewyllysiai i fod yn Ynadon Heddwch; ond yr oedd o'r pwys mwyaf i'w Arglwyddiaeth gael cyngor y rhai a wyddant yn dda am nodweddiad y cyfryw ddynion ag a gynnygir i fod yn Ynadon. Mewn perthynas i'r aflonyddwch yn amrai barthau o'r wlad, dylid arferu y gofal mwyaf wrth ymdrin â materion mor beryglus. Clywai, gyd â'r boddlonrwydd mwyaf, fod Barnwyr wedi cael eu hanfon i'r ardaloedd terfysglyd o un pwrpas i egluro y gyfraith i'r bobl.

Yr Arglwydd Ganghellwr a ddywedodd, na feddyliodd erioed i ymyraeth â Rhaglawiaid y Swyddau—ond yn unig i awgrymu fod enwau rhai boneddion wedi cael eu cau allan o restr yr Ynadon. Rhoddodd rybydd y dygai i fewn Ddydd Iau gynnygiad "er hyrwyddo gweinydd-

iad cyfiawnder drwy sefydliad Llysoedd Cyfleol (*Local Courts*)." Dygai y mesur hwn dan eu sylw mor fuan fel y gallent gael digon o amser i'w ystyried.

Arglwydd Melbourne a gydsyniai â'r hyn a ddywedodd yr Arglwydd Ganghellwr ynghylch detholiad yr Ynadon. Tybiai fod llawer o'r terfysgwyr yn hylwyr anhysbys o ansawdd eu troseddau; a chredai mai anghenrhaid oedd i'r gyfraith gael ei hegluro i'r cyfryw ddynion. Gobeithiai y rhoddid y gyfraith yn ei grym, er attal yr aflonyddwch: ond lle yr ymddengys fod y trueiniaid wedi cael eu harwain i dòri yr heddwch gan ddynion drwg, dylid gweinyddu y gyfraith mewn modd mor llariaidd ag a fyddai bosibl. Eithr os taenai y terfysgiadau, penderfyniad diysgog Swyddogion y Brenin oedd i'w rhoddi hwynt i lawr, i gynnal heddwch, ac i ddiogelu meddiannau y trigolion.

Duc Wellington a haerai, nad oedd dim angenrhaid i newid y cyfreithiau presenol. Y terfysgiadau oeddynt o ddau fath—un oedd ymgynnulliad lliaws i aflonyddu yr heddwch—ac nid oedd dadl nad allai y gyfraith rwystro y cyfryw gyfarfodydd. Y llall oedd dinystriad eiddo drwy dân. Ni lwyddodd y Llywodraeth i gael hyd i achoswyr y cyfryw dânau. Tybiai rhai mai tramoriaid oeddynt ddechreuwyr yr holl derfysgiadau; ond nid oedd dim sail fod y dyb hon yn gywir. Cynghorai efe i'r Arglwydd Ganghellwr ommedd ymyraeth â'r Rhaglawiaid yn newisiad yr Ynadon.

Iarll Winchelsea a ddatganodd ei farn, nad tramoriaid oeddynt yn euog o'r troseddau a briodolwyd iddynt. Credai fod y cyfreithiau presenol yn ddigon i ddiogelu heddwch yn y wlad. Gwyddai fod y llafurwyr yn Swydd Kent yn hylwyr anwybodus o echryslondeb y troseddau a gyflawnir mewn amrai barthau o'r Swydd hòno.

TRETH Y TLODION.

Ardalydd Salisbury a ddygodd ym mlaen gynnygiad i'w Harglwyddi ddewis Cyfeisteddwyr i olrhain i weinyddiad deddfau y tlodion. Areithiodd yn hyawdl, gan ddangos yr effaith niweidiol a wnâ y deddfau hyn ar y tlodion—a'r budd a ddeilliai oddiwrth lafur y Cyfeisteddwyr, drwy ddiwygio y camarferiadau mewn amryw barthau—gwellhau cyflwr a moesau y tlodion.

Iarll Grey a ddisgwyliai y byddai cynnygiad yr Ardalydd yn lles mawr i'r wladwriaeth; am hyny cefnogai y cynnygiad yn wresog.

Wedi hyny dewiswyd 21 o Gyfeisteddwyr i olrhain i'r modd y gweinyddir y deddfau ynghylch y tlodion.

TY Y CYFFREDIN.

LLEIHAD TRAUL Y WLADWRIAETH.

Dydd Mawrth, Rhagfyr 7. Canghellydd y Trysordy a fynegodd ei fwriad i gynnyg Ddydd Iau nesaf, fod Cyfeisteddwyr Arbenig i gael eu penodi i olrhain pa faint y gellir lleihau cyflogau Swyddogion y Brenin, y rhai ydynt Aelodau o'r Senedd, Ar yr un pryd rhoddodd rybydd, y cynnygiai fod i'r Cyfeisteddwyr ganiatáu i'w Fawrhydi gymmaint o arian ag a'i galluogai i gario ym mlaen achosion y deyrnas. Tybiai fod y Senedd yn hysbys i Swyddogion presenol y Brenin anghymmeradwyo y modd y trefnwyd y cyfrif am draul y deyrnas gan y Gweinyddwyr diweddaf. Hyderai y goddefai y Tŷ iddo ef, a'i gyd-swyddogion, gael digon o amser i olrhain i'r pwngc hwn, ac i drefnu y modd y gwneir y cyfrif hwn rhagllaw. Yr oedd yn amlwg i bawb nad allai efe, heb gael amser, olrhain y peth hwn mewn modd a foddhai y Senedd, ac a foddhai y wlad yn gyffredin. [Yn ddioed ar ol y Gwyliau, dygai efe ei gynnygiad ym mlaen.]

Mr. G. Dawson a ddywedodd, na wrthwynebai efe Weinidogion ei Fawrhydi. Dymunai ofyn un peth iddynt—A oedd Syr Anthony Hart ar fedr rhoddi ei swydd i fynu, sef Canghellydd yr Iwerddon;—os oedd—pa un ai yn wirfoddol neu beidio, gan y byddai iddo gael *pension* o £4000 yn y flwyddyn.

Canghellydd y trysordy oedd yn analluog i ateb y gofyniad.

Mr. J. Wood a ddatganai ei ddywenydd pan glywodd gynnygiad Canghellydd y Trysordŷ; a hyderai yn fawr y rhoddai foddlonrwydd, nid yn unig i'r Senedd, ond (yr hyn oedd o'r pwys mwyaf) i'r wlad yn gyffredin. Nid oedd dim yn fwy rhesymol nag i'r Swyddogion gymmeryd amser i edrych i ba gymmaint y gallant leihau traul y deyrnas.

CYFREITHIAU HELWRIAETH.

Ar y cynnygiad fod i'r Ysgrifen berthynol i Helwriaeth gael ei hail-ddarllen,

Mr. Fyler a achwynai yn erbyn y modd aneglur yr ysgrifenwyd y Weithred. Yn ei farn ef, addas fyddai ystyried pob un a ddeuai i dir gwr arall â dryll yn ei law fel troseddwr. Yr oedd yr holl gyfreithiau yn gyfeiliornus mewn perthynas i gymmwysderau. Pe byddai gan ŵr £100,000 yn y Gyllidfa, ni allai saethu na hela; ond gallai swyddog milwraidd wneuthur hyny, am fod y Brenin wedi ei osod yn y swydd hòno.

Colonel Wood a gefnogai y Weithred, er nad oedd yn hylwyr gydsyniol â'i olygiadau ef. Y ddau brif bethau a ofynwyd oeddynt, gwneyd gwerthiad adar ac ys-

gyfarnogod yn gyfreithlawn, fel y gellid diwallu y wlad, a gwneuthur y gyfraith i'r cyfoethog a'r tlawd yr un fath.

Arglwydd J. Russell a dybiai fod y Weithred bresenol yn well na'r un a fu o'r blaen, er nad oedd mor eglur ag y dymunai. Am dano ei hun, ei farn ef oedd, i'r cyfreithiau hyn fod yn dra niweidiol i'r wlad. Gobeithiai y diwygid yr Ysgrifen yn yr Eisteddfod yn y fath fodd ag i alluogi y Senedd i wneuthur rhywbeth er dileu y gwaradwydd hwn oddiar ein gwlad, rhywbeth i gymmodi gwerinos Lloegr â chyfoethogion y deyrnas.

Mr. Warburton a gyd-lawenychai â'r Senedd a'r deyrnas fod yr amser wedi dyfod i ddileu y cyfreithiau hyn—y cyfreithiau mwyaf gwarthus a wnaethpwyd erioed. Y cyfreithiau hyn a lanwant ein carcharau â dynion dieuog o droseddau yn haeddu y cyfryw gospedigaeth; ac er nad allai gymmeradwyo yr Ysgrifen hon yn hollol, etto, cefnogai hi yn wresoglawn. Ni wyddai am un wlad lle yr oedd cyfreithiau helwriaeth cyffelyb i'n rhai ni, oddieithr yn un o Ynysoedd y Môr Tawel. Darllenodd, yn hanes y Tonga Islands, fod y llygod mawr yn cael eu cadw yno fel y cedwir ysgyfarnogod yn y wlad hon: ac er y caniateir i bawb fwyta llygod mawr, etto nid yw gyfreithlawn i neb eu lladd, oddieithr disgynyddion eu breninoedd a'u duwiau.

Arglwydd Althorp, Canghellydd y Trysordy, a gydsyniai â holl ddywediadau ei gyfaill ardderchog *(Arglwydd Russell)*: a gallai sicrhau iddo y teimlai y Llywodraeth yn ddedwydd i gyd-weithredu âg ef i wneuthur unrhyw ddiwygiadau yn yr Ysgrifen. Teimlai yn ddiolchgar fod yr Ysgrifen wedi cael ei dwyn i mewn. Goreu po gyntaf y newidir y cyfreithiau hyny ag ydynt yn llenwi ein carcharau â dynion iachus a heini, yn eu hyfforddi mewn drygioni, yn gwneuthur iddynt gymdeithasu â throseddwyr, ac yn eu troi hwynt yn rhydd wedi caledu i gyflawni pob trosedd.

Wedi hyny darlleawyd hi yr ail waith.

ARDRETH AR LO.

Dydd Mercher, Rhagfyr 8. Mr. Wilks a gynnygiodd erfyniad o dref Lincoln am ddiddymiad o'r ardreth ar lo a drosglwyddir ar y môr o'r naill barth o Brydain i'r llall.

Mr. Ormsby Gore a gydsyniai yn hollol â'r erfyniad. Nid allai un dreth fod yn fwy anghyfiawn ar drigolion y parthau hyny ag oeddynt ym mhell oddiwrth y gweithiau glo. Yr oedd y dreth hon, nid yn unig yn niweidio diwydrwydd y deyrnas, drwy fod yn faich ar berchenogion amryw weithfâau, ond hefyd andwyai iechyd y tlodion: oblegid ceir bob amser fod clefydau tost yn ffynu yn y parthau hyny lle y mae y tanwydd yn ddrud. Os na chymmerai neb arall y pwngc mewn llaw, amcanai ei ddwyn dan sylw y Senedd yn fuan ar ol y Gwyliau.

Mr. O'Connell a dybiai y byddai diddymiad o'r dreth hon er lles mawr i Loegr a'r Iwerddon.

Dydd Iau, Rhagfyr 9. Canghellydd y Trysordy a gynnygiodd fod Cyfeisteddwyr i gael eu dewis i chwilio i ba gymmaint y gellir lleihau cyflogau Gweinidogion y Brenin. Yr oeddynt yn dymuno lleihau eu cyflogau eu hunain, fel y gallent alw ar ereill i wneuthur yr un modd—er eu bod yn teimlo nad ellid disgwyl ond ychydig o les i'r wlad mewn ffordd o leihad yn y draul; ond rhydd foddlonrwydd i bawb fod y Gweinidogion yn ddiffuant yn eu hymdrechiadau.

TERFYSGIADAU.

Y terfysgiadau a soniasom am danynt yn ein Rhifyn diweddaf ydynt wedi cyrhaedd amrai o Siroedd yn Lloegr, a dinystriasant lawer o eiddo amaethyddion, eu hydoedd a'u peiriannau dyrnu, gan eu bod yn tybied mai yr offerynau hyn a achosent eisieu gwaith, a chyflogau isel i nifer o lafurwyr. Ond trwy ddyfalwch y llywodraeth yn anfon milwyr i'r ardaloedd terfysglyd, ac eofndra yr Ynadon a'r Boneddion, rhwystrwyd llawer o derfysgiadau, daliwyd y blaenoriaid, a thaflwyd hwynt i garchar, ac anfonwyd Barnwyr yn unswydd i'w profi. Cafwyd llawer yn euog; alltudiwyd rhai, a charcharwyd ereill. Ammhossibl fyddai adrodd y terfysgiadau a ddygwyddasant y'mhob man, am hyny hysbyswn ond ychydig.

Swydd Lincoln. Spilsby. Y tânau ydynt yn cynnyddu yn y gymmydogaeth hon. Dinystriwyd gwerth can punt o eiddo gwr boneddig. Yn *Rasen* llosgwyd naw tâs o ŷd, gwerth chwe chant o bunnau, eiddo un Mr. Moore.

Swydd Huntingdon. Alconbury. Yr ardal hon a fu yn bur derfysglyd am rai dyddiau. Ymgyrchodd tyrfaoedd o dri i bedwar cant o ddynion, a distrywiasant lawer o beiriannau. Daliwyd 30 o'r terfysgwyr.—*Huntingdon.* Y mae y gymmydogaeth mewn terfysg mawr o achos distrywiad peiriannau gan derfysgwyr: cymmerwyd 50 o honynt.

Swydd Bucks. High Wycombe. Ymgynnullodd tyrfa fawr o derfysgwyr yn y gymmydogaeth hon wedi eu harfogi â bwyill, morthwylion, &c. ac aethant tua melin bapur y Meistri Lane; ac wedi tori y pyrth a'r drysau, rhuthrasant i mewn i'r adeilad, a dinystrasant yr holl beiriannau. Cyrch-

asant oddi yno tua melin arall tu draw i'r dref, yr hon a ddinystriwyd yn yr un modd. Heb eu boddloni yn hyn, aethant at felin bapur arall. Ymdrechodd y meddiannydd eu lluddias i ruthro i fewn drwy sicrhau iddynt ei fod wedi tynu ei beiriannau i lawr, fod ganddo 60 o weithwyr, ac os dinystrid ei felin, byddai y rhai hyn allan o waith; ond ni lwyddodd i'w boddloni, a dechreuasant ddinystrio y cwbl. Daeth Ynad yno, a darllenodd y *Riot Act*. Wedi hyny aeth y lliaws tua thŷ amaethydd, gan yr hwn yr oedd peiriant dyrnu, torasant ef yn chwilfriw. Dinystrasant amrai o beiriannau ereill. O'r diwedd daeth y Prif swyddwr, ynghyd â lliaws o foneddion, y rhai a wrthwynebasant y terfysgwyr; ac *ar ol brwydr* dost, llwyddasant i ddal deg o'r terfysgwyr, y'mhlith y rhai yr oedd y blaenor, yr hwn sydd yn hollol ddieithr yn y gymmydogaeth hòno. Tybir fod yr eiddo a ddinystriwyd yn werth deuddeg cant o bunnau.

Swydd Caerwrangon. Rhag. 10. Gan fod gwneuthurwyr nodwyddau yn *Redditch* yn defnyddio peiriant i dreiddio crai y nodwyddau, ymgynnullodd lliaws o'r llafurwyr yr wythnos ddiweddaf, a dinystrasant y peiriannau hyny. Aeth Iarll Plymouth â bagad o geisbyliaid i wasgaru y dorf, a llwyddasant i ddal chwech o'r blaenoriaid, y rhai ydynt yn awr y'ngharchar. Pump ereill a garcharwyd am ddinystrio peiriant dyrnu yn perthyn i amaethydd yn ymyl Doddingtree.—Ynadon y Swydd ydynt yn olrhain i achos dra pheryglus dau wr ieuangc o'r enwau George Brown a —— Atkins. Y cyntaf sydd fab i gludydd ac ŷd-werthydd parchus yn Tewkesbury; a'r llall yn fab i ŷd-werthydd yn Banbury. Ymddengys iddynt wrth ymdeithio mewn cerbydau o Droitwich i Bromsgrove ymofyn am anneddle y Parch. Mr. Biggs, a gorchymynasant i ddyn tylawd ag oedd ar y ffordd i rybuddio Mr. Biggs i wylied ei deisi ŷd, onidê y llosgid hwynt. Y dyn a hybysodd hyn i Mr. Biggs, yr hwn a benderfynodd ddilyn y dynion, gan iddo ychydig ddyddiau cyn hyny dderbyn llythyr oddiwrth "*Swing*" yn bwgwth yr un peth. Daliwyd y ddau langc; carcharwyd hwynt, a holwyd hwynt amryw weithiau. Tybir iddynt wneuthur hyn er digrifwch; ond ni ellir eu rhyddhau o garchar heb ganiatâd swyddogion y Brenin: ac y mae lle i feddwl mai hwy oeddynt ysgrifenwyr y llythyr a arwyddwyd "*Swing*" a dderbyniodd yr offeiriad uchod; os felly, yr ydys yn ofni y rhaid iddynt dalu yn ddrud am eu digrifwch: dim llai na'u heinioes!

Swydd Gloucester. Bwriwyd 16 o derfysgwyr i garchar ddydd Sadwrn, y 4ydd o Ragfyr, am dori a llosgi peiriant dyrnu a fenthyciasid gan amaethydd yn Telbury oddiar gymmydog iddo. Ar yr un pryd yr oedd terfysgiadau mewn amrai o'r ardaloedd cylchynol, a llwyr ddinystriwyd dros ugain o beiriannau. Y dydd Llun canlynol yr oedd lliaws terfysglyd i ymgyrchu i gymmydogaeth Southdrop; ond gan fod eu bwriad yn hysbys i'r Anrhydeddus Mr. Moreton, casglodd y gwr boneddig hwn nifer o foneddion a cheisbyliaid: a phan oedd y terfysgwyr ar ddechreu ar eu gwaith dinystriol, rhuthrodd Mr. Moreton arnynt, daliodd amrai, a gwasgarodd y lleill. Bwriwyd 39 o honynt i garchar. Oddeutu yr un amser coddodd terfysg yn Bibury. Dinystriwyd nifer mawr o beiriannau; ond trwy ymddygiad dewr y boneddion, daliwyd 15 o'r terfysgwyr, a bwriwyd hwynt i garchar.

Swydd Henffordd. Cafodd ŷd yn perthyn i amaethydd yn nghyffiniau tref Henffordd ei losgi yn ulw yn nechreu Rhagfyr; ond ni chafwyd hyd i'r adyn a'i hachosodd.

Swydd Wilts. Y mae uwchlaw 280 o garcharorion y'ngharchar Devizes, y rhai ydynt yn euog o godi terfysg, a dinystrio peiriannau.

Swydd Derby. Yn fore ddydd Sul, y 5ed o Ragfyr, rhoddwyd tân o ŷd ar dân yn *Eyton*, oddeutu saith milltir o *Nottingham*. Derbyniwyd amryw lythyrau bygythiol yn yr ardal hon.

Ar nos Iau, yr 2fed, llosgwyd tŷ a meddiannau Mr. Lovedren yn *Kempton*. Y dydd canlynol llosgwyd teisi gwair yn *Denton*; a'r nos sul wedi hyny llwyr ddifethwyd amaethdŷ gan dân yn *Cumner* yn Swydd Rhydychain.

Ashton-under-Lyne. Ymgynnullodd rhai miloedd o wehyddion ddydd Sadwrn, y 4ydd o Ragfyr, i wrthwynebu eu meistriaid i gostwng eu cyflogau. Trefnasant eu hunain fel milwyr; rhodiasant yn rheolaidd trwy 'r heolydd â baneri triliwiawg yn chwifio uwch eu penau. Os na chydsynia y meistriaid â chais y gweithwyr, ofnir y teflir o 30 i 40 mil o wehyddion allan o waith.

Ychydig nosweithiau yn ol llosgwyd tâs o ŷd o eiddo y Dug Wellington, er i'r Dug osod chwech o ddynion y dydd, a deg bob nos, i warchadw ei feddiannau. Oni buasai i'r gwynt droi ni's gallasid arbed llawer ereill o deisi rhag llosgi. Gwelwyd dau ddyn oddeutu y lle y dydd o'r blaen, ac un o honynt a ofynai i ryw ddyn, eiddo pwy oedd y teisi hyny? a chan fod y dyn yn cymmeryd arno na wyddai, "O," ebe y llall, "y mae y cwbl oddeutu yma yn perthyn i'r Dug."

Dywedir fod 11 o deisi ŷd wedi eu llosgi mewn un noswaith yn Henffordd. Ymddengys i ribyn o bylor gael ei osod o'r naill dâs i'r llall.

CYMRU.

EISTEDDFOD EDEIRNION.

TACHWEDD 5, 1830, Cynnaliwyd Eisteddfod Beirdd, Araithwyr, a Datgeiniaid, dan arwydd y "Derwydd," gerllaw Corwen, Swydd Feirion. Y Parchedig P. W. L. Williams, Periglor Llangar, yn Llywydd. Am chwech o'r gloch cymmeredd y Parchedig Lywydd y Gadair, a thraddododd araith fywiog a brŵdfrydig; sylwedd yr hon sy fel y canlyn:—

BONEDDIGESAU A BONEDDIGION, GYFEILLION A CHYDWLADWYR.—Y mae 'n hysbys i'r rhan fwyaf o honom fod cynnal Eisteddfodau yn hen arferiad ag sydd etto yn parhâu ym mhlith ein cyd-genedl, er coleddu ac amddiffyn Llëenyddiaeth Cymreig. A phan ddymunwyd arnaf i fod yn Rhaglaw i'r Eisteddfod hon, ni phetrusais rifo fy hun ym mhlith ei ffyddlonaf amddiffynwyr; nid am fy mod yn barnu fy hun yn addas ac yn ddigonol i gyflawni yr un swydd, ond am fy mod yn barod bob amser i gefnogi ac amddiffyn pob sefydliad ag sydd yn tueddu at helaethu gwybodaeth a llesiant i'm gwladwriaeth. Ond y mae un anffawd wedi ein cyfarfod heddyw, oddiwrth ba un yr wyf yn teimlo yn ddwys, sef, absenoldeb y Parch. D. L. Jones, yr hwn ag ydoedd i fod yn Llywydd i'r Eisteddfod hon; ond yr amgylchiad a ddaeth yn anocheladwy, ac felly gosodwyd yn orfodawl arnaf fi i eistedd yn ei le, ac ymdrechaf, hyd y mae ynof, i ddwyn pob peth ym mlaen yn y dull mwyaf deheuawl. Terfynaf yn awr, trwy ddywedyd fy mod yn barod bob amser i weithredu yn llesiant y gwiw Frythoniaid, a hyny tra gwaed yn rhedeg yn fy nghwythenau, ac anadl yn fy ffroenau; a'm hoffus-air yw, ac a gaiff fod, "*Oes y Byd i'r Iaith Gymraeg.*"

Yna adroddodd D. Hughes, Cynwyd, Englynion ar Agoriad yr Eisteddfod; ac areithiodd *Gwerfylyn* ar yr un achos. Yna traddodwyd areithiau ar "*Angau,*" gan Mr. William Jones, Bryn Eglwys, a *Gwerfylyn*. Wedi hyny aed ym mlaen i gyhoeddi y feirniadaeth am y 15 Englyn goreu ar "*Farwolaeth y Parch.* ROGER BUTLER CLOUGH, *A. C.*" barnwyd Edward Jones, Bodorlas, (*Dryw Bach*) ac Edward Evans, Gwyddelwern, (*Iolo Gwyddelwern*) yn gyfartal, a rhanwyd y wobr rhyngddynt; a rhoddwyd Cyfieithiad y Dr. G. O. Pugh o Goll Gwynfa yn ail wobr i D. Hughes, Cynwyd. Am yr Araith oreu er profi "*Pa un ai Tlawd Doeth ai Goludog Balch sy fwyaf llesawl i'r wladwriaeth,*" barnwyd *Gwerfylyn*, a Robert Humphreys, Corwen, yn gyfartal, a rhanwyd y wobr rhyngddynt. Am y Pedwar Englyn goreu ar y "*Cynauaf*" barnwyd Edward Evans, Gwyddelwern, yn fuddugawl. Wedi hir a medrus ymdrech rhwng y Datgeiniaid, barnwyd Robert Jones, Bryn Eglwys, yn fuddugawl. Wrth ddibenu y Cyfarfod areithiodd y Parch. J. E. Hughes, Llangwm, yn hyawdl ar yr achos. A chafodd yr Eisteddfod hon ei dwyn ym mlaen yn y modd mwyaf anrhydeddus, er dirfawr glod i'r Parchedig Lywydd a'r Boneddigion ereill, a chafodd pawb o'r presennolion y boddlonrwydd mwyaf yn ei holl gyflawniadau.

Diwygiad Seneddol. Dydd Llun, Rhagfyr 13eg, cynnaliwyd cyfarfod yn y Trallwng, i anfon deisyfiad i'r Senedd i ddiwygio y dull presennol o ddethol cynnrychiolwyr, ac i leihau trawl y wladwriaeth. Lliaws o foneddigion ac offeiriaid o bob parth o Swydd Drefaldwyn a ymgynnullasant i lysdy y dref; ac oddeutu deuddeg o'r gloch cymmerwyd y gadair gan H. A. Proctor, Ysw. Prif Swyddwr, yr hwn a alwodd ar rai o'r boneddion i anerch y cyfarfod. Cyfododd Wm. Owen, Ysw. Glansevern, ac a areithiodd yn hyawdl am ddwy awr, gan brofi fod achos i ddiwygio y diffygiadau sydd yn y Senedd; fod y dull presennol o ddethol Seneddwyr yn gwneuthur y bobl, yn enwedig trigolion Bwrdeisdrefi, yn ddiog ac anfoesol; a diweddodd trwy gynnyg fod Eirchiad i gael ei anfon o Swydd Drefaldwyn i'r Senedd o barthed y pyngciau uchod. Cefnogwyd y cynnygiad gan T. B. Browne, Yswain, Mellington Hall. Cyfododd y Colonel Davies i gynnyg penderfyniadau ereill, a haerodd y dylid aros nes y gwelai y wlad pa beth a gyflawnai Gweinidogion y Brenin. Cefnogwyd y penderfyniadau hyn gan Panton Corbett, Ysw. Wedi hyn areithiodd y Parch. D. Nihill yn ardderchog o blaid penderfyniadau Mr. Owen. Dilynwyd araeth y gwr Parchedig hwn â bonllefau o gymmeradwyaeth. Y Parchedig T. C. Luxmore, Periglor Guilsfield, a gynnygiodd benderfyniad arall gwahanol i'r rhai blaenorol; eiliwyd hwynt gan T. Price, Ysw. o Gunley. Ar ol i Arglwydd Clive, Syr W. W. Wynn, a'r Gwir Anrhydeddus C. W. W. Wynn, gyfarch y Cyfarfod, penderfynwyd fod i Eirchiad gael ei anfon i'r Senedd yn gydsyniol â chynnygiad Mr. Owen—fod i'r Arglwydd Gangheilydd gynnyg yr Eirchiad i Dŷ yr Arglwyddi, ac Arglwydd Althorpe i Dŷ y Cyffredin.

Etholiad Seneddwr.—Dydd Mercher, y 15eg o Ragfyr, etholwyd y Gwir Anrhydeddus Charles W. W. Wynn i fod yn Seneddwr dros Swydd Drefaldwyn.

Dewiswyd D. Pugh, Yswain, Llanerchydol, i fod yn *Recorder* Bwrdeisdref y Trallwng yn lle Iarll Powys, yr hwn a roddodd y swydd i fynu.

Y GWYLIEDYDD.

CHWEFROR, 1831.

PERERINDOD YR AFRADLON.

Y GWASTRAFFYDD GLODDESTGAR.

(Parhad o du dal. 8.)

3. Mae pechaduriaid yn nghyflawr natur yn afradloni *dydd eu hiachawdwriaeth*. Dydd pwysig! dydd na's gall neb gyfrif ei werth—dydd y derbyn miloedd o rai colledig drugaredd a gras er achubiaeth enaid—a dydd yr esgeulusa miloedd mwy yr iachawdwriaeth fawr, er eu dinystr byth. Y tymmor byr a fedd dyn ar y ddaear, sydd dymmor neillduol. Yma y gwneir y cwbl dros dragywyddoldeb. Yma y rhaid ein creu o newydd, diosg yr hen ddyn, a gwisgo Crist. Yma y rhaid i ni geisio iachawdwriaeth, dychwelyd at Dduw, a'n gwneud yn blant iddo. Yma y rhaid i ni dderbyn bywyd tragywyddol, cymmwysder i'r nef, a gras i'n harwain yno. Iē, dydd iachawdwriaeth yw amser hau; a "pheth bynag a hauo dyn, hyny a fed hefyd." Fel y treuliom ddydd iachawdwriaeth, felly y byddwn dros oesoedd tragywyddoldeb. "Os byw yr ydych yn ol y cnawd, meirw fyddwch; eithr os ydych yn marweiddio gweithredoedd y corph trwy yr Ysbryd, byw fyddwch." *Rhuf.* 8. 13. Os [illegible] cymmaint ar iawn dreulio dydd gras, gellid disgwyl y byddai dynion yn llawn gofal am eu bythol gyflwr, yn gweithio allan eu hiachawdwriaeth mewn ofn a dychryn, yn ddiwyd i wneuthur eu galwedigaeth a'u hetholedigaeth yn sicr, yn brysio i'r deyrnas cyn machludo yr haul.

Ond, er gwaethaf peth, ni wnant felly. Mae y rhan fwyaf *yn treulio dydd gras yn ofer*. Maent yn byw yn y byd, fel pe na byddai byd arall. Maent yn synio pethau daearol, yn anghofio Duw, ac yn marw. Trysorant eu trysorau ar y ddaear, yn lle ymgyfoethogi tu ag at Dduw. Rhodiant mewn gwag gysgod, ac ymdrafferthant yn ofer; yn ofalus, yn wir, am lawer o bethau, ond yn esgeulus o'r un peth angenrheidiol—achubiaeth yr enaid anfarwol. A dyma fel ag y mae ym mhlith pob gradd yn y wlad.—Ewch at *y gwyr mawr*, sydd ganddynt ddigon, heb weithio—pa fodd y treulia y rhai hyn ddydd iachawdwriaeth? Yn amlwg, nid trwy barotoi i gyfarfod eu Duw, gan nad yw "Duw yn eu meddyliau;" a gwir grefydd yn llwyr ddirmygus ganddynt—yn eu golwg yn anghymmwys i neb ond i ynfydion ofergoelus. Rhodia y rhai hyn, yn wir, mewn gwag gysgod, mewn elfen ddisylwedd, mewn awyrgylch heintiol. Coeg-ddigrifwch, mwyniant afradlon, a boddhad y cnawd, ydynt yr holl ddedwyddwch a wyddant am dano, a'r holl nefoedd a chwennychant, neu a geisiant. Fel hyn yr ofer-dreulia

y rhai hyn ddydd gras, y collant deyrnas Dduw, ac y syrthiant i fyd o dywyllwch.—Dos yn nesaf at ddynion *masnach*, gwerthwyr nwyfau, maelerwyr *(merchants)* neu lafurwyr; tafl fanwl olwg arnynt, a phwysa hwynt yn nghlorian y cyssegr. Sylwa pa ddefnydd a wnant o'u meddyliau, o'u nerth, o'u hamser, a'u doniau—fel y barnot yn gywir am y modd y treuliant ddydd eu hiachawdwriaeth. Ai nid eglur yw, fod y rhan fwyaf o'r rhai hyn yn claddu eu rhoddion yn y ddaear, yn rhoddi eu serch ar bethau'r byd, yn "synio pethau daearol?" Mae cariad at gyfoeth, a gofalon y byd, yn llanw eu calonau, yn difa eu hamser, ac yn tynu eu sylw gymmaint, fel na feddont un hamdden na thuedd i ofalu am eu gorchwylion ysbrydol a thragywyddol. Felly, â dydd gras heibio, heb iddynt wneuthur un darpariaeth erbyn y byd i ddyfod.—Dos at *y genedl ieuangc*, y rhai sydd etto heb ofalon y byd, a gwel beth y maent hwy yn ei ganlyn. Ym moreu eu bywyd y maent yn llawn egni a bywiogrwydd. Os gadewir hwynt i ddilyn tuedd eu hanian, ânt yn ddiammeu ar gyfeiliorn. Ac yn aml, er yr addysgiadau goreu, torant bob cadwyn i ganlyn gogwyddiad cryf eu calonau llygredig, ac i uno â'r lliaws i wneuthur drwg. Mae ieuengctid pob oes, bron i gyd, yn rhedeg yn yr un llwybr; sef, yn anghofio Duw, yn caru pechod, ac yn gwrthod ystyriaeth. Denant ac annogant eu gilydd i fyw yn afradlon. Yn eu dallineb, a'u hanystyriaeth, rhoddant oreuon eu dyddiau i wagedd ac oferedd; heb feddwl dim am y niwed mawr a wnant i'w heneidiau, trwy grwydro oddiwrth Dduw. Ieuengctid anwyl, aroswch fynyd, a gwrandewch yn astud ar y geiriau dwys hyn:—"Mae dydd gras yn myned heibio, â heibio yn fuan; ac fe allai y machluda yr haul cyn yr achubir yr enaid."—Dos, yn olaf, at *y tlodion llafurus*, a gwel pa fodd y defnyddiant hwy ddydd iachawdwriaeth. Pregethir iddynt yr efengyl, ac amryw a'i gwrandawant yn llawen; canys dewisodd Duw dlodion y byd hwn i fod yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion ei deyrnas. Ond, ym mhlith y rhai hyn, cawn luoedd yn byw ym mhell oddiwrth Dduw. Llafuriant am y bara a dderfydd, ond nid am y bara a bery i fywyd tragywyddol. Awydd mwyaf y tlodion diras yw, naill ai gochelyd gwasgfa tlodi, neu foddhau eu chwantau â diota a meddwdod. Cam-dreulia y rhai hyn hefyd ddydd gras, a chollant ddau fyd.——Os anghywir y darluniad hwn o ymddygiad pawb, ym mhob gradd, gwrthod ef; ond os cywir, wyla dros dy frodyr pechadurus, sydd yn afradu dydd gras, ac felly yn colli bywyd tragywyddol.

4. Pechod yw *y gwastraffydd gwaethaf*, a'r afradwr mwyaf. Mwy a â i'w gynnal nag i ddiwallu holl eisieu dyn. Mwy yw traul un pechod, na chant o deuluoedd. Haloga, gwastraffa, a difroda bob peth a gyffwrdd. Danfonodd lu o angylion o'r uchelder i fythol boenau. Dyfethodd fyd ym mynwes Adda, pan oedd Adda ym mynwes Duw. Lladdodd Arglwydd y gogoniant; a bydd yn boenydd ei holl weision a'i gariadau byth. Gwel y fath ddifrodwr yw pechod! Pa ddedwyddwch a ddyfetha! a pha nifeiri a ddinystria! Griddfan y byd oll dan ei law ddifrodol. Tawdd i'r dim y meddiannau helaethaf. Tyn i'r llawr y palasau gwychaf. Dadymchwel orseddau; a difa deyrnasoedd. Difroda hefyd beth o fwy gwerth na'r cwbl—difroda fywydau dynion, trwy eu cadw rhag ystyried eu gofal a'u gwerth mawr.

Os myni wybod fath ddifawr yw pechod, edrych ar y colledigion yn

wydd angeu. Difrodasant bob peth, ac ni feddant ddim, ond pechod, a'i gyflog, sef marwolaeth. Yr oedd ganddynt unwaith ddydd gras; ond treuliasant hwn, ac aeth heibio. Meddasent unwaith Sabbothau, i fyned i gynteddau Duw, ac i wrando yr efengyl dragywyddol; ond ofer dreuliasant hyn oll, ac ni's mwynhânt mwy. Pa wastraffwyr a fuent! Difrodasant amser, doniau, nerth, a bywyd; difrodasant foddion gras, ac amryw gyfleusderau er achub yr enaid: ond derfydd pob peth yn awr. Gadawant y byd heb Dduw, heb obaith, heb iachawdwriaeth. A oes tlodi tebyg i'w tlodi hwy? Ystyriant hyn, neu beidio, dyma gyflwr pob pechadur sydd heb Grist yn awr angeu. *Treuliasant* y cwbl; ac ni feddant yn awr ddim i'w ddwyn ganddynt i fyd tragywyddol onid euogrwydd, tlodi, a thrueni.

5. Medd plant gras drysorau *na's gallant fyth dreulio.* Gwir gyfoeth parhaus ydyw, na dderfydd. Plant gras yn unig a ymddygant yn ddoeth: gwnaethant ddewis doeth a da. Dewisasant yn drysorau ac yn etifeddiaeth bethau na *ddarfyddant,* ond a barhânt yn ddiddiwedd. Dewisasant drysorau mor *anfeidrol fawr,* fel na threuliant fyth; sef "cyflawnder Crist, yn yr hwn y trig pob cyflawnder." Ac mor *ddiogel* eu rhan ag yw yn barhaus. Y mae yn Nghrist, wedi ei sicrhau iddynt trwy "gyfammod tragywyddol, wedi ei luniaethu yn hollol ac yn sicr." Eu hetifeddiaeth a gedwir iddynt yn y nefoedd; a hwy a "gedwir gan allu Duw, trwy ffydd i iachawdwriaeth." Gwrando gân orfoleddus pob gwir bererin, wrth deithio trwy yr anialwch:—"Duw yw rhan fy enaid, am hyny y gobeithiaf: efe hefyd yw fy iachawdwriaeth." Rhydd Duw annogaeth i'w gân o'r uchafoedd, a dywed—"Fy iachawdwriaeth fydd yn dragywydd—myfi yw eich Duw, a chwithau fyddwch yn bobl i mi." Wrth glywed hyn, tania eu calon, ac uchel floeddiant—"Y Duw hwn yw ein Duw ni dros byth ac yn dragywydd: bydd yn arweinydd i ni hyd angeu."

A ofyn neb etto—Pa *fanteision* a fedd plant gras ar blant y byd? Atebwn—Meddant ran lawer gwell, ac etifeddiaeth fwy parhaus. Pan dreulio bydolion eu holl ddâ, ac y delont i'r dim, bydd digon gan blant Duw, digon yn "ei gyflawnder ef, sydd yn cyflawni oll yn oll." Meddant ffynnon bywyd dros fyth, pan y byddo plant y byd, â'u pydewau toredig na ddaliant ddwfr, heb ddefnyn i dori eu syched. Ni pharhâ neb trysorau yn hir, onid trysorau y rhai a gredant yn Nghrist. Pe meddai pobl y byd holl gyflawnder y byd, gwarient ef yn fuan, a deuent i dlodi. Darfodedig yw pob peth bydol; a'r byd ei hun sydd yn myned heibio. Pan suddo 'r llong i'r môr, sudda hefyd yr holl nwyfau sydd ynddi, er cymmaint eu gwerth. Pan elo y byd heibio, pa le bydd eich trigfanau, eich trysorau, a'ch etifeddiaethau? Collir hwynt dros fyth.

Gwelwn, ynte, fod pobl y byd, o bob gradd, yn treulio eu bywyd ar y ddaear heb wneud dim ond afradloni y dâ a roddodd eu Tad nefol iddynt, a hyny mewn gwlad bell oddiwrth Dduw. Ym mhen ychydig flynyddau, gwariant y cwbl, ac yna syrthiant i dlodi diddiwedd.

II. Nid yn unig treulio yr holl ddâ, a'r doniau a rydd eu Creawdydd iddynt, a wna pobl y byd, ond treuliant hwynt trwy *fyw yn afradlon.*

Dyma y cwyn a ddygir yn erbyn holl feibion dynion, nes y delent yn feibion Duw; nid yn unig yn erbyn pechaduriaid nodedig, sy'n warth i'w cymmydogion, ond hefyd yn erbyn pawb a ommeddant y galon i Dduw, ac a wrthodant y Gwaredwr, pa mor foesol a dichlynaidd

bynag a fyddont. Pawb nad ydynt feibion a merched i Dduw, ydynt fradwyr a gwrthryfelwyr. Y rhai sydd heb ddychwelyd at Dduw trwy Grist, ydynt etto mewn gwlad bell. A phawb ym mhell oddi wrtho a olygir yn afradloniaid; o herwydd,

1. Diarddelant *lywodraeth* Duw.

Ein Brenin a'n Llywydd yw yr Arglwydd. Ei frenhiniaeth sydd dros yr holl ddaear; a'i thrigolion oll ydynt ei ddeiliaid. Ar ei haelioni y mae pawb yn byw, ac "ynddo y mae pob peth yn cyd-sefyll." Efe sydd yn cynnal ein bywyd, yn diwallu ein hanghenion, ac yn ein hamddiffyn rhag gelynion. Rhwym ydym am bob peth i Dduw; a medd bob hawl i'n llywodraethu: ac yr ydym dan bob rhwymau i'w garu, i lawen ufuddhau iddo, ac â'n holl allu i ogoneddu ei enw. Ond ni wneir hyn.

Llawn yw yr holl ddaear o *wrthryfel*. Byd afradlon yw. Y mae holl ddynolryw, hyd nes eu dygir dan arglwyddiaeth gras Crist, yn blino ar lywodraeth Duw, ac yn ceisio mewn pob ffordd i'w diarddel. "Syniad y cnawd sydd elyniaeth yn erbyn Duw;" a'r syniad hwn sydd ym mhob dyn, yn y Pharisead dichlynaidd, yn gystal ac yn y pechadur afradus, hyd nes y dêl Crist i drigo yn y galon trwy ffydd. Hawdd yw yn wir weled, y ceisia y rhai hyn oll ryddid oddiwrth lywodraeth Duw; y pethau a ganlyn a ddengys hyn:—Gwrthwyneba eu *hewyllysiau* bob amser ewyllys Duw, a meddyliant y dylai ewyllys Duw roddi lle i'w hewyllysiau hwynt. Ai nid y gwrthryfel mwyaf yw hyn yn erbyn y nef, a'r byw afradlonaf? Ni foddlonir hwynt yn aml gan *drefn ragluniaethol* Duw. Beiant yn wastadol ar sefyllfa pethau yn y byd, y tymhorau a'r tywydd; a thybiant yn rhyfygus y gŵyra Duw yn aml, ac y gallent hwy wneud pethau yn well. Beth yw yr holl *rwgnach* â leinw 'r byd, onid ymryson â llywodraeth Duw, a dymuned ei gwrthod? Ac os *cerydda* Duw hwynt am eu beiau, pa achwyniad uchel, mai caled y driniaeth? Ai tebyg hyn oll i ymddarostyngiad i Dduw goruchaf? Mae 'r byd, o un pen i'r llall, yn llawn *anufudd-dod;* a phob gweithred o anufudd-dod sydd ymgais i wrthod llywodraeth y nef. Ac a all fod byw mwy afradlon na hwn?

2. Gwnaeth Duw *gyfreithiau* i'w deyrnas ar y ddaear, cyfreithiau doeth a chyfiawn, na ellir eu cyfnewid na'u diwygio, gan eu bod yn berffaith, "yn sanctaidd, yn gyfiawn, ac yn dda." Trefnwyd y cyfreithiau hyn er hyfforddiad dyn, i ddangos iddo pa fodd y gall foddloni Duw, fel deiliad ei deyrnas. Rheolau ydynt er cyfarwyddo 'r galon a'r bywyd yn ffyrdd sancteiddrwydd a chyfiawnder, ac i "gyfeirio ein traed i ffyrdd tangnefedd." Dedwyddwch dyn a saif mewn ufudd-dod i'r cyfreithiau hyn; a'i druéni a dardd oddiwrth anufudd-dod. Gorchymyn Duw o'r uchelder i bob dyn, ym mhob lle, roddi ufudd-dod i'r cyfreithiau a osododd; a bygythia, y teflir pawb na ufuddhaont "i ganol ffwrn o dân poeth."

Ateba dynion ef o'r ddaear, a dywedant—"Nid ydym yn gofalu ateb i ti yn y peth hwn;—bydded hysbys i ti, Frenin, na ufuddhawn ni i'r cyfreithiau a sefydlaist; ond gwnawn ein hewyllys a'n bodd ein hunain; a rhodiwn yn ffyrdd ein calonau." Amlwg yw, yn wir, y diystyra pawb, na ddychwelasant at Dduw, ei gyfreithiau yn fawr. Pa bryd yr ymofynant—"Beth, Arglwydd, yw dy ewyllys, fel y gwnelom ef?" Pa bryd y chwiliant y gair dwyfol, i wybod pa fodd y dylent fyw a boddhau Duw? Nid byth. Y deddfau yn eu *haeladau*, a llygredigaethau eu hanian,

ydynt y rhai y chwiliant hwy am danynt. Darlunia y gair hwynt fel hyn:—"Cnawdol ydynt, ac nid ysprydol, wedi eu gwerthu dan bechod, yn cyflawni chwantau y cnawd a'r meddwl, yn gwasanaethu amrywiol nwydau a phleserau, yn byw yn ol y cnawd, ac nid yn ol yr Yspryd." Cywir, yn wir, y gellir galw hyn yn *fyw afradlon*. Beth arall a wna dyn, pan yn byw iddo ei hun, ac nid i Dduw; pan yn dilyn tueddiadau ei galon, ac yn *diystyru* gorchymynion y Goruchaf?

3. Ac yn olaf, pan adawo dynion Dduw, ac y diarddelont ei lywodraeth, ac y dirmygont ei ddeddfau glân, rhoddant eu hunain dan dywysiad *gelyn penaf* Duw a dyn. Ant dan faner Satan, i wrthryfela yn erbyn eu Tad nefol. Pan gaffo y gelyn unwaith lywodraeth arnynt, fe "weithia" ynddynt, defnyddia hwynt yn ei orchwylion, a denfyn hwynt yma ac acw fel ei weision. Dywed wrth un, "Cerdd, ac efe a â; ac wrth arall, dos, ac efe a ddaw; ac wrth ei was, gwna hyn, ac efe a'i gwna." Nid yw carcharorion Satan, na chaethion pechod, yn *drwg-dybio* dim, eu bod yn y fath gyflwr distadl; ond tybiant mai hwynt yw y rhai a fwynhant ryddid, am y gwnant a fynont; heb feddwl dim y gwasanaethant bechod a Satan, ac y cyffroant lid yr Hollalluog. Beth sydd yn dallu ac yn twyllo y caethion annuwiol hyn? Blys y cnawd, a mwyniant pechod. Hwyliant yn hyfryd gyda ffrwd tueddiadau eu calon, a thybiant hyn dros amser yn ddedwyddyd mawr. Ond, ai nid byw afradlon yw hyn?

Beth a all fod yn *fwy afradlon* na bywyd y rhai annychweledig? Gadawsant Dduw, a gwrthodasant ei lywodraeth. Sangant ar ei ddeddfau, a nacânt ufuddhau iddo. Ni charant ef, na'i ofni; ac ni ddymunant droi ato. Tra yn y wlad bell hon, maent yn nheyrnas Satan, yn ddeiliaid ac yn filwyr iddo, i ymladd yn erbyn Duw y nefoedd. Tra yr arweinir hwynt yn gaethion wrth ei ewyllys, beth a ellir ddisgwyl oddi wrthynt ond gwrthryfel yn erbyn y Goruchaf? Byw afradlon, yn wir! A phan na lywir dynion gan reolau a sefydlodd Duw, ond gan eu mympwy eu hunain, gan eu chwantau llygredig, beth arall yw eu byw? Hyn, ynte, yw hanes galarus dyn pan adawo Dduw. Gloddesta y mae mewn gwlad bell; treulia y cwbl, a bydd farw.

4. Pa mor wahanol i hyn yw bywyd y rhai a ddychwelasant o'r wlad bell hon i dŷ eu Tad? Gwaredwyd hwynt, trwy drugaredd, o dan iau ddygn pechod a Satan; a throsglwyddwyd hwynt i deyrnas y Gwaredwr, i fwynhau rhyddid gogoneddus plant Duw. Ni lywodraetha pechod arnynt mwy; a chollodd Satan ei arglwyddiaeth yn eu calonau fyth. Rhoddasant eu hunain, ar eu dychweliad, dan aden llywodraeth ac amddiffyniad y Cyfryngwr, yr hwn a'u cuddia yn ei babell, ac a'u hamddiffyn rhag pob drwg. Y rhai oeddent unwaith yn weision pechod, ydynt yn awr yn weision Duw, yr hwn a ogoneddant â'u henaid, ac â'u corph; canys ei eiddo ydynt. Ni's gallant mwy dreulio gweddill eu hamser er boddloni chwantau, ond er gwneuthur ewyllys Duw. Maent yn farw i bechod, ac ni's gallant fyw iddo mwy. Canys gras Duw sydd yn dwyn iachawdwriaeth, a'u dysg "i ymwadu âg annuwioldeb a chwantau bydol, ac i fyw yn sobr, yn gyfiawn, ac yn dduwiol yn y byd sydd yr awr hon." Tit. 2. 12.

Pa mwy dedwydd yw bod dan *lywodraeth gras*, na than deyrnasiad pechod; i rodio yn ol deddfau glân Duw, na chael ein harwain gan lygredigaethau gwael ein hanian

lygredig? Mae deddf, cariad, ac ofn Duw yn blanedig yn nghalonau y cyfryw ag a ddychwelasant ato; a rhydd yr egwyddor hon derfyn ar eu byw afradlon, a chyfeiria eu calon a'u bywyd yn y ffyrdd glân, a arweiniant i ogoniant, i ufudd-dod Crist, ac o'r diwedd i'r orphwysfa sydd yn ol i bobl Dduw. Gwnaed afradloniaid wrando, ac ystyried hyn; a gwnant ddychwelyd at y Duw a adawsant, ac ymostwng i deyrnasiad hyfryd ei ras, a chânt fyw byth.

(I'w barhau.)

DWYFOLDEB YR YSGRYTHYRAU.

Yn cael ei brofi yn y Cyflawniad o rai o'r Prophwydoliaethau mewn perthynas i'r Iuddewon.

(Parhâd o du dal. 16.)

YR ydoedd *lladdfa* yr Iuddewon cyn y gwarchae, yn amser y gwarchae, ac ar ol y gwarchae, yn fawr iawn; yn fwy, y mae 'n debygol, na'r un genedl arall, mewn un oes o'r byd. Yr ydoedd Jerusalem yr amser hwnw yn llawn o bobl, y rhai a ddaethant yno naill ai i gadw y Pasg, neu i gymmeryd noddfa mewn dinas gaerog. Mae Josephus yn dywedyd, fod yr holl rai a fuant feirw, yn amser y gwarchae, yn *un miliwn ac un can mil*, a llawer iawn ar amserau ac mewn lleoedd ereill; oblegyd heblaw y rhai a fuant feirw yn y fan, dyfethwyd llawer a anfonwyd o'r wlad. Dywedodd Moses, " diwreiddir chwi o'r tir yr wyt yn myned iddo i'w feddiannu." Ac felly y dygwyddodd; oblegyd danfonwyd lluoedd i'r Aipht, a llawer o'r rhai a anfonwyd ymaith mewn llongau a fuant feirw o eisieu ymgeledd, trwy long-ddrylliadau, a damweiniau ereill. Danfonwyd y rhai oedd tros ddwy ar bymtheg oed (900,000 o rifedi) yn rhwym i'r Aipht; a'r rhai oedd tan yr oedran hyny a werthwyd yn gaethion, nes yr oedd y marchnadoedd wedi cael ei gorlenwi yn y fath fodd fel na's gellid cael neb i'w prynu, a'r rhai a werthid a fyddent yn myned am bris isel iawn. Ar ol hyn, rhwystrid hwy, o dan boen marwolaeth, i fyned i Jerusalem, neu, fel y dywed Tertullian a Jerome, fyned yn agos i'r tir.

Ar ol hyn cymmerodd eu *gwasgariad* rhyfeddol le. Dywedodd Moses, *adn.* 25, "a thi a fyddi ar wasgar dros holl deyrnasoedd y ddaear;" hefyd, yn *adn.* 64, "a'r Arglwydd a'th wasgar di ym mhlith yr holl bobloedd, o'r naill gwr i'r ddaear hyd y cwr arall i'r ddaear." Ac onid ydynt felly? Onid ydyw yr Iuddewon i'w cael agos yn holl wledydd Ewrop, ac mewn llawer o fanau yn Affrica, a'r India Ddwyreiniol a'r Orllewinol. A fu pobl erioed ar y ddaear mor wasgaredig a hwynt? Pa le bynag y mae arian a marchnad, y mae yno Iuddewon i'w cael, fel y galwyd hwynt yn gyfiawn yn " farsiandwyr yr holl fyd."

Y maent nid yn unig wedi eu gwasgaru, ond wedi eu *gorthrymu*; y mae yn ysgrifenedig, *adn.* 29. " Diau y byddi orthrymedig ac anrheithiedig byth;" ac yn *adn.* 65, a 66, " Ac ym mhlith y cenhedloedd hyn ni orphwysi, ac ni bydd gorphwysdra i wadn dy droed; canys yr Arglwydd a rydd yno it' galon ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a thristwch meddwl, a'th einioes a fydd y'nghrog gyferbyn a thi, a thi a ofni nos a dydd, ac ni byddi sicr o'th einioes." Y mae hyn wedi cael ei gyflawni yn arswydus. Mewn rhai gwledydd anfonwyd hwynt ymaith, yna eu galw yn ol, ac wedi hyny eu danfon ymaith drachefn. Yspeiliwyd hwynt o'u cyfoeth, ac alltudiwyd hwynt o Loegr yn amser Iorwerth y cyntaf, Alltudiwyd hwynt hefyd o Ffrainc, o Portugal, o'r Hispaen, ac o leoedd ereill.

Yr oedd eu meibion a'u merched i gael eu rhoddi i bobl ereill, *adn.* 32. Gwnaed hyn yn yr Hispaen a Phortugal, lle y cymmerwyd eu plant oddi wrthynt trwy drais, i'w haddysgu yn y grefydd Babaidd, ac i ymarfer â'u defodau eilunaddolgar.

Nid rhyfedd ynte, fel y rhagddywedwyd, "y byddent *wallgofus* o herwydd gweledigaeth eu llygaid," oblegid yr oedd y creulonderau a ddioddefasant yn ddigon i'w gwallgofi. Pan warchaewyd ar nifer mawr o honynt yn nghastell Massada, lladdasant yn gyntaf eu gwragedd a'u plant, yna dewiswyd deg o wyr i ladd y gweddill; ac wedi hyny un o'r deg i ladd y naw ereill; yr hyn pan wnaed, efe a'i trywanodd ei hun. Cymmerodd y cyffelyb amgylchiad le y'Nghaer Efrog yn amser y brenin Risiart y cyntaf.

Yr oeddynt i fod yn "syndod, yn ddïareb, ac yn watwargerdd, ym mhlith yr holl bobloedd," *adn.* 37. Ac onid ydynt felly hyd y dydd hwn? Onid yw cybydd-dod, a thwyll, a chalon-galedwch, yr Iuddewon yn ddïarebol yn ein plith ni, ac mewn gwledydd ereill? "A ydych chwi yn tybied mai Iuddew ydwyf?" sydd ofyniad cyffredinol; ac, "Yr ydych yn twyllo fel Iuddew," sydd gyhuddiad cyffredin. Ac yr oedd yr holl drueni yma i barhâu. Dywed Moses, y byddai eu pläau yn rhyfeddol a pharhâus. Wele, y maent wedi parhâu yn agos i 1800 o flynyddoedd! O! pa bryd y terfynant!

Ac etto, er y cwbl, parhânt yn *bobl unig, ac ar eu penau eu hunain.* Yn *Lef.* 26. 44. rhagddywedir fel hyn, "Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhir eu gelynion, nis gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha." Ac y mae hyn hefyd wedi ei gyflawni; y maent yn gyffelyb i'r berth a welodd Moses yn llosgi, ond heb ei difa. Er eu bod wedi eu gwasgaru, eu gorthrymu, eu caethiwo, a'u herlid, etto y maent yn aros yn bobl unig, ac ar eu penau eu hunain, yn adnabyddus wrth eu gwynebpryd, ac heb ymgymmysgu â'r cenhedloedd ym mhlith y rhai y maent yn ymdaith. Yn Mrydain, yn Ffrainc, yn yr Hispaen, y mae y prif genhedloedd wedi ymgymmysgu â'u goresgynwyr a'u cymmydogion. Yn ein gwlad ein hunain pwy a fedr ddywedyd gyda sicrwydd pa deuluoedd sydd yn disgyn o'r hen Brydeiniaid, a pha rai o'r Rhufeiniaid, a'r Saeson, &c. ond y mae yr Iuddewon yn parhâu yn bobl unig, ac yn genedl neillduol.

Gellid dwyn llawer o bethau ereill i'r un perwyl, ond chwyddai hyny y traethawd yn ormodol. Ni's gellir ond ychwanegu rhai casgliadau byrion fel y canlyn.

Dechreuwyd y traethawd hwn trwy ddywedyd fod y "Bibl yn cynnwys llawer o ragddywediadau am ddamweiniau, y rhai ni allai deall dynol eu rhagweled, pa ragddywediadau a gyflawnwyd yn fanwl; a pha gyflawniad sydd yn profi yn eglur fod y Bibl yn air Duw." Ac onid ydym wedi profi y pwngc? A allai Moses, neu ryw un arall, ddychymmygu am y digwyddiadau hyny? A allai synwyr dynol ragweled trefn, ymddygiad, dioddefiadau, a gwasgariad yr Iuddewon, 1500 mlynedd cyn i hyny gymmeryd lle; neu, wedi eu gwasgaru, y byddai iddynt barhâu 1800 o flynyddoedd yn ychwaneg yn y cyflwr truenus hwnw? Yr oedd yn ammhossibl. Dilys yw gan hyny fod genym brawf mor gadarn ag a allem ddymuno o ddwyfoldeb yr ysgrythyrau, ac "nad trwy ewyllys dyn y daeth gynt brophwydoliaeth, na'i bod o ddeongliad priod: eithr dynion sanctaidd Duw (o ba rai yr oedd Moses yn un) a lefarasant megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Yspryd Glân;" ac y mae genym

yr un rheswm am gredu y cwbl a ysgrifenwyd ac a ragddywedwyd gan Moses, ag sydd genym i gredu y brophwydoliaeth neillduol hon. Cyflawnwyd ei ragddywediadau mewn perthynas i Grist yn yr un modd. Cadarnhaodd Crist ei hun dystiolaeth Moses trwy lawer o wyrthiau; ac y mae yn sicrhau i ni, "oni wrandawn ar Moses a'r prophwydi, na chredem chwaith pe codai un oddiwrth y meirw." Felly, gan hyny, gwelwn fel y mae yr Iuddewon, megys y rhagddywedodd Moses, "yn arwydd ac yn rhyfeddod byth," *adn.* 46. Oni allai pob un o honom arfer geiriau yr Esgob Newton ar y mater—"Pa fodd yr effeithiai hyn ar ereill, ni's gwn; ond am danaf fy hun, rhaid i mi addef, eu bod nid yn unig yn fy argyhoeddi, ond yn peri i mi synu a rhyfeddu tu hwnt i adroddiad."

Y mae addysg arall—addysg bwysig ac arswydus—a allem, ac a ddylem, gymmeryd oddiwrth hyn; sef, *canlyniadau ofnadwy anghrediniaeth!* Paham y dioddefodd yr Iuddewon yr holl bethau hyn? O herwydd eu hanghrediniaeth. Dywed St. Paul, *Rhuf.* 11. 20. mai "trwy anghrediniaeth y torwyd hwynt ymaith;" ac efe a chwanega, fel rhybydd i'r Cristionogion proffesedig, "A *thithau* sydd yn sefyll trwy ffydd: na fydd uchel-fryd, eithr ofna; canys onid arbedodd Duw y canghenau naturiol, gwylia rhag nad arbedo dithau chwaith." "Edrychwn, gan hyny, na byddo un amser yn neb o honoch galon ddrwg anghrediniaeth, gan ymado oddiwrth y Duw byw."

Drachefn, bydded i ystyriaethau o'r pethau hyn ein cynhyrfu i dosturio, ac i daer weddïo dros yr Iuddewon. Yn lle eu casâu, a'u dirmygu, bydded i'w hanes a'u dioddefiadau dros gynnifer o oesoedd, a'r cyfiwr o dywyllwch a chaledwch y maent yn parhâu ynddo hyd heddyw, gael effaith dyladwy ar ein meddyliau. Wylodd ein Hiachawdwr ffrydiau o ddagrau, ar ei ymweliad diweddaf â Jerusalem, pan welodd y ddinas boblog oddiar fryn cyfagos, a chan ragweled ei thrueni yn nesâu, efe a lefodd, "Pe gwybuasit dithau, ïe, yn dy ddydd hwn, y pethau a berthynent i'th heddwch! eithr y maent yn awr yn guddiedig oddiwrth dy lygaid." Bydded i ni deimlo megys y teimlodd efe; a bydded i ni offrymu gweddïau taerion am eu hadferiad, ac am fendith Duw ar y moddion a arferir er eu troedigaeth. A gallwn "weddïo mewn ffydd," oblegid y mae gan Dduw drugaredd y'nghadw iddynt. "Ni wrthododd Duw ei bobl y rhai a ragwybu; onid arhosant yn anghrediniaeth, impir hwynt i mewn drachefn yn yr olew-wydden; canys fe all Duw eu himpio hwy i mewn drachefn." Trwy eu cwymp hwy y daeth iachawdwriaeth i'r Cenhedloedd—bu eu cwymp hwy yn olud ysprydol i ni, pa faint mwy y cyfoethogir ni trwy eu cyflawnder hwy? "canys os yw eu gwrthodiad hwy yn gymmod i'r byd, beth fydd eu derbyniad hwy ond bywyd o feirw?"

Terfynaf yn ngeiriau y Colect ardderchog hwnw o eiddo ein Heglwys, "Trugarhâ wrth yr holl Iuddewon, Tyrciaid, anffyddloniaid, a hereticiaid, a chymmer oddi wrthynt bob anwybodaeth, caledwch calon, a dirmyg ar dy air; ac felly dwg hwynt adref, wynfydedig Arglwydd, at dy braidd, fel y b'ont gadwedig ym mhlith gweddillion y gwir Israeliaid, a bod yn yr un gorlan, dan yr un bugail, Iesu Grist ein Harglwydd, yr hwn sydd yn byw ac yn teyrnasu gyda thydi a'r Yspryd Glân byth yn un Duw, heb drangc na gorphen. Amen.

Cyfieithiad ZIGMA.

LLYTHYR
YR ARCHESGOB GRINDAL AT Y FRENHINES ELISABETH.

MR. GWYLIEDYDD,—Addawyd i chwi Lythyr yr Archesgob Grindal at y frenhines Elisabeth, wele efe yn awr at eich gwasanaeth. Cyfieithiais ef allan o Hanes yr Eglwys gan Fuller, a Bywyd yr Archesgob gan y Parch. Erasmus Middleton. Dywed Fuller fel y canlyn am y Cyfarfodydd a elwid y pryd hyny "Prophwydoliaethau:"—

"Sylfaenwyd hwynt ar eiriau yr apostol, yr hwn a ddywed, 'Canys chwi a ellwch oll brophwydo bob yn un, fel y dysgo pawb, ac y cysurer pawb:' 1 *Cor.* 14. 31. ac ychwanegwyd at hyn y cyfryw reolau o'u heiddo eu hunain ag yd oedd raid, yn y modd canlynol—

1. Gweinidogion yr un ardal, yn ol cytundeb yn eu plith eu hunain (heb gadw yn fanwl at yr hen raniadau Deoniaethawl) a gyfarfyddent yn y lle penaf yn yr ardal.

2. Gweinidog ieuengaf a âi yn gyntaf i'r Bregethfa, ac am hanner awr, mwy neu lai (yn ol ei allu i ddwyn ynghyd ei fyfyrdodau gyd âg eglurdeb) a sylwai ar ryw gyfran o'r Ysgrythyr, yr hon y cytunasent o'r blaen yn eu Cyfarfod i sylwi arni. Yna pedwar neu bump yn ychwaneg, yn ol eu hoedran, a'i dilynent ef, gan sylwi ar yr un testun.

3. Yn olaf, Hen Weinidog, dewisedig i hyn (fel *Tad y Cyfarfod)* a safai i fynu i wneuthur y bregeth olaf. Sylwai ar gyflawniadau y rhai blaenorol, gan roi clod lle yr oedd clod, a cherydd lle yr oedd cerydd yn haeddiannol. Yna diweddid y cwbl gyda gweddi, megys y dechreuwyd. Ar giniaw, y Gweinidogion hyn ynghyd (a llawer o foneddigion yn wyddfodol) a sefydlent yr amser y cyfarfyddent nesaf, a'r testun yr oeddynt i sylwi arno, a'r Pregethwyr—a dewisent Reolwr newydd, os nid arosai yr hen yn ei swydd; yna ymadawai pawb tu ag adref."

Y Cyfarfodydd hyn, er y byddent yn fynych yn hir, nid oeddynt flinderus. Er y deuai dynion o bell i'r Cyfarfodydd hyn, etto, ni theimlent eu blinder; canys amrywiaeth Pregethwyr a'u cadwent yn effro a gwrandawgar. Etto, er hyn, fe welwyd rhai pethau annymunol, a mwy a ragwelid (neu o'r hyn lleiaf a ddychymmygid gan rai ofnus) gan ddynion doeth, os âi y Prophwydoliaethau yn gyffredin drwy 'r holl wlad; megys,

1. Llawer o Weinidogion gwylaidd, er yn Bregethwyr defnyddiol yn eu Plwyfau, oeddynt anewyllysgar i ymddangos fel hyn yn y cyhoedd; ac o herwydd hyny iselid hwynt ac esgeulusid hwynt, er yn hollol ddiachos.

2. Llawer o Weinidogion ieuaingc yn meddu mwy o ëondra na dysg, a mwy o hyawdledd na sylwedd, a ennillent yr enw, er mawr ddigalondid i ereill, hynach o ran dyddiau, a chryfach o ran eu galluoedd.

3. Y Pregethwyr hyn ni chytunent bob amser yn eu plith eu hunain, a hyn a barai lawer o ymddiddanion diles ac annymunol.

4. Llawer a aent oddiwrth eu testynau i lefaru yn erbyn y ddisgybliaeth a llywodraeth yr Eglwys; a'r Pregethwyr hyn oeddynt fwyaf cymmeradwy gan y bobl, y rhai yn gyffredin a barchent y rhai hyny fwyaf, y rhai a ddangosent fwyaf o anfoddlonrwydd tu ag at yr awdurdod.

5. Yr oedd yn fynych angen am wr doeth i reoli y rheolwr, yr hwn yn fynych a ganmolai neu a geryddai, nid yn ol cyfiawnder, ond yn ol ei serch ei hun.

6. Y bobl yn *bartiol* a ganmolent

rai y Gweinidogion hyn, ereill rai ereill, er gwarth i ordinhâd Duw.

7. Y Prophwydoliaethau hyn, y rhai a ellid eu galw Ffeiriau pethau Ysprydol, a leihaent Farchnadoedd Wythnosol y pethau hyny ar Ddydd yr Arglwydd, ac a barent esgeuluso y Gweinidogion yn eu Plwyfau eu hunain.

8. Mewn gair, yr oedd y frenhines wedi ei pherchenogi mor llwyr gan ragfarn yn erbyn y *Prophwydoliaethau* hyn, fel yn rhagfynegi rhwygiadau ac anghydfod, fel yr ennynodd ei digofaint yn anghymmodlon yn erbyn yr Archesgob Grindal, fel eu prif annogwr a'u tadmaeth. Ac un tro, pan oedd yr Archesgob yn y llys, hi a ddywedodd wrtho, ei bod yn ddigofus o herwydd rhifedi Pregethwyr a'u gweithrediadau, a bod yn rhaid iddo ddiwygio y naill a'r llall o honynt; gan ychwanegu, mai da oedd i'r Eglwys gael ychydig o Bregethwyr—y gallai tri neu bedwar ddiwallu Sir, a bod darllen yr Homiliau yn ddigon i'r bobl. Am hyny hi a orchymynodd iddo leihai rhifedi 'r Pregethwyr, a dilëu y *Prophwydoliaethau.* Hyn a barodd ofid nid bychan i feddwl a chydwybod yr Archesgob, am hyny efe a benderfynodd ysgrifenu ei feddwl at y frenhines, a gwnaeth hyny yr ugeinfed o Ragfyr, 1586, yn y modd canlynol:—

At Eich Mawrhydi,

Gyd â'r gostyngeiddiaf goffadwriaeth o'm rhwymedig ddyled i'ch Mawrhydi, fe allai y rhynga bodd i'r uurhyw wybod i'r ymadrodd, y rhyngodd bodd i'ch Mawrhydi ei draddodi wrthyf fi pan ddiweddaf yn gwasanaethu eich Uchelder, ynghylch lleihau rhifedi Pregethwyr, a dilëu pob ymarferiadau llëenawl a chynnadleddau ym mhlith Gweinidogion yr Eglwys, caniatâedig gan eu Hesgobion a'u Rhaglawiaid, beri i mi yr ofnau a'r annyddanwch mwyaf. Nid cymmaint oblegid bod yr ymadroddion hyny yn seinio yn lled galed yn fy erbyn i, yr hwn nid wyf ond un, ac nid i'w ystyried ond o ychydig ganlyniad, ond yn neillduol oblegid y gall yr ymadroddion hyny dueddu i wneuthur niwaid cyhoedd i Eglwys Dduw, i'r hon y dylai eich Mawrhydi, o herwydd eich swydd, fod yn fammaeth; ac hefyd, o herwydd y baich trwm a rydd y pethau hyn ar eich cydwybod chwi ger bron Duw, os rhaid eu cyflawni yn fanylaidd. Nid oedd eich Mawrhydi yn foddlon y pryd hwnw, canys nid oedd amser i hyny, i wrando arnaf yn hir ar y ddau beth traddodedig; am hyny bernais yn ddyledswydd arnaf, drwy ysgrifenu, wneuthur rhan o'm meddwl ar hyn yn hyspys i'ch Uchel-radd, gan ddeisyfu arnoch yn amyneddgar ddarllen drosodd yr hyn a wael ysgrifenais â'm llaw fy hun; yr hyn a ymddengys yn hwy nag yw, oblegid hyny. Dywedaf gyd âg Ambrose, "Ysgrifenais â'm llaw fy hun, fel y caech chwi yn unig ei ddarllen."

Madam,

Yn gyntaf oll, gwnaf, a dylwn, dros fy holl fywyd, gydnabod nad wyf mor ddyledus i un creadur daearol ag wyf i'ch Mawrhydi, yr hon, er fy holl annheilyngdod (yr hyn a esyd allan yn eglurach eich haelioni chwi) a'm hanrhegasoch â chymmaint ac â chynnifer o roddion, y rhai nis gallaswn i byth obeithio am danynt, llawer llai eu haeddu. Yr wyf, o herwydd hyn, fel y mae yn rhwymedig ddyled arnaf, gyda phob diolchgarwch, yn mwyahaa tu ag at eich Mawrhydi galon fwyaf gostyngedig, ffyddlon, a diolchgar, a hyn a wyr Chwiliwr y calonau; ac ni throseddaf un amser mewn un modd yn erbyn eich Mawrhydi, os na rydd achos Duw a'r Eglwys, o herwydd y swydd a baich cydwybod, angenrhaid arnaf i wneuthur felly: ac yn y cyfryw amgylchiadau (y rhai, gobeithiaf yn Nuw, na ddeuant byth i'm cyfarfod) pe arferwn ddistawrwydd rhagrithiol neu wenieithus, ni ddangoswn ond y diolchgarwch gwaelaf i'ch Mawrhydi am y rhoddion mawrion ac aml a roddasoch i mi: canys wrth hyny fe allech chwi fyned i enbydrwydd yn y pethau a berthyn i Dduw, a minnau i ddinystr tragywyddol.

Y mae 'r prophwyd Eseciel yn ein galw ni, Gweinidogion yr Eglwys, *Gwyliedyddion*, ac nid *Gwenieithyddion*; os gwelwn ni y cleddyf yn dyfod, o herwydd troseddau yn erbyn Duw, y mae yn rhaid i ni rybuddio, ac onidê gwaed y rhai a ddinystrir a ofynir ar ein llaw ni. Am hyny myfi a atolygaf ar eich Mawrhydi, fy ystyried i felly, nid fel un yn meddwl yn ddrwg am danoch, er nad allaf gydsynio â chwi yn y ddau beth a ddywedasoch wrthyf. Yr wyf, gyd â'ch holl ddeiliaid ffyddlon ereill, yn cydnabod dderbyn o honom o dan eich llywodraethiad chwi, lawer o ddoniau rhagorocaf, ym mhlith ereill, rhyddid

cydwybod, dilëad eilun-addoliaeth, pregethiad didwyll o'r Efengyl, a heddwch cyhoeddus a thangnefedd. Y mae yn sicr genyf hefyd, yn y pethau hyn yr ydych yr awrhon yn eu gorchymyn, bod eich amcan o'r fath oreu. Dygwyddodd fel hyn i lawer o'r tywysogion goreu a welodd daear, etto ni wrthwynebasant dderbyn gwell hyfforddiad allan o Air Duw ar ol hyny. Nid oedd gan y brenin Dafydd, yr hwn a fawr ganmolir yn yr Ysgrythyrau, fwriad drwg pan y gorchymynodd rifo 'r bobl, barnodd yn lles gwladol, wybod pa rifedi o ddynion a allai efe eu harwain allan yn erbyn gelynion ei Arglwydd, os byddai achos am hyny; etto, ar ol hyny, megys y dywed yr Ysgrythyr, ei galon a'i tarawodd, a Duw hefyd, trwy y prophwyd Gad, a'i ceryddodd, a rhoddodd iddo ei ddewisiad o dri phla, newyn, rhyfel, a haint. Y brenin duwiol Hezeciah, o'i hynawsedd a'i serchogrwydd, a ddangosodd i genhadon brenin Babilon holl drysorau tŷ yr Arglwydd a'i dŷ ei hun; ac etto y prophwyd Esaiah a ddywedodd wrtho, iddo anfoddloni 'r Arglwydd wrth wneuthur hyny. Y brenin da Jehosaphat, wrth wneuthur cyngrair â'i gymmydog, brenin Ahab (gyda chyffelyb fwriad da yn ddiau) a geryddwyd gan Jehu y prophwyd yn y modd hwn, "Ai cynnorthwyo yr annuwiol, a charu y rhai oedd yn casâu yr Arglwydd a wnait ti?" Ambrose hefyd yn ysgrifenu at yr Ymerawdwr Theodosius, a ddywed fel hyn—"Myfi a adwaen dy dduwioldeb mewn pethau tu ag at Dduw, a'th diriondeb tu ag at ddynion, ac yr wyf fi fy hun o dan rwymau i ti o herwydd dy anrhegion:" etto, y mae yr un Ambrose, yn yr un llythyr, yn ymdrechu yn ddifrifol i ddarbwyllo yr un Ymerawdwr i alw yn ol ddeddf annuwiol o'i eiddo, yn gorchymyn i Esgob duwiol adeiladu drachefn Synagog Iuddewig, yr hon a dynesid i lawr gan bobl Gristionogol. Ond i ddyfod at y pwngc mewn llaw, gallaf finnau, gyd â'r priodoldeb mwyaf, ddefnyddio 'r geiriau uchod o eiddo Ambrose, am eich Mawrhydi, a dywedyd, "Myfi a adwaen eich duwioldeb tu ag at Dduw, a'ch tiriondeb i ddynion, a myfi fy hun ydwyf o dan rwymau i chwi o herwydd eich anrhegion." Ond etto, yn sicr nid allaf synu yn ddigonol, wrth ystyried bod meddwl mor rhyfedd a hwn wedi cael lle yn eich mynwes am yr amser lleiaf, "bod yn dda i'r Eglwys gael ond ychydig o Bregethwyr." Och, Madam! a yw yr Ysgrythyr yn eglurach ar un pen nag ydyw ar hyn, sef, y dylid pregethu Efengyl Crist yn ddigonol, ac y dylai digon o weithwyr gael eu hanfon i gynhauaf yr Arglwydd, yr hwn sydd fawr ac eang, ac am hyny mewn angen, nid am ychydig, ond am lawer o weithwyr. Fe ddanfonwyd i adeiladu teml Solomon gant a hanner o filoedd o grefftwyr a gweithwyr, heblaw tair mil a thri chant o arolygwyr; ac a allwn ni feddwl bod ychydig o Bregethwyr yn ddigon i sylfaenu ac adeiladu teml ysprydol Crist, yr hon yw 'r Eglwys? Crist, pan y danfonodd ei apostolion, a ddywedodd wrthynt, "Ewch i'r holl fyd, a phregethwch yr efengyl i bob creadur." Nid ellir hyfforddi holl greaduriaid Duw yn yr efengyl, oddieithr i bob moddion dichonadwy gael eu harferyd i gael lliaws o Bregethwyr ac Athrawon i bregethu iddynt. St. Paul a ddywed wrth y Colossiaid, "Preswylied gair Crist ynoch yn helaeth;" ac wrth Timotheus y dywed, "Pregetha y gair; bydd daer mewn amser, ac allan o amser; argyhoedda, cerydda, annog." Y pethau hyn nid ellir eu cyflawni heb fynych a llawer o bregethu. Ac â hyn y cytuna arferiad yr apostolion, *y rhai a ordeiniasant henuriaid ym mhob Eglwys.* St. Paul hefyd, yn ysgrifenu at Titus, a ddywed, "Er mwyn hyn y'th adewais yn Creta, fel yr iawn drefnit y pethau sydd yn ol, ac y gosodit henuriaid ym mhob dinas;" ac yna yn ymhelaethu, gan ddangos pa fath ryw ddynion y dylai yr henuriaid hyn fod, nid y cyfryw ag yr ydym ni o wir angenrheidrwydd yn gorfod eu derbyn (neu adael llawer o Eglwysydd heb un math o Weinidog) ond y cyfryw ag ydoedd alluog i "gynghori yn yr athrawiaeth iachus, ac argyhoeddi y rhai sydd yn gwrth-ddywedyd." Ac yn y lle hwn, myfi a atolygaf ar eich Mawrhydi i sylwi yn neillduol ar un peth teilwng o sylw, yr hwn yw hyn; os gorchymynodd yr Yspryd Glân yn bendant osod Pregethwyr *ym mhob dinas*, pa fodd y gellir yn iawn feddwl, bod tri neu bedwar yn ddigon mewn Sir?

Pregethiad cyhoedd a pharhâus o Air Duw yw y modd a'r cyfrwng cyffredin iechydwriaeth dynolryw. St. Paul a'i geilw *gweinidogaeth cymmod* dyn â Duw. Drwy bregethu gair Duw yr helaethir ei ogoniant ef, y megir ffydd, ac y cynnyddir cariad. Drwy hyn yr hyfforddir yr anwybodus—y deffroir ac yr annogir yr esgeulus—y ceryddir yr ystyfnig—y dyddenir y gwan eu cydwybod—ac y cyhoeddir i bawb a bechant yn faleisus ddigofaint Duw. Trwy bregethu hefyd y plenir yn nghalonau deiliaid ufudd-dod i dywysogion Cristionogol a'u swyddogion. Oblegyd o gydwybod y tardda ufudd-dod, a chydwybod a sylfaenir ar air Duw, a gair Duw a effeithia hyn drwy bregethu; oblegyd yn gyffredin lle nad oes bregethu nid oes ufudd-dod. Ni chafodd un Tywysog erioed eglurach prawf o hyn nag a gafodd eich Mawrhydi yn eich amser, ac a ellwch

gael yn feunyddiol. Deued eich Mawrhydi mor fynych ag y mynoch i ddinas Llundain, pa gyfarchiadau, pa lawenydd, â pha ymgasgliad o ddynion a welir yno? ïe, pa fonllefau, a pha weddïau at Dduw am hir oes i chwi? a pha arwyddion eglur ereill o wir a diffuant gariad tu ag atoch, ynghyd âg ufudd-dod gostyngedig a chalonog a glywir yno? O ba le y tardd hyn, Madam, ond o barhâus bregethiad gair Duw yn y ddinas hono? Trwy hyn fe'u cyflawn addysgwyd hwynt yn eu dyledswydd at Dduw, a thu ag at eich Mawrhydi. O'r ochr arall, pa beth a barodd y gwrthryfel yn y gogledd? ai nid Pabyddiaeth, ac anwybodaeth o air Duw o ddiffyg ei bregethu? Ac yn amser y gwrthryfel hwn, ai nid oedd pob dyn, o bob cyflwr, yr hwn oedd yn proffesu yr efengyl, yn barod i roddi ei fywyd i lawr er eich ymddiffyn chwi? Yn gymmaint a darfod i un plwyf tlawd yn Swydd Efroc, yr hwn, trwy barhâus bregethu, ydoedd wedi ei hyfforddi yn well na'r lleill (Halifax yr wyf yn ei feddwl) gynnyg dwyn i'r maes dair neu bedair mil o wyr grymus i'ch cynnorthwyo yn erbyn y gwrthryfelwyr hyn, pa fodd y gall eich Mawrhydi gael prawf eglurach o wahanol ffrwyth llawer ac ychydig o bregethu? Un yn dwyn ffrwyth ufudd-dod o'r fath ffyddlonaf, a'r llall yn dwyn ffrwythau anferthaf anufudd-dod a gwrthryfel. Ond meddwl rhai bod llawer yn cael eu derbyn yn bregethwyr, etto ychydig yn alluog i wneuthur hyny yn iawn. Y mae'n bur angenrheidiol symud o'r ffordd bregethwyr analluog, os iawn ystyrir gallu a digonolrwydd. Ac yn hyn yr wyf yn credu y gwnawd ac y gwneir cymmaint ag a ellir; canys yr wyf fi, o'm rhan fy hun (dyweder hyn heb un math o ymffrost) yn hynod ofalus i dderbyn yn unig y cyfryw fel pregethwyr ag sydd alluog a digonol i bregethu, yn gystal o ran eu gwybodaeth yn yr Ysgrythyrau, ac o ran tystiolaeth dda am eu bywyd a'u hymarweddiad crefyddol. Heblaw hyn, myfi a roddais orchymyn neillduol i'm brodyr, yr Esgobion, yn y dalaeth hon, am iddynt hwythau hefyd fod yn ofalus. Ni dderbyniwn un dyn i'r weinidogaeth yr hwn a broffesa Babyddiaeth neu Buritaniaeth. Yn gyffredin, Graddwyr o'r Prif Ysgolion yn unig a dderbynir i fod yn bregethwyr; oddieithr rhyw ychydig, y rhai a feddant ar fedrusrwydd neillduol yn yr Ysgrythyrau, ynghyd â dawn ymadrodd hyawdl, a medrusrwydd duwiol o ddarbwyllo. Ceisiais i fy hun, mewn llai na chwe blynedd, fwy na deugain o bregethwyr dysgedig yn Raddwyr, i'w gosod yn Esgobaeth Efroc, heblaw y rhai a gefais yno, ac yna y gadewais hwynt. Ffrwyth eu llafur hwy yn pregethu y mae eich Mawrhydi yn debyg o'i dderbyn yn feunyddiol trwy ufudd-dod sicraf a ffyddlonaf eich deiliaid yn y lleoedd hyny. Ond, yn wir, y mae 'r oes hon yn barnu yn galed, ac nid yn annhueddig am allu pregethwyr ein hamser ni; yn barnu nad oes neb agos, yn ol eu tyb hwy, yn alluog i hyn. Y farn gyfyng hon a dardd o amryw dueddiadau drwg dynion. St. Paul a ganmola bregethu Crist heb *odidawgrwydd ymadrodd;* ond yn ein dyddiau ni y mae clustiau llawer mor foethus fel na foddlona un math o bregethu hwy os na fydd wedi ei addurno â phob harddwch a godidawgrwydd ymadrodd; yr hyn beth a euogfarna yr Apostol, a hyny o herwydd y rheswm hwn, fel "na wnelid croes Crist yn ofer." Y mae rhai hefyd yn anfoddlon i'r Diwygiad duwiol mewn crefydd a sefydlwyd, gan ewyllysio yn wir na fyddai pregethwyr o un math; ac felly, wrth gablu Gweinidogion yn rhyfela yn erbyn crefydd, nid trwy ymosodiad cyhoeddus ond trwy ei diseilio yn ddichellgar; yn debyg i'r Esgobion Pabaidd, yn nyddiau eich Tad, y rhai a ewyllysient alw yn ol y Cyfieithiad Saesoneg o'r Bibl, oblegyd ei fod yn feius; ac hefyd i'r cyfieithiad newydd gael ei roddi iddynt hwy, yr hyn nid oeddynt fyth yn bwriadu ei wneuthur.

Y mae rhifedi (a hwnw yn aml iawn) a rhai o hono yn hollol fydol o ran eu meddwl, a'u hunig ymgais am gasglu eiddo a meddiannau y byd hwn, yn gwasanaethu mammon ac nid Duw. Y mae ereill yn rhifedi mawr wedi rhoddi eu hunain i fynu i bob meluswedd cnawdol, gwageddlyd, ac afradlon; i fywyd o drythyllwch; "yn caru melus-chwant yn fwy nag yn caru Duw; y rhai a ymroisant i drythyllwch, yn gwneuthur pob aflendid yn un chwant." Ac oblegyd bod pregethiad gair Duw, yr hyn sydd i bob Cristion yn hyfryd a melus, yn chwerw a gofidus iddynt hwy, y rhai y mae eu cydwybod wedi ei serio â haiarn poeth; canys megys y dywed St. Ambrose, "Pa fodd y gall gair Duw fod yn felus yn eu genau hwy, yn y rhai y mae chwerwder pechod?" am hyny y dymunant hwythau hefyd na fyddai pregethwyr. Ond gan na feiddiant yn union-gyrchol ddyfarnu y swydd o bregethu mor bendant wedi ei gorchymyn yn Ngair Duw (canys hyny fyddai gabledd cyhoeddus) hwy a droant, a chyd â'r un bwriad ag ereill, a chwiliant am achosion yn erbyn y rhai a dderbynir i fod yn bregethwyr. Ond, na ato Duw, Madam, i chwi agor eich clust i unrhyw o'r darbwylliadau anwireddus hyn; nac mewn un modd fyned ynghylch lleihau pregethiad efengyl Crist. Canys hyny yn y diwedd a ddygai gwbl ddinystr; canys *lle ni bo gweledigaeth, methu a wna y bobl,* medd Solomon. *(I'w barhâu.)*

ANERCHIAD AT Y BRENIN.

MR. GWYLIEDYDD—Nid allaf ddatgan yr hyfrydedd a deimlais wrth ddarllen eich Rhagymadrodd yn Rhifyn Rhagfyr; a pha le bynag yr âf, clywaf bawb yn ei ganmawl. Darllenais y geiriau hyn drachefn a thrachefn, "Yr ydym yn caru ein Heglwys, —— ei hallor hi," &c. Nid wyf yn anhysbys mai arfer rhyw nifer o'm cydwladwyr ydyw haeru fod undeb yr Eglwys â'r Llywodraeth yn anysgrythyrol; ond gellir amddiffyn yr undeb hwn â rhesymau anwadadwy; eithr nid hyn yw fy nyben ar hyn o bryd. Fy amcan presennol yw rhoddi ger bron eich darllenwyr yr Anerchiad canlynol, a gyflwynwyd yn ddiweddar i'w Fawrhydi, gan Archesgob Caergaint, yr Esgobion a'r Offeiriaid yn nhalaeth Caergaint, ag oeddynt wedi ymgynnull yn y Gymanfa *(convocation)*. Os cymherir yr Anerchiad hwn â'r hwn a gytunwyd arno, ac a gyflwynwyd yn enw y tair plaid o Ymneillduwyr, sef y Sociniaid, yr Anymddibynwyr, a'r Bedyddwyr, gwel eich darllenwyr gymmaint y rhagora y naill ar y llall o barth symlrwydd a syniad Cristionogol.

ANERCHIAD GWEINIDOGION EGLWYS LOEGR AT Y BRENIN.

"Yr ydym ni, Archesgob, Esgobion, ac Offeiriaid talaeth Caergaint, deiliaid ffyddlawn eich Mawrhydi, ymgynnulledig yn ein Cymanfa flynyddol, yn ostyngedig yn erfyn am ganiatâd i ymddangos ger bron eich Mawrhydi, i sicrhâu yn ddiffuant ein serch a'n ffyddlondeb, ac i gyd-lawenhâu â'ch Mawrhydi, ar eich esgyniad i orsedd y deyrnas hon.

"Ar yr un pryd, atolygwn eich Mawrhydi i dderbyn ein cyd-alar di-ragrith ar farwolaeth y Brenin diweddar, ymlyniad yr hwn wrth egwyddorion iachus llywodraethawl, am y rhai yr ydoedd ei deulu arddderchog bob amser yn nodedig, a ddatguddiwyd ar bob achlysur yn ngwârder a chyfiawnder ei lywyddiaeth, ei ofal am freintiau ei ddeiliaid, a'i serch at ein hen sefydliadau yn yr Eglwys a'r Llywodraeth.

"Gan ein bod yn arfer edrych am nodded oddiwrth y Brenin, yr hwn, dan Dduw, yw prif amddiffynydd ein ffydd apostolaidd, cofleidiwn yn llawen yr hamdden presennol i ddatgan ein diolch am y sicradau y rhyngodd bodd i'ch Mawrhydi eu rhoddi yn fynych o gred yn athrawiaethau, a gofal am achosion, ein crefydd sanctaidd, o barch at ordinhadau ein Heglwys, o'ch penderfyniad i gynnal ei breintiau, a'ch tueddfryd serchog at ei Gweinidogion.

"Ac ni allwn lai na chyfeirio, gyda mawr foddlonrwydd, at Gyhoeddiad eich Mawrhydi yn datgan eich bwriad a'ch penderfyniad Breninawl i rwystro a chospi pob math o ddrygioni, halogrwydd, ac anfoesoldeb, ac i barchu dynion duwiol a rhinweddol, âg arwyddion o'ch Breninawl garedigrwydd.

"Yr hyder a achoswyd gan yr hysbysiad o olygiadau eich Mawrhydi ar yr achosion pwysfawr hyn, a gadarnheir pan y cofiom am rinweddau nodedig eich cywely ardderchog. Yr esampl o ragoriaeth a rydd ei Mawrhydi a'n tuedda i ddisgwyl y canlyniadau dedwyddaf oddiwrth yr effaith a gaiff hyn ar nodweddiadau y rhyw fenywaidd. yn enwedig yn yr urddau goruchel, lle y mae yn fwyaf agored i sylw, ac y caiff yr effaith mwyaf ar gymdeithas.

"Yr ydym yn barnu y pethau hyn o'r pwys mwyaf, pan yr ystyriom y rhuthriadau a wneir ar ffydd, disgyblaeth, a llywodraeth yr Eglwys, yr hon ni fu erioed mewn cymmaint angen am gynnaliaeth a nawdd ag yn yr amser presennol: y dirmyg ar orchymynion Duw, a chyfreithiau y tir, yr hwn yr ydym yn ofni sydd yn ymdaenu yn gyflym, er niwed annhraethol i egwyddorion yr holl drigolion, ac yn enwedig i'r ieuaingc a'r anwybodus. Mewn perthynas i'r pwnc olaf hwn, dilys genym, Syr, pe dangosai boneddigion, a gwyr mewn awdurdod, yn eu hymarweddiad, barch diffuant tu ag at grefydd, y llwyddai eu hesampl yn fawr i ddiwygio moesau yn gyffredinol; yn gystal yn ei effaith uniongyrchol ar dybiadau y cyffredin, a'i dueddiad i rwyddhâu gweinyddiad dyledus y deddfau yn erbyn annuwioldeb a dirasedd—taeniad cyhoeddiadau anllad—ac halogiad dydd yr Arglwydd.

"Etto, Syr, yr ydym yn teimlo bod yn rhaid i gynnaliaeth gwir grefydd, a rhinwedd dda, ymddibynu yn fwyaf ar Offeiriaid yr Eglwys Sefydledig, ar iachusrwydd eu ffydd, effeithioldeb eu haddysgiadau, a sancteiddrwydd eu bucheddau; a chyfrifem ein hunain yn hylwyr annheilwng o'r breintiau a sicrhâwyd i'r Eglwys gyda golwg ar fudd y cyffredin, pe gommeddem gyflawni, gyda zel diflino, ein dyledswyddau crefyddol. Ein hymdrech parhâus fydd, gan hyny, nid yn unig i hyfforddi, ceryddu, a chynghori, gyda phob diwydrwydd a thaerineb wrth gyflawni gorchwyl-

ion cyffredin ein Gweinidogaeth; ond hefyd i gynnorthwyo i daenu gwirionedd, i gynnyddu duwioldeb, i rwystro gorphwyllldra crefyddol, ac i ddiwygio drygioni pa le bynag y cyrhaedd ein hawdurdod. A thra y deuwn ym mlaen, fel y dylem, i amddiffyn ein ffydd, ac i wrthddadleu gau athrawiaeth, ymdrechwn i reoli ein hymarweddiad yn ol deddfau cariad Cristionogol mewn perthynas i egwyddorion gwrthwynebwyr didwyll, gan ateb yn llariaidd a hynaws wrthwynebwyr o wahanol nodweddiad, a chaniatâu rhyddid cydwybod i bob dyn.

"Os oes, Syr, rai yn ein plith a ammharchasant eu proffes drwy esgeulusdod gwarthus o'u dyledswyddau, neu droseddiad, gallwn ddywedyd yn eofn fod y rhan fwyaf o'r Offeiriaid yn gofidio dros, ac yn ffieiddio eu hymddygiad; ac edrychwn ym mlaen gyda boddlonrwydd am ganlyniad yr olrheiniad a wneir yn awr dan nawdd eich Mawrhydi i ansawdd y cyfreithiau Eglwysig, gan hyderu y darperir, yn effeithiol, ryw foddion i ddiwygio yn fuan y cyfryw afreolaeth rhag llaw.

"Wrth derfynu, anturiwn sicrhâu eich Mawrhydi mai ein gwrthddrych parhâus ni fel corph, ac yn ein hamryfal sefyllfaoedd yn yr Eglwys, fydd i gyflawni ein dyledswyddau yn y cyfryw fodd ag i deilyngu nodded ein Brenin, a chymmeradwyaeth pob dyn da. A thrwy fendith Duw ar ein llafur hyderwn yr arbedir y deyrnas hon am byth oddiwrth yr ymweliadau hyny o ddigofaint Duw, ag a achosir rywbryd neu gilydd gan ddifianiad duwioldeb a llygredd moesau. Gallwn felly, gyda phob gostyngeiddrwydd, ddisgwyl am dderbyniad wrth ddyrchafu ein herfyniadau ar ran eich Mawrhydi ar i ysbryd doethineb a nerth, trwy yr hwn y teyrnasa breninoedd, ac y barna y penaethiaid gyfiawnder, reoli a llwyddo ymgynghoriadau eich Mawrhydi, a thueddu calonau eich pobl i ufuddhâu yn wirfoddol oddiar ddwys deimlad o rwymedigaeth crefyddol, parch at awdurdod cyfreithlawn, a diolch am y bendithion a fwynheir dan lywodraeth tadawl eich Mawrhydi."

ATEB EI FAWRHYDI.

"Yr wyf yn diffuant yn diolch i chwi am yr Anerchiad ffyddlon a pharchus hwn.

"Y golygiadau a ddetgyn, a'r sicrwydd a rydd o serch tu ag ataf fi, a thu ag at fy anwyl gydymaith y Frenines, ydynt yn bur dderbyniol, ac yn peri yr hyfrydwch mwyaf i mi.

"Gellwch ymddiried yn fy ngharedigrwydd a'm nodded parhâus, ac yn fy nghyd-weithrediad zelog yn eich holl ymdrechiadau er hyrwyddo achos duwioldeb, moesoldeb, a gwirionedd crefyddol.

"Ystyriaf yr Eglwys Sefydledig fel un o'r amddiffynfeydd penaf o ryddid crefyddol a gwladol fy mhobl; a rhwymedig ydwyf, gan y darbwylliad cadarnaf o'u pwysfawrogrwydd, yn gystal a'r ymrwymiadau sobraf, i gynnal ac amddiffyn breintiau yr Eglwys Sefydledig."

Yn y dyddiau hyn, pan y mae cymmaint o eilun-addolwyr, addolwyr *Rhyddid Barn*, yn ein gwlad, hyfryd yw clywed Penaethiaid yr Eglwys yn dyrchafu eu llais yn erbyn pechodau yr oes, yn datgan eu cred yn athrawiaethau yr Efengyl ger bron y Brenin a'r wlad. Mae yr Eglwys yn deffro fwy fwy, ei haelodau yn cynnyddu mewn nifer a duwioldeb; a thra yr ydwyf yn rhwydd i gydnabod fod rhai cam-arferiadau yn yr Eglwys Sefydledig, etto, tra parhâo ei Gweinidogion i gyflawni eu dyledswyddau fel y dylent, nid oes achos brawychu o herwydd rhuthriadau y dynion hyny ag a gynhyrfir gan genfigen i ddymuno distrywiad yr Eglwys, fel y gallont hwy eu hunain gael rhan o'r elw bydol a fwynheir yn awr gan ei Gweinidogion. Nid ymhelaethaf ym mhellach y tro hwn. Ar i chwi fyned ym mlaen i oleuo trigolion y Dywysogaeth, trwy gyfranu iddynt wybodaeth fuddiol, i ddangos iddynt ragoroldeb yr Eglwys Sefydledig, a'u cynghori i gyduno â hi, yw gwir ddymuniad eich cyfaill brwdfrydig,

CLYWEDOG.

CAETH-WEISION.

MR. GWYLIEDYDD—Llawer ac aml yw yr ymryson a'r cam-gymmeriadau a welir o ddydd i ddydd yn y byd, a hyny yn gyffredin o eisiau ychydig ystyriaeth ac amynedd. Eglurir hyn yn awr yn yr Eirchiadau a wneir i'r Senedd ym mhlaid Caeth-weision duon yr India Orllewinol. Haerir o hyd fod y Grefydd Gristionogol yn bennodol yn gwahardd y cyflwr hwnw

o gaethiwed. Ond ni a wyddom yn dda, na ddaeth Crist i roddi cyfreithiau daearol, neu newid cyflyrau allanol pobl. Yr oedd pob parth yr amser hwnw yn llawn o weision, ie, o gaeth-weision. Am ba achos y dywed yr apostol, 1 *Cor.* 7. 21. "Ai yn was y'th alwyd? na fydded gwaeth genyt; etto os gelli gael bod yn rhydd, mwynhâ hyny yn hytrach." Rhydd-ddeongliad y duwiol Dr. Doddridge ar y geiriau sydd fel hyn:—"A alwyd di i eglwys Crist pan oeddit mewn gradd *isel,* nid yn unig yn was cyflog, eithr yn *gaeth-was;* nac *ymofidia* o herwydd hyny; eithr os gelli gael rhyddid, a hyny heb wneuthur anghyfiawnder, derbyn hyny yn hytrach, megys peth ynddo ei hun sydd ddymunol iawn, ond nid yn anhepgorol angenrheidiol er hapusrwydd dyn da." I brofi hyn, yr ychwanega yr Apostol—"Canys yr hwn ac efe yn was (caeth-was) a alwyd yn yr Arglwydd, gwr rhydd i'r Arglwydd ydyw," &c. Caethwas hefyd, yn ddiammeu, oedd Onesimus, yr hwn a ddiangodd oddiwrth ei feistr Philemon, ac yn y cyflwr hwnw y trodd St. Paul ef i'r ffydd Grist'nogol, ac felly a'i hanfonodd yn ol i'w feistr, yn llawer mwy gwerthfawr na phan giliodd mor feius oddi wrtho. Ni thybiodd yr apostol erioed fod ganddo hawl i'w ddal ef yn ol oddiwrth ei arglwydd priodol, a haeru ei fod yr awrhon ar ol ei droedigaeth yn rhydd, ac y gallai ei ddal yn ei wasanaeth. Ym mha le bynag, yn wir, y cafodd crefydd Crist dderbyniad a llwyddiant, yno y diflanodd caeth-wasanaeth; hyny oedd yr effaith dedwydd, a'r canlyniad oddiwrth athrawiaeth yr efengyl, â'r hon ni ddichon dim sydd greulon ac anhynaws fyth gyd-ddwyn. Gwel 1 *Tim.* 6. 1, 2. *Tit.* 2. 9. 1 *Petr* 2. 16. *Eph.* 6. 5, 6. *Col.* 3. 22.

HOFFWR Y GWIR.

LLYTHYR PERERIN.

MR. GWYLIEDYDD—Y mae yn ofynol i bob graddau o ddynion yn y dyddiau hyn ymarfer â chynnildeb *(economy)* a chwtogi llawer o draul afreidiol; ac yn hyn y mae ein brenin tirion wedi rhoddi i ni gynllun teilwng o'i efelychu.

Fel engraifft o'r cynnildeb yma, ceisiaf ddangos fod ymdaith *ar draed* yn llawer gwell nag ymdaith *ar geffyl;* a hyny ar dri o ystyriaethau.

1. Y mae yn fwy diogel; o herwydd nid oes mo 'r fath berygl i ddyn ar ei draed anafu aelod, neu golli bywyd, trwy wylltineb anifail direswm.

2. Y mae yn fwy hyfryd: o herwydd (er y byddai yn anhawdd gan rai goelio hyny) y mae llai o ludded, ac yn sicr llai o flinder meddwl: hefyd, y mae yr ymdeithydd yn cael mwy o hamdden i sylwi ar degwch y greadigaeth; a phan ddelo i ben ei daith, dyna ben ar ei ofalon teithiol.

3. Y mae yn rhatach. Wrth gadw ceffyl, ac ymdaith âg ef, y mae braidd yn anghredadwy faint o arian a dreulir am borfa, gwair, ceirch, pedolau, tollbyrth, march-weision, &c. Pa faint o ddaioni a wnai y swm hyny, pe'i rhenid yn mysg y tlodion, ac at achos crefydd?

Yr unig wrthddadl o bwys a ddichon gyfodi ydyw, bod ymdaith ar geffyl yn gyflymach nag ar draed. Ond os ystyrir gymmaint o amser a gollir wrth ymbarotoi, ac oblegid anwastadrwydd y ffyrdd, heblaw y pethau a ddywedwyd o'r blaen, fe welir eu bod yn dirymu yr wrthddadl hon: canys pa faint mwy rhagorol ydyw dyn na cheffyl?

Oblegid yr egwyddorion hyn, gan fod genyf geffyl, mi a'i gwerthais i gyfaill, yr hwn a farnai yn union i'r gwrthwyneb am y rhesymau uchod.

Y mae hefyd amryw bethau er-

[illegible], yn y rhai y gellir cynnilo, megys bara [illegible] diodydd cryfion, ac amryw fath o ymborth, dillad, a dodrefn afreidiol.

Yr arian a gynnilir yn y modd hwn ni ddylem eu trysori ar y ddaear, ond eu defnyddio er gogoniant Duw, trwy wneuthur daioni yn ein dydd a'n cenhedlaeth.——Ydwyf, yr eiddoch yn ddiffuant,

PERERIN.

Y GOLEUNI GOGLEDDOL.

Y GWYLIEDYDD HYBARCH,—Os nad wyf yn camsynio, y mae llawer, heblaw Moore a'r Cyfaill o Ddulyn, yn darogan drygfyd. Ac, yn wir, ni ddylai un dyn pwyllus ammeu hyn, medd pobl y Tylwyth Têg, a theulu Ffynnon Elian: canys y mae Ifan Ofergoel, a Bodo Benwan o Gwm Chwedlau, yn dywedyd yn sicr, na bu y fath ymddangosiadau yn yr wybren, ond o flaen Brâd y Cyllill Hirion—Rhyfel America—Chwyldroad Ffrainc—a byd o derfysg, gwaed, a galanastra. Nid all yr ymddangosiadau hyn fod yn anhyspys i chwi, Wyliedydd hybarch; oblegid ni ryfygaf feddwl eich bod chwi un diwrnod, na hwyr na boreu, heb edrych i fynu i'r nef; am hyny chwi a sylwasoch ar ymddangosiad y rhan ogleddol o'r wybren, nos y 25ain o Ragfyr diweddaf, a'r 7fed o'r mis hwn. Ac onid oedd, ŵr da, yn iaith Penllyn, yn rhyfeddol i'w ryfeddu? Canys tua naw, a chyn ac ar ol hyny, o nos y seithfed, yr oedd rhan o'r wybren, yn y parth gogleddol o honi, yn goch fel gwaed—rhan yn wyn goleu—rhan yn wyn gwanaidd, yn tynu at felyn—rhan yn wawrgoch tanlliw—a rhanau ereill o liwiau annarluniadwy mewn ysgrifen. Y cwbl yn ymddangos mal colofnau amryliw, bonawg, brigfain, yn pwyntio tu a'r deheu; ac ar un amser, y noson uchod, yn terfynu mewn cylch crwn, ychydig i'r gogledd o'r Twr Tewdws, yn Arwydd y Tarw. Y cwbl hefyd yn ymddangos fel yn symud; ac ar rai prydiau yn cyfnewid eu lle, a'u lliw, gan wau trwy 'u gilydd mor gyflym ag y gallai llygad eu dilyn; a phrydiau ereill, yn arafaidd, mal wedi blino, yn chwareu plith draphlith yn yr ehangder diderfyn. Ond, Wyliedydd anwyl, fel y byddo i'ch darllenwyr weled mai chwedlau disail yw siarad Ifan a Bodo ar y testun hwn, rhoddaf ger eu bron, trwy 'ch cennad chwi, allan o lyfrau'r doethion, ychydig o hanes y Goleuni Gogleddol, barn y doeth a'r deallus am dano, ynghyd â'r achos o'i ymddangosiad.

Ni chofrheir am y Goleuni Gogleddol ond anfynych yn llyfrau yr hen oesoedd, a hyn a bair i rai feddwl, mai anfynych yr ymddangosai y goleuni hwn yn y dyddiau hyny; ond ereill a feddyliant, mai nid yn yr ymddangosiadau yr oedd yr anfynychdra, ond yn y coffadwriaethau am danynt. Y gwr cyntaf a roddodd ychydig o hanes am y goleuni hwn, ydoedd y Seryddwr nodedig Halley, yr hwn a anwyd yn Llundain, yn y fl. 1656, ac a fu farw yn y fl. 1742. Yr ymddangosiad cyntaf y coffâ efe am dano allan o lyfrau, ydoedd ar y 30ain o Ionawr, yn y fl. 1560. Y nesaf a ddigwyddodd ar y 7fed o Hydref, 1564. Ymddangosodd hefyd ddwy noswaith yn olynol, sef y 14eg a'r 15fed o Dachwedd, 1574. Gwelwyd ef ddwywaith yn yn fl. 1575, sef y 13eg o Chwefror, a'r 28ain o Fedi. Darlunir yr ymddangosiadau hyn, gan ŵr dysgedig yn edrych arnynt, trwy eu cyffelybu i waewffyn, dinasoedd caerog, a lluoedd yn ymladd yn yr awyr. Dywed un arall, ar y Cyfandir, iddo weled y goleuni hwn seithwaith yn y fl. 1580. Ymddangosodd mewn modd rhyfedd yn Ebrill a Medi, y flwyddyn 1581, ac ar

amseroedd ereill yn yr un flwyddyn; ond nid mor gryf a thanbaid. Y cyntaf a sonir am dano, a ymddangosodd yn y fl. 1621, i'r hwn y rhoddwyd yr enw *Goleuni Gogleddol* gyntaf, gan wr dysgedig o Ffrainc, o'r enw Gassendus. Ni sonir ar ol hyn gan ysgrifenwyr Seis'nig am y goleuni hwn hyd y fl. 1707. Yn y flwyddyn hon, fe ymddangosodd y Goleuni Gogleddol ym mis Tachwedd; a gwelwyd ef bum waith yn ystod y flwyddyn hon, a'r flwyddyn 1708. Yr olaf a goffheir am dano gan Halley, a ymddangosodd ym mis Mawrth, 1715—16. Yr oedd ei ymddangosiad y tro hwn mor ysblenydd a bywiog, fel y tynodd sylw cyffredinol; a dywedai y diddysg, a'r ofergoelus, ei fod yn rhagddangos pethau dychrynllyd. O'r amser hwn hyd yn awr, ymddangosiad y goleuni hwn a fu yn beth mor gyffredin, fel na chadwyd coffadwriaeth am amserau neillduol ei ymddangosiad. Ond, i weled y Goleuni Gogleddol yn ei berffeithrwydd, y mae yn rhaid i ni, medd Ymdeithwyr, fyned i Ynysoedd Môr y Gogledd, ac ardaloedd oerion Siberia. Yn Ynysoedd Shetland, fe ddywedir wrthym yr ymddengys y *Dawnswyr Chwareus*, fel y galwant hwy y goleuni hwn, bob noswaith ddigymylau yn eu gauaf. Ac fe ddywedir wrthym, fod ymddangosiad y goleuni hwn yn ddychrynllyd ac ofnadwy yn Siberia. Darlunia un ef fel y canlyn:— Y Goleuni Gogleddol a ddechreu ymddangos yn golofn unigol ddisglaer, yn cyfodi o'r gogledd, ac agos ar yr un pryd o'r gogledd ddwyreiniol. Ymledant yn raddol nes gorchuddio rhan fawr o'r wybr. Yna ymchwifiant o le i le, gyd â'r cyflymdra mwyaf. Y ffrydiau hyn o oleuni, ar ol hyn, a welir megys yn ymgyfarfod yn entrych awyr; ac felly yn ymddangos mal pe buasai babell eang amryliw, wedi ei lledu yn yr wybren. Ymddangosiad harddach, nid ellir ei ddarlunio. Ond nid all un dyn edrych arno y tro cyntaf, heb ofn a dychryn nid bychan: canys y mae yn cydfyned â'r goleuni hwn ryw sŵn a chlindarddach dieithrol yn yr awyr, yr hyn a ddarlunia'r trigolion mewn ymadrodd yn arwyddocâu, *bod y llu cynddeiriog yn myned heibio*. Y mae y sŵn hwn yn fynych mor ddychrynllyd, fel y gorwedd eu cŵn hela hwynt ar y ddaear yn llonydd, pan yn dilyn eu hysglyfaeth, hyd nes bo'r sŵn drosodd.

Fe fuwyd yn hir yn ammheuus pa un a oedd goleuni cyffelyb i hwn yn ymddangos ynghylch Pegwn y Deheu. Y mae hyn yn awr yn sicr: canys fe ddywed un a fordwyodd i'r deheu gyd â'r Cadpen enwog Cook, iddo weled goleuni cyffelyb i'r Goleuni Gogleddol yn uchel yn y deheu. "Ymddangosodd neithiwr, a heno (medd efe) Chwefror 17, 1773, yr hyn hefyd a welwyd y nosweithiau canlynol, ymddangosiadau ardderchog yn yr wybren, nid amgen na cholofnau hirion o oleuni cannaidd, yn saethu i fynu o'r terfyngylch dwyreiniol hyd agos entrych awyr, ac yn raddol yn ymledaenu dros holl ran ddeheu yr wybren. Ac er eu bod yn y rhan fwyaf o bethau yn debyg i'r Goleuni Gogleddol; etto yr oeddynt yn wastad yn amrywio yn eu lliw oddi wrtho; canys yr oedd ym wastad yn wyn. Yr wybr ydoedd, gan amlaf, yn ddigwmwl pan y gwelid y goleuni, a'r awyr yn oer a rhewaidd." Wrth sylwi ar y Goleuni Gogleddol, fe welir bod ffrydiau y goleuni yn rhedeg i gyd tu a'r deheu; ac y mae yn debyg hefyd bod ffrydiau goleuni y deheu yn rhedeg tu a'r gogledd; ac felly, os y'nt yn para i redeg, hwy a ymgyfarfyddant yn yr wybren uwch canolgylch y ddaear. Peth arall a welir yw, nad yw y goleuni hwn yn ymddangos ond pan y bo'r awyr yn oer a rhewllyd; ac am hyny

yn amlaf yn y gauaf, ac yn yr ardaloedd oeraf.

Yn awr am farn y doethion am y Goleuni Gogleddol. Hir y buwyd yn ammheuus i ba beth y priodolid yr ymddangosiadau rhyfedd hyn; ond yn awr priodolir y cwbl gan bawb agos i wefryddiaeth *(electricity.)* Fe ymddengys bod rhyw aw treiddiol, a elwir gan Anianyddion, Aw gwefrawl *(Electric fluid)* yn perthyn i bob rhan o anian adnabyddus i ni. Hyn sydd sicr:—Bod pob peth sylweddol adnabyddus i ni yn meddu mwy neu lai o'r aw hwn:—Nad yw y cyfran a feddiennir gan unrhyw beth, yn gyffredin, yn peri un cyfnewidiad neillduol ynddo; ond pan y chwanegir, neu y lleiheir y cyfran perthynol i unrhyw beth yn ol trefn anian, yna y mae yn peri ymddangosiadau neillduol, trwy oleuni, sŵn, tyniad, neu wrthyriad:—Ei fod yn symud gyd â'r cyflymdra mwyaf, gan y gwyddis ei anfon ar hyd *wifr* (*wire*) lawer o filltiroedd o hŷd mewn dim o amser; ac am hyny, fe allai, yr amgylchai y ddaear mewn mymryn o amser: gellir ei gasglu yn nghyd i'r cyfryw raddau, fel y lladdai y creadur cryfaf ar unwaith:—Y gellir tynu allan o gorph dyn wreichion bywiog a thanllyd o'r aw hwn, os bydd y dyn yn sefyll ar ystôl â thraed gwydr iddi:—Y gellir ei dynu i lawr o'r wybr gyd âg offerynau addas i hyny:—Mai yr un yw yr aw hwn a'r mellt; neu, nad yw y mellt ond yr aw hwn mewn cyflwr gweledig, yn symud o'r nef i'r ddaear trwy offeryniaeth y cymylau:—Bod yr awyr yn meddu llawer o'r aw hwn; a bod y rhanau uchaf o'r awyr yn llawnach o hono na'r rhanau isaf:—Y rhed yr aw hwn ar hyd rhai pethau, ac na red efe ar hyd pethau ereill:—Y rhed ar hyd rhai pethau mewn un cyflwr, pan na red ar hyd iddynt mewn cyflwr arall. Ni red gyda rhai pethau pan yn oerion, er y rhed ar hyd iddynt wedi eu twymo, &c. Fe gafwyd allan y gwna rhai pethau yn gynnes arwain yr *aw gwefrol*, megys awyr gynnes, gwydr cynnes, ystor cynnes, dwfr cynnes, cŵyr cynnes, &c. ond pan oeront, ni wnant hyny.

Yn awr, gan i'r Creawdwr bendigedig gynnysgaeddu pob rhan ac elfen o'r ddaear, a'i pherthynolion, â chyfran angenrheidiol o'r aw hwn—a chan fod mymryn o hono yn dyrchafu yn barhaus o'r ddaear gyda phob mymryn o darth dyrchafedig gan wres, &c. o'r ddaear—a chan fod y tarth, a'r awyr agosaf i'r ddaear, wrth ei hanadlu a'i defnyddio gan ddyn ac anifail, &c. yn ysgafnhau—a chan fod yr awyr ysgafn yn dyrchafu i barthau uchaf yr awyr—y mae yn eglur ganlyn, y gorlenwid rhanau uchaf yr awyr â'r aw hwn, os na ddychwela yn ol, ac yr yspeilid y ddaear o beth angenrheidiol i'w ffrwythlondeb. Ond gan na red yr aw hwn ar hyd awyr o ryw radd o oerni—a chan fod yr awyr ym mharthau oerion o amgylch pegwyni y ddaear, yn y gauaf, wedi ei oeri is y gradd hwnw—a chan ei fod ar rew wedi ei oeri felly i raddau pell oddiwrth y pegwyni yn y cylchoedd tymherus—y mae yn ymddangos yn lled debyg, nad all yr aw hwn ddychwelyd o'r ddaear yn yr ardaloedd hyny, cyhyd ag y pery yr awyr yn y gradd hwnw o oerni ag y cyfeiriwyd ato.

Yn nesaf, pan yr ystyriom bod awyr wedi ei gynnesu i ryw raddau, yn arweinydd dengar i'r aw gwefrol—a phan ystyriom bod yr haul, trwy ddisgyniad unionsyth agos ei belydrau ar awyr canolgylch y ddaear, a'r parthau amgylchiadol iddo, yn ei wresogi i'r graddau hyny—a phan ystyriom bod yn angenrheidiol i'r aw hwn ddychwelyd yn ol i'r ddaear, yn ol deddf creadigaeth, er cyflenwi y gwagle a wnaethpwyd ynddi trwy

y dyrchafiad tarthol, &c.—pan ystyriom yr holl bethau blaenorol, nid ymddengys yn afresymol ddywedyd, mai yr aw gwefrol, wedi dyrchafu i barthau uchaf yr awyr, ac yn analluog, o herwydd oerni yr awyr o amgylch y pegwyni, &c. i ddychwelyd yn ol i'r ddaear yn y parthau oerion, ac yn profi dylanwad ansawdd arweinyddol awyr gynnes y canolgylch yn ei dynu i ddylifo i'r ddaear trwy'r parthau cynnes o'r awyr, yw yr hyn a elwir Goleuni Gogleddol. Ansoddau amrywiol rhanau amrywiol y môr diderfyn o awyr y rhed yr aw gwefrol drwyddynt ar ei daith o'r pegwyni i'r canolgylch, sydd ddigonol i beri yr amrywiaeth a welir yn ei ymddangosiad, o ran llun a lliw. Cyfnewidiadau diddarfod ein hardal ni, o ran graddau oerni a gwres, o ran gwlybaniaeth a sychder, o ran tawelwch a thymhestl, &c. a rydd, fe allai, gyflawn foddlonrwydd i'r ymofyngar, paham, gan iddo weled y Goleuni Gogleddol Nos Wener y 7fed o Ionawr, na welsai ef hefyd ar yr 8fed, y 9fed, &c. Y mae achos, yn ddiau, yn peri iddi ddechreu rhewi ryw awr o ryw ddiwrnod, a diau fod achos paham y dechreuodd ddadlaith ryw fynyd o ryw awr o ryw ddiwrnod arall. Ond pwy a fedr gael allan yr achos hwnw? Felly y mae achos paham yr *ymddangosodd* y Goleuni Gogleddol nos y 25ain o Ragfyr diweddaf, a nos y 7fed o'r mis hwn; ond pwy, heblaw Rheolwr mawr y bydoedd, a fedr ddangos yr achos hwnw, ni's gwn i. Y mae anian yn parhaus weithio yn y dirgel, ac yn y cyhoedd—yn y tywyll, ac yn y goleuni; ac weithiau fe rynga fodd iddi i symud y gorchudd, a dangos i ni ryw ran o'r gwaith sydd yn parhaus fyned yn y blaen. Rhan o'r gwaith hwn yw y Goleuni Gogleddol; ac y mae, fel pob rhan o'r gwaith, yn cyhoeddi yn uchel ddoethineb a gallu, mawredd a daioni Arglwydd y lluoedd, Duw ein hiachawdwriaeth. Nid er ein lladd y gwnaeth efe y Goleuni Gogleddol: ac nid i ddarogan drygfyd y mae efe yn ei ddangos ef i ni yn awr ac yn y man; ond er ein dwyn i gydnabod ei fawredd, i ryfeddu ei ddoethineb, i ganmol ei ddaioni, ac i'w addoli yn ei holl berffeithrwydd diderfyn.——Ydwyf, y Gwyliedydd hybarch, un o'ch hen Ohebwyr,

Ionawr 17, 1831. YMOFYNWR.

ANWYBODAETH Y CYMRY O'R GYFRAITH.

BARCHEDIG WYLIEDYDD—Yn eich Rhifyn am Dachwedd 1830, tu dalen 387, dangosasoch garedigrwydd i'n cenedl drwy hysbysu yn helaeth am Gyfraith y Tefyrn a'r Bragawdlyn. Crybwyllasoch hefyd, fod achosion brawdlysoedd Cymru, o hyn allan, i gael eu gweinyddu yn ol yr un drefn ag yn Lloegr, &c. Ond, Ow! Ow! nid oes mo'r un o gant o'r Cymry a ŵyr y drefn yn Lloegr, nac yn deall yr iaith y gweinyddir y gyfraith ynddi: a'r rhan amlaf o'r ychydig Gymry a ddeallant yr iaith, ac a wyddant y gyfraith, cynt y cymmerant y fantais hòno, er mwyn eu helw, i dwyllo yr anwybodus, a'i dynu i afael y gyfraith, nag y dysgant ef ynddi.

Mae rhagluniaeth y nef gwedi ehangu arnom mewn hedd a rhyddid gwladol a chrefyddol, ym mhell tu hwnt i'r hyn a fwynhaodd ein hynafiaid; a chenym ein câr William IV. ar orsedd Prydain yn ein caru, ac yn caniatâu i ni ogyfuwch breintiau ag i neb o'i ddeiliaid: ond bychan a ŵyr ef ein bod ni (o ddiffyg ein bod oll yn gwybod y gyfraith) fel pysg yr eigion yn ymborthi ar eu gilydd. Mi a ddymunwn na bo cenedl tan y nef yn y fath gaethiwed a'r Cymry, yn rhwym i sefyll at gyfraith na's

gwyddant ddim o honi, nac o'r iaith y gweinyddir hi ynddi; ac y maent mor ddarostyngedig i'r gosp am ei throseddu ag ydyw y rhai a'i gwyddant hi oreu, er i'r naill ei throseddu heb wybod, a'r llall trwy wybod. Ac, yn wir, ni waeth i ni ofyn i'r Pab am ddirgelwch ei grefydd, neu i'r physygwr am ddefnydd ei gyfferi, na cheisio ein dysgu yn y gyfraith gan y Cymry a'i gwyddant hi; oblegid eu gwybodaeth hwy, a'n hanwybodaeth ninnau, o honi, yw eu dyrchafiad hwy, a'n darostyngiad ninnau. Gan hyny, Syr, meiddiaf ofyn, yn ostyngedig, a wnewch chwi, gyd â'ch Gohebwyr dysgedig a dyngarol, gyhoeddi dernyn o'r gyfraith y'mhob Rhifyn o'ch Cylchgrawn buddiol? Mae pob rhan o'ch Cyhoeddiad yn hoff a derbyniol. Rhyfedd yw hanes "*Gefeilliaid Siam*;" difyrus yw gwybod "*Poblogaeth y byd*;" athrawus a godidog yw y "*Ddarlith ar Fwnai*," a'r "*Araith ar y Dderwen yn Ngwig Wynnstay*;" heblaw amryw felysion ereill ynddi, hi a rydd gyfarwyddyd mawr i'r achwr olrhain gwaedoliaeth Syr Watcyn W. Wynn, yr hwn waed a ddylifodd trwy galon Gruffydd ab Cynan ab Iago ab Idwal, &c. Tywysog Gwynedd, coleddwr Beirdd a Barddoniaeth Gymreig, a thrwy wythi ei fab, Owen Gwynedd, a Rodri, Arglwydd Môn, Caradog, Gruffydd, Dafydd, Howel, Meredydd, Robert, Ieuan o Gesailgyfarch, Meredydd Wynn ab Ieuan o'r Gesail, a fagwyd yn y Crug, adeiladydd Penamnen yn Nolyddelen, a Gwydir,* gerllaw Llanrwst; Syr John Wynn, Syr Robert, a William Wynn, Gwydir, a thrwy y cyfryngau a sohiai *Gwerfylyn* i wytheni Syr Watcyn W. Wynn, a'i fab. Ond er mor ddifyrus yw gwybod pethau fel hyn, llawer gwerthfawrocach i ni wybod, yn gyntaf, y modd i ymddwyn tu ag at ein gilydd yn ol cyfraith ein gwlad; a hyderaf y bydd i chwi a'ch Gohebwyr gwladgarawl ein cyfarwyddo i'w gwybod, trwy gyhoeddi, o dro i dro, ranau o honi yn eich Rhifynau misol.

Ac, yn gyntaf, dymunaf wybod, pa fodd y mae i mi ymddwyn yn deg a chyflawn, yn ol y gyfraith, ataf fy hun, ac at fy nghymmydog, yr hwn sydd yn nacâu talu deunaw swllt ar hugain sy ddyledus arno i mi?

Ac at un arall sydd arno i mi dair punt a deg swllt?

Ac at un arall sydd yn byw mewn tŷ i mi, ac yn nacâu talu i mi am y tŷ?

Ac at ddyn arall yn byw mewn tŷ i mi, ac yn nacâu ymadael o'r tŷ, er i mi ei rybuddio yn brydlawn i ymadael?

IARDDUR.

Arllechwedd, Swydd Gaerynarfon,
Rhagfyr 21, 1830.

ACHAU TEULU CEFN LLANFAIR YN LLEYN, SWYDD GAERYNARFON.

Huw ap Huw, ap Rhys, ap Huw, ap Gruffydd, ap Huw, ap Rhisiart, ap Dafydd, ap Llywelyn, ap Cynfrig, ap Bleddyn, ap Ifan, ap Cynfrig Fychan, ap Cadwgan, ap Llywarch Fychan, ap Llywarch Goch, ap Llywarch Howlbwrch, ap Pill, ap Cenau, ap Einion, ap Gwrydr, ap Helig, ap Glanog, ap Gwgan, ap Caradog, ap Llŷr Merini, ap Einion Yrth, ap Cynedda Wledig,

* Gwydir yw gwir enw y lle; oblegid y byddai afon Gonwy yn llifo dros y dolydd, gan gludeirio gyda hi weirian, ydau, a choed, "A'u nofiad yn efrydd o Gonwy i fôr Gwerydd," fel y dywedai Merddin ap Morfryn; ac felly y mae hi etto, ar lifddyfroedd mawrion, er maint a gloddiwyd. Gallasai *Gwerfylyn* hepcor y gair "Gwaedir." Ni's gwn pa un ai Gwaedir, ai Gwaed-ir, a feddylia ef. Nid oes sail i'w alw ef yn "Waettir," fel yr arferwyd gan rai; canys Gwy-dir oedd ac yw ei enw.

brenin Gwynedd a Dehéubarth Cymru.

Yr oedd Huw ap Rhisiart ap Dafydd yn un o'r boneddigion a fu yn ngharehar yn Llundain o achos *Fforest* y Wyddfa. Yr oedd yn Fardd. Efe a ganodd lawer yn y carchar. Efe a gânt i'r Eos yn ail Eisteddfod Caerwys, 1566, y nawfed flwyddyn o deyrnasiad Elisabeth. Gelwir ef yno Huw Llyn. Yr oedd iddo fab a elwid Rhisiart Huws, ac mewn swyddau uchel dan Elisabeth, a than Iago I. Y mae Cywydd ei Farwnad yn werth sylw i'w deulu (pe gwypid pwy ydynt) a phob Hynafiaethydd, ac yn hawdd ei gael. Dywedir ynddo—

"Huw, pur rosyn, ap Rhisiart,
"Hwn, pe'i byw, oedd ben pob art,"

Sef Huw Llyn, tad Rhisiart Huws, Acam Richard Hughes y dywedir—

"Bu was hael, hapus helynt,
"Oes byth gof, i Elsbeth gynt;
"Bu'r un wedd, fab Barwn iaith,
"Was alwant i Siams eilwaith.
* * * *
"A'i was fu, gu rageriaeth,
"Hyd yr awr o'r byd yr aeth.
* * *
"Ulyses dan law Iesu,
"Ector, tros fôr mentrus fu.
"Dim nid oedd drwy'r ieithoedd draw,
"Doeth rwyddwalch, dieithr iddaw.
"Pasio pawb hapusa pen,
"Bu ei rywiog ber awen:
"Canu'r iaith gwiriaith gwarant,
"A thalu am ganu i gant.
"Peth rhyfedd, wiw fawredd fodd,
"O fwaig a ddyfeisiodd.

Sonir yn Nghyfrinach y Beirdd (gan Iolo Morganwg) am Ramadeg o waith y Rhisiart Huws hwn. Gallai fod ei dad Huw Llyn, y Bardd (ac fe allai ei gyfwladwr a'i gydoesawr William Llyn) gwedi sylfaenu y cyfryw un. Bu Richard Hughes farw yn ddiblant, a'i frawd Gruffydd a ddaeth i'r etifeddiaeth. Yr oedd yn Sirydd Swydd Gaerynarfon yn y flwyddyn 1615. Yn y flwyddyn 1685, un Love Parry oedd etifedd Cefn Llanfair. Pa fodd y collwyd y cyfenwad Huws, a pha un ai yr un teulu sydd yn ei feddiannu hyd heddyw, ni's gwn. Dymunol fyddai i Mr. Evan Richards (Ieuan Lleyn) neu ryw Hynafydd o'r ardal, chwilio allan, ac amlygu pwy sydd o epil Huw Lleyn heddyw—a pha un ai ei epil ef, ai ereill, sydd yn meddu Cefn Llanfair, a'r Wern Fawr.

GUTYN.

LLYTHYR HEDDWCH.

FANYLGRAFF WYLIEDYDD—Yn nghlyw y llais anwylaf, ac ar liniau y dyneraf o fiunau, y'm megwyd; pob peth a ewyllysiwn a gawn: pob gwaedd lem yn yr heol a'i briwiai, os o'r golwg y byddwn i. Fy nhad hefyd yr un modd a roddai i mi a'm boddlai: amryw a beirdd oeddynt fy nheganau: ond y'more dydd fy egwan oes, deuai cwmwl rhyngwyf a haul fy llawenydd, brechodd digrifwch, a'm holl wendidau a gydgyfarfu yn fy llygaid; gan fy rhoddi i alar a thristwch, a'r dagrau a gwysai fy mochdylleg gryniou ruddiau, drwy i law frawychus angeu gymmeryd ymaith fy nhad i'w fedd, yr ardal lonydd; ei enw ydoedd TRYDYDD.

Ond er y digwyddiad galarus uchod, cefais fy iachau, drwy fod yn hawdd iachau plentyn, â chusan melys fy oedranus fam, a'i henw Undeb. Tebyg oedd i'r wraig yn y Diarhebion, yn edrych ar ffyrdd tylwyth ei thŷ, pob peth a wnai yn dda; er iddi berchen llawer o weithfeydd, yr oedd pob peiriant o'i heiddo mewn perffaith hwyl: yr olwg arni yn serchog, ei chalon yn llawn cariad, a'i holl weision a morwynion a fyddent bob sabboth yn cydfyned law yn llaw i'r addoldy i alw ar, ac i dalu teyrnged o fawl i Grëwr y bydoedd. Ond, O! Wyliedydd, er eich manyled, y mae rhai o weision fy mam wedi ei gadael; ac, fel pob rhai drwg, anamal yr ymrodiant hyd y nos; ac

y maent yn dyfod i ganol meusydd fy mam, gan sathru yn drymion eu gwyrddlas feillion; ânt i'r ardd, a dinystriant y per-aroglaidd flodau tryliw oll; andwyant ei magwyrydd, ysglyfaethant ei hanifeiliaid, ac o'i chnwd brasaf y gwnant goelcerthi, nes y gwrida yr awyr, mal un fai yn cywilyddio drostynt. Os digwydd i chwi gwrdd â rhai o honynt yn eich gwyliadwriaeth, Wyliedydd hawddgar, dywedwch wrthynt fod genyf frawd hynach na mi, ag sydd ddistrywiwr o'i febyd, a'i enw Rhyfel, yr hwn sydd yn awr dros y môr, ond fy mam a'i disgwylia adref ddydd a nos. Yr wyf yn ceisio gwneud yn dda rhwng y gweision hyn a fy mam, hyd y gallaf, eithr hyd yn hyn ni thyciais. Hefyd, y mae y gweision sydd gartref yn bwgwth cyfodi yn erbyn y gwrthgilwyr, ac os unwaith yr ymranant, tŷ fy mam ni saif: a thrwy fod henaint wedi ei dal, a hithau yn fethiant, ni's gall ddiango o'r dinystr, a rhaid mai marw yn ei ganol a wna; a thrwm fydd gan rai cyfeillion i minnau dori fy nghalon am y tro. Eithr, gan obeithio y goreu, fanylgraff Wyliedydd, ydwyf yr eiddoch ar glaf-wely,

HEDDWCH.

GWARADWYDDIAD ANGHREDADYN.

Y'mharthau gorllewinol Swydd Gaerefrog, yr oedd glowr gostyngedig a duwiol, a fyddai yn fynych yn cael ei wawdio gan ei gydweithwyr annuwiol am roddi cred i'r Bibl. Byddai y Llyfr hwn yn fynych yn destun gwawd a chabledd yn ei glywedigaeth ef, megys Llyfr yn cynnwys dim ond twyll a chyfeiliornadau. Mynych yr ymffrostient eu gydweithwyr yn eu medrusrwydd yn dadleu, a mynych y rhoddent hèr i'r glowr ddyfod allan i faes ymddadleuaeth. Gwyddai ef mai nid er buddioldeb, ond er gwag-ogoniant, yr oeddynt yn dymuno dadleu; am hyny gwrthodsi yn aml ymryson â hwynt. Eithr, ar ryw achlysur, pan oedd nifer mwy nag arferol wedi ymgynnull ynghyd o'r rhai a addefent eu hanghrediniaeth yn y cyfan o'r Bibl, ymosodasant arno yn watwarus, a galwasant arno amddiffyn ei gred. Cynhyrfwyd ei yspryd y tro hwn i'w gwrthsefyll, ac i roddi rheswm am y gobaith oedd ynddo. Cytunodd i wrando ar eu gwrthddadleuon, ar yr ammodau hyn—na byddai i neb daro un arall â ffon, nac â'i ddwrn—na byddai i neb dyngu—ac na byddai i neb ymwylltio. Gwedi penderfynu hyn, gofynodd i'w wrthwynebwr anghrediniol, ar ba ran o'r Bibl yr ewyllysiai ddechreu? "Dechreuaf gyda Moses," ebe 'r gwatwarwr. "O'r goreu," ebe 'r crediniwr; "eithr, yn gyntaf, profwch i mi a fu y fath ŵr a Moses yn byw ar y ddaear; canys ni wiw sôn am un na fu erioed mewn hanfodiad." "Beth, nid ydych am wadu hanfodiad Moses?" ebe 'r gwatwarwr. "Nid yr ymofyniad yw, pa beth yr wyf fi yn ei wadu: gofynaf i chwi brofi hanfodiad gwr na cheir dim hanes am dano ond yn y Bibl yn unig, y Llyfr, yn yr hwn, meddwch chwi, nid oes dim ond swrn o ddychymmygion a chelwyddau." Tarawyd y cablwr yn fud. Daliwyd ef yn rhwyd ei anghrediniaeth ei hun; ac ni allai ei gymdeithion ei ddwyn allan o'i ddyryswch. Chwerthodd pawb am ei ben, yr hyn a friwiodd ei falchder, ac a'i gyrodd allan o'r ystafell yn waradwyddus. Yr oedd hyn yn oruchafiaeth gostyngeiddrwydd a gwirionedd dros ryfyg ac anwybodaeth.

GWILYM EDWEN.

GOFYNIAD.

Pa bryd, ac ym mha le y gwelwyd neu y lladdwyd y Blaidd diweddaf y'Nghymru? G.

BARDDONIAETH.

COLL GWYNFA.—Llyfr I.

(Parhâd o du dal. 23.)

Yn agos safai bryn, a'i erwin ben
Gyfogai dân a mŵg; a'r arall ran
Yn glaer gan eirian grest, diammeu nod
Y cuddiai yn ei groth fettelaidd fŵn
Ac ufel. Yno cyrchai gyda brys
Lluosog fintai, fel cloddeidiaid lu,
A chanddynt gaib a rhaw, ar frys o flaen
Y gwersyll redant, er gwneud ffos mewn maes,
Neu godi gwrthglawdd. Mammon oedd eu pen;
Ef, Mammon, yr ansythaf ysbryd oll
O'r nef a syrthiodd: can's yn nef, i lawr
Y crymai byth ei fryd, gan hoffi 'n fwy
Y palmant aur o dan ei draed nac un
Peth dwyfol, pur, a sanctaidd, a fwynhêid
Mewn gwynfyd fry: yn gyntaf ganddo ef
Y dysgwyd hefyd ddynion, anfad waith!
I chwilio am drysorau gwell yn nghûdd,
Ac i anrheithio ymysgaroedd dae'r
Eu mam. Tra buan agor wnaeth yr haid
Yn uffern helaeth glwyf, a chloddio ais
O aur o honi. Na ryfedded neb
Am dyfu yn uffern olud; tebyg fod
Y gwenwyn drudfawr hwn yn gweddu ei thir.
Ac yma dysgent hwy o ymffrost mawr
Am farwol bethau, a grybwyllant am
Orchestion Babel a hen Memphis gynt,
Podd y rhagorir ar eu pennaf waith,
Trwy nerth neu ddyfais wneir, yn hynod hawdd
Gan goll angelion, ac y gwnant mewn awr
Yr hyn mewn oes, trwy ludded mawr a phoen,
Prin gan aneirif dorf o ddynion wneir.
Yn agos ar y gwastad parottôid
Gan luaws arall amryw gell o dân
Toddedig, oddi tanodd dynid o'r poeth lyn
Trwy bibau; yn ddyfeisgar toddent hwy
Y trymaidd fŵn, gan daflu 'r sothach ffwrdd.
Gwnae'r trydydd amryw wrthlun yn y llawr,
Ac o'r tawdd-gellau, trwy ryfeddol drawdd,
Gorlanwent bob cil wâg; fel ag y gwna
Un chwŷth o wynt i lenwi pibau aml
Yr organ. Yn y fan adeilad gwych
O'r ddae'r gyfododd megis tarth, a sain
Cynghanedd melus a glywid ar bob tu:
Fel teml yr oedd, colofnau roed o'i chylch,
Pileiau Doric â gwrthrwyon aur
Yn addurnedig; nid heb dalaith chwaith
Yn llawn cerfiadau, ac yn rhwydwaith aur
Ei phen. Nid Babilon na Chairo fawr
Ei gwychder gyfartalent, yn eu bryd
Uchelaf i amdemlu Belus neu
Serapis, eu gau-dduwiau, neu pan wnaent
Orseddau i'w breninoedd, o fawr gais
I gael y clod am gyfoeth mawr a rhwysg.
O orwych uchder safai 'r adail fawr;
Ei drysau pres yn agor, dangos wnaent
O'i mewn lyfn loriau, ac eang leoedd maith.
O'r nen, trwy swyn, dibynai amryw res
O ddinginer lygyrn, a feithriniid gan
Y Nephtha a'r Asphaltus; goleu ro'ent
Fel goleu 'r wybyr. Tan ryfeddu âe
Y dorf i mewn ar frys; rhai canmol wnaent
Y gwaith, a rhai yr adeiladydd, gynt
Adwaenid fry trwy amryw adail hardd,
Lle cyfaneddai, mewn hynodawl fri,
Angelion yn benaethiaid, wedi cael
Rhagorfraint gan yr uchaf Ner i fod
Yn llywodraethwŷr ar urddolion glân.
Nid chwaith anhyglod oedd ei enw ef
Gynt yn nhir Groeg; ac yn Ausonia hwynt
A'i galwent Mulciber; a phrodd o'r nef
Y syrthiodd, gwed eu chwedlau, sef i lau
O lid ei daflu dros y muriau claer:
A syrthio bu o foreu i nawn, o nawn
Hyd wlithog hwyr ar hir ddydd hâf, ac ar
Fachludiad haul o'r entrych cwympo wnaeth
Fel seren wîb yn Lemnos: dyma 'r modd
Y gwedant, mewn camsyniaeth; can's cyn hyn
Ym mhell syrthiasai ef a'i wrthun lu!
Dim lles oedd iddo 'nawr chwaith yn y nef
I godi uchel dyrrau gynt; ac er
Ei holl beiriannau ni ddiangodd ddim;
Ond gyrwyd ef a'i gyfrwys haid i'r pwll
Anaele i adeiladu yno mwy.
Bryd hyn, wrth arch goruchel allu 'r dwfn,
Yn ol defodau briawl, gyda bloedd
Yr udgyrn, cyhoeddasid trwy 'r holl lu
Am gynnal cynghor gorddwys yn ddi oed
Yn y Gethern-dŷ, prif oruchel lŷs
Y gwrthblaid a'i urddolion. Gelwid hwy
Y mwyaf anrhydeddus o bob torf,
A thyrfai miloedd a myrddiynau ynghyd.
Tyn-lenwid bob dyfodfa, 'r eang byrth
A'r maith gynteddau, ac yn fwyaf oll
Y neuadd fawr, oedd helaeth fel y maes,
Lle y marchogai cedyrn arfog, ac
Wrth gadair Sultan mawr a feiddient holl
Fyd anghred i ymrafael marwol neu
I yrru 'r waywffon. Ar lawr y llŷs,
Ac yn ei nen yr heidient; ac o ffrwst
Fe siai eu hadenydd trystiol. Fel
Y gwenyn, pan gydreda 'r haul â rhod
Y tarw, yn drwch heidiau allan ddont
O gylch y cwch; brys-wibiant yma a thraw
Rhwng blodau, neu ar astell lefn ger bron
Eu hadail wnaed o wellt, dadleuant am
Fatterion eu gwladwriaeth. Felly 'n drwch
Yr heidiai yr awyrawl dorf; a'r lle
Oedd yn rhy gyfyng, nes i arwydd gael
Ei rhoi, ac wele, ryfedd beth! y rhai
Hyd hyn a faith ragorent gewri 'r byd,
A droid yn llai na'r corod lleiaf sydd.
Tros rif hwy dyrrent i gul le, fel cynt
Y coraidd hil tu hwnt i fynydd India;
Neu fel y tylwyth teg, nos-gampiau 'r rhai
Wrth lwyn neu nant, y gwladwr hwyrol wêl,
Neu dybia a wêl; tra 'r lloer yn llywies fry
Uwchben, ac yn agosach at y ddae'r
Yn cyrchu yn ei gwelw rawd, hwynthwy
A'u serch ar ddifyr ddawns, â llawen gerdd
Ei glust a swynant, ac ar gylch gan ofn
A llonder llawn, adlama ei galon ef.
Fel hyn 'r ysbrydion o anferthol faint
A aent i'r dullian lleiaf, ac yn rhydd
Tramwyent neuadd yr uffernol lŷs,
Er yn afrifed. Ond ym mhell tu fewn,
Ac yn eu priod faint eistoddai 'nghyd
Yr holl arglwyddi o'r seraphaidd lu,
Mewn cilfa gudd ar gynghor dwys, ac ar
Orseddau aur yn dduwiau fil. Ar ol
Bêr osteg a chyhoeddi 'r wŷs ar led,
Yna dechreuodd yr ymgyngor mawr.

Diwedd y Llyfr I.

"CLEDDYF YR ARGLWYDD A GEDEON."

Clyw osgordd y dwyrain, mae 'n nghysgod y deri,
Yn Ophrah, genhadydd gordanbaid o nef;
Gwae ddifa hyd Gaza, heb esgus yn peri,
Dorelthiawg gnŵd Israel gan fyddin oedd gref.

Câs fyddin y gelyn, dy eirf y'nt enbydus,
Anal galon drywanaist ym mhoethder dy wŷn;
Dy gwymp a fydd aruthr, a'th drane yn echrydus,
Difodir dy ormes â'th gleddyf dy hun.

Ti, *Midian*, andwyir ym malchder dy galon,
  Dy orthrech ostyngir, medd prophwyd sydd wir;
Och! dithau *Amalec*, i Israel wyt alon,
  Dy ddewrion fydd 'sglyfaeth i'r waywffon hir.

"Tyr'd, cyfod, GEDEON."—"Na, fi yw 'r distadlaf,
  "A llai wyf na'r lleiaf o dylwyth fy nhad;
"Is cawod o saethau, pa fodd yr anadlaf?"
  "Taw—cyfrif dy ddynion, gorchfygi di 'r gâd."

"Faint, myrdd!"—"Gormod."—"Mil?"—"Gormod,
      —Tri chanwr sy ddigon,
  "Oddiar gledrau eu dwylaw a lepiant o ddw'r;
"Nid gorchest dy arfau, na'th wymp bendefigion,
  "'Rydd it' fuddugoliaeth, myfi yw dy Dŵr.

"Cei brawf o'r cadarnaf fy ngwrawl *Gedeon*,
  "Trwy dânio dy aberth, drwy wlithaw dy gnu',
"Ac hefyd drwy freuddwyd, bàr it' fod yn fon,
  "O herwydd fod grymus Dduw Jacob o'th du.

"Tor dy biserau, arddengys eu brender,
  "Dy udgorn anadlo ei adlais yn gref;   [der,
"Boed ddisglaer dy lampau, prawf hyny 'th ddeheu-
  "*Cleddyf yr Arglwydd a Gedeon* fo'th lef."

Ha! wele! *Salmunnah* a'r cedyrn freninoedd,
  Penuel a *Succoth* heb fan i ysgoi:
Sain genau plant Israel ysgarai fyddinoedd,
  Tri chanwr ro'i ddengmil ar encil i ffoi.

Pe hidlant hwy ddeigryn am bob un o'r hadau,
  A ddifasant o Israel, y locust di Dduw,
Ni byddai 'n drugaredd i'r cyfryw genhadau
  Gael cadwen yn ngharchar, na'u goddef yn fyw.

O! 'mlona, fab *Joash*, boed wênawg dy ddynion,
  Ond trwm fod heirdd dlysau i'th ephod yn frith;
Do, sathraist yn lewaidd ar wàrau 'th elynion,
  Gorchfygaist, ŵr cadarn, rif amlder y gwlith.

Crechwena di Israel, a thyr'd o'th lochesau,
  Na fydded dy ymffrost na'th udgyrn yn llaes;
O! gwela wânafau dy elyn yn rhesau
  Gwaedffrydiog yn gorwedd ar wyneb y maes.

Cân dithau ferch *Sion*;—chwi fleiddiaid ymleddwch,
  Yr Iesu sy'n ymyl bydd ingol eich loes:
Wi! gloywed yw cleddyf y Duw bia heddwch,
  Ymchwardda ferch *Sion*, cwyd faner y groes.
      ROBERT PARRY, neu, ROBYN DDU, ERYRI.

Y GAUAF.

NYCH in' ydyw ni chân adar——y Gauaf,
    Gwae fo 'n anlletygar;
  Rhy oeraidd yw i orwedd ar
  Y dolydd nac un dalar.

Gwedi oerion gawodydd——ïe, dwysgu,
    Diosgir y coedydd;
  Y deiliach hyd y dolydd
  Yn grinion feirwon a fydd.

I arddwr y mae 'n oerddrych——y barug
    Yn berygl i'w fresych,
  Ac i'w gloron gwynion gwych,
  Y rhew a fo 'n rhy fynych.

Daw oerwynt troellwynt i'n dryllliaw——o'i flaen,
    E fiwng wrth fyn'd heibiaw,
  A sŵn aruthr dan ruthraw,
  Ar y glyn eira a gwlaw.

I'r Creawdydd Ion credwn——eres yw,
    Ei ras a erfyniwn;
  A'i ddalenau ddilynwn
  I gyflawnhâu y Gauaf hwn.

Erioed y caed gwir arwydd——y Bod mawr,
    Byd yw hwn a dderfydd;
  O Dduw, gobeithio ni bydd,
  In' y gauaf tragywydd.
Trellyniau.   J. ROBERTS.

PENNILLION

Myfyrdod ar ben Mynydd, wrth edrych ar y Wybren deg; ond buan y daeth Cymmylau duon i dristhâu fy ysbryd; ac ni fedrwn lai na meddwl am y tir y'm ganwyd ynddo, hen gyfeillion, a llawer tro ar fyd.

O! ARGLWYDD DDUW trag'wyddol, mor wyrthiol
      yw dy waith!
Wrth weled dy weithredoedd ar dir a moroedd maith;
Mae 'r haul yn nghanol wybren, y lân ffurfafen fawr,
Yn anfon i wresogi ei deg oleuni i lawr.

Mae tröad y planedau o ddechrau borau byd,
Wrth chwiliaw 'r goruchelion yn gyson iawn i gyd;
Mae gair y nefoedd hawddgar yn dàl y ddaear ddu,
A'r lleuad hardd ei llewych yn troi o'i hamgylch hi.

Nid wyf ond pryfyn marwol a flaen anfeidrol Fod,
Ac etto 'n cael trugaredd yn rhyfedd is y rhod:
Ymadael â'r ddaearen mae 'r haul hoff lawen fflwch;
Mae noswaith hir yn nesu rhaid myn'd i'r llety llwch.

Yn *Llanbrynmair* a *D'rowen* bu'n llawen gynt fy lle,
Y manau carediccaf anwylaf dan y ne';
Difyrwch llawer adeg ar redeg yno 'r aeth,
A diwedd ar bleserau yr hyfryd ddyddiau ddaeth.

Mae hiraeth ar fy nghalon am yr hyfrydion fro;
I'w dynion pur diragrith da fendith Duw a fo:
Darowen olea wiwlon fro dirion hyfryd iach,
Ar lle y deilliais allan ydyw 'r *Cwmbychanbach*.

Da heddwch y Duw addwyn i feibion *Baldwyn* boed,
Ymadael â'i phlant hoewgain a wnes yn ugain oed;
Er's deunaw mlynedd hynod ces lawer diwrnod da,
A llawer trom ochenaid yn hollti f' enaid fu.

Wrth rodio Cymru lawer a Lloegr sy gerllaw,
Mi gefais beth dyddanwch a thristwch yma a thraw;
Wel dyma ran niferoedd o'r lluoedd ar y llawr;
O! eglur iawn y gwelaf na fyddaf yma fawr.

Mae llawer o'm cyfeillion oedd ddynion gloywon
      glwys,
Yn isel oeraidd garchar priddellau 'r ddaear ddwys;
Y mae fy nhad a nheidiau tan bwysau tyn y bedd,
Ni fedraf lai nag wylo wrth gofio am eu gwedd.

Er imi rodio gwledydd i grefydd yn lled groes,
Mae gobaith i bechadur dan lafur ei dyn loes;
Mi dreuliais dalm o nyddiau yn erbyn deddfau Duw;
O! dwg fi, Arglwydd nefol, i edifeiriol fyw.

Mae diwedd ar flynyddoedd amseroedd yn neshâu:
Plant Adda mewn gweithredoedd yn lluoedd fo'n
      gwellhâu;
Aed sain efengyl hawddgar dros bedwar bàn y byd,
A deled y rhyw ddynol i ganmol Duw i gyd.

Yn nghanol trwm ofidiau pob gorthrymderau dwys,
Yn yr efengyl olau mae 'r pethau mawr eu pwys!
Er bod fy nghorph i bydru, neu fraenu 'n wael ei fri,
Mae enaid hir barhâol anfarwol ynof fi.

Yn nwylaw 'ngelyn olaf na cholla f' enaid chwaith,
Yn nyffryn cysgod angau, poen dyddiau pen y daith;
O Arglwydd mawr y lluoedd y nefoedd fyddo'm nyth,
Pan elo 'r hen ddaearen yn bellen dân am byth.
                R. P.

BEDD-ARGRAPH

YM MYNWENT EGLWYS FACH.

MYNED oedd raid i minau——ar alwad
    Rheolwr fy nyddiau;
  Cysgod yw dyn briddyn brau,
  Yn oer ingol awr angau.

Hawddgar o'r ddaear ryw ddydd——cyfodaf,
    Caf adwedd ysblenydd;
  Agorir marwol gaerydd,
  Yna y rhoir finau yn rhydd.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

TRAMOR.

FFRAINC.

Pan oedd ein Rhifyn diweddaf yn y wasg, yr oedd Senedd Ffrainc yn brysur prof pedwar o swyddogion brenin Siarls X. am gyhoeddi cyfreithiau a achosodd yr aichwyl ym mis Gorphenaf diweddaf. Treuliwyd amrai ddyddiau yn yr ymholiad, a chafwyd hwynt yn euog o ymdrechu dinystrwio rhyddid Ffrainc, a dyfarnwyd hwynt i gael eu carcharu am eu heinioes yn Nghaer Ham. Tra y parhaodd yr ymholiad, yr oedd cyflwr Paris yn dra therfysglyd: y trigolion yn ymgynnull yn dyrfaoedd aneirif, ac yn gwaeddi am ddienyddiad y swyddogion, yn enwedig y Tywysog Polignac. Ond drwy ymddygiad dewr y milwyr a'u llywyddiaeth, llwyddwyd i wasgaru y terfysgwyr heb dywallt gwaed. Pan oedd y carcharwyr ar eu ffordd tu a'r carchar, lle y treuliant y rhan sydd yn ol o'u bywyd, ymdrechodd trigolion rhai trefydd eu cymmeryd i ddial arnynt; ond gorthrechwyd hwynt gan y gosgorddion. Y cynhwrf a achoswyd gan y dygwyddiad uchod sydd wedi tawelu: ac y mae y Llywyddiaeth yn trefnu cyfreithiau mewn perthynas i etholiad Seneddwyr, ac amryw faterion ereill angenrheidiol er llwyddiant y deyrnas. Y werin bobl a'r mawrion hefyd ydynt yn hiraethu am ryfel; a dywed Newyddiaduron Ffrainc fod rhyfel yn erbyn Gogledd Ewrop yn anocheladwy. Y mae gan yr hen deulu breninol nifer o bleidwyr, y rhai ni fuont yn ddiffino yn eu hymdrechiadau yn Neheudir Ffrainc, i gynhyrfu y trigolion i godi yn erbyn y llywodraeth, ond nid yw yn debyg y llwyddant.

RWSSIA A POLAND.

Cynnwysa y Newyddiaduron Gyhoeddiad o eiddo Ymerawdwr Rwssia at ei ddeiliaid yn Poland, yn galw arnynt ddychwelyd at eu ffyddlondeb, a gohedd codi gwrthryfel yn erbyn eu Pen-llywydd cyfreithlon. Hysbysa hwynt, os na ymostyngant yn wirfoddol, y darostynga efe hwynt â'r cleddyf. Yn gydunol â hyn, gorchymynodd yr Ymerawdwr i'w fyddinoedd ymddarparu i gychwyn tua Poland, ac y byddai yntau yn barod i'w blaenori hwynt ar y 14 o Ionawr. Pob peth a arddangosa benderfyniad diysgog yr Ymerawdwr i ddwyn ym mlaen y rhyfel, ac i ddarostwng y terfysg a'r gwrthryfel yn y modd creulonaf. Ar y llaw arall, mynega hanesion o Warsaw, nad ydyw y Pwyliaid yn segur er gwneud pob darpariad, megys adeiladu amddiffynfeydd a chaerau cadarn, i'w galluogi i wrthwynebu rhuthriadau eu gorthrymwyr: dygir perlau ac arian i'r gyllidfa bob dydd i gynnal yr Adchwyl, hyd yn nod y plant a gyfranant at yr un gwrthddrych; a'r Iuddewon hefyd a ymarfogant gyd â'r dyhewyd mwyaf. Dywedir fod terfysgiadau wedi dechreu yn Persia, y rhai ydynt debyg o effeithio yn annymunol ar Rwssia, yr hyn a fydd yn lles mawr i'r Pwyliaid. Yr holl drigolion yn nghymmydogaeth Mynydd Caucasus ydynt yn dechreu taflu iau yr Ymerawdwr oddi arnynt. Sonir hefyd am wrthryfel yn Finland. Gyd â'r holl derfysgiadau hyn ni fydd yn orchwyl mor hawdd i'r Ymerawdwr ddarostwng y Pwyliaid ag y disgwyliodd ar y cyntaf. Er y rhyfel gyd â'r Tyrciaid mae Rwssia yn bur wan: collodd y pryd hyny 200,000 o filwyr, ac 20,000 o feirch. Y cyllidfa sydd yn wag: yr arlwy rhyfel a fwriadwyd yn erbyn Ffrainc a ddodwyd yn nghaerau Modlin a Zamosc, y rhai ydynt yn awr ym meddiant y Pwyliaid.

YR ISELDIROEDD.

Ymddengys fod Cadeirnion Ewrop wedi penderfynu cydnabod Belgium fel teyrnas annymddibynol, ar ddau ammod—y bydd y llywodraeth yn unbenol—ac na ddewisir neb o feibion brenin Ffrainc i fod yn frenin yno. Ac y mae 'r Senedd yn ymgynghori yn bresenol ynghylch detholiad brenin. Tybir yn gyffredin fod y rhan fwyaf o'r mawrion yn ewyllysio cael y Tywysog Orange yn Benaeth arnynt; ond ofnir y llwydda pleidwyr un o'r tywysogion dieithr a enwir isod, Tywysog Luchenburgh, mab Eugena Beauharnois, ac Otho, ail fab i frenin Bavaria, gwr ieuanc 16eg oed. Nid oes tebygolrwydd y llwydda pleidwyr Ffrainc, y rhai a ddymunant ddinystrwio annymddyniaeth eu gwlad, a'i gwneuthur yn ddalaeth dan Ffrainc. Disgwylir y bydd i frenin Holand nacâu cynnygiadau y Cadeirnion, a phenderfynu amddiffyn ei iawnderau â'r cleddyf.

GWRTHRYFEL YN PERSIA.

Y mae gwlad Persia yn awr yn ysglyfaeth i wrthryfel tra dychrynllyd. Y mae mab hynaf yr Ymerawdwr wedi cyfodi baner wrthryfel yn erbyn ei dad, tra y mae ei frawd, y Tywysog Abbas Mirza, yn prysuro i gynnorthwyo ei dad, ac i ymladd yn erbyn ei frawd. Y mae y rhan fwyaf o'i fyddin wedi ei haddysgu yn ol y drefn

Ewropaidd o drin arfau. Dywedir hefyd fod trigolion y Caucasus, gwlad yn Asia yn perthyn i Rwssia, wedi blino dwyn iau Rwssia, ac wedi codi gwrthryfel mewn rhai manau cyfagos i'r Môr Du a'r Môr Caspia.

RHUFAIN.

Gomeddasom yn ein Rhifyn diweddaf fynegi am farwolaeth y Pab, yr hyn a ddygwyddodd yn niwedd y flwyddyn 1830. Dywedir fod Cardinal Weld i gael ei ddewis yn Bab. Sais ydyw hwn o ran ei enedigaeth, ac y mae ganddo eiddo lawer yn Swydd Dyfnaint.

CARTREFOL.

YR IWERDDON.

Yn niwedd mis Rhagfyr, dychwelodd Mr. O'Connel o Lundain i'r Iwerddon; ac ychydig o fynydau wedi iddo lanio yn Kingstown, ymgynhullodd lliaws o'i gydwladwyr truenus, y rhai a gyfarchodd efe mewn araith nodedig am ei thueddiad i gyffroi nwydau gwresocaf y gwrandawyr; a therfynodd, drwy orchymyn na byddai i neb o honynt ddangos unrhyw arwydd o barch i Ardalydd Môn, yr hwn oedd ar fedr dyfod yno i gymmeryd lle Duc Northumberland. Ond pan gyrhaeddodd yr Ardalydd dewr yno, dangoswyd pob parch iddo gan drigolion cyfrifol y brif ddinas, er i rai o greaduriaid O'Connel ymdrechu cyffroi y werinos i ddangos eu hanghymmeradwyaeth.

Ar ddydd Llun, y 27ain o Ragfyr, yr oedd masnachwyr Dublin wedi penderfynu ymgynhull o flaen annedd O'Connel, i gynnyg anerchiad iddo; a thybid y buasai dros 40,000 o ddynion afreolus yn ymgasglu ar yr achlysur. Barnodd Gweinidogion y Brenin y byddai rhyw derfysg yn sicr o dori allan, os goddefid iddynt ymgasglu ynghyd; ac oblegid hyny darfu i Ardalydd Môn, ar Ddydd Nadolig, gyhoeddi ei orchymyn na byddai iddynt gyfarfod. Boreu dranoeth (Sul) Mr. O'Connel a gyfarchodd nifeiri o adynod a ymgynhullasai yn yr heol, ger bron un o'i Swyddfäau, gan feio yn enbyd y Rhaglaw am anfon allan ei Gyhoeddiad, a chan gynghori iddynt fod yn ddiflino nes i'r Uniad rhwng y ddwy deyrnas gael ei ddirymu. Ond ar ddydd Mawrth aeth lliaws o ddirprwywyr dros y masnachwyr i dŷ Mr. O'Connel i gynnyg anerchiad iddo, yr hwn a ddarllenwyd gan Mr. Costello: wedi hyny cyfarchodd Mr. O'Connel y dyrfa; a chroch lefodd un o honynt, "Ni a ddilynwn eich cyngor chwi: ni a ufuddhâwn i chwi, ond nid i Gyhoeddiad y Rhaglaw. Gall y Llywodraeth ddiolch i chwi, ac nid i'w dernyn o bapur, am ein hufudd-dod." Eraill a floeddiasant, "Pa beth bynag a ddywedwch chwi, ni a'i gwnawn."

Dygodd y bradwr hwn eisys £50,000 o logellau ei gydwladwyr tlawd; ond gyd â'r digywilydd-dra mwyaf, cynghorodd iddynt wneuthur casgliadau yn eu hamrywiol addoldai i'w anrhegu ef â gwobrwy am ei ymdrechiadau gwladgarol!!! Yr adyn dideimlad yn ymddifadu y trueiniaid o'r geiniog a ddylai fyned tu ag at gynnaliaeth eu teuluoedd. Disgwylir y ceir uwchlaw £50,000.

Y mae y Rhaglaw wedi cyhoeddi hyfforddiadau i'r Ynadon Heddwch pa fodd y maent i ymddwyn yn nghyflwr terfysglyd presenol yr Iwerddon. Y mae hefyd am alw y Marchogion allan drwy bob Swydd, i gynnal heddwch, ac i amddiffyn meddiannau deiliaid lleoydd ei Fawrhydi. Hysbysa y Newyddiaduron fod y werinos yn nghymmydogaeth Kilkenny, yn dechreu ymgynhull ynghyd, ac yn bwgwth yr Offeiriaid, os na ostyngant y degwm. Y boneddigion a'r Ynadon Hedd ydynt wedi gwneud pob darpariad i wrthsefyll y gwrthryfelwyr, os ymdrechant godi terfysg.

Daliad Mr. O'Connel, &c.—Fel y disgwylid, danfonwyd swyddogion i gymmeryd i fynu Mr. O'Connel, Mr. Barret, Mr. Reynolds, Mr. Steele, a Mr. Lawless, am feiddio cynnal cyfarfodydd yn groes i amryw gyhoeddiadau y Rhaglywydd. Gorfu ar bob un o'r aflonyddwyr hyn roddi mechnïaeth i ateb dros eu hymddygiad bradwraidd, pan alwer arnynt i hyny; sef Mr. O'Connel am £1,000, â dau feichiau am £500 bob un; y lleill am £200 bob un, a dau feichiau am £100 bob un.

LLOEGR.

CARCHARIAD MR. SWING.

Yn niwedd mis Rhagfyr aeth gwr mewn cerbydau drwy *Stradishall*, *Suffolk*, a chyfranodd bapurau a arwyddwyd "*Swing*." Gwr boneddig o'r enw Brown a aeth ar ei ol, ac yn *Stoke* a'i daliodd, ac a'i dododd yn ngharchar. Chwiliasant ei logellau, a chawsant lawer o bapurau wedi eu hysgrifenu fel y canlyn:—

"O! chwi amaethwyr a phlwyfolion, rhoddwch gyflogau i'r dynion tlawd, onidê gwnaf i chwi ofni——Swing."

"Offeiriaid Eglwys Loegr, y rhai ydych yn hidlo gwybedyn ac yn llyncu camel, gwae, gwae, gwae i chwi, derbyniwch eich gwobr ryw ddydd!——Swing."

Yr oedd ganddo dros £700 o arian yn ei feddiant, a Thestament, a nifer o Hymnau ysgrifenedig, un am y Millenium. Bwriwyd ef i garchar *Bury* i aros ei brofiad yn y Sessiwn nesaf. Ei enw ydyw Joseph Saville, yn byw yn *Gamblingay*, yn Swydd *Huntingdon*. Dywedodd wrth lawer o'r

Ynadon mai geiriau yr Ysgrythyr a'i cymhellodd i ymddwyn fel y darfu. Bu Mr. Saville yn bregethwr am lawer blwyddyn.

CARCHARIAD JAMES MUNROE.

Gyda dywenydd yr ydym yn hysbysu fod yr adyn a achosodd y tânau dinystriol yn nghymydogaeth yr Eglwys Wen, yn Swydd Amwythig, wedi ei ddàl, a'i fwrw i garchar yr Amwythig. Ei enw yw James Dumoire, neu Munroe; a ganwyd ef yn America. Daliwyd ef yn y modd canlynol:—Ar Ddydd Nadolig daeth dyn a gymmerai arno fod yn fud ac yn fyddar, gyda phapur ar ei wddf yn darlunio ei anffodiau, at dŷ Mr. Wm. Shayler, ceisbwl Studley, yn Swydd Warwick, gan wneuthur arwyddion i ymofyn am gerdod. Yr oedd Mr. S. yn ei ddrwg-dybio, a siaradodd wrtho yn dra ffyrnig, a chafodd allan y gallai glywed o'r goreu. Cymmerodd ef yn ebrwydd ger bron Ynad Heddwch, yr hwn a'i dyfarnodd i gael mis o garchar am grwydro ar hyd y wlad. Cyn iddynt gyrhaedd y carchar, dywedodd wrth y ceisbwl, "Pe gwyddech y cwbl nid allech ond fy alltudio am saith mlynedd;" ac yn ebrwydd wedi hyny dywedodd, "Ydych chwi yn meddwl y gwnant fy nghrogi?" "Eich crogi am ba beth?" ebe 'r ceisbwl, "nid ydych yn cael eich carcharu am ddim ond am crwydro." "O!" ebe 'r carcharor, "nid hyny yw y cwbl. Rhoddais 14 o deisi ar dân mewn amryw fanau o'r wlad, a'r olaf oedd yn yr Eglwys Wen, yn Swydd Amwythig." Yna enwodd y lleoedd y llosgasai deisi yn Essex, Sussex, a Chaergrawnt, a bod dyn o'r enw Curtis wedi ei gyflogi ef i wneuthur hyn, yr hwn a roddai iddo weithiau 5*s.* ac waith arall 10*s.* am ei drafferth. Rhoddodd yr hanes canlynol am y tânau yn yr Eglwys Wen:—"Pan ddaeth Curtis a minau i'r Eglwys Wen, aethom i un o adeiladau Heath, a tharawsom dân â *fflinten*; gwnaethom dwll yn y dâs â'n penelin, a rhoddasom garpiau a phapur ynddo; yna tâniasom *fatches* a rhedasom i ffordd. Aethom i'r *Swan Inn* yn yr Eglwys Wen, lle y tarawsom dân yn yr ystabl, a llosgasom y gwellt. Cychwynasom yn union tu a'r Amwythig, lle y gwerthais fy nillad am 10*s.* a thrwy hyny gobeithiais na fedrai neb fy adnabod, am fy mod yn ofni y deuent ar fy ol i." Y cyfryw yw yr hanes a rydd y carcharydd am y dygwyddiadau galarus a achosasant ddychryn drwy yr holl deyrnas. Darluniodd i'r ceisbwl sefyllfa ysgubor a theisi Heath, a mynegodd liw un o'r buchod a dreagodd yn y tân, ac amryw bethau ereill, y rhai oeddynt oll yn gywir. Y mae ei gydymaith wedi dianc am ryw enyd; ond dysgwylir y ceir hyd iddo yntau cyn hir, am fod llawer ar ei ol. Y mae oddeutu 40 oed, ei wynebpryd yn ddu, a'i wallt yn wynaidd: a phan yr aeth o'r Eglwys Wen, ar ol y tân, yr oedd ganddo het wen, hugan ddu, a *phantaloons* glas. Dysgwylir y derbyn Mr. Shayler wobrwy o £500 am ddal y carcharor, yr hwn a garcharwyd yn fynych am amryw droseddau. Mae lle i feddwl fod ei synwyrau wedi dyrysu.

CYMRU.

ANGHYDFOD RHWNG GLOWYR FFLINT A DINBYCH A'U MEISTRIAID.

Gan fod llawer o gamsyniadau a chamddywediadau wedi ymledaenu ar hyd y wlad ynghylch yr anghydfod achod, yr ydym yn rhoddi yr hanes helaeth a ganlyn am dano, a gellir hyderu ar ei gywirdeb.

Oddeutu yr 20fed o fis Rhagfyr diweddaf, darfu i'r Glowyr ym Mhenarlâg, Swydd Fflint, a'r amgylchoedd, nacâu gweithio os na roddai y Meistriaid ychwaneg o gyflog iddynt; ac wedi ymryson am ddeuddydd neu dri cawsant eu dymuniad, ar yr ammod y byddai i bob perchenog gwaith glo wneuthur yr un modd i'w gweithwyr. Buan y mynegasant eu llwyddiant i Lowyr Coed Talwrn, yn agos i'r Wyddgrug, at y rhai yr aeth glowyr Penarlâg, a chymhellasant hwynt i gymmeryd llw na weithient yn rhagor nes y cydunai Meistriaid yr holl weithydd glo yn y parthau hyn i godi cyflogau y gweithwyr, a gwerthu y glo am yr un bris. Ac i'r dyben hyn, rhaid oedd iddynt eu canlyn hwynt at weithydd Brymbo, a manau ereill. Yr oedd ymgynnulliadau y glowyr yn dyrfaoedd mor luosog wedi brawychu boneddion ac Ynadon y cymmydogaethau hyny; ac ar nos Sul, y 20ain, derbyniodd Thomas Fitzhugh, Ysw. o Blaspower, lythyr oddiwrth Mr. J. W. Eyton, o Goed Llai, gyda dymuniad iddo ei ddanfon yn ebrwydd i Syr W. W. Wynn, Milwriad Marchogion Swydd Dinbych, gan fod y terfysgwyr yn bwriadu dyfod i Wrecsam boreu ddydd Llun. Anfonwyd y llythyr gyda phob brys i Syr Watkin, yr hwn a'i trosglwyddodd i'r Cadpen Morris, gyda gorchymyn iddo alw ynghyd farchogion Gwrecsam yn y dref hono yn forew dranoeth. Yn ganlynol i hyn yr oedd y marchogion wedi ymgynnull erbyn 10 o'r gloch; ac yn y dref yr arosasant drwy y dydd heb ddim angen am eu gwasanaeth. Yn lle dyfod i Wrecsam, fel y dysgwylid, aeth nifer benodedig o lowyr Penarlâg a Choed Talwrn i Frymbo, a rhwystrasant y llafurwyr yno rhag gweithio; ac wedi rhoddi llw o ffyddlondeb i bob un o honynt, cymhellasant hwynt i fyned tu a'r Mwnglawdd, lle y cyrhaeddasant yn y prydnawn. Gadwasant weithwyr glo Pentre 'r Fron i fynu yn ddioed, a bygythias-

ant, os na ddeuent i fynu, y dinystrient hwy y peiriant tân, ac y torent y rhaffau. Wedi i'r gweithwyr ufuddhâu, a dyfod i'r làn, rhoddodd un o lowyr Penarlâg Fibl iddynt oll, y naill ar ol y llall, i dyngu y byddent yn ffyddlon i sefyll allan am gyflog. Yna dychwelodd y dieithriaid yn heddychol i'w cartref, wedi penderfynu y byddai iddynt oll fyned ynghyd dranoeth tu a Rhiwabon. Yn ystod y dydd hwn (dydd Llun) anfonwyd cenhadydd o Wrecsam at Mr. Eyton, Coed Llai, i ymofyn a oedd y terfysgwyr yn bwriadu dyfod i Wrecsam. Oddeutu pump o'r gloch yn y prydnawn dychwelodd yn ol gyda llythyr o Benarlâg yn dymuno ar Syr Watkin a'i farchogion brysuro yno y noson hono, neu yn fuan boreu dranoeth.

Dydd Mawrth. Cyn wyth o'r gloch y boreu hwn yr oedd y marchogion ar eu ffordd tu a'r parthau terfysglyd yn Swydd Fflint; ond cyn iddynt gyrhaedd terfynau Swydd Dinbych, wrth Gefn y Bedd, clywsant fod y glowyr wedi myned i'r Rhosllanerchrugog, i ymuno â'r glowyr yno ar eu ffordd at weithydd yr Acrefair. Ar hyn prysurai y marchogion ar hyd y ffordd agosaf tu â Rhosllanerchrugog; ac wedi cyrhaedd yno, gwelsant gannoedd o lafurwyr wedi ymgynnull ynghyd, pawb yn gwbl heddychol, heb ddangos y tueddfryd lleiaf i godi terfysg, nac i niweidio neb o'u gwrthwynebwyr. Ymresymodd Syr Watkin â'r rhai oedd agosaf atto o'r werinos, a gofynodd, Pa beth oedd eu gwrthddrych wrth dramwyo ar hyd y wlad? Atebasant hwythau mai eisieu gwaith, ac ychwaneg o gyflog oedd arnynt. Cynghorodd Syr Watkin hwynt i ddychwelyd adref yn heddychol, gan nad allai efe wneuthur dim iddynt; ond darfu iddynt naill ai camddeall, neu nacâu cydsynio â chynghor Syr Watkin, ac nid aethant oddi yno. Ar hyn darllenwyd y *Riot Act*, yn Saesoneg, gan Mr. R. M. Lloyd, Ynad o Wrecsam. Dygwyddodd hyn wrth Allt y Gwter. Safodd y bobl yn syn, gan syllu ar eu gilydd, nes daeth Mr. Roberts, Tan y Clawdd, gwr parchus iawn, a pherchenog gweithydd glo yn y gymmydogaeth, ac erfyniodd ar Syr Watkin anfon y marchogion ymaith, gan ei fod yn gwybod yn sicr na wnae y bobl ddim drwg. Wedi hyny, cyfarchodd y bobl oeddynt yn sefyll ar yr Allt a orchuddid gan ryw cerig haiarn toddedig. Dywedasant nad oedd arnynt eisieu y marchogion, a dymunasant ar Mr. R. symud i'r neilldu, gan fod ganddynt ddigonedd o gerig os byddai achos. Ym mhen enyd ciliodd Mr. R. ymaith, a thaflwyd ychydig o gerig gan wragedd a phlant; ond ni wnaethant niweid i neb. Cyffrodd hyn ddigter un o'r marchogion, sef Mr. Charles Bowen, o Wrecsam, ac ymdrechodd yru ei geffyl i fynu y llechwedd, a phan esgynasai ychydig o latheni, gollyngwyd y *steam* o badell agerdd-beiriant oedd yn agos, yr hyn a frawychodd y ceffyl nes yr oedd efe â'i farchog yn ymdreiglo i lawr y llechwedd, er difyrwch nid bychan i'r holl edrychwyr. Darfu i dri neu bedwar o'r marchogion saethu uwch ben y werinos, ond ceryddwyd hwynt yn llym gan Syr Watkin: un o honynt oedd gigydd a yfasai ormodedd o gwrw yn y boreu. Wedi hyny daliwyd tri o ddynion; ac yn ddioed rhwymwyd un o honynt wrth un o'r marchogion, ac arweiniwyd ef gan chwech ereill, dan lywyddiaeth R. M. Lloyd, Ysw. tu a'r carchar yn Ngwrecsam; yr oedd eu drylliau wedi eu llenwi yn eu dwylaw yn barod i ergydio pwy bynag a feiddiai ymyraeth â hwynt. Dygwyddodd fod y dref yn dra llawn o bobl y wlad, am mai "ffair y ffyliaid" oedd y dydd hwnw; a phan oedd Mr. Llwyd yn dychwelyd oddiwrth y carchar, darfu y "ffyliaid" ei *hissio* yn erchyll, yr hyn a effeithiodd gymmaint arno nes y gorfu arno orwedd yn ei wely drwy y dydd dranoeth. Yn y cyfamser, cludwyd y ddau garcharor ereill i dŷ yn y gymydogaeth, dan wyliadwriaeth Mr. Johnson, o'r *Eagles*, un o'r marchogion, yr hwn, er diogelu y carcharorion, a fariodd y drws oedd yn y naill ochr i'r tŷ, ond a anghofiodd y gallai fod drws yn yr ochr arall. Hyn a wyddai y glowyr, a rhuthrasant i mewn i ryddhâu eu cyd-ymdeithion, yr hyn a wnaethant, er dychryn annhraethol i'r gwyliwr, yr hwn a safai yno â chleddyf noeth yn un llaw, a gwydraid o *frandi* yn y llaw arall. Wedi hyn gwasgarodd y marchogion; ond nifer mawr o'r glowyr a frysiasant tu a Gwrecsam i ryddhâu eu cydweithiwr. Ond cyn iddynt gyrhaedd y dref, cyfarfuasant y carcharor yn dyfod adref, wedi ei ryddhâu gan yr Ynadon. Pan welsant ef, rhoddasant fonllef dair gwaith, yna ymwasgarasant; trigolion y Rhos yn dychwelyd yn ol, a thrigolion Brymbo yn myned tu a'u cartref. Daeth Major Lloyd, Bryn Estyn, gyd â'r glowyr ar hyd y ffordd, ac ni welodd y tueddiad lleiaf ynddynt i wneuthur niweid i neb.

Dydd Mercher, Rhagfyr 29. Ymgynnullodd y marchogion yn foreu, a chyrchasant tu a'r Acrefair, lle yr oedd glowyr y Rhos wedi ymuno â glowyr yr ardal hono. Er fod yr hin yn oer, a'r eira yn disgyn drwy y dydd, yr oedd nifer y werinos yn lluosocach na'r diwrnod o'r blaen. Darllenwyd y *Riot Act*, er fod y terfysgwyr yn llonydd, oddieithr rhoddi bloedd yn awr ac yn y man pan ganfyddent nifer ychwaneg o'u cymdeithion yn ymgyrchu atynt. Ymddiddanodd Cadben Morris â hwynt, a gosododd eu cwynion ger bron Syr Watkin.

Yr oedd Mr. Wood, goruchwyliwr gweithydd yr Acrefair, yn bresenol, yr hwn a wnaeth ei hun yn dra anghariadus yn y gymmydogaeth drwy ei fod yn cadw ac yn cyndyn gefnogi *Tommy Shop* a gedwir drosto gan ddyn o'r enw *Chambers* yn yr Acrefair. Heblaw achwyniadau ereill y glowyr, achwynent yn erchyll yn erbyn y drefn o dalu cyflogau trwy werthu nwyddau yn lle rhoddi arian iddynt; yr hyn, meddent, a dynai eu cyflog i lawr bron i ddim, gan fod gorfod iddynt brynu nwyddau gwael am bris uchel. Y maent yn talu wyth geiniog am bwys o siwgr a brynent mewn masnachdai ereill am bum ceiniog, ac un geiniog ar bymtheg am lathen o wlanen a werthir yn Ngwrecsam am haner hyny. Ond nid hyn yw y cwbl, haerent fod pwysau Mr. Wood yn anghywir. Gofynodd Syr Watkin i Mr. Wood, a allai efe gydsynied â dymuniadau y gweithwyr, a rhoddi ei fasnachdy i fynu? Atebodd Mr. Wood, nad allai; a gwadodd fod ei bwysau yn anghywir. Dywedodd Syr Watkin y danfonai efe dranoeth geisbwl i fasnachdy Mr. Wood i brofi ei bwysau; ond gwr boneddig, a wyddai yn dda y gallai Mr. Wood doddi pwysau newydd cyn y boreu, a anfonodd am bwys o siwgr o fasnachdy Mr. Wood, ac am glorian a phwysau o Riwabon. Pwyswyd ef yn y fan, a chafwyd ei fod yn rhy ysgafn o ddwy owns. Yr esgus a roddwyd am hyn, oedd, fod amser maith er pan bwyswyd y siwgr!! O'r diwedd cytunwyd y byddai i'r Meistriaid gyfarfod yn Rhiwabon am 10 o'r gloch boreu dranoeth, ac y deuai Syr Watkin ac ereill yno fel eiriolwyr dros y gweithwyr.

Dydd Iau, Rhag. 30. Cyn 10 o'r gloch yr oedd lliaws mawr o lowyr yr ardaloedd cymmydogaethol wedi ymgyrchu i bentref Rhiwabon. Er fod yr hin, fel y diwrnod o'r blaen, yn dra anghysurus, daeth y Meistriaid yno erbyn yr amser a bennodwyd, ac arosasant dan hanner dydd yn disgwyl rhai o Ynadon y gymmydogaeth i ddyfod atynt. Yr oedd Mr. Lewis, meddyg o Wrecsam, wedi dyfod yno ar ddymuniad un o Feistriaid y glowyr, am y byddent yn debyg o wrando arno ef: ond hysbyswyd iddo mai nid un cyhoeddus oedd y cyfarfod, am hyny ni allai fod yn wyddfodol; a dywedwyd wrtho y gelwid chwech o'r glowyr i mewn i glywed penderfyniad y Meistriaid. Wedi dyfodiad Mr. Pickering, yr hwn a aethai i edrych am Syr Watkin, galwyd chwech o ddynion i mewn, a mynegwyd iddynt nad allai y Meistriaid godi eu cyflogau; a chynghorwyd hwynt i ymwasgaru, a dychwelyd i'w cartrefi yn heddychol. Hysbyswyd penderfyniad y Meistriaid i'r dyrfa oddi allan, yr hyn a'u cynddeiriogodd i'r fath radd fel y rhuthrasant i'r tŷ lle yr oedd y Meistriaid, gyda llwyr fwriad i ddial arnynt. Mr. Pickering a Mr. Greenhow a ddiangasant ar feirch i Wynnstay; Mr. Parry, Mr. John Jones, a Mr. Pritchard, a ymguddiasant mewn ystafell yn y tŷ, lle yr oeddynt wedi gosod 20 o ddynion a ddetholwyd o blith eu gweithwyr i'w hamddiffyn. Ond cafodd y glowyr afael yn Mr. Wood, o'r Acrefair, yr hwn a ymguddiasai wrth dâs o wair, a dygasant ef o'i ymguddfa yn ddioed. Dechreuasant ei guro yn ddidrugaredd, a drwg genym hysbysu iddynt ei glwyfo yn gigyddlyd. Ymdrechodd Mr. Lewis, y Meddyg, lonyddu y dyrfa, ac arbed Mr. Wood; ond rhai o drigolion yr Acrefair, i'r rhai yr oedd Mr. Lewis yn anadnabyddus, a ddechreuasant ei guro yntau, ond rhedodd i'r *Wynnstay Arms*, lle yr oedd Mr. Wright, a Mr. John Roberts, y rhai a ddaethant gyd âg ef yn ebrwydd i arbed Mr. Wood, a llwyddasant i'w gludo i ryw fwthyn cyfagos. Cymmerwyd Mr. W. i'r llofft, a rhoddasant *fonnet* a *chlog* hen wraig am dano, a gollyngwyd ef i lawr drwy ffenestr ar ben beudŷ, ac oddi yno diangodd i goedwigfa Wynnstay. Pan wybu y glowyr fod Wood wedi dianc, yr oeddynt yn gynddeiriog; a phe buasent yn cael gafael ar Mr. Greenhow buasent yn dial arno yntau yn dost. Yn y prydnawn anfonodd Syr Watkin am chwech o'r glowyr i Wynnstay, lle yr oedd Mr. Pickering, un o'r Meistriaid. Dymunodd arnynt osod eu hachwynion ger ei fron, ac addawodd wneuthur ei eithaf ar eu rhan. Mynegasant y cwbl iddo. Yr oedd arnynt eisieu 3s. yn y dydd o gyflog i'r gweithwyr goreu, 2s. 9c. i'r ail oreu, a 2s. 6ch. i'r trydydd math. Rhoddasant hefyd yr Adroddiad canlynol i Syr Watkin, yr hwn a barodd syndod nid bychan iddo. Wele gyfieithiad o hono.

"Foneddigion.—Ymdrechwn hysbysu i chwi y prif anhawsderau a rwystrant drigolion y plwyf hwn rhag ennill eu bywioliaeth.——Yn 1af. Y mae meddiannwyr y tir yn cadw y *royalty* i fynu i'r un radd a phan oedd cynnyrch y tir yn gwerthu am dri chymmaint ag y mae'n awr.——Yn ail. Y mae y Meistriaid yn cyduno â ni i godi y glo i'w werthu i'r wlad am bris gweddol; dywedwch 3s. 6ch. am gwrs, yn cynnwys 24 cant. Pan ddel rhyw un i brynu cwrs gwerthant iddo 36 neu 40 cant am bris cyffredin 24 cant, sef naw swllt. Fel hyn ymddifedir ni o'n cyflog am godi 12 neu 16 cant ym mhob llwyth, ac ymddifedir meddiannwyr y tir o'r *royalty*. I attal hyn, dylai y meddiannwyr benodi dyn sobr i gymmeryd cyfrif o'r hyn a werthir bob dydd, a buan y gwelant y budd o hyny.——Yn 3ydd. Yr ydym yn talu gymmaint o *rent* yn awr a phan oedd ein cyflogau yn uchel. Yr ydym yn talu, yn y plwyf hwn,

o 1s. 4c. i 1s. 6ch. yn yr wythnos am ddwy ystafell, heb lathen o dir gyda hwynt.

"Yn awr, Foneddigion, cymmerwn genad yn ostyngedig ac yn barchus i fynegi i chwi ein gofynion am gyflog wrth y dydd, a'r anhawsderau i weithio bob dydd yn yr wythnos.——Yn laf. Ein gofyniad yw 3s. yn y dydd, yr hyn a ellir gyfrif yn 18s. yn yr wythnos; ond yr anhawsderau a'n rhwystrant rhag gweithio ydynt yn laf, diffyg gwynt, yr hwn sydd elyn a fyrhâ ein heinioes, ac a yrodd lawer o'n tadau i'r bedd. Yn ail, Toriad peiriannau. Yn 3ydd, Damweiniau yn y gwaith; megys cwymp ar ffordd y *waggon*, yr hyn a raid i ni ei *drwsio* heb ddim cyflog gan y Meistriaid. Yn 4ydd, Yr hin, Yn 5ed, Y rhaffau, &c. yn tori. Yn 6ed, Y gwagenydd, neu un o'r glowyr, yn absenol drwy afiechyd, a achosa i bawb yn y pwll fod yn segur am y diwrnod hwnnw. Yn 7fed, Yr ydym yn gallu gweithio yn dra rheolaidd yn y gauaf; ond yn yr hâf rhwystrir ni gan leied o lo a werthir; ac ni oddefa y Meistriaid i ni godi *stock*: ac y mae llawer o honom ni yn methu gweithio rhagor na dau ddiwrnod yn yr wythnos; ac ni allwn, at eu gilydd, weithio rhagor na thri diwrnod a hanner yn yr wythnos drwy y flwyddyn."

Wedi hir ymddadleu ynghylch yr Adroddiad uchod, ysgrifenodd Mr. Pickering bapuryn yn hysbysu dymuniadau y glowyr, yr hwn a arwyddodd efe, ac a addawodd ei gyflawni ar yr ammod y gwnai yr holl Feistriaid ereill yr un peth. Aeth y gweithwyr ymaith yn falch iawn o herwydd eu llwyddiant; a sicrhâodd Syr Watkin wrthynt, os gallent gael y Meistriaid i arwyddo y papuryn, yr edrychai efe am iddynt gyflawni eu haddewidion.

Dydd Gwener. Anfonwyd y papur a ysgrifenodd Mr. Pickering i Wrecsam, at Mr. Greenhow, gyda dau o oruchwylwyr ei waith ef. Dilynwyd hwynt gan nifer o lowyr Rhiwabon, y rhai a arosasant yn nghyffiniau y dref am ateb. Ym mhen ychydig adferwyd y papur iddynt gan Cadpen Morris, wedi ei arwyddo gan Mr. Greenhow a Mr. Briscoe. Cymmaint oedd diolch y glowyr i'r Cadpen Morris am ei ymdrechiadau clodwiw ar eu rhan, fel y darfu iddynt ei ddwyn ar ei hysgwyddau drwy yr heol. Oddi yno dychwelasant at breswylfa Mr. Parry, Garthen, yr hwn, ynghyd â Mr. James Kyrke, a arwyddodd y papur.

Dydd Sadwrn. (Dydd Calan). Aeth nifer o lowyr Rhiwabon at Mr. Pritchard, o'r Gledred, St. Martins, Swydd Amwythig, i ddymuno arno godi cyflogau y gweithwyr, fel y darfu y Meistriaid ereill. Yn y cyfamser aeth tyrfa o'r glowyr at waith Mr. Pritchard i rwystro i'r gweithwyr weithio, ac i'w tyngu hwynt i fod yn ffyddlon. Wedi i Mr. Pritchard gydsynied â'u gofynion, dychwelasant adref.

Heddyw y prydnawn, am ddau o'r gloch, cynnaliwyd cyfarfod cyhoeddus yn llysdy tref Gwrecsam, i'r dyben o dderbyn cynnygiad gwyr ieuaingc i gofrestra eu henwau i wneuthur byddin o wyr traed er cynnal heddwch y wlad. Ni ddaeth ond ychydig y'mlaen, ac o'r ychydig hyn yr oedd y rhan fwyaf wedi colli eu nodweddiad. Sylwodd un boneddig yno, "Nid oes ar y rhai hyn eisieu dim ond *arfau i hela*." Ni chymmygiodd neb o drigolion cyfrifol y dref ddyfod y'mlaen ar yr achlysur, am eu bod yn teimlo ac yn gwybod nad oedd dim angen am y cyfryw fyddin. Yr oedd eu hymddygiad yn praff yn eglur fod ganddynt yr hyder mwyaf yn ffyddlondeb eu cymmydogion tlodion, at anghenion y rhai y maent yn cyfranu yn ddibaid.

Ymddengys fod rhai o lowyr y Rhos neu yr Acrefair wedi bygwth y byddai iddynt oll fyned ynghyd i'r Parc-du a Chastell y Waen, ac oddi yno at weithydd Llwyn-ymaen, yn agos i Groesoswallt. Daeth hyn i glustiau rhai o Ynadon Swydd Amwythig, y rhai a ddechreuasant yn unfryd wneuthur pob darpariad i wrthsefyll y terfysgwyr. Cymmaint oedd dyhewyd na o honynt, yr hwn sy mor nodedig am gefnogi y grefydd Brotestanaidd, a thedagfeydd oeffylau, ag i gymmell rhai o drigolion Bwrdeisdref Caernarfon i'w ddethol yn Aelod o'r Senedd, fel y gorfu ar ei weinidogion weithio drwy y Sabboth yn tori planhigion derw yn nghoedwigfa eu Meistr, a'u darparu hwynt yn ffyn i'w ceisbwliaid. Gyda theimladau o alar yr ydym yn crybwyll y gwirionedd uchod, am y tybiasem fod gan y gwr boneddig hwn fwy o barch i ddeddfau ei wlad, heb son am ddeddfau Duw, na bod yn euog o'r fath ymddygiad.

Dydd Llun. Ionawr 3. Yr oedd Ynadon, Marchogion Swydd Amwythig, a chant o filwyr, ynghyd â lluaws mawr o drigolion Croesoswallt, y rhai a dyngwyd i mewn yn geisbwliaid, wedi ymgynnull yn y dref hono. Cychwynasant oddi yno tu a therfynau Swydd Amwythig a Dinbych, gyda phenderfyniad diysgog i wrthsefyll pob terfysg, ond i ochel er dim ffyrnigo y glowyr yn ddi achos. Yr afon Ceiriog yw terfyn y ddwy Swydd. Wedi iddynt gyrhaedd yr afon, tybiwyd mai gwell fyddai i'r marchogion fod allan o'r golwg; am hyny gosodwyd hwynt mewn cae oddeutu hanner milltir oddiwrth y terfyn, fel y gallent ddyfod i gynnorthwyo yr Ynadon os byddai achos. Aeth yr Ynadon ym mlaen at Lan y Waen i gyfarfod y glowyr, i ymresymu â hwynt, ac i'w rhybuddio rhag troseddu y gyfraith drwy eu hymgynnullIadau anghyfreithlon. Dy-

wedasant hefyd mai eu bwriad oedd cynnal heddwch, a rhwystro aflonyddwch; ond nid oeddynt ar un cyfrif yn amcanu ymyraeth rhwng y gweithwyr â'u Meistriaid. Yna y gweithwyr a osodasant eu hachwynion ger bron yr Ynadon, y rhai a gydunasant â hwynt o barthed anghyfiawnder y drefn o roddi nwyddau i'r gweithwyr yn lle arian. Wedi ymddyddan yn mhellach, mynegodd yr Ynadon eu penderfyniad i'w hattal rhag myned oll yngbyd i Swydd Amwythig; ond goddefent i ddau o honynt fyned âg erfyniad a ysgrifenwyd gan y Parch. Mr. Temple at Meistri Croxon, ac at Meistri Ireland, a Chyn. Derbyniwyd y cynnygiad hwn gan bob un o'r gwyddfodolion gyda bonllefau o gymmeradwyaeth. Yna gwasgarodd yr Ynadon a'r glowyr; ond prin y cyrhaeddodd yr Ynadon at Bont afon Ceiriog cyn i luaws mawr o'r glowyr eu dilyn hwynt. Ar hyn darllenodd yr Anrhydeddus Mr. Kenyon y *Riot Act*, a rhybuddiodd hwynt, os na wasgarent cyn pen yr awr, y cymmerai efe bob un a arosai yno yn garcharor; ond er i amryw o'r boneddigion eu hannog i ddilyn cyngbor Mr. Kenyon, yno y safasant. Wedi i'r amser penodedig ddyfod i ben rhuthrodd Mr. Kenyon ar un o'r glowyr, a rhoddodd ef i gadwraeth Mr. Farlow, Swyddog (*Police*) o'r Amwythig; daliodd Mr. Ormsby Gore un arall, a Mr. Kenyon y trydydd. Anfonwyd y tri hyn i Groesoswallt; ond dyn o'r enw Sampson Jones, yr hwn oedd yn nodedig fel blaenor, ac fel tyngwr i mewn, a ddiangodd drwy yr afon. Yna gwasgarodd y glowyr, a dychwelodd yr Ynadon a'r marchogion i Groesoswallt, a bwriasant y tri dyn uchod i garchar yr Amwythig, i gael eu profi yn y Sessiwn nesaf. Gellir ychwanegu i Mr. Temple fyned gyda dau dilyn yn ei gerbyd at Mr. Croxon, a pherchenogion y gweithydd yn nghymmydogaeth Croesoswallt, ond nacasant ganiatâu holl ofynion y gweithwyr. ...

Dydd Mawrth. Ionawr 4ydd. Er fod glowyr Brymbo, y Mwnglawdd, a Rhiwabon, yn prysur weithio, yr oedd llawer o gynnwrf yn nhref Gwrecsam, ac yr oedd y marchogion yno yn barod i brysuro i ba le bynag y byddai angen am danynt; ond da genym adrodd na bu achos na galwad am danynt.

Dydd Mercher. Ymgynnullodd lluaws o lowyr Rhiwabon a'r amgylchoedd yn agos i Newbridge, gyda bwriad i fyned i'r Amwythig i ryddhâu y tri dyn a anfonwyd yno ddydd Llun. Ond cyfarfu amrai o'r Ynadon â hwynt yno, a chynghorasant hwynt i ddychwelyd adref, a myned at eu gwaith, yr hyn a wnaethant. Yr oedd y marchogion yn barod i gychwyn o Wrecsam i'r Amwythig ar y rhybudd lleiaf, pe buasai y glowyr yn cyflawni eu bwriad. Yn ystod y dydd hwn darfu i ŵr boneddig o Wrecsam, yr hwn a ddangosodd ei hun bob amser yn gyfaill i'r tlawd, argraffu, ar ei draul ei hun, nifer mawr o'r llythyr a ganlyn, yn Gymraeg a Saesoneg, a'u dosbarthu hwynt i'r glowyr; ac os iawn barnu oddiwrth y Meistriaid yn galw am ail argraffiad o hono, ymddengys iddo gael effaith ddymunol ar y gweithwyr.

"AT Y GLOWYR YM MHLWYFAU RHIWABON A GWRECSAM."

"Gydwladwyr.—Mae y dygwyddiadau a gymmerasant le yn eich plith, yn ystod yr wythnos ddiweddaf, yn peri teimladau mwyaf effro a phoenus yn meddyliau eich holl gymmydogion, nid yn unig mewn perthynas i'w diogelwch a'u cysur eu hunain, ond yn fwy neillduol gyda golwg ar eich lles presennol a dyfodol chwi. Am olwg, ystyriwch yn ddifrifol pa beth yr ydych yn ei gylch; o herwydd, bydded sicr i chwi, mai nid rhuthr, dirdrais, a therfysg, yw y moddion addas i esmwythâu unrhyw ofidiau, na lleihâu dim cyfyngderau. Nis gall neb wadu nad ydych yn dyoddef yn llymdost, ac y mae llaweroedd yn dra gofidus yn cydymdeimlo â chwi, ac a wnaent, yn ewyllysgar, lawer i'ch cynnorthwyo, os bydd i chwi ymdrechu i ymddwyn fel y gweddai i ddeiliaid da, cymmydogion gonest, ac aelodau heddychol cymdeithas. Na chymmerwch eich annog na'ch cynhyrfu gan ddynion o ddrwg amcanion i wneuthur dim trawsineb yn erbyn neb dynion na'u heiddo, nac i weinyddu llwon anghyfreithlawn y naill i'r llall, yr hyn, yn anocheladwy, a'ch gwna yn agored i gosb ddwys a chyfiawn.

"Gwybyddwch fod llaweroedd o'ch cyd ddeiliaid cam-arweinedig, o fewn yr ychydig ddyddiau diweddaraf, wedi dyoddef eisoes eithaf llymder cosbedigaeth y gyfraith, a bod llawer ychwaneg dan ddedfryd marwolaeth, a nifeiri lawer i gael eu halltudio dros ystod eu hoes am gyd-ymgynnull yn anghyfreithlawn. Cofiwch ein bod yn byw dan deyrnasiad un o'r breninoedd tirionaf a mwyaf poblogaidd a fu erioed yn llywodraethu Ymerodraeth Brydain, a bod genym lywyddiaeth ag sydd yn gwneud, ac wedi penderfynu ymroddi i wneud, pob peth i leihâu cyfyngderau y bobl; ond sy hefyd wedi penderfynu darostwng pob terfysgwaith, dirdrais, a thrawsineb yn y modd mwyaf cyflym ac effeithiol.

"Beth bynag a wneloch, gochelwch droseddu cyfreithiau eich gwlad. Beth bynag a wneloch, "Ofnwch Dduw, ac anrhydeddwch y Brenin.—CYMRO."

GWRECSAM, *Ionawr* 5, 1831.

Yn hwyr Nos Fercher, clywodd Arglwydd Kenyon fod y glowyr Cymreig, a

glowyr Swydd Stafford, yn bwriadu ymuno naill ai wrth Bont Overton, neu Bont Bangor-is-coed; galwyd marchogion Maelor ynghyd ar frys, a gosodwyd un gyfran o honynt i amddiffyn Pont Bangor, a'r gyfran arall i wylied wrth Bont Overton. Yr oedd yno hefyd 200 o geisbwliaid wedi ymarfogi â gefeiliau tân, traed padelli twymo, a ffustiau, &c. Wedi iddynt aros dros ennyd o amser wrth Bont Overton, clywsant fod glowyr Rhiwabon yn cysgu yn dawel yn eu gwelyau, a thybiasant nad allent wneuthur yn amgenach na dilyn eu hesampl, am hyny gwasgarasant a phrysurasant i'w cartrefleoedd. Ymgynnullodd marchogion Gwrecsam ddydd Iau; ond gan nad oedd eu heisieu yn rhagor, cawsant eu difyddino. Er hyny hyd yn awr mae y glowyr wedi bod yn heddychol, ac yn dilyn eu gwaith fel arferol; ac os ymddyga y Meistriaid tu ag at y gweithwyr fel y dylent, ac fel yr addawsant, nid rhaid iddynt byth ofni y cyfyd y gweithwyr yn eu herbyn.

O. S. Gwel y darllenydd ammhleidgar a deallus, mai nid gwrthryfel yn erbyn y llywodraeth wladol a barodd y "terfysg" ym mhlith y glowyr uchod. Er nad ydym, mewn un modd, am geisio amddiffyn na chyfiawnhâu eu gwaith yn gweinyddu llwon y naill i'r llall, ac yn dirgymhell eu gilydd i beidio gweithio hyd oni chaent godi eu cyflogau, &c. etto cyfiawnder ydyw i ni addef na buasai dim terfysg na rhuthr yn eu plith, na chauddynt, pe buasai y Meistriaid yn gyffredinol yn ddynion ystyriol, cydwybodol, a chyfiawn. Na feddylied y gweithwyr, er hyny, fod gorthrymder rhai o'r Meistriaid yn ddigon o esgus iddynt hwy wneuthur dim ar fai. Cofiwn bawb ein bod oll yn gyfrifol i Dduw, ac mai barn gyfiawn yw ei farn ef. Cofiwn hefyd mai efe sydd yn darostwng y naill, ac yn cyfodi y llall; ac mai nid o'*ddamwain* y mae y cyfyngderau sydd wedi goddiweddyd cynnifer o drigolion ein gwlad. Nagê; ond y mae ein pechodau yn uchel alw am geryddon a barn hefyd. Duw o'i ras a roddo i ni edifeirwch i gydnabod ein beiau, a'u gadael; ac yna gallwn yn ostyngedig hyderu y "tyn efe ymaith ei wialen oddi arnom; canys nid o'i fodd y blina efe nac y cystuddia blant dynion."

Rhybydd i halogwyr Sabbothau.—Dydd Sul, Rhagfyr 5, amryw o weision amaethwyr yn Mhlwyf Trefaldwyn a gytunasant i chwareu pel-droed am y goreu. Pan oeddynt yn myned i'r maes, dywedai un o honynt wrth y cymdeithion am fyned yn mlaen, fod arno ef eisieu gorwedd i lawr am ychydig. Ond gan ei fod yn aros yn hŵy nag y disgwyliasent, dychwelasant ato: ac, arswydus yw adrodd, cawsant ef yn gelain farw! Gwysiwyd ef i'r farn ar y weithred o droseddu gorchymyn Duw.

Ysgol Sabbothol. Pregethodd y Parch. Mr. Parker, Ficer Llamyrewig, yn Eglwys y Drefnewydd ar yr 28ain o Dachwedd, o blaid yr Ysgol Sabbothol a fwriedid sefydlu yn yr Eglwys hono. Ar ol y bregeth casglwyd dros ugain punt. Y sul canlynol dechreuwyd yr Ysgol, yn yr hon yr ydoedd oddeutu 150 o blant. Ar yr un diwrnod ymwelodd Lieut. Dixon, Cynnrychiolwr Cymdeithas yr Ysgol Sabbothol yn Llundain â'r holl Ysgolion yn y dref, a boddlonwyd ef yn fawr gan ymddygiad gweddus y plant.

Dygwyddiad galarus.—Ychydig yn ol cyfarfu Mr. Lewis Edwards, ail fab Mr. Edwards, Glasgrug, yn agos i Aberystwyth, â'i farwolaeth yn y modd a ganlyn:—Prynasai Mr. Edwards ddryll, yr hwn nid oedd yn ei foddhâu yn hollol, ac anfonodd am grefftwr o'r gymmydogaeth i'w drwsio; a phan ar fedr saethu yn y tŷ cettwyn, daeth Mr. Edwards, yr hwn a eethai o'r tu ol i golofn, ym mlaen i ymofyn beth oedd y mater, ac, echrydus i adrodd, derbyniodd gynnwysiadau y dryll yn ochr aswy ei gorph. Bu farw bron yn ebrwydd. Cafodd amser yn unig i ofyn i'w gydymaith ei roddi yn esmwyth ar y llawr; a phan oedd ar anadlu ei anadl olaf, rhoddodd ei freichiau o amgylch gwddf ei chwaer. Gellir dychymygu yn haws na darlunio teimladau galarus ei rieni, y rhai a gollasant fab serchus a diwyd. Yr oedd y trengedig yn 31 oed, a mawr fydd galar ei gydnabod ar ei ol.

Haelioni.—Trwy haelioni C. T. B. Roper, Ysw. Rhydyn, Edward Oakley, Ysw. Hartsheath, a John Price, Ysw: Hope Hall, diwallwyd 58 o deulnoedd tlodion â dillad gwelyau.——Syr Edward Mostyn, o Dalacre, a gyfranodd, ar ddydd Calan, gyfran helaeth o gig eidion, gwrthbanau, a gwlaneni, i 150 o deulnoedd ynf mhlwyf Llanasa, a'r gymmydogaeth.——Darfu i Major a Mrs. Williams, o Blas Penbedw, gyfranu ymborth, dillad, ac arian, i 200 o deulnoedd ym mhlwyfau Nannerch a Chilcen.——Syr Thomas Mostyn a gyfranodd, ar y prydnawn cyn dydd Nadolig, i'dlodion yr ardaloedd o amgylch ei breswylfa dros 1800 pwys o gig eidion, a £8 o arian. Ac ar ddydd Calan rhoddodd ragor na 500 o lathenai o wlanen i'r tlodion.——Yn Rhosllanerchrugog cyfrenir dros 800 o chwartiau o *Soup* da a maethus i'r trigolion bob wythnos.——Ar ddydd Calan darfu i Arglwydd Clive gyfranu glo i'r tlodion yn amgylchoedd Castell Coch. Cafodd 600 o deulnoedd eu diwallu.——Yn Llanidloes darfu i ryw foneddigesau haelionus wneud casgliad tu ag at ddiwallu y tlodion â gwrthbanau. Cyfranasant rai i ragor na 115 o deulnoedd. Gwnaethpwyd hefyd gasgliadau i'r dyben o brynu glo i'w werthu i'r trigolion angenus am isel bris. Yn yr wythnos gyntaf o fis Ionawr gwerthwyd 14 tunell, am hanner pris, rhwng 300 o deulnoedd. Dysgwylir y bydd iddynt werthu 15 tunell bob wythnos, am dri mis, am hanner pris.——Mae trigolion Machynlleth wedi dilyn yr un esampl dda.——Gwnaethpwyd casgliad hefyd yn y Bala a'r gymmydogaeth; a phrynwyd llawer o dunelli o lo i'w rannu yn rhad ym mhlith tlodion lluosog pum plwyf Penllyn.——Ni all y fath haelioni lai na chyffroi teimladau diolchgar y'mynwesau yr angenog.

Tro lled anghyffredin.—Yn Eglwys Plwyf Llangynhafal, ychydig amser yn ol, bu tair priodas olynol; yr oedd y tri priodfab yn dwyn yr un enw, sef William; yr oedd y tri yn wyr gweddwon; priodwyd y tri ddydd Mawrth; ac yr oedd y tair priodas yn dwyn perthynas â'u gilydd. J. W.

GWALL.—Gwnaed cam-gymmeriad yn y Mân-gofion Barddonawl yn Rhifyn Gorphenaf diweddaf. *William Elias, Plas y Glyn*, a gyfansoddodd Feddargraff Owen Gruffydd, Llanystumdwy, ac nid *Michael Prichard*, o *Lanllyfni*, fel y dywedwyd. Michael Prichard a ganodd ei Farwnad. Llyma 'r Beddargraff:—

Dyma 'r fan syfrdan y sydd——oer gloiad,
Ar glanwych lawenydd,
Cerdd a phwyll cywir dda ffydd,
Awen graff Owen Gruffydd.

Dwys fyfyr difyr dioferedd,——gamp,
A gwympwyd i'r dyfnfedd;
Pen elo cân, pinacl ceinwedd,
Gloyw wych fawl, gwelwch ei fedd.

Ei oedran 87.——WM. ELIAS *a'i cânt.*

Cefn y Meusydd. ELLIS OWEN.

Y GWYLIEDYDD.

MAWRTH, 1831.

BARNEDIGAETHAU DUW.

2 SAM. XXIV. 16.

"A phan estynasai yr angel ei law at Jerusalem i'w dinystrio hi, edifarhaodd ar yr Arglwydd y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio y bobl, Digon bellach: attal dy law."

YMA y gwelwn engraifft o gyfiawnder dïaleddol y Duw byw, yn cospi cenedl bechadurus, a brenin rhyfygus, âg ymweliad yr *haint;* yr hon mewn yspaid naw awr a laddodd ddeng mil a thriugain o'r bobl o Dan hyd Beer-sheba. Yr oedd Israel wedi mwynhau blynyddoedd o heddwch a llwyddiant daearol, heb fod yn ddiolchus i'w pen-llywodraethwr; a'u brenin a rifasai y bobl, ei gantoedd o filoedd o wyr grymus yn tynnu cleddyf, gan felly ymddiried mewn braich o gnawd, yn lle yn yr Hwn a'i hachubasai o grafangc y llew, ac o balf yr arth. Efe a rifasai y bobl heb gymmeryd sylw o ddeddf osodedig yr Arglwydd ar yr achos, yn *Exod.* xxx. 12. Ond yr haint a'i dygodd i edifeirwch—"A'r Arglwydd a gymmododd â'r wlad, a'r bla a attaliwyd oddiwrth Israel," wedi yr offrymiad o aberth hedd ar fryn *Moriah.**

* Bryn *Moriah* (ofn yr Arglwydd) ydyw y bryn hynotaf ar wyneb daear; ond ystyried y dyfynion canlynol: "Dos rhagot i dir *Moriah*, ac offryma yno dy unig Isaac yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt."—*ALEHIM wrth Abraham, yn Beer-sheba.* Gen. xxii. 2.

"Dos i fynu, cyfod allor i JEHOVEH yn llawr dyrnu Araniah y Jebusiad."—*Y prophwyd Gad wrth Ddafydd.* 2 Sam. 24.18.

"A Salomon a ddechreuodd adeiladu tŷ JEHOVEH yn Jerusalem ym mynydd *Moriah*, y lle a ddarparasai Dafydd ei dad ef, yn llawr dyrnu Araniah y Jebusiad." 2 *Cron.* iii. 1.

"Ac hwy a'i harweiniasant Ef allan o'r ddinas, i le a elwid Golgotha, ac yno y croeshoeliwyd Ef."—*Y Pedair Efengyl.*

Yn *Ezec.* xiv. 21. *ei bedair drygfarn* y geilw JEHOVEH ALEH—"y cleddyf, newyn, bwystfil niweidiol, a *haint.*" O'r pedair drygfarn, haint yw yr ymweliad mwyaf ofnadwy, ac iawn y gelwir yn fwyaf penodol yn "*llaw Duw,*" (1 *Sam.* v. 11.) yr Hwn yn unig sydd yn rhoddi ei fyllt dinystr yn llaw ei angel pan fynno, ac yn peri i'w haint rodio yn y tywyllwch, fel na wel dynion o ba le y mae yn dyfod, na pha fodd i'w ochel. Nyni a wyddom achosion rhyfel a newyn, ond tarddell *haint,* pwy a'i chwilia i fanyldeb?

Gosodir yma restr byr o ymweliadau *haint* yn amryw wledydd:

Yn y fl. 767 cyn geni Crist bu haint dros yr holl fyd.

Yn y fl. 78 o oed Crist, yn ninas Rhufain, bu feirw o'r haint ddeng mil, mewn pedair awr ar hugain.

Yn 954, yn yr Alban (*Scotland*) lladdwyd deugain mil.

Yn 1348, yn Llundain, bu feirw 50 mil; yng Nghaer Lyr (*Leicester*) 15 cant; yng ngwlad yr Ellmyn (*Germany*) 90 mil.

Yr haint hon a ddechreuodd ym mhorthdrefydd dwyreiniol Môr y Canoldir yn y

fl. 1346. Masnachwyr a'i trosglwyddodd i'r Ital. Yn 1348, aeth dros y mynydd-oedd *Mynnau* i Ffraingc; a'r flwydd ganlynol mordwyodd i Loegr; y flwydd wedi ymwelodd â gwlad yr Ellmyn, a gwledydd gogleddol eraill. Ei barhâd oedd o gylch pum mis ym mhob gwlad. Yn ninas *Florence* (Ital) bu farw tri o bob pump.

Yn 1362, yn Llundain, a Pharis yn Ffraingc, bu yr haint yn hynod o'r dinystriol.

Yn 1407, yn Llundain, bu feirw 30 mil.

Yn 1477, yn Lloegr: lladdodd yr haint y flwyddyn hon, fwy o rifedi nag a ddifethodd y cleddyf yn y 15 mlynedd blaenorol o ryfel gwaedlyd rhwng yr ymdrechwyr am y goron, sef pleidiau *Yorc* a *Lancaster*.

Yn 1499, yn Llundain, bu feirw 30 mil.

Yn 1594, colledwyd Llundain o'r bedwaredd ran o'i thrigolion.

Yn 1603, ym mis Rhagfyr, dechreuasai yr haint yn Llundain, a chynnyddasai i radd ddychrynadwy yng ngwres yr haf canlynol. Y brenin Iago I. newydd ei ddyrchafu i orsedd Lloegr, a giliodd rhag yr haint i *Wilton*, un o balasau William Herbert, iarll Penfro. Yn y fl. 1407, ciliasai y brenin Harri IV. o Lundain, i gastell Leeds yn Kent: ac yn y fl. 1499, aeth y brenin Harri VII. i Galais yn Ffraingc, rhag y cornwyd. Yn 1604 bu farw 30,578.

Yn 1611. Dywedir farw yng Nghaer Custenyn y flwyddyn hon o'r haint 200 mil.

Yn 1665, bu farw yn Llundain 68 mil.

Gan mai am alanastra yr haint ddiweddaf hon y ceir yr hanes cyflawnaf, rhoddir yma ddyfynau allan o Lyfr Saesneg, a gyhoeddwyd dan yr enw—"*Hanes y Cornwyd yn Llundain yn y fl.* 1665; *yn cynnwys sylwiadau ac argofion o'r pethau hynotaf a ddigwyddasant yn y tymmor ofnadwy hwnnw: Gan ddinesydd oedd yn anneddu drwy yr holl amser yn Llundain.*"

O gylch dechreu mis Medi 1664, bu i mi ac eraill o'm cymmydogion yn heol *Aldgate*, glywed drwy chwedleuon bod y *Cornwyd* wedi dychwelyd i Holand, canys buasai yn ddinystriol iawn yno, yn enwedig yn ninasoedd Amsterdam a Roterdam, yn y fl. 1663; i ba fanau y daethai, meddai rhai, o'r *Ital*, o'r *Levant*, meddai eraill: ond ni waeth o ba le, y pwngc o bwys oedd, ei fod wedi dychwelyd i Holand, a phawb a gytunent ar hyn.

Nid oedd genym y fath beth a Newyddiadur yn y dyddiau hynny, i daenu newyddion, ac i chwanegu atynt drwy ddychymmygion dynion, fel y gwelais arferu gwedi hynny. Ambell i lythyr rhwng masnachwyr oedd yr holl sylfan i'r chwedlau; ac yn y modd hyn y lledai y newyddion o enau i enau yn unig, ac ni threiddient drwy y wlad yn ebrwydd fel y gwnant yr awrhon. Ond tybir bod y llywodraeth yn gwybod y gwir, canys cynnhaliwyd cyfrin-gynghorau i ddychymmygu y moddion mwyaf tebygol i luddias y cornwyd i'n gwlad, ond cadwyd y cwbl yn ddirgel. Oddiar hyn diflanodd y son, a dechreuodd pobl ei anghofio megis peth nad oedd yn perthyn i ni, a pheth y gobeithiem nad oedd yn wir. Tua diwedd mis Tachwedd, neu ddechreu Rhagfyr, 1664, bu farw dau ddyn, dywedwyd mai Ffrangcod, o'r *Cornwyd*, yn *Long Acre*, tua phen uchaf *Drury Lane*. Y teulu, lle yr oeddynt yn cyfanneddu, a geisient gyfrinachu y peth gymmaint ag a allent, ond gan i'r chwedl gynnyddu o dŷ i dŷ, daeth i glyw swyddogion y brenin, y rhai a anfonasant ddau feddyg cyfarwydd i chwilio y tŷ, ac i roddi eu barn ar ansawdd y cyrph trengedig. Ni rusodd y meddygon farnu, eu bod wedi marw o'r cornwyd, ac yn ol y drefn ddinesig cyhoeddwyd yn yr wythnosol *Restr Marwoldeb*—

Marw o'r cornwyd, 2.—Plwyfydd heintus, 1.

Ar hyn, tarawyd y bobl â braw mawr drwy yr holl ddinas; ac yn fwy felly yn yr wythnos ddiweddaf o Ragfyr, pan fu dyn arall farw yn yr un tŷ, ac o'r un clwyf. Yna buom megis yn ddigyffro tros ogylch chwech wythnos: gan na bu neb farw â nodau haint arno, tybiwyd ei bod wedi cilio. Ar ol hynny, tybiaf mai o ogylch y 12fed o Chwefror, y bu un arall farw mewn tŷ cyfagos, ond yn yr un plwyf, ac

o'r un clefyd. Hyn a dynnodd sylw y bobl at y pen hwnnw i'r ddinas, ac nid âi neb drwy heol *St. Giles*, os na byddai achos mawr yn ei yrru.

O hyn allan, yr wythnosol *Restr-au Marwoldeb* a gynnyddasant o 240, eu rhif arferol, i agos 500; ac ogylch Gwyl Ieuan fedyddiwr, dechreuwyd claddu o fewn un plwyf (*St. Giles*) 120 yn yr wythnos, o ba rai oddeutu 100 a gyfaddefwyd eu marw o'r *haint*.

Hyd yn hyn yr oedd y clefyd wedi dal yn yr un ddosparth ag y dechreuasai ynddo, ond bellach yr oedd yr holl ddinas yn llygredig, a rhyw nifer a syrthient yma ac acw drwy ei 97 o blwyfau.

Nid oedd dim ammheuaeth erbyn hyn nad oedd angel y cornwyd wedi gyrru ei saethau ar hediad drwy yr holl ddinas. Braw a syndod oedd y canlyniad ar y trigolion drwy ei holl barthau; a phawb a allent gilio o gyrhaedd perygl, a ymbarotoisant i ymadael.

Yr oedd fy annedd i yn *Aldgate*; a chan na threiddiasai yr haint etto i'r parthau hynny, yr oedd meddyliau y trigolion yn lled dawel. Ond ym mhen arall y ddinas, yr oedd braw rhyfeddol wedi cymmeryd meddiant o galon pawb. Y rhai mwyaf cyfoethog a boneddig yn y parthau hynny a ymdrechent i fyned o'r ddinas am y cyntaf, ynghyd â'u tylwythau a'u gweinidogion. Gwelwyd y terfysg hwn yn dra hynod yn yr heol lydan yr oeddwn i yn byw ynddi. Nid oedd braidd ddim i'w ganfod ond pedrolfeni a throlfenau, yn llwythog o eiddo, merched, plant, a gweinidogion: cerbydau llawnion o'r pendefigion mwyaf, dynion ar feirch yn eu canlyn, a phawb yn prysuro i ffoi. Yna menni hirion a byrion yn dychwelyd o'r wlad yn weigion—blith draphlith drwy eu gilydd, i gyrchu ychwaneg o'r dinasyddion ymaith: heblaw nifer mawr o ddynion ar geffylau, rhai yn unig, eraill â'u gweision gyda hwynt; ac yn gyffredin pawb yn llwythog o ryw eiddo neu gilydd, wedi eu parotoi i'r daith; fel y gallai pawb wybod eu bwriad wrth y golwg arnynt.

Golwg echryslawn oedd hwn; a chan nad allwn lai nag edrych arno o'r llwyd foreu hyd dywell nos, ac yn wir nid oedd braidd ddim arall i mi sylwi arno, fe'm llanwyd â meddyliau difrifol iawn ynghylch y trueni oedd i ddisgyn ar y ddinas, a chyflwr gresynus y rhai a adewid ar ol.

Y cyfryw oedd ffrwst y trigolion dros rai wythnosau, fel ag yr oedd braidd yn analluadwy gyrhaedd drws y Maer-dy gan y dyrfa yn ymwthio am y cyntaf i gael ardystiadau o iechyd, a thrwyddedau i ymadael, canys heb y pethau hyn, ni chaniateid i neb dramwy drwy dref neu ddinas ar eu taith, nac ychwaith i lettŷa mewn gwest-dai ar y ffordd.

Fe barhaodd y ffrwst hwn dros rai wythnosau, hynny yw, drwy y misoedd Mai a Mehefin; a hynny yn fwy gan bod si ar led y gosodid, drwy arch y llywodraeth, lidiardau a rhwystrau eraill ar y priffyrdd i luddias pobl i ymdeithio; ac hefyd na byddai i drefydd ganiatau i ffoedigion Llundain fyned trwyddynt, rhag y byddai iddynt ddwyn yr *haint* gyda hwynt; er nad oedd y chwedlau hyn ond si heb sylfan.

Tramwyasai y clefyd erbyn hyn yn gyflymach tua y dwyrain, ac nid oedd lle i amman na ofwyai yr haint yr holl ddinas. Y teithwyr yn yr heolydd a dramwyent yn ofalus hyd eu canol hwynt, rhag myned yn agos i'r tai, ac fel y gochelent gyffwrdd y naill â'r llall. Nid oedd ond cip-edrychiad iseldrem a phruddaidd, yn lle ysgwyd dwylaw caredig, rhwng y cyfeillion mwyaf cydnabyddus, pan gyfarfyddent—pob tŷ a *siop* yn gauad—pob masnach drosodd—a phob crefftwr a llafurwr heb ddim i

wneuthur ond syn-feddylio uwch ben newyn a chlefyd. Y brenin a giliodd, a'i lys gydag ef i Rydychain—llysoedd y gyfraith yn glöedig—pob ymadawiad o'r ddinas a wrthwynebwyd gan drigolion y wlad o'i hamgylch; ac erbyn canol yr haf, yr oedd Llundain freiniol fel "dinas warchäuedig."

Y pryd hyn gellid dywedyd am Lundain, yng ngeiriau y prophwyd am Jerusalem—"Pa fodd y mae y ddinas aml ei phobl yn eistedd ei hunan: y mae hi yn wylo yn hidl, ac y mae ei dagrau ar ei gruddiau." Ond nis gellid cymmhwyso ati hi eiriau y pregethwr—bod "*y galarwyr yn myned o bobtu yn yr heol*"—canys ni alarai neb yn Llundain y pryd hyn, mewn gwisgoedd duon, ar ol eu cyfeillion anwylaf. Ond, uchel, uchel, y clywid sain wylofain yn yr heolydd—oer-gri gwragedd a phlant yn y ffenestri a drysau eu tai, lle yr oedd eu perthynasau agosaf ac anwylaf naill ai ar ben, neu wedi, rhoddi i fynu yr yspryd. Yr oedd y galar-gwynion echrydus hyn, gan mor fynych y clywid hwynt wrth dramwy yr heolydd, yn ddigonol i hollti y galon galetaf. Dagrau heilltion galar chwerw a welid bron ym mhob tŷ, yn enwedig yn nechreuad y clefyd; canys tua ei ddiwedd, yr oedd teimladau dynion wedi caledu, a marwolaeth mor gynnefin iddynt, fel na theimlent gymmaint ymadawiad eu cyfeillion, gan eu bod ar ddisgwyl yr un dynged iddynt eu hunain yn yr awr nesaf.

(*I'w barhau.*)

LLYTHYR

YR ARCHESGOB GRINDAL AT Y FRENHINES ELISABETH.

(*Parhad o du dalen* 44.)

Yn awr, ynghylch y meddwl fod darllen yr Homiliau da, a gyhoeddwyd trwy awdurdod, yn ddigon, yr wyf fi etto yn parhau o'r un meddwl ag yr oeddwn pan ddiweddaf gyd â'ch Mawrhydi. Y mae i ddarllen yr Homiliau ei fuddioldeb; ond nid yw ddim wrth ei gydmaru â'r swydd o bregethu. Y mae 'r pregethwr duwiol yn cael ei alw yn yr efengyl, "Y gwas ffyddlon a phwyllog, yr hwn a osododd ei Arglwydd ar ei deulu, i roddi iddynt eu bwyd yn ei bryd," yr hwn a all gyfnewid ei ymadrodd yn ol amrywiaeth amser, lle, a gwrandawyr, yr hyn ni ellir wneuthur wrth ddarllen Homiliau. Heblaw hyn, yr Homiliau a gyfansoddwyd yn nyddiau eich brawd, gan Esgobion duwiol, o herwydd yr angen yn unig, oblegid diffyg pregethwyr; ac ydynt yn ol y gyfraith, nid i'w dewis o flaen pregethau, ond, yn y gwrthwyneb, i roddi lle iddynt, pa bryd bynag y gellir eu cael, ac ni farnwyd hwynt erioed yn ddigonol o honynt eu hunain er hyfforddi Eglwys Loegr. Ac fe welwyd y pryd hyny, fel y gwelir yn awr, fod Eglwys Loegr, trwy briodoliad, wedi ei hyspeilio, a hyny nid heb gyssegr-yspail, o'r Bywiolaethau, y rhai, ar y cyntaf, a osodwyd er cynnal pregethwyr ac athrawon. Y Bywiolaethau hyn a briodolwyd yn gyntaf at Fynachdai; yna fe'u cymmerwyd at y goron; ac wedi hyny fe'u rhanwyd rhwng dynion fel etifeddiaethau neillduol, heb gymmaint a gobaith yr adferir hwynt byth i'w dyben dechreuol. Ac o hyn y mae, yn ol fy meddwl i, fod yn y dyddiau hyn saith o Eglwysydd, y rhai ni allant roddi cynnaliaeth i Bregethwr dysgedig, am bob un a all wneuthur hyny. Ac mewn llawer Plwyf yn eich teyrnas chwi, lle mae saith neu wyth mil o ddynion (fel y mae gwaethaf) nid oes gymmaint ag wyth bunt yn y flwyddyn wedi eu cadw tu ag at gynnal Gweinidog. Yn y cyfryw Blwyfau, nid yw yn ddichonadwy sefydlu Pregethwyr galluog, o herwydd nad oes gynnaliaeth iddynt yno. A phe byddai i bob cynnulleidfa gael Pregethwr yn Weinidog, yr hyn sydd i'w ddymuno yn hytrach nag i'w ddysgwyl, yna fe fyddai darllen yr Homiliau yn hollol afreidiol. Ond i gyflenwi y diffyg o bregethu Gair Duw, yr hyn yw ymborth yr enaid, yr hwn ddiffyg a darddodd o'r angenrheidiau a sylwyd arnynt uchod, yn amser eich brawd yn gystal ag yn eich amser chwithau, fe gyfansoddwyd Homiliau duwiol, fel na byddai y bobl yn hollol ddihyfforddiad. Canys y mae yn hen ddihareb wir, "Bod hanner torth yn well na dim bara."

Yn awr am yr ail beth, yr hyn a berthyn i ymarferiad a chynnadledd Gweinidogion yr Eglwys. Myfi a ymgynghorais âg amryw o'm brodyr, yr Esgobion, trwy lythyrau, a thybiant hwy hyny, fel y gwnaf finnau, yn beth llesol i'r Eglwys; ac am

hyny, dylid eu cynnal. A gobeithiaf, yn hyderus hefyd, y bydd eich Mawrhydi o'r un meddwl, pan yr hysbysir i'ch Uchelradd y modd y cyflawnir hwynt, ynghyd â'r dyben o honynt. Pa *awdurdod* o'r Ysgrythyr sydd o'u plaid? pa *les* sydd yn deilliaw o honynt? a pha *niweid* a ganlyn os diléir hwynt.

Awdwyr y Cyfarfodydd hyn, yw Esgobion yr Esgobaethau hyny lle y cedwir hwynt. I'r rhai hyn, yn ol Cyfraith Duw, a Chanonau a Gosodedigaethau yr Eglwys yn awr mewn grym, y perthyn awdurdod i osod ac ordeinio ymarferiadau ym mhlith y Gweinidogion israddol, er cynnydd gwybodaeth a dysgeidiaeth Ysgrythyrol, yn ol fel y gwelont hwy yn oreu: canys hyn a berthyn i ddysgyblaeth Weinidogaethol. Amser y Cyfarfodydd hyn, yw unwaith yn y mis, neu unwaith mewn deuddeng neu bymtheng niwrnod, yn ol fel y barno yr *Ordinari* yn oreu. Yr amser a dreulir yn y Cyfarfod, yw dwy awr. Y lle y'i cynnelir, yw Eglwys y dref a ddewiswyd i'w gadw. Y peth a drinir yno, yw rhyw destun o'r Ysgrythyr, yr hwn a gytunwyd arno o'r blaen. Eglurir hwn yn y modd canlynol:—1. Dangosir achlysur y geiriau:—2. Dyben y geiriau:—3. Ystyr priodol y lle:—4. Priodoldeb yr ymadroddion—y rhai hyddysg yn yr ieithoedd gwreiddiol yn dangos amrywiaeth eu hystyr:—5. Ym mha le yn yr Ysgrythyr yr arferir y cyffelyb ymadroddion:—6. Cyssonir y lleoedd a ymddengys fel yn gwrthddywedyd y testun:—7. Sylwir ar sylwedd y testun:—8. Dangosir pa rinweddau, a pha bechodau y cyfeirir atynt, ac i ba un o'r gorchymynion y perthyn y testun:—9. Pa fodd y camddefnyddiwyd y testun gan elynion, os angenrheidiol:—10. ac yn olaf, Pa athrawiaeth ffydd neu foesau a gynnwysir yn y testun. Gorphenir y cwbl gyd â'r Weddi dros eich Mawrhydi, a phob cyflwr, fel y gorchymynir yn Llyfr Gweddi Gyffredin, a Psalm. Fe gedwir y rheolau hyn hefyd yn y Cyfarfodydd hyn:—Pennodir dau neu dri o'r Gweinidogion doethaf a dysgedicaf gan yr Esgob yn Llywyddion y Cyfarfodydd. Nid oes neb i lefaru heb genad yr Esgob, gyd â'r gocheliad hwn, nad oes yr un lleygwr i lefaru ar un achlysur. Nad oes yr un o'r dadleuon mewn rhwysg yn awr i sylwi arnynt: ac os yngais un wneuthur yn y gwrthwyneb i hyn, y mae i'w ddistewi gan y Rheolwr. Nid oes neb i gyfeirio, yn ddirgel nac yn gyhoedd, at ddynion neillduol, ym mhlith is neu uwch radd; ac nid yw un i wrthddywedyd y llall. Os gwna un roddi camolygiad ar ryw ran o'r Ysgrythyr, y mae i'w argyhoeddi o hyny yn y dirgel, ac i'w hyfforddi yn well yn y pethau hyny gan y Rheolwyr a'u cyd-weinidogion. Os gwna un arferyd ymadroddion anniwair, neu ddangos ystumiau ammharchus, neu ymddygiad anaddas; neu, os tybir ei fod yn euog o'r cyfryw bethau yn ei fywyd, rhybuddir ef hefyd; ond yn y modd uchod. Os gwna unrhyw un yn ystyfnig droseddu y rheolau hyn, hysbysir ef i'r Esgob, yr hwn a'i cerydda.

Y mae sail arferiadau fel hyn ar awdurdod hen a goruchel. Canys Samuel a gynnaliai bethau fel hyn yn Naioth yn Ramah, ac yn Bethel. Felly y gwnaeth Eliseus yn Jericho. Y bobl fyfyrgar hyn a elwid y pryd hwnw, *meibion* y prophwydi; hyny yw, dysgyblion y prophwydi, y rhai a ddysgid yn ystyr a gwybodaeth gair Duw, fel y byddent hwythau mewn pryd amserol yn alluog i wasanaethu yn eglwys Dduw. St. Paul hefyd a ddywed yn eglur, bod y cyffelyb mewn effaith yn y Brif Eglwys; ac y mae yn gosod i lawr reolau pa fodd i gynnal y cyfryw, pan y dywed, "Llefared dau neu dri, a barned y lleill." Y gwaith hwn o eiddo yr eglwys y pryd hwnw a eilw St. Paul, *Prophwydo*—a'r llefarwyr, *Prophwydi*. Enwau a gaseir gan rai yn ein dyddiau ni, oblegid nad ydynt yn eu hiawn ddeall. Prophwydo, yn wir, yn y manau hyn, a lleoedd ereill o eiddo St. Paul, ni arwyddocâ ragddywedyd pethau i ddyfod, yr hon ddawn ni roddir yn awr yn gyffredin i eglwys Dduw; ond arwyddocâ, yn ol cydsyniad yr awduron hynaf, egluro a deongli yr Ysgrythyr. Ac am hyn y priodola St. Paul i'r rhai a elwir Prophwydi yn y bennod, athrawiaeth er adeiladaeth, annogaeth, a chysur. Y ddawn hon o eglurhau yr Ysgrythyrau, a roddid yn wyrthiol i lawer yn nyddiau St. Paul, heb arferyd moddion; felly hefyd y rhoddid y ddawn o lefaru â thafodau dieithr, y rhai erioed ni ddysgasant. Ond yn awr, gwyrthiau a beidiasant; am hyny y mae yn rhaid cyrhaedd gwybodaeth o'r ieithoedd Hebraeg, Groeg, a Lladin, trwy lawer o boen a llafur, a Duw yn rhoddi y cynnydd. Ac felly hefyd yn yr un modd y mae yn rhaid i ddynion gyrhaeddyd y ddawn o eglurhau a deongli Gair Duw. Ac er cyrhaeddyd hyn, nid oes un peth mwy angenrheidiol na'r ymarferiadau o'r Cynnadleddau rhagddywededig ym mhlith Gweinidogion yr Eglwys. Ac nid yw amgen na'r hyn a wneir gan Fyfyrwyr yn y Prif Ysgolion, oddieithr eu bod hwy yn ei wneuthur mewn iaith ddealladwy, er adeiladaeth eu gwrandawyr annysgedig.

Pa chwedlau bynag a glywodd eich Mawrhydi am y Cyfarfodydd hyn; etto, myfi, a'r Esgobion canlynol, sef, Esgob Llundain, Esgob Caerwynt, Esgob Bath, Esgob Litchfield, Esgob Caerloyw, Esgob

Lincoln, Esgob Caerlleon, Esgob Rhydychen, Esgob Tŷ Ddewi, fel y tystiasant wrthyf trwy lythyrau, ydynt wedi cael allan, trwy brofiad, fod y budd a'r lles canlynol yn tarddu o'r Cyfarfodydd hyn:—1. Y mae Gweinidogion yr Eglwys eu hunain yn fwy medrus a pharod yn yr Ysgrythyrau, ac yn addasach i hyfforddi eu cynnulleidfaoedd.—2. Mae yn eu cadw rhag seguryd, rhodiana, chwareu, &c.—3. Rhai y tybid o'r blaen eu bod yn cyfeiliorni o ran athrawiaeth, a ddygwyd drwy hyn i broffesiad cyhoedd o'r gwirionedd.—4. Gweinidogion anwybodus a wneir i ddarllen a myfyrio, os nid o gydwybod, etto rhag cywilydd ac ofn dysgyblaeth.—5. Barn y Lleygwyr am segurdod y Gweinidogion a gyfnewidir.—6. Profiad hefyd a ddywed, nad oes un peth yn dilëu Pabyddiaeth fel y Cyfarfodydd hyn: canys ynddynt y mae Gweinidogion yn cynnyddu mewn gwybodaeth, fel y tystia rhai o'm brodyr, fel, lle nad oedd amser yn ol dri o Bregethwyr galluog, y mae yn awr ddeg ar hugain addas a galluog i bregethu ar Groes St. Paul, a deugain neu hanner cant ereill yn alluog i hyfforddi eu cynnulleidfaoedd. Felly profiad a ddywed, eu bod y moddion goreu i ychwanegu gwybodaeth yn y rhai anwybodus, ac i'w chadw yn y rhai sydd yn ei mwynhau. Yn unig y rhai sydd hwyrfrydig mewn crefydd, ac yn ddirmygwyr dysgeidiaeth yn y gwledydd ar led, sydd yn sori wrth y Cyfarfodydd hyn, yr hyn, mewn gwirionedd, sydd yn ganmoliaeth uchel iddynt. Y dilëad o honynt a roddai achos gorfoledd i'n gelynion, a llawer o flinder a gofid i gyfeillion crefydd. A hyn sydd groes i gyngor Eseciel, yr hwn a ddywed, "na ddylai calon y cyfiawn gael ei thristâu." Ac er i ryw ychydig wneuthur camddefnydd o'r Cyfarfodydd hyn, etto, nid yw hyny reswm paham y dylai eu drygioni hwy wneuthur niwed i bawb o'r lleill. Gellir diwygio yr hyn sydd feius, a chadw yr hyn sydd ddefnyddiol. Ac ni ddylid tramgwyddo wrth y Cyfarfodydd hyn, os rhydd amryw ddynion amryw olygiadau ar yr un adnod o'r Ysgrythyr, os bydd pob un o honynt yn dda, ac yn cydredeg â chysondeb a rhanau y ffydd: os amgen, rhaid i ni feio ar hen dadau ac athrawon yr Eglwys, y rhai, yn gyffredin, a eglurant yr un a'r unrhyw destun mewn amryw ffyrdd; ac etto y cwbl er llesâd i'r Eglwys. Am hyn y cydmara St. Basil yr Ysgrythyr i ffynnon, o'r hon, po mwyaf o ddwfr a godir allan, goreu a melusaf fydd y dwfr.

Gobeithiaf, ar ol i'ch Mawrhydi ystyried a phwyso yn ddifrifol yr hyn a ddywedwyd, yr ymdawelwch, gan gwbl gredu nad all y cyfryw affeithiant a drwg darddu o'r Cyfarfodydd hyn, ag a fynegwyd i chwi, ond yn hytrach yn llwyr wrthwyneb. Ond o'm rhan i, yr wyf yn dra sior, trwy resymau, ac arbwylliadau allan o'r Ysgrythyrau Sanctaidd, a phrofiad (a phrofiad yw sail sicraf gwir wybodaeth) fod y cyfryw Cyfarfodydd er deongli ac egluro yr Ysgrythyrau, ac er dwyn oddi yno allan annogaeth a chysur, yn dra buddiol, yn gystal er helaethu gwybodaeth ym mhlith y Gweinidogion ag er dwyn ym mlaen adeiladaeth y gwrandawyr. Gwnodir rhaid arnaf fi am hyny, gyda phob gostyngeiddrwydd, etto yn eglur, gyhoeddi nad allaf, gyda chydwybod heddychlawn, ac heb bechu yn erbyn mawrhydi Duw, roddi fy nghydsyniad i attal y Cyfarfodydd rhagddywededig—llawer llai y gallaf fi anfon allan fy ngorchymyn am eu rhwystro a'u dilëu yn gyffredin. Dywedaf, gyda St. Paul, "Nid oes gennyf allu i ddinystrio, ond yn unig i adeiladu;" a chyd â'r unrhyw apostol, "Nid allaf wneuthur dim yn erbyn y gwirionedd, ond dros y gwirionedd."

Os yw ewyllys eich Mawrhydi am hyn, neu am ryw achos arall, i'm symud i o'r lle hwn, yr wyf yn barod, gyda phob gostyngeiddrwydd, i ymostwng i hyny, ac i roddi yn ol i'ch Mawrhydi yr hyn a dderbyniais genych. Yr wyf yn ystyried mai "peth ofnadwy yw syrthio yn nwylaw y Duw byw." Yr wyf yn ystyried hefyd ei fod ef, yr hwn a wna yn erbyn ei gydwybod (yn gorphwys ar gyfreithiau Duw) sydd yn adeiladu i uffern. A pha les a gawn ni, pe ynnillwn (ni ddywedaf Esgobaeth) "ond yr holl fyd, a cholli fy enaid?" Cyd-ddygwch â mi, Madam, os dewisaf yn hytrach eich digio chwi, na digio Mawrhydi Duw. Ac yn awr, wedi blino eich Mawrhydi mor hir, mi a dynaf tu a'r diwedd, gan ddymuno arnoch yn ostyngeiddiaf, ystyried yn dda y ddau erfyniad canlynol:—

Y cyntaf yw, Bod i chwi adael yr holl bethau eglwysig ynghylch crefydd, neu athrawiaeth a dysgyblaeth yr Eglwys, i Esgobion a Duwinyddion eich teyrnas, yn ol esampl holl Ymerawdwyr a Thywysogion Cristionogol ym mhob oes; canys y maent yn bethau, fel y dywed un o'r hen Dadau, i'w barnu nid yn y *Palas* ond yn yr Eglwys, neu mewn cymmanfa Eglwysig. Pan y byddo gan eich Mawrhydi ryw beth o bwys ynghylch cyfraith eich teyrnas, nid ydych yn penderfynu hyny yn eich llys, ond chwi a'i hanfonwch at eich Barnwyr. Yn gyffelyb mewn pethau ammheus o barth athrawiaeth a dysgyblaeth Eglwysig, y modd cyffredin yw eu hanfon am atebiad at yr Esgobion a Gweinidogion penaf ereill yr Eglwys. Ambrose a ysgrifena fel hyn at Theodosius:—"Os ymgynghorwch mewn pethau yn perthyn

i arian â'ch Blaenoriaid, pa faint mwy mewn pethau yn perthyn i grefydd, y dylech ymgynghori â Gweinidogion yr Arglwydd." Yr un Ambrose, yn ysgrifenu at yr Ymerawdwr da Valentinian, a ddywed fel hyn:—"Os ymddiddanwn ynghylch ffydd, dylem adael yr ymmddiddan i'r Offeiriaid, fel y gwnaed o dan Custenyn, tywysog i'w gofio gyda pharch, yr hwn ni's cyhoeddodd un gyfraith hyd nes rhoddai hwynt o flaen yr Offeiriaid, er cael eu barn hwy arnynt." Yn yr un lle, yr un Ambrose a ddywed, i Custenyn yr Ymerawdwr, mab y rhagddywededig Custenyn Fawr, "ddechreu yn dda wrth rodio yn ffordd ei dad, ond diweddodd yn ddrwg; canys cymmerodd arno ei hun farnu pethau 'r ffydd yn ei Balas (oblegid fel hyn y mae geiriau Ambrose) ac wrth hyny efe a syrthiodd i Ariaeth." Esampl ddychrynllyd! Yr un Ambrose, yr hwn a gammolir gan bob hanesyddiaeth fel Esgob duwiol, sydd yn myned rhagddo etto ym mhellach, pan yn ysgrifenu at yr un Ymerawdwr, gan ddywedyd fel hyn, "Os yw Esgob i gael ei addysgu gan lëygwr, pa beth a ganlyn? Ymddadleued y llëygwr, a gwrandawed yr Esgob. Dysged yr Esgob gan y llëygwr. Ond os bydd i ni edrych ar drefn yr Ysgrythyrau a'r hen amseroedd, pwy a all wadu fod yn achosion y ffydd, yn achosion y ffydd, meddaf, Esgobion yn rhoddi barn mewn perthynas i Ymerawdwyr Cristionogol, ac nid Ymerawdwyr Esgobion." O gan Dduw na fyddai i'ch Mawrhydi ddilyn y drefn gyffredin hon; wrth wneuthur felly chwi a gaech lawer o dawelwch meddwl, chwi a ryngech fodd Duw, a'r Eglwys a lywodraethid mewn llonyddwch a thawelwch, er llawer o gysur i chwi, a budd i'ch teyrnas.

Yr ail erfyniad a roddaf o flaen eich Mawrhydi yw hwn, Na wneloch, pan yn ymdrin â phethau 'r ffydd a chrefydd, a phethau yn perthyn i Eglwys Crist, yr hon yw ei briod ef, yr hon a bwrcasodd â phris mor fawr, benderfynu mor bendant ag yr ydych arferol, megys trwy awdurdod, yr hyn a ellwch wneuthur mewn pethau gwladol ac allanol. Cofiwch yn wastadol, mai ym mhethau Duw, ewyllys Duw, ac nid ewyllys unrhyw greadur daearol, a ddylai gymmeryd lle. Llais anghristaidd y Pab yw, felly yr ewyllysiaf, felly y gorchymynaf, a bydded fy ewyllys i yn rheswm am hyny. Yn y pethau a berthynant i Dduw, rhaid i holl dywysogion ostwng eu teyrnwialen o flaen Mab Duw, a gofyn cyngor iddo ef, pa beth sydd raid iddynt hwy ei wneuthur. Y mae Dafydd yn cynghori breninoedd a llywiawdwyr i wasanaethu yr Arglwydd mewn ofn. Cofiwch, Madam, nad ydych ond creadur marwol; nac edrychwch yn unig (fel y dywedwyd wrth Theodosius) ar eich gwisgoedd breninol, â'r rhai i'ch dilledir, ond ystyriwch hefyd ynghylch pa beth y gwisgir hwynt. Ai nid cig a gwaed yw? ai nid pridd a lludw yw? ai nid corph llygredig yw, yr hwn sydd raid iddo ddychwelyd i'w ddaear, Duw yn unig a ŵyr pa mor fuan? Ai nid rhaid i chwi hefyd ryw ddydd ymddangos ger bron brawdle ofnadwy y Crist croeshoeliedig, i dderbyn yn ol yr hyn a wneloch yn y corph, pa un bynag ai da ai drwg? Ac er eich bod chwi yn dywysoges alluog, etto cofiwch, bod yr hwn sydd yn preswylio yn y nefoedd yn alluocach. Y mae efe, fel y dywed y Salmydd, "yn tori ymaith ysbryd tywysogion, ac yn ofnadwy i freninoedd y ddaear." Am hyny, yr wyf yn dymuno arnoch, Madam, yn ymysgaroedd Crist, pan yn ymdrin â phethau crefyddol, gosodwch fawrhydi Duw o'ch blaen, ac anghofiwch eich mawrhydi daearol. Penderfynwch ynoch eich hunan ufuddhau iddo ef, a dywedyd wrtho yn ostyngedig, "Nid fy ewyllys i, ond dy ewyllys di a wneler." Bendithiodd Duw chwi yn eich teyrnasiad yn rhyfedd dros lawer o flynyddoedd â llawer o ddedwyddwch. Cymmerwch ofal rhag cyfrif hyny i'ch haeddiant a'ch callineb eich hun, ond rhoddwch y gogoniant i Dduw. Ac fel offerynau a moddion, cyfrifwch yn gyntaf ddaioni yr achos yr oeddych yn ei gynnal; yn ail, ocheneidiau a griddfanau y duwiol yn eu gweddïau taerion at Dduw drosoch, y rhai hyd yma, fel y gellid dywedyd, a rwymasant ac a gylymasant ddwylaw Duw, fel nad allai dywallt ei blâau arnoch chwi ac ar eich pobl yn cyfiawn haeddu hyny. Cymmerwch ofal na wneloch unwaith feddwl am ymadael â Duw, rhag i hyny gael ei gyflawni ynoch chwi, a ysgrifenwyd am Uzziah: canys efe a lywodraethodd yn dda am lawer o flynyddoedd, ac a lwyddodd, ond "pan aeth yn gryf, ei galon a ddyrchafwyd i'w ddinystr ei hun; canys efe a droseddodd yn erbyn yr Arglwydd ei Dduw." Chwi a wnaethoch lawer o bethau da, etto, oddieithr i chwi barhau hyd y diwedd, ni ellwch fod yn wynfydedig. Os trowch oddiwrth Dduw, yntau a dry lewyrch ei wyneb oddi wrthych chwithau. A pha beth mwy sydd i edrych am dano, ond rhyw ddisgwyl ofnadwy am farn Duw, a "thrysori digofaint erbyn dydd y digofaint." Ond ymddiriedaf yn yr Arglwydd, y gwna eich Mawrhydi yn wastad ymostwng dan alluog law Duw, a myned rhagddoch yn wresog i sefydlu gwir grefydd Duw, gan roddi yn wastad ufudd-dod a pharch dyledus i Air Duw, unig reol ffydd a chrefydd. Ac os gwnewch felly, er bod gan Dduw lawer o achosion cyfiawn i fod yn ddig wrthych

chwi a ninnau am ein hanffyddlondeb, etto nid ammheuaf na wna, er mwyn ei enw ac er ei ogoniant, barhau i estyn ei law drugarog drosom i'n cadw a'n diogelu megys dan gysgod ei adenydd, fel y gwnaeth hyd yn hyn. Erfyniaf ar Dduw ein Tad nefol, am iddo dywallt yn helaeth arnoch ei ragorol Yspryd, ac arwain yn wastad eich calon yn ei ofn sanctaidd ef. Amen.

Yr Archesgob, y'mhen ychydig amser ar ol y llythyr hwn, a orfedogwyd, a'r frenines a barodd anfon llythyrau at yr Esgobion am iddynt attal a dilëu y Cyfarfodydd uchod, a phob Pregethwyr ac Athrawon, y rhai ni allesid yn gyfreithlon — —. Ond nid wyf yn bwriadu ymhelaethu ar hyn, na chynnwysiad y llythyr uchod, nac am y drwg neu 'r da o ddilëu y Cyfarfodydd hyn, y tro hwn; am hyny distawaf, gan ddymuno i chwi, Mr. Gwyliedydd, flwyddyn newydd dda, a llawer o honynt, a boed pob un yn well na'r llall.——
Ydwyf yr eiddoch, hyd angeu,

RHYW UN ETTO,
ac nid Rhyw Un arall.

ORIAU MARW.—RHIF. I.

LUTHER.

YM mhrydnawngwaith ei ddyddiau nid oedd gan y gwr hwn, a ellir ei alw yn Dad y Diwygiad, ddim arall i'w wneuthur ond eistedd i lawr mewn tawelwch, a myfyrio ar y gwaith mawr a orphenasai. Efe a dreuliodd y rhan olaf o'i fywyd yn annog tywysogion, teyrnasoedd, a'r prif ysgolion, i gadarnhâu y Diwygiad a gyflawnasid trwy ei ymdrechiadau ef, ac yn gorphen ei ysgrifeniadau er hyfforddi a chynnorthwyo cenhedlaethau ar ei ol. Yr Ymerawdwr a'i bygythiai â chospedigaeth amserol â byddinoedd; a'r Pab â chospedigaeth dragywyddol â gwarantau a melldithion *(Bulls and Anathemas)*; ond Luther a ddirmygai y naill a'r llall. Ei gyfaill a'i gynnorthwywr Melancthon oedd fwy ofnus ac an hyderus, a mynych y dyddanai a yr annogai Luther ef trwy ymad rodd ac ysgrifen. Mewn un o' lythyrau atto y mae Luther yn dy wedyd, "Yr wyf fi yn llawer gwan ach na chwi mewn ymdrechiada dirgel, os gallaf alw yr ymdrechiad au hyny yn ddirgel, y rhai sy rhyng of a'r diafol; ond yr ydych chwi y llawer gwanach na mi yn gyhoedd Yr ydych chwi yn llawn anhyde yn yr achos cyffredin. Myfi, yn gwrthwyneb, ydwyf wresog iawn oblegid fy mod yn hyderus ma achos cyfiawn yw achos Duw Christ, yr hwn ni ddylai wneud i chwi gywilyddio nac ofni. Ond mewn perthynas i'm hymdrechiadau dirgel, yr wyf yn anhyderus; oblegid fy mod yn bechadur truan, ac am hyny genyf achos da i gywilyddio a chrynu. O herwydd paham, yr wyf yn gallu bod yn ddiofal a di gyffro er holl fygythiadau terfysglyd, a dadwrdd y Pabyddion; canys os syrthio a wnawn, teyrnas Crist a syrth gyda ni; ac os syrth hono, dewiswn syrthio gyda Christ, yn hytrach na sefyll gyda Cæsar."

Galwyd cymmanfa yn Smalkland, i'r hon y gwahoddwyd Luther a Melancthon. Yma fe ddaliwyd Luther gan afiechyd mor enbydus nad oedd ganddynt un gobaith o'i wellhâd. Yn y cyflwr hwn efe a fynodd deithio er pob peth a allai ei gyfeillion ddywedyd i'r gwrthwyneb, a hyny yn wir a drodd allan er lles iddo; canys y noson wedi ei ymadawiad efe a wellhâodd. Efe a wnaeth ei lythyr cymmun tra y dygwyd ef ar y ffordd; yn yr hwn y gadawodd efe ei gasineb tu ag at Babyddiaeth i'w gyfeillion a'i frodyr, yn gytunol â'r hyn a ddywedasai efe mor aml, "Pla Pabyddiaeth oeddwn yn fy mywyd, a'i ddinystr a fyddaf yn fy marwolaeth." Ar ol byw i ysgrifenu

llawer o lythyrau a chyfarchiadau cysurol, fe'i galwyd i wlad ei enedigaeth ar ryw orchwyl angenrheidiol; ac wrth groesi afon mewn tymmestl efe a ddywedodd wrth un oedd yn agos atto, "Onid ydych yn meddwl y llawenychai y diafol yn ddirfawr pe byddai i mi, a chwi, a'm tri mab foddi!" Ar ei ddyfodiad i'w wlad enedigol fe'i derbyniwyd gan gant o wyr meirch, a thalwyd iddo bob parch ac anrhydedd; ond afiechyd a'i daliodd o'r hwn ni wellhaodd byth mwyach. Ychydig cyn ei farwolaeth efe a ddeisyfodd ar y rhai oeddynt o'i amgylch weddio am daeniad yr efengyl; "oblegid Cymmanfa Trent, yr hon a eisteddasai unwaith neu ddwy, a'r Pab a ddychymmygent bethau rhyfedd yn ei herbyn." Bu fyw i weled ei ymdrechiadau ei hun yn llwyddo yn ddigyffelyb er dyddiau yr apostolion, i weled rhan fawr o Ewrop yn derbyn ei athrawiaethau, ac i siglo yr orsedd Babaidd hyd ei sylfaen, o flaen yr hon y buasai cymmaint o freninoedd cedyrn yn crynu.

SYLWADAU AR Y PRIODASAU PATRIARCHAIDD.

YN y priodasau Patriarchaidd, ar ol dyddiau Isaac o leiaf, fe ymddengys mai dymunol oedd bob amser i'r briod-ferch fyw ym mhell oddiwrth y priod-fab, ond iddi fod yn berthynas lled agos, neu o bossibl, yn gyfnither iddo. Tebygol mai gofynedig oedd y peth cyntaf oddiwrth iawn ymsyniad ar y perygl oedd i'r bobl ieuaingc wneuthur llosgach â'u gilydd, ped fuasent yn byw ynghyd yn nheulu yr un Patriarch. Angenrheidiol oedd yr ail rhag ofn anghytundeb rhwng y gwr a'r wraig ynghylch yr ordinhâd o enwaediad, yr hon, fe allai, y buasai i'r wraig sefyll yn ei herbyn (pan oedd ei maban ond wyth niwrnod oed) oddieithr iddi fod mewn rhyw fesur o hiliogaeth Abraham, yr hwn a ddygasai yr arferiad yma i mewn. Yn ganlynol, ni a welwn ddarfod i Zipporah, yr hon oedd Midianees, ac er hyny yn wraig i Moses, oedi y weithred hon cyhyd nes y bygythid ef â marwolaeth gan angel. Ar y bygythiad yma, yn wir, cydsyniodd y fam â'r ordinhâd; ond, ar yr un pryd, edliwiodd i Moses ddwywaith ei fod yn briod gwaedlyd iddi o'i herwydd. Datganodd meibion Jacob hefyd, am yr un achos, na phriodent ferched gwyr Sichem, hyd oni ufuddhasai holl wrrywiaid y dref hono i'r enwaediad.

Fe ganiateid i'r gwyr briodi dwy o wragedd, er mai chwiorydd oeddynt; ond gan fod yn ddichonadwy mai ammhlantadwy a fyddai y ddwy, ni a welwn, fel yn achos Rahel a Leah, ddarfod iddynt dderbyn gan eu tad ddwy law-forwyn, y rhai a arferwyd ganddynt yn hollol megys eu priod elw eu hunain. Rhoddwyd y llaw-forwynion hyn gan y gwragedd ammhlantadwy i'w gwyr mewn priodas; ac ystyriwyd y plant a anesid o honynt mewn rhyw fodd yn eiddynt eu hunain. I'r dyben i'w gwneuthur felly yn fwy cyflawn, esgorai y llaw-forwynion ar liniau eu harglwyddesau. "A phan welodd Rahel na phlantasai hithau i Jacob, hi a ddywedodd, Wele fy llaw-forwyn Bilhah, dos i mewn ati hi; a hi a blanta ar fy ngliniau i, fel y caffer plant i minnau hefyd o honi hi." *Gen.* 30. Fe ymddengys i mi y gellir yn deg dynu y casgliadau hyn oddiwrth y geiriau uchod: ac mi a ddarllenais fod arfer, rai oesoedd yn ol, mewn llawer o ardaloedd yn Lloegr, i'r wyres esgor, nid yn unig ar liniau ei nain, ond ei thaid hefyd. Rhydd y gwr ei wraig ar ei liniau i'r un dyben ym mhlith y werin yn Prwssia a Lapland.

Er yr ystyrid plant y llaw-for-

wyn megys wedi eu geni mewn priodas gyfreithlon, er hyny, tebygol yw, iddi hi a'i hiliogaeth barhau yn hollol dan allu yr arglwyddes; canys gorchymyna Sarai y cai Hagar a'i phlentyn eu gyru i ffordd i'r anialwch, yr hyn nid allai Abraham, er yn ewyllysio, ei wrthsefyll. Gelwir y cyfryw forwyn weithiau yn yr Ysgrythyr yn *wasanaethferch*. Etto, pan y boddlonwyd gwraig y tŷ âg ymddygiad ei llaw-forwyn, fe'i triniwyd hi a'i phlant agos yn yr un modd a'r wraig a'i phlant hithau. Fel y cadwai Joseph, mab Rahel, ddefaid gyda meibion Bilhah a Zilpah, y rhai oeddynt law-forwynion i Rahel a Leah; a'r unig reswm a roddir am fod Jacob yn hoffi Joseph yn fwy na'i feibion ereill, yw, am mai *mab ei henaint* oedd.

Y brodyr hefyd a ddigiasant wrth Joseph, o herwydd ei freuddwyd, am iddo feddwl fod hyny yn arwyddocau ei feistrolaeth ddyfodol ef arnynt. Fel hyn hefyd yr aeth Jacob, gyd â'i ddwy wraig, a'u llaw-forwynion, a'i un mab ar ddeg wrthynt eu hunain, pan yn myned i gyfarfod Esau, rhag ofn na's derbynid ef yn roesawus; ond yr oedd y rhanau ereill o'i deulu, bywydau pa rai nid oeddynt mor werthfawr yn ei olwg, yn myned o'i flaen. Ymddengys, yn wir, bod rhyw radd o wahaniaeth rhwng y ddau fath o briodas a enwid, cyn belled ag y perthyn i'r mamau, er nid i'r plant; canys yr oedd cyfraith gyffredin yn y gwledydd cyd-derfynol â'r tir addawedig, y cai godineb gyda gwraig y briodas fwy arbenig ei gospi â marwolaeth. Ond os nad oedd y wraig dan y fath gytundeb, fe roddai y tywysogion dwyreiniol hi yn aml yn nhŷ eu gordderch-wragedd. Yn hyn y golygaf siamplau Sarai pan yn yr Aipht, a Rebecca yn Gerar; ond ni rydd Llyfr Genesis un engraifft i brofi mai yr un troseddiad ysgeler y cyfrifwyd y pryd hyny gwneuthur godineb â llaw-forwyn y wraig, er y rhoddasid hi mewn priodas i'r gwr. Ar y llaw arall, gorweddai Reuben gyda Bilhah, llaw-forwyn Rahel, ar ol iddi gael ei rhoddi mewn priodas i Jacob (*Gen.* 35. 21.) ac ni ymddengys bod dim cospedigaeth na cherydd cyhoedd yn canlyn y weithred yn ddiattreg, er y "clybu Israel;" ond y mae'r Septuagint yn rhoddi iddi y cerydd hwn, και πονηρον εφανη εναντιον αυτου: hyny yw, "a throseddiad ysgeler oedd hwn yn ei olwg ef." Parodd ymddygiad Reuben yn y mater hwn ofid mawr yn ddiameu i'w dad; canys ni a welwn ddarfod iddo ei gofio hyd ddydd ei farwolaeth. Yn ei anerchiad i'w feibion ar ei wely angeu, efe a ddywedodd wrth y godinebwr hwnw, "Reuben fy nghyntaf fab, tydi oedd fy ngrym, a dechreuad fy nerth, rhagoriaeth braint, a rhagoriaeth cryfder. Ansafadwy oeddit fel dwfr: ni ragori di; canys dringaist wely dy dad: yna yr halogaist ef: fy ngwely a ddringodd." *Gen.* 49. 3, 4. I'r dyben i ochelyd y troseddiad hwn o odineb gyda gwraig y briodas fwy arbenig, nid yn anfynych y gwnaethpwyd troseddiad, o bossibl, ie, yn fwy ysgeler: canys ped ymdeithiai y Patriarch, a'i wraig, yn ngwladwriaethau rhyw dywysog dieithr, ymddengys mai nid arfer anghyffredin oedd ei lofruddio ef, gan fod y wraig wedi hyny yn weddw, ac nid yn wraig; trwy hyn ddichell aruthrol, boddlonwyd, i bob tebygolrwydd, lythyren y gyfraith.

Gwaharddasid llofruddiaeth, yn wir, er amser Noah; ond ni chyrhaeddodd y gyfraith hon, mae'n debygol, i wledydd na phreswylid gan ei hiliogaeth agosaf a mwyaf digyfrwng. Canys pan lled ofnai Abraham gael ei lofruddio yn nheyrnas Abimelech, o achos Sarai ei wraig, y rheswm a roddodd efe,

am ei ofnau oedd, am *nad oedd ofn Duw yn y lle hwnw;* wrth yr hyn y mae i'w ddeall, na chlywsai trigolion y wlad hòno am y gyfraith ddwyfol a roddasid i Moses a Noah yn erbyn llofruddiaeth; neu, o leiaf, na chadwyd mo honi yn ngwlad Abimelech, yn yr hon yr ymdeithiai Abraham yr amser hwnw. Ar yr un pryd, eglur yw, y cawsai godineb gyda Sarai (tra y parhaodd hi yn wraig i Abraham) ei gospi à marwolaeth: ac oddiwrth siampl arall cyffelyb, ni a welwn mai arferedig oedd yr un gyfraith yn nhir yr Aipht. Oddi yma hefyd y rhoddai Abimelech, pan wnaethpwyd ef yn hysbys mai gwr ac nid brawd i Rebecca oedd Isaac, gyhoeddiad ar osteg i'r holl bobl, gan ddywedyd, "Yr hwn a gyffyrddo â'r gwr hwn, neu a'i wraig, a leddir yn farw."

Gan na pherchid gwraig ond yn ol y rhifedi o blant a chwanegasai hi, a'i llaw-forwynion, at y teulu Patriarchaidd, y cam neu yr anghyfiawnder mwyaf a allai hi ei dderbyn, oedd cael ei rhwystro rhag mwynhâu y cyfleusdra cyntaf a boreuaf o ddwyn plant mewn priodas gyfreithlon. Yn unol â hyn, gan fod y ferch yn hollol ym meddiant ei thad, dywedodd Laban wrth Jacob, nad rhaid iddo ef ddim achwyn am gael ei dwyllo â Leah yn lle Rahel, am mai Leah oedd y chwaer hynaf; ac na ddylai hi ddim colli blwyddyn o'i hoedran planta, yr hyn a allai hi ei wneuthur o flaen ei chwaer ieuengaf.

Pan unwaith y symudasid gwraig o deulu y naill Batriarch at un arall, nid oedd modd i'w gyru yn ei hol, heb lawer o drafferth ac anghyfleusdra: heblaw hyn, prynwyd hi mewn gwirionedd, fel y dywedpwyd o'r blaen, i'r dyben i ddwyn plant; ac, yn ganlynol, ar farwolaeth ei gwr cyntaf, a thra y parhaodd hi mewn oedran planta, nid oedd dim amser i'w golli cyn ei chynnysgaeddu â g un arall, allan o'r un teulu ag a'i prynasai hi ar y cyntaf; a chafodd y brawd nesaf i'r gwr cyntaf mewn oed ei osod allan i gymmeryd ei le gyd â'r wraig weddw. *Deut.* 25. 5,—10. *Mat.* 22. 23,—27. Ymddengys hyn yn eglur iawn yn yr hanes a roddir (*Gen.* 38.) mewn perthynas i Tamar, yr hon a briodwyd yn gyntaf i Er, yr hynaf o dri brawd, y rhai oeddynt feibion Judah. Ar ol marwolaeth Er, priodwyd hi i Onan yr ail frawd, ac yn olaf dyweddïwyd hi i Selah y trydydd, pan y byddai ef wedi prifio i fynu i'w lawn gorpholaeth, *adn.* 11. Pan y dygwyddodd hyn, a hithau etto heb ei rhoddi iddo yn weithredol, tybiodd Tamar mai anghyfiawnder o'r fath waethaf a wnaethesid iddi: "Oblegid gweled yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac na roddasid hi yn wraig iddo ef." *adn.* 14. Wrth oedi cyflawniad eu priodas fel hyn, collodd Tamar y cyfleusdra cyntaf o ddwyn plant; ac er mwyn ymddial ar Judah, ei thad yn nghyfraith, hi a wnaeth losgach âg ef yn ddiarwybod iddo. *adn.* 15,—18. Ym mhen tri mis ar ol hyny, pan ddatguddiwyd pechod Tamar, trwy feichiogi o honi, cyfaddefodd Judah mai euog oedd efe ei hun o bechod trymach, trwy oedi cyflawniad y briodas rhwng Tamar a Selah, nag y buasai hithau trwy ei godineb, am yr hyn y gorchymynasai efe o'r blaen ei llosgi hi i farwolaeth. "A Judah a ddywedodd, Cyfiawnach yw hi na myfi; o herwydd na roddais hi i'm mab Selah." *adn.* 24, 26. Achosodd siomedigaeth o'r un fath farwolaeth ei hail wr Onan, yr hwn, y mae 'n debygol, a nacâodd gael plant o honi, gan dybied, fe allai, bod Tamar eisoes yn feichiog o Er, ei frawd hynaf.

Y mae engraifft arall o gyffredinolrwydd y tybiad, mai dyledswydd anhebgorol y gwragedd oedd

dwyn plant, yn ymddygiad merched Lot (*Gen.* 19. 31.) y rhai a wnaethant losgach â'u tad, oddiwrth yr annogiad a enwais; ac ni fwriwyd arnynt ddim bai na gwaradwydd, pan y gwnaethpwyd eu dichell yn amlwg. Fe ddywed gwr dysgedig a hyddysg yn yr ieithoedd dwyreiniol, fod enw y naill fab, hyny yw, Moab, yn arwyddocâu, "gan fy nhad;" ac mai ystyr y llall, sef Ammon, neu Ben-ammi, yw, "mab fy nghâr agosaf;" oddiwrth yr hyn enwau, eglur yw, mai eu dyben oedd, ynnill rhyw anrhydedd, ac nid dwyn gwarth a gwaradwydd arnynt eu hunain a'u plant. Heblaw hyn, fe ymgynghorodd y ddwy ferch yn ystyriol i ddwyn eu bwriad i ben, gan roddi megys rheswm am eu hymddygiad, "fod eu tad wedi heneiddio; ac nad oedd gwr yn y wlad i ddyfod atynt hwy, wrth ddefod yr holl ddaear." Ammhossibl, gan hyny, yw i ni feddwl mai anlladrwydd, neu anallu i reoli eu chwantau, oedd yr achos o'r weithred ddrwg a wnaethant.

Nid allaf ddibenu y sylwadau hyn ar y Priodasau Patriarchaidd heb grybwyll, mai, er yr ymddengys rhai o'u harferion yn y rhan hon mor anghynnefin, ac fe allai yn feius, yn ol eu trefniadau eu hunain; etto, rhaid i mi gofio, na chyhoeddwyd unrhyw gyfraith bendant o ddatguddiad dwyfol, hyd oni roddwyd y deng air deddf i blant yr Israel oddiar fynydd Sinai, oddieithr gwaharddiad llofruddiaeth yn amser Noah, a chyfammod yr enwaediad yn amser Abraham. Addasodd y Patrieirch, gan hyny, eu cyfreithiau i'w cyflyrau a'u sefyllfaoedd priodol eu hunain.

BANWY.

ALLAN O HEN YSGRIF-LYFR.

FE ddywed y celfyddgar Dr. Barrow, ewythr ac athraw y dysgedicaf Syr Isaac Newton, na byddai ar y sawl a garai lyfr fyth eisieu cyfaill ffyddlon, cynghorwr iachusol, na chydymaith llawen. Wrth fyfyrio, wrth ddarllen, ac wrth ystyried, y geill dyn ei ddyddanu ei hun yn ddiniweid, a'i ddifyru ei hun yn bleserus, ym mhob ffawd ac anffawd, yn gystal ag ym mhob ardymher. Ac o hyny dywed y Bardd—

O bydd llon hinon ddydd ha',—neu wybren
Yn o brudd y gaua',
Y cyfaill goreu, cofia,
A lleufer dyn, yw llyfr da.

Y PARCHEDIG E. EVANS,
neu 'r PRYDYDD HIR.

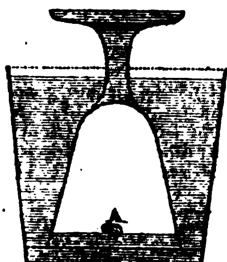
DARLITH AR AWYROLAETH.

A draddodwyd yn Nghymdeithas Cymreigyddion Caerludd, Nos Iau, Hydref 7fed, 1830.—*Gan Mr.* GRIFFITH DAVIES.

MR. LLYWYDD—Erfyniaf goffa i chwi mai blwyddyn i heno y cefais yr anrhydedd o draddodi Darlith ar Fordwyaeth yn y Gymdeithas hon, a hanner blwyddyn i heno y dywedais ychydig drachefn yn eich clywedigaeth ar Ddaearyddiaeth: ac am fy mod yn y Darlithiau hyny wedi ymdrechu denu eich sylw at rai o brif nodweddau Môr a Thir, meddyliais, wrth ystyried pa destun a ddewiswn i ddywedyd ychydig arno heno, fod cyssondeb yn gofyn i mi ddwyn eich sylw ar yr ELFEN AWYRAIDD; ei ansoddau, ei effeithiau, a'i ddefnyddioldeb.

Wrth y gair AWYR yr wyf yn meddwl yr Elfen yn yr hon yr ydym yn anadlu, a'i hystyried mewn tawelwch neu lonyddwch, canys os mewn rhediad yr ystyrir, yna gelwir hi yn Awel, Gwynt, &c. Mae yn amlwg gan hyny nad yw yr Awyr fel y cyfryw yn wrthddrych yr un o'n synwyrau corphorol, oblegid nis gallwn ei weled, ei arogli, na'i archwaethu; ac, fel Awyr, mewn llonyddwch, ni allwn ei glywed na'i deimlo chwaith. O ganlyniad, gwelwn fod cysodiad iaith yn gorphwys ar y dybiaeth nad oes awyr yn bod, neu o leiaf nad yw yn elfen sylweddol; canys dywedwn am lestr ei fod yn wag, a soniwn am wagle, &c. megis pe na byddai un math o sylwedd ynddynt; onid yw, gan hyny, yn bryd i ni ymofyn, pa sail sydd genym i gredu fod y fath Elfen yn ein hamgylchu? ac os oes, i chwilio pa fath ydyw, ac olrhain ei hansoddau, ei heffeithiau, a'i defnyddioldeb.

Er profi bodoliaeth sylweddol yr Elfen Awyraidd, cymmerwn ddau Wydryn o wahanol faintioli, a thywalltwn ynghylch hanner llonaid y mwyaf o ddwfr, a rhodd-

wn ddarn o ysgawn, A, megys twythrisg (*cork*) neu bapyr gwyn ar ei wyneb; ac yna gosodwn y gwydryn bychan, â'i enau yn isaf, yn y dwfr, fel y byddo ei ymylau yn amgylchu yr ysgawn, ac yn cyd-gyffwrdd â'r dwfr o bob ochr. Os gostyngwn y gwydryn bychan yn arafaidd, gwelwn yr ysgawn yn gostwng ar yr un pryd, ac yn ymddangos fel pe byddai yn suddo. Ond os craffwn yn fanylach, gwelwn, wrth gyfodiad y dwfr yn y gwydryn mwyaf, nad yw y dwfr yn cyfodi ond ychydig yn y llall, a bod yr ysgawn A, yn parhau ar wyneb y dwfr dan y gwydryn lleiaf, ac o ganlyniad fod rhywbeth yn y gwydryn hwnw yn rhwystro i'r dwfr, yn ol ei elfen, gyfodi ynddo i'r un uchder ag y cyfoda yn y gwydryn mwyaf: ond pe torid twll yn ngwaelod y gwydryn lleiaf, fel y gallai yr Awyr sydd ynddo ddiangc, yna cyfodai y dwfr o'i fewn i'r un uchder a'r dwfr yn y gwydryn mwyaf. Gwelwn trwy y prawf hwn fod yr Awyr yn sylwedd corphorol, am ei fod yn rhwystro sylwedd arall i ddyfod i'r un lle nes yr elo ymaith; gwelwn hefyd, mewn bychanrith, y modd y gall dyn fyned o fewn llestr â'i wyneb yn isaf i eigion y môr heb wlychu ei ddillad.

Gellir profi yn mhellach, fod Awyr yn sylwedd corphorol, trwy ddangos yr attaliad a achosa i symud llenau trwyddo, a'r modd y mae hefyd yn attal cyrph i darawo eu gilydd, megys y gwelwch trwy yr offeryn sydd yn fy llaw, a enwir *Morthwyl Dwfr*, yn yr hwn y syrth dwfr ar waelod piben wydr gyda thwrf cyffelyb i dwrf morthwyl ar einion, o herwydd nad oes Awyr rhwng y dwfr a'r gwaelod i raddoli y tarawiad.

Wedi profi bod yr Awyr yn sylwedd corphorol, sylwaf y gellir dosparthu y gwahanol wrthddrychau ynt yn ein hamgylchu yn ddau fath; y naill yn fferedig, a'r llall yn rhedegol: a bod pob corph o'r fath gyntaf a'i ronynau yn cydlynu, fel na ellir yn hawdd eu gwahanu, ac na all un corph arall gael ei ddwyn i'r lle y mae, heb i'r cyfan gael ei symud ymaith; a bod cyrph neu elfenau o'r ail fath, a'u gronynau heb ond ychydig gydlyniad rhyngddynt, yn rhedeg heibio eu gilydd gyd â'r fath rwyddineb, fel y mae y cyffyrddiad lleiaf yn peri iddynt gilio, a rhoddi lle i unrhyw gorph arall fyned trwyddynt. Prin y meddyliwn fod yn angenrheidiol i mi ddywedyd fod Awyr yn elfen o'r fath olaf, canys gwyddom oll trwy brofiad fod ei ronynau yn rhedeg o'r naill du, gyd â'r fath rwyddineb, fel nas gellir braidd ei deimlo wrth redeg trwyddo.

Pa un a oes gwahaniaeth rhwng sylwedd cyrph o'r naill fath, a sylwedd elfenau o'r fath arall, nis gwyddom, oblegid adnabyddus i ni oll fod modd toddi y cyrph caletaf megys haiarn, pres, arian, ac aur; ac mae hefyd fodd i fferu pob un o'r elfenau rhedegol adnabyddus i ni, oddieithr yr elfen Awyraidd, yr hon nis gallwyd hyd yma ddyfeisio modd i'w rhewi. Ond heb fanylu ar hyn, cymmeraf yn ganiatâol fod gwahaniaeth rhwng y ddau fath o gyrph yn eu cyflwr cyffredin, ac y gellir nodi yr Elfenau rhedegol yn ein hiaith ni, trwy y gair *Awon* (*Fluids*). Os cymmerwn, gan hyny, fel ansawdd nodweddol yr Elfenau a gynnwysir dan y gair *Awon*, rwyddineb eu gronynau i lithro heibio eu gilydd, gwelwn fod yr effeithiau canlynol yn briodol iddynt oll:—

Yn gyntaf, Nis gall un o honynt orphwys oddieithr fod ei gwyneb yn llywelawl, hyny yw, yn gyfochrog â gwyneb y ddaear.

Yn ail, Os gosodir unrhyw gorph yn un o'r Elfenau rhedegol, bydd pwys y cyfryw elfen yn effeithio ar bob modfedd ysgwar, *o bob tu* iddo, fel gwasgiad cyfartal â phwys colofn o'r un elfen o fodfedd ysgwar, ac o'r un hyd ag ydyw dyfnder y man y saif.

Er amlygu gwirionedd yr honiad hwn, cyfeiriaf eich sylw at Gistaid o ddwfr;

canys yr hyn sydd wir am ddwfr, fel effeithiau pwys a rhediad, sydd felly hefyd am awon ereill. Os tybiwn fod y dwfr yn y gist A B C D, yn cael ei wahanu yn gaenenau megys dalenau llyfr, amlwg yw fod pwys y gaenen uchaf yn gorphwys ar yr ail, a phwys yr uchaf a'r nesaf ati yn gorphwys ar y drydedd, ac felly yn chwanegu o gaenen i gaenen o'r gwyneb hyd y gwaelod; ac o ganlyniad fod ar bob mod-

fedd ysgwar o unrhyw gaenen E F, bwys colofn o ddwfr o fodfedd ysgwar, ac o'r un hŷd ag sydd rhwng y gwyneb A D a'r gaenen E F; ac os ystyriwn y gaenen E F, fel gwaelod i'r rhan sydd oddi arni, a'i bod hefyd yn cael ei chynnal rhag suddo gan attaliad y dwfr sydd dani, amlwg yw fod y pwys oddi arnodd, a'r attaliad oddi tanodd, yn gydradd â'u gilydd; ac o ganlyniad fod gwasgiad i *lawr ac i fynu* ar bob modfedd ysgwar o'r gaenen E F, cyfartal â phwys colofn o fodfedd ysgwar, o'r un hŷd ag ydyw trwch y dwfr oddi arni. Ac os ystyriwn natur gwasgiad, ar yr hyn a all gilio o'r neilldu, gallwn weled hefyd fod y gwasgiad ochrog yn gydradd â'r gwasgiad syth. Ond er profi hyn ym mhellach, tybiwn fod mortais lefn o fodfedd ysgwar yn cael ei thori yn yr ochr D C, a'i chanol gyferbyn â'r gaenen E F, a thopyn llyfn, cymmesur â'r fortais, yn cael ei osod ynddi fel y llanwai hi yn ddiddos, ond heb fod yn dŷn; yna profem fod yr un egni yn angenrheidiol i attal y dwfr rhag gwthio y topyn allan, ag a fyddai yn ofynol i gynnal colofn o ddwfr o fodfedd ysgwar, ac o'r un hŷd ag ydyw dyfnder canol y fortais o wyneb y dwfr: ac am fod yn amlwg nad yw y gwthiad hwn na mwy na llai na'r gwasgiad ochrog sydd ar bob modfedd ysgwar o'r gaenen E F, a'i hystyried yn fodfedd o drwch rhwng yr ochr A B a'r ochr D C, a'n bod eisoes wedi profi fod y gwasgiad syth yn gyfartal â phwys y cyffelyb golofn, y canlyniad yw, fod pwys y dwfr mewn unrhyw ddyfnder yn effeithio yn y modd y dywedais yn yr honiad blaenorol.

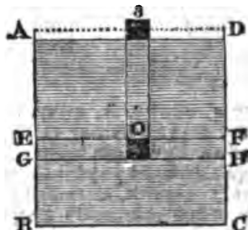
Oddiwrth yr hyn a ddywedwyd, gwelwn fod *pwys Elfen redegol yn effeithio yn gydradd bob ffordd yn yr un dyfnder, ac yn chwanegu hefyd po ddyfnaf yr elom.**

Yn yr ymresymiad blaenorol, sylwch ein bod yn cymmeryd yn ganiatâol nad oes ond pwys y dwfr yn unig yn effeithio; ond pe dychymygem fod unrhyw bwys ar y gwyneb A D, gallem ystyried y cyfryw bwys fel chwanegiad o ddwfr yn cael ei roddi yn y Gist, wedi codi ei hochrau yn uwch, ac yna gwelem y byddai y gwasgiad ar unrhyw gorph a osodid ar y gaenen E F, er hyny yn parhâu *yn gydradd bob ffordd*, er y byddai y cyfryw wasgiad yn fwy na phe buasai heb un math o bwys yn gorphwys ar y gwyneb A D.

Oddiwrth hyn, os addefwch fod pwys mewn Awyr, gwelwch *fod unrhyw gorph a osodir mewn dwfr, nid yn unig bwys y golofn ddwfr sydd yn gorphwys arno, ond hefyd bwys y golofn o'r Awyrgylch* (Atmosphere) *sydd yn gorphwys ar ei phen uchaf.*

Yn drydydd, Os gosodir unrhyw gorph yn un o'r Elfenau rhedegol, gorphwys yn llonydd os bydd yn gydbwys â llonaid ei le o honi; sudda os bydd yn drymach; ac esgyn os bydd yn ysgafnach na llonaid ei le o'r cyfryw elfen.

Gwyddoch oll trwy brofion beunyddiol fod y pethau hyn yn wir; ond nis gallaf lai na meddwl y bydd olrhain y modd y mae yr effeithiau yma yn tarddu, yn rhwyddhâu y ffordd i chwi amgyffred yr hyn a ganlyn. I'r diben yma cyfeiriaf eich sylw eilwaith at Gistaid o ddwfr A B C D, yn yr

hon tybiwn fod y corph O yn cael ei osod rhwng y ddwy gaenen E F ac G H; yn yr amgylchiad hwn, gwelwch oddiwrth yr hyn a ddywedwyd, fod ar yr ochr uchaf bwys colofn o ddwfr o'r un ffurfder a'r corph O, ac o'r hŷd D F, a bod ar yr ochr isaf iddo wasgiad cyfartal â phwys cyffelyb golofn o'r hŷd D H; ac o ganlyniad, os bydd y corph O yn gydbwys â llonaid ei le o ddwfr, fod y gwasgiad oddi isod yn gyfartal â phwys y corph O, a'r dwfr sydd arno hefyd, ac nad oes, gan hyny, un egni yn peri iddo suddo nac esgyn. Ond os bydd y corph O yn drymach na llonaid ei le o ddwfr, rhaid fod mwy o bwys ar y gaenen G H, odditan O, nag ar un rhan arall o honi, ac o ganlyniad y cilia y rhan hono i lawr, gan godi y rhanau amgylchol i fynu; ac os bydd y corph O yn ysgafnach na llonaid ei le o ddwfr, rhaid fod pwys y dwfr, a'r corph ynghyd, ar y gaenen G H, odditan O, yn llai na phwys y dwfr ar y rhanau amgylchol, ac o ganlyniad y llithra y rhanau hyny i lawr, gan godi y corph O i fynu i S, nes byddo rhan o hono o'r dwfr, a phwys y corph O (yn awr S) a'r golofn sydd dano ynghyd, ar y gaenen G H, neu unrhyw gaenen arall odditan S, yn gyfartal â'r hyn ydyw pwys y dwfr ar bob rhan arall o'r un gaenen.

Gan hyny, gwelwch fod *cydbwysiad ar bob rhan o'r un gaenen lywelawl yn anhepgorol er llonyddwch Elfen redegol, pa sylwedd bynag a ffurfia yr hyn sydd yn gorphwys arni.*

Er arwain eich meddyliau at yr Elfen Awyraidd, oddiwrth yr hyn a ddywedais am ddwfr, tybiwn ym mhellach fod llestr bychan ysgwar o wydr teneu, a phiben fain hir yn gyssylltiedig â thwll yn ei gauad, yn

---

* Sylwed y darllenydd yn fanwl ar yr hyn sydd mewn llythyrenau Italaidd yn y tudalen hwn.

cael ei osod ar wyneb y Gistaid ddwfr a soniasom am dani, a bod dwfr yn cael ei dywallt trwy y biben i'r llestr, o ychydig i ychydig nes ei lenwi, ac y suddai yn raddol i eigion y dwfr yn y gist; yn yr amgylchiad yma, mae yn amlwg, oddiwrth yr hyn a ddywedais, y byddai y dwfr yn y gist, oddi allan i'r llestr, yn gwasgu fwy-fwy ar bob rhan o'i arwynebiad; ond er hyny byddai attaliad y dwfr o'i fewn yn cyferbynu y cyfryw wasgiad fel nad effeithiai mewn un gradd ar ei ochrau gwelniaid, ac ni byddai chwaith ond ychydig attalfa i'w symud i fynu neu i lawr trwy afael yn y biben oddi uchod. *Ond pe gallem dynu ymaith y dwfr o hono, gwasgai y dwfr allanol y llestr yn chwilfriw; a phe gollyngem y dwfr o'r gist oddi amgylch, gan ddal gafael yn y biben i gadw y llestr yn llonydd, gwnai y dwfr o'i fewn ei falurio yn yr un modd.*

Os ystyriwch yr hyn a ddywedais am lestr mewn dwfr, ar yr hwn nis dychymygech fod na phwys na gwasgiad yn effeithio, heb symud ymaith y dwfr oddifewn, neu oddi allan iddo, gwelwch yr anhawsder i ddirnad pwys a gwasgiad Awyr ar gyrph ynddo yntau, heb symud ymaith ryw gyfran o hono, modd y gallom trwy hyny ddifa eu cyfartalwch; a bod yr anhawsder yma yn llawer mwy mewn Awyr, yn yr hwn yr ydym yn ymsymud ac yn anadlu, nag ydyw mewn dwfr, yr hwn a allwn ei olrhain oddifewn ac oddi allan; ac nad hawdd yw symud ymaith yr Awyr o un lle, am ei fod yn ein hamgylchu bob amser, yn llenwi pob llestr a gyfrifwn yn wag, ac hefyd bob gwegni yn y cyrph o'n hamgylch, ac yn nghysodiad ein cyrph ein hunain yr un modd. I'r diben i symud yr anhawsder hyn, defnyddir Sugn-beiriannau o amrywiol fath, un o'r rhai sydd o'r ffurfiad a amlygir trwy y darlun canlynol:—

Yn hwn y mae M N yn arwyddo ystyllen, a thaflen o bres wastadlefn arni: A, yn dangos Sugnai (*Pump*) wedi ei gydio wrthi, ac iddo Esgid C, i gael ei chodi a'i gostwng gyd â'r Rhoden B, a phiben ddwy-gainge yn myned o waelod y Sugnai, un gainge yn arwain i'r ochr uchaf, a Throellen (*Screw*) o fewn ei genau *r*, a'r llall yn rhedeg o'r naill du, a Thwsel (*Top or Cock*) *s*, i gau neu agor ei genau pryd y mynir. D, yn arwyddo Gwagell* (*Receiver*) âg ymylau gwastad iddi, fel y cyffyrddont o amgylch â'r daflen bres sydd ar y bwrdd M N; ac er rhwystro i'r Awyr redeg rhwng y bwrdd a'r Wagell, rhoddir ychydig o saim tan ei hymylau. Wedi gwneuthur y parotoad hwn, a chau y Twsel *s*, dechreuir sugno ymaith yr Awyr o'r Wagell D, trwy godi y Rhoden B. Yna fel y mae yr Awyr yn cael ei godi gan yr Esgid C, a gwegni yn cael ei wneuthur dani, rheda yr Awyr o'r Wagell D, trwy y biben *r t*, gan godi y tafod neu gafell (*valve*) *t*; ac wrth wthio y Rhoden B i lawr drachefn, mae y gafell *t* yn cau, a'r gafell *o* yn cael ei hagor gan yr Awyr sydd rhwng *t* ac C. Trwy barhau i godi a gostwng yr Esgid yn y modd yma, sugnir yr Awyr, o'r bron yn llwyr, odditan y Wagell D; a gollyngir ef yn ol iddi trwy agor y Twsel *s*.

Y peth cyntaf a brofwn trwy gymmorth y peiriant hwn yw, fod pwys neu syrthiant mewn Awyr; neu, mewn geiriau ereill, fod Attyniad (*Attraction*) y ddaear yn effeithio ar ei ronynau, yr un modd ag y gwna ar bob sylwedd arall. I'r diben yma, wele Gostrelan gron fel pelen, a phiben bres wedi ei chydio wrthi, a throellen ar ei genau, a thwsel yn ei gwddf. Yn awr pwyswn y gostrelan âg awyr ynddi, neu, yn ol ein dull cyffredin o siarad, a hi yn wag. Yna troellwn enau y biben wrth enau piben y peiriant, a sugnwn yr awyr o'r gostrelan; ac wedi gwneuthur hyn, cauwn y twsel sydd yn ngwddf y biben, fel na redo yr awyr i'r gostrelan yn ol, a datdroellwn hi oddiwrth y Sugnai, gan ei phwyso drachefn, a gwelwch nad yw gan drymed ag oedd o'r blaen, o ddiffyg pwys yr awyr a sugnwyd o honi: ond wedi gollwng yr awyr iddi yn ol, gwelwch fod ei phwys yr un ag oedd ar y cyntaf.

Pe byddai amser yn caniatâu, a chenym beiriannau diwall, gallem, drwy fesur ganiad y gostrelan, a nodi pwys ei llonaid o awyr, gasglu fod troedfedd gub (*cubical foot*) o awyr ynghylch chwe phummed ran o *owns*; ac am y gwyddom fod yr un mesur o ddwfr yn fil o *ownsau*, casglwn fod unrhyw fesur o ddwfr dros wyth gant trymach na'r un mesur o Awyr; a bod mesur o'r aw a elwir Arian-byw, yr hwn sydd agos bedair-ar-ddeg trymach na'r un mesur o ddwfr, ynghylch un-mil-ar-ddeg trymach na'r un mesur o awyr.

Oddiwrth y prawf hwn, gwelwn hefyd fod yr un achos yn peri i Awyrenau (*Balloons*) a chymylau nofio yn yr awyr ag sydd

* Llestr o wydr, tebyg i gwch gwenyn. Mae rhai o'r llestri yma yn hirion, ac ereill yn benagored, a chauadau arnynt.

yn peri i gyrph ysgafnach na llonaid eu lle o ddwfr nofio yn yr elfen hòno; ac yn peri i gerig, pres, haiarn, plwm, &c. nofio mewn arian-byw.

Yn ail, Wedi profi fod Pwysau mewn awyr, gellwch gasglu, oddiwrth yr hyn a ddywedais am awyr yn gyffredinol, fod ar bob rhan o wyneb y ddaear bwys colofn o'r awyrgylch, yn cyrhaedd o'r ddaear i'r pen uchaf iddo, pa fesur bynag yw ei drwch. Er dangos hyn, gosodwn Wagell ar fwrdd y Peiriant, a sugnwn yr awyr o honi, a chwi a welwch ei bod yn cael ei chydio yn ddiysgog wrth y bwrdd gan bwys y golofn o'r awyrgylch sydd yn gorphwys arni, ac heb awyr o'i mewn i'w gyferbynu. Ond trwy ollwng yr awyr i'r Wagell yn ol, gwelwch y gellir ei symud gyd â'r egniad lleiaf.

Yn drydydd, Er dangos etto yn amlycach, mai pwys yr awyr oddi uchod, ac nid rhyw effaith ddirgelaidd a briodolir i sugniad, sydd yn dal y Wagell wrth fwrdd y Sugnai, gosodwn Wagell fechan o fewn y llall, gan ei chrogi â bach wrth flaen gwialen lefn wedi ei gosod yn dèn mewn torch o ledr trwy gauad y Wagell fwyaf; a sugnwn yr awyr ymaith megys o'r blaen: yna gwelwch fod y Wagell allanol yn cael ei chydio wrth y bwrdd, a'r Wagell fechan yn honglan wrth y bach ar flaen y wialen. Yn nesaf, pwyswn ar ben y wialen, modd y gostyngom y Wagell fechan i lawr nes y byddo ei hymylau yn gorphwys ar y bwrdd dan y Wagell arall, ac o'r naill du i biben y Sugnai: ac yna gollyngwn yr awyr yn ol i'r Wagell allanol, a chwi a welwch fod hòno yn cael ei rhyddhau megys o'r blaen, a bod yr awyr a ollyngasom iddi, heb gael lle i redeg dan ymylau y Wagell fechan, yn ei gwasgu hithau wrth y bwrdd. O ganlyniad, amlwg yw, nad yr hyn a feddylir wrth y gair *sugniad* sydd yn ei dal wrth y bwrdd, ond yn hytrach pwys yr awyr oddi arnodd heb awyr oddimewn i ateb iddo.

Yn bedwerydd, Cymmeraf lestraid o'r aw a elwir Arian-byw, a phiben wydr ynghylch llathen o hŷd, ac un pen iddi yn gauad a'r llall yn agored; llanwaf y biben o'r aw, a rhoddaf fy mys ar ei genau, gan ei throi â'i gwyneb yn isaf, a gosod ei blaen yn yr aw o fewn y llestr: yna, er symud fy mys odditan enau y biben, gwelwch nad yw yr aw sydd ynddi yn gostwng ond ychydig fodfeddau, gan lonyddu, a'i wyneb ynghylch naw neu ddeg modfedd ar hugain yn uwch na gwyneb yr aw o fewn y llestr. Yr achos yw, fod pwys yr awyrgylch yn gorphwys ar wyneb yr aw yn y llestr o amgylch y biben, a bod pen cauad y biben, yr hon a gynnelir gan y llaw sydd yn gafael ynddi, yn rhwystro iddo bwyso ar yr aw sydd o'i mewn.

Er amlygu hyn yn mhellach, wele ddarlun, lle y gwelwch enau y biben yn terfynu yn y gaenen G H, ar yr hon y mae pwys yr aw sydd ynddi yn gorphwys; a phwys y biben ei hun, a'r golofn o awyrgylch sydd ar ei phen, yn cael eu cynnal gan y llaw sydd yn gafael yn y pen E. Yn yr amgylchiad yma, ni's gall fod y llaw, na'r biben, yr hon sydd yn ben agored, yn un math o gynnaliaeth i'r aw sydd ynddi; ac o ganlyniad, rhaid ei fod yn hollol orphwys ar y gaenen G H. Onid yw gan hyny yn amlwg, oddiwrth yr hyn a ddywedais eisoes, na lonyddai yr aw o fewn y llestr heb fod pwys ar bob rhan o'r gaenen G H, cyfartal a'r hyn sydd ar y rhan o dan y biben? Ac os felly, rhaid fod pwys yr awyrgylch yn gydradd â phwys colofn o arian-byw, ynghylch naw neu ddeg modfedd ar hugain o uchder; yr hon, fel y gallwn brofi trwy ei phwyso, sydd ynghylch pymtheg pwys ar bob modfedd ysgwar.

Er profi ym mhellach mai pwys yr Awyr ar yr arian-byw yn y llestr, ac nad rhyw *wrthwynebiad gwegni mewn Anian*, yw yr achos fod yr aw o fewn y biben yn sefyll yn yr uchder y gwelwch, gallwn ddangos, os na ostyngai un gradd mewn piben ferach na'r uchder y mae yn sefyll, ac mewn pibenau hŵy a ffurfach na lonyddai nes gostwng i'r un uchder, pa wegni bynag a adawai uwch ei ben.

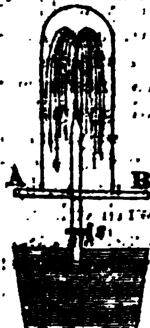
Pe byddai ein Gwagell yn ddigon defnyddiol i osod y llestr a'r biben dani, ac i ni allu sugno ymaith yr awyr yn llwyr, fel na phwysai ar wyneb yr aw o fewn y llestr, gwelem y gostyngai yr aw yn y biben yn wastad â gwyneb yr aw o fewn y llestr.

Pe cadwem y biben yn y llestr am nifer o ddyddiau, gwelem y byddai yr arian-byw yn codi ac yn gostwng rai modfeddau, ac o ganlyniad, penderfynem fod pwys yr Awyr yn gyfnewidiol. Pan fyddo yr arian-byw yn codi rhaid fod yr Awyr yn trymhâu, ac yn peri i'r cymylau, y rhai ydynt yn nofio ynddo, esgyn; ac, fel canlyniad, sychder yn dilyn. Ond pan fyddo yr arian-byw yn gostwng yn y biben, rhaid fod yr awyr yn ysgafnhau, a'r cymylau yn iselhau, a gwlaw yn dilyn. Oddiwrth hyn, heb fanylu, gwelwch amcan yr offeryn a elwir Hin-nodydd (*Barometer*) er danges tywydd. Gwelwch hefyd y camgymeriad o ddywedyd fod yr Awyr yn drwm ar dywydd mwygl, pryd y mae mewn gwirionedd yn ysgafnach nag ar amserau ereill.

Yn bummed, Cymmerwn lestraid o ddwfr, wedi ei liwio, fel y gwelwch ef yn amlycach mewn gwydr, a llanwn biben o hono, megys y gwnaethom o'r blaen â'r arian-byw, gan ei throi yr un modd â'i genau yn isaf i'r dwfr sydd yn y llestr. Gwelwch yn awr, nad yw y dwfr o fewn y biben yn gostwng un gradd, am fod pwys yr Awyr ar wyneb y dwfr, yn y llestr o'i hamgylch, yn fwy na phwys y dwfr o'i mewn, ac mewn rhan yn cynnal yr Awyr sydd yn gorphwys ar ben y biben yn gystal a'r dwfr sydd ynddi: ac os ystyriwn fod arian-byw yn agos i bedair-ar-ddeg trymach na dwfr, a bod pwys yr Awyr, fel y profwyd eisoes, yn ddigon i gynal colofn o arian-byw dros naw modfedd ar hugain o uchder, gwelwn y cynnaliai yr Awyr bibenaid o ddwfr bedair gwaith ar ddeg naw modfedd ar hugain, yr hyn sydd ychydig dros un llath ar ddeg. Os torwn dwll ym mhen uchaf y biben, modd y byddo i bwys yr Awyr oddiuchod orphwys ar y dwfr yn y biben, gwelwch ei fod yn ddioed yn syrthio o honi.

Gwelwn, oddiwrth y prawf hwn, nad yr hyn a feddylir wrth y gair *Sugniad* sydd yn peri i'r dwfr esgyn dan yr Esgid mewn Sugnai; ond yn hytrach pwys yr Awyr-gylch ar wyneb y dwfr sydd o'i amgylch. Nid yw yr Esgid yn gwneuthur dim mwy na chodi y dwfr sydd arni, a chynnal yr Awyr oddi uchod rhag pwyso ar yr hyn sydd tani.

Yn chweched, Er dangos etto yr un peth, cymmerwn fath o fwrdd crwn o bres, A B, a phiben, C D yn myned trwy ei ganol; a throell-en ar un pen D iddi, a thwsel a, rhyngddi a'r bwrdd. Troellwn y biben wrth biben y Sugnai; fel y cynnalir y bwrdd yn sad; a gosodwn Wagell E, ar y bwrdd, gan sugno yr Awyr o honi trwy y biben C D. Yna cauwn y twsel a, datodwn y biben oddiwrth y Sugnai, a gosodwn ei phen isaf mewn llestraid o ddwfr, a gwelwch fod y dwfr o'r llestr yn pistillio i fynu trwy y biben i'r Wagell, am fod pwys yr awyr ar wyneb y dwfr o fewn y llestr, ac heb bwys Awyr ar ben y biben, yr hon sydd yn cael ei gorchuddio gan y Wagell sydd am dani.

Er amgyffred etto yn well, yr achos y mae y dwfr yn pistillio i fynu trwy y biben, gan bwys yr Awyr ar wyneb y dwfr o'i hamgylch, tybiwch ein bod yn gosod mewn cistaid o ddwfr lestr hir, a phiben yn myned trwy ei waelod, yna gwelem y dwfr yn pistillio i'r llestr yn yr un modd, gan bwys y dwfr o'i amgylch, yn enwedig os byddai blaen y biben o'r tu fewn i'r llestr yn feinach nag un rhan arall o honi.

Yn seithfed, Er dangos ym mhellach yr un peth, cymmerwn Wagell heb agored, a darn o chwysigen wedi ei chylymu yn gauad iddi, a gosodwn hi ar fwrdd y Peirlant, gan sugno yr Awyr o honi. Yna gwelwch fel y mae yr Awyr yn cael ei sugno o'r Wagell, fod y cauad croen yn pantio yn ei ganol, gan dynhau fwy-fwy, nes ydyw o'r diwedd yn rhwygo gyda thwrf fel ergyd.

Yn wythfed, Cymmerwn gwpan fechan o bren, a thopyn o bren sych caled yn ei gwaelod. Rhoddwn arian-byw ynddi, yr hyn a welwch ei bod yn ei ddal yn ddiddos. Ond gosodwn hi fel cauad ar Wagell agored, ar dorch o ledr gwlyb, fel na sedo yr Awyr rhyngddi a genau y Wagell. Yna sugnwn yr Awyr o'r Wagell oddiitan waelod y gwpan, a chwi a welwch fod yr arian-byw yn rhedeg fel lluwch trwy chwysdyllau (*pores*) y topyn gan bwys yr Awyr ar wyneb yr aw yn y gwpan.

(I'w gorphen yn y nesaf.)

Y GRAWYS.

Er mor wahanol yw barnau y dysgedig ynghylch yr amser, ym mha un y cafodd y tymhor hwn o ddeugain niwrnod gyntaf ei neillduo gan Lywodraethwyr ein Heglwys, i'r diben o barotôi ei haelodau, trwy gymmedroldeb ac edifeirwch, gyferbyn âg uchel-wyl y Pasg; os fod, rhai, ar awdurdod yr hen Esgob Irenæus, cyfaill Polycarp, yr hwn a adwaenai St. Ioan, ac ereill o'r apostolion, yn dywedyd ei fod wedi parhâu er y ganrif gyntaf, tra y mae ereill yn haeru nad yw bossibl i ni gasglu hyn oddiwrth yr hanes a roddir i ni yn ngwaith Eusebius. Y mae yn eglur i bawb nad yw yr ansicrwydd hwn yn gwneuthur unrhyw wahaniaeth yn ein dyledswydd ni; eithr heb wybod dim am yr amser, ym mha un y cafodd ei ordeinio, dylai gwybodaeth o'r dibenion, i ba rai y neillduwyd tymhor mor nodedig, fod yn ddigon i beri ynom yn y dyddiau

hyn ymegniad diysgog i'w gadw mewn modd mwy difrifol a sanctaidd na chyffredin. Canys yn gymmaint a bod adgyfodiad Mab Duw oddiwrth y meirw yn amgylchiad mor ryfeddol, a'i bod etto yn fwy rhyfeddol iddo ymostwng i angeu gwaradwyddus y groes, er mwyn creaduriaid mor annheilwng a nyni—iddo gymmeryd arno y natur ddynol i'r unig ddiben hyn, a thraddodi ei holl ymadroddion, a chyflawni ei wyrthiau i gyd, i arwain ei wrandawyr i ddyfal ystyried achlysur mor hynod, y mae yn ddyledswydd anhepgorol ar bawb i gadw rhyw amser neillduol, bob blwyddyn o leiaf, mewn coffadwriaeth o hyn, gyda llawenydd a diolchgarwch diffuant, am y cymmod a wnaethpwyd rhyngom ni â Duw, a'r "gobaith bywiol, i ba un y cawsom ein had-genhedlu, trwy adgyfodiad Crist oddiwrth y meirw, i etifeddiaeth anllygredig, a dihalogedig, a diddiflanedig, yn nghadw yn y nefoedd." Eithr os chwennychwn gadw yr wyl hon mewn modd cyfatebol i'w phwys, dylem barotôi ein hunain ym mlaenllaw, gyda difrifoldeb mwy na chyffredin, at orchwyl mor uchel, dylem neillduo rhyw amser pennodol i'w rhagflaenu, i'r diben o gyffesu ein pechodau o flaen Duw, i ofidio o herwydd eu rhif, ac i erfyn yn ostyngedig am faddeuant o honynt, fel y gallem ei threulio gyda syniadau mwy dwys a bywiog ynghylch trugareddau Duw yn Nghrist Iesu; ac fel y gallem amgyffred yn well "gyd â'r holl saint, beth yw lled ac hŷd, uchder a dyfnder, cariad anfeidrol ein Prynwr," ac yn ganlynol ymroddi ein hunain yn fwy hollol a defosiynol at addoliad mor angenrheidiol a sanctaidd; canys er fod aberthau dros bechod wedi peidio trwy yr iawn a wnaethpwyd unwaith ar Galfaria, etto yr ydym yn gwybod trwy brofiad galarus nad yw pechodau dynolryw wedi peidio, eithr y maent yn gyffredin, fel y mae gwaethaf y modd, mor aml a lliosog ag yr oeddynt o'r blaen, ac yn llawer mwy eu hatgasrwydd, o gymmaint a'u bod yn awr yn cael eu gwneuthur yn erbyn gwybodaeth mwy eglur, a rhwymedigaethau mwy pwysig.

I'r diben o ymbarotôi fel hyn at wasanaeth y Pasg y cafodd y Grawys ei ordeinio, a hyny yn oesoedd cyntaf y grefydd Gristionogol; canys y mae St. Chrysostom, yr hwn a ysgrifenodd yn y bedwaredd ganrif, yn gofyn, "Paham yr ydym yn ymprydio y deugain niwrnod hyn? o herwydd," medd efe, "fod llawer o'r blaen yn nesâu at y dirgeledigaethau sancteiddiol hyn (o gorph a gwaed Crist) heb barotôad cyfaddas; ac yn enwedig ar yr amser yma, pan yr ydym yn coffâu eu hordeiniad cyntaf. Y Tadau, yn gwybod yn dda y perygl o'r fath esgeulusdra, wedi ymgynnull ynghyd, a ordeiniasant ddeugain niwrnod o ympryd, a gweddi, a gwrando, a chydgynnulliad; fel y byddai i ni oll, yn y dyddiau hyn, wedi ein puro trwy weddi, ac elusenau, ac ympryd, a gwyliadwriaeth, a dagrau, a chyffes o'n pechodau o flaen Duw, nesâu, mor belled ag sydd bossibl, gyda chydwybod dda." Ac er nad ydym yn gwybod yr achos o neillduo deugain niwrnod yn fwy nac unrhyw nifer arall, etto, oddiwrth yr hanes a roddir i ni yn y Bibl, gallwn gasglu yn hawdd, fod y nifer hwn yn cael ei gyfrif, ym mhob oes o'r byd, megys yn neillduol addas i'r diben o ymostyngiad ac edifeirwch o herwydd ein pechodau. Yn ei Esponiad ar Lyfr y prophwyd Jonas, *pen.* 3. *adn.* 4. wedi dangos pa mor anghywir yw cyfieithiad y LXX. o'r adnod, sef, "Tri" yn lle "Deugain niwrnod fydd etto, a Ninifeh a gwympir," dywed St. Jerome fel hyn—"Y mae deugain yn nifer tra addas i edifeirwch, ac ympryd, a

gweddi, a sachliain, a dagrau, a dyfal barhâd mewn ymbil ar i Dduw roddi heibio ei lidiawgrwydd; am ba achos yr ympryd-iodd Moses ddeugain niwrnod ar fynydd Sinai; ac Elias, yn ffoi rhag Jezebel, pan oedd digofaint Duw wedi ennyn yn erbyn Israel, a ym-prydiodd ddeugain niwrnod; ein Harglwydd ei hun hefyd, y gwir Jonas, yr hwn a anfonwwyd i bregethu edifeirwch i'r byd, a ym-prydiodd ddeugain niwrnod: a chan adael i ni etifeddiaeth ei ympryd, y mae etto yn cymmwyso ein heneidiau i ymborthi ar ei fendigedig gorph trwy yr un rhif."

Ar y dydd cyntaf o'r tymhor sanctaidd hwn, sef ar Ddydd Mercher y Lludw, y mae ein Heglwys wedi trefnu fod i "ymadrodd cyffredin o felldithion Duw yn erbyn pechaduriaid anedifeiriol, y rhai a gasglwyd allan o'r seithfed bennod ar hugain o Deuteronomium, a lleoedd ereill o'r Ysgrythyr Lân," gael ei ddarllen; ac y mae yn galw arnom, gyda dwys fyfyrdodau ar ein mawr bechodau ein hunain, i gyfaddef cyfiawnder yr Hollalluog, trwy atteb "Amen" ar ddiwedd pob adnod. Yn y gwasanaeth hwn y mae yr Eglwys, yn enw a thrwy awdurdod y Duw byw, yn datgan colledigaeth sicr a diddiwedd i bob pechadur gwrthnysig ac anedifeiriol; a thrwy yr un awdurdod goruchel y mae yn addaw maddeuant a thrugaredd a bywyd tragywyddol a dedwyddwch i bawb ar a edifarhânt ac a ddychwelant at Dduw gyda llawn fwriad calon; mewn gair, gyda holl ddifrifwch mam garedig y mae yn erfyn ar ei phlant i gofleidio ammodau grasusol yr iechydwriaeth, tra y mae etto le i edifeirwch; a chyda gonestrwydd diragrith gwir gyfaill, y mae yn dangos iddynt fod pawb "yn felldigedig sydd yn cyfeiliorni ac yn myned ar ddidro oddiwrth orchymynion Duw." Nid yw hi un amser yn gwenieithio i'w phlant yn eu hynfydrwydd, ac yn dywedyd, "Heddwch, heddwch, pan nad oes heddwch." Nid yw hi byth yn cadw yn ol un rhan o gyngor Duw oddiwrth y gynnulleidfa fawr, na chwaith yn celu ei addewidion grasol, a'i gynnygion trugarog ef o heddwch a maddeuant i feibion dynion. Eithr ar y dydd hwn yn fwyaf neillduol y mae yn casglu ynghyd holl daranau dychrynllyd y gyfraith, ar un llaw, ac ar y llaw arall, y mae yn dangos i ni holl drugaredd a daioni Duw y'Nghrist, ac yn tywallt allan yn ehelaeth holl drysorau gras, datguddiedig yn yr efengyl, fel y byddai iddi, trwy weithio ar ofnau rhai, a diolchgarwch ereill, addasu ei hun at deimladau pawb, dwyn pechaduriaid i edifeirwch, a chadarnhâu y cyfiawn mewn ffydd a rhinwedd dda. Nid yw hi, fel y dywed rhai, yn erfyn ar i felldith ddisgyn ar ben yr annuwiol; eithr mewn tosturi tu ag at eneidiau dynion, y mae yn cyhoeddi gyd âg awdurdod fod digofaint Duw yn sicr o orddiwes gweithredwyr anwiredd, i'r diben o beri iddynt ystyried eu ffyrdd mewn pryd, a phenderfynu, trwy gynnorthwy yr Yspryd Glân, i ddilyn buchedd well o hyn allan. "Y mae yn arfer y gwasanaeth hwn (hyd onid adnewydder y ddisgyblaeth dduwiol a arferwyd yn y brif Eglwys gynt) er mwyn, gwedi darfod felly eu rhybuddio am fawr ddigllonder Duw yn erbyn pechaduriaid, gallu eu gwahodd yn gynt i ddifrifol a gwir edifeirwch; a bod iddynt rodio yn diesgeulusach y dyddiau enbyd hyn, gan gilio oddiwrth y cyfryw feiau ag y maent yn sicrhau â'u geneuau eu hunain fod melldith Duw yn ddyledus am danynt."

Y mae yn ddigon gwir ei bod yn galw ar y bobl i ddywedyd "Amen" ar ddiwedd pob adnod yn yr ymadrodd, ond nid yn yr un ystyr ag y

maent yn ei arfer ar ddiwedd eu gweddïau, megis deisyfiad, eithr fel y maent yn ei arfer ar ddiwedd y Credo, megis cydsyniad â'r gwirioneddau a draddodwyd. Y maent yn arfer y gair yn yr un ystyr a'n Harglwydd bendigedig ei hun wrth ddywedyd, "*Yn wir*, meddaf i chwi;" canys "Amen" yw y gair gwreiddiol; a St. Paul hefyd, pan y dywed, "Holl addewidion Duw ydynt ïe ac amen;" hyny yw, y maent yn sicr ac anffaeledig. Felly yn y gwasanaeth hwn, pan y mae y gweinidog yn cyhoeddi fod yr anghyfiawn yn felldigedig, y mae y bobl yn ateb, "Amen;" hyny yw, y maent yn cyfaddef fod hyn yn wir; ac nid oes un a all ddywedyd yn amgen: canys allan o'r Ysgrythyrau Sanctaidd y cymmerwyd yr holl fygythion dychrynllyd hyn. A pho byddai i ni beidio a'u cyhoeddi uwch ben pechaduriaid, ni byddai i Dduw beidio a'u cwblhau: "Nef a daear a ânt heibio, ond gair yr Arglwydd sydd yn aros yn dragywydd." Pwy bynag, gan hyny, sydd euog o'r pechodau hyny am ba rai yr ydys yn datgan melldith Duw yn ddyledus, y mae y felldith yn crogi uwch ei ben tra y parhao efe ynddynt; ac os bydd efe farw yn anedifeiriol, caiff weled, er yn rhy ddiweddar, fod y pethau hyn oll yn sicr ac anffaeledig.

Fel hyn y mae yr Eglwys yn peri i ni ddechreu y tymhor prysur hwn. Y mae hefyd yn gofyn fod i rai o'r diwrnodau a ganlyn gael eu rhoddi heibio, mewn modd enwedigol, i'r fath feddyliau a gweithredoedd parotoawl ag a'n gwnelo yn fwy teimladwy o'n camweddau ein hunain, ac o anfeidrol drugaredd Duw y'Nghrist Iesu. Eithr yr wythnos olaf a gyflwynir yn y modd mwyaf neillduol at y gwasanaeth hwn: y dyddiau hyny y mae yn galw ar ei haelodau defosiynol i ymgynnull ynghyd, ac i ymddangos o flaen Duw yn feunyddiol, i fyfyrio ar ddioddefaint eu Harglwydd, a chyda chalonau edifeiriol a llawn fwriad o "farw i bechod" i'w ganlyn ef o hyny allan at y groes; ac yno, ar Ddydd Gwener y Croglith, gelwir arnom, gyd âg addasrwydd neillduol, i gyflawni y dyledswyddau deublyg o goffâu marwolaeth Crist, a galaru o herwydd ein pechodau ein hunain; canys megys nad oes genym obaith am faddeuant ond trwy yr iawn a wnaethpwyd ar y groes, felly coffadwriaeth fywiog o'r angeu hwnw a rydd i ni yr ymsyniad mwyaf dwys o atgasrwydd pechod, ac yn fwyaf neillduol o'n camweddau rhyfygus ac anniolchgar ein hunain yn erbyn cyfammod mor rasusol, yr hwn a seliwyd trwy werthfawrocaf waed y Cyfryngwr.

Ar ol ymroddi ein hunain dros un diwrnod yn rhagor i fyfyrdodau syml o'r fath hyn, y mae y Sadwrn o flaen y Pasg yn dibenu y Grawys; canys (wrth adael y Suliau allan o'r rhif, y rhai ydynt bob amser i'w cyfrif megys gwyliau) hwn yw y deugeinfed dydd; ac fe elwir arnom, ar ol disgwyl fel hyn am yr adgyfodiad gogoneddus oddiwrth y meirw, ar Ddydd y Pasg, i droi ein galar i orfoledd, ein tristwch i lawenydd, a pharhau yn helaethion y'ngwaith yr Arglwydd, "yr hwn sydd yn rhoddi i ni y fuddugoliaeth drwy ein Harglwydd Iesu Grist." Y mae yr Eglwys hefyd yn ein cyfarwyddo i dreulio y tymhor hwn, nid yn y fath galedi llym ag sydd yn cystuddio y corph heb unrhyw fudd i'r enaid, eithr yn y fath ymocheliad oddiwrth bleserau difyrus, a thrafferthion bydol, ag a ddangoso fod ein meddyliau a'n serchiadau wedi eu tynu oddiar bethau daearol, a'u gosod ar bethau nefol; gyd â'r fath ddwys ac iawn ymsyniad o'n pechodau ein hunain, ac o gariad anfeidrol Crist, a chyd âg erfyniadau mor daer am faddeuant

o'r hyn oll a aeth heibio, ac am ras a chynnorthwy dros yr amser i ddyfod, ac a roddo i ni achos parhaus i fendithio Duw am ddeugain nydd y Grawys, y rhai a neillduwyd at ddibenion mor angenrheidiol a sanctaidd.

LLYTHYR ADFILWR IEUANGC.

MR. GWYLIEDYDD,—Gan i'r Goleuni Gogleddol (ymddangosiad yr hwn a fu er's rhai blynyddoedd yn lled anghyffredin yn y parthau yma) lewyrchu o'r nefoedd yn ddygwyddiadol am rai misoedd yn ol gyda disgleirdeb anarferol, y mae yn ddiammheuol genyf y derbynir unrhyw hyfforddiad perthynasol i'w natur a'i achosion yn llawen gan eich darllenwyr; ond gadawaf yr eglurhad penodol yma i'ch gohebwyr mwy dysgedig a philosophyddaidd, gan fy nghyfyngu fy hun i ychydig o sylwadau a dychymmygion cyffredin a wnaethpwyd ar yr achos. Tybia llawer fod ymddangosiad y Sêr Cynffonog, yn gystal a'r Goleuni Gogleddol, yn rhagflaenu rhyfeloedd, terfysgoedd, ac aflonyddwch gwladwriaethol; ac o ba beth bynag y tarddant, tra eglur yw bod y dryg-au rhag-grybwylledig yn cydfyned âg ef ar yr achos presenol. Clywais hefyd gan amrywiol hen wragedd ddarfod i'r unrhyw welediadau ragflaenu y rhyfel annedwydd rhwng y wlad hon a'r America, yn yr hwn y collodd Lloegr un o'i thaleithiau goreu a mwyaf blodeuog, sef, y Taleithiau Cyngreiriawl (*the United States*). Clywais bod rhai yn rhoddi rheswm am hyn yn y modd canlynol: Dywedir bod meddyliau dynion yn ddarostyngedig i lywodraethau drwg-anianol yn amser yr ymddangosiadau hyn, a hyny trwy gyfrwng yr awyr. Cyfrifir y goleuni rhag-grybwylledig i fath o wefr-dyniad, yr hwn sy'n gwneuthur yr wybren yn afiachus a gwenwynllyd. Yr awyr wenwynllyd yma, meddant, sydd (trwy gyfrwng yr ysgyfaint, a'r gwaed yn myned trwy'r ysgyfaint) yn llygru yn raddol yr holl ddyn, corph ac enaid; yn ei wneuthur yn annioddefgar a grwgnachus tan bob llywodraeth, ac yn llenwi ei fynwes â meddyliau maleisus a dialeddgar. Cyfrifir dychweliad y Sêr Cynffonog hefyd (un o ba rai a welwyd yn y dwyrain am rai wythnosau yn ol) megys yn dwyn ar ddynolryw yr un effeithiau niweidiol a'r Goleuni Gogleddol. Yr wyf fi fy hun yn eithaf anfoddlon i ddwyn yr achwyniad hwn yn erbyn y Sêr Cynffonog diniweid; ond gan fy mod eisoes yn sôn am bethau o'r fath, mi a gymmeraf genad i ddywedyd bod un "SEREN" ymneillduol, yr hon sydd yn tywallt allan belydrau duawg ac anian-ddrwg ar ran o hiliogaeth "GOMER." Dengys y goleuni sydd yn tarddu allan o'r "Seren" hon yn eglur i bwy y mae hi yn ddeiliad, sef, i "Dywysog llywodraeth yr awyr, yr yspryd sydd yr awrhon yn gweithio ym mhlant yr anufudddod." Un o'r Sêr gwibiog yn ddiammeu ydyw a grybwyllir am danynt yn *Judas* 13, un o briodoleddau pa rai ydyw cynhyrfu y diddrwg a'r anwybodus i "ddiystyru llywodraeth, a chablu y rhai sydd mewn awdurdod." Fe geisiodd un o Sêr penaf y goleuni, trwy ei siampl ei hun, yn gystal a'i ddwys gynghorion, annog ei ddilynwyr y'mha gyflwr bynag y byddent i fod yn foddlon iddo, a thalu ufudd-dod parod i'r awdurdodau sydd: "Megys yn rhyddion (medd efe) ac nid â rhyddid genych megys cochl malais, eithr fel gwasanaethwyr Duw." Ond y mae y "Seren" ragddywededig yn dangos o ba yspryd y mae, trwy guro ym mhenau pobl athrawiaethau llwyr wrthwynebol, a cheisio cynhyrfu ac annyn rhai o'r

anwydau gwaethaf a lechant yn y galon ddynol. Beth os llysenwa rhai o'r Sêr gosgordd eu hunain yn "Gristion," ac "Yr Oen?" Diammeu y geilw "Cristion" Grist yn "Arglwydd, Arglwydd;" ond pa beth a dâl hyny cyhyd ag y dengys ei leferydd ei fod yn estron i'w lywodraeth, ac nad ydynt yn perthyn i'r un deyrnas. Trachefn, y mae dannedd "Yr Oen," a sonnwyd am dano, yn rhy hirion o lawer; dyma un o honynt—"Y mae pob un ag sydd yn codi y degymau yn gwadu yn ei weithredoedd bod Iesu Grist wedi ymddangos yn y cnawd:"—dyma un o belydrau disgleiriaf y "Seren," yr hon sydd yn ymrithio yn "Seren goleuni," a dyma 'r fara a rydd "Yr Oen" addfwyn yma yn erbyn holl weinidogion Eglwys Loegr. Fe ewyllysia "Yr Oen" yn ddiammeu i bawb gredu mai anghredinwyr ydynt oll; fel hyn yn ceisio, trwy lefaru pethau gwyrdraws am danynt, i dynu chwaneg o ddisgyblion ar ei ôl ef ei hun a'i frodyr; canys diddadl yw ei fod yn ddysgedydd o ryw fath ei hun, ac yn frawd i'r "DYSGEDYDD," ac amryw ereill o'r un teulu addfwyn a gostyngedig. Ond nid oes yn yr oes hon neb mor anneallus ag i gamgymmeryd rhuad llew neu flaidd am frefiad oen; a phe bai blaidd yn ymddangos yn ein mysg wedi ei orchuddio â gwlan, a'r pyg-nod I. G. i'w weled yn eglur ar ei dalcen, er hyny byddai ysgyrnygiad ei ddannedd llymion, ei grafangau hirion, ei lygaid gwylltion, a'i ruad ysglyfaethus, yn profi yn eglur mai blaidd yn wir, ac nid "Oen," fyddai efe, er iddo ymddangos yn ngwisgoedd defaid.

Drwg yw genyf lenwi eich dalenau â sylwadau o'r fath hyn: ond, Syr, a ydych yn cofio pa beth yw eich enw? onid "Y GWYLIEDYDD" ydyw? Ië, yn Wyliedydd i'n Sïon y'th osodwyd di; ond er hyny ni thynaist dy gleddyf erioed o'i wain i amddiffyn ei chaerau fel y dylesit, er pan ddechreuaist ar dy orchwyl pwysig, er i ti weled rhuthriadau lawer gan ei gelynion yn erbyn ei muriau cyssegredig: a rhaid i mi ddywedyd mai nid dy wyliadwriaeth a'th rymusder di a'i cadwodd hi, ond dyfnder ei sylfaeniad ar graig yr oesoedd, ac anorchfygynolrwydd ei rhagfuriau. Paham nad wyt yn cyflawni dy swydd yn well? Na ato Duw i mi ewyllysio dy weled yn troi allan yn ymgecrwr serenawg: ond y mae tawelwch dy yspryd yn peri i'th elynion feddwl nad oes genyt gleddyf yn dy wain, neu ei fod yn rhydlyd, neu ynte dy fod dy hun yn rhy ofnus ac anfedrus i iawn ddefnyddio dy arfau yn nydd y frwydr. Mi a wn nad yr un o'r rhai hyn yw y gwir achos o'th ymddygiad tawel, ond awydd i fod, hyd y mae ynot, yn heddychol â phob dyn. Ceisio yr ydwyt ufuddhâu i'r gorchymyn hwnw o eiddo ein Harglwydd bendigedig, "Cerwch eich gelynion, a gwnewch dda i'r sawl a'ch casânt: ac i'r hwn a'th darawo ar y naill gern, cynnyg y llall hefyd." Ac yn wir, canmoladwy a fyddai dy ymddygiad pe fa'it yn wr diswydd; ond cofia fod genyt ti swydd bwysig iawn i'w chyflawni, y swydd o fod yn Wyliedydd i'n Heglwys Gymreig: a disgwylir i ti o hyn allan fod yn ffyddlon yn dy oruchwyliaeth. Y mae meibion lawer yn parotôi eu harfau i'th gynnorthwyo yn dy waith, y rhai a barhânt yn ffyddlon i gynnal dy freichiau yn mysg holl lueodd yr Amaleciaid, er bod rhai o'th gydryfelwyr gynt wedi dangos iddynt siampl o fradwriaeth, trwy dy adael yn amddifad o'u hymgeledd, a throi yn elynion i ti heb achos, heb fod anwiredd yn dy ddwylaw.——Yr wyf, Wyliedydd hybarch, dy ufudd wasanaethwr,

ADFILWR IEUANGC.

Ionawr, 1831.

BARDDONIAETH.

LLINELLAU

A gyfieithwyd gyntaf o'r Italaeg, a minnau a geisiwn eu troi o'r Saesonaeg, ar ddull efelychiad.

CANFUM ei gwedd, ac O, ddedwydded oedd!
Yn faw gan obaith, a breuddwydion hoff
O lwys ddeleidrwydd; chwarddai ar ei grudd
Gain ddelw Llonaint: ar ei gwridgoch fin
Disgleiriai felus wên,—hon hyfryd wên
Fynegai fath rinweddawl wynfyd glwys,
A llwyr ddatguddiai fod y galon leddf
A'i holai yno, 'n llawn o nefawl hoen;
Ac na meddiannai ei hanwyledd pêr
Rhaid nerth i ddyrchu y dedwyddawl fron
A gurai wrth. A syllwn y pryd hwn
Ar loerwi llonder a belydrai odd
Y llygad oedd anwyled ac mor wemp.
Canfum yr eirian olwg yn llathrau
Mal sêr y nen, amlygai fewnawl hedd;
Drinoed ddelw o wirionaf gwiw!
Y gallai Llonaint yno rannu gwawl
I fil loerni. Eilwaith gwelwn hi;
Ar ei llwyd ruddian llechai Gofid gwyw.
Y nefawl wên o deithi teiaid llon
Nis gwelid yno mwy; a'r brydferth wedd
A draethai wynfyd ddiflannai hwnt.
Nychawl y llygad oedd orloewed gynt,
Gan chwyfiai Galar ei faneri prudd;
Ac oll oedd hawddgar a charüaidd gynt
Sydd nan yn wanged gwelw syn i'r drem.
Pa fodd y dygwydd hwn newidiad trist!
Gofynwch py y tardd gan feddrawd serch.

GWENFFRWD.

AWDL ANERCHAWL

I Gymdeithas Cymreigyddion Caer Efrog Newydd, Gogledd America.

TRA difyr fredyr yw 'r fraint——o barê
Y beraidd iaith gywraint;
Tynn 'r rhŵd, rhag taeniad 'r haint,
O'i hwyneb yn ei henaint.

Er annwn a'i charennydd
Hyd y farn ei pharhâd fydd,
Er a eill balch, ŵr lle he
Wneud efo *Dic Sion Dafydd.*

Pwy yn awr a'i piau 'n waith
Ei choledd? braint uchelwaith!
Ai nyni, weiniaon ein hiaith,——a wnawn gadw
Rhag llydw a rhwyg lledieith.

Gwreiddiol Iaith, hoff, faith, hoyw ffyrdd,
Gadarn, hen, coder hi'n hardd;
Heheth a chain gwiwith ei cherdd,
Hil heb ball; pwy all ei bwrdd?

Os try 'n deg ar estron dir,
Ei phlant oll, caiff lanhâd tir,
Daw 'n brydferth cain werth cyn hir,
Prawf i'n byd mal prif an hîr.

Ei chodi 'n lwys a'i chadw 'n lân,
A'i chadw 'n llawn a chyfan;
Chwythu 'r ôs, a choethi 'r aur,
Da gwaith gwlad y prifaur;
Dysgu ysgrifenu 'n faith,
A siarad y syw euriaith;
A glanddysg eilio ynddi,
Er budd yn awr byddwn ni.
Mae da waith y Gymdeithas
Mewn llaw, gwyliwn gilliaw'n glâs.

Anaddas oerfîs arfer——troi mewn rhôs
Yn esgeulus, diboen weis gwylier.

Ein pleser fo'n bêr heb ball,
A diwall barhâed Awen,
Yn dwys wan yn ei da swydd,
Lwyr hylwydd ail i'r haulwen.

Y gau dystion euog, distaw
Oll a fyddant; pwy all feiddiaw
Drwg liwiaw 'r dêr aeg lawen,
Na'i harddelwyr yn heirdd hwyliau,
Os cyd unwn weis cu dawnus,
Da gweddus diwg addien?

At waith cywir
Heddyw gwelir } swydd gwiwlwys;

Mawr Omeriaith
Yn lawn bersaith } wnawn hoff orphwys.

Dechreu bychan,
Agwedd egwan,
Daw 'n wawr lydan } dan wir lede;

Gwelir gwiwlon
Gymreigyddion,
Gwyr hoff union, } yn gwir ffynu.

Gwyliwn han efrau 'n anghyfrwys;—
Trin ein gemman tirion yn gymmwys,
Gan ddilyn da destyn dwys—y byddom,
Mwy uno waelom anian wiwlwys.

Teilwng daw taliad,
A ffrwyth mwyth a mâd
Iw' o'r coleddiad er cael addysg;
Gadael gwaith gwedi,
O'n hôl freiniol fri,
Cu iawn [illegible] a [illegible].

Metha da ragfarn a maith' drygfyd,
Ladd y wir duedd i laddio 'r diwyd;
Yr hŷf hen hunan heriaf un enyd.
I darfu iawnfri dyrfa o unfryd:
Heb ing hallt, O! byw ynghyd——y byddwn,
A blas iawn ffynwn heb loes na phenyd.

Rhodd a gwaith Ior yw 'r rwyddgu iaith eirian;
Nad dyfaid ddynol dilioes ddu anian;
Ei rhin o d'wyllwch ar hyn daw allan;
E wneir hoywon ddoethwyr ynddi weithian;
Diofer glod difyr glân——ei hanes,
Ni fedd wael gofres anfuddiol gyfran.

Gwŷd a gwarth yw gwadu a gwrthod
Dawdles arawl, a dewis beued!
A gollo'i *Famiaith* gwell fai 'i ymod;
O! ba drueni! Ow! budr hynod!

GWILYM AP IOAN.

Caer Efrog Newydd.

ENGLYNION I GAERHUN ISAF.*

HANESION am *Gaerhûn Isaf*——bellach
Heb ballu a gofiaf;
I sôn am dano os âf,
Ei agwedd gynt mynegaf.

Newyddion dai aneddawl——a godwyd
Yn gedyrn ragorawl;
Diau syn ydyw y sawl
Edwyn y fan newidiawl.

---

* *Caerhûn Isaf sy mewn pantle yn agos i'r Perfedd-goed, yn mhlwyf Bangor, mewn lle a fu yn bwll-dwfr, neu lyn gerllaw Perfeddgoed, ar y ffordd rhwng Bangor a Phentir.*

Llyn oedd ef yn llawn o ddwr——di olwg.
Doe eilwaith well cyflwr.
Iddo, pan ddaeth celfyddwr
Rhywfodd fe'i sychodd yn siwr.

Adeilad wiw sad osodwyd——arno,
Heb wyrni cyfodwyd
Hoff iawn-waith, a gorphenwyd
Ar y lle y bu dwr llwyd.

Rhisiart Owen yn benaf,——yn dawel,
Un diwyd i'r eithaf;
Er blino fu 'r blaenaf,
Gael ar y rhŷd bryd mor braf.

A *Wiliam* ei fab eilwaith——yn hylaw,
Fu 'n hwylio 'r gorchestwaith;
Caed seiri meini mwyniaith,
Medrus a gweddus i'r gwaith.

Seiri coed yn ddi oedi——a ddaethant
Yn ddethau a heini';
Ac yn ei llaw cŷn a lli'
I goedio 'r anial gwedi.

Llechwyr a gwydrwyr gwiwdrefn,——rai hynod
Eu rhinwedd am iawndrefn;
Yn hylaw drwyddaw i drefn
Yr unrhyw gaed o'r annhrefn.

Wm. Samuel, *Bryndreiniog, Bangor.*

ERRILL.

Hanesyn am *Gaerhûn Isaf*;——y lle,
Pwll oedd ar y cyntaf;
Yn lle 'r twll a'r corbwll câf
Y tri anedd tirionaf.

Ffrwyth ymgais a dyfais dyn
Mawr ei glod, call Gymro glân,
Wr tawel Rhisiart Owen,
Hynaws Fardd o ynys Fôn.

G.

CODIAD Y WAWR.

Hyfryd edrych tu a'r dwyrain,
Pan ddel y wawr,
Ar ei glâs awyraidd adain,——Pan ddel &c.
Wele natur oll yn deffro,
Ac â bywyd yn ymwisgo;
Bellach ni ddywedir "heno"——Pan ddel &c.

Ffoa 'r t'w'llwch i'r gorllewin,——Pan ddel &c.
Dydd a'i hymlid hwnt yn ddiflin,——Pan ddel &c.
Adar a gwylltfilod rheibus,
Hwythau 'r lladron rai twyllodrus,
Diangc wnant yn gywilyddus——Pan ddel &c.

Gwedd ein daear sy'n llonychu——Pan ddel &c.
Wyneb nef sydd arni 'n gwenu——Pan ddel &c.
Trymder nis gall lai na lloni,
Cwsg ei hunan na sirioli,
Gan belydron y goleuni——Pan ddel &c.

Tywell ddunos a ddiflanna,——Pan ddel &c.
Dydd yn raddol a gynnydda,——Pan ddel &c.
Adar bach sy'n boreu godi,
I eilio cân o rhwng cangheni;
Cân i'r dydd sydd newydd eni,——Pan ddel &c.

Yntau yr Amaethydd gwridog,——Pan ddel &c.
Hwnt i'w faes yr â 'n galonog,——Pan ddel &c.
Dacw ryw fachgenyn hoenus,
Rhagddo 'n ffoi yn dra gofalus;
'Madael raid er mor ddifyrus——Pan ddel &c.

Caiff y gwyliwr ei ddysgwyliad——Pan ddel &c.
Afraid goleu 'r sêr na'r lleuad,——Pan ddel &c.
Mawr a bychan sydd yn llawen,
Mewn dysgwyliad gwel'd yr haulwen,
Draw yn esgyn y ffurfafen,——Pan ddel y wawr.

.. Meurig ab Cybi.

Caerlleon.

HIRAETH AM WLAD HEN GYMRU.

Pan welaf ambell fynydd dig
Yn codi 'i frig i fynu;
Mae'n rhoi i'm bron ryw hiraeth dwys
Am wiwlwys wlad hen Gymru.

Nid allaf ddim na nos na dydd,
Ond beunydd ddwfn riddfanu;
Gan mor agosed at fy mron,
Yw tirion wlad hen Gymru.

Nid oes i mi ddyddanwch fawr,
Lle 'n awr 'r wyf yn trigiannu,
Y'ngwlad y Saeson, estron wŷr,
Y'mhell o dir hen Gymru.

Mae'n wir fod yma faws di feth,
A phob peth i'm diwallu;
Ond beth a dâl danteithion gwell,
A bod y'mhell o Gymru?

Pe cawn loddesta yma 'n frâs,
Heb gâs i'm haflonyddu;
Boddlonach fyddwn i yn siwr
Ar fara a dwr y'Nghymru.

Yno y cefais i fy mod,
Ac yno y ce's fy magu;
A dyna 'r fan a gaiff y clod,
Sef hynod wlad hen Gymru.

Pan yn ieuanc ac heb nych,
Yn fynych awn i fynu,
I gribau uchel bryniau mâd,
Iachusol wlad hen Gymru.

Ar hafaidd ddydd, o gam i gam,
Awn gyda mam anwylgu;
A'm llaw a gydiau 'n llaw fy Nhad,
Hyd froydd gwlad hen Gymru.

Ond heibio 'r aeth y dyddiau hyn,
Mae 'n syn i mi am hyny;
Na chawn i etto wel'd am dro
Ddymunol fro hen Gymru!

Fy mherthynasau heirdd eu gwedd,
Mewn hedd sy'n cyfanneddu,
Dyffrynoedd cain, a moelydd bân,
Wiw lydan wlad hen Gymru.

Yno yn wir mae'n lodes lon,
Yr wy'n ei ffyddlon garu;
Ac yno finnau, O na bawn
Yn llawen iawn y'Nghymru!

Pe cawn fy newis o bob man,
Sydd dan y sêr disgleirlu;
Dewiswn lle mae mam a nhad,
Sef enwog wlad hen Gymru.

Gobeithio câf cyn diwedd f' oes,
Heb groes i'm hamgylchynu;
Gael dod yn ol o boen a brad,
I dirion wlad hen Gymru.

Ac hyd nes delo angau llym,
A'i gleddau i'm trywanu,
Gael byw yn llon mewn hedd o hyd,
A thawel fyd y'Nghymru.

Cynhafal

ENGLYN.

Syr—Gorhoff gan eich darllenwyr lluosog weled yr Englyn olaf oll o waith yr enwog Fardd *Dafydd Ddu*, o *Eryri*, yn argraffedig, o bydd gwiw genych ei ddangos iddynt, gwna hyny ei gadw rhag myned i dir anghof, a'm boddloni innau.

Berwyn

Owain ab Owain a bian——ei gwrw,
A'i gerwyn a'i botiau;
Pob llestryn o briddyn brau
A dorir, a'r cadeiriau.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

TRAMOR.

RWSSIA A POLAND.

Y mae byddinoedd Rwssia o'r diwedd wedi cyrchu tua Poland, a'r blaenor, y Cadfridog Diebitsch, a hysbysodd i'r Polandiaid am y tro diweddaf y driniaeth a allant ddisgwyl oddiar ei ddwylaw ef. Anfonodd allan ddau Gyhoeddiad, un at filwyr a'r llall at deyrnas Poland; yn y rhai yr achwyna yn erbyn y cyntaf am eu hymddygiad yn yr Adchwyl, ac am adael eu baneriau, ac yr adgofia yr olaf am eu hanniolchgarwch tu ag at lywyddiaeth dadol un o'r brenhinoedd goreu. Ond nid yw yn dal allan i'r naill na'r llall ddim ammodau ond llwyr ymroddiad i awdurdod ac anturiaeth yn nhrugaredd y buddugoliaethwr. Gorchymyna i'r trigolion adferu eu harfau i drysordai a sefydlir rhagllaw, i ddanfon cynnrychiolwyr at swyddogion y byddinoedd Rwssiaidd pan y cyrhaeddant i'r gwahanol ardaloedd, ac i ommedd ymddangos allan o'u preswylfeydd dan boen o gael eu trin fel gelynion; a'r rhai hyny a gymmerir gyd âg arfau yn eu meddiant a ddienyddir yn ebrwydd. Ar yr un pryd, addawa yr anghofir holl droseddau y sawl a ddychwelant at eu dyledswydd, oddieithr y rhai a olchasant eu dwylaw yn ngwaed y Rwssiaid: ac yr attaliai efe i'r milwyr ddistrywio meddiannau yn y wlad i dalu y draul am luniaeth iddynt. Dangosa hefyd bob ffyddlondeb tu ag at y sawl a dderbyniant yr ammodau a gynnygir iddynt. Nid yw yr Ymerawdwr wedi bod yn segur: anrheithiodd feddiannau y Polandiaid a ddigwyddasent breswylio yn Rwssia. Er yr holl ddarpariadau gan y Rwssiaid, nid ydyw ysprydoedd y Pwyliaid yn llwfrhau, ond yn hytrach y mae eu hawydd i wynebu eu gelynion yn cynnyddu. Dewiswyd y Tywysog Adam Czartoryski yn benaeth y llywodraeth, yr hwn a anerchodd y Senedd, ac a fynegodd iddynt, "Iddo am hir amser dybied y deilliai lles go fawr oddiar undeb Rwssia a Phwyl: ond yn awr fod ei olygiadau yn hollol groes i hyn. Rhaid i ni (eb efe) droi ein holl nerthoedd at filwriaeth; a'n hunig obaith sydd yn y cleddyf. Na oddefwch i'r croesau chwerwaf iselu ein hysprydoedd; ond dangoswch i'n gorthrymwyr fod amddiffynwyr eu gwlad yn Pwyl, llef y rhai yw; Buddugoliaeth neu farwolaeth."

Dywedir fod nifer milwyr Pwyl yn 100,000, a bod llawer iawn o wyr mawrion y wlad wedi rhestru eu hunain fel milwyr cyffredin ym mhlith eu lluoedd. Ymrwymodd byddinoedd cyfain hefyd yn y modd mwyaf difrifol na arferant bylor *(gunpowder)* yn eu brwydrau â'r Rwssiaid, ond ymladd â hwynt â'u pidogau *(bayonets)* yn unig. Os gwnant hyn, er y bydd y brwydrau yn dra gwaedlyd, nid oes yr ammheuaeth lleiaf na byddant yn fuddugoliaethus ar eu gelynion yn y diwedd.——Y mae byddinoedd Rwssia wedi cyrhaedd Pwyl; ac mae'n debyg iddynt cyn hyn sefydlu yn nghymmydogaeth Warsaw.

YR ISELDIROEDD.

Mae Senedd y Belgiaid wedi dewis ail fab brenin Ffrainc, sef Duc de Nemours, i deyrnasu arnynt: ond ymddengys fod y brenin wedi nacâu cydsynio â'u dymuniadau; am iddo ofni rhag i hyn achosi rhyfel cyffredin drwy y cyfandir. Cynghora y Cadeirnion Cyfunol iddynt ddewis brawd brenin Naples i lywodraethu arnynt, yr hwn sydd i briodi y Dywysoges Mair, merch brenin y Ffrangcod.

TERFYSGIADAU YN YR ITAL.

Mae trigolion Bologna, Reggio, a Modena wedi codi yn erbyn eu llywodraethwyr; ac nid oedd y milwyr yn eu gwrthwynebu yn y dref gyntaf: a ffurfiwyd llywodraeth newydd. Yn y ddwy olaf, y rhai ydynt dan lywyddiaeth Duke Modena, yr oedd buddugoliaeth y werin yn ammheus. Yr Italiaid a gyfanneddant yn Ffraingc ydynt wedi cyduno â'u gilydd i gynnorthwyo eu cydwladwyr anffodus i ennill eu hanymddibyniaeth.

YR INDIA.

Mae Cymdeithas yr India Ddwyreiniol yn derbyn teyrnged gan yr eilun-addolwyr yn yr India: ond ni wyddis yn gywir faint a dderbyniwyd oddiwrth yr holl demlau. Ond yn ol cyfrif Mr. Poynder, gwelir fod pedair teml wedi talu swm annhraethol o arian.

Derbyniwyd yn ystod y 17 mlynedd diweddaf oddiwrth addolwyr Juggernaut y swm o £99,205 15*s.*

Yn ystod y 16 mlynedd diweddaf, dros yr eilun Gya, derbyniwyd £455,980 15*s.*

Yn y 17 mlynedd diweddaf derbyniwyd dros Allahabad £159,429 7*s.* 6*c.*

Yn ystod yr un amser, dros Tripetty, derbyniwyd £205,509 13*s.* 6*c.*

Y cwbl yn £920,125 16*s.*

CARTREFOL.

YR IWERDDON.

Ymddengys fod rhagor na 200 o Gyfreithwyr wedi hysbysu eu barn y byddai diddymiad o'r Undeb sy rhwng Lloegr a'r Iwerddon yn dra niweidiol i lwyddiant y deyrnas yn gyffredin, ac yn hylwyr ddinystriol i lwyddiant yr Iwerddon yn neillduol.

Hysbysasom yn ein Rhifyn diweddaf fod Mr. O'Connell ac ereill wedi cael eu cymmeryd i fynu am droseddu 'r gyfraith, a bod yn rhaid iddo geisio meichiau. Er iddo gael rhybydd gan y Cyfreithiwr Cyffredin, y byddai raid iddo ymddangos yn Llys Barn bob dydd nes y gorphenir ei brofiad, etto ymffrostiai O'Connell wrth y werinos anwybodus y cychwynai efe o'r Iwerddon mewn pryd i fod yn wyddfodol ar ail gynnulliad y Senedd, yn nechreu mis Chwefror, er gwaethaf y gyfraith, a'r Rhaglaw a'i greaduriaid. Ac ar ddydd Llun, Ionawr 31, ymbarotôdd i gychwyn o'r ddinas tua Kingstown, i hwylio ar fwrdd agerdd-long: ond ychydig cyn iddo gychwyn daeth cennad oddiwrth y Cyfreithiwr i'w rybuddio rhag myned. Yr oedd tyrfa liosog o bobl wedi ymgynnull o amgylch ei breswylfa, a chychwynasant ar y ffordd tua Kingstown, a Mr. O'Connell gyda hwynt. Wedi cyrhaedd at y porthladd, mynegodd i'r dyrfa nad allai efe fyned i Lundain yn ol ei amcan: ar hyn dychwelasant oll yn ol i'r ddinas, ond nid cyn cael eu goddiweddyd gan gawod drom o eira.

I'r dibea o ragflaenu cael ei ddwyn ger bron y llys gwladol, y mae O'Connell wedi addef ei hun yn euog o'r cyhuddiadau yn ei erbyn: ond ni chyhoeddwyd y ddedfryd arno etto. Dywedir fod y llywodraeth wedi penderfynu ymddwyn tu ag at ei ymddygiad bradwrus yn ol eithaf llymder y gyfraith.

Yr Hin.—Nos Lun, Ionawr 31, disgynodd cawodydd o eira, y rhai a barhausant am lawer o ddyddiau. Yr oedd y *siopau* yn Nublin yn gauedig trwy ystod dydd Mawrth: ac oblegid dyfnder yr eira anhawdd iawn oedd tramwyo trwy yr heolydd. Dydd Mercher, yr oedd nifer o ddynion yn brysur yn symud yr eira oddiar y llwybrau yn y ddinas; ond nid oedd yn ddichonadwy i gerbydau fyned allan. Ni ddaeth y llythyr-gerbydau i Ddublin, o barthau tufewnol yr Iwerddon, na dydd Mawrth na Mercher. Mewn llawer ardal achosodd y dymhestl uchod gyfyngder tra mawr. Nifer o'r tlodion, y rhai ni wnaethant ddarpariad erbyn diwrnod caledi, a attaliwyd rhag myned allan o'u preswylfeydd, a bu agos iddynt drengu o eisieu ymborth. Rhwystrwyd y cerbydau am rai diwrnodiau, a gorfu ar y teithwyr orphen eu taith ar draed.

Dublin, Chwefror 5. Ymddengys oddiwrth y Newyddiaduron fod rhyw rai wedi dosbarthu hysbysiadau drwy y ddinas, yn enw cyfeillion O'Connell, y byddai i'r arian a gasglwyd i O'Connell drwy 'r holl Iwerddon, gael eu cyfranu ym mysg y tlodion ag oeddynt yn dioddef gan oerni y tymhor. Yn ganlynol i hyn ymgasglodd nifer mawr o tlodion o amgylch y *Parliamentary Office*, a phan welsant mai eu twyllo a gawsant, dychwelasant i'w cartref, gan regu y terfysgwyr, ac achwyn fod cyfraniadau y Gymdeithas Elusengar, a amcanwyd iddynt hwy yn amser selni a phrinder, wedi eu treulio gan gyfeillion O'Connell.

LLOEGR.

Y SENEDD.

Dydd Iau, Chwefror y 3, cyfarfyddai y Senedd wedi y gohiriad dros yspaid y Gwyliau.

TY YR ARGLWYDDI.

DIWYGIAD YN Y SENEDD.

Iarll Grey, wrth gynnyg erfyniadau ar y pwnc hwn o amryw drefydd, a ddywedodd, mai afreidiol fyddai iddo adrodd, er nad allai fyned mor bell a'r erfyniadau ynghylch rhai pethau, ei fod yn hylwyr gydsynied â gweddi gyffredin yr Eirchiaid, sef *Diwygiad Seneddol.* Hysbysasai o'r blaen iddo gael ei ddarbwyllo pan yn ieuanc, ac wedi rhoddi mwy o ystyriaeth i'r mater, yr oedd ei dybiadau yn parhâu yn ddigyfnewid, y deilliai effeithiau tra dymunol oddiwrth Ddiwygiad yn y Senedd. Rhoddasai lawer o sylw i'r mater hwn, gyda golwg o gael allan ryw drefn effeithiol; ac er mai gorchwyl tra anhawdd oedd, dywenydd oedd ganddo hysbysu fod Gweinidogion ei Fawrhydi wedi llwyddo i ffurfio trefn o ddiwygiad a gyfatebai 'n gymmwys âg un o'r erfyniadau—trefn a fyddai 'n effeithiol heb fyned dros derfynau cymmedroldeb. Yr oedd holl aelodau'r Llywodraeth wedi cydsynied yn unfryd â'r drefn, yr hon a gynnygir i'r Tŷ arall cyn gynted ag y byddo modd. Adroddai hyn yn awr fel y gallai eu Harglwyddi wybod amcanion y Llywodraeth.

Iarll Darnley a gynnygiodd erfyniad cyffelyb o ardal yn Kent, ac a ddatganodd ei hyfrydwch fod y Llywodraeth wedi cymmeryd y mater hwn i'w hystyriaeth. Gobeithiai y byddai iddynt wneud trefniadau er llonyddu y Chwaer Ynys, ac er gwellhâu cyflwr ei thrigolion.

Iarll Melbourne a obeithiai y byddai er boddlonrwydd i'w Harglwyddi glywed fod y Gweinidogion, er maint yr anhawsderau a'u cyfarfuasant er iddynt ddyfod i'w gwahanol swyddau, wedi rhoddi eu holl alluoedd ar waith i drefnu moddion a dueddai at ddiogelwch a llwyddiant yr Iwerddon. Cytunasant gynnyg yn dra buan rhaith-fain *(bill)* er rhoddi gwaith, a symmud y cyfyngdra, sydd yn pwyso mor drwm ar drigolion yr Iwerddon.

TY Y CYFFREDIN.

Canghellydd y Trysorlys a gododd i hysbysu y Tŷ y byddai Gweinidogion ei Fawrhydi yn barod i gyflwyno i'r Senedd y drefn yn yr hon y

[illegible] ddiwygio y Senedd, ar Wyl Ddewi. Yr oeddynt wedi awdurdodi ei gyfaill ardderchog, yr Arglwydd John Russell, i ddwyn y cynnygiad ym mlaen; a dewisant ei Arglwyddiaeth i gyflawni y gorchwyl, am yr athrylith a'r penderfyniad a ddangosodd o blaid Diwygiad, pan oedd hyny yn annerbyniol gan y wlad.

SYR C. WETHERELL a ofynai oedd Arglwydd John Russell yn Aelod o'r Llywodraeth. Y Canghellydd a atebai nad oedd; ond os tybiai Syr Charles nad oedd holl Aelodau y Llywodraeth yn [illegible] yn hylwyr â'r drefn o Ddiwygiad, a gynnygir i'r Senedd, camsyniai yn fawr. Bwriedir i'r Diwygiad gymmeryd lle yn yr Alban yn gystal a Lloegr.

EGLWYSI NEWYDDION.

Dydd Gwener, y 4ydd, MR. H. HUGHES a [illegible] i gyflwyno Erfyniad oddiwrth nifer o [illegible] o Bristol, a'r gymmydogaeth, yn dymuno ar y Senedd i wneuthur Gweithred er galluogi y [illegible] a ddymunai i adeiladu a chynnysgaeddu Eglwysi Newyddion; ac iddo gael yr hawl am byth o [illegible] y Gweinidog, wedi iddi gael ei chysegru gan yr Esgob, heb geisio caniatâd yr Esgob, Noddwr, neu Offeiriad yr Eglwys Blwyfol. Gan ei fod yn [illegible] cyflwyno nifer o Erfyniadau cyffelyb, a [illegible] am gynnyg i'r Erfyniad gael ei argraffu [illegible] amser y Senedd wrth ddarllen unrhyw [illegible]. Ond ni allai ymattal rhag darllen dyfyniad o lythyr a dderbyniasai oddiwrth un o'r [illegible]; sylwa, "Yr ydwyf wedi gweled, er ys amser maith, fod yr attaliadau hyn yn cloddio dan y [illegible]; a gwnânt, o angenrhaid, weithredu yn [illegible] ei [illegible] ddymchwelied. Os edrychaf ar [illegible] fy [illegible] fy hun, mae y drwg yn amlwg. Cynnwysa 11,[illegible] o drigolion, ac un Eglwys yn ddigon helaeth i ddal oddeutu 1500 o addolwyr; ond nid oes [illegible] lle i'r tlodion oddieithr yn rhodfeydd (*[illegible]*) yr Eglwys, y rhai a ddaliant 200. Pe na [illegible] yngbylch y Noddwr, gallaswn, er's yspaid maith, adeiladu Eglwys arall drwy gyfraniadau gwirfoddol."

DARPARIAETH AT DRAUL Y GORON.

Canghellydd y Trysorlys a deimlai mai ei ddyledswydd oedd dangos i'r Senedd amcanion y Gweinidogion ynghylch y darpariaethau at Draul y Goron. Rhanwyd cof-restr (*civil list*) Gweinidogion diweddar ei Fawrhydi i 10 o ddosparthiadau; ond nid yw y drefn a gynnygiaf i ddim yn cynnwys rhagor na phum dosparth. Y dosparth cyntaf yw cynnal a ddirgel ei Fawrhydi; yr ail, cyflogau Gweinidogion teuluaidd ei Fawrhydi; y trydydd, traul y Tylwyth Breninol; y pedwerydd, rhoddion [illegible] ac elusengar ei Fawrhydi; a'r pummed, y gwobrau Breninol. Mewn perthynas i'r [illegible] cyntaf, cynnwysa ganiatâd am £110,000 yn [illegible] ei Fawrhydi; £60,000 i'r [illegible], a £[illegible] i'r [illegible].—Yn yr ail dosparth [illegible]. Canghellydd diweddar y Trysorlys a [illegible] £1[illegible] i dalu cyflogau blynyddol Gweinidogion teuluaidd ei Fawrhydi; cynnygiaf £[illegible]. Yn [illegible] y [illegible] y mae [illegible] a ddylent fod dan reolaeth y Senedd; er [illegible], Goruchwyliwr y Gweithiau, ynghyd â'r [illegible] a'r [illegible], cyflogau y rhai ydynt £[illegible] yn y flwyddyn; a Golygwr cyfrifon y [illegible], traul yr hwn yw, £2400 bob blwyddyn.—Y [illegible] dosparth a gynnwysa y traul am gynnaliaeth, &c. eu Mawrhydi a'u gweision, sef £[illegible]. Yr wyf yn rhydd i gydnabod, pan sylwais gyntaf ar y [illegible] hyn, [illegible] y gellid lleihau y treuliadau hyn wrth ystyried prisiau lluniaeth; ond nid [illegible], yn fy marn bresenol, leihau y treulion hyn heb gyfyngu ar gysuron ei Fawrhydi, neu ei yru i ddyled; yr hyn ni ddymunai y Senedd ar gyfrif yn y byd. Rhaid cofio hefyd, fod y treuliadau hyn yn fwy yn bresenol am fod genym Frenines ar yr orsedd.—Am y 4ydd dosparth, sef Rhoddion [illegible] ac elusengar ei Fawrhydi, mae'r swm yr un fath a chynnygiad y Gweinidogion diweddaf, sef £23,[illegible].—Yn awr deuaf at y dosparth olaf, sef, y Gwobrau (*Pensions*) Breninol. Cynnygiad y Canghellydd diweddaf ar y pen hwn oedd, Gwobrau i Saeson £74,020; i Wyddelod £53,923; ac i Ysgotiaid £31,232; y cwbl, £159,175. Gwn mai bwriad y Gweinidogion diweddaf oedd, lleihau 'r draul hon: Gwobrau i Saeson £74,000; i Wyddelod £40,000; i Ysgotiaid £30,000; y cwbl £144,000; lleihâd £15,175. Y cynnygiad a wnaf fydd, nid am restrau gwahanol o'r gwobrau, ond am un restr; ac yn lle £144,000 cynnygiaf £75,000, yr hyn a erfyniaf i'r Senedd ganiatâu i mi. Arbeda hyn £[illegible], wedi 'r lleihâd a fwriadai 'r Gweinidogion diweddaf. Gellir lleihau 'r restr wobrwyol mewn tair modd. Un modd yw gommedd caniatâu Gwobrwyon nes lleihâd y rhestr i'r swm a enwyd; ond byddai hyn yn annheg iawn tu ag at ei Fawrhydi presenol, am na byddai 'n alluog, efallai, i roddi un gwobrwy i neb. Modd arall fyddai caniatâu i'w Fawrhydi ryddid i roddi gwobrau i ryw radd; ond mae 'r drefn hon yn agored i wrthddadleuon. Modd arall, a'r hwn a anturiaf gymmeradwyo, yw hwn, i ganiatâu 'r gwobrau yn ol yr amser y rhoddwyd hwynt, nes y cyrhaeddant y swm a enwyd, £75,000, a throsglwyddo ereill i'r Gyllidfa gyd-sylwedlol. Mewn perthynas i rai o'r gwobrau, gwir yw, ac nid oes neb yn barotach i gydnabod hyn na myfi, na ddylid byth eu caniatâu hwynt; ond rhwym wyf i chwanegu fod y rhan fwyaf o honynt wedi eu rhoddi o elusenau. Ni wna 'r adroddiad a osodais ger bron y Senedd ond arbediad bychan o draul, oddeutu £20,000; ond o'r Darpariaeth at draul y Goron, a gynnyglwyd gan y Gweinidogion diweddaf, bydd £4[illegible],000 dan reolaeth y Senedd. Gofynai hwynt am £970,000; y swm sydd arnaf fi eisieu yw £510,000. Chwennychai chwanegu ychydig at ymddygiad clodwiw ei Fawrhydi presenol. Ymddengys fod Brenines SIOR III. a'r Dywysoges Siarlot, wedi derbyn £540,000 bob un i brynu gemau, addurniadau, a phethau angenrheidiol ereill; ac yr oedd y Gweinyddiad diweddaf, yn gystal a'r un bresenol, yn bwriadu gwneud yr un darpariad i'w Mawrhydi bresenol; ond pan grybwyllwyd am hyn wrth ei Fawrhydi, darfu iddo, gyd â'r ystyriaeth fwyaf am gyfyngder ei ddeiliaid, [illegible] derbyn hyn.

MR. GOULBOURN a gymmeradwya rai o drefniadau 'r Gweinidogion o barth Traul y Goron.

SYR H. PARNELL a ddatganai ei farn y gellid lleihau cyflogau Gweinidogion Teuluaidd y Brenin i raddau mawr.

MR. HUME a dybiai mai annheg fyddai gwneuthur sylwadau ar wahanol benau 'r gofrestr; ond pan eisteddai 'r Dirprwywyr teimlai mai ei ddyledswydd fyddai gwrthwynebu rhai o'r cyfrifon.

MR. HUNT a haerai y byddai i'r adroddiad a ddodwyd ger bron y Senedd beri anfoddlonrwydd ym mynwesau pobl Lloegr. Nid oedd neb yn teimlo mwy o barch i'w Fawrhydi nag oedd efe, ac ni ddymunai gyfyngu ar ei gysuron. Ond haerai y dylid dilen 'r gofrestr wobrwyol, yr hyn a roddai gyfleusdra i'w Fawrhydi benderfynu pwy oedd yn haeddu 'r hyn a dderbynient oddiwrth y wladwriaeth.

SYR J. GRAHAM a amddiffynai ymddygiad Canghellydd y Trysorlys.

TY YR ARGLWYDDI.

Dydd Llun, Chwefror 7.

YR EGLWYS.

ARGLWYDD KING a gyflwynodd amryw Erfyniadau ynghylch y modd presenol o gasglu 'r degwm. Achwynai 'r Eirchiaid fod y degwm wedi achosi llawer o dlodi a chyfyngder yn y deyrnas; a bod y drefn bresenol o'i gasglu 'n rhwystr i amaethyddiaeth. Bu amser pan yr ymfoddlonai 'r wlad ar dalu swm o arian yn lle 'r degwm; ond yn awr rhaid iddynt gael rhyw gyfnewidiad yn ol gwerth y tir.

Esgob Lincoln a ddymunai alw i gôf eu Harglwyddi fod rhan fawr o eiddo 'r Eglwys wedi cael ei adael iddi, o bryd i bryd, gan ddynion dawiol, er mwyn cael addoliad cyhoeddus, a gweinidogion sefydledig, yn amrywiol ardaloedd yn y wlad. Ni wyddai pa fodd y gallai 'r *Arglwydd King* brofi fod eiddo 'r Eglwys yn eiddo 'r cyffredin. Nid oedd yn dweud hyn i'r diben o wrthwynebu unrhyw gyfnewidiad o barth y degwm; na, os gellid sefydlu unrhyw drefn ar egwyddorion cyfiawn, o roddi tir yn lle degwm, byddai efe 'n barod i gefnogi 'r cyfryw weithred.

Esgob Bath a Wells a ddatganai ei barodrwydd i gefnogi rhyw gyfnewidiad teg ar y dull presenol o dalu 'r Offeiriaid; a theimlai 'n sicr y derbynid y cyfryw drefn yn ddiolchgar gan Weinidogion yr Eglwys Sefydledig. Yn y Bersonoliaeth gyntaf a gafodd ef, gwnaeth gytundeb â'i blwyfolion am y degwm yn ol pris yr ŷd, yr hyn a roddodd foddlonrwydd nid bychan i'w blwyfolion, yn gystal ag iddo ei hun.

Esgob Llundain a ddymunai wneud sylw ar araith yr *Arglwydd King* am ddianneddiad yr Offeiriaid yn eu plwyfydd. Haerai mai 'r achos o hyn oedd, fod cymmaint o'r meddiannau Eglwysig yn nwylaw gwŷr lleÿg; ac oni bai hyn buasai 'r cyfryw annhrefn wedi ei ddiwygio er's amser maith. Darfu i'r gwŷr hyn wrthwynebu 'r drefn a gynnygiwyd i'r Senedd er cymmell i'r Offeiriaid breswylio 'n eu plwyfydd.

Iarll Winchelsea a gydsyniai yn hylwyr â sylwadau *Esgob Llundain*; a phe trefnai 'r Senedd weithred i gymmell pob gwr lleÿg i adferu 'r meddiannau eglwysig a ddylai fod ym meddiant yr Eglwys, tybiai gwnai les mawr i'r Eglwys. Yr oedd ganddo ef ddegwm; a byddai 'n dda ganddo pe cymhellai 'r Senedd ef ac ereill i'w adferu i'r Eglwys. Gallai efe ddweud yn gydwybodol fod ganddo eiddo na ddylai 'n deg fod yn ei feddiant.

TY Y CYFFREDIN.

Dydd Mawrth, Chwefror 8.

Y TERFYSGIADAU DIWEDDAR.

Mr. Hunt a gynnygiodd fod i Anerchiad gael ei chyflwyno i'w Fawrhydi i erfyn arno ganiatáu maddeuant cyffredinol i'r llafurwyr, ac ereill, a gyhuddwyd ac a brofwyd yn euog ger bron y Barnwyr a anfonwyd yn ddiweddar i'w profi hwynt. Areithiodd am ddwy awr, gan roddi hanes am ei deithiau ei hun drwy amrywiol barthau o'r wlad yn amser y terfysgiadau diweddar; cymmerodd achlysur i gyhuddo rhai o'r Seneddwŷr am ymddwyn yn anaddas tu ag at y terfysgwŷr. Y Seneddwŷr hyn a amddiffynasant eu hymddygiad, a dangosent yn eglur fod y rhan fwyaf o araeth Mr. Hunt wedi ei gwneuthur i fynu o gamddarluniadau, a chamgyhuddiadau yn erbyn boneddion ac amaethwŷr.

Syr Joseph Yorke a ddatganodd ei fwriad i wrthwynebu y cynnygiad. Pe buasai gweithfa *Blacking* wedi cael ei llosgi, ammheuai 'n gryf a gynnygiasai Mr. Hunt i'r dinystrwŷr gael eu gwyn-galchu.

Y *Cyfreithiwr Cyffredin*, Syr T. Denman, a amddiffynodd weithrediadau y Llywodraeth a'r Barnwŷr mewn araeth faith a hyawdl. Wedi i amryw aelodau areithio yn erbyn y cynnygiad, rhanwyd y Tŷ: o blaid y cynnygiad dau, sef Hunt a Hume; yn ei erbyn 269.

CYLLIDAU Y DEYRNAS.

Dydd Gwener, Chwefror 11.

Canghellydd y Trysorlys a ddymunai nawdd y Tŷ tra dodai ger eu bron drefniadau gweinidogion ei Fawrhydi o barthed cyllidau 'r deyrnas. Y swm a ganiatâwyd i ddiwallu traul y wladwriaeth yn y flwyddyn 1830 oedd £46,850,000, a'r trethi, &c. oedd £50,000,000; ond wedi tynu allan £2,910,000 o drethi a ddilewyd ar *cider*, lledr, a siwgr, bydd y swm yn £47,150,000; fel hyn bydd y cyllidau 'n fwy na'r draul o £300,000. Angenion y wlad a alwant am ostyngiad yn yr ardrethi; ond pa fodd y gellid cyflawni hyn? A'i galluadwy fyddai diddymu 'r holl drethi a bwysant yn fwyaf arbenig ar y tlodion? Haerai nad oedd; oblegid nid yw'r tlodion yn defnyddio ond ychydig o nwyfau trethedig. Credai mai 'r modd goreu i ysgafnhâu cyfyngdra 'r werinos oedd i roddi gwaith iddynt, ac ni ellid gwneud hyn ond trwy ddiddymu 'r trethi a orthryment, yn fwyaf neillduol, fasnach y deyrnas. Rhanai y trethi i dri dosparth; y cyntaf a gynnwys y trethi ar y nwyfau hyny oddiwrth ba rai y gellid yn rhesymol ddisgwyl y deilliai mwy o gyllid i'r Llywodraeth pe gostyngid yr ardreth sydd arnynt. Yr ail a gynnnwysa 'r trethi a bwysant ar gyfran o drigolion y wlad, ac nid ar bawb yn gyfartal. A'r trydydd a gynnwys y trethi a ymyrant â'n masnach, ac a gymmerant fwy allan o logellau 'r deiliaid nag a dderbynir gan y Llywodraeth.

Ar ol eglurhâu, yn dra manwl, y modd y pwysai 'r tri dosparth o drethi, y rhai 'r oedd efe ar fedr eu diddymu, sef Ffwgws, Newyddiaduron a Chyhoeddiadau, Glo a Llechau, Cottwm, Gwydr, &c. y pwnc nesaf oedd ystyried colled y Gyllid wladol o herwydd gostyngiad y trethi hyn. Byddai 'r golled flynyddol ar y nwyfau a enwir fel y canlyn:—

Ffwgws	800,000
Newyddiaduron a Chyhoeddiadau	100,000
Glo a Llechau	830,000
Canwyllau	200,000
Cotwm (*printed*)	500,000
Gwydr	680,000
Gwerthiant Tiroedd	60,000
Amrywiaeth	80,000
Y cwbl	£3,250,000

Tybiai y gwnai ei gynnygiadau foddio masnachwŷr y deyrnas, er, efallai, na foddlonai berchenogwŷr arian yn y Gyllidfa, a meddiannwŷr tiroedd. Diweddodd ei araeth hyawdl drwy gynnyg fod iddynt ganiatâu £2,000,000 i'w Fawrhydi at draul y wladwriaeth yn y flwyddyn bresenol.

YMPRYD CYHOEDDUS.

Mr. Perceval a gyfodai i gynnyg fod i'r Senedd gyflwyno Anerchiad i'w Fawrhydi, yn atolygu arno neillduo diwrnod o Ympryd drwy yr holl deyrnas. Teimlai mai anfynych y dygwyd ger bron y Senedd gynnygiad cyffelyb i'w gynnygiad ef; a gallai sicrhâu iddynt nad oedd dim ond ei ddyledswydd at Dduw, ac at ei wlad, a'i cymmellai i gyflawni y gorchwyl a gymmerasai mewn llaw. Yr oedd yn ddwys deimladwy o'i anghymmwysder i anerch y Tŷ ar yr achlysur hwn; nid oedd ganddo nac urddas, nac oedran, na doniau, i ddenu sylw y Tŷ at ei gynnygiad; nid oedd ganddo ddim ond ei enw, enw a briwiai yn fwy na dim trysor daearol, a gobeithiai nad ymddygai yn annheilwng o'r enw hwnw wrth ddyfod â'r cynnygiad hwn ym mlaen. Os oedd efe yn deimladwy o berygl y wlad; os darbwyllid ef nad oedd iddi ond un waredigaeth; a phe gommeddai ymdrechu ddangos i'r Tŷ y llwybr o waredigaeth, drwy ddychryn, neu rywachos annheilwng arall, byddai hyny yn wrthuni o'r mwyaf iddo. Gobeithiai y cydnabyddai y Senedd fod ganddo sylfaen dda am eu hanerch hwynt. Ni chymmellwyd ef i feddwl am y cynnygiad hwn gan y terfysgiadau a gynhyrfasant amrai barthau o'r wlad; na,

meddyliasai yn barhâus am hyn yn ystod y ddwy flynedd ddiweddaf. Edrychasai yn hyderus i'r man o'r hwn yr arferai cynnygiadau o'r fath ddeilliaw yn yr amseroedd gynt; ond edrychai yn ofer. Arosasai hyd y mynyd olaf; ond gan iddo fethu canfod un arwydd fod y dynion hyny yn bwriadu cyflawni gorchwyl o'r fath, penderfynasai, cyn y Gwyliau, ddwyn y cynnygiad hwn dan sylw y Senedd. Teimlai fod un peth yn sicr, yr hyn a gyfiawnhâi ei ymddygiad ar yr achlysur presenol, sef fod y wlad mewn cyflwr o annhrefn, a bod rhwymau cymdeithas wedi eu tori. Nid oedd dim boddlonrwydd yn y tir; dim serch rhwng y rheolwyr a'r bobl. Nid oedd dim rhwymyn o hyder rhwng amrywiol raddau o ddynion â'u gilydd; dim ymlyniad rhwng y cyfoethog a'r tlawd, rhwng y gweithiwr a'r meistr; ond yr oedd anhyder, braw, a thwyll yn ffynu ym mhob gradd. Hen sefydliadau ein gwlad, arddangosiadau anrhydeddus o ddoethineb ein cyn-dadau, a fuont gynt yn destun ymffrost i bob Prydeiniwr, nid ydynt hwy mwyach yn wrthddrych o serch y bobl, na, edrychir arnynt gan bob gradd o'r bron gyda llid ac atgasrwydd. Y cyfryw ydoedd yr arwyddion o ryfel ac aflonyddwch, ac, efallai, o ddinystr, ag a welir yn awr, ag a ddylai, yn fy nhŷb i, ddarbwyllo pob dyn a ystyria yn ddifrifol mai ei ddyledswydd ydyw edrych i fynu at yr Hwn a reola ym mhlith teyrnasoedd y ddaear, ac a wna â hwynt fel y myno. Oddiar ystyriaeth dwys o'r hyn a ddigwydda yn y byd, teimlai yn sicr fod cleddyf yn tramwy trwy y tir; dilys ganddo, ac ni allai neb ystyriol ei ammau, fod terfysgiadau a chynhyrfiadau ar fedr digwydd yn y byd. Dan yr amgylchiadau hyn, pan edrychai ar ansawdd y wlad hon, a chanfod leied o sylfaen oedd am hyder, gymmaint am ofn a dychryn, erchylled y troseddau a gyflawnir yn y wlad, hyderai iddo wneuthur gwasanaeth i'w wlad drwy ofyn i'r Senedd gymmeryd y pethau hyn dan eu sylw, a chofio pwy yw Cyfranwr pob daioni a phob bendith â'r rhai y cynnysgaeddwyd y wlad hon mewn modd arbenig. Dymunai iddynt ymofyn, A ydym ni yn awr, fel cenedl, yn gyfryw ag y gadawodd ein cyn-dadau ni? onid ydym wedi ymlithro yn raddol oddiwrth y duwioldeb, a'r unionder ysbryd, ag a'u cynhyrfodd hwynt? Haerai efe ein bod wedi ymlithro. Yr oedd y drwg yr achwynai efe yn ei erbyn mor eglur a'r haul hanner dydd; y drwg a'n bygythiai cyhyd sydd yn awr wedi tori allan, a hyny mewn modd ofnadwy. Gwerinos Lloegr ydynt wedi cyfodi yn erbyn meddiannau eu meistriaid. Y llwybr dinystriol o losgi ydau, a distrywio peiriannau, a ddilynwyd i bellder ofnadwy; a minteioedd o ddyhirod diddeddf a dramwyasant y wlad; a gweithrediadau erchyll oeddynt ar yr un enyd yn gyffredin yn ngwahanol barthau o'r deyrnas. Dir yw fod y pethau hyn wedi cael attaliad am ryw hyd; ond ofnai fod yr achosion o honynt yn parhâu etto. A ellid dychymygu fod anfoddlonrwydd y werin, a'u hatgasrwydd at sefydliadau y wlad, wedi ei symud? Na, mae y teimladau hyn yn ffynu gymmaint ag erioed. Cofied y Senedd yr hyn a glywyd nosweithiau yn ol, fod awgrym wedi ei roddi eisys i'r werinos gam arweinedig i wneuthur yr un modd gyda yr ŷd cyn iddo gael ei fedi; a gofynai pa gyfraith a allai attal y cyfryw weithrediad dinystriol? Hanes dynolryw a ddangosai y gall calon dyn ddychymygu y cyfryw droseddau; ond y cyflawniad o honynt a ymddibynai nid ar ewyllys dyn ond ar drugaredd y Duw a anghofiasom am gyhyd o amser. Atto ef, ynte, y galwai arnynt edrych am drugaredd ac amddiffyniad. Dymunai gyfeirio sylwadau y Senedd at dŷb a ymledaena yn gyflym ar hyd y wlad, nad oedd dim cyssylltiad crefydd a llywoddysg, y dylid alltudio llywod-ddysg o'r pulpud a chrefydd o'r Senedd. Yr angrediniaeth hwn yw sylwedd y penryddni a dramwya yn awr ar hyd y ddaear, ac sydd eisys wedi cynhyrfu teyrnasoedd y Cyfandir. Amlygwyd ef yn yr Adchwyl diweddaf yn Ffrainc; ymddangosodd yn ymddygiad cenedl Ffrainc; un o weithredoedd cyntaf yr hon oedd dileu oddiar arian bathol y deyrnas y geiriau "trwy ras Duw," a chyda rhyfyg cabieddus dodi yn eu lle "trwy benaduriaeth y bobl." Os oedd eisieu profiad chwanegol o'r ysbryd di grefydd a ffyna yn Ffrainc ceir ef yn hyn, sef fod y Llywodraeth wedi penderfynu talu cyflog i weinidogion yr Iuddew, on fel ag i Gristionogion. Ar y pwnc pwysig hwn gymmaint a gyfeiliornasom oddiwrth ddoethineb ein hynafiaid! Tybiasant hwy fod crefydd yn anwahanol gyssylltiedig â'r Llywodraeth, o'r ffurf bwysfawr o goroni y Brenin gan yr Esgobion yn yr Eglwys, pan y cymmera lŵ i gynnal crefydd a chyfreithiau ei ddeiliaid, hyd at fynediad ei Farnwyr i weinyddu cyfiawnder yn ei enw; oblegid hysbys yw mai gweithred gyntaf y Barnwr, wedi iddo gyrraedd y dref, yn mha un yr oedd i weinyddu cyfiawnder, oedd myned i'r Eglwys i erfyn am fendith y Goruchaf ar ei ymdrechiadau i gyflawni ei swydd oruchel. Yr unrhyw ysbryd crefyddol ein hynafiaid a ymddengys yn hen arferiad y Senedd, lle y rhwymwyd yr Aelodau at eu gilydd, fel Cristionogion, trwy lw i gadw y dilyniad Protestanaidd. Yr oedd hyn hefyd yn weledig yn arferiad beunyddiol y Senedd wrth ddechreu eu ymgyngoriad-

dd gyda gweddi am i'r Arglwydd eu cynysgaeddu â doethineb a deall i reoli yn gyfiawn. Y cyfryw oedd ysbryd union a duwiol ein hynafiaid! Mor wahanol oedd ysbryd y dyddiau hyn! Os try y deyrnas oddiwrth Dduw, Duw a dry oddi wrthi hithau. Hysbys i bawb oedd erchylldra camweddau y Ffrancod pan gymmerasant butain o'r heol a'i haddoli hi megys Duwies Rheswm! Dyma enghraifft o ddoethineb y dyddiau hyn. Yn ei dyb ef, nid yw yr oes bresenol mewn barn a doethineb ond babanod mewn cydmariaeth a'n hynafiaid; nid oes gan yr oes hon na doethineb, na rhinwedd, na chrefydd, na duwioldeb. Diangasant o flaen yr ysbryd a ddarluniasai efe fel wedi taenu dros holl Ewrop. Yr oedd awdwr Coll Gwynfa wedi datgan y gwahaniaeth a dybiai efe oedd rhwng y genedl hon a'n hynafiaid; y rhai a ddarlunient yr olaf ydynt:—

.... wrth eu gwedd
Cyfiawnion ddynion oeddent, llawn eu bryd
Ar iawn addoli Duw a gwybod ei
Weithredion cyhoedd, ac nid olaf hyn
A gadwai ryddid ac i ddynion hedd.

Ac, O! y fath adeilad o Ryddid a wnaethant i ni! Cywired y dysgrifir yr oes bresenol—

gweddant fod
Myfyrgar ar bob cell er addwyniad
Amsyniawl am eu Person, er eu dysg
O gan ei Ysbryd gael, ei radau ni
Addefynt ....

Adseddai etto fod y dyfyniadau hyn yn arddangos yn eglur y gwahaniaeth rhyngom ni a'n hynafiaid. Ni ddywedasai ond ychydig ar gyfyngder y tlawd, am ei fod yn anfoddlon i ymyraeth â phwngc mor ddadleuadwy. Os oedd tlodion y wlad hon mewn cyflwr mor gyfyng, gorthrymus, a thrangcedig, ag yr haerir gan rai dynion, onid yw hyn yn achos digonol o ddychryn? A allai fod pechod mwy enbydus, neu debycach i dynu i lawr soriant yr Hollalluog na hyn, fod y tlodion yn y cyfryw gyflwr heb gael eu hesmwythâu? A ddichon fod rhyw achos pwysfawrocach i beri dychryn na bod y rhan fwyaf o'r werinos yn ystyried eu huchafion fel eu gorthrymwyr? Ond os nad oeddynt yn y fath gyfyngder a thrueni, ddyfned yw llygredigaeth y meddwl a allai wneuthur y cyfryw gamddarluniadau! yr oedd hyn yn prawf yr angenrheidrwydd am ei gynnygiad ef. Yr oedd hanesiaeth pob teyrnas yn prawf na thaenai llwgr moesau ond ychydig ym mysg yr isel-radd, oni byddai wedi ymledaenu yn fawr yn mysg yr uchel-raddolion. Ewyllys Duw oedd i'r uwch-raddolion amddiffyn a meithrin y rhai oedd danynt: a phe gwneuthid hyn drwy haelioni ac elusen, teimlai yn sicr y byddai y tlodion yn ddiolchgar, y dangosent eu diolch drwy eu hymddygiad heddychol, yn lle y cynnwrf a'r terfysg a'u hanmharchasent mewn rhai parthau. Haerai mai drygioni yr uwch-raddolion a achosai lwgr moesau y tlodion.——Wrth nesu at bwnc arall, rhaid iddo ddatgan ei farn, fod llwyddiant y deyrnas y'nglyn â llwyddiant yr Eglwys Sefydledig. Pe lleiheid diogelwch yr Eglwys, gallwn yn wir grynu am ddiogelwch y llywodraeth. Cefnogwn yr Eglwys fel y dylem, diogel fyddwn; os trown ein cefnau arni, rhaid i ni syrthio. Yr oedd yr offeiriaid presenol wedi gwellhau yn ddirfawr: ac os oes arferiad o droseddu y pedwerydd gorchymyn yn llynu yn ein gwlad, bai y rhai hyny oedd i'r rhai yr ymddiriedwyd addysg ein hieuengctid: ac os goddefir i'r pechod ofnadwy hwn barhau, byddwn ni yn dra euog wedi cael y fath fanteision. A fyddai rhyw un mor galed a haeru, nad oedd ei gynnygiad i neillduo dydd i erfyn maddeuant o'n pechodau fel cenedl yn angenrheidiol? Gwyddai y dywedir iddo mai oddiwrth yr Eglwys y dylai y cyfryw gynnygiad darddu: gwyddai yr arferai yr Esgobion neillduo dydd i ymprydio ac i weddio: ond yr amseroedd hyny a aethant heibio. Diolchai iddynt hwy, ac i Weinidogion y Brenin, am gyhoeddi y ffurf o weddi yn nghylch cyflwr terfysglyd y wlad: Diolchai hefyd i'r Senedd am eu tiriondeb yn gwrando arno mor syml. Canfyddai mai arferol ar ddyddiau ympryd oedd gwneud casgliadau i'r tlodion ym mhob Eglwys drwy y wlad, a thybiai mai arfer dda ydoedd. Terfynai trwy gynnyg fod i anerchiad gael ei anfon at ei Fawrhydi i erfyn arno neillduo diwrnod i ympryd a gweddi ar i Dduw droi oddi wrthym y drygau hyny ag a haeddasom, a llwyddo ymgynghoriadau y Senedd er lles yr Eglwys, a llwyddiant y deyrnas; a bod casgliadau i'w gwneuthur yn yr holl Eglwysi er lles i'r tlodion.

Mr. Hughes Hughes a gefnogai y cynnygiad. Afreidiol fyddai iddo chwanegu at yr hyn a ddywedwyd mor hyawdl gan Mr. Perceval.

Canghellydd y Trysorlys a wrandawsai ar araeth Mr. P. gyda hyfrydedd: ond dymunai fynegi mai ar ei Fawrhydi, a phenaethiaid yr Eglwys, yr ymddibynai neillduo diwrnod o ympryd a gweddi. Ni wrthwynebai y cynnygiad, ond cynghorai efe i Mr. P. adael hyn i ystyriaeth penaethiaid yr Eglwys.

Mr. Perceval a betrusai pa fodd i weithredu. Pan ddaeth i'r Tŷ penderfynai gael gwybod golygiadau y Senedd o barthed ei gynnygiad, oni chymmerai y Canghellydd ef o'i law ef. Ond wedi clywed araeth ei Arglwyddiaeth, cydsyniai i dynu yn ol ei gynnygiad.

CYMRU.

Haelioni.—Y mae Syr W. W. Wynn wedi rhoddi 15 erw o faip i dlodion y Cefn Mawr; â dywedir fod dim llai nag 20 o deuluoedd yn byw ar yr hyn a gânt gan y Barwnig haelionus hwn. Ychydig o amser yn ol rhoddodd Syr Watkin £100 tu ag at gynnaliaeth tlodion plwyf Rhiwabon, heblaw anrhegion mawr o wlaneni, a dillad.

C. Hanbury Tracy, Ysw. a anfonodd £20 i'w gyfranu yn mysg tlodion Bettws, Trefaldwyn, gyda gorchymyn i'r Offeiriad roddi cymmaint drachefn os bydd cyfyngder y tlodion yn parhâu.

James Watts, Ysw. o Blas Aston, a archodd i'w oruchwyliwr, Mr. T. Jones, *Doledowlod*, gyfranu gwerth £5 o wlanen yn mhlith tlodion Llanyn, Swydd Faesyfed.

Mrs. Llwyd, o Garthlwyd, a gyfranodd lawer o wlanen i dlodion plwyf Llanfair, a'r plwyfydd amgylchynol, yr hyn a arfera y foneddiges hon wneuthur bob blwyddyn.

Wilson Jones, Ysw. o Gelligynan, Llanarmon yn Ial, a gyfranodd, yn nechreu y Gauaf, wlaneni, dillad, &c. yn mhlith trigolion tlodion y plwyf hwnw a phlwyfydd ereill,

Cyfranwyd hefyd werth £60 o ddillad, a gwlaneni, yn Rhosllanerchrugog yn niwedd y mis diweddaf. Ni all neb ddirnad y tlodi a'r cyfyngder sydd yn gorthrymu trigolion yr ardal hon.

TRETH Y CEFFYLAU.

Gwyddis yn dda fod yr Amaethwyr ag sydd yn dal tyddynod dan £200 o ardreth yn gorfod talu Treth y Ceffylau mewn llawer o fanau yn Nghymru hyd hyn, o herwydd eu bod weithiau yn eu llogi, neu yn eu defnyddio i gludo am gyflog: ond dylid hysbysu iddynt, ddarfod, trwy ymdrechiadau gwr boneddig o Beirion yn ysgrifenu at yr Anrhydeddus C. W. W. Wynn, cliwanegu fel y canlyn at yr *Act.* 6ed Geo. IV. cap. 7. § 8. i'r diben o ddangos fod y cyfryw Amaethwyr yn rhyddion oddiwrth y dreth. Geiriau yr *Act* ydynt:—"*And any "person or persons occupying a farm of* LESS "*annual value than* TWO HUNDRED POUNDS "per annum, *and making a livelihood prin-"cipally thereby, shall be exempt from duty "for any horses, mares, or geldings, bona "fide, kept and generally employed by such "person or persons for the purpose of hus-"bandry on such farms, although such horses, "mares, or geldings, or any of them, shall "be occasionally let to hire, or used by such "person or persons in drawing for hire or "profit.*"

Treth ar Frûg.—Yn mis Ionawr cynnaliwyd cyfarfod cyhoeddus yn Llys-dy tref Haverfordwest, i'r diben o ystyried y priodoldeb o anfon erfyniad i'r Senedd am lwyr ddiddymiad o'r dreth orthrymus uchod. Cynnygiwyd yr Erfyniad gan R. J. Ackland, Ysw. a chefnogwyd ef gan A. J. Stokes, Ysw. a phenderfynwyd yn unfryd iddo gael ei gyflwyno i'r Senedd.

Tân.—Nos Sul, Ionawr 30ain, torodd tân allan mewn amaethdy helaeth a elwir Glanleri, yn agos i'r Borth, Swydd Aberteifi, yn perthyn i'r Cadben Gwynne. Achoswyd ef drwy ddiofalwch yr Amaethydd, yr hwn a daflodd ben canwyll yn mysg y gwair. Llwyr ddifethwyd y gwair ac amryw bethau ereill, yn yr ystafelloedd; ond trwy ymdrechiadau amserol y gweithwyr diffoddwyd y tân cyn iddo gyrhaedd dim arall.

Glowyr Rhiwabon.—Cofia ein darllenwyr i ni fynegi yn ein hanes am yr anghydfod fu rhwng y Glowyr a'u Meistriaid, fod un Mr. Wood wedi cael ei ddalurio gan y gweithwyr. Yn nechreu y mis diweddaf daeth tri neu bedwar o swyddogion i lawr o Lundain, ac ynghyd â 40 o geisbwliaid, a ymwelsant ag ardal y Cefn Mawr i ddal y dynion a fuont yn afreolus ychydig yn ol. Cymmerwyd dau ddyn i Wrecsam, a holwyd hwynt o flaen yr Ynadon, y rhai a'u bwriasant i garchar am ymosod ar Mr. Wood gyda bwriad i'w ladd! Y mae'r dref a'r gymmydogaeth mor llonydd ag erioed; ond er hyn tybiwyd yn angenrheidiol anfon câd o filwyr i Wrecsam i gynnal heddwch y wlad.

Hir-hoedl.—Y mae 24 o bobl yn byw yn mhlwyf Llansantffraid, Trefaldwyn, oedran yr hai yn ghyd ydynt yn 1080 o flynyddoedd; ac heblaw y 24 uchod, y mae yn yr un plwyf 20 o bobl, oedran y rhai ydyw 1500 o flynyddoedd.

Rhybudd i Aflonyddwyr Tenluoedd.—Dydd Sul, Ionawr 23, rhanwyd rhwng tlodion Llanfair Pwllgwyngyll, Llandysilio, Llanedwen, a Thre Walchmai, Môn, ar gost John Williams, gynt o'r Talcen Riddaw, yn y plwyf olaf, werth Punt a phedwar Swllt, am hasdu myned o dy gwr boneddig am hanner awr wedi saith o'r gloch y boreu, ac yntau heb ddim neges cyfreithlawn yno, ac wedi hyny gwneuthur ymgyrch arno yn ei dy ei hun.

Damwain angeuol.—Nos Sadwrn, y 5ed o Chwefror diweddaf, mewn lle a elwir Cefnddwysarn, o fewn tair milltir i dre'r Bala, lladdwyd dwy ddynes yn eu gwely, sef y fam a'i merch, trwy i ddarn o'r tŷ syrthio arnynt. Yr oedd merch arall i'r hen wraig mewn gwely yn agos atynt, ond ni dderbyniodd ddim niweid, yr hon mewn dychryn a redodd at dy cyfagos i alw am gynnorthwy. Erbyn dyfod rhai o'r cymmydogion at yr hen fwthyn penagored, yr oedd y cyrph wedi eu claddu o dan yr adfeilion, fel nad oedd dim ond bysiah yr-

hen wraig yn y golwg. Cloddiwyd y cyrph i fynu o blith y clai a'r cerig, ond nid oedd na briw na chlais i'w weled ar yr un o honynt.

Anffawd galarus.—Dydd Mercher y Lludw, rhwng 11 a 12 gloch o'r nos, bu farw yn ddisymmwth, yn *Christ Church*, Rhydychen, Arglwydd Osborne, yn 19 mlwydd oed, mab i'r Dug Leeds. Wrth chwareu gyd â'i gyd arglwyddi derbyniodd ddyrnod, fel y tybygid, yn ei gylla gan un o honynt; ond ni wyddis yn iawn pa un ai y dyrnod, neu y cwymp a gafodd drwy hyny, a fu yn achos o'i farwolaeth. Cynnalid rheithiad ar ei gorff; a barnwyd iddo farw *per infortunium, chance medley*, sef drwy anffawd. Cofiwn yma yr hen ddiareb, "Tecaf y chwareu goreu fydd peidiaw."

HYSBYSIADAU LLEENYDDOL.

Cyhoeddwyd, yn ddiweddar, "*A New Translation of Isaiah, by the Rev. J. Jones, A. M.* (Ioan Tegid) *Precentor of Christ Church, Oxford.*" Gobeithio yr anrhega ein cyfaill ei gydwladwyr â chyfieithiad Cymreig o'r un Prophwyd.

Cyhoeddir yn fuan, "Pregethau a draddodwyd yn Eglwys Treffynon, yn y blynyddoedd 1829 a 1830, gan y Parch. J. Blackwell, B. A. o Athrofa yr Iesu, Rhydychen, a Churad Treffynon.

SIRYDDION CYMRU.

Gosodwyd y Boneddion canlynol gan ei Fawrhydi y Brenin i fod yn Siryddion y Dywysogaeth am y flwyddyn bresenol.

GWYNEDD.

MON—*O. Owen, Ysw. Llan Fugail.*
ARFON—*Rice Thomas, Ysw. Coed Helen.*
MEIRION—*Hugh Lloyd, Ysw. Cefn Bodig.*
TREFALDWYN—*R. M. Bonner, Ysw. Bodynfol.*
DINBYCH—*Wilson Jones, Ysw. Gellt Gynan.*
FFLINT—*Sir Stephen Richard Glynne, Barwnig, Castell Penarlag.*

DEHEUDIR.

CAERFYRDDIN—*Edward Hamlyn Adams, Ysw.* *Middleton-Hall.*
PENFRO—*John Mirehouse, Ysw. Brownslad.*
ABERTEIFI—*John Palmer Bruce Chichester, Ysw. Llanbadarn Fawr.*
MORGANWG—*Richard Hoare Jenkins, Ysw. Llanbarran.*
BRYCHEINIOG—*Fuller Maitland, Ysw. Garth.*
MAESYFED—*Richard Duppa, Ysw. Llanshay.*

SESSIWNAU CYMRU.

GWYNEDD.

(Y Gwir Anrhyd. Syr N. C. Tindal, Prif-farnydd.)

TREFALDWYN—Sadwrn, Mawrth 5, prydnawn, *Trallwm.*
MEIRION—Iau, Mawrth 10, prydnawn, *Bala.*
ARFON—Llun, Mawrth 14, boreu, *Caernarfon.*
MON—Iau, Mawrth 17, boreu, *Beaumaris.*
DINBYCH—Sadwrn, Mawrth 19, prydnawn, *Ruthin.*
FFLINT—Mercher, Mawrth 23, prydnawn, *Wyddgrug.*

DEHEUDIR.

(O flaen y Barwn Bolland.)

MORGANWG—Iau, Chwefror 24, *Caerdydd.*
CAERFYRDDIN—Mercher, Mawrth 2, *Caerfyrddin.*
PENFRO—Mawrth, Mawrth 8, *Hwlffordd.*
ABERTEIFI—Llun, Mawrth 14, *Aberteifi.*
BRYCHEINIOG—Sadwrn, Mawrth 19, *Aberhonddu.*
MAESYFED—Iau, Mawrth 24, *Presteign.*

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

AR y trydydd o'r mis diweddaf (Chwefror) cyflwynwyd y Parch. H. W. White, A. C. Cyfaill o Goleg Iesu, Rhydychen, gan Esgob Bangor i Bersonoliaeth Dolgelley, yn yr un Esgobaeth; rhydd trwy ymadawiad y Parch. T. G. Roberts; tadog, yr Arglwydd Ganghellydd.

Ar yr un dydd, cyflwynodd yr un Esgob, y Parch. John Jones, A. C. i Bersonoliaeth Llangynhafal, yn Sir Ddinbych; rhydd trwy ymadawiad y Parch. John Griffith, Cyfaill o Goleg Emmanuel, Caergrawnt; tadog, yr Arglwydd Esgob.

Ar yr un dydd hefyd, cyflwynodd yr Esgob y Parch. John Davies (diweddar o Landdyrnog) i Bersonoliaeth Llanychan; rhydd trwy ymadawiad y rhag grybwylledig Barch. John Jones; tadog, yr Esgob.

Yn ddiweddar, cyflwynodd Esgob Llanelwy y Parch. T. G. Roberts, A. C. Cyfaill o Goleg Brasenose, Rhydychen, i Bersonoliaeth Llanrwst; rhydd trwy ymadawiad y Parch. H. Edwards, A. C. tadog, yr Arglwydd Esgob.

Y Parch. Ebenezer Williams i Guradaeth Parhâus Bryn, Eglwys; rhydd, trwy farwolaeth y Parch. J. Denman; Noddwr Syr W. W. Wynn.

Y Parch. Wm. Rees, M. A. i Beriglorïaeth Talbenny, Swydd Penfro; Noddwr, Syr J. Owen, Barwnig, A. S.

Y Parch. E. P. Thomas i Guradaeth Parhâus Aberdare, Morganwg.

URDDIADAU EGLWYSIG.

ESGOBAETH LLANELWY.

Dydd Sul, Ionawr 23ain, cafodd Mr. Richard Briscoe, A. B. o Goleg Iesu, Rhydychen, a Churad Llangollen, ei urddo gan Esgob Bristol, drwy lythyrau cenadedig oddiwrth Esgob Llanelwy.

ESGOBAETH BANGOR.

Ar ddydd Sul, y 30ain o Ionawr, urddwyd y Boneddigion canlynol, gan Esgob Bangor, yn

OFFEIRIAID,

Y Parch. John Griffith, A. C. o Goleg Iesu, Rhydychen, ar Guradaeth Llangelynin.

Y Parch. John Jones, G. C. o Goleg y Drindod, Dulyn, ar Guradaeth Caerhûn.

DIACONIAID,

Edward Evans, G. C. *Cathrine Hall*, Caergrawnt.

Griffith Williams, G. C. o Goleg Iesu, Rhydychen, trwy lythyrau anfonedig oddiwrth Esgob Llanelwy i Guradaeth Llansantffraid Glân Conwy, yn yr Esgobaeth hono.

BU FARW

Ar y 7fed o Ionawr, yn Bishopston, Sir Forganwg, yn y 76ain mlwydd o'i oed, y Parch. Edward Davies, F. R. L. S. Person y Plwyf uchod, Caughellwr Aberhonddu, ac Awdwr y "*Celtic Researches*," &c.

Ar y 24ain o Ionawr diweddaf, ar ol deuddydd o glefyd dygn a phoenus, Hugh Hughes, Clochydd Plwyf Llandderfel, Swydd Feirion, yn 33 oed. Gwr rhyfeddol o hynaws, llafurus, a sobr oedd H. Hughes, a chymmeradwy yn ei alwad.

"Pa lais ddewisiais oslef,
"O les yw heb ei lais ef?"

Gadawodd weddw a saith o blant i alaru ar ei ol.

Ar y 30ain o Ionawr, yn Llanarmon yn Iâl, y Parch. John Denman, ei oed 72ain mlwydd.

Y GWYLIEDYDD.

EBRILL, 1831.

BARNEDIGAETHAU DUW.

(Parhad o du dal. 98.)

Hanes y Cornwyd yn Llundain, yn y fl. 1665.

YR oedd coel-grefydd, a thwyll, a phenboethni, yn brysur, ie, yn y dyddiau ofnadwy hyn. Yr oedd almanaccau, a llyfrau tesni, mewn galwad mawr. Un llyfr a gyhoeddwyd tan yr enw "Rhybydd teg" *(Fair Warning)*; arall, "Coffadur Prydain" *(Britain's Remembrancer)*; a'r trydydd a enwyd "Dewch allan o honi hi, fy mhobl, fel na dderbynioch o'i phlâau hi." Ac yn bellach na hyn, rhedai rhai hyd yr heolydd, gan brophwydo ar dafod leferydd; ac un, yn enwedig, a gyhoeddodd, fel Jonah yn Ninifeh, "*Deugain niwrnod a fydd etto, a Llundain a gwympir.*" Un arall a redai drwy yr heolydd, yn noeth, heb ddim ond ei lodrau o amgylch ei lwynau (gan ddynwared mab *Hananiah* yn Josephus, yr hwn a waeddai, "Gwae, gwae, gwae! i Jerusalem," cyn ei dinystriad) ac a grochlefai ddydd a nos, "*O! y Duw mawr ac ofnadwy!*" ac ni ddywedai ragor na hyn, er ei holi; ac ni arosai i ateb neb; ond prysurai yn ei flaen, â gwynebpryd llawn o ddychryn. Cyfarfum âg ef lawer gwaith, ond ni yngatal air wrthyf fi, nac wrth neb arall, ond parhau i lefain yr un geiriau.

Yr oedd y gau-feddygon hefyd yn brysur, fel cynt ac wedi — y pyst a'r muriau yn dryfrith o gynnygion "*Cyffyriau anffaeledig rhag y plâ*;" ac felly am ladrata elw anghyfiawn, megis o grafangau yr angeu ei hun!

Pan ddechreuodd yr haint ledaenu, ymgynghoredd y prif-swyddogion ynghylch y moddion goreu i luddias ei gynnyddiad. Gosodwyd chwilotion, meddygon, a chladdwyr, ym mhob dosparth o'r ddinas; a chan y gwŷr hyn yr oedd awdurdod i gau i fynu bob tŷ ac annedd y barnent fod yr haint wedi ymddangos ynddo; ac i osod croes goch, droedfedd o hyd ar ganol y drws; ac yn ysgrifen uwch ben y groes, "*Arglwydd, trugarhâ wrthym.*" Yr arwyddion hyn oeddynt i aros, nes yr agorid y tŷ yn gyfreithlawn. Gosodid dau o wylwyr, un yng ngwyneb y tŷ, a'r llall o'r tu cefn iddo, i rwystro pob dyfodiad i mewn, na mynediad allan: ac fel hyn yn gadael y cornwyd gwyllt i wneyd ei waethaf o fewn terfynau gosodedig, ac megis ei borthi âg ychydig luniaeth, i'w gymmell i ymarbed rhag mwy. Yr oedd rhai o osodedigaethau y Swyddogion wedi eu trefnu er lles y ddinas, ond yr ordinhâd hon, yn carcharu teulu fel hyn, oedd arswydus yn ei heffeithiau; canys yn lle lleihau, chwanegwyd at gynddaredd yr haint. Heb hyn, pe digwyddasai gweinidog neu lettywr fod yn glaf heintus, gallesid ei drosglwyddo i'r heint-dŷ, ac wrth hynny roddi

chwarau teg i'r trueiniaid eraill am eu bywyd. Wrth gloi y cwbl i fynu, iach ac afiach ynghyd, nid oedd y gobaith lleiaf wedi ei adael. Y canlyniad o hyn oedd, i lawer o deuluoedd, mewn anobaith, dorri allan o'u caethiwed, gorchfygu y gwylwyr, a diangc fel y digwyddai iddynt; ac wrth hynny yn lledu, yn lle cyfyngu, yr haint.

Y drefn o gladdu y meirw oedd annynol i'r eithaf; ond yr oedd yn un atebol i ofynion yr amser. Bob bore, cyn codiad yr haul, a phob nos, yr oedd clud-fen y meirw yn myned ei chylch; a phob tylwyth yn gymhelledig i ddwyn eu meirw allan, a'u bwrw iddi, ar ganiad cloch y cludydd. Pan lenwid y fen, prysurid i'r gladdfa, sef ffos ehang o hyd, a lled, a dyfnder, ac yno dymchwelid y llwyth, fel bwrw tail i domen. Ni ddarllenid gwasanaeth, a mud oedd y gloch. Nid oedd na brawd na chyfaill yn dilyn, nac un prysuryn yn beiddio ymddangos. Yr oedd nifer o'r offeiriaid wedi gadael y ddinas; ac yr oedd yn olwg newydd weled gweinidogion, o bob enw neu blaid, yn esgyn i'r areithfa mewn eglwys neu gapel, ac ni byddent un amser mewn diffyg o wrandawyr; canys yr oedd yr ymweliad echrys wedi troi llawer i weddïo, y rhai na weddïasant erioed o'r blaen. "*Pan laddai efe hwynt, hwy a'i ceisient, ac a ddychwelent, ac a geisient Dduw yn fore.*" *Ps.* 78. 34. Cynted ag y distewai un pregethwr, un arall, o gredo lledgroes i'r cyntaf, a esgynai yn ei le. Y cyssondeb brawdol hwn, ni pharhaodd ond tra estynodd yr angel ei gleddyf uwch ben y ddinas. Un o'r arwyddion cyntaf bod yr haint yn llareiddio, oedd adnewyddiad ymryson ym mhlith crefyddwyr. Yn nhrymder y clefyd yn unig, pan oedd ar bob dyn fwy o ofn ei gymmydog nag erioed, y bu yr eglwysydd fwyaf mewn diffyg gwrandawyr. Un o'r amgylchiadau hynotaf o drueni yr ymweliad hwn, oedd, bod ar bob dyn ofn ei gymmydog, yr hwn a welai yn rhodio yr heol, ac ar ymddangosiad yn ei iechyd arferol; er ei fod ef ei hun, ar yr un pryd, er yn anwybod iddo, yn dwyn yn ei gylch hadau ei farwolaeth ei hun, a llygriad pawb a nesäent ato.

Arwyddion amlycaf yr haint, oedd, penysgafndod, cyfog, ammhwyllder, syndod, poethellau, a chleisiou; a digwyddodd yn fynych, na wyddai yr heintus ei fod yn glaf hyd o fewn teir-awr i'w farwolaeth; y pryd y dangosai un arwydd farwol ar amryw fanau o'r corph, ond gan amlaf ar y fynwes. Wrth ddyn, a dybiai ei hun yn iach, llawer gwaith y dywedwyd gan gyfaill a edrychai ar ei ddwyfron, "*Ymbarotöa, fy nghyfaill, nid oes genyt ond ychydig o oriau i fyw!*"

Meddyg dysgedig, a gwybodus, (N. Hodges, D. M.) ymwelydd parhaus â'r cleifion, a ddywed,— "Ym misoedd Awst a Medi, y cornwyd, megis âg edyn cyflymach, a ymddangosai wedi dwyn yr holl ddinas tan ei rwysg. Yr oedd y lladdfa yn echrydus; yn gymmaint a bod o dair i bedair a phump o fileodd yn marw yn wythnosol; ac yn un wythnos *wyth mil*, pan oedd y dinystr fwyaf. Pwy a ddichon adrodd echryslondeb y fath dymmor? Yr oedd yr holl deyrnas yn wylo dros drueni ei phrif-ddinas. Yn rhai tai yr oedd celaneddau yn gorwedd i aros swyddogion y bedd; yn eraill, ddynion yn cyrchu eu hebwch ddiweddaf. Yn un ystafell clywid griddfanau trangc; yn arall fadronddod gwallgof; ac nebpell oddiyno, ceraint a chyfeillion yn croch-alaru, nid yn unig eu colled o'r sawl a garent fwyaf, ond hefyd y disgwyliad brawychus o'u hymadawiad eu hunain ar fyr enyd. Yr oedd angeu yn esgorydd diffaeledig i'r holl blant, y rhai a drosglwyddid yn ebrwydd o'r groth i'r bedd. Pa ddwy-

fron na holltai o ofid, wrth weled defnyddion cenedlaeth newydd o ddinasyddion yn crogi ar fronau eu mamau meirwon! Rhai, yn ol eu clwyfo, yn rhedeg oddi amgylch fel meddwon—arafent—syrthient—a threngent yn yr heol. Eraill yn gorwedd yn hanner marw, megis rhwng cwsg ac effro, ond ni ddeffroent byth, hyd sain yr udgorn diweddaf. Rhai yn gorwedd yn yr heolydd, ac yn arloesi, fel pe buasent wedi yfed gwenwyn; eraill yn syrthio yn farw yn y farchnad, tra byddent yn prynu ymborth i ginawa eu teulu."

Ar fyrdra parhad y clefyd rhydd yr un Meddyg dysgedig yr hanesyn canlynol:—Galwyd am danaf at ferch ieuangc, ar y diwrnod cyntaf o'i salder. Cefais ei hanadliad yn rhwydd, ei chynhesrwydd yn gymhwys, ei hwythen rhedweli yn lled lary, a phob peth yn arwyddo ei bod mewn *iechyd*; yn gymmaint ag i mi dybio ei bod yn ffugio afiechyd, nes i mi sylwi ar ei mynwes, ac yno weled arwyddion *marwolaeth*. Bu farw y nos ganlynol, cyn iddi hi ei hun, na neb o'i hamgylch, ammau ei bod yn glaf drwy unrhyw arwydd arall. Gwedi hyn, ymwelais â gweddw drugeinmlwydd; yr oedd ar ei chiniaw, ac yn tystio na bu hi erioed mewn iechyd gwell. Pan deimlais wythen ei harddwrn, mi a'i cefais yn anwastad, a gwelwn ar ei dwyfron amlder o'r arwyddion diffael. Cyn y nos hi a ddyfynwyd i'r byd tragywyddol."

Dychweler yn ol at Hanes y Dinasydd.—"Prin y gellir coelio erchylldod cyflyrau llaweroedd o'r trigolion. Rhai, ym mrydni y gynddaredd, gan boen eu cornwydydd, yr hyn oedd braidd yn anoddefol, a aent yn wylltion wallgofus, a saethent eu hunain, neu a ymdaflent bendramwnwgl drwy y ffenestri. Mamau a ddieneyddient eu plant eu hunain yn eu colliant. Rhai yn marw o dra galar, rhai o fraw a chyffro, heb ddim o'r cornwyd arnynt; eraill yn colli eu synwyrau gan ddychryndod.

"Deallir wrth yr hanes blaenorol, bod llaweroedd yn marw heb i chwarenau, neu gornwydydd dorri allan ar eu cyrph; ond os ymddangosent, byddent yn peri poen anaele. Ac nid anfynych y digwyddodd, pan fyddai y llaw-feddygon yn arteithio y chwarenau celyd â chyllyll, neu yn eu golosgi â phoethlyn, i'r trueiniaid ddiangc oddiarnynt, a rhedeg yn noethion i'r heolydd, ac i'r afon os gallent, neu i'r merddwfr cyntaf a welent.

"Mynych y teimlais megis iasau yn treiddio i ddyfnderoedd fy enaid, wrth glywed croch-lefau griddfanus y trueiniaid arteithiedig: ond o'r ddau ddrwg-gyflwr, cyfrifid hwn yn fwyaf gobeithlawn, ïe yngwyneb anobaith ei hun: canys os dygid y cornwydydd i ben-feddalu, a thorri, a chrawni, byddai y claf yn debyg o hybu. Yn y dull arall o'r haint, wedi i'r arwyddion ymddangos, ae y claf yn fynych oddiamgylch, yn lled esmwyth arno, hyd o fewn ychydig i'w farwolaeth; rhai hyd oni syrthient yn ddisyfyd; a rhai a darewid yn ddisymmwth yn yr heol â phoen anaele—prysurent adref os gallent gyrhaedd can belled—yno eisteddent, llesmeirient, a byddent feirw. Gellid cyffelybu y farwolaeth hon i farwolaeth o gnawd-falliad cyffredin, rhai a drengent mewn llesmair, fel pe byddent yn marw mewn breuddwyd. Y rhai a ymadawent fel hyn, ni chaent ddigon o rybydd bod yr haint arnynt, nes y byddai madredd wedi llygru yr holl gorph; ac ni wyddai y meddygon eu hunain bod arnynt ddim niwaid, nes iddynt agoryd eu mynwesau, a gweled yno y nodau marwolaeth.

"Dyn heintus a gurodd wrth ddrws dinesydd cydnabyddus iddo; y gwas wrth ei ollwng i mewn a ddywedodd bod ei feistr yn yr ystafell uwch ben. Ar hyn y claf a redodd i

fynu y grisiau, ac a gafodd y teulu ar eu hwyr-bryd, Codasant mewn peth braw, gan ofyn yr achos o'i ddyfodiad; canys ychydig o rodiena segur oedd y pryd hyn. Yntau a erchodd iddynt eistedd, a bod yn esmwyth, na ddaethai efe ond i ganu yn iach iddynt. 'Beth,' ebent hwythau, 'Mr. * * * i ba le yr ydych yn myned;' '*Myned*,' ebai efe, gyda golwg o ddychryn, 'y mae yr haint arnaf, ac yr wyf yn *myned* i fro a chysgod angeu cyn yfory-nos.' Haws coelio nag adrodd y cyffro a barodd hyn yn y teulu—y merched a'r plant a ddychrynwyd agos yn feirwon—rhai yn rhedeg, dan ysgrechian, drwy un drws, a rhai trwy ddrws arall—rhai i fynu, ac eraill i waered. Gwr y tŷ yn unig a arosodd gyd â'r gwallgofus; yr hwn, gan ddeall yr achos o'r cyffro, a ddywedodd yn eithaf tawel, 'Wel! Wel! ai fel hyn y mae? Oll yn ddychrynedig o'm hachos i! Wel! mi a ddychwelaf i'm tŷ, a byddaf farw yno.' Ar hyn, disgynodd y grisiau, y gwas yn dala canwyll o hirbell i'w oleuo, gan ei fod yn ofni myned yn agos ato. Aeth y truanddyn allan, ac a gauodd y drws ar ei ol. Bu y teulu encyd o amser cyn hybu o'u cyffro, ond ni chawsant ddim afiechyd pellach na hynny, ac achos i gofio y noswaith, yn nod y plant, tra byddent byw.

"Pa beth a allai flino meddwl dyn, mewn llawn feddiant o'i synwyrau, yn fwy na gweled dyn arall yn rhedeg o'i annedd, neu o ddamwain o'i wely, allan i'r heol, bron yn noeth, gan ganu, a dawnsio, a dynwared pob ystumiau;—a phump neu chwech o ferched a phlant yn rhedeg ar ei ol, yn udo, ac yn galw arno, er mwyn D** i ddyfod adref; galwent ar bawb a welent i'w cynnorthwyo i'w ddwyn yn ol, ond oll yn ofer; canys ofnai pawb roddi llaw arno, na myned yn agos ato. Parodd yr olwg hon ofid mawr i'm meddwl, gan fy mod yngolwg y cwbl drwy fy ffenestri. Deallais wedi hynny, fod y truanddyn mewn poen dirfawr, gan ddwy chwaren fawr ar ei gorph, rhy galedion i gasglu a thorri; a'r meddygon newydd ei gyffyrio â phoethlynnau, &c. y rhai oeddynt, y pryd y gwelais ef, yn llosgi ei gnawd fel haiarn gwynias. Ni chlywais pa beth a ddaeth o'r adyn truenus; ond yr wyf o'r tyb iddo barhau i grwydro, nes iddo syrthio i lawr yn farw." *

(I'w orphen yn y nesaf.)

ORIAU MARW.—Rhif. II,

YR ESGOB RIDLEY.

Cyn esgyniad Mari waedlyd i orsedd Lloegr, aeth y Dr. Ridley, Esgob Llundain, i ymweled â'r dywysoges yn ei hanneddle yn y wlad. Diolchodd Mari iddo am ei garedigrwydd, ac ymddiddanodd âg ef am oddeutu chwarter awr. Dywedodd ei bod yn cofio ei weled yn y llys, a chrybwyllodd yn bennodol am bregeth o'i eiddo ger bron ei thad: ac yna, gan adael ei hystafell, gollyngodd ef ymaith i giniawa gyd â'i swyddogion. Ar ol ciniaw, anfonodd am dano drachefn; a dywedodd yr Esgob wrthi, ei fod wedi dyfod, nid yn unig i'r diben o ymweled â hi, ond hefyd i gynnyg pregethu o'i blaen y Sabboth canlynol, os rhyngai bodd iddi ganiatâu iddo. Ar hyn hi a amliwiodd, ac ar ol dystawrwydd am rai mynydau, dywedodd, "Mewn perthynas i'r mater hwn, fy arglwydd, rhoddwch ateb eich hunan." Ar argymmell o'r Esgob yn daer arni, dan ymsyniad o gydwybod o ddyledswydd, dywedodd wrtho o'r diwedd—y cai drysau Eglwys y Plwyf eu hagoryd iddo ef, ond nad â'i hi, nac un o'i gweinidogion, i wrando arno. "Fy arglwyddes, yr wyf yn gobeithio

na wrthodwch air Duw." "Nid allaf fi ddywedyd beth a alwch yn air Duw: nid yr un peth yw gair Duw yn awr ag yn nyddiau fy nhad." "Yr un yw gair Duw bob amser; ond dealfwyd ef yn well mewn rhai amseroedd na'r lleill." Cynneuwyd digofaint Mari yn fawr ar hyn, ac atebodd, "Ni feiddiech chwi eich clustiau yn amser fy nhad alw yn air Duw yr hyn a alwch felly yn awr. Am eich llyfrau newyddion, ni ddarllenais i yr un o honynt erioed, diolch i Dduw, ac ni wnaf byth chwaith." Ar ol llawer o'r cyfryw eiriau geirwon, hi a drodd ei chefn ar yr Esgob, gan ddywedyd, "Fy arglwydd, am eich hynawsedd yn dyfod i ymweled â mi, yr wyf yn diolch i chwi; ond am eich cynhygiad i bregethu o'm blaen, nid wyf yn diolch dim i chwi." Oddiwrth y cyfarfod hwn, rhag-welodd yr Esgob beth oedd i'w ddisgwyl os deuai y dywysoges byth i'r orsedd. Wedi ei hesgyniad, aeth Ridley i dalu ufudd-dod iddi, ac i ymostwng i'w gwareidd-dra. Anfonwyd ef yn unionsyrchol i'r Twr; ac wedi tri mis o gaethiwed, fe'i symudwyd i Rydychain, a chondemniwyd ef am *heresi*. Yn ystod y ddwy wythnos rhwng ei gondemniad a'i farwolaeth, arferodd yr Offeiriaid bob moddion yn eu gallu i'w droi at eu crefydd hwynt; ond nis gallent ei ennill, na'i siglo oddiwrth ei egwyddorion. Pan ddaethai dydd ei farwolaeth, yr oedd efe yn parhau yn dawel a digyffro; a galwai hwny yn ddydd ei briodas. Y noson flaenorol, gwahoddodd rai o'i gyfeillion ato, a swperodd gyda hwynt yn llawen a siriol. Cynnygiodd un o honynt eistedd i fynu gyd âg ef; ond efe a wrthododd, gan ddywedyd, ei fod yn gobeithio cael cysgu, trwy gymmorth Duw, mor dawel ag erioed. Yn y boreu efe a ymwisgodd yn ei wisg esgobawl, a cherddodd i'r dienyddfa, rhwng y Maer ag un o henaduriaid y ddinas: a phan welodd Latimer yn nesâu, efe a redodd i'w gyfarfod, ac a'i cofleidiodd, gan ddywedyd, "Cymmer gysur, fy mrawd; canys fe ddofa Duw angerdd y fflamau, neu fe rydd i ni nerth i'w dioddef." Yna syrthiodd ar ei liniau, ac a gofleidiodd yr ystanc wrth ba un y rhwymid ef. Efe a Latimer a weddiasant; a dioddefasant y farwolaeth fwyaf creulon â gwroldeb rhyfeddol.

ADDOLIAD TY DDUW.

Ym mhob oes o'r byd, y mae Duw yn rhoddi y blaenoriaeth i'r gwasanaeth cyhoeddus ar bob gwasanaeth crefyddol arall. Es nad yw yn diystyru y gwasanaeth teuluaidd, ac erfyniad dirgel y Cristion; etto, y mae yn "hoffi pyrth Seion yn fwy na holl breswylfeydd Jacob:" gan hyny, os yw addoliad ei dŷ cyssegredig mewn cymmaint o fri a chymmeriad yn ei olwg, pan ei cyflawnir mewn modd dyladwy a derbyniol, ein gofal penaf yn ddiddadl a ddylai fod i wneuthur felly. Yn ein holl weithredoedd, tymhorol ac ysprydol, dylem fod yn barod i roddi ateb am gywirdeb ein dibenion; ac yn enwedig pan elom i dŷ Dduw, dylem roddi ateb boddhaol i'r gofyniad pwysig hyny, "Pwy a geisiodd hyn ar eich llaw?" I bob un y rhydd gwasanaethwr ffyddlon yr Arglwydd orchymyn arbenig a phennodol, am beidio esgeuluso ein cydgynnulliad, ond myned i mewn i'w byrth ef â diolch, ac i'w gynteddau â mawl, a rhoddi iddo ogoniant ei enw. Prif ddiben creadigaeth dyn yw gogoneddu Duw—rhoddi iddo y gogoniant ag sydd ddyledus i'w enw; o herwydd efe a orchymyn mewn geiriau eglur, "Moeswch i'r Arglwydd ogoniant ei enw." "Addolwch yr Arglwydd ym mhrydferthwch ei sancteiddrwydd." Gorchymynion

o gariad ydyw holl orchymynion y nef. Mae ein dedwyddwch a'n happusrwydd y'nglŷn â'n hufudd-dod iddynt. Felly gorchymyn o gariad ydyw y gorchymyn sanct-aidd hwn, "Addolwch yr Arglwydd ym mhrydferthwch ei sancteiddrwydd:" oblegid "Yr Arglwydd (medd y Salmydd) sydd yn nheml ei sancteiddrwydd." Yno y dichon y credadyn ddal cymmundeb a chymdeithas â Duw. "Ym mhob man (medd efe) lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf atat, ac y'th fendithiaf." Geill yr hwn sydd yn myned o iawn ddiben i eglwys Dduw ddywedyd, gyda theimladau nefolaidd a diolchgar, mai da oedd iddo fyned yno, o herwydd bod yr Arglwydd yn y lle, ac iddo gael rhag-brawf i'w enaid o ddedwyddwch dyfodol y nef. Tra gofalus ydyw, pa fodd yr ymddug yn y lle a neillduodd Duw, ac a "chwennychodd yn drigfa iddo ei hun." Ar ei fynediad i mewn, "Nid oes yma (medd ei enaid) onid tŷ i Dduw; a dyma borth y nefoedd." "Gwyliaf, gan hyny, ar fy nhroed, a byddaf barotach i wrando nag i roddi aberth ffyliaid." Angenrhaid ydyw gwylio ar yr agwedd allanol a thufewnol pan ymddangosom mewn modd neillduol ger bron ein Gwneuthurwr goruchel, ein Cynnaliwr tirion, a'n Gwaredwr bendigedig. Dylem ymwrthod â phob meddyliau gwibiog a chrwydredig, fel gelynion penaf yr enaid; a meddwl yn ystyriol fod gwynfyd neu wae tragywyddol yn ymddibynu ar ein hymddygiad yn nghyssegr Duw. "Gwrandewch, a bydd byw eich enaid." Nid yw ond y rhagrith o'r mwyaf ymddangos o ran y corph yn nhŷ Dduw, pan y mae yr enaid, y rhan oreu o'r dyn, yn crwydro ar ol cyfoeth, anrhydedd, a phleserau anianol y byd. Pa wasanaeth bynnag a gynnygiom i Dduw, os na bydd yr enaid yn cyduno yn y gwaith, a brawf yn rhagrithiol ac anghymmeradwy yn y diwedd. Holl blant mabwysiadol, ac addolwyr ffyddlon yr Arglwydd, a roddant oll eu calonau iddo ef:—"Fy mab, moes i mi dy galon." Hwy a ddeuant yn gysson i'w dŷ, nid yn unig gyda pharch dyladwy, ond hefyd gyda chrediniaeth sicr yn ngallu gwrthddrych Dwyfol eu haddoliad, i roddi bywyd, iechyd, a chynnaliaeth ysprydol i'r enaid. Nid yn unig y mae yn alluog, ond hefyd yn ewyllysgar, i roddi i ni yn ol ein ffydd ynddo. Mae efe yn gyfoethog mewn gras. Paham ynte y newyna un enaid, pan y mae digon i ddiwallu ei holl eisieu o'r goludoedd anchwiliadwy o ras a drysorwyd yn y Cyfryngwr.

Megys ag y dylai pob perchen enaid holi cywirdeb ei ddibenion cyn dyfod i'r Eglwys, a gwylio ar ei ymddygiad allanol a thufewnol gwedi dyfod; felly, yn ddiammeu, y dylai fyfyrio llawer wrth ymadael, gan frysio i'w ystafell ddirgel i weddio ar ei Dad, "yr hwn a wel yn y dirgel, ac a ddichon dalu iddo yn yr amlwg," am ei fendith ar y moddion a fwynhaodd yn ei dŷ. Er i had da y gair gael ei hau, etto, oni bydd iddo gael ei guddio trwy ôg myfyrdod yn y galon, fe fydd i'r adar uffernol ei gipio ymaith cyn iddo gael amser i wreiddio i waered, a dwyn ffrwyth i fynu. Gan hyny, y Salmydd a guddiai air Duw yn ei galon, ac a fyfyriai yn ei gyfraith ddydd a nos. Awn ninnau, a gwnawn yr un modd; myfyriwn ar ein ffyrdd, a thrown ein traed i gadw deddfau y nefoedd. C——N.

YSTYRIAETHAU AR HANES NABOTH.

"Dyro i mi dy winllan." 1 *Bren.* 21. 2.

Pe buasai Ahab yn gofyn y fath beth gan rywun arall, ond Israeliad, buasai ei ofyniad yn gyfiawn a rhesymol, a buasai gwrthod yn ym-

ddangos yn ddrelaidd ac yn anfwyn. Ond Duw a welsai yn dda fod yn gywir ac yn ofalus iawn i ddosparthu ac i gadw mewn perffeithrwydd etifeddiaethau yr Iuddewon. Ni allasai dim ond eithaf angenrheidrwydd ganiatâu iddynt werthu eu tir, a hyny dros ond ychydig amser. Os nid cynt, etto, ar flwyddyn Jubili, yr oedd yn rhaid iddo gael ei adferyd i'w feddiannydd cyntaf. Yr oedd yn rhaid fod Ahab yn gwybod y drefn ddwyfol hon; etto, nid yw yn ammeu dywedyd, "Dyro i mi dy winllan." Pobl anghydwybodol ni wyddant un gyfraith arall, ond eu bodd a'u pleser eu hunain. Mawredd digyfraith sydd yn casâu pob attalfa.

Ni feiddia Naboth gymmeryd ei drin fel hyn. Pa mor llawen y buasai efe yn ymadael â'i etifeddiaeth, pe buasai Duw yn ei ryddhau ef oddiwrth y pechod? Nid o gyndynrwydd, ond o ufudd-dod, y mae yr Israeliad ffyddlon hwn yn nacâu ei ddymuniad i'w benadur, gan ofni beiddio rhyngu bodd brenin daearol, a digio un nefol. Pan y mae tywysogion yn gorchymyn pethau cyfreithlon, y mae Duw yn gorchymyn trwyddynt hwy; ond pan y maent yn gorchymyn pethau anghyfreithlon, y maent yn gorchymyn yn erbyn Duw.

Pwy eill beidio gweled, a thosturio wrth gyfyngder Naboth? Ahab sydd yn gofyn yr hyn y mae Duw yn ei wahardd. Rhaid iddo syrthio allan â'i Dduw, neu ynte â'i frenin. Cydwybod sydd yn ei arwain ef yn erbyn cyfrwysdra; ac y mae 'n penderfynu peidio a phechu, er mwyn bod yn hynaws. Am fyd, ni eill roddi i fynu ei winllan. Y sawl sydd yn ddidduw eu hunain ydynt yn ystyried sanctaidd ofal ereill yn betrusder ofer a diachos. Nid allasai brenin Israel lai na gweled, mai gwaharddiad Duw yn unig oedd yn rhwystr i'w amcanion, ac nid yspryd afrywiog deiliad. Er hyny, y mae yn myned "i'w dŷ yn athrist ac yn ddigllon. Efe a orweddodd ar ei wely, ac a drodd ei wyneb ymaith, ac ni fwytâi fara." Efe a gafodd wrthwyneb ar rawnwin Naboth, yr hyn a ddinystriodd ei flys at fwyd, ac a fygythiodd ei fywyd. Pa mor ddrwg y geill calonau chwyddedig ddioddef cael eu croesi, er yn yr achos mwyaf rhesymol a chyfiawn. Yr oedd sefyllfa Ahab yn ei alw ef i amddiffyn cyfraith Duw. Ac yn awr y mae 'n barod i dori ei galon, am nad eill dori y rhan hon o gyfraith Duw.

Ni's gwn i pa un ai digllonedd, neu alar Ahab, a'i blinodd ef. Ond pa un bynag a wnaeth hyn, y mae yn sâl, yn cadw ei wely, ac yn gwrthod ei fwyd, fel pe na byddai farw o un angeu arall, ond o herwydd y bwyd-lysiau a chwennychai. O, wan nwydau, a gwangcus ddymuniadau cybydd-dod! Yr oedd Ahab yn arglwydd ac yn frenin ar holl wledydd Israel. Naboth oedd berchenog un winllan fechan. Ni eill Ahab fwynhau Israel, os Naboth a fwynha ei winllan. Heblaw Samaria, Ahab oedd ben-arglwydd mawr ar Ddamascus, a holl Syria, concwerwr un a wasanaethid gan ddeuddeg brenin ar hugain. Naboth oedd yn wladaidd ddinesydd Jezreel, a diwyd lafurwr gwinllan fechan. Pa un o honynt yw y mwyaf goludog? Nid ydym yn clywed fod Naboth yn chwennych dim o eiddo Ahab. Ahab sydd yn chwennych, ond nid heb gael ei wrthod, rhywbeth oddiwrth Naboth. "Nid yw bywyd neb yn sefyll ar amlder y pethau sydd ganddo." Y mae *efe* yn oludog ag sydd yn foddlon i'r hyn sydd ganddo. Y mae *efe* yn dlawd ag sydd yn chwennych ychwaneg. "O oludog Naboth, yr hwn nid ydwyt yn gofalu am holl feddiannau helaeth Ahab, os cei di fod yn ar-

glwydd ar dy winllan dy hun! O Ahab dlawd, yr hwn nid wyt yn gofalu am dy helaeth feddiannau dy hun, tra na elli fod yn arglwydd hefyd ar winllan Naboth!"

Yr hwn a barodd y clefyd, sydd yn danfon ato y meddyg. Satan a wyddai er's talm pa fodd i ddefnyddio y cyfryw gynnorthwywyr: Jezebel a aeth at wely Ahab, ac a roddodd iddo o'i hyspryd ei hun. "Ydwyt ti yn awr yn teyrnasu ar Israel? cyfod, bwyta fara, a llawenyched dy galon; myfi a roddaf i ti winllan Naboth y Jezreeliad." Nid oedd ar Ahab eisieu na synwyr na drygioni. Ond nid yw i'w gymharu â'r bendefiges hon o Zidon. Nid oes achos am un diafol arall i ddychymmygu drygioni, neu i'w gyflawni. Y mae yn ceryddu gwan-galondid ei gŵr wynebdrist, ac yn ei gynghori, na ddylai fod terfynau i'w lywodraeth, na'i ddymuniadau fel pen-llywodraethwr, ond yn unig ewyllysio. Yr oedd yn barod wedi dyfeisio cael, trwy dwyll a thrais, yr hyn a nacawyd trwy erfyniad. Nid oes dim yn eisieu, ond enw a sêl Ahab. Yna gadewch bob peth arall iddi hi. Y mae hi yn llunio llythyr, yn enw Ahab, at henuriaid Jezreel, yn mha un y mae yn gorchymyn iddynt gyhoeddi ympryd, a chyflogi dau gau-dystion yn erbyn Naboth, i'w gyhuddo ef o gabledd yn erbyn Duw, a'r brenin; ac yna i'w labyddio ef i farwolaeth.

Dyma hynod daledigaeth am winllan doreithiog. Pwy nad yw yn llidio wrth glywed Jezebel yn enwi ympryd? Y dirmygwyr gwaethaf o gyfreithiau Duw a ddefnyddiant rai deddfau ac arferion dwyfol er eu budd a'u mantais eu hunain. Hi a wyddai, fod cymmaint o weddill gras yn yr Israeliaid, fel ag y barnent gabledd yn deilwng o farwolaeth. Hi a wyddai, mai eu harfer oedd gwneuthur iawn am bechodau gwaradwyddus trwy ymddarostyngiad cyhoeddus. Hi a wyddai, fod yn rhaid cael dau o dystion i gondemnio y troseddwr. Y pethau hyn oll a wnaeth hi i gyflawni ei dibenion ei hunan. Nid oes un drygioni mor ddieflig a'r hwn a orchuddir â duwioldeb. Ffugiol ymddangosiad o sancteiddrwydd sydd yn dyblu drygioni gweithred. Ni buasai y llofruddiaeth hwn hanner mor echryslon, pe na buasai fel hyn yn cael ei guddio trwy gyflawniad crefyddol.

Heblaw duwioldeb, pa deg esgus o gyfreithlondeb sy yma. Cabledd yn erbyn Duw, a brenin, ni ddichon fyned yn ddiddial. Y troseddwr a gyrchir ger bron gorseddfaingc y swyddwyr. Cyfiawnder Israel nis caniatâ i farnu drwgweithredwr yn absenol, ac heb ei glywed. Tystion sydd yn dyfod ym mlaen, ac yn cytuno mewn perthynas i'w fai. Y barnwyr yn rhwygo eu dillad, ac yn curo eu dwyfron, fel yn galaru o herwydd y trosedd, yn gystal ag o herwydd y gosp am dano. Eu hwynebpryd sydd yn dywedyd, na chawsai Naboth farw, pe na buasai ei drosedd yn haeddu hyny. Ac yn awr, fel pe dywedent, "nid yw *efe* yn ddeiliad cywir, nid yw *efe* yn wir Israeliad, yr hwn nid oes ganddo gareg i'w thaflu at Naboth."

Da y gwyddai Jezebel at bwy yr ysgrifenodd. Pe na buasai y llythyrau hyny yn cael eu danfon mewn amser o echryslon ddirywiaeth yn Israel, buasent yn derbyn yr un diysgog ommeddiad oddiwrth yr henuriaid ag a dderbyniodd Ahab oddiwrth Naboth. Dywedasent—"Na ato Duw i Senedd Jezreel ffurfio anudon, athrodi gwirionedd, a chondemnio diniweidrwydd. Gorchymyn bethau cyfiawn, nyni y'm barod i farw trwy ein hufudddod. Ond ni wnawn; ni feiddiwn drochi ein dwylaw yn ngwaed y gwirion." Ond hi a wyddai pwy a gyflogodd; pwy a lygrodd, trwy

wiend y peth yn gydnabyddus iddynt.

Anaml y bydd ar orsedd ddrygionus eisieu offerynau i gyflawni ei hamcanion. Ni esgeulusir cyflawni un rhan o'r hyn a orchymynir yn llythyr Ahab. Ympryd a elwir; y ddinas a ymgesglir; Naboth a gyrchir, a gyhuddir, a wynebir; a fernir, ac a labyddir. Ei winllan a ddirwyir i'r goron. Ahab sydd yn cymmeryd buan a dirwystr feddiant o honi. Pa mor llonydd y mae Duw yn eistedd yn y nefoedd, ac yn edrych ar fradwriaethau dynion ysgeler, ac anfadwyr, fel pe na byddent yn perthyn iddo! Y llwyddiant sydd yn ateb i'w dymuniadau yn y fath fodd a phe bai nefoedd a daear yn eu cefnogi, ac o'u plaid. Ond na chamsyniwch, eithr arhoswch ennyd. Pan y mae Ahab yn llawenhau yn y meddiant o'i ardd newydd, ac yn addaw iddo ei hun hyfrydwch yn y chwanegiad hwn at ei feddiannau, i mewn y daw Elias, wedi ei anfon gan Dduw ar gennadwri o ddial.

Gallwn feddwl fod wynebpryd y brenin yn newid. Gyda pha lygaid brawychus, a gruddiau glaswyn, yr edrychodd efe ar y prophwyd anghroesawus hwn. Ychydig o hyfrydwch a gafodd efe oddiwrth ei ddisgwyliad, pan y mae yn cael ei luddias gan y cyfryw ymdeithydd. Er hyny, ei dafod ef sydd yn dechreu gyntaf. "A gefaist ti fi, O fy ngelyn!" Mawr yw gallu cydwybod. Pan gyfarfuasant o'r blaen, am ddim a wyddom ni, Ahab ac Elias a ymadawsent yn gyfeillion. Ond yn awr, calon Ahab a ddywedodd wrtho, ac nid oedd achos wrth un gennad arall, fod Duw a'i brophwyd wedi syrthio allan ag ef. Ei barhaus eilun-addoliaeth yn awr, ynghyd â'r weithred waedlyd hon, sydd yn dywedyd wrtho, i beidio edrych am ddim, ond am lid a gwg o'r nefoedd. Ni eill calon euog byth fod mewn heddwch. Pe na buasai Ahab yn gwybod mor ddrwg yr haeddodd ar law Duw, ni buasai yn cyfarch ei brophwyd dan yr enw gelyn. Ni buasai yn cael ei ofidio, fod Elias wedi ei gael, pe na buasai ei fynwes ei hun wedi ei gael yn elyn i Dduw. 'O frenin Israel, daioni lawer a wnelo dy winllan i ti. Hardd flodau lawer, a blasus lysiau, a ddygo dy ardd newydd i ti. Boddha dy hun gyd â'th Jezebel, gan orfoleddu ar gelain deiliad cydwybodol. Ond bydded i mi, fel pe dywedai rhywun, yn hytrach farw gyda Naboth na llawenhau gyda thi. Ei dro ef sydd wedi myned trosodd, ond yr eiddot ti sydd i ddyfod. Y meini a orchuddiodd ac a lethodd Naboth ddiniweid, nid y'nt ddim i'w cymharu a'r rhai sydd yn dy guro di.' "A leddaist ti, ac a feddiennaist hefyd? Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Yn y fan lle y llyfodd y cŵn waed Naboth, y llyf cŵn dy waed dithau hefyd." 'Beth wyt ti yn feddwl, Elias, wrth gyhuddo Ahab o'r llofruddiaeth hwn? Yr oedd efe yn cadw ei ystafell. Jezebel a ysgrifenodd, yr henuriaid a farnasant, y bobl a labyddiasant: etto, meddyt, "A leddaist ti?"'

Da y gwyddai Ahab, na allai Jezebel roddi y winllan hon gyda dwylaw sychion; etto, y mae yn foddlon i esgusodi yr hyn oedd hi ar wneuthur. Y mae efe yn eistedd yn llonydd, tra y mae Jezebel yn gweithio yn brysur. Yn unig ei sel sydd yn myned oddi amgylch, i selio y pwrcas hwn. Y mae, nid yn unig gorchymyn, ond hyd yn nod caniatâd, neu gydsyniad, yn awdurdodi dynion mewn sefyllfaoedd cyhoedd i gyflawni y cyfryw bechodau, pa rai a ddylent, ond ni wnant eu rhwystro. Duw sydd yn hoffi cospi yma, trwy ad-daledigaeth. Naboth ac Ahab a waedant, y naill yn gystal a'r llall:—Naboth trwy feini y Jezreeliaid, Ahab trwy

aethau y Syriaid. Y cŵn a lyfant waed y ddau. Yr hyn a wnaeth Ahab mewn creulondeb, a ddioddef mewn cyfiawnder. Yr achos a'r diwedd sydd yn gwneud y gwahaniaeth yn ddedwydd ar ochr Naboth, ond ar ochr Ahab yn druenus. Naboth sydd yn gwaedu fel merthyr, Ahab fel llofrudd. Beth bynag yw cyflwr Ahab, Naboth sydd yn cyfnewid gwinllan ar y ddaear am deyrnas yn y nefoedd. Ni ennillodd dyn drygionus erioed, trwy erlid un diniweid: ac ni bu dyn diniweid erioed yn golledwr, trwy ddioddef oddiwrth un drygionus.

Y farn hon oedd, nid yn unig yn bersonol, ond hefyd yn etifeddiaethol:—"Mi a dynaf ymaith dy hiliogaeth di. A mi a wnaf dy dŷ di fel tŷ Jeroboam mab Nebat. Y cŵn a fwyty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a fyddo marw yn y maes a fwyty adar y nefoedd." Duw a drefnodd mewn perthynas i'w etifeddion, pa rai y gwnaeth ei bechod yn etifeddion ei felldith, yn gystal ag yn etifeddion ei gorph. Creulondeb eu tad at Naboth a'u gwnaeth hwynt, ynghyd â'u mam Jezebel, yn fwyd cŵn. Fel hyn, er y dichon Duw oedi cospi pechod, etto, yn y diwedd, ei ddïal sydd yn sicr o oddiwes pob drwg-weithredwr.

Y gwr a ymwerthodd i wneuthur drygioni, sydd etto yn gofidio, ac yn edifarhau am ei fargen. Ahab, er mor ddrwg oedd, ni ddifenwodd, ac ni fygythiodd y prophwyd; eithr efe a rwygodd ei ddillad, a wisgodd sac a orweddodd mewn sachlïain, a ymprydiodd, ac a gerddodd yn araf. Pwy a welodd Ahab, na buasai yn ei gyfrif ef yn wir edifeiriol? Ond y mae lle i ofni, mai galar o herwydd y farn oedd hwn, ac nid edifeirwch am y pechod. Hyd yn nod y diafliaid ydynt yn udaw am gael o honynt eu poeni. Nid yw tristwch heb amser yn arwydd o ras. Ahab a rwygodd ei ddillad, ac nid ei galon. Efe a wisgodd sachlïain, ond ni wisgodd edifeirwch. Y mae yn gorwedd mewn sachlïain, ond y mae yn gorwedd mewn eilun-addoliaeth. Y mae yn rhodio yn araf, ond nid yw yn rhodio mewn gwirdeb. "Tristwch y byd sydd yn gweithio angeu." Ond dedwydd yw y tristwch hwnw, trwy ba un y gwneir yr enaid yn fwy fwy sanctaidd o ddydd i ddydd.

OMICRON.

ORIAU YSGRYTHYROL.

MATTHEW.

PEN. ii. 2. "*Canys gwelsom ei seren ef.*"—Tybiai yr hynafiaid fod eu gwyr mawr a'u rhyfelwyr, ar eu marwolaeth, yn cael eu trosglwyddo i ryw seren; ac o ganlyniad i hyn gwnaent hwynt yn dduwiau. Fel hyn y gwnaethpwyd i Julius Cæsar, oblegid i seren ymddangos ar ei farwolaeth, i'r hon y tybiasant iddo fyned. *Shuckford's Connexion*, Llyfr ii. tu dal. 282.

PEN. ii. 11. "*Aur, a thus, a myrr.*"—Rhai o'r hynafiaid a dybient fod yr anrhegion a wnaeth y gwyr doethion, yn gysgodol, a'u bod yn addef Duwdod, breniniaeth, a dynoliaeth, ein Harglwydd; oblegid yr oedd y thus yn deilwng i'w roddi iddo fel Duw, aur fel brenin, a myrr fel dyn marwol, â'r hwn y pêr-araroglid ef. Sicr yw na fyddai y bobl, yn y gwledydd dwyreiniol, un amser yn dyfod i wyddfod eu tywysogion heb anrhegion, a dygent yn aml y pethau gwerthfawrocaf a fyddai yn eu gwlad. Ac os cywir yw dywediad naturiaethwyr nad oedd myrr i'w gael yn un man ond yn Arabia, a thus yn Sabea, hon sydd ran o Arabia, ac nad oedd y wlad hon yn amddifad o aur (2 *Cron.* 9. 14.) a'i bod ar yr un pryd yn hynod am

Seryddwyr. Y mae'n dra thebygol fod y doethion wedi dyfod oddi yno.

PEN. iii. 11. "*Yr hwn nid wyf deilwng i ddwyn ei esgidiau.*"—Y mae'r arferiad o dynu y sandalau oddi am draed yr addolwr dwyreiniol yn hen, ac yn angenrheidiol. Gwneir hyn hefyd pan ymwelir â'r gwyr mawrion. Tynir y sandalau wrth y drws, a gadewir hwynt yno, neu fe'u rhoddir i'r gwas i'w cario. Gwaith y gweision ydoedd hyn ym mysg yr Iuddewon; a chyfrifid y gwaith hwn mor isel fel y bernid ef yn beth rhy wael i ysgolhaig neu ddisgybl i'w wneuthur. Dywed yr Iuddewon, "Yr holl wasanaeth y mae gwas yn ei wneuthur i'w feistr y mae disgybl yn ei wneuthur i'w Athraw, ond dattod ei esgidiau." Yr oedd Ioan yn tybied yn ormod anrhydedd iddo ef gael gwneuthur i Grist, yr hyn oedd yn rhy wael i ddisgybl ei wneuthur i wr doeth.

PEN vi. 16. "*Yn anffurfio eu hwynebau,*" neu, yn ol yr Arabaeg, *yn eu gwneuthur yn ddu.* Gwnaent hyn fel yr ymddangosent felly trwy ympryd. Yr oedd personau fel hyn yn cael eu parchu yn fawr, a thybid eu bod yn dduwiol iawn. Dywed yr Iuddewon, "Pwy bynag a wna ei wyneb yn ddu, oblegid y gyfraith, yn y byd hwn, gwna Duw i'w ddisgleirdeb ddisgleirio yn y byd a ddaw."

PEN. vii. 29. "*Canys yr oedd efe yn eu dysgu fel un ag awdurdod ganddo, ac nid fel yr ysgrifenyddion.*"—Pan fyddai yr ysgrifenyddion yn traddodi rhyw beth i'r bobl arferent ddywedyd, "ein Rabbiniaid, neu ein gwyr doethion, a ddywedant fel hyn." Y rhai a fyddent o ochr *Kellel* a arferent ei enw ef, a'r rhai a fyddent o ochr *Shammai* a arferent ei enw yntau. Ni ddywedent ddim o honynt eu hunain; ond yr oedd Iesu Grist yn dywedyd yn hyf, ac ni fyddai myned oddi amgylch i gynnal ei athrawiaeth trwy dystiolaeth eraill.

PEN. x. 14. "*Ysgydwch y llwch oddiwrth eich traed.*"—Y mae 'n debygol fod yn y geiriau yma ryw gyfeiriad at ddefodau yr Iuddewon, mewn perthynas i lwch y gwledydd Paganaidd. Barnent y llwch a ddeuai o wlad y Cenhedloedd yn aflan. Ni oddefent i lysiau gael eu dwyn o wlad y Cenhedloedd i wlad Israel rhag ofn i lwch ddyfod gyda hwynt.

PEN. xvi. 19. "*A rhoddaf i ti agoriadau teyrnas nefoedd.*"—Arferai llywodraethwyr teuluoedd mawrion, yn enwedig y teulu breninol, ddwyn agoriad, weithiau un aur, i ddynodi eu swydd; a daeth rhoddi agoriad i ddyn yn ddiareb am ei ddyrchafiad i allu mawr. Gwel *Esa.* 22. *Dat.* 3. 7. Yr oedd hyn yn dra chymmwys i lywodraethwyr dirgeledigaethau Duw. 1 *Cor.* 4. 1. Pedr yn agoryd teyrnas nefoedd, megis y cyntaf a bregethodd i'r Iuddewon a'r Cenhedloedd, a eglurhâ yr addewid hon; ond y mae yn cael ei heglure yn fwy trwy y gallu i "rwymo ac i ollwng" a sonir am dano wedi hyny.

PEN. xx. 16. "*Canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.*"—Nid oedd un Israeliad nad oedd yn dwyn arfau, hyd yn nod yr Offeiriaid a'r Lefiaid. 2 *Sam.* 23. 20. 1 *Bren.* 35. Cyfrifid pawb yn filwyr ag oeddynt ddigon hen i'r gwasanaeth, h. y. o ugain oed ac uchod. *Num.* 1. 3—32. Yn Rhufain hefyd, rhaid oedd i bob dinesydd, wedi iddo gyrhaedd rhyw oedran arbenig, wasanaethu ryw encyd o amser pan y gorchymynid iddo; felly nid oeddynt yn codi milwyr, ond yn eu *dewis*, am fod ganddynt yn wastad fwy nag oedd yn angenrheidiol. Cyfeiriai ein Harglwydd at hyn pan y dywed, "*llawer sydd wedi eu galw, ond ychydig wedi eu dewis.*"

PEN. xxi. 21. "*Dywedwch wrth y mynydd hwn, coder di i fynu.*"—Yr ydoedd yn ddywediad cyffredinol

ym mysg yr Iuddewon, pan ganmolent un o'u Doctoriaid am ei ddeheudra yn esponio gofyniadau dyrys, "ei fod yn dadwreiddio mynyddoedd." Mewn cyfeiriad at y ddiareb hon, Crist a ddywedai wrth ei ddisgyblion, "pe byddai ganddynt ffydd, gallent ddywedyd wrth fynydd, coder di i fynu, a bwrier di i'r môr;" h. y. er mwyn sicrhâu y grefydd Gristionogol, gallent wneuthur y pethau mwyaf anhawdd.

Pen. xxiv. 17. "*Y neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddisgyned i gymmeryd dim o'i dŷ.*"—Y mae 'r holl dai yn y dwyrain â'u penau yn wastad, ac yn taraw y naill wrth y llall; o herwydd hyn gallai un yn hawdd fyned oddiar y naill dŷ i'r llall, nes y deuai at furiau y ddinas, a dianc i'r wlad, heb ddyfod i lawr i'w dŷ ei hun.

Pen. xxv. 4. "*A'r rhai call a gymmerasant olew yn eu llestri gyd â'u lampau.*"—Dywed *Chardin* fod yn arferol yn yr India o gludo llestraid o olew yn un llaw, a lamp yn y llaw arall yn llawn o ddarnau o liain ac olew. Ni byddant bron un amser yn arfer canwyllau.

Pen. xxv. 33. "*Ac a esyd y defaid ar ei ddeheulaw, ond y geifr ar yr aswy.*"—Y mae'n debygol fod hyn yn cyfeirio at arferiad y Sanhedrim, y rhai a osodent ar y llaw ddehau y sawl a ollyngid yn rhydd, ac ar yr aswy y sawl a gondemnid.

Pen. xxvii. 39. "*Efe a syrthiodd ar ei wyneb gan weddio.*"—Byddai hyn weithiau yn arferiad ym mhlith yr Iuddewon wrth weddio, pan fyddent mewn rhyw amgylchiadau neillduol. Desgrifiai un o'u hysgrifenwyr hwynt fel hyn, "Pan syrthiant ar eu hwynebau, ni fyddant yn estyn allan eu dwylaw a'u traed, ond byddant yn troi ar eu hochrau, a dywedant, O fy Nhad! Abba, dad."

Sigma.

ARGRAFFIAD NEWYDD O'R BIBL CYMRAEG.

I gael ei gyhoeddi gan y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol.

Er llawenydd nid bychan, clywais fod y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol yn bwriadu cyhoeddi Argraffiad newydd o'r Bibl i'r Cymry; a'i bod hefyd yn ewyllysio i'r Argraffiad hwn fod mor berffaith ag sy ddichonadwy. Mawr yw rhwymedigaethau ein cenedl i'r Gymdeithas glodwiw hon, a meddyliwyf yr ychwanegir y rhwymedigaeth hwn yn dra mawr trwy gyflawniad y gorchwyl y mae yn awr ar gymmeryd mewn llaw.

Y modd goreu i ddangos ein diolchgarwch am hyn, a chymmwynasau ereill y Gymdeithas, ydyw iawn ddefnyddio ei heluseni, a chydymdrechu i wneuthur yr Argraffiadau o'r Ysgrythyr a gyhoeddir ganddi mor berffaith ag y bydd i amgylchiadau ganiatâu. A chan nad yw yr Esgobion hyny, i'r rhai y perthyn darparu y Gwaith i'r Wasg, yn alluog i wneuthur hyny eu hunain, gobeithir y detholant ddysgedigion cymmwys i'r gorchwyl: a chan nad all y dysgedigion enwocaf gyd â'r gofal manylaf wneuthur gwaith perffaith, mwy na'r LXX. yn y dyddiau gynt, na cyfieithwyr y Bibl i'r Iaith Gymraeg yn ddiweddarach yn nyddiau ein henwog Forgan, Davies, &c. meddyliwyf mai buddiol fyddai i bawb gydweithredu, ac mai dyledswydd pawb sydd yn caru y Bibl, a llesâd tymhorol a thragywyddol eu cydgenedl, ydyw cydweithredu a gwneuthur pob un ei ran yn y gorchwyl pwysig hwn.

I'r diben, gan hyny, o ddwyn holl ddysgedigion ein gwlad i wneuthur hyn, rhoddaf at eu hystyriaeth y cynnygiad canlynol: Penderfyned y rhai sydd i barotôi y Gwaith, ac i adolygu y Wasg, ar yr Argraffiad y maent yn bwriadu

ei gymmeryd fel sylfaen neu gynllun i'r Argraffiad newydd; ac hysbysant trwy ddalenau y Gwyliedydd, *yn ol pa drefn y maent yn bwriadu cyflawni eu gorchwyl, yn ol pa ddull o argraffu, a pha ddiwygiadau yn yr iaith, y cyfieithiad, y nodau cyfeiriol, &c. y maent yn teimlo eu hunain yn rhydd i'w gwneuthur.* Galwant hefyd ar eu cydgenedl i ddanfon iddynt eu sylwadau a'u diwygiadau trwy ddalenau neu Swyddfa y Gwyliedydd. Trwy hyn gallant ddiwygio yr amryw feiau hyny ag sy sicr o ddiangc sylw rhyw nifer bychan o lygaid, er craffed y b'ont. I ddangos yr angenrheidrwydd am hyn, cymmerer yr engreifftiau canlynol fel siamplau: Yn Psalm 7. 5. "Gosoded fy *nigofaint* yn y llwch," yn lle fy *ngogoniant*. "*Ail* Epistol at y Colossiaid," mewn rhai argraffiadau. Yn argraffiad 1809, yn Malachi 3. 18. "Yna y dychwelwch ac y *gwnewch* ragor," &c. yn lle ac y *gwelwch* ragor. Yn Zeph. 2. 3. nodau cyfeiriol, *Ioan* 3. 9. yn lle *Jonah* 3. 9. Yn Zech. 9. 4. *allan*, yn lle *all-an*. Yn Zech. 10. 2. *rhod-dasant*, yn lle *rhodd-asant*. Yn Zech. 10. 9. *byd-dant*, yn lle *bydd-ant*, &c. &c.

Dalier sylw, fod y rhan fwyaf o'r beiau uchod i'w cael yn unig mewn hen argraffiadau, a'u bod wedi eu diwygio; ond etto y mae rhai i'w gweled hyd heddyw. Y mae y beiau olaf, er nad ydynt ond brycheu bychain, etto i'w cael yn fynych yn nalenau yr argraffiad 8plyg Rhydychain, 1829.

Ond diben y llythyr hwn yw tynu sylw dysgedigion ein gwlad at y pethau hyn. Gwn nad oes dim perffaith yma dan haul, a bod brycheu hyd yn nod yn yr haul ei hun; etto "anghofiwn y pethau sydd o'r tu cefn, cyrchwn at y nod" o berffeithrwydd. A chan ein bod yn byw mewn oes pan y mae dysg a gwybodaeth a chelfyddyd yn carlamu ar lawn frys tua pherffeithrwydd, a bod yr argraffiadau cyfargraff neu ystrydeb yn rhoddi gwell cyfleusderau i'w gwneuthur yn berffaith na'r hen ffordd yn nyddiau ein tadau, galwaf ar fy nghydwladwyr i wneuthur pawb ei oreu i gael yr Argraffiad nesaf o'r Bibl mor berffaith ag sydd ganiataol gan amherffeithrwydd dynol, ac yna bydd yr Argraffiadau Cymreig o'r Ysgrythyrau Sanctaidd, deddflyfr ein hiachawdwriaeth, y rhai a ddilynant yn olynol, yn haeddu mewn gwirionedd y clod a roddir iddynt.

C.

O. Y. Onid buddiol fyddai cael cymmanfa o ddysgedigion y dywysogaeth i gymmeryd dan eu dwys ystyriaeth, pa beth a ddylai gael ei wneuthur mewn perthynas i amrai fanau o'r Bibl, a'r Llyfr Gweddi Gyffredin, lle mae'r cyfieithiad yn anghywir, yn feius, neu yn dywyll, &c. Gwel "*amrafael* fanau," a'r Colect am y pedwerydd Sul yn Adfent, "trwy *ddiwygiad* dy Fab," &c.

Wedi ysgrifenu y llythyr uchod, darllenais gyda llawer o fudd ac hyfrydwch sylwadau rhagorol y Parch. Walter Davies ar y Testament Newydd, Rhydychain, 1828, a llythyr Tegid at Ysgrifenydd Cymdeithas y Cymmrodorion yn Llundain yn Rhif. 9 o'r *Cambrian Quarterly Magazine.* Tybiwn mai buddiol fyddai argraffu yn y Gwyliedydd y cynllun a roddir yno, a dull yr orgraff, a gynnygir i'w arferu yn yr Argraffiad newydd o'r Bibl Sanctaidd.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

MR. GWYLIEDYDD,—Wrth olrhain ym mhlith rhyw sothach yn fy llyfrgell, digwyddodd i ddarn o ryw hen lyfryn syrthio i'm dwylaw. Ni wn i pwy ydyw ei awdwr, am fod ei nod-ddalen yn ddiffygiol; ond y mae yn yr hyn sydd yn ol o hono lawer o bethau tra buddiol ac haeddiannol i'w cofio: ac os bernwch hwy yn deilwng i ymddangos yn y Gwyliedydd, mi a anfonaf i chwi ryw damaid o hono bob mis. Ond os ydynt eisoes yn llawn hysbys i'r cyffredin, fe allai mai gwell

fyddai, er llwyddiant eich Cylchgrawn, eu hattal. Ym mhlith pethau buddiol ereill ar wyneb llwyd fy hen gyfaill, y mae yr hyn a ganlyn:—

PYNCIAU BYRION

I ni holi ein hunain yn eu cylch, ynghylch Trosseddiadau ein Dyledswydd tu ag at Dduw.

FFYDD.—Bod heb gredu fod Duw. Heb gredu i'w Air ef. Heb gredu yn fucheddol, megys i fyw yn ol ein credimiaeth.

GOBAITH.—Anobeithio yn nhrugaredd Duw, cyn belled ag i esgeuluso dyledswydd. Rhyfygu arni yn fyrbwyll, tra b'om yn myned ym mlaen mewn pechodau rhyfygus.

CARIAD.—Bod heb garu Duw am ei odidawgrwydd ei hun. Heb ei garu ef am ei ddaioni i ni. Heb ymegnïo ei foddloni ef. Heb chwennychu nesâu ato yn ei ordinhadau. Heb hiraethu am ei fwynhau ef yn y nef.

OFN.—Heb ofni Duw megys ag i ymgadw rhag ei annog ef i ddigofaint. Ofni dyn uwch ei law ef, trwy wneuthur pechod i ochelyd rhyw drueni oddi allan.

CYNAN.

DARLITH AR AWYROLAETH.

(Parhad o du dalen 81.)

YN nawfed, Wedi dangos fod pwys mewn Awyr, deuaf bellach i brofi fod y pwys hwnw yn effeithio fel gwasgiad cydradd bob ffordd. I'r diben yma, wele ddwy Hanner-pel gafnawg o bres, A a B; eu hymylau yn cau y naill am y llall fel ymylau blwch: un â dolen, C, ar ei chefn i afael ynddi, y llall â phiben, D, yn myned o'i gwaelod, a throellen, r, ar ei genau, a thwsel, s, yn ei gwddf. Rhoddwn y naill wrth y llall fel blwch, ynghyd âg ychydig saim rhyngddynt er cadw yr Awyr rhag rhedeg i mewn, a throellwn y genau wrth biben y sugnai. Yna sugnwn yr Awyr o'u mewn, a gwelwch fod pwys yr Awyr oddi uchod yn gwasgu y naill wrth y llall, fel nas gallwn, er tynu yn y ddolen sydd ar gefn yr uchaf, eu gwahanu oddiwrth eu gilydd. Yn nesaf, cauwn y twsel sydd yn ngwddf y biben, dattodwn hi oddiwrth biben y sugnai, a rhoddwn ddolen arall, E, wrth y droellen sydd ar ei genau. Yn awr, bydded i'r ddau gryfaf o honoch gymmeryd gafael un ym mhob dolen, ac nis gellwch wahanu y ddwy hanner-pel oddiwrth eu gilydd. Am hyny, gwelwch fod pwys yr Awyr, yn gystal a phwys dwfr, yn gwasgu yn ochrog. A phe crogem un o'r dolenau wrth fach, cynnalid yr hanner-pel uchaf gan y bach, ac er hyny ni syrthiai yr isaf oddi wrthi hi, heb gylymu wrth y ddolen isaf ynghylch pymtheg pwys am bob modfedd ysgwar o'r arwynebiad a gynnwysir o fewn eu hymylau: gwelwch gan hyny fod pwys yr Awyr yn effeithio fel gwasgiad cydradd bob ffordd. Ond fel nas meddylioch mai glyniad yr ymylau sydd yn cadw y naill wrth y llall, tynwn y ddolen sydd ar flaen y biben, ac agorwn y twsel yn ei gwddf, modd y rhedo yr Awyr i'r gwegni sydd rhwng y ddwy hanner-pel, a gwelwch eu bod yn gwahanu oddiwrth eu gilydd gyd â'r egniad lleiaf.

Yn ddegfed, Er dangos ym mhellach yr un peth, cymmeraf wydraid o ddwfr, a gosodaf ddarn o bapyr ar ei wyneb, gan osod fy llaw ar y papyr i'w ddal yn ddiddos wrth ymylau y gwydryn, yr hwn a droaf â'i wyneb yn isaf. Yna gwelwch y gallaf dynu ymaith fy llaw oddi tano, ac y saif y papyr fel gwaelod i gynnal y dwfr sydd yn y gwydryn. Yr achos yw, fod gwasgiad yr Awyr ar y papyr oddi tanodd yn gorchfygu effaith attyniad y ddaear i beri i'r dwfr syrthio tu ag i waered.

Yn unfed-ar-ddeg, Er profi etto yr un peth, cymmerwn ddarn crwn o ledr, a llinyn wrth ganol un tu iddo, cyffelyb i'r tegan a elwir sugnydd (*sucker*). Ol gwlychwn y lledr i'w wneuthur yn ystwyth, a'i osod ar lawr, neu gareg wastad, gan gadw ei ymylau i lawr, a thynu yn ddol yn y llinyn oddi arnodd, fel y cyfyd ei ganol yn gyntaf, gwelwn fod pwys yr Awyr oddi uchod, wedi creu gwegni heb Awyr dano, yn ei ddal, fel y Wagell ar fwrdd y Sugnai, modd nas gellir yn hawdd ei dynu ymaith. Pe gosodem ef ar bared, a gallu cadw yr awyr oddi tano, gwelem fod y gwasgiad ochrog yn effeithio arno yr un modd. A phe gosodem ef ar nen ystafell, a chadw yr Awyr rhag rhedeg dano, profem fod gwasgiad yr Awyr yn ei gydio yno hefyd.

Dywedir mai yn y modd yma y mae pryfed yn gallu cerdded ar hyd ochrau parwydydd, a drychau llyfnion, ac ar hyd nenau ystafelloedd, trwy greu gwegni dan ganol eu traed, modd y byddo yr Awyr yn effeithio fel gwasgiad arnynt. Er mai

tegan gwael a gymmerasom, nis gallwn sylwi yn ddifrifol ar yr effeithiau a eglura heb deimlo rhyw syndod am ddoethineb ein Creawdwr, a thueddiad i waeddi gyd â'r Psalmydd, "Rhyfedd yw dy weithredoedd!"

Yn ddeuddegfed, Ymdrechaf brofi fod yr Awyr yn sylwedd twythol (*elastic*) wrth yr hyn yr wyf yn meddwl sylwedd gwasgadwy ac ymchwyddawl. Er profi y gellir ei wasgu, tybiwn fod tafod yr Esgid yn y Sugnai a eglurais yn cael ei gau, a bod y Rhoden yn cael ei gwthio i lawr; gwyddom oll, trwy y teganau a arferasom yn ein hieuengctid, na attaliai yr Awyr i'r Esgid ostwng, ond y byddai yn ofynol chwanegu y nerth pan isaf yr elai; ac nas gellid, er ei chwanegu i'r eithaf, ei gwthio hyd y gwaelod. Ac os symudid yr egni oddiar yr Esgid, gwyddom hefyd y gwnai ymchwyddiant yr Awyr dani ei chodi yn ol i'r un uchder ag o'r blaen, oddieithr fod ei thynder yn y Sugnai yn rhwystro iddo. Ond er amlygu hyn ym mhellach, cymmerwn chwysigen liprynaidd, â'r mesur lleiaf o Awyr ynddi, a dodwn hi o dan y Wagell, gan sugno ymaith yr Awyr o'i hamgylch. Yna gwelwn fod yr Awyr o'i mewn yn ymledaenu, ac yn ei chwyddo i'r graddau eithaf a all ei gynnwys.

Gwelwn, oddiwrth y prawf hwn, nad yw yr Awyr dan y Wagell, wrth gael ei sugno o honi o radd i radd, yn gostwng ei wyneb fel dwfr wrth gael ei sugno o lestr; ond yn hytrach fod yr hyn sydd weddill yn parhau i'w llenwi, ond yn lleihau ei ddwysder. Os ystyriwn hefyd fod pwys yr Awyrgylch oddi uchod yn chwanegu o gaenen i gaenen, a bod yr Awyr yn sylwedd gwasgadwy, gwelwn ei fod, o angenrheidrwydd, yn chwanegu ei ddwysder o'r naill gaenen i'r llall, oddi fynu hyd i waered; a bod ei dwythiant ym mhob caenen yn gyfartal â phwys yr hyn sydd yn gorphwys arni. Ac oddiwrth hyn, deallwn yr achos fod cymylau ac awyrenau, a fyddont yn cyfodi o herwydd eu bod yn ysgafnach na llonaid eu lle o'r Awyr dwys sydd yn agos i wyneb y ddaear, yn gorphwys pan gyrhaeddont y rhan o'r Awyrgylch sydd yn gydbwys â hwynt. Os ystyriwn ym mhellach, fod gwasgiad yr Awyrgylch oddi uchod, fel y profwyd eisoes, ynghylch pymtheg pwys ar bob modfedd ysgwâr o'r Belen ddaearol, amlwg yw y rhaid fod yr un gwasgiad ar y gaenen isaf o'r Awyr; ac, o ganlyniad, AR WYNEB POB LLESTR A GYFRIFWN YN WAG: ac, er rhwystro i'r fath wasgiad gynnwyso lle yr Awyr a fyddo yn y llestr, rhaid fod ei egni twythol yn gyfartal â'r gwasgiad sydd arno. Er dangos hyn, am ei fod, y mae yn debyg, yn anghredadwy gan lawer o honoch,

Yn drydydd-ar-ddeg, Cymmerwn yr un chwysigen ag o'r blaen, a dodwn hi dan y Wagell, a degau o bwysau arni. Yna sugnwn yr Awyr odditan y Wagell o amgylch y chwysigen, fel na byddo yr Awyrgylch yn pwyso arni; a gwelwch fod nerth twythol yr Awyr o'i mewn yn codi yr holl bwysau a osodasom arni!

Ar ddiwedd y prawf hwn, heb wneuthur prawf gwahanol o hono, cyfyniaf eich sylw ar offeryn a ddengys y modd y mae y Lleingig (*Diaphragm*) a'r Ysgyfaint yn gweithio tra byddo dyn yn anadlu.*

Heb fanylu i gywreinrwydd casgliadau rhifyddol, ymdrechaf hefyd roddi i chwi ryw amcan am y modd y mae pwysau yr Awyr yn galluogi dyn i fesur uchder mynyddoedd, ac awyrenau, pan fyddont yn nofio yn yr Awyrgylch. I'r diben yma, ail adroddaf fod arian-byw ynghylch un mil-ar-ddeg trymach nag Awyr yn agos i wyneb y ddaear, ac am hyny amlwg yw fod colofn fodfedd o hŷd o'r naill yn gydbwys â cholofn o'r un ffyrfder o'r llall ynghylch un mil-ar-ddeg o fodfeddau o hŷd; ac, o ganlyniad, fod gostyngiad yr arian-byw mewn Hin-nodydd yn gyfartal â phwys colofn o Awyr o'r un hŷd ag yw uchder mynydd, neu Awyren o wyneb y ddaear. Ond o herwydd fod yr Awyr yn fwy fwy anmwys po uchaf yr elom, rhaid fod yr uchder yn hytrach yn fwy nag un mil-ar-ddeg o fodfeddau am bob modfedd y mae yr arian-byw yn ostwng yn yr Hin-nodydd.

Yn bedwerydd-ar-ddeg, Er dangos ym mhellach dwythiant yr Awyr, cymmerwn ŵy, gan dori twll, o faintioli pysen, yn ei ben meinaf, a dodwn ef dan Wagell, gan sugno yr Awyr o'i amgylch, yna gwelwn fod cynnwysiad yr ŵy yn cael ei wthio allan o'r plisgyn gan dwythiant, neu nerth ymchwyddawl yr ychydig Awyr sydd yn y pen arall iddo. Er profi, yn ol eich cyfleusdra, fod Awyr yn y pen ffyrfaf i ŵy, torwch dwll ynddo, a chwi a welwch wagni rhwng y plisgyn a'r croen; neu, os berwch ŵy yn galed, a thynu ymaith y plisgyn, gwelwch bant ar y croen lle yr oedd yr Awyr yn gynnwysedig: ac er profi nad effaith yr hyn a feddylir wrth y gair sugniad sydd yn peri i gynnwysiad yr ŵy gael ei fwrw allan modd y gwelsoch, cymmeraf ŵy arall, gan dori twll yn y pen ffyrfaf, yna gwelwch na ddaw un diferyn o'i sylwedd ymaith er sugno yr Awyr oddi am dano.

Am dwythiant yr Awyr, sylwaf fod gwres yn ei chwanegu, yr hyn a ellwch

* Nid hawdd yw rhoddi eglurhad o hyn heb weled yr offeryn yn gweithio.

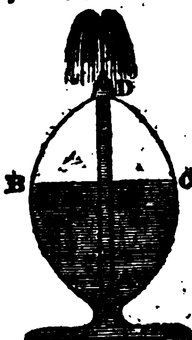
brofi, trwy sylwi ar chwyddiant chwysigen âg Awyr ynddi, pan gosodir hi yn agos i dân; ac am fod gwres yn peri i'r Awyr ymchwyddo, rhaid ei fod hefyd yn ei wneuthur yn fwy annwys, ac, o ganlyniad, yn ysgafnach. A dyma un o 'brif achosion fod pwys yr Awyrgylch yn cyfnewid, fel y sylwyd eisoes yn ein pedwerydd prawf, a phan y byddo rhan o'r Awyr yn cael ei gynhesu gan yr haul, gan lifdân wybrenol, neu lifdân daearol, esgyn y rhan hono i eithafoedd yr Awyrgylch, a rhed yr hyn sydd yn ddwysach i lenwi ei le, nes byddo cydbwysiad ar bob caenen yn cael ei adferyd: a dyma y moddion a welodd ein Creawdwr yn dda eu defnyddio i fod yn achosion aweloedd, gwyntoedd, &c. ac i gymmysgu yr Elfen Awyraidd yn yr un modd ag y mae gwyntoedd, ynghyd â llanw a thrai, yn cymmysgu y dyfroedd.

Yn bymthegfed, Gosodwn ganwyll dan y Wagell, yr hon a gau yr Awyr allanol rhag rhedeg i mewn. Yna gwelwch fod fflam y ganwyll yn gwahanu o radd i radd, ac yn diffodd yn hollol mewn ychydig amser.

Oddiwrth y prawf hwn, gwelwn fod, nid yn unig Awyr, ond Awyr cri *(fresh air)* yn angenrheidiol er cadw tân i gynneu; a phe na byddai y prawf yn greulon, gallwn ddangos yr un modd fod Awyr cri yn angenrheidiol er cadw bywyd mewn creaduriaid anadlawl, ac, o ganlyniad, fod yr Awyr sydd yn cael ei gymmeryd i'r ysgyfaint yn colli ei rinwedd i gynnal bywyd cyn y caffo ei arllwys yn ol, ac yn anghymmwys i'w anadlu drachefn. Dywedir fod dyn yn difa rhinwedd bywiogawl galwyn o Awyr bob mynyd: ar y prawf hwn nis gallaf lai na galw eich sylw ar drefniad ein Creawdwr, er ein porthi â'r Awyr angenrheidiol er cynnal ein bywyd.

Gwyddoch oll fod gwres yn ein cyrph, ac mi a sylwais eisoes, fod gwres yn chwanegu twythiant yr Awyr, a thrwy hyny yn ei wneuthur yn ysgafnach, ac felly mae yr Awyr ysgafn yn esgyn i fynu i'r Awyrgylch, lle yr adnewydda ei rinwedd drachefn, gan roddi lle i'r hyn sydd ddwysach i ni anadlu eilwaith. Er profi hyn, yn ol eich cyfleusdra eich hunain, dewiswch ystafell glud, a gwresogwch hi â thân, yna agorwch y drws ynghylch modfedd oddiwrth yr ystlysbost, dodwch un ganwyll wrth y pen isaf, ac un arall wrth y pen uchaf, a chwi a gewch weled trwy rediad fflamau y canwyllau, fod yr Awyr cynes yn rhedeg allan trwy y pen uchaf, a'r Awyr oer yn rhedeg i mewn trwy y pen isaf. Trwy foddion cyffelyb, gallem brofi fod yr Awyr cynes yn rhedeg allan o dŷ addoliad trwy y ffenestri uchaf, a'r Awyr oer yn rhedeg i mewn trwy y drysau a'r ffenestri isaf.

Yn unfed-ar-bymtheg, Er dangos ystwythiant yr Awyr, wele Gostrelan a chap pres, D, am ei genau, a phiben, D A, yn myned trwyddo agos i waelod y Gostrelan. Gosodwn hi mewn llestraid o ddwfr, modd y rhedo iddi, nes y byddo tua hanner llawn; a dodwn hi dan y Wagell, gan sugno yr Awyr o amgylch y Gostrelan, ond nis gallwn sugno ymaith yr Awyr sydd ar wyneb y dwfr o'i mewn, am fod genau y biben, A, yn is na'r gwyneb, B C. Yma gwelwch fod twythiant yr Awyr, D B C, sydd ar wyneb y dwfr, ac heb Awyr ar flaen y biben i ateb iddo, yn peri i'r dwfr bistillio i fynu.

Yn eilfed-ar-bymtheg, Er dangos etto yr un peth, cymmerwn botelen ysgwâr o wydr teneu, heb ddim ynddi ond Awyr yn ei gyflwr cyffredin, a gosodwn dopyn yn ei genau, gan ei gwyro yn ddiogel, fel na redo yr Awyr o honi. Yna dodwn hi dan y Wagell, gan sugno yr Awyr o'i hamgylch, a chwi a welwch fod twythiant yr Awyr o'i mewn, heb Awyr oddi allan i wasgu arni, yn ei malurio yn chwilfriw.

Yn ddeunawfed, Cymmerwn botelen gyffelyb i'r hon a ddefnyddiwyd yn y prawf diweddaf, a chap am ei genau, a chaffell yn y cap er rhwystro i'r Awyr ddychwelyd iddi, a dodwn hithau dan y Wagell, gan sugno ymaith yr Awyr megys o'r blaen, yna gollyngwn yr Awyr i'r Wagell (ond ni's gall redeg yn ol i'r botelen, o herwydd fod y gaffell wedi cau) a chwi a welwch fod gwasgiad yr Awyr oddi allan ar ystlysoedd y botelen, ac heb Awyr oddi mewn i ateb iddo, yn ei malurio yn chwilfriw.

Os meddyliwn fod ar ein cyrph, fel y profwyd eisoes, ynghylch pymtheg pwys o wasgiad am bob modfedd ysgwâr o groen sydd am danom, gwelwn y llethai y fath wasgiad ein cyrph yr un modd ag y gwnaeth y botelen ger eich gwydd, oni bai fod yr Awyr sydd yn llenwi pob gwegni o'n mewn yn gyfartal iddo. A phe symudid ymaith yr Awyr sydd yn ein hamgylchu, heb dynu allan yr hyn sydd ynom, rhwygai yr Awyr tufewnol ein cyrph yn ddrylliau, yr un modd ag y gwnaeth y botelen yn y prawf blaenorol.

Nis gwn am un prawf gwell i ddangos cyfartaledd gwasgiad yr Awyr allanol, a thwythiant yr Awyr tufewnol, na baril o'

gwrw a thawel ynddo. Os agorwn y twsel, chwi a wyddoch oll trwy brofiad na reda y ddiod allan, heb agor twll oddi uchod i ollwng Awyr i mewn; ac wedi gollwng yr Awyr i mewn, a'rhoddi topyn yn y twll drachefn, na reda y ddiod yn hwy nag y byddo pwys y ddiod, a thwythiant yr Awyr sydd ar ei wyneb, ynghyd yn gyfartal â gwasgiad yr Awyr allanol ar enau y twsel.

Yn bedwerydd-ar-bymtheg, Er dangos mewn rhan effaith twythiant yr Awyr sydd yn ngysodiad ein cyrph, wele Fron Sugnai (Breast Pump.) Gosodded un o honoch ei enau ar ei foch, a sugned yr Awyr oddiar y rhan o'i foch sydd dan y Peiriant, a chwi a welwch fod ei gnawd, mewn ymddangosiad, yn chwyddo fel chwysigen, gan dwythiant yr Awyr sydd dan y croen, ac heb wasgiad yr Awyr allanol i gyferbynu iddo.

Yn ugeinfed, Er dangos ym mhellach yr un peth, cymmeraf wydryn gwin, a gosodaf ychydig bapur i losgi ynddo, yr hyn, trwy chwanegu twythiant yr Awyr o'i fewn, a'i gwna yn ysgafnach na'r hyn sydd oddi allan: yna gosodaf gledr fy llaw yn wastad ar wyneb y gwydryn tra y mae y papur yn cynneu, a chwi a welwch fod gwasgiad yr Awyr allanol, wedi colli ond rhan o'r Awyr o fewn y gwydryn, yn ei ddal yn rhwym wrth fy llaw; a bod twythiant yr Awyr sydd dan groen fy llaw, heb wasgiad cyfartal gan yr Awyr o fewn y gwydryn, yn codi y cnawd fel chwysigen.

Oddiwrth y profion diweddaf, gwelwn yn amlwg nad yw plentyn, neu gyw anifail, wrth sugno ei fam, yn gwneuthur dim mwy na symud yr Awyr oddiar flaen y deth, modd y gallo twythiant yr Awyr tufewnol wthio y llaeth allan.

Yn unfed-ar-hugain, Er profi y'mhellach yr un peth, wele Wagell fechan ben agored, a'i genau nemawr lletach na gwydryn gwin. Gosodded un o honoch ei law fel caead arni, a sugnwn yr Awyr oddi tan ei law. Yna gwelwch fod twythiant yr Awyr o fewn ei law yn peri i'r cnawd godi, megys yn y profion diweddaf, oddieithr tynder y croen: a bod pwys yr Awyr oddi arnodd, heb Awyr odditan ei law i'w chynnal, yn ei ddal yn garcharor fel nas gall ddiangc, heb ddwyn y Peiriant a'r cyfan gyd âg ef. Ond trwy ollwng yr Awyr i'r Wagell yn ol, gwelwch fod y carcharor yn cael ei ryddhau; ond nid wyf yn barnu yr anghofia efe yn ei oes y gwasgiad a gafodd, nac ychwaith yr haera efe mwyach nad oes pwysau mewn Awyr.

Wedi gollwng y carcharor yma yn rhydd, gwelaf fod amser yn gofyn i mi eich rhyddhau chwithau, heb grynhoi yr hyn a ddywedais, nac ychwaith ddangos mai yr Awyr yw cludydd swn; sail ein lleisiau; a'r achos o'r wawr sydd yn gwahanu rhwng y tywyllwch a'r goleuni foreu a hwyr. Ac hefyd, mai yr Awyr sydd yn dwyn ymaith y mwg o'n hystafelloedd, a phob arogl gwenwynaidd o gyrhaedd ein ffroenau; yn sail ein holl Beiriannau sugnyddawl, ac yn brif weithredydd yn llawer o'n gweithfaoedd; yn troi ein melinau; yn trosglwyddo ein llongau dros y cefnfor; yn ymborth i lysiau a choedydd y maes; cynnalydd ehediaid yr wybren, a chludydd y cymylau y rhai ydynt yn dyfrhau tyfolion a bywiolion y byd; yn adferydd y gwaed o fewn ein gwythenau; a defnydd yr anadl sydd yn ein ffroenau.

SYLWAD AR LYTHYR IARDDUR,

Rhif. 94, tu dal. 51.

MR. GWYLIEDYDD—Gwelais yn Rhifyn am fis Chwefror lythyr IARDDUR ar "*Anwybodaeth y Cymry o'r gyfraith.*" Nis gwn i gan bwy yr oedd fy ngwladwr hael yn disgwyl y wybodaeth y mae yn ei gofyn, ai gan y Cyfreithwyr anghenus, neu genym ni (fel y'n gelwir) y Twrneiaid rheibus. Ond odid fod IARDDUR yn anwybodus o'r rhagoriaeth sy rhwng y naill swydd a'r llall. Nid ydym ni y Twrneiaid, fel y mae 'r gair Lladin (*Attornatiis*) yn arwyddocau, ond rhai a alwyd i roddi pethau mewn trefn i'r Cyfreithwyr i roddi yr achos ger bron yr Ynad a'r Cwest yn y Dadleudy. Tebygol genyf yn awr mai at y Cyfreithiwr yr ewch tan wenu am air o gyngor. Ond gwrandewch yn gyntaf ar hyn o chwedl: Gwr ag oedd ganddo gyfaill yn enwog a dysgedig yn y gyfraith, a ofynodd iddo, ar ryw hamdden segur, ei farn ar ryw bwngc o'r gyfraith. Yn fuan ar ol hyn digwyddodd i'r ddau ymgyfarfod â'u gilydd drachefn, a dywedodd y gwr wrth amryw ag oedd yn bresenol, fel y dywedasai ei gyfaill y Cyfreithiwr wrtho; ar hyn atebodd y Cyfreithiwr, mai nid felly yr oedd y gyfraith. "Wfft fawr," meddai'r gwr; onid chwi eich hunan, fy

nghyfaill dysgedig, ai dywedasoch i mi; O, cyfiawnder, cofiwch." Troai y Cyfreithiwr ar ei sawdl, a than chwerthin a ofynodd, "Pa faint a dal'soch i mi am y cyngor yna?" "Ni thelais i ddim i chwi." "Cofiwch chwithau, ynte," ebe y Cyfreithiwr, "Ni thal y fath gyngor ddim." Ofer i chwi, IARDDUR Yswain, yr hwn sydd ganddoch, yn ol eich hanes eich hunan, dai, a'r hyn sydd well na'r cwbl, i ni y Twrneiaid, Denantiaid drwg, ddisgwyl genym ni, mwy na'r Pab na'r Physygwr, "ddim am ddim." Braidd na feddyliwn eich bod mewn cyngrair â'r Cangellwr Arglwydd Brougham yn ein herbyn ni y Twrneiaid. Dywedodd ei Arglwyddiaeth, ychydig cyn ei ddyrchafu i dŷ 'r Arglwyddi, bethau drwg a chwerw am danom; y fath bethau, boent wir, boent gelwydd, na ddymunem byth iddynt gael eu hargraffu yn Gymraeg, rhag i'n cenedl wybod meddwl y Cangellwr ynghylch yr anfantais o'r drefn bresenol o weinyddu 'r gyfraith. Ond mi a roddaf, er mwyn yr amser gynt, ychydig o hyfforddiadau i'm hen gyfeillion, y rhai sydd trwy hyn a'r llall wedi dyfod, neu ar ddyfod, ar ofyn y plwyf. Yn gyntaf peth rhaid i'r isel arno fyned at *Overseer* y plwyf lle mae yn llettya, a gofyn iddo am gynnorthwy; os nacâ yr *Overseer* roi dim iddo, mae'r tlawd wedi 'n i fyned at Ynad Heddwch o'r Sir hòno, a dywedyd ei gwyn wrtho. Wedi i'r Ynad wybod wrth ei holi am ei nacâd gan yr *Overseer*, efe a enfyn am yr *Overseer*; ac os bydd cwyn y tlawd yn gyfiawn, bydd raid i'r *Overseer* roi cynnorthwy iddo yn ol gorchymyn yr Ynad. Os bydd yr hyn a elwir *Select Vestry* yn y plwyf hwnw, a hòno yn cael ei chynnal yn ol yr *Act*, rhaid i'r Ynad wedi hyny drefnu 'r mater yn ol yr *Act* hòno. Ni wiw i'r tlawd fyned i'w blwyf lle mae ei *Settlement*, o'i blwyf lle mae 'r byw, i ymofyn am gynnorthwy, o herwydd ni raid i'w blwyf lle mae ei *Settlement* roddi dim iddo, na'i dderbyn o'r plwyf lle mae 'n byw, heb *Orders of Removal* o'r plwyf hwnw.——Yr eiddoch,

JUSTUS.

HELYNT Y PRYDEINIAID.

"Canys nid o'i fodd y blina efe, nac y cystuddia blant dynion." GALAR. iii. 33.

Y MAE yn ddiammheuol fod amgylchiadau yr amser presenol yn destyn difrifoldeb a sobrwydd i laweroedd o drigolion Ynys Prydain, yn gystal tlodion a chyfoethogion, o herwydd y caledfyd a'r terfysgiadau echryslawn sydd yn cymmeryd lle yn ein plith, ac yn galw yn uchel arnom i "geisio a chwilio ein ffyrdd, a dychwelyd at yr Arglwydd."

Bwriadaf yn awr ddangos yn fyr, 1. Ychydig am ansawdd y blinder a'r cystudd sydd yn ein gwlad.—2. Achos y cyfryw.—Ac yn, 3. Pa fodd y dylem ni ymddwyn, a'r modd tebycaf i gael ein gwared oddi wrthynt.

1. Ychydig am ansawdd y blinder a'r cystudd sydd yn ein gwlad. Mae yn amlwg nad ydynt yn perthynu i neb rhyw bersonau yn fwy neillduol na'u gilydd, ond eu bod yn cyrhaedd pob gradd yn gyffredinol, oblegid mae ein llygaid a'n clustiau ein hunain bob dydd yn tystiolaethu hyny. Wrth ddrysau ein tai y gwelwn ugeiniau y'nghorph y dydd, o wrthddrychau tosturi, yn erfyn yn daer ychydig ymborth i gynnal eu cyrph egwan rhag newynu; mamau tosturiol yn cludo eu plant anwylaidd bron a fferu gan y rhew a'r oerfel, ac yn barotach i ymadael â'u tamaid eu hunain er mwyn boddloni y trueiniaid bach hyny. Canfyddwn hefyd y ffermwyr bron yn methu byw gan faint y trethi a gesglir oddi arnynt, ac o herwydd y prisiau isel sydd i'w cael ar ŷd, gwlan, anifeiliaid, &c. Clywn yn eu plith gwynfan parhaus oblegid y caledi a'r cyfyngder y maent ynddo. A gwelwn y diwydrwydd a'r cynnildeb y maent yn eu harferu er mwyn cael digon i dalu eu hardrethion i'w meistriaid tiroedd, ac i ddiwallu eu teuluoedd eu hunain â bwyd a dillad. Y crefftwyr hefyd sydd yn isel eu sefyllfa y dyddiau hyn, ac amrai ddyddiau heb ddim i'w wneuthur er ennill ychydig tu ag at fyw. Wel, y mae hi yn dymhoraidd a chysurus gyd â'r boneddwyr. Nac ydyw; mae y wialen wedi disgyn arnynt hwythau y dyddiau hyn: cystudd a blinder yn eu gorthrymu, obleg-

ni difethir ffon eu bywyd, gobaith eu cynnaliaeth a gymmerir oddi wrthynt, eu hydlanoedd llawnion a losgir yn ulw mân, eu hanneddau gwychion, a'u palasau mawreddus, a amgylchynir gan ddihirwyr, a'u bywydau sydd yn aml mewn perygl. Felly mae Brydain hardd-deg yn llawn blinder a chystudd, ac yn ymrannu yn ei herbyn ei hunan; ac oni bydd iddi blygu i'r llawr, ac edifarhau am ei phechodau, fel Ninifeh gynt, mewn llwch a lludw, a llefain am ymwared oddiwrth Dad y trugareddau, mae lle i ofni na saif hi ddim yn hir. A galerir uwch ben Llundain, fel uwch ben Jerusalem o'r blaen, "Pa fodd y mae'r ddinas aml ei phobl yn eistedd ei hunan! pa fodd y mae'r liosog y'mhlith y cenedloedd megis yn weddw! pa fodd y mae tywysoges y taleithiau dan deyrnged!" *Galar*. 1. 1.

2. Achos y cyfryw flinder a chystudd. Mae'n sicr mai nid heb achos o honom ein hunain y cystuddir ni: "Canys nid o'i fodd y blina efe (sef Duw) nac y cystuddia blant dynion;" gan hyny mae'n rhaid mai ein pechodau ni yw y gwir achos o honynt. Dyma y rhai sydd yn gwaeddi am farn drom arnom, ac yn tynu dialedd Duw i lawr o'r nefoedd megis yn erbyn ei waethaf. Gresyn yw fod y fath bechu y'ngwlad yr efengyl, bod dynion yn caru'r tywyllwch yn fwy na'r goleuni, ac yn gwerthu'r nef am uffern dân. Mae yr oes hon yn llawn o bob ffieidd-dra ac aflendid; mae Crist a'i efengyl yn cael eu diystyru, a'i waed gwerthfawr ei fathru dan draed; yr Yspryd Glân yn cael ei dristâu a'i ddiffoddi; teyrnas tywysog yr awyr yn cael ei dyrchafu; a dichellion eu tad diafol yn cael eu gwneuthur: mae meddw-dod, anlladrwydd, a halogi dydd yr Arglwydd, yn eu rhwysg; mae pob math o ddrygioni yn cael ei lochesu gan ieuengctid ein gwlad y pryd hyn, yr hyn sydd warth ar Brydain, ac yn sicr o ddwyn dinystr arni cyn bo hir: onid edifarhawn, ni a ddifethir oll. Mae yn gyffelyb i'r byd o flaen y diluw, yn ymgaledu mewn pechod, ac yn ddiystyr ganddi rybuddion a bygythion Duw. Mae fel Sodom annuwiol, yn ymdroi yn ei ffieidd-dra, ac yn trysori iddi ei hun gyfiawn farn Duw. Trugareddau hael y Nefoedd a gamddefnyddir yn fawr i borthi chwant a balchder; a chyflawnir pechodau yn awr na chyflawnodd y cythreuliaid erioed mo honynt. Mae trigolion Prydain, y rhan fwyaf, ysywaeth, wedi ymwerthu i bechod, fel Ahab gynt; felly yn digio y Goruchaf Iôr, ac yn tynu ei felldith ar y tir. Ond na feddyliant y gwna efe fyned heibio i'w pechodau yn ddigosp o herwydd ei fod yn hirymarhous ac amyneddgar; canys efe a arosodd dros amser maith wrth y cynddiluwiaid cyn eu dileu oddiar wyneb y ddaear, gan ddisgwyl iddynt edifarhau: felly y mae gyda ninnau; er ein bygwth lawer tro mewn amryw fodd, mae etto yn ei drugaredd heb ein rhoddi yn llwyr i fynu, gan ddisgwyl i ni ddiwygio ein ffyrdd; ond oni wnawn hyny yn fuan, fe balla ei amynedd, a chyfiawnder a lefa, "Tor hwynt i lawr;" a gwae fydd i ni os felly fydd.

"Hir yr erys Duw cyn taro,
"Llwyr y dial pan y delo."

Yna "Cwynfan Prydain" y pryd hyny a fydd, "Onid gwaeth genych chwi, y fforddolion oll? gwelwch, ac edrychwch, a oes y fath ofid a'm gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i mi, â'r hwn y gofidiodd yr Arglwydd fi yn nydd angerdd ei ddigter." *Galar*. 1. 12.

3. Pa fodd y dylem ni ymddwyn, a'r modd tebycaf o gael ein gwared oddi wrthynt. Diau ei bod yn ddyledswydd arbenig arnom yn y fath amser adfydus ddilyn cyngor yr apostol, sef "gweddïo;" ac y mae genym addewid y digelwyddog Dduw o gael ein gwrando: "Galw arnaf fi yn nydd trallod," medd efe, "mi a'th waredaf." *Ps*. 50. 15. Ac o hyn y mae i ni siampl yn yr Israeliaid: "Llefasant ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder; ac efe a'u gwaredodd o'u gorthrymderau." *Ps*. 107. 6. A'r prophwyd ei hun, "Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr Arglwydd, ac y gwaeddais ar fy Nuw: efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w glustiau ef." *Ps*. 18. 6. Dylem "gilio oddiwrth ddrwg, a gwneud da, a chawn gyfanneddu yn dragywydd." Yna y symudir y farn oddi wrthym, a Duw a waedda ar yr angel dinystriol, "Digon, bellach, attal dy law." Byddwn hefyd amyneddgar dan ein holl drallodau, a rhoddwn ein holl ymddiried yn yr Arglwydd, gan ddisgwyl wrtho yn wastadol. Diolchwn iddo am ei bod hi arnom ni fel ag y mae; am iddo beidio gwneud â ni yn ol ein pechodau, na'n gwobrwyo yn ol ein hanwireddau. Oni buasai i'w drugaredd ef ein harbed, buasem cyn hyn y'ngwlad yr anobaith yn cael ein poeni y'nghanol fflamau angerddol uffern ofnadwy. Ond, i'w enw bendigedig ef y bo'r diolch, nid felly y gwnaeth efe â ni; canys wele ni etto ar dir maddeuant, a chynnyg grasol yn cael ei wneud i ni o ymgymmodi â'r Duw y pechasom yn ei erbyn. A fydd i ni, ynte, barhau yn ein gwrthryfelgarwch i'w erbyn? neu a gawn ni yn hytrach ymofyn gyda syndod, "Beth a dalwn i'r Arglwydd am ei holl ddoniau i ni?" *Ps*. 116. 12. Ymwrthodwn â gweithredoedd y tywyllwch, a gwisgwn am danom arfau y goleuni, a rhoddwn ein hunain yn filwyr ffyddlon dan faner Brenin Sïon, lle byddwn byth yn ddiogel a chysurus. O, drig-

olion Brydain fawr ei breintiau! gadewch eich ffyrdd drygionus, a "dychwelwch at yr Arglwydd â'ch holl galon, âg ympryd hefyd, ac âg wylofain, ac â galar. Yna yr Arglwydd a eiddigedda am ei dir, ac a arbed ei bobl." *Joel* 2. 12, 18. Mae efe yn llefain yn daer ar eich ol, "Ymchwelwch, feibion gwrthnysig, a mi a iachâf eich gwrthnysigrwydd chwi." Bydded i chwithau ei ateb, "Wele ni yn dyfod atat ti; oblegid ti yw yr Arglwydd ein Duw." *Jer.* 3. 22. CYNHAFAL.

ANERCHIAD *CYMDEITHAS LEENYDDOL A CHYFIETHIADOL CYMRU AT EU CYDWLADWYR.

MAE yr Arglwydd Bacon yn dywëyd, mai gallu ydyw gwybodaeth, trwy yr hwn y galluogir dynion i ychwanegu eu hawdurdod ar yr elfenau, a'r greadigaeth anifeilaidd; a thrwy hyny, i fod yn fwy gwasanaethgar i'w cyd-ddynion, ac i fod yn fwy o anrhydedd i'w gwlad a'u cenedl. O herwydd gwybodaeth y mae fod Brydain Fawr yn rhagori ar deyrnasoedd ereill o'r byd. Trwy ei gwybodaeth y gorchuddia y moroedd â'u llyngesau, ac y treiddia i gonglau ac anial-leoedd pellaf y ddaear. Ei gwybodaeth, fel moddion yn llaw Rhagluniaeth, a'i galluogodd i wrthsefyll y gormesydd Buonaparte, pan ydoedd wedi darostwng holl Gadeirnion y Cyfandir dan ei iau haiarnaidd. Ac o herwydd maint ei gwybodaeth, y galluogir hi yn y dyddiau hyn i godi ei llais yn erbyn caethfasnach ofnadwy. Trwy rym ei gwybodaeth y cafodd allan wledydd hylwyr anhyspys i'n cyndadau, i'r rhai yr enfyn yn bresenol Genhadau yr Efengyl dragywyddol. Agosed yw y cyssylltiad rhwng taeniad gwirioneddau yr efengyl a chynnydd gwybodaeth gelfyddydawl, fel yr ymddengys yn amlwg, mai bwriad Rhagluniaeth yw, i grefydd ymledaenu trwy y rhag-barotoad a wneir gan ddysg a dealldwriaeth.

Pan ystyriom yr undeb sy rhwng crefydd a gwybodaeth, ni allwn lai na synu, fod gwyr cydwybodol mewn unrhyw oes wedi barnu, eu bod yn dianrhydeddu eu Creawdwr drwy goleddu y doniau, y cynnysgaeddodd efe hwynt, o ddysg a deallдwriaeth. Nid yw Llyfr Duw yn diddymu llyfr anian, ond yn hytrach yn ei egluro, ac yn cyfeirio ato—"Y nefoedd," ebe peraidd ganiadydd Israel, "sydd yn datgan gogoniant Duw, a'r ffurfafen sydd yn mynegi gwaith ei ddwylaw ef." Ac, ebe Paul, "O herwydd yr hyn a ellir ei wybod am Dduw sydd eglur iddynt hwy; canys Duw a'i heglurodd iddynt." Ond pa fodd y darfu Duw ei egluro iddynt? Yr ateb ydyw—"Canys ei anweledig bethau er creadigaeth y byd, wrth eu hystyried yn y pethau a wnaed, a welir yn amlwg; sef ei dragywyddol allu ef, a'i Dduwdod." Edrycher ar ddiarhebion Selyf ddoeth, gwelir yn eglur fod amryw o honynt yn datgan buddioldeb gwybodaeth, ac anfanteision anwybodaeth. Er hyny addefwn yn ostyngedig, nad yw doethineb y byd hwn ond ffolineb, pan ei gosoder mewn cydmariaeth â doethineb Duw yn Nghrist yn trefnu y ffordd i gadw y rhai sydd yn credu. Etto, hysbysa yr Ysgrythyr i ni, mai trwy Ddoethineb y crewyd y byd, a'r hyn oll sydd ynddo. Ac mewn ffordd o enwogrwydd ar Moses, dywedir ei fod ef yn ddysgedig yn holl ddysgeidiaeth yr Aipht. Doethineb ddynol, neu y byd hwn, oedd rhan fawr o ddoethineb Solomon; canys dywedir, yn iaith syml yr Ysgrythyr, iddo "lefaru am brenau o'r Cedrwydd sydd yn Libanus, hyd yr Ysop a dyf allan o'r pared." Amryw ranau o'r Hen Destament a draethant ynghylch y modd goreu i drin achosion tymhorol. Yr oedd tadau yr eglwys yn dra enwog, megys Moses, am helaethrwydd eu dysgeidiaeth ddynol. Ffrwyth a gafwyd oddiar goleddwyr ysgrifenwyr Groeg a Lladin, yw y Diwygiad; a rhai o'i amddiffynwyr godidocaf oeddynt nodedig am eu gwybodaeth a'u hathrylith. Gellir ychwanegu, fod gwir athronyddiaeth yn cadarnhau gwirionedd yr Ysgrythyrau, a bod yr athronyddion enwocaf wedi ymrestru ym mhlith dilynwyr gostyngeiddiaf yr Arglwydd Iesu. Er i ryw ddysgeidiaeth, a gamenwir yn athroniaeth, arwain Paine, Voltaire, ac ereill, i anghredu y Grefydd Gristionogol; etto, canfyddir Locke a Newton, gwyr a ymgododd uchaf drwy eu dysgeidiaeth, ym mhlith rhai o'i hamddiffynwyr penaf. Ac i ddywëyd y bydd dynion yn llai cymmwys i gyflawni dyledswyddau eu hamrywiol sefyllfaoedd trwy ddilyn eu llwybrau—neu haeru, po mwyaf fydd eu gwybodaeth am weithredoedd Duw, mai lleiaf fydd eu hawyddfryd i ufuddhau i'w orchymynion, sydd hollol groes i reswm, cystal ag i brofiad cyffredinol dynolryw.

Ein cymmydogion, y Saeson, a arferant ddifrio enwogion a llëenyddiaeth ein gwlad; ac edliwir i ni, nad yw nifer ein henwogion ond ychydig mewn cydmariaeth â nifer y trigolion. Gellid yn hawdd roddi ateb i'r cyhuddiad hwn, pe cymmwys fuasai hyny yn ein hanerchiad; eithr ni wnawn yn awr ond sylwi, po mwyaf y taenir gwybodaeth ym mhlith ein cydwladwyr, lliosocaf fydd nifer y Cymry doniol a allant arddangos eu hathrylith i

---

* Gwel Rhifyn Tachwedd, 1830, tu dal. 300.

thylodion y byd. Pob ymgais a wneir tu ag at daenu gwybodaeth i'r werinos, a duedda i gynnyrchu cynhauaf toreithiog o anrhydedd i wlad ein genedigaeth. Yr ydym yn sicr, pe na byddai eu hawydd am ddarllen yn gweini dim iddynt ond difyrwch, yr effeithiai hyd yn nod hyn er gwellhau eu moesau, drwy eu cadw rhag meddwdod, ac arferion llygredig ereill.

Ond er yr ymdrechwn mor bell ag y gallom i foddio a meithrin awydd canmoladwy am ddarllen, ein diben penaf fydd diwallu ein darllenyddion â'r fath wybodaeth ag a'u hyfforddiant i drin eu hachosion, ac i ddefnyddio eu heiddo yn y modd mwyaf buddiol. Y mae y weithred o gyfranu y cyfryw addysgiadau, nid yn unig yn glodwiw ynddi ei hun, eithr tuedda hefyd i arwain dynion i dreulio eu horiau segur yn ddifyr ac yn llesol, ac i feithrin yspryd dyfal a phwyllog yn eu holl ymddygiad.

Gyd â'r golygiadau hyn, taer erfyniwn ar bob gwladgarydd i'n cynnorthwyo yn ein gorchwyl. Nid oes genym unrhyw ddiben hunanol i'w gwblhau; ac yr ydym wedi ymwystlo y cyflwynir yr holl elw a ddeillia oddiwrth ein Cyhoeddiadau er hyrwyddo rhyw ymgais gwladgarawl. Yn enwedig, yr ydym yn galw ar Offeiriaid yr Eglwys Sefydledig, ac ar Weinidogion pob enw arall o Gristionogion, i ymegnio yn ein plaid. Achos caredigrwydd, achos ein gwlad, ac achos Duw, 'yw ein hachos ni. Y swydd oruchel a ymddiriedwyd iddynt gan Ragluniaeth, a rydd iddynt gyfleusderau neillduol i fod yn ddefnyddiol: a'r hyder mawr a roddir yn gyfiawn yn eu gofal, a'u cynghorion tadol a'u galluoga hwynt i gynnysgaeddu Cymdeithas fel hon â'r bywiogrwydd nad allai, heb eu cydymdrechiad hwynt, o'r braidd ei fwynhau. Gorchwylion priodol eu swydd a'u cymmellant hwynt i ymweled yn fynych â'r rhai isel-radd, ac a roddant iddynt rwyddineb tu hwnt i bawb ereill i'n cynnorthwyo ni i daenu goleuni ym mhlith ein brodyr tlodion. Gwirionedd teilwng o sylw yw, fod y weithred o ddosbarthu gwybodaeth i'r werinos, yn ei heffeithiau, yn rhodd elusengar; ond elusen ydyw hon na ellir byth ei chamddefnyddio, ac effeithiau yr hon a ddisgynant hyd y drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth. Os hyfforddwn y bobl i iawn drin eu meddiannau, bydd yr arfer hon yn egwyddor o gyfoeth a dedwyddwch, a bydd yn arfer a efelychir gan eu plant. Os gallwn godi ynddynt awydd i ddarllen, gweinyddir iddynt un achos ychwanegol o hyfrydwch, yr hwn a'u tuedda hwynt i ymddifyru mwy y'nghymdeithas eu teulu, ac ymogelyd rhag treulio eu hamser gyda chymdeithion ofer a segurllyd.

Dywenydd genym hysbysu, fod ein Cymdeithas eisoes wedi cael ei chefnogi gan amryw o foneddigion a gweinidogion mewn parthau gwahanol o Gymru; ac achos arall a bar i ni gymmaint o hyfrydedd yw, ein bod wedi gallu ymuno â Chymdeithas, a luniwyd oddeutu yr un pryd, a chyd â'r un dibenion a'n heiddo ni. Gelwid y Gymdeithas hon, y "Dynolwyr:" ac ymffrostio yn ddirfawr a wnaethom wrth glywed, mai ychydig o ddynion tlodion a lafuriant y'ngweithydd haiarn y Deheudir ydoedd ei sylfaenwyr. Pan ganfyddom y fath arwyddion o awydd am wybodaeth y'mhlith yr iselaf o'n cydwladwyr, ni allwn lai na theimlo yn wresog o barthed llwyddiant eu llafur. A diolchwn i Dduw am ein cynnysgaeddu â'r fath wlad a Chymru, ac â'r fath werinos i fod yn faes ein hymdrechiadau.

Talfyriad o Hanes Ymdaith y Parch. Mr. Lieder, un o Genhadwyr y Gymdeithas Genhadol Eglwysig, yn yr Aipht Isaf, a elwir DELTA, *yn y fl.* 1829.

Ymadawiad o Cairo, Gorph. 25. Heddyw, oddeutu pump o'r gloch yn y prydnawn, cychwynais âr fy nhaith i'r Aipht Isaf, gwedi treulio wythnos gyfan yn ymofyn am long. Gan mai hwn oedd y tymhor y bydd y Mahometaniaid yn myned ar bererindod at feddrod eu Sant *Seid Amhed*, yr hwn a orwedd yn *Tentu* yn y *Delta*, yr oedd y llongau bron i gyd wedi eu cyflogi. A'r sawl a ddichon gasglu digonedd o arian i dalu y draul, a ymgyrchant i'r lle hwnw; nid yn wir er duwiolgarwch, yr hyn sydd yn digwydd yn anaml, eithr er yfed cwpan trachwant i'r gwaelod, i'r hyn beth ceir digon o gyfleusderau.

Gorph. 26. Buom mewn perygl o gael ein llong-ddryllio.

Gorph. 27. Ymwelais â *Tahle*, pentref mawr ar ochr ddwyreiniol braich ddwyreiniol y Nilus, a mynegwyd i mi fod yno Gristionogion, eithr ni chyfarfyddais ond âg un, yr hwn oedd yn casglu arian gorthrwm i'r Pacha.

Gorph. 28. Glaniasom yn foreu iawn yn *Zephte*, tref ar lan orllewinol yr afon, lle y preswylia llawer o Gristionogion. Yr oedd eu hanwybodaeth am air Duw yn fawr. Gofynodd amryw i mi, paham nad oedd genym ond Pedair Efengyl, gan eu bod yn tybied mai saith oedd y nifer: a chanfyddais niferoedd na wyddent ddim am yr Ysgrythyrau, ond fod Llyfr y Psalmau, a bod Dau Destament, Hen a Newydd. Yma hefyd, fel y'mhob lle arall, cefais y bechgyn yn daerion, eithr yn dra anhywaith. Cyfrenais iddynt Draethodau.

Ymgyrchodd y fath dyrfa o fechgyn oddeutu canol dydd o amgylch y llestr, a chadwasant gymmaint swn, fel ag y gorfu arnaf (gan na effeithiai geiriau) beri i'm gwas eu taro: a chan fod yn eu mysg lawer o fechgyn Mahometanaidd, y lleill a ymrysonent â hwynt ynghylch eu hawl i dderbyn Traethodau; a chymhellent fi i beidio eu rhoddi i neb oni fyddai yn llunio croes, neu yn dwyn delw Mair Forwyn. Y mae oddeutu 90 o deuluoedd yn *Zephte:* un Eglwys, un Kumus, ac un Offeiriad, sydd iddynt. Yr Eglwys sy fechan a thywyll, a chyfran o honi a ddefnyddir yn Ysgoldy i 80 o blant. Yn y prydnawn galwodd amryw o Fahometaniaid arnaf: ymddygasant yn lled weddaidd. Athrist genyf adrodd eu bod yn rhagori ar y Cristionogion yn eu moesoldeb.

Gorph. 29. Ychydig o breswylwyr *Zephte* a ddaethant ataf heddyw. Tua chanol dydd, aethym i *Mit Kammir*, tref fechan ond poblog, gyferbyn â *Zephte*, ar lan ddwyreiniol yr afon. Ynghylch 60 o deuluoedd Cristionogol a gyfanneddant ynddi; ac y mae yno un Eglwys, un *Kumus*, ac un Offeiriad. Eu hysgol a gynnwysa 80 o blant; ac i wyth o honynt, a fedrent ddarllen, rhoddais y Pedair Efengyl. Nis gallaf braidd ymadael o un Ysgol Goptiaidd heb ymofidio, wrth ganfod mawr hyfrdra y plant a'r bobl. Y maent mor ymofyngar, fel nad oes modd i draethu iddynt air o gyngor. Yn y prydnawn, ymgynnullodd llawer o Goptiaid ar fwrdd y llong, ac ar y lan: y rhan fwyaf o honynt oeddynt yn wyr deallus, ac yn arddangos awydd i dderbyn hyfforddiadau ynghylch defodau Eglwys Loegr. Darllenais gyda hwynt y Litani, yn Arabaeg, allan o'r Llyfr Gweddi Gyffredin—llyfr ag sydd yn rhoddi boddlonrwydd a chysur i laweroedd yma, yn gystal ag mewn lleoedd ereill. Yr erfyniad, "Oen Duw, yr hwn wyt yn dilëu pechodau y byd," a roddodd achlysur i lawer o ymddiddanion. Tu a'r hwyr daeth *Mahomedan Sheik* i ymofyn am lyfr bychan i'w Fab: rhoddais iddo Epistolau St. Ioan, a derbyniodd hwynt yn ddiolchgar. Un o'r Cristionogion, wrth weled hyn, a ddywedodd yn ebrwydd, "Nid Llyfr i'r Mahometaniaid yw hwn: dywedir ynddo, fod Crist yn Fab Duw, yr hyn sydd ffieidd-dra iddynt hwy." Digiais yn fawr o herwydd ei ymyraeth Anghristionogol, a gofynais, "Onid yw yr haul i bawb dan y nefoedd?" Atebodd, "Ydyw." "A pha beth a ddeuai o honom ni os na chodai yr haul?" Ni allai ateb. Aethym ym mlaen, "Ni ddygai y ddaear ddim ffrwyth, a darfyddai am danom mewn tywyllwch: felly mewn pethau ysprydol, Iesu Grist yw Haul Cyfiawnder; a phwy bynag a chwilia am lewyrch yr Haul hwnw, ac a rodia yn ei oleuni, efe yn unig a fwynha heddwch Duw, a bywyd tragywyddol." Cywilyddiodd y Cristion wedi i mi ei geryddu fel hyn.

Gorph. 30. Boreu heddyw glaniais yn *Dakadus*, pentref ar yr ochr ddwyreiniol, nid nepell oddiwrth *Mit Kammir*, yn cynnwys 30 o deuluoedd Cristionogol, yn byw ar amaethyddiaeth. Un Eglwys sy ganddynt, ac un Offeiriad, yr hwn oedd yn absenol. Ychydig o honynt a allent ddarllen. Ymgyrchodd rhai o'r trigolion o amgylch y llestr, ac ymddiddenais ychydig â hwynt; anrhegais hwynt hefyd â Thraethodau, a rhanau o'r Ysgrythyr, a derbyniasant hwynt yn ddiolchgar.

Gorph. 31. Tua chanol dydd, angorasom yn *Sammenoud*, lle eang a phoblog, ar y llaw aswy i'r gaingc yma o'r afon. Y mae o fewn taith dwy awr i *Mehalel-Kebir*, prif ddinas Delta. Herddir hi â thai o addoldai Mahometanaidd gwychion.

Awst 1. Rhaid i mi heddyw arfer fy amynedd. Nid oedd fy llestr yn ddwfrbrofiadol yn y dechreuad; a gorfu arnom ei dadlenwi hi ddwywaith neu dair bob dydd. Hyd yma yr oedd yn gymmedrol; ond heddyw daeth cymmaint o ddwfr i mewn ag i beri i mi arswydo; am hyny gorfu arnom ei gwthio ar frys i le gwastad ar y lan, i'r diben o'i dadlwytho a'i hadgyweirio. Yr oedd fy llyfrau mewn lle na dderbyniasant fawr o niweid.

Awst 2. Heddyw y galwodd dau o Offeiriaid Coptaidd arnaf, a hysbysasant i mi fod yma gynt lawer o Gristionogion, eithr nid oes yn awr ond 30 o deuluoedd. Tri o Offeiriaid ydynt yn byw gerllaw yr Eglwys: y mae yno un *Kumus*. Ymddygasant yn hynaws ac yn rhwydd tu ag ataf; ac ymddangosasant yn ddiolchgar pan anrhegais hwynt â'r Psalmau yn y Goptaeg a'r Arabaeg. Yn y prydnawn daeth tyrfa o fechgyn a gwyr ieuaingc at y llong i ymofyn am Draethodau. Ni ofynais pwy oedd Fahometaniaid, a phwy oedd Gristionogion. Cyfrenais hwynt, yn gystal ag Epistolau Ioan, a Dammeg yr Hauwr, ym mhlith y sawl a fedrent ddarllen. Daeth mamau i ymofyn am rai i'w meibion, a chwïorydd am rai i'w brodyr: pan ddymunais gael eu gweled, i wybod a allent ddarllen, atebasant, "eu bod etto yn fychain, ac na allent ddarllen; ond tybient na ddeuwn atynt drachefn; a byddai y plant heb ddim llyfrau pan ddysgent i ddarllen."

(I'w barhau.)

BARDDONIAETH.

ESGYNIAD Y SAINT I'R NEFOEDD.

"Deuwch, fendigedigion blant fy Nhad,"
Dywaid y Barnwr, "etifeddwch mwy
"Y deyrnas ichwi barotöwyd cyn
"Sylfaenu'r byd." Ac ar y gair, y môr
Berwawg ddystawa, a'r mynyddoedd oll
Lonyddant, ac ni neidia'r creigiau mwy.
Ac wele'n esgyn dorf tu hwnt i rif,
Mewn moment, oddi rhwng y beddau llosg,
Myrddiynau o fyrddiynau, oll yn saint
Canid eu gynau; palmwydd yn eu llaw;
Mwy na chongcwerwyr ydynt. Nid oes mwy
Elyn yn aros; diafol, cnawd, a byd,
Angau, a'r bedd, gorchfygwyd. Dacw'r Duw
Y gobeithiasant ynddo; Crist eu pen,
Yn aros yn yr awyr wrth ei blant;
Engyl amgylchant ei orseddfainc bur;
Holl lu y nefoedd, y seraphiaid glân,
Cherubiaid, thrônau, syllant ar ei wedd.
Ar hyn y saint mewn sain clodforedd oll,
A gyfarfyddant y nefolion hyn;
O mwy! hwy gyfarfyddant Iesu glân,
Eu Priod, eu Prynlawdwr, digon yw;
Safant ger bron, a syrthiant wrth ei draed;
Eu heneid a'u geneuau sydd yn llawn
O dân gorfoledd a diolwch pur.
Cyfodant; cânt gip-olwg ar y byd
Y'mhell, y'mhell is law eu traed, a hon
Yw'r olwg olaf. Daw i'w cof y fan
Bu farw eu Hachubwr yn eu lle;
Nes, wrth gyd esgyn â'r angylion fry,
I'w teyrnas ansigledig, nef y nef,
Y tyhia eu serchiadau oll â mawl,
Nes synu o'r nefolion wrth eu cân.
Seiniant Hosana, Haleluia mwy.
Chwareuant â'u telynau gân mor bêr,
Na chlywyd yn y nef ei bath o'r blaen.
Fel hyn dechreuant:—"Iddo ef, yr hwn
"A'n carodd, ac a'n golchodd, yn ei waed
"Ei hun, oddiwrth ein beiau; ac a'n gwnaeth
"Ni yn freninoedd ac offeiriaid i
"Dduw a'i Dad ef; ac eilwaith iddo ef
"Bo'r gallu a'r gogoniant mwy. Amen."
O ddedwydd gôr cyd unawl! gwyn ei byd!
A gwyn ei fyd pob un sydd yn eu mysg.
Trag'wyddol Sabbath yn ddi ball mwynhânt,
Mewn perffaith ryddid heb na chlwyf na phoen.

M. W.

ENGLYNION

AR FARWOLAETH Y PARCH. R. B. CLOUGH, DIWEDDAR BERIGLAWR CORWEN.

Trwm, trwm, a rhydrwm adrodd——y gofid
Am gyfaill a hunodd;
Da wr teg daear a'i tödd,
Mân clo tyn mewn clai tanodd.

Sef Roger Butler Clough bu——ei gladdiad
Yn gleddyf i Gymru;
Mae bradwy tros Ddyfrdwy ddu,
A Chorwen o'i garcharu.

Daeth i'w fyw, gwyddys y gwall,——law angau,
Lyw ingol lem fwyall;
Gwiol oedran buan ball
Fe dorwyd i fyd arall.

Och achwyn! aml cwyn mil canwaith——uchel,
O achos ei ddylaith;*
Oddi i ni, dad ein iaith,
Nyth olwg ei fath eilwaith.

* Death.

I'w gynnes fynwes Wraig fâd——mae galar
Am golofn diffyniad;
I'w liwgar Ferch, ei lygad,
Mae niwl du am anwyl Dad.

Ymweliad i'w Dad trwm dwys,——a'i Frodyr,
Fu ei rawd ei orphwys;
I bob Chwiawr bu mawrbwys,
Briw twn gau eu Brawd tan gwys.

Mawrion a blaenion ei blwyf,——tylodion
Syw ddynion sy ddinwyf;
Galar gan bawb lle gwelwyf,
Marw R. Clough, a mawr yw'r clwyf.

Minnau am Gyfaill mynwes——fu hael gynt,
Wyf fel gwr heb achles;
Yn *Llanrhudd*, gell brudd heb wres,
Mae'n addoer Wr a'm nodded.

Gwladgarwr yn glod i *Gorwen*,——didwyll,
Da ydoedd ei elfen;
Ynad, Offeiriad, a phen
Hael o ryw hwyl yr awen.

Os uwch torf mewn cynghorfa,——os dyfod
I'w ystafell wledda,
Ymddygai, hoff yw coffa,
Ar hwyl ddoeth mewn rheol dda.

Boneddwr oedd, Ben addwyn,——gwyddai dda
Mal gweddai i ddyn ymddwyn;
Ardderchog Gymmydog mwyn
Ou reddfawl cywir addfwyn.

Neud haeddol Ynad heddwch,——teg ydoedd
At gadw tangnefeddwch;
Pa nis gwnai, dattodai'r trwch,
Flin oddef aflonyddwch.

Cefnogai, parchai bob pwyll——o deilwng
Lenawg dalent ddidwyll;
Dyn iawnbur dawn awenbwyll,
Beirniad da heb wyrni twyll.

Gwrthodai, profai, bob rhith,——pur hoffai
Bob proffes ddiragrith;
Ei addfwynder oedd fendith,
Ffrwyth hoff rin pren plân i'n plith.

Oedd fâd Offeiriad a Phôr——da rinwedd,
Dyranai nef drysor;
Agorai rym gair yr Iôn,
Ni bu well neb i'w allor.

Mor felus gan amryw filoedd——seiniai
Ei wasanaeth cyhoedd;
A'i lafar pur, eglur oedd,
Clywedig bob clo ydoedd.

I'w gail fel Bugail yn bur——bu hefyd,
Bu hylith yn darllen;
Mud yw'n awr ar lawr oer lèn
Seler lle nid oes haulwen.

Os cadw rhestr teg onestrwydd,——os ymgais
I angen ffyrdd tramgwydd,
Os byw'n llâd sy bena' llwydd,
Yn ddidwyll, mae e'n ddedwydd.

Foreu Sabbath ar fyr seibiant——rhybyddiwyd
I'r bedd am orphwysiant;
Yr un Sul aeth yr Iôn Sant
A'i ganwyll i'w ogoniant.

Canu'n iach bellach sy'n bod——i'w derfyn,
Darfu chwyl ei ymmod;
Gorfu oes gyrfa isod,
Ffarwel Clough a pherl y clod.

Robert Davies.

ENGLYNION

I Mr. Robert Parry, *Pant Ifan, yn Llanfihangel yn Rûg, Swydd Gaerynarfon, pan dorwyd ei goes yan y Meddygon, ac efe yn 67 ml. oed,* 1830.

Robert Parri ŵr hybarch,——Och! waeledd,
Yr uchelwr haeddbarch,
A gafodd ei hir gyfarch,
A chael byw mewn uchel barch.

Cwynais, a bu 'n ddrwg hynöd,——ganwaith,
Genyf ei hir nychdod;
Synais fwy, gresynais fod,
Eilwaith dori ei aelod.

Y gwr y bo Duw i'w garu,——efe
A fydd i'w fàngeilu;
Fel tad, yn llawn cariad cu,
Er addysg yn ceryddu.

Ei faith ofidiau a f'o——er rhybudd
I Robert ddiwygio;
Duw Ior allasai daro,
A barn drist mewn byr iawn dro.

Ior hyfawl, gan arafu,——yr oedd ef
I'w raddol geryddu;
Ac yn awr o'r boen fawr fu,
Wele obaith cael hybu.

Diolch i Dduw y dawnian,——am ei ddysg,
Am ei ddoeth driniaethau;
Yn awr gwr down o'r peiriau,
Yn y llaw sydd i'n llesâu.

Gutyn Peris.

GWYN Y CERWYDREDIG.

Am fy Mam gu ddi gam wedd, ddinam, ddaionus,
Mawr yw nghŵyn dost, ar dwyn yn achwyn 'rwy'n ochus;
Myfi a aeth i gyd yn gaeth, a hiraeth o'i herwydd,
Trwm yw 'm clwyf man lle bwyf, un ydwyf annedwydd,
Am wel'd ei gwrid, fam lân ddi'lid, mae gofid ac afar,
A thrueni fel hyn, yn ddu fy ngwyn, a nhelyn yn alar.

Ië, pan yn faban gwan ac egwan fy agwedd,
Cefais draw bob lles o'i llaw ac hylaw ymgeledd;
Collodd do ei chwsg lawr tro i wylio 'i hanwylyd,
Gan roi 'r waith hon, fam oedd lon, o'r ddwyfron rodd hyfryd;
Dan ei gŵg, am fy nrŵg, y golwg a welwai,
Ond gyd â'i chân, ddiniwed lân, ail anian lawenai.

Yn wir y ferch ffyddlona 'i serch i ymanerch a'm henaid,
Fu mam, o'i gwres at fy lles, fun gynes fwyn gymaid;
Er lloni 'n dau gorphyn brau mewn dyddiau mwyn diddos,
Cefais i gyda hi 'n Eryri hir aros;
Pan farwol âf wedi i gláf awr dduaf fy ngorddiwes,
O! doed i ben fy rhoi dan len *a mham ar ei mynwes.*

Uddnybor.

Morfa Rhuddlan, Nadolig, 1830.

YMADAWIAD Y CENHADON O'U GWLAD.

Gwlad lle y gorwedd hoff esgyrn ein tadau!
Gwlad lle yr erys ein hathrist berth'nasau!
Gwlad lle dysgleirla goleuni 'r Efengyl!
Nis medrwn, heb alar, dy adael wlad anwyl!

Gwlad ein hynafiaid, dy adael sy galed!
Gwlad ein cyfeillion, Duw Nef fo dy nodded!
Gwlad yr hardd Eglwys, o'th gwmpas boed llewyrch!
Ac na ddoed i'th flino na terfysg nac ymgyrch.

Duw yw dy Dduw, â'i oleuni fe'th dywys,
Bydd siriol byth mwy; sancteiddrwydd fo'th wregys;
Duw Ior yw dy Dduw; pob bryn bloeddied'gansu;
Oni ddaeth y diwrnod 'r ym arnat yn cefnu.

Pell yw ein taith dros y cefnfôr gorwyllteg;
Trom yw ein calon; ond awydd tra gwresog
Sy'n enyn o'n mewn; ac anfwyn genhedlaeth
A ddysg o'n geneuau bêr gân iachawdwriaeth.

Croesaw i ardal estronol, ansiriol,
Ardal o lafur a blinfyd beunyddiol!
Fry bydd ein cartref 'n ol ysbaid o ddyddiau,
A draw bydd ein beddau ta arall i'r tonau.

Iesu, rho 'th ysbryd bob awr i'm cyf'rwyddo
Dangos dy allu i'n cynnal a'n llwyddo,
Yna pan dderfydd ein hymdrech a'n hadfyd,
Cawn gyflawn wobrwyad ar feusydd y bywyd.

Cyf. D. C. Iev.

YMDDIDDAN A GWENLLIAN WRTH FEDD EI BRAWD IEUAN A'U RHIENI.

GOFYNIAD.

Paham? paham? O d'wed anwylyd wiw,
Yr aeth o'th wedd yr hardd rosynaidd liw?
Paham, yn awr, mae dagrau heillion dros
Y rudd oedd gynt mor wridog ag yw 'r rhos?
Paham mae 'th fron yn ocheneidio 'n bradd?
Mae 'n datgan im' y dymhestl ynddi sydd.
A hawdd y gwelaf yn dy gorph i gyd,
Adfeiliad harddwch, dryiliad gleudid pryd.
Anwylyd wiw, tydi oedd unwaith dlos,
Yn awr yr ydwyt fel gwywedig rôs.
Paham arosi yn y fangre hon?
Nend gwell it' fod y'mhlith cymdeithion llon?
Nend gwell na'r Fynwent it' Wenllian fwyn,
Fai rhodio 'r ddol neu y pwysiawg lwyn?

ATEB.

Ni rydd pwysiawg lwyn, na chyfaill llon,
Hyfrydwch mwy i fy mriwedig fron.
Hawdd gellwch ddarllen tristwch yn fy mryd,
F' ochenaid drom, neu yn fy ngrudd di wrid:
Pan giliodd *Ef*, yn iach i bleser mwy,
Fy mron a gafodd anwelladwy glwy'.

GOFYNIAD.

Ai 'th Gariad oedd, Gwenllian d'wed dy gwyn?

ATEB.

Cariad! fy *Mrawd!* ïe, dyblyg Gariad mwyn:
Mwyneiddiach brawd ni fu gan neb erioed;
Ow! marw wnaeth cyn cyrhaedd ugain oed;
Gadawodd fi mewn byd llawn gwaeau dwys,
I wylo o'i ol o dan ofidiawg bwys.
Ac yma gorwedd 'n awr, â'u gwedd yn dlawd,
Im' dri pherthynas, Tad, a Mam, a Brawd.
Fy Nhad a'm Mam gan angau gaent eu dwyn,
Cyn imi wybod dim am Rieini mwyn;
Ond pan yr aeth i'r bedd fy *Ieuan* gu,
Ow! p'odd y gallaf enwi 'r dwthwn du,
Gadawyd fi 'n blanhigyn gwan ar gae,
Yn noeth i holl dymhestloedd byd a'i wae;
Ond ust! y mae fy adfeiledig fron,
Yn d'weyd ar fyr caf waredigaeth lon;
Gobaith o hyn yn awr sy'n lloni 'm gwedd,
Gael bod cyn hir wrth *Ieuan* yn y bedd.

GOFYNIAD.

Sycha 'th holl ddagrau 'n awr Gwenllian fwyn;
Cyfod o'th dristwch, ac anghofia 'th gwyn.
O clyw! mae etto frawd yn fyw i ti,
Er marw drosot draw ar Galfari;
Hwn ni'th adawa mewn tymhestloedd dwys;
O cofia hwn, a dyro arno 'th bwys.
Ar fraich o gnawd mae 'n ofer pwyso 'n wir,
Na dim a welir yn y marwol dir.
Trwyddynt ni cheir ond profedigaeth ddu,
Trwy Dad, neu Fam, neu Frawd a fyddo gu:
Rhai'n a'th adawant, hwn ni'th edy byth,
Ond credu ynddo cei 'i fwynhâu 'n ddi lŷth.

Siaes.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

TRAMOR.

FFRAINGC.

ODDIWRTH yr hanesion diweddaraf o Paris, yr ydys yn deall fod y wlad yn bresenol mewn cyflwr lled aflonydd. Y brwdfrydedd a dorodd allan y'mhlith y trigolion o blaid y Pwyliaid, a arweiniodd lawer o wyr ieuaingc parchus yn Paris, astudwyr yn y gyfraith a meddyginiaeth, i ddangos eu pleidgarwch i raddau mawr iawn. Cerddasant yn rheolaidd ar hyd y rhodfeydd cyhoeddus, gan ddwyn o'u blaenau y faner dair-liwiawg: a chafodd y swyddogion gryn waith yn cael ganddynt ymwasgaru. Dywedir fod y genedl yn gyffredinol yn gwaeddi am ryfel, a gwaith tra anhawdd fydd i weinidogion y llywodraeth eu llonyddu. Gorchymynir codi byddin newydd o 80,000 o wyr, a chymmerir pob gofal i ostegu y cynnwrf gwladol. Gorphenwyd trefnu Gweinidogion newyddion yn Ffraingc dydd Sadwrn, y 12fed o Fawrth. Y mae y newydd hwn yn dra phwysig, oblegid bod y llywodraethwyr newyddion hyn am gynnal heddwch. Pa fodd y gweithredant yn yr amseroedd terfysglyd hyn, y mae yn rhy fuan i benderfynu.

ITALY.

Y MAE yr adchwyl yn y wlad hon yn myned y'mlaen yn ddirwystr. Ni ddangosodd yr Awstriaid ddim gwrthwynebiad o bwys hyd yn hyn; ond y mae llywodraeth Vienna yn dra phrysur, yn enwedig yn y rhan hòno a elwir y *War Department*, Swyddfa Rhyfel. Dywedir fod y Pab wedi gwneud cyngrair âg Awstria, a bod y llywodraeth hòno i'w gynnorthwyo a byddin o 20,000 o wyr traed a gwyr meirch, a bod y fyddin hon i aros o fewn gwlad ei Sancteiddrwydd am bum mlynedd. Am y cynnorthwy hwn y mae y Pab i dalu £20,500,000. Rhoddir yr hanes hwn heb fod yn atebol am ei wirionedd. Un peth sydd eglur, bod llys Vienna wedi tori ei ammod o barth anghyfryngiad (*non-intervention*) a rhaid yw i'r mater mewn dadl ddyfod i benderfyniad yn dra buan.

BELGIUM.

DYWED Newyddiaduron *Holland* a *Germany* fod Brenin *Holland* wedi gosod y Dug Bernard o Saxe-Weimar yn Benllywydd Luxembourg, a'i fod wedi datgan ei fwriad o gymmeryd meddiant o'r dalaeth hòno trwy gryfder, os bydd raid. I hyn danfonodd trigolion Luxembourg gennadwri at Raglaw Belgium, gan ddeisyf arfau a chynnorthwyon i'w hamddiffyn eu hunain. Ac os gwir yw yr hanes, gellir disgwyl y bydd i ryfel ail-ddechreu rhwng *Holland* a *Belgium*.

RWSSIA.

YR hanesion diweddaraf o St. Petersburgh a ddywed fod y clwyf marwol hwnw a elwir y *Cholera Morbus* wedi bod yn hynod o ddinystriol yn ei effeithiau mewn amryw fanau yn yr Ymerodraeth. Dywedir nad oes dim llai na 66,000 o rai cleifion, a bod 38,000 o honynt wedi marw, yn yr ardaloedd lle yr oedd y clwyf yn ymledaenu.

GWLAD Y PWYLIAID.

Ychydig ddyddiau yn ol gwelsom, yn rhai Newyddiaduron, fod y Pwyliaid wedi cael eu gorthrechu, fod y brif ddinas Warsaw wedi ei rhoddi i fynu, a bod yr hen dref enwog Praga wedi ei llwyr ddinystrio; ond hysbysir i ni, mewn Newyddiaduron diweddarach, nad oedd yr hanes hyny yn wir. Y mae Warsaw yn dal allan, ni ddinystriwyd Praga, ac y mae y Rwssiaid, er iddynt lwyddo i gymhell y Pwyliaid i encilio o fewn eu caerau, wedi eu gwanhâu gymmaint gan y brwydrau gwaedlyd a ymladdwyd, fel y gorfu arnynt hwythau aros yn llonydd nes iddynt gael eu hadgyfnerthu. Yn ol hanesion a roddir, ymddengys fod y Pwyliaid wedi colli 6000 o wyr, a'r Rwssiaid 8000 yn y brwydrau diweddar. Y mae 'n dra anhawdd gwybod yn iawn am wir sefyllfaoedd y ddwy fyddin, gan fod Newyddiaduron Prwssia yn rhoddi yr hanes mor bleidgar ac ammherffaith. Ymddengys, beth bynag, fod y Cadflaenor Rwssiaidd Diebitsch wedi gadael byddin o flaen tref Praga; a'i fod, ar ol croesi yr afon Vistula, yn bwriadu ymosod ar Warsaw, a thaflu tân-belenau i mewn iddi, os parhâ y Pwyliaid i'w hamddiffyn, er y dywedir mai ei ddymuniad ydyw achub y lle os bydd modd. Gan fod nifer lluoedd y Rwssiaid mor dra lluosog, galluogir eu Câdflaenor i symmud ei filwyr yn ol ac ym mlaen yn ddirwystr; ac er fod rhyw ychydig o sail i obeithio y bydd gohiriad y rhyfel yn fanteisiol i'r Pwyliaid, etto oddiwrth yr adgyfnerthoedd a dderbynia y Rwssiaid yn feunyddiol, a'r lleihad beunyddiol yn nifer milwyr Pwyl,

nis gallwn lai na gofidio o herwydd cyndynrwydd trefedigion Warsaw yn gwrthod gwrando ar ammodau heddwch. Y mae y Cadflaenor Skzerzynecki, milwr dewr a deallus, yr hwn a ddilynodd y Tywysog Radzihill y'mlaenoriaeth y fyddin, wedi mynegu ei fwriad i ddal allan hyd yr eithaf, yn y disgwyliad o gyfryngiad Ffraingc; ond y mae newidiad llywodraethwyr y deyrnas hòno, ag sydd newydd gymmeryd lle, yn gwneud y disgwyliad hwnw yn annhebycach o ddod i ben nag o'r blaen, ac yn ganlynol yn cyfodi ynom aethau mwyfwy arswydus am yr hyn sydd i ddyfod ar ben amddiffynwyr dewrion eu gwlad.

Yr hanesion diweddaf, a ddyddiwyd, Mawrth 10, a ddywedant fod y Pwyliaid mewn meddiant o Warsaw, a bod y Rwsiaid yn llonydd yn eu gwersyllfaoedd.

CARTREFOL.

LLOEGR.

Y SENEDD.—TY Y CYFFREDIN,

Dydd Mawrth, Gwyl Ddewi,

DIWYGIAD YN Y SENEDD.

ARGLWYDD JOHN RUSSEL a gyfodai i egluro trefniadau Gweinidogion y Brenin ynghylch Diwygiad Seneddol. Wedi dangos rhai o'r drygau a ddeilliant oddiwrth ansawdd presenol y Senedd, a haeru nad oedd y wlad yn gyffredin yn rhoddi hyder yn y Senedd, datganodd ei farn fod iawnder a rheswm o blaid Diwygiad. Teimlai Gweinidogion ei Fawrhydi na roddai cynnygiad i ddifreinio y lleoedd a fyddai yn euog o dderbyn llwgr-wobraeth foddlonrwydd i'r cyffredin; rhaid iddynt gael rhagor na hyn; a phe petrusai y Llywodraeth yn ei gyrfa, ni lwyddai i gyflawni ei dymuniad i beri diysgogrwydd i'r Goron, nerth i'r Senedd, a boddlonrwydd i'r wladwriaeth. Achwynai y cyffredin yn chwerw yn erbyn tri pheth. Yn gyntaf, Fod unigolion yn gallu anfon Aelodau i'r Senedd. Yn ail, Fod nifer bach o Aelodau Bwrdeisdrefi yn gallu ethol Seneddwyr. Ac yn dryddydd, Y draul fawr yn ethol Seneddwr. Mewn perthynas i'r fraint o ddewis Seneddwyr gan Unigolion ac Aelodau Bwrdeisdrefi, gellir ei harferyd mewn un o ddwy ffordd: yn gyntaf, lle y mae nifer yr etholyddion yn ychydig, a'r hawl o gael pleidlais *(vote)* yn helaeth; neu, yn ail, lle mae nifer y trigolion yn lluosog, a'r hawl o gael llais yn meddiant ychydig. *Gatton* sydd engraifft o'r modd cyntaf, a *Bath* o'r ail. Angenrhaid yw darparu meddyginiaeth ar gyfer y ddau ddrwg hyn; ond rhaid iddynt gael eu trin mewn dull gwahanol. O barthed y Bwrdeisdrefi lle nid oes ond ychydig neu ddim trigolion, ffolineb fyddai estyn y fraint o ddewis Seneddwr i'r Cantref yn mha un y mae y Fwrdeisdref hono; yr unig feddyginiaeth i hyn yw hylwyr ddifreinio y cyfryw leoedd. Cynnygiwn ddifreinio pob Bwrdeisdref a gynnwysai yn 1821 lai na 2000 o drigolion; nifer y cyfryw rai yw 60. Nid ymfoddlonwn ar hyn; cymerwn 47 o Fwrdeisdrefi a gynnwysant lai na 4000 o drigolion, ac ymddifadwn hwynt o'r fraint i ddanfon rhagor nag un Aelod i'r Senedd. Cynnygiwn hefyd na chaniatëir i *Weymouth*, yr hon yn awr a ddewisa bedwar o Seneddwyr, ddethol mwy na dau. Yn y cyfnewidiadau hyn lleiheir nifer y Senedd oddeutu 168; sef 119 o Gynnrychiolwyr y 60 Bwrdeisdrefi difreiniedig; 47 o'r Bwrdeisdrefi a ddifreinir mewn rhan, a dau o *Weymouth*. Wedi i ni fel hyn ddifreinio rhai Bwrdeisdrefi nid ydym yn bwriadu i'r Bwrdeisdrefi ereill aros yn nwylaw rhyw ychydig o drigolion ac ymddifadu nifer mawr o ddynion a feddiannant eiddo yn y trefydd hyny. Yn yr amser gynt tybiaf fod gan bawb a berchenogent annedd mewn tref hawl i gael llais yn etholiad Seneddwr; ond etto ymddengys fod gan y rhai hyn ryw gymmaint o eiddo, am eu bod yn talu traul eu cynnrychiolwyr yn y Senedd. Haeraf mai ein dyben ddylai fod i gynnwysgaeddu perchenogion eiddo, a phenau teuluoedd yn yr amrywiol drefydd a dinasoedd, â'r fraint o gael llais yn etholiad Seneddwyr. Am hyny, cynnygiwn fod y fraint hon i gael ei hestyn i bob un a dalo £10 o rent yn y flwyddyn, pa un bynag a fyddont yn preswylio yn y cyfryw adeilad ai peidio. Nid ydym yn bwriadu ymddifadu yr etholyddion a breswyliant yn y dref o'u braint i ddewis Seneddwr; ond penderfynwn ymddifadu yr etholyddion nad ydynt yn preswylio yno o'u braint, am fod hyn yn arwain i ddrygau mor fawr, ac yn ychwanegu y draul i'r ymgeiswyr yn gywilyddus. Mynegais fod i bob un a dalo £10 o rent yn y flwyddyn mewn trefydd fwynhâu y fraint i gael llais yn etholiad Seneddwr: cynnygiwn estyn y fraint i feddiannu pleid-lais am Seneddwr dros y Swydd i bob un a ddalio dir wrth adysgrif *(copyhold)* o werth £10 yn y flwyddyn. Pob meddianuwr *lease* am 21 mlynedd, os heb ei hadferu yn ystod y ddwy flynedd ddiweddaf, ac os yw yr eiddo yn werth £50 yn y flwyddyn, i gael pleid-lais *(vote)* yn etholiad Seneddwr dros y Swydd. Gwelir, wrth yr adroddiad uchod, ein bod yn arfaethu difreinio 168 o Aelodau. Nid ydym yn bwriadu gwneud y nifer hwnw i fynu yn gwbl, am ein bod yn ystyried nifer Aelodau y Tŷ hwn yn rhy luosog i ymdrin âg achosion y deyrnas fel y dylid. Cynnygiwn fod i saith o drefydd mawrion, y rhai ni feddiannant Gynnrychiolwyr yn awr, gael y fraint o ddanfon dau Seneddwr bob un; a bod 20 o drefydd ereill, ag ydynt yn awr heb Gynnrychiolwyr, i anfon Seneddwr bob un. I'r Brif-ddinas, a'i hamgylchoedd, cynnygiwn roddi wyth o Seneddwyr newyddion, am fod yn awr uwchlaw naw can mil o drigolion heb neb yn eu cynnrychioli yn y Senedd. Ein bwriad nesaf ydyw galluogi swyddau helaeth i ddanfon ychwaneg o Gynnrychiolwyr. Ni ddysgwyliaf y gwrthwynebiad lleiaf i'r drefn hon; am hyny bwriadwn i 27 o'r Swyddi ehangaf yn Lloegr anfon dau Seneddwr ychwanegol bob un; cynnygiwn hefyd i'r Ynys Gwy gael un Seneddwr yn rhagor.

Yn awr, deuaf at ran arall o'r drefn, sef attaliad y draul yn etholiad Seneddwyr. Cynnygiwn fod i'r etholyddion roddi eu pleid-lais mewn amrywiol barthau o'r Swydd, a bod iddynt am dref a swydd gael eu cofrestru. I'r dyben hwn cymhellir Wardeiniaid eglwysig, a Goruchwylwyr tlodion y Plwyf, i wneuthur cofrestr o'r trigolion a anneddant mewn tai o werth £10 yn y flwyddyn. Rhaid iddynt anfon y gofrestr hon i swyddog a benodir i'r gorchwyl hwn, i wrandaw ac i benderfynu pob gwrthwynebiad. Wedi cyflawni hyn, cyhoeddir y gofrestr hon ar y dydd cyntaf o Ragfyr bob blwyddyn; a phawb a gofrestrir yn y llechres hon a gaiff y fraint o gael pleid-lais. Bydd y gofrestr hon yn agored i'r sawl a ddymuno ei chwilio. Peth arall a gynnygiwn yw, byrhâu yr amser i dderbyn pleid-leisiau yr etholyddion; ac er effeithio hyn penodir amrywiol fanau yn y Swydd i dderbyn pleid-leisiau, yr hyn a leiha y draul i raddau mawr. Disgwyliwn y gellir, mewn trefydd, derfynu yr ymryson am Seneddwr mewn un diwrnod; ond wrth ystyried y terfysg a ddigwydda ar etholiad Seneddwr, rhoddir awdurdod i'r Swyddog ychwanegu yr amser, ddiwrnod neu ragor, os bydd angen. Mewn Swyddi bydd y drefn yn wahanol. Cynnygiwn fod i lechres y Gwarcheidwaid Eglwysig gael ei gosod ar ddrws pob Eglwys Blwyfol, a phenodir Swyddog gan Brif-farnydd y Sessiwn i benderfynu pob ymryson ynghylch enwau y dynion a gynnwysir yn y llechres hono; ac yn ei benderfyniad ef rhaid ymfoddloni. Bydd y llechres hon yn ddigon o dystiolaeth fod gan y dyn-

ion a gofrestrwyd hawl i bleid-leisio. Cynnygiwn hefyd fod i drigolion pob Swydd roddi eu pleid-lais mewn gwahanol Gantrefi. Yn ol y drefn hon disgwylir y derbynir yr holl bleid-leisiau mewn un dydd; ond os cyfyd rhyw ddadl ynghylch etholyddion, yna awdurdodir y Swyddog i oedi ei benderfyniad hyd dranoeth. Trefnir hyn mewn modd na bydd gan neb dros 15 milldir i gerdded; ac ar yr un pryd, na bydd dim mwy na 15 o fanau i dderbyn pleid-leisiau yn yr un Swydd. Yn rhai o'r Bwrdeisdrefi bydd nifer yr etholyddion yn fychan iawn; am hyny cynnygiwn enwi yn yr ysgrif pa le bynag y byddo nifer y dynion yn dal tai o £10 o rent yn llai na 300, fod i drigolion y plwyfydd amgylchol fwynhâu y fraint o bleid-leisio. Mewn perthynas i'r trefydd a benodwyd i ddewis Seneddwyr, bwriadir nad yw yr eiddo a gymhwysa ddyn i gael pleid-lais yn y dref yn ei gymhwyso i gael pleidlais yn y Swydd.

Mewn perthynas i Fwrdeisdrefi Cymru, bwriedir i'w trigolion gael yr unrhyw freintiau a thrigolion y cyfryw drefydd yn Lloegr. Cynnygir hefyd ychwanegu at y trefydd a gynnrychiolir yn awr y trefydd cymmydogaethol, nad ydynt yn awr yn ethol Seneddwyr; sef, *Caergybi* at Beaumaris; *Bangor* at Gaernarfon; *Gwrecsam* at Ruthin a Dinbych; *Treffynon* a'r *Wyddgrug* at Fflint; *Llandaff* a *Merthyr Tydfil* at Gaerdydd; *Trallwng*, *Llanfyllin*, a thri o leoedd ereill, at Drefaldwyn; *Tŷ Ddewi*, *Abergwaun*, a *Threfdraeth*, at Hwlffordd; *Aberdaugleddyf* at Benfro; a *Phresteign* at Faesyfed. Cynnygiwn yn mhellach i wneuthur dosparth newydd o Fwrdeisdrefi, yn cynnwys *Abertawe*, *Pontfaen*, *Lacharn*, a thri o leoedd ereill, y rhai a gânt y fraint o ddanfon un cynnrychiolydd i'r Senedd. Aeth ei Arglwyddiaeth yn mlaen i amlygu y cyfnewidiau a ddigwyddent yn nghynnrychiolaid yr Alban, yr hyn a luosogai nifer y Cynnrychiolwyr o 45 i 50. Yn yr Iwerddon digwydda yr unrhyw ddiwygiadau ag yn Lloegr, oddieithr na ddifreinir dim Bwrdeisdrefi yno. Caiff tair o drefydd yno y fraint o ddethol Cynnrychiolwyr yn y Senedd. Deuaf yn awr at effaith y drefn hon ar nifer cyflawn Aelodau y Tŷ hwn. Nifer presenol y Tŷ hwn yw 658; y nifer a ddifreinir yw 168; wedi tynu yr olaf o'r cyntaf bydd 490. Ychwanegir pump o Seneddwyr o'r Alban, tri o'r Iwerddon, un o Gymru, wyth o Lundain, 34 o drefydd mawr Lloegr, a 55 o'r gwahanol Swyddi, yr hyn a wna 106. Ychwanegwch 106 at 490, a'r nifer fydd 596, sef 62 llai na'r nifer presenol. Tybiwyf y bydd i oddeutu 100,000 dderbyn y fraint o bleid-leisio yn y Swyddi; ac ar y cyfan disgwyliaf yr ychwanegir nifer etholyddion Tŷ y Cyffredin oddeutu hanner miliwn; a hanner miliwn o ddynion ag ydynt yn meddiannu eiddo yn y wlad, a ymdrechant i gynnal heddwch y wlad, ac ar y rhai y gellir ymddibynu, pe cyfodai rhyw ymdrech yn y wlad, i gynnal y Senedd a'r orsedd i derfynu yr ymdrech hono yn fuddugoliaethus. Diweddodd ei Arglwyddiaeth drwy ddatgan ei olygiadau yn erbyn pleid-leisio drwy *Ballot*, a Seneddau blynyddol. Yn ystod ei araith hyawdl cafodd ei Arglwyddiaeth ei attal yn fynych gan floeddiau o gymmeradwyaeth y Seneddwyr.

Syr JOHN SEBRIGHT a gefnogai gynnygiad ei Arglwyddiaeth. Haerai nad oedd gan y cyffredin hyder yn eu Cynnrychiolwyr; ac am hyny cefnogai unrhyw drefn o ddiwygiad yn hytrach na goddef i'r wlad barhâu yn ei hansawdd bresenol.

Syr R. H. INGLIS a gyfodai i ddatgan ei olygiadau ar y pwnc tra phwysfawr hwn gyda gradd o betruster. Dyma y tro cyntaf yr achwynodd Gweinidogion y Brenin yn erbyn y Tŷ hwn, am nad oedd yn cynnrychioli trigolion Lloegr fel y dylai. Haerai nad oedd angen am ddiwygiad, ac nad oedd y wlad yn galw am y fath beth. Os difreinir y Bwrdeisdrefi, pa fodd y dichon i foneddion ag eiddo bychan gael eisteddle yn y Senedd? Yn ol y drefn hon anmhosiadwy fyddai i neb braidd, ond ellunod y werines, gael dyfodfa yno. Parai yr ysyriaeth hyn yn unig iddo ef wrthwynebu cynnygiad y Llywodraeth, a phrophwydai y byddai y drefn yn dra niweidiol i'r Ffurf-lywodraeth cyn pen 10 mlynedd. Nid oedd y cyfnewidiad ddim llai nag adchwyl; diddymai awdurdod cyfreithlawn urddas ac eiddo, a dadymchwelai y drefn a barodd i'r wlad hon fod yn rhyfeddod yn ngolwg holl deyrnasoedd y byd.

Mr. HORACE SWISS a wrthwynebai y cynnygiad, am fod cyfreithwyr a masnachwyr i gael y fraint o bleid-leisio—dynion o olygiadau cyfyng fel y gwyddai pawb. Gobeithiai mai nid ofn a achosai y cyfnewidiad a ddigwyddodd yn marnau llawer o'r bobl; a haerai nad oedd y perygl gymmaint ag a ddatganai ei Arglwyddiaeth.

***Canghellydd y Trysorlys* a ganiatâi fod** nifer o ddynion a fu yn addurn i'r Senedd wedi cael eu dwyn yno drwy y Bwrdeisdrefi; ond gofynai, onid oedd anfanteision a wrthbwysai y manteision hyn a darddai oddiar y drefn hon? Onid anfantais oedd i berchenog nifer mawr o Fwrdeisdrefi redi Penswyddog y Brenin? gwrthwynebu ac attal rheolaeth dda? Yr oedd y drygau hyn o fwy o bwys nag attaliad nifer bychan o ddynion doniol rhag dyfod i'r Senedd. Cydnabyddai pawb mai dirfawr oedd y treulion yn etholiad Seneddwr; yn gyntaf, am fod yr etholyddion yn byw yn mhell oddiwrth Brif-dref y Swydd; yn ail, am fod dynion heb ddim eiddo yn gallu pleid-leisio, ac o ganlyniad yn dra agored i gael eu llwgr-wobrwyo. Dyben y cynnygiad hwn oedd cynnysgaeddu y graddau canolig o drigolion y wlad â'r fraint o gael cynnrychiolwyr; trosglwyddo breinfraint rhai lleoedd distadl i drefydd teilwng o hono. Gwyddai o'r goreu, er fod trigolion y wlad yn anghymmeradwyo ansawdd presenol y cynnrychioliad, nad oedd yn dymuno cael y cyfnewidiad lleiaf yn y Ffurf-lywodraeth. Haerai y gellid ymddiried y breinfraint i'r masnachwyr, &c. a'u bod hwy yn meddiannu cymmaint o gywirdeb, anrhydedd, a deall, a neb o ddeiliaid ei Fawrhydi; a phe gwrthwynebai y rhai hyn y Llywodraeth, ni byddai iddi ond sail gwan am ddiogelwch. Dymunai i drigolion cyfrifol a deallus y wlad gael eu cynnrychioli yno fel y dylent; oblegid atynt hwy rhaid edrych am gymmorth, ac nid at bendefigion ein gwlad.

Arglwydd LEVESON GOWER a wrthwynebai y cynnygiad, ac a wadai fod angen am ddiwygiad yn yr Alban. Teimlai yn sicr fod y drefn bresenol yn gweithredu yn effeithiolach nag y tybid yn gyffredin.

***Dydd Mercher*, Mawrth 2, Mr. HUME a** gydnabyddai fod cynnygiad Gweinidogion ei Fawrhydi wedi myned tu hwnt i'w ddisgwyliadau; ac er maint ei hyder ynddynt, ni thybiodd erioed y dygasent eu trefniadau yn mlaen mor eofn a gwrol. Gallai fod gwrthwynebiad i rai o gyfranau y drefn; ond ar y cyfan achosai lawer o ddaioni, nid yn unig i werinos y wlad, ond hefyd i'r Goron, ac i'r Pendefigion. Ystyriai fod areithiau rhai o wrthwynebwyr y drefn yn dangos yn eglur yr angenrheidrwydd am ddiwygiad.

Mr. MACAULEY a gefnogai y cynnygiad hwn, am y rhoddai y diogelwch cadarnaf yn erbyn Chwyldroad. Llawer o gyfnewidiadau a ddigwyddasent yn y wlad hon; dinasoedd a threfydd mawrion oeddynt wedi lleihâu i bentrefydd distadl, a phentrefydd bychain oeddynt wedi dyfod yn drefydd mawr a phoblogaidd. Ac wrth barhâu y breinfraint i leoedd a suddasant i ddiddymdra, a'i nacâu i ddinasoedd eang, yr oeddynt yn cadw y ffurf, ond diangai yr ysbryd. Dylid cymmwyso ein trefn i'r cyfnewidiadau a achoswyd gan amser. Mewn perthynas i'r Bwrdeisdrefi yn hyrwyddo dyfodiad dynion o ddoniau ardderchog i'r Senedd, haerai nad oedd hyn ond damwain yn unig; a chai y cyfryw foneddion gymmaint o gyfleusderau i fod yn Seneddwyr dan y drefn newydd a than yr hen drefn.

Mr. HUNT a gydnabyddai na ddisgwyliodd efe y dygid y fath gynnygiad i mewn gan y Gweinidogion; bwriadent fyned rhwng y ddwy blaid, sef Gwrthwynebwyr Diwygiad a'r Diwygwyr gwreiddiol.

Syr CHARLES WETHERELL a gyfodai i wneuthur ei araeth olaf cyn i'r Bwrdeisdref, yr hon a gynnrychiolai efe, gael ei difreinio. Achwynai yn chwerw yn erbyn difreinio cynifer o Fwrdeisdrefi am ddim troseddd yn y byd. Yr oedd yr holl drefn yn erbyn holl egwyddorion cyfiawnder a chywirdeb. Heblaw hyny, yr oedd dewisiad yr amser yn anffodus. Pan oedd holl gyfandir Ewrop yn derfysglyd ai cymmwys oedd cynnyg Ffurf-lywodraeth newydd? Ai iawn oedd mathru iawnderau miloedd dan draed? Haerai fod y drefn yn tueddu at werin-lywodraeth; a bod ei hegwyddor yn niweidiol i bob eiddo, pob iawnder, a phob braint.

Syr THOMAS DENMAN a atebodd araith Syr C. Wetherell; wedi hyny Arglwyddi *Newark*, *Ebrington*, a *Darlington*, a ddadleuasant o blaid, a Meistraid *Shelley* a *Wall*, ac Arglwydd *Mahon*, yn erbyn y cynnygiad.

Dydd Iau, Mawrth 3, Mr. GEO. BANKES, a dybiai mai ofn rhyw berygl i ddyfod a gymhellodd Weinidogion y Brenin i ddwyn ym mlaen eu cynnygiad er Diwygio y Senedd. Ni allai efe weled angen am y cyfryw drefn.

Mr. HOBHOUSE a ddywedai fod y cynnygiad hwn wedi peri syndod ac hyfrydedd i drigolion yr holl deyrnas. Ni ryfeddai fod cymmaint o wrthwynebiad i'r cynnygiad, am fod llawer o'r Seneddwyr yn ymegnio o blaid eu heinioes Seneddol. Nid drwy ganiatâu, ond drwy wrthwynebu, y cynnygiad y cyfodai perygl i'r wladwriaeth. Teimlai yn sicr y boddlonai y cynnygiad holl ddeiliaid rhesymol ei Fawrhydi.

Mr. BARING a haerai mai Ffurf-lywodraeth newydd oeddynt yn ystyried, ac nid diwygiad yr hen un; yr hon a ddyrchafodd y deyrnas hon i uchder gogoniant, ac a foddlonai bob Sais.

Arglwydd PALMERSTON a ardystiai fod llais y cyffredin yn galw yn uchel am ddiwygiad; yr hyn a brofwyd drwy iddo ef a'i gyfeillion gael eu dewis yn Weinidogion i'w Fawrhydi. Dirmygu dymuniadau y wlad a ddadymchwelodd y Gweinidogion diweddaf. Y sawl a olygai fod gorseddau Breninol yn ddiogel yn ol fel y meddiannent serchiadau y bobl a gefnogai y cynnygiad hwn; a gobeithiai o'i galon mai ymdrechiadau y cyfryw rai a lwyddant.

Syr R. PEEL a dybiai na roddwyd un rheswm o blaid y cyfnewidiad mawr a fwriedir ei wneud yn Ffurf-lywodraeth y deyrnas hon. Y Gweinidogion a fygythiasant os na chydsyniai y Senedd â'u cynnygiadau hwynt y diddyment y Senedd. Anfonwch fi, ebe fe, at fy etholyddion, os dymunwch. Af atynt gyd â'ch ysgrif chwi yn fy llaw, ac ymddibynaf fy hawl am eu hyder ar fy ngwrthwynebiad i'r cynnygiad hwn. Ni foddlonaf byth iddynt gael eu difreinio os na haeddant hyny. Teimlaf barch mawr i raddolion canolig y wlad hon; oddi wrthynt hwy y tarddais i, ac ymffrostiaf yn fy mherthynas â hwynt. Dilys genyf fod y cyfryw rai yn teimlo yn serchus tu ag at y Ffurf-lywodraeth bresenol. Terfynai drwy erfyn arnynt ymbwyllo cyn andwyo Ffurf-lywodraeth a wnaeth y wlad hon yn dra llwyddiannus.

Dydd Gwener, Mawrth 4, Mr. GISBORNE a gynghorai Syr *R. Peel* i chwilio y gofrestr wobrwyol, ac amryw bethau ereill o barthed y trethi, &c. ac yna dywedai a oedd angen am ddiwygiad. Tybiai nad oedd Tŷ y Cyffredin wedi cyflawni eu dyledswydd yn hyn, am hyny cefnogai y cynnygiad.

Mr. JOHN SMITH a gyfaddefai ei fod yn meddiannu un Bwrdeisdref, a gwyddai nad oedd hyn yn beth cyfreithlawn. Er fod ganddo yn awr allu i ddethol dau neu dri o Seneddwyr; etto cefnogai rhyw gynnygiad i ddifreinio y cyfryw leoedd â'i holl galon.

Mr. CAPEL, un o Gynnrychiolwyr Bwrdeisdref *Queensborough*, yr hon a ddifreinir, a ddywedai nad oedd ganddo un gwrthwynebiad i'r cynnygiad.

Mr. CALCRAFT a wrthwynebai gynnygiad a dueddai gymmaint i achosi chwyldroad yn y wlad.

Mr. STANLEY a areithiodd yn hyawdl o blaid y cynnygiad, ac a atebodd holl wrthwynebiadau Syr R. Peel. Nid oedd gan y Gweinidogion awdurdod ar y Wasg, ac nid oeddynt yn atebol am ymddygiad perchenogion Newyddiaduron ac ereill. Gwrthwynebai rhai y cynnygiad oblegid anaddasrwydd yr amser presenol i weithredu unrhyw gyfnewidiad; ond dylid cofio mai dan yr ammod hwn y cymerasant hwy eu gwahanol swyddau. Gofynai a oedd Iarll Grey yn debyg o gefnogi unrhyw gynnygiad a ddymchwelai sefydliadau y deyrnas, ac a arweiniai at Chwyldroad? Ei amcan ef, a'i gyfeillion oedd adferu ac nid cyfnewid y Ffurf-lywodraeth.

Mr. C. W. WYNN a ddywedai iddo ddwys ystyried y pwnc hwn o ddiwygiad Seneddol am flynyddoedd lawer, ac iddo wrthwynebu cyfnewidiadau mawr a disymwth yn nhrefn y llywodraeth. Ar yr un pryd, ni theimlai y fath ofn am drefniadau newydd ag a deimlai rhai o'i gyfeillion; oblegid dilys ganddo mai un o brif ragoriaethau Ffurf-lywodraeth ein gwlad oedd ei chymmwysder i gael ei diwygio a'i gwellhâu yn barhâus. Ond etto dylai y diwygiadau a'r gwrteithiau fod yn raddol, rhag i'r cyfnewidiadau beryglu y cyfan o'r drefn. Am hyny cefnogai efe bob amser gynnygiadau i ddifreinio Bwrdeisdrefi llygredig ac annheilwng o'u brein-fraint, Rhoddodd ystyriaeth mawr i'r cynnygiad presenol, a chymeradwyai lawer o'r trefniadau; ond pan fwriadai y cynnygiad i ddifreinio gymaint o Seneddwyr ni allai efe ei gefnogi. Haerir y rhwystrai hyn ychwaneg o gyfnewidiadau, ond ni allai efe gydsynied â'r golygiad hwn. Dymunai i'r trefydd mawrion gael Cynnrychiolwyr yn y Senedd, ac iddynt gael dylanwad cyfartal yno. Gofidiai nad oedd yn cyduno ynghylch hyn â chyfeillion lawer, y rhai a barchai efe; ac ym mhellach, anghydunai â golygiadau nifer mawr o'i etholyddion, y rhai a ddatganasant eu dymuniad am ddiwygiad yn ddiysgog iawn. Gofidiai am hyn; ond ar rai achlysuron byddai dyn yn dra dirmygus oni ymddygai yn unol â'i farn ei hun. Tybiai mai ei ddyledswydd fel Cynnrychiolwr oedd datgan ei syniadau yn y modd goreu a allai, ond iddo wneuthur hyn yn onest ac yn cofn. Digwyddodd yn fynych o'r blaen iddo ef ommedd cydsynio â golygiadau ei etholyddion; ond etto rhoddasant ynddo gymmaint o hyder ag ar y cyntaf, a gobeithio y gwnant felly ar yr achlysur hwn.

Prif Ddadleuwr yr Alban a amlygai ddiffygiadau ansawdd presenol y cynnrychioliad yn y wlad hono, ac a hysbysodd fod miloedd yno yn dymuno cael cyfnewidiad a diwygiad Seneddol. Sylwodd yn fanwl ar haeriadau disail Arglwydd Leveson Gower. Dywedodd y tueddai diwygiad i roddi terfyn ar esgeulusdod dirmygus y tlawd gan y cyfoethogion, ac i beri i'r olaf gydymdeimlo mwy âg angenion y werinos. Gwnai hwynt yn fwy gostyngedig. Pan gynnrychiolid trigolion y wlad yn deg gwelent nad ydynt i briodoli i gam-lywyddiaeth eu holl orthrymder a'u hangen.

Mr. CROKER a gredai na ddifreiniwyd erioed gymmaint o ddynion ag a ddifreinir gan y cynnygiad hwn heb un rheswm am hyny. Ni allai ddirnad paham y penderfynwyd na oddefir i neb sydd yn talu llai na £10 o *rent* fwynhâu y freinfraint. Ystyriai efe, bob amser, mai un o ragoriaethau y drefn hon oedd, fod gwahanol raddau o ddynion yn cael llais yn etholiad Seneddwyr, a thrwy hyn fod dyfodfa i'r Senedd i amrywiol fath o ddynion; a haerai mai tra pheryglus ydoedd cyfyngu y freinfraint i un gradd, yr hyn a effeithir gan y cynnygiad presenol.

Dydd Llun, Mawrth 7, Mr. SYKES a gydnabyddai os chwylfäol yw troi breinfraint y Bwrdeisdrefi llygredig ac anghyfanedd i Swyddi eang a threfydd poblogaidd, fod y cynnygiad hwn yn chwylfäol. Dymunai i ryw un o wrthwynebwyr diwygiad Seneddol ddangos iddo y gyfraith a awdurdodai Bendefigion i gael cynnrychiolwyr yn Nhŷ y Cyffredin.

Mr. NORTH a gynghorai iddynt, cyn cymmeradwyo y Ffurf-lywodraeth newydd, gael boddlonrwydd ar ddau bwnc; yn gyntaf, eu bod yn deall yr hen ffurf; yn ail, eu bod yn canfod yn amlwg weithrediad y newydd. Haerai fod y Bwrdeisdrefi yn angenrheidiol er cynnrychioli meddiannwyr eiddo yn y ddwy India a'r tiriogaethau; ond ymddifedir hwy yn ol y drefn newydd. Yn yr Iwerddon ni allai Mr. Grattan, yr hwn a nacâwyd gan etholyddion an Swydd, gael dyfodfa i'r Senedd oni bai i feddiannwr Bwrdeisdref ei ddewis. Nid oedd ond dwy flynedd er pan wnaethpwyd cyfnewidiad yn nghynnrychioliad y dalaeth hono; ac er cynnal y cyfartalrwydd rhwng y Protestaniaid a'r Pabyddion, gwelwyd yn anhebgorol i ddifreinio yr uchelwyr yn meddu gwerth £40 o dir; ond dinystrir y cyfartalrwydd hwnw gan y cynnygiad hwn. Gwyddai hefyd na a ganlynmadau y drefn newydd fyddai didd dylanwad y Protestaniaid mewn 20 o drefydd a Swyddi yn yr Iwerddon. Heriai Mr. O'Connell i wadu hyn os gallai. Ofnai nad oedd hyn ond dechread cyfnewidiadau a suddent y deyrnas i eigion chwyldroad; am hyny gwrthwynebai y cynnygiad hyd eithaf ei allu. Cafodd araith hyawdl y gwr hwn effaith ryfeddol ar y gwrandawyr.

Mr. R. GRANT, mewn araith nodedig am ei harddercbowgrwydd, a atebai wrthebiadau Mr. North, a sylwai mai yr achos o'r anhawsdra a gafodd Mr. Grattan i gael dyfodfa i'r Senedd oedd, fod anawdd y cynnrychioliad yno yn rhy debyg i'r Bwrdeisdrefi—bod ychydig o ddynion yn meddiannu gormodedd o awdurdod. Pe goddefasid i ddynion dealltus a chyfrifol fwynhâu y freinfraint ni rwystrid y cyfryw enwogion â Mr. Grattan rhag cael eu dethol gan leoedd o bwys. Gofynodd Mr. North beth a ddenai o feddiannwyr eiddo yn y tiriogaethau dan y drefn newydd? Atebai, na chyfnewidid dim yn y cynnrychioliad; ac os edrychai efe ar lechres y Bwrdeisdrefi a ddifreinir, gwelai nad oes neb o'u cynnrychiolwyr yn gysylltiedig â'r tiriogaethau. Bydd pedwar o Oruchwylwyr yr India Ddwyreiniol yn y Tŷ hwn, ac amrai o bleidwyr trigolion yr India Orllewinol. Ni allai lai na chyfeirio at ymddygiad Mr. H. Twiss yn gwaradwyddo canol-raddolion y wlad wrth ganiatâu iddynt eu hawl gyfiawnaf; ymarfogwch i wrthsefyll honiadau anghyfiawn, a gellwch adael y canlyniadau yn llaw rhagluniaeth.—— Amrai o Seneddwyr ereill a areithiasant o blaid ac yn erbyn y cynnygiad.

Dydd Mawrth, Mawrth 8, Mr. O'CONNELL a ddiolchai i Weinidogion ei Fawrhydi am ddwyn ym mlaen gynnygiad mor ddoeth, cynnwysfawr, a haelionus. Rhoddai y boddlonrwydd mwyaf i'r trigolion: er, efallai, y dylasent roddi cynnrychiolwyr i lawer o drefydd mawrion yno; ond cefnogai y cynnygiad, yr hyn a dueddai i leihâu ei awdurdod anghyfreithlawn ef ar drigolion yr Iwerddon.

Syr JAMES GRAHAM a atebai y prif wrthebiadau yn erbyn y cynnygiad, ac a amddiffynai ei gydswyddogion am arfaethu difreinio y Bwrdeisdrefi hyny a gynnwysant lai na 2000 o drigolion. Pe penderfynasent ddifreinio y sawl a gynnwysent lai na 4000, a rhagor na 2000, gorfuasent ddifreinio gormod o honynt; eu hamcan oedd difreinio y cyfryw rai ag oeddynt yn eiddo un boneddig neu ddau yn unig. Os edrychent ar gofrestr y trethi, gwelant fod *Sheffield* yn cynnwys 1556 o anneddau o werth £10, a rhagor, yn y flwyddyn, tra y cynnwysai 60 o Fwrdeisdrefi a ddifreinir ddim ond 1471 o'r cyffelyb dai. Hyderai y llwyddai y cynnygiad hwn i ddiogelu yr Orsedd, ac i adferu ymddiried y wlad i Dŷ y Cyffredin.

Dydd Mercher, Mawrth 9, Mr. PERCEVAL a ddatganai ei benderfyniad i wrthwynebu y cynnygiad, am y tueddai i ddinystrio y Ffurf-lywodraeth. Darluniai y rhesymau o blaid y cynnygiad yn wan a dirym, oddiar walligofrwydd gwaradwyddus y Gweinidogion y tarddai y cyfryw gynnygiad. Gobeithiai na chymmeradwyid ef byth gan y Senedd.

Mr. D. W. HARVEY a haerai fod angenrheidrwydd am ddiwygiad i'r dyben i olrheinio y gofrestr wobrwyol, ac i benderfynu pwy a haeddai gael eu cynnal ar draul y wlad.

Arglwydd STANLEY a wyddai fod y cynnygiad wedi rhoddi boddlonrwydd i'r wlad, ac wedi derbyn cymmeradwyaeth ym mhob parth.

Arglwydd JOHN RUSSEL, mewn araith faith a hyawdl, a atebodd wrthebiadau, ac a eglurodd bethau a gam-ddeallwyd gan amrai o'r Areithwyr. Ymddiffynodd ei hun a'i gyfeillion yn erbyn y cyhuddiad o bleidgarwch yn ailfreiniad y Bwrdeisdrefi; eiddo a nifer y trigolion oedd sylfaen ei drefn ef. Yn ateb i Syr R. Peel, yr hwn a achwynai yn erbyn prinder rhesymau cedyrn o blaid y cynnygiad, cydnabyddai na ddygid ym mlaen ond ychydig; oblegid tybiai mai digon fyddai datgan y drygau a achosai i ddynion rhesymol gwyno yn uchel, a dwyn y cynnygiad i mewn, a gadael iddo lefaru drosto ei hun, fel meddyginiaeth i'r aml ddrygau hyny. A bod y drefn yn foddlongar a brofwyd gan y gymmeradwyaeth a dderbyniodd ym mhob parth o'r wlad; darlienwyd ac olrheiniwyd y drefn yn Lloegr, Cymru, yr Alban, a'r Iwerddon, ac ni achwynodd neb yn erbyn prinder rhesymau.——Un Aelod arall a ardystiai y cyfnewidir y Ffurf-lywodraeth brenhol i Werin-lywodraeth. Beth, ai Gwerin lywodraeth yw caniatau i Sir Gaerefrog gael chwech o Gynnrychiolwyr yn lle pedwar, ac Abertawe gael un?—Un arall a dennlai yn sier yr effeithia y drefn newydd i dynu y goron oddiar ben y Brenin. Tybiai efe y gallai y Senedd, gyda hylwyr ddiogelwch, ymddiried y Brenin i serchiadau ei ddeiliaid. Cyfaddefai yr achosai y cyfnewidiad ryw radd o anghyfleusdra i Swyddogion y Llywodraeth; ond pa wellhâd a effeithir heb gael rhyw ychydig o anghyfleusdra? Tra y gwelid Cynnrychiolwyr y mân Fwrdeisdrefi bob amser yn gwrthwynebu diwygiad a chynnildeb, Cynnrychiolwyr Bwrdeisdrefi mawrion, a Swyddi, a bleidient dros y pethau bron yn wastad. Darbwyllid ef yr adferai trefn y Gweinidogion hyder y cyffredin yn eu cynnrychiolwyr, ac y profa iddynt na chawsant eu bradwr; ond os na chydsyniai y Senedd â hyn, gorfyddai arnynt cyn bo hir ymfoddloni i drefniadau chwyldrool, megis i ddeddfau buddugoliaethwr. Cynghorai hwynt i aberthu eu rhagfarnau, a chyfodi allor i'r aberth ar serchiadau y bobl.——Eisteddodd ei Arglwyddiaeth i lawr ym mysg bonllefau o gymmeradwyaeth.

Yna cynnygiodd y *Llefarydd*, "Bod ysgrif i gael ei dwyn i mewn er diwygio y gynnrychioliad yn Nghymru a Lloegr." Caniatawyd yn unfryd unllais.

Arglwydd JOHN RUSSEL a gynnygiodd "Bod caniatâd i ddwyn ysgrif i mewn er diwygio cynnrychioliad yr Alban a'r Iwerddon." Caniatâwyd.

Nid ydys yn cofio i'r Senedd dreulio saith noswaith olynol yn dadleu yr un pwnc; yr oedd nifer anarferol o Seneddwyr yn wyddfodol bob nos. Achosodd Mr. C. W. Wynn lawer o chwerthiniad yno nos Gwyl Ddewi, drwy ymddangos fel "Cymro glân gloyw," â chenhinen yn ei amben.

Dydd Gwener, Mawrth 4, Penderfynwyd gan Eisteddfod o Aelodau Tŷ y Cyffredin na ddetholwyd Mr. *O'Gorman Mahon* yn gyfreithlawn i gynnrychioli Swydd *Clare*, yn yr Iwerddon. Pan glywodd y gwr anrhydeddus hyn rhuthrodd allan o'r Senedd.

Penderfynwyd, gan Eisteddfod o Seneddwyr, nad oes i neb o Swyddogion Gwladol i dderbyn *pension* heb ganiatâd arbenig y Senedd. Annogwyd lleihâu cyflogau y Gweinidogion £1000 yn y flwyddyn, yr hyn a wna gyflogau *Secretary of State*, a *First Lord of the Admiralty*, yn £5000; lleihêir cyflogau Ysgrifenyddion y Trysorlys o £4000 i 2500. Cynnygiwyd fod cyflogau dau o'r Gweinidogion gael eu gostwng i £1500 y flwyddyn; cynnygiodd Mr. Hume fod £1000 yn ddigon i ddynion yn gwneud dim. Tybiwyd hyn mor ddirmygus gan Arglwydd Stormont, fel ag y cynnygiodd, er datgan ei anghymeradwyaeth yn y modd cadarnaf, na fyddai iddynt gael dim cyflog, yr hyn a gydunwyd arno. Gostyngir y drydedd ran o gyflogau y Swydd-

egion Teuluaidd; ellitr ar ol y cyfan ni arbedir rhagor na £10,000 yn y flwyddyn.

Dydd Mawrth, Mawrth 22ain. Daeth yr ail-ddarlleniad o'r Ysgrif ynghylch Diwygiad Seneddol ger bron y Tŷ. Yr oedd nifer yr Aelodau yn lluosocach nag erioed o'r blaen. Ar ol i amryw foneddion areithio yn hyawdl iawn dros ac yn erbyn yr Ysgrif, ymranodd y tŷ, a chafwyd fod

Dros yr Ysgrif	302
Yn ei herbyn	301
Mwy drosti	1

Nid ydys yn gwybod am un pwngc a effeithiodd gymmaint ar feddyliau y wlad yn gyffredinol a'r Ysgrif hon, er yr amser y cynnygiwyd hi gyntaf gan yr Arglwydd J. Russel, Gwyl Ddewi ddiweddaf, hyd nes y penderfynwyd arno yn gadarnhaol. Er nad oedd ond un yn ychwaneg o'i blaid, etto wrth ystyried yr holl rym a ddygwyd yn ei erbyn, y mae y penderfyniad hwn yn dra boddhaol.

Os barna Gweinidogion y Brenin yn angenrheidiol digorphori y Senedd, bydd nifer y rhai a etholir yn aelodau newyddion, erbyn yr ailgyfarfyddant, yn chwanegu llawer at eu cryfder. Mynegasant, trwy yr Arglwydd J. Russel, nad ydynt yn erbyn gwneuthur rhyw gyfnewidiadau bychain mewn rhai pethau cynnwysedig yn yr Ysgrif, ond na foddlonant er dim iddynt gyfnewid ei phrif byngciau.

Pan hysbyswyd penderfyniad y tŷ, derbyniwyd ef gyda bloeddiau o orfoledd, y rhai a barhausant yn ddiatal dros hir amser, tu fewn a thu allan i'r llys.

Y Gwyliedydd Hybarch.—Er y gall rhai ystyried yr hyn a ganlyn o gyfieithiad o araeth y Barwn Alderson yn annhymhorol, yn gymmaint a bod yr achos oedd yn galw am dani, sef llosgi teisi ac ydlanau mewn amryw fanau yn Lloegr a Chymru, wedi darfod, etto nid wyf yn ammeu na rydd ddywenydd i lawer o'ch darllenwyr anhyddysg yn yr iaith y traddodwyd hi weled cyfieithiad o honi yn Gymraeg.

Y CYFIEITHYDD.

Rhan o Anerch yr Ynad Alderson ger bron y Llys a'r Uchel Reithwyr yn Dorchester, yr 11eg o Ionawr, 1831.

YR ydym wedi ymgyfarfod yma yr awrhon i'r diben i chwilio yn ddyfal ynghylch y nifer mawr o droseddiadau erchyll a wnaed yn ddiweddar yn y Swydd hon. Mae yn ddymunol bob amser ryddhâu yn ebrwydd y gwirion odditan faich y cyhuddiad yn eu herbyn, a gwneud siampl hynod o'r euog allan o law, er lles y wlad. Os gwir hyn bob amser, y mae felly yn dra angenrheidiol yn y dyddiau hyn, pryd y gwelir mewn amryw barthau o'r deyrnas laweroedd o'r bobl gyffredin yn ymdyru yn lluoedd i ysgafnhâu eu caledi a'u beichiau, a chan dramwy yn derfysglyd o'r naill blwyf i'r llall, ac o dŷ i dŷ, yn ymddwyn yn greulon, ac yn gwneuthur cam a gormes, a gofyn, gyda bwgwth, arian a lluniaeth, a difetha amryw fath o eiddo, a rhoi ar dân ŷd a gwair, tai a gweithdai: nid oes gan hyny nag annedd na da neb yn y wlad yn ddiogel. Yn yr amgylchiadau hyn gwelodd ei Fawrhydi y Brenin yn dda alw arnom i fyned ac olrhain y materion hyn, a rhoddi barn a chyfiawn gospedigaeth lle gwelir yn angenrheidiol. Oni weinyddir y gyfraith yn ddioed, a gostegu y fath annhrefn, ni ddichon dyn amgyffred pa cyn belled y cyrhaedda y drwg, neu pa mor fuan y collem fendithion ein gwlad a'n cyfraith, a'n cadwasant hyd yn hyn yn iach oddiwrth ormes-deyrn ar y naill law, ac afreolaeth gwyllt ar y llaw arall. Yn wir, mae yn beth anhawdd pennodi 'r achosion, o ba rai y gall y drygau mawrion sydd yr awrhon yn pwyso mor erchyll ar y wlad ddeilliaw. Yn fy meddwl i maent hwy yn camgymmeryd yn ddirfawr a dybiant fod achos pennodol yn ddigonol i beri y fath aflwydd. Rhai a haerant mai angen a chyfyngder yw 'r achos; etto anhawdd fyddai profi fod mwy angen eleni na'r llynedd, neu fod cyflogau yn is, neu ymborth a dillad yn uwch pris nag oeddynt yn ddiweddar. Nid wyf yn ammeu nad yw eisieu ac angen yn un o'r achosion penaf o'r drygfyd hwn—angen trwm ddigon, etto angen wedi ei chwanegu yn fwy, yr wyf yn ofni, gan ddichellion dynion drygionus, er eu mantais eu hunain, a dibenion drwg. Mae tlodi, ysywaeth, yn rhy aml yn y deyrnas hon, yr unig wlad lle y trefnir ymborth dan y gyfraith i'r tlawd; ac fe all y tlodi fod yn fwy ac yn amlach o herwydd y fath drefn, neu, yn hytrach, y camddefnydd a wneir o'r gyfraith a luniwyd er gwellhau pethau. Mae y gyfraith a drefnwyd er cynnal yr hen a'r afiach yn rhy aml yn achlysur i briodasau cynnar a byrbwyll; y teuluoedd felly yn cynnyddu heb fawr ofal pa fodd y cedwir hwynt, ond myned yn union at y plwyf, a phwyso ar bobl sydd ganddynt ddigon o drafferth i fyw eu hunain, heb sôn am gadw rhai ereill. Talu cyflogau hefyd i weithwyr mewn eiddo, ac nid mewn arian, a wnaeth lawer o ddrwg mewn manau. Mae pwyso ar y plwyf yr awrhon mor gyffredin, nad oes, fel ystalm, gywilydd yn y byd o'r achos; ie, llawer un a ddywed yn uchel ddigon, ei fod ef eisoes wedi arbed gormod ar y plwyf, ac felly efe a haera fod ganddo hawl i eiddo pobl ereill. Fel hyn y mae llawer o rinweddau a chynneddfau da a welwyd flynyddoedd yn ol yn y werin bobl wedi diflanu yn gwbl, a chymmeriad y gweithwyr wedi myned yn isel iawn o herwydd hyny. Ac y mae y dysg a roddir yr awrhon mor gyffredin yn gwneud i lawer deimlo eu baich yn gynt, ac anesmwytho wrth edrych ar gyflwr y rhai sydd well arnynt: ac fel hyn y maent yn hawdd i'w troi a'u cyffroi gan ddynion dichell-ddrwg a'u perswadiant i hel eiddo trwy drais ac yspail, yn hytrach na thrwy lafur; ac a'u perswadiant hefyd fod bwr-

iad gan y gwyr mawrion a'r cyfoethog i'w gormesu hwynt, ac i sathru y trueiniaid dan eu traed, yn hytrach na bod yn amddiffynwyr ac ymgeledd iddynt. Ymgais y fath bobl ddichell-ddrwg a'r rhai hyn nid yw amgen na thori pob rhwymyn cymdeithasol, a gwneuthur gelyniaeth rhwng y naill radd yn y byd a'r llall; dyledswydd a lles mawr pob un o'r rhai hyn ydyw undeb a brawdgarwch. Un modd a gymmer y gwyr yma i gyflawni eu dibenion drygionus, yw taenu ar led lyfrau yn cynnwys opiniynau gau a therfysglyd; waith arall y ceisiant laweroedd i ymgynnull ynghyd i'r diben, fel y dywedant, i ymorol a holi ynghylch eu beichiau, a'r ffordd oreu i'w hysgafnhau. Cymmerant achlysur yr un pryd i fawrygu pob cam a niweid, ac i ddangos pob peth yn llawer gwaeth nag y mae mewn gwirionedd, cyn belled ag yr annogant y gweithwyr gwirion i edrych ar eu meistriaid megys yr achos o'u holl galedi a'u dioddefiadau, ac felly i ddifetha eu da a'u heiddo hwynt. Yn erbyn y fath gam-weithredoedd y mae y gyfraith wedi darparu amryw feddyginiaethau; ac yr ydym ni wedi ymgynnull i attal y mawr ddrygau a wneir mor aml, i ranu cospedigaeth lle yr haeddir, ac i iachâu, hyd y mae ynom, ddoluriau y wlad, fel y bo i ddeiliaid y Brenin fyw mewn gwell trefn o hyn allan, a llai o fraw, dychryn, a drygioni yn ein plith.

Cymreigyddion Caerludd.—Nos Iau, y 6ed o Ionawr, cynnaliodd y Gymdeithas hon ei gwledd flynyddol yn ei hystafell eang yn *Bow Lane, Cheapside*. Gan i'r Llywydd etholedig am y flwyddyn bresenol, sef Richard Evans, Ysw. gael ei luddias gan afiechyd, cymmerwyd y gadair gan Mr. Isaac Simon, Llywydd y flwyddyn ddiweddaf. Cynnygiwyd ar i holl swyddogion y Gymdeithas aros yn eu swyddau am y flwyddyn ddyfodol. A dewiswyd Mr. O. W. Thomas (*Twrog*) yn Fardd y Gymdeithas, yn lle Mr. John Lloyd (*Einion Mon*) yr hwn o herwydd afiechyd a orfu rhoi ei swydd i fynu. Traddodwyd amrai o Englynion rhagorol gan Einion Mon, ac areithiodd Mr. Thomas Edwards (*Caerfallwch*) Mr. G. Davies, Mr. John Lloyd, Mr. W. Morgan, Mr. H. Hughes, ac Ieuan ab Gruffydd, yn hyawdl iawn ar yr achos, a threuliwyd y prydnawn yn y modd mwyaf difyr a chyfeillgar. Cyngor y Gymdeithas am y flwyddyn hon yw y Boneddion canlynol:—Mr. Griffith Davies, Mr. Thomas Edwards, Mr. Thos. Roberts, Mr. John Lloyd, Mr. Isaac Simon, Mr. John Jones, Mr. David Lewis, Mr. William Morgans, Mr. John Lewis, Mr. David Jones, Mr. Evan Jones.

CYMRU.

LLYTHYR AT Y GOLYGYDD.

Mr. Gwyliedydd,—Y Sul cyntaf yn mis Chwefror diweddaf, cefais alwad gan Weinidog claf i wasanaethu ei Eglwys, oddeutu pum milltir o'm cartref. Yr oedd eira mawr wedi llenwi yr holl ffyrdd, am hyny teithiais ar fy nhraed. Wedi gorphen y gwasanaeth boreuol yn fy Eglwys, cychwynais yn ddioed, a chyrhaeddais ben fy nhaith rhwng dau a thri o'r gloch, gyda llawn fwriad o fod gartref erbyn chwech at yr addoliad prydnawnol. Wedi darfod y gwasanaeth a'r bregeth, cychwynais tu ag adref. Yn ddisymmwth cyfododd tymhestl o wynt mawr ac eira. Daethum yn llwyddiannus ar hyd ffordd wastad dros dair milltir; ond o fewn milltir a hanner i'm cartref yr oedd genyf allt serth i'w dringo, a'r tywydd oedd yn union i fy ngwyneb yn bygwth fy mygu. Collais y troed-lwybr, a meddyliais am ol traed y praidd yn llyfr y Caniadau. Daeth y nos y'mlaen, a minnau mewn enbydrwydd hyd fy hanner yn yr eira, tra 'r oedd y gwynt tymhestlog a'r eira yn curo arnaf. Yn yr amgylchiad peryglus hwn o ddyfnder yn galw ar ddyfnder, daeth amryw adnodau i'm meddwl, megys, "Noswaith a diwrnod y bum yn y dyfnfor;" ac ystyriais, os allan y byddwn tan y boreu, y gallwn, trwy drugaredd, fod yn fyw, megys yr apostol. Daeth y gair hwnw hefyd ataf, "Ti a'n dygaist i le diwall." Yn y modd hwn, rhwng gobaith ac ofn, ymdrechais i fyned rhagof trwy 'r eira, pentydd ac anialwch, yn y tywyllwch, gan edrych am ryw fath o dŷ i'm cysgodi rhag y tywydd garw anarferol. Aethum fel hyn trwy afon, a meddyliais y byddai raid i mi, yn ol pob tebygolrwydd, fyned trwy afon angeu cyn y gwelwn oleuni dydd arall. Tramwyais trwy goed yn ol ac yn mlaen; ac ar ol yspaid dwy awr, trwy lawer o ymdrech caled, cefais hyd i dŷ, trwy rad Duw yn unig, wedi myned dros filltir allan o'r ffordd, trwy gwm ac anialwch dyrys. Cefais bob ymgeledd gan dylwyth y tŷ, lle yr arosais tan y boreu. Darllenais bennod a gweddïais gyd â'r teulu boreu dranoeth cyn ymadael, gan ddiolch am y waredigaeth hynod, a daethum adref yn ddiangol trwy help y Goruchaf. Y tŷ y bum ynddo a elwir y Bryn Bras. —Wrth arolygu yr hanesyn hwn, mae 'r myfyrdodau canlynol yn llenwi fy meddwl. Mae ein taith yn y byd hwn trwy anialwch a thymhestloedd, ac yr ydym mewn perygl bob awr; ond wedi myned trwy afon angeu, cawn lanio ar fryn hyfryd, lle ni ddaw tymhestl o un math i'n cyfarfod mwy. Gweddïwn am help o'r nef i gyrhaedd bryniau tawel

gogoniant i foli 'r Drindod dros byth tu draw i afon angeu, wedi gorphen ein gyrfa flinedig dan haul. Cerddwn ein ffordd yn wrol trwy ffydd; na lwfrhawn, onide derfydd am danom. Os llaeswn yn yr ymdrech, ni a dorwn ein calonau, a'n gelynion a ruthrant arnom, ac a'n gorchfygant. Na oddefwn i feddyliau anobeithiol ymosod arnom, ond ymnerthwn yn y gras sydd y'Nghrist Iesu; ymnerthwn, frodyr anwyl, y'nghadernid ei allu ef, a byddwn felly yn fwy na choncwerwyr ar ein holl elynion, Satan, y byd, a'r cnawd. Gwyliwn a gweddiwn nad elom i brofedigaeth dymhorol nac ysprydol. Hawdd yw myned i brofedigaeth, ond anhawdd yw dyfod allan o honi. Diolchwn i'r Arglwydd am ein holl waredigaethau, ac ymddiriedwn ynddo, nid dros amser, ond dros byth.

Y. Y.

Ysgolion Sabbothol.—Dywenydd nid bychan ydyw i gyfeillion yr Ysgolion Sabbothol yn Nghymru glywed fod y Sefydliadau rhagorol hyn yn ffynu yn neillduol tu draw i'r Atlantic. Hysbysir mewn llythyr oddiwrth Ysgrifenydd *Cymdeithas yr Ysgolion Sabbothol yn Llundain*, fod rhyw gynnwrf anghyffredin wedi codi yn ddiweddar yn America o blaid yr achos hwn. Oddeutu tri neu bedwar mis yn ol, dechreuwyd casgliad i'r diben o sefydlu Ysgolion Sabbothol; ac yn yr yspaid byr hwnw, derbyniwyd o gylch 250,000 *dollar*, yr hyn sydd oddeutu 25,000 o bunnau o'n harian ni. Dylai yr ystyriaeth o hyn ein hannog i gariad a gweithredoedd da, yn enwedig gan fod genym y fath fanteision yn y wlad hon i'n cynnorthwyo yn ein hymdrechiadau. Y mae *Cymdeithas yr Ysgolion Sabbothol yn Llundain* yn barod bob amser i roddi llyfrau *yn rhad* i'n plant tlodion, y rhai nas gallant dalu am danynt; a mwy na hyn, y mae yn awr wr boneddig yn teithio trwy Gymru fel cynnrychiolwr y Gymdeithas hon, i roddi pob cymhorth i ni yn y gwaith daionus hwn. Y mae hefyd Gymdeithas arall yn Llundain, a elwir *Cymdeithas yr Ysgolion Sabbothol Unedig*. Gorchwyl arbenig y Gymdeithas hon yw, gwerthu llyfrau i'n Hysgolion am brisiau isel; ac mewn undeb â'r Gymdeithas hon sefydlwyd Ystordy yn ddiweddar yn y Bala, dan arolygiad R. Saunderson, lle y gall yr holl Ysgolion gael cyflenwad o lyfrau am yr un prisiau isel ag y maent i'w cael yn Ystordy y Gymdeithas yn Llundain. Yn awr, gan fod genym ni y Cymry, y fath ragorfreintiau a manteision o'n hochr, bydded i ni fod yn sicr a diymmod, a helaethion yn y gwaith da hwn yn wastadol, gan wybod na bydd ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd.

Haelioni Arglwydd Clive.—Ychydig amser yn ol, danfonwyd dau o Fwnwyr Llangynog âg Eirchiad at yr Arglwydd Clive, i'r Castell Coch ym Mhowys, i erfyn ar iddo ganiatâu deg swllt allan o'r hyn oedd yn dyfod iddo fel Arglwydd y Maenawr *(Royalty)* am bob tunell o fŵn a gloddient yn nherfynau ei Arglwyddiaeth o ddechreu y flwyddyn 1830, hyd nes y codo pris y plwm, i'r diben o chwanegu eu cyflogau. Cafodd y ddau fwnwr dderbyniad boneddigaidd gan ei Arglwyddiaeth, a chaniataodd iddynt eu dymuniad.

Llong-ddrylliad Alaethus.—"Penfro, Mawrth 20. Gyda galar o'r dwysaf yr wyf yn hysbysu i chwi am y golled o'r agerdd-lestr *Frolic*, yr hon a hwyliasai o Hwlffordd boreu ddydd Mercher diweddaf, gyda nifer o for-deithwyr o Benfro, Aber-dau-gleddyf a Tenby, ac alaethus yw adrodd, y'ngwyll y nos hi a darawodd ar y *Nash Sands*, y rhai sydd ychydig allan i'r môr gogyfer ag Abertawe; a chan fod y môr yr amser hwnw yn rhedeg yn dra enbyd, y tyb cyffredin yw i'r llestr fyned yn ebrwydd yn chwilfriw. Y'mhlith y mor-deithwyr yr oedd *General* Macloud, *Colonel* Gordon, Mr. a Mrs. Henderson, Mrs. *Colonel* Boyd, a Miss Richardson, a llawer ereill, sef o 40 i 50 o eneidiau, y rhai a gawsant oll eu beddau yn y dyfroedd dyfnion."—*Extract of a letter from the Agent to Lloyd's at Rye.*

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Cyflwynwyd yn ddiweddar, gan Esgob Tŷ Ddewi, y Parch. Richard Williams, o Hen Faesyfed, i Ficeriaeth Kidwelly, Sir Gaerfyrddin, rhydd trwy farwolaeth y Parch. C. Bowen. Tadog, y Brenin.

Cyflwynodd yr un Esgob hefyd y Parch. W. P. Williams o Faesyfed Newydd i Ficeriaeth Nantmellan yn Sir Faesyfed, rhydd trwy ymadawiad y Parchedig R. Williams. Tadog, y Brenin.

BU FARW,

Ar y 7fed o Fawrth, y'Ngh

oleg yr Iesu, Rhydychain, Maurice, unig fab y Parch. Maurice Hughes o *Beaver Grove*, Swydd Ddinbych, yn 21 oed.

Ar yr 8fed o Fawrth, yn y *Parke*, Swydd Benfro, y Parchedig Nathaniel Rowlands, A. M. gynt o Eglwys Crist, Rhydychain, a Chaplan i'r Dug o Gordon, a'r ddiweddar Arglwyddes Huntingdon, a mab y diweddar Barchedig Daniel Rowlands, Periglor Llangeitho, Swydd Geredigion, yn 82 oed.

Y GWYLIEDYDD.

MAI, 1831.

BARNEDIGAETHAU DUW.

(Parhad o du dal. 160.)

Hanes y Cornwyd yn Llundain, yn y fl. 1665.

PAN aeth y claddedigaethau yn ddirfawr eu rhifedi, aeth y trigolion byw yn rhy ddigalon i gadw i fynu hen arferion—nid oedd eirch neu *ysgriniau* i'r meirw, na chloch ymadawiad, na galaru mewn du, nac wylo, fel y gwneid ar y cyntaf. Yr oedd rhwysg yr haint gymmaint ar gynnydd, fel ag y parodd i'r swyddogion roddi heibio cau i fynu y teiau heintus. Yr oeddynt wedi arfer pob moddion gocheliad yn ofer, a'r haint wedi cynnyddu i rym anorchfygol; gan hynny y bobl a ddechreuasant eistedd yn llonydd gartref, gan edrych yn synn ar eu gilydd, fel rhai wedi eu diffrwytho gan anobaith. Hëolydd cyfain a welid yn annhrigiannol—drysau tai yn agored ddydd a nos—ffenestri yn chwibanoglau i'r gwynt, o ddiffyg dwylaw i'w cau.

Nid oedd gan y bobl erbyn hyn ddim gofal drostynt eu hunain, gan eu bod yn eu digalondeb yn eu cyfrif eu hunain megis "defaid wedi eu parotôi erbyn dydd y lladdfa." Cafodd yr ymollyngiad-yspryd hwn effaith rhyfeddol yn ein plith, h. y. fe wnaeth y bobl yn hyf a beiddgar. Ni ochelent eu gilydd fel cynt, ac ni chauent eu hunain i fynu yn eu 'stafelloedd; ond gwibient yma a thraw, i unman ac i bob man, ac ymgomient â'u gilydd. Dywèdai un wrth arall—"Nid wyf fi yn gofyn, pa fodd yr ydych; ac ni ddywedaf chwaith i chwi, pa fodd yr wyf finnau—ein tynged yw, bod yn rhaid i *ni* fyned ar ol ein ceraint a'n cyfeillion; ac felly, nid yw yn werth holi—pwy sydd iach, na phwy sydd glaf." Felly rhedent yn ddiddarbod, i unrhyw le, neu i unrhyw gymdeithas.

Yr oedd hëol gul yngolwg ffenestri fy annedd; ac aml waith y gwelais dorf fawr yn dylifo o honi, gan mwyaf o ferched, yn udo, yn wylo, ac yn galw y naill ar y llall; ond nid anhawdd dyfalu yr achos. Agos trwy drymder y nos, yr oedd clud-fen y meirw yn sefyll ym mhen yr hëol gul; canys os gyrid i mewn, nis gallai droi yn ol, i ddychwelyd: yno, meddaf, y safai y glud-fen, i dderbyn cyrph y meirw; a chan bod y fynwent yn agos, pan elai ymaith yn llawn, hi a ddychwelai yn ol yn ebrwydd. Ni ddichon iaith ddarlunio yr oernadau a'r cryg-lefau a wneid gan y boblach druain, pan ddygent gyrph eu plant a'u cyfneseifiaid allan, i'w llwytho ar y fen. Ar brydiau, clywid hwynt yn llefain allan o eigion eu penau—"*Hai wchw—hai wchw!*"—waith arall—*Tân—tân!*" ond hawdd oedd deall, nad oedd y cwbl ond effeithiau gwallgofrwydd ar feddyliau gwedi eu dyrysu gan glefyd a gofid.

Rhyw ddinesydd, wedi diangc yn iach hyd ganol mis Medi, pan oedd yr haint yn fwyaf marwol yn y ddinas, a ymfendithiai yn fynych herwydd ei dyngedfen dda; ac a siaradai (i'm tyb i) yn rhy benrhydd am ei ofal a'i ddarbodaeth, yn gochel dynion a lleoedd ammhëus. Ebai dinesydd arall rhywddiwrnod, "Na fyddwch rhy ddïogel Mr. * *, anhawdd dywedyd pwy sydd iach, na phwy sy glaf; canys ni a welwn ddynion yn fyw ac yn iach, i olwg dyn, ar un awr, ac yn gyrph meirw yr awr nesaf."—"Gwir yw hynny," ebai y dinesydd cyntaf (canys nid oedd yn ddyn rhyfygus tros ben) "*Gwir yw hynny*, ac nid wyf yn cyfrif fy hun allan o gyrhaedd perygl; ond hyn a ddywedaf—i mi ymgadw yn bryderus rhag nesâu at undyn a dybiwyf bod y clwyf arno." "Ai felly?" meddai ei gymmydog, "Ai ni buoch echnos, tan lun y Llew Coch, yn heol porth Lludd, gyda Mr. * * *?"—"*Do*," ebai y cyntaf—"mi a fum—ond nid oedd yno neb y gallwn unwaith dybio ei fod â mymryn o haint arno." Ar hyn aeth ei gymmydog yn fud, gan ei fod yn anfoddlawn i gyffroi ei gyfaill. Ond y distawrwydd hwn a'i gwnaeth yn fwy ymofyngar; a chan fod ei gymmydog yn dal yn dawedog, danghosodd gryn ammhwyllder, a gofynodd, yn dra thanbaid—"Beth? nid yw efe ddim wedi marw, a ydyw efe?" Ei gymmydog a barhäodd yn ddistaw, a chan droi gwŷn ei lygaid ar i fynu, ei wefusau a ddangosent ei fod megis yn sibrwd gweddi ddirgel. Ar hyn, y dinesydd cyntaf a gollodd ei liw, gan fyned cyn wynned a'r pared, ac ni yngangodd air yn rhagor, ond dywedyd—"Yna, yr wyf finnau yn ddyn marw hefyd." Aeth adref, a danfonedd am y meddyg nesaf ato, i roddi iddo gyffyriau i flaenori yr haint, canys ni theimlasai etto ei fod yn y radd leiaf yn afiach. Agorodd y meddyg ei fynwes ef, a chan gyrchu dwfn ochenaid, efe a ddywedodd—"Cais feddyginiaeth oddiuchod—edrych i fynu at Dduw." Bu farw y dinesydd ym mhen ychydig oriau.

Megis ag y bu yr *ymollyngiad-ysbryd*, a soniwyd am dano o'r blaen, yn achos i ddwyn y bobl i ymgyfarfod mewn cymdeithas; felly y bu yn effeithiol i'w dwyn yn dyrfâoedd i'r eglwysydd. Nid oedd dim ofn arnynt yn ymyl pwy yr eisteddent, na maint o ddrygsawr a aroglent: ond gan edrych arnynt eu hunain fel pobl dan nod yr angeu, ymdyrrent i'r eglwysydd, fel na bai eu bywyd o werth yn y byd, i'w gymmharu â *dirfawr bris y gorchwyl* oedd ganddynt yr awr honno mewn llaw. Yn wir, yr oedd y zel a ddangosent yn dyfod yno, a'u gwrandawiad difrifol, a'u hymddarostyngiad edifeiriol dan y gair, yn ei wneyd yn ddigon eglur—pa werth neu bris anfeidrol a roddai pob dyn ar Addoliad Duw, yn y gynnulleidfa lïosog, pe teimlent, ac y credent bob dydd y cyrchent i eglwys, mai y dydd hwnnw a *fyddai eu dydd diweddaf* o'u pererindod daearol.

Yn uwchder a chryfder mwyaf yr haint, y *pryd* nad oedd dim yngolwg y trigolion, ond cwbl ddiboblïad y ddinas, *y pryd hwnnw* y rhyngodd bodd i'r Goruchaf erchi i angel y distryw attal ei law; a *hyn* trwy foddion llwyr anweledig i ddynion; ond digon amlwg mai yr Ewyllys Hollalluog oedd yn gweithredu, megis yn nechreuad yr haint, felly hefyd yn ei symudiad. *Iddo Ef y byddo y gogoniant. Amen.*

Hyd yma yr hanes gan y "Dinesydd." Y mae rhai tystion Cymreig o erchylldod yr ymweliad a ddarluniwyd mor gyflawn gan y Sais: Un Gân ddeheuberthig "i'r Chwarren yn Llundain:" un wyneddig yn y Casgliad a elwir "Blodeu-gerdd." Sonir yn hon am ran fawr o'r amgylchiadau a ddargofir gan y *Dinesydd*. Ond fel y dywed

y ddiareb—"Chwedl a gynnydda fel caseg eira"—felly ni leihawyd trueni y brif-ddinas wrth i'r hanes dramwy i fynyddau Meirion; canys dywedir yn y gân—am Lundain—

"Nid byw ond pum priodas o fewn ei chaerau hi"—ac etto

"Heb neb i gladdu y meirw, ond *triugain* nyn yn fyw."

Mynegir hefyd yn y gân un peth anhygoel arall—sef i foneddigion y wlad uno i anfon birchiad at y llywodraeth *i osod y ddinas ar dân*, a'i llosgi i'r llawr, megis yr unig foddion i attal lledaeniad yr haint.

Soniwyd gan y *Dinesydd* am yr amledd pregethu oedd yn eglwysydd y ddinas pan oedd yr haint ffyrnicaf. Cyfieithiwyd tair o'r pregethau hyn i'r Gymraeg, ac argraffwyd hwynt yn y llyfr a enwid "Trysor i'r Ffyddloniaid," gan y Parch. William Dyer. Pregethau cymhwys i'r achos, ar *Dat.* iii. 10. a vi. 7. a *Marc* xiv. 18.

Gallesid chwanegu yma farnedigaeth arall, sef *llosgiad Llundain*, ym mhen y deuddeng mis wedi diffoddiad yr Haint. Gweler *Lef.* xxvi. 27, 28. Hefyd "Haint y Chwŷs" (*The Sweating Sickness*) a ymwelodd â'n hynys naw o weithiau mewn yspaid seith-ddeng o flwyddau, sef rhwng 1480 a 1552. Yr oedd y clefyd hwn, tra y daliai, mor ofnadwy o'r marwol yn ei effeithiau a'r cornwyd. Hanesyddion tramor a'i galwent—*Haint y Saison:* ni ymddangosodd felly ar y cyfandir. Gallaswn, meddaf, chwanegu ar y penau hyn; ond amser a haera—*Digon yw hyn*. Mewn ufudd-dod i'w amnaid, rhoddaf derfyn ar fy llythyr hwn ar heintiau y *corph*, mewn ychydig linellau ar *haint y meddwl*, a ledanodd yn chwithig yn ddiweddar drwy lawer gwlad.

A aeth y Byd i gyd o'i go?
  Mae rhyw ymrwyfo rhyfedd;
Mae llwyra' brad mewn llawer bro,
  Gan wyllt ammhwyllo 'n hyll-wedd,
I losgi dasau 'r *Ydau* heb raid,
  Gwŷn ddiriaid o gynddaredd!

Ar hyd y Byd, rhuadwy Bair,
  Cornwydydd cair eu nodau;
Nid ar y *Cyrph* adwaenir cwl,
  Ond ar rhy ddwl *Feddyliau;*
A'u hoffaf ddysg, heb addysg byw,
  Yw cablu DUW y duwiau!

Os *Gog* a *Magog* dd'ont i'n mysg,
  Poed chwai i'w terfysg darfu;
Byrhâ yr amser, dyner Dad,
  A doed Teyrnasiad IESU;
Na bo croes blaid yn enaid neb,
  Na chalon heb ddychwelu.

Chwefror, 1831.

ARWYDDION YR AMSERAU.

Rhan o Bregeth a draddodwyd yn Eglwys Bettws Abergele, gan y Parch. M. Hughes, Gweinidog St. Ann, Llandegai, Swydd Gaernarfon, Sul, Chwefror 20, 1831.

"Nesêwch at Dduw, ac efe a nesâ atoch chwi."—Iago 4. 8.

Yn wir, y mae "*Arwyddion yr Amserau*" yn galw ar Weinidogion yr efengyl i daer erfyn ar eu gwrandawyr "nesâu at Dduw" mewn gwirionedd. Os ydyw yr Iaith Gymraeg, yn ol dywediad rhai, yn anfanteisiol i'n llwyddiant bydol; etto gallaf ddywedyd mai bendith fwy nag y gellir ei adrodd ydyw ein bod ni, y Cymry, yn ddieithriaid i'r Traethodau a'r ysgrifeniadau drwg sydd ar led yn Lloegr. Dynion (os gellir galw y fath rai yn ddynion) ag sydd yn "gwadu yr Arglwydd yr hwn a'u prynodd;" y maent, meddaf, yn prysur ddibaid ddosbarthu llyfrau yn llawn o wenwyn marwol i eneidiau dynion, ac yn taenu eu hegwyddorion yn erbyn y llywodraeth, a chan ymegnïo i derfysgu y deyrnas, a'n hysbeilio ni o'n breintiau gwerthfawr. A pha beth yw hyn ond gwaith yr "yspryd drwg yn gweithio ym mhlant yr anufudd-dod?" ie, y fath rai ag sydd wedi ymwerthu i wneuthur drwg, gan godi meddyliau ammheus am ddwyfoldeb a gwirionedd Gair Duw ym mhlith y werin bobl. Yn ddiammeu, hysbys yw, i amryw sydd

yn bresennol, am yr aflonyddwch mawr a fu mewn amryw fanau o'r deyrnas hon, a chynnyddu o'r terfysg i'r fath radd a pheryglu bywydau pobl, a difetha eiddo a meddiannau llawer. Ymledodd yr yspryd gwrthryfelgar hwn hyd yn nod i dynu sylw ein Brenin, a'i Gynghoriaid gwladol, ar yr achos pechadurus a gwaradwyddus. A charcharwyd nifer mawr iawn o'r terfysgwyr, yn amryw Siroedd yn nhir Lloegr, a danfonwyd Barnwyr y deyrnas yn ddioed, ac yn fwriadol, i chwilio allan natur yr helyntion hyn, ac i ddyfod â'r drwg weithwyr i farn. Yr oedd, yn ddiammeu, yn yr ardaloedd hyny, fel ag y mae mwy neu lai ym mhob ardal o'r byd, lawer â'u cyflyrau yn gyfyng arnynt, a'u sefyllfaoedd yn isel; ond etto fe gyfododd llawer iawn o ddynion drwg, digrefydd, adidduw, nad oedd arnynt eisieu nac arian na gwaith, ond drwg eu gwlad yn unig. Cyfododd y fath rai, meddaf, yn nghysgod y tlawd, a'r isel arno, i fygwth y llywodraeth, a pheri terfysg yn y wlad. Mae rhai o'r carcharorion wedi cyfaddef mai eu dallu a'u hannog a gawsant gan areithiau, ymadroddion, ac ysgrifeniadau dynion, y rhai sydd yn gwadu Arglwydd y bywyd, ac sydd, yn ol eu hegwyddorion, yn amcanu diddymu pob trefn a llywodraeth wladol. Gellir dywedyd, ynte, ar yr achos alaethus hwn sydd yn awr dan ein sylw, "mai 'r gelyn ddyn a wnaeth hyn." Mi a glywais ddoe fod un o'r athrawon uffernol hyn wedi dangos ei ddiystyrwch o'r Bibl Sanctaidd trwy ei sathru dan ei draed! Dangosodd yr Atheistiaid yn Ffraingc, o fewn y 38 mlynedd yn ol, yr unrhyw yspryd didduwiaeth; ond beth a fu y canlyniad o hyny? lladdasant eu Brenin, diddymasant bob ymddangosiad o grefydd wladol, troisant yn fradwyr ym mhlith eu gilydd, ac yn lle undeb brawdol, annhrefn a therfysg, nes y cyfododd un nad oedd yn ofni Duw nac yn parchu dyn i'w llywodraethu trwy nerth ac arswyd y cleddyf yn unig. Diswyddwyd yr offeryn hwnnw, a thynwyd ef oddiar yr orsedd, fel i ddangos i'r byd y diwedd arswydus sydd yn canlyn pob pechod ac annuwioldeb. Ac ni fu dim ond rhyfeloedd gwaedlyd, ac aflonyddwch mawr, yn eu plith o'r dechreuad hyd yr awr hon, gan wirio gair y prophwyd Esay (*Pen.* 58. 21,) sydd yn dywedyd, "Ni bydd heddwch, medd fy Nuw, i'r rhai annuwiol." Os cospwyd gwyr Ffraingc â'r fath farnedigaethau trymion am eu didduwiaeth, lle y darllenwyd y Bibl yn ol defod Pabyddiaeth, pa faint trymach barnedigaethau a haeddem ni, trigolion Brydain, lle y caniatêir i bawb o honom bur air Duw i'w ddarllen a'i wrando yn ein tafodiaith gyffredin, os anufuddhawn iddo? canys "yr hwn a wybu ewyllys ei Arglwydd ac nid ymbarotôdd, ac ni wnaeth yn ol ei ewyllys ef, a gurir â llawer ffonod." *Luc* 12. 47. Yr Iuddewon gynt, y rhai a groeshoeliasant Arglwydd y bywyd, a lefasant, "Bydded ei waed ef arnom ni a'n plant," ac felly y bu! canys y Rhufeiniaid a ddifethasant eu Teml, yn yr hon yr oedd eu bost, ac yr oeddynt yn dywedyd, gan ymffrostio, "Teml yr Arglwydd, teml yr Arglwydd ydym ni," ac a ddistrywiasant y dref Jerusalem yn garneddau. Onid yw hyn yn dangos, pan beidio dyn a nesâu at Dduw, fod Duw yn pellhâu oddi wrtho? a phan fyddo Duw yn ymbellhâu, mae Satan yn sicr o agoshâu i gymmeryd meddiant o'r dyn hwnnw. Gan fod rhai, fel y dywedais, yn codi aflonyddwch yn y deyrnas hon trwy dori pob rhwymyn ac undeb rhwng y gwas a'r meistr, rhwng dyn a dyn, rhwng y bobl a'r llywodraeth, a rhwng y llywodraeth a'r Brenin; onid oes, ynte, achos i weinidogion gair Duw alw ar eu

gwrandawyr yn ngeiriau y testun, "Nesêwch at Dduw." Ac yn wir, llawenydd nid bychan oedd genyf weled, yn nghorph yr wythnos diweddaf, fod gwr ieuangc o'r enw Perceval, yr hwn sydd yn aelod o'r Senedd, wedi rhoi achos y deyrnas ger bron yr aelodau, ac areithio yn y fath yspryd duwiol a theimladwy, gan alw ar y Senedd, a'r holl wlad i "nesâu at Dduw" trwy ympryd a gweddi. Gwnaeth ei araith argraff ddofn ar feddyliau y rhai oedd yn bresennol, a'u tueddu i ystyried yr achos gyda sobrwydd mawr. A bydded i ninnau deimlo, fel Cristionogion, y fath yspryd difrifol a gostyngedig, rhag i hyn ddyfod i'n herbyn ni, fel y dywedodd y prophwyd am Jerusalem, "Ni wrandawodd ar y llef, ni dderbyniodd gerydd; nid ymddiriedodd yn yr Arglwydd, ni nesâodd at ei Duw."

SYLWADAU AR HEB. vi. 4, 5, 6.

"Canys ammhossibl yw i'r rhai a oleuwyd unwaith, ac a brofasant y rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Yspryd Glân,

"Ac a brofasant ddaionus air Duw, a nerthoedd y byd a ddaw,

"Ac a syrthiant ymaith, ymadnewyddu drachefn i edifeirwch; gan eu bod yn ail groeshoelio iddynt eu hunain Fab Duw, ac yn ei osod yn watwor."

Fe allai fod yr ymadrodd hwn o'r ysgrythyr yn ymddangos yn anhawdd ei ddeall i amrai o'ch darllenwyr, ac am hyny, tybygwn, mai nid anfuddiol fyddai taflu ychydig o oleu arno, trwy ei ystyried yn y modd canlynol:—

I. Pa beth sydd i ni ddeall wrth yr ymadroddion hyny, "*y rhai a oleuwyd unwaith,*" &c.

II. Pwy a olygir wrth y rhai a "*syrthiant ymaith.*"

Ac yn III. Pa fodd y mae yn ammhossibl i'r cyfryw rai "*ymadnewyddu drachefn i edifeirwch.*"

Mewn perthynas i'r cyntaf, y mae yn amlwg fod yr apostol yma yn golygu bedydd; yr ἁπαξ φωτισθεντας yw y rhai a fedyddiwyd unwaith; canys felly φωτιζειν a φωτισμος gan yr hen ysgrifenwyr a arwyddocâ fedydd; fel y dywed Justin Martyr i ni fod bedydd yn cael ei alw φωτισμος, neu oleuad; oblegid fod eu meddyliau yn cael eu goleuo drwyddo; ac felly wedi eu goleuo unwaith, y mae 'n eglur olygu wrtho fedydd, yr hwn ni ellir ei weinyddu ond unwaith. Ac y mae yr hyn a ganlyn yn profi ei fod yn arwyddocâu hyny, "*ac a brofasant y rhodd nefol,*" h. y. medd Chrysostom, a dderbyniasant faddeuant pechodau yn y bedydd; "*ac a wnaethpwyd yn gyfrannogion o'r Yspryd Glân,*" yr Yspryd sanctaidd wedi ei roddi iddynt wrth eu bedyddio; "*ac a brofasant ddaionus air Duw,*" wedi eu haddysgu yn athrawiaethau yr efengyl, yr hyn, yn yr oes apostolaidd, yn ddigyfrwng, a ganlynai fedydd; canys dynion, y pryd hyny, a dderbynid i fedydd yn union ar eu proffesiad o edifeirwch, a ffydd yn Nghrist, ac a ddysgid wedi hyny yn y grefydd Gristionogol; "*a nerthoedd y byd a ddaw,*" h. y. y doniau a'r nerthoedd gwyrthiol hyny a gyfranwyd ar yr apostolion, er cadarnhâd ffydd Crist, a'r hyn y bu y rhan fwyaf o Gristionogion, mewn rhyw radd neu gilydd, yn feddiannol arnynt ar ol eu bedyddio. Mae y pethau hyn yn brawf eglur mai bedydd a feddylir yma.

Yn ail. Y mae i ni feddwl wrth y rhai a "*syrthiant ymaith*" y rhai a wrthgiliant yn hollol oddiwrth ffydd Crist, y rhai a syrthiant ymaith oddiwrth eu proffesiad Cristionogol a wnaethant yn eu bedydd; hyny yw, y rhai a ymwrthodant â ffydd Crist, ac a droant yn Iuddewon neu Baganiaid drachefn; canys y dynion hyn sydd "*yn ail groeshoelio iddynt eu hunain Fab Duw, ac yn ei osod yn watwor,*" h. y. maent yn cyhoeddi mai twyllwr yw efe, yr hyn sy gymmaint ei groeshoelio ef

drachefn, a'i osod yn watwor, ag y gallant wneud. Felly nid all y desgrifiad hwn berthynu i neb ond i'r gwrthgilwyr hollol hyny; oblegid er bod Cristionogion proffesedig ar amserau yn pechu i raddau mawr, etto nid ydynt yn rhoi allan mai twyllwr ydyw Crist, ac ni wnaent ei ail groeshoelio pe gallent. Cristionogion syrthiedig yw y rhai hyn ac nid gwrthgilwyr. Fe allai mai trwy ryw ofnau geirwon, neu erlidigaethau chwerwon, y temtir hwy i wadu eu Harglwydd; ond etto nid ydynt yn ddiffuant yn ymwrthod â ffydd eu bedydd, a gall y cyfryw rai gael eu hadferu drachefn ar eu hedifeirwch, a'u haddefiad cyhoeddus o Grist mewn peryglon a phrofedigaethau newyddion, a hyn a'n harwain at y

Trydydd ystyriaeth; sef, pa fodd y mae yn ammhossibl i'r gwrthgilwyr hyn "*ymadnewyddu drachefn i edifeirwch*," neu trwy edifeirwch, fel y dywed St. Chrysostom ef. Rhaid i ni yn awr, gan hyny, feddylied fel hyn, eu bod hwy wedi llwyr wrthgilio oddiwrth ffydd Crist, a'u hadduned bedydd, ac wedi myned yn Iuddewon a Phaganiaid drachefn. Yn awr, nid all Iuddewon a Phaganiaid byth gael eu gwneud yn Gristionogion heb fedydd, yn yr hwn yr adgenedlir ac yr adnewyddir hwynt; felly nid all y Cristionogion gwrthgiliedig hyn, y rhai a droisant yn Iuddewon a Phaganiaid, byth ddyfod yn Gristionogion oni ail fedyddir hwynt, a hyny ni's gellir, oblegid nid oes ond un bedydd yn yr Eglwys Gristionogol. Ac er y tybiem y credent drachefn, ac edifarhau am eu pechodau, nid allant byth adenill iddynt eu hunain iawn a hawl gyfreithiol i drugareddau ac addewidion y cyfammod efengylaidd. Ni chyfiawnhâ ffydd ac edifeirwch Bagan heb fedydd; canys "y neb a gredo ac a fedyddir a fydd cadwedig," ydynt delerau penodol y cyfammod, ac am hyny y mae cyflyrau gwrthgilwyr yn bur anobeithiol, y rhai a syrthiasant i'r fath sefyllfa nad all dim ond gras bedydd, ac adgenedliad eu gwared hwynt, a hyny nid allant gyrhaeddyd, canys ni chaniateir eu bedyddio drachefn. Ond, daliwn sylw, nid yw yr apostol yn dywedyd mai ammhossibl yw iddynt gael eu *hachub*, ond mai ammhossibl yw iddynt gael eu *hadgenedlu drachefn* drwy fedydd, yr hyn yw unig ystâd iachawdwriaeth yr efengyl. Os achubir y fath ddynion fe'u hachubir trwy ras a thrugaredd anghyfammodol; maent yn nghyflwr yr Iuddewon a'r Paganiaid anfedyddiedig, ac nid yn nghyflwr Cristionogion, y rhai sy ganddynt hawl gyfammodol i addewidion Duw.

CYNHAFAL.

YMDDIDDAN

Rhwng GWEINIDOG *ac un o'i Blwyfolion mewn perthynas i'r Paganiaid.*

Rhan I.

GWEINIDOG.—Pa fodd yr ydych heddyw, fy nghymmydog? Mae arnaf fawr awydd i wybod a gawsoch chwi ryw les yn yr addoliad y dydd a aeth heibio. Da iawn genyf eich gweled yno mor aml; ond nac anghofiwch bod rhyw beth mwy yn angenrheidiol er cael bywyd tragywyddol.

GWRANDAWR.—Felly yr ydych yn dywedyd yn barhaus. Dywedwch wrthym bod yn rhaid i'r galon gael ei chyfnewid trwy'r Yspryd Glân, bod yn rhaid i ni gredu yn Iesu Grist, ymwrthod â'r byd er ei fwyn, galaru am ein pechodau, byw yn hunan-ymwadol, cyn y gellir myned i mewn i'r nefoedd. Yr wyf yn gweddïo o hyd am i'ch gweinidogaeth dan fendith y nef weithio ynof y cyfnewidiad calon hwn, a chenhedlu ynof ffydd edifeirwch, ac ufudd-dod i ewyllys Duw.

GWEIN.—Parhewch i weddïo fel yna, onidè ni ellwch ddisgwyl lles oddiwrth fy ngweinidogaeth. "O frodyr, gweddïwch drosom," sydd orchymyn apostolaidd, yr hwn a brawf ei fod yn ddyledswydd arnoch.

GWRAN.—Diolch i Dduw, gallaf ddywedyd fod eich pregethau y rhan amlaf yn peri i mi feddwl yn ddwys am fy nghyflwr: ond eich pregeth bore ddoe a barodd i mi feddwl llawer am y Paganiaid truain y soniasoch gymmaint yn eu cylch. Gwaedai fy nghalon drostynt tra yr oeddych yn desgrifio eu sefyllfa.

GWEIN.—Yn wir, fy nghyfaill, y mae eu sefyllfa yn dra thruenus.

GWRAN.—Rhaid ei fod. Yr wyf yn meddwl na theimlais erioed fel y darfum pan oeddych yn son am danynt. Os caniatâ amser, dymunwn glywed mwy yn eu cylch, o herwydd yr wyf yn estron hollol i'r pethau hyn, a'r rhan fwyaf o'm cymmydogion hefyd.

GWEIN.—Gyda phob parodrwydd yr arosaf ac y rhoddaf i chwi ychydig o hysbysiad ar y pwngc pwysig hwn.

GWRAN.—Yr wyf yn dra diolchgar i chwi, Syr; yr wyf yn sicr y rhydd eich ymadrodd hyfrydwch mawr i mi.

GWEIN.—Gwybyddwch, ynte, y cynnwys y byd ynghylch mil o filiynau o drigolion, ac nad oes ond cant a thriugain a phymtheg o honynt yn proffesu y grefydd Gristionogol: mae 'r lleill oll yn Fahometaniaid cnawdol, Iuddewon calon-galed, a Phaganiaid eilunaddolgar. O'r rhai sydd yn Gristionogion wrth broffes, bernir nad oes mwy na deg a deugain o filiynau wedi eu gwir ddychwelyd at Dduw, ac yn rhodio yn ffyrdd duwioldeb: y mae y lleill yn estroniaid i Dduw, ac yn rhodio y ffordd lydan i ddistryw.

GWRAN.—Yr ydych yn peri i mi synnu! O, gymmaint o'n cyd-ddynion sydd mewn tywyllwch! Yn wir nid heb achos y gelwir Satan yn "dduw 'r byd hwn."

GWEIN.—Lluoedd yn wir! Mae pymtheg o bob un-ar-bymtheg yn dywyll am yr iachawdwriaeth. Am un sydd yn adnabod "ffordd tangnefedd," a'r llwybr sydd yn tywys i ogoniant, mae pymtheg trwy 'r byd mewn anwybodaeth, o ba rai ychydig a glywsant erioed son am Fibl a Gwaredwr, a'r dedwyddwch annhraethol a deilyngodd trwy ei angeu gwaedlyd i bechaduriaid. O'r nifer arswydus hwn mae can miliwn yn Fahometaniaid yn hyderu am nefoedd ar hudoliaeth creulon a halogedig, a'r nefoedd hòno, yn ol eu cred hwy, yn llawn o bleserau cnawdol; ac y mae tri chan miliwn o *Atheistiaid*.

GWRAN.—O, y fraint o fod yn un o drigolion Brydain!

GWEIN.—Ond pa euogrwydd sydd yn hongian uwch eu penau, pan nad oes dim llai na deg a thriugain (cant, medd rhai) o filiynau o'n cyd-ddeiliaid yn addoli pren a maen, y rhai a adawsid i aros yn y fath gyflwr gresynus dros gymmaint o flynyddoedd. A fedrwch chwi lai na rhyfeddu pan glywoch bod pob *degfed* dyn dros y ddaear dan lywodraeth y goron Frytanaidd, a bod tri o bob pedwar o'r rhai sydd yn byw dan nodded ein llywodraeth ni yn y fagddu o goelgrefydd Fahometanaidd neu Baganaidd.

GWRAN.—Mae ganddynt, dybygaf, ryw fath o grefydd.

GWEIN.—Y mae; ond y cyfryw ydyw a'r nas gall eu haddasu i bresennoldeb Duw sanctaidd. Dywedaf ychydig wrthych am eu hanwybodaeth, eu creulondeb, a'u haflendid, ac yna gadawaf i chwi farnu am werth eu crefydd.

GWRAN.—Bydd yn hoff iawn genyf wrando arnoch.

GWEIN.—Y maent mor anwybod-

us fel na wyddant nad oes ond un Duw, a'i fod yn sanctaidd a chyfiawn; yn ganlynol addolant yr haul, y lloer, a'r ser, y pedair elfen, seirph, adar, pysgod, mynyddoedd, y mwnci, ac hyd yn nod yr ysprydion aflan; ie, addolir yr ysprydion aflan *fel y cyfryw*, a chodir temlau iddynt mewn amryw ranau o'r byd. Tybia yr Hindwiaid bod y Ganges (afon yn yr India) yn dduw, o herwydd hyn heidia yr holl bobl ati sydd yn byw yn agos iddi bob bore a phrydnawn i olchi ymaith eu pechodau: cludir y dwfr sanctaidd hwn hefyd i ddibenion crefyddol i barthau pellenig o'r wlad; a chipir dynion yn marw, os byddant yn ddigon agos, i dderbyn eu puredigaeth olaf yn y ffrwd sanctaidd. Y maent mor anwybodus o'r gwir a'r unig Dduw, fel bod yn yr India yn unig *dri chant a deg ar hugain o filiynau* o dduwiau yn derbyn addoliad. Ni wyddant beth yw eu cyflwr i fod mewn byd arall. Credant, os byddant euog o ryw feiau gwarthus iawn, ac os na heddychant eu duwiau trwy roddi yr oll a feddant i'r offeiriaid, neu arteithio eu hunain i farwolaeth, y bwrir hwynt i ryw le o boenau ofnadwy: ac os byddant ryddion oddiwrth bechodau gwaradwyddus, yr â eu heneidiau i gyrph cwn, cathod, pryfed, seirph, ac ymlusgiaid ereill.

GWRAN.—Anwybodaeth gresynus yn wir! Pa fodd y gallwn ganmol Duw yn ddigonol am y llyfr gwerthfawr hwnw, yr hwn a rydd i ni bob gwybodaeth angenrheidiol am Dduw, am danom ein hunain, ac am y ffordd i ddedwyddwch! Pa rodd annhraethol yw gair y gwirionedd!

GWEIN.—Ymddengys y Llyfr hwn yn fwy gwerthfawr etto, oddiwrth y *creulondeb* a arferir gan y sawl sydd hebddo. Gadewch i mi eich hysbysu fod baban-leiddiad yn cymmeryd lle i fesur mawr y'mhlith tywyll drigolion y ddaear. Mewn un llwyth yn yr India *(Rajpool)* y mae (neu o leiaf felly yr oedd yn ddiweddar) yr holl blant menywaidd yn cael eu dinystrio. Prioda y meibion i'r llwyth nesaf attynt mewn urddas; y meibion a ddeddant o'r undeb hwn a gedwir yn fyw, a'r merched a leddir. Y mamau eu hunain ydyw'r creulon weithredwyr! Sychir i fynu eu tiriondeb mamaidd gan eu coel-grefydd; a'u crefydd, os teilynga'r enw, a'u try yn anghenfilod mwy creulon na'r llew a'r blaidd. Yn China hongir i fynu fabanod mewn basgedau, nes y trengant gan wres yr haul, y gwybed, a grym eu newyn. Yn Pekin, prif ddinas yr ymerodraeth hòno, difethir *naw mil* o fabanod yn y modd hwn bob blwyddyn, a nifer mawr mewn rhanau ereill o'r wlad! Mae dinystr bastardiaid mor gyffredin yn yr India, fel y meddylir bod deng mil o'r cyfryw yn cael eu difetha trwy'r moddion a gymmerir i ddwyn oddi amgylch erthyliad yn nhalaeth Bengal yn unig bob mis.* "Gwelid mamau gynt yn Ynys Saugar yn taflu eu plant i'r crocodiliaid, ac yn aros i edrych arnynt yn ymladd am yr ysglyfaeth, ac ar eu babanod nyddroedig rhwng dannedd yr anghenfil llwyddiannus, heb un math o gyffroad tra byddai yn dryllio esgyrn, ac yn sugno gwaed y gwirioniaid."† Llawer o famau yn yr India a foddant eu cyntaf-anedig i gyflawni adduned a wnaethent er ennill y fraint o gael hiliogaeth. "Pan fyddo'r baban yn ddwy neu dair blwydd oed, cymmer y fam ef i'r afon, gan ei annog i fyned i mewn iddi, fel pe byddai am ei olchi; ond goddef iddo fyned i ganol y ffrwd, yna gad ef, a saif yn ddiymgais, gan edrych ar ymdrechiadau, a gwrando ar ysgrechau y baban."‡

GWRAN.—Y mae'r fath hanes,

* Horne's Introduction. † Ward's Letters.
‡ Ward's Letters.

Syr, yn ddigon i rwygo y galon galetaf. Anfoned Duw ei efengyl werthfawr ar fyr i bob rhan o'r ddaear, a rhodded derfyn i'r fath ymddygiadau creulon ac erchyll.

Gwein.—Y mae 'r driniaeth a dderbyn gweddwon yn llwyr mor annynol ac ofnadwy. Pan fo 'r gwr marw gosodir ei gorph ar bentwr o ffagodau, tair troedfedd o uchder, pedair o led, a chwech troedfedd o hyd. Gosodir y weddw yn ei ymyl, gan roddi ei braich drosto. Yna y byw a'r marw a gylymir ynghyd â dwy gorden, y rhai a deflir dros y pentwr cyn rhoddi y corph arno. Yna rhoddir llawer o ffagodau arnynt; a dau o drosolion a roddir ar uchaf y pentwr i wasgu y weddw i lawr, a'i rhwystro i ddiange, pan ddechreuo y fflamiau ei chyrhaeddyd. Yna rhoddir ffaglen byg, wedi ei goleuo, yn llaw ei *phlentyn* henaf, yr hwn, gan droi ei wyneb ffordd arall, ac yn aml gyda chalon archolledig, a rydd dân i'r pentwr. Yna curir y tabyrddau, i orchfygu galarnadau tòr calonus y weddw losgedig! Pwy all lai na thosturio pan glyw fod *wyth gant* o weddwon wedi cael eu distrywio fel hyn yn Bengal yn unig, yn ol yr hanes a arwyddwyd gan y swyddogion yn y flwyddyn 1818. Os yw y gwaith hwn i'w weled mor aml ym mhob rhan o India, ac nid oes le i ammeu nad yw, mae *pump* o weddwon annedwydd yn cael eu llosgi yn fyw yno *bob dydd*, a gwneir miloedd lawer o blant yn ymddifaid bob blwyddyn. Mae ein llywodraeth ni yn awr yn ymdrechu rhoddi terfyn ar y fath greulonder annhraethadwy. Gwelwch y fath anghenfil yw dyn heb yr efengyl! O galeted ei galon os gadewir hi i'w thueddiadau ei hun, heb un attalfa oddiwrth ras y nef.

Gwran.—Anghenfil yn wir! pe na buasai felly ni allasai ymddwyn yn y fath fodd dideimlad.

Gwein.—*Cleddir* gweddwon yn *fyw* hefyd yn India yn dra mynych gyda chyrph meirwon eu gwyr. Eistedda y weddw anhapus yn ngwaelod y bedd, a chorph ei phriod ar ei harffed, gan ei amgylchu â'i breichiau. Yna ei pherthynasau a daflant y pridd i mewn, pan y disgyn dau o honynt i'r bedd i galedu y ddaear â'u traed o amgylch y corph. Cyfyd y ddaear o radd i radd hyd oni chyrhaedd wefusau y ddynes annedwydd, yna cuddia ei phen! "Yr hyn sydd yn ol a deflir i mewn yn awr gyda mawr frys, a phlant a pherthynasau a esgynant y bedd, gan sathru y ddaear i lawr ar ben y weddw, y fam fogedig."* Cipir yr Indiaid, yn awr angau, i'r Ganges, neu ryw afon sanctaidd arall, os na fydd ry bell oddi wrthynt, lle y brysir ei farwolaeth, ac yr amlhêir loesau angeu, trwy ei ddarostwng i wres yr haul y dydd, ac i wlith oerllyd y nos. Rhoddir llawer o'r dwfr iddo i'w yfed os gall ei lyngcu; a'i fynwes, a'i dalcen, a'i freichiau, a irir â'r llaid; canys tybir fod rhinwedd puredigol hyd yn nod yn llaid y Ganges. Ychydig cyn ymadawiad yr enaid o'r corph rhoddir y dyn i orwedd ar y ddaear, yna delir ef hyd ei hanner yn yr afon, lle y cynnelir ef nes ffoi o'r yspryd i fyd anweledig.

Gwran.—Ni feddyliais fod y fath greulondeb, y fath greulondeb echryslon, yn cael ei arferyd yn un rhan o'r ddaear.

Gwein.—Ni chlywsoch etto ond rhan o'r chwedl resynol. I'r diben o gyrhaeddyd dedwyddwch mae hwn yn addunedu bod yn fud, ac yn rhoi heibio arferu y ddawn o lefaru dros ei oes. I'r un diben mae hwn acw yn adrodd enw y duw sydd yn gwarchod drosto o ddechreu hyd derfyn y flwyddyn. Gellir gweled yn India ddynion wedi dal eu breichiau yn yr un ystum cyhyd,

* Ward's Letters.

fel nad yw y gwaed yn cylchynu ynddynt mwy. Y gewynau a gollasant eu grym i weithredu, fel na allent, mewn un modd, ddefnyddio eu breichiau, neu eu plygu. Mewn gwledd flynyddol, o barch i un o'r duwiau, hongir llawer o ddynion yn yr awyr, trwy fachau mawrion yn gafaelu yn eu cefnau; a chwyldröir hwynt dros chwarter awr o amser. Ystlysau ereill a drywanir, a gosodir cordenau rhwng y croen a'r asenau, y rhai a dynir yn ol ac ym mlaen, a'r hunain-arteithwyr yn dawnsio ar hyd yr heolydd. "Gwelais ereill," medd un a drigasai dros ugain mlynedd yn eu plith, "yn bwrw eu hunain i lawr o daflawd ddeg troedfedd o uchder, ar gyllill agored, wedi ei gosod mewn sypynau o gotwm. Weithiau un o'r cyllill a rêd i mewn i'r corph, a'r adyn annedwydd a ddygir ymaith i drengu." "Yn yr un wledd," medd yr un gwr, "llawer a wnânt dwll yn eu tafodau, yn yr hwn y gosodant bren, gwïalen dryll, neu ryw sylwedd tenau, gan ddawnsio yn y dull hwn er anrhydedd yr eilun." Yn niwedd y wledd, y coelgrefyddwyr hyn a ddawnsiant â thraed noethion ar farwor llosgedig. Rhai a hongir â'u penau i lawr oddiwrth gangen pren, ac a yrir yn ol ac ym mlaen dros dân bywiog oddi tanynt am lawer awr bob dydd dros flynyddoedd, ac yna ymdreiglant yn y lludw gwresog.

GWRAN.—Eich hanesion a'm llanwant â'r fath syndod a thosturi fel na wn beth i'w ddywedyd. Gresynus yn wir! A dybiant, Syr, mae yr arteithiau hyn yw yr unig ffordd i hapusrwydd?

(I'w barhau.)

ORIAU MARW.—RHIF. III.

YR ARCHESGOB CRANMER.

CYN i'r Dr. Cranmer gael ei gymmeryd yn garcharor i'r tŵr, amryw o'i gyfeillion a'i hannogent i ffoi allan o'r deyrnas, a chadw ei hun i well amseroedd; ond yr Esgob a'u hatebodd yn bybyr, gan ddywedyd, "Pe'm cyhuddasid o ladrad, llofruddiaeth, neu ryw ddrwg arall, gallasech, ysgatfydd, fy mherswadio i ffoi: ond yn awr yr wyf yn gweled fod rhaid fy holi, nid am fy ffyddlondeb tu ag at ddynion, eithr am fy ffydd tu ag at Dduw, a gwirionedd yr Ysgrythyrau Sanctaidd yn erbyn y Pabyddion; am hyny gwell genyf golli fy mywyd y'mhlaid y gwirionedd, na thrwy ffoi allan o'r deyrnas, droi fy nghefn ar achos mor ogoneddus."

O'r Tŵr symudwyd ef i Rydychain, ym mha le yr anfonwyd am dano i ymddangos o flaen rhaglawiaid y Pab, a swyddogion y Frenhines. Efe a wnaeth gyffes ragorol o'i ffydd ger eu bron; a phan ddechreuasant ei ddiosg a'i ddiraddu, efe a dynodd bapur allan o'i fynwes, yn cynnwys appeliad oddi wrthynt hwy a'r Pab at y *gymmanfa gyffredinol nesaf a gynnelid;* ond gan eu bod wedi penderfynu ar ei farwolaeth, gwrthodwyd ei appeliad, a diraddiwyd ef. Pan ddychwelodd i'r carchar, dymunodd gael bwyd, "Oblegid (eb efe) yr wyf wedi bod mewn peth blinder yn yr achos hwn, ac ni fwyteais damaid heddyw; eithr yn awr, diolch i Dduw, yr wyf yn teimlo fy nghalon yn esmwythach." Cadwyd ef y'ngharchar yn Rhydychain dair blynedd mewn angen a thlodi mawr. Yn yspaid yr amser hwn, Doctoriaid dichellgar ym mhlaid Pabyddiaeth a gyrchent ato, ac a arferent bob rhyw ddichellion i gael ganddo alw yn ol ei gyffes: ac, ysywaeth, wrth ei ddyfal ddilyn fel hyn â bygythion tân a phoenau o un ochr, ac ymddangosiadau llyfnion, ac addewidion am ffafr y Frenhines, estyniad oes mewn parch a bri, a byd rhagorwych, o'r ochr arall, hwy gawsant eu hewyllys arno o'r diwedd. Och!

beth yw dyn, y callaf, y gwrolaf, a'r goreu o ddynion, pan y gadewir ef iddo ei hun y'ngafael profedigaeth! Rhoddodd ei law wrth ddadgyffesiad a osodasant o'i flaen ef, yn mha un y proffesodd ymwrthod â chyfeiliornadau Luther, &c. Ond ar ol y weithred hon, ni chafodd na heddwch tufewnol gan ei gydwybod, na chynnorthwy allanol gan ei elynion: canys er fod y Frenines yn llawen am ei ddadgyffesiad, etto hi a benderfynodd ei roddi i farwolaeth.

O'r carchar fe'i dygwyd i Eglwys St. Mary i glywed pregeth ar ei farwolaeth, yr hon a draddodwyd gan y Dr. Cole drwy orchymyn y Frenines. Tra yr ydoedd efe yn pregethu, gosodwyd Cranmer ar sefyllfan a barotoisid iddo gyferbyn a'r pulpud, a'r olwg arno yn dosturus: gwr a fuasai mewn cymmaint anrhydedd, yn awr wedi ei wisgo mewn dirmyg, ac wedi ei gondemnio i'r fflamau. Yn ei bregeth, Cole a ddangosodd am ba beth y condemniasid y Dr. Cranmer: annogodd ef i gymmeryd ei farwolaeth yn wrol, ac a lawenychodd yn ei ddychweliad at Babyddiaeth. Eithr byr oedd y llawenydd hwn; canys ar ddiwedd y bregeth Cranmer a ddymunodd ar y bobl weddïo drosto ar i Dduw faddeu ei bechod, yn enwedig ei ddadgyffesiad: "Canys mi a'i gwneuthum (eb efe) yn erbyn fy nghydwybod a'r gwirionedd; ac yn gymmaint ag i'm llaw droseddu gan ysgrifenu yn groes i'm calon, hi a gaiff ei chospi yn gyntaf." Erbyn hyn yr oedd y dyrfa oll mewn syndod, a'r Doctoriaid yn brochi ac yn croch-floeddio i'w erbyn; a Cole yntau a floeddiodd o'r pulpud, "Cauwch safn yr Heretic, a chymmerwch ef ymaith."

Wedi eu dyfod i'r dienyddle, syrthiodd y merthyr ar ei liniau, ac a weddïodd; yna y gadwyn a rwymwyd am y merthyr, ac yn fuan rhoed y gorchymyn, ac ennynwyd y tân. Yn y cyfwng a'r bwlch tra dwys hwn, gwelwyd golwg a barodd syndod mawr. Pan ddechreuodd y coed gynneu, a'r tân losgi yn agos ato, fe estynodd allan ei law ddehau, ac a'i daliodd yn y fflam; do, fe'i daliodd yno mor ddiysgog (eithr unwaith y sychodd ei wyneb â hi) nes oedd i'w gweled gan bawb o'i amgylch wedi ei llosgi fel glöyn ulw-ddu, cyn i'r tân gyffwrdd â'i gorph. A chyfryw oedd ei ddioddefgarwch, fel y safodd yn y fflam a'r tân heb symud o ran ei gorph, nac ysgog nemawr mwy na'r post yr hwn yr oedd yn rhwym wrtho. Yr oedd ei lygaid yn syllu tu a'r nef; a mynych y dywedai, "Y llaw hon a droseddodd; O! y llaw annheilwng hon:" ac hefyd mynych y llefai, "Arglwydd Iesu, derbyn fy yspryd," hyd oni phallodd ei leferydd: ac felly yn angerdd y tân rhoddodd i fynu yr yspryd.

ORIAU YSGRYTHYROL.

MARC.

PEN. i. 6.—Ac yn bwytta locustiaid a mel gwyllt.

"Gwelais yr anifeiliaid hyn yn fath gymmylau lliosog (medd Belzoni) fel y buasai cymmaint arall o honynt yn yr un cylch o le yn attal pelydrau yr haul, ac yn achosi tywyllwch dudew. Byddant yn disgyn ar feusydd o ŷd, neu ffrwythau ereill, ac mewn ychydig fynydau yn difa yr holl gynnyrch. Bydd y trigolion yn gwneuthur swn mawr i geisio eu dychrynu hwynt ymaith, ond yn ofer; ac mewn ffordd o ddïal arnynt, byddant yn eu dal, ac yn eu bwytta, a chyfrifant hwynt, wedi eu ffrïo, yn ddanteith-fwyd rhagorol. Y maent yn debyg o ran eu cyrph i'r ceiliog rhedyn, oddeutu dwy fodfedd o hŷd, ac yn gyffredin o liw melyn neu euraidd, eithr y mae rhai o honynt yn gochion,

a rhai yn wyrddion."—*Belzoni's Travels.*

PEN. v. 38.—Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth y synagog, ac a ganfu y cynnwrf, a'r rhai oedd yn wylo ac yn ochain llawer.

Y mae yn arferiad y'ngwledydd y Dwyrain i dyrfa o bobl ddyfod i'r fan lle y byddo rhyw un newydd farw, i alaru ar ei ol, a chyfrifant hyn yn anrhydedd mawr. Dywedir fod nifer y bobl a ymgynnullant i'r fan lle bo cyrph meirw yn anghredadwy. Rhed pawb yno, tlawd a chyfoethog; a'r rhai cyntaf yn enwedig a wnant swn mawr, gan wylo ac ocheneidio.

PEN. vi. 56.—Hwy a osodent y cleifion yn yr heolydd.

Dywed *Maximus Tyrius* fod y gelfyddyd feddyginiaethol wedi cael ei tharddiad o'r arferiad o osod pobl gleifion wrth ochrau y ffyrdd y byddid yn eu tramwyo amlaf, fel y gallai y fforddolion eu holi ynghylch natur eu hafiechyd, a thrwy hyny fynegu iddynt beth a fu yn fwyaf llesol iddynt hwy yn y cyfryw amgylchiad.

PEN. ix. 41.—Canys pwy bynnag a roddo i chwi gwppanaid o ddwfr yn fy enw i, am eich bod yn perthyn i Grist, yn wir meddaf i chwi, Ni chyll efe ei obrwy.

Mae meddwl yr adnod yn amlwg i bob darllenydd, na bydd y gwasanaeth lleiaf a wneir i ddisgybl o gariad at ei feistr yn myned yn ddiobrwy. Ond yr ydym ni yn y gwledydd gogleddol hyn yn barod i dybied mai peth bychan iawn yw rhoddi cwppanaid o ddwfr, ond nid ymddengys felly i drigolion y Dwyrain. Y mae llawer o foneddigion y Dwyrain wedi myned i gost fawr i godi tai i roddi dwfr i ymdeithwyr. Cyfrifa y Tyrciaid adeiladu y tai hyn yn beth tra chlodfawr, ac nid ânt byth ymaith ar ol yfed heb fendithio y gwr a'u hadeiladasai hwynt.—*Harmer.*

PEN. xiii. 35.—Ai ar ganiad y ceiliog.

Byddai yr hynafiaid yn arferol o rannu y nos i wahanol wyliadwriaethau; yr olaf o ba rai a alwent, "*caniad y ceiliog;*" am hyny cadwent geiliog yn eu tyrau i roddi rhybydd o godiad y wawr: o herwydd hyny cyssegrid yr aderyn hwn i'r haul.

PEN. xv. 26.—Ysgrifen ei achos.

Yr oedd yn arferiad y'mhlith y Rhufeiniaid i ysgrifenu y trosedd am ba un y traddodid y troseddwr i farwolaeth, a'i ddwyn o'i flaen i'r dienyddle. Fel hyn y gwnaed i Attalus y merthyr, yr hwn a arweiniwyd o amgylch y chwareufa, â'r geiriau canlynol wedi eu hysgrifenu ar dafleu, ac yn cael eu dwyn o'i flaen, "*Hwn yw Attalus y Cristion.*" Yr ydoedd yr un arferiad pan groeshoelid un. Dywed Diodorus am gaeth-was a gladdwyd at y groes âg ysgrifen o'i flaen yn mynegi achos ei farwolaeth.

PEN. xvi. 1.—A brynasant bêr-aroglau, i ddyfod i'w eneinio ef.

Yr oedd hyn yn arferiad ym mhlith yr Iuddewon; ac yr ydym yn darllen yn fynych am *bêr-aroglau y meirw.* Yr ydoedd yn un o'r pethau arferedig yn Israel i'w wneuthur i'w meirw. Y mae *Maimonides* yn sylwi, eu bod yn eu henneinio â gwahanol fathau o bêr-aroglau.

SIGMA.

TAITH AC ANTUR DEWI AB LLYR.

YN y flwyddyn 1647, ar brydnawngwaith tawel yn niwedd mis Hydref, pan oedd yr haul â'i liw rhuddgoch ar fyned o olwg trigolion Cymru islaw y terfyngylch, a'r adar mewn cydgor mwyn nefolaidd yn melys-byngcio rhwng cangau'r coed a'u dail amryliw, gwelid gwr ieuangc yn dyfod i fynu yn araf ar ei farch lluddedig, ac awen ei ffrwyn wedi ei thaflu yn ddiofal ar ei war, tua Chaer — yn un o Siroedd uchaf y Deheudir, Llywydd yr hon oedd Syr Gronwy Hael. Ymddangos-

iad y gwr ieuangc hwn oedd hardd a gwronaidd; ei wyneb oedd lân-deg yr olwg, a'i wallt yn crogi yn gydynau modrwyog o amgylch ei arleisiau; a'i holl gorph oedd lathraidd, syth, a nerthol, a'i wisg yn un berthynol i rai uchel-radd. Yr oedd wedi ei arfogi â dau lawddryll, y rhai a orphwysent yn eu gwain y tu blaen i'r cyfrwy, a chleddyf yn grogedig wrth ei ystlys chwith. Ar ei ddynesiad at borth y Gaer, cyfarchwyd ef gan un o'r gwylwyr, a gofynwyd ei enw a'i neges. Yn lle ateb, yr ymdeithydd a estynodd iddo lythyr, a deisyfodd arno ei anfon i Syr Gronwy Hael. Y gwyliwr, ar ol gwneuthur ei ymostyngiad milwraidd, a draddododd y llythyr i'w drosglwyddo. Ym mhen ychydig amser, daeth Syr Gronwy at y porth wedi ei wisgo fel milwr; a phan ganfu efe y gwr ieuangc, brysiodd tu ag ato, ac a'i cofleidiodd yn y modd caredicaf, gan ddywedyd, "Dewi ab Llyr, mab fy unig frawd, Llyr ab Hael ab Einion ab Ririd ab Coel! y mae i ti gan croesaw, fy mab! mae 'r gwaed yn peri i'm hen galon grychneidio o lawenydd wrth ganfod y fath gangen lathraidd a chadarn yn tyfu oddiar foncyff mor odidog! Duw a roddo ras i ti i gynnyddu a chryfhâu mewn daioni a gwir dduwioldeb yn gyfatebol i'th dyfiant mewn teg gorpholaeth!" Ar ol gofyn iddo am fil o bethau, ac heb roddi amser iddo ateb un o honynt, efe a'i harweiniodd ef trwy y porth, yr hwn nis gellid myned trwyddo ond trwy genad, neu trwy allu gorchfygol y gelyn. Y Gaer hon a adeiladesid ar fryn go uchel, yr hwn oedd o'r gwaelod yn agos o amgylch ogylch yn dra syth, oddieithr mewn un rhan o hono ag oedd yn edrych tu a'r gogledd; y tu hwn oedd yn wastad am oddeutu hanner milltir; oddi yno cyfodai bryn arall uwch na'r hwn y safai 'r Gaer arno. Y Gaer ei hun a orchuddiai ddarn lled helaeth o dir, ac wedi ei hadeiladu yn y modd cadarnaf i wrthsefyll yn ddisigl ymgyrch gwrthwynebwyr y preswylwyr. Amryw fagnelau a osodasid yn eu rhwyllau priodol ar y muriau, a'r gwylwyr, bob yn ddau, a rodient yn arfog yma ac acw yn eu lleoedd gosodedig, fel nad oedd yn alluadwy i elynion ddyfod ar warthaf y Gaer yn ddiarwybod. Creigiau serth a chlogwynog, a bryniau tywyll ac anwastad a amgylchynai 'r Gaer yn agos o bob ochr, oddi eithr y tu dehau; yno yr oedd morfa helaeth, ond anffrwythlon, yn ymdaenu am amryw filltiroedd, yr hwn oedd yn rhoddi mwy o hyfrydwch i'r ymdeithydd wrth ganfod yr olygfa o hono, nag oedd o les yn deilliaw oddi wrtho i'r trigolion. Yr oedd Syr Gronwy wedi parotôi cynnaliaeth am gryn amser, ynghyd â milwyr ac arfau tu ag at amddiffyn y lle y'ngwyneb y gelyn, a thu ag at ddangos ei ufudd-dod i'w frenin. Yr oedd y rhagrithiol a'r creulon adyn hwnw Cromwel wedi cael yr oruchafiaeth ar fyddinoedd y Brenin Charles I. a'r Brenin ei hun, trwy fradychiad cywilyddus y fyddin Ysgotaidd, wedi ei daflu dan ei awdurdod, ac ar ol hyny ei wneuthur yn garcharor y'nghastell Carisbrook yn Ynys Wight. Llawer o gythrwfl y pryd hwn a godasai trwy 'r wlad: rhai yn ochri gyd â'r Puritaniaid, ac ereill yn sefyll yn galonog ac yn ddiymollwng o du eu Brenin aflwyddiannus, fel ag y tywalltwyd llawer iawn o waed trwy 'r deyrnas yn y terfysg a'r gwrthryfel a ddigwyddasant o gylch yr amser hwn. Disgwyliasai Syr Gronwy bob diwrnod am gynnorthwy nerthol i'r milwyr oedd ganddo ei hun yn cadw amddiffynfa oddiwrth amryw wroniaid dewrwych yn y Deheudir, y rhai oeddynt wedi addaw ei gyfnerthu pa bryd bynag yr ymosodai gwyr Cromwel arno. Clywsai,

ychydig amser yn ol, fod y trawsfeddiannwr wedi anfon llawer o wyr meirch, a nifer helaeth o wyr traed, tu a'r parth hyny o Gymru, yr hwn oedd tan ei ofal ei hun, i'r diben i ddarostwng a chospi'r gwrthwynebwyr. O gylch yr amser hwn yr ymddangosodd Dewi ab Llyr o flaen Caer, i ymweled â'i ewythr, ac i roddi help iddo yn yr ymosodiad oedd yn debyg o gymmeryd lle yn fuan. Dewi ab Llyr oedd fab ieuangc o gylch pump-ar-hugain oed, yn chwe troedfedd o uchder, ac o gadernid cyfatebol i'w faintioli. Bu mewn amryw frwydrau yn ymladd yn wrol dan faner ei frenin, yn enwedig y frwydr ddiweddaf, sef brwydr Naseby, yr hon a drodd allan mor aflwyddiannus i'r Brenin Charles. Trigai ei dad yn un o'r dyffrynoedd teccaf a mwyaf ffrwythlon yn holl ardaloedd Deheudir Cymru. Y tu cefn i'r neuadd yr oedd coedwig hen a godidog o ffawydd a derw tewfrig i'w hamddiffyn rhag oerfelawg wynt y gogledd: o'r tu blaen rhedai afon lydan, loywddu a dolenog, yn lleibio'r coulenau, ac yn ymsymud mor arafaidd, fel nas gellid dywedyd yn hawdd pa ffordd y treiglai'r dyfroedd: yr olygfa o'r llanerch o flaen y tŷ ydoedd hyfryd a dymunol. Y meusydd tonog, llawn o ffrwythlondeb, yr afon hardd-deg a soniais am dani eisoes, palasau'r boneddigion yn y gymmydogaeth, a'r bryniau duon yn y terfyn-gylch, oeddynt yn gwneud i fynu ddarlunfa nas gwelid yn wir ond anfynych ei gyffelyb. O'r lle hwn y daeth Dewi i gyfarch gwell i Syr Gronwy Hael.

Ar ol i Dewi ab Llyr gael ei ddwyn i mewn i'r lle y preswyliai y Llywydd, a'i gyflwyno i'w Bendefiges, ac i Rhonwen, merch Rhodri Ysgafn-droed, un o Arglwyddi Gwynedd, ac i'r milwyr penaf, diwallwyd ei angenrheidiau â phob danteithion. Yna aeth yr ymddiddan yn gyffredin, ac ymdrechai pawb i wneuthur eu hunain yn gymmeradwy i'w gwrandawyr. Rhoddodd Dewi ddarluniad bywiog a chywir o'r brwydrau y bu efe ynddynt. Yr oedd pawb yn effro ac yn ddistaw yn gwrando ar yr hanes; ond nid oedd neb yn fwy astud na Rhonwen: pa un ai o herwydd bywiogder y desgrifiad, hyawdledd yr ymadrodd, a natur gyffrous y testyn, ai am fod rhyw achos arall yn tynu yn fwy neillduol ei sylw y pryd hyny, nis penderfynaf: pa fodd bynag, dangosodd Bleddyn ab Iorwerth, un o'r Pen-capteniaid, anesmwythdra nid bychan y tro hwnw, ac edrychodd â chilolwg digllon a chenfigenus ar Dewi ab Llyr. Yr oedd Bleddyn er's amryw ddyddiau yn ol wedi ymdrechu cael clust-ymwrandawiad ganddi; ond nis tyciai yr un o'i ymdrechiadau: canys ni fynai hi ar gyfrif yn y byd roddi ystyriaeth hynaws i'w erfyniad: a pha bryd bynag y gwelai efe hi yn dangos carueidd-dra tu ag at neb arall, efe a ái yn agos o'i bwyll. Ar ol i Dewi roddi terfyn ar ei hanes o'r brwydrau y bu efe ynddynt, ac o'r helyntion a ddigwyddasai i'r Brenin cyn ei garchariad, ac ar ol i bawb ni pherthynent i'r teulu fyned i'w hystafelloedd, cyfododd Syr Gronwy Hael i fynu, a dywedodd, "Yn gymmaint a bod fy nghaplan yn absennol heno, nid ydwyf yn dewis i neb o honom fyned i'n gorphwysfa cyn talu diolch yn gyhoeddus mewn gweddi deuluaidd, yn ol ein harfer, i Gynnaliwr ein bywyd, a Rhoddwr pob daioni, am ein cadw oll yn ddiberygl hyd yn hyn. Amser llawn o ddigwyddiadau annisgwyliadwy yw amser rhyfel: saeth ddiwyro ac anweledig a all dori'r "llinyn arian," a bod yn achlysur i'r enaid anfarwol gael ei drosglwyddo yn ddisymwth i fyd yr ysprydoedd; am hyny ffolineb o'r

fath waethaf yw i neb sydd mewn meddiant o'i synhwyrau anturio gadael i un diwrnod fyned heibio heb ymdrechu gwneuthur ei heddwch â'r Arglwydd, yr hwn sydd gadarn mewn rhyfel, yr hwn a all ddinystrio enaid a chorph yn ddiymwared. Fel y dywedais eisoes, am fod Morfran ab Madog yn absennol, mi a gymmeraf ei le ef am y tro hwn, a bydded i ni oll weddïo mewn yspryd ac mewn gwirionedd." Yna cymmerodd lyfr yn ei law, a darllenodd yn ostyngedig ac ar ei liniau, weddi hynod o briodol i'r pwrpas, a gyfansoddasid gan ei gaplan. Ar ol hyn aeth pawb i orphwys, ond Bleddyn: aeth ef ei hun i'w wely, ond nid i fywiocâu ei gorph lluddedig. Nis gallai roddi hûn i'w amrantau; troi a threiglo y bu am oriau hir-feithion: ei waed oedd yn carlamu ar hyd ei wythenau fel un mewn twymyn danllyd, ei dalcen oedd yn curo 'n drwm fel melin pandy, a'i galon yn berwi o'i fewn fel dwfr mewn gwynias-bair. Cynddeiriogrwydd a ymaflasai ynddo; a phenderfynodd, trwy ryw ffordd neu gilydd, i gael ymddial llawn ar ei wrthwynebwr; ond nis cafodd efe amser segur yn hir i astud-fyfyrio ar y diystyrwch a dderbyniodd; canys y dydd nesaf, ar doriad y wawr, clywyd uchelfain ac hirllaes nâd udgorn yn swnio y tu allan i'r Gaer. Brysiodd pob un yn arfog i'w le priodol arni, ac edrychasant pa beth a ddigwyddasai. Canfyddwyd mai cenad oedd oddiwrth fyddin Cromwel yn gorchymyn i'r Llywydd roddi i fynu ei awdurdod. Y Llywydd a anfonodd ei genad ei hun i'w ateb, gan ddywedyd, "Nad ymddarostyngai efe i wneuthur y cyfryw beth tra 'r oedd ganddo filwyr ac arfau i'w amddiffyn; a byddai yn gywilydd a gwaradwydd iddo roddi i fynu y Gaer i drawsfeddiannydd uchelfrydig, yr hwn tan fantell o grefydd a brysurasai i dywallt gwaed y dieuog a garcharasai ei Frenin trwy anghyfiawnder, ac a amcanai trwy ei gyfrwys ddichellion osod ei hun yn llywodraethwr ar y wlad: ond yn y gwrthwyneb, yr oedd yn gobeithio y byddai yn ei allu yn fuan i gospi, mewn modd haeddiannol, bob un o fewn ei gyrhaedd o ganlynwyr y fath adyn dirmygedig."

Nid hir y bu, wedi i'r gennad drachefn beri i'r bryniau ddiasbedain gan lais ei udgorn croch, a throi ymaith dan garlamu, nes i dyrfa o wyr meirch ymddangos yn y gwastadedd, a'u baneru 'n chwifiaw yn y gwynt, a dynesu ar frys tu a'r Gaer. Yr oedd pob swyddog a milwr yn ei le o'i mewn, yn barod i roddi derbyniad calonog i'r gelynion, a rhoddi profion anwadadwy iddynt nad oedd gwroldeb a medrusrwydd yn bethau dieithr ym mysg y Cymry: ond ni anturiodd y gwyr ceffylau o fewn ergyd i'r Gaer; eithr amgylchynasant hi o hirbell, i weled pa le y gellid rhuthro arni yn fwyaf manteisiol, ac i ddisgwyl y gwyr traed i'w cynnorthwyo. Y rhai hyn a ddaethant ymhen rhai oriau ar eu hol, ynghyd â'u peirianau rhyfel ag oeddynt angenrheidiol i'r perwyl. Adeiladasant wrthgloddiau mawrion i'w hamddiffyn eu hunain yn y lleoedd mwyaf tebygol i ateb eu dibenion, sef y tu hwnw a soniais eisoes oedd yn edrych tu a'r gogledd, a meddyliasant ddwyn y Gaer ar unwaith trwy ruthr disymwth: ond blin y bu yr ymdrech o bob tu; weithiau gallesid meddwl fod y Gaer wedi ei chymmeryd, er cymmaint oedd y gwrthwynebiad a gawsai 'r gelynion; bryd arall, ymddangosai trigolion y Gaer yn fuddugoliaethus: yn awr nid oedd na thrwst na thwrf i'w glywed o un ochr; tebyg oedd i'r distawrwydd arswydus sydd yn gyffredinol yn treiddio trwy 'r lle, uwch ben yr hwn, ar brydnawnddydd tawel haf, y croga cwmwl

pygddu, llawn o fellt a tharanau, ag sydd yn barod i wau a dadseinio o amgylch y trigolion dychrynedig: eilwaith, nid oedd dim i'w weled ond colofnau mwg a fflamau tân, na dim i'w glywed ond rhuad erchyll y peiriaunau angeuol, ac ambell i grochlef alarus ym mhlith yr archolledig. Syr Gronwy a welid ym mhob cwr yn calonogi ei filwyr i ymladd tros eu gwlad, a'u cenedl, eu rhieni, eu gwragedd, a'u plant. Ei siampl oedd yn peri i'r dewr fod yn ddewrach, yn rhoddi megys min newydd i'w gleddyf, ac yn cynhyrfu ereill i danio ar eu gelynion yn fwy diysgog a diarswyd. Collodd amryw eu bywydau o'r ddwy ochr yn yr ymgyrch hwn: pa fodd bynag, y gwarchaëedigion a amddiffynasant eu hunain yn llwyddiannus. Nid oedd neb yn fwy deheuol a gwronaidd na Dewi ab Llyr. Ei galondid a'i fedrusrwydd oeddynt destyn moliant pawb o fewn i'r Gaer, oddieithr Bleddyn: yr oedd efe ar bob cyfleusdra yn ymdrechu tan law i'w ddwyn i waradwydd. Yn ei wyneb nid oedd neb yn dangos mwy o gyfeillgarwch tu ag ato na Bleddyn. Dywedai wrtho, y byddai yn barod ar bob achlysur i'w gynnorthwyo: dymunai arno ddyfod ato ef pa bryd bynag y byddai angen arno am arian, neu un peth arall; canys ni byddai dim a roddai fwy o bleser iddo na'i fod ar un amser yn gallu bod yn gynnorthwy wrth raid i'w hoff gyfeillion. Gwenieithiai iddo, ac ymddangosai yn siriol pa bryd bynag y cyfarfyddent. Byddai ar ei ddisgwylfa bob amser i'w dynu i'w rwyd, trwy ymddangos yn arwynebol ei fod yn ei hoffi yn fawr, pan, ar yr un pryd, yr oedd y gwenwyn o gasineb a chynddaredd yn berwi ac yn ymlidio yn ei galon. Pan ganfu efe nad oedd efe yn tycio dim trwy ei ragrith, eithr yn hytrach fod Dewi yn ei ddrwg-dybio—ac am ei fod ef yn fynych yn gweled yr hwn a gasâi ei enaid yn mwynhau cymdeithas Rhonwen, a'i fod ef ei hun wedi colli ei ffafr hi yn llwyr, yr oedd yn dymuno yn ei galon eiddigeddus i gael cyfleusdra i ymgynhenu âg ef. Un diwrnod, pan oedd Dewi a Rhonwen yn rhodio yn y cyntedd o fewn i'r Gaer, digwyddodd i Bleddyn ddyfod i'w cyfarfod hwynt: llygadrythodd arnynt yn sarug ei wedd; aeth heibio iddynt yn ffroenuchel, gan fwngial rhywbeth rhwng ei ddannedd, a tharo ei law ar garn ei gleddyf. Ni chymmerodd Dewi arno sylwi ar ei ymddygiad, rhag ofn iddo gyffroi a dychrynu yr hon a rodiai wrth ei ochr; ond cyn gynted ag yr ymadawodd â hi, aeth yn union-gyrchol i chwilio am Bleddyn, er mwyn gwybod pa beth oedd ei fwriad; a phan y cyfarfu âg ef, gofynodd iddo, beth oedd ei feddwl wrth ymddwyn fel y gwnaeth? Bleddyn, yn waedwyllt a llidiog, ac wedi llwyddo yn ei amcan i ddechreu ymrafael â Dewi, gan edrych arno fel y fagddu, a atebodd, "Nas ymostyngai efe i roddi cyfrif o'i ymddygiad i grwydryn o'i fath ef—ei fod ef islaw ei ddiystyrwch; ond," eb efe, gan droi at Dewi â'i lygaid yn melltenu, a'i ffroenau yn lledu, "os oes eisieu ateb i'ch gofyniad, *hwn* a gaiff ei roddi," gan ysgipio ar yr un pryd ei gleddyf o'i wain, a gwneuthur awgrym i drywanu ei elyn drwy ei galon; ond neidiodd Dewi ab Llyr yn ei ol lathen neu ddwy, dadweiniodd ei gleddyf ei hun, a safodd ar ei amddiffynfa. Ac oni buasai ei fod yn wisgi, ac yn gleddyfwr rhagorol, canasai yn iach i Rhonwen, a phob gwrthddrych daearol arall y diwrnod hwnw; canys rhuthrodd Bleddyn arno yn ffyrnigwyllt a disymwth, fel dywalgi, gan geisio ei orchfygu, cyn iddo gael amser i ddiogelu ei hun; ond mewn mynydyn trodd heibio ei ergyd, a chadwodd ei lygad ar bob ymgai

ac ysgogiad o eiddo ei wrthwynebwr, yr hwn erbyn hyn oedd wedi gweithio ei hun i fynu i fath o dwymyn angerddol, gan wthio â'i gleddyf â'i holl egni yn anwyliadwrus, yn fwy â'i fryd ar roddi terfyn ar einioes Dewi, nag i amddiffyn ei gorph ei hun. Pan ganfu Dewi ef yn dechreu gwanhau, ac yn taro yn anfedrus, gwasgodd arno â'i holl nerth, a chlwyfodd ef yn ei fraich ddehau, fel y syrthiodd ei gleddyf dan seinio wrth ei draed. Ebe Dewi, gan, ar yr un amser, godi y cleddyf i'w law, a'i estyn tu ag at Bleddyn, "Rhag ofn i chwi ddywedyd na chawsoch chwareu teg, cymmerwch ef drachefn, a safwch eich tir." "Na, yr ydwyf yn eich gallu; tynwch ddiwedd arnaf yn ol eich dymuniad: ni chaiff neb ddywedyd i mi gymmeryd mantais o'r fath gynnyg." "Eich haeddiant yw cael eich trywanu i farwolaeth am eich hymddygiad dirmygedig ac anwrol; cymmerwch eich bywyd, a chofiwch i ymddwyn yn llai bradwrus, ac yn fwy boneddigaidd rhagllaw." Dywedodd Dewi hyn, a thaflodd yn ddiystyrllyd gleddyf ei elyn tu ag ato: a chyn iddynt droi ymaith, wele Syr Gronwy Hael yn brysio tu ag atynt. Edrychodd arnynt yn ddigllon, a gorchymynodd arnynt yn awdurdodol roddi gwybod iddo, pa beth achosodd y cyfarfod gelyniaethol, a dywedodd, "A ydyw hwn yn amser i rai o fewn i'r un Gaer, a than yr un Llywydd, dywallt gwaed y naill y llall, tra y mae ganddynt elyn cyffredin yn gwarchae arnynt, ac yn dingwyl pob cyfleustra i dori trwy bob gwrthwyneb, a meddiannu y Gaer trwy ruthr? Pa lawenydd a barai eich anghydfod annamserol i'r gelynion oddi allan, pe clywent fod rhai o'r milwyr penaf yn ymrafaelio yn eu plith eu hunain! Mae yr ymddygiad presenol yn warthus i'r radd eithaf." Yna, gan wynebu Dewi ab Llyr, erchodd iddo roddi hanes cywir a diduedd o'r ymryson.

(I'w barhâu.)

"UNDEB CYMRU A LLOEGR."

Traethawd ar "UNDEB CYMRU A LLOEGR, A'R LLES A DDILYNODD," *Testyn Eisteddfod Tegeingl, yr hon a gynnaliwyd yn Nhreffynnon, Awst 10, 1829, dan Nawdd Boneddigion ac Offeiriaid Gwynedd.**

"Er colli ein lle a'n tref,
"Cadwn ein hiaith cyd a ni."

NID oes, yn holl ystod hanesyddiaeth Cymru, yr un ysbaid mwy nodedig na hwnw lle yr adroddir y dull a'r pryd y darostyngwyd ein gwlad a'n cenedl, ac y'n dygwyd dan iau a llywodraeth ein gorchfygwyr y Saeson.

Pa fanteision bynag a ddeilliodd oddiwrth ein hundeb (a'r manteision ydynt luosawg mae yn ddiammeu) etto pwy all feio ar y Cymro gwladgarawl, a dafio ei olwg yn ol, gyd âg eiddigedd, ar y dwthwn y diffoddwyd llusern ei ymffrost; a phan nas gellid mwyach gyfrif ei genedl ym mysg cenedloedd annymddibynol y byd? Pwy all feio arno os cynhyrfir ei deimladau pan y darlleno am y gwroldeb annhlygadwy, gyd â'r hwn y darfu i'r hynafiaid gynnal i fynu yr ymdrech faith ac anghyfartal er amddiffyn eu rhyddid cynhenid.

Er ein bod ni, erbyn hyn, drwy hir brofiad, wedi dyfod i ganfod y manteision a ddeilliasant o roddi terfyn ar yr ymrysonau gelynol hyn; etto ammhossibl fuasai i'n hynafiaid, heb yspryd prophwydoliaeth, allu rhagweled y byddai i ddim ond aflwydd, gwarth, a blinder annhraethadwy, ddilyn eu hymostyngiad. Ac yn wir, pan alwom i gof gyda pha yspryd trachwantus, a dibaid greulondeb, yr oedd breninoedd Lloegr yn dwyn ym mlaen y rhyfel yn erbyn y Cymry; nid oes le i ryfeddu cymmaint o herwydd y cyndynrwydd a'r dewrder a ddangosodd ein hen deidiau wrth amddiffyn eu hannymddibyniaeth. Ac er bod weithian gyhyd ysbaid o amser er pan y darostyngwyd cynfrodorion Brydain, esgusoder ni os na fedrwn, ambell dro, wrth goffa gwrolder gwladgarol ein cydwaedolion, lai na dangos arwyddion mynwes gynhyrfiol, a thywallt deigryn cydymdeimlad!

Ond nid y gwroldeb, gyd â'r hwn yr amddiffynodd y Cymry eu rhyddid a'u hiawnderau, yw yr unig ystyriaeth ag sydd yn ein denu i edrych yn ol, ac i dafu golwg mor bryderus ar y pryd y darostyngwyd hwynt.

Pe buasai enwogrwydd ein cenedl yn

---

* Barnwyd mai y Traethawd hwn a ddylyngai y Gwobr.

ymddibynu yn unig ar ei champwri milwraidd, ni fuasai ei chwymp yn destyn o gymmaint pwys; ond yr oedd dewrder y Cymry wedi ei gydblethu â rhinweddau ereill mor glodwiw fel y mae yn anhawdd peidio gresynu wrth feddwl am eu mawr adfyd, a'r blinderau, a fu yn olynol i'w hafionyddu. Yr oedd eu moesau dysyml a diaddurn, eu croesawgar haelioni, eu hoffder a'u medrusrwydd yn ngherdd dafod a thant, yn brofion anwadadwy o hynawsedd cyffredinol eu tueddiadau. Hyn, ynghyd â'u gwladgarwch a'u diniweidrwydd cynhenid, ym mysg bryniau bro eu genedigaeth, a ddylasai fod iddynt fel tŵr a tharian rhag eiddigedd ac ymgyrch pob estron elyn.

Ond mae lle i gredu, a seiliau cedyrn i gasglu, mai iddynt eu hunain, i raddau mawr, mae i'r Cymry briodoli yr achos o'u goresgyniad, ac nid yn hollol i drachwant a chreulonder eu gelynion. Mewn amseroedd pan na fyddai gelyn allanol yn cynnyg aflonyddu arnynt, a phan nad allent ganfod perygl yn eu bygwth o barth yn y byd; yn eu diofalwch aent i ymgynhenu yn eu plith eu hunain; eu tywysogion a feithrinent gynfigenau maleisus y naill tu ag at y llall; ffurfient ymbleidiau yn ol tuedd a rhifedi eu gwahanol dylwythau, ac o wir rodres a mympwy ymgynnullai y rhai hyny i faes y gwaed, a llofruddient eu gilydd wrth y miloedd, a thrwy hyny gwanychent eu hunain; ac o ganlyniad, hwy a wnaent y genedl yn fwy analluog i wrthsefyll gelynion estronol pan y deuent, gan agor y drws megys i orthrymwyr ac i alltudion gwancus, y rhai, yn awyddus, a ddefnyddient y fath gyfleusderau i'w mantais eu hunain.

Yr anghydfod cartrefol hwn a fu yn fwy o anffawd i'r Cymry na holl luaws byddinoedd eu goresgynwyr. Trwy y duedd niweidiol hon i ymrannu ac ymrafaelio yn eu plith eu hunain y lleihâwyd eu grym a'u rhifedi, yr esgeulusasant amaethiad eu tir, y gollyngasant eu gwlad i droi yn anial, yr agorasant y drws i dlodi ymddylifo am eu penau, ac yr anghofiasant, i raddau mawr, bob dysg, a chelfyddyd fuddiol a gwareiddiol.

Ond i ba beth y galarwn am yr hyn ni ellir ei wellhâu? I ba beth y gofidiwn o herwydd amgylchiad a droes allan yn fuddiol i ni? I ba beth y grwgnachwn am orthrech a sefydlodd ein lles, ac am ymrafaelion a gadarnhasant i ni wastadol dangnefedd?

Dygodd rhagluniaeth ddoeth a thirion i ni gadernid o'n gwanychdod, ac iawn drefn llywodraeth o eigion terfysgiadau!

Clymwyd ni â chenedl fawreddus mewn galluawgrwydd, glodadwy mewn celfyddydau, a hynawsaidd mewn moesau. Dygwyd ni dan deyrnwïalen Penadur o'n cyfathrach ein hunain, yn ngwythenau pa un y mae yn rhedeg lawn cymmaint o bur waed y Prydeiniaid ag sydd o'r eiddo ein cymmydogawl genedl y Saeson; yr hwn y mae ein lles a'n llwydd mor agos at ei galon ag ydyw yr eiddynt hwythau.

Er mwyn dangos yn eglurach y rhagorfreintiau a'r cysuron y mae y Cymry yn eu mwynhâu, yn y dyddiau hafaidd presennol, mewn cydmariaeth i'w hamgylchiadau adfydus, pan oeddynt mewn cymmaint o anhunedd yn ymdrechu am yr uchafiaeth, buddiol fyddai i ni yma daflu golwg ar helyntion ac ymrysonau ein hynafiaid.

Er bod Caerdroiau, er's llawer o oesoedd, wedi ei chladdu mewn lludw, a'i gogoniant a'i llywodraeth wedi myned yn ddiddym; er bod anrhydedd taleithiau yr Atheniaid, y Spartaniaid, y Thebaniaid, a llywodraethau Groegaidd ereill, yn gystal a'r Cymry, er ys talm wedi myned ar ddifancoll; etto nid bychan genym y difyrwch o ddarllen yr hanes, pa fodd y dechreuasant, y cynnyddasant, y blodeuasant, ac y gwywasant.

Crybwyllwyd eisoes am anffawd gwladwriaethol y Cymry, sef eu hanghydfod yn eu plith eu hunain, a'u hymrafaelion cartrefol. Y pla hwn, er ei fod mewn mesur mwy neu lai yn trallodi dynolryw o bob cenedl a gwlad yn oesoedd barbaraidd y byd; etto, fe allai, na chynnyddodd yn unlle i helaethach graddau nag ym Mrydain. Achlysur neillduol i hyny a ddigwyddodd yn amser Rhodri Mawr, yr hwn a ddechreuodd ei deyrnasiad yn y flwyddyn 843.

Yn flaenorol i'r dwthwn hwnw yr oedd rheolaeth Cymru oll yn nwylaw un Penadur. Ond Rhodri, yn gweled mor anhawdd oedd i Gymru wrthsefyll y cenhedloedd estronol oedd o bryd bwygilydd a'u hymgyrch i'w gormesu a'u gorthrechu, a dybiodd fod nerth yn gynnwysedig mewn rhifedi yn hytrach nag mewn undeb; ac oddiar y farn wyrgam hon efe a rannodd Cymru rhwng ei dri mab, Cadell, Anarawd, a Merfyn. I'r hynaf y rhoddes Ddeheubarth, i'r ail y rhoddes Wynedd, i'r trydydd Powys. Am y rhaniad anffodiog hwn y canodd y nodedig Fardd, Dafydd Nanmor, yn y flwyddyn 1450,

> Tri meib Rhodri mewn tremyn,—eu ail,
> Cadell, 'Narawd, Merfyn;
> Rhanodd ef yr hyn oedd y'n
> Rhoddiad holl Gymru rhy'ddyn.

Er bod dyben Rhodri wrth rannu y deyrnas yn dda a llesol, gan feddwl y byddai tri Thywysog yn ddoethach nag un i reoli, ac yn gryfach nag un i wrthwynebu; etto gwahanol iawn i hyny fu y canlyniadau. Yn lle cyd-ddyfeisio pa fodd i drefnu darpariadau amddiffynol o fewn eu cyffiniau, trwy gadarnhâu eu cestyll, a lliosogi a

dysgu eu milwyr i fod yn barod yn erbyn pob ymgyrch, eu dyfais hwy oedd, pa fodd i oruwch-gyrhaeddyd y naill y llall, ac i gyfyngu meddiannau eu gilydd.

Cynnen ac eiddigedd yn fuan a ddechreuodd yn eu plith, ac yn ebrwydd cynnyddodd y genfigen yn drachwant, a'r gynnen yn ymladd. Cyn pen hir wedi marw *Rhodri* ymgyrchodd ei fab Cadell o'r Deheubarth i ymosod ar berchenogaeth ei frawd *Merfyn* yn *Mhowys*, a chymmerodd feddiant o'r unrhyw. *Anarawd* yntau, rhwng yspryd ymddial ar drachwant *Cadell*, ac ofn iddo ymddwyn yn gyffelyb tu ag at ei diriogaeth yntau, a barotôdd fyddin i fyned i ymosod ar gyffiniau y Deheubarth, ac rhag na byddai ei fyddin yn ddigon mileinig a galluog i ddwyn ei amcan i ben, efe a annogodd y *Saeson* i ddyfod i'w gynnorthwyo. Hwythau, gan weled fod helyntion o'r fath yma yn debygol o droi allan yn fanteisiawl i'w hachos hwy eu hunain, a gydsyniasant âg *Anarawd* yn ebrwydd; a'u byddinoedd cyfunol a ymosodasant yn uniongyrchol ar diriogaeth *Cadell*, ac a anrheithiasant holl wlad *Aberteifi* ac *Ystrad Gwy*.

Esamplau o'r fath hyn, trwy ddigwydd yn aml, a fu yn achos i ddenu gelynion i'w plith, nes darfu iddynt o'r diwedd eu gorchfygu, eu hymlid allan o'u gwlad, â gosod terfyn* i'w tir!

Dyma y fath helynt anfrawdol a fu rhwng meibion Rhodri mawr; ac amledd o anghreifftiau ereill o'r cyffelyb anghydfod a gawn ym mhlith tywysogion diweddarach; megys y bu rhwng *Ieuaf* ac *Iago*, meibion *Idwal Foel*, tywysogion *Gwynedd*, a meibion *Hywel Dda*, tywysogion *Deheubarth*. Weithiau rhuthrai pobl y Gogledd ar feddiannau a byddinoedd pobl y Dehau, a gwnaent ddinystr a galanas anfad o'u gwyr a'u gwlad; dro arall cyrchai tywysogion y Dehau i randiroedd y Gogledd i dalu yn ol y pwyth mewn cyffelyb ddinystr a difrod. Er bod *Iago* ac *Ieuaf* yn frodyr o'r un lwynau ymrafaelient â'u gilydd gyda mwy o gynddaredd nag a welir un amser rhwng y gelynion mwyaf estronol.

Iago, wedi blino yn cyd-lywodraethu âg Ieuaf, a osododd ddwylaw gorthrechus arno, ac a'i bwriodd i garchar parhâus. Y gorthrymder hwn ar Ieuaf a gynhyrfodd yspryd Howel ei fab drachefn i gyflunio rhyfel yn erbyn ei ewythr Iago, ac fe lwyddodd i ryddhâu ei dad, ac i ddiorseddu ei ewythr hefyd; ac i'r dyben o sicrhâu ei hun ar yr orsedd, efe a ymaflodd yn ei ewythr Meurig, brawd hynaf ei dad, ac a dynodd ei ddau lygad, ac a'i taflodd i garchar.

Ynghanol tanbeidrwydd meddwl, ac ymrysonau teulnol fel hyn, rhwng tywysogion Cymru, nid digon ganddynt frwydro y naill â'r llall, ond i wneud eu hagwedd yn fwy annaturiol fyth, pan y tybiai rhyw blaid ei hun yn rhy wan, myned a wnai yn ebrwydd i geisio cymhorth estron genedl, sef y *Saeson* a'r *Daniaid*. Iago, wedi cael ei ddiorseddu, a wahoddodd *Edgar*, Brenin Lloegr, i ennill ei awdurdod yn ol. Hwn â'i fyddin a anrheithiodd y wlad. Dro arall *Custenyn Ddu* a gyflogodd fyddin o *Ddaniaid* i'w gynnorthwyo i ennill y goron; ond fe a laddwyd yn yr ymgyrch. Gormod fyddai son am ddegau ereill o'r cyfryw ymrysonau a fu rhwng tywysogion Gwalia.

Beth sydd yn fwy gresynol ac annaturiol na gweled meibion wedi eu magu ar yr un bronau, wedi eu meithrin dan yr un gronglwyd, ac wedi chwareu ymaith eu dyddiau bachgenaidd yn gysurus gyd â'u gilydd, drachefn yn myned mor elyniaethus a chyfarfod ar faes y gwaed, gan dynu cledd, a thrywanu y naill y llall yn y modd echryslonaf? Ond Och! mae hanesyddiaeth Cymru, dros lawer o ganrifoedd meithion, wedi ei britho âg esamplau o'r fath hyn. Mab yn diorseddu tad; tad yn diorseddu mab; brawd yn bradychu brawd; a chyfneseifiaid yn llunio bradwriaethau gwaedlyd yn erbyn eu gilydd. Dyma, yn wir, ydyw cynnwysiad y rhan fwyaf o ddalenau croniclau tywysogion Cymru.

Yn fyr, fel y sylwodd un areithiwr hyglod yn ddiweddar, "Tra byddai un llu yn gwneuthur bylchau Eryri fel *Thermopyla*, a Morfa Rhuddlan fel *Marathon*, byddai byddin arall, fel Ephraim, yn troi eu cefnau yn nydd y frwydr; tra byddai Arthur yn ymwroli, byddai Medrod yn bradychu; os gwnai Buddug arwain ei chiwdawd i'r ymgyrch, byddai Aregwedd Foeddig yn cymmysgu y gwenwyn." Fel hyn yr aberthwyd ein gwlad ar allor anghytundeb ein tywysogion.

Wrth feddwl am anffawd ac amrafaelion ein Rheolwyr mae yn anhawdd peidio gofidio o'u herwydd; ac wrth daflu golwg yn ol, ar y "dyddiau gynt, a blynyddoedd yr hen oesoedd," mae pob Cymro gwladgarol yn galaru.

"A dynoliaeth dan wylo,
"A gwedd wael yn gwaeddi O!"

(I'w barhau.)

ATEBIAD I LYTHYR PERERIN.

DARLLENAIS lythyr *Pererin*, yn Rhifyn Chwefror, tu dal. 74, fod "yn ofynol i bob graddau o ddyn-

* Hyn a wnaed yn amser *Offa*, *Brenin Mersia*, yr hwn adeiladodd glawdd ar draws ein gwlad, rhan o ba un sydd i'w weled hyd heddyw.

ion ymarfer â chynnildeb, a chwtogi eu traul afreidiol:" â'r hyn y cytunaf yn ddinacâd; ond ni chytunaf mewn un modd â'r rhesymau a ddwg efe i brofi, fod ymdaith ar draed yn llawer gwell nag ymdaith ar geffyl.

1. " Y mae yn fwy diogel." Dan amryw amgylchiadau y mae hyn, fe allai, yn wir. Ond bernwch, Syr, fod dyn yn Llundain, neu ryw dref fawr arall, lle mae cerbydau o bob math, yn marchogaeth ar geffyl llonydd, yn yr hwn y geill ymddiried (ei fai ei hun ydyw os defnyddia geffyl drwgnwydus) trwy yr heolydd lle mae 'r mwyaf tramwy: gofynaf, a all un dyn haeru fod y gwr traed yn fwy diogel yn yr amgylchiad hwn, pan y gorfydd arno groesi yr heolydd o un man i'r llall? Etto, os bydd un yn marchogaeth anifail gwyllt direswm, ac os rhed ymaith âg ef, nid yw yn gallu yn iawn ei reoli, ac y mae mewn perygl yn ddiau; ond, mewn pa faint llai perygl y mae yr hwn sydd ar draed, ar draws yr hwn y geill y march a'i farchog ddyfod yn ei rwysg?

2. " Y mae 'n fwy hyfryd." Da fyddai genyf pe gallwn ddywedyd yr un peth. Un o gant, feddyliwn, a gytunai â'r farn hon. Gadewch i mi gael ceffyl, ac nis cenfigenaf mewn un modd wrth yr hwn sy'n gorfod yn chwarian bendrwm deithio ar ei draed.——" Y mae 'n llai o ludded." Yn wir! Y mae un gwr yn cael ei gludo ar ei geffyl, a'r llall yn tuthio yn galed wrth ei ochr, ac etto ar ddiwedd y daith, y mae 'r olaf yn llai ei ludded!!——" Y mae 'n sicr llai o flinder meddwl." A ydyw yn bossibl i un fod mewn mwy o flinder meddwl wrth deithio ar geffyl nag ar draed? Nis gallaf ddirnad y rheswm o hyn. *Credat Judæus Apella.*——" Mae 'n cael mwy o hamdden i sylwi ar degwch y greadigaeth." Beth! a ydyw yr hwn sydd yn eistedd yn llonydd ar ei geffyl, ac yn gallu edrych oddeutu iddo yn ddirwystr yn cael llai o *hamdden* i sylwi ar degwch y greadigaeth, na'r gwr sy'n gorfod cerdded yn drafferthus, ac edrych tan ei draed rhag iddo dramgwyddo, neu syrthio i'r clawdd, wrth daflu ei olwg o'i amgylch ac i fynu. " *Veluti merulis intentus decidit auceps in puteam, foveamve?*" ——" A phan ddelo i ben ei daith, dyma ben ar ei ofal teithiol." Nis gwn lawer am deithio. Yr wyf yn meddwl nad yw 'r gofalon ond ychydig iawn yn llai pan fo un ar ei draed, na phan fyddo ar ei geffyl. Yr unig wahaniaeth yw, y dylai efe fyned i'r marchdy i weled fod ei geffyl yn cael ymborth ac ymgeledd cymmwys. Cyfaddefai pob dyn agos fod yr hyfrydwch a'r gwasanaeth a gawsai oddiwrth ei farch yn ddigon i wrthbwyso ei ofal ychwanegol.

3. " Y mae 'n rhatach." Gwir: ond pe gwnai pawb fel *Pererin*, pa beth a ddeuai o'r gwerthwyr gwair, porfa, ceirch, o'r gofaint a'r marchweision? &c. Syrthiai cannoedd o honynt i dlodi anocheladwy; ac onid gwell yw eu cadw hwynt yn eu sefyllfaoedd o ddiwydrwydd, na gorfod eu cynnal hwynt pan fyddont wedi myned ar y plwyfydd? Heblaw hyn, âi 'r tollbyrth i adfeiliad, a'r prif-ffyrdd yn dyllau dyfnion, fel yr oeddynt yn yr amser gynt, pan, fel y clywais un yn dywedyd, yr oedd ceffylau y teithwyr heb rawn yn eu cynffonau. Yr ateb a roent o'r achos oedd, fod y fath byllau yn y ffyrdd, fel nad oedd ddichonadwy eu tynu oddi yno ond gerfydd eu cynffonau! Hyn a ddigwyddai cyn fynyched, fel nad oedd dim i ymaflyd ynddo ond y bonyn noeth!!

Mae *Pererin* yn sôn am " golli amser wrth ymbarotoi." Os ymostyngai i fod yn farchwas ei hun, sicr yw, fod grym yn ei reswm; ond nid oes ar un sail arall. " Ac oblegid anwastadrwydd y ffyrdd."

Triga *P.* yn ddiddadl rhwng mynyddau gwylltion, onidê ni ddefnyddiai y rheswm hwn. "Heblaw," meddefe, "y pethau a ddywedwyd o'r blaen, fe welir eu bod yn dirymu yr wrthddadl hon; canys pa faint mwy rhagorol ydyw dyn na cheffyl?" Dyma ganlyniad heb ei fath! Mae y rhesymeg hon yn perthyn i'r un rhyw a'r ganlynol:—"Pan syrthio 'r wybren, mi a ddaliwn adar y tô."

Ar ol y cwbl, mi a ddymunwn i *Peerin* gofio, nad wyf am wrthwynebu cynnildeb rhesymol, nac i un gyfranu yn ol ei allu ym mysg y tlodion, ac at achos crefydd; ond yr unig beth a barodd i mi sylwi ar ei lythyr oedd, fy mod yn credu, cyn belled ag y gallaf fi ddeall, ei fod ef weithiau yn gosod i lawr fel egwyddorion y rhai nid ydynt felly; a pheryd arall, yn tynu canlyniadau gauoddiwrth egwyddorion gwirioneddol.——Ydwyf yr eiddoch, &c.

Φιλάνθρωπος.

YR AMDDIFAD.

Pa le caâ plentyn tristyd dwys
Orphwysfa dawel gref?
Ti, Tad yr holl amddifad hil,
Tosturia wrth fy llef.

Pa gâr sydd im' ar ddae'r neu 'r nef
I bwyso ond tydi?
Bu farw 'm tad, bu farw 'm mam,
Fy Nuw, O cofia fi!

Cyflawna 'th fwyn addewid wiw,
Par fyn'd o'm trallod mau's;
Can's ynot ti 'r amddifad gaiff
Drugaredd, hedd, a gras.

Ni feddaf ddirgel fryd na phoen
Nad hysbys iddo ef;
Ti, Tad yr holl amddifad hil,
Tosturia wrth fy llef.

Llais peraidd a chwynfanus iawn a ganai y llinellau uchod: ni allwn ar y cyntaf ganfod o ba le, ac oddiwrth bwy, y daethai y sŵn. Ar brydnawn hyfryd ym mis *Medi*, pan oedd y lleuad yn gwỳnu mynydd, yn ariann dwr, digwyddais rodio i bentref tra dieithr i mi, ac aethum, yn ol fy arfer, i ymweled â'r Eglwys, yr hon a safai ar fryn cyfagos i'r anneddau, gan obeithio y cawn fwynhau yr hyfrydwch o fyfyrio ar ben fy hun ym mysg y beddau. Braidd y cyrhaeddais y porth gyferbyn â drws yr Eglwys, pan y clywais rywun, nad oeddwn yn ei weled, yn canu yn fwynaidd y geiriau uchod. Rhag aflonyddu y caniedydd, sefais yn llonydd i wrando. Y mynydyn hwnw, daeth geneth dlawd, oddeutu pymtheg neu un ar bymtheg oed, o'r tu cefn i'r Eglwys, a dychwelodd yn ebrwydd, heb ganfod neb yn ei gwylied, nac yn gwrando arni. Ni allwn lai nag ymofidio, rhag i mi, trwy ddynesu ati, ei dychrynu, neu o leiaf gyffroi teimladau yr eneth ddrallodus, yr hon a ymddangosai fel pe goddiweddid hi gan dristwch calon.

Pan oeddwn yn agor y porth yn araf, canodd y ddwy linell olaf drachefn—

"Ti, Tad yr holl amddifad hil,
Tosturia wrth fy llef."

Yn ebrwydd clywodd sŵn y porth yn cau, wedi i mi fyned trwyddo, a daeth ym mlaen, wedi cyffroi ychydig, a dywedodd, "Pwy sydd yna?" Atebais, "Un a all deimlo dros yr amddifad, a thosturio wrth ei llef. Nac ofnwch; ond mynegwch i mi, ai cymmwys i chwi yw y geiriau a fuoch yn eu canu? A ymddifadwyd chwi, trwy ragluniaeth Duw, o'ch rhieni?" Gyda dagrau ar ei gruddiau, dywedodd, "Yn wir, Syr, collais hwynt ill dau, a gadawyd fi heb gyfaill yn y byd."

"Ond hyderaf," ebe finnau, "nad heb gyfaill yn y nef."

"Yr wyf yn gobeithio nad ê, Syr," ebe 'r eneth; "eithr mae fy nghalon yn drom iawn. Nid oes ond ychydig o ddyddiau er pan ddodwyd fy mam yn y bedd newgerllaw fy nhad, yr hwn a fu farw y flwyddyn ddiweddaf."

"Pa beth sydd yn eich dwyn yma heno?" ebe fi.

"Yr wyf yn dyfod yma, Syr, cyn amled ag y gallaf yn y prydnawn, wedi gorphen fy ngorchwylion am y dydd, i edrych ar y beddau hyn, ac i feddwl am fy nhad a fy mam. Y rhai goreu oeddynt a gafodd un plentyn tlawd erioed: a'm cysur penaf y pryd hyn ydyw dyfod yma ar fy mhen fy hun, a meddwl am eu serch a'u tiriondeb tu ag ataf pan oeddynt yn y byd." Dagrau a'u lluddiai rhag myned ym mlaen.

"Ym mha le y dysgasoch chwi yr hymn a glywais i genych?"

"Un yw hi, Syr, a wnaeth Gweinidog y Plwyf i ryw blentyn yn yr Ysgol Sul a gollasai ei thad a'i mam ychydig flynyddoedd yn ol; galwodd hi 'Hymn yr Amddifad,' ac weithiau byddem yn ei chanu yn yr Eglwys ac yn yr Ysgol. Ni wyddwn y pryd hyny pa mor fuan y deuai fy nhro innau i deimlo yr un golled, a'i chanu drosof fy hun. Ond yr Arglwydd a'i gwnaeth, a dymunwn ymostwng i'w ewyllys ef."

"A ddarfu eich rhïeni eich dwyn i fynu yn ofn Duw, ac yn ngwybodaeth ei efengyl fendigedig?"

"O do, Syr, eu holl ddymuniad a'u llafur oedd gwneuthur hyny. Yr oeddynt hwy eu hunain yn ofni ac yn caru Duw? a darfu iddynt fy hyfforddi innau hyd eithaf eu gallu."

"Oddiwrth yr hyn yr ydych yn ddweud gobeithiaf na fu eu haddysgiadau yn ofer. Yr ydych yn medru darllen, ac yn gwybod gwerth gair Duw."

"Gobeithio fy mod i, Syr, dysgais oddi wrtho mor dda y bu Iesu Grist wrth bechaduriaid. Er fy mod mor dylawd ac mor amddifad, ni ymadawn â'r gobaith a rydd gair Duw i mi am yr holl fyd. Dywedodd fy mam wrthyf" —— (yna ni allai fyned ym mlaen gan wylo) "dywedodd fy mam wrthyf ychydig cyn ei marwolaeth, nad oedd ganddi ddim i adael i mi ond ei bendith, y Bibl, a'r gweddiau a ddyrchafodd drosof er fy ngenedigaeth." Ond dywedodd, "dyna ddigon, os gwel Duw yn dda eu derbyn. Yn wir, Syr, ni wyddoch y fath fam dda a gollais. Ac yn awr yr wyf yn gorfod byw gyda chymmydogion, y rhai ydynt yn fryntion iawn wrthyf, ac yn gwneuthur i mi weithio mwy nag a allaf er ennill fy mara. Nid oes genyf yn awr, Syr, na thad na mam i ofalu am danaf, ac i deimlo drosof, ac i'm hyfforddi yn llwybrau Duw. Yr ydwyf yn ieuangc ac yn anghyfarwydd, ac y mae arnaf ofn, heb ryw gyfaill i'm cyfarwyddo, gwympo i ryw gyfeiliornadau a maglau, yr hyn a allai ei ofal tyner ei rwystro."

"Bydded hyn yn gysur i chwi," ebe finnau, "Pan fo dy dad a'th fam yn dy adael, yr Arglwydd a'th dderbyn:" canys y mae Duw yn gynnorthwywr i'r amddifad, ac wedi rhoddi addewid gref i'r rhïeni duwiol y gallent adael eu plant amddifad, ac y gofalai efe am danynt."

"Dyna eiriau olaf fy mam," ebe 'r eneth, gan edrych yn sobr i fynu.

"Onid ydych yn credu," ebe finnau, "mai yn Nuw y caiff yr amddifad drugaredd?"

"Ydwyf, Syr," atebai 'r eneth; "ac yr ydwyf yn meddwl na wrtheda efe mo honof. Gwn o'r goreu mai pechadur ydwyf, ac felly yn haeddu dim ond ei ddig; eithr trwy ei ras, gallaf gredu ei air. Er mor ddiymgeledd a phechadurus yr wyf yn teimlo fy hun, dymunwn daflu fy maich arno ef, gan wybod y gall efe fy nghynnal."

"Ai dymuniad eich calon yw bod yn ddilynwr y rhïeni da hyny ag ydynt trwy ffydd yn etifeddu yr addewidion, ac yn gorphwys gyda Duw?"

"Syr," ebe 'r eneth gyd â'r sobrwydd mwyaf, "i fyw fel y buont

hwy fyw, a marw fel y buont hwy farw, yw y dymuniad penaf sydd genyf yn y byd."

Wedi cael mawr foddhad gan y nodau cryf o'i duwioldeb a'i serch mabaidd, gofynais iddi, "Pa beth oedd ei bwriad ynghylch ei bywioliaeth?" Dywedodd, "mai ei dymuniad oedd myned i wasanaethu i deulu crefyddol, os arweiniai daioni Duw hi i'r cyfryw sefyllfa."

Hoffais yr eneth yn fawr am ddatgan ei meddyliau mor syml, a thybiais mai llaw rhagluniaeth a'm tywysodd i gyfarfod â hi, fel y gallwn wneuthur lles iddi. Cynnygiais iddi sefyllfa yn fy nheulu fy hun i ofalu am fy mhlant, gan ystyried mai'r plentyn a fu mor ufudd i'w rhieni oedd y cydymaith goreu a allwn ddewis i'm rhai bach. Addewais y dangoswn iddi y caredigrwydd a'r amddiffyniad ag yr oedd ei hamgylchiadau a'i hymarweddiad yn gofyn. Diolchodd i mi yn y modd gweddusaf, a chyfeiriodd fi at Weinidog y Plwyf, os ewyllysiwn ymofyn rhyw beth yn rhagor mewn perthynas iddi. Yn lle dychwelyd adref, llettyais y noson hôno yn llaesty bach y Llan, a bore dranoeth derbyniais hanes boddhaol am yr eneth. Mae amrai flynyddoedd yn awr er pan y daeth gyntaf i'm teulu, a'i hymddygiad fel morwyn sydd yn ffyddlon, caredig, a diolchgar. Caniateais iddi fyned ddwy waith yn y flwyddyn i'w bro enedigol i ymweled â beddau ei rhieni, a thybiaf iddo gael effaith cryf ar ei thymher a'i hymarweddiad. Anrhydeddodd hwynt pan yn y byd, ac wedi iddynt farw, parcha eu coffadwriaeth. Y mae egwyddorion gwir grefydd wedi gwreiddio yn ddwfn yn ei chalon, ac y mae hi yn dyst o allu a gras Crist. Amlwg yw mai arno ef yr ymorphwys ei holl obaith—gobaith a ymddengys yn ei hymddygiad gostyngedig, gwylaidd, a diolchgar. Mynych yr ad gofiaf fynwent y Llan, a mynych y llawenychaf wrth ystyried fod yr amddifad wedi cael Tad a dosturia wrth ei gofidiau.

D. TRYWERYN.

Y LLAFURWR A'I FEIBION.

(Allan o Chwedlau Æsop.)

RHYW hen lafurwr, cyn marw, a chwennychai annog ei feibion i ddiwydrwydd a llafur; ac wedi eu galw hwynt ato, a'u cysuro ychydig, dywedodd wrthynt, "Wele fi, blant, yn myned ymaith; eithr am danoch chwi, ni bydd achos fod arnoch eisiau: os chwiliwch yn ddiwyd, chwi a gewch drysor sydd yr awrhon dan gudd yn y maes a'r maes." Hwythau, gan dybied fod yno ryw olud mawr cuddiedig, wedi marw yr hen wr, a balent y maes i gyd yn ofalus iawn; ac er na chawsant y trysor yn wir, y tir wedi cael y fath driniad a ddygodd y cynhauaf nesaf gnwd anghyffredin.—Yr ystyr yw, mai trysor i ddynion ydyw llafur.

B. D.

GOFYNIAD.

MR. GWYLIEDYDD—Tra'r oeddwn un Sabboth yn ddiweddar yn gwrando pregeth, digwyddodd i'r pregethwr son am yr offer cerdd a ddefnyddid gynt dan yr hen oruchwyliaeth; a haerai nad oes angenrhaid am un math offer cerdd yn addoliad yr Arglwydd dan oruchwyliaeth yr efengyl. Ond gan na ddaeth âg un prawf ysgrythyrol ar hyn, nid ymfoddlonais nes danfon atoch i erfyn ar un o'ch lluywbarch ohebwyr gwybodus yn yr ysgrythyr brofi y peth hwn, yn gadarnhaol, neu ynte i'r gwrthwyneb.—Ydwyf, yr eiddoch yn ddiffuant,

GOFYNYDD.

BARDDONIAETH.

AWDL COFFADWRIAETH

Am y diweddar Barch. DAVID RICHARDS, *Llansilin, yr hwn a hunodd Rhagfyr 4, 1836.*

TESTUN EISTEDDFOD LLANSILIN.*

OCH alar! daear a dodd——ein blaenor,
A blin yw 'r ymadrodd!
I'w gail ba Fugail o'i fodd;
Ein hynod Fardd a hunodd!

Mae dagrau ddafnau 'n ddefni,——a hiraeth,
O herwydd ei golli;
Galarnad o gul oerni,
Am ŵr o frawd mawr ei fri.

Yr hynod Hen Ddihenydd——i elwi,
Fe alwodd am DAFYDD;
Trwy angau saeth, ing y sydd,
Trywanwyd twr awenydd.

Cawn am newydd anian——gan Farnwr,
Fe feruir y cyfan;
Dynolryw yn fyw i'r fan
Trwy Dduw oll a ddaw allan.

Ardderchog enwog iawn oedd
Ein Penadur pan ydoedd;
A dawn Ustus, dyn astud,
O b'le daw bath blodeu 'r byd?
Dyna gâr dan ei goron,
Cariad o rad yr ION.
O'i 'w'llys da, pena' pwynt,
Yn ddiboen llunial ddeubwynt.
Ei ddoniau fel gleiniau glwys
Aroglent yn yr Eglwys,
Fel myrr pur er cysur cant,
Yn ddifyr hwy addefant.
Arogliad ei gariad 'n g'oedd,
Sydd delyn i'r ardaloedd.
Gwr addfwyn i gŵyn y gwan,
A'i agwedd brawd i egwan.
Hanesydd cain main a môr,
Fel eryr yn ei oror;
Craff olygon gwiwlon gudd,
Gwnae sylwi ar ddyn iselradd;
Am gariad pwy gywirach
I ranau byw yr enaid bach.
A'i enw dan sylw 'r saint,
I minnau mae fel enaint;
Coffwn enw un cyfiawn,
Pura' ei ddysg peraidd ddawn;
Mydrwr wyth ran ymadrodd,
A dawn o ras, dyna rodd.
Planhigion yn Sion sydd,
Dyfodd trwy weddi DAFYDD;
A'i gleddyf llym grym y grôg,
Ei bregeth grawn-swp brigog.
Ei darian oedd ffydd dirion,
Molwr iach a milwr ION:
Un iawn ei ddawn yn ei ddydd,
A brawdol iawn i Brydydd.
A anwyd neu a enir,
Wr o'i well am air o wir?
Yn ŵr âg udgorn arian,
Dad i lu er dod i'r lân,
O gulni trueni trwch,
Cadarn y d'wedai codwch.
Gweinidog tra enwog oedd,
Pa nifer sydd yn y nefoedd,
Trwy ei lafur cysur cânt,
Yn oleu yno eiliant?
Sylwch mor fawr oedd SILIN,
P'le daeth oedd fwy doethaidd fin,
Fardd anwyl gan Feirdd enwog,
Tywynai 'r glain tan ei glog.
I'w ddefaid di baid y bydd
Defod wylo am DAFYDD.
Amynedd a hedd o hyd,
Mewn trem odfa trwm adfyd,
I'w deufa yn fwyngu f'o,
Ceraint a phawb a'i caro;
O cawn ION byw cyn ein bedd,
Duw a ddaw a'n diwedd.

T. K.

* Yr Awdl uchod a farnwyd yn fuddugol.

ENGLYNION

Coffadwriaeth Alarus am y Parch. R. B. CLOUGH, *Periglor Corwen, yr hwn a ymadawodd â'r fuchedd hon Gorphenaf* 14, 1830, *Testun Eisteddfod y Ddwyryd, Tachwedd 3ed.*

"O flaen drygfyd y cymmerir y cyfiawn ymaith."
YSGRYTHYR.

TRISTWCH gwelwch o'n gwaelod—beunydd,
Yn boenau diddarfod;
Mawr wyla amryw aelod,
Marw un Glyw* mawr iawn ei glod. * *Llywydd.*

Marw ROGER BUTLER sydd yn bod—un CLOUGH,
I'n cloffi rhaid gwybod;
Gwr dawnus gair diannod,
O gywir naws a gwr nod.† † *urddasol.*

Periglor Eglwys Corwen,
Hygara' llais a gwr llên;
Gwr o hyd a gural hwyl,
Di ŵg, anwyl, di gynnen.

Duwinydd purffydd perffaith—y'ngoleu
Efengylaidd araith;
Addysg rasol, duwiol daith,
Fu fwriad ei fyfyrwaith.

Urddaswyd ef ar ddwy-sir—yn Ynad,
Un union a chywir;
Ni fynodd a f'ai anwir,
Un di gam, onid y gwir.

Boneddig diddig heb dawl,—a moddus,
Am heddwch gwastadawl;
Tangnefedd gwiredd oedd gwawl,
Ei ran addas rinweddawl.

Gwr a thad a gwerth ydoedd—i'w deulu,
Hyd aelwyd a chelloedd;
Mae 'n oer iawn y man yr oedd,
A'i loriau i laweroedd.

Gweinidogion gan y dygiad—yn gaeth,
A gweithwyr un brofiad;
Gwelai oernych galarnad,
Troai 'r llef tros yr holl wlad.

Gwr pwyllog enwog einioes,—o'i golli,
Ein gwallwyd ni eisoes;
Gwr addfwyn a gwareiddfoes,
Heb lid i'w ran blodau 'r oes.

Cymmydog heb un cam ydoedd,—hollol
I wella niferoedd;
A throedio da weithredoedd,
Y man yr êl, mwynwr oedd.

I dlodion dynion dinam,
Rhoddi 'luseni di siom,
Ymddifad ga'i rad i'w rym,
A chu ddillade y llwm.

Dyn ydoedd di newidiad,
Cywir lef yn canu 'i wlad,
Di wg anian digynnawr,
Llënog wr llawn o gariad.

Gwr oedd ef o'i rwyddawr,—a diofn,
Haelionus felynawr,
I feirddion, dynion di aur,
Fe roddodd ef ei ruddaur.

Iaith Gomer a arferodd,—gwir addysg
Ei gwreiddiau a dreiddiodd;
Iaith ei wlad, ow'd maint y modd?
A'i chwai olwg a chwiliodd.

Y farddoniaeth ei rhin a'i rhanau—cywrain,
Carodd ei doeth fydrau;
Parai adlais pêr odlau,
I Dduw 'n glod am ei ddawn glau.

Ffarwel yn dawel, gwnawn dewi,—ffarwel
Offeryn daioni;
Rhyw ddyn oedd rhy dda i ni,
Da cofiwn, i'r Duw Celi.

P. Llwyd.

LLONG-DDRYLLIAD.

Rhyw foreu 'n Mehefin llong a gychwynai,
I fyned i daith ar hyd wyneb y dòn;
Yr Haul o'i hôl a euraidd belydrai,
A hafaidd awelon a'i chwythynt yn llon.

I'r golwg yr oedd fel castell tra gorwych
Yn rhwygo brig tònau trychionawg y môr;
A phawb oedd ynddi a'u bwriad a'u gwrthddrych,
Am gyrchu i'w cartref rhyw gyfoeth yn 'stôr.

Fel hyn yn ei blaen yn harddwych yr hwyliai,
Gan wneuthur ei llwybr yn wyn yn y lli';
A'r gwynt wrth chwythu o'i deutu chwibianai,
A'r dyfroedd o tani yn trydar gan si.

Argoelion o lwydd hyd hyn a'i dilynai,
Ond galar a thristwch a lechai y'nghudd;
Ni wyddai neb fwal i'w herbyn y troai;
Ow, fel dynesai at derfyn y dydd!

Daeth meddwyll y nos, a'r Haul a fachludodd,
A duon gymmylau a döynt y nen;
A'r lleuad a'r sêr o'r golwg ymguddiodd,
A chynnwrf awyrawl a glywid uwch ben.

Yn lle awelon fel gafwyd y boreu,
Croes wyntoedd echryslawn a chwythynt bob tu;
A'r môr fel crochan berwedig ymchwyddai,
A'r nos a'i hamgylchai yn dywell a du.

Hefyd mellt cochion a rwygynt y gwyllwch,
A'r dymhestl gynnyddai 'n fwy erchyll ei dull;
A phawb a ddaliwyd gan ofid a thristwch,
Nes teimlynt ymddi'ryau y'nghanol y gwyll.

Disgynodd y gwlaw yn fawrion genllifoedd,
Yn debyg i'r dylif a foddodd y byd;
Ac hefyd i lawr daeth cesair o'r nefoedd,
Fel gynt ar yr Aiphtiaid o achos eu gwyd.

Y llong yn y dwfr fel meddwyn ymdreiglai,
A chwythid hi yn ol gan egni y gwynt;
A'r tònau fel mynydd ar fynydd ymruthrai,
Fel meirch i'r ymladdfa yn dyfod ar hynt.

Yr hwyliau a holltwyd megys gardyson,
A'r llyw gyd â'r angor a gollwyd i'r môr;
A phawb a ddaliwyd yn syfrdan gan fawr ofnau,
A rhai a weddïent am gymmorth eu Pôr.

Fe daflwyd i'r môr y mawrion hwylbrenau,
A phawb oedd mewn gofid ac arswyd yn syn;
A llawer gan ddal eu tristwch a'u hofnau,
A ymresymasant yn debyg i hyn:

"O! ein hen frodir â'i gwyneb hyfrydol,
"A'n teulu hawddgar tirion ni welwn eu gwedd;
"Rhaid i ni ymadael â'r bywyd presennol,
"Ac yma 'n y dyfnder rhuadwy cawn fedd!

"Ow! Ow! na achubid rhyw un o honom,
"I ddweud am y dynged ddigwyddodd i ni;
"Ein bod wedi trengu y'nghanol y storom,
"A'n claddu 'n y dyfroedd trochionawg a'r lli'."

Angau a dychryn yn mlaen a ddynesai,
A phob peth a'i gyrai at ddinystr yn nes;
A sŵn y gwynt oedd, a thrwst y taranau,
Fel bryniau yn rhedeg ar hyd balmant o bres.

A phan oedd y wawr o'r dwyrain yn dyfod,
Y llong a ymredai yn chwilfriw ar graig;
O! ni ddychymygaf y gwelaf eu trallod,
Pawb oedd yn ymchwalu i waelod yr aig.

A darnau o'r llong yr eigion a frithwyd,
A llawer o'r morwyr oedd wrthynt y'nglyn;
Ond pawb yn erbyn y creigiau a gurwyd,
Och! fel na ddiangodd o honynt ond un.

Hwn, wrth ymdreiglo ar wyneb y dyfroedd,
A daflwyd gan donau grymusol i dir;
Hefyd pan lanfodd, mewn llewyg yr ydoedd,
A'i gorph yn archollion briwedig yn wir.

Yna daeth lladron o'r wlad a'r gymydogaeth,
Yn lluoedd ufrifed hyd wyneb y traeth,
Gan ysbeilio pob nwyfau a gaffent, ysywaeth,
O! ddynion dideimlad, ni welwyd eu gwaeth.

Ond Swyddwyr y Brenin yno a ddaethant,
A'r lladron a ffoisant yn gyflym ar hynt;
Fel llwynog i'w loches pawb a redasant,
Rhag ofn cael eu cosbi fel cafodd rhai gynt.

A'r lladron oeddynt yn dechreu dirmygu
Y morwr gresynol a ddeuodd i'r lan;
Yr oeddynt hwy hefyd wedi bwriadu
Ei ladd ef, pan ddeuodd y Swyddwyr i'r fan.

Hwy yno a achubasant ei fywyd,
A chanddynt ymgeledd a gafodd yn gu;
Efe oedd yr unig un a achubwyd
O'r tònau i adrodd yr helynt a fu.

G. ab Gwilym Padarn.

Y CRWYDREDIG.

Mor aml edrychais ar wawriad y boreu,
Gan feddwl fod boreu fy einioes mor gu;
Heb feddwl fod Haul oedd yn deg pan gyfodai,
Yn aml fachludo mewn cwmwl trwmddu.

Fel hyn Haul fy einioes 'n ol t'wynu ychydig
Orchuddiwyd â thymhestl o adfyd a chroes;
Yn nechreu fy oes fy nyddiau sy anniddig,
Yn nechreu fy einioes 'r wyf beunydd dan loes.

Fe allai daw etto ryw haul i wasgaru
Y niwl o drallodion o'm hamgylch i sydd;
Fe allai daw etto fy ngheraint i 'ngharu,
Fe allai caf ddychwel i'm cartref ryw ddydd.

Mi fum ar yr eigion mewn 'stormydd cynddeiriog,
Fy enaid yn boddi gan dristwch a fu;
I'm curo yn awr y mae 'storm fwy dymhestlog,
Fy enaid a dodda daw ffiniau mwy du.

O! bydded i'r llaw Hollalluog sy'n gweithio
Anwastad fraw edau fy anwadal oes,
Wastadhau y rhan sydd yn ôl imi etto,
A gwella fy muchedd, ysgafnu fy nghroes.

Alltud.

ARWYDDION HENAINT.

Pan elo'r gwyneb-pryd yn grych gan brudd-wywiant,
A'r babell yn edrych yn wanllyd ei gwedd,
A'r llygaid fu'n llon yn ymwelwi gan henaint,
Nid ydynt ond rhybydd nad pell ydyw 'r bedd.

Gwenffrwd.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

TRAMOR.

ITALY.

RHODDWYD terfyn ar yr adchwyl yn y wlad hon, a sefydlwyd yr hen drefn o lywodraethu; ac y mae'r gwyr ag oedd i amddiffyn Ancona wedi cilio ymaith, yr un modd a'u brodyr yn y parthau mwyaf gogleddol o'r wlad.

PORTUGAL.

FFLANGELLWYD amryw Ffrangcod yn ddiweddar trwy orchymyn Don Miguel; ac ymwelodd y Gweinidog de Bairro yn Lisbon â thŷ marsiandwr o Loegr, o'r enw Roberts, mewn modd anfoneddigaidd iawn. Dywedir bod y *Consul* Brytanaidd wedi ymofyn ynghylch y sarhad, ac iddo dderbyn ateb lled trahaus. Y mae i bob peth dynol ei lawn llanw, ac y mae lle i obeithio fod Don Miguel yn prysuro yn gyflym at y terfyn hwnw tu hwnt i'r hwn ni chaniatêir iddo fyned.——Dywedir fod ymddangosiad llynges Ffrengaidd yn yr afon Tagus yn debyg o ddyfod â'r anghenfil hwn i'w bwyll. Gofynai llywodraeth Ffraingc yn ddinacàd ar iddo ryddhau holl ddeiliaid Ffraingc a garcharwyd ganddo, ac hefyd diswyddo y Barnwyr hyny a'u dedfrydasant hwy, a chyhoeddi yn y *Lisbon Gazette* fod eu carchariad yn anghyfiawn. Yn chwanegol at hyn gorchymynir iddo dalu 500,000 o *ffrancs* megys iawn am y sarhad. Cydweithredodd y *Consul* Brytanaidd â'r *Consul* Ffrengaidd, a chafodd orchymyn i'w gefnogi yn ei holl ofyniadau.

YR ISELDIROEDD.

DYWEDIR fod coron Belgium wedi cael ei chynnyg o'r diwedd naill ai i Dywysog o Bavaria neu Saxony. Y mae'r Belgiaid etto wedi gormesu ar derfynau y *Dutch;* ond nid ymddengys fod dim arwyddion o ryfel o bwys yn canlyn. Ewyllys y *Dutch* yw gochelyd rhyfel.

FFRAINGC.

Y MAE Brenin Ffraingc wedi gohirio y Senedd, ac ar yr achlysur traddododd araeth synhwyrol a heddychol. Mae ymddygiad gwrol ei swyddogion wedi rhoddi terfyn am ryw ennyd ar y terfysgiadau a anmharchent y Brif-ddinas, ac amryw o'r trefydd yn y taleithiau. Tybir fod pleidwyr y teulu alltudiedig yn lleihau beunydd, ac nid oes y gobaith lleiaf yr adferir y teulu hwnw i'r orsedd.--Ymdrechodd y Tywysog Polignac ddiangc o'i garchar, ond ei amcan a ddatguddiwyd, ac o ganlyniad carcherir ef yn awr yn dra chyfyng.

BUDDUGOLIAETH Y PWYLIAID AR Y RWSSIAID!

BU y Pwyliaid yn dra llwyddiannus! Dywed Newyddiaduron Hamburgh, fod y Cadflaenor Skrzynicki wedi disgyn yn ddiarwybod ar fyddin y Rwssiaid dan eu Cadflaenor Geismar ar nos yr 31 o Fawrth, a dinystrio agos y cwbl o'i flaen-osgordd, yn cynnwys oddeutu 10,000 o wyr, gan gymmeryd 4,000 yn garcharorion, ac 16 o fagnelau. Gan ddilyn ei ymgyrch llwyddiannus, ymosododd yn nesaf ar fyddin y Cadflaenor Rosen, fel y gorfu arno gilio yn ol, gan adael 2,000 yn garcharorion, a 9 o fagnelau, yn nwylaw y Pwyliaid!

BUDDUGOLIAETH ARALL!

DERBYNIWYD Newyddiaduron o Brussels, dyddiedig y 19eg o Ebrill, yn cynnwys newyddion o'r pwys mwyaf. Dywedir fod gwr boneddig ag sydd newydd ddyfod yno o Ffrankffort yn sicrhau yr hanes am fuddugoliaeth drwyadl arall a ennillwyd gan y Pwyliaid ar y Rwssiaid. Yr hanesion o Ffraingc a fynega i'r frwydr olaf hon gymmeryd lle ar y 6ed o Ebrill, yn agos i Zelichow, ar y Skladow, yr hon sydd gangen o'r afon Weiprz, lle yr oedd y Rwssiaid yn amcanu crynhoi eu byddinoedd. Dywedir i'r Cadflaenor Diebitsch gael ei gymmeryd yn garcharor, a bod ei fyddin ddewisol wedi cael ei gwasgaru neu ei difetha. Ni roddir nifer y lladdedigion yn y frwydr hon, ond dywedir fod 15,000 o garcharorion, a bod 42 o fagnelau wedi syrthio i ddwylaw y Pwyliaid.

Y mae dewrder y Pwyliaid wedi cyffroi trigolion rhan o daleithiau hen wlad y Pwyliaid i uno â hwynt yn eu hymdrechiadau i ennill anymddibyniaeth eu gwlad. Mae Lithuania, Volhynia, Podolia, &c. wedi dyfod y'mlaen ger gwydd holl Ewrop, a bron dan fagnelau y Rwssiaid, i gefnogi y Pwyliaid. Mae y cynnwrf hwn o fwy o bwys nag a ddirnada y Rwssiaid. Dydd ar ol dydd a ddyga ryw newyddion chwanegol o fuddugoliaethau y Pwyliaid dewrion ar eu gelynion creulon.

Dywed llythyrau o Alexandria o'r 22ain o Hydref, fod deiliaid Ffraingc, y rhai ydynt yn Cairo, mewn perygl am eu bywyd, o achos ymddygiad dialgar milwyr y Pacha tu ag atynt. Cafodd tri o Ffrangcod eu llofruddio yn heolydd y ddinas hòno.

YR IWERDDON.

Drwg genym fynegi fod llawer o barthau o'r wlad anffodus hon mewn cyflwr tra therfysglyd, yn enwedig Swydd Clare. Nid oes diwrnod yn myned heibio heb i ryw alanastra gael ei gyflawni. Y mae y trigolion yn ymgyrchu yn finteioedd lluosog, ac yn rhwystro yr amaethwyr rhag trin eu tyddynod—y Protestaniaid cyn wasethed a'r Pabyddion. Nid oes amheuaeth nad achosir y terfysgiadau hyn gan dlodi a chyfyngder. Mae ugeiniau o deuluoedd wedi eu troi allan o'u hanneddau, heb gyfleusdra i ennill eu bara, y rhai wedi eu cynddeiriogi a ruthrant ar eiddo eu cymmydogion heddychol. Er parch i'r Offeiriaid Pabaidd, rhaid mynegi iddynt ymegnio hyd eithaf eu gallu i berswadio eu gwrandawyr i beidio cyduno â'r dynion terfysglyd; ond y cwbl yn ofer. Bygythiwyd hwynt y rhuthrent ar eu heiddo, os na byddent yn llonydd. Y mae y llywodraeth yn bwriadu gyru ym mlaen lawer o weithfaoedd newydd mewn amryw barthau, yr hyn a lwydda mewn gradd mawr i adferu llonyddwch a dedwyddwch i'r rhanau o'r deyrnas gyfunol.

Mewn parthau ereill o'r wlad mae newyn trwm yn gorthrymu y trigolion anneddwydd. Y flwyddyn ddiweddaf bu cnwd y cloron yn ddiffygiol, ac yn awr y bobl a ddioddefant o achos y diffyg hwn. Y mae miloedd o Wyddelod yn ddyledus am eu cynaliaeth i haelioni pobl Lloegr. Anfonwyd yno werth o wyth i ddeng mil o bunnau o gloron o Dulyn, a lleoedd ereill, am y rhai y maent oll yn dra diolchgar.

Y mae Ardalydd Môn, Rhaglaw yr Iwerddon, wedi teithio trwy rai swyddau i'r diben o gael gwybodaeth gywir o ansawdd y wlad. Dangoswyd iddo barch mawr ym mhob man gan wreng a boneddig. Tybia ei Arglwyddiaeth y rhoddid terfyn ar yr holl derfysgiadau yn ddioedped ymddygai perchenogwyr tiroedd tu ag at eu tenantiaid fel y dylent. Tybiant hefyd fod treth y tlodion, a threth ar y sawl a dreuliant eu hamser a'u heiddo allan o'r wlad, yn dra angenrheidiol; a diammeu y cynghorai efe Swyddogion y Brenin i gynnyg y cyfryw gyfreithiau yn y Senedd. Ofnwn y bydd i ddiddymiad y Senedd achosi llawer o gynnwrf yn yr Iwerddon, yr hwn a fyddai yn dda ei rwystro pe na byddai amgylchiadau yn galw am y fath benderfyniad ar ran ei Fawrhydi.

LLOEGR.

Y SENEDD.—Ty y Cyffredin.

Ail gyfarfu y Senedd Ddydd Mawrth, Ebrill 12fed. Yr Arglwydd J. Russell a ddatganai fwriad y Gweinidogion i wneud rhai cyfnewidiadau yn yr Ysgrif i Ddiwygio y Senedd o barth difreinio rhai Bwrdeisdrefi. Os dymuniad y Senedd fyddai i'r nifer presennol barhau heb ei leihau, na wrthwynebai efe mo hono.

Tommy Shops.—Mr. *Littleton* a gynnygiai fod yr Ysgrif er cymhell pawb i dalu i'w gweithwyr mewn arian i gael ei ail ystyried gan Eisteddfod o Ddirprwywyr; yr hyn a ganiatawyd.

Mr. *W. Whitmore* a dybiai fod y drefn o dalu i'r gweithwyr â nwyddau o fasnachdai yn gorthrymu y tlodion yn ddirfawr; am hyny cefnogai ysgrif ei gyfaill Mr. Littleton. Dan y drefn hon âi y gweithiwr i ddyled perchenog gweithydd a gadwai fasnachdy, ac ni allai ymadael oddi wrtho ef.

Mr. *Hume* a wrthwynebai yr Ysgrif; ond yr oedd 40 o blaid, a 15 yn erbyn yr Ysgrif.

Arglwydd *Nugent* a ofynai gennad i ddwyn Ysgrif i mewn er diddymu llwon a gymmerir gan *Excisemen, &c.* Mewn un flwyddyn gweinyddwyd 101,500 o lwon yn y *Customs*, a 194,612 yn yr *Excise*. Caniatawyd.

Caeth-wasanaeth y Negroiaid.—Dydd Gwener, Ebrill 13, Mr. *F. Buxton* a ddygodd ei gynnygiad er diddymu Caethiwed y bobl dduon yn yr India Orllewinawl. Gwnaeth araith hyawdl er datgan trueni a chyfyngder y caeth-weision.

Canghellydd y Trysorlys a gydsyniai â llawer o haeriadau Mr. Buxton, ond ofnai ei fod yn myned yn rhy bell. Cynnygiodd benderfyniadau mwy cymmedrol nag eiddo Mr. B.

Syr. *R. Peel* a areithiodd yn erbyn cynnygiadau y ddau foneddig uchod. Gohiriwyd y ddadl dan Ebrill y 26ain.

Dydd Llun, Ebrill 18fed, Mr. *Hume* a ddywedai iddo dderbyn nifeiri o lythyrau yn achwyn yn erbyn cam ddarluniadau Mr. Hunt o deimladau y werinos o barth y Diwygiad Seneddol.

Arglwydd *Stanley* a Mr. *Littleton* a ddygai swrn o achwyniadau yn erbyn Mr. Hunt, am wneud araith yn Manchester a lleoedd ereill, yn tueddu i gynhyrfu y bobl i derfysg a gwrthryfel. Mr. Hunt a ymdrechodd amddiffyn ei hun, ond amlwg oedd i bawb mai euog ydoedd.

Diwygiad yn y Senedd.—Arglwydd *John Russell* a adroddai y cyfnewidiadau yn yr Ysgrif er Diwygio y Senedd. Rhy faith fyddai adrodd y cwbl. Ei Arglwyddiaeth, mewn araith hyawdl, a ail adroddai ei resymau dros yr Ysgrif.

Mr. *Gascoyne*, Cynnrychiolydd dros Lynlleifiad, a wrthwynebai yr Ysgrif, gan haeru y tueddai at adchwyl yn y wlad. Terfynodd araith yn fwy nodedig am ei brinder o resymau na dim arall, drwy gynnyg mai barn y Tŷ hwn yw na ddylid lleihau nifer Cynnrychiolwyr Lloegr.

Mr. *Sadler* a gefnogai gynnygiad Mr. Gascoyne.

Canghellydd y Trysorlys a atebodd wrthebiadau y ddau areithydd uchod, a haerai nad oedd tuedd yn yr Ysgrif i achosi adchwyl. Os oedd y dynion a feddiannent y fraint o dan y drefn newydd yn gefnogwyr adchwyl, nyni a gawn adchwyl heb yr Ysgrif hon. Os anfoddlon oedd y nifer fwyaf o drigolion y wlad hon i'w sefydliadau, anfoddlon a fyddant er pob cyfraith; ond barnai mai mwy boddlon y gwnai yr Ysgrif hon hwynt.

Dydd Mawrth. *Mr. Campbell* a wrthwynebai gynnygiad Mr. Gascoyne mewn araith faith.

Mr. *G. Wilbraham* a gefnogai y cynnygiad i leihâu nifer y Seneddwyr; oblegid tybiai y dygid materion y deyrnas yn mlaen yn well. Haerai fod rhai o fasnachwyr y trefydd mawrion mor gymmwys i gyflawni dyledswyddau Seneddwr a heb oedd yn y Tŷ. Efallai y byddai gwahaniaeth mewn un peth, y byddent yn gwybod rhywbeth am y dynion a'r masnach a gynnrychiolent.

Mr. *Hawkins*, yr hwn a feddianna Fwrdeisdref, a areithiodd o blaid Diwygiad Seneddol yn dra hyawdl.

Mr. *Stanley* a wrthwynebai gynnygiad Mr. Gascoyne, ac a gyhuddodd Mr. C. Wynn o ymddwyn yn dra dichellgar o barthed yr Ysgrif hon, ac a roddodd iddo gerydd tra llym.

Wedi i lawer areithio o blaid ac yn erbyn yr Ysgrif, Arglwydd John Russell a atebai holl wrthebiadau gelynion Diwygiad. Wedi hyn ymranodd y Senedd.

O blaid cynnygiad Mr. Gascoyne ..	299
Yn ei erbyn	291
Mwy yn erbyn y Gweinidogion ..	8

Enwau Seneddwyr Cymru, y rhai a bleidiasant Ysgrif y Diwygiad, a'r rhai a'i gwrthwynebasant.

Pleidwyr yr Ysgrif.

Biddulph, R. M. Dinbych.
Bulkeley, Syr R. B. W. Beaumaris.
Lloyd, Syr E. P. Fflint.
Phillips, Syr R. B. Hwlffordd.
Powell, W. E. Sir Drefaldwyn.
Pryse, P. Aberteifi.
Stuart, Arglwydd P. J. H. C. Caerdydd.
Talbot, C. R. Sir Forganwg.
Uxbridge, Iarll, Sir Fon.

Gwrthwynebwyr yr Ysgrif.

Clive, H. Trefaldwyn.
Gore, W. O. Caernarfon.
Jones, J. Caerfyrddin.
Lewis, J. F. Sir Faesyfed.
Morgan, Syr C. Sir Fynwy.
Owen, Syr J. Sir Benfro.
Owen, H. O. Penfro.
Somerset, Arglwydd G. C. H. Sir Fynwy.
Trevor, G. R. Sir Gaerfyrddin.
Wood, T. Sir Frycheiniog.
Wynne, C. W. G. Sir Gaernarfon.
Wynn, Syr W. W. Sir Ddinbych.
Wynn, C. W. W. Sir Drefaldwyn.
Vaughan, Syr R. W. Sir Feirion.

Diddymiad y Senedd.

Wedi i Swyddogion y Brenin gael eu gorchfygu yn Nhŷ y Cyffredin nos Fercher, aethant yn unfryd at ei Fawrhydi i gynnyg rhoddi eu swyddau i fynu, gan haeru nad allent ddwyn y'mlaen achosion y deyrnas fel y dymunent. Yr oedd ei Fawrhydi i farnu pa un ai dewis swyddogion ereill a wnai, neu ynte gohirio y senedd bresennol. Nid hir y bu ei Fawrhydi cyn penderfynu gohirio y Senedd; ac ar ddydd Gwener, Ebrill 22, aeth ei Fawrhydi i Dŷ yr Arglwyddi, lle yr oedd y Pendefigion ag oeddynt yn wyddfodol mewn terfysg a chynnwrf nid bychan. Eisteddodd ei Fawrhydi ar yr orsedd, ac wedi ymgrymu i'r gwyddfodolion, adroddodd yr araeth ganlynol:

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,—

"Deuais i'ch cyfarfod heddyw i'r dibeu o ohirio y Senedd hon, gyda golwg ar ei diddymiad disoed.

"Cymmellwyd fi i ddilyn y llwybr hwn er mwyn cael gwybod syniadau fy mhobl yn fwy cywir o barth y buddioldeb o wneuthur y cyfryw gyfnewidiadau yn y cynnrychiolaeth ag a ofynir gan amgylchiadau, a'r rhai, wedi eu sefydlu ar egwyddorion y ffurf-lywodraeth, a dueddant ar unwaith i gynhal iawnderau a breintiau cyfiawn y goron, a rhoddi sicrwydd i ryddid y bobl."

"Boneddigion Tŷ y Cyffredin,—

"Diolchwyf i chwi am y darpariad a wnaethoch er cynnaliaeth anrhydedd ac urdd y goron, a chynnygiaf i chwi fy niolchiadau arbenig am y parotoadau a drefnasoch er cysur fy Nghywely. Rhaid i mi hefyd ddatgan fy niolch am y cyflenwadau a wnaethoch at wasanaeth y wladwriaeth. Canfyddais gyda boddlonder eich ymdrechiadau i beri i'r cynnildeb mwyaf gael ei ddefnyddio yn holl gangenau traul y wladwriaeth; a hyderwyf y bydd i'r Senedd newydd, yr hon a archaf gael ei gwysio yn ddioed, droi ei sylw penodol at yr achos pwysfawr hwnw.

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,—

"Dywenydd genyf eich hysbysu mai y cyweithasrwydd a ffyna rhyngof fi a'r Cadeirnion Tramor yw y gwystlon goreu o barhâd yr heddwch, er cynnal yr hwn yr arferir fy holl ymegniadau pryderus a dibaid.

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,—

"Wrth benderfynu cyrchu at syniadau fy mhobl yn amgylchiadau presennol y deyrnas, tueddwyd fi yn unig gan bryderusrwydd tadol dros foddlonrwydd a dedwyddwch fy neiliaid, i hyrwyddo yr hyn ymddiriedaf yn hyderus ar eich cynnorthwy parhâus a brwdfrydig."

Yna yr Arglwydd Ganghellwr, trwy orchymyn ei Fawrhydi, a ddywedodd,—

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,—

"Ewyllys a dymuniad ei Fawrhydi ydyw, fod i'r Senedd hon gael ei gohirio hyd ddydd Mawrth, y 10fed o Fai, y pryd hyny i gael ei chynnal yn y lle hwn; ac o ganlyniad gohirir y Senedd hon hyd y 10 o Fai."

Pan ddychwelodd ei Fawrhydi o'r Senedd, dilynwyd ef gan filoedd o'i ddeiliaid ffyddlawn, y rhai a ddangosasant y parch dwyaf i'w Fawrhydi.

CYMRU.

SESSIWNAU GWYNEDD.

Swydd Drefaldwyn.—Dydd Sadwrn, Mawrth 3ed, arweiniwyd y Prif Ynad, Syr N. C. Tyndal, i'r Trallwng, gan y Prif Swyddwr, R. M. Bonner Maurice, Ysw. a lluaws mawr o foneddigion ereill, y rhai a giniawasant ynghyd yn y prydnawn. Boreu dranoeth aeth ei Arglwyddiaeth, y Prif Ynad, i'r Eglwys, lle y traddodwyd Pregeth addas i'r achlysur gan y Parch. Mr. Bonner, Caplan y Prif Swyddwr. Dydd Llun agorwyd y Llys; a'i Arglwyddiaeth, wrth gyfarch yr Uchel-reithwyr, a ddywedodd, nad allai lai na chydlawenhâu â'r Dyfyniaeth ynghylch y cyfnewidiad yn y modd o weinyddu cyfiawnder; rhaid mai manteisiol ydyw tynnu pob amrywiaeth mewn cyfreithiau ym mysg trigolion yr un deyrnas, a ddylaid yr un llywodraeth; fel hyn yr attelir gwallau a chyfeiliornadau yn ngweinyddiad barn, a chaiff y Cymry y fraint o appelio at y Barnwyr yn Llys *Westminster*. Dywenydd mawr oedd ganddo weled fod cyn lleied o droseddau wedi eu cyflawni yn y Swydd hon; gellid priodoli hyn, mewn rhan, i wasgariad ei thrigolion, ac mewn rhan i'r addysgiadau a dderbynia y tlodion mewn moesoldeb a chrefydd. Ni sylwai ond ar un o'r achosion a ddygid o'u blaen hwynt; sef achos y pedwar dyn a gyhuddid o ymgynnull yn derfysglyd wedi darlleniad y *Riot Act*. Trosedd yw hwn a haedda farwolaeth. Ond mewn achos mor bwysfawr, rhaid i'r Uchel Reithwyr deimlo yn sicr o euogrwydd y carcharorion, ac hefyd ddeongli y weithred yn gywir; gallant wysio tystion, a'u holi a oedd yno ymgynnulliad terfysglyd; pa un a orchymynwyd iddynt fod yn ddistaw cyn darlleniad y *Riot Act*; ac wedi iddi gael ei darllen, a arosodd y carcharorion ynghyd am yspaid un awr.

Mr. *T. Cowdall*, mab i uchelwr cyfrifol yn Aberthiw, a gyhuddwyd o ladrata cadach sidan oddiar John Watkins, Gwneuthurwr gwlaneni, yn y Drefnewydd.

John Watkins a dystiolaethodd iddo fyned, ar yr 8fed o Orphenaf, 1829, gyd â'r carcharor i'w letty yn Llandrindod Hall. Wrth ymadael, yn ystod dau ddiwrnod, dywedais wrth y carcharor fy mod wedi colli fy nghadach; yntau a gymmerodd arno fod yn ddig, ac a ddywedodd y chwiliai am dano, ac yr hysbysai i mi pan y deuai i'r Drefnewydd; ond ni ddywedodd air wrthyf am dano. Meddyliais fod y cadach ganddo. Yn mis Chwefror *diweddaf* gwelais y cadach yn llaw y carcharor yn yr *Elephant*, yn y Drefnewydd, lle yr oeddwn yn lletya. Yr oedd y carcharor yn feddw. Yr oedd yn rhoi y cadach o gwmpas ei wddf; eithr pan welodd fy llygad i, rhoddodd ef yn ei logell, ac arosodd yno drwy y nos. Dranoeth gwelais ddernyn o'r cadach yn hongian o logell hugan y carcharor; cymmerais a theflais ef i'r Tafarnwr, yr hwn a'i dangosodd i'w ferch. Ni soniais am dano y pryd hyny wrth y carcharor; ond ym mhen dau neu dri diwrnod, anfonodd am danaf, a gofynodd i mi a gymmerais i ei gadach. Haerodd iddo ei brynu yn Llundain, a rhoddi 10s. 6ch. am dano. Rhoddais bapur £5 ar y bwrdd, a chynnygiais ymwystlo âg ef nad allai efe ddim profi hyny. Gwelais y cadach am wddf ei frawd oddeutu chwech wythnos cyn hyny. Dywedais wrtho am fy nghymmeryd o flaen Ynad, i edrych pa un o honom ein dau oedd yn ei le. Galwodd am ei hugan, ac aeth ymaith. Pymthegnos wedi hyny aethom o flaen Ynad. *A groesholwyd gan Mr. Corbett.* Adnabum y carcharor am amser maith. Mae ei deulu yn gyfrifol iawn. Yr wyf braidd yn tybied i mi yfed *tea* gyd â'r carcharor a'i chwaer cyn iddo ofyn i mi gysgu gyd âg ef. Ni ddywedais erioed wrth Mr. Wood fod y carcharor wedi lladrata fy nghrys; nac wrth Mr. Powell, nac wrth was Mr. Brandstroms. Ni achwynais wrth Mr. Smith, yn Llandrindod, i mi golli y cadach. Clywais y cymmydogion yn dweud ei fod yn bwriadu fy nghospi am athrodiaeth. Ym mhen chwech wythnos yr aethum o flaen Ynad, am iddo fygwth fy nghospi.——Mr. *Miles*, o'r *Elephant*, a gadarnhâi dystiolaeth Watkins ynghylch cymmeryd y cadach allan o logell hugan y carcharor. Y mae yr olaf yn barchus iawn, ac yn cael nodweddiad da gan bawb.——*Miss Roberts*, llysferch Mr. Miles, a gofiai iddi hemio y cadach i Watkins cyn iddo fyned i Landrindod, yn 1829.——*Sarah Jones* a adnabyddai y cadach am fod ei hemiad yn anghyffredin.——*Evan Watkins*, gwerthydd sidanau, brawd i John Watkins, a dystiai iddo brynu, yn Rhagfyr, 1828, chwech o gadachau gan Mr. Foster o Lundain; fy mrawd a brynodd un gennyf, a rhoddais un arall iddo, a chedwais un i mi fy hunan. Yr oedd eu maintioli hwynt yn fwy na chyffredin.

Ar ran y carcharor, galwyd y tystion canlynol:—*Miss Cowdall*, chwaer i'r carcharor, a dystiai ei bod hi yn edrych ar ol dillad ei brawd, ac iddi hi fyned gyd âg ef i Landrindod, yn 1829. Yr oedd ganddo un cadach cyffelyb i'r hwn a gymmerodd John Watkins oddi arno, yr hwn a gymmerodd gyd âg ef i Landrindod.——*Mary Morgan*, hen forwyn i Mr. Cowdall, a dystiai i'r carcharor â'i dad ddyfod â chadach cyffelyb i hwn wedi iddynt fod ar daith. Gwelodd ef yn fynych, am mai hi a arferai ei olchi.——*Ann Jones*, morwyn arall, a gadarnhâi dystiolaeth M. Morgan.——*James Cowdall* a welodd gadach cyffelyb gan ei frawd cyn iddo fyned i Landrindod. Gwisgasai efe y cadach yn ffair y Drefnewydd, yn Rhagfyr diweddaf. Gwelodd ef yn fynych am wddf ei frawd.——Wedi i dystion ereill dystio fod Watkins wedi dweud fod y carcharor yn euog o ddwyn ei grys, ei hosanau, a'i gadach, a dymuno parchus roddi nodweddiad da i'r carcharor, dywedodd y Prif Ynad ei fod yn anfoddlon i attal y prawf fyned ym mlaen, o herwydd fod enw da y llange yn ymddibynu ar ei derfyniad. Yr oedd blwyddyn a hanner wedi myned heibio er pan gollwyd y cadach yn Llandrindod, cyn i Watkins ddyfod â'r cyhuddiad ym mlaen; yr oedd hyn yn dra nodedig; oblegid dyledswydd pob dyn yw dyfod â'i achos ym mlaen yn ebrwydd; o herwydd niweidir nodweddiad y cyhuddedig tra y bydd mewn carchar; gellir colli y tystion, neu dichon iddynt anghofio rhai o'r amgylchiadau. Tystiolaeth y fenyw a hemiodd y cadach sydd yn gref iawn. Ond os oedd gan y carcharor gadach cyffelyb i eiddo Watkins, ac iddo ei gymmeryd mewn cam-gymmeriad, nid oedd yn euog o ladrad. Ni chelwyd erioed mo'r cadach; gadawodd iddo hongian allan o'i logell ym mhresennoldeb Watkins. Wedi gwneud rhai sylwadau ar dystiolaethau y pleidiau, gadawodd yr achos i'r Rheithwyr y rhai yn ebrwydd a farnasant y carcharor yn *Ddieuog*. Wedi hyn rhyddhâwyd ef.

Terfysgwyr y Drefnewydd.—*Dafydd Rowland, Jos. Evans, John Francis*, a *Wm. Hodell*, a gyhuddwyd o ymgynnull yn derfysglyd ar y 29ain o Ragfyr diweddaf, ac am nacâu gwasgaru wedi darllen y *Riot Act*. Y carcharorion a gydnabyddasant eu bod yn *Euog*. Mr. Jervis a Mr. Temple, ar ran J. Francis a'r lleill, a ddywedasant fod y carcharorion yn cyfaddef iddynt ymddwyn yn anaddas, iddynt gael eu hannog gan ereill, a'u bod hwy mewn diod. Ymddygiad yr Ynadon oedd yn addas ac yn unol â'i dyledswydd; os tybiai ereill yn groes i hyn yr oeddynt yn cyfeiliornu. Ni ellir goddef i ddynion gymmeryd y gyfraith i'w dwylaw eu hunain, nac ychwaith i annufuddhâu i'r awdurdodau cyfreithlawn.——Y *Cyfreithiwr Cyffredin*, ar ran y cyhudd-

wyr, a ddywedai, na ofynai efe am gospedigaeth drom, wedi i'r carcharorion ymddwyn mor bwyllog. Haeddai yr Ynadon barch am eu hymddygiad ar yr achlysur hwn, a hyderai y gwelai y carcharorion na theimlai yr Ynadon amgen na theimladau serchogaidd tu ag atynt.——*Edward Jones*, gwas i W. Pugh, Ysw. a roddodd nodweddiad rhagorol i John Francis; a'r Parch. G. A. Evors a ganmolai ymddygiad da y lleill.——Y Barnydd a ddyfarnodd dri mis o garchar i John Francis, ac un mis i bob un o'r lleill; ac iddynt ymrwymo am £50 i gynnal yr heddwch am dair blynedd.

John Hebbolt a gafwyd yn *euog* o ladrata gwenith o eiddo John a David Rogers o'r Gungrog Isaf, 12 mis o garchar.

Charles Wilson a gafwyd yn *euog* o ladrata darn o liain o fasnachdŷ David Jones, Llanidloes, ar y 24ain o Ionawr. Y carcharor a gerddodd yn ddigywilydd i'r masnachdŷ, a chymmerodd y lliain ymaith dan ei fraich; pan agorwyd y drws, y gloch a seiniodd, ar hyn daeth mab Mr. Jones allan, a chanfyddodd y carcharor yn myned allan. Rhedodd ar ei ol, a daliodd ef, ond nid cyn iddo daflu y lliain i lyn dwfr. Ymddengys, oddiwrth gyffes a wnaeth y carcharor ger bron yr Ynadon, ei fod ef, ac un arall, wedi teithio drwy amryw o drefydd, ac yn byw ar haelioni; ac wedi iddynt gyrhaedd Llanidloes, cytunasant, mewn ffordd o ddiolchgarwch am garedigrwydd preswylwyr y dref hon, ladrata y peth cyntaf a allent, a rhanu yr yspail.—*Ei al tudio am saith mlynedd.*

Samuel Davies a gafwyd yn *euog* o ladrata ceirch a phŷs o eiddo Mr. Jones, Brynderwen.—*Deuddeng mis o garchar.*

John Jenkins, alias John Jones, am dori tŷ Jane Williams, o Laulingan, a lladrata dillad o werth 3s. 6ch. Yr hen wraig druan oedd wedi myned i gardota; ar ei dychweliad adref, gwelodd fod rhyw un wedi tori i'r tŷ, a lladrata yr oll o'i heiddo. Cafwyd hwynt ym meddiant y carcharor.—*Dedfryd marwolaeth a gyhoeddwyd.*

Evan Rees a gafwyd yn *euog* o ladrata dwy iar o Fronfelin.—*Saith mlynedd o alltudiaeth.*

SWYDD FEIRION.—Dydd Iau, Mawrth 10fed, aeth y Prif Swyddog, Hugh Lloyd, Ysw. o Gefnbodig, ynghyd â nifer luosog o foneddigion i gyfarfod y Prif Farnydd, ac arweiniasant ef i dref y Bala: aethant yn uniongyrchol i'r Llysdŷ. Trannoeth aeth y Prif Farnydd i'r Eglwys, lle y traddodwyd Pregeth dra addas ar yr achlysur gan y Parch. J. Lloyd, Caplan y Prif Swyddog. Wedi dyfod o'r Eglwys aeth i'r Llys, a chyfarchodd yr Uchel Reithwyr, gan gydlawenhâu â hwy o barth y tawelwch ag oedd yn rheoli yn gyffredin trwy y Sir. Yr oedd ei Araith yn lled debyg i'r un a draddodwyd ganddo yn y Trallwng. Nid oedd yr un carcharor i gael ei brofi; a dim ond un achos distadl i'w drin. Terfynwyd y cwbl mewn oddeutu tair awr o amser.

SWYDD GAERNARFON.—Dydd Llun, Mawrth 14, cyrhaeddodd y Prif Farnydd, Syr N. C. Tyndal, y dref uchod, ac wedi myned i'r Eglwys, aeth i'r Llys, gyd â'r Prif Swyddog Rice Thomas, Ysw. o Goed Helen. Wedi gweinyddu y llwon i'r Uchel Reithwyr, cyfarchwyd hwynt gan ei Arglwyddiaeth:—"Teimlai lawer o hyfrydwch wrth ganfod cyn lleied o garcharorion yn y gofrestr. Nid oedd yn rhaid iddo wneuthur dim sylwadau ar droseddau y carcharorion, er mwyn cyfarwyddo Uchel Reithwyr mor ddeallus. Er hyny pe byddai rhyw beth yn ddyrys neu yn ammheus, dywenydd fyddai ganddo eu cynnorthwyo hwynt i symud y diffyg. Rhaid oedd iddo ddweud yn awr, fel y dywedasai mewn lleoedd ereill ar ei gylchdaith, fod anamlder troseddau yn y Dywysogaeth yn anrhydeddus iawn i foesoldeb y werinos, yr hyn a ellir ei briodoli i'r gofal mawr a gymmerir i'w diwallu â moddion gwybodaeth, ac i'r caredigrwydd a ddangosir tu ag atynt gan eu huwch-raddolion. Hwn yw y tro cyntaf y cyfarfyddodd y Llŷs er pan wnaethpwyd y cyfnewidiad yn ngweinyddiad barn yn Nghymru. Tybiai y Senedd mai manteisiol fyddai y cyfnewidiad, a hyderai efe mai felly y digwyddai. Yr oedd rhai manteision a darddent yn ddiddadl oddiar y drefn newydd. Lleihâd amser y Sessiwnau, yr hyn a ostynga draul pleidiau, tystion, a rheithwyr. Mantais arall a ddeilliai i'r cyffredin, diwygiad cyfeiliornadau Rheithwyr a Barnwyr (oblegid mae barnwyr, fel dynion ereill, yn agored i gyfeiliorni) gan y Llysoedd yn Llundain. Yr oedd y pethau yn llesol i bob gradd o ddynion, a gobeithiai yn ddiragrith y byddai y manteision yn gyfatebol i ddymuniadau y Senedd.

Owen Jones a gyhuddwyd o ladrata pâr o lodrau, o eiddo Griffith Jones. Ymddengys, oddiwrth dystiolaeth y cyhuddwr ac ereill, fod y carcharor wedi dwyn llodrau a phais oddiar wrych, ac wrth chwilio am danynt, cafwyd hwynt yn ei dŷ; wedi hyny cyfaddefodd y carcharor iddo eu lladrata, ac adferodd hwynt i'r cyhuddwr. Cafwyd ef yn *Euog.—Chwe mis o garchar.*

Sidney Jones a gyhuddwyd o gelu genedigaeth ei phlentyn, ar yr hwn yr esgorodd yn ddirgel mewn cae, ac am ei gladdu mewn ffos, ym mis Rhagfyr diweddaf. Cafwyd hi yn *Euog.—Chwe mis o garchar.*

John Julian a gyhuddwyd o geisio arian ar gam, drwy roddi biliau ffugiol yn ariandŷ Williams ac ereill, yn Nghaernarfon, a derbyn £20 arnynt.——Mr. *R. M. Preece*, Ysgrifenydd yn Ariandŷ Caernarfon, a dystiodd i'r carcharor ddyfod i'r Ariandŷ, ar y 25ain o Hydref, gyda thri o lythyrau cyfnewid, un am £70, yr ail am £300, a'r trydydd am £63, oddiwrth Mr. Wright, ac ereill. Dywedodd y carcharor iddo fod gyda Mr. H. R. Williams, yr hwn a dystiai fod pob peth yn iawn, ac iddo fyned â hwynt i'r Ariandŷ. Galwai y carcharor ei hun yn fasnachydd lledr yn Mangor a Beaumaris a haerai iddo yn ddiweddar brynu llawer o grwyn yn Newry, a'u trosi hwynt i Wright a'i Gym. y rhai a anfonasent y llythyrau hyn am danynt. Dywedodd ei fod wedi priodi tenant i Mr. Williams, sef gwraig y *Carnarfon Castle*, yn Beaumaris. Derbyniais y llythyrau cyfnewid, a gofynais iddo faint o arian oedd arno eisieu, dywedodd £20, yr hyn a roddais iddo oblegid ei haeriadau. Anfonwyd y biliau i Lundain, ond gyrwyd hwynt yn ol. Ni wn ddim am Meistriaid Wright a'i Gym. *A groes-holwyd.* Dywedodd wrth y carcharor nad allai gael ychwaneg o arian nes y derbynid swm y llythyrau cyfnewid.——Mr. *William Lewis*, Barcer, ym Mangor, a adwaenai y carcharor, yr hwn a ddaeth ato fel gweithiwr yn Mai diweddaf, a derbyniai bunt yn yr wythnos o gyflog. Arosodd gyd âg ef hyd Medi. Pan ddaeth ato ef gyntaf yr oedd yn bur dlawd, a rhoddodd iddo wyth geiniog. Pan ymadawodd efe o'i wasanaeth yr ydoedd wedi cadw rhyw faint o arian o'i gyflog. Ni wyddai ei fod yn fasnachydd mewn crwyn. Aeth i Beaumaris wedi ymadael oddi wrtho ef. *A groes-holwyd.* Mynegodd y carcharor iddo ef ei hun fod mewn masnach; ond andwywyd ef drwy anonestrwydd cydfasnachydd yn Swydd Lancaster; a bod ganddo gyfeillion da yn Llundain.——Mr. *R. Williams* a brofai ardystiad y carcharor, yr hwn a ddarllenwyd. Adroddai iddo brynu gwerth £600 yn Newry, ac iddo eu trosi hwynt yn y llong Eliza o Newry i Wright a'i Gym. y rhai a anfonasant y llythyrau cyfnewid i dalu am danynt; ac iddo echwyna oddiar Sarah Ramsay £600 yn mis Medi diweddaf, yr hyn a dalodd i Wright a'i Gym.——Mr. *William Thompson*, Casglydd yr ardrethi yn Newry, a ddangosodd ei lyfrau; ond nid oedd ynddynt enw y carcharor, nac ychwaith enw y llong Eliza o Newry, yn ol adroddiad y carcharor. *A groes-holwyd.* Mae agerdd-long, a elwir *Lord Blaney*, yn hwylio rhwng *Warren Point* a Le'rpwll; eithr ni wyddai a oedd crwyn ar fwrdd hon yn Medi diweddaf.——Ar hyn darllenwyd llythyr, wedi ei ddyddio Tach. 17, 1830, oddiwrth y carcharor at Sarah Ramsay, *Waltham Abbey*, i ddweud iddo dori yma fel masnachydd mewn crwyn, ac iddo roddi ei henw hi i lawr fel un i'r hon yr oedd yn ddyledus o £600, ac i ofyn iddi am nodweddiad megys dyn cyfrifol, ac i ddymuno arni, os gofynai neb iddi, i ddweud iddi ddanfon yr arian i Wright a'i Gym. ond nid i ddangos y llythyr; yn dymuno hefyd cael ateb yn ol y ffurf a anfonasai efe, yn datgan cynnygiadau ei brawd a hithau i'w gyn-

nerthwyo, am eu bod yn gwybod ei egwyddorion.
—— * * * *Jessop* sydd yn adnabod Sarah Ramsay, yr hon a roddodd iddi lythyr y carcharor. Y mae hi yn bur ddawd, ac yn byw mewn bwthyn gyd â'i brawd. Adgofiai y carcharor yn gweithio fel barger yn *Waltham Abbey* oddeutu 20 mlynedd yn ol.—— *Mr. H. R. Williams* a gofiai y carcharor yn ymo yn am *lease* ar y tafarndŷ yn Beaumaris, a elwir *Caernarfon Castle*, am ei fod ar fedr priodi y tenant. Dywedodd wrtho am alw drachefn; gwnaeth felly ymhen wythnos, a dangosodd y llythyrau cyfnewid hyn. Dymunodd ar y tyst roddi gair da drosto yn yr Ariandŷ, yr hyn a nacâodd; a dywedodd os cymmeradwyid y llythyrau cyfnewid gan yr Ariandŷ, y rhoddid iddo ef arian arnynt; eithr ni ddywedodd fod y llythyrau cyfnewid yn eu lle.—— Mrs. *Hester Thomas*, Meistress y *Caernarfon Castle*, sydd yn denant i Mr. Williams. Nid yw y carcharor yn ŵr iddi hi.——*Mr. R. Griffiths* a *Mr. H. Roberts*, Masnachwyr yn Mangor, a dystiasant i'r carcharor gael nwyddau ganddynt hwy, am y rhai y talodd efe â llythyrau cyfnewid, y rhai a ddychwelwyd heb eu talu.——Y carcharor a ddywedodd rywbeth er ei amddiffyn ei hun. Wedi hyn adroddodd y Barnwyr y dystiolaeth i'r Rheithwyr, y rhai a gawsant y carcharor yn *Euog.—Alltudiad am 7 mlynedd.*

Achosion.—*Horton* yn erbyn *Hughes* am ddyled o £8 5s. 6ch. am argraffu papurau i amgylch *Epsom Salts, &c.* Rheithfarn o blaid Hughes.

Shenton yn erbyn *Holford* am ddyled o £283. Rheithfarn o blaid Shenton.

Edwards yn erbyn *Thomas* am £30 a echwynodd y cyntaf i'r olaf. Rheithfarn o blaid Edwards.

Swydd Fon.—Boreu ddydd Iau, yr 11eg o Fawrth, cyrhaeddodd y Prif Farnydd gyffiniau tref *Beaumaris*, lle y cyfarfu y Sirydd, O. Owen, Ysw. Llanfaegail, a'i gyfeillion, â'i Arglwyddiaeth, a gyd-ordeiniasant ef i'r Llŷs, ac oddi yno i'r Eglwys. Wedi iddo ddychwelyd i'r Llŷs, dechreuwyd achosion y Sesiwn drwy weinyddu llwon i'r Uchel-reithwyr. Ei Arglwyddiaeth wrth eu cyfarch a ddywedodd, "Er pan ddaethum gyntaf ar y gylch-daith hon mae pob peth a ganfyddais yn tueddu i argraffu syniadau uchel ar fy meddwl o barth moesoldeb trigolion Cymru. Cynnyddwyd fy hyfrydwch pan gyrhaeddais i'r Ynys hon, a chlywed nad oedd yr un troseddwr i gael ei brofi. Am hyny gallai y Rheithwyr fyned i'w hystafell i ystyried unrhyw achos a ddygid ger eu bron; ac os bydd angen am fy nghynghor i, dywenydd genyf eich cynnorthwyo hyd eithaf fy ngallu." Terfynodd ei Arglwyddiaeth drwy sylwi ar y lles a ddeilliai i'r Dywysogaeth oddiar y drefn newydd o weinyddu cyfiawnder.

Arglwydd *Boston* yn erbyn *Bulkeley*, Ysw. yn nghylch meddiant tyddyn bach o dir, a elwir Tyddyn Meyrys ap Efan, neu yr Ynys Gronant. Rheithfarn o blaid ei Arglwyddiaeth.

Swydd Ddinbych.—Prydnawn dydd Sadwrn, Mawrth 10, daeth y Prif Farnydd, Syr N. C. Tyndal, i Ruthyn, ac agorodd y Llŷs y noswaith hono. Aeth y Sirydd, Wilson Jones, Ysw, o Gelligynan, Aelodau Bwrdeisdref Rhuthyn, a Boneddion y Swydd, i gyfarfod ei Arglwyddiaeth, wedi iddynt giniawa yn y Llew Gwyn. Ar yr achlysur hwn, talodd pawb am ei giniaw ei hun; y Sirydd yn cyfranu anrheg i Feddygdŷ Dinbych â £50 yn hytrach na threulio cymmaint am giniaw. Dranoeth y boreu aeth ei Arglwyddiaeth i'r Eglwys, lle y pregethodd y Parch. Mr. Stephenson oddiar *Mat.* 25. 7. Dydd Llun, agorwyd y Llŷs, a'r Prif Farnydd a gyfarchodd yr Uchel Reithwyr fel hyn:— "Drwg genyf fynegi fod nifer y troseddwyr yn fwy, a'u troseddau yn fwy erchyll, yn y Swydd hon nag mewn un o'r Swyddi yn y Dywysogaeth yr ymwelais â hwynt. Gwn y dylid priodoli hyn i nifer mawr y trigolion, ynghyd â'r gweithydd eang a ddygir ym mlaen yn y Swydd hon. Ni allaf briodoli hyn i ddiffyg moesoldeb cyffredin trigolion y gyfran hon o'r wlad; oblegid yn groes i hyn y mae nid yn unig gwybodaeth, symlrwydd, ac ymarweddiad da y Cymry yn ddiareb, ond hefyd rhaid i bawb a ymwelant â'r Dywysogaeth ganfod hyny."

Robert Clarke (25) a gafwyd yn euog o dori tŷ John Hanmer, o'r Frondeg Isaf, yn mhlwyf Gwrecsam, a lladrata oddi yno amrai ddilladau.—*Ei alltudio am saith mlynedd.*

Thomas Morris, a brofwyd yn euog o ladrata oriawr oddiar Thomas Theodore, ieu. ei gydwasanaethwr dan Mr. Edward Lockett, o Garreghofa.—*Ei alltudio am saith mlynedd.*

John Gilkam a gyhuddwyd o ladrata march o eiddo Mr. Timothy Parsonage, o Gresford, ar y 10fed o Dachwedd diweddaf. Cymmerwyd y march allan o'r ystabl yn y nos, a gwelwyd ef ym meddiant y carcharor (yr hwn a fu yn gwasanaethu gyda Mr. Parsonage) yn nghymmydogaeth yr Amwythig, boreu dranoeth, gan Mr. O. Roberts, pan ar ei daith i ffair yn y dref hono. Pan gyhuddodd Mr. R. y carcharor o ladrata y march, gadawodd ef ar y ffordd, a diangodd ar draws y caeau, eithr buan y daliwyd ef, a chymmerwyd ef i'r Amwythig, lle y cyfaddefodd iddo ei ladrata. Profwyd ef yn *Euog.* —*Ei alltudio dros ei oes.*

Glowyr Rhiwabon.—*Evan Evans* (41) a *Dafydd Roberts* (35) glowyr Rhiwabon, a gyhuddwyd o ymgynnull yn derfysglyd, gyd âg amrai ereill, a churo Mr. Wood, Goruchwyliwr gweithfaoedd y *British Iron Company*, yn Rhiwabon, ar y 30ain o Ragfyr diweddaf. (Gwel y Gwyliedydd am Chwefror).——*Edward Wright*. Ar yr 28 a'r 29 o fis Rhagfyr diweddaf, darfu i'r holl lowyr sydd yn gweithio dan Mr. Wood, ym mhlwyf Rhiwabon, droi allan am gyflog. Ar y 30ain galwyd cyfarfod o foneddigion yr ardal. Aethum i Riwabon, a gwelais yno dyrfa o lowyr. Aethum gyda Mr. Wood i'r Tafarndŷ; ac yn ebrwydd wedi hyny canfyddais nifer o'r glowyr yn rhuthro i'r tŷ, ac yn gwaeddi am Mr. Wood a Mr. Pickering. Gwelais rai o'r glowyr yn gafaelu yn Mr. Wood ym mharth yr *Eagles*, a dau ddyn a'i gwthiodd i'r ardd, a llawer a'u dilynasant. Mr. Wood a ddringodd dros ryw fur i ardd arall; oddi yno gwthiwyd ef gan 12 neu ragor o ddynion i'r ffordd, lle yr oedd tyrfa fawr o'r glowyr yn aros. Gwelais Mr. Wood yn cwympo, a dau neu dri o lowyr yn ei droedio tra yr oedd ar y llawr. Mr. R. Johnson a'm cynnorthwyodd i gyfodi Mr. Wood; ond taflasant fi a Mr. Wood i lawr drachefn. Cyn gynted ag y codais i fynu, canfyddais y carcharor, Evan Evans, yn gafaelu yn ngwallt Mr. Wood, ac yn ei lusgo, tra yr oedd rhai glowyr ereill yn ei gernodio ac yn ei droedio. Gafaelais yn ngholer Mr. Wood, ac ymdrechais ei gadw ar ei draed, ond curasant ef nes iddo lewygu a chwympo ar y llawr. Gwaeddais eu bod hwy wedi ei ladd; ar hyn ciliodd y dyrfa. Teimlais yn afiach, a throais at fur; ac ym mhen ychydig, gwelais fod Mr. Wood wedi ei gludo i fwthyn Thomas Edwards. Clywais y dyrfa o amgylch y drws yn gwaeddi, "y mae bywyd ynddo etto, lladdwn ef." Gwelais y carcharor E. Evans yn ymyl y drws. *Croes-holwyd ef gan Mr. Jervis.* Ni wn a oedd glowyr Swydd Fflint yn yr Acrefair. Gwn fod y *British Iron Company* yn cadw *Tommy Shop*; ond nid oedd orfod ar neb gymmeryd y nwyddau; pe arosai am fis derbyniai ei gyflog mewn arian. Ar y 29ain cyfarfu Syr Watkin y glowyr yn yr Acrefair, a gorchymynodd i'r Ynadon gyfarfod y glowyr yn Rhiwabon dranoeth. Yr oedd Mr. Wood yno dros ei feistriaid. Ni welais neb o'r Ynadon yno; ond yr oedd yno dri neu bedwar o berchenogion gweithydd, y rhai a gytunasant i godi pris y glo. Gwelais lawddryll yn llaw Mr. Wood yn yr ardd; ond gwthiwyd ef cyn iddo dynu y llaw-ddryll allan. Anfonais John Edwards at Dafydd Williams ac Edward Griffiths i ymddiddan â hwynt ynghylch rhoddi tystiolaeth o blaid y carcharorion. Y genadwri a ddanfonais i oedd fel hyn, "Meddwl yr wyf fi mai gwell fyddai i chwi ymwneud i ffordd, a pheidio dyfod ym mlaen." Cafwyd y glowyr yno am rai oriau, yn aros am yr Ynadon. Gorchymynodd Syr Watkin i bump neu chwech o'r glowyr ddyfod i gyfarfod yr Ynadon; eithr daethant oll ynghyd. Yr achos paham yr anfonais ddyn at Dafydd Williams ac Edward Griffiths oedd fod rhyw un sydd yma yn awr yn eu gweled gyd â'r terfysgwyr.——*Dafydd*

Roberts. Yr ydwyf fi yn un o'r rhai sydd yn edrych ar ol y glowyr pan fyddont ar lawr. Yr oeddwn yn Rhiwabon ar y 30ain o Ragfyr, a gwelais y glowyr yn rhuthro i'r *Eagles.* Yr oeddynt yn bloeddio, "Gadewch i ni gael Mr. Wood allan." Mr. Allen, meistr yr *Eagles*, a ymdrechodd eu perswadio i fod yn llonydd, ond rhuthrasant heibio iddo i'r tŷ. Gwelais y dynion yn taflu Mr. Wood i lawr ar y ffordd, ac yn ei droedio; a gwelais Dafydd Roberts yn troedio pen Mr. Wood; ac hefyd clywais un o'r terfysgwyr, yr hwn oedd â chareg fawr yn ei law, yn gwaeddi ar y lleill, "Sefwch o'r ffordd, gadewch i mi ei ladd ef." Yr oedd Mr. Wood ar y llawr y pryd hyn. Pan oedd Mr. Wood ym mwthyn Thos. Edwards, clywais y glowyr yn bloeddio, "—— a doro ei galon, gadewch i mi ei ladd ef; y mae efe etto yn fyw." Yr oeddynt yn curo wrth y drws. Mr. Pickering a ymddiddanodd â'r terfysgwyr wrth y drws, a tharawsant ef hefyd i lawr. Curasant Mr. Parry; a bloeddiasant, "Dros y wal â fo i'r afon." Rhyw un yn y dyrfa a lefodd, "Nid hwn yw y dyn," ar hyny peidiasant a'i guro. *A groes-holwyd.* Nid yw Mr. Pickering yn cadw *Tommy Shop.* Darfu i Dafydd Roberts roddi cyfraith ar y *Charter-Master* am gyflog, oddeutu pymthegnos cyn iddo gael ei ddal am y terfysg hwn.——*Mr. Cunnah.* Cyfreithiwr ydwyf fi, yn preswylio yn Rhiwabon. Gwelais Mr. Wood yn myned o'r *Eagles* ar y 30ain o Ragfyr, a chlywais y glowyr yn dweud, "Lle mae Wood? ni a'i mynwn ef." Yna rhuthrasant i'r tŷ, a chwiliasant am dano mewn dwy ystafell, canlynasant ef i'r buarth, a bygythiasant ei ladd. Gwelais law-ddryll gan Mr. Wood yn yr ardd. Wedi hyny gwelais Evan Evans yn taro Mr. Wood i lawr, a chlywais ef yn dweud, "—— a doro ei galon, ni a'i lladdwn ef." Wedi i mi godi Mr. Wood i fynu, gafaelodd Evan Evans yn ei wallt. Yr oedd Mr. Wood wedi ei faeddu gymmaint nad allai sefyll ar ei draed. Clywais lawer o'r terfysgwyr yn dweud, pan oedd Mr. Wood yn nhŷ T. Edwards, eu bod hwy yn edifarhâu yn fawr na buasent wedi ei ladd pan oedd yn eu dwylaw hwynt.——*Richard Jones.* Y diwrnod ar ol y 30ain gwelais Dafydd Roberts, a glowyr ereill. Gofynais iddynt, Pa fodd y daethont hwy ym mlaen y diwrnod o'r blaen; Atebodd Dafydd Roberts, "Yn dda iawn, darfu i ni faeddu Mr. Wood yn dost." Dywedais, "A ddarfu i *chwi* ei faeddu ef, Dafydd?" Atebodd, "Do, mi a ymdrechais ei guro ef â fy nhraed, ond nid oedd yno ddim lle."——Mr. Jervis a gyfarchodd y Rheithwyr ar ran y carcharorion, a dywedodd, "Mae yn rhaid fod y dynion wedi eu cyffroi i raddau mawr pan oeddynt oll wedi troi allan; yn enwedig pan y gorthrymwyd hwynt gan y *Tommy Shop*, ac y gorfuwyd arnynt brynu pethau o honi pa un a oeddynt yn dewis hyny ai peidio. Os gwir oedd hyn, a bod y glowyr hefyd wedi cael addewid y symmudid yr achos o'u hachwyniadau, ond i'w disgwyliadau gael eu siomi drwy i ddynion mewn awdurdod esgeuluso eu cyfarfod, a gwrando ar eu hachwynion, yr oedd hyn yn ddigon i'w cynddeiriogi hwynt; ac er fod eu hymddygiad yn derfysglyd ac yn anghyfreithlawn, etto hawdd y gellir tybied y digwyddai felly dan amgylchiadau mor gyffrous. Hyderai y caffai y pethau hyn effaith ar y Rheithwyr ac ar y Barnydd hefyd wrth ystyried y gosp a haeddai y carcharorion.——Amrai o dystion a roddasant nodweddiad da i bob un o'r carcharorion.——Y Barnydd a ddywedodd, "Os oedd nifer o ddynion wedi ymgynnull ynghyd gyda bwriad heddychlon, ond wedi hyny a fuont yn euog o derfysg, nid oedd dim a allai gyfiawnhâu eu hymddygiad; ac os teimlai y Rheithwyr yn sicr fod y rhai a ymgynnullasant ynghyd yn dyrfa derfysglyd, a bod y carcharorion yn eu plith, rhaid iddynt eu cyhoeddi yn euog o derfysg, ac ymosod ar Mr. Wood." Wedi rhoddi eu penau ynghyd am ychydig o fynydau, cawsant hwynt yn *Euog*, yn unig o ymosod ar Mr. Wood.—*Deuddeng mis o garchar bob un; ac wedi hyny gwarogwystlo am £40 bob un, a chael dau feichnïydd, £20 bob un, i gynnal yr heddwch am dair blynedd.*

(I'w barhâu.)

HYSBYSIADAU LLEENYDDOL.

Y GEIRLYFR CYMRAEG.

Mr. Gwyliedydd,—Od oes ohebiaeth rhyngoch a Mr. Owen Williams o'r Waunfawr yn Arfon, Casgliedydd y Geirlyfr Cymraeg, dymunwch arno ef, er mwyn perffeiddra iaith ei hun, er mwyn rhyw radd o barch i'w ddarllenyddion, od oes ganddo ef lawer o eiriau etto yn ol o'r un nod a'r rhai â'r NAW *gair diweddaf yn ei Rifyn* xiv. *am iddo ef eu bwrw hwynt oll trwy felin* DYFFRYN SYBERWYD, *yr hon a gedwir gan ei anwerchydd ar flaen-len ei Rifyn* xv. *fel na byddont mor hynodol o'r dealladwy gan ei dderbynwyr, pa un bynag a fyddont ai moesolion ai anfoesolion. Nid oes chwaeth gan y rhai cyntaf ar y fath addysg, ac nid rhaid i'r rhai olaf wrtho, o herwydd eu bod yn ddigon hyddysg ar eu gwers. Nid oes achos gosod Geiriadur o lwon a ffiaon y tyngwr, ac nid rhaid dysgu afrwydd i aflan. Ni bu Mr. Walters yn ddigon gofalus yn hyn yn ei Eirlyfr Saesneg a Chymraeg; ac y mae un gair yn rhag-ymadrodd y Dysgawdwr Sion Dafydd Rhys can waethed a'r gingroen yn ffroenau ei ddarllenwyr.*

Eich Gohebydd o RYD ABER LOWW.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. Evan Evans, Periglor Pennant, i Viceriaeth Llanarmon yn Ial, rhydd trwy farwolaeth y Parch. J. Denman. Noddwr, yr Esgob.

Y Parch. Ebenezer Williams i Beriglorjaeth Llandegla, rhydd trwy farwolaeth y Parch. J. Denman. Noddwr, yr Esgob.

MARWOLAETHAU.

Bu farw yn Llundain, dydd Sul, yr 17eg o Ebrill, yn 56 mlwydd oed, Syr T. Mostyn, Barwnig, Aelod y Senedd dros Swydd Fflint.

Anfynych y cydgyfarfu yn yr un gwr y fath luosogrwydd o amrywiaeth doniau, a rhagoriadau er addurno einioes, ac ennill parch a chymmeriad gan bob gradd o ddynion ag yn y gwr anrhydeddus uchod.

Fel Seneddwr, yr oedd Syr Thomas yn nodedig am gywirdeb ei egwyddorion, a chyssondeb ei ymddygiad, yr hyn a barai i'w etholyddion roddi ynddo yr hyder mwyaf.

Fel Meistr, yr oedd ei holl weinidogion yn ei barchu yn orfawr, a maith fydd eu galar ar ei ol.

Fel Meistr tir, parod fyddai bob amser i osod ei dyddynau am rent mor gymmedrol ag a alluogai yr amaethwyr i fyw yn gysurus, a gofalai yn fawr am eu llwyddiant.

Ar y 13eg o Ebrill, yn Nhrefriw, Swydd Gaernarfon, yn y 76 mlwydd o'i hoedran, bu farw Mrs. Elizabeth Evans, gwraig Mr. Robert Evans, diweddar o Dan y Celyn, a mam ein Gohebiaeth parchus Ieuan Glan Geirionydd.

Y GWYLIEDYDD.

MEHEFIN, 1831.

SYLWEDD PREGETH.

HEB. xi. 1.

"Ffydd yn wir yw sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a siorwydd y pethau nid ydys yn eu gweled."

Yn niwedd y bennod flaenorol yr apostol a grybwyllai yr ysgrythyr hòno o'r prophwyd Habacuc (2. 4.) "Y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd." Yn y bennod hon y mae yn myned ym mlaen i eglnro natur ffydd, ac i ddangos ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hen dadau gynt.

Wrth fyfyrio ar y testyn, yr Yspryd Glân a'n goleuo i ganfod dirgelwch a rhinwedd y ffydd hon, fel y delom trwyddi yn feddiannol ar drysorau iachawdwriaeth.

Yn y lle cyntaf ceisiaf osod allan ffydd a'i gwrthddrychau, ac wedi hyny cymhwyso hyn at eich meddyliau.

I. "Ffydd yn wir yw sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio." Y mae y'ngair y gwirionedd addewidion mawr iawn a gwerthfawr, y rhai ydynt oll y'Nghrist yn ïe ac yn amen, yn sicr o gael eu cyflawni. Yr addewidion hyn ydynt etifeddiaeth y Cristion, yr hwn sydd yn eu credu hwynt am fod Duw wedi eu llefaru. Gwaith ffydd ydyw derbyn tystiolaeth Duw am ba bethau bynnag a welo efe yn dda eu datguddio. Y mae Duw yn ei air wedi addaw maddeuant pechodau i'r enaid edifeiriol a chrediniol, *Act.* 3. 19. y mae wedi addaw y bydd i wybodaeth am dano lenwi y ddaear, megys y toa 'r dyfroedd y môr, *Esa.* 11. 9. ac y mae wedi addaw gwynfyd didranc y nef i'r duwiolion, *Dat.* 7. 16, 17. Y mae y Cristion yn credu y pethau hyn ar sail yr addewid, cadarn sail Duw. Neu, ynte, gallwn ddeall y geiriau fel hyn: "Ffydd yn wir yw *sylwedd* y pethau yr ydys yn eu gobeithio." Y mae 'r credadyn trwy ffydd yn mwynhau yn y byd hwn ragbrofiad melys o'r pethau y mae yn gobeithio am danynt. O enaid, dyma nod wrth yr hwn y gelli holi dy hun. Yr wyt yn gobeithio am faddeuant pechodau: ond a wyt ti yn feddiannol ar hyny yn awr? canys y mae gan Fab y dyn awdurdod *ar y ddaear* i faddeu pechodau. Yr wyt yn gobeithio am wynfyd y nef; ond a ydyw anian y nefoedd ynot yn y byd hwn? canys rhaid i ti gael dy buro *cyn* myned i mewn yno.

II. Ffydd ydyw "siorwydd y pethau nid ydys yn eu gweled;" pethau anweledig i lygad o gnawd, pethau annirnadwy gan reswm dyn.

1. Creadigaeth. "Wrth ffydd yr ydym yn deall wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir," *adn.* 3. Er y gallasai rheswm gasglu mai Duw a wnaeth y byd, etto nid oes dim

boddlonrwydd nac eglurdeb am hyn, ond trwy ffydd yn y dwyfol ddatguddiad.

2. Rhagluniaeth. Nid yw anghrediniaeth yn gweled dim ond damwain neu natur yn llywio y byd; ond y mae ffydd yn gweled Duw hollalluog, unig ddoeth, yr hwn sydd yn gwneuthur pob peth wrth gyngor ei ewyllys ei hun, yr hwn y mae ei orseddfa yn y nefoedd, a'i frenhiniaeth yn llywodraethu ar bob peth.

3. Trwy ffydd yr ydym yn deall am ein codwm mawr, a'n trueni dwfn yn Adda, ac am ddyfodiad Iesu Grist i'r byd i gadw pechaduriaid. Y mae ffydd yn gweled aneirif ryfeddodau, ac anfeidrol ddoethineb, gras, a gallu, yn angeu y groes.

4. Y gyfraith lân, a'r efengyl fawr ei breintiau. Y mae 'r enaid a argyhoeddwyd yn gweled ei gyflwr damniol yn wyneb cyfraith Duw, nad oes modd cael bywyd trwy hon, ac y cyflawnir ei holl fygythion hi ar y rhai anedifeiriol; er hyny ei bod hi yn gyfiawn, yn sanctaidd, ac yn dda. Yna y mae y pechadur yn ymofyn am drugaredd yn yr efengyl, trwy yr hon y mae Duw yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb sydd o ffydd Iesu. *Rhuf.* 3. 26.

5. Hollbresennoldeb Duw. Y rhai annuwiol a anghofiant yr Arglwydd, ac nid oes ofn Duw ger bron eu llygaid. Ond y mae'r credadyn trwy ffydd yn gweled Duw o amgylch ei lwybr a'i orweddfa, ac yn hysbys yn ei holl ffyrdd: "I ba le yr âf oddiwrth dy Yspryd, ac i ba le y ffoaf o'th wydd?" &c. *Salm* 139. 7,—12.

6. Byd yr ysprydoedd. Heblaw y byd gweledig yma, y mae byd arall, yr hwn ni welir etto ond trwy ffydd, lle y preswylia Cyfryngwr y Testament Newydd, myrddiynau o angelion, ac eneidiau y rhai a ymadawsant oddi yma. Y byd mawr hwnw sydd yn wrthddrych ein ffydd, tu ag at yr hwn yr ym ni oll yn prysuro, a lle bydd ein cartref cyn bo hir.

7. Dydd y farn a'i dragywyddol ganlyniadau. "Canys y mae 'r awr yn dyfod, yn yr hon y caiff pawb a'r sydd yn y beddau glywed ei leferydd ef. A hwy a ddeuant allan, y rhai a wnaethant dda i adgyfodiad bywyd, ond y rhai a wnaethant ddrwg i adgyfodiad barn." *Ioan* 5. 28, 29. "A'r rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol." *Mat.* 25. 46.

Dyma rai o'r pethau mawr ag y mae ffydd yn eu credu, er nad ydynt yn weledig. O na baem yn byw yn fwy cysson o dan deimlad dwys o'r gwirioneddau hyn! Tu ag at ein hannog i daer-geisio y ffydd werthfawr hon, diweddwn gyd â'r ddau ystyriaeth canlynol. Ystyriwn,

1. Mai "trwyddi hi y cafodd yr henuriaid air da," *adn.* 2. Pa beth oedd yn cynnal yr hen dduwiolion ar eu pererindod daearol trwy fyd o orthrymderau hyd yn nheyrnas nef? Ffydd y'Nghrist Iesu. Trwy rinwedd hon fe aeth cwmwl mawr o dystion adref i'r gogoniant. Rhedwn ninnau yr un yrfa, gan edrych ar Iesu, Pen mawr yr eglwys.

2. Mai "heb ffydd ammhossibl yw rhyngu ei fodd ef; oblegid rhaid yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw, gredu ei fod ef, a'i fod yn obrwywr i'r rhai sydd yn ei geisio ef," *adn.* 6. Pa beth bynag fyddo ein cymmwysderau, y cwbl sydd ryfyr i ryngu bodd Duw, heb ffydd yn ei anwyl Fab. Rhaid yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw, gredu ei fod ef yn anfeidrol y'mhob perffeithrwydd, ac hefyd ei fod yn obrwywr i'r rhai sydd yn ei geisio ef. "Y sawl a'm carant i, a garaf finnau; a'r sawl a'm ceisiant yn foreu, a'm cânt." *Diar.* 8. 17. Ceisiwn heddwch Duw y'Nghrist

Iesu, gan fyw trwy ffydd, a marw mewn ffydd, fel y byddo yn dda arnom i dragywyddoldeb. Amen.

CYNFELYN.

YMDDIDDAN

Rhwng GWEINIDOG *ac un o'i Blwyfolion mewn perthynas i'r Paganiaid.*

Rhan X.

(Parhad o du dal. 138.)

GWEINIDOG.—Dyna eu cred. Yn wir, y maent oll yn marw heb un pelydr o obaith, oni roddant oll a feddant i'r offeiriad, neu ddarostyngant eu hunain i rai o'r creulonderau hyn, neu'r cyffelyb. Dyma yr achos y dioddefant yr hyn a ddywedais, ac y torant eu hunain, fel gorphwyllog addolwyr Baal gynt, nes ffrydio'r gwaed am ben y ddaear. Hyn yw yr achos paham y gorweddai dynion ar y llawr, hyd yn ddiweddar, tra yr âi olwynion y cerbyd, yn yr hwn yr oedd yr eilun Juggernaut, drostynt, gan derfynu eu bywyd.

GWRANDAWR.—Onid yw yn rhyfeddod, Syr, y gall dynion berswadio eu hunain, neu ganiatâu i ereill eu perswadio, i fyned dan y fath ddioddefiadau echryslon.

GWEIN.—Coel-grefydd, fy nghyfeill, yn gweithredu ar gydwybod wedi ei chyffroi, ond heb ei hiawn oleuo, a bar i ddyn wneuthur ac i oddef pob peth, er gochelyd y dinystr a ofnir. Yr wyf agos wedi blino adrodd y fath greulonderau; ond, cyn myned ymaith, gosodaf ger eich bron rai esamplau o'r cyfryw, mor resyngar a dim ag a glywsom. Un* wedi byw yn hir yn yr India a ddywed—"Clywais un boreu fod rhyw ddynion wedi cloddio twll dwfn yn y ddaear, a'u bod yn cynneu tân ynddo. Aethum yn ddioed i'r lle, a gwelais adyn â'r gwahanglwyf arno, wedi colli grym ei aelodau trwy ei afiechyd, yn troi ei hun drosodd a throsodd, nes o'r diwedd iddo syrthio i ganol y fflamiau. Ei alarnadau o herwydd ei boen oeddynt dra arswydus. Galwai ar ei berthynasau, ac erfyniai arnynt ei waredu o'r fflamiau; ond yn ofer! Ei chwïorydd ei hun, pan welsant ef yn codi ei law tu a'r ymyl, ac yn gwneuthur ymgais egnïol i ddyfod allan, a'i taflasant yn ol drachefn, lle y trengodd yn ngolwg ei garenydd agosaf, mewn arteithiau annhraethol!" Un* a fu yn bregethwr yno dros ugain mlynedd a rydd yr hanes cyffröus canlynol:—"Gwelais ddau o'r Hindwiaid yn amgylchu eu hunain â thri o danau mawrion bob dydd, mor agos i'w cyrph nes agos eu llosgi, tra y syrthiai pelydr yn ei rym ar eu penau noethion. Arosent hyd eu gyddfau yn yr afon Ganges dros yspaid mawr o'r nos." Hyn a wnaent i sychu i fynu nôdd eu cyrph, ac i ddiddymu y cyssylltiad rhwng y cnawd a'r Yspryd, fel y parotôid hwynt i gael eu llyngcu i fynu yn Nuw, yr hwn a feddylient ei fod yn ddyfn-fôr o yspryd. Rhydd arall yr hanes alaethus canlynol am hunan-leiddiaid:—"Un ar bymtheg o langcesau, a'r un nifer o offeiriaid a aethant mewn cwch i'r fan lle y mae Jumna a'r Ganges yn uno eu ffrydiau puredigol. Yr oedd padell bridd fawr wedi ei hongian dros bob ysgwydd iddynt. Aeth pob un o honynt dros y cwch, a daliai yr offeiriad hi nes llenwi y pedyll â dwfr; yna gollyngai yr offeiriad ei afael, a'r pedyll a suddai'r llangces i'r gwaelod. Fel hyn, yn ngolwg edrychwyr a'u canmolent, ac offeiriaid yn eu cynnorthwyo, un ar bymtheg o enethod a fuant feirw fel aberth i eilun dinystriol." Ni chwanegaf ar y pen hwn ond y tri pheth canlynol—bod yn India laweroedd, i'r

---

* Y Parchedig Dr. Carey.

* Y Parchedig Mr. Ward.

diben o foddio eu duwiau, yn gosod eu cyrph ar y ddaear, ac fel hyn, trwy lafur a lludded dwys, yn mesur amryw filoedd o filltiroedd—bod oddeutu pedair mil yn trengu yn flynyddol wrth gyflawni pererindod—a bod dynion yn America ac Affrica yn ymborthi ar gnawd eu cyd-greaduriaid! Nid yw hyn ond bras ddarluniad o ddefodau dychrynllyd eilun-addoliaeth mewn un rhan o'r byd. Beth a feddyliwch am danynt? Beth yn awr yw eich barn am grefydd y Paganiaid?

GWRAN.—Syr, mae yr hyn a adroddasoch yn ddigon i beri i'r gwaed oeri yn y gwythenau.

GWEIN.—Oni welwch wirionedd y Bibl, yr hwn a ddywed, bod "tywyll leoedd y ddaear yn llawn o drigfanau trawsder"—bod dyn wrth natur "yn angharedig, yn annhrugarog—yn ofer yn ei resymau"—bod "ei galon anneallus, wedi ei thywyllu"—a bod ar y Paganiaid angen am y llyfr gwerthfawr hwnw sydd yn dweud, "Na ladd;" ac sydd yn ei osod *Ef* allan megys y ffordd i ogoniant a gwynfyd tragywyddol, "yr hwn a fu farw y cyfiawn dros yr anghyfiawn, i'n dwyn at Dduw."

GWRAN.—Gwelaf, yn wir. O pwy a all fod yn ddigon diolchgar am y goleuni a'r cysur a ddeilliant oddiwrth air Duw!

GWEIN.—Mewn perthynas i *aflendid* eilun-addoliaeth, nid oes genyf hamdden i ddywedyd ond ychydig. Ond gellwch gredu ei fod yn dra mawr, pan glywoch fod rhai o wrthddrychau addoliad yr Indiaid mor ffiaidd yn ngolwg Cristionogion, fel na ellir eu henwi. Lluoedd o'r deillion anhapus hyn a ymgrymant o flaen godinebwr aflan, a'i buttain. Eu dawnsiau a'u caniadau o flaen, ac er anrhydedd i'w duwiau, ydynt mor frynted fel fod cywilydd ar rai o'r trigolion harddaf eu rhodiad eu hunain gael eu gweled yn eu temlau; a'r lluniau ar gerbyd Juggernaut ydynt anniwair a ffiaidd i'r radd eithaf. Y mae 'r holl wlad wedi ymroddi mor llwyr i aflendid, fel y dywedodd un o'r anrhydeddusaf o'r preswylwyr wrth Mr. Ward, ei fod yn credu bod yn anhawdd cael un llangces ddiwair ym mhlith yr holl fyrddiynau eilun-addolgar hyn. Cyfryw yw y ffieidd-dra, fel fod offeiriad oddi yno, yr hwn oedd yn ddiweddar yn Lloegr, yn dywedyd, "Yr oeddwn yn cau cauadon fy ffenestri, ac yn gorfod chwilio am fy mhlant, i'w symud i ran bellenig o'r tŷ." Yn awr, gyfaill, onid oes ar y dynion sydd yn gwneuthur y fath ffieidd-dra yn rhan hanfodol o'u crefydd, ac ydynt yn yr holl arferion ffiaidd hyn yn tebygoli i'w duwiau, angen am y Llyfr sydd yn dywedyd, "Byddwch sanctaidd, canys sanctaidd ydwyf fi," "Hyn yw ewyllys Duw, sef eich sancteiddiad chwi—ar ymgadw o honoch rhag godineb, ar fedru o bob un o honoch gadw ei lestr ei hun mewn sancteiddrwydd a pharch." Onid oes eisieu ar y fath addolwyr aflan y Llyfr hwnw, ym mhlith gorchymynion pa un y mae yr un canlynol: "Marwhewch gan hyny eich aelodau y rhai sydd ar y ddaear; godineb, aflendid, gwŷn, drygchwant, a chybydd-dod, yr hon sydd eilun-addoliaeth." *Col.* 3. 5.

GWRAN.—Nid all neb ammeu hyny; ac nid all neb sy'n ewyllysio yn dda i'w gyd-greaduriaid lai na gweddïo ar iddynt ei gaffael.

GWEIN.—Gwelaf, wrth fy oriawr, na allaf aros yn hŵy y boreu heddyw, gan fod genyf amryw ereill i ymweled â hwynt cyn myned adref. Y tro nesaf y galwaf arnoch, cawn ymddiddan ym mhellach ar y matter. Gobeithio y bydd i'r hyn a glywsoch ddoe a heddyw wneuthur dwfn argraff ar eich meddwl; a phan nesaoch at orsedd gras, na fydd i chwi anghofio yr

holl filiynau o'ch cyd-anfarwolion, y rhai a frysiant, mewn tywyllwch ac anufudd-dod, i dragywyddoldeb, "yn estroniaid i ammodau yr addewid," ac yn anaddas i deyrnas nefoedd.—Boreu da i chwi, fy nghymmydog.

GWRAN.—Boreu da i chwi, Syr. Mawr ddiolch i chwi am alw arnaf.

(Diwedd y Rhan Gyntaf.)

YSTYRIAETHAU AR JOB ii. 10.

"A dderbyniwn ni gan Dduw yr hyn sydd dda, ac oni dderbyniwn yr hyn sydd ddrwg?"

NID yw ein bywyd yn y byd hwn ond cymmysg o ddrwg a da. Ni ddylem, gan hyny, ddisgwyl mwynhau dedwyddwch digymmysg tu yma i'r nefoedd. Er fod rhai yn mwynhau ychwaneg o ddedwyddwch ar y ddaear nag ereill, etto gallaf haeru yn ddiofn cyfeiliorni, nad oes un o eppil Adda nad yw yn ddarostyngedig, a hyny yn aml, i helbulon, cystuddiau, a chwerwon flinderau. "Yr un ddamwain sydd yn digwydd i bawb." Ond ni ddylai neb achwyn na llwfrhau o herwydd hyn; canys ewyllys Goruchel lywodraethwr y byd ydyw. Yr Arglwydd sydd yn llywodraethu ac yn trefnu pob peth yn y nef ac ar y ddaear, iechyd a chlefyd, hawddfyd ac adfyd, cystudd a blinder, y drwg a'r da, sydd yn deilliaw oddiwrth, neu ynte trwy ganiatâd yr un Arglwydd daionus a graslawn. Pan y byddo y gwyntoedd tymhestlog yn dryllio llongau y môr, neu pan y byddo 'r ddaear yn attal ei ffrwythau, ac yn peri prinder a newyn yn y wlad; nid rhyw beth damweiniol yw hyn, eithr cyfiawn waith yr Arglwydd Dduw, Penllywodraethwr y byd ydyw. Duw hefyd sydd yn trefnu neillduol achosion pob un o honom ni; yn codi y naill, ac yn darostwng y llall. Yr oedd Job yn hollol gydnabod hyn. Pan ddaeth ei elynion a lladd ei weision, a lladrata ei anifeiliaid, ni thybiodd efe mai o ewyllys dyn yn unig y daethai hyn, ond fod gan Dduw hefyd law ddirgelaidd yn y gwaith; am hyny yn lle ceisio dial ar ei elynion, efe a syrthiodd i lawr, ac a addolodd yr Arglwydd, gan ddywedyd, "noeth y daethum i'r byd, a noeth yr âf allan o hono. Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr Arglwydd." Yn yr un modd ein dyledswydd ninnau yw derbyn mewn modd croesawus a boddlongar ymweliadau rhagluniaeth, pa un bynag ai hyfryd ai anhyfryd y byddont. Ac i'r diben i ni wneuthur hyn, bydded i ni gofio nad ydym ni yn *haeddu yr hyn sy dda* ar law Duw. Eithr y *drwg* a ddichon ein cyfarfod, yr ydym wedi ei haeddu yn gyfiawn. Nid all neb ddywedyd fod ganddo unrhyw hawl i ddisgwyl da fel *cyflog neu wobr;* canys pe manwl graffai Duw ar ein hanwireddau, a galw i gyfiawn farn, pwy yn ein plith a allai sefyll ger ei fron! Ac os dyma fel y mae gyda ni, beth a allwn ddisgwyl ond llid a dial yr Hollalluog. Dyma yr hyn a haeddodd holl ddynolryw er pan bechodd ein rhieni cyntaf yn Mharadwys. Pa bryd bynag ynte y byddo rhyw orthrymder yn ein gorddiwes, cofiwn ein bod wedi haeddu hyny, ac mai "cyfiawn yw yr Arglwydd yn ei holl farnedigaethau."

Heblaw bod yr Arglwydd yn *gyfiawn* yn ein *cospi*, rhaid i ni gyfaddef fod ganddo gwbl *awdurdod* i wneuthur â nyni fel ag y byddo yn ewyllysio. Os ydyw yn ddyledswydd ar blant gymmeryd eu ceryddu gan eu rhieni am wneuthur drwg, pa faint mwy y dylem ni ymostwng dan alluog law Duw, yr hwn yw ein Tad ni oll, ac sydd yn meddiannu hollol awdurdod arnom, eneidiau a chyrph: canys ni ddyg-

asom ni ddim i'r byd gyda ni; a phe byddai Duw yn gweled yn dda ein difeddiannu o'r hyn oll sydd genym, ni wnai gam â ni, o herwydd ei eiddo ef yw pob peth. Ac os dyma fel y mae, y mae genym gyflawn achos i fod yn ostyngedig iddo ef, ac ymfoddloni i dderbyn ganddo y drwg yr ydym yn ei haeddu, yn gystal a'r da nad ydym yn ei haeddu.

Y'mhellach etto, nac anghofiwn fod cystudd a blinder yn *fuddiol ac yn fendithiol* iawn i ddyn. Nid yw yr Arglwydd yn cystuddio ei blant gyd âg unrhyw ddiben arall, ond er eu llesâd. Y brenin Dafydd sydd yn dywedyd fel hyn: " Da yw i mi fy nghystuddio; fel y dysgwn dy ddeddfau. Cyn fy nghystuddio, yr oeddwn yn cyfeiliorni; ond yn awr, cedwais dy air di." Aml a blin oedd y cystuddiau a gafodd Dafydd. Cafodd ei erlid yn ddibaid o un lle i'r llall. Ni chafodd na llonyddwch na heddwch tra bu Saul byw. Ac wedi cael ei sefydlu yn ei deyrnas, llawer o flinder a'i cyfarfu ef, o herwydd ei blant ei hun, yn enwedig ei fab Absalom, rhag yr hwn gorfu iddo ffoi o'r wlad. Aml y mae yn cwyno yn y Salmau oblegid ei flinderau: ond Duw a welodd yn dda ei waredu ef oddi wrthynt oll, gan " amlhau ei fawredd, a'i gysuro ef oddi amgylch." Yna y gwelodd yn eglur pa mor llesol oedd iddo gael ei gystuddio. Tra byddo dyn yn mwynhau ei iechyd, yn byw yn llwyddiannus, ac yn cael pob peth wrth fodd ei galon, y mae yn chwannog i anghofio Duw, awdwr a rhoddwr pob daioni. Dyma fel y gwnaeth meibion Israel gynt. Gwedi i'r Arglwydd eu dwyn hwynt allan o'r Aipht, a rhoddi iddynt feddiant o wlad Canaan, a'u sefydlu hwynt yno mewn heddwch, ac yn y mwynhad o bob llawnder, buan yr anghofiasant ef, a gwasanaethu o honynt ddelwau y cenhedloedd, y rhai oedd o'u hamgylch. " Jesurun a aeth yn fras, ac a wingodd; braseaist, tewychaist, pwyntiaist; yna efe a wrthododd Dduw yr hwn a'i gwnaeth, ac a ddiystyrodd Graig ei iachawdwriaeth." Dyma fel y gwnaeth yr Israeliaid gynt: ac fel cospedigaeth am hyn, yr Arglwydd a ddanfonodd ei wialen, ac a'u ceryddodd hwynt. Efe a'u rhoddes hwynt yn nwylaw eu gelynion, i'w gorthrymu, ac a ddanfonodd amryw farnedigaethau trymion arnynt: yno hwy a ymofynasant am eu heddychu âg ef, ac a droisant ato gyd âg ympryd, ac wylofain, a galar. Duw, o'i fawr drugaredd, sydd yn ymddwyn tu ag atom ninnau yn yr un modd ag y gwnaeth tu ag at yr Israeliaid gynt. Weithiau efe a gospa ein gwledydd trwy waedlyd ryfeloedd; weithiau trwy haint ar ein hanifeiliaid, a chlefydau arnom ein hunain; weithiau trwy ein hamddifadu o'n perthynasau agosaf, a'n cyfeillion anwylaf; weithiau efe a'n cerydda trwy brinder a newyn; trwy golledion, siomedigaethau, neu ryw wrthwyneb arall. Dyma fel y gallwn dybied iaith yr Arglwydd wrthym ni yn y pethau hyn. A pha beth yw ei ddiben ef yn hyn? Ei ddiben yn ddiammeu yw, ein dwyn atom ein hunain, i ystyried ein ffyrdd, ac i'n deffroi o gwsg pechod, i rwygo ein calonau gan deimlad o'n hanneilyngdod, a dychwelyd at yr Arglwydd am drugaredd, a helaeth faddeuant. Mawr yw daioni Duw tu ag at ei blant, am wneuthur y byd hwn yn sefyllfa lle nad oes dim wedi ei addaw iddynt ond blinder a gorthrymder yspryd, a phethau 'r byd mor ansicr a darfodedig, fel nas gallant addaw iddynt eu hunain feddiant o honynt gymmaint ag am un diwrnod. Hyn a ddoeth drefnwyd, fel y diddyfnid hwynt oddiwrth y byd hwn a'i wagedd, a pheri iddynt osod eu calonau ar y byd

sydd i ddyfod, y byd hwnw lle mae gwir lawenydd i'w gael. Sicr yw, mai yr Arglwydd yn unig a wyr beth sydd oreu er ein lles; ac am ei fod ef yn gweled mai iachawdwriaeth yr enaid yw 'r peth mwyaf angenrheidiol, y mae efe yn fwy gofalus ynghylch hyn nag mewn perthynas i'n dedwyddwch yn y byd presennol. Ei ddiben a'i ewyllys yw ein tywys i ddedwyddwch yn y byd a ddaw. A phan na ellir gwneuthur hyn heb ymweled â ni ág ymweliadau chwerwon yn y byd hwn, y mae yn ddyledswydd arnom i ystyried ei gerydd ef yn drugaredd werthfawr: canys "y neb y mae 'r Arglwydd yn ei garu, y mae yn ei geryddu, ac yn fflangellu pob mab a dderbynio." Gan fod yr Arglwydd ynte yn dangos cymmaint o gariad tu ag atom, fel ag i'n ceryddu er ein llesâd, ein dyledswydd yn ddiammeu yw bod yn ddiolchgar iddo am ei dadol ymddygiad. Ym mhob cystudd a gwrthwyneb ag sydd yn digwydd i ni, dylem fod yn amyneddgar, ac yn ymddarostyngedig i ewyllys Duw. "Nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti, a wneler," a ddylai fod ein hiaith ni oll. Dyma fel y gweddiodd ein Hiachawdwr pan yr oedd gyfyngaf arno. Cofiwch beth a ddywedodd yr hen Eli yn ei adfyd, "Yr Arglwydd yw efe, gwnaed a fyddo da yn ei olwg." Felly hefyd Dafydd dduwiol, er mor lliosog oedd ei orthrymderau, pan ystyriodd mai oddiwrth yr Arglwydd yr oeddynt oll yn deilliaw, ni ddywedodd air yn eu herbyn: "Aethum yn fud, ac nid agorais fy ngenau," medd efe, "canys ti a wnaethost hyn." Yn yr un modd Job, pan yspeiliwyd ef gan ei elynion, ni feiddithiodd hwynt, ac ni achwynodd eu bod wedi gwneuthur cam ág ef; canys efe a wyddai nas gallasent wneuthur dim niweid iddo, ond trwy ganiatâd Duw; am hyny dywedodd gyd ág eithaf boddlonrwydd, "Yr Arglwydd a roddodd, a'r Arglwydd a ddygodd ymaith; bendigedig fyddo enw yr Arglwydd."

Oddiwrth y siamplau hyn, dysgwn ymostwng yn ufudd i ewyllys Duw, a dioddef yn amyneddgar ac yn ddiolchgar bob trallod a gofid. Os gwnawn hyn, ei Yspryd sanctaidd a'n diddana, ac a'n cynnal yn ein holl ddioddefiadau, ac mewn ychydig o amser a rydd i ni ddedwyddol ymwared oddi wrthynt oll. Nid yw y cystudd mwyaf yn y byd hwn i'w gyffelybu â'r gogoniant a ddarparwyd i'r ffyddloniaid yn y byd nesaf. "Ein byr ysgafn gystudd ni sydd yn gweithredu tragywyddol bwys gogoniant i ni," medd yr apostol. A thrachefn, medd apostol arall, "Gwyn ei fyd y gwr sydd yn goddef profedigaeth; canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn goron y bywyd, yr hon a addawodd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef." Bydd dedwyddwch y nef yn ddigon i wneud i fynu am ein holl ddioddefiadau yn y bywyd hwn; am hyny na anfoddlonwn i'n cyflwr yn y byd, na rwgnachwn o herwydd chwerw droion rhagluniaeth, eithr byddwn ddioddefgar a "ffyddlon hyd angeu, fel y derbyniom goron y bywyd."

OMICRON.

ORIAU MARW.—Rhif. IV.

YR ESGOB FARRAR.

Dyrchafwyd y Dr. Farrar yn Esgob Tŷ Ddewi yn Awst 1547, yr amser yr oedd y Duc o Somerset, ewythr Edward VI. mewn awdurdod dano: a thra y bu y gwr hwnw fyw, cafodd Farrar lonyddwch i iawn drefnu ei Esgobaeth. Ond ar ol ei ddienyddiad, nid hir y bu heb gael gwybod fod iddo elynion chwerwon ym mysg y gwŷr oedd nesaf ato. Lluniasant gymmaint ag *un ar bymtheg a deugain* o

achwynion yn ei erbyn, ac a'u rhoisant ger bron Cyfrin-gyngor y brenhin. Yn ol cynnwysiad y rhai hyn, yr oedd i'w gyfrif yn euog o ddirmygu awdurdod y brenhin, o drawsder, a lliaws o gam-droion, fwy na digon i'w anaddasu i fod yn Esgob. Ond wedi i Farrar ateb, a dangos twyll a thraws-fwriad ei gyhuddwyr, hwy a newidiasant natur ei achwyniad, ac a'i cyhuddasant o achos crefydd, ac o fod yn wrthwynebwr Pabyddiaeth.

Chwefror 1555, dygwyd ef o flaen Gardiner, i'w holi am ei ffydd a'i athrawiaeth; a thebygol yw, y cawsai efe ei gollfarnu y diwrnod hwnw, oni bai fod yr amser yn rhy fyr, a'r gwaith yn ormod. Holwyd ef ym mhen ychydig o ddyddiau drachefn, ac wedi hyny danfonwyd ef i waered i Gymru i gael ei gollfarnu yno.

Ymddangosodd amryw wahanol weithiau o flaen ei gyhuddwyr, a'r waith olaf oedd Mawrth 13. Rhoddasai y Dr. Harri Morgan (yr hwn a gafodd Esgobaeth Tŷ Ddewi ar ol yspeiliad Farrar o honi) iddo yr amryw byngciau canlynol, gan orchymyn iddo—"1. Ymwadu â phrïodas.—2. Addef presennoldeb *naturiol* Crist yn y Sacrament.—3. Addef fod yr offeren yn aberth cymmodlawn dros y byw a'r meirw.—4. Addef na chyfeiliornodd Cynghorau Cyffredinol erioed, ac nas gallant gyfeiliorni.—5. Addef na chyfiawnheir dynion ger bron Duw trwy ffydd yn unig: ond bod gobaith a chariad yn rheidiol ofynedig er cyfiawnhad." Yn awr gofynodd Morgan iddo, a gydsyniai efe â'i byngciau ef, gan alw yn ol ei heresiau, ac ymgymmodi â'r Eglwys Gatholic, yn amgen nag y gwnaethai hyd yn hyn. Yn lle ufuddhau i'w gais, rhoddodd y Dr. Farrar o'i flaen ei dystiolaeth ysgrifenedig ar y pyngciau, yr hon a gadwyd ym mhlith Actau eu Llys: ac ym mhellach, fe appeliodd oddi wrtho ef, megys barnwr anaddas, at farn y Cardinal Pool, oedd yn Archesgob Caer-gaint. Ar hyn Morgan, mewn nwyd orwyllt, a ddarllenodd ei gollfarn i'w erbyn, gan ei gyhoeddi yn heretic esgymmunedig, ac i'w draddodi i'r awdurdodau gwladol, i gael ei drin fel y cyfryw. Yn ganlynol, wedi ei gollfarnu, a'i ddiraddu, traddodwyd ef i ofal Mr. Leyson, Sirydd Caerfyrddin: ac ar ddydd Sadwrn, Mawrth 30, fe'i dygwyd i heol marchnad y dref; ac yno yr ochr ddeheuol i Groes y farchnad, dioddefodd boenau y tân mewn amynedd mawr; a gorphenodd ei yrfa yn wir ferthyr i Grist, ac yn dyst ffyddlawn yn erbyn Anghrist.

Ychydig cyn ei farwolaeth, daeth un Mr. R. Jones i ymweled âg ef; ac, ym mhlith pethau ereill, dwys gwynodd o herwydd poenusrwydd y farwolaeth oedd efe i'w dioddef. Dr. Farrar a'i atebodd, "Os gwelwch fi unwaith yn ysgogi ym mhoenau y tân, na chredwch yr athrawiaeth a gyhoeddais." Ac megys yr hyderodd ac y dywedodd, felly rhoddodd yr Arglwydd iddo nerth rhyfeddol i gyflawni ei fwriad: oblegid fe safodd yn ddiysgog ym mhoenau angerddol y fflamiau, hyd oni ddarfu, o'r diwedd, i un Richard Gravel roddi diwedd ar ei ddioddefaint gan ei daro â phastwn, nes y syrthiodd i lawr yn yr ulw. Felly diangodd ei enaid i fynwes ei Brynwr.

ORIAU YSGRYTHYROL.

LUC.

PEN. i. 28.—Henffych well, yr hon a gefaist ras; yr Arglwydd sy gyda thi.

Ymddengys ei bod yn arferiad yn Israel i gyfarch eu gilydd mewn ffordd o ddymuniad ar eu gilydd; felly y cawn fod Boaz (*Ruth* 2. 4. yn dywedyd wrth y medelwyr, "Yr Arglwydd a fyddo gyda chwi. Hwythau a ddywedasant wrtho

Yr Arglwydd a'th fendithio." Y mae yr un arferiad etto yn y gwledydd dwyreiniol.

PEN. ii. 5.—I'w drethu gyda Mair, yr hon a ddyweddiasid yn wraig iddo.

Yr oedd morwyn Iuddewig wedi ei dyweddïo yn gyfreithlon, yn cael ei chyfrif megys gwraig, am hyny nis gellid ei rhoddi heibio heb lythyr ysgar. Os byddai yn anffyddlon i'w gwr dyweddïedig, yr oedd i gael ei chospi megys puttain, a chospid ei denwr yr un modd a phe halogasai wraig ei gymmydog. Hyn oedd yr achos i'r angel gyfarch Joseph, gwr dyweddïedig Mair, yn y geiriau canlynol: "Joseph, mab Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: canys yr hyn a genhedlwyd ynddi sydd o'r Yspryd Glân."

Adn. 25.—Yn disgwyl am ddiddanwch yr Israel.

Byddai yr Iuddewon yn aml yn galw y Messïah, *y diddanwch;* ac, *na welwyf fi byth mo'r diddanwch,* oedd lw cyffredin yn eu plith. Yr oedd yn cael ei arferyd yn aml gan *Rabbi Simeon ben Shetach,* yr hwn oedd yn byw cyn Crist.

Adn. 44.—Gan dybied ei fod yn y fintai.

Yn y tair wyl fawr yr oedd yn rhaid i bob dyn o leiaf, ag a allai (ac yr oedd llawer o ferched yn dewis myned) fyned i wyl y Pasg i Jerusalem; ae er amddiffyniad rhag rhuthrau lladron, byddent yn myned yn finteioedd. Nid yn unig byddai trigolion yr un dref yn myned gyd â'u gilydd, ond hefyd byddai cymmydogaeth yn myned yn fintai. Dygent y pethau mwyaf angenrheidiol gyda hwynt, a phebyll, i'w cysgodi y nos. Ond weithiau ar hin boeth byddent yn teithio y nos, ac yn gorphwyso y dydd. Tebyg i hyn yw y dull o deithio yn y Dwyrain yn bresennol. Y mae yr hanes hwn o'u dull yn teithio, yn egluro y modd y gallai Mair a Joseph fyned daith diwrnod heb wybod nad oedd yr Iesu gyda hwynt. Pan fyddent yn teithio, byddent yn myned at eu cyfeillion, neu i'r fan a ddewisent, ond gyd â'r nos byddai pawb yn myned at ei deulu ei hunan.

PEN. iii. 4.—Llef un yn llefain yn y diffaethwch, Parotowch ffordd yr Arglwydd.

Byddai 'n ofynol cadw y ffyrdd tu a'r dinasoedd noddfa mewn cyflwr da, fel y gallai y ffoadur ddiange yn ddirwystr. Dywed y Rabbiniaid, fod wrth bob croes-ffordd, y'mhlith pethau ereill, yn ysgrifenedig, "Noddfa! noddfa!" Oblegyd hyn y mae *Hottinger* yn sylwi fod Ioan Fedyddiwr yn cael ei ddesgrifio fel "Llef un yn llefain yn y diffaethwch. Parotowch ffordd yr Arglwydd."

PEN. iv. 20.—Ac wedi iddo gau y llyfr, a'i roddi i'r gweinidog,

Swydd y gweinidog fyddai rhoi llyfr y gyfraith i'r darllenydd, a'i dderbyn yn ei ol drachefn. Pan fyddai arch-offeiriad neu frenin yn darllen, byddai gweinidog y synagog yn cymmeryd llyfr y gyfraith, ac yn ei roddi i'r *sagan,* yr hwn a'i rhoddai i'r arch-offeiriad, yr hwn a'i derbyniai yn ei sefyll.

Efe a eisteddodd i lawr.

Byddai y doctoriaid Iuddewig i ddangos eu parch i'r ysgrythyrau yn sefyll i'w darllen; ond pan y byddent yn dysgu y bobl, eisteddent i lawr.

PEN. v. 19.—Hwy a ddringasant ar nen y tŷ, ac a'i gollyngasant ef i waered yn y gwely rhwng y pridd-lechau.

Pan ystyriom y dull Dwyreiniol o doi tai, ymddengys y gellid gwneuthur hyn heb ond ychydig o drafferth a cholled. Y mae nen eu tai yn wastad, ac wedi eu gorchuddio â phriddfeini; am hyny hawdd y gellid tynu ymaith rai o'r rhai hyn, a gollwng y claf i waered.

PEN. vii. 38.—Hi a ddechreuodd olchi ei draed ef â dagrau, ac a'u sychodd â gwallt ei phen.

Dywed *Polybius,* pan oedd *Hannibal* yn nesâu at Rufain, i'r boneddigesau Rhuf-

einaidd fyned i'r temlau i erfyn ar eu duwiau, gan olchi y llawr â'u gwallt, yr hyn, medd efe, yw eu harfer ar y fath achosion.

Adn. 44–46.—Ni roddaist i mi ddwfr i'm traed....fy mhen âg olew nid iraist.

Yr ydoedd yn arferiad cyffredin ym mhlith y cenhedloedd Dwyreiniol, cyn gynted ag y deuai dieithriaid i'w tai, i roddi iddynt ddwfr ac olew; dwfr i olchi eu dwylaw a'u traed, ac olew i eneinio eu hunain: ac mewn tai boneddigion a thywysogion, byddent yn perarogli yr olew â rhosynau, a llysiau peraidd ereill.

Pen. x. 5.—Tangnefedd i chwi.

Pan êl un o'r Persiaid i dŷ, wedi iddo yn gyntaf adael ei esgidiau o'r tu allan, efe a ddywed wrthynt, "Tangnefedd i chwi," yr hyn a ddywed wrth yr holl dŷ.

Pen. xi. 12.—Os gofyn efe ŵy, a ddyry efe ysgorpion iddo?

Y mae *Bochart* yn desgrifio ysgorpion gwyn yn debyg i ŵy, o ran ei maint a'i llun, fel y mae rhai pysgod yn debyg i seirph.

Pen. xii. 55.—Pan weloch y deheuwynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres; ac fe fydd.

Y mae 'r amgylchiad hwn yn cydfyned â'r hanes a rydd ymdeithwyr yn Syria, yr Aipht, ac amrywiol fanau o'r Dwyrain. Pan y dechreuo y deheu-wynt chwythu, y mae yr awyr yn myned yn dywyll ac yn drymllyd, a'r holl awyrgylch yn ymddangos yn arswydus. Cydmerir gwres y gwyntoedd deheuol hyn i ffwrn newydd dynu allan y bara, ac i fflam yn cael ei chwythu ar wyneb dyn pan yn sefyll yn agos i'r tân.

Pen. xiv. 8.—Nac eistedd yn y lle uchaf.

Y mae llawer o drafferth mewn gwledd Ddwyreiniol i osod y gwahoddedigion yn ol eu sefyllfa: a dywed *Morier*, y teithiwr Persiaidd, am wr a eisteddodd islaw ei sefyllfa, iddynt ddymuned arno fyned yn uwch.

Pen. xiv. 17.—A ddanfonodd ei was bryd swpper.

Y mae'r arferiad yn y Dwyrain i ail anfon gwahoddiad yn y dull hwn. Y'mhlith y Chineaid, dywedir na chyfrifir gwahoddiad yn wirioneddol oni wahoddant hwynt dair gwaith.

(I'w barhâu.)

ARGRAPHIAD NEWYDD O'R BIBL CYMREIG.

Mr. Gwyliedydd—Disgwyliais lawer am weled, neu glywed, rhyw beth mewn perthynas i Argraphiad newydd wythplyg o'r Bibl Cymreig gan y "Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol." Clywais fod Ioan Tegid a Changhellwr Llandaf yn ymddadleu ynghylch y dull o orgraphu, neu iawn lythyriad geiriau Cymreig—ac wedi ysgrifenu traethodau ar y pwngc yn yr iaith Saesonaeg, y rhai a argraphwyd, mae 'n debygol, yn Rhydychain, Caer Grawnt, Caer Ludd, neu ryw Gaer arall. Clywais hefyd fod ysgrifenydd enwog Llythyrau Garmon, wedi, neu ar fedr, ysgrifenu ar y pwngc, a hynny, ond odid yn yr iaith Saesonaeg. Ond beth ydyw y Cymry uniaith well er hynny? Nis gall llawer o honynt ddeall yr hyn a ysgrifenir mewn iaith ddieithr, ac nis gall ereill fyth weled y llyfrau a argraphir mewn bro estronol. Rhodded y ddwy blaid y peth o flaen y wlad, trwy gyfrwng y Gwyliedydd, fel y gallo pawb farnu yn gyfiawn rhyngddynt. Dywedwch wrthynt, "Deuwch yn nes â'ch cwyn; dygwch eich rhesymau *cadarnaf*." Neu, rhoddwch chwi, Mr. Gwyliedydd, neu ryw un o'ch Gohebwyr, ad-olygiad o'r Traethodau hyn, ar y ddwy ochr i'r ddadl o'n blaen; fel y gallom ni ddewis, yn ddiduedd, y dull a'r modd a fydd debyg o fod yn fwyaf derbyniol a buddiol i'n gwlad a'n cenedl. Cefnogaf, gan hynny, alwad eich Gohebydd *C.* yn Rhif. 96.

Galwaf finnau ar y rhai sydd i barottoi y *copi* i'r Wasg, i roddi llawn hyspysrwydd o'r modd y maent yn bwriadu cyflawni eu gorchwyl. Yn gyntaf, penderfynent *ar yr Argraphiad a ddewisant fel cynllun, neu sylfaen o'r Argraphiad newydd.* Yn nesaf, sefydlent *y dull o orgraphu a gymmeradwyant; ac i ba raddau y bydd iddynt wahaniaethu oddiwrth eu cynllun, trwy ddiwygio y cyfieithiad, yr iaith, &c.* Ac yn olaf, galwant *am bob cynnorthwy oddiwrth ddysgedigion ein gwlad.*

I ddangos yr angenrheidrwydd am y gofal a'r manyldra mwyaf yn y gwaith hwn, rhoddaf ger bron eich darllenwyr ychydig engreifftiau, y rhai sydd heb eu diwygio yn yr Argraphiadau diweddaf a welais, sef yn y flwyddyn 1829. *Dan.* 4. 23. "Hyd oni *g*yfnewidio," yn lle hyd oni *ch*yfnewidio. Gwel *Act.* 7. 18. *Dan.* 4. 25. "Gyrrant *ti*," yn lle *di*. *Dan.* 9. 24. "Deng-*h*wythnos," yn lle Deng wythnos. Y mae y beiau hyn i'w cael yn holl Argraphiadau y ddwy Gymdeithas Fiblaidd. Gwel hefyd y Nodau Cyfeiriol yn *Dan.* 29. 44. "*Eph.*" yn lle *Est.* ac "Ioan 12. 44." yn lle Ioan 12. 34. Ac yn yr Argraphiad Ystrydeb Caer Grawnt 12 plyg, gan y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol, yn y flwyddyn 1813, a chan Gymdeithas y Biblau Brytanaidd a Thramor yn 1824 a 1829, y darllenir fel y canlyn: "A myfi *o*'i cymmeraf ymaith," yn lle *a*'i cymmeraf.

Wele yn canlyn y cynllun o'r dull o orgraphu a gynnygir ei ddilyn yn yr Argraphiad nesaf, wedi ei gymmeryd allan o Rhif. 9 o'r "*Cambrian Quarterly Magazine*;" a dymunir i Lëenyddion ein gwlad ddanfon eu sylwadau arnynt; fel y gallo y rhai y perthyn hynny iddynt ganfod pa un a ddylent ei gymmeradwyo ai peidio.——Ydwyf yr eiddoch, &c.

C—W.

"Cynnygir,

"1. Fod yr arddod CYM i'w arferyd yn hytrach na CY yn *cymmeryd*, *cymmydog*, *cymmal*, *gorchymmyn*, &c.

"CY, yn *cynghor*, *cymhar*, *cymhell*, *cymhorth*, *cymhwys*, &c.

"CYS, yn *cyssegr*, *cyssylltu*, &c.

"CYN (cyfnewidiad o CYD) yn *cynnorthwy*, *cynnal*, *cynnwys*, &c.

"CAN, cyss. (yn lle CYN) mewn brawddegau fel y canlynol—*can wyned*, *can gynted*.

"CEN (yn lle CYN) yn *cenfigen*.

"AN (gor-air gwreiddiol) i'w gadw yn *annuwiol*, *annoeth*, &c. ond bod yr N i gael ei cholli, neu ei chyduno, yn *anghof*, *anghyfiawn*, &c. i'r dyben i rwystr ymddangosiad trwsgl fel *annghof*: a bod AM, yn hytrach nag AN, i'w arferyd mewn geiriau fel *ammharod*, nid *anmharod*.

"Bod DI i'w ystyried yn orair cadarnhaol a nacaol.

"2. Bod yr arddodiad A, AG (*with*) i gael ei wahaniaethu â nod hirdôn; megis, *â*, *âg*, oddieithr mewn cyfansoddiad, megis *gyda*, *gydag*.

"3. Bod GYDAG i'w arferyd, yn hytrach na *gyd âg*—TUAG AT, yn hytrach na *tu ag at* —ODDI WRTH, yn hytrach nag *oddiwrth*—ODDI AR, yn hytrach nag *oddiar*—ODDI MEWN, yn hytrach nag *oddi fewn*—ac YN Y FAN (*illico*) yn hytrach nag *yn y man*.

"4. Bod goddefiad i'r arddodiad YN ymuno ar rai prydiau; megis, *ynghudio*, *ynghalon*, *ynghanol*, *ynghyd*, *ynghylch*.

"5. Er gwell pereiddsain, bod Y (*the*) yn hytrach nag *'r* (talfyriad o *yr*) i'w harferyd mewn brawddegau fel y canlyn:—'Wedi iddo dreulio *y* cwbl,' ac nid *dreulio 'r*. 'Galw *y* doethion,' nid *galw 'r*. Eithr mewn ereill arferir *'r*; megis, 'Y mabwysiad, *a'r* gogoniant, *a'r* cyfammodau,' nid *ac y*. 'A laddodd Iago *â'r* cleddyf,' nid *âg y*. 'A'r ser a syrth *o'r* nef,' nid *oc y*. 'Nac i'r tir,' nid *i y*.

6. Bod y nod ymsang (*apostrophe*) i'w adael allan yn *ni's*; gan fod *nis* yn nacaol yn gystal a *ni*, *nid*; ac felly heb ofyn y fath nod.

7. Bod H i'w diswyddo lle nad yw yn angenrhaid fel sain arw-gryf (*aspirate*) neu fel rhan gyfansoddol o'r gair, megis yn *brenhinoedd*, *cenhedloedd*, o'r geiriau *brenin*, *cenedl*; eithr i'w chadw mewn geiriau y mae'n angenrheidiol, megis *bywhâu*, *bywhâd*; *anhardd*, *anhawdd*.

"8. Bod i bob gair gael ei lawn gyflawniad o lythyrenau, megis *dannedd*, *meddiannu*, o'r geiriau *dant*, *meddiant*. Felly hefyd *ymddattodiad*, lle y mae dwy *t* yn angenrheidiol.

"9. Lle nad ydyw dwy gydseiniad yn anhebgorol angenrheidiol, bod i un gael ei hystyried yn ddigonol, megis yn *colynau*, *rhesymau*, o'r geiriau *colyn*, *rheswm*. Felly

alaf, aleb, o *al-af, al-eb; bwyla, gwreica, pysgota*, o *bwyd, gwraig, pysgod.*

"10. Bod *sy* (is) i gael ei arferyd o flaen cydseiniaid; a *sydd* o flaen llafariaid; megis, 'y neb *sy* ganddo;' 'beth *sydd* yn lluddias.'

"11. Bod y ddwy gydseiniad i'w goddef i aros yn y fath eiriau â'r rhai hyn, *torri, tynnu, mynnu, hynny, honno.*

"12. Bod y geiriau dilynol i gael eu llythyrenu fel y canlyn:—*angeu, cadben, canmawl, corph, treulawn, cyfreithlawn, darllen, deheu, diammhau, diglawn, dwylaw, dywed, eisieu, ffyddlawn, gwrandaw, sarph, tymhestl, uwered, ymadaw, ysbryd.*"

Y MILDRAETHODYDD.

YR UCHEDYDD.

Perthyna i deulu yr Uchedydd wyth ar hugain o amrywiaeth. Rhoddwn yma ychydig hanes am rai o honynt. Eu darlunio ar eiriau nid yw angenrheidiol; canys diau genyf nad oes ond ychydig o'n darllenwyr heb fedru eu gwahaniaethu oddiwrth adar ereill ar y golwg cyntaf. Y cyntaf a enwaf yw *Uchedydd y Maes.* Hwn, ac *Uchedydd y Coed*, yw yr unig adar yn canu pan yn ehedeg. Yr aderyn hwn a ddechreu ei gân gyda thoriad y dydd; a chryfhâ ei gân fel y dyrchafa yn yr awyr; ac wrth ddisgyn, efe a leihâ ei gân hyd nes y diweddo ar ei ddisgyniad. Esgyn yr aderyn hwn yn fynych mor uchel fel ag i fod yn hollol anweledig. Dechreu ei gân yn gynnar yn y Gwanwyn, a phery i ganu am rai misoedd. Ymgasglant yn y Gauaf yn lluoedd; ac y maent y pryd hwn yn dewion, a delir llaweroedd, mewn llawer ardal, o honynt er ymborth i'r trigolion. Gwnant eu nyth ar y ddaear, o wair a mânwraidd; a dodwant bedwar neu bump o wyau. Delir, mewn rhai ardaloedd o'r Ynys hon, rifedi aneirif o Uchedyddion. Y tymmor i hyny a ddechreu tua hanner Medi, ac a ddiwedda tua y pummed ar hugain o Chwefror. Dywedir bod yn ystod yr amser hwn fwy na saith mil a deugain o'r adar hyn yn cael eu dal yn nghymmydogaeth *Dunstable*, a'u hanfon i farchnadoedd Llundain. Ond delir llawer mwy mewn rhai ardaloedd ar y Cyfandir. Dywedir fod y dreth a delir arnynt i dref *Leipsic* yn naw cant o bunnau bob blwyddyn. Y modd y delir hwynt sy rywbeth fel y canlyn:—Rhwydant y meusydd yn y nos. Y rhwyd sydd oddeutu deugain llath o hyd, a chwe llath o led. Rhwymir ei dau ben wrth ddau bastwn, o bump i chwe llath o hyd. Dygir y rhwyd hon dros y maes gan ddau ddyn, y rhai, bob pump neu chwe llath, a barant i'r rhwyd gyffwrdd â'r ddaear, rhag iddynt fyned heibio i'r adar. Pan y teimlir bod rhai wedi ehedeg i fynu yn erbyn y rhwyd, gollyngir hi i lawr ar y ddaear, a delir pob aderyn a fyddo oddi tani. Po tywyllaf y bo'r nos, goreu. Y rhwyd hon a ddeil nid yn unig yr Uchedydd, ond hefyd bob aderyn a gwsg ar y ddaear; megys y Cyffylog, y Giach, y Petris, y Soflieir, a'r Adar Eira.

Un arall o'r Uchedyddion a ellir enwi y *Coruchedydd.* Y mae ymyl y plu agosaf allan ei aden yn wyn, ac y mae yn gyffredin i'w gael yn y dolydd a'r corsydd. Nytha, fel yr un o'r blaen, ar y ddaear; a dodwa bump neu chwech o wyau. Disgyn ar goed, fel y gwna *Uchedydd y Coed*; ac y mae iddo gân hynod bereiddlawn. Cân pan yn ehedeg, a phan yn eistedd ar y brigyn, a phan yn sefyll ar y ddaear. Distawa yr aderyn hwn, fel y gwna y fronfraith, yr aderyn du, ac ereill, oddeutu Gwyl Ioan, a dechreu drachefn ym mis Medi.

Un arall o'r teulu hwn a elwir *Uchedydd y Coed.* Gwahaniaethir ef oddiwrth y lleill mewn un peth, wrth y fodrwy wen a amgylcha ei wddf. Y mae 'n llai na'r Uchedydd cyntaf a enwasom; ac nid yw

tyhyd o ran ei gorph; ac nid yw lliwiau ei blu mor gryfion ac amlwg; nid yw ei gàn ychwaith mor uchel ac amryw a chân yr un cyntaf, er ei bod yn llawn mor ddymunol. Càn yn y nos, a chân pan yn ehedeg. Disgyn ar goed, a chwibana yn debyg i'r aderyn du. Gwna ei nyth ar y ddaear: y tu allan o fwswgl, ond y tu fewn o fân-wraidd ac ychydig rawn a blew. Dodwa bump o wyau. Y Ceiliog a adwaenir yn yr amrywiaeth hwn, wrth ei faintioli; canys y mae yn fwy na'r iar. Nid yw y rhai hyn yn agos mor aml a lliosog a'r fath gyntaf.

Un arall a ellir ei alw yr *Uchedydd Cribog*. Y mae plu mwyaf cynffon hwn yn dduon, oddieithr ymyl y rhai agosaf allan. Y mae crib, neu gopa, ar ei ben ef. Càn yn beraidd fel yr un cyntaf; ac a ddodwa bump neu chwech o wyau; a dywedir y nytha ddwy waith yn y flwyddyn.

Yr *Uchedydd* sydd aderyn hardd i edrych arno, a pheraidd ei dôn; ac am hyny nid anfynych y carcherir ef mewn gwiaildŷ. Ymbortha ar bob peth agos, os rhoddir tywarchen lâs unwaith bob wythnos yn ei garchardŷ. Dylai fod yn ei dŷ ddau lestr â bwyd ynddynt. Un â chigfwyd ynddo, a'r llall yn cynnwys blawd ceirch, a hâd cywarch. Gellir gwneuthur bwyd da rhagorol iddynt trwy ferwi ŵy yn galed, a'i falu yn fân, a chymmysgu gyd âg ef hâd cywarch wedi eu malu, a bara wedi ei friwsioni. Gwnewch y cwbl yn deisen. Cedwch hi, a rhoddwch i'ch aderyn fel y bo angen. Dylid rhoddi graian yn ei dŷ un waith bob wythnos o leiaf. Hyn a dueddai i gadw ei draed yn lân a sychion; ac wrth ymysgwyd ynddo, gwna y graian mân ei gadw yn ddibryfed. Dylai fod lle yn ei gaban i esgyn iddo; a dylid gorchuddio y lle hwn â brethyn gwyrdd, neu y cyffelyb, o'r hwn y mae yr Uchedydd yn dra hoff. Gellir adnabod y Ceiliog yn y gwïaildŷ wrth ei faintioli, a'i lais, a hŷd ei gân. Y modd sicraf i wahaniaethu yw sylwi ar gryfder ei lais pan yn canu. Y mae yr adar hyn yn ddarostyngedig i amryw afiechyd. Y feddyginiaeth oreu i'r rhan amlaf o'u hafiechyd yw glanweithdra. Uchedydd cryf a bywiog a fydd byw bump neu chwech o flynyddoedd, gan wellhâu yn ei gàn o flwyddyn i flwyddyn.

R.

"UNDEB CYMRU A LLOEGR."

(Parhad o du dal. 147.)

Ond nid Cymru yn unig a welodd y ffolineb o'i hanghytundeb a'i hymrafaelion cartrefol. Nid oes nemawr o wledydd yn y byd nas darfu iddynt, ryw dro neu gilydd, syrthio i'r pechod anfad hwn. Gellir dyddio anffawd a darostyngiad Rhufain fawr yn dechreu yn amser *Constantine*, yr hwn a ranodd ei ymerodraeth rhwng ei feibion. Rhufain, er uched ei gogoniant, er cymmaint ei hawdurdod, er doethed ei hathrawon, ac er dewred ei milwyr, a ddymchwelwyd drwy anghytundeb ac ymrafaelion cartrefol.

Groeg, drachefn, er cymmaint ei dysgeidiaeth, er mor glodfawr mewn ffurf-lywodraeth, er doethed ei phenaethiaid, ac er galluoced ei byddinoedd, a syrthiodd o'i gogoniant uchaf i'r gradd isaf trwy anghytundeb ei deiliaid. Gelyniaeth cartrefol yn unig fu yn achos o'i chwymp!

Rhy faith fyddai crybwyll am amryw wledydd ereill yn y byd, y rhai yr aeth sôn am eu gogoniant led-led y ddaear; gellir dweud mai holl achos eu hymostyngiad oedd diffyg undeb. Trwy y pechod hwn y syrthiasant oll.

Yn fyr, lle bo ellyll ymrafael yn cynnyddu mewn gwlad neu deyrnas, ni thycia gallu nac awdurdod ei byddinoedd, ni lwydda doethineb ei chynghorwyr, difudd yw cyflawnder ei thrysorau, ac ofer yw lluosawgrwydd ei thrigolion; os bydd "wedi ymranu yn ei herbyn ei hun ni saif."

Gwelwn wrth hyn fod undeb yn un o'r pethau cadarnaf, doethaf, a buddiolaf, i gadw teyrnas mewn trefn; a phob gwlad sydd yn ymddifad o undeb, gellir ystyried haul ei dedwyddwch wedi machludo, a nos dywell wedi ei gorthoi; yn yr hon ni chlywir amgen nag ubain wylofus y gorthrymedig, a chrochsain farbaraidd y gorthrechwyr.

Undeb yw rhwymyn tangnefedd—syl-

faen cadernid—mammaeth dedwyddwch—a gwinllan fagwraeth yr holl gelfyddydau!

Dan aden undeb yr amlhêir masnach, yr attelir trawster, yr amddiffynir ein breintiau, ac y meithrinir yr holl addysg a'r gwybodaethau sydd yn addurno dynolryw! Mae undeb fel rhyw gadwen arian blethedig, yn harddu pob gwlad, yn addurno pob cymmydogaeth, ac yn prydferthu pob cenedl!

Gan fod y fath fendithion manteisiol yn deillio oddiwrth undeb, prysurwn i gymmeryd golwg ar y tymmor nodedig hwnw, pan y trefnodd rhagluniaeth ddaionus i'r rhwystrau gael eu cyflunio, i ffurfio undeb a thangnefedd rhwng "*Cymru a Lloegr*," yr hyn a gymmerodd le yn amser Iorwerth y cyntaf.

Er bod y genedl a roddodd gynt gyfreithiau i Ewrop, ac a boblogodd fraudir Lloegr, yn awr wedi ei lleihâu i lai na saith gan mil o nifer, ac wedi eu hymlid o'i chynfeddiannau, a'i chyfyngu i fynyddoedd Cymru; etto nid oeddynt yn foddlon i ymostwng i greulonderau eu gormeswyr, nac i roddi i fynu eu rhyddid a'u hiawnderau i estroniaid.

Ar ol i Iorwerth I. drwy lofruddiaeth* a galanas ddinystrio yr holl *Iuddewon* allan o'i diriogaethau, efe a gymmerodd feddiant o'u tiroedd, eu harian, a'u heiddo (yr hyn ydoedd o werth mawr, ac a ddygodd drysorau dirfawr i'w goffrau, yr hyn a'i galluogodd i ddwyn ym mlaen ei anturiaethau creulon yn erbyn y Cymry gyda mwy o egni nag erioed; gan lwyr benderfynu dwyn ei thrigolion i ufudd-dod ac ymostyngiad, y rhai hyd yn hyn oeddynt wedi gwrthsefyll yn llwyddiannus ei holl hynafiaid, breninoedd Lloegr, er maint eu dyfais a'u galluawgrwydd.

I'r diben i ddwyn ei fwriad ym mlaen, fe arferodd ei holl ddichellion—fe gasglodd ynghyd holl nerth byddinoedd Lloegr, nifer pa rai oedd ddeuddeg i un i filwyr Cymru, a chyd â'r fyddin arswydus hon, yn llawn tanbeidrwydd meddwl, a gelyniaeth calon, fe gyrhaeddodd fro *Gwalia*, gan lwyr fwriadu diffodd pob gwreichionen o yspryd anymddibyniaeth o'r dalaeth!

O flaen y fintai luosog hon, barnodd Llywelyn yn ddoethineb i encilio gyd â'i ddyrnaid gwyr i gilfachau rhai o fynyddoedd *Eryri;* a chyfryw oedd creulondeb Iorwerth fel yr ymwthiodd ar ei ol, â dirgel fryd i'w difetha oll heb adael un yn weddill! Erbyn hyn yr oedd Llywelyn a'i ganlynwyr wedi eu hamgylchu o bob tu gan eu gelynion, ac fel yr enwog *Leonides* gynt, gyd â'i bedwar cant *Spartaniaid*, wedi ymddiofrydu i ryddid, neu farwolaeth, ar lethri yr Eryri (*Thermopylæ* Cymru) yr unig gongl a adewsid iddynt!

Yn ngwyneb yr holl berygl a'r dinystr oedd am eu goddiweddu, tystiant oll nad oeddynt yn foddlon i golli un o'u hiawnderau, ond trwy rym y bicell; na throedfedd o'u tir heb ei wlychu â'u gwaed! Pa galon na chynhyrfai wrth ganfod y fath wrolder a dewrder a hyn? Dylai fod byth yn glodadwy,

"Tra bo Cymro 'n teimlo tant."

Yr oedd Llywelyn a'i bobl yn ymladd am eu bywyd, rhyddid, ac iawnderau eu gwlad. Iorwerth, o'r ochr arall, yn ymladd am fuddugoliaeth ac enwogrwydd. Amcan y Cymry oedd cadw iddynt eu hunain eu genedigaeth-fraint, ac anrhydedd eu hynafiaid; a diben y Saeson, trwy eu cynfigen a'u trachwant, oedd ennill ymffrost ac awdurdod.

Fe ymdrechodd Llywelyn ac Iorwerth am y dorch gyda llawer o wrolder a dewrder o bob tu. Yr oedd y ddau yn ieuaingc ac yn heinif, ac yn llawn yspryd gelyniaethus yn erbyn eu gilydd. Ond ar ol hir ymfrwydro, cryfder a dull milwriaethol y Saeson a fu drech na phybyrwch y Cymry, "y rhai, pan fethasant orchfygu, a ddewisasant syrthio yn ninystr eu gwlad." O'r diwedd, fe gafodd corph grymus byddinoedd Lloegr y dywenydd o weled miloedd o filwyr Cymru yn syrthio dan eu dyrnod!

Fe gwympodd yr hyglod a'r arwraidd *Llywelyn* drwy frad yn ei wlad ei hun! Efe a fradychwyd ym Muallt, ar ddydd Gwener, Rhagfyr 11, 1282. Torwyd ei ben ef oddiar ei gorph gan *Adam de Francton!* a gyrwyd ef i Frenin Lloegr, yr hwn oedd y pryd hyny yn Nghonwy. Ar ol hyn fe ddymunodd Iorwerth ei roddi ar ben pawl haiarn, a'i osod ar binagl y Twr Gwyn, Llundain, i fod yn wrthddrych gwarth a gwawd i'r rhai a elent i edrych arno. Er i'r enwog Llywelyn syrthio yn ninystr y Dywysogaeth, mae ei goffadwriaeth yn haeddu y lle nodedicaf yn hanesyddiaeth ei wlad, ac ym mynwes ei genedl.

Claddwyd ei gorph ef mewn lle a elwir hyd heddyw "Cefn y Bedd;" dros ba un yr wylodd ei bobl yn chwerw dost. Fe ganodd Gryffydd ap yr Ynad Coch (un o feirdd llys Llywelyn) farwnad rhagorol i'w Dywysog.

Pob cantref, pob tref yn treiddiaw,
Pob tylwyth, pob llwyth y sy'n llithraw,
Pob mab yn ei grud sy'n udaw;
Bychan lles oedd im' am fy nhwyllaw,
Gadael pen arnaf heb ben arnaw;
Pen pan lâs oedd lesach peidiaw:
Pen milwr, pen mollant rhagllaw;
Pen dragon pen draig oedd arnaw;
Pen *Llywelyn* deg, dygyn a braw
I'r byd fod pawl haiarn trwyddaw.

* Dywed yr hen awdwr, Matthew o Westmineb, i Iorwerth beri i 280 gael eu crogi yn Llundain yn unig.

Ar ol marwolaeth Llywelyn fe gyssylltodd Iorwerth "Gymru a Lloegr" ynghyd; a dyma yr amser nodedig y dygwyd yr hen *Frytaniaid dan iau a llywodraeth brenin Lloegr*, yr hwn, erbyn hyn, yn ei uchel fryd oedd wedi cyrhaedd uchder ei gais, a phen pinagl ei anrhydedd, sef gorchfygu Cymru.

I'r diben i ystwytho a dwyn y Cymry i ufudd-dod, ac er mwyn bod yn bresennol ar bob achos mewn perthynas i'w hymostyngiad, fe wnaeth Iorwerth I. ei gartref yn *Nghastell Rhuddlan*; ac yma y gwnawd y cyfreithiau hynod hyny, "*The Statutes of Rhuddlan.*" Fe ranodd Gymru yn Siroedd, ac a osododd swyddogion creulawn ym mhob un o honynt, i roddi y cyfreithiau mewn grym, ac i weled fod y rhai hyn oll yn cael eu cyflawni i'r llythyren eithaf.

Ar ol hyn fe roddodd Iorwerth diroedd a dyffrynoedd goreu y Cymry i'w ganlynwyr, y Saeson—fe ranodd "ddyffryn clodfawr Clwyd" rhwng Arglwyddi De Grey a Lincoln—i ereill o'i ganlynwyr fe roddodd y tiriogaethau brasaf yn y Dywysogaeth; pa rai ynghyd â'i hyspail filwyr, oedd fel bleiddiau rheibus yn lladrata ac yn llofruddio ein cenedl yn y modd echryslonaf. Hyn, ynghyd â chyfreithiau tramor, moddion afrywiog a sarug y Saeson, a wnaeth sefyllfa y Cymry yn dra anghysurus. Nid oedd gweithredoedd o'r fath hyn mewn un modd yn debyg o feithrin ysbryd o "undeb a brawdgarwch" rhwng dwy genedl a fuasent am gyhyd o amser yn ymrafaelio am fuddugoliaeth a goruchafiaeth.

Yn gymmaint ag nad oedd cyssylltiad Cymry â choron Lloegr wedi cael ei ffurfio drwy gyfiawnder ac ewyllys gwirfoddol o bob tu, ni dderbyniwyd y peth gan y Cymry ond gyda llawer o gyndynrwydd. Nid oeddynt hwy yn edrych ar y cyssylltiad yn ddim amgen na chaethiwed. Ni fedrent gymmodi eu meddyliau â chyfreithiau estronol, awdwyr pa rai ni fedrent lai nag edrych arnynt fel cenedl orthrymus a chreulawn.

Yn ngwyneb eu hadfydau, ac er eu bod wedi colli eu hawdurdod, eu Pen, a'u Llywydd, yr oedd y Cymry wedi penderfynu nad ufuddhâent i un Sais fod yn Dywysog arnynt: oblegid fod y Saeson yn sathru rhyddid ac iawnderau y Cymry dan eu traed. Ac er doethed a gwroled oedd Iorwerth I. fe fethodd, er ei holl rym a'i ddyfais, yn *hollol* ddwyn y Cymry i ufudd-dod, ond trwy *drais* yn unig. I'r diben i ddwyn ei amcan dichellgar yn fuan i ben, fe ddanfonodd Brenin Lloegr ei weision at holl benaethiaid Cymru i'w gwahodd hwy i ddod i'w gyfarfod ef i Gastell Rhuddlan, gan ddweud ei fod yn awyddus i gydsyniaw â'u hymgeisiadau, ac i roddi iddynt eu gofyniad. Newydd mor gysurus a hwn a fu yn achlysur i ddwyn nifer fawr o foneddigion Cymru ynghyd. A phan oedd Iorwerth, Brenin Lloegr, a'i gynghorwyr, yn eistedd yn eu *Senedd* yn *Rhuddlan*, fe alwodd holl benaethiaid Cymru ger ei fron, ac yna fe archodd, yn y modd tirionaf, "iddynt ufuddhâu i'w lywodraeth, a bod yn ddeiliaid i goron Lloegr." Y Cymry a atebasant fel o'r blaen, "nad ymostyngent hwy byth i neb ond i un o'u cenedl eu hunain, ac y byddai raid i hwnw fod o ymarweddiad da, ac heb air o Saesneg." Pan ddeallodd y Brenin na phlygent i'w ddymuniad, efe a ofynodd iddynt, "Os gwnaf fi enwi un na fu erioed allan o Gymru, ac na fedr air o Saesneg, a wnewch chwi ufuddhâu iddo?" "Gwnawn," ebe y Cymry, gan floeddio mewn gorfoledd mawr. "O'r goreu," ebe Iorwerth, "mi enwaf i chwi dywysog o'r cymmeddfau yr ydych chwi yn eu hewyllysio. Un ydyw na ŵyr yr un gair o Saesneg, ac nid oes un bai yn ei fywyd na'i fuchedd." Pan oedd y Cymry yn llawenhâu am y newydd hyfryd hwn, dywedodd Brenin Lloegr wrthynt, "*Ganwyd i mi* Fab *yn ddiweddar yn Nghastell Caernarfon, a hwnw a gaiff fod yn* Dywysog *i chwi!*" * * * * * Ac yna fe lefodd goreu gallai, yn yr Iaith Gymraeg, "*Wele* Eich Dyn."

Derbyniwyd y geiriau atgas a thorcalonus hyn gan y Cymry gyd âg yspryd blin a chwerw, a phrin y buont foddlon i dderbyn y baban; ond gan eu bod wedi addaw ufuddhâu, hwy a gytunasant i ryw raddau, ac er chwerwed oedd cwpan y siomedigaeth, yfwyd hi gan y Cymry yn dawel.

Yr unig obaith o gysur a adewsid i'r Cymry erbyn hyn oedd meddwl y gwnai y Tywysog ieuangc fyw yn eu plith, a gwneud eu hachos hwy yn achos iddo ei hun ym mhob dim a dueddai er eu lles a'u daioni; ond yn hyn hefyd fe'u siomwyd—gosodwyd swyddogion ereill i reoli Cymru, sef Arglwyddi y cyffiniau, yn nwylaw pa rai y rhoddwyd awdurdod diammodol i'w rheoli mal y mynent. Gallai y gwyr hyn ddwyn tiroedd ac eiddo oddiar y Cymry heb fod yn atebol am eu lladrad. Gallant gosbi, alltudio, a dienyddio y neb y mynent, heb fod yn gyfrifol am eu gweithredoedd. Dyma yn wir oedd dechreuad, gwreiddyn, a ffynonell caethiwed y Cymry.

Dan wialen awdurdodol a chreulondeb y gwyr hyn y bu raid i'r Cymry fyw am oesoedd meithion, nes darfu iddynt o'r diwedd ddigaloni, a syrthio i ddifaterwch dan y fath iau ormesol a hon, ac nid oedd ryfedd i un o'r hen feirdd ddywedyd,

"Ni a roem yn wir yma
"Drwb aur am lywodraeth dda."

Yn y cyfnwr arswydus ac anghysurus hwn, pan nad oedd ganddynt ddim ond eu swydau i'w cyfarwyddo—dim swyddogion rheolaidd i'w trefnuso—nac mwyach yr un o'u tywysogion yn eu plith i'w calonogi—tra yr oedd eu meddyliau hefyd heb gael eu hasio â chyfreithiau llareiddiol, dysg, celfyddydau, a masnach; parhâsant am hir ysbaid yn soredig, yn ddifater, yn ddiymdrech yn eu hachos eu hunain, ac yn dra dirmygedig yn ngolwg eu gelynion.

Pan oedd helyntion y Cymry yn yr amser yma, ofer oedd i'r amaethwyr wrth hau ddisgwyl medi o ffrwyth eu llafur, yn ofer y blagurai y twyni, ac y blodeuai y gerddi; er llawned fyddai y perllanau, er mor gnydfawr fyddai y meusydd, er mar lluosoced eu diadelloedd, ac er teced eu golygfeydd ar bob llaw, yr oedd y cysur o'r cwbl yn diflannu dan eu dwylaw, o herwydd yr ansicrwydd y caent byth lonyddwch i'w mwynhau!

Dyma ydyw y trueni gresynus ac annedwydd i'r hwn y darostyngwyd y Cymry, cynfrodorion Brydain. Y genedl a sangodd yn gyntaf ar yr ynys hon; rhan o'r hon a reolwyd ganddynt yn agos i ddwy fil a hanner o flynyddoedd. Yn y cyfamser hwn, hwy a wrol wrthwynebent fyddinoedd ymerodrawl *Rhufain*—a safasant yn erbyn ymgeisiadau a rhuthriadau creulon y *Pictiaid*, *Scotiaid*, a'r *Saxoniaid*, a thrwy amrywiol ddigwyddiadau anfanteisiol, a wrthwynebant holl rym y *Normaniaid*, a mynych yr ennillent fuddugoliaethau enwog iawn.

(I'w barhâu.)

Y SALMAU CAN.

Syr,—Llawer gwaith cyn hyn y meddyliais, yn awr a phryd arall, ysgrifenu atoch, ond fe'm lluddiwyd hyd yn hyn; a hyny o herwydd fy mod yn disgwyl y buasai rhyw un cyfaddasach na myfi yn cymmeryd dan ei ystyriaeth arawd a ysgrifenodd gwr a gyfenwai ei hun *C. N.* yn Rhifyn Mehefin, 1830, sef, yn ol a feddyliaf fi, *Canwr Newydd.* Digon tebyg mai Canwr Newydd yw efe: ond yr hyn a gymmerodd efe dan ei sylw ydyw y Salmau Cân, gwaith yr hen odidog Fardd, y Parchedig Edmund Prys, Archdiacon Meirionydd. Ar ol gwenieithio i chwi, Mr. Gwyliedydd, a'ch cyfarch o'ch hûn, y mae efe yn dywedyd am waith y gwr Parchedig yn debyg i hyn: "Darllenais yn ddiweddar, gyda rhywfaint o fanylrwydd, y Salmau Cân gan E. Prys: gwaith gorchestol yn ddiau yn yr amser eu cyfansoddwyd; ond syndod yw genyf mor wael ydynt yn gyffredin." Beth a feddylia efe wrth "*yn gyffredin*," nis gwn. Digon tebyg, Mr. Canwr Newydd, mai gwir y ddiareb, "Hoffus pob newydd, diddesti pob hen;" etto tybiaf fod gwaith moledìw Edmund Prys yn rhy ddwfn a doeth, destlus a synwyrlawn, i'w ddiwygio; ac y byddai yn well i Mr. *C. N.* gyfansoddi rhai newyddion, mal y gwnaeth Eos Gwynfa, neu efelychu eiddo 'r Dr. Watts, sef cyfieithiad un Dafydd Jones o honynt, oni fedr efe ddiwygio gwaith E. Prys yn amgen nag y gwnaeth efe yn ei engraifft yn y Gwyliedydd, sef y 9fed Salm, fel y canlyn, yn y bedwaredd linell o'r penill cyntaf:

"Fy nyled yw ei ganmol."

Edmund Prys fel hyn:

"Ac mae 'n ddylêd eu canmol."

Tebygol yw na sylwodd Mr. *C. N.* ar y cyfieithiad gwreiddiol, yr hwn sydd fel hyn: "Mynegaf dy holl ryfeddodau;" yr hyn o'i droi ar brydyddiaeth a ragora ar eiddo *C. N.* ac yn hollol gyfystyr. Digon tebyg, pe buasai y Parch. E. Prys, yn byw yn yr oes hon, na buasai *C. N.* yn siglo ei safn, rhag myned yn rhy debyg i William Cynwal i golli 'r maes wrth farddoni, oni ddiwygiasai yn debycach nag y gwnaeth i'r cyfieithiad gwreiddiol. Am *Sternhold* a *Hopkins*, nid wyf yn gwybod, o ran ni ddarllenais nemawr yn yr iaith Saesoneg o waith y cynfeirdd. Tebygol, er godidoced y gallant fod, mal gwaith Edmund Prys, gan nad yw *C. N.* wedi eu harchwaethu yn bêr, y rhaid ei gyfrif yn wael a distadl. Ond gobeithio, Mr. Gwyliedydd, na bydd i *C. N.* eiddigeddu wrthyf

am i mi ryfygu sylwi yn fyr ar ei waith penigamp (distadl) ef. Ond tebyg nad ymryson ef â'r byw, namyn y meirw, y rhai na allant gyfodi yn ei erbyn; y rhai a ragorasant gymmaint yn eu hoes, ac a roddasant ffrwyth eu myfyrdodau er moli Duw, a lleshau eu cydgenedl, a'u dwyn o dywyllwch i feddiannu goleuni a diddanwch yr Yspryd. Da chwi, Mr. Gwyliedydd, ynghyd â'ch Gohebwyr parchus, cofiwch na adawoch i *C. N.* ddiystyru yr henafiaid, y rhai a ymdrechasant hardd dêg ymdrech y ffydd, ac a filwriasant dan faner yr Oen a welodd St. Ioan. Ac i'w diystyru hwynt a'u hanefelydd waith godidog, na foed i un Cymro byth mwy ymafael yn ei ysgrifell; os byddant am ymryson, gwnant â'r byw, ac nid â'r meirw, fel *C. N.* Tebygol yw mai gwr yw efe am dderchafu ei Fi fawr i fynu goruwch neb byw, na marw chwaith, o ddynolryw: ond ffordd annoeth a gymmerodd efe, trwy ddifrio gwaith rhai ereill, amgen o lawer nag ef ei hun: ond rhag blino neb â meithder, dibenaf, gan ddymuno can llwydd i chwi, Mr. Gwyliedydd, ac i'ch holl ohebwyr, a'ch derbynwyr.

Y Salmau 'n ddiau ryw ddydd—addefaf,
Ddaw 'n ddifai, ysgatfydd;
Pûr ddiwygiad, rhediad rhydd,
Cynar wna Canwr Newydd.

W. J. JONES.

GLAN SELE.

DIFFYGION Y GWYLIEDYDD.

BARCHEDIG WYLIEDYDD—Yn eich ymdaith misol drwy y gymmydogaeth hon, hoff dros ben genyf glywed eich llais yn dyrchafu i fynu, gan ddatgan i ni y newyddion am unrhyw beth tebygol o droi allan yn fantais sylweddol i ni. Mor nesol ydyw arnom yn y dyddiau hyn, fel yr ydym y naill fis ar ol y llall, yn disgwyl clywed eich llais rhybuddiol yn hysbysu i ni bod y wawr yn dechreu torri allan yn y naill gwr neu 'r llall. Llawer gwasgfa drom a aeth dros ein dwyfron heb i chwi gymmaint a sylwi arnom, llawer llai nodi allan beth oedd yr wrthfeddyginiaeth a ddylesid ei defnyddio genym. Ond er cymmaint y gall eich defnyddioldeb fod, ac er eich oed, a'r olwg hybarchus arnoch, wrth ystyried y berthynas sydd rhyngoch a'r wlad, fe allai na throseddid rheolau lledneisrwydd pe gosodid ger eich bron ychydig holiadau ynghylch y cyflawniad ffyddlon o'ch swydd.

A ddarfu i chwi, Barchedig Syr, dro ar ol tro, ddywedyd, beth oedd y moddion a ddylesid eu defnyddio, tebygol, dan fendith Rhagluniaeth, i wellhau cyflwr y tlodion? A ddarfu i chwi nodi allan pa fanteision a ddeillia i'r ffermwyr, ond yn enwedigol i'r llafurwyr, oddiwrth gefnogi yr arferiad o'r rhaw hwsmonaeth? A ddarfu i chwi ddangos y dymunoldeb, a'r chwanegiad at gysuron y tlodion, fyddai iddynt gael erw neu ddwy at eu bythod, a hyny am ardreth deg a rhesymol? A ddarfu i chwi ddwyn dan sylw perchenogion tiroedd gymmaint o dir gwyllt dilafur sydd yn Nghymru, ac y gellid ei droi i fod yn ffynhonell o gyfoeth iddynt hwy, ac yn ystôr diddarfod o waith i'r tlodion? A ddarfu i chwi ddatgan y diffyg o ddysgeidiaeth sydd yn Nghymru, a'r mawr angenrheidrwydd sydd am ychwaneg o ysgolion yn ein plith? A ddarfu i chwi erioed roi awgrym am amgen ffordd na'r hon, hyd yn hyn, a ddefnyddir i gyfranu addysg yn yr ysgolion? Beth ydyw eich barn chwi am y dull presenol o ddysgu 'r iaith Saesonaeg yn yr ysgolion i Gymry—ac onid ellir eu dysgu yn negfed ran o'r amser a ddefnyddir at hyny yn bresenol? Paham yr ydych mor ddistaw ynghylch ystad y ffermwyr; nid côf genyf eich clywed yn

crybwyll nad oes yn bossibl iddynt dalu cymmaint o ardrethion yn awr ag a allasant dalu yn y blynyddau cyn dechreu y rhyfel â Ffraingc, a llawer llai dalu ardrethion a dalwyd yn amser y rhyfel; a bod yn orthrwm ar feistradoedd tiroedd geisio y cyfryw ardreth ganddynt? Beth, dybygech chwi, oni ddylasech chwi nodi allan, fis ar ol mis, a hyny wrth eu henwau, y meistradoedd tir a wnaethant y weithred hòno o gyfiawnder â'u tenantiaid o ostwng ar eu hardreth; a'u dal i fynu, y'ngolwg holl Gymru, fel boneddigion addas i ereill ddilyn eu hesamplau? Nid côf genyf ychwaith i chwi fynegu i ffermwyr Cymru am ddull eu cymmydogion y Saeson yn trin eu tiroedd, gan nodi allan unrhyw beth y gallant fod yn rhagorol ynddo—a'u hannog i ddefnyddio, neu o'r hyn lleiaf i roi prawf ar y cyfryw beth? Onid ychydig iawn a glywais i chwi ddywedyd am gyfreithiau Lloegr, na dim am ei ffurf lywodraeth? Oni fuoch yn o brin bob amser yn adrodd dim am egwyddorion y celfyddydau? Rhaid fy mod yn ddrwg fy nghôf, os clywais chwi erioed yn annog y werin i ymwthio ym mlaen mewn dysg a gwybodaeth, nac yn rhoi un cyfarwyddyd iddynt i hyny, oddigerth mewn pethau crefyddol? Dylid, yn ddiammeu, fod yn ddiolchgar i chwi am eich darlith ar *Anianyddiaeth* yn y Rhifyn diweddaf: ond, Barchedig Wyliedydd, dylid dal mewn côf, na ellir disgwyl i genedl o ddynion gynnyddu mewn dysg a gwybodaeth heb i ryw gyfundraeth reolaidd ac effeithiol gael ei defnyddio i'r diben hyny: ac a ddarfu i chwi un amser sylwi ar hyn, a nodi allan unrhyw gyfundraeth? Beth, attolwg, a fuöch yn ei wneyd drwy y blynyddoedd? Fe ddarfu i chwi, ddigon gwir, ddweyd wrthym yn fynych am lofruddiaethau bynod yn y fan yma, a digwyddiadau anarferol yn y fan accw, a marwolaeth hwn, a dyrchafiad y llall; ac yn lle myned i wario ein ychydig geiniogau y'nghyfeddach y dafarn, tybiasom yn fwy manteisiol i ni ymddifyru ein gilydd wrth y pentan gartref yn adrodd chwedlau a glywsom gan y Gwyliedydd; eithr onid oedd yn bossibl i ni gael ein cynnysgaeddu â gwybodaeth fwy sylweddol? Beth, dybygech chwi, am Hanesyddiaeth, Daearyddiaeth, ac Anianyddiaeth, yn eu holl a gwahanol ranau. Oddigerth i'r Cymry fod yn hysbys o hanesyddiaeth, a helyntion gwahanol genhedloedd, yn ngwahanol oesau y byd, a bod wedi eu cynnysgaeddu â'r addysgiadau a geir oddiwrth oesoedd o brofiad—onid ellir dywedyd, gyda llawer o briodoldeb, fod y byd etto yn Nghymru yn ei fabandod—a bod yn rhaid i oesoedd dreiglo drosodd cyn y byddo cyflwr y Cymry cyfuwch âg eiddo eu cymmydogion y Saeson? Tyred ym mlaen, ti hynaws Wyliedydd, a gad i ni unwaith dy weled wedi ymddiosg at dy orchwyl. Caniataer i ni sylwi, mai dymunol dros ben fyddai gweled unrhyw ddyfais newydd yn cael ei chynnyg, rhyw welliant mewn hwsmonaeth, neu ymdriniaeth teuluol yn cael ei osod ger bron, rhyw wybodaeth o elfenau egwyddorion y celfyddydau yn cael ei chyfranu, neu unrhyw beth yn cynnwys tuedd ynddo i'n gwneyd yn fwy doeth a mwy cysurus.

BARRAS.

TAITH AC ANTUR DEWI AB LLYR.

(Parhad o du dal. 145.)

ADRODDODD Dewi ab Llyr y cwbl wrtho yn ddiduedd. Ar yr achos presennol nid oedd dim a allai ei dueddu i fod yn rhagrithiol ynghylch y gwirionedd. Cymmaint oedd ei ofal i lynu yn ddi-

ysgog wrth y gwir fel na's celasai ddim, pe buasai hyd yn nod yr holl fai arno ef ei hun. Casineb cyflawn oedd ganddo tu ag at ragrith. Pan dawodd Dewi ab Llyr a sôn, gofynodd Syr Gronwy, "Ai gwir hyn, Bleddyn?" Ond efe, o herwydd ei euogrwydd, nis meiddiodd ateb gair. "Y mater hwn a gaiff ei benderfynu ger bron llŷs milwraidd; am hyny, ni ddywedaf ddim yn rhagor ar y pen hwn yn bresennol," ebe Syr Gronwy, gan rodio ymaith gyda Dewi ab Llyr tua phenlle y Gaer. Pan gyrhaeddasant y lle, yr oedd yno lawer iawn o annrhefn. Yr oedd Rhonwen wedi syrthio mewn llewyg, a'r morwynion yn rhedeg yn wyllt o un man i'r llall; rhai yn ysgarmain; ereill yn gwasgu eu dwylaw, ac yn tywallt dagrau; ac nid oedd neb barotach i'w chynnorthwyo a'i hadferu na Dewi ab Llyr; ac er mawr lawenydd iddo ef, a phawb o amgylch, ni bu hi ond ychydig amser heb wellhâu. Fe ymddengys i filwr, wrth fyned heibio, a'u gweled hwy yn ymladd, yn ei wylltineb a'i frys i roddi hysbysrwydd i Syr Gronwy, gamgymmeryd y naill am y llall; canys dywedodd iddo ganfod Dewi ab Llyr yn ymladd ornest ag un o'r cadbeniaid, a'i fod ef wedi cael ei glwyfo. Y newydd hwn a dreiddiodd fel cyflym saeth trwy galon Rhonwen; methodd a chynnal yr ergyd; a syrthiodd yn ddisymmwth mewn llewyg ar y llawr. Pan agorodd hi ei llygaid, a gweled Dewi ab Llyr yn sefyll ger ei bron, yn iach ddiangol, heb un clwyf, er cymmaint oedd ei hymdrech tufewnol i ymddangos yn ddigyffro, "treiglodd dagrau o lawenydd ar draws ei gruddiau, fel gwlith boreuol yn syrthio yn gyflym oddiar rosyn cyflawndwf." Ni ddywedodd wrtho air; ond ei llygaid a lefarasant wrtho yn fwy hyawdl na phe defnyddiasai hi yr araith fwyaf godidog. Ei hymddygiad, dan yr amgylchiadau presennol, a'i gwnaethai ef yn llwyr foddlon i'w sefyllfa, pe dychwelasai yn ol yn glwyfedig ac mewn poen. Pa mor orfoleddus ynte oedd, ag efe yn ddifriw, pan ganfu yr hon na chyfaddefai mewn geiriau fod ganddi serch tu ag atto, ond mewn gweithred yn dangos hyny trwy brofion anwadadwy, pan dybiodd hi ei fod ef mewn perygl o golli ei fywyd?

Ym mhen ychydig ddyddiau ar ol y digwyddiad hwn, pan oedd braich Bleddyn yn dechreu gwellhau, rhoddodd Syr Gronwy Hael orchymyn i lŷs milwraidd gymmeryd y mater mewn llaw, a barnu yr euog yn ol cyfiawnder. Wedi i Dewi ab Llyr a Bleddyn gael eu gosod wyneb yn wyneb, darllenwyd y cwyn ar gyhoedd, a holwyd Dewi mewn perthynas i'r ymgyrch a wnawd arno. Yntau a aeth drwy y cwbl yn fanwl; ac wrth derfynu dywedodd, "Ei fod yn gobeithio na fyddai y Barnwyr yn rhy dost yn erbyn Bleddyn; canys credu yr oedd iddo ymosod arno yn fyrbwyll, pan oedd ei waed yn frŵd, ac nad oedd ganddo falais yn ei erbyn ef o'r blaen." Atebodd Iestyn, y blaenor, ef—"Nyni a ystyriwn y rhan ddiweddaf o'ch ymadrodd maes o law; ond dymunem yr awrhon glywed pa beth sydd gan Bleddyn i haeru mewn ffordd o amddiffyniad; canys y mae yn sicr fod ganddo ryw esgus i'w ddwyn ym mlaen am yr hyn a wnaeth mewn modd mor ddieithr ac anfoneddigaidd." Trodd Bleddyn atto yn llawn digofaint; a chyda gwyneb o bres, a'i lygaid megys yn fflamio gan dân, a ddywedodd—"Yr wyf yn canfod wrth y modd yr ydych yn ymdrin ar yr ymholiad hwn, nad oes ond ychydig obaith i mi gael gwrandawiad diduedd, a chwareu teg. Pan ystyriwyf y berthynas sy rhwng Syr Gronwy Hael a Dewi ab Llyr fy ngwrthwynebwr; a phan yr wyf yn gwybod fod pob un o'r

rhai hyn sydd yn eistedd yn farnwyr arnaf yn gyfeillion mynwesol i'r Llywydd, fe ymddengys i mi, nad yw yn debyg y gwrandewir arnaf fi yn amyneddgar, pan y bwyf yn dieuogi fy hun, ac na chaf gyfiawnder ar law Barnwyr y Llŷs hwn. Ewch ym mlaen â'ch gorchwyl; canys nid ymostyngaf i ddywedyd dim yn ychwaneg ar y pen hwn." Wedi gwneuthur yr araith fer a rhyfeddol hon, eisteddodd Bleddyn i lawr yn sarug. Ar ol hyn awd ym mlaen â'r prawf; a thyngodd tri o filwyr iddynt weled Bleddyn yn rhuthro yn ddiatreg ar Dewi, a gwneud awgrym i'w drywanu â'i gleddyf, cyn i Dewi wneud ymdrech yn ei erbyn ef; ac nis meiddiodd Bleddyn wrthbrofi y tystion hyn. Iestyn (na'r hwn nis gallesid cyfarfod un yn fwy cyfrifol; ond carai yn fawr ddangos ei wybodaeth o'r ieithoedd dysgedig, trwy adrodd darnau o honynt ar bob achlysur) ar ol cydymgynghori â'r rhai o'i amgylch, a safodd i fynu, ac a draddododd ei farn yn erbyn Bleddyn yn y modd canlynol:—

"Bleddyn ab Iorwerth, y mae 'n ymddangos i mi, cyn eglured a llewyrch digwmwl haulwen haf, ac nid yn unig i mi, ond yn wir i bawb sydd yn eistedd gyda mi ar yr achlysur annymunol hwn, eich bod wedi ymarweddu mor anfoneddigaidd, mor anwrol, ac mor anfilwraidd ag oedd ddichonadwy i un yn eich gradd a'ch sefyllfa chwi ei wneuthur. Yr oeddych wedi dangos eich eiddigedd ar lawer o achosion, o herwydd llwyddiant milwraidd Dewi ab Llyr. Eich dilys destyn bob amser feddyliwn oedd, '*Proximus sum egomet mihi.*' os da genyf arall, gwell genyf fy hun. A anghofiasoch y rheol euraidd hono, 'Câr dy gymmydog fel ti dy hun?' Mae eich ymddygiad yn dangos hyny yn amlwg; canys defnyddiasoch bob cyfleusdra i wneuthur Dewi ab Llyr yn ammhoblogaidd ym mhlith y milwyr, a'i enllibio yn lladradaidd ger bron y swyddogion; ac ar ol ymdrechu ei niweidio yn ei gymeriad, arddangosasoch eich du gasineb tu ag ato ym mhob modd ag y gallasech, gan wirio yn rhyfeddol sylwad cywir yr hanesydd Rhufeinig Tacitus, '*Proprium humani generis est odisse quem læseris,*' naturiol ydyw i ddyn gasâu yr hwn a niweidiodd. Nid oeddych yn boddloni ei waradwyddo ym mysg ei gyfeillion a'i gydfwytâwyr, er cymmaint oedd eu hymdrechiadau i'ch attal rhag defnyddio eich iaith anfoesgar ac enllibaidd; ond penderfynasoch, y mae 'n debyg, yn y diwedd, i gymmeryd ei fywyd ymaith, er mwyn rhyngu bodd i'ch tymher ffyrnigwyllt anfaddeugar, a'ch nwydau ysgymun anfeistroledig. Mynych y cynghorwyd chwi ar y pen hwn; ond, ysywaeth, gwir a ddywed hen awdwr synwyrol, '*Frangas citius quam corrigas quæ in pravum induruerint,*' haws yw tòri hen bren na'i blygu. Dedfryd y Llŷs hwn ydyw, Fod i Bleddyn ab Iorwerth gael ei ddiraddio, a'i anfon ymaith o'r Gaer hon, ynghyd â'r hyn oll a berthyn iddo yn ddiaros."

Ar ol cyhoeddiad y ddedfryd hon, rhoddwyd hi yn ddiatreg mewn grym, drwy dywys Bleddyn allan o'r Gaer. Yr oedd ei gynddaredd yr awrhon wedi cyrhaedd i radd ddychrynllyd; a sicr yw, y buasai yn llawenydd annhraethol iddo, pe gallasai fod yn offerynol i ddwyn cyfyngder a dinystr anocheladwy ar y Gaer, a phawb o fewn i'w muriau: yn lle myned adref at ei gyfeillion, aeth Bleddyn yn uniongyrchol i wersyll y gelynion, ac addawodd iddynt, y byddai efe yn barod ar bob achlysur i ddefnyddio ei fedrusrwydd, ac arddangos ei wroldeb a'i wybodaeth, trwy arwain corph digonol o filwyr i wneuthur ymgyrch egnïol ar y lle mwyaf rhuthradwy. Derbyn-

wyd ei gynnyg gyda bonllefau; a dywedodd y Llywydd wrtho, ei fod ef, a phawb o'i amgylch, yn rhwymedig iddo am ei barodrwydd i roddi cynnorthwy iddynt—ac y cawsai, ym mhen ychydig ddyddiau, lawn gyfleusdra i hynodi ei hun trwy ei ddewrder: canys, eb efe, yr ydym yn bwriadu, trwy fradglawdd, i chwythu 'r Gaer â phylor i entrych awyr, os methwn yn ein hymgais i ddwyn y gwarchaëedigion i iawn ystyriaeth o'u sefyllfa beryglus, a'u tueddu ar unwaith i roddi i fynu eu hamddiffynfa.

Ym mhen rhai diwrnodau ar ol i Bleddyn fyned drosodd at blaid y trawsfeddiannwr, o herwydd nas gallasent trwy eu hamrywiol ymegniadau gymmeryd y Gaer drwy drais a rhuthr, penderfynasant weithio bradglawdd yn y lle mwyaf cyfleus i'r perwyl hyny. Ac un boreu, pan oedd yr haul yn dechreu saethu ar led ei belydrau yn wanaidd uwchlaw y terfyngylch mynyddig, a phan nas canfyddid gwrthddrychau ond yn aneglur, arweiniodd Bleddyn filwyr i'r tu gwahanol i'r hwn yr oeddynt wedi parotoi gwrthglawdd, er mwyn tynu sylw 'r gwarchaëedigion oddiwrth yr hyn yr oeddynt hwy yn ei fwriadu: ymosodasant yn fywiog a diflino ar y tu hwnw i'r Gaer, a llawer o bob ochr a drosglwyddwyd i fyd yr ysprydoedd yn yr ymladdfa waedlyd hòno; ond wedi iddynt osod y cwbl mewn trefn tu ag at chwythu i fynu ran o'r Gaer, yn unol â'u cydgyngor blaenorol, bloeddiasant ar unwaith, nes oedd y bryniau a'r glynoedd yn dadseinio o'u hamgylch. Ac wedi i filwyr Cromwel gilio yn ol ar frys i le diogel, taniwyd rhes y pylor dinystriol, a rhwyg anferthol a wnawd yn y mur. Yna gwthiasant eu hunain ym mlaen yn un corph cadarn tu a'r adwy, trwy 'r mwg a'r llwch, a thros yr adfail, fel tòn gynddeiriog y môr, a llanwyd y rhwyg o'r deutu gan y goreugwyr. Gwelid Syr Gronwy Hael, a Dewi ab Llyr, y tu blaen i'r gadres, yn ymladd yn ddewrwych—ac yn annog y milwyr dychrynedig, â'u llais a thrwy eu hymddygiad, i daro eu gelynion yn ddiarbed gyda nerthol fraich, a chadarn galon. Gwasgodd y ddwy blaid cyn agosed at eu gilydd, fel nad oedd modd i'r naill blaid na'r llall ddefnyddio eu cleddyfau, a'u gwn-fidogau. Ffyrnig oedd yr ymdrech o'r ddau du: ym mhen ychydig, trwy annogaeth galonog y Llywydd, a'u dewrder anghydmarol eu hunain, gyrodd y gwarchaëedigion eu gelynion, a anturiasant i'r rhwyg, i lawr bendramwnwgl dros y mur.

Y prydnawn canlynol i'r ymgyrch hwn, cydymgynghorodd Syr Gronwy Hael, a Dewi ab Llyr, ynghylch diogelwch ei wraig a Rhonwen, a'u morwynion; a phenderfynasant eu trosglwyddo hwynt ymaith y noson hòno, os byddai bossibl, allan o gyrhaedd milwyr Cromwel; canys yr oedd tu hwnt i allu dynol iddynt hwy, ag oedd cyn lleied o nifer, wrthsefyll yn hir bellach eu gwrthwynebwyr, ar ol i rwyg gael ei agor yn y mur, ac amryw o'r milwyr gael eu difetha. Yn unol â'r cydgyngor hwn, parotoisant bob peth gogyfer a'u hymadawiad. Bwriadwyd iddynt ymadael yn nhrymder y nos trwy 'r porth bychan y tu ol i'r Gaer, gogyfer â'r hwn nid oedd neb o'u gelynion yn dig ; wydd aros yr amser hwnw, dan dywysiad Dewi ab Llyr, a thri neu bedwar o filwyr nerthol a chalonog i'w hamddiffyn. Pan oedd pob peth wedi ei osod mewn trefn iddynt adael y Gaer, nid oedd un yn y fan heb ddagrau ar ei ruddiau. Gwelid Syr Gronwy yn ymaflyd yn llaw ei wraig, a'i wyneb tu a'r llawr, megys mewn syn fyfyrdod, ac mewn trymder calon. Wedi bod yn ddistaw am rai mynydiau,

trodd at y swyddogion milwraidd, gan ddywedyd, "Fe allai yr ymddengys fy ymddygiad presennol i chwi yn rhy fenywaidd i hen filwr a welodd lawer o wasanaeth; ond, fy nghyfeillion, er galeted yw fy nghorph, ac er mor ddiysgog yw fy yspryd i wrthsefyll ymgyrch a thrais gelynion; etto nid oes gywilydd arnaf gyfaddef nad yw fy nghalon hyd yn hyn wedi ei haiarnu gymmaint ag i fod yn annheimladwy i gynhyrfiadau gwresog cyfeillgarwch. Caled iawn, i deimladau dynol, ydyw ysgariad o'r fath hwn, a than yr amgylchiadau presennol. Duw yn unig a ŵyr pa un a gawn ymgyfarfod y tu yma i'r bedd! Ei ewyllys ef a wneler. Ar ol y cwbl, fe rydd yr ystyriaeth hyn gysur i mi, fy mod wedi ymdrechu, hyd eithaf fy ngallu, i ymladd dros fy Mrenin, fy ngwlad, a'm cenedl, a fy mod yn credu fod cyfiawnder o'm tu." Yna, gan droi ei wyneb at Dewi ab Llyr, eb efe, "Yr wyf yn cyflwyno fy ngwraig a Rhonwen i'ch gofal a'ch nodded; tan fantell gysgodawl y nos, chwi a ellwch, yr wyf yn gobeithio, gyrhaedd Castell — yn hawdd cyn gwawrio y boreu. Ac am fod Rhonwen a'i bryd ar ddychwelyd i Sir Gaernarfon at ei theulu a'i chyfeillion, gwell ydyw cymmeryd mantais o'r cyfleusdra presennol iddi fyned dan eich tywysiad cyn i'r terfysgoedd sydd yn gorchuddio y parthau hyn o Gymry fyned fel gorllif yno. Am danaf fy hun, mi a roddaf y Gaer i fynu i'm gelynion ar y tileran goreu, y mwyaf manteisiol, ac anrhydeddus, i'm cydfilwyr, ac i mi fy hunan, ag a fyddo ddichonadwy. Byddwch iach! byddwch iach! fy hoff gyfeillion sydd yn ymadael. Yr Arglwydd a'ch bendithio yn dymhorol ac yn ysprydol, ac a'ch tywyso â'i anwrthwynebol fraich i le o ddiogelwch."

(I'w barhau.)

Ymdaith y Parch. Mr. Lieder yn yr Aipht Isaf, yn 1829.

(Parhâd o du dalen 118.)

MANSOURA. *Awst* 5. Y mae oddeutu 40 o deuluoedd Coptaidd, a chanddynt un Eglwys, un *Kumus*, ac un Offeiriad cyffredin. Yn y ddwy Ysgol sydd ganddynt nid oes ond ychydig o blant: un a gynnwysa saith, a'r llall bymtheg, o ysgolheigion. Ar geulan y *Mansoura*, yr hon a ymarllwysa i lyn *Menzelath*, y mae dau bentref yn y rhai y preswylia Cristionogion: un o honynt sydd awr* o bellder, a elwir *Eretenie*, ac a gynnwysa wyth o deuluoedd Cristionogol, un Eglwys, a dau Offeiriad. Yn y llall, ag sydd awr ym mhellach, mae ugain o deuluoedd heb nac Eglwys nac ysgol: gelwir hwn *Salamoune*. Y Cristionogion a ânt i addoli i Eglwys *Eretenie*. Gwelais amryw o Gristionogion y ddau bentref, ac anrhegais hwynt â rhanau o'r Ysgrythyr. Ar y lan orllewinol, gyferbyn a *Mansoura*, oddeutu dwy awr i'r tir, mae tref *Narbarong:* yma mae gan y Pacha annedd, lle y preswylia yn fynych: mae yma hefyd ddeg o deuluoedd Coptaidd. Boreu heddyw anfonais fy ngwas i'r gwahanol *Divans* yn *Mansoura*, lle mae y Coptiaid yn benaf yn ysgrifenyddion. Y rhai cyfoethocaf o honynt a ddywedent eu bod yn meddu yr Ysgrythyrau; a'r lleill a ganmolent y Llyfr, gan ddywedyd, "Mae y Llyfr yn dda, ond nid oes genym arian i'w brynu." Ni phrynwyd un: yna danfonais fy ngwas drachefn i gynnyg rhai iddynt yn rhad, os dymunent gael Gair Duw, ac yn rhy dlodion i'w brynu: ac os deuent ar fwrdd y llong, y rhoddwn iddynt ranau o'r Bibl. Wedi hyny ymwelais âg Eglwys y Coptiaid, y rhai, fel y'mhob lle arall yn yr Aipht, oeddynt yn bur dywyll am eu cyflwr ysprydol. Yn mynwent yr Eglwys, lle mae yr Ysgoldy, cyfrenais rhwng y bechgyn *gopiau* o'r Actau, a Thraethodau cyfaddas. Ar ol dychwelyd i'r bâd, anfonais fy ngwas i'r Ysgol arall i wahodd y Meistr i ddyfod i'r bâd i dderbyn llyfrau i'r Ysgolheigion; ond ni ddeuai. Mynegodd y Cristionogion i mi na ewyllysiai y Meistr i'r plant eu cael, oblegid y gostyngai hyny ei gyflog; canys yn awr derbyniai dâl am ysgrifenu gwersi ar ddalenau o goed a llechau.

Awst 6. Neithiwr aethum heibio i bentref lle y dywedir fod llawer o Gristionogion yn preswylio ynddo, y rhai ydynt gan mwyaf yn byw ar amaethyddiaeth; ni fedrant ddarllen. Enw y pentref ydyw *Busat-en-Nausara*, neu *Busat* y Cristionogion, i'w wahaniaethu oddiwrth *Busat* y Mahometaniaid sydd yn sefyll yn agos

* Dywediad cyffredin am bellder yn y Dwyrain.

i lan ddwyreiniol y fraich hon o'r afon Nilus. Tua chanol dydd cyrhaeddasom *Theabia*, tref fechan ar yr ochr orllewinol, lle y mae tri *Mosque*, a deuddeg *Mallims*, y'ngwasanaeth y Pacha, i'r rhai y gwerthais ranau o'r Ysgrythyr. Un o'r Tyrciaid mwyaf cyfrifol, wedi gweled y Llyfrau yn nwylaw y Cristionogion, a ddanfonodd ei was ataf i ymofyn am un yn ei iaith ef ei hun: danfonais iddo y Testament Newydd, yr hyn a'i boddhaodd yn fawr. Eithr yn y man digwyddodd i Gopt weled y Llyfr, a dywedodd wrtho mai Llyfr i'r Cristionogion ydoedd, ac a waharddodd *iddo* ei gadw; gan hyny efe a adferodd y Llyfr i mi.

Damietta. *Awst* 7. Tu a'r nawn laniasom ar gyfer tref *Damietta*, sefyllfa yr hon sydd ar ochr ddwyreiniol y fraich yma o'r Nilus; a chyferbyn iddi saif pentref a elwir *Samanieh*. Yr afon Nilus sydd yma yn dra llydan a dofn, fel y gall llestri mawrion ddyfod i fynu o'r môr. Oddeutu tair awr oddi yma, y fraich hon o'r afon a ymarllwysa i'r môr. Ymddengys y dref oddiar lan yr afon fel tref arfordirol; ond nid yw ei hansawdd tufewnol ddim gwell na threfydd ereill yr Aipht. Canfyddais oddiar fwrdd y llong rhwng 20 a 25 o dyrau Mosques, y rhai a roddent i'r dref olygiad prydferth. Yma preswylia Os-Gynghorwyr yn perthyn i bob cenedl a fordwya ar Fôr y Canoldir. Os-Gynghorwr y Saeson yw Mr. Sareer, yr hwn a anwyd yn yr Aipht, ac yn aelod o Eglwys Rhufain. Ymddygodd tu ag ataf yn dra serchaidd, ie, wedi iddo ddeall mai Cenhadydd oeddwn, yr hyn ni ddigwydd bob amser. Yn gyffredin derbynir fi yn gariadus ar y cyntaf, megys dieithrddyn yn teithio er difyrwch; eithr cyn gynted ag y dealla y trigolion mai Cenhadydd ydwyf ni allant gelu eu siomedigaeth, a throant eu cefnau arnaf yn dra buan, gan fy ystyried yn ddyn tra enbydus. O! bydded i mi lwyddo drwy drugaredd Iesu Grist i droi llaweroedd oddiwrth eu hunanoldeb, a hûn angeu, â alwant hwy yn heddwch, at wybodaeth o'u perygl, ac felly eu dwyn at Grist ein Hiachawdwr. Yn ebrwydd wedi i mi gyrhaedd yno Cynghorydd Lloegr a anfonodd ei ysgrifenydd gyda march i'm cyrchu i'w anneddle yn y wlad, lle y preswylia yn yr hâf; ac er i mi hysbysu iddo fod gorfod arnaf, fel Cenhadydd, dreulio fy amser ym mhlith dynion yn cyflawni gorchwylion fy swydd, cymhellodd fi i dreulio y diwrnod a'r noson hòno gyd âg ef. Dangosodd i mi lawer o barch.

Awst 11. Yn Damietta mae lluaws o Gristionogion o wahanol enwau; oddeutu 170 o deuluoedd Pabaidd, y rhai a feddiannant Eglwys fawr, dau Offeiriad Rhufeinaidd, ac un Moroniliaidd. O'r Groegiaid, 70 o deuluoedd, a chanddynt un Eglwys a Monachlog. O'r Armeniaid, 10 o deuluoedd, ac un Eglwys, un *Kumus*, ac un Offeiriad cyffredin. Treuliais y diwrnod cyntaf yn nhŷ Ysa Petros gyd â'i Dad. Yma ymwelwyd â mi gan bob math, yn enwedig y Groegiaid. Gresynais yn fawr nad allwn foddloni ond ychydig o honynt, am iddynt oll ddymuno cael y Testament Newydd a'r Salmau yn yr iaith *Roeg*. Llawer o'r Pabyddion a ymwelsant â mi. Nid ydynt mor ofergoelus ac eiddigus yma ag mewn rhai lleoedd ereill. Un o'r Offeiriaid a alwodd arnaf yn fynych. Cyfarfyddais â llaweroedd wedi suddo yn hylwyr i angrhediniaeth. Llawer a ofynasant am y *Koran* a'r *Harari* yn hytrach nag am Air y Bywyd.

Awst 14. Yn ystod y deuddydd diweddaf, ychydig a ymwelasant â mi. Cymmerais long arall heddyw, gan arfaethu cychwyn yn dra bore yfory. Amcenais ar y cyntaf dramwyo ar hyd y tir gyda chamelod ar lan Môr y Canoldir hyd at *Rosetta*; eithr gan fod fy stôr o Fiblau Arabaeg yn rhy drwm i'w gludo; oblegid yma methais werthu braidd un—buasai y cyfryw daith yn rhy faith a threulgar.

Awst 17. Tu a'r hwyr glaniais ar gyfer *Mansoura*. Fy mwriad oedd myned oddi yma i ymweled â'r fangre enwog, i'r hon yr ymgyrcha y pererinion Coptaidd, ac hefyd â beddrod y *Setto-Damiane*, yr hwn a elwir gan y Coptiaid yn llygredig Gamiane, er mwyn canfod y drychiolaethau a'r gwyrthiau rhyfeddol a soniais am danynt yn fy llythyr diweddaf. Eithr pan ddatgenais fy mwriad i Offeiriad sydd yma, dywedodd ei bod yn ansicr a ymddangosai y Sant y pryd hyn ai peidio; ac y byddai ei ymddangosiad ar wyl *Setto-Damiane* yn gyffredin, ond ar amserau ereill yn anghyffredin. Cynnelir yr wyl ar y 12fed dydd o *Bashan*, sef y 19eg o Fai, a pharhâ am ddeng niwrnod.

Awst 21. Boreu heddyw hwyliasom heibio congl ogleddol y *Delta*, a chyrhaeddasom fraich orllewinol y Nilus. Echdoe gofwyais ddau bentref, lle preswyliai Coptiaid na wybum am danynt wrth fyned i lawr. Enw y gyntaf yw *Mit-berreh*, ar yr ochr orllewinol i'r fraich hon o'r Nilus. Cynnwysa oddeutu 20 teulu, ac un Offeiriad; y rhan fwyaf o honynt sydd yn bur dlawd. Anrhegais hwynt â rhanau o'r Ysgrythyr a Thraethodau, y rhai a dderbyniasant yn llawen. Y pentref arall, a elwir *Benalusal*, o'r tu dwyreiniol, yn cynnwys ynghylch deg o deuluoedd, heb Eglwys. Gwerthais yma amryw o'r Salmau Coptaeg, a rhoddais i rai y Pedair Efengyl a'r Actau.

(I'w barhâu.)

YR IAITH GYMRAEG.

MR. GWYLIEDYDD,

MAE rhai dynion yn Nghymru, na chlywir braidd sôn am danynt mwy na phe na byddent; ond pan dygwydda i rywun gynnyg ar goleddu a choethi ein hen iaith ardderchawg, yna cyfroant vel llewod am eu rhanc, a neidiant ar vrys oddeu cilanau, i geisiaw rhwystraw y bwriad er mor ragorawl ydyw; hyny yw, ymegniant hyd eithav eu gallu, i gadw eu cydwladwyr mewn *anwyg a thywyllwch*.

Pan welais gynnygiad Ioan Tegid (val y geilw ei hun) i ddiwygiaw arddygraf beius y Llyvr (Bible) ymddangosai i vi mor iawn a didramgwydd, vel y tybiwn nas cafai ond derbyniad croesawgar gan bawb yn y Dywysogaeth; a llonwn wrth veddwl bod argrafiad newydd odd yr Ysgrythyr i ymddangos gyda yr vath welliant. Llawenychwn am y byddai iaith y Llyvr gwerthvawrocav sy genym yn *goethach;* ac am vod y gwaith dan oval a golygiad gwr mor ddysgedig, ac yw y Parchedig J. Jones o Rydychain; gwaith cyhoeddus yr hwn a dystia, ynghyd ac yr amrai wobrwyon a thlysau a dderbyniodd gan Eisteddvodau am ei Lenoriaeth Cymreig, nad gweniaith gwedyd, ei vod yn eithav gallnawg ac addas idd y gorchwyl. Ond yn lle ei gevnogi yn y bwriad clodwiw, dyma ryw Mr. Knight yn taenu llyvryn ar led y wlad er ei luddiaw; gormod evallai, vyddai cyhuddaw y gwr hwnw o ddyben anghywir, ond pybynag oedd yn ei olwg wrth gyhoeddi y vath lyvryn, diau nad ysgogodd ddim ar sail Mr. Jones; yn hytrach roddai iddo gyvleusdra neulltuawl i wrthebu, yr hyn a wnaeth mor orchestawl ac anhyddadl, ac i wneyd (vel y barnwyv) un sylwad gan neb yn rhagor, yn gwbl avreidiawl.

My unig gwyn oedd, nad aethai ein cydwladwr ychydig pellach yn ei ddiwygiad; sev, dodi *v* yn lle *f*, ac *f* yn lle *ff*, yn ol argrafiad y Parchedig Moses Williams. Pwy na alwai y Saeson yn fyliaid, be dodent *fain* am *vain*, *fery* am *very*, *ffaint* am *faint*, &c. &c. Ond ni byddai hyny ynvytach nac yw ein harddygraf presennawl.

Da gan bawb a garont dduwioldeb a moes weled dynion yn eiddigus dros y Gwirionedd, ac yn gwylied rhag arveru geiriau ei *llygru* neu ei *tywyllu*; ond na vydded genym *eidd* heb *bwyll*. A wnai yr hyn a gynnygia Mr. Jones, neu, a wnai dodi *v* yn lle *f*, ac *f* yn lle *ff*, yn y modd lleiav *lygru* neu *dywyllu* y Gwirionedd? Atebai pob dyn diduedd, *na wnai*. Oni byddai yn hytrach, yr iaith, o vod yn *eglurach a phurach*, yn vwy tueddawl i *amlygu* y Gwirionedd? Os byddai, paham y gwrthwynebir yr amcan? Paham bydd y bobl a ymfrostia gymaint, yn *mhurder*, *helaethder*, a *chyflawnder* eu hiaith, yn folach nac ereill, a moddion gwellâd yn eu meddiant?

Cov genym ovyn i ŵr hybarch o bregethwr, py arverai y gair *sicr* wrth lavaru? "O," ebe eve, "onid yw *sicr* yn y Bibl." "Ydyw," meddwn inneu, "ac mae *temtasiwn* yno hevyd; ond nid yw hyny yn ei wneyd yn *Gymraeg*." "Wel," meddai yntau, "ni wn i ddim, gwell gan i ryw syt ddevnyddiaw geiriau 'r Bibl vel y maent, mae 'r bobl yn eu deall, a dyna sydd eisieu." Atebwn, mai dyben geiriau yn unig yw cyvranu syniadau. "Onid ydych yn meddwl," meddwn i, "na ddeallai y bobl, *diau a phrovedigaeth*, llawn cystal os nad gwell, nac y geiriau llygredig *sicr* a *themtasiwn*: byddwn gydweddawl." Ond over oedd dadlu.

Gwelwn yn null y gwr uchod, bod eu eiddigedd mor gryv, nes y cyvrivai newid un llythyren yn y Llyvr (Bible) am a wa[…] yn *bechawd anvaddeuawl*. Pe gwir hyny, euawg iawn yw lliaws o ddynion; canys y mae llawer o wahaniaeth yn arddygraf yr Ysgrythyr, er amser Tindal hyd yn bresenawl; a phe argrefid y beiau a nododd y dysgedig ac y duwiawl Thomas Charles, buasai ev mor euawg a neb; ond anvad […] fol y dyb. Meddyliwn y byddai y diwygiadau canlynawl yn dra dymunawl yn ein Llyvr; sev dodi

Annichon, neu, nis dichon, yn lle	*anmhossibl.*
Dyn, dynsawd, ...	*person.*
Hudoliaeth, provedigaeth.	*temtasiwn.*
Gweithredoedd	*actau.*
Collvarniad	*condemniad.*
Aralleg	*alegori.*
Aidd	*seal.*
Llad	*favr.*
Gwir, dir, diau, dilys	*sicr.*
Gal'edig, hwall	*posibl.*
Col'edigaeth	*damnedigaeth.*
Gorchwygwr	*conquerwr.*
Rhad	*gras.*
Felly bydded, bydded hyn	*Amen.*
Sarfen	*asp.*
Holiad, govyniad	*cwestiwn.*
Dylio	*diluw.*
Llythyr	*epistol.*
Plaid	*sect.* [yd
Ammodau newydd	*Testament Ne[…]*
Seibaeth	*Sabath.*
Iechineb	*iachawdwriaeth[…]*

Pe rhyngai amser, gallwn nodi llawe[…] odd o eiriau yn rhagor, ond odid na byd[…] gorgoeliaid cul eu henaid yn vy marnu[…] golledigaeth, am gyhoeddi hyn ger gwyd[…] y wlad.

Tueddid vi i wneyd y sylwadau blae[…] orawl o ystyried vy mod, ar ddeisyvia[…] amrai gyveillion, yn prysur ddarpar[…] *Geiriadur Saesoneg a Chymraeg*, hyn a vw[…] iadid unwaith gan y byth enwawg Ddoet[…]

* Gwir ystyr y gair *iachawdwriaeth* yw *swydd* Iachawdwr, ac nid a wnaeth er pechadur yn swydd.

awr Gwilim Owen Puw. Wyv wrth y gorchwyl pwysig hwn er agos i ddwy vlynedd, a gorfenais 300 tu dalen; os estynir vy nyddiau i bedair blwydd yn rhagor, evallai y gorfenir y gwaith; pa vodd bynag nid wyv yn dysgwyl gwerth *ceiniog* byth yn wobrwy. Wrth weled yr ysva ddibaid sy mewn rhai dynion i *erbyniaw* pob ymgais er gwelliant ein hiaith, petrusir a digalonir vi, ac wyv barod i roddi heibiaw vy ysgrivell am byth; ac o ym rhan i, bwrw ein iaith odidawg i lwyr ddystryw ac anghov.

CAERVALLWCH.

BARDDONIAETH.

COFION BARDDONOL.

MR. GWYLIEDYDD—Digwyddodd i mi weled yn ddiweddar ddalen ysgrifenedig, ac arni "Englynion a gyfansoddwyd gan y Parch. W. Wynne, Llangynhafal, ar Farwolaeth y *Parch. Edward Samuel*, o Langar."* O herwydd fy mod yn hoffi Barddoniaeth, adysgrifiais hwynt yn fanol; a chan fod y gwrthddrychau yn ŵyr urddasol, ac athrylithgar, fe allai nad annymunol gan amrai o'ch derbynwyr fyddai eu gweled yn argraffedig; os gwelwch hyny yn addas, wele hwynt at eich gwasanaeth.

GLYN MYFYR.

Er urddau graddau goreuddawn——y byd,
Er gwybodaeth gyflawn;
Er synwyr a gras uniawn,
Er cymmysg pob dysg a dawn.

Preswylia yma ar ammod——didwyll,
Edward Samuel hynod;
Y gwr da eglura 'i glod,
Gwas Iesu dan gwys isod.

Adgyfyd i fyd o fawl,——gobeithio,
I gael byth nefawl
Fwyniant glân annherfynawl,
Yn y gwynfyd hyfryd hawl.

Yn iach gân weithiau o wir——Ramadeg,
O'r ymadrodd gywir;
Y Gymraeg a gamrwygir,
Ys prin hon nis pery 'n hir.

Y PARCH. W. WYNNE, o *Langynhafal*, *a'i cânt*, 1748.

A *Dafydd Samuel*,† ŵyr yr hen *Samuel* o *Langar*, a'u hysgrifenodd yn Llundain, Gorph. 15, 1790.

CYWYDD MARWNAD

Y *Parchedig* JOHN THOMAS, *Athraw y Celfyddydau; Gweinidog yr Efengyl yn* LLANDEGFAN *a* LLANSADWRN; *hefyd, Pen Athraw y Brif Ysgol yn y* BEAUMARIS, *yr hwn a drengodd y 27ain o fis Mawrth*, 1769.

DANWAIN yw 'n bywyd yma,
Chwai, ynfyd, ydyw 'r byd bach;
Ar hoedyl, pwy ro'i hyder?
Y sail freuola' dan sêr.
Heddyw 'n llon, o ddawn llu;
Yn farwol fallai foru.
Ddoe yn uchel, ddyn iachus,
Dewr oedd, â meddwl di rûs;
Foru heb wên ar enaid,
Y corphyn dan briddyn brau.
Och! alar a thrwch wylaw,
I'm bron mae tristwch a braw,
Priddo wnaed, pur oedd ei nerth,
Parodfodd Athraw prydferth;
Priddo SION, pêr addas ŵr,
Paun odiaeth a'n pen awdwr.
Piler Eglwys loywlwys lên,
Parchus dan Dduw ein perchen.
Gem yr iaith o Gomer oedd,
Didwyll, a'i nodded ydoedd.
Pob pleser, llawnder i'm llaw,
(I'w feithrin gan fy Athraw)
A gollais oll o'i gellwair,
Diau o serch nid oes air.
E ddarfu heb lysu blâs,
Seiniau tymer SION TOMAS.
Och! Och! eilwaith pe chwiliwn,
Oleu haul, am ail i hwn;
Nid oes undyn dwys iawndaith
O natur 'r un mesur maith:
Ei gariad yn rhagori,
Ail i SION ni welais i.
Ei blwyfolion cysonwedd,
Mewn syndod fod yn ei fedd
Eu Bugail, oedd heb ogan
I lwydd yr Efengyl lân.
Ei bregeth ddifeth ddwyfol
Denu wna a dwyn yn ol,
Diwyd i bob gwrandawydd,
Y ffol a'r uniawn ei ffydd.
A goreu physygwriaeth,
Rhag clwyfo na gwyro 'n gaeth.
Ysgolheigion SION y sydd
Yn cwyno am eu cynnydd.
Hoff urddas eu hyfforddio
Yn llariaidd fwynaidd wnae fo.
D'ai dysg diderfysg a dawn
O'i enau 'n hawddgar uniawn;
Digyffro di gario gŵg
O'i galon, oedd ddi gilwg;
Ni fynai ni ddaliai ddig,
Na'i chadw ond ychydig;
Ni fu anfwyn, neu ynfyd
Am drais o fantais i'w fyd.
I undyn ond uniondeb,
Heb ddrygu anafu neb.
Ei briod eglurnod glau
Yr Eglwys beraroglau;
Ni cheisiodd cywir fodd call,
E ŷmorol am arall.
Cwympodd ebrwydd fodd brig,
Yn ei flodau 'n fawledig.
Pawb a genfydd o bydd bai,
A bawddyn er na byddai.
All *Cicero* i'w gofio gynt,
Hylaw yn yr un helynt.
Medrus oedd ei ymadrodd,
Mal *Amphion* a'i fwynion fodd.
A oedd un iaith hirfaith hawl
I'n Hathraw yn ddieithrawl?

* *Y Parch. E. Samuel a fu farw yn Ebrill*, 1748.

† *Y gwr hwn oedd Law-feddyg ar fwrdd y llong* Discovery, *gyd â'r Cadben Cook, ar ei fordaith o gylch y byd. Yr oedd yn llygad-dyst o'r gyflafan erchyll a ddigwyddodd i'r morwr enwog hwnw ar lan yr Owyhee, am yr hyn y cyhoeddodd hanes manwl yn y flwyddyn* 1786. *Dafydd Samuel a fu farw yn y flwyddyn* 1799.

Heywfardd e wyddai hefyd,
Am foneddi Gwynedd i gyd;
A'r gwerin gyffredin ffrwyth,
Eu teulu oll a'u tylwyth.
Pwy geidw ei le, pa giwdawd?
Etto ar ol briddo 'r Brawd?
Och alaeth, yn iach weled
Ail i SION â'i gysson gêd.
Ffarwel gyfan ddiddanwch,
Am fwynder hoff lawnder ffiwch.
Yr Areithydd âr ethawl,
Haeddai fwy heddyw o fawl.
Madws i mi dewi 'r dôn,
Diymwared yw meirwon;
I'w dychwelyd, Och! eilwaith,
Er wylo na chwyno chwaith.
Meirw ym oll, digoll y dydd,
Gwelwn o un bwygilydd;
Nid ydym well (briddell brau,
Hynt oediawg) ni na'n tadau.
Gobeithiwn i hwn wiw hedd,
Aur goron a thrugaredd;
I minnau fod yn enwog,
O Grist trwy haeddiant ei grôg. Amen.
HUGH HUGHES, *a'i Casglodd*, 1760.

O. S. Gwrthddrych y Farwnad flaenorol (Mr. J. THOMAS) oedd fab hynaf Thomas Rowland, Tu hwnt i'r Bwlch, yn Eifionydd, Sir Gaernarfon; cafodd ei addysg foreuol yn Llanystumdwy, a Llanegryn ym Meirion, a graddiwyd ef yn Ngholeg Iesu, Rhydychain. Bu yn Gurad yn Llandegai, ac yn un o Athrawon Ysgol Bangor; yn olaf bu yn Llandegfan a Llanaadwrn, ac yn Brif Athraw Ysgol y Beaumaris; a bu farw yn Nghastellior, Môn, Llun y Pasg, 1760, yn y 33 flwydd o'i oedran. Claddwyd ef dan yr allor yn Llandegfan, lle y mae côf-argraph ar bres fel y canlyn:—

"UNDERNEATH IS INTERRED
THE REV. JOHN THOMAS, A. M. HEAD MASTER OF
BEAUMARIS SCHOOL,
WHO DIED MARCH 27, 1760, AGED 33."

"*He was a great Scholar, universally beloved.*"

Yr oedd Mr. Thomas yn un o'r Cymry mwyaf dysgedig yn ei oes, fel y gellir gweled wrth lythyr a anfonodd Richard Morris, Ysw. ato, i ofyn ei farn am y Bibl Cymraeg a argraphwyd ganddo yn Llundain. Ysgrifenodd Hanes Pymtheg Llwyth Gwynedd; a nifer mawr o ysgrifeniadau ereill, a ddengys mor ddysgedig, diwyd, a llafurus ydoedd mewn oes mor fer. E. OWEN.

Cefn y Meusydd.

PENNILLION.

Cyffes y Bardd ar ei Glaf Wely pan oedd mewn cyflwr gofidus gwedi tori ei Goes.

TON—"DIFYRWCH GWYR ABERFFRAW."

CREAWDWR cry' odiaeth, Ior glân ei ragluniaeth,
All beri marwolaeth, mawr alwad;
Ti hefyd, os myni, yn gadarn a godi,
Y gwan yn ei daerni 'r wyn'n dirnad:
Tro olwg yma, a gwel y gwaela',
Mewn poen a dychryn waith pechu yn d' erbyn,
Och! wele fi, wrth rad un Duw a Thri,
Yn diodde' 'n gyfion bwys dy geryddon,
Ond tirion iawn wyt ti.
Eis yn ben uchel mewn tŷb ddiogel,
Heb feddwl canfod mo allu 'r Duwdod,
Ond dyna 'r awr rhoist ergyd i mi lawr,
Heb allu symmud gan fraw a gofid,
Mewn mynyd Arglwydd mawr.

Ces genyt gre'digaeth, ces genyt gadwraeth,
Ces genyt gynhaliaeth gain hylwydd,
A hyn drwy drugaredd dros bedwar deng mlynedd,
Dan nawdd dy ymgeledd mewn gwiwlwydd.
Ces faith beryglon, do, amryw droion,
Ac etto 'nghadw rhag angau chwerw,
Trwy ganiatâd 'r hwn sy'n maddeu 'n rhad,
I'r euog aflan, 'r hyd lwybrau Satan,
Ar lydan ffordd i'w wlad.
Y *Mab* tosturiol oedd yno 'n eiriol,
A'r *Tad* oedd gyfion yn dweyd yn ddigllon,
"Ei dori a raid;" "Ow! na," medd yntau, "paid,
"Gad ef un flwyddyn, rhof at ei wreiddyn,
"O'm llafur blin i'w blaid."

Nid oes esgus imi, wrth fanwl roi cyfri',
Ger bron y Duw Celi a'r farn coeliaf;
Ces wybod yn forau am natur dy ddeddfau,
A gwae 'r sawl a'i torai 'r modd taeraf:
Troi 'n ol i chwilio 'r hyn oll aeth heibio,
Mae pob gorchymyn, yn dyst yn f' erbyn,
'Does ond efe, Oen llarieidd, yn fy lle,
All roi boddlondeb, ac iawn mewn purdeb,
Yn wyneb deddf y ne';
Ces brawf digonol, o'i allu anfeidrol,
I'r sawl sy'n llwythog, ac yn flinderog,
Boed ar ei ben y goron wiwlon wen;
Byth, byth heb ddiwedd, i minnau ymgeledd,
Duw 'r mawredd dyro, Amen.

GOFIDUS.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

PORTUGAL.

CRYBWYLLASOM yn ein Rhifyn diweddaf am y driniaeth anfoneddigaidd a gafodd amryw o ddeiliaid Ffraingc a Lloegr gan awdurdodau Lisbon, a bod y *Consul* Brytanaidd wedi derbyn atebiad lled trahaus i'w ymholiad yn ei gylch. Yn ganlynol i hyn, danfonodd llywodraeth Lloegr rai llongau rhyfel i'r Afon Tagus, gyda gorchymyn i Don Miguel i roddi eglurhâd cyflawn a dioed, ynghyd âg iawn digonol am y sarhâd a'r niwed a wnawd i ddeiliaid ei Fawrhydi Brytanaidd. Cyn gynted ag y canfuwyd llongau Brydain o flaen Lisbon, ymostyngodd yr adyn Don Miguel i'r llwch, rhag y cerydd dyledus iddo. Cytunodd â'r holl ammodau a gynnygiwyd iddo. Diswyddodd yr holl swyddogion a geisiwyd ganddo, a chyhoeddodd eu henwau oll yn y *Lisbon Gazette*. Dywedir bod yr Americaniaid a'r Ffrangcod am ymweled âg ef yn union-gyrchol yn y cyfryw fodd; ac os felly, barnu yr ydym y raid i'r gormesdeyrn hwn suddo i ddirmyg chwanegol yn ngolwg ei ddeiliaid; ac y bydd i'r digwyddiadau hyn agor y ffordd i adferu yn ol i Donna Maria y deyrnwialen a ddygwyd mor fradwrus oddi arni gan ei hewythr anghyfiawn.

POLAND.

Er amryw frwydrau ar ol yr hanes a gyhoeddasom yn ein Rhifyn diweddaf rhwng y Rwssiaid a'r Pwyliaid, yn y rhai y bu y Pwyliaid yn fuddugoliaethus. Ond drwg genym gyhoeddi i'r Pwyliaid, dan eu Cadflaenor Dwernicki, gael eu curo yn ol yn Volhynia. Ymddengys fod y Cadflaenor dewr hwn wedi bod yn dra llwyddiannus yn erbyn y Rwssiaid cyhyd ag yr oedd nifer ei filwyr agos yn gyfartal i'r gelynion, ond gorfu iddo gilio o flaen cryfdwr ym mhell uwchlaw yr hyn oedd ganddo i'w gwrthwynebu. Rhydd y Newyddiaduron hanes lled helaeth o'r amgylchiadau a barodd i'r Pwyliaid gilio i gyffiniau tiriogaeth Awstria, ac yn ganlynol i hyny iddynt roi eu harfau i fynu i awdurdodau y wlad hòno, gan fod yn groes i reolau rhyfel i neb byddinoedd rhyfelgar fyned i derfynau gwledydd ammhleidgar (*neutral territories*).

ITALY.

Dywed y llythyrau diweddaraf o Rufain fod Italy yn bresennol yn lled dawel, a bod y Pab i gyhoeddi deddf-ebargofiad gyffredinol (*general amnesty*) am bob trosedd gwladwriaethol. Y cyffelyb ddeddf oedd i gael ei chyhoeddi yn Parma a Modena, a bod gwarchawdlu Awstria i ymadael yn ebrwydd o Ancona.

YR ISELDIROEDD.

Nid yw y wlad hon etto yn ddiderfysg. Dywedir fod dinas Brussels yn lled anesmwyth. Gorfydd i gylch-wylwyr gerdded trwy 'r heolydd bob nos i gadw y trigolion yn llonydd. Cymmerwyd dau-arbymtheg o ddynion i fynu, deuddeg o ba rai ydynt Ffrangcod; a thybir mai hwy oeddynt brif-gyffrowyr y gwrthwynebiad i'r Tywysog Leopold.

YR IWERDDON.

Drwg genym na allwn hysbysu i'n darllenwyr fod tawelwch wedi ei adferu ym mharthau terfysglyd yr Ynys hon. Ofnwn mai gwaethygu y mae y terfysgwyr yn Swydd Clare, oblegid fod Ardalydd Môn wedi gweled yn angenrheidiol anfon nifer lluosog o swyddogion i'r Swydd hòno. Llawer o'r adynod terfysglyd a fwriwyd i garchar, y rhai a brofir yn ddioed ger bron dau Farnwr a ddanfonwyd i'r Swydd uchod i'r perwyl hyny. Nifer y carcharorion yngharchar Ennis yw 230.

Limerick. Mai 12. Ni ellir datgan y cynnwrf a ffyna yma oblegid cyflwr dychrynllyd a therfysglyd Swydd Clare. Heddyw y bore daeth y terfysgwyr, y rhai a ânt dan yr enw *Terry Alts*, at anneddle o fewn dwy filltir i'r ddinas hon; a darfu i ddwy fil o honynt amgylchu plas gwr boneddig, yr hwn ynghyd â'i wraig a lusgasant o'u gwely; a gweinyddasant lw iddo yr ymadawai efe o'i dŷ cyn chwech o'r gloch y prydnawn. Diangodd y ddau am eu bywyd i'r ddinas, lle y cânt noddfa rhag llid yr adynod creulon hyn. Dygwyd gair iddynt fod y *Terry Alts* wedi dinystrio eu tŷ, a'r hyn oll oedd ynddo.

Yr oedd llafurwr tlawd wedi cynhyrfu llid ei gydweithwyr am iddo feiddio gwrthsefyll eu gweithrediadau anghyfreithlon, a gorfu arno ddiangc i dref Ennis i ymguddio rhagddynt. Y'mhen ychydig, tyrfa luosog o'r terfysgwyr a ruthrasant i'r dref i chwilio am letty y dyn anffodus, yr hwn a gawsant yn ei wely. Llusgasant ef i'r heol, ac archollasant ef â'u rhawiau, a ddygent o amgylch gyda hwynt, a gadawsant ef yn farw. Ffoisant o'r dref, ac nid oes neb o honynt wedi eu cymmeryd i fynu.

Ardalydd Môn. Drwg genym hysbysu fod clwyf poenus y Rhaglaw wedi dychwelyd. Cymmaint yw y boen nad all efe ddywedyd dim, a bod yn rhaid iddo ysgrifenu pob pèth fo arno ei eisieu.

Y mae y newyn yn cynnyddu i raddau dychrynllyd; ac os na ddiwellir hwynt yn ebrwydd âg angenrheidiau bywyd, bydd ugeiniau o honynt yn trengu o eisieu ymborth. Er holl ymdrechiadau boneddigion ac offeiriaid Protestanaidd a Phabaidd i geisio cloron a blawd ceirch i amryw barthau, y mae ugeiniau o blwyfydd, yn cynnwys miloedd o drigolion, heb ddim ymborth, na gallu i brynu dim. Cynnelir cyfarfod cyhoeddus yn Llundain i'r diben o ystyried y moddion tebycaf i gael cyfraniadau at y gwrthddrych haelionus o anfon lluniaeth i'n cyd-ddeiliaid anghenus. Casglwyd uwchlaw £500 yn Ynys Guernsey i'r Gwyddelod newynog.

Cafodd O'Connell ei ethol yn Gynnrychiolydd dros Swydd Kerry, ei Swydd enedigol. Dywedir nad yw y Rhaglaw yn bwriadu rhoddi y gyfraith mewn grym yn erbyn y gwr aflonydd hwn. Tybir y caiff ei fab ei ethol yn Aelod o'r Senedd dros Swydd Clare. Bu Mr. Steele ac O'Gorman Mahon ar fedr ymladd ornest Sul y bore, bedwar o'r gloch; ond gommeddwyd iddynt; eithr ffiangellwyd Mr. Steele yn llym gan y Gwyddel gorwyllt O'Gorman Mahon.

LLOEGR.

Yn ystod y mis diweddaf darfu i Etholiad Seneddwyr achosi llawer o gynnwrf mewn amryw o Swyddi a dinasoedd; ond y mae heddwch wedi ei adferu ym mhob man cyn hyn. Y Newyddiaduron a haerant y bydd cefnogwyr y Gweinidogion yn y Senedd nesaf yn lluosocach o 140, nag yn y Senedd ddiweddaf; eithr amser a ddengys.

Yr amrywiol Gymdeithasau Crefyddol yn y Brif-ddinas a gynnaliasant eu Cyfarfodydd Blynyddol yn y mis diweddaf. Rhôddwn grynodeb o Adroddiad y Gymdeithas Genhadol Eglwysig yn y Rhifyn nesaf. Bu cynnwrf a therfysg tra annymunol yn Nghyfarfod y Bibl Gymdeithas, oblegid fod dynion duwiol a dysgedig wedi dwyn y'mlaen gynnygiad i gau allan y Sosiniaid rhag cael unrhyw ran y'ngoruchwyliaeth y Gymdeithas, yr hyn a wrthwynebwyd gan rai o Offeiriaid Llundain, holl Weinidogion yr Ymneillduwyr, a holl gefnogwyr yr undeb rhwng Crist a Belial. Ofnir yr achosa hyn ymraniad yn y Gymdeithas hon. Dygwyd y'mlaen gynnygiad cyffelyb yn Nghyfarfodydd y *Naval and Military Bible Society*, *The Continental Society*, a'r *Sailor's Home Society*, gan wyr llên a lleyg, yr hyn a gydunwyd arno, eithr nid heb wrthwynebiad gan gefnogwyr penrhyddid yr oes bresennol. Yn ol Adroddiad Blynyddol y Gymdeithas er Adeiladu Eglwysydd, ymddengys fod £15,976 wedi eu treulio yn y flwyddyn ddiweddaf yn helaethu ac yn adeiladu Eglwysi mewn amryw ardaloedd. Er pan sefydlwyd y Gymdeithas hon, darparwyd lle mewn Eglwysi i 207,991 o ddynion, ac o'r nifer hyn y mae 153,003 o eisteddleoedd yn rhad i'r tlodion am byth.

Bydd i'r Senedd newydd gyfarfod ar y 14eg o Fehefin, a dywedir mai y peth cyntaf a wneir yno fydd dwyn y'mlaen drachefn Ysgrif Arglwydd John Russell. —Y mae ein hanwyl Frenin yn mwynhau iechyd rhagorol.

CYMRU.

SESSIWNAU GWYNEDD.

(Parhad o du dal. 160.)

SESSIWN DINBYCH.—*Darnguddio Llythyr.*—David Evans Morris (31) Ceidwad y Llythyrdŷ yn Rhuthyn, a gyhuddwyd o ddarnguddio Llythyr a gyfarwyddwyd at Mr John Roberts, yn cynnwys *Bank of England Note*, ac o ladrata y *Note* o'r Llythyr.——*Y Cyfreithiwr Cyffredin* a ddywedodd mai y peth a ddylai y Rheithwyr ei ystyried ydoedd, nid a ddarfu i'r carcharor agor y llythyr, ond a ddarfu iddo ei gelu, a lladrata yr hyn oedd ynddo.——*Ebenezer Davies.* Gwniedydd ydwyf yn preswylio yn Llundain. Yr wyf yn gydnabyddus â Mr. John Roberts, yr hwn a ysgrifenodd ataf yn mis Medi diweddaf am arian. Ar y 30ain o'r mis hwnw derbyniais bapur £10, *Bank of England*, oddiar Mr. Wm. Must, a rhoddais ef i fy ngwraig. Ar y 13eg o Hydref derbyniais Lythyr oddiwrth Mr. Roberts, a ddyddiwyd, Rhuthyn, Hydref 11eg. Aethum i'r Llythyrdŷ Cyffredin yn Llundain i ymofyn ynghylch y Llythyr. Yno cefais bapuryn, yn yr hwn yr ysgrifenais rif y *Note* a ddanfonwyd. Collais y cof-nodiad a gynnwysai rif y *Note*. Anfonais lythyr ym mhen deuddydd neu dri wedi i mi dderbyn un oddiwrth Mr. Roberts. Ar y 25ain o Dachwedd cefais Lythyr arall oddiwrth Mr. R. ynghylch y £10 a ddanfonwyd, i'r hwn yr ysgrifenais ateb yr un diwrnod.——*Jane Davies.* Yr ydwyf fi yn wraig i'r tyst diweddaf. Ar y 30ain o fis Medi derbyniais *Bank of England Note* am £10. Ysgrifenais ei rif mewn côfnod. Anfonais y *Note* mewn llythyr a gyfarwyddwyd fel hyn, "*To Mr. John Roberts, to be left at the Post Office, Rhuthin.*" Ni ddaeth y Llythyr hwn, na'r *Bill* byth, i law Mr. Roberts. Gofynodd fy ngŵr am y cofnod wedi iddo ddychwelyd o'r Llythyrdŷ Cyffredin. Ysgrifenodd rif y *Note* mewn papur a dderbyniasai i'w lenwi i fynu.——*A groes-holwyd gan Mr. Sergeant Peake.* Rhoddais y côfnod, yn yr hwn yr ysgrifenwyd rhif y *Note*, ar y *shelff*, ac aeth ar goll. Chwiliais am dano yn fynych, ond methais ei gael. Rhif y *Note* oedd "3638."——*Eliza Hughes.* Yr oeddwn i yn forwyn i Mrs. Davies ym mis Medi diweddaf. Gwelais fy Meistres yn rhoddi papur £10 mewn llythyr. Rhoddais y Llythyr fy hun yn y Llythyrdŷ Cyffredin fel y derbyniais ef gan fy Meistres.——*Wm. Must.* Tafarnwr wyf fi yn preswylio yn Llundain. Yr wyf yn cofio i Mrs. Davies ddyfod ataf fi oddeutu y 30ain o Fedi am bapur £10, yr hwn a roddais iddo. Ni roddais erioed iddo bapur arall. Ysgrifenais enw y gwr a'i rhoddasai i mi ar gefn y papur—"*Mr. Kerr, Well Street, Cripplegate.*" Telais y papur hwn i Mr. Davies. Nid oedd genyf bapur £10 arall. Yn mis Ionawr diweddaf, aethum i'r *Bank of England*, a detholais y *Note* yma (yr hwn a estynwyd iddo gan y Cyfreithiwr Cyffredin) o fysg llawer ereill.——*Mary Davies.* Gwraig wyf fi i Mr. Edward Davies, Gwirod Fasnachydd, yn Rhuthyn. Yr wyf yn cofio i'r carcharor ddyfod i'n tŷ ni ar y 6ed o Hydref, pan y gofynais iddo fod mor garedig a rhoddi i mi bapur £10 yn lle *Local Notes*. Dywedodd wrthyf fod ganddo bapur £10, yr hwn a allwn gael am ddwy neu dair wythnos; os byddai hyny yn gymwynas i mi rhoddai ei fenthyg i mi. Rhoddodd y carcharor bapur £10 i mi; ond ni roddais iddo arian yn ol, am iddo gynnyg benthyg y *Note* i mi. Nid oedd genyf bapur £10 arall ar fy helw y pryd hyny. Dranoeth rhoddais ef i fy ngwr. Y diwrnod wedi hyny galwodd y carcharor arnaf i ddyweyd fod arno eisieu rhan o'r arian. Telais iddo £2. 10s. a'r gweddill cyn pen wythnos.——*Edward Davies* sydd ŵr i Mary Davies. Aethum i Lynlleifiad ar y 7fed o Hydref diweddaf, pan y derbyniais bapur £10 gan fy ngwraig, yr hwn a delais, ar y 9fed, i Mr. George Pym, Distyllydd, Llynlleifiad.——Mr. *George Pym.* Ar y 9fed o Hydref talodd Mr. E. Davies, o Ruthyn, swm o arian i mi, a phapur £10 yn eu mysg. Ysgrifenais "E. Davies" ar ei gefn. Dodwyd y papur yn Ariandŷ Canghenol Llynlleifiad, os da y cofiaf.——Mr. *John Roberts* sy gyfreirydd yn preswylio yn Llundain. Ym mis Awst diweddaf yr oeddwn yn lletŷa yn nghymmydogaeth Rhuthyn, pan y byddwn yn derbyn llythyrau o Lundain. Rhai a arwyddwyd "*John Roberts, Esq.*" ereill, "*Mr. John Roberts, to be left at the Post Office, Ruthin.*" Arferwn ymofyn am fy llythyrau unwaith neu ddwy yn yr wythnos. Yr oedd genyf gyfrifon gyda Mr. Davies a Mr. Watts o Lundain. Yr oedd yr olaf i dderbyn arian i mi. Ac anfonais at Mr. Davies, yn Awst, ac awdurdodais ef i dderbyn arian oddiar Mr. Watts drosof fi. Cefais lythyr o Lundain yn Awst, yr hwn a ddangosais i'r carcharor a'i wraig, a dywedais wrthynt ei fod ynghylch papur £10 a ddisgwyliais o Lundain. Y carcharor a ddarllenodd y Llythyr. Ar y 27ain o Fedi ysgrifenais at Mr. Davies i ymofyn am £10. Ar y 4ydd o Hydref gelwais yn Llythyrdŷ Rhuthyn i ymofyn a oedd yno lythyr i mi; dywedwyd wrthyf nad oedd. Gelwais drachefn ar y 6fed, a chefais yr unrhyw ateb. Dymunais ar Richard Jones alw yn y Llythyrdŷ am lythyr i mi, ond ni chafodd un. Ar y 18fed gelwais fy hun yn y Llythyrdŷ, a mynegwyd i mi nad oedd yno yr un Llythyr i mi. Yn ystod y dydd hwnw cyfarfum â'r carcharor, a mynegais iddo fy siomedigaeth, fy mod heb dderbyn llythyr o Lundain yn cynnwys arian. Dymunais ar y carcharor, os deuai llythyr i mi, am iddo ddyfod âg ef i Lanfair ar yr 20fed. Daeth y carcharor i Lanfair, a dywedodd wrthyf nad oedd yr un llythyr i mi. Ond wrth ymddiddan wedi hyny, mynegais i'r carcharor fy syndod, na dderbyniais atebion i lawer o lythyrau a ysgrifenais i Lundain; ac yn cam-

dig ar yn cynnwys papur £10. Gofynodd y carcharor i mi fenthyca £20 iddo. Naceais wneuthur hyny. Ar y 9fed o Ragfyr gelwais drachefn yn y Llythyrdŷ, pan y rhoddodd Mrs. Morris, gwraig y carcharor, lythyr i mi, a ysgrifenwyd ataf gan Mr. Davies, o Landain, yn datgan ei syndod fy mod heb dderbyn ei lythyrau, yn enwedig un ag ynddo bapur £10. Wedi i mi ei ddarllen, dychwelais i'r Llythyrdŷ, a dywedais wrth y carcharor fod £10 wedi cael ei ddanfon i mi, a fy mod yn rhyfeddu na dderbyniais ef. Dymunodd y carcharor arnaf ei gyfarfod ym mhen ychydig amser yn nhŷ Mr. Samuel Jones. Gwnaethum felly; ac yna hysbyswyd fi gan y carcharor, fod llythyr cyffelyb i'r un yr ymofynais i am dano wedi dyfod, a bod yntau mewn camgymeriad wedi ei roddi i wraig yn Rhuthyn o'r enw Roberts, gwraig i *bensioner*; ond iddi hi ei adferu pan y gwelodd mai nid iddi hi yr oedd. Dywedodd y carcharor bod £10 yn y llythyr. A rhyw dro wedi hyny, darfu i ryw un, mewn amgylchiadau led, alw yn y Llythyrdŷ, ac ymofyn am lythyr a gyfarwyddwyd at John Jones, neu John Roberts, a rhoddwyd y llythyr a'r arian iddo. Dywedodd iddo addefi i'r dyn a dderbyniodd y llythyr ddyfod o Gyffylliog neu Glocaenog, ac yr adnabyddai y dyn o herwydd iddo ei weled o'r blaen. Dywedodd ei fod yn gofidio nad ysgrifenasai enw preswylfod y dyn a gafodd y llythyr. Ar y Sadwrn canlynol darbwyllodd y dyn i mi; ac ychwanegodd efyd nad oedd gan y dyn ddim arian i dalu am y llythyr, ac iddo ef newid y papur £10 iddo, a'i anfon wedi hyny i'r Llythyrdŷ Cyffredin, i wneuthur i fyny ei gyfrifon. Dywedais wrth y carcharor, os talai efe yr arian i mi na sonlwn i un gair ychwaneg am y mater.——*Benjamin Churchill, Yno.* Yr wyf fi yn Oruchwyliwr Gylchdeithiol dros y Llythyrdŷ Cyffredin. Ac yn ystod y flwyddyn ddiweddaf yr oedd y carcharor yn Geidwad Llythyrdŷ Rhuthyn. Ei ddyledswydd yw derbyn a dosparthu llythyrau. Dan yr hen drefn, yn mis Medi diweddaf, deuai llythyr a roddid yn Llythyrdŷ Llundain ar y 30ain, i Ruthyn erbyn yr 2fed o Hydref. [Ymddengys i'r carcharor ysgrifenu llythyr at Syr Francis Freeling yn hysbysu iddo dderbyn llythyr yn cynnwys £10, yr hwn a roddasai i ddyn o'r enw John Roberts, yr hwn ni welsai wedi hyny; ac mai enw Jane Davies oedd wrth y llythyr. Gorchymynodd Syr Francis iddo drosglwyddo y llythyr a'r papur £10 atto ef.] Ar yr 28ain o Ragfyr daethum i Ruthyn i olrhain i'r mater. Yna y carcharor a'm hysbysodd i lythyr ddyfod yno yn nechreu mis Hydref, wedi ei gyfarwyddo at "John Roberts;" ac wedi hyny daeth dynes a alwai ei hun yn wraig i John Roberts i alw am y llythyr, yr hwn a roddwyd iddi gan y carcharor; ac ar yr un dydd daeth un o'r cymmydogion i'r llythyr yn ol, gan ddweud ei bod yn ofni mai nid i Mrs. Roberts yr oedd y llythyr, o herwydd fod papur £10 ynddo. Dywedodd y carcharor hefyd wrthyf ddarfod, ryw ennyd o amser wedi hyny, i ddyn a alwai ei hun yn John Roberts, *pensioner*, ymofyn am y llythyr a gyfarwyddwyd ato ef. Haeodd mai iddo ef yr oedd. Dywedodd hefyd iddo roddi y llythyr i'r dyn; a chan nad oedd ganddo arian i dalu y llythyr-doll, rhoddodd iddo newid am y papur £10, am fod arno eisieu trosglwyddo arian i'r Llythyrdŷ Cyffredin. Ar yr 20fed o Ionawr gwelais y carcharor drachefn, a dywedodd ei fod yn gofidio am iddo anghofio ei hun, a mynegi i mi ddarfod iddo anfon y £10 i'r Llythyrdŷ Cyffredin; oblegid wedi hyny cafodd hyd i gofnod ym mhlith ei bapurau iddo ef ei fenthyca i'w gymmydog Mrs. Davies, a rhoddi papur £10 arall yn y llythyr a roddasai i'r *pensioner*. Tybiai yr adnabyddai y dyn pe gwelai efe ef eilwaith, a meddyliai ei fod wedi myned i Mallow, yn yr Iwerddon. Argraffwyd papurau yn rhoddi darluniad o'r dyn, a chynnygiodd y carcharor wobr o Un Gini i'r sawl a'i daliai.——*John Jones* sydd yn *bensioner*. Daethum i Ruthyn ar y 25ain o Orphenaf, 1830, ac arosais yno hyd y sydydd o Dachwedd. Ymadewais o Ruthyn, ac aethum at fy ngwraig i Mallow, yn yr Iwerddon. Ar y 12fed o Fedi, Wm. Tallock a ysgrifenodd lythyr drosof at fy ngwraig, yr hwn a ddodais yn Llythyrdŷ Rhuthyn. Ar yr 22ain o Fedi derbyniais ateb. Gelwais ddiwrnod neu ddau cyn hyny, a mynegodd y carcharor i mi nad oedd yno yr un llythyr i mi o'r Iwerddon. Wedi hyny gwelais y carcharor yr hwn a'm hysbysodd fod llythyr wedi dyfod i mi, ac iddo ei ddanfon mewn camgymeriad i *bensioner* arall, o'r enw John Jones, yn Pool Park. Yna rhoddodd y carcharor y llythyr i mi. Dywedais wrtho mai Ellen Jones oedd enw fy ngwraig i, a gwelodd ei henw hi wrth y llythyr. Derbyniais lythyr arall o'r Iwerddon, am yr hwn y telais 1s. 3c. i'r carcharor, nid oedd dim ynddo.

Y carcharor a gyfarchodd y Rheithwyr am dri chwarter awr gyd â'r hyder mwyaf; a galwyd y tystion canlynol: ——*Mary Williams*, morwyn i'r carcharor, a ddywedodd ei bod yn cofio i wraig o'r enw Mary Roberts ddyfod i ymofyn am lythyr a gyfarwyddwyd at "*John Roberts, to be left at the Post Office, Ruthin.*" Gwraig arall a ddaeth â'r llythyr yn ol, gan ddweud mai nid i Mr. Roberts y perthynai. Yr oedd ynddo bapur £10. Pan ddaeth fy meistr i mewn, rhoddodd y llythyr a'r papur £10 yn y *box*, ac ysgrifenodd y llythyren *R* arno. Bu y llythyr yno am ddwy neu dair wythnos wedi hyny. ——*Mary Roberts*, gwraig John Roberts, *Pensioner*. Gelwais yn y Llythyrdŷ am lythyr ym mis Hydref diweddaf. Gofynais i'r carcharor a oedd ganddo lythyr wedi ei gyfarwyddo at fy ngŵr, John Roberts. Ni chymmerais ef am fod 1s. o doll arno, ac am fy mod yn disgwyl un didoll; eithr gelwais eilwaith, a derbyniais y llythyr oddiar Mary Williams. Anfonais y llythyr yn ol, pan welais mai nid i fy ngŵr yr oedd, ynghyd â'r papur £10 oedd ynddo. Arwyddwyd y llythyr gan "Mary Davies."——*Hugh Williams*. Yr oeddwn i gyd â'r carcharor a Mr. Roberts, yn Llanfair, a chlywais yr ymddiddan a fu rhyngddynt. Bum gyda hwynt oddeutu *chwarter awr*; ac *hanner awr* wedi iddynt gyfarfod eu gilydd clywais Mr. Roberts yn gofyn i'r carcharor oedd ganddo lythyr iddo.——*A groes-holwyd*. Yn mis Hydref diweddaf edrychais dros y llythyrau oedd yn y Llythyrdŷ, a gwelais un wedi ei gyfarwyddo at John Roberts. Agorais y llythyr i foddio fy mlys, a gwelais *Note* ynddo; eithr ni allaf dywedyd pa fath oedd. Wedi gweled y llythyr ni feddyliais erioed am Mr. Roberts; y mae cynnifer o John Roberts yn y wlad hon.——Amryw o ddynion a ddaethant ym mlaen i roddi gair da i'r carcharor am onestrwydd. Wedi i'r Barnydd dreulio dwy awr yn darllen ac yn sylwi ar y dystiolaeth yn erbyn ac o blaid y carcharor, y Rheithwyr a gawsant y carcharor yn *Euog.—Ei alltudio dros ei oes.*

John Parry, a gyhuddwyd o dori tŷ Elizabeth Evans, yn Llansantffraid Glyn Ceiriog.—*A ryddhawyd.*

Ann Parry (80) a *Jane Davies* (35) a gyhuddwyd o ladd plentyn newydd eni yn Abergele.—*A ryddhawyd.*

Moses Thomas a gyhuddwyd o ladrata haidd, eiddo Dafydd Davies, Caerbychiad, yn agos i Lanrwst.—*A ryddhawyd.*

Henry Bostol, a *David Simcox*, a gyhuddwyd o ladrata 5l o benaduriaid mewn tŷ yn Llangollen.—*A ryddhawyd.*

ETHOLIAD SENEDDWYR.

Swydd Drefaldwyn.—Dydd Iau, y 5ed o fis Mai, cyfarfu Uchelwyr y Swydd hon yn Nhrefaldwyn, i'r diben o ethol Seneddwr. Y Gwir Anrhydeddus C. W. W. Wynn, a Joseph Hayes Lyon, Ysw. oeddynt y ddau Ymgeisiwr. Wedi darlleniad y *Writ*, Arlywydd Clive a gyfododd ac a gyfarchodd y gwyddfodolion. Teimlai ddywenydd nid bychan wrth gynnyg i'w gyd-uchelwyr wr boneddig ag sydd yn adnabyddus i bawb o honoch, sydd wedi eich gwasanaethu yn gywir ac yn ffyddlawn, a'r hwn nid yw yn elyn i Ddiwygiad Seneddol, am yr hwn yr ydych yn dra awyddus, sef Mr. C. Wynn, i'w cynnrychioli hwynt yn y Dra-

edd. Ni ymostyngai i gefnogi unrhyw Ysgrif am iddi gael ei ddwyn i mewn gan Weinidogion y Brenin, heb iddo yn gyntaf foddloni ei feddwl fod y cyfryw Ysgrif yn uniawn ac yn addas. Yr oedd ganddo hawl i ymddwyn fel hyn. Yna llefarodd ei Arglwyddiaeth yn erbyn yr Ysgrif am Ddiwygiad Seneddol; ac a ddangosodd ei bleidgarwch o barthed llawer o fanau yn Lloegr, yr hyn a barodd lawer o gynnwrf a therfysg. "Wel, Foneddion, os na wrandewch ar ystori Saesoneg, clywch un Gymraeg. Mae Gweinidogion ei Fawrhydi wedi cyfeiliorni cymmaint o barthed Cymru ag y darfu iddynt o barthed Lloegr. Paham na chaniateir i Swyddi Cymru, y rhai a gynnwysant gynnifer o drigolion a rhai o Swyddi Lloegr, gael ychwaneg o Gynnrychiolwyr? Paham y dangosir ffafr i Loegr, a dim i Gymru? Morganwg yw'r unig Swydd sydd i gael Seneddwr ychwanegol. Paham y rhwystrir Caerfyrddin, Dinbych, a Fflint, rhag anfon ond dau Aelod i'r Senedd, pan y danfonir deg gan rai o Swyddi Lloegr, y rhai ni chynnwysant fawr ychwaneg o drigolion? Y gwirioneddau hyn a'm darbwyllant i mai nid nifer y trigolion ydyw sylfaen Ysgrif Gweinidogion y Brenin. Dengys hyn fod Mr. Wynn wedi gwneuthur ei ddyledswydd tu ag at ei wlad wrth wrthwynebu yr Ysgrif hon. Ni ellwch ammeu gonestrwydd na chywirdeb Mr. Wynn, oblegid rhoddodd ei swydd i fynu yn hytrach na chydsynio i ddwyn y'mlaen drefniadau a dueddent i ddistrywio eich iawnderau. Os oes arnoch eisieu un a ymladd drosoch yn onest, a rydd i chwi y cyfryw Ddiwygiad ag a ddichon i chwi ddymuno, heb niweidio neb arall, yna etholwch Mr. Wynn. Sais wyf; gŵyr Uchelwyr Trefaldwyn amgenach pethau na gwrthod gwas mor ffyddlon a Mr. Wynn; am hyny cynnygiaf ei fod ef yn wr addas i'ch cynnrychioli yn y Senedd. Cefnogwyd y cynnygiad hwn gan D. Pugh, Ysw.

William Owen, Ysw. Glan Severn, mewn araith faith a hyawdl a ddangosodd yr angenrheidrwydd o gefnogi Gweinidogion ei Fawrhydi yn eu hymdrechiadau i effeithio Diwygiad Seneddol. Haerodd fod Mr. Wynn yn elyn i bob Diwygiad, neu o'r hyn lleiaf nad oedd yn ddigon gwresog yn y gwaith o Ddiwygio y Senedd. Mae ei Fawrhydi wedi cyfeirio atoch i weled a ydych chwi yn awyddus am Ddiwygiad ai peidio, ac ar eich ymddygiad ar yr achlysur presennol yr ymddibyna pa fath ateb a roddwch i alwad eich Brenin. Aeth Mr. Owen ym mlaen i ateb gwrthebiadau Arglwydd Clive i'r Ysgrif, ac a derfynodd drwy gynnyg fod i Joseph Hayes Lyon, Ysw. gael ei ddewis yn Gynnrychiolwr dros y Swydd.

Y cynnygiad hwn a gefnogwyd gan Wm. Pugh, Ysw. Bryn Llywarch, yr hwn a areithiodd yn dra hyawdl o blaid Diwygiad yn y Senedd. Bu cynnwrf a chrochlefain ofnadwy y'mhlith Boneddigion yn ystod araith Mr. Pugh: ac wedi adferu distawrwydd,

Y Gwir Anrhydeddus C. W. W. Wynn a gyfododd i fynu. Teimlaf yn dra awyddus i gyfarch fy nghyd-uchelwyr wedi i mi glywed eu bod wedi cyfarfod yma heddyw i benderfynu pa un a gefnogwn ni ein Brenin ai peidio. A ofynir hyn i drigolion Trefaldwyn, y rhai ydynt wedi dangos eu ffyddlondeb at ei Fawrhydi trwy ffurfio byddin i gynnal y Brenin a'r llywodraeth? A dybia Mr. Pugh fod ganddo fwy o gariad at ei Frenin nag sy genyf fi? Cefais yr anrhydedd o wasanaethu Sior y Trydydd a'r Pedwerydd, a Gwilym y Pedwerydd, a datganasant eu cymmeradwyaeth o'm hymddygiad; ac nid neb yn fwy na'i Fawrhydi presennol, yr hwn a fynegodd ei ddarbwylliad fod fy rheswm am roddi fy swydd i fynu yn gywir. Haerwyd mai nid rhwng Wynn a Lyon y bydd yr ymdrech, ond pa un a fydd Diwygiad ai peidio? Gwadaf hyn yn llwyr. Cefnogaf hyd yr eithaf y cyfryw Ddiwygiad ag a fyddo yn gyson â'g egwyddorion ein llywodraeth. Fy mhleidlais i a drodd y fantol o blaid ail-ddarlleniad yr Ysgrif am Ddiwygiad Seneddol. Pe'd ewyllysiaswn ddinystrio yr Ysgrif, gallaswn wneuthur hyny, drwy yn gyntaf ei gwrthwynebu; ond tybiais mai fy nyledswydd ydoedd diwygio yr ysgrif, a'i gwneuthur mor berffaith ag a fyddai ddichonadwy. I'r diben hwn pleidleisiais na ddylid lleihau nifer Cynnrychiolwyr Lloegr, a'u rhoddi hwynt i'r Iwerddon; oblegid bernais fod gan Gymru fwy o hawl na'r Iwerddon. Yr ydwyf bob amser wedi cefnogi Diwygiad; rhoddais fy mhleidlais o blaid difreinio Bwrdeisdrefi anonest, a throsi y breiniad i drefydd eang a phoblogaidd. Boddlon wyf i leihau nifer y Bwrdeisdrefi, ond nid i'w difreinio hwynt yn llwyr, eithr i'w ffurfio hwynt yn debyg i Fwrdeisdrefi Cymru. Tra anfoddlon ydwyf i amddifadu neb o'r breintiau sy ganddo yn bresennol. Ymdrechaf hyd eithaf fy ngallu i wneud Diwygiad Seneddol yn ddiogel ac yn anrhydeddus.

Joseph Hayes Lyon, Ysw. Cynnygiaf fy hun fel Ymgeisydd i'ch cynnrychioli yn y Senedd; nid oblegid rhyw gymmwysderau sydd ynof, ond oblegid fod fy nghyfeillion wedi fy newis fel gwr sydd yn foddlawn i gefnogi Diwygiad Seneddol yn ol Ysgrif Gweinidogion ei Fawrhydi: ac yr ydwyf yn ymwystlo i wneuthur hyn hyd eithaf fy ngallu. Credwyf y bydd Diwygiad yn debyg i gynnyddu llwyddiant a dedwyddwch ein gwlad. Y sawl a ddymunant gael Diwygiad, rhoddant eu pleidlais i mi; y sawl a wrthwynebant Ddiwygiad, rhoddant eu pleidlais i Mr. Wynn; a bydded i bob Uchelwr roi ei bleidlais yn onest, yn deg, ac yn ddiofn; a bydded i'r achos da fuddugoliaethu.

Wedi hyn dechreuwyd derbyn pleidleisiau yr Uchelwyr; ac wedi iddynt ymgeisio am bum diwrnod, terfynwyd yr ymdrech yn etholiad Mr. Wynn. Pleidwyr Mr. Wynn oeddynt 703, a Mr. Lyon 302. Yn ystod y dyddiau hyn bu amryw anghydfodau rhwng y ddwy blaid, a chlwyfwyd nifer lawer o ddynion; eithr ni chollodd neb ei fywyd, fel y dywedid.

Wedi i'r Prif Swyddog gyhoeddi fod Mr. Wynn wedi ei ethol, Mr. Wynn a ddiolchodd yn dra gwresog i'w gyfeillion am y brwdfrydedd a'r diwydrwydd a sicrhaodd iddo y fuddugoliaeth. Dyma y tro cyntaf y gwrthwynebwyd ef erioed; a diolchai i'w gyfeillion am eu cefnogiad, yr hyn a brofai mai efe oedd y Cynnrychiolwr a ddymunent. Cydnabyddai ei rwymau i'w gyfeillion a'i gefnogwyr, y Cyfreithwyr, am eu cymmorth: erioed ni ddygwyd achos y'mlaen mor ardderchog, mor frwdfrydus, ac mor llwyddiannus.

SWYDD DDINBYCH.—Dydd Gwener, Mai 6ed, oedd y diwrnod a osodwyd i Ethol Seneddwr dros y Swydd. Yn foreu iawn gwelwyd ugeiniau o wreng a boneddig yn prysuro tua Wynnstay, i ddangos eu parch at eu hen wasanaethydd ffyddlawn Syr W. W. Wynn, drwy fwyta eu boreufwyd gyd âg ef, a'i ganlyn oddi yno i dref Gwrecsam. Am y tro cyntaf yr oedd Boneddig arall wedi dyfod i'r maes, i ymryson am yr anrhydedd o fod yn Gynnrychiolydd dros y Swydd, sef John Madocks, Ysw. Glan y Wern. Oddeutu 11eg o'r gloch daeth y Prif Swyddog i Lysdŷ tref Gwrecsam, ac wedi i Mr. Jones, Cyfreithiwr, ddarllen y *Writ*,

Mr. Wynn, o Goed Coch, wrth gynnyg Syr W. W. Wynn i gael ei ddethol i Gynnrychioli Swydd Ddinbych yn y Senedd, a ymhelaethodd ar rinweddau y Barwnig, ac ar ei addasrwydd i gyflawni dyledswyddau pwysig Seneddwr. Y cynnygiad hwn a gefnogwyd gan F. W. Prys, Esq. o Fryn y Pys.

Mr. Griffiths, o'r *Garn,* a achwynai yn erbyn Syr Watkin, ei fod wedi esgeuluso cynnyg i'r Senedd Eirchiad ei Etholwyr o barthed Diwygiad yn y Senedd, ac am ei fod yn gwrthwynebu yr ysgrif a ddygwyd ym mlaen gan Weinidogion y Brenin; am hyny teimlai mai ei ddyledswydd oedd cynnyg i'w gyduchelwyr John Madocks, o Lân y Wern, fel un addas i'w cynnrychioli hwynt yn y Senedd. Mr. Lloyd, y Cefn, a gefnogodd y cynnygiad.

Syr Watkin a ardystiai mai yr unig achos a barodd iddo gefnogi cynnygiad General Gascoyne yn y Senedd oedd, ei wrthwynebiad i nifer Cynnrychiolwyr Lloegr gael ei leihau, a rhoddi ychwaneg i'r Iwerddon a'r Alban, ac nid distrywio yr ysgrif, am na thybiai y pryd hyny y cai y cynnygiad y cyfryw

effaith. Sicrhaodd hefyd nad ymddiddanodd â Mr. Gascoyne, na neb arall, ynghylch ei gynnygiad; ac addawodd roddi y cyfryw bleidlais yn y Senedd ag a foddlonai Etholwyr Swydd Ddinbych; eithr ar yr un pryd ni ymwystlai i gefnogi yr ysgrif a ddygid i mewn gan Weinidogion ei Fawrhydi, am na wyddai na wnaethid cyfnewidiadau pwysfawr ynddi. Yr oedd llawer o drigolion Dyffryn Clwyd wedi dyfod i Wrecsam gyda llwyr benderfyniad i roddi eu pleidlais i Mr. Madocks; ond wedi iddynt glywed amddiffyniad y Barwnig o'i ymddygiad, newidiasant eu hamcan, ac addawsant eu pleidlais i Syr W. W. Wynn. Dan yr amgylchiadau hyn, tybiodd Cyfeisteddwyr Mr. Madocks mai gwell fyddai iddynt beidio myned ym mlaen yn eu gwrthwynebiad i'w hen Gynnrychiolwr, am na ddymunent aflonyddu heddwch y Swydd. Yn gydsyniol â hyn, aeth pedwar o'r Cyfeisteddwyr at Syr Watkin, a mynegasant iddo eu penderfyniad; eithr rhybuddiasant ef os na roddai ei ymarweddiad yn y Senedd foddlonrwydd i'w Etholwyr, y gallai efe ddisgwyl mwy o wrthwynebiad pan y deuai nesaf ger bron ei Etholwyr. Yna cyhoeddwyd fod Syr W. W. Wynn wedi ei ethol.

(I'w barhau.)

Lladrones Gyfrwys-ddrwg.—Rai dyddiau yn ol, merch ieuangc, morwyn i un Mrs. Hannah Simmons, gweddw oedranus, yn Llundain, a gyhuddwyd o ladrata amryw Docynau Ariandy Lloegr (*Bank of England Notes*) o werth £100. oddiwrth ei meistres. Yr oedd y carcharor wedi bod yn ngwasanaeth Mrs. Simmons oddeutu pum wythnos, ac yn yr yspaid hwnw cafodd fynych gyfleusderau i weled ei meistres yn ymofyn arian allan o groengist (*trunk*) a fyddai yn ei hystafell-wely. Un noswaith, rhwng saith ac wyth o'r gloch, y carcharor, wrth fyned i'r ystafell hòno, a roddodd ysgrech fawr ac uchel, ac a waeddodd, "Lladron! y mae 'r tŷ wedi cael ei dori!" Aeth Mrs. Simmons i'r llofft, a dywedodd y carcharor, iddi weled dyn yn neidio allan trwy y ffenestr i ardd y cefn. Yr oedd y llofft yn yr annhrefn mwyaf, dillad y gwely a daenwyd ar hyd y llawr, a'r gist oedd yn cynnwys yr arian a ddygwyd ymaith, er fod yn yr un ystafell bump o gistiau ereill heb gyffwrdd â hwynt. Yn yr ardd yr oedd ambell ddilledyn yma ac acw, fel pe buasent wedi syrthio oddiwrth y lleidr wrth ddiengyd; ac yn y penty, y'ngwaelod yr ardd, lle yr oedd y glo, cafwyd y gist, a'r cauad wedi ei hollti, a'r cwbl oedd ynddi wedi ei gymmeryd allan. Daeth swyddog yno, a chan ddrwg-dybio y forwyn, efe a chwiliodd y tŷ, ac a gafodd y'nghudd mewn crochenyn wyth o docynau £10. ac mewn pwrs ym meddiant y carcharor cafodd y rhan arall o'r lladrad. Pan gymmerwyd hi i'r swyddfa i holi ychwaneg arni, hi a wnaeth gyfaddefiad rhwydd o'r lladrad, ac a fynegodd iddynt y lle yr oedd hi wedi cuddio tocyn £10. sef o dan y faingc ar yr hon yr eisteddai hi yn y tŷ. Ei hawydd am ddillad gwychion, fel yr ymddengys, oedd yr achos a barodd iddi wneuthur y trosedd; canys, pan y dygwyd hi o flaen yr hedd-ynad, yr oedd hi yn gwisgo clust-dlysau aur, ysnodenau, a modrwyau. Wylodd yn arw wrth gael ei holi; a phan ddanfonwyd hi i'r carchar i aros cael ei phrawf, ei mam a syrthiodd i lewygfeydd trymion. Yr oedd ôl y traed o dan ffenestr y llofft, ac hyd yr ardd, yn cyfateb ym gymmwys i'w throed hi.

Daear-gryn Arswydus.—Hysbysa Newyddiadur Bombay, yn yr India Ddwyreiniol, fod daear-gryn dychrynllyd wedi digwydd yn ddiweddar yn China, a bod o 500,000 i filiwn o bobl wedi cael eu lladd. Dinystrwyd 15 o ddinasoedd a threfi. Dilynwyd y ddaear-gryn gan ystormydd o genllysg a llifeiriant, y rhai a barhausant am dri diwrnod.

CYMREIGYDDION CAERLUDD.

MR. GWYLIEDYDD—*Gan mai diwygiad yw prif ddadyl y dyddiau presenawl, a diwygiaeth y cais cyffredinawl—y Gymdeithas uchod, gan ddilyn megis yr amserau, sydd ddiwyllus. Y mae yr arferiad o draddodi Darlithiau y Iau cyntaf o bob mis, wedi peri llwydd neillduawl iddi, ac y mae dysgedigion y dywysogaeth yn gyffredinawl yn aiddgar yn eu hachaws, ac yn rhoddi eu porth yn ewyllysgar. Ac er rhoddi cyfleusdra i Foneddigion a Pharchedigion ac sydd wrthwynebawl i gyfarfod mewn Gwestdy, fe draddodir y Darlithiau o hyn allan mewn* CELL (Private Room) *fel na bydd esgus i neb gael mwy; ac felly disgwylir cael cynnorthwy y Cymry oll; canys ni bydd gwahaniaeth rhwng pleidiau, neu enwau neillduawl, ond un* genedl, *dan fanier* "Undeb a Brawdgarwch," *o un ymgais, i ddysgu a choleddu eu gilydd, a chwiliaw trysorau Celfyddyd a Gwyddoriaeth. Er dwyn hyn oddiamgylch, y mae y Gymdeithas wedi symud o Ostyl y Goron, Heolan Bwa, i Ostyl Owain Glyndwr,* 103, *Heol Porthywern* (Owain Glyndwr Tavern, Aldersgate Street) *lle bydd iddi gyfarfod bob nos Iau, ond y cyntaf o'r mis, sef noswaith Darlith, pryd y cyfarfydd mewn Cell, yn Rhif.* 3, *Clawr Castell Newydd, Bryn Brawdoliaeth* (No. 3, Newcastle Court, College Hill) *yr hon a rodd y Llywydd iddi am flwyddyn o leiaf yn ddiardreth.*

Hoff genym weled, trwy gyfrwng y Misolion, fod cymaint o Gymdeithasau wedi eu sylfaenu yn y Dywysogaeth: llwyddiant idd eu hymdrechiadau, ac anrhydedd a'u coronaw; a bydded i ni, a hwyntau, gydweithredu er lles ein cydwladwyr yn gyffredinawl, a phurdeb y Gymraeg. Ac er rhwyddinaw hyny, barnem mai buddiawl a fyddai i ni ohebu *y naill at y llall, os yr un bwriad sydd genym; ac os yr un nôd y cyfeiriwn ato, paham na hyspyswn weithrediadau y naill i'r llall, na ohebwn y naill at y llall? ac na byddwn yn fwy cyfeillgar a brawdol? Yr ydym ni yn ewyllysgar i ohebu â'n* Chwiorydd *oll; a gobeithiwn y bydd i ni, cyn hir, gael yr hyfrydwch o gyfeillachu â'n cyfathrach trwy y Dywysogaeth; a thrwy hyny, pwy a ŵyr nad allwn fod yn offerynawl i gael* Athrofa Gymreigaidd, Gweinyddiad y Gyfraith yn Gymraeg, &c. *Os ewyllysia neb ddanfon atom, cyfeiriont eu llythyrau* i Ostyl Owain Glyndwr, *a chânt atebiad; ac os daw unrhyw gyfaill i Gaerludd ar antur, deued yno, ac efe a dderbynir yn groesawus, nodd yr eiddoch, &c.*

IEUAN AB GRUFFYDD, Cofiadur.

RHYBUDD A CHYNGOR

I'w Ddarllen yn yr Eglwys, ar ol y Gwasanaeth, gan y Gweinidog, am bedwar o Suliau, o leiaf, o flaen Dydd y Conffirmasiwn.

Anwyl Gariadus Frodyr,

Cyfarwyddir fi gan yr Esgob i rybuddio y bydd efe yn barod i gonffirmio y rhai hyny o bobl ieuainc y Plwyf hwn a fyddo addas i hyny, ar dydd o fis yn ym mha le y disgwylir iddynt ymddangos yn y Fynwent am o'r glôch yn y boreu.

Y mae 'n rhaid i mi, am hyny, ddwyn ar gôf Rhïeni ac Arolygwyr eu dyled o addysgu y rhai a ymddiriedwyd i'w gofal, neu y personau eu hunain, os ydynt o oedran digonol i hyny, i wneuthur eu hunain yn wir ystyriol o'r rhwymedigaeth sydd arnynt, yn ol gorchymyn ein Heglwys, i adnewyddu, yn eu henwau eu hunain, yn y ddefod barchus o Gonffirmasiwn, yr addunedau a'r addewidion a wnaethpwyd gan ereill wrth eu bedyddio. I'r diben hwn, buddiol neillduol fydd iddynt ddarllen yn ddifrifol Wasanaeth y Bedydd, yn y Llyfr Gweddi Cyffredin, a dwys ystyried, yn gystal y bendithion a berthynant i'r Sacrament Sanctaidd hwnw, a'r rhwymedigaethau a osodir ar bob Cristion mewn canlyniad iddo; ac felly ddyfod i'r ddefod hon gyd âg iawn ymsyniad ar addewidion y cyfammod Cristionogol, a'r dyledswyddau a ofynir ganddo.

Ac fel y delont yno gyda phurdeb calon, a didwylldra meddwl, angenrhaid yw iddynt edrych yn ol ar y rhan o'u bywyd a aeth heibio, edifarhau am eu holl bechodau adnabyddus, penderfynu yn ddidwyll i wellhau eu buchedd o hyny allan, a chydffurfio â rheolau ufudd-dod Cristionogol.

Wedi ymbarotoi fel hyn, erfyniaf arnoch chwi, y rhai a fwriedwch fyned i'ch Conffirmio, ddyfod ataf fi yn a rhoddi i mi y cyfryw gyfrif o'ch gwybodaeth o'r Grefydd Cristionogol ag a gynnwysir yn Nghatecism yr Eglwys, fel y caffoch docynau angenrheidiol er eich derbyniad. Disgwyliaf brofion o'ch Ffydd yn yr unrhyw, ac o'ch ymorphwysiad arni am eich iachawdwriaeth ddyfodol, fel y gallwyf, gyda chydwybod dda, eich cyflwyno i'r Esgob, i gael eich Conffirmio ganddo.

Goddefwch i mi etto ychwanegu, y gall yr holl rai hyny ag a fyddo wedi eu hiawn barotoi, a'u tueddu at y ddefod sanctaidd a llesol hon, sicrhau eu hunain yn dyfod i'r Conffirmasiwn, ac yn ddifrifol adnewyddu eu Hadduned Bedydd, ac yn taer weddïo am gymmorth oddi uchod, y cryfhêir hwy yn dufewnol gan Yspryd Sanctaidd Duw i gyflawni eu hymroadau duwiol; canys y mae genym addewid ein Hiachawdwr bendigedig y rhydd ein Tad nefol yr Yspryd Glân i'r sawl a ofyna ganddo.

Deuwch, gan hyny, a gofynwch, fel y derbynioch; ond deuwch wedi iawn ymbarotoi yn ol y Rheol a roddais i chwi. Deuwch gyda bwriad diysgog nad ymfoddlonwch yn unig ar adnewyddu eich addunedau, ond hefyd eu dwyn ym mlaen i berffeithrwydd, yn gystal yn eich holl fywyd yn gyffredin ag yn nerbyniad teilwng o'r Cymmun Sanctaidd; yn neillduol, cyn gynted ag y galloch ar ol hyny, ac o bryd i bryd, o hyny allan, yn ol y cyfleusderau a roddir i chwi.

Cofiwch, uwchlaw y cwbl, bod y rhan fwyaf yn y ddefod hon yn perthyn i chwi. Eich bod chwi yn myned yn ddifrifol i gyfammod â Duw trwy yr atebion, y rhai yr addysgir chwi i'w gwneuthur; ar yr hyn, yn ol arfer yr apostolion, a defod sèfydledig Eglwys Unedig Lloegr a'r Iwerddon, y bendithir ac y cadarnhêir (conffirmir) chwi gan yr Esgob; a gellwch obeithio, trwy ei weddïau ef a'r gynnulleidfa, y cryfhêir chwi; a thrwy gyflawni eich rhan yn dda, a pharhau yn yr unrhyw, gellwch gredu yn ddiau y cewch, trwy haeddiant eich Pryniawdwr, hawl i ragorfreintiau a diddanwch yr Efengyl yma, a'i gwobrau ar ol myned oddi yma.

Cyf.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Cyflwynwyd y Parch. H. Pechell, M. A. gan Esgob Ty Ddewi, i Ganghellwriaeth Eglwys Golegawl Brycheiniog—yn wag trwy farwolaeth y Parch. E. Davies, awdwr y "*Celtic Researches and Mythology of the Druids.*"

Cafodd y Parch. Llewelyn Lewellin, D. C. L. Blaenor Coleg Dewi Sant, ei gyflwyno i Gor-Beriglorïaeth Llanarthney—yn wag trwy ymadawiad y Parch. H. Pechell.

BU FARW,

Ar ddydd Sadwrn, y 14eg o Fai, yn ei dŷ ei hun, yn *Bedford Square*, Llundain, Jonathan Raine, Ysw, yn 68 oed. Yn y flwyddyn 1816 gwnawd Mr. Raine yn Brif Farnydd cylchdaith Siroedd Meirion, Caernarfon, a Môn; a pharhaodd i gyflawni y swydd hòno hyd oni chymmeredd cyfnewidiad le y'ngweinyddiad barn ym mrawdlysoedd Cymru. Yr amser hwnw caniatäwyd iddo fil o bunnau yn y flwyddyn gogyfer â'i golled o'r swydd fel Barnwr Cymru. Yr oedd Mr. Raine hefyd yn Aelod o'r Senedd dros Fwrdeisdref Newport yn Nghernìw.

Dydd Iau, Mai 19, y'Ngwrecsam, Mrs. Williams, gwraig y Parch. W. Williams, Curad y dref hòno. Gadawodd ei gwr, a phump o blant i alaru ar ei ol. Eu colled hwynt yw ei helw hi.

Gwall.—Yn y Rhifyn diweddaf, tu dal. 149. yn lle Φιλιππους, darllen Φιλιππους.

Y GWYLIEDYDD.

GORPHENAF, 1831.

"GAIR DUW GOREU DYSG."

TESTUN* CYMREIG COLEG DEWI SANT AM Y FLWYDDYN 1830.

NID oes nemawr yn gwadu gwerthfawrogrwydd dysgeidiaeth. Y mae gwahanol gelfyddydau a gwybodau, ac i bob un o honynt eu gwahanol ddibenion; ond y mae un prif ddiben iddynt oll, sef dedwyddwch dyn; a rhagoriaeth pob un o honynt sydd yn ol eu haddasrwydd i ateb y prif ddiben. Dedwyddwch creadur rhesymol sy mewn iawn arferiad o gynneddfau yr enaid; a hyn yw nod amcan holl ddynolryw, o'r brenin ar ei orsedd hyd at y tlawd yn ei fwthyn: a phan na byddo nwydau llygredig yn tywyllu y meddwl, ymestynant ati trwy arfer y rhai hyn. Yn ganlynol, y mae syched am wybodaeth yn naturiol i ddyn. Y mae o'r pwys mwyaf, gan hyny, i ni ddeall ym mha wybodaeth y mae 'r tueddiad mwyaf i ateb y prif ddiben. Y doethion, yn yr amser gynt, a farnent mai philosophyddiaeth oedd rheol ac arweinydd bywyd; ac, yn ganlynol, mai hi oedd y ddysgeidiaeth oreu. *Cicero* a ddywed, "*Hanc ego perfectam philosophiam judicavi, quæ de maximis quæstionibus copiosè popet ornateque dicere.*" Yn hyn yr wyf yn cydsynied âg ef; ac os gallaf ddangos fod un rhyw ddysg yn agosach i'r darluniad yma nag un arall, galwaf hono yn ddysgeidiaeth ag sydd yn rhagori ar bob un ddynol, ac ystyried y "pethau mwyaf," nid mewn cyferbyniad i wrthddrychau gwybodaeth *Cicero*, ond i bethau angenrheidiol i ddyn eu gwybod fel creadur rhesymol.

Na feddylied neb fy mod yn diystyru dysgeidiaeth ddynol oddiwrth yr hyn a gaf ddywedyd am un sydd fwy; oblegid yr wyf yn ei thybied o fawr werth. Ond fel pob peth da arall y mae iddi ei thalaith ei hun. Ac ni fyddaf yn ei bychanu wrth ddywedyd ei bod yn arweiniol i'r llall, fel y celfyddydau i'r brif gelfyddyd; ie, pe gorphwysem ei gwerthfawrowgrwydd ar ei haddasrwydd i gloddio allan bwysig drysorau y wybodaeth hon. Pe bai i un, wrth ddwys fyfyrio ar arddercbog a dyrys drefn natur, betruso am awdwr y pethau harddwych hyn, ac ymofyn ym mhlith holl ddoethion daear, ar ba rai ni lewyrchodd un goleuni ond go-dywyniad rheswm,

Pwy luniodd fesurodd sêr,
Ac a ledodd y gloywder;
Môr dilôr mawr dywedwch,
Oddiar traeth, a'i ddw'r trwch?
Pa law fu 'n lluniaw 'r lleuydd,
Glana' dês goleuni dydd;
Haul, lloer, sêr, pob aderyn,
Gwyllt, gwellt, gwâr, daear, a dyn?

cai eu clywed yn adrodd eu gwag ddychymygion un ar ol y

---

* Ym mhlith yr amrai Wobrwyon Blynyddol yn y Coleg hwn, rhoddir un bob amser am y Traethawd Cymreig goreu ar ryw destun arbenig, a barnwyd hwn yn deilyngol, y flwyddyn ddiweddaf, ar y testun uchod.

llall, ond yn llwyr annigonol i foddloni y meddwl ymofyngar. Aristotle, ar ba un yr edrychent fel haul y celfyddydau, a freuddwydiai i'r byd fod o dragywyddoldeb, ac i ryw angenrheidrwydd tyngedfenawl osod pob peth fel ag y gwelwn hwynt. Democritus, Epicurus, ac ereill, a wadent hyn; ond cydsynient oll fod y defnyddiau er tragywyddoldeb. Y rhai hyny a gredent fod Duw, a feddylient na wnaeth ddim yn nghreadigaeth y byd, ond gosod y rhai hyn mewn trefn, fel y meddyliwn am ryw weithiwr arall. Ond os trown oddiwrth Aristotle, Democritus, Pythagoras, a Phlato, a gosod yr un gofyniad i'r lleiaf ei ddysg yn Ngair Duw, atebai, mai cyn gynted ag y dechreuodd dringlyn amser daro, i'r gair Tragywyddol sefyll uwch ben yr anferth wagle, a galw y defnyddiau o ddiddim, ac i'r gymmysgfa ddechreuol glywed ei sŵn, ac ufuddhau i'w drefn; mai efe oedd y pen saer celfydd a greodd y bydoedd yn yr eangder; "a fesurodd y dyfroedd yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nefoedd â'i rychwant, ac a gymmysgodd bridd y ddaear mewn mesur, ac a bwysodd y mynyddoedd mewn pwysau, a'r bryniau mewn cloriannau." Pe gofynem drachefn, I ba ddiben y creodd efe hwynt? methem gael atebiad nes dyfod at y Gair, yr hwn a ddywed iddo wneuthur pob peth er ei fwyn ei hun, er egluro ei ogoniant a mawrhau ei allu.

Pe clust ymwrandawem drachefn ar wahanol resymau y Philosophyddion ynghylch y ffynon wenwynllyd, o ba un y tarddodd y drwg moesol a naturiol; ag sydd wedi gorlenwi y byd, ni chlywem ddim am dani ond y dychymygion mwyaf disail a ferwodd yn ymenydd y daroganydd pen-boethaf. Pe gofynem, ar y llaw arall, i blentyn a addysgwyd yn yr Ysgrythyr Lân, dywedai efe yn groyw "mai trwy un dyn y daeth pechod i'r byd, a marwolaeth trwy bechod, ac felly yr aeth marwolaeth ar bob dyn yn gymmaint a phechu o bawb."

Trwy yr yspienddrych hwn gallwn ganfod, trwy awyr deneu yr oesoedd cyntefig, ym mhell tu draw i eang olygiad pob hanesyddiaeth arall, yr Hwn sydd yn preswylio tragywyddoldeb ar chwareufwrdd amser, yn dwyn oddi amgylch y gweithredoedd mwyaf aruthrol a glybuwyd erioed am danynt. Ar un amser, wele ffenestri y nefoedd yn cael eu heangu, a ffynnonau y ddaear yn ymagor, nes boddi y byd â dwfr dilaw, ac yn gwneuthur cymmaint o gyfnewidiad ar wyneb y greadigaeth a ddyrysai y ddaear ddysgedigion yn eu holl wybodaeth; oddieithr yr hysbysiad a gânt yma. Ei waith, wele ef yn cymmysgu iaith dynolryw, ac yn eu dosparthu i wahanol gonglau y ddaear. Bryd arall, canfyddwn ef yn dadymchwelyd teyrnasoedd, yn darostwng breninoedd, ac yn gwrthdroi trefn natur er amddiffyn ei etholedig. Yr oll o ba rai a soddasent mewn angof, oddieithr eu trosglwyddo yn nghoflyfr Gair y gwirionedd. Ond, Och! paham y mae cloriannau cyfiawnder mor anghywir yn ngweinyddiad llywodraeth Duw? Drygioni, yn benuchel, a ymbesgа ar ddanteithion pleser ym mhelydrsidd oleuni hawddfyd; tra y mae Rhinwedd yn dwyn ei hynt yn ddiymgeledd, yn ochain dan bwysig iau trawsedd, heb neb i sychu ei dagrau oddiar ei gruddiau, na chysuro ei henaid pan yn ymboeni dan wasgfeuon trallod. Dysgedigion daear! doethion yr oesoedd gynt! A ellwch chwi ddeongli y ddadl? A oes i rinwedd a bai yr un tâl wedi ymadaw â'r fuchedd hon? Onidê, nid yw y rhan oreu o ddyn ond arteithfa i'w boenydio. Socrates, yr hwn oeddit yn addurn i'th gyd-ddynion o ran dy ddysg a'th wybodaeth, A oes genyt un sail i gredu y cei fyw ar ol rhoddi

dy-[illegible] i waelodion daear? Ac [illegible] mewn petrusder,* "[illegible Greek]"

Yr un [illegible] oedd yn plyn [illegible] Cicero a Seneca, a'u holl gyd-athronwyr, fel nas gallasent eglur [illegible] bryniau anfarwoldeb [illegible] wastadedd amser. Un a [illegible] "*Ex pane [illegible] mihi, nisi [illegible] est, [illegible] animum, si [illegible] post mortem, [illegible] obtinebis; est enim [illegible], docebis [illegible] omni malo [illegible].*" Arall yn gyflawn [illegible] "*[illegible] modo sapientum [illegible] fama [illegible] locum aliquem, [illegible] periisse [illegible] est.*" Pe gofynem drachefn i [illegible] eu dydd, y rhai a [illegible] anfarwoldeb [illegible] oddiar [illegible], dywedent fod ganddynt ddigon o resymau i [illegible] a'u gwrthwynebwyr; etto, methant [illegible] es yn eglur fod ynddynt ran i [illegible] i Dduw.

Eithr dysgir ni gan "air sicrach" Duw ei hun, er gosod i ddyn fanw [illegible], etto wedi hyny hud hern. A [illegible] yr Ysgrythyr [illegible] y pwngc hwn, [illegible] coffhau llawer o'i wahanol ranau i'w brofi. Gwyddom [illegible]

> [illegible]
> Gwyd [illegible] daear;
> A'r [illegible] yn meirw [illegible]
> [illegible]
> Tri [illegible] tri-[illegible]
> [illegible]
> [illegible]
> Heb un o naddyn yn ol.

Yr haul [illegible] a gyll ei [illegible] syrthiant [illegible] ser [illegible] y byd; a [illegible] y [illegible] oddiar [illegible] a saif yn gadarn [illegible] natur. Ac O, werthfawr wybodaeth yw hon! [illegible] pleserau ein bywyd, ond echwys boen, a'n prif gynneddfau ond defnydd ing a gofid. Y ddysgeidiaeth hon sydd yn rhagori yn benaf ar bob dysgeidiaeth arall, o herwydd ei bod yn cyfleu i'r meddwl wybodaeth am bethau dwyfol ac ysprydol, pa rai nas gallasai rheswm dyn byth gyrhaeddyd; ac, yn ganlynol, nas gallasem ni fyth wybod am danynt, ond trwy gyfrwng dwyfol ddatguddiad. Y mae'n wahanol i bob dysg arall, yn gymmaint nad yw synwyr naturiol dyn yn ddigonol i'w derbyn; ond rhaid i dueddfryd y galon gael ei chymmwyso cyn y gallwn ni gael meddiant o honi. Y mae drwg dueddiad y meddwl yn anghymmwyso dyn i farnu am natur a chyfeiriad y dwyfol wirionedd, fel ag y mae clustiau trwm-glyw yn anaddasu dyn i iawn farnu am gerddoriaeth. Ac y mae hyn yn tarddu oddiar natur pethau, sef, nas gall un gosodiad, ag sydd i reoli buchedd bywyd, fod yn dderbyniol i'r rhai a gylch arweinir gan ryw eu nwydau. "[illegible Greek]" Gall goleuni doniol yn y pen am athrawiaethau y Bibl, ond "â'r galon y credir i gyfiawnder." Nid oes dyfodfa at y ddysgeidiaeth hon os na fydd duwioldeb yn rhagflaenu i agor y llwybr. "Dechreuad doethineb yw ofn yr Arglwydd, deall da sydd gan y rhai a wnant ei ewyllys ef."† Y mae 'r rhai sydd yn dysgu y Gair fel hyn yn deall meddwl yr Yspryd, yr hyn a fernir yn ysprydol, yr hyn a sydd fywyd i'r gosodiad, a bywiogrwydd i'r enaid. Wedi gweled mai wrth y ddysg hon y meddyfir cydunol weithrediad y serchiadau a'r deall ar bethau ysprydol, awn rhagom i ystyried ei ragorol ogoniant.

Gellir darlunio y wybodaeth ag y mae yr Ysgrythyr yn gyfleu—

* [illegible] Ep. [illegible]

[illegible] Arist. [illegible] † Salm [illegible] 10.

Yr athrawiaeth am fyw i Dduw; oblegid diben yr holl Ysgrythyr yw, adferyd dyn i gyflwr addas i wasanaeth ei Greawdwr; a chymmaint ag all fod yn fuddiol i hyn a eglurwyd yn y Gair. Yr Ysgrythyr yn unig a rydd i ni syniadau cywir am Dduw; a chyfeiliornad yn hyn yw gwraidd pob cyfeiliornad arall. Wrth ddarllen llyfr natur gallwn gael ein hargyhoeddi o Fod a Llywodraeth y JEHOFAH; ond yn yr amgylchiadau goreu nis gallwn gyrhaedd ym mhellach na phenderfyniadau cyffredinol, digonol i greu ynom bryder ac ystyriaeth, ond analluog i foddloni teimlad ac ymofyniad y meddwl crefyddol. Gwelir daioni yr Hollalluog ar ei holl waith; ond yr euogrwydd sydd yn gorwedd ar y gydwybod, a'r trueni sydd yn ein hamgylchu, a arddangosant yn eglur "mai cyfiawnder a barn yw trigfa ei orseddfaingc ef." Hyn, a dim yn ychwaneg, wrth ddilyn natur trwy ei holl effeithiau a'i hymddangosiadau, a allwn ddeall am Dduw a'i lywodraeth. Digon yw i'n suddo mewn anobaith, neu i'n gyru ym mhell oddiwrth wrthddrych mor ofnadwy. Ac nis gall dyn, oddiar yr olwg yma, lai na darostwng proffedydd perffeithrwydd yn gydradd â'i ymddygiad, neu ymgaledu ac ymarfogi mewn gwrthryfel yn erbyn Duw. Ond dysgir ni mai "Efe yw yr Arglwydd sydd yn gwneuthur trugaredd, cyfiawnder, a gwirionedd, ar y ddaear, ac yr ymhyfryda efe yn y rhai hyn." A'r wybodaeth hon sydd anhebgor, er ennill gwirfodd ufudd-dod i'w lywodraeth; oblegid nid bodoliaeth un gwrthddrych yw sail ein cariad tu ag ato, ond y rhinweddau sydd briodol iddo, ac yn dwyn perthynas â ni. Ac er fod cyfiawnder a gwirionedd yn odidog mewn Brenin, etto ni wnant ond creu ofn a chasineb yn nghalon ei ddeiliaid os euog fyddant o anufudd-dod; felly nid bodoliaeth y Duw mawr, ond ei briodoliaethau moesol yw unig sail ein cariad tu ag ato. Ac nis gallwn ganfod un hawddgarwch yn y rhai hyn er ein hennill i'w garu, a ni yn gwybod haeddu o honom ei ddigofaint, os na fedrwn gyssoni perffaith gyfiawnder a thrugaredd yn ei waith yn wynebu ar hil syrthiedig Adda. I'r diben i gael yr olwg yma ar berffeithrwydd moesol yr Arglwydd, rhaid i ni gredu mewn Tri Pherson yn y Duwdod, nid fel athrawiaeth unigol ynghylch natur yr hanfod ddwyfol, ond fel dirgel wirionedd angenrheidiol i'w gredu er canfod purdeb, sancteiddrwydd, a gogoniant ei lywodraeth foesol. Nid oes a wnelom â natur yr hanfod ddwyfol, oblegid nid oes un tueddiad moesol yn y wybodaeth hono. Yr ydym yn caru neu yn casau ein cydddynion, nid oddiar ein gwybodaeth o ddifyniad y corph dynol, neu natur ei undeb â'r enaid, ond o herwydd y rhinweddau moesol sydd ynddynt. Felly, cyn belled ag y mae tueddiad yn athrawiaeth y Drindod i ddatguddio gogoniant priodoliaethau yr Arglwydd yn nhrefn iachawdwriaeth dyn, ac i gael effaith foesol arno ef, mae yn angenrheidiol iddi gael ei chredu, sef am y Tad fel penllywodraethwr, a'r Mab fel Cyfryngwr, yr hwn yw disgleirdeb gogoniant y Tad, yn ei hysbysu ef i ni ym mherffeithrwydd ei briodoliaethau, fel ag y mae y pelydr yn hysbysu i ni am yr Haul; a'r Yspryd Glân, fel unig gyfrwng gweinyddiad llywodraeth y Messiah, yn cymmwyso effeithiau ei farwolaeth at gyflwr pechadur, ac yn ei sancteiddio trwy ei rasol ddylanwadau. A pha wybodaeth a gystadlir â hon? Pa ddysgeidiaeth all gyd bwyso â hi? Meddiant o honi sydd yn gylymedig âg annhraethol wynfyd; a diffyg o honi âg echrys boen. "Oblegid ei adnabod ef yw bywyd tragywyddol." Rhydd holl hanes ymddyg-

iad y JEHOFAH tu ag at ddyn; gwrthryfel yr olaf, ei ddedfryd anocheladwy, trefn i'w gadw yn unol â pherffeithrwydd y prïodoliaethau dwyfol, iawn am ei bechod, cyfiawnder i'w enaid, a chyflawn ddarpariad i ladd yr elyniaeth sydd yn ei galon, a'i gymmodi yntau â Duw. I'r pethau hyn yr angylion a chwennychant edrych. Addefaf fawr bwys dysgeidiaeth ddynol. Y mae yn ein haddysgu yn ngweithredoedd y Creawdwr, yn gloywi galluoedd yr enaid, ac yn ei uchelu oddiar sothach y ddaear i fyfyrio ar bethau mwy goruchel a theilwng o hono ei hun. Anianyddiaeth, yn ei gwahanol ranau, a ddengys i ni fawredd a chysondeb anghydmarol trefn natur ac ymddibyniad y cwbl ar un prif achos. Pwy nad archwaetha y wybodaeth am . . . .

Arcturum, Pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Quid tantùm Oceano, properent se tingere soles,
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.*

Pwy ni lama o ddigrifwch wrth feddwl mai yr un ddeddf sefydledig sydd yn cynnal y planedau yn eu cylchoedd, a'r defnyn gwlith ar flaen glaswelltyn?

Llywiawd-ddysg ac Hanesyddiaeth, eilwaith, a eglurant ddyrys droion Rhagluniaeth, pob peth yn ol eu graddau, yn cyd uno i ddatgan gogoniant Duw.

Yr hwn sydd yn hyddysg drachefn yn nghyfansoddiadau uchelraddiol Groeg a Rhufain, a all wrandaw ar feddyliau rhagfyfyriedig Beirdd ac Athronwyr, Hanesyddion a Gwladwriaethwyr, ar bob achos a all betruso yn ei gylch. Ond os awn i gydmaru holl wybodaeth ddynol â'r un am ddyfnion bethau Duw, yn nhrefn iachawdwriaeth, dihoena yn ei golwg fel magien yn ngoleuni haul. Diau fod yr hwn a ddysgwyd wrth draed Gamaliel mor hyddysg â'r goreu ynddynt; ond pan drôdd i fyfyrio ar sylwedd yr Ysgrythyr, wele ef yn suddo mewn syndod, ac yn gwaeddi, "O! ddyfnder golud doethineb a gwybodaeth Duw! mor anchwiliadwy yw ei farnau ef, a'i ffyrdd mor anolrheiniadwy ydynt?"* Gwybodaeth o'r ieithoedd, a phob rhyw ddysg arall, ydynt o annhraethol werth, yn gymmaint a'u bod yn arweiniol i un sydd fwy, trwy gael ei iawn arferyd; oblegid yn amgen, y dwyfol ddatguddiad a fuasai ond sŵn dieithr i'n clustiau ni. Ac er cael cyfieithiad o hono, gelynion y gwirionedd a'u gorthrechasent er ystalm; ac nis gallasem ni weled ei holl ogoniant chwaith, yn gystal mewn cyfieithiad ag yn yr iaith yr ysgrifenwyd ef ynddi. Etto, nis gall cyfarwyddyd ynddynt oll, trwyddi ei hunan, wared neb o nifer y rhai a ddifethir o eisiau gwybodaeth.

(I'w orphen yn y nesaf.)

PERERINDOD YR AFRADLON.

Y NEWYN TRWM.

"Ac wedi iddo dreulio y cwbl, y cododd newyn mawr trwy y wlad honno; ac yntau a ddechreuodd fod mewn eisieu."—LUC xv. 14.

DYMA yn gywir yr hyn a allem ddisgwyl glywed am y fath ddyn afradlon. Pan ymryddhao ieuenctyd uchelfrydig eu hunain oddiwrth reolaeth rhieni, ac y gwrthodant bob attaliad, yna dechreuant y ffordd i ddistryw. Mor gynted ag y llywodraethont eu hunain, ac y caffont bethau dan eu llaw, yna tramwyant trwy lâs gaeau blodeuog o hoyw afradlonedd dreulfawr. Yno y dechreuant eu byw afradus, a'u hanystyriol yrfa ddinystriol. Gyrir hwy yn y blaen gan awydd nwydwyllt am fwynhad, heb roi lle i'r ystyriaeth lleiaf; a'u bryd yn llawn am hyfrydwch presennol, heb olygu un canlyniad; trenliant eu

---

* Virg. Æn. 1. 748.

* Rhuf. 11. 33.

heidde gan ei ddifrodi yn ddiattal. Pan eu gwthir fel hyn yn y blaen gan eu nwydau afreolus, a'u trachwantau llygredig, a hwy yn breuddwydio am afonydd o fwyniant dros lawer o amser, yna casgl cymmylau duon, a thorant yn ffrydiau disymwth ar eu pennau madronaidd; a daw y newydd eu bod wedi *gwario y cwbl.* Daw yn awr eu dydd tywyll a chymylog, a'u haul a fachluda. Nid tlawd yn unig ydynt; ond niweidiasant eu hiechyd, eu henw da, eu cydwybod, ynghyd â cholli eu harian. Ac ni feddant na chyfaill, na gobaith, nag un peth mewn golwg; a gadewir hwynt i'w hadfyfyriadau poenfawr, i wylo a chwynfan yn ddigysur, yn nhrigle dilewyrch anobaith. Nid oes dim yn ol ond y *newyn trwm,* ffrwyth priodol y byw afradlon.

Yn hanes yr afradlon ni a welwn gynllun cywir o bechadur—o bob pechadur sy'n gadael Duw. Clywsom yn barod fod pechaduriaid yn wastraffwyr tost; clywn yn awr y gwastraffant y cwbl. Byddai o fawr fudd i ni ddeall yn gyflawn y gwir amlwg hwn:—"Y treulir, ac y daw i'r dim, bob rhodd, lles, a bendith, a rydd Duw i bechaduriaid diras." Nid oes dim a bâr byth ond Crist, a'i ras, a'i iachawdwriaeth. Holl roddion byd a ddarfyddant gyd â'r byd. Yr holl ddoniau, rhagorfreintiau, a'r cyfleusderau, a gyfrana Duw i'r rhai sydd heb Grist a dreulir, a ddiflanant, ac ni byddant mwy. Dywedir yn fuan am bawb sydd â'u rhan yma isod—"Treuliasant y cwbl, a daeth y newyn mawr."

I. Byddai o ddefnydd i ni gymmeryd *sylw cyffredinol* o'r holl bethau sy dan haul, fel y gwelom pa mor fuan yr edwinant, ac y darfyddant.

Mae amrywiaethau diderfyn o wrthddrychau byd ag ydynt yn mawr ddigrifu meddwl dyn, yn tynu ei sylw, yn rhoi llawn gwaith i'w ddoniau, yn ennill ei serch, ac yn lladdi ei galon; ac o herwydd ei wendid a'i ffolineb y mae dyn yn byw ar y pethau hyn yn lle ar ei Dduw. Pa luoedd a allent ddweud yn wirioneddol—"Gwnaethom aur yn obaith i ni, a dywedasom wrth yr aur coeth, ti yw ein hymddiried." A pha luaws o eneidiau a anturiasant eu bythol fywyd am fwyniant y byd isod hwn? Ond pa nifer o'r rhai hyn y dywedir am y cyfryw "Treuliasant y cwbl."

1. Gellir dweud hyn am ereill yn y *bywyd hwn,* cyn eu hymadawiad. Pob dedwyddwch a deimlent a'u gadawodd, ac y maent wedi syrthio i boen a gofidiau. Amryw o feibion sy wedi afradloni, a fuont unwaith y mwyaf hyfryd o'r teulu difyr hwnw, ydynt weithiau yn byw nes treulio eu holl fwyniant, nes yr êl yn gyfyngder arnynt, a methant mwy a dilyn eu gyrfa wageddus. Llawer a allant ddywedyd yn nghanol eu dyddiau—"Treuliasom y cwbl, ac nid oes dim yn ol." Cyfoethog oeddynt unwaith mewn trysorau; ond gwnaeth eu trysorau iddynt adenydd, ac ehedasant ymaith. O ran trysorau ysprydol, ni feddent rai i'w treulio; ac ni feddent ddim er pan adawsant Dduw. Yr oeddynt yn yr ystyr hyn bob amser yn "dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth." Ac yn awr eu dâ byd o bob rhyw a ddifäwyd. Llawer yn moreu eu bywyd a dreuliant y cwbl.

2. Ac ar *ddiwedd einioes,* y mae tlodi yr annuwiol yn annirnadol fawr a gresynus. Gellir dywedyd yn wirioneddol am bob enaid a fyddo heb Grist yn angeu, "Treuliasant y cwbl, ac ni feddant ddim." Cauant eu llygaid ar y cwbl sydd yma: ni welant yr haul, na'r ddaear, na'r môr byth mwy. Eu lleoedd hyfryd a ddiflanant; yr awr olaf o ddifyrwch a mwyniant a dreuliwyd, ac ni ddychwel mwy. Ymddihatrir hwynt o'r cwbl, hyd

yn noeth o'u dillad; ac ni feddant gyfaill trwy'r byd a rydd iddynt gymmorth neu gysur. Llwyr dreuliasant y cwbl, a llwyr dlawd ydynt! o herwydd ymadawant mewn mynydya â'u holl wag ddifyrwch, ac â'r cwbl sydd anwyl ganddynt dan haul. Gallant oddef hyn oll yn foddlon, pe meddent Waredwr i'w cynnal, i'w hamddiffyn, ac i'w diddanu: ond ni feddant un Gwaredwr, nac iachawdwriaeth, na diogelfa. Gwrthodasant Grist, a dewisasant y byd a phechod o'i flaen. Esgeulusasant ei iachawdwriaeth fawr; am hyny arosant dan golliant, a thani y byddant. A pheth yw eu gobaith yn y bythol fyd yr ânt iddo? tywyll, erchyll, arswydus! Os edrychant tua a'r nef, ni's gallant hi na dywedyd, "Dyna wlad a ddirmygasom, a gwrthodasom gerdded y ffordd a arwain iddi. Nid ein gwlad ni yw, ac ni's gallwn fyned byth iddi, gan na feddwn hawl na chymmwysder iddi, ac ni osodasom ein trysorau ynddi. Diammeu fod pawb sydd yn marw allan o Grist, *wedi treulio'r cwbl*, a llwyr dlawd ydynt, wedi colli nefoedd a daear; a gyrir hwynt ymaith yn ddiobaith i dir trueni diorphen! O! bechaduriaid, *ffowch mewn pryd i ddiogelfa*, ac ymguddiwch tan adenydd trugaredd. "Trowch i'r amddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol." Ymguddiwch yn hollt yn craig yr oesoedd, fel y diogeler chwi rhag y llid i ddyfod, ac fel y gorfoleddoch yn y Gwaredwr, pan fyddo pechaduriaid diras yn wylo, yn griddfan, ac yn marw heb obaith.

II. "Cododd *newyn* mawr yn y wlad hono."—1. Wrth y wlad bell, a gwlad newyn, y mae i ni ddeall yn eglur y *cyflwr* y dygodd pechod ni iddo, y cyflwr o ddieithriad oddiwrth Dduw, ac o elyniaeth yn ei erbyn, y cyflwr o bechod ac angau, y cyflwr o golliant a thrueni. Yn y cyflwr galarus hwn y genir pawb i'r byd, ac am hyny y maent yn "blant digofaint." Ac yn y cyflwr hwn y mae llaweroedd yn byw, yn marw, ac yn bod byth. Nid ydynt fyth yn dychwelyd o'r wlad bell hon, nac yn gadael gwlad newyn—ond yn aros ynddi, heb wybod am wir ddedwyddwch, heb ymheddychu â Duw. Yr ydym oll yn y cyflwr hwn, nes ein *geni o Dduw*, nes y gwneler ni yn blant gras. Mae pawb na ail-aned, mae pawb na symudwyd o farwolaeth i fywyd, ie, pawb nad ydynt wedi ymddiosg yr hen ddyn, a gwisgo am danynt yr Arglwydd Iesu, yn drigolion y wlad bell hon.

2. A gwlad y *newyn mawr* yw y wlad bell hon, gwlad y tlodi mwyaf, gwlad gresyndod a cholledigaeth. Da fyddai i bechaduriaid, pe cymmerent iawn ofal i ddeall ac i ystyried meithder y newyn a barha yn wastad yn ngwlad natur. Newyn trwm ydyw—"drudaniaeth dros yr holl fyd." Ac y mae mewn gwlad lle nad oes un cymmorth i'w gael. Rhaid *gadael* y wlad hon, neu farw byth. Nis gall fyth ddyfod i'ch rhan un *fendith ysprydol*, tra'r arosoch mewn cyflwr diadenedig. Gwlad natur ac nid gwlad gras yw 'r hon y trig pob pechadur annychweledig ynddi; ac yno ni chânt ond pethau natur, heb un fendith ysprydol. Tra yr aroso dynion yn nghyflwr natur, y maent "heb Grist," heb ras, heb iachawdwriaeth. Mawr yn wir yw newyn y wlad hon! Nid oes neb o'i thrigolion yn meddu maddeuant pechod, na hedd â Duw, nag ar y ffordd i'r nefoedd. Nid oes neb ynddi mewn meddiant o iachawdwriaeth, am na wisgasant Grist am danynt, am na unwyd hwynt âg ef: o herwydd heb undeb âg ef, nid oes fywyd; "canys nid oes iachawdwriaeth yn neb arall."—Ni all dyn yn nghyflwr natur feddu un o *fendithion uchaf* yr Yspryd Glân. Yr Yspryd sydd yn ei

ranu pob gras; a'i waith ef yn unig yw ein huno â Christ, a'n gwneud yn feddiannol ar fywyd dwyfol ynddo. Er mwyn gweithredu yr undeb hwn, a'n gwneud yn foddlon i dderbyn Crist, argyhoedda ni o bechod, ac o euogrwydd, ac o berygl: yna symud ni o wlad natur i wlad gras: una ni â Christ, a gwna ni yn gyfranog o bob bendith achubol. Heb ein symud, nid yw yn alluadwy meddu y fath fraint; ac heb hyn parhawn heb un addasrwydd i'r nefoedd, ac heb un hawl chwaith. Tra yr arosir yn y wlad hon, ni ellir cael tamaid o fara y bywyd, na defnyn o ddwfr y bywyd. Na ellir; canys yn ngwlad bywyd, ac nid y'ngwlad angau, y ceir y pethau hyn.

Cymmaint yw *tlodi* a *diffrwythder* gwlad natur, fel na ddwg ddim ond chwyn, a drain a mieri. Ni ddwg ei thir anial gymmaint ag un o ffrwythau yr Yspryd: ac nid oes gan drigolion y wlad bell hon un cymundeb â Duw, na chariad at Grist, nac un heddwch na llawenydd yn yr Yspryd Glân. Ni fwynheir y rhai'n yn un lle, ond yn ngwlad bywyd, yn nheyrnas gras, ac mewn cyflwr achubol. Y cyfryw yw y *newyn mawr* sydd yn y wlad bell hon yn wastadol, fel na fedd y trigolion ddim ond pethau diflanol, a ddarfyddant wrth eu harfer; ni feddant nac iachawdwriaeth, na bywyd a barhâ, nac un fendith ddwyfol; y maent heb obaith, ac heb Dduw yn y byd.—Arwain y pwngc hwn ni i wneud y sylwadau canlynol:—

Syl. 1. Mae pechaduriaid yn myned o un *pechod i bechodau mwy;* planhigyn o dwf buan yw pechod. Lefain yw a ymdaena yn fuan trwy holl aelodau y corph a holl alluoedd yr enaid, hyd nes lefeinio y cwbl. Cerdd pechod yn gyflym, a phob cam a gymmer a rydd egni newydd; a bydd y cam nesaf yn hawddach a mwy hyfryd. Gwrandawodd Efa yn gyntaf ar Satan, yna edrychodd ar y pren, chwennychodd ei ffrwyth, estynodd ei llaw, cymmerodd a bwytaodd ef, wedi hyny rhoddodd i'w gwr. Ei mab Cain yn gyntaf a goleddodd genfigen, yna casaodd ei frawd, ac wedi hyny lladdodd ef. Judas hefyd a garodd arian, a drodd yn rhagrithiwr, ac a ddibenodd yn fradwr. A dechreuodd y mab afradlon hwn hefyd ei yrfa bechadurus trwy goleddu meddyliau uchel am dano ei hun, yna aeth yn draws wrth ei dad, hònodd ei ran, a chyrchodd ymaith i wlad bell, lle y treuliodd ei arian trwy fyw yn afradlon. Ai nid dyma arfer pechaduriaid yn gyffredin? Hwy a ânt o anwiredd i anwiredd, a chwanegant gryfder wrth fyned, fel y gwna careg chwanegu cyflymdra wrth dreiglo ar i waered. Ond gwybydded y pechaduriaid hyn—sef, fel y cynnyddant mewn drwg, y cynnyddant mewn perygl; fel y trysorant bechod, y trysorant ddigofaint; mwyaf eu bai, mwyaf yw llid Duw tu ag atynt. O droseddwyr! os yw o werth genych gymdeithas Duw, ymadewch âg anwiredd, cyn y delo anwiredd yn ddinystr i chwi.

Syl. 2. *Tywys pechod i boenau.* Y byw afradlon a barodd y newyn. Pan na wrteithier y tir, metha y cynhauaf. Gwelwn mor wir yw, mai "yr hyn a hauo dyn, hyny hefyd a fed efe." "Yr hwn sydd yn hau i'r cnawd, o'r cnawd a fed lygredigaeth." "Gwynt a hauasant, a chorwynt a fedant." Hâd poen a chosp yw troseddau. Gwastraff a dywys i dlodi; a gwrthryfel i garchar. Gellir olrhain yr holl boenau sydd yn y byd i bechodau dynion. Poenau yn wir a darddant yn aml oddiwrth bechod, mor amlwg a gwall cwag oddiwrth dwymyn, neu ochain oddiwrth esgyrn briw. Gellir yn fynych ganfod y pechod yn y gosp. Gallai yr

afradlon weled yn eglur y geiriau, *Byw yn afradlon*, yn ysgrifenedig mewn llythyrenau mawrion ar y newyn a oddefai. Yr hwn a riddfan ar ei wely dan ddarguoad poenus, neu loesau arteithiol y gymalwst, sydd yn cofio yn dda ei anghymmedrolaeth blaenorol, a'i loddesta, ei feddwdod a'i lythineb. Pa amryw gyrph iachus a wanychwyd, ac a hollol ddirymwyd gan gyfeddach y nos, buchedd afreolus, a byw afradlon? Llawer a gollant eu tiroedd trwy chwareuaeth dichellgar, a'u plant a adawant i dlodi. Amryw deuluoedd a newynant o eisien bara, o herwydd gwastraff rhieni yn y tafarndy. Beth sydd yn llanw ein carcharau, a rhan amlaf, ein tai elusen hefyd, onid byw afradlon? Gallwn ddweud yn wirioneddol am y rhan fwyaf o'r trueni a feinw 'r tir, y tardd oddiwrth bechod, mor eglur a'r drewiant oddiwrth y dòmen, neu y ffrwd chwerw oddiwrth y ffynnon chwerw. A'r lle nad yw dioddefau a phoen yn ffrwyth amlwg troseddau, danfonir hwynt megys cosp oddiwrth Dduw, fel y plâau ar Pharaoh, y felldith ar Ham, neu y gwahanglwyf ar Gehazi. Ond am y rhai a etifeddant ogoniant, defnyddia Duw gosp megys *offeryn trugaredd:* ac, fel y gwnaeth a Job, amddifada hwynt o'r cwbl, fel y rhoddo iddynt lawer mwy. Gwerthodd Duw Joseph yn gaethwas, a dygodd ef trwy garchar i fod yn llywydd ar yr Aipht. A'r newyn mawr yn y wlad bell a yr yr afradlon adref i dŷ ei Dad. Felly, yn nghanol barn y cofia Duw drugaredd. Llawer yw y *lles* a dderbyn plant gras oddiwrth ofidiau y bywyd hwn—cadwant hwynt oddiwrth bechod, a gyrant hwynt yn fwy at Grist. Dyma y ffwrn sydd gan Dduw yn Sion i buro ei bobl: ac yma y dysgant lawer o bethau, y rhai na allent, neu na fynent, ddysgu mewn un modd arall. "Gorthrymder a bar ddioddefgarwch; a dioddefgarwch, brofiad; a phrofiad obaith." Pan brofir hwynt, deuant allan megys aur. Felly, ynte, mae holl ddioddefau y bywyd hwn naill ai yn ffrwyth amlwg pechod, neu yn farn oddiwrth Dduw ar yr annuwiol am eu pechod, neu yn geryddon er budd i'r duwiol.

Syl. 3. Danfonir y newyn tost hwn gyda bwriad i yru allan drigolion y wlad bell hon, ac i'w danfon adref at Dduw; i brofi iddynt mai gwlad angeu ydyw, ac i beri iddynt ddyfod i wlad bywyd. Ni chymmer dynion yn gyffredin eu rhybydd am eu perygl, ac ni theimlant eu heisieu o Dduw, nes y delo trymder dioddef arnynt. Tra yr hy-nofiont mewn llwyddiant, megis Israel, tewychant a gwingant. Denfyn Duw genhadon lawer ar eu hol i'w galw adref: ond ni wrandawant. Ond os ni wrendy Pharaoh ar Moses, caiff yn fuan glywed y plâau a enfyn Duw i lefaru wrtho.

Cysga llawer mor drwm mewn pechod, neu mor llawn eu bryd yn ffyrdd y cnawd, fel na chlywant na tharanau Sinai, na pheroriaeth Sion: etto gall Duw lefaru â llef a dyn eu sylw, ac a wna i'w cnawd grynu. Y mae ganddo y pla, y newyn, a'r cleddyf, yn weision wrth ei amnaid. Denfyn y rhai'n i gipio y wraig o'r fynwes, neu i ladd y cyntaf-anedig. Yna dyrysir eu holl fwriadau a'u hamcanion: eu delwau heirdd a chwilfriwir, a'u holl ddychymmygion a ddarfyddant. "A wrandewch arnai yn awr?" medd y llais o'r nef. Atebant hwythau, am y tro cyntaf, "Llefara, Arglwydd, y mae dy was yn gwrando." Yn sydd trallod ystyriant, a gwaeddant, "Paham y digwyddodd hyn i ni? Yr ydym yn ngharchar, ac nis gallwn ddyfod allan. Pa le y cawn waredwr? Ni rydd y ddaear neb i ni; trown, ynte, ein golygon tu a'r nef." Y

newyn mawr oedd yr hyn a yrodd yr afradlon adref.

Syl. 4. Greddfol yw i ddyn *ochel* ac *ofni* trallodau a chystuddiau bywyd: ond gwel Duw yn rheidiol i'w danfon. A than ei dywysiad doeth a rhadlawn ef, trodd yn aml y pethau a arswydai dynion fwyaf, yn fendithion penaf: parasant iddynt ddyfod at y Gwaredwr am iachawdwriaeth, pan fethasai pob moddion ereill. Gwnaed Bartimeus yn ddall, fel y perid iddo waeddi—"Mab Dafydd, trugarha wrthyf." Y ferch ieuangc o Ganaan a gaiff ei pherchenogi gan gythraul, er dwyn ei mam alarus at yr Iesu, ac i weddio yn ddifrifol—"Arglwydd, cymmorth fi." Ni allai Absalom ddwyn Joab i lefaru wrtho, nes gosod ei ŷd ar dân. Ni ddaw llawer at Dduw, er eu gwahodd yn fynych, nes y llosgo hwynt allan o'u trigfanau. "Gosoda gystudd ar eu lwynau," nes y perir iddynt "waeddi ar yr Arglwydd yn eu cyfyngder." Denfyn Elias i ddinystrio eu duwiau gau, fel yr addolent y gwir Dduw. Pan ddel gorthrymderau mawrion, cyrcha dynion at eu heilun am help, a gwaeddant yn eu cyni—"O Baal, gwrando ni;" 'O fyd, gwared ni.' A phan na bo na llef na neb yn ateb, nac yn gofalu, dechreu rhai waeddi gyd âg Elias, "Gwrando fi, O Arglwydd, gwrando fi." Ond rhai a *galedant* eu calonau, ac ni wrandawant ar lais barn, nac ar lais trugaredd. Dywed yr Arglwydd am y rhai'n—"Myfi a elwais, ond chwi a wrthodasoch."—"Gwr a gerydddder yn fynych ac a galeda ei wâr, a ddryllir yn ddisymwth, fel na byddo meddyginiaeth." *Diar.* 29. 1. Ni yrir rhai, hyd yn nod gan y newyn trwm, allan o'r wlad bell: ond arosant er y cwbl, a byddant farw yno.

(I'w barhau.)

EGLURHAD BYR AR GONFFIRMASIWN.

Mewn dull o Holiad ac Atebiad.

Cwestiwn. Beth yr ydych yn ei ddeall wrth y gair *conffirmio?*

Ateb. Cadarnhau neu sicrhau.

C. Paham y gelwir gwasanaeth *conffirmasiwn* felly?

A. Oblegid ynddo yr ydym yn *conffirmio* neu yn cadarnhau yr addewid a'r adduned a wnaed trosom yn ein bedydd.

C. A ellwch chwi roddi rheswm arall?

A. Oblegid yn y gwasanaeth hwnw y mae 'r Esgob trwy weddi ac arddodiad dwylaw yn ein conffirmio a'n cadarnhau yn ein penderfyniad i wneuthur felly.

C. Pa beth gan hyny ydyw dyledswydd arbenig y rhai a gonffirmir?

A. Cymmeryd arnynt eu hunain yr addewid a'r adduned a wnaed drostynt yn eu bedydd?

C. I ba beth y dylid deall fod conffirmio yn arwain?

A. I fwrdd yr Arglwydd?

C. Pwy a ddylid eu conffirmio?

A. Y rhai, wedi eu bedyddio yn eu babandod, ydynt wedi cyrhaedd oedran a synwyr.

C. Pa beth yw y cymmwysder goreu i'r rhai sydd yn chwennych cael eu conffirmio?

A. Penderfyniad gwirioneddol i ymroddi i'r Arglwydd ac i'w wasanaeth.

C. Pa beth a addawyd yn gyntaf trosoch yn eich bedydd?

A. Ymwrthod o honof â'r diafol a'i holl weithredoedd, &c.

C. Pwy yw y diafol?

A. Satan, neu 'r yspryd drwg.

C. Pa rai yw gweithredoedd y diafol?

A. Cabledd, balchder, swyngyfaredd; cenfigen, digasedd, a bwriad drwg; rhagrith, celwydd, ac enllib; rhyfyg, ac anghrediniaeth; ymhyfrydu mewn camwedd, a themtio ereill i bechu?

C. Pa beth a feddylir wrth y byd?

A. Pethau y byd, a dynion y byd?

C. Pa beth a feddylir wrth rodres y byd?

A. Ei anrhydedd, ei wag-ymddangosiad, a'i gyfoeth; trwy chwennychu a charu pa rai y meithrinir balchder, ac y tynir y galon oddiwrth Dduw.

C. Pa beth yw gorwagedd y byd?

A. Difyrwch, cymdeithas, gwisgoedd, pleser, y rhai y mae dynion bydol yn eu caru ac yn eu dilyn er niweid i'w heneidiau.

C. Pa beth a feddylir wrth y cnawd?

A. Ein natur lygredig a syrthiedig.

C. Beth yw ei chwantau?

A. Ei ddymuniadau gwaharddedig.

C. Pa beth yr ydych yn ei addaw ac yn

ei adduned u drosoch eich hunain wedi eich conffirmio?

A. Trwy ras Duw ymwrthod o honof â'r byd, a'r cnawd, a'r diafol.

C. Paham y dylid ymwrthod â hwynt?

A. Oblegid eu bod yn elynion i'm henaid, ac yn rhwystro fy iachawdwriaeth.

C. Pa beth yn ail a addawyd drosoch yn eich bedydd?

A. Bod i mi gredu holl byngciau ffydd Crist.

C. Ym mha le y mae y rhai hyny i'w caffael?

A. Yn yr Ysgrythyrau Sanctaidd.

C. Ym mha le yn benaf y maent wedi eu crynhoi ynghyd?

A. Yn nghredo 'r apostolion.

C. Pwy yw gwrthddrych ein ffydd a'n haddoliad Cristionogol?

A. Yr un Bod Dwyfol, yn enw yr hwn y'n bedyddiwyd, sef y Tad, y Mab, a'r Yspryd Glân, tri Pherson, ac un byth fendigedig Dduw.

C. Pa beth sydd genych i'w chwanegu yn briodol am bob Person yn y Drindod?

A. Duw y Tad a'm creodd, Duw y Mab a'm prynodd, a Duw yr Yspryd Glân sydd yn fy sancteiddio.

C. Pa beth arall y mae y ffydd Gristionogol yn gofyn i chwi ei gredu?

A. I mi gael fy ngeni mewn pechod, yn blentyn digofaint; ac heb fy ail-eni nas gallaf foddhau Duw.

C. Pa beth ym mhellach?

A. Fod yr enaid yn fwy gwerthfawr na'r corph, a bod y byd hwn yn fyr, mewn cydmariaeth â'r nesaf.

C. Pa beth ym mhellach?

A. Fod, ar ol marwolaeth, barn, ac yna gwynfyd neu ofid di-ddiwedd.

C. Pa beth ym mhellach?

A. Mai Iesu Grist, Mab Duw, yw yr unig Iachawdwr; a bod yn rhaid i'r rhai a fynant gael eu hachub ganddo ef, ddyfod ato am iachawdwriaeth.

C. Pa fodd y mae yn rhaid iddynt ddyfod?

A. Trwy weddi ffydd?

C. Rhoddwch angraifft.

A. O Arglwydd Dduw! bydded i ymgysiad o'm heuogrwydd a'm trueni fy arwain mewn ffydd, gobaith, a chariad, at Iesu Grist dy Fab, am iachawdwriaeth.

C. Pa beth yr ydych yn addunedu drosoch eich hunain yn y conffirmasiwn?

A. Trwy ras Duw y glynaf wrth, ac y daliaf holl fanau y ffydd Gristionogol.

C. Pa beth yn drydydd a addunedwyd yn eich enw a throsoch yn eich bedydd?

A. Cadw o honof wynfydedig ewyllys Duw a'i orchymynion, &c.

C. I ba beth y mae 'r adduned hon yn eich rhwymo?

A. I wasanaethu Duw mewn perffeithrwydd a gwirionedd holl ddyddiau fy einioes.

C. Pa fodd y gallwch wneuthur hyn?

A. Yn unig trwy ras Duw.

C. Pa beth ydych yn ei feddwl wrth ras Duw?

A. Cymmorth ei Yspryd Glân.

C. Pa fodd y gellir cael hyn?

A. Fe rydd Duw yr Yspryd Glân i'r rhai a ofynant ganddo. *Luc* 11. 13.

C. Pa fodd yr ymddengys eich bod yn ewyllysgar ac awyddus i gymmeryd arnoch eich adduned fedydd?

A. Trwy fy ymbarotoad gofalus a sobr, yn gyntaf i'r conffirmasiwn, ac yn ail i swper yr Arglwydd.

C. Pwy fydd yn debygol o fod wedi ymbarotoi oreu erbyn hyny?

A. Y rhai sydd yn fwyaf teimladwy o'u heisiau, ac yn gweddio yn fwyaf dyfal am yr Yspryd Glân.

C. Ar ol y rhagymadrodd, i ba sawl rhan y gellir rhanu gwasanaeth y conffirmasiwn yn Llyfr Gweddi Gyffredin?

A. I Bedair.

C. Pa un yw y gyntaf?

A. Gofyniad yr Esgob, ac atebiad y rhai sydd yn dyfod i'w conffirmio.

C. Adroddwch y gofyniad?

A. "A ydych chwi yma yn ngwydd Duw a'r gynnulleidfa hon," &c.

C. Pa beth yw yr ateb priodol?

A. "Yr ydwyf."

C. Pa beth sydd yn gynnwysedig yn yr atebiad hwn?

A. Yr ydwyf——yn ymwrthod â diafol, y byd, a'r cnawd; yr ydwyf——yn derbyn ac yn cymmeryd Iesu Grist yn Arglwydd, yn Feistr, a'm hunig Iachawdwr. Yr ydwyf——o hyn allan yn penderfynu rhodio yn ei ffyrdd, ac ymuno â'i bobl; gan bwyso ar ei gymmorth addawedig, i'm conffirmio a'm cryfhau yn y penderfyniad hwn.

C. Pa beth yw yr ail ran yn ngwasanaeth y conffirmasiwn?

A. Y mae yn cynnwys gweddi am ychwaneg o ras ysprydol i'r rhai a gonffirmir.

C. Pa beth yw y drydedd ran?

A. Y conffirmasiwn ei hun, neu arddodiad dwylaw yr Esgob ar benau y rhai a gonffirmir, gyda gweddi am fendith Duw.

C. Dangoswch pa fodd y gellir arfer gweddi yr Esgob yn y dirgel, fel gweddi cyn conffirmasiwn.

A. Amddiffyn fi, O Arglwydd, â'th ras nefol, fel y byddo i mi barhâu yn eiddot ti byth, a beunydd gynnyddu yn dy Yspryd Glân fwyfwy, hyd oni ddelwyf i'th deyrnas dragywyddol. Amen.

C. Beth yw y bedwaredd neu y rhan olaf o'r gwasanaeth hwn?

A. Y mae yn gynnwysedig o Weddi yr

Arglwydd, a dau Golect (un yn neillduol dros y rhai a gonffirmir, a'r llall yn gyffredinol dros bawb) a'r fendith.

C. Pa beth a ellwch ei ddisgwyl trwy iawn ddefnyddio y conffirmasiwn?

A. Cael ein cadarnhau yn ffydd, gobaith, cariad, ac ufudd-dod yr efengyl.

C. Pa beth a ddywedwch am y rhai sydd yn cynnyg eu hunain i'w conffirmio yn anystyriol, ac heb ddyfal ymbarotôi?

A. Twyllwyr ydynt, yn tynu arnynt eu hunain feilldith yn lle bendith.

C. Pa beth ydych yn ei addef mewn conffirmasiwn?

A. Fy medydd a'i holl rwymedigaethau.

C. Pa beth heblaw hyny yr ydych yn ei addef?

A. Yr Eglwys, yr hon a'm haddefodd, ac a'm derbyniodd pan yn blentyn.

C. Pa fodd yr ymddengys eich bod wedi derbyn bendith yn y conffirmasiwn?

A. Trwy fy nghof am, a'm parch cydwybodol i'r, addewid a'r adduned a wnaethym yno drosof fy hun.

C. A pha beth a fydd yn sicr o ganlyn hyn?

A. Gofal a phenderfyniad i gyfranogi yn ddioed o swper yr Arglwydd.

R. AB R. *Cyf.*

GWALLAU YN Y BIBL CYMREIG.

MR. GWYLIEDYDD—Yn chwanegiad at y gwallau a nodwyd eisoes yn y Bibl wythplyg diweddaf, argraffedig gan y "Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol," caniatêwch i minnau alw eich sylw at y rhai canlynol, tueddol i arwain y Cymro uniaith i gyfeiliornad. Yn *Num.* 33. 11. yn y Bibl Hebraeg, y llythyren ס sydd yn y gair *Sin;* ac yn *adn.* 36. o'r un bennod, y llythyren צ sydd ynddo, yr hyn sydd yn gwneuthur sain ac ystyr cwbl wahanol. Yn y Bibl Saesoneg y mae *S* yn *adn.* 11. a *Z* yn *adn.* 36. yn gyfattebol i'r Hebraeg. Y mae yn gwbl eglur eu bod yn ddau le gwahanol, a dylent gael eu gwahaniaethu yn y Biblau Cymreig hefyd. Daeth Israel i anialwch *Sin* yn y pymthegfed dydd o'r ail mis ar ol eu mynediad allan o wlad yr Aipht: ond i anialwch *Zin* y daethant, yr hon yw Cades, yn y mis cyntaf o'r ddeugeinfed flwyddyn o'u pererindod—Yn *Dan.* 3. 25. "A dull y pedwerydd sydd debyg *i Fab Duw,*" yn lle "*i fab i dduw,*" *the son of a god:* oblegid ni wyddai Nebuchodonosor yr eilunaddolwr Paganaidd ddim am Iesu Grist, yr hyn y mae'r ymadrodd, "*Mab Duw,*" yn ei arwyddo yn y Bibl; ond os darllenwn, "a dull y pedwerydd sy debyg i fab i dduw;" hyny yw, i ryw un mawr, megis duwiau y cenhedloedd, y mae yr ystyr yn gysson âg ymadrodd Pagan.—Yn *Rhuf.* 9. 29, "*Arglwydd y sabbath,*" yn lle "*Arglwydd y sabaoth.*" "*Arglwydd y lluoedd*" yw gan *W. S.* a'r Dr. *Morgan*; ond "*Arglwydd y sabbath*" yw yn mhob argraffiad arall, yn camarwain meddwl y darllenydd uniaith. Yn y Saesoneg y mae yn ol y Groeg, "*The Lord of sabaoth.*"—Yn *Luc* 6. 1. "*Ar yr ail prif sabbath,*" yn lle "Ar y sabbath cyntaf o'r ail dydd wedi sabbath gwyl y pasg." Yr oedd yr holl sabbathau rhwng y pasg a'r sulgwyn yn cael eu henwau oddiwrth yr ail dydd ar ol y sabbath y'ngwyl y pasg; fel y canlyn: Δευτερο πρωτον, *y sabbath cyntaf o'r ail dydd wedi sabbath gwyl y pasg.*—Δευτερο δευτερον, *yr ail sabbath o'r ail dydd wedi sabbath gwyl y pasg.*—Δευτερο τριτον, *y trydydd sabbath o'r ail dydd wedi sabbath gwyl y pasg,* &c.—Yn *Heb.* 11. 28. "*Gollyngiad y gwaed,*" yn lle "*taenelliad y gwaed.*" Y gair Groeg προσχυσις, a arferir yma, yw y cyfieithiad Groeg o'r gair Hebraeg זרק a gyfieithir "*taenellu,*" yn *Exod.* 24. 6. a 29. 16. *Lef.* 1. 5, 11. 2 *Bren.* 16. 13. 2 *Cron.* 29. 22. yn y Saesoneg, "*Sprinkling of blood:*" εκχυσις yw *gollyngiad*, a chymmeryd y ddau air yn yr un ystyr, tebygol, oedd yr achos o'r camgyfieithiad. Barchedig Wyliedydd, os cofiaf un gwall arall, anfonaf ef i chwi, er mwyn ei ddiwygio; oblegid y mae'n fater o'r pwys mwyaf.

M. R. LL.

Y MILDRAETHODYDD.

CHWILEN Y BWMP.

NID yw yn angenrheidiol dywedyd, bod llawer math o Chwilenod; canys y mae sylw pob un o'n darllenwyr wedi gwneuthur hyny yn hysbys iddo. Fe ddywed Anianyddion bod uwch pedwar ugain math o Chwilenod. Y maent oll, er yn amrywio mewn llawer o bethau, yn cytuno yn hyn—sef gweiniad neu amwisgiad eu hadenydd. Y mae hyn hefyd yn hollol angenrheidiol iddynt, gan eu bod yn fynych yn byw yn y ddaear, lle y buasai eu hadenydd yn derbyn niweid, pe na buasai gorchudd iddynt. Os sylwir ar wneuthuriad y Chwilenod, fe geir bod eu hesgyrn yn allanol, a'u giau, &c. yn dufewnol. Yn hyn y maent yn debyg i gregynbysg. Bernir bod eu gewynau, yn ol cymmaint a chymmaint, fil o weithiau yn gryfach na rhai dynion. Yr oedd hyn yn angenrheidiol iddynt i'w galluogi i wneuthur tyllau yn y ddaear, er diogelwch iddynt eu hunain, a'u rhai bach. Y mae amrywiaeth nid bychan yn eu plith o ran maint, a lliw, yn gystal a llun:—rhai yn ddu loyw, ereill yn goch danbaid, rhai yn fychain iawn, ac ereill yn gymmaint a dwrn. Ystod bywyd rhai o honynt yw mis, ereill a gymmerant bedair blynedd i ddyfod yn berffaith Chwilen. Un o'r rhai olaf hyn yw yr hon a ddarluniwn y tro hwn. Gelwir hi gan rai, Chwilen Mai, Chwilen y Bwmp, Y Golbi. Y mae i hon, megys i bob Chwilen, amwisg i'w hadenydd, o liw rhyddgoch tywyll, a llwch gwyn yn daenelledig arnynt. Eu traed blaen ydynt fyrion, etto yn hynod gryfion; ac felly yn gymmwys i dyllu i'r ddaear, yn yr hon y gwnant eu nyth, ac y dodwant, ac y deorir eu hwyau. Y mae y Chwilen hon rai amserau yn hynod ddinystriol i ffrwyth y ddaear. Gwahanieithir yr wrryw oddiwrth y fenyw wrth faintioli y sypyn ar flaen eu teimledyddion: y mae 'r sypyn yn hŵy yn y gwrryw na'r fenyw. Y fenyw, pan yn barod i ddodwy, a dylla i'r ddaear dwll oddeutu chwe modfedd o ran dyfnder, ac yno y dodwa ei hwyau; ac yna hi a ddychwel yn ol i fyw megys o'r blaen am ychydig o fisoedd haf. Ym mhen tri mis daw allan o'r wyau gynrhonyn bychan, yr hwn a ymbortha yn wangcus ar wraidd pob math agos o lysiau. Erys yn y cyflwr hwn am dair blynedd, gan ymborthi ar wreiddiau pob llysieuyn gwyrdd a ddaw yn ei ffordd. Gweithia ei ffordd o le i le o dan y ddaear i ymofyn am ymborth yn rhwydd a chyflym. Yn y drydedd flwyddyn, fe fydd wedi cynnyddu i faintioli mawr. Gwelir hwynt yn fynych yn y gwanwyn yn y gwys ar ol yr aradr. Y mae rhai o honynt y pryd hwn yn fodfedd a hanner o hŷd. Cynrhonyn melyn-wyn mawr, à phen coch iddo. Fe renir ei gorph i ddeuddeg ochr, neu gylchoedd. Y mae iddo dri throed, a naw o dyllau i anadlu trwyddynt. Ond, gan ei fod etto yn byw yn y ddaear, nid oes iddo lygaid; eithr rhoddwyd iddo ddau deimledydd, y rhai a atebant yr un diben. Tua phen y bedwaredd flwyddyn, y mae y cynrhonyn hwn yn cyfnewid yn araf i Chwilen: ac i hyn, tua diwedd yr Hydref, yn y bedwaredd flwyddyn o'i hanfodiad, y mae yn tyllu yn ddyfnach i'r ddaear—rai prydiau mor ddwfn a dwy lath i'r ddaear; ac yna fe wna iddo ei hun gaban, gan ei lyfnhau o amgylch. Wedi gwneuthur iddo ei hun gaban fel hyn, efe a ddechreua ymbarotoi i'w gyfnewidiad olaf. Ymfyrha ac ymchwydda, hyd nes rhwygo ei groen; ac yna, wedi bwrw ymaith hwnw, fe ymddengys yn eurynyn. Ei liw yn y cyflwr hwn ar y dechreu sydd fel-

yn; ond cryfhâ bob yn ychydig o ran lliw, nes y byddo agos yn goch. Gwelir y pryd hwn, yn ei ran allanol ddechreuad ei holl ranau allanol pan yn Chwilen berffaith. Erys yn y cyflwr hwn am oddeutu tri mis. Tua dechreu Ionawr, yn y bedwaredd flwyddyn, ymddengys yn berffaith Chwilen, oddi eithr o ran nerth gwangc, ac iechyd. Gellir galw y pryd hwn, dyddiau ei mabandod. Y mae yn hynod ddifywyd y pryd hwn. Meddyliodd llawer, wrth ei gweled yn y cyflwr hwn, mai yr hen Chwilen er y flwyddyn o'r blaen oedd—ac mai hanner cysgu yr oedd, i aros gwres yr hâf i'w dadebru. Ond nid yw yr hen byth yn byw dros y gauaf. Tua diwedd Mai, y trychfilod hyn, ar ol byw am bedair o flynyddoedd yn y ddaear, a weithiant eu ffordd allan o'r ddaear, ac a ehedant oddi amgylch yn yr hwyr tymherus i ymofyn am ymborth, a chydymaith. Gellir, mewn rhai manau, ar hwyr teg yn niwedd Mai, eu gweled yn ymwthio allan o'u daear-dai yn lluoedd, ac yn ehedeg yn fwngleraidd trwy 'r awyr. Pan y bo 'r tymmor yn addas, a chyd-unol â hwynt, gwelir mewn rhai ardaloedd fyrddiynau o honynt yn diangc allan o'u carchar-dai, ac yn cymmeryd eu hynt yn yr awyr, heb na darlun na chwmpawd. Ganol dydd y mae 'r gwres yn ormodol iddynt; am hyny hwy a lechant yn nghysgod y dail, hyd yr hwyr.

Tua diwedd yr ail cant ar bymtheg, ymddangosodd y trychfilod hyn mewn rhai ardaloedd yn yr Iwerddon mor llïosog fel ag i wneuthur colled nid bechan i'r trigolion. Yn y flwyddyn 1668 y dechreuasant ymddangos yn ardaloedd deheuol Galway. Dygwyd hwynt yma gan wynt o'r deheu-orllewin. Oddi yno hwy a aethant i'r wlad. Gwelid hwy yma ac acw yn y wlad, ar y coed a'r gwrychoedd, yn lluoedd aneirif, ac yn crogi oddiwrth y brigau yn sypiau fel heidiau o wenyn. Arosent fel hyn dros wres y dydd; ac yna yn yr hwyr ymollyngent oddiwrth eu gilydd, ac ehedent oddi amgylch gyda sŵn annymunol. Yr oeddynt mor llïosog, fel y tywyllent yr awyr am ddwy neu dair o filltiroedd. Yr oedd yn hynod annymunol i ymdeithyddion y pryd hwn; canys yr oedd y creaduriaid hyn yn eu cyfarfod ar bob llaw, ac yn eu hergydio mor drwm, fel ag i adael clais ar eu hwynebau. Cyn pen ychydig ar ol eu hymddangosiad, difasant holl ddail y coed, fel yr edrychent mor llwm y'nghanol yr hâf ag y gwnaent yn nyfnder y gauaf. Y sŵn a wnaent wrth ddifa y dail oedd debyg i sŵn llawer o lifwyr oddi yma draw. Aethant hefyd i'r gerddi, a bwytasant ddail a blodau y coed ffrwythau. Llawer o goed a drigasant mewn canlyniad i hyny. Gwnaeth eu rhai bach fwy o ddrwg dan y ddaear, nag a wnaeth yr hen rai ar ei hwyneb. Y rhai ieuaingc hyn a fwytasant wraidd y gwellt a'r ŷd, ac felly dinystriasant ymborth dyn ac anifail. Llawer o bethau a gydweithiasant i attal y pla dinystriol hwn. Gwynt uchel, tywydd gwlybyrog, &c. a ddinystriasant filiynau o honynt yn feunyddiol. Gwanychwyd hwynt i'r cyfryw raddau gan y tywydd, fel nad allent ymlynu wrth y brigau, a'r codwm oddiwrth y brigyn i'r ddaear a fu yn farwolaeth i luoedd o honynt. Ergyd bychan yn amser eu bywiogrwydd mwyaf a'u syfrdanai, os ni ymddifadai hwynt o fywyd. Cafwyd allan, yn ddamweiniol, bod mŵg yn dra niweidiol iddynt. Am hyny, wrth losgi rhedyn, ac eithyn, a grug, hwy a attaliwyd rhag myned i lawer o erddi, a gyrwyd hwynt allan o lawer wedi eu myned iddynt. Tua diwedd yr hâf, enciliasant o honynt eu hunain, ac ymadawsant mor llwyr, fel, cyn pen

nemawr o ddyddiau, nid oedd cymmaint ag un i'w weled mewn man yn y byd yn yr holl ardaloedd.

Ychydig o flynyddoedd yn ol, difawyd cnwd y ddaear mewn rhanau o Norfolk, yn yr ynys hon, gan y trychfil hwn pan yn ei gynrhonaidd gyflwr: ac yn y flwyddyn ganlynol, wedi iddynt gymmeryd adenydd, hwy a fwytasant holl ddail y coed a'r gwrychoedd mewn llawer o blwyfydd. Ar y dechreu yr oedd y trigolion yn eu curo i lawr oddiar y coed, a'r gwrychoedd, gyda phastynau, ac yna yn eu hel yn sypiau, ac yn eu llosgi. Un amaethydd a wnaeth lw, iddo ef gasglu uwch pedwar ugain *mushel* o honynt; etto nid oedd eu rhifedi yn llai, oddi eithr yn rhai o'i feusydd ef ei hun.

Oddiwrth yr hanes hyn y gwelwn mor hollol yr y'm ni yn byw ar ofal rhagluniaethol Duw. Gall y creaduriaid mwyaf gwael a salw ein cospi ni, er ein holl ymffrost, os caniatâ Duw. Nid oes fawr o drychfilod yn edrych yn annhebycach i fod yn farn ar wlad, neu ardaloedd, na'r un y buom yn ceisio ei ddarlunio; ac etto ni a welwn y modd y gall fod yn dra niweidiol i ni. Nid oes, ac ni bu, ac ni bydd arno ef, yr hwn sydd yn llywodraethu pob peth yn y nef, ac ar y ddaear, eisieu moddion ac offerynau i gospi, neu i gynmorth, pan yr ewyllysio efe. "Mawr ac aneirif yw ei lu ef, a chedyrn yw y rhai sydd yn gwneuthur ei air ef."

R.

"UNDEB CYMRU A LLOEGR."

(Parhad o du dal. 176.)

Yn oedd gorchfygu Cymru, a'i chysylltu â Lloegr, yn un o'r gorchestion mwyaf a wnawd gan yr enwog frenin hwnw Iorwerth I. Drwy ei neith a'i ddyfais fe a ddiffoddodd yspryd anymddibynol y Cymry—fe fferodd y gwaed oedd yn curo yn mynwesau eu tywysogion—ac a ddarostyngodd y genedl i'r graddau isaf o gyfyngder a chaethiwed.

Pe ymddygasai Iorwerth tu ag at y Cymry fel brenin hawddgar a daionus, ac nid fel gorthrymwr creulon, fe gawsai yr anrhydedd, nid yn unig o'u gorchfygu, ond hefyd eu cymmodi â'i ddeiliaid ef ei hun, fel un teulu tan yr un penaeth.

Dyma, meddaf, fuasai y weithred odidocaf a wnaed yn ei oes, gogoniant penaf ei deyrnas, a'r perlyn harddaf yn ei goron.

Ond fe adawyd y weithred anrhydeddus hon i amser a chaethiwed yn unig i'w chwblhau. A thros ddau cant o flynyddoedd ar ol eu gorchfygu dangosodd y Cymry, aurywiol o weithiau, nad oeddynt foddlon i'w caethiwed Defnyddient, yn awyddus, bob cyfleusdra a gaffent i ennill yn ol ryddid cynenid hen drigolion gwlad Eryri.

Un siampl hynod o hyn a ddigwyddodd yn y flwyddyn 1399, dechreu teyrnasiad Harri IV. pan ddarfu Arglwydd Grey de Rhuthin, un o Arglwyddi y cyffiniau, gymmeryd iddo ei hun ran fawr o dir ac eiddo Owain Glyndwr, un o waedoliaeth a theulu Tywysogion Cymru, yr hwn, wedi methu dioddef y fath ormes, a lladrad, a gymmerodd yr achos mewn llaw, ac a'i rhoddodd yn un o frawdlysoedd Lloegr. Ond o herwydd y gelyniaeth oedd rhwng y Cymry a'r Saeson, fe fethodd gael cyfiawnder, nac un math o iawn am ei gam. Fe gyffrowyd tymherau Owain wrth hyn; ac er anrhydedd iddo ei hun, iawn i ni sylwi na wrthryfelodd heb wneuthur un ymgais ychwaneg i adferu ei feddiannau. Fe appeliodd at y Senedd, ac a erfyniodd ar i'r aelodau gymmeryd ei achos dan eu sylw, a rhoddi iddo uniondeb.

Ond yn hyn hefyd fe'i siomwyd; o herwydd fod Arglwyddi Lloegr, y tro hwn, yn gystal a phob tro arall, yn llawn rhagfarn a chasineb yn erbyn y Cymry a'u hachos. Pan welodd John Trefer, Esgob Llanelwy (yr hwn oedd y pryd hyny yn Senedd Brydain) nad oeddynt am roddi cyfiawnder i Owain am ei gam, efe a erfyniodd arnynt, er dim a fyddai, beidio diystyru ymgeisiadau mor gyfiawn, rhag ofn, wrth eu dirmygu, iddynt gyffroi ac annog y Cymry i wrthgyfodi yn eu herbyn. Pe gwrandawsai y Senedd ar y cyngor hwn gallasent arbed miloedd o fywydau deiliaid Lloegr, rhagflaenu pymtheg mlynedd o ryfel, ynghyd â'r holl alanastra dychrynllyd oedd yn dilyn. Ond yn lle ystyried achos Owain, fe ddywedodd un o'r Arglwyddi, "Nad oedd arnynt hwy ddim ofn pobl mor anwar a throednoeth a'r Cymry."

Pan welodd Owain nad oedd y Senedd ddim yn tueddu i roddi cyfiawnder iddo yn ngwyneb ymddygiadau traws-ormesawl yr Arglwydd Grey; ond, yn hytrach, gwawdio a dirmygu ei ddeisyfiad; a bod y fath

orthrymwr a Grey yn cael nawdd a derbyniad gan Frenin a Senedd Lloegr i gymmeryd ei etifeddiaeth drefdadol ef oddi arno, yr hon a adawsid iddo gan ei gyn-deidiau tywysogaidd, yr oedd yn llawn bryd iddo ddechreu amddiffyn ei wlad a'i eiddo ei hunan. Fe dynodd ei gleddyf o'i wain. Fe daflodd ymaith oddi ar ei wâr hen iau ormesol y Saeson, ac a wahoddodd bawb o'r Cymry i ddyfod ym mlaen i'w ganlyn ef i amddiffyn eu cam, a dial ar ormes y Saeson.

Yr oedd Owain yn ŵr bonheddig parchus a dawnus, ac yn deillio yn union-gyrchol oddiwrth Dywysogion Cymru. Hyn, ynghyd â'r seren a ymddangosodd yn y ffurfafen, a barodd i'r Beirdd ollwng eu Hawenau athrylithgar yn rhydd; ac mewn llawenydd llonfawr hwy a gyhoeddasant, trwy holl Gymru, fod prophwydoliaeth Myrddin yn awr yn cael ei chyflawni, sef, "bod y Cymry, ar ol hir gaethiwed, bellach i feoli yr holl Ynys."

Wrth glywed hyn, cymmaint oedd eu hawch am ddyfod dan faner Owain, fel y gadawodd yr amaethwr ei aradr, a'r crefftwr ei gelfyddyd, nes i'w fyddin liosogi i filoedd o nifer. Fe ddywed un o'r Beirdd fod—

"Gwŷr tál yn ei ga'lyn,
"Mil myrdd mewn gwyrdd a gwyn,"

ac oll wedi diofrydu adferyd rhyddid eu gwlad. Hwy a anrheithiasant dir a phalas Arglwydd Grey yn gyntaf, a buddugoliaeth a'u canlynodd yn eu holl frwydrau.

Cymmaint oedd nerth byddinoedd Owain y pryd hyn, a'r galanasdra a wnaed ganddynt, nes oedd Lloegr yn crynu gan ofn. Fe gasglodd Harri ei holl fyddinoedd ynghyd dair gwaith yn erbyn Owain; ond fe orfu iddo ddychwelyd yn ol o flaen y Cymry mewn gwarth a chywilydd mawr.

Pan oedd y Bardd Seisnig enwog hwnw Shakspeare, yn darlunio dewrder Glyndŵr yn chwildroi Harri, fe ddywedodd fel hyn:

"Three times hath Henry Bolingbroke made head
Against Glyndŵr; thrice from the Banks of Wye,
And sandy bottom'd Severn, the Welsh sent
Him bootless home, and weather-beaten back!"

Dychryn a braw oedd i'w weled yn ngwynebpryd pob Sais, gan feddwl fod Duw 'r nefoedd yn ymladd brwydrau y Brytaniaid, ac yn dial ar weithredoedd camweddus y Saeson. Ond o'r diwedd fe wawriodd buddugoliaeth o'u bochr, nes iddynt orchfygu, y tro olaf am byth, holl awch milwraidd y Cymry. A rhag iddynt gyfodi byth mwyach i'w flino ef, na'i hiliogaeth, fe ddyfeisiodd Harri IV. yn y flwyddyn 1400, foddion creulon i'w gormesu.

Efe a osododd gyfreithiau mor erwin, fel na chlybuwyd i odid Dywysog Paganaidd ddodi erioed eu bath ar waran ei ddeiliaid. Oddiar deimladau o drachwant a gorthrymder, efe a dybiodd mai y moddion tebycaf i ddwyn ei amcanion gormeilius i ben, fyddai attal, hyd y gallai, pob cyfeillach rhwng y Cymry a'r Saeson.

Ni oddefid i neb a enid o rieni Cymreig brynu na thir na thyddyn yn agos i ddinasoedd na threfi ar gyffiniau Lloegr, dan y perygl o fod i'r cyfryw berchenogaeth fyned yn ddirwy i'r pen-arglwydd.

Ni chaent fod yn ddinasyddion, nac yn fwrdeisiaid, mewn un ddinas na bwrdeisdref. Difreinid hwy yn hollawl oddiwrth gynnal unrhyw swydd wladwriaethol, na bod yn faer na phenswyddog tref, ystafellydd, heddgeidwad, na gwyliwr; ac ni oddefid iddynt ddwyn arfogaeth, nac offerynau amddiffynawl o fath yn y byd o fewn eu tir.

Os gommeddai Cymro wneuthur iawn i Sais am neb anifeiliaid a attelid ganddo, goddefid i'r Sais ymaflyd ym mha ad-daledigaeth bynag a welai yn dda ei hun. Os byddai cynghaws cyfraith rhwng Cymro a Sais, nid oedd i'r Sais gael ei euog-farnu, na'i ddedfrydu, namyn gan Ynadon o'r un genedl. Ac mor eiddigeddus ydoedd Harri o brydferthwch merched Cymru, fel, er mwyn eu rhagflaenu i hudo dynion o'r wrth-genedl, efe a warafunodd i briodasau gael eu ffurfio rhyngddynt, dan y perygl o fod iddynt gael eu difeddiannu o bob rhagorfreintiau gwladol.

Ni oddefid i bobl o'r ddwy genedl gynnal cyfarfodydd cymmysg o un math, heb genhad ac arolygiaeth y prif swyddogion. Ni chaniateid dwyn lluniaeth nac arfau i Gymru, heb genad y brenin. Ac er mwyn tynhau llyffetheiriau y Cymry, a'u plant, yn gaethach fyth, ni oddefid i un Cymro rwymo ei fab mewn un grefft na masnach o fewn un ddinas na thref drwy holl derfynau y wladwriaeth, nac i'w dwyn i fynu mewn un dull dysgeidiaethol.

Ac heblaw yr holl waharddiadau crybwylledig, i'r diben i gau safnau'r Beirdd, fe orchymynodd Harri, na byddai i un bardd, rhigymydd, cerddor, nac un math o glerwr arall, ymgynnull nac ymgasglu ynghyd mewn Eisteddfod, nac un Cyfarfod arall o'r fath, drwy holl dywysogaeth Cymru.

Nid er mwyn eu diwygio, na'u gwareiddio, y ffurfiwyd y cyfryw gyfreithiau; eithr, yn hytrach, er mwyn eu niweidio, eu handwyo, a'u llwyr ddinystrio oddiar wyneb y ddaear. Ond er holl gyfreithiau llymdostion y gormeswr creulon hwn, mae y Cymry yn fyw hyd heddyw, pan y mae ei gorph ef a'i ymffrost wedi llygru yn llwch y bedd.

Ar ol hir-nos o nych, a gwastadol gaethiwed, fe ddaeth yr amser oddi amgylch i

wawr gobaith dori ar y Cymry, a dygodd Rhaglunjaeth dirion iddynt, o'r diwedd godiad haul gwaredigaeth, a thywyniad pelydrau disgleirwych rhyddid ar eu broydd cynhenid.

Mae yn wirionedd diwrthbrawf ddarfod i'r Cymry wneud eu rhan yn helaeth tu ag at ddwyn oddi amgylch y diwygiad dedwyddol sydd yn awr wedi ei sefydlu ym Mrydain; ac o'r Cymry a fuont yn offerynol yn y gorchwyl gogoneddus hwn, nid neb yn fwy nodedig na "thrigolion bro Tegeingl." Yr oedd y rhai hyn, trwy eu bod yn preswylio ar derfynau y ddwy wlad, wedi profi mor chwerwed a neb lymdoster cyfreithiau gorthrymus Harri IV. ac am hyny yr oeddynt yn barotach na neb i ddefnyddio y cyfleusdra cyntaf i waredu eu gwlad o'r fath gaethiwed, ac i adferu dedwyddwch y genedl. I ddwyn hyn i ben, cawsant gyfleusdra tra manteisiol yn y cydweithrediadau dedwyddol a ddarparodd rhagluniaeth i ddiorseddu Richard III. yr hwn, trwy greulondeb a gormes, ydoedd y pryd hwnw wedi cymmeryd meddiant o goron Lloegr.

Llygaid ein cydwladwyr a gyfeirient at Harri, Iarll Richmond, cynnrychiolydd tylwyth Caerhirfryn (*Lancaster*), y'ngwythenau pa un yr oedd pur waed y Cymry yn dylifo. A thrwy ddyfais synwyrddoeth, a gyffuniwyd gan ddyrnaid o Foneddigion gwladgarol, yn ymgynnulledig yn Mostyn, ffurfiwyd moddion i gyrchu drosodd y dywededig Iarll, yr hwn oedd y pryd hyny yn alltudiol yn Ffraingc; a chroesawyd ef yn lletty-gar dan gronglwyd yr hyglod Richard ap Howel, Arglwydd Mostyn. Dyma y fan, a dyma y dwthwn y dyfeisiwyd dymchweliad teulu Caer Efrog (*York*) a sefydliad teulu Caerhirfryn, a hyny ym mherson pwy onid wyr i *Syr Owain Tudur*, o *Fôn*.

Y mae 'n beth nodedig, nad oes neb haneswyr wedi anturio rhoddi adroddiad o helynt yr Iarll dros hyny o ysbaid amser a gymmerodd le o'i ymadawiad o Ffraingc hyd ei esgyniad i'r orsedd. O herwydd paham y casglir, gyd â'r tebygolrwydd mwyaf, ei fod ef, ar y cyfryw bryd, yn dirgel gadarnhau ei achosion ym mhlith boneddion y Cymry, y rhai oeddynt bleidwyr calonog i dylwyth Caerhirfryn, ac yn enwedig i'r impyn ireiddiol hwn o honynt, sef Iarll Richmond, a hyny o achos, fel y crybwyllwyd, ei ddeilliad uniongyrchol o'u cenedl hwy eu hunain.

Mae amryw o'r Beirdd cydoesawl yn cyfeirio yn ddirgelaidd yn eu cyfansoddiadau at yr amgylchiad hwn yn Mostyn, gan sôn am y *Llew*, a'r *Eryr*, a'r cyffelyb; ond nid mewn ymadrodd eglur, rhag cynhyrfu drwgdyb ac eiddigedd y traws-ormesawl Frenin, Richard III. yr hwn oedd ar yr orsedd.

Mr. Pennant, hanesydd clodwiw ein gwlad, wrth sôn am Fasnordy Mostyn, a ddywed i ni ddarfod, tra yr ydoedd Iarll Richmond yn guddiedig yno, i fintai o wyr Richard ymosod ar y lle, ar y bwriad o'i ddal ef. Yn y cyfamser yr oedd efe yn myned at ei giniaw; eithr trwy gael hysbysrwydd o berygl ei sefyllfa, efe a frysiodd ymaith, gan neidio allan drwy ffenestr, ac a ymwthiodd drwy dwll, yr hwn a elwir hyd heddyw "*Twll y Brenin.*"

Y gwresogrwydd a'r ffyddlondeb a ddangoswyd gan y Cymry yn achos yr Iarll, yn yr ystod nodedig hwn, a fu er mawr anrhydedd iddynt eu hunain, ac er cynnorthwy nid bychan i'w achos yntau. Trwy y moddion hyn yr hwylaswyd y ffordd iddo fuddugoliaethu ar ei elynion, ac esgyn yn orfoleddawl i'r orsedd. Ymddiriedwyd y cyfrinach i ofal dau bendefig, un o'r Deheubarth, a'r llall o Ogledd Cymru, nid amgen na Syr Rhys ap Thomas, a Richard Kyffin, Deon Bangor. Yr oedd y ddau wr enwog hyn yn bleidwyr calonog i deulu Caerhirfryn; a chyda chychod pysgota hwy a drosglwyddasant y chwedl dros y môr i Iarll Richmond, yr hwn ydoedd y pryd hwnw yn Llydaw yn Ffraingc. Hwy a addawsant iddo bob cynnorthwy a fyddai yn ngallu y Cymry i'w weini iddo.

Yn y cyfamser, taenwyd banerau *Draig Goch* y Cymry ar amrywiol o fryniau y Dywysogaeth; ac at y rhai'n yr ymgyrchai y trigolion yn lluoedd dewrfrydus; fel y gwiria geiriau hen Fardd Tegeingl:—

"Dichon gael hyd yn Maelawr,
"Drugain mil Dragon mawr."

Ar y cyfryw achlysur yr oedd effaith cyfansoddiadau y Beirdd yn rymus iawn ar deimladau y trigolion. Ac heblaw hyny, i'w cynhyrfu yn danbeitiach fyth, yr oedd y traddodiadau prophwydol a gryfgoelid yn eu plith, sef y byddai i bendefig *Cymroaidd* wared y genedl o gaethiwed y *Saxoniaid*. Gan gadarn gredu yn awr mai Iarll Richmond oedd hwnw, aethant yn lluoedd i'w gyfarfod i Aberdaugleddyf. Harri, wrth ddeall pa fath gyfleusdra manteisiol oedd yn ymgynyg iddo, a'r parodrwydd, gyda pha un yr oedd y genedl yn darparu ei dderbyn, a wnaeth y goreu o'i amser, gan hwylio o *Harflet* yn Awst, 1485, a chyd âg ef ddwy fil o wŷr o ddarpariad Tywysog Llydaw; a thiriodd yn ddiogel yn Aberdaugleddyf, er gorfoledd annhraethol i'r miloedd o Gymry oedd wedi ymgynnull yno i'w dderbyn.

Ar ei ddyfodiad i dir, ymdeithiasant ynghyd yn awyddus i gyfarfod Richard i *Faes Bosworth*. Yn y lle hwn dangoswyd iddo nad yw awdurdod traws-feddiannol ond byr ei barhad, a chwerw ei ganlyniad.

Mewn llawn ffymigrwydd calon, ynghyd â chrediniaeth ddibetrus fod ei dynged yn

awr yn dibynu yn unig ar y gampwri filwrol, efe a ruthrodd yn mlaen at y fan lle yr oedd yr Iarll yn sefyll. Yr amgylchiad nodedig hwn a ddarlunir yn dra thraethlawn gan yr hyglod Fardd Seisnig *Shakspeare*, yn y llinellau canlynol:—

"What ho! young Richmond, ho! 'tis Richard calls thee;
I hate thee, Harry, for thy blood of Lancaster!
Now if thou dost not hide thee from my sword,
Now while the angry trumpet sounds alarms,
And dying groans transpierce the wounded air;
Richmond, I say, come forth, and singly face me;
Richard is hoarse with daring thee to arms."

Yn ei gynddaredd efe a laddodd Syr William Brandon, a Syr John Chenie, â'i law ei hun; ac ymddangosai yn awyddus i ymladd â Harri yn bersonol. Ond yn y cyfamser daeth Syr William Standley yn mlaen, a chyd âg ef dair mil o wyr i gynnorthwyo Harri. Amgylchynasant y gorthrymwr; ac yn yr amgylchiad hwnw y gwaeddai allan "*March! March! teyrnas am Farch!*" Ond gorchfygwyd a lladdwyd ef tra yn ymladd law-law â gŵr boneddig o'r wrthblaid. Ac yna Harri, Iarll Richmond, yn nghanol gwaed a galanas, ynghyd â chroch-floeddiadau y dyrfa yn gwaeddi *Huzza* am y fuddugoliaeth, a gyfarchwyd yn Frenin Lloegr.

(I'w barhâu.)

LLYTHYR AT Y PARCH. WALTER DAVIES.

BARCHEDIG SYR,—Oferwaith fyddai i mi ad-daenu eich clod ar wyneb y Gwyliedydd; gan goffa am y goreulo a roes eich anrhydedd i chwi yn sancteiddiaf deml IOR; eich côf-dlysau barddonawl; a'ch uchel barch beirniadawl.

Nid wyf yn meddwl ychwaith sylwi ar lythyrau enwog *Garmon*. Dangosai byny fwy o ffrwyth cynfigen na dim arall, sef cyfeiriad at y cyfansoddydd yn lle y cyfansoddiad. Fe'm cymmellwyd, gan odidog ddeddf iawnder, i adbwyso rhai o'r cyfansoddiadau ar "Wledd Belsassar;" ond ni wneir byny chwaith.

Ond fy nyben, yn bresennol, yw cyfeirio at "Adolygiad y Wasg," yn y Gwyliedydd am Ionawr, 1831. Dyben a chynnwysiad y gwaith sy dra chanmoladwy, a'm dymuniad i fyddai eich gweled yn ei orphen. Eto, ni fedraf gyduno â chwi, Syr, mewn rhai pethau. Yn 1af, Eich gwaith yn beirniadu rhwng A a B. Y mae'n wir fod doethineb, yn aml, yn caniatau lle rhwng pleidiau gwahanol; megys y cafodd Elihu le rhwng Job a'i gyfeillion, ond nid yr unwedd o barth A a B. Amddiffynir y blaid A ar yr angenrheidrwydd o gadw *am* negyddol, a *di* gadarnhaol. Ac ar ochr y blaid B mynwch ymwrthod â gormodedd o lythyrenau, lle na byddo tarddiadau geiriau yn eu gofyn. Rheswm da: ond, atolwg, os gofyn tarddiad gair ei iawn lythyrenu, pa faint mwy ei ystyr? Beth yw ystyr *ammharchus* a *diben?* Ai *cyfystyr*, ai *allystyr*, yw *am* ac *an*, *di* a *dy?*

O barth y sillgolliau, ni ddywedaf ond mai mwy cyson â rheolau beirniadaeth yw goddef "*amherffeithrwydd*" nac ymgynefino âg ef. Perffeithrwydd yw y nod sy genym i gyfeirio ato ym mhob ystyr. Eto o barth yr *ang* negyddol yn *Act.* 4. 35. y mae yn rhwym i oddef yr un ddedfryd a'r *am*.

Eto, Syr, nis gallaf gydsynio â chwi yn hollol yn eich sylw ar *Act.* 9. 2. Gwell fyddai genyf restru Paul, Barnabas, a Babilon, gyda Dafydd, Petr, a Mair, &c. Gan y dywedir fod G yn rhy falch, mewn cyfnewidiad i'r sain ysgafn, i osod yr un estrones yn ei lle; haws genyf gydsynio â chwi o barth Gath a Galilea. Y mae'n wir diymwad, Syr, mai boneddigaidd yw dangos parch i ddieithriaid; ond nid boneddigaidd yw dangos mwy o barch i'r naill na'r llall, os byddant mor anrhydeddus ac mor ddieithr hefyd. Gwell na'r cyfan yw parchu rheolau ein hiaith ragorwech. Os yw Prydain yn arglwyddes y teyrnasoedd, ni chyrhaeddodd yr anrhydedd hwn trwy oddef i ei chyfreithiau gael eu dryllio gan ddieithr na brodor chwaith. Na, gwell ganddi weled ei meib anwylaf yn alltudion, a'i hoffaf ddynion yn nghrôg; ie, gwell ganddi weled ei phen coronawg yn crymu, na gweled ei chyfreithiau

yn cael eu dryllio. Felly yr ydym ninau yn rhwym i barchu yr hyn a elwir yn "*Iaa Gymreig;*" o leiaf hyd oni chaffom ei gwell. Na feddyliwch mai fy nyben yn ysgrifiaw hyn o linellau, oedd cyflawni yr hyn sydd fedol i oreuon y fuchedd hon, sef cymmysgedd o glod ac anglod. Nagê, eithr dangos parch i reol, ac nid mympwy afreolaidd.

Y mae'n wir mai gwyr o'ch bath chwi sydd wedi, ac yn cadw, yr Omeriaith yn fyw; a gwir hefyd, mai * * * sydd yn achosi y cywilyddus amrywiaethau o barth Llythyraeth, Geiryddiaeth, a Chystrawenieeth ein hiaith, trwy werthu rheol am fympwy. Ni ddymunwn i anmharchu henafgwr dysgedig ac urddasol; ond pob rhwyddineb i olygu ac adolygu y Wasg Omeraidd; yn enwedig y Llyfr Sanctaidd.

HYWEL.

BREUDDWYD OEDGAR.

HOLO! Pwy sydd yna? Myfi. Pwy ydych chwi? O ba le daethoch? I ba le yr ydych yn myned? A pha beth yr ydych yn ei geisio? Yn wir, yr wyf yn cyfaddef fy mai, ac yn gweled yn eglur fy mod wedi byw yn rhy ddieithr i chwi, ac onidê ni buasai hanner y gofyniadau hyn yn cael eu gofyn cyn agor y drws i mi. Ond, da fy ewythr, agorwch i mi; canys y mae 'n lled oer, a minau yn dra blinedig. O! Oedgar, ai chwi sydd yna? Gwell hwyr na byth. Dowch i fewn, dowch i fewn. Wel, O ba le y daethoch mor hwyr? ac I ba le yr ych yn myned? Wel, i ddechreu, myfi a ddaethum o Wlad yr Hetbul, dros Fynydd y Croesau, a thrwy Bant yr Oedi, ac yno fe'm cadwyd yn hir gan swn, a dadwrdd, a chwerwaeth ei breswylwyr, ac onidê fe fuaswn wrth eich drws er ys oriau cyn hyn. Yr oedd arnaf eisieu eich gweled a gwybod eich helynt; canys yr ydych wedi myned trwy lawer o gyfnewidiau er pan welais chwi. Yn sicr i chwi, yr oeddwn yn meddwl, heddyw y boreu, yn iaith y Deheuwys, *smoco* ychydig gyda chwi cyn myned i gysgu; ac wrth *smoco* gwneuthur trefn ar y byd. O! Oedgar, Och fi! nid oes neb yn awr o'n bath ni yn *smoco*; y mae hyny yn arferiad rhy isel i ni. Aroswch fynyd; dyma i chwi *sigar*, os mynwch. Diolch i chwi. Pw, pw, pw. Pwy oedd y rhai yna, fy ewythr Gwyliedydd? O! rhai o'm plant i. Beth yw enw yr olaf yna? Llengeyn prydferth yw, pa fodd bynag. Ei enw, yn ol teulu ei hynafiaid yw *Adfilwr*. Wel, yn wir, y mae 'n ateb i'w enw. Canys, yn ddiau, efe a welais i gynneu, ar y goriwaered i Ddyffryn Ymryson, yn gwthio ei ffon i nyth y cacwn; a myfi a ddywedais, wrth fyned heibio, Wel, fy nghyfaill ieuangc, ond odid na frethir di yn y frwydr; ac yn wir, pe chwelit ti y nyth, nid oes mêl ynddo. Y mae 'r cacwn yn hardd i edrych arnynt, ac yn dda yn eu lle. Ond, fy ewythr, ym mha le y mae eich plant hynaf chwi, y rhai yr oeddwn i gynt yn cyd-chwareu â hwynt? Rhoddais ochenaid, y nos arall, wrth fyned heibio i'r *Llew Coch*, yn Nhref y Coelion, pan y clywais gynghanedd a dawnsio yno, a gwybod mai Coelgrefydd, y Dewin, ac Elian, a Rhes y Cae, a holl deulu y *Sipsiwns*, a'u cyfeillion, oedd wedi ymgyfarfod i gadw Neswaith lawen, o orfoledd am farwolaeth *Eurgain*. Pa bryd y bu efe farw, fy ewythr? Ni chlywais i am ei farwolaeth ef. Y clwyf mud, fel y clywais, sydd wedi ei orddiwes; a phan y gwellhao o hono, gwae i deulu y Llew Coch, a'u holl gyfeillion. Yr oedd teulu y Llew yn dywedyd i Goelgrefydd, yn ol ei fygythiad, roddi *Eurgain* yn Ffynon Elian, ac felly ddifethwyd ei lais.

ef, a pheri i'w dafod lynu wrth daflod ei enau. Ai gwir hyn? Nagé, nagé; na thebyg i wir ychwaith. Y gwir yw, i ryw un o'm plant, wrth fyned heibio, sathru ar droed dolurus *Eurgain;* ac am na cheryddais i ef am hyny, *Eurgain* a ddigiodd wrthyf; ond nid dig drwg yw. Wel, ym mha wlad y mae fy hen gyfaill Ieuan? Yn wir, nis gwn yn sicr. Oes y rhyfeddodau yw hon. Ac felly mi a glywais i *Seren gynffon,* yn ei thro-gylch, ddyfod mor agos ato, a'i gipio o blith ei hen gyfeillion i fyd y Goleuni, tu a'r *degfed cylch,* yn ol tyb y Caldeaid. Pa le y mae *Teg i gyd?* Y mae ym mhlith yr Ychain, yn Nghoedwig yr Orgraph yn rhyw le. Gobeithiaf na wna drain a mieri y Goedwig hon niweid iddo, na rhwygo ei ddillad. Ym mhen ychydig o flynyddau fe fydd pawb o'r un feddwl am Goedwig yr Orgraph; ac nid oes yn awr ond rhagfarn yn peri anghydfod yn ei chylch. Pa bryd y gwelsoch chwi *A lun,* o Fryn yr Addewidion? O! myfi a glywais yn ddiweddar ei fod wedi symmud i Letty 'r diwyd, yn Llanerch y gweithio; a gwelais brawf o hyny y gauaf oerllyd diweddaf. Nid oes ganddo ond dwy law, a phe buasai iddo ddeg, ni fuasai, fe allai, yn gwneuthur mwy nag a ddisgwylir oddi wrtho. Ai byw ai marw *Ffydd gre?* Byw, gobeithio; ond y mae wedi myned tu hwnt i'r môr, i wlad mor bell fel na chlywir ond anfynych iawn oddi wrtho. A aeth efe i'r India draw, neu i wlad yr Hottentotiaid? Na ddo; ond fe aeth, mewn rhyw ystyr, ym mhellach o lawer. Fe aeth i fôr y byd, neu i'r pen draw iddo. O! a wyddoch chwi, y mae llawer yn dywedyd eich bod chwi, fel llawer ereill, wedi cyfnewid eich barn; nc nad ydych yn awr ond ymneillduwr o dan rith Eglwyswr. Pwy sy'n dywedyd hyny, Oedgar? Y mae Ieuan Brydydd Hir, o Flaen y Nant, Madog ab Dewi, o Fan y Cegyd, Hywel ab Hugh, o Fryn y Gwynfa, a llawer ereill o deulu y Breningoed. Wel, o ba herwydd y dywedant hyny am danaf? O herwydd i chwi gyhoeddi llythyr rhyw un, neu rai, yn gofyn, ac yn dal pethau yn tueddu, yn ol eu barn hwy, i iselu yr Eglwys, ac i gyfiawnhau ymneillduaeth. Wel, oni ddywedais i fwy nag unwaith nad oeddwn i o'r un farn a phob ysgrifen a ymddangosodd, neu a ymddengys, yn fy Nghylchgrawn. Y gwir a ddymunwn ei gyhoeddi, boed o'm tu neu boed i'm herbyn. Cyhoeddais y llythyrau hyny, fel y byddai iddynt gael eu gwrthbrofi a'u dinystrio os nad oeddynt wir; ac os oeddynt wir, fel y byddent hysbys. Etto, gwybydded y gwyr da hyny na ddywedais i air o du yn y byd ar y peth mewn dadl. Pw, pw, na ofelwch yn eu cylch. Y mae llawer o ddynion yn y byd, heblaw y rhai blaenorol, yn digio heb achos, ac am hyny i gymmodi heb iawn. "Y mae llew ar y ffordd, medd y diog." Nid gwaeth cywir er ei chwilio, nac aur er ei brofi. Bob amser, cyn belled ag y gwelais i, y blaid sydd yn ac ar y bai sy barotaf i ddigio; ond digon. Pa beth yr ydych yn ei feddwl am yr amseroedd? Yn wir, y mae yn ymddangos yn dywyll a dychrynllyd iawn; ac nid oes yn cynnal fy meddwl i, uwch dychryn ac ofn, ond y grediniaeth "Mai yr Arglwydd sydd yn teyrnasu;" ac am hyny y bydd "i bob peth gydweithio er daioni i'r rhai sydd yn caru Duw." Y mae llawer o waeddi a dadwrdd yn ein plith am Ddiwygio Gwlad ac Eglwys; ac nid oes un gronyn o ammheuaeth, yn fy meddwl i, nad oes eisieu gwneuthur hyny; ond pa beth a ddywedwch chwi? Wel, myfi a ddymunwn o'm calon gael cyfleusdra i ddywedyd, wrth rai o bobl y diwygio, diwygiwch eich hunain, a'ch teuluoedd, ac yna credaf, eich

bod, mewn gwirionedd, am ddiwygio ereill. Dymunaf o'm calon i'r Arglwydd roddi i'n blaenoriaid yspryd doethineb a phwyll, yspryd undeb a chydgordio, fel na bo iddynt wneuthur un peth o gyd-barsaeth neu wag-ogoniant; ond y byddo iddynt ymgynghori ynghyd yn ofn yr Arglwydd; ac fel dynion yn credu eu bod yn gyfrifol iddo ef am eu holl weithredoedd. Yn wir, y mae ynghylch pryd i mi fyned i orphwys. Wel, chwi a wyddoch y ffordd; nos da i chwi! Nos da i chwi!

LLYTHYR Y DDARLLENFA AT Y GLOCH.

Y GWYLIEDYDD EFFRO—Wrth ystyried bod eich gweinidogion chwi yn rhedeg o amgylch, ac nad oes braidd gongl o wlad nac eglwys heb ymweled â hi gan ryw un neu rai o honynt, meddyliais, gan eich bod yn eglwyswr, y gwnaech un gymmwynas fechan i minau. Y gymmwynas a ddeisyfaf, yw, i chwi anfon trwy law un o'ch cennadon ffyddlon y llythyr canlynol at fy hen gyfeilles anwyl, Mrs. Cloch. Y mae yn byw yn rhyw le o Rif. 1, i 4, yn Heol y Clochdy, yn agos i'r Eglwys, yn Ninas y Fynwent. Os bydd ateb, da chwi, peidiwch a'i gadw yn hir; canys yr wyf yn hiraethu am wybod ei helynt, a chlywed oddi wrthi.—Ydwyf, Y Gwyliedydd effro, yr eiddoch yn ffyddlon,

Y DDARLLENFA.

GYFEILLES ANWYL,

En nad oes fawr o gydnabyddiaeth rhyngom, etto, yn ol pob hanes a glywais, yr wyf yn meddwl ein bod y'ngwasanaeth yr un Arglwydd. Clywais eich llais aml dro: ond gan nad oeddym yn cyflawni ein gorchwylion yn yr un ystafell, nac ar yr un pryd, nid wyf yn cofio eich gweled erioed. Y mae eich sefyllfa chwi yn uwch na'r eiddof fi, er nid yn anrhydeddusach; ac y mae eich gorchwylion chwi yn gofyn ei bod felly. Rai dyddiau teg yn yr haf, pe buasai cenfigen yn gyfreithlon ac yn oddefadwy yn neb o deulu ein Hathraw ni, fe fuaswn yn cenfigenu wrth eich sefyllfa awyriach oruchel: canys pan agoroch eich llygaid, gwelwch y dref a'r wlad oddi amgylch, ac ymddygiad a helyntion eu trigolion. Ond pan ehedo 'r mellt o'ch amgylch, y rhuo 'r taranau uwch eich pen, hyd nes crynu o'ch ystafell hyd ei sylfaen, pan y bo gwynt oer a rhewlyd y gauaf yn chwibanu gan gyflymed ei ymosodiad arnoch, a phan y bo y curwlaw a'r cenllysg yn rhuthraw i'ch erbyn, nid oes tuedd ynof y pryd hwnw, oddieithr i ddiolch am sefyllfa isel, gan ei bod yn dawel. Y mae yn wirionedd, bod i bob sefyllfa yn y byd hwn ei melys a'i chwerw; ac am hyny nid yw ond ffolineb i ni genfigenu wrth ein gilydd. Boddlonrwydd, boddlonrwydd sydd yn gweddu oreu i ni. Eich sefyllfa chwi a'ch galluoga, pan ewyllysioch, i wybod llawer o bethau, y rhai a allent fod o les mawr i mi yn fy amgylchiadau y dyddiau hyn. Yr oeddwn hyd yn ddiweddar yn meddwl bod y byd a'i drigolion mewn darfodedigaeth. Yn yr hanner can mlynedd diweddaf, fe fu, fel y gwyddoch chwi, y fath ryfeloedd, a son am ryfeloedd, rhyfel America, chwyldroad Ffraingc, a'r rhyfeloedd a ddilynodd hwnw, fel yr oeddwn i, ryw fodd neu gilydd, yn meddwl bod y rhan amlaf o drigolion ein hardaloedd ni wedi eu lladd, ac nad oedd rhifedi y trigolion yn awr ond ychydig iawn mewn cydmariaeth. Un o'r pethau a barodd i mi feddwl a barnu fel hyn, ydoedd gweled mor lleied, mewn cydmariaeth i'r hyn a welais gynt, yn dyfod i edrych am danaf. Nid oedd amser yn ol fawr neb yn yr ardal nad oedd yn dyfod i ymweled â myfi unwaith neu ddwy bob mis, os nid bob wythnos. Ymddangosent hefyd fel pe buasent yn fy hoffi. Pan glywent eich llais, rhedent ataf. Ond yn awr y mae angeu, fel yr ymddengys i mi, wedi difa 'r trigolion, ac nid oes ond ychydig weddill. Fel hyn yr oeddwn i yn tawelu fy meddwl yn yr amgylchiadau galarus hyn, hyd yn ddiweddar, pan y clywais ryw un yn sibrwd, bod trigolion pob ardal yn lliosocach, yn helaethach eu gwybodaeth am bethau yn perthyn i achos ein Harglwydd ni, a'u bod hwy yn talu mwy o barch i sabbothau Duw, ac i'w ddeddfau a'i ordinhadau, &c. Y mae hyn yn ymddangos i mi bron yn angrhedadwy: canys ni welaf fi hwynt yn ymddangos lle yr ymddangosai eu teidiau un amser o ben un flwyddyn i'r llall; a phan ymddangoso rhyw rai o honynt, y mae yn fynych eu hymddygiad yn ymddangos i mi fel pe na pharchent na myfi na'm Harglwydd. Da chwi, anwyl Gyfeilles, gadewch i mi wybod y gwir yn hyn o beth: canys os agorwch chwi eich llygaid, chwi a welwch yr holl wlad oddi amgylch, ac nid oes floesgni ar eich tafod, pan

y bo angen am dano, i gyhoeddi yr hyn a weloch ac a glywoch. Fe allai bod hyny yn un o'r dibenion paham y trefnwyd eich lle chwi mor uchel, fel y galloch, yn ol gweled ansawdd y byd oddi allan, ei wneuthur yn hysbys i breswylwyr y tŷ oddi fewn. Dymunaf eich meddwl ar y pethau canlynol: Pa un ai amlach ai anamlach yw trigolion ein hardaloedd ni yn awr ai yn y dyddiau gynt? a oes mwy o wybodaeth yn eu plith nag oedd yn meddiant eu tadau! Os oes, pa fodd y dangosant hyny? pa fodd, ac y'mha le, y maent yn treulio y Suliau? a ydynt yn addoli Duw, ac y'mha le? paham, os gwyddoch, nad addolant lle yr addolodd eu tadau? paham y tramgwyddasant wrthyf fi? pa beth, neu bethau, os gwyddoch, a roddant i'm herbyn? Os clywsoch y pethau a barodd oerfelgarwch rhyngom, gadewch eu clywed. Nid wyf yn barnu fy hun yn berffaith, etto nid oes arnaf ofn fy chwilio a'm cystadlu bob dydd â'r goreu o waith dynion. Distawaf ar hyn, y tro hwn; canys nid wyf yn sicr y derbyniwch fy llythyr, ac nid wyf am gyhoeddi fy holl gyfrinach i neb arall yn y dyddiau anffyddlon hyn, pan nas gŵyr neb yn iawn pwy sydd gyfaill, na phwy sydd elyn. Gan ddymuno eich llwyddiant, a llawenychu yn eich llwyddiant, ydwyf, Gyfeilles anwyl, yr eiddoch hyd angeu,

Y DDARLLENFA.

OCHR YR EGLWYS,
Mai 9, 1831.

"OFFER CERDD."

WYLIEDYDD HAWDDGAR—Yn eich Rhifyn am fis Mai, gwelais holiad *Gofynydd* ynghylch defnydd "*Offer Cerdd*," dan yr hen oruchwyliaeth; ac hefyd, haeriad EI bregethwr, "nad oedd angenrhaid am un math o offer cerdd yn addoliad yr Arglwydd dan oruchwyliaeth yr efengyl." Nid allaf lai na brysio i wrthwynebu y cyfryw beth rhyfygus, gan fod fy marn i yn hollol groes i'w ddaliadau ef; ac yn hyn gobeithiaf, yn ostyngedig, fod yr Ysgrythyrau Sanctaidd o'm plaid. Fe ddywed Salmydd duwiol Israel mewn rhyw le fel hyn: "Canaf i'r Arglwydd tra fyddwyf byw: canaf i'm Duw tra byddwyf." I'r diben i osod allan glod a mawl y Duw Hollalluog, trwy fuchedd ac ymarweddiad gwastadol (y moddion goreu a godidocaf yn y byd o'u dangos) rhaid i ni agoshau ato â'n geneuau, a'i anrhydeddu â'n gwefusau. A chan fod gwendid ein cnawd ni yn dueddol i rwystro, ar ryw brydiau, ein gofal mwyaf dwys, modd y sefydlid ac y trefnid ef yn well, a rhoddi i'n meddyliau synwyr mwy cyflym a bywiol, ynghyd â grym chwanegol i'n geiriau, fe ddylai y dawn seinio â *llais cân* a *cherdd*, a chyd â'r mawl a'r clod a ganer yn *ddeallus*. Y mae 'r prophwyd efengylaidd Esay, *pen*. 51, rhan olaf o'r 3 *adn*. yn arferyd ar ymadrodd, "llais cân," yr hwn, yn ol yr iaith wreiddiol, yn Ngeirlyfr Parkhurst, sydd yn arwyddocau, canu yn gydseiniawl, neu yn gynghanedd, megys Psalm, neu 'r cyffelyb. Ac yn *Can*. 2. 12. y mae yr un gair yn dal allan "berleisiau adar." Yn y bennod uchod y mae yn digwydd fod y prophwyd yn sôn am amser y Messiah; ac fel hyn, yn ddiammeu, yr ydoedd efe yn rhag-bortreiadu cyflwr a gwaith dibaid y duwiolion dan yr oruchwyliaeth Cristionogol: "Ceir ynddi (medd efe) lawenydd a hyfrydwch, diolch a llais cân." Da fyddai pe bai y rhai sydd yn amddiffyn cerddoriaeth *lafar* mewn gwyrthwyneb i'r un *offerynol*, iawn ystyried y rhan hon o'r ysgrythyr, pa un a ellir yn gyfiawn alw llais neu lafar noeth yn "lais cân" (*melody*)? Pa un a ellir cyfrif, canu i'r Arglwydd heb gynnorthwy a chyfarwyddiad "offer cerdd" yn wasanaeth o "ganu mawl yn *ddeallus*?" Os iawn ydyw dilyn esampl Dafydd: "Deffro fy ngogoniant:" yna y canlyn—"Deffro nabl a thelyn." "A'i ganiad llawen a llafar i Dduw Jacob," oedd yn ammherffaith, ac yn anghyflawn, "hyd oni udgenwyd udgorn yn sydd yr uchel wyl." Ond gan rai pobl ni's cyfrifir Dafydd yn batrwm cymmwys. Efe a

fu byw dan gyfraith Moses, yr hon oedd yn gynnwysedig yn unig o gysgodau a defodau, y rhai oeddynt i ddiweddu ar ol cyflawni y pethau a ragnodwyd allan. Eithr, a ydoedd cerddoriaeth yn *rhan* o'r defodau a'r cysgodau hyn? Y mae awdwyr enwog gwedi profi i'r gwrthwyneb. Os ydyw, mewn gwirionedd, yr hyn beth yn arwyddlun o'r "pethau daionus i ddyfod," yn sicr, y mae efe yn rhag ddangosiad o'r cyfryw bethau ar nas datguddiwyd etto. Y mae gogoniant a dedwyddwch yr ystad ddyfodol yn aml yn cael eu darlunio i ni trwy "Haleluias" y saintiau, cydseiniawl floedd yr angylion sanctaidd, "lleferydd dibaid Cerubin a Seraphin, cân yr Oen, a thelynau Duw." Pan yr â nef a daear heibio, y dychymmygion hyn hefyd a ddarfyddant. Y mwynhad o hapusrwydd diddarfod a gyfrana hyd yn nod "bethau gwell na'r rhai hyn." Ond, hyd oni ymddengys y gwrthlun, neu'r sylwedd; hyd oni agorir drysau tragywyddol y nef, i'n derbyn ni i'w llawenydd a'i digrifwch, dylem ni ddal gafael ar y meddyliau hyny am danynt a rydd gair Duw i ni; a pharhau yn y fath fodd o addoliad a'r a ddesgrifir fod y bendigedig ysprydion yn ei dalu, gan fod y cyfryw yr un mwyaf dwyfol a pherffaith a'r a fedrwn ni yn bresennol ei amgyffred. "Am hyny y canwn fy nghaniadau holl ddyddiau fy einioes yn nhŷ yr Arglwydd." A ydoedd cerddoriaeth yn rhan egwyddorol o'r *addoliad* Iuddewig, er ei ddefnyddio yn *eiddo* 'r cenhedloedd eilun-addolgar? A fydd rhaid ei wahardd yn nghynnulleidfaoedd Cristionogol, o herwydd ei fod yn addurn hardd a llesol i'r *eiddynt hwy?* Os yn hyn nid ymadawodd yr Iuddewon âg arfer y Cenhedloedd, paham y cymmelli di y Cenhedloedd i ymadael âg arferion yr Iuddewon; i gilio yn ol oddiwrth addysgiadau crefydd natur; oblegid eu cadarnhau a'u sefydlu hwynt trwy osodiad yr Hollalluog Dduw? Paham yr ewyllysia neb attal yr eglwys rhag cydffurfio yn y modd hyn, mor agos ag y medr, â'r *nefoedd* *mewn* *yegoniant;* ac yr ymdrecha i'w hyspeilio HI o'r cynnorthwy, yr hwn a'u dyrchafodd *hwy yno.* Canys, trwy fawr allu a grym *seiniadau,* neu *geingciau,* gwedi eu haddasu a'u ffurfio er dibenion duwiol, fe ddenir yr enaid oddiwrth hyfrydwch cnawdol, a hi a ryddheir oddiwrth bob pwys; oddiwrth ofalon a llygredigaethau 'r byd. Gwrthdroer eu holl argraffiadau hwy, trwy ddylanwad mwy grymus a diniweid. Y mae y gwyniau a'r nwydau yn symud yn eu priodol gylch, ac yn gweinyddu ar bethau sanctaidd. "Y maent yn feirw i bechod, ac yn fyw i Dduw." Y mae Bardd duwiol yr Israel yn dywedyd yn mhellach: "Cenwch i'r Arglwydd gyd â'r delyn; gyd â'r delyn a llef Psalm: â'r udgyrn, a sain cornet, cenwch yn llafar o flaen yr Arglwydd y Brenin." Ac y mae St. Paul yn sôn ynghylch diwedd y byd, mewn geiriau o'r fath hyn: "Oblegid yr Arglwydd ei hun a ddisgyn o'r nef, gyda bloedd, a llef yr archangel, ac âg udgorn Duw." Fel hyn yn profi, yn ddiammheuol, fod offer cerdd, i ddywedyd ar ol dull dynol, ar waith yn y deml fry, y Jerusalem newydd, ym mhresennoldeb Duw a'r Oen. Y mae St. Ioan y difinydd yn rhoddi hanes o'r weledigaeth a gafodd efe o'r ystad ar ol llaw, fel hyn: *Dat.* 14. 2, 3. "A mi a glywais lef telynorion yn canu ar eu telynau: a hwy a ganasant megys caniad newydd ger bron yr orseddfainge." Ac hefyd mewn man arall efe a ddywed: "A'r seithfed angel a udganodd: a bu llefau uchel yn y nef, yn dywedyd, Aeth teyrnasoedd y byd yn eiddo

ein Harglwydd ni a'i Grist ef; ac efe a deyrnasa yn oes oesoedd."

Yn olaf, nid rhaid i offer cerdd wrth unrhyw ganmoliaeth arall: gan hyny, pan ystyriwn eu bod yn deilliaw oddiwrth Dduw ei hun; ac yn gymmaint a'u bod yn weithredoedd Duw, iddo ef y maent yn perthyn; ac, yn wir, fel y cyfryw addas yw eu cymmwyso i'w wasanaeth ef. Dyn, yn ddiau, i'w dyfeisiwr offerynau cerdd; ond y mae egwyddorion cydsain, neu gynghanedd i'w cael yn elfenau natur: a'r mwyaf o'r offerynau neu yr elfenau hyn, sef yr awyr, a furfiwyd gan y Creawdwr ei hun. A gwelir yn mhellach y gelfyddyd hon fel gwaith Duw *yn natur dyn:* canys yn ddiammeu efe a wnaeth i ddyn ganu yn gystal a llefaru. Y rhodd o siarad sydd yn deilliaw oddiwrth y Creawdwr; ac o'r un ffynnon y tardda y ddawn hefyd o ganu. Gellir ystyried dyn, yn wir, fel offeryn cerdd, o wneuthuriad Duw. Y mae cerddoriaeth yn ei lais, yn ei glust, ac yn holl gyfansoddiad ei gorph. Oddi yma yr ychwanegodd y Salmydd yn dra chymmwys. Pan y mae yn galw ar " y nabl a'r delyn ddeffro," myfi fy hun, yn offeryn a luniodd Duw er ei ddefnydd ei hun, " a ddeffroaf yn fore:" myfi a ddatganaf, ac a deimlaf y cyfryw seiniau ag ydynt deilwng o'r enaid, yr hwn a ddeffrowyd i foliannu a chlodfori Duw. Ac yn y Salm ddiweddaf oll, gorchymynir i bobl Dduw ymarferyd âg amryw fath o offer cerdd yn y cyflawniad o'u gwasanaethau dwyfol. Y maent hwy yn dra rhyfeddol, yn symud pob rhwystr yn ein duwioldeb, yn iachau terfysgiadau ein meddyliau, ac yn gyru ymaith o'n calonau bob blinder a lludded. Hwy a wnant yr addoliad cyhoeddus yn fwy parchus a goruchel, gan ddyrchafu holl serchiadau duwiol yr enaid, ac yn peri i'n dyledswydd fod yn llawenydd, ac yn fawr ddigrifwch i ni. Ac os ni a fwynhawn y pethau hyn yma ar y ddaear, ni a gawn y fraint ar ol llaw o glodfori Duw tra bo'm byw, sef dros bob tragywyddoldeb, yn ei nefol deyrnas; yn mha le y rhynga bodd ein "geiriau" *iddo ef* am byth; y'mha le hefyd y bydd ein "gorfoledd" yn yr Arglwydd yn oes oesoedd.

Hawdd fyddai angwhanegu llawer o ystyriaethau ereill ar y testyn hwn oddiwrth arferion amryw genhedlaethau y byd; ond, yn ol disgwyliad *Gofynydd*, cyfyngais fy sylwadau i brofi defnydd offer cerdd oddiwrth yr ysgrythyr yn unig, ysgatfydd y cymmeraf gyfleusdra arall i wneuthur hyn.

HILARIUS.

VOX POPULI—(*Llais y Bobl.*)

JOHN WESLEY, rhyw ddiwrnod mewn cwmpeini, a ddiffynodd â thaerineb anweddus yr athrawiaeth o *Vox populi, Vox Dei* (Llais y bobl, Llais Duw) yn erbyn ei chwaer, doniau yr hon nid oeddynt aunheilwng o'r teulu i ba un y perthynai. O'r diwedd, y pregethwr, i ddibenu y ddadl, a roddodd ei reswm yn yr haeriad pendant a chadarnhaol hwn, " Yr wyf yn dywedyd wrthyt, fy chwaer, Llais y bobl yw llais Duw." " Ië," ebai hithau yn llariaidd, " eu llais hwy oedd, ' Croeshoelier ef! Croeshoelier ef!" Atebiad na roddwyd mo'i well, meddyliaf, ar un achlysur erioed. " O! mor dda yw gair yn ei amser." *Diar.* T.

HANES YR EGLWYS.

SYR—Clywais gan fy nghymmydog dysgedig Mr. H——, fod Hanesion Eglwysig yr oesoedd cyntaf wedi eu hysgrifenu yn yr ieithoedd Groeg a Lladin, a bod gwybodaeth o'r ieithoedd hyny yn anhebgorol er cymmwyso dyn i gyfansoddi Hanes yr Eglwys. Dymunaf glywed golygiadau eich Gohebwyr dysgedig ar y pwnc hwn.

MASNACHYDD.

Mch-ll-th.

BARDDONIAETH.

SAITH GRADD EINIOES.

Cyfieithiad o SHAKESPEARE.

CHWAREUFA ydyw 'r byd;—
A chwareuyddion yw 'r trigolion oll.
Hwy ddeuant yn eu tro, ac ânt bob un.
Amrywiol ranau chwery pob dyn byw.
Mae ganddo saith gyfraniad i ymdroi:—
Yr olwg gyntaf arno 'n *Blentyn* cawn;
Ym mreichiau mammaeth yn rhoi egwan floedd.
Yna 'n *Llangc*, tu a'r ysgol â'i gŵd bach,
A'i wyneb yn disgleirio, heb ddim serch
Ymlusgo yno fel malwoden dawdd.
Ac yna cawn e 'n *Garwr* brŵd ei hynt,
Yn ocheneidio megys ffwrnes fawr,
Er ennill serch yr eneth sy'n troi i ffwrdd.
Yn nesaf, *Milwr* fydd yn llawn rhegfeydd;
A'i farf, fel eiddo llewpart, fydd yn grych:
Eiddigus o'i anrhydedd, gwyllt mewn llid,
Diarswyd fydd i droi ei wyneb dewr;
Ar fagnel llwythog, er mwyn ennill clod,
Sy'n ansefydlog megys cloch y dw'r.
Ymddengys ar ol hyn yn *Ynad* tew,
Yn cym'ryd ymborth o'r fath oreu gaiff;
A'i lygaid llym; a'i farf o doriad chwith;
Yn llawn o ddywediadau doeth dros ben;
Fel hyn y chwery ef. Y chweched oes
Newidia i'r gwrthwyneb iddynt oll.
Y dyn ganfyddwn yn myn'd oddeutu 'n awr
A'i goesau mewn hosanglôs; O! mor gul!
A'i wydrau ar ei drwyn, a'i gôd wrth glun.
A'r clôs a wisgai 'n ieuangc yn rhy fawr
I'w goesau meinion, sy fel gwerthyd troell:
Y llais fuasai 'n gryf, yr awrhon sydd
Yn chwiban. Yr olygfa olaf oll,
Bydd derfyn ar yr hanes rhyfedd hwn,
Yw ail *Fabandod*, anghof o bob peth,
Heb ddannedd, llygaid, blas, na dim yn y byd.

IAL.

DYDD IAU Y DERCHAFAEL.

HAI! lleisiwch yr udgyrn ar gopa bryn Sïon;
Dadseiniwch gân molawd, chwi fedrus gantorion,
I'n Blaenor cadarnaf, a hollol orchfygodd
Dywysog yr Awyr, a'i aml fyddinoedd.
Daeth heddyw o'r frwydr, â'i ddillad yn gochion;
A'i gleddyf yn llifo gan waed ei elynion.
A llefodd "Efengyl," sef rhyddid trag'wyddol
Iwch' feibion caethiwed, mewn teyrnas ddymunol,
Ennillais i heddyw, 'r ol ymdrech anhydyn,
A'r dieflig ormesdeyrn, oedd beunydd eich gelyn.
Dros ddeuddeg ar hugain o flwyddi 'n ddiorphwys
Ymleddais o'ch ochr, nes buddugoliaethus
Y trechais ef heddyw, a'i roi mewn cadwynau,
Mewn carchar anobaith, yn uffern a'i fflamau.
'Nawr Sion alarus, yn hwy na riddfana,
Ond beunydd myfyria ar goncwest Calfaria.
Canmola 'n ddidewi ffyddlondeb dy Flaenor;
A'i gariad mynega wrth lwythau pob goror.
Dy delyn o'r helyg cymmera 'n dra siriol,
A thyrp dôn arni nes synu 'r côr nefol.
Hebrynga ef heddyw o'r frwydr i'w orsedd,
Mewn mawl, a chaniadau, a diolch diddiwedd.
Chwithau angylion, a sanctaidd gerubiaid,
Yr holl gôr nefolaidd, a'r tanllyd seraphiaid,
O'ch trigfan ddymunol am enyd enciliwch;
I gyfarfod â'ch Brenin yn llawen disgynwch;
Gosgordiwch ef adre', yn selog a ffyddlon,
I'w deyrnas ddiderfyn: rhowch iddo aur goron;
A seiniwch ei foliant, hyd oesoedd di ri',
Fel Tywysog buddugol ar faes Calfari.

CYNHAFAL.

PRYDNAWN HAFAIDD.

(EFELYCHIAD O'R ATHRAW WATTS.)

Ar y Mesur y galarai Alun Farwolaeth HEBER.

MOR deg fu y diwrnod! yr haul mor ysplenydd!
A threiglai yn llawen ei gylch-rod mor deg;
Er ei ddylu gan niwl ar doriad y wawrddydd;
A diferai o wlaw rhyw gawodydd yn chweg:
Ond weithian y bûm gorllewinawl cyrhaeddai
Ei wawl mor eiriannaidd y gorwel ymloewai,
Fal yr âi dan ei gaer y nen a ruddgochai,
Gan draethu pan doro y wawr bydd hin deg.

Efelly y Cristion; dechreua ei yrfa
Fal yr huan mewn niwl, tra bo'n drist dros ei ddrwg.
A llifa ei ddagrau, yna llathr ymloewa,
A theithia ei ffordd tu a'r nef yn ddi wg.
A phan i derfyniad ei yrfa dynesa,
Fal yr haul mor ysplenydd mewn gras yr ymloewa,
Ac ar derfyn ei daith, gwir obaith y rhodda
O wawrio drachefn yn ddeleidiach ei lwg.

GWENFFRWD.

GOLWG O HARLECH AR EIFIONYDD, 1831.

Tra hiraethlon ydyw 'm calon
Ddifrif dan fy nwyfron i;
O gur enaid rhêd yn ddibaid,
O fy llygaid ddagrau 'n lli':
Am d' ardaloedd heirdd nodedig,
O! gwywedig wyf a gwan;
Hiraeth yn fy mynwes beunydd,
Am *Eifionydd*, dyma fan!

Dacw 'r drigfa hardd a hoffais,
Ac a gefais i mi 'n gu;
Eden gwlad fy ngenedigaeth,
Mawr ei thoraeth, môr o'i thu:
Dacw lennyrch heirdd ei Beirddion,
Bro 'r enwogion lewion lu;
Dacw fronydd, ddeiliog ddolydd,
Dacw *Eifionydd* deca' fu.

Dacw *Chwilog Sion* odidog,
Ddawnus enwog ddyn y sydd
Yn dra helaeth ei wybodaeth,
Daeth i'w ran ddysgeidiaeth rydd:
Dacw dyddyn y dedwyddaf,
Brif-fardd mwynaf ym mhob man,
Ellis Owen, Cefn y Meusydd;
Dacw *Eifionydd* deca' fan.

Deued iddynt, medd fy nghalon,
Fendithion rif y meillion mân;
Heibio 'r elont heb oer alar,
Er i'n daear fyn'd ar dân:
Etifeddion fo gwyr *Eifion*,
Ar y goron, gryf a gwan,
Mewn gwlad lawnach o lawenydd,
Nag *Eifionydd* enwog fan.

BERWYN.

EFELYCHIAD O'R GATHL WLADOL—"*GOD SAVE THE KING.*"

DIFFYNA di, O Dduw,
GWILYM, ein henwog Lyw,
A'n hanwyl Ri:
Rheoled ef mewn hedd,
Hir hoedlog ar ei sedd,
A dedwydd hyd y bedd,
Yn fawr ei fri

Brydain, dyrchafa gawr,*
Moliant dy Frenin mawr,
Ag uchel lef:
Nid oes, ni bydd, ni bu,
Ragor ein GWILYM cu,
Yn llywio uwch y llu,
Duw nodda ef.

Cyfod, a chwal, O Ior,
Elynion cas ein Pôr,
Ar fôr a thir;
Dyrysa, yn dy ŵg,
Eu holl gynllwynion drwg,
Ac i gywilydd dwg
Hwy oll cyn hir.

GLAN ALUN.

Caerludd.

* *A shout.*

UWCH BEN EI BEDD.

DYNA 'r goeden ddu a ysgwyd,
Uwch ben ei bedd,
Dyna 'r llysiau gwyrddion ddygwyd,
Uwch ben ei bedd,
Blanodd dwylaw rhai wylofus,
Hoffai 'madrodd mwyn ei gwefus,
Grymai gyda chalon glwyfus,
Uwch ben ei bedd.

Ni raid dod â llech o farmor,——Uwch, &c.
I'w hoer ddarllen am ryw dymmor,——Uwch, &c.
Am eu hieuengctid â'i sirioldeb,
Am ei gwylder a'i haddfwynder,
Diau coflr gyda phrudd-der,——Uwch, &c.

Ofer sôn am siomiad cariad,——Uwch, &c.
Chwerwder calon dwym, a'i thoriad,——Uwch, &c.
'N angof aeth pob testyn griddfan,
Mynwent ddiloes yw ei thrigfan,
Lle mae'r gwynt yn hoffi cwynfan,——Uwch, &c.

Ond mae unpeth etto i'w honi,——Uwch, &c.
O! mae meddwl ddichon loni——Uwch, &c.
Cadd wawl tèr gan NER tosturiol,
'R ol hir aros, a thaer eiriol,
Darfu ei nos—'r ym ninau 'n siriol,——Uwch, &c.

D. C.

GORFOLEDD Y CRISTION.

NID oes yma ond poen a blinder,
A thrueni yn parhau;
Byth ni dderfydd effaith pechod,
Nes i'r Meddyg ei iachau.

Pan fo 'r byd drwy dwyll yn denu,
Yn gosod maglau sacthau syn;
Nid all dim ei lwyr orchfygu,
Ond tirion arfau Duw a dyn.

Er bod damweiniau a gofalon
Yn pwyso 'r galon lesg i lawr;
Dim nid oes all ei thawelu,
Ond cariad cu y Ceidwad mawr.

Y mae ffynon wedi ei hagor
Rhag pob bryntì, a phob bai;
Mae rhinwedd byth o honi 'n tarddu,
Ac fe bery yn ddi drai.

Pan fo angau a'i golyn chwerw,
Yn cwmpasu 'r briddell frau;
Dan aden Iesu mae ymwared,
O bob gofid, gŵyn, a gwae.

Seraphiaid heirdd fydd yn cwmpasu
Pob enaid pur ar ben ei daith;
Nes myn'd adref 'n gorfoleddu,
A phrofi trag'wyddoldeb maith.

Dyma gysur y credadyn,
Ym mhob cyflwr dan y nen;
Rhoi pob moliant, a gogoniant,
I'r gwr a'i prynodd ar y pren.

YMROAD Y CRISTION.

FY ngofal penaf tra bwyf byw,
Yw gweddio ar fy Nuw:—
Cadw fi, O Dduw dilyth,
Dan gysgod dy adenydd byth.
Dy air, O Dduw i mi erioed,
Sydd megys llusern i fy nhroed.
Dysg i mi fyw, O Dduw yr hedd,
Fel nad anghofiwyf byth y bedd.
Er dodi 'r farwol ran i lawr,
Cyfodaf etto gyd â'r wawr,
Ar ddydd yr adgyfodiad mawr,
Pan eilw 'r Barnwr yr holl fyd,
Mawr a bychan yno ynghyd;
Pan ddwys fyfyriwyf am y dydd,
Gofidio 'r wyf am fod yn rhydd
Oddiwrth bob pechod, cur, a phoen,
I fyn'd i lŷs y nefol Oen.
Hyn a bâr i'm calon loes,
A thaflu 'meiau at y groes.
Ar y cyfryw obaith mae fy hyder,
Pan â fy nghorph i bridd y ddaear,
Dyrcha f' enaid uwch i fynu,
Ym mhlith y seintiau mewn goleuni.

CLERICUS.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

FFRAINGC.—Ymddengys yn eglur oddiwrth y Newyddiaduron, fod yr yspryd o ddichell a therfysg etto heb ei lonyddu yn y wlad hon, ond yn parhâu i beryglu diogelwch y llywodraeth bresennol.

ITALI.—Y mae profiadau y gwyr a fu yn achos o'r gwrthryfel yn myned ym mlaen yn Itali; ond y mae yn dda genym glywed fod yr Ymerawdwr Francis wedi arbed bywyd y cad-flaenor Zucchi.

PORTUGAL.—Ymddengys fod Don Miguel yn penderfynu gwrthwynebu gofyniadau llywodraeth Ffraingc; ond fe allai y bydd dychweliad ei frawd Don Pedro o'r Brazils yn effeithio arno i newid ei feddwl.

BRUSSELS.—Y mae yr anesmwythdra mwyaf ym mhlith trigolion y wlad hon o barth y gynnadledd sydd yn myned ym mlaen mewn perthynas i ba ffurf o lywodraeth a bennodir iddynt. Ymadawodd cenhadon Lloegr a Ffraingc oddi yno.

DENMARK.—Y mae brenin Denmark wedi rhoddi i'w ddeiliaid ffurf lywodraeth wrth eu bodd.

AMERICA DDEHEUOL.—Cymmerodd cyfnewidiad le yn ddiweddar yn ngweriniaeth lywodraeth Columbia.

POLAND.—Y mae 'r hanesion o Poland yn dra phwysfawr er ein Rhifyn diweddaf, ac i gyd agos o ochr y Pwyliaid, er na ddigwyddodd dim ag y gellid ei gyfrif yn benderfynol o'u plaid. Bu farw y Cadflaenor Rwssiaidd Diebitch ar y 10fed o Fehefin. Y mae lle i feddwl y bydd y digwyddiad hwn o les i achos y Pwyliaid.

YR INDIA ORLLEWINOL.—Bu terfysg nid bychan yn ddiweddar yn Ynys Antigua, ond gostegwyd ef yn fuan, ac y mae y lle yn bresennol yn lled dawel.——Bu hir sychder yn Jamaica, ac y mae lle i ofni y canlynir gan newyn trwm.

ADCHWYL YN Y BRAZILS.

Y mae adchwyl wedi cymmeryd lle yn y wlad eang hon, ac yn ganlynol ymadawodd Don Pedro â'i goron a'i ymerodraeth. Ymddengys fod rhyw anghydfod wedi bod rhwng y Portugiaid a'r Braziliaid er's tro yn ol, a bod yr Ymerawdwr Don Pedro wedi newid ei weinidogion, gan osod yn eu lle ddynion ag oeddynt yn lled atgas yn ngolwg y trigolion. Danfonasant genhadon at yr Ymerawdwr i ddeisyf arno eu diswyddo, ond ni chaniataodd efe iddynt eu dymuniad. Y canlyniad a fu i'r trigolion ynnill yr holl filwyr o'u plaid, hyd yn nod gosgordd-lu yr Ymerawdwr ei hun. Ar hyn, yr Ymerawdwr yn canfod ei hun wedi ei adael yn unig, oddeutu un o'r gloch y boreu ysgrifenodd â'i law ei hun ei benderfyniad i ymadaw â'r goron a'r ymerodraeth, gan adael y llywodraeth i'w fab. Dywedir fod y tywysog ieuangc yn dra phoblog mewn dwy ystyriaeth; yn gyntaf, am ei fod yn Braziliad genedigol; ac yn ail, am y parch tra mawr a'r serchus goffadwriaeth sydd gan y Braziliaid am ei fam, yr hon, tra y bu byw, oedd agos yn cael ei haddoli gan y werinos.

NEWYDDION CARTREFOL.

YR IWERDDON.—Drwg genym hysbysu fod y newyn yn y wlad hon yn cynnyddu yn hytrach na lleihau, er cymmaint o arian a gasglwyd ac a gesglir yn Lloegr i brynu ymborth i'r trueiniaid anghenog. Dywed amryw o foneddion ag ydynt yn dystion o dlodi y Gwyddelod, nad all iaith ddatgan y cyfyngder sydd arnynt: un o honynt, y Parch. Syr F. L. Blosse, a ysgrifena ynghylch y newyn yn Mayo—"Ymddengys fod cyfyngder dirfawr yn gorthrymu trigolion 42 o blwyfydd yn Mayo, a bod ynddynt 148,041 o ddynion yn dioddef arteithiau newyn. Preswylwyr yr arfordiroedd a ymdrechant gadw eu heinioes drwy ymborthi ar y chwyn a'r pysgod a gaffent ar y traeth. Mynegodd Offeiriad i mi, yr hwn a ammheuodd wirionedd yr hanesion a hysbyswyd iddo, iddo ymweled â theuluoedd yn annisgwyliadwy, ac fel hyn bu yn dyst o olygfa a barodd iddo ofid nid bychan, sef mam yn pigo gyda phin ddarnau o bysgodyn allan o'r grogen, ac yn ei rannu fel hyn iddynt—yn rhy araf i ddiwallu eu heisieu. Mewn parthau ereill o'r wlad, y tlodion a ymborthant ar chwyn a dail poethion, a dymunant am ychydig o flawd ceirch i ferwi gyd â'r dail hyn i wneuthur y bwyd yn fwy maethus a blasus. Gwelwyd un fam druenus, yr hon oedd â baban yn ei breichiau, yn ymdrechu estyn einioes ei theulu drwy roddi iddynt y naill ar ol y llall laeth o'i bronau! Profir yr hanesion hyn drwy lw ger bron y Cyfrin-gyngor. Ai ofer fydd ein galwad ar y cyfoethogion dyngarol i achub y trueiniaid hyn o angeu poenus ac anamserol? Y mae clefyd erchyll wedi tòri allan mewn amryw o barthau. Casglwyd yn y plwyfydd tlawd £3484 16*s.* 6*d.* heblaw £4000 a roddwyd gan Mrs. Budworth, ac £800 gan Iarll Lucan er esmwythâu cyfyngder eu deiliaid eu hunain. Y mae yr arian hyn, a'r swm a anfonwyd yma o Loegr, wedi eu treulio oll, ac etto y mae 60 niwrnod o'u blaen, cyn y bydd cnwd y cloron yn barod i'w fwyta."

Mewn cyfarfod a gynnaliwyd yn Nublin, hysbyswyd fod £2257 19*s.* wedi eu treulio i brynu ymborth i'r trigolion newynog, a bod yn Mayo a Galway yn unig 200,000 o ddynion yn hylwyr ymddifad o luniaeth, ac y trenga miloedd o newyn, oni ddiwellir eu heisiau yn ebrwydd; a bod llawer wedi trengu eisys yn y lleoedd uchod.

Dywenydd ydyw mynegu fod y Llywodraeth wedi danfon gwr boneddig i Mayo a Galway i dòri gwaith allan i'r preswylwyr truenus, a bod ganddo swm mawr o arian i'r diben hwn; eithr ni ddylai hyn attal cyfeillion yr anghenog rhag ymegnïo hyd eithaf eu gallu i gael cyfraniadau yn eu hamrywiol ardaloedd. Casglwyd rhwng £500 a £600 yn Nghaerlleon, yr hyn a drosglwyddwyd i'r Dirprwywyr yn Nublin.

Dywed yr hanesion diweddaf o'r parthau newynog, fod yr eisieu am ymborth yn parhâu fel o'r blaen, er cymmaint o gyfraniadau a ddanfonwyd o ddinasoedd a threfydd Lloegr. Onid buddiol fyddai i bob Offeiriad bennodi Sul yn ddioed i wneuthur casgliadau yn eu heglwysi i ddiwallu angenrheidiau y Gwyddelod?

Mewn parthau ereill o'r wlad, drwg genym adrodd fod ugeiniau o'r adynod yn parhâu i ladrata, i ladd, ac i attal yr amaethwyr rhag trin eu tiroedd. Yn y mis diweddaf profwyd ugeiniau yn euog o'r troseddau erchyllaf, a dioddefodd rhai eithaf llymder y gyfraith, a nifer mawr a alltud-

lwyd dros eu hoes o wlad eu genedigaeth. Gobeithir y llwydda ymdrechiadau y Llywodraeth i adferu llonyddwch yn yr ardaloedd terfysglyd; yn wir nid oes ammheuaeth am hyn, am fod lluoedd o'r werinos wedi rhoddi eu harfau i fynu i'r Gweinidogion Protestanaidd a Phabaidd.

LLOEGR.

Y SENEDD.

Dydd Mawrth, Mehefin 14, agorwyd y Senedd gan yr Arglwydd Ganghellydd; yr hwn a wysiodd Aelodau Tŷ y Cyffredin i Dŷ yr Arglwyddi, ac a fynegodd iddynt, mai Archiad ei Fawrhydi oedd iddynt ddewis Llefarydd. Ar hyn, dychwelasant i Dŷ y Cyffredin; a chynnygiodd y Gwir Anrhydeddus C. W. W. Wynn, mewn araith synwyrlawn a hyawdl, fod y Gwir Anrhydeddus Charles Manners Sutton i gael ei ddethol i swydd Llefarydd yn y Senedd. Y cynnygiad hwn a gefnogwyd gan Syr M. W. Ridley, yr hwn a fynegodd gymmwysderau Mr. Sutton i gyflawni gorchwylion pwysig ei swydd. Wedi i Mr. Sutton gyfarch y Tŷ, dewiswyd ef yn unfryd i fod yn Llefarydd, a gosodwyd ef yn y Gadair gan Mr. C. W. W. Wynn a Syr M. W. Ridley.

Dydd Mercher, aeth Mr. Sutton a lliaws mawr o Aelodau Tŷ y Cyffredin i Dŷ yr Arglwyddi, i fynegu i Ddirprwywyr ei Fawrhydi, sef Arglwyddi Brougham a Durham a Duc Richmond, fod y Seneddwyr wedi cyduno âg archiad ei Frenin i ddewis Llefarydd, a'u bod hwy wedi gwneuthur iddo yr anrhydedd o'i ethol ef yn Llefarydd.

Yr Arglwydd Ganghellydd a gyfarchodd y Llefarydd fel hyn—Gorchymynir ni gan ei Fawrhydi i sicrhau i chwi fod ei Fawrhydi, gan hyderu yn eich dyhewyd diflino, a'ch cymmwysderau profedig i gyflawni dyledswyddau pwysig eich sefyllfa oruchel, oblegid eich dwfn wybodaeth o ddefodau a threfniadau Tŷ y Cyffredin, eich ammhleidgarwch, diysgogrwydd, hynawsedd, a chymmedroldeb, yn nghyflawniad eich gorchwylion fel Llefarydd, a gymmeradwya yn hylwyr weithred Aelodau Tŷ y Cyffredin, yn eich dethol chwi i fod yn Llefarydd yn yr Eisteddfod hon o'r Senedd.

Y Llefarydd. Fy Arglwyddi, gyd â'r diolchedd, a'r edmygedd, a'r gostyngeiddrwydd mwyaf, ymostyngaf i orchymynion ei Fawrhydi, a'm dyledswydd yn awr ydyw hòni hawl yn enw ac ar ran Aelodau Tŷ y Cyffredin, i'w hawnderau a'u breintiau cynteñg, yn enwedig y rhyddid iddynt hwy a'u gweinidogion rhag cael eu rhoddi dan ddalfa—rhyddid i ymddadleu—rhyddid i fyned at ei Fawrhydi, pan y bydd amgylchiadau yn gofyn; ac os digwydd rhai cyfeiliornadau, hyderaf y priodolir hwynt i mi, ac nid i Aelodau ffyddlon Tŷ y Cyffredin.

Yr Arglwydd Ganghellydd a ardystiai i'r Llefarydd, fod ei Fawrhydi yn barod i sicrhâu yr iawnderau a'r breintiau a fwynhawyd gan Aelodau Tŷ y Cyffredin er's oesoedd maith. Yna dychwelasant i Dŷ y Cyffredin; a threuliwyd yr wythnos gyntaf yn gweinyddu y llwon i'r Seneddwyr.

Dydd Mawrth, yr 21ain o Fehefin, aeth ei Fawrhydi y Brenin i draddodi ei araeth wrth agor y Senedd newydd. Oddeutu hanner awr wedi un o'r gloch cychwynodd ei Fawrhydi o'i balas, ynghyd â'r Frenines, a swyddogion penaf y deyrnas, ac ychydig ar ol dau o'r gloch aeth y Brenin i mewn i Dŷ yr Arglwyddi, ac esgynodd yr orsedd. Yna gyda llais uchel darllenodd yr araeth rasusol a ganlyn:

ARAETH Y BRENIN.

"*Fy Arglwyddi a Boneddigion,*

"Cofleidiais y cyfleustra cyntaf i gyrchu atoch am eich cyngor a'ch cymmorth ar ol digorphoriad y Senedd ddiweddaf.

"Wedi cyrchu o honof at y mesur hwnw i'r diben o wybod meddwl fy mhobl o barth y rheidiolděb am ddiwygiad yn y cynnrychiolaeth, yr wyf yn awr yn cynnyg i'ch ystyriaeth manylaf a dioed y pwngc pwysfawr hwnw, gan hyderu y bydd i chwi y'mhob peth gogyfer a'i ddwyn ef i ben, lynu yn ofalus wrth egwyddorion presennol y llywodraeth, trwy ba rai y diogelir ar unwaith ragorfreintiau y goron, awdurdod dau Dŷ y Senedd, a breintiau a rhyddid y deiliaid.

"Mae 'r tystiolaethau o heddychlondeb a chyfeillgarwch ar du holl lywiawdwyr tramor ag ydwyf yn barhaus dderbyn yn rhoi gobaith na therfysgir yr heddwch cyffredinol presennol, er y cythrwfl cartrefol a fu yn ddiweddar yn rhai manau yn Ewrop, ac er yr ymbleidio sydd yn awr yn Poland.

"Ymdrechaf yn dra gofalus i gynnal y fendith hon o heddwch.

"Ni therfynwyd etto y ddadl a fu o barthed matterion Belgium; eithr y mae yn para yr undeb mwyaf rhwng yr amryw awdurdodau a anfonasant genhadon i'r Gymmanfa yn Llundain. Yr egwyddor ar ba un y mae y Gymmanfa hon yn gweithredu, yw peidio ymyraeth â thrigolion Belgium ynghylch trefnu eu hachosion gwladol, ac ynghylch cadarnhau eu Llywodraeth fel y gwelont oreu er eu dedwyddwch rhagllaw, ond yn unig na throseddont yr arferion a'r ddeddf sefydledig rhwng teyrnasoedd, ac na pheryglont ddedwyddwch gwledydd cymmydogaethol.

"Gan na chefais iawn, er fy holl ymdrech, gan lywodraeth Portugal am y cam a'r sarhad olynol a wnaethai, gorfu arnaf o'r diwedd anfon rhan o'm llynges at Lisbon i fynu iawn. Darfu cydsyniad parod â'm cais ragflaenu 'r angenrheidrwydd o fesurau gwaeth, er fod yn ddrwg genyf ddweud nas gellais etto adnewyddu y berthynas gyfeillgar a fu rhyngom.

"*Boneddigion Tŷ y Cyffredin,*

"Gorchymynais osod ger eich bron swm traul y goron am y flwyddyn hon, ac ymddiriedaf i'ch ffyddlondeb a'ch zel am ddarpariad cyfatebol yn gystal ag iawn ddefnyddiad o'r arian a ganiatâodd y Senedd ddiweddar, etto gan gadw yn eich golwg yn wastadol yr angen o gynnildeb doeth a da y'mhob rhan o draul y deyrnas.

"*Fy Arglwyddi a Boneddigion,*

"Gyd â'r hyfrydwch mwyaf yr hysbysaf i chwi na bu y gostyngiad trethi

a gymmeredd le y llynedd, a'r flwyddyn hon, er ysgafnhau beichiau y werin, yn achos o leihad cyfartal y'nghyllid y goron. Hyderaf y dyfeisiwch ffordd i wneud yr ychydig ddiffyg yma i fynu heb gyfyngu ar gysuron fy neiliaid.

"Cefnogi diwydrwydd, diwygio cyfoeth, a chynnal parch y deyrnas, trwy foddion diogel, ac ar sail dda, a fydd bob amser fy ymgais penaf, a hyderaf y bydd i chwithau gydymdrechu â mi yn hyn.

"Gyda gofid yr ydwyf yn hysbysu i chwi gynnydd parhaus glefyd dychrynllyd, y tynwyd fy sylw boreu ato, yn rhanau dwyreiniol Ewrop. Cafwyd hysbysiaeth yn ddiweddar ei fod wedi cyrhaedd porthladdoedd y *Baltic;* a chan fod cryn fasnach rhwng y deyrnas hon a'r lle hwnw, gorchymynais ddefnyddio pob moddion a allont i rwystro dyfodiad clefyd mor ofidus i'r wlad hon.

"Mae cyfyngder mawr yn parhau mewn rhai manau o'r deyrnas, yn enwedig rhanau gorllewinol yr Iwerddon. I'r diben o ysgafnhau 'r gorthrymder lle yr oedd drymaf, nid oedais gefnogi y moddion mwyaf addas: ond rhaid fod pob cynnorthwyon o'r natur hyn yn rhy brin i ateb y galwad, ac nis gallant fod ond dros amser yn unig. Ffordd i ddiwygio adnoddau y wlad, fel na ddigwyddo y cyfryw gyfyngderau drachefn, ydyw yr hyn y dymunwn yn neillduol ei chael, ac y dylech chwithau yn dra dwys a gofalus ei chwilio allan.

"Digwyddodd cythrwfl yn ddiweddar (nid o anffyddlondeb i'r Brenin, na gwrthryfelgarwch yn erbyn y llywodraeth) mewn rhai manau o'r deyrnas hon a'r Iwerddon. Yn Swydd Clare, a'r rhanau cymmydogaethol o Roscommon a Galway, arferwyd trais ac annhrefn i raddau echrydus am gryn amser, er attal pa rai y gosodwyd awdurdod y gyfraith ar waith, a hyny yn llwyddiannus. Trwy y moddion hyn, hyderaf na bydd angenrheidrwydd am wneuthur unrhyw gyfreithiau newyddion. Rhagflaenu y fath angenrheidrwydd a fu, ac a fydd hefyd, yn wastad fy nymuniad penaf; eithr os cyfyd y fath angenrheidrwydd anffodus, nid oes un ammheuaeth ynof nas gwnewch gynnal heddwch a threfn yn y deyrnas gyfunol, trwy ddefnyddio pob moddion angenrheidiol i'r dibenion hyny."

CYMRU.

ETHOLIAD SENEDDWYR.

(Parhad o du dal. 181.*)*

SWYDD FFLINT.—Pan gyrhaeddodd yr hysbysiad galarus am farwolaeth Syr Thomas Mostyn i'r wlad, Syr John Hanmer a ddatganodd ei fwriad i gynnyg ei hun i sylw Uchelwyr y Swydd fel ymgeisydd am yr anrhydedd o'u cynnrychioli hwynt yn y Senedd. Eithr gan fod ei olygiadau o barthed Diwygiad Seneddol yn hylwyr groes i eiddo y nifer luosocaf o Uchelwyr y Swydd, buan y gwelodd nad oedd y gobaith lleiaf y llwyddai yn ei ymgais: ac o ganlyniad, mai ofer fyddai iddo wrthwynebu E. M. Ll. Mostyn, Ysw. (mab Syr Edward Lloyd, o Bengwern, a nai i'r diweddar Syr Thomas Mostyn) gwr wrth fodd calon Uchelwyr anymddibynol Swydd Fflint.

Dydd Mawrth, Mai 10fed, gwelwyd cannoedd o wyr traed a cheffylau yn cyrchu tua Fflint, i fod yn wyddfodawl ar yr achlysur o ethol Seneddwr. Dilynwyd Mr. Lloyd Mostyn gan y rhan fwyaf o Foneddion y Swydd, y rhai oeddynt am y cyntaf i ddangos pob arwyddion o barch tu ag at impyn o foncyff Pengwern; ac yn mhlith y rhai blaenaf yr ydoedd trigolion y Wyddgrug, a'r amgylchoedd. Y Prif Swyddog a ofynodd, pwy a gaffai eu cynnrychioli hwynt yn y Senedd? Cannoedd a floeddiasant E. M. Lloyd Mostyn.

F. R. Price, o Fryn y Pys, a gynnygiodd Mr. Lloyd Mostyn i sylw Uchelwyr y Swydd, fel boneddig teilwng i'w ethol yn Seneddwr. Yr oedd golygiadau y boneddig parchus, yr hwn a gynnrychiolodd y Swydd yn y Senedd am gynnifer o flynyddoedd, ond yr hwn sydd yn awr wedi myned i fyd arall, mor adnabyddus i bawb, nad oedd angen iddo ef roddi dim canmoliaeth iddynt; ei nodweddiad parchus, a'i amrywiol rinweddau, a enillasant iddo serch ac enw da pob un o'i gydnabod; a hir y trigai ei goffadwriaeth yn nghalonau ei etholwyr. Ymddangosai ger eu bron, ar yr achlysur presennol, i'w cynghori hwynt i ethol E. M. Ll. Mostyn, Ysw. i'w cynnrychioli hwynt; a gwnai hyn, nid yn unig am y gyfeillach a ffynai rhyngddo ef a Mr. Mostyn, ond am iddo wybod ei fod yn ddyn boneddig, o egwyddorion cywir, ac y gwasanaetha efe hwynt yn onest ac yn ffyddlawn. Yr oedd efe yn gyfaill calon i Ddiwygiad Seneddol; ac er nad allai gymmeradwyo yr holl Ysgrif; etto, cymmeradwyai ei hegwyddor, a'r prif drefniadau. Er nad allai gydsynied yn hylwyr â'i gyfaill anrhydeddus o barthed y pwnc tra phwysfawr hwn, teimlai, yn ddiogel, ond etholid ef i'w cynnrychioli hwynt yn y Senedd, y cyflawnai ei ddyledswydd, ac y pleidleisiai yn gydwybodol ar bob achlysur. Ni chafodd erioed fwy o ddywenydd nag ar yr achlysur presennol, wrth ganfod cymmaint o undeb yn y Swydd o blaid y boneddig parchus, yr hwn, yn ddiddadl, a ddefnyddia bob ymdrech er lles ei wlad yn gyffredin, a'i fro enedigol yn neillduol.

Cefnogwyd cynnygiad F. R. Price gan *Major Jones*, mewn araith ddestlus a chynnwysfawr.

Y *Parch. Charles Shipley* a lawenhai wrth ganfod cynnifer o'i gyduchelwyr yn wyddfodol ar yr achlysur hwn, i ethol un i'w cynnrychioli; yr hwn, er yn ieuangc mewn dyddiau, oedd yn hen Ddiwygiwr. Dywenydd oedd ganddo, fod Syr John Hanmer wedi nacau dyfod i'r maes; ac er y parchai efe y Barwnig, yr hwn sydd yn wr o gynneddfau cryfion, ac yn debyg o ddwyn anrhydedd i'w enw a'i deulu; etto, buasai yr araith a draddododd yn yr Wyddgrug yn ddigon i rwystro ei etholiad. Dilys ganddo, pan welid yr Ysgrif hon o Ddiwygiad Seneddol wedi adgyweirio yr adfeiliau a anharddent ffurf-lywodraeth ardderchog Prydain Fawr; wedi symmud ymaith y sothach a gasglodd amser, a diffyg egwyddorion rhinweddol, o amgylch ei sylfaen rhagorol; pan welid ein ffurf-lywodraeth fel goleuni mawr y dydd yn ei ddisgleirdeb ysblenydd, yn gwasgaru llawenydd i bob calon, ac yn dylifo bendithion ar y bobl; byddai gwrthwynebwyr presennol yr Ysgrif ym mhlith y rhai blaenaf yn cymmeradwyo ymddygiad ei hamddiffynwyr. Pwy a ddetholai y nifer luosocaf o Aelodau y Senedd? y Bwrdeisdrefi—a llawer o honynt ddim amgenach na muriau adfeiliedig, tomenydd gwyrddion, a meusydd diddeiliad; ac weithiau ystlymod a dylluanod oeddynt yr etholwyr *(chwerthin)*. Amrai o Aelodau Tŷ y Cyffredin a etholwyd gan bendefigion; ac os meiddient ymddwyn yn anymddibynol, a rhoddi eu pleidlais yn groes i ddymuniad eu meistraid, cymmellent hwynt i encilio o'r Senedd, a

llenwid y gwagle gan ddynion mwy ufudd. Ychydig o flynyddoedd yn ol, rhyw bendefig a fygythiadd y danfonai ei was du i gynnrychioli un o'i fwrdeisdrefi yn y Senedd; a'r unig beth a'i lluddiodd oedd mai Pagan ac nid Cristion ydoedd *Mungo,* ac y costiai i'w Arglwyddiaeth arian lawer i'w gymmwyso. Cymmeradwyai, yn hylwyr, ysgrif Arglwydd John Russell; oblegid ni ddifreinia neb dynion, eithr breinnia 500,000, ac ar unwaith ysgubai ymaith 60 o fwrdeisdrefi llygredig. Cefnogai Mr. Mostyn am mai Diwygiwr ydoedd, ac am y gwyddai y cysegrai ei amser a'i ddoniau at wasanaeth ei etholwyr.

Mr. Thomas Mather, o Fagilt, a wnaeth araith faith o blaid ysgrif Arglwydd John Russell. Wedi hyn, cyhoeddodd y Prif Swyddog fod E. M. Ll. Mostyn, Ysw. wedi ei ethol, a gwregysodd o'i amgylch y cleddyf fel Marchog y Swydd.

E. M. Ll. Mostyn, Ysw. a ymddangosai ger eu bron i dalu ei ddiolch diffuant am yr anrhydedd a wnaethant iddo ar yr achlysur hwn. I'w hybarch gyfeillion, Mr. Price a Major Jones, y teimlai yn wastad yn dra diolchgar. Ni allai iaith ddatgan mor ddyledus y teimlai i Uchelwyr dealltus Swydd Fflint, y rhai a ddaethant yno i'w gefnogi ef; ac ychwanegid y teimlad hwn, pan ystyriai fod eu golygiadau hwynt yn cydsynio â'i eiddo yntau o barthed Diwygiad yn y Senedd. Am iddynt oll, yn unfryd, ei ethol ef i'w cynnrychioli hwynt yn y Senedd, ei benderfyniad diysgog oedd cyflawni ei ddyledswydd yn gydwybodol, a chefnogi ysgrif Arglwydd John Russell. Yr oedd yn elyn i bawb a dderbynient arian y wlad heb ei haeddu drwy eu gwasanaeth, ac yn gyfaill i bob cynnildeb yn nhraul y deyrnas, a theimlai na byddai ond yn cyflawni ei ddyledswydd wrth ddyrchafu ei law a'i lais yn erbyn caethiwed y dynion duon—y drefn felldigedig hono ag sydd yn ammharch i bob teyrnas wareiddiedig. Wedi ei fagu yn Swydd Fflint, gobeithiai yr edrychai ar bob Uchelwr fel cyfaill iddo. Ei ddyledswydd arbenig fyddai coleddu eu cyfeillach, a gofalu yn ddibaid i hyrwyddo lles y gweithydd mŵn a glo, amaethyddiaeth, a masnach y Swydd. Hyderai yr edrychai pawb o'i gefnogwyr arno ef fel eu cyfaill. Ni ommeddai unrhyw foddion a duedd-ent i'w gymmwyso i gyflawni y dyledswyddau pwysig ag oeddynt yn gysylltiedig â'i swydd oruchel fel Seneddwr. Cydymdeimlant âg ef tra y galarai oblegid marwolaeth eu diweddar Gynnrychiolydd hybarch a ffyddlon, a gobeithiai y dilynai efe ol ei draed ef.

Yna gwasgarodd y dyrfa luosog i edrych am ymborth i ddiwallu angenrheidiau y corph; ac wedi ciniawa, traddodwyd amrai o areithiau hyawdl gan y boneddigion yn amrywiol westdai y dref.

Bwrdeisdrefi Fflint.—Dydd Mercher, Mai 4, daeth Aelodau Bwrdeisdrefi Rhuddlan, Caerwys, Caergwrle, ac Overton, i Fflint, i ddethol un o'u cydaelodau i gynnrychioli y Bwrdeisdrefi hyn yn y Senedd. Oddeutu 12 o'r gloch cyrhaeddodd Syr Edward Lloyd i'r dref.

P. R. Price, Ysw. wrth gynnyg Syr E. P. Lloyd i sylw Aelodau Bwrdeisdrefi Swydd Fflint, fel boneddig addas a chymmwys i'w cynnrychioli hwynt yn y Senedd, a ddywedodd ei fod yn gwneuthur hyny gyda dywenydd nid bychan; oblegid pwy o foneddion Swydd Fflint mor deilwng o'r anrhydedd a'u diweddar Gynnrychiolydd? Gwasanaethodd hwynt gyd â'r ffyddlondeb mwyaf am nifer o flynyddoedd. Cafodd ei brofi, a chafwyd ef yn ddiwyd ac yn gywir i gyflawni bob dyledswydd sy gysylltiedig â'i sefyllfa oruchel. Pwy a ddangosodd fwy o brydlerwch a gofal dros lesiant ei etholwyr na'r Barwnig hybarch? Ac mewn perthynas i'w ymddygiad yn y Senedd, o barthed pob achos ynglyn â llwyddiant y deyrnas, cafwyd ef bob amser yn amddiffynydd diysgog dros iawnderau y bobl; ac ar achos diweddar, ag sydd yn dal perthynas agos at lwyddiant y wladwriaeth, rhoddodd wystl i'w etholwyr, drwy ei bleidlais ar yr achlysur hwnw, ei fod yn gyfaill diffuant i'w Frenin a'i wlad—yn gefnogwr cynnildeb, ac yn amddiffynydd pob trefniad a duedda at les y deyrnas. Gan fod yr hybarch Farwnig wedi eu gwasanaethu hwynt mor ffyddlawn—wedi dilyn yn ddiwyro lwybr o ymddygiad a gymmeradwyir gan bob dyn da, gobeithiai y dangosent eu parch a'u cymmeradwyaeth o hono, trwy ei ethol yn unfryd i'w cynnrychioli hwynt unwaith yn rhagor.

Cefnogwyd y cynnygiad gan *George Roskel, Ysw.* a'r *Parch. Charles Shipley* mewn areithiau hyawdl a threfnus.

Yna cyhoeddwyd fod Syr E. P. Llwyd wedi ei ethol.

Syr E. P. Llwyd a gyfarchodd ei etholwyr, ac a ddywedodd nad allai iaith yn y byd ddatgan ei deimladau, wrth ystyried yr anrhydedd, â pha un y cynnysgaeddwyd ef y dydd hwnw, drwy ei ethol drachefn i fod yn Gynnrychiolydd drostynt. Yr anerchiadau parchus a dderbyniasai ar hyd y ffordd o Bengwern i Fflint a brofai fod ei etholwyr yn cymmeradwyo ei ymddygiad Seneddol. Yr oedd efe yn gefnogwr diysgog dros bob Diwygiad, cynnildeb, a heddwch; eithr ni honai unrhyw ganmoliaeth arbenig am gefnogi Gweinidogion ei Fawrhydi am eu bod yn haeddu cefnogiad pob dyn da, a thrwy eu cefnogi hwynt ni wnaeth ond ei ddyledswydd. Hyderai y cydnabyddent iddo ymddwyn yn gyson ac yn annibynol ar bob achos gwladol. Gofalai bob amser dros lwyddiant ei etholwyr; a hyderai y dangosai ei ymddygiad rhagllaw mai eu lles hwynt sydd agosaf at ei galon. Yr oedd efe wedi colli cyfaill hoff, y diweddar Syr Thomas Mostyn, yr hwn oedd berthynas iddo, a chyda yr hwn y bu yn gweithredu yn y Senedd am 26 mlynedd. Ni adroddai am ei rinweddau; ac yn wir afreidiol fyddai hyny, am eu bod oll yn gwybod yn dda am danynt. Ei ymgais parhaus fyddai teilyngu cymmeradwyaeth ei etholwyr, trwy gyflawni yn ddiwyd ei ddyledswyddau pwysig yn y Senedd. Wedi hyny, aeth Syr Edward Llwyd a'i gyfeillion i giniawa, a thraddodwyd llawer o areithiau hyawdl ar ol ciniaw.

SWYDD GAERNARFON.—Dydd Gwener, Mai 6ed, etholwyd C. W. G. Wynne, Ysw. i gynnrychioli y Swydd yn y Senedd.

Lloyd Edwards, Ysw. mewn araith fer, a gynnygiodd i sylw ei gyd uchelwyr Mr. Wynne, fel gwr boneddig cymmwys i'r swydd oruchel o fod yn Aelod o'r Senedd dros y Swydd.

Arglwydd Newborough a ddywedodd, er nad oedd ei olygiadau ef yn cyduno âg eiddo Mr. Wynne, etto pan ystyriai mor ddyfal y gwyliodd efe dros lwyddiant ei etholwyr, a chymmaint o feddiannau oedd ganddo yn y Swydd, gobeithiai yr ad-etholid ef heb un gwrthwynebiad.—Yna cyhoeddwyd fod Mr. Wynne wedi ei ethol.

Mr. Wynne a ddiolchai o eigion ei galon i'w gyfeillion am ei ethol i'w cynnrychioli yn y Senedd. Sicrhai iddynt y gallent ymddibynu ar ei ymegniadau er cynnyddu llwyddiant y Swydd hon, a lles cyffredin y wladwriaeth. Ac er, efallai, nad oedd yn hylwyr gydsyniol â rhai o'i gyfeillion o'i amgylch ynghylch amrai o achosion gwladol, etto hyderai y credent iddo bob amser roi ei bleidlais yn y Senedd gyda golwg ar ddedwyddwch a budd y deyrnas, ac y byddai ei ymdrechiadau rhagllaw yn ddiflino er cyflawni yr unrhyw ddiben.

Wedi hyn oddeutu 120 o gyfeillion Mr. Wynne a giniawasant gyd âg ef yn Llysdŷ y dref: traddodwyd nifer o areithiau hyawdl, ac yfwyd llawer o lwngc-destynau gwladgarol.

Bwrdeisdrefi Caernarfon.—Dydd Mercher, Mai 4, cyfarfu Aelodau y Bwrdeisdrefi uchod yn Nghastell Caernarfon i ethol eu Cynnrychiolydd yn y Senedd. *Syr Charles Paget* a *W. Ormsby Gore, Ysw.* oeddynt yr ymgeiswyr. Ymddengys fod y dyrfa yn ac o amgylch y Gastell mewn cyflwr tra therfysglyd, ac ni allasid, am amser maith, lwyddo i gael llonyddwch i ddarllen *Writ* ei Fawrhydi, &c.

Cynnygiodd *Colonel Parry* Syr Charles Paget i sylw Aelodau y Bwrdeisdrefi fel gwr boneddig addas i'w cynnrychioli hwynt yn y Senedd; a chefnogwyd y cynnygiad gan Dr. O. O. Roberts, ym mhlith terfysg ac ocheneidiau digyffelyb.

Y Parch. Mr. Kyffin a gynnygiodd W. Ormsby Gore, Ysw. yr hwn a gefnogwyd gan Mr. John Roberts. Traddodwyd areithiau gan y Colonel Parry

a *Dr.* O. O. Roberts, a chan y Parch. Mr. Kyffin a Mr. John Roberts; ac hefyd gan y ddau ymgeiswyr, sef Syr Charles Paget, a W. Ormsby Gore, Ysw. ond ni chaniata ein terfynau roddi lle iddynt. Parhaodd yr etholiad am wyth niwrnod, gyda llawer o derfysg ac annhrefn, pan y rhoddodd Mr. Gore i fynu yr ymgais i Syr Charles. Nifer y pleidleisiau dros Syr Charles Paget, 274, a thros W. Ormsby Gore, Ysw. 264.

SWYDD FEIRION.—Dydd Mawrth, y 10fed o Fai, etholwyd Syr Robt. Wmes. Vaughan, Barwnig, dros Sir Feirionydd. Hon yw yr unfed waith ar ddeg y detholwyd Syr Robert i gynnrychioli trigolion Sir Feirion yn Senedd Brydain. Anrhydedd yw hwn nas gall ond ychydig o'n Seneddwyr presennol ymffrostio ynddo.

EISTEDDFOD LLUNDAIN.

DYDD Mercher, Mai 25, cynnaliwyd Eisteddfod Cymmrodorion Llundain, yn *Freemason's Tavern*, yr Anrhydeddus G. Rice yn y Gadair, pryd y dyfarnwyd y Gwobrwyon fel y canlyn:

1. *The Royal Medal, and Five Guineas*—"For a Biographical Sketch of the most Eminent Individuals the Principality of Wales has produced since the Reformation"—*To Mr. Robert Williams, of Christ Church, Oxford.*
2. *The Royal Medal*—For the best Essay on "The Causes which, in Wales, have produced Dissent from the Established Church."—*To Arthur J. Johnes, Esq. of Lincoln's Inn.*
3. *The Royal Medal.*—"For a Poem, in English, by a native in the Principality, on any subject connected with Wales, of not less than 100 lines, but the period to be subsequent to the Norman Conquest."—*To Mr. Robert Folkestone Williams, of London.*
4. *Three Guineas.*—"Am y Traethawd goreu ar y manteision, neu yr anfanteision, o goleddu yr Iaith Gymreig fel tafodiaith fyw."—*Dyfarnwyd y Gwobr hwn i ysgrifenydd dan y ffug-enw Madog ab Owain Gwynedd.*
5. *Ariandlws*—Am yr Englyn goreu ar "Benyw." Derbyniwyd dim llai na deg ar hugain ar y testyn hwn, a dyfarnwyd y Gwobr i'r un yn dwyn y ffug-enw *Ab Ceridwen.*

TERFYSG YN MERTHYR TYDFIL.

DYDD Mercher, Mehefin 3ydd, cyfododd holl Lowyr Merthyr yn erbyn eu Meistriaid, am iddynt roddi rhybudd y gorfyddai arnynt ostwng eu cyflogau. Drannoeth, ymgyrchodd y glowyr yn finteioedd lluosog yn y dref; ac aethant yn union-gyrchol at annedd Mr. Coffin, lle y cedwir y *Court of Requests*, neu *Court of Conscience*; ac wedi galw am y llyfrau, dinystriasant y ffenestri, a'r dodrefn yn y tŷ: ac ymdrechasant roddi y lle ar dân, ond ni lwyddasant. Ymddengys fod y Llys hwn, sef y *Court of Requests*, wedi peri llawer o flinder i'r glowyr am ennyd maith, a'u bod hwynt wedi hygoeth na oddefent ef mwyach. Gwelodd yr Ynadon mai ofer fyddai iddynt ymryson gyd â'r terfysgwyr heb ddim milwyr yn y dref; am hyny, anfonasant yn ebrwydd i Aberhonddu am gâd o'r 93 *Highlanders*. Drannoeth (dydd Gwener) pan gyrhaeddodd y milwyr i Merthyr, yr oedd miloedd o'r terfysgwyr wedi ymgyrchu o amgylch y *Castle Inn*, Yna darllenwyd y *Riot Act*. A phan ofynwyd i'r terfysgwyr i ba ddyben yr ymgasglasant, dywedasant bod yn rhaid iddynt gael codi eu cyflogau. Wedi hyn, cyfarchwyd hwynt gan berchenogion y gweithydd, gan erfyn arnynt wasgaru yn llonydd; a danfon 10 neu 12 o honynt atynt hwy i ddatgan eu hachwynion iddynt. Eithr ni wrandawent ar hyn; a chynhyrfwyd hwynt, gan un o'u cymdeithion, i ruthro ar y milwyr i'w hymddifadu hwynt o'u harfau. Gwnaethant felly; a gorchymynwyd i'r milwyr saethu atynt; ond nid cyn hyny. Ar hyn gwasgarodd y dyrfa. Ac er i'r milwyr ddangos pob hwyrfrydigrwydd, etto, galarus yw adrodd, fod 21 o'r terfysgwyr wedi eu lladd; ac o 70 i 80 o honynt wedi eu clwyfo. Cafodd ychydig o'r milwyr eu clwyfo; ond y maent oll wedi iachau yn awr. Yn y prydnawn, cyrhaeddodd yno finteioedd o Farchogion, ac yr oedd llonyddwch wedi ei adferu; eithr ar foreu dydd Sadwrn, canfyddwyd tyrfaoedd lluosocach nag o'r blaen, wedi ymgyrchu ar y gwahanol fryniau, o amgylch y gweithydd haiarn, wedi eu harfogi â drylliau a phastynau. Attaliwyd arlwy-rhyfel y 93 yn Nghoed Cymmer, oddeutu milltir o Ferthyr, gan y terfysgwyr, ac anfonwyd ef yn ol i Aberhonddu. Y Marchogion a frysiasant tua Choed Cymmer; ond dychwelasant, gan ofni y cymmerid eu harfau oddi arnynt. Yn y prydnawn, pan oedd Marchogion Abertawe o fewn tair milltir i Ferthyr, diarfogwyd hwynt. Dychwelasant i Gastell Nedd; ac wedi ymarfogi eilwaith, a chynnyddu eu nifer, cyrhaeddasant i Ferthyr yn fuan boreu ddydd Llun. Yr oedd nifer y terfysgwyr uwchlaw 9000; a chawsant rai magnelau a phylor o weithydd yn y gymmydogaeth. Cymmerwyd dau o'r blaenoriaid i fynu: a phan yr holwyd hwynt, ni ymegniasant roddi esgus am eu hymddygiad; ond haerasant, yn ddigon diofn, na chyfyngid y terfysg i'r ardaloedd hyn, oblegid fod trefniadau wedi eu sefydlu i'r holl weithwyr yn Lloegr gyfodi ar unwaith.——Dydd Sul, Mehefin 5. Ni oddefid i neb dramwyo o Aberhonddu i Ferthyr gan y terfysgwyr. Eu dyben hwynt yw amgylchu y dref.——Dydd Llun. Yr oedd y terfysgwyr wedi rhwystro gweithydd Bute, Sirhowy, Tredegar, Dyffryn Ebbw, a Nantyglo, rhag myned ym mlaen, a chymmellasant y gweithwyr i ddyfod gyda hwynt. Aeth y milwyr i'w cyfarfod hwynt hyd at Dowlais, a darllenwyd y *Riot Act*; a chan nad oedd dim tebygolrwydd iddynt wasgaru, archwyd ar y milwyr ymbarotoi; eithr braidd y rhoddwyd yr archiad cyn i'r terfysgwyr ddiangc ymaith yn dra chyflym, heb ladd na chlwyfo neb. Yn y prydnawn daeth yno ychwaneg o filwyr, y rhai a osodwyd mewn gwahanol sefyllfaoedd i amddiffyn y dref.——Dydd Mawrth, adferwyd llonyddwch; a threuliwyd y dydd yn chwilio am flaenoriaid y terfysgwyr, o ba rai bwriwyd 21 i garchar.——Yn ol yr hanesion diweddaf o'r parthau terfysglyd ymddengys fod y glowyr wedi dychwelyd at eu gorchwylion; a bod blaenor y terfysgwyr, *Lewis, Huntsman Penderrin*, wedi ei ddal yn Nghoedwigfa Penderrin, a'i fwrw i garchar.

Hanes Marwolaeth alarus Mr. Howell Jones, Mab hynaf Mr. Jones o Gefntrefnfa, Plwyf Cil y Cwm, Swydd Gaerfyrddin, yr hwn oedd Aelod llafurus er's tair blynedd y'Ngh°ley Dewi Sant.

FEL yr oedd yn ymolchi yn afon Teifi, ar y 24ain o Fai, 1831, efe a foddodd; ac er fod ganddo gyfaill ar làn yr afon, nid oedd yn abl i'w achub, o herwydd na fedrai nofio: a thra y bu ei gyfaill yn gadaw i ymofyn am gymmorth, hedeg ymaith a wnaeth ei enaid i fyd tragywyddol. Methwyd ei gyfodi i'r làn y tro cyntaf, o herwydd fod y pwll yn bedair llàth o ddyfnder; ac er na bu ef yn y dwfr ond oddeutu hanner awr, neu dri chwarter o hwyaf, methwyd ei adfywio, er ymdrech meddygon medrus, a llafurus ymegnïad cyfeillion. Gwedi ei ddwyn o làn yr afon, cafodd orphwys am yspaid pedair awr yn nhŷ un Mr. Edmunds, tafarnwr, o'r tu cefn i dref Llanbedr; ac am un-ar-

ddeg o'r nos cludwyd ef i'r Coleg gan ddeuddeg o'i gyd fyfyrwyr: a thranoeth cynnaliwyd celain-ymholiad (*inquest*) gan y swyddog gosodedig i'r cyfryw waith, ar ei gorph, a'r rheithfarn oedd *Angeu Disyfyd:* ac yr ydys yn barnu i gwlwm gwythi, neu, mewn geiriau ereill, yr wrwst (*cramp*) gymmeryd gafael yn rhyw rhan o'i gorph. Dydd Iau, am naw o'r gloch y boreu, wedi i liaws o'i gydnabyddiaeth a'i gymmydogion ddyfod ynghyd i'w gludo at ei dadau, canwyd emyn gan ei gyd fyfyrwyr cyn ei gludo allan o'r Coleg; ac wedi hyny cerddasant yn araf o flaen yr elor bob yn ddau, a dau o'r athrawon yn eu blaenori, nes myned o'r tu allan i'r dref, wedi hyny cynnorthwyasant i'w gludo am bum milltir o ffordd; ac yna dychwelasant, wedi canu gair o emyn addas i'r amgylchiad; ac ar eu hymadawiad, canwyd un arall gan gymmydogion y marw, fel atebiad i'w gyfeillion. Claddwyd ef ddydd Gwener y 27ain, yn 24 mlwydd oed, yn Cil y Cwm. Wedi aros y noswaith ddiweddaf cyn gorwedd yn ei fedd yn nhŷ ei dad, fe'i dygwyd i'r Eglwys, ac oddi yno i lân y bedd, gan bedwar o'i gyd fyfyrwyr, ac fe ddarllenwyd y gwasanaeth arferedig gan un o'r Athrawon (yr hwn oedd wedi cyd-fyned â'r angladd yr holl daith) wrth ei roddi yn ei wely pridd, yn yr hwn y mae yn rhaid iddo aros hyd udganiad yr udgorn diweddaf. Yr oedd y newydd yn lled alarus yn ddiau i'w fam serchoglawn, a'i dad amyneddgar, a'i geraint hoff, o herwydd y swydd oruchel ag oedd yn meddwl myned iddi cyn diwedd y flwyddyn hon, sef i bregethu y gair; llawer o gysur yn ddiau oeddynt yn ddisgwyl gael oddiwrtho rhagllaw: ond nid felly yr oedd iddi fod, y mae'n debyg, oblegid fod ei ddyddiau wedi eu rhagderfynu gan Dduw, a rhifedi ei fisoedd wedi dyfod i ben, ac am hyny hyd yma yr oedd ei daith ef wedi ei therfynu. Ond er ei fod wedi marw y mae yn llefaru etto, gan ddywedyd, "Byddwch barod i gyfarfod â Duw—canys yn yr awr ni thybioch y Mab y dyn."——Bydded i'r Duw hwnw ag sydd yn helaeth ei drugaredd a'i dosturi, o herwydd ei fawr gariad, fendithio y tro galarus i'w berthynasau oll, ond yn neillduol i'w gyd fyfyrwyr a'i gyfoedion, ydyw taer ddymuniad a gweddi yr hanesydd ar Dduw; o herwydd byr a brau yw bywyd dyn.

Damweiniau dinystriol.—Nos Lun, y 5ed o fis Mehefin, yn Nghwmtirmynach, o fewn tair milltir i dre'r Bala, aeth amaethdŷ o'r enw Tai'r Felin ar dân, a llosgodd y cwbl yn ulw, fel nad oedd, erbyn boreu dranoeth, ond y muriau moelion i goffa lle bu. Eithr trwy ddaioni rhagluniaeth ni chollwyd neb bywydau, ond diangodd y teulu oll trwy'r ffenestri, heb gael amser gymmaint ag i roddi unrhyw ddillad am danynt. A da genym hysbysu na chyffyrddodd y tân â'r tai allan, nac â dim arall, ond y tŷ annedd yn unig.

Yn yr un Cwm, dydd Iau, Mehefin 22, cymmerodd adeilad helaeth arall, o naw cowlas, dân, a elwid Cwmheagyn, a difawyd y cyfan yn llwyr. Gan i'r tân ennyn, fel y tybir, oddiwrth ludw poeth yn y mawn yn y pen arall i'r adeilad, cafwyd amser i gludo ymaith y cwbl ag oedd yn y tŷ annedd, cyn iddo gael ei ysu gan y fflamau dinystriol.

HYSBYSIADAU LLEENYDDOL.

Cyhoeddwyd yn ddiweddar, Casgliad o Salmau a Hymnau, cymmwys i'w harfer mewn Addoliad cyhoeddus. Gwel amlen y Rhifyn hwn.

EMMANUEL: *neu Olygiadau Ysgrythyrol ar Iesu Grist;* gan y Parch. Thomas Jones, Creaton. A gyfieithiwyd er lles i'r Cymry, gan *Morgan Morgans*, Ymwelieddydd Ysgolion Rhad Mrs. Bevan, yn Neheubarth Cymru; ac a gyflwynwyd, drwy ganiatad i'r Parch. Ll. Llewelin, D. C. L. Penaeth Coleg Dewi Sant. Argraffwyd gan Isaac Thomas, Aberteifi.

Lately was published, by the Chester Cambrian Society, *A Sermon*, preached at Trinity Church, Chester, on the *Importance of Vernacular Religious Instruction*, by the Rev. J. Blackwell, B. A. Curate of Holywell.

Remarks, Historical and Philological, on the Welsh Language, in which the Orthography of the received Text, as sanctioned by the Commission of Bishops, under the Act of Uniformity, in 1809, is vindicated, and such objections as have been made to it are shewn to be without foundation. By the Rev. W. B. Knight, A. M. Chancellor of the Diocese, and examining Chaplain to the Bishop of Llandaff.—Rivingtons, London—price 1*s*. 6*d*.

A Reply to the Rev. W. B. Knight's "Remarks" on Welsh Orthography. By the Rev. John Jones, M. A. Precentor of Christ Church, Oxford.

PRIODWYD,

Ar y 7fed o Fehefin, gan y Parch. Dr. Howard, Thomas Downward, Ysw. o Fathafarn, Dyffryn Clwyd, â Caroline Elisa, merch hynaf y Parch. T. H. Clough Hafodunnos.

BU FARW,

Ar y 3ydd o Fehefin, y Parch. J. Jones, Periglor Stainton a Baskerton, Swydd Benfro (yn 70 mlwydd oed) a Chaplan i'r Gwir Anrhydeddus Iarll Cawdor.

Y GWYLIEDYDD.

AWST, 1831.

"GAIR DUW GOREU DYSG."

(*Parhad o du dalen* 81.)

FEL ag y mae "GAIR DUW YN OREU DYSG," o herwydd ei fod yn gyflead o hysbysrwydd am y pethau mwyaf goruchel a pherthynol i ddyn eu gwybod, felly y mae yn rhagori ar gyfansoddiadau godidocaf y duwinyddion mwyaf clodwiw a flagurasant erioed yn eglwys Dduw. Nid yw eu gwybodaeth hwy ar y goreu ond ffrydiau o'r ffynnon lifeiriol hon, wedi eu halogi yn fawr gan ammhuredd y nentydd, trwy ba rai y dylifant. Ac os ydym am gynnyddu yn y wybodaeth sydd yn gwneuthur yn ddoeth i iachawdwriaeth, rhaid i ni ddrachtio yn ddigyfrwng o lygad y ffynnon. Yn yr ysgrythyr y mae holl athrawiaethau yr efengyl wedi eu cyssylltu yn amlwg âg eglurhâd gogoniant priodoliaethau moesol yr Arglwydd, ac âg effeithiad tueddfryd gyfatebol mewn dyn, tu ag at Dduw a thu ag at ei gymmydog; ond os craffwn ar yr awdwyr enwocaf ar byngciau sylfaenol crefydd, canfyddwn mai goddau eu harmerth yn benaf oedd, rhwystro cyfeiliornadau rhag gormesu ar dalaith y gwirionedd. Ymdriniad gan hyny â gwahanol athrawiaethau y Bibl, fel neillduedig osodiadau, heb un cyfeiriad ynddynt at brif ddiben yr Ysgrythyr. A chan lawer o honynt, o herwydd gwresogrwydd o blaid y gwirionedd, croes ymddygiad eu gwrthwynebwyr, a pherygl dinystriol eu hathrawiaeth, yr arferwyd llawer o resymau a fuont yn gryfder i elynion croes y Cyfryngwr.

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Nid wyf yn diystyru gwaith awduron enwog fel cynnorthwy i ddeall dyfnion bethau Duw, ond y camarferiad a wneir o honynt, trwy eu gosod yn unig gyflead o hysbysrwydd yn lle gair y gwirionedd; canys annoeth yw dyn ar y goreu mewn pethau ysprydol, tra y mae yn gweled ond megis trwy ddrych. Dilyn y rhai hyn yn ormodol, ac esgeuluso yr Ysgrythyr, yw'r achos fod undeb y gwirionedd wedi ei dori mor fynych, a chyfeiliornadau wedi ymwthio i'w le. Er prawf o hyn, pa faint mae dynion wedi gamddeall ar athrawiaeth fawr y cymmod, o herwydd ei chymmeryd ganddynt o waith awdwyr yn lle o air sicrach Duw ei hun. Rhai, er amddiffyn rhad ras, a ymdrechant ddangos hollol gyfatebiad yn nhrosedd dyn yn erbyn Duw i ddyled o arian oddiar un dyn i'r llall, ac yn iawn Crist i daliad o'r ddyled, ac a roddant le i rai llygredig i feddwl fod rhwymau ar Dduw i faddeu eu hanwiredd, er byw o honynt yn benrhydd trwy eu hoes. Ereill yn methu amgyffred cyssondeb yr athrawiaeth a goruchwyliaeth foesol dyn, a hònant mai trefn rasol yw, er llaesu manylrwydd gofynion

y ddeddf, i rai dan yr efengyl, fel y gallont, trwy eu hufudd-dod diffuant iddi, er y bydd yn ammherffaith, ennill bywyd tragywyddol. Y naill yn meddwl ddarfod i'r hwn sydd yn casâu pechod â chas cyflawn, o herwydd ei fod yn groes i'w natur, wneuthur darpariad i gadw pechadur yn anystyriol o'i gyfraith, yr hon sydd adysgrif o'i sancteiddrwydd. A'r llall yn dychymmygu iddo edifarhâu rhoddi o hono ddeddf mor gaeth i'w ddeiliaid, a'i fod wedi ei hesmwythâu, rhag i'w gyfiawnder ormesu ar ei drugaredd. Ond och! y fath warth a dirmyg y mae 'r fath athrawiaethau yn daflu ar lywodraeth y Goruchaf. Llawer, eilwaith, er egluro yr athrawiaeth o ffydd, a ddywedant gymmaint am ei natur arddansoddol nes ei ddifuddio i'r enaid. Yn debyg i ddyn, yr hwn, er mwyn dangos i'w gyfaill brydferthwch ryw wrthddrychau, a ymdrechai egluro iddo natur a chyfansoddiad y llygad, a thrwy hyny a'i rhwystrai i weled prydferthwch y gwrthddrychau: yr hwn pe edrychasai yn ddiatreg ar y gwrthddrychau nodedig, er nas gwyddai ddim am gywrain-gyfansoddiad y llygad, a'u gwelsai hwynt mor eglur a'r difyniaethwr cywiraf. Eithr os awn at y gair, ac at y dystiolaeth, gyd âg yspryd isel, gan bwyso ar gynnorthwy dwyfol, llais distaw main ac awdurdodol a dreiddia heïbio i ddadwrdd ymrafael crefyddol, yngbylch ffydd a gweithredoedd, goruchwyliaeth dyn a phen-arglwyddiaeth Duw, ac a lefara nes deall o'r galon am y pethau a berthynant i ffydd ac ymarferiad, "Hon yw y ffordd, rhodiwch ynddi."

Prawf ychwanegol o ragoriaeth Gair Duw yw, mai ynddo ef yn unig y cynnwysir cyfundraeth berffaith o foesoldeb, a'r cymmelliadau mwyaf effeithiol i ddyrchafu dyn i sefyllfa foesol, agosaf at berffeithrwydd o un arall. Llawer a honant fod philosophyddiaeth, yr hon a ddarlunient gynt, *Vitæ regulam, et bene vivendi scientiam*, yn rhagori ar Air Duw, ar y golygiad yma. Ond er gwrthbrofi hyny, ystyriwn y pethau canlynol:—Mawrygai y philosophyddion, fel rhanau o foesoldeb, rai pethau a esgeulusir yn hollol yn Ngair Duw, sef, Cyfeillach, Gwladgarwch, a Dewrder gweithgar, yn yr ystyr y cymmerir hwynt yn gyffredin. Ond ystyriwn eu tueddiad priodol. Y mae yn unol â choleddiad y gyfeillach yma, i ni gyfyngu ein cariad i rai neillduol o'n cyd-ddynion. Canmolir ni am ein gwladgarwch, os ymdrechwn gyfoethogi ein talaeth ein hun, er sathru o honom gyrph dieithriaid fel glaswellt dan ein traed; a pha mwyaf o waed a dywallto 'r *arwr*, uchaf i gyd fydd ei glod am ei wroldeb. Am ychydig, trown yn ol i gymmeryd arolwg ar y gwledydd, ym mha rai yr oedd ymddygiad y trigolion yn cael ei lywodraethu gan yr egwyddorion hyn. Yn Groeg ystyrient ladrad ar beth un amser yn anrhydeddus, φερoντες δη τι και δοξης μαλλον,* ac yn un parth o honi yr oedd llofruddiaeth y caeth-weision yn cael ei oddef yn ddigerydd; ac yn Rhufain yr oedd marwolaeth y cleddyfwyr yn ddifyrwch i'r werin. Mawrygent wladgarwch gymmaint, fel mai peth distadl yn eu golwg, ïe, cyfiawn, fel y tybiasai Aristotle, oedd rhyfela âg estroniaid yn ddiachos. Llosgent eu trefydd, a lliwient eu cleddyfau yn eu gwaed, er pentyru cyfoeth i'w gwlad eu hun. Onid gorchestion y gwrol sydd wedi difwyno yn fwyaf du dalenau hanesyddiaeth? Beth sydd wedi hynodi gwastadedd Marathon, Cannæ, a Thrasymenus? Y gwrol fu yn aberthu gwaed ei gyd-ddynion i'r Rhinwedd ddychymmygol hon: a phe buasai pawb yn cael eu llyw-

* Thuc. Lib. 1. Cap. 5.

odraethu gan yr un, rhyfeloedd a fuasent yn ddiderfyn, a dychryn parhâus a orlenwasai 'r byd. Ond, modd rhyw un, oni buasai gwladgarwch a gwroldeb Nelson, Picton, Wellington, ac ereill, buasem ni heddyw yn ochain, dan iau estroniaid, a'n rhyddid wedi ein gadael.

Yn yr un modd dywedaf finnau, i eiddigedd wneuthur llawer ysgolhaig enwog, er budd i'w gyd-wladwyr, etto, nid yw hyny yn profi ei dueddiad moesol yn dda. Ac ofer yw hòni fod philosophyddiaeth y dyddiau hyn yn rhagori ar yr hyn oedd gynt; oblegid, pwy o ran cynneddfau naturiol sydd yn awr yn rhagori ar enwog athronwyr yr oesoedd a aethant heibio? Ac os oes rhyw beth yn hysbys iddynt yn awr na wyddai dysgedigion Athen, y maent wedi ei loffa o faes mwy ffrwythlon na gardd natur, ac am hyny nid eiddynt hwy mo hono.

Yn wrthwyneb i hyn oll, cymmeradwyir yn Ngair Duw rai rhinweddau a ddirmygwyd gan y philosophyddion, sef, Dewrder diddefgar, Amynedd, Hir-ymaros, Gostyngeiddrwydd, a Chariad cyffredinol.

Gorchymynir ni i garu Duw â'n holl galon, a'n cymmydog fel ni ein hunain; a rhoddir attaliad ar dueddfryd y galon ac ysgogiadau 'r meddwl, yn gystal a geiriau 'r genau a gweithredoedd y dwylaw, yr hyn yn unig a wna 'r gorchymynion yn effeithiol. Pe buasai tueddiad moesol y rhai hyn yn cael ei gyflawn effaith, wyneb y ddaear a fyddai yn debyg i wyneb y nefoedd, ac fe wawriai boreu, pan gyfyd haulwen heb gymylau ar y byd moesol, "A'r blaidd a drig gyd â'r oen, a'r llewpard a orwedd gyd â'r myn; y llo hefyd, a chenau y llew, a'r anifail bras, fyddant yn nghyd, a bachgen bychan a'u harwain hwynt.—Ni ddrygant ac ni ddifethant yn holl fynydd fy sancteiddrwydd." A'r achos o hyn fydd, "Canys y ddaear a fydd llawn o wybodaeth yr Arglwydd, megys y mae y dyfroedd yn toi y môr." Yn y gair hefyd y mae y fath cymhelliadau i gyflawni y gorchymynion nas cawn mewn un lle arall. Y philosophyddion a ddarluniant ddyledswyddau dyn, heb un cynhyrfiad yn cael ei roddi ynom i'w cyflawni. Goleuni a lewyrcha ar lwybr ein dyledswydd, er hyny addas fydd y gyffes i ni, "*Video meliora proboque, deteriora sequor.*" Ond yn yr Ysgrythyr, Duw a lefara wrthym, nid mewn geiriau yn unig, ond hefyd trwy weithredoedd, yr hyn sydd yn wastadol yn fwy effeithiol ar ddyn, fel y tystiolaetha holl hanes dynolryw.

Methodd bygythion Zaleucus, brenin y Locriaid, attal ei fab rhag godineb, a phe buasai yn ei gorfyddu â hollol ddifuddiad o'i olygon, ysgatfydd, y llwyddasai i'w gadw ef, ac ereill, oddiwrth y weithred ar ol hyny; ond nis gallasai y rhesymau grymusaf, na'r doniau mwyaf hyawdl, fod yn gymhelliad mwy annogaethol, nac yn foddion mwy effeithiol, i blanu ynddo ef a hwythau egwyddor ddiwair, na'r amlygiad a wnaeth o'i gariad tu ag ato, ac o'i barch i'r gyfraith. Yn yr un modd y mae athrawiaethau 'r Bibl yn cyfateb i'r gorchymynion. Os na all argyhoeddiadau cydwybod dycio i wellhâu buchedd dyn, wele 'r Arglwydd, er dangos drwg pechod, a harddwch sancteiddrwydd, mewn lliwiau mwy effeithiol, yn diosg ei ogoniant mynegol, yn gwisgo cnawd, yn cymmeryd euogrwydd ein beiau arno ei hun, ac yn cael ei archolli am ein camweddau.

Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit
Huic modo doctrinæ patientem commodet aurem.

Pwy, wrth fyfyrio ar y fath gariad annhraethol, a all gofleidio pechod, a fu yn gleddyf i'w archolli? Pwy a feiddia gellwair â'r Arglwydd, pan nad arbedodd ei briod Fab, pan

oedd dan bwys ein beiau ni? Pwy all gasâu ei frawd, os meddylia mai gwerth yr un gwaed ydyw âg ef ei hun? Pwy a ddirmyga y dieithr ddyn, wrth gofio ei fod yn wrthddrych o'r un cariad ag yntau, ac iddo fod yn ddieithr ei hunan, nes ei adferu trwy yr un moddion a allant etto fod yn effeithiol i ddwyn y pell yn agos? Pwy na fydd yn ostyngedig wrth fyfyrio ar y farn a roddes Duw arno, pan draddododd ei Fab i'r poenau fel ein cynnrychiolwr, ac anniolchgarwch dyn am hyny i Dduw? Yn hytrach, pwy na waedda gyd â'r prophwyd—"Trugaredd yr Arglwydd yw na ddarfu am danom?" Yr un rhesymau sydd yn profi rhagoriaeth Gair Duw ar Goran Mahomet; ac os meddyliwn mai un o brif erthyglau y Coran yw, mai 'r cleddyf yw allwedd nefoedd ac uffern, os edrychwn ar y gwledydd a ddinystriodd, y gwaed a dywalltodd, y dinasoedd a anrheithiodd Mahomet a'i ganlynwyr, nid anhawdd fydd penderfynu pa un ai 'r Coran ai 'r Bibl sydd yn teilyngu cael ei fynwesu gan ddynion. Y mae yn wir fod llawer o drigolion Ewrop, Asia, ac Affrica, yn dyrchafu hwn trwy eu hufudd-dod i'w egwyddorion; ond nid rhyfedd pan ystyriom mai o flaen y fyddin y pregethwyd ef, ac mai y prif resymau a'i cynnaliai oedd y waywffon a'r arteithiau, ac hefyd mai un o'r prif-gymmelliadau oedd boddhâd nwydau llygredig dyn. Ei effaith naturiol oedd darostyngiad dyn i gyflwr yr anifail.

Wedi dywedyd cymmaint a hyn am ragoriaeth Gair Duw, gadawaf iddo orphwys ar gadarn dystiolaeth yr effeithiau sydd wedi deilliaw oddi wrtho. Pan lewyrchodd ei oleuni gyntaf ar dalaeth y tywyllwch, holl fwystfilod rheibus coel-grefydd a ffoisant. Methodd ellyllon creulondeb oddef ei ddisglaer dywyniad—allorau annuwioldeb a friwiwyd—dynolryw ni aberthwyd mwyach—temlau gaudduwiau a ddarostyngwyd i'r llawr—yr oraclau a addefasant ei oruwchawdurdod—goleuwyrch Athen a ddiffoddodd—y Duw nid adwaenent a gredwyd iddo yn y byd, a'r rhai yn eistedd mewn tywyllwch a chysgod angeu, a welsant oleuni mawr. Ymdrechodd y Pab o Rufain, ac a lwyddodd dros hir amser, attal ei gynnydd: eithr rhyw nifer wedi eu gwisgo âg arfau 'r Gair a wynebasant yn wrol ar fyddin y tywyllwch, a gorthrechasant eu gelynion. Lluman y groes a ddyrchafwyd uwch brenin-feingciau 'r ddaear, a gorthrymwyr byd a blygasant o'i blaen. Pan gyrhaeddodd y ddysgeidiaeth hon, ar ol hyn, ein gwlad ni, drylliwyd rhwymau Pabyddiaeth—eilun-addoliaeth a wthiwyd i ardaloedd mwy tywyll—pob dysg arall a flagurodd—gwybodaeth a ymdaenodd—a'u per-arogl a wasgarwyd i bellderau y byd. Ac er cymmaint o guro sydd wedi bod ar y Gair, y mae wedi aros yn hollol ddiogel yn ngwyneb dysgeidiaeth Porphyry, gallu Julian, synwyr Voltaire, ac athrylith Bolingbroke, fel y berth a welodd Moses, yn llosgi ac heb ei difa. Ni wnaeth rhuthriadau yr ystormydd, a chynddeiriogrwydd y gwyntoedd, ond profi bod ei sylfaen ar y Graig. Ac er i nef a daear fyned heibio, geiriau Duw nid ant heibio ddim.

Magna est veritas, et prævalebit.

Εψιλος,
Sef y Parch. Joshua Hughes,
Curad St. Michael's, Aberystwyth.

PERERINDOD YR AFRADLON.

Y NEWYN TRWM.

(Parhad o du dal. 202.)

III. Dywedir am yr afradlon hwn iddo *ddechreu fod mewn eisieu.* Pan oedd yn llawn, ac yn nghanol

ei yrfa ynfyd, ni thybiodd ddim am dlodi ac eisieu. Ond daeth, pan nad oedd yn disgwyl, a chyfarfu ef, fel y cyferfydd yr euog y ceisbwl sydd yn ei ddal i'w roddi yn y carchar. Profa yn awr wir yr hen ddihareb—"Gwastraff gwirfodd a ddwg i eisieu galarus." Byw afradlon sydd gymmydog i eisieu a chyni: a mwyaf yr afraid, cyntaf y daw angen. Ond ym mha ystyr y mae hyn yn wir am y pechaduriaid hyny a ddal Duw yn eu cyrchfa annuwiol, i'w dychwelyd ato ei hun?

1. Pa fodd y dechreuant fod mewn eisieu? Rhwystra Duw hwynt mewn amrywiol ffyrdd rhag boddhâu y'mhellach eu chwantau, eu nwydau, a'u tueddiadau. A hwy yn gyru yn ynfyd yn y blaen, cyferfydd Duw â hwynt yn ddiddisgwyl, ac attal hwynt mewn rhyw fan cul, fel y gwnaeth â Balaam, pan ar y ffordd i felldithio Israel. Pan oedd trigolion Sodom yn bwriadu lawnaf i foddhâu eu nwydau, tarawodd Duw hwynt â dallineb, fel y blinasent yn ceisio y drws. Felly yn fynych, amddifada Duw bechaduriaid o bob gallu i fyned yn y blaen yn eu gyrfa bechadurus. Rhyw gymylau duon a dywylla dir eu mwyniant; a throir eu dydd i gaddugol nos. Metha, efallai, eu hiechyd a'u nerth; eu cyfeillion a'u gadawant; eu meddiannau a ddifawyd; eu henw da a gollwyd; a chwbl ddirmygir hwynt. Yna syrthiant i ddigalondid, a gwaeddant—"Dygasant ymaith fy nuwiau, a pheth a wnaf fi mwy? Fy nghicaion a wywodd, a da a wnaf ymddigio, ie, hyd farw." Eu calon sydd o hyd ar y mwyniant gwag a'r hyfrydwch llygredig a feddent unwaith, ond yn awr nid ydynt mwy. "Dilynant eu cariadau, ond ni oddiweddant hwynt." Crwydrant o le i le, ant oddiwrth gyfeillion at gyfeillion, ac ymofynant ym mhob lle, "A ydyw fy mwyniant blaenorol a'm difyrwch yma?" A phob peth tan haul sydd yn eu hateb, "NAC YW." Felly dechreuant fod mewn eisieu—mewn eisieu o orphwysfa, o heddwch, ac o fwyniant—mewn eisieu o bob cysur, ac o bob gobaith diddanus: mae 'r byd yn gwrthod iddynt ea gymmwynas mwy, ac ni wyddant pa le i fyned; canys hyd yn hyn dieithriaid ydynt i bob mwynhâd mwy goruchel, ac ni feddant wybodaeth am y Gwaredwr.

Pa *gyflwr* a all fod mor *ddigysgeledd* a chyflwr pechadur, pan y try y byd yn dywyllwch, a phan na lewyrcho Duw arno, na llefaru heddwch i'w enaid? Y cyfryw a lenwir â dychryn ac arswyd; ceisiant ddiangc, ond ni wyddant am un ddiogelfa. I'r cyfryw gyflwr alaethus y dygir amryw o'r rhai uchelaf eu bryd, a gwaethaf eu buchedd; a dygir rhai yn raddol, ac ereill megys ar unwaith: teflir hwynt yn ddisymmwth o'u tyrau uchel i lawr i'r celloedd tywyllaf, a hyny megys â chorwynt. Pan oedd Belsassar, ynghyd â'i arglwyddi, a'i wragedd, a'i ordderchadon, yn nghyflawnder eu llawenydd, yn nghanol eu gwledda, ac ar yr un amser yn halogi llestri sanctaidd teml Dduw, trwy yfed gwin ynddynt, a chanmol eu duwiau o aur, ac o arian, ac o bres, yr ysgrifen ddirgelaidd ar y mur a derfynodd mewn mynyd eu holl ddifyrwch, a llanwodd pob calon â braw a dychryn, nes y curodd eu gliniau un wrth y llall. Felly, o ganol eu helaethder, daethant mewn mynydyn i fod mewn eisieu.

2. Pryd bynag y dechreuo yr Yspryd Glân y gwaith rhagddarparol i wir droedigaeth, dwg bechaduriaid yn wastad i *deimlo* eu tlodi a'u heisieu. Pan *ddychwelo* yr Yspryd y pechadur yn weithredol, una ef â Christ, rhydd iddo fywyd tragywyddol, selia ef hyd ddydd prynedigaeth; ac ni all neb ei wa-

hanu oddiwrth gariad Duw yn Nghrist Iesu. Ni ddaw neb, a symudir o farwolaeth i fywyd, i gollfarniad; ond cedwir hwynt gan allu Duw, trwy ffydd i iachawdwriaeth. "Y rhai a gyfiawnhâ Duw, y rhai hyny hefyd a ogonedda." Ond y mae gweithrediadau o eiddo yr Yspryd ar y *diadenedig*, ag nad ydynt ynglyn âg iachawdwriaeth. Darllenwn am rai wedi eu goleuo, wedi profi y rhodd nefol, wedi cyfranogi o'r Yspryd Glân, wedi profi gwir air Duw, a nerthoedd y byd i ddyfod; ac wedi y cwbl, yn syrthio ymaith ac yn marw. *Heb.* 6. Mae hon, ynghyd âg ysgrythyrau ereill, yn eglur ddangos fod yr annychweledig yn derbyn rhai o ddylanwadau yr Yspryd. Ymdrecha â hwynt; saif wrth y drws, a chura, ac argyhoedda hwynt o bechod, cyn eu dygir i gyflwr troedigol ac achubol.

Hyn, efallai, oedd cyflwr yr afradlon yn ei gyrchfa bresenol, pan yn dechreu bod mewn eisieu. Cred yn awr mai *gwagedd* a *diddim* yw pob peth tan haul. Ceisiodd amryw ffyrdd tu ag at fod yn ddedwydd, ond ni chyfarfu ond â siomedigaeth ynddynt oll. Ymdrechodd eilwaith ac eilwaith, mewn gobaith o lwyddo; ond pob ymdrech a chwanegodd siomiant, nes ei ddyfod i benderfyniad cywir— "Pob peth dan haul sydd wagedd a gorthrymder yspryd." Yn awr, wrth ad-olygu y ffyrdd a dramwyodd, y gwrthddrychau a ganlynodd, a'r gobeithiadau a goleddodd yn nyddiau ei wagedd, llenwir ef â syndod a chywilydd, o herwydd ei ddrygioni a'i ffoledd. Geilw ei hun y penaf o bechaduriaid, a'r ynfytaf o ddynion, am erioed ddisgwyl gorphwysfa mewn cysgodau diflanol amser, neu ddedwyddwch mewn pethau na feddant ddedwyddwch. Ei iaith yn awr yw— "Yr wyf yn awr yn credu trwy brofiad, na fedd y byd hwn ddim a'm gwna yn ddedwydd, neu a'm hachub rhag trueni; mae pob peth yma yn myned heibio, ond yr wyf fi i fyw byth." Crediniaeth o'r fath hyn a leihâ ymlyniad pechadur wrth bethau daearol, a oera ei ddymuniadau, a ddiddyfna ei enaid o'r ddaear. Pan adawo ei holl fwyniant daear ef, ac etto yn ddieithr i bethau gwell, yna dechreu fod mewn eisieu.

3. Mae arno eisieu rhyw beth *ac fedd, ond nis gŵyr beth sydd yn eisieu arno.* Y mae yn anesmwyth ac annedwydd, yn ceisio gorphwysfa, ond heb gael un. Mae ei holl fwyniant gynt wedi ei adael, ac ni fedd ddim yn ei le. Dan y difuddiad hwn, teimla o'i fewn wagter llwyr, ond heb wybod pa le y ca ddiwalliad. Yn ei gystudd â drachefn, a cheisia y pethau a'i boddhâi gymmaint gynt. Cerdd ei gylchoedd o'r blaen, ymdrecha fod yn llawen, ac una ei hen gyfeillion yn eu coeg wammalrwydd a'u cellwair; ond ei gydwybod effro a'i rhwystra; adgoffa iddo bob cam a gerddo, mai ffordd distryw yw hon. Wedi ei ddychrynu gan ofn angeu a barn, brysia i ryw le wrtho ei hun, ac yno syrth i drymder a thristwch. Ei eisieu a wasg ar ei feddwl; prudd-der ac anobaith a leinw ei galon: ni ŵyr beth i wneud, neu pa le i fyned; canys nid yw etto ond yn hollol ddieithrol i Grist a'i iachawdwriaeth. Y cwbl a wnaed etto yn ei galon ydyw gwaith rhagddarparol y greadigaeth newydd yn unig. Mae Duw yn tynu i lawr yr hyn a rwystra y pechadur i ddyfod at Grist. Argyhoedda yr Yspryd ef o'i bechod a'i golledigaeth; diosg ef o'i hunan-gyfiawnder a'i hunan-hyder; gwna iddo deimlo ei fod yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth, yn euog ac yn gollfarnedig. Dan yr argyhoeddiadau hyn, teimla yn ddwfn ei fod mewn *eisieu:* a *mawr* yn wir yw eisieu pechaduriaid sydd heb Grist,

Ni feddant un gras, nac un Duw, nac un Achubwr, nac un iachawdwriaeth, nac un bywyd tragywyddol, nac un hawl i'r nefoedd, nac un cymmwysder iddi.—Boed i bechaduriaid, a deimlant mai hyn yw eu cyflwr, gymmeryd *cysur;* canys nid "ydynt bell o deyrnas nefoedd." Mae Yspryd Duw yn eu darparu i dderbyn yr iachawdwriaeth sydd yn Nghrist Iesu.

(I'w barhâu.)

YMDDIDDAN

Rhwng GWEINIDOG *ac un o'i Blwyfolion mewn perthynas i'r Paganiaid.*

Rhan II.

(Parhâd o du dalen 165.)

GWEINIDOG.—Wel, fy Nghymmydog, gobeithio eich bod chwi a'ch teulu yn iach heddyw.

GWRANDAWR.—Yr ydym felly, Syr, o drugaredd Duw, a hyfryd genym eich gweled yn dyfod i'n hannedd, i roddi i ni ychydig addysg am ein heneidiau. Tywyll iawn yw ein meddyliau. Galluoged Duw ni i dderbyn lles oddiwrth eich ymddiddanion, a gwobrwyed y nefoedd chwithau am eich llafur.

GWEIN.—Gobeithio fy mod yn ei gyfrif yn fraint i fod "ynghylch y pethau a berthyn i'm Tad;" ac o ddefnyddioldeb i'm cymmydogion yn eu materion ysbrydol. Ond, gobeithio na ddarfu i chwi anghofio cyflwr gresynus y Paganiaid, ac nad yw yr argraff a adawyd ar eich meddwl oddiwrth yr hanes a glywsoch am eu dioddefiadau amrywiol, diles, ac alaethus, ddim wedi gwanhau, ond eich bod yn myfyrio ar eu sefyllfa druenus gyda dirfawr dosturi.

GWRAN.—Wedi gwanhau, Syr! Nac ydyw yn ddiau. Mae y creaduriaid truain yn fy meddwl yn wastadol; a pho mwyaf y meddyliaf yn eu cylch, mwyaf oll yw fy nhosturi tu ag atynt.

GWEIN.—Os felly, bydd dda genych glywed am y moddion a ddefnyddir gan Gristionogion trugarog er eu gwaredu o afaelion creulon ac angeuol eu coelgrefydd, o'u dwfn ddiraddiad a'u trueni, a'u gwneuthur yn ddeiliaid o'r deyrnas ogoneddus hono sydd yn gynnwysedig o "gyfiawnder, llawenydd, a thangnefedd yn yr Ysbryd Glân."

GWRAN.—Os rhoddwch i ni hysbysiaeth am hyny, Syr, gwrandawn arnoch gyd âg hyfrydwch a diolchgarwch.

GWEIN.—Ni ddarfu i achos y cenhedloedd eilunaddolgar, ysywaeth, wasgu ond ychydig ar feddyliau Cristionogion ym Mrydain hyd yn ddiweddar iawn. Cenedlaeth ar ol cenedlaeth o'r anwybodus aflan hunain-boenydwyr hyn a oddefwyd i fyned i fyd tragywyddol, dros agos i 1800 o flynyddoedd, heb ddim ymdrechiadau *difrifol*, ar eu rhan *hwy*, i ddatguddio iddynt lwybr y bywyd. Y Mahometan trachwantus a ddisgwyliai am baradwys gnawdol—yr Iuddew digred a lynai wrth seremoniau heneiddiedig a dirinwedd—a'r Pagan dall a ymgrymai i goed a maen, dros yr holl amser hwn, tra yr oedd proffeswyr crefydd Crist, yn y deyrnas hon, gyda difrawch anfrawdol, yn goddef iddynt aros yn eu tywyllwch, gan esgeuluso anfon iddynt yr efengyl werthfawr hono, yr hon sydd yn addas i angenion ysprydol pob cenedl, ac yn allu Duw er iachawdwriaeth i'r Iuddew ac i'r cenedl-ddyn crediniol. Ond y mae 'n awr yn ein plith amryw sefydliadau y rhai sydd yn anrhydedd i'n gwlad —diben grasol pa rai yw dwyn yr holl deulu dynol i adnabyddiaeth o'r Gwaredwr, a thrwyddo ef i fwynhau bywyd tragywyddol.

GWRAN.—Clod i Dduw am i'w cyflwr alaethus o'r diwedd gynhyrfu tosturiaethau yr eglwys. Diau y dylem ddefnyddio pob moddion er ymlid ymaith eu ty-

wyllwch, a rhoddi terfyn i'r arteithiau sydd yn eu plith.

GWRIN.—Mae ymdrechiadau yn cael eu gwneuthur, fy nghyfaill. Mae yn yr Eglwys Sefydledig Gymdeithas dros gan mlwydd oed, yr hon a ddynodir "*Cymdeithas er gwneuthur yr Efengyl yn adnabyddus mewn Gwledydd Tramor.*" Trwy lafur hon llawer o lwythau yr Indiaid a ddychwelwyd at Grist yn America Ogleddol, a llawer o Eglwysi Esgobaidd a sefydlwyd yn eu plith. Mae yn danfon y Bibl yno er's llawer o flynyddoedd, ac yn cynnal yno Weinidogion a Chatecciswyr. Mae hi yn awr yn gweithredu hefyd yn ein meddiannau yn Asia. Ein cyd-ddeiliaid yw unig wrthddrychau ei chariad, a phan, ystyriom, pe chwanegid oddeutu y 200 o athrawon sydd yn India i driugain mil, na fyddai cymmaint ag un athraw i fil o ddynion—canfyddwn fod ganddi ddigon o faes o'i blaen, a digon o alwad am ei haelioni. Y mae sefydliad anrhydeddus arall yn perthyn i'r Eglwys Sefydledig, yr hon a elwir, "*Cymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol.*" Mae hon hefyd dros gan mlwydd oed. Gwasgara y Gymdeithas hon Fiblau, y *Liturgi*, a Thraethodau, a llyfrau crefyddol ereill, gartref, ac mewn gwledydd pellenig; ac y mae ganddi genhadon efengylaidd ym mhlith y Paganiaid. Sefydlodd hefyd Ysgolion Rhad Cartrefol a Thramor, ac nid oes llai nag oddeutu pedwar can mil o blant yn cael addysg trwyddi. Adeiladwyd Eglwysi trwy ei chynnorthwyon yn India. Yn y flwyddyn 1820, rhoddodd £5000 tu ag at adeiladu *College*, neu Ysgol fawr Genhadol, yn y dref fwyaf yn y wlad hono—*College* er addasu y rhai hyny i'w swydd ag sydd i fod yn Weinidogion yn y parthau hyny o'r byd. Y *Gymdeithas Eglwysig Genhadol*, yr hon, fel yr arwydda ei henw, sydd yn perthyn i'r Eglwys Sefydledig (o ba un y rhoddaf ychydig o hanes i chwi) a roddodd yr un swm o arian at yr un achos. Sefydlwyd y Gymdeithas hon yn y flwyddyn 1800. Mae pedwar cant o Gymdeithasau wedi eu sefydlu er ei chynnorthwyo.* Casglodd, yn y flwyddyn 1825, fwy na phum mil a dengain o bunnau. Llafuria yn Asia, Affrica, ac America. Ei hathrawon (cenhadon, darllenwyr yr Ysgrythyrau, ac ysgol-feistriaid) ydynt dros 440; ac y mae dan ei nodded fwy na 14,090. Pregethir yr Efengyl i filoedd lawer o'r Paganiaid; a lawer o honynt, dan fendith Duw ar ei gweithrediadau, a hunasant yn yr Iesu, ac ydynt yn awr mewn gogoniant yn y nefoedd.

GWRAN.—Y mae 'r newyddion hyn yn llawenhau fy nghalon, Syr. Bendigedig fyddo Duw am roddi yn nghalonau ei bobl i dosturio wrth dywyll eilun-addolwyr y ddaear, a danfon iddynt efengyl yr iachawdwriaeth.

(I'w barhau.)

PREGETH
AR GONFFIRMASIWN.

ACTAU ii. 42.

"Ac yr oeddynt yn parhâu yn athrawiaeth ac y'nghymdeithas yr apostolion, ac yn tori bara, ac mewn gweddïau."

NODWEDDIAD neu garacter gwir ddoethineb ydyw gweithredu yn iawn, ac yn gysson ar egwyddorion cywir; pa un ai gosod a wnawn o'n blaen ffafr Duw, clod a chanmoliaeth y mwyaf gwybodus o'n cydgreaduriaid, neu foddlonrwydd cyflawn ein cydwybodau ein hunain; y pryd hyny yn unig y bydd cyfaddefiad neu gyffes dda o les i ni pan fyddo ymddygiad da a buchedd gyfatebol yn ei chanlyn. Trwy drugaredd Duw ni a dderbyniasom yn ein bedydd yr enw Cristionogol; yr enw hwn a gymmerwn fel pe bai o newydd bob tro yr elom i dŷ Dduw. Ac y'mhellach, ni a addefwn iddo gael ei gymmeradwyo gan farn y goreu a'r doethaf o ddynion, a'i fod yn enw ag sydd yn gyssylltiedig â'n rhwymedigaethau mwyaf pwysfawr a sancteiddiol. Gad-

* Yr oedd y nifer hyn yn 1822. Mae ugeiniau, os nad cannoedd, mwy yn awr.

ewch i ni, gan hyny, yn ddioed holi yma, A ydym ni yn byw yn gyttunol â'r cyfryw enw cyssegredig? a ydyw ein hymarweddiad ni yn cyfateb i'n proffes neu 'n galwedigaeth Gristionogol? a ydym ni yn rhodio yn deilwng o'n breintiau sanctaidd a goruchel, megis ag yr oedd y prif Gristionogion yn rhodio? er clod pa rai yr ysgrifenwyd fel hyn: "Ac yr oeddynt yn parhâu yn athrawiaeth ac y'nghymdeithas yr apostolion, ac yn tori bara, ac mewn gweddiau." Y fath yw y darluniad neu 'r desgrifiad o'r Eglwys Gristionogol gyntaf a'r a sefydlwyd ar ol taenelliad gwyrthiol o'r Yspryd Glân ar ddydd y Pentecost. Ar yr achlysur cofiadwy hwn y dechreuodd yr apostolion lefaru gyda gwresogrwydd ac ysprydoliaeth ag oedd o'r blaen yn hollol ddieithr iddynt; a thair mil o ddisgyblion, ffrwyth eu pregethiad cyntaf, a ddygasant dystiolaeth i'r nerthoedd rhyfeddol â pha rai y cynnysgaeddwyd hwynt. Dymunwn ar Dduw pe medrem ni, weinidogion yr efengyl, drwy dair mil o bregethau ddychwelyd ond un pechadur at Dduw; yna yn wir ni buasai "ein llafur yn ofer yn yr Arglwydd." Yr athrawiaeth a draddodasant hwy ydoedd dra Christionogol a phur, ac felly yr oedd yr yspryd gyd â'r hwn y derbyniwyd hi. Edifeirwch, ffydd, bedydd, a'r ddawn addawedig o'r Yspryd Glân, oeddynt ar y cyntaf y testynau sylfaenol ac amlwg o bregethiad apostolaidd; a'r bywyd a'r egni, a'r serch tu ag at eu gilydd, a gyffrowyd yn mynwesau y disgyblion newydd, ac a osodir allan yn dra phriodol y'ngeiriau y testyn, a amlygant yn gyflawn wirioneddol natur ac yspryd "Cristionogol gymmun y saint." Dyma, mewn gwirionedd, fel y gwelir yr eglwys a'r aelodau yn eu hagwedd boreuol a dilwgr. Ac, er i lygredigaeth ymddangos yn fuan drwy ammherffeithrwydd a gwendid dynol, oddiwrth yr hwn nis gallasai hyd yn nod eglwys bur, yn ei chyflwr dechreuol, fod yn hollol rydd; etto, yn ddiammheuol, i'r amser hwn y mae yn rhaid i ni edrych am y drych a'r arddangosiad mwyaf perffaith o ragoriaeth ac ardderchawgrwydd eglwysig.

Fy mwriad presennol, oddiwrth yr olwg yma ar y testyn, ydyw galw eich sylw mwyaf difrifol at y sefydliad gwir apostolaidd hwnw o eiddo ein Heglwys a adnabyddir wrth yr enw "Conffirmasiwn," neu "Arddodiad dwylaw." Gan nad oes raid i mi ddwyn profion o'r ysgrythyr er amddiffyn y ddefod sancteiddiol hon (canys gwaith pur hawdd fyddai) myfi a grybwyllaf yn unig am y breintiau mawrion a ddylifant oddi wrthi i'r Cristion cywir a gwirioneddol. Un ragorfraint fawr a'r a feddianna Conffirmasiwn, ydyw y dygiad i'n golwg natur a rwymedigaeth ein bedydd. Yn y sacrafen hòno fe'n gwnaethpwyd "yn aelodau i Grist, yn blant i Dduw, ac yn etifeddion teyrnas nefoedd." Hon oedd y weithred fwyaf pwysfawr a ellid ei thrin trosom ni yn neillduol yn y byd isaf hwn; ac etto pa nifer o Gristionogion sydd yn tyfu i fynu, ac yn treulio eu bywyd, heb wybod dim am y bendithion mawrion hyn! Er eu bod (os mynant fod felly) yn etifeddion o wynfydedigrwydd ac anfarwoldeb yn y trigfanau nefol, y maent yn byw fel pe na byddai eu hunig etifeddiaeth hwy ond yr ychydig flynyddoedd a dreuliant ar y ddaear, a'r gwrthddrychau annigonol a ddilynant gyd â'r fath awydd. Er eu gwneuthur, trwy fedydd, ychydig is na'r angelion yn eu cynneddfau a'u perthynasau, hwy a ddewisant y cyfryw ran, a'r cyfryw fath o fywyd, a phe buasai Duw wedi eu gosod ond ychydig uwch na'r anifeiliaid. Y mae hyn yn deilliaw yn fynych o herwydd nad oes ganddynt olygiadau digon cywir mewn perthynas i'r hyn a wnaethpwyd drostynt pan eu bedyddiwyd: nis gwyddant am ardderchawgrwydd na mawredd eu galwedigaeth. Y mae Conffirmasiwn yn dwyn bedydd i'w sylw a'u hystyriaeth. Y ddefod sanctaidd a eilw arnynt i fyfyrio ar y pethau mawrion a wnaeth Duw drostynt, am ba rai y dylent orfoleddu; a'r pethau pwysfawr a ofyn efe oddi wrthynt, y rhai a ddylent hwy yn wastad gadw mewn cof. Ac fel hyn y mae hi yn dueddol i'w gwneud hwy "mewn amser" yn hyddysg o'u rhagorfreintiau a'u dyledswyddau fel Cristionogion, heb wybod pa rai, neu heb eu hiawn ddeall, y gallasent fyned trwy 'r byd, ac hyd yn nod disgyn i'r bedd, oni bai fod y ddefod hon yn eu harwain at y dyfroedd yn y rhai y cawsant eu golchi, ac hefyd at y trugareddau y rhai a seliwyd iddynt hwy; ond yn y byd dyfodol fe ddichon iddynt, fe allai, am byth wylo o herwydd canlyniadau y cyfryw anwybodaeth. Hyd yn nod yn y byd hwn y mae 'r fath beth yn darostwng dynion i'r enbydrwydd a'r caledi eithaf yn eu gorchwylion mwyaf pwysfawr. Heb yr iawn adnabyddiaeth o werth eu bedydd, y maent yn amddifad o'r cymmelliadau penaf i'r ymdrech Cristionogol, ac hefyd o'r ffynon fwyaf oruchel o orfoledd a llawenydd dynol. Y mae ar eu bywyd eisieu 'r nodweddiad neu 'r caracter Cristionogol; ar eu dedwyddwch, y sylfaen Gristionogol; ar eu duwiolder, yr Yspryd Cristionogol. Nis gallant gymhwyso attynt eu hunain y geiriau grasusol ym mha rai y darlunia y Salmydd gyflwr y prynedigion, "Cyfododd fi o'r pydew erchyll, allan o'r pridd tomlyd; ac a osododd fy nhraed ar graig, gan hwylio fy ngherddediad:" ac nis gallant chwaith uno mewn yspryd ac mewn

gwirionedd gyd â'r eglwys yn ei hemyn i Awdwr ei hiechydwriaeth, "Beunydd ac fyth y clodforwn dydi, ac anrhydeddwn dy enw byth ac yn oes oesoedd."

Ym mysg rhagorfreintiau Conffirmasiwn, nid y lleiaf ydyw ei bod yn rhoddi cyfleusdra cymhwys, ac i'r ieuaingc un tra thymhorol, o hybysu yn gyhoedd eu ffydd yn gystal a'u hymroddiad i'r grefydd ym mha un eu bedyddiwyd, sef crefydd eu tadau, crefydd eu Pryniawdwr, yr hwn yn unig sydd ganddo eiriau 'r bywyd tragywyddol; y grefydd trwy 'r hon (os gwneir trwy unrhyw foddion) y diwygir dynolryw, yr achubir hwy, ac y byddant ddedwydd; ac i'r wybodaeth o ba un y mae yn drugaredd nodedig iawn i Dduw ryngu bodd eu galw. Dedwydd fyddai cyflwr y byd Cristionogol pe byddai ei holl hiliogaeth, ei feibion a'i ferched, yn gwneuthur ar gyhoedd y broffes hon pan ddechreuant ddilyn buchedd o lafur ac ymdrech. Y peth mwyaf llesol ar yr amser pan y mae ymarferiadau a thueddiadau dynion ar fin cael eu llunio, ydyw cynnysgaeddu eu meddyliau a'u calonau âg hyfforddiadau crefyddol. Y mae dyn yn greadur crefyddol, nis cyfyngir ei orchwylion a'i amcanion ef i'r byd presennol hwn. Y mae efe i barhau mewn bod dros bob tragywyddoldeb; etto y mae pethau 'r bywyd hwn yn dal gafael arno, a chanddynt allu rhyfeddol ar ei nwydau a'i ymarweddiad. Y mae efe yn treulio 'r blynyddoedd cyntaf o'i hoedl mewn cyflwr ag sydd yn tueddu o bob ochr i gamarwain ei feddyliau, ac i beryglu a niweidio ei rinweddau da. Y mae 'r byd yn llawn llwgr a haint: ond ychydig iawn o bobl sydd yn dwyn yn ol yn y prydnawn yn eu purdeb foesau 'r boreu. Pa gymmaint o feddyliau a gymmerant wreiddyn yn y galon? pa nifer o ymarferiadau a sefydlir yn y serchiadau? pa ryw dueddiadau a lywodraethant ar yr ymarweddiad yn amser ieuengctid, ag ydynt mewn canol-oedran yn galw am y llafur mwyaf poenus a chaled ar ran y Cristion i'w diwygio, neu i'w distrywio? Y mae'r drygau hyn yn deilliaw oddiwrth ddiffyg o wybodaeth well, neu o argraffiadau mwy sanctaidd. Braidd y cymmerent le pe perchenogid y tir ym mha un yr ymddangosant gan blanhigion o osodiad crefyddol, a chael ei wresogi gan lewyrch doethineb nefol, a'i ddyfrhau gan wlithoedd oddi uchod; o'r hyn lleiaf nis ennillent wraidd mor ddwfn, na chynnyrch mor gadarn, ag i ddyfod mor anhawdd i'w rheoli, ac mor galed i'w diwreiddio.

Y mae Conffirmasiwn yn tynu ein sylw a'n hystyriaeth at grefydd; y mae 'n gosod ger bron meddwl yr ieuengctid yr hyn a waharddodd Duw, megis yn ddrwg; yr hyn a ddatguddiodd efe, megis yn wirioneddol, ac o'r canlyniad mwyaf iddynt hwy; a'r hyn a orchymynodd efe, megis yn eithaf da a chanmoladwy. Y mae 'r ddefod yn annog holiad, y mae holiad yn ennill gwybodaeth, a gwybodaeth wedi ei chyrhaeddyd a'i phroffesu tan y fath dywysiadau prysur a fydd yn sicr o ddwyn allan gynnydd helaeth o dduwioldeb; ac fel hyn fe osodir yn gynnar y'nghalonau 'r ieuaingc lewyrch trwy 'r hwn y canfyddant duedd a gwir nodweddiad eu holl ddymuniadau. Yn y modd hyn hwy a gynnysgaeddir âg amddiffynfa, mor bell ag y cyrhaedd gwybodaeth, yn erbyn y cyfeiliornadau a'r drygau i ba rai y maent yn ddarostyngedig trwy lygredigaethau natur bechadurus, "a'r halogrwydd sydd yn y byd." Y mae 'r annogaethau a'r cysuron, y tangnefedd a'r bywiogrwydd, a gyfrenir gan y ddefod hon, yn brofion cedyrn o'i defnydd a'i lles dirfawr. Bod yn sicr y gellir cyrhaeddyd rhyw wrthddrych neu gilydd sydd yn gynhyrfiad nerthol i'w ganlyn: cael llwyddiant yn ddiammeu o'n blaen sydd yn annogaeth gadarn i ymorchestu. Pa mor egniol ydyw pan wrth gyffwrdd â gwaith digon anhawdd y derbyniwn ewyllysiau da ein carenydd, bendithion ein rhieni, a'r sicrwydd o weddiau a chynnorthwy y sawl ag ydynt alluog i'n cymmorth! Gyrfa rhinwedd dda sydd yn un beryglus a gorchestol; y gwrthddrychau a'r a ddilyn y Cristion ydynt yn ogoneddus, ond rhyngddo ef â'r cyrhaeddiad o honynt y mae pellder a rhwystrau lawer. Fe sicrha Conffirmasiwn iddo ef yr holl annogaethau hyn. Trwyddi hi efe a greda y gall efe gyrhaedd bywyd tragywyddol; ac os dilyn efe hi yn ffyddlon, y mae yn sicr o'i hennill trwy ffafr a chaniatâd Duw. Y ddefod hon a rydd iddo fendith ei Dad nefol, ac a addawa iddo nerth "un ag sy gadarn i achub." Ynddi hi y mae yr Hollalluog yn dywedyd, fel pe bai, y geiriau hyn wrtho ef pan y cyflawna efe y gwasanaeth i'r hwn y galwyd, "Fy wyneb a gaiff fyned gyda thi, a rhoddaf orphwysdra it'." Ar unrhyw ran o'i daith efe a all edrych yn ol ar ei gyfammod, ac ar ei fendithiad; ac os darfu iddo gadw ei addunedau, "Pe gwersyllai llu i'w erbyn, nid ofna ei galon; pe cyfodai câd ysprydol i'w erbyn, etto yn hyn efe a fydd hyderus." Os ydyw efe yn barod i ddywedyd am ei elynion, sef drwg nwydau ei galon, profedigaethau a chystuddiau 'r byd, a dychrynfeydd marwolaeth, y mae y gwrthwynebwyr hyn yn fwy ac yn gadarnach na myfi, pa fodd y difeddiannaf hwynt? gellir clywed llais yr Hollalluog yn y ddefod hon yn llefaru, "Nac ofna, canys yr wyf fi gyda thi; ac nac arswyda, canys myfi yw dy Dduw." Megis mewn unrhyw orchwyl, felly hefyd wrth ddechreu 'r fuch-

edd Gristionogol, nis gall dim fod yn fwy gwerthfawr na'r wybodaeth o nawdd a bendith y Goruchaf. Y mae y cyfryw un yn canlyn ei wrthddrych yn llawen ag sydd yn gwybod fod yr Hollalluog yn gâr ac yn gynnorthwywr iddo yn ei ymdrechiad. Y mae hyn yn fwyaf neillduol yn digwydd wrth agosâu at swpper yr Arglwydd. Megis ar un llaw y mae 'n addas, cyn y cyfranogo Cristionogion o'r ymborth nefol hwnw, iddynt ymddarostwng i reolau a threfn y teulu, er mwyn y rhai y darparwyd y lluniaeth a'r ymborth yma; felly, ar y llaw arall, dymunol fyddai fod rhan o'r yspryd hwnw ag sydd yn llywodraethu 'r teulu yn cael ei dywallt i'w mynwesau hwynt; ac hefyd y sicrheid hwy o'u croesawiad a'u derbyniad, trwy eu bod mewn gwirionedd yn gyfranogion o'r ffafr a'r nodded hyny ag y mae 'r Penaeth yn eu hestyn allan i'r holl deulu.

Y mae lles ac addasrwydd y ddefod hon, gan barotôi Cristionogion i fyned i'r bwrdd sanctaidd trwy 'r gofynion angenrheidiol, sef "llawn hyder yn nhrugaredd Duw, a chydwybod heddychlon," y maent, meddaf, mor fawrion ag y darfu i'r eglwys yn ddoeth drefnu "na dderbynir neb i'r cymmun sanctaidd nes iddo gael ei gonffirmio, neu fod o hono yn barod ac yn ewyllysgar i'w gonffirmio." Ac y mae 'r prawf hwn o ddefnydd a gwerth yr ordinhad hon, pa un a wnawn ei hystyried mewn perthynas âg iawn drefn ac enw da yr Eglwys, neu â thangnefedd a chysur y Cristion ar y tymhor peryglus ac ofnus hwnw o'i fywyd, pan y mae efe ar fedr cyflawni, am y tro cyntaf, ei ddyledswydd fwyaf pwysfawr a dyrchafedig. Y mae'n dra anhawdd prisio y prawf hwn yn rhy uchel. Y mae yr ordinhad o Gonffirmasiwn hefyd yn neillduol addas er dyrchafu adeiladaeth a diddanwch yr eglwys, fel y mae 'n fwyaf tebygol y cedwir ei ffydd yn iachus pan y mae ei haelodau ieuaingc, wrth fyned ym mlaen at eu rhagorfreintiau penaf, yn cael eu hyfforddi ynddynt; a phawb oll, gan broffesu yr unrhyw egwyddorion, a ymrwymant i'w chynnal hi a'i dal i fynu. Trwy eu casglu hwy ynghyd, yn eu dyddiau boreuol, tan yr un aden o'r Hollalluog Dduw, fe sicrheir, fel y bydd fwyaf dedwydd, undeb yspryd, a chadarnheir rhwymyn tangnefedd a chariad. Fe gyffroir hefyd rhagor o lawer o deulu 'r Pryniawdwr, trwy 'r ordinhad hon, i fyned at ei fwrdd ef mewn llawn hyder yn nhrugaredd Dduw, a chydwybod dda. A phan ganmoler rheolaeth a chymmeriad da yr Eglwys trwy brofion digonol, y rhai a geir fel hyn o wybodaeth addas, a bwriadau duwiol y sawl a dderbynier i'r cymmun bendigaid; y sawl ag ydynt yn agoshau yn y modd hyn, am y tro cyntaf, at fwrdd yr Arglwydd, a gefnogir ar y tymhor ofnus a phryderus hwn o'r grefydd Gristionogol; a hwy a gadarnheir trwy dderbyn o'r blaen ras a bendith yr Hollalluog Dduw.

Yn y lle olaf, y mae yn rhaid ystyried y ddefod hon fel megis yn rhesymol ac yn addas, yn wasanaeth cymmwys i Dduw. Y mae ganddo ef hawl i'r duwioldeb mwyaf cynnar o eiddo ein calonau; y mae yn gwbl addas, yn gyfiawn, a'n rhwymedig ddyled ni yw, cyn yr elom i'r byd, ei addef ef; ac yn enwedig pan ein gwnaethpwyd ni yn blant iddo ef, trwy fabwysiad a gras, y disgwylia efe arnom ni i geisio ei fendith a'i gynnorthwy ef, modd y gogonedder ef yn ein cyrph ac yn ein hysprydoedd, y rhai ydynt eiddo ef. O'i barodrwydd ef i gyfrânu i ni y bendithion a geisier yn y ddefod hon fe'n sicrheir ni, trwy enau ei Fab, yn yr ymadrodd prydferth yma, "A oes un dyn o honoch, yr hwn, os gofyn ei fab iddo fara, a rydd iddo garreg? ac os gofyn efe bysgodyn, a ddyry efe sarph iddo? Os chwychwi, gan hyny, a chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi rhoddion da i'ch plant, pa faint y rhydd eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd bethau da i'r rhai a ofynant iddo," pan y maent yn myned allan ar eu taith trwy 'r byd trafferthus hwn? I'r rhai hyny a'r a geisiant wrth yr allor ei Yspryd Glân yn y lle a ddewisodd efe i osod ei enw ynddo; i'r rhai a'i ceisiant gyda chwbl ymroddiad o honynt eu hunain i'w wasanaeth a'i ogoniant ef; i'r rhai a'i ceisiant yn enw ei Fab ar yr amser y cadarnhant eu mynediad tan faner Iesu i ymladd yn erbyn y gelynion a ewyllysia efe iddynt eu gorchfygu. Od oes olwg ar y ddaear, ar yr hon yr edrych "y Goruchel a'r dyrchafedig, yr hwn a breswylia dragywyddoldeb," gyda hyfrydwch a llawenydd calon, hon a fydd, pan y canfydda efe gymdeithasau 'r ieuaingc yn cydymgynnull i osod eu hunain yn ufuddgar dan gysgod ei adenydd ef; yn ofalus ar gael eu hamddiffyn ganddo ef rhag pob peth a fyddo yn ei ddigio, ac yn ei anfoddloni; ac yn edrych ato ef am nerth a gras i wneuthur ei ewyllys, ac i'w haddasu hwynt gyferbyn a'r nefoedd hyny a'r a ddymunai efe iddynt fwynhau. Duw a wnaeth bob darpariad erbyn dedwyddwch ac iechydwriaeth dynion. Danfonodd ei Fab i'w dysgu, ac i farw trostynt; sefydlodd eglwys i'w meithrin fel ei blant; dyfroedd bedydd i'w glanhau oddiwrth eu pechodau a'u hofnau; gwledd ei fendigedig fwrdd i'w porthi hwynt âg arwyddion o faddeuant, ac â gwystlon o fywyd tragywyddol; addewidion gwerthfawr, cymmwys i'w hangyffred hwy; ac ordinhadau cysurlawn, trwy ba rai y mae efe yn eu harwain hwynt â'i law dadol i roddi meddiant iddynt o'r etifeddiaeth ogoneddus, yr hon a bwrcaswyd trwy waed yr Oen, gan eu

gwneud yn "frenhinoedd ac yn offeiriaid iddo ei hun." "Iddo ef y byddo y gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd. Amen."

HILARIUS.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Blin fu genyf lawer gwaith glywed Gosodiadau ein Heglwys yn cael eu hammharchu; a meddyliais mai anwybodaeth a rhagfarn, yn fwyaf cyffredin, oedd y ffynnon, allan o ba un y tarddai yr ammharch. Beiir arnynt gan ddynion, tu fewn, yn gystal a thu allan, i gaerau yr Eglwys, na chymmerasant erioed *amser* i chwilio allan a *oedd* beiau ynddynt—dim yn groes i'r, neu yn anghytunol â'r, Bibl; ac felly euog ydynt o'r bai hwnw eu hunain, sef, *barnu cyn profi*—bai mwy peryglus, a mwy anghytunol âg yspryd gwir grefydd, nag un bai, yr wyf yn meddwl, a geir yn y Gosodiadau crybwylledig. Os oes gwallau ynddynt, diwygier hwynt, gan ddynion o gymmwysiadau addas at y gwaith; ond na "chabler gan neb y pethau ni wyddant oddi wrthynt." Ym mhlith ereill o Osodiadau ein Heglwys, clywais lawer o ogan yn erbyn ein trefn o *fedyddio*, a hyny, yn benaf, o herwydd y *mechniafon* a ofynir. Os iawn *bedyddio* plant, iawn, o barth yr Eglwys, yw gofalu am ryw rai i'w "meithrin yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd;" heb hyny ni ddichon iddynt fod yn aelodau cymmwys o honi. Iawn, ynte, yw trefniad y mechniafon drostynt. Ond pwy sydd yn *addas* i fod yn fechniafon? Nid y rhai sydd yn rhy gyffredin yn dyfod ym mlaen, a hyny o herwydd anystyriaeth a difaterwch rhïeni. Pan y gadawant arian, neu etifeddiaeth ddaearol, i'w rhanu rhwng eu plant ar ol eu marwolaeth, edrychant am ddynion gonest cydwybodol, y rhai, yn eu meddwl, a wnant eu dyledswydd mewn cyfiawnder tu ag at eu plant. Dyma fel y gofalant am yr hyn a berthyn i'r *corph*. Ond am yr *enaid*, ni waeth pwy a osodir i ofalu am hwnw! Gwaith rhïeni yn gosod dynion anaddas yn fechniafon i'r Eglwys dros eu plant—dynion, yn fynych, na wyddant eu hunain athrawiaethau a dyledswyddau crefydd Crist, ac nid ystyriant unwaith y rhwymedigaethau a gymmerant arnynt—a ddygodd anfri ar drefn ein Heglwys o fedyddio. Nid rhyw bethau a ddyfeisiwyd dan dywyllwch y Grefydd Babaidd, ac a gadwyd gan y Diwygwyr, yw trefniadau ein Heglwys; ond gellir eu holrhain, gan mwyaf, yn ol hyd amser yr apostolion, neu, o leiaf, i'r oes gyntaf wedi hyny. Cyhuddiad disail, ynte, ydyw dywedyd fod *Pabyddiaeth* ynddynt. Hanfodasant gannoedd o flynyddoedd cyn clywed son am y bwystfil hwnw. Am fechniafon dros blant yn y bedydd, sonia Justin Martyr, ac amryw ereill o hen dduwiolion enwog eglwys Crist. Dychwelwyd Justin Martyr i'r ffydd yn y flwyddyn 132; ac nid annhebyg iddo fyw amryw flynyddau yn amser yr apostol Ioan. Cymmaint a hyn am *hynafiaeth* Mechniafon Bedydd. Ond *anaddasrwydd* y rhai a ddygir ym mlaen, yw y peth a ddygodd fwyaf o ammharch yn nghyfrif llawer ar y drefn hon: ac os bernwch yr "Ymddiddanion" canlynol o ryw ddefnydd tu ag at ddiwygio y gwall o unrhyw radd, wele hwynt at eich gwasanaeth. Os derbyniol fyddant, addawaf eu gorphen yn fuan.

EPSILON.

YMDDIDDDAN

Rhwng dau Gyfaill ynghylch Bedydd, fel y gweinyddir ef yn yr Eglwys Sefydledig. Gan y Parch. G. DAVYS.

THOMAS.—Mae arnaf eisieu gofyn cymmwynas genych, *William?*

WILLIAM.—Beth ydyw, *Thomas?*

T. Y mae arnaf eisieu i chwi sefyll yn Dad-Bedydd i fy mhlentyn: y mae yn bryd weithian ei fedyddio; a dymunwn yn fawr fod ei Fechniafon yn rhai a wyddant ryw beth am yr hyn a gymmerant mewn llaw. Yr wyf fi, *William*, yn ei gyfrif yn beth tra difrifol a phwysig i gymmeryd mewn llaw orchwyl o'r fath hyn.

W. Difrifol a phwysig iawn yn wir, ydyw, *Thomas*. A dylid cymmeryd peth amser i'w *ystyried*, cyn yr ymrwymer yn y fath orchwyl. Y mae eich cais yn beth nad oeddwn yn disgwyl am dano, ac ni wn yn iawn pa ateb i'w roddi. Os gallaf, yn y peth hwn, fod o ryw wasanaeth i chwi, da iawn fydd genyf; ond gadewch i ni yn gyntaf ymddiddan ychydig yn ei gylch. Yr ydych yn ei gyfrif yn waith pwysig bedyddio plentyn, neu ei gyflwyno i Grist trwy fedydd—dros ba hyd y darfu i chwi gyfrif y peth fel hyn? Mae genych blant ereill; a oeddych chwi bob amser yn golygu Bedydd yn beth o'r fath bwys a chanlyniad ag yr ydych yn awr?

T. Nac oeddwn; nid arferais feddwl dim yn ei gylch. Nid ystyriais i erioed mo'r gorchwyl yr oeddem yn ei gymmeryd mewn llaw: ac am Dadau a Mamau Bedydd, cymmerem ryw rai o'n perthynasau, neu ereill a allem gael, heb feddwl gymmaint ag unwaith pa un a fwriadent wneud eu dyledswydd tu ag at y plentyn, ai peidio; nid oedd arnaf fi ofal yn y byd am hyny.

W. Yn hyn, *Thomas*, yr wyf yn meddwl eich bod yn feius.

T. Yn feius! oeddwn, yn ddiau; a'r un peth fuasai i'm plant fod heb un Tad na Mam Fedydd. Ni roisant erioed na gair o gyngor, nac addysg Cristionogol i'r plant, o'r awr gyntaf y gwnaethant yr addewid bwysig, hyd y mynyd hwn.

W. Hyn sydd, *Thomas;*—gan eich bod chwi a'ch gwraig yn fyw eich dau, ac yn abl eich hunain i addysgu eich plant, nid oedd cymmaint o angen am gyngor a gwasanaeth y Mechniafon a phe buasai y plant druain yn amddifaid o'u rhïeni.

T. Gwir, *William:* etto, ni ddylai neb, yn fy nhyb i, fyned dan y fath addunedau pwysig, os na wnant felly *o ddifrif.* Ac os *o ddifrif* yr ânt, gallant roddi gair o gyngor yn awr ac eilwaith, ac ymorol ychydig pa fodd y dygir y plant i fynu gan eu rhïeni, ac a ydynt yn cael eu haddysgu yn y pethau a addawyd ar eu rhan. Nis cyfrifaswn hyn yn *brysuro yn ddiraid* yn y gorchwyl, yn hytrach cymmeraswn ef yn dro caredig.

W. Felly y gwnaethwn fy hun; ond rhai rhïeni a dramgwyddent, pe gymmerai neb arno ammeu a ydyw pob peth yn iawn, ai peidio.

T. Felly y mae, a rhyfedd genyf at y fath ymddygiad! Iё, rhyfedd genyf fod rhïeni yn gallu gofyn i'w cyfeillion fyned dan adduned mor bwysig ar ran eu plant, ac etto yn tramgwyddo os ewyllysia 'r cyfeillion hyny *gyflawni* eu hadduned! Yr oedd fy ngwraig a minnau, gobeithio, bob amser yn caru ein plant; ond, yn wir, nid ystyriasom erioed, fel y gweddai i ni, y rhwymedigaethau pwysfawr a gymmerai eu Mechniafon arnynt ar eu rhan yn eu Bedydd; a mawr oedd ein hangen am addysg yn hyn o beth.

W. Ond, *Thomas*, gadewch i mi gael gwybod pa fodd y daethoch i feddwl yn awr am hyn mor wahanol i'r hyn a wnaech unwaith?

T. Chwi a gewch, *William:*—Er pan y buoch chwi a minnau yn ymddiddan ynghylch y Gweddïau a arferwn yn yr Eglwys, ystyriais hwynt i gyd yn ddwys a manwl; ac yr wyf yn canfod mor ryfeddol gyflawn ydynt o wir grefydd, ac mor gywir y'n dysgant i ofyn am bob peth y gallwn fod mewn angen o hono. Mae crefydd y Cristion, yn ddiau, i'w chanfod yno; a pha fwyaf yr ystyriwyf hwynt, mwyfwy o sicrwydd yr wyf yn ei gael am hyny. A hyn a'm harweiniodd i ddarllen rhanau ereill o'r Gwasanaeth—"Y Drefn am Fedydd, Bedydd Esgob, Priodas, Ymweliad â'r Claf," ynghyd âg ereill; a gweled yr wyf eu bod yn gyflawn o'r unrhyw yspryd—wedi eu cyfansoddi i gyd fel ag i'n cyfarwyddo yn gywir ar ein pererindod trwy 'r byd hwn tu ag un rhagorach. Darllenais yn ofalus y Gwasanaeth Bedydd; ac felly y dysgais beth mor sanctaidd a phwysig yw yr ordinhad hono. Dymunwn gael ychydig ymddiddan â chwi ynghylch pob un o'r Gwasanaethau uchod; ond yr hyn sydd fwyaf ar fy meddwl yn bresennol yw y Gwasanaeth Bedydd. Nid wyf yn gwybod dim ychwaneg am Fedydd, na'r hyn a gaf yn y Llyfr Gweddi; ond, yn fy meddwl i, rhydd hyny olygiad tra eglur ar y pwngc.

W. Yn wir, ni wn i ddim yn ei gylch, *Thomas*, heblaw yr hyn a ddarllenais yno; ond, tybygwn, fod y Llyfr Gweddi yn cynnwys cym-

maint ag a ewyllysiai un wybod, pe gwnaed yn unig ond ei ystyried fel y dylid, a gweithredu yn gyfatebol i hyny.

T. Gwir; etto, pa nifer o bobl sydd nad edrychant unwaith i'r Gwasanaeth cyn dwyn y plentyn i'w fedyddio; ac felly ni wyddant ddim am y gorchwyl pwysig yr ânt i'w wneuthur.

W. Felly y mae; a pheth galarus, yn wir, yw hyn, *Thomas:* ond nid yw hyny esgus yn y byd drosom ni, fel y gwyddoch.

T. Nac ydyw, mi a wn hyny; ac yn hyn nid oes neb wedi bod yn fwy beius yn hyn na myfi fy hun. Ond fy ewyllys yw dwyn fy mhlentyn i'r Eglwys y tro hwn gyd âg amgenach gwybodaeth genyf am yr hyn yr wyf yn ei wneuthur, a chyda dymuniad diffuant ar iddo gael ei wneud "yn aelod i Grist, yn blentyn i Dduw, ac yn etifedd teyrnas nefoedd."

W. Yn gymmaint a'm bod yn eich gweled, *Thomas,* yn wirioneddol *o ddifrif* yn y peth yr ydych yn myned i'w wneud, da iawn fydd genyf os dichon yr ychydig gynnorthwy a allaf fi roddi fod o les i chwi; a boddlon fyddaf, o ewyllys calon, i fod yn Dad-Bedydd i'ch plentyn.

T. Y mae genyf ddiolch mawr i chwi, fy nghyfaill caredig; ac y mae genyf gymmydog arall mewn golwg i sefyll gyda chwi, yr hwn a ymddengys â mawr barch ganddo i bob peth sydd er daioni. Gofynodd fy ngwraig hefyd i gares iddi i fod yn Fam-Fedydd; ond ni roddodd i mi etto ateb pendant. Gwraig grefyddol ydyw, a pheth pwysig iawn, yn ei meddwl hi, ydyw dyledswydd Mechniafon; a thyna yr achos ein bod yn chwennych iddi ddyfod. Ond y mae braidd yn ofni cymmeryd matter mor bwysig mewn llaw.

W. Gresyn yw hyny, yn fy nhyb i, *Thomas.* Beius, yn ddiau, yw cymmeryd y cyfryw beth mewn llaw *yn anystyriol:* ond y mae' yn rhoddi cyfleusdra da i wneud llawer o ddaioni; a drwg fyddai gweled pob un sobr a chrefyddol yn ymwrthod yn gwbl â'r gwaith o betruso rhag gwneud ar fai.

T. Felly yr wyf finnau yn meddwl; oblegid y canlyniad o hyny fyddai gadael y gorchwyl yn gwbl yn nwylaw y rhai mwyaf *anaddas* iddo. Ond, os nad oes arnoch ormod brys, *William,* gadewch i ni edrych i'r Gwasanaeth Bedydd yn y Llyfr Gweddi: dylai pawb wneud hyny cyn dwyn y plentyn i'w fedoddio.

W. Dylent, yn ddiau. Estynwch i mi eich Llyfr.

(I'w barhâu.)

"UNDEB CYMRU A LLOEGR."

(Parhad o du dal. 210.)

Ar ol talu diolch ar faes y frwydr i oruwchlywodraethwr coronau a gorseddau, dychwelodd Harri i Leicester, lle y coronwyd ef yn frenhin Lloegr dan yr enw *Harri y Seithfed.*

Y frwydr uchod, yr hon a ryddhaodd y genedl o gaethiwed gormesdeyrn, ac a roes derfyn ar derfysgiadau cartrefol, a ymladdwyd ar faes Bosworth, ar Ddydd Sadwrn yr 22ain o Awst, 1485, diwrnod sydd, ac a fydd byth, yn nodedig yn hanes ein gwlad.

Wedi dyrchafu Harri i'r orsedd, ac er mwyn cadarnhau ei hawl ynddi, efe a briododd Elizabeth, merch hynaf Iorwerth IV. etifeddes teulu Caer Efrog; ac felly y cylymwyd tylwyth Caerhirfryn ac Efrog ynghyd, ac y cyssylltwyd y Rhosyn Coch a'r Rhosyn Gwyn yn gydbleth anrhydeddus o hyny allan.

Er bod gan y Cymry hawl dyblyg yn Harri VII. sef ei fod yn deillio mor uniongyrchol o'u hiliogaeth, a'i fod yn awr wedi cael ei ddyrchafu i'r orsedd, yn benaf, trwy eu cynnorthwy hwy; etto, ni wnawd ond ychydig o wellhad yn eu hamgylchiadau hwy tra parhaodd ei deyrnasiad ef.

Er na chwanegwyd dim cyfreithiau newyddion i'w gorthrymu, etto, ni ddiddymwyd hen gyfreithiau llymdostion Harri IV. a'r VI. y rhai, fel y crybwyllwyd, oedd yn ormes mawr ar y Cymry.

Mae yn wir ddarfod i deyrnasiad llariaidd Harri VII. barotoi y ffordd i ddyddiau gwell, ac i amgylchiadau dedwydd-

ach, i hen drigolion Gwalia. Ond i Harri VIII. y dylai Cymry dalu diolch am eu rhyddhad:

"Harri lân, hir lawenydd,
"Yw'r un a'n rhoes ni yn rhydd."

Er dued oedd gweithredoedd Harri VIII. mewn pethau ereill, dyma un rhinwedd rhagorol; ïe, meddaf, dyma un perlyn hardd a gogoneddus yn disgleirio yn wych iawn yn ei goron.

Pan oedd y Cymry yn cael eu gwawdio a'u gormesu gan y Saeson o bryd i bryd, hwy a ddeisyfasant o'r diwedd ar y brenin Harri VIII. ar fod i "ganol-fur y gwahaniaeth" rhwng y ddwy genedl gael ei ddiddymu yn llwyrach, ac ar iddynt gael eu gosod ar yr un cytartalwch a deiliaid ereill ei Fawrhydi.

I'r diben hwn anfonodd y Cymry Erfyniad at y brenin, mewn ymadroddion ardderchog, yspryd mawreddus, a rhesymau cedyrn; ond rhy faith i'w gorphori yn y Traethawd hwn: digon yw dweud hyn—fe gafodd yr erfyniad yr effaith dymunol ar dymherau Harri, ac efe a gydnabyddodd eu ffyddlondeb, a chyfiawnder eu hòniadau, yn y modd tirionaf: fe ffurfiodd gyfraith synwyr-ddoeth, yn y 27ain flwyddyn o'i deyrnasiad, yr hon ydoedd i'r perwyl canlynol:—

"Yn gymmaint a bod Tywysogaeth Cymru yn aelod ac yn rhan yn nghoron Lloegr, a bod yr un brenin yn ben arni, er na chafodd ei thrigolion, hyd yma, mo'r mwynhau rhagorfreintiau dyledus y wladwriaeth; y mae y brenin yn awr, o'i gariad a'i ewyllys da i'w ddeiliaid yn Nghymru, trwy gyngor ei Senedd, yn gorchymyn ac yn gosod, fod, o hyn allan, i Gymru gael ei huno a'i chyssylltu â thiriogaeth Lloegr; a bod i'w ddeiliaid Cymreig, dros fyth, fwynhau a meddiannu pob rhyddid, braint, iawnderau, a chyfreithiau, y rhai y mae ei ddeiliaid ereill o bob parth i'r deyrnas yn eu meddiannu a'u mwynhau."

Y ddeddf ganmoladwy hon a roddwyd mewn gweithrediad yn ddioed; a gwnaethpwyd y Cymry yn gyfartal ddeiliaid, ac yn gyd-ddinasyddion â'u gorchfygwyr. Yn hyn fe ymddygodd Harri VIII. yn gyffelyb mewn hynawsedd a doethineb i hen Ymerawdwyr Rhufain gynt, y rhai yn wastad a roddent i drigolion y Taleithiau a ddarostyngid ganddynt, gael mwynhau y rhagorfreintiau Rhufeinig. Buan iawn y canfyddid yr effeithiau daionus a darddai o'r undeb dedwyddol hwn, er lles, nid yn unig i'w gorchfygwyr, ond hefyd i'r gorchfygedig. A Duw a baro iddo hir barhau, er lles a daioni i'r ddwy wlad.

Tra yr ydwyf yn barod i gydnabod y manteision gwerthfawr a ddeilliasant i ni trwy ein cyssylltiad â chenedl y Saeson, yr ydwyf, ar yr un pryd, yn hòni fod y manteision yn gydfynedol o bob tu. Cafodd y Saeson lawer o fanteision iddynt eu hunain oddiwrth eu hundeb â'r Cymry. Yn amser rhyfeloedd allanol, a therfysgoedd gwladwriaethol, bu y Cymry yn wastad mor ffyddlawn i'w brenin ag oeddynt gynt i'w hanymddibyniaeth eu hunain. Gwyr ein gwlad a gynnorthwyasant yn wrolwych ym myddinoedd y deyrnas mewn rhyfeloedd peryglus; gwaed goreu ein pendefigion a gollwyd wrth amddiffyn iawnderau Prydain: a pha un bynag ai rhyfel ai tawelwch a fyddai y wladwriaeth yn ei fwynhau, byddai y Cymry bob amser yn ymegnïol ac yn ddiwyd tu ag at ddwyn ym mlaen y lles cyffredinol, ac i roddi ysgwydd ewyllysgar o dan y baich—pa un bynag ai yr orsedd, ai yr allor a fyddai yn galw am gymmorth oddi wrthynt.

Mae y gweddill o gynnyrch ein tir yn cael ei gludo yn barhaus i farchnadoedd Lloegr; yr hyn, mewn amserau o brinder, a roddodd yn fynych ymwared nid bychan i'r wladwriaeth.

Mae mynyddoedd ein gwlad yn cynnwys ynddynt amledd o feteloedd o bob math, a chrombil ein daear yn llawn o drysorau cuddiedig: plwm cymmysgedig âg arian, ynghyd â phres, haiarn, *zinc*, a *chalamine*, a redant drwy ein dyffrynoedd. Haerai un Bardd, mai

"Gorddu yw brig y Werddon,
"Gan fŵg ceginau o Fôn."

Haeraf finnau fod glô Callestr yn cynhesu llawer cwmmwd oerllyd yn Lloegr.

Llenwir llongau Lloegr â phob math o fwnydd gwerthfawr Cymru, a throsglwyddir hwynt i fysg y Saeson, pa rai a ddefnyddir i'w nwyddau, yn waith i'w crefftwyr, ac yn llawnder i'w masnach Cartrefol a Thramor.

Hònir, yn gyffredinol, oni bai i Benadur o hiliogaeth y Cymry gael ei ddyrchafu i'r orsedd, ni chawsai y deyrnas hon mo'r fraint o gyfranogi o fendithion y chwildroad a ddygwyd i mewn yn amser Harri VIII. Hwn, yn benaf, a ddefnyddiodd Rhagluniaeth i ddwyn y diwygiad gogoneddus yma i'n gwlad; efe, a'i ferch, y Frenines Elizabeth, a fu yn offerynol i beri i'r deyrnas hon ymddidoli oddiwrth Eglwys gyfeiliornus Rufain; ac, yn groes i ddeddfau niweidiol yr Eglwys hòno, i ganiatâu i werin Lloegr a Chymru gael yr Ysgrythyr Gyssegr-lân yn eu hiaith gynhenid.

Os gwir y ddiareb, mai'r "Iwerddon yw llaw ddehau Brydain," mor wir a hyny gellir hòni mai Cymru yw ei llaw aswy.

Ond wrth i mi nodi allan y manteision a ddeilliodd i'n cymmydogion a'n cyd-ddeiliaid oddiwrth y cyssylltiad a ni, na ato i'm gwladgarwch oddef i mi grybwyll dim o honynt mewn dull o draha na chenfigen,

nac ychwaith er mwyn ymliw na dannod mewn un gradd. I'r gwrthwyneb, dywenydd fy nghalon fyddai gallu o honom weini i genedl y Saeson gynnorthwyon mil mwy; canys y mae manteision un rhan o'r wladwriaeth gyfunol hon yn sicr, yn y canlyniad, o fod er adeiladaeth a chysur *pob* rhan. Tra byddo Lloegr yn llwyddo, ni ddichon Cymru byth adfeilio; tra byddo Lloegr yn blodeuo, ni ddichon Cymru byth lesgâu; a thra byddo Lloegr mewn llawnder, ni chaiff Cymru byth fod mewn prinder.

Y manteision a ddeilliasant i Gymru oddiwrth ei hundeb â Lloegr, ydynt fwy lliosog fyth. Tra parhaodd y ddwy genedl yn ddidoledig, gan gael eu llywodraethu gan wahanol gyfreithiau, a'u nodweddu gan wahanol arferion a moesau, yr oedd rhagfarn ac anfrawdgarwch yn y naill tu ag at y llall, a'r rhai hyny yn magu ymrafaelion a therfysgiadau parhaus yn eu plith. Pa mor fynych y lliwiwyd ein dyffrynoedd prydferth â gwaed ein cydwladwyr? Pa mor fynych y clywid creigiau ein gwlad yn adseinio wrth sŵn taranau rhyfel? ac y parai twrf arfau angeuol i'n bryniau adleisio mewn griddfanau! Pa mor fynych y clywid y plant amddifad yn llefain am eu rhieni, a'r gwragedd gweddwon yn wylo am eu gwŷr, y rhai a syrthiasant yn y frwydr!

Ond am y cyfryw olygfeydd, ni wyddom ni yn awr ddim, trwy brofiad, ond yn unig ein bod yn darllen am danynt yn nghroniclau ein Talaeth.

Nid oes na chroes ddibenion, nac ymrafaelion mwyach yn cythruddo, nac yn aflonyddu ein trigolion: ac nid oes i'w ganfod yn ein plith ddim ymrysonau, amgen na bod y naill yn ymorchestu â'r llall, pwy a fydd mwyaf gwasanaethgar er lles cyffredinol y wladwriaeth—pwy a fedr ddyfeisio y moddion tebycaf i enwogi a chyfoethogi y ddwy genedl gyfunol—a phwy a fydd fwyaf ffyddlawn i'r brenin, a'i lywodraeth.

Trwy ein huno â'r Saeson, cyssylltwyd ni â'r genedl a gyfrifir yn enwocaf, yn alluocaf, ac yn gyfoethocaf yn y byd—cenedl yr hon y mae ei dysgeidiaeth, a'i chelfyddydau wedi ei gwareiddio, a'i haddurno uwchlaw un genedl sydd yn gweled yr haul—cenedl yr hon y mae ei gwrolder megys tarian iddi rhag pob sarhâd a thraws-ymgyrch—cenedl yr hon y mae ei masnach yn ymwasgaru dros holl wyneb daear drigianol—ei llongau yn ymweled â phob cyfandir, ynys, porthladd, a gyrhaeddir gan dònau y môr. Yn wybyddus o'i nerth, hi a wyneba, yn dalgryf, genhedloedd o bob lliw a lle; ac iddi y plygant oll, gyd â'r moesgarwch a'r hybarchedd mwyaf. Er nad yw ein hynys ond megys crogen ar wyneb cefn-fôr, hi a oresgynodd daleithiau ehang o fewn dau derfyn-gylch y ddaear; ac ym mysg ei deiliaid cyfrifir daearolion, a than ddaearolion ddynion, y rhai a wrthdroediant i'w gilydd!

Ond er mor fawreddus yw y genedl, y cyssylltwyd ni â hi, yn y golygiadau uchod; etto, hi a ymddengys yn ddirfawr fwy, pan syller arni mewn golygiad arall, sef yn ei hardderchog ffurf-lywodraeth. Mae ei threfniadau gwladwriaethol wedi eu sefydlu mewn doethineb, ac wedi ennill cymmeradwyaeth drwy hir brofiad o'u buddioldeb. Mae dull ei rheolaeth yn cynnwys yr hyn sydd fuddiol o'r tri rhyw, ac yn ddidoledig oddiwrth yr hyn sydd niweidiol y mhob un; a thrwy gadw i fynu gyfartalwch y teir-trefn, fe'i rhagflaenir rhag mantoli yn ormodol o du yn y byd. Fel hyn y cynnelir anrhydedd y llywodraeth, heb gyfyngu yn anghymmedrol ar ryddid y deiliaid—gan amddiffyn meddiannau y cyfoethogion, heb osod trais ar iawnderau y tlodion.

Trwy eu cyssylltiad â Lloegr, y mae y Cymry yn cael eu diogelu rhag gormes ac afreolaeth. Trwy ein huno â pha genedl arall dan y nef y cawsem ein llywodraethu wrth gyfreithiau mor uniawndeg a llarieiddiol, y rhai sydd yn penderfynu pob dadleuon a chamwri, yn ol cydwybod a phleidlais nifer digonol o reithwyr diduedd? Dyma lle yr ydym yn cael cyfranogi o odidawgrwydd Brydain, a syndod y byd! O holl genhedloedd Ewrop, yma yn unig y gellir dywedyd, fod y trigolion yn bobl ryddion!

Ond, i goroni y cwbl, fe'n hunwyd â chenedl, yr hon sydd yn proffesu y Grefydd Gristionogol, ac sydd yn mwynhau holl fendithion a chysuron Cristionogrwydd—cysuron nad yw holl ragorfreintiau y bywyd hwn ond megys diddim i'w cydmaru â hwynt—dyma, meddaf, yw yr olaf a'r fwyaf o roddion Duw i ddyn.

Pan, trwy yr undeb hwn, yr adferwyd tawelwch gwlad a mynwes i'r Cymry; ac felly iddynt gael eu llywyddio gan Benaduriaid o'u breninol waed eu hunain; breninoedd y rhai, yn lle eu cythryblu a'u gormesu, a dybiant yn hyfrydwch ac yn ddyledswydd i'w hamddiffyn a'u hamgeleddu: pan unwyd Cymru â Lloegr, meddaf, ac y dygwyd hwy i'r amgylchiadau hyn, hwy a ddechreuasant droi eu meddyliau at wrthddrychau gwahanol, a chyfeirio eu hymgais at orchwylion mwy buddiol, a dull o fywiolaethu a bucheddu mwy boddhaol i'w llywodraethwyr, a manteisiol iddynt eu hunain. Yn lle dwyn eu meibion i fynu i filwrio mewn gwrthryfeloedd cartrefol, dysgent hwynt i fod yn aelodau defnyddiol yn y wladwriaeth, ac yn ddeiliaid ffyddlawn i'w llywodraeth;—yn lle

hwlhau a blaenllymu cleddyfau a gwaywffyn, ni churid mwyach ar yr eingion ond y cylltyrau a'r pladuriau;—yr Offeiriaid a'r Beirdd, yn lle pregethu a chynghaneddu gwroldeb a rhyfelgarwch i fynwesau eu cydwladwyr, a droent bellach eu doniau i gyfansoddi areithiau duwiolfryd ar grefydd ac anfarwoldeb, ac awdlau plethedig ar deuluwriaeth ac amaethyddiaeth;—yn lle adeiladu cestyll, na gwarchgloddiau i wrthsefyll na dial ar fyddinoedd gelynion, hwy a ymröent i adeiladu ac adgyweirio temlau eu Duw, ac athrofeydd eu dysgedigion.

Cyn ein hundeb â Lloegr, gorchwylion ein cyn-deidiau oedd ymgasglu ac ymfyddino yn lluoedd i faes y frwydr; eithr yn awr eu difyrwch yw rhodio ym mhlith eu diadelloedd, a chasglu ynghyd dycianus gnydau eu tiroedd, neu llenwi eu celloedd â digonedd, a hulio eu byrddau â danteithion. Gynt, sŵn yr udgyrn yn bloeddio i'r frwydr a glywid trwy holl froydd ein gwlad; eithr bellach melusgeingciau y delyn a glywir yn seino yn ein palasau, ac ar ein haelwydydd. Gynt, cenfigen a dryg-dyb a lenwai fynwesau y trigolion; ond yn awr, heddwch a chyfeillach sydd yn teyrnasu yn ein plith, a thangnefedd o fewn ein holl ragfuriau.

Yn flaenorol i'r undeb, ni cheid hamdden i addoli Duw; twyll a derbyn wyneb a geid yn ein llysoedd, ac anghytundeb yn ein trigfanau: ond yn awr ceir trefnusrwydd yn ein haddoldai, cyfiawnder yn ein brawdlysoedd, a chydfod yn ein hanneddau.

Gynt ni feiddiai Cymro eistedd wrth bort Sais, heb feddwl am dwyll y cyllill hirion, ac heb daflu golwg eiddigus at ei lawes, rhag ofn fod cyllell yno i'w fradychu. Ond yn awr symudwyd y meddyliau drwgdybus hyn; fe geir help llaw, cyngor pen, a chyfeillach mynwesol y Saeson, i gario achosion ac amcanion y Cymry i ben, i'w llwyr foddlondeb. Dyma, meddaf, rai o'r daionus bethau a ddeilliodd oddiwrth "Undeb Cymru â Lloegr."

Cyn i'r undeb yma gymmeryd lle, caethiwid awenau ein Beirdd, llosgid llyfrau ein dysgedigion, a gwaherddid ein Heisteddfodau; ond yn awr, noddir llenyddiaeth y genedl, cefnogir athrylith awenyddol ein hieuengetid, a choronir ein Heisteddfodau â phresennoldeb pendefigion ein gwlad.

Yn yr olwg ar y fath Gyfarfodydd, cynnwysedig o gymmaint dysg, bonedd, a dawn, byddaf yn barod i floeddio, yn ngeiriau yr enwog Fardd, Gronwy Owain:

"Llwydd i chwi, euraweilch, llaw Dduw i'ch arwedd,
"Dilyth eginau, da lwythau Gwynedd;
"I ymddwyn ydd ydych deheu wrddas a dyhedd,
"Rhad a erfyniwn i'r hydrwiw fonedd,
"Bro'ch tadau, a bri'ch tudwedd,—a harddoch,
"Y mae, wŷr, ynoch emmau o rinwedd."

Yn fyr, ar ol i'r Cymry gael eu huno â'r Saeson, yn raddol fe waraiddiwyd eu tymherau—fe ddaeth y genedl, a gyfrifid hyd yn hyn yn ffyrnig-wyllt, ac yn farbaraidd, i fod yn llariaidd, yn foneddigaidd, ac yn foesgarawl; yn lle bod yn anwybodus, ac yn ddiddysg, i fod yn gelfyddgar, ac yn ddysgedig; yn lle bod yn baganllyd a chyfareddol, i fod yn grefyddol eu syniadau, ac yn fucheddol eu bywydau.

Iё, meddaf, gellir honi, ar seiliau cedyrn, fod y Cymry yn awr mor enwog am eu celfyddgarwch, eu dysg, a'u duwioldeb, ag ydyw un genedl dan haul. Pwy yn fwy ymroddgar i'w Duw? pwy yn fwy ffyddlawn i'w brenin? pwy yn fwy cydweithas i'w cyd-ddeiliaid, ac i'w gilydd? pwy yn fwy hynaws at estroniaid? pwy yn fwy plygedig i'w huchafiaid? a phwy yn fwy elusengar tu ag at drueiniaid?

Ym mha dalaeth o'r llywodraeth y mae llai o derfysgiadau yn tori allan? Ym mha garcharau y mae cyn lleied o ddrwgweithredwyr? Ym mha ardaloedd y mae mor ychydig nifer o anffyddwyr (*infidels*)? A pha genedl dan y nef ddedwyddach yn ei sefyllfa, lïosocach ei breintiau, ac mor anwyl o honynt; diben ac ymffrost penaf trigolion Cymru ydyw, pa fodd i barchu eu brenin fwyaf, ac i addoli eu Duw buraf.

Mewn gair, pa ragorfreintiau a manteision bynag sydd yn perthyn i Loegr, y mae Cymru yn cyfranogi yn gydradd o honynt oll: yn ei llonyddwch hi y mae ein llonyddwch ninnau, a'i nerth hi yw ein cryfder ninnau. Nid oes un perl yn nghoron brenin Lloegr nad ydyw yn ddyledswydd arnom ei amddiffyn; a than ei nawdd a'i chysgod hi yr ydym ni yn ddiogel; ie, y mae'r dyn distadlaf ym mhlith ein bryniau yn cael ei amddiffyn, a gofalu am dano, gan ein cyfreithiau gwladol, mor ddichlynaidd ag un pendefig yn y brif ddinas. A chan ein bod yn cael cydgyfranogi â'r Saeson yn eu rhagorfreintiau, yr ydym yn foddlawn i gyd ufuddhau â hwynt yn ein dyledswyddau; gan ein bod yn cael ein rhan o'u bendithion, dylem wneuthur ein rhan tu ag at ddwyn eu beichiau.

Felly yr ydym wedi ein cyssylltu â hwynt, nid yn unig trwy rwymau gwladwriaethol, eithr hefyd trwy rwymau cymdeithas a brawdgarwch. Gan hyny, yn gymmaint a bod "Undeb Cymru â Lloegr" mor gadarn a dedwydd, "a'r lles a ddilynodd" yn achlysur i ddwyn cynnifer o gysuron i'r ddwyblaid, dywedwn o eigion mynwes ddifalais, a chalon ddiweniaith, Bydded i'r undeb hwn barhau, heb na bwlch na therfyn, tra bo copa yr Eryri yn binacl y Dywysogaeth, ac afon Dafwys yn llifeirio drwy Gaerludd.

LLEWELYN.

ATEBIAD I LYTHYR BARRAS, YNGHYLCH DIFFYGION Y GWYLIEDYDD.

MR. GWYLIEDYDD,—Pan eich gwelais wedi eich gwysio i sefyll ger bron gorsedd "*BARRAS*," ac yno yn fud, heb gyfleusdra i ateb drosoch eich hunan, rhaid i mi addef ddarfod i deimladau cymmysg o eiddigedd a syndod fy ngorddiwes yn y fan; eiddigedd, wrth weled pen mor oedranus yn y fath sefyllfa; a syndod, wrth glywed desgrifiad *Barras* o iselder sefyllfa fy nghyd-genedl. Heb chwanegu dim sylwadau, gadewch i ni droi ein hystyriaeth at sylwedd rhai o holiadau *Barras*.

"A ddarfu i chwi," ebe y gwr eofn, "ddatgan y diffyg o ddysgeidiaeth sydd yn Nghymru, a'r mawr angenrheidrwydd sydd am ychwaneg o ysgolion yn ein plith," &c. &c. Ni chymmeraf arnaf y gorchwyl o egluro beth a ddarfu i chwi ddangos, na pha beth ni ddarfu i chwi ddangos; ond os rhoddwch i mi genad, mi a'ch cynnysgaeddaf â rhai sylwadau ar gyflwr dysgeidiaeth yn Nghymru.

Galarus yw sylwi nad oes un gwirionedd mwy amlwg na bod dysgeidiaeth ym mhlith ein cydgenedl mewn cyflwr tra isel. Ymddengys y gwirionedd o hyn ym mychander rhifedi dynion o ddim enwogrwydd yn ein plith, yn nhlodi, trueni, ac anwybodaeth yr israddolion, ynghyd â'r teimladau cyffredinol perthynol i ni fel cenedl. Ac oni bai y cefnogaeth a dderbynia oddiwrth yr Eglwys Sefydledig, nid gormod, fe allai, yw dweud y buasai anwybodaeth barbaraidd, er's talm, wedi ail ymaflyd ynom. Yn y dyddiau hyn o anesmwythdra, onid ydyw y rhinwedd hwn, pe na byddai yr eglwys yn meddiannu yr un arall, yn galw am i'w chyfeillion ymrestru oddeutu ei muriau? Edrychwch, dros fynyd, ar bleidiau crefyddol ereill yn Nghymru; a ddarfu iddynt hwy ymdrechu sefydlu ysgolion i ddysgu plant y werinos? Onid ydyw hyd yn nod eu gweinidogion, a'u cymmeryd fel corph o bobl, yn ddynion cwbl ymddifad o ddysgeidiaeth? Pell ydyw oddi wrthyf wneuthur un ymosodiad ar y dynion hyn; ond fel aelod o'r wladwriaeth, rhaid i mi ymhòni hawl i sylwi, fod yn eu siampl hwy yn hyn duedd, hyd y cyrhaeddo, i gadw y wlad mewn cyflwr o anwybodaeth. Ac oni raid golygu fod gradd o anghyssondeb yn y Gweinidogion hyny, pa un bynag a fyddont ai oddi fewn i ragfuriau yr Eglwys Sefydledig, neu oddi allan iddynt, y rhai na byddo ynddynt ofal dyladwy am lwyddiant a dedwyddwch tymhorol eu cyd-genedl. Onid mewn pethau tymhorol, gan mwyaf, y canfyddir ffrwyth y saint yn amlhau erbyn eu cyfrif hwynt. A dybir, gan hyny, yn ormod hyfdra ynof eu hannog, yn ngeiriau cyssegredig St. Paul, i "feddwl am ba bethau bynag sy hawddgar, pa bethau bynag sy ganmoladwy; od oes dim rhinwedd, od oes dim clod, ac od oes unrhyw beth a olygir yn dda a buddiol i ddynion." Cefnoger dysgeidiaeth gan y rhai, o herwydd eu proffes a'u swydd, y perthyn iddynt wneuthur, os nid trwy gyfraniad o eiddo, gwneler hyny o leiaf drwy esampl. Nid oes un gwirionedd mwy diymwad na bod dynion sanctaidd, wedi derbyn arnynt argraff dysgeidiaeth, yn un o'r bendithion mwyaf pwysig mewn gwlad.

Gwedi dweud cymmaint a hyn, caiff ein sylwadau eu cyfyngu i'r tri phwngc canlynol:—

I. MANTEISION DYSGEIDIAETH I'R WERINOS.

II. Y PETHAU SYDD YN ATTAL IDDI GYNNYDDU.

III. Y MODDION A DDYLID DDEFNYDDIO TU AG AT GAEL ADDYSG YN FWY CYFFREDINOL.

1. *Manteision dysgeidiaeth i'r werinos.* Mae manteision addysg yn

yr ieithoedd a elwir yr ieithoedd dysgedig, Groeg a Lladin, yn lluosog a phwysig; ond ni sylwir yn bresennol ar y rhai hyn, oddigerth ar un, a hòno nis gellir ei golygu fel yn tarddu mewn modd uniongyrchol oddiar y rhan hon o ddysgeidiaeth. Fe rydd y gangen yma o ddysgeidiaeth, mewn modd anghyfeiriol, symudiad cyffredinol i'r meddwl, y cyfryw ag a ddwg y dyn allan o anialwch ei fyd bach cyfyng ei hun i ardaloedd byd eang o gread enwogion yr oesoedd boreuol. Bydd y symudiad hwn ar ei feddwl yn gyfryw nas gall gael o un man arall. Effeithia arno fel ag i lefaru yn foneddigaidd, ac i lefaru mewn modd cyfatebol i hyny. Ond gan na fwriedir gwneuthur sylwadau ar hyn, dychwelwn yn uniongyrchol at y rhanau ereill o ddysgeidiaeth, sef y Gwybodau (*Sciences*) a'r Celfyddydau. Rhenid hwy gan yr hynafiaid i saith ben, y rhai a elwid ganddynt hwy y Saith Gelfyddyd Freiniol; hyny yw, Gramadeg, Rhesymeg, Areithyddiaeth, Rhifyddiaeth, Cerddoriaeth, Daear-fesuriaeth, a Serydddiaeth; ond, yn bresennol, rhenir hwy, a hyny gyda llawer mwy o briodoldeb, yn dair dosparth. Y gwybodau hyny ag sydd yn dwyn perthynas â rhif a mesur yw y dosparth cyntaf; y rhai sydd yn dwyn perthynas â defnyddiau *(matter)* yw yr ail; y rhai sydd yn dwyn perthynas â meddwl yw y trydydd.

Y dosparth cyntaf a gynnwys Rifyddeg cyffredin, Alsawdd, a Daear-fesuriaeth *(Geometry)*.

Yr ail a elwir Anianddysg. Hon a ddysga natur, a chynneddfau, a defnyddiau *(matter)* ynghyd â'u symudiadau, perthynas y naill â'r llall, a'u rheolaeth ar eu gilydd. Un rhan o anianddysg a olrheinia symudiadau pob defnydd teimladwy; yr hon hefyd a ddosperthir i amrywiol ranau, a phob un yn cynnwys gwybodaeth o fawr bwys. Rhan arall o anianddysg a olrheinia gyfansoddiad ac anian pob defnydd. Gelwir y rhan hon weithiau yn Fferylliaeth, Difyniaeth, Difyniaeth Cymhariaethol, Meddygiaeth, Mildraeth, Llysieuaeth, a Mwnyddiaeth, yn ol gwahanol wrthddrychau yr olrheiniadau.

Y trydydd dosparth a gynnwys addysg ynghylch cynneddfau y meddwl, galluoedd dealldwriaethol dyn; hyny ydyw, galluoedd ei feddwl, trwy y rhai y mae yn canfod, dychymmygu, cofio, ac ymresymu. Yma y daw i mewn egwyddorion sylfaenol gwybodaeth ddynol, arwyddion y meddwl, gramadeg, rhesymeg, rheitheg, tystiolaeth, a chred, &c. Ac hefyd cynneddfau moesol meddwl dyn, sef ei deimladau a'i nwydau, y rhai sydd yn ei lywodraethu. Ac yn olaf, y casgliad a dynir oddiwrth y cyfan; ei ddyledswydd tu ag ato ei hun, ei berthynasau, a'i wlad. Yr olaf a elwir Gwybodaeth Lywodraethol; yr hon a ddengys ansawdd llywodraethau, llywyddiaeth gwlad, a chyfreithiau yn gyffredinol.

Gwedi rhoi byr grybwylliad am yr hyn a feddylir wrth ddysgeidiaeth, ni a awn ym mlaen i ddangos y manteision a dardd oddi wrthi i'r werinos. Yn lle eich cynnysgaeddu â syniadau o'm heiddo fy hun, gofynaf genad i osod ger eich bron rai golygiadau, a ddywedir eu hysgrifenu gan Arglwydd Brougham, Canghellydd Prydain Fawr, ar y pen hwn.

Dywed y gwr dysgedig, "Gwrthddrych blaenaf pob dyn, yr hwn sy ganddo i ymddiried ar ei ymegniadau ei hun, yw darparu ar gyfer ei eisieu beunyddiol. Y mae hyn yn swydd uchel a phwysig. Y mae yn teilyngu ei sylw eithaf. Y mae yn cynnwys ynddi rai o'i ddyledswyddau mwyaf pwysig tu ag ato ei hun, ei berthynasau, a'i wlad. Ac, er wrth gyflawni y swydd, nad yw yn cael ei gynhyrfu ond gan ei

elw ei hun, neu ei angenion ei hun, er hyny y mae 'n un ag sydd yn ei wneud yn wirioneddol y cymmwynaswr goreu o'r wladwriaeth y mae yn perthyn iddi. Rhaid i bob galwedigaeth arall roi lle i hon. Yr oriau a rydd efe at ddysgeidiaeth raid fod ar ol iddo orphen ei waith. Ei anymddibyniaeth, heb yr hwn nid yw yn deilwng o gael ei alw yn ddyn, a eilw arno, o flaen pob dim, i sicrhau iddo ei hun, a'r rhai a ymddibynant arno, gynnaliaeth gysurus, cyn y caiff efe hawl i brofi unrhyw foethau, naill ai o'i deimladau neu o'i feddwl. A pha fwyaf a ddysg efe; pa fwyaf o gynnydd a wna efe yn y gwybodau, mwyaf fydd iddo werthfawrogi yr anymddibyniaeth hwnw, a mwyaf fydd iddo brisio y diwydrwydd, a'r llafur parhaus, trwy yr hyn y sicrheir bendith mor arbenig. Mewn un golygiad, y mae 'n wir, fe eill y cynnydd a wna dyn mewn gwybodaeth ei gynnorthwyo yn ei orchwyl beunyddiol. Nid oes braidd na chrefft na galwad yn yr hon na ellir cael gwersi defnyddiol wrth astudio y naill wybodaeth neu y llall. Yr angenrheidrwydd o ddysgeidiaeth yn y Gwybodau i'r galwadau boneddigaidd sydd amlwg; ond nid llai amlwg yw ei buddioldeb i'r galwedigaethau ereill. I ba sawl math o weithwyr y mae gwybodaeth o'r rhan hono o anianddysg a olrheinia symudiadau defnyddiau yn fuddiol? I ba sawl math arall y mae Fferylliaeth yn ddefnyddiol, ai o'r braidd yn llwyr angenrheidiol? Rhaid i bob dyn, gyda hanner llygad, ganfod fod y gwybodau hyny yn ddefnyddiol, os nad yn llwyr angenrheidiol, i fagnelyddion, orddrych-wneuthurwyr, peiriant-wneuthurwyr, lliw-wyr, a chànwyr. Ond, yn ddiammeu, rhaid y bydd seiri coed, a seiri maen, yn debycach o wneuthur eu gwaith yn well o herwydd gwybod pa sut i fesur, yr hyn a ddysga rhifyddiaeth iddynt; a gwybod pa sut i gyfrif nerth coed, muriau, a bwaäu, yr hyn a ddysga y rhan hono o anianddysg a elwir y llaw-gelfyddyd. Rhaid hefyd i'r rhai hyny fod yn fwy medrus yn eu gwaith ag sy'n gweithio ar yr amryw feteloedd, o herwydd eu bod yn gwybod natur y meteloedd hyny, a'r berthynas sy rhyngddynt â gwres, ac â meteloedd ereill, ac â'r awyr, a gwlybwr, y rhai a allant gyffwrdd â hwynt. Ië, hyd yn nod gwas i amaethydd, neu weithiwr wrth y dydd, pa un bynag fyddo ai yn ngwasanaeth ei feistr, neu edrych dros achosion ei fwthyn bychan ei hun, a dderbyn lawer iawn o fuddioldeb. Rhaid y bydd yn well gwas, a mwy cynnil a medrus, am hyny yn fwy cysurus yn ei fwthyn; o herwydd ei fod yn gwybod natur daear, a thail, yr hyn a ddysga Fferylliaeth iddo; a rhywbeth o arferion anifeiliaid, a chynneddfau a thyfiant llysiau, a phlanhigion, yr hyn a ddysg hanesyddiaeth anian a Fferylliaeth ynghyd. Mewn gwirionedd, er na byddo dyn na llaw-gelfyddwr na thriniwr tir, ond yn un a chanddo grochan i'w ferwi, y mae 'n sicr o ddysgu oddiwrth wybodiad wersi y rhai a'u cynnorthwya i drin ei dammaid bwyd yn well, i gynnilo ei danwydd, ac i amrywio ei ddysglaid bwyd, a'i gwneud yn fwy blasus."

Rhag i mi, Barchedig Syr, eich syfrdanu yn ormodol ar ddiffygion fy nghyd-genedl, gwell fe allai fydd rhoi heibio y tro hwn, o herwydd da y gwn mai

"Hir ac anghynes yw stori 'r anghenog."

SYLWIEDYDD.

DYFODIAD PRYDLON I'R EGLWYS.

GAN fod, yn y dyddiau hyn, arferiad ddrwg a gwaradwyddus o gyrchu i addoliad cyhoedd ym mhell wedi dechreu y Gwasanaeth, nid anfuddiol fyddai adrodd y chwedl fer a ganlyn, fel sèn i ddynion sydd, Sabbath ar ol Sabbath, yn gwneuthur arferiad o ddyfod i dy Dduw yn ddiw-

eddar, pan nad oes yr un rhwystr ar eu ffordd fod yno yn brydlon cyn dechreu yr addoliad.

Un cymmydog a ofynodd i'r llall, ryw amser yn ol, "Paham yr ydych morofalus i ddyfod mor gynnar i'r Eglwys bob Sul?" "Wel," ebai y llall, "o barch i Dduw yn benaf. Ni fynwn, er dim, fod Duw yn disgwyl wrth bryfyn gwael fel myfi; gweddeiddiach i mi ddisgwyl wrtho ef. 2. O barch i'r Gweinidog, ac er cynnal ei freichiau. 3. O barch i mi fy hun, rhag i mi golli y fendith a fwriadai yr Arglwydd ei roddi i mi, ond odid yn nechreu y Gwasanaeth. 4. O barch i'm cydaddolwyr; canys un rhan o'm crefydd i ydyw peidio rhwystro crefydd dynion ereill; yr hyn y mae 'r dyfodwyr diweddar yn ei wneuthur, trwy dynu eu llygaid a'u sylw arnynt ar ganol yr addoliad."

CHWEDL

AM YR ARCHESGOB USHER.

Mr. Gwyliedydd,—Gan dybied eich bod yn barod i roddi lle yn eich Cylchgrawn defnyddiol i hanesion difyr am ddynion enwog, fe'm hannogir i ddanfon i chwi hanes yr amgylchiad canlynol, yr hwn a ddigwyddodd i'r Archesgob Usher. Nis gallaf gofio yn awr ym mha le y cefais yr hanes, ond os bernwch yr haedda gael ei gyhoeddi, chwi a roddwch iddo le mewn rhyw gongl yn un o'ch Rhifynau dyfodol.

Pan ddechreuodd y Pabyddion wneuthur galanastra ar y Protestaniaid yn yr Iwerddon, yn amser y rhyfel cartrefol yn Lloegr (1640) yr oedd yr Archesgob Usher mewn cymmaint perygl am ei fywyd fel y darfu i'w gyfeillion ei gynghori i ddiengc i Loegr. Gwnaeth hyn mewn agwedd wael iawn; a chan mai dichonadwy oedd y ceid ef allan gan y llofruddwyr pe dangosasai efe ormod o arian, yr oedd ei logellau yn ymddangos cyn waeled a'r rhanau ereill o'i ddillad. Yn y cyflwr truenus yma, ar ol ei ddyfodiad mewn diogelwch i Loegr, efe a aeth at offeiriad parchedig i ofyn cynnorthwy yn ei gyfyngder presenol. Dywedir mai gwaeled oedd ei wedd ag y darfu i'r offeiriad ddrwg-dybied am dano mai twyllwr oedd, ac hefyd ei fod mor anwybodus ag oedd ei olwg, wedi ei weled yn wael. Gan feddwl hyn, gofynodd iddo, "Pa nifer o orchymynion oedd?" Atebodd y cardotyn, "Un-ar-ddeg." Credai yr offeiriad mai mewn anwybodaeth yr atebasai, a gofynodd iddo, "Pa beth oedd yr unfed-ar-ddeg?" Meddai yr Archesgob, "Gorchymyn newydd yr wyf yn ei roddi i chwi, ar garu o honoch eich gilydd." Teimlodd yr offeiriad y cerydd tyner hwn, a gwahoddodd ef yn y modd tirionaf i ddyfod i mewn. Ar foreu dydd Sul dywedodd yr Archesgob wrth ei gymmwynaswr, y gwnai efe bregethu ar ol y prydnawnol wasanaeth, os hyny a ryngai fodd iddo ef. Hysbyswyd iddo gan yr offeiriad, yr hwn oedd etto yn ei olygu megys cyn waeled yn ei ddealltwriaeth ag yn ei agwedd bersonol, bod nifer o blwyfolion deallus iawn yn arferol o gyrchu i'r gwasanaeth. Addawodd yr Archesgob na ddygai ddim gwaradwydd ar ei swydd. Pan ddaethant allan o'r Eglwys diolchodd yr offeiriad i'r pregethwr am un o'r pregethau goreu a glywsai efe erioed. Dywedodd hefyd, nad oedd, wrth yr hanesion a dderbyniasai, ond un dyn, yn yr Iwerddon, sef yr Archesgob Usher, yr hwn a allai bregethu cystal. Diolchodd yr Archesgob iddo am yr anrhydedd a roddasai iddo; a chan estyn ei law, hysbysodd iddo, mai efe ei hun oedd yr Archesgob hwnw. Gan mai lled gyfoethog y cyfrifid ei gymmwynaswr, naturiol yw i ni feddwl i'r Archesgob fod yn harddach ei ddillad a'i olwg pan ymadawodd âg ef, na phan ddaethai gyntaf i'w dŷ.

Gwenynen.

Ymdaith y Parch. Mr. Lieder yn yr Aipht Isaf, yn 1820.

(Parhad o du dalen 182.)

Rossetta. *Awst* 27. Heno cyrhaeddais *Rossetta.* Y fraich orllewinol hon sydd yn llawer lletach na'r fraich ddwyreiniol; eithr glenydd y ddiweddaf ydynt yn uwch, ac yn fwy prydferth. Ar fy nhaith o gongl ddehau y *Delta* hyd yma, gofwyais y trefydd a'r pentrefydd canlynol, lle y preswyliai Cristionogion. 1 *Menoul*, yn gorwedd ddwy awr a chwarter i'r tir; gynt yn Esgobaeth Gophtaidd, ac a gynnwysai lawer o Gristionogion. 2. *Negileh*, pentref yn cynnwys wyth o deuluoedd Cristionogol. 3. *Kafr Zayed*, yn cynnwys chwech. 4. *Bisaker*, yn cynnwys ugain, un Eglwys, ac un Offeiriad. 5. *Thubrakied*, chwech o deuluoedd. 6. *Rhamanieh*. 7. *Desook*, wyth teulu. 8. *Fua*, nis gallwn gael nifer y Cristionogion, ond nid ydynt yn lluosog. 9. *Metaubit*, lle nid oes ond dau deulu Cristionogol. Arosais ychydig ym mhob un o'r lleoedd uchod, fel yr oedd amgylchiadau yn gofyn.

Awst 29. Dinas ardderchog *Rossetta* a gollodd ei gwychder cyntefig, pan agorwyd y camlas o'r tu isaf i *Fua* tu ag at *Alexandria*, a'r torfeydd o drigolion oeddynt yma gynt ydynt wedi llwyr ddiflannu. Cyn gynted ag y cyrhaeddais yno, daeth dyn i'm cyfarfod yn dal wyth neu ddeg o allweddau yn ei ddwylaw, a chynnygiodd i mi un o honynt. Llawer o'r anneddau

ydynt yn adfeiliedig; yn unig oblegid na thybient hwynt yn werth eu hadgyweirio. Nid oes yma ddim o'r bron i Genhadydd wneuthur. O'r holl Goptiaid a sylwyd am danynt gan Mr. Jowett, yn ei Olrheiniadau yn Môr y Canoldir, tu dalen 108, nid oes ond pump o deuluoedd yma yn awr. Y mae ganddynt un Eglwys, un Offeiriad, a dwy Ysgol drueuus. Yn un o honynt mae pump o fechgyn dan ofal *Arif* dall. Saith o deuluoedd a berthynant i'r Eglwys Roegaidd a breswyliant yma. Eu gorchwyl ydyw adeiladu llongau bychain. Ychydig o honynt a fedrant ddarllen. Mae ynghylch 50 o Babyddion, a chanddynt un Eglwys. Ni ellais werthu un *copi* o'r Ysgrythyrau; ac ni welais neb ychwaith a allaswn ei anrhegu âg un. Eu dideimladrwydd ysprydol oedd ddychrynllyd. Rhoddaf enghraifft o hyn. Anfonais fy ngwas i'r Cynghordy Yspaenaidd gyda Bibl Ffrengig ac Italaidd. Cymmerodd y Cynghorydd ef yn ei law, a gofynodd ei bris. Atebodd y gwas mai *dollar* a ofynai ei feistr gan y cyfoethog, ond i'r tlodion deg *piastres* oedd ei bris. "Pa fodd," eb efe, "y meiddia eich meistr ofyn cymmaint am y fath Lyfr ag a brynodd efe yn Lloegr am bymtheg *paras*?" ynghylch y drydedd ran o *biastres*. Atebai y gwas, "Y Llyfr sanctaidd hwn a berthyn i'r sawl sydd yn ofni Duw; ac os nad ydych chwi yn ofni Duw, nid yw y Llyfr hwn i chwi."

CAMLAS ALEXANDRIA. Hwyliasom tua nawn heddyw i Gamlas Alexandria, yn nghyffiniau *Dammhour*, tref lled fawr, oddeutu dwy awr i'r Diffaethwch, ar Gamlas *Rahmanieh*, ag sydd yn arwain i Alexandria. Yr oedd yno gynt lawer o fasnach. Gan fy mod yn anhysbys a oedd yno Gristionogion, a'r dydd yn dra gwresog, anfonais fy ngwas, ac un o'r morwyr, â nifer o'r Ysgrythyrau a Thraethodau, gan arfaethu myned yno fy hunan boreu dranoeth, os byddai yno Gristionogion, ac yn dewis fy ngweled. Dychwelasant, a mynegasant nad oedd yno ond wyth neu ddeg o deuluoedd Cristionogol; a bod dau Gristion wedi prynu y Salmau yn y Goptaeg a'r Arabaeg, un Bibl, a dau Destament.

ALEXANDRIA. *Medi* 8. Neithiwr cyrhaeddasom Alexandria. Yr oedd yn rhy hwyr i fyned i'r ddinas y noswaith hòno, er bod arnaf hiraeth am dreulio noson mewn llonyddwch ar dir sych; eithr gorfu arnaf aros yn y bâd. Boreu dranoeth ymwelais â'm cyfeillion.

Medi 11. Bwriadwyf ymadael y foru, a dychwelyd yn union-gyrchol i *Cairo*. Tra yr arosais yn Alexandria, ymwelais beunydd â'r Ysgol a sefydlodd Mr. Mac Pherson yma; yr hon, oblegid ei ymadawiad ef, sydd yn awr megys yn amddifad. Cynnwysa lawer o fechgyn. Gan i mi ganfod ynddi angen mawr am lyfrau, anrhegais hi âg ugain o'r Actau, pum Bibl, a Thraethodau Arabaeg. Ymwelais ddwywaith â Monachdy y Coptiaid. Nid oes ynddo ond un Offeiriad, yr hwn sy Fynach, ac yn briod. Yr hen Offeiriad a adgofiodd Mr. Jowett, er iddo anghofio ei enw. Darluniodd ef i mi gyd â'r manylrwydd mwyaf. Mynegodd i mi ddarfod i Mr. Jowett ei anrhegu ef â Bibl. Ac os dymuna neb ei ddarllen, rhaid iddynt wneuthur hyny yn yr Eglwys; neu os goddefid iddynt ei gymmeryd adref, rhwym oeddynt i'w ddychwelyd cyn gynted ag y darfyddent âg ef. Anrhegais ef âg un arall at wasanaeth yr Eglwys, yr hwn a dderbyniodd efe yn dra diolchgar. Ymaflais yn fy Mibl; eisteddais yn y deml fach a gyssegrwyd i Mair, a darllenais gyfran o hono. Wedi hyny ymddiddanasom am ddwy awr ar byngciau crefyddol. Achwynai yr Offeiriaid yn dost yn erbyn y Cristionogion Coptaidd; a rhoddodd i mi yr hanes canlynol am danynt:—"Deg o deuluoedd a breswyliant yma yn sefydlog, ac a ddeuant yn wastad i'r Eglwys. Y maent oll yn dlodion, ac yn llafurio am eu cynnaliaeth; felly yn analluog i gyfranu dim at yr Eglwys na'r Offeiriad." Heblaw y rhai uchod, mae yma 30 o Goptiaid, y rhai ydynt, drwy yr wythnos, o'r boreu hyd yr hwyr, yn ngwasanaeth y *Pacha;* maent yn ysgrifenu yn y *Divans*. Treuliant y Suliau, naill ai yn y wlad, neu gartref yn gloddesta, ac yn dilyn difyrwch bydol. Fel hyn ni ofalant am eu heneidiau, na'u Heglwys, na'u Hoffeiriad. Darluniad cywir yn wir!

DYCHWELIAD I CAIRO. *Medi* 18. Pan hwyliasom yn agos i'r lan, gerllaw *Fua*, ar y ffordd i *Cairo*, daeth wyth neu ddeg o fechgyn yn gwaeddi am elusen; a chyn i mi allu taflu bara iddynt, gwaeddodd fy *Reis* (Cadben) *Allah jatik*, rhodded Duw i chwi, ac *Allah juayinak*, cynnorthwyed Duw chwi; arfer gyffredin yn yr Aipht pan rydd dyn beth. Ni sylwais erioed gymmaint ar yr arfer hon, pan ddygwyd i'm côf eiriau yr apostol Iago (*Pen.* 2. 15, 16.) Eglur yw, oddiwrth yr hanes uchod, mai ychydig o Lyfrau a werthais, am mai yn nghymdeithas y tlodion yr oeddwn fwyaf, a bod y cyfoethogion a ofalent am y llyfrau wedi cael eu diwallu eisoes. Y cyfan o'r arian am yr Ysgrythyrau yw 34 *dollars* a 4 *piastres;* am lyfrau ereill 7 *dollars* a 3 *piastres*, ynghyd â 38 *dollars* a 7 *piastres*, yr hyn sydd yn fwy nag a allwn ddisgwyl. Yr oedd yn ddiddanwch genyf allu cael cymmaint o'r llyfr rhagorol hwnw, "Esponiad Dammegion Iesu Grist," gan dybied y derbynid hwynt yn

swyddus; ond gellwch ddirnad fy syndod a'm gofid wrth ganfod mai yn union yn y gwrthwyneb y digwyddodd hyn, bron ym mhob lle. Dychwelwyd y Llyfr hwn gyd â'r difaterwch mwyaf, tra yr oedd pawb yn ymgeisio am "Ferch y Llaethwr;" yr hwn, yn ddiau, sydd yn llyfr da, ond y mae y cyfieithiad mewn amryw fanau yn annealladwy; o herwydd hyn cyfrenais hwynt gyda gradd o betrusder, am fy mod yn ammeu a ddeallid ef yn berffaith gan y Coptiaid yn yr Aipht.

Bulak, *gerllaw Cairo.* Yn yr hwyr glaniais gerllaw *Bulak*, yn nghyffiniau *Cairo*, wedi cyflawni, trwy gymmorth Duw, daith arall, mewn llawer o anhyfryd-edd, yn tarddu yn benaf oddiar afiechyd fy nghorph. Yr wyf yn adolygu y daith hon gyda llawer llai o sirioldeb calon na fy nwy daith flaenorol. Etto, ni ddylem ddisgwyl ffrwyth cyn i'r hen dir diffaeth gael ei arloesi, ei aredig, ei blanu, a'i ddyfrhau, ac i'r Arglwydd roddi cynnydd. Ac megys mai ein gorchwyl ni yw arloesi, aredig, a phlanu, ie, gyd âg wylofain; felly rhynged bodd i'r Arglwydd roddi i ni, ei gydweithwyr truain, ras, nerth, eofndra parhaus, amynedd, a gobaith, hyd y cynhauaf gogoneddus mewn llawenydd.

Cyf. Gwilym Edwen.

ACHAU TEULU CEFN LLANFAIR, YN LLEYN.

(Rhan o Lythyr Ieuan Lleyn at Gutyn Peris.)

Y Bardd mwyn.—Yn y Gwyliedydd am Chwefror, 1831, tu dal. 52, gwelais Achau Teulu Cefn Llanfair, yn Lleyn, Swydd Gaerynarfon, wedi ei arwyddo, "*Gutyn;*" ynghyd â dymuniad i Evan Prichard chwilio ac amlygu pwy sydd o deulu Huw Lleyn yn fyw heddyw? a pha un ai epil ef ai ereill sydd yn meddu Cefn Llanfair a'r Wernfawr?

Yr hyn a ellais gasglu am y Teulu uchod sy fel y canlyn:—

Huw Huws o Gefn Llanfair (sef yr hwn a enwir gyntaf yn y rhestr a gyhoeddwyd yn y Gwyliedydd, tu dal. 52,) a genhedlodd Ferch, ei Etifeddes; a hi a briododd un Gryffydd Parri, o'r Rhydolion, yn Llangian, yn Lleyn; trwy hyny, daeth Gryffydd Parri yn feddiannydd ar Gefn Llanfair, Wernfawr, Penarth, a Rhydolion. Dywedir mai Swyddog oedd ef yn myddin Oliver Cromwel; a'i fod hefyd yn Bregethwr, am fod Areithfa yn sefyll yn Rhydolion hyd yn fy amser i, yr hwn a elwid "Pulpud Gryffydd Parri." Ond ni fedrais erioed wybod o ba dylwyth y deilliodd efe. Mab, tybygid, i'r Gryffydd Parri uchod oedd Love Parri, yr hwn oedd Sirydd Swydd Gaerynarfon yn y flwyddyn 1685; a'i fab ef oedd Love Parri, o'r Wernfawr, Sirydd Swydd Gaerynarfon, yn y flwyddyn 1722; a'i fab yntau, Love Parri, Sirydd am y flwyddyn 1762, yr hwn oedd yn preswylio fynychaf yn Mhenarth; a'i fam, a'i frawd Sion, yn byw yn y Wernfawr; yr hwn frawd a adwaenid trwy y wlad wrth yr enw, "y Counsellor Parri." Canlynodd ef T. A. Smith, Ysw. fel Aelod o'r Senedd dros Swydd Gaerynarfon, tu a'r flwyddyn 1780. Cafodd y Love Parri a soniwyd am dano ddiweddaf Etifeddiaeth Madryn gyd â'i wraig (yn ol yr wyf yn dybied) yr hon oedd o Lŷs Dulas ym Môn (os nad wyf yn camsynied) ac yn berthynas agosaf i'r gwron clodfawr William Bodfel o Fadryn, Sirydd Swydd Gaerynarfon, 1719. Gadawodd Love Parri, o Benarth, ddwy ferch. Yr hynaf a briododd ei chefnder Tomas Parri Jones, Ysw. ail fab — Jones, Ysw. o'r Llwyn On, gerllaw Gwrecsam, a thrwy hyny daeth yn feddiannydd ar Gefn Llanfair, Penarth, Rhydolion, a Madryn Uchaf ac Isaf. Eu hetifedd yw Love Parri, Ysw. Milwriad *(Colonel)* Coleddwr Iaith a Barddoniaeth ei genedl.

O Huw Lleyn mae'n hiliol——aml arwr,
Y Milwriad Parri,
Achles ein Iaith wych lwys ni,
Urddoniant ein Barddoni. Ieuan Lleyn.

Ail ferch Love Parri a briododd Wilym Llwyd Wardle, Ysw. o'r Heartsheath, yn Swydd Caillestr; a chyda hi cafodd y Wernfawr a'i pherthynasau. Efe a barodd dynu i lawr y Wernfawr; ac a adeiladodd dŷ yn Llanbedrog, a elwir y "*Cottage,*" yn yr hwn y mae y Milwriad Parri yn bresennol.

Y Wernfawr, lle eirian fu,——pryseddfod,
Parhaus, addfwyn deulu;
Nes troi llym ddinystr, a lla
O'i fflwyr, i'w adfaelu. Ieuan Lleyn.

Gadawodd yr Esgob Rowlands wyth swllt a deugain yn ei Ewyllys olaf i ofal mab Huw Lleyn y Bardd, Gryffydd Huws, Cefn Llanfair (yr hwn a alwai yn Gâr) tu ag at adeiladu Pont goed tros afon Rhyd Hir, er mwyn rhwyddhau ffordd i drigolion Lleyn i fyned i farchnad Pwllheli. Arwyddodd yr Esgob Rowlands ei Ewyllys y dydd cyntaf, a bu farw y pedwerydd o Gorphenaf, 1604. Dyna a ellais gael am epil y Bardd Huw Lleyn.

Wr swyddfawr, lle ei bryseddfod——anhawdd
I ni, heddyw, ganfod;
Yn wir ni welir o'i nôd
Ond llwyni dylluanod.

Darn fur fu'n darwain ei fwg——o'i aelwyd,
A welir yn amlwg;
A ddewr gadwai eiddiorwg,
Fel drych o safn adfail drwg. Ieuan Lleyn.

Gofyniom.—A oes modd cael allan pa le yn Lleyn y ganwyd, ac o ba dylwyth

y canlodd William Lleyn y Bardd? Darllenais yn *Owen's Biography of British Authors*, grybwylliad am Feirdd o'r enwau Huw Trygarn a Robert Carreg. A oes dim o'u gwaith ar gael heddyw?

IEUAN LLEYN.

YR ARWYDDAIR "*ICH DIEN*."

MR. GWYLIEDYDD—Yn eich Rhifyn 98, tu dalen 175, crefiais ar yr arwyddair EICH DYN, megys pe buasai "*Ich Dien*" (yr iawn arwyddair) yn Gymraeg loyw, ac nid yn iaith Allmanaeg, sef y *German*. Ond amlwg yw i bawb a ŵyr ddim am hanes, fod yr arwyddair "*Ich Dien*," o hynach hynafiaeth nag *Eich Dyn*; ac nad yw y Cymraeg ond cam-gyfieithiad, neu yn hytrach llysenw o "*Ich Dien*," yr hwn, e'i iawn gyfieithu, yw *Gwasanaethaf*, yn fwy llythyrenol, os oes modd, ac yn ol y Saesoneg, *I serve*. "*Ich*," rhagenw, yn cyfateb i *mi*, *myfi*; ac o'r un darddiad ag *I* yn Saesoneg. "*Dien*," rhangymmeriad o *dienen*, gwasanaethu, gweinyddu. *Diener*, gwas, gweinidog. *Diensam*, gwasanaethgar, llesol. Yr hanes sy fel y canlyn:—Yn y rhyfel rhwng Lloegr a Ffraingc, yn nheyrnasiad Iorwerth III. yr oedd ei fab, Tywysog Cymru, yr hwn a ennillodd glod nid bychan trwy ei ddewrder yn gyru byddinoedd y Ffrangcod i ffoi. Yn y rhyfel hwn yr oedd Brenin Bohemia wedi dyfod yn gynnorthwy i Philip, Brenin Ffraingc; ac er ei fod yn ddall, efe a fynai fod yn bresennol. Cafodd ei ladd yn y frwydr, â'i geffyl wedi ei rwymo rhwng dau o farch-filwyr. Dygwyd ei faner, yr hon a addurnwyd â phlu euraidd yr estrys, â'r geiriau "*Ich Dien*" arnynt, at Dywysog Cymru; ac o hyny allan, er coffadwriaeth o'r dydd hwnw, cymmerwyd tair pluen estrys i addurno coronig Tywysogion Cymru, ynghyd â'r un geiriau.——

BRUNO.

RHYDYCHAIN, *Gorph.* 1831.

DETHOLION.

Y BARNYDD PLEIDGAR.—Amaethwr a ddaeth at Gyfreithiwr oedd yn gymmydog iddo, gan ddywedyd fod yn ddrwg ganddo oblegid damwain ydoedd newydd ddigwydd. "Y mae un o'ch ychain," meddai efe, "wedi cael ei gornio i farwolaeth gan darw o'r eiddof fi; a dymunaf wybod pa fodd y rhoddaf iawn i chwi am hyny?" "Yr ydwyt yn greadur tra gonest, " atebai y Cyfreithiwr, "ac ni thybi yn afresymol i mi ofyn un o'th ychain di yn ei le." "Y mae hyny yn gyfiawn," ebai yr Amaethwr. "Ond beth a ddywedais? Yr wyf yn camgymmeryd. Eich tarw chwi a laddodd un o fy ychain i." "Ai è, yn wir," meddai Gwr y Gyfraith, "mae hyny yn cyfnewid y pwnc; rhaid i mi holi ynghylch y mater; ac os ——" "Ac *os*," atebai yr Amaethydd, "yr wyf yn gweled y penderfynasid y peth heb *os* yn y byd, pe buasech chwi mor barod i wneuthur cyfiawnder i ereill ag i'w ofyn oddi wrthynt."

MARWOLDEB.—Y mae hen gofrestr yn dodi yr enghraifft hon o fyrdra einioes dyn. O gant o bersonau, a anwyd ar yr un amser, nid oedd yn fyw

Yn niwedd	6 blynedd, ond	64
	16	46
	26	26
	36	16
	46	10
	56	6
	66	3
	76	1

CELLIEDYDD.

ATEBIAD I OFYNIAD R. BROMLEY.

MR. GWYLIEDYDD.—Gwelais, ar glawr y Gwyliedydd am Ebrill diweddaf (Rhif. 96.) erfyniad o eiddo R. Bromley, o barth gwybodaeth diben cyfansoddiad "Englynion i Gôr Silin," a ymddangosasant yn Rhif. Mai, 1830. Gobeithio y rhydd yr hysbysrwydd canlynol iddo foddlonrwydd yn eu cylch.

Mawr oedd gwybodaeth a zel DEWI SILIN, yn a thros y Gwyddiant o Beroriaeth; yr hwn, neu yr hyn beth neu bethau, a'i cynhyrfai i annog y cantorion i neillduo noswaith yn yr wythnos i'r diben o ddysgu, a hyny gyda phob difrifwch, fel y gwnelid pob peth yn weddus ac mewn trefn. Da fyddai pe bai mwy o hyny yn bod ym mhlith Eglwyswyr ac Ymneillduwyr yn Nghymru. Yna y cytunasant i hyny fod bob Nos Iau; ac felly y bu; lle byddai

"Pob offer, pob cêr, pob côd,
"Yn beraidd, pawb yn barod."

Ond yr oedd o'r cantorion *rai*, er eu ffyddlondeb, a'u cyssondeb yno, heb weled gwerth y fraint o gyduno â'r cantorion ar y Suliau, er eu bod i raddau yn hyfforddwyr ar bob Nos Iau; yr hyn a gynhyrfodd feddyliau yr awdwr i farddoni a chyfansoddi y cyfryw Englynion, i'r diben i'w hannog i ymuno â'r Cantorion i gydfoliannu yr Arglwydd ar y Suliau, fel na byddent yn unig,

"Bob Nos Iau â llelsiau llon,
"Iawn fâd, a'r Suliau 'n fudion."

Ydwyf, Mr. Gwyliedydd, yr eiddoch, yn ddiffuant,

TYST.

BARDDONIAETH.

COFION BARDDONOL.

COSTEG O ENGLYNION I HENAINT.

Yn iach, 'rwy'n afiach o nwyfiant——pechod,
  Buchedd o ddigofaint;
 Yn iach hyder breuder braint,
 Croes yw hyn, croesaw *Henaint*.

Yn iach fyd hyfryd hoyw-aint,——awch nodawl,
  Yn iach neidio ceunaint;
 Yn iach ddisgwyl hwyl ddi haint,
 Crås hanes croesaw *Henaint*.

Yn iach glêr syber fel saint,——a chyfedd,
  Yn iach ofwy ceraint;
 Yn iach gyrhaedd mawredd maint,
 Croesanlaeth croesaw *Henaint*.

Nid oes i gàn oes nag enaint——gwerthfawr,
  Na gwyrthiau diffuaint,
 All nerthu neu hybu haint,
 Ddial hyn na ddel *Henaint*.

Ni ddichyn un dyn berchen daint,——cyngor,
  Nac angel uchelfraint;
 Na swyngyfaredd, na saint,
 Yn ddi hoen, na ddaw *Henaint*.

Yn ol ie'nctyd ffol heb na ffaint,——na briw,
  Yn eiu bryd yn gywraint;
 Yn yr un modd er ein maint,
 Wedi hyn y daw *Henaint*.

O bob trymder ger ddigywraint——fuchedd,
  Afiachus ddigofaint;
 Trymaf gyd ddihyfryd haint,
 Tryma' hanes trwm *Henaint*.

Mae gwê blwm yn drwm o dramaint——pwysau,
  Ai possibl fydd ei chymmaint?
 Trymach ac efryddach fraint,
 Y try iano traed *Henaint*.

Arglwydd eu arwydd cywraint,——*ordia* fi,
  Er dy fawr ddioddefaint;
 Yn barod fawr glod dda faint,
 Im' wahanu â'm *Henaint*.

I'th lŷs dwg fi ar frys aur fraint,——llawen dâl,
  Lle nid oes digofaint;
 Lle ni ddêl rhyfel na'r haint,
 Eiriol hyn ar ol *Henaint*.

Yno câf, seiniaf gyd â'th saint,——ganu
  Mewn digonedd cywraint;
 Gorphwys heb na phwys na ffaint,
 A chanu 'n iach i *Henaint*.

Dyna 'r dydd celfydd coelfaint,——hapuswych,
  Passia bob digofaint;
 Y câf dd'wedyd hoywfryd fraint,
 Ffril hynod *ffarwel Henaint*.

HUMPHREY DAFYDD AB EVAN *a'i Cânt*.

CAETHIWED MWYALCHEN.

HENFFYCH byth i holl ednod gwych y coed,
Sydd yn cyd byngcio ar y glaswŷdd hardd,
Mewn bryn a dôl; ac yn cydeilio cân
Mal côr o bêr gerddorwyr gyd â'r dydd.
O! gwyn dy fyd Bronruddyn teg dy wawr,
A thithau 'r Dryw gyd â'th bereiddlais llon,
A phob edn bach a mawr, sy'n trigo 'n rhydd,
Yn ei hyfrydaidd wlad, a gweini hedd.
Mae pob aderyn bach y coed yn 'hedeg
Tros annoddyfn gonnant, a sybwll blin;
A minau mewn caethiwed dwys a thrwm,
Bob dydd a nos, heb un hyfrydwch byth.
Mor hyfryd fydd yr ŵyn yn llamu ar
Y bryniau draw, ar hyd y goleu ddydd;
Haul yn pelydru, a disgleirio 'n wych,
Uwch holl wagle, a phob rhyw glogwyn serth;
A'r creigiau diphwys yn adseinio llais
Y wiwbêr Eos ar y ceingciau gwyrdd,
Ar ddibyn ceunant mawr yn canu tôn
Holl Greadigaeth lon yn moli Duw,
Yn nghanol gwlad lle tyfa llysiau pêr,
A blodau hardd, a phob melysaidd ffrwyth.
Ac yntau yr Ehedydd cerddgar yn
Canu uwch dyffrynoedd a dolydd teg;
A minau mewn carchardŷ gorthrwm du,
Mewn gwlad estronawl iawn, ac anial le,
Mewn sŵn echryslon noeth, a myglyd dŷ,
Mewn gorthrymderau tost, a phoenau dwys,
Mewn anheddwch, ac annifyrol fan,
Mewn lle heb flodau hardd na llysiau pêr.
Mae yr holl flaendarddiau gwiw a'r llysiau teg?
O! nis gwelaf un, na blaguryn îr,
Na mânwydd gwyrddlâs gwychaidd wedd nid un,
Hawddamor it' fy ngwlad am byth! am byth!

ERYR GLAN YSWALLT.

Treffynon.

AMSER.

MAE gwyr dysgedig yn ddi ball
  Yn medru deall llawer;
Ond nid oes neb o'r rhai'n i gyd
  All wybod hŷd ei *Amser*.

Yr Haul yn dod o'r dwyrain sydd,
  A rhedeg bydd ar fyrder;
Gan amgylchynu 'r ddaear faith,
  Ac ymaith yr â 'r *Amser*.

A buan redfa llong ar hynt,
  I'w helynt uwch y dyfnder,
Wrth gael ei gyru gan y gwynt,
  Ond cynt yw rhedfa'r *Amser*.

Os cyflym try 'r planedau sydd
  Ym mröydd yr uchelder;
Nid ynt ond prin ddangosiad clir
  O gywir redfa'r *Amser*.

Fel derfydd cwmwl o flaen gwynt,
  Mewn araul hynt yn dyner;
Ac fel diflanna 'r niwl ar fryn,
  Fel hyn y derfydd *Amser*.

A llawer tô o Adda 'n tad,
  Fu yma y'ngwlad gorthrymder;
Ond daliwyd hwy gan angau i gyd,
  A darfu hŷd eu *Hamser*.

A gwyr fu 'n ddychryn yn ddiau,
  I genedlaethau lawer;
Ond dygwyd hwy i'w diwedd caeth,
  A darfod wnaeth eu *Hamser*.

Chwychwi 'r rhai hyny sy'n byw 'n ffol,
  Ym mhob rhyw gnawdol bleser;
Ystyriwch oll a gwelwch hyn,
  Mai terfyn ddaw i'ch *Amser*.

Rhifedi mawr fel chwithau fu
  Yn caru 'r byd a'i fwynder;
Ond dygwyd hwy gan angau 'n gaeth,
  A diwedd ddaeth i'w *Hamser*.

Ystyried ddylem ni heb goll,
  A hyny oll ar fyrder;
Mai 'n diwedd sydd yn agoshau,
  A therfyn brau ein *Hamser*.

Ymroi i fuchedd sanctaidd ddawn,
  Ac uniawn mewn cyfiawnder;
A ddylai bawb sydd heddyw 'n bod,
  Cyn terfyn ddod i'w *Hamser*.

Trag'wyddoldeb sydd wrth law,
  Yr hwn rydd fraw i lawer;
Ac angel ddaw o'r nef heb ludd,
  A thwng na fydd dim *Amser*.

G. AB GWILYM PADARN.

EMYN.

(Cyfieithiad o'r Hymn, *"All hail the great Immanuel's name," &c.*)

HENFFYCH i enw 'r Iesu gwiw,
Syrthied o'i flaen angylion Duw;
Rhowch iddo 'r parch holl dyrfa 'r nef,
Yn Arglwydd pawb coronwch Ef.

Coronwch Ef ferthyron Duw,
Sy'n galw dan ei allor wiw;
Dyrchefwch flagur Jesse i'r nef,
Yn Arglwydd pawb coronwch Ef.

Chwi bechaduriaid aml rai,
Sy'n teimlo 'n fynych bwys eich bai,
Gelwch ar Grist, fe wrendy 'ch llef,
Yn Arglwydd pawb coronwch Ef.

Chwychwi a brynwyd trwy ei waed,
Plygwch yn isel wrth ei draed;
Pe'ch tynodd â thrugaredd gref,
Yn Arglwydd pawb coronwch Ef.

Boed i bob llwyth a phob rhyw iaith,
Trwy holl derfynau 'r ddaear faith,
Gyd ganu 'n llawen iawn eu llef;
Yn Arglwydd pawb coronwch Ef. J. R. G.

BEDD-ARGRAFF.

AR FEDDFAEN YN SWYDD ESSEX.

"Gwasanaetha Dduw a bydd lawen."

PERFFEITHRWYDD moesawl yr Enaid,
Rhinweddau rhesymol y meddwl,
Wedi y cyffyrddant â llaw anfoesawg marwolaeth,
A allant, ond odid, fel y prydnawnol flodeuyn
Gau am dro eu hammherffaith ymddangosiadau;
Ond dunos dywyllwch y bedd
A symuda 'n fuan;
Boreu yr adgyfodiad a ddyrchafa;
Yna y lledant eu pêr flodau
Dan dyner gynnesrwydd haulian mwy dysclaer,
Ac a flodeuant yn mwynhâd dydd tragywyddawl.

ALLEIRIAD

O Feddargraff Lladin Syr THOS. PARKINS, *Awdwr Llyfr a elwir, "Y Gelfyddyd o Godymu."*

YMA gan *Amser* 'r hen BARKINS a dafiwyd,
Y codwm teg cyntaf erioed iddo roddwyd;
Amser nis gall'sai 'chwaith heb gymhorth *Angau*,
Ei yru fyth allan o wynt y mae 'n ddiau;
Pawb ereill a gwympodd, a'r ddau yna etto,
A drecha 'r un modd pan gyntaf cyfodo.

CYNWRIG.

ARALL.

Amser gwympodd BARKINS enwog
I lawr yma, er mor fywiog;
A'r codwm cyntaf teg a gafodd
Ef erioed, er maint godymodd.
Ni allasai *Amser* yntau,
Ei yru o wynt heb gymhorth *Angau*.
Pob un arall ddarfu gwympo,
A'r un modd y gwna ef etto
I'r ddau hyn pan gyntaf codo.

AB HYGARVAEL.

WHERE IS HE?

"Man giveth up the ghost, and where is he?"—JOB.

AND where is he? not by the side
  Of her, whose wants he lov'd to tend;
Not o'er those valleys wand'ring wide,
  Where, sweetly lost, he oft would wend:
That form belov'd he marks no more;
  Those scenes admir'd no more shall see:
Those scenes are lovely as before,
  And she is fair; but where is he?

No, no; the radiance is not dim,
  That us'd to gild his fav'rite hill;
The pleasures that were dear to him,
  Are dear to life, and nature still:
But, ah! his home is not as fair,
  Neglected must his gardens be;
The lilies droop and wither there,
  And seem to whisper—"Where is he?"

His was the pomp, the crowded hall,
  But where is now the proud display!
His riches, honours, pleasures, all
  Desire could frame; but where are they?
And he, as some tall rock that stands,
  Protected by the circling sea,
Surrounded by admiring bands
  Seem'd proudly strong, and where is he?

The Churchyard bears an added stone;
  The fire side shews a vacant chair:
Here sadness dwells, and weeps alone,
  And death displays his banner there:
The life is gone, the breath has fled,
  And what has been no more shall be;
The wellknown form, the welcome tread,
  O where are they, and where is he?

NEELE.

PA LE Y MAE?

"Dyn a drenga, a pha le y mae."—JOB.

PA le y mae? Ow galar mawr!
  Nid gyd â'r fûn a garai gynt;
Nac yn y dolydd gwych eu gwawr,
  Lle rhodiai 'n aml ar serchawg hynt:
Ni wêl ef mwy mo'r werddlas waen,
  Eilun ei serch, na'r wledig dref;
Teg yw y dyffryn fal o'r blaen,
  A'r fûn mor hoff; ond p'le mae ef?

Yr un o hyd pob nant a bryn;
  Y dysglaer haul oreura 'r gwlith;
Pob pleser sy mor hoff bryd hyn,
  A phan chwareuai yn eu plith:
Ond, Ah! mor brudd ei lŷs a'i ardd;
  Gwag ydyw serchlon lwybrau 'r cae;
Ymhola 'r blodau pêr a hardd,
  A'u gwedd yn wyw—"Pa le y mae?"

Ei olud oedd yr hyfryd blas,
  Lle ceffid pob llawenydd syw;
Ond p'le yn awr mae 'i wleddoedd bras,
  Ei fri a'i wychder o bob rhyw?
Pob mwyuder byd oedd yno i'w gael,
  Y delyn bêr fal alaw nef,
A gwestwyr balch, mewn golud hael,
  Pa le maent hwy? pa le mae ef?

Mae beddfaen newydd yn y Llan;
  Yr aelwyd sydd â'i gwedd yn llwyd;
Prudd dristwch a breswyliai 'r fan,
  A baner Angau yno gwyd!
Yr einioes ballodd fydawl hoed,
  A dystaw byth pob llawen lef;
Ni chlywir mwy hoff sŵn ei droed;
  Pa le maent hwy? pa le mae ef?

Caf. GWENFFRWD.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

HISPAEN.—Dywed llythyrau o Madrid fod y Brenin Ferdinand wedi penderfynu cynnorthwyo ei gymmydog a'i gâr, Don Miguel, â byddin o 25,000 o wyr, i wrthsefyll achwyniadau Ffraingc, Lloegr, neu unrhyw deyrnas neu lywodraeth arall a fyddo yn ceisio ei aflonyddu.

BELGIUM.—Cychwynodd y Tywysog Leopold, Brenin newydd Belgium, dydd Sadwrn, yr 16eg o Orphenaf, i gymmeryd meddiant o'i deyrnas. Dilynodd ei daith heb fawr o rwysg. Chwech o gerbydau a gynnwysai ei holl ddilynwyr, sef ei gynnorthwywr milwraidd *(aid-de-camp)* Syr H. Seton, y Càdflaenor Belliard, a'r pum Dirprwywr Belgiaidd, ynghyd â'i weinidogion teuluaidd. Cyrhaeddodd ei Fawrhydi i Galais oddeutu chwech o'r gloch yn y prydnawn, lle y derbyniwyd ef gan y Ffrangcod gyda phob arwyddion o barch a chroesaw, gan fod gorchymyn wedi cael ei ddanfon o Paris iddo gael ei dderbyn gyd â'r cyfryw barch dyledus i ben coronog mewn cynghrair a chyfeillach â Ffraingc. Ar ei daith trwy Ffraingc ymwelodd âg amryw drefydd; a dangosodd y trigolion, ym mhob man, barchedigaeth nid bychan iddo. Y mae y Tywysog ardderchog hwn yn awr yn 41 mlwydd oed.

POLAND.—Nid oes dim hanesion o bwys wedi cyrhaeddyd o'r wlad hon, er ein Rhifyn diweddaf. Y newyddion diweddaraf a welsom sy gynnwysedig mewn llythyrau o Warsaw, wedi eu dyddio y 7fed o Orphenaf. Ymddengys fod prysurdeb neillduol wedi bod, dros amrai ddyddiau cyn hyny, yn gwneuthur parotoadau i amddiffyn y ddinas hono; a bod y Càdflaenor Chrzanowski, yn ganlynol i hyn, wedi dyfod â 25 o fagnelau mawrion o Zamosc. Bernir fod y parotoadau hyn, a achlysurwyd o herwydd symudiad prif fyddin y Rwssiaid o Pultusk, a'u dynesiad tu a'r afon Vistula. Y mae 'r llywodraeth wladol wedi galw yn daer ar drigolion Poland i ymarfogi yn ddioed, gan eu hannog, trwy y rhesymau cadarnaf, i ddyfod ym mlaen i amddiffyn eu rhyddid a'u hiawnderau. Gellir disgwyl clywed yn fuan am dywalltiad llawer o waed yn y parthau hyn.

Dywed rhai Newyddiaduron fod cyweithas yn myned ym mlaen rhwng Brydain a Ffraingc; a bod y ddwy lywodraeth wedi ymrwymo i eiriol â Rwssia o blaid y Polandiaid. Dywedir hefyd fod y cyweithas hon wedi penderfynu arno er ys mis yn ol; ac er bod llawer o'i ammodau yn anhysbys, etto yr ydys yn deall fod i bob un o'r ddwy lywodraeth, ar ei phen ei hun, i ymddadleu, yn y lle cyntaf, yn y modd mwyaf cyfeillgar â'r Rwssiaid; ac os na lwyddant yn eu hymdrechiadau felly, y maent i'w rhwymo eu hunain â'r fath ammodau ag i roddi terfyn ar y rhyfel gwaedlyd hwn, ag a sicrha i'r Polandiaid eu bywydau a'u hiawnderau rhag llid yr Ymerawdwr Nicholas. Y mae cynnadledd yn awr ar droed, diweddiad yr hwn nis gall neb ddirnad etto; ond arno, y mae lle i feddwl, y mae heddwch Ewrop yn dibynu.

NEWYDDION CARTREFOL.

IWERDDON.—*Pabyddiaeth.* Anaml y ceir profiad cadarnach o greulondeb a gormesiad yr Offeiriaid Pabaidd ag a gynnwysir yn y dyfyniad a ganlyn o bregeth a draddodwyd gan Offeiriad yn Ballina, ynghylch y cynnorthwy a roddir i'r newynog trwy law Protestaniaid.

"Clywsoch, fy nghyfeillion, am brophwydi gau. Gallaf gydmaru y pregethwyr hyn i brophwydi twyllodrus; a'u dichell i eiddo y sarph yn eich dwyn i brofedigaeth; hyny yw, drwy daflu eu habwyd o'ch blaen; drwy roddi ymborth a dysg i chwi yn rhad, gan obeithio eich darbwyllo i gredu eu hathrawiaethau uffernol, ac i anufuddhau gorchymynion Duw a'r Eglwys. Y maent yn rhoddi yr Ysgrythyrau yn eich dwylaw, o'r rhai yr ydych yn tynu *gwenwyn marwol;* ac yn rhoddi i chwi ymborth i'ch galluogi chwi i'w darllen hwynt. Ond parod fyddwch i ofyn, Paham na roddaf fi ymborth a dysg yn rhad? Atebaf, Ni ddylech chwi chwennych eiddo neb heb ei enill. O'r dydd hwn allan ni wnaf unrhyw wasanaeth i chwi—ni eneiniaf, ni fedyddiaf, ni phriodaf, neb a anfono ei blant i'r ysgolion rhad hyn, neu a dderbynio bwys o ymborth ganddynt. Y mae 'r amser yn dyfod, pan yr alltudiwn ni y bobl felldigedig, y cythreuliaid hyn, o'r deyrnas hon i uffern."

Truenus yw meddwl fod y dynion, a ddylent osod esampl dda i'w praidd, yn blaenori mewn creulondeb ac annheimladrwydd, ac yn gommedd gweinyddu lluniaeth i'w cydgreaduriaid ag ydynt bron a newynu. Gwelir mai annoethineb mawr ydyw ymddiried yn ormodol i'r Offeiriaid Pabaidd i weinyddu cyfraniadau y Protestaniaid er diwallu angenrheidiau y tlodion yn y Chwaer Ynys. Y Cyfeisteddwyr yn Llundain, ac yn Dublin, a dybiant fod digon o arian wedi eu derbyn i gynnal yr angenogion nes y bydd y cloron yn addas i'w codi.

MAYO.—Tra yr oedd 14 o droliau yn llwythog â blawd ceirch, yn myned o Westport i'r parthau lle y ffyna y newyn, gyda 14 o filwyr a swyddogion heddwch, rhuthrodd tyrfa fawr o ddynion arnynt, ac anrheithiasant wyth o'r troliau. Y milwyr a ddanfonasant i'r dref am gynnorthwy, y rhai a ddaethant atynt hwy dan lywyddiaeth dau o Ynadon. Un o honynt a gyfarchodd yr anrheithwyr, y rhai a ymwasgarasant. Ar hyn y troliau a aethant ym mlaen; eithr cyn iddynt fyned ym mhell, rhuthrodd arnynt nifeiri lluosog o ddynion o'r bryniau cyfagos, yn gwaeddi eu bod hwy yn newynu. Ni wrandawent ar yr Ynad yn eu cynghori hwynt i ymwasgaru; ond taflasant gerig at y milwyr, ac ymdrechasant eu hamgylchu hwynt. Ar hyn yr Ynad a orchymynodd i'r milwyr saethu i'r awyr; eithr hyn a gynddeiriogodd y bobl, a gorfu ar y milwyr, er amddiffyn eu bywydau, saethu i'w plith. Lladdwyd un dyn a dwy ddynes, a chlwyfwyd llawer. Cadwyd rhaith ar y celaneddau, a chafwyd iddynt gael eu lladd drwy i'r milwyr eu saethu pan yr oeddynt yn myned âg ymborth i'r parthau newynllyd.

Y terfysgwyr yn Galway a gymhellasant Arglwydd Riveston i droi ei holl weision i ffwrdd. Dau ddyn arfog a ddilynasant ei fab ar y ffordd, yn y dydd, gyda bwriad i'w lofruddio ef.

Dywenydd genym hysbysu fod llawer o Offeiriaid yn Nghymru wedi gwneud casgliadau yn eu Heglwysydd i'r Gwyddelod newynog; ym mhlith y rhai hyn, canfyddwn fod y Parch. H. W. Jones, Gweinidog Llansantffraid, Trefaldwyn, wedi casglu uwchlaw £28, ar ol pregeth ragorol yn yr Eglwys, ar Sul, y 12fed o Mehefin. Rhaid i ni erfyn maddeuant y gwr Parchedig am aaghofio hysbysu hyn yn ein Rhifyn diweddaf.

LLOEGR.

Robert Taylor, yr Anghredadyn.

DYGWYD y gwr hwn i sefyll ei brawf ger bron ROBERT HEDGER, Ysw. yn Sesiwn Chwarterol Surrey, yn nechreu Gorphenaf.

ROBERT TAYLOR a gyhuddwyd o draddodi araith neu bregeth gableddus, yn tueddu i wawdio a dirmygu yr Hollallnog Dduw.

Mr. Thessiger a deimlai dosturi mawr dros y cyhuddedig annedwydd. Erfyniai ar y Rheithwyr attal y fath athrawiaethau dinystriol rhag cael eu taenu ar hyd y wlad. Os oeddynt yn parchu eu crefydd, neu gyfreithiau eu gwlad, neu os teimlent ryw ofal am eu dedwyddwch yn y byd nesaf, dymunai arnynt ystyried effaith y cyfryw iaith [yna darllenodd ddyfyniadau o bregeth y cyhuddedig, y rhai ydynt yn rhy gableddus i'w gosod ger bron ein darllenwyr] a chyflawni eu dyledswydd tu ag at Dduw a'u gwlad, drwy gael y cyhuddedig yn euog.

Mr. Joseph Stevens. Ar ddydd Gwener y Groglith, Ebrill 1af, aethum i'r Rotunda yn Llundain oddeutu saith o'r gloch: telais chwe cheiniog am fyned i mewn. Yr adeilad oedd yn debyg i chwareudy, a lle yno i'r areithwyr sefyll. Yr oedd yno groes yn hongian uwch ben bwrdd, yr hon a osodwyd yno cyn iddynt gyfranogi o'r ordinhad: yr oedd yno ddysgl fechan yn cynnwys darnau o fara; math o gwppan, a chostrel; y cwbl yn orchuddiedig gan liain gwyn. Ym mhen enyd o amser daeth gwr ieuangc ym mlaen ar yr areithfwrdd, ac a ddarllenodd y 22ain, neu ran o'r 23ain, bennod o *Volney's Ruins of Empires.* Ysgrifenais yr hyn a ddarllenodd y llangc, yr hwn a roddodd hyny allan fel y Llith gyntaf am y Gwasanaeth Prydnawnol y diwrnod hwnw. Darllenodd am oddeutu hanner awr: wedi terfynu, ciliodd ymaith, a daeth y cyhuddedig ym mlaen yn ei le. Tybiaf ei fod wedi ei wisgo yn debyg i Archesgob Caergrawnt, sef â gwenwisg â llewys mawrion. Pan na byddai Mr. Taylor yn llefaru, byddai y gwrandawyr yn ymddifyru wrth fwyta *oranges* a chnau, a galw ar Mr. Taylor. Wedi dyfod y'mlaen, ymgrymodd deirgwaith o flaen y groes: dododd ei ddwylaw ar ei wyneb, ac ymddangosodd fel pe gweddïai. Yna darllenodd y testyn, gan adrodd y gair "*sanctaidd*" mewn modd ammharchus a chableddus, yr hyn a barodd i nifer mawr o'r gwyddfodolion chwerthin. Ysgrifenais ei holl bregeth [darllenwyd rhanau o honi]. Pan oedd y cyhuddedig yn pregethu, rhai o'r gwrandawyr a rwgnachasant: un a dyngodd ei fod yn rhy dost, cymmerodd ei amben, ac a aeth ymaith. Wedi terfynu gwahoddodd y gwyddfodolion i ddyfod yno ar y dydd Sul canlynol—Sul y Pasg. Ar yr achlysur cyntaf yr oedd yno dros 300, rhwng benywod; y rhan fwyaf oeddynt ddynion o isel-radd. Un dyn a floeddiodd, "Cywilydd," a'r cyhuddedig a ddywedodd, fod yno ddigon o nerth i adferu llonyddwch. Wrth ddyfod allan, yr oedd yno lawer o draethodau ar werth ar ryw fwrdd yno; enw y traethodau oedd *The Devil's Pulpit;* a gwelais werthu nifer o honynt. Aethum yno drachefn ddydd Sul y Pasg: y pryd hyny llangc ieuangc a ddarllenodd gyfran o'r *Book of Common Sense* fel y Llith gyntaf: yna y cyhuddedig a draddododd bregeth oddiar yr 8 adnod gyntaf o'r 63ain bennod o Esay. Y tyst hwn, ynghyd â llawer o dystion ereill a gadarnhasant ei dystiolaeth ef, a groes-holwyd am amser maith gan y cyhuddedig.

Y cyhuddedig a ddiffynodd ei hun am agos i bum awr, ac a ddatganodd dybiadau a wnaethant i'r gwyddfodolion grynu oblegid ei gabledd. Llefarodd yn enbyd yn erbyn y Gymdeithas er lleihau anfoesoldeb, yr hon a'i dygodd ef i gael ei brofi. Ond aelodau y Gymdeithas oeddynt Offeiriaid, y rhai a benderfynant ei lethu ef, os gallant. Galwodd hwynt yn Offeiriaid na allent wrthwynebu y tybiadau a daenai efe; ac fel prawf o'u hanwybodaeth, yr oedd arnynt ofn dyfod y'mlaen i ddadleu âg ef, er iddo roddi hêr iddynt oll y'Ngholegau y wlad hon, yn gystal ag ar y Cyfandir. Yr Offeiriaid ydynt y dynion mwyaf anwybodus, creulon, a rhagfarnllyd, ar wyneb y ddaear. Yr oedd rhai wedi ymdrechu dwyn gwawd arno ef, a'i waradwyddo, a rhoddi iddo y llysenw o *The Devil's Chaplain;* enw a daeddai i argraffu ar feddyliau dynion y tyb mai y Cythraul, neu un o'i weinidogion, ydoedd efe. Nid oedd ganddo ef ddim mwy i'w wneud â'i Fawrhydi uffernol na dynion ereill; ond yr enw a ddangosai yn ddigon eglur y llid oedd gan ddynion yn ei erbyn. Gwadai fod ei bregethau yn tueddu i ddifrio y grefydd Gristionogol, a haerai ei fod yn teimlo cymmaint o barch at iaith syml a chyffrous yr ysgrythyr ag undyn ar y ddaear. Cyfaddefai mai anghredadyn ydoedd; hyny yw, ni chredai yn ysprydoliaeth yr ysgrythyrau, nac yn esponiadau Offeiriaid anwybodus. Mewn rhyw ystyr gellid haeru fod yr Arglwydd Ganghellydd, a Llywyddion Coleg Llundain, yn anghredinwyr, am eu bod, fel efe, yn dewis bod yn anymddibynol, ac yn meddwl drostynt eu hunain.

Y Rheithwyr a'i cawsant ef yn euog; a'r Llys a'i barnodd i gael ei garcharu am ddwy flynedd, a thalu dirwy o £200, a chael dau feichiau am £250 bob un, a £500 drosto ef ei hun y bydd iddo ymddwyn yn addas am y pum mlynedd nesaf.

Y SENEDD.

Ty y Cyffredin.—Dydd Llun, Gorphenaf 4, *Arglwydd John Russell* a gynnygiodd fod i'r Ysgrif er Diwygiad y Senedd gael ei darllen yr ail waith.

Syr. J. B. Walsh a ddatganodd ei fwriad i wrthebu yr Ysgrif hyd eithaf ei allu. Terfynodd araith hirfaith drwy gynnyg fod i'r Ysgrif gael ei darllen y'mhen y 6 mis.

Mr. F. Clinton a gefnogodd y cynnygiad.

Syr James Mackintosh a ddiffynai yr Ysgrif, ac a atebai wrthebiadau yr areithwyr blaenorol.

Mr. Bruce a wrthebai yr ysgrif, ac *Arglwydd Porchester* a wnaeth yr un modd.

Dydd Mawrth. *Mr. R. A. Dundas* a achwynai yn erbyn cyfnewidiad mor fawr a arfaethwyd gan yr Ysgrif. Haerai y dylai pob cyfnewidiad mewn ffurf-lywodraeth fod yn raddol.

Captain Berkeley a gefnogai yr Ysgrif hyd yr eithaf. Nid eisieu chwyl-droad oedd ar y bobl, ond diwygiad o'r cyfeiliornadau a ddaethant i mewn i'r ffurf-lywodraeth o bryd i bryd.

Mr. Macauley a areithiodd yn dra hyawdl o blaid yr Ysgrif.

Dydd Mercher. *Syr Robert Peel*, *Syr Charles Wetherell*, ac ereill, a areithiasant yn erbyn, ac *Arglwydd William Lennox*, *Syr R. F. Lopez*, a *Syr F. Burdett*, o blaid yr Ysgrif. Parhaodd y ddadl tan bump o'r gloch boreu dydd Iau, pan yr ymranodd y Tŷ.

O blaid ail-ddarlleniad yr ysgrif	367
Yn erbyn	231
Mwy o blaid Gweinidogion y Brenin	136

Enwau Cynnrychiolwyr Cymru a bleidleisiasant yn erbyn ail ddarlleniad yr ysgrif:

Mr. H. Clive, Bwrdeisdref Trefaldwyn.
Syr. R. W. Vaughan, Meirionydd.
Mr. C. W. G. Wynne, Swydd Gaernarfon.

Absennol.

C. M. R. Morgan, Aberhonddu.

O blaid yr Ysgrif.

Biddulph, R. M. Bwrdeisdref Dinbych.
Bulkeley, Syr R. W. Beaumaris.
Lewis, Gwir Anrhydeddus F. F. Sir Faesyfed.
Lloyd, Syr E. P. Bwrdeisdref Fflint.
Mostyn, E. M. Lloyd, Swydd Fflint.
Owen, Syr John, Penfro.
Owen, H. O. Bwrdeisdref Penfro.
Paget, Syr Charles, Bwrdeisdref Caernarfon.
Philipps, Syr R. B. Hwlffordd.
Powell, Col. W. E. Swydd Geredigion.
Pryse Pryse, Ceredigion.
Stuart, Arglwydd P. J. Caerdydd.
Talbot, C. R. M. Morganwg.
Uxbridge, Iarll, Môn.
Williams, Syr J. H. Swydd Gaerfyrddin.
Wood, T. Brycheiniog.
Wynn, Syr W. W. Dinbych.
Wynn, C. W. W. Trefaldwyn.

Absennol.

Syr R. Price, Bwrdeisdref Maesyfed.

Ty yr Arglwyddi.—Dydd Iau, Gorphenaf 7fed.—Tommy Shops.—*Arglwydd Wharncliffe* a gynnygiai ail ddarlleniad dwy Ysgrif a ddygasai efe i mewn er attal Meistriaid rhag talu cyflogau eu gweithwyr mewn nwyddau yn lle arian. Darbwyllid ef, os na roddai y Senedd derfyn ar y cyfryw arferiad, yr âi holl weithfaoedd y wlad ym mlaen yn ol trefn tra niweidiol. Ni thybiai y gallai un dyn ammhleidgar feddwl fod y drefn uchod yn gydsyniol â llwyddiant a dedwyddwch y gweithwyr. Rhyfeddai wrth weled rhai o berchenogion gweithoedd yn gwerthu eu nwyddau am lai na'r pris cyntefig; ond cafodd allan fod yr ennill a darddai oddiwrth y drefn o gadw *Tommy Shops* yn eu galluogi i wneuthur felly; a rhai o honynt a ennillant 14 neu 15000 o bunnau yn y flwyddyn. Effeithiau y drefn hon ar y llafurwr ydynt yn dra niweidiol. Pe derbyniai y llafurwr ei gyflog mewn arian, ni byddai yn anfoddlon; ond eglur yw fod y Meistr yn cymmeryd mantais arno. Er attal y drefn hon cynnygiai ddiddymiad yr holl gyfreithiau o barthed y peth hyn ag ydynt yn awr mewn grym. Yn lle y rhai hyn cynnygiai i'r Ysgrif newydd, a orchymynai fod i bob perchenog gweithoedd dalu cyflogau eu llafurwyr mewn arian; ac os telir cyflogau mewn nwyddau, y gall y llafurwr hôni ei gyflog drachefn, ac ni all y Meistr ofyn tâl am y cyfryw nwyddau a roddasid o'r blaen i'r llafurwr. Y dirwy i'r Meistr i dalu am y trosedd cyntaf, dim rhagor na £10, na llai na £5; am yr ail, dim rhagor nag £20, na llai na £10; ac am y trydydd, y bydd efe yn euog o droseddu cyfreithiau y tir, ac y cospir ef yn ganlynol i hyny. Cyfaddefai fod y trefniadau yn llym, ond yr oedd angen am danynt. Nid yw gweithrediad yr Ysgrif hon i gyrhaedd at weinidogion teuluoedd, na llafurwyr amaethyddol.

Esgob Rochester a ofnai nad allai y Senedd roddi terfyn ar y drefn yn erbyn yr hon yr achwynai Arglwydd Wharncliffe. Arglwyddi *Auckland*, *Gower*, a *Goderich*, a gefnogent yr Ysgrif.

Ty y Cyffredin.—Dydd Mawrth, Gorphenaf 12fed. Ar gynnygiad Arglwydd John Russell fod i'r holl Dŷ ymroddi yn Eisteddfod i ystyried yr Ysgrif er Diwygio y Senedd, cyfododd dadl a barhaodd dan saith o'r gloch boreu ddydd Mercher; yna penderfynwyd fod i'r Llefarydd adael y Gadair, ac i Gadeirydd yr Eisteddfod gael ei ddethol. Bob noswaith wedi hyny y mae y ddwy blaid yn ymryson; y naill i hyrwyddo mynediad yr Ysgrif drwy y Senedd, a'r llall i'w rhwystro hyd eithaf ei gallu. Os nad ânt y'mlaen yn gyflymach gyd â'r Ysgrif, byddant gyd âg ef am fisoedd yn Nhŷ y Cyffredin. Y mae tybiadau dynion o barthed llwyddiant yr Ysgrif yn Nhŷ yr Arglwyddi yn amrywio; eithr hyn sy sicr, fod Gweinidogion ei

Fawrhydi yn arfaethu dyrchafu nifer mawr o foneddigion i Dŷ yr Arglwyddi er chwanegu rhifedi eu cefnogwyr hwynt yno.

Coroni y Brenin.—Penderfynir fod eu Mawrhydi y Brenin a'r Frenines i gael eu coroni ar yr 8fed o Fedi nesaf.

Gwladgarwch.—Iarll Grey a hysbysodd i Dŷ yr Arglwyddi, ddydd Llun, y 18fed, fod y Tywysog Leopold, yr hwn a ddewiswyd yn Frenin Belgium, wedi rhoddi i fynu at wasanaeth y deyrnas hon yr hyn a dderbyniai efe yn ol *Act of Parliament* tu ag at gynnal ei uchel-radd fel gwr y Dywysoges Charlotte, sef 50 mil o bunnau yn y flwyddyn.

TY YR ARGLWYDDI. Dydd Gwener, Gorphenaf 15fed. *Dilead Llwon.*—Ardalydd Lansdowne a gynnygiodd y trydydd darlleniad o'r Ysgrif i ddileu Llwon a gymmerir yn awr gan swyddogion y wladwriaeth. Yn ystod y flwyddyn ddiweddaf cymmerwyd 10,000 o lwon gan ddynion yn perthyn i'r *Customs*, a 12,000 gan swyddogion yr *Excise*.

Esgob Llundain a ddiolchai i'r Ardalydd am gymmeryd mewn llaw fatter mor bwysig. Amlwg yw i bawb fod amlder llwon ar bob achos distadl yn tueddu i radd mawr i leihau yr ofn parchedig a ddylai Cristionogion deimlo at enw sanctaidd Duw. Gobeithiai nad oedd hyn ond dechreu gwaith da, oblegid gellid yn hawdd ddileu llwon mewn amrywiol ganghenau o sefydliadau y wladwriaeth.

Ardalydd Lansdowne a ddywedodd fod cyfreithwyr y *Customs* o'r farn y byddai dirwy o £100 yn eithaf diogelwch yn erbyn haeriadau anghywir.

SESSIWNAU CYMRU.

SESSIWN TREFALDWAN.—Mr. Baron Bolland a gyrhaeddodd i'r Trallwng, ddydd Mawrth, y 19eg o Orphenaf, ac aeth yn uniongyrchol i'r Eglwys, lle y traddodwyd Pregeth gan y Parch. Mr. Luxmore. Drannoeth agorwyd y Llys, ac anerchwyd yr Uchel-reithwyr gan ei Arglwyddiaeth fel y canlyn:—"Drwg genyf ganfod mwy o enwau yn nghofrestr y carcharorion y tro hwn nag oedd arferol yn y Swydd hon; ond da genyf allu hysbysu, mai nid trigolion y Dywysogaeth a gyflawnasant y troseddau erchyllaf. Nid oedd ond un peth, at yr hwn y tynaf eich sylw, sef *Anafu Anifeiliaid.* Cyfnewidiwyd, yn ddiweddar, y cyfreithiau ynghylch y cyfryw droseddau. Yn ol y *Black Act*, cosp y trosedd hwn oedd marwolaeth; ond angenrhaid oedd profi malais yn yr anafydd tu ag at berchenog yr anifeiliaid. Yn ol y gyfraith bresennol, newidiwyd y gosp o farwolaeth, ac nid rhaid profi malais i'r diben o gyhuddo."

Lladrata Meirch. *Jonathan Roose*, o Elton, *John Farren*, o Hales Owen, a *Henry Beastall*, a gyhuddwyd o ladrata ar yr 17eg o Ebrill, o Ddolanog, yn agos i'r Trallwng, caseg, cyfrwy, a thair ffrwyn, o eiddo Mr. D. Jones, o'r Trallwng; ceffyl du o eiddo Mr. Stead, o'r Amwythig; a merlyn o eiddo Mr H. Jones, o'r Trallwng.

John Haynes, gwas Mr. D. Jones a dystiolaethodd iddo weled y gaseg yn stabl ei feistr ar nos Sul, yr 17eg o Ebrill. Oddeutu chwech drannoeth gwelodd ddrws y marchdŷ yn lled agored; y gaseg, a'r cyfryw, a'r tair ffrwyn, wedi myned ymaith. Gwelodd y gaseg wedi dyfod yn ol rai dyddiau wedi hyny. Yr oedd Mr. Stead yn nhŷ ei feistr y nos hono, a'i geffyl yn y cae; ond yr oedd ar goll boreu drannoeth.——*Samuel Davies*, un o Swyddogion Heddwch Trallwng, a ddywedodd iddo gael hyd i gaseg Mr. Jones yn Church Langton, yn Swydd Leicester, oddeutu 100 milldir, ar yr 20fed o Ebrill. Dilynodd y carcharorion yno drwy ffyrdd anghyneffin. Cafwyd Roose yn y Red Lion, yn Church Langton; ac yn y marchdŷ yr oedd ceffylau, a phedwar o honynt a hònai Roose. Yr oeddwn i yn gwybod am ddau; a chyhuddais y carcharor o ladrata tri a honynt o'r Trallwng, yntau a wadodd. Cymmerais ef a'r ceffylau dan fy ngofal. Dywedodd y carcharor iddo eu prynu hwynt tu draw i'r Amwythig, oddiar ddau ddyn. Cymmerais ef yn Leicester, ac anfonais ddyn am y pedwar ceffyl. Dywedodd Roose, Beth sydd arnoch eisieu gyd â'r pedwar, nid oes ond tri yn perthyn i chwi. Prynais y llall yn ffair yr Amwythig. Yr oedd gan y carcharor £62 yn ei logell, a *bill* o'r *Wheat Sheaf*, yn y Trallwng. Dywedodd iddo fod yn y *Wheat Sheaf* am ddwy noswaith, gyda dau ddyn arall. Aethum gyda Mr. D. Jones, ar y 23ain o Ebrill, i Uttoxeter, a chymmerais y ddau garcharor ereill i fynu.——*Charles Lee* sydd yn cadw tafarn yn Cheswardine, oddeutu 38 milldir o'r Trallwng. Ar y 18fed o Ebrill daeth y carcharorion, gyda phump o geffylau i'm tŷ i. Yr oedd ceffyl du a chaseg wineu yn eu mysg. Gwelais y gaseg wedi hyny; yr un yw hi ag a ddaeth gyd â'r carcharor i'm tŷ i. Daethant acw o'r Amwythig, ac aethant tu ag Eccleshall, yn Swydd Stafford.——*John Hayward* sydd yn dafarnwr yn Blybury, yn Swydd Stafford, oddeutu 60 milldir o'r Trallwng. Ar y 18fed o Ebrill daeth y carcharorion i'm tŷ i, gyda phump o geffylau; yr oedd yno geffyl du, a merlyn, ac un gwineu. Gwelais Farrell o'r blaen.——*Mr. D. Jones* sydd yn byw yn Nolanog. Aethum ar ol ei gaseg ar y 18fed o Ebrill. Ar y 23ain cymmerwyd Farrall a Beastall i fynu yn Uttoxeter.——*George Astley*, marchwas yn y *Wheat Sheaf*, Trallwng, a welodd y carcharorion yn y tŷ ddydd Sadwrn, yr 16eg o Ebrill. Galwyd ef i fynu oddeutu un o'r gloch y boreu i lanhau ceffyl; a dywedwyd wrtho fod un arall yn dyfod. Yn fuan wedi hyny daeth y tri charcharor ynghyd â'r ceffyl i mewn. Ymadawsant oddeutu pedwar o'r gloch ddydd Sul. Dywedodd Beastall ei fod yn myned i ffair Llanidloes.——*John Housley*, Amaethydd yn Elton, sydd yn adnabod Roose. Bu yn fasnachydd mewn meirch am lawer o flynyddoedd; a phob amser yn dwyn nodweddiad da.——*Roose*, yn ei amddiffyniad, a ddywedodd iddo ennill £100, a dyfod i'r parthau hyn i brynu merlynod. Prynodd un yn yr Amwythig, lle y cyfarfu â'r carcharorion, a daeth gyda hwynt i'r Trallwng; ond gan na lwyddodd ef, dychwelodd tua Stafford, pan y goddiweddwyd ef gan y carcharorion gyda thri o geffylau, heblaw yr un oedd ganddynt ar y cyntaf; iddo roddi £25 am y ceffylau. Aethant hwy â'r cyfrwyau ymaith, ac aeth yntau yn mlaen gyd â'r ceffylau nes y cymmerwyd ef i fynu.

Cafwyd y tri carcharor yn *Euog*; a dyfarnwyd hwynt i gael eu *halltudio dros eu heinioes.*

Lewis Meredith, a gyhuddwyd o ladrata Caseg wineu, gwerth £14. 10s. o eiddo Mr. R. Griffiths, Tafarnwr, Llanwryn, ar yr 20fed o Ragfyr.

Mr. R. Griffiths, sydd yn cadw tafarn yn Llanwryn. Ar y 19eg o Ragfyr daeth y carcharor ataf, a dywedodd fod arno eisieu fy nghaseg i'w dangos hi i Mr. Jones, o'r Tŷ Gwyn, yr hwn a ddymunai brynu y gaseg. Adwaenwn y carcharor o'r blaen; a dywedais wrtho y gallai efe ei chael. Cysgodd yn ein tŷ ni y noson hono; a boreu drannoeth dywedais wrtho, os oedd y gaseg yn boddio Mr. Jones, y caffai hi am £14. 10s. a throi y cyfrwy yn ol. Gofynodd y carcharor i fy merch wneud *bill* iddo am ei fwyd a'i ddiod; ac y talai efe iddi wrth ddychwelyd gyd â'r cyfrwy. Dywedais os nad oedd y gaseg yn boddio Mr. Jones fod yn rhaid i'r carcharor ddyfod â hi i Ddarowen, ac y cyfarfyddwn i âg ef yno. Ni ddaeth efe byth yno drachefn. Aethum at Mr. Jones,

yr hwn a ddywedodd na ddarfu iddo ef erioed anfon y carcharor. Oddeutu chwech wythnos wedi hyny gwelais y gaseg ym marchdŷ Mr. E. Hughes, Plas y duon.——*Mr. William Jones* a ddywedodd, Ni roddais i awdurdod i'r carcharor brynu caseg i mi. Ni ddaeth efe erioed â chaseg i mi i'w gweled. Daeth y carcharor ataf i ddweyd, os oeddwn am werthu fy ngheffyl y gwyddai efe pwy a'i prynai; ac os oedd arnaf fi eisieu caseg y gwyddai efe am un oedd ar werth. Atebais inau y dymunwn weled y gaseg; a dywedodd yntau mai caseg Griffiths oedd hi.——*E. Hughes* sydd yn byw ym Mhlas y duon, 10 milldir o Lanwrin. Adwaenwn y carcharor er's tro. Oddeutu dechreu y flwyddyn daeth y carcharor ataf i geisio gwerthu caseg. Prynais hi am £10. Daeth Griffiths yno, ac a honodd y gaseg. Ni adferais hi iddo ef; eithr gwerthais hi ym mhen mis wedi hyny.——Dywedodd y carcharor yn ei ymddiffyniad fod Griffiths wedi gwerthu y gaseg iddo ef, gan ddymuno iddo ef ei hail werthu.

Rowland Lewis, ar ran y carcharor, a dystiai iddo fod yn y *Boot Inn*, Machynlleth, ar y 15fed o Ragfyr, a chlywodd Griffiths yn dyweyd wrth Meredith am ddyfod i geisio y gaseg, a'i gwerthu i bwy bynag a allai.——*Yn Ddieuog.*

Lladrata Arian. *Elisabeth Evans* a gafwyd yn *Euog* o ladrata £1. 3s. 2½c. oddiar ei brawd yn nghyfraith, Watkin Evans, o'r Ffridd, ym mhlwyf Aberhiw, ar yr 21ain o Ebrill.

Y garcharores a'i mam oeddynt yn byw mewn bwthyn yn agos i Watkin Evans; a gwelodd ef yn tynu arian allan o'i logell i dalu am *frock* newydd i'w blentyn. Aeth adref, a dywedodd wrth ei mam ei bod hi wedi *ffansio frock* y plentyn, a dymunai gael *gown* tebyg iddo. Ei mam a'i cynghorodd i ymdrechu cael meddiant o bwrs ei brawd yn nghyfraith; yr hyn a wnaeth, mewn ychydig amser, drwy fyned i mewn i'r tŷ wedi iddo ef fyned i'w wely, a dringo yn araf i fyny y grisiau, a chymmeryd yr arian o'r pwrs, y rhai a roddodd hi i'w mam, yr hon a adferodd 3s. iddi i brynu y *gown*. Boreu dranoeth canfu Watkin druan fod ei logell yn ysgafnach nag oedd hi pan ddiosgodd ei ddillad oddi am dano y nos o'r blaen: aeth at y garcharores, a chyhuddodd hi o'r lladrad, yr hyn a gyfaddefodd o'r diwedd. Un o'r tystion, o blaid y garcharores, a haerodd ei bod hi wedi dyrysu, a'i bod hi yn bur *onest*, ond yn bur dlawd. Pan ofynodd y Barnydd iddi, a oedd ganddi ryw beth i'w ddyweyd? gwaeddodd, Beth ydych chwi yn ddyweyd? Dywedodd iddi gyfaddef oblegid fod arni ofn ei brawd yn ei chalon. Tra yr oedd y Barnydd yn cyfarch y Rheithwyr, ymddifyrai hi trwy dynu gwallt gwr boneddig oddiar ei ben. Barnwyd hi i gael ei charcharu am naw wythnos; a cheryddwyd ei mam yn llym gan y Barnwr.

Lladd ac Anafu Meirch. *Edward Rees, Edward Evans*, a *Dafydd Owen*, a gyhuddwyd o glwyfo, yn faleisus, caseg a cheffyl o eiddo Mr. Edwards, o Fronfeiog, ym mhlwyf Llangerig, ar y 3ydd o Chwefror.

Y cyhuddiadau yn erbyn y carcharorion oeddynt, am glwyfo a lladd caseg, ac anafu ceffyl. Dywedodd y Cyfreithiwr Cyffredin fod Mr. Edwards wedi bod yn foddion i alltudio brawd Rees; a bod y carcharorion oll yn berthynasau. Hyn oedd yr achos o'u llid tu ag at y cyhuddydd.

John Owen, gwas Mr. Edwards, a dystiai, ar y 3ydd o Chwefror troais y ddau geffyl yn o hwyr i gae a elwir Coed Gibbon. Wrth fyned allan clywais leisiau dynion. Gwelais y carcharorion yn dyfod i mewn i'r cae, ac ymguddiais dan ryw bren yno. Gwelais Rees yn myned at ochr y gaseg, ac yn ei thrywanu yn ei bol. Cododd y gaseg i fynu yn ebrwydd. Yr oedd yn noswaith glir. Owen ac Evans a drywanasant y ceffyl ar yr un pryd. Wedi iddynt wneud hyn, troisant yn ol, a dychwelasant tu ag adref. Aethum inau adref. Dychwelais yn ol, a gwelais fod y gaseg wedi ei chlwyfo. Bu farw ar y dydd canlynol.——*A groes-holwyd.* Pan aethum i'r cae yr ail dro, gwelais Evans, a gwaeddodd arnaf i ofyn i mi beth oedd ar y gaseg, am ei bod yn gorwedd ar domen. Ni ddywedais wrtho fod y gaseg wedi cael anwyd. Cymmerais y gaseg adref. Codais fy meistr, yr hwn a aeth i ymofyn am feddyg anifeiliaid. Ni fynegais iddo pwy a drywanodd y gaseg nes ar ol iddi farw. Adwaenwn Hugh Lewis, o Lanidloes, ond ni ddywedais air erioed wrtho ef, nac wrth Dafydd Evans, nai y carcharorion, ynghylch y peth. Pan welaf lanciau yn dyfod o garu, ymguddiaf bob amser wrth brenau. Ni chyhuddodd fy meistr mo honof fi. Rhai o dystion y carcharorion a ddywedasant hyny wedi i mi achwyn arnynt.——*Mr. Edwards.* Aethum gyda fy ngwas i ddanfon y ceffylau i'r cae: yr oedd hi agos yn un o'r gloch y boreu. John Owen a ddywedodd wrthyf y boreu hwnw fod y gaseg wedi ei chlwyfo. Ni chyhuddais ef erioed o wneud hyn. Boreu ddydd Gwener aethum at Rees: fy ngwas a'm hanfonodd at Rees i ddyweyd mai efe oedd wedi ei wneud. Gofynais iddo, pa fodd y goddefodd yr hen fachgen iddo ladd y ceffylau. Dywedodd, "Ai fi a ddarfu?" Atebais, fod y cymmydogion yn tystio ei fod ef yn edrych yn euog. Dywedodd, "Os dywedwch mai myfi a ddarfu, nid ydym ni ond dechreu." Aethum ymaith, a dilynodd efe fi, a dywedodd, "Pe buasech chwi wedi dyfod ataf fi mewn modd cymmydogol, dywedaswn i chwi pwy a wnaeth hyn." Gofynais pwy a ddarfu? Atebodd yntau, "Efallai eich bod yn meddwl mai fi; ond nid myfi a ddarfu." Ni soniais am Owen y diwrnod hwnw.——*Richard James.* Bum yn ymddiddan â Rees wedi marw y gaseg. Dywedodd, "Nad oedd dim mater; nid oedd dim drwg i'w lladd hi; nid yw hyn ond dechreu lladd iddo ef; buasai yn well iddo ef beidio alltudio fy mrawd; oblegid bydd ychwaneg o ladd iddo ef etto." ——*Richard Morgan*, a dystiodd iddo ef ymweled â'r gaseg: ei bod hi wedi cael ei chlwyfo yn ei bol, yr hyn oedd yn ddigonol i achosi ei marwolaeth.

Ar ran y carcharorion galwyd y tystion hyn:—*E. Evans*, Crydd, sy'n byw yn agos i Mr. Edwards, gwelodd ei gaseg ef yn gorwedd yn sal ar y domen. Anfonodd i fynegi hyn i Mr. Edwards. Gwelodd Owen ei was yn troi anifeiliaid allan o gae cyfagos. Gofynais beth oedd arni hi? Dywedodd, "Sicr wyf iddi gael anwyd neithiwr."——*Hugh Lewis*, Gwehydd o Lanidloes. Adwaenwn Owen y gwas: gofynais iddo a wyddai efe pwy a wnaeth hyny; dywedodd yntau na wyddai.——*Henry Hamar*, Ceidwad y Tollborth. Adwaenwn Owen y carcharor. Yr wyf yn byw yn agos i Lanidloes. Daeth Owen drwy fy mhorth i, gyda fy mrawd, i fyned at y felin, oddeutu 11 neu 12 o'r gloch y nos. Dychwelodd Owen rhwng 12 ac 1. Daeth fy mrawd yn fuan wedi hyny, ac arosasant ill dau oddeutu tri chwarter awr yn fy nhŷ i. Noswaith dywell iawn oedd hi. Dygai bob amser nodweddiad da iawn——*A groes-holwyd.* Mae y cae oddeutu dwy neu dair milldir o'n tŷ ni. Nis gwn i ba le yr aeth Owen wedi myned o'n tŷ ni.——Llawer o ddynion a dystiasant o blaid ymddygiad da Owen.——Cafodd y Rheithwyr y tri yn *Euog;* ond cyflwynasant Owen i drugaredd y Llys.——Ni chyhoeddwyd y ddedfryd.

Thomas Jones a gyfaddefodd ei fod yn euog o *ladrata ceid* o eiddo Mr. R. M. Jones, o Lanfyllin, a dedfrydwyd ef i gael *Chwe mis o garchar.*

Robert Jones, o *ladrata celwrn* o eiddo William Humphreys, *Esq.* Llwyn; ac *Ann Evans*, o *ladrata dwy iar*, o eiddo Richard Griffiths, o Lanfair, a gafwyd yn *Ddieuog.*

(I'w barhâu.)

Dyngarwch Haelionus.—Yn y dyddiau hyn, pan y mae cymmaint o iselder ac afiechyd ar led yn y Dywysogaeth, nid oes dim yn fwy boddhâol i deimladau dyngarol na gweled boneddigion ein gwlad yn dangos eu haelioni a'u tosturi tu ag at eu cymmydogion adfydus mewn saldra a thlodi, y fath ag a adroddir yn y chwedl wirioneddol a ganlyn:—Fe ddarfu i'r caredig a'r haelionus Wilson Jones, Yswain,

o'r Gelligynan, ym mhlwyf Llanarmon yn Ial, Uchel Sirydd, Swydd Ddinbych, cyn y Sessiwn ddiweddaf, ofyn i'r boneddigion oedd ar fedr ei gyfarfod yn Rhuthyn, yn lle ciniawa, yn ol yr arfer gyffredin, ar ei gost ef, dalu eu traul eu hunain, fel y gallai yntau, yn nghyfer hyny, roddi swwm gyfartal o £50 i Feddygdy *(Dispensary)* Dinbych. Ac â hyn y Boneddigion a gyttunasant yn unfryd. R. Llwyd.

SERYDDIAETH.

Yn niwedd Mehefin bu Seryddwr Môn, sef Mr. Robert Roberts, o Gaergybi, yn traddodi dwy ddarlith Gymreig ar Seryddiaeth, yn Llanfair Caereinion. Yr oedd y Llŷsdŷ, yr hwn a ganiatâwyd i'r Darlithiwr ar yr achlysur hwn gan y Parchedig T. Thomas, yn dra llawn o wyddfodolion. Gwelwyd yno Weinidogion y Plwyfydd cymmydogaethol, y rhai a foddhawyd yn fawr. Rhoddodd y Darlithiwr enwog hanes am y gelfyddyd ardderchog o Seryddiaeth er amser y Greadigaeth hyd yr amser presennol. Yna dangosodd gylchdröad y ddaear ar ei phegwn ei hun, ac oddeutu yr haul. Gwelwyd y planedau, a'r sêr gwibiog, drwy ei *Orrery*, sef peiriant hynod a arddengys yn dra eglur ansawdd y byd wybrenol. Eithr y peth hynotaf a fynegodd efe oedd, y bydd diffyg llawn ar yr haul ar ryw Sul ym mis Mai, 1836. "Y pryd hyny," meddai yr hyawdl Ddarlithiwr, "gwelir, ar hanner dydd, yr haul yn duo, a chaddug dywyllwch yn gorchuddio y ddaear; y pryd hyny yr adar bach, y côr asgellog, a beidiant ymbyncio eu melus geingciau yn y coedydd; yr anifeiliaid a ommeddant fwyta eu porfa yn y meusydd, ac a redant yn wylltion ar hyd y dolydd; yr ieir a redant i'w nythod i amddiffyn eu cywion; dyfroedd yr afonydd a'r môr a newidiant eu lliw; holl natur a gynhyrfir; a dynion, gwragedd, a phlant, fyddant mewn dygn syndod a dychryn; y pryd hyny ni all Offeiriad ddarllen y Gosber yn yr Eglwys, na'r pregethwr roddi ei destun allan yn y Capel, heb oleuni canwyll." Ond na ddychryned ein darllenwyr, ni phery y diffyg ond am bedair awr; gwasgerir y tywyllwch, ac adferir goleuni cynhenid y dydd.

Gwaredigaeth nodedig.—Dydd Mawrth, y 12fed o Orphenaf, fel ag yr oedd Mr. Davies, Llaw-feddyg, o'r Cae Mawr, yn agos i Lanerchymedd, yn Môn, yn eistedd o dan y *Veranda* (sef math o gysgodfa) o flaen ei dŷ, ac yn darllen, tarawyd y llyfr ag oedd yn ei law i bellder oddeutu pedair llath oddi wrtho, gan fellten; ond ni chafodd Mr. Davies ddim niweid, ac nid oedd dim o ôl y fellten i'w weled ar y llyfr. Ond yn ei gyrfa ddychrynllyd torodd ffenestr oedd ar y grisiau, a llosgodd yn ulw *fonnet bearer*, ag oedd mewn cwpbwrdd yn y wàl; ond ni niweidiodd *fonnet* gwellt ag oedd yn crogi o fewn ychydig fodfeddi i'w hymyl. Holltodd y *mantel-piece*, yn yr un ystafell, yn ddarnau; a thorodd y nodd tynawl *(electric fluid)* dwll trwy gronglwyd y llofft, yn gyffelyb i dwll ebill, ac a ddrylliodd y tô yn fawr.

HYSBYSIADAU LLEENYDDOL.

Lately were published, *Welsh Sermons*, from the Manuscripts of the Rev. John Mason, M. A. late Vicar of Bettws, Abergele, selected by the *Rev. John Jones*, M. A. Rector of Llanychan. In 2 Vols. 8vo. Printed at Ruthin by Robert Jones.

No. 11. of the Cambrian Quarterly a gyhoeddwyd yn nechreu y mis diweddaf. Y Cynnwysiad sy fel y canlyn:—The Reform Bill, and its Operation in Wales; Letter from Dr. Meyrick upon Errors of History respecting Owain Glyndwr, and upon the Military Costume of Glyndwr and Edward the Black Prince; The Druids, a Poem; Y Gwrachyribin, a Legend; Memoir of the late James Humphreys, Esq.; Epigram, and Welsh translation; Siege of Paincastle; Translation from Vicar Prichard, a Religious Poet, temp. Charles I. Proceedings of the Royal Cambrian Institution; The Prize Poem; The Prize Englyn; The Wandering Knight; Song, written for the Birmingham St. David's Society; Horæ Græcæ, the Trojans of Euripides.—Olion. Welsh Orthography; Robert Recorde; Old Welsh Custom on Easter Sunday; The Marches Court in Ludlow, Welsh Representation up to temp. Henry VIII.; Heer Ian Vanderslacht on the Ancient Crwth; Unpublished Letters of Edward Lhwyd, of the Ashmolean Library, Oxford.—Review of New Books. Rev. J. Jones's Answer to the Rev. Bruce Knight, on the subject of Cambrian Orthography; Jeanne la Folle ou la Bretagne au 13me, Siècle, Drama Historique, en cinq Actes et en vers, Par L. M. Fonton; Leigh's Guide to Wales and Monmouthshire; Leigh's Welsh Interpreter; Jones's Views in Wales; Ruins and Scenery of South Wales, from Drawings by J. G. Robinson.—Literary Notices; London and Provincial News; Prices of Canal Shares, English and Foreign Stocks.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Cyflwynodd Esgob Bangor, yn y mis diweddaf, y Parch. Peter Titley, A. C. i Guradiaeth Barhaus Penmachno, yn Swydd Gaernarfon. Rhydd trwy farwolaeth y Parchedig W. A. Roberts.—Tadogydd, Syr Robert Williames Vaughan.

Hefyd, yn yr un mis, cyflwynodd Esgob Llanelwy, y Parchedig Thomas Lewis, G. C. i fod yn Gurad Parhaus Capel Garmon, ym mhlwyf Llanrwst, Swydd Ddinbych. Rhydd, trwy farwolaeth y rhagddywededig W. A. Roberts.—Tadogydd, yr Esgob.

PRIODWYD,

Ar yr 20fed o Fehefin, y Parchedig John Jones, A. C. Periglor Criccieth, a Llanfihangel y Pennant, Swydd Gaerynarfon, âg Anne, merch hynaf y diweddar Archdiacon Massey.

BU FARW,

Ar y 27ain o Fehefin, ar ol ychydig saldra, Margaret, gwraig y Parchedig Henry Parry, Ficer Llanasa, yn 45 mlwydd oed.

Ar y 3ydd o Orphenaf, y Parchedig Hugh Jones, Ficer Lewisham, Swydd Caint, a Thalgarth, Swydd Frycheiniog. yn 80 mlwydd oed.

Ar yr 11eg o Orphenaf, y Parchedig John Ellis, o'r Cyffdy, yn agos i Lanrwst, yn 74 mlwydd oed.

Y GWYLIEDYDD.

MEDI, 1831.

BYWGRAPHIAD MR. RICHARD WILSON,

Y Darluniedydd Arbeiawl.

"Yn mhob gwlad y megir glew," medd y ddiareb; a phwy a feiddia haeru mai ychydig fu nifer y glewogion a fagodd Cymru? Ac fel y mae pob ardal yn chwannog o ymffrostio yn yr enrhydedd o roddi genedigaeth i enwogion, pa un bynag ai mewn dawn, dysg, ai dewrder; felly y mae Swydd Dref Faldwyn yn falch ac yn awyddus i hòni ei hawl deg i'r bri o roddi genedigaeth i wrthddrych hyglod y cofiant canlynol: digoned i'r Fflint gael o honi yr enrhydedd o roddi iddo letty clŷd i huno hirnos angeu. Pwy aethai i Ben Machno—i Lan-Fihangel-Tre'r-Beirdd—neu i Lan-Fair-Mathafarn-Eithaf, i chwilio am egin y fath wŷr a'r Esgob Morgan, Lewis Morys, a Goronwy Owain? A phwy a aethai i bentref Pen-Egos, gerllaw y Machynllaith, i chwilio am eginyn y fath ŵr a Richard Wilson y Darluniedydd? Ond mai dyna ei enedigfan, mae genym sail gadarn i gredu, er fod gwrth-haerwŷr, ac er nad yw ei fedyddiad yn awr i'w gael yn nghoflyfrau adfeiliedig y lle. Etto cymmerir tystiolaeth y Dr. Abraham Rhŷs, yr hwn ydoedd brïodor o un o'r plwyfi nesaf, sef Llan-bryn-Mair, yn awdurdod digonol i brofi y peth.

Richard Wilson a anwyd yn y flwyddyn 1714, ac ydoedd drydydd mab y Parch. John Wilson, Periglawr Gwaun-Yscar, yn Swydd y Fflint, a Phen-Egos, yn Swydd Dref Faldwyn, yr hwn a fu farw yn y lle olaf ar yr 31ain o Awst, 1728, ac a gladdwyd yn Nhref-Eglwys, fel yr ardystia côf-lyfr Pen-Egos.

Yn ei febyd, cafodd Richard ddysgeidiaeth dda uchraddol *(classical);* ond cefnodd ar wlad ei enedigaeth yn dra chynnar oddiar yr achlysuron a grybwyllir rhagllaw. Yn foreu iawn rhoddodd arwyddion amlwg beth oedd ei athrylith gynnwynol, yr hyn a ardystiai muriau preswyl, a maengloddiau tyddyn ei dad, y rhai a wnaethid o lech-feini llydain bro Bumlumon, ac a orchuddiai Richard â darluniau, gan arferyd golosgwydd yn lle pwyntel. Mor grêf oedd ei grêth, ac amcanus ei ddarmerth yn hyn, fel yr ennillodd sylw ei gâr Syr George Wynn, yr hwn a gynghorai ei dad i roddi i'r Darluniedydd ieuanc gyfleusdra i feithrin ei athrylith. Ac â hyny y cydsyniodd y Periglawr; ac yn y flwyddyn y bu farw (1728) aeth Richard i Lundain dan nawdd Syr George.

Ond drwy ryw anffawd, dygwyddodd iddo gael ei roddi at athraw carnbwl o'r enw Wright, arfelydd anghenus analluog i addysgu cynreolau y gelfyddyd, yr hyn an-

hap a fuasai yn andwyad i grêth eiddilach na'r eiddo Wilson: ond efe, er yr anfantais, a gynnyddodd toc yn mhell tu hwnt i'w athraw. Yn mhen chwe blynedd, dechreuodd arferyd ei gelfyddyd yn gyhoeddus, a hyny dan nawdd y Dr. Hayter, esgob Caer-Cynan *(Norwich)*. Yn fuan cafodd yr enrhydedd o dynu darluniau Tywysog Cymru a Duc Caer-Efrawg, dan gyfarwyddyd yr esgob: a dilynodd ei alwedigaeth dros ryw hyd yn Llundain, heb ond ychydig lwyddiant. Yn mhen rhyw ysbaid, aeth drosodd i'r Eidal, i ddiwyllio ei athrylith; ac yno y bu yn arferyd ei orchwyl dros dro: eithr etto heb iawn adnabod ei grêth gynnwynol ei hun, er ei fod ar achlysuron yn arferyd â darluniaeth arbeiawl. Yn Venice, tynodd lun Mr. Lock o Barc Norbury, a hwn oedd un o'i orchestion mwyaf penigamp yn y gangben hòno o'i gelfyddyd. Yn y lle hwn, yn ddamweiniol, yr agorwyd ei lygaid i ganfod ei brif ddawn briodol ei hun, ac y dygwyd ef i'r llwybr a'i harweiniodd i enwogrwydd.

Yn ystod ei drigiant tramorawl, cafodd yr enrhydedd o ddyfod i gydnabyddiaeth âg Iarll Dartmouth, pendefig o'r fath graffineb, fel y canfu yn y Cymro ieuanc hwn gynneddfau teilwng o'u diwyllio; ac er enrhydedd yr Iarll, efe a gynnygiodd gymmeryd Wilson gyd âg ef i deithio drwy Naples: a'r cynnygiad, fel y mae yn naturiol meddwl, a gymmeradwywyd. Yn yr amgylchiad hwnw, cafodd gyfleusdra manteisiol i dynu y darluniau godidocaf; y rhai sydd hyd heddyw yn meddiant rhai o deulu ei noddedwr.

Pan oedd efe tua 35 oed, yr oedd wedi cyrhaeddyd gradd helaeth o lwyddiant ac enwogrwydd, fel y sylwid arno, ac yr hoffid ei gyfeillach gan wŷr o'r callineb a'r derchafiad mwyaf. Un boreu, pan yr oedd efe yn dysgwyl cael gweled y Darluniedydd hyglod Zucarèli, a phan oedd ei bwyll ar ballu gan oediad ei gyfaill, er mwyn bwrw yr amser heibio, cymmerai mewn llaw dynu darlun o'r olygyfa ar gyfer ffenestr y Darluniedydd. Pan ddaeth Zucarèli i mewn, nis gallai ond synu wrth odidawgrwydd y darlun. Gofynai i Wilson a ymarferasai efe â'r fath waith; i'r hyn yr atebai, nad do. "Yna (ebai Zucarèli) mi a'ch cynghorwn i fyned rhagoch, canys chwi a lwyddwch yn ddilai." Y cynghor hwn a gadarnêid yn ddilynol gan gyfaill clodfawr arall, sef Vernet, y Darluniedydd Ffrengig. Hwn, wrth eistedd ryw ddiwrnod yn ystafell Wilson, a lanwyd â'r fath orhoffder tu ag at un o'i ddarluniadau arbeiawl, fel y cynnygiai roddi iddo un o'i brif ddarluniau ei hun am dano: ac â hyn y cydsyniai yn foddlawn iawn. A Varnet a'i gosodai i fynu yn ei gyhoedd-ystafell ei hun. A phan ddeuai teithwŷr o Loegr i mewn, a chanmawl ei ddarluniau ef, y Ffrengwr a arferai ateb, "Na soniwch am fy rhai i, pan y mae Wilson eich cyd-wladwr chwi eich hunain yn darlunio mor rhagorol."

Felly, ar ol i Mr. Wilson ganlyn y cynghor uchod, a myned rhagddo yn llwyddiannus ac yn glodfawr, yn mhen chwe blynedd efe a ddychwelai i Loegr, lle yr oedd ei fri wedi cyrhaeddyd o'i flaen. Ac efe a osodai ei hun i fynu yn Llundain mewn sefyllfa ysblenydd iawn, a phobl o bob gradd a dawn a gyrchent ato, a'i ddysgyblion a gynnyddent beunydd mewn dysg a rhifedi. Addurniadau ei breswyl, ac hefyd rhai ei ddynsawd, oeddynt orwychion ragorol, cyfaddas i groesawi a chyfeillachu â'r gwŷr rhwysgfawrocaf o'i amgylch. Ei hoff ddiwyg ydoedd werdd, wedi ei haddurno âg eurbleth ysblenydd, a pherwig edmyg gynffonog, a het deirgwalc am ei ben. Hyn, yn nghyd â dyn-

sawd talmerth, fel yr oedd iddo ef, a roddai iddo ymddangosiad tra awdurdodawl. Ac nid oedd ei wychder allanol ddim yn myned heibio i wybodaethau ei feddwl; yr oedd ei ddysg a'i ddirnad yn gyfled gyfartal â'i ragoriaethau ereill.

Ond erioed ni fu ddyn o'r cyfryw nodweddiad heb fod yn wrthddrych cenfigen; a hyn a gafodd Wilson ei brofi yn fuan, er ei ofid cherwdostlym. Wrth ganfod rhagoroldeb ei gelfyddusrwydd, a chyflymdra ei lwyddiant, ennynai eiddigedd y darluniedyddion tu ag ato; a'r holl gystlwn o honynt, megys o unfryd a osodent eu gwynebau yn ei erbyn, gan arfer pob moddion o frâd ac enllib i daflu rhwystrau ar ffordd ei ffawd, ac i iselu ei fri yn nghyfrif y byd. A Syr Josuah Reynolds, y pènaf o gystlwn y darlunwŷr, a fu 'r pènaf o athrodwŷr y Cymro! Cymmaint oedd cynghorfynt y gwr hwn tu ag at ein cyd-wladwr, fel y gwèn-ddirmygai ef yn ei wyneb, yr absenai ef yn ei gefn, ac y cam-gyhuddai ef yn ei fedd! Rhag colli dim o urdduniant ei waith ei hun, cam-feiai ar waith Wilson, lle na byddai bai yn bod, yn ol barn beirniaid mor, os nid mwy, deallus nag ef ei hun.

> "Pawb a genfydd o bydd bai,
> "A bawddyn, er na byddai."

Nid oedd le na byddai i ogan gwr o enwogrwydd Syr Josuah gael gwrandawiad gan y byd, ac felly genedlu rhagfarn a chulni tu ag at Wilson druan. Esgeulusid ef, cefnid arno, a thynid pob nawdd oddi wrtho; a thrwy hyny siomid ei feddwl, lleddfid ei ysbryd, chwerwid ei dymmerau, a dygid ef yn fuan i iselder ac anghen. Yn yr amgylchiad hwn, ei brif, os nid ei unig noddedwr oedd Syr Wiliam Beechey, yn nhŷ yr hwn yr hoffai dreulio ei oriau diwaith a digysur. Yn ei anghendod yma gwnai gais am y sefyllfa o Lyfrgellwr i'r Athrofa Freninol, i'r hon alwedigaeth, wedi bod o hono yn addurn mor ddysclaer i'r Athrofa, nis gallent ei wrthwynebwŷr gan gywilydd mo'r sefyll yn erbyn ei etholiad. Ond nid oedd elw yr alwedigaeth hon braidd yn ddigonol at ei gynnaliaeth, er mor ddidraul oedd ei ddull o fywiolaethu. Nid oedd ar Wilson eisieu na gwin na gwirod; os cai efe grâs-dafell o fara, a phiseraid o *Borter*, aed y byd lle 'r elai. Mewn lletty-gell lom, o olwg y byd, dewisai ymddifyru ar ddiargyhoedd ymarweddiad, ac anymddibynrwydd ysbryd, yn hytrach na gwenieithio i fyd aflednais yn groes i'w gydwybod. Yr oedd yn foneddigaidd o enedigaeth, boneddigaidd ei fywyd, a boneddigaidd hyd fedd.

Wedi llwfreiddio o'i ysbryd, ammharu o'i iechyd, a dechreu adfeilio o'i natur, troes ei feddwl yn hwyr tua gwlad ei enedigaeth; a thrwy ohebiaeth â hen gares iddo, o'r enw Jones, cafodd wahoddiad i ddyfod i dario gyda pherthynas iddo yn y Colomendŷ, gerllaw yr Wyddgrug. Ond er mor gydnaws iddo oedd awyr, ac mor ddifyred oedd golygfeydd bryniau a glynoedd Gwalia, nid digonol oedd y cwbl i adferu ei natur lethedig, nac i estyn nemawr ar ei ddyddiau. Er tristwch i'w gyfeillion, hwy a ganfyddent nad oedd pen ei daith yn nebpell. Ac un prydnawngwaith yn mis Mai, 1782, ar ol cymmeryd ychydig ymborth llyslynaidd, efe a sigl-rodiodd mor belled a'r goedwig gerllaw, lle y darparesid iddo eisteddfa, o'r man y gallai hoff-syllu ar brydferthion gyfliwiau y ffurfafen yn uchder echwydd, pan oedd yr haul yn lluchdaenu ei belydrau ysblenydd wrth fyned dan ei gaerau, yr hon olygfa lawer gwaith a ddarluniasai efe mor gywreinwedd a'i bwyntel. Ac megys yn y bêr-lewyg hono, fe'i tarawyd gan ragluniaeth yn ddisymmwth i'r llawr. Pa hyd y

bu yn yr agwedd hòno, nis gwyddys; ond wrth weled y ci a aethai gyd âg ef yn dychwelyd i'r tŷ hebddo, cynhyrfwyd y teulu i fyned i chwilio am dano, a chafwyd ef yn y sut grybwylledig. Adwrygiodd ychydig; eithr cyn pen nemawr ddyddiau ar ol hyn, efe a gefnodd ar y byd gweledig, yn y 68ain flwyddyn o'i oedran.

Ac yma terfynwn fywgraphiad un o'r dynsodion dyscleiriaf yn ei ddosbarth a gynnyrchodd ein tywysogaeth ni, nac odid arall, mae yn debygol; yr hwn y mae ei enw yn mhlith y rhai mwyaf uchelradd o'r darluniedyddion arbeiawl o bob gwlad ac oes, ac y pery ei goffadwriaeth yn hyglod yn ei ddarluniau hyd ddiwedd amser. Llawer o'r rhai hyn a gedwir yn hoffbarchus gan amryw o fonedd ein teyrnas; a rhai nid yn mhell oddi wrthym, sef yn oriel ysblenydd John Douglas, Yswain, o'r Gyrn, gerllaw Treffynnon. Mae corph Richard Wilson yn gorwedd yn monwent yr Wyddgrug, heb nac arwydd nac argraph i gofnodi ei weryd, fel y mae mwyaf gwarth i fonedd a llëenyddion Cymru!

Dunsoddiad o'r Saesoneg, gan E——. C——N.

SYLWEDD PREGETH.

HEB. xi, 4.

"Trwy ffydd yr offrymodd Abel i Dduw aberth rhagorach na Chain; trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tystiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe, wedi marw, yn llefaru etto."

Y CYNTAF a enwir yn y bennod hon, i osod allan rinwedd y wir ffydd, ydyw Abel, yr hwn y mae Crist yn ei alw "Abel gyfiawn," yr hwn hefyd oedd y cyntaf a fu farw o ddynolryw, a'r blaenaf a aberthwyd o ardderchog lu y merthyri. *Mat.* 23. 35.

Yr Yspryd Glân a'n cynnorthwyo, wrth fyfyrio ar y testun hwn a'r cyffelyb, i weled rhagor rhwng y cyfiawn a'r drygionus, rhwng yr hwn a wasanaetho Dduw, a'r hwn nis gwasanaetho ef; fel y dysgom ei wasanaethu wrth ei fodd, gyda gwylder a pharchedig ofn.

I. Rhoddaf grynhoad o hanes Cain ac Abel, fel y darllenir yn Genesis iv. gan ddangos y gwahaniaeth rhwng y ddau.

1. Eu genedigaeth. Cain oedd y cyntaf a aned erioed i'r byd. Ei enw sydd yn arwyddo meddiant, am fod ei fam (fel y tybia rhai) yn meddwl iddi gael yr had addawedig. Ei frawd Abel oedd ieuengach nag ef; ac y mae ei enw yn arwyddo *tarth* neu *wagedd*, am fod ei rieni, fe allai, erbyn hyn, yn gweled gwagedd pob mwyniant daearol.

2. Eu galwedigaeth. "Abel oedd fugail defaid; ond Cain oedd llafurio 'r ddaear." Ni ddanfonwyd neb i'r byd i fod yn segur.

3. Eu hoffrymau. "A bu wedi talm o ddyddiau, i Cain ddwyn o ffrwyth y ddaear offrwm i'r Arglwydd. Ac Abel yntau a ddug o flaenffrwyth ei ddefaid, ac o'u brasder hwynt. A'r Arglwydd a edrychodd ar Abel, ac ar ei offrwm: ond nid edrychodd efe ar Cain, nac ar ei offrwm ef." Mae yn debyg fod aberthu creadur diniweid, a'i losgi yn tân (i arwyddo y tân anniffoddadwy haeddiannol i'r pechadur, a marwolaeth Crist yn ei le) yn osodiad dwyfol ar ol y cwymp. Gan hyny, yr oedd Cain yn dyfod yn ei ffordd ei hun, gan gydnabod yr Arglwydd fel Creawdwr yn unig. Ond Abel a ddaeth yn y ffordd a drefnodd Duw, trwy ffydd yn aberth mawr y Cyfryngwr; ac felly yr oedd yn gymmeradwy.

4. Ymddygiad Cain tu ag at yr Arglwydd, a thu ag at ei frawd. "A digllonodd Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei wynebpryd ef," yn lle ymofyn am yr achos o'i anghymmeradwyaeth, ac edifarhau. Yna y mae yr Arglwydd yn ymos-

twng i ymresymu â'i greadur gwrthryfelgar; ond parhau yn ystyfnig o hyd a wnaeth Cain. Ac fel yr oeddynt yn y maes yn ymddiddan â'u gilydd, Cain a gododd yn erbyn Abel ei frawd, ac a'i lladdodd ef; gan dywallt gwaed gwirion, am yr hyn yr haeddai ddïal. A phan ofynodd yr Arglwydd hollwybodol iddo am ei frawd, yntau mewn modd atheistaidd a wadodd. Yna Duw a draethodd farn arno. Eithr nid oedd efe yn meddalhau, ond yn cwyno rhag trymed y gosp. A Chain a aeth allan o bresennoldeb graslawn yr Arglwydd i dir Nod, lle y bu fyw, mae'n debygol, yn hollol ddidduw:—

"Cain mewn dig ffyrnig pan ffodd,
"A Duw fe ymadawodd."—*Dafydd Ionawr.*

II. Y mae Abel, wedi marw, yn llefaru etto; ei enw yn pêr-arogli ar ei ol, a'i glod yn yr holl eglwysi.

1. Y mae Abel yn dangos i ni, nad oes dyfodfa at Dduw ond trwy ffydd yn yr Iawn mawr. "Oblegid trwyddo ef y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yspryd at y Tad." *Eph.* 2. 18. "Y mae Duw yn Nghrist yn eymmodi y byd âg ef ei hun, heb gyfrif iddynt eu pechodau." 2 *Cor.* 5. 19.

2. Bod gwir ffydd yn dwyn gweithredoedd da. Yr oedd Abel yn gyfiawn, yn dirion, ac yn ostyngedig i'w frawd. "Canys nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg." *Luc* 6. 43.

3. Bod dau had ar y ddaear, plant Duw, a phlant diafol. Yr oedd gweithredoedd Cain yn ddrwg, a'r eiddo ei frawd yn dda. 1 *Ioan* 3. 10, 12.

4. Hanes Cain a ddengys i ni y perygl o gynnwys digofaint a llid yn ein calonau. "Pob un a'r sydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch nad oes i un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo." 1 *Ioan* 3. 15. "Nac ymddïelwch, rai anwyl, ond rhoddwch le i ddigofaint: canys y mae yn ysgrifenedig, I mi y mae dïal; myfi a dalaf, medd yr Arglwydd." *Rhuf.* 12. 19.

5. Bod yn rhaid i'r duwiolion ddisgwyl erlidiau ar y ddaear. "Eithr megys y pryd hwnw, yr hwn a anwyd yn ol y cnawd a erlidiai yr hwn a anwyd yn ol yr Yspryd, felly yr awrhon hefyd." *Gal.* 4. 29. "Trwy lawer o orthrymderau y mae yn rhaid i ni fyned i deyrnas Dduw." *Act.* 14. 22.

6. Bod dïal ar erlidwyr pobl Dduw. Clywsom am y gosp a gafodd Cain, Pharaoh, Senacherib, a Herod. "Canys a gyffyrddo â chwi, sydd yn cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef." *Zech.* 2. 8.

7. Bod rhan y duwiolion mewn gwlad arall. "Gwlad well y maent hwy yn ei chwennych, hyny ydyw, un nefol.—Y mae gan hyny orphwysfa etto yn ol i bobl Dduw." *Heb.* 11. 16. a 4. 9.

III. Bod Crist yn rhagori ar Abel.

1. Yr oedd Abel yn fugail. Crist yw y Bugail da; *Ioan* 10. 11. Bugail ac Esgob ein heneidiau; y Pen-bugail; 1 *Petr* 2. 25. a 5. 4. Bugail mawr y defaid. *Heb.* 13. 20. "Fel bugail y portha efe ei braidd; â'i fraich y casgl ei ŵyn, ac a'u dwg yn ei fynwes; ac a goledda y mamogiaid." *Esa.* 40. 11.

2. Cafodd Abel ei erlid ar gam. Felly Crist: dirmygedig oedd, a diystyraf o'r gwyr; gwr gofidus, a chynnefin â dolur: er na wnaethai gam, ac na chaed twyll yn ei enau. *Esa.* 53. 3, 9.

3. Abel a offrymodd aberth cymmeradwy gan yr Arglwydd. Yr oedd offrwm Crist yn arogl peraidd i Dduw; a'i waith yn ei offrymu ei hun unwaith yn ddigonol aberth dros bechod, i berffeithio y saint yn dragywyddol. *Eph.* 5. 2. *Heb.* 9. 26. a 10. 14.

4. Y mae Abel, wedi marw, yn llefaru etto. Y mae Crist (wedi

marw ac adgyfodi drachefn) yn llefaru o'r nef, trwy ei Yspryd, trwy weinidogaeth yr efengyl, ei air, a'i ordinhadau. Gwrandawn ef, a byw fydd ein heneidiau. "Edrychwch na wrthodoch yr hwn sydd yn llefaru. Oblegid oni ddiangodd y rhai a wrthodasant yr hwn oedd yn llefaru ar y ddaear, mwy o lawer nis diangwn ni, y rhai ydym yn troi ymaith oddiwrth yr hwn sydd yn llefaru o'r nef.—Pa fodd y diangwn ni, os esgeuluswn iachawdwriaeth gymmaint?" *Heb.* 12. 35. a 2. 3. Yr oedd gwaed Abel yn llefain o'r ddaear am ddïal ar ben y llofrudd; ond y mae gwaed Crist yn llefaru pethau gwell na'r eiddo Abel—" O Dad, maddeu iddynt!" Y mae llais y gwaed hwn yn eiriol heddyw yn llwyddiannus yn y nef ar ran troseddwyr. Ymofynwn am ran ynddo i'n hachub rhag digofaint Duw. Amen.

CYNFELYN.

PERERINDOD YR AFRADLON.

Y CAETHWAS GWIRFODDOL.

"Ac efe a aeth ac a lynodd wrth un o ddinaswyr y wlad hòno; ac efe a'i hanfonodd ef i'w feusydd i borthi moch. Ac efe a chwennychai lenwi ei fol â'r cibau a fwytâi y moch; ac ni roddai neb iddo." Luc 15. 15, 16.

DAETHOM yn awr i'r fan hòno o bererindod yr afradlon, lle y dysgwn am ddyn syrthiedig y pethau gwael hyn:—Ei fod yn hynod *anfoddlon* i ddychwelyd adref at ei Dduw a adawodd—ei fod yn *casâu* yn hollol ddyfod drachefn i dŷ ei Dad—a'i fod yn gadael y wlad bell gyd â'r gwrthwyneb mwyaf. Gwna bob ymdrech gwael, ymostwng i'r gwaith distadlaf, a goddef y caledi dyfnaf, yn hytrach na dychwelyd. Ond gwelwn bob trefn a dyfais yn methu yn gyfangwbl. Nid oes dim ond siomiant ar bob tro, nes dychwelyd at Dduw: ond i hyn y mae y gwrthwynebiad cryfaf—pob peth, ond marw, yn well ganddo.

I. Gyd â'r *anewyllysgarwch mwyaf* y gàd pechaduriaid y wlad bell. Tra y teyrnasa pechod yn eu cyrph marwol, llwyr gasânt ddychwelyd adref at Dduw.

1. Pa mor ryfedd, pa mor afresymol yw yr ymddygiad hwn! canys oni ddychwel pechaduriaid yn wirioneddol at Dduw eu hiachawdwriaeth, rhaid iddynt fod byth yn golledig. A ddichon troseddwyr, a gollfarnwyd ac a alltudiwyd o wydd Duw i wlad y gelyn, fod yn anfoddlon i dderbyn rhyddid, a chasâu dychwelyd i dderbyn maddeuant a heddwch â'u tad nefol? A ddichon y rhai sydd dan y ddedfryd arswydus o farwolaeth fythol, fod yn anfoddlon i ddychwelyd at y Duw a ddigiasant, er derbyn rhyddhad oddiwrth eu pechodau, a chymmeradwyaeth y nef? A ddichon y rhai a drigant yn nheyrnas Satan, lle yr erys digofaint Duw arnynt, deimlo gwrthwyneb i ddyfod i deyrnas Dduw, a'u gwneud yn gyfranog o fendithion ysprydol yn Nghrist Iesu? Pa mor afresymol yw hyn, sef bod pechaduriaid colledig yn casâu ymadael â gwlad angeu, a dyfod i wlad bywyd! Cofleidiânt y cadwynau a'u sicrhânt yn ngwlad y gelyn, ac anfoddlon hollol ydynt i dderbyn y rhyddid gogoneddus a gyfrana Crist i bawb o ddeiliaid ei deyrnas. Carant drigo yn nhywyllwch pechod a marwolaeth, yn hytrach na dyfod i oleuni bywyd. Mae plant y tywyllwch yn casâu y goleuni; ac ni ddeuant i'r goleuni, fel na argyhoedder eu gweithredoedd. Rhyfedd, yn wir, fod pechaduriaid colledig yn teimlo y fath wrthwynebiad i ddyfod at Waredwr, yr hwn yn unig a ddichon eu gwaredu o farwolaeth ac uffern! Tra yr arosant yn y wlad bell hon, agored ydynt i bob enbydrwydd, heb un ddiogelfa; ac etto gwrthodant ddyfod i'r amddiffynfa a barotôdd Duw, yr unig le y mae diogelwch ynddo.

Aros yma fynyd, a meddwl, yn gyntaf, *pa fath Dduw* yw ef, a adawodd pechaduriaid, ac at yr hwn y maent mor anfoddlon i ddychwelyd. Duw "iachawdwriaeth yw, Duw pob gras, a Thad y trugareddau," a Duw ag sydd "gariad" yw.—Meddwl, yn nesaf, *pa beth yw pechaduriaid heb Dduw.* Maent yn y cyflwr truenusaf a gresynaf. Cyrchant yn y blaen trwy amser dan faich anferthol o bechod, a phrysurant tu a'r poenau diderfyn.—A meddwl hefyd *pa ddedwyddwch a gogoniant* y mae pawb dychweledig yn ei gael yn Nuw eu Gwaredwr. Derbyniant fywyd tragywyddol; cyfranogant o'r iachawdwriaeth fawr; gwneir hwynt yn etifeddion Duw, a chydetifeddion â Christ; a dyrchefir hwynt yn y diwedd i nef y nefoedd, i fod byth gyd â'u Harglwydd.

Yn awr, pe danfonid *Cyhoeddwr* o'r nef, dan orchymyn i fyned trwy yr holl fyd, a chyhoeddi, onid unwaith, i feibion dirywiedig Adda, y newyddion hyn o iachawdwriaeth trwy ras, gallem dybied y cofleidiai yr holl fyd, gyd â'r llawenydd mwyaf, yr iachawdwriaeth a gynnygid iddynt—y dylifent i Sion wrth y miloedd, ac na arosai neb yn y wlad bell i farw byth. Ond, trwm yw dywedyd, er i Gyhoeddwr *gael* ei ddanfon, Mab Duw ei hun; etto, ychydig a dderbyniant iachawdwriaeth Duw, ac a ddychwelant i dŷ eu Tad. Gwell gan y rhan fwyaf aros yn y wlad bell, a cholli eu heneidiau byth.

2. Mor bell yw pechaduriaid o fod yn foddlon, fel y *casânt* yn fawr ddyfod adref at Dduw. Gwell ganddynt fyned i bob lle arall: ac anturiant golli yr holl hyfrydwch a ellir ei fwynhâu yn y nefoedd, a goddef yr holl arteithiau a all uffern roddi arnynt, yn hytrach nag ymadael â gwlad pechod ac angeu, a dychwelyd i deyrnas bywyd a phurdeb. Am y gwrthwynebiad cryf hwn, rhoddant i ni y profion amlycaf; dyma rai o honynt:—

Mae trigolion y wlad bell hon yn *annedwydd* a *thruenus* yn aml; ac etto nid ymadawant, ac ni ddychwelant at Dduw. Ni allant fwynhau dim ond a rydd y byd; a'r byd a dry yn fynych ei gefn arnynt, a gâd hwynt heb un mwynhad. Eu trefniadau a'u hamcanion a siomir, eu gobeithion a'u disgwyliadau a ddiflanant, amdoir hwynt â thywyllwch, a'u hysprydoedd a syrthiant i wan-galondid a thrymder anobaith. Yna byddant yn benyd iddynt eu hunain, yn blino ar fywyd, er yn arswydo marw, ac heb un gobaith diddanus o'r nef. Etto, er y cwbl, ni ddychwelant at Dduw; ïe, er cynnyg iddynt deyrnas o hyfrydwch a gorphwysfa ddiddiwedd. Prawf diammheuol o'u gwrthwynebiad i Dduw, ac o elyniaeth eu calon i burdeb dwyfol.

Prawf arall o hyn a gawn yn y rhai hynny a wrthsafant holl *wahoddiadau, cynnygion, addewidion,* a *deniadau* efengyl ogoneddus y Duw bendigaid. Prynwr gwaedlyd a ddengys iddynt ei glwyfau, a *gwahodd* hwynt i gyfrannogi o'r holl fendithion a'r dedwyddyd a allasai ei waed dylifol brynu. Y Tad tragywyddol a dosturia wrth eu trueni, a gwahodd hwynt yn garüaidd i ddychwelyd i'w dŷ, ac i aros yno byth. Ië, gwahodd Brenin y breninoedd hwynt i'w orwych drigfod yn y nefoedd, ac i gymmeryd rhan yn llawenydd a gorfoleddau tragywyddoldeb. Ond troant y glust fyddar at yr holl wahoddiadau caredig hyn. Y Gwaredwr gogoneddus, er peri i'w calonau gwrthnysig gydsynio â'i wahoddiadau rhadlawn, sydd yn gwneud y *cynnygion* mwyaf a ellir fyth wneuthur. Cynnygia iddynt achubiaeth ogoneddus a thragywyddol, y bywyd goreu dros fyth, golud anchwiliadwy o ras, a rhagorol fawr a thra-

gywyddol bwys gogoniant. Beth mwy sydd gan Dduw i'w roddi? Beth mwy a all dyn ddymuno? etto ychydig iawn o drigolion y wlad bell a ennillir i dderbyn y trugareddau gwerthfawr hyn. Ac i'r rhai a dderbyniant yr hyn a gynnygir iddynt, gwna *addewidion* tra rhagorol a gwerthfawr—addewidion o'r bywyd sydd yn awr, ac o'r un sydd i ddyfod. Y benaf, a'r hon a wna y cwbl yn ddiogel, yw hon:—Ymrwyma trwy gyfammod tragywyddol i fod yn Dduw iddynt, ac y byddant hwythau yn bobl iddo ef. Coron y cwbl yw yr addewid hon; cynnwysa y cwbl, a sicrhâ bob bendith dros fyth. Diau fod digon yma i *ddenu* calon pob pechadur at Dduw pob gras. Pwy a all wrthsefyll y fath wahoddiadau rhadol? Pwy a all wrthod y fath gynnygion mawr a wneir gan Dduw y gogoniant? A phwy na raid eu gorchfygu a'u denu adref at Dduw gan addewidion a gynnwysant holl oludoedd gras a gogoniant, ac afonydd o fwynhad byth bythoedd? Ond rhyfedd! rhyfedd! mae 'r cwbl, ïe, y *cwbl yn rhy fach* i ennill calonau pechaduriaid, i ladd eu gelyniaeth at Dduw, ac i beri iddynt adael y wlad bell, a dychwelyd adref. Yna gofynaf—Pa mor *gryf* yw gwrthwynebrwydd pechaduriaid at Dduw, pan y metha annogaethau mor gadarn eu hennill?

Ymddengys eu gwrthwynebiad mawr mewn amryw ffyrdd ereill. Mae eu *casineb at grefydd Crist* yn ei ddangos. Er mai hon yn unig a all gadw pechaduriaid, etto ni ellir sôn am dani yn eu clyw heb eu hanfoddloni. Ffregod yw; rhagrith yw; nid addas i neb ond i'r werinos anwybodus. Pan ennill llais yr efengyl ar rai o drigolion y wlad bell, ac y par iddynt *ddyfod allan*, a dechreu y ffordd i Sion, yna y rhai a arosant yn ol a'u gwawdiant, a'u dirmygant megys ffolion ynfyd, a gwnant eu goreu i'w dwyn yn ol drachefn i wlad marwolaeth. A pheth a ddywedant am y rhai a benderfynant fyned yn y blaen? Eu bod yn ddiddefnydd i'r wlad, yn wrthddrychau tosturi, ac yn haeddu gwaradwydd. Beth onid gwrthwynebiad byd dall i Dduw, a barodd yr holl erlidigaethau a'r creulondeb a ddangoswyd i'w seintiau? Gwraidd yr ymryson yw, am y gadawant y wlad bell i fyned adref i dŷ eu Tad. Trwy y pethau hyn, ac ereill, ni a welwn fod gan bechaduriaid wrthwynebiad cryf i ddychwelyd at Dduw, a derbyn ei iachawdwriaeth.

Pa mor amlwg y gwelir y gwrthwynebiad hwn yn yr afradlon. Pan dreuliodd y cwbl, a dyfod i'r tlodi mwyaf, nid oedd ganddo etto un meddwl i ddychwelyd adref. Yna daw y newyn mawr, ni fedd ddim i'w fwyta, a'i einioes sydd mewn enbydrwydd; er y cwbl teimla yr anewyllysgarwch cryfaf i adael ei wlad bell. Chwilia bob ffordd wael i ymgynnal, a goddef y cyni mwyaf: boddlon yw i wasanaethu y meistr tostaf, a chymmer yr ymborth gwaelaf, yn hytrach na dychwelyd at ei Dad.

3. *Paham* y mae mor wrthwynebol i adael gwlad angeu, a myned i wlad bywyd? Edrych hyn, ar yr olwg gyntaf, yn beth na ellir rhoi cyfrif am dano: canys lles goreu pechaduriaid colledig, ym mhob ystyr, yw gadael y wlad bell, a dychwelyd adref at Dduw, ac etto, er y syndod mwyaf, ychydig, mewn cydmariaeth, a ddarbwyllir i ymadael: gwell ganddynt nychu o newyn, a marw lle maent, na dyfod i deyrnas nef. Pa fodd y gallwn gael allan yr achos o hyn?

Yn y lle cyntaf, *Ni chredant ddim o'r hyn a glywant am wlad eu trigfod*. Rhybuddir hwynt yn aml mai gwlad y gelyn yw, ac na erys ynddi neb ond gelynion Brenin Sion. Adgofféir iddynt hefyd, na ellir mwynhâu ynddi un gwir dded,

wyddyd, ac y disgyn arnynt yn ddiammheuol, o'r diwedd, ddialedd y nefoedd. Chwarddant am hyn, a thybiant nad yw ond ffregod wael ofergoelwyr. "O (meddynt) gwlad anwyl yw hon i fyw ynddi; gwlad rhyddid yw; geill pawb wneud a fyno yma; nid oes neb i'w alw i gyfrif." Felly ni chredant ddim a glywant am dani. Ni chredant chwaith air o'r hyn a glywant am deyrnas y Gwaredwr. Rhydd yr efengyl ddarluniad godidog o ogoniant ac urddas y deyrnas hon, ac o freintiau diderfyn, a dedwyddyd ei thrigolion. Clywant y gwneir holl ddeiliaid y Brenin Iesu yn feibion ac yn ferched i'r Goruchaf, y byddant fyw byth, ac y teyrnasant gyda Christ mewn anrhydedd anorphen. Ond ni chredant ddim o hyn oll. Pe credent, yn wir, y newyddion da hyn, ni allent aros ddiwrnod yn hŵy yn nheyrnas y gelyn.

Heblaw eu diffyg o ffydd, y mae y wlad bell hon *yn cydweddu yn gwbl â'u tueddiadau pechadurus*. Y maent yma yn eu helfen anianol gymmaint ag ydyw 'r pysgod yn y dwfr, neu'r moch yn y llaid. Yr holl ddedwyddwch a wyddant am dano, neu a geisiant brofi, yw boddiant eu hamryw chwantau llygredig, a byw yn ol y cnawd. Yn y wlad bellenig hon, cânt amledd ymborth i'w nwydau, a lliaws o gyfeillion i'w cefnogi. Gan hyny mor gwbl y cydwedda y wlad hon â'u blys, ac â thuedd eu calon, fel y chwennychant aros yma, a pheidio byth ag ymadael. Ac am *wlad bywyd, a theyrnas gras*, arswydant y meddwl o fyned yno, gan wybod yn dda fod yn rhaid i holl ddeiliaid y Gwaredwr ymadael âg anwiredd, a gwasanaethu y Duw byw; fod yn rhaid iddynt farweiddio eu trachwantau drwg, croeshoelio 'r cnawd, marw i bechod, a byw yn dduwiol yn Nghrist Iesu. Hyn oll a gasânt yn fawr, ac arswydant fyned i wlad lle y gofynir am hunan-ymwadiad, ac ymarferion purlan. Gwyddant nad oes dim yn nheyrnas y Gwaredwr a gyduna â'u blas, neu a foddhâ eu tueddiad: am hyny teimlant y gwrthwynebrwydd mwyaf i fyned yno. Ond yn nheyrnas pechod, cânt bethau hollol addas i'w blas, a'u tueddfryd; am hyny arosant ynddi.

Ond prif achos y gwrthwynebrwydd cryf hwn tu ag at Grist, a'i deyrnas, yw *gelyniaeth wreiddiol* y cnawd yn erbyn Duw, a phob purdeb. Nid yn unig diofal a diystyr yw pechaduriaid am ddychwelyd at Dduw, ond mwy fyth, ofnant fod yn agos iddo. A phaham hyny? Am mai greddf briodol pechod yw gelyniaeth a chasineb tu ag at Dduw. Am hyny y mae yn reddfol iddynt ochel yr hyn a gasânt. A chryfed yr elyniaeth hon, fel yr ymrysonant â Duw am osod ei lywodraeth arnynt, am oruwchlywio eu gweithredoedd, a ffrwyno eu hanwireddau, ac am fygwth cospi eu troseddau. Chwennychant bechu heb un rhwystr nac attaliad, a myned yn ddigosp; am hyny casânt lywodraeth Duw. Mor ddwfn yw yr elyniaeth, fel nad oes dim a'i gorchfyga onid gras hollalluog.

(I'w barhâu.)

YSPRYD MADDEUGAR.

Y mae gwir grefydd yn rhoi agwedd newydd addas iddi ei hun ar ysprydoedd dynion. Y mae gan y gwir Gristion galon newydd, ac yspryd newydd: y mae duwioldeb yn effeithio ar yr yspryd gymmaint ag ar y fuchedd, am hyny dylem edrych yn fynych o ba yspryd yr ydym. Edrychwn pa agwedd sydd ar ein hysprydoedd, ac ar ein tymherau. Y mae agwedd ysprydoedd llawer sydd yn eu galw eu hunain yn Gristionogion yn rhoddi achlysur i ammeu gwirionedd eu crefydd.

Ym mysg yr amrywiol agweddau anaddas, yr wyf yn meddwl nad oes yr un yn fwy mynych i'w weled ym mhlith Cristionogion nag ydyw diffyg *yspryd maddeugar:* a thrwy hyny y mae cariad, prydferthwch Cristionogaeth, yn oeri; cynnen a chenfigen yn cael eu magu; cymdeithas Gristionogol yn cael eu hattal; Duw yn cael ei ddianrhydeddu, a'i grefydd sanctaidd ei dirmygu yn y byd; a'i gelynion yn cael eu caledu, ac yn cymmeryd achlysur i'w chablu.

Nid oes dim yn fwy amlwg yn y gair na bod yspryd maddeugar yn perthyn ac yn gweddu i'r Cristion; ie, un o ddyledswyddau mwyaf pwysig y Cristion yw bod yn barod i faddeu—y mae yn cael ei gorchymyn i ni yn fynych, a Duw a Christ yn cael eu gosod o'n blaen, fel siamplau i ni faddeu. Ond fel y mae dyn llygredig yn wrthwyneb i Dduw a sancteiddrwydd ym mhob peth, felly y mae yn hyn yn neillduol. Pan y byddo dyn yn tybied ei fod yn cael rhyw gam gan ei gyd-greadur, yna y mae yn fuan yn teimlo ei nwydau yn ymgynhyrfu ynddo am ymddial, ac yn barod i'w amddiffyn ei hun, a haeru bod hyny yn addas ac yn gyfiawn iddo wneuthur.

Y mae yspryd dialgar anfaddeugar yn wrthwyneb i yspryd cariad, a ddylai fod ynom yn wastadol, ac yn llywodraethu ynom ym mhob peth a wnelom:—"Gwneler eich holl bethau mewn cariad." Y mae yn erbyn dedwyddwch pob cymdeithas; ni all cymdeithas gymmydogol, deuluaidd, nac eglwysig, sefyll i fynu heb faddeu; oblegid, "mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro." Y mae yr efengyl wedi cyhoeddi deddf maddeuant i wellhâu annhrefn y byd. Fel y mae gorchymynion i ni i faddeu i'n gilydd yn athrawiaeth Cristionogaeth, felly y mae tuedd a pharodrwydd i faddeu mewn yspryd Cristionogol.

Y mae Crist yn gofyn dau beth neillduol i'w ddilynwyr, na ellir eu gwneuthur heb yspryd maddeugar; sef,

1. *Caru ein gelynion;* pwy all wneud hyny heb faddeu iddynt? Ni all y gwaethaf a'r hwn a'n drygo fwyaf fod yn waeth na gelyn; a chan y dylem garu ein gelynion, dylem garu hwnw; nid oes unrhyw ddrwg yn neb a all ddatod rhwymau y ddyledswydd hon oddi arnom, nac a gyfiawnhâ yspryd dialgar anfaddeugar ynom: ond dylem garu y rhai a'n drygo fwyaf, cyd-ymdeimlo â hwy yn eu trallodau; tosturio wrthynt oblegid eu beiau, a'u ffaeleddau, o herwydd bod eu pechodau yn gwneud llawer mwy o ddrwg iddynt hwy nag i ni.

2. *Talu da am ddrwg;* fel yr argyhoedder, y todder calonau, ac y gorchfyger y rhai gwaethaf. Gwel *Mat.* 5. 44. *Rhuf.* 12. 18,—21. Dylem, hyd y gallom, ddywedyd yn dda am eu pethau da; rhoddi gorchudd dros eu gwendid, ac achub cyfle i wneud lles iddynt; gweddïo drostynt, a dymuno lles iddynt, mewn pethau tymhorol ac ysprydol, oddiar yr egwyddor o gariad, nid er mwyn clod, na rhag cywilydd, na chosp.

Baich anhawdd ei ddwyn gan ddynion anianol yw caru gelynion, a gwneud da i'r rhai a'u drygo: a'u dadl yn erbyn maddeu iddynt yn fynych yw, eu bod yn elynïon, eu bod yn annuwiol, neu yn rhagrithiol, ac wedi troseddu yn eu herbyn, a gwneud rhyw ddrygau iddynt, &c. Ond pa fodd y mae y rhai hyn yn proffesu bod ganddynt barch i air a gorchymyn Duw, i esampl Crist? A pha fodd y beiddiant ddywedyd eu bod yn myned trwy y byd "ar hyd ol y praidd?" Pa fodd y disgwyliant gael gwrando eu gweddïau, na maddeu eu pechodau? Gorchymynodd Crist i ni faddeu i'r rhai a bechai yn ein herbyn, nid yn

unig hyd seithwaith, ond deng-waith a thriugain seithwaith yn y dydd. Nid yn unig cyhoeddi cyfraith cariad a maddeuant a wnaeth Crist, ond hefyd rhoi siampl berffaith i ni i'w ddilyn. Y gair cyntaf a ddywedodd, wedi iddynt ei hoelio ar y groes, ydoedd, "O Dad, maddeu iddynt." Felly Stephan ei ferthyr ef, pan oedd ei elynion gwaedlyd yn ei labyddio ef â meini, gweddïodd drostynt, a dywedodd, "Na ddod y pechod hwn yn eu herbyn." Gorchymynir i ni wrth weddïo broffesu ein bod yn maddeu i bawb. *Luc* 11. 4. A dywedodd Crist, oni faddeuwn o'n calon i ddynion eu camweddau, na faddeu y Tad i ninnau. *Mat.* 6. 15.

Y mae yspryd ac agwedd faddeugar ar ddynion yn rhesymol, yn hardd, yn ardderchog, a hyfryd iawn. Y mae yn rhesymol i rai sydd ag eisieu maddeuant bob dydd, ie, bob awr, o'u hocs i faddeu i ereill: y mae agwedd faddeugar yn chwanegu parch dynion, ac yn ennill mwy o gyfeillion iddynt. Y mae maddeugarwch mor rhesymol, fel y darfu i amryw o'r doethion Paganaidd, ac ereill, ei ganmol yn fawr. "Swydd tywysog, (ebe *Cleomenes*) yw gwobrwyo ei gyfeillion, a chospi ei elynion." "Ond (ebe *Socrates*, oedd yn gwrando arno) pa faint gwell yw gwneud da i'ch cyfeillion, a gwneud cyfeillion o'ch gelynion?" Ebe *Democritus*, "Yr hwn sydd yn maddeu yn lle ymddial, sydd yn gorchfygu ei dueddïadau drwg, ac yn gweithredu fel y dylai." *Tasso*, Bardd Italaidd, pan ddywedwyd wrtho fod cyfle iddo i ymddial ar ryw un a wnaethai gam âg ef, a atebodd, "Nid wyf fi yn ewyllysio cymmeryd ymaith ei fywyd, ei feddiannau, na'i enw da, ond yn unig ei ewyllys drwg i mi; yr hyn a geisiaf wneud trwy dalu da am ddrwg iddo." Ebe y frenhines *Elisabeth*, "Bod yn wrol i sylwi ar drosedd, yw bod yn gydradd â'n gwrthwynebwr; ond trwy feddu y daioni i'w faddeu, byddwn uwchlaw iddo." Pan welodd *Adrian* un a droseddasai yn ei erbyn cyn iddo fyned yn Ymerawdwr, efe a ddywedodd wrtho, "Yr ydych chwi yn ddiogel yn awr, yr ydwyf fi yn Ymerawdwr." Dyweded y Cristion yn gyffelyb wrth rai y gallai ymddial arnynt am ryw fai yn ei erbyn, *Nac ofnwch, yr ydych yn ddiogel, oblegid yr wyf fi yn Gristion.* "Y mae yr hwn sydd yn talu da am ddrwg (ebe un) wrth orchfygu drygioni trwy ddaioni, yn gorchfygu tri ar unwaith, sef, Satan, ei hunan, a'i elyn." Nid oes un agwedd fwy ardderchog na thymher ac yspryd maddeugar; fel na all fod neb gwaeth na gelyn, felly, ni all fod dim yn fwy enwog mewn dyn na maddeu, ei garu, a cheisio gwneud daioni iddo. Y mae yr yspryd tyner, addfwyn, a dioddefgar hwn, yn hardd, yn enwog, ac anrhydeddus yn ngolwg pawb a'i gwelo. Y mae yr yspryd hwn yn hyfryd iawn i'w berchenog; y mae terfysg, poen, ac aflonyddwch mawr yn y fynwes lle mae yspryd ymddialgar; ond y mae tawelwch, a hyfrydwch mawr, lle mae cariad a maddeugarwch yn preswylio, ac yn teyrnasu. Y dyn mwyaf ei gariad, a pharotaf i faddeu, yw y dyn tebycaf i Dduw a Christ. Y mae Duw yn maddeu yn rhad i'r pechaduriaid gwaethaf, ac i'w elynion mwyaf. Rhoes Crist ei fywyd i lawr i ynnill maddeuant i'w elynion, a gweddïodd am faddeuant iddynt yn ei boenau mwyaf!

Y mae yr annogaethau cryfaf i'r rhai sydd yn eu galw eu hunain yn Gristionogion i ochel dal digofaint, neu fod mewn anghymmod, ac yspryd dialgar; ac i fod bob amser yn barod i faddeu. Gellir dywedyd wrthynt, os ydych yn galw Duw yn Dad i chwi, ac os mynwch fod yn debyg iddo, byddwch fadd-

eugar; oblegid y mae efe yn "Dduw parod i faddeu." Os ydych yn proffesu undeb a pherthynas â Christ, bydded hoff genych faddeu. Os mynwch i'ch gweddïau gael eu gwrando, byddwch faddeugar. Y mae amrafaelion, anghydfod, ac yspryd dïalgar, yn rhwystro gweddïau. 1 *Petr* 3. 7. Y mae yn angenrheidiol, wrth weddïo, allu "dyrchafu dwylaw sanctaidd, heb na digter na dadl." 1 *Tim*. 2. 8. Os mynwch dderbyn maddeuant gan Dduw, byddwch barod i faddeu; oblegid, oni faddeuwch, ni faddeu Duw i chwithau.

Y mae pob esgus a ellwch roi dros fod yn ddïalgar, ac yn anfaddeugar, yn hollol annigonol i'ch cyfiawnhau chwi. Os dywedwch eich bod o dymher waedwyllt, ddïalgar, ac anghymmodol—nid yw yr esgus hwn ddim gwell na'r dail ffigys i guddio noethder Adda. Ni thalai i lofrudd wneud esgus felly o flaen ei farnwr. Y mae hyn yn dangos pechadurusrwydd eich natur, a'ch trueni, yn fwy o lawer. Heblaw hyn, gwybyddwch fod yr Yspryd Glân yn sancteiddio natur a nwydau y rhai sydd yn cael eu hachub, gystal a diwygio eu buchedd. Esgus gwael hefyd yw dywedyd, Os ydwyf yn dal dig, yr ydwyf yn ei gadw i mi fy hun, nid ydwyf yn dywedyd dim. Ni thal hyn ger bron yr hwn sydd yn chwilio'r galon. Hefyd, y mae dig, yn cael ei gadw yn ddirgel yn y galon, yn cael ei fagu, a'i gryfhau yno; ac y mae yn sicr o attal cymdeithas â Duw. Am hyny, "Bwrw ddig oddiwrth dy galon." Y mae yn ofer dywedyd hefyd, Y mae ei bechod yn fy erbyn yn fawr, neu, troseddodd yn fynych yn fy erbyn, &c. Nid yw ei bechod mor fawr, ac ni phechodd mor fynych yn dy erbyn di ag y pechaist ti yn erbyn Duw; ac yr ydwyt ti yn disgwyl maddeuant! Onid yw cariad yn cuddio llïaws o bechodau? ac oni ddylai disgyblion Crist faddeu ddengwaith a thriugain seithwaith yn y dydd? Ni thycia dywedyd chwaith, Nid oes gan bawb amynedd, ac ni all pawb faddeu mor hawdd. O! na ddyro y bai ar Dduw: os oes arnat eisiau amynedd, yspryd dioddefgar a maddeugar, gofyn gan Dduw, y mae "Efe yn rhoddi yn haelionus i bawb, ac heb ddannod."

Bydded i bob un sydd yn ei alw ei hun yn Gristion, ac etto yn cynnwys yspryd dïalgar, neu anfaddeugar, gywilyddio, oblegid bod ei agwedd mor anaddas i'w broffes. Pe ystyriai dynion eu gwendid eu hunain, ac ereill, ni byddai yn anhawdd ganddynt faddeu i'w gilydd. Cofied yr anfaddeugar y bydd ef yn fuan yn ngwely angeu. Ai esmwyth yno fydd yspryd anfaddeugar? Neu, a all dy feddwl fod yn esmwyth, os clywi fod dy elyn wedi marw, a thydi heb faddeu iddo? A elli di edrych yn dawel ar ei fedd, a dywedyd, dyma lle y mae yn gorwedd lwch yr hwn y bum yn hir mewn cweryl âg ef, ac efe a aeth o'r byd heb i mi ymgymmodi âg ef. Och! pa lesâd sydd heddyw o'n hamrafael? Y mae efe wedi myned; rhaid i minnau ei ddilyn yn fuan: ein cyfarfod nesaf a fydd o flaen brawdle Crist. A fyddaf fi yn ddieuog yno?

Y mae naturiaeth yn ein dysgu i garu ein cyfeillion; ond y mae gras yn dysgu dynion i garu eu gelynion hefyd, a cheisio gwneud eu gelynion yn gyfeillion. Gristionogion, maddeuwch i'ch gelynion, a cherwch hwynt, er mwyn Duw sydd yn gofyn hyny genych: er nad yw eich gelynion yn haeddu eu caru, y mae eich Tad nefol yn haeddu ufudddod, a Christ yn deilwng i chwi ddilyn ei siampl ef. Dadleuodd brodyr Joseph am faddeuant ganddo, trwy ddywedyd, fod eu tad wedi attolygu iddo faddeu iddynt. *Gen*. 50. 17. Gristionogion, y mae

eich Tad yn gofyn i chwi faddeu i'ch brodyr, ie, i'ch gelynion. A ellwch chwi, neu a feiddiwch chwi, fod yn anufudd iddo ef yn hyn?

O mor felus, mor werthfawr, ac mor brydferth, yw yspryd maddeugar! Y mae mor hyfryd a melys yn y fynwes, fel y mae yr hwn sydd yn amddifad o hono yn ddieithr i un o'r cysuron penaf yn y byd hwn. Ni all neb byth ddywedyd mor werthfawr ydyw ym mhob cymdeithas, mewn teuluoedd, neu gymmydogaeth. Nid oes dim llwyddiant na chysur y lle nid yw. Nid yw yr Yspryd Glân yn gweithredu fel Diddanydd y lle ni byddo yr yspryd hwn. O mor brydferth yw! Y mae agwedd nefol ar ei berchen, y mae Duw, yr angylion sanctaidd, a dynion da ym mhob man yn caru yr yspryd rhagorol hwn.

CYFAILL I'R GWYLIEDYDD.

YMDDIDDAN

Rhwng Gweinidog ac un o'i Blwyfolion mewn perthynas i'r Paganiaid.

(Parhad o du dalen 231.)

GWEINIDOG.—Y mae gan yr amrywiol enwadau crefyddol ereill Gymdeithasau hefyd, y rhai a ddefnyddiant ddiwydrwydd a ffyddlondeb mawr yn y gorchwyl o efengyleiddio 'r byd. Ond y mae un Gymdeithas yr hon ni pherthyn i un enwad neillduol, ond egyr ei breichiau i bawb. Y *Bibl Gymdeithas* ydyw, yr hon a sefydlwyd yn y flwyddyn 1804. Nid yw hon, fel y lleill, yn anfon pregethwyr ar led, ac ni thaena un llyfr ond y Bibl. Ei hunig amcan yw rhoddi y Bibl, a dim ond y Bibl—y Bibl heb nodau na sylwadau dynol—pur a digymmysg air Duw—i holl drigolion y byd. Argraffodd y Gymdeithas hon (yr hon yw un o ddiweddar ryfeddodau 'r byd) neu hi a gynnorthwyodd i argraffu, mewn oddeutu cant a deg a deugain o ieithoedd, yn gwbl neu mewn rhan, Saith Miliwn o Fiblau! Nid oes agos genedl ar y ddaear heb deimlo ei heffeithiau daionus. Mae y Gymdeithas hon mor ddealladwy a rhagorol yn ei hamcan fel fod brenin Protestanaidd yn Ewrop yn ei noddi—amryw o aelodau teulu brenhinol Lloegr—amryw o aelodau penaf y Senedd-dŷ—nifer o'n hesgobion—lliaws mawr o weinidogion, a boneddigion o bob gradd—ac, yn fyr, pob graddau o Gristionogion yn y wladwriaeth. Casglodd y flwyddyn ddiweddaf (1822) £108,000; ac nid yw pob ymgais a wneir i'w niweidio ond amlhau ei chynnalwyr; chwanegu cyfraniadau, trwy roddi achlysuron i osod allan ei rhagoriaethau.

Bu agos i mi anghofio dywedyd wrthych, bod Cymdeithas arall dan reolaeth yr Eglwys Sefydledig, *er Dychwelyd yr Iuddewon;* yr hon a rydd iddynt yr Hen Destament a'r Newydd yn eu hiaith eu hunain—a daena draethodau, yn profi mai Iesu o Nazareth yw 'r Messia—a gynnal bregethwyr yn eu plith, ac a rydd addysg i'w plant. Mae amryw amgylchiadau yn dangos bod rhyw gyfnewidiad mawr ar gymmeryd lle y'mhlith y bobl hyn.

Mae Cymdeithasau mewn gwledydd ereill hefyd, y rhai a lafuriant yn fawr er goleuo y cenhedloedd anwybodus, a'u troi o feddiant Satan at Dduw.

GWRANDAWR.—O fel y darfu i chwi fy sirioli, Syr. Yr wyf yn ddiolchgar bod cynnifer o Gymdeithasau, y rhai yn drugarog a anfonant fara 'r bywyd i'r eneidiau gwerthfawr sydd yn trengu o'i eisieu. Ond dywedasoch rywbeth am *wrthwynebiad:* mae yn rhyfeddod i mi fod neb yn medru gwrthwynebu sefydliadau mor wych a rhagorol.

GWEIN.—Gyfaill, pwy a gafodd ei wrthwynebu mor greulon a'r Iesu? Os gwrthwynebwyd ei ben-

son, gwrthwynebir hefyd ei achos. Dywedodd mai felly y byddai, ac felly y mae wedi bod er pan sefydlwyd ei deyrnas ar y ddaear, Pe na byddai gwrthwynebiad i'r sefydliadau hyn, ni allwn i gredu mai o Dduw y maent.

GWRAN.—Gwir, Syr.

GWEIN.—Mae llawer yn dywedyd yn eu herbyn, o herwydd na lafuriant i wybod pa beth ydynt, na beth y maent yn ei wneuthur, a pha beth a wnaethant. Ond, fy nghyfaill, er holl wrthwynebiad y gelynion rhagfarnllyd hyn, ni all dim fod yn fwy sicr na hyn, y dylai pawb hyd eithaf eu gallu hwylysu gweithrediadau y fath Gymdeithasau defnyddiol. Ystyriwch sefyllfa druenus y byd!

GWRAN.—Y mae yn druenus yn wir. Ond a feddyliwch, Syr, bod yr holl luoedd hyn yn golledig yn dragywydd?

GWEIN.—Gofynasoch gwestiwn pwysig iawn—cwestiwn a ofynwyd i mi droiau o'r blaen: ond nid oeddwn awyddus i'w ateb. Ond yn gymmaint a bod ein hymdrechiadau o blaid y Paganiaid druain yn dibynu yn fawr ar ein tyb a'n cred yn y mater hwn, ni allaf lai na datgan fy marn am dano. Ond sylwaf, yn gyntaf, pe gallwn ond gwaredu cymmaint o filoedd oddiwrth y creulonderau diles ac ofnadwy, wrth glywed am ba rai yr oedd eich gwallt fel yn sefyll ar eich pen, byddai ein llafur y'mhell oddiwrth fod yn ddiddefnydd, a'n harian oddiwrth gael eu treulio yn ofer.

GWRAN.—Byddent, Syr, byddent yn ddiau. Yr oeddwn yn meddwl pe gwelswn y gweddwon hyny yn cael eu llosgi, a'u claddu yn fyw, a chlywed y babanod hyny yn llefain fel y maent yn marw yn y basgedau gan wres yr haul, brathiadau y gwybed, a grym newyn, fel y rhwygai fy nghalon wrth y fath olwg! Ond, Syr, yr un yw 'r cri a'r loesau, er eu bod yn cymmeryd lle filoedd o filldiroedd oddiwrth fy annedd: a dylai pawb wneud eu goreu i rwystro 'r fath greulonderau, fel pe digwyddent o flaen eu llygaid. Dylai gwaedd ac wylofain cymmaint o'n cyd-ddynion arteithiedig gyrhaedd ein clustiau lle yr ydym.

GWEIN.—Gwir: ond y mae gogoneddusach diben yn ngolwg y Cymdeithasau hyn na gwaredigaeth oddiwrth ddioddefiadau corphorol, pa drymed bynag y byddont. Lles yr enaid sydd yn benaf yn eu golwg. Fy nghyfaill, dylem farnu am bob peth yn ol tystiolaeth y Bibl; ac os gallaf ddangos i chwi, o'r llyfr hwnw, fod y Paganiaid yn y cyflwr mwyaf gresynus mewn perthynas i fyd arall, addefwch ar unwaith mai nid wrth farnu yn ffafriol am eu sefyllfa y cyflawnwn ein dyledswydd tu ag atynt; ond wrth ymdrechu yn ddioed, yn barhaus, ac â'n holl egni, i'w dwyn allan o'u perygl. Mae 'r Paganiaid tywyll yn awr yn yr un sefyllfa a'r Ephesiaid Paganaidd cyn clywed a derbyn yr efengyl. Yr oedd y rhai hyn, yn eu cyflwr Paganaidd, yn "feirw mewn camweddau a phechodau—yn eilun-addolwyr." *Act.* 19. 35. Os dywedodd yr apostol wrth yr Ephesiaid, eu bod, o herwydd hyn, *heb obaith* bywyd tragywyddol, beth a ddywedwn am y rhai sydd yn yr un sefyllfa a hwynt? Os oedd eilun-addolwyr a'r di Grist gynt "yn blant digofaint," ac mewn 'stâd golledig, onid rhaid fod y cyfryw yn yr un sefyllfa ofnadwy yn awr? Eglur, ynte, fod yr Indiaid, a'r holl Genhedloedd Paganaidd, yn ein dyddiau ni ar ffordd angeu, megys yr Ephesiaid cyn derbyn o honynt oleuni a bywyd oddiwrth yr efengyl; canys yr un yw Duw "ddoe, heddyw, ac yn dragywydd." Cymmerwch dan eich ystyriaeth yr adnodau canlynol hefyd:—"Cynnifer ag a bechasant yn ddiddeddf, a gyfr-

gollir hefyd yn ddiddeddf.—Ni chaiff na godinebwyr, nac eilun-addolwyr etifeddu teyrnas Dduw.—Dilynwch sancteiddrwydd, heb yr hwn ni chaiff neb weled yr Arglwydd.—Eilun-addolwyr a gânt eu rhan yn y llyn sydd yn llosgi â thân a brwmstan.—Nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra." Dysgir ni i roddi mawr bris ar y Bibl; ond onid yw y grêd bod y sawl sydd hebddo mewn cystal cyflwr a'r neb a'i meddiannant, yn tueddu i iselhau ei werth yn ein golwg; ac os gall Cenhedloedd eilun-addolgar, cnawdol, ac ansanctaidd y ddaear fod yn ddiogel heb yr efengyl, y mae addewid Duw i'w dychwelyd trwyddi yn annealladwy ac afreidiol. Cyll ei holl felusder, ac nid yw y geiriau hyny ond ysgafnder i gyd:—" Mor weddaidd ar y mynyddoedd yw traed yr hwn sydd yn efengylu, yn cyhoeddi heddwch."

GWRAN.—Rhaid i mi addef, yn wir, Syr, fod yr hyn a ddywedasoch yn gosod allan sefyllfa'r Paganiaid yn ddychrynllyd a gresynol iawn.

GWEIN.—Oni welwch, ynte, mor uchel y llefara trueni presennol, a disgwyliad dyfodol, y myrddiynau hyn o anfarwolion wrthym fel dynion a Christionogion? Diammeu, ped ystyriom eu sefyllfa fel y dylem, y teimlai pob calon, ac yr agorid pob llaw. Mae eu cyflwr hefyd yn gofyn ymgeledd *dioed*, a'r haelioni ehangaf; canys y mae'r deillion hyn yn brysio i dragywyddoldeb! Meddylir fod tri ugain o ddynion yn myned i fyd arall bob mynyd! Mae cryman angeu mor aml ar waith, fel fod cnwd o ddynion yn cael ei tòri i lawr, ac arall yn codi i fynu yn ei le, unwaith bob deng mlynedd ar hugain.

GWRAN.—Mae yn syml meddwl am y fath beth, Syr. Dylai 'r ystyriaeth y bydd myrddiynau yn nhragywyddoldeb cyn y gall ein tosturi eu cyrhaedd beri i ni weithio o'u plaid heb golli amser. Ond a oes rhyw *annegaeth* i fyned rhagom yn y cariad llafurus hwn?

GWEIN.—Y mae. Mae rhagfarn (a dybid unwaith yn anorchfygol) yn rhoi ffordd ym mhlith Iuddewon a Chenhedloedd. Mae 'r Cenhadon yn llwyddo i ryw fesur ym mhob man. Erfyniad am fwy o lafurwyr a glywir o bob rhan o'r ddaear. "Rhoddwch, os medrwch, i ni fwy o Genhadon. Helaethwch eich calonau tu ag atom: anfonwch Genhadon dysgedig a duwiol—mae arnom eu mawr eisieu. Rhaid i ni erfyn arnoch anfon mwy o Genhadon; yr ydym yn methu myned y'mlaen hebddynt." Dyma yr erfyniadau a glywir o'r dwyrain a'r gorllewin. Lluoedd o eilunaddolwyr, ie, trigolion ynysoedd cyfain, a ymwrthodasant â'u duwiau, gan gofleidio y grefydd Gristionogol. Miloedd lawer o blant a dderbyniant addysg crefyddol; ac y mae miloedd lawer yn ychwaneg yn awyddus am yr un fraint. Yn Affrica Orllewinol y mae dynion duon, y sawl, o gyflwr gwyllt a barbaraidd, sydd Gristionogion enwog. Yn *Regent Town* (1823) yno, mae mil o'r rhai'n yn myned i'r llan bob dydd, foreu a hwyr, ac y mae 'r eglwys, yr hon a helaethwyd dair gwaith, yn llawn dair gwaith bob Sabboth, er gwlybed yr hin yno ar rai amserau. Mae yr eglwys ar gael ei helaethu etto. Y teulnoedd oll a ddeuant i'r addoliad, gan gloi drysau 'r tai. Mae gweddi deuluaidd agos ym mhob teulu; ac y mae 'r duwiolion hyn yn aml hyd hanner nos yn parhau i foliannu Duw am ei ddirfawr ddaioni tu ag atynt. Mae 'r bobl hyn, a fwriedid i fod yn gaethion, ond a ail-gymmerwyd gan ein llongau ni, ac a osodwyd yn y fangre hon, mor ddiolchgar am drugaredd Duw, fel y darfu iddynt sefydlu Cymdeithasau Biblaidd a Chenhadawl, er anfon i ereill y bendithion a fwynhant

hwy. Llawer o broffeswyr yma, ac mewn lleoedd ereill, a fuant feirw gan orfoleddu yn y Gwaredwr.

GWRAN.—Dyma annogaethau yn wir.

GWEIN.—Ond cawn well annogaethau etto allan o air Duw. Galwaf eich ystyriaeth at rai o honynt. "Rhoddaf y Cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau y ddaear i'th feddiant.—O gyfodiad haul hyd ei fachludiad hefyd, mawr fydd fy enw ym mysg y Cenhedloedd.—Mi a'th roddaf hefyd yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y byddych yn iachawdwriaeth i mi hyd eithaf y ddaear." Gyfaill anwyl, caiff yr addewidion hyn eu cyflawni; canys nid addewidion dyn cyfnewidiol a thwyllodrus ydynt, ond y Duw digyfnewid—Arglwydd y lluoedd a'u llefarodd. Pob rhwystrau a symudir: nid yw gwrthwynebwyr ond "myfyrio peth ofer." A phan gyflawnir hwynt, pa hapusrwydd a lenwa 'r ddaear! Bydd dynolryw yn un teulu heddychol a hapus: Crist yr Arglwydd a addolir ac a fawrygir trwy 'r byd. Bydd y ddaear yn gysgod o'r nefoedd. Ni fydd trais mwy. Brenhinoedd a chardotwyr (os bydd y cyfryw y'nghanol crefydd bur y nef) a fyddant wir Israeliaid, yn demlau i'r Yspryd Glân, ac yn gyd-deithwyr i'r Canaan dragywyddol.

GWRAN.—O'r fath ddyddiau gwynfydedig fydd y rhai'n! Dim rhyfel mwy, dim creulondeb, dim trais, dim cenfigen.

DIFFYNIAD AC EGLURHAD

Ar Wasanaeth yr Eglwys Sefydledig, mewn ffordd o Holiad ac Atebiad rhwng YSGOLHAIG *a'i* ATHRAW.

YSGOLHAIG. PA faint o amser sydd er pan gyfansoddwyd y Llyfr Gweddi Gyffredin?

ATHRAW. Oddeutu dau cant a deg ar hugain o flynyddoedd.

Y. Pwy a'i cyfansoddodd?

A. Cyn y Diwygiad yr oedd y Gwasanaeth cyffredin (*Liturgy;* o'r *Gr.* Λειτος, cyffredin; ac Εργον, gwaith) yn Lladin; yr hwn ydoedd Gagliad o Weddïau; rhai o hen ffurfiau y brif Eglwys, ac ereill o goelgrefyddau yr Eglwys Babaidd.* Yn amser Harri VIII ymdrechodd yr enwog CRANMER i gael y Gwasanaeth cyffredin yn Saesoneg, a llwyddodd mor bell ag i gael argraffu Llyfr bychan yn cynnwys y *Venite*, neu, "Deuwch, canwn i'r Arglwydd," &c. y *Te Deum*, neu, "Ti Dduw a folwn," &c. y *Benedictus*, neu, "Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Israel," &c. Gweddi yr Arglwydd, y Credo, a'r Deg Gorchymyn, yn yr iaith hono. Ond pan ddaeth Edward IV. i'r orsedd, efe a awdurdododd y gwyr dysgedig canlynol i gyfansoddi Gwasanaeth y Cymmun, A. D. 1548; sef, Thomas Cranmer,† Archesgob Canterbury; Thomas Goodrick, Esgob Ely; Henry Holbech, Esgob Lincoln; George Day, Esgob Chichester; John Skip, Esgob Henffordd; Thomas Thirlby, Esgob Westminster; Nicholas Ridley, Esgob Rochester; Richard Cox, Deon Christ Church; Dr. May, Deon Eglwys St. Paul; Dr. Taylor, Deon Lincoln; Dr. Heyns, Deon Exeter; Dr. Robinson, Deon Durham; Dr. Ridley,‡ Meistr Trinity College. Yn ebrwydd ar ol hyn appwyntiwyd yr un personau i gyfansoddi yr holl Wasanaeth Cyffredin; yr hwn, wedi ei orphen, a gadarnhawyd gan y Senedd, gyd â'r canmoliaeth hynod hyn; sef, "Ei fod wedi ei wneuthur trwy gynnorthwy yr Yspryd Glân."

Y. A ydyw Llyfr y Gwasanaeth Cyffredin yn unol â Gair Duw?

A. Ydyw, yn ddiammeu, gan ei fod wedi ei dynu, gan mwyaf, allan o'r Bibl; yr hwn sydd yn gwneud i fynu ran fawr, os nid y rhan fwyaf, o'r Gwasanaeth a ddarllenir yn wastadol yn yr Eglwys Sefydledig. Yr ydys yn dechreu yr addoliad dwyfol gyda darllen, â llef uchel, un neu ychwaneg o adnodau o'r Ysgrythyr Lân; yna darllenir Gweddi yr Arglwydd; y 95 Salm; rhan o'r benod gyntaf o Luc; neu y ganfed Salm; y Salmau mewn trefn, megys yr appwyntiwyd; Pennod o'r Hen Destament; Pennod o'r Testament Newydd; y Deg Gorchymyn; yr Epistol a'r Efengyl; y drefn hon a arferir drwy y flwyddyn; ac felly darllenir y Salmau drosodd bob mis; yr Hen Destament, y rhan fwyaf o hono, bob

---

* Fel y gwelir yn awr yn y *Roman Breviary*, a'r *Missal*; sef llyfrau Gwasanaeth a Seremoniau y Pab.

† Yr hwn a fu farw yn Ferthyr i Athrawiaeth y Diwygiad, yr hon a ddygwyd oddi amgylch, ac a sefydlwyd yn Eglwys Loegr, yn benaf trwy ei lafur ef. Efe a losgwyd yn Rhydychen, yn nheyrnasiad Mary, Mawrth 21ain, 1556.

‡ Esgob Llundain. Bu farw yn Ferthyr yn nheyrnasiad y Frenhines Mari. Cafodd ei losgi yn Rhydychen, Hydref 16eg, 1555.

blwyddyn; a'r Testament Newydd deirgwaith bob blwyddyn. Fel hyn darllenir yr holl Fibl drosto, neu y rhan fwyaf o hono, unwaith bob deuddeng mis, ynghyd â Chredo yr Apostolion, unwaith bob dydd yr Arglwydd, yn yr hwn y mae holl Sylfaenol Erthyglau y Ffydd Gristionogol wedi eu crynhoi ynghyd. Gwel yma ddoethineb, yn gystal a duwioldeb, y Diwygwyr cyntaf, y rhai a gyfansoddasant y Gwasanaeth Cyffredin, mor gymmwys a chytunol â Gair Duw, ac â chynghor yr Apostol, 1 *Cor*. 14. 26. "Gwneler pob peth er adeiladaeth." Yr hyn nis gallaf lai na'i briodoli i'r unrhyw ryfeddol gynnorthwy oddiwrth Dduw, ac a'u galluogodd wedi hyny i ddioddef erlidigaeth, ïe, merthyrdod ei hun, er ei fwyn ef; ac felly i gadarnhau eu gwaith â'u gwaed eu hunain, yr hyn yn sicr sydd ganmoliaeth nid bychan i'r Llyfr.

Y. A fu y Llyfr hwn mewn arferiad gwastadol a didòr yn yr Eglwys er pan gyfansoddwyd ef hyd yn awr?

A. Na ddo; canys taflwyd ef allan yn nheyrnasiad Mary waedlyd.* Yr oedd y diafol yn dal gŵg iddo er ei ffurfiad cyntaf; ac nid rhyfedd, canys po fwyaf buddiol yw efe i bobl Dduw, mwyaf dinystriol rhaid ei fod i deyrnas Satan. Y mae 'n hysbys pwy oedd offerynau y Frenines Mary i ddwyn eu hamcan annuwiol hyn i ben, sef y Pabyddion; canys rhagwelent yn eglur na buasai i'w hopiniynau cyfeiliornus hwynt byth gael eu credu, tra byddai i'r Llyfr Gweddi Gyffredin gael ei arferyd yn yr Eglwys; yn gymmaint ag nad oes dim amgen na Gair Duw ynddo, ac felly yn hollol groes i Erthyglau Ffydd Eglwys Rhufain; am hyny, ymdrechasant am gael ei roddi heibio cyn gynted ag y gallent. Ond ym mhen ychydig o amser wedi hyn, sef yn y flwyddyn gyntaf o deyrnasiad y Frenines Elizabeth, o fendigedig goffadwriaeth, arferwyd ef drachefn. "Beth a dalwn i'r Arglwydd am ei holl ddoniau i ni? phiol iachawdwriaeth a gymmerwn, ac ar enw yr Arglwydd y galwn." *Ps*. 116. 12, 13. Ac fel yr oedd y Diwygiad wedi dechreu eisoes, felly o'r amser hwnw dygwyd ef yn y blaen yn benaf trwy weinidogaeth y Llyfr Gweddi Cyffredin; canys amlwg yw nad oedd yn nheyrnasiad Brenin Edward VI, ac am lawer o flynyddoedd hefyd dan y Frenines Elizabeth, ond ychydig neu ddim pregethu. Ac etto, trwy wastadol arferyd Gwasanaeth yr Eglwys Sefydledig, a bendith Duw, yr holl genedl a addysgwyd ac a adeiladwyd yn y wir grefydd, fel nad oedd braidd un o gant nad ymwrthododd âg athrawiaeth gyfeiliornus y Pab y'mhob rhan o'r deyrnas; gan hyny, meddyliaf, mai prin y mae 'n bossibl i Babyddiaeth ennill tir yma, tra y defnyddir y Llyfr Gweddi Gyffredin yn ein plith; ond pe symudid y gwrthglawdd (*bulwark*) hwn ymaith, yr hyn na atto Duw, Pabyddiaeth yn fuan a'n goresgynai, ryw ffordd neu gilydd, y mae achos i ofni.

Y. A arferwyd ef o amser y Frenines Elizabeth hyd heddyw?

A. Na ddo; canys taflwyd ef allan drachefn yn nheyrnasiad Charles I, ond trwy ba yspryd sydd hysbys ddigon. Y cwbl a ddywedaf am dano yw hyn, mai yr un yspryd a gynhyrfodd y bobl y pryd hyny mor angerddol yn erbyn y Llyfr hwn ag a'u cynhyrfodd hefyd, yr un pryd, i wrthryfela yn erbyn eu Brenin,* i gymmeryd ymaith feddiannau dynion a'u bywydau, yn groes i gyfraith Duw a dyn. A pha un ai Yspryd Crist neu yspryd Anghrist, Yspryd Duw neu yspryd y diafol ydoedd, bernwch chwi. Ond bendigedig fyddo enw y Duw Goruchaf, Efe a welodd yn dda, unwaith etto, ymddangos drosom, gan adferu y Llyfr da hwn i'r Eglwys mewn modd rhyfeddol, braidd na ddywedwn gwyrthiol, yn gystal a'n Brenin grasol i'w deyrnasoedd.

Y. A oes esamplau ysgrythyrol o ddefnyddio ffurf i weddïo?

A. Oes; Hezeciah a'r Tywysogion a orchymynasant i'r Lefiaid foliannu yr Arglwydd â geiriau Dafydd ac Asaph y gweledydd, 2 *Cron*. 29. 30. Y mae gorchymyn i'r offeiriaid yn *Joel* 2. 17. i ddefnyddio ffurf o eiriau wrth weddïo ar Dduw, "A dywedant, arbed dy bobl, O Arglwydd, ac na ddyro dy etifeddiaeth i warth; i lywodraethu o'r cenedloedd arnynt: paham y dywedent ym mhlith y bobloedd, pa le y mae eu Duw hwynt." Gwel hefyd *Hos*. 14. 2. Y mae ffurf benodol o weddi wedi ei hordeinio gan Dduw i'w harfer wrth wneuthur iawn am lofruddiaeth anhysbys, *Deut*. 21. 7, 8. "A hwy a atebant ac a ddywedant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac ni's gwelodd ein llygaid. Trugarha wrth dy bobl Israel, y rhai a waredaist, O Arglwydd, ac na ddyro waed gwirion yn erbyn dy bobl Israel." Hefyd ffurf o gyfaddefiad gyd âg offrwm y blaenffrwyth, *Deut*. 26. 5—11. "Llefara dithau a dywed ger bron yr Arglwydd dy Dduw, Syriad ar ddarfod am dano oedd fy Nhad,

* Yn ei theyrnasiad gwaedlyd (yr hwn ni pharhaodd ond chwe mlynedd) llosgwyd un Archesgob, 4 Esgob, 21 o Dduwinyddion, 8 o Foneddigion, 184 o Gelfyddwyr, 100 o Lafurwyr, gweision a gweithwyr, 26 o Wragedd, 20 o Weddwon, 9 Gwyryf, 2 Fachgen, a 2 Faban, y rhai a neidiasant o'r groth i'r tân! *Heb*. 11. 38. "Ardderchog lu y Merthyri a'th fawl di." Heblaw y rhai hyn 7 a fflangellwyd, un i farwolaeth, bu farw 16 mewn carcharau, a chladdwyd 12 mewn tomenau.

* Yr amser hwn llofruddiwyd un o'r Breninoedd goreu ag a eisteddodd erioed ar Orsedd y Deyrnas hon. "Pan nad oedd brenin yn Israel, pob un a wnai yr hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun."

ac efe a ddisgynodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno ag ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml. A'r Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chystuddiasant ni, a rhoddasant arnom gaethiwed caled. A phan waeddasom ar Arglwydd Dduw ein tadau, clybu yr Arglwydd ein llais ni, a gwelodd ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder. A'r Arglwydd a'n dug ni allan o'r Aipht â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac âg ofn mawr, ac âg arwyddion, ac â rhyfeddodau. Ac efe a'n dug ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tir hwn; sef tir yn llifeirio o laeth a mêl. Ac yn awr, wele, mi a ddygais flaen-ffrwyth y tir a roddaist i mi, O Arglwydd: a gosod ef ger bron yr Arglwydd dy Dduw, ac addola ger bron yr Arglwydd dy Dduw. Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr Arglwydd dy Dduw i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dieithr a fyddo yn dy fysg," a llawer ereill o'r cyffelyb. Oddi yma y mae 'n eglur fod ffurfiau o weddi yn cael eu harfer, trwy osodiad Duw, er dechreuad yr Eglwys Iuddewig.

Y. A oes esampiau o hyn yn y Testament Newydd?

A. Oes: y mae Pen mawr yr Eglwys, Bugail ac Esgob ein heneidiau, wedi rhoi gorchymyn a chyfarwyddyd am hyn, *Luc* 11. 2. "Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd, sancteiddier dy enw, deued dy deyrnas, gwneler dy ewyllys, megys yn y nef, felly ar y ddaear hefyd." A'r dywediad yn *Mat.* 6. 9. "*Fel hyn,*" (*Gr.* Ουτως,) sydd yn un â hwnw, pan ordeiniwyd ffurf i Aaron i fendithio y bobl, *Num.* 6. 23. "*Fel hyn,*" &c. (*Septuagint* Ουτως) a'r ffurf hon o fendithio a arferid yn wastadol dan y ddeddf. A'r un ffurf a arferwyd yn Germany, yn y Diwygiad gan Luther,* ac hefyd yn yr un o eiddo Geneva.† A phaham, gan hyny, yr esgeulusir Gweddi yr Arglwydd? Tra byddom yn canlyn ôl traed ein Hiachawdwr nis gallwn gyfeiliorni.

(*I'w barhau.*)

TAITH AC ANTUR DEWI AB LLYR.

(*Parhad o du dalen* 182.)

WEDI parotoi pob peth yn ofalus gogyfer a'r daith beryglus oedd o flaen Dewi ab Llyr, a'r rhai a ymddiriedasid i'w ofal ef, nid oedd neb yn ddi ddychryn rhag i ddrwg anffawd orddiwes y nifer fechan oedd ar droi eu cefnau ar y Gaer. Ynghylch hanner nos ymadawsant yn y modd distawaf ag a allent, fel na byddai i'w gelynion ddyfod yn wybodus o'u bwriad; ond cyn iddynt fyned gan llath oddiwrth y Gaer, o herwydd sŵn carnau eu ceffylau yn trystiaw, clywyd un o'r gwylwyr yn gwaeddi allan, "Pwy sydd yna?" a phan na chafodd ateb täniodd ei ddryll ar ffrwst, a churwyd tabwrdd yn ddiatreg i rybuddio y milwyr fod rhyw elynion yn agos i'r gwersyll.

Nid ychydig oedd y terfysg a'r braw a'r brysio a gymmerodd le ym mysg gwyr Cromwel, ac yn wir ymaflodd cyffro ac arswyd yn y rhan fwyaf o honynt; canys credasant yn ddiysgog, naill ai fod Syr Gronwy Hael wedi rhuthro allan ar eu gwarthaf, i'w tòri ymaith yn oriau y tywyllwch, pryd nas gallent, yn ddiogel, gynnorthwyo eu hunain, ynte, fod plaid newydd o'r Cymry glewion wedi dyfod yn ddisymmwth arnynt i wneuthur galanas yn eu plith. Dewi ab Llyr, a'i gydymdeithwyr, a garlamasant yn ddiaros, hyd nes y cyrhaeddasant fan lle y tyfai llawer iawn o goed. Yno, wedi iddynt aros am fynyd, fel yr anadlent, ac y penderfynent pa un o ddwy ffordd a gymmerent i fyned i Gastell —— pa oerfelawg ias a frysdreiddiodd drwy eu cyrph, pan glywsant drwst ceffylau, a lleisiau dynion, heb fod ym mhell o'u hol. Braidd y cawsant ddigon o amser i dynu allan o'r ffordd i'r goedwig, pan adnabuasant lais Bleddyn yn llefain allan, "Pa ffordd yr aethant hwy? Diammeu yw, pwy bynag ydynt, eu bod am gyrhaedd Castell ——. Am nad oes ond dwy ffordd yn arwain yno, aed tri o honoch chwi ar hyd yr aswy, ninnau ein tri a drown ar hyd yr un ddehau. Brysiwn i'w goddiweddyd." Cysur annhraethol a roddodd penderfyniad Bleddyn o ranu ei wyr i

---

* Luth. Tom. 3. F. 10.

† Prec. Eccles. Form. Geneva.

Dewi; canys nid ofnai gyfarfod â thri gelyn, pan oedd ganddo ei hun bedwar o filwyr dewrion. Cyn hyn yr oedd gwraig Syr Gronwy Hael, a Rhonwen, a'u morwynion, ar syrthio i lewyg; ond eu hofnau ar unwaith a yrwyd ar ffo, a llawenydd dirfawr a gymmerasant eu lle. Marchogasant o hyn allan yn bwyllog ym mlaen, gan ddisgwyl cyfarfod âg un blaid o'r ymlidwyr yn dychwelyd. Ar lasiad y dydd, pan oeddynt ar fin cyrhaedd pen eu taith, cyfarfuasant â Bleddyn a dau o'i ganlynwyr, yn dyfod tu ag atynt yn lluddedig, a'u hwynebau yn ardystio siomedigaeth. Wrth ganfod Dewi ab Llyr, a Rhonwen dan ei nawdd, aeth Bleddyn agos yn wallgofus, yn enwedig pan welodd efe nad oedd ddichonadwy iddo ruthro ar Dewi, a chymmeryd Rhonwen ymaith, o herwydd fod ei wrthwynebwyr yn amlach na'i blaid ei hun. Marchogodd Dewi ab Llyr yn eofn tu ag ato â'i gleddyf noeth yn ei law; ond cofiodd Bleddyn am y derbyniad a'r driniaeth a gafodd yn yr ymgyrch a ddigwyddasai rhyngddynt, a brysiodd ymaith yn welw ei wedd; ysbardynodd ei geffyl, a ffodd dros gloddiau a gwrychoedd am ei fywyd. Canlynodd Dewi, a thri o'r rhai oedd gyd âg ef, ar ei ol. Ymegniasant, â'u holl nerth, ei ddal ef a'i gymdeithion; ond nis tyciasant i'w wneuthur ef yn garcharor, o herwydd ei farchogaeth medrus a buandra ei geffyl. Nid felly y digwyddodd i'r ddau ereill; canys ar ol cael eu clwyfo yn dost, arweiniwyd hwynt yn gaethion oleddyf.

Rhoddodd eu diangfa o law eu gelynion lawenydd mawr i Lywydd Castell ——. Y Castell hwn a adeiladesid gan Richard de Strongbow, yn y flwyddyn 1109, ar iselfryn unigol ar lân y môr. O'r tu deau-ddwyreiniol y rhedai afon, pa un, er mai llonydd oedd ei threiglfa yn y fan hon, a frys-lamai yn rhuadawl, mewn amryw leoedd o'i gyrfa, dros ddyrys greigiau, a thrwy wyllt-leoedd coedawg, ac a ymunai, cyn ymarllwys i'r môr, âg afon hardd-deg arall, oddiwrth yr hon yr enwasid y Castell. Yn yr amser yr wyf yn sôn am dano yr ydoedd gwarchawdlu dan awdurdod Charles I. yn ei gadw; pa fodd bynag, nid hir y bu yn eu dwylaw; canys ym mhen ychydig ddyddiau ar ol i Dewi ab Llyr a Rhonwen droi eu hwynebau tu a'r gogledd, rhoddodd Syr Gronwy Hael y Gaer i fynu ar ammodau teg, ac aeth i'w gartref ei hun; ond milwyr Cromwel a warchaeasant yn uniongyrchol ar y Castell, a gorfu ar y Llywydd roddi i fynu yr ymdrech; canys gwnawd rhwygiadau anferth yn muriau 'r Castell gan fagnelau dinystriol y gelynion. Nis adgyweiriwyd ef byth ar ol ei ddistrywio y tro hwn, a'i wneuthur, gan mwyaf, yn garnedd; ond y mae ei adfeiliau heirdd, ynghyd âg amryw ereill o'u cyffelyb, i'w gweled hyd heddyw, megys côfadeiliau ansigledig o'r terfysgoedd cyffrous, a'r galanas anrheithiol, a gymmerasant le yn ardaloedd Cymru.

Pan oedd Dewi ab Llyr a Rhonwen wedi cyrhaedd rhan o Swydd Feirionydd, sydd yn wynebu i'r gorllewin, yr oeddynt yn gorfod myned ar hŷd llwybr cul ar lechwedd serth a dyrus. Tewion fân-goed oedd y tu uchaf iddynt; ac islaw iddynt y môr rhuadwy, a hyll glogwyni. Pan oeddynt yn symud yn ddiofal yn y blaen, y naill ar ol y llall, clywai Dewi y coed uwchlaw iddo yn ysgwyd, a math o rugldrwst fel pe bai dyn neu anifail yn rhuthro trwyddynt; a braidd y cafodd efe amser i droi ei wyneb tu a'r lle, pan y canfu Bleddyn yn gorwyllt gyrchu tu ag ato, â'i gleddyf yn ei law; ond cyn iddo gael amser i daro ei elyn, ymgripiodd Dewi ym

mlaen o'i gyrhaedd; a Bleddyn, o herwydd ei egni a'i hynt angerddol, a aeth heibio fel bollt yn ddi ymatal, a syrthiodd dros y dibyn, o glogwyn i glogwyn, bendramwnwgl i'r môr. Nis meiddiodd canlynwyr Bleddyn gyffwrdd â Dewi pan welsant yr hyn a ddigwyddasai i'w meistr, ond ffoisant yn ddi aros yn eu hol. Bleddyn ei hun a gaed yn farw yn y bâsfôr, a charn ei gleddyf toredig yn nghlo yn ei law. Pan ganfu Dewi ef heb allu symmud na llaw na throed, ei gorph wedi ei ddryllio yn echryslon, a'i wyneb yn edrych yn ddieithr a dychrynllyd gan ddwfn archollion, a chan feddwl y gallasai efe ei hun fod yn yr un sefyllfa, nis gallodd ymatal oddiwrth ddagrau. Synfyfyriodd ar y digwyddiad annisgwyliadwy; a meddyliodd lawer, gyda dwys ddifrifwch, pa beth a fuasai ei gyflwr ei hun, pe i'r byd tragywyddol y cawsai ei gipio yn yr un modd disymmwth ag y digwyddodd i Bleddyn. Diolchodd i Dduw, yr hwn sydd yn goruwchlywodraethu pob digwyddiadau, am ei amddiffyn rhag y mawr berygl a grogasai uwch ei ben; a thaflodd saeth weddi daer tu a'r nef am nerth i fod yn barod bob awr gogyfer âg amser ei ymddatodiad.

Ar ol hyn, cyrhaeddodd Dewi ab Llyr a Rhonwen gartrefle ei thad, Rhodri Ysgafndroed, heb unrhyw ddamwain ychwanegol. A derbyniwyd Rhonwen i fynwes ei theulu gyda llawenydd annrhaethol; o herwydd, cyn eu dychweliad, yr oedd ofn mawr wedi gafaelu yn ei chyfeillion, rhag i niweid ddigwydd iddi tra yr ydoedd yn ymdeithio yn Neheudir Cymru yn amser y terfysgoedd. Diolchodd Rhodri Ysgafndroed yn wresog i Dewi ab Llyr am ei ofal a'i nawdd; a dywedodd, y byddai yn ddywenydd nid bychan ganddo ad-dalu iddo, mewn un ffordd yn ei allu, am ei bryder a'i fawr garedigrwydd.

Pan oedd Dewi ab Llyr yn rhodio gyda Rhonwen, fraich ym mraich, ym mysg y pêr-lysiau, ac yn tramwyo yn llawen trwy y rhodfeydd ymgroesawl a graianawg yn yr ardd, ac yn ymddiddan yn siriol yngbylch yr hyn a ddigwyddasai iddynt er pan gyntaf yr ymgyfarfuasant, nis gallodd Dewi ab Llyr ymatal rhag troi ei olygon at wyneb Rhonwen, yr hon a garai mor gu a'i enaid ei hun, er na ddywedodd efe hyny erioed wrthi mewn geiriau, i'r diben i ddarllen yno, yn ddiffael, pa un a oedd yn debyg i'w gais fod yn llwyddiannus ai peidio. Ymaflodd yn ysgafn yn ei llaw; treiddiodd ysgafngrŷd trwyddo oll; a dywedodd, â llais crynedig, "Yr ydym hyd yn hyn wedi bod yn *gyfeillion* gwresog: a oes gobaith—a oes lle imi wan obeithio, y gallaf, ryw bryd, fod mor ddedwydd ag i'n cyfeillgarwch derfynu mewn undeb agosach; ïe, y cyfryw undeb a'r nas gwahana dim ond angau ef?" Rhonwen, wrth ganfod ei ddifrifwch, ac o herwydd i'r gofyniad ddyfod arni mor ddisymmwth, er nad oedd hi, oddiwrth ei ymddygiad addfwyn a charuaidd, a'i ddyfalwch diflino bob amser cyn hyn, ddim heb ddisgwyl, yn awr ac eilwaith, i'r cyfryw eglurhad gymmeryd lle, a fethodd ateb iddo un gair; glynodd ei thafod, yr hwn, ar achosion cyffredin, a arferai fod yn rhugyl, wrth daflod ei genau; ond taflodd y fath olwg mwynaidd a serchoglawn arno, gan, ar yr un pryd, wasgu ei law yn wanaidd ac yn grynedig, fel nad oedd angen am eiriau i gyfleu yn ddiwyro yr hyn oedd yn ei meddyliau. Yr oedd calon Dewi ab Llyr, ar yr achos presennol, wedi ei gorlenwi, ac ar lesmeirio o lawenydd. Safasant ill dau megys yn fud am rai mynydau; yr oedd eu gallu i ymddiddan wedi ffoi oddiwrthynt. Ar ol iddynt gerdded yngbyd am ychydig, â'u hwynebau tu a'r llawr, gan fwynhau eu melus

fyfyrdodau mewn distawrwydd, ac ymneshau at eisteddle dan dewfrig onen ymlaesawl, gerllaw yr hon y crychneidiai gloywffrwd nant, gan faldarddu yn hyfrydaidd rhwng y cabolfeini ar ei hynt i lawr trwy 'r coedawg ddyffryn, arweinodd Dewi ab Llyr y feinir wridgoch hardddeg i mewn dan y gysgodfa, a gosododd hi i eistedd wrth ei ochr ar y fainc ddi addurn. Ymwystlasant yno y naill i'r llall i fod yn ffyddlon hyd angau; pa rwystrau beth bynag a'u cyfarfyddai i'w cadw am amser rhag cael eu huno mewn cwlwm annatodadwy. Ofni yn ddirfawr a wnaethant ill dau y byddai Rhodri Ysgafndroed yn hollol anfoddlon; o herwydd y gwyddai efe fod Syr Fychan ab Afardwy wedi gwneuthur ymgais cyn hyn i ennill serch Rhonwen, ond yn aflwyddiannus; ac o herwydd fod gan Syr Fychan ab Afardwy fwy o aur ac arian, ac helaethach treftadaeth na Dewi ab Llyr, ac am hyny yn llawer mwy derbyniol i'w thad. Penderfynodd Dewi ab Llyr, pa fodd bynag, i ofyn ewyllys da Rhodri Ysgafndroed ynghylch Rhonwen, ar ol ciniaw, pan nad oedd neb ond hwy eu dau ynghyd.

(I'w orphen yn y nesaf.)

CELFYDDYDAU YR OESOEDD BOREUOL.

O'r holl roddion anmhrisiadwy a roddes Duw i ddynion, mewn pethau tymhorol, gellir cyfrif *Celfyddyd* ym mysg y rhai blaenaf o honynt. Nid oes nemawr ddim yn addurno dynoliaeth, yn y bywyd hwn, yn fwy na hi: yn y fan y mae, moesoldeb sy'n cyd-drigo â hi; a'r lle nad yw, nid oes ond ychydig o wahaniaeth rhwng y trigolion a bwystfilod gwylltion yr anialwch. A phe baem ninnau yn troi ein golwg yn ol i'r cynamser, pryd yr oedd ein brodir yn amddifad o honi, gwelem yn amlwg y rhagorfreintiau a'i dilynodd, ynghyd â'r cyfnewidiadau godidog a wnaeth ei llachar belydrau ar ein gwlad. Wrth ei meithrin a'i holrhain, mae'n dangos mawredd rhyfeddol, ac anfeidrol allu y Crëwr mawr. Trwy hon mae 'r Athronyddion *(Philosophers)* a'r Sywedyddion *(Astronomers)* yn treiddio i ddyfnderoedd dysg, ac yn chwilio mwngloddiau natur; yn deall trefn y bydysawd, dull a gosodiad y sêr sefydlog, a chylchoedd troëllawg y planedau, a bydoedd yr wybren. Trwy hon hefyd y mae yr Amaethydd yn diwyllio y tir, yn troi anialwch annhreiddiadwy yn ffrwythlawn fel gardd Eden; ac yn cyfodi cynnaliaeth i ddynion, ac anifeiliaid, o drigfanau gwylltfilod, ac anneddau gwiberod. Mewn *Meddyginiaeth* hefyd y mae yn werthfawr tu hwnt i'w hamgyffred. Pan fyddo clefydau, heintiau, a phlâau, yn diboblogi gwledydd, ac yn medi y preswylwyr wrth y miloedd, mae dynion wedi derbyn y wybodaeth hon, fel yn sefyll rhwng y meirw a'r byw, i attal y difrod.

Cangen arall o gelfyddyd yw *Morwriaeth;* a gellir cyfrif hon yn un o'r rhoddion gwerthfawrocaf mewn gwlad. Gan fod y rhan fwyaf o'r ddaear wedi ei gorchuddio â dwfr, a'r sychdir fel nopynau yma ac acw ar wyneb y moroedd, mewn llawer o fanau; ac felly 'r ffordd o'r naill ynys i'r llall, ac o gyfandir i gyfandir, yn annhreiddiadwy, heb ryw ddyfais yn amgen nag i dreiddio dros y sychdir, darparodd celfyddyd y dull anghydmarol hwn, yr hwn sydd yn fuddiol ym mhob peth er gwneud angen gwlad i fynu o'r hyn fyddo yn ddigonawl mewn gwlad arall.

Argraffyddiaeth, Ysgrifenyddiaeth, Rhifyddiaeth, a Nodau Peroriaeth, ydynt fel edyn euraidd i'r wybodaeth hon; ïe, gall y rhai hyn, yn enwedig argraffu ac ysgrifenu, wrthbwyso y rhan fwyaf, os nad y cwbl ereill. Heb y moddion yma, byddai celfyddyd fel yn farw; ac ni ellid ei throsglwyddo dros diroedd a môr i wledydd a theyrnasoedd, nac ychwaith i un man: a diammeu y buasai wedi colli yn llwyr yn nhreigliad oesoedd heb y rhai hyn. Ni ymhelaethaf yn bresennol yn y dull hwn; ond deuaf i daflu cip olwg ar sefyllfaoedd celfyddyd, a'i helyntion, ym moreuol oesoedd y byd.

Y noddwyr cyntaf iddi, mae yn debyg, ydoedd Cain ac Abel: a Chain a adeiladodd y ddinas gyntaf fu mewn bod, sef Enoch. Tra anhawdd penderfynu pa sefyllfa oedd ar gelfyddyd cyn y diluw, gan nad oes ond ychydig o hanes ac ansawdd yr oes hòno ar gael. Dywed *Josephus*, ddarfod i Seth ragddywedyd am y diluw amser maith cyn ei ddyfod; ac iddo gael y rhagwybodaeth hòno trwy Seryddiaeth: ac ym mhellach, dywed i Seth argraffu celfyddyd Seryddiaeth, un ar faen, a'r llall ar briddfaen; ac iddo ef weled yr hon oedd yn faen yn ngwlad Syria. Noah hefyd a gynnysgaeddwyd â'r wybodaeth hon, i adeiladu yr arch, i'w gadw ei hun,

a'i deulu, yn ninystr yr hen fyd; a thebygol yw, mai hwn oedd y llestr cyntaf a wnaed i nofio ar wyneb y dyfroedd, a dechreuad y gelfyddyd a elwir *Morwriaeth.*

Ni foddwyd celfyddyd gan ddwfr y diluw; ac fel yr amlhaodd trigolion, cynnyddodd hithau. Nimrod a ddechreuodd ei noddi yn ngwlad Sinar, ac a sylfaenodd Babilon; a chyn hir dechreuwyd gwneud sylwadau seryddawl yno, gan y Caldeaid. Ond y lle y bu celfyddyd a gwybodaeth mewn bri fwyaf, yn yr amseroedd yma, ydoedd yr Aipht. Dechreuodd flaguro yno mor foreu a dyddiau Abraham; a bu y wlad yn enwog am gannoedd o flynyddau mewn dysgeidaeth a llywodraeth, a phob math o gelfyddydau. Yr Aiphtiaid oedd blaenrhed cenhedloedd y ddaear mewn dysg, ac oddi wrthynt hwy yr ymdaenodd gwybodaeth i'r gwledydd cymmydogawl. Yr oeddynt yn enwog mewn Seryddiaeth, Daear Fesureg *(Geometry)* Rhifyddiaeth, &c. pan oedd eu gwledydd cymmydogawl heb weled gwerth dysgeidiaeth. Aiphtwr hefyd, o'r enw *Memnon*, a ddyfeisiodd lythyrenau gyntaf, a hyny o gylch y flwyddyn 1822 cyn cred. Celfyddyd hynod arall oedd yn eu plith, sydd yn awr ar ddifancoll, sef pêr-arogli cyrph y meirw i barhau yn ddilwgr hyd ddiwedd amser. Rhy anhawdd penderfynu y moddion a fyddai ganddynt i wneuthur hyn; ond pa fodd bynnag, gellir gweled cannoedd o gyrph yno mewn cladd-lysoedd, ac ogofeydd tan-ddaearol, heb erioed gyffwrdd â llygredigaeth, ac yn gyflawn yn eu holl ranau; ac yno, fe allai, er's tair neu bedair mil o flynyddau.

Yr holl wlad hefyd sydd yn llawn o ôlion gweithredoedd gorchestol, a wnaed yn y dyddiau boreuol yr oedd celfyddyd ynddi. Rhy faith fyddai sôn am eu hanner, na dywedyd y cwbl am un o honynt. Yr adeiladau hynod, a elwir Peiramidiaid, ydynt wrthddrychau rhyfedd o sylw ym mhob oes er eu gwneuthuriad. Adeiladau mawrion ydynt, a'u gwaelodion yn llydain, ac yn meinhau yn raddol wrth fyned at i fynu. Mae gwaelod y mwyaf o honynt yn sefyll ar un erw ar ddeg o dir, ac y mae tros chwe chan troedfedd o uchder, ac y mae digon o le i 30 o wyr sefyll ar y gareg uchaf o hono. Y lleill ydynt yn llai, ond y maent yn adeiladau mawrion iawn. Diben eu gwneuthuriad sydd yn llwyr anhysbys; ond tybir mai beddrodau y brenhinoedd, neu ryw beth cyffelyb, oeddynt gynt.*

Llyn Mæris sydd yn nodedig mewn hanes, yr hwn a gafniwyd i dderbyn gorllifiadau yr afon Nilus: a gwnaed camlesydd o hono i ddyfrhau y wlad yn amser sychder. Ond o'r cwbl, y Ddyrysfa* ar lân yr afon Nilus oedd yr hynotaf. Cynnwysai, oddifewn i un mur, fil o dai, a deuddeg o balasau brenhinol, oll wedi eu tôi â marmor. Nid oedd ychwaith ond un ffordd yn arwain iddi, a hòno yn droiadau ac ad-droiadau, ac mewn llawer o fanau yn myned tan y ddaear, fel y cyfrifid yn ammhossibl i ddieithrddyn, a arweinid yno, ddyfod allan yn ol. Adeiladwyd un neuadd yno, oll o fynor tryloyw, a deg a phedwar ugain gris o'r un defnydd yn arwain iddi; a chynnwysai dair mil o ystafelloedd, a duwiau wedi eu ffurfio o fynor gwerthfawr ynddynt: ac wrth gau neu agor y dorau, swnient fel taranau.

Y dinasoedd enwog ydoedd yn yr Aipht hefyd, oeddynt nodedig mewn hanes am eu harddwch a'u gorwychder. Thebes a gyfrifid yn benaf o ryfeddodau yr hen fyd: y rhan fwyaf o'r tai oeddynt wedi eu gwneud o feini alabaster, wedi eu britho â defnynau aur, yr hyn a wnelai yr olwg arni yn ddisglaer a godidog. Ar hyd y caerau yr oedd llawer o erddi prydferth, ac yr oedd iddi gant o byrth, a dywedir y gallai ddyfod â deng mil o wyr arfog trwy bob porth, yr hyn a wnai lu o fyrddiwn o filwyr.

Nid oedd godidawgrwydd a mawredd ei llywodraeth yn ddim llai goruchel ac enwog nag oedd sefyllfa y wlad ychwaith. Brenhinoedd o'r enw Pharaoh a fu yn ei llywio am lawer o oesoedd: ond y mwyaf enwog a fu ar y deyrn-gadair ynddi *erioed* ydoedd Sesostris.† Gorchfygodd hwn holl Asia, a'r India i'r Môr Du, tiriogaeth mwy helaeth nag a orchfygodd Alexander Fawr; ac aeth rhagddo yn erbyn Groeg; ond gafodd ei orchfygu yno gan Perseus.

Heidiodd yr Aipht o wyr dysgedig, ac athrawon; ac yno y byddai pawb yn myned i geisio addysg, er mwyn cyfeillachu â hwynt: ac ymdaenodd celfyddyd a gwybodaeth oddi wrthynt i'r gwledydd cymmydogawl, sef Phenicia, Groeg, Caldea, Assyria, &c.

Gellir cofrestru Phenicia‡ fel yr orsaf nesaf i'r Aipht i gelfyddyd, yn yr oesoedd boreuol; a'r lleoedd y bu fwyaf blodeuog yno, oedd Tyrus a Sidon. Sidon oedd hen dref odidog; ond yr oedd Tyrus mewn oesoedd diweddarach yn llawer enwocach. Mewn Morwriaeth yr enwogodd y rhai'n eu hunain yn fwyaf; ond yr oeddynt yn dra enwog yn amrywiol ranau ereill celfyddyd. Un o'r rhai hyn oedd *Sanchonia-*

---

* Rhestrid y rhai'n ym mhlith Saith hen Ryfeddod y Byd.

* *Labyrinth.* Cyfrifid hon hefyd ym mhlith Saith Ryfeddod y Byd.

† Yr un a Sisac.

‡ Gwlad fechan ar lan Môr y Canoldir.

thea, yr hanesydd hynaf yn y byd, ond yr Ysgrythyrau Sanctaidd. Ynhelaethrwydd eu masnach, nid oedd genedl dan haul i'w cydmaru â hwynt. Yn eu mórdeithiau yr oeddynt yn cludo trysorau o holl wledydd adnabyddus y byd y pryd hwnw; sef, yr Aipht, Mesopotamia, Cilicia, Cappadocia, Africa, Syria, Arabia, Media, Persia, Lydia, Hispaen, a Brydain. Trigolion Tyrus oeddynt y rhai cywreiniaf yn y byd am liwio y lliw porphoraidd; a thebygol yw, mai hwy a gafodd y deall arno gyntaf; ac yr oedd eu harfordir yn gynnyrchiol iawn o'r cragen-bysg oedd yn ddefnydd y lliw, yr hyn a ddygodd elw mawr iddynt. Yr oedd Salomon a Hiram y brenin yn dra chyfeillgar, ac efe a anfonodd gelfyddwyr, a seiri, i'w gynnorthwyo i adeiladu y deml yn Jerusalem.

Fel hyn yr oedd celfyddyd yn hynod o lodeuog yn amrywiol wledydd Asia yn yr amseroedd hyn: y ddinas enwog Ninifeh yn ei hardderchawgrwydd, yr hon oedd yn nodedig iawn yn ei holl ranau, ac yn fwy ei maintioli nag y bu Babilon erioed, ac yn cynnwys dros ddeuddeng myrdd o ddynion, heblaw plant.

Yn awr troaf yn ol, ac edrychaf y ffordd arall tu ag Ewrop, i edrych a allaf weled rhyw argoelion fod celfyddyd yn llwyddiannus yno, tra yr oedd yn coroni Asia. Ond ofer yw i mi chwilio am danat, O ardderchocaf gelfyddyd! yn un man drwy holl Ewrop: canys pan oeddit yn goreuro cang a breision wledydd Asia â'th euraidd belydrau, trigolion Ewrop oeddynt yn ymbalfalu mewn dudew anwybodaeth, yn ymddilladu mewn crwyn eirth, a gwylltion fwystfilod, ac anllywodraeth ac anfoesoldeb yn llenwi eu tiroedd, y rhai bob amser ydynt gyfeillion penaf anwybodaeth.

(I'w orphen yn y nesaf.)

DIWYGIAD (REFORM.)

NID hoff gan y Gwyliedydd ymyraeth â gorchwylion y Senedd, nac anturio barnu y mesur sydd yn awr wedi cymmeryd cymmaint o amser gwerthfawr y Senedd, ac ynghylch yr hwn y mae cymmaint dadwrdd a disgwyliad trwy yr holl deyrnas; sef Diwygiad Seneddol, fel ei gelwir; ond hyn a wyddom, nad oes un wlad yn y byd i'w chydmaru â'r deyrnas hon, o barth rhyddid gwladol a phersonol, ym mhob ystyr. Dan agos bob llywodraeth yn Ewrop, mae 'r ammheuaeth fod un yn cynnwys daliadau dieithr, yn llawn digon o achlysur i'w ddifadu o'i ryddid —pryd y gwyddom fod pawb yn rhydd yn y wlad ddedwydd hon, i gynnal unrhyw farnau a ewyllysiont, tra y peidiont aflonyddu i dori 'r heddwch. Yn y gwledydd tramor, ni feiddia ac ni all neb symud o'i annedd, neu ei dref ei hun, heb drwydded (*passport*) a bydd chwiliad manwl ar ei holl ysgrepiadau; ac ni's gall ddychwelyd yn ol wedi yr awr nodedig: ond yn Brydain, gwlad y rhyddid, geill pawb deithio lle y myno, ac nid oes gan y cyfoethocaf awdurdod i ofyn i'r tlotaf, I ba le yr ai di? neu roddi y rhwystr lleiaf ar ei ffordd. Mewn amryw wledydd, mae cyflwr a sefyllfa y bobl o ganol ac isel radd yn sefydledig dros eu bywyd. Maent, i raddau, yn yr un cyflwr a'r trigolion Dwyreiniol, wedi eu rhanu yn ddosparthiadau (*castes*); sef yw hyny, graddau, o ba rai nis gallant symud. Y milwr, y cyfreithiwr, a'r llafurwr, a enir i'w sefyllfa—nid oes iddynt eu dewisiad; yr hyn oedd y tad, hyny raid i'r mab fod. Felly, yn amryw barthau o Ewrop, mae 'r bobl mewn cyflwr cyffelyb. Nid oes gan y cyffredin fawr obaith o wellhau eu cyflwr. Cyfreithiau tra awdurdodol, ac arferiadau mwy tra awdurdodol, a wnant i gadw 'r werin danodd. Yn awr, edrychwch ar gyflwr Lloegr ddedwydd. Nid oes na rhwym na deddf a eill rwystro diwydrwydd, gonestrwydd, a dawn ymgyfodi yn y byd. Yma mae 'r *prentis*, ie, ysgubwr y *shop*, wedi dyfod yn farsiandwr; a'r marsiandwr yn etholedig i'r Senedd; ie, mae llwybr rhydd i'r ddau i Dŷ yr Arglwyddi. Gellid ychwanegu, a chrybwyll siamplau o blant crefftwyr, amaethwyr bychain, mân ysgol-feistri, milwyr a morwyr cyffredin, wedi cyfodi, trwy eu rhinweddau eu hunain, i fod yn Farnwyr, Pen-cadpeniaid, ac Esgobion. Pa beth, gellid gofyn, a eill y Diwygiad ddiwygio ar y pen hwn? A ddichon idde agor yn lletach y drws i gyfoeth, gallu, a pharch? Drachefn, ym mhob gwlad arall, gadewir y tlodion i fyw yn hollol ar elusen wirfoddol ac anwadal y cyfoethog a'r elusengar. Eu cyflwr, o ganlyniad, sydd ansicr, ac weithiau yn druenus. A chwanega y Diwygiad at nifer elusen-dai, claf-dai, a noddfeydd i'r anghenog? Onid oes genym gyfraith trwy ba un y diwellir angen y tlawd, cyn sicred ag y ca y bonheddig ei ardreth? Pa beth a ddichon y peth a elwir Diwygiad wneud yn ychwaneg i'r tlawd nag a wnaed iddo eisoes gan ddeddf dadol ein gwlad? Drachefn, gall pob dyn, yn iaith y Bibl, "eistedd (yn y wlad freiniol hon) dan ei winwydden a than ei ffigysbren, heb neb i'w ddychrynu." Ac am ryddid crefyddol, gall pob dyn addoli Duw yn ol ei gydwybod a'i oleuni ei hun. Mae gan bob un ei gynnrychiolwr yn y Senedd. Nis gellir cymmeryd oddiar un dyn ffyrling o'i eiddo, ond trwy gyfraith sefydledig a gwybyddus y wlad. Nid rhaid i neb ddioddef cam, heb iawn

cyfreithlon. Ac, yn olaf, ni all un dyn syrthio i dlodi, heb hawl i gymmorth gan ei wlad. Mae y pethau hyn oll yn eglur i bawb ar y golwg cyntaf.

Dywedasom wrth ddechreu, a chrybwyllwn hyny etto, nad ydyw na'n swydd na'n bwriad i roddi barn ar y mesur o flaen y Senedd ynghylch y Diwygiad. Gan nad oes dim dynol yn berffaith, dichon fod rhai pethau gwallus wedi llithro i mewn, ond dylid eu diwygio gyda gofal a gwyliadwriaeth. Gadawn hyny i'r sawl y perthyn; yn unig erfyniwn ar ein cydwladwyr beidio cymmeryd eu cylch-arwain gan ddadwrdd disynwyr, a gyfodir gan ddynion dichellgar a drygionus, ac a goelir gan y gwirion a'r difeddwl, ynghylch y Diwygiad hwn, yr hwn nis gall wellhau dim, neu nesaf i ddim, ar eu cyflwr. Dymunwn arnynt, ar y llaw arall, edrych ar y breintiau a'r diogelwch y maent yn eu mwynhau. Dysgent iawn brisio y manteision sylweddol sydd yn peri iddynt ragori ar holl genhedloedd ereill y byd. Dysgent ddiolch i'r Arglwydd am eu bendithion, ac aent ym mlaen yn llwybr diwydrwydd, sobrwydd, a chynnildeb, a hwy a gant yn sicr fwy o les nag a eill un Diwygiad Seneddol byth roddi iddynt. Os gwnant hyn, a dysgu ofni Duw, caru y brodyr, ac anrhydeddu y Brenin, hwy a ddangosant eu hunain o blaid yr unig Ddiwygiad sydd yn eisieu ar y wlad, ac a ddichon fod o fudd cyffredin i'w thrigolion—Diwygiad buchedd a moesau—Diwygiad a'n dysg gyda diolchgarwch i ddywedyd, yn iaith ein Biblau, "Pa genedl mor fawr, yr hon y mae Duw iddi yn nesâu ati, fel yr Arglwydd ein Duw ni, ym mhob dim a'r y galwom arno?—A pha genedl mor fawr, yr hon y mae iddi ddeddfau a barnedigaethau cyfiawn, megys yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?—Ond gochel arnat, a chadw dy enaid yn ddyfal, rhag anghofio o honot y pethau a welodd dy lygaid, a chilio o honynt allan o'th galon di holl ddyddiau dy einioes; ond hysbysa hwynt i'th feibion, ac i feibion dy feibion." *Deut.* 4. 7, 8, 9.

CYMRO.

DINYSTR DYNOLRYW.

DRWY un porth y mae holl ddynolryw yn dyfod i'r byd; ond pwy a fedr rifo y pyrth trwy ba rai yr ânt allan? Mae PERCHENOG mawr bywydau wedi defnyddio amryw offerynau i deneuo poblogaeth y ddaear heblaw angeu naturiol. Y dinystr cyflymaf yn gyffredin a wneir drwy y *cleddyf*, a thrwy *heintiau*. Y dysgedigion a farnant i dua 10,000,000,000,000 o ddynolryw gael eu cymmeryd ymaith gan y dylif! Ac yn ein dyddiau ni, pan y mae rhyfel a heintiau yn dinystrio mor frawychus, tybid nad anmhrydlawn fyddai ychydig sylwadau ar farwoldeb; a hyny yn neillduol gydâ golwg ar yr haint dinystriol a elwir *Cholera Morbus* sydd yn awr mor danbaid yn Rwssia, ac yn ymledu dros wahanol wledydd y cyfandir; ac hefyd gydâ golwg ar y rhyfeloedd gwaedlyd sydd yn cael eu dwyn yn mlaen er's rhai blynyddoedd yn y gwledydd hyny, ac yn awr yn debygol o ymledaenu yn ëangach dros Ewrop. Duw a gadwo Frydain!

Dywedir i'r pla mawr yn Llundain, yn y flwyddyn 1665, gymmeryd ymaith tua *chan mil* o drigolion y brif ddinas! Cyfrifir lladdedigion rhyfel Bonaparte fel y canlyn:

Brwydr St. Domingo, yn y fl. 1801.	
Milwyr a Morwyr	60,000
Pobl wynion yr Ynys	50,000
Pobl dduon	60,000
Rhyfel â Lloegr o 1802 hyd 1814	200,000
Rhuthr-gyrch yr Aipht	60,000
Brwydrau y blynyddoedd 1805—6	150,000
Rhyfel-dymmor Calabria	500,000
Rhyfel-dymmor y Gogledd o 1806 hyd 1807	300,500
Rhyfel Spaen, o 1807 hyd 1813	2,100,000
Rhyfel Germany a Pholand, 1809	300,000
Rhyfel-dymmor, 1812.	
Ffrangcod, a'u Cynghreirwŷr	500,000
Rwssiaid	300,000
Polandlaid	200,000
Rhyfel-dymmor 1813	450,000

Yn gwneuthur cyfanrif o dua 5 miliwn o ddynolryw!

IOTA.

GWAG DYBIAU YR AMSEROEDD.

Y MAE gan y diweddar Esgob Horne, wrth sôn am y rhai a fynent gael eu cyfrif yn wyr deallus iawn mewn materion gwladwriaethol yn ei amser ef, ymadrodd tra theilwng o sylw y dyddiau hyn, pan y mae pob ymgais yn cael ei wneud i ennyn nwydau ac anfoddlonrwydd dynion. Y mae yr ymadrodd fel y canlyn:—"Os daliwn sylw ar ysgrifeniadau rhai, ac ymddygiadau ereill, y dyddiau hyn, gallwn gael ein harwain i dybied nad oes achos i ni wasanaethu Duw na dyn; nad oes dim a wnelom ni â'r eglwys na'r wladwriaeth; fod y byd yn rhyw fath o goedwig, i'r hon yr ydym yn cael ein gollwng, fel cynnifer o ebolion asynod gwylltion, i yfed y gwynt, a rhedeg nes y syrthiom: mewn gair, ein bod yn cael ein geni yn *rhydd* ac yn *annibynol*. Och fi, greaduriaid gwaelion! Rhydd ac annibynol yn wir! Nid oes dim eglurach na'n hanallu ni i fyw yn anibynol chwe awr ar ol ein geni. O'r mynydyn cyntaf y delom i'r goleuni, yr ydym yn dibynu am ein cadwraeth a'n cynnaliaeth ar rai o'n hamgylch, a hwythau yn dibynu ar ereill, a phawb yn dibynu ar Dduw."

BARDDONIAETH.

THE MAJESTY AND CONDESCENSION OF CHRIST.

By the late Bishop Heber.

O blesS'd were the accents of early creation,
When the word of Jehovah came down from above;
In the clods of the earth to infuse animation,
And wake the cold atoms to life and to love.

And mighty the tones which the firmament rended,
When on wheels of the thunder, and wings of the wind;
By light'ning, and hail, and thick darkness attended,
He uttered on Sinai his laws to mankind.

And sweet was the voice of the First-born of Heaven,
(Though poor his apparel, though earthly his form)
Who said to the mourner, 'Thy sins are forgiven!'
'Be whole,' to the sick; and 'Be still,' to the storm.

O Judge of the world! when array'd in thy glory,
Thy summons again shall be heard from on high;
While nature stands trembling and naked before thee,
And waits on thy sentence to live or to die.

When the heaven shall fly fast from the sound of thy thunder,
And the sun, in thy light'nings, grow languid and pale;
And the sea yield its dead, and the tomb cleave asunder,
In the hour of thy terrors let mercy prevail.

ARDDERCHOGRWYDD AC YMDDAROSTYNGIAD CRIST.

Gan y diweddar Esgob Heber.

Bendigaid acenau ym moreu 'r greadigaeth,
I lawr o'r uchelder pan deuai gair Duw;
Ar dywyrch y ddaear d'ai amser bywiolaeth,
Deffrowyd ei hoerion ronynau i fyw.

A grymus y llais a rwygai 'r ffurfafen,
Pan ar droellau ✠ daran, ac esgyll y gwynt;
Tew dywyllwch, a chenllysg, a mellt, gyd-weinydden',
Pan roddai ar Sinai ei gyfraith lân gynt.

A phêr oedd hyfrydlais gwir Gynfab Nef uchod,
(Er gwaeled ei olwg pan yn ein byd gynt)
A ddywedai wrth drist, 'Maddeuwyd dy bechod,'
'Bydd iach,' wrth y clâf, 'Bydd dawel,' y gwynt.'

O Farnwr y byd! pan wisgi dy fawredd,
Dy wys glywir etto o entrych nef wiw;
Ac anian, dan grynu, sai 'n noeth wrth dy orsedd,
Gan ddisgwyl dy ddedfryd i farw neu fyw.

Pan ffysg-ffŷ y nefoedd rhag sŵn dy daranau,
A'r haul, gan dy fellt, yn troi 'n welw a gwan;
A'r môr yn rhoi 'i feirw i fynu, a'r beddau,
Yn awr dy ddigofaint trugaredd fo 'n rhan.

Gwilym Hiraethog.

BEDD FY CHWAER.*

Ton,—"Sweet Home."

Ai hon ydyw 'r annedd fan gorwedd fûn gain,
Wy'n gofio mor wylaidd siriolaidd ei sain?
A gododd hen angau ei gleddyf mawr glâs,
A tharo mor ddiffaith deg eneth ddi gas?
Fy Chwaer!—O fy Chwaer!
Ai yma mae 'm Chwaer!

Wrth ganfod dy feddrod rhyw syndod im' sy,
Dy fyned mor gynnar i'r ddaear oer ddu;
Gan adael hen ddynion, rai gwaelion eu gwedd,
A oeddynt o bwrpas cyfaddas i fedd.
Fy Chwaer!—O fy Chwaer! &c.

Dy droion anwylaf pan gofiaf poen gâf,
O'u herwydd gan hiraeth trwm alaeth trymhâf;
Ni's gallaf gael cysur i'm natur yn awr,
Ar ol iti fyned mewn lludded i'r llawr.
Fy Chwaer!—O fy Chwaer! &c.

Ond etto 'r wy'n credu, 'r ol baeddu 'n y bedd,
Y codi 'r dydd hwnw ar ddelw Duw 'r hedd;
Pan seinir yr udgorn eu meingorn cain mawr,
I wysio 'r marwolion yn llwyrion o'r llawr.
Fy Chwaer!—O fy Chwaer! &c.

Cynhafal.

CAN Y BARDD WRTH FARW.

Gwnewch im' feddrod ger ffrydlif y mynydd,
Na cherfiwch un linell i adrodd fy hynt;
Yno telered glâs dònau afonydd
Eu cerddi yn gymmhlith â chwiban y gwynt.

Na chlywer un Och lle mae 'r Ofydd yn huno,
Na choder un cârnod i ddangos y fan;
Yno na weler un serchawg yn wylo,
I dori gan ddolef dawelwch y lân.

Fi dodwch i bydru heb gwynfan na galar,
Diamdo, dienw, ac unig fy ngwedd;
Na welwch fy mod i mor drist ac edifar,
Tra teithiwn i ddidryf argelfa y bedd.

Pan ddychwel y Gwanwyn—uwch ben fy ngorweddle
Pored y milyn dywarchen fo gwerdd;
Tra chwyfia y grug yn awelon y bore,
Adar y llwyni a odlant fy ngherdd.

Iesu, fy Nuw, yn y preseb a rwymwyd,
Maddeua fy nghamwedd, tro nhrallod yn hedd;
Ti, hwn dros ddyn pechadurus groeshoeliwyd,
Cofia fy lludw yn nghilfach y bedd.

Pan gano yr udgorn dros nen ddychrynedig,
Alargân ddiweddaf holl ddaear a môr;
Gâd imi orphwys lle cân y gwaredig
Gathlau dy foliant, fy Ngheidwad ac Ior.

Gwenffrwd.

FFYNON I BECHOD AC AFLENDID.

Mae ffynon ar y bryn
A ylch yn berffaith lân,
Bechodau mawr, ffieiddia erioed,
O rif y tywod mân.

Mae ynddi rinwedd mawr,
Hi olcha feiau mwy
Nas gall angylion draethu byth,
Er maint eu doniau hwy.

Nid oes un amser drai
Ar lif y ffynon hon;
Mae 'n ddigon llawn i lifo dros
Holl gyrau 'r byd o'r bron.

Hi gâna 'r Negro du,
Hi gâna 'r Indiad draw;
Hi ylch yr aflan oes y sy,
Hi ylch yr oes a ddaw.

C. N.

---

* *Sef* Ellen Williams. *Gwel y Gwyliedydd am Awst*, 1830, *tu dal.* 290.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

RWSSIA A POLAND.—Dywed y newyddion diweddaraf, fod milwyr Poland a'r fyddin Rwssiaidd, dan eu cad-flaenor Paskewitsch, yn awr gyferbyn a'u gilydd, ac nid oes fawr o ffordd rhyngddynt. Gellir disgwyl clywed cyn nemawr o ddyddiau fod brwydr benderfynol wedi cymmeryd lle. Y mae amryw fân frwydrau wedi bod eisoes.

BELGIUM A HOLAND.—Torodd rhyfel annisgwyliadwy allan rhwng y teyrnasoedd hyn, a hyny braidd cyn i'r Brenin Leopold ymsefydlu ar ei orsedd: a gorfu arno alw ar Ffraingc i'w gynnorthwyo. Bu ychydig ymladd rhwng y ddwy blaid; ond ar nesâd milwyr Ffraingc, ciliodd yr Isellmyn. Y mae math o attaliad dros amser wedi cymmeryd lle yn bresennol, ac yr ydys yn gobeithio y bydd iddynt gytuno â'u gilydd; onidê y mae yn dra thebygol y bydd i'r heddwch presennol sy rhwng y rhan fwyaf o wledydd Ewrop gael ei aflonyddu, a rhyfeloedd gwaedlyd dori allan dros yr holl gyfandir.

NEWYDDION CARTREFOL.

LLOEGR.

Y SENEDD.—Yr Ysgrif er Diwygio y Senedd yw yr unig beth neillduol fu o dan sylw ein Seneddwyr yn ystod y mis diweddaf. Mewn perthynas i Gymru, penderfynwyd fod y lleoedd canlynol i anfon un Cynnrychiolydd bob un:—

1. Fod Amlwch, Caergybi, a Llangefni, yn gyfranog â Beaumaris.——2. Fod Aberystwyth, Llanbedr, ac Adpar, yn gyfranog âg Aberteifi.——3. Fod Llanelli yn gyfranog â Chaerfyrddin.——4. Fod Pwllheli, Nefyn, Conwy, Bangor, a Chriclaeth, yn gyfranog â Chaernarfon.——5. Fod Rhuthyn, Holt, a Gwrecsam, yn gyfranog â Dinbych. Chwanegwyd hefyd Gwrecsam Regis, a Gwrecsam Abbot, at Ddinbych.——6. Fod Rhuddlan, Owrtin, Caerwys, Caergwrle, Llanelwy, Treffynon, a'r Wyddgrug, yn gyfranog â Fflint.——7. Fod Llandâf, Bontfaen, Merthyr Tydfil, Aberdâr, a Llantrisaint, yn gyfranog â Chaerdydd.——8. Fod Llanidloes, Trallwng, Machynlleth, Llanfyllin, a'r Dre Newydd, yn gyfranog â Threfaldwyn.——9. Fod Narberth, Tŷ Ddewi, ac Abergwaun, yn gyfranog â Hwlffordd.——10. Fod Dinbych, Wiston, ac Aberdaugleddyf, yn gyfranog â Phenfro.——11. Fod Knighton, Rhaiadr, Kefnlee, Knucklas, Stonor, a Presteign, yn gyfranog â Maesyfed.——12. Fod y trefydd canlynol, sef Abertawe, Lougher, Castell Nedd, Aberafon, a Chynffig, i'w hystyried megys un Bwrdeisdref; a bod i'r cyfryw Fwrdeisdref, ar ol terfynu y Senedd bresennol, gael danfon un aelod i'w chynnrychioli; ond nid oes i neb a chanddo bleidlais mewn un o'r pum tref a enwyd gael pleidlais yn etholiad Cynnrychiolwr dros Fwrdeisdref Caerdydd.

SESSIWNAU CYMRU.

(Parhad o du dal. 255.)

SWYDD FEIRION.—Prydnawn dydd Sadwrn, Gorphenaf 23ain, cyrhaeddodd Barwn Bolland i dref Ddolgellau. Aeth y Sirydd a'i gyfeillion i'w gyfarfod, a chanlynasant ef i'r Llys. Trannoeth aethant i'r Eglwys, lle y traddodwyd pregeth ragorol ar yr achlysur gan y Parch. J. Lloyd, Periglor Llanycil. Yn ol arfer glodwiw y Swydd hon nid oedd ond un carcharor i'w broffi, nac un achos arall i'w drin.

Robert Evans, a gyhuddwyd o dori *box* o eiddo Robert Jones, gwas Martha Owen, Pengwern Arms, Ffestiniog, a lladrata o hono Bedwar Pennadur. Cafwyd ef yn *Euog*; a dyfarnwyd ef i gael *Chwe mis o garchar, a gweithio yn galed.*

CAERNARFON.—Daeth Barwn Bolland i dref Caernarfon brydnawn ddydd Mercher, y 27ain o Orphenaf. Aeth y Sirydd a'i gyfeillion i'w gyfarfod, a chanlynasant ef i Eglwys St. Mary, lle y traddododd y Parch. Mr. Trevor bregeth addas i'r achlysur. Dranoeth y boreu agorwyd y Llŷs gan y Barnydd, yr hwn a gyfarchodd yr Uchel Reithwyr fel y canlyn:—"Byddai yn camdreulio amser pe hyfforddai ddynion mor gyfrifol a deallgar ynghylch eu dyledswyddau; oblegid nid oedd ond un trosedd, yn yr holl gof-restr, a fyddai yn anhawdd iddynt benderfynu. Cyfeiriai at y trosedd o ffug-ysgrifen *(forgery)*. Yn ol y gyfraith o'r blaen ni ellid derbyn tystiolaeth y dyn, enw yr hwn a ffug-ysgrifenwyd; eithr dilewyd y gyfraith afresymol hono, ac yn awr derbynir, yn gyfiawn, dystiolaeth y gwr a droseddwyd yn ei erbyn. Drwg oedd ganddo weled, yn y gof-restr, gymmaint o droseddau a gospwyd â marwolaeth; a byddai raid iddynt hwy sylwi arnynt yn dra manwl."

Rhwydo Afon. *Edward Roberts* a gyhuddwyd o rwydo pysgod, yn afon Ogwen, ar eiddo G. H. D. Pennant, Ysw. o Gastell y Penrhyn.

Robert Buckland, Adar-geidwad ym Mhenryn, a dystiodd ei fod ef allan gyda Hughes, yr Is-geidwad, ar nos y 24ain o Awst, 1830, ac iddo weled y carcharor a'i frawd gyda rhwyd yn yr afon. Yr oedd yno bedwar o ddynion yn tynu y rhwyd. Aethum tu ag atynt, a'r carcharor a'i frawd a ddaethant ataf finau. Cydiais yn ngwddf W. Roberts. Gafaelodd y carcharor yn Hughes; taflodd ef i lawr, a rhoddodd ei liniau ar ei fron. Hughes a alwodd arnaf. Dywedais wrth y carcharor am ei ollwng; ond ni chymmerodd y sylw lleiaf. Ar hyn tarewais ef yn araf â ffon. Gorfu arnaf ollwng W. Roberts ymaith, tra y symudais y carcharor oddiwrth Hughes. Wedi hyny rhedais ar ol W. Roberts; ac wedi dychwelyd, yr oedd y carcharor a Hughes yn ymryson. Cefais ddau bysgodyn *(salmon)* yn meddiant W. Roberts.——*A groes-holwyd gan Mr. Hill.* Y mae y goedwig sy rhwng y Castell a'r fan lle bu yr ymryson wedi ei chau i fewn. Ni welais y carcharor yn cymmeryd y pysgod. Yr oeddynt mewn cwd, ac yn ymddangos fel wedi marw. Ni welais ffyn gan y carcharor na'i gymdeithion. Aethum gyd â'r carcharor at feddyg, am fod ei ben yn chwyddedig a briw arno. Ni chefais i fy mriwio. Gafaelais yn W. Roberts gerfydd ei goler, ac nid ei wddf. Aethum at y dynion ag oeddynt yn pysgota cân gynted ag y canfyddais hwynt. Gwelais y pysgod yn myned i fynu yr afon oddeutu pum milltir tu uchaf i'r llwyn.——*Thomas Hughes*, Is-geidwad yn Mhenryn. Yr oeddwn i allan gyda Buckland ar y noson grybwylledig. Gwelais y carcharor, a thri dyn arall, yn tynu y rhwyd. Pan welodd y carcharor a'i frawd y ceidwaid, daethant tu ag atynt. Cefais ddau bysgodyn gan W. Roberts. Ymddangos-

ent fel pe buasent newydd eu lladd.——*Mr. James Wyatt*, goruchwyliwr Mr. Pennant, a brofodd fod y tiroedd ar ddwy ochr yr afon yn perthyn i Mr. Pennant.

Mr. Hill, ar blaid y carcharor, a haerodd nad oedd tystiolaeth y cyhuddwr ddim yn ddigon cryf i brofi y cyhuddiad. Ni osodwyd tystiolaeth ger bron y Rheithwyr i brofi pa le y lladdwyd y ddau bysgodyn a gafwyd ym meddiant W. Roberts. Mewn achos fel hyn, ni ddylid *tybied* dim, dylid *sicrhau* y peth lleiaf. Yr oedd yn anhebgorol i'r cyhuddwr brofi fod y pysgod wedi eu lladd yn y rhan hòno o'r afon ag oedd yn dylifo rhwng ei eiddo ef, *ac yn gyfagos i'w anneddfa ef*. Ond os lladdwyd hwynt yn y fan lle y cymmerwyd hwynt oddiar frawd y carcharor, yr oedd y rhan hòno wedi ei gwahanu oddiwrth y tŷ gan y goedwig a'r mur oddi amgylch iddi; ac ym mhellach, yr oedd y pellder rhwng y tŷ a'r afon o gylch chwarter militir. Am hyny haerai nad ellid profi y cyhuddiad yn erbyn y carcharor. Y *Barnydd* a gyd-syniodd â Mr. Hill, ac a gyfarwyddodd y Rheithwyr i *Ddieuogi* y carcharor, yr hyn a wnaethant.

Lladrata Dafad. *Edward Jones* a gyhuddwyd o ladrata dafad yn perthyn i Mr. Bicknell, o'r Penrhyn Arms.——*Henry Bicknell,* brawd y cyhuddwr, a dystiodd fel y canlyn:—"Ar yr wythfed o Chwefror yr oedd gan fy mrawd fyllt. Ar foreu y 12fed yr oedd un o honynt yn golledig o'r maes. Yr oeddynt o ryw cymmysg, yn llawer mwy na defaid cyffredin y wlad hon. Yr oedd y carcharor yn gweithio y pryd hyny o dan fy mrawd. Ar y 12fed o Chwefror, yr oedd hi wedi wyth o'r gloch pan ddaeth y carcharor at ei waith. Mi a'i ceryddais ef; a dywedodd wrthyf iddo ysigo ei droed y noson o'r blaen, ac na allai o'r braidd gerdded. Ganol dydd gallai gerdded gystal ag erioed. Wedi cael hysbysiad, cefais *warrant*, a chwiliais ei dŷ ef ar yr 21ain o Fawrth. Aeth R. Edwards gyda fi. Cawsom hyd i ddarn o gig dafad wedi ei halltu, oddeutu pedwar neu bum pwys: rhan o'r ysgwydd. Amlwg oedd iddo gael ei dori o ddafad fawr. Aethum at y carcharor, yr hwn oedd yn gweithio ar y tir, a gofynais iddo, a oedd efe yn cofio fod dafad wedi ei cholli? Dywedodd yntau ei fod yn cofio. Dywedais wrtho fy mod i yn ei ddrwg-dybio ef ynghylch y lladrad. Gwadodd y carcharor hyn; ond dywedodd iddo yn Mangor, ar ryw noson, brynu dafad gan ddyn o Sir Fôn, yr hwn oedd ganddo bump neu chwech i'w gwerthu. Iddo dalu £1. am dani; ac iddo ei chymmeryd hi adref ym merfa ei feistr, yr hon a gymmerasai efe oddiar *ferm* ei feistr i gludo glo adref. Iddo ddweud wrth y dyn am aros nes y caffai yr arian. Iddo fenthyca 12s. yr hyn gyd âg wyth swllt oedd ganddo ei hun, a wnaeth y bunt i fynu. Dywedodd y carcharor iddo brynu y ddafad y mhen oddeutu pymthegnos ar ol y Gwyliau; ac ni wyddai a oedd rhyw un yn wyddfodawl pan brynodd y ddafad. Y carcharor a ddywedodd iddo werthu croen y ddafad am 1s. 10c. a'r gwer i Mr. R. M. Griffith, am 4 ceiniog y pwys. Tybiaf fod y ddafad, yn ol y cig a welais yn nhŷ y carcharor, yn werth o £1. 10s. i £1. 16s.——*Richard Roberts* sydd yn byw yn yr Hafod. Cofiai weled y carcharor yn dyfod a dafad i'w fwthyn ef ar nos Wener. Gadawodd hi yno. Ac yn y boreu, rhwng pump a chwech, lladdodd hi; a'r tyst yn dal y ganwyll iddo ef. Aeth y carcharor â'r croen i ffwrdd. Y nos ganlynol cymmerodd y gelain ymaith.——*R. M. Griffith* a dystiodd na roddodd efe bedair ceiniog y pwys am wer cyn y 14eg o Chwefror diweddaf.

Ar ran y carcharor, llawer o dystion a dystiasant mai dyn sobr, gonest, a diwyd ydoedd.

Y Rheithwyr a gawsant y carcharor yn *Euog;* ond erfyniasant ar y Barnydd i fod yn drugarog wrtho o herwydd ei nodweddiad da: yn hyn cydunodd y cyhuddwr.

Ffug-ysgrifenu, *(Forgery).* *Owen Griffith* a gyhuddwyd o ffug-ysgrifenu enw "John Jones" ar gefn *bill* am £135. 15s. Cafwyd ef yn *Euog*.

Lladrata Arian. *John Hughes,* Llythyrgludydd yn Mangor, a gyhuddwyd o ladrata £20 allan o lythyr a roddwyd iddo i'w gludo ar y seithfed o Fawrth diweddaf.

Mr. Fraser a brofodd iddo roddi y llythyr yn y *Post Office,* yn Lle'rpwll.——*Mary Clark* oedd yn cynnorthwyo goruchwyliwr y llythyrdŷ yn Mangor, ar y seithfed o Fawrth diweddaf. Ar y dydd hwnw rhoddodd y llythyrau i'r carcharor i'w cludo o amgylch y ddinas, rhwng saith ac wyth yn y boreu. Ni ddychwelodd y carcharor i'r llythyrdŷ y diwrnod hwnw, ac ni welodd ef er hyny hyd yn awr.——*Charles Harris,* Gem-fasnachydd yn Llynlleifiad, a gofiai weled y carcharor yn dyfod i'w fasnachdŷ ef i edrych am oriawr *(watch).* Dangosais iddo un o werth £4, Dywedodd y carcharor y cymmerai efe hi os newidiwn i *fil* am £20. Gofynais iddo o ba le y cafodd ef. Atebodd yntau i'w dad roddi iddo 20 penadur i brynu *tea,* y rhai a newidiasai efe am y *bill* yn Nghaer, gyda Mr. Jones. Gofynais iddo, A oedd Mr. Jones yn byw yn agos i'r *Feathers,* yn Nghaer. Atebodd ei fod. Dywedais wrtho mai cael hŷd i'r *bill* a ddarfu ef; a'i fod yn dweud anwiredd. Ni roddodd ateb i hyn. Anfonais yn ddiarwybod i'r carcharor am geisbwl, a gadewais i'r oriawr orwedd ar y bwrdd, rhag i'r carcharor ddrwg dybied rhyw beth. Cymmerodd y ceisbwl ef tu a'r *Police Office.* Diangodd; ond daliwyd ef drachefn. Rhoddais nôd ar y *bill,* ac adferais ef i'r ceisbwl.——*Joseph Rawson,* y ceisbwl, a dystiodd iddo gymmeryd y carcharor o fasnachdŷ Mr. Harris i'r carchar. Chwiliais ef; a chefais gŵd, yr hwn a'm tueddodd i dybied ei fod yn perthyn i lythyrdŷ. Dranoeth cyffaddefodd y carcharor iddo daflu y llythyr a gynnwysai y *bill* crybwylledig i blith rhyw goedydd rhwng Bangor a Chonwy: ac mai cludydd llythyrau yn Mangor ydoedd.——*Samuel Jones,* Llieinydd, sydd yn byw yn agos i'r *Feathers* yn Nghaer. Ni welais erioed mo'r carcharor, na'r *bill.*

Y carcharor a alwodd ar rai o'i gymmydogion i dystio am ei nodweddiad ef. Y Rheithwyr a'i cawsant ef yn *Euog;* ond cyflwynasant ef i drugaredd y Barnydd.

Tori Tai. *William Pritchard* a gyhuddwyd o dori i dŷ William Thomas, ar noson y 19eg o Ebrill diweddaf, a lladrata hugan, oriawr, ac arian.

William Thomas, Amaethydd yn Llanrug, a dystiodd—Ar y 19eg o Ebrill, cloais y drws, ac aethum i'm gwely oddeutu naw o'r gloch. Pan gyfodais boreu dranoeth, gwelais y *bâr* wedi ei symud oddiar y drws, ac ôl traed a phardda ar y llawr, o'r mŵgdwll hyd at y gwely. Collais fy oriawr ag oedd genyf y noson o'r blaen; ac yr oedd fy hugan lâs, a'm pwrs, a gynnwysai saith neu wyth swllt, wedi myned. Gwelais ôl traed yn yr ardd yn cyrchu tu a'r mŵg-dwll, yr hwn sydd yn agos iawn i'r clawdd, fel y gallai rhyw un ddyfod trwyddo i'r tŷ. Gwelais y carcharor y diwrnod o'r blaen, pan y prynodd laeth. Yr oedd y pryd hyny hugan gron a llodrau am dano. Wedi cael rhyw hysbysiad, y'mhen pedwar diwrnod, aethum i'r Fedw, lle gwelais yr hugan a'r llodrau mewn cŵd. Yr oedd arogl mŵg arnynt. Cefais hŷd i'r carcharor yn Ffestiniog dranoeth yn gwisgo fy hugan i. Gofynais iddo, A oedd hi yn ei *ffitio* ef; Dywedodd yntau, "Yn o lew." Cyffaddefodd fod yr Oriawr, a phethau ereill, ganddo, a chynnygiodd eu hadferu hwynt i mi, ond ni fynwn eu derbyn hwynt; eithr aethum ger bron Ynad Heddwch, a chymmerwyd y carcharor i fynu.——*Laura Pritchard.* Gwelais y carcharor yn y Fedw, ar yr 21ain o Ebrill, yn ymofyn y ffordd i Lanrwst. Dychwelodd wedi hyny, a gadawodd gŵd o dan fy ngofal.——*Anne Pritchard* a roddodd y cŵd i'r ceisbwl, yr hwn a'i dangosodd i'r Rheithwyr.—*Euog.*

Richard Jones, William Owen, a Hugh Griffith, a gyhuddwyd o dorri i'r Albion Hotel yn Mangor. Oblegid fod dau o'r prif dystion yn erbyn y carcharorion wedi nacau ymddangos, ni ellid profi y cyhuddiad; am hyny y Barnydd a gyfarwyddodd y Rheithwyr i ddyfarnu y carcharorion yn *Ddieuog.* Enwau y ddau dystion hyn oeddynt Thomas Evans a Hugh Jones, o Bangor. Gorfu arnynt dalu dirwy am eu hymddygiad.

SWYDD FÔN.—Dydd Sadwrn, prydnawn yr 30ain o Orphenaf, ymadawodd Barwn Bolland o Gaernarfon, a chyfarfu y Sirydd a'i gyfeillion ei Arglwyddiaeth ar gyffiniau Beaumaris, ac aethant i'r Llys. Dranoeth y boreu aeth ei Arglwyddiaeth i'r Eglwys, lle y traddodwyd pregeth hyawdl gan y Parch. Dr. Howard. Boreu ddydd Llun dechreuwyd achosion y Llys. Cyfarchwyd yr Uchel-reithwyr gan y Barnwr. Nid oedd dim llawer o droseddau yn y cofrestr yn gofyn am ei sylwadau ef; ond dymunai dynu eu hystyriaeth hwynt at un peth, sef at achos *Jonathan Thomas*, yr hwn a gyhuddid o drywanu *William Williams* gyda bwriad i'w anafu. Yn ol y gyfraith yr oedd yn angenrheidiol profi fod yr ymosod yn gyfryw ag a ystyrid yn llofruddiaeth, pe buasai y clwyfedig yn marw, ac nid yn llofruddiaeth difwriad. Wedi gwneuthur ychydig o sylwadau ychwanegol, yr Uchel-reithwyr a aethant at eu dyledswydd.

Ann Lewis a gyhuddwyd o ladrata gwrthban o dŷ William Williams o Gaergybi. Ymddengys fod y garcharores yn byw yn y drws nesaf i'r cyhuddwr; a phan oedd ei wraig yn absennol, cymmerodd y garcharores fantais o hyn, aeth i'r tŷ, a lladratodd wrthban, yr hwn a werthodd hi i wraig o'r enw Ann Pritchard, am fara, a chloron, ac arian, y cwbl yn werth naw ceiniog. Pan gymmerwyd hi o flaen Ynad, hi a gyfaddefodd ei heuogrwydd; ond dywedodd mai newyn a'i cymhellodd hi i gyflawni y fath weithred. Cafwyd hi yn *Euog*, a dyfarnwyd hi i gael *mis o garchar*.

Lladrata Defaid. *Hugh Owen* a gyhuddwyd o ladrata chwech o ddefaid, o eiddo Syr J. T. Stanley, Barwnig.

Owen Roberts, goruchwyliwr Syr J. T. Stanley yn Nghaergybi, a dystiodd fod tair o ddefaid myllt wedi colli o Benrhos ar y 31ain o Fawrth diweddaf, allan o ddeadell yn cynnwys 74 o ddefaid. Oddeutu dwy flynedd cyn hyny prynais saith o honynt, y rhai oeddynt wedi eu nodi yn eu clustiau. Wedi colli y defaid, cefais *warrant*, ac aethum gyda cheisbwl i dŷ y carcharor, lle y cawsom hyd i chwech o grwyn defaid, tri mawr a thri bychan, ar lawr yr ysgubor; yr oedd y pen a'r coesau yn eisieu, a'r gwlan oedd wedi ei symud: cawsom hyd i wlan mewn congl dywell yn y tŷ yn chwe sypyn, tri o honynt oedd debyg i wlan Syr J. T. Stanley. Aethum yno drachefn yn yr hwyr, chwiliasom yr ardd, lle y cawsom benau pump o ddefaid, ac unar-hugain o draed. Yr oedd nôd defaid Syr John ar un o'r penau hyn. Chwech o'r saith dafad a brynais i a laddwyd gartref, eithr y 7fed a ladratawyd.——*Jones*, Cigydd, a gadarnhaodd dystiolaeth y tyst blaenaf o barthed y crwyn. Ni wnaeth y carcharor ddim amddiffyniad, a'r Rheithwyr a'i cafodd ef yn *Euog*.

Ffug-ysgrifenu. *Ellis Williams* a gyhuddwyd o Ffug-ysgrifenu nôd Evan Owen, Llafurwr, wrth gydnabyddiaeth am gyflog. Cafwyd ef yn *Euog*, a dyfarnwyd ef i gael ei *garcharu am Ddeuddeng mis, a llafurio yn galed.*

Jonathan Thomas a gyhuddwyd o drywanu William Williams, ar y 27ain o Dachwedd, 1830, gyda bwriad i'w anafu. Ymddengys fod y cyhuddwr a'r carcharor yn cydrodio o Amlwch, a'u bod hwy ill dau yn feddwon iawn—iddynt hwy ddechreu ymladd ar y ffordd, ac yn yr ymryson i'r carcharor drywanu ei gydymaith yn ei fron; ar hyn syrthiodd y cyhuddwr i lawr, ac ni ddaeth ato ei hun am wythnos. Ar ran y carcharor tystiodd un Wm. Parry mai y cyhuddwr oedd yr achos o'r holl ymryson, a bod y carcharor yn ddigon llonydd. Cafwyd ef yn *Ddieuog*.

Tyngu Anudon. *Jane Edmonds* (Saesones) a gyhuddwyd o dyngu Anudon yn Sessiwn Môn, yn y flwyddyn ddiweddaf. Wedi holi llawer o dystion, cafwyd hi yn *Euog.—Pedwar mis o garchar.*

(*I'w barhau.*)

LLONG-DDRYLLIAD

YR AGERDD-LESTR, *ROTHSAY CASTLE*,

Gerllaw Ynys Seiriol.

GYD â'r teimladau mwyaf gofidus yr ydym yn gosod o flaen ein darllenwyr hanes galarus am ddrylliad yr Agerddlestr *Rothsay Castle*, ar oror Sir Gaernarfon—anffawd a fydd yn cael ei hir gofio gyda thristwch alaethus gan lawer teulu, perthynasau, a chyfeillion y rhai a gollwyd ar yr achos tor-calonus hwn. Heb ychwaneg o ymadroddi, rhoddwn yr hanes canlynol, yr hwn a gymmerasom allan o Newyddiadur Bangor, *North Wales Chronicle*, Awst 23, 1831.

Ymddengys mai yr awr osodedig i'r *Rothsay Castle* gychwyn o Le'rpwll oedd 10 o'r gloch y bore; ond ar ddydd Mercher diweddaf (y 17 o Awst) arosodd awr yn hŵy na'i hamser, i gymmeryd cerbyd teulu bonheddig ar ei bwrdd; a bu i'r oediad hwn, ynghyd âg achosion ereill, gydweithredu er niweid; canys pe buasai y llestr wedi cyrhaeddyd y fan lle y gwaelododd awr yn gynt, buasai ychwaneg o ddwfr, ac yn ganlynol y perygl a ochelasid. Tybiwyd fod mwy na 120 o ymdeithwyr ar ei bwrdd. O'r amser y gadawodd y llestr afon Lle'rpwll, nid oedd ei mynediad ym mlaen ond yn dra arafaidd, gan fod y môr yn derfysglyd, a'r gwynt yn wrthwynebus, fel yr ydys yn tybied na hwyliodd hi fwy nag o dair i bedair milltir yr awr, gan ei bod rhwng naw a deg o'r gloch y nos cyn iddi nesâu at Ben Gogarth (*Great Orme's Head*). Pan gyrhaeddodd hi y fan hôno, yr oedd y môr yn dra chryf a therfysglyd, a'r gwynt yn union yn y gwrthwyneb, yr hyn a wnaeth i'r llestr ysigo yn fawr, a gollwng y dwfr i mewn trwy ei gwrymiau, a thrwy echelau y rhedylau, nes yr oedd y dwfr at y fferau yn 'stafell y peiriant (*engine room*). Yn anwybodus, fe allai, o'r amgylchiad hwn, ac yn lle aros yn hŵy i ymladd yn erbyn y tywydd yn y tywyllwch, crefodd amryw o'r boneddigion ar y Cadben naill ai i droi a dychwelyd i Le'rpwll, neu i ymofyn am gysgod y'ngheg yr afon Conwy; ond gwrthwynebodd y Cadben eu holl geisiadau; a pharhaodd y llestr i ymboeni, heb hwylio ond ychydig iawn ym mlaen. Y pryd hyn gosodwyd y sugnedydd (*pump*) ar waith, ond gyd âg ychydig iawn o effaith, canys tagwyd y bibell yn fuan gan y lludw ag oedd yn gymmysgedig â'r dwfr, ac o ganlyniad, collwyd cryn amser i gael y sugnedydd yn addas i weithio. Yn yr yspaid hwn, ymddengys fod y dwfr wedi bod yn llenwi yn gyflym yn ystafell y peiriant, yn gymmaint felly, fel, pan yr oedd y tân yn gofyn ychwaneg arno, yn ol tystiolaeth y dyn oedd i edrych ar ei ol, nis gallai efe roddi rhawiad arno,

heb roddi ar yr un pryd lawer o ddwfr gyd âg ef. Wrth hyn, aeth y tân yn isel, a nerth yr agerdd a wanhawyd, fel na effeithiodd ond ychydig i beri i'r llestr fyned rhagddi, symudiad yr hon y pryd hyn ni fu ond oddeutu milltir yn yr awr.

Hyd yn hyn parhaodd y rhan fwyaf o'r ymdeithwyr yn dawel, er yn ddiammeu yn dra anesmwyth eu meddwl, o herwydd eu cyflwr peryglus; ond yr oedd haeriadau y Cadben, pan y dymunwyd arno amryw weithiau i droi yn ol, nad oedd dim perygl, wedi eu cadw rhag hollol anobeithio. Ond yr oedd y mynydyn yn cyflym nesâu ag oedd i'w didwyllo.

Erbyn hanner nos, yn ol tystiolaeth y gwr ag oedd wrth yr olwyn, yr oedd y llestr wedi myned yn ddigon pell i ochr y traethell a elwir *Dutchman's Bank*, ac ar gyfer y tŵr ar Ynys Seiriol; ond trwy i'r peiriant sefyll ar droiau, methodd ddal ei ffordd, ac ar yr un amser yn ymboeni yn ddirfawr, ac yn cymmeryd i mewn lawer o ddwfr. Y Cadben, yr hwn oedd yn ngwaelod y llestr pan yn colli y ffordd, ac felly nis gallai fod yn gwybod yn gywir am ei sefyllfa, yn awr a ddaeth at y llyw-le, a gorchymynodd i'r llywydd i droi y llyw i'r dehau, os amgen y rhedai y llestr ar y sarn yr ochr arall. Hyn a wnawd, ac yn ganlynol dygwyd pen blaen y llong at y traethell. Yna trowyd y peiriant ar frys, i'r diben i'w gwthio i ddwfr dyfnach, ond o ddiffyg digon o nerth agerddol aflwyddodd yr ymgais, gan fod y môr yn rhedeg mor gryf ar y traethell y pryd hwnw. Yna cyfodwyd y *jib*, ond yn ofer; ac ar ol aml darawiad, a llusgo am oddeutu hanner milltir, ar hyd ochr y traethell, syrthiodd arno ar ei llawn ystlys, oddeutu hanner awr wedi hanner y nos, ac a safodd yno, tu hwnt i nerth neb dynol i'w symud hi. Gallwn sylwi yma, pan darawodd y llong y tro cyntaf, i long-lywydd o Le'rpwll, yr hwn oedd un o'r ymdeithwyr, fyned at ben ôl y llong, a chynghori y *mate* i roddi lantern i fynu ar ben yr hwylbren, ond gresyn yw na chydsyniwyd â'i gynghor.

O'r amser y tarawodd y llestr, llanwyd yr ymdeithwyr â braw a dychryn. Y rhan fwyaf o honynt a redasant ar y *deck*, lle yr oedd y Cadben yn parhau i'w darbwyllo, gan sicrhau iddynt nad oedd dim perygl. Ond rhy eglur oedd eu sefyllfa yn awr i'w eiriau gael eu credu yn hŵy. Yr oedd y tonau cynddeiriog yn parhau i guro yn ei herbyn a throsti, yr hyn a godai yn aml ran o honi oddiar y traethell, ac a'i tarawai drachefn gyda nerth dychrynllyd ar y tywod. Erbyn hyn yr oedd y lloer wedi machludo, y nefoedd uwch ben wedi duo gan gymylau, ac oddi tanodd yr oedd y tonau dychrynllyd megis yn agor eu safnau am yr ysglyfaeth yr oeddynt yn fuan i'w lyngcu. Gweddïau, erfyniau, ysgrechiadau, a griddfanau, a glywid o bob parth. Cloch y llong yn awr am y tro cyntaf a ganwyd, wedi methu cael gafael ar y lantern i godi goleuni ar yr hwylbren; ond cyn pen nemawr o fynydau daeth tafod y gloch yn rhydd, ac yn yr annhrefn a ganlynodd, methwyd a chael gafael arno; ar hyn gosodwyd dyn i'w churo â chlapiau o lo, ond rhy feddal ac ysgafn oedd y rhai hyn i wneuthur y sŵn yn glywedig o'r tir gan ruadau uchel y dyfroedd. Yn fuan ar ol i'r llong syrthio ar ei llawn ystlys ar y traethell, daeth y taclau oedd yn rhwymo y simdde yn rhyddion, ond trwy fawr ymdrech diogelwyd hwynt drachefn. Y'mhen ychydig fynydau daethant yn rhyddion yr ail waith, ac yna gyd â'r ergyd nesaf gan y môr, i lawr daeth y simdde, ynghyd â'r brif hwylbren, y rhai a syrthiasant ar draws y *deck*. Dechreuodd angeu yn awr ar ei orchwyl. Pwy neu pa nifer a laddwyd, neu a dafiwyd drosodd, pan y syrthiodd y simdde a'r hwylbren, nid ydys yn gwybod yn sicr; ond yn fuan wedi hyny, oddeutu un o'r gloch, ysgubwyd 10 neu 12 ymaith oddiar y *quarter deck* i'r dyfnfôr. Yn awr daeth y llyw yn rhydd, ac wrth fod y bâd yn cael ei lenwi â dwfr, torodd ymaith, ac aeth gyd â'r llif. Gellid sylwi yma hefyd, mai y bâd hwn oedd yr unig un ar fwrdd y llestr, a'i fod hefyd yn rhy fychan i fod o un defnydd i achub cynnifer o ymdeithwyr; er hyny ped iawn drefnasid ef â dwylaw, gallasid cyrhaedd y lan, a danfon cynnorthwy prydlon iddynt. Cafodd tri o bersonau ag oedd yn eistedd ar ben y cerbyd a grybwyllwyd am dano eu hysgubo ymaith gan y tonau; a dau ereill, gan gymmeryd gafael mewn tabwrdd mawr yn perthyn i'r clerwyr, a neidiasant i'r môr, gan ddisgwyl oddiwrth ei nofiadolrwydd y cedwid hwynt i fynu nes y daethai cynnorthwy iddynt, neu gyrhaeddyd o honynt y tir: ond soddodd y ddau yn ymyl y llestr. Mae yn ymddangos yn lled ryfedd, pan gollwyd tafod y gloch, na churodd neb y tabwrdd hwn i alw am gynnorthwy y bobl ar Ynys Seiriol, yr hon nid oedd uwchlaw milltir o ffordd oddi wrthynt, ond y mae yn debygol na feddyliodd neb am hyn. Dechreuodd amryw yn awr dynu eu gwisgoedd uchaf, i'r diben o geisio nofio, er fod nerth y tonau yn rhagddangos iddynt yn eglur yr hyn yr oeddynt i'w ddisgwyl os anturient hyny. Gafaelodd amryw ereill mewn mainge ar y *quarter deck*, a thaflasant eu hunain gyda hi i'r môr; ond boddwyd hwynt i gyd yn ddioed. Ceisiodd oddeutu deg neu ddeuddeg o honynt ddiogelu eu hunain wrth ystlys y llestr, ond cawsant eu hysgubo ymaith yn fuan gan y tonau. Oddeutu

hanner awr wedi un o'r gloch, cafodd rhwng deg ar hugain a deugain o'r bobl ag oeddynt wedi cyflеu eu hunain ar gist y rhodylau *(paddle box)* eu hysgubo ymaith gan fôr-ymchwyddiad dychrynllyd, a thybir fod y cwbl wedi boddi. Dywed y rhai diangol nad anghofiant byth yr ysgrechiadau arswydus a glywsant gan y rhai hyn cyn iddynt soddi i'w dyfrllyd feddau. Erbyn hyn yr oedd y rhan fwyaf o'r rhai ag oedd wedi eu gadael ar y bwrdd mewn cyflwr gwallgofus ac anobeithiol: ond yr oedd rhai etto yn dal allan i beidio llwfrhau, ac ymdrechasant i wneuthur y cyfryw barotoadau a'u cadwent rhag soddi pan âi y llestr yn chwilfriw. Y rhai hyn a rwymasant eu hunain wrth blanciau, a darnau ereill o bethau a feddylient a'u cadwent ar wyneb y dwfr, tra yr oedd y lleill yn ymollwng i'r hyn oedd yn ymddangos yn anocheladwy, ac yn dyrchafu eu calonau mewn gweddi ato Ef, ger bron yr Hwn yr oeddynt mor fuan i ymddangos. Y'mhlith y rhai olaf hyn yr oedd y Parch. Owen Owens o Beaumaris, a'i ddwy chwaer, y rhai pan welwyd hwynt ddiweddaf oeddynt ar eu gliniau mewn gweddi.

Cyn dau o'r gloch torodd y llong yn ei chanol, ac aeth yn chwilfriw. Yr amser hwn yr oedd chwe gwr, gwraig, a bachgen, ar y *quarter deck;* yr hwn a attaliwyd rhag myned oddiwrth y llestr gan rai o'i thaclau, nes i Mr. Jones, y Llong-lywydd o Le'rpwll, yr hwn a grybwyllwyd am dano o'r blaen, gyd â'r parodrwydd meddwl mwyaf, eu tori â'i gyllell, ac yna fe nofiodd yn rhydd! a thrwy hyny achubwyd ei fywyd ef a'r rhai oedd gyd âg ef. Pan ymadawodd y *quarter deck*, yr oedd yn aros ar ol, fe allai, oddeutu deg a deugain ar y llestr; o ba nifer, rhai a daflasant eu hunain i'r dwfr, yn rhwym wrth ystyllod; ereill a ysgubwyd drosodd gan y tônau; oddeutu deuddeg a lynasant wrth yr hwylbren a syrthiasai; tri a ddringasant i fynu hwylbren arall, a dau neu dri a gydiasant wrth ei fôn. O'r rhai hyn oll nid ymddengys fod mwy na deg wedi eu hachub.

Gallwn sylwi yma, nad oedd yr un o'r rhai a achubwyd a fedrai roddi i ni ddim hanes, pa fodd, neu pa amser, y collwyd y Cadben. Cyhyd ag yr oedd ganddo un gobaith o achub y llestr, gwelwyd a chlywyd ef yn ol ac ym mlaen; ond oddeutu yr amser yr ymadawodd y *quarter deck*, collwyd yr olwg arno, ac nis gwelsant mo hono ef mwyach.

Rhoddwn yn awr ychydig hanes pa fodd yr achubwyd y rhan fwyaf o'r rhai diangol.

Pan ymadawodd y *quarter deck*, yr oedd arno, fel y dywedasom o'r blaen, chwe gwr, gwraig, a bachgen, y rhai, yn fuan, a gipiasant i fynu ddyn arall ag oedd yn myned heibio iddynt ar ystyllen. Yna dechreuasant rwyfo â darnau o goed; a dau o'r dynion a ddaliasant i fynu bais yn hwyl, mewn gobaith o gyrhaeddyd glàn Sir Gaernarfon.

Ar doriad y dydd, canfuasant bobl ar y làn, a gwaeddasant arnynt, ond yr oeddynt yn rhy bell i'w clywed ganddynt; a pharhausant i gael eu gyru o flaen y gwynt, a'r môr yn golchi trostynt agos bob mynyd, hyd hanner awr wedi saith o'r gloch, pan y gwelwyd hwynt, ac y cymmerwyd i fynu gan Einioes-fad Beaumaris mewn gwendid dirfawr. Canfuwyd hwynt gyntaf gan Mr. W. L. Walker, pan yn rhodio yn blygeiniol iawn ar *Green* Beaumaris, yr hwn yn ddioed a gafodd y cwch, a'r dynion sydd yn perthyn iddo, ac a aeth i'w ceisio.

Aeth nifer o gychod ereill yn ebrwydd tu a'r fan y digwyddasai yr anffawd; ac wedi iddynt gymmeryd y rhai ag oedd yn glynu wrth yr hwylbren, aethant i chwilio yn fanwl o làn i làn, cyhyd ag yr oedd y gobaith lleiaf o achub bywydau neu eiddo. A thrwy eu hymdrechiadau canmoladwy achubwyd un ar hugain rhag marwolaeth, a chafwyd dau ar bymtheg o gyrph, a chryn lawer o bethau a berthynai i'r ymdeithwyr.

Cafwyd boneddig o'r enw Payne a'i wraig yn rhwym wrth blanc. Yr oedd y ddau yn fyw pan eu cymmerwyd i fynu; ond yr oedd Mr. Payne wedi gwanychu gymmaint, fel y bu farw wedi ei roddi yn y baddon *(bath)* yn Beaumaris.

Yr oedd diangfa un Mr. Edward Jones, o Fangor, yn dra gwyrthiol. Nis medrai nofio; ond wedi cael o hono farilan fechan ar y bwrdd, rhwymodd hi wrth ei gorph â rheffyn, ac eisteddodd gyda dau ereill ar y cerbyd oedd yn y llestr. Yn fuan wedi hyn, ysgubwyd y cerbyd drosodd, ac yntau a'i ddau gyfaill a fwriwyd i'r môr. Symudodd y farilan o'r fan y rhwymasid hi, ac a aeth dan ei fraich aswy, fel mai gyda mawr ymdrech y cadwai ei ben i fynu. Yr oedd y cerbyd yn awr yn myned heibio iddo, ac efe a ymaflodd mewn un o'r olwynion â'i law ddeheu, ond yn fuan soddodd y cerbyd. Yn yr amser cyfyng hwnw, gwelodd Mr. Duckworth, o Bury, yn eistedd ar fwrdd, ac o fewn ychydig latheni iddo. Gollyngodd Mr. Jones ei farilan yn ebrwydd, ac er na cheisiasai erioed nofio o'r blaen, etto, gyd âg ychydig ymegniadau, efe a lwyddodd i gael gafael yn y bwrdd, ar un pen o'r hwn y gorphwysodd efe, a Mr. Duckworth ar y pen arall. Pwysau y ddau a soddodd y bwrdd gymmaint dan y dwfr, fel mai gyd â'r anhawsdra mwyaf y cadwasant eu penau yn ddigon uchel i gael eu gwynt, ac yr oedd y ddau bron yn diffygio, pan y cafodd Mr. Duckworth hamdden i ddiosg ei

ddillad, gyd â'r bwriad o nofio i'r làn, yn yr hyn y bu yn llwyddiannus. Yn awr, safydlodd Mr. Jones ei hun ar ganol y bwrdd, a gwthiodd ei draed trwy dwll, a gafaelodd yn ochrau y bwrdd â'i ddwylaw. Yn yr agwedd hon, efe a gadwodd ei hun i fynu tan agos i wyth o'r gloch, pryd y cymmerwyd ef i fynu gan Mr. Williamson, yn nghwch y cyflym-lestr *Campadora*, ac yr oedd Mr. Jones mor agos i'r beis-dônau ar gyfer Pen Gogarth, fel, pe buasai y cwch bum mynyd yn hŵy, ni fedrasai roddi un cymmorth iddo.

Ar ol dyfod â'r rhai diangol i'r làn, dygwyd hwynt i Beaumaris, a llettywyd hwynt yn amrywiol westleoedd y dref, lle y cawsant bob ymgeledd a thiriondeb gan y teuluoedd. Cyrph y ddau-ar-bymtheg a gafwyd a gyflewyd yn llys-dŷ y dref, a chynnaliwyd celain-ymholiad arnynt prydnawn dydd Iau, o flaen Thomas Williams, Ysw. *Coroner* Bwrdeis-dref Beaumaris, a Rheithwyr tra pharchus, blaenor y rhai oedd Syr R. B. W. Bulkeley. Ond gan ein bod wedi rhoddi eisoes hanes mor fanwl am y digwyddiad galarus hwn, rhoddwn yma benderfyniad y Rheithwyr, ynghyd â'u cyfarchiad i'r *Coroner* ar yr achlysur.

RHEITHFARN.

Fod y cyfryw bersonau anadnabyddus, ar yr 17eg o Awst, yn y flwyddyn ragddywededig, ac yn y lle rhagddywededig, o fewn terfynau y ddywededig Fwrdeisdref, yn ymdeithwyr ar fwrdd yr Agerdd-lestr a elwir y *Rothsay Castle*, yn mordwyo rhwng Lle'rpwll a Beaumaris, ac i'r ddywededig Agerdd-lestr daraw ar draethell, a thrwy hyny yn y fan a'r lle hwnw ddryllio; a bod i'r dywededig bersonau anadnabyddus yn ddamweiniol ac yn anffodus yn y fan a'r lle hwnw gael eu mygu a'u boddi.

Ynghyd â'r rheithfarn uchod, cyfarchodd y Rheithwyr y *Coroner* fel y canlyn:

SYR, *Beaumaris, Awst* 19, 1831.

Oddiwrth y dystiolaeth o'n blaen, nis gall y Rheithwyr ar yr ymholiad hwn ymadael heb ddatgan eu barn, pe buasai y *Rothsay Castle* yn llestr cymhwys i'r môr, a digonedd o wyr cyfaddas i'w llywio, y gallasid gochelyd yr anffawd galarus hwn; nis gallant gan hyny lai na mynegu eu digllonrwydd am ymddygiad y rhai hyny a roddai y fath lestr i fordeithio, a than lywyddiaeth Cadben a Mate a brofwyd, trwy y dystiolaeth o'n blaen, eu bod yn feddw.

WILLIAM BULKELEY, *Blaenor.*

Gan i ni roddi lle i gyfarchiad y Rheithwyr i'r *Coroner*, iawn ydyw hefyd rhoddi lle i'r ysgrif-dystiad canlynol, a anfonwyd gan un o'r seiri llongau parchusaf yn Lle'rpwll, er dilëu o feddwl y cyffredin effaith y sèn gynnwysedig yn y cyfarchiad hwnw, ac i amddiffyn enw da Mr. Watson, perchenog y *Rothsay Castle*, oddiwrth yr unrhyw:

Yr ydym ni, y rhai yr arwydd-nodir ein henwau isod, yn tystio ddarfod ein rhoddi ni ar waith yn mis Rhagfyr diweddaf, 1830, gan Mr. Wm. Watson o Le'rpwll, i adgyweirio yr Agerdd-lestr a elwir y *Rothsay Castle*, gynt o Glasgow; ac wedi cael o honi y cyfryw adgyweiriad, ei bod yn gwbl addas i fordwyo mewn unrhyw le yn agos i'r lan y dewisai ei pherchenog: ac ym mhellach, pe gofynid genym, yr ydym yn barod i fyned ar ein llw o barth cywirdeb yr hysbysiad uchod. Rhoddwyd dan ein llaw yr 21ain dydd o Awst, 1831.

JOHN WILSON & *Sons.*

ENWAU Y RHAI A ACHUBWYD.

Mrs. Payne, Greengate, Salford, Manchester.
Mr. Wilson, Manchester.
Miss Mary Whitaker, Bury, Lancashire.
Mr. John Whitaker, o'r un lle.
Mr. Nuttal, o'r un lle.
Mr. Duckworth, Shuttleworth, gerllaw Bury.
Mr. Lawrence Duckworth, Evanfield, yr un lle.
Mr. Hammond, Lle'rpwll.
Mr. Tinney, o'r un lle.
Mr. Owen Morris, Morwr, o'r un lle.
Mr. William Jones, Llong-lywydd, o'r un lle.
Mr. James Martin, Cable Street, o'r un lle.
Mr. Broadhurst, Sheffield.
Mr. Marsden, Sandel, gerllaw Wakefield.
Mr. Coxhead, Sise Lane, Llundain.
Mr. Edward Jones, Bangor.
—— Radland, Cerddor,
William Jones,
William Hughes, a'i Fab,
Evan Evans,
} Dwylaw y llestr.

Cynnwysa y rhestr ganlynol enwau y personau y clywsom eu bod ar fwrdd y llestr, pa rai a gollwyd oll. Eu nifer yw 70; yr hyn, at yr 21 a achubwyd, sydd yn gwneud 91. Ond gan fod, o leiaf, 130 yn y llestr wrth gychwyn o Le'rpwll, y mae etto oddeutu deugain nas gwyddis eu henwau.——Y rhai a nodwyd â'r nod hwn * yw y rhai y cafwyd eu cyrph.

ENWAU Y RHAI A FODDWYD.

*Mrs. Falconer, Manchester, a dau o blant, a morwyn.
*Mrs. Wilson, o'r un lle.
*Mr. Payne, o'r un lle.
Mr. Robert Warrener, a'i wraig a'i blentyn, o'r un lle.
Mr. John Parry, a'i wraig, o'r un lle.
*Mrs. J. Duckworth, Bury, Lancashire.
Mrs. L. Duckworth, o'r un lle.
Mr. Thomas Entwistle, o'r un lle.
*Mr. William Terry, a'i wraig, a phump o blant, a'i forwyn, o'r un lle.
Miss Selina Lamb, o'r un lle.
Miss Walmesley, o'r un lle.
Mr. Walmesley, a'i wraig a'i blentyn, o'r un lle.
Mr. Fitton, a dau o blant, o'r un lle.
Mr. John Wilkinson, o'r un lle.
Mr. Thomas Charles, o'r un lle.
*Mr. Lucas, Sebonydd, Le'rpwll, a'i frawd, a'i *ferch.
Mr. Shaw, Watch-spring Maker, o'r un lle.
*Mr. Fisher, Broker, o'r un lle.
*Miss Jane Alexander, o'r un lle.
Mr. James Leigh, Byrom Street, o'r un lle.
Mr. Soaza, o'r un lle.
Mr. Metcalf, o'r un lle.
Mr. James Warrener, a'i wraig, o'r un lle.
Mr. Thomas Vonce, a'i wraig, o'r un lle.
Mr. John Brown.
Mr. a Mrs. Foster, o Landain, a'u gwas.
*Mrs. Hammond, Leeds.
Miss Broadhurst, Sheffield.
*Parch. S. Macarthy, Offeiriad Pabaidd.
*Mr. John Leech, Caerlleon.
*Mr. Rogers, Black Lion, Gwrecsam.
Parch. O. Owens, Beaumaris, a'i ddwy chwaer.
Michael Griffith, a'i wraig a'i blentyn, o'r un lle.
Mr. Samuel Cooke, Fruit Dealer, Bangor.
*Thomas Whitaker, (plentyn).
*Mr. Jones, Steward y llestr, a'i *wraig.
Captain Atkinson, y *Mate*, tri o'r Cerddorion, un *Fireman*, Saer, a Bachgen yn perthyn i'r llestr.

HYSBYSIADAU LLEENYDDOL.

Y Testament Newydd, *gyda Nodau Eglurhaol ar bob Adnod, wedi eu Detholi a'u Cyfieithu i'r Gymraeg, allan o waith yr Awduron enwog,* Poole, Mant, Scott, Guyse, *a* Doddridge; *ynghyd â Nodau Cyfeiriol, gan y* Parch. James Hughes, *sef Iago Trichrug. Argraffedig ac ar werth gan E. a J. Lloyd, Wyddgrug.*

Dylai Athrawon Ysgolion Sabbothol, ac Ieuenctyd Cymru, fod yn dra diolchgar i'r Cyhoeddwyr am ddwyn allan waith mor rhagorol, ac etto mor rhad, ac mor gymmwys i'r Llogell. Cynnwysa lawer mewn ychydig; a chyhoeddir ef yn Rhifynau misol, chwe cheiniog yr un; yr hyn a'i gwna yn fwy derbyniol gan laweroedd na phe cyhoeddid ef ar unwaith. Y mae enwogrwydd yr Awduron a ddefnyddir yn ddigon hysbys i'r wladwriaeth, i sicrhau na bydd dim gau athrawiaeth yn y Testament hwn. Ac y mae enwogrwydd *Iago Trichrug*, fel ysgrifenydd Iaith ei Fam, yn sicrhad digonol na bydd dim beiau na diffygiadau mewn Iaith ynddo. O barthed yr Orgraph a ddilynir, cynghorem y Cyhoeddwyr a'r Cyfieithwr ddarllen yn fanwl lythyr ein Gohebydd *Garmon* yn Rhifyn Ionawr, 1831, o'r Gwyliedydd; a chynghorem hwynt i beidio gorlwytho cymmaint ar bob tu dalen; dylai fod ychwaneg o le rhwng yr Adnod a'r Eboniad cyn y gellir dweud i'r Llyfr edrych yn hardd; ond nid yw hyn o fawr bwys.

Lately was published, The Successful Prize Essay, Presented at the last Eisteddfod of the Royal Cambrian Society in London, "On the Causes that have produced Dissent in Wales from the Established Church." Hatchard and Son, London.

Just published, "Sermons, preached in the Chapel of St. David's College, Lampeter, by the Rev. Alfred Ollivant, M. A. Vice-Principal of St. David's College, and Examining Chaplain to the Lord Bishop of St. David's."

URDDIADAU EGLWYSIG.

ESGOBAETH TY DDEWI.

Mewn Urddiad, a gynnalwyd ar y 14eg o Awst, yn Nghapel Coleg Dewi Sant, gan Arglwydd Esgob Tŷ Ddewi, ar ol pregeth dra rhagorol gan y Parch. James Francis, o Landygwydd, cafodd y boneddigion canlynol eu derbyn i'r swydd o Ddiaconiaid, a'u cenhadu (*licenced*) i'w priodol Guradiaethau.

Thomas Summers, B. A. o Goleg Iesu, Rhydychain; cennadedig i Walton East, Dyfed.——W. W. W. Bowen, B. A. o Goleg Peter House, Caergrawnt, i St. Martin's, Hwlffordd, Dyfed.——Thomas Bowen, o Goleg Dewi Sant, i Eglwys Fair, Abertawy, Morganwg.——William Harries, o'r un lle, i Landawe a Phendin, Swydd Gaerfyrddin.——Griffith Evans, o'r un lle, i Battle, Brycheiniog.——Francis Edward Turnour, o'r un lle, i Minwear, Dyfed.——Thomas Davies, o'r un lle, i Jordaston, Dyfed.——Charles Proberts, o'r un lle, i Longtown, Swydd Henffordd.——Evan Morgan, o'r un lle, i Gilian Aeron, a Chapel St. Alban, Ceredigion.——Thomas Thomas, o'r un lle, i Nantcwnlle, Ceredigion.——David Thomas, o'r un lle, i Henllan, Ceredigion.

Cafodd y boneddigion canlynol hefyd eu harddu yn Offeiriaid:—Parch. William Evans, B. C. L. o Goleg Iesu, Rhydychain, Curad Ilston, Morganwg.——Parch. J. M. Downes, o Goleg Dewi Sant, Curad Llanulid, Brycheiniog.——Parch. David Lewis, o'r un lle, Curad Llandyfeilliog a Llangyndeyrn, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. Thomas Evans, o'r un lle, Curad Llansantffraid, Ceredigion.——Parch. William Harris, o'r un lle, Curad Llangathen, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. Thomas Thomas, o'r un lle, Curad Myddfai, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. John Hughes, o'r un lle, Curad Puncheston a Llanychare, Dyfed.——Parch. Hugh Howell, o'r un lle, Curad Llanfihangel-Penbedw, Dyfed.——Parch. J. R. Lewis, o'r un lle, Curad Capel Ystrad Ffin, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. W. T. Nicholls, o'r un lle, Curad Llanfihangel-Aberbythych a Llandyfeisant, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. Daniel Griffiths, o'r un lle, Curad Ystrad Fflur, Ceredigion.——Parch. Owen Jones, o'r un lle, Curad Llandysilio Gogo, Ceredigion.——Parch. David Evans, o'r un lle, Curad Llanfihangel Rhos y Corn, Swydd Gaerfyrddin.——Parch. Evan Hughes, o'r un lle, Curad Ysbytty Cenfyn, Ceredigion.——Parch. James Francis, o'r un lle, Curad Llandygwydd, Ceredigion.——Parch. Lewis Davies, Curad Henry's Moat a Phontfaen, Dyfed.

ESGOBAETH BANGOR.

Gorphenaf 31ain, Dydd Sul, Urddwyd y rhai canlynol i swydd Diaconiaid, gan Arglwydd Esgob Bangor, yn Eglwys Gadeiriol y ddinas hono, sef y Parch. Hugh Prichard, B. A. o Goleg Iesu, Rhydychain; y Parch. Evan William, B. A. o'r un Coleg; a'r Parch. Evan James, B. A. o Goleg Corpus Christi, Caergrawnt.

PRIODWYD,

Ar y 9fed o Awst, yn Eglwys Gadeiriol Bangor, gan yr Arglwydd Esgob, y Parch. John Williams Trevor, Ficer Caernarfon, âg Elizabeth, merch hynaf y Parchedicaf John Warren, Deon Bangor.

BU FARW,

Mehefin 27ain, 1831, yn Newport, Isle of Wight, yn 52 oed, Is-filwriad (*Lieutenant Colonel*) Robert Anwyl, o'r Fron, yn agos i'r Bala, Swydd Feirionydd, gynt yn perthyn i'r 4edd Gatrawd, neu Gatrawd briodol y Brenin. Yn y flwyddyn 1799 gosodwyd ef yn Llumanydd (*Ensign*) yn y Gatrawd hon. Ac yn yr un flwyddyn aeth gyd â'r fyddin, dan lywyddiaeth y Dug Caerefrog, i'r Iseldiroedd, lle y cafodd ei glwyfo yn lled ysgafn, yn yr ymosodiad ar ochr ddehau byddin y gelyn wrth *Zuyder Zee*. Yn 1809, aeth gyd â'r fyddin i *Walcheren*: ac yn 1810 i *Gibraltar a Ceuta*, fel *Brigade Major*. Yn 1811, bu yn ymladd wrth *Torres Vedras* a *Barba del Puerto*; ac hefyd yn y rhuthrgyrch ar *Badajos*, lle y cafodd ei glwyfo yn dost. Ac wedi hyny ym mrwydr *Salamanca*, lle hefyd y clwyfwyd ef, ac y lladdwyd ei farch oddi tano. Yn y flwyddyn 1812 bu yn gwarchae ar Gastell *Burgos*; ac yn y frwydr wrth *Villa Mariel*; ym mrwydr *Vittoria*; rhuthrgyrch *St. Sebastian* (lle y gwnawd ef yn brif swyddog y *brigade*) ac yn yr ymladdfa wrth groesi yr afonydd *Bidassoa* a *Nive*, lle y clwyfwyd ef drachefn. Yn 1813 bu ym mrwydr *Bidart*. Yn 1814 bu yn gwarchae ar *Bayonne*; lle y gwasanaethodd swydd *Assistant Adjutant General* i aden aswy y fyddin dan lywyddiaeth y Cadfridog Colville. Wedi hyny aeth gyda Major General Robinson, yn y swydd o *Brigade Major* i Canada; a bu yn flaenor ar y milwyr ysgafn-arfog (*light troops*) yn yr ymosodiad ar *Plattsburg*; lle y gyrodd i mewn flaenfilwyr (*pickets*) yr America, yn y modd mwyaf gwrol. Ar ol hyny, ymunodd drachefn â'i Gatrawd ei hun, sef y 4edd, yn Ffraingc; a bu yno dros y tair blynedd y bu y wlad hono dan oresgyniad. Wedi hyny, canlynodd ei Gatrawd i'r India Orllewinol, lle y gwasanaethodd amrai flynyddoedd. Yn y flwyddyn 1827 pwrcasodd y swydd o *Lieutenant Colonel*; a gosodwyd ef, yn yr un flwyddyn, i lywyddio y 95 Gatrawd, ac a ymunodd â hi yn Malta. Ond yr oedd awyrgylch crasboeth yr India Orllewinol wedi ammharu ei iechyd i'r fath radd fel y gorfu iddo roddi i fynu ei swydd filwraidd yn y flwyddyn 1830, a dychwelyd i Loegr. Cafodd ei anrhydeddu â bathodyn, am ei ymddygiad dewraidd wrth *St. Sebastian*; a derchafwyd ef i'r enwad Uch-gadben (*Major in the Army*) ar ol brwydr *Vittoria*; ac yn y flwyddyn 1817 derchafwyd ef drachefn i'r enwad o *Lieutenant Colonel*, am ei wroldeb nodedig yn y maes. Ei dueddfryd rhwydd a charuaidd, ynghyd â'i ymddygiad mwynaidd, a'i aml rinweddau nawsaidd ereill, a fyddant yn anwyleiddio ei goffadwriaeth yn hir ym mhlith ei gyfeillion lluosawg. Gadawodd wraig ac un plentyn ar ei ol.

Ar ddydd Mercher, y 3ydd o Awst, y Parch. John Rowlands, Curad Penal, Swydd Feirionydd, yr hwn, ynghyd âg Oliver, mab hynaf y diweddar R. Matthews, Ysw. o Egair Lleitrim, yn anffodus a foddasant wrth ymdrochi yn afon Dyfi.

Y GWYLIEDYDD.

HYDREF, 1831.

SYLWEDD PREGETH.

HEB. xi. 5.

"Trwy ffydd y symudwyd Enoch, fel na welai farwolaeth; ac ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei symud ef: canys cyn ei symud, efe a gawsai dystiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw."

NID yw yr apostol, yn y bennod hon, yn cymmeryd arno draethu am yr holl dduwiolion a fuant fyw yn oesoedd boreuol y byd, ond y mae yn enwi y rhai enwocaf o honynt. Y nesaf a grybwyllir ydyw Enoch. Gallwn feddwl bod llawer o feibion Seth yn enwog mewn duwioldeb; ond eu hiliogaeth wedi hyny a ymgymmysgasant â hiliogaeth ddrygionus Cain, ac a ddysgasant eu gweithredoedd hwynt, nes aeth y byd yn hollol lygredig. Oddeutu yr amser hyn yr oedd Enoch yn byw, cyn y diluw mawr, yr hwn a foddodd y byd annuwiol.

Cymmeraf achlysur i sylwi ar y pethau canlynol; 1. Hanes Enoch. —2. Addysgiadau oddiwrth hyny. —3. Enoch yn gysgod o Grist.

I. Hanes Enoch.

1. Efe oedd fab i Jered. Ganwyd ef ynghylch y flwyddyn o oed y byd 622; ac felly yr oedd yn cyd-oesi âg Adda am 308 o flynyddoedd, ac yn ddiammeu a ddysgodd ganddo yr hyn oll a wyddai am Dduw, am y greadigaeth, am y cwymp, ac am yr addewid o Had y Wraig. Efe oedd tad Methuselah, yr hynaf o'r holl ddynion.

2. Efe a rodiodd gyda Duw. Bu fyw yn gysson mewn cymdeithas felus â Duw, ac mewn ufudd-dod iddo; er fod y rhan fwyaf o'r byd yn rhodio mewn drygioni, ac yn addfedu i ddinystr.

3. Efe oedd y cyntaf y sonir am dano a bregethodd y farn. Prophwydodd am ail ddyfodiad Crist mewn gallu a gogoniant mawr, dros dair mil o flynyddoedd cyn ei ddyfodiad cyntaf yn ei ddarostyngiad mewn dynol gnawd. "Ac Enoch hefyd, y seithfed o Adda, a brophwydodd am y rhai hyn, gan ddywedyd, Wele, y mae yr Arglwydd yn dyfod gyda myrddiwn o'i saint, i wneuthur barn yn erbyn pawb, ac i lwyr-argyhoeddi yr holl rai annuwiol o honynt am holl weithredoedd eu hannuwioldeb, y rhai a wnaethant hwy yn annuwiol, ac am yr holl eiriau caledion, y rhai a lefarodd pechaduriaid annuwiol yn ei erbyn ef." *Judas* 14, 15.

4. Efe a gafodd dystiolaeth ddarfod iddo ryngu bodd Duw. Cafodd dystiolaeth yn ei gydwybod, ei fod yn gymmeradwy yn ngolwg Duw; ac yr oedd pawb yn cael eu hargyhoeddi mai gwr Duw ydoedd hwn.

5. Ei symudiad. Wedi iddo rodio gyda Duw trwy ffydd 365 o flynyddoedd, Duw a'i cymmerodd ef i'r nefoedd heb farw; ac ni chaed ef: nid oedd modd i'w elyn-

ion llidiog gael gafael arno, nac i'w gyfeillion duwiol gael ei gyfeillach mwy ar y ddaear hon: yr oedd efe mewn lle gwell, uwch cariad a chas dynolion. Tebyg yw iddo gael ei symud megys Elias, yn nghylch 1200 mlynedd wedi hyny. "Ac fel yr oeddynt hwy yn myned dan rodio ac ymddiddan, wele gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a hwy a'u gwahanasant hwynt ill dau. Ac Elïas a ddyrchafodd mewn corwynt i'r nefoedd." 2 *Bren.* 2. 11.

II. Addysgiadau. Holwn ein hunain, a oes genym ni grefydd fel hyn. Na feddyliwn ymfoddloni ar lai o dduwioldeb na'r hen dadau. Canys yr un yw gwir grefydd ym mhob oes; a mwy yw ein breintiau ni na'r eiddynt hwy: yr oeddynt hwy yn byw yn amser y cysgodau, ond nyni yn ngoleu ddydd yr efengyl.

1. A ydym ni yn byw trwy ffydd, yn rhodio gyda Duw, megys Enoch? "A rodia dau ynghyd, heb fod yn gytun?" *Amos* 3. 3. Ond y mae dyn wrth natur yn elyniaethol i Dduw yn ei serch a'i dueddiadau, ac felly yn rhodio yn ei erbyn ef, nes cyfnewid ei enaid trwy ddwyfol ras. Yna efe a wel y pethau a berthyant i'w dragywyddol heddwch; ac wedi ei gymmodi yn Nghrist, efe a ddechreua rodio gyda Duw, mewn edifeirwch, mewn ffydd, ac mewn ufudd-dod; mewn ystyriaeth o holl-bresenoldeb Duw; gan bwyso ar ei addewidion am bob peth angenrheidiol i'r corph a'r enaid; gan fyfyrio beunydd yn ei air, a glynu wrth ordinhadau ei dŷ; mewn gweddi, mewn ymostyngiad i drefn rhagluniaeth, yn niddanwch yr Yspryd Glân, ac yn y cyflawniad o bob dyledswydd, gan harddu athrawiaeth Duw ein Hiachawdwr ym mhob peth. Ar y llwybr hwn y mae Duw yn cyfarfod y cyfryw enaid, ac yn ei fendithio; yn rhoddi iddo nerth yn ol y dydd, i barhâu hyd y diwedd; ac yn angeu yn ei dderbyn ato ei hun. Fel hyn y terfyna bywyd o ffydd: o hyn allan hwy a'i gwelant ef megys ag y mae, gan fod yn debyg iddo mewn sancteiddrwydd a gwynfyd. Canys digonolrwydd llawenydd sydd ger bron Duw, ac ar ei ddeheulaw y mae digrifwch yn dragywydd. Y gair *rhodio* a arwydda *barhâd* a *hyfrydwch* yn ffyrdd duwioldeb.

2. A oes genym dystiolaeth ddarfod i ni ryngu bodd Duw? "Canys ein gorfoledd ni yw hyn; sef tystiolaeth ein cydwybod, mai mewn symlrwydd a phurdeb duwiol (nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy ras Duw) yr ymddygasom yn y byd." 2 *Cor.* 1. 12. "A'r rhai sydd yn y cnawd, ni allant ryngu bodd Duw. Canys y sawl a arweinir gan Yspryd Duw, y rhai hyn sydd blant i Dduw." *Rhuf.* 8. 8, 14, 16. Frodyr, a oes arwyddion fel hyn arnom ni?

3. Beth yw ein teimladau wrth feddwl am y farn fawr? Ffelix ar ei orsedd a ddychrynodd wrth feddwl am y farn a fydd; ond y mae llaweroedd yn ein plith yn hollol ddidaro wrth glywed am dani. Caffed yr ysgrythyr hon ei phriodol effaith ar ein meddyliau, "Pechaduriaid a ofnasant yn Sion, dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr: pwy o honom a drig gyd â'r tân ysol? pwy o honom â breswylia gyda llosgfeydd tragywyddol." *Esa.* 33. 14.

4. A ydym yn barod i'n symud, a gadael tystiolaeth ar ein hol, ddarfod i ni ryngu bodd Duw? A ellir yn wirioneddol ysgrifenu ar gareg fedd pob un o honom, "EFE A RODIODD GYDA DUW." Pob peth arall dan haul sydd wagedd, a gorthrymder yspryd; a gwenwyn melus pechod a dry yn chwerwder tragywyddol yn y diwedd.

5. Am hyny dysgwn trwy ras rodio gyda Duw ar y ddaear, fel y gallom fyned ym mlaen trwy y bedd a phorth angeu i adgyfodiad

llawen, ac uno gyd â'r dorf ddisglair, o flaen yr orsedd, i ganu Haleluiah i Dduw ac i'r Oen!

III. Enoch yn gysgod o Grist.

1. Ystyr yr enw Enoch ydyw *cyflwynedig*. Gallwn benderfynu iddo gael ei gyflwyno a'i gyssegru i wasanaeth Duw ym moreu ei ddyddiau. Dysged rhïeni gyflwyno eu plant i'r Arglwydd, nid unwaith yn unig, ond yn wastadol. Crist a gyflwynwyd mewn modd neillduol i wasanaeth y Tad; ei fwyd ef a'i ddiod ef oedd gwneuthur ewyllys yr hwn a'i hanfonodd, a gorphen ei waith ef.

2. Cafodd Enoch dystiolaeth ddarfod iddo ryngu bodd Duw. Crist a wnai bob amser y pethau oedd yn rhyngu bodd yn ngolwg y Tad. "Ac wele lef o'r nefoedd yn dywedyd, Hwn yw fy anwyl Fab, yn yr hwn y'm boddlonwyd." *Mat.* 3. 17.

3. Enoch, ac Elïas ar ei ol, a aethant i'r nefoedd heb farw, fel personau neillduol, trwy rinwedd adgyfodiad Crist. Braint annhraethol ydyw cael myned i'r gwynfyd pur, er dioddef chwerwaf loesion angeu. Crist a aeth i'r nefoedd heb weled llygredigaeth. *Salm* 16. 10. Efe a aeth trwy nerth ei Dduwdod ei hun, fel Cynnrychiolwr ei holl bobl. Enoch yn yr oes batriarchaidd, Elïas o dan y gyfraith, a Christ yn amser yr efengyl, a esgynasant i'r nefoedd; gan ddangos fod y ffordd yn agored i'r gogoniant y'mhob goruchwyliaeth trwy angeu 'r groes.

4. Enoch a brophwydodd am y farn. Crist a rag-ddywedodd am dani, gan ddangos ei dull a'i thragywyddol ganlyniadau. *Mat.* 25. 31, &c.

5. Enoch a symudwyd cyn y dilaw, ym mlodau ei ddyddiau. Po ieuengaf y bydd y duwiol farw, cyntaf y daw i mewn i'w etifeddiaeth. "O flaen drygfyd y cymmerir y cyfiawn ymaith. Efe a â i dangnefedd." *Esa.* 57. 1, 2. Cyn gynted ag y trosglwyddir had ysprydol Iesu i'r trigfanau nefol, cyn gynted ag y bydd yr olaf o'r gwaredigion yn addfed i'r gogoniant, cyn gynted ag y dygir y cynhauaf oll adref, fe ddaw dilaw o dân digofaint Duw ar y byd annuwiol, "fel y llysg tân goed, ac fel y goddeithia fflam fynyddoedd." *Salm* 83. 14.

Ffown at Iesu Grist mewn pryd, fel y diangom rhag y llid a fydd.

CYNFELYN.

PERERINDOD YR AFRADLON.

Y CAETHWAS GWIRFODDOL.

(Parhad o du dal. 265.)

II. PAN ddeffroir pechaduriaid gan yr Yspryd Glân, ac y dygir hwynt dan *argyhoeddiad dwfn o bechod*, yr hyn a wneir yn gyffredin yn amser caledi, yna dechreuant feddwl am eu cyflwr colledig, a'u perygl mawr, a chrynu rhag ofn y farn; ond etto anfoddlon iawn ydynt i ddychwelyd adref i dŷ eu Tad. Profant bob dyfeisiau, pob moddion gwag, a goddefant bob caledi yn hytrach na cheisio cymmorth Duw, a dyfod i wlad bywyd. Beth a wnaeth yr afradlon hwn pan y ddaeth y newyn mawr, ac y dygwyd ef i angen a chyni? A gododd efe i fyned adref at ei Dad? Na ddo, nid felly:

1. Ond aeth a glynodd wrth un o ddinaswyr y wlad hòno, sef wrth Satan, yr hwn a drig yn wastad yn ardaloedd pechod. Mae pob pechadur y'nghyflwr natur yn yr un wlad a thywysog y tywyllwch. Hyd yn nod y rhai a wneir yn ddinasyddion y Jerusalem newydd, a fuont am amser yn yr un wlad ag angelion gwrthgil, a than lywiaeth Satan; ond gwaredir y rhai'n, pan eu hargyhoeddler, allan o feddiant y tywyllwch, a symudir hwynt i deyrn-

as anwyl Fab Duw. *Col.* 1. 13. Cyn eu dychweliad, glynasent wrth y gelyn mawr mewn gwrthryfel yn erbyn y nef, ochrasent gyda Satan yn erbyn Duw, i anufuddhau i'w gyfreithiau, ac i ymladd yn erbyn ei deyrnas. Rhoddant eu hunain dan lywodraeth Duw y byd hwn, a deuant yn weision iddo. Y rhai a adawant Dduw a fyddant sicr o gael meistr caled i'w wasanaethu. Tywysog y tywyllwch a ddywed wrth ei ddeiliaid, "Caledwch eich calon yn erbyn yr Hollalluog;" a gwnant felly. "Agorwch eich genau yn erbyn y nefoedd;" a chelwyddant, tyngant, a chablant. "Ceuwch eich llygaid a'ch clustiau yn erbyn a ddywed neu a wna Duw;" a cheuant eu llygaid, fel na welont, a'u clustiau, fel na chlywont. "Rhedwch oddiwrth deml, oddiwrth waith a ffyrdd yr Arglwydd;" ac ufuddhant i'w meistr, ac ymadawant bellach bellach oddiwrth Dduw. Meistr creulon sydd gan bechaduriaid. Mae cywilydd arnynt ei arddel, etto gwasanaethant ef yn ffyddlon.

2. "Ac efe a'i danfonodd ef i'w feusydd i borthi moch." Yn gymmaint ag iddo fyned i wasanaeth meistr mor greulon, caiff *wasanaeth caled a distadl*, a'i wneud yn wesyn gwarthus, ac ychydig gyflog iddo am ei drafferth. Etto, er mor hynod yw, llaweroedd o ddynion a gyfrifir yn ddoeth, o ddysgedigion, o rai mewn uchel sefyllfaoedd, ïe, o foneddigion y byd hwn, a ymgyflogant wrth y cannoedd y'ngwasanaeth tywysog y tywyllwch mor barod a'r iselaf a'r ffolaf o'r werinos. Rhoddant wasanaeth gwirfoddol i dduw y byd hwn, a danfona ef hwynt i'w feusydd i borthi moch.

Mae gan Satan *lawer o feusydd* i'w weision weithio ynddynt, am mai eang iawn yw ei wlad. Mae ganddo holl ardaloedd llydain pechod yn ei law; a llydaned yw y rhai hyn a daear ac uffern ynghyd. Yn y tiroedd hyn medd gymmaint o feusydd ag sydd o ffyrdd i bechu; ond meusydd agored ydynt i gyd, heb un argae, fel y crwydro ei ddeiliaid fel y mynont, a gweithio lle y chwennychont: ond iddynt ei wasanaethu ef, nis gwaeth ganddo pa le y byddont. Nid hawdd a fyddai cael enw ar bob maes o dan lywodraeth tywysog y tywyllwch. Dyma rai o honynt: maes anwybodaeth, anghred, ac annuwioldeb; maes gwagedd, gwastraff, a difyrwch cnawdol; maes cybydd-dod, hoced, celwydd, a thyngu, maes rhagrith, cyfeiliorn, a hudoliaeth; maes gorymgais, eiddigedd, casineb, ac ymddial; maes trythyllwch, meddwdod, a gloddest, ynghyd â channoedd yn ychwaneg.

Yr holl ryddid a ganiata Satan i'w ddeiliaid yw dewis y maes y mynant weithio ynddo. A pheth go hynod yw, y mae dynion o bob gwahanol raddau yn dewis yr un meusydd yn fynych; fel y gellir gweled rhai o'r uchelaf yn ymgymmysgu â'r iselaf yn yr un maes, yn gweithio yn galed dan yr un meistr caled a chreulon. Amryw yn wir mewn gwisgoedd, ond yr un mewn buchedd; yn canlyn yr un hyfrydwch, yr un mwyniant. Ac fel y cyd-weithiant yn awr yn yr un meusydd, diammeu y cyd-rwymir hwynt yn y diwedd fel ysgubau i'w llosgi yn yr un tân anniffoddadwy. Dyma fwriad diysgog Duw.

3. A danfonodd ef i'w feusydd i *borthi moch*. Am iddo ddewis y fath feistr drwg, caiff y *gwasanaeth gwaelaf:* ond efe a ymostwng i bob peth yn hytrach na dychwelyd adref. Gwna bob ymdrech, a goddef y caledi a'r angen mwyaf, cyn ei gwneir yn foddlon i fyned yn ol i dŷ ei Dad: ïe, â, wrth arch Satan, i borthi moch, cyn y perir iddo ymostwng i lywodraeth ei Dad.

Efe a â ac a lŷn wrth *bechaduriaid* a wnaethant eu hunain cyn aflaned

a moch. Nid oes un creadur mor fudr a moch. Gwell ganddynt fod mewn llaid nag mewn palas; ac etto i'r anifeiliaid aflan hyn y cydmerir pechaduriaid ffiaidd yn aml yn yr ysgrythyr, a hyny o herwydd eu brynti a'u ffieidd-dra. Dywedir eu bod fel yr anifeiliaid mud na feddant synwyr; am na thywys hwynt nac ymbwyll na doethineb, ond nwydau a chwantau direol. Ymbwyll neu reswm yw rhagoriaeth dyn ar yr anifeiliaid a ddifethir; a phan ymadawo â hwn, a chanlyn ei flysiau a'i chwantau pechadurus, gwna ei hun yn gydradd â'r anifail.

Neu, wrth y moch a bortha, gallwn ddeall y genfaint o *lygredigaethau* a drig yn ei galon a'i anian. Mae y rhai hyn yn fwy eu gwaedd na moch am ymborth. Rhai o weithredoedd y cnawd yw y rhai hyn: "Tor-priodas, godineb, anlladrwydd, aflendid, delw-addoliaeth, swyn gyfaredd, casineb, cynhenau, gwynfydau, llid, ymrysonau, ymbleidio, heresiau, cenfigenau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach, a chyffelyb i'r rhai hyn. Ni chaiff y rhai a wnant y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw." *Gal.* 5. 19—21. Gwel hefyd 1 *Cor.* 6. 9, 10. a *Rhuf.* 8. 6, 7, 13.

Hyn ynte yw cyflwr pechaduriaid allan o Grist. Gweision Satan ydynt, a dywys efe wrth ei ewyllys; eu gwasanaeth yw y distadlaf a all fod, gwasanaethant amryw nwydau a thrachwantau ffiaidd; a'r waelaf yw y gyflog a ennillant; "Cyflog pechod yw marwolaeth; a'r rhai ydynt yn byw yn ol y cnawd, a fyddant feirw." Nid oes un caethiwed mor greulon a distadl a'r hwn y mae pechaduriaid ynddo. Yr oedd meibion Israel mewn cyflwr drwg pan yn gaethion dan ormes yr Aiphtiaid: ond meibion dynion, a grewyd ar ddelw Duw, ac a wnaed ychydig is na'r angelion, ydynt annirnadol waelach tra yn gaethion Satan, ac yn weision pechod.

4. Ceisiant *lanw eu boliau* â'r cibau a fwyty 'r moch, ac ni rydd neb iddynt. Newyna a sycheda eu calon am ddedwyddwch, gorphwysfa, a boddhad. Ymdrechant mewn amrywiol ffyrdd a modd i gael y dedwyddwch a'r mwynhad hwn, ond y cwbl a fetha. Ni thorir eu newyn, ac ni cha eu henaid orphwysfa, nes y dychwelont at Dduw eu Hiachawdwr, ac y gorphwysont yn ei iachawdwriaeth ogoneddus. Gwyddai y Salmydd hyn yn dda pan ddywedodd, "Dychwel, O fy enaid, i'th orphwysfa." Pob peth yn fyr o'r iachawdwriaeth hon sydd *gibau* a fwyty 'r moch, ac nid bara. Gwagedd ydynt i gyd a ddiflana, pydewau gwag na ddaliant ddwfr. Nid addas ydynt i'r enaid; ac ni roddant fwy o ddiddanwch i bechadur, na cherdd i ddyn marw. Byw fyth a wna yr enaid, ond derfydd yn fuan bob mwyniant llygredig, a phob peth dan haul.

Gellir yn wir ddywedyd yn iawn, *na rydd neb iddo gibau* ddigon i lanw ei fola. Mwyaf a fwyty, mwyaf y newyna. Trwy feithrin ei lygredd, maga ei afiechyd, a gwanycha ei anian. Ni foddheir yr enaid fyth trwy yfed dyfroedd lleidiog daear. "Yr hwn a yf o'r dwfr hwn a sycheda drachefn." Mwyaf yr yf, mwyaf fydd ei syched. "Ni rydd neb iddo." Pan adawo dyn Dduw, gwna Duw yn fuan i bob peth ei adael yntau. Ni chaiff dim ei foddhau, a gwneir i bob peth ei boeni. Geill dros ychydig enyd gael mwynhad, fel y meddylio ei hun yn ddedwydd: ond buan, buan iawn y bydd ymadawiad bythol â'r cwbl. Yna gadewir ef mewn cyflwr diymgeledd i riddfan am ei ffoledd yn myned ar ol duwiau gau na allant ei gynnorthwyo na'i waredu. Pan adawo dynion Dduw, nid oes dim yn yr holl fyd a all ddiwallu eu

heisiau. Felly, ynte, pob peth sy gibau, ond bara 'r bywyd; ac ni allant fyth feithrin enaid, na'i wneud yn ddedwydd. Pob mwyniant a difyrwch, pob cyfoeth a phethau daear, pob gau athrawiaeth, a phob gau broffes, ydynt gibau gweigion a dwyllant yr enaid, ac a ddinystriant y pechadur.

O na chredai pob pechadur y gwir amlwg hwn, "Na cheir deddyddyd ond yn Nuw yn unig. Os ymadewi oddi wrtho, byddi yn fuan mor anesmwyth a Chain. Y golomen a aethai allan o'r arch, ni chafodd orphwysfa nes dychwelyd. Gall yr enaid a ymâd â Duw grwydro trwy 'r holl ddaear i geisio gorphwysfa, ond ni chaiff un nes dychwelyd at Dduw. Rhyfedd fod cymmaint anfoddiant i ddychwelyd ato ef a all yn unig ein gwneud yn ddedwydd. Pan greodd Duw y nefoedd a'r ddaear, ynghyd â'u holl luoedd, nid boddlon oedd, ac ni orphwysai nes creu dyn ar ei ddelw er coroni y cwbl, ac yna gorphwysodd oddiwrth ei holl waith; ac a elli di orphwys nes cael Duw iti yn rhan ac yn etifeddiaeth, yn breswylfod, ac yn ddedwyddwch?

Y rhai a ddychwelant at Dduw â'u holl galon ac â'u holl enaid, a gânt bob peth yn Nuw er eu gwneud yn wir ddedwydd, ac er rhoddi iddynt orphwysfa a llawenydd diderfyn. Pan y delont i fyw ar Dduw, canfyddant fod ganddynt bob peth; canys y'Nghrist y trig pob cyflawnder: a diwallir hwynt yn wastad o'i gyflawnder anchwiliadwy, fel y gwaeddant yn aml yn orfoleddus, "Pwy sydd genyf yn y nefoedd ond tydi? ac ni ewyllysiais ar y ddaear neb gyda thydi. Digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di. Digonolrwydd llawenydd sydd ger dy fron; ac ar dy ddeheulaw y mae digrifwch yn dragywydd." Pawb sydd yn credu hyn o'r galon, a droant yn ddifeth at yr Arglwydd eu Duw.

HYNAFIAETH EGLWYSIG.

Y WEN-WISG.

Os bernir yn angenrheidiol i dywysogion ac ynadon ymddangos mewn gwisgoedd neillduol, tra yn cyflawni eu swyddau cyhoeddus, er mwy o barch ac ardduniant i'w sefyllfa; yr un achos sydd, bod gan genhadon Duw wisg wahanol tra yn gweinidogaethu yn gyhoedd. Ac yn ganlynol, canfyddwn fod gan yr Offeiriaid Iuddewig, yn ol gorchymyn Duw ei hun, wisgoedd sanctaidd am danynt bob amser, "er gogoniant a harddwch;" *Exod.* xxviii. ond ar amser y gwasanaeth cyhoedd, yr oeddynt i wisgo, heblaw y rhai hyny, *ephod lian wen.* *Exod.* 28. 4. 1 *Sam.* 2. 18. Oddiwrth yr Iuddewon, mae 'n debygol, y dysgodd yr Aiphtiaid yr arfer o beidio gwisgo dim ond llian gwŷn, gan farnu mai hòno oedd y wisg addasaf, oblegid y buraf, i rai yn cyflawni eu dwyfol addoliad. A *Philostratus* a ddywed fod y *Brachmins*, neu Offeiriaid yr India, yn gwisgo yr un fath wisgoedd, am yr un achosion. Felly, gan eu bod o ddechreuad mor ddwyfol, ac mewn arferiad mor gyffredin, yr hen Gristionogion a ddechreuasant eu harferyd, er mwy o barch a theledlwrwydd i'r Gwasanaeth Dwyfol. St. Jerom sydd yn profi yr arferiad boreu o honynt, ac yn ceryddu petrusder afreidiol y rhai a'u gwrthwynebant, wrth ddywedyd, "Paham y byddai Duw anfoddlon i Esgob, neu Offeiriad, &c. fyned i'r cymun mewn gwisg wen." Y mae ei hynafiaeth yn yr Eglwys *ddwyreiniol*, yn ymddangos oddiwrth *Greg. Naz.* yr hwn sydd yn annog yr offeiriaid i burdeb, oblegid fod brycheuyn bychan ar wisg wen yn hawdd i'w ganfod. Ac y mae yn debygol iawn yr arferid hi yn yr Eglwys *orllewinol* yn amser St. *Cyprian*, o herwydd fod *Pontius*

Diaconus, yn ei hanes am ferthyrdod y tad hwnw, yn dywedyd, fod maingc yno ar ddamwain wedi ei gwisgo â llïan gwŷn; ac felly fod ganddo yn ei ddioddefaint ryw arwyddion o'i swydd esgobawl. Oddiwrth yr hyn y gallwn gasglu fod Gwisg Wen mewn arferiad gan yr Offeiriaid yn yr amseroedd hyny.

Mae ei lliw yn dra addas, oblegid ei fod yn arwyddoçâu y diniweidrwydd a'r cyfiawnder â pha rai y dylai offeiriaid Duw fod wedi eu gwisgo: *Ps.* 132. 9. ac yr ydym yn canfod fod yr Hen Ddihenydd, yn *Dan.* 7. 9. yn cael ei osod allan mewn *gwisgoedd cyn wynned a'r eira:* a phan weddnewidiwyd ein Hiachawdwr, yr oedd ei *ddillad cyn wynned a'r goleuni: Mat.* 17. 2. a pha bryd bynag yr ymddangosai angylion i ddynion, eu gwisgoedd oeddynt bob amser yn *wynion fel eira. Mat.* 28. 3. *Marc* 16. 5. *Act.* 1, 10. *Dat.* 6. 11. a 7. 9. a 19. 8, 14.

Ei defnydd yw *llïan*. Dan oruchwyliaeth Moses, fe orchymynodd Duw ei hun, na byddai i'r Offeiriaid "ymwregysu â dim a barai chwys," *Ezec.* 44. 18. i ddangos y purdeb calon a ddylai fod yn y sawl a neillduwyd at y gwasanaeth dwyfol; am hyny ni wneid yr ephod Iuddewig o wlan, ond o lïan, 1 *Sam.* 2. 18. yn gystal a'r rhan fwyaf o wisgoedd ereill yr Offeiriaid: *Lef.* 16. 4. *Ezec.* 44. 17, 18. felly hefyd y Lefiaid, y rhai oedd gantorion, oeddynt wedi eu gwisgo â *llïan* main: 2 *Chron.* 5. 12. a'r lluoedd yn y nef yn canlyn yr Oen, oeddynt mewn gwisgoedd o lïan main, gwŷn, a glân: *Dat.* 19. 14. ac i wraig yr Oen y "caniatâwyd gael ei gwisgo â llïan main glân a disglaer: canys y llïan main ydyw (h. y. sydd yn arwyddocâu) cyfiawnder y saint." *Dat.* 19. 8.

Am ei dull, mae hyny yn beth hollol dibwys. Mae ei dull presennol yn ddiammeu yn weddol a chyfaddas, ac, yn ol meddwl *Durand*, yn arwyddocâol; yr hwn sydd yn sylwi fod y gwisgoedd a arferid gan yr Offeiriaid Iuddewig wedi eu *gwregysu yn dŷn* am danynt, i arwyddo *caethiwed y ddeddf;* ond fod *rhydd-der* y wen-wisg, a arferir gan yr Offeiriaid Cristionogol, yn arwyddocâu *rhyddid yr efengyl.*

Ond er fod y wen-wisg mor addas ac arwyddocâol, mae llawer etto yn ei herbyn. Rhai a ddywedant mai "darn o Babyddiaeth yw:" gwrthwynebiad nad yw yn profi dim ond anwybodaeth y rhai a'i gwnant; canys yr oedd gwisgoedd gwynion (rhoddant yr enw a fynont arnynt) mewn arferiad gan y Cristionogion boreuaf. Ac nid all ein gwrthwynebwyr wneuthur mwy o gymmwynas i Eglwys Rufain, na mwy o niweid i'r grefydd Brotestanaidd, na thrwy gyfaddef fod *gwisgoedd gwynion* a Phabyddiaeth mor hen y naill a'r llall. Ond hwy a ddywedant ym mhellach, "fod y wen-wisg wedi cael ei cham-ddefnyddio gan y Pabyddion i ddibenion coel-grefyddol ac eilun-addolgar." I hyn yr atebwn, nad yw bod y Pabyddion yn arferyd y wen-wisg yn gwneuthur eu *haddoliad* yn *goel-grefyddol* neu *eilun-addolgar;* canys eilun addolgar a choel-grefyddol yw eu haddoliad hwynt, pa un bynag a fyddo eu Hoffeiriaid hwynt wedi eu gwisgo mewn gwŷn, du, neu unrhyw liw arall. Mae pob peth yn ddarostyngedig i gael ei gam-ddefnyddio, ac os ymwrthodant â phob peth a gam-ddefnyddiwyd, yna rhaid iddynt ymwrthod â'r Bibl ei hun. Felly, nid yw yn canlyn fod y wen-wisg am hyny yn anghyfreithlon neu anaddas; canys cam-ddefnyddiwyd dillad gwynion yn yr ystyr yma, i ddibenion coel-grefyddol ac eilun-addolgar, cyn i Daniel osod allan Dduw ei hun yn y cyfryw wisgoedd; a chyn i'n Hiach-

awdwr eu gwisgo; a chyn i angylion a saint ymddangos ynddynt; a chyn iddynt gael eu harferyd yn wisgoedd gweinidogaethol yn yr hen amseroedd. Os oedd y cyfryw gam-ddefnyddiad yn eu gwneuthur yn anghyfreithlon neu anaddas, nis gallwn feddwl y buasai yr Eglwys foreuol, a'r ysgrifenwyr ysprydoledig, ie, Duw ei hun, yn eu parchu mewn modd mor eglur.

C. T.

CREDINWYR YN MARW.

Er fod rhai credinwyr yn ymadael â'r byd yn orfoleddus, mewn meddiant o lawn sicrwydd gobaith, y mae ereill, er eu bod yn wir dduwiolion, yn cael gwely angeu yn lle anghysurus, a haul eu bywyd yn machludo ar brydnawngwaith go dymhestlog. Am yr anwiredd a ŵyr efe y bygythiodd Duw farnu tŷ Eli, a hysbys yw iddo ef yn ei farwolaeth fod yn lled anghysurus. Er hyny ammhëus genyf a ydyw diffyg cysur cryf yn yr amgylchiad brawychus hwnw, *bob amser* i'w ystyried fel cerydd am ryw bechod neillduol, fel yr eiddo Eli; oblegid bu Dafydd yn euog o gyflawni cyflafan tra ysgeler, ond nid oedd efe yn ei farwolaeth yn ymddangos mor anghysurus. Adroddodd eiriau wrth farw ag a ddengys i ni ei bod yn lled oleu arno. Digon gwir ei fod yn cofio y fath un oedd ei dŷ ef, ac nid oes lle i ammeu nad oedd yn ei gofio gyda theimladau trist ac anghysurus; ond er hyny efe a gafodd gynnaliaeth i'w enaid oddiar yr olwg ar sicrwydd y cyfammod tragywyddol, fel y mae genym le i gredu nad oedd wrth rodio dyffryn cysgod angeu yn ofni dim niweid. Bu arno, amser cyn hyny, ofn yr amgylchiad yn fawr, a bu yn gryn ymdrech arno rhyngddo a'r Arglwydd oblegid hyny, pan y dywedodd, "Paid a mi, fel y cryfhawyf cyn fy myned, ac na byddwyf mwy;" ond erbyn iddo fyned i'r amgylchiad, darfu i'r Arglwydd o'i ben-arglwyddiaethol ras, beri i'r wawr, er nad oedd yn gwbl oleu, godi ar ei enaid. Nid ydyw yr Ysgrythyrau Sanctaidd, tybygaf, yn ein gwarantu i farnu am dduwioldeb gwr wrth y teimladau a fyddo ganddo ar wely angeu, ond yn hytrach wrth ei rodiad yn ei fywyd. Felly y barnai Paul, pan y dywedodd, "Nid oes gan hyny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sydd yn Nghrist Iesu, y rhai sydd yn rhodio nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd." Pan oedd rhai o gyfeillion y diweddar enwog Mr. Newton o Lundain, yn adrodd wrtho am wely angeu anghysurus rhyw gredadyn enwog, efe a waeddodd arnynt, "Na ddywedwch wrthyf pa fodd y darfu i'r gwr farw, ond pa fodd y darfu iddo fyw."

B——s.

Y CYFAILL CYWIR.

Ein serchiadau ydynt gyssylltiedig a rhanedig; wedi eu cyssylltu wrth yr hwn a gar, ac yn rhanedig rhwng arall ac efe ei hun; ac y mae ei galon wedi ymranu cymmaint, fel mae tra fyddo ganddo beth ei hun, y mae ei gyfaill yn cael y cwbl. Ei ddewisiad a dywysir gan rinwedd, neu gan y goreu o rinweddau crefydd: nid gan elw, nid gan bleserau, ac etto, nid heb ystyried sefyllfa gyfartal, mewn tueddiadau heb fod yn anghyffelyb, yr hwn pan wnelir unwaith, nis goddef gyfnewidiad, oddieithr i'r gwrthddrych a garo gyfnewid yn hollol o fod yr hyn ag oedd, ac nid wedi hyny yn ddisymmwth, ond wedi hir ddisgwyliad. Nid yw caledi ond ei gylymu yn sicrach, yn gyffelyb i fwa post, a fyddo wedi ei weithio yn dda, yn myned yn gadarnach po fwyaf

fyddo yn pwyso arno. Pan elwir arno gan angenrheidrwydd, efe a ddichon fod yn was i'w gyd-radd, gyd â'r un ewyllysgarwch ag y dichon reoli ei is-radd; ac er ei ddyrchafu i anrhydedd, nid yw yn anghofio ei gyfeillgarwch, na goddef i anghyfartalwch sefyllfa i weithio dieithrwch wynebpryd; ond i'r gwrthwyneb, efe a ddyrchafa ei gyfaill i anrhydedd ewyllysgar, heb genfigen, ac heb dwyll. Pan fyddo marw ei gyfaill, nid yw yn cyfrif ei hun ond hanner byw; ac yna ei gariad, yr hwn ni ddinystriwyd gan angeu, a amlyga ei hun tu ag at yr amddifaid, y rhai ni wyddent erioed o'r blaen werth eu tad; y rhai yn awr a ddeuant yn etifeddion ei serchiadau, ac yn faich ei ofalon. Efe a gofleidia wladwriaeth rydd o bob peth, oddieithr yr hyn a fyddo gonestrwydd, cyfiawnder, neu natur yn gadw iddynt eu hunain; ac a ffieiddia 'r mwynhad o'r hyn a wnelai fwy o les i'w gyfaill. Ei gariad a wasanaetha i orchuddio gwendidau nodedig, nid trwy anwiredd, na thrwy weniaith, ond trwy ddirgelwch doeth; ac nid yw efe fwy hynaws wrth ddirgelu, nag yw yn gyfiawn yn ei geryddon amlwg; a phan ymddangoso ffyddlondeb diddichell arall ei hun iddo ef mewn cerydd, efe a gâr ei hyfforddwr o gymmaint yn fwy ag y gwnaeth iddo deimlo loesion. Ei fynwes yw dirgel-gell ei gyfaill, lle y dichon efe, gyda diogelwch, lettya ei achwyniadau, ei ammheuon, a'i ofalon; ac wele, megys y cafodd efe hwynt, felly y mae yn eu gadael, oddigerth rhoddi ychydig gynghorion iddo tu ag at ei esmwythâu. Pe digwyddai rhyw sibrwd annedwydd ddadgymalu ei serch, neu ei dori, efe a gyssyllta yn ebrwydd drachefn, ac a dyf yn gryfach trwy 'r pwysau hyny y mae efe yn deimladwy o ddioddefiadau ereill, fel mai pan darawer ei gyfaill, efe a waedda allan, gan dderbyn loes gyfartal, er nas byddis wedi cyffwrdd âg ef, fel un a effeithid arno, nid gan gyd-ymdeimlad, ond gan deimlad loes diledrith ynddo ei hun; ac ym mhob poen a ellir ei luddias efe a gyfynga ei gynnorthwy, gan gynnyg gwaredu ei gyfaill âg ef ei hun: ni ddichon yn awr fod yn anamserol, un gorchwyl yn anhawdd, nac un poen yn ofidus, er mwyn ei esmwythâu; a chan nad beth a wnelo, neu a ddioddefo efe, nid yw yn ewyllysio iddo gael ei gyhoeddi, rhag yr ymddangosai ei fod yn edrych am ddiolch. Gan hyny, os dichon efe gyflawni gweithred dda mewn modd lladradaidd, melusaf oll fydd ei ffyddlondeb i'w feddwl; am y cymmwynasau a wnaeth y mae ei gôf yn fyr, ond am y rhai a dderbyniodd y mae yn dragywyddol; y mae yn chwith ganddo dderbyn ad-daliad am gymmwynas, ac i beidio cynnyg un am a wnawd iddo. Efe yw cysur gresynoldeb, tywysydd anhawsderau, gorfoledd bywyd, trysor y ddaear, a dim amgen nag angel da wedi ei ddilladu â chnawd.

H.

GWELEDIGAETH CARAZAN.

Carazan, y masnachwr o *Fagdat*, oedd hynod trwy yr holl ddwyrain am ei gyfoeth, a'i gybydd-dod. Ei ddechreuad oedd mor isel a distadl a'r wreichionen, yr hon, trwy gymmhwyad y dur â'r gallestr a darewir allan o dywyllwch; a thrwy ei lafur a'i ddyfal ddiwydrwydd yn unig yr ymgyfoethogasai. Pan oedd mewn angen, bernid ef yn rhwydd ei galon, a chyfaddefid etto ei fod yn fanwl gyfiawn. Ond pa un ai yn ei ymdriniad â dynion y canfyddodd efe yr anonestrwydd a'i temtiodd i roddi ei hyder ar olud, ai ynte am ryw achos arall, *Carazan* o fesur ychydig a gollodd yr ewyllys, fel yr ennillodd y gallu, i wneuthur daioni; ac fel yr oedd llaw amser yn taenu eira ar ei ben, ei effaith rhewlyd a gyrhaeddodd ei fynwes.

Ond er nad agorid drws *Carazan* un amser gan lettygarwch, na'i law gan drugaredd; etto ofn a'i harweiniai yn wastad

i'r *Mosque** ar yr oriau gosodedig i weddi: efe a gyflawnai holl ddyledswyddau ei grefydd â'r manylrwydd mwyaf pryderus; ac a dalodd dair gwaith ei addunedau yn Nheml y Prophwyd.† Mae y defosiwn sydd yn tarddu allan o gariad at Dduw a dyn, am ei fod yn cyssylltu diolchgarwch ac elusengarwch, ac yn dyrchafu yr hyn oedd farwol i ddwyfol, yn gosod harddwch newydd ar ein daioni, ac yn wrthddrych o serch ac anrhydedd. Ar y llaw arall, mae defosiwn yr hunanol, pa un a fernir ei fod yn gochelyd y gospedigaeth haeddiannol, ai ynte yn ei dwyn arno trwy chwanegu y pechod o ragrith at euogrwydd, yn wastad yn ennyn ein digofaint a'n casineb. Felly *Carazan*, ar ol cloi ei ddrws, ac edrych o'i amgylch yn ddrwgdybus, a aethai ym mlaen at y *Mosque*, a phawb yn edrych arno gyda chasineb: y tlodion a attalient eu herfyniadau pan elai heibio; ac er fod pawb yn ei adwaen, nid oedd neb yn ei gyfarch.

Dyna a fuasai buchedd *Carazan* am lawer o amser, a dyna yr enw a ennillasai, pan roddwyd allan gyhoeddiad ei fod wedi mudo i adeilad mawr-wych yn nghanol y ddinas, a bod ei fwrdd wedi ei hulio i'r newynog, a chroesaw i'r dieithr i'w letty. Y tlodion a gyrchasant yn lluoedd at ei ddrws, lle y gwelsant ef yn brysur yn rhanu bara i'r newynog, a dillad i'r noethion. Syndod a'u llanwodd oll wrth yr olwg; ac fel yr oedd murmur lleisiau aneirif yn cryfhau, fel sŵn taran yn agoshau, amneidiodd *Carazan* â'i law: ar darawiad llygad bu distawrwydd yn y dyrfa; ac efe a foddhaodd eu hymofyngarwch â'r hanesyn canlynol am dano ei hun:—

"Iddo Ef, yr hwn a gyffwrdd â'r mynyddoedd fel y mygant, yr Hollalluog, a'r trugarocaf Dduw, y bo tragywyddol anrhydedd! Efe a ordeiniodd gwsg i weinyddu addysg; canys ei weledigaethau a'm ceryddasant y nos. Fel yr oeddwn yn eistedd yn unig yn fy ystafell, yn bwrw golwg wrth oleuni fy nghanwyll dros gyfrifon fy masnach, ac yn llawenychu wrth ganfod fy nghyfoeth yn cynnyddu, syrthiais i drwm-gwsg, a llaw yr Hwn sydd yn preswylio yn y drydedd nef oedd arnaf. Gwelais angel marwolaeth yn dyfod ym mlaen, ac efe a'm tarawodd cyn y medrwn attal ei ddyrnod. Ac ar yr un mynyd canfyddais fy hun yn cael fy nghodi oddiwrth y llawr, a'm trosglwyddo, gyda chwyrnder rhyfeddol, trwy barthau yr awyr. Y ddaear a ymgrynhôdd i fychander brycheuyn yn yr ehangder, a'r sêr a belydrent o'm hamgylch yn fwy disglaer na'r haul. Pyrth paradwys yn awr a ymddangosasant; ond fe'm hattaliwyd i ar fy ffordd gan ddisgleirdeb disymmwth, nad allai y llygad dynol edrych arno. Yr oedd y ddedfryd anghyfnewidiol yn awr ar gael ei thraethu; a dydd fy mhrofiad wedi myned heibio; nid ellid lleihau dim ar ddrygioni, na chwanegu dim at ddaioni fy muchedd. Pan fyfyriwn fod fy rhan wedi ei gosod am dragywyddoldeb, ac nad allai holl nerthoedd anian ei chyfnewid, fy hyder a'm gadawodd yn gwbl: a thra yr oeddwn yn sefyll yn fud, ac yn crynu, a chywilydd yn tôi fy wyneb, a'm gwaed yn sefyll yn fy ngwythi gan ddychryndod, fe'm cyfarchwyd gan y disgleirdeb oedd yn fflamychu o'm blaen mewn geiriau fel hyn:"

'*Carazan*, nid cymmeradwy dy addoliad, am nad oedd yn tarddu o gariad at Dduw; ac ni wobrwyir dy weithredoedd, am nad oeddynt yn tarddu o gariad at ddyn. Er dy fwyn dy hun yn unig y telaist i bawb eu dyled: ac ymddangosaist ger bron yr Hollalluog yn unig er dy fwyn dy hun. Nid edrychaist i fynu â diolchgarwch, nac o'th amgylch â charedigrwydd. O'th amgylch gwelaist, yn wir, annuwioldeb a ffolineb: ond pe bai annuwioldeb a ffolineb yn cyfiawnhau dy grintachrwydd di, oni chondemnient haelioni y nef? Os nad ar y ffol, a'r annuwiol, ym mha le y rhoddai yr haul ei oleuni, neu y dihidlai y cymylau eu gwlith? Ym mha le yr anadlai y gwanwyn ei bêrarogl, neu y cyfranai y cynhauaf ei helaethrwydd? Cofia, *Carazan*, dy fod wedi cau tosturi allan o'th galon, a chrafangu am dy gyfoeth â llaw o haiarn. Buost fyw *i ti dy hun;* ac am hyny, o hyn allan yn dragywydd, ti a gei fyw *dy hun.* Fe'th fwrir oddiwrth oleuni yr haul, a chymdeithas pob creadur. Unigrwydd a estyn dy oriau yn nhragywyddoldeb, a thywyllwch a chwanega at erchylldod dy drueni.'

"Ar hyn fe'm gwthiwyd, gan ryw nerth anweledig ac anwrthwynebol, trwy gyfan-gorph disglaer y greadigaeth, ac heibio i fydoedd annifeiriol mewn mynyd. Fel y neseais at oror terfyngylch anian, gwelais gysgodau rhyw wagle ehang annherfynol, yn tywyllu o'm blaen, lle ofnadwy o ddistawrwydd, unigrwydd, a thywyllwch tragywyddol. Dychryndod annhraethol a syrthiodd arnaf wrth yr olwg, a thorais allan mewn ymadrodd tebyg i hyn:—'O na chawswn fy rhan gyd â'r euog, a'r anedifeiriol! yno y buasai cwmpeini yn ysgafnhau fy mhoenau, ac angerdd y tân nid allasai gau allan gysur goleuni. Neu, pe'm condemniasid i breswylio mewn rhyw seren gynffonog, yr hon na ddychwelai ond unwaith o fewn mil o flynyddoedd i barthau goleuni a bywyd! y gobaith a'r disgwyliad am y cylchoedd hyny, er eu pelled, a'm cysurai yn y cyfrwng anhyfryd o oerni a thywyllwch, a'r

* Teml y Twrciaid. † Mohamed.

cyfaewidiad a ranai dragywyddoldeb i amser.' Erbyn hyn yr oeddwn wedi colli golwg ar y seren bellaf, a'r pelydryn diweddaf o oleuni a ddiffoddodd i berffaith dywyllwch. Ing anobaith oedd bob mynyd yn trymhau, a phob mynyd oedd yn chwanegu fy mhellder oddiwrth y byd trigianol olaf a welswn. Ystyriais, â gofid annioddefol, ar ol i fil miliwn o flynyddoedd fy nwyn allan o gyrhaedd pawb a phobpeth, ond y Bôd hwnw sydd yn llenwi anfeidroldeb, y byddwn etto yn edrych ym mlaen i gagendor diderfyn o dywyllwch, trwy yr hwn yr awn, heb gymmerth na chwmpeini, ym mhellach ac ym mhellach o hyd, yn oes oesoedd. Yna yr estynais allan fy nwylaw tua gwledydd trigianol â'r fath gyffröad ag a'm deffrodd. Felly y'm dysgwyd i iawn brisio cwmpeini, fel pob bendith arall, wrth y golled o hono. Fy nghalon a gynneswyd i haelioni, ac awyddus wyf i gyfranu yr hapusrwydd a deimlaf i'r rhai yr wyf yn ei dderbyn oddi wrthynt: canys, yn yr unigrwydd ofnadwy i ba un y'm condemniwyd, barnaswn gwmpeini un o'r trueiniaid, y rhai, ym malchder fy hawddfyd, a droiswn yn ddiystyrllyd oddiwrth fy nrws, yn fwy gwerthfawr nag aur yr Affric, neu emau Golconda."

Ar ol yr adroddiad yma o'i freuddwyd, aeth *Carazan* yn ddisymmwth yn ddistaw, ac edrychodd i fynu mewn llesmair gan ddiolchgarwch a defosiwn. Tarawyd y dyrfa ar unwaith â'r addysg a'r esampl, a gorchymynwyd eu hysgrifenu, a'u cadw mewn coffadwriaeth, er lles yr oesoedd i ddyfod. C. T.

TAITH AC ANTUR DEWI AB LLYR.

(Parhad o du dalen 277.)

RHODRI oedd un o'r boneddigion hyny, y rhai nis gellir cyfarfod â hwynt ond anfynych yn y dyddiau presennol. Treuliai y rhan fwyaf o'r dydd yn hela llwynogod neu ysgyfarnogod, neu ar ol y cyfryw ddifyrwch yn y maes; ac ar ol ei ddychweliad, mwynhâi ei hun mewn modd helaethwych; ac yfai ddiod gadarn gymmaint a dau neu dri. Nid oedd dim yn ei foddloni fwy na chymdeithion difyrgar, mawr eu rhwysg a'u dwndwr, cân a phennill digrif gyd â'r tannau, a rhuthrlamu yn orwyllt a llawen y'mhlith glân forwynion mewn dawns yn y Neuadd fawr.

Aeth tri neu bedwar diwrnod heibio cyn i Dewi ab Llyr gael cyfleusdra, o herwydd fod dieithriaid yno: ar ol hyny digwyddodd nad oedd ond Rhodri Ysgafndroed a Dewi ab Llyr yn eistedd wrth y bwrdd ar ol ciniaw. Er cymmaint oedd awydd Dewi ab Llyr o'r blaen i gael cyfle addas i eglurhau ei feddwl i Rhodri Ysgafndroed, etto pan ddaeth yr amser, nid oedd nerth ganddo i agor ei enau ar y testyn: glynai 'r geiriau yn ei wddf; aeth math o attal dywedyd arno; rhwng ofn a gobaith, "yr hwn a ddaw at bawb," dychlamodd ei galon ar frys yn ei gorph; brysiodd ddwy waith neu dair i wneuthur y ffordd yn rhydd trwy waghau ei wydryn o'r hyn a gynnwysai. O'r diwedd, ar ol iddynt ymddiddan yn gyffredin ynghylch amrywiol bethau—ynghylch y digwyddiadau cyffrous yn y Deheudir, a diangfâau Rhonwen ac ef ei hun rhag y niweid a'u hamgylchynasai—ac ynghylch rhinweddau clodfawr Rhonwen, ac yn enwedig ei chalondid rhagorol dan bob amgylchiad anghysurus, a pheryglon annisgwyliadwy. "Merch ieuangc ydyw Rhonwen," ebe Dewi ab Llyr, "i'r hon y dymunwn uwchlaw pob dim, nid yn unig fod yn gyfaill gwresog, ond yn ——."

"Frawd," ebe Rhodri Ysgafndroed, gan ei rwystro yn ei araith, "Nid oes yn wir ond y hi: da fuasai genyf pe buasai i mi fab i gynnal yn gadarn fy enw, i feddiannu fy nhreftadaeth yn ddileihad, ac i draddodi i lawr i'r oes a ddel, yn ddifrychau ac yn ddilwgr, fy —— fy rhinweddau: ond er rhywfaint o gysur i mi, y mae Syr Fychan ab Afardwy am fy merch Rhonwen, ac y mae efe a minnau wedi bod yn ymddiddan ynghylch y mater, ac y mae efe wedi addaw cymmeryd fy enw i arno wrth briodi, fel na byddo i enw Rhodri Ysgafndroed, un o Arglwyddi Gwynedd syrthio

i lwch anghof, a myned ar ddifancoll." Y geiriau hyn oeddynt fel cynnifer o gleddyfau dau-finiog i Dewi ab Llyr. "Ond," ebe Dewi ab Llyr, "A ydyw Rhonwen wedi rhoddi ei chydsyniad â'r cytundeb yna?" "Cydsyniad Rhonwen!" ebe Rhodri; "a feddyliai un dyn yn ei synhwyrau yr ymostyngwn i gymmaint ag i ofyn ei chydsyniad ar y pen hwn! Nid oes ganddi hi ddim i'w wneuthur ond bod yn ostyngedig a diolchgar am fy ngofal tadol yn darparu pob peth er ei lles, heb iddi hi gael unrhyw drafferth yn ei gylch: ac os hi a wrthwyneba fy ewyllys yn hyn, gwell, Syr, fuasai i Rhonwen pe na buasai erioed yn ferch i Rhodri Ysgafndroed; canys os felly y gwna ymddwyn, mi a roddaf fy nhreftadaeth i estroniaid, ac a'i bwriaf hithau, fel llong heb lyw na llywydd yn agored i ruthrwynt y cefnfôr, oddi wrthyf yn dragywydd." "Yr oeddwn yn gobeithio," ebe Dewi ab Llyr, "y buasai lle i mi hyderu fod nid yn unig yn gyfaill iddi, ond hefyd yn noddwr ac yn amddiffynwr iddi, yn un i'w diogelu ym mhob lle, a than bob amgylchiad, rhag holl dymhestloedd geirwon y byd, a chael yr hyfrydwch annhraethol o fwynhau yn ddidor ei chymdeithas siriol hyd derfyn ei hoes."

"Aroswch, Syr, aroswch," ebe Rhodri, â'i lygaid yn ymddangos fel pe neidiasent o'u tyllau, a chan daro ei droed yn ffyrnig wrth y llawr, "Nid wyf yn gallu amgyffred yr iaith ryfygus yna! Beth! a gaiff un dyn, pwy bynag fyddo, anturio ennill serch Rhonwen, fy unig ferch i, yn groes i'm hewyllys a'm caniatâd, a pheri iddi gynnyg rhoddi gwrthwynebiad im' mewn perthynas i'r hyn yr ydwyf wedi gosod fy nghalon arno er ys talm! Llwyddai yn ei amcan o daflu'r Eryr bendramwnwgl o'i sylfeini, cyn y tyciai i fy nhroi i oddiwrth yr hyn a amcanwyf. Yr wyf yn ddiolchgar am eich gwasanaeth, a'ch parodrwydd i gynnorthwyo fy merch pan yr oedd mewn cyfyngder, ac yr wyf yn barod i'w addalu hyd yr eithaf; ond, Syr, nis caiff anturiwr estronol ymgyfathrachu â mi—nis caniatâf i'm merch i gael ei dyweddïo i wr, yr hwn nid yw, ar a wn i, ond yn unig yn filwr llwyddiannus, ac yn tramwyo o le i le, i edrych o'i ddeutu gyda chraff-olwg am wraig waddolog."

"Syr!" ebe Dewi ab Llyr, gan godi ar ei draed yn wgus, "Beth a feddyliwch wrth anturiwr estronol? Disgwyliaf arnoch, Syr, eglurhau eich meddwl. Yr wyf yn cyfrif fy hun o gystal gwaedoliaeth a chwi eich hun: y mae cyn bured gwaed yn dylifo trwy fy ngwythenau i a'r eiddo chwi eich hunan. Oni bai eich bod yn dad i Rhonwen, mi a'ch cospaswn yn llym, a hyny yn ddioed, Syr, am eich iaith anfoneddigaidd, a'ch sylwadau ammharchus."

"Gwaed dy galon!" ebe Rhodri, â'i wyneb yn duo 'n aruthrawl gan lid berwedig, "A oddefaf fi gael fy nirmygu yn ddiystyrllyd hyd yn nod yn fy nhŷ fy hun, heb deimlo ac ad-dalu yn ddiatreg y cam a'r sarhad yn gan dyblyg." Ar hyn ceisiodd godi yn ffroch-wyllt o'i eisteddle, gyda phob ymddangosiad yn ei ymddygiad ac yn ei wedd ei fod yn penderfynu taro Dewi ab Llyr; ond cyn iddo yn iawn fod ar ei draed, syrthiodd yn ei ol ar draws ei gadair, ac i'r llawr yn swrth, fel un marw. Ymddangosodd ar unwaith i Dewi ab Llyr, i Rhodri gael ei daro yn ddisymmwth gan y parlys mud (*apoplexy*) a chanodd y gloch am gymmorth. Ar ol i'r gweinidogion ddyfod i mewn, ac i Rhodri gael ei osod ar esmwyth-faingc, ac iddo gael ei ymgeleddu 'n iawn, brysiodd Dewi ab Llyr at Rhonwen, i roddi gwybod iddi, rhag ofn i un arall gyfleu 'r

newydd anghysurus, a'i dychrynu gymmaint, a thrwy hyny iddi syrthio i lewyg. Adroddodd wrthi yr achos, a gyrwyd ar ffrwst am feddyg. Dywedodd y meddyg mai 'r parlys mud ydoedd—fod un ochr iddo wedi diffrwytho—fod gobaith yr adferid iddo ei ymadrodd y'mhen amser—fod yn rhaid i Dewi ab Llyr adael y lle yn union-gyrchol, rhag ofn iddo gynhyrfu Rhodri o'r newydd, a'i wneuthur yn waeth. Nid oedd llygaid Rhonwen na Dewi ab Llyr yn ddiddagrau ar ei ymadawiad ef. Addawsant ysgrifenu at eu gilydd cyn fynyched ag y byddai cyfle, ac ymwystlasant o'r newydd y naill i'r llall. Aeth Dewi ab Llyr at gyfaill iddo, yr hwn a drigai yn Swydd Fôn. Daeth Rhodri ar ol rhai wythnosau yn alluog i siarad yn floesg; ond nis gallodd byth ar ol hyn gerdded allan yn heinif ac yn fywiog. Parhaodd yn anghymmodlon, ac ni fynai gymmaint a chlywed enwi Dewi ab Llyr yn ei ŵydd.

O herwydd y gofal a'r mawr anesmwythder a ymaflasant yn Rhonwen ynghylch adferiad ei thad—o herwydd ei hanhunedd dygn a gwastadol ar yr achos, ac yn fwyaf neilltuol o herwydd cyndyn wrthwynebiad ei thad mewn perthynas i'w hundeb priodasol â Dewi ab Llyr, dechreuodd Rhonwen ym mhen byr amser golli ei rhosaidd liw, aeth ei gruddiau yn welw ac yn gulion; a'i duon lygaid, cyn hyn yn llawn o hoffder a bywiogrwydd, a welid yn ddifywyd, ac yn gorlenwi gan ddagrau; ei holl gorph a ddadwinodd, ac a guriodd ymaith mewn modd rhyfeddol; ac o'r diwedd gorfu arni gadw ei gwely, heb nerth nac yspryd i ddyfod o hono. Nid oedd un peth a roddai 'r meddyg yn lleshau; a chanfyddodd efe yn fuan mai nid y corph yn unig oedd yn dadwino, ac mewn cur, ond fod y galon yn llesg ac yn glaf, a'r meddwl yn anhwylus. Daeth y meddyg, oddiwrth yr arwyddion hyn, ac amryw ereill, i wybod y gwir achos o'i hafiechyd; a dywedodd mewn modd difrif wrth ei thad Rhodri, oddieithr iddo ganiatau i Dewi ab Llyr gymmeryd Rhonwen yn wraig briod iddo, y byddai iddi fyned i dir angof a llwch y bedd, a hyny ar fyr o dro, cyn sicred a'i bod hi yr awrhon yn gorwedd mewn galar ar ei chlaf-wely. Pan glybu Syr Fychan ab Afardwy fod Rhonwen yn glaf, daeth yn ddiaros i ymweled â hi; a phan wybu efe pa beth a barodd ei hanhwyldeb, dywedodd wrth ei thad, nad oedd dim yn yr holl greadigaeth a'i tueddai ef i hòni hawl yn Rhonwen yn groes i'w hewyllys, ac i daflu y rhwystr lleiaf ar ffordd ei dedwyddwch. Y datganiad disymmwth hwn o eiddo Syr Fychan ab Afardwy a ddaeth ar draws Rhodri fel llewyrchiad mellten: nis gwyddai yn iawn pa beth i'w wneuthur; gwasgarwyd ar unwaith sail ansicr ei obaith.

Pan ganfu Rhodri Ysgafn-droed o'r diwedd fod yn rhaid iddo, naill ai cymmeryd Dewi ab Llyr yn fab y'nghyfraith iddo, ai ynte colli trwy gur a darfodedigaeth ei unig gysur ar ol marwolaeth ei wraig, sef ei unig anwyl ferch, nis gallodd lai nag ymresymu rhyngddo ac ef ei hun, fod ei ymddygiad ar yr achos presennol yn angharedig, a dywedyd, gan droi at ei noddfa ddiweddaf, mai "O ddau ddrwg, goreu 'r lleiaf." Ar ol hir fyfyrdod, a dygn ymdrech meddwl, ac ar ol ystyriaeth mwy pwyllog a diduedd, cyfaddefodd fod teulu Dewi ab Llyr cyn hyned, ac agos cyn enwoced a'r eiddo ei hun; a chaniatàodd, trwy gyfryngiad cyfeillion y ddwy blaid, i ymgymmodi â Dewi ab Llyr, a'i dderbyn ef yn fab y'nghyfraith.

Rhyfedd y cyfnewidiad a gymmerodd le yn Rhonwen ar yr achos presennol! Trwy serchog ofal, a

dyfalwch mwyn a siriol Dewi ab Llyr, gwedd hoyw-wych Rhonwen, ei bywiogrwydd yspryd, ei gwisgi a'i nofiadawl rodiad, a ddychwelasant yn fuan yn eu hol. Ar ol gwneuthur pob parotôad angenrheidiol, priodwyd Dewi ab Llyr a Rhonwen gyda rhwysg a mawredd cyfatebol i'w sefyllfa, a buant fyw am flynyddau hir feithion yn mwynhau hael drugareddau Ner, a hoff ac addysgiadol gymdeithas y naill y llall, yn y fath fodd hyfryd, fel yr aeth yn ddywediad cyffredin y'mhlith y cymmydogion, pan yr ymddiddanent am wyr a gwragedd cariadus a dedwydd, "Y maent yn byw mor wynfydedig a Dewi ab Llyr a Rhonwen." IAL.

CELFYDDYDAU YR OESOEDD BOREUOL.

(Parhad o du dalen 279.)

YR Israeliaid yn amser Dafydd a Solomon a fuant yn hynod o enwog yn y celfyddydau. Eu mynych fordeithiau i gludo aur ac arian, a meini gwerthfawr, o Ophir a Tarsis, a manau ereill, a gyfoethogodd y wlad gymmaint a bod Solomon yn gyfoethocach na holl frenhinoedd y ddaear. Y ddinas enwog Jerusalem â'i gwychion adeiladau, yn enwedig y deml, oedd arddangosiad o odidawgrwydd celfyddyd y'ngwlad Canaan; ac ar lawer o ystyriaethau gellir ei chyfrif y ddinas ardderchocaf a fu erioed ar y ddaear. Prydferthawl borthladdoedd y deyrnas hefyd oeddynt yn llawnion o longau masnachawl, yn barod i gychwyn i'w teithiau wrth angenrheidrwydd, i gludo trysorau o wahanol barthau y ddaear: a'i llaw-weithiau, ac amrywiol bethau ereill, a'i henwogodd yn hynod. Ond annuwiol lywodraethau amrai o'i brenhinoedd yn ol marwolaeth Solomon, a osododd y wlad yn sathrfa i frenhin Babilon.

Bellach dacw rai o ser disglaer gwlad Groeg yn dechreu llwybro goruwch y terfyngylch; megis Lycurgus,* y deddf-roddwr Spartiaidd, a'r awenyddol Homer† anfarwol, a Phidon‡ o Argos, yr hwn a ddyfeisiodd y pwysau a'r mesurau cyntaf, ac a fathodd arian yn Ægina.

Ond yn awr rhaid i mi fyned i olygu Babilon, gan ei bod hi yn yr oesoedd hyn yn wrthddrych rhyfeddaf yn holl Asia. Oddeutu y flwyddyn 606 cyn cred y dechreuodd Nebuchodonosor enwogi Babilon, a'i gwneud yn un o ryfeddodau y byd. Gellir dywedyd am dani, ei bod y ddinas ardderchocaf a fu erioed dan haul, ac yn arwydd nodedig o gelfyddyd yr oesoedd hyny ym mysg y Caldeaid. Ei chedyrn gaerau, ei thyrau godidog, a'i phontydd, a'i dorau bres, y rhai na bu eu cyffelyb mewn un ddinas erioed: ei heolydd mawrwychion, a'i hanneddau teg, oeddynt yn rhy faith i roddi desgrifiad o honynt. Y gerddi crogedig* hefyd oeddynt y gwrthddrychau rhyfeddaf ynddi, y rhai a adeiladasid yn fwäog y naill goruwch y llall yn gydwastad â phenau muriau y ddinas: ac er uwched oeddynt oddiwrth y llawr, yr oedd digon o ddyfnder daear ynddynt, fel y gallai 'r coed mwyaf wreiddio; a gosodasid sugn-bibau ynddynt i dynu dwfr i fynu o'r Euphrates i'w dyfrhau. Yn yr amser yma hefyd yr oedd y Caldeaid yn feistri bron ar holl diroedd y dwyrain, ac wedi eu hennill gan mwyaf trwy rwysg arfau Nebuchodonosor. Nid oeddynt yn anenwog ychwaith yn amrywiol ranau celfyddyd: rhanodd yr Aiphtiaid a hwythau yr anrhydedd rhyngddynt o fod yn seryddion boreuaf. Yn ol marw Nebuchodonosor, gwanhaodd yr ymerodraeth yn raddol; ac yn amser ei ŵyr Belsassar daeth y Mediaid a'r Persiaid, o dan dywysiad Cyrus, ac a feddiannasant Babilon, a rhoddasant derfyn ar rwysg y Caldeaid: ac yn nhreiglad oesoedd, aeth y ddinas a fu yn enwocaf o ddinasoedd y byd yn drigfa bwystfilod, ac ymlusgiaid gwenwynig.

Yn ol i mi adael gwlad Groeg, a myned i Babilon, dychwelaf yn ol yno etto. Yn y flwyddyn 643 cyn cred y ganwyd Thales yn Miletus. Hwn oedd y blaenaf o saith ddoethion Groeg, a'r mwyaf clodfawr ei fyfyriadau. Yn moreuddydd ei amser ymdeithiodd trwy 'r Aipht, ac amryw wledydd Asia, er mwyn ehangu ei wybodaeth. Mewn seryddiaeth a daear-fesureg, yr oedd yn dra chyfarwydd, ac y mae llawer o'i drefniadau yn cael eu harfer hyd heddyw gan y dysgedigion diweddaraf. Efe a ranodd y belen ddaearol i bump o gylchoedd (*zones*) sef y Poeth-gylch (*Torrid zone*) y ddau gylch tymherus (*Temperate zones*) a'r ddau rew-gylch (*Frigid zones*). Efe hefyd a wnaeth i gylch yr arwyddion, neu 'r Sidydd (*Zodiac*) gynnwys y cylch poeth, a'r ddau gylch tymherus, ac i baladr y canol-ddydd (*Meridian*) wneud yr holl gylchoedd uchod yn onglau sythion, a hon yw y drefn a arferir hyd heddyw. Sefydlodd Athrofa odidog yn Miletus, o'r hon y cyfododd rhai o ddysgedigion penaf Groeg; ac efe hefyd ydoedd athraw yr enwog Pythagoras. Treiddiodd mor bell i serydd-

---

* Ganwyd ef cyn Crist 926. † Homer a anwyd 1041 cyn cred. ‡ Phidon a anwyd 910 cyn cred.

* Cyfrifid muriau Babilon, a'r gerddi crogedig, y'mysg saith hen ryfeddod y byd.

iaeth, fel y gwyddai yn dda yr achos oedd yn peri diffygion ar yr haul a'r lleuad, a medrai eu cyfrif yn gywir cyn eu dyfod; a rhagddywedodd am ddiffyg nodedig fu arno yn amser y frwydr rhwng y Mediaid a'r Lydiaid. Ac y'mhellach efe a ddysgodd fesur lled wyneb yr haul (*Diameter of the Sun*); ac a ranodd y cylch yn 360 o raddau, ac a ranodd y flwyddyn hefyd yn 365 o ddyddiau. Thales hefyd oedd y cyntaf a ddysgodd y ffordd i fesur pyramidiau yr Aipht wrth y cysgod, yr un modd ag y mesurir gwrthddrychau ereill yn yr oes bresennol. Diammeu mai Thales oedd tad philosophyddiaeth i'r Groegiaid, ac yn olynol i wledydd Ewrop; ond sicr iddo fenthycio amryw o'i egwyddorion oddiwrth yr Aiphtiaid a'r Caldeaid, a chenhedloedd ereill y dwyrain.

Solon, deddf-wr godidog yr Atheniaid, oedd gydoeswr â Thales. Sefydlodd y gwr enwog hwn gyfreithiau ardderchog yn Athen, y rhai a fuont mewn parch mawr gan bawb. Ac yn amser y llywodraeth seneddol yn Rhufain, anfonwyd cenhadau i Athen i ymofyn am y cyfreithiau; ac ym mhen rhyw yspaid o amser dychwelasant yn ol, a thebygol yw i'r cyfreithiau a osododd Solon fod yn Rhufain am amser hir, os nad ydynt etto yn sylfeini i amryw o gyfreithiau gwledydd Ewrop.

Os bu 'r Aiphtiaid a'r Caldeaid yn enwogion yn y celfyddydau ym moreuol oesoedd y byd, nid oeddynt i'w cydmaru mewn dim â'r Groegiaid: ond diammeu i'r Groegiaid gael mantais arnynt, trwy iddynt ddechreu yn ddiweddarach. Ni bu milwyr, nac anianyddion, na philosophyddion, na phrydyddion, nac areithyddion, erioed yn fwy enwog ar wyneb daear nag ym mhlith y Groegiaid. Os yr Aipht a genhedlodd gelfyddydau, Groeg a'u magodd hwy; os yr Aiphtiaid a ddodwodd yr ŵy, Groeg a'i deorodd. Mae ysgrifeniadau yr awdwyr Groegaidd mor orchestol ac enwog, fel na ragorodd neb arnynt mewn un iaith hyd heddyw, er cael eu gwaith hwy fel esiamplau i'w haddysgu. Soniais yn barod am rai o wroniaid y wlad hon, sef, Homer, Lycurgus, Thales, a Solon, &c. a byddai yn rhy faith i mi grybwyll am yr holl enwogion a flodeuasant yn y tir hwn.

Pythagoras â'i ddwfn athrawiaeth, ac olrheiniwr llwybrau y ser; a Hiparchus odidog, meistr yr un gelfyddyd, a anwyd yno; ac Aristotle, yr enwog anianydd; Demosthenes, Aristides, ac Isocrates, pen areithyddion y byd. Groeg a roddes fodoldeb i feddygwyr, haneswyr, a cherddorion penaf y ddaear. Pa beth am Hipocrates a Galen, y meddygon? Herodotus, Thucydides, a Xenophon, yr haneswyr? a rhes hir ereill rhy faith i'w coffâu, a fuont fel cedyrn golofnau yn sefyll i fynu o blaid gwybodaeth a chelfyddyd yn nhir Groeg.

Pwy a synodd y byd â'i orchestion yn fwy nag Alexander Fawr, ymerawdwr y Groegiaid? Ym maes y gâd nid oedd ei gyffelyb; creodd ei arswyd tros yr holl fyd adnabyddus. Croesodd gyfyng-fôr yr Hellespont gyda byddin o ddeng mil ar hugain o wyr traed, a phum mil o wyr meirch; ac wrth yr afon Granicus gosododd fyddinoedd lliosog y Persiaid i fin y cleddyf, er eu bod yn bum gwaith lliosocach na'i eiddo ef. Nid ydyw brwydr bylchau Cilicia ychwaith wedi myned tros gof, pryd yr anrheithiwyd y Persiaid yn ofnadwy, ac y gyrwyd Darius ar ffo, er nad oedd byddinoedd Alexander ond fel dyrnaid wrth eu cydmaru â hwynt. Ennillodd ddinas gadarn Tyrus, er cadarned ei chaerau, er gwyched ei hadeiladau, ac er dewred ei phreswylwyr. Gorchfygodd agos holl wledydd y dwyrain mewn deuddeng mlynedd o amser, yr hyn a gynnwysai ymerodraeth tros bedair mil o filltiroedd o hŷd. Ond er hyn nid ellir ei gyfrif yn oruwch-naturiol ddyn, ond fel yr oedd rhagluniaeth yn ei lwyddo yn ei holl ymdrechiadau. Yr oedd llawer o ymddygiadau ffolion a gwallgofus ynddo, megis ei daith trwy anial ddiffaethwch Lybia i ymweled â theml Jupiter Hammon, a'i waith yn croeshoelio ei feddyg am fethu meddyginiaethu ei gyfaill Hephestion, &c. Bu farw yn mlodau ei ddyddiau trwy iddo yfed i ormodedd. Adeiladodd ddinas enwog Alexandria yn yr Aipht, yr hon am lawer o oesoedd a fu yn benaf o holl ddinasoedd y dwyrain mewn celfyddyd a masnach: ac yn nheyrnasiad Ptolemeus Philadelphus, yr ail frenin yn yr Aipht, yn ol rhanu ymerodraeth Alexander, gwnaed yno lyfr-dŷ ardderchog, a chyfoethogwyd ef â chan mil o lyfrau; a'r pryd yma hefyd y cyfieithiwyd yr Ysgrythyrau i'r Roeg gan y Deg a Thriugain Iuddewon.

Llawer o weithredoedd gorchestol a rhyfedd a wnaethpwyd ym mysg y Groegiaid yn yr amser yr oedd celfyddyd yn enwog yn eu plith. Brithwyd y wlad â dinasoedd enwog ac adeiladau teg, ag y byddai yn rhy faith i mi sôn am danynt.

Y ddelw* bres hynod yn ynys Rhodes oedd gwrthddrychau rhyfeddaf a fu erioed yn y byd. Cyssegrwyd hi i'r haul. Yr oedd yn gant ac ugain troedfedd o uchder, ac wedi ei gosod yn fforchog tros y fynedfa i'r porthladd, fel y gallai llongau fyned rhwng ei thraed. Buwyd ddeuddeng mlynedd yn ei hadeiladu, a chyfrifid ei phwysau yn saith gant ac ugain mil o bwysau. Yr oedd grisiau yn arwain i'w

* Gosodwyd hi i fynu cyn Crist 290; cyfrifid hi ym mysg saith hen ryfeddod y byd.

phen, ac yr oedd pob bys iddi agos cymmaint a dyn o faint canolig. Taflwyd hi i lawr gan ddaear-gryn, ac felly y bu nes daeth y Saraceniaid i feddiant o'r ynys, pryd y gwerthasant hi i Iuddew, yr hwn a lwythodd fil o gamelod â'r pres.

Teml* y dduwies Diana yn Ephesus oedd adeilad o faintioli rhyfeddol. Buwyd ddau can mlynedd yn ei hadeiladu, ac yr oedd yn 425 o droedfeddau o hŷd, a 200 o led, a chynnalid hi gan 127 o golofnau mynor, y rhai oeddynt yn 70 o droedfeddau o hŷd. Y trawstiau a'r drysau oeddynt o gedrwydd, a'r rhan arall o'r gwaith coed o brenau cypreswydd. Llosgwyd hi gan Erostratus 335 o flynyddau cyn Crist.

Wedi sylwi fel hyn ar lawer o ogoniant y gwledydd dwyreiniol yn yr oesoedd gynt, pe baem yn edrych yn bresenol ar yr ardaloedd hyn, y mae golwg arall arnynt. Dacw'r celfyddydau gynt wedi eu gadael, a dacw'r trigolion yn rhwym y'ngharcharau tywyllwch ac anwybodaeth. Dyma yw cyflwr yr Aipht flodeuog gynt, a Phenicia, goruchel sefyllfa mordwywyr penaf y byd. Hyn hefyd yw cyflwr Groeg, er maint a fagodd o wroniaid, ac er cymmaint o fuddugoliaethau a ennillodd. Mae yr afon heintus, a redodd allan o ffynnon Fahometanaidd wedi rhoi yr holl wledydd hyn fel yn rhwym tan felldith. Mae yn alarus meddwl, fod y cenhedloedd, a roddasant gynt oleuni celfyddydau i'r byd, yn awr yn gorwedd dan y blymaidd warog, a osodwyd arnynt gan ddilynwyr yr hudolwr o Mecca.

G. AB GWILYM PADARN.

ATEBIAD I LYTHYR BARRAS YNGHYLCH DIFFYGION Y GWYLIEDYDD.

(Parhad o du dal. 244.)

MR. GWYLIEDYDD--Caniatewch i mi ychwanegu rai sylwadau cywir Barwn Brougham ar Fanteision Dysgeidiaeth i'r Werinos, cyn gwneuthur o honwyf unrhyw nodiadau ar yr ail fater, sef, Y pethau sydd yn attal cynnydd Dysgeidiaeth yn Nghymru.

Gwedi dangos o hono y manteision a ddeuai i grefftwyr a llafurwyr cyffredin wrth eu gwneuthur yn fwy medrus a hwylus yn eu gwahanol alwedigaethau, trwy y rhai y maent yn ennill eu bara beunyddiol; ac wrth wneuthur eu bara beunyddiol, gwedi iddynt eu ennill, fyned ym mhellach, a bod yn fwy blasus, y mae yn sylwi bod Dysgeidiaeth yn rhoi cyfleusdra i weithwyr, yn ol eu talentau naturiol, i fod yn ddiwygwyr neu wellhawyr yn eu galwadau, a bod hefyd hyd yn nod yn ddatguddwyr yn y Gwybodau sydd yn dwyn perthynas â'u galwedigaethau.

Eb efe, "Mae y crefftwyr a'r llafurwyr cyffredin yn feunyddiol ymdrin â'r arfau a'r defnyddiau hyny a pha rai y mae profiadau newyddion i'w gwneud; maent yn feunyddiol dystion o weithrediadau anian, mewn naill ai ysgogiad neu wasgiad defnyddiau, neu weithrediadau fferyllawl y naill gorph o ddefnydd ar y llall. Rhaid i'r holl gyfleusderau o wneuthur profiadau fod yn ddiddefnydd, rhaid i holl ymddangosiadau anian fyned heibio yn ddisylw, os na bydd ganddo ddysgeidiaeth yn egwyddorion y Gwybodau, ond gyd â'r ddysgeidiaeth hon y mae yn fwy tebyg o daro ar ryw beth newydd ag a all fod yn ddefnyddiol mewn crefft, neu fanteisiol a diddanol yn y Gwybodau. Ychydig iawn o ddyfeisiadau mawrion a gaed allan drwy ddamwain, neu drwy ddynion anwybodus—llawer iawn llai nag a feddyliai neb. Dynion o wybodaeth, ag oedd yn barhaus yn chwilio am danynt, a'u cafodd hwy allan. Y diwygiadau yn yr Agerdd-beiriant gan Mr. Watt, ydoedd effaith olrheiniadau mwyaf dysgedig ar wirioneddau Rhifyddeg, Llaw-gelfyddydau, a Fferylliaeth. Mr. Arkwright, gwedi pum mlynedd o leiaf o ddyfal ymchwiliad, o'r diwedd a gafodd allan y ffordd i wneud y peiriannau nyddu. Y ddyfais ddiweddar o'r Lamp Diogelwch *(Safety Lamp)* ydoedd wobr olrheiniadau dysgedig un hollol hyddysg yn y wybodaeth o Fferylliaeth. Y ffordd newydd o

---

* Lluniwyd hi gan Ctesiphon; cyfrifid hon hefyd ym mysg y saith hen ryfeddod.

buro siwgr a gaed allan gan Fferyllydd boneddigaidd. Ond cyn belled ag y mae gan ddamwain unrhyw beth i wneud mewn caffaeliad allan ddyfais newydd, yn ddiammeu y mae o werth i'r rhai sydd yn gweithio yn barhaus mewn galwedigaethau neillduol, geisio y wybodaeth angenrheidiol, oblegid fod eu cyfleusdra hwy yn fwy na neb arall i ddefnyddio eu dysg fel ag i ddisgyn ar ryw beth newydd a defnyddiol. Y maent hwy yn parhaus weled beth sy'n ddiffygiol a pheth sydd o'i le, yn ol yr hen ffordd; ac y mae ganddynt, o herwydd hyny, well cyfleusdra i wneud diwygiadau. Mewn gair, un defnydd mawr o ddysgu egwyddorion y Gwybodau, yw eu bod yn galluogi dynion i wneuthur diwygiadau yn y celfyddydau, a chael allan amlygiadau newydd mewn Athronyddiaeth, y rhai a allant fod yn fuddiol iddynt hwy eu hunain, ac i ddynolryw yn gyffredinol."

At yr hyn a ddywedwyd uchod, gellir chwanegu yn fyr, fod Dysgeidiaeth yn foddion i agor y ffordd i gyfoeth, anrhydedd, ac enwogrwydd. Tra byddo cenedl y Cymry mor ddigynnydd mewn Gwybodaeth, rhaid y bydd i'n cymmydogion mwy dysgedig y Saeson fedi o ffrwyth eu huwch fanteision, cadw y blaen arnom, a bod yn genedl fwy pwysig o ran cyfoeth ac enwogrwydd. Atolwg, paham y bu ein llysoedd barn cyhyd heb sefyll ar yr un tir a'r eiddo hwy? Paham y trefna y llywodraeth gyfran mwy o aelodau, a hyny gyda gradd mawr o ddoethineb ac uniondeb, i gynnrychioli y Saeson yn y Senedd na'r Cymry? Paham y mae mynydd-dir yr Alban yn troi allan mwy rhifedi o ddynion enwog na gwlad y Cymry? Edrychwch o gwmpas, a chewch weled yr atebiad wrth law—Eisieu Dysgeidiaeth. Paham y gadewir i fanteision gallnoedd dyfroedd, porthladdoedd cyfleus, a chynnyrch cynnwynol gwlad y Cymry, fod mor ddifantais iddynt? Dim, ond eisieu teimlo effaith gynhyrfiol dysgeidiaeth ar y trigolion. Rhoddwch ddysgeidiaeth i genedl y Cymry, ac yna ni ddolefwn allan uwch ben ei glynoedd a'i dyffrynoedd têg, "Cymru fu, Cymru fydd."

Ni awn bellach ym mlaen at yr ail fater.

II. *Y pethau sydd yn attal cynnydd Dysgeidiaeth yn ein plith.*—Nis gellir priodoli attalfa dysgeidiaeth i un peth yn unig, ond i gymmhleth o bethau yn cyd-attal; a'n gorchwyl ninnau yn bresennol fydd nodi rhai o honynt allan.

1. Un o'r rhwystrau mwyaf pwysig a ddaw gyntaf dan ein sylw, yw y rhagfarn, neu yn hytrach y coel-grefydd, sydd wedi cyd-gymmysgu y meddyliau dynion â'r mater pwysig o grefydd. O'r braidd y meddylia llawer bod yn bossibl i ddysgeidiaeth, ac ymroddiad i geisio gwybodaeth yn nirgelion anian, gyd-sefyll yn yr un dyn â gwir grefydd a duwiolfrydedd. Ni chyfyngir y farn, neu yn hytrach y gau farn, hon i rai ym mhlith cenedl y Cymry yn unig, oblegid ni gaufyddwn yn ngwaith Aristophanes, ddarfod i'r Groegiaid ofer-goelus euog farnu y dynion hyny yn elynion i'r duwiau a feiddiodd ryfygu dangos yr achosion naturiol o'r taranau a'r tymhestloedd. Nid llai fu toster rhai o Dadau yr Eglwys yn bytheirio eu hanathemau yn erbyn y dynion, y rhai, drwy brofion anffaeledig, a haerasant fod y ddaear yn gron, a bod pobl yn preswylio y tu arall iddi, a'u traed gyferbyn a'r eiddom ni. A hysbys yw, ddarfod i lys Ffrainc euog farnu dyfeisydd cyntaf y gelfyddyd ddefnyddiol o argraffu i garchar, fel un ag ydoedd yn dal cyfrinach â'r cythreuliaid! Ac nid llai hysbys yw, ddarfod i'r

Eglwys yn Rhufain daflu i'r daeardŷ Galilæo, dyfeisydd yr yspieinddrych, am y pechod dirfawr o haeru fod y ddaear yn troi ar ei phegynau. Mae 'r anghefnogaeth a gafodd dysgeidiaeth a dynion athrylithgar ym mhob oes oddiwrth y rhai a ymhònent hawl i fwy manylrwydd mewn crefydd nag a waranta yr Ysgrythyrau Sanctaidd iddynt, wedi bod, ac etto yn bod, yn achos mawr o dristwch i Gristionogion syml, ac i'r rhai sydd yn hoffi gweled llwydd eu gwlad a'u cenedl. Rhai o'r uwchgrefyddolion hyn a ddywedent, nad oes angen am ddarllen na gwybod dim ond y Bibl. Ereill a fynent y bydd i'r rhai a fyfyriant byneiau athronyddawl halogi eu hunain wrth fyned dros derfynau sobrwydd. Ereill yn dwyn mawr zel dros eneidiau eu cyd-ddynion, a haerant mai athronwyr a dysgedigion yw yr unig rai sydd yn gwadu dwyfoldeb y Bibl, a bod yn rhy beryglus i rai yn proffesu Cristionogaeth gofleidio yr hyn a ddygodd ereill i'r geubwll truenus o annuwiaeth. Ereill, gyda mwy o zel, a haerant na ddylid goddef yn nghyfundeb y cyssegr neb a ofer dreulia ei amser i fyfyrio ar ddirgel bethau anian, er mai gwirionedd diammheuol yw, eu bod hwy eu hunain yn euog o dreulio mwy o amser mewn seguryd, gwagrodiana, enllib, rhodres, a gorwagedd y byd hwn. Os bydd i neb ymgodi i sylw y wladwriaeth drwy rym ei ddysg a'i ddoniau, rhaid mai dyn cnawdol o feddwl bydol yw hwnw. Yn y modd hyn, a'r cyffelyb, y rhoddodd y camsynied hwn yn meddyliau dynion fodoliaeth i rwystrau aneirif yn ffordd ymledaeniad dysgeidiaeth. Bu yn gryn orchest ar ddynion dysgedig dori drwy y rhwystrau hyn i ddwyn dynolryw, drwy oleuni dysgeidiaeth, i'r meddiant sydd ganddynt yn bresennol o lywodraeth ar y greadigaeth. Nid rhaid i wir Gristionogaeth ofni dim ar olrheiniadau athronyddiaeth: hi saif yn ogoneddus yn ngwyneb pob prawf. Mor bell yw dysgeidiaeth o fod yn elyn iddi, fel y cafwyd llawer prawf mai y llaw-forwyn ffyddlonaf sydd ganddi yn ei theulu ydyw. Peraidd ganiadydd Israel, wrth fyfyrio ar beiriant ei gorph, a chanfod rhyfeddodau doethineb ei gyfansoddiad, yr hyn a ddygir i'r amlwg i ni drwy y rhan hòno o ddysgeidiaeth a elwir Difynniaeth, mewn tymher Gristionogol a lefodd allan, "Rhyfedd ac ofnadwy y'm gwnaed: a'm henaid a ŵyr hyny yn dda." Pa gredadyn a ddichon edrych ar y mawr amryw ddoethineb, a'r tragywyddol allu a daioni, a ddygir i'r goleu gan athronyddiaeth, heb deimlo yn ei fynwes gynhyrfiadau o ofn a pharch i'r anfeidrol BOD. Pwy, yn edrych arnynt, a all beidio dweud gyd â'r duwiol Job, "Myfi a glywais â'm clustiau sôn am danat: ond yn awr fy llygaid a'th welodd di;" ac mewn agwedd wir ostyngedig lefain allan,

"Perffaith yw dy waith, Duw Ion,
Dethol dy ffyrdd, a doethion,
A mad, ac anchwiliadwy,
Duw mawr, ac ni bu ddim mwy!"

(I'w barhâu.)

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Bwriadaf, os caniatâ Duw i mi nerth ac iechyd, ddanfon i'ch Cylchgrawn, yn fisol, ychydig o hanes yr amrywiol goedydd, ffrwythydd, &c. sydd yn tyfu yn amrywiol barthau 'r byd adnabyddus. Gobeithiaf y byddant yn dderbyniol genych chwi, ac hefyd gan eich darllenwyr. Ynddynt y cânt weled mawr allu eu Gwneuthurwr, ac mor ragorol y mae dirgel law Rhagluniaeth yn gofalu am ddynolryw, yn ol eu hangen a'u sefyllfa, trwy bob parth o'r bydyssawd.

Yr eiddoch, &c.

I. M.

Y DDERWEN.

O RAN cryfder, parhad, a chymmwysiad cyffredin, y mae'r Dderwen yn teilyngu y flaenoriaeth ar holl brenau'r goedwig. Dyrchafodd Prydain i'r anrhydedd penaf ym mhlith y teyrnasoedd trwy eu defnyddioldeb i fasnachu â'r byd, ac o herwydd ei chadernid mal caer-glawdd ar y weilgi i wrthsefyll rhuthriadau ei gelynion.

Dywed Linnæus, fod pedwar ar ddeg o rywiau o Dderw. Yn ysbaid y deng mlynedd a deugain diweddaf y mae y fath sylw wedi cael ei dalu gan deithwyr ar y pren defnyddiol hwn, fel y bu chwanegiad rhyfeddol at ei ryw. Martyn a'u rhifa yn chwech ar hugain: Willdenow, yr hwn a ysgrifenodd yn y flwyddyn 1805, a'u cyfrif yn un ar bymtheg a thriugain: a Persoon, naturiaethydd enwog arall yn yr un amser, a ddywed eu bod yn ddau a phedwar ugain. Nid oes genym yn bresennol, yn ol cyfrif gwahanol ysgrifenwyr, ond 140 o rywiau; ac o'r rhai hyny y mae mwy na'u hanner yn frodorion America. Humboldt a Bonpland a grybwyllant am 24 o rywiau ereill, y rhai a ddarganfuwyd ganddynt tra ar eu taith yn America Ddeheuol. Darganfuwyd hefyd, gan ddau naturiaethydd enwog ereill, tad a mab, o'r enw Michaux, 26 o rywiau ereill yn Ngogledd America. O'r gwahanol rywiau o Dderw, gellir rhestru amryw o honynt gyd â'u prisgwydd, ac ereill ym mhlith brenhinoedd y goedwig:—rhai yn fytholwyrddion, ac ereill a gollant eu dail yn y gauaf, megys yr eiddom ni yn Nghymru. Y rhyw, o ba un y mae y pren, yn hytrach y defnyddiau goreu, yn deilliaw o hono, yr hwn hefyd sydd liosocaf ym Mrydain, ac yn frodor o honi, yw y Dderwen gyffredin.

Nid yw y Dderwen, a drosglwyddir yma o'r America, i'w chystadlu mewn gwerth na defnyddioldeb, i Dderwen gyffredin Prydain: ac hefyd nid yw Derwen canolbarth Ewrop i'w chyffelybu iddi mewn harddwch na gwerth; canys nid yw Derwen Prydain mor rywiog a hwy, ac felly nid yw mor dueddol i hollti, &c. Pan dorir hi i lawr mewn oedran têg, o 50 i 70 mlwydd oed, hi ydyw y pren goreu a adnabyddir yn y byd. Er bod rhai prenau caletach, a rhai yn fwy crychedig, &c. etto nid oes yr un o honynt yn cynnwys yr ansoddau mewn mwy o gyfartaledd na'r Dderwen. Gan hyny, y Dderwen yw y rhagoraf o'r holl brenau i gynnal pwysau, ac i wrthsefyll bygythiadau dinystriol magnelau. Y gwning, sef y rhan hyny sydd agosaf at y rhisglyn, ac sydd heb lawn addfedu, sydd hynod am ei barhad, mewn naill ai dwfr, daear, neu awyr; a dywedir nad oes unrhyw fath o drychfilod yn yr ynys hon a wna ei lwybr i riddyn y Dderwen, megys y gwnant i amryw goedydd ereill, priodor neu dramor.

Er mor ragorol yw y Dderwen yn awr yn ngolwg y celfyddwr, bu hefyd amser pryd y cyfrifid hi yn rhagorol a gwerthfawr oblegid ei *Mês*. Nid oes dim mewn hanesyddiaeth a'm tuedda i gredu, i neb o frodorion yr ynys hon ddefnyddio'r Fesen yn ymborth, er ei bod wedi, ac yn, cael ei defnyddio felly gan frodorion isel-radd parthau deheuol Ewrop.

Dywed Cervantes, yn ei chwedlau ffugiol am Don Quixotte, na osodid hwy yn ymborth o flaen y bugail geifr yn unig, ond hefyd yn ddanteithfwyd ger bron yr arglwyddes ei hun. Nid yw y Dderwen, sydd yn dwyn y fesen ddanteithiol, o'r un rhyw ag eiddo Prydain. Derwen yr Eidal, yr hon a eilw Virgil yn *Deyrn y Goedwig*, o herwydd gwastadrwydd ei thew-frig, cadernid ei gwreiddyn, a'i gwyrddni harddwych a pharhaus, a'i darlunia mewn modd rhagorwych yn ei ail lyfr o'r *Georgics:*—y modd y defnyddid ei ffrwyth yn ymborth bodau cyfrifol, &c. Y Dderwen fythol-werdd sydd hefyd yn bren cyffredin yn yr Hispaen, yr Eidal, Groeg, Syria, parthau deheuol Ffraingc, ac ar hyd lànau Môr y Canoldir: hi a ddyg ffrwyth, yr hwn a debygola yn ei archwaeth i eiddo y gneuen. Nid yw ei thyfiad ond araf. Bydd ei phreswylfa bob amser ar ei phen ei hun, ac nid yn dwmpathau. Y mae Derw ereill o'r rhyw bythol-wyrdd yn gyffredin yn yr Hispaen a Barbari, y rhai sydd yn dwyn cnydau toreithiog o fês magwriaethol.

Yn ystod y rhyfelgyrch diweddaf yn yr Hispaen, bu byddinoedd Ffraingc mor ffawdus a chyfarfod â digonedd o ymborth, o fês amryliw, yn nghoedwigoedd Salamanca. Yr ydym, er ein syndod, yn cael hanes gan hen ysgrifenwyr, mai mês oedd ymborth dynolryw yn yr oesoedd gynt. Ni byddai ein syndod gan gymmaint pe gallem ond gwahaniaethu rhwng y mês cyffredin, yr *Ilex*, y mês amryliw, a'r *Esculus*. Dywed rhai awduron, am frodorion gwreiddiol Groeg, a pharthau deheuol Ewrop, sef y rhai oeddynt yn byw yn y coedwigoedd, eu bod yn hynod o'r tewion, a nerthol: a'u hymborth yn unig oedd ffrwyth y Dderwen, yr hon a blanwyd â llaw ddirgelaidd natur. Y Beirdd Groeg, a'r haneswyr, a alwent y bobl hyn, "Bwytawyr Mês;" ond y gair Groeg *Balanos*, a gyfieithiwyd gan y Rhufeiniaid *Glans* (mês) yr hwn a gynnwys ffrwythau, megys *dates* (math o ffrwythau peraidd) ffrwyth yr olew-wydden, &c. Yn y rhai hyn oll y mae llawer o olew, yr hwn hefyd sydd yn eu gwneuthur yn hynod o'r magwriaethol. Pa un a oedd hyn yn arferiad

ym mhlith yr hen Frytaniaid, neu ynte a ddygwyd y cyfryw arferiad yma gan y Saeson, y rhai a ddaethant o goedwigoedd derwaidd Ellmyn, nid yw wybyddus. Cyfrifent besgi moch â mês yn y coedwigoedd, tra parhaodd eu rhwysg yn yr ynys hon, yn un o oruchwyliaethau penaf teulu; yn gymmaint ag i'r brenin Ina, yn niwedd yr eilfed ganrif ar bymtheg, osod cyfraith, yr hon a gyfenwid, "Cyfraith Ffrwythau y Goedwig," er iawn drefniant y diben. Byddai ffrwyth y Dderwen y pryd hyn yn cael ei anfon yn rhoddion i frenhinoedd, a'i roddi yn rhan o waddod brenhinesau. Cyfrifid anffrwythlondeb y Dderwen, neu brinder ei ffrwyth, yn yr amseroedd hyny, yn un o brif achosion newyn, ac eisieu. Un o weithredoedd gorthrymus Gwilym y Goresgynwr, o dan ei nwydwyllt gynddaredd, fu troi yr holl goedwigoedd yn lle priodol iddo i hela, yr hyn a fu yn attalfa i'r brodorion i borthi eu moch: a dyna fu yr achos penaf i wysio 'r brenin Ioan i gyfarfod ei ddeiliaid cynnulledig, i arwyddo 'r *Magna Charta.* Ymddengys mai cig moch oedd prif ymborth y rhan fwyaf o deyrnasoedd cyn amser eu gwareiddiad; a hyn a brofir oblegid lliosawgrwydd eu moch. Yr oedd rhifedi dirfawr o foch yn cael eu porthi yn y Goedwigfa Newydd *(New Forest)* yn Swydd Ham, hyd yn ddiweddar, tan ofal Bugeil-foch, y rhai a'u casglent ynghyd bob nos wrth sain udgorn. Pesgir moch *Estremadura* yn bresennol â mês derwen *Ballota;* ac oblegid hyny, cyfrifir eu cig yn hynod o'r danteithiol.

Gallwn nodi yma wirionedd sydd wybyddus i naturiaethydd er's hir amser; ond y mae trinwyr a phlanwyr coed yn anhysbys o hono; sef, bod dau ryw o Dderw ym Mrydain—y *Quercus Robur*, a'r *Quercus Sessiliflora;* y gyntaf yn raenus, a chadarn galed-gorph—yn ddi duedd i bydru; ond y llall sydd yn fwy agored ei gwythi, yn llawnach o nôdd—yn fwy tueddol i bydru, ac heb fod o hanner yr un parhad. Y gwahaniaeth yma a ddarganfuwyd mor gynnar ag amser Ray; a chwanegodd Martyn yn ei *Flora Rustica*, a Syr James Smith yn ei *Flora Britanica*, eu tystiolaeth ar yr un gwirionedd. Meddylir i'r ail ryw yma gael ei drosglwyddo o'r Cyfandir i'r wlad hon er's rhai cannoedd o flynyddau yn ol, ym mha le y mae y rhywiau hyn o Dderw yn hynod o'r cyffredin, yn enwedig yn nghoedwigoedd Ellmyn. Cyfrifir y prenau hyn yn hynod o'r gwerthfawr: ond y peth sydd yn lled ryfedd yn ein golwg ni yw, fod y twyllwyr hyn, yn ddirif, wedi lledu eu brigau yn y Goedwigfa Newydd, yn Norfolk, yn y Swyddau gogleddol, ac o amgylch Llundain; ac nid rhyfedd fod cymmaint o gwynfan, digon ammhriodol, fod ein llongau yn cael eu hadeiladu gyd â'r hyn a elwir *sych-dderw pydredig:* ond y gwir yw, iddynt gael eu hadeiladu o'r rhywiau yma o Dderw, o ba rai yr adeiledir y rhan fwyaf o longau ei Fawrhydi. Ond rhag ofn nad oes digon o sylw yn cael ei wneuthur o'r rhywiau uchod, cynnygiaf hyn i ystyriaeth masnachwyr coed yn gyffredin. Y mae coes mesen y *Robur*, neu 'r Dderwen ddfeithr, yn hir, a'i ddeilen yn fer; ond coes mesen y *Sessiliflora*, neu Dderwen Prydain, sydd yn fer, a'i deilen yn hir. Mês y flaenaf a dyfant yn unigol; nid yn gyffredin y gwelir dwy yn tyfu ar yr un goes; ond y rhai diweddaf a dyfant dair neu bedair ynghyd, a hyny mor agos i'r gangen ag y byddo modd.

Tyb gyffredin yw, mai o'r rhyw yma o Dderw yr adeiledir llongau Rwssia, sef y rhai sydd yn gwib-hwylio ar y Baltic, nâ adeiladwyd o'r Ffawydden; os nad dyna yw eu defnydd, eu noethni ar y sail-gyffiau, heb ddim i'w cysgodi yn ngwres haul haf, er nad yw ond byr, a bod eira ac iâ yn llenwi eu cellau yn y gauaf hirfaith, sy ddigon i brofi nad ydynt o hir barhad, ac hefyd yn ddigon i ddifetha y Dderwen gadarnaf.

(I'w barhau.)

PERYGL YSPRYD TERFYSGLYD MEWN GWLADWRIAETH.

M. Delaharpe oedd un o anghrefyddwyr Ffraingc, rhydd-dybiwr dihafarch, cyn gadarned gwawdiwr o'r Ysgrythyrau a neb pwy bynag; etto, trwy allu dwyfol ras, a ddychwelwyd i fod yn Gristion, yr hwn, ar ol hyny, a ysgrifenodd yr hanes canlynol:—

Medd ef, "Ymddengys i mi fel pe buasai ddoe; yr oedd er hyny yn nechreu y flwyddyn 1788. Yr oeddym wrth fwrdd brawd o'r brif ysgol, yr hwn oedd o'r rhes uchelaf, ac yn ddyn o dalentau, &c. Yr oeddym, fel arferol, yn cael ein gwesta yn rhyseddus: ar y bwrdd yr oedd gwin Molvoisie, a'r Cape, yn chwanegu at wychder naturiol cyfeillion da; mewn gair, yr oeddym mewn sefyllfa i gaffael pob peth a barai hoenedd a llawenydd. M. Chamfort oedd yn darllen rhai o'i chwedlau penrydd ac annuwiol; a'r arglwyddesau uchel-radd a'u gwrandawent heb unwaith guddio eu hwynebau â'u hawyr-wyntyll *(fans)*. Yn ddiarbed canlynodd dylif o ddigrifwch a gwawd ar grefydd. Rhoddes un ddarn o ymadrodd, o waith un o'r Beirdd, a ddaroganai am wneuthur llinynod o ymysgaroedd yr offeiriad olaf, i'w osod o gylch gwddf y brenin olaf. Cododd un arall i fynu, ac a ddywedodd, 'Ië, foneddigion (gan groch-

feddio) yr wyf yn sicr —— mor sicred ag y gwn mai ffŵl oedd Homer.' Gwedi hyn cymmerodd yr ymddiddan agwedd fwy difrifol. Mor fywiog y rhyfeddent, a chyn wresoced y canmolent y chwyldro gwladol a effeithiwyd gan Voltaire! cytunent oll 'ei fod yn ffurfio pelydrau disgleiriaf ei ogoniant. Efe a roddodd y dôn, neu yr acen, i'w oes; cyn gywreinied y trefnodd iddo gael ei ddarllen yn yr ystafell gyffredin, ac yn y gyfarchfa oruchel!' Cryhwyllodd un o'r cymdeithion, yr hwn oedd bron a hollti gan chwerthin wrth feddwl am y tro, yr hwn a ddywedasai ei eilliwr, wrth roddi llwch yn ei wallt, 'Gwelwch, Syr (eb efe) er nad wyf fi ddim ond gwas tlawd i ryw eilliwr, nid oes genyf fwy o grefydd na dyn arall.' Penderfynasant y byddai i'r chwyldro gwladol gael yn fuan ei berffeithio; ac mor gymmwys, mor anhepcor, a chyn rheitied yw i goel-grefydd, a phenboethni Cristionogol, roddi lle i Athronyddiaeth. Tafiwyd brasamcan ar y cyfrif dedwydd hwn, a phwy o'r cymdeithion oedd yn debyg o fyw i weled teyrnasiad Rheswm yn lle yr Ysgrythyrau. Y rhai oedranus a alarent nad allent ymwenieithio i'w meddwl â'r gobaith o fwynhau y fath hyfrydwch, pan oedd y rhai ieuaingc yn llawenhau yn eu disgwyliad o'i weled. Mor anrhydeddus, a chyn ddedwydded y cyfrifid y brif-ysgol, o herwydd darfod iddynt barotoi at y gwaith gorwych; a chan ei bod yn y cyfamser yn brif amddiffynfa, a chanol-bwynt, ac uchel gynneddf gynhyrfiol rhyddid meddwl.

"Yr oedd un yn unig o'r gwestwyr, yr hwn ni chyfranodd yn nigrifwch yr ymddiddan hwn: darfu hyd yn nod iddo ef, mewn ffordd lonydd, adrodd ychydig o bethau digrif ar Gristionogrwydd. O Cazotte ydoedd, gwr hyglod, yn meddu ar amgyffrediadau anarferol; ond, yn anffodus, wedi pen-ddyrysu peth gyda gwagdybiau y sect a elwid, y *Goleuwyr*. Adnewyddodd yr ymddiddan, mewn modd tra difrifol, yn y modd canlynol:—'Foneddigion (eb efe) ymfoddlonwch; chwi a wyddoch fy mod i yn rhyw faint o broffwyd, yr wyf yn ail fynegi y gwelwch ef.' Efe a atebwyd, trwy ymadrodd cyffredin, 'nad oedd angen bod yn ddewin mawr i ragfynegi hyny.' Gofynodd ef ym mhellach, 'a oedd ganddynt amcaniaeth pa beth a ddeilliai oddiwrth y chwyldro hwn? Pa beth a ddamweinia i chwi yn bresenol? Pa fath ei gynnydd, ei effeithiau sicr, a'i ganlyniadau?' 'O,' meddai Condereet, gyda chwerthiniad gwirion ffol, a thrymaidd, 'gadewch i mi wybod y cwbl am dano: nid oes gan Philosophydd wrthddadl i gyfarfod â phrophwyd.' 'Chwi, M. Condereet (eb efe) a drengwch ar balmant daear-dŷ, trwy effaith y gwenwyn a gymmerwch i ochelyd llaw waedlyd y dienyddiwr; o'r gwenwyn ag y bydd cyflwr dedwydd yr amser hyny yn peri fod yn angenrheidiol i chwi ei ddwyn oddi amgylch gyda chwi.' Ymddangosodd gradd o syndod: ond wrth feddwl mai breuddwydio yr oedd Cazotte, mor ddiaros y bu; a'r chwerthin a gododd cyn uched ag erioed, gan ofyn iddo, 'pa ddiafol a osododd y daear-dŷ, y gwenwyn, a'r dienyddiwr yn ei ben? pa berthynas oedd rhwng hyny ac Athronyddiaeth, dynoliaeth, a rheswm?' 'Hyny yn gymmwys wyf yn ei ddywedyd wrthych. Efe a fydd yn enw dynoliaeth, a theyrnasiad rheswm, mewn gwrthwynebiad i'r Ysgrythyrau: dan y teyrnasiad hwnw y damweinia y pethau a rag-ddaroganais i chwi. Bydd y pryd hyny, yn wir, yn deyrnasiad rheswm; canys cyfodir temlau i'w anrhydedd. Ni bydd lleoedd o addoliad trwy Ffraingc, ond temlau rheswm.' Dywedodd Chamfort, gyd âg un o'i wênau gwawdus, 'Ni byddwch chwi yn offeiriad yn un o'r temlau hyn.' 'Gobeithio na byddaf; ond chwi a dorwch eich hun ar draws y gwythenau âg ellyn, bedwar dyrnod ar hugain; er hyny byddwch fyw ar ol y cynnygiad rai misoedd.' Edrychasant arno oll, a pharhasant i chwerthin. 'Amdanoch chwi, M. de Nicolai, chwi a fyddwch farw ar y ddienydd-glwyd; ac felly M. Baily: ac felly chwithau, M. Malesherbes.' 'O nefoedd,' dywedodd Rowcher, 'mae yn dangos fod ei lidiawgrwydd wedi ei annelu yn gwbl yn erbyn y brif-ysgol; yn awr, yn enw trugaredd, dywedwch fy nhynghedfen innau.' 'Chwi a drengwch hefyd ar y ddienydd-glwyd.' Hwy a waeddasant, 'O mae y dïaledd yn gyffredinol! efe a ddiofrydodd i'n diwreiddio ni oll.' 'Na wneir, mewn un modd; ond byddwch y pryd hyny yn cael eich llywodraethu gan reswm ac Athronyddiaeth yn unig. Eich dienyddwyr a fyddant oll yn Athronyddion, o'r un iaith ac ymadrodd anghrefyddol a chwithau.' 'O mae yn ein gwatwar ni! canys y mae efe yn wastad yn cymmysgu uthrolion â'i ddigrifolion: mae efe yn edrych yn wastadol megys pe byddai yn myned i'r crogbren.' 'Chwe blynedd nid ânt heibio cyn y cwblheir y pethau hyn oll a ddywedais wrthych.' 'Yn wir, dyma ddigon o wyrthiau,' meddai M. Delaharpe, 'ond ni ddywedasoch ddim o'm tynghedfen i.' Chwi a fyddwch yn wyrth eich hunan, cyn hynoted ag un a ragddywedais. Chwi a fyddwch yn Gristion y pryd hyny.' Croch-floedd a ganlynodd. Dywedodd Chamfort, 'Fy holl ofnau a symudwyd; canys os na fernir ni i ddinystr cyn y delo M. Delaharpe yn Gristion, nyni a fyddwn yn anfarwol.'

"'Am ferched,' ebe y Dduges de Grammont, 'dedwydd ddigon yw nad ydynt yn cael eu hystyried ond fel dim yn y chwyl-droadau hyn.' 'Eich rhyw fenywaidd, Arglwyddesau, ni bydd yn gadwraeth i chwi. Yr amseroedd hyn ymddygir atoch yr un modd ag at y dynion, ni wneir gwahaniaeth rhyngoch.' 'Ond pa beth yw ystyr hyn oll, M. Cazotte? yr ydych yn pregethu i ni am ddiwedd y byd.' 'Nid wyf yn gwybod mwy am hyny na chwi eich hunan, fy arglwyddes; ond hyn a wn, y bydd i chwi gael eich tywys i'r dienydd-glwyd, gyda llawer o arglwyddesau ereill, ym mèn y dienyddwr, â'ch dwylaw wedi eu cylymu y tu cefn i chwi.' 'Yr wyf yn gobeithio, yn y cyfryw amgylchiad, y caniatêir i mi gerbyd wedi ei orchuddio â galar-wisg.' 'Na chewch, arglwyddes; y fath foddhad a nacêir i chwi: arglwyddesau o uwch gradd na chwi a arluagir mewn mèn, fel y byddwch chwi, â'u dwylaw yn rhwymedig, fel y bydd yr eiddoch chwithau, i'r un dynged, i'r hon yr arfaethwyd chwi a hwythau.' 'Arglwyddesau o uwch gradd na mi! ai tywysogesau o'r gwaed?' 'Uwch etto.' Yna cymmerodd cyffroad difrifol le trwy y gymdeithas, a gwyneb Meistr y tŷ a wisgodd wedd a dull pruddaidd. Ystyrient eu bod yn gyrru eu digrifwch yn rhy bell. Arglwyddes Grammont, i'r diben o symud y cwmwl, a wnaeth yr atebiad digrif hwn, 'Chwi a welwch na edy efe i mi un offeiriad i gyffesu fy mhechod wrtho.' 'Ni chaniatêir y diddanwch hwnw i neb o honoch, arglwyddesau: brenin Ffraingc fydd yr olaf y caniatêir hyny o ffafr iddo.' Dywedasant yn gyffredin, 'Digon, M. Cazotte, o'r dychymmygion pruddion yna.' Ond arglwyddes Grammont, gan ewyllysio gweithio ymaith yr argraffiadau hyn, a ddywedodd, 'Brophwyd, chwi a ddywedasoch ein tesni ni oll, ond ni chrybwyllasoch ddim am danoch eich hun.' Yn ol rhai mynydau, â'i lygaid yn syllu tu a'r llawr, 'A ddarfu i chwi, arglwyddes, ddarllen am warchae Jerusalem, a adroddir gan Josephus? chwi a wyddoch, yn amser y gwarchae, fod yno ddyn yn myned oddi amgylch amgaerau y ddinas dros saith niwrnod olynol, gan waeddi, 'Gwae, gwae, i Jerusalem; ac i minnau hefyd:' yn yr un foment, taflodd y gwarchaewyr gareg anferthol o faintioli o un o'u magnelau ato, fel y drylliwyd ef yn ufflon.' Yna ymgrymodd Cazotte, ac ymadawodd."—Gwel *Simpson's Plea for Religion*, argraphiad olaf.

Mor amlwg y mae 'n ymddangos i ni mai peth niweidiol ydyw bod yn anghrefyddol, o herwydd daeth y farn ar yr anysgrythyrwyr uchod yn ol y daroganiad. Cyn amlyced ac eglured yw, bod yn well dilyn Iesu o Nazareth na Voltaire, na neb o'r rhes hòno. Mor fuddiol yw cydffurfio â deddfau Cristionogaeth! Mor oruchel a godidog yw y geiriau hyn, "Ofnwch Dduw, ac anrhydeddwch y brenin!"

Llangefni. C. E.

HANESYN CYWIR A NODEDIG.

Cymmerwyd Cadben Harris yn garcharor yn y rhyfel diweddaf rhwng Ffrainc a Lloegr, a danfonwyd ef i *Dunkirk*. Tra yn ei garchar, sylwyd ei fod yn dra isel ei ysprydoedd, ac yn gyffredin yn syn a myfyriol. A phan y daeth gorchymyn oddiwrth y llywodraeth Ffrengaidd i symud y carcharorion i *Versailles* (dros 200 o filltiroedd i fynu 'r wlad) yr oedd ei bryder yn cynnyddu yn fawr. Gan ei fod o dymher wylaidd, cadwodd ei deimladau iddo ei hun: oblegid hyny pwysasant ar ei ysprydoedd. Ond boreu neu ddau cyn iddynt gychwyn eu taith i *Versailles*, daeth Ffrengwr i'r carchar, ac a adroddodd y geiriau rhyfedd canlynol:—"Y mae rhyw ŵr yn y carchar hwn yn isel ei ysprydoedd o eisiau arian. Pwy ydyw, nis gwn; ond y mynyd y gwelwyf ef, myfi a'i hadwaenwn; oblegid yr oedd ei berson, a'i amgylchiadau wedi eu hargraffu ar fy meddwl yn y fath fodd, mewn breuddwyd neithiwr, fel nas gallaf ei gamgymmeryd." Y mynyd y gwelodd y gwr Cadben Harris, dywedodd, "Dyna y gwr." Gofynodd yn uniongyrchol iddo, onid oedd arno eisieu arian? a chyn y gallai dderbyn atebiad, cynnygiodd iddo ddeugain punt. Tarawwyd Cadben Harris â syndod, i ddieithrddyn, a gelyn, mewn gwlad ddieithr, wneuthur y fath gynnygiad i ŵr yn ei amgylchiad. Yna dywedodd wrth ei gymmwynaswr, ei fod wedi bod yn dra anffodus, a'i fod wedi cyfarfod â llawer o anhawsderau yn ystod ei fordaith ddiweddaf;—iddo ef, a'i lestr, gael eu cymmeryd; a'i fod wedi bod yn y carchar dros beth amser;—ei fod wedi disgwyl am arian o Loegr, ond ei fod wedi cael ei siomi; a'i fod wedi gwario y cwbl a feddai, ond pedair ceiniog—a'i fod yn ofni marw ar y ffordd o eisieu bwyd. Ar hyn, erfyniodd y gwr arno gymmeryd y deugain punt; ond ni fynai ond tri *gini*, gan dybied fod hyny yn ddigon, hyd nes y derbyniai arian o Loegr. Yr oedd Cadben Harris yn ofni yr Arglwydd er pan yn fachgenyn, yn saith mlwydd oed. Ar ol i'r Arglwydd ei brofi (ac y mae yn profi pob cyfiawn) cyfododd fel hyn i'w gynnorthwyo, ac a weithiodd ar feddwl dieithr-ddyn a gelyn i dosturio wrtho, pan yr oedd ei enaid yn llewygu o'i fewn. Felly yn gwirio yr addewid ddwyfol, "Megys dy ddyddiau y bydd dy

aeth. Y mae Cadben Harris er hyn wedi bod yn dra llwyddiannus; ac y mae yn awr, neu yr oedd yn ddiweddar, mewn amgylchiadau cysurus. R. AB R.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Onid buddfawr i'n gwlad a'n cenedl fyddai i rai o'ch Gohebwyr dysgedig, ddanfon i chwi, yn awr ac eilwaith, ryw hyfforddiadau buddiol ac ymarferol? Nid yw ein cenedl yn darllen ond ychydig, heblaw y Cyhoeddiadau cylchynol, ac nid oes llawer o amrywiaethau o lyfrau celfyddydawl yn ein hiaith: a drwg genyf na buasai cynnygiad ein cydwladwyr gwladgarol, a gynnwysir yn eich Rhifyn 96, i sefydlu "Cymdeithas Lëenyddol a Chyfieithiadol," yn derbyn croesawiad gwresocach gan ein cenedl. Byddai Cymdeithas o'r fath yn dra buddiol i daenu gwybodaeth lesol drwy ein gwlad, fel y mae y "Gymdeithas er Taeniad Gwybodaeth Fuddiol," y'mhlith y Saeson. I wneuthur i fynu y diffyg yma, danfoned eich Gohebwyr i'ch swyddfa, y fath hyfforddiadau a chynghorion ag y maent hwy wedi eu profi yn fuddiol; anfonent hwynt i'r Gwyliedydd, fel y gwasgarer hwynt drwy ein gwlad, fel y gallont eu gadael fel ewyllys-roddion i'w cenedl, ac fel y caffont y fraint a'r anrhydedd o gael eu côf-restru y'mysg enwogion a chymmwynaswyr Cymru. Wele ychydig, fel engreifftiau, at eich gwasanaeth.——Yr eiddoch, &c.

RHWYDDGED.

1. *Cyfarwyddiad i ddarllaw Cwrw yn ol yr arfer gyffredin.*

CYMMERWCH hanner pwn, neu ddau fesur a hanner, o frâg, wedi ei falu yn o fras, a thynwch oddi wrtho oddeutu tri galwyn a deugain o freci, a rhoddwch ato oddeutu dau bwys a chwarter o *hops*, a gwnewch hwynt fel y canlyn:—Ar ol berwi o'r dwfr, agorwch ddrws y pair nes i'r berw beidio, a chymmerwch gymmaint o'r dwfr ag a lanwo waelod y gerwyn i fodfedd neu fodfedd a hanner o ddyfnder, ac yna rhoddwch ynddo beced, neu hanner mesur, o frâg, a chymmysgwch ef â'r dwfr nes ei wlychu. Tywalltwch ychwaneg o ddwfr, a chymmysgwch hanner pec arall, a gwnewch yr un modd nes cymmysgu a gwlychu yr holl frâg. Gollyngwch oddeutu galwyn o'r dwfr drwy 'r yspigod, a thywalltwch ef ar yr wyneb, a thaenellwch ychydig o frâg sych ar y cyfan, a gadewch iddo sefyll wedi ei hulio dros dair awr. Ar ol hyny gollyngwch y breci yn araf i lestr, yn yr hwn y byddo 'r *hops*: dylai 'r *hops* gael eu mwydo o'r blaen mewn dwfr poeth, a phan redo y breci i gyd, tywalltwch ychwaneg o ddwfr o'r un poethder ag o'r blaen, nes y gwlycho y brâg yn hollol. Gwedi iddo aros awr, gollyngwch ef fel o'r blaen, a rhoddwch ef gyd â'r breci cyntaf yn y pair i'w ferwi. Os na bydd oddeutu tri galwyn a deugain o freci, rhaid tywallt ychydig ychwaneg o ddwfr ar wyneb y brâg a'i ollwng allan yn araf. Ar ol berwi y breci yn y pair am awr, tywalltwch ef i lestri llydain (*coolers*) i oeri, a gofalwch na chymmysgir y breci oer â'r brwd; a chymmysgwch ychydig chwartiau o'r breci claear â chwart neu ychwaneg o furym newydd yn ngwaelod y llestr, y bydd iddo weithio, a chwanegwch ato y rhan arall o'r breci, oddieithr ychydig, pan yr oero. Cyn i wyneb y ddiod ddechreu gostwng neu suddo, cymmerwch y burym ymaith, ac yna rhoddwch y ddiod yn y faril; wedi i'w gwaelod gael ei hulio â'r breci a gadwyd i fodfedd o drwch, ac ar ol iddo weithio dros ddeu-ddydd neu dri, gellir cau y bwng neu 'r twll yn llac, ac y'mhen yr wythnos, ar ol rhoddi llonaid llaw o *hops* wedi eu hanner ferwi ynddi, gellir cau y bwng yn gauad. Mewn pedwar mis bydd yn barod i'w thapio. Cofier mai y Gwanwyn a'r Hydref yw 'r tymhorau goreu i ddarllaw.

SYWEDYDDIAETH.

GAN fod y gelfyddyd o Sywedyddiaeth barnedigol, yr hon a ffugia ragfynegu digwyddiadau trwy agwedd, sefyllfa, ac effaith y sêr a'r planedau ar bethau daearol, mewn mwy cymmeriad nag a haeddai, ac heb gael y dirmyg hwnw gan rai dynion ag y mae'n deilyngu oddiwrth bawb—nid anfuddiol fyddai ystyried y gofyniadau canlynol, a bigwyd o ail lyfr *Argenis Barclay.*

Dan lywodraeth Catharine de Medicis, a Harri III. a IV. o Ffrainc, yr oedd rhagfynegiadau y Sêr-ddewinwyr yn rhan gyffredin o ymddiddanion y llŷs brenhinol. Pan gymmerodd Sywedydd, neu Sêr-ddewin, arno i hyfforddi Harri III. ynghylch digwyddiadau y rhyfel ag oedd yn cael ei fygwth y pryd hyny gan bleidwyr Tŷ

Cluise, yn 1586, ymosodwyd arno gan Barclay yn y modd hyn:—

“Yr ydych chwi yn hòni fod amgylchiadau bywyd a marwolaeth yn ymddibynu ar sefyllfa ac effaith y cyrph nefolaidd ar yr amser pan ddelo 'r plentyn gyntaf i'r golwg; ac etto yr ydych yn addef fod y nefoedd yn cylchdroi gyd â'r fath gyflymdra dirfawr, fel y mae sefyllfa y sêr yn cyfnewid gryn lawer yn yr amser lleiaf. Gan hyny, pa a herwydd a ddichon fod yn eich celfyddyd, oddieithr tybied o honoch fod y bydwraig wedd bob amser yn ofalus i edrych ar yr awrlais, fel y gellir trosglwyddo y myned o'i amser i'r plentyn, megys y gwneir â'i etifeddiaeth? A pha mor fynych y mae perygl y fam yn rhwystr i hyn? A pha gynnifer sydd a'r nad ydynt yn ystyried y grefydd hon? Ond, a gadael eu bod mor wyliadwrus ag yr ewyllysiech, os bydd y plentyn yn hir yn yr esgoreddfa, pa a sawdd o eiddo y sêr sydd i derfynu yn ei lachen? Nid wyf yn dywedyd dim am gyfeiliornadau yr awrleisiau yn gyffredin, &c. yr hyn sy ddigon i faeddu eich holl ofalon! Drachefn, paham yr ydym i sylw i ar sefyllfa y sêr ar amser ei enedigaeth yn unig, ac nid yn hytrach eu hagwedd pan fywhawyd y plentyn cyntaf? a phaham y rhaid cau allan y rhai oeddynt yn llywodraethu tra yr oedd y corph yn dyner, ac yn addas i dderbyn yr argraffiad gwanaf ar amser y beichiogiad. Eithr gan osod hyn heibio, a gadael fod wyneb y nefoedd yn hollol adnabyddus, o ba le mae 'r llywodraeth hon ar ein cyrph, ac ar ein meddyliau yn deillio, yn gymmaint a'u bod hwy yn rheolwyr ar ein dedwydd wch, ein dull o fywioliaeth, a'n marwola eth? A anwyd yr holl rai a aethant i'r frwydr, ac a fuant feirw ynghyd, dan yr u n agwedd o'r cyrph nefol? A phan gyfrgo llir llong, a raid na fyddo ynddi neb myne dolion, neu ffordd-olion, ond y rhai a dde ffrydwyd gan y sêr i ddioddef llong-ddryll iad? Neu, yn hytrach, onid yw y dynio n a anwyd dan bob planed yn marw y nail l fel y llall? Drachefn, nid yw pawb a anwyd dan yr un sefyllfa o eiddo y sêr yn byw, nac yn marw yr un modd. A yw pa wb a anwyd ar yr un pryd a'r brenhin yn t eyrnaduriaid? neu a ydynt hwy oll yn fyw heddyw? Sylwch, M. Villero, yma ... drychwch arnoch eich hun; a oedd pawb a ddaethant i'r byd gyd âg ef mor ddoeth a r hinweddol âg ef? neu, a yw pawb a anw yd dan eich sêr chwi yn Sywedyddion, n egys chwi? Os lleddir un gan yspeiliw r, a ddywedwch chwi ei fod wedi ei dyng hedu i farw dan law yspeiliwr? Eithr a oedd yr un sêr ag oeddynt yn llywodraeth n pan anwyd y teithiwr yn ei ddarostwn g ef i gleddyf yr yspeiliwr? hefyd, a rodd asant hwy allu a thuodd i'r yspeiliwr, yr hwn, ysgatfydd, a anwyd yn hir o'i flaen, i'w ladd ef? canys chwi a addefwch ei fod yr un mor ddyledus i effeithiolaeth y sêr fod un yn lladd, ac arall yn cael ei ladd. A phan leddir gwr gan gwymp tŷ, a yw murian y tŷ yn feius o herwydd fod y sêr wedi ei ddedfrydu ef i farw felly? neu, yn hytrach, onid oedd ei farwolaeth yn ddyledus i hyn, sef fod y murian yn feius?—Gellir dywedyd yr un peth am anrhydedd a galwedigaethau. O herwydd fod y sêr a ymddisgleirient ar enedigaeth dyn yn addaw dyrchafiad iddo, a allasai y rhai hyn reoli dynion ereill a aneid oddi tanynt, a thrwy y rhai y dyrchafwyd ef? neu pa fodd y mae 'r sêr llywodraethol ar enedigaeth un dyn yn diddymu effaith sêr ereill a lywodraethent ar enedigaeth dyn arall? Y gwirionedd yw, a gadael nad yw effaith yr holl alluoedd planedol ar yr haul, yr hwn sy'n tywynu ar rifedi dirif o gyrph â'r un pelydr, yn gadael yr un effaith ar bawb—ond fod rhai pethau yn cael eu caledu trwy hyny, megys clai; ereill eu tyneru, megys cwyr; rhai cyrs a feithrinir, ac ereill a ddinystrir; y llysiau tyner a lloegir, ac ereill, trwy eu garwach nodd, a ddiogelir:—felly, lle y genir cynnifer o blant ynghyd, fel maes a fyddo wedi ei drin amryw ffyrdd, yn gyfatebol i wahanol raddfeddoddiad iechyd ac anian y rhieni, rhaid i'r un effaith nefolaidd weithredu mewn modd gwahanol. Os bydd yr anian yn gymhesur, ac yn hynaws, rhaid iddi lywodraethu; os i'r gwrthwyneb, ni wna ond ei ddiwygio. Ac felly, i'r diben i ragfynegu bywyd a moesau plentyn, rhaid i chwi edrych, nid yn unig ar y nefoedd, ond ar y rhieni hefyd, i'r amgylchiadau cydfynedol â beichiogrwydd y fam, a mil o amgylchiadau ereill.

“Yr ydych yn ymffrostio llawer am gyflawniad ychydig o'ch rhag-ddywediadau, heb ystyried y lliaws sydd heb eu cyflawni, a'r rhai a egiur ddangosent anghywirdeb eich celfyddyd. Cuddir ac anghofir myrddiwn o dwylliadau, er mwyn wyth neu ddeg o'r rhai a lwyddasant. Y'mhlith cynnifer o antur ddychymmygion, tra rhyfedd fuasai iddynt oll droi allan yn dwyllodrus: ac y mae yn sicr nad oes genych achos i ymffrostio, pe ystyrid chwi fel dychymmygwr yn unig; canys bychan yw eich llwyddiant. A wyddoch chwi beth a ddigwydd i Ffrainc yn y rhyfel hwn—ac etto nid ydych yn gwybod yr hyn a ddigwydd i chwi eich hunan? A ragwelsoch chwi y gwrthwynebiad a wnaethum i chwi y dydd hwn? Os gellwch ddywedyd y modda y bernir ei dynion, mynwch wybod yn gyntaf a gred efe chwi.”

Dylai dynion fedru ateb yr holl ofynion hyn, ac nid rhai o honynt, cyn ymddiried mewn rhagfynegiadau sywedyddol.

BARDDONIAETH.

YR HAF.

Lluniwr anian, a Chrëwr mawr y byd,
A Rheolwr pob peth is ac uwch y rhod:
Rhyfeddawl iawn yw dy weithredoedd oll,
I'w gweled drwy y greadigaeth lân.
Olwynion natur, yn eu dirgel daith,
Ynt oll yn trol wrth dy orchymyn di.
Y bydoedd fry yn y ffurfafen fawr,
A throellawg gylch yr haul sydd yn dy law;
A chydgyssylltiaist hefyd wrth y rhai'n
Dymhorau'r flwyddyn, yn eu dirgel dro.
Mae'r Hâf, a'r holl dymhorau yn eu cylch,
Yn datgan mawredd dy oruchel law;
Ac yn cyhoeddi dy fodoliaeth wiw,
Tu hwnt i ddeall doeth a phenaf dyn.
Yn ol i'r gauaf duoer ado'n bro,
Daeth olwyn amser yn ei phrysur daith
A'r gwanwyn i oreuro'n hyfryd dir;
Ac ar ei ol yr hâfddydd teg ar hynt,
Trwy law y Rheolydd ac anfeidrol Fod.
Pe ddaeth yr haul mal cerbyd aur yn nes,
O ystafelloedd pell y deau draw,
Gan rodio trwy'r asurawl oror fry,
Gorawch terfyngylch y gogleddol dir.
Mor hyfryd ydyw rhodio yn yr Hâf,
Ar hynt i gribog ben y mynydd draw,
A dwys olygu ar y dyffryn brâs,
A wisgwyd oll â blodau heirdd eu drych.
Yr haan welaf mal gyrfaol gawr,
Heb orphwys yn olwynaw yn ei daith;
Gan roddi maeth i bobpeth trwy y byd,
A chydgynnyrfa natur trwyddi oll.
Y coedydd ynt gan ddail a blodau heirdd,
Yn gwisgo wyneb maith yr ardal lwys;
A chwäon pêr mal o dir Seba sydd
O'u deutu'n llenwi'r nwyfre faith i gyd.
O Gymru lwysdeg oror barddon gwedd:
Nead harddach wyt na bro Aonia gynt.
Mor hyfryd yw dy hâfddydd araul di,
I fyfyrio ar waith ein Crewr glân.
Tra'n rhodio ar hyd dy fryniau teg,
Pe dreigla'r dyfroedd o dy gribog ban;
A'u hyfryd lwys beroriaeth sia'n fwyn,
Wrth lithraw trwy agenau'r creigiau certh,
Yn eu rhedegfa tu a'r dyfnfôr mawr.
Y llynau'n heirdd i'r olygfa y sydd,
Mal gwastad wydr yn ddysclaer trwyddynt oll,
Heb unrhyw chwa gynhyrfa'u dyfrawl wedd.
Heirdd argraffiadau natur welir yn
Tryfrithaw eu gwynebpryd glwysdeg hwy;
Y coed, y blodau, ynghyd â'r llysiau llon,
Y creigiau certh, a'r awyr lâs o gylch,
A ateb-liwir mewn naturiol ddull,
Yn mrychau mawrion y dysclerirawl ddwfn.
Yr afon rêd yn ei throedig hynt,
Trwy faith wastadedd yn yr eang fro;
Amryliw flodau, ynghyd â gwyrddlâs wellt,
A llwyni o goed, orchuddia'i glânau hoff.
Y brithyll chwyrn â'i edyn aur y sydd,
Yn prysur wibio trwy y dyfrawl ban;
Fel saeth ehed o gwr i gwr i'r dwfr,
Gan ei aredig yn ei gyflym daith.
Daeth hâf deyrnasiad mewn breninawl rwysg,
A'i fantell werdd i hardd goroni'n tir:
Cynnydda'r coed a'r dail ar lethrau'r fron;
Y gog a gân ar ben y clogwyn draw;
Y wenol heda trwy yr awyr lâs;
A'r pysg sy'n prysur chwareu yn y llyn;
Yr adar wibiant trwy goedawg fron,
A nythant rhwng canghenau'r prydferth wydd;
Yr ŵyn chwareuant ar y mynydd bàn;
A'r bugail lefa oddiar y cribog fryn,
I wyllio'i braidd i ben y moelydd serth.
Y boreu, cyn cyfodi o ffynon gwres
O ei ddwyreiniawl ystafelloedd pell,
Disgyna'r cyflym wlith i lawr o'r nen,
Gan frithaw'r glâsdir yn ei ddirgel daith,
A dyry faeth i'r ddaear a phob peth
Sydd arni i gynnal gwres y dydd.
Yr awyr fry heb gwmwl uwch ein pen,
A wisg ei mantell uddull trosti oll;
Yr haul a gwyd ar ei olwynion aur,
A dechreu'n brysur redeg uwch y byd,
A phawb a frysiant o'u hanneddawl dai,
A dyn gyflyma at ei orchwyl draw;
Yr anifeiliaid wibiant tros y fron,
I'r mynydd ânt i bori'r glâswellt îr;
Y gwlith orchuddia frigau'r gwyrddlâs wellt,
Mal arian pur yn gymmysgedig gyd
Ag euraidd fân ronynau'r Topaz teg,
Nes ymddysgleiria holl lanerchau'r maes.
Yr adar ganant o ganghenau'r coed,
A'u mwyn beroriaeth seinia tros y nant;
Y ceiliog bronfraith, a'r fwyalchen ddu,
A'r pêr ehedydd, yn ei uchel daith,
Oll ganant fawl yn hardd ufuddawl gôr,
I'r hwn a roes fodoldeb iddynt hwy.
Gwres y dydd a ymbrysura ym mlaen,
A phob peth ddeffry o'u hanianawl gwsg:
Y gweithiwr tlawd er's oriau maith yn ol,
A gododd o'i anneddfan at ei waith,
Sy'n awr a'i waed yn berwi trwy ei gorph,
A'r gwres ym mron a'i lethu i lawr yn lân;
Ei chwys yn ddafnau redant tros ei rudd,
A'i gylla'n wâg yn goddef newyn tost,
Ei garpiog wisg ddynoda'i angen mawr;
A deg o'i dylwyth a ddisgwyliant wrth
Ei ennill bach, am ei lafurwaith trwm.
Elusen brysia yn dy dro yn awr,
A dangos di galedi'r cyfryw un.
Os troaf fy ngolygon tu a'r ardd,
Caf weled yno ryfeddodau fyrdd;
Y dail a'r blodau a'u gorchuddiant oll;
Y pabi heirdd, a'r isop teg eu gwedd,
Y brellw cochion, gyd â'r rhuddos glwys.
A maith aneirif lu o iesin goed,
A'u coronawg ffrwyth, a'u blodau teg,
Mewn amryw ddulliau gyda lliwiau llon.
A draw mewn cilfach y'nghwr pellaf hon,
Mae'r diwyd wenyn yn eu dirgel waith
Yn casglu lluniaeth erbyn angen tost,
Y gauaf duoer sydd yn dod cyn hir.
'Nawr y tyddynwr gyd â'i bladur lem,
A brysur gerdda tu a'r weirglawdd draw;
A'r gweision frysiant ar ei hynt o'i ol,
Yn arfog lu wynebant oll i'r maes;
A'u gloywon eirf a luchia'r glâswellt îr,
Fel gwanegau mawrion yma a thraw.
Ceir gwel'd y nant mewn cynnwrf bron i gyd,
A phawb yn brysur wrth eu distaw waith;
Lluoedd â'u cribiniau'n chwalu'r gwair,
Ac yn eu gludo'n gyflym i'r un lle.
A'r awyr ddu brophwyda uwch y fro,
Fod gwlaw cenllifawl fel yn agoshau;
A thasga pawb ei waith wrth weled hyn,
A phrysur weithiant gan eu hofnau mawr.
Yr haul orchuddir gyda chwmwl du,
A'i mantell fawr a wisg yr awyr lâs,
A thywyllwch a ymlusga tros y wlad
Fel pe ba'i'r nos yn dyfod ganol dydd.
Y fellten wibia trwy y nwyfre wyll,
Yn fforchawg hed trwy ddüwch maith y nen,
Gan rwygo'r cwmwl yn ei grym a'i nerth.
Y daran gref sy'n bloeddio oddi draw,
Nes crynu seiliau y mynyddoedd bàn;
Ac yn ei thaith ymdreigla eto y'mlaen,
Gan rwygaw holl uchelder maith y nef:
Ei thwrf ofnadwy sigla seiliau'r byd,
A chryna'r bryniau gan y crochwaedd fawr.
Marchoga'r Mawredd yn y cwmwl fry,
A'i gyflym gerbyd reda uwch y byd.
Trwst ei olwynion glywaf oddi draw,
Mal creigiau certh yn chwalu'n chwilfriw oll,

Trwy rym a nerth ryw dan-ddaearawl dân.
Ymwylltia 'r mellt trwy wylwch maith y nen,
A gwlaw llifeiriawl ddisgyn ar y wlad.
Y prudd 'nifeiliaid syn edrychant ar
Y cynnwrf gwyllt sydd trwy ardalau 'r nef.
A dyn yn ofnus gwyd ei olwg fry,
A chryn wrth feddwl am y gallu mawr
Sy'n marchog ar adenydd maith y gwynt.
Bolltau y daran rwygant goed yr allt,
A'r dderwen fawr sydd yn holltiadau i gyd,
A'i heirdd ganghenau rwygwyd ymaith oll,
Nid oes o honi 'n awr ond boncyff noeth.
Pistylla 'r dyfroedd o'r uchelder maith,
Fel dylif mawr yn rhedeg dros y byd;
A rhuthra i lawr o gribau 'r bryniau draw,
Tros y clogwyni a'r rhaiadrau certh,
Ac a chwibana trwy agenau 'r graig.
Yr afon fawr sydd yn y dyffryn teg,
Ymchwydda drosodd o'i chynefin wâl,
Ac a ysguba bob peth yn ei ffordd
I eigion coll na welir mwy.
'R amaethydd wel o ddrws ei annedd glyd,
Ei wair yn prysur nofio gyd â'r llif;
A'i wartheg teg yn gylchynedig gan
Y dyfroedd mawrion yn y wastad ddol;
Ond yno eu gedy hwynt hyd amser gwell,
Rhag iddo 'i hunan fyned gyd â'r dwfr.
Mantellau duon a chymylau 'r nen,
A yrir yn eu hynt i'r deau pell;
Adlona 'r dydd 'n awr yn ei wênawg hwyl,
A'r wybren ddengys ei hasurawl wedd,
A'r haul 'n ol iddo lechu fel tan gudd,
Trwy ystod y terfysglyd ruthrgyrch mawr,
A brysur lwybra trwy yr asur fro;
Mae natur wedi dychwel fel o'r blaen;
A'r gwlaw a roddes adnewyddiad gwedd
I'r gwellt, a'r llysiau grinwyd gan y gwres.
Fel hyn mae rhagluniaeth yn ei threfn,
Yn gwneuthur pob peth oll yn ddoeth a da;
Gyru 'r mellt a'r taranau yn eu tro,
I buro 'r awyr a ffrwythloni 'r tir.
Y meusydd eang yn yr isel dir,
Sy'n llawnion oll o drugareddau 'r Ior;
Yr ŷd a leinw eu gwastadedd mawr,
Gan ffrwyth yn crymu ei goronawl ben;
Ac fe'i addfedir gan y gwres yr hâf,
At y cynhauaf sydd y'mron wrth law.
Yn awr mae 'r dydd yn darfod yn ei hynt,
A'r haul fachluda 'n y gorllewin gaer,
Gan wneud y terfyngylch mal rhidens aur,
Wrth ein gado a myned yn ei daith,
I loni broydd y gwrthdroedlaid draw.
Fel hyn mae amser yn dirwynu y'mlaen,
Dymhorau 'r flwyddyn naill ar ol y llall;
A phob peth lyncir ganddo cyn pen hir,
I drag'wyddoldeb maith na welir mwy.

G. ab Gwilym Padarn.

PENNILLION.

GALWAD AR DDYN I GYDNABOD DAIONI RHAGLUNIAETHOL DUW.

Cenir ar y Dôn "*Calon Derwen.*"

Wel, rhwymau neillduol dilynol da lun,
Sydd arnom eleni heb oedi bob un,
Roi mawl a chlodforedd anrhydedd i'r Hwn
A gadwodd ein bywyd o benyd mawr bwn:
Ein Duw, nefol Dad, yw rhoddwr yr hâd,
Rhoes dymmor i'r hauwr i'w gasglu 'n dda 'i gyflwr
I'r 'sgubor, mae 'n swcwr ymg'leddwr i'n gwlad:
Dwys alwad, Ef sydd yn deilwng bob dydd,
O'i ganmol yn bendant, am roddi 'r fath lwyddiant
I'w gasglu 'n iach borthiant, iawn fwyniant in' fydd.

Mae awdwr (Ior odiaeth) rhagluniaeth heb gloi
Mo ddrws ei drugaredd, mwyn rhyfedd mae'n rhoi:
Am danom fel teulu gofalu mae fe,
Ystyriol dosturi, a'n lloni 'n ein lle:
Yn gyson o'r gwys darparodd ein pwys,
Modd hoffus amddiffyn, heb luddias bob blwyddyn,
Rhag niweid rhwyg newyn a dychryn hir dwys:
Brŵd heulog brydnhawn, hel ini 'n hael lawn,
Gochelwn ei dreulio mewn angof o hono,
Diolchwn am iddo arlwyo mor lawn.

Mae 'n annog i ninnau trwy 'n dyddiau 'n ddidwyll,
Fyw iddo 'n wirfoddol wybodol wiw bwyll;
Ar dir cyfyngderau mae 'n breintiau heb ri',
Rhai dilys mewn dyled am nodded ym ni:
Hîn ddiddan hon ddaeth o'n meusydd er maeth,
Fe roddodd i raddau dymherus dymhorau,
Oedd reidiol i'r ydau a'i gnydau da gwnaeth:
Cydsylwn caed sail, na welwn ei ail,
Gallasai roi tywydd, niweidiol gawodydd,
Anrheithio holl ffrwythydd ein dolydd yn dail.

Mae ganddo awdurdod, ein cysgod a'n cefn,
Ar nefoedd a daear, eu trydar a'u trefn;
Gallasai orchymyn i'r newyn mewn awr,
Ein tori o'n tiroedd yn lluoedd i'r llawr;
Preswyliwn fel saint, cyfrifol eu fraint,
Gwarchododd ni 'n dawel, a digon diogel,
Pan ysywyd rhai 'n isel trwy 'r rhyfel a'r haint:
Mae 'r gwr a'r march gwyn, trwst hardd nid trist hyn,
A'i gamrau trwy Gymru 'n doeth radol weithredu,
Ewyllys ei allu heb fethu a fyn.

Amgylchodd ein teyrnas rym addas fel mur,
Ni chadd neb ein 'speilio na 'n darnio â dur:
Pa le mae 'r bygythion arwyddion un radd,
A'r newyn byddinog, un llidiog yn lladd?
Rhyw bryfaid rhai brŵd, am gnoi y mawr gnŵd,
A gadwodd o'n hynys rhag difa y tywys,
Locustiaid a lindys a'r hysbys bryf rhwd:
Ei gynnydd oedd gain, dymunol, nid main,
Ni chafodd wrth dyfu gan chwyn ei orchfygu,
Gan ysgall ei wasgu, na'i dd'rysu gan ddrain.

Er haeddu cael profi caledi eul oes,
Ni chawsom er hyny un lewyg na loes;
Cyflawnder o ymborth yn gymmorth di goll,
At gynnal ein bywyd a'n hiechyd ni oll:
Un tyner o'n tu yn fanwl a fu,
Er cymmaint angenrhaid ei holl greaduriaid,
Pysg, hediaid, ymlusgiaid, ac enaid, waith eu:
Pob gwrol pob gwan, ymrodded am ran,
O'r dwfr a dyr syched, a'r bara sy'n gwared
Yr enaid, nes myned o ludded i'r lân.

O drysor yr arfaeth darpariaeth i'n pyrth,
Wiw gyfoeth a gafwyd, arweiniwyd mawr wyrth;
Ar faes yn Judea caed bara i'r byd,
At gadw 'r dlawd eppil anghynil ynghyd:
Ca'dd helynt, ca'dd hin gableddus, dra blin,
O Fethlem, dref brydferth, i Galfari anferth,
Deddf uniawn a gymmerth fawr drafferth i'w drin;
Bu 'n foddlon heb feth, cawn drwyddo 'n ddi dreth,
Wych wisgoedd a chysgod, maddeuant am bechod,
Tangnefedd diddarfod, pur, parod, pob peth.

Gwaeddasom, do beunydd, am gerydd trwm gur,
A chwpan o waddod neu sorod go sur:
Ar wledydd pan ddigiodd anfonodd ei farn,
Dinasoedd a ddrylliodd a sengodd yn sarn:
Glyd frodir gwlad fras, da ryddid o'i ras,
A roes ini 'n dirion—darfydded arferion
Sy'n peri gwasgfeuon a chwynion a chas;
Edrychwn heb drais, beth genym a gais,
Ond ufudd gymmodi, a'i ddilesg addoli,
Gan wrandaw 'n ddiwyrni eleni ei lais.

Rhoes hylwydd gynhaliaeth, tew doraeth, Tad yw,
Rhoes ini 'n lle melltith ei fendith i fyw;
O ffordd y gwirionedd ein buchedd sy bell,
Rhaid cael etto 'n rhagor egwyddor fo gwell,
I'n dysgu nes dod yn nes at y nod,
Dychwelwn ni 'n ebrwydd i rodio 'n ddi w'radwydd,
Ar heol sancteiddrwydd addfedrwydd iawn fod:
Ein diolch nid â i'r nefoedd, ni wna
Ei dderbyn gan dafod, os na bydd o waelod
Y galon yn dyfod, a'r ddefod yn dda.

Meddyliau chwyddedig annidlig eu nàd
Sydd ynom am wneuthur yn brysur eiu bràd;
Coffeidiwn gyfiawnder a thymer dra theg,
Un hynaws fo'n hanian, dim gogau o geg:
I alw am ei ŵg, barn drom am ein drwg,
Goddefodd ni 'n ddyfal, nid ydyw 'n anwadal,
Cyrarou ein hardal, gan ddial, ni ddwg:
Ei ddyrnod ni ddaw, dàl drud fe'i deil draw,
Gwnawn oll gymmedrolder, oes galed ysgeler,
Ni chawsom ni brinder greulonder o'i law.

Pan rolsom yr hadyd mwyn cnyd mewn àr,
Fe'i mwydodd fe'i gwreiddiodd, ymwelodd yn war,
Gallasai 'i gloi 'n gyfan tyn druan tan drwch,
Yn hollol ddiddefnyd i man llonydd mewn llwch:
Beth f'asem ni'n nes, dim llawnach ein lles,
Yn raddol er iddo yn gynar egino,
Gallasai 'i ddiffrwytho, ei grino a gwres;
Hŷf llon a'r hâf llaith, braf wenodd brif waith,
Rhoes dês i'w addfedu, teg orchwyl i'w gyrchu,
Do oll i ddiwallu ei deulu ar daith.

.Pwy 'n debyg i'r Arglwydd, sancteiddrwydd sy 'nglŷn,
Ei ganmol, nid grwgnach, gweddeiddiach i ddyn
Y lluoedd direswm yn gwlwm a gair,
Pob rhyw yn eu natur yn gwneuthur ei air:
O hyd heb wahan, tarth, mellt, eira mân,
Haul, sêr, a'r cymylau, gwynt, lloer, a'r tymhorau,
Gwres, cenllysg, taranau, rhew, tònau, a'r tan:
Aed soriant a sèn, yn llwyr tan y llèn,
Teyrnased eir Iesu, boed iddo orchfygu,
Darostwng pob teulu i'w barchu yn ben.

G—L—N IOAN.

Penrhyn Deu Draeth.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

CWYMP WARSAW!

YMDDENGYS fod y ddinas hon wedi cael ei chymmeryd gan y Rwssiaid ar y 7fed o Fedi. Ar ol i bob ymgais i ymgymmodi aflwyddo, ar nos Lun, y 5ed o Fedi, gorchymynodd y Cad-flaenor Rwssiaidd Paskewitch wneuthur rhuthrgyrch cyffredinol ar amddiffyn-gloddiau y Pwyliaid. Dywedir fod rhag-gaerau ac amddiffynfeydd ereill y Pwyliaid yn cyrhaeddyd oddeutu saith milltir a hanner o hŷd o flaen y ddinas Warsaw. Parhaodd yr ymgyrch yn ddibaid drwy ddydd Mawrth y 6ed. Bore ddydd Mercher danfonodd y Rwssiaid yr hyn a elwir *flag of truce*, sef cynnygiad i ymgymmodi; ond ni wrandawai y Pwyliaid, eithr cryfhasant eu rhagfuriau, gan benderfynu gwrthsefyll eu gelynion hyd yr eithaf. Erbyn pump o'r gloch y prydnawn, meddiannodd y Rwssiaid holl amddiffynfeydd y Pwyliaid, a danfonasant drachefn orchymyn iddynt roddi i fynu y ddinas, i'r hyn yr ufuddhasant. Yna aeth y milwyr Rwssiaidd i mewn i Warsaw, a thros y bont i Praga, a'r Polandiaid yn cilio o'u blaen hwynt. Rhaid i'r galanas o bob tu fod yn dra dychrynllyd, yn enwedig ym mhlith y Rwssiaid, y rhai a ymladdasant gyd â'r dewrder mwyaf, gan ruthro i'r frwydr dros ffosydd llawn o gelaneddau eu cyd-wladwyr. Y mae y Pwyliaid yn encilio tua Modlin, amddiffynfa oddeutu un-ar-bymtheg o filltiroedd tu a'r gogledd-orllewin o Warsaw, ac yn agos i'r fan y cyferfydd dyfroedd yr afonydd Vistula a Bug. Yn nhalaeth Plock y bwriada y Pwliaid yn awr i sefydlu eu hunain. Ni chyhoeddwyd etto ar ba ammodau y rhoddwyd Warsaw i fynu; ond dywedir fod y milwyr Rwssiaidd wedi ymattal oddiwrth bob trais a gormes ar drigolion y ddinas; ond ofni yr ydym fod hyn yn ormod i ddisgwyl oddi wrthynt, wrth ystyried ffyrnigrwydd eu nodweddiad, ynghyd â'r gwrthwynebrwydd ystyfnig a gawsant gan y Pwyliaid.

PORTUGAL.—Dywed Newyddiadur o Lisbon, fod terfysg wedi tori allan ym mhlith y milwyr yno. Ymddengys fod gosper yn cael ei chadw yn eu plith, a bod yr holl filwyr yn gorfod bod yno. Arferir y geiriau "*Gloria Patri*" yn eu gwasanaeth; ond pan ddaethant at y geiriau hyny, y terfysgwyr a floeddiasant, "*Viva Donna Maria de Gloria.*" Cauwyd oddeutu 500 o'r milwyr i fynu. Lladdwyd Cadben y Gard, a nifer o wyr ereill. Danfonwyd dwy o'r llongau rhyfel o'r maintioli mwyaf, ac amryw *ffrigats*, a llestri ereill, dan lywyddiaeth y Llyngesydd Parker, i'r afon Tagus, ar ddymuniad y marsiandwyr Brytanaidd, er sicrhau diogelwch i'w personau a'u heiddo.

BELGIUM.—Hyd yn hyn nid oes dim wedi ei benderfynu o barth terfynau y wlad hon. Y mae y brenin Leopold yn teyrnasu etto mewn cyflwr o ansicrwydd. Un peth, er hyny, sydd eglur, fod milwyr Ffrainc, a ddaethant i'w gynnorthwyo, wedi cael eu galw adref, a'u bod i ymadael â Belgium erbyn diwedd mis Medi; ond, fel y dywed Newyddiadur Ffrainc, nid o orfod, ond o achos bod Ffrainc yn dymuno bod yn un o'r rhai blaenaf i ddatgan ei hawydd i sicrhau parhad heddwch Ewrop, ac i ddangos ei pharodrwydd i beidio ymyraeth â materion tufewnol teyrnasoedd cymmydogaethol.

TERFYSG YN FFRAINC!!

Gwyddis yn dda fod nifer lliosog o drigolion y wlad hon yn sychedu am ryfel; a chyn gynted ag y daeth y newydd fod Warsaw wedi cwympo, cyfodwyd terfysg yn Paris lled cyffelyb i hwnw a dorodd allan ym mis Gorphenaf, 1830. Ymgasglodd y terfysgwyr at eu gilydd o pob parth o'r ddinas, nes y cynnyddasant i amryw filoedd. Gwisgasant alar-we (*crape*) ar eu breichiau, ac aethant i dŷ prif-weinidog y brenin, gan groch-floeddio, "*Viva la Pologna!*" ac, "I lawr â'r Gweinidogion!" &c. Torasant ffenestri amryw o'r gwyr mawr, a chlwyfwyd amryw bersonau. Yr oedd y milwyr yn ymgasglu i'r ddinas, a phob peth yno yn y cynnwrf a'r cythrwfl mwyaf.

NEWYDDION CARTREFOL.

SESSIWNAU CYMRU.

(Parhad o du dal. 284.)

Swydd Ddinbych.—Dydd Mercher, y 3ydd o Awst, aeth y Sirydd, Wilson Jones, Yswain, o Gelligynan, ynghyd â lluaws o'i gyfeillion, i gyfarfod Barwn Bolland, yr hwn a gyrhaeddodd dref Rhuthin yn yr hwyr. Boreu dranoeth aethant i'r Eglwys, ac oddi yno i'r Llys, lle y cyfarchwyd yr Uchel-reithwyr gan ei Arglwyddiaeth. Llawenhâi yn fawr wrth weled fod nifer y carcharorion mor fychan.

Joseph Morris, o Wrecsam, bachgen 17 oed, a gyhuddwyd o geisio 20 Punt oddiar Mr. John Sadler, ysgrifenydd Mr. Lloyd y Banc yn Ngwrecsam, drwy *note* ffugiol. Cafwyd ef yn *euog—6 mis o garchar.*

Edward Roberts, o Wrecsam, am ladrata dryll o dŷ Robert Barrat o Acton.—*Euog—Naw mis o garchar.*

William Davies, o Wrecsam, a gafwyd yn euog o ladrata dwy hwyaden, o eiddo Margaret Maxwell o Gresfford; a challawr pres, a phadell-ffrio, eiddo R. M. Lloyd, Ysw. o Wrecsam.—*Chwe mis o garchar.*

William Freeze a gafwyd yn euog o ladrata pâr o hosanau gwlan, o eiddo Robert Roberts o'r Clwt, y'mhlwyf Llansanan.—*Tri mis o garchar.*

Elizabeth Roberts, o Riwabon, a brofwyd yn euog o ladrata pâr o esgidiau oddiar Richard Morris, gwas i Mr. Edward Hughes o Bentre'r felin.—*Mis o garchar.*

Ffynon Elian. *John Evans* a gyhuddwyd o dderbyn saith swllt oddiar Elizabeth Davies, drwy gymmeryd arno y gallai iachau ei gwr, Robert Davies, o'r afiechyd a'i blinai, wrth dynu ei enw allan o'r ffyn[illegible].

Elizabet[illegible] [illegible]avies a dystiodd fel hyn: Y mae fy ngwr wedi bod yn afiach am lawer o flynyddoedd. Clywais am rinweddau Ffynon Elian. Teithiais 22 milltir i ymgyngori â'r carcharor, yr hwn oedd yn oruchwyliwr y ffynon. Gofynais iddo a oedd enw fy ngwr yn y ffynon; atebodd, na wyddai yn iawn, ond yr anfonai i edrych. Danfonodd eneth fechan, yr hon a ddychwelodd gyda dysglaid o gerig bychain, a llechau wedi eu nodi âg amrywiol lythyrenau. Edrychodd arnynt, a dywedodd nad oedd enw fy ngwr yn eu plith. Anfonodd yr enethig yr ail dro, yr hon a ddychwelodd gyd âg ychwaneg, y rhai a dattwyd ar y bwrdd; a gwelais gareg a'r llythyrenau R. D. a thri croes arni. Dywedais, ai hwn yw enw fy ngwr? atebodd yntau, ie. Dywedais nad oeddwn i ddim wedi fy moddloni, a gofynais a oedd enw fy ngwr mewn llyfr. Atebodd y carcharor, "Ni roddais i mo enw eich gwr yn y ffynon, onidê buasai hefyd yn y llyfr, ond dangosai y dwfr pa un ai ei enw ef oedd efe ai peidio." Aethom at y ffynon, yr hon sydd yn yr ardd yn agos at dŷ y carcharor. Cymmerodd ychydig o ddwfr allan o'r ffynon, a dywedodd, "Y mae y dwfr yn troi ei liw, enw eich gwr ydyw yn ddigon sicr." Gofynais pa faint a gostiai i mi i dynu enw fy ngwr allan o'r ffynon; dywedodd mai deg swllt oedd y pris isaf. Dywedais wrtho nad oedd genyf ddim arian, ond y gallwn ddyfod â hwynt drachefn. Gofynais genad i fyned â'r gareg adref, rhoddodd ganiatâd i mi; ond nid oeddwn i'w dangos hi i neb yn y byd. Gofynais pa beth a wnawn â hi, atebodd, "*Rhaid i chwi ei malurio hi, a'i rhoddi hi gyd âg ychydig o halen yn y tân!*" Wedi hyny aethum adref. Ym mhen dennfis aethum yno drachefn gyda W. Davies, fy mrawd y'nghyfraith. Yr oedd y carcharor yn groes iawn am fy mod wedi hysbysu yr amgylchiad i Mr. Clough, Ynad Heddwch; ond dywedodd y gwnai rywbeth imi er mwyn fy mrawd y'nghyfraith. Dywedodd y byddai raid i mi gael costrelaid o ddwfr y ffynon, a rhoddi naw swllt am dano. Cytunais âg ef am saith swllt: "Yr hyn (eb efe) raid i chwi roddi i'r ffynon." Rhoddais yr arian i'r ffynon, ond cymmerodd y carcharor hwynt, a dododd hwynt yn ei logell. Yna swniodd y carcharor ryw eiriau, y rhai oeddynt yn debyg i Ladin, ond ni allwn ddeall dim ond enw St. Elian. Y carcharor a ddywedodd fod yn rhaid i fy ngwr gymmeryd y dwfr dair noswaith olynol, a'r un pryd ddarllen allan ran o'r 38 Salm. Gofynais iddo pwy a roddodd enw fy ngwr yn y ffynon, ond ni fynegodd i mi; eithr dywedodd, os dymunwn i, y rhoddai efe y gwr hwnw yn y ffynon, ac y dygai arno pa glefyd bynag a ewyllysiwn i. Telais y saith swllt iddo.

William Davies, gwniedydd o Dreffynon, brawd y'nghyfraith Elizabeth Davies, a gadarnhaodd ei thystiolaeth hi o barthed yr ymddiddan fu rhyngddi a'r carcharor.

Y carcharor, yn ei amddiffyniad, a ddywedodd na ddarfu iddo ef erioed anfon am neb i ddyfod i'r ffynon, ac ni ddywedodd fod unrhyw rinwedd yn y dwfr: ond os oedd rhyw un yn credu fod, ac yn ewyllysio rhoddi arian iddo ef, derbyniai gymmaint ag a roddent hwy. Cafwyd ef yn *Euog*. Y Barnydd a ofidiai yn fawr fod dynion mor ofer-goelus ac mor anwybodus ag i gredu y gallai dyn drwy y fath foddion leihau neu drymhau clefyd ar ddyn arall. Dyfarnwyd y carcharor i *Chwe mis o garchar, a llafur caled.*

Yr oeddym yn meddwl fod yr Ysgolion Sabbothol, a'r Cyhoeddiadau Misol, wedi goleuo meddyliau ein cydwladwyr i'r fath radd ag i beri iddynt anghredu a dirmygu rhinweddau Ffynon Elian, a phob ffynon sanctaidd arall. Ond ymddengys i ni gamsynied; ac yn wir yr oeddym yn cywilyddio wrth ddarllen yr hanes am y profiad uchod yn y Newyddiaduron, oblegid bydd hwn yn destyn gwawd i'n cymmydogion y Saeson i chwerthin am ben gwerinos Cymru. Nid oes, efallai, nemawr un o'n darllenwyr na chlywodd am rinweddau digyffelyb Ffynon Elian, ac am gastiau yr adyn sydd yn awr y'ngharchar Rhuthyn; etto er datguddio ei ddrygioni ym mhellach, ychwanegwn yr hyn a ganlyn am y modd y twylla y dihiryn hwn ei gydwerinos. Rhoddai nifer o gerig bychain, a llechau, yn Ffynon Elian, ac amrywiol o lythyrenau wedi eu ffurfio arnynt. Wedi iddo glywed fod rhywun tlawd yn glaf, neu yn anffodus gyd â'i wartheg, &c. danfonai hysbysiad iddynt fod eu henwau yn y ffynon; ac na lwyddai dim i'w hiachâu, neu i adferu eu llwyddiant, heb iddynt yn gyntaf gymmeryd eu henwau allan o'r ffynon. Hawdd gwybod nad ellid gwneuthur hyny heb arian: a channoedd o bobl anwybodus a deithient ar draed 30 neu 40 o filltiroedd i symud y felldith, a mawr fyddai eu gofid calon hwynt nes iddynt wneuthur felly. Ac nid twyllo dynion oedd yr unig ddrwg a achosai y carcharor drwg ei arferion cythreulig, eithr cymmerai arno, fel ei hynafiaid, fod

ganddo awdurdod a gallu i roddi enwau pobl yn y ffynon, eu gorthrymu hwynt â pha glefyd neu anffawd bynag a ewyllysiai, a'u cymmeryd hwynt allan pryd y mynai am arian. Yr effaith o hyn ydoedd fod pobl anwybodus yn priodoli eu gofidion a'u hanffodau i ewyllys drwg a melldithion eu cymmydogion, yr hyn a achosai ymryson a chasineb diddarfod: a channoedd hefyd, os digwyddent anghytuno â rhai o'u cymmydogion, a anrhegent yr adyn hwn âg arian am iddo roddi eu henwau yn y ffynon. Cynghorem i wr o gymmydogaeth Rhosesmor, o'r un alwad a'r carcharor, i ofalu pa fodd yr ymddyga o hyn allan: clywsom ei fod yntau yn euog o'r unrhyw gam-ymddygiad; byddai yn drugaredd orfawr i'r werinos ped alltudid y cyfryw ddihirod.

Swydd Fflint.—Dydd Sadwrn, Awst y 6ed, aeth y Sirydd, Syr Stephen Glynne, a nifer mawr o foneddion y Swydd, i gyfarfod y Barnydd, sef Barwn Bolland. Cyrhaeddasant dref y Wyddgrug oddeutu saith o'r gloch; ac wedi myned i'r Llysdy am ychydig o fynydau, gwahoddodd y Sirydd ei gyfeillion i giniawa gyd âg ef. Boreu dydd Sul aethant i'r Eglwys, lle y traddodwyd pregeth ragorol gan yr Anrhydeddus a'r Parchedig George Neville, Periglor Penan'r helyg. Dydd Llun agorwyd y Llys; ond gorfu arnynt ei ohirio am ddwy awr i aros am ddyfodiad yr Uchel-reithwyr. Wedi iddynt ymgynnull, y Barnydd a'u cyfarchodd fel y canlyn:—"Yn yr amrywiol fanau yn y Dywysogaeth y bum i yn gweinyddu cyfreithiau fy ngwlad, boddlonwyd fi yn fawr wrth ganfod cyn lleied o droseddau yn cael eu dwyn ger bron y Llys: ond gallaf gyd-lawenhau ag Ynadon y Swydd hon uwchlaw pob Swydd a ymwelais a hi, oblegid nifer bychan y troseddwyr yn y gof-restr, am iddynt weinyddu y cyfreithiau yn ddi-wyro, ac am wylio a gofalu yn ddibaid dros y werin. Gofidiaf wrth ganfod yn y gof-restr o'm blaen un trosedd sydd heb amharchu unrhyw barth o'r dywysogaeth a ddaeth dan fy sylw i—cyfeiriaf at y dynion hyny a gyhuddir o dreisio benyw yn Muckley. Yr oedd un o'r swyddogion a ddylasai gymmeryd y fenyw anffodus o flaen Ynad yn ebrwydd, wedi bod yn euog o esgeuluso ei ddyledswydd yn dra chywilyddus. Ymddengys fod un o'r carcharorion yn perthyn i'r ceisbwl hwnw, yr hwn a gasglodd Bum Swllt ar hugain, y swm a ladratasent oddi arni, gan y carcharion, ac a roddodd yr arian i'r fenyw. Derbyniodd yr arian; eithr nid ymddengys pa un a ddarfu hi eu derbyn hwynt gan dybied nad oedd hi yn cael dim ond yr hyn a gollasai, neu gyd a'r cytundeb nad oedd hi i achwyn yn erbyn y carcharorion. Os yr olaf, yr oedd hi yn ddarostyngedig i gyfreithiau ei gwlad i ateb am ei hymddygiad; ac yr oedd y ceisbwl hefyd yn agored i gosp os rhoddodd efe yr arian iddi i'r cyfryw ddiben. Un cyhuddiad yn eu herbyn hwynt fyddai am dreisio ei chorph hi, yr ail am ladrad, a'r trydydd am gamymddygiad. Cynghoraf chwi i gymmeryd y cyhuddiad cyntaf o dan eich sylw cyn ystyried y cyhuddiadau ereill. Galwyd ar y gyhuddes, ond nid atebodd; os nad ymddengys, gorchymynaf iddi dalu y dirwy.

Trais a Lladrad. *Eyles Jones, Jos. Jones, William Philips, Edward Hewitt, a John Ellis,* a gyhuddwyd o dreisio Margaret Corrigan yn erbyn ei hewyllys, ac hefyd am ladrata oddi arni Bum Swllt ar hugain, a modrwy, ar y 9fed o Fawrth diweddaf, yn mynydd Buckley. Galwyd am y gyhuddes, ond nid ymddangosodd; ar hyn y Barnydd a gyfarchodd y carcharorion yn bwysig iawn, a rhyddhawyd hwynt wedi iddynt roddi mechniaeth o £100 bob un yr ymddangosent yn y Sessiwn nesaf. Y Barnydd a orchymynodd ddirwyo y fenyw, a Joseph Healey, un o'r tystion.

Lladrata Orioran. *William Morris* a gyhuddwyd o ladrata dwy oriawr *(watch)* o eiddo Joseph Evanson, a James Powell, o Overton.

Joseph Evanson sy lafurwr yn Overton. Yn mis Gorphenaf diweddaf cymmerais fy oriawr at James Probert, oriawrydd, i gael ei hadgyweirio.——*James Powell* a ddanfonodd ei oriawr at James Probert i gael ei hadgyweirio.——*Edward Griffith* sy geisbwl yn byw yn Overton. Ar y 10fed o Orphenaf anfonwyd am danaf i ddal y carcharor. Cyfarfyddais James Probert a'r carcharor: daeth Probert ag ef i'r carchardŷ. Gofynodd Probert iddo adferu y ddwy oriawr; dywedodd nad oeddynt ganddo: yr oedd y carcharor yn feddw. Boreu dranoeth y carcharor a ddywedodd, yr wyf yn gofidio am yr hyn a wnaethum: cymmerais hwynt; ond yr oeddwn yn feddw. Ar ei ffordd i Fflint dywedodd iddo eu gweled hwynt mewn ystafell, ac iddo eu cymmeryd hwynt, gan dybied y gallai wneud rhywbeth o honynt. Wedi hyny cefais hyd i un oriawr mewn cae cyfagos i gae Mr. Davies. James Powell a honodd hawl iddi.——*John Berkeley* a dystiodd iddo yntau gael oriawr arall mewn cae, yr hon a honwyd gan Joseph Evanson. Cafwyd y carcharor yn *Euog*, a dyfarnwyd ef i gael ei *garcharu am 12 mis, a llafurio yn galed.*

Glowyr Terfysglyd. *John Holley, Job Bowen,* a *Thomas Wynne,* a gyhuddwyd o ymgynnull yn derfysglyd yn y Wyddgrug, gyda lliaws o lowyr, ac ymosod ar Joseph Price ar y 6ed o Orphenaf diweddaf. Y cyfreithiwr cyffredin a ddywedodd fod y prawf presennol o bwys mawr i Sir Fflint; oblegid fod y cyhuddwyr, y rhai ydynt berchenogion gwaith glo Bromfield yn agos i'r Wyddgrug, o achos fod eu gweithwyr yn sefyll allan am gyflog, wedi gorfod ceisio gweithwyr dieithr o Sir Fôn. Ar y diwrnod crybwylledig daeth uwchlaw 200 o weithwyr o Fflint, a lleoedd ereill, a chymhellasant y gweithwyr o Sir Fôn i ymadael o'u gwaith, ac ymlidiasant hwynt drwy 'r Wyddgrug a Fflint i Fagillt.

Mr. Thomas Dodd. Yr wyf fi yn un o berchenogwyr gwaith glo Bromfield. Galwyd fi i fynu am bedwar o'r gloch y boreu y 6ed o Orphenaf. Aethum tu a'r gwaith glo, a gwelais yno rhwng 200 a 300 o lowyr: aethum i atynt gyda fy mrawd Henry Dodd. Gofynais iddynt pa beth oedd arnynt eisieu. Atebasant, y mae arnom ni eisieu i chwi dalu cyflogau y gweithwyr. Dywedais na wnawn i ddim. Nid oedd y dynion o ofynasant hyn i mi yn gweithio o danaf fi. Gofynais iddynt, a oeddynt hwy wedi dyfod yno i gymmeryd meddiant o'r gwaith glo? Dywedasant, ni chaiff y dynion sy genych weithio i chwi. Cymmerais y dynion o Sir Fôn i weithio i mi am fod y lleill wedi nacau gweithio—yr oedd dau ddyn yn ymddiddan a mi. Erchais arnynt encilio ymaith, gadawsant i mi fyned trwyddynt, a rhybuddiais hwynt rhag dyfod ar fy nhir i. Y terfysgwyr a aethant wedi hyny tu a'r gwaith glo, ac oddeutu 60 o honynt a gyrchasant tu a'r peiriant: cydiasant mewn dau o ddynion Sir Fôn, gwthiasant, troediasant, a gyrasant hwy o'u blaen. Ni feiddiais ymyraeth a'r terfysgwyr. Rhegasant fi, a galwasant fi yn *rogue*. Adnabyddais Bowen, y carcharor; yr oedd efe gyd a'r dyrfa. Wrth iddynt eu gyru hwynt o'u blaen, galwasant hwynt "Moch Môn," a "*knob-sticks.*"

A groesholwyd gan Mr. Jervis. Ni wn pa peth oedd meddwl y dyrfa wrth ofyn i mi dalu cyflogau y dynion. Rhoddais ychwaneg o gyflog i bobl Sir Fôn nag i rai 'r Wyddgrug, oblegid fod y rhai olaf yn malurio cymmaint o lo. Goddefasant i mi fyned trwyddynt yn llonydd, ond cydiasant yn Joseph Price, goruchwyliwr y gwaith dan y ddaear. Pan oeddynt yn dal Price, yr oedd Bowen yn chwerthin.

Evan Jones. Glowr ydwyf fi, a daethum o Sir Fôn i weithio yn ngwaith Bromfield. Gwelais y terfysgwyr ar y 6ed o Orphenaf oddeutu pedwar o'r gloch yn y boreu. Curasant wrth ddrws y tŷ yn y Wyddgrug lle yr oeddwn i yn lletty. Cododd Thomas Williams, mwnwr, agorodd y drws, a lliaws o'r terfysgwyr a ddaethant i'r gegin. Yr oedd rhwng 200 a 300 o ddynion yn yr heol: dywedasant wrthym am ddyfod allan, darfu i ninnau nacau myned; rhai o honynt a ddaethant i mewn, ac a'm llusgasant i i'r heol. Cymmerasant ni gyda hwynt i chwilio am y dynion ag oedd yn gweithio gyda ni, nes iddynt gael hyd i'r deuddeg o honom. Ni wyddwn i ba le yr oeddynt ar fedr fy nghymmeryd; gwnaethant i mi eu dilyn hwynt. Y terfysgwyr a'm harweiniasant drwy y Wyddgrug yn agos i dŷ Mr. Dodd. Goddefasant i ni fyned at y gwaith i ymofyn

am ein cyflogau; arosasom yn y peiriant-dy am enyd maith, nes daeth y terfysgwyr i'n hymlid ni oddi yno. Cydiasant ynom, a rhegasant ni; a llawer o honynt a'n tarawsant ni a'u ffyn; oni buasai y dyrfa, syrthiaswn i yn fynych. Wedi hyn daeth y terfysgwyr a ni yn ol i'r dref: rhoddasant i ni Ddeunaw Swllt yn y *Miners Arms'* yn y dref, i'n cludo adref; a chymmeraeant ni at ben y dref, gan floeddio o hyd. Aethant a ni trwy Lanergain a Fflint i Fagillt, gan floeddio ar hyd y ffordd. Dywedasant, os dychwelem ni, y byddent hwy yn sicr o'n lladd; yr oedd arnom ofn am ein heinioes.

Elizabeth Price. Joseph Price, fy ngwr, yw gorochwyliwr gwaith glo Bromfield. Deffrowyd fi ar y 6ed o Orphenaf, oddeutu hanner awr wedi tri o'r gloch y boreu, gan lonaid y tŷ o ddynion yn tyngu ac yn rhegu. Dywedasant y mynent hwy gael y dynion o Sir Fôn allan o'n tŷ ni. Yr oedd llawer iawn tu allan i'r tŷ; bloeddiasant ar fy ngwr, Dowch allan, yr hen ——! Yr oedd y carcharorion, Wynne a Holley gyd a'r terfysgwyr yn ymyl porth Mr. Dodd. Clywais Wynne yn dywedyd, os elai efe ar ol ei gwr, y gwnaent hwy ei adnabod. Gwthiasant fy ngwr, a bloeddiasant drwy y dref. Wylais, ac erfyniais arnynt adael fy ngwr yn llonydd, a gadawsant ef yn llonydd.

Joseph Price. Yr ydwyf fi yn orachwyliwr ar waith glo Bromfield. Gwelais nifer o ddynion yn fy nhŷ ar y 6ed o Orphenaf. Dywedasant iddynt ddyfod i gymmeryd dynion Sir Fôn ymaith. Rhegasant fi, a dywedasant y cawn innau hefyd fyned; gwthiasant fi ar hyd y ffordd at dŷ Mr. Dodd. Yr oeddwn i yn myned tu a'r tŷ pan y rhedasant ar fy fy ol, ac y daliasant fi. Wedi iddynt fy ngollwng i ymaith, mynegasant i mi y deuent hwy drachefn i'r Wyddgrug ym mhen y mis; ac os nad ymddygwn i yn addas, y byddai raid i mi edrych ati. Dywedais wrthynt, y byddai ganddynt bell ffordd i'm danfon i adref, am mai Gwyddel oeddwn. Yna, ebent hwy, rhaid i chwi fyned i'r Iwerddon.

Richard Simon. Ar y 6ed o Orphenaf daeth Holley at fy nhŷ i, a gofynodd i mi ddyfod allan i siarad a'r glowyr a berthynent i'r Undeb. Naceais fyned, a daeth ataf drachefn. Bum yn gweithio yn ngwaith glo Bromfield, a rhybuddiasant fi rhag myned i waith pobl ereill. Edward Williams a minnau a ddiangasom drwy y drws cefn.

Simon Jones. Yr oeddwn i yn gweithio yn ngwaith glo Bromfield ar y 6ed o Orphenaf. Wrth fyned at fy ngwaith oddeutu pedwar o'r gloch, clywais gynnwrf mawr, a dychwelais yn ol. Saith neu wyth o ddynion a'm dilynasant i a dyn arall, a gorfu arnom fyned gyda hwynt at y gwaith. Y terfysgwyr a'm cymhellasant i fyned gyda gwyr Sir Fôn drwy y dref; yr oeddynt yn ddigon heddychlawn; gwthiasant ni o'u blaen, a bloeddiasant ar ein hol; ymlidiasant ni hefyd drwy Lanergain a Fflint, ac yma rhoddasant i ni fwyd a diod yn y dafarn. Y terfysgwyr a ddywedasant wrthym, os troem ni ein huganau y tu chwith allan, a'u gwisgo hwynt, fod rhyddid i ni fyned adref; ac yn hytrach na myned ym mhellach, gwnaethom felly.

Mr. Jervis, ar ran y carcharorion, a ddywedodd, gan fod pob anghydfod rhwng y glowyr a'u meistriaid wedi terfynu, meddyliai y buasai yn well iddynt beidio eu dwyn hwynt ger bron y Llys, yn hytrach na chynddeiriogi y glowyr. Yn gyntaf, yn nghylch y terfysg: rhaid fod dychryn ar y trigolion cyn y gellir ei gyfrif yn derfysg. Y cyhuddwr ei hun a ddywedodd iddynt ei adael ef yn llonydd, ac nid oedd ond un fenyw a dyngodd ei bod wedi dychrynu. Cyn y gellir cysylltu y carcharorion a'r terfysg, rhaid profi eu bod hwy yn brysur ynddo. Efallai iddynt hwy uno a'r dyrfa yn ddifeddwl, ac nid oedd dim prawf eu bod hwy yn ddiwyd yn y terfysg. Galwai dystion cyfrifol o blaid y carcharorion; a chan fod ammheuaeth o'u heuogrwydd, hyderai y derbynient fantais oddiwrth yr ammheuaeth, ac oddiwrth eu nodweddiad da.

Y Barnydd a ddymunai ar bawb gofio fod gan bob meistr awdurdod i ddewis y gweithwyr a ewyllysiont; ac wedi iddo gytuno a hwynt am gyflog, nid oedd gan neb awdurdod i gyduno a'u gilydd a chymhell y llafurwyr i adael gwaith eu meistr. Pe byddai i nifer o ddynion (dros dri) wneud felly, byddai hyny yn derfysg, hyd yn nod pe byddai iddynt wrth ymgyrchu felly ddim ond dychrynu y trigolion, heb fod yn euog o'r weithred leiaf o greulondeb. Drwg oedd ganddo glywed fod corph y dynion cam-arweiniedig hyn yn perthyn i Undeb: diben yr hwn ydyw, nid i gynnal gweithwyr pan fyddont allan o waith, ond eu cymhell hwynt i adael eu gwaith pan yr ewyllysiont hwy. Yr oedd yn rhwym i hysbysu y Rheithwyr fod y cyfarfod crybwylledig yn derfysg; a'r unig beth iddynt hwy ystyried oedd hyn, a oedd y carcharorion yn brysur yn y dyrfa derfysglyd.

Y Rheithwyr a gawsant y carcharorion oll yn *Ddieuog!!* Y Barnydd a gyfarchodd y carcharorion, a gobeithiai y dychwelent at eu teuluoedd, ac yr ymddygent o hyn allant fel dynion heddychol, a deiliaid ffyddlon.

Y SENEDD.

Tŷ yr Arglwyddi.—Cafodd Ysgrif Archesgob Caergaint, er dwyn ym mlaen y Diwygiad Eglwysig, ei darllen yr ail waith, a disgwylir y bydd iddi gael derbyniad ym mhen ychydig ddyddiau.

Tŷ y Cyffredin.—Cafodd Ysgrif y Diwygiad ei darllen y drydedd waith. Gwnawd ychydig gyfnewidiad ynddi wedi bod dan ystyriaeth y Dirprwywyr *(Committee).* Y mae Siroedd Caerfyrddin a Dinbych i gael cynnrychiolwr chwanegol, ac hefyd *Ashton-under-Lyne* yn Sir Lancaster, a *Stroud* yn Sir Gaerloyw, i gael bob un gynnrychiolwr chwanegol.

Dydd Iau, Medi 15, cyflwynwyd eirchiad oddiwrth drigolion Beaumaris, i erfyn ar y Senedd i orchymyn Goleudŷ *(Lighthouse)* gael ei adeiladu yn agos i'r fan lle y llong-ddrylliwyd y *Rothsay Castle.*

CORONIAD

Y BRENIN A'R FRENINES.

Y ddefod fawrwych o goroni eu Grasusaf Fawrhydi William IV. a'r Frenines Adelaide, a gymmerodd le yn Westminster Abbey ar Ddydd Iau yr 8fed o Fedi, gyd â'r gwychder a'r mawrfrydigrwydd mwyaf. Rhy faith o lawer fyddai i ni roddi hanes am yr hanner o'r rhwysgfawredd a gymmerodd le ar yr achlysur pwysig hwn. Yr oedd holl oreuon y deyrnas yn wyddfodol, a phawb o honynt, Tywysogion a Thywysogesau, Pendefigion a Phendefigesau, Arglwyddi ac Arglwyddesau, wedi eu dilladu yn eu llys-wisgoedd ardderchog. Yr ydys yn barnu nad oedd dim llai na Deuddeng Mil o bersonau yn bresennol, ac yr oedd golygfa dufewnol yr adeilad yn un o'r rhai mwyaf ysplenydd a disgleirwych a ellid ei ddychymmygu.

Ar ol myned trwy yr amrywiol ddefodau arferedig ar y cyfryw achos, esgynodd Esgob Llundain i'r pulpud, ac a bregethodd oddiwrth 1 Petr 2. 13. "Ymddarostyngwch

oblegid hyn i bob dynol ordinhad, o herwydd yr Arglwydd." Ar ol y bregeth gweinyddwyd y llw i'r Brenin gan Archesgob Caergaint, ac wedi hyny canwyd yr Emyn,

"Tyr'd Yspryd Glan i'n cl'onau ni," &c.

Ar ol hyny enneiniwyd ei Fawrhydi, a chyflwynwyd iddo y cleddyf, y fodrwy, a'r deyrn-wialen. Yna yr Archesgob, gan sefyll o flaen yr allor, gyd â'r Esgobion ereill, a gymmerodd y goron o law Deon Westminster, ac a'i gosododd ar ben ei Fawrhydi, tra yr oedd y gynnulleidfa oll yn gwaeddi, "Duw gadwo 'r Brenin!" Wedi hyny cymmerodd y Deon y Bibl oddiar yr allor, ac a'i rhoddodd i'r Archesgob, yr hwn a'i cyflwynodd i'r Brenin, yr hwn wedi ei gymmeryd o ddwylaw yr Archesgob, a'i dychwelodd yn ol iddo. Yna, â'r Brenin ar ei liniau, cyhoeddwyd y fendith gan yr Archesgob, fel y canlyn: "Yr Arglwydd a'th fendithio, ac a'th gadwo di; ac megys ag y gosododd efe dydi yn Frenin ar ei bobl, felly llwydded dydi yn y byd hwn, a gwnaed efe dydi yn gyfranog o'i wynfyd tragywyddol yn y byd a ddaw." Yr Esgobion a'r Pendefigion a atebasant â llais uchel, "Amen." Yna yr Archesgob, gan droi at y bobl, a ddywedodd, "A'r unrhyw Arglwydd a ganiatao fod i'r gweinidogion a'r bobl ymgynnulledig ar yr achlysur hwn, trwy ei rasusaf gymmorth, gael eu llywodraethu yn barhaus genyt ti mewn pob dedwyddwch; a chan ufuddhau i'th ewyllys, a'th ffyddlon wasanaethu di, boed iddynt fwynhau tangnefedd yn y fuchedd hon, a chyda thi fod yn gyfranogion o'r deyrnas dragywyddol yn y byd a ddaw." Yr Esgobion a'r Pendefigion a atebasant, "Amen," fel o'r blaen. Yna cyfododd y Brenin oddiar ei liniau, ac a gusanodd yr Archesgob, a'r Esgobion ereill; a chanwyd yr Emyn,

"Ti Dduw a folwn," &c.

Wedi darfod canu, gosodwyd ei Fawrhydi ar yr orsedd; a nesaodd yn gyntaf yr Archesgob, wedi hyny yr Esgobion, yna y Dugiaid, a'r Pendefigion ereill, i ymgrymu o'i flaen, ac i addef eu ffyddlondeb a'u parodrwydd i ufuddhau iddo ef, a'i ddilynyddion, &c. Wedi hyn dechreuwyd ar y gwasanaeth o goroni y Frenines. Ar ol i'r Archesgob ddarllen Gweddi y Cyssegriad, cyfododd ei Mawrhydi oddiar ei gliniau, a thywalltodd yr Archesgob yr olew cyssegredig ar ei phen, gan ddywedyd, "Yn enw y Tad, y Mab, a'r Yspryd Glân, bydded i enneiniad yr olew hwn chwanegu at dy ddoniau, ac i'r Yspryd Glân eu sefydlu hwynt yn oes oesoedd. Amen." Yna cyflwynwyd iddi y fodrwy, gan ddywedyd, "Derbyn y fodrwy hon fel arwydd o ffydd ddiffuant, fel y byddo i ti ochelyd pob llwgr heresi, a thrwy nerth Duw gymhell cenhedloedd barbaraidd, a'u dwyn i wybodaeth o'r gwirionedd." Wedi hyn cymmerodd yr Archesgob y goron, ac a'i gosododd ar ben ei Mawrhydi. Yna y Frenhines a esgynodd yr orsedd, a barotowyd iddi ar aswy y Brenin. Wedi i'r cantorion orphen canu y fawl-gân "Haleluia," disgynodd y Brenin a'r Frenhines oddiar eu gorseddau, tynasant eu coronau, ac a nesasant at yr allor, ac a gyfranogasant o Swper yr Arglwydd. Wedi hyny gwisgasant eu coronau, a chan gymmeryd eu teyrn-wiail yn eu dwylaw, eisteddasant ar eu gorseddau fel o'r blaen. Yna gorphenodd yr Archesgob ddarllen gwasanaeth y cymun; ac ar ol iddo ddatgan y fendith, disgynodd eu Mawrhydi o'u gorseddau, ac wedi i amryw ddefodau ereill gymmeryd lle, gadawsant yr *Abbey* â'u coronau ar eu penau. Dilynwyd hwynt gan yr holl fawrion yn yr un modd ag y daethant yno. Dangoswyd pob arwydd o barch a llawen-floeddiadau gan y bobl tu ag at eu Mawrhydi wrth fyned a dychwelyd, a hir y byddont byw i fwynhau ffyddlondeb a chymmeradwyaeth diffuant eu deiliaid.

HANESION, &c.

Hunan Laddiad.—Prydnawn dydd Sul, rhoddodd J. Calcrafft, Ysw. Aelod o'r Senedd, a *Paymaster of the Forces*, derfyn i'w einioes, trwy dori ei wddf âg ellyn yn ei dŷ ei hun, yn *Whitehall*, Llundain. Bu y trancedig er's amser yn ol mewn cyflwr lled isel o ran ei ysprydoedd. Cynaliwyd celain-ymholiad ar ei gorph, a'r rheithwyr a benderfynasant iddo wneuthur y weithred arno ei hun, tra yr oedd dan reolaeth meddwl dyryslyd.

Llosgi Teisi, &c.—Mae yn ddrwg genym adrodd fod y gwaith echrydus o losgi teisi, &c. yn dechreu etto yn rhai manau yn Lloegr. Ychydig amser yn ol, tâniwyd nifer o deisi, ar yr un noswaith, mewn tair o ffermydd yn Swydd Amwythig. Un o ba rai oedd yn perthyn i Mr. Nunnerley, o Prees-heath, lle y llosgwyd tâs o haidd; ond trwy ymdrech prydlon y peiriant tân achubwyd y teisi ereill. Mewn un arall yn perthyn i Mr. Darlington, o'r Twemlowes, llosgwyd amrai deisi o wair ac ŷd. Ac yn y drydedd, ag oedd yn perthyn i Mr. Booth, yn gyfagos i'r Twemlowes, llosgwyd y cwbl o'r adeiladau, ynghyd â 17 o deisi o wair ac ŷd. Dywedir fod y cyfan a ddinystrwyd yn werth o £2500 i £3000, ac mai hon yw y bedwaredd waith y llosgwyd eiddo Mr. Nunnerley. Anhawdd yw meddwl beth sy'n cynhyrfu y dynion hyn at y fath weithredoedd anfad; canys wrth ddifrodi yr ymborth a amcanwyd at gynnaliaeth dyn ac

anifail y maent yn cymmeryd y ffordd fwyaf effeithiol i drymhau eu hangen. Y mae amryw wedi eu dal dan ammheuaeth o fod ganddynt law yn y gwaith; a gobeithio yr ydym y ceir tystiolaeth yn erbyn rhai o honynt, fel ag i'w cospi yn ol eu haeddiant.

Ymweliad Rhyfeddol.—Y mae treflan fechan a elwir Helgay, oddeutu tair milltir oddiwrth Market Downham, trigolion pa un sydd unwaith ym mhob tair neu bedair blynedd yn cael eu blino gan nifer dirifedi o lygod y caeau, y rhai a ddistrywiant yr ydau o bob math. Oddeutu mis yn ol y daethant yn ol eu harfer. Cyn sicred ag y digwydda yr ymweliad hwn, y mae lluaws mawr o ddylluanod yn dyfod tros y môr o dueddau Norway (llawer cant o filltiroedd o bellder) i'w cyfarfod, ac yn aros hyd oni lwyr ddifethir yr yspeilwyr niweidiol ganddynt. Ychydig o ddyddiau ar ol dyfodiad y llygod, daeth y dylluanod mewn cryfder mawr, yr hyn a barodd lawenydd nid bychan i'r amaethwyr, y rhai a dalant agos yr un fath anrhydedd i'r adar hyn ag y gwnaeth yr Aiphtiaid gynt i'r Ibis. Gwnaethant eu gorchwyl fel arferol, i ba un, y mae yn debygol, y danfonir hwy gan Ragluniaeth. Y mae 'r llygod i gyd yn awr wedi cael eu difetha, a'r ddylluanod wedi cymmeryd eu taith tu ag adref.

Digwyddiad alaethus.—Ar ddydd Sadwrn, fel yr oedd E. Hughes, gwas Mr. Parry, o'r Uxbridge Arms Hotel, yn dychwelyd o Feddgelert i Gaerynarfon mewn *car*, trodd i lyn Cwellyn i olchi traed ei geffyl, a chan fyned yn rhy bell i mewn, suddodd ef a'r *car* a'r ceffyl, a boddodd y dyn a'r ceffyl. Yr oedd mwnwr tlawd yn y *car* gyd ag ef, ond efe a nofiodd i'r lân yn ddiangol. Cafwyd y dyn a'r *car* boreu dranoeth o dan 12 llath o ddwfr.

Diangfa ragluniaethol.—Ar ddydd Llun, Medi y 19eg, fel yr oedd y Parch. Dr. Howard, a'i ddwy ferch, a'i fab, yn myned o Beaumaris i Fangor, pan yn agos i'r fan lle mae y ffordd o Lan yr afon yn dyfod i'r ffordd fawr, dychrynwyd y ceffyl, ac efe a ruthrodd ym mlaen, ar ei lawn egni, tua Bangor, ac wrth fyned i mewn i'r dref rhedodd yn chwyrn yn erbyn trol, braich (*shaft*) yr hon aeth i mewn i'w barwyden, ac a'i lladdodd yn y fan. Diangodd Dr. Howard, a'i deulu, heb dderbyn y niweid lleiaf.

Llong-ddrylliad alaethus.—Mae yr Agerdd-long a elwir *Henry Clay* wedi myned i lawr yn Llyn Erie, America Ogleddol, ar ei mordaith o Buffalo i Detroit, ac alaethus yw adrodd, boddwyd pawb ag oedd ynddi, sef oddeutu 700 o nifer!

Y ROTHSAY CASTLE.

Yr ydys yn gwybod yn sier yn bresennol fod dim llai na 124 o bersonau ar fwrdd y *Rothsay Castle;* ond gallai fod ychwaneg, gan y tybir i amryw ereill fyned ar y bwrdd heb gof-restru eu henwau. Allan o'r nifer uchod achubwyd 22, ac felly y rhifedi a suddasant i'r dyfnder oedd 102!

Y Cychod a fuont yn wasanaethgar i achub bywydau.

Cwch o Beaumaris: enwau y dwylaw; Mr. William Lewis Walker, Evan Evans, Thomas Jones, William Jones, John Stanley, Robert Lloyd, Thomas Owens, Owen Jones. Achubodd y cwch hwn naw o bersonau.

Penmon *Pilot Boat*; y dwylaw oeddynt, William Roberts, Owen Roberts, ac Owen Williams. Achubwyd chwech.

Cwch arall o Beaumaris: enwau y dwylaw; Anthony Wilson, Richard Stanley, William Owen, William Lloyd, a William Owen. Achubwyd un.

Cwch yn perthyn i'r Campadora o Le'rpwll a achubodd ddau.

URDDIADAU EGLWYSIG.

ESGOBAETH LLANELWY.

Dydd Sul, Medi 4ydd, urddodd Arglwydd Esgob Llanelwy y boneddigion canlynol, yn ei Eglwys Gadeiriol.—Yn Ddiacon, George Phillips, G. C. o Goleg y Frenines, Rhydychen, i Guradiaeth Yspytty Ifan.——Yn Offeiriaid, Parch. T. Lewis, G. C. o Goleg Iesu, Rhydychen, i Guradiaeth Capel Garmon. Parch. M. Davies, G. C. o Goleg Iesu, Rhydychen, Curad Machynlleth. Parch. G. R. Edwards, G. C. o Goleg Brazenose, Rhydychen, Curad St. Martin, Sir Amwythig. Parch. Mr. Herbert, G. C. o Goleg *University*, Rhydychen, Curad Llan-llwch-haiarn, Swydd Drefaldwyn.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Gwir Barch. R. J. Carr, D. D. Esgob Caerceri, i Esgobaeth Caerwrangon.

Y Gwir Barch. H. Ryder, D. D. Esgob Lichfield a Choventry, i fod yn Ddeon Wesminster.

Y Parch. G. Goodenogh i fod yn Ddeon Wells.

Dywedir fod y Dr. Malthby i gael ei wneud yn Esgob Caerceri yn lle y Dr. Carr.

Dydd Iau, y 15fed o Fedi, etholwyd y Parchedig Richard Briscoe, G. C. yn Gyfaill o Goleg Iesu, Rhydychen, yn lle y Parch. O. Owens, yr hwn a foddwyd yn nrylliad yr agerdd lestr *Rothsay Castle*.

Y mae Arglwydd Esgob Bangor wedi penodi y Parch. J. W. Trefor, A. C. Ficar Caernarfon, a'r Parch. J. Jones, G. D. Curad Parhaus Caergybi, i fod yn Gapelyddion i holi y rhai a gynnygiant eu hunain i gael eu hordeinio ganddo.

PRIODWYD,

Medi y 14eg, yn Llanbadarn Fawr, Sir Aberteifi, gan y Parch. T. Lloyd, A. C. y Parch. Llewelyn Lewellin, D. C. F. Pennaeth Coleg Tŷ Ddewi, a Chapelydd Arglwydd Esgob Tŷ, a Caroline, trydedd ferch George Smith, Ysw. o Plamptre House, Nottingham, ac o'r Foelallt, Sir Aberteifi.

BU FARW,

Dydd Llun, y 5ed o Fedi, yn 78 mlwydd oed, y Gwir Barch. F. H. W. Cornewall, D. D. Esgob Caerwrangon.

Y GWYLIEDYDD.

TACHWEDD, 1831.

GWIW-GOFIANT

AM Y PARCHEDIG *JOHN JENKINS*, A. C. DIWEDDAR BERIGLAWR CERI, YN SWYDD TREFALDWYN, &C. &C. YR HWN A FU FARW TACHWEDD 20, 1829, YN 59 OED.

"Cydymmaith a gâr bob amser."—*Selyf ddoeth.*

TESTUN y Cofiant hwn a anwyd yr 8fed o Ebrill 1770, ac a oedd ail fab o chwech i Mr. Gruffydd Jenkins o Gil-bronau, Plwy Llan Goedmor, gerllaw tref Aber Teifi. Y mab hynaf a fu farw yn faban, ac ar hynny yr ail a gyfrifwyd yn deisban-teulu i etifeddu treftadaeth ei hynafiaid. Cafodd ei egwyddori yn yr ieithoedd mewn ysgol gymmydogol, ac wedi iddo gyrhaedd oedran cymmhwys, anfonodd ei fam weddw ef i brif-ysgol Caerfyrddin. Yn y fl. 1789 derbyniwyd ef yn aelod o Goleg yr Iesu yn Rhydychain, a chyn pen hir symudodd i Goleg *Merton*. Ym mhen yr yspaid arferol, graddwyd ef yn Wyryf yn y Celfyddydau (A. B.). Yn yr un flwyddyn (1791) tan nodded ei ewythr, Dr. Lewis, Periglawr Whippingham yn Ynys Wyth *(Isle of Wight)* urddwyd ef yn Ddiacon ac yn Offeiriad drwy hawl i Guradaeth y Plwyf hwnnw. Bu yno yn gweinyddu gyda difrifoldeb a dwys deimlad o fawrbwys ei swydd dros chwe blynedd. Yn y fl. 1799 newidiodd ei sefyllfa ar y tir i weinyddu ar y môr, yn Gapelydd ar y llong ryfel, *Agincourt*, gorsaf yr hon oedd yn y llynges warchadawl ar gyffiniau yr India Orllewinol. Y prif-lyngesydd oedd yr Anrhydeddus William Waldegrave, ail fab i John, ail Iarll Waldegrave, a chefnder i fam y ddiweddar Henrietta, Iarlles Powys. Ynghorph yr un flwyddyn dyrchafwyd y llyngesydd yn Arglwydd Radstock, er gwobrwyo ei wroldeb a'i ymddygiad mewn amryw frwydrau, *St. Vincent*, yn y fl. 1797, ac eraill.

Yn Mawrth 1802 symudodd Mr. J. oddiar fwrdd yr *Agincourt* i'r *Theseus*, yr hon ymhlith eraill oedd yn gwylio Ynys *Jamaica*, a bu ar hon hyd fis Gorphenhaf 1804. Yn y cyfamser yr oedd y Vad Velen *(Yellow fever)* wedi gwneyd galanastra dirfawr ym mhlith y llongluoedd. Mr. J. oedd yr unig Gapelydd a adawodd rhagluniaeth i sefyll ei fôr; gan fod ei frodyr Gapelyddion naill ai wedi marw, ai symud oddiyno i hinsoddau mwy tymherus.

Yn y fl. 1804 y bu lladdfa echrydus ar drigolion gwynion *Cape Francis*, yn ynys *Domingo*, gan y Duantwys, y rhai a wrthryfelasent, ac a gymmerasent feddiant o'r Ynys oludog honno. Ar y trydydd dydd gwedi y gyflafan, anturiodd Mr. J. gyd âg un Muddle (Is Gadben) i'r Ynys Domingo, ac at y traws-lywydd du a enwid *De-Salines*, i gyngreiriaw ac i eiriol am fywydau y gweddill a adawyd o'r trigolion gwynion mewn parthau eraill o'r Ynys. Aeth y ddau hyd breswyl-

fod y Llywydd; arweiniwyd hwynt i ystafell dywell, ac yno y buont oriau hirion, heb wybod a gaent ddychwelyd yn fyw yn ol, ai peidio. Ym mhen hir ennyd gollyngwyd hwynt ymaith heb eu neges, a chyrhaeddasant y llynges, mewn bad agored, drwy nos dywell a môr tymhestlog. Trwy eu dadguddiadau hwynt, llwyddodd y llynges i achub bywyd o gylch mil o drigolion gwynion *Monte Christi*, y rhai a drosglwyddwyd i ddiogelwch Ynys *Cuba*.

Yr oedd *eofndra* yn gynneddf berthynol i dylwyth Mr. J. Os dywedid yn Ngheredigion, yn oes y "ffusto," bod "un o waed Cilbronau" ar y maes, ni byddai ammheuaeth gan neb na ddeuai hwnnw yn fuddugol o'r chwarau Cnapan, neu unrhyw gamp arall. Un o hynafiaid Mr. J. yn nyddiau Cromwel, ar ei ddychweliad o'i daith i'w breswylfod, a'i cafodd mewn terfysg trwy draws ymddygiad un o filwyr ei Fawrhydi. Un ergyd ffon yr uchelwr a barodd i'r milwr lyfu y llwch: ond gorfu iddo giliaw i'r anialwch, i gael ei borthi yno, hyd ddychweliad Charles II. Oddiar hyn, cymmerodd y tylwyth *fraich a dwrn yn dal cnwpa* yn grib-arfau *(Crest)*, ac odditano yr arwyddair —"*Da yw ffon amddiffyniad.*"

Pereiddlais oedd gynneddf arall yn hanfodol i dylwyth Cil-bronau. Yr oedd Mr. J. yn fardd alaw o anian; a gobeithiaf na thybir fi yn rhyfygus os tybiaf bod y gynneddf hon yn offerynol, tan oruch-reolaeth rhagluniaeth, i achub ei fywyd rhag yr haint felen, yn nghladdfa dynolion, hinsawdd boethgras yr India Orllewinol. Dywedai Mr. J. y byddai arferol, pan oddiweddai y prudd-glwyf, rhagfynedydd yr haint, ef—pan oedd ei gyd forwyr yn meirw ar ddehau ac ar aswy iddo, o gymmeryd ei grwth *(violoncelo)* a chwarae arni rai o beraidd donau Gwent a Morganwg, y rhai ydynt lawer mwy bywiog a chynhyrfiol nac arafach geingciau Gwynedd a Dyfed. Os beiir arnaf am goffâu hyn—gofynaf—Pa ham yr erchai Paul i Timotheus, "arfer ychydig win?" Pe buasai Paul ar fwrdd y Theseus, yn ngwyneb yr haint felen, ai ni ddywedasai hefyd wrth Mr. J. "chwarae yn fynych ar dy delyn?" Yr oedd Apostol mawr y Cenhedloedd yn wr call, callach o lawer na rhai o'i ddeonglwyr hunanol.

Dyfyrwch arall i ysgafnhau ei feddwl, y pryd y teimlai hynny yn angenrheidiol, oedd casglu tocynau o dlysau y Grëedigaeth. Hysbys ydyw i deithwyr, a darllenwyr teithiau, fod y cylchau nesaf i'r Cyhydedd, parth dehau parth gogledd, yn llawer cyfoethocach yn y tlysau hyn, nac ydyw y parthau gorsafawl rhyngynt â'r pegynau. Am barthau y Cyhydedd—"*Yno* y mae Bdeliwm a'r maen Onyx." *Yno* y caed y deuddeg maen gwerthfawr a addurnent ddwyfroneg Aaron. *Yno* y tyf yn anianol amrywiaethau o "lili y maes," na wisgwyd Solomon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn. Gyda ni, cyfrifir glas y dorlan, a chaseg y dryg-hin, yn adar asgellog brithion liwiau; ond balchach o lawer y gwisgir adar paradwys, ac adar eraill *parotach* eu hatteb, ac ugeiniau eraill, yn ngwledydd y dwyrain. Gyda ni, yn minion ein môr o Amlwch i Gaer Dydd, ni cheir ond llymeirch, rhython, a chregyn geirwon eraill, na thalant nemor ond eu llosgi yn yr odyn galch. Ond yn y parthau cyhydeddawl y mae mildai gorwychion, anneddau bywiolion y dyfnder mawr, i'w casglu ar y traethau o bob maint, a llun, a lliw. Y rhai manaf o honynt, prin mwy eu maint na gronynau gwenith, ydynt yn disgleirio o harddwch fel y meini gwerthfawrocaf; a'u hamryfal drigolion a ddadganant ogoniant eu Creawdwr mawr mor gyf-

lawn â'r Behemoth a'r Lefiathan. O'r mân gregyn heirddion hyn, Mr. J. yn ei oriau hamddenol oddiwrth ei orchwylion mwy pwysig, a gasglodd drysor helaeth; ond efe a'u rhanodd oll rhwng tri neu bedwar o gyfeillion, yn ol ei ddychweliad i dir ei wlad, fel nad oes yn meddiant ei gyfneseifiaid gymmaint ag un o'r tlysau ceinion.

Bu Mr. J. ar fwrdd y *Theseus* o Fehefin 6, 1801, hyd Fehefin 11, 1804; a thrwy y rhan fwyaf o'r yspaid hwn dan haul entyrch y cylchau llosg, rhwng graddau lledred 10° ac 20°. Er cadarned ei iechyd cynhenid, efe a'i teimlai erbyn hyn yn gwanhâu cymmaint fel ag y gorfu iddo ddychwelyd i wlad ei enedigaeth. Yr oedd y llong ryfel *Bellerophon* yn dychwelyd i Loegr y pryd hynny, ac ar fwrdd hon daeth Mr. J. i'w fro gyntefin ar y 26ain o Fedi, 1804. Llawenydd i galon ei fam dyner oedd ei dderbyn ef, a dau eraill o'i meibion ar yr un amser, er i'r tri ddyfod, yn anwybodus i'w gilydd, o dri dosparth gwahanol y byd. Un a oedd feddyg yn y llynges frenhinol, ond yn awr nid yw: y trydydd oedd Swyddog ar long fasnachol *(East Indiaman)* ac y mae y pryd hyn yn byw gyd â'i deulu yn Nhref Caerfyrddin, wedi treiddio yn ddiangol trwy helyntiau heddwch a rhyfel. Ni adferwyd Mr. J. i'w gynnefin iechyd hyd yr haf rhagwyneb, y pryd yr ymrwymodd i wasanaethu eglwys Maenor Deifi, yn Swydd Benfro. Tra y gweinyddodd ar y môr, ei ymddygiad syml a boneddigaidd, a'i ddiwydrwydd yn ei alwedigaeth, a ennillasant iddo hoffder a pharchedigaeth ei brif-lyngesydd, Arglwydd Radstock, trwy ymgais yr hwn etholwyd ef yn un o Gapelyddion ei Uchelder Wiliam Henry, Dug Clarence, yn awr ei Fawrhydi ein Brenin Wiliam IV. Yr un Gymmwynaswr a'i cymmeradwyodd hefyd i sylw y Dr. Burgess, y pryd hynny Esgob clodwiw Ty Dewi, yr hwn a ryglyddodd fendith plwyfolion *Ceri*, yn Swydd Trefaldwyn, am ei anfon ef yn Vicar bugeilaidd iddynt. Daeth yno i gartrefu yn y fl. 1807. Yr oedd y persondŷ a'r adeiladau gwedi adfeilio bron yn furddynod, drwy hir annhrigiant a diofaledd ei ragflaenor (un Mr. *Carless);* ond gan nad oedd bydolrwydd mewn meddiant o'r gonglen leiaf yn nghalon Mr. J. ymfoddlonodd ag ynghylch degwm yr hyn oedd gyfiawn ddyledus iddo gan gynnrychiolwr yr hen offeiriad. Cyn pen hir adeiladodd Bersondŷ newydd, un o'r helaethaf a'r harddaf yn yr Esgobaeth; yr hwn a elwid gwedi hynny (ac nid heb achos) gan y Beirdd a'i mynych gyrchent—"Llys *Ifor Hael* o Geri"—a dywedent

Basaleg—mae heb sylwedd!
I *Geri* mae gwrw a medd.

Yn y fl. 1813, archwyd ar Mr. Jenkins gan ei Esgob, y Dr. Burgess, tros Y GYMDEITHAS ER TAENU YR EFENGYL MEWN PARTHAU TRAMOR, gymmeradwyo offeiriad ieuangc i fyned yn Genadydd i St. John's, Newfoundland: ac efe a gynnygiodd y swydd i wr ieuangc athrylithfawr a phruddgall, y Parch. D. Rowland, y pryd hynny yn Gurad Llan Wynnog a Charno, yn Swydd Trefaldwyn. Er bod iechyd Mr. R. erioed yn glwcus, nid ymgynghorodd â chig a gwaed, ond ymddarparodd i'w daith bell, ac ar Wyl Ioan Fedyddiwr, 1813, aeth ar fwrdd yr *Antelope*, gyda Sir John Duckworth, a oedd yn myned i fod yn rhaglaw yn Newfoundland. Er bod llawer o longau yn cyd-hwylio, etto, ar ddymuniad Esgob Llundain, cafodd Mr. R. y parch o fyned ar long y prif-lyngesydd, yr hwn a'i gosododd ef yn Gapelydd iddo ar y fordaith. Bu yn ei orsaf bellenig o gylch pedair blynedd,

er mawr foddlondeb ac adeiladaeth y trefedigion; ond rhyndod yr hinsawdd anafawl oedd elynol i'w glwyf gwreiddiedig, yr ysgyfeinwst. Dychwelodd tua gwlad ei enedigaeth gyda llong oedd yn rhwym i Oporto, a chan ewyllysio ymweled â rhan o gyfandir Europe, efe a ymdeithiodd drwy Portugal, 'Spaen, a Ffraingc, a thros y culfor cyrhaeddodd dir Prydain tua diwedd y fl. 1817. Gwedi ymweled â'r Esgob yn Abergwili, yr hwn a welai ynddo deithi cymhwys i weinidogaethu yn Eglwys St. Petr yn nhref boblog Caerfyrddin, a chael ei bennodi i'r swydd, cyn cymmeryd meddiant o honi, meddyliai yn ddyledus arno ddyfod i Geri, i ddiolch i Mr. J. am ei haelioni bob amser tuag atto ef. Mr. J. a wahoddodd gyfaill adnabyddus iddo i'w gyfarfod ef, ac i'w groesawu â cherdd i dir ei wlad o'r fro bellenig. Nifer o Ynglynion o bobtu, sef rhwng Dewi Brefi a G. Mechain, a fu y canlyniad. A'r Ynglynion hyn, er gwaeled y dichon iddynt fod, a osodasant sylfan yr holl Eisteddfodau taleithiol a gynhaliwyd yn Nghymru rhwng y blwyddau 1819 a 1829. Canys yn mis Awst, 1818, daeth y Dr. Burgess i Geri, ar ei daith gylchynol drwy ei esgobaeth, lle yr arhosodd rai dyddiau yn ymddiddan â Mr. J. a'i gyfeillion, ar destunau Cymreig—defodau yr oesau gynt—Eisteddfodau taleithiol, &c. &c. A chlo y cyfarfod hynod hwn, oedd ymröad penderfynol rhwng yr Esgob a Mr. J. i roddi ymgais i ail ennyn dawn ac athrylith farddonol y dywysogaeth, y rhai er oesoedd maith a aethent dan encudd gwarth ac ammraint, trwy gynnal Eisteddfodau cylchynol drwy y pedair talaeth. Gan bod y ddau sylfaenydd yn Ddyfedwys, cydunwyd bod i'r cyfarfod cyntaf gael ei gynnal yn nhref Caerfyrddin ar yr 28ain o Hydref oedd yn canlyn. Pan ddaeth y dydd, a'r Arglwydd Dinefawr yn y gadair, y boneddwyr cynnrychiol a ymunasant yn Gymdeithas Gymruaidd Dyfed, ac etholwyd disgynydd Rhys ab Tewdwr yn Llywydd—a'r Parch. D. Rowland yn Ysgrifenydd. Tranoeth, sef y 29ain o Hydref, 1818, cynhaliwyd yr ail gyfarfod yn mhalas yr Esgob yn Abergwili, ac yno yn wyddfodol, yr Esgob—T. Bowdler, Yswain—y Parchedigion J. Jenkins o Geri—Peter Roberts o Helygen—Eliezer Williams o Lan Bedr—W. J. Rees o Gascob—D. Williams o Ystrad Meurig—a'r Bardd wrth Fraint, Iolo Morganwg. Ar yr 8fed a'r 9fed o Orphenhaf, yn y flwyddyn rhagwyneb, cynhaliwyd yr Eisteddfod gyntaf yn Nghaerfyrddin—a'r ail yn y fl. 1820, yn Mhowys, ac oddiyno, amgylch ogylch—i Went—i Wynedd, &c. &c. Ym mhob un o'r Cyhyrddau hyn yr oedd Mr. Jenkins yn Gyfarwyddwr, yn annel ac yn biler, caredig i'r Beirdd, cariadus gan bawb. Ond nid aeth i gyfyl yr Eisteddfod fawr ddiweddaf yn Ninbych yn y fl. 1829, a hon oedd yr unig un nad oedd yn bresenol: canys blin i'w feddwl ef oedd canfod dibenion dechreuol y Cymdeithasau yn cael eu gwyro, y naill Eisteddfod ar ol y llall, trwy Seisnigrwydd bradwyr yr iaith Gymraeg, oddiwrth goleddu doniau cynhenid ein cenedl, i wobrwyo â gorhaeledd ysgrechlefain a phibganiad estroniaid.

O'r flwyddyn 1818 allan, aeth annedd *Ifor Hael o Geri* (canys â'r enw hwn y perchid Mr. J.) yn *Fasaleg* i holl Feirdd a chantorion tafod a thant drwy Gymru penbaladr. Yr wythnos gyntaf ym mhob blwyddyn newydd, cynhelid yn ei breswylfod *Lys agored* am dridiau neu bedwar o leiaf, a chroesaw i bawb a'i cyrchai, os medrai gyfansoddi ynglyn, lleisio tôn, neu gyweiriaw telyn.

(I'w orphen yn y nesaf.)

SYLWEDD PREGETH.

HEB. xi. 7.

"Trwy ffydd, Noë, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau nis gwelsid etto, gyda pharchedig ofn, a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy yr hon y condemniodd efe y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd y cyfiawnder sydd o ffydd."

YR hwn a enwir yn y testun oedd un o'r mwyaf hynod o drigolion yr hen fyd, o ran ei fuchedd a'i dduwiol ymarweddiad, ac hefyd o ran yr amserau a aethant drosto ef, a thros ei deulu, a thros holl drigolion y ddaear.

Amcanaf y tro presennol osod allan, 1. Grynodeb o hanes Nöe, yn enwedig ei achubiaeth yn y diluw mawr.—2. Bod hyny yn dangos i ni y ffordd a'r modd o gadwedigaeth enaid i fywyd tragywyddol.—3. Bod y patriarch hwn yn gysgod o Grist.

I. Crynodeb o hanes Nöe.

1. Yr enw Nöe, neu Noah, sydd yn arwyddocâu *diddanwch* neu orphwysfa; o herwydd dywedodd Lamech ei dad, "Hwn a'n cysura ni am ein gwaith, a llafur ein dwylaw, o herwydd y ddaear yr hon a felldigodd yr Arglwydd." Efe a aned ynghylch y flwyddyn 1057 o oed y byd.

2. Ei ymarweddiad. Byw yr oedd mewn ffydd a duwioldeb. "Noah oedd ŵr cyfiawn, perffaith yn ei oes: gyda Duw y rhodiodd Noah." Ond yr oedd trigolion y byd yn gyffredinol yn eithaf llygredig. "A'r ddaear a lygrasid ger bron Duw; llanwasid y ddaear hefyd â thrawsedd: canys pob cnawd a lygrasai ei ffordd ar y ddaear." Yr oeddynt yn gorthrymu eu gilydd; yn bwyta ac yn yfed, &c. gan anghofio Duw. Yr oeddynt wedi cyflawni mesur eu hanwireddau, ac wedi addfedu i ddinystr.

3. Daioni Duw tu ag at Noah. "Noah a gafodd ffafr yn ngolwg yr Arglwydd:" cafodd "ei ragrybuddio gan Dduw" Rhaid i'r cyfiawnaf gael trugaredd, neu fod yn golledig. "A Duw a ddywedodd wrth Noah, diwedd pob cnawd a ddaeth ger fy mron; ac wele, myfi a'u difethaf hwynt gyd â'r ddaear. Gwna i ti arch." Yn y cyfamser tra y darperid yr arch, yr oedd hir amynedd Duw yn disgwyl am chwech ugain mlynedd.

4. Ymddygiad Noah yn wyneb y rhybydd. Efe a ofnodd "gyda pharchedig ofn" ger bron Duw y nefoedd. "Trwy ffydd efe a gredodd ei dystiolaeth ef "am y pethau nis gwelsid etto." Gwir ffydd a gred y bygythiad yn gystal a'r addewid: ond y mae yr annuwiol yn byw yn dawel dan swn bygythion Duw. Yn ganlynol, Noah a ufuddhaodd, ac "a ddarparodd arch i achub ei dŷ." Yr oedd y gwaith hwn yn faith a llafurus, gan fod yr arch yn llestr mawr iawn.* Ac er bod y byd yn gwawdio tra y darperid hi, yr oedd Noah yn pregethu cyfiawnder, a hir amynedd Duw yn disgwyl i drugarhau. Ond y mae terfyn i amynedd y JEHOFAH! canys,

5. Daeth y diluw, oddeutu y flwyddyn o oed y byd 1657. "Yna y dywedodd yr Arglwydd wrth Noah, Dos di, a'th holl dŷ i'r arch:" ac a orchymynodd iddo gymmeryd o anifeiliaid glân, ac o adar, bob yn saith, gwryw a banyw. A Noah a ufuddhaodd, ac a "aeth i mewn, a'i feibion, a'i wraig, a gwragedd ei feibion gyd âg ef, i'r arch, rhag y dwfr diluw." Yna y rhwygwyd ffynhonau y dyfnder mawr, a ffenestri y nefoedd a agorwyd; a bu gwlaw yn ddibaid am ddeugain niwrnod a deugain nos, a'r arch a nofiodd. Y dyfroedd a ymgryfhasant fwy fwy am bum mis, nes myned wyth llath yn uwch na'r mynyddoedd uchaf. O'r pryd hyny y dyfroedd a dreiasant yn raddol. A phan sychasai y ddaear, daeth Noah, a'i deulu, a'r creaduriaid, allan o'r arch, wedi bod ynddi

* Gwel y *Geiriadur Ysgrythyrol.*

flwyddyn a deng niwrnod. Galarus ac anghyfanneddol oedd yr olwg. A Noah a offrymodd boethoffrwm cymmeradwy gan yr Arglwydd, yr hwn a'i bendithiodd ef, ac a addawodd na ddifethai y ddaear mwy â dyfroedd diluw.

6. Yr oedd Noah, trwy ei ymddygiad, yn condemnio y byd annuwiol, nid fel barnwr, ond fel tyst yn eu herbyn. Gwrthodasent wrandaw ar ei lais yn pregethu iddynt; gallasent, pe mynasent, gael eu hachub yn yr arch: am hyny yr oeddynt yn anesgusodol, ac yn hunan-gondemniol.

7. Trwy hyn efe a "wnaethpwyd yn etifedd y cyfiawnder sydd o ffydd." Trwy ffydd yn y Gwaredwr mawr y cafodd Noah ei gyfiawnhau, a'r holl saint o ddechreuad y byd; a thrwy y ffordd hon yn unig y gallwn ni gael ein cyfiawnhau.

8. Ar ol y diluw, Noah a blanodd winllan, ac wrth yfed o'r gwin a feddwodd, yn anwybodus (mae yn debyg) o'i effaith; ac a wawdiwyd gan ei fab ieuengaf. Rhaid i'r duwiolaf fod yn wyliadwrus. Pan ddaeth ato ei hun, efe a draethodd yn brophwydoliaethol felldith ar hiliogaeth Ham, a bendith ar Sem a Japheth. Noah a fu fyw wedi y diluw 350 o flynyddoedd, ac a fu farw yn 950 ei oed, ac a aeth i mewn i'r orphwysfa nefol.

II. Y mae hyn yn gynllun hynod o achubiaeth enaid i fywyd tragywyddol.

1. Y mae yr enaid yn cael ei rybuddio gan Dduw, trwy air yr Efengyl, i ffoi rhag y llid a fydd.

2. Trwy y genadwri efe a gynhyrfir gan ofn, ofn bod yn golledig, ofn y tan anniffoddadwy, ofn pechod, ofn digio Duw. Dechreua ymofyn yn ddifrifol, Pa beth a wnaf i fod yn gadwedig?

3. Wedi methu cael noddfa ym mhob man, y mae yn ffoi at Grist Iesu trwy ffydd am ddiogelwch; ac y mae ei fywyd wedi ei guddio gyda Christ yn Nuw.

4. Y mae yn foddlawn i ymadael â phob peth a fyddo ar ei ffordd tu a'r bywyd, cyfeilllion, perthynasau, golud, dysgeidiaeth, hunan-gyfiawnder, a'r cwbl. "Ië, yn ddiammeu, yr wyf hefyd yn cyfrif pob peth yn golled, o herwydd arddercbowgrwydd gwybodaeth Crist Iesu fy Arglwydd." *Phil.* 3. 8.

5. Yn fynych efe a wneir yn offeryn yn llaw Duw er iachawdwriaeth i'w deulu. "Canys beth a wyddost ti, wraig, a gedwi di dy ŵr? a pheth a wyddost tithau, ŵr, a gedwi di dy wraig." 1 *Cor.* 7. 16.

6. Y mae 'r cyfryw un yn condemnio y byd, gan dystiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg. Os bydd ein proffes a'n hymarweddiad yn condemnio y byd, y byd a'n condemnia ninnau.

7. Yr enaid hwn a wneir yn etifedd y cyfiawnder sydd o ffydd, "yr hwn sydd trwy ffydd Crist, sef y cyfiawnder sydd o Dduw trwy ffydd;" *Phil.* 3. 9. yr hwn y mae ei ffrwyth yn sancteiddrwydd, a'r diwedd yn fywyd tragywyddol." *Rhuf.* 6. 22.

III. Gallwn olygu y patriarch enwog hwn yn gysgod o Grist.

1. Yn Nghrist y mae gorphwysfa a diddanwch i'w cael. "Deuwch ataf fi bawb a'r y sydd yn flinderog ac yn llwythog, a mi a esmwythâf arnoch:—a chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau." *Mat.* 11. 28, 29.

2. Y'nghanol cenhedlaeth bechadurus a throfäus, yr oedd ei ymarweddiad yn hollol ddiargyhoedd; ac efe a bregethai gyfiawnder yn y gynnulleidfa fawr.

3. Er ei fwyn ef y mae amynedd Duw yn cael ei estyn at fyd pechadurus: onidè buasai Duw yn ei gyfiawn lid yn ei ddifa ar unwaith.

4. Efe sydd o oes i oes yn adeiladu arch yr eglwys, yn yr hon (ond

yn neillduol yn Nghrist ei hun) yr achubir holl deulu Duw rhag diluw o dân tragywyddol.

5. Ei aberth holl-ddigonol sydd yn troi heibio felldith a dialedd y nef: canys efe a'i rhoddodd ei hun yn offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl peraidd. *Eph.* 5. 2.

6. Cyfammod newydd a wnaethpwyd âg ef, ac â'i had ysprydol; a hwy a etifeddant bob peth.

7. Efe a blanodd ac sydd yn trin yr eglwys, yr hon yw gwinllan Arglwydd y lluoedd; ac yn dangos na thal ddim rhith o grefydd heb ei grym hi.

8. Y sawl a'i dirmygant ef, gan droi ei ras i drythyllwch, a gwawdio am ben gwendidau ei saint; efe a'u condemnia i gaethiwed uffern yn dragywydd. Ond y sawl a'i carant ef a'i bobl a gerir ganddo yntau, ac a ddyrchefir i gymdeithas hyfryd a goruchel gyda Duw.

Cymhwysiad. Gan fod Duw yn ei air yn rhag-ddywedyd am ddiluw o dân ysol i ddyfod ar yr holl fyd, ffown i'r arch mewn pryd. Gan fod ein hangen yn fawr dros ben, a Christ yn holl-ddigonol, na orphwyswn heb gael rhan ynddo i'n heneidiau gwerthfawr.

CYNFELYN.

CYFADDEFIADAU EI GELYNION YN BRAWF O WIRIONEDD YR EFENGYL.

"YNA yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid a gasglasant gynghor, ac a ddywedasant, Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae y dyn yma yn gwneuthur llawer o arwyddion."—IOAN xi. 47.

GWIR grefydd, neu addoliad Duw mewn yspryd a gwirionedd, a gynnwys ddwy ran; addoliad y Creawdwr, ac ufudd-dod i'w orchymynion. Yn y grefydd hon yr addysgir pob dyn, i ryw radd fechan, gan y goleuni tufewnol a naturiol hwnw a elwir *rheswm*. Hwn ei hun, heb yr un datguddiad dwyfol, a ddatguddia i ni Dduw hollddoeth a hollalluog yn nhrefniad y gwahanol ranau o'r greadigaeth eang —Duw teilwng o'r addoliad puraf a gwresocaf, o herwydd ei briodoliaethau—Duw cyfiawnder yn nhroion ei ragluniaeth—a Duw sanctaidd yn yr egwyddorion o uniondeb sydd yn argraffedig ar y gydwybod. Hyn i gyd a ddatguddir i ni mewn rhan trwy oleuni rheswm; ond er cysur a dedwyddwch dynolryw, y mae hyn i gyd y'mhell oddiwrth fod yn ddigonol. Rhaid i oleuni tufewnol a naturiol rheswm gael ei chwanegu a'i gryfhau gan oleuni allanol a chynnorthwyol, gan belydrau gogoneddus a disglaer y dwyfol ddatguddiad. Fe lewyrcha y rhai hyn i mewn i dywyll fanau rheswm, symudant ymaith ei ammheuon a'i ansicrwydd, a sefydlant ei olwg crwydredig ar y gwir a'r unig wrthddrych teilwng o'i addoliad. Ond gan fod y datguddiad hwn yn allanol, mae iddo achos am brofiadau. Ni enir ef gyda ni megys rheswm, ond o'r nefoedd y daeth; a chyn y gellid ei dderbyn trwy ffydd, rhaid oedd iddo wrth dystion nefol, y rhai a dystiant yn eglur mai o Dduw yr oedd. Y tystion hyny ydynt y gweithredoedd nerthol, trwy ba rai, y prophwydi yn gyntaf, ac wedi hyny ein bendigedig Iachawdwr, a brofasant ddwyfoldeb eu cennadwri, ac a haeddasant bob ymddiried a derbyniad gan drigolion y llawr.

Bydd arwyddion a gwyrthiau yr efengyl (y rhai nis gallai ei gelynion chwerwaf eu gwrthbrofi) yn destyn yr ychydig sylwadau sydd yn canlyn. Yr Iuddewon, yn edrych gyda syndod ar gymmaint o arwyddion wedi eu gweithredu gan Fab Duw, yn Galilea, lle y gwnaeth ei breswylfod dros y rhan fwyaf o'i oes; yn Judea, lle yr arosai yn fynych dros enyd o amser ar ei daith; ac yn Jerusalem hefyd, lle yr âi efe yn gysson ar yr uchelwyliau;—yr Iuddewon, fel y dywedwyd, yn edrych yn synedig ar

y gwyrthiau hyn, ac yn ddiweddaf ar adgyfodiad Lazarus, ychydig â thaeniad cyflym ei athrawiaeth yn ganlynol i'w wyrthiau, oeddynt mewn cyfyng-gyngor pa fodd y gallent ladd yr Awdwr o honynt, ac felly rhwystro llwyddiant ei achos yn y byd. I'r diben yma y galwyd yr Arch-offeiriaid a'r Phariseaid i ymgynghori ynghyd, a phan ddaethant, hwy a ddywedasant y naill wrth y llall, "Pa beth yr ydym ni yn ei wneuthur? canys y mae 'r dyn hwn yn gwneuthur llawer o arwyddion."

Cymmeraf achlysur oddiwrth y geiriau hyn, I. I ganmol gwyrthiau ein Hiachawdwr, trwy osod allan yr arwyddion o'r Duwdod, y rhai sydd bob amser yn argraffedig arnynt.—II. I brofi gwirionedd y grefydd Gristionogol oddiwrth gyfaddefiadau ei gelynion.

I. Arwyddion y Duwdod yn holl wyrthiau yr efengyl. Bod Awdwr ein crefydd yn meddu ar allu dwyfol ac anfesurol, sydd amlwg oddiwrth *rifedi*, *amrywiaeth*, a *mawredd* ei weithredoedd nerthol.

1. Mewn perthynas i'w *nifer*, fe ddywed yr ysgrythyr, fod llawer yn y dyddiau hyny yn sylwi arnynt. "Pan ddelo Crist (meddai'r Iuddewon) a wna efe fwy o arwyddion na'r rhai hyn a wnaeth hwn?" A thrachefn yn y testyn dywedodd yr Arch-offeiriaid a'r Phariseaid, "Y mae 'r dyn hwn yn gwneuthur llawer o arwyddion:" ie, llawer a wnaeth efe, llawer mwy nag a wnaeth yr un o'r prophwydi erioed. Yr oedd hyn yn angenrheidiol; canys er y buasai ychydig o weithredoedd dwyfol, neu fe allai un, yn brawf digonol (i'r rhai nad oeddynt yn cau eu llygaid yn erbyn y gwirionedd) fod yr Iesu yn Fab Duw, er hyny buan y dychymmygasai anghrediniaeth Iuddewaidd ryw fodd, rhyw esgus neu gilydd i wrthsefyll ei grym.

Ond gadewch i ni ddywedyd ychydig o blaid yr Iuddewon, pan yn beio ar eu hanghrediniaeth. Cafodd y rhai hygoel eu hudo a'u siomi cyn amled gan dwyllwyr a rhagrithwyr, fel nad allwn feio ar anhyder rhesymol, ond yn hytrach ei ystyried megys gocheliad canmoladwy. Onid ydyw mewn gwirionedd yn waradwydd mawr i reswm dynol ei fod yn cael ei ddallu mewn modd mor ddirmygus gan hudoliaethau a dichellion yr Offeiriaid Pabaidd, y rhai trwy eu gwyrthiau celwyddog ydynt yn twyllo eu cynnulleidfaoedd o flaen eu hwynebau, ac yn diddymu gair Duw trwy eu traddodiadau eu hunain? Nis gallasem, gan hyny, feio ar yr Iuddewon am eu hanghrediniaeth, oni buasai i Grist (fel y dywed ef ei hun) "wneuthur yn eu plith y gweithredoedd ni wnaethai neb arall;" a phe buasai efe wedi gwneuthur ond ychydig o weithredoedd nerthol, a'r rhai hyny yngwydd ond ychydig o dystion. Ond beth yw tystiolaeth yr ysgrythyr ar y pwngc hwn? A oes un rhan o Judea neu Galilea, y taleithiau i ba rai y cyfyngodd efe ei weinidogaeth, a'r rhai yn ganlynol oeddynt yn ddangosfa ei wyrthiau —a oes un ddinas neu drefian yn y taleithiau hyny, nad yw yn dwyn tystiolaeth i'w weithredoedd rhyfeddol? Yn y trefydd ac yn y diffaethwch, yn y gwastadedd ac ar y mynyddoedd, ar fôr a thir, yn y deml ac yn y synagogau, bendithiwyd pob man â phresennoldeb yr Iachawdwr; ac y'mhob man y gadawodd dystion eglur o'i allu. Ai y'Nghana yr oedd efe? efe a drodd y dwfr yn win: ai yn y diffaethwch yr oedd efe? mewn modd rhyfeddol y porthwyd torfeydd mawrion: ai mewn llong y cymmerai ei daith? wrth ei orchymyn ef llonyddai twrf y tonau cynddeiriog, a phrysurai gwyntoedd y nef gyflawni ei sanctaidd ewyllys. Cyn y gallasai yr Iachawdwr fod mor ddefnyddiol i

ddynolryw, meddyliai rhai, fe allai, fod parhad ei einioes yn hŵy na chyffredin. Nage, fy narllenwyr, ychydig a drwg oedd dyddiau blynyddoedd ei ymdaith ar y ddaear. Mewn perthynas i'w pharhâd, bèr oedd ei einioes; ond ni threuliwyd diwrnod o honi yn segur, ni chollwyd mynydyn o'i horiau gwerthfawr. Nid oedd dim amser segur gan yr Iachawdwr, dim achwynion yn erbyn ei drymder, na dychymmygion i'w dreulio yn y modd mwyaf cyfleus. Pob mynyd o'i fywyd rhagorol, y bywyd goreu a dreuliwyd erioed ar y ddaear, a dreuliwyd, nid mewn gwag ddifyrwch, nid ar y gofalon poenus hyny â pha rai y gwelir dynion mor aml yn eu blino a'u haflonyddu eu hunain er mwyn pethau diflanedig y byd; nage, ond llanwyd ei fywyd ef â gweithredoedd o drugaredd, â gweithredoedd o ddaioni parhaus, â'r gweithredoedd defnyddiol anfarwol hyny sydd yn unig yn deilwng o dragywyddol goffâd a chanmoliaeth, am mai iachawdwriaeth dragywyddol oedd eu hegwyddor, eu tueddiad, a'u diben pennodol. Mewn gair, fel y dywedodd Alexander Fawr, goresgynwr Asia, wrth ei Gadpeniaid, Nad oedd efe yn mesur hŷd ei einioes wrth rifedi ei ddyddiau, ond wrth rifedi ei fuddugoliaethau; felly y gallwn ninnau ddywedyd, mai hir oedd einioes yr Iesu, pan, yn gadael heibio ei pharhâd, yr edrychwn yn unig ar y gweithredoedd dibaid a lliosog o drugaredd a nerth sydd yn ei phriod-nodi a'i haddurno.

(I'w barhau.)

DIFFYNIAD AC EGLURHAD

Ar Wasanaeth yr Eglwys Sefydledig, mewn ffordd o Holiad ac Atebiad rhwng YSGOLHAIG *a'i* ATHRAW.

(Parhad o du dalen 274.)

HEFYD, oddiwrth ddeisyfiad y disgyblion, *Luc* 11. 1. "Arglwydd, dysg i ni weddïo, megys ag y dysgodd Ioan i'w ddisgyblion." Gellir deall ei fod yn beth arferol gan y dysgawdwyr Iuddewig wneuthur ffurfiau i'w disgyblion. Gwel y Dr. *Lightfoot* ar *Mat*. 6. 9. Y mae yn ddiammheuol i Ioan Fedyddiwr roddi i'w ddisgyblion ef ffurf o weddi: a Christ a gymmeradwyodd yr hyn a wnaeth Ioan, trwy gyfarwyddo ei ddisgyblion i arfer Gweddi yr Arglwydd, yr hyn hefyd a wnaeth efe ddwy waith.

YSGOLHAIG. Pa bryd o'r blaen y dysgodd efe iddynt y ffurf hon?

A. Oddeutu blwyddyn a hanner cyn hyn, yn ei bregeth ar y mynydd, Mat. 6. 9. "Am hyny, gweddïwch chwi fel hyn;"—lle, mae 'n debygol, na ddarfu i'r disgyblion edrych arno ond fel cynllun yn unig, ac nid fel ffurf; os amgen ni buasent yn gofyn iddo etto am ffurf o newydd: am hyny, medd Crist, "Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tad," &c. Gwel y serch a ddangosodd Crist i ni, trwy ein haddysgu yn y ffurf hon, pa fodd i weddïo; ffafr fawr yn wir i ni, y rhai ni fedrwn ein hunain weddïo fel ag y dylem, nac ychwaith ofyn dim yn iawn. Pe bai i fab y brenin ysgrifenu cynllun o Anerchiad dros un o'i ddeiliaid tlodion, i'w roddi yn llaw ei dad, pa sylfaen o obaith a fyddai ganddo y gwrandewid ei gais? Os bydd i neb o honom edrych gyda diystyrwch ar Weddi ein Harglwydd, O, â pha ddiystyrwch yr edrych yntau arnom ni, a'n gweddiau!

Dal sylw, bod yr Eglwys Gristionogol, yn agos i amser Crist, yn arfer y weddi hon fel ffurf. Y mae Tertulian, yn y drydedd ganrif, yn dywedyd, "*Christus novum orationis formam determinavit*:"* hyny yw, "Crist a appwyntiodd ffurf newydd o weddi." A thrachefn, y mae 'n dywedyd, "Tra y bo Cristionogion yn arfer gweddïau ereill, nid yw hon yn cael ei hesgeuluso:"—"*Præmissâ legitimâ & ordinariâ oratione quasi fundamento*."

St. Cyprian, yn yr un ganrif, sydd yn dra helaeth ar y matter hwn. Medd efe, "Crist yn gofalu am iechydwriaeth ei bobl:"—"*Etiam orandi Formam ipse dedit*," "Efe ei hun a roddodd iddynt ffurf o weddi." Ac yna y mae yn ein cynghori i weddïo fel y dysgodd ein Hathraw i ni; fel, pan weddïom, y bo i'r Tad gydnabod geiriau ei Fab:" ac medd efe, "Tra bo genym Grist yn Eiriolwr trosom, defnyddiwn eiriau ein Heiriolwr: a pha fodd mwy effeithiol tu ag at dderbyn pa beth bynag a ofynwn yn enw Crist, na gofyn yn y weddi a ddysgodd efe i ni?"†—Hefyd y mae'r Apostol Paul yn dechreu ac yn diweddu ei holl Epistolau (oddieithr hwnw at yr Hebreaid—yr achos sydd hys-

* Tertul. de Orat. c. 1. & c. 9.

† Cypr. de Orat. Domin.

bys) gyda ffurf; sef yw hyny, wrth ddechreu, "Paul," &c. ac wrth ddiweddu, "Gras ein Harglwydd," &c.

Y. A oedd ffurfiau yn cael eu harfer yn yr Eglwys Gristionogol er amser Crist?

A. Bod ffurfiau o weddi yn cael eu harferyd yn yr Eglwys trwy ynghylch tri chant ar ddeg o flynyddoedd a aeth heibio, a gyfaddefir gan y rhai sydd yn dadleu fwyaf yn eu herbyn, oddiwrth *Conc. Laod.* c. 18. 3. *Carth.* c. 23. A'u bod wedi parhau o'r amser hwnw hyd yn awr sydd anwadadwy. Mae'n amlwg, oddiwrth lawer o dystion, y rhai oeddynt yn byw yn nghylch y fl. 370 a 400, mai St. Chrysostom, St. Ambrose, a St. Bazil, a gyfansoddasant y Gweddïau Cyffredin.

Y mae Eusebius yn canmol yr Ymerawdwr duwiol Cystenyn, am iddo gyfansoddi gweddïau i'w filwyr. Ei eiriau ef am yr Ymerawdwr ydynt, "Λογων ευχτηριων διδασκαλος;" hyny yw, "Addysgwr geiriau gweddi." Nid yw yn debygol y buasai i'r Ymerawdwr gyfansoddi y cyfryw weddïau, oni buasai fod y cyfryw ffurfiau yn cael eu harfer yn yr Eglwys Gristionogol y pryd hyny.*

Y mae Origen, gan mlynedd cyn Cystenyn, yn adrodd rhan o Wasanaeth arferol yr Eglwys, "*Frequenter in oratione dicimus, da, Omnipotens, da nobis Partem cum prophetis;*" hyny yw, "Dyro, O Hollalluog Dduw, dyro i ni ran gyd â'r prophwydi."†

Y mae St. Cyprian yn crybwyll am arferiad o ryw ffurfiau yn Ngwasanaeth Eglwys Carthage yn ei amser ef (250 ar ol Crist). Yn nechreuad y Gwasanaeth, medd efe, mae yr Offeiriad yn dywedyd â llef uchel, "*Sursum corda;*" hyny yw, "Dyrchefwch eich calonau:" a'r bobl yn ateb, "*Habemus ad Dominum;* hyny yw, "Yr ydym yn eu dyrchafael i'r Arglwydd."‡

Ar ol y Diwygiad (yn y flwyddyn 1688) mae gan Eglwysi y Saxoniaid, y Lutheriaid, a'r Bohemiaid, eu ffurfiau o Wasanaeth Cyffredin.—Yr oedd gan Eglwys Geneva ei ffurf o Wasanaeth ar Ddydd yr Arglwydd, yr hon a gyfansoddwyd gan Calvin, yr hwn, yn ei lythyr at y "*Lord Protector in England,*" sydd yn rhoi ei farn o du ffurfiau sefydledig; dyma ei eiriau—"Canys cymmaint ag a berthyn i ffurf o weddïau a defodau Eglwysig," *valde probo*, "yr ydwyf yn ei fawr gymmeradwyo," &c. "fel y byddo yn gynnorthwy i'r rhai gweiniaid, yn dystiolaeth o gydsyniad yr Eglwysi, ac i roi attalfa ar ysgafnder anwadal y rhai a chwennychant bethau newyddion."*

Y. Beth yw ystyr y gair *Eglwys?*

A. Wrth Eglwys Gristionogol y meddylir, Cynnulleidfa o bobl wedi ymroddi i ymgynnull i addoli Duw, mewn tŷ wedi ei neilldno i addoliad dwyfol, lle y darllenir ac y pregethir Gair Duw yn yr iaith gyffredin, ac y gweinyddir sacramentau yn iawn a dyladwy. Wrth hyn chwi a welwch yn eglur, fod Eglwys Loegr yn wir eglwys Crist, gan ei bod yn dal yr athrawiaeth iachus, yr hon sydd yn ol duwioldeb, ac yn gweini y sacramentau wrth y rheol a roddodd Crist i ni; ac nid ydyw yn dal dim, megys yn angenrheidiol i iechydwriaeth, ond sydd gynnwysedig yn yr Ysgrythyr Lân. Gwel y 6ed Erthygl o'i heiddo. Teilwng o'n sylw yma yw geiriau Chillingworth,† Difinydd dysgedig o'r Eglwys Sefydledig—"Wrth y Grefydd Brotestanaidd," medd efe, "nid wyf yn deall Athrawiaeth Luther, Calvin, neu Melancton; na Chyfaddefiad Ausberg, neu Geneva; Catecism Heidelberg, nac Erthyglau Eglwys Loegr; ond yr hyn y maent oll yn cytuno ynddo, fel perffaith reol ffydd a gweithred, sef, Y BIBL! Y Bibl, meddaf, y Bibl yn unig, ydyw crefydd y Protestaniaid. O'm rhan i, ar ol hir chwilio am y wir ffordd i dragywyddol hapusrwydd, yr wyf yn syml broffesu, na chefais orphwysfa i wadn fy nhroed, ond ar y graig hon yn unig: mewn gair, nid oes sicrwydd digonol, ond y Bibl yn unig. i ddyn ystyriol adeiladu arno: yn ol hwn y byddaf byw; a throsto, os bydd achos, yn ewyllysgar, ie yn llawen, collaf fy mywyd."‡

Y. Beth yw ystyr yr enw *Protestaniaid?*

A. Dan y titl hwn y cynnwysir pawb a anghytunant â, ac a ymneillduant oddiwrth, athrawiaeth y Pab, ym mha wlad bynag y mae yn trigo, neu i ba sectau bynag y maent wedi eu rhanu. Yr enw hwn a roddwyd i'r Diwygwŷr cyntaf yn Germany, o herwydd y broffes gyhoeddus a wnaethant yn Spires, yn Germany, oed Crist 1592, i appelio oddiwrth Osodiadau *(Decrees)* yr Ymerawdwr Charles V. at y Gymmanfa Gyffredinol *(General Council.)*

Y. A ydyw Eglwys Loegr yn Eglwys Brotestanaidd?

A. Ydyw, yn wir; ac nid oes un Eglwys, sect, na phlaid yn y byd yn fwy gwrthwynebol i'r Grefydd Babaidd na hon. Y mae yn rhwymo ei holl Weinidogion, trwy lw, i ymwrthod â'r Pab a'i

---

* Euseb. de vita Const. L. 4. c. 19, 20.

† Orig. Hom. 11. in Jerom. cont. Celsum L. 6.

‡ Cypr. de Orat. Dom.

* Calv. Ep. 87.

† Yr oedd efe yn byw yn nheyrnasiad Charles I.

‡ Chillingworth's Works, Fol. Edit. 1742.

Athrawiaeth, ac i'w gwrthsefyll yn wrol hyd eithaf eu gallu. Ar y pummed dydd o Dachwedd bob blwyddyn, y mae yn gweddïo fel hyn—"Duw, yr hwn y mae dy enw yn ardderchog ar yr holl ddaear, a'th ogoniant uwch y nefoedd, yr hwn a gedwaist yn rhyfeddol ein Heglwys, a'n gwladwriaeth, oddiwrth ddirgelddyfais, ac uffernol falais, cydfradwyr Pabaidd," &c. Y mae yn gwrthwynebu yn gadarn athrawiaeth gyfeiliornus y Pab yn y pethau canlynol; sef, y mae yn gorchymyn i'w chymmunwyr gymmeryd y cymmun yn y ddau ryw, bara a gwin, yn groes i athrawiaeth yr Eglwys Babaidd, yr hon sydd yn gwahardd y gwin i'r bobl gyffredin; ac felly yn eu cyssegr-yspeilio o'r naill hanner o Swpper yr Arglwydd, yn hollol wrthwyneb i orchymyn Crist.

Y mae yn gwadu yr athrawiaeth ynfyd hòno o eiddo yr un Eglwys lygredig, sef y Traws-sylweddiad, neu y cyfnewidiad o'r bara a'r gwin i wir gorph a gwaed Crist. Dyma eiriau ein Heglwys ar y pwngc—"Canys y mae bara a gwin y sacrament yn aros yn wastad yn eu gwir anianol ddefnyddiau, fel na aller eu haddoli (canys hyn a fyddai eilun-addoliad, i'w ffieiddio gan bob Cristion ffyddlon) ac y mae corph a gwaed anianol ein Hiachawdwr Crist yn y nef, ac nid yma; canys ni chydsaif fod corph Crist yn wir anianol, a'i fod ar yr un amser o fewn ychwaneg o fanau nag un." Gwel y nôd ar ddiwedd Gwasanaeth y Cymmun.

Y mae yn dal ac yn defnyddio dau sacrament yn unig, megys yn gyffredinol yn angenrheidiol i iachawdwriaeth, sef, Bedydd, a Swpper yr Arglwydd, yn groes i'r Eglwys Babaidd, yr hon sydd yn dal pump yn ychwaneg; sef, Conffirmasiwn *(confirmation)* Penyd *(Penance)* Enneiniad y Claf *(Extreme Unction)* Urddau *(Orders)* a Phriodas *(Matrimony)* heb un gorchymyn oddiwrth Grist am y cyfryw, na sylfaen iddynt yn yr Ysgrythyr Lân. Yn fyr, y mae yn ymwrthod yn hollol â choel-grefydd yr Eglwys Babaidd; megys, gweddïo ar Mair, a'r Seintiau; addoli delwau; maddeu pechodau; gweddïo dros y meirw; hanfod y Purdan; credu a chyffaddef Eglwys Rufain yn fam ac yn feistres yr holl Eglwysi; addef y Pab yn Ficar Iesu Grist, ac yn ben ar yr Eglwys Gatholic trwy'r byd. Yr holl bethau hyn, a llawer ychwaneg o'r unrhyw, y mae yr Eglwys Babaidd yn eu credu yn gadarn;* a'n Heglwys ninnau mor gadarn yn eu gwadu, ac yn eu gwrthwynebu, gan eu ffieiddio fel heresiau dinystriol.

Trwy lafur a diwydrwydd duwiol Esgobion ac Offeiriaid Eglwys Loegr, a bendith Duw Hollalluog yn eu llwyddo, y dycpwyd oddi amgylch y Diwygiad bendigedig yn y deyrnas hon. Y pryd hyn yr arllwyswyd yr Eglwysi o'r delwau, offeren, offrymau, a holl ynfyd bethau Eglwys Rufain: yna gwisgwyd eu Hoffeiriaid âg iechydwriaeth, a'r saint tan ganu a ganasant: a byth wedi hyn, crefydd y Bibl, Crist a'i apostolion, yw crefydd ein Heglwys ni:—parhaed felly hyd na byddo amser mwy, Amen.

Tra parhao Eglwys Loegr yn Eglwys Sefydledig yn y deyrnas hon, nis gall Pabyddiaeth wneuthur llawer o ddrygau yma: ond pe cai y llaw uchaf arnom etto, fel yn amser Mari, yna y gellid canu yn iach i glywed pregeth am Grist, a'r iechydwriaeth fawr yn ei waed ef; i'r Bibl hefyd, ffynnon ein holl gysuron yn y byd hwn, a'n *siarter* mawr am wynfyd mewn byd sydd well. Y pryd hyny y gellid canu yn iach i bob rhyddid crefyddol, wedi ein dal yn dyn dan iau caethiwed: canys hysbys yw, bod Pabyddiaeth erioed, a rhaid iddi yn ei natur, barhau yn grefydd ynddi ei hun. Nis gall ychwaith, yn ol natur ei hegwyddorion, byth ganiatâu rhyddid i un grefydd arall: tystiolaeth o hyn yw ei chreulon a'i gwaedlyd erlidigaeth ar y Protestaniaid bob amser ag y byddai hyny yn ei gallu. Cofiwn y galanastra a wnaeth yn Ffraingc, Lloegr, a'r Iwerddon;* a choffwn fflamau Smithfield, yn Llundain. Rhag palfau 'r arthes hon, "gwared ni, Arglwydd daionus."

T. E.

HYNAFIAETH EGLWYSIG.

Y BEDYDD-FAN.

ADEILEDID y Bedydd-fanau yn gyntaf yn agos i'r Eglwys, yna *ym mhorth* yr Eglwys, ac wedi hyny gosodwyd hwynt (fel y mae yr arfer yn awr yn ein plith ni) *yn* yr Eglwys ei hun, ond etto yn cadw yn y *pen isaf*, i arwyddo mai trwy fedydd y mae *dyfodiad i mewn* i'r Eglwys. Yn yr amseroedd boreuol canfyddwn hwynt yn helaeth

* Gwel y Credo Pabaidd, yr hwn a gyhoeddwyd gan y Pab Pius IV. Rhagfyr 9, 1561.

* Yn nheyrnasiad Charles IX. ar y 24ain o Awst, 1572, lladdwyd o Brotestaniaid yn Ffraingc, gyd â'r creulondeb mwyaf echryslon, Deng Mil a Thringain!! ac yn amser Lewis XIV. collodd lliaws aneirif eu bywydau a gyrwyd i alltudiaeth Bum Can Mil o Brotestaniaid!—Yn y fl. 1641, lladdwyd Deugain Mil o Brotestaniaid yn yr Iwerddon!

a chynnwysfawr, nid yn unig i ateb i arferion cyffredin yr amseroedd hyny, sef *trochi* dynion, neu eu rhoddi dan ddwfr, ond hefyd oblegid fod y tymhorau gosodedig i fedyddio yn dyfod mor anaml, ac y byddai yn gyffredin luaws yn cael eu bedyddio ar unwaith. Yr oeddynt wedi eu rhanu yn ddau parth, un i feibion, a'r llall i ferched, fel trwy eu bedyddio ar eu penau eu hunain, y gochelent roddi tramgwydd na rhwystr. Ond gan fod yr arfer o *drochi* yn awr wedi ei gadael heibio, a bedydd yn cael ei weinyddu ar bob amserau, ac i bersonau unigol, a'r rhai hyny hefyd yn gyffredin yn *blant*, nid oes achos iddynt gymmeryd cymmaint o le yn yr Eglwys. Y cwbl ag sydd yn ofynedig yn awr yw, bod un ym mhob Eglwys, wedi ei gwneuthur o *faen*, oblegid (medd Durand) fod y dwfr, yr hwn oedd gysgod o fedydd yn yr anialwch, yn tarddu allan o *graig; Exod.* 17. 6. ac oblegid fod Crist, yr hwn sydd yn rhoddi y dwfr bywiol, yn cael ei alw yn yr ysgrythyr yn *Graig* a *chonglfaen*.

C. T.

GWALLAU YN Y BIBL CYMRAEG.

Mr. Gwyliedydd—Yn chwanegiad at y gwallau a nodwyd eisoes yn y Bibl wythplyg diweddaf, argraffedig gan y Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol, byddwch mor fwyn a chrybwyll am y rhai canlynol yn eich Cyhoeddiad clodwiw. Yn Jeremi 27 1. "Yn nechreu teyrnasiad *Jehoiachim;*" yn lle, "Yn nechreu teyrnasiad *Sedecïah.*" Gan mai Sedecïah a enwir yn yr holl hanes, tebygol yw, mai gwall yr argraffydd, neu un o'r cyhoeddwyr boreuol, ydyw. Yn Matthew 27. 9. "Yna y cyflawnwyd yr hyn a ddywedwyd trwy *Jeremïas;*" yn lle, "trwy *Zecharïas.*"

Barchedig Wyliedydd, byddaf ddiolchgar i chwi am ymdrechu cael diwygiad o'r gwallau uchod yn yr argraffiad sydd ar fedr cael ei gyhoeddi.——Yr eiddoch, &c.

M. R. Ll.

YNGHYLCH DEFNYDD OFFER CERDD Y'MHLITH AMRYW GENHEDLAETHAU Y BYD.

Gan fy mod, fel pe bai, mewn rhyw fodd, gwedi ymwystlo fy hun i ti, Wyliedydd effro, er's talm, i'r gwaith o gynnyg ychydig sylwadau ar y testun uchod, gyd â'th amynedd a'th fwyneidd-dra yn fy nghymmell, dechreuaf yn awr, gyd â'r Iuddewon, wrth grybwyll am yr arferiad o "Offer Cerdd" yn eu plith hwy, cyn ac ar ol iddynt dderbyn yr enw pennodol hwn. Yn moreuddydd y byd, fe ddarfu i'r Hebreaid goledd cerddoriaeth gyda mawr wresogrwydd. Ac ar bob achlysur rhodresawl ac arbennig, hwy a'i defnyddiasant, heb ei phriodoli yn unig er dibenion cyssegredig, megys wrth lettya a difyru eu ceraint a'u cyfeillion, cynnal gwyliau cyhoeddus, a'r cyffelyb wrthddrychau. Fel hyn y dywedai Laban wrth Jacob, pe gwybuasai ei fod yn ei adael ef, "yr hebryngasai efe ef â llawenydd ac â chaniadau, â thympan ac â thelyn." *Gen.* 31. 27. Y mae Esay *(Pen.* 5. 12.*)* yn dywedyd, "Fod y delyn, a'r nabl, y dympan, a'r bibell, yn eu gwleddoedd hwynt." Ac er hysbysu gorphen y cyfryw wleddoedd, efe a lefara mewn man arall, "darfu llawenydd y tympanau, peidiodd trwst y gorfoleddwyr, darfu hyfrydwch y delyn." Yr oedd yr un arfer hefyd yn eu mysg pan y coronid eu breninoedd. 2 *Cron.* 23. 13. "Wele y brenin yn sefyll wrth ei golofn yn y ddyfodfa, a'r tywysogion, a'r udgyrn yn ymyl y brenin; a holl bobl y wlad yn llawen, ac yn lleisio mewn udgyrn; a'r cantorion âg offer cerdd, a'r rhai a fedrent foliannu." A hon oedd y ddefod arferol i ddatgan eu digrifwch pan dderbynient newyddion da o fuddugoliaeth, a phan ddychwelai eu penaethiaid a'u tywysogion yn ol o ryfel mewn gorfoledd, fel y gwelir yn *Barn.* 11. 34. a 1 *Sam.* 18. 6. Yr arferid cerddoriaeth a dawns gan yr Iuddewon yn eu gwleddoedd, yn yr amseroedd diweddar, a ellir ei gasglu oddiwrth ddammeg y mab afradlon (*Luc* 15. 25.) lle y dywedir, "A phan ddaeth efe a nesâu at y tŷ, efe a glywai gynghanedd a dawnsio."

Ond fe briodolir yn yr Ysgrythyr yr effeithiau mwyaf rhyfeddol i'r gelfyddyd hon o gerddoriaeth Hebreaidd, am yr hon nis gwyddom ni ond ychydig. Y mae amryw siamplau yn yr hanesion dwyfol ag

sydd yn coffâu mawr rym a swynion cerddoriaeth, er mwyneiddiaw y tymherau, llonyddu a meddalhau cynhyrfiadau ac anwydau y meddwl, bywiogi ysprydoedd llesg, a gyru ymaith drymder calon. Y cyfryw effaith a gafodd ar Saul, pan chwareuodd Dafydd iddo ar y delyn. 1 *Sam.* 16. 16—23. A phan ofynodd Jehosaphat i Eliseus, pa fath fyddai ei lwydd yn erbyn brenin Moab, y prophwyd a alwodd am gerddor; "A phan ganodd y cerddor," dywedir i "law'r Arglwydd ddyfod arno ef." 2 *Bren.* 3. 15. Nid am fod y ddawn o brophwydoliaeth yn effaith naturiol o eiddo cerddoriaeth, ond hyn y mae 'n arwyddocau, yn ddiammau, ei bod hi yn trefnu peiriannau, tueddiadau, ac yn fyr, holl feddwl ac yspryd y prophwyd er derbyn o hono yr argraffiadau goruwch naturiol hyn.

Yr oedd y dawns yn fynych gydymmaith cerdd ym mysg yr Iuddewon. Ar rai prydiau defnyddid cerddoriaeth mewn gwasanaeth crefyddol. Yn y modd hwn y gogoneddodd Miriam y brophwydes, gyd â'r gwragedd, Dduw ar ol y waredigaeth oddiwrth yr Aiphtiaid, "A thympanau ac â dawnsiau." *Exod.* 15. 20. "A Dafydd a ddawnsiodd ger bron yr Arch." 2 *Sam.* 6. 14, &c. Peth cyffredin iawn ydoedd yn ngwleddoedd yr Iuddewon, (*Barn.* 21. 19.) yn eu buddugoliaethau cyhoeddus, (*Barn.* 11. 34.) ac ar bob achosion o lawenydd a gorfoledd, (*Salm* 30. 11. *Jer.* 31. 4--13, &c.) Yr Israeliaid eilun-addolgar a'u gwnaethant yn rhan o'r addoliad a dalasant i'r llo aur. *Exod.* 32. 19. Darfu yr Amaleciaid ddawnsio ar ol ennill y frwydr yn Siclag. 1 *Sam.* 16. Ac y mae Job (*Pen.* 21. 11) yn ei gyfrif yn rhan o nodweddiad yr annuwiol pan fyddont llwyddiannus; sef y rhai a osodant eu holl ddedwyddwch ar foddhâd eu nwydau, ac a anghofiant Dduw a chrefydd, "Eu bod yn danfon allan eu rhai bychain fel diadell, a'u bechgyn a neidiant." Dawnsiad merch Herodias odiaebus a ryngodd fodd Herod gymmaint, fel yr "addawodd roddi iddi beth bynnag a ofynai." Ac yn ganlynol, ar ei chais hi, ac er mwyn parch tu ag ati, "Efe a anfonodd, ac a dorodd ben Ioan Fedyddiwr yn y carchar." Hyn, yn fwyaf tebygol, oedd gyffelyb i'r chwaraeau trythyll, yn y rhai, yn ein dyddiau ni, yr ymddengys benywod yn dawnsio, trwy y parthau dwyreiniol o'r ddaear. Gwel lythyrau *Carne* o'r dwyrain, tu dal. 165.

Ac y mae 'r Cerdd-gelfyddyd, ym mhellach, o ddechreuad boreuol iawn; canys fe elwir Jubal, cyn y diluw, yn Dad neu yn Athraw y rhai a chwareuant ar y delyn, a'r brif organ; megys y cyfieithir, yn gyffredin, y ddau air Hebraeg yn y lle hwnnw. *Gen.* 4. 21. Yr offeryn hwn, yn yr iaith wreiddiol, a elwir *Hugab*, ac yr oedd yn fath o chwibanogl, wedi ei chyfansoddi o amryw bibellau o wahanol faint, a'r rhai'n wedi eu cyssylltu â'u gilydd. Ysgatfydd eu bod yn debyg i ryw ddull o offeryn bugeilaidd, cyffelyb i'r un a ddarlunir gan *Virgil*, *Eclog*. 2. llin. 36.

> ".... disparibus septem compacta cicutis
> Fistula"——

Yr oedd Dafydd yn dywedyd am dano ei hun, pan oedd fugail, "Fy nwylaw a wnaethant yr organ," yr hyn beth sydd yn cadarnhau dyb hon.

Gwelsom eisoes ddefnydd cyffredin Cerdd, yn amser y Patrieirch hyd at deyrnasiad Solomon, yr hwn (*Preg*. 2. 8) "a ddarparodd iddo ei hun gantorion a chantoresau, a phob rhyw offer cerdd, difyrwch meibion dynion." Barn y Dr. Blair yw, fod Cerddoriaeth a Barddoniaeth yn ddoniau naturiol, a'i resymau ydynt, ddarfod i'r un cynhyrfiad ag a gymhellodd iaith brydyddol beri hefyd ryw hyfrydlais, neu beraidd sain, addas i gyffroadau o lawenydd neu dristwch, syndod, cariad, neu gasineb. Y ddwy gelfyddyd yma a gawsant yr unrhyw ddechreuad; canys hwy a annogwyd drwy yr un fath achlysuron; hwy a gydunwyd mewn cân. Y Prif Feirdd a ganasant eu hodlau eu hunain; ac oddi yma y deilliodd yr hyn a enwir awenyddiaeth neu brydyddiaeth.

Y fath gyfansoddiadau a hyn, yn unig, a fedrent ennill sylw dynion yn eu cyflwr gwyllt ac anghelfydd. Yn wir nis gwybyddent am un arall. Y nerthoedd goruchel o eiddo Cerddoriaeth a chân oeddent yn bur gymmwys i ddenu a difyru, dan y cyfryw amgylchiadau, lwythau, a phobl wylltion, y rhai a fyddent a'u bryd yn hollawl ar ryfel a helwriaeth. Dyma y cyfarwyddyd goreu yn y byd ag a ellid byth eu ddefnyddio gan dywysogion a deddfwyr, pan ddigwyddai iddynt hyfforddi neu gefnogi eu cenedl. Yr hanesion cyntaf a gawn mewn côf-lyfrau, yn nghylch holl genedlaethau y ddaear, ydynt yn dwyn tystiolaeth i'r gwirioneddau hyn. Ac ym mhrif oesoedd gwlad Groeg yr offeiriaid, yr athrawon, neu y philosophyddion, a'r gwladwyr mwyaf dysgedig, a draddodasant eu haddysgiadau mewn prydyddiaeth a chân. *Apollo*, *Orpheus*, ac *Amphion*, eu beirdd cynnaraf, a ddarlunid megys diwygwyr cyntaf dynolryw, a sylfaenwyr dechreuol pob deddf a moesau da. Darfu i *Minos* a *Thales* ganu i'r delyn; y cyfreithiau a sefydlwyd ganddynt; ac hyd yn nod yr oes ag oedd yn rhagflaenu yr eiddo Herodotus nid ymddangosai hanesion gwladol mewn unrhyw ddull arall namyn ar gân.

Yn yr un modd ym mysg tylwythau ereill y byd, prydyddiaeth a chaniadau oeddent y gwrthddrychau cyntaf ag a ddangos-

asant eu hunain. Ym mhlith y Scythiaid a'r Gothiaid yr oedd llawer o'u breninoedd a'u blaenoriaid yn *Scalders*, neu Brydyddion; ac oddiwrth eu caniadau, a elwir *Runic*, y mae'r ysgrifenwyr mwyaf cynnar o'n hanesiaeth yn benthyca y rhan fwyaf o'u gwybodaeth am danynt. Ac ym mysg y Celtiaid, yn Brydain, Ffraingc, a'r Iwerddon, hysbys yw i ni pa gymmaint o barch a gafodd eu Beirdd, a'r awdurdod a feddiannent dros y bobl. Yr oeddent hwy yn brydyddion a cherddorion hefyd, fel ag yr oedd y Prif-feirdd ym mhob gwlad. Yn wastad byddent yn agos i ryw benaeth neu lywiawdwr. Hwy a gadwent hanesion o'u holl orchestion; ac anfonent hwy, ar genadwri, rhwng y llwythau a fyddent yn ymrafaelio, gan eu bod mewn parch a chyfrifiad neillduol yn ngolwg pawb. Ond gan fod yr ymarfer o Gerddoriaeth mor gyffredin ym mhob oes a chenedl, ynfydrwydd fyddai priodoli i neb rhyw ddyn y dychymmygiad o'r gelfyddyd hon. Rhaid oedd iddi fyned yn y blaen, mewn cynnydd rheolaidd, trwy febyd ac ieuengctyd, cyn y delai hi i berffeithrwydd cyflawn.

Nis gall un genedl, oddieithr yr Aiphtiaid, ddwyn profion o hynafiaeth mor ddiammeuol o'i phlaid. Gwaith ofer, ynte, yw ymdrechu dilyn Cerddoriaeth goruwch hanesiaeth yr Aipht. A pha fath ydoedd ei natur neu ei rhagoriaeth ar yr amser hwn nid oes modd yn awr i wybod. Ar ol teyrnasiad teulu Pharaoh syrthiodd yr Aiphtiaid, yn eu cylch, dan lywodraeth yr Ethiopiaid, y Persiaid, y Groegiaid, a'r Rhufeiniaid. Fel hyn y gwasgarodd ar led y gelfyddyd hon trwy holl barthau y byd yn yr amseroedd dyfodol. Ac y mae y Bardd enwog a boreuol hwnw, a ysgrifenodd ar warchae Caerdroia, sef Homer, yn wastad yn sôn am dani yn ei ddwy gân odidog. Ac ar ol hyn, oddeutu 300 mlynedd cyn Crist y darfu i Araethyddiaeth, Barddoniaeth, Cerddoriaeth, y gelfyddyd o adeiladu, Hanesiaeth, Cerfiadaeth, a'r gwaith lliwio fel blodau gwirfoddol natur, lwyddo a gwellhau, heb unrhyw ymddangosiad o lafur neu gelfyddyd. Ac y maent yn parhau, fel y canfyddwn, ym mhob teyrnas hyd yr awrhon.

Gan fod dyn, wrth natur, yn feddiannol, mewn rhyw radd, o'r ddawn am yr hon yr ydym yn crybwyll, er gwellhau a chynnyddu o honi yn nghyflawnder amser, nid rhyfedd i'r rhan fwyaf o genedlaethau y byd gyduno i ymarferyd â Cherddoriaeth yn eu defodau crefyddol. Y mae 'r prophwyd Daniel yn hysbysu fod Nebuchodonosor, brenin Babilon, wrth "gyssegru ei ddelw fawr," yn galw y bobl i'r addoliad o honi, "trwy swn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y saltring, y symphon, a phob rhyw gerdd." Ar yr un egwyddor, sef tuedd naturiol, y daeth yr arfer hyd atom ni oddiwrth yr Aiphtiaid, a'r Hebreaid, y Groegiaid, a'r Rhufeiniaid, Apostolion Crist, a'u dilynwyr hwy ym mhob oes o'r Eglwys Gristionogol.

Nid ymhelaethaf ond gair neu ddau yn ychwaneg, ynghylch Telynorion Brydain, y rhai oeddent yn dra hynodol cyn ei goresgyn gan Wilym y Norman. Ac y mae *hen* freintiau mawrion y Cerddorion, yn ffeiriau ac uchel farchnadau Caer (*Chester*) yn dra adnabyddus yn hanesiaeth Lloegr. Yn Nghymru yr oedd y wybodaeth o Gerdd mewn gradd uchel o berffeithrwydd. Ac ni a allwn gasglu hyn oddiwrth sefydliad y Cerddorion trwy gyfraith yn un corph cymdeithasol. A pheth sydd fwy, y mae llawer o gyfansoddiadau yr hen oesoedd gwedi eu cadw yn draddodawl hyd yr awrhon gan y telynorion a'r cantorion, neu gânwyr pennillion. Edrych *Cambrian Register*, am y flwyddyn 1795, tu dal. 385, &c. lle y ceir hanes am 24 o reolau Caingc, a'r amryw offerynau cerdd a arferid yn ein gwlad. Y mae 'n llawn bryd i ddiweddu, gan roddi diolch i Dduw am bob *dawn*, a dywedwn yn ngeiriau y Prydydd :—

"Am greu 'r Greadigaeth, am Bryniad dibriniaeth,
"Am raslon gredininiaeth, byw luniaeth dy blant,
"Datganed breninoedd, a'r holl ddaear hiloedd,
"Filoedd at filoedd it' foliant.

"Pawb a glodforant Dduw oll a ddeallant,
"Y doniau dderbyniant o lwyddiant dy law:
"Pob rhoddiad berffeithlan sy anrheg gysurlan,
"O'th fawredd di allan yn deilliaw."

HILARIUS.

Y DDERWEN.

(*Parhad o du dalen 306.*)

PAN mae'r Dderwen yn tyfu yn unigol, y mae hi yn fwy tueddol i wasgaru ei brigau nag i ymddyrchafu; a dywedir ei bod, pan yn y sefyllfa hono, yn fwy cadarn a defnyddiol; a bod y canghenau ceimion yn llawer rhagorach i adeiladu llongau na phan fyddo amryw yn tyfu ynghyd. Mewn coedwigfa lawn o'r rhyw yma, dyrchafa y Dderwen ei brig o gylch 80 neu 100 troedfedd cyn iddi ddechreu adfeilio; ac mewn rhai o'r prenau mwyaf dewisol, canfyddir deugain, deg a deugain, ie, hyd yn nod bedwar ugain troedfedd o hŷd o'i chorph, heb gymmaint a changen yn ymddangos; ac o'r fath dryfesur fel y mesurant o'u bonyn i'w blaen o hanner llath i ddwy droedfedd pedwar-ochrog. Y mae y rhai hyn mor gymmwys i wneuthur trawstiau, ac ystyllod tewion (*planks*) a dim o'r coed ceimion. Gan hyny, i'r diben i gael digon o rai addas, nid yn unig i wasanaeth y môr, ond hefyd i'n gwasanaeth cartrefol,

nid anfuddiol fyddai cael digon o'r ddau fath wrth law.

Bonyn y Dderwen, bid gwir, a gyrhaedd y tryfesur mwyaf, yn enwedig hen geubreni: y rhan fwyaf o'r rhai hyn a fesurant gymmaint ag un droedfedd ar bymtheg ar draws eu ceudod, pryd na bydd ond plisgyn o bren byw oddi allan, digon grymus i ddwyn dail a mês. I ba oedran y parhâ y dderwen i dyfu gwedi i'r galon ddarfod, sydd hyd yma yn anhysbys; ond mewn lleoedd dewisol, y mae yn rhaid eu bod o hir barhad. Cyfrifodd Evelyn, yn y Goedwigfa Newydd, ddosparthiad o goedydd, dri neu bedwar cant o blanhigion cymmerfedd o wŷdd, a phob un o honynt, meddylid, o dwf blwyddyn. Yr un planydd nodedig, wrth sylwi ar Dderw yn *Donington Park*, ger llaw *Newbury*, diweddar breswylfa *Chaucer*, a ddywed, nad oeddynt wedi dyfod i'r maintiolaeth a gyrhaeddasant mewn llai o amser na 300 o flynyddoedd gwedi hyny. Etto, ni ddywed efe pa sail oedd gan Gilpin i ddywedyd, yn ei Gelli-ddarlun, "Y mae ychydig o Dderw yn y Gelli Newydd â choffadwriaeth am eu bonau cwysedig oesau cyn y goresgyniad." Efallai na byddai yn anfuddiol sylwi ychydig ar rai o'r hen Dderw rhyfeddol hyn. Un o'r tair yn *Donington Park*, sef y Dderwen Freiniol, neu Dderwen y Brenin, oedd 50 troedfedd o uchder cyn i gangen na chwlwm ymddangos arni. Ei bonyn a fesurodd gyflawn bum troedfedd pedwar-ochrog. Derwen y Frenhines hefyd oedd cyn sythed a'r saeth am 40 troedfedd, ac yna ymrannodd yn ddwy gaingc anferth: ei bonyn a fesurodd 4 troedfedd pedair-ochrog. Dywedir i'r Dderwen *Chaucer* gael ei phlanu gan law y Bardd ei hun: ond nid oedd hon i'w chydmaru â'r rhai breiniol; etto yr oedd yn bren uchelwych a bonedd-igaidd. Yr oedd Derwen *Framlingham*, yr hon a ddefnyddiwyd yn nghydrwymiad y *Royal Sovereign*, a fesurodd 4 troedfedd a 9 modfedd pedwar-ochrog. Hefyd, cafwyd o honi ddau o drawstiau cyfochrog, yn mesur 40 troedfedd yr un. Cwympwyd Derwen yn *Withy Park*, Swydd Amwythig, yn y fl. 1697, yr hon a fesurodd 9 troedfedd o dryfesur, heb y rhisglyn; ac yr oedd yn ei chorph yn unig 8 tunell o goed. Hyd ei brig, o gangen i gangen, oedd 144 odroedfeddi. Yr oedd Derwen yn Nghoedwigfa *Holt*, Swydd *Ham*, yr hon, yn y fl. 1759, a fesurodd 44 troedfedd o dryfesur; ac erbyn pen yr 20 mlynedd gwedi hyny, nid oedd wedi chwanegu hanner modfedd at ei thryfesur. Mae y Dr. Platt yn crybwyll am Dderwen yn *Norbury*, yr hon oedd o dryfesur dirfawr, sef 45 troedfedd. Ar ol ei chwympo, safodd dau farchog, un o bob tu iddi, ac yr oeddynt yn anweledig i'w gilydd wrth ei bonyn. Yr un awdwr a grybwylla am Dderwen arall yn *Keicot*, lle yr oedd digon o le i 4374 o ddynion i sefyll o dan gysgod ei changhenau. Derwen *Boddington*, yn nyffryn Glouster oedd 54 troedfedd o amgylchiad. Yr oedd ei changhenau wedi llwyr ddarfod yn y flwyddyn 1783. Ei cheudod, yn y fan fwyaf, oedd 16 troedfedd o dryfesur; a'i brigyn oedd megys pe ffurfiasid ef yn neuadd harddwych, pryd yr oedd canghenau bychain ar ei uchaf gwywedig, yn meddu dail bychain at faintiolaeth dail perthi, ac yn meddu ffrwyth digonol i ddwyn cnwd helaeth o fês. Yr oedd yn perthyn i'r ceubren hwn ddrws a ffenestr: ychydig o lafur a'i gwnaethai yn ystafell helaeth a defnyddiol. Yr oedd Derwen *Fairlop*, yn *Essex*, yn bren o faintiolaeth rhyfeddol; ond nid oedd i'w chyffelybu mewn maintiolaeth i'r rhai a nodwyd uchod. Ei thryfesur, o fewn 3 troedfedd i'r ddaear, oedd o 6 i 7 o droedfeddi. Derwen *Damory*, yn Swydd *Dorset*, yw y fwyaf o'r rhai y mae sylw wedi cael ei wneuthur o honynt. Ei hamgylchiad oedd 68 o droedfeddi, a'i cheudod yn 16 o droedfeddi, ac 20 o uchder; yr hwn a ddefnyddid gan hen ŵr, yn nyddiau gormeslyd Oliver Cromwel, yn llettŷ i ymdeithwŷr, ac yn dafarn-dŷ. Yn y drydedd flwyddyn o'r ganrif ddiweddaf, tymhestl ddychrynllyd a chwythodd y Breninbren hwn yn chwilfriw. Yn y fl. 1755, gwerthwyd ei weddillion olaf yn ddefnyddiau tân. Cloddiwyd Derwen anferth ei maint allan o gors *Hatfield*. Hwn oedd 120 troedfedd o hŷd, 12 o dryfesur yn ei bonyn, 10 yn ei chanol, a 6 yn y fan lle torwyd y brigyn ymaith.

Y mae rhai Derw wedi bod yn uchel eu clod mewn hanesyddiaeth o ran eu henwogrwydd, megys y bu ereill o herwydd eu maintiolaeth, er, efallai, bod rhan o'r enwogrwydd, &c. heb sawyr y gwirionedd oll arno. Dywedir fod y Dderwen, yn erbyn yr hon y tarawodd saeth Syr Wiliam Tyrel ar ei ffordd i ladd Wiliam Rufus, yn sefyll yn y Goedwigfa Newydd o fewn llai na chan mlynedd yn ol; a bod Arglwydd Delaware wedi cyfodi colofn ar y llanerch, er coffadwriaeth am y digwyddiad. Derwen Freiniol Boscobel, ym mrigau yr hon y bu Siarl II. yn ymofyn noddfa, wedi ei orchfygu ar faes y gwaed, gerllaw Caer Wrangon, sydd wedi ei diddymu gan henaint; ond y mae amryw o'i hil heddyw yn goed gwerthfawr, wedi cyfodi o'i mês. Safai Derwen, neu o leiaf yr oedd yn sefyll ychydig o flynyddau yn ol, un yn teilyngu mwy o barch na Derwen Boscobel, yn *Torwood Wood*, yn Swydd *Stirling*. Tan gysgod hon, dywedir i'r Albanwr gwladgarol Wallace alw ei gydwladwyr

ynghyd, lle y dangosodd iddynt, nid yn unig yr angenrheidrwydd o amddiffyn eu gwlad rhag llywodraeth orthrymus Iorwerth, ond hefyd eu gallu i wneuthur hyny, ond iddynt fod yn ddiysgog yn eu bwriadau. Crybwylla Gilpin am un fwy henafol na hon—Derwen Alfred yn Rhydychain, yr hon oedd las-bren pan oedd y teyrn rhagorol hwnw yn gosod seiliau y Brif Ysgol. Nis dichon hyn fod yn gredadwy; ond y mae hyn yn ddigon i brofi fod oes un Dderwen cyhyd ag amryw oesau hwyaf yr hil ddynol.

Er pan mae'r Dderwen mewn cymmaint bri a chymmeradwyaeth, hi a ddaeth yn un o wrthddrychau sylw planyddion. Y planwyr coed a feithriniant y planhigion yn ofalus o'r mês. Os bydd y glasbrenau o dyfiant anghyffredin pan eu gosodir yn eu gorseddau sefydlog, rhaid yw eu bod wedi eu hadblanu amryw weithiau. Y rhai affuniaidd a dorir ymaith wrth y ddaear, ac yna y gwreiddyn a fwrw allan flaguryn union-syth, yn lle yr un affuniaidd. Y rhai sydd wedi talu sylw dyledus i'r testun hwn, ydynt o'r farn, er fod eu hadblanu yn attal ychydig ar eu tŵf, nad oes nemawr o fudd yn deilliaw i'r prynydd o hyny; canys ni bydd y pren cyhyd ei barhad a'r hwn a adawyd heb ei adblanu, neu yr hwn a hauwyd gan law ddirgelaidd natur.

O'r amryw rywiau o'r Derw Ewropaidd, y *Quercus Pedunculata* yw yr un fwyaf cymmeradwy ar y Cyfandir. Hon sydd Dderwen ardderchog, ac yn llawer hwy na Derwen Prydain. Y mae llawer o'r rhywiau hyn yn nghoedwigfa *Fontainebleau* a *Compeigne*, y rhai a fesurant yn eu bôn o 30 i 36 troedfedd o amgylchiad; ac a dyfant o gylch 40 troedfedd o uchder, heb un gangen i'w gweled arnynt. Er mor harddwych yw y rhywiau yma o Dderw, etto nid ydynt mor ddefnyddiol at wasanaeth a'n *Quercus Robur* ni. Gwir fod rhywiau a elwir, gan lysieuwyr Ffrainc, *Quercus Robur*, a *Quercus Sessiliflora*, megys y nodwyd eisoes, yn rhywiau hollol wahanol i Dderw Prydain; canys mae coed y *Quercus Pedunculata*, yn ol a ddywed yr haneswyr hyn, yn galetach, ac yn harddach na'r *Robur*, neu 'r *Sessiliflora*. *Quercus Alba*, Gogledd America, sydd hynod o'r tebyg i'r *Quercus Pedunculata*. Canfyddir hon yn yr holl Daleithiau Cyfunol, o *Florida* i fynu i *Canada*. Y rhywiau yma a ddefnyddir gan yr Americaniaid i adeiladu eu tai, a'u llongau, ac hefyd costrelau gwirod a ddefnyddiant o honynt; ond eiddo y Dderwen Goch a wnant yn llestri i gadw defnyddiau sychion yn unig. Trosglwyddir llawer iawn o'r coed yma i Brydain. Dywed Parkinson fod yr Indiaid yn tynu olew o fês y rhyw yma, er parotoi eu lluniaeth. Y rhyw a elwir *Quercitron*, sydd gyffelyb i'r Dderwen Wen, ac a ddefnyddir yn gyffredin yn yr Unol Daleithiau i adeiladu tai. Tynir rhyw fath o nôdd melyn o risglyn y Dderwen hon; ac y mae galwad neillduol am dano: defnyddir ef i liwo sidan a gwlan. Yr Americaniaid a'i defnyddia ef hefyd i gyffeithu lledr; a hyny oblegid ei amledd yn eu gwlad. Y lliw melyn sydd niweidiol i ledr; ond tynir ymaith y niweid o hono trwy gymmysgu cyffaith cyfaddas âg ef. Yn Unol Daleithiau America, defnyddir o'r bron risgl pob math o goed i gyffeithu. Y llawnder y mae 'r wlad yn ei ddwyn o bob math, sydd yn peri nad yw rhisglyn y naill bren mwy na'r llall yn gofyn ei neillduo i'r diben. Neillduir rhisglyn y Dderwen, ym Mrydain, o flaen eiddo pob pren arall i gyffeithu; a hyny oblegid ei fod yn cynnwys mwy o gyffaith na dim sylwedd mewn bod. Gellir defnyddio dail rhyw fath o goed i'r un perwyl. Y Chineaid a ddefnyddiant ddail brasaf y pren *té* i gyffeithu eu lledr.

(I'w barhâu.)

CYNNYGIAD I DDIWYGIO YR YSGRYTHYRAU.

Pan oeddwn ar ryw brydnawngwaith yn myfyrio yn ddwys ar y dadleuon a ranant eglwys weledig Crist ar y ddaear, syrthiais i drymgwsg; ond fe'm hattaliwyd rhag mwynhau melus hûn gan y freuddwyd a ganlyn:—

Tybiais i mi gael fy nghludo at droed bryn tra uchel a safai yn nghanol dyffryn hardd a thoreithiog. Y dyffryn a orlanwwyd gan aelodau yr amrywiol enwau o Gristionogion, y rhai a ddadleuent o barthed eu daliadau arbenig gyda thaerineb a dadwrdd mawr. Yn ddisyfyd canfyddwyd ar ael y bryn un o breswylyddion y nef, mewn gwisgoedd disglaerwych, yr hwn a wenodd yn siriol ar y gwyddfodolion, ac a archodd iddynt ymddistewi. Wedi adferu gosteg, cyfarchodd hwynt fel hyn:—

"Chwychwi, y rhai ydych yn proffesu bod yn ddisgyblion Mab Duw, clust-ymwrandewch. Y Bôd tragywyddol, eiddo yr hwn ydwyf, a'r hwn a wasanaethwyf, a ddanfonodd i chwi yn ei drugaredd ddatguddiad ysgrifenedig o'i ewyllys, yn yr hwn yr haerwch oll eich bod yn credu. Gan eich bod oll yn meddiannu y Llyfr hwn, ag sydd yn traethu yn eglur ac yn ddigyfeiliorn ar bob pwnc cysylltiedig âg iachawdwriaeth dynolryw, o ba le y tardda gymmaint o anghydfod a gwahaniaeth golygiadau yn eich plith? Ofnaf fod arwyddion rhy amlwg i arddangos nad ydyw yr

Ysgrythyrau, a ysgrifenwyd er eich addysg, yn rhoddi eithaf boddlonrwydd i lawer o honoch. Gwrandewch, gan hyny, ar y cynnygiad a wnaf yn awr, yn enw, a thrwy awdurdod, awdwr yr Ysgrythyr. Awdurdodwyd fi i wahodd pob corph gwahanol o honoch i adrodd achosion eich anfoddlonrwydd i'r hyn a ddatganwyd gan ddoethineb y Duwdod, ac i hysbysu y cyfnewidiadau a dybiwch chwi a dueddent i gynnyddu heddwch ac adeiladaeth eglwys Crist ar y ddaear. Dirprwyer un o bob enw i ddatgan syniadau ei frodyr, a minnau a arosaf yma i wrando yn amyneddgar ar eich areithiau."

Y cyfarchiad uchod a barodd syndod annhraethol: pob enw a ymneillduodd ar ei ben ei hun; ac wedi ymgynghori yn nghyd am enyd, amgylchasant droed y bryn, yn barod i ufuddhau gorchymyn y Bôd nefolaidd.

Y cyntaf a ddaeth ym mlaen oedd Esgob Pabaidd. Wedi ymostwng yn isel, dywedodd, "Y sant gogoneddus, pwy bynag ydwyt, dywenydd genyf fod yn un o'r blaenaf i ufuddhau dy orchymyn grasol. Nid oes gan y wir Eglwys, o'r hon yr ydwyf yn Esgob, ddim llawer o gyfnewidiadau, nac ychwanegiadau, i gynnyg o barthed yr Ysgrythyr Lân. Hawdd y gellir dychymmygu nad ydym ni yn awyddus i gyfnewid rhanau neillduol o lyfr, y cyfan o'r hwn a dybiwn mor anghymmwys i bawb ei feddiannu, fel ag yr ymegniasom bob amser gyd â'r dyhewyd mwyaf i'w hattal hwynt rhag ei ddarllen. Pe nad wrthwynebasid ni yn hwn ein hamcan clodwiw afreidiol fuasai i mi ynganu gair yn rhagor. Eithr rhyw hereticiaid a alwant eu hunain yn Wrthdystiaid ydynt drwy eu hymdrechiadau niweidiol wedi llenwi bron bob gwlad yn y byd â'r Llyfr hwn—Llyfr anaddas i bawb, oddieithr i lygaid sanctaidd llwyth freiniol yr Offeiriaid. Yr ydym o herwydd hyn yn teimlo gradd o awydd dros aelodau y Wir Eglwys. Am hyny, gan fod genym yr arfod hwn, nid anaddas ein gorchwyl pe cynghorem ychydig o gyfnewidiadau, trwy roddi peth yn rhagor i mewn, a gadael pethau ereill allan. Ychwaneged, ynte, ychydig o adnodau a brofant yn ddiddadl, anffaeledigrwydd y Pab, Ficer Crist ar y ddaear, yr hyn a ettyl lawer o ymryson. Erfyniwn hefyd ar i nifer o adnodau gael eu dodi i mewn i orchymyn yn arbenig y ddyledswydd o addoli y seintiau trancedig, o weddïo dros eneidiau yn y purdan, ac o arfer lluniau mewn addoliad dwyfol. O barthed y peth olaf, buom er's amser maith mor hyfion a gadael allan y rhan hôno o'r ail orchymyn a warafuna luniau: ond boddlonid ni yn fwy pe cyfansoddid nifer o adnodau yn y Bibl o blaid yr arferiad hwn. Goddefwch i mi ddweud fod yn yr Ysgrythyrau lawer o ymadroddion a thuedd ynddynt i gadarnhau y dyb, mai amcan eu Hawdwr ydoedd i bawb eu darllen, ac hefyd chwilio yn ddyfal ynddynt. Llawenychem pe gwelem y cyfryw ymadroddion wedi eu llwyr ddilëu, am fod aneirif o wyr annysgedig ac anwadal yn eu deall hwynt yn yr ystyr yma. Yr ydwyf ar ben terfynu; fy unig ddymuniad arall yw hyn, fod i'r darluniad a rydd yr apostolion Paul, ac Ioan yn y Datguddiad, am ddyn pechod gael ei ddiddymu yn hylwyr yn y Bibl diwygiedig. Nid ymddengys hyn yn afresymol, pan fynegaf fod esponwyr hereticaidd, yn enwedig y coegwyr a alwant eu hunain yn athrodwyr prophwydoliaethau, yn haeru yn dost fod yr ysgrythyrau hyny yn cynnwys darluniad cywir o Eglwys Rufain, yr hon, fel y gwyddom, yw yr unig wir Eglwys ar y ddaear. Am hyny goreu po cyntaf y dilëir y gyfran hono o'r Ysgrythyr."

Y nesaf a ymddangosodd fel cynnrychiolydd ei frodyr, oedd pregethwr enwog ym mhlith y Sosiniaid. Ymostyngodd ger bron y Cenhadydd nefol, ac areithiodd fel y canlyn:—"Y dynion dysgedig a pharchus a'm hanfonant i yma i'w cynnrychioli, a ddeisyfant arnaf eich sicrhau chwi, y Cenhadydd gwiw, y teimlant hwy barch dyledus i'r Llyfr hwnw a elwir yr Ysgrythyrau Sanctaidd. Ni theimlant yn wir yr unrhyw barch i bob rhan o hono: ond at eu gilydd rhaid cyfaddef ei fod yn teilyngu gradd o anrhydedd. Ystyriwn mai Tad Hollalluog dynolryw a'i rhoddodd i'w greaduriaid rhesymol i'w tywys hwynt ar hyd llwybrau rhinwedd a chyfiawnder, i'w hyfforddi hwynt pa fodd i fyw a pha fodd i farw, ac o'r diwedd i dderbyn eu gwobr yn y nef. Yn awr, pe gwnaethid dim ond hyn o ddefnydd o hono, boddlon fyddem i'w adael fel y mae. Eithr, er mawr aflonyddwch i ni, haera y rhan fwyaf o'r sawl a dderbyniant yr Ysgrythyr fel Llyfr Dwyfol, ei fod yn cynnwys athrawiaethau â'r rhai ni allwn ni fel dynion rhesymol byth gydsynied. Y Drindod yn yr Undod, a'r Undod yn y Drindod—Duwdod yr ail Berson—Duwdod a Phersonoldeb yr Yspryd Glân—yr Iawn a roddwyd dros bechod drwy aberth Crist ar y groes: yr athrawiaethau hyn a'r cyffelyb a bwysasom ni yn nghlorian rheswm, a haerwn eu bod yn anghredadwy ac yn annheilwng o Dduw. Llawenychem, ynte, pe dilëid yr holl ysgrythyrau a ardystiant wirionedd yr athrawiaethau hyn. Y maent yn wir mor lluosog ag i beri i ni ofni, pe dilëid hwynt oll, yr anurddid y Llyfr yn ormodol: boddlonem gan hyny i ddilëu y profion cryfaf, a go-

falem i roddi arwyddocâd newydd i'r gweddill. I fod yn fyr, pe dilëid yn hylwyr o'r adnod gyntaf hyd at y 14eg o bennod gyntaf Efengyl Ioan, a phe purid yr holl ranau athrawiaethol yn yr holl Epistolau, o'r ymadroddion a ddyfynir gan yr annysgedig, i ardystio yr athrawiaethau a gyfeiriasom atynt, boddlonem i'r gweddill barhau fel y maent; ac, O! pwy a all draethu y budd a ddeilliai i'r byd oddiar y cyfnewidiadau hyn!"

Wedi hyn, nesâodd at droed y bryn hen ŵr parchus, yr hwn, fel y clywais, oedd bregethwr yn nghorph y TREFNYDDION WESLEYAIDD: ymostyngodd yn wyl i'r Cenhadydd nefol, ac aeth ym mlaen fel hyn:—

"Yr wyf fi yn cynnrychioli corph lluosog a duwiol o Gristionogion, a ymlawenhânt yn iachawdwriaeth yr Oen, ac a daer ddymunant barchu ei enw, ac addurno ei athrawiaeth, drwy nerth sancteiddiol yr Yspryd Glân. Hoffwn yn fawr Lyfr Duw, ac ysgrifeniadau y diweddar Barch. J. Wesley, ein tad a'n sefydlydd, am eu bod yn hylwyr gydsyniol â'r Ysgrythyrau. Eithr mewn perthynas i'r cyntaf, er ein bod yn methu cydsynied â'r Sosiniad a'ch cyfarchodd chwi o'm blaen, cydnabyddaf yn rhwydd fod nifer mawr o ddynion yn gŵyrdroi gair Duw, ac yn haeru ei fod yn cynnwys rhai athrawiaethau ag a dybiwn ni yn anghysson â daioni Duw, a diogelwch, sancteiddrwydd, a dedwyddwch ei greaduriaid. Cyfeiriaf at athrawiaeth etholedigaeth bersonol—cryfrifiad cyfiawnder—pechod yn trigo mewn credinwyr—a dyfal-barhad y saint mewn gras. Pell oddi wrthym ni fyddai dymuno unrhyw gyfnewidiad mawr yn y llyfrau hyny a roddwyd oll gan ysprydoliaeth Duw; ond pe cyfnewidid ychydig o ymadroddion cryfion Paul yn nechreuad ei Epistolau at yr Ephesiaid a'r Thessaloniaid—pe dilëid y rhan ddiweddaf o'r 8fed bennod, a'r cwbl o'r 9fed bennod o'r Rhufeiniaid; a phe ychwanegid un adnod at y 7fed bennod, i ardystio nad oedd yr apostol ddim yn llefaru am dano ei hun fel credadyn, byddem ni wedi ein llwyr foddloni. Tybiem yr attelid llawer o gyfeiliornadau, ac yr achosid gradd mawr o ddaioni i'r eglwys."

Y nesaf a ganfyddais yn ymwthio drwy y dyrfa oedd un o ddisgyblion Calvin, Gweinidog yr ANYMDDIBYNWYR, yr hwn a areithiodd yn debyg i hyn:—"Anfonwyd fi yma, O Genhadydd ardderchog, i gynnrychioli y dynion hyny a dybiant fod y gwirionedd ynghylch ychydig o byngciau nad ydynt, efallai, yn anhepgorol er iachawdwriaeth, yn hylwyr groes i olygiadau y gwr a areithiodd o'm blaen. Y rhanau hyny o'r Ysgrythyr a ddymuna efe iddynt gael eu dilëu, a farnwn ni yn werthfawrocach nag aur coeth, megys ffynonell ein cysuron, prif ddiogelwch ein hedd, a meithrinyddion ein serchiadau a'n grasusau sanctaidd. Golygwn fod yr athrawiaethau hyn, sef pechod gwreiddiol—llygredd ac anallu dyn—pen-arglwyddiaeth Duw, ac etholedigaeth bersonol i wybodaeth, ffydd, sancteiddrwydd, a bywyd tragywyddol yn yr Iachawdwr, wedi eu cylymu ynghyd yn anwahan; am hyny taer erfyniwn na ddilëir ac na chyfnewidir byth mo'r ysgrythyrau hyny. Eithr pe tystiem fod y Bibl, fel y mae yn bresennol, yn rhoddi llwyr foddlonrwydd i ni, byddai hyny braidd tu hwnt i'r gwirionedd. Cydnabyddaf fod ynddo ychydig o ymadroddion nad ysgrifenasem ni byth; a chan i ni gael gwahoddiad i ddatgan ein tybiadau, dywedaf na fyddem yn anfoddlon iddynt gael eu diwygio. Ni ddywedaf hyn oblegid ein hanallu ni i'w deall hwynt yn gysson â'n golygiadau ereill, ond oblegid eu bod yn rhoddi rhyw radd o gefnogiad i wrthebwyr athrawiaethau sylfaenol gras. Afreidiol fydd i mi grybwyll ein bod ni mor deimladwy o angenrheidrwydd gweithredoedd da a sancteiddrwydd buchedd ag ydyw ein brodyr y Wesleyaid: er hyn ein barn ni ydyw y gellir cyfnewid er gwell rai o'r cynghorion i bechaduriaid a geir yn yr Ysgrythyr, a rhai ymadroddion ynghylch *helaethder* iawn Crist, a ddylent gael eu halleirio. Er engraifft, y mae yr ymadrodd yma yn rhy gryf, "Iawn dros bechodau yr HOLL FYD;" a gellir haeru yr un peth am amryw o ymadroddion ereill; y byddai yn rhy faith i mi eu dynodi hwynt yn awr. Pe rhoddid y gair *etholedig* yn y cyfryw ymadroddion, byddem ni yn eithaf boddlon. Terfynaf, gan ddiolch i chwi am eich hynawsedd."

Wedi hyn daeth ANTINOMIAD ym mlaen, gwr o agwedd greulon a hagr, ac a ofynodd ganiatâd i draddodi ychydig o syniadau ar ran ei frodyr. "Diolch i Dduw," eb efe, "er holl ymegnïadau y dynion a alwent eu hunain yn Weinidogion yr Efengyl, yr ydym ni etto ar dir y byw. Yr ydym ni wedi cyrhaeddyd y dosparth uchaf yn ysgol Crist. Y mae golygiadau fy mrodyr yn dra thywyll ac anghywir: nyni ydym yn myned ym mhellach. Dymuniad unfryd fy mrodyr yw, am fod i ti ddilëu o Lyfr Duw yr holl ymadroddion hyny a gynnwysant *gynnygiadau* oddiwrth *Dduw* i *ddyn;* ynghyd â'r holl addysgiadau ymarferiadol, fel y gelwir hwynt, yn enwedig y rhanau diweddaf o Epistolau Paul, a'r cwbl o Epistol Iago. Oblegid gwyrdroir hwynt gan lawer, a rhwystrant ardderchog athrawiaethau gras rhag ymledaenu fel y dylent, ac fel y gwnaent pe dilëid yn hy-

lwyr yr ymadroddion uchod. Y bregeth ar y mynydd sy'n rhy ddeddfol i freiniau rhyddid efengylaidd. Attolwg, gwna yr ymadroddion hyny a ddygir ym mlaen er profi yr athrawiaeth ynghylch *Gwrthodedigaeth*, yn gryfach ac yn amlycach. Ni rhyfeddais glywed fy mrawd yr Anymddibynwr yn dywedyd, nad yw cred yn yr athrawiaeth o etholedigaeth bersonol yn anhebgorol er iechydwriaeth: ond haeraf fi ei fod, a gwych genyf ganfod adnod yn y Bibl diwygiedig yn profi y gwirionedd bendigedig hwn."

Gweinidog ym mysg y BEDYDDWYR a ymddangosodd nesaf; ac wedi ymgrymu yn barchus, aeth ym mlaen:—"Nid fy mwriad yw eich cadw yn faith. Yr hyn a amcenais ddywedyd am athrawiaeth a draddodwyd gan fy mrawd yr Anymddibynwr. Ond y mae un peth sydd yn peri i mi, a'm brodyr ymneillduo oddiwrth arferiad holl eglwys Crist. Yr ydym ni o'n calon yn anghymmeradwyo bedydd babanod, ac yn barnu nad oes gan neb hawl i dderbyn yr arwydd, heb iddo yn gyntaf dderbyn yr hyn a arwyddir. Ein taer ddymuniad ni yw, ar fod i olygydd y Bibl diwygiedig ddodi adnod yn y Testament Newydd i wahardd yn bennodol fedydd babanod. Y mae hyn yn fwy angenrheidiol, oblegid fod y sawl a gyfeiliornant ar y pwngc hwn yn haeru mai ein gorchwyl ni yw profi fod y Bibl yn cynnwys y cyfryw waharddiad; gan fod arwydd a sêl y cyfammod gras wedi ei weinyddu, drwy orchymyn pendant Duw, i blant yn yr eglwys weledig, o amser Abraham hyd ddyfodiad Iesu Grist. Os nad oes, meddant hwy, unrhyw orchymyn yn y Testament i wahardd gweinyddu yr ordinhad hon yn yr eglwys weledig, gellir yn gywir gasglu mai bwriad Duw oedd iddi gael ei pharhau. Ymddengys rhesymoldeb ein gofyniad yn amlycach, pan fynegaf na ddygwyd y gwirionedd a gofleidiwn ni yn nghylch bedydd babanod ddim i'r goleuni am un ganrif ar bymtheg ar ol dydd y Pentecost: felly y mae arferiad yr eglwys gyntefig o oes yr apostolion hyd yn awr yn hollol o blaid ein gwrthwynebwyr. Am hyny, haerwn yn ostyngedig y tueddai lawer tu ag at gynnyddu heddwch yr Eglwys, pe dodid adnod yn y Testament Newydd i dystiolaethu fod bedydd babanod yn groes i ewyllys Duw."

Wedi hyn cyrchodd un o'r CRYNWYR yn araf tu a'r bryn, ac heb ymgrymu na diosg ei amben oddiar ei goryn, aeth ym mlaen ar unwaith—"Y cyfaill nefol, dyn wyf fi o ychydig eiriau; am hyny nac ofna y cadwaf di yn faith. Y corph, o'r hwn yr wyf fi yn aelod, a barchant heb orwerthfawrogi yr Ysgrythyrau. Gofidiais wrth glywed Cristionogion yn dymuno cyfnewid, neu chwanegu at y Gair Dwyfol: a thybiaf, pe meithrinent fwy ar y *goleuni tufewnol*, y gwelent lai o reswm am y cyfnewidiadau a gynnygiant. Ar yr un pryd, cyfaddefaf y teimlem ni ddywenydd mawr pe dilëid yr ymadroddion hyny o'r Bibl a draethant ynghylch ordinhadau *allanol* Bedydd a Swper yr Arglwydd. Diolchaf i ti am dy fwynder, ac enciliaf i fysg fy mrodyr."

Y nesaf a gyfododd i fynu ydoedd hen ŵr o Offeiriad, penwyni ac agwedd dra pharchus yr hwn oedd nodedig; ymostyngodd yn wyl o flaen y Cenhadydd nefol, ac a'i cyfarchodd fel y canlyn:—"Yr ydwyf fi yn Weinidog yn Eglwys Loegr, a gorfawr yw fy serch diffuant tu ag ati. Hyderaf fod ei hathrawiaethau, a gynnwysir yn ei Gweddïau, Erthyglau, ac Homiliau, yn werthfawrocach genyf na'm heinioes. Y prif achos a'm cynhyrfai i'w gwerthfawrogi hwynt gymmaint yw, am fy mod yn credu eu bod hwy yn gydsyniol â'r Ysgrythyrau Sanctaidd. Yn fy marn i, profwyd hyn heddyw tu hwnt i bob dadl; oblegid gwelaf bod ffurfiau ein Heglwys yn agored i'r unrhyw wrthwynebiadau ag a ddygwyd ym mlaen gan yr amrywiol areithwyr yn erbyn yr Ysgrythyrau eu hunain. Y *Pabydd* a'u gwrtheba, am iddynt gydnabod awdurdod a digonoldeb yr Ysgrythyrau, a thystio yn erbyn ffieidd-dra ac ofer-goeledd Eglwys Rufain. Y *Sosiniad*, am iddynt draethu y gwirioneddau tragywyddol hyny yn erbyn y rhai y gwrthryfela ei ddeall gwan a dall. Yr *Armin*, am eu bod yn datgan llygredd ac anallu dyn—pechod gwreiddiol—a chyfiawnhad trwy ffydd *yn unig*. Y *Calvin*, am iddynt olygu fod gan ddynion ewyllys rydd, ac yn dal yr athrawiaeth fendigedig o brynedigaeth gyffredinol. Yr *Antinomiad*, am iddynt haeru fod gweithredoedd da a sancteiddrwydd buchedd, fel ffrwythau ffydd, yn anhebgorol er iachawdwriaeth. Y *Bedyddiwr*, am iddynt dystio mai Bedydd Babanod sydd yn fwy cydsyniol â gair Duw. Y *Crynwr*, am iddynt gydnabod yr ordinhadau yn llythyrenol, yn gystal ag yn ysprydol. Yn enw ac o blaid aelodau ein Heglwys, a gydsyniant â myfi, ardystiaf yn gadarn yn erbyn pob cynnygiad a wnawd yma heddyw; a thaer erfyniaf na wneir mo'r cyfnewidiad lleiaf yn yr Ysgrythyrau hyny a roddwyd "gan ysprydoliaeth Duw, ac sydd fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder: fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda."

Wedi terfyniad yr araeth hon, y Cenhadydd nefol a ofynodd, a oedd neb arall yn chwennychu datgan eu golygiadau; a chan fod distawrwydd mawr am ennyd

drwy yr holl dyrfa, tybiodd nad oedd neb. Edrychodd ar y lluaws o'i amgylch gyda chyffroadau cymmysgedig o diriondeb a thosturi, o syndod ac anfoddlondeb; a phan oedd ar fedr cyfarch y gwyddfodolion, rhuthrodd fy mhlentyn i'r ystafell, ac a'm deffrôdd. CYMRO.

YSGRIF Y DIWYGIAD.

GWYLIEDYDD DIGWSG—Mawr yw 'r cynwrf a'r cyffro, meddyliaf, sydd yn awr ar led drwy derfynau ymerodraeth Prydain Fawr o herwydd gwrthodiad y *Reform Bill*, yn hytrach Ysgrif y Diwygiad, yn Nhŷ 'r Arglwyddi. Ni wyddom ni sy'n trigo yn nghilfachau mynyddoedd Cymru, nemawr am ansawdd pethau yn Lloegr; pa beth a gynnygir i'r, neu a drinir yn y *Parliament* (nage, y Senedd-dŷ) mwy na geifr gwylltion creigiau 'r Eryri, ond yn unig yr hyn a ddichon i Offeiriad ein Plwyf, yr hwn sydd yn derbyn y *North Wales Chronicle*, neu hen borthmon, ar ei ddychweliad o Kent, a Barnet, bwyo i'n clustiau. Gwyddoch fod yr hyn a ddychwelir mor aml o'r genau i'r glust yn chwyddo 'n anferth, megis caseg eira fyddo ar ei threigl o ben Plimlimon i ddyffryn Hafren ar ddiwrnod tawdd. Nid digonol chwedlau gwrachïaidd fel hyn i'r glust ymofyngar, a'r llygad treiddgar.

Pa le y mae eich meibion dysgedig a fuont yn sugno bronau Cymreig, ac a dynwyd trwy athrofeydd Caergrawnt a Rhydychain? ai bychan ganddynt fod gwrthddrychau eu gofal yn amddifad o wybodaeth o'r hyn a drinir wrth lyw eu llywodraeth? Pa rai o naddynt sy dderbynwyr y *Morning Herald*, *Weekly Times*, *Bell's Life in London*, *Bell's Weekly Messenger*, *Chester Chronicle*, a'r *Salopian a'r Carmarthen Journals?* Oni fedrent hwy ein cynnysgaeddu ni, borthwyr ychain a bugeiliaid Cymru, â chyfieithiad cywir o sylwedd y *Reform Bill*, a'i ddanfon i'r Gwyliedydd er ein mwyn? Os nad oes ynddo rywbeth heblaw difreinio bwrdeisdref wael yma a thraw, megis *Bishop's Castle*, a rhoddi cynnrychiolydd yn rhagor i Swyddi Dinbych a Chaerfyrddin, eled y cwbl gyda ffrwd Aberhirnant i geudod Môr y Werydd. Os dyna 'r cwbl y mae 'r *Bill* yn ei ofyn, dywedyd fy mrodyr oll, Wi! cydied pawb gyda nerth braich ac ysgwydd yn ei ffyst a'i gaib, a dychweled cleddyfau plant Hengist i'r wain cyn machludo 'r haul ar eu cynddaredd; pawb at ei orchwyl eilwaith. Gan fod Wil Blaen y Cwm, Wmffre 'r Wenffrwd, Dic o'r Hafod, a minnau, yn byw ac yn bod ar ein tir ein hunain, ac yn ddeiliaid ffyddlon i'w Fawrhydi Gwilym y Pedwerydd, byddai yn dda genym gael gwybod ai da ai drwg a wnai 'r *Bill* pe caniatêid iddo drwydded i fyned drwy Dŷ 'r Arglwyddi. Os bernid mai drwg a fyddai ei ollwng o'r cyffion, yna plygai fy mrodyr a minnau wrth orsedd gras, gan erfyn ar yr hwn a bia 'r ddaear a'i chyflawnder am ei gadw yn ei garchar hyd "nes peidio 'r haul a'r lleuad droi;" ond, os da a weinyddai, erfyniwn ar yr un Bôd dwyfol brysuro ei ymwared, a gwneuthur ei elynion ei noddwyr penaf. Hyd yma yr ydym ni tros ein penau a'n clustiau mewn tywyllwch; dim ond clywed megys twrf taranau yn rhwygo 'r awyr tu a'r de-ddwyrain, ac yn hollol amddifad o wybod yr hyn a'u hachosodd. Dyma fel yr ydym, efallai, yn cablu yr hwn a ddylem ei fendithio, ac felly i'r gwrthwyneb, a'r cwbl yma o herwydd ein hanwybodaeth. A gaf fi erfyn yn ostyngedig ar i rai o'ch meibion a nodwyd uchod gyfieithu dwy o'r areithiau rhagoraf a draddodwyd ar ddau tu i'r ddadl yn Nhŷ 'r Arglwyddi, a'u danfon i'r Gwyliedydd. Dichon y byddai araith ein cydwladwr ar-

dderchog Arglwydd Dinorben yn dra derbyniol ar y naill ben, ac eiddo Arglwydd Eldon yn dra chymmeradwy ar y pen arall. Hir oes i'r Brenin Gwilym, medd

HEN DDYRNWR.

YSGUBOR UCHAF, *Hyd.* 17, 1831.

DYFYNIADAU

Allan o Deith-lyfr y Parch. D. Tyerman a G. Bennet, Ysw.

MADAGASCAR.—Ychydig yn ol cyfodasai gwrthryfel y'mysg benywod yr Ynys hon oblegid y camwri anghyffredin a ganlyn: Yr oedd y fraint o adgyweirio gwallt y Brenin yn perthyn i'r rhyw fenywaidd; arferent ymfalchio yn fawr yn harddwch eu gwallt du plethedig. Wedi i'r Tywysog Rataffe ddychwelyd o Loegr i Madagascar, yr oedd ei ben wedi cael ei amddifadu o'i addurniadau barbaraidd, a'i wallt yn tyfu yn ol ein harfer ni. Yr oedd y modd y gwisgai y Tywysog ei wallt wedi rhoddi boddhad mawr i Rodama, y Brenin, yr hwn a benderfynodd dori ei wallt ei hun yn yr un modd, fe allai er rhyddhau ei hun o'r drafferth o adgyweirio ei wallt; yr hyn, yn ol arfer ei wlad, oedd yn waith tra llafurus i'r benywod, ac yn gofyn am lawer o amynedd goddefol ar ei ran yntau. Pan ymddangosodd y tro cyntaf yn gyhoeddus wedi anharddu ei hun fel hyn, yr oedd y benywod wedi synu a chynddeiriogi. Cyfodasant oll yn unfryd, ac yr oedd eu hymddygiad yn debyg o derfysgu heddwch y deyrnas i radd fawr. Ond nid peth hawdd oedd dychrynu dyn fel Rodama y Brenin. Gorchymynodd i fyddin o'i filwyr goreu amgylchu y benywod terfysglyd, a chymhellodd hwynt i roddi i fynu bedair o'u blaenoriaid; ar hyn ei osgorddion a ruthrasant ar y creaduriaid gorwyllt, ac a'u lladdasant yn y fan. Yna Radama a archodd i'w osgorddion daflu y celaneddau i blith eu cymdeithion, y rhai a gadwyd heb ymborth am dridiau yn y cylch milwraidd, tra y llyngcai y cwn gyrph meirwon eu cyfeillesau ger bron eu llygaid. Cododd haint; rhai a drengasant, ac ereill a ffoisant i'w cartref.

YNYSOEDD MOR Y DEAU.—Y mae y ddefod o briodas newydd gael ei chyflawni. Dechreuwyd y Gwasanaeth drwy ddarllen rhan o Efengyl Matthew ynghylch priodas. Yna y ddeuddyn, y rhai a eisteddent ar fainge gogyfer â'r areithfa, a gyfodasant ar eu traed, y ferch ar law aswy y gwr. Cyfarwyddwyd y priodasfab â'i law ddeheu i gymmeryd y ferch erbyn ei llaw ddeheu, ac ateb y gofyniad hwn, "A gymmeri di y ferch hon i fod yn wraig i ti, ac a fyddi di yn ffyddlon iddi hyd angeu?" Wedi iddo ateb, "Gwnaf," yna gofynwyd i'r ferch, a gymmerai hi y dyn yn wr, gan gymmeryd ei law ddeheu ef yn ei llaw ddeheu ei hun, ac ateb, "Gwnaf." Wedi hyny mynegodd y Cenhadydd i'r gynnulleidfa, fod y ddeuddyn hyn yn wr a gwraig. Cyfarchwyd hwynt ynghylch eu dyledswyddau at eu gilydd, a therfynodd y ddefod drwy weddi. Yna cofrestrwyd enwau y ddeuddyn, gyda dau o dystion, mewn llyfr a gedwir i'r dyben hwn. Yn y modd syml hyn y priodir pawb yn yr holl Ynysoedd, wedi i'r Gostegion gael eu cyhoeddi unwaith yn y gynnulleidfa o'r hon y mae eu cyfeillion yn aelodau. Wedi dyfod allan o'r Addoldy, gwelsom y ciniaw a ddarparwyd i gyfeillion y priodfab a'r briodasferch. Yr oedd yno un hwch gyfan wedi ei rhostio, oddeutu triugain basgedaid o *breadfruit*, a chnau *cocoa*, llawer dysglaid o amrywiol rywiau o bysgod, a nifer mawr o ddysglau pren yn cynnwys *papoi*, math o *budding*, a danteithion ereill. Gwahoddwyd llawer cant o bobl, a disgwylid y bwytaent yr holl ymborth a ddarparasid.

Mr. Nott a ddywedodd wrthym, fod tair rhan o bedair o'r plant yn Otaheite yn cael eu'lladd newydd eu geni, naill ai gan eu rhieni creulon, neu ryw rai ereill a gyflogir i gyflawni y weithred ysgeler hon, gan fod yma adynod a ellir eu galw yn lleiddiaid-babanod yn ol eu galwad. Dywedodd iddo, yn fuan wedi i'r arfer greulon hon gael ei dileu, gyfarfod â gwraig, a gofyn iddi, "Pa nifer o blant sydd genych?" "Dim ond y plentyn hwn," meddai hi, "sy genyf yn fy mreichiau." "Pa sawl un a ddarfu i chwi eu lladd?" "*Wyth*," oedd ei hateb. Gwraig arall a gyfaddefodd iddi ddistrywio *dau ar bymtheg* o blant. Ac nid anfynych y digwyddai y cyfryw greulonderau. Yr oedd pechod yn cyflawni ei waith ei hun yn effeithiol yn y lleoedd tywyll hyn o'r ddaear; ac er llawned oeddynt o drigfanau creulondeb a drygioni, yr oedd rhyfeloedd a llofruddiaethau yn diwreiddio y trigolion: ond daeth yr efengyl i mewn, ac a attaliodd y pla. Yn awr y rhai priod y'mysg y bobl wareiddiedig hyn ydynt yn dra awyddus i gael plant, ac y maent yn eu maethu hwynt gyd â'r tiriondeb serchocaf.

INDIA.—Gellir dychymmygu i ryw radd pa faint yw nifer y pererinion a ymwelant yn flynyddol â dinas sanctaidd Benares, pan glywir fod ynddi 400 o eillwyr, y rhai a ennillant eu bywioliaeth trwy eillio penau y sawl a ymdrochant yn nyfroedd cyssegredig y Jumna a'r Ganges. Tybiant fod y cyfryw bereiddiad yn anhepgorol cyn iddynt ryfygu ymolchi mewn dwfr ag sydd, yn eu tyb hwy, yn treiddio at y

galon, ac yn ei phuro oddiwrth ei holl fudreddi. Y mae y llywodraeth Frytanaidd yn cymhell pob un o'r dieithriaid i dalu ardreth fechan. Ac ar wyliau arbenig llenwir y swyddfa lle y derbynir yr ardreth, ac y rhoddir caniatâd i ymdrochi, â dynion a dybient nad oes dim traul na dioddefaint, na llafur, yn ormod er mwyn iddynt gael mynedfa i'r nefoedd trwy y moddion a arferir yma i'r diben hwnw.

Allan o'r Christian Observer, Awst, 1831.

St. Helena.—Yn 1819 dau Genhadydd, un gyd â'i wraig a phlentyn, a'r llall yn llangc ieuangc, a diriasant ar Ynys St. Helena. Yn fuan wedi i un o honom gyrhaedd y Gwestdŷ, daeth y Caplan duwiol, y Parch. Mr. Vernon, i ymweled â ni, ac a addawodd gyd â'r tiriondeb mwyaf drefnu pob peth er gwneud ein hymweliad â'r Ynys yn hyfryd a llesol. Ychydig wedi hyny daeth nifer o swyddogion milwraidd, y rhai oeddynt, yn ol pob ymddangosiad, yn ofni Duw, ac yn cilio oddiwrth ddrygioni. Treuliasom bedwar diwrnod ar yr Ynys, a derbyniasom les nid bychan i'n cyrph gweiniaid, a'n meddyliau lluddedig. Wrth i ni ymadael, dywedodd Mr. Solomon, ceidwad y Gwestdy, wrthym, "Foneddigion, nid oes arnoch ddim i dalu." Yr oedd preswyliad Buonaparte yn yr Ynys wedi codi pris pob math o luniaeth. Deg swllt ar hugain yn y dydd oedd yr hyn a gymhellant i ymdeithydd dieithr dalu; am hyny yr oedd fy nhraul i yn Chwe Phunt, a thraul fy mrawd a'i deulu yn Bymtheg Punt; a phan glywsom nad oedd arnom ddim i dalu, gellwch yn hawdd dybied i ni gael ein llenwi â syndod. Pa fodd y digwyddodd hyn? Yr oedd y Caplan a'r swyddogion wedi talu y draul. Yr haelioni annisgwyliadwy hyn a gyffrodd deimladau nad ellir eu datgan mewn geiriau: ac er bod 11 mlynedd wedi myned heibio er hyny, fy nghalon a ddychlama gan lawenydd bob tro y cofiwyf am dano. Yr oeddym ni yn perthyn i wahanol Gymdeithasau; ond nid oedd un o honom yn myned allan dan nodded y Gymdeithas Genhadol Eglwysig. O, mor hyfryd yw gweled egwyddorion Cristionogol yn cyfodi uwchlaw pob rhagfarn partiol, ac yn adrodd yr annerchiad apostolaidd, "Gras fyddo gyda phawb sydd yn caru ein Harglwydd Iesu Grist mewn purdeb. Amen."

GAUAF Y'NGWLAD CANAAN.

Yr ydym ni y Cymry, y rhai na buom erioed, fe allai, gan milltir allan o olwg copa'r Wyddfa neu Bumlumon, pan yn darllen ein Biblau, yn rhy dueddol i feddwl fod y ddaearen i gyd drosti yn lled debyg i'n tywysogaeth ni ein hunain, o ran tymmorau y flwyddyn, a'r tymmerau awyrol, &c. yn enwedig oddiar ein cynnefindra o ddarllen am ansoddau gwlâd Canaan, megys pan y cyfarfyddom â chrybwylliad am "y cynnar wlaw," tybiwn ei fod yn disgyn o Galanmai i Wyl Ifan; ac am "y diweddar wlaw," o Wyl Mihangel i Galan-gauaf. Ond y mae ein camgymmeriad yn fawr. Y "diweddar wlaw" a ddisgynai tua diwedd ein Hebrill ni; sef ychydig cyn i'r Iuddewon gasglu eu cynauaf i mewn; a'r "cynnar wlaw" tua dechreu ein mis Tachwedd, sef pan yr arferent aredig, a hau eu hâd.

Yr Iuddewon a arferent rânu eu blwyddyn yn chwe thymmor, yn ol y dosbarthiad a wnaeth y Jehofah ei hun arni yn ei addewid i Noah, ar ol y dylif; *Gen.* 8. 22. sef, 1. Pryd hau. 2. Cynauaf. 3. Oerni. 4. Gwres. 5. Haf. 6. Gauaf.

Y tymmor olaf hwn (sef testun y paragraph mewn llaw) oedd yn cynnwys yr hanner olaf o fis Cisleu, Tebeth i gyd, a'r rhan flaenaf o Sebeth; hyny yw, o ddechreu Rhagfyr i ddechreu Chwefror, o'n misoedd ni. Yn ysbaid y tymmor hwn, ni byddai nemawr o eira yn disgyn yn Nghanaan, oddigerth ar bènau y mynyddoedd; a dim ond ychydig o rew, a hwnw yn meirioli yn union ar ol codiad haul. Eithr fel y byddo y gauaf yn tynu at ei ddiwedd, a thymmor yr "Oerni" yn nesâu, mae 'r gogleddwynt yn ffyrnigo, a'r oerfel yn cynnyddu, yn enwedig ar y mynyddoedd uchel, nes ydyw yn anoddefol, ac weithiau yn angeuol, i ddynion. Ond y mae 'r dymmer awyrol yn amrywio cryn lawer yno, yn ol uchder y bryniau neu isder y dyffrynoedd.—*Gwel Waith y Parch. Thomas Hartwel Horne.*

Cyfieithiad Ertyl.

ARGLWYDDI SENEDDOL.

Mr. Gwyliedydd—Mae 'n hysbys i bawb sydd wedi ystyried ansoddau gwladwriaethol y deyrnas hon, nad yw y rhai oll a elwir yn Arglwyddi ddim â hawl ganddynt i eistedd yn Nhŷ uchaf y Senedd. Ac er bod gan Frenin Lloegr awdurdod i gynnysgaeddu y neb y mŷno â'r anrhydedd hwn, eto mae doethineb seneddol teyrnas Frydain wedi cael allan fod yn angenrheidiol arferyd cymmedroldeb yn y peth hwn. Yn ddïystyr o hyn yma, pan ddechreuwyd canfod arwyddion o'r tebygolrwydd o fod i ddiweddar Ysgrif y Diwygiad (*Reform Bill*) gael ei bwrw allan o Dŷ yr Arglwyddi, y gwerin a lefent, "Paham na wnai y Brenin ddigon o *Arglwyddi diwygiadol?*" Ië, nid oes dim hir ysbaid er pan oedd breninoedd a phrif wladwriaethwŷr Lloegr mor fyred eu golwg ar y mater, fel yn amser George I. y bu yn agos i Ysgrif i benderfynu nifer yr Arglwyddi fyned trwy ddau Dŷ y Senedd yn ddirwystr. Aethai drwy y Tŷ uchaf, a chyn iddi gael ei llysu yn y Tŷ isaf, yr oedd y brenin wedi anfon cenadwri yno i'w hannog i'w chymmeradwyo, gan addo, os gwnaent felly, y byddai iddo yntau ei selio.—Gwel *De Lolme's Constitution of England.*

Rai misoedd cyn difreiniad Duc Wellington o brif swyddogaeth y deyrnas, cyflwynwyd iddo Draethodyn ar y mater hwn, y'mha un y cynnwysir y sylwadau canlynol:—

"Wrth ystyried fod uwchlaw tri chant o Arglwyddi Seneddol wedi eu crëu o fewn y 70 mlynedd diweddaf, mae yn bryd i Lywodraeth Brydain, cyn y crëo chwaneg, ystyried a oes gan y cyfryw Arglwyddi crëedigol, foddion digonol, o'u heiddo eu hunain, i gynnal y cyfryw dderchafiad fel y gweddai; os amgen fe syrth eu cynnaliaeth yn faich ar y wladwriaeth, yn eu hoes eu hunain neu eu heppil."

Mae pedwar math o bobl o blith pa rai y dewisir Arglwyddi.—1. Uchelwŷr gwladol, o deuluoedd hynafiaethol, a digonol eu cyfoeth a'u cymmeriad i eistedd yn y Senedd.—2. Hoff-ddynion y Brenin, a pherthynasau a chefnogwŷr ei swyddogion.—3. Gwŷr o enwogrwydd am eu defnyddioldeb yn y wladwriaeth, y filwriaeth, neu y forwriaeth.—4. Gwŷr mawr eu doniau, a helaeth eu gwybodaeth yn nghyfreithiau y deyrnas. O'r fath olaf, y mae yn dra dymunol ac angenrheidiol fod bob amser nifer digonol yn Nhŷ yr Arglwyddi, fel y llŷs lle y mae 'r materion mwyaf dyrys a phwysfawr yn cael eu trin a'u terfynu.

Nis gellir disgwyl y bydd gan bob math o'r gwŷr crybwylledig gyfoeth digonol o'u heiddo eu hunain i fyntumio urddas arglwyddiaethol; ac er bod ganddynt yn amser cyntaf eu derchafiad, etto y maent hwy a'u heppil yn agored i fyned yn ol yn y byd, a dyfod yn fyr o'r moddion hyny, ac felly i ddwyn dïanrhydedd ar eu hurddas, a dyfod yn faich gorthrwm a pharhâus ar y wladwriaeth drwy eu cenedlaethau.

Oddiar yr ystyriaethau hyn, y mae yn naturiol ymofyn am ryw foddion i ragflaenu y niwed. A'r moddion a gymhellir gan yr awdwr dan sylw, yw, Bod i ddeddf gael ei sefydlu i alluogi y Brenin, mewn amgylchiadau neillduol, i gyfyngu parhâd yr urddas am oes yr Arglwydd crëedig *yn unig;* ac felly na byddo i'r titl barhâu yn dreftadol mewn teulu o oes i oes, fel y mae yr arfer yn gyffredinol. Ni byddai hon ddim yn drefn hollol estronol ychwaith yn y deyrnas hon. Nid yw urddas yr Arglwyddi Ysbrydol (Esgobion) byth yn disgyn i'w hiliogaeth. Nid yw yr Arglwyddi sydd yn cynnrychioli yr Iwerddon yn trosglwyddo mo'r titl ddim pellach na'u hoes; a rhai Scotland ddim ond un senedd-dymmor. Ac y mae yn y Tŷ Uchaf yn awr Arglwyddi yn eistedd na ddisgyn eu hurddas i neb o'u hiliogaeth ar eu hôl.

Yn erbyn gwneud Arglwyddi am eu hoes yn unig, gwrthddadleuir bod hyny yn rhy fychan o wobr i wŷr a fuant yn ymdrechgar a llwyddiannus yn ngwasanaeth eu gwlâd; ac mai un o'r prif annogaethau i gymhell dynion i ymegnïaeth yw yr ystyriaeth o fod yr enwogrwydd a ennillont i gael ei drosglwyddo i'w heppil ar eu hôl. I hyn yr atebir nad oes fwriad i lysu parhâd y titl i neb ag y byddo eu cyfoeth yn ddigonol i gynnal eu hurddas heb ymddibynu ar y Goron am y cynnorthwy angenrheidiol i hyny. Ac er bod gwobrwyo gwŷr defnyddiol ac ymdrechgar yn ganmoladwy ac yn fuddiol, ac wedi bod yn arferiad y'mhob oes a chenedlaeth, i ryw raddau; etto mae yn hanesiaeth Lloegr lawer o esiamplau o'r gwŷr dysgleiriaf eu doniau na chyfranwyd erioed y cyfryw urddas arnynt, hyd yn nôd dros ysbaid eu bywydau, megys Lyttelton, Coke, Hale, Blackstone, ac amrywiol ereill: ac nid oes dim hir ysbaid er pan nad oedd Canghellwŷr eu hunain heb gael eu cynnysgaeddu âg arglwydd-fraint.

Pa un a fydd i'r sylwadau hyn gael eu cymmeryd dan ystyriaeth yn yr amgylchiad dyrys y mae 'r deyrnas hon ynddo yn bresennol ai peidio, mae 'n amlwg nad yw ein Seneddwŷr ddim yn gollwng y peth yn hollol o'u golwg. A gellid tybied fod y mater yn fwy teilwng o'u sylw y pryd hwn nag odid amser, pan ystyrier fod cynnifer o Arglwyddi newyddion i gael eu

crëu, os y Brenin a'u swyddogion a benderfynant fyned y'mlaen âg Ysgrif y Diwygiad. Canys yn yr ymraniad ar yr 8fed o Hydref diweddaf, ymddangosai fod uwchlaw deugain o'r Arglwyddi presennol yn ychwaneg yn wrthwynebol i'r Ysgrif nag o'i thu! Ac i wrth-bwyso pleid-lais y rhai hyny yn effeithiol, bydd yn angenrheidiol crëu tua *hanner cant* o Arglwyddi newyddion, heblaw y nifer a grëwyd eisoes eleni i'r un dyben: oddieithr bod i wroldeb a dysbwylliad y Brenin a'i Swyddogion, ynghyd â mawrgri dadyrddus y wladwriaeth, lwyddo i linaru gwrthwynebrwydd ac ennill cydsyniad yr Arglwyddi croesfarn.——Ydwyf, yr eiddoch, &c.

IOTA.

TEULU CEFN LLANFAIR.*

Hugh Hughs, mab ac aer Gryffydd Hughs o Gefn Llanfair, a briododd Ellen, aeres Sion Wynn ab Rhobert o'r Wern Fawr. Marget ei ferch (ac etifedd ar ol marw ei brodyr Gryffydd a Rhys) a briododd Sieffrey Parry: ail wr oedd y Sieffrey uchod i Marget, gweddw Robert Saethon. Love Parry, mab ac aer Sieffrey Parry, oedd Sirydd Caernarfon yn y flwyddyn 1685; efe a briododd Ellen, merch ac aeres Hugh Gwyn o Bennarth yn Eifionydd. Hyn allan o lyfr Hengwrt, Wynnstay, a llyfr y Parchedig Richard Thomas, Curad Rhuthyn. Sieffre oedd enw y dyn yn y llyfrau ysgrifen. A. LL.

CYFLAWNIAD PROPHWYDOLIAETH.

GWR bonheddig yn trafaelio mewn cerbyd, a amcanai ddifyru y cymdeithion trwy watwar yr Ysgrythyrau. "Mewn perthynas i'r prophwydoliaethau yn neillduol (eb efe) ysgrifenwyd hwynt oll wedi i'r digwyddiadau gymmeryd lle." Gweinidog yn y cerbyd, yr hwn byd yma oedd wedi bod yn ddistaw, a atebodd, "Syr, caniatêwch i mi grybwyll un brophwydoliaeth nodedig fel eithriad i'ch haeriad chwi; sef, yr ail adnod o'r drydedd bennod o ail epistol Pedr. 'Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf *watwarwyr*,' &c. Yn awr, Syr, ai nid yw y digwyddiad ym mhell ar ol y brophwydoliaeth? gadawaf i'r cymdeithion farnu." Ar hyn cauwyd safn y gwatwarwr. *Cyf.* J. B. J.

* Gwel Rhif. 94, tu dal. 53.

GORWIREDD-EIRIAU.

Os mynech fyw yn *ddedwydd*, ymdrechwch i ddwyn ym mlaen ddedwyddwch ereill.

Yr hwn a fyno fod yn *fawr*, bydded yn *dda*.

Dylai y rhai nad oes ganddynt ond pensau gwydr fod yn ofalus pa fodd y taflont gerig.

Pe byddai beiau y dyn goreu yn ysgrifenedig ar ei dalcen, gwnai hyny iddo dynu ei het yn wastad dros ei lygaid.

Iechyd sydd air arall am *gymmedroldeb* a *diwydrwydd*.

Na phwyswch ar y byd; o herwydd os gwnewch, y byd a lithra ymaith, a chwithau a godymir.

O bob ymddiddan, y mwyaf *pwysig* a'r mwyaf *esgeulusedig* yw ymddiddan â'n calonau ein hunain.

Clod heb ei haeddu sydd ogan mewn gorchudd.

Y mae eisieu cymmaint o ddoethineb i guddio anwybodaeth ag i ddangos gwybodaeth.

Y mae calon yr ynfyd yn ei enau, ond tafod y doeth yn ei galon.

Nid oes dim yn fwy cywir na chydwybod, nac yn fwy manteisiol na'i chynghorion.

Diffygion *gwirioneddol* bywyd nid ydynt ond *ychydig*, ond y diffygion *dychymmygol* ydynt *aneirif*.

Mae gwirionedd yn wastad yn gysson âg ef ei hun, ac heb angen dyfais i'w gynnorthwyo.

Y mae yr *afradlon* yn yspeilio ei *etifedd*, mae y *cybydd* yn ei yspeilio ei *hun*.

Yr hwn sydd yn hau ysgall, ni fed wenith.

Yn ein hymdriniad â'r byd, a *llwyaid o olew* ym mhellach na *chwart o winegr*.

Anrhydeddusach yw byw ar *ychydig*, na gwastraffu *llawer*.

Y mae efe yn wastad yn gyfoethog, yr hwn sydd yn ystyried ei hun yn meddu digon.

Adail rhinwedd sy sylfaenedig ar wirionedd, cyfiawnder, ac addfwynder.

Dedwydd ym mhob sefyllfa yw perchen meddwl tawel, a chydwybod dda.

Allan o gasgliad CELLIEDYDD.

BARDDONIAETH.

CYWYDD.

Goduchan cwynfan y Cyw,
AWEN *wan aden ydyw.*

GOFYNENT, barnent y Beirdd,
I roi prawf ar y Prif-feirdd,
"*Pa beth*," ar air heb fethu,
"*Yw Awen*"* gain gywrain gu;
Atebynt, lu eu tybiau,
Liw gwir, dych'mygol, a gau;
"Dawn ddwyfol, duwin ddefod,
"A'i rhoi i bawb," myn rhai 'i bod:
"Na," medd ereill, "ni 'mddiried
"Nef ei rhodd i nwyf a rhéd,
"Neu dwrf pawb yn y dyrfa,
"Ambell un, ac un a'i cà."
Asbri, tân o Ysbryd Duw,
A renir hyn i'r annuw?
Diau nad yw doniau dyn,
Yn ein unoes ni'n enyn,
Ond y sydd trwy nwyd a serch
Y menydd yn ymanerch,
Pan bo 'r pen yn belen boeth,
O lwfr wŷn neu lyfr annoeth.
Un gwr a'i enw yn "*Garreg*,"
Aml y gwn ddod *Mêl* o'i geg,
Darluniai a daliai 'r dyn,
Awenlais fel y canlyn:—

"Awen fwyn, ŵy o nef yw,——deorir
"Aderyn o'r unrhyw:
"Rhwydd o'i wawd, rhialdd ydyw,
"O anian y cân y Cyw."

Yn nhŷ 'i fam mwynfam ei maeth,
Gwelodd y tebygoliaeth;
Foreu a hwyr arferai hi,
Hel ieir a'i hwylio i orl.
Yr Awen, ai ŵy 'r Eos,
Gathlydd pêr yn nyfnder nos?
Neu ŵy tirion gantorydd,
Lais mâd ar desiad y dydd?
Adar y nef ydyw 'r naill,
A'u mawl eirian mal eraill.
Yr ŵy, *alias* yr Awen,
O'i lawn hwyl elai 'n hen:
Heneiddiai llygrai yn llwyr,
Drewai sain ei dri synwyr:
A'm holl ŵyau mall Awen,
Lletheni hwy fûl, llwythent fèn,
Ni roddwn (dim mwy 'r haeddant)
Mo'r llôg deg ceiniog y cant.
Wy gorllyd er's enyd sydd
Ym mawl brŵd aml Brydydd:
Wy cloncìog i benglog Bardd,
O'r gwanfydr i'r orgelnfardd.
Effaith hwn â phoeth anian,
Gyr ein dysg segur yn dân;
Effaith hwn â pheth hunan,
A thwrw gwynt a waetha 'r gân.
Os digwydd llwydd i'r ŵy llyn,
A deori aderyn,
Bydd y carchar yn barod,
Egwyd y fall, gyd â'i fod:
Torir ei grib naturiol
Yn ddiras iawn oddiar ei siol;
Ei lygaid gweiniaid mewn gwir,
Diau ollol dywyllir;
Hoffni hwn, ei gynffon hir,
A'i adenydd a dynir;
Llurgynir gwywir ei gorn,
Garwawl wesgir ei leisgorn;
Dyrwymir, gweithir yn gaeth,
Ei naturiol gantoriaeth;
Rhaffir â phedwar rheffyn
Addfain ei deg wddf yn dyn,
Ugain eto gawn atynt,
I lethu a gwasgu 'r gwynt,
O waith "*Dafydd*," brydydd brwnt,
Wyneb Haman, "*ap E'mwnt*."
Cwyna ei wedd, ac yn wir
Ei gynnaliaeth gynnilir;
Gwehilion bron gaiff ar bryd,
Rhag ym marw 'i gymmeryd:
Go anaml caiff ddim gwenith,
Nid yw ei ran ond ei rith.
Yn wâr mewn carchar mae'n Cyw,
Clwyfus arswydus ydyw:
Un ydyw 'n awr nad yw 'n werth,
Ar ran neb ei roi 'n aberth:
Ofni yr wyf na fyn yr ION,
Fyth giwed o'r fath gywion.
Dyna'r modd diwynir mawl,
Yr Awen nwyfen nefawl,
Gan feirddion, gwn o fawrddysg,
Neu well eu dawn, a llai 'u dysg,
A rheolau rhy waelion,
I euraidd ryw rodd yr ION.
Mae sorod y *Mesurau*
Caethion, a gwaelion i'w gwau,
Yn flinder i fwynber fawl
Y wir Awen oreuawl.
O! mor enwog am rinwedd,
A nerth cân, Gorchan fyg wedd,
B'asai 'n beirdd heb swnio byth,
Un mesur coegsur cegsyth.
Homer Fardd gymmerai fwy,
Hyrwydd drem er rhydd dramwy,
Yn nistryw awch ryw a chrog
Trueiniaid Troia enwog.
Cywraint oedd *Anacreon*,
Hesiod fawr seinfawr ei sôn;
Virgil a *Milton* amawr,
Eu clod a'u nod hyd yn awr.
A gaed Bardd iawn dardd, pe ond un,
Cymröaidd, pe caem rywun,
O *Aneurin* i *Meurig*
Ab Cybi, a'i deithi dig,
Mor enwog am wir anian,
A medr coeth yn mydru cân?
Gwr enwog oedd *Goronwy*,
Yn ei ddydd, nid eu helfydd hwy;
A ga'dd "*Dafydd gwcydd gwiw*,"
A'i drwyn llwyd, ei droi 'n Lladin?
Myrddin, *Aneurin*, iawn wyr,
Awen rygaeth, droi 'n Roegwyr?
A oes gobaith cyfieithu
Difai dda waith *Dafydd Ddu*?
Neu Feirddion tud Eifion deg,
I ryw eillieith aralleg?
Llai eu dawn na Lladinwyr,
Neu Awen goeth yw ein gwyr?
Nagê etto, drwyddo draw,
Gwaeth yw eu harfau gweithiaw.
Och! yn drist, nad aech yn drech,
Ynfydrwydd yw na fedrech,
Yn lle hyn, dilyn y doeth
Awenydd, reol annoeth;
Y *sain* yw 'n *hathraw* di siom,
A *synwyr* yn *was* einom;
Daw sain i dywys synwyr,
Sain a wêl os iawn neu ŵyr;
Bydd sain yn boddi synwyr,
Yn drafiwngc fe'i llwngc yn llwyr;
Ceir sain yn curo synwyr,
A doniau gwych, dyn a'i gŵyr!
Dadl beunydd y sydd, hanes ŵyr,
Rhwng y rhai'n, sain a synwyr;
Ond sain a'i gywrain gerydd,
Geir er dim i garlo 'r dydd.
Gresyn fod gras iawn o fawl,
Tewyn NAF, y tân nefawl,

* *Un o destynau Eisteddfod Powys, yr hon a gynnaliwyd yn Ngwrecsam, Medi 13, 1830.*

Yn enyn un dyn na dau,
Ar aelwyd y Rheolau.
Wrth ddiwedd araith Awen,
Dywedaf y byddaf ben
Ar f' anian, i'w rhoi i fynu,
Cwbl a llwyr pe'm cablai llu.
Pa les iawn eres yn awr,
A wnaeth im' yn ei thymhawr?
A fu 'n ddim, ty Awen ddall,
Mewn gwir i mi nag arall?
Maeddu agwedd fy meddwl,
Ei yru'n ddim, a'i roi 'n ddwl,
Ei wasgu 'n llesg yn y llaid,
Dan rynu dawn yr enaid;
Tynu f' ysbryd gyd â gwall,
A'i oeri at beth arall;
Wrth hyny, nerthu hunan,
Gwŷn a dig a gynau'n dân;
Ond lles ni che's yn ei chol
Angenmawr mwy na nghanmol:
Byddaf gall o hyn allan,
A chryf, ni cheir genyf gân:
Ni anrhegaf yn rhagor,
A chân yr Awen na'i chôr;
Anadheddychonadwy,
Fydd hithau a minnau mwy.

Caerlleon. MEURIG AB CYBI.

CYFNEWIDIAD CYMRU ER YR AMSER GYNT.

WRTH droi fy ngolwg ar yr amser gynt,
Pan ydoedd arall wedd ar Gymru wlad,
Ym mhell o'r hyn sy'n awr, daw dan fy mron
Ryw syndod mawr, ynghyd â syniad dwys
O glod i'm Crewr am mai'n awr 'rwy 'n byw.
Wrth rodio 'i thâl fynyddoedd yn yr hwyr,
Ni welir yno 'n awr o filwyr neb
Yn gwylio 'r gelyn: nac un ymdrech gref
Rhwng mawr fyddinoedd, fel yr ydoedd gynt;
Pan yrai 'r dewr Garadog ar ei farch
Dros gopa 'r bryniau 'n gynt na'r geinach wyllt,
Ar ol hen filwyr Caisar, braw y byd.
Pan drochai Buddug wiw ei chledd yn ngwaed
Byddinoedd Rhufain nes ae 'r carn yn goch.
A phan ymladdai Arthur gyd a'i wyr,
Nes cuddio 'r eithin gan y meirwon gyrph;
Gan roi i'r Saeson ddychryn heb ei fath,
Nes y meddylient ef yn fwy na dyn.
Yn awr 'd oes yno ond y bugail llon
Yn gwylio 'i ddefaid wrth ryw loywaidd ffrŵd,
Gan seinio 'n uchel â'i chwibanogl fwyn,
Ym mhell o gyrhaedd ofn un gelyn cas.
Mae yn y llwyni 'n awr lonyddwch teg
I'r seingar adar nythu yn ddi fraw,
A llenwi 'r dail â'u cân bereiddiol fwyn.
Tŷf gwelltglas a gwyrddlysiau yno 'n awr,
Y fan oedd noethlwm yn yr amser gynt,
Gan amled ymgyrchfäon gwyr a meirch.
Ca 'r Ywen 'n awr dewychu heb achos mwy
I dori 'i changau irion hyblyg hi,
I wneuthur bwäau. Felly yr un modd,
Ni wneir o'r Onen farwol waywffyn.
Nid ofnir yn y nos sain nerthol llaes
Yr udgorn yn arwyddo ymgyrch câd,
A'r bryniau 'n diaspedain yr hir sŵn.
Yr unig beth a glywir ydyw llais
Y carwr ar ei antur, wrth ei fodd,
Yn canu 'r hen dôn fwyn, "*Ar hyd y Nos.*"
O! gyfnewidiad hoff pwy ddichon lai
Na thalu diolch am fath hyfryd wedd,
Ar bethau y'Nghymru yn ei fywyd ef.
Yn fwyaf oll am y newyddion da
A ddaeth i'n plith o etifeddiaeth well
Yn nghadw yn y nefoedd i blant Duw.
Ein bod, yn lle addoli pren a maen,
Eilunod mudion, heb na nerth na modd
I gadw draw aflwyddiant, nac un drwg;
Yn cael addoli 'r byth a'r bywiol Dduw,
Yr hwn ni hoffa yn marwolaeth neb,
Ond troi o hono 'n hytrach oddiwrth
Ei frynti cás, a byw 'n ei gariad Ef.

CYNHAFAL.

EMYN

O DDIOLCHGARWCH AM Y CYNHAUAF, 1831.

CLODFORWN Lywydd nef a llawr,
Am ei hael ddoniau ini;
Gorchuddio wnaeth ein meusydd oll
A chynnyrch da eleni,

Haeddasom farw o newyn du,
Heb unrhyw faeth i'n harbed,
Am ini bechu 'n erbyn Duw,
Mewn meddwl, gair, a gweithred.

Nid 'nol ein haeddiant gwnaeth â ni,
Duw cariad yw ei enw;
Gwell genddo faddeu ein holl fai,
Na 'n lladd, er haeddu marw.

Hin werthfawr rodd i ddynolryw,
I gasglu 'r ffrwythau helaeth;
Fel na bo neb y flwyddyn hon
Yn marw o eisieu lluniaeth.

Ysgydwai, droion uwch ein pen,
Drom wialen barnedigaeth:
Yn nghanol barn trugaredd wnaeth,—
Boed iddo glod yn helaeth.

Anfeidrol yw daioni Duw,
Rhoes ini ymborth ddigon;
Cyfranu trugareddau mae
Er ein cynnaliaeth gwiwlon.

O rhodiwn beunydd er ei fawl,
Yn hollawl o hyn allan;
A pheidiwn byth cofleidio mwy,
Unrhyw bechodau aflan.

THOMAS GLANMELINDWR.

Y GAUAF.

FEL pluawg gawodydd disgynai yr eira,
Gan hulio gwyrddlesni y fro â gwisg wen;
Y cenllysg awchlymaidd mewn oerfodd ymruthra,
A'r digllon grochwyntoedd yn rhuo 'n y nen.

Tawel yw'r ffrydiau mewn llonder a lifent;
A llwydni orchuddia y goedwig fu 'n werdd;
A mud yw yr adar pereiddlon a odlent,
Ar laswydd gangenau, yn unol eu cerdd.

Y dôf ddiadelli, rai gynnau a 'mlonent
Gan brydferth ymbori y dolydd mor fras,
Ynt weithion yn brudd; am gynnaliaeth y chwilient
Ond ofer y brefent am gynnyrch gwern lâs.

Mor ddiddan yw'r tylwyth mewn bwthyn diddoslon
Eisteddent yn llawen o gyrhaedd yr hin;
Tra chwedlau o ddeutu yr aelwyd gysurlon,
A glywir yn fwynlon ymlithro o'u min.

Mynega un hanes am ryfedd ysbrydion,
Y glust er yn ofnus a foddir yn fawr;
Un arall mor wladaidd a draetha 'r newyddion,
A phob un â'i chwedl i dreulio 'r mwyn awr.

O na dd'oi y Gwanwyn i loni y gwledydd
A drengant dan ormes tost Auaf yn awr;
Pan glywer pêr ganiad y Fronfraith a'r Hedydd,
Yn mwynlon groesawu teg doriad y wawr.

GWENFFRWD.

ENGLYN AR ENEDIGAETH CRIST.

Ganwyd in' BRENIN mawr fri,—a phuraf
OFFEIRIAD ga'l eni,
PROPHWYD a anwyd ini,
E gaed Duw nef gyda ni.

H. TEGAI.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

Poland.—Er brwydr a chwymp Warsaw nid oes dim digwyddiadau o bwys wedi cymmeryd lle.—Dywed llythyr o Strasburg, wedi ei ddyddio Hydref 4ydd, fel y canlyn:—"Y boreu heddyw y daeth yma y Câdflaenoriaid Patz, Malachowski, a Wangiersky, ynghyd â nifer mawr o swyddogion milwraidd ereill. Yn yr hwyr daeth y Câdflaenor Pwylaidd Wronizky yma, gan ddwyn llythyr gyd âg ef o brif-orsaf byddin y Pwyliaid at yr awdurdodau Prwssiaidd, wedi ei danysgrifio gan y Câdflaenor Ribinsky, yr hwn y dywedir ei fod wedi cael ei ladd. Y Câdflaenor a ofynai gennad iddo ef a'i fyddin gael dyfod o fewn i gyffiniau gwlad Prwssia, gan appelio at deimladau dyngarol Brenin Prwssia am nodded iddo ef a'i ganlynwyr. Yn atebiad i'w gais, cydsyniodd y Câdflaenor Zepelen, Prif-flaenor y fyddin Prwssiaidd yn nghymmydogaeth Strasburg, ar i'r fyddin Pwylaidd, yn cynnwys 15,000 o wyr nerthol, ynghyd â 94 o fagnelau, ddyfod o fewy terfynau Prwssia ar yr un ammodau ag y caniatâwyd i'r Câdflaenor Gielgud. Yn ganlynol i'r cydsyniad hwn, y mae byddin y Pwyliaid i fyned heibio y terfynau am wyth o'r gloch y boreu foru, yn agos i Sobierzycno, ar ei ffordd i Jastezenibien; ac wedi cyrhaedd yno y maent i roddi eu harfau i lawr. Ac felly gellid ystyried gwrthryfel y Pwyliaid megys wedi darfod."

Belgium.—Y newyddiaduron diweddaraf a hysbysa i ni nad yw ammodau y gynnadledd a fu yn ddiweddar yn Llundain, er lles Belgium a Holland, yn rhoddi boddlondeb i'r naill blaid na'r llall, yn enwedig i Belgium, a bod ail ymbarotoi i ryfel yw y sôn cyffredin yno.

Dywedir fod y sail gadarnaf am y newydd pwysfawr canlynol:—"Y mae Prwssia newydd hysbysu, os bydd i'r Isellmyn ddyfod i wlad Belgium, a'r Ffrancod ddyfod yno hefyd i bleidio y Belgiaid, y bydd iddi gymmeryd plaid gyda Holland, i'r diben o wrthwynebu y fyddin Ffrancaidd."

Portugal.—Dywed llythyrau cyfrinachol o Lisbon, fod terfysg etto wedi tori allan ym mhlith milwyr Don Miguel, o achos eu bod yn ol o'u cyflogau er's gryn amser; ond bod yr hyn oedd yn ddyledus iddynt yn awr wedi ei thalu, a'r terfysg wedi ei lonyddu. Yr oedd Don Miguel yn crynhoi ei holl gryfder i Lisbon, gan adael parthau ereill o'i deyrnas i ymdaro fel y gallent.

Ffrainc.—Dywed llythyrau o Paris fod Don Pedro i ymadael o'r ddinas hono i Loegr cyn pen yr wythnos. Tra yr oedd yn Paris ymwelodd â Brenin Ffrainc, a'i brif weinidog amryw weithiau, o barth ei fwriadau ynghylch Portugal; a chafodd yn ateb na ymyra llywodraeth Ffrainc ddim yn ei gylch heb hollol gydsyniad â Lloegr. A dywedir i Don Pedro arwyddo na wnai efe un peth a fyddai yn debygol o dori y cyfeillgarwch rhyngddo â'r wlad hon, nag a fyddai yn debyg o roddi tramgwydd i Ffrainc.

NEWYDDION CARTREFOL.

Y SENEDD.

Ty yr Arglwyddi.—*Diwygiad yn y Senedd.* Dydd Llun, Hydref 3fed, *Iarll Grey* a gynnygiodd fod i'r Ysgrif uchod, a gyduhwyd arni gan Dŷ y Cyffredin, gael ei darllen yr ail waith. Mewn araith hyawdl a maith dangosodd yr angenrheidrwydd oedd am Ddiwygiad yn y Senedd. Haerodd mai nid amcan Gweinidogion ei Fawrhydi oedd dinystrio ei ffurf-lywodraeth; ond ei hadferu i'w phurdeb cyntefig; ac amddiffynodd drefniadau yr Ysgrif uchod. Parhaodd y ddadl o Nos Lun hyd chwech o'r gloch boreu ddydd Sadwrn, yr wythfed. Am hyny ni allwn roddi cymmaint a thalfyriad o'r Areithiau a draddodwyd gan eu Harglwyddi. Yr Areithwyr o blaid yr Ysgrif oeddynt Iarll Grey, Melbourne, Duc Sussex, Arglwyddi Brougham, Plunkett, &c. Yn ei erbyn, Duc Wellington, Iarll Mansfield, Harrowby, Winchelsea, Arglwyddi Wharncliffe, Eldon, Lyndhurst, Wynford, Tenterden, ac Archesgob Canterbury. O blaid yr Ysgrif, yr oedd 158 o Arglwyddi; yn ei herbyn 199; mwy yn ei herbyn o 41.

Cyn terfyniad y ddadl, yr oedd y Newyddiaduron yn cyffroi y bobl i ymarfogi yn erbyn Pendefigion y deyrnas, pe byddai iddynt wrthod yr Ysgrif ag sy gwedi achosi cymmaint o gynnwrf yn y wlad. Yn ganlynol i hyn bu terfysgiadau mewn rhai manau. Ac yn awr wele yr unrhyw Newyddiaduron yn cynghori y bobl i fod yn llonydd, yn heddychol, ac yn amyneddgar! Yn Llundain ni bu dim terfysg; ond darfu i rai masnachwyr, er mwyn dangos eu galar, gau eu masnachdai am ddiwrnod. Yn Birmingham cyfarfu miloedd o bobl i anfon annerch at ei Fawrhydi, ac at Iarll Grey, i ddymuno arno beidio rhoddi ei swydd i fynu. Cyrhaeddodd y newydd i Gaerlleon ddydd Sul y boreu; a'r Diwygwyr a dreuliasant y Sabboth yn darparu i gynnal cyfarfod cyhoeddus dranoeth!

Mynych y bygythiodd Iarll Grey, mai y mynyd y bwrid allan yr Ysgrif o Dŷ yr Arglwyddi, y mynyd hwnw y rhoddai efe ei swydd i fynu; ond ni wnaeth felly; ei esgus yw, y byddai hyny yn ymddygiad anweddus tu ag at ei Fawrhydi. Bernir yn gyffredin y bydd i Weinidogion y Brenin ddwyn Ysgrif gymhedrol i mewn, yr hon a rydd foddlonrwydd i wrthwynebwyr yr Ysgrif golledig, ac i'r cyffredin hefyd. Oblegid fod y rhan fwyaf o ddynion yn cyduno fod cryn radd o Ddiwygiad yn angenrheidiol yn ein Senedd.

Ty y Cyffredin.—Ar ddydd Mawrth, Hydref yr 11eg, *Mr. Sadler* a ddygodd ym mlaen ei gynnygiad i ymofyn ynghylch tlodi y llafurwyr amaethyddol. Priodolai eu cyfyngder i un yn dal tyddynod mawrion, i gymmeryd mynyddoedd i mewn, i symmudiad bwthynod, a'r modd o gyflogi gweinidogion. Gwadai fod nifer o drigolion ein gwlad yn rhy luosog; a mynai i'r parthau gwylltion yn y wlad hon gael eu trin, cyn danfon y trigolion anghenus i wledydd tramor. Dymunai roddi awdurdod i blwyfydd gyssylltu ychydig o dir â phob bwthyn i alluogi y preswylwyr i gael gardd, &c.

Mr. Paget a dybiai mai eisiau arian i roddi gwaith i'r tlodion oedd yr achos penaf o'u cyfyngder.

Arglwydd Althorpe a deimlai ac a dosturiai wrth gyflwr truenus y tlodion: ond er iddo farnu fod cynnygiad Mr. Sadler yn llawn o anhawsderau, etto ni roddai wrthwynebiad iddo. Rhoddwyd cennad i ddwyn Ysgrif i mewn i wellhau cyflwr y tlodion.

Drwg genym fynegi fod y Senedd wedi gwrthod caniatâu yr anrheg flynyddol o £25,000 i'r Gymdeithas Brotestanaidd yn Kildare Street, Dublin, a £5000 i'r Gymdeithas er gwrthwynebu anfoesoldeb: ond caniatasant £8000 i'r Pabyddion! Dyma un o effeithiau Rhyddhad y Pabyddion!

GOHIRIAD Y SENEDD.

Gohiriwyd y Senedd ar ddydd Iau, Hydref 20fed, gan ei Fawrhydi, yr hwn a draddododd yr araith ganlynol ar yr achlysur.

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,

"Galluogir fi bellach i roddi terfyn ar eisteddfod ddigyffelyb o ran parhad a llafur, yn yr hon y gosodwyd ger eich bron y materion mwyaf pwysig.

"Teimlais foddlonrwydd diffuant wrth gadarnhau, â'm Brenhinol gydsyniad, yr Ysgrifau er Diwygio Deddfau Hely, ac er gostwng y trethi oeddynt yn pwyso mor drwm ar ddiwydrwydd fy mhobl. Ac nid â llai hyfrydwch y sylwais ar ddechreuad diwygiadau pwysfawr y'nghyfraith methfasnach, oddiwrth ba rai y gellir disgwyl am yr effeithiau mwyaf manteisiol.

"Parhaf i dderbyn profiadau boddhaol o dueddfryd cyfeillgar Cadeirnion tramor.

"Mae y Gymmanfa yn Llundain yn awr wedi terfynu ar eu hymholiadau dyrus a llafurus, trwy gyttundeb rhwng y cenhadon, ar wahanu Holand a Belgium oddiwrth eu gilydd, ar ammodau trwy ba rai y golygir yn ofalus les y ddwy deyrnas, cystal a diogelwch dyfodol gwledydd ereill. Traddodwyd Ysgrif o'r cyttundeb yma i genhadon Holand a Belgium, a hyderaf y bydd i'r derbyniad o hono gan eu hamrywiol Seneddau, yr hyn a ddisgwyliaf yn bryderus, droi ymaith y peryglon oedd yn bwgwth heddwch Ewrop, tra yr oedd y ddadl hon yn parhau heb ei therfynu.

"Boneddigion Ty y Cyffredin,

"Diolchaf i chwi am y darpariadau a wnaethoch er diddanwch ac urddas fy Ngwraig, pe digwyddai iddi fy ngoroesi; ac am y cynnorthwyon a ganiatasoch at draul y flwyddyn bresennol. Gallwch hyderu ar fy ngofal pryderus ar iddynt gael eu defnyddio â'r pwyll a'r cynnildeb mwyaf.

"Mae cyflwr Ewrop wedi peri traul ychwanegol yn amrywiol sefydliadau y gwasanaeth cyffredin, yr hyn gofalaf am ei ostwng cyn gynted ag y gellir gwneuthur hyny yn unol â diogelwch y wlad. Yn y cyfamser teimlaf foddlonrwydd wrth ganfod fod y gofyniadau hyn wedi eu cyflawni heb ychwanegu ond ychydig ar y baich cyffredin.

"Fy Arglwyddi a Boneddigion,

"Yn y cyfrwng o seibiant a ellir ei ganiatâu i chwi yn awr, afreidiol yn ddiau yw i mi gyfarwyddo eich sylw at gadw tawelwch yn eich amrywiol wledydd.

"Gobeithiaf y bydd i'r pryder a ddangoswyd mor gyffredinol gan fy mhobl am gael Diwygiad cyfreithlon yn Nhŷ y Cyffredin gael ei reoli gan iawn ymsyniad o'r angenrheidrwydd o fod yn ufudd a chymhedrol yn eu gweithrediadau. At yr ystyriaeth o'r pwngc tra phwysig hwn, gelwir o angenrhaid sylw y Senedd ar ddechreuad yr Eisteddfod nesaf; a gallwch fod yn sicr fy mod yn parhau i ewyllysio cael ei benderfynu trwy y cyfryw ddiwygiadau yn y cynnrychiolaeth ag a ganfyddir yn angenrheidiol i ddiogelu i'm pobl gyflawn fwynhad o'u breintiau priodol, y rhai gyd âg eiddo graddau ereill yn y deyrnas ydynt hanfodol at gynnaliaeth ein Llywodraeth Freiniol."

Wedi traddodi o'i Fawrhydi yr Araith uchod, hysbysodd yr Arglwydd Ganghellydd, o'r tu cefn i'r orsedd, trwy orchymyn ei Fawrhydi, fod y Senedd yn cael ei gohirio hyd Ddydd Mawrth, yr 22ain o Dachwedd nesaf, a gohiriwyd hi yn ganlynol.

Y GYMDEITHAS ER TAENU GWYBODAETH GRISTIONOGOL.

DYDD MERCHER, *Awst* 3ydd, 1831, cynnaliwyd Cyfarfod o Gyfeisteddwyr Esgobaidd Bangor, fel cangen o'r Gymdeithas anrhydeddus a defnyddiol uchod, yn Ninas Bangor. Yr oedd yn wyddfodol, Arglwydd Esgob Bangor, a nifer mawr o Offeiriaid Môn ac Arfon, a Boneddion ereill. Rhydd ddywenydd, nid ychydig, i'n darllenwyr glywed am weithrediadau clodwiw y Gymdeithas hon; am hyny rhoddwn le i'r cyfieithiad canlynol o'i Mynegiad am y flwyddyn ddiweddaf.

"Yn niwedd y Mynegiad hwn ceir gweled Crynodeb o'r Llyfrau a werthwyd yn y flwyddyn ddiweddaf, ynghyd âg Adroddiad o Dderbyniadau a Thaliadau yn yr un amser; wrth ba un y canfyddir fod y llyfrau a werthwyd yn dyfod i 3999 o *gopïau;* fod yr arian a dderbyniwyd yn dyfod i £122 19*s.* 10½*c.* a bod y swm o £187 2*s.* 0*c.* wedi eu danfon i'r Fam Gymdeithas.

"Y Cyfeisteddwyr a obeithiant y bydd i'r Offeiriaid Plwyfol barhau yn dirion i hysbysu, o fewn eu hamrywiol Blwyfydd, am weithrediadau y Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol yn gyffredinol; ac hefyd wrthddrychau uniongyrchol y Cyfeisteddwyr, fel y maent yn perthyn yn neillduol i'r Esgobaeth hon. Lleshad y Gymdeithas ei hun a osodwyd yn fynych gor bron y Cyffredin; dylai, gan hyny, fod yn dra hysbys ac yn ddyledus ganmoladwy; ond gan fod sefydliadau crefyddol newyddion, agos o'r un nodweddiad, wedi cyfodi yn y blynyddoedd diweddar, newydd-der pa rai yn unig a roddodd iddynt enwogrwydd a phoblogrwydd, ni bydd yn anghymmwys, trwy aml a manwl adroddiad, ddwyn ar gôf, o leiaf i bob aelod o'r Eglwys Sefydledig, ac i bob Gweinidog yn enwedig, ym mysg yr holl Sefydliadau hyn, er mor glodfawr ydynt, nid oes un mor deilwng o'u serch a'u haelioni ag yw y Gymdeithas anrhydeddus er taenu Gwybodaeth Gristionogol.

"Sylfaenwyd y Gymdeithas hon yn y flwyddyn 1698. Ym mhlith ei sylfaenwyr cawn enwau yr arddderchocaf o'n holl fonedd, pendefigion, ac offeiriaid: ym mhlith ei noddwyr ym mhob oes cawn yr arddderchocaf o'n gwlad; ym mhlith ei chymmwynaswyr cawn ddynion, wrth enwau pa rai y dodir rhoddion o lawer mil, (am rodd unigol yr ydym yn son); cawn o flaen enw Eglwyswr y swm o £20,000; o flaen gwr lleyg boneddig y swm o dros £70,000. Awn rhagom oddiwrth bersonau at roddion blynyddol cyffredinol. Y tanysgrifwyr cyffredinol, er eu bod yn ychydig yn y dechreuad, ydynt yn bresennol uwchlaw 14,000; y derbyniadau blynyddol, yn symiau bychain, yn awr ydynt yn agos i £70,000. Awn rhagom at ran arall o gyfraniadau y Gymdeithas. Ac yma, dywenydd gan y Cyfeisteddwyr eu bod yn abl i roddi hysbysiad; yr hwn, er ei fod wedi ymddangos ger bron y cyffredin trwy fanwl adroddiad, etto swm y cwbl ni eglurwyd hyd yn hyn. Byddai agos yn annichonadwy, ac os nid felly, byddai yn drafferthus, roddi manwl adroddiad o weithrediadau y Gymdeithas bob amser er ei dechreuad. Cynnydd y Gymdeithas a bâr i ni fwy o syndod trwy sylwi ar y ddau yspaid, ac ar y crynhoad o'r digwyddiadau a gymmerodd le o fewn rhai o'r blynyddoedd hyn. Cyfeiriwn at y llyfrau a roddwyd i'r tlodion gan ein Cymdeithas, ac a gyfranwyd am bris mor isel fel ag i ddyrchafu eu gwerth yn eu golwg. Yn y flwyddyn 1811 (llefarwn mewn nifer cyflawn) nifer y llyfrau a ddosparthwyd oedd ynghylch 3,000,000. Yn y flwyddyn 1831, nifer y llyfrau a ddosparthwyd oedd dros *dair miliwn a hanner.* Trwy fanwl chwilio mynegiadau y Gymdeithas am y deng mlynedd diweddaf, sef hanner yr yspaid rhagddywededig, cawn fod yr holl ddosparthiad dros *bedair miliwn ar ddeg.* Ond nid unig wrthddrych y Gymdeithas hon yw derbyn rhoddion, a dosparthu yr Ysgrythyrau, a llyfrau crefyddol; hi a gynnal hefyd Gennadon ac Athrawon yn ein Taleithiau Tramor; sefydla Ysgolion, ac a'u diwalla hefyd â llyfrau: a chynnorthwya tu ag at adeiladu Eglwysydd a Cholegau mewn gwledydd tramor. Yn y modd hwn y cyssyllta ynddi ei hun bob gwrthddrych agos a olygir gan Gymdeithasau crefyddol eraill, tra y maent yn deilliaw o'r Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol. Yn y modd hyn y mae hi yn *Fibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor;* yn *Gymdeithas y Llyfr Gweddi Gyffredin, a'r Homiliau;* yn *Gymdeithas Genhadol yr Eglwys;* yn *Gymdeithas Traethodau;* ac yn *Gymdeithas er adeiladu Eglwysydd.* Casglwn gan hyny fod ei hynafiaeth, ei noddwyr, ei gwrthddrychau, ei gweithrediadau pellenig a pharhaus, yn dadleu drosti mewn iaith nas dichon un dyn ei gwrthddywedyd na'i gwrthwynebu. "Iê, yn wir, ei sain a aeth trwy yr holl ddaear, a'i geiriau hyd eithafoedd byd." Yn y Dwyrain a'r Gorllewin, yn y Gogledd ac yn y Dehau, y Gymdeithas hon a sefydlodd ei Goruchwylwyr. Yn Bombay a Jamaica, yn Nova Scotia ac Australia, ac yn y wlad hon, nid oes un lle, er mor dlawd yw, na theimlodd effaith, ac na fwynhaodd fendithion yn deilliaw oddiwrth lafur a duwioldeb y Gymdeithas hon. Nid rhaid, gan hyny, ychwanegu dim am ddibenion a gweithrediadau y Fam Gymdeithas; er hyny, rhaid son ychydig am wrthddrych y Gymdeithas, fel y mae hi yn perthyn i'r Esgobaeth hon. Ac yma y Cyfeisteddwyr a ofynant gennad i wasgu yn daer ar yr Offeiriaid y ddyledswydd bwysig o wneuthur Casgliad blynyddol yn eu plwyfydd, er dwyn ym mlaen yr amcan sydd yn eu golwg. Na pheidiont ag egluro i'w cynnulleidfaoedd pa amcanion ydynt, bod y ddyled sydd yn aros heb ei thalu i'r Fam Gymdeithas yn cael ei thoddi trwy y casgliadau hyn: dyled yn ychwanegu er y flwyddyn 1814, ac yn cyfodi oddiwrth amrywiol fân daliadau perthynol i weithrediadau y Cyfeisteddwyr, yn dyfod yn agos i £30 yn flynyddol; yn cyfodi hefyd oddiar y llyfrau a werthwyd am brisiau ym mhell islaw y swm a ddodir arnynt yn nghôfrestr y Fam Gymdeithas; ac hefyd oddiwrth leihad yn nhaliadau y diweddar Mr. Holford, pan yn gweithredu fel Ysgrifenydd Dosparth y Cyfeisteddwyr, yn dyfod i swm nid dros £20 yn sicr; ac eilwaith, oddiwrth yr arferiad a ddilynwyd hyd yma, ond yn awr a adawyd heibio, o roddi coel am hir amser i aelodau unigol am lyfrau a ddosparthwyd allan o'r ystordŷ hwn.

"Y Cyfeisteddwyr a ofynant gennad i roddi eu diolchiadau i'r cyfryw Offeiriaid ag a ddygasant ym mlaen eu dymuniadau, trwy wneuthur casgliadau plwyfol, ac y maent yn llwyr gredu y byddai y casgliadau hyn yn fwy cyffredinol, pe caniatêid i'r Offeiriaid, gan amrywiol amgylchiadau, i weithredu yn ol crybwylliadau y Cyfeisteddwyr; pe byddai yn bossibl gwneuthur hyny yn gyffredinol, yr effeithiau goreu a ganlynent; oblegid trwy gasgliadau cyffredinol dygid ym mlaen wrthddrych y Cyfeisteddwyr i raddau mwy helaeth; ni theimlid y baich gan neb, a deallid a mawrygid gweithrediad y Fam Gymdeithas gan bawb.

"Y mae y Gymdeithas Wladwriaethol, er addysgu plant yn Egwyddorion yr Eglwys Sefydledig, yn dwyn perthynas agos â'r Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol, ac yn cynnwys rhan o'r Mynegiad Blynyddol. Y gwahaniaeth rhwng y ddwy yw hyn yn unig, y naill a gais lyfrau er addysg grefyddol, a'r llall a'u cymhwysa hwynt. Y rhai hyn a ânt allan o ddydd i ddydd fel angylion yr Eglwysi; y naill yn dwyn llyfr y bywyd, a'r llall yn egluro ei lythyren, ac yn amlygu ei yspryd. Sylfaenwyd y Gymdeithas olaf hon yn y flwyddyn 1811. Ei derbyniadau ydynt oddeutu £8000, a chyfrif y casgliadau trwy Lythyr y Brenin. Nifer y plant yn awr yn derbyn addysg yn yr ysgolion mewn undeb â'r Gymdeithas hon yw 700,000. Cyfranodd y Gymdeithas i ysgolion yn dwyn perthynas â hi y swm o £100,000. Yr holl gasgliadau ym mhob rhan o'r deyrnas, er cyfodi yr ysgolion hyn ydynt £400,000. Eu traul yn flynyddol sydd yn £110,000. Nid hwn yw y lle na'r amser i helaethu ar yr effeithiau tebygol a ganlyn y drefn hon o addysg grefyddol, dywedwn crefyddol, yr unig drefn o nodweddiad crefyddol â pha un yr ydym yn adnabyddus. Heb ychwanegu un sylw arall, ni a allwn gyduno yn hawdd â'r Gymdeithas yn yr hyn a gyhoeddir gan-

ddi yn ei Mynegiad diweddaf, sef "er nad yw addysg grefyddol bob amser yn llwyddiannus er dwyn plant i gyflwr gwir grefyddol, etto, yn ddiau, ordeiniwyd ef gan Dduw i'r diben hyny, ac o bossibl dilynir ef â llwyddiant yn amlach nag unrhyw foddion arall o ras." *(I'w barhâu.)*

YR ORGRAPH GYMMREIG.

Mr. Gwyliedydd—Mae yn hysbys i eich darllenwyr yr ymdrechiadau divlin a chlodadwy a wneir gan amryw Voneddigion mygedawg i wellâu a rheoleiddiaw yr orgraph Gymmrëig, yn enwedig y Dysgedig wladgarwr Ioan Tegid. Ve ymdriniwyd â'r pwngc hwn gan oreuon Cymmru er ys hir amser bellach; ond etto ni osodwyd rheol arbenigawl, eithr pob ysgrivenydd a ddilyn ei fordd ei hun, er cywilydd i'r genel, a thestyn gwawd idd ein cymmydogion. Ond y mae *Prawv-reol* odidawg wedi ei chynnyg i ni yn bresenawl, gan y *Parch. John Jones o Rydychen (Ioan Tegid)* yr hon, gobeithiaw, a gymmeradwyir i ymarveriad cyfredinawl o hyn allan. Y mae rhai yn wrthwynebawl i'r gwellâd, megis pob peth arall buddiawl i Gymmru; a hwy a haerant vod y fordd bresenawl, neu yr hên ddull, yn berfaith, ac nad ellir ei gwellâu; ond pob Cymmro diduedd a all brovi gwrthuni ac anmherfeithrwydd yr hên fordd. Am hyny ervynir ar bob Cymmro a gâr iaith bûr a rheolaidd gymmeradwyaw y dull diwylliedig, neu y fordd newydd, ac ymegniaw idd ei chael yn dalben savadwy i iawn lythyrenu y Gymmraeg o hyn allan. Y fordd vwyav efeithiawl er dwyn hyny oddiamgylch, yw ceisiaw cael argraphiad o'r Llyvr *(Bible)* yn y dull gwellâawl: hyn a vwriadwyd yn ddiweddar gan y *Gymdeithas er Lledanu Gwybodaeth Gristianogawl*, ac a gevnogwyd gan *Esgobion Cymmru*. Ond o herwydd i ryw Voneddigion, o ran hunan lês, neu rywbeth cyfelyb, wrthwynebu y cynnygiad, yr Esgobion a gyvnewidiasant eu barn, a'r Gymdeithas a roddodd y cynnygiad o'r neilldu, ac velly y mae yn debyg y bydd idd y rhodd werthvawr, a gynnygiwyd mor haelionus, gael ei hattal oddiwrth y Cymmry. O herwydd hyny, cyvarvu amryw Voneddigion, Aelodau o Gymdeithas y Cymmreigyddion, yn *Ostyl Owain Glyndwr, Heol y Porthgwern, Caerludd*, brydnhawn ddydd Sadwrn, Medi y 24ain, ac etholwyd *T. Edwards, Yswain (Caervalwch)* i gymmeryd y Gadair. Yna provwyd rhagoroldeb y fordd newydd, neu ddull *Ioan Tegid*, a phendervynwyd yn unvrydawl i ddanvon y *Ddeiseb* ganlynawl at bedwar Esgob Cymmru. Hyderir y bydd i holl Gymdeithasau y Dywysogaeth wneuthur yr un modd; os gwnant, y mae yn ddiamau y cawn ein Llyvr mewn iaith vwy rheolaidd, ac y cawn brawv-reol savadwy i iawn lythyrenu y iaith Gymmraeg. Y mae Cymmreigyddion Caervyrddin wedi danvon Deisebion yn barod, er eu clod, a'u hanrhydedd, a gobeithiaw y bydd i bob Cymdeithas Gymmreigyddawl, y Cymdeithasau Biblaidd, &c. trwy holl Gymmru benbaladr, ddilyn yr un llwybr. Llwyddiant iddynt oll, ac i'r Gwyliedydd, yw gwir ddymuniad,

Yr eiddoch, &c.

Ieuan ab Grufydd,

Coviadur Cymmreigyddion Caerludd.

To the Right Reverend Fathers in God, the Lords Bishops of St. David, St. Asaph, Bangor, and Llandaff, the Memorial *of the undersigned Welshmen, residing in London, consisting principally of the Members of the Society of Cymreigyddion,*

Showeth,—

That your Memorialists have always considered it a misfortune to their native Country, that those who are appointed to be the Patrons and Guardians of its sacred literature have generally been utterly destitute of that branch of learning, which of all others is most essential, to enable them to do justice to the Community, over whose interests they preside; viz. a knowledge of the *Language* of the people.

That they have heard, with regret, that your Lordships are likely to decide a point of great moment to Welsh Biblical readers, in a manner most unsatisfactory to a great majority of those who are capable of forming an opinion on the subject.

Your Memorialists refer to the question respecting the Orthography of the Welsh Bible. They believe that the attempt is made by incompetent judges, and probably interested parties, to influence your Lordships to reject the system proposed by that able critic, the *Rev. John Jones*, Precentor of Christ Church, Oxford; a system which is approved of by all the best Welsh Scholars of the present day; and which is pre-eminently distinguished as more consistent, and more easily read, and understood, than any other.

Your Memorialists pray your Lordships to pause, before you allow yourselves to be instrumental in placing obstacles in the way of a great, and most necessary improvement, in the literature of a Country, to which your order has been hitherto deprived by circumstances of the power of rendering much service.

They moreover humbly request that the edition of the Holy Scriptures benevolently proposed by the Lord Bishop of St. Asaph, be delayed a short time, if necessary, to see whether his Lordship's original plan of publishing the work under the superintendence of the *Rev. Walter Davies*, the *Rev. Henry Parry*, and the *Rev. Rowland Williams*, be not still most desireable. They leave it to their Lordships to determine whether three literary Gentlemen from South Wales should not be added to them.

Your Memorialists beg further to observe, that there is a strong feeling of objection, which is becoming daily more general, to the Bible being again printed on the plan advocated by *Mr. Bruce Knight*, and they conceive, that the probability is, that the Books would remain unsold, your Lordships kind intentions frustrated, and the funds of the Society for Promoting Christian Knowledge expended to no purpose.

TERFYSGAU O EISIEU DIWYGIAD.

Mor gynted ag y cyrhaeddodd y newydd i *Derby*, fod Tŷ yr Arglwyddi wedi attal Ysgrif y Diwygiad *(Reform Bill)* dechreuodd y werin bobl ymgasglu yn

lluoedd i'r heolydd, nes i'r trigolion ofni y canlyniad. Brydnawn ddydd Sadwrn (Hydref yr 8fed) lliaws mawr o derfysgwyr a ymgynnullasant o flaen tŷ Mr. Mozley yr argraffydd, oddiar gam dyb ei fod ef yn ddirprwywr i Ardalydd Londonderry. Torasant ei holl ffenestri ef, a ffenestri amrywiol dai ereill, y tybid eu bod yn perthyn i Wrth-ddiwygwyr; ymosodasant yn dost hefyd ar Mr. Lakin, ysgrifenydd y dref. Ar ol cryn lawer o ddifrod o'r fath yma, ymosodasant ar y carchardŷ, a gollyngasant allan yr holl garcharorion. Yn nesaf, amgylchynasant garchardŷ y Sir; eithr gan fod yno amddiffyniad grymus, methasant yn eu hamcan; ond lladdwyd tri o ddynion yn y cythrwfl, a chlwyfwyd amryw ereill. Ddydd Llun drachefn ymgasglodd y terfysgwyr yn lliosog iawn, nes yr oedd trigolion y dref mewn ofn dirfawr. Cauwyd yr holl fasnachdai, a phob math o orchwylion a attaliwyd. Tua dau o'r gloch, galwyd y milwyr allan, darllenwyd y derfysg-ddeddf (*riot act*) a dechreuwyd tanio ar y dorf. Lladdwyd un dyn yn farw, a chlwyfwyd un arall yn angeuol. Hyd yn hyn y milwyr a ddïoddefasent bob sarhâd yn ddiymddïal. Y pryd hwn, boneddigion y dref a ymgorphorasant yn fân finteioedd, ar ol eu tyngu yn hedd-geidwaid achlysurol, ac a gynnorthwyasant y milwyr i wasgaru y terfysgwyr. Swyddogion y dref hefyd a roisant orchymyn na byddai i'r trigolion gael eu gweled allan o'u tai ar ol chwech o'r gloch. Yn yr hwyr y terfysgwyr a ymgasglasant i fynwent un o'r Eglwysydd, lle y tybient eu hunain yn ddïogel oddiwrth y milwyr; ond tôrwyd y pyrth heiyrn, a'r gwyr meirch a ruthrasant i mewn, a bu ffrwgwd anaele. Nifer mawr a glwyfwyd; eithr, er fod muriau yr Eglwys yn frith o ôl ergydion, ni laddwyd neb. Trwy 'r moddion hyn fe wasgarwyd y terfysgwyr, ac adferwyd tawelwch. Un gwr boneddig a elwid Mr. Henry Madden, pan ymosododd y werin ar ei dŷ, a ollyngodd ergyd i'w canol drwy ei ffenestr; taflwyd càreg yn ol ato yntau, a lladdwyd ef yn y fan!—Mae 'r newyddion diweddaf o *Derby* yn mynegi fod pob peth yn dawel yno.

Yr unrhyw newydd anfoddhâol a barodd gynnwrf nid bychan yn nhref *Nottingham* hefyd. Ddydd Llun (Hydref y 10fed) ymgasglodd torf aneirif o derfysgwyr, ac amgylchynasant y castell, yr hwn a berthynai i Ddue Newcastle; dodasant ef ar dân, fel y difâwyd yr holl du mewn iddo mewn ychydig amser. Yr holl risiau a'r lloriau derw a chedrwydd, ynghyd â gwychion deisbanau (*tapestry*) y Frenines Anne: aeth y cwbl yn ulw! Yr oedd tŷ i ŵr boneddig o'r enw John Musters, Yswain, tua dwy filltir o'r dref; aeth y dorf yno, a thorasant y ffenestri, difrodasant y dodrefn, a rhoisant y tŷ ar dân mewn dau fan; eithr rhagflaenwyd y goddaith. Melin sidan hefyd yn y gymmydogaeth a ddifrodwyd ac a losgwyd y dydd canlynol, lle y dywedir fod y golled yn werth *pymtheng mil* o bunnau! Llawer o ddinystr yn ychwaneg a gyflawnwyd yn *Nottingham* a'i hamgylchoedd; ond trwy fywiogrwydd a dyfal-ymdrech y milwyr, adferwyd llonyddwch yno y'mhen ychydig ddyddiau.

Dangoswyd sarhâd personol hefyd i amryw o'r Gwrth-ddiwygwyr mwyaf nodedig. Duc Cumberland (brawd y brenin) wrth fyned i'r Senedd, a lusgwyd oddiar ei geffyl, ac a drinwyd yn greulawn gan y werin-dorf! Ardalydd Londonderry a luchiwyd â cherig mor gynddarus ar ei ffordd i Dŷ yr Arglwyddi, fel y bu gorfod ei gymmeryd yn ol adref mewn cerbyd! Crogwyd llun Duc Wellington yn gyhoeddus fel gwrthddrych gwawd a dirmyg, yn Heol y Brenin, *Seven Dials*, Llundain. Ac y mae amryw bendefigion Gwrth-ddiwygiadol yn gorfod cadw minteioedd o filwyr i amddiffyn eu preswylfeydd a'u meddiannau rhag cynddaredd terfysgwyr. Ond trwy fod ein Brenin gwladgarol, a'i synwyrol swyddogion, yn ymbil mor hynaws ar y werin am ymbwyllo ac ymdawelu, fel y dull tebycaf o lwyddo, hyderir oddiar y gobaith o hyn yr adferir tangnefedd Brydain yn ebrwydd.

Deddfau Hely.—Yn ol y gyfraith a gydunwyd arni y 5ed o Hydref, ac a ddaw mewn grym ar y 1af o Dachwedd, erchir i Gyfarfod arbenig o'r Ynadon Heddwch gael ei gynnal ym mhob tref, neu gantref, rywbryd rhwng y 15fed a'r 30ain o Hydref, i'r diben o roddi caniatâd i'r sawl a ddymuno werthu helwriaeth. Ni roddir caniatâd i dafarnwyr, na pherchenog na gyrwr cerbyd, nac i gludydd, nac i neb a fyddo yn gweithio danynt, i hyny. Bydd y caniatâd mewn grym o'r dydd 1af o Dachwedd hyd y 15fed o Orphenaf. Rhaid i bob masnachydd gael braint-lythyr oddiwrth gasglydd y trethi, am yr hwn y bydd raid iddo dalu Deugain Swllt. Nid yw y masnachwyr hyn i brynu helwriaeth gan ddynion na bo ganddynt *licence* i saethu. Pwy bynag a laddo helwriaeth heb *licence* fydd yn agored i dalu dirwy o Bum Punt, a thraul y gyfraith. Pwy bynag hefyd a bryno helwriaeth oddieithr gan ddynion â braint-lythyr ganddynt, fydd yn agored i dalu Pum Punt o ddirwy. Pob un a elo ar dir un arall heb gennad i chwilio am helwriaeth a fydd yn agored i gael ei ddirwyo o Ddwy Bunt; a phan y bo pump o

honynt ynghyd, rhaid i bob un o honynt dalu Pum Punt, a'r draul. Gofynir i bob un a elo ar dir arall roddi ei enw, ac enw ei breswylfod; ac os na rydd hyny, gellir ei gymneryd i fynu.

Rhybydd i Rieni.—Ychydig o amser yn ol, llyngcodd plentyn, deunaw mis oed, mab i Morgan Thomas, gweithiwr yn Nghloddfa llechi Mr. Smith, Sir Gaerynarfon, fottwm *copper*, o dri chwarter modfedd ei dryfesur, am ba achos y dioddefodd boenau dirfawr am 23 diwrnod. Rhoddwyd iddo bob math o gyfoglyn heb ddim effaith, ac angau a ganlynasai yn fuan oni buasai iddynt feddwl am driagl, o'r hyn y rhoddwyd iddo dwysged ar ddydd Sul, y 9fed o Hydref. Ym mhen ychydig amser bwriwyd y triagl i fynu, a chyd âg ef y bottwm, yr achosydd o'i boenau. Yr oedd y bottwm, pan fwriwyd ef allan o'i gylla, mor loyw ag un newydd, er ei fod, pan lyngcwyd ef, yn dywyll ac amliwiog. Y cyfnewidiad yma a gyfrifir i sûdd y cylla.

Rhybydd i Dyngwyr.—Gwr ieuangc yn Waldford, Swydd Herts, yr hwn a garcharwyd oddeutu dwy flynedd yn ol am fyned i'r Eglwys yn feddw, a therfysgu y gynnulleidfa, oedd ychydig amser yn ol yn tyngu yn erchyll, ac yn galw ar Dduw i'w daro ef yn fud ac yn fyddar, pryd y pallodd ei glyw a'i lafariad, ac o hyny hyd yn awr y mae efe wedi bod yn fud ac yn fyddar.

Digwyddiad angeuol.—Ar ddydd Iau, Hydref, 13eg, fel yr oedd cwch o eiddo Mr. R. Jones, Haiarn-doddydd, Bangor, yn dychwelyd o Beaumaris, tarawodd awel ddisymmwth o wynt arno, ac a'i dadymchwelodd; ac, alaethus yw adrodd, dau ŵr ieuangc, oddeutu deunaw oed, a gawsant fedd dyfrllyd yn y fan. Cafwyd y cwch ar Draeth y Lafan; ond methwyd hyd yn hyn gael ond un o'r cyrph.

Y digwyddiad hynod canlynol a gymmerodd le yn ddiweddar yn Sir Benfro. Daniel Evans, o Lanwthan, yn agos i Abergwaun, a gymhellwyd gan ei ewyllys *caredig* i barotoi arch at gladdu ei wraig (yr hon oedd y pryd hyny yn glaf enbydus, ond yn awr yn gwellhau) ac a aeth i'r dref uchod i'r diben o geisio un; ond byr ac ammherffaith yw golwg dyn, wedi iddo gyflawni ei neges, efe a ddychwelodd adref yn feddw; ac am ddeg o'r gloch y boreu dranoeth yr oedd yn rhaid iddo ef ei hun wrth yr hyn a barotoisai efe i'w wraig.

Bala.—Dydd Iau, yr 20fed o Hydref, dewiswyd yn ddiwrthwynebiad Edward Williams, Ysw. Meddyg, yn Chwil-lysydd (*Coroner*) i barth isaf Meirionydd.

Marwoldeb nodedig mewn Teulu.—Ar y 15fed o Fedi, bu farw Anne Catharine, merch Mr. G. Hodges, Severne Terrace, gerllaw Caer-Wrangon; —ar y 5ed o Hydref, bu farw gwraig y dywededig Mr. Hodges;—Hydref y 6ed, bu farw Mrs. Moore o Firmingham, merch i Mr. Hodges;—yr un diwrnod, bu farw merch arall iddo;—ac ar yr 11eg, bu farw Mr. Hodges ei hun!!!

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. Dr. Whately, Penaeth St. Alban's Hall, Rhydychain, i fod yn Arch-esgob Dublin—rhydd trwy farwolaeth y Gwir Barch. Dr. Magee.

Y Parch. Hugh Williams, A. C. Aelod o Eisteddfod Eglwys Gadeiriol Llandâf, i Ficeriaeth Llanarth, Sir Fynwy—rhydd trwy farwolaeth y Parch. Francis Homfray, A. C.

Y Parch. Augustus Brigstocke, G. D. i Gôr-fywioliaeth Llandyssilio yn Eglwys Golegawl Aberhonddu—rhydd trwy farwolaeth y Parch. John Jones, Ficer Bocheston, yn Sir Benfro.

Y Parch. D. A. Williams, Meistr Ysgol Rad Caerfyrddin, i Ficeriaeth Llangadock, a Chapeliaeth Llanthoisant—rhydd trwy ymadawiad y Parch. Augustus Brigstocke.

Y Parch. Thomas Alban, Curad Parhaus Llancwstenyn ac Eglwys-Rhos, i Bersonoliaeth Llanellian—rhydd trwy farwolaeth y Parch. John Ellis.

Y Parch. James E. Hughes, G. C. Curad Rhiwabon, i Guradiaeth Barhaus Llancwstenyn ac Eglwys-Rhos—rhydd trwy ymadawiad y Parch. Thomas Alban.

Y Parch. Charles Williams, A. C. Cyfaill o Goleg yr Iesu, Rhydychain, i fod yn Ben-feistr Ysgol Rad Rhuthyn, yn lle y Parch. O. Owens, yr hwn a foddwyd yn llong-ddrylliad y *Rothsay Castle*.

Yr ydym yn deall fod y Parch. Dr. Smith, Deon Eglwys Gadeiriol Crist yn Rhydychain, a'r Parch. Dr. Gaisford, Cadeirdraw yr Iaith Roeg yn y Brifysgol, Rhydychain, ac un o Gôr-gymmrodorion yn Eglwys Gadeiriol Durham, wedi cyfnewid lleoedd. Y mae y Dr. Smith yn myned i Durham, a'r Dr. Gaisford i fod yn Ddeon Eglwys Crist yn Rhydychain.

Y Parch. Daniel Jones, A. C. i Ficeriaeth Caerleon, Sir Fynwy.

URDDIADAU EGLWYSIG.

ESGOBAETH LLANDAF.

Dydd Sul, Hydref 16eg, urddodd Arglwydd Esgob Llandâf, y boneddigion canlynol yn ei Eglwys Gadeiriol.—Yn *Ddiaconiaid*, Edward Bosanquet, G. C. o Goleg y Drindod, Caergrawnt; Arthur Williams, o Goleg Dewi Sant, Llanbedr; David James, o'r un Coleg; ac Edward Price, o'r un Coleg.——Yn *Offeiriaid*, George Gore, A. C. o Goleg Emanuel, Caergrawnt; Thomas Davies, G. C. o Goleg Iesu, Rhydychain; William H. Tudor, G. C. o Goleg y Drindod, Caergrawnt; Thomas Wall Langshaw, G. C. o Goleg St. Ioan, Caergrawnt; Thomas Beavan, o Goleg Dewi Sant, Llanbedr; William Price o'r un Coleg; a Thomas John Griffith, o'r un Goleg.

BU FARW,

Dydd Sul, yr 2fed o Hydref, er mawr alar i'w rïeni a'i gydnabod, John, unig fab Mr. Richard Lloyd, o Beaumaris, yn 24ain oed, gwr ieuangc o nodweddiad hawddgar a rhinweddol—a pheth sydd yn peri tristwch ychwanegol ar ei ol yw, mai yr achlysur o'i farwolaeth oedd y braw a gafodd ei deimladau tyner wrth orfod, yn ei swydd, fel Gwarcheidwad Eglwys Beaumaris, ofalu am gyrph ac eiddo y rhai a foddasant yn llong-ddrylliad y *Rothsay Castle*; ac felly gellid dywedyd ei fod yn chwanegu un yn rhagor at nifer y rhai a drengasant o achos yr anffawd alaethus hwnw.

Y GWYLIEDYDD.

RHAGFYR, 1831.

GWIW-GOFIANT

AM Y PARCHEDIG *JOHN JENKINS*, A. C.

(Parhad o du dalen 308.)

YN y fl. 1823, ar gylch-wyl ei enedigaeth, sef yr 8fed o Ebrill, efe a briododd Miss Elizabeth Jones, ail ferch y Parchedig Edward Jones, Vicar Aberiw, a nith ac etifeddes y diweddar Edward Heyward, Ysw. o'r *Crosswood* (Trawsgoed) gerllaw y Trallwng. Yr hyn a ennillodd ei serch ef atti yn ddechreuol, oedd ei medrusrwydd yn cyfansoddi barddoniaeth Saesneg; ac ar brydiau hi a anturiai bryddest Gymraeg. Hi yw y brif Ofyddes, yr unig ferch a raddwyd ar gyhoedd Eisteddfod Caerfyrddin, yn y fl. 1819. Ym mhen ennyd aeth y graddau hyn yn giprys, pan gynhelid Gorseddau anngbyhoedd "ar bob bryn uchel, a than bob pren irlas."

Ar y 4ydd o Ebrill 1824, y ganwyd i Mr. J. ei unig fab a'i etifedd, yr hwn a fedyddiwyd dan yr enw John Heyward Jenkins. Bardd o'r gymmydogaeth a gymmerodd yr *Ifor* bychan yn ei freichiau pan oedd yn bymthegnos oed, ac, yn ol dull yr hen Dderwyddon yn Nhribanau *Marchwiail* ac *Eiry Mynydd*, a gant Dribanau *Cain Cynnwyre* uwch ei ben: dau o honynt ar gof a chadw fel hyn—(yr haul yn tywynu yn eglur ar ei godiad)

Cain Cynnwyre Dandde 'r Dydd
Ehed yn uwch hyd yn Echwydd—
Ifor bach yn fawr y bydd:

Yn perchen *Awen* lawen lem,
Anwyl fo, yn ail i'w *Fam*,
Ac ail i'w *Dad*, heb giliaw dim.

Yn ol pob argoel, ond yn ddarostyngedig i ragluniaeth y Pen-Arglwyddiaethydd, y mae ein *Ifor* ieuangc yn debyg o gyflawni dymuniad ei Fardd: y mae efe eisoes mewn athrofa yn Swydd Amwythig yn yfed o ffrwd ffynnon gwybodaeth.

Yn ei oriau hamddenol, yn nghyfryngau ei orchwylion offeiriadawl, Mr. J. a fyfyriai ar byngciau dyrys yn hynafiaeth ei wlad. Ei draethodau ar *Garon* (Carausius yr hanesiaeth Rhufeinig) ar Aedan ab Blegywryd, tywysog Gwynedd, pwy oedd efe? (gan na wyddai y dysgedig Dr. Powel) ac ar destunau eraill, a ymddangosasant yn y *Cambrian Quarterly Magazine*. Ei lythyrau, dan enw *Hooker* a lanwasant rai dalenau yn y Gwyliedydd: a phregeth o'r eiddo a draddododd ger bron Cymdeithas Eglwysig Dyfed, a gyhoeddwyd.

Bu Mr. J. hefyd yn ddiwyd yn ei amser i gasglu ynghyd yr holl donau Cymreig a fedrai afaelu arnynt, gan eu trysori yn ei nodlyfrau. Blin oedd ganddo sylwi bod y tonau Cymreig yn cael eu traws wyraw o'u cyfansoddiad cynnwynawl, i foddio clustiau merwin-

llyd y to presenol. Anrhegodd ei gasgliadau alawaidd i un o benceirddiaid yr oes; canys yr oedd efe yn hael gyfranydd i eraill o bob peth a feddai—ei wybodaeth, ei gyngbor—ei fedd, ei win, a'i fragawd—ei fwrdd, ei letty, a'i arian—i bawb, fel y byddai yr angen arno.

Dyfyrwch arall ganddo ef oedd gwneyd Casgliadau o Welygorddau Cymru, ond yn benaf gwehelythau Dyfed; a'i gyfeillion lliosog, o Fôn i Ddofr, ac o Gaerlleon Gawr i Gaer Dydd, a ohebent âg ef yn ewyllysgar ar y testunau hyn.

Ei sefylliadau yn yr Eglwys, heblaw Vicariaeth Ceri, oedd Deoniaeth wladawl Maelienydd; prebendaeth Mochdref yn eglwys golegawl Brycheiniog—ac yn ddiweddar, prebendaeth yn eglwys gadeiriol Caer Efrog. Yr achos o'i ddyrchafiad diweddaf sydd werth ei adrodd, o ran bod yr hanesyn yn rhagordystio yr hyn a goeliai pawb am hynawsedd mwyneddus Mr. J.—

Pan oedd efe ar fwrdd y *Theseus* ar gyffinfôr Jamaica, yr oedd arni langc caruaidd o enw *Vernon*, mab Esgob Caer-liwelydd, yn Is-swyddog *(Midshipman)*. A chan nad oedd y *Vad Velen* yn parchu achau, efe a syrthiodd yn drymglaf; a'i swydd isel a'i cyfyngai i ystafell ddiawel ar waelod y llong. Tybiai Mr. J. y byddai yr haint yn debyg o ladd y gwr ieuangc ar fyr amser, os na chai newid annedd ei wely. Amlygodd hyn i'r cadpen; ond yn ol deddfau llongwriaeth, nid oedd yr archiad yn ganiattäol. Ar hyn tynerwch anianol Mr. J. a'i hannogodd i roddi i fynu ei ystafell ei hun i'r claf, a thrwy ofalu yn barhaus am ymgeledd cymhwys iddo, efe a hybodd o'r haint. Mr. J. wrth ymweled yn fynych â'i oddefydd, a ddeallodd fod môr-fuchedd yn annymunol ganddo. Ac felly penderfynwyd rhyngynt i Mr. J. ysgrifenu at yr Esgob, i erfyn arno alw ei fab adref, gan ei fod, o ran cynneddfau, yn wr ieuangc cymhwysach i'r weinidogaeth eglwysig, nag i alwedigaeth filwraidd a'i gofidiai â thrwst arfau, a golwg ar ddillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed. Y tad a dosturiodd, cydymdeimlodd âg ewyllys ei fab—yr hwn a ddychwelodd adref—aeth i'r athrofa—ac urddwyd ef yn offeiriad. Gwedi hyn, bu gohebiaeth trwy lythyrau, am rai blwyddau, rhwng Mr. Vernon a Mr. J. Yn y rhai hyn, cyfaddefai mab yr Esgob, bod Mr. J. tan ragluniaeth, wedi bod yn offerynol, i achub ei fywyd, ac i amlhâu ei gysuron ef. Terfynodd y gohebiaeth, a dyrchafwyd yr Esgob yn Archesgob Caer Efrog. Yn y fl. 1828, gwedi hir ddistawrwydd, megis ar gyffiniau annghof, derbyniodd Mr. J. lythyr, heb ei ddisgwyl, oddiwrth Mr. Vernon, bod prebendaeth o 600 o bunnau yn y flwyddyn o werth, yn Eglwys Gadeiriol Caer Efrog, ac yn rhodd ei dad ef, yr Archesgob, trwy ei gyfryngdod ef, at wasanaeth ei hen gyfaill a'i athraw ffyddlon. Cymmerodd Mr. J. feddiant ar ei swydd newydd, ac a aeth i Rydychain i gymmeryd y radd o Athraw yn y Celfyddydau, i'w gymhwyso i ddal y swydd: ond megis profiad mor ddiflannedig yw pob uwchafiaeth daearol—bu ei draul ef yn fwy na'i elw, gan mor fuan gwedi hyn y digwyddodd ei farwolaeth ef.

Nid oes brin ammheuaeth na ddarfu i awelon tanbaid y cylchau llosg, yn y blwyddau y bu Mr. J. yn eu hanadlu, effeithiaw, yn ddiarwybod iddo ei hun, ar ansawdd ei iechyd. Tua diwedd ei oes, byddai gwasgfäon yn flynyddol, neu yn amlach, yn ei oddiwes, yn enwedig ar ol oeri, neu wlychu. Gwrês Gorphenaf a gytunai âg ef oreu, ac a wnai iddo, mewn awr lawen, ganu mor beraidd a'r ëos. Gorsaf yr anhwyl a'i blinai fwyaf, a'r hyn ni ddeallai ei feddygon yn

drylwyr, oedd rhwng ei wddf a'i enau.

Ei glefyd diweddaf a'i goddiweddodd ddydd Llun yr ail o Dachwedd, 1829, ac a'i daliodd hyd ddydd Gwener, yr ugeinfed o'r un mis, y pryd, heb gymmaint a chyrchu ochenaid, yr hunodd mewn tawelwch, er galar a gofid ei gyfeillion, a phawb a'i hadwaenai. Ei blwyfolion lliosog a dderbyniasant y newydd athrist fel amddifaid wedi eu colledu o'u hannel penaf. Cyfarfuant mewn cynghorfa, ac ysgrifenwyd yr Ymröad canlynol yn nghoflyfr y Plwy—

"Gyda y tristwch mwyaf teimladwy, y mae trigolion Plwy *Ceri* fel hyn yn cofhâu yn alarus farwolaeth eu Vicar caredicaf, y Parch. J. Jenkins. *** Tros hir flynyddoedd efe a'u hareiliodd hwynt megis eu Bugail gyda chyfarwyddyd, tynerwch, a buddioldeb. Ynddo ef yr unwyd y rhinweddau goreu, pa un bynag a gyfrifid hwynt iddo megis dyn, ai megis Cristion. Yn chwennych, gan hynny, amlygu eu dwys deimlad o'u colled, y mae cynnifer o'r plwyfolion ag sydd yma yn gynnrychiol yn cymmeradwyo y bwriad canlynol; a thra y maent yn gwneud hynny y maent yn hyderus bod holl drigolion Plwy *Ceri* yn un-farn â hwynt—sef, Eu bod yn bwriadu, ar foreu y Claddedigaeth, gyfarfod wrth yr Eglwys am naw o'r gloch, a myned oddi yno tan arweiniad y Wardeniaid i gyfarfod ac ymunaw â'r Canhebrwng; ei ddilyn i'r Eglwys, ac wedi y Gwasanaeth at y bedd; a phob un i ddarparu ei fenyg a'i ambenrwym ar ei draul ei hun."

Cyflawnwyd y bwriadau caredig hyn, yn y modd mwyaf addas a rheolaidd: ac wedi i'r Canhebrwng gyrhaedd porth y fonwent, torf arall a ymunodd, sef o gylch chwech ugain o blant ysgol rad y Plwy, â crâp du yn rhwym am eu breichiau. Y rhai hyn yn ddwy restr a glöasant y prudd orymdaith—

Ni bu erioed mwy galar ar wyneb daear deg,
Ymhlith y mil blwyfolion nid oedd un fron heb freg;
Ni threiddiai i'r *awyr dawel* ond anil isel *Och!*
O galon *torf alarus* a chŵyn y glwyfus *Gloch.*

Yr oedd cantorion Eglwys Ceri y pryd hyn ymhlith y rhai mwyaf cyfarwydd yn Nghymru, gwedi cael eu hethol a'u haddysgu yn ofalus gan eu pen-gantor yn awr yn fud ar elor ger eu bron. Yn yr amser priodol o'r Gwasanaeth, dechreuasant ganu yr emyn Saesneg—"*Vital spark*," &c.; ond ar iddynt gyrhaedd y ban—"*O death, where is thy sting?*" yr oeddynt o un i un a'u teimladau gwedi lladd eu lleisiau—yr hyn a fenodd fel saeth yn treiddio i galonau yr holl gynnulleidfa.

Cyn i'r plwyfolion ymadaw, ymunasant mewn bwriad arall, sef dyfod i'r Eglwys y sabboth canlynol, bawb mewn cyflawn alar-wisgoedd; a chafwyd rhif y rhai a ddaethant yn *naw-ugain a thri.* Y praidd blwyfol, etto heb ddangos digon o barch i'w hanwylaf fugail, a aethant wedi hyn i'r draul o huliaw yr athrofa, yr allor, a'r sedd offeiriadol â brethyn du; ac megis clo ar y cwbl, anrhegasant y Parch. D. Davies, Curad i Mr. J. â llestr arian âg argraph perthynol arno, ar ei ymadawiad â'r Plwy, wedi colli ei gymmwynaswr hael.

Yn y fl. 1830, cyfododd ei frodyr Gof-adail mynoraidd iddo, yn Eglwys Plwyf ei enedigaeth, sef Llangoedmor yn Ngheredigion; a thri mis yn ol, gosodwyd un arall uwch ei feddrod yn Nghangell Eglwys Llanfihangel yn Ngheri, a'r argraph arno yn gyfieithiedig fel hyn—

Cyssegredig i Goffadwriaeth
Y Parch. John Jenkins, Aelod o Eglwysi Cadeiriol
Caer Efrog a Thy Dewi,
Capelydd i Dug Clarence, a thros 22 o flwyddau
Vicar y Plwyf hwn:
Ym mhob sefyllfa bywyd—ai Offeiriad—ai Ustus—
ai Mab—ai Gwr—ai Tad—ai Brawd—ai Cyfaill
—ei Ymddygiad oedd ragorawl:
Bu farw yn 59 oed,
gan adael ei Weddw brudd, Mab bychan,
a rhif lliosog o Gyfeillion,
i alaru eu colled.

Terfynir y Cofiant blaenorol â Galar-gwyn, a ymddangosodd gyda y Cofiant Saesneg yn y *Cambrian Quarterly Magazine*, am Ionawr, 1830.

"Collais fy nghyfaill callaf—
Gweled ei golled a gaf!
O 'Nghyfaill! ni anghofiaf,
Gyfan oes ei gofio wnaf;
Un y buom drwy 'n bywyd
A chael bodd uwchlaw y byd;
Adwaen *i*, os edwyn neb,
Lawnder ei ffyddlondeb:
Ias o gur fu 'r ysgaredd,
Etto 'n fyw! yntau 'n ei fedd!
Ifor oedd, a dihafarch,
Gwr i bawb a garai 'i barch;
Mwynaidd, gwaraidd, a gwrawl
Ugain Feirdd a gân ei Fawl.
Ym mha fro 'mae 'r Cymro call
I'w euro 'n *Ifor arall*?
Iforiaid oll yn feirwon—
Gwr i'w Swydd—ni wiw gair son!
Llais afiaeth yn Llys Ifor
Distawodd—ciliodd y *Côr!*
Côr o Feirdd, cyrf o urddas,
Llawen eu bloedd—llu 'n ei *Blâs;*
Y *cynfeirdd** yno canfum,
Ag *un* o'i Feirdd gwan a fum.
O galar! lle bu *Gwyliau*
Llon, a hedd, i'n llawenhâu;
Bellach, y wledd a ballawdd,
I dorf y nwyf darfu nawdd!
Yn lle *Gwledd*, a *Gorsedd*, a *Gawr*
Mae *ias* iaen ym mis *Ionawr*.
I'r Beirdd—Cymru a'i Barddas
Am yr *IOAN* y mae 'r iâs;
Iâs o ofid; deisyfwn
I lawn hedd gael dilyn hwn.
Ein colled a'n niwed ni
Oedd ennill i'w ddaioni;
Ar ei ol i'r bythol bau,
O *un* i *un* awn ninnau!
Bro Dangnef i'w haddef hwn;
Amddifaid—ymoddefwn!"

Cyfaill Chwedegol.

Hydref 3, 1831.
N.

* Aneurin, Taliesin, &c.

PREGETH FER ar Esay ix. 6.

"Gelwir ei enw ef Rhyfeddol."

Mae pob peth sydd yn perthyn i Ddnw yn rhyfeddol.—1. Dywedir fod ei *farnedigaethau* ar annuwiolion felly: "Mi a wn na edy brenin yr Aipht i chwi fyned, ond mewn llaw gadarn. Am hyny mi a estynaf fy llaw, ac a darawaf yr Aipht â'm holl *ryfeddodau*, y rhai a wnaf yn ei chanol; ac wedi hyny efe a'ch gollwng chwi ymaith." Rhyfeddod oedd gweled y dyfroedd yn waed—y tir oll yn orchuddiedig â llyffaint—a'r plentyn hynaf ym mhob teulu yn y deyrnas yn marw yn yr un noswaith.—2. Dywedir fod *gweithredoedd* Duw yn rhyfeddol. "Clodforaf di; canys ofnadwy a rhyfedd y'm gwnaed: rhyfedd yw dy *weithredoedd;* a'm henaid a ŵyr hyny yn dda." Pe hyfrydem fyfyrio ar weithredoedd Duw, fel Creawdwr a Rheolwr y byd, canfyddem ein hunain yn nghanol rhyfeddodau. Ni allai lai na byddai syndod duwiol yn gorlenwi ein mynwes.—3. Mae Duw "yn rhyfeddol yn ei *gyngor*," yn gystal ag "ardderchog yn ei waith." "Y Duw mawr, cadarn, Arglwydd y lluoedd yw ei enw; mawr mewn cyngor, a galluog ar weithred." Pa ddyryswch bynag y mae 'r credadyn ynddo yn y byd, mae gan Dduw ddigon o ddoethineb i'w ddwyn trwyddo; ac fe addawodd ei arwain â'i gyngor, ac wedi hyny ei dderbyn i ogoniant.—4. Dywedir fod *gair* Duw yn rhyfeddol. "Rhyfedd yw dy dystiolaethau: am hyny y ceidw fy enaid hwynt." Mae 'r Bibl yn dwyn ger ein bron y pethau mwyaf gogoneddus; a phe darllenem ef, gan weddïo am yr Yspryd Glân i ddilenu ein llygaid, gwelem bethau rhyfedd allan o gyfraith Duw.

Yn y testun gelwir *Mab Duw* yn Rhyfeddol. Rhoddir yr un enw iddo yn *Barn*. 13. 18. Yr hwn a elwir Angel yr Arglwydd, Gwr Duw, Rhyfeddol, yn adnodau 3, 6, 18. a elwir hefyd *Duw* yn adnod 22.

Mae 'r Cyfryngwr yn Rhyfeddol,

I. O ran ei *Berson*. Nid oes neb tebyg iddo yn y nefoedd na'r ddaear. Nid yw 'r Tad fel ef; canys nid yw ef yn ddyn yn gystal a Duw. Nid yw yr Yspryd Glân

yn gyffelyb iddo, o herwydd yr un achos. Nid yw 'r angelion yn debyg iddo, a'i ystyried o ran ei natur iselaf; canys ysprydion anweledig ydynt hwy, heb gyrph, tra y mae ganddo ef yspryd a chorph. Nid yw dynion chwaith fel Crist; canys o'r natur ddynol yn unig y cyfranogant hwy, tra y mae ef yn meddu ar y ddwyfol hefyd. Mae yn Fachgen wedi ei eni, ac hefyd yn Dad tragywyddoldeb. Mae yn ogyfuwch a'r Tad yn holl briodoliaethau y Duwdod, yn dwyn yr un titlau, ac yn derbyn yr un addoliad; etto yn anfeidrol lai na'r Tad—yn gymmaint llai nag ef ag yw 'r ffurfiedig yn llai na'r hwn a'i ffurfiodd. Y mae yn ddyn, cyfranog o gig a gwaed fel ninnau, yn meddu corph o'r un defnyddiau a phawb dynion, ond eu bod yn ddihalog. Mae ganddo hefyd enaid anfarwol fel pawb o hiliogaeth Adda; etto mae yn anfeidrol fwy na dyn, yn gymmaint mwy gogoneddus nag ef ag ydyw y BOD sydd yn llenwi 'r nef â'i ddisgleirdeb yn ogoneddusach na phabell o bridd y ddaear. Mae yn Greawdwr ac yn greadur—yn Dad ac yn Frawd i ni. "Mawr yw dirgelwch duwioldeb; *Duw a ymddangosodd yn y cnawd.*" "Morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab; a hwy a alwant ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu yw, *Duw gyda ni.*"——*Gelwir ei enw ef Rhyfeddol,*

II. O ran ei *Gnawdoliaeth.* Er fod y Cyfryngwr yn wirioneddol ddyn, etto derbyniodd ei ddynoliaeth mewn dull gwahanol i bawb dynion ereill. Dyn yw heb dad dynol iddo. "Had y *wraig*" ydyw, wedi *ei wneuthur o wraig*, heb gyssylltiad â gwr—"wedi ei wneuthur dan y ddeddf; fel y prynai y rhai oedd dan y ddeddf, fel y derbyniem y mabwysiad." Mae hyn yn cael ei alw yn arwydd gan y prophwyd—rhyw beth anarferol—"Yr Arglwydd ei hun a rydd i chwi arwydd, Wele, *morwyn*," nid gwraig, ond morwyn—un heb adnabod gwr—"Morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab, ac a eilw ei enw ef Emmanuel." Prophwyd arall a'i gesyd allan fel peth tra rhyfeddol; peth na welwyd erioed ei gyffelyb: "Yr Arglwydd a greodd *beth newydd* ar y ddaear; *Benyw* (nid gwraig) *a amgylcha ŵr.*" Yr oedd y Forwyn Fair ei hun yn llawn o syndod, pan glywodd fod y Messïah, Achubydd pechaduriaid, yn ffurfiedig yn ei chroth. "A Mair a ddywedodd wrth yr angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad adwaen i ŵr?" Yr angel a'i hysbysodd, mai trwy offerynaeth yr Yspryd Glân y cenhedlid dynoliaeth y Cyfryngwr yn ei chroth; ac yn ganlynol, y gelwid y peth sanctaidd a enid o honi yn Fab Duw.——*Gelwir ei enw ef Rhyfeddol,*

III. O ran ei *Ymddarostyngiad.* Pwy glywodd erioed sôn am ei gyffelyb yn hyn? Os ystyriwn ei fawredd er tragywyddoldeb, mae ei ymddarostyngiad yn peri y syndod mwyaf yn y meddwl. Pwy ydyw? y Duw cadarn.—Fel pwy y triniwyd ef ar y ddaear? fel pryf ac nid gwr—fel gwarthrudd y bobl—fel gwreiddyn o dir sych, heb bryd na thegwch iddo!—Beth sydd yn eiddo iddo? y nefoedd fry—"y ddaear a'i chyflawnder"—y greadigaeth faith i gyd.—Beth oedd ei gyflwr ar y ddaear? gwaelach na llwynogod y maes, ac ehediaid y ffurfafen—"nid oedd ganddo le i roddi ei ben i lawr!" Ganwyd ef yn y preseb, trengodd ar bren! Cythreuliaid a dynion, Iuddewon a Chenhedloedd, a unasant eu malais yn ei erbyn! Er ei fod y Duw byw, yn ffynon bywyd i bawb a'i meddant, yn llenwi y Gaersalem fry â disgleirdeb ei wedd, etto dibrisiodd ei hun, gan gymmeryd arno agwedd gwas; ac a'i darostyngodd ei hun, gan fod yn ufudd hyd angeu, ïe, angeu y groes, sef

yr angeu mwyaf gwarthus yn y byd. Dyma ddarostyngiad mil mwy na'r hyn a ddigwyddodd i Nebuchodonosor. Cryn syndod canfod hwnw yn gorfod gadael ei orsedd i drigo gyda bwystfilod y maes, ac i bori gwellt fel eidionau. Ond dyma fwy, gweled Brenin y breninoedd, a Meddiannydd a Rheolwr pob peth, yn hongian rhwng lladron, ac yn disgyn i lwch y bedd. O rhyfeddwn! O'i anfodd yr aeth brenin Babilon i'r fath iselder: ond o'i fodd yr aeth Iesu iddo! 'Rhyfeddwn, ïe, rhyfeddwn a diolchwn hefyd; canys er ein mwyn ni, er mwyn ein dyrchafu o fro a chysgod angeu i wlad o hedd a gorfoledd tragywyddol, y dioddefodd y driniaeth felldigedig a ddaeth iddo ar y llawr. "Chwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist, iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef."——*Gelwir ei enw ef Rhyfeddol*,

IV. O ran ei *Ddyrchafiad*. Pwy mor isel a Christ ar y ddaear! pwy yn awr mor uchel! "Duw a'i tra dyrchafodd ef, ac a roddes iddo enw yr hwn sydd *goruwch pob enw;* fel yn enw Iesu y plygai pob glin, o'r nefolion, a'r daearolion, a thanddaearolion bethau; ac y cyffesai pob tafod fod Iesu Grist yn Arglwydd er gogoniant Duw Dad." Yr oedd ei ymddarostyngiad yn wirfoddol, a thros amser; a phan atebwyd dibenion yr ymddarostyngiad hwnw, yna dyrchafwyd ef i anrhydedd annhraethadwy. Gadawodd y byd a'i holl helbulon; esgynodd i'r nefoedd, eisteddodd ar ddeheulaw Duw, ac yno y bydd nes y gosodir ei elynion yn droedfaingc i'w draed. Mae angelion y nefoedd, mae yr ysprydion syrthiedig, mae dynion da a drwg, mae y greadigaeth oll dan ei lywodraeth. "Rhoddwyd i mi bob awdurdod yn y nef a'r ddaear." Esgynodd "goruwch pob tywysogaeth, ac awdurdod, a gallu, ac arglwyddiaeth, a phob enw a enwir, nid yn unig yn y byd hwn, ond hefyd yn yr hwn a ddaw; a Duw a ddarostyngodd bob peth dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef yn ben uwch law pob peth i'r eglwys." Ar y dydd olaf, O mor ddyrchafedig fydd! Udgorn Duw a hysbysa ei ddyfodiad; gwelir ei arwydd ef ar gymylau y nef; holl drigolion byd a gesglir ger ei fron; a sefydla gyflwr pob un o blant dynion dros oesoedd tragywyddoldeb. Dyma 'r pryd y del i'w "ogoneddu yn ei saint, ac i fod *yn rhyfeddol* yn y rhai oll sydd yn credu." Bechadur, bydd barod i gyfarfod â Duw.

V. Mae un peth arall, a hwnw yn rhagori mewn melusder, yn yr hwn y mae Crist yn Rhyfeddol—*Trugaredd*. Ni chlywyd erioed am un a chymmaint o dosturi ynddo. Pan oedd yn yr ing mwyaf ar y groes, yn lle erfyn am gosp ar ei groeshoelwyr am eu creulondeb, erfyniodd ar ei Dad faddeu iddynt; a golchodd filoedd o honynt oddiwrth eu pechodau yn y gwaed a dynasant o'i gorph sanctaidd ar y pren. Glanhaodd dair mil o'i elynion marwol ar un waith, sef y Pentecost cyntaf ar ol ei farwolaeth. "Pa Dduw sydd fel tydi, yn maddeu anwiredd, a chamwedd, a phechod!" Nid oes euogrwydd mor echryslon—nid oes beiau mor atgas—nid oes camweddau mor lïosog, nad yw yn barod i'w symud, a'u dilëu am byth. Ei lais wrth afradloniaid anhaeddiannol y byd yw, "Trowch eich wynebau ataf fi—fel y'ch achuber.—Deuwch i'r dyfroedd—heb arian, ac heb werth.—Trowch i'r amddiffynfa, chwi garcharorion gobeithiol."

Fy niben, fy mrodyr, yn dangos mor Rhyfeddol yw Crist, oedd eich dwyn i'w dderbyn. Ni waeth pa mor ogoneddus a gwerthfawr

ydyw, os gwrthodwch ef. Er na fu y fath Waredwr erioed, nid yw yn Waredwr i neb ond i'r sawl a'i derbyniant. O bechaduriaid, a gaiff Duw uno Duwdod a dyndod yn y Messiah, i'r diben o'i wneuthur yn Geidwad addas i chwi, a chwithau, yn ol y cwbl, ei ddibrisio? Nid oes orchwyl dan y nef mwy enbyd a pheryglus a gwrthod y Rhyfeddol Achubydd a ddarparodd Duw, yn anfeidredd ei dosturi, i blant dynion. "Pa fodd y diangwn ni, os esgeuluswn iachawdwriaeth gymmaint." Mae eisieu goleuni arnoch, derbyniwch ef: canys gwna 'r gwirion yn ddoeth. Mae eisieu maddeuant arnoch, derbyniwch ef: canys trwy ei gleisiau ef yr iachëir chwi. Mae eisieu nerth arnoch, derbyniwch ef: canys gallu Duw ydyw er iachawdwriaeth. Mae yn perthyn i chwi angenion dirifedi, derbyniwch Grist, ac efe a ddiwalla eich holl raid chwi er gogoniant ei ras. Uffern sydd o'i wrthod: nefoedd sydd o'i dderbyn! Cofiwch, fel ei fod yn rhyfeddol yn ei gariad, os dibrisir y cariad hwnw, ei fod yn rhyfeddol yn ei ddigofaint hefyd. Ni chlywyd am neb a all daro mor drymed. "Gan ddyrnod dy law y darfum i.—Daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon sefyll?"

OFFAB.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Un o'r gorchwylion mwyaf pwysig yn ngwaith y weinidogaeth ydyw ymweled â'r cleifion. Rhag ofn na bydd iddynt allu cyflawni hyny yn iawn, y mae llawer, yn enwedig Gweinidogion Ieuaingc, yn oedi neu yn esgeuluso y ddyledswydd bwysfawr hon. Meddyliwyf, gan hyny, y dylid rhoddi pob annogaeth a chynnorthwy i'r cyfryw rai i fyned yn ddioed ynghylch y gwaith: ac y dylai Gweinidogion oedranus a phrofiadol wneuthur hyny trwy gyfrwng y Gwyliedydd. Dywenydd oedd genyf weled yn eich Rhifyn am Hydref, 1830, fod y Parch. W. B. Knight, M. A. Canghellwr dysgedig a defnyddiol Esgobaeth Llandaf, yn bwriadu rhoddi i'n gwlad ail argraffiad o'r llyfr a elwir "*The Clergyman's Companion in visiting the Sick.*" Côf genyf weled un o'r llyfrau hyn yn Swydd Feirion oddeutu ugain mlynedd yn ol; ond ni welais yr un byth wedi hyny. Yn y cyfamser, caniatewch i'r traethodyn bychan canlynol le yn un o'ch Rhifynau, a chwi a fawr foddhewch un o'ch derbynwyr cysson,

G. C.

ANERCH I'R CYSTUDDIEDIG.

Y MAE yn gwasgu arnaf, fy nghyfaill, eich gweled mewn afiechyd. Diammeu eich bod yn mawr ewyllysio cael gwaredigaeth oddiwrth eich dioddefiadau, a'ch bod yn barod i ddefnyddio pob moddion addas i'r diben hyny. Dedwydd fyddwch, yn wir, os cewch les i'ch enaid oddiwrth y driniaeth hon o eiddo Duw tu ag atoch, a gras i ddilyn y cyngor a rydd y gwr doeth i bawb sydd yn eich amgylchiadau: "Yn amser adfyd ystyria." *Preg.* 7. 14. Myfyriwch, gan hyny, yn ddwys ar y cwestiynau canlynol:—

1. *A fu 'r afiechyd hwn yn foddion i roddi i chwi iawn olwg ar bechod?* Eich anufudd-dod yw yr unig achos o'ch holl nychdod a'ch poenau. Pan y mae dynion mewn iechyd ac hawddfyd, ychydig a feddyliant yn aml am eu camweddau; ond pan y mae ceryddon Duw arnynt, y mae hyn weithiau yn achos o fagu sobrwydd achubol yn eu mynwesau. A ddygwyd chwi drwy eich afiechyd i ganfod eich perygl fel pechadur? a gawsoch chwi 'r fraint o weled mai peth chwerw yw gadael ffyrdd yr Arglwydd, ac i lefain gyda thaerineb sanctaidd yn enw 'r Iesu, "Arglwydd, maddeu i mi yr holl anwiredd, rhag digwydd i mi yr hyn a fyddo gwaeth?"

2. *A ddarfu 'r afiechyd hwn eich dwyn i werthfawrogi 'r Arglwydd Iesu Grist?* A gawsoch eich dwyn i ddywedyd, os yw ychydig o boen yn y corph yn y byd hwn mor anhawdd ei oddef, O mor anioddefol

yw poenau 'r corph a'r enaid yn uffern dros byth? Nid yw 'r pryf sydd yno byth yn marw—nid yw 'r tân byth yn diffodd! Tywyllwch heb un pelydr o oleuni—griddfan heb dewi mwy—mwg poenedigaeth y preswylwyr sydd yno yn esgyn i fynu yn oes oesoedd! Dyma 'r gyfran a haeddais i. Pechais yn erbyn Duw, a "chyflog pechod yw marwolaeth." Ond diolch i Dduw am anfon ei Fab, i waredu troseddwyr euog rhag myned i'r fath le echryslon. Bu ef farw, "y cyfiawn dros yr anghyfiawn," i ddwyn pechaduriaid at Dduw. Fy haeddiant i yw cael fy namnio: ei haeddiant yntau yw holl ddedwyddwch y nefoedd. Yr wyf yn gorphwys ar ei gyfryngdod ef; canys "ni chollir pwy bynag a gredo ynddo ef, ond caiff trwyddo fywyd tragywyddol." Os rhyngodd bodd i'r Yspryd Glân eich goleuo fel hyn, a'ch tywys, fel gwrthryfelwr colledig yn erbyn y nefoedd, i "ymffrostio yn nghroes yr Arglwydd Iesu Grist," ac i bledio ei aberth fel unig sylfaen eich gobaith am ddedwyddwch, y mae genych achos diolch i Dduw am eich cystudd. Cyrhaeddodd y meddyg ysprydol eich enaid trwy 'r corph, a dygodd chwi "o farwolaeth i fywyd," er mawl ei anfeidrol ras.

3. *A ddygwyd chwi ar eich gwely o gystudd i ganfod gwagter y byd presennol?* Y byd, mewn rhyw ddull neu gilydd, yw 'r eilun y mae pob dyn wrth natur yn ei addoli. Trysorau 'r ddaear yw yr unig drysorau y mae ei galon ffol yn hiraethu am danynt. Pleserau 'r byd, ac anrhydedd y byd, yw yr unig bleserau ac anrhydedd a ŵyr ei galon am danynt, ac yn ganlynol, yr unig rai y mae cais yn ei enaid am eu meddiannu; ond pan y mae dyn mewn cystudd, y mae yn canfod mor annigonol yw y byd i weini iddo gysur: ac os yw yr Arglwydd yn sancteiddio ei gystudd, y mae yn cael ei arwain i ymofyn am gysur yn y Duw y bu yn ei anghofio dros ei fywyd—yn y Gwaredwr trugarog a esgeulusodd dros ei holl ddyddiau. Os gwelsoch fel hyn, pa mor wael yw 'r byd pan fyddo dyn mewn gwir galedi, ac os bu eich arteithiau corphorol yn foddion i'ch dwyn i adnabod y Gwr sydd "yn gymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder"—y Gwr a all lòni 'r yspryd pan fo'r tònau garwaf yn myned drosto; ie, a ddichon beri i'r galon làmu o lawenydd, pan fyddo angeu ei hun yn gwneud ei orchwyl, rhowch ddiolch i Dduw am eich clefyd, a dywedwch, gyd âg yspryd llawn o syndod a chariad—"Da oedd i mi gael fy nghystuddio."

4. *A ddygwyd chwi trwy 'r afiechyd hwn i feddwl yn fwy dwys a difrifol am fyd arall?* Gall y saldra hwn derfynu mewn marwolaeth. Gall y corph gwywedig yna fod ar fyr yn gorphwys yn y bedd, a'r enaid gwerthfawr sydd ynddo fod o flaen brawdle Crist. A ydych chwi yn barod i ymddangos o flaen Duw? Peth arswydus iawn yw meddwl myned o flaen Duw glân âg enaid aflan—ymddangos ger bron Brenin y nefoedd heb faddeuant am wrthryfela yn ei erbyn, ac addasrwydd i drigo ger ei fron. A ydych *chwi* yn barod i sefyll ger ei fron? Gan gredu y gall eich afiechyd fod yn un marwol, a ddihunwyd eich cydwybod i fyfyrio yn ddifrifol ar yr hyn sydd o'ch blaen? Os ydych i farw, beth yw eich gobaith? A gawsoch chwi alar duwiol am eich pechodau? A nerthwyd chwi i ffoi at Grist am fywyd tragywyddol? Ac a ydyw eich hiraeth penaf am ogoneddu Duw tra yr arosoch yn y byd, bydded eich arosfa yr hyn a fyddo? Llefwch lawer am deimlo gweithrediadau yr Yspryd Glân ar eich cyflwr, fel y galloch ddywedyd—os byw fyddaf, yr Arglwydd a rydd i'm nerth i fyw er ei glod; os marw fyddaf, byddaf "farw yn yr Arglwydd," a gwynfydedig fyddaf; canys caf "orphwys oddiwrth fy llafur."

Gobeithiaf y caiff y gofyniadau blaenorol le yn eich meddwl. Y mae Duw trwy ei ragluniaeth drom yn llefaru wrthych yn groyw; canys ei weision a'i genhadon ef yw cystuddiau o bob rhyw. Na ddirmygwch ei lais. Ceisiwch ras i deimlo ac i ofidio am y pechod sydd yn achosi y fath ddioddefiadau, ac i redeg at y gwr, gwaed yr hwn yn daenelledig ar eich cydwybod, a all yn unig eich gwared rhag dioddefiadau mil chwerwach. Os esgeuluswch y rhybydd grasol hwn, annogwch Dduw i drymhau 'r farn arnoch. O, na esgeuluswch mo hono! cyfaddefwch eich beiau, erfyniwch am faddeuant a phurdeb enaid; yna diangwch ar fyr i'r wlad lle nad oes na phoen na blinder, ond perffaith ddedwyddwch yn oes oesoedd.

Chwiliwch lawer i iawn sefyllfa eich enaid ger bron Duw. Os oes ynoch ryw deimlad o'ch euogrwydd, yn peri i chwi dywallt llawer gweddi am faddeuant, na chasglwch yn union eich bod wedi cael gwir ddychweliad at yr Arglwyddd. Gall y gweddïau yna darddu oddiar ofn marwolaeth: a phe caech eich nerth drachefn, fe allai y byddech mor anghofus o Dduw ag erioed. Erfyniwch ras i ganfod pechod yn ffiaidd, fel dirmyg ar Dduw—fel trosedd o gyfraith nad yw yn gofyn ond yr hyn sydd yn ei le; ac na fyddwch esmwyth hyd y cewch gymmorth i ymdawelu yn angeu y Gwaredwr, ac i ymhoffi yn ei waith. Os cewch y pethau hyn, doed angeu pan y delo, nid rhaid i chwi ofni niweid; canys Duw fydd eich cyfran dragywyddol, a moli Duw eich hyfryd orchwyl yn oes oesoedd.

YMDDIDDAN YNGHYLCH BEDYDD.

(Parhad o du dalen 238.)

William.—Peth pwysig iawn, yn fy meddwl i, yw i blentyn gael ei fedyddio yn ol gorchymyn Crist, a'i "dderbyn i gynnulleidfa ei ddefaid ef." Y mae 'n arfer gan rai pobl gael Bedydd neillduol, neu Hanner Bedydd (fel y'i gelwir) i'w plant, agos cyn gynted ag y genir hwynt, rhag marw o honynt *heb enw*, fel y dywedir mewn manau.

Thomas.—Dyna fy arfer innau bob amser; cael Hanner Bedydd, neu *enwi* y plant, ac yna dygem hwynt ryw bryd i'r Eglwys i gael eu *cyflawn* Fedyddio, neu eu "derbyn yn gyhoedd i gynnulleidfa defaid Crist." Weithiau ni a arosem flwyddyn, neu ychwaneg; ac un tro bedyddiwyd felly ddau o'n plant ar unwaith.

W. Dyna beth nas gallaf ddywedyd fy mod yn cytuno â chwi ynddo.

T. Ni wnawn ni felly yn awr, *William.* Arferwn feddwl mai y peth penaf oedd cael *Hanner Bedydd*, neu *enw* (fel y dywedir) i'r plentyn; ond meddwl yr wyf fy mod wedi cael golwg arall ar y peth yn awr. Nid rhyw ffurf ddisylwedd yw Bedydd, ond sacrament a "ordeiniodd Crist ei hun." Ordeiniodd ein Hiachawdwr ei sacramentau i fod yn "arwyddion gweledig oddi allan, trwy ba rai y derbynir y gras ysprydol oddi fewn," ac y'n gwneir yn gyfranogion o addewidion yr efengyl. *Dwfr* yw yr arwydd allanol yn y sacrament o Fedydd; ac, yn ganlynol, pan ddefnyddir dwfr, *dyna* y pryd y gweinyddir Bedydd. Ni ddylid galw hyn yn Hanner Bedydd, nac ychwaith *enwi* plentyn; y mae yn Fedydd *cyflawn.* Am y rhan arall, a elwir yn "Fedydd Cyhoedd," derbyniad cyhoeddus yw i Eglwys Crist, pan yr una yr holl gynnulleidfa mewn gweddïau fod i'r plentyn, wedi ei dderbyn i "gynnulleidfa defaid Crist," allu aros byth yn "nifer ei bobl ef," a "diweddu y rhan arall o'i fywyd yn ol hyn o ddechreuad." Dylai hyn, yn fy meddwl i, gael ei wneud ar yr *un amser*, neu o leiaf, cyn gynted ag y gellir yn gyfleus. Ni ewyllysiwn i ddim cadw plentyn oddiwrth ei freintiau Cristionogol, os gallwn beidio.

W. Gwir. Mewn *saldra* caniateir *Bedydd neillduol gartref;* ond y llall yw yr iawn ffordd.

T. Felly rhaid ei bod: a da iawn genyf fod ein Gweinidog yn awr yn Bedyddio plant bob amser, "yn y man ar ol y Llith ddiweddaf," yn lle aros hyd oni ddiweddid y Gwasanaeth, ac yr elai yr holl gynnulleidfa ymaith. Gwasanaeth rhagorol yw y Drefn am Fedydd; ac nid all lai na bod yn fuddiol i'r bobl ei glywed. Heblaw hyn, Gwasanaeth yw yn perthyn i'r gynnulleidfa, a dylai pawb *uno* ynddo; a pha faint gwell sail sy genym i ddisgwyl i'r maban bychan, a gyflwynir i Dduw, *barhau* yn wasanaethwr ffyddlon iddo ef, pan y dyrchafa cynnulleidfa gyfan o addolwyr Cristionogol eu gweddïau i'r nef ar ei ran.

W. Diammeu; a dyna fel y'n cyfarwydda y *rubric* yn y gwaith. Chwi a wyddoch yn awr, *Thomas*, beth a feddylir wrth y *rubric*.

T. O gwn; y cyfarwyddiadau. Cefais eglurhad genych eisoes ar hyn.

W. Wel, hysbysa y cyfarwyddiadau hyn y dylai Bedydd gael ei weinyddu "pan fyddo y nifer mwyaf o'r bobl yn dyfod ynghyd;" ac mai iawn ei weinyddu "yn y man, ar ol yr ail Lith ar y Foreuol neu ynte y Brydnawnol Weddi;" a da genyf fod ein Gweinidog yn ei weinyddu ar yr amserau hyn. A chredu yr wyf, heblaw y fendith y gallwn felly obeithio am dani i'r plentyn, fod galwad uchel yn cael ei wneud ar

bob un o honom i gofio ei addunedau ei hun, ac ystyried pa fendithion gwerthfawr y'n galwyd i'w mwynhau, a pha ddyledswyddau a osodwyd arnom i'w cyflawni, fel Cristionogion. Gall, yn ddiammeu, fod achosion i newid yr amser; ond pa bryd bynag y gweinyddir yr ordinhad hon, y mae 'n ofynol arnom ystyried yn ddifrifol beth yr ydym yn ei wneud, fod plentyn yn cael ei gyflwyno i wasanaeth ei Greawdwr a'i Brynwr, trwy ordinhad bwysig, yn ol cyfarwyddyd Crist ei hun. Mae Gweinidogaeth Bedydd hefyd yn gosod o'n blaen brif athrawiaethau ein crefydd, a'r rhwymedigaethau sydd arnom i rodio yn ei llwybrau sanctaidd. Dechreua y Gwasanaeth hwn trwy ddwyn ar gôf i ni ein bod "wedi ein geni mewn pechod, ac na ddichon neb gael myned i mewn i deyrnas Dduw; oddieithr ei adgenhedlu, a'i eni ef o newydd o ddwfr ac o'r Yspryd Glân." Yspryd Duw raid ein hadgenhedlu, a'n gwneud yn addas i fyned i mewn i deyrnas nefoedd. Y "gras ysprydol hwn oddi fewn," yw yr hyn y'n dysgir yn yr Ysgrythyr, yn y Catecism, ac yn Ngweinidogaeth Bedydd, ei fod yn beth anhebgorol angenrheidiol tu ag at wneud marwolion pechadurus yn gymmwys i'r nefoedd; mai hyn yw y peth a gyfnewidia y "rhai wrth naturiaeth sydd yn blant digofaint," ac a'u gwna yn "blant gras," a'r rhai a "anwyd mewn pechod" yn gyfranogion o addewidion yr efengyl, ac yn "etifeddion teyrnas nefoedd." Yr "arwydd gweledig oddi allan o'r gras ysprydol hwn oddi fewn yw y *Dwfr;* arwydd a ordeiniodd Crist ei hun; a diau y gallwn ddisgwyl, os derbyniwn ef *yn iawn* y bydd i fendith Duw gyd fyned âg ef.

T. Diau y gallwn hyderu y bydd felly. Gan i'n Hiachawdwr bendigedig ddywedyd, "Gadewch i blant bychain ddyfod ataf fi," nis gallwn i fod yn esmwyth heb gyflwyno fy mhlentyn yn gyhoeddus i wasanaeth ei Arglwydd; ac wedi gwneud felly, hyderaf y gallaf, yn gysurus, gredu ei fod yn wirioneddol yn un o "ddefaid Crist."

W. Yr wyf fi yn credu hyny yn gadarn fy hun, *Thomas;* a phe byddai marw y plentyn, ni byddai genyf yr ammheuaeth lleiaf na dderbynid ef trwy haeddedigaethau ei Iachawdwr i ddedwyddwch y nef.

T. Gwir; ac os byddai byw, meddwl yr wyf, yn gymmaint a'i dderbyn felly i blith defaid Crist, yn y ffordd a ordeiniodd Crist ei hun, y gall hyderu y mwynha y breintiau a'r addewidion hyny a roddwyd i Gristionogion yn yr Efengyl.

W. Dyna fy meddwl innau: ac hefyd fy marn yw, fod llawer o honom yn meddwl yn rhy fach o'r sacrament hwn o Fedydd; ac yn anghofio i ba freintiau mawrion y'n derbynir trwyddo.

T. Etto, weithiau, tueddol ydym i syrthio i gyfeiliornad o fath arall; sef meddwl y byddwn gadwedig yn unig oblegid ein derbyn i mewn, yn ol y drefn osodedig, i deulu Crist, heb ystyried y dyledswyddau mawrion y'n rhwymwyd i'w cyflawni trwy yr addunedau a wnaethpwyd trosom wrth ein bedyddio.

W. Ond edrychwch pa mor ragorol y mynegir am hyn yn Nhrefn Gweinidogaeth Bedydd, yn y Llyfr Gweddi. Trwy Fedydd derbynir plentyn i blith defaid Crist, neu "dodir ef yn nghorph Eglwys Crist;" etto, rhaid yw cofio fod y Cristion yn un wedi ei alw, nid yn unig i *fwynhau breintiau mawrion,* eithr hefyd i *gyflawni dyledswyddau* penodol. Dywed ein Hiachawdwr wrthym, yn *Ioan* 3. "Na ddichon neb gael myned i mewn i deyrnas Dduw, oddieithr ei adgenhedlu, a'i eni ef o newydd, o ddwfr ac o'r Yspryd Glân." A'r Gweinidog a ddwg hyn ar gôf i ni pan ydym yn dwyn ein plant i'w bedyddio. Ac

efe a eilw arnom i gyduno âg ef mewn gweddi, ar fod i'r plentyn dderbyn "y peth trwy nerth natur ni ddichon ddyfod iddo," sef, "cael ei fedyddio â dwfr." Ond nid digon hyn; efe a orchymyn i ni weddïo hefyd ar fod iddo gael ei fedyddio "â'r Yspryd Glân;" ac nid yn unig cael ei dderbyn i Lân Eglwys Crist; eithr hefyd fod o hono "yn *aelod bywiol* o'r unrhyw."

T. Wrth "aelod *bywiol*" o Eglwys Crist, mae yn debyg y meddylir un a chanddo *ffydd fywiol*, yr hon a'i dysg nid yn unig i gredu yr hyn a gynnwysir yn yr Ysgrythyr; eithr hefyd i dderbyn ei haddewidion a'i breintiau gyda diolchgarwch, ac i ymdrechu byw yn ffyddlon yn ol ei rheolau.

W. Ië: a dyna yn union yr hyn a fynegir yn y Drefn am Fedydd; bod i'r hwn a fedyddier "ymladd yn wrol yn erbyn pechod, y byd, a'r cythraul, a pharhau yn filwr ffyddlon, ac yn was i Grist, holl ddyddiau ei einioes."

T. Nid peth bychan, ynte, yw bedyddio plentyn, os ystyriwn i ba sefyllfa oruchel y gelwir ef trwy Fedydd; a chan ei fod yn cael ei "nodi âg arwydd y groes," dylai hyn beunydd ddwyn ar gôf iddo nad yw i "gymmeryd yn gywilydd gyffesu ffydd Crist a groeshoeliwyd."

W. Yn wir, fy nghyfaill, mae yn hyfrydwch mawr genyf weled fod genych y fath syniad addas am ystyr a phwysfawrogrwydd y sacrament o Fedydd. Ac wrth weled hyn da iawn fydd genyf sefyll yn Dad-Bedydd i'ch plentyn. A bydded i ras Duw a'i fendith fod gyda ni yn y gorchwyl pwysfawr hwn!

T. Dyna fy ngweddi innau o eigion fy nghalon; ac y mae genyf ddiolch diffuant i chwi am eich caredigrwydd yn caniatau fy neisyfiad. Fy nymuniad yw cael bedyddio yn fuan; a chan fod y plentyn yn blentyn iach, ni ddylid ei fedyddio *gartref;* dylid ei fedyddio a'i dderbyn yn gyhoedd i gorph Eglwys Crist ar unwaith, ac yn yr iawn ffordd. Ni welaf fi ddim achos gwneud yn amgen, na phaham y dylid oedi y peth.

W. Nid oes un achos, ar a wn i, am dano; ac o'm rhan i byddaf barod, pa bryd bynag y gweloch yn dda benu y diwrnod. Ac felly, ymadawaf â chwi ar hyn o amser.

T. Ond cyn yr ymadawn, *William*, mae genyf ddau beth i'w dywedyd, a dim yn ychwaneg.

W. Beth ydynt?

T. Yn gyntaf, gan fod Bedydd yn sacrament a ordeiniwyd gan Grist ei hun, a bod y cyfryw fendithion gwerthfawr yn perthyn iddo, peth beius iawn yw peidio dwyn ein plant i'r sacrament hwn, ac felly eu hattal oddiwrth y bendithion a gynnygir iddynt.

W. Gwir. Beius iawn ynom yw nacâu y breintiau hyny i'n plant, y rhai y darfu i Grist yn drugarog eu cynnyg iddynt. Mae bendithion graslawn yr Efengyl yn cael eu cynnyg i *blant* yn gystal ag i ereill; "I chwi y mae 'r addewid, ac i'ch *plant*, ac i *bawb ym mhell.*" *Act.* 2. 39.

T. Dyna, yn wir, fy marn innau; ac yr wyf yn cyfrif ein bod yn dangos ein dymuniad i *dderbyn* y bendithion hyn, trwy ddwyn ein plant i gael eu bedyddio; a thrwy ffydd yr ydym yn disgwyl am yr addewidion a wnaeth Crist, y gwna Efe "eu cadw yn wir ddiogel a'u cwblhau." Ond y peth arall sy genyf i'w ddywedyd yw hyn:—Tra yr ydym yn canfod y bendithion mawrion a berthynant i'r sacrament o Fedydd, nid ydym i ymorphwys ar hyn, fel pe na bai genym ddim ym mhellach i'w wneuthur wedi unwaith i'r plentyn gael ei "ddodi yn nghorph Eglwys Crist" trwy Fedydd.

W. Camsyniad dirfawr yn ddiau

fyddai hyny; ond yr wyf yn meddwl na arweinid neb i'r camsyniad hwn, os darllena yn ystyriol y Gwasanaeth am Fedydd. Yno gweddïa pawb ar i'r plentyn "allu diweddu y rhan arall o'i fywyd yn ol hyn o ddechreuad;" ar iddo, "gan ei fod ef yn farw i bechod, ac yn byw i gyfiawnder, allu croeshoelio yr hen ddyn, ac yn hollawl ymwrthod â holl gorph pechod;" ar iddo, gan ei fod yn gyfranog o angau Crist (trwy ei dderbyniad i'r cyfammod Cristionogol) fod hefyd yn gyfranog o'r adgyfodiad; ac felly, o'r diwedd, bod o hono yn "etifedd teyrnas nefoedd." Yn y weddi hon dangosir nad ydym yn cyfrif Bedydd fel peth yn *sicrhau* i ni etifeddiaeth yn y nefoedd; ond mai derbyniad yw i'r cyflwr hwnw, neu y sefyllfa ym mha un yr ydym yn wastadol i weddïo ac ymdrechu am gael ein gwneud yn addas i fwynhau yr etifeddiaeth hono. Os bydd i'r plentyn farw cyn y delo i oedran i wybod *beth yw* pechod, yr ydym yn credu y bydd yn gadwedig trwy haeddedigaethau Crist, yn gymmaint ag iddo gael ei wneud yn aelod i Grist trwy Fedydd.

T. Felly y mae; a geilw ein Heglwys gyflwr y gwir Gristion yn "enedigaeth newydd i *gyfiawnder*," i ddangos nad yw breintiau Cristionogol yn sefyll i ni *yn lle* cyfiawnder, ond yn ein *harwain i* gyfiawnder.

W. Gwir yw; a phwy bynag a wyr ddim am natur dyn, efe a wêl fod arno, trwy holl ystod ei fywyd, angen am gymmorth dwyfol i'w gadw mewn cyflwr o wyliadwrusrwydd a pharodrwydd i deyrnas nefoedd; fod arno angen am gael ei "adnewyddu beunydd trwy yr Yspryd Glân." A'n "rhan a'n dyled" ni yw ymdrechu, yn y modd goreu ag allom, "weled dysgu o'r plentyn, cyn gynted ag y gallo ddysgu," y dyledswyddau a berthynant i broffes o Grefydd Crist. Dylem ofalu am iddo gael "ei feithrin yn rhinweddol, i'w hyweddu mewn buchedd dduwiol a Christionogol—i ganlyn esampl Crist, a'i wneud yn gyffelyb iddo ef—i farw oddiwrth bechod, a chyfodi i gyfiawnder, gan farwolaethu yn wastad bob drygioni a gwŷniau llygredig, a beunydd fyned rhagddo ym mhob rhinwedd dda, a buchedd dduwiol."

HYNAFIAETH EGLWYSIG.

ARWYDD Y GROES YN Y BEDYDD.

Yr oedd yn arfer gynt i feistri a chădfridogion nodi talcenau neu ddwylaw eu gweision a'u milwyr â'u henwau, fel trwy hyny y gellid gwybod i bwy y perthynent; a bernir mai at yr arfer hon y mae'r angel yn cyfeirio yn *Dat.* 7. 3. "Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prenau, nes darfod i ni selio gwasanaethwyr ein Duw yn eu talcenau;" ac yn *pen.* 14. 1. dywedir am ganlynwyr yr Oen, fod "ganddynt enw ei Dad ef yn ysgrifenedig yn eu talcenau." Ac fel yr oedd praidd Crist yn dwyn ei nod ef ar eu talcenau, felly y gelyn mawr, y bwystfil, a nododd ei weision yntau hefyd, *pen.* 14. 9. "Os addola neb y bwystfil, a'i ddelw ef, a derbyn ei nod ef yn ei dalcen, neu yn ei law," &c. Yn awr, fel y byddai yn yr Eglwys Gristionogol ryw gyfatebiad i'r hen arferion cyssegredig hyny, barnodd yn ddefod arwyddocaol yn y Bedydd (gan mai hwnw yw ein derbyniad cyntaf i'r broffes Gristionogol) nodi ei holl blant âg arwydd y groes yn eu talcenau, i arwyddo trwy hyny eu cyflwyniad i Grist.

Ymddengys fod nod, neu arwydd y groes, wedi ei fwriadu o'r dechreuad i ryw ddirgelwch mawr. Nid allai yr Israeliaid fod yn orfodog ar yr Amaleciaid ddim hŵy nag yr oedd Moses, trwy *estyn*

allan ei freichiau, yn parhau mewn llun neu ddull croes, yr hyn oedd yn ddiammeu yn rhagddangos mai trwy groes y dygid y'mlaen ein hiechydwriaeth; fel y dangoswyd y'mhellach hefyd trwy fod Duw yn gorchymyn i groes (oblegid hyny, fel y profa *Grotius*, yw y nod a feddylir) gael ei gosod ar y rhai a achubid rhag y dinystr cyffredin. *Ezec.* 9. 4.

Ar ol i'n Prynwr bendigedig wneuthur iawn dros bechodau y byd ar y *groes*, ei ddisgyblion boreuol (y rhai, fel y tystiolaetha *Municius Felix*, nid addolent y groes) a'i dewisasant yn arwydd o Gristionogaeth. Mae *Origen* yn son am rai a "*nodwyd âg arwydd y groes wrth eu bedyddio*;" a *St. Cyprian*, ei gyfoedwr, a ddywed, "*fod gwasanaethwyr ffyddlon yr Arglwydd yn cael eu nodi yn eu talcenau.*" *St. Basil* hefyd a dystiolaetha, fod "*defod Eglwysig mewn arferiad er dyddiau'r apostolion, i'r rhai a gredent yn enw yr Arglwydd Iesu Grist, gael eu nodi âg arwydd y groes.*" Hyn o dystiolaeth o hynafiaeth yr arfer.

Yn yr amser boreuol yn wir arferid y nod hwn *o flaen* y weithred o fedyddio; ond yr ydym ni yn ei arferyd *ar ol hyny*, er gwell boddlonrwydd i'n brodyr a betrusant wrtho, fel nad allant yn gyfiawn ein cyhuddo o'i wneuthur yn anhepgorol angenrheidiol i fedydd, oblegid fod y ddefod o ran sylwedd wedi ei gorphen cyn gwneuthur y groes. Ac y'medydd neillduol plant mewn tai gartref, er nad arferir arwydd y groes, etto dywed y *rubric* fod y "dyn bach a fedyddir felly wedi ei fedyddio yn ddeddfol, ac yn ddigonol."

Yn olaf. Pan dderbynier neb i gymdeithas ein crefydd, y mae mor gyfreithlon hysbysu hyny trwy *arwydd* a thrwy *eiriau*; ac yn ddiammeu nid oes un arwydd-nod a adnabyddir mor gyffredin yn nod Cristion a'r *groes*, yr hyn sydd yn peri i St. Paul roddi y groes tros Gristionogaeth ei hun, 1 *Cor.* 1. 17, 18. *Gal.* 5. 11. *Phil.* 3. 18. oblegid mai cred mewn Iachawdwr *croeshoeliedig* yw erthygl briodol y ffydd hon, ag sydd yn gwahaniaethu y grefydd Gristionogol oddiwrth bob crefydd arall yn y byd.

Mewn atebiad i'r rhai a ddywedant fod arwydd y groes wedi cael ei chamddefnyddio gan y Pabyddion i ddibenion coel-grefyddol ac eilun-addolgar, cyfeiriwn hwynt at yr hyn a ddywedwyd dan y gair "Y Wenwisg," tu dal. 295.

C. T.

WILSON Y DARLUNIEDYDD.

Syr,—Wrth i mi ddansoddi Bywgraphiad Wilson, a ymddangosodd yn Rhifyn Medi diweddaf, fe'm camarweinid gan yr hanesŵr Seis'nig i ddywedyd rhai pethau nad oeddynt yn gwbl gywir, fel y daethym i ddeall wedi hyny. O herwydd pa ham, tybiais yn fuddiol anfon i chwi ychydig linellau attodiadol i'r hanes, mewn dull o *addenda et corrigenda*, cyn y terfynech y flwyddyn hon, fel y caffai ei gynnwys yn yr un Cyfrol a'r Bywgraphiad.

C—n. E.

Heblaw y darluniadau o eiddo Wilson a grybwyllwyd o'r blaen, y mae golygfa ysblenydd o Gader Idris, a gymmerwyd o ochr Tal-y-llyn, ar ddymuniad rhai o Vychaniaid Cors-y-gedol, wedi cael ei ddwyn ryw amser yn ol i balas Mostyn, yn Swydd y Fflint, ynghyd âg amrywiol bethau ceinmyg ereill oedd yn gynnulledig gynt y'mhreswylfod glodadwy Osbwrn Wyddel. Mae hefyd dri darlun o'i waith (ond nid yn gwbl orphenedig) yn nghadwraeth Miss Garnons o'r Colomendŷ, gerllaw yr Wyddgrug,

lle y cartrefai Wilson yn ei ddyddiau olaf. Efe hefyd oedd darliwydd yr arwydd-lun nodedig oedd hyd yn ddiweddar ar y Tafarndŷ cymmydogaethol a elwir y *Loggerheads;* ond sydd yn awr wedi ei gymmeryd i'w gadw yn ofalus gan Mr. Garnons, y'mysg ceinion bethau ereill o weddillion celfyddydwr hyglod Pen-Egos, yr hwn mor haeddiannol a gyfenwid yn ben Claude Cymru.

Yn monwent yr Wyddgrug, "o du gogledd y deg eglwys," y mae Bedd-gist harddwych ar orweddfa Wilson, ac arni y darlleniad canlynol:

THE REMAINS OF
RICHARD WILSON, ESQUIRE,
MEMBER OF THE
ROYAL ACADEMY OF ARTISTS,
INTERRED MAY 25, 1782. AGED 69.

Yn gyfagos i'r unrhyw y mae Bedd-faen arall, yn arwyddo gorweddfa ei fam, a dau frawd iddo, y rhai a breswylient ryw ysbaid yn yr Wyddgrug gyda'r brawd hynaf, John Wilson, yr hwn ydoedd Gyllid Gasglydd.

CREDO YR IUDDEWON.

FE allai mai nid annerbyniol fyddai cael gwybod beth yw cred yr Iuddewon ar rai pyngciau athrawiaethol, fel y gosodwyd hi allan y'nghyffes eu ffydd 800 mlynedd yn ol, a'r hyn a broffesant etto yn y Dwyrain yn hollol annewidiedig. Arferant hi yn eu synagogau, ac addysgant hi i'w plant, fel y gwnawn ninnau Gredo yr Apostolion. Yr un wreiddiol sydd yn yr iaith Hebraeg, a chyfieithiad llythyrenol o honi sydd fel y canlyn:

"Credaf â ffydd berffaith, mai ar y Creawdwr, bendigedig fyddo ei enw, y dylid gweddïo, ac nad oes arall ond efe. Credaf â ffydd berffaith, mai gwir yw holl eiriau y Prophwydi, ac mai oddiwrth Dduw y derbyniwyd hwynt. Credaf â ffydd berffaith, fod Moses, y *Rabbin*, yn brophwyd gwirioneddol, ac yn arglwydd ar y prophwydi. Credaf â ffydd berffaith, mai yr holl ddeddf a feddwn ni yw yr un a draddodwyd i Moses, y *Rabbin*, ar fynydd Sinai. Credaf â ffydd berffaith, fod y ddeddf hon a feddwn ni yn annewidiedig, ac nad oes deddf arall onid y hi. Credaf â ffydd berffaith, fod y Creawdwr, bendigedig fyddo ei enw, yn gwybod pob meddwl. Credaf â ffydd berffaith, yn nyfodiad y Messïah: ac er ei fod yn oedi, disgwyliwn am dano. Credaf â ffydd berffaith, fod y Creawdwr, bendigedig fyddo ei enw, yn gwobrwyo yr hwn a gadwo ei orchymynion, ac yn cospi yr hwn a droseddo ei orchymynion."

Dyna yw sylwedd yr hyn a gred yr Iuddewon; ac y mae 'n beth hynod fod Moses yn cael ei alw yn *Rabbin*, yr hyn o'i gyfieithu yw *Athraw;* ac hefyd fod dyfodiad y Messïah etto yn cael ei ddisgwyl â ffydd berffaith; ac yn ddiweddaf, nad oes sôn am gyflwr dyfodol, er y dywedant fod Duw yn gwobrwyo y sawl a gadwant ei orchymynion, ac yn cospi y sawl a'u troseddant. Barnwn, gan hyny, mai yn y byd hwn yn unig y credent ei fod yn cospi ac yn gwobrwyo; yr hyn y dywed y Dr. Warburton, yn ei lyfr a elwir "*Divine Legation of Moses*," oedd athrawiaeth yr Hen Destament, er fod yr Arch-esgob Secker, ac ereill, yn profi yn eglur i'r gwrthwyneb. C. T.

GWERTH Y BIBL.

YN y flwyddyn 1274, yr oedd pris Bibl bychan yn £30. A dywedir na chostiodd adeiladu dau fwa yn Mhont Llundain ond £25, sef pum punt yn llai nag un *copi* o'r Bibl y'mhen llawer o flynyddoedd ar ol hyny.

GALWAD DISYMMWTH.

Y Parch. John Harrison, Curad Grimsburgh, yn agos i Preston, yr hwn a fu farw ychydig o flynyddoedd yn ol, oedd yn parotôi at gyhoeddi "*Etymological Enchiridion*," sef geirlyfr bychan yn dangos tadogaeth geiriau. Yr amser y bu farw yr oedd yn ad-ysgrifenu rhan o'r *copi;* a phan yr oedd yn ysgrifenu y gair "SUBPŒNA, *a summons*," sef galwad, *galwyd* ei yspryd o flaen brawdle yr Hollalluog; a dywedir fod yr *inc* heb sychu ar y geiriau hyny ar y papur pan gafwyd ef yn gorph.

C. LL.

AM Y PRENAU YW MEWN MYNWENTYDD.

"YMDDENGYS fod gan ein hynafiaid," medd Mr. Pennant, "achos awduraidd (*classical*) am blanu y prenau anhylon hyn y'ngorweddfeydd eu meirw, ac achos gwladwriaethol (*political*) am eu planu ynghylch eu tai. Planent hwynt yn y mynwentau i wasanaethu yn lle yr *invisa cupressus* (y cypreswydden atgas) ac ynghylch eu tai, er parotôi defnydd at wneuthur bwaâu i'n hynafiaid rhyfelgar. Ond er teced yw yr eglurhad hwn, mae genym dystiolaeth o'i anghywirdeb. Yn y rhagymadrodd o flaen deddf olaf Edward I. yr hon a elwir, "*Ne Rector arbores in cœmeterio prosternat*," (Na fydded i'r Person dori y prenau yn y fynwent) dywedir mai yr achos gwreiddiol o blanu prenau mewn mynwentydd, oedd i gysgodi yr Eglwys rhag y gwynt. Er ised yr adeiladid Eglwysi y pryd hyny, atebai yr Ywen, o achos tewder ei changhenau, y diben hwnw yn well nag un pren arall; ac oddi yma yn ddiammeu y dechreuodd yr arfer gyffredinol o'i phlanu yn y cyfryw leoedd.

C. LL.

LLYTHYR

A ddanfonwyd yn ddiweddar o barth o'r America, a elwir CANADA UCHAF, *gan un a aethai drosodd yno at ei Berthynasau yn y Wlad hon. Y ddwy Canada a berthynant i Lywodraeth Lloegr.*

"ORO, MEDI 2, 1831.

"FY ANWYL ——,

"CYMMERAIS y cyfleusdra hwn i ysgrifenu atoch ychydig linellau. Bu saith wythnos o'r amser yr ymadewais oddi cartref cyn i mi gyrhaeddyd Quebec. Ni ddigwyddodd dim rhyfedd yn yspaid ein mordaith dros Fôr Werydd (*Atlantic*). O Quebec aethum rhagof yn ddioed i Fontreal, ac oddi yno i Ascot, yna i Kingston, ac oddi yno i York, prif ddinas Canada Uchaf. Yr oedd N. C. a'i deulu gyda mi y rhan fwyaf o'r ffordd; a theithiasom mewn agerdd-longau. Pan gyrhaeddasom dref York, daeth gwr boneddig atom ar fwrdd y llong, a gofynodd o ba le y daethom, ac a oedd arnom eisieu cael tir? Rhoisom ateb i'w ofynion; ac yna fe'n dygwyd i swyddfa; cofrestrwyd ein henwau, ac aethom y'mlaen at lyn ehang, a elwir Llyn Simcoe. Aethom dros y llyn, a thiriasom y'mhlwyf Oro. Yma cefais i ac N. C. a'i fab, 100 erw o dir bob un. A thyma 'r teleran ar y rhai y rhydd y llywodraeth dir i ymfudwyr—rhoddir 100 erw o dir am 100 *dolar* o arian (4*s*. 6*c*. bob un) a chaniatâir pum mlynedd i dalu. Rhydd y llywodraeth hefyd i ni *luniaeth* am flwyddyn. Rhoddir hwn yn wythnosol gan un a osodwyd yn gyfagos i'r diben hwn, a thelir am dano ym mhen y pum mlynedd, os bydd yn gyfleus. Y mae 'r tir yn anial, ond gwelaf welliant rhagorol ynddo trwy ddiwyd driniaeth rhai o'm cydwladwyr, y rhai ydynt yn byw ar eu moddion eu hunain. Hyn a rydd i minnau galondid nid bychan. Pan ddaethum gyntaf i'r wlad hon, teimlais fy hun yn lled wan-galon, ond yn awr y mae genyf olwg llawer gwell. Os caniatâ Duw i mi nerth ac iechyd, nid oes genyf ammheuaeth na wnaf yn well yma nac y'Mrydain. Pe gweithiwn wrth y dydd, byddai yn well arnaf nag yn fy hen gartref. Y cyflog cyffredin yw hanner *dollar* y dydd; ond ar rai amserau o'r flwyddyn mae yn rhagor: caiff un ei fwrdd heblaw hyny. Os gweithia un wrth y mis, caiff 10 *dolar* y mis trwy y flwyddyn, ynghyd â'i fwrdd, ei olchiad, a thrwsiad ei ddillad. Os bydd un yn gyfarwydd yn y gwaith o gwympo neu ddarnio coed, caiff 12, ac weithiau 14 *dolar* yn y mis; a'r arfer gyffredin yw byrddio lle y gweithir. Ond am danaf fi, nid wyf yn bwriadu gweithio allan yn hir. Cyn gynted ag y caffwyf y pethau angenrheid-

iol, âf ynghyd â gwellhau a thrin fy nhir fy hun. Bum yn cynnorthwyo N. i adeiladu tŷ ar ei dir, ac hefyd i ddigoedio peth o hono; ac y mae yn meddwl cyfleu ei deulu i'w cartref newydd yn ddioed. Gan fod ein tiroedd yn gyffiniol â'u gilydd, arosaf gyd âg ef hyd oni chaffwyf dŷ cyfforddus fy hun. Yr unig beth sy ddrwg genyf o'i herwydd yw, nad ymadewais â'm gwlad enedigol ychydig yn gynt; buaswn erbyn hyn mewn cyflawn feddiant o dyddyn trefnus o dir. Hyderu yr wyf y byddaf felly etto; ac y mae hyn yn fwy nag y gallaswn byth feddwl am dano gartref. Yr wyf yn gweled y rhai a fuont yma ychydig flynyddoedd mewn meddiant o dyddyn da o dir, cwpl neu ddau o ychen, o ddwy hyd chwech o fuchod blithion, a rhai ychwaneg, ynghyd âg anifeiliaid ereill, a rhai ceffylau, yr hyn ni chaiff cyflog-ddyn yna pe gwelai oed Methuselah. Os oes gan fy mrawd J. fwriad i ddyfod drosodd yma, gall fyw gyda mi, neu y mae digonedd o dir etto i'w gael ar y telerau uchod; ond peidied a meddwl mai eistedd i lawr a segura a wna'r tro yma. Pe deuai yn ebrwydd, gallai gael tir yn gyfagos i mi. Yn fy nhyb i, fe dalai i unrhyw ddyn *ieuangc* ddyfod yma, oblegid mae 'n debyg o gael rhywbeth amgenach na phlwyf i'w gynnal yn ei henaint. Gwell yw i henafgwr aros lle y mae, o herwydd mai anhawdd fyddai iddo ddysgu arferion newyddion a ffordd newydd o fyw. Nid tebyg i'r hyn sydd gartref yw gwaith ac arferion y wlad hon. Mae trigolion y wlad hon yn llawer mwy rhydd-galon na'r rhai gartref.

"Fy anwyl ——, na anobeithiwch fy ngweled drachefn ym mhen ychydig flynyddoedd; canys ni wyddom beth a ddigwydd. Os na welwn ein gilydd mwyach yma, ymdrechwn am gael cyfarfod yn y lle ni bydd ymadawiad o hono mwy.

"Ydwyf, &c.

"H. C."

Y DDERWEN FADARCH,

(Cork Oak).

[Parhad o du dalen 336.]

Nid yw y dderwen hon o'r un maintioli a'r dderwen gyffredin. Y mae nifer o amrywiaethau o honynt; un deilen lydan, ac un deilen gul; heblaw amryw ereill a gollant eu dail yn flynyddol. Yr un ddeilen-lydan fythol-wyrdd, modd bynag, yw'r un fwyaf cyffredin; ac o hon y mae 'r Madarch trefnidiol yn deilliaw. Dywed *Theophrastus*, *Pliny*, ac amryw o Naturieithwyr enwog ereill, ei bod yn dra adnabyddus i'r Groegiaid a'r Rhufeiniaid. Y Rhufeiniaid a'i defnyddient i amryw bethau, ac ym mhlith pethau ereill i gau costrelau. Hwy a'i defnyddient hefyd i nofio eu rhwydau, eu hangorau, a'u cêr pysgota. Pan ddanfonwyd *Camillus* i'r brif ddinas, trwy 'r afon *Tiber*, pan oedd Celtiaid yn cynllwyn o'i hamgylch, yr oedd ganddo ddigon o fadarch tan ei wisg er diogelu ei fywyd.

Y mae 'r Dderwen Fadarch yn gyffredin a lliosog yn yr Hispaen, Portugal, rhan o ddeheudir Ffrainc a'r Eidal ar lanau cyferbyniol Môr y Canoldir, a'r Levant. O'r Hispaen a Phortugal y danfonir y rhan fwyaf o fadarch a ddefnyddir yn Ewrop.

Y madarch yw y rhisglyn a weithia'r pren allan, megys prenau ereill yn gyffredin; ond y rhisglyn allanol sydd gadarnach, a'i dwf yn gyflymach, na'r rhan dufewnol. Pan symudir y rhisglyn uchaf, y mae math o risglyn arall oddi tano, ac o hwn y mae 'r madarch, mewn ychydig flynyddoedd, yn magu. Dywedir y byddai y pren fyw yn hŵy, a'i dwf yn gadarnach, pe na symudid y madarch. Yr amser y tynir y madarch ymaith gyntaf yw, pan fyddo'r pren yn 15 mlwydd oed. Ni bydd y cnwd hwnw ond teneu, caled, a llawn o agenau, ac, o'r bron, yn ddiwerth. Yr ail gnwd a dynir o gylch 10 mlynedd gwedi, yr hwn etto a fydd waelach ei ansawdd na'r cyntaf. Drachefn, agorir ef bob wyth neu ddeng mlynedd, pryd bydd y cnwd yn rhagorach ei ansawdd bob tro. Dywed *Duhamel*, y bydd y pren a ddyrisglir yn y modd yma fyw 150 mlynedd. Gorphenaf ac Awst a ddewisir o fisoedd y flwyddyn i symud y madarch. Y drefn a ddefnyddir i dynu'r madarch ymaith, ac i gadw'r pren yn fyw, sy fel y canlyn: Holltir y rhisglyn ar hŷd y pren mewn amryw fanau hyd i'r gwreiddyn; yna torir ef ar ei draws o'r naill hollt i'r llall, gyda bwyall i'r diben, coes yr hon a ddefnyddir yn gŷn i'w agor, &c. Gwedi hyn, curir y rhisglyn i'w ryddhau oddiwrth y *liber;* ac yna cyfodir ef â choes y fwyall, gan ofalu gadael digon o'r bilionen (*laminæ*) ar y pren; os hwn a niweidir, efe a fydd yn sicr o farw. Gwedi symud y rhisglyn fel hyn, rhenir ef yn hydau, gosodir ef yn llyfn ar y pren, ac a bwyir yn ysgafn, er iddo ymgorphori eilwaith â'r corph a roddodd fôd iddo. Y bôd yma yw y madarch cyffredin mewn trefnidiaeth; ac fel hyn fe'i haddasir gan y celfyddwr at wasanaeth y pysgodwyr, i gau costrelau, yn wadnau esgidiau, a phethau ereill at wasanaeth teuluaidd. Y madarch goreu sydd gadarn, parhaol, ac o liw rhuddgoch. Trosglwyddwyd 2500 o dunelli o fadarch i ynys Brydain yn y flwyddyn 1827. Madarch wedi ei losgi mewn llestri i'r perwyl, sy'n gwneuthur yr hyn a elwir yn gyffredin *Spanish Black.*

(*I'w barhau.*)

CLWY 'R GERI,

(Cholera Morbus).

Gan fod y pla echrydus hwn yn nesâu atom, os nid wedi cyrhaedd Brydain, nid anfuddiol fyddai gosod o flaen darllenwyr y Gwyliedydd y moddion a fernir gan Feddygon yn fwyaf effeithiol tu ag at attal ei ledaeniad. Gwir yw, na chafwyd allan etto unrhyw gyfferi anffaeledig i feddyginiaethu y rhai a ddelid gan y pla hwn; etto, dan fendith Duw, dichon y cyfarwyddiadau canlynol fod o gryn fudd er ei attaliad. Mae 'r llywodraeth wedi bod yn wyliadwrus dros ben er rhwystro ei ddyfodiad i'n tir ni, trwy rwystro tiriad un llong i'r Ynys am ddeugain niwrnod, fel y profer a fyddo hi yn rhydd oddiwrth y pla: ond tra byddo masnach dirgelaidd nwyfau didoll *(smuggled goods)* yn cael ei gario ym mlaen, ofer raid fod ei holl ofal. Gobeithir y gwna Ynadon, Offeiriaid, ac enwogion ereill, yn byw yn agos i borthladdoedd ein Hynys, eu hegni i attal y cyfryw fasnach anghyfreithlon hyd ag y medront.

Os gwel Rhagluniaeth y nef yn ddoeth ein curo â'r fflangell ofnadwy hon, os yw Brydain yn galw am bla, diammeu mai ofer fydd holl wyliadwriaeth ein pennaethiaid i'w attal; etto dyledswydd dyn ydyw arfer y moddion, gan ddisgwyl wrth Dduw, a gweddio arno am fendith arnynt.

Un cyfarwyddyd a roddir gan y Meddygon yn unllais, ydyw peidio celu 'r clefyd os cydia mewn aelod o'r teulu; a hyny i ddau ddiben: 1. Er budd y claf ei hun; yr unig obaith am wellhad sydd yn nechreuad y clefyd:—2. Er rhwystro ei daeniad trwy 'r teulu a'r gymmydogaeth.

Mewn trefydd, yn enwedig trefi mawrion, y Meddygon a gynghorant neillduo ystafell neu annedd ehang i drosglwyddo y cleifion iddi mor gynted ag y cymmerer hwynt yn glaf. Os bydd i neb nacâu cydsynio â'r rheol hon, dylid ysgrifenu uwch ben drws y tŷ y gair CLAF mewn llythyrenau eglur. Os bydd i'r claf gael ei symud, wedi puro 'r tŷ, ysgrifener y gair GOCHELIAD ar y tŷ; ac nac eled neb o drigolion y tŷ allan nes cael caniatâd y golygwyr neu 'r Meddyg.

Puredigaeth y tŷ ydyw llosgiad pob carpiau, llinynau, papurau, hen ddillad; yn fyr, glanhad pob budreddi, golchiad yr holl ddodrefn, a gwyn-galchu yr holl barwydydd o'r pen bwygilydd i'r tŷ â chalch poeth.

Dylid gollwng i fewn trwy bob ffenestr gymmaint o awyr iach ag a ellir am wythnos, o leiaf, wedi hyny.

Mewn gair, glendid ac awyr iach ydynt y moddion mwyaf effeithiol, cyn a chwedi dyfodiad y pla: gan hyny nis gellir bod yn rhy ofalus i gludo ymaith bob budreddi, tomenydd, &c. oddiwrth y tai a'r heolydd.

Un peth sydd sicr drwy brofiad y'mhob cwmmwd a thref yn Ewrop, lle mae 'r pla eisoes wedi ymddangos, sef, mai y tlodion, gwael eu hymborth, a'r afiachus, ac yn enwedig y rhai a ymroddant i yfed gwirod *(spirits)* ac afradloniaid o bob math, ydynt fwyaf agored i'r clefyd.

Sylwyd hefyd mewn trefydd, fod heolydd culion, llawn o drigolion, ac aflan, yn fwyaf agored iddo. O herwydd hyn, bydded i Ustusiaid, Offeiriaid, ac ereill mewn awdurdod, fynu symud, yn ddioed, bob budreddi o'r heolydd, lle yr esgeulusir gan y trigolion eu hunain.

Gymry, gwnewch eich egni i gadw eich tai, ac o amgylch iddynt, mor lân ag y medroch; a gadewch i ddigon o awyr dreiddio trwy eich hystafelloedd. Mae hyn

yn dda bob amser, ond yn anhepgorol ar amser fel hyn.

Arwyddion Cyntaf y Clwyf.

Sylwodd y Dr. Russell, a'r Dr. Barry, yn St. Petersburgh, Rwssia, a meddygon gwledydd tramor, mai yr arwyddion cyntaf ydynt, penysgafndod, cyfog, cynnwrf yn y gïau, curiad y gwaed (*pulse*) yn anwadal, araf a gwan, yr wrwst (*cramp*) yn cymmeryd blaen y bysedd a'r bodiau, ac yn nesu yn gyflym at y corph, ymadawiad i fynu neu i waered, neu y ddau, â rhywbeth tebyg i faidd, neu ddwfr wedi berwi *rice* neu haidd ynddo, y golwg yn llym a chyfyngedig, y llygad yn soddi, yr edrychiad yn arwyddo dychryn a gwylltineb, y gwefusau, y wyneb, y gwddf, y dwylaw, a'r traed, ac ar fyr, y morddwydydd, y breichiau, a'r holl gorph yn ymddangos o liw plwm, glas, rhuddgoch, du, neu lwyd, yn ol prydliw cynnefin y dyn, ac yn dyfnhau yn ol toster y clefyd, y bysedd a'r bodiau yn bychanu, a'r croen arnynt yn crychu, a'r ewinedd yn laswyn ddisglaer, y gwythenau yn dduon, curiad y gwaed yn fychan fel edau, neu wedi hollol ddarfod. Y croen mor oer a chroen marw, ac yn aml yn llaith, y tafod bob amser yn llaith, yn fynych yn wyn a llwythog, ond llibynaidd ac oer fel darn o gig marw; y llais agos a darfod, yr anadliad yn gyflym, anwastad, ac ammherffaith; y claf a lefara mewn sibrwd; mae yn ymdrechu am anadl, ac yn fynych yn gosod ei law ar ei galon, megis i ddangos lle mae y gofid; weithiau y mae 'r wrwst (*cramp*) yn gafaelu yn nerthol yn y coesau, y morddwydydd, a'r lwynau: dim gwneud dwr; cyfog a charthiad yw 'r cwbl.

Mae yn amlwg mai arwyddion gwaethaf a mwyaf neillduol y clwyf yw iseliad disymmwth galluoedd y bywyd, i'w ganfod yn ngwanhâd curiad y galon, oerni 'r croen a'r rhanau pellenig, ac attalfa 'r rhedweli.

Y mae o bwys sylwi ar hyn, er dangos pa foddion sydd i'w defnyddio lle na byddo Meddyg wrth law. Dylid arfer yn ddioed pob moddion i adferyd rhediad y gwaed, a chynnesu 'r corph. Rhodder y claf yn ddioed yn y gwely, mewn gwrthbanau neu wlaneni poethion. Cadwer gwres ynddo trwy ei rwbio â gwlaneni a *Spirits Camphor* (*Camphorated Spirits*). Gosoder ar y cylla blastr (*poultice*) mwstard a had llin (yr un faint o bob un) yn enwedig lle byddo poen mawr a chyfog. Rhodder yr un plastr wrth y traed a'r coesau. Er adferyd gwres y corph, gellir gosod cydeidiau bychain o halen neu *fran* poeth wrtho mewn amryw fanau. I'r un diben gellir rhoddi maidd gwin gwyn, brandi a dwfr, llonaid llwy dê o *Sal volatile* ar y tro mewn dwfr brwd, a hyny yn aml. Os bydd y clefyd yn drwm iawn, ac heb un meddyg wrth law, gellir rhoddi yn un o'r diodydd uchod, o ugain i ddeugain diferyn o *laudanum*.

Cynnygir y moddion diniweid hyn yn nechreuad y clefyd, a lle nas gellir cael Meddyg.

Mewn perthynas i'r ffordd i drin y clefyd angeuol hwn wedi y cyrhaeddo radd y'mhellach, mae yn angenrheidiol sylwi na chafwyd etto un feddyginiaeth lwyddiannus. Y mae er's hir amser wedi gofyn eithaf holl Feddygon yr India, Rwssia, &c. Bydded sicr i'n darllenwyr y bydd i'r Gwyliedydd yn ddioed hysbysu i'r Cymry, os ceir allan unrhyw feddyginiaeth fwy effeithiol. Yn llaw Duw y mae ein hamserau, a'r clefydau. Pob duwiol a weddïa, "Cospa, fi, Arglwydd, etto mewn barn; nid yn dy lid, rhag i ti fy ngwneuthur yn ddiddym."

Y canlynol sydd gyfieithiad o'r ddwy Weddi a gyfansoddwyd i gael

eu darllen yn yr holl Eglwysi, trwy orchymyn y Brenin a'i ddirgel-gynghorwyr (*Privy Council*).

¶ GWEDDI.

O RASUSAF Dduw Dad! yr hwn a addewaist faddeuant pechodau i bawb trwy edifeirwch calon a gwir ffydd a ymchwel atat, edrych i lawr o nefoedd dy breswylfod arnom ni dy weision annheilwng, y rhai, dan ddirfawr arswyd o'th farnedigaethau, a dwys deimlad o'n hannheilyngdod, ydym yn ymddarostwng ger dy fron. Yr ydym yn cydnabod mai o'th ddaioni yn unig y mae ein bod ni wedi ein harbed, pan yr ymwelaist â chenhedlaethau ereill â haint a phla. Tosturia, O Arglwydd, tosturia wrth dy bobl, yma a thu draw i foroedd: tyn ymaith dy law geryddol oddiar y rhai sydd yn dioddef dan dy farnedigaethau; a thro ymaith oddi wrthym yr adfyd blin, rhag pa un ein hunig ddiogelwch sydd yn dy drugaredd. Yr ydym yn cyfaddef, gyda chywilydd a galar, ein bod, o herwydd balchder a chaledrwydd ein calonau, wedi dangos ein hunain yn anniolchgar am dy drugareddau, ac wedi canlyn amcanion a chwantau ein calonau ein hunain, yn lle canlyn dy gyfreithiau sanctaidd di. Er hyny, Drugarog Dad, na âd i'th angel dinystriol dderchafu ei law i'n herbyn; eithr cadw ni, megys y gwnaethost hyd yn hyn, mewn iechyd a diogelwch; a chaniatâ i ni, wedi ein rhybuddio i edifeirhau trwy ddioddefiadau ereill, gael ein cadw rhag pob drwg trwy dy alluog nodded, a mwynhau parhad o'th ras a'th drugaredd, trwy haeddedigaethau ein hunig Gyfryngwr a'n Dadleuwr Iesu Grist. Amen.

¶ GWEDDI.

HOLLALLUOG Dduw! yr hwn wyt yn galw arnom, trwy'r marwolaethau aml a'n hamgylchynant o bob tu, i ystyried yn ddifrifol freuolder ein hamser yma ar y ddaear, ac yn ein coffhau mai y'nghanol ein bywyd yr ydym mewn angeu, dysg ni felly i gyfrif ein dyddiau, fel y dygom ein calonau i ddoethineb. Dyro i ni ras i ddychwelyd atat ti trwy edifeirwch prydlawn, fel y derbyniom, trwy deilyngdod ein Hiachawdwr, y maddeuant hwnw heddyw, yr hwn y geill fod y fory yn rhy ddiweddar i ymofyn am dano; fel, wedi ein nerthu, trwy dy Yspryd daionus, rhag ofn angeu, a chan gynnyddu beunydd mewn duwioldeb, y byddom bob amser yn barod i roddi i fynu ein hysprydoedd i'th ddwylaw di, Drugarog Dad, mewn gobaith o wynfydedig anfarwoldeb, trwy gyfryngdod, ac er haeddedigaethau, Iesu Grist ein Harglwydd. Amen.

DARLITH FER AR FEDDWDOD.

"Gwae y rhai cryfion i yfed gwin."

ADDEFIR yn gyffredinol nad oes un pechod a gyflawnir gan ddynion yn eu gwneud mor wrthun ac annymunol yr olwg arnynt a meddwdod. Mae y pechod yma, nid yn unig yn effeithio ar gynneddfau eneidiol dyn, ond hefyd yn effeithio ar ei holl ranau corphorol: ïe, nid yw yn llai na gwarth ar ddynoliaeth i roddi y meddwyn yn un o'u rhifedi. Oblegid, os oes y fath beth ag anghenfil mewn bod, gyda phriodoldeb y gellir dywedyd, mai y meddwyn ydyw. Mae y pechod ofnadwy yma fel mynedfa braidd i bob pechod arall—fel mai ei berthynasau agosaf yw cabl-eiriau, rhegfeydd, ymladdau, puteindra, llofruddiaeth, &c. Mae yn gofus genyf i mi ddarllen am ddyn ieuangc ag y rhoddodd y diafol iddo i'w gyflawni un o dri pheth:—un ai meddwi unwaith, ai treisio gwraig ei gymmydog, ai lladd ei gymmydog. Edrychodd yntau ar y cyntaf y mwyaf diniweid o honynt; ac felly efe a feddwodd: ond, ysywaeth, cyn iddo sobri, fe dreisiodd wraig ei gymmydog, ac a laddodd ei gymmydog. Dyma yr Ehwd sydd yn edrych yn gyfeillgar; ond y mae dagr o dan ei fantell: ïe, dyma y Judas sydd yn bradychu â chusan. Y Lacedemoniaid a feddwent eu caethweision, i ddangos i'w plant beth mor wrthun ydoedd. Yr Indiaid a gyfrifant ddyn meddw yn ddyn gwallgof: ac felly y mae; oblegid mae y meddwyn yn dorwr heddwch ei wlad, yn sathrwr cyfreithiau ei wlad, ac yn ddirmygwr holl reolau penaethiaid ei wlad. Mae y meddwyn yn fochyn yn y dafarn, ynfyd-ddyn ar y ffordd, a chythraul yn ei deulu. Gwarth ei ardal, cywilydd ei gymmydogaeth, poen i'w gymmydogion, llymhawr ei blant, llewygwr ei deulu, torwr calon ei wraig, anufuddhawr i'r

brenin, cyfaill diafol, a gelyn Duw. Mae y meddwyn yn ei ddull yn fochynaidd, ei ymddiddanion yn ynfyd, a'i ymddygiad yn gythreulig. Mae y meddwyn hefyd yn hawdd ei adnabod: mae ei ben yn ysgafn, ei gefn yn gam, ei ddwylaw yn crynu, ei gam yn fyr, ei lygaid yn gochion, ei anadl yn ddrewedig, a'i ymadroddion yn ffiaidd. Llawer wrth fyw yn y pechod ffiaidd yma a dorasant eu bywioliaeth, a ddinystriasant eu heiddo, ac a laddasant eu hunain. Mae meddwdod yn codi blys anarferol, syched annaturiol, yn cyffroi y nwydau, yn teneuo y gwaed, yn cymmysgu yr ymenydd, yn anystwytho y cymalau, yn llygru y rhanau mewnol, yn difetha y corph, ac yn lladd yr enaid. Llawer, wrth fyw yn y pechod yma, a gyflawnasant bechodau ereill, ag yr oedd amser yn rhy fyr i'w dadwneud, a thragywyddoldeb yn rhy fyr i edifarhau o'i herwydd. Mynych ymarferiad â'r pechod yma, sydd yn tywyllu y deall, yn caledu y galon, yn llanw y gydwybod âg euogrwydd, ac yn ei haiarnu, a'i serio megys â haiarn poeth.

Nid yw meddwdod yn creu nwydau; ond y mae yn eu cynhyrfu, ac yn gwneud y dyn yn agored i gyflawni braidd bob peth ag yr hudir ef gan arall i'w wneuthur. Fel hyn yr oedd hi gyd âg Alexander Fawr: pan annogwyd ef gan Thais, putain feddw o Athen, i losgi Persepolis, prif ddinas ymerodraeth Persia, ynghyd â'r palas godidocaf yn yr holl fyd, yr hwn oedd yn sefyll ar ddeugain o golofnau, olion y rhai, medd haneswyr, sydd i'w gweled etto. Yn feddw hefyd yr oedd Alexander pan orchymynodd ladd Clitus, un o'i gyfeillion penaf, braidd yn ddiachos; yr hon oedd un o'r gweithredoedd mwyaf ysgeler a wnaeth yn ei holl fywyd. Ac fe ddywedir y byddai yn myned i wleddoedd, ac yn yfed ddyddiau a nosweithiau cyfain yn ddidor. Fel yr oedd ef unwaith mewn un, galwodd, yn ngwŷn ei feddwdod, am y gwpan Herculaidd, yr hon oedd yn cynnwys chwe chwart o'n mesur ni; yfodd hi ddwywaith at iechyd da un Proteas o Macedonia; ac yn union ar ol yfed y gwpanaid olaf, syrthiodd i dwymyn boeth, o ba un y bu farw. Fel hyn y bu farw un o'r gwyr enwocaf a fu ar y ddaear erioed; yr hwn mewn deuddeng mlynedd a hanner a ddarostyngodd y rhan fwyaf o'r byd adnabyddus y pryd hwnw, sef yr holl wledydd o fôr Adria hyd o fewn ychydig i'r afon Ganges: ond er maint ei wrolwaith, syrthiodd i gyflwr o feddwdod, ac felly y bu farw, er mai Alexander Fawr ydoedd.

Yn feddw hefyd yr oedd Sardanapulus, brenin Assyria, a'i filwyr, pan anrheithiwyd Ninifeh gan Arbaxes, rhaglaw Media, a Belesis, rhaglaw Babilon, yr hyn oedd y'mhen deugain mlynedd ar ol cyhoeddiad y farn trwy y prophwyd Jonah.

Y mae genym hefyd lawer o siamplau ysgrythyrol o farn Duw wedi dal rhai yn y cyflwr yma. Fel hyn yr oedd Belsassar, brenin Babilon, *Dan*. 5. 30, 31. Fel hyn yr oedd Nabal y Carmeliad, 1 *Sam*. 25. 36, &c. Yn yfed ac yn dawnsio yr oedd yr Amaleciaid pan y tarawyd hwynt gan Dafydd, 1 *Sam*. 30. 16. Elac, ac efe yn yfed yn feddw, a laddwyd gan Zimri ei was, 1 *Bren*. 16. 9, 10. Yn feddw yr oedd Benhadad, a'r deuddeg brenin ar hugain, pan orchfygwyd hwy gan Israel, 1 *Bren*. 20. 16, &c. Yn awr, onid yw hyn yn ddigon i ddangos i bawb, ond i'r hwn na fyno weled, mor niweidiol ydyw byw mewn meddwdod. Pe bawn yn meddu deall Aristotle, dawn Demosthenes, a llais angel, esgynwn i ben yr Wyddfa yn Eryri, a bloeddiwn nes dadseinio fy llef o Gaergybi ym Môn, hyd Gaerdydd Morganwg—

o Gadair Idris ym Meirionydd, hyd Bumlumon, Ceredigion; ïe, o Gaergwydion, hyd New Zealand: llefwn, meddaf, am alltudiaeth yr anghenfil yma, sef meddwdod, yn gan miliwn pellach na phegwn gogleddol y byd: rhodder ef am fil o flynyddau yn un o safnau mynyddoedd Vesuvius, neu Etna: ac am fil drachefn yn rhwym mewn gefynau haiarn ar ben un o fynyddoedd rhewlyd y Misocropes, yn ngogleddbarth Russia: ac wedi hyny bwrier ef i anwn o'r man y daeth allan, ac y cafodd ei fodoliaeth gyntaf; ac na ddeued oddi yno yn oes oesoedd. A dyweded pob Cymro, Amen.

DEWI AP GWILYM.

Capel Llanrug.

COFRESTR O LYFRAU CYMREIG, GAN Y PARCHEDIG MOSES WILLIAMS.

MR. GWYLIEDYDD,—Er cymmaint o gyfarwyddiadau buddiol a gefais trwy gyfrwng eich Cylchgrawn chwi o dro i dro; etto tra anwybodus ydwyf mewn perthynas i lawer o bethau o bwys a chanlyniad eu gwybod. Pan oeddwn yn nhŷ gwr dysgedig a dyngarol, dangosodd i mi lyfryn ysgrifenedig o waith y Parch, Moses Williams, yn cynnwys côfrestr o'r llyfrau Cymreig, y rhai a gyfansoddwyd, a'r rhai a gyfieithiwyd, hyd y flwyddyn 1717; at yr hwn yr ychwanegwyd hefyd gôfrestr arall o'r llyfrau a gyfansoddwyd, neu a gyfieithiwyd, yn yr iaith Gymraeg, hyd y flwyddyn 1780. Mawr ddywenydd oedd genyf weled fod cynnifer o lyfrau dysgedig a defnyddiol yn argraffedig yn iaith fy mam; ond yr ystyriaeth o'u bod gwedi bod mor anhysbys i mi (ac, fel y clywais, i ereill hefyd yn gyffredinol) a barai dristwch a gofid nid bychan i'm calon. Hiraethais yn fawr am weled y rhan fwyaf o honynt yn fwy hysbys ym mhlith fy nghydwladwyr. Ond pa fodd y gellir dwyn hyny ym mlaen yn effeithiol? Meddyliais mai atoch chwi y dylwn droi fy wyneb yn y cyfryw betrusder. Cymmwys ydych yn ol eich swydd a'ch cymmwysderau i'r unrhyw orchwyl, sef i daenu gwybodaeth o'r trysorau yma ar led ym mhlith tlodion uniaith y dywysogaeth. Disgwyliaf yn hyderus, gan hyny, y bydd i chwi, yn ol eich hynawsedd a'ch parodrwydd arferol i wasgaru gwybodaeth ym mysg eich cydwladwyr, sylwi ar fy nghais, a bod yn offerynol i godi y llyfrau crybwylledig yn y côfrestrau a enwais o lwch anghof.——Yr eiddoch, &c.

ANWYBODUS.

Dywenydd fyddai gan Olygwyr y Gwyliedydd argraffu yn eu Rhifynau y llyfryn crybwylledig uchod, a'r cyfryw hen lyfrau ac ysgrifeniadau ag a fernid yn dra buddiol i'n gwlad a'n cenedl. Dymunem ar berchenog y llyfr uchod ei ddanfon i'n Swyddfa. Dymunem hefyd ar ereill, y rhai sydd yn meddiannu ad-ysgrifen neu *gopi* o'r unrhyw, ei ddanfon i ni, fel y gallom, drwy eu cyd-gymmaru, roddi i'n cydwladwyr argraffiad perffeithiach o waith gwerthfawr y dysgedig Moses Williams.—GOL.

ADEILADU CASTELL YN YR AWYR.

ALNASCHAR oedd ddïogyn ofer, yr hwn ni roddasai ei law ar un gorchwyl erioed yn amser ei dad. Ar farwolaeth ei dad, gadawyd iddo gan *drachma*,* y rhai a ddefnyddiodd Alnaschar i brynu gwydrau, costrelau, a'r llestri pridd goreu, at eu hail werthu. Yna gosododd hwynt oll yn bentwr mewn basged; ac wedi cymmeryd *siop* fechan, efe a ymorphwysodd a'i gefn ar y pared, a'r fasged wrth ei draed, gan ddisgwyl cwsmeriaid. Tra yn eistedd yn yr ystum hwnw, â'i lygaid ar y fasged, cododd y

---

* Dryllyn o arian yn yr amser gynt, a dalai ynghylch 7½c. o arian Lloegr yn bresennol.

drychfeddyliau difyr hyn yn ei ben, a chlywyd ef gan un o'i gymmydogion yn ymddiddan rhyngddo ac ef ei hun fel y canlyn:—"Costiodd y fasgedaid hon i mi gan *drachma*, yr hyn yw y cwbl sydd genyf yn y byd: ond wrth eu hail-werthu, mi a wnaf o honi yn fuan ddau cant; ac yna, o'r ddau cant, mi a wnaf bedwar cant, yr hyn, o ganlyniad, a gynnydda cyn pen hir i bedair mil; ac nid all y pedair mil hyny lai na gwneud wyth mil. Cyn gynted ag yr ennillaf ddeng mil yn y ffordd hon, rhoddaf heibio werthu gwydrau, a throf yn dlysydd. Yna bydd genyf i'w gwerthu emau, perlau, a phob math o dlysau gwerthfawr. Ar ol casglu cymmaint o gyfoeth ag a all fod arnaf ei eisieu, mi a brynaf y tŷ goreu a gaf, a thiroedd, a gweision, a cheffylau. Ond nid arosaf ar hyn, eithr âf ym mlaen nes yr ennillaf gan mil o *ddrachmäau*. Pan fyddaf yn feddiannwr ar gan mil o *ddrachmäau*, nid allant lai na'm hystyried fel tywysog; a myfi a ofynaf ferch y Rhaglaw yn wraig, a dywedaf wrtho fy mod yn bwriadu ei anrhegu â mil o ddarnau o aur ar noson ein priodas. Cyn gynted ag y priodaf ferch y Rhaglaw, mi a brynaf iddi ddeg o eunuchiaid duon, y rhai ieuengaf a'r goreu a ellir eu cael am arian. Yna bydd raid i mi fyned i ymweled â fy nhad yn nghyfraith â mawr rwysg a gosgordd. A phan y'm gosodir ar ei ddeheulaw, yr hyn yn ddiau a wna efe o barch i'w ferch, mi a roddaf iddo y darnau aur a addawswn: ac ar ol hyny, er ei fawr syndod, anrhegaf ef â chôd arall o'r un gwerth, ac â rhyw ychydig o eiriau, megys, 'Syr, gwelwch fy mod yn cadw fy ngair; yr wyf bob amser yn rhoddi mwy nag a addawaf.'

"Wedi dwyn y dywysoges i'm cartref, cymmeraf ddigon o ofal am ennyn ynddi barch dyladwy i mi cyn gollwng yr awenau i gariad a gwamalrwydd. I'r diben hwnw cadwaf hi o fewn ei hystafell; ymwelaf â hi weithiau, ac nid ymddiddanaf ond ychydig â hi. Ei llawforwynion a ddeuant, ac a ddywedant wrthyf ei bod yn anniddan o achos fy anfwynder tu ag ati; ac erfyniant arnaf, gyda dagrau, ei chofleidio, a gadael iddi eistedd wrth fy ochr: ond myfi a barhaf er hyny yn annhyblyg. Yna daw ei mam, ac a ddug ei merch ataf tra byddwyf yn eistedd ar fy esmwythfaingc. Y ferch, â dagrau ar ei gruddiau, a deifl ei hun wrth fy nhraed, ac a ddeisyf arnaf ei derbyn i'm ffafr. Ar hyn, i blanu ynddi iawn barch i fy mherson, tynaf ataf fy nghoes, ac a'i gwthiaf oddi wrthyf â'm troed yn y fath fodd ag y syrth hi lawer o latheni oddiwrth fy maingc."

Alnaschar oedd wedi ei lyngcu yn gwbl gan y drychfeddwl difyr hwn, ac nid allai beidio ysgwyd ei droed i ganlyn y meddwl oedd yn ei ben; felly, gan daro ei fasgedaid o lestri breuon, y rhai oeddynt sail ei holl fawredd, efe a daflodd ei wydrau y'mhell oddi wrtho i'r heol, ac a'u torodd yn gandryll.

Gwatwargerdd ydyw hyn ar y gwagedd ynfyd o adeiladu cestyll yn yr awyr, ac o segur-dreulio yr amser mewn dychymmygion ofer, yr hwn a ddylid ei ddefnyddio i fuddioldeb wrth ddilyn ein gorchwylion priodol.

II. CYFARWYDDIAD I DDARLLAW CWRW RHAD.

(Parhad o du dalen 311.)

Cymmerwch un rhan o dair o frâg wedi ei falu, a dwy ran o haidd wedi ei dori neu giblo (ond nid wedi ei falu yn flawd mân) a darlläwch â hwynt yn ol y Cyfarwyddiad cyntaf. Gellir rhoddi brâg a haidd hanner yn hanner, neu fwy neu lai, fel y mynoch, a gwneuthur â hwynt fel â brâg ei hun. Ond y cymmesuriad goreu yw yr un uchod—sef, un rhan o dair o frâg, a dwy ran o haidd. Dalier sylw,

fod y blawd haidd, wrth ei gymmysgu gyd âg ychydig frâg, a'i gadw yn gynnes dros ddwy awr neu dair, yn dyfod yn frâg (*saccharine*) cystal a phe buasai bymthegnos ar lawr y brâg-dŷ.

Buddiol hefyd fyddai dilyn yr hyfforddiadau ychwanegol hyn. Gwnewch ddau waelod i'ch gerwyn, a bydded oddeutu modfedd o le gwag rhyngddynt. Gwneler tyllau trwy y gwaelod uchaf â haiarn poeth, oddeutu chwarter modfedd ar draws yr ochr isaf, a hanner cymmaint yr ochr uchaf, fel na byddo i ddim o'r brâg ddyfod trwyddynt. Rhodder math o gafn-ddwfr gyd âg un ochr y llestr i ddwyn y dwfr i'r lle gwag hwn, rhwng y ddau waelod, fel y byddo iddo gyfodi trwy y tyllau hyny i'r brâg, &c. Yna rhoddwch haenen dew o frâg ar y gwaelod uchaf, ac ar hyny y blawd haidd, ac ar wyneb y cyfan gosodwch y gweddill o'r brâg. Wedi hyny tywalltwch hanner y dwfr angenrheidiol, neu beth yn ychwaneg, yn boeth, trwy y cafn i waelod y gerwyn, nes iddo esgyn i fynu trwy y brâg. Yna brec-hawch (hyny yw, cymmysgwch) y cyfan yn ofalus am hanner awr; a thywalltwch y gweddill o'r dwfr yn boethach na'r cyntaf, a brechawch ef drachefn dros hanner awr, neu ychwaneg. Wedi hyny huliwch y gerwyn, a gadewch iddo aros dros awr, ac yna gollyngwch y breci. Ond rhag na bydd i'r breci redeg yn rhwydd trwy y tyllau yn y gwaelod, am fod y blawd haidd yn teisenu, gwneler tyllau o'r unrhyw fath yn y rhan uchaf o'r cafn; eithr cauer hwynt pan na byddo eisieu am danynt, trwy gafn tufewnol, neu ryw fodd arall. Dilynwch yr unrhyw hyfforddiadau a'r breci, ac sydd arferol, neu a roddwyd yn y Cyfarwyddiad cyntaf.

III. CYFARWYDDIAD ARALL.

Cymmerwch gymmaint o wreiddiau y Mangel Wurzel ag a chwennychoch ddarllaw yn ol y cymmesuriad canlynol; sef, 150 o bwysau i wneuthur 16 o alwyni o ddiod. Golchwch hwynt yn lân, torwch hwynt ar draws, a rhoddwch mewn pair (*boiler*); ac yna tywalltwch ddwfr arnynt nes eu cuddio, a rhoddwch rhyw bwysau i'w cadw dan y dwfr: ac wedi iddynt ferwi awr a hanner, tynwch hwynt allan, briwwch, a gwasgwch hwynt yn ofalus, oblegid fod y sug cryfach yn aros ynddynt. Rhoddwch y sug yma a'r dwfr y berwyd hwynt ynddo ynghyd, a gwnewch ef o'r nerth y mynoch, drwy ei ferwi ychydig, neu lawer. Yna rhoddwch at y ddiod gymmaint o *hops* a fyddo yn angenrheidiol, a berwch hi wedi hyny dros awr. Oerwch hi gan gynted ag y gellir, a rhoddwch ati ddigon o furym i'w gweithio, fel arferol.

Ond gan fod yr hyfforddiad hwn er lles y cyfryw rai ag nad ydynt hysbys iawn yn y ffordd i ddarllaw, ychwanegaf pa fodd y darllawais i yn ddiweddar.

Cymmerais 150 o bwysau o'r gwreiddiau, a gwnaethum â hwynt fel uchod. Lleihais y ddiod i nerth a melusder breci yn gyffredin trwy ei ferwi. Berwais yr *hops* (y rhai oeddynt wedi eu mwydo mewn dwfr poeth) yn y ddiod am awr: oerais hi yn gyflym—rhoddais ati bwys o furym da—a gadewais iddi sefyll 24 awr. Yna cymmysgais hi, a gwneuthum iddi yr un modd ym mhen 12 awr. Wedi iddi sefyll 6 awr yn ychwaneg, cymmerais ymaith gymmaint o furym ag a ellais, a gwneuthum yr un modd ym mhen 6 awr. Yna rhoddais y ddiod yn y faril, a gadewais iddi weithio allan yn ddigonol. Ar ol iddi ddarfod gweithio, rhoddais i mewn lonaid llaw o *hops* oerion, cymmysgais hwynt yn dda, ac yn fuan wedi hyny caurais fwng y faril.—Y canlyniad ydoedd:—cefais 16 galwyn o ddiod gref archwaethus, a chystal a dim cwrw brâg. Y draul ydoedd oddeutu 7*s.* neu 5½*c.* y galwyn. Yr oedd y rhelyw o'r gwreiddiau, neu 'r soeg, yn fwyd rhagorol i'r moch.

GAIR I'R CYBYDD.

RHYWUN cyn marw a orchymynodd ysgrifenu y geiriau hyn ar ei fedd, "Yr hyn oedd yn fy meddiant a adewais i ereill; ond y mae yr hyn a roddais i'r tlawd yn aros gyda mi."

W. R.

MAN-GOFION.

"NI roddwn i," ebe y diweddar Mr. Newton, "un gwelltyn am y sicrwydd gobaith hwnw na wna pechod ei gymmylu. Pe buasai Dafydd yn dyfod o'i odineb, ac yn siarad am ei sicrwydd yn yr amser hwnw, nis gallaswn lai na dirmygu ei ymadrodd."

Ebe yr un gwr, "Pe byddai i angel gael ei anfon i'r ddaear i chwilio am y dyn perffeithiaf, y mae yn ddigon tebygol na byddai iddo ei gael yn cyfansoddi corph o Dduwinyddiaeth; ond yn rhyw ddynyn cloff tlawd mewn elusendŷ, yr hwn y mawr ewyllysiai y Plwyf ei weled gwedi marw; ond gwedi ei ddarostwng o flaen ei Dduw, a chanddo feddyliau llawer is am dano ei hun nag hyd yn nod sydd gan ereill am dano."

BARDDONIAETH.

CAROL NADOLIG.

I'w chanu ar "*Bid hir oes i Fair.*"

CYDUNED pob dawn
I ganmol ein Ceidwad, rhagorol ei gariad,
Yr hwn sydd yn llawn o ras er ein llwydd;
I lawr daeth o'i wlad,
I'n dwyn o'n trueni, mae ef gwedi roddi,
I ni gan ei Dad yn rhad ac yn rhwydd:
Daeth engyl y nef, rai llafar eu llef,
Mewn tangnef cytun,
Pan gafodd ei eni, i'w uchel glodfori,
A'i berchi bob un;
Rhown ninnau wir glod, yn rhwydd is y rhod,
I'r hynod Ion hael,
A wisgodd ein natur, i godi pechadur,
Mae 'n gysur ei gael.

Trigolion y byd
Oedd oll yn druenus, mewn cyflwr gresynus,
Yr unwedd i gyd bob enyd yn byw:
Drwy Adda 'n hen Dad,
Y daeodd marwolaeth i ni ei hiliogaeth,
Am gefnu drwy frad, yn ddiwad ar Dduw:
Ni all'sai holl lu hyfrydol nef fry,
Waredu 'r fath rai,
O'i cyflwr dinystriol, rhaid oedd cael un dwyfol,
Anfeidrol di fai;
Ond cawsom ni un, yn Dduw ac yn ddyn,
I'n deddfle 'i hun daeth,
I'n rhoddi ni 'n rhyddion, bu ef dan afaelion
Deddf gyfion yn gaeth.

Duw mawr ydoedd Ef,
Heb iddo ddechreuad, ac mae heb ddiweddiad,
Fe drigai 'n y nef, ei gartref haudd gwych:
Gwnawn gôf am yr awr
Y cafodd ei eni, a'i ddiileg addoli;
Pan ddeuodd i lawr, fe'i rhoed lle pawr ych:
A doethion ar dir, a welsant yn wir,
Y cywir Oen cu,
Yn ddyn bach di bechod, a Duw o'r nef uchod,
Rhyfeddiod a fu!
Pe na buasai Ef, IOR addfwyn o'r nef,
Rhaid addef ond dyn,
Ni buasai 'i addoli ond ffolédd i'w gyfri',
Heb oedi i bob un.

Cynnyddodd y'ngwydd
Ei anwyl rieni, un cadarn i'n codi,
Efe er ein llwydd, wnaeth ffordd i'n gwellhau;
Amlygwyd ei fod
Yn Dduw mawr anfeidrol, trwy wyrthiau tra nerthol,
A wnaeth is y rhod, rhown glod iddo 'n glau:
Ym mhob man lle bu ein Ceidwad mwyn cu,
Heb fethu gwnae 'n fwyn,
I ddynion lês gwiwfâd, fe roddai wrandawiad
Mewn cariad i'w cwyn:
A chyfan iachâd gadd myrdd drwy 'r IOR mâd,
Yn rhad o bob rhyw
Oflidus glefydon, ac hefyd yn dirion
Dug feirwon yn fyw.

Ni chafodd efe
Ond ammharch gan ddynion, a'i erlid yn greulon,
Er maint ym mhob lle gadd drwyddo wellhad;
A'i oddef yn fyw
Ni allai 'r Iuddewon, ei annoeth elynion,
Am hyny fe glyw trigolion pob gwlad:
Dywedynt heb daw, yn lluoedd gerllaw
Eu Rhaglaw "yn rhwydd
Croeshoelia di 'r twyllwr, aed ymaith fel drygwr,
Hen gablwr o'n gwydd:"
A Philat heb ffael, a roes ein IOR hael
I gaffael ar goedd
Rhwng lladron ei hoelio, a'i galon heb goelio
Mae 'r Siloh glwys oedd.

Ac felly fe gadd
Yr addfwyn Fessiah, ar fynydd Calfaria,
Gan ddynion ei ladd, goddefodd drom loes!
Gorchfygodd ein llym
Brif elyn ysprydol, a'i luoedd uffernol,
Er maint oedd eu grym, wrth farw ar y groes:
Ac hefyd drwy 'r gwaed, a'i gorph ef a gaed,
Iawn wnaed drosom ni;
A'r ddeddf, am ein troedd, a gafodd anrhydedd,
Llawn hedd ydyw hi;
A rhin ei waed ef (yn awr is y nef,
Mae 'n hawdd addef hyn)
A gana bechadur; yn hwn caiff dyn ammhur
Ei wneuthur yn wyn.

Ffown, ffown, drwy wir ffydd
At Iesu 'n Tywysog, ein Llywydd galluog,
Efe wnaeth ffordd rydd i'n cadw trwy ras;
A'r hwn ato êl
Nis bwrir ef allan, ei dŷ fydd ei drigfan,
Bydd megys dan gel rhag Satan flin gas:
A gwledd yn ei dŷ haelionus i'w lu,
Gan Iesu sy'n wir;
Mawr fydd ein trueni, os cawn heb fyn'd iddi,
Ein tori o'n tir:
Trigolion y llawr, fo 'n moli Duw mawr,
Yn awr is y nen, [edd,
Am sylwi ar ddyn salw-wedd, boed iddo 'r anrhyd-
A'r mawredd, Amen.

W. EDWARDS, *sef* GWILYM PADARN.

EMYN NADOLIG.

I'w chanu ar "MENTRA GWEN."

ANGYLION nef fu 'n canu,——Gyd â'r wawr, &c.
Am eni 'r Brenin Iesu,——Gyd â'r wawr;
Daeth Ef tan bwys ein beiau,
I brynu ein bywydau,
Am hyn cydganwn ninnau,——Gyd â'r wawr, &c.
I Geidwad ein heneidiau,——Gyd â'r wawr.

Pan ddaeth i le pechadur,——Er ein mwyn, &c.
Fe wisgai ddynol natur,——Er ein mwyn;
Y ddeddf i gyd a gadwai,
A'i fywyd glân a roddai,
O dan felldithion Sinai——Er ein mwyn, &c.
Cyfiawnder a foddlonai,——Er ein mwyn.

Dilewyd yr aberthau,——Trwyddo Ef, &c.
Daeth goruchwyliaeth olau,——Trwyddo Ef;
Agorodd Ef blygiadau,
Y llyfr oedd tan ei seliau,
A chiliodd y cysgodau,——Trwyddo Ef, &c.
Amlygwyd eu sylweddau,——Trwyddo Ef.

Heddychwyd Duw a dynion,——Ynddo Ef, &c.
Caed bywyd i farwolion,——Ynddo Ef;
Mae 'n galw pawb i ddyfod,
I gael maddeuant pechod,
A derbyn hedd a chymmod,——Ynddo Ef, &c.
Mae Iachawdwriaeth barod,——Ynddo Ef.

Ffown, ffown am ddiogelwch,——Ato Ef, &c.
Mewn ffydd ac edifeirwch,——Ato Ef;
Mae 'n derbyn pawb o'r cyfryw,
A rhad Waredwr ydyw;
Ffown, ffown o ddinas distryw,——Ato Ef, &c.
Mae taer wahoddiad heddyw,——Ato Ef.

I'r Drindod, yr un ffurfiad,——Mawl a fo, &c.
Tad, Mab, a Sanctaidd Yspryd,——Mawl a fo;
I'r Tad, ein gwir Greawdydd,
I'r Mab, ein gwir Bryniawdydd,
I'r Yspryd, ein Sancteiddydd,——Mawl a fo, &c.
I'r Tri 'n Un Duw tragywydd,——Mawl a fo.

GUTYN PERIS.

EMYN

DIOLCHGARWCH AM Y CYNHAUAF, 1831.

Rhown glod i'n Harglwydd glân,
Ar newydd gân yn awr:
Gorphwyso arno Ef
Mae lluoedd nef a llawr:
Nid yw 'n gwanhau, digon o hyd,
O'i byrth a bair i borthi byd.

Os gwgu a phrinhau,
O waith ein beiau bydd;
Gwneir hyn er eglurhau
Pwy i'n lleshau y sydd;
A'n dwyn yn nes i'w fynwes fâd,
Fel yr afradlon at ei dad.

Meddyliwyd, yn ddiau,
Y crinai yr ydau oll,
Gan ei ddwyreiniol wynt,
I'w gyru hwynt i goll:
Er hyny troes ddwyreinwynt draw,
Gan beri gwlith a bwrw gwlaw.

Mawl, mawl i'n dwyfawl Dad,
Am ei ymweliad mawr;
Arbedodd Ef ein bro,
Rhoes gnŵd yn llwytho llawr;
A hîn i'w gael i fewn i gyd,
Mawrhawn ein braint ar hyn o bryd.

Gallasem, gwedi hau,
Fod heb ein hydau 'n awr,
Gan wres, neu dywydd du,
I'w llygru ar y llawr:
Ofer ein hau a'n llafur ni,
Heb ddyfal rad ein nefol Ri.

Ein lle yw yn y llwch,
Rhyfeddwn degwch Duw;
I'w enw rhown y clod,
Ein Tŵr* anorfod yw:
Boed y gogoniant oll ar gân,
I'r Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glân.

* *Diar.* 18. 10.

GUTYN PERIS.

ENGLYNION I'R GAUAF.

Y GARADFRIG werddlas goedfron,——unwaith
Oedd yn eithaf gwerddlon:
Edwodd a dihoenodd hon,
Noethwyd ei brigau weithion.

A holl anian (O hyll enyd!)——heddyw
Dyhuddwyd ei gwiwbryd;
Haul i ddeau barthau byd,
Ciliodd, cawn oriau celyd.

A barug hullwyd Berwyn,——arwisgwyd
Ag oerwisg y dyffryn;
Pob tir a welir yn wyn,
Gan ia ac eira gorwyn.

Yr adar sy'n llwfredig,——tost dywydd,
Distawodd eu miwsig;
Ni chân Mwyalch balch ei big,
Na Bronfraith chwaith ar brenfrig.

Ar aden ni cheir 'Hedydd——yn dwyre
Ar doriad y wawrddydd;
Darfu accenion bronydd,
Yn llwyr deg er's llawer dydd.

E. H.

"ARWYDDION YR AMSERAU."

Yn Arglwydd Jehofah, mor gadarn ei allu!
Uwch lluoedd byddinawg breninoedd y byd;
Yn nghanol eu cryfder gwna iddynt oll ballu,
A'i addef yn drechaf un arnynt i gyd.

Yn nifer eu milwyr, na chryfder eu cestyll,
Na dewrder eu lluoedd marchogion di ofn,
Nid allant ymddiried—â 'i saethau i'w gwersyll,
Trywenir eu calon, a'r archoll fydd ddofn.

Gwyryfon teg *Memphis* pan glywsant y newydd
O ddinystr eu lluoedd alarynt yn groch;
Ni wnaeth Duw ond edrych, ac iddynt daeth aflwydd,
A'i olwg fe'u claddodd yn nyfnder Môr Coch.

Er uched oedd ymffrost hen Frenin *Assyria*,
Er cryfed ei ffydd oedd yn *Nisroch* ei dduw;
Yn nhrymder y ddunos gorch'mynodd ef ddifa,
Ei fyddin luosawg o dir y rhai byw.

Yr un yw Jehofah, ei fraich ni fyrhaodd,
Mae 'n gadarn, a nerthol, anfeidrol ei rym;
Yn ol ymgaledu i'w erbyn, pwy lwyddodd?
Ei gryfder â 'n wendid, a'i nerth â yn ddim.

Gweryriad ei ffrom-feirch sy'n enbyd i'n clustiau,
Carlamiad ei luoedd dinystriawl sy'n chwyrn:
Pa les i'w gwrthsefyll wna amlder tarianau?
I'r llawr aed y cleddyf, a distaw fo'r cyrn.

Mae pranciad y coch-farch ar lawr *Aceldama*,
A chwythad ei ffroenau yn erchyll i'n clyw;
O'i flaen yn ysglyfaeth ireiddlangc a gwympa,
A'r gwron a leddir, a mwyach nid yw.

Ar foreu di gwmwl, â'r haul yn disgleirio,
Baneriau a chwyfient ar ochr y bryn;
Llewyrchiad asurawl eu heirf yn tanbeidio,
Gan sŵn eu peiriannau adseiniai y glyn.

Lluoedd ar luoedd ymgasglent i'r rhyfel,
O bigion o feibion dewisol y wlad;
Gwyr ieuaingc a llangciau och'neidient yn uchel,
Gwingent a threngent yn nghoch-ffrwd eu gwaed.

Yn ngwarchae tref *Warsaw* aeth cannoedd i angau,
Yn ngormes gwlad *Russia* ar ryddid y *Pwyl:*
Gwnaent nifer eu meirw i'r ddinas yn llwybrau,
Er arwain eu lluoedd llawruddiog mewn hwyl.

Er llymed y cleddyf, yr haint sy fwy echrys,
Aeth dau cant o filoedd yn ngwyllt-ffrŵd y llif;
Arteithiau dychrynllyd y *Cholera Morbus*
Wna dorf yr amddifaid yn aml ei rhif.

Y pla fu 'n cynniwair trwy barthau o *Russia*,
Yn awr a wnaeth *Hamburg* yn lluest a sedd;
Er difa ei gannoedd yn *Suez* a *Riga*,
Fe deifi yn *Germany* lu etto i'r bedd.

Man arall y du-farch fu 'n prancio 'n ofnadwy,
'Gan ddifa y gwenith a'r gwinwydd o'i flaen;
Ac anian tan grynu a deimla ei fradwy,
Di gnŵd yw y meusydd, a llom ydyw 'r waen.

Och waedd y trueinwyr ar Ynys *Iwerddon!*
Mewn newyn yn trengu yn llwydion eu gwedd!
Darfyddodd eu hyspryd, llesgaodd eu calon,
Yn nyfnder eu halaeth cofleidient y bedd.

Man arall agorwyd trysorau y rhuthrwynt,
Ac allan dei 'r hyrddwynt tymhestlog ei gawr;
O fewn i *Barbadoes* mawr lanastr wnae 'r corwynt,
Y tai fel y llafrwyn a blygent i'r llawr.

I'n gwlad ninnau hefyd daeth tost wrthryfeliad,
A llanwodd fonwesau y rhai isel radd;
Yn eu cynddaredd croch-floeddient "*Diwygiad*,"
A'u ffordd i "*Ddiwygiad*" yw llosgi a lladd!!

Na ddyro di *Brydain* yn sathrfa i'w carnau,
Cadw'th angylion o'i hamgylch ein Por;
Holl ddyddiau y ddaear na fydded i'th farnau,
I sengyd ein hynys, O Arglwydd ein Ior.

Yn nghanol adfeiliau o ddinystr dynolryw,
Hen faner Efengyl gyfoder i'r nen;
Y floedd fo'n adseinio o grygiau y distryw,
"I'r wadd aed ein delwau, yr Iesu fe'n ben."

Bala. J. Phillips.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

Belgium.—Ni bu dim o bwys, yn y Newyddiaduron, o barth hanesion tramor, er ys mis yn ol. Dywedir fod y Gynnadledd, sydd wedi bod dros flwyddyn bellach, rhwng Cenhadon awdurdedig y Pum Llywodraeth, sef, Brydain, Ffraingc, Awstria, Rwssia, a Prwssia, wedi terfynu, yn Llundain, er nos y 15fed o Dachwedd. Y mae y weithred hon yn penderfynu yr achos dyryslyd sydd wedi bod cyhyd dan sylw manylaf cyfrin gynghoriaid Cadeirnion Ewrop, a fu yn bwgwth y cyfandir â rhyfel cyffredinol, gan i Belgium gael ei chydnabod a'i sefydlu fel teyrnas ar ei phen ei hun. A chan i'r Cadeirnion ddiogelu iddi yr amrywiol ammodau a gynnygiwyd yn y Gynnadledd, pe byddai Brenin Holland yn parhau i wrthod cyd-synied â'r cytundeb hwnw, nid all ei ymddygiad effeithio ond ar gyflwr ei deyrnas ei hun, ond ni pherygla hyny heddwch cyffredinol Ewrop.

Portugal.—Dywed hanesion o Lisbon fod y prysurdeb mwyaf yn myned ym mlaen ar yr afon Tagus, i gryfhau y brif ddinas yn erbyn un ymosodiad arni o eiddo Don Pedro. Yr ymegniadau i godi byddin effeithiol ydynt fwy nag a allasid disgwyl, wrth ystyried cyflwr aflonydd y deyrnas.

Gwlad Groeg.—Dywedir bod y Groegiaid yn cospi, yn y modd mwyaf barbaraidd, y rhai a fuont â llaw ganddynt yn llofruddiad y diweddar flaenor gwladgarol Capo d'Istria. Cafodd mab i Pietro Bey ei ddedfrydu i gael tori ymaith ei law ddehau, ac wedi hyny ei saethu; tra y mae y rhai o is radd, a fuont yn gyfranog âg ef, i gael eu cau rhwng dau fur hyd at eu gyddfau, ac yn y cyflwr hwnw eu gadael i drengu gan newyn. Y mae Selictur Poda, y Penaeth gwrthryfelgar Albanaidd, wedi cyrhaeddyd i Corfu, gyda lluaws o ddilynwyr. Meddiannwyd Albania Isaf yn awr gan filwyr Tyrcaidd, oddi eithr Scutari; ond disgwylir y bydd y fan hono yn fuan yn eu meddiant.

Warsaw.—Dywed hanesion o Warsaw y disgwylir i Ymerawdwr Rwssia, gyhoeddi deddf ebargofiad, cystal i'r Pwyliaid fel cenedl ag i bersonau unigol. Ond mewn perthynas iddynt fel cenedl, dywed llythyrau o St. Petersburg, gyda gradd mwy o debygolrwydd, y bydd i'r Pwyliaid gael yr enw yn unig o fod yn deyrnas, a bod y dangosiad o'r annibyniaeth a ganiatawyd iddynt o flaen y gwrthryfel diweddar i gael ei gymmeryd oddi wrthynt, trwy symud y Swyddau Llywodraethol o Poland i brif ddinas Rwssia.

NEWYDDION CARTREFOL.

Y SENEDD.

Trwy Gyhoeddiad o eiddo Gweinidogion y Brenin, ymddengys fod y Senedd i ymgyfarfod ar y 6ed o Ragfyr, i'r diben, fel y sonir yn y Cyhoeddiad, i rwyddhau amryw faterion angenrheidiol a phwysfawr.

Y GYMDEITHAS ER TAENU GWYBODAETH GRISTIONOGOL.

(*Parhad o du dalen 350.*)

O fewn i'r Esgobaeth hon, a chan mwyaf yn unedig â'r Gymdeithas Genhedlaethawl, y mae oddeutu deg ar hugain o Ysgolion yn derbyn addysg beunyddiol. Ni chwanegwyd un Ysgol newydd yn nghorph y flwyddyn ddiweddaf; ac ni ymddengys fod un ymdrech wedi ei wneuthur er sefydlu Ysgolion yn y lleoedd hyny; ym mha rai, wrth ystyried haelioni a gallu y boneddigion, ac angenrheidiau y tlodion, y disgwylid am flurfiad y cyfryw Sefydliadau.

Galluogir y Cyfeisteddwyr yn fuan, y maent yn gobeithio, i gydlawenhau â'r rhan hon o'r Dywysogaeth, oblegid effeithiau cynnyddol yr Ysgolion hyn, a sylfaenwyd, yn gyntaf, gan y diweddar Barchedig Griffith Jones, Llanddowror; ac wedi hyny a gynnysgaeddwyd mor haelionus gan Mrs. Bevan.—Bu gohebiaeth rhwng Ysgrifenydd y Gymdeithas Genhedlaethol âg Ymddiriedolwyr yr Elusen hon, dan nawdd Esgobion y Dywysogaeth. Ni pherffeithiwyd amcanion y Gymdeithas mor gyflawn ag i'w rhoddi dan ystyriaeth yr Ymddiriedolwyr. Ond ymddengys mai eu hamcan yw hyn—cyfranu i bob plwyf fodd i adeiladu Ysgoldŷ, ar yr ammod y bydd i'r Ymddiriedolwyr gyfranu swm fechan yn flynyddol er talu i'r Athraw gymmaint a hanner y swm a delir yn bresennol i'r Athrawon. Tybia y Gymdeithas y bydd tanysgrifiadau y trigolion cyfoethocaf, ynghyd â cheiniogau wythnosol yr ysgolheigion, yn gwneuthur i fynu y diffyg. Felly y gwneir yr Elusen hon yn fwy defnyddiol trwy y wlad, gan ychwanegu ysgolion, a'u gwneuthur yn fwy sefydlog a pharhaus.

Holiadau cylchynol yr ysgolion, o fewn Siroedd Môn a Chaerynarfon, a gymmerasant le yn y flwyddyn ddiweddaf fel arferol. Yr Ysgrifenydd, perthynol i'r lleoedd hyn, a dystia am effeithiau daionus y Cyfarfodydd cylchynol hyn, o ran eu goruchwylwyr, athrawon, ac ysgolheigion; a chymmer y cyfle hwn i fynegi ei ddiolchgarwch i'r Offeiriaid am eu zel yn gyfatebol i ddymuniadau y Gymdeithas Genhedlaethawl, trwy roddi hanes eu hysgolion, a chynnull eu hysgolion ynghyd er mwyn cael eu holi. I'r lleygion hefyd y rhydd ei ddiolch, yn ostyngedig, am eu siriol gyd-weithrediad; ac i bawb oll am yr ewyllys da, a'r haelioni personol, â pha rai y darfu iddynt ei gyfarch ef, yr hwn a gafodd y fraint o weled eu hymdrechiadau unedig er addysg grefyddol a moesol eu hiaraddolion.

Y Cyfeisteddwyr a ddiweddgloant eu hanes gyd â'r sicrwydd mwyaf y bydd i'r gwaith a gymmerasant mewn llaw lwyddo yn ddiau. Y gwrthddrych yn eu golwg sydd yn rhesymol, duwiol, a didaedd. Dymunant ddysgu ieuengctyd mewn egwyddorion grefyddol a moesol; ac âg athrawiaethau a disgyblaeth yr Eglwys Sefydledig. Ewyllysiant ddiwallu hen ac ieuainc â'r cyfryw lyfrau ag a'u gwnelo hwynt yn ddoeth i iechydwriaeth, ac yn aelodau defnyddiol a dedwydd o'r wladwriaeth, ac a ddwg ym mlaen eu dedwyddwch presennol a dyfodol fel dynion a Christionogion. Gan fod ganddynt y cyf-

tyw amcanion yn eu golwg, nid oes ganddynt un ammheuaeth na bydd iddo Ef, yr hwn a'u rhagflaenodd hwynt yn eu holl weithredoedd, eu rhwyddhau hwynt â'i barhaus gymmorth; gan obeithio, yn ostyngedig, y bydd iddynt, yn eu holl weithredoedd dechreuedig, annherfynedig, a therfynedig ynddo Ef, ogoneddu ei sanctaidd Enw, ac yn y diwedd gyda hwynt (i ba rai y ceisiant gyfranu y bendithion hyn) etifeddu bywyd tragywyddol trwy Iesu Grist ein Harglwydd. Amen.

J. H. COTTON, *Ysgrifenydd.*

Crynodeb o'r Llyfrau a gyfeiriwyd atynt yn Hanes y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol.

Llyfrau a werthwyd y Flwyddyn hon.

Biblau Saesneg	122
Do. Cymreig	141
Testamentau Saesneg	308
Do. Cymreig	44
Llyfrau Gweddi Gyffredin Saesneg	147
Do. Cymreig	146
Y Psallwyr Saesneg	28
Do. Cymreig	28
Llyfrau Ysgol Saesneg	2106
Do. Cymreig	6
Llyfrau Gweddi Gyffredin Cymraeg a Saesneg	34
Testamentau Cymraeg a Saesneg	26
Amrywiol Draethodau, Cymraeg a Saesneg	859
	3009

Llyfrau a werthwyd y Blynyddau o'r blaen.

1829	4280
1828	4818
1827	1452
1826	5635
1825	5047
1824	3978
1823	3964
1822	3008
1821	6468
1829	4907
1819	4043
1818	7321
1817	3132
1816	7259
1815	2729
1814	4100
Y cwbl a werthwyd gan y Cyfeisteddwyr er Awst, 1814	76160

DERBYNIADAU.

	£.	s.	c.
Derbyniwyd am Lyfrau o Awst 5, 1830, i Awst 3, 1831, yn ol y cyfrif,	120	19	10½
Casgliadau Plwyfol o Awst 5, 1830, i Awst 3, 1831	122	12	8½
Dychwelwyd yn nghludiad Cist	0	0	9
Gwerthiad Hen Gistiau	0	8	0
	244	1	4

TERFYSG YN NGHAERODOR!

Ymddengys fod Syr Charles Wetherell yn Gofiadur *(Recorder)* Caerodor *(Bristol)*. Ar ddydd Sadwrn, Hydref 29, yr oedd, yn ol ei swydd, i ddyfod i Gaerodor i gynnal y Sessiwn yn y ddinas hòno. Yr oedd amryw o'r trigolion wedi penderfynu i ddangos pob ammharch a fedrent iddo, o herwydd ei wrthwynebiad i Ysgrif y Diwygiad. Ond, heblaw ychydig gyffroad yn y ddinas, ni bu dim terfysg i beri ofn am y canlyniadau. Ond, "Wele faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei enyn."

Oddeutu 10 o'r gloch y bore, ar ddynesiad Syr Charles i'r ddinas, dechreuodd y werinos i ymgasglu at eu gilydd yn finteioedd, ac aethant i'w gyfarfod, gan ei gyfarch gyd â'r oernadau, y griddfanau, a'r crochlefau mwyaf cethin a syfrdanllyd. Ar hyn daeth y ceisbwliaid ym mlaen, a chyflewyd hwynt o amgylch y cerbyd yr oedd Syr Charles ynddo, a gwr boneddig ar farch o bob ochr iddo, a rhwng 300 a 400 o foneddigion ar feirch ym mlaen ac yn ol, ac yn y dull hwn daethant i lysdy y ddinas. Disgynodd Syr Charles yma, ond nid heb lawer o anhawsder. Wedi iddo eistedd ar y faingc, dechreuwyd y defodau arferol wrth agor sessiwnau; ond cymmaint oedd y sŵn a'r cynhwrf, fel y methodd y swyddog gael seibiant amryw wethiau i fyned ym mlaen. Wedi darfod myned trwy y defodau dechreuol, cymmerwyd Syr Charles i'r Maenor-dŷ. Yr oedd yr heolydd ar y ffordd yn llawn o bobl, ond, heblaw eu llefain oernadawl, nid oedd yn eu hymddygiad hyd yn hyn ddim ag i beri arswyd. Nis gall fod llai na 10,000 o bobl wedi ymgasglu o flaen y Maenor-dŷ, wedi eu harfogi â ffyn, i amddiffyn eu hunain rhag ymosodiadau y ceisbwliaid, y rhai oedd yn rhuthro arnynt o bob cwr yn ddidrefn. Ond gan fod llawer o wehilion y gymmydogaeth wedi ymgasglu, y rhai oedd a'u bryd am godi terfysg ac annhrefn, er mwyn cyflawni eu drwg amcanion, dechreuodd galanas dychrynllyd gymmeryd lle.

Oddeutu pedwar o'r gloch y prydnawn, dechreuodd y dyrfa ymosod ar y Maenor-dŷ *(Mansion-house)* gan daflu cerig at y ffenestri, a'r cyffelyb. Daeth y Maer ym mlaen i ddeisyf arnynt fod yn llonydd, ac i wasgaru bawb i'w tai. Taflwyd amryw gerig ato tra yr oedd yn llefaru wrthynt. Yna gorfu arno ddarllen y *Riot Act;* ond hyn, yn lle eu tawelu, yn hytrach a chwanegodd i'w cynhyrfu, a dechreuasant ymosod ar y Maenor-dŷ ar bob cwr iddo. Mewn mynydyn yr oedd y ffenestri a'r drysau yn dipiau, a'r dodrefn wedi eu taflu i'r heol, a thynwyd ymaith y *palisades* haiarn, ynghyd â'r cerig oedd yn eu dal. Dadwreiddiwyd coed ieuaingc, er mwyn eu cael yn ffyn i'w hamddiffyn. Taflwyd muriau i lawr i'r diben o gael y priddfeini i daflu at ffenestri llofftydd y Maenor-dŷ; a chynnullasant wellt, a defnyddiau ereill, i roddi y cwbl yn fflamau. Y pryd hyn yr ydys yn deall i Syr Charles ddiangc mewn twyll wisgoedd.

Gallasid meddwl y buasai dyfodiad y milwyr yn peri i'r bobl ymwasgaru ar

ffrwst, ond nid felly y bu; ond bu yn foddion i achub y Maenor-dŷ rhag cael ei losgi yr amser hwnw. Oddeutu hanner nos, gan i'r dorf gael eu siomi yn eu hamcan o losgi y Maenor-dŷ, aethant at y Cynghor-dŷ, ac a ddechreuasant dori y ffenestri, &c. Yna gorchymynwyd i'r milwyr ymosod arnynt, a lladdwyd rhai a chlwyfwyd ereill. Boreu dydd Sul dechreuodd y bobl ymgasglu drachefn at eu gilydd, a dechreuasant ar eu drygwaith, trwy ymosod ar y Maenor-dŷ yr eilwaith; torasant i mewn i'r selerau gwin, a dygasant allan oddeutu 300 dwsin o amryw fath o win, yr hwn a yfwyd ac a wastraffwyd ganddynt. Yna aethant at y *Bridewell* i'r diben o ryddhau y carcharorion. Torasant y drysau; ac wedi gollwng y carcharorion, rhoddasant yr adeilad ar dân. Yr oedd hyn oddeutu dau o'r gloch.

Wedi hyn aethant at y Carchar Newydd. Torasant i mewn i dŷ y Ceidwad, a thaflasant bob peth symudol o hono i'r afon. Yna agorasant ddrysau y carchar, a gollyngasant yr holl garcharorion, ac a osodasant y carchar ar dân. Ar ol iddynt orphen y gwaith dinystriol hwn, aethant at y Toll-dai, y rhai yn fuan ac yn hawdd a daniasant. Yna aethant at garchar y Sir, a gollyngasant y carcharorion, a gosodasant yr adeilad ar dân. Erbyn hyn yr oedd y tri charchar yn fflamio ar unwaith. Wedi hyn aeth ychydig o'r dyhirod hyn at balas yr Esgob. Danfonwyd am y milwyr i'w rhwystro, y rhai oeddynt yn gwarchadw y Maenor-dŷ. Ond cyn gynted ag yr ymadawsant oddi yno, dechreuodd y werin-dorf ar y gwaith o'i ddinystrio, ac mewn ychydig iawn o fynydau llwyddasant i roddi yr adeilad helaeth hwn ar dân.

Erbyn i'r milwyr gyrhaeddyd i balas yr Esgob, cawsant bob peth yn lled dawel yno; ond yr oedd y fflamau ag oeddynt yn dyrchafu o'r Maenor-dŷ yn dangos yn eglur, eu bod, wrth geisio achub y naill le, wedi gadael y llall yn agored i ddinystr. Dychwelasant i'r Maenor-dŷ, yr hwn a gawsant yn fflamio yn arswydus; ac ym mhen oddeutu 20 mynyd, syrthiodd y nen i fewn, gyda thrwst dychrynllyd. Erbyn hyn yr oedd palas yr Esgob yn fflamio, yr hwn mewn ychydig amser a losgwyd yn ulw. Ar ol iddynt losgi y Maenor-dŷ, tybiasid y buasai cynddaredd y dorf wedi arafu; ond nid felly y bu; canys yr oeddynt wedi bwriadu rhoddi yr holl dai cyfagos iddo ar dân; ac erbyn hanner nos yr oedd yr holl res, ynghyd â'r *Custom-House*, yn eirias o dân. Wedi hyny rhoddasant yr *Excise Office* ar dân. Rhy arswydus genym adrodd yr holl alanas a gyflawnwyd yn y ddinas hon o Nos Sadwrn hyd Ddydd Llun. Llosgwyd 42 o Anneddau, ac Ystor-dai, heblaw y Maenor-dŷ, yr *Excise Office*, y *Custom-House*, y pedwar Toll-dŷ, y tri Charchar, a Phalas yr Esgob. Yr oedd llawer o'r terfysgwyr wedi yfed i'r fath ormodedd, fel y llosgwyd rhai o honynt i farwolaeth yn yr adeiladau a fflamiwyd ganddynt.

Y mae yn anhawdd iawn dywedyd pa nifer a laddwyd ac a glwyfwyd yn y terfysg ofnadwy hwn. Tybir nas gall fod dim llai na 500. Y mae oddeutu 200 o'r rhai ag oedd yn blaenori yn y terfysg yn awr mewn dalfa, y rhai a ddygir i'w prawf-holiad yn fuan. Hefyd, y mae amryw ereill wedi eu cymmeryd i fynu, ym meddiant y rhai y cafwyd llestri arian a phethau ereill, perthynol i'r personau y llosgwyd eu tai.

Y mae llawer o feio ar Faer y ddinas, a'r hedd-swyddogion ereill, am eu llwfrdra a'u petrusder i arfer yr awdurdod ag oedd yn eu dwylaw. Rhai ereill ar ymddygiad y *Colonel Brereton*, blaenor y milwyr, am beidio ymosod ar y terfysgwyr, ar ol iddo gael gorchymyn gan y Maer; ond gan fod y mater hwn yn fuan i gael ei benderfynu gan yr uchel awdurdodau, ni bydd i ni draethu ein meddwl ein hunain ar yr achos.

Y CHOLERA MORBUS.

Gan fod y clefyd arswydus hwn ag sydd er's ychydig flynyddau wedi bod yn cyniwair trwy y rhan fwyaf o Asia, ac yn y flwyddyn bresennol wedi ymweled â pharthau gogleddol Ewrop, ac o fewn ychydig ddyddiau yn ol wedi ymddangos yn Sunderland, porthladd yn Ngogleddbarth Lloegr, rhoddwn ger bron ein darllenwyr y Rheolau a'r Gocheliadau a gymeradwywyd gan brif Feddygon y Deyrnas hon yn Llundain, i'r diben (dan fendith yr Hollalluog) o'i ochelyd a'i ragflaenu.

MEWN PERTHYNAS I DAI.

I. I ochelyd rhag bod tyrrau o dail, lludw, a phob math o fudreddi, yn agos i'ch annedd, a bod i'r cyfryw gael eu symud yn ddioed i ryw gae gryn ffordd oddi wrtho.

II. I beidio gadael i ddwfr sefyll yn agos i'ch tai; i gadw cwtterydd yn lân; ac i adael (os bydd modd) i ddwfr rhedegog fyned trwyddynt.

III. I gadw ystafelloedd cyfanneddol yn lân, ac yn sych, ac i wyn-galchu 'r muriau â chalch poeth; i ofalu bod rhedfiad rhwydd i'r awyr trwyddynt; i adgyweirio drysau a ffenestri, ac yn neillduol ystafelloedd gwelyau, fel na byddont yn niweidiol i'r preswylwyr yn oriau cysgu oddiwrth ffrwd o awyr.

IV. I newid dillad y gwelyau mor aml ag a ellir, a golchi y cynfasau a'r gwrthbanau; i symud y dodrefn, er mwyn glânhau rhyngddynt ac oddi tanynt, ac oddi tan y gwelyau, gan ddwyn allan bob math o ammhuredd.

MEWN PERTHYNAS I BERSONAU.

V. I gadw glanweithdra, trwy fynych ymolchi, a newid dillad, ac ymdrochi mewn dwfr claiar, yn achlysurol, os bydd hyny yn gyfleus.

VI. I ragflaenu cyfnewidiadau disymmwth yn yr hin, trwy wisgo gwlanen yn nesaf at y croen, yn neillduol oddi amgylch yr ymysgaroedd; cadw 'r traed a'r coesau yn gynnes; gwisgo esgidiau, neu glocs, am y traed.

VII. I ochelyd gormod blinder, chwysu ac oeri, yn neillduol yn y nos; i newid dillad gwlybion pan ellir, neu fyned i wely cynnes.

VIII. I beidio bwyta ffrwythydd oerion, cnau a'r cyffelyb, i ymwrthod â chogíniaeth uchel danteithiol, ac â phob peth ag sydd yn peri surni, a gwynt yn y cylla, ac yn anhawdd i'w dreulio.

IX. I ymwrthod â dyfroedd poethion (*Spirits*) a diod sur; i fod yn gynnil yn yr arferiad o siwgr, yn enwedig os yw yn dueddol o droi yn sur yn y cylla.

X. I fod yn rheolaidd yn eich holl ymarferiadau; i roddi ysgogiad cymmedrol i'r corph; myned yn gynnar i gysgu; a bod yn gymmedrol mewn bwyta ac yfed, yn ol fel y mae natur yn gofyn, a dim ychwaneg, gan fod yr haint hwn yn dra dinystriol i'r rhai sydd yn bwyta ac yn yfed yn anghymmedrol, ac heb ofalu am lanweithdra a rhwydd-rediad awyr yn eu hystafelloedd.

☞ Er fe allai nas gall yr holl Reolau a'r Gocheliadau hyn gael eu dilyn i fanyldra, etto pa agosaf y dilynir hwynt, sicraf i bob tebygolrwydd fydd y diogelwch; gan fod yr haint echrydus hwn yn gyffredin yn ymosod yn gyntaf ar y tlodion yn y nos, yn enwedig ar y rhai sydd yn esgeulus o barth glanweithdra, &c.

Tymhestl-wynt yn Barbadoes.—Rhydd y Newyddiaduron hanes tra dychrynllyd am Dymhestl arswydus a ddigwyddodd yn yr Ynys hon ar yr 11eg o Awst diweddaf. Dywedir nad oedd yr un tŷ ar yr Ynys heb ei niweidio, a bod ynghylch pedair mil o'r trigolion wedi eu lladd. Chwythwyd i lawr y *Custom-House*, a niweidiwyd yr holl Eglwysi a'r Capeli, mwy neu lai. Dywedir fod deugain o leiaf o'r milwyr, ynghyd âg amryw o'u gwragedd a'u plant, wedi eu lladd. Y meusydd ffrwythlawn a ddinystriwyd, ac yn ganlynol, y gweddill o'r trigolion a adawyd ydynt yn y cyflwr mwyaf gresynus.

Esgob Caerodor.—Erfyniodd amryw o'r Offeiriaid ar yr Esgob hwn nad âi i bregethu yn yr Eglwys Gadeiriol foreu dydd Sul, oblegid ei bod wedi ei nodi gan y werines i'w dinystrio: i'r hyn yr atebodd ei Arglwyddiaeth, "Yr wyf yn ddiolchgar i chwi am eich gofal caredig am danaf, ond rhaid i mi edrych am gyflawni fy nyledswydd i Dduw, ac nid ofni dyn: ni chaiff neb byth ddywedyd am danaf fi, fy mod wedi cefnu ar grefydd." Y mae yr ateb yn deilwng i Esgob Cristionogol; sef, ei fod yn barod, os gorfyddai iddo, i ganlyn siampl amryw o Esgobion gynt, gan roddi ei einioes i lawr y'ngwasanaeth ei Arglwydd. Bwriada Offeiriaid ei Esgobaeth ei gyfarch ar arbediad ei fywyd, tra y cyd-alarant âg ef am y golled o'i eiddo.

Arch i'r Byw.—Ychydig yn ol, daeth merch i ddyn tlawd ar y Plwyf at arolygydd y tlodion (*overseer*) dan wylo, a dywedyd fod yr hen wraig ei mam wedi marw, gan erfyn arch iddi. Yr arolygydd a ysgrifenodd *order* iddi i'w chael: eithr daeth yn fuan i'w gôf weled o hono yn ddiweddar yr hen wraig yn bur iach—aeth ef, ac un arall, i'r tŷ yr oedd y tlodion yn byw ynddo, i weled a oedd pob peth yn iawn, ac, er eu syndod, gwelsant y fam a'r ferch wrth y tân, a'r arch rhyngddynt, yr hon yr oeddynt yn brysur yn ei hollti, ac yn ei ddefnyddio i wneud *matches*.

Echryslonder.—Y mae amryw ddynion wedi cael eu carcharu yn ddiweddar am lofruddiaeth o'r gwrthunaf, sef i'r diben o werthu y cyrph i'r Meddygon. Ychydig ddyddiau yn ol, yn Llundain, lladdwyd bachgen o'r Eidal, a dygwyd ei gorph at y Meddygon, ond gwrthodasant ei brynu, a daliwyd y llofruddion.

BU FARW,

Hydref 9, yn 71 oed, Elizabeth Williams, Hafod Lledrod, Ceredigion, merch y diweddar Richard Williams, Pen y Gwndwn, o'r un Plwyf, yr hwn a enwir gan yr ardderchog Fardd Edward Richards, yn ei Ammod ysgrifen yn Nghoflŷs y Canghellwr (*Deed of Trust Enrolled in Chancery*) er sefydlu Ysgol Rydd yn ei le genedigol, yn oes oesoedd, i addysgu tafodiaith Lladin, ac yn egwyddorion yr Eglwys Sefydledig, a mam y Clydwr Llyfran Hynafiaeth, &c. Cymreig o'r enw yn Nghaerladd. Bu i'w phlant yn Fam gariadus, addfwyn, hyfforddus, diwyd, ac ymgeleddgar, y mae y rhai hyn yn teimlo galar dwys ar ei hol.

Gyda dwys deimladau yr ydym yn hysbysu am farwolaeth y Gwir Barchedig Dr. Sumner, Arglwydd Esgob Winchester. Bu ei Arglwyddiaeth yn lled afiach er's rhai dyddiau yn ei dŷ ei hun, Castell Farnham. Dydd Sadwrn y 19eg o Dachwedd, danfonwyd am y Meddygon, Syr William Knighton a Dr. Chambers; ond ofer fu eu hymdrechiadau medrus i esmwythâu ei glefyd, ac ar nos Sul yr 20fed anadlodd y gwir barchedig Esgob ei anadl olaf.

Y CYNNWYSIAD.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

LL.

M.

O.

P.

R.

S.

DIWEDD YR WYTHFED LLYFR.

BALA, ARGRAFFEDIG GAN R. SAUNDERSON.

Y

GWYLIEDYDD;

SEF,

CYLCHGRAWN O WYBODAETH FUDDIOL,

ER BUDD I'R CYMRO UNIAITH.

TAN OLYGIAD GWEINIDOGION YR EGLWYS SEFYDLEDIG.

AM Y FLWYDDYN 1832.

LLYFR IX.

"Yn WYLIEDYDD y'th roddais i dŷ Israel." *Ezec.* xxxiii. 7.

BALA:

ARGRAFFEDIG GAN ROBERT SAUNDERSON.

1832.

Y RHAGYMADRODD.

Anwyl Gydwladwyr,

Wele gylch-droad amser wedi ein cludo i ddiwedd un flwyddyn arall o'n tymmor byr ar y ddaear, ac yn galw arnom i ymddiddan â'n cyfeillion caredig megis wyneb yn wyneb, ac nid trwy ein Gohebwyr. Yn ol ein harfer dymunwn, cyn myned o honom dros derfyn 1832, droi ein golwg yn ol ar ei digwyddiadau a'i helyntion—y rhai fuont mor amrywiol a phwysig, ysgatfydd, ag un flwyddyn er pan ydym Wyliedyddion.

Yn ystod y deuddeng mis diweddaf ymwelodd y Duw sydd yn llywio pob peth â ni mewn "trugaredd a barn." Gwedi i *haint* dinystriol wneuthur rhan fawr o'r ddaear yn wasarn, rhoddwyd cennad iddo sangu ar ein Tywysogaeth ninnau, ac er i law Duw fod yn ysgafn arnom mewn cymhariaeth—etto, yn y rhanau arfordirol o'n gwlad yn enwedig, rhifwyd llawer i'r bedd. Dyledswydd Cymru oll ydyw "ystyried y wïalen, a phwy a'i hordeiniodd." Gwnaeth yr ymweliad lawer cartref clyd yn oer a digysur—y mae heddyw gadair wag ar yr aelwyd—collwyd rhywun o'r pryd bwyd—yn oriau yr hwyr, pan yr ymgynnull y teulu yn nghyd y mae rhyw un ar ol, ac mewn distawrwydd llenwir llygaid y gymdeithas wrth feddwl am yr absennol. Mewn rhai manau o'n tir, *dynoethwyd* braich angel y dinystr—taflwyd. llyfrder dros anneddau difyrwch—distawodd dwndwr masnach—dynion cryfion a gerddent "megis yn lledradaidd"—a phrin y clywid dim i dori ar y gosteg, ond y glul—y glul ddïorphwys. Syrthiodd rhai teuluoedd *cyfain* i'r bedd o dan y dyrnod—mewn tai eraill gadawyd *un* hwyrach, yn ngweddwdod ei galon—i wylo uwch ben bedd ei deulu. Nid oedd hawddgarwch maboed, grym oedran, na gwridogrwydd iechyd o un amddiffyn. Rhai a rodient yr heolydd y boreu, a gobaith blynyddoedd ar eu grudd, a ddygwyd i'r fynwent cyn machlud haul. Ond pan oedd y cwmwl yn edrych yn drwm a du, neillduwyd diwrnod i'r Genedl ymostwng o flaen Duw—esgynodd yr *un* weddi am arbediad allan o "galonau a gwefusau fil." Cyffyrddodd Duw â chadwen rhagluniaeth (sydd â'r modrwyau uchaf o honi, allan o'n golwg ni, yn rhwym wrth ei orsedd dragywyddol Ef) a'r canlyniad a fu, heb wneuthur un trais ar ddeddfau *gweledig* anian—ciliodd y pla—dywedodd Duw wrth yr angel dinystriol, "Digon bellach, attal dy law." Gydwladwyr! Chwychwi y rhai a arbedwyd rhag yr haint, neu a adferwyd o'i afael—dychwelodd llef gorfoledd i'ch anneddau—ond, goddefwch i'ch *Gwyliedyddion* ofyn i chwi, a glywir llais diolchgarwch i Dduw eich Achubwr ar eich aelwydydd hefyd? Nid cymmedrolder eich buchedd, nid purdeb awyr eich mynyddoedd a'ch cadwodd; Duw a'ch noddodd, ac iddo Ef y mae eich diolch yn deilwng.

Anrhegodd Duw ni â bendith arbenig arall—rhoddodd i ni *Gynhauaf* mwy toreithiog na chyffredin. Yr ydym yn rhy dueddol i briodoli llawnder a chynnyrch ein bendithion tymhorol i ail achosion—i ffrwythlondeb ein tir—ac i'n dyfais a'n diwydrwydd ein hunain; heb gofio, neu heb gydnabod mai Duw yn unig ydyw Awdur pob cynnydd—Efe sydd yn peri i'r had ymagor o dan y dywarchen—Efe sydd yn anfon y gwlaw cynnar a diweddar, ac yn gorchymyn i'r haul roddi grym i'r

egin, ac aeddfedrwydd i'r grawn. A thra y mae dyn yn gweled pob peth yn ymsymmud yn eu trefn arferol, a mis yn dilyn mis heb wyro dim, etto i lygad ffydd, ac i lygad gwir ddysgeidiaeth hefyd, y mae pob blwyddyn lawn yn flwyddyn wedi ei choroni â daioni y Goruchaf. Y mae Duw gwedi profi eleni etto ei fod yn ffyddlon i'w gyfammod boreu â'r ddaear; ac yn ei diriondeb hwn yn dangos, os gwrthryfelwn i'w erbyn fel cenedl, na chaiff prinder ei ofal Ef drosom fod yn un esgus dros ein bai.

O barth helyntion gwladol ni ddywedwn ond un gair yn unig, sef gan fod Ysgrif y Diwygiad yn awr yn ddeddf, dïammau y gall fod yn fendith neu felldith yn ol y defnydd a wnair o honi.

Er yr amser y dechreuasom ein Cyhoeddiad aml gernod a gawsom o herwydd ein pleidgarwch i'r Eglwys Sefydledig; tra, ar yr ochr arall, beiwyd arnom am ein claearineb. Dywedai y rhai olaf, "Pan y mae y fath ymosod ar eich Sïon o bob tu, paham na thynwch eich cleddyf o'i phlaid? a oes arnoch gywilydd ei hamddiffyn?" Ein hateb i'r cyfryw yw, fod dwy ffordd i amddiffyn achos da, sef dynoethi celwydd ac egluro y gwir: yr olaf yw y ffordd a ddewisasom yn fwyaf cyffredin. O barth yr Eglwys Sefydledig, dywedwn ar unwaith, nad oes arnom na chywilydd ei hamddiffyn, nac arswyd o ran yr ymosod sydd arni: canys pe baem ar ein llŵ, ni wyddom am gymmaint ag un gwr nodedig o ran dawn, moesoldeb, na duwioldeb, ym mysg ei gelynion; ond rhyw ddynion teilwng o'r achos sydd ganddynt mewn llaw, ac ydynt yn debycach o ddwyn gwaradwydd ar Ymneillduaeth na dinystr ar yr Eglwys. Digon yw dywedyd, nad cydunol â Christionogrwydd ein Heglwys yw talu sèn am sèn, llawer llai cablu crefyddwyr eraill. Un sylw arall—Nid yn erbyn yr Eglwys y mae 'r fath ymosod, ond yn erbyn ei degymau. Ni faidd neb ddywedyd yn erbyn ei hathrawiaethau sydd mor ysgrythyrol, na'i gweddïau sydd mor ddigyffelyb. Pyrth uffern nis gorchfygant yma. Mae fel y graig yr adeiladwyd hi arni. Ond yn erbyn ei chynnysgaeth y mae 'r trwst. Beth wedi? Ai yr un peth yw distrywio Eglwys Loegr ag yspeilio ei meddiannau? Nagê, yn ddiau. Tra byddo duwioldeb a synwyr yn ein hynys, ni dderfydd am yr Eglwys. Pob aelod ffyddlon a lŷn wrthi yn ei hadfyd, yn gystal ag yn ei gwynfyd. Gwir yw y trŷ ei gau-gyfeillion eu cefnau arni yn y fath amgylchiad: ond cofier, ynnill ac nid colled fydd hyn iddi. Cyfrwysdra ei gelynion ydyw cymmysgu pethau mor wahanol ag ydyw athrawiaethau a degymau yr Eglwys. Na chasgler oddiwrth hyn ein bod yn barnu y medd na'r Brenin na'r un o'i ddeiliaid hawl i gymmeryd oddi arni gymmaint ag un dywysen a gyssegrwyd at gynnal ei Gweinidogion gan ein hynafiaid, mwy nag i gymmeryd maes un o foneddigion Brydain heb ei gennad. Lladrad yw 'r naill, cyssegr-ladrad yw y llall. Hyn yw ein hateb i'r sawl a'n barnant yn rhy lariaidd tu ag at wrthwynebwyr yr Eglwys.

Wrth ddymuno blwyddyn newydd dda i'n cyfeillion oll, dibenwn y waith hon, gan sicrhau iddynt ein penderfyniad i ddwyn ym mlaen ein Cyhoeddiad ar yr un egwyddor ag a barodd ei gychwyniad, sef, "Lles ein Cenedl mewn pethau moesol a thragywyddol."

Ydym, anwyl Gydwladwyr, yr eiddoch,

Y CYHOEDDWYR.

Pentref y Gwyliedydd,
Nos Nadolig, 1832.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] IONAWR, 1832. [RHIF. 105.

"EFFEITHIAU Y GELFYDDYD O ARGRAPHU AR GYFLWR DYNOLRYW."*

O'R holl gelfyddydau a hanfodant yn ein plith, nid oes un mewn defnyddioldeb yn rhagori, nag un yn ei heffeithiau yn helaethach, na'r Gelfyddyd o Argraphu. Mae ei chyssylltiad â dysgeidiaeth, a'i thuedd i arledaenu gwybodaeth; a thrwy hynny i gryfhau y cynheddfau, addurno y meddwl, a goleuo y dealltwriaethau dynol, yn ei gwneuthur yn un o'r dyfeisiadau gogoneddusaf o ddychymmyg dyn. Mae gwedi bod o fawr wasanaeth, fel moddion, i ddwyn oddi amgylch y diwygiad crefyddol, neu y waredigaeth o Babyddiaeth i fwyniant purdeb yr efengyl: ac y mae yn parhau i gynnorthwyo y grefydd Gristionogol i daenu ar led ei bendithion iachusol, a chyflawni doeth a graslawn ddibenion yr IOR. Y mae yn cyfrannu yn helaeth tu ag at adfywio a pherffeithio y celfyddydau, a gwellhau a dyrchafu cyflwr crefyddol, moesol, a llywodraethol y byd.

Pwy a ddyfeisiodd y Gelfyddyd o Argraphu? ym mha flwyddyn y cafwyd hi allan? ac ym mha ddinas y sefydlwyd hi gyntaf? ydynt ofyniadau tra dadleuedig ym mhlith y dysgedigion. Yn wir, fe'i cyffelybir i enedigaeth Homer; canys fel yr ymrysonai dinasoedd Groeg am yr anrhydedd o enedigaeth y prydydd, felly y gwna amryw o drefydd yr Almaen a Holland am yr anrhydedd o enedigaeth dyfeisiwr y Gelfyddyd hon.

Rhy faith, ac afreidiol hefyd, fyddai olrhain y gwahanol dybiau a roddir ynghylch ei dyfeisiad a'i sefydliad cyntaf. Ni chaf, gan hynny, ond enwi rhai amgylchiadau perthynol iddi, ym mha rai y cyduna awdwyr yn gyffredin.

Y farn gyffredin ydyw mai yn China y dyfeisiwyd yr Argraphwasg gyntaf; oblegid y mae yn sicr ei bod mewn arferiad yno ym mhell cyn i'r Ewropiaid wybod dim am dani. Eu ffordd hwy o argraphu oedd torri cynllun y llythyrenau ar bren, a phwyso hwnnw ar yr hyn yr argraphent arno, a hynny ar un tu i'r ddalen. Yr argraphiadau cyntaf yn Ewrop oeddynt dra chyffelyb iddynt; sef gwedi eu hargraphu ar un tu i'r ddalen yn unig, a hyny â llythyrenau cerfiedig ar gyffion o goed. Y diwygiad, neu y gwellhad, a gymmerodd le gyntaf yn y ffordd hon o argraphu oedd uno y ddwy ochr wen ynghyd. Ac fel yr oedd y Gelfyddyd yn dynesu tu ag at berffeithrwydd, fe ddefnyddiwyd haiarn, a metteloedd eraill, am eu bod yn fwy parhaus na phren; ac argraph-lythyrenau symmudol yn lle llythyrenau cerfiedig ar un darn. A llais awdwyr yn gyffredin ydyw mai Ioan Faustus, a Phedr Schoeffer, oeddent ddyfeisiwyr y diwygiadau hyn, yn Mentz, yn yr Almaen, oddeutu y flwyddyn 1440. A'r cyfryw ddiwygiadau a wnaethant i'r Gelfyddyd ragori cymmaint ar yr hyn oedd o'r blaen, nes ydyw Faustus, Schoeffer, ac, fel yr ychwanega rhai, Gutenberg, wedi ennill y clod o fod yn ddyfeiswyr y Gelfyddyd o Argraphu.

Awdwyr a roddant hefyd yr hanesyn canlynol, yn gyffredin yn gyssylltiedig â hanes cynnydd y Gelfyddyd o Argraphu:— sef i'r Faustus uchod argraphu nifer mawr o Fiblau, a myned i'w gwerthu i Paris fel ysgrif-lyfrau; ac iddo eu gwerthu, y tro cyntaf, am oddeutu 500 o goronau, y symiau a arferid dalu i'r ysgrifenyddion; ac wedi hynny iddo ostwng eu pris gymmaint, nes o'r diwedd iddo eu gwerthu am 30, er braw a mawr syndod i bawb; ac iddo gael ei garcharu yn Paris, o herwydd

* Barnwyd y Tracthawd hwn yn fuddugol ar Destun Cymreig Coleg Dewi Sant, am y flwyddyn 1831. Gwel Nodiad yn Rhifyn Gorphenaf, 1831. tu dal. 193.

fod y trigolion yn meddwl ei fod yn feddiannol ar ryw gyfrwysdra swynol, trwy ei fod yn dyfod â'r fath luaws annirnadwy o Fiblau allan mewn cyn lleied o amser, a bod cymmaint cyffelybrwydd rhwng y naill a'r llall o honynt nad allai yr ysgrifenyddion mwyaf cywraint ei gyrhaeddyd. A gorfuasai iddo, yn dra buan, oddef yr un gosp â dewiniaid oni buasai iddo ddatguddio cyfrinach y Gelfyddyd er diogelu ei fywyd. A gwnaeth hyn iddo gael ei ryddhau drachefn; ac i'r Gelfyddyd o Argraphu ymdaenu yn gyflym dros holl daleithiau Ewrop.

Ac fel eraill o ddyfeisiadau tramor, ni ohiriodd i dreiglo ei ffordd i'n hynys freiniol ni, a chael ei dwyn i berffeithrwydd eithaf. William Caxton a gefnogwyd gan Bourchier, Archesgob Caergaint, i fyned i'r Cyfandir i'w dysgu; ac mewn byr amser yr oedd Argraphwasg yn Rhydychain yn taenu traethodau argraphedig o amgylch ein gwlad,

Y Gelfyddyd o Argraphu a ddyfeisiwyd, neu o'r hyn lleiaf a gymhwyswyd i ddefnyddioldeb, pan yr oedd amgylchiadau y byd yn ei gwneuthur yn dra angenrheidiol, os nid yr unig ddyfais ag ellid ddychymmygu, i rwystro sefydliad parhaus anwybodaeth a thywyllwch barbaraidd. Ac i ganfod yn well ei defnyddioldeb, a'i heffeithiau ar gyflwr dynolryw, ni a gawn daflu golwg ar sefyllfa Ewrop cyn ei sefydliad cyntaf. Yn yr amser annedwydd hynny yr oedd caddug tew o dywyllwch anwybodaeth wedi ymdaenu dros holl deyrnasoedd cred. Awdurdod eglwysig wedi ymddyrchafu i uchder arswydus; a Christionogrwydd yn gorwedd megis yn gladdedig dan garnedd o ffug-lyfrau Mynachaidd, a choeg-chwedlau Pabaidd, nad oedd braidd obaith y cawsai byth ei hadferyd i'w pherffeithrwydd a'i phurdeb dechreuol. Coel-grefydd, ac ofergoelion, o'r rhyw mwyaf gwarthus, oeddynt yn cael eu derbyn a'u coleddu yn awyddus. Y werinos, yn gyffredin, trwy holl daleithiau Ewrop oeddent gydradd âg Hottentotiaid, neu anwariaid Ynysoedd Môr y De, a'u hoffeiriaid a'u goreuon ond ychydig yn well.

Y cyfryw oedd sefyllfa trigolion Ewrop er cymmaint eu hymffrost am ddysg a gwybodaeth yn bresennol, pan y gwnaeth y Gelfyddyd o Argraphu ei hymddangosiad yn eu plith. Pan yr ymddangosodd ar y cyntaf, o herwydd ei chywreinrwydd fe'i hoffwyd, ac o herwydd ei defnyddioldeb fe'i coleddwyd. Tywysogion a'i cefnogasant, a gwyr o ddysgeidiaeth a gynnyrfwyd â gwresogrwydd awyddfryd i ragori y naill ar y llall, gyda golwg o fod yn fwy gwasanaethgar yn eu hoes eu hunain, ac o ennill anrhydedd diddiflanedig, trwy drosglwyddo gwybodaeth ddefnyddiol i'r cenhedlaethau dyfodol.

Fe'i trefnwyd gan Lywydd doeth pob peth, mewn amser tra gwaeddfawr, i'r diben i ddwyn oddi amgylch welliant yn nghyflwr crefyddol y byd.

Fe addefir yn gyffredin ein bod, trwy ddoeth drefniadau rhagluniaethol y Goruchaf, yn ddyledus, mewn rhan fawr, i'r Argraphwasg am y waredigaeth hynod o dwyll a thywyllwch Pabaidd i fwyniant yr efengyl yn ei phurdeb cyntefig. Canys pe buasai llyfrau Luther, ac ysgrifeniadau y Diwygwyr eraill, yn cael eu hamlhau yn unig trwy araf drosglwyddiad llaw-ysgrifen, nid allant fod ond ychydig mewn nifer, a'r ychydig hynny yn agored i gael eu hattal, os nid yn hollol eu llethu a'u mygu, trwy gydymosodiad cyfoeth a gallu awdurdodol. Ond trwy offerynolrwydd yr Argraphwasg hwy a daenasant dros y gwledydd gyda chyflymdra llifeiriant, yr hwn sydd yn adnewyddu ei rwysg trwy yr ymdrech a wneir i rwystro ei fynediad. Pwy bynnag a gymmerai arno rwystro gwasgariad ac ymdaeniad llyfrau, unwaith wedi dyfod o'r Wasg, a gymmerai arno orchwyl mor anhawdd i'w gyflawni ag un o weithredoedd gorchestol Hercules. Nid oedd gwrthwynebiad o un defnydd. Y Diwygiad crefyddol a ffynnodd: a dylem ninnau, y rhai ydym gyfrannogion o fendithion yr unrhyw ddiwygiad, wrth ganmol zel a llwyddiant y Diwygwyr, gofio na fuasai eu holl ymdrechiadau yn effeithiol heb gyfrwng-ddyfodiad y Gelfyddyd belydrawg hon.

Yn y dyddiau tywyll oedd yn blaenori

y goleuni tanbeidiol (sef y Diwygiad, yr hwn a ymledaenodd i raddau helaeth trwy gyfrwng yr Argraphwasg) nid allai y bobl gyffredin gael adnabyddiaeth o wirionedd datguddiedig y nef, ond yn unig trwy enau yr offeiriaid, y rhai yn fynych a'u harweiniant megis deillion mewn cebystrau, heb wybod y ffordd, nac adnabod y lle yr oeddent yn cyrchu atto. Yr Ysgrythyrau sanctaidd oeddent yn gloedig mewn ieithoedd dieithr; ac o ran hynny, yn gystal ag o ran pris, yr oeddent yn anghyrhaeddadwy i'r cyffredin. Ond wele hwynt heddyw yn nwylaw pawb, ac mewn iaith ddealladwy; fel ag y gall y gwanaf ei gyrhaeddiadau dreiddio iddynt, a "thynu dwfr o ffynnonau yr iechydwriaeth." Ac y mae esponiadau dirifedi arnynt; a thraethodau crefyddol eraill, i gynnal duwioldeb, a choleddu moesoldeb, yn cael eu cyhoeddi, na chawsent, yn ol pob tebygolrwydd, eu cyfansoddi, ac nad allent gael eu cyflwyno i weithrediadau mor helaeth oddieithr trwy gyfrwng y Gelfyddyd hon. Felly y mae y Gelfyddyd o Argraphu gwedi gosod y grefydd Gristionogol, yn enwedig, mewn agweddiad mwy manteisiol i arledu ei phelydrau disglaer dros y byd, trwy anrhegu pob gradd, ïe, trigolion y bythau tlotaf â Gair y bywyd; a thrwy alluogi y duwinydd dysgedig i gyhoeddi i maes y newyddion da o lawenydd mawr, megis â mil o dafodau ar yr un pryd. Yn ganlynol, y mae yn foddion i gynnorthwyo pob gradd i ehangu eu gwybodaeth yn Ngair Duw; a thrwy hynny yn eu galluogi i fabwysiadu syniadau cywir am danynt eu hunain, ac am bethau o ansawdd ysprydol a thragywyddol; a thrwy gynnorthwy Glân Yspryd Duw yn eu dwyn i ymagweddu yn gyfattebol i ddibenion eu creadigaeth.

Ym mhellach, nid llai eglur (ac ail yn unig i'w heffeithiau ar grefydd mewn buddioldeb) yw effeithiau yr Argraphwasg, os ystyriwn ei gweithrediadau yn nghynnydd dysgeidiaeth, ac yn nhaeniad gwybodau yn gyffredinol.

Bu amser pan yr oedd dysgeidiaeth a gwybodaeth yn cael eu cyfyngu yn unig i'r cyfoethogion; a'r rhai hynny, yn gyffredin, megis Alecsander gynt, yn rhy hunanol i ewyllysio i'w cydgreaduriaid, o ïs raddau, gael rhan na chyfran ynddynt. Y cyfryw o'r bobl gyffredin ag oedd yn cael eu cynnysgaeddu â doniau a chynneddfau cryfion a threiddgar, gan Awdwr natur, ac yn awyddus iawn am bob gwybodau, oeddent yn cael eu cludo i ardaloedd tywyll y bedd, heb gael diwallu eu meddyliau o herwydd eu hymddifadrwydd o gyfryngau bendithiawl yr Argraphwasg. Ac felly yr oedd llawer Milton, neu Newton, o ran cynneddfau, yn cael eu cario yn eu taith oesawl trwy y byd, a holl alluoedd eu deall megis yn rhwym yn nghadwynau tywyllwch ac anwybodaeth. Ond trwy gyfrwng yr Argraphwasg y mae traethodau ar bob testynau, a llyfrau yn cynnwys pob gwybodau, ym meddiant, neu o'r hyn lleiaf o ran iaith yn ddealladwy, ac o ran pris yn gyrhaeddadwy i bob gradd. Ac nid ydwyf yn meddwl y buasai yn rhyfyg i haeru fod yr Argraphwasg hefyd yn foddion i ddwyn dynion i fedru eu defnyddio. Cyn gael y Gelfyddyd hon allan, nid oedd braidd un ym mhlith y bobl gyffredin, trwy holl daleithiau Ewrop, yn feddiannol ar gymmaint dysgeidiaeth ag y gallai ddarllen, nac ysgrifennu ei enw, na rhoddi attebiad rhesymmol i'r gofyniadau gwaelaf. Ond tra y mae llyfrau yn cael eu gweinyddu mor rad, ac mor hawdd eu cyrhaeddyd ym mhob sefyllfa, y mae dynion yn cael eu dwyn i hiraethu am ddysgeidiaeth, nes yw y cyfryw yspryd gwedi myned mor gyffredin na oddefa neb i'w blant fyned trwy y byd heb ryw gyfran o honi, mwy nag yn ymddifad o wisgoedd i guddio eu noethni corphorol. Fe fyddai, yn yr oes bresennol, braidd yn wyrth ganfod plentyn pum mlwydd oed heb fedru gwneuthur dim defnydd o lyfr. Ac oni bai ein bod yn medru eu defnyddio, pa leshad i ni fuasai fod enwogion wedi ysgrifennu traethodau rhagorwych ar wahanol byngciau? neu fod ein llyfrgelloedd yn cael eu gorlenwi â'r cyfryw drysorau? Mawr, gan hynny, yw rhagoroldeb y Gelfyddyd o Argraphu. Y mae 'n dosparthu i gyfran byd drysorau pob gwybodau; ac yn cyffroi y meddwl dynol i sychedu am ddysgeidiaeth fel "yr hydd

am yr afonydd dyfroedd," ac i hiraethu am wybodaeth, ac i lefain gyd â'r Prydydd—

" Gwybodaeth byw faeth y byd,
" Geinferch, ti ffynnon gwynfyd;
" Hebot nid oes neb hybarch,
" Tydi sydd yn peri parch."

Nid oes, yn yr oes bresennol, un difyrwch yn hawsach i'w gyrhaedd, nac yn rhoddi mwy o foddlonrwydd yn y mwynhad o hono; nag ymofyniad am wybodaeth. *Hæc studia nobiscum pernoctant, peregrinantur, rusticantur, domi rurisque delectant.* Mae llyfrau yn cael eu taenu mor helaeth nad oes braidd un gwrthddrych a all gyffroi cywreinrwydd dynion, nac un grefft na chelfyddyd, nad oes cyflawn wybodaeth a chyfarwyddyd yn eu cylch i'w cyrhaeddyd trwyddynt. Prydyddiaeth, Hanesyddiaeth, a Philosophyddiaeth, yn eu holl ymraniadau, ydynt yn wastad wrth law, ac yn barod i ddiwallu awydd meddylfryd pob dyn â phob amrywiaeth o ddanteithion meddyliawl. Fe all yr amgyffred, bob amser, ganfod y darluniadau cywiraf o bob gwrthddrych, ym mhob cwrr o'r greadigaeth, heb ymdeithio i wledydd pellenig, ac heb ymroddi i beryglon rhyfeloedd, na môr-deithiau meithion, na chymmeryd rhan mewn dadleuon gwladwriaethol. Gall y darllenydd, yn ei lyfrgell, ganfod ym mron y cyfan a gymmerodd i fynu holl alluoedd dyn ym mhob sefyllfa, ac ym mhob oes o'r byd. Oni fuasai yn rhagorfraint fwyaf ardderchog gael mwynhau cymdeithas un, wedi byw rai miloedd o flynyddoedd, wedi dysgu arferion a defodau pob gwlad, wedi casglu dysgeidiaeth a doethineb pob oes, ac wedi trysori myfyrdodau pob doeth? Y cyfryw ragorfraint y mae yr Argraphwasg yn ei roddi yn ein meddiant. Yr ydym yn feddiannol ar lafur-waith hen Brydyddion a Philosophyddion Groeg a Rhufain, a chyflawn hanesion pob gwlad. Yr ydym yn cael ein dwyn megis i ysgolion yr hen foesolwyr gynt; y rhai, tra y mae eu cyrph yn gorwedd yn dawel yn un â'u llwch dechreuol, ydynt yn parhau i ddosparthu dysgeidiaeth, ac â'u gwybodaeth yn goleuo y byd. Yr ydym heddyw yn cael ein dysgu gyd â'r uu dysgawdwyr a Xenophon ac Alecsander. Yr ydym megis yn cael ein gosod mewn sefyllfa i wrando yr hanesydd Halicarnassus yn adrodd ffrwyth ei fyfyrdod yn nghampau Olympus; neu yn Senedd Rhufain, i glywed Cicero yn cyhuddo teyrnfradwyr; ac â'i areithiau yn ymlid gelynion ei wlad. Yr ydym heddyw yn cael budd yn addysgiadau yr Academia Athenaidd, a'r enwog Lyceum; ac yn cael cyfrannogi o'r gwersi rhagorwych a draddododd mab Sophroniscus dan gysgod ei dewfrig blanwydden, neu ar lannoedd yr afon Ilissus.

Ym mhellach, y mae y Gelfyddyd o Argraphu fel peiriant euraidd yn gweithredu yn effeithiol yn niwygiad moesol y byd. Bu amser pan yr oedd moes addysgiadau yn cael eu cyfyngu yn unig i ryw nifer ddewisedig o gyfoethogion byd, ac yn hollol anghyrhaeddadwy i'r cyffredin. Ond trwy offerynoliaeth y Gelfyddyd hon, nid yn unig moes addysgiadau Cicero, Plato, ac Anaxagoras, eithr hefyd "sicrach air y prophwydi," ac anffaeledig reol yr Ior, ydynt yn treiddio i'r lluaws dynol. Y mae yn foddion i arddangos i'r byd rinwedd ac uniondeb buchedd yn y lliwiau harddaf; ac i amddiffyn gonestrwydd, a chadarnhau ac ymgeleddu cyfiawnder a gwirionedd pa le bynnag y byddont; a thrwy daenu addysgiadau moesol y mae yn tueddu i wareiddio pob gradd o'r rhyw ddynol; y mae yn dwyn tywysogion i lywodraethu mewn mwyneidd-dra a thiriondeb, a'r deiliaid, nid yn unig i ufuddhau i erwin wialen trawsedd, ond trwy ddangos rhagoroldeb rheoleiddrwydd gwladol, a'r manteision sydd yn deilliaw oddiwrth ufudddod i fesurau rhesymmol, y mae yn ei dwyn i ufuddhau yn ewyllysiol i'r cyfreithiau, ac i gynnal a chefnu y llywodraeth. Y mae o ddefnydd cyfartal mewn heddwch a rhyfel. Y mae yn ffurfio cymdeithasau, yn rheoleiddio masnach, ac yn cadarnhau sefydliadau gwladol ac eglwysig, ac yn un o'r cestyll cadarnaf i wrthwynebu ymosodiadau gelynol.

Y mae y Gelfyddyd o Argraphu hefyd yn gweithredu yn helaeth ar fesurau llywodraethol teyrnasoedd. Y mae yn un o'r amddiffynfeydd goreu i ryddid gwladol.

Y mae'n gosod terfyn-furiau rhwng awdurdod llywodraethol ac ufudd-dod y deiliaid. Y mae yn dinoethi mesurau niweidiol, ac yn gweithredu fel attalfa ar ddynion gormesol a diegwyddor. Y mae yn cyffroi ym mynwesau y deiliaid yspryd hunanymddiffyniad; ac felly yn attal trawsder, ac yn fynych yn peri dychryn a braw i orthrymwyr a gormes-deyrniaid. Amryw enghreifftiau o'r cyfryw effeithiau a ganfyddwn os edrychwn i hanesion ein gwlad ein hunain. Pa beth oedd yn cyfrannu mor helaeth tu ag at ddwyn oddi amgylch y chwyldroad gogoneddus yn y flwyddyn 1688 ([illegible]ydlwyd yr holl freintiau gwladol ac eglwysig a fwynhawn) ond y sylwadau rhydd a medrus yr oeddid yn wneuthur ar y llywodraeth, ac yn erbyn gorthrymderau a choel-grefyddau Pabyddiaeth? Ond nid oes un yn fwy adnabyddus, nac yn fwy perthynasol i'n diben yn bresennol, na'r cyfnewidiadau a gymmerasant le yn ddiweddar mewn gwlad gymmydogaethol. Pan yr ymosodwyd ar ryddid yr Argraphwasg, fe ennynodd ynddynt yspryd hunan-ymddiffyniad, gan feddwl eu bod yn cael eu hyspeilio o'u breintiau naturiol. Ac yn wir, ni ellir canfod effeithiau y Gelfyddyd o Argraphu, ar yr olwg hyn, yn fwy amlwg nag oddi amgylch i ni y dyddiau presennol; mae ei gweithrediadau ar feddyliau y werinos megis "lefain yn lefeinio yr holl does."

Trwy wneuthur sylwadau cyhoeddus ar wahanol orchwylion llywodraethol, y mae yn amddiffynfa yn erbyn anghyfiawnder a gorthrymder; a'r tŵr cadarnaf yn erbyn ymosodiadau gormesol. Nid oes neb yn chwennych gweled ei anghyfiawnder yn cael ei ddinoethi, a'i greulondeb a'i ragrith yn cael eu datguddio; gan hynny nid yw gormeswyr yn ofni dim yn fwy na'r Argraphwasg; ac nid ydynt yn foddlawn i'r meddwl dynol ehedeg yn ddirwystr i ardaloedd myfyrdodau llywodraethol; canys gwybod y maent, tra y mae rhyddid yr Argraphwasg yn cael ei ddiogelu, nad allant obeithio y bydd i'w hanghyfiawnder a'u gorthrymder lwyddo, er eu bod yn feddiannol ar holl gâd-lüyddion eu gwlad.

Eithr fe ddywedir fod yr Argraphwasg yn amddiffyn heresiau a gau-grefyddau, ac yn tywallt allan dybiau niweidiol i grefydd, moesau da, a llywodraeth. Ond gellir gofyn, a oes dim o'r pethau goreu ym meddiant dynolryw yn cael eu camddefnyddio, hyd yn nod yr Ysgrythyrau sanctaidd? Ac a oes dim o'r Argraphwasg mor agored i wrthbrofi ac i haeru y cyfryw bethau? Nid yw yr Argraphwasg yn naturiol yn dwyn oddi amgylch y drygau crybwylledig; eithr ei thuedd a'i hamcan yw alltudio twyll a dichell o bob math, a sefydlu llywodraeth y gwir yn ddiwrthwyneb.

Oddiwrth y sylwadau blaenorol, fe ymddengys buddioldeb y Gelfyddyd o Argraphu yn dra eglur. Y mae fel rhyw lusern oleulawn, yn saethu ei phelydrau disglaer o amgylch y byd; ac y mae tywyllwch anwybodaeth yn gorfod encilio o'i blaen fel tywyllwch y nos o flaen gwawr y dydd. Y mae yn danfon yr efengyl i bedwar cwrr y ddaearen. Ac fel y golofn oedd yn arwain yr Israeliaid trwy y diffaethwch i'r Ganaan heddychol, yn arwain trigolion Ewrop, Asia, Affrica, ac America, i ardaloedd gwybodaeth o Dduw. Trwy arledaenu dysgeidiaeth hefyd y mae yn gwneuthur dynion yn fwy gwasanaethgar yn eu hoes; a thrwy gyfrwng hon, ym mhellach, nid yw ei gwasanaeth yn cael ei chladdu pan y'i cleddir hwy, ond ffrwyth eu llafurwaith a barha yn faeth i'r oesoedd a ddel. Anfarwolodd hon filoedd o goleddwyr dawn. Hi a ddygodd, o ardaloedd anghof, waith awduron enwog y cynoesoedd, ac a'u cyflwyna i oesoedd dyfodol yn feddiant tragywyddol, fel y rhagddywedodd Thucydides* am ei lyfr clodwiw (κτημα ες αει συγκειται); a hi a adnewyddodd gôf-adail prydydd Venusium;† ac nid yn unig a'i gosododd ar sylfaen fwy parhaus na phres, eithr ar un a bery hyd na bo amser mwyach. Pwy a ddichon ddarlunio ardderchawgrwydd y Gelfyddyd hon? Gellir ei galw yn llusern yr oesoedd—yn drysorfa pob gwybodau—yn ffynnonell difyrwch i'r doeth—ac yn faeth

* Thucydides, Llyfr I. Ben. 22.

† Horas, Llyfr III. Awdl 30.

i bob ymgeisydd gwybodaeth. Y mae yn gwareiddio ac yn moesoli dynolryw, ac yn effeithio yn helaeth ar lywodraeth teyrnasoedd y byd. Pa beth sydd gwedi gosod ein gwlad ni mor uchel ym mhlith teyrnasoedd? Pa beth sydd gwedi gwneuthur ei llywodraeth mor drefnus, ei masnach mor reolaidd, a'i sefydliadau mor odidog? Y mae yn ddiammau fod yr Argraphwasg yn cyfrannu tu ag at y cyfryw fendithion; a rhaid i ni ddymuno i'r amser frysio, pan na bo i'r Argraphwasg mwyach gael ei chamddefnyddio; eithr bod eu hunig ddyledd i gynnal rhinwedd a moesau da, a thaenu gwybodaeth o Dduw dros y byd, fel ag "y mae y dyfroedd yn toi y moroedd."

Y Parch. Evan Morgan,
Curad Ciliau Aeron, a Chapel St. Alban,
Ceredigion.

PREGETH FER ar Job xviii. 14.

"Brenin dychryniadau."

Dywed yr Ysgrythyr, "Gwae yr anwir, drwg fydd iddo." Er ei fod yn awr, fe allai, yn llwyddo yn ei holl lafur, ac yn meddiannu digonolrwydd o bob cysuron daearol: etto, os *anwir* y parhâ, "drwg *fydd* iddo." Dyna'r gwirionedd a osodir ger ein bron o'r 5ed adnod o'r bennod hon hyd ei diwedd. Ym mysg y pethau ofnadwy a ddigwydd iddo, mae un yn cael ei enwi yn y testun. Dygir ef i gyfarfod âg angeu fel *brenin dychryniadau*—nid fel cyfaill i'w drosglwyddo i breswylfod mwy dymunol a hyfryd, ond fel gelyn, dynesiad yr hwn a ddylai achosi'r dychryn mwyaf o'i fewn. Dangosir, yn

I. *Fod angeu yn frenin.* Fel brenin mae pawb yn gorfod plygu iddo. Nid oes neb nad yw, naill o fodd neu anfodd, yn gorfod ufuddhau i'r brenin hwn. Lletach yw ei lywodraeth hyd yn nod na'r eiddo'r diafol. Mae lluoedd mawrion ym mhob gwlad yn gwasanaethu hwnw; o herwydd paham y gelwir ef "Tywysog y byd hwn." Ond mae angeu yn helaethach ei lywodraeth. Er fod llawer o'r byd dan allu Satan, nid yw y byd oll felly; ond y mae'r byd oll yn gorfod plygu i angeu. Nid oes ond Duw ei hun, Llywydd a Rheolwr pob peth o fewn holl gyffiniau ehang y greadigaeth, yn meddu ar deyrnas fwy helaeth. Dywed y Salmydd, fod y "doethion yn meirw," ac, o ran y digwyddiad hwn, mai "yr un ffunud y derfydd am ffol ac ynfyd, y gadawant eu golud i ereill." Gelwir angeu mewn lle arall, "ffordd yr *holl ddaear*"—y ffordd "o'r tŷ i'r bedd" sydd raid i bawb ei theithio. Miloedd o droion y darfu i chwi, a minnau, groesi trothwy ein tŷ, a dychwelyd drachefn; ond croeswn ef ryw ddydd y tro olaf. Ar ol hyn ni welir mo'n gwedd, ac ni chlywir mo'n llais dan ein cronglwyd byth mwy. Nid yw crefydd ei hun, er gwerthfawroced yw, yn gwaredu rhag angeu. Hi a wared, yn wir, rhag yr *ail* farwolaeth—ond nid rhag marwolaeth naturiol. Rhaid i Abel farw yn gystal a Chain. Rhaid i Dafydd fyned i'r bedd yn gystal a Saul. Rhaid i Pedr ymadael â'r byd yn gystal a Judas. "Nid oes bwrw arfau yn y rhyfel hwn." Pa le y mae ein tadau a'n teidiau heddyw? Pa fodd na welwn ein henafiaid yn awr? Y maent wedi eu gwysio i'r tragywyddolfyd! Fel y mae dail y goedwig yn cwympo i'r llawr, i wneuthur lle i rai newyddion i dori allan; felly un cnwd o ddynion a wna ffordd i arall, hyd ddiwedd y byd. "Un genhedlaeth a â ymaith, a chenhedlaeth arall a ddaw: ond y ddaear a saif byth." "Bydd barod, O Israel, i gyfarfod â'th Dduw."

II. Mae angeu ynddo ei hun yn *frenin dychryniadau:*—hyny yw, y mwyaf dychrynllyd o bob peth arall. Duw y duwiau yw y Duw mwyaf—Cân y caniadau yw y gân

ragoraf; felly brenin dychryniadau yw'r pennaf o'r holl bethau dychrynllyd. Ymddengys hyn os ystyriwn,

1. *Y cyffelybiaethau a ddefnyddir gyda golwg ar y matter hwn.* Cydmarir angeu mewn un man i'r diluw yn amser Noah: "Dygi hwynt ymaith megys â *llifeiriant*." Fel nad oedd dim a safai o flaen y diluw—na thai, na choed, na chestyll, na mynyddoedd, na chreigiau; felly ni saif dim yn erbyn angeu. Fel bod y farn hòno yn dra dychrynllyd—felly mae angeu yn arswydus, yn enwedig i bawb sydd heb adnabod Crist, a gwaith yr Yspryd bendigedig ar eu calonau. Cydmarir ef i bladur lem, neu gryman miniog. Nid yw y cadarnaf o blant dynion o'i flaen ond fel glaswelltyn o flaen un o'r rhai hyn. "Y boreu y maent fel llysieuyn a newidir. Y boreu y blodeua ac y tyf; prydnawn y torir ef ymaith, ac y gwywa." Yn *Ps.* xlix. cyffelybir ef i lew neu flaidd yn ymborthi ar yr annuwiolion yn y bedd hyd y farn, fel ar ysglyfaeth melus: "Fel defaid y gosodir hwynt yn uffern; angeu a *ymborth* arnynt; a'r rhai cyfiawn a lywodraetha arnynt y boreu; a'u tegwch a dderfydd yn y bedd, o'u cartref." Cydmara Salomon angeu i ystorm rymus yn chwythu yr enaid diadgenhedledig yn dost yn erbyn ei ewyllys i dragywyddoldeb: "Y drygionus *a yrir ymaith yn ei ddrygioni:* ond y cyfiawn a obeithia pan fyddo marw." O enaid diofal, pan gaffo angeu *gommissiwn* i wneuthur ei orchwyl, nid gwiw i ti erfyn arno i oedi ei ddyrnod; am hyny brysia i adael dy bechodau, ac i ffoi drwy ffydd at Grist, fel na allo dy niweidio pan ddel i derfynu dy arosfa ar y llawr.

2. Ymddengys angeu yn dra dychrynllyd, *os ystyriwn pa fodd y daeth i'r byd.* Y tro cyntaf y clywn sôn am angeu ydyw *Gen.* 2. 17. "Yn y dydd y bwytâi o hono, *gan farw y byddi farw.* Plentyn pechod, gwelwn, yw angeu; ac os yw y cenhedlwr yn wrthun a melldigedig, ni all fod y cenhedledig amgen na gwrthun a melldigedig hefyd. Yr un tadogaeth, neu darddiad, a roddir i angeu yn *Iago* 1. 15. "Chwant, wedi ymddwyn, a esgor ar bechod: pechod, pan orphener, *a esgor ar farwolaeth.*" Dyna beth yw angeu:—pechod yn y pendraw—pechod wedi rhedeg ei yrfa—pechod yn ei effeithiau yn nhragywyddoldeb. Os yw pechod i'w arswydo, rhaid fod marwolaeth felly hefyd; canys ffrwyth pechod yw marwolaeth. Dywed St. Paul, yn *Rhuf.* v. i farwolaeth ddyfod i'r byd fel *condemniad*—eglurhad o ddigofaint Duw am droseddu ei ddeddf—fel *barn* am anufudd-dod i'w ewyllys: ac yn *Pen.* vi. iddo ddyfod i blith dynion *fel cyflog* pechod. Mewn lle arall (*Gal.* iii.) hysbysa yr un awdwr, iddo ddyfod fel *melldith* ar ddynolryw. Dywed yno fod dyn dan felldith, am wyro oddiwrth y gyfraith; i'r Iesu, yn ei anfeidrol gariad, symud y felldith hon; ac mai trwy farw y symudodd hi: yn ganlynol, marwolaeth oedd y felldith grybwylledig. Eglur yw, ynte, mai peth dychrynllyd yw marwolaeth. Fel na all llewes ddwyn oen—fel na all eryrod roddi bod i golomen—fel fod pob peth yn cenhedlu yn ol ei anian; felly, os peth i'w arswydo yw pechod, peth yw arswydo yw marwolaeth; canys o bechod mae ei darddiad. Frodyr, bydded i'r ystyriaethau hyn eich dwyn i fyfyrio yn ddwys ar farwolaeth, a gweddïo yn egnïol am daenelliad o waed cymmodawl yr Iesu ar eich cydwybodau, fel y byddo marwolaeth yn eich cyfarfod fel cyfaill a chymmwynaswr, ac nid fel gelyn ofnadwy a didrugaredd. "Bydd barod, O Israel, i gyfarfod â'th Dduw."

3. Ymddengys angeu yn *frenin*

dychryniadau, o herwydd ei fod yn dychrynu y caletaf a'r mwyaf rhyfygus pan ddelo arnynt. Mae llaweroedd o ddynion y rhai a wrandawant ar y gwirioneddau mwyaf cyffrous heb deimlo y radd leiaf o arswyd. Pan fyddo'r Gweinidog yn sôn am y pydew diwaelod, a'r arteithiau annhraethadwy sydd yno, ni ddychrynir y bobl hyn; ond ânt rhagddynt gyda phob tawelwch yn y llwybrau mwyaf aflan a llygredig! Ond pan ddel y rhai hyn i wely angeu, eu calonau celyd a ddryllir, ac a grynant rhag ofn y Barnwr y maent ar fedr sefyll ger ei fron. Rhoddaf rai esamplau o hyn. Chwi a wyddoch am Saul, y cyntaf o frenhinoedd Israel, ei fod yn hynod am ei annuwioldeb. Pwy a allasai ddangos mwy o ddiystyrwch i air Duw na Saul, yn ei ymddygiad tu ag at Agag? Pwy a allasai egluro mwy o falais, cenfigen, a chreulondeb nag a wnaeth ef tu ag at Dafydd? Etto, pan glywodd y pechadur ystyfnig haiarnaidd hwn gan Samuel, ei fod yn ymyl tragywyddoldeb, fod angéu wrth y drws, a bod Duw ac yntau ar ymgyfarfod â'u gilydd, "syrthiodd o'i hyd gyhyd ar y ddaear, ac *a ofnodd yn ddirfawr*, o herwydd geiriau Samuel; a nerth nid oedd ynddo." Yr oedd y dychryn a syrthiodd ar Belsassar yn llawn cymmaint. Tra yr oedd hwn, gyda mil o'i dywysogion, yn yfed gwin o lestri'r deml, yr oedd ei galon yn ysgafn, ac yn llawn o ddigrifwch; ond pan welodd y llaw ddirgelaidd gyferbyn âg ef, yn ysgrifenu ei gondemniad, aeth ei wyneb mor wyned a chalchiad y pared ar ba un yr oedd y geiriau yn cael eu ffurfio. "Yna y newidiodd lliw y brenin, a'i feddyliau a'u cyffroisant ef, fel y dattododd rhwymau ei lwynau ef, ac y curodd ei liniau ef y naill wrth y llall." Rhoddaf i chwi ddwy o esamplau etto, allan o hanesion ereill. Yr oedd un Thomas Paine yn Lloegr yr oes ddiweddaf, yr hwn a ysgrifenodd y cableddau mwyaf echryslon yn erbyn Crist a'i efengyl. Ymdrechodd â'i holl egni dynu i lawr grefydd y Bibl yn y wlad. Pan ddaeth hwn i deimlo gwasgfeuon angeu, yr oedd yn yr ofnau mwyaf, ac yn nyfnder anobaith yn llefain ar Grist am drugaredd. "Bernwch beth yw fy nhrallod," meddai'r fenyw a ddenodd oddiwrth ei gwr i fyw gyd âg ef mewn godineb ac aflendid, "wrth glywed y dyn hwn, er mwyn pa un y gadewais fy mhriod, fy mherthynasau, a'm crefydd, yn dywedyd wrthyf, na thâl yr egwyddorion a ddysgodd efe ddim yn yr oriau diweddaf." Yn yr oes ddiweddaf hefyd yr oedd dyn arall, yr hwn a elwid Voltaire. Cyrhaeddodd hwn enwogrwydd mawr o herwydd ei elyniaeth i achos Mab Duw. Nid aml y llwyddodd neb gymmaint ag ef yn ei ymegnïadau melldigedig. Mae ei lyfrau yn lliosog iawn, a'u heffeithiau i'w gweled heddyw mewn miloedd o fanau yn Nghyfandir Ewrop. Ond pan ddygodd olwyn amser y dyn hwn i derfyn ei oes, yr ofnau, y braw, a'r cryndod mwyaf annioddefol a lenwodd ei fynwes. Yr oedd ei gyfeillion anwylaf yn methu aros yn agos ato, gan ddywedyd, fod yr olwg arno yn wynebu angeu yn rhy frawychus i neb fedru bod yn dystion o hono. A'r wraig, yr hon a gyflogid i'w amgeleddu, pan geisiwyd ganddi, dro ar ol hyny, i fyned i weini i ryw glaf arall, a ofynodd, a oedd efe o'r un daliadau a Voltaire; os oedd, na chymmerai hi mo'r byd oll a chydsynio â'r cais. Medr angeu sobri y gwylltaf—medr godi arswyd yn y galon fwyaf rhyfygus: am hyny, eneidiau, byddwch barod i gyfarfod â'ch Duw.

4. Ymddengys angeu etto yn anghydmarol ddychrynllyd, *o herwydd ei uniongyrchol ganlyniadau*

i'r pechadur anedifeiriol. Amddifada ef o bob cysuron ar unwaith, a chymmer oddi wrtho bob gobaith o fwynhau cysuron mwy. Rhydd derfyn ar holl lawenydd gelynion Crist, ac ar bob cyfleusdra i geisio ei ffafr a dedwyddwch byth. Mewn chwanegiad at hyn, mae yn swyddog sarug i gludo 'r gwas anfuddiol i'r "pydew diwaelod"—i'r "llyn sydd yn llosgi o dân a brwmstan" —i "gerwyn fawr digofaint Duw" —i'r "llosgfëydd tragywyddol"— i'r "tywyllwch eithaf, lle y bydd wylofain a rhincian dannedd" yn ddiddiwedd! Beth a ddywedaf am ei boenau, ei arteithiau, ei ing, a chwerwder ei loesau yn y lle hwnw? Nid oes genyf iaith i'w osod allan, na dychymmygion i'w amgyffred! Ond dywedaf hyn— bydd ei ddioddefiadau tu draw i'r bedd yn annhraethol, yn arosol, yn fynedol, i barhâu ac i gynnyddu dros oesoedd tragywyddoldeb! Bechadur, arafa, edrych ym mlaen, ofna, gweddïa. "Bydd barod i gyfarfod â'th Dduw."

III. *Pa fodd y gellir wynebu angeu wedi yspeilio o'i ddychrynfeydd?* Os yw y rhan flaenorol o'r bregeth hon yn gyffröus, ac yn mynegi pethau ofnadwy, diolch i Dduw, mae genyf fodd, cyn dibenu, i ddangos ochr oleu y cwmwl! Mae 'r Ysgrythyrau yn ein cyfeirio at ŵr, yr hwn sydd yn "angeu i angeu (yr hwn sydd yn lladd a dinystrio angeu ei hun) ac yn drangc i'r bedd." Y gwr hwn yw Crist yr Arglwydd, yr hwn a ehedodd o drigfanau 'r gogoniant i waredu pechaduriaid rhag bod yn ysglyfaeth i angeu a Satan yn dragywydd!

Gwelsom mai pechod a ddygodd angeu i'r byd: Crist a ddioddefodd dros bechod, ac i'r sawl sydd yn hyderu yn ysgrythyrol ar ei ddioddefaint ef, mae angeu yn troi yn gyfaill tra gwerthfawr. Daeth marwolaeth i blith dynolryw fel *condemniad.* Crist a gondemniwyd yn ein lle; efe a wnaethpwyd yn bech-aberth drosom, a thrwy hyny a drôdd farwolaeth yn fendith i bawb o'i ganlynwyr. Os fel melldith a barn y daeth angeu i deyrnasu ar ddynion, Crist, drwy fyned yn felldith, a dioddef barn Duw yn eu lle, a newidiodd ei anian, ac a'i trôdd yn gymmwynaswr gwerthfawr i bawb a gredant ynddo. Ffugiai yr hen philosophyddion cenhedlig, fod careg yn bod, yr hon a droai yn aur bob peth y cyffyrddai âg ef. Try gwaed Iesu bob peth yn fendith i'w bobl, hyd yn nod gelyniaeth y diafol, a loesau marwolaeth ei hun: "Pob peth sydd eiddo chwi: pa un bynag ai Paul, ai Apolos, ai Cephas, ai y byd, ai bywyd, ai *angeu,* ai pethau presennol, ai pethau i ddyfod; y mae pob peth yn eiddo chwi; a chwithau yn eiddo Crist; a Christ yn eiddo Duw." 1 *Cor.* 3. 21, 22, 23. Os cyll y llew ei ddannedd, ac os cyll y sarph ei cholyn, nid ydynt i'w harswydo mwy: felly, nid rhaid i'r Cristion ofni angeu; canys y mae gwaed ei Brynwr wedi newid ei wasanaeth, gan ei wneuthur yn derfyn ar bob trallod, a blinder, a chroesau, a phrofedigaethau, yn lle yn swyddog i drosglwyddo 'r pechadur i garchar ac arteithiau tragywyddol. At Grist, ynte, fy mrodyr, at Grist ar frys. Llefwch am nerth oddi uchod i'w dderbyn i'ch calonau, i hyderu arno am faddeuant a phob bendith, i lynu wrtho yn wyneb pob peryglon a themtasiynau hyd y diwedd: yna y bydd angeu i chwi yn elw, a thragywyddoldeb yn dragywyddoldeb o orfoledd annhraethol yn nghymdeithas Duw.

OFFAB.

YR ADFENT.

Y MAE 'r dyddiau wedi dyfod, er ys tro weithian, yn y rhai y di-

ystyrir, ac yr ymgeisir am ddiddymu, *hen bethau*, am eu bod yn *hen;* ac yr ymofynir am bethau *newydd*, yn unig am eu bod *yn newydd*. Er fod profiad cannoedd o flynyddau yn tystio gwerth yr *hen*, etto, "gwell y *newydd*, er na phrofwyd," yw llais llawer ym mhob cwr o'r wlad; a phe caffai y dychymygwyr penboeth hyn eu hewyllys, mae yn debyg na "adewid careg ar gareg," yn ein hadeiladau gwladol ac eglwysig, "a'r ni's dattodid." Ond nid fy mwriad yw dywedyd am bethau a berthynant i'n llywodraeth wladol: am y pethau hyn ein doethineb yw bod yn ddistaw, a gadael i'r rhai hyny eu trefnu, y rhai ydynt gymmwysaf o ran gwybodaeth, sefyllfa, a phrofiad at y gwaith. Am osodiadau ein Heglwys y mae mawr ddadwrdd i'w glywed ym mhlith rhai nad ystyriasant erioed mo'u diben na'u gwerth, ac ni wyddant am eu tarddiad. Dymunwn alw sylw y cyfryw at eiriau y gwr doeth—"Pob call a wna bethau trwy wybodaeth; ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd."

Ystyr y gair ADFENT yw *dyfodiad*; dyfodiad Crist. Gelwir y pedair wythnos o flaen y Nadolig wrth yr enw hwn; a'r pedwar Sul a berthynant iddynt a elwir "*Suliau yr Adfent*." Mae son am yr *Adfent* yn lled foreu yn hanesion Eglwys Crist. Haera ysgrifenwyr Rhufeinig iddo gael ei sefydlu gan yr apostol Pedr, yr hwn a blannodd Eglwys Rufain. Ond gan hwy bynag y sefydlwyd ef, mae yn hysbys ei fod yn un o osodiadau Eglwys Crist cyn y flwyddyn 450, am i awdwr ag oedd yn byw y pryd hyny ysgrifenu traethawd ar yr *Adfent*. Yn y dyddiau gynt byddid yn arferol o ymgynnull i'r Eglwys bob dydd Mercher a Gwener trwy yr *Adfent*, fel y mae etto yn arferol yn y Grawys. Ac yn y Prif Eglwysydd byddid yn *pregethu* ar y dyddiau hyny.

Diben neillduo y tymmor hwn oedd galw ar Gristionogion i ymbarotoi tu ag at iawn goffâu ymddangosiad Crist yn y cnawd ar Ddydd Nadolig, yn niwedd y tymmor, yr un modd ag y trefnwyd y Grawys i ymbarotoi i gadw dyledus goffadwriaeth o'i angeu a'i adgyfodiad ar y Pasg. Pan y mae 'r diben mor dda ac mor dduwiol, gellid meddwl na ddiystyrid y gosodiad gan neb a eilw ei hun yn Gristion.

Y mae yn deilwng o sylw mai yr *Adfent* yw *dechreu y flwyddyn* yn nghyfrif yr Eglwys; a'r achos o hyn yw, nad yw Eglwys Crist yn rhanu tymhorau y flwyddyn, nac yn rhifo ei dyddiau, yn ol symudiadau yr haul naturiol, ond yn ol ymddangosiad "Haul Cyfiawnder;" pelyderau yr hwn a welir megys yn treiddio i dywyllwch y nos i ragfynegi ei fod yn barod i ymddangos uwch y terfyngylch, yn ei holl wres a'i ddisgleirdeb, i fywhau y meirwon, ac i roddi goleuni cadwedigol i'r rhai a "eisteddent ym mro a chysgod angeu."

Ond nid ymddangosiad *cyntaf* Crist yw yr unig beth y'n gelwir i'w ystyried a'i gofio yn y tymmor hwn; arweinir ein meddyliau at ei *ail* ymddangosiad, "ar gymylau y nef, i farnu y byw a'r meirw," ac "i roddi dial ar y rhai nid ydynt yn ufuddhau i'w efengyl ef," ac "i roddi i bob un yn ol ei weithredoedd." Nid rhyfedd gosod tymmor pennodol o'r flwyddyn i ystyried amgylchiad mor bwysfawr a hwn, rhag i'r "Barnwr ddyfod a'n cael ni yn ammharod." Os oes un amgylchiad a erys ddyn yn debyg o lwyddo i ddeffroi y pechadur anystyriol, neu i annog y gwir Gristion i ddiwydrwydd yn ei alwedigaeth nefol, mae Dydd y Farn felly; yn yr hwn "y rhaid i ni oll ymddangos ger bron brawdle Crist."

Dysgwn barchu gosodiadau mor ddefnyddiol o ran diben—mor

dduwiol o ran tuedd—ac mor hen o ran hanfodiad, a'r rhai a berthynant i'n Heglwys. Ac oddiwrth yr hwn sydd yn awr dan ein sylw cymmerwn rybydd i fod yn "barod i gyfarfod â'n Duw."

J—s.

DYLEDSWYDD A BRAINT GWEDDI YN NGWYNEB YR AMSERAU.

Yr ydym yn byw mewn amserau anarferol. Os yw 'r Efengyl i fod yn gyffredinol ar y ddaear, fel y tybiwn yn ddiau ei bod, amlwg yw y rhaid i gyfnewidiadau mawrion gymmeryd lle yn y byd, cyn y dichon i hyny fod. Y mae amrywiol wledydd ym mha rai yr ymddengys cyflwr presennol pethau i lygad dynol yn rhwystrau anorchfygol er taeniad y grefydd Gristionogol yn ei phurdeb cyntefig. Yn awr, rhaid symud y rhwystrau hyn, o ba natur bynag y byddont, er mwyn parotôi ffordd yr Arglwydd. "Pob pant a gyfodir, a phob mynydd a bryn a ostyngir: y gŵyr a wneir yn uniawn, a'r anwastad yn wastadedd." Yn llywodraeth Duw amrywiol achosion ydynt yn gyffredin mewn gweithrediad araf a dirgel o flaen cyflawniad unrhyw ddamwain bwysig; yr achosion hyn yn amlhau ac yn cyduno, yn fynych o'r diwedd a ennillant effaith awdurdodol, ac mewn yspaid byr a barant gyfnewidiadau yn holl gyfansoddiad gwladol; pa rai, yn ol trefn gyffredinol pethau, y rhaid i oesoedd eu dwyn i ben. Er prawf o'r gwirionedd hwn, cawsom rai amlygiadau hynod yn ddiweddar. Y cyfnewidiadau a welsom ydynt yn ddiau o ganlyniad mawr, naill ai er da, neu er drwg, i lwyddiant eglwys Crist. Am y digwyddiadau hyn y mae gwahanol olygiadau gan ddynion; rhai a'u cyfarchant fel yn rhagflaenu dyddiau gwell i holl ddynolryw, tra y mae ereill yn llewygu gan ofn, ac yn disgwyl am y pethau sydd yn dyfod ar y ddaear: ond ym mha oleuni bynag y golygwn hwynt, y mae dyledswydd yn deilliaw oddi wrthynt, yr hon a deimlir ond ychydig, tebygol, hyd yn nôd gan Gristionogion, sef y ddyledswydd o weddi: eithr po mwyaf ydyw gobaith rhai, ac ofnau ereill, mwyaf mewn cydmariaeth i hyny ydyw y ddyledswydd rwymedig arnynt i ymroddi i weddi. Os disgwyliwn weled cyflawniad o'n gobaith, neu siomedigaeth ein hofnau, edrychwn nid ar ddyn, ond fel offeryn, ond ar Dduw. Rhy dueddol ydym yn wir i ddysgu Duw. Pan y digwyddo pethau yn groes i'n meddwl, llenwir ni âg ofnau ac anobaith. Anghofiwn pa mor annigonol ydym i lywodraethu 'r byd, neu i farnu y mesurau trwy ba rai y llywodraetha Duw ef. Nis medrwn amgyffred y moddion dirgelaidd a gymmer efe yn ei law, olwynion o fewn olwynion, perthynas pethau y naill â'r llall, megis achosion ac effeithiau; rhai o honynt yn dwyn ym mlaen, ereill yn gwrthwynebu amcan neillduol, etto pob un o honynt yn cyduno er cyflawni un diben mawr, sef sefydliad teyrnas Crist yn y byd. Y moddion a ddefnyddir gan Dduw ydynt gan mwyaf yn wahanol i'r cyfryw a drefna dyn. Mewn dim ni lychwina efe falchder doethineb dynol yn fwy nag yn y moddion a ddefnyddir ganddo er cyflawniad ei arfaethau ei hun. Gweithreda yn fynych trwy bethau croesion, gan ddwyn goleuni allan o dywyllwch, trefn allan o annhrefn, a daioni allan o ddrygioni. Etto ni wel angel ddim i alaru am dano yn llywodraeth Duw; dyn anwybodus, ynfyd, dyn gwan, yn unig a edrych ar waith Duw gyda galar ac anobaith. Eithr dyn wedi myned i'r nefoedd, ni theimla mwyach fel y bu yn teimlo. Gwel yno nad oes dim o'i le yn llywodraeth Duw, ac ymddirieda yn ddiysgog yn y

doethineb a'r gallu trwy ba rai y llywodraethir ac y darostyngir holl bethau y bywyd hwn. Nis medrwn gyfodi i gyflwr mor uchel a sanctaidd, oblegid gwendid ein marwol anian. Cawn achos yn fynych, ie, y mae yn ddyledswydd arnom, i farnu a galaru o herwydd ymddygiadau dynion; etto, pan ystyriom fod holl weithredoedd y creaduriaid, ac yn wir holl bethau amser, dan lywodraeth Bôd o anfeidrol ddoethineb, anwrthwynebol allu, ac anolrheinadwy ddaioni; a phan y gorchymynodd efe i ni eu gosod hwynt yn ei law ef mewn gweddi, fel moddion, nid yn unig er esmwythâu ein hunain o'r baich yr hwn nis medrwn ei ddwyn, ond hefyd er dwyn i ben ei arfaethau grasol ei hun, yn rheoli, darostwng, a goruwchlywodraethu pob peth er ei ogoniant ei hun, a lles dynolryw, gobeithiwn y bydd i Gristionogion gyduno o un galon, ac o un enaid, mewn gweddi, yn enwedig ar amser mor bwysig ag ydyw hwn, fel y byddo i'r ysgydwad presennol o'r Cenhedloedd ddiweddu yn nyfodiad yr un Mawr, yr hwn a elwir yn bennodol, "Dymuniant yr holl Genhedloedd." Dattoder cadwynau coel-grefydd Pabaidd, â pha rai y rhwymwyd cynnifer o wledydd dros oesoedd; symuder y rhwystrau, y rhai sydd yn awr yn attal neu yn lluddias pregethiad dilwgr o Efengyl Crist; cyfoded llu o weinidogion doniol, ffyddlon, efengylaidd, a defnyddiol y Testament Newydd, ac yna cawn weled yn ebrwydd ffrwyth bendithfawr y llafur, nid yn unig yn ein gwlad ein hunain, ond hefyd ym mhob cwr o'r greadigaeth fawr. "Deffro, deffro, gwisg dy nerth, Sïon; gwisg wisgoedd dy ogoniant, sanctaidd ddinas Jerusalem. Gosodais wylwyr ar dy furiau, O Jerusalem! y rhai ni thawant na dydd na nos. Y rhai a draethwch am yr Arglwydd, na thewch, ac na adewch ddistawrwydd iddo; hyd oni osodo, ac hyd oni wnelo Jerusalem yn foliant ar y ddaear."

Cyf. M. R. Ll.

HYNAFIAETH EGLWYSIG.

Y FODRWY BRIODAS.

Heblaw fod y gwr yn hysbysu yn gyhoedd wrth briodi ei fod yn rhoddi ei gred i'r wraig, mae yn ofynol iddo roddi gwystl gweledig hefyd, sef modrwy, yr hon yn y dechreuad oedd *sêl*, â pha un y selid pob gorchymyn, ac y diogelid pob peth dymunol. *Gen.* 38. 18. *Esther* 3. 10, 12. Y rhoddiad o honi oedd yn arwydd fod y sawl a'i derbyniai yn cael eu cymmeryd i'r gyfeillach agosaf, ac i gred ac ymddiried. *Gen.* 41. 42. Oddiwrth hyn daeth yn arwydd ac yn wystl o *gariad*. *Luc* 15. 22. Ac arferwyd hi mewn priodas, nid yn unig gan yr Iuddewon a'r Cenhedloedd, ond gan y Cristionogion hefyd yn yr oesoedd boreuaf a phuraf; y rhai a roddent fodrwy i'w dyweddïau wrth eu cymmeryd mewn priodas, i hysbysu eu bod yn addas i lywodraethu y teulu. Ac yn yr ystyr yma yr arferid modrwyau hyd heddyw.

Gellid ystyried arwyddocâd y fodrwy mewn dwy ffordd; 1. Mewn ffordd o *gyfeiriad*. 2. Mewn ffordd o *osodiad*. Mewn ffordd o gyfeiriad, sylwer yn 1. ar ei *defnydd*, yr hyn yw *aur*, y puraf a'r gwerthfawrocaf o bob meteloedd, ac un sydd yn parhâu hwyaf yn ddilwgr, i arwyddo y cariad pur a pharhaus a ddylai fod rhwng y rhai a briodir. 2. Ar ei *dull*, sef *cron*, y perffeithiaf o bob lluniau, a'r mwyaf addas i uno pethau oeddynt o'r blaen yn wahanedig, ac i ddangos na ddylai fod byth ddiwedd ar gariad priodasol. 3. Ar y fan y dodid hi arno, sef *y pedwerydd bys o'r llaw aswy*, yr hwn a alwai yr hen Rufeiniaid

yn gyffredin yn *fys modrwy;* ac haerent fod gwythen fwy yn dyfod o'r galon i'r bys hwn nac i'r un o'r lleill, yr hwn, am yr achos hyny, a farnent yn fwyaf addas i ddwyn y cyfryw wystl o gariad, fel y dyger ef oddi yno i'r galon: ac er fod rhai ysgrifenwyr diweddar, y Dr. Brown ac eraill, yn gwadu hyn, etto y mae amryw awduron enwog, hen a diweddar, wedi ei gadarnhâu, yn gystal Cenhedloedd a Christionogion, yn gystal meddygon a difinyddion. (Gwel *Aul. Gel. Noct. Att.* Ll. 10. p. 10. *Isodorus Hispal. Etymol.* Ll. 19. p. 32.) Pa fodd bynag, dylid casglu yr addysg, sef, fod y gwr trwy hyny yn dangos y cariad anwylaf at ei briod, yr hwn a ddylai gyrhaeddyd ei chalon, ac ennill ei serch hithau ato ef. Achos arall am roddi y fodrwy ar y bys hwn yw, oblegid mai arno ef y mae lleiaf o draul, fel y gall y fodrwy fod yn wastad mewn golwg, ac heb fod mor ddarostyngedig i gael ei gwisgo allan, i'n dysgu y dylai y gwr a'r wraig feithrin a charu eu gilydd yn wastad hyd ddiwedd eu heinioes.

Eithr gan nad yw yr arwyddiadau blaenorol ond dammegol, deuwn yn

2. I ystyried yr hyn a amcanwyd trwy *osodiad* yr Eglwys, sef, *i fod yn arwydd ac yn wystl o'r ammod a wnaed rhyngddynt,* fel y mae yn eglur oddiwrth y geiriau a lefarir wrth ei rhoddi, ac oddiwrth y weddi ganlynol. Canys yr oedd yn arfer gynt, mewn pob ammod, i osod rhyw beth parhâus i gadw coffadwriaeth am dani; megys y *bwa; Gen.* 9. 13. *carnedd Laban; Gen.* 31. 52. *allor y ddau lwyth a hanner; Jos.* 22. 27. *maen Josua; Pen.* 24. 26, 27, a'r arian a roddir yn ernes neu wystl mewn ammodau; ac i'r un diben y mae y *fodrwy mewn priodas;* sef, i fod yn arwydd gweledig a pharhâus o gyfammod difrifol: yr hon, pa bryd bynag yr edrychont arni, a ddylai ddwyn ar gôf iddynt yr addewidion a'r addunedau a wnaethant i'w gilydd, a'u hannog i ofalu am gyflawni yr unrhyw.

Sylwer yma, fod yn gofyn *gosod y fodrwy yn gyntaf ar y llyfr,* ac yna fod y gweinidog i'w rhoddi yn ol i'r gwr, ac yntau i'w rhoddi i'r wraig; i'n dysgu mai ein dyledswydd ni yw offrymu yr hyn oll a feddom i Dduw, fel y gwir feddiannydd o honynt, cyn eu defnyddio ein hunain, ac i'w derbyn megys oddiar ei law ef i'w defnyddio er ei ogoniant.

C. T.

CYFLAWNIAD Y PROPHWYDOLIAETHAU.

AM NINIFEH.

At hanes byr am y greadigaeth, am y byd cyn y diluw, ac am wasgariad a gwahanol sefydliadau dynolryw ar ol y diluw, y mae Ysgrythyrau yr Hen Destament yn chwanegu hanes am yr Hebreaid am yspaid pymtheg cant o flynyddoedd, o ddyddiau Abraham hyd amser y diweddaf o'r prophwydi. Tra y mae y rhan hanesiol o'r Ysgrythyr yn olrhain hanes y byd o'r dechreuad, y prophwydoliaethau a roddant i ni ragolwg o hono hyd ei ddiwedd. Ac y mae yn beth hynod fod haneswyr cyffredin yn rhoddi heibio chwedlau ffugiol, ac yn ysgrifenu yn eglur a chredadwy oddeutu yr un amser ag y mae yr hanesiaeth sanctaidd yn diweddu, a phan y dechreua cyflawniad y prophwydoliaethau hyny, y rhai a berthynant i genhedloedd ereill heblaw yr Iuddewon.

Ninifeh, prif ddinas ymerodraeth Assyria, oedd, am lawer o oesoedd, yn ddinas fawr a phoblog iawn. Yn ol y desgrifiad a rydd ysgrifenyddion cenhedlig o honi, yr oedd ei chylchedd yn driugain milltir, ei muriau yn gan troedfedd o uchder, ac arnynt bymtheg cant o dyrau, pob un o honynt yn ddau can troedfedd o uchder. Oblegid i'r ddinas dramawr hon edifarhau wrth bregeth Jonah, arbedwyd hi dros amser rhag ei dinystrio: ond cyn pen hir hi a ddychwelodd drachefn at ei hanwir-

edd, ac fe'i hysgybwyd hi ymaith, fel mai prin y mae ei hol yn awr i'w ganfod. Yr Assyriaid a orthrymasant yr Israeliaid yn galed, ac a gymmerasant Samaria, ac a ddygasant y deg llwyth i gaethiwed. (2 Bren. 17. 5, 6. a 18. 10—13, 34. Ezra 4. 2.) Cymmerasant hefyd holl ddinasoedd caerog Judah, a gofynasant deyrnged drom gan yr Iuddewon. Ond y mae gogoniant a nerth Assyria a'i phrif ddinas yn awr wedi ymadael oddi wrthynt, fel oddiwrth gadarn lu Senacherib, ei brenin, pan darawyd hwynt yn y nos gan angel yr Arglwydd.

Hanesydd Groeg, yr hwn, wrth ddesgrifio ei dinystr, sydd yn cyfeirio yn fynych at hen brophwydoliaeth megys yn adnabyddus i wyr Ninifeh, a ddywed i'r Mediaid ymosod yn ddisymmwth ar yr Assyriaid mewn amser o lawenydd, pan oeddynt yn llawen, ac yn llawn o win melys; ac oblegid eu bod trwy hyny yn analluog i wrthsefyll y gelyn, i nifer mawr o honynt gael eu dinystrio; i'r afon, wedi ei chodi i uchder anarferol gan wlawogydd trymion a pharhaus, dori rhan fawr o'r muriau i lawr, agoryd ffordd i'r gelynion, a llifo dros y parth isaf o'r ddinas; i'r brenin, mewn anobaith, oblegid ei fod yn barnu fod y brophwydoliaeth ar gael ei chyflawni, bentyru coelcerth dirfawr, ac wedi rhoddi tân arno ef a'i balas, iddo daflu ei hun i'r coelcerth i'w losgi gyd â'i holl deulu a'i gyfoeth; ac yn ddiweddaf, i'r Mediaid, wedi cymmeryd y ddinas ar ol tair blynedd o warchae, gludo ymaith lawer o dalentau o aur ac arian i Ecbatana. "Tra y meddwont fel meddwon, ysir hwynt fel sofl wedi llawn-wywo. A llifeiriant yn myned trosodd y gwna efe drangc ar ei lle hi. Pyrth y dwfr a agorir. Ninifeh sydd er ys dyddiau fel llyn o ddwfr. Pyrth dy dir a agorir i'th elynion; tân a ysodd dy farau. Cadarnhâ dy ymddiffynfeydd. Yno y tân a'th ddifa. Ysglyfaethwch arian, ysglyfaethwch aur: canys nid oes diben ar yr ystôr, a'r gogoniant o bob dodrefn dymunol." Nahum 1. 8, 10. a 2. 6, 8, 9. a 3. 13—15.

Rhagddywedasid dinystr a pharhaus anghyfannedd-dra Ninifeh. "Yr Arglwydd a wna Ninifeh yn anghyfannedd, ac yn sych fel diffaethwch," &c. Seph. 2. 13, 14, 15. Buwyd yn hir heb wybod y'mha le y safasai hi; eithr cafwyd ef allan yn ddiweddar, ac y mae amryw o ymdeithwyr wedi bod yn ei edrych. Diffeithle eang yw yn awr, a rhai pentyrau o adfeilion yr hen adail yma ac acw arno. Y prif bentyrau, y rhai nid ydynt ond ychydig mewn nifer, ydynt mewn amryw fanau wedi eu gorchuddio â glaswellt, ac yn ymddangos yn debyg i gloddiau, ac amddiffynfeydd hen wersylloedd y Rhufeiniaid: ond y mae pentyrau ereill llai, ac nid mor amlwg a'r rhai uchod, yn ymddangos dros ddeng milltir o dir. Nid oes yno un coffadwriaeth o orwychder, nac un arddangosiad o fawredigrwydd i'w ganfod: nis gwyddys y'mha le yr oeddynt yn sefyll; y mae hyd yn nod y murddynod wedi darfod: ond y mae y diffyg o honynt yn profi gwirionedd gair Duw.

C. Ll.

Y BARADWYS DDAEAROL.

(*CHWEDL ARABAIDD.*)

Talm o amser cyn i Brophwyd y gwir gredinwyr oleuo y byd, a chyn i'r Coran cyssegredig ddisgyn o'r seithfed nef, yr oedd y brenin Sechdad yn teyrnasu yn Umenia yn agos i'r Mor Coch. A Sechdad oedd ddyn trachwantus gorthrymus, a gwaedlyd, a chwedi dwyn yr holl allu i'w law ei hun.

Cymmaint oedd ei rwysg a'i ryfyg, fel y meddyliodd ei hun yn rhyw greadur mwy na dynol, ac archodd ar ei ddeiliaid am ei addoli ef megys Duw. A hyn oedd gwyr y llys yn bur barod i wneud, er mwyn cael cadw eu lleoedd i fyw mewn glythineb ar yspail y wlad; ond nid oedd ond ychydig o'r bobl yn gyffredin yn foddlon i addef duwdod Sechdad; a hyny a barodd iddo wneud cyfraith, y'mha un y gosododd ei dduwdod ei hun i fod yn erthygl annadleuol yn nghrefydd ei deyrnas.

Er mwyn cadarnhau ei allu a'i rwysg, meddyliodd mai cymmwys ac angenrheidiol, oedd iddo addaw rhyw ddedwyddwch mawr i'r rhai a'i haddolent ef; felly efe a archodd adeiladu mur uchel oddi amgylch

un o'r gerddi gwychaf a helaethaf oedd yn ei holl deyrnas, a thu fewn i'r mur yr oedd rhesi o balmwydd hirion, brigau pa rai oedd megis yn do ar ben y mur, ac hefyd yn coroni yr ardd hyfrydaf a ddichon i ddyfais dyn feddwl am dani.

Mewn un rhan i'r ardd yr oedd blodau o bob math o liwiau; mewn rhan arall pob llysiau peraroglaidd; o'r neilltu yr oedd coed yn plygu tan bwysau pob aderyn hardd pereiddlais yn pyncio; a thrwy y goedwig yr oedd afon o ddwfr gloywlas, araf, yn rhedeg ar raian o aur ac arian cymmysgedig; ac yn yr afon yr oedd pysgod o bob lliw yn ymlawenhau yn eu helfen eu hunain; ar lan yr afon yr oedd cadeiriau o goed Libanus, gwedi eu haddurno gyda changhenau o rawn camphir, rhôs, a lili; yn y cadeiriau hyn yr eisteddai morwynion ieuaingc wedi eu coroni â pherlau i chwareu telynau aur, a phob rhyw offeryn cerdd a wnai gydsain gyda llais yr adar. Ar ben bryn glasdeg yn nghanol yr ardd hudol hon, yr oedd castell tra uchel a hardd, lle yr oedd pob hwylusdra i foddio chwantau y galon i'r eithaf. Dyma lle yr oedd cerddorion, dawnswyr, a chwareuwyr, a phob digrifwch, ac hefyd haid o enethod ieuangc, pa rai a oedd yn debycach i dduwiesau nefol, nag i ferched daearol; ond os rhaid cyfaddef y gwir, yr oedd eu gwynebau a'u gwisgiadau yn harddach na'u gweithredoedd. Ar air, yr oedd yn y castell fwy o hyfrydwch daiarol, nag a ddichon i ddyn feddwl am dano heb weled y lle, ac nid oedd trysordy tywysoges y mwynder, yr hwn y mae *Elis Wyn*, yn sôn am dano, ond rhyw fwth anhwylus i ddilyn chwantau y cnawd, rhagor y castell uchod.

Pan oedd pob peth yn barod, cyhoeddodd Sechdad y cyhoeddiad canlynol, yr hwn a osodwyd ar byrth y temlau, ac ym mhob lle amlwg trwy y deyrnas:

"Sechdad Duw Umenia yn danfon hyfrydol wahoddiad i'w wir addolwyr. Fel yr ydym yn amcanu dangos mwy o garedigrwydd i'r rhai a wir gredo ynom, nac un o'r duwiau ereill, pa rai nad ydynt ddim yn *addaw* hyfrydwch i'w haddolwyr tan ar ol marwolaeth, ac nid dieurwydd o hono yr amser hyny; bydded hyspys i ein gwir addolwyr ein bod yn ein doethineb a'n hanfarwol dduwiol fawrhydi, wedi parotoi paradwys yn ngerddi *Iram*, lle y caiff ein seintiau fwynhau holl ddymuniadau y galon yn y bywyd hwn. Ac yr ydym yn barod ar amser pennodol i dderbyn y cyfryw o honoch ag y sydd yn chwennych myned i fewn i ein diderfynol lawenydd, lle cewch eich coroni â choron ein gogoniant cystal a'n seintiau sydd yno eisoes; enwau pa rai a welwch y'ngwaelod y cyhoeddiad hwn."

Y rhai cyntaf a oedd wedi eu coroni yn y baradwys hon, oedd gwenieithwyr y llys a'u gordderch-wragedd, a genethod hefyd a oedd ar bob amser yn barod i ymostwng i'r duw Sechdad. Pan ymddangosodd y cyhoeddiad aeth amryw ereill i fewn, a Sechdad ei hun hefyd a ddisgleiriodd ei baradwys gyda ei bresennoldeb, er mwyn dangos i'r seintiau y dedwyddwch a barotoisai iddynt; ac wedi dangos iddynt hyfrydwch y lle, aeth ymaith i'w gartref ei hun, a gorchymynodd i'r milwyr, ag oedd yn cadw drws yr ardd, ladd pob un a geisiai fyned i mewn heb hollol ffydd yn ei dduwdod ef.

Yn y cyfamser dechreuodd ei seintiau fwynhau y mwynderau a osodwyd o'u blaenau i'r eithaf; ac yr oeddynt yn credu yn y dechreu nad allai awdwr cymmaint o hyfrydwch fod ddim llai na rhyw dduw galluog; ond ni pharhaes eu crediniaeth ddim hŵy na'u dedwyddwch; nac un o'r ddau ond ychydig ddyddiau. Mae pob difyrwch hawdd ei gael yn troi yn fuan yn ynfyd ac yn ddiflas, a mwynderau wrth eu mwynhau yn diflanu fel cysgodion; felly ni bu hir cyn i wyr ereill ymddangos yn eu plith, y rhai a ddaethant i mewn heb genad Sechdad, ac heb wybod i'r milwyr; a'r rhai hyny oedd y pendefigion hyn, sef *Gofid*, a *Chlefyd*, a *Blinder*, a'u cyfeillion. Mae yn hysbys i'r darllenydd mai gwyr hyfion ydyw y rhai hyn; byddant yn mynu myned i ystafelloedd breninoedd ac arglwyddi pan welont yn dda eu hunain, a hyny bob amser heb eu gwahodd. Pan ddarfu iddynt daro pob difyrwch yn ei ben, dechreuodd y trigolion bendigedig edrych ar eu cyflwr, ac edifarhau am fod mor ynfyd ag ymddiried mewn dyn;

gwyddent hefyd mai pobl segur, hawdd ei hebgor, oeddynt ym mhlith eu cymmydogion; a bod yn gas gan bob dyn synwyrol feddwl am Sechdad, a'i baradwys, a hwythau. Yr ystyriaeth hon a wnaeth iddynt edrych ar eu lle megys carchar annifyr; a dechreuasant wylo am na buasent yn byw mewn diniweidrwydd a pharch ym mysg eu cyfeillion.

Yn y cyfiwr uchod yr oedd seintiau Sechdad pan ddaeth ef i ymweled â hwy yr ail waith; ac yn lle eu cael, fel yr oedd ef yn disgwyl, yn nofio ar fôr o ddifyrwch, ac yn canu hymnau o foliant iddo, nid oedd ond tristwch ac anfoddlondeb yn ymddangos ym mhob gwyneb. Hyn a barodd iddo flinder a syndod mawr; o herwydd ei fod yn ofni, os darfyddai am lawenydd ei baradwys, y byddai ei dduwdod yn debyg o ddisgyn i'r dim. Rhag ofn i'r fath anffawd a hyny ddigwydd, efe a geisiodd ddyhuddo ei seintiau trwy weniaith ac addewidion teg, gan ddywedyd y byddai amryw ereill yn dyfod atynt yn fuan, ac y gwnai ef eu llawenydd a'u dedwyddwch yn berffaith gwbl; a hyny er gwaethaf pob clwyf a dolur, pa rai y mae dyn yn y cnawd yn etifedd iddynt.

Pan aeth Sechdad adref, nid bychan oedd ei anesmwythder. Gwyddai yn dda ddigon nad oedd yn ei allu ef wneuthur llawenydd ei baradwys yn llawenydd parhaol, a bod ei ddeiliaid yn gyffredin yn ffieiddio ei dduwdod ef cystal a'i baradwys. Yn y cyfyngder hyn meddyliodd am yr unig fodd yn ei olwg ei hun i gadw ei ryfygus awdurdod mewn parch.

Rhoes allan gyhoeddiad arall, y'mha un yr oedd ef yn dwyn ar ddeall i'w ddeiliaid ei fod ef yn myned i wneuthur uffern, lle y caffai y rhai gwrthnysig, anghredadwy, ddioddef poenau hyd at lewyg angeu. Gan fod yn llawer haws gwneuthur pob dyn yn ofidus a blinderus, nag yn llawen a dedwydd, mae yn debygol y buasai Sechdad yn cywiro ei addewid yn y cyhoeddiad a sonir uchod, pe cawsai amser i hyny; ond cyn iddo wneuthur ei uffern yn barod, cododd ei ddeiliaid wrthryfel yn ei erbyn, a darfu iddynt ei ddiswyddo, a chynnal barn arno am ei orthrymder a'i ryfyg. Buont yn hir yn myfyrio pa gosp oedd y fath fwystfil yn haeddiannol o honi. Penderfynwyd yn y diwedd, mai ei gau ef efo ei seintiau yn ei baradwys ei hun oedd y modd goreu i gael ymadael âg ef; ac felly y gwnaed.

Yno dioddefodd fwy o flinder yspryd, ac o gnofa cydwybod, nag a fuasai ddichon iddo ddioddef tan un gosp gorphorol. Ei seintiau hefyd oedd yn edliw iddo ei ryfyg yn addaw iddynt hwy lawenydd parhaol, ac yntau ei hun yn un o'r creaduriaid mwyaf annedwydd ac anghysurus ar wyneb y ddaear. Rhwng grwgnachrwydd ei seintiau, a'i flinder ei hun, ni bu Sechdad ond ychydig ddyddiau yn ei baradwys cyn disgyn ar wely angeu. Yno galwodd ar ei addolwyr gynt ger ei fron, a dywedodd wrthynt, ei fod ef yn llwyr edifeiriol am ei ryfyg a'i gabledd; a'i fod yn hollol gredu fod rhyw Dduw galluog, yr hwn sydd yn rheoli y ffurfafen, yn deilwng o addoliad; a bod y'ngallu y Duw hwnw roddi dedwyddwch parhaol i'w wir addolwyr; ond nid tra byddent yn y cnawd, nac wrth ddilyn chwantau y cnawd, fel y gwnaethai ef a'i ganlynwyr, yr oedd dedwyddwch i'w ddisgwyl; ond i'r rhai ag oedd yn rhodio mewn diweirdeb, sancteiddrwydd, ac uniondeb, ger bron eu Creawdwr. Yna Sechdad a ocheneidiodd yn riddfanus, ac a roes i fynu yr yspryd.

Allan o'r GREAL.

Y DDERWEN.

(Parhad o du dalen 311.)

DICHON fod amryw o ddarllenwyr y Gwyliedydd yn meddwl i mi anghofio gwlad anwyl fy ngenedigaeth, pan yn darlunio y Dderwen. Ond gwybydded y cyfryw fy mod wedi cofio am *Frenin-bren y Ganllwyd*, a'r eiddo'r *Faenol*, ar fy llwybr i'r gwledydd tramor, y rhai a fuant yn addurniant i'n gwlad, ac yn wrthddrych sylw naturiaethwyr a masnachwyr coedydd yn gyffredin.

Derwen y *Ganllwyd* a fu yn wrthddrych myfyrdodau amryw o Feirdd hybarch Gwalia. Safodd am gannoedd o flynyddoedd yn ddigon digyffro, megys castell cadarn, yn wyneb holl ruthriadau ystormydd, tymhestloedd, gwynt, a mellt buan-

wyllt, ar etifeddiaeth Mr. Oakeley, Tan y Bwlch, y'Mhlwyf Llanddwywe, Meirion.

Bonyn y Dderwen ryfedd hon, 15 troedfedd oddiwrth y gwreiddyn, a fesurai 25½ troedfedd o amgylchiad, a 609 troedfedd pedwar-ochrog. Yn ei fforch hi a ymranai i amryw geingciau anferth: tair o honynt a fesurai 45 troedfedd o hŷd; ac yr oeddynt yn ddigon cryfion i wneuthur echelau olwynion melinau.

Danfonwyd llawer o'i mês, ac fe'u planwyd yma a thraw trwy 'r wlad; a chymmaint o'i hepil ag sydd yn awr mewn bod, a wiria y ddihareb, "Pob rhyw a genhedla ei ryw," cystal ym mhlith yr amryw lysiau a'r byd anifeilaidd.

Y mae chwech o'r rhyw yn awr ar etifeddiaeth Tan y Bwlch. Un o honynt a fesur 9½ troedfedd o amgylchiad, o fewn 5 troedfedd i'w gwreiddyn. Y maent oll o'r un ffurf a delw a'i ddiweddar fawrhydi, ond nid o'r un maintiolaeth: eu bonau sydd fyrion, a'u brigau yn daenedig; ac y maent yn hynod o'r buddiol er noddi anifeiliaid y'nghanol gwres hâf.

Mae bonyn hen Dderwen hybarch arall yn aros mewn coedwigfa gerllaw y fan lle y tyfodd *Brenin bren y Ganllwyd*, yr hwn a fesura 23 troedfedd o amgylchiad. Haera rhai gwyr dysgedig, mai bonyn byr, a brigyn taenedig, i'w cymmeriad naturiol y Dderwen—ac mai 'r achos o'i hir dwf yw ei chaethiwed mewn coedwigoedd; ond naturiaethwyr a ddosbarthant y Dderwen i amryw rywiau, megys y crybwyllwyd yn y Rhifynau blaenorol.

Cwympwyd llawer o Dderw ardderchog yn nghoedwigfa'r Faenol, Trefaldwyn, yn y flwyddyn 1796, y rhai a ddefnyddiwyd i gorphori amryw longau rhyfel. Un o honynt a fesurodd 68 modfedd o amgylchiad, o fewn 73 troedfedd i'w gwreiddyn. Un arall a fesurodd 687 troedfedd pedwarochrog, ac a werthwyd am 2*s*. y droedfedd, wedi ei ddinoethi o'r rhisglyn. Y mae amryw Dderw yn yr un goedwigfa yn awr, y rhai a fesurant o 400 i 450 o droedfeddi yr un.

Y DDERWEN GALL (*Gall Oak.*)

Y Dderwen hon sydd yn dwyn y gneuen a elwir *Nut Gall*, y rhai sydd yn rhan o fasnach Prydain, ac a ddarlunir yn fanwl gan M. Oliver yn ei deithiau.

Y rhyw yma sy dra chyffredin yn Asia Leiaf. Nid oedd gan yr Ewropiaid ond ychydig o gopinod o honynt, er eu bod yn rhan fawr o'u trefnidiaeth hyd amser y Teithiwr uchod. Nid yw ond prysgoed, ac anfynych y cyrhaeddant dros 6 troedfedd o hŷd. Ni wnaeth M. Oliver y sylwadau manwl uchod arni yn unig, ond efe hefyd a'i dygodd i Ffrainc, y lle y meithrinir megys prysgwydd gerddi, ac a dyf yn yr awyr agored.

Y mae 'r *Gall* â'i thwf yn glwyfus, o herwydd y brathiad a dderbyn gan fath o drychfil hedegog, yr hwn a gyfenwa M. Oliver, *Diplolepis Galia Tinctoria*. Y gneuen sydd yn tyfu yn gron, ei harwyneb sydd arw ac anwastad. Gwnant eu hymddangosiad ar y twf blwydd o'r pren, ym mha rai y bydd yr wyau a ddodwywyd gan y trychfil. Y *Galls* goreu a gesglir cyn i'r trychfil gyfnewid ei ddull; canys y pryd hyny, hwy a fyddant yn drymach, a llawnach o gyffaith, &c. a phan eu gadewir gan y trychfilod, hwy a syrthiant i'r ddaear. Y *Galls* rhagoraf a ddygir o Aleppo. Trosglwyddwyd 174 tunell o *Galls* i Brydain yn y flwyddyn 1827.

Y PREN TEAK.

Nid yw y pren hwn yn dwyn y berthynas leiaf â'r Dderwen: efe sydd frodor o'r India Ddwyreiniol. Defnyddir ef gan y brodorion i adeiladu eu llongau, megys y Dderwen; ac y mae rhyw debygolrwydd yn ei goed iddi. Y pren hwn sydd dra hynod o herwydd ei faintiolaeth: ei ddail sydd yn 20 modfedd o hŷd, ac yn 16 o led; ac efe a ddwg fath o gneuen galed. Yr Indiaid a adeiladant eu llongau cartrefol, yr un modd y rhai sydd ganddynt yn trefnidio â'r teyrnasoedd Ewropaidd, â'r pren hwn. Dygwyd un o honynt, o gylch 60 mlynedd yn ol, i'r ardd freiniol yn *Kew*, er prawf; ond o herwydd ei fod yn un o frodorion y pegynau poethion, methwyd a'i chwanegu er addurno y coedwigoedd Brytanaidd. Heblaw fod y *Teak* yn werthfawr, y mae efe hefyd yn bren hardd ragorol. Cafwyd ei fod yn gyffredin dros 200 troedfedd o hŷd. Ei gorph, ei ddail,

a'i ganghenau, ydynt oll yn hynod o'r ardderchog eu gosodiad. Ar lanau yr afon *Irrawuddy*, yn ymerodraeth *Burman*, y mae 'r *Teak* yn goedwigoedd digyffelyb; a dyrchafant eu penau gyd â'r fath orwychder uwchlaw y prysglwyni, y rhai, yn gyffredin, sydd yn gwneuthur coedwigoedd y parthau hyny yn anhygyrch, fel yr ymddangosant megys pe dyrchafasid un goedwigfa ar drostanau cawraidd, y naill goruwch y llall. Nid yw y *Teak* yn meddu ar gryfdwr y dderwen, y gedrwydden, &c. ond y mae rhyw ardderchawgrwydd yn ei ffurf nad ydynt hwy yn feddiannol arno.

I. M.

AT Y GWYLIEDYDD.

SYR—Er mor dywyll a chaddugawl yw yn awr, etto gwych genyf eich gweled, wrth oleu eich llusern ddisgleiriawl, yn parhau yn ffyddlawn ar eich gwylfa. Dilys genyf fod i chwi elynion creulawn ofnadwy; ond gwelaf eich gwaywffon yn eich deheulaw, a'ch cleddyf yn eich aswy, heb gymmaint a cholli eich arfau yn y frwydr, na goblygu eich pen i ddirmyg ac enllib eich gwrthwynebwyr. Hir oes i chwi, angwaneger eich zel a'ch brwdfrydedd dros "dŷ Israel," i ba un y'ch "rhoddwyd yn Wyliedydd;" a bydded i'ch dewrder yru byddinoedd yr estroniaid i gilio; a chaffed eich gwroldeb ei goroni â goruchafiaeth trwyadl. Ni ryfygaf ormesu ar eich amser, trwy eich attal ar gwyliaeth; etto, caniatewch i mi osod ger eich bron holiad ac ymofyniad pob dyn gwir ystyriol a theimladol, "Y Gwyliedydd beth am y nos? y Gwyliedydd beth am y nos?"

Er craffu a allwyf yn nghanol nos dywell fel hon, a throi ar dde ac ar aswy, yn ol ac ym mlaen, nid wyf yn canfod dim ond cipolwg weithiau ar Seren fechan rhwng cymylau duon yn eu chwyrn fynediad ar esgyll y gwynt ystormus sydd yn chwythu. A phrin y ceir golwg arni na y rhyfyga rhyw *Angkristionogwr* ymuniawni ar bentwr o'i hunan glod, a llefain yn hyf bethau cableddus i'ch erbyn chwi a'ch gosodwyr, fel ffrwyth ei ddeall sywedyddawl, i glywedigaeth minteioedd y Cadfridawg Ehud, ag sydd ym mhob oes yn arwain ei luoedd i wlad golledigaeth. Yn y cynnulleidfaoedd hyn y sethrir y rheol euraidd hono, "Perchwch bawb; cerwch y brawdoliaeth; ofnwch Dduw; anrhydeddwch y Brenin." Yn eu plith hwy y ceir y rhai hyny a ryfygant "gablu urddas." Ië, yn eu mysg hwy y ceir lluoedd "amseroedd enbyd y dyddiau diweddaf." 2 *Tim.* 3. Yn nghanol y dyryswch a'r tywyllwch hwn, "Y Gwyliedydd beth am y nos? y Gwyliedydd beth am y nos?"

Disgwyliais, yn hir cyn hyn, ddyfod i blith rhai a "ddygent fawr zel dros Arglwydd Dduw Israel, ond er fy ngalar fe'm siomwyd yn ddirfawr; canys wedi fy nghyfarwyddo hyd at y rhai a "gyfenwant eu hunain ar enw Duw Jacob," clywwn yn eu mysg heresïau, ymddadleu, croesineb, a checraeth, yn terfynu mewn ymraniadau a rhwygiadau ofnadwy a dychrynllyd. Yma y safai rhyw areithiwr i grochlefain, hyd yn nghlyw ei bleidiau gwrthwynebol, "Deuwch allan o'u canol hwynt, ac ymddidolwch," heb ddim ond cynfigen a rhagfarn yn llywodraethu ei yspryd. Dyma fel ag y gosodir gwir grefydd yn ffiaidd gan annuwiolion, yn watworgerdd gan y byd, ac a bar grechwen ofnadwy yn nghyngreirwyr pyrth uffern. Ië, fel hyn y methrir gorchymynion y Pen mawr, yr hwn a ddywedodd "Dilynwch heddwch â phawb;" y dirmygir Ef fel esiampl; ac y gosodir ei enw yn wawd gan erlidwyr ei groes. Yn nghanol yr annhrefn, "Y Gwyliedydd beth am y nos? y Gwyliedydd beth am y nos?"

Wrth adael y rhai hyn hyd oni "chyneuo Duw ei dân yn Sïon, a gosod ei ffwrn yn Jerusalem," fel ag y purir ei eglwys oddiwrth y fath sothach; a rhoddi o hono ef dragywyddol ddistawrwydd ar "blantos bwhwmanllyd a gylch-arweinir â phob awel ddysgeidiaeth;" a myned i chwilio am "ystafell i lechu ynddi hyd onid êl y llid heibio," llenwir fy nghlustiau âg Och y clwyfedig ar faes y gwaed; â thor calonus ochenaid y dioddefydd dan arteithiau Clwy 'r Geri (*Cholera Morbus*); ac â bloedd alarus y weddw yn cryfhau dolef yr amddifaid a'i hamgylchant, ar fynediad

eu tad i fro a chysgod angau. Pan y clywyf gynnud y meusydd yn clecian yn y ffamau, a dynion â'u holl egni yn ceisio tori ffon ein bywyd—pan y gwelwyf anneddau boneddion parchus, a duwinwyr duwiol, yn fflamio yn ddychrynllyd hyd entrych awyr—pan y clywyf folltau cedyrn garcharau ein hynys yn cael eu gyru yn ol gan ddwylaw y rhai a sychedant am waed, ac a hoffant gelanedd; a lladron, yspeilwyr, a mwrddwyr, yn cael eu gosod mewn rhyddid o afael cosp cyfiawn gyfreithiau ein tir, gwaeddaf etto " Y Gwyliedydd beth am y nos? y Gwyliedydd beth am y nos?"

Yn eich cylchdro nesaf, disgwyliaf gael clywed eich sylwadau chwi, neu rai o'ch cydweinidogion parchus, ar y gofyniad difrifawl hwn, " Beth fydd yn canlyn y nos hirfaith hon?" A chyda chalon hiraethlon am eich dychweliad y terfyna eich ewyllysydd da,

CRYNEDIG AB OFNUS.

BRO Y DYMHESTL,
Y Mis olaf o'r flwyddyn 1831.

Y DYN DEWR.

EFE a gymmer orchwyl mewn llaw heb fyrbwylldra, ac a'i cyflawna heb ofn; nid yw efe yn chwilio am beryglon, eithr pan gaffont hwy afael ynddo ef, efe a'u dwg gyda'r gwroldeb mwyaf, a chyda llwyddiant. Yn fynych efe a edrychodd ar angeu yn ei wyneb, ac a aeth heibio iddo dan wenu: a phan ddeallo fod yn rhaid iddo roddi i fynu iddo, efe a'i croesawa ac a'i diystyra. Y mae efe yn rhagddarbod y gwaethaf o bob digwyddiadau, ac a ymesyd arnynt cyn y delont, mewn brwydr ddirgel yn y meddwl; ac os bydd i ddisymmwythdra rhyw ddrwg annisgwyliadwy aflonyddu ei feddyliau, a throi ei wyneb yn welw-las, cyn gynted ag y byddo wedi ei faeddu yn ei fryd ei hun, efe a gasgl ei alluoedd ynghyd ac a orfoledda ar yr enbydrwydd. Y mae efe yn feistr arno ei hun, ac a ddarostwng ei anwydau i reswm; a thrwy y fuddugoliaeth dufewnol hon, a weithia heddwch iddo ei hun. Nid oes arno ofn dim ond anfoddlonrwydd y Goruchaf, ac ni ffy oddiwrth dim ond pechod. Nid yw efe yn edrych ar ei ddwylaw, ond ar ei achos, nid pa mor gadarn yw efe, ond pa mor ddiniweid; a phan mai daioni yw ei *warrant*, gellir ei fwrw i lawr, ond ni's gellir ei drechu.

Y cleddyf iddo ef yw 'r olaf o bob prawf, yr hwn a dyn o'r waun, etto fel amddiffynydd nid fel rhoddwr her, gyda math o ewyllysgarwch anewyllysgar, er na ddichon un dyn ei drafod yn well nag ef, gyda mwy o ddiogelwch, neu well *grân*. Gwell ganddo i'w waed gael ei weled na'i gefn, ac efe a ddiystyra fywyd oni chaiff ei gadw ar delerau anrhydeddus. Nid oes neb yn fwy tyner wrth elyn edifeiriol neu orchfygedig, neu yn casau yn fwy y gorchwyl o osod ei droed ar gelain; gwell ganddo fyddai mygu tramgwydd nag ymddial ar y dirym, ac nis gwn pa un a ffieiddir fwyaf ganddo ai annewredd neu greulondeb. Ychydig y mae efe yn siarad, ond y mae yn ymffrostio llai, gan garu iaith ddistaw'r dwylaw, i gael ei weled yn hytrach na'u glywed. Efe a orwedd bob amser yn agos oddi fewn iddo ei hun, wedi ei arfogi â llawn-fwriadau doethion, ac ni welir ef ond gan angeu neu gan berygl. Nid yw yn afradlon ar waed i'w gamdreulio yn ddiraid, nac yn gybyddlyd i rwgnach ei roddi pan fyddo Duw neu wlad yn galw amdano? ac nid yw efe fwy haelionus o'i fywyd ei hun nag o eiddo eraill. Terfynir ei allu gan ei ewyllys; ac y mae efe yn ei chyfrif y dial mwyaf i allu niweidio a pheidio ei wneud.

Efe a lywodraetha heb ormes, ac a ufuddhâ heb waseidd-dra, ac nid yw yn cyfnewid ei feddwl wrth gyfnewid ei sefyllfa. Uchder ei yspryd a edrych dros ben damweiniau, ac nid yw ei hyfdra yn ddyledus i anwybodaeth nac annheimladrwydd; ond yn gyntaf efe a brisia beryglon ac wedi hyny efe a'u dirmyga; y mae gwedi ei dafoli mor gywir gan ddoethineb fel y mae yn nofio yn ddiysgog y'nghanol pob tymhestl. Yn fyfyriol yn ei amcanion, yn ddiysgog yn ei lawn-fwriadau, yn hyf yn ei ymosodiadau, yn ddiflino wrth ei gyflawni, ac yn ddedwydd mewn llwyddiant; ac os byth y gorchfygir ef, ei galon fydd y diweddaf i roddi i fynu.

H.

DIGWYDDIAD HYNOD,

A adroddwyd gan y Parch. J. Fletcher, gynt Ebrwyad Madeley, Swydd Amwythig.

Un sabboth (medd efe) gwedi darllen y Gwasanaeth, aethum i fynu i'r areithfa, gan amcanu traddodi pregeth a barotoiswn i'r perwyl; ond yr oedd fy meddwl wedi terfysgu cymmaint, fel nad allwn gofio fy nhestyn, nac un rhan o'r bregeth. Ofnais y buasai raid i mi ddyfod i lawr heb ddywedyd gair: ond wedi dyfod ychydig ataf fy hun, meddyliais am ddywedyd ychydig ar y Llith cyntaf, sef y drydedd bennod o Daniel, yn cynnwys hanes am y tri llangc yn cael eu taflu i'r ffwrn danllyd. Wrth wneuthur hyn cefais y fath gymmorth hynod gan Dduw, a rhwyddineb meddwl, fel y tybiais fod rhyw achos neillduol yn peri hyny. Am hyny dymunais, os oedd neb o'r gynnulleidfa yn teimlo rhyw beth mwy nag arferol, ar iddo fynegi i mi yn ystod yr wythnos. Ac yn ganlynol, ar ddydd Mercher, daeth gwraig ataf, ac a adroddodd yr hanes canlynol:—"Yr wyf er's ychydig amser wedi bod mewn trafferth ynghylch fy enaid. Arferwn ddyfod i'r Eglwys ar bob cyfleusdra, a threuliwn lawer o amser mewn gweddi yn y dirgel: oblegid hyn fy ngwr (yr hwn sy gigydd wrth ei alwedigaeth) a ymgynddeiriogodd yn ddirfawr, ac a fygythiodd ymddwyn yn dost tu ag ataf os na pheidiwn a myned i'r Eglwys, ïe, nac i un cyfarfod crefyddol arall. Pan ddywedais wrtho nad allwn yn gydwybodol beidio a myned o leiaf i'r Eglwys, aeth yn waeth ei hwyl, gan dyngu yn ofnadwy, os awn byth yno drachefn, y torai fy ngwddf cyn gynted ag y deuwn adref. Hyn a wnaeth i mi lefain yn fawr ar Dduw i'm cynnal yn yr awr gyfyng hòno. Er nad oeddwn yn teimlo llawer o dawelwch y pryd hyny, etto gan fod genyf hyder ar Dduw, penderfynais fyned y'mlaen yn fy nyledswydd, gan adael y canlyniad iddo ef. Y Sul diweddaf daethum i lawr y grisiau yn barod i fyned i'r Eglwys, pan y gofynodd fy ngwr i mi, a oeddwn i yn penderfynu myned yno? Dywedais wrtho, fy mod. "Wel, ynte," medd efe, "ni thoraf eich gwddf, fel yr amcenais; ond poethaf y ffwrn, a thaflaf chwi iddi y mynyd y dychwelwch adref." Er iddo fy mwgwth fel hyn gyda llawer o lwon ofnadwy, aethum i'r Eglwys, gan weddio ar hyd y ffordd ar i Dduw fy nerthu i ddioddef pa beth bynag a ddigwyddai i mi. Tra yr oeddych chwi, Syr, yn sôn am y tri llangc, y rhai a daflodd Nebuchodonosor i'r ffwrn danllyd boeth, gwelais fod y cwbl oll yn perthyn i mi, a Duw a gymmwysodd bob gair at fy nghalon. A phan oedd y bregeth drosodd, meddyliais, pe buasai genyf filoedd o fywydau, y gallaswn eu rhoddi i lawr dros Dduw. Teimlais fy holl enaid wedi ei orlenwi gymmaint â'i gariad, fel y prysurais adref, wedi llwyr benderfynu ymroddi i'r hyn a welai Duw yn dda; heb ammeu, os goddefai i mi gael fy llosgi, y cawn fyned i'r nefoedd; neu, ynte, yr achubai efe fi ryw ffordd, fel yr achubodd efe y tri llangc. Pan ddaethum at ddrws y tŷ, gwelwn y fflamau yn dyfod allan o enau y ffwrn, ac nis gallwn ddisgwyl dim ond cael fy nhaflu iddi yn union. Teimlwn fy nghalon yn lloni, os rhaid oedd myned i'r ffwrn, y byddai ei ewyllys ef yn cael ei gyflawni. Agorais y drws, ac, er fy syndod, gwelwn fy ngwr ar ei liniau yn gweddïo ar Dduw am faddeuant o'i holl bechodau. Cofleidiodd fi, ac erfyniodd arnaf faddeu iddo; ac y mae er y pryd hyny yn ceisio Duw." Yn awr y gwyddwn paham y cymmerwyd fy mhregeth oddi arnaf, sef, fel y gallai Duw fel hyn ddangos ei drugaredd.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

Syr—Cefais yn ddiweddar gan gyfaill yn Rhydychain Gofrestr o enwau y Duwinyddion union-gred a gyflwynwyd i'r Senedd, Ebrill 25, 1642, gan Farchogion a Bwrdeisiaid amryw Siroedd, Dinasoedd, a Bwrdeisdrefi, fel rhai addas i'w cynghori hwynt mewn perthynas i'r Diwygiad Eglwysig, o barth ei threfn a'i gwasanaeth. Ac os ydych yn gweled yn addas, rhoddwch iddi le yn eich Cyhoeddiad defnyddiol.——Ydwyf, yr eiddoch, &c.

Ab Gwilym.

Dros Brif Ysgol Rhydychain—James, Archbishop of Armagh, Dr. Stiles, Parson of St. George's, near the Bridge.

Dros Brif Ysgol Caergrawnt—Dr. Brownrigge, Master of Catherine Hall, Dr. Ward, Master of Sidney College.

Dros Swydd Berks—Dr. Twist, William Reyner.

Swydd Buckingham—Henry Wilkinson, Thomas Valentine.

Dros Swydd Bedford—Thomas Dillingham, Oliver Boles.

Dros Swydd Caergrawnt—Dr. Thomas Windcope, Mr. Thomas Goodwyn.

Dros Cumberland—Dr. Hoyle, Mr. Bridges of Yarmouth.

Dros Gerniw—Mr. Gamon, Mr. John Hicks of Lawrick.

Dros Durham—Dr. Inneston, Mr. William Morton.

Dros Gaerefrog—Mr. Levir of Rippon, Mr. Micklethwaite of Cerry Burton.

Dros Essex—Stephen Marshall of Finchfield, Obadiah Sedgewick of Cogshall.

Dros Swydd Gaerloyw—William Mewe of Estington, B. D. Mr. John Duninge of Coldaston.

Dros Hereford—Mr. John Greene of Pencombe, Mr. Stanley Gower of Bracton.

Dros Swydd Hertford—Dr. Smith of Barkway, Dr. Burgesse of Waterford.

Dros Huntingdon—Mr. Thomas Bathurst, Mr. Philip Nye.

Dros Caint—Mr. Francis Tailor, Mr. Wilson of Otham.

Dros Lundain—Mr. Edward Calamy of the Parish of Aldermanbury, Mr. George Walker of St. John's Parish, Mr. Carol of Lincoln's Inn, Mr. Lazarus Seaman of Allhallowes, Bredstreet.

Dros Lincoln—Anthony Tuckney of Boston, Thomas Coleman of Blyton.

Dros Fynwy—Dr. Harris, Warden of Winchester College, Mr. Morley.

Dros Middlesex—Dr. Downing of Hackney, Mr. Jeremiah Burroughes.

Dros Northampton—Mr. Reignolds, Parson of Branston, Mr. Hill, Parson of Titchmarsh.

Dros Northumberland--Mr. J. Jackson of Grayes Inn, Mr. William Carter of London.

Dros Norfolk—Mr. Thomas Thoroughgood, Mr. John Arrowsmith.

Dros Nottingham—Dr. Sanderson of Boothby, Mr. John Foxcroft of Gotham.

Dros Rydychain—Robert Harris, B. D. Parson of Hanwell, Robert Crosse, B. D. Fellow of Lincoln College.

Dros Rutland—Mr. Sàmuel Gibson, Mr. Jeremy Whitaker.

Dros Somerset—Samuel Crook of Wranton, B. D. John Connant of Livington, B. D.

Dros Suffolk—Thomas Young of Stowmarket, John Phillips of Wrentham.

Dros Southampton—John Langley, Rector of Westudeley, Christopher Tisdale, Rector of Uphusborne.

Dros Surrey—Dr. Staunton of Kingston, Dr. Featley of Lambeth.

Dros Swydd Amwythig—Mr. Edward Corbet of Oxford, M. A. Samuel Hildersham.

Dros Stafford—Francis Cook of Yoxhall, Clerk, John Lightfoot of Ashley, Clerk.

Dros Sussex—Benjamin Pickering, Henry Nye

Dros Wigorn—Arthur Salway. Dr. Prideaux, Bishop of Worcester.

Dros Westmoreland—Henry Hall, B. D. Henry Hutton, M. A.

Dros Wiltshire—Henry Sender, Rector of Collingborne, B. D. Thomas Baily, Rector of Mannigford, B. D.

Dros Warwick—Mr. Burgesse, Parson of Sutton Ulfield, Richard Vines, Parson of Weddington.

CYMRU.

Dros Môn—Richard Buckley, B. D.

Dros Brycheiniog—Dr. Temple of Battersey.

Dros Aberteifi—Mr. Shute of Lumber Street.

Dros Gaerfyrddin—Mr. Nicholson.

Dros Gaernarfon—Mr. Cattarne.

Dros Dinbych—Ric. Lloide, D. D.

Dros Fflint—Dr. Christopher Pashley.

Dros Morganwg—Henry Tozer, Fellow of Exeter College..

Dros Meirionydd—William Spurstoe.

Dros Benfro—Francis Channell.

Dros Drefaldwyn—Meedw. Ellis, Rector of Guilsfield.

Dros Maesyfed—Dr. Hatchet.

Dros Ynysoedd Guernsey a Jersey—Samuel de la Place, Jo. de la March.

CLADDEDIGAETH Y MEIRW.

Mr. Gwyliedydd,—Y mae camgymmeriad nid bychan ym meddyliau llawer o ddynion mewn perthynas i'r geiriau a arferir wrth gladdu; "Yr ym ni yn rhoddi ei gorph ef i'r ddaear, sef daear i'r ddaear, *mewn gwir ddiogel obaith* o adgyfodiad i fuchedd dragywyddol, trwy ein Harglwydd Iesu Grist."

Yr ymadrodd "rhoddi 'r corph i'r ddaear," a arwydda ein bod yn rhoi 'r corph i'w gadw yn ddiogel dan law un a'i dyry yn ffyddlon yn ol. Nid ydym yn ei fwrw ymaith megys celain hollol ddiwerth a diddymedig; ond yn ei ddodi yn y pridd yn ofalus, fel peth â hedyn tragywyddoldeb ynddo, "mewn gwir ddiogel obaith o ad-

gyfodiad i fuchedd dragywyddol." Nid fel pe baem yn credu yr adgyfyd pob un a gleddir i wynfyd a hapusrwydd, neu fel pe baem yn mynegi y cyfryw sicr a diogel obaith am adgyfodiad yr hwn yr ydym yr awrhon yn ei gladdu. Nid ei adgyfodiad *ef* yn unig a hysbysir, ond *yr adgyfodiad*, sef yr adgyfodiad cyffredinol trwy ein Harglwydd Iesu Grist; canys nid ydys yn myned y'mlaen i ddywedyd, "yr hwn a newidia *ei gorph ef*, eithr fel hyn, "yr hwn a newidia *ein corph gwael ni*;" hyny yw, cyrph Cristionogion yn gyffredin. Mai hyn yw ystyr y geiriau, a ymddengys yn mhellach oddiwrth y modd yr arferir hwynt yn y drefn wrth gladdu eu meirw ar y môr:—"Gan hyny yr ydym ni yn rhoddi ei gorph ef i'r dyfnder *i ddychwelyd* i lygredigaeth, gan ddisgwyl am adgyfodiad *y corph* pan fwrio 'r môr ei feirw allan."

"GWRANDO ADDYSG."

"Er croesed yr ymddengys weithiau wyntoedd a thônau rhagluniaeth, etto nid sicrach dim na'u bod oll yn cyduno i brysuro eneidiau ei saint at Dduw, a'u cymmwyso i ogoniant."

"Os dyrchefir di o isel i uchel radd, cofia nad yw amgen na chamu o gwch i fwrdd llong: dy beryglon a barhânt, canys yr wyt etto ar y cefnfor."

"Dyledswydd y Cristion yw disgwyl amser Duw. Nid oes un fendith yn werth ei cheisio nad yw yn werth ei disgwyl: Goreu amser amser Duw."

SYLW AR LYTHYR CYMRO.

Rhif. 103, *tu dal.* 339.

Mr. Gwyliedydd,

Mewn Rhifyn diweddar o'r Gwyliedydd darllenais "*Gynnygiad Cymro i Ddiwygio yr Ysgrythyrau.*" Nid wyf yn rhyfygu beio ar un rhan o hono; yn hytrach, yn fy nhyb i, haeddai glod. Nid wyf yn ddigon hyddysg yn naliadau crefyddol yr amryw bleidiau a enwir, i farnu ai cywir ai anghywir yw 'r darluniad a roddir o honynt. Yn gymmaint ag mai *breuddwydio* yr oedd yr awdwr, fe allai iddo gam-weled neu gam-glywed rhai pethau. Ond am yr hyn a ddywedir gan Weinidog yr Eglwys Sefydledig, ymddengys i mi, os nad wyf yn cam-ddeall, fod yno ychydig anghywirdeb. Dywedir yno fod "y *Calfin* yn gwrthebu ffurfiau Eglwys Loegr, am iddynt olygu fod gan ddyn *ewyllys rhydd.*" Yn yr olwg gyntaf ar y geiriau, ymddengys yma anghytundeb â'r 10fed Erthygl o eiddo 'r Eglwys am "Ewyllys rhydd."

Cymro Arall.

GWERTHIAD PLANT GAN EU MAMAU YN MALABAR.

Y mae plant Malabar yn nwyfau rhad yn Anjenjo. Yn niwedd y tymhor gwlawog (medd ymdeithydd) pan nad oedd prinder neillduol yn y gwledydd tufewnol, prynais fachgen a geneth oddeutu wyth neu naw mlwydd oed, fel rhodd i wraig fonheddig yn Bombay, am lai o arian nag y gallesid prynu dau fochyn yn Lloegr. Prynais y cwpl ieuangc, a rhoddais iddynt *rice*, a physgod heilltion, digon am ddau fis, a phedwar pâr o ddillad newyddion erbyn eu môrdaith, a'r cwbl am ugain *rupee*, neu bymtheg swllt a deugain. Ni ddylai dyngarwch Brytanaidd feio arnaf am y weithred hon. Yr oedd yn bryniad llawen i'r plant; rhyddhawyd hwynt oddiwrth newyn a noethni, a danfonwyd hwynt at feistres dyner, yr hon a'u magai yn serchus; ac wrth ymadael â'r India a ddarparodd gogyfer a'u cysur. Ond pe gwrthodaswn eu prynu, buasent yn sicr o gael eu gwerthu i ereill; ac fe allai y buasent mewn caethiwed trwm gan ryw *Gristion* arall.

Tra yr oeddwn yn eistedd un diwrnod wrth ddrws fy nhŷ, daeth gwraig, â physgod ar werth ganddi ataf; a thra yr oedd y gwas yn eu cadw, gofynodd imi brynu plentyn dwy flwydd oed, yr hwn oedd yn ei breichiau; a chynnygiodd ef am *rupee*. Pan y ceryddais hi am ei annheimladrwydd, atebodd, gan wenu, ei bod yn disgwyl un arall yn fuan, ac nas gallai gadw y ddau, am hyny yr oedd yn rhoddi i mi y cynnygiad cyntaf. Daeth ataf ym mhen ychydig ddyddiau wedi hyn, â basgedaid

anall o bysgod; ond yr oedd newydd werthu ei phlentyn i Signor Manuel Rodriquez, teithyddwr o Portugal, yr hwn, er ei fod yn Gristion, ac yn ŵr cyfoethog iawn, a dybiodd yn angenrheidiol ei thynu i lawr yn ei phris, i hanner *rupee*. Fel hyn y darfu i'r wraig ieuangc hon werthu ei hunig blentyn am bymtheg ceiniog.—Gwel *Forbes Oriental Memoirs.*

Y GWLEDYDD GOGLEDDOL.

Yn ystod misoedd y gauaf yn y Gwledydd Gogleddol, y fath yw sychder yr awyrgylch, fel nad oes dim eira yn disgyn. Pa leithder bynag a all fod, y mae yn ehedeg oddi amgylch fel nodwyddau bychain. Dywed y Cadben Parry fod anadl gwr, yn yr oerfel mwyaf, yn debyg i fŵg o ddryll newydd saethu; ac ymddangosai câd o ddynion yn gweithio ar y rhew fel pe byddent wedi eu hamgylchu â chwmwl. Ni byddai y mŵg a ddeuai o simnai y llong yn esgyn i fynu, ond ehedai yn wastad am filltiroedd.

YMLADD YN JAPAN.

Y mae eu dull o ymladd yn Japan yn dra hynod, ac a ymddengys i ni yn farbaraidd. Pan ymrafaelia dau ŵr, y gwr a dybia ei fod yn cael cam, a gymmer gyllell, ac a drywana ei hun â hi; ac a'i hestyn i'w elyn, yr hwn, yn uniongyrchol, a wna yn yr un modd; a thybir yn anfri mawr, os na chytuna y gelyn i wneuthur hyn.

DISTRYW TREF PLEURS.

Y mae yr hanes canlynol a gymmerwyd allan o lythyr Esgob Burnet, yn dra hynod.

"Wedi son am syrthiad mynyddoedd yn y rhanau hyny, nis gallaf fyned heibio distryw tref Pleurs, gerllaw Chevannes, ar yr un gwaelod, ond ar dir ychydig uwch. Yr oedd y dref oddeutu hanner maintioli Chevannes. Nifer ei phobl oedd oddeutu dwy fil a dau cant o bersonau; ond yr oedd wedi ei hadeiladu yn fwy harddwych o lawer; oblegid heblaw palas mawr *Francken*, yr hwn a gostiodd rai miliynau, yr oedd yno lawer o balasau ereill, pa rhai a adeiladwyd gan wyr cyfoethog o Milan, a pharthau ereill o'r Eidal, y rhai oedd yn hoffi y sefyllfa, a'r awyr, ynghyd â rhyddid llywodraeth y fan; oblegid byddent yn arferol o ddyfod yma yn amser y poethder; ac yma y rhoddasant eu hunain i fynu i bob chwantau a allai golud mawr eu prynu. Oddiwrth ddull un o'r palasau ag oedd o fewn ychydig o'r dref, a'r hwn ni ddistrywiasid, gellir barnu am y rhai ereill. Yr ydoedd yn dŷ yn y wlad, yn perthyn i deulu *Francken*; er hyny gellir ei gydmaru â llawer o balasau yn yr Eidal: a chostiodd y tŷ a'r ardd o leiaf gan mil o *goronau*. Daeth pechadurusrwydd y fan yn nodedig; a dywedodd *Madame de Senlis* y byddai ei mam yn aml yn adrodd darnau o bregethau Gweinidog Protestanaidd, a fyddai yn gweinidogaethu mewn Eglwys fechan ag oedd gan y blaid hon yno; a byddai yn aml yn eu rhybuddio am y barnedigaethau dychrynllyd ag oedd yn crogi uwch eu penau.

Ar y pummed o Awst, 1618, daeth un o'r preswylwyr a dywedodd fod y mynydd yn hollti, a pharodd iddynt oll fyned ymaith; ond y diolch a gafodd oedd chwerthin am ei ben. Yr oedd ganddo ferch; a gwnaeth iddi ddyfod gyd âg ef, a gadael y cwbl; ond pan aeth hi ychydig o'r dref, cofiodd ei bod wedi anghofio cloi drws ei hystafell, lle yr oedd rhyw bethau gwerthfawr ganddi. Aeth yn ol, a chladdwyd hi gyd â'r lleill; oblegid amser swpper, syrthiodd y bryn i lawr, a chladdwyd y dref, a'r holl drigolion, fel na ddiangodd un.

"Syrthiad y mynydd a lanwodd wely yr afon, a'r newydd cyntaf a gafodd pobl *Chevannes* o'r digwyddiad, oedd yr afon yn peidio a rhedeg, fel na ddaeth diferyn o ddwfr am dair neu bedair awr, ond cafodd yr afon redfa newydd, ac a ddychwelodd atynt. Nis gallwn gael hanes gwirioneddol am fuchedd y gwr a ddiangodd, felly y mae yn rhaid i ni adael y rheswm dirgelaidd o'r fath ragluniaeth hynod, i ddatguddiad y dydd diweddaf, pan yr eglurir y rhagluniaethau hyny, a'r na's gallwn yn awr eu hamgyffred. Cafodd teulu *Francken* fwnwyr i glôddio oddi tan y ddaear; canys heblaw eu llestri a'u dodrefn, yr oedd ganddynt lawer o arian a thrysorau gwerthfawr yno. Cymmerodd y mwnwyr arnynt nas gallent gael dim, ond aethant adref i Tyrol, ac adeiladasant dai gwychion, ac ymddangosodd lawer o olud, ac ni ellid rhoddi un hanes pa fodd y cafwyd hwynt, os na chawsant drysorau yno."

HANESIAETH YSGRYTHYROL.

Y mae trigolion Ceylon yn credu mai eu hynys hwy oedd y gwir fan ym mha un y trigai Adda, ac mai yno hefyd yr oedd Paradwys, a dangosant ôl troed gwr ar ben bryn, a dywedant mai oddi yno y cymmerodd ei olygfa olaf ar baradwys, ac aeth oddi yno i India, pa un oedd y pryd hyny yn gyssylltiedig a'r ynys, ond cyn gynted ag yr aeth ymaith, i'r môr gau arno a thori bob gobaith o ddychwelyd.

FFORDD I DDYSGU Y KORAN.

YMDDENGYS na ddarfu dysgu y Koran betruso llawer ar y *Koolfuiaid* (llwyth o bobl yn Affrica). Eu hunig ffordd i'w ddysgu ydyw ysgrifenu ychydig o hono â rhyw sylwedd du, ar ddarn o bren; yna ei olchi ymaith, ac yfed y dwfr budr hwnnw. Pan ofynwyd iddynt gan Cadben Clapperton, Pa fendith ysprydol a ddeilliai iddynt trwy yfed y dwfr budr hwn? dywedasant, yn eiddigeddus, "Ai dwfr budr a ddywedwch chwi am Air Duw." Y mae y ffordd hon o ddysgu y Koran yn aml iawn ym mharthau tufewnol Affrica.

BARDDONIAETH.

CYWYDD Y GREADIGAETH.

HYNOTAF Drefnwr natur,
A phob gwaith yn berffaith bur;
Creawdydd a Llywydd llâd,
Y ddaear fawr yn ddiwad;
A Lluniwr pob lle hynod,
Dragwyddol anfeidrol FOD.
Y Gre'digaeth helaeth hon,
Cofier, a wnaeth Duw cyfion;
Y bodau bàn a'r bydoedd,
I gyd trwy y wybr mae'n goedd;
A gwirfaith wyneb garwfôr,
Holl bysgod a milod môr;
Onid ti a'u gwnaeth hwynt oll,
Diogel Lywydd digoll?
Mewn chwe diwrnod hynodwaith
I gyd gorphenaist y gwaith;
O chwyldaith haul uchelder,
I gylchoedd gorsafoedd sêr.
Trefnwyd iawn daenwyd y de,
A'i goglud ar y gwagle;
A'r gorllewin a'i llinell
I bau y ddaearen bell;
Y dwyrain wiw gain ei gwawr,
A gogledd uwch y gwaglawr;
Ddengys yn hysbys i ni,
Coeliwn, fawr allu CELI.
Holl gylchoedd y bydoedd bàn,
Mal eres demlau arian;
Crogedig fro Caergwydion,
I daith canolbarth y dòn.
Yr Huan a'i lân oleuni,
Bywyd a nawdd ein byd ni,
Goleuydd pob broydd prid,
Marworyn liw mererid.
Y sèr, a'r fro asurawl,
Sydd ini yn gweini gwawl,
O eres rodau arian,
Y bydoedd a'u cylchoedd càn.
Pe sylwem edrychem dro,
Ucheldrem ar eu chwyldro,
Mil miloedd uwch pob maelawr
O fydoedd ar gylchoedd gwawr;
Heuliau, lleuadau lliwdeg,
Mawr daith i'w cylchrod mor deg;
Seren uwch seren siriawl,
I gyd a daenant eu gwawl.
Gwregysau golau gwelir,
Yn glau trwy yr awyr glir;
A dysglau arian disglaer,
A lanwant guddiant y gaer.
Y cydsêr yn uchder nen,
Anolo uwch y niwlen;
Ardaenawl *Eridanus*,*
A gradd *Hirundo*,† a *Grus*,‡
Arcturus,§ *Aquaries*‖ cain,
Goreudeg gylch goradain;
Canis Minor,¶ ac *Orion*,**
O ryfedd fawredd fy ION!
Aneirif luon ereill,
A'u lle o amgylch y lleill,
O gydsêr yn uchder nod,
A'u hanes sydd yn hynod.
Planedau a'u cylchau cain,
Drwy fro 'r wybr dêr firain;
Mercher a *Mawrth* mawr-chwyrn
Yn chwai yn eu rhedfa chwyrn;
A *Sidus* bell, a *Sadwrn*,
A *Iau* fawr seddfawr, a swrn
O fydoedd uwch rhifedi,
Ein deall gwan hyball ni.
Y wenfàd leuad deg lwys,
O'i gwirffyrdd nid yw 'n gorphwys;
Y nos pelydra i ni,
Ei glânaf deg oleuni;
Ei gwyneb sydd yn gwenu,
I'n dwyn o dywyllnos du.
Anian ei llewyrch unol,
Fydd ar fryn, dyffryn, a dol;
Ariana, bob rhyw enyd,
Ddyfroedd ac aberoedd byd.
Pwy sydd a genfydd y gwaith,
Yn burffawd wnai Duw 'n berffaith?
A daena gallu dynion
Ryfeddol waith unol ION?
Yn nes pe deuem yn awr,
Drwy lithrig wybr dêr lathr-wawr;
O uchder y sêr, a son
Eilwaith, at ddaearolion;
Dros led y byd gweledig,
Fawr daith, hyd y gwyrddfôr dig.

---

* *Eridanus*, cyfseryddiad deheuol, yn cynnwys 72 o sèr.

† *Hirundo*, cyfseryddiad deheuol, yn cynnwys 11 o sèr.

‡ *Grus*, cyfseryddiad deheuol, yn cynnwys 14 o sèr.

§ *Arcturus*, seren o'r maint cyntaf yn nghyfseryddiad y *Bootes*.

‖ *Aquaries*, un o'r 12 arwydd, yn cynnwys 83 o sèr.

¶ *Canis Minor*, cyfseryddiad deheuol, yn cynnwys 14 o sèr.

** *Orion*, cyfseryddiad deheuol, yn cynnwys 98 o sèr.

Rhyfeddod, purnod bob parth,
Cynalbwynt i'r canolbarth.
Miloedd o chwai gymylau,
Trwy 'r nengylch o gylch yn gwau;
Hylaw hwy ànt i'w helynt,
A'u gwaith ar esgyll y gwynt.
Eira a gwlaw ar y glyn,
Arswydus a rhew sydyn;
Mellt fforchawg o didawg dân,
I deryll gylch y daran;
Corwyntoedd y nefoedd nawd,
Yn dirwyn uwch daearawd;
A hynotaf drefn natur,
Is heulrawd yn barawd bur;
O'i nawdd a greodd ein Nêr,
Gorenwog Lyw Goreu-Ner.
  Gwylltion fwystfilod gelltydd,
A rodiant, deithiant y dydd;
Anifeiliaid yn filoedd,
A gerddant, gwibiant yn g'oedd.
Mynyddau uwch banau 'r byd,
Coeliwn a'r creigiau celyd;
Wiw gadwynau gydunant,
Yn gylchau gwregysau gant.
Y dolydd gwyrddion deiliog,
Is banau y creigiau crog;
Y pêr lysiau pur lwysion,
A harddant frithant y fron.
Holl adar cerddgar y coed,
A'u mwyngân ro'nt o'r mângoed,
Filoedd hwy a iawn folant
Eu Nêr doeth ar dyner dant.
  Y môr a'i donau mawr-wyllt,
Cynhyrfus, gwgus, a gwyllt;
Terfyn sydyn osodwyd,
I'w ferwddwfr y llifddwfr llwyd;
Er rhuo a llwybro 'r llaith,
Trosto ni ddaw mewn trystwaith.
Pob rhan deg tan wanegau,
Y môr gwyllt a'i burwyllt bau,
A huliwyd yn ehelaeth,
A llaw Nêr, pob llu a wnaeth,
O ymlusgiaid, aml osgo,
Drigant, ymgreiniant y gro.
Yr eogiaid drwy yr eigion,
Chwareuant deithiant y dòn,
Y Dolphin dibrin ei daith,
Hen Ddora* a'i ddihirwaith,
A'r Afangc† creulon gwangcus,
O fraw na ddiangc 'ar frys,
A chiwed‡ heb rifedi,
Breswyliant llwybrant y lli.
  Llaw Duw-Ion yn dirion daeth,
I hulio 'r ddaear helaeth:
Creu pob peth yn ddifethu,
Yn ddoethlân burlân y bu;
A gosodai ddifai ddyn,
Diwyrni 'n llyw da arnyn'.
Rhyfeddod pob rhyw foddion,
Yw ei waith ac iawnwaith Ion;
Gwneud sêr yr uchelderau,
I gyd o'r eangder gau,
Mân dywod, main, a daear,
Milod, gyd âg ednod gwâr,
A'u gosod oll yn gyson,
Yn eu lle i weini 'n llon;
Y lleuad, haul, a lluoedd
Y nef i gyd, Naf yn goedd,
A'u lluniodd, hyn ddarllenir
Yn y gair uniawn a gwir.
G. ab Gwilym Padarn.

PENNILLION

A gyfansoddwyd yn Buenos Ayres, Amerig Ddeheuol.

Fy ngwlad, Ow fy ngwlad! lle trigianai fy nhadau,
  Clyw 'th blentyn yn llefain am danat dan gur,
Mae meddwl am danat yn tànio 'm serchiadau,
  Mae 'n llosgi fy mynwes a chariad mwyn pur;
Diammeu fod yma ryw ddaear gyfoethog
  O berlau a ffrwythydd a llysiau mwyn teg;
Mil gwell genyf fi ddaear Cymry fynyddog,
  A'i ffrwythydd a'i llysiau i'r corph pan fo'n freg.

Ni welir gan rhai'n ond llid a thrallodau,
  Er cymmaint eu cyfoeth, trawsineb a brad;
Ond golchwyd pob bradau â gwaed fy nghyndadau,
  O fryniau hen Gymry, a thi yw fy ngwlad:
Ni fynwn mo'r gwledydd ar hyd *De la Plata*,
  Sy'n cyrhaedd oddi yma i'r *India* medd rhai,
Am fyw i anghofio trigolion tir Gwalia,
  Sy'n fil mwy dymunol, od ydyw yn llai.

'Rwy'n tybied y clywaf sŵn pêr dy delynau,
  Peroriaeth dy releidr yn disgyn i'm clyw,
Y gwelaf dy gwmwl-doedig fynyddau,
  A'r bwthyn lle mae fy anwylyd yn byw:
Ond Ow! im' nid ydynt ond gwag ddarluniadau,
  A esyd fy meddwl crwydredig ger bron,
Er iddynt am enyd fèr loni 'm meddyliau,
  Mawr dristwch ddilyna yr enyd oedd lon.

Fy ngwlad, Ow fy ngwlad! fel hyn yr wyf beunydd,
  Yn llefain am danat dan loesion o hyd;
Wyt fil myrdd anwylach imi na'r holl wledydd
  A welais i etto, Baradwys y byd!
Os dof fi 'n ddiangol drwy dân y magnelau,
  I droedio ym mhlith dy drigolion di sen,
Yn iach, byth yn iach i Amerig y dehau,
  Yn iach i'w gwasanaeth byth mwyach Amen.
Siarl.

Y FLWYDDYN 1832.

Hawddammawr it' heddyw Frenines ar Amser,
Daeth dydd dy fynediad i'th deyrnas mewn gwychder
Er gweled llawr anian mewn gwisg o bruddoldeb,
Am golli dy chwaer aeth i dragwyddoldeb.

Mor hoff genym weled y Calan yn gwawrio,
Er canfod mor fuan ein hamser â heibio;
A Duw o'i drugaredd a'i ras ini beunydd,
Roes ini gael dechreu ar hoff Flwyddyn newydd.

Coronwn di etto à choron o flodau,
Plethwn y lawryf o amgylch dy ruddiau;
Cei etto anadlu mewn awyr bereiddlon,
A lenwir â sawyr rhosynau ireiddlon.

Dy chwaer a osodòdd o'n blaen ddyledswyddau,
Rhoes ini rybuddion, a thost fygythiadau;
Dywedai yn fynych am awr ein marwolaeth,
A llym y llefarai ei thrymaidd dystiolaeth.

O dan ei theyrnasiad rhoem lawer mewn dufedd,
A garem eu gweled—hwy oedd ein hanrhydedd;
Er hyny daeth angeu—o'n mynwes fe'u dygodd,
A thristyd ein calon ein grudd a'i dangosodd.

---

* *Shark.* † *Crocodile.* ‡ *Tyrfa.*

Gwenodd, a gwgodd, a ni heb ystyried,
Bu fel Boanerges, a neb yn ei chlywed;
Anadlai ei hanadl olaf yn ddiau,
Gan roi yn ein herbyn ni wir gyhuddiadau.

Nis gwyddom yr awrhon, ni ddawr i ni wybod,
Pa un ai 'th deyrnasiad fydd gyntaf yn darfod,
Ai ni a osodir o'n bri a'n sirioldeb
Yn ngwlad y distawrwydd, lle trig cydraddoldeb.

Hyn oll a ddymunem ein byr ddyddiau bellach,
Ystyried ein hamser, a byw yn amgenach,
A chanfod y diwedd i'n bywyd ammherffaith,
"Can's ebrwydd y derfydd, a ni a awn ymaith."

CAMBRIAN.

PENNILL.

BETH yw bywyd?—dyrysfau blinder;
Beth yw lloniant?—cysgod gwyw;
Beth yw pleser?—dim ond gwagder;
Beth yw gwynfyd?—breuddwyd yw.

Cyf. I—.

LLYN TEGID.

LLYN o ddwr peraidd llona ddarparwyd,
Llyn i bysgota glana rhaglunniwyd,
Llyn y'ngwlad Meirion union a enwyd,
Llyn Tegid helaeth doraeth a dyrwyd,
Ar wlaw yn darllaw dwrllwyd——annigrif,
Heliodd ei genllif haeledd o Gynllwyd.

CYWYDD I ANERCH

THOMAS ROBERTS, LLWYNRHUDOL, AR OL MARWOLAETH EI WRAIG,

Yr hon a fu farw y 29ain o Fawrth, 1829.

TOMAS, mae yn fraint imi
Gynnal serch i d'anerch di,
Cawsom gynt, gyda hynt hael,
Ein deuwedd, ddyddiau diwael;
A gweled pob argoelion
O ofal dyfal Duw Iôn,
A'i nawdd beunydd sydd heb siom,
Teg eto tuag atom.
Ond nid byd o hyd yw hwn
Di gylus da y gwelwn,
Namyn byd hefyd yn hau
Anwadal gyfnewidiau;
Mae pawb yma, gyrfa gain,
Yn y dymhestl un damwain:
Pa le ceir dyn briddyn brau
Byw grasol heb ei groesau?
Gorthrymder, blinder yn blâ,
Siomiant pob peth sy yma,
"Ni ddaw ochenaid i ddyn
Byw digroes heb ei deigryn."
Neud Tithau, Frawd, wyt weithion
Dan drymder o brudd-der bron
Am golled, di arbed oedd—
Nefoles un o filoedd;
Colli i'w bedd Gydwedd gu,
Galar nas gellych gelu:
Nid hawdd yw gwneud dyhuddiant
I Wr blin am farw ei blant,
Ond colled am eu Mammaeth,
Gwn y gwir mae yn gàn' gwaeth.
Gwraig oedd gywir egwyddor
Ar berffaith da waith Duw Iôr,
Gwraig uniawn goreu gynnydd
O henw da fu hon i'w dydd,
Gwerthfawr oedd yn gyhoedd gu
Ei thalent yn ei Theulu,
Nis bu Cyfeilles bywyd
Ragorach, burach mewn byd,
Gwir yw un o'r goreuon,
Urdd frig hardd, fu y Wraig hon,
Cafodd dalentau cyfoeth
Rhinwedd dda yn mhob rhan ddoeth
Cai ddysgeidiaeth odiaeth aidd
Ban ddygiad boneddigaidd,
A gwnaeth ddefnydd i'w dydd, do,
Hyd einioes da o hono,
Ail *Sarah* sefyllfa fâd,
Mor addas ymarweddiad!
Balchder ysbryd fraenllyd fri
Nid oedd yn deiryd iddi,
Yn addurn ei blyneddoedd
Da ei dull a diwyd oedd,
Gwir ffyddlon yn moddion maeth
Gloyw deg ei galwedigaeth,
Gwinwydden bêr gynnyddiant
Gwir hoff les i'w Gwr a'i Phlant,
A'i hymdawr, dirfawr derfyn,
Yn ddidwyll at Dduw a dyn.
Tirionwch natur uniawn
Mair deg, a fu mawr ei dawn;
Ac fel y Fair cyngrair cu
"Dewisodd ran da" Iesu,
Hithau mae 'n gobaith weithian
A gadwodd ei rhodd a'i rhan,
Arlynodd rëol uniawn
Wrth air Duw, rhaith oreu dawn.
Yn awr o'r byd hadlyd hwn
Duw a'i galwodd da gwelwn,
A'i chorph a roed i orphwys,
Un feddiant a'i Phlant hoff lwys,
Olynol i'r un lanerch
A'i dau fab* ac ei dwy ferch;†
Yn awr nid oes yn oesi
I gael rhan o'i galar hi
Ond ei Phriod hyglod da
Tirion a'i Ferch *Keturah*,
Dilyned tra deil einioes
Ffordd ei Mam hoff hardd ei moes,
I orfod pen yr yrfa
Llwybrau hedd a diwedd da.

ROBERT DAVIES, *Nantglyn.*

* Maurice a Thomas.   † Hannah a Jane.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

Poland.—Dywed y Newyddiaduron, fyd cyflwr presennol y Pwyliaid druain yn dra gresynus, yn enwedig y rhai isel-radd o honynt, gan fod llywodraeth Rwssia wedi rhoddi gorchymyn i gymmeryd oddi wrthynt bob erfyn hwsmonaeth, megys pladuriau, bwyeill, a'r cyffelyb, pa rai ydynt anhepgorol angenrheidiol iddynt yn eu galwedigaethau. Dywedir hefyd fod y Rwssiaid yn dra drwg-dybus o drigolion dinas Warsaw, a bod amryw o'r dinasyddion ag oeddynt yn dra gwresog dros iawnderau eu gwlad wedi eu cymmeryd ymaith yn ddiweddar trwy ddichell a llofruddiaeth.

Holland a Belgium.—Y mae Brenin Holland yn parhau i nacâu cydsynio â'r ammodau a benderfynasid arnynt gan Brydain, Ffrainc, ac Awstria, gan haeru nad all efe gydsynio â'r 24 erthyglau a gynnygiwyd iddo, *yn y dull* ag y maent wedi eu ffurfio; er ei fod yn gwybod yn dda ddigon fod heddwch cyffredinol Ewrop yn sefyll fel ar golyn ar ei gydsyniad neu ei wrthodiad o'r erthyglau a gynnygiwyd iddo.

Ffrainc.—Ar ol y terfysg gwaedlyd a fu yn ddiweddar yn ninas Lyons, dywedir fod y Duges de Berri yn arfer ei holl egni i gyffroi terfysg ym mharthau deheuol Ffrainc, ond ei bod mewn angen o arian i fyned y'mlaen â'i hamcanion. Y mae ei phleidwyr yn gofyn 5000,000 o *ffrancs* at y gwaith; a'r unig ffordd iddi gael y fath swm yw gwystlo ei thlysau a'i gemau gwerthfawr, &c. Ond diammeu fod llywodraeth Ffrainc yn gwybod yn dda am ei hamcanion, ac yn cadw golwg manwl ar y parth hwnw o'r deyrnas.

Hispaen a Phortugal.—Dywed rhai Newyddiaduron fod Fferdinand, Brenin Hispaen, am gynnorthwyo Don Miguel yn ei hawl i frenhiniaeth Portugal; ac os bydd i Don Pedro lwyddo i lanio ei filwyr yno, y danfonai Fferdinand fyddin o 60,000 i'w gwrthwynebu. Ond ein barn ni ydyw, nad yw hyn oll ddim amgen na gwag-siarad. Gwyddys yn dda, na fedd Fferdinand mo'r modd i hepgor y fath fyddin, gan fod matterion tufewnol ei deyrnas ei hun y'mhell o fod yn heddychol. Heblaw hyn oll, y mae achos arall yn ddigon i wrthwynebu y cyfryw dyb, sef, y gŵyr Fferdinand na oddef teyrnas Lloegr ddim iddo ymyraeth â matterion Portugal gyd â'r diben o gynnorthwyo Don Miguel. Dywed rhai Newyddiaduron fod Adchwyl eisoes wedi dechreu yn yr Hispaen.

NEWYDDION CARTREFOL.

YR IWERDDON.

Yr hanesion o rai parthau yn y wlad hon ydynt yn dra arswydus. Yn Swydd Kildare, yr hon hyd yn hyn fu yn dra thangnefeddus, arwyddion o aflonyddwch ydynt yn dechreu ymddangos. Y mae yr yspryd gwrthryfelgar, sydd yn waradwydd i'r Swyddi cyfagos, yn ymledaenu yn nghymmydogaeth Rathangan. Y rhybydd canlynol a ddosparthwyd ar hyd y Plwyf hwn:—"Dim Degwm—Dim Degwm. Yr ydym yn rhybuddio preswylwyr Plwyf Rathangan, y rhai ydynt yn talu degwm, am iddynt wrthod eu talu hwynt: a phwy bynag a feiddia dalu degwm, neu dreth Eglwysig, a gaiff ei saethu, yn ol gorchymyn y Cyfeisteddwyr, os gellir gwneud hyny yn gyfleus, onidê caiff ei dŷ a'i eiddo eu dinystrio. Os bydd i gasglydd degwm feiddio edrych am ddegwm (os hysbysir hyny i'r Cyfeisteddwyr) efe a gaiff ei grogi yn gyntaf, yna ei losgi."

Llofruddiaeth erchyll yn Kilkenny.—Dydd Mercher, Rhagfyr 14. Heddyw 'r boreu aeth oddeutu 40 o swyddogion heddwch, dan lywyddiaeth Cadben Gibbons, y Prif-geisbwl, i wasanaethu rhai dynion â phoenwys am y degwm a berthynai i'r Parchedig Dr. Hamilton, ym Mhlwyf Knocktopher. Oddeutu un o'r gloch prydnawn, daeth 2000 o ddynion atynt, ac a ymosodasant arnynt. Cadben Gibbons, a 13 ereill, a laddwyd, a chlwyfwyd 4 yn rhagor mor dost nad oes y gobaith lleiaf am eu hadferiad. Cafodd amryw ereill eu clwyfo; eu holl arfau a chwilfriwiwyd, a gadawwyd hwynt yn ymyl y cyrph archolledig. Diangodd rhai o'r Hedd-swyddogion i Knocktopher, ac un arall i Kilkenny. Yn ebrwydd wedi iddo gyrhaedd y dref, aeth y Prif-swyddog, ynghyd â bagad o filwyr, at breswylfa y Dr. Hamilton, a chawsant y terfysgwyr wedi eu harfogi â ffyrch, rhawiau, &c. Lladdwyd tri o honynt. Cafodd celain yr Hedd-swyddogion eu symud i le diogel.

Wedi i'r adynod ddangos eu llid, drwy drywanu y cyrph, hwy a wasgarasant, ac a ddychwelasant at eu gorchwylion gyd â'r fath sirioldeb a phe buasent wedi cyflawni y weithred fwyaf ganmoladwy. Y mae un o honynt wedi ei ddal, a'i fwrw i garchar, ac y mae pob ymdrechiadau yn cael eu gwneuthur i gael gafael ar y lleill, pa rai, fel yr ydys yn gobeithio, a ddeuant yn fuan i'r ddalfa.

Y SENEDD.

Dydd Mawrth, y 6ed o Ragfyr, oedd y dydd a bennodwyd i agor y Senedd. Oddeutu dau o'r gloch aeth ei Fawrhydi i Dŷ yr Arglwyddi; esgynodd yr orsedd; ac wedi gwysio aelodau Tŷ y Cyffredin, ei Fawrhydi a draddododd yr Araith ganlynol:—

"Fy Arglwyddi a Boneddion,—

"Yr wyf wedi eich galw ynghyd, fel y galloch yn ddioed ddechreu ar eich dyledswyddau pwysig; y rhai, oblegid amgylchiadau yr amseroedd, a alwant am eich ystyriaeth ddiatreg. Ac yr wyf yn gofidio yn ddiffuant o herwydd yr anghyfleusdra a deimlwch drwy ail ddechreu mor fuan ar eich gorchwylion, ar ol yr hamdden byr a gawsoch i ymorphwys oddiwrth lafur a lludded yr eisteddfod ddiweddaf.

"Teimlwyf mai fy nyledswydd, yn y lle cyntaf, yw cyflwyno i'ch sylw manylaf y trefniadau a gynnygir er diwygio Tŷ y Cyffredin. Y mae penderfyniad cyflym a boddhaol ar y peth hwn yn dyfod o ddydd i ddydd, o fwy o bwys er diogelwch y deyrnas, ac er boddlondeb a llwyddiant fy mhobl.

"Dwys alarwyf o herwydd y tlodi sydd yn ffynu mewn amryw barthau yn fy nheyrnas; yr hwn a symudir yn oreu, ac yn fwyaf effeithiol, dan fendith yr Hollalluog, drwy gynnal heddwch cartrefol a thramor. Teimlwyf yn sicr o'ch tuedd i fabwysiadu unrhyw drefniadau, i gefnogi pa rai y cewch fi bob amser yn barod ac awyddus, a symudant achosion ac esmwythau effeithiau diffyg gwaith, yr hyn a achoswyd gan ddyryswch masnachol, a chan yr attaliad a roddwyd, o ganlyniad, i weithrediadau diwydrwydd.

"Gyda gofid dwfn y canfyddais fod clefyd yn ffynu yn *Sunderland*, ag sydd gyffelyb yn ei ymddangosiad a'i nodweddiad i'r clefyd a daenodd drwy lawer o wledydd Ewrop. Llawer o ansicrrwydd sydd yn ei gylch, pa un ai priodor ydyw, neu ynte wedi hanu o wledyd tramor; ond nid ydyw ei ymlediaeniad wedi bod mor helaeth, nag mor angeuol, ag ydoedd ar y Cyfandir. Eithr nid oes llai angenrheidrwydd i ni ddefnyddio pob moddion er attal taeniad y clefyd. Ac yr ydys wedi dilyn y cyfarwyddiadau mwyaf effeithiol i hyny a roddwyd gan y rhai a fwynhasant y cyfleusderau goreu i'w olrhain.

"Mewn rhai parthau yn yr Iwerddon dangoswyd llawer o wrthwynebiad i dalu y degwm; yr hyn a ddilynwyd mewn rhai manau gan effeithiau galarus. Ac un o'ch dyledswyddau cyntaf fydd ymofyn, onid oes modd i ddiwygio a gwellhau y cyfreithiau perthynol i hyn, fel y gellid sicrhau diogelwch yr Eglwys Sefydledig; ac ar yr un pryd, symud yr achos presennol o'r achwyniadau.

"Ond yn hyn, yn gystal a phob peth arall perthynol i'r Iwerddon, uwchlaw y cwbl, angenrhaid yw golygu y moddion goreu er diogelu heddwch a threfn cartrefol; yr hyn yn unig sydd eisieu i gyfodi gwlad a gynnysgaeddwyd gan ragluniaeth â chynnifer o fanteision cynenid i'r cyflwr mwyaf llwyddiannus.

"Ymddygiad llywodraeth Portugal, ynghyd â'r mynych niweidiau a dderbyniodd fy neiliaid ganddi, ydynt wedi lluddias i'm perthynas gyfrinachol â'r deyrnas hono gael ei adnewyddu. Ni allaf lai na theimlo y pryderwch mwyaf am ansawdd gwlad ag sydd wedi bod cyhyd o amser mewn undeb mor agos â'r deyrnas hon. Dychweliad y gangen henaf o deulu ardderchog Braganza i Ewrop, a'r peryglon a ddeilliant oddiar ymryson am goron Portugal, a alwant am fy sylw neillduol at amgylchiadau, pa rai a gânt effaith, nid yn unig ar ddiogelwch y wlad hono, ond hefyd ar lwyddiant cyffredin Ewrop.

"Y trefniad a grybwyllais wrthych yn nherfyniad yr Eisteddfod ddiweddaf, er gwahanu Taleithiau Holland a Belgium oddiwrth eu gilydd, a ddilynwyd gan gytundeb rhwng y Pum Teyrnas Gynghreiriawl â Brenin Belgium, yr hwn a gyfarwyddais i gael ei osod ger eich bron wedi iddo gael ei gadarnhau.

"Nid yw Brenin yr Iseldiroedd, hyd yn hyn, wedi cydsynied â'r cytundeb hwn; ond hyderaf nad yw yr amser ym mhell, pan y gwel y Penadur hwnw yr angenrheidrwydd o gydsyniad â'r trefniad a wnaethpwyd yn unfryd gan Weinidogion y Cyngreiriaid, gyd â'r gofal a'r ammhleidgarwch mwyaf, am lwyddiant yr holl deyrnasoedd hyny.

"Dywenydd genyf eich hysbysu fy mod wedi gwneud cytundeb â Brenin y Ffrancod, yr hwn a ddodir ger eich gwydd, a diben yr hwn yw llwyr ddiddymu caeth-fasnach Affrica. Hyderaf y galluoga y cytundeb hwn i lyngesau y ddwy deyrnas, drwy ymdrechiadau cyssylltiedig, i gyflawni gwrthddrych ag sydd yn nhyb y ddwy deyrnas o bwys mawr i ddyngarwch.

"Mewn perthynas i ansawdd Ewrop yn gyffredinol, y mae y sicradau cyfeillgar a dderbyniwyf oddiwrth Dywysogion y Cyfandir, a'r undeb sy rhyngof fi a'm Cyngbreiriaid, yn rhoddi lle i obeithio yn gadarn na chaiff yr heddwch presennol mo'i derfysgu.

"Foneddion Ty y Cyffredin,—

"Gorchymynais i amcan-gyfrif o draul y flwyddyn ddyfodol gael ei ddarparu; a gosodir hi ger eich bron mewn amser dyledus. Gofalaf am iddi gael ei llunio gyd â'r cynnildeb mwyaf; ac ymddiriedaf yn eich doethineb a'ch gwladgaredd i wneud y cyfryw ddarpariadau ag a fyddant yn angenrheidiol er dwyn ym mlaen achosion y wladwriaeth.

"Fy Arglwyddi a Boneddion.—

"Y creulonderau a'r terfysg a ddigwyddasant yn Nghaerodor, a lleoedd ereill, a achosasant i mi y galar dwysaf.

"Rhaid i awdurdod y cyfreithiau gael ei amddiffyn, drwy gospi y troseddwyr a achosasant i gymmaint o feddiannau gael eu distrywio, a chynnifer o fywydau gael eu colli; ond tybiaf yn addas gyfeirio eich sylw at y moddion goreu er gwellhau y dull presennol o reoli dinasoedd breiniol yn y deyrnas hon, er mwyn diogelu yr heddwch cyffredinol yn fwy effeithiol erbyn y cyfryw derfysgiadau.

"Gan fy mod yn teimlo serch diffuant at ein ffurflywodraeth, ni allaf gymmeradwyo unrhyw ymyraeth âg arferiad cyfreithlawn o'r iawnderau hyny ag a sicrhânt i fy neiliaid y fraint o ymddiddan am, a

gweithor yn gyhoeddus eu hachwyniadau. Ond wrth barchu yr iawnderau hyn, fy nyledswydd hefyd ydyw rhwystro cymdeithasau, o dan ba esgus bynag y llunir hwynt; y rhai, yn eu ffurf a'u dibenion, ydynt anghydweddus â phob llywodraeth reoliaidd, ac yn wrthwyneb i yspryd, yn gymmaint ag i osodiadau y gyfraith; a theimlaf yn ddilys na chyfeiriaf yn ofer at fy neiliaid ffyddlon, i gefnogi fy mhenderfyniad diysgog i roddi i lawr bob cyfarfodydd a chymdeithasau anghyfreithlon, y rhai a beryglant heddwch a diogelwch fy ngwladwriaethau."

Wedi traddodi yr Araith, ei Fawrhydi a ymadawodd o Dŷ yr Arglwyddi; ac ar ei ddychweliad i Balas St. Iago, dangosodd pawb yr arwyddion serchocaf o barch i'w Brenin.

Yn y prydnawn ail ymgynnullodd y Senedd; a chynnygiwyd Anerchiad at ei Fawrhydi mewn ateb i'w Araith, gan Iarll Camperdown; a chefnogwyd y cynnygiad gan Arglwydd Lyttleton, nid *Dinorben*, fel y mynegwyd yn rhai o'r Newyddiaduron. Amrai o'r Pendefigion a wnaethant sylwadau ar Araith y Brenin; rhai yn beio, ereill yn ei chymmeradwyo; ond cytunasant â'r Anerchiad yn unfryd unllais.

Ty y Cyffredin. Dydd Mawrth, *Arglwydd Cavendish* a gynnygiodd anfon Anerchiad at ei Fawrhydi, mewn atebiad i'r Araith, yr hon a gymmeradwyodd ac a ganmolodd efe yn wresog.

Syr F. Vincent a gefnogai y cynnygiad. Canmolai ymddygiad Gweinidogion ei Fawrhydi am wysio y Senedd ynghyd; a haerai eu bod yn deilwng o'r hyder a roddwyd ynddynt am eu diwydrwydd, eu cymmwysderau i'w swydd, a'u gwladgarwch.

Mr. Croker a sylwai ar yr hyn a ddywedai yr Araith o barth cyfnewid y cyfreithiau perthynol i'r degwm yn yr Iwerddon. Ni wnai dim llai na llwyr ddiddymiad y degwm roddi boddlonrwydd i ddynion drwg a therfysglyd. Os ymyrid â'r degwm ni byddai un math o eiddo yn ddiogel.

Syr C. Wetherell a ymddiffynai ei ymddygiad yn myned i Gaerodor i gyflawni ei ddyledswydd fel Cofiadur y ddinas hono. Achwynai yn llym yn erbyn cam gyhuddiadau y Newyddiaduron, y rhai a haerant mai efe oedd yr achos o'r holl derfysg a'r cyflafan a ddigwyddodd yn y ddinas grybwylledig. Nid oedd un gair o wirionedd yn y cyhuddiad. Nid aeth i'r ddinas hono heb ymgynghori â Phrif Ysgrifenydd Cartrefol ei Fawrhydi. A phe buasai heb fyned yno yn ol ei arferiad, buasai ei elynion yn edliw iddo ei anwroldeb.

YMPRYD.

Mr. S. Perceval a rybuddiodd y byddai iddo gymmeryd y cyfleusdra cyntaf i gynnyg anfon Anerch at ei Fawrhydi, i erfyn arno roddi gorchymyn i'w ddeiliaid neilltuo diwrnod i ymostwng ger bron Duw, ac i weddio arno am dynu ymaith ei law farnedigaethol oddiar ein gwlad.

CYFREITHIAU Y TLODION.

Ty yr Arglwyddi.—Dydd Iau, Rhagfyr 8fed, *Ardalydd Salisbury* a ddymunai wybod gan yr *Arglwydd Ganghellydd* a amcanai gyflawni ei addewid a wnaeth yn yr Eisteddfod ddiweddaf, i ddwyn i mewn rhyw gynnygiad er diwygio y cyfreithiau presennol ynghylch y tlodion.

Yr *Arglwydd Ganghellydd* a atebai na wyddai gan bwy y dygid i mewn y cyfryw gynnygiad; ond os na wnai neb arall, y cymmerai efe y gorchwyl mewn llaw yn yr Eisteddfod bresennol.

CYMDEITHASAU ANGHYFREITHLAWN.

Iarll Winchelsea a ddymunai gael hysbysiad gan *Iarll Grey* a amcanai Gweinidogion y Brenin gynnyg rhyw drefniadau i'r diben o roddi i lawr y Cymdeithasau hyny a ymyrent â gweithrediadau y Senedd, ac a oeddynt yn hollol anghydweddus â'r ffurf-lywodraeth.

Iarll Grey a ddatganai ei farn fod ganddo ef, a'i gyd swyddogion, ddigon o awdurdod i ddodi i lawr y Cymdeithasau crybwylledig. Am hyny ni amcanant geisio ychwaneg o awdurdod gan y Senedd.

LLOSGI AMAETHDAI.

Dydd Gwener, Rhagfyr 9fed. *Arglwydd Teynham* a rybuddiai y dygai drefniad i mewn ar y cyfleusdra cyntaf, i ddiogelu ŷd, a meddiannau amaethyddol, rhag cael ei gosod ar dân gan ddynion drwg.

Ty y Cyffredin.

DIWYGIAD YN Y SENEDD.

Dydd Llun, Rhagfyr 12. *Arglwydd J. Russel* a ofynai ganiatâd i ddwyn ysgrif i mewn i ddiwygio y Senedd. Areithiodd yn faith o blaid yr Ysgrif: a dynododd y gwahaniaeth rhwng yr Ysgrif hon a'r un a wrthodwyd gan Dŷ yr Arglwyddi. Nid yw nifer y Seneddwyr i gael ei leihau. Rhoddir un Aelod o'r Senedd yn rhagor i Swydd Fynwy.

Syr Robert Peel a haerai fod bron bob cyfnewidiad a gynnygiodd efe, a'i gyfeillion, yn yr Ysgrif ddiweddaf wedi cael ei wneuthur yn yr Ysgrif: a bod cefnogwyr yr Ysgrif yn cydnabod eu bod yn ei gwellhau. Yr oedd hyn yn ddigon o atebiad i'r holl gableddau a ysgrifenwyd yn erbyn y rhai a wrthwynebent yr Ysgrif ddiweddaf.

Mr. Shiel a achwynai yn aruthr oblegid nad oedd nifer Seneddwyr yr Iwerddon i gael ei gynnyddu.

Wedi i amryw foneddigion ereill areithio

o blaid ac yn erbyn yr Ysgrif, rhoddwyd caniatâd i'w dwyn hi i mewn.

Dydd Gwener, Rhagfyr 16. DIWYGIAD YN Y SENEDD. *Arglwydd Althorp*, wrth gyfodi i gynnyg ail ddarlleniad yr Ysgrif am Ddiwygiad yn y Senedd, a hysbysai, mai ei amcan oedd cynnyg fod i'r Senedd gael ei gohirio, wedi terfyniad y ddadl ynghylch yr Ysgrif hon, tan yr 17eg o Ionawr, 1832.

Arglwydd Porchester a ddatganai ei barodrwydd i gefnogi Diwygiad cymmedrol yn y Senedd. Yr oedd yr Ysgrif bresennol yn well mewn rhai golygiadau, ac yn waeth hefyd, na'r Ysgrif a wrthodwyd. Cymmaint oedd ei wrthwynebiad i'r Ysgrif hon ag y cynnygiai iddi gael ei darllen ym mhen *chwe mis*.

Syr E. Sugden a gefnogai y cynnygiad. Haerai fod yr Ysgrif bresennol yn rhoddi mwy o awdurdod i'r werinos na'r Ysgrif o'r blaen; a'i bod hi yn hollol groes i egwyddorion y ffurf-lywodraeth.

Mr. Macauley a amddiffynai yr Ysgrif, a'i threfniadau, mewn araith hyawdl.

Mr. Croker a feiai yn dra llym ar ymddygiad Gweinidogion y Brenin ynghylch yr Ysgrif hon o barth y terfysgiadau a fu yn amryw o ddinasoedd Lloegr. Haerai ped ymddygasent fel y dylent, ni ddigwyddasai y terfysgiadau uchod.

Arglwydd Althorp a atebai gam-gyhuddiadau yr areithydd diweddaf yn erbyn Gweinidogion y Brenin.

Dydd Sadwrn. *Syr H. Inglis* a haerai y byddai yr Ysgrif yn dra dinystriol i sefydliadau ein gwlad—ac na byddai un math o eiddo yn ddiogel.

Arglwydd J. Russell a godai i eglurhau y rhanau hyny o'r Ysgrif ag a gam-gymmerid gan ei gwrthwynebwyr. Amddiffynodd ei ymddygiad yn dwyn ym mlaen yr ysgrif hon.

Wedi i Syr C. Wetherell, Mr. Stanley, Syr Robert Peel, ac ereill, gefnogi neu wrthwynebu yr Ysgrif, terfynwyd y ddadl, a chafwyd fod 324 o blaid, a 162 yn erbyn, yr ail ddarlleniad—mwy o blaid ail ddarlleniad yr Ysgrif o 162.

Ymadawsant o'r Senedd hanner awr wedi un o'r gloch boreu Dydd Sul.

Ni chyferfydd y Senedd tan yr 17eg o Ionawr.

Enwau y Seneddwyr a bleidleisiasant ail ddarlleniad yr Ysgrif Ddiwygiedig a Diwygiol:—

Glynn Henry, Aelod dros Fwrdeisdref Fflint.
Mostyn E. M. Ll. Yr Anrhyd. dros Swydd Fflint.
Powel Colonel, dros Geredigion.
Paget Syr C. dros Fwrdeisdref Caernarfon.
Wood Col. dros Swydd Frycheiniog.
Uxbridge Iarll, dros Ynys Môn.

Nid oedd neb arall o'r Seneddwyr dros Gymru yn y Senedd.

DIENYDDIAD

John Bishop, a Thomas Williams, am lofruddiaethau erchyll yn Llundain.

YN mis Tachwedd aeth pedwar o ddynion, sef, Bishop, Williams, May, ac un arall, i Goleg y Brenin yn Llundain, a dywedasant wrth was un o'r Meddygon perthynol i'r Sefydliad, fod ganddynt *gorph* i'w werthu am Ddeg *Gini*. Nid oedd y Meddyg yno; am hyny gofynasant ganiatâd i adael y corph yno tan bore dranoeth, pryd y dychwelent i farchnata â'r Meddyg am dano. Yr oedd un o geidwaid y Meddygdy yn ammeu oddiwrth ymddangosiad y corph ei fod erioed wedi ei gladdu. Hysbysodd ei feddwl i'w feistr; yr hwn, pan ddaeth y dynion uchod i farchnata âg ef am y corph, a ddanfonodd am swyddogion i'w cymmeryd hwynt i fynu. Wedi ymdrech maith, llwyddasant i'w dal, a dygwyd hwynt ger bron Ynad Heddwch. Efe a'u rhoddodd hwynt mewn carchar, ac a orchymynodd i'r Swyddogion ymofyn ynghylch y corph; pa le y cawsant ef, a phwy oedd efe. Trwy ymdrechiadau diflino y Swyddogion, cawsant hanes fod Bishop a Williams wedi denu rhyw grwydryn o fachgen o'r Eidal i dŷ y cyntaf, ac na welwyd mo hono mwy. Arferai y bachgen, enw yr hwn oedd Carlo Ferrari, yr hwn oedd oddeutu 14 oed, grwydro ar hyd yr heolydd gyda llygod gwynion mewn llaw-gist. Ychydig ddyddiau cyn dal y carcharorion, gwelwyd y bachgen yn nghymmydogaeth y carcharorion gan amryw o wragedd, y rhai a ddaethant ym mlaen i roddi tystiolaeth yn erbyn y carcharorion. Un o'r tystion a welodd blant Bishop yn chwareu gyda llygod yn yr ardd. Chwiliwyd y tŷ a'r ardd a chafwyd dillad bachgen o'r un maint a chorph Carlo Ferrari. Cafwyd hefyd ben a gwallt dynes a rhyw gyfran o'i gwisgoedd. Profwyd fod rhai o'r carcharorion wedi gwerthu dannedd plentyn am *Gini*. Mewn perthynas i un o'r carcharorion gan i'w gymdeithion gyfaddef na wnaeth efe ddim rhagor na'u cynnorthwyo i gludo y corph i Goleg y Brenin, gollyngwyd ef yn rhydd. Ar ol holiad maith a manwl darfu i'r Ynad Heddwch bwrw tri o honynt i garchar Newgate. Ac ar y dydd cyntaf o Ragfyr cawsant eu profi ger bron Syr Nicholas Tyndal. Yr amrywiol dystion a ymddangosasant yn eu herbyn, ac er i'r carcharorion ymdrechu croes-holi rai o honynt, nid oeddynt yn amrywio yn eu tystiolaeth. Wedi i'r Barnydd ail-adrodd yr holl dystiolaeth, ac egluro y gyfraith i'r Rheithwyr, aethant i'w hystafell briodol; ac ym mhen ychydig o amser dychwelasant i'r Llys, a datganasant y rheithfarn fod y tri charcharor yn Euog o Lofruddiaeth.

Annerchwyd hwynt yn dra difrifol gan y Barnydd, a chynghorodd hwynt i ddefnyddio yr ychydig oriau oedd iddynt yn y byd hwn i wneuthur eu Heddwch â'u Creawdwr o flaen yr Hwn yr ymddangosent mor fuan. Gorchymynodd iddynt gael eu cymmeryd yn ol i'r carchar a'u dienyddio ar y dydd Llun canlynol, a'u cyrph i gael eu rhoddi i'r Meddygon. Gwaeddodd May, "Yr wyf fi yn ddieuog o'r llofruddiaeth hwn, a gŵyr Bishop hyny o'r goreu."

Wedi ei symud i'r carchar darfu i Bishop a Williams wneud cyfaddefiad maith o'u troseddau; a haerodd y ddau nad oedd y carcharor May, yn euog o'r llofruddiaeth. Parodd hyn i rai o swyddogion y ddinas osod ei achos ger bron Prif Ysgrifenydd ei Fawrhydi; a llwyddasant i gael arbediad o'i fywyd. Pan fynegwyd hyn iddo, syrthiodd i lawr, a bu mewn llewyg am enyd o amser, nes yr ofnid fod y genadwri o drugaredd wedi bod yn achos o angeu iddo. Wedi dyfod ato ei hun, datganodd ei ddiolch yn wresog am ei arbediad.

Dydd Llun, cyn tori y wawr, yr oedd minteioedd o bobl yn cyrchu at y Dienyddle, i gael golwg ar yr adynod ag oedd i ddioddef llymder y gyfraith o herwydd eu troseddau. Pan ymddangosasant dan y crogbren, y torfeydd a ddechreuasant ysgrechian arnynt yn erchyll; a pharhausant i wneuthur hyny tra yr oedd y ddau yn hongian ar y crogbren.

CYFFES BISHOP A WILLIAMS.

Haerent mai nid bachgen Italaidd oedd yr hwn a aethant hwy âg ef i Goleg y Brenin; ond bachgen o Swydd Lincoln. Tybir yn gyffredin nad yw y gyffes yn gywir yn hyny; oblegid fod dau o drigolion yr Eidal, gyd â'r rhai y bu Carlo Ferrari yn cyfanneddu yn Llundain, wedi cymmeryd eu llw mai ei gorph ef ydoedd y corph a gymmerwyd ym meddiant y carcharwyr. Gwelsant ef yn yr heol—denasant ef i fyned gyda hwynt i dafarndŷ—rhoddasant ddiod iddo—ac aethant tua phreswylfa Bishop. Nid oedd y teulu wedi myned i orphwys, am hyny rhoisant y bachgen mewn adeilad yn yr ardd. Wedi i'r teulu fyned i'w gwely, dygasant y bachgen i'r tŷ; rhoddasant fara a chaws iddo, a gwydraid o *rum* a *laudanum* wedi hyny. Ym mhen deng mynyd wedi yfed y ddiod syrthiodd i drymgwsg, a rhoddasant ef i orwedd ar y llawr. Ym mhen oddeutu hanner awr symudasant ef i'r ardd, a rhwymasant ei draed â rheffyn. Yna cymmerodd Bishop ef yn ei freichiau, a gollyngodd ef yn araf ar ei ben i ffynon yn yr ardd, tra y gafaelai Williams yn y rheffyn i'w rwystro rhag myned yn rhy ddwfn. Rhwymwyd y rheffyn wrth ddernyn o bren yn ymyl y ffynon. Darfu i'r bachgen ymysgwyd ychydig gyd â'i draed a'i freichiau yn y dwfr. Dychwelasant i'r tŷ; ac ym mhen tri chwarter awr tynasant y corph o'r ffynon gyd â'r rheffyn a rwymwyd wrth ei draed. Diosgasant ei ddillad, a chladdasant hwynt yn y man y'u cafwyd gan un o'r tystion. Cludasant y corph i'r tŷ golchi, a thaflasant gwd trosto. Wedi hyny rhoddasant ef mewn llaw-gist; a rhwymasant reffyn o'i amgylch, rhag ofn i neb ei agor. Yr oedd hyn oddeutu dau o'r gloch yn y boreu. Aethant i'w gwelyau, a chysgasant dan oddeutu 10; yna cyfodasant, ac aethant i dafarndŷ, lle y cyfarfyddasant â James May. Yma cytunasant i werthu y corph i Feddyg yn Ngholeg y Brenin, fel y mynegwyd eisoes.

Cyfaddefasant hefyd eu bod hwy ill dau wedi lladd merch ieuanc, ar y 9fed o Hydref, yn yr un modd a'r bachgen uchod. Ac oddeutu pymthegnos ar ol hyny, lladdasant fachgen o'r enw Cunningham. Ychydig cyn eu dienyddiad cyffesasant iddynt roi *rum* a *laudanum* i ddau ddyn; ond gan na roisant ddigon, ni chafodd effaith arnynt, yr hyn a arbedodd eu bywydau.

Yr oedd Williams yn fab yn nghyfraith i John Bishop. Ni wyddai ddim am y fath greulonderau nes yr hyfforddwyd ef gan Bishop. Bu hwn yn ngharchar yn fynych am adgyfodi cyrph o'r beddau. Bu yn dilyn yr alwad felldigedig hon am naw mlynedd. Bu May yn dilyn yr unrhyw alwad am bum mlynedd. Efe a gaiff ei alltudio dros ei einioes. Bu gwragedd Bishop a Williams yn ngharchar; ond y maent wedi eu rhyddhau, gan na wyddent hwy ddim am weithredoedd ysgeler eu gwyr.

Llosgi.—Dywedir fod y Llywodraeth wedi cael hysbysiadau tra phwysfawr mewn perthynas i'r llosgfeydd sydd yn dinystrio cymmaint o eiddo yn amryw barthau o'r wlad. Cymmerwyd dau ddyn i fynu yn nghymmydogaeth y brif-ddinas, y rhai a dybir eu bod yn euog o'r trosedd erchyll hwn.

Dywenydd genym hysbysu fod rhai dynion, a fuont yn euog o losgi ŷd ac adeiladau, wedi cael eu bwrw i garchar. John Brown, am losgi tas o haidd yn perthyn i Mr Howes, Besthorpe, a dau ddyn arall, ydynt yn ngharchar Ely, am losgi meddiannau yn Coveney.—*Norfolk Paper.*

Achoswyd llawer o fraw yn nhref Stone yr wythnos ddiweddaf, oblegid fod ŷdlan Mr. G. Lovett, o Harwich Grange, yn y gymmydogaeth, wedi cael ei rhoddi ar dân. Yr oedd hen was i Mr. Lovett wedi bwgwth y gwnai efe niwed i'w feistr: ar

hyn cymmerwyd ef i fynu.—Allan o'r *Stafford Journal.*

Y mae saith o ddynion wedi eu cymmeryd i fynu, y rhai a ddrwg-dybir o fod yn gyssylltiedig â'r dyhirod a oddeithiasant ydlan yn perthyn i Syr H. W. Wilson, yn Barton Stracey, yn agos i Andover. Dinystriwyd 9 o dasau gwenith, a thair o ysguboriau yn llawn o ŷd.

Y mae'r trosedd hwn wedi ymledaenu o Swydd Bedford i Swydd Bucks. Yn Okely, yn agos i Buckingham, llosgwyd côr, ac oddeutu 20 tunell o wair; dâs o haidd yn Stoke; dwy dâs o wenith yn Coddington; amryw o dasau o wellt, a llawer iawn o haidd yn Brixworth.

Dixon.—Cafodd yr adyn hwn, a brofwyd yn euog o osod meddiannau ar dân, ei ddienyddio ar yr 22ain o fis Rhagfyr. Haera yn daer ei fod yn ddieuog o'r trosedd a ddygir yn ei erbyn.

Rhybudd i dorwyr Sabbothau.—Ar ddydd Sul, Rhag. 11eg, fel yr oedd Hugh Roberts, o Frynheilin, ym mhlwyf y Foelas, ar ei ffordd i'r Capel, cyfarfu â dau wr ieuaingc o i gyfeillion, y rhai a ddywedasant wrtho fod haid o hŵyaid gwylltion ar y Merddwr. Y newydd hwn a wnaeth i Roberts newid ei feddwl, ac yn lle myned i'r addoliad, aeth adref, newidiodd ran o'i ddillad, cymmerodd ei ddryll, ac aeth ar ol yr hwyaid. Pan oedd yn agos i'r lle yr oedd yn disgwyl eu gweled, daeth haid arall ac a ddisgynodd yn nes atto ef na'r rhai oedd a'i fryd arnynt yn y dechreu. Taniodd ar y rhai hyn a lladdodd amryw ac archollodd eraill. Rhedodd i'r dwfr ar ol y rhai a archollasai, ac oblegid fod yr afon yn y fan hòno yn ddofn ac yn ddolenog, ac wedi gorlifo dros ei glanau fel nas gallai wybod ym mha le yr oedd ei gwely hi, efe a syrthiodd iddi. Gwelwyd ef yn ymdroi unwaith yn y dwfr i beidio codi mwyach! Yr oedd y pryd hyny rhwng tri a phedwar o'r gloch ond ni chafwyd ei gorph nes oedd yn agos i saith. Gobeithiwn y bydd i'r digwyddiad alaethus hwn rybuddio dynion ieuaingc ereill yn yr un ardal, rhag myned allan â'u drylliau ar y Sabbothau, canys y mae le i ofni fod ereill o honynt yn euog o'r un pechod a'r trengedig.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. John Hughes, Curad Parhaus Eglwys St. Michael Aberystwyth, i Brebendaeth Nantgynllo, yn perthyn i Eglwys Golegawl Brycheiniog—rhydd trwy farwolaeth y Parch. B. Newton.

Y Parch. Alfred Ollivant, A. C. Ail Benaeth (*Vice Principal*) Coleg Dewi Sant, i Brebendaeth St. Harmons, yn perthyn i Eglwys Golegawl Brycheiniog—rhydd trwy farwolaeth y Parch. W. A. Barker.

Y Parch. W. Bowen, Curad Parhaus Harold, a Churad Kent Church, yn Sir Henffordd, i Ficerlaeth Hay, yn Sir Frycheiniog.

Y Parch. Charles Maybury, A. C. gynt ysgolhaig o Goleg Iesu, Rhydychain, i Bersonoliaeth Penderin, Sir Frycheiniog.

Y Parch. John Evans, Curad St. Clears, i Ficeriaeth Llangan, Sir Gaerfyrddin—rhydd trwy farwolaeth y diweddar Ficer John Evans.

Y Parch. John Morgan Downes, o Goleg Dewi Sant, i Gapeliaeth Llannlid, ym Mhlwyf Dyfynog, Sir Frycheiniog.

Y Parch. Joseph Jones, Curad Rhosili, Sir Forganwg, i Ficeriaeth yr un lle—rhydd trwy ymadawiad y Parch. Hugh Williams, A. C.

Y Parch. Isaac Williams, G. C. i Guradiaeth Parhaus Treyddyn yn Esgobaeth Llanelwy—rhydd trwy ymadawiad y Parch. H. W. O. Jones.

Y Parch. Thomas Evans, o Goleg Dewi Sant, i Gapeliaeth Nerquis, Tegeingl, Esgobaeth Llanelwy.

URDDIADAU EGLWYSIG.

Ar ddydd Sul, Rhagfyr 18, cynnaliwyd Urddiad gan Arglwydd Esgob Bangor yn ei Eglwys Gadeiriol, Ar ol Pregeth hyawdl ar 2 Cor. 6. 3, 4. gan y Parch. J. W. Trevor, Ficer Caernarfon, ac un o Holyddion ei Arglwyddiaeth, aeth yr Esgob y'mlaen i Urddo y boneddigion canlynol:

YN OFFEIRIAID,

Y Parch. Edward Evans, G. C. o Catharine Hall, Caergrawnt; a'r Parch. Joshua Hughes, o Goleg Dewi Sant, Llanbedr (trwy lythyrau cenad oddiwrth Esgob Tŷ Ddewi).

YN DDIACONIAID,

Hugh Jones, G. C. o Goleg y Drindod, Dublin; Jenkin Jones, G. C. o Goleg St. Ioan, Caergrawnt (trwy lythyrau cenad oddiwrth Esgob Llanelwy); David Edwards, o Goleg Dewi Sant (trwy lythyrau cenad oddiwrth Esgob Tŷ Ddewi).

MARWOLAETH.

GYDA dwys deimladau o alar yr ydym yn hysbysu am farwolaeth y GWIR BARCHEDIG DR. TURNER, Esgob Calcutta, yn yr India Ddwyreiniol. Yr amgylchiad gofidus hwn a ddigwyddodd ar y 7fed o Orphenaf, 1831. Llythyr oddi yno a ddywed fel hyn:—"Nid oedd ein Hesgob yn mwynhau iechyd da pan ydoedd yn Lloegr. Ond ei ymdaith ddiweddaf drwy Madras, Bombay, a Ceylon, yr hon a barodd iddo lawer o bryderwch, llafur, a lluddedl, oedd yr achos o'i farwolaeth. Yr oedd yn ddyn synhwyrol a haelionus: gwelodd, a gwyddai lawer am y byd, ond nid oedd yn ei garu. Nid oedd ei ddoniau fel areithydd o'r rhyw ardderchocaf; ond yr hyn oll a ddywedai fyddai yn dda a synhwyrol: efe a hyrwyddai ac a noddai bob gwaith da. Ni ddylai y llywodraeth fod mor anystyriol o fywydau dynion duwiol, drwy roddi iddynt gymmaint o waith mewn gwlad fel hon. Cafodd yr Esgobion hyn, sef, y Doctoriaid Middleton, Heber, James, a Turner, eu tori i lawr yn yr yspaid byr o saith mlynedd. Nid oedd y Dr. Turner ond 45 mlynedd o oedran. Yr oedd cwmwl o alar wedi gorchuddio wynebpryd yr Archdiacon Corrie tra yr oedd "yn rhoddi ei gorph ef i'r ddaear, pridd i'r pridd, a lludw i'r lludw," yn mynwent y Brif Eglwys, yn agos i gladdfa yr Esgob Middleton, yr unig Esgob a gladdasid yn Calcutta yn perthyn i Eglwys Loegr. Bu Heber farw yn Trichinopoly, tra ar ei ymdaith Esgobaethol. Yr Esgob James a fu farw pan ydoedd yn mordwyo tua Penang, a rhoddwyd ei gorph ef yn y dyfnder. Ac yr oedd y Dr. Turner ar fedr myned i Penang, er lles i'w iechyd, pan y galwyd ef i bresennoldeb ei Feistr nefol. Bu farw yn heddychlawn ac yn ddedwydd, a hirfaith fydd y galar ar ei ol, a'r coffadwriaeth am ei enw."

O herwydd y digwyddiad uchod, cynnaliwyd cyfarfod gan Aelodau y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol, Rhagfyr 13, i'r diben o anfon Anerchiad at y llywodraeth, a Chymdeithas yr India Ddwyreiniol, i ddangos yr angenrheidrwydd o bennodi ychwaneg nag un Esgob yn yr India. Archesgob Canterbury, Esgob Llundain, Syr R. H. Inglis, a boneddigion ereill, a areithiasant ar yr achlysur.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] CHWEFROR, 1832. [RHIF. 106.

BYWGRAPHIAD

Y diweddar BARCH. EDWARD DAVIES, *o* OLVESTON, *yn* SWYDD GAERLOYW.

ODID bod un o ganghenau llëenyddiaeth wedi cael ei hesgeuluso yn fwy gan ein cenedl ni, y Cymry, na BYWGRAPHYDDIAETH; a hyny a'n difuddiodd yn ddirfawr o'n cyfiawn ymffrost o barth enwogion gwiwbarch a hanasant o ddiledryw wehelyth Frythonaidd. Y rhai, pe cadwesid dyledus goffa o honynt, a fuasent gynnifer o dystion diwrthbrawf o athrylithfawr gynneddfau y genedl, nid gorîs odid o genedloedd Ewropa. Llawer o naddynt wrth gael trwy dreigl tyngedfenawl eu harwain o'u cyssefin fröydd, a myned i weini helyntion bywyd i barthau pellenig, ac i blith cenedloedd alltudryw, ac yno ymfrodori ac ymgyfathrachu, nes cael eu hôni gan y cyfryw drigolion fel eu treftad gynnwynawl; a myned felly yn ddifuddiawg ddihysbys i'w cenedl eu hunain.

Nid cwbl anhyfel i'r darluniad yma a fu treigl gwrthddrych y cofiant canlynawl; yr hwn, er maint ei wasanaeth a'i edmygedd i'w gywladyddion, nis gŵyr y filran o honynt griglyn yn y byd am ei fodolaeth na'i fawrgamp yn yr hyn oll a orug efe, dros ei genedl a'i llëenyddiaeth, er hoedli o hono hyd o fewn yr ychydig fisoedd diweddaraf.

Y Parch. EDWARD DAVIES a enid ar y 7fed o Fehefin, 1756, mewn tyddyndŷ a elwir Hendre' Einion, y'mhlwyf Llanfaredd, yn Swydd Faesyfed. Efe ydoedd fab hynaf Edward Davies, o'i wraig Elizabeth, ferch Richard Owens o'r Tŷ'n-y-llidiard, yn y plwyf cyfnesaf, Llan St. Ffraid. Amaethwr oedd ei dad yn trîn y tyddyn crybwylledig, o dreftad ei frawd hynaf, Richard Davies. Ei hynafiaid oeddynt uchelwŷr a chyfrifolion yr ardal, lle y trigasent erys amryw ganrifoedd. Ac yn amser genedigaeth gwrthddrych ein cofiant, yr oedd amryw ganghenau o'i welygordd yn feddiannwŷr nid llai nag ugain o dyddynod yn y gymmydogaeth.

Derbyniai ei lëen-addysg cyntaf gan ei fam, yr hon a'i hyfforddiai i ddarllen; er ar y cychwyniad nad oedd ganddo fymryn o hoffder mewn llyfrau; yr hyn oedd beth hynod mewn un a dröai allan mor nodedig ddiflin ei awydd i ddysgeidiaeth a gwybodaeth.

Pan ydoedd tua chwech oed, dygwyddai iddo ddamchwaen anffodiawg, yr hon a fu agos i'w ddifuddiaw o'i olwg, ac a fu yn achlysur o anafiad o herwydd yr hon y dyoddefodd anfantais dros ysdod ei oes, ac a droes cyn ei ddiwedd yn olygball hollol iddo. Mewn asbri i geisio tanio gwn a ddodasid i warchadw perllan ei dad, dyrchodd y pylor o'r badellig i'w lygaid, yr hyn a'i niweidiai gymmaint fel y bu ryw ysbaid cyn cael adferiad o'i olwg. Ac i chwanegu anffawd ei olwg, fe'i niweidid yn ddirfawr eilchwyl drwy effeithiau y frêch gôch, yr hon a gaffai pan oedd tua deg oed, tra yr ydoedd dan addysg Mr. Thomas Bowen o'r Bwlch, Llan St. Ffraid, gyd â'r hwn y dysgai ysgrifiaeth, rhifyddiaeth, a Gramadeg Saesoneg.

Yn ddeuddeg oed, aeth i ysgol y Parch. Evan Meredydd, Curad y plwyf, lle y dechreuai ddysgu Lladin, nes cyrhaedd mor belled a Chwedlau Phœdrus. Eithr oddiar iddo lithro i'r fath oed tra yr ydoedd mor ol-llaw mewn dysg, bu yn achlysur anfantais a gofid iddo tra y bu byw yn y byd. Etto, y pryd hyn efe a ddechreuai gael blâs ar lyfrau, a chynnyddu cymmaint mewn gwybodaeth, fel y tueddid ei rïeni i'w ddarparu i urddau cysegredig. Eithr rhwystrus fu ei gynnydd trwy fynych newidiad ei athrawon. Oddiwrth Mr. Meredydd aeth at y Parch. Rhŷs Marc o'r Bwlch, ac oddi yno at y Parch. Evan Williams o'r Crûg-cadarn, gyda yr hwn y cyrhaeddodd mor belled a Virsil a'r Testament Gryw.

Er ei eni yn Nghymru, etto dygwyddodd hyny fod yn y parth hwnw o'r Dy-

wysogaeth lle y mae 'r Saesoneg yn cael ei llefaru yn bènaf, ac mewn plwyf lle yr oedd gwasanaeth yr Eglwys yn cael ei weini yn hollol yn yr iaith hòno, oddigerth ambell lìth yn achlysurol o'r Bibl Cymraeg. A'i rïeni a ystyrient wybodaeth o'r Gymraeg yn niweidiol i'w plant, ac yn rhwystr iddynt ddysgu Saesoneg, ac felly fe'u gwaherddid. Er hyn oll o ddïannogaeth, fe gyrhaeddodd Mr. Davies wybodaeth ganolig o'r Gymraeg drwy glywed ymddyddanion y teulu, a darllen llyfrau ei dad.

Yn y fl. 1772, pan oedd efe yn unarbymtheg oed, dechreuai gyfansoddi emynau, y rhai erbyn 1775 oeddynt wedi chwyddo i dua 56 o nifer; ond ni chyhoeddwyd hwynt byth. Ac er nad oedd y brydyddiaeth yn gampus, hwy a dystient hewyd boreuol eu hawdwr. Yn 1773 cyfansoddai emyn Gymreig, yr hyn a ddangosai y'mhellach nad oedd efe yn esgeulus o lëenyddiaeth ei genedl.

Yn 1774, aeth i Brif ysgol Ramadegol Brecheiniog, athraw yr hon y pryd hyny ydoedd y Parch. Dafydd Gruffydd. Yno daeth i gydnabyddiaeth âg un a fu wedi hyny yn enwog, ac a barhâodd yn gyfaill mynwesol iddo hyd derfyn ei oes, yr hyn a ddamweiniai yn 1812, a hwnw oedd Mr. Theophilus Jones, awdwr Hanes Swydd Frycheiniog; yr ail lyfr o ba un a gyflwynodd efe i Mr. Davies.

Wedi tario o hono yn ysgol Brecheiniog ysbaid blwyddyn, ei rïeni a farnent ei fod wedi dysgu digon i'w gymhwyso i urddau cysegredig, ac na byddai ei ysgoleigdod pellach ond traul ofer; ac mai buddiolach fyddai iddo weithian ddechreu darbod drosto ei hun, drwy ddysgu ereill. Ac felly, er ei fod yn gydwybodus o ddiffygiolder ei ddysgeidiaeth, efe a gydsyniai â'u darbwylliad, drwy agoryd ysgol yn Hay, yn y fl. 1775.

Tra yn y lle hwn, bu mor ffodiawg a myned i lettŷa gyda gŵr dysgedig o'r enw y Parch. Richard Llwyd. A thrwy addysg y gŵr hwnw, addefai Mr. Davies iddo gael mwy o ddiwylliad gwybodaeth nag oddiwrth ei holl athrawon ereill. Felly cadwai ei ysgol am flwyddyn yn addoldŷ y Methodistiaid, hyd yn mis Ionawr 1777, y caffai, drwy ymddidoliad y Parch. John Thomas, ei ddewis gan Elusenwŷr Yspyttŷ Crist yn Llundain, i fod yn athraw yr Ysgol Râd Ramadegol yn Hay.

Oddiar deimlad o'i ddiffygiolder mewn dysgeidiaeth, bu orfod iddo ymroddi gyda diwydrwydd ychwanegol i efrydiaw yn ddyfnach i'r Roegiaith a'r Lladiniaith; a thrwy hyny fe lwyddai i gael urdd Ddiaconaidd yn y fl. 1779, i Guradiaeth Baiton yn Swydd Henffordd. Y pryd hwn yr oedd ei olwg mor wanaidd, fel y cyferchid ef mewn dull cellweirus gan Mr. Theophilus Jones dan yr enw "Prydydd unllygeidiog."

Er mwyn ennill hawl i urddau eglwysig, efe a weinidogaethai am flwyddyn yn Bacton, St. Margaret, a Thurnaston; a hyny i gyd yn ddïwobr. A'r hanner blwyddyn canlynol gweinyddai i Guradaethau Dorston, a Peterchurch, yn lle y manau uchod, gan barhâu felly hyd ddiwedd 1782. Y pryd hyn, yn oed misoedd yr haf, pan yr oedd gwasanaeth hwyrol i'w gyflawni yn Norston a Peterchurch, yr oedd ganddo bum gwasanaeth i'w gyflawni, a thair pregeth i'w traddodi bob Sul, ac uwchlaw 30 milltir i'w teithio, am yr hyn i gyd nid oedd ei wobr blynyddol ddim ond £30.

Naturiol yw casglu ddarfod i'r holl lafur gweinidogaethol hwn, ar y Suliau, ynghyd â'i lafur beunyddiol yn ei ysgol, a'i fyfyrdod dyfal ar ei oriau segur, niweidio ei ansawdd corphorol i'r fath raddau, fel y dug arno ei hun wendidau a lynent wrtho tra b'ai byw yn y byd. A chan mor lwythog ei lafur, a lleied ei wobr, hiraethai am ryw sefyllfa fwy dymunol; ac yn y cyfamser, dygwyddai fod galwad am Athraw i Ysgol Ramadegol Chipping Sodbury, yn Swydd Gaerloyw; ac er bod cynnifer a phedwar ar ddeg o gyd-ymgeiswŷr am y sefyllfa, efe a lwyddodd i'w chael. Ac felly efe a ymsymudodd yno o Hay, gan gymmeryd arno arolygiad yr ysgol grybwylledig, a gwasanaethu Curadiaeth y plwyf am rai misoedd, nes cael o hono ei bennodi yn Llithwrydd y lle, yr hyn, ynghyd â Churadiaeth plwyf cymmydogaethol, a elwid Great Badminston, a gyflawnodd efe am un mlynedd ar bymtheg, sef o 1783 hyd 1799.

Yn y fl. 1783, efe a brïododd Margaret Smith o'r Drewen, yn Swydd Gaerloyw; a'r gyfathrach hòno a'i cynnorthwyai i

allu cymmeryd ato amryw o'i ysgoleigion i'w gwestyâ.

Fel hyn y talm-olrheiniwyd gyrfa Mr. Davies, ac y byr-ddangoswyd ei helyntion amgylchiadol hyd ei sefydliad yn y byd, fel y dywedir, a chyrhaedd o hono uwchlaw deugein-mlwydd oed. Y mae yn gorphwys arnom yn nesaf adrodd ei wrolgampau llëenyddawl, a'i helyntion amgylchiadol ereill hyd derfyn ei daith. Hyn a amcanwn ei wneuthur ar ryw gyfle rhagllaw.

(I'w barhau.)

PREGETHIAD CRIST

I'R YSPRYDION YN NGHARCHAR, YN Y CYFAMSER RHWNG EI FARWOLAETH A'I ADGYFODIAD.

"Wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr Yspryd: trwy yr hwn yr aeth efe hefyd ac a bregethodd i'r ysprydion yn ngharchar; y rhai a fu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hir-amynedd Duw yn aros yn nyddiau Noë." 1 *Petr* 3. 18—20.

Rhaid i ni ystyried Crefydd yn *wybodaeth*, ac hefyd yn *gelfyddyd*. Megys celfyddyd, y mae 'r egwyddorion ag sydd i drefnu ein hymddygiad ni, ddim llai na'r rheolau sydd i'w cadw, yn y cymhwysiad o'r egwyddorion eu hunain, yn eithaf eglur a dealladwy. Ond megys gwybodaeth, y mae llawer iawn o'i gwirioneddau uwchlaw i'n hamgyffred ni; ac amrywiol ranau o'r Llyfr Sanctaidd, sydd yn datguddio y cyfryw wirioneddau, ydynt anhawdd a chaled i'w deall. Yn hyn oll canfyddir yn amlwg ddoethineb a daioni yr Hollalluog Dduw. Yn ei anfeidrol ddaioni, efe a barodd fod yr holl reolau a'r egwyddorion sylweddol o iechydwriaeth yn eglur i'r dealldwriaethau iselaf. A chyd â'r cyffelyb ddoethineb, efe a osododd len o dywyllwch ar rai dosparthiadau o'i Air Sanctaidd, er annog a chyffroi ein gofal ni, er ennill ein dwys chwiliad, i ddysgu i ni ostyngeiddrwydd, ac i'n hadgofio o'n cyflwr ymddibynol.

Yr adnodau a ddewisais yn destun, ydynt ym mysg y rhai ag ydynt anhawdd a chaled i'w deall. Yn y geiriau sydd yn rhagflaenu y testun, y mae 'r apostol yn mynegi i "Grist hefyd unwaith ddïoddef dros bechodau, y Cyfiawn dros yr anghyfiawn, fel y dygai ni at Dduw." Ac yna, yn ngeiriau 'r testun, efe a â yn y blaen, "wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr Yspryd"

Y meddwl a roddir gan rai dysgedigion i'r geiriau hyn, a pha un a ymddengys yn unol â'r Saesoneg, yw, i Grist gael ei gyfodi o feirw trwy nerth y Dwyfol Yspryd: ond y rhageiriau *yn* a *thrwy*, sef yn y cnawd, a thrwy yr Yspryd, a chwanegwyd gan y cyfieithwyr Saesoneg. Nis ceir *hwy* yn yr iaith wreiddiol, ym mha un, y geiriau eu hunain a safant yn wrthwynebol i'w gilydd; sef, *θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι*;* ac a arwyddocânt y rhanau gwahanol o ddynoliaeth Crist; ei gorph, yr hwn a fu farw, a'i enaid, yr hwn a fywhawyd. Os yn lle cymhwyso 'r gair *yspryd* i arwyddocâu y rhan hono o Grist a'r a fywhawyd, ni a feddyliwn ei fod y Dwyfol Yspryd; ac fel hyn yn ei wneud *yn achos* o'i fywhau ef: gan fod y gair "cnawd" yn yr iaith wreiddiol yn atteb i'r gwrthwyneb i'r gair "yspryd," yna y mae yn rhaid i ni ddyfod i'r casgliad afresymol hwn, sef mai *cnawd* Crist oedd yr achos o'i farwolaethu ef, ac nid *yn rhan* o hono, a ddarfu ddïoddef loesau y natur ddynol. Gwir ystyr y geiriau, yn ddïammheuol, yw, "ei farwolaethu yn y cnawd, ond ei fywhâu yn yr yspryd." Mewn perthynas i'r cnawd, efe a fu farw: ei ran farwol ef a ddïoddefodd boenau ymddattodiad: efe a drengodd mewn ing: efe a ddïoddefodd angeu trosom ni. Ond ei yspryd, (ei enaid) nis gallai ei elynion ei ladd ef: mae yn anfarwol yn ei natur, efe a fywhawyd, efe a gadwyd yn fyw. Ond, pa beth oedd gorchwyl yspryd Crist (ei enaid) pan yr hunodd ei gorph yn y bedd? Yn fywiol yn ei natur, heb ymddibynu yn angenrheidiol ar y corph, mewn perthynas i'r defnydd a'r arferiad o'i alluoedd; fe fyddai yn gymmwys i ni benderfynu, pe bai yr ysgrythyrau heb sôn dim yn ei gylch, fod enaid dynol Crist, yn yr adwy rhwng angeu a'r adgyfodiad, yn dra phrysur ar waith. Priodoldeb Yspryd Dwyfol a

* See *Valpy*'s Edition of the Greek Testament: and also Dr. *Bloomfield*'s Sacred Synoptica, where he says, that "Christ went and preached, or rather proclaimed, his kingdom to the Ante-diluvians in Hades."

thragywyddol yw, BOD, heb ymddibynu ar amser a lle. Y mae 'r apostol yn dywedyd yn bendant fod enaid Crist yn fywiog ac ar waith: ac y mae efe yn adrodd y gwrthddrychau ynghylch pa rai yr oedd efe yn gweini, ynghyd â'r lle yn yr hwn yr oedd ei enaid yn cartrefu ar ol ei ymadawiad â'r corph. Ni a ddylem hefyd, gan hyny, gael ein tywys yn rhesymol i feddwl fod gan enaid Crist, yn parhâu i fod ar ol marwolaeth y corph, ei drigfa mewn rhyw le neu gilydd. Yr apostol, yn y geiriau nesaf o'r testun, a ddywed "i Grist fyned, a phregethu i'r ysprydion yn ngharchar; y rhai a fu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hir amynedd Duw yn aros yn nyddiau Noë." Y mae amrywiol ffyrdd o ddehongli y rhan dywyll hon o'r Ysgrythyr Lân.

Rhai o'r cyfryw a ddadleuant fod y geiriau blaenorol, sef, "wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr yspryd," yn arwyddocâu i Grist gael ei gyfodi o feirw trwy nerth yr Yspryd Dwyfol, a feddyliant i Grist, trwy yr unrhyw Yspryd, bregethu i bechaduriaid gwrthryfelgar yn nyddiau Noë, y rhai yn *awr* a gedwir yn ngharchar mewn tywyllwch, erbyn barn y dydd mawr. Gwir yw, ddarfod i Yspryd Duw Dad, ac o herwydd hyny hefyd Yspryd Crist, y Mab, ymryson â'r hiliogaeth gyndyn a orchuddiwyd gan y diluw. Fe ellir, am hyny, ddywedyd i Grist, trwy yr Yspryd hwnw, â pha un yr ysprydolodd ei was Noë, bregethu i'r anufuddion cyn y diluw; ond, deliwch sylw, nid dyma yr athrawiaeth a osodir allan yn y rhan hon o'r Ysgrythyr Lân.

Yn y lle cyntaf, ni a welsom nad yw 'r gair *yspryd* yn cyfeirio at yr Yspryd Glân, ond at yspryd neu enaid dynol Crist; ac ynfyd fyddai meddwl i Grist, trwy ei enaid dynol, bregethu i'r anufuddion yn nyddiau Noë. Y mae hyn, o hono ei hun, yn benderfynol yn erbyn y cyfryw ddehongliad o'r geiriau tan ein hystyriaeth. Eithr ym mhellach, y maent hwy yn amlwg gyfeirio at ryw beth a wnaeth Crist *ar ol* ei farwolaeth; "Wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu yn yr yspryd: *trwy yr hwn* yr aeth efe hefyd ac a bregethodd i'r ysprydion yn ngharchar." Ei bregethiad ef, ynte, nid allai gyfeirio at bregethiad yr Yspryd Glân yn nyddiau Noë. Y mae 'r esponiad hwn hefyd yn dal allan fod y rhai y pregethodd Crist iddynt, trwy ei Yspryd, yn nyddiau Noë, yn parhâu yn anufudd ac yn ddiedifeiriol; a bod y lle, neu 'r carchar, yn yr hwn y cedwir hwynt, yn un o gospedigaeth a phoen. Ond y mae yr apostol yn eu darlunio hwynt fel "y rhai a fu *gynt* anufudd;" y rhai, ar ryw bryd neu gilydd, a fuont anufudd, ond a adferwyd drachefn trwy edifeirwch. Ac nid oes unrhyw sail yn yr Ysgrythyr i gadarnhau 'r dyb greulon ac anghariadus, i'r holl eppil ddynol cyn y diluw yn nyddiau Noë (oddieithr efe ei hun a'i deulu) barhâu i'r diwedd yn anedifeiriol, a'u gorchuddio gan ddiluw, i'w taflu i'r llyn ag sydd yn llosgi yn oes oesoedd.

Ar y llaw arall, y mae yr apostol, gan lefaru am y rhai, yn nyddiau Noë, a fu *gynt* anufudd, yn ddiammheuol yn cefnogi y penderfyniad caredig hwn, fod rhai o'r hiliogaeth annuwiol a'r a ddigiasant Dduw, gan ei annog i ddwyn diluw ar y ddaear, gwedi edifarhau tan bregethiad Noë. Ac er nas achubwyd hwy oddiwrth ddyfroedd y diluw, o herwydd mai bwriad goruchel Duw oedd yn unig gadw yn fyw ddigon i ail bobli 'r ddaear, etto iddynt, trwy ei drugaredd ef, gael eu hachub rhag fflamau y llyn sydd am byth yn llosgi. Fel hyn, ynte, enaid Crist yw yr yspryd yn y testun, ac nid y Dwyfol Yspryd. Y mae pregethiad Crist, yn y testun, yn cymmeryd lle ar ol ei farwolaeth; ac y mae efe yn pregethu, nid i'r rhai sydd i'r diwedd yn anedifeiriol, ond i'r "rhai a fu gynt anufudd," ac ar ol hyn a ddychwelwyd trwy edifeirwch. Nis gall pregethiad Crist i'r ysprydion yn ngharchar, gan hyny, arwyddocâu pregethiad trwy yr Yspryd Dwyfol i bechaduriaid gwrthryfelgar yn nyddiau Noë, y rhai yn awr a gedwir mewn cadwynau yn y tywyllwch, erbyn barn y dydd diweddaf.

Ereill a haerant fod y pregethiad hwn o eiddo Crist, yn cyfeirio at ei bregethiad trwy 'r apostolion i'r cenhedloedd, y rhai oeddynt yn ngharchar mewn caethiwed i'w gwyniau a'u chwantau cnawdol; ond y mae rhwystr anorchfygol yn erbyn y fath ddehongliad a hwn, sef, i Grist bregethu i'r rhai a fu gynt anufudd yn nydd-

iau Noë. Ni fu y cenhedloedd, i ba rai y pregethodd Crist trwy ei apostolion, erioed yn anufudd yn nyddiau Noë; nis gallasent hwy, gan hyny, fod "y rhai yr aeth efe ac y pregethodd iddynt, wedi ei farwolaethu yn y cnawd/"

Y synwyr amlycaf a mwyaf llythyrenol o'r geiriau yw, yn ddiammeu, yr un mwyaf gwirioneddol; Crist a farwolaethwyd yn y cnawd, ond ei yspryd a fywhawyd—a gadwyd yn fyw. Yn yr yspryd hwn, sef ei enaid, yr aeth Crist i ryw le, yn yr hwn yr oedd y rhai a fu gynt anufudd yn nyddiau Noë *yn ngharchar*, ond a adferwyd drachefn trwy edifeirwch; ac iddynt hwy y pregethodd efe.

(I'w barhau.)

LLYTHYR PERERIN.

Mr. Gwyliedydd—Nid yw o bwys i chwi, na'ch cyfeillion, wybod pa bryd, na pha le yr wyf fi, bryfyn gwael, yn ysgrifenu y llythyr hwn; ac, onidê, bid sicr i chwi, y cawsech chwi, er llawer o draul a thrafferth, wybod pob un o'r ddau. *Pererin* wyf, ac ar fy nhaith o foreu fy oes hyd ei phrydnawn, ac etto nid oes gorphwysdra. Y mae yn awr lawer wyneb serchog a welais yn anweledig; a llawer tafod hyawdledd a glywais yn ddistaw dawel yn y bedd. Ond pa le y mae y peth byw a siriolai y wyneb, ac a barai i'r tafod lefaru er addysg, cysur, neu ddychryn y gwrandawyr?

"Ni newidia yr Ethiop ei groen, na'r llewpard ei frychni," fel y gwyddoch; felly, nid hawdd y newidiaf finnau yr hyn a arferais. Arferwyd fi er cyn côf genyf, a diolch i Dduw a'm rhïeni am hyny, i fyned i'r Eglwys ar y Sabbath; ac yn wir nid allaf yn awr fod yn gysurus un Sabbath os na byddaf yno, er yn heneiddio ac yn penwynu.

Ar ol teithio yn ddiweddar trwy fröydd a chymmydogaethau hyfryd a dymunol, a gweled a chlywed llawer o bethau, y rhai ni soniaf am danynt y tro hwn, daethum, ond yn dra blinedig, yn hwyr y dydd olaf o'r wythnos, i ardal a elwir ——, a lletyais gyda chyfaill yno; ac wedi cydnabod daioni Duw tu ag atom, a diolch iddo am ei ofal tadol am danom, a gorchymyn ein hunain i'w gadwraeth Ef am y nos hono, yn gystal ag am y rhan sydd yn ol o'n pererindod yn y byd, aethum i orphwys. Codais yn y boreu; ac ym mhen rhyw amser aethum tua'r Eglwys, a dymunais gan Dduw gymhorth i mi a'r gynnulleidfa i'w "addoli Ef mewn yspryd a gwirionedd." Galwyd arnom yno i ystyried yr hyn yr oeddem ar ddechreu arno gan y Gweinidog, trwy ddarllen i'n clywedigaeth ychydig o adnodau, perthynol i hyny, allan o'r Ysgrythyr Lân; ac yna ymhelaethodd ar ddyben addoliad cyhoeddus, mewn cyfarchiad serchog, cyffrous, ac addysgiadol. Diweddodd ei gyfarchiad, gan erfyn ac atolygu arnom fyned gyd âg ef at "orseddfaingc y gras, gyda chalon bur a llef-erydd gostyngedig." A chan nad ellir yn hawdd gael allan agwedd addasach o ran corph i bechadur yn teimlo ei fai, ac yn barod i'w gyfaddef, ac yn erfyn am ei fywyd, o flaen Mawredd anchwiliadwy, nac ar ei liniau, syrthiais i, a rhan fawr, os nid pawb, o'r gynnulleidfa, ar fy ngliniau; a chefais eiriau mor gymmwys ac addas i mi fel pechadur, i gyfaddef fy meiau ger bron Duw, ac i erfyn am ei drugaredd, a phe buasent wedi eu cyfansoddi er fy mwyn i yn unig. Yr oeddwn yn gallu cyd-ddywedyd â'r cwbl. Yn wir, ni fedraf fi un amser ddarllen y cyfaddefiad cyffredin yn Ngwasanaeth cyhoedd ein Heglwys, heb ryfeddu wrth ei ragoroldeb—yn gynnwysfawr, heb feithdra—yn fanwl, heb neillduolrwydd—yn edifeiriol, heb anobaith—yn efengylaidd, heb duedd i benrhyddid—yn ddeisyfiadol, etto heb hunanoldeb. Wedi hyn cyhoeddodd yr Offeiriad, mewn llef-erydd uchel, "newydd da o lawenydd mawr" i bob pechadur edifeiriol, sef, "Bod yr Hollalluog Dduw, Tad ein Harglwydd Iesu Grist, &c. yn pardynu, ac yn gollwng y rhai oll sydd yn wir edifeiriol, ac yn ddiffuant yn credu i'w sanctaidd Efengyl Ef." Newydd yw hwn o'i gredu a bair i galon yr edifeiriol lamu o'i fewn o wir lawenydd. Yr ydym yn ei gredu, os ydym hefyd, nid o herwydd bod yr Offeiriad yn ei ddywedyd, ond o herwydd mai Gair ac Ewyllys dadguddiedig Duw yw, yn cael ei gyhoeddi a'i fynegi ganddynt hwy i'n clywedigaeth ni; ac nid yw amgen na phregethiad byr, ond gynnwysfawr, o'r Efengyl. Wedi hyn dyrchafasom ein heneidiau at Dduw yn y nefoedd, a

galwasom arno, fel y dysgodd ein Harglwydd bendigedig i'w holl ddisgyblion wneuthur, gan ddywedyd, "Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd," &c. Yna deisyfasom gan yr Arglwydd gymmorth i'w glodfori a'i ganmol, o'r hyn lleiaf o ran agwedd allanol, yn ngeiriau y Psalmydd duwiol, peraidd ganiadydd Israel. Ond, fy nghyfaill anwyl, y mae arnaf ofn eich bod yn barod i ddywedyd fy mod wedi myned yn hen a dwndrus, am hyny âf ym mlaen i osod o'ch blaen chwi, a'ch cyfeillion, yr hyn, yn neillduol, a'm hannogodd i'ch cyfarch y tro hwn.

Y mae y dyddiau hyn, fel y gŵyr pob ystyriol, yn dduon, a thywyll, a bygythiol; ac nid all y mwyaf anystyriol lai na chyfaddef hyn. Pa beth sydd yn y dyddiau o'n blaen, Duw yn unig a ŵyr. Er hyn i gyd y mae 'n dda genyf fi glywed llais Gweinidogion Duw yn galw dynion i ystyried llais yr amseroedd; ac am hyny nid annerbyniol oedd genyf glywed y Gweinidog yn y gynnulleidfa hon yn galw arnynt i ystyried y dyddiau yr oeddynt yn byw ynddynt. Ei destun oedd y geiriau hyn, o eiddo y prophwyd efengylaidd Esaiah, "Dywedwch mai da fydd i'r cyfiawn; canys ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt. Gwae yr anwir, drwg fydd iddo; canys gwobr ei ddwylaw ei hun a fydd iddo." *Esa.* 3. 10, 11. Ar ol ychydig o ragymadrodd, fe sylwodd y Gweinidog am dro, yn y lle *cyntaf*, ar ansawdd yr amser y llefarwyd y geiriau ynddo; ac yma fe ddangosodd mai amser *llygredig* iawn ydoedd mewn gwlad ac eglwys; amser y gallai y prophwyd ddywedyd am y genedl, mai "cenedlaeth bechadurus oedd, a phobl lwythog o anwiredd, had y rhai drygionus, a meibion yn llygru;" amser y gellid dywedyd am y deyrnas yn gyffredin, ac am bob gradd ynddi, eu bod yn llygredig, "y pen oll sy glwyfus, a'r holl galon yn llesg; o wadn y troed hyd y pen nid oes dim cyfan ynddi, ond archollion, a chleisiau, a gwelïau crawnllyd:" amser y gellid dywedyd am ddynion yn myned i dŷ Dduw, ac i gyflawni dyledswyddau crefyddol mai *yn ofer* y gwnaent hyny, pan yr oedd eu proffes a'u hymddygiad yn groes i'w gilydd,—"Beth yw llïosogrwydd eich aberthau i mi, medd yr Arglwydd—na chwanegwch ddwyn offrwm ofer—pan estynoch eich dwylaw, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch—a phan weddïoch lawer ni wrandawaf—EICH DWYLAW SY LAWN O WAED:" amser y gellid dywedyd am y *ddinas* a fu yn *ffyddlon*, mai *putain* oedd: dyddiau y cyhoeddid am y "tywysogion eu bod yn gyndyn, yn caru ac yn dilyn rhoddion a gwobrau:" amser yr oedd y "bobl yn cael eu gorthrymu y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog:" ac amser yr oedd "bachgen yn ymfalchio yn erbyn yr henwr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus:" ie, amser yr oedd "MERCHED SION yn ymfalchio, ac yn rhodio â gwddf estynedig, ac â llygaid gwammal, gan rodio a rhygyngu wrth gerdded, a thrystio â'u traed," &c. Yma fe ddangosodd y Gweinidog bod y darluniad uchod yn ddarluniad tra chywir o'n gwlad ninnau, ac ymddygiad ei thrigolion yn y dyddiau hyn. Mwy o lawer o ddynion, ym mhob ardal a chymmydogaeth, o bob gradd a sefyllfa, yn ddynion penrhydd annuwiol, nac y sydd yn ddynion duwiol, yn ofni yr Arglwydd, ac yn cadw ei ffyrdd ef; canys am un teulu yn gweddïo chwi a gewch gànt yn rhegu ac yn melldithio—am un teulu yn byw yn sobr, yn gyfiawn, ac yn dduwiol, chwi a gewch ugeiniau yn wrthryfelwyr yn erbyn Brenin y nefoedd, yn sathru ei ddeddfau tan eu traed, ac yn dirmygu ei gyfreithiau a'i osodiadau—ac o'r miloedd sydd yn cyrchu i foddion gras, ac i addoliadau cyhoeddus Duw, ychydig yw y nifer a ddangosant yn eu bywyd a'u hymarweddiad eu bod mewn gwirionedd yn caru yr Arglwydd, ac yn ei wir wasanaethu Ef. Am un blaenor, a thywysog, a gewch yn weddïwr, yn barchwr Duw a'i Sabbathau, yn gredwr ei Air Ef, ac yn gadwr ei orchymynion, chwi a gewch ugeiniau, os nid cannoedd, yn gablwyr Duw, yn halogwyr ei Sabbathau, yn wawdwyr ei Air, ac yn dorwyr ei gyfreithiau; ac er ein bod, fel cenedl, yn arddel crefydd yr Arglwydd Iesu Grist, etto, yn Senedd Brydain Fawr, fe glywir llais gwadwyr Duw, a gwatwarwyr ei athrawiaethau Ef; am un bunt a rydd ein cyfoethogion a'n blaenoriaid, yn gyffredin, at achosion crefydd, ac helaethiad gwybodaeth o Grist Iesu ein Harglwydd, fe roddir miloedd i gynnal arferion drwg, coeg-ddigrifwch, a phethau llygredig, &c.

Yn *nesaf*, fe ddangosodd mai amser *bygythiol* ydoedd. Amser yr oedd yr Arglwydd yn *cuddio* ei lygaid rhagddynt, ac yn anfon atynt, gan ddywedyd—"Fel hyn y dywed yr Arglwydd, Arglwydd y lluoedd, cadarn Dduw Israel, Aha, ymgysuraf ar fy ngwrthwynebwyr, ac ymddïalaf ar fy ngelynion." Yr amser yr oedd Arglwydd y lluoedd yn cyhoeddi bod ei ddydd ef ar ddyfod "ar bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig, i'w darostwng;" y dydd yr oedd yr Arglwydd yn hysbysu pa fodd yr ymddygai tu ag at ei winllan, o herwydd ei hanffrwythlondeb, gan ddywedyd, "Tynaf ymaith ei chae, fel y porer hi; toraf ei magwyr, fel y byddo hi yn sathrfa, ac mi a'i gosodaf hi yn ddifrod. Nid ysgythrir hi, ac ni chloddir hi; ond mieri a drain a gyfyd: ac i'r cymylau y gorchymynaf na wlawiont wlaw arni." Yr amser yr oedd Duw Israel yn anfon atynt, gan ddywedyd, "Gan glywed y clywch, ond na ddeallwch; a chan weled y gwelwch, ond na wybyddwch." Yr amser yr oedd barnedigaethau Duw yn carlamu drwy y ddaear, ac yn agosau, gyda chamrau breision, tu ag at Judea a Jerusalem, &c. Yma hefyd fe ddangosodd y pregethwr i'r gynnulleidfa bod ein dyddiau ni yn dra thebyg i'r dyddiau hyny: bod Duw, fel pen-llywodraethwr y byd, yn awr yn ymweled â'i breswylwyr am eu hanwireddau; ac yn ei ragluniaeth yn gwasgu pob gradd, hyd nes y maent oll yn gorfod teimlo ac anesmwytho—rhai yn dioddef yn dawel, ereill yn ymgynddeiriogi, ac yn peri terfysg, dadwrdd, ac anghydfod. Y march coch yn carlamu trwy rai gwledydd, ac yn sathru eu trigolion, yn wyr, gwragedd, a phlant, o dan ei draed. Y march du yn ymddangos mewn ardaloedd ereill, ac yn bygwth rhuthro ar eu trigolion. Yr haint hefyd yn cerdded yn araf drwy deyrnasoedd lawer, ac yn difa eu trigolion wrth yr ugeiniau a'r cannoedd, os nid y miloedd—yr haint hwn hefyd yn agosau yn raddol tu ag at ein gwlad anwyl ni, &c.

Yn *drydydd*, amser o *ddigywilydd-dra* mewn pechod ac annuwioldeb. Amser y cyhoedda y prophwyd fod "dull eu hwynebau hwynt yn tystiolaethu yn eu herbyn, a'u pechod fel Sodoma a fynegant, ac ni chelant." Bu amser yr oeddynt yn gostwng eu penau, ac yn cywilyddio o herwydd eu pechod a'u hannuwioldeb; ond yn awr yr oeddynt yn rhodio yn benuchel a thalgryf yn eu ffyrdd drygionus. Bu amser pan na wnaent weithredoedd y tywyllwch ond yn y tywyllwch; eithr yn awr gwnant y pethau aflanaf, a mwyaf annuwiol, yn gyhoedd, ac yn y goleuni, fel pobl Sodoma. Yn lle edifarhau a diwygio o herwydd ymdriniaethau Duw tu ag atynt, y maent yn ymhyfâu ac yn ymgaledu mewn drygioni. Yn awr, ebe 'r Gweinidog, edrychwch o amgylch, a chydmerwch etto agwedd trigolion ein gwlad ni o ran eu hymddygiad mewn pethau yn perthyn i Grist a'i grefydd, âg ymddygiad trigolion gwlad Judea tu ag at yr Arglwydd eu Duw, a'i achos yn eu plith. Bu amser pan yr oedd cywilydd ar ddynion wneuthur yn gyhoedd weithredoedd y diafol—pan yr oedd yn gywilydd gan wreng ammharchu boneddig, a phan yr oedd yn gywilydd gan foneddig ymddwyn yn anfwyn tu ag at y gwreng—pan yr ystyriai plant yn beth gwaradwyddus ddiystyru oedran, a chyfodi yn erbyn penwyni—pan yr ystyrid yn beth rhy ffiaidd i'w adrodd, na'i ddioddef, gablu urddas, a dywedyd yn ddrwg am benaeth y bobl—pan yr ystyrid yn beth cywilyddus esgeuluso gwasanaeth Duw, a halogi ei Sabbathau ef—pan yr oedd dirmygwyr Duw, ac anghredwyr ei Air ef, yn cael eu hystyried fel yn adar y tywyllwch, ac ni welid mo honynt mwy na'r dylluan a'r ystlum, ond yn ngwyll y nos, a chonglau y tywyllwch. Ond yn awr y mae cablwyr Duw, dirmygwyr Crist, gwawdwyr ei Air ef, halogwyr ei Sabbathau, troseddwyr ei gyfreithiau, a gelynion ei achos, yn rhodio ein heolydd mor ben uchel a neb, gan fynegi eu pechod, ac heb ddangos un ymgais i'w gelu. Gellir dywedyd am danynt hwy, a'r cyffelyb, yn ein dyddiau ni, fel y dywedodd yr Arglwydd gynt am y cyffelyb bobl, trwy y prophwyd Jeremiah, "A fu gywilydd arnynt hwy pan wnaethant ffieidd-dra? na fu ddim cywilydd arnynt, ac ni fedrasant wrido; am hyny y syrthiant ym mysg y rhai a syrthiant, yn amser eu hymweliad y syrthiant medd yr Arglwydd." *Jer.* 8. 12, &c.

Yn yr *ail* le fe sylwodd y Gweinidog am gryn amser ar *ddiben* neillduol llefariad geiriau y testyn—i *gysuro 'r* cyfiawn—i

ddidwyllo'r anwir. "Yn ddiau (eb efe) wrth edrych ar yr amseroedd, ac ystyried lleferydd y prophwyd, nid allai y cyfiawn yn y dyddiau hyny lai nag ofni a chrynu rhag y pethau a gyhoeddid a'r barnedigaethau a grogent uwch eu penau. Ond i'w cysuro hwy, fe addysgwyd y prophwyd i gyhoeddi, 'Dywedwch mai da fydd i'r cyfiawn; canys ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt.' Dywedwch, os daw y farn, a rhedeg o'r dinystrydd drwy y wlad, 'Mai da fydd i'r cyfiawn;' os daw 'r diluw, 'Da fydd i'r cyfiawn,' fe fydd arch i Noah; os daw tân a brwmstan o'r nefoedd i losgi Sodoma, etto dywedwch, 'Da fydd i'r cyfiawn,' y mae Soar i Lot i ffoi iddi; os daw 'r newyn ar y wlad, a dinystrio holl gynnaliaeth dyn, etto, 'Dywedwch, mai da fydd i'r cyfiawn,' y mae cigfrain i borthi Elias; os daw erlidigaeth o achos cyfiawnder, ac os teflir y tri llangc i ganol y tân poeth, y mae gwaredwr i ddiogelu rhag y tân; os daw y farn, a marw o honynt ynddi, etto, dywedwch, 'Da fydd i'r cyfiawn,' canys y mae yr Arglwydd gyd âg ef yn nyffryn cysgod angeu, ac am hyny nid ofna niweid, ei wïalen a'i ffon a'i cysura ef; y rhai cyfiawn hefyd a ânt i *fywyd tragywyddol.*"

Dangosodd y Gweinidog hefyd o dan y pen hwn, pwy oedd y cyfiawn, ac ym mha ystyr yr oedd felly, a pha fodd y mwynhaent ffrwyth eu gweithredoedd. Sylwodd hefyd ar rai o'r pethau gogoneddus a ddywedir am dano ef yn y byd hwn, ac ar rai o'r pethau rhyfedd a bendigedig y sydd yn ei aros yn y byd a ddaw, &c. Y rhan arall o ddiben llafariad y geiriau, sef, i *ddidwyllo* yr anwir, a adawodd y Gweinidog hyd y prydnawn, am hyny minnau a'i gadawaf allan o'r llythyr hwn, oddieithr ychydig eiriau. Dangosodd pwy oedd yr *anwir*, ac ym mha ystyr yr oeddynt felly. Yr oeddynt felly yn *gyfrifol*, Rhuf. 5. 19. yr oeddynt felly yn *egwyddorol*, Ioan 3. 6. Rhuf. 8. 8. ac felly yn *weithredol*, Rhuf. 8. 6, 7. Gal. 5. 19. am hyny yr oeddynt yn blant digofaint wrth naturiaeth, Eph. 2. 3. ac yr oedd digofaint Duw yn aros arnynt, Ioan 3. 36. ac am hyny dywedwch, "Gwae yr anwir," yn awr yn y byd hwn, a "drwg fydd iddo" yn y byd a ddaw: "Y rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol—yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd—lle nid yw y pryf yn marw, na'r tân yn diffodd." Diweddodd y Gweinidog ei bregeth gyd â'r ymofyniad hwn, "I ba un o'r ddwy dorf hyn yr ydym ni yn perthyn?" Ymofyniad pwysig a difrifol iawn; a gwyn fyd y rhai hyny a allant ddywedyd, a dywedyd y gwir hefyd, "Nyni a gyfiawnhawyd yn enw ein Harglwydd Iesu Grist; ac am hyny y mae genym heddwch tu ag at Dduw." Ymhelaethodd y Gweinidog ar y pen hwn, er cysur i gredinwyr, ac annogaeth gref iddynt i ymroddi yn hollol i wasanaeth yr Arglwydd, ac i rodio ger ei fron mewn uniondeb a sancteiddrwydd y rhan sydd yn ol o'u bywyd. Nis gallaf o herwydd ammherffeithrwydd fy nghof wneuthur cyfiawnder â'r pethau hyn, maddeuwch fy ammherffeithrwydd; a chofiwn, os byddwn gyfiawn, mai *da fydd* i ninnau; canys fe fwynhawn ninnau ffrwyth ein gweithredoedd: "Canys yr hwn sydd yn hau i'r yspryd, o'r yspryd a fêd fywyd tragywyddol."——Ydwyf, fy hen gyfaill anwyl, yr eiddoch yn hollol,

PEREBIR.

ORIAU YSGRYTHYROL.

LUC.

PEN. 15. 20. "*Ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd.*"—Y ffordd gyffredin o gyfarch y naill y llall yn Persia, ydyw i un roddi ei wddf ar wddf ei gyfaill, ac yna rhoddi ei foch ar ei foch ef: a thybia rhai mai hyn a feddylir wrth yr ymadrodd hwn.

ADN. 23. "*Llo pasgedig.*"—Dywed Ymdeithwyr y byddai trigolion y gwledydd dwyreiniol yn cyfrif lloi pasgedig fel eu danteithion penaf; a gallwn gasglu hyn hefyd oddiwrth amrywiol fanau o'r Ysgrythyrau.

ADN. 25. "*Efe a glywai gynghanedd a dawnsio.*"—Yr oedd yn ddefod yn y dwyrain i gyflogi merched i ddawnsio, a thybient yn beth anweddaidd a merchedaidd i ddynion ddawnsio.

PEN. 16. 20. "*A fwrid wrth ei borth ef.*"—Dyma y fan lle y safai, neu y dodid y cardodwyr, ac oddiwrth hyn y tarddodd y rheol hono ym mhlith yr Iuddewon. "Os bydd gwr marw, a gadael meibion a merched; ac os gadawa ond ychydig o

eiddo ar ei ol, cymmerir gofal o'r merched, a gadawir y meibion i *gardota wrth y pyrth*."

Adn. 21. "*A chwennychai gael ei borthi i'r briwsion a syrthiai oddiar fwrdd y cyfoethog.*"—Byddai cyfoethogion y dwyrain yn arfer sychu eu dwylaw â mwydion bara, a thaflent y briwsion o dan y bwrdd. Gallwn, oddiwrth yr arfer hon hefyd, weled meddwl y wraig o Ganaan, pan y dywedodd, "Y mae y cŵn yn bwyta o'r briwsion sydd yn syrthio oddiar fwrdd eu harglwyddi."

Pen. 17. 2. "*Maen melin.*"—Yr oedd hyn yn ddïareb ym mhlith yr Iuddewon a'r Cenhedloedd hefyd. Byddai yr Hindwiaid hefyd unwaith yn arfer y dull hwn o gospi pobl am lofruddiaeth, yn enwedig y merched, pan geid hwynt yn euog o hono.

Adn. 6. "*Gellwch ddywedyd wrth y sycamorwydden hon, Ymddadwreiddia.*"—Dywed y Dr. Shaw, bod y coed hyn yn nodedig am ledaeniad eu gwraidd, am ba achos yr oeddynt yn dra anhawdd i'w dadwreiddio.

Pen. 19. 20. "*Wedi ei dodi mewn napcyn.*"—Byddai ym mhlith yr Iuddewon arfer, yr hon a alwent, *meddiannu drwy napcyn*, neu lïan; cymmerent ddarn o lïan, yr hwn a alwent *Sudar* (y gair a arferir yn yr adnod hon) a'r marchnadyddion a afaelent arno i sicrhau y pryniad. Ac oddiwrth yr arfer hon y mae y Dr. *Gill* yn sylwi, na ddarfu y gwr hwn wneuthur defnydd o'i *Sudar* i werthu neu brynu, ond rhwymodd ei arian ynddo, am hyny yr oedd y ddau yn gorwedd yn ddiddefnydd.

Pen. 20. 18. "*Pwy bynag a syrthio ar y maen hwnw, a ddryllir: ac ar bwy bynag y syrthio, efe a'i mâl ef.*"—Y mae yma gyfeiriad at ddau ddull o labyddio ym mhlith yr Iuddewon, un drwy daflu dyn i lawr ar faen, a'r llall drwy adael i faen syrthio ar y dyn.

Pen. 22. 64. "*Ac wedi iddynt guddio ei lygaid ef, hwy a'i tarawsant ef ar ei wyneb, ac a ofynasant iddo, gan ddywedyd, Prophwyda, pwy yw yr hwn a'th darawodd di.*"—Y mae hyn yn cyfeirio at chwareu sy gan blant, yr hwn a elwir *μυινδα*, y'mha un y maent yn gyntaf yn cuddio llygaid rhyw un, yna yn ei daro; ac nis gollyngir ymaith, nes y dywedo pwy oedd yr hwn a'i tarawodd. Gwnaethpwyd hyny ar yr achlysur hwn, er mwyn gwawdio ein Hiachawdwr bendigedig.

Pen. 23. 33. "*A phan ddaethant i'r lle a elwir Calfaria, yno y croeshoeliasant ef.*"—Dewiswyd Calfaria yn lle i Grist ddioddef, mewn cydffurfiad âg arfer oedd gan yr Iuddewon; oblegid byddent yn wastad yn croeshoelio ar uchelfeydd a mynyddoedd.

Sigma.

CYFLAWNIAD Y PROPHWYDOLIAETHAU.

BABILON.

Babilon oedd gyffelyb i Ninifeh o ran ei mawredd, a'i hanwiredd. Ac yn awr y mae adfeiliau y dinasoedd hyn, y rhai oeddynt unwaith yn elyniaethol i'w gilydd, ac yn ceisio rhagori y naill ar y llall, yn dangos eu bod wedi dwyn eu "baich" rhagddywededig—a bod y gweledigaethau hyny yn gywir, y rhai a welodd prophwydi Israel mewn perthynas iddynt. Mor helaeth yn awr yw yr hanesion, ac mor llïosog yw y tystion, am eu hanghyfannedd-dra presennol, ac am eu mawredd yn yr amser gynt.

Amrywiol a gwahanol yw y desgrifiadau a rydd ysgrifenwyr Groeg a Rhufain o fawredd Babilon gynt; ond y maent oll yn cytuno wrth sôn am ei hardderchawgrwydd rhyfeddol, yr hyn sydd eglur hyd heddyw oddiwrth y pentyrau anfeidrol o'i hadfeiliau. Y mae tystiolaeth Herodotus, yr hwn a hanfododd oddeutu 250 o flynyddoedd ar ol Esay y prophwyd, yn dra gwerthfawr; oblegid iddo ymweled â Babilon, ac ysgrifenu oddiwrth yr hyn a welodd ac a olrheiniodd efe ar y fan. Caerau Babilon, cyn eu darostwng i 75 troedfedd gan Darius Hystaspes, oeddynt 350 troedfedd o uchder, 87 troedfedd o drwch, a 48 milltir o amgylchiad. Teml Belus, neu Baal, yr hon oedd 600 troedfedd o uchder—y gerddi crogedig, y rhai oeddynt yn fwäog y naill uwch y llall, ac o'r un uchder a'r caerau—y can porth prês—y palas a adeiladodd Nebuchodonosor, yn gylchynedig gan dri mur, ac yn wyth milltir o gylchedd—y llyn cyfagos, a wnaeth Semiramis, yn 160 milltir o am-

gylchiad, a 75 troedfedd o ddyfnder—oeddynt oll yn dangos llawer o weithredoedd ardderchocaf dynolryw yn gryno yn yr un lle. Babilon Fawr oedd ogoniant teyrnasoedd, a phrydferthwch a godidawgrwydd Caldea; y dref aur, a moliant yr holl ddaear. A manwl yw y desgrifiad a rydd yr Ysgrythyrau o bob gradd o'i chwymp, hyd oni ddelai i'r hyn ydyw yn awr, sef hollol anghyfannedd-dra: ïe, mor fanwl ydyw y desgrifiad a ganfyddwn yn ysgrifeniadau y prophwydi am hyny ag a ellir ei ysgrifenu gan yr ymdeithydd a edrycho ar Babilon syrthiedig ei hun.

Mewn perthynas i ddinystriad Babilon, dywed Herodotus a Xenophon, mewn cysondeb perffaith â'r hyn a ragddywedasai Esay a Jeremi, i'r Mediaid a'r Persiaid ymuno, dan Cyrus, a dyfod i fynu yn ei herbyn, a'i hamgylchynu—i'r Babiloniaid wrthod dyfod allan i'r maes i ymladd—i Cyrus droi dyfroedd yr Euphrates, oedd yn myned trwy ganol y ddinas, i'r llyn a grybwyllwyd uchod—i'r gelyn fyned i mewn trwy ei gwely yn y nos, ar amser gwyl flynyddol, yn yr hon y byddent arferol o ymloddesta mewn cyfeddach a meddwdod—i'r tywysogion, a'r swyddogion, a'r cedyrn gael eu lladd pan oeddynt mewn trymgwsg ar ol bod yn gwledda—ac i Babilon, yr hon ni ddinystriasid erioed o'r blaen, gael ei chymmeryd fel hyn heb ddim gwrthwynebiad, mewn modd na wyddai y brenin a'r trigolion, y rhai oeddynt anhysbys o'u perygl. Mor ëang oedd y ddinas nes oedd un cenad yn cyfarfod â'r llall â'r newydd fod y gelyn o fewn y muriau, a bod Babilon wedi ei chymmeryd.

Y mae darostyngiad graddol Babilon mewn oesoedd dilynol i'w ganfod hefyd yn y Prophwydi. (*Esa.* 47. 1. *Jer.* 51. 44, 47, 52.) Ceisiodd Alexander Fawr ei hadgyweirio i'w gogoniant blaenorol, a rhoddodd ddeng mil o wŷr ar waith i ail gau ceulenydd yr Euphrates, a chodi teml Belus; ond marwolaeth Alexander yn ei ieuengctid a roddodd derfyniad ar y gwaith, ac nis "iachawyd hi:" eithr hi a ddaeth yn raddol yn fwy anghyfannedd o hyd, nes, yn y bedwaredd ganrif o oed Crist, y daeth ei muriau i fod yn gae i fwystfilod gwylltion, ac y trowyd y lle ym mha un y safasai y dref aur, yr hon oedd yn teyrnasu ar y cenhedloedd, i faes hela, er difyrwch breninoedd Persia. O fod yn fwyaf, ïe yn brydferthwch teyrnasoedd, y mae Babilon yn awr yn fwyaf ei hadfeiliau; ac ar ol yspaid dwy fil a phedwar cant o flynyddoedd, dengys i bob ymdeithydd yr un olygfa a ddesgrifir yn gywir gan y Prophwydi:—"Torir allan o Babilon enw a gweddill. Ni chyfanneddir hi yn dragywydd: ni phabella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid ni chorlanant yno. Ond anifeiliaid gwylltion yr anialwch a orweddant yno; a'u tai hwynt a lenwir o ormesiaid, &c. Y mae hi yn feddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd—yn drigfa dreigiau—yn ddiffeithwch—yn gwbl anghyfannedd—tir heb drigianydd—a phawb a êl heibio iddi a syna." *Esa.* 13. 19, &c. a 14. 22, &c. *Jer.* 50. 13, 23, 39, &c. a 51. 13, 26, &c.

Y mae arswyd coel-grefyddol rhag ysprydion drwg, ac ofn naturiol rhag yr anifeiliaid gwylltion sydd yn trigo ym mysg adfeiliau Babilon, yn attal yr Arabiaid rhag pabellu, a'r bugeiliaid rhag corlanu yno. Nid yw palasau, ac adeiladau ardderchog ereill Babilon, yn awr ddim ond pentyrau afluniaidd o briddfeini a sothach, yn ystlysau ac ar benau pa rai, yn lle yr ystafelloedd gorwych oeddynt unwaith, y mae yn awr yn ogofeydd ym mha rai y mae draenogiaid *(porcupines)* yn ymlochesu, a dylluanod ac ystlumod yn nythu; ac ym mha rai y mae y llewod yn cael ffauau, a dreigiau, a bwystfilod niweidiol ereill, yn cael ymguddfa dawel. Er ei bod wedi ei chwbl ddinystrio, "eu tai sydd yn llawn o ormesiaid, a chywion yr estrys a drigant yno, a'r ellyllon a lamant yno: a'r cathod a gyd-atebant yn ei gweddw-dai hi, a'r dreigiau yn y palasoedd hyfryd: ac ni phreswylir hi mwyach byth," &c. Y mae ceulenydd yr afon wedi eu hysgubo ymaith, a'r wlad yn gyffredin sydd wlyb a chorsog, yn enwedig ar ol gorlifiadau blynyddol yr Euphrates. "Y môr (neu yr afon) a ddaeth i fynu ar Babilon: hi a orchuddiwyd âg amlder ei dônau ef." Yn y tymmor hwnw y mae llynau mawr o ddyfroedd yn cael eu gadael o fewn yr hen gaerau, yr hyn sydd drachefn yn gwirio y bygythiad a lefarwyd yn ei herbyn—"Gwnaf di yn feddiant aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd." "Y mae helaethrwydd y wlad," medd Syr R. K. Porter,

"wedi ymadael mor llwyr a phed ysgubasid hi âg ysgubau distryw o'r gogledd i'r dehau. Babilon a ddarostyngwyd i lawr i'r bedd." "Gan ddryllio y dryllir llydain furiau Babilon." Yr oeddynt mor llydain, fel y dywed hen hanesyddion, ag y gellid gyru chwe cherbyd arnynt wrth ochrau eu gilydd. Buont yn sefyll am fwy na mil o flynyddoedd ar ol traddodi y brophwydoliaeth. Cyfrifid hwynt yn un o "saith rhyfeddod y byd." A pha beth a all fod yn fwy rhyfeddol yn awr, neu pa beth a allai fod yn fwy annirnadwy gan ddyn, pan oedd Babilon yn sefyll yn ei nerth a'i gogoniant, nag i lydain furiau Babilon gael eu dryllio mor hylwyr fel mai braidd y gellir gwybod yn sicr y'mha le yr oeddynt yn sefyll. Y mae yn rhaid bod y ffos, allan o ba un y cloddiasid hwynt, wedi eu llenwi â hwynt drachefn; canys y mae y ddau wedi diflanu yn yr un modd.

"Pwy a fynegodd hyn er yr amser gynt? Onid myfi yr Arglwydd, ac nid oes Duw onid myfi? Onid yw dydd yr Arglwydd wedi dyfod yn erbyn Babilon, fel dinystr oddiwrth yr Hollalluog." A phan welom ardderchocaf weithredoedd dyn wedi eu dwyn fel hyn i lawr i'r llwch, ym mha le y mae y nerth, y doethineb, y prydferthwch, neu y mawredd dynol, yn yr hyn y dylai neb ymffrostio; ac enw pwy yn unig a ddylid ei ofni, a'i ddyrchafu yn oes oesoedd, ond enw yr hwn a gyflawnodd bob un o'i amcanion yn erbyn Babilon? A chan weled fod gogoniant teyrnasoedd yn syrthio fel hyn, pa feddiant, neu fraint ddaearol, sydd yn haeddu ei hoffi yn gyffelyb i hawl yn y deyrnas hòno, yr hon yn unig ni syflir yn dragywydd? Pa mor ddiles mewn cydmariaeth y ceir hwynt oll yn y diwedd, megys llwch Babilon syrthiedig! A pha gynnaliaeth arall a raid i'r gwir Gristion ei geisio, neu pa ofn dynol a raid iddo ofni rhagddo, tra y bo efe yn rhoddi ei hyder yn y Duw hwnw, yn ol gair yr hwn y cwbl ddinystriwyd llydain furiau Babilon? Os nad all yr anadl frau yn eu ffroenau, a beddau eu brodyr, a'u cyndadau, ddysgu i'r bydol, yr esgeulus, a'r Cristion mewn enw yn unig, na wnaethpwyd balchder i ddyn, bydded iddynt fyned ac edrych am furiau Babilon, a sefyll ar adfeiliau dinystriol teml Belus. Yno gallant ddysgu gwirionedd yr ymadrodd hwnw—"Pob peth a'r sydd yn y byd, megys chwant y cnawd, a chwant y llygaid, a balchder y bywyd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd y mae." O na fyddai i'r cyfryw oll gofio, mai "yr hwn sydd yn gwneuthur ewyllys Duw, sydd yn aros yn dragywydd."

C. Ll.

LLYTHYR EWYLLYSIWR DA I'R HEN EGLWYS.

Wyliedydd Hynaws,—Rhoddwch le i'r llinellau canlynol yn eich Cylchgrawn gwerthfawr.

Mae 'n flinder mawr genyf ganfod cymmaint o ieuengctid dïofal yn rhuthro i'r weinidogaeth, y rhai sydd yn aml yn rwgnachlyd eu hyspryd, os bydd rhaglunniaeth yn croesi eu hamcanion. Synais lawer gwaith wrth glywed rhïeni yn datgan eu bwriad i wneud eu plant yn weinidogion, a'r plant etto yn rhy ieuaingc i ddangos un math o gymmwysder i'r swydd. Synais hefyd lawer tro, wrth ganfod dynion o enwadau crefyddol ereill, y rhai a lefant yn groch yn erbyn yr Eglwys Sefydledig, etto yn dwyn eu plant i fynu i weini ynddi, heb roddi un arwydd erioed o ofn yr Arglwydd, a bod Crist a'i achos yn werthfawr yn eu golwg! Beth yw 'r canlyniad o hyn? Pa fath weinidogion mae 'r cyfryw yn wneuthur? Nid oes, ac yn wir ofer disgwyl am, ffyddlondeb a diwydrwydd ynddynt. Ni wnant ond yr hyn sydd raid iddynt ei wneuthur rhag eu troi allan o'u swydd. Ni welir hwynt yn myned o dŷ i dŷ i chwilio am braidd Crist, yn ol eu hymrwymiadau wrth eu hurddo, i annog, i hyfforddi, i geryddu, ac i gysuro, fel y byddo amgylchiadau yn gofyn. Nid ydynt yn esamplau i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn ymarweddiad, mewn cariad, mewn yspryd, mewn ffydd, mewn purdeb. Ni welir un tebygolrwydd eu bod yn ofni y bydd Duw yn gofyn gwaed ereill ar eu dwylaw, a'u bod yn hiraethu dyweddïo pobl eu gofal fel morwyn bur i Grist. Beth yw eu pregethau? a ydynt y cyfryw ag a rydd iawn gyfarwyddiadau a chysur i'r enaid a ddihunwyd? i'r pechadur sydd yn griddfan o herwydd llygredd ei anian,

ag sydd mewn brwydr feunyddiol â gelynion ei iachawdwriaeth? Pa fodd y gellir disgwyl y fath beth? Gan na theimlasant erioed bwys eu heuogrwydd eu hunain, gan na phrofasant erioed effeithiau grasol y gwirionedd yn eu calonau, ofer disgwyl y gallant ddywedyd gair yn ei bryd wrth y lluddedig! O eisieu bod ymborth ysprydol yn eu pregethau, hunangyssegriad i waith y weinidogaeth, a zel a diwydrwydd yn eu hymddygiad, mae 'r eglwys yn gwaelu yn feunyddiol.

Ond chwi a ddywedwch, Wyliedydd addfwyn, oni allai 'r Gweinidogion sydd eisoes yn yr Eglwys rwystro hyn? Ni all neb gael ei ordeinio (y cyfryw yw gofal doeth yr Eglwys) heb i dri Gweinidog sicrhâu i'r Esgob ei fod yn addas i'r swydd. Yn wir, Wyliedydd anwyl, mae y Gweinidogion mor feius yn hyn a'r rhïeni. Er doeth rag-ddarpariad yr Eglwys, a dymuniadau yr Esgobion, os bydd y gwr ieuangc yn ysgolhaig lled dda, a'i foesau heb fod yn anhardd, bydded mor amddifad ag y byddo o wir grefydd, hwylusant ei ffordd hyd eithaf eu gallu! Ni chwiliant a ŵyr efe rywbeth yn brofiadol am yr efengyl, ac a oes argoelion o weithrediadau yr Yspryd Glân i'w canfod ynddo. Yr Arglwydd a roddo edifeirwch i'r fath Weinidogion. Ni allaf lai na meddwl eu bod yn dwyn gelynion i'r gwersyll—eu bod yn bradychu 'r achos a ddylent ei gynnal—eu bod yn niweidio 'r Eglwys yn ddirfawr, ac yn dwyn barn drom arnynt eu hunain. Meddyliaf y dywed Duw wrthynt ryw ddydd—"Pwy a geisiodd hyn ar eich llaw?" "Na ddod ddwylaw yn ebrwydd ar neb, ac na fydd gyfranog o bechodau rhai ereill: cadw dy hun yn bur."

EWYLLYSIWR DA I'R HEN EGLWYS.

CLADDEDIGAETH Y MARW.

MR. GWYLIEDYDD—Wrth ddarllen, yn eich Rhifyn diweddaf, eglurhad byr ar y geiriau hyny yn Ngwasanaeth Claddedigaeth y Marw—"Yr ydym yn rhoddi ei gorph ef i'r ddaear, mewn gwir ddiogel obaith o adgyfodiad i fuchedd dragywyddol," mewn perthynas i ba rai y mae llawer o gam-gymmeriad, daeth i fy meddwl ymadrodd arall yn yr un Gwasanaeth, yr hwn a gam-ddeallir mor fynych, ond odid, a'r llall, sef, "ein bod yn gobeithio fod ein brawd" trengedig "yn gorphwys yn Nghrist." Er deall yr ymadrodd hwn yn iawn, rhaid cofio fod dau fath o obaith: y naill o *hyder*, wedi ei seilio ar ein cred, yr hwn sydd gadarnach, neu wanach, yn ol fel y bo y dystiolaeth yn ymddangos: y llall o *chwenychiad*, wedi ei seilio ar ein serchiadau, yr hwn sydd hefyd gadarnach, neu wanach, yn ol y gradd o bossiblrwydd a chariad. Yn yr ymadrodd uchod y gobaith olaf a feddylir, trwy yr hwn y gallwn obeithio yn dda am ryw un, os na fyddwn yn hollol sicr ei fod yn annedwydd. Ac felly gallwn obeithio fod y trengedig yn "gorphwys yn Nghrist," os nad ydym yn gwbl sicr (yr hyn, yn gyffredin, nid allwn fod) ei fod wedi ei ddyfarnu i ddamnedigaeth. Ond y mae yn ymddangos, oddiwrth holl rediad y Gwasanaeth hwn, nad amcanwyd iddo gael ei ddarllen ar gladdedigaeth y cyfryw rai ag a fyddont farw mewn cyflwr o anedifeirwch cyhoeddus, heb un arwydd o ddychweliad at Dduw.

C. T.

COFFADWRIAETH BARCHUS

Am rai Enwogion a fuont offerynol i gyfieithu y Bibl i'r Gymraeg, ac i ddiwallu eu Cydwladwyr â'r Ysgrythyrau.

MR. GWYLIEDYDD—Gweddus yw fod coffadwriaeth barchus am y gwyr da rhagorol hyny, a fuont yn offerynol yn llaw Duw i gyfieithu 'r Bibl i'r iaith Gymraeg.

1. MR. WILLIAM SALESBURY, yr hwn oedd ŵr boneddig yn byw yn y Cae Du, ym mhlwyf Llansanan, Swydd Ddinbych. Efe a gyfieithodd y rhan fwyaf o'r Testament a argraffwyd yn Gymraeg, yn y flwyddyn 1546. Ysgrifenodd y Geirlyfr a argraffwyd yn y flwyddyn 1551. Bu 'r gwr da hwn yn llafurus dros ei gydwladwyr yn amser y brenin Harri 'r wythfed, ac Edward y chweched; ac efe a lechodd mewn rhyw fodd, tra parhaodd yr erlidigaeth waedlyd a thanllyd yn amser Mari; ond pan ddaeth Elisabeth i'r deyrngadair, cymmerodd y gwr da rhagorol hwn ei waith da mewn llaw drachefn. Trefnodd yr Esgobion ef i edrych at argraffiad y Testament Newydd: bu yn byw yn nhy

Humphrey Toy yn Llundain, pan yr oedd yn golygu y Testament Cymraeg yn y wasg yn y flwyddyn 1567.

2. Y GWIR BARCHEDIG DR. RICHARD DAVIES. Y gwr da hwn a anwyd yn Swydd Ddinbych: bu ef tu hwnt i'r môr yn amser erlidigaeth Mari, ond pan ddaeth ei chwaer Elisabeth i'r deyrngadair, efe a ddychwelodd i'w wlad ei hun. Gwnaed ef yn Esgob Llanelwy, ac oddi yno symudwyd ef i Esgobaeth Tŷ Ddewi. Efe a gyfieithodd y rhan fwyaf o'r Testament Newydd, sef yr Ail Epistol at Timotheus, a'r un at yr Hebreaid, Iago, a Phetr, i'r Gymraeg. Dywedir iddo argraffu amryw bethau, ym mhlith pa rai yr oedd Llythyr o flaen y Testament Newydd at ei gydwladwyr: dywedir hefyd iddo gyfieithu rhan o'r Hen Destament, sef o Deuteronomium hyd Ail Lyfr Samuel. Bu farw yn y flwyddyn 1581, yn 80 oed, a chladdwyd ef yn Abergwili.

3. MR. THOMAS HUET, Pen-cerddor Tŷ Ddewi, fel yr ydys yn barnu, a gyfieithodd y Datguddiad. Argraffwyd hwn yn Llundain, gan Henry Denham, ar draul Humphrey Toy; y mae Calender o'i flaen, a Llythyr Saesoneg o gyfiwyniad William Salesbury at y frenines Elisabeth. Trwy lafur a gofal y tri wyr hyn y daeth allan y Testament Newydd yn brintiedig gyntaf erioed i'r Gymraeg.

4. Y GWIR BARCHEDIG DR. WILLIAM MORGAN, yr hwn a anwyd yn Ngwibernant, ym mhlwyf Penmachno, yn Swydd Gaernarfon. Cafodd ei ddysgeidiaeth yn Nghaer Grawnt (*Cambridge*). Bu ef yn olynol yn Ficer y Trallwm, yn 1575; Llanrhaiadr ym Mochnant, yn 1578; a Pherson Llanfyllin a Phennant Melangell, yn 1588. Dywedir iddo ddechreu cyfieithu 'r Bibl i'r iaith Gymraeg, ac i'r plwyfolion achwyn arno, ac o'r herwydd i'r Dr. gael achos i ymddangos yn Lambeth o flaen yr Archesgob Whitgift, yr hwn a'i derbyniodd yn garedig, a chymmerodd feddyliau helaeth a pharchus am y Dr. a'i gymmwysderau, ac a'i hannogodd ef i fyned ym mlaen â'r gwaith da o gyfieithu y Bibl i'r Gymraeg. Yn ei Lythyr at y frenines Elisabeth, o flaen y Bibl, y mae y Dr. Morgan yn rhoddi clod mawr i'r Archesgob, gan nodi mor barod oedd ef i ddal sylw ar duedd a chyflwr y Cymry, tra bu 'r Archesgob yn eu llywodraethu, ac mor barod a fu hefyd i'w gynnorthwyo yntau yn y gwaith mawr trwy ei haelioni, ei awdurdod, a'i gyngor; ac i wyr da ereill, trwy esampl yr Archesgob, roddi cynnorthwy mawr iddo ef amryw ffyrdd. Dyrchafodd y frenines Elisabeth y Dr. Morgan yn Esgob Llandaff, Gorphenaf 20, 1595; a symudwyd ef i Lanelwy Medi 17, 1601. Bu farw Medi 10, 1604, yn 70 mlwydd oed.

5. Y GWIR BARCHEDIG DR. JOHN WHITGIFT, Archesgob Caergaint, a anwyd yn Swydd Lincoln. Gwnaed ef yn Esgob Caerwrangon yn y flwyddyn 1577, ac yn yr un flwyddyn gwnaethpwyd ef dan y frenines yn llywodraethwr ar holl Dywysogaeth Cymru dros ddwy flynedd a hanner. Dyrchafwyd ef i Gaergaint yn y flwyddyn 1583; a bu farw yn y flwyddyn 1603, yn 74 mlwydd oed.

6. Y GWIR BARCHEDIG DR. WILLIAM HUGHES, o Swydd Gaernarfon, yr hwn a wnaed yn Esgob Llanelwy yn y flwyddyn 1573. Bu farw yno yn y flwyddyn 1600, a daeth y Dr. William Morgan yn ei le. Y mae y Dr. Morgan, yn ei Lythyr a grybwyllwyd, yn gosod Esgob Llanelwy ym mlaenaf o'r cynnorthwywyr, ar ol yr Archesgob; yna

7. Y GWIR BARCHEDIG DR. HUGH BELLOT, yr hwn a wnaed yn Esgob Bangor yn y flwyddyn 1585; ac a symudwyd i Gaer Lleon Gawr yn y flwyddyn 1595; a bu farw yno yn y flwyddyn 1596. Derbyniodd y gwr da hwn ei ddysgeidiaeth yn Nghaer Grawnt.

8. Y PARCHEDIG DR. GABRIEL GOODMAN, yr hwn a wnaed yn Ddeon Westminster yn y flwyddyn 1561; a bu yn y lle hwnw ynghylch 40 mlynedd. Bu yn haelionus iawn mewn llawer ffordd i'r Cymry. Yn y Llythyr a soniwyd am dano, y mae y Dr. Morgan yn cydnabod yn neillduol ei rwymedigaeth i'r Dr. Goodman, am ei fod mor gariadus a llettya y Dr. Morgan tra bu ef yn gofalu am y Bibl yn y wasg. Y mae ef yn cydnabod i'r Archesgob gynnyg lle iddo yn ei dŷ ef dros yr amser hyny, ond yr oedd tŷ 'r Deon yn fwy cyfleus.

9. Y PARCHEDIG DR. POWEL, Ficer Rhiwabon, yw y nesaf. Dywedir am y gwr enwog hwn nad oedd neb yn ei amser

ef mor hyddysg a medrus ag ef yn iaith a hanes Cymru. Bu ef farw yn fuan wedi dyfod o'r Bibl allan, yn y flwyddyn 1590.

10. Y PARCHEDIG EDMUND PRYS, Archdiacon Meirionydd, yr hwn oedd Berson Maentwrog. Ganwyd ef yn y lle a elwir Gerddi Bluog, ym mhlwyf Llandecwyn, yn y flwyddyn 1544: yr oedd yn byw yn y Tyddyn Du, Maentwrog. Cafodd ei ddysgeidiaeth ym Mhrif Ysgol Caer Grawnt. Claddwyd ef yn Eglwys Maentwrog yn y flwyddyn 1624, yn 80 mlwydd oed. Gwr o ddysgeidiaeth mawr oedd ef, megys y tystia ei waith. Y Cymro ardderchog hwn a drodd y Salmau ar gân; ac oddiwrth ei waith ef, sydd hyd heddyw i'w weled o flaen y Salmau Cân, y mae yn ymddangos ei fod yn ŵr difrifol a duwiol. Bu, ac y mae etto hyd heddyw, ei waith ef yn cael ei dderbyn yn barchus, a'i arfer wrth ganu mawl i Dduw gan y Cymry yn gyffredin, yn Eglwys Loegr, &c.

11. Y GWIR BARCHEDIG DR. RICHARD VAUGHAN. Dywedir ei eni ef yn Swydd Gaernarfon; a dygwyd ef i fynu y'Nghaer Grawnt. Yr oedd y Dr. Vaughan yn hyddysg yn yr iaith Gymraeg, ac yn cael ei gyfrif yn bregethwr rhagorol, ac yn ŵr duwiol. Gwnaed ef yn Esgob Bangor yn lle y Dr. Bellot, yn y flwyddyn 1595; ac ar ol marw Bellot, symudwyd y Dr. Vaughan i Gaer Lleon, ac oddi yno i Lundain yn y flwyddyn 1604. Wedi mawr ymdrech y gwyr clodfawr hyn, daeth y Bibl allan i'r Cymry yn y flwyddyn 1588.

12. Y GWIR BARCHEDIG DR. RICHARD PARRY, yr hwn a anwyd yn Rhuthyn ynghylch y flwyddyn 1560. Cafodd ei ddysg yn Westminster, dan yr enwog Camden. Gwr o ddysg a dawn anghyffredin oedd. Yn ei Lythyr Lladin, o flaen y Bibl, at y frenines, dywed fel hyn, "Llawer Llan, ac yn ganlynol llawer Plwyf, sydd naill ai yn hollol heb yr un Bibl ynddo, neu yn unig hen Fibl wedi ei dreulio, a rhan yn eisieu o hono." Mae efe yn nodi iddo gymmeryd y fath ryddid, ac etto mawr ofal, i wella 'r cyfieithiad, a newid amryw fanau, fel yr oedd ef yn ammhëus pa un oedd fwyaf priodol alw y diweddaf yn eiddo y Dr. Morgan, neu ei gyfieithiad ef ei hun. Y diwygiad hwn o waith y Dr. Parry, a'i gynnorthwywyr, sydd genym gan mwyaf hyd heddyw. Bu yn waith pwysig iawn i'r gwr llafurus hwn. Y mae efe yn dal sylw, yn y Llythyr a soniwyd am dano, i'r ddau air canlynol fod yn annogaeth gysurus iddo trwy y gwaith, sef, "Mi a fyddaf gyd â'th enau." *Exod.* 4. 12. "Fy nerth a berffeithir mewn gwendid." 2 *Cor.* 12. 9. Daeth y Bibl allan wedi ddiwygio fel hyn yn y flwyddyn 1620. Bu y Dr. Parry yn Ddeon Bangor, ac yn Esgob Llanelwy, yn y flwyddyn 1604. Bu farw yn ei dŷ, perthynol iddo fel Arch-diacon, yn Diserth, yn Swydd Fflint, a chladdwyd ef yn ei Eglwys Gadeiriol Llanelwy, Medi 26, 1623, yn 63 mlwydd oed.

13. Y PARCHEDIG A'R DYSGEDIG ATHRAW Y DR. JOHN DAVIES, Person Plwyf Mallwyd, yr hwn a anwyd ym Mhlwyf Llanferres, yn Swydd Dinbych. Dygwyd ef i fynu mewn dysgeidiaeth dan ofal y Dr. Parry, Pen Athraw Ysgol Rhuthin, o ba le yr aeth i Goleg yr Iesu, yn Rhydychain, yn y flwyddyn 1589: bu y'Nghôleg Lincoln, Rhydychain. Pan oedd John Davies yn G. D. anrhegodd y brenin Iago I. ef â Phersonoliaeth Mallwyd; yn y flwyddyn 1604, yn Berson Llanymowddwy, a *Sinecure* Llanfôr: bu hefyd yn Ganon Llanelwy, trwy rodd y Dr. Parry, i'r hwn yr oedd efe yn Gapelwr. Gwnaed ef yn Ddoctor yn 1616. Ei wraig ef oedd merch Rhys Wynn o'r Llwyn Ynn, yr hon oedd chwaer gwraig yr Esgob Parry. Cydnabyddid yn gyffredinol fod y Dr. Davies yn hanesydd cywir, ac yn fanwl chwiliwr hynafiaeth perthynol i'w genedl; ac hefyd ei fod yn ddysgawdwr enwog, a barnydd cywir, o'r ieithoedd dysgedig, sef Groeg, Hebraeg, &c. Cynnorthwyodd y Dr. Morgan, a'r Dr. Parry, yn nghyfieithiad y Bibl a argraffwyd yn y flwyddyn 1620. Cyhoeddodd Rammadeg o'r Iaith Gymraeg (yn Lladin) yn y flwyddyn 1621. a Geirlyfr Cymraeg a Lladin, yn y flwyddyn 1632. Cyfieithodd y 39 Erthyglau Crefydd i'r Gymraeg, a Llyfr *Resolution* i'r Gymraeg, yn y flwyddyn 1632. Symudodd y Bwrdd Cymmun yn Eglwys Mallwyd o'r pen dwyreiniol iddi i'w chanol, megys ag y mae hyd heddyw, er a allai yr Arch-esgob Laud yn erbyn hyny. Bu y Dr. Davies farw, yn ddiblant, y 15fed o

Fai, 1644, a chladdwyd ef ar y 19eg yn nghangell Eglwys Mallwyd. Dywedir fod ei ysgrifen-fedd ef fel hyn—

JOHANNES DAVIES, S. T. P.
RECTOR ECCLESIÆ PAROCHIALIS DE MALLWYD,
OBIIT 15 DIE MAII,
ET SEPULTUS FUIT 19, A. D. 1644.
IN VIRTUTIS, POTIUS QUAM NOMINIS MEMORIA.

T. R. D.

Y PINWYDD *(PINE)*.

Er nad yw y Binwydden o gryfdwr a pharhâd y Dderwen, etto gellir ei rhestru yn ail ym mhlith y coed gwerthfawrocaf. Tyfiant y Pinwydd, yn gyffredin, sy dra buan: y maent yn goed ag sydd yn tyfu yn uniawn, o hir barhâd, ac yn hawdd i'w gweithio. Gan mai 'r Dderwen yw y prif bren a ddewisir i adeiladu llongau, y Binwydden yw 'r hon a etholir yn fwyaf cyffredin i adeiladu tai. Dyma yw pren yr adeiladydd. Pan fyddo ar y Saer eisieu trawst neu bawl o gryfder neillduol, efe a chwilia am y Dderwen; ac felly, pan fyddo ar y Saer llongau eisieu darn o bren ysgafn a hir, megys hwylbren, &c. efe a ymofyn am y Binwydden. Y gwahanol rywiau o Binwydd a gyfrifir gan lysieuwyr yn un-ar-hugain. Ni ddwg un o'r rhywiau hyn ddail llydain, ond rhyw fath o nodwyddau llymion; ond etto y maent yn wir ddail. Y rhan fwyaf o honynt sydd yn fythol wyrddion. Y mae dull y pren, yr un modd a defnyddioldeb y coed, yn amrywio yn ol eu rhyw, ac yn ol sefyllfa y fan lle y byddont yn tyfu.

Mewn rhyw fanau neillduol, nid peth anghyffredin yw gweled yr hanner gogleddol i'r Binwydden gyffredin yn goch a chaled; pan, ar yr un pryd, y bydd yr hanner deheuol iddi yn dewach oddiwrth y galon at y rhisglyn yn wyn a meddal.

Nid oes genym hanes pa bryd y dechreuwyd defnyddio 'r Binwydden gan frodorion y gwledydd lle y tyf yn naturiol. Yn ol hanesyddiaeth Syria, ni a gawn fod Cedrwydden Libanus yn cael ei defnyddio gan y brodorion yn yr oesoedd boreuaf. Y Rhufeiniaid, wedi hyny y *Fenetians*, a arferent y *Larch* i wneuthur dodrefn eu tai, &c. yr un modd a'u llestri mordwyol. Y Norweaid a'r Daniaid a adeiladent eu llongau rhagoraf o'r Pinwydd a dyfent ar fynyddoedd *Scandinavia*. Fe welodd y Dr. Clarke, ar gulfôr *Bothnia*, gerllaw terfynau Lapland, long wedi ei hadeiladu o Binwydd, o 46 tunell, newydd ei gollwng i'r dyfnfôr. Y brodorion a adeiladasent hon ar y llanerch fwyaf dyryslyd y'ngodreu coedwig, â'i gogwyddiad tu a'r hafan, heb gymmaint a llonggadlas, na dim cyfleusderau ereill gofynol gan forwyr.

Trigolion gogledd-barth Prydain sydd yn parhau i wneuthur eu badau o Binwydd hyd heddyw. Er fod Pinwydd yr America yn feddalach ac yn llai eu parhâd na Phinwydd Ewrop, etto defnyddir hwy i adeiladu llongau, yr un modd a dodrefn tai. Y Pinwydd a gloddir o gorsydd yr Iwerddon ydynt goed gorwych, ac fe'u defnyddir gan y trigolion i amryw bethau. Amryw o foneddigion penaf y wlad hòno a ddefnyddiant Binwydden y gors i wneuthur lloriau i'w tai, ac i addurno eu muriau, &c. Brodorion rhai parthau a wnant eu llestri, ac hefyd eu rhaffau o honi; a rhydd Pinwydden y gors hèr i'r pryf wneuthur ei lwybr iddi; ac ymddengys ei bod, o ran ei pharhâd, yn rhagori ar y Gedrwydden ei hun. Gan fod y Binwydden mor hawdd i'w gweithio, ac mor gymmwys i dderbyn eiliw (*paint*) defnyddir hi yn gronglwydydd, yn lloriau, ac i wisgo tai yn dufewnol. Y rhyw Ewropaidd a ddefnyddir i gynnal pwysau, ond rhyw meddalion America i wneuthur gorwych-waith a cherf-waith tumewnol. Megys y mae cyflwr presennol rhan fawr o Canada, Norway, Sweden, glanau dwyreiniol y Baltic, rhan o ucheldiroedd yr Alban, a chyda phob tebygolrwydd rhan o Brydain, ynghyd â'i hynysoedd gogleddol, ar y rhai hyn ni thyf cymmaint a phrisgwydden o un rhyw na math, oeddynt oll yn yr oesau boreuaf yn goedwigoedd Pinwydd heirddion.

Y mae dadl wedi bod y'mhlith dysgedigion, a oedd y Binwydden yn frodor o'r ynys hon, ai nad oedd. Dywed Cesser yn bennodol, fod pob math ar goed ag oedd yn Ffrainc yn tyfu yn Brydain, oddieithr y Beech a'r Binwydden.

Y mae yn lled ryfedd, modd bynag, fod y gair Saesonaeg *Beech*, yn tarddu o'r gair Eldaeg *Fagus:* ond y mae i'r Ffynnidwydden dri enw, y rhai ydynt wir Fry-

thonaeg. Fe gafwyd Pinwydd mewn amryw o'r corsydd: rhai a fynant iddynt gael eu dwyn yma yn amser traws-feddiant y Rhufeiniaid. Gweddillion amryw o'r coed yma a gafwyd, nid yn unig ar y naill ochr i ffyrdd y Rhufeiniaid, ond hefyd oddi tanynt. Ni a gawn helaethach desgrifiad o hanfodiad coedwigoedd Pinwydd Brytanaidd mewn darluniad a roddir i ni gan y Parch. A. De la Pryne o hylyfydd (*chase*) Hatfield, Swydd Gaerefrog. Danfonodd ei chwiliadau i'r Gymdeithas Freiniol, yr hon a'u cyhoeddodd yn y flwyddyn 1701. Yr hyn a ganlyn sydd dalfyriad o honynt y'ngeiriau yr awdwr ei hun :

"Hylyddfan Hatfield oedd yr hylyddfan fwyaf o hyddod cochion a feddai Siarl y cyntaf yn Lloegr. Hon a gynnwysai 180,000 o gyfeiriau o dir: yr oedd o gylch ei hanner yn cael ei thoi gan ddwfr o galan i galan. Yr hylyddfan yma a werthwyd i un Syr *Cornelius Vermuiden*, Isellmyn. Cyn hir wedi, y boneddig hwn a ymroddodd i'w sychu a'i llafurio, a hyny gyda thraul ddirfawr o £400,000. Sychwyd 90,000 cyfair o'r tir hwn mor isel a gwaelodion yr afon *Ouse*, ac hefyd hyd waelodion yr holl *Farshallands* amgylch ogylch godrau Swydd Lincoln, Bawtry, Caercrian, Baln, Snaith, a Halden, a chafwyd ynddo gannoedd o wreiddiau a bonau coed bychain a mawrion. Y rhan fwyaf o'r rhywiau hyn a fuont briodol i'r ynys, megys Ffynidwydd, Derw, Bedw, Beech, Yw, Drain, Helyg, Onen, &c. Eu gwraidd oll oeddynt yn sefyll yn y ddaear yn eu cyflwr gwreiddiol, a chyn amled ag oedd ddichonadwy iddynt dyfu. Bonau y rhan fwyaf o honynt oeddynt bob un wrth ei wreiddyn priodol. Nifer o'r coed mawrion oeddynt yn gorwedd ar eu hŷd, o gylch llathen oddiwrth eu gwraidd; a'u brigau yn gyffredin a orweddent â'u blaenau i'r gogledd-ddwyrain; ond mewn perthynas i'r rhai bychain, gorweddent, rhai ar draws, rhai ar uchaf, a rhai o dan y rhai mawrion.

"Y drydedd ran o honynt oeddynt Ffynidwydd, ac amryw o honynt yn 30 llath, neu ragor, o hŷd, ac a werthwyd i wneuthur hwylbrenau, &c. Cafwyd yma hefyd Dderw yn 20, 30, a 35 llath o hŷd, er bod amryw latheni yn eisieu o'u blaenau. Y maent cyn ddued a'r muchudd (*ebony*) ac yn hynod o'r parhaol y'mhob gwasanaeth. Y mae'n beth rhyfedd a nodedig fod llawer o'r amrywiaethau hyn wedi eu llosgi, yn enwedig y Pyg-brenau a'r Pinwydd; rhai trwy eu canolau, a rhai ar hŷd un ochr yn unig. Cafwyd amryw wedi eu chwilfriwio, a'u naddu yn bedwar-ochrog; ereill wedi eu hanner hollti â chynion coed a cherig, a bwyill toredig ynddynt. Y bwyill oeddynt yn gyffelyb i'r rhai a arferid wrth boethoffrymu, a'r rhai hyn oll yn y fath le a dyfnder, fel yr oedd annichonadwy iddynt gael eu hagor rhwng difrodiad y goedwig a'r amser y sychwyd hi. Gerllaw i hen wreiddyn anferth y'mhlwyf Hatfield, cafwyd wyth neu naw o ddarnau bathol Ymerawdwyr Rhufain, ond wedi eu llygru gan amser, fel nad oedd yr argraph yn ddealladwy. Ar ororau y dyffryn hwn, rhwng Birmingham a Brumby, yn Swydd Lincoln, y mae amryw o fryniau mawrion o dywod rhydd; ac oddi tanynt, fel eu treiglir gan y gwynt, darganfyddir llawer o wraidd Pinwydd mawrion, a nodau 'r fwyall arnynt mor newydd a phe gwneuthid hwynt ychydig wythnosau yn ol. Cyll a Mês a gafwyd amryw weithiau y'ngwaelod y pridd, a'r corsydd hyny, ynghyd â dyrneidiau o gnapiau (*cones*) y Binwydden ynghyd."

(I'w barhau.)

ANERCH GOLYGWYR Y GWYLIEDYDD

At eu Gohebwyr, a'u Cydwladwyr, mewn perthynas i Gofrestri o'r Ysgrif-lyfrau, a'r Llyfrau Argraffedig, yn yr Iaith Gymraeg.

NID oes yr un genedl, yn ol ei maintioli, mor gyfoethog mewn Ysgrif-lyfrau, a Llyfrau Argraffedig, a chenedl y Cymry. Dywedir i'r dysgedig a'r diflin Dr. PUGHE ddarllen rhai miloedd o hen Ysgrif-lyfrau pan yr oedd efe yn darparu, ac yn cyfansoddi, ei Eirlyfr gorchestawl, fel y tystia yr enghreifftiau a roddir yno, yn agos dan bob gair gwreiddiol. Dywedir hefyd fod mwy na dwy fil o lyfrau wedi cael eu hargraffu yn yr iaith Gymraeg er pan gafwyd allan y gelfyddyd fendithfawr o argraffu, sef mewn ystod llai na'r tri chan mlynedd diweddaf.

Ond y mae llaweroedd o'r rhai hyn, ïe, y nifer amlaf o honynt, yn drysor clöedig i

ran fawr o'n cenedl, Pe gofynid i lawer o'n cydwladwyr, pa ysgrifeniadau a llyfrau argraffedig sydd yn y Gymraeg, ac ar ba destynau y maent, a phwy a fernir yr awduron enwocaf ym mhob oes, &c. tybir na roddent ond ateb go drwsgl, a thra anfoddlonawl. Y gwirionedd ydyw, na ŵyr ond ychydig o ddysgedigion ein gwlad nemawr am y rhan luosocaf o'r Llyfrau a'r Ysgrifeniadau sydd yn ein hiaith. Onid ydyw yn ymofyniad teilwng o ddwys ystyriaeth pob gwladgarwr, gan hyny, pa fodd y gellir gwneuthur y trysorau hyn yn fwy hysbys a buddiol i'n gwlad a'n cenedl? Meddyliwn nad oes yr un modd gwell na thrwy gyhoeddi Cofrestri o'r hen Ysgrifeniadau a'r Llyfrau argraffedig, yn cynnwys hanes cyflawn am danynt, am eu hawduron, eu testynau, eu cynnwysiadau, &c. Trwy hyn deuai ein cenedl yn hysbys o'r trysorau llëenyddawl sydd yn ei meddiant, a chynhyrfid llawer i ddyfod yn fwy cydnabyddus â hwynt.

Dywenydd mawr fyddai gan Olygwyr y Gwyliedydd gyhoeddi y fath Gofrestri yn nalenau eu Cyhoeddiad. Ac i'r perwyl hwn, dymunwn ar yr Ofyddes hybarch A. Ll. a'r gwladgarwr cymmwynasgar Aneurin Owen, i ddanfon i'n Swyddfa eu Cofrestri hwy o Ysgrif-lyfrau Talaeth Powys; a galwn hefyd ar bawb ereill yn meddu gallu a chyfle i'n cynnorthwyo, fel y gallwn roddi, yn nalenau y Gwyliedydd, *Gofrestr perffaith o'r holl Ysgrif-lyfrau sydd yn awr mewn bod yn yr Iaith Gymraeg.*

Mewn perthynas i'r gwrthddrych arall, amcanwn argraffu, yn ein Rhifyn nesaf, "*Gofrestr o'r rhan fwyaf o'r Llyfrau printiedig, y rhai a gyfansoddwyd yn yr Iaith Gymraeg, neu a gyfieithiwyd iddi, hyd y flwyddyn* 1717;" ac yr ydym yn bwriadu argraffu, yn ein Rhifynau dilynol, "*Gofrestr ychwanegawl o'r cyfryw Lyfrau ag a argraffwyd o'r flwyddyn* 1717 *hyd y flwyddyn* 1780;" ac o ryw ychydig ereill hefyd, yn gystal cyn ac wedi y blynyddau hyny.

Y Cofrestr cyntaf a wnaethpwyd trwy lafur y Parchedig Moses Williams, Periglor Dyfynog, yn Swydd Frycheiniog. Gwr dysgedig a hybarch yn ei ddydd oedd yr Awdwr. Cyfieithiodd amryw Lyfrau i'r Gymraeg; a bu yn offerynol i roddi argraffiad o'r Bibl i genedl y Cymry. Gellir dywedyd, mewn perthynas i'r Cofrestr hwn, er iddo gael ei argraffu "yn Llundain, gan Brintwyr y Brenin, yn y flwyddyn 1717," ei fod mor hollol ddieithr i'n cenedl yn gyffredinol, a phe na buasai erioed mewn bod. Ni chlywsom ond am un cyfaill a welodd un *copi* o'r Llyfr; a pha Lyfr Cymreig nad yw yn hysbys i'n Gohebwr dysgedig a ffyddlon "Garmon?" Gwelodd ef, amryw flwyddau yn ol, yn Llyfrgell Bodleian, yn Rhydychain. A'r hyn a ddywed y Dr. Pughe yn ei "*Fuchdraethawd Cymreig*," mewn perthynas iddo ydyw, fod *copi* o'r Llyfryn hwn yn meddiant Iarll Macclesfield." Y mae'n anhysbys i ni yn bresennol pwy ydoedd awdwr, neu awdwyr, y Cofrestr ychwanegol. Yr ydym am gyhoeddi y cyfan air yn ngair fel y maent yn yr adysgrifen a ddanfonwyd i ni.

Gwyddom yn dda nad yw y Cofrestri hyn yn berffaith, ac y gall pob carwr a choleddwr Llëenyddiaeth Gymreig ychwanegu yn helaeth atynt. Ein hunig wrthddrych ni yn eu hargraffu ydyw, i hyny fod yn offerynol i'w gwneuthur yn fwy cywir a pherffeithiach. Nid rhyfedd fod rhai Llyfrau wedi eu gadael allan; yn hytrach, dylem ryfeddu fod cynnifer wedi eu casglu, pan ystyrir pa gan leied o fasnach ydoedd, ac y sydd etto, rhwng Deheubarth a Gogledd Cymru; a pha gan leied a wyddis yn awr, mewn un rhan o'r Dywysogaeth, am y Llyfrau a argraffir mewn rhan arall bellenig o honi. Gobeithiwn y bydd i hyn fod yn foddion i dynu sylw dysgedigion y Dywysogaeth at drefnu ryw ffordd i hyrwyddo ymdaith gwybodaeth lëenyddawl trwy ein gwlad. Diammeu genym y gellid gwneuthur llawer mwy nag a wnaethpwyd, neu a wneir yn bresennol, i'r perwyl hwn. Tybiwn mai y cam cyntaf ydyw gwneuthur yn adnabyddus, trwy y Dywysogaeth, pa lyfrau sydd yn argraffedig yn ein hiaith. A pha ffordd well sydd i wneuthur hyny na thrwy gyhoeddi Cofrestri o'r fath y rhai hyny y crybwyllwyd am danynt uchod? Ond pa fodd y gellir darparu y cyfryw Gofrestri perffaith o'r holl Lyfrau Cymreig sydd yn awr mewn bod? Rhaid i lawer roddi eu hysgwyddau wrth y gorchwyl. Rhaid dosbarthu y gwaith rhwng llawer o ddwylaw, trwy Wynedd a Phowys, a Gwent a Dyfed; ac felly y baich a all fod yn rhy

drwm i un ysgwydd, a deimlir yn ysgafn trwy ei ddwyn gan lawer.

Deisyfwn, gan hyny, ar ein hen Ohebwyr "*Darllenwr*," "*Pant*," a "*Chwiliedydd*," os ydynt etto ar dir y rhai byw, a phawb ereill hefyd o'n darllenwyr llëenyddawl, i chwilio a chydmaru y Cofrestri hyn i'w diwygio, ac ychwanegu atynt, ac i ddanfon i'n Swyddfa y cyfryw ddiwygiadau ac ychwanegiadau, &c. ag a'n cynnorthwya ni, ryw amser i ddyfod, i gyhoeddi *Cofrestr perffaith o'r holl Lyfrau argraffedig yn yr Iaith Gymraeg.* Ond tra yr ydym yn gwneuthur y galwad cyhoeddus hwn, nid ydym heb lettya ofnau dirgelaidd (os cywir ein tyb) fod *Un* o'n Gohebwyr uchod, yr hwn oedd yn fwy hyddysg yn hanesyddiaeth y Deheu a'r Gogledd nac un a adawodd ar ol, wedi myned i dir angof, ym mhell tu hwnt i gyrhaedd ein galwad ni; ac nid oes ammheuaeth genym bod i'w "enw gyffroi galarnadau" mewn llawer bro, wrth ddarllen ein Rhifynau diweddaf. Cofied y rhai a adawyd, gan hyny, gynghor y gwr doeth yn hyn cystal ag mewn ystyr uwch :—"Beth bynag a ymafael dy law ynddo i'w wneuthur, gwna â'th holl egni: canys nid oes na gwaith, na dychymmyg, na gwybodaeth, na doethineb, yn y bedd, lle yr wyt ti yn myned." *Preg.* 9. 10.

Gobeithiwn y bydd i'n cyfaill, a'n Gohebwr achlysurol "*Carnhuanawc*," a *Myfyrwyr Coleg Dewi Sant*, gymmeryd y gorchwyl hwn mewn llaw yn y Deheudir. Ar bwy arall y gall mantell Moses Williams ddisgyn yn gymmwysach y'Ngwent? A pha fodd y gall Myfyrwyr Coleg Cymreig dreulio eu horiau hamddenol yn fwy buddiol nac yn y fath orchwyl a hwn?

Bid hysbys i'n cyfeillion yn y Deheubarth, mai yn Nyfed y sefydlwyd yr Argraffwasg gyntaf yn Nghymru; ond ni chrybwyllir, yn y Cofrestri hyn, am un llyfr a argraffwyd yn Nhrehedyn, er y gwyddom ni yn y Gogledd i amrai gael eu hargraffu yno. Gwyddom hefyd fod llawer o awduron dysgedig wedi bod yn y Deheudir, megys Vicar Pritchard, Stephen Hughes, Iago ab Dewi, Moses Williams, Griffith Jones, &c. ond ni sonir yma ond am nifer fechan o'u gwaith. Hyderwn y bydd i'r dysgedigion a grybwyllwyd uchod gyflawni y diffyg hwn: a disgwyliwn na bydd gwyr Powys a Gwynedd yn ol llaw mewn gorchwyl mor glodwiw.

Buddiol, fe allai, gyda golwg ar y gwrthddrych hwn, fyddai darparu Rhestr o enwau yr Argraffwyr Cymreig yn y ddwy ganrif ddiweddaf. Rhydd llythyrau "*Darllenwr*," "*Pant*," a "*Chwiliedydd*," yn ein trydydd Cyfrol, ychydig o gynnorthwy yn hyn, a rhydd y Cofrestri hyn ychwaneg, heblaw rhoddi atebiad i lawer o'u gofyniadau hwy; ac fe allai y bydd i'r hysbysiadau canlynol fod o ryw ddefnydd.

Y llyfr cyntaf a argraffwyd yn Gymraeg ydyw y Rhifyn 21, yn y Cofrestr cyntaf. Argraffwyd ef yn y flwyddyn 1546; ond ni ddywedir ym mha le, na chan bwy. Ymddengys mai Llundain oedd Argraffle pennaf llyfrau Cymreig hyd ddechreu y ddeunawfed ganrif. Argraffwyd rhai cyn hyny yn Rhydychain, a rhyw ychydig yn yr Amwythig gan Thomas Jones. Yn yr hanner cyntaf o'r ganrif ddiweddaf, Caerfyrddin oedd prif argraffle i awduron y Deheubarth, fel yr oedd yr Amwythig i'r Gogleddwyr. Bu Carter yn Nhrehedyn ynghylch 1722, a Nicholas Thomas yn Nghaerfyrddin ynghylch 1725, a Ross yn yr un lle ynghylch 1735, a Felix a Farley yn Nghaerodor, &c. Wedi hyny, yn y rhan olaf o'r ganrif, daeth Ross a J. Daniel yn Nghaerfyrddin, a North a Williams yn Aberhonddu, heblaw amrai ereill yn y trefydd uchod, ac hefyd yn Nhrefecca, Abertawe, &c. Fel argraffwyr i awduron y Gogledd, gellir enwi Thomas Jones yn yr Amwythig o 1690 i 1700; a Sion Rhydderch, ei fab yn nghyfraith, o 1700 i 1750; Thomas Durston yn yr un dref ynghylch 1744; a —— yn Sir Fôn, dan nawdd yr Hynafieithydd clodfawr Lewis Morris, ynghylch 1750. Ac yn y rhan olaf o'r ganrif cyfododd Richard Lathrop, Stafford Prys, Eddowes a Wood yn yr Amwythig; Huxley y'Nghaerlleon; a Marsh a Hughes yn Ngwrecsam; heblaw ereill ynghylch yr un amser, neu wedi hyny, yn agos ym mhob tref yn Ngwynedd a Phowys. Y mae y rhai hyn yn ddigon adnabyddus: ac nid atebai un diben i roddi yma restr o'u henwau.

Meddyliwn nad annichonadwy fyddai cael gwybodaeth am yr holl lyfrau a argraffwyd gan yr argraffwyr hyn, pe caffen

ryw "*Chwiliedydd*" diwyd ym mhob cymmydogaeth lle bu argraffwasg, yr hwn a chwiliai, trwy bob modd cyrhaeddadwy, yn lyfrau a gyhoeddwyd gan bob argraffwr yn ei gymmydogaeth.

I'r diben i ddwyn ein cyfeillion gwladgarawl i roddi i ni eu cynnorthwy gwresocaf yn y gorchwyl rhyglyddawl hwn, erfyniwn arnynt gymmeryd i'w hystyriaeth y buddioldeb a darddai o'i iawn gyflawniad. Rhoddai y fath Gofrestri hysbysrwydd cyffredinol o'r trysorau llëenyddawl sydd yn ein hiaith; a galluogent yr athrylithgar a'r ymofyngar i'w mwynhau. Dysgent ni pwy oedd cymmwynaswyr ein cenedl ym moreuddydd gwybodaeth, yn gystal ac wedi hyny ym mhob oes; ac i bwy yr y'm yn rhwymedig am gyhoeddi cynnifer o lyfrau yn ein hiaith. Hysbysent awduron pa ran o'r winllan Gymreig sydd wedi, neu heb ei ragfeddiannu; fel y gallont ymdrechu i ddiwallu diffygiadau, yn hytrach na rhuthro i feusydd wedi eu gorlenwi eisoes: gwelent ar ba destynau y mae awduron enwog wedi ysgrifenu, ac ar ba rai y mae diffyg llyfrau yn ein hiaith; ac yna byddai iddynt ymdrechu i gyflawni yr hyn sydd yn ddiffygiol, a chael eu rhestru ym mhlith cymmwynaswyr eu cenedl. Trwy hyn cynnorthwyid Cymdeithasau, ac ewyllyswyr da i'w gwlad, i ddethol llyfrau addas a buddiol i'w hail-argraffu. Gwybyddent ym mha barthau o'r Dywysogaeth i ymofyn am unrhyw lyfr, trwy eu bod yn hysbys gan bwy, ym mha le, a pha bryd, y cyhoeddwyd ef gyntaf. Galluogai hyn yr Hanesydd i roddi cywirach hanesyddiaeth am lëenyddiaeth ein gwlad: a chynnorthwyai y Buch-haneswr i roddi cyflawnach darluniad o nodweddiadau a llafur yr enwogion hyny y mae, ac y bydd, Cymru dan rwymedigaeth annhaladwy tra y parhao ein hiaith a'n cenedl.

Felly y gobeithiwn y bydd i'n Cyhoeddiad fod, nid yn unig o ryw ddifyrwch presennol i'n cydgenedl, ond hefyd o ryw leshad parhaol iddynt hwy, a chenhedlaethau dyfodol. Dyma ein gwrthddrych yn ein holl orchwylion, sef, hyrwyddo lleshad tymhorol a thragywyddol ein cydgreaduriaid. A bydded arwydd-air parhaol y Gwyliedydd, "*Budd a lles Cymru a Chymry.*"

YNYSOEDD MOR Y DEHEU.

Y Pendefig Auura, gyd â'i wraig, a nifer o'i ddeiliaid, a yrwyd gan dymhestl o'i ynys ei hun Rurutu, i ynys Raiatea, yn Môr y Deheu, lle y bu llafur y Cenhâdon a'r trigolion yn foddion, dan fendith Duw, er ei dröedigaeth. Dymunai drosglwyddo yr Efengyl i'w bobl ei hun yn Rurutu; a Mr. Grimes, llywydd y llong *Hope*, yn myned heibio i Raiatea, a gynnygiodd yn dirion ei gymmeryd ef a'i holl bobl i'w hynys enedigol. Taer erfyniodd y Pendefig am gael athrawon gyd âg ef; yn ganlynol, Mahamene a Puna, dau Gristion genedigol, a ymadawsant â'u gwlad a'u cyfeillion er mwyn mynegi Efengyl Crist i eilun-addolwyr Rurutu; a boddlonodd ychydig ereill fyned gyda hwynt, i ddwyn yn ol y bâd, a'r newydd o'u glaniad diogel. Ar y 5ed o fis Gorphenaf, 1821, hwyliodd y llong o Raiatea, a glaniodd yn ddiogel yn ynys Rurutu oddeutu y 7fed. Yn ebrwydd Auuru a gynnullodd y Brenin a'r Penaethiaid ynghyd mewn cyngor, i'r diben o egluro iddynt ei fwriad o ddileu eilun-addoliaeth allan o'r ynys. Gorphenaf yr 8fed cynnaliwyd cyfarfod mawr gan y Brenin a Phenaethiaid yr ynys, y'mha un yr oedd y Cenhadon o Raiatea yn wyddfodol. Cyfododd Auura i fynu, a chan edrych yn dosturiol o'i amgylch, gyda theimlad dwys a hyawdledd cynhenid, cyfarchodd y Penaethiaid yn y modd hwn:—"Gyfeillion, fy nymuniad yw, ac er mwyn hyn y daethum i'r tir hwn, ar i chwi adnabod enw Mab Duw, a gwaith yr Yspryd Glân yn goleuo eich calonau, a thrugaredd Duw tu ag atom. Hyn yw fy nymuniad; bwrier yr yspryd drwg yn ddiatreg i'r tân. A ydych chwi, frenhinoedd a phenaethiaid, yn cyduno llosgi yr yspryd drwg yr awr hon? a gawn ni ddadymchwelyd ei deyrnas? Na oddefwch i ni mwyach ei addoli ef; na fydded i ni mwyach alw arno ef; na fydded iddo mwyach lywodraethu yn ein calonau; boed llywodraeth y tiroedd bychain hyn yn eiddo Jehofah, ac yn eiddo ef yn unig; yna llawenycha fy nghalon er eich mwyn. Wele, meddyliasoch i mi gael fy nifetha gan yr yspryd drwg yn nyfnderoedd y môr, ond wele fi etto ar gael. Efe yw achos mawr pob

twyll. Ni wyddwn y tywysai Duw fi i Raiatea, lle y mae Cenhadon; yno y blodeua ac y ffrwytha gair Duw; ac wele, Duw a'm dug yn ol drachefn. A gydunwch chwi i ddyfod ynghyd i'r un lle, a chydfwyta yno bawb oll?" Atebodd y Brenin a'r Penaethiaid fel hyn: "Yr ydym yn hollol gyduno; derbyniwn a chynnaliwn Air y Bywyd. Y mae 'r ymadrodd, 'Lloegwch yr ysprydion drwg yn tân,' wrth ein bodd. Llosger pob peth a wneir gan ein dwylaw, fel eilun, yn tân. Wele, O Auura, yr ydych yn dywedyd fod genym eneidiau: ni wyddem erioed fod genym eneidiau, erioed, erioed." Dywedodd Auura, "Mae genyf un gair yn ychwanog i'w ddywedyd wrthych. Dewiswyd y ddau Genad hyn gan yr eglwys yn Raiatea. Parodd Duw i'r meddwl gyfodi y'nghalonau y Cenhadon, ac wele, danfonwyd hwynt i'n dysgu ni i ddarllen; oblegid er mawr gariad tu ag atom ni y danfonwyd hwynt."

Yna cyfododd Mahamene i fynu, gyda gwylder mawr, a serchawgrwydd tirion yn ymddisgleirio yn ei wyneb, a chyfarchodd y gynnulleidfa fel y canlyn:—"Cydunasoch, a'ch dymuniad yw ar i'r Iesu achub eich eneidiau. Chwi ydych y bobl y gweddïodd Cenhadau Raiatea, Moorea, a Lloegr drostynt. Pa le bynag y mae Cenhadau, yr eglwysi a dosturiant wrth y gwledydd sydd heb Efengyl; am hyny y cyfranant eu harian, fel y danfoner Gair Duw i'r gwledydd heb Athrawon. Cenhadau Raiatea a ddanfonasant ddau i'ch dysgu chwi ddarllen ac adnabod enw y gwir Dduw. Achuber chwi trwy Iesu Grist."

Yna cyfododd Puna, yr Athraw arall, a chyfarchodd y Cyfarfod:—"Gyfeillion anwyl, hyn yw fy meddwl am danoch: y mae tosturi yn fy nghalon tu ag atoch chwi, am eich bod yn byw mewn tywyllwch, ac yn nghysgod angeu. Wele, yr ydych yn bwyta ymborth angeu, y pysgodyn gwenwynig; ac yn yfed dwfr chwerw. Wele, yr ydym yma ger eich bron, i fynegi i chwi am y gwir Dduw, fel yr adnabyddoch ef. Dywedaf hyn i chwi, O Frenin a Phenaethiaid, parotowch un lle i gyd-fwyta ynddo, chwi a'ch gwragedd, a'ch plant, a'ch Brenin; ac yno yr yspryd drwg, yr hwn a gynhyrfodd y dyn hwn yr awr hon, a lwyr waradwyddir: nid oes ganddo un noddfa; ond bwriwch o'ch mysg bob peth cywilyddus; oblegid hyn yw 'r achos ei fod yn eich mysg. Yr ydych yn ei addoli ef, ac y mae efe yn arferol o'ch twyllo chwi. Ond yn awr, byddwch wresog yn yr Yspryd mewn gweddi ar Dduw, a chwi a ddiengwch. Oni wrandewch ar y gair hwn, meirw fyddwch; a goddefwch lid Duw, a dygir chwi gan yr yspryd drwg, yr hwn a fwriasoch ymaith yr awr hon, i dân uffern. Ond os perchwch air ac enw Mab Duw, felly yr achubir chwi." Goruchafiaeth y gwirionedd oedd union-gyrchol a chyflawn. Trwy allu ac Yspryd Crist y genedl hon a anwyd ar unwaith. Y Brenin, y Penaethiaid, a'r bobl, a ddangosasant eu parodrwydd i wrando y newyddion mawrion hyn, y rhai a ddygwyd iddynt fel hyn o Raiatea; penderfynasant i adael eilun-addoliaeth, ac yn y fan difrodasant eu delwau, a dygasant hwynt at y Cenhadon, yn arwydd o wirionedd eu bwriadau. Y delwau hyn a ddychwelwyd yn y bâd i ynys Raiatea, ac wedi hyny danfonwyd hwynt i Lundain. Ar y 9fed o Awst, Cenhadon Lloegr yn Raiatea, yn hiraethlon am lwyddiant yr athrawon, a gawsant yr hyfrydwch o weled y bâd yn dychwelyd yn llwythog gyd â'r carcharorion hyn, duwiau y Paganiaid, pa rai a gymmerwyd mewn rhyfel heb golli gwaed, wedi ei ennill gan waed yr hwn a elwir Tywysog heddwch. Treuliasant chwe diwrnod ar y môr yn dyfod adref yn y bâd agored. Dygasant lythyrau oddiwrth Auura, Pendefig Rurutu, Mahemene a Puna. Er lleied o amser y bu Auura gyda hwynt, dysgodd yr Egwyddor-lyfr, rhan o'r Catecism, a medrai ddarllen Efengyl Matthew, a medrai ysgrifenu a llythyrenu yn gywir cyn gadael Raiatea. Wrth ddarllen y llythyrau, teimlasant radd o'r llawenydd sanctaidd hwnw, yr hwn a brawf y lluoedd angylaidd, pan y dolefant, "Aeth teyrnasoedd y byd yn eiddo ein Harglwydd ni a'i Grist ef.

C. W.

Y CHOLERA MORBUS.

Wrth geisio darlunio y pla ofnadwy hwn, nid ein hamcan yw dychrynu ein darllenwyr. Afraid yw sylwi mai clefyd dieithr ydyw; yr hwn nas clywodd ein

hynafiaid am dano. Yn yspaid pedair blynedd ar ddeg, y mae wedi ysgubo ymaith *ddeng miliwn a deugain*, o leiaf, o'n cyd-greaduriaid. Ymwelodd â'r rhanau tecaf o'r byd; meistrolodd bob amrywiaeth o oerni a gwres; a gorchfygodd bob amrywiaeth o ddynion. Fel y frech wen, lle bynag y delo, y mae 'n gwreiddio yno. Y mae 'n taro i lawr mewn llai nag awr o amser weithiau. Mae yn gwanychu mor fuan, fel na ddichon dyn holliach, mewn pymtheg mynyd, symud un aelod. Dirfawr wendid, attalfa ar rediad y gwaed, ac oerni corph, ydynt dri o arwyddion hynotaf y *Cholera*. Yn y flwyddyn 1818, yn misoedd Gorphenaf ac Awst, yr ymwelodd y clefyd echrydus hwn â rhanau gorllewinol India. Haera rhai o'r Meddygon yn yr India, yn wir, fod hanesion am dano er ys oesoedd lawer; ond un peth sy sicr, na chymmerwyd y fath sylw o hono, hyd mis Awst, 1817, ag a wnaed fyth o hyny hyd heddyw. Dechreuodd (medd y Dr. Hawkins) yn Awst, 1817, yn Jessore, ynghylch can milldir o du gogledd-ddwyreiniol Calcutta, gan ymledaenu o bentref i bentref, a lladd miloedd, a chyrhaeddodd Calcutta yn nechreu mis Medi. Lledodd oddi yno i Behar, gan ddiboblogi dinasoedd mawrion lawer. Dioddefodd Benares, Allahabad, Goruckpore, Lucknow, Cawnpore, Delhi, Agra, Meerat, Bareilly, yn olynol. Y mae 'n deilwng o'n sylw nad ymddangosodd y pla yn y lleoedd hyn ar unwaith. Na, pan ymadawai âg un, torai allan yn sydyn mewn un arall.

Heb olrhain y clefyd echryslon hwn trwy yr holl wledydd a threfydd yr ymwelodd â hwynt, buddiol, fe allai, yw gosod ger bron darllenwyr y Gwyliedydd rai o'i briodoliaethau.

1. Mae y pla hwn, yn ei ymdaith, yn cymmeryd y lleoedd mwyaf poblogaidd, a lle byddo y tramwy mwyaf, a hyny yn olynol. Yn Rhaglawiaeth Bengal rhedodd hyd lanau yr afon Ganges am ddeuddeg cant o filltiroedd. Ymosododd ar bob tref ar làn y Jumna. Y mae 'n canlyn nid yn unig afonydd lle y byddo tramwy lawer, ond hefyd y prif-ffyrdd. Yn Rhaglawiaeth Madras aeth yn raddol hyd y prif-ffyrdd, ac ymosododd ar y prif drefydd yn agos iddynt. Teithiodd o Aska i Palmacottah, gyda rheoleiddiwch rhyfeddol o ran tir ac amser, fel gwr ar ei daith. Pyn gyrhaeddodd Jaulna yr oedd iddo dair o brif-ffyrdd; ac efe a gymmerodd y tair, a theneuodd drigolion pob tref o bwys yn agos i'r ffyrdd hyn. Pan ystyriom hyn, ac hefyd fod cynnifer o drefi a pheatrefi poblog yn yr India, na ddaeth y clefyd etto, pwy a all ammeu fod y *Cholera* yn heintus, neu lygrol? Yn Rwssia drachefn, dechreuodd y *Cholera* yn Astrachan, ar lan yr afon Wolga, yr hon sydd yn rhedeg heibio i'r trefydd enwocaf yn yr Ymerodraeth, ac megys y cymmundeb rhyngddynt. Dioddefodd y trefydd hyn yn olynol. Yn gyfagos i un o honynt, Zaretzin, y mae 'r brif-ffordd yn ymranu yn dair cangen; un gyd â'r afon Wolga, yn arwain tua'r gogledd; yr ail tua'r deheu; a'r drydedd tua chanol-bwynt yr Ymerodraeth. Cymmerodd y *Cholera* y tair ffordd ar unwaith! Gellid gofyn yma, i'r masnachwyr hunanol, sydd yn gwadu fod y *Cholera* yn llygrol, Paham y mae 'n dewis y ffyrdd goreu, ac nid y croes-ffyrdd? paham yn teithio lle y byddo llongau, a cherbydau, a mèni? ie, nid yn unig hyd eu llwybr hwy, ond hefyd gyda hwy, gan orphwys lle y gorphwysont, a theithio lle teithiont hwythau.

2. Un peth hynod arall perthynol i'r *Cholera* yw, Nad ydyw yn ymosod ar ran fawr o wlad newydd ar unwaith. Mae yn ennill tir yn raddol; a'r lle yr ymesyd arno gyntaf bob amser yw y cyffiniau, neu lan y môr. Mae yn amlwg mai felly hefyd yr ymosododd ar ein hynys ni. Rhy faith fyddai ei olrhain trwy yr holl wledydd lle bu er mwyn profi hyn; ond y mae yn dra sicr. Yn Ceylon, y ddau fan y torodd y clefyd allan gyntaf oedd Jaffnapatam a Colombo, y ddau ar lan y môr, ac mewn cymundeb masnachol parhaus â chyfandir yr India. Rhwng y ddau le (dau cant a hanner o filldiroedd o leiaf) nid oedd neb, am amser hir, wedi eu taro ganddo; ond o'r diwedd tramwyodd trwy y tir, ac i'r brif ddinas Candy. Yn Ynys Sumatra, ymwelodd yn gyntaf âg Acheen. Yn Java, Batavia, a dinasoedd ereill ar lan y môr, oedd y rhai cyntaf. Y Porthladdoedd Louis, a St. Denis, oedd y lleoedd cyntaf yn Ynysoedd Ffrainc a Bourbon. Ac i fod yn fyr, pan ddaeth i Rwssia,

Astrachan, ac Orenburg, un ar y cyffiniau, a'r llall ar fin y dwfr, a'r ddwy mewn masnach parhaus â gwledydd y pla yn Asia.

3. Mae y *Cholera*, ar ei ddyfodiad cyntaf i wlad newydd, yn ymosod, yn gyntaf, ar ryw dref fasnachol. Yn wir, nid ymddengys fod un eithriad i'r brïodoledd hon, ond pan ganlyno gorph o filwyr. Os nad yw y clefyd yn heintus, beth ydyw y rheswm am hyn? Os yn yr awyr yn unig y mae y drwg, gellid disgwyl, yn ddiammeu, yr ymwelai â glan y môr yn gyntaf; ond etto nid mewn lle unigol; oni throsglwyddai yr awelon ef i amryw leoedd ar unwaith? Gallasem ddisgwyl yr ymosodasai ar Astrachan, a'r holl beutrefydd o amgylch ar lan y Caspian, ar unwaith.

4. Y peth olaf sydd yn galw am ein sylw yn hanes y *Cholera*, ydyw hyn; sef, ei fod yn ennill tir yn rheolaidd, yn ol meithder y tir, a'r cyfleusderau i'w drosglwyddo. Lle bynag y byddo gwyliau crefyddol arbenig yn digwydd, mae 'r clefyd yn chwyrn yn lledaenu, ac yn myned gyd â'r gwahanol drigolion i'w cartrefi. Mae 'r hanesion Indiaidd yn llawn profion o hyn. Yn nesaf, mae lluoedd milwraidd yn rhoddi cyfle rhwydd iddo i ymledu. Gorfu ar filwyr Persia, pan darawyd hwynt gan y *Cholera* droi yn ol, a gwneuthur heddwch â'r Twrciaid. Ac ym mysg eiu milwyr ni yn yr India y gwnaeth ddifrod ofnadwy. A pha fath rai oeddynt? milwyr ieuaingc, iachus, yn cael ymborth iachus, a dillad addas, ac o ran eu sefyllfa yn gorfod cadw eu hunain yn lanwaith; etto bu y difrod yn llawer mwy yn eu plith hwy nag mewn trefydd yn cynnwys cynnifer o drigolion. Paham? yn ddiammeu am fod mwy o gymmundeb rhwng milwyr a'u gilydd, nag sy rhwng trigolion trefydd.

I dynu at ddiweddu yn bresennol, mae yn eglur oddiwrth hyn o hanes y clefyd, fod rhanau a threfydd llawn o drigolion yn fwy agored na lleoedd llai poblog; a'i fod yn ymdaenu yn ol y cymmundeb a fo rhwng y trigolion; ac felly y mae yn tramwy ar hyd y dwfr yn gyflymach nag ar dir. Yn nesaf mae 'n tori allan ar gylch drachefn a thrachefn lle unwaith y delo. Ymwelodd â Chalcutta bedair gwaith ar ddeg yn yspaid pedair blynedd ar ddeg. Ymwelodd â Madras naw gwaith, ac â Bombay ddeuddeng waith yn yr un ystod byr.

Y mae yn hysbys i lawer o'n darllenwyr yn ddiammeu fod dadl rhwng meddygon ynghylch y dull y mae y clefyd yn trosglwyddo ei hun a'r naill fan, ac o'r naill ddyn i'r llall, a gadawn iddynt farnu drostynt eu hunain oddiwrth y sylwadau blaenorol. Ddarllenydd hawddgar, arfer gymmedrolder, ac ymddiried yn Nuw.

Y DYN AMYNEDDUS.

Gwnawd y dyn amyneddgar o fettel mwy hyblyg nag yw yn galed. Ei ysgwyddau ydynt lydain, addas i ddal baich o sarhâd, yr hwn a ddug efe, nid o herwydd annewredd neu waeledd yspryd, o herwydd na feiddia ymddïal, ond o herwydd gwrolder Cristionogol, ac na ddylai ymddïal: y mae wedi cael y fath fuddugoliaeth arno ei hun, fel na ddichon tramgwyddiadau fuddugoliaethu arno ef; ac yn hyn yn unig y canfyddir fod goruchafiaeth yn gynnwysedig mewn rhoddi i fyny. Y mae uwchlaw natur, tra y mae yn ymddangos islaw iddo ei hun. Gŵyr y creadur gwaelaf pa fodd i droi drachefn i gynnyg talu 'r pwyth, ond i reoli ei hun, a pheidio gwrthwynebu, er cael ei gymmell, sydd fwy na gwroldeb. Ei benderfyniadau ydynt yn wastadol yn llawn o feddyliau ac ewyllys da; naill ai, medd efe, ni wnawd y cam hwn â mi, neu os gwnawd ef, fe allai nad oedd gyda bwriad i ddrygu; ac os oedd, dichon iddo gael ei gyflawni oddiar hyfforddiad anghywir; ac os nid hyny, caiff byrbwylldra, er ei fod yn fai ynddo ei hun, wasanaethu yn esgus. Efe ei hun a gais faddeuant gan y troseddwr, cyn cyfaddef o hono, a chyfaddefiad byr a wna 'r tro, pan fyddo ar yr hwn a dramgwyddwyd chwant i faddeu. Efe yw tyst goreu Duw, a phan safo ger bron y ddadleufa dros y gwirionedd, y mae ei dafod yn rhydd a thawel, ei dalcen yn ddiysgog, a chyd âg wynebpryd digyffro efe a glyw ei ddedfryd anghyfiawn, ac a lawenycha o'i herwydd. Ceidwaid y carchar, ag ydynt yn cadw gyd âg ef, yw ei weision anrhydedd, ei ddaear-dŷ a gyfrif yn barth isaf o gell y nefoedd, a'r arteithglwyd yn risiau yr esgynfa i'r nefoedd; efe a rydd hêr i'w ddïenyddwyr, ac a wyneba y poenau llymaf gyda grym ymroddiad; a thra byddo yn dïoddef, tua-

turia yr edrychwyr wrtho, a'r poenydwyr a achwynant ar flinder, a phawb a lenwir â syndod. Ni ddichon neb loesau ei drechu, na ffyrnigrwydd, na dihoeniad. Nid yw efe yn cyfrif disgwyliad yn gospedigaeth, am hyny dichon oddef i'w obaith gael ei ohirio hyd ddiwrnod arall. Cyfreithiau da a wasanaethant i'w ddïogelu, ac nid er ymddïal: a'i awdurdod ei hun a ddefnyddia i ochelyd gwarth, ac nid i'w ddychwelyd. Ei obaith sydd mor gadarn, fel y dichon fuddugoliaethu ar yr anhawsderau mwyaf anghysurol, a'i afael mor gadarn, fel mai wedi iddo unwaith ei chael, efe a gyll ei fywyd cyn y gollyngo hi yn rhydd. Ni ddichon nac amser na chyndynrwydd beri iddo anobeithio am lwyddiant; ond er yn waethaf i groesau a phob gwrthwynebiadau, efe a ddybla ei gynnygion haelionus o gariad. Efe a gynnyg y môr, wedi llawer o long-ddrylliadau, ac a barha i guro wrth y drws hwnw a'r nas gwelodd yn agored erioed. Digwyddiadau gwrthwynebus, yn lle ei lwfrhâu, nid ydynt ond ei brofi ef; a phan fyddo croesau yn ei gystuddio, efe a genfydd law ddirgelaidd a dwyfol yn taro â'r fflangellau teimladwy hyn, yn erbyn yr hon ni feiddia efe wrthryfela na grwgnach. Am hyny y mae pob peth a ddigwyddo iddo ef yn gyffelyb, ac y mae efe yn myned â'r un meddwl i'r gigfa ac i'r gorlan. Ei ymarferiadau adfywiol ydynt dawel a thirion, a dim llawnach o adloniad nag y maent yn wag o lidiawgrwydd. Y dyn hwn yn unig a ddichon droi angenrheidrwydd yn rhinwedd, a gwneuthur defnydd da o ddrwg. Efe yw 'r cyfaill sicraf, y gelyn diweddaf ac esmwythaf, y buddugoliaethwr penaf; a chymmaint yn fwy dedwydd nag ereill, ag y dichon ddioddef fod yn fwy gresynol na hwy.

H.

GWRTAETH O LUDW MAWN.

Y SAWL a fo â mawnog yn gyfleus iddo, dylai yn anad dim ymarfer â lludw mawn i'w daenellu ar wyneb y tir at bob math o gnŵd, ond at ŷd beth bynag. Rhaid cymmeryd gofal bod y lludw yn llwyr sych; canys os bydd wedi gwlychu, ni wiw sôn am ei daenellu ar wyneb y tir; dealler hefyd fy mod yn bwrw y tir wedi ei barotoi drwy ei drin yn dda, onidê ni lwydda ei daenellu â lludw mwy na pheth arall; a chan fod llawer un yn fyr o hyn, iawn i bob amaethwr ei ddal ar gôf.

Annogir cymmysgu mawndir â rhyw fath o flawr neu hâl* yn benaf ar bob gwrteithion. Eithr mai nid hawdd cael llawer math o hâl yn ein gwlad ni, etto bydd hawdd cadw lleisw gwartheg, a rhai anifeiliaid ereill, gan wneud rhigolau iddo redeg i bwll, ac yna ei lenwi â mawndir o amser i amser. A lle nis caffer lleisw, y pummed ran o galch a wna y tro yn burion.

Pan weloch unwaith rinwedd da y gwrtaeth hwn, mor hawdd ei gael ar lawer o dyddynod, nis peidiwch byth yn ol o'i gynnyddu hyd eithaf eich gallu.

Lle nad oes mawn, gellir bwrw pridd, neu wellt, neu redyn, yn y pwll, i leisw ddisgyn arno; a gwna hwn wrtaeth da iawn; etto nid mor effeithlawn a'r llall.

Os calch fydd yn y cymmysg, rhaid gofalu am ei ysiacio yn iawn ac yn gyflawn; onidê cewch eich siomi yn arw, o weled y calch yn un talpiau mawrion; a bydd digon o flinder yn ei ail friwo a'i gymmysgu.

Pur gyffredin, yn ein gwlad ni, yw yr arfer o arddu ar gnydiau gleision er mwyn gwrteithio, onid o angen nid mawr y canmolaf hyny. Gwenith yr hydd a arferir yn benaf, mae yn debyg, ac a wasanaetha yn wrtaeth da i wenith, pan droir mewn pryd, fel nad hauer y gwenith yn ddiweddarach na'r wythnos gyntaf o fis Medi. Dygai y triniad hwn gnwd da o faip, os heuir yn ddigon cynnar fel y gellir ei aredig yn niwedd Mehefin. Byddai yn llesol pe taenid hanner y dognedd arferol o galch ar y cnwd glâs yn union cyn troi arno, yr hyn a gynnydda lawer ar y twymiad.

Didòni a llosgi tyweirch, er gwrteithio, a welir yn fynych ar hyd Gymru: ond er hyny arfer yw hon nas dylid ei chanlyn, os gellir peidio; a gwaeth na'r arfer hefyd yw y triniad niweidiol sydd yn gyffredin ar ei hol, drwy agos ddifetha bywyd y tir yn llwyr, gan ei roddi dan gnydiau gwangcus, heb ei deilo, nac ychwaith yr un cnwd tynerus i gyfryngu rhyngddynt.

---

* Un o brif elfenau pob cnawd, a eilw y Saeson SALTS, sef *halion*, neu *halenau*.

Pa olwg lymach a eill fod nag a welir ar diroedd wedi eu diddòni a'u llosgi fel hyn? Lle byddo gwellt bras a brwynog, hwyrach y gellir ei ddiddòni a'i losgi er lles iddo; ond i ennill hyny, bydd yn gofyn dau can mesur o galch yn nghyfer pob erw, a deg a deugain certaid o dail, a chnwd o gloron *(potatoes)*; a maip yr ail flwyddyn, a llocio defaid arnynt; ac yna haidd, â hadau gwellt ynddo i orphwyso.

AMAETHWR.

NAW TEILWNG Y BYD.

YR oedd tri o honynt yn Iuddewon, sef, Josua, Dafydd, a Judas Macabëus: tri yn genedl-ddynion, sef, Hector o Gaerdroia, Alecsander Fawr, a Julius Cæsar: a thri yn Gristionogion, sef, Arthur o Frydain, Siarl Fawr o Ffrainc, a Godfrey o Bouillon.

CYNHAFAL.

SANCTEIDDRWYDD.

MAE cynnydd sancteiddrwydd yn muchedd y credadyn yn debyg i estyniad y dydd yn fuan ar ol tröad y rhod; nis gallwn dros ryw ysbaid ddim ei ganfod, ac etto y mae yr ymestyniad yn cynnyddu, a chyn hir yn dyfod mor amlwg fel nas dichon neb ei wadu.—TOPLADY.

TRAMGWYDD.

NID yw natur yn ein dysgu ond i garu ein cyfeillion yn unig; eithr y mae duwioldeb yn ein dysgu i garu ein gelynion hefyd. Mae gras yn ein dysgu nid yn unig i garu ein cyfeillion, eithr i ymdrechu gwneud cyfeillion o'n gelynion. Dylid ysgrifenu tramgwyddiadau yn y llwch, eithr cymmwynasau mewn meini marmor. —DR. CALAMY.

DYLEDSWYDD A RHAGLUNIAETH.

NYNI bïau dyledswyddau; yr Arglwydd bïau digwyddiadau. Pan elom ni i ymyraeth â damweiniau, ac megys i basio barn ar ragluniaeth Duw, gan ei holi, "Pa'm y gwnaethost hyn yma? a pha fodd y gwnai hyn acw?" yna mae ffydd yn dechreu colli tir: nid oes dim a wnelom ni â'r cyfryw beth: ein lle ni yw dilyn sodlau rhagluniaeth, a gochelyd byth fyned o'i blaen, na llercian chwaith ym mhell o'i hôl; ac os methu wnawn felly yn ein hymgais, ni bydd y bai na'r groes yn gyfrifol i ni.—RUTHERFORD.

HANESYN NODEDIG.

YN yr hanes a gyhoeddodd y Parch. J. H. Stewart, o Le'rpwll, am Long-ddrylliad galarus y *Rothsay Castle*, yn mis Awst diweddaf, y mae yr hanesyn nodedig ac effeithiol a ganlyn:—

"Ynghanol y cyfyngderau mwyaf tòrcalonus ag oedd yn goddiweddyd gwyr, gwragedd, a phlant, ac hyd yn nod babanod, ar y noswaith drallodus hono, y mae yn rhoddi gradd o esmwythdra i'r meddwl i droi am fynydyn i edrych ar ryw arwydd o ddwyfol drugaredd. Y mae 'n ddiau genyf y rhydd yr hanesyn canlynol, a gefais gan dad y bachgen ei hun, i chwi hyfrydwch annhraethol. Yr oedd efe, â'i fab yn ei law, yn sefyll yn agos i'r llyw, pan i'r tònau ysgubo ymaith amryw ag oedd yn sefyll yn eu hymyl. Ar hyn barnodd y tad mai nid diogel fyddai iddynt aros yno yn hwy. Rhedodd, â'i fachgen yn ei law, at yr hwylbren, ond nis gallai ei fab ddringo i fynu ar ei ol; gan hyny ymbiliodd ar ei dad i beidio a'i adael. Ond ei dad, yn gweled fod ei fywyd ei hun mewn perygl, a ollyngodd law ei fachgen. Pan ddaeth y bore, dygwyd y tad, ynghyd âg ychydig ereill, i'r lan; ac wrth ei ddwyn i dir, dywedai ynddo ei hun, "Pa fodd yr edrychaf y'ngwyneb fy ngwraig, a'r bachgen heb fod genyf." Ond pan gollyngodd tad daearol ei afael yn ei blentyn, nis gollyngodd ei dad nefol ef. Wedi iddo gael ei daflu trosodd i'r môr gan y tònau, gafaelodd mewn darn o'r llestr, ar ba un yr oedd amryw ereill yn nofio, a chyda hwynt efe a achubwyd yn wyrthiol. Pan yr oeddynt yn ei gario ef i'r lan, ac yntau heb wybod am waredigaeth ei dad, dywedai, "Ow, Ow, ni wiw i chwi fy nwyn i'r lan, a minnau wedi colli fy nhad!" Yn ddiarwybod dygwyd ef mewn dirfawr wendid i'r un tŷ ag yr oedd ei dad ynddo, ac nid hyny yn unig, ond dodwyd ef yn yr un gwely âg ef. A pha fath oedd eu llawenydd pan adnabuont eu gilydd, hawsach yw ei amgyffred na'i ddarlunio.

BARDDONIAETH.

COFION BARDDONOL.

MR. GWYLIEDYDD—Digwyddodd i mi, er's rhai blynyddau yn ol, gael hen Ysgrif-lyfr, o eiddo rhai o'm hynafiaid, yn gynnwysedig o Gywyddau ac Englynion ar amrywiol destynau sylweddol; a bu ar fy meddwl, lawer gwaith, anfon rhyw gyfran o'r cyfansoddiadau sydd ynddo i chwi i'w cyhoeddi yn y Gwyliedydd, os barnwch hwynt yn deilwng. O barthed yr Englynion canlynol disgwyliaf i "Feirdd yr oes oleu hon farnu yn dyner y Twyll Odlau, a'r Twyll Cynghanedd, a beiau ereill Cerdd dafawd, a ddyfritbant y rhai hyn;" a'u derbyn o herwydd eu hynafiaeth yn unig.——Ydwyf, &c.

AMBROS.

ENGLYNION AR Y DEG GORCHYMYN.

NA chymer un llun yn lle,——gwir Dduw,
Gwaharddwyd yn ddie;
Cais di 'r Arglwydd a'th lwydde,
Nid Duw a fydd ond efe.

Dyn dar gwilia bob gwaith——rhag cym'ryd
Mewn camfraint fodd diffaith,
Nag arfer drwy oferwaith
Enw Duw yn hyn o daith.

Gorphwys heb chwys na chwant——y Suliau,
Pob sylwedd ni charant;
Ar y Sabboth cymmer seibiant,
I'th blaid, i'th dylwyth a'th blant.

Os gweddaidd beraidd bara——a geisi,
Ac oesoedd pob gwrda,
Da yw 'r wedd anrhydedda
Dad a Mam dinam da.

Gochel di sòri a siarad——milain,
A malais a bwriad,
A lladdiadau bob lladdiad,
Gwaradwyddus bur wys brad.

Ysfa waith talaith bob teulu——gochel,
Ac iachus yw medru,
Mab a merch rhag gordderchu,
Gwaith annedwydd yn y dydd du.

Mewn llys o'th 'w'llys na thwylla——un garwr
Y gwirion na threisia;
A lladrad na fwriada
I ddyn am ei gyflon dda.

Os pwyth llawn o ffrwyth dyn ffraeth——rhagorol,
A geiriau ehelaeth,
Cam anianol dystiolaeth
Na ddwg rhag gwg a fo gwaeth.

Na wna ladrad frad i fro——cymmydog,
Cam ydyw ei dwyllo;—
O bleser paid a blysio
Ei wreigan druan ar dro.

Na'i ych, na'i was gwych gwir,——na'i forwyn,
Na'i fawrdda oedd gywir,
Na'i asynod a sonir,
Na dim a feddo, na'i dir.

WILIAM LLEYN *a'i cânt, yn y fl.* 1560.

PRIODAS-GAN YR OEN.

Efelychiad o waith QUARLES.

HOSANNA i'r Goruchaf, llawenydd pur a chân
I'r nefol hardd Briodfab, a'i Briodasferch lân,
Caniadau lanwo 'r nefoedd, nes siglo 'i muriau hi,
Cydano mewn gorfoledd a wnelo ein daear ni.
Tafodau 'r dynion dawo yn awr fo'n fudion mwy,
Yn nhaflod eu geneuau am byth y glynont hwy;
Tynghedaf chwi, O greigiau, a meini oll ynghyd,
I dori y distawrwydd, os dynion saif yn fud.

Chwi oll y rhai sy'n meddu y gyssegredig ddawn,
Yn awr neu fyth dangoswch hi 'n ffrŵd lifeiriol lawn;
Na ddadlwch fod eich awen o hwyl ar hyn o bryd,
Oblegid dyma destyn sy'n creu caniadau o hyd.

O deffro dithau ddaear, a gwel ryfeddod fawr,
Yr undeb priodasawl a gymmer le yn awr;
Y nefoedd adgymmodawl, a phechaduruu fyd,
Er cymmaint fu 'r elyniaeth sydd yn cofleidio ynghyd.

Disgynwch, gôr angylaidd, oddiar eich meinciau 'n awr,
Cydunwch mewn gorfoledd â dynion ar y llawr,
Erioed y fath *Brïodfab*, ni arddangosai 'r *Nef*,
Na'r *ddaear* chwaith gyffelyb i'w *Brïodasferch* ef.

G. HIRAETHOG.

PENNILLION

A gyfansoddwyd oddiwrth Bregeth, a bregethwyd yn Eglwys ——, Rhagfyr 4, 1831, *ar* MAL. 4. 2.

MAE addewidion gwerthfawr gwiw,
I'r cyfryw rai sy'n ofni Duw,
Y cyfyd Haul Cyfiawnder cu,
A meddyginiaeth oddi fry.

Ond rhaid cael gwel'd ein cyflwr gwael,
Cyn canfod gwerth Efengyl hael:
Ni chredir mewn Iachawdwr gwiw,
Nes teimlo 'n clwyfau o bob rhyw.

Nid rhaid i'r iach wrth feddyg rhad,
A'r glân ni fyn mo'r gwerthfawr waed:
Y rhai oleuwyd gan ein Duw
A welent werth yn Iesu gwiw.

Nis gall y dyn wneud dim sy dda,
Heb gymmorth Duw, a gwel'd ei bla;
Ond wedi gwel'd ei ddwfn glwy',
Nis gwrthyd yr Iachawdwr mwy.

'N ol syrthio draw yn Eden dir,
A boreu golli 'r ddelw bur;
Heb unman glân o'r pen i'r traed,
Yn ymdrybaeddu yn ein gwaed.

Trwy anufudd-dod Adda draw,
Aeth pawb i afael poen a braw;
Digiasom Dduw anfeidrol dda,
A thynu wnaethom arnom bla.

Ond trefnwyd modd trwy ryfedd ras,
I'n gwared oddiwrth bechod cas;
A'n dwyn yn ol i heddwch Duw,
A gwella'n clwyfau o bob rhyw.

Er maint trueni dynol ryw,
Llewyrchu wnaeth efengyl wiw,
A'i holl drysorau nefol rhad,
I bechaduriaid o bob gwlad.

Cyhoeddi mae âg uchel lef,
Ei flwyddyn gymmeradwy ef;
Caiff carcharorion eu rhyddhâu,
A'r cloff, a'r clwyfus, eu hiachâu.

Y rhai sydd lesg gânt eu cryfhau,
A'r aflan hefyd ei lanhau;
Y dall gaiff olwg, byddar glyw,
A'r mudan fodd i foli Duw.

Ac i'r rhai sy mewn t'wll'wch mawr,
Yn eiste'n drist, fe gyfyd gwawr;
Cwyd Haul Cyfiawnder cyn bo hir,
A'i lewyrch red trwy 'r anial dir.

Gwna hwn y nos yn hyfryd ddydd,
A dwg i'r goleu bethau cudd;
Ei wres a'i oleu hyfryd ef
Yw holl hyfrydwch nef y nef.

Llewyrchu wnelo 'r Haulwen hwn,
Dros holl derfynau y byd yn grwn;
Na byddo dyn o dan y nef,
Heb lawn fwynhau ei oleu ef.

Ei fawl a lanwo 'r ddaear faith,
Ym mhob rhyw lwyth o bobl ac iaith;
Hosanna boed trwy 'r ddae'r a'r nen,
I'r Drindod sanctaidd mwy Amen.

PERERIN NANT CONWY.

EINIOES, ANGÊU, A THRAGWYDDOLDEB.

Cysgod yn chwyfio tros y byd,
Yn sylwedd genym ni;
A yw, ac nad yw ar y pryd,
Mal glâswawr ïs y lli';
Pren gwyrenig teg ei wawr,
Diaddfed yn parhau,
Deisyfion o lawenydd mawr,
Hyn ydyw *Einioes* frau.

Noson yw hwn o ddunos prudd,
Oferedd beunydd fâg;
Rhyw oediad nes ymwawria dydd,
A hwnw 'n oediad gwag;
Agendor nas bu undyn draw,
I wel'd yr aphwys ddofn:
Heb wybod p'am mae ofn a braw,
Ac *Angeu* yw ein hofn.

Eangder maith y nwyfre lâs,
Yn cyrhaedd i bob man,
A draidd tu hwnt ein golwg bâs
I barthau pell di drân:
Boreu, a'i haul nas êl ar ddwyr
Heb fachlud byth mo'i wawr;
Diwrnod ddêl heb iddo hwyr
Yw *Tragwyddoldeb* mawr.

GWENFFRWD.

PENNILLION

Ar Farwolaeth Sophïa Jones, Hafodau, Ceredigion, yr hon a fu farw 1831, yn wyth mlwydd oed.

PRYDYDD.

Pa beth yw 'r achos 'n awr o fod
Mwyn dafod bach *Sophïa*
Yn ddistaw yn ei genau mâd,
Yn rhad, beth yw hyn yma?

GALARWYR.

Yr angeu glas a'i farwol gledd,
A ddaeth mewn agwedd milwr,
A dygodd ymaith, trwm y tro,
Ei bywyd, do, 'r difrodwr!

CYSURWR.

Nid ydyw angeu, cofiwn hyn,
Ond megys gwesyn ffyddlon;
Nid yw ond gwneuthur arch nef fawr
Wrth dori i lawr blant dynion.

PRYDYDD.

Ow! nid *Sophïa*'n siwr a ga'dd
I ymladd yn ei herbyn!
Ai hon, rhowch ateb im' o fodd,
A frathodd ef a'i golyn?

GALARWYR.

Ië, ein hanwyl anwyl ferch,
A gwrthddrych mawrserch ini,
A fathrodd dan ei droed yn drwm,
Mae fel y plwm yn oeri!

CYSURWR.

Ar frys symudodd angeu hi
Oddi wrthych chwi i'r nefoedd:
Hi gân yn fwyn yn Sion fry,
A hyn wna hi 'n oes oesoedd!

PRYDYDD.

'R wy'n cofio fwyned oedd ei gwedd,
A'r agwedd gu oedd ganddi;
Tra yn yr ysgol hi oedd ben,
A'i diben oedd myn'd rhagddi.

GALARWYR.

Gwirionedd yw—wrth i chwi sôn
Am *Sophy*'n gwiwlon eneth,
Nid allwn lai nac wylo 'n wir,
Wrth gofio 'i llafur difeth!

CYSURWR.

Na wylwch mwy o'i phlegid hi,
Yn wisgi hi esgynodd,
Trwy Grist, o fraw i nefol fro,
Ac yno cân 'n oes oesoedd.

PRYDYDD.

Mi gredaf finnau nad oes croes,
Nac unrhyw loes nac adfyd,
Yn poeni, nac yn blino bron,
Trigolion gwlad y gwynfyd!

GALARWYR.

Mae côf am dani, ar bob pryd,
'N rhoi gofid yn ein hyspryd:
Ond credu wnawn mai yn y nef
Mae'i chartref disglaer hyfryd!

CYSURWR.

Lle wylo dagrau chwerw 'n llyn
Am golli 'ch plentyn ufudd,
Ymbarotowch i'w dilyn hi,
Mae 'i hangeu i chwi 'n rhybudd.

ISAAC MINRHEIDOL.

Y LLEUAD.

O LEUAD ariannaidd! mor deg yn dy lwybr,
Mor loyw a hardd, wrth dramwy y wybr:
Er hyny os creffir, er teced wyt Dduwies!
E welir rhai brychau yn duaw dy fonwes.
Un modd, os edrychir i mewn i ddynoliaeth,
E welir rhyw fai, rhyw anaf, ysywaeth;
A rhaid yw cyfaddef na welir gwir burdeb
Yn nim, nac yn neb; ond yn Nuw tragwyddoldeb.

TEGID.

PENNILL (CYFIEITHIAD).

Yr amser *aeth heibio* ni elli ei alw,
Yr amser *presennol* gwna iti yn elw,
Yr amser i *ddyfod* efallai na weli,
Yr amser *presennol* gan hyny sydd iti.

R. S. IEU.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

PORTUGAL.—Y mae achos y wlad hon yn dra therfysglyd. Dywedir fod gan Don Pedro 10,000 o wyr arfog, yn hiraethu am longau i'w cludo i Lisbon, a thybiant y gosodant gyfiawn aer coron Portugal ar yr orsedd. Cafwyd allan fradwriaeth yn Fayal, diben pa un oedd i ddadymchwelyd yr awdurdodau ag oedd o blaid *Donna Maria*, ac i ladd yr holl Saeson ag oedd yn y fan hôno. Y mae rhai o'r rhai blaenaf yn y bradwriaeth hwn wedi cael eu saethu, ac y mae amryw yn ngharchar.

YR ALMAEN.—Bu ychydig derfysg ar y 5ed a'r 6ed o Ionawr yn *Hannau*, ond nid oeddynt yn rhai pwysig, a gostegwyd hwynt yn fuan gan ychydig filwyr.

GWLAD GROEG.—Y mae y newydd wedi cyrhaedd yn ddiweddar, fod rhyfel cartrefol wedi tori allan yn y wlad hon; ond nid ydym wedi cael dim hanes pennodol pa beth sydd wedi cymmeryd lle yn ganlynol i hyny.

YR AIPHT.—Y mae rhyfel wedi tori allan rhwng Ymerawdwr Twrci a Phasha yr Aipht. Ibrahim Pasha, yr hwn a wnaeth ei hun mor nodedig gynt y'ngwlad Groeg, a gymmerodd, heb un gwrthwynebiad, *Gaza*, *Jaffa*, *Caffa*, ac y mae wedi myned ym mlaen cyn belled ag Acre. Y mae y Sultan yn ddiwyd yn cymmeryd moddion i rwystro ei fynediad ddim pellach i Syria, ac y mae yn adeiladu ac yn anfon llongau allan i'r perwyl hwn. Dywed llythyr o Gonstantinople ei fod am gan i fynu holl borthladdoedd yr Aipht, yr hyn a ddena sylw y teyrnasoedd ereill i'r amrafael hwn.

NEWYDDION CARTREFOL.

YR IWERDDON.—Cyflwr y wlad anffodus hon sydd dra therfysglyd. Mewn amrai barthau o'r wlad, y werinos a ymgynnullant ynghyd i rwystro amaethwyr i dalu y degwm. Ar ol hir gysgu, y mae y llywodraeth wedi deffro, ac wedi penderfynu rhoddi terfyn ar y cyfarfodydd hyn. Pe buasent wedi dechreu cospi y troseddwyr mewn pryd, ni buasai cymmaint o eiddo wedi ei ddinystrio.

Mr. O'Connell sydd wedi bod yn brysur gyda gorchwylion tra phwysig yn ei olwg ei hun. Dymunai i'r holl Seneddwyr dros yr Iwerddon ddyfod i'w gyfarfod ef i Ddublin, ac i'r perwyl hwn anfonodd orchymyn iddynt ymgynnull yno ar ddiwrnod pennodedig. Ond er mawr siomedigaeth i'r terfysgwr, ni ddaeth yno ychwaneg na *phump*.

Dydd Mawrth, yr 17eg o Ionawr, cynnaliwyd cyfarfod yn Nublin o gefnogwyr yr Ysgolion yn y rhai yr hyfforddir y plant yn yr Ysgrythyrau. Erioed ni welwyd nifer mwy lliosog o foneddigion, Offeiriaid, a Gweinidogion o amrywiol enwau o Ymneillduwyr. Archesgob Tuam yn y Gadair. Cyfarchwyd y gwyddfodolion gan areithwyr godidog, y rhai a ddatganasant eu penderfyniad i gefnogi yr Ysgolion Ysgrythyrol, ac i wrthwynebu amcanion y Pabyddion a'r llywodraeth i rwystro 'r genedlaeth ieuanc rhag derbyn addysg Ysgrythyrol. Efallai nad yw yn hysbys i lawer o'n darllenwyr fod Gweinidogion y Brenin wedi gosod Cyfeisteddwyr i oruchwylio Ysgolion yn yr Iwerddon, ac wedi ymddiried £30,000 iddynt i ddwyn eu dibenion ym mlaen. Nid yw y Bibl i gael ei ddarllen ynddynt, am fod y Pabyddion, neu yn hytrach yr Esgobion a'r Offeiriaid Pabaidd, yn gwrthwynebu hyn. Ymddygiad Gweinidogion y Brenin yn hyn a phethau ereill, sydd wedi cynhyrfu Protestaniaid yr Iwerddon i amddiffyn eu breintiau gwladol a chrefyddol, ac i ymegnïo hyd yr eithaf i wared eu gwlad rhag llwyr ddinystr. Llwydded Duw eu hymdrechiadau gwladgarawl.

YR ALBAN.—Ar nos Wener, Ionawr 13, tòrodd allan un o'r tanau mwyaf arswydus a gofiwyd erioed yn Glasgow. Cymmerwyd rhyw gymmaint o sidanau allan o nwyf-dai y Meistriaid Wingate a'i Feibion, cyn i'r tân gyrhaeddyd y fan hono, ond collwyd yno, yn gystal ag mewn nwyf-dai ereill, lawer iawn o feddiannau. Gellir meddwl cymmaint oedd y tân, pan y dywedir nad oedd y cistiau haiarn ag oedd yn y tai o un defnydd i gadw y llyfrau ag oedd o'u mewn; a llosgwyd cauadau rhai o honynt ymaith; ac ym mhell wedi i'r tân beidio yn y tai, yr oedd y fflamau i'w gweled yn dyfod allan o honynt, a llosgwyd rhai yn y fath fodd fel nad oes un tebygolrwydd o honynt i'w weled. Galarus yw adrodd fod un gwr ieuanc wedi cael ei losgi trwy ei ymdrechiadau i achub llyfrau ei dad, yr hwn oedd Lyfr-werthwr. Aeth i fewn i'r tŷ gyda dau ereill, a thra yr oeddynt i fewn syrthiodd y llofft uwch eu penau, a chladdwyd ef yn y tân. Deallir fod y ddau ereill wedi gallu dïanc. Lladdwyd un dyn arall hefyd trwy syrthio i lawr ar *rails*, y rhai a aethant trwy ei goluddion.

Bernir fod gwerth oddeutu £150,000 wedi cael ei losgi trwy yr anffawd arswydus hwn.

Y SENEDD.

Cyfarfu y Senedd ddydd Mawrth yr 17eg o Ionawr.

Ty yr Arglwyddi.—Yn ebrwydd wedi i'r Arglwydd Ganghellydd ddyfod i mewn, daeth y Duc Wellington yno, er mawr lawenydd i'w gyfeillion, y rhai a gydlawenhasant âg ef am ei adferiad i'w iechyd cynnefin.

Ty y Cyffredin.—Y Llefarydd a gymmerodd y gadair oddeutu pedwar o'r gloch.

Mr. Sadler a ddygodd Ysgrif i mewn i benderfynu yr oriau y dylai plant weithio mewn melinau cotwm. Rhoddwyd caniatâd i'w darllen y tro cyntaf, a darllenir hi yr ail waith ar y trydydd o Chwefror.

Etholiad Swydd Dorset.—*Arglwydd Ashley* a ddywedai, er ei fod yn sicr iddo gael ei ethol yn gyfreithlon i gynnrychioli y Swydd hòno yn y Senedd, etto ni fwriadai amddiffyn ei hawl, am fod y draul mor fawr.

Mr. Hume a haerai fod hyn yn rheswm arall o blaid Diwygiad yn y Senedd. Yn ol y dull presennol, nid allai gwr boneddig amddiffyn ei hawl heb dreulio llawer o arian. Gobeithiai y gofalai Gweinidogion y Brenin am drefnu rhyw ffordd er lleihau y draul wrth ethol Seneddwyr.

Syr C. Wetherell a ddatganai ei gydsyniad, am unwaith yn ei fywyd, â'r areithydd diweddaf: ond nid oedd dim tebygolrwydd yr ychwanegid y pwngc hwn at yr amrywiol byngciau oedd i ddyfod dan eu sylw.

DIWYGIAD YN Y SENEDD.

Ty y Cyffredin.—Dydd Gwener, Ionawr 20fed, *Arglwydd John Russell* a gynnygiai, fod i'r Tŷ ymffurfio yn Gyfeisteddiad i ystyried yr Ysgrif er Diwygio y Senedd.

Mr Croker a feiai ei Arglwyddiaeth yn llym am ei ymdrechiadau i brysuro yr Ysgrif drwy y Senedd, cyn iddi gael ei hystyried gyda phwyll a gofal. Achwynai yn erbyn yr hysbysiadau a roddodd Lieut. Drummond ynghylch rhai o'r Bwrdeisdrefi. Wedi i'r Arglwyddi J. Russell ac Althorp, a Syr C. Wetherell, ac ereill, areithio o blaid ac yn erbyn y cynnygiad, ymranodd y Tŷ, a chafwyd fod

O'i blaid	152
Yn ei erbyn	99
Mwy o'i blaid ..	53

Y cynnygiad cyntaf yn yr Ysgrif, oedd, *fod i 56 o Fwrdeisdrefi gael eu llwyr ddifreinio.*

Mr. Croker a ddymunai gael gwybod paham y penderfynwyd ar y nifer hwn, sef 56?

Arglwydd J. Russell a ddywedai mai yr unig reswm oedd, mai hyn oedd y nifer yn yr Ysgrif ddiweddar. Am dano ei hun, ni theimlai y gwrthwynebiad lleiaf i ddifreinio ychwaneg o Fwrdeisdrefi.

Mr. Wynn a dybiai na ddylid penderfynu nifer y Bwrdeisdrefi a ddifreinir, nes penderfynu yn gyntaf pa nifer o drefydd a gynnysgaeddir â'r fraint o ddewis Seneddwyr. Wedi llawer o ddadleu, y Tŷ a ymranodd.

O blaid y cynnygiad ..	198
Yn ei erbyn	123
Mwy o'i blaid	75

Y rhai a bleidiasant y cynnygiad o Gymru.

Williams, W. A. Swydd Fynwy.
Williams, Syr J. H. Swydd Gaerfyrddin.
Phillips, Syr R. B. Hwlffordd.

Yn ei erbyn.

Clive, Henry, Trefaldwyn.
Wynn, Charles, Swydd Drefaldwyn.
Wynne, C. W. G. Swydd Gaernarfon.

PROFIAD Y TERFYSGWYR YN BRISTOL

Yn ebrwydd wedi y terfysgiadau yn y ddinas uchod, penderfynodd y Llywodraeth anfon nifer o Barnwyr i lawr yno i brofi y dynion a garcharwyd am losgi a lladrata yn amser y terfysg. Ar y trydydd o Ionawr, y Prif Farnydd Syr N. Tyndal, ynghyd â'r Barnwyr Taunton, a Bosanquet, a gyrhaeddasant y dref hono. Boreu drannoeth agorwyd y Llys gan y Prif Farnydd, yr hwn a gyfarchodd y Rheithwyr mewn araith faith, yn gosod o'u blaen, ac yn egluro, y gyfraith berthynol i'r troseddau a gyflawnwyd gan y carcharorion a ddygid i'w profi yn y Llys hwnw. Rhy faith yw yr araeth i'w chyfieithu. Cafodd ei hargraffu trwy orchymyn Iarll Melbourne, Prif Ysgrifenydd Cartrefol ei Fawrhydi, ac anfonwyd *copi* o honi i bob Swyddog Heddwch yn y deyrnas.

Nifer y carcharorion oedd 112. Am losgi a dinystrio y carchar, 12; am losgi y *Bridewell*, 5; am ddinystrio tai a lladrata, 81; am ymgynnull yn derfysglyd, 7; am gymmell tafarnwyr i roddi diod iddynt, 7.

Dydd Mercher, Ionawr 4ydd, *Wm. Clarke, Pat. Kearney, James Williams, Daniel Higgs, James Courtenay, a John M'Kay*, a gyhuddwyd o ymgynnull gyda bwriad i godi terfysg, ac i losgi y *carchar*, a phreswylfa y Goruchwyliwr.

Nifer o dystion a brofasant fod y carcharorion yn dra phrysur yn llosgi a dinystrio y carchar. Cydunasant yn eu tystiolaeth mai *Clarke* oedd yn blaenori yn y terfysgiadau, ei fod yn cefnogi y lluaws i losgi y carchar, ac mai efe a agorodd byrth nesaf allan y carchar. Mam y carcharor *Clarke* a dystiai nad oedd ei mab bob amser yn ei synwyrau, yn enwedig wedi cael diod. Rheithfarn Euog yn erbyn *pedwar* o honynt; a *James Williams* yn *ddieuog*.

William Clarke, a *Pat. Kearney*, yngbyd â thri ereill, a gyhuddwyd o losgi y *Bridewell*.

Y prif dyst oedd goruchwyliwr y carchar, ac un o'i weinidogion. Llawer a dystiasant iddynt weled pedwar o'r carcharorion yn cyflawni y weithred ysgeler. Rheithfarn, *pedwar* yn *Euog*, ac *un* yn *ddiauog*.

Thomas Bendall, a *James Simons*, dau lâs-langc, a gyhuddwyd o losgi a dinystrio Palas Esgob Bristol.

Robert Jones, trulliad yr Esgob, a dystiai i'r Esgob adael y Palas oddeutu tri o'r gloch brydnawn. Y terfysgwyr a ruthrasant i'r Palas oddeutu wyth o'r gloch. Buont wyth mynyd yn dinystrio y pyrth. Wedi hyny aeth *Jones* i'r Palas, ac a glodd y drysau. Pan ruthrodd y terfysgwyr i'r tŷ, enciliodd yntau i'r cefn, a dychwelodd i'r ardd o flaen y tŷ, lle yr arosodd nes y daeth y milwyr. Gofynodd i'r Swyddog Milwraidd l ganiatau i dri neu bedwar o'r milwyr fyned gyd âg ef; ond ni roddai genad iddynt ddisgyn oddiar eu ceffylau. Yr oedd y carcharor *Bendall* yn un o'r terfysgwyr; ac yn dra phrysur yn dwyn y llyfrau o'r Llyfrgell, ac yn eu taflu i'r fflamau. Amryw o dystion ereill a gadarnasant dystiolaeth Mr. Jones. Ar ran y carcharor *Bendall*, pump o dystion a haerent ei fod o ddeall gwan. Cafwyd y ddau yn *Euog*.

Christopher Davies a gyhuddwyd o gefnogi y terfysgwyr, a dinystrio adeilad o eiddo y Brenin. Yr oedd y carcharor hwn yn perchen llawer o eiddo, ac yn wr cyfrifol yn y ddinas. Yr oedd ei ymddygiad yn fwy terfysglyd na neb o'i gymdeithion trueuus. Aeth i mewn i annedd y Prif Ynad, a chyfranogodd o'r danteithion a ddarparwyd i Syr C. Wetherell—arosodd gyd â'r terfysgwyr trwy y nos, weithiau wrth y carchar, waith arall wrth y *Bridewell*, wedi hyny wrth Balas yr Esgob, yn cefnogi yr adynod yn eu gorchwyl ysgeler. Drannoeth wedi y terfysg y carcharor a ddiangodd, ac ni chymmerwyd ef am ddau fis. Galwyd amryw o dystion, y rhai a dystiasant iddynt weled y carcharor yn cefnogi y terfysgwyr â'i holl egni, ac iddynt ymdrechu i'w ddarbwyllo i ddyfod o blith y terfysgwyr. Cafwyd ef yn *Euog*.

Y DDEDFRYD.

Wedi i'r Rheithwyr ddatgan eu barn yn erbyn y carcharorion, galwyd pump o'r terfysgwyr penaf ym mlaen, a chyfarchodd y Prif Farnydd hwynt fel y canlyn:—

"Garcharorion! cawsoch eich profi, ar dystiolaeth, ym mhob achos yn neillduol, yr hon ni âd ammeuaeth o'ch euogrwydd yn meddwl undyn; ac y mae cyfreithiau eich gwlad yn gofyn am eich einioes. Ymgynnullasoch gyda lluaws o ddynion tebyg i chwi eich hunain; a thrwy weithredoedd gorthrechol parasoch fraw a dychryn i drigolion dlwyd ac heddychlawn y ddinas. Difuddiasoch lawer o'u hunig foddion o gynnaliaeth. Taniasoch adeiladau cyffredin, a difrodasoch feddiannau personau unigol. Nis gall cydymdeithas hanfodi rhwng dynion a'u gilydd, os na fydd i droseddau fel y rhai hyn gael eu gostegu gan law gadarn y gyfraith. Os na wneir esiampl o honoch i ddychrynu ereill rhag gweithredu y cyfryw echryslonedd, fe fydd yr hyn oll sydd yn gwneuthur einioes yn ddymunol i ddyn ar goll yn gwbl—y diniweid a ddaw yn ysglyfaeth i'r drygionus, a gormes a gymmer le cyfiawnder. Pa egwyddor a allai eich cynhyrfu i weithredu y troseddau hwn, nis gallwn farnu âg un math o sicrwydd oddiwrth y dystiolaeth o'n blaen. Nid pwys eisieu neu drueni, nid camwri dychymmygol neu wirioneddol, dan ba un yr oeddych yn dioddef. Nis gallwn feddwl fod un egwyddor arall yn eich cynhyrfu, amgen na bod eich bryd ar roddi y ddinas i fynu i'r fflamau, fel y byddai ddarostyngedig i yspail cyffredinol. Yr ydych, bob un o honoch, yn sefyll yn esiampl hynod ac arswydol i ereill o'r drygioni a'r trueni sydd yn canlyn pan fo dyn yn bwrw ymaith attaliad cyfreithiau Duw a dyn, ac yn ymroddi i'w nwydau poethwyllt ei hun. Nid oes genyf ond gweddio na bydd i'ch siampl chwi gael ei chanlyn. Goddefwch i mi, gan hyny, eich annog oll yn ddifrifol, i ymbarotoi, trwy bob moddion yn eich gallu, i'r diwedd ofnadwy yr hwn sydd yn sicr yn eich aros. Trowch yn daer a difrifol at orsedd gras, i ofyn ganddo Ef, yr hwn a ŵyr pa fodd i wahanu trugaredd oddiwrth gyfiawnder, y maddeuant hwnw, yr hyn nid all y cyfreithiau ei ganiatau i chwi." Yna y traethodd ei Arglwyddiaeth y ddedfryd o *Farwolaeth* arnynt yn y geiriau arferol.

Ar ol hyny dygwyd y 19eg ereill ger bron, a chyfarchodd y Prif Farnydd hwynt fel y canlyn:—

"Garcharorion! ar ol profiad amyneddgar o flaen Rheithwyr diduedd a deallus cafwyd pob un o honoch yn euog o drosedd, am yr hwn y mae cyfreithiau eich gwlad, er diogelwch pawb, wedi eich cael yn euog o farwolaeth. Chwychwi, gyda llawer ereill, sydd hyd yn hyn wedi diangc o law cyfiawnder, a ddiofrydasoch i anrhaith a distryw y ddinas, ym mha un yr ydych yn byw, y lle oedd yn rhoddi i chwi oll gynnaliaeth a diogelwch. Dygasoch ran o hono i gyflwr o ddistryw ac anghyfannedd-dra gwaeth nag a fuasai un gelyn estronol, oddieithr y mwyaf annhrugarog yn ei wneuthur. Ymddifadasoch lawer o'i thrigolion diwyd o'u holl foddion o fywioliaeth; a gellir, yn gyfiawn, ystyried fod y gwaed a dywalltwyd i ostegu eich terfysg yn gorwedd wrth eich drws chwi. Yr oeddych fel pe buasech yn meddwl fod cyfraith wedi ei halltudio dros fyth allan o'r wlad. Yr ydych yn sefyll yn esiampl o fyrdra tymmor anghyfiawnder, ac fod y gyfraith yn rhy gref i ymosod arni genych chwi a'ch cyffelyb. Dan y cyfryw amgylchiadau, nid wyf yn meddwl y gwnaem ar gam, pe gorchymynem i eithaf toster gael ei chyflawni arnoch; ond y taer obaith sy genym y bydd i dynged alarus y rhai y traethasom y ddedfryd hono arnynt yn ddigon o rybydd, sydd yn peri i ni gyduno mewn gostyngedig erfyniad am arbediad eich einioes chwi. Ni fynwn i chwi feddwl, eich bod, trwy ddiangc oddiwrth farwolaeth, wedi gochelyd cospedigaeth. Chwi a gewch dreulio y rhan sydd yn ol o'ch einioes mewn gwlad dramor a phellenig, wedi eich ysgaru yn dragywydd oddiwrth eich rhieni, eich perthynasau, a'ch cyfeillion, mewn cyflwr o lafur caled, ac ymddifadrwydd gwastadol. Hyn a'ch attal rhag terfysgu heddwch cymdeithas etto, ac a fydd yn rhybydd i bawb o amgylch."

PRAWF Y COLONEL BRERETON.

Cadwyd Prawf-lŷs Milwraidd *(Court Martial)* er profi ymddygiad y Colonel Brereton, yn amser y terfysg yn Bristol. Yr oedd yr holiad hwn wedi myned ym mlaen am ddau ddiwrnod; a phan oedd-

ynt ar ddechreu y gwaith y trydydd dydd, daeth y newydd fod y Colonel Brereton wedi saethu ei hun! Cyrhaeddodd y newydd hwn y ddinas oddeutu naw o'r gloch y boreu. Yr ydoedd ei breswylfod o fewn milldir a hanner i Bristol. Ymddengys iddo ddychwelyd o'r ddinas oddeutu un-ar-ddeg o'r gloch y nos; ac nid oedd dim yn anarferol yn ei ymddygiad. Aeth i'w ystafell wely ychydig ar ol hanner nos; ond rhaid ei fod wedi aros yn hir cyn cyflawni y weithred, oblegid yr ydoedd wedi ysgrifennu i lawr y rhesymau a'i taeddodd i wneuthur hyny, yr hyn a lanwodd oddeutu deuddeg papur-len. Byddai yn arferol o adael ei law-ddrylliau ar y bwrdd. Ni ddiosgodd ei holl ddillad; ond tynodd ei *goat*, a gorweddodd ar y gwely. Oddeutu tri o'r gloch y boreu clywodd un o'r morwynion sŵn ergyd o lawddryll, ac a waeddodd allan. Yna aeth un o'r gweision yn union i ystafell ei feistr, a chafodd ef yn gorwedd ar ei wely, ac wedi marw. Aeth y belen i mewn i'w ochr aswy, a rhaid ei bod wedi myned i'w galon, o herwydd iddo farw mor fuan. Yr oedd y llaw-ddryll ar y llawr, a'r gwely a'r llawr wedi eu gorchuddio â gwaed. Y trengedig ydoedd yn ŵr gweddw, a gadawodd ddwy ferch ieuaingc i alaru ar ei ol,

TERFYSGWYR NOTTINGHAM.

Bu terfysgiadau yn y dref hon, cyffelyb i'r terfysgiadau a achosasant gymmaint o ddinystr, a chynnwrf, ym Mristol. Y Llywodraeth a anfonodd Farnwyr yno i brofi y terfysgwyr. Buont yno am saith niwrnod; ac yn eistedd yn y Llŷs am 12 awr bob dydd. Cyhuddwyd 12 o ddynion am losgi melinau Beeston, a chafwyd chwech o honynt yn *Euog*, a chwech yn *Ddieuog*. Tri o ddynion a gafwyd yn *Euog* o losgi a dinystrio *Colwick Hall*. Y dynion a gyhuddwyd o losgi y *Castell* a ryddhawyd; oblegid nad oedd y tystion yn deilwng o'u credu. Gadawyd *pump* o'r adynod yma i gael eu dienyddio.

RHAGRITHIWR CREFYDDOL.

Yn Sessiwn Sir Warwick, *Stephen George Whelps* a gyhuddwyd o ymosod yn anweddus ar *Eliza Bailey*, genethig oddeutu 12 mlwydd oed.

Mr. Hill a gyfarchodd y Rheithwyr yn erbyn y cyhuddedig, ac a'i galwodd yn bregethwr y ffydd ganol. Dywedodd y carcharor—"Yr ydwyf yn *Arch-offeiriad o'r Eglwys Gyfunol Anymddibynol Drindodaidd.*" "Da iawn (ebai *Mr. Hill*) ond gan y dywedir y dylid profi pob ffydd drwy ei gweithredoedd, rhaid i ffydd y carcharor gael ei phrofi yn yr un modd."

Yr enethig, a thystion ereill, a brofasant fod y carcharor wedi ymosod arni, gyda bwriad i wneud niweid iddi.

Pan ofynwyd i'r carcharor a oedd ganddo rywbeth i ddweud, cyfarchodd y Llŷs fel y canlyn:—"Foneddion. Yr oeddwn yn myned trwy Birmingham, ar fy nhaith o deyrnas Cymru i Ffrainc, wedi ffurfio llawer dosparth, a sefydlu eglwys fechan yn y ffydd newydd, pan y digwyddais fyned i lawr yr heol lle y preswyliai yr enethig, i'r diben o gyfrannu Traethodau a Charolau. Curais ddrws y tŷ yn yr hwn yr oedd yr enethig. Agorodd y drws, a rhoddais gusan iddi; ond nid ymddygais yn anaddas yn ei gwydd. Yn awr gofynaf, a ydyw yn debyg y byddwn i, yr hwn wyf yn ymdeithio oddi amgylch i hyrwyddo rhinwedd a duwioldeb; y byddwn i, meddaf, yn euog o anfoesoldeb a gwrthuni. Dwys-alarwyf fod y cyhuddiad hwn wedi cael ei ddwyn i'm herbyn dan yr amgylchiadau hyn; ond diau fod rhagluniaeth wedi ei oddef er y dibenion goreu a doethaf. Bum yn ymdrechu sefydlu cangen o'n *Heglwys Gyfunol Anymddibynol Drindodaidd Gristionogol Gyffredinol.* Rhoddaf fy hun yn llwyr yn eich llaw chwi, i ddweud a ydwyf fi yn euog o'r cyhuddiad hwn ai peidio. Ni ddywedaf ei fod yn ammhossibl i mi fod yn feddw y pryd hyny; oblegid da y gwn fod y natur ddynol yn wan iawn; ond nid oes genyf y côf lleiaf i mi gyflawni y trosedd a ddygir i'm herbyn."

Wedi i'r Rheithwyr ymgynghori am ychydig o fynydau, cawsant yr Archoffeiriad yn *Euog;* a dyfarnwyd ef i gael ei garcharu am 12 mis.

Y CHOLERA MORBUS.

Nifer y rhai a glafychasant er y dechreuad yn *Sunderland*, 534; y rhai a fuant feirw, 202.——Yn *Newcastle*, cleifion, 752; meirw, 223.——Yn *Gateshead*, cleifion, 378; meirw, 131.——Yn *North Shields*, cleifion, 75; meirw, 27.——Yn *Houghton*, cleifion, 166; meirw, 45.——Yn *Haddington*, cleifion, 49; meirw, 20.——Yn *Tranent, Scotland*, cleifion, 7; meirw, 3.

Ffordd newydd i feddyginiaethu Llewygon.—Yn un o heolydd Llundain cafwyd dynes ieuanc yn glaf iawn, mewn llewyg. Y ceisbwl a'i cludodd i Yspyttŷ *St. Bartholomew;* a dau o'r meddygon ynà ganfuasant yn ebrwydd mai cymmeryd arni yr oedd hi. Mewn modd syml a sobr dymunasant ar bawb ymadael o'r ystafell. Wedi cau y drws, dywedodd un o honynt, "Ni all hi byth adferu; dyma y fath gorph ag sydd arnom ni eisiau; gadewch i ni ei chludo hi i'r Meddygdŷ, a'i *Burcio* hi." Buan yr iachàodd y ddynes: ac mewn mynyd neidiai oddiar y gwely lle y gorweddai, a dechreuai eu rhegi hwynt, "Y lladron genych chwi," ebe hi, "yr oeddwn i yn gwybod beth yr oeddych chwi ar fedr ei wneud â mi; ond —— ni chewch chwi mo fy nghorph i. Mwrdwr! Mwrdwr!" Agorasant y drws iddi; a hi a aeth o'i golwg yn fuan,

---

Tyngu Anudon.—Yn Sessiwn *Old Bailey*, yn Llundain, cafodd Thomas Hague, Amaethydd cyfrifol o Swydd Gaerefrog, ei gyhuddo o *dyngu anudon* yn wirfoddol, am iddo gymmeryd ei lŵ fod George Van Drury yn ei ddyled o £500. Ni fu Mr. Van Drury yn ei ddyled o hatling erioed. Yr oedd y carcharydd wedi bygwth cyhuddo Mr. Van Drury o drosedd annaturiol; ac er mwyn iddo gadw yn ddistaw rhoddid iddo arian o bryd i bryd; nid am ei fod yn euog, ond er mwyn iddo gael llonyddwch. O'r diwedd aeth Mr. Hague yn dra digywilydd, ac a haerodd fod Mr. Van Drury yn ei ddyled o £500. Er llareiddied oedd Mr. Van Drury yr oedd y cyhuddiad hwn yn ormod iddo oddef; a gwysiodd Mr. Hague ger bron ei well. Ar ol prawf maith, y Rheithwyr a gawsant Mr Hague yn *Euog*. Cafodd y carcharor ei ddedfrydu i *sefyll yn y gwddf-gyffion am un awr, ei garcharu am chwe mis, ac wedi hyny ei alltudio am saith mlynedd.*

YR EISTEDDFOD FAWR YN BEAUMARIS.

Y MAE un o'r Cymmanfaoedd Gwladol hyny o Feirdd a Cherddorion, y rhai, tybygid, na hanfodant yn awr mewn un lle arall yn Ewrop ond yn Nghymru, wedi ei phenodi i gael ei chynnal yn BEAUMARIS, yn Awst nesaf, dan Raglawiaeth Syr R. B. W. BULKELEY, Barwnig.

Cenfydd ein darllenwyr, ar ein hamlen, restr o Destynau y Traethodau ac o'r Cywyddau, ac o'r Gwobrau a ddyfarnir i'r ymgeiswyr buddugawl. Y mae y Gwobrau yn haelionus: a rhai o'r Testynau yn dra chyfaddas, yn enwedig "*Amaethyddiaeth;*" yr hwn, os traethir arno yn dda yn yr Iaith Cymraeg a all fod yn fuddiol iawn i lawer o Amaethyddion unlaith Cymru.

Cynnelir y cyfarfod hwn o fewn hen furiau Castell Beaumaris, yr hyn a bâr i fyfyrdodau goruchel gyfodi yn meddyliau pob Cymro a garo ei wlad, ac a barcho ei hen osodiadau. Adeiladwyd y Castell hwn gan Edward I. i'r diben o gadw meddiant yn y rhan hon o'r wlad a ennillasai efe drwy drais a gormes. Trwy ddichell gyfrwysddrwg ceisiodd y gormesdeyrn gwaedlyd hwn ddiffoddi Barddoniaeth o Gymru trwy ladd ei Beirdd, mewn gobaith y byddai i'r cariad gwresog i ryddid, yr hwn oedd i'w ganfod mor gyffredin ym mhlith ei thrigolion, ddarfod gyd â'r rhai oeddynt yn ei ennyn, trwy goffhau ardderchog weithredoedd dewrion a doethion eu gwlad enedigol. Ond ei ddichell oedd mor ofer ag oedd greulon; canys y gweddill o'r Beirdd erlidiedig a gawsant lôchesau yn nghilfachau y mynyddoedd, ym mha le y trigasant mewn diogelwch, ac o ba le yr anfonasant allan eu hysgrifeniadau i gadw i fynu yspryd rhyddid yn mynwesau eu cydwladwyr, nes yr ymdreuliodd cynddaredd gormeslywodraeth, ac y dychwelodd tawelwch amser, i'w galluogi i ddisgyn o'u hymddiffynfeydd, ac i ymgymmysgu unwaith etto mewn gwychach cwmpeini. Mae Edward yn huno gyd â'i dadau er ys pum cant o flynyddoedd bellach, a chedyrn furiau ei Gastell yn Beaumaris ydynt yn cael eu malurio i ddistryw gan law araf ond diball amser; etto, dan gysgod y murian adfeiliedig hyn y bwriedir yn awr gynnal cymmanfa o'r gwyr hyny, i ddinystrio pa rai yr arferodd Edward fuddugoliaethus ei holl ymdrechiadau. Wrth feddwl am hyn ni all yr Eisteddfod ddyfodol, a gynnalir yn Beaumaris, lai na pheri llawenydd boddhaol yn nghalon pob Cymro gwladgarawl, tra ar yr un pryd y byddo yn gwneuthur argraff addysgol ar y meddwl, trwy ddangos gwagedd ymdrechiadau cadarnaf dyn, pan arferir hwynt i ddibenion anghyffredin.

I'r sawl sydd yn hoffi hen arferion Cymru y mae yn rhaid i'r gymmanfa wladol hon o feibion yr Awen fod yn dra boddhaol. I'r cyfryw rai fe ymddengys fel pe byddent yn cael eu trosglwyddo yn ol, trwy gaddug oesoedd wedi myned er ys hir amser heibio, i'r dyddiau hyny, pan, dan awdurdod tadol ei thywysogion genedigol, yr oedd Barddoniaeth a Cherddoriaeth yn brif foddion o ddysg a difyrwch, a phan y derbyniai eu proffeswyr y parch uchaf, yn gystal gan y tywysog a'r bobl. Mae amrywiol reolau a defodau yr hen Eisteddfodau etto yn cael eu cadw—Cywyddau y Beirdd yn rhedeg yn yr un iaith a mesurau ag eiddo eu tadau—a'r un pêr dônau ar y delyn ag a barodd ddifyrwch yn llys a gwersyll Gruffydd ab Cynan, ac Owen Gwynedd, ettô yn cael eu gwrando â chyffelyb foddlonrwydd gan y rhai ardderchocaf a dysgedicaf yn ein gwlad.

Y Rhaglaw a bennodwyd i'r Eisteddfod ddyfodawl yw Syr R. B. W. BULKELEY, Barwnig, disgynydd o'r Syr Richard hwnw, i ba un, gyda Syr Rhys Griffith, ac ereill, yn y flwyddyn 1568, y rhoddodd y Frenines Elizabeth orchymyn i olrhain ansawdd Barddoniaeth a Cherddoriaeth, ac i gennadu a rheoli ymddygiad y Beirdd a'r Cerddorion yn yr amser hwnw, yr hyn a wnawd yn ganlynol mewn cyfarfod yn Nghaerwys, ar yr 22ain o Fai, yn yr un flwyddyn.——Allan o'r *North Wales Chronicle.*

Gwobrau ychwanegol.—Heblaw y rhai a hysbysir ar ein hamlen, y mae y *Royal Cambrian Institution*, yn Llundain, wedi rhoddi dau wobr i'w dyfarnu yn Eisteddfod Beaumaris i awdwyr y Traethodau goreu ar "*Ffug-chwedlau a Thraddodiadau Cymru*" (Legends and Traditions of Wales) ac ar "*Gystrawiaeth* (Syntax) *yr Iaith Gymraeg.*"

SIRYDDION GWYNEDD.

RHESTR o'r gwyr a gynnygir i lenwi y swydd o Siryddion Gwynedd am y flwyddyn bresennol.

SWYDD DREFALDWYN.—Syr Charles Thomas Jones, Broadway, Marchog; John Jones, Ysw. Rhos Pen Bwa; a William Morris, Ysw. Pentrisfraint.

SWYDD GAERNARFON.—Thomas Assheton Smith, Ysw. Vaynol; John Rowlands, Ysw. Plastirion; a David Price, Ysw. Hendrerhysgethin.

SWYDD FON.—Syr John Williams, Barwnig, Tŷ Fry; Richard Lloyd Edwards, Ysw. Hirdrefaig; a Charles Henry Evans, Ysw. Henblas.

SWYDD FEIRION.—Syr Joseph Huddart, Plas yn Penrhyn, Marchog; William Turner, Ysw. Croesin; a Hugh Jones, Ysw. Hengwrt Uchaf.

SWYDD DDINBYCH.—Hugh Maxwell Godwin, Ysw, Mount Allen; John Townshend, Ysw. Trevalun; ac Edward Llwyd, Ysw. Cefn.

SWYDD FFLINT.—Syr Edward Mostyn, Barwnig, Talacre; Syr John Hanmer, Barwnig, Hanmer; Syr John Williams, Barwnig, Bodelwyddan.

Helwriaeth.—Y boneddigion yn nghymmydogaeth Gwrecsam ydynt wedi penderfynu danfon eu helwriaeth oddiar eu tiroedd i'r hely-werthydd yn y dref hono; a bod yr ennill a dardda oddiwrth eu gwerthiad i gael ei gyfrannu rhwng y tlodion. Yn hyn, yn gystal ag mewn llawer o bethau ereill, gwelir fod Syr W. W. Wynn yn blaenori, ac yn rhoddi esiampl dda i'w gymmydogion.

LLANGEFNI.—Cynnaliwyd Cyfarfod o holl drigion cyfrifol y lle hwn, a dewiswyd nifer o honynt i fyned oddi amgylch i edrych ar anneddau y tlodion, ac i roddi mewn grym y rheolau a gyhoeddwyd gan Feddygon y Brif-ddinas.

Anffawd galarus.—Dydd Iau, y 19eg o Ionawr, syrthiodd genethig fechan, oddeutu tair oed, merch i Robert Jones, Crydd, Tŷ Nant, gerllaw y Bala, i'r nant ag sydd yn rhedeg yn lled agos i'r tŷ, ac a foddodd. Cynnaliwyd celain-ymholiad ar y corph o flaen E. Williams, Ysw. a'r Rheithfarn oedd *Marwolaeth ddamweiniol.*

Nifer Trigolion Teyrnas Brydain.—Yn ddiweddar cyhoeddwyd y papurau a gynnwysant gyfrif trigolion y deyrnas hon, drwy orchymyn y Senedd. Oddiwrth y crynodeb hwn gellir casglu mai nifer y trigolion yn

1801	10,942,646
1811	12,609,864
1821	14,391,631
1831	16,537,398

Nifer y Benywod yn y deyrnas hon, yn

1801	5,492,356
1811	6,269,650
1821	7,254,613
1831	8,375,780

Nifer trigolion Cymru yn

1801	541,546
1811	611,788
1821	717,438
1831	805,236

Nifer trigolion Llundain yn

1801	864.845
1811	1,009,546
1821	5,221,694
1831	1,474,069

Nifer trigolion Llundain yn fwy na thrigolion Cymru o 668,838.

Crynodeb o Ardreth Flynyddol y Tiroedd.

Yn Lloegr	49,744,622
Yn Nghymru	2.153.801
Yn yr Alban	6,652,655
Y cwbl	£58,551,078

Bibl Gymdeithas Newydd.—Hysbys i'n darllenwyr fod anghydfod ac ymraniad mawr wedi cyfodi ym mhlith Aelodau y Bibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor ynghylch y Sosiniaid. Yr oedd nifeiri o ddynion duwiol yn anfoddlon i gymdeithasu â'r hereticiaid hyn; am hyny ymdrechasant ddarbwyllo Cyfeisteddwyr y Fam-Gymdeithas i ddiarddelu y Sosiniaid. Ond ni wrandawai y Cyfeisteddwyr ar eu hachwyniadau. Ac wedi aros am chwe mis yn disgwyl am i'r Cyfeisteddwyr newid eu barn, penderfynasant ymddidoli oddiwrth yr hen Gymdeithas, a llunio Cymdeithas newydd. Yn ganlynol i hyn, darfu i uwchlaw 2000 gyfarfod ar Ddydd Mercher y 7fed o Ragfyr, yn *Exeter Hall*, Llundain. S. Perceval, Ysw. A. S. yn y Gadair. Cynnygiwyd a chefnogwyd penderfyniadau gan dri o Seneddwyr, amrai o Offeiriaid, a boneddion ereill. Dechreuasant a therfynasant y Cyfarfod drwy weddi a mawl. Ni all neb fod yn Aelod o'r Gymdeithas hon ond y sawl a gredant yn athrawiaeth y Drindod.

Rhybudd i Rïeni.—Ar ddydd Llun, Rhag. 5. cynhaliwyd celain-ymholiad yn Llanfôr, yn agos i'r Bala, ger bron E. Williams, Ysw. Meddyg, ar gorph Ann Hughes, plentyn oddeutu pedair oed, yr hon a losgasid trwy i'w dillad gymmeryd tân. Nid oes oddiar fis er pan fu digwyddiad cyffelyb o fewn milltir i'r un man. Rhy fynych y cawn achos i feio ar esgeulusdra cyffredin yn hyn, y rhai ydynt yn edrych ar ol plant, dyledswydd pa rai yw cadw golwg manwl a gwyliadwrus arnynt. Os gadewir i blant o'r oed hwn fyned yn rhy agos, a gwthio eu teganau i'r tân y'ngwydd y fam neu fammaeth, pa beth a ellir ei ddisgwyl ond aml ddamweiniau cyffelyb.

Esgob Durham.—Y mae yr Esgob hwn wedi anfon i Durham y swm o £50. i Sunderland, £50. i Bishop Auckland, £21. i Gateshead, £20. i Stockton, £20. ac i Bernard Castle, £20. i Gymdeithasau a sefydlwyd er cynnorthwyo y tlodion yn yr amrywiol leoedd hyny.

HYSBYSIADAU LLEENYDDAWL.

Ionawr 2, cyhoeddwyd y Rhifyn 13, o'r Cambrian Quarterly Magazine, a'i Gynnwysiad sy fel y canlyn:——Professor Muchar's Historical Account of the Celts, especially of those who inhabited Noricum; New-Year's Day; Anecdote of Sir William Jones and Thomas Day; Letter from Dr. Meyrick. containing an old Welsh Manuscript of the Tenth Century; Englyn, and English Translation; Letter from an Amateur Gipsy; My Nghariad, and Translation; Tour through Brittany; Lines to Shelton Oak; Nugæ Cambro-Britannicæ; The Nettle, and Welsh translation; The New Game Act defective, particularly as it regards Wales; Poetry by the late Mr. Justice Hardinge; The Value of Church Livings in Anglesea, taken in the time of Henry VIII. and Elizabeth; Ymddyddaniad rhwng Pumlùmon a Hafren: English words adapted to the Welsh Air Serch Hudol; Further Considerations on Reform, particularly as to its Operation in Wales; Old Petition to the Mayor of Chester; Cywydd i Anerch T. Roberts, Llwynrhudol, ar ol Marwolaeth ei Wraig; St. David's Club.—Olion. Letter respecting the old Motto "Eich Dyn," Lewis Glyn Cothi, Dr. Abr. Rees, Edmund and Robert Meyricke, &c.; Letter comparing the Welsh and Cornish; Letter on the Disputed Welsh Orthographies.—Review of New Books. The Celtic Annals; Clerical Legacy; The Last of the Sophis; Life of Oliver Cromwell.—Literary Notices; London and Provincial News; Births, Marriages, and Deaths; Prices of Canal Shares in Wales; Foreign and English Funds.

Newydd eu cyhoeddi, Rhifyn 1, a'r 2, o "Elfenau Rhifyddiaeth; yr hwn a gynnwys Sylfon pob peth rheidiol at wasanaeth dyn mewn Rhifyddiaeth, mewn egluràad helaeth ar gyfrif, rhifo, rhifiaeth swlliadau, degiadau, ad-ddegiadau, dauarddegiadau, dirprwynion, mesuriaeth, mesureg, trionglaeth, cynghrynaeth, mordwyaeth, ac alsoddeg. Cynnwys amryw dafleni newydd, ac un o ddirprwynion hyd yn 10,000. Amryw ddarlenau *(plates)* priodol i wahanol ranau o hono, a chanoedd o bethau ereill perthynol i'r rhanau enwedig." Gan John William Thomas, Arfon. Cynnwysir y Gwaith mewn 30 o Rifynau, Chwe Cheiniog yr un. Caerfyrddin; argraffwyd gan William Evans, yn Swyddfa Seren Gomer.

URDDIADAU EGLWYSIG.

Y boneddigion canlynol a ordeiniwyd gan Arglwydd Esgob Bristol, drwy lythyrau cennadedig odiwrth Esgob Tŷ Ddewi, Meistriaid David Harris, New Church; John Lewis, Aberystwyth; William Bawcett, yn ddiweddar o Lanbedr, yn offeiriaid.

Dydd Sul, Rhagfyr 18fed, Mr. William James, o Lanbedr, a urddwyd yn Ddiacon, gan Esgob Llandaf, yn Eglwys St. Paul.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] MAWRTH, 1832. [RHIF. 107.

BYWGRAPHIAD

Y DIWEDDAR BARCH. EDWARD DAVIES.

(Parhâd o du dal. 35.)

GAN ddarfod eisoes rhoddi olrheiniad byr o dreiglon boreuaf y gwr enwog hwn, hyd ei sefydliad yn Swydd Gaerloyw, deuwn ym mlaen i sylwi yn gynnwysfyr ar y rhelyw o'i ystod; ac yn fwyaf neillduol weithian ar ei orchestion llëenyddol.

Gadawsom ef yn cadw ysgol rammadegol Chipping Sodbury, lle y parhâodd ei lafur hyd y flwyddyn 1779. Y pryd hwn, trwy deimlo galwedigaethau ei sefyllfa yn gorthrechu ei ansawdd corphorol, a'i iechyd yn adfeilio, a'i olwg yn gwanychu yn feunyddiol, nes yr ofnai i'w ddefnyddioldeb gael ei gwbl attal cyn cyrhaedd o hono ddim nodded eglwysig i gynnal gweddill ei hoedl. Yn y cyfyngder hwn cyflwynai ei gŵyn i'w hen gyfaill Mr. Theophilus Jones, yr hwn, o dosturi wrtho, a'i diddanai oreu y gallai, gan ymegnïo yn ei achos hyd y dichonai, drwy eirioli drosto gyd âg esgobion Caerloyw a Thŷ Ddewi; ond yn seithug dros amser. Eithr caffai wrandawiad carueiddiach gan foneddwr dyngarawl a elwid George Hardinge, Yswain, yr hwn y pryd hwnw ydoedd brif ynad cylchdaith Brecheiniog. Ac yn y cyfamser dygwyddai curadiaeth Olveston fod yn rhydd, a'i gais am dani a fu lwyddiannus; a chaffai feddiant o honi yn y flwyddyn grybwylledig, yr hyn a wnai ei amgylchiadau yn llawer mwy cysurus, ac a roddai iddo fwy o hamdden i ddilyn ei ddewisol fyfyrdod.

Ac yn awr y mae 'n ddyledus dyfod i adrodd yn grynöaf ag y gellir, brif gampwriaethau Mr. Davies mewn llëenyddiaeth, drwy ba rai y gwnai efe ei hun yn enwog ym mysg dysgedigion, ac yn dra haeddiannol o barch a dïolchgarwch y byd llëenyddawl yn gyffredinol, a'i gydgenedl ei hun yn neillduol. Mor foreu a'r blynyddoedd 1773—4, dechreuai ysgrifenu. Cyfansoddai amrywiol Emynau Seis'nig, ac ambell un yn Gymraeg, fel y crybwyllwyd. Tu a'r un amser dechreuai gyfansoddi amrywiol draethodau prydyddol, ac yn eu plith rai cyfieithiadol. Ond yn y flwyddyn 1784, y daeth y gyfran gyntaf o'i waith yn gyhoedd mewn argraph. Hon ydoedd Ganiad Seis'nig, a alwai efe "*Britannia*," neu "*Aphtharte, the Genius of Britain*." Cyfansoddai hefyd Ddïendraith chwaryddol, a alwai "*Owen*." A'r rhai hyn, drwy gael cymmeradwyaeth ei gyfaill dysgedig, y Parch. Richard Graves, a'i calonogai i fyned ym mlaen yn ei athrylith. Ac yn yr un flwyddyn argraphai ei ail gyhoeddiad a alwai "*Vacunalia*," yn cynnwys traethodau prydyddol ar wahanol destynau; yr olaf o honynt yn gyfieithiad o lyfr cyntaf y *Temora* o'r eiddo Ossian.

Ynghylch y pryd hwn dygwyddai iddo ddamwain a fu yn dra ffodiawg tu ag at ei dueddu i ddwfn efrydiaw llëenyddiaeth Geltaeg. A hyny a fu gorug o drigolion Chipping Sodbury ei wawd-sènu, drwy haeru nad oedd y Gymraeg ond brygawtheg ddiffaeth. Ac i wrthsefyll y fath hònniad, efe a ymroddai yn ddyfalach fwy-fwy i chwilio i eithafion ei phercelloedd. Ac i'r perwyl hwnw, mynych gyrchai i Gaerodor i ymofyn am lyfrau o'r cyfryw ansoddau. Ac un tro cafodd y ffawd o daro wrth yr *Archæologia Britannica*, o waith y Parch. Edward Llwyd, am yr hwn lyfr ni wyddai ddim o'r blaen; a mawr oedd ei ddywenydd o'i gael, o herwydd ei fod yn cynnwys y fath ddefnyddiau ag oedd arno eu heisieu. Y gwaith hwnw hefyd a'i harweiniai i ddechreu chwilio i'r iaith Wyddelig yr un modd.

Yn y flwyddyn 1792, ymgyflwynai ei hun i sylw y Cymreigydd treiddgraff Mr. Wiliam Owain (yn awr y Dr. W. O. Pughe) a thrwy ddyfal ymohebiaeth â'r gwr hwnw, hogid ei awyddfryd yn awchlymach fyth i dreiddio i ddyfnderau y Gymreigiaith. Dechreuai adysgrifio gwaith y Cynfeirdd allan o gyfysgrifau

Mr. W. Owain, y Parch. John Walters, &c. nes llenwai lyfr unplyg o 745 o du dalenau. Ac allan o'i gyfysgrif ef yr argraphid y rhai hyny yn yr Archaiology a gyhoeddid yn 1801, fel yr ardystia y llythyrenau O. L. E. D. *(O Lyfr Edward Davies)* y rhai sydd uwchben y dosbarthiadau.

Yn y flwyddyn 1793, gorphenai gyfieithiad i'r Saesoneg o'r gân hynafaidd a elwir *Armes Prydain Fawr*, o gyfansoddiad y Brython boreuol a breswylient o bobtu gwàl Seferus gynt. Barnai iddi gael ei hysgrifenu tu a'r flwyddyn 630 gan Golyddan, Bardd Cadwaladr Fendigaid, brenin olaf y Prydeiniaid, er iddi gael yn gyffredin ei phrïodoli i Daliesin. Cyfrifid cyfieithiad Mr. Davies, ynghyd â'i nodiadau eglurhaol o enwau dynion a lleoedd crybwylledig ynddi, yn orchwyl tra gorchestfawr, fel y tystiolaethid drwy lythyrau gwŷr beirniadol. Argraphwyd rhan o'r gân hon yn yr ail Gyfrol o'r *Cambrian Register*.

Yn 1795, cyhoeddodd Mr. Davies draethawd athrylithaidd ar ddull chwedlëig, dan yr enw, "*Eliza Powel, or Trials of Sensibility.*" Amcan yr hwn waith ydoedd cynghori pobl ieuaingc i ochelyd priodasau annedwydd yn groes i gydsyniad eu rhïeni. Y gorchwyl hwn, trwy ganmoliaeth Mr. Graves, a ennillodd i'r awdwr elw o ugain *Guni*. Yr unig wobrwy uniongyrchol a gafodd oddiwrth holl ysgrifenwaith ei oes.—Yn y flwyddyn ganlynol cyfieithai amryw ddarnau o waith y gogynfeirdd Cymreig, megys Dafydd ab Gwilym, &c. y rhai a gyflwynai i Gymdeithas y Gwyneddigion; ac a argraphwyd yn y trydydd Cyfrol o'r *Cambrian Register*. Yn y rhagdraith i'r cyfieithiadau hyn (yr hwn ni chyhoeddwyd byth) amlygai Mr. D. awyddfryd neillduol am gynnydd llëenyddiaeth Gymreig. Meddai efe, "Mi a gynghorwn fod i gasgliad gael ei wneud ym mysg Cymry gwladgarol, i alluogi dynion medrus i gynnull cyfysgrifiau o waith y Beirdd hynaf, a'u diwygio oreu y gellid drwy eu cydmaru â'u gilydd, a nodi allan yr amryfal ddarlleniadau o bwys; a bod i nifer digonol o gyflyfrau gael eu hargraphu yn yr arddygraff gysefin, gyda chyfieithiad Lladinaidd neu Seis'nig," &c.

Yn y flwyddyn 1797, y'nghanol llawer o anhwyldeb corphorol, fe gynnorthwyai Mr. Chalmers, awdwr y "Caledonia," i gyfieithu ac egluro enwau mynyddoedd, afonydd, a dyffrynoedd yr Alban. Hyn a roddai iddo achlysur i chwilio yn ddyfnach i'r Gaelaeg: a mawr fu y boddlonrwydd a roddai i feirniaid yn y gorchwyl hwn.

Trwy yr holl orchwylion hyn a'r cyfryw, yr oedd Mr. Davies yn cael ei addasu i orchestion hynôtach fyth mewn dysgeidiaeth, ac yn casglu defnyddiau at waith a osodai enwogrwydd annilëadwy ar ei goffadwriaeth, sef ei "*Celtic Researches.*" Yn y flwyddyn 1801, ysgrifenai at ei gyfaill Mr. Theophilus Jones yn mynegi ei fwriad i anturio y fath orchwyl. Ac yn mis Medi y flwyddyn hòno cyhoeddai gynnygiadau o'r Gwaith, gan hysbysu y cynnwysai "Sylwadau ar ddechreuad y gelfyddyd o ysgrifenu yn nwyrain Ewrob, yn enwedig yn yr ynysoedd Brytanaidd—ar yr amrywiol ddyfeisiau a ddefnyddid gan gyn-drigolion y wlad hon tu ag at gadw a throsglwyddo eu meddyliau—ar natur a dechreuad y cangen-ieithoedd Celtic, gan eu cydmaru â gwreidd-eiriau Hebraeg, Groeg, a Lladin, &c. &c.

Mor gynted ag y gwybu Mr. Jones am y bwriad hwn, hysbysodd y peth yn ddioedi i'r Prif-ynad Hardinge, yr hwn a fu lawen o glywed am y fath anturiaeth; ac a roddai bob annogaeth a chynnorthwy i'r awdwr fyned rhagddo. Bu hefyd yn offerynol iawn i wneuthur y bwriad yn adnabyddus i ddysgedigion y deyrnas, a thrwy hyny ddwyn llawer o honynt i gydweithredu âg ef tu ag at gynnull enwau at y Gwaith; rhestr pa rai yn fuan a gynnyddai i 2257 o nifer! Yn eu plith yr oedd y rhan fwyaf o dywysogion, tywysogesau, archesgobion, esgobion, arglwyddi, a bonedd y deyrnas gyfunol; ac i goroni y cwbl, ceid caniatâd i gyflwyno y llyfr i'w Fawrhydi Sior III. ynghyd â deg *gini* o anrheg oddiwrth y Frenines Charlotte! Felly daeth y gwaith allan yn llyfr 8plyg helaeth yn y fl. 1804. A mawr foddlonrwydd a chymmeradwyaeth a dystiolaethid iddo gan ddysgedigion penaf yr oes; canmoliaeth pa rai fyddai yn llawer rhy helaeth i ni eu hadrodd yma.

Hyn a gefnogodd yr awdwr i fyned ym mlaen y'mhellach yn ei efrydiaeth Geltëig, ac felly i ddarparu Traethawd llafurfawr

arall o gyffelyb natur. A hwnw a ddaeth allan yn Ebrill 1809, dan yr enw, "*The Mythology and Rites of the British Druids, ascertained by national monuments, and compared with the general Traditions and Customs of Heathenism, as illustrated by the most eminent Antiquaries of our age; with an Appendix, containing ancient Poems, and Extracts, with some remarks on Ancient British Coins.*" O'r llyfr hwn yr argraffwyd mil; o ran maintioli yn gyffelyb i'r llall; ac wedi ei gyflwyno i Esgob Llandaff. Ond galarus yw mynegi na bu yr elw o'r llyfrau llafurfawr hyn ddim yn ddigon i ddigolledu eu hawdwr am ei draul a'i drafferth!

Yn y fl. 1811, cyhoeddai Mr. Davies lyfr o Bregethau Saesoneg ar y ddyledswydd o gynnal cymmundeb â'r Eglwys Apostolaidd; ac yn 1816, Draethawd ar ddwyfoldeb y Messïah, mewn atteb i lyfr o waith Iuddew o'r enw Solomon Bennett, yr hwn a geisiai wadu dyfodiad y Messïah. Yn 1817, cyhoeddai hefyd Bregeth yn erbyn "Annholl Fasnach" *(Smuggling)*. A'i gyhoeddiad olaf ydoedd Draethawd er gwrthbrofi gau-haeriadau Mr. Macpherson o berthynas i dadogaeth caniadau Ossian, Bardd breninol Caledonia, oedd yn byw yn y drydedd ganrif. Penderfyniad y ddadl lëenyddol hon a ystyrid yn gampwri o'r gorchestaf gan y dysgedigion; a'r modd y trinid hi gan Mr. D. a fawr gymmeradwyid ganddynt, fel y tystient drwy eu canmoliaethau iddo. Y llyfr hwn a ddaeth allan yn 1825. Yn y blynyddoedd canlynol hefyd yr Awdwr a gyflwynodd i'r Freninol Gymdeithas Lëenyddawl ei olygiadau ar gywirdeb llyfr Job; ac hefyd ar ffugiaeth Brut Tysilio. Y'mhob un o'r ysgrifiau hyn dangosai gywreindeb nid bychan.

Ar ol enwogi ei hun mor helaeth mewn llafur llëenyddawl, rhesymol ddisgwylid iddo gael ei ystyried yn wrthddrych tra haeddiannol o dderchafiad yn ei alwedigaeth. Felly yr ydym yn cael iddo yn y fl. 1802 ei bennodi i Guradaeth barhàol Llanbedr, yn ei swydd enedigol, Maesyfed, o nawdd-roddiad y Parch. Henry Thomas Payne; a thrwy eiriolaeth yr Ynad Hardinge, darfu y Dr. Watson, Esgob Llandaff, ei bennodi yn 1805 i fywioliaeth Bishopston, gerllaw Abertawy, i'r hwn le yr ymsymudodd Mr. Davies o Olveston yn y flwyddyn 1813, gan gymmeryd ei breswylfod ar y cyntaf yn y plwyf cymmydogaethol, Ilston, a chyflawni y dyledswyddau eglwysig yno, gyda rhai Bishopston, dros bum mlynedd. Yn y flwyddyn 1816, darfu y Dr. Burgess, Esgob Tŷ Ddewi, ei bennodi i ganghelloriaeth Coleg Crist yn Mrecheiniog, a phersonoliaeth Llanfair-oer-llwyn, yn Ngheredigion. Y rhai'n, hyd y gwyddom, oedd y cwbl o'i dderchafiadau eglwysig; oddieithr bod yn ddyledus crybwyll ddarfod iddo gael cynnygiad o ditl urddasol oddiwrth Archesgob Canterbury, yr hyn ni oddefai ei wyleidd-dra iddo ei dderbyn.

Yn y fl. 1814, bu farw ei wraig gyntaf, yr hyn, wrth ystyried palliadau ei iechyd, ydoedd anffawd o'r chwerwaf iddo. Ond yn 1816, ail brïodid ef â Susanna Jeffreys; yr hon ni bu fyw ond hyd 1822. Ac yn y flwyddyn ganlynol bu orfod iddo, o herwydd palldod ei olwg, roddi heibio ei ddyledswyddau eglwysig yn hollol, a chyflogi Curad i gadw ei le. Ac o hyn allan adfeiliai ei babell gorphorol o flwyddyn i flwyddyn; ei nerth a'i olwg, ac o ganlyniad, ei ddefnyddioldeb a'i gysur, a dreuliasant ymaith yn raddol, nes erbyn Hydref 1830, yr ydym yn cael ei fod yn analluog i fyned allan o'i dŷ, na nemawr o'i ystafell wely. A dydd Gwener, Ionawr 7, 1831, y gorphenai ei yrfa mewn tangnefedd; a'r Mercher canlynol, yn ngwydd torf fawr o'i blwyfolion, claddwyd ef yn monwent ei blwyf, Bishopston.

O ran corpholaeth nid ydoedd ond canolig o daldra; ac yn ei ddyddiau boreuaf, ond lled wachul o gnawd; eithr fel y cynnyddai mewn oedran, tewychasai i gryn raddau. Yr oedd mor ddirodres o'i ddawn a'i wybodaeth, nes bod ei wyleidd-dra yn niweidiol iddo; ac etto mor gadarn yn ei farn a'i dybiau, fel braidd y medrai oddef cael ei wrthddywedyd gan neb. Yr ydoedd o duedd dra haelionus a chyweithas; yn ofalus am wneuthur uniondeb â phawb, ac yn dra theimladawl o gymmwynasau pawb iddo. Yr oedd ei serch at ei genedl yn gref, er, o herwydd lleied a breswyliasai yn eu plith, nad hyawdl y medrai siarad eu hiaith.

Dansoddiad o'r Saesoneg gan

C—ll—n. POWYSYDD.

PREGETHIAD CRIST I'R YSPRYDION YN NGHARCHAR.

(Parhad o du dal. 37.)

"Wedi ei farwolaethu yn y cnawd, eithr ei fywhau yn yr Yspryd: trwy yr hwn yr aeth efe hefyd ac a bregethodd i'r ysprydion yn ngharchar; y rhai a fu gynt anufudd, pan unwaith yr oedd hir-amynedd Duw yn aros yn nyddiau Noë." 1 *Petr* 3, 18—20.

Y MAE llawer o ymofyniadau yn cynnyg eu hunain yma i'n hystyriaeth ni, sef, yn

I. Pa fath ydyw 'r lle hwn yr aeth Crist iddo, yn y cyfamser, rhwng ei farwolaeth a'i adgyfodiad?

II. Paham y dywedir, fod "yr ysprydion," wrth y rhai y pregethodd efe yno, "*yn ngharchar?*"

III. Pa beth oedd testun ei bregethiad iddynt hwy?

IV. A phahm y pennodir y sawl "a fu anufudd yn nyddiau Noë," fel megys yn wrthddrychau neillduol o bregethiad Crist?

I. Pa fath ydyw 'r lle hwn yr aeth Crist iddo, yn y cyfamser, rhwng ei farwolaeth a'i adgyfodiad?

Nid uffern ydyw, *lle'r poenau.* Canys fe addawodd Crist i'r lleidr edifeiriol—"Heddyw y byddi gyda mi ym Mharadwys." Ac yn sicr, nis gallai uffern, lle'r poenau, fod *yr un,* i'r hwn, fel yn lle o lawenydd a gwobrwy, yr addawodd Crist roesawiad a derbyniad i mewn i'r lleidr edifeiriol ar y groes. Y mae paradwys yn arwyddocâu, lle o orphwysfa a gobaith, ac nid lle o gospedigaeth. Nid y nefoedd chwaith oedd y lle i'r hwn yr aeth Crist yn y cyfamser rhwng ei farwolaeth a'i adgyfodiad: nid y nefoedd, neu y lle o ddedwyddwch olaf y cyfiawn; oblegid nid esgynodd Crist i'r nef, ond "ar ol ei adgyfodiad," yn gytunol â'i hysbysiad ei hun i Mair Magdalen—"Na chyffwrdd â mi; canys ni ddyrchefais i etto at fy Nhad." Y gosodiad a'r cyfran diweddaf o wynfyd y'nghorph ac enaid i'r cyfiawn, ac o boenau y'nghorph ac enaid i'r drygionus, ni wneir cyn yr adgyfodiad a'r farn yn y dydd mawr olaf. Yn y cyfamser eu heneidiau a arosant, mewn rhyw le anweledig, naill ai mewn gobaith llawen o ddedwyddwch, neu mewn rhag-ddisgwyliad poenus o drueni annhraethol, pan ddel yr Arglwydd Iesu i farn.

Y lle anweledig hwn a elwir, yn ein cyfieithiad ni o'r Bibl, "Uffern;" ond, yn yr iaith wreiddiol, efe a bennodir allan tan air gwahanol oddiwrth yr hwn sydd yn arwyddocâu uffern, lle'r poenau. Y mae y gair Groegaidd "*hades*" yn dal allan le cuddiedig, dirgelaidd, ac anweledig: a dyma ydoedd meddwl y gair "*hell*" ym mhlith y Saeson gynt; er ei arferyd yn awr yn ei ystyr gwaethaf, i arwyddocâu lle 'r poenau. Y mae yr Apostol Pedr yn dywedyd yn bendant fod Dafydd gwedi llefaru am Grist—"Ni adewi fy enaid yn uffern." Yr oedd Crist gan hyny i fod yn y lle anweledig hwnw, a elwir uffern.* Eithr nid oedd efe yn uffern cyn ei farwolaeth, ac nis anturiai neb ddywedyd ei fod yn uffern ar ol ei adgyfodiad. Rhaid ei fod, ynte, yn y drigfa anweledig hon, y lle hwn o ysprydion, a'r ymadawsant yn y cyfamser rhwng ei angeu a'i adgyfodiad. Mewn rhyw ran o'r lle hwn, a elwir Paradwys, ym mha un y gorphwys eneidiau 'r cyfiawn, y dygwyd enaid y lleidr edifeiriol, yn gydunol âg addewid Crist. Ac yno yr aeth Crist, ac a bregethodd i'r ysprydion yn ngharchar. A chofiwch, fel na byddo i chwi gyfeiliorni, fod y gair *uffern,* yn ei ystyr goreu, megys yn y Credo, "Ac efe a ddisgynodd i uffern," yn arwyddocâu yr ystad ganolig rhwng angeu a'r adgyfodiad, neu, mewn geiriau ereill, *Paradwys.* Ond, yn ei ystyr gwaethaf, y mae'r gair yn dal allan *le'r poenau,* ym mha un, ar ol y farn, y cospir am byth yr annuwiol a'r drygionus.

II. Ond paham y gelwir y lle hwn yn garchar, yn yr hwn yr erys eneidiau y cyfiawn rhwng marwolaeth a'r adgyfodiad?

Nis geill fod yn garchar i eneidiau y seintiau, ac ystyried y gair hwn fel megys

* Bishop S———, in his sermon upon Christ's descent into hell, from *Acts* ii. 25, and following verses, hath these words: "I have understood (says he) the word 'HELL' as signifying a secret, invisible place, corresponding with the meaning of the Greek word '*hades.*' In this sense our Saxon ancestors used the word. But the modern English generally understand it in a bad sense, to signify the place of extreme torment, to which the incorrigibly wicked shall be doomed by the just judgment of God: yet, in some parts of England, particularly in the West, the expression, 'to hell,' is not unfrequently used, and it signifies 'to cover.' And the workman who covers the roof of a house, instead of a 'Thatcher, Tiler, or Slater,' is called a 'Hellier,' that is, a 'Coverer.'" Hell, therefore, as the Bishop proceeds to shew, does not necessarily mean the place of the damned, but also the place of departed souls, good and bad.

yn dal allan le o gospedigaeth; canys iddynt hwy y mae yn lle o wobrwy, yn y blaen olwg o'r dedwyddwch sydd yn aros iddynt ar yr adgyfodiad. Etto, gan eu bod yn y lle hwn mewn cyflwr o ymneillduad; gan fod hwn yn lle ag sydd yn eu cyfyngu rhag eu diwedd perffaith, a'u gwynfyd y'nghorph ac enaid yn nheyrnas dragywyddol Duw: gan ei fod yn lle ynte o wynfydedigrwydd ammherffaith, i'r hwn ddim llai nag i farwolaeth y bernir hwy, o herwydd pechod: ac oddiwrth yr hwn Crist yn unig sydd alluog i'w trosglwyddo i gyflwr o ddigrifwch perffaith; etto fe a elwir yn garchar. Ond nid yw y gair gwreiddiol, o anghenrhaid, yn arwyddocâu carchar. Gellir ei gyfieithu, "Lle o gadwraeth ddiogel." Ac yn yr ystyr hwn, y'nhrigfa y sawl a ymadawsant, fe gedwir eneidiau y cyfiawn "yn ddiogel," trwy allu yr hwn ag sydd "Arglwydd y byw a'r meirw," mewn gobaith duwiol a thangnefedd, hyd oni ddel efe i roddi cyflawn brynedigaeth i'w bobl, a gwaredigaeth perffaith i'w etholedig; gan eu dyrchafu hwynt i eisteddleoedd o ogoniant, a barotowyd iddynt er pan seiliwyd y byd. Yn y lle hwn hefyd y cedwir yn ddiogel eneidiau yr annuwiol; hyny yw, mewn rhyw ran o hono, gan ddisgwyl, gyda dychryn, wae anorphen yn y dydd ofnadwy hwnw pan ddatguddier yr Arglwydd Iesu o'r nef, i roddi dïal i'r sawl oeddynt wrthryfelgar, ac i'w taflu i'r llyn o'r hwn yr esgyn mŵg eu poenedigaeth yn oes oesoedd. Crist, gan hyny, ar ol ei groeshoeliad a'i farwolaeth, a aeth i le y sawl a ymadawsant, at ysprydion y cyfiawn, y rhai oeddynt mewn cadwraeth ddiogel, i bregethu iddynt.

III. Ond pa beth ydoedd testun ei bregethiad ef iddynt hwy?

Nid gwaredigaeth oddiwrth unrhyw fath o boen. Ac nis gallwn chwaith feddwl mai ei fwriad ef ydoedd pregethu iddynt edifeirwch a ffydd. Hwy oeddynt y sawl a'r a ennillasent, trwy edifeirwch a ffydd, hawl yn haeddedigaethau yr Arglwydd Iesu Grist; ac fel hyn a dderbyniwyd i'r lle dedwydd hwnw, sef Paradwys Duw. Ond efe a ddaeth i bregethu, neu, yr hyn sydd wir ystyr y gair, i gyhoeddi iddynt newyddion da—y newyddion da fod yr aberth am bechod, yr hwn o'r dechreuad a gafodd ei gysgodi trwy 'r ddefod o aberth gan y Patrieirch, ac yn y gyfraith wedi ei offrymu—yr aberth hwnw ag oedd, trwy 'r tywalltiad o'i waed ei hun, i "dynu ymaith bechodau y byd." Efe a ddaeth i gyhoeddi iddynt hwy, ei fod, trwy rinwedd y cyfryw aberth, wedi dyfod yn Ddadleuwr iddynt gyd â'r Tad; i sicrhau eu derbyniad gyd âg ef. Efe a ddaeth i gyhoeddi iddynt mai trwy angeu y darfu iddo ddinystrio yr hwn oedd â nerth marwolaeth ganddo, hyny yw diafol:—I gyhoeddi iddynt, iddo, ar ol boddloni cyfiawnder dwyfol, a gofyniadau 'r ddeddf nefol, "haeddu" iechydwriaeth dragywyddol i'w holl seintiau;—a thrwy ei adgyfodiad oddiwrth y meirw, iddo ysbeilio angeu o'i golyn, a'r bedd o'i fuddugoliaeth. Efe a ddaeth i fendithio, trwy ei bresennoldeb, y Paradwys hwnw ym mha un y gorphwys eneidiau ei etholedig bobl; ac i gyhoeddi iddynt fod ganddo ef agoriadau uffern, angeu, a'r bedd; ac yr agorai iddynt byrth marwolaeth, gan eu trosglwyddo i'r trigfanau hyny o oleuni a gogoniant, ym mha rai y gwisg eu llygredig anllygredigaeth, a'u marwol anfarwoldeb. Newyddion da, yn wir, a chysurus, i'r ysprydion a ymadawsant, yn deilwng o gael eu cyhoeddi iddynt, gan yr Iachawdwr hwnw, trwy allu pa un yn unig y gallant ddisgwyl y diwedd perffaith a gogoneddus hwn o wynfydedigrwydd.

IV. Ond paham, mewn cennadwri o'r fath bwys i'r holl seintiau a ymadawsant, i'r rhai tan holl oruchwyliaeth y Patrieirch a'r gyfraith, ynghyd â'r rhan neillduol hono ag oedd yn cynnwys y seintiau edifeiriol yn nyddiau Noë, y gwneir y cyhoeddiad o'r newyddion da hyn yn bennodol i'r edifeiriol o'r cynfyd o flaen y diluw?

Crist Iesu oedd yr Oen a'r a "laddwyd er seiliad y byd"—a'r a laddwyd yn y cyfryw ystyr ag a rydd hawl yn ei brynedigaeth i'r seintiau a fu byw *cyn*, yn gystal a'r rhai a ddaethant *ar ol* ei ddyfodiad grasusol ef? Ac i'r diben i osod tu hwnt i bob ammheuaeth a gwrthddadl, y gwirionedd pwysfawr o helaethrwydd cyffredinol prynedigaeth Crist, nid yn unig mewn perthynas i rifedi, eithr hefyd amser, y mae yr ysgrifenydd dwyfol gwedi dewis yr yspaid mwyaf tywyll o hanes y

Patrieirch; gan ddarlunio newyddion da y prynedigaeth fel megys yn cyfarch yn neillduol yr edifeiriol a fu byw ar yr amser hwnw pan y darfu yr holl ddaear lygru ei ffordd ger bron Duw, a'i ddigio ef, i'w gorchuddio hwynt â diluw o ddyfroedd mawrion.

Os cywir ydyw barn y dysgedig Esgob Horsley, y mae efe yn dywedyd fel hyn:— "Myfi a ganfyddais, mewn amryw ranau o'r Ysgrythyr, daer ddymuniad (*anxiety*) os caniateir y fath ymadrodd, o blaid yr ysgrifenwyr sanctaidd i osod allan nad oedd gwŷr y cynfyd yn hollol ddifater a diofal mewn perthynas i'r prynedigaeth, a'r taledigaeth diweddaf. Ac i'r cyfryw ddiben, fel yr wyf fi yn meddwl, fe hysbysir yn yr adroddiad o'r adgyfodiad cyffredinol yn ngweledigaethau 'r Datguddiad, gyda phwys hynodol: "A rhoddodd y môr i fynu y meirw oedd ynddo," yr hyn nid wyf fi yn foddlon i'w ddeall am yr ychydig wŷr—ychydig, yn wir, mewn cymmhariaeth â'r holl ddynolryw a'r a gollwyd ar rai prydiau trwy long-ddrylliad, neu y cyffelyb: amgylchiad gwan i gael lle y'nghanol y pethau mawrion sydd o'i amgylch; ond yn hytrach am y miloedd aneirif a gyfrgollwyd yn y diluw cyffredinol, y rhai a gawsant eu claddu yn nyfroedd diarbed y cefnfor terfysglyd hwnw."

Yn nhrydedd Erthygl yr Eglwys, a'r a osodwyd allan gynt yn amser Edward VI. fe hysbysir yno mai "megys y bu Crist farw, ac a gladdwyd trosom ni; felly hefyd y credir iddo ddisgyn i uffern; canys ei gorph a orweddodd yn y bedd hyd ei adgyfodiad; ond ei yspryd, yn ymadael oddi wrtho, oedd gyd â'r ysprydion yn ngharchar, neu yn uffern, megys y mae yr ymadrodd hwn o eiddo St. Pedr yn tystiolaethu."

Gyd â'r olwg, gan hyny, O Gristion! o'r cyfnewidiad sydd yn dy aros ar dy ymddatodiad, a chyd â'r holiad pryderus, *pa fath fydd* dy gyflwr yn yr hir gyfamser rhwng marwolaeth a'r adgyfodiad, cymmera di gysur. Cai aros yn y lle hwnw a fendithiodd dy Iachawdwr â'i bresennoldeb; i'r hwn yr aeth efe i gyhoeddi i'r seintiau a breswyliant ynddo y newyddion da o'i fuddugoliaeth ar angeu a'r bedd, ac o'r anfarwol ogoniant a barotôdd efe iddynt hwy.

Yno, fel mewn tŷ o garchar,* neu le o ddiogel gadwraeth, efe a wylia trosot; ac efe a ddaw yn fuan "i gyhoeddi rhyddid i'r caethion; i dori y pyrth pres, ac i ddryllio y barau heiyrn;" i ddywedyd wrth y carcharorion, "Ewch allan." Efe a ddaw i ddilladu dy anfarwol yspryd â chorph anllygredig; i'th drosglwyddo di o baradwys gobaith a thangnefedd i'r nefoedd o ddigrifwch cyflawn. "Yn wir, felly tyred ar frys, Arglwydd Iesu." Amen.

HILARIUS.

SYLWEDD PREGETH.

HEB. xi. 8.

"Trwy ffydd, Abraham, pan ei galwyd, a ufuddhaodd, gan fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned."

Y GWRTHDDRYCH a osodir o'n blaen yn y testun hwn, ydoedd un o'r mwyaf nodedig o saint Duw, yr hwn y bydd ei enw mewn coffadwriaeth yn yr eglwys tra bo daear yn bod. Cymmwys iawn y dywed y Prydydd—

"Abram, dan y fawr wybren,
"Ei enw fydd tra bo nef wen."
Dafydd Ionawr.

Trwy gymmorth yr Yspryd Glân, ni a gymmerwn dan ein sylw y pethau canlynol:—

I. Crynöad o hanes Abram.

1. Ei enedigaeth. Mab ydoedd i Terah, ac efe a anwyd yn y flwyddyn o oed y byd 2008, yn Ur y Caldeaid, gwlad eilunod.

2. Galwad Abram, a'i ufudd-dod. Yr Arglwydd a ddywedodd wrtho, "Dos allan o'th wlad, ac oddiwrth dy genedl, ac o dŷ dy dad, i'r wlad a ddangoswyf i ti;" gan roddi iddo addewidion mawr. A chyd âg Abram a Sarai ei wraig yr aeth Terah ei dad, a Lot ei nai; ac wedi cychwyn, hwy a ddaethant hyd yn Haran, lle y trigasant enyd, hyd farwolaeth Terah. Wedi hyny Abram a'i deulu a ddaethant i wlad Canaan, i'r hon y cyfarwyddwyd ef gan Dduw, yr hwn a roddes addewid o honi iddo ef ac i'w had yn dragywydd.

3. Ei ymdaith. "Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn nhir yr addewid, megys mewn tir dïeithr, gan drigo mewn lluestai

---

* House of custody, or safe keeping.

gyd âg Isaac a Jacob, cyd-etifeddion o'r un addewid." *Adn.* 9. Crybwyllwn rai o'r pethau a ddigwyddasant i Abram ar ei ymdaith.

(1.) Wedi i Abram fyned i Ganaan, yr oedd newyn yn y tir: ar hyny efe a giliodd i'r Aipht, lle y cafodd gryn brofedigaeth yn achos ei wraig, rhag i Pharaoh ei chymmeryd hi. Ond efe a ddaeth oddi yno yn gyfoethog iawn, ac a ddychwelodd i Ganaan, lle (yn ol ei arfer) y galwodd ar enw yr Arglwydd. Cafodd eilwaith addewid o'r wlad yn ei hŷd a'i llêd; ac y byddai ei had fel llwch y ddaear, fel ser y nefoedd, ac fel y tywod sydd ar lân y môr, yn aneirif.

(2.) O herwydd bod Abram a Lot wedi myned yn gyfoethog iawn, a'u bugeiliaid yn methu cytuno, o herwydd amlder yr anifeiliaid, hwy a gytunasant ymadael â'u gilydd yn heddychlawn. A Lot a ddewisodd drigo yn nyffryn ffrwythlawn Sodoma yn gyfagos i'r ddinas annuwiol hòno.

(3.) Digwyddodd ar ol hyn i bedwar brenin luniaethu rhyfel yn erbyn brenin Sodoma, a brenhinoedd dinasoedd ereill y gwastadedd: yn yr ymdrech hwn gorchfygwyd brenhinoedd Sodoma a Gomorra, a chaethgludwyd eu holl gyfoeth; Lot hefyd a aeth mewn caethiwed. Ond pan glybu Abraham gaethgludo ei gâr, efe a arfogodd ei weision, ac a erlidiodd y gelynion, ac a'u gorthrechodd, ac a waredodd yr holl yspail, a Lot hefyd. A phan ddychwelodd o daraw y brenhinoedd hyn, daeth brenin Sodoma allan i gyfarfod âg ef; a Melchisedec hefyd brenin Salem, ac offeiriad i Dduw Goruchaf, cysgod hynod o'r Cyfryngwr mawr.

(4.) " Wedi y pethau hyn, y daeth gair yr Arglwydd at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd, Nac ofna Abram; myfi ydyw dy darian, dy wobr mawr iawn." *Gen.* 15. 1. A phan gwynai Abram nad oedd ganddo etifedd, yr Arglwydd a addawodd amlhau ei had fel ser y nefoedd, ac y deuent i fynu o wlad eu caethiwed i feddiannu holl freniniaethau Canaan.

(5.) Gan fod Sarai yn hen ac yn ammhlantadwy, hi a roddes Agar ei morwyn yn wraig i Abram, a hithau a ymddug iddo Ismael, yr hwn yw tad yr Ismaeliaid hyd heddyw.

(6.) Pan oedd Abram o fewn blwydd i gant oed, yr Arglwydd a wnaeth âg ef gyfammod yr enwaediad, ac a newidiodd ei enw o Abram i fod yn Abraham, ac enw Sarai yn Sarah. Ac efe a enwaededd bob gwryw yn ei deulu o fewn corph y dydd hwnw. Yr oedd yr enwaediad yn arwydd y cyfiawnder sydd o ffydd.

(7.) Pan oedd Abraham yn ngwastadedd Mamre, yn eistedd wrth ddrws ei babell yn ngwres y dydd, wele dri ar ddull dynion yn sefyll ger ei fron: eithr angylion oeddynt, ac un oedd yr Arglwydd Iesu, angel mawr y cyfammod. Ac Abraham a'u derbyniodd yn groesawgar. A'r Arglwydd a fynegodd iddo y byddai mab i Sarah ei wraig, ac hefyd am ddinystr Sodoma a Gomorra. Yn y cyfamser, tra yr oedd Abraham yn eiriol tros y pechaduriaid hyny, y ddau angel a aethant i Sodoma, ac a rybuddiasant Lot, ac a'i gwaredasant o'r dinystr, pan ddifethodd yr Arglwydd ddinasoedd y gwastadedd â thân o'r nef.

(8.) A'r Arglwydd a gyflawnodd ei addewid i Sarah: canys hi a ymddug i Abraham fab, yr hwn a alwyd Isaac. Hwn a anwyd yn ol yr addewid, ac a etifeddodd yn lle Ismael, yr hwn a anwyd yn ol y cnawd.

(9.) Wedi y pethau hyn y bu i Dduw brofi ffydd Abraham, gan orchymyn iddo aberthu ei fab, ei unig Isaac, yr hwn a hoffai, ac am yr hwn yr oedd ei obaith am gyflawniad yr addewidion. Lladd hwn, a'i losgi yn boeth-offrwm, oedd orchymyn caled i gig a gwaed, eithr nid ammheuodd efe addewid Duw trwy anghrediniaeth, ond a ymbarotôdd yn ddïoed i ufuddhâu. A'r Arglwydd a'i hattaliodd rhag lladd Isaac, ac a ganmolodd gadernid ei ffydd.

(10.) "Ac oes Sarah ydoedd gan mlynedd a saith mlynedd ar hugain." A dyddiau Abraham oedd gan mlynedd a phymtheg mlynedd a thriugain; ac efe a fu farw mewn oed teg, yn hen ac yn gyflawn o ddyddiau, ac a gasglwyd at ei bobl. "Marw a wnelwyf o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau!"

II. Oddiwrth hanes Abraham cymmerwn yr addysgiadau canlynol:—

1. Ein bod ni oll wedi ein geni mewn gwlad bell oddiwrth Dduw, yn estroniaid

oddiwrth ammodau yr addewid, heb Grist, heb obaith, ac heb Dduw yn y byd. Yr ydym wrth natur yn gwasanaethu pechod, ac amryw chwantau, megys chwant y cnawd, chwant y llygad, a balchder y bywyd. "Y gwyr hyn, O fab dyn, a ddyrchafasant eu heilunod yn eu calonau."

2. Bod y duwiolion wedi eu galw allan o'r byd drygionus, ac yn ufuddhau. "Chwychwi, y rhai oeddych gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn agos trwy waed Crist." *Eph.* 2. 13 "Yr hwn a'n hachubodd ni, ac a'n galwodd â galwedigaeth sanctaidd, nid yn ol ein gweithredoedd ni, ond yn ol ei arfaeth ei hun, a'i ras." 2 *Tim.* 1. 9. Y mae 'r efengyl yn caethiwo pob meddwl i ufudd-dod Crist. 2 *Cor.* 10. 5. Y mae holl bobl Dduw yn ewyllysgar yn nydd ei nerth ef, *Ps.* 110. 3. ac yn cyfrif pob peth yn golled er mwyn ardderchawgrwydd gwybodaeth Crist Iesu ein Harglwydd. *Phil.* 3. 8.

3. Y mae 'r duwiolion yn byw megys Abraham.

(1.) Mewn ffydd; gan bwyso ar yr Hollalluog fraich wrth ddyfod i fynu o'r anialwch.

(2.) Mewn hunan-ymwadiad; gan ymwadu âg annuwioldeb a chwantau bydol, a charu Crist yn fwy na'r perthynasau anwylaf ar y ddaear, ïe, na'r bywyd ei hun.

(3.) Mewn gobaith am y nefoedd; "Eithr yn awr gwlad well y maent hwy yn ei chwennych, hyny ydyw, un nefol." *adn.* 16. Y mae gobaith yr annuwiol yn gadael ei berchenog mor annuwiol ag erioed; ond gobaith y duwiol a bura yr enaid megys y mae Duw yn bur.

(4.) Y maent yn cael nerth yn ol y dydd yn y cyfyngderau mwyaf, a gras yn gymmorth cyfamserol, yn unol â'r addewid, "Megys dy ddyddiau y bydd dy nerth." *Deut.* 33. 25.

4. Os dymunwn etifeddu bendith Abraham, rhaid i ni ganlyn llwybrau ffydd Abraham, yr hwn yw tad y ffyddloniaid; megys y mae Sarah yn blaenori ym mysg y sanctaidd a'r duwiol wragedd. *Rhuf.* 4. 11, 12. 1 *Petr* 3. 5, 6. Dysgwn fyw mewn ffydd fel hwynt hwy; felly marw a wnawn yn yr Arglwydd, a chawn ein gogoneddu gyda hwy yn y nefoedd i dragywyddoldeb.

III. Golygwn y Patriarch duwiol hwn yn gysgod enwog o Iesu Grist.

1. Galwyd Abraham yn gyfaill Duw. *Iago* 2. 23. Yr oedd Crist felly mewn modd neillduol, "Y gwr sy gyfaill i mi, medd Arglwydd y lluoedd." *Zech.* 13. 7.

2. Abraham a gyfrifir yn Dad y ffyddloniaid. Y mae Iesu yn Dad yn gystal ag yn Frawd i'r saint. "Y neb a'm gwelodd i a welodd y Tad." *Ioan* 14. 9. Ië, efe yw y "Duw cadarn, tad tragywyddoldeb." *Esa.* 9. 6. Ac am hyny y mae 'n deilwng o'i addoli fel Duw, a'i gyfarch dan yr enw, "Ein Tad, yr hwn wyt yn y nefoedd."

3. Megys y gadawodd Abraham wlad ei enedigaeth; felly Crist a adawodd drigfanau gwynfyd, lle yr oedd yn cael ei addoli gan luoedd o angylion glân, ac yn ogoneddus er tragywyddoldeb.

4. Derbyniodd Abraham addewidion gan Dduw; sef, y byddai gwlad Canaan yn etifeddiaeth i'w eppil ef, &c. I Grist y rhoddwyd addewidion cyffelyb, ond o lawer helaethach ystyr, "Gofyn i mi, a rhoddaf y cenhedloedd yn etifeddiaeth i ti, a therfynau y ddaear i'th feddiant: ac efe a lywodraetha o fôr hyd fôr, ac o'r afon hyd derfynau y ddaear." *Ps.* 2. 8. a 72. 8.

5. "Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn nhir yr addewid, megys mewn tir dieithr." *adn.* 9. Yr oedd Crist yn bererin ar y ddaear; ïe, ym mysg ei genedl, ac yn ei wlad ei hun. Yn ei enedigaeth nid oedd neb i'w gyhoeddi ond angylion y nef, a bugeiliaid Bethlehem. Preseb oedd ganddo yn lle crýd, a chadachau yn lle dillad. Er ei fod yn meddiannu nef a daear, nid oedd ganddo le i roi ei ben i lawr. Er ei fod yn awdwr yr holl gysuron, dioddefai yn fynych newyn, syched, a blinder. Er bod ganddo awdurdod ar bob rhyw drysorau, nid oedd ganddo ddim i dalu arian y deyrnged heb ei gael mewn modd gwyrthiol: ac er ei fod trwy farw wedi gorchfygu angeu, nid oedd ganddo fedd o'i eiddo ei hun i roddi ei gorph sanctaidd i orwedd am ddarn o dri diwrnod. "Canys chwi a adwaenoch ras ein Harglwydd Iesu Grist, iddo ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned er eich mwyn chwi yn dlawd, fel y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef." 2 *Cor.* 8. 9. Ei dlodi amserol ef a fyddo yn elw tragywyddol i ni!

6. Abraham a offrymodd aberth: bwr-

fadodd offrymu ei fab, ond cafodd hwrdd yn lle ei fab; canys efe a ddywedasai, "Duw a edrych iddo ei hun am oen y poeth-offrwm." Crist oedd yr oen hwnw o drefniad dwyfol. "Wele Oen Duw, yr hwn sydd yn tynu ymaith bechodau y byd." *Ioan* 1. 29. Dyma yr Oen difeius a difrycheulyd, yr hwn a ymddangosodd i ddileu pechod, trwy ei aberthu ei hun yn lle pechadur.

7. Abraham a orchfygodd y gelynion, ac a waredodd ei gyfeillion. Yr Iesu a â rhagddo yn amlder ei rym, gan orchfygu ac i orchfygu, ac a wared ei bobl o law eu holl elynion. Yr Arglwydd sydd Ryfelwr; a'i elynion a roddir fel llwch i'w gleddyf, ac fel sofl gwasgaredig i'w fwa ef: canys dydd dïal sydd yn ei galon, a blwyddyn ei waredigion sydd ar ddyfod.

8. Megys y ganed Ismael o'r forwyn gaeth yn ol y cnawd, ac Isaac o'r wraig rydd yn ol yr addewid, a'r ddau yn blant i Abraham; felly y mae yn awr. Y mae rhai o bobl *proffesedig* yr Arglwydd Iesu yn ymfoddloni ar yr enw yn unig, ac yn aros dan gaethiwed pechod a'r ddeddf: ond y mae y gwir dduwiolion wedi eu gwaredu o gaethiwed llygredigaeth, a'u dwyn i ryddid gogoneddus meibion Duw. Mawr yw y gwahaniaeth rhwng y ddwy fintai hyn, a dirfawr fydd y gwahaniaeth ryw ddydd. Canys er eu bod yn gyfranogion o'r un breintiau a moddion gras yn yr eglwys ar y ddaear, ni chant gyfarfod ym mhresennoldeb gwynfydedig Duw a'r Oen.

Am hyny, frodyr, nac ymfoddlonwn ar un rhith o grefydd heb ei grym hi. Ymofynwn am adnabod cymdeithas Ysbryd Crist, a rhan *barhaus* gyda phlant Duw. Felly, ar ol diweddu ein pererindod, cawn drigo mewn dinas ag iddi sylfeini; ar ol dattod ein daearol dŷ o'r babell hon, cawn adeilad well, sef tŷ, nid o waith llaw, tragywyddol yn y nefoedd.

CYNFELYN.

ORIAU YSGRYTHYROL.

IOAN.

PEN. ii. 9. "*Llywodraethwr y wledd.*"—Yr ydoedd yn arferiad ym mhlith yr henafiaid i ddewis brenin, neu lywodraethwr, i bob gwledd, pa un oedd i benu pa faint a yfai y gwahoddedigion.

ADN. 16. "*Tŷ marchnad.*"—Dywed Josephus, y byddai yr Iuddewon, ar wyl y Pasc, yn arfer aberthu oddeutu 256,500 o anifeiliaid o wahanol rywiau, sef yn nghylch 32,000 yn feunyddiol.

PEN. iii. 10. "*A wyt ti yn ddysgawdwr yn Israel, ac ni wyddost y pethau hyn?*"—Yr oedd gwahanol seremoniau yn cael eu cyflawni ym mhlith y Proselytiaid Iuddewig. Y seremoni gyntaf oedd enwaediad; yr ail, trochi, neu fedydd; a'r dryddedd, offrymu aberth. Yr oedd yn dyb cyffredinol y'mhlith yr Iuddewon, y dylid edrych ar y rhai oedd wedi myned trwy y seremoniau hyn megys babanod newydd eu geni.

PEN. iv. 6. "*Ac yno yr oedd ffynon Jacob.*"—Dywedir fod y ffynon hon mewn bod yn awr: ac y mae Mr. Maundrell yn dywedyd ei bod wedi ei chloddio mewn craig, ac oddeutu 36 o latheni o ddyfnder, a bod dwfr am bum llath ynddi; ond dywed Mr. Buckingham iddo *ef* ei chael yn sych.

ADN. 11. "*Nid oes genyt ti ddim i godi dwfr.*"—Rauwolf, wrth sôn am ffynon Bethlehem, a ddywed, y bydd y bobl a fydd yn arferol o fyned i godi dwfr o honi yn cymmeryd gyda hwynt lestr lledr, a rhaff, yn ol dull y wlad hòno.

PEN. v. 35. "*Efe oedd ganwyll yn llosgi ac yn goleuo.*"—Y mae y dull hwn o lefaru yn gydffurfiol â dywediadau yr Iuddewon. Yr oeddynt yn arferol o alw y rhai a fyddai yn nodedig am eu dysgeidiaeth yn ganwyllau. Galwant Rabbin yn ganwyll y gyfraith, a llusern o oleuni.

PEN. vi. 27. "*Llafuriwch nid am y bwyd a dderfydd.*"—Y mae y wers hon yn bur ddarostyngedig i gael ei gŵyr-droi gan bobl ddïog, fel yr ymddengys oddiwrth yr hanesyn canlynol:—"Daeth rhyw frawd dieithr i Fynachdŷ Mynydd Sinai, ac wrth weled fod yr holl Fynachod yn brysur yn gweithio, a ysgydwodd ei ben, ac a ddywedodd wrth yr Abad—'Llafuriwch nid am y bwyd a dderfydd. Dewisodd Mair y rhan dda.' 'Zachary,' medd yr Abad wrth ei was, 'dyro lyfr i'r brawd, a dangos iddo ei ystafell.' Yno yr eisteddai y Mynach trwy 'r dydd. Pan aeth yn nos, yr oedd yn rhyfeddu na ddaethai

neb i'w alw i'w giniaw, ac aeth at yr Abad, a gofynodd, 'Fy abad, onid ydyw y brodyr wedi bwyta heddyw?' 'O ydynt,' atebai yr Abad, 'y maent wedi cael eu gwala.' '*Paham*, ynte,' meddai y Mynach, 'na alwasent arnaf fi?' 'Oblegid,' meddai yr Abad, '*yr ydych chwi yn ddyn ysprydol*, ac nid oes arnoch eisieu bwyd cnawdol: o'n rhan ni, yr ydym ni yn gorfod bwyta, ac am hyny yr ydym yn gweithio.' 'Maddeuwch i mi, fy abad,' atebai y Mynach, 'yr ydwyf yn gweled fy nghamgymmeriad.' 'Yr ydwyt;' meddai yr hen ŵr; 'ond cofia fod Martha mor angenrheidiol yn Gristion ag oedd Mair.'"—*Claude's Essay*, Vol. II, p. 146.

PEN. viii. 36. "*Os y Mab gan hyny a'ch rhyddhâ chwi.*"—Fe allai fod yma gyfeiriad at ddefod oedd mewn rhai dinasoedd yn ngwlad Groeg, ac mewn manau ereill; sef, fod gan y mab hynaf ryddid i fabwysiadu brodyr, ac i roddi iddynt freintiau y teulu.

PEN. viii. 57. "*Nid wyt ti ddeng mlwydd a deugain etto.*"—Byddai yr Iuddewon yn tybied mai pan y byddai gwr yn ddeng mlwydd a deugain oed y byddai yn gymmwys i farnu; oblegid hyn y byddai y Lefiaid yn cael eu rhyddhau o wasanaethu yn y deml pan y byddent o'r oed hwnw, am y byddent yn fwy cymmwys i farnu y pryd hyny nag i ddwyn beichiau. A meddylient, os byddai i ryw un farw tan yr oed hwnw, mai barn oddiwrth Dduw ydoedd.

PEN. xi. 16. "*Thomas, yr hwn a elwir Didymus.*"—Byddai yn arferiad yn mhlith yr Iuddewon, pan yn teithio i wledydd dieithr, i gyfieithu eu henwau i'r iaith Roeg, neu Rufeinig, megys *Thomas* neu *Didymus*, un yn y Syriaeg, a'r llall yn y Groeg, ac ystyr y ddau yw *gefell*.

ADN. 44. "*A'r hwn fuasai farw a ddaeth allan, yn rhwym ei draed a'i ddwylaw mewn amdo.*"—Beddau Iuddewig oeddynt yn aml ogofeydd, neu ystafelloedd wedi eu naddu mewn craig. Ac am nad oedd yr Iuddewon yn gwneuthur defnydd o eirch, byddent arferol o ddodi eu meirw mewn gwahanol dyllau wedi eu naddu yn ochrau yr ystafelloedd. Y mae ffurf y beddau Iuddewig yn rhoddi i ni ddeongliad ar rai amgylchiadau yn hanes adgyfodiad Lazarus. Dywedir pan ddarfu i'r Iesu alw ar Lazarus i ddyfod allan, iddo ddyfod *yn rhwym ei draed a'i ddwylaw*. Ond y mae Deistiaid yn aml yn gofyn, gyda dirmyg, pa fodd y gallai ddyfod allan wedi ei rwymo yn y modd hwn? Nid yw yr Efengylwr yn meddwl i Lazarus gerdded allan o'r bedd; ond, gan ei fod yn gorwedd ar ei gefn, iddo ymgodi ar ei eistedd; yna, yn rhoddi ei draed dros ymyl y fan yr oedd yn gorwedd ynddo, iddo lithro i lawr nes yr oedd yn sefyll ar ei draed, yr hyn a allai wneuthur yn hawdd, er ei fod *yn rhwym ei draed a'i ddwylaw*. Am hyny pan ddaeth allan, dywedodd yr Iesu wrthynt am ei ollwng yn rhydd, a gadael iddo fyned ymaith; yr hyn sydd yn dangos yn eglur fod yr hanesydd yn gwybod nad allai gerdded ymaith nes yr oedd wedi ei ddadrwymo.

(I'w barhau.)

HYNAFIAETH EGLWYSIG.

Y COMMINASIWN.

Y MAE y rhagymadrodd priodol i'r gwasanaeth hwn yn dywedyd i ni yr achos a'r achlysur o'i gyfansoddiad. Dywed fod "yn y Brif Eglwys gynt ddisgyblaeth dduwiol, nid amgen na bod yn nechreu y Garawys (sef ar Ddydd Mercher y Lludw) roi y cyfryw ddynion ag oeddynt bechaduriaid cyhoedd, i benyd cyhoedd, a'u poeni yn y byd yma, modd y byddai eu heneidiau gadwedig yn nydd yr Arglwydd; ac megys y gallai ereill, wedi eu rhybuddio trwy eu siampl hwy, fod yn ofnusach i wneuthur ar gam." Ond y mae hyny yn Eglwys Rufain wedi troi er's talm yn seremoni gwag o daenellu lludw ar bawb a ddelo i gyffesu ar Ddydd Mercher y Lludw. Ac yn ein Heglwys ni, gan fod y ddefod hen ac addas hòno wedi cael ei gadael heibio, barnwyd fod yn dda yn lle hyny (hyd onid adnewydder y ddywededig ddisgyblaeth, yr hyn sydd i'w ddymuno, yn hytrach nag i'w ddisgwyl, yn y dyddiau hyn o benrhyddid mewn crefydd) barnwyd yn dda, meddaf, ceisio dwyn pob dyn i'w farnu a'i gondemnio ei hun, trwy osod ger ei fron y melldithion a haeddai ei holl bechodau, a'i ddodi mewn côf o frawdle ofnadwy Duw, yn mha le

y caiff yr anedifeiriol, er na cheryddir mo hono ef o gwbl yn y byd hwn, ei gondemnio yn sier yn y byd nesaf.

Dechreuad traethu yr ymadroddion bygythiol, yn y modd yr arferwn ni hwynt yn bresennol, oedd orchymyn pendant a roddwyd ddwywaith gan Moses (*Deut.* 11. 29. a xxvii.) a chanfyddwn fod Josua yn ei gyflawni yn ddifrifol. *Jos.* 8. 33, &c. Ac er fod yr amgylchiadau perthynasol i'r dull Iuddewig o adrodd y melldithion hyn yn hollol seremoniol, etto mae yn ddiammeu fod y diben, am ba un y gosodwyd y ddyledswydd hon, yn wir foesol, yn arwain i anrhydeddu Duw a'i gyfreithiau, ac i ychwanegu gwir dduwioldeb; oblegid cyhoeddi cyfiawnder a gwirionedd Duw, a phroffesu ein cred fod ei holl ddeddfau yn gyfiawn, a'i holl osodiadau yn sanctaidd, sydd ffordd ragorol i ogoneddu Duw, ac i droi pechaduriaid ato. Felly, nid all fod yn anaddas yn amseroedd yr efengyl, nac mewn addoliad Cristionogol, yn enwedig gan fod yr Eglwys yn gofyn i'r pechadur gael ei ryboddio, a'i arwain i edifeirwch. Gwir yw, fod Crist wedi tynu *ymaith felldith y ddeddf*, *Gal.* 3. 13. eithr nid yw hyny ond mewn perthynas i'r rhai sydd wir edifeiriol am eu pechodau; canys i bawb ereill y mae y felldith etto yn parhau mewn grym.

Y mae rhai yn petruso dywedyd *Amen* ar ol yr ymadroddion bygythiol, am eu bod o'r dyb eu bod trwy hyny yn melldithio eu hunain a'u cymmydogion. Er boddlonrwydd i'r cyfryw rai, sylwer yma na ddywedir "Melldigedig *fo* y dyn, neu bydded efe felldigedig," a wnelo y peth a'r peth; eithr, "Melldigedig *yw* efe:" hyny yw, y mae y dyn sydd yn euog o'r pechod a enwir yn felldigedig; felly nid yw yr *Amen* yn y fan hono yn arwyddo ein bod yn dymuno i'r peth a ddywedir *fod felly*, fel ag y gwna ar ol *gweddi*, eithr arferir ef yn yr un ystyr ag ar ol ein *Credo*, ym mha le yr arwydda ein cydsyniad â'r amrywiol byngciau a gynnwysir ynddo, neu fel y cymmerir ef yn yr amrywiol fanau hyny yn y Testament Newydd, ym mha rai y cyfieithir ef i'r Gymraeg, "yn wir;" felly yn y fan yma, nid arwydda ddim ychwaneg nag "y mae y *peth yn wir.*" *Dat.* 3. 14. 2 *Cor.* 1. 20.

Am hyny pan fynego yr offeiriad, fod eilun-addolwyr, a phechaduriaid ereill a enwir yn yr ymadroddion hyn, yn felldigedig, nid yw yr hwn a ddywedo *Amen* ond yn hysbysu ei fod ef *yn wir* yn credu hyny, megys ag y dywedodd Duw yn y Gyfraith ac yn yr Efengyl; a'i gred ef o hyny sydd yn ei arwain ef i edifeirwch, ac i ofyn maddeuant o'i bechodau, am ba rai y mae yn cyfaddef fod melldith Duw yn ddyladwy.

C. T.

CYFLAWNIAD Y PROPHWYDOLIAETHAU.

YR AIPHT.

Bu yr Aipht yn un o'r teyrnasoedd hynaf a chadarnaf yn y byd. Y prif, a bron yr unig arwyddion yn awr o'i gogoniant yn yr hen amser, yw y *Pyramidiau** anhyfeth, murddynod ei dinasoedd a'i themlau, a beddau mawrwych ei brenhinoedd. Mwy lliosog ac ardderchog oeddynt nag y gellir eu desgrifio; canys dywed Herodotus fod rhifedi ei dinasoedd a'i threfydd yn ugain mil, yr hyn sydd anghredadwy. Dywed yr un awdwr enwog, yr hwn a elwir yn dad hanesyddiaeth, fod yr Aipht yn fwy ffrwythlawn wrth natur, ac yn cynnwys mwy o ryfeddodau nag un wlad arall yn y byd. Hyd heddyw y mae hi yn llawn o ryfeddodau. Y temlau ardderchog hyny â'u huchel dyrau ydynt yn llawn o gysgodluniau (*hieroglyphics*) ac er iddynt gael eu hadeiladu gan ddynion "a newidiasant ogoniant yr anllygredig Dduw i gyffelybiaeth llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac anifeiliaid pedwar carnol, ac ymlusgiaid," etto ymddangosant fel ped amcenid hwynt i anrhydeddu yr unig wir Dduw, Duw Israel, trwy ddangos gwirionedd hanesiol yn gystal a phrophwydoliaethol ei air ef.

Gallai yr Aipht yn gyflawn fostio o hil olynol o frenhinoedd, a hi a barhaodd yn ddidor yn deyrnas gadarn o oesoedd boreuaf y byd. Ond yn hyn, yn gystal ag mewn ystyriaethau ereill, y mae cyfnewidiad mawr er dyddiau y prophwydi, megys ag y rhagddywedasent hwy y byddai. Daeth Nebuchodonosor ac a darawodd

* Adeiliau onglog bonbrall brigfain, yn 500 troedfedd o uchder, ac yn sefyll ar 700 troedfedd o dir.

wlad yr Aipht, yn ol gair yr Arglwydd trwy Jeremiah (46. 13.) a thrwy Ezeciel (30. 10.) Darostyngwyd hi wedi hyny gan y Persiaid dan Cambyses, a chan y Macedoniaid dan Alecsander Fawr; ar ol ei farwolaeth ef llywodraethwyd hi am agos i 300 o flynyddoedd gan y Ptolemeaid, disgynyddion o un o'i dywysogion. Yr amser hwnw yr oedd hi yn deyrnas gyfoethog, nes y daeth hi dan iau Rhufain, oddeutu 30 mlynedd cyn Crist; ac er hyny y mae y Saraceniaid, y Mameluciaid, a'r Tyrciaid, wedi teyrnasu yn olynol arni. Dengys ei hanes gywirdeb y prophwydoliaethau am dani. Dywed Duw trwy Ezeciel (29. 14, 15. a 30. 12, 13.) "Bydd yn frenhiniaeth isel. Isaf fydd o'r brenhiniaethau, ac nid ymddyrchaif mwy oddiar y cenhedloedd. Gwerthaf y wlad i law y drygionus; ie, anrheithiaf y wlad a'i chyflawnder trwy law dieithriaid: myfi yr Arglwydd a'i dywedodd. Teyrnwialen yr Aipht a gilia ymaith." Dyna yw cyflwr yr Aipht er's cannoedd o flynyddoedd, wedi ei difrodi a'i gwneuthur yn anghyfannedd trwy law dieithriaid, a'i gwneuthur yn isaf o frenhiniaethau y ddaear.

YR ARABIAID, &c.

Y MAE caethiwed parhaus yr Affricaniaid, disgynyddion Canaan, am yr hwn y dywedwyd, "Gwas gweision i'w frodyr fydd," a sefydliad trefedigion o Ewrop yn Asia, neu helaethiad Japheth, hiliogaeth yr hwn a boblodd Ewrop, a'u preswyliad y'mhebyll Sem, preswylfa yr hwn oedd o'r dwyrain, neu Asia (Gen. 10. 5, 6, 18, 19, 30.) yn tystiolaethu hyd heddyw wirionedd y geiriau a lefarwyd gan Noah—"Melldigedig fyddo Canaan, gwas gweision i'w frodyr fydd. Bendigedig fyddo Arglwydd Dduw Sem, a Chanaan fydd was iddo ef. Duw a helaetha ar Japheth, ac efe a breswylia y'mhebyll Sem, a Chanaan fydd was iddo ef." Gen. 9. 25–27. Am Ismael, o'r hwn yr hanoedd yr Arabiaid, dywedwyd gan angel yr Arglwydd, cyn ei eni, "Dyn gwyllt fydd efe, a'i law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn ei erbyn yntau; ac efe a drig ger bron ei holl frodyr. Mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i llïosogaf yn aml iawn, a mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr." Gen. 16. 12. a 17. 20. Disgynyddion Ismael a llïosogwyd yn ddirfawr: nis gellir rhifo ei hâd ef o llïosawgrwydd. Hysbys yw i bawb am yr Arabiaid mai pobl wyllt ydynt, a'u llaw yn erbyn pawb, a llaw pawb yn eu herbyn hwythau. Y maent, fel y dywed un hanesydd, "Wedi ymarfogi yn erbyn dynolryw;" ac nis gellir gosod allan yr arwyddion eglur o wirionedd prophwydoliaeth a ddengys yr Arabiaid hyd heddyw yn well nag y'ngeiriau Syr R. K. Porter, yr hwn, wedi bod yn ymweled â'u gwersyll, ac ymofyn ynghylch nodweddiadau eu hiliogaeth, a'u desgrifia fel hyn, "Mae yn rhaid bod buchedd ac arferion yr Arabiaid felly er's 3000 o flynyddoedd o leiaf. Gwiriant y'mhob peth y brophwydoliaeth a draddodwyd am Ismael ar ei enedigaeth, y byddai ef yn ddyn gwyllt, a'i holl hiliogaeth, er iddynt breswylio yn wastad ger bron eu brodyr: a bod pobl fywiog a llym eu deall wedi eu hamgylchynu am oesoedd gan genhedloedd diwygus a moethus, etto eu bod yn parhâu yn bobl wyllt, heb eu gorchfygu, ac heb eu newid, sy'n wir yn wyrth barhâus, yn un o'r dirgelion hyny mewn duwioldeb ag sydd yn cadarnhau gwirionedd prophwydoliaeth."

Olrheiniadau diweddar a ddygasant i'r goleuni hanfodiad a chadwraeth rhyfeddol megys pobl neillduedig o hil hynod arall, ond nid mor llïosog a'r Arabiaid; "Planhigyn, yr hwn a dyfodd dan gedrwydden gadarn Israel, ac a arfaethwyd i flodeuo ar ol i'r pren uchelfrig hwnw gael ei gwympo i'r llawr. (Gwel *Quarterly Review*, Rhif. 75, tu dal. 142.) "Fel hyn y dywed Arglwydd y lluoedd, Duw Israel; Ni phalla i Jonadab mab Rechab wr i sefyll ger fy mron i yn dragywydd." Jer. 35. 19. Y Beni Rechab, meibion Rechab, a hanfodant etto yn bobl hynod a neillduedig. Bostiant o'u disgyniad o Rechab, proffesant Iuddewaeth bur, a deallant, bawb o honynt, yr Hebraeg; etto preswyliant yn nghymmydogaeth Mecca, prif eisteddfa crefydd Mahomet, a'u nifer a gyfrifir yn driugain mil. Y mae yr hanes a roddwyd am danynt yn y deuddegfed canrif wedi ei gadarnhau yn ddiweddar gan Mr. Wolf; ac, fel y gwelodd efe, ac y clywodd gan un o honynt eu hunain, nid oes etto yn eisieu wr i sefyll yn fab i Rechab."

Wrth fwrw golwg dros y prophwydoliaethau perthynol i Ninifeh, Babilon, yr

Aipht, Judea, a'r holl wledydd cyfagos, ac wrth ystyried cyflyrau y dinasoedd a'r gwledydd hyny mewn oesoedd olynol hyd heddyw, onid yw gwirionedd y prophwydoliaethau hyny yn ymddangos yn anwadadwy? ac onid yw eu cyflawniad yn profi yn eglur fod y dynion sanctaidd hyny gynt, y rhai a dystiolaethasant am yr Iesu, yn llefaru megys y cynhyrfwyd hwy gan yr Yspryd Glân? Nid all un gair fod yn fwy sicr mewn perthynas i bethau presennol neu bethau wedi myned heibio, nag oedd yr eiddynt hwy mewn perthynas i bethau dyfodol. Yr anghyfanneddiadau oeddynt waith dynion, ïe, cyflawnwyd hwynt oll gan elynion y grefydd Gristionogol; eithr eu rhagddywediad manwl, yr hyn sydd y tu hwnt o lawer i ragwybodaeth dyn, sydd air Duw yn unig. Y mae dinystriad ymerodraethau, tra y bo yn profi gwirionedd pob iot o'r prophwydoliaethau hyn, y mae hefyd yn gadarnhad a phrawf rhyfeddol o ysprydoliaeth yr ysgrythyrau. Pa ynfydrwydd gan hyny yw, a chymmaint y mae yn dangos gwendid eu hachos, fod anffyddwyr wedi dewis y maes hwn i geisio gwrthbrofi gwirionedd yr ysgrythyrau, lle y gallasent, oddigerth iddynt ymofyn, megys ag y gwnaethant, âg yspryd celwyddog, o'r adfeiliau, ddarllen cyflawniad y prophwydoliaethau ar bob troedle! Y mae pob amgylchiad a enwir gan yr anffyddiwr *Volney* yn dystiolaeth yn erbyn ei holl ddychymmygion; ac allan o'i enau ei hun y condemnir ef. A ddichon i ddim twyll gwirfoddol fod yn fwy neu eglurach nag i ddyn gau ei lygaid yn erbyn y prophwydoliaethau hyn, a cheisio ymresymu yn erbyn gwirionedd y grefydd Gristionogol oddiar yr un amgylchiadau ag sydd, trwy ddangos eu cyflawniad, mor eglur yn ei chadarnhau? neu a all fod un dystiolaeth yn fwy eglur a diymwad na golygiad ar yr holl ragddywediadau rhyfeddol hyn, a'u cyflawniad perffaith?

C. Ll.

Y PINWYDD *(PINE.)*

(Parhad o du dal. 48.)

Yn nghorsydd mawnoglyd ac oerllyd yr Alban y mae gweddillion coed Pinwydd yn dra llïosog. Tra mae 'r dderwen yn hollti 'r ddellt, o herwydd grym gwres y dydd a'r sychder—y fedwen yn cael ei throi yn fwydionllyd—y mae parhad y Binwydden, o herwydd y *turpentine* a gynnwys, yn berffaith ddilwgr, megys y mae y brodorion yn ei defnyddio yn lle canwyllau.

Yn Lloegr hefyd y mae amryw o welyau tan-ddaearol o Binwydd wedi eu darganfod: ond o herwydd gwahaniaeth yr hin-gylch, nid yw y rhai hyn yn cynnwys cymmaint o *durpentine;* ac y maent hefyd yn fwy braenllyd: y mae llestr yr hadau yn profi eu bod yn deilliaw o'r un llwyth.

Un o'r cyfnewidiadau mwyaf neillduol y mae unrhyw wlad yn ddarostyngedig iddo, yw yr hwn a ddigwydd iddynt yn ffurfiad corsydd mawnoglyd. Canfyddir hwy yn gyffredin ym mharthau mwyaf oerllyd y byd; ac a adnabyddir yn yr Iwerddon (lle maent yn toi y ddegfed ran o wyneb yr ynys) wrth yr enw *Corsydd*, ac yn yr Alban wrth yr enw *Mawnog*. Y mae y cludeiriau neillduol hyn o blanhigion yn cael eu trosi, er côf, o'r naill genedl i'r llall, megys un o'r pethau rhyfeddaf a ddigwyddodd yn eu plith. Yn ngogleddbarth Ynys Prydain, ac mewn amryw barthau o'r Iwerddon, yn enwedig yn ei chanol-barth, rhwng y môr Werydd a'r afon *Shannon*, y maent yn dynodi fod yr hin-gylch, a'r tir, wedi bod yn rhagori unwaith ar yr hyn y mae efe yn awr yn ei fwynhau.

Nid yw yr amser y ffurfiwyd y corsydd hyn yn hysbys: ond darganfuwyd mewn llawer o honynt gyrn a phenglogau anifeiliaid nad oes gymmaint ag un o honynt yn awr yn hanfodi yn y wlad. Gan hyny y mae yn rhaid fod eu ffurfiad wedi cymmeryd lle cyn i hanesyddiaeth fod ar gylch.

Etto ymddengys nad yw ffurfiad corsydd mawnoglyd o un trefniad boreuol, fel ag i'r cwbl oll o honynt gael eu creu pan grewyd y byd, ond i ryw ddamwain neillduol beri bod i amryw; canys crybwylla George, Iarll Cromarty,* fod, gerllaw *Loack Broaw*, ar du gorllewinol Swydd Ross, rhwng 1651 a 1699, darn o dir helaeth wedi ei droi o fod yn goedwigfa Pin-

---

* Gwel *Philosophical Transactions*, No. 330.

wydd i fod yn fawnog, o'r hon y mae 'r brodorion yn cluddio eu tanwydd.

Yr hanes a rydd yr Iarll am ffurfiad corsydd sydd fel y canlyn:—"Y Pinwydd, wedi sefyll am beth amser wedi eu dinoethi o'u rhisgl, gan gael eu curo gan y gwlawogydd, y rhai ydynt drymion ac aml yn yr Alban, yn raddol a bydrant yn agos i'r gwreiddyn; ac yna chwythiadau cyffrowyllt y de-orllewin-wynt, yr hwn sydd fwyaf angerddol yn yr ynysoedd Brytanaidd, a'u cwympant y naill ar ol y llall i'r llawr. Gwedi iddynt syrthio, a'u mwydo gan y gwlaw, hwy a hilir yn fuan gan amryw fath o gèu *(fungi.)* Pan ddechreuont wywo, y mae y gwlaw yn golchi y cèn ymaith, ac a syrth rhwng y pren pydredig a'r ddaear; ac fel hyn y mae argae yn cael ei ffurfio, yr hon a ddeil yr holl ddwfr yn llyn llonydd yn ei un-fan. Pan gymmero hyn le, y mae gwyneb y llyn, neu 'r ddaear wlybaidd, yn dyfod yn las a mwsoglyd; ac felly, rhwng gwlybaniaeth, sychder, coed o amryw rywiau, a mwswgl, fe ffurfir mawnog. Hyn a gymmer le yn y parthau uchelaf o'r byd yn ol gorchymyn y Creawdwr doeth, er lles ei greaduriaid rhesymol a breswyliant y parthau hyny."

Syr Walter Scott a rydd yr hanes dilynol o goedwigfaoedd yn cael eu troi yn fawnogydd:—"Mewn rhan o'r Iwerddon, sef o Swydd Cavan o hyd i Swydd Kildare, y mae cors wedi meddiannu gwastadedd copa uchaf mynydd, yr hon sydd o gylch 15 troedfedd o drwch; ac er y dichon fod daear gadarn yn ei hamgylchynu, etto y parthau uchaf sydd wedi eu cyfansoddi o fawnogydd. Y mae yn amryw barthau o'r Alban hefyd gorsydd wedi gosod eu gorseddau ar gopa uchaf mynyddoedd, ac afon yn llifo o'r naill ben iddynt i'r môr dwyreiniol, ac un o'r pen arall i'r an gorllewinol.—Pan y mae 'r corsydd hyn â'u gorseddau ar ucheldir, a'u harwynebau yn ogwyddedig, y maent yn hynod o'r trefnus, er eu bod bob amser, ychydig islaw 'r wyneb, yn cynnwys llawer iawn o leithder. Ond pan y maent yn lled wastad, a'u harwynebau yn cael eu toi â glaswellt, y maent yn gyffredin o natur feddalaidd islaw, pan y mae 'r wyneb yn fath o groen gwydn. Yn yr Iwerddon fe elwir y rhai hyn yn gorsydd symudol, ac yn yr Alban yn gorsydd crynedig. Y maent yn hynod o'r enbydus i ymdeithwyr, ac ni ddygant ychwaith borfa yn yr haf."

Ni raid ychwanegu ar y pen hwn; canys y mae y Cymry yn ddigon hysbys o natur mawnogydd, ynghyd â'u cynnwysiadau. Af rhagof yn awr i ddangos fod mawnogydd a chorsydd ar rai prydiau yn llifo tros eu glanau. Sylwaf yn awr ar y modd dychrynllyd y bu i gors *Solway Moss*, Iwerddon, orlifo tros ei glanau, Rhagfyr 16, 1772. Solway Moss sydd o gylch 300 erw o dir. Ei wyneb sydd hynod o'r gwydn; ond yn hynod o'r meddal islaw, ac a sigla megys un corph crynedig pan ei sethrir. Yr oedd ei arwyneb mor enbydus, fel y collodd nifer o fyddin *Sinclair*, yn amser Harri VIII. eu bywydau ynddo. Dywedir i yngerbwd marchog, ei farch, a'i arfogaeth gael eu cloddio o hono ychydig cyn ei ddinystriad. Solway Moss a ymestyn rhagddo yn hynod o'r ardderchog tua therfynau yr afon *Esk*, gan amrywio yn ei uchder o 40 i 80 troedfedd goruwch gwyneb y gwastadedd. Yr oedd canol y gors yn lled wastad, ac yn sigienllyd, a chrawcwellt yn tyfu ynddi. Yn fasnorol i'r 16eg o Ragfyr, disgynodd gwlawogydd trymion, yn gymmaint fel nad oedd yno le i gynnwys y dyfroedd. Arwyneb y gors a gyfodwyd gan y dyfroedd; ac o herwydd eu grym, torasant dros ei glanau gyda thwrf dychrynllyd, gan gludo ymaith y gors fawnoglyd, ynghyd â phob peth a safai yn eu ffordd. Y pryd yr ymollyngodd y gors, oedd ynghylch 11eg o'r gloch nos y 15fed dydd. Yr amaethwyr, a phreswylwyr y maenor-dai agosaf i'r *dylif du*, tra yn eu gwelyau, ni allasent lai na rhyfeddu at ddyfodiad disymmwth ac annisgwyliadwy eu hymwelydd anwrthwynebadwy.

Yr oedd gorlifiad cenhod y gors hon yn lled debyg yn ei effeithiau i eiddo *Etna* a *Vesuvius*, ond bod yr elfenau yn wahanol. Efe a daenodd ei edyn caddugawl dros yr holl wastadedd, er colled annhraethol i'r brodorion. O herwydd bod ei symudiad yn arafaidd, ni chollwyd neb bywydau. Y mae yn hawddach dychymmygu nac adrodd y braw a feddiannodd breswylwyr tlodaidd *Eskdale*, o herwydd yr ymweliad rhyfedd hwn. Y bobl yma oeddynt o'r radd gyffredin, a thra choel-grefyddol: gan

hyny, pan ddechreuodd y pentwr pyg-ddu hwn ymledaenu dros eu dyffryn, hwy a ddeffrowyd o'u cwsg mewn dychryn dirfawr. Pan ymdrechasant ffoi o'u bythod am eu bywydau, hwy a lanwyd â dychryn eilwaith; canys pan gyanygient agor eu dorau i ffoi, yr oedd y cenllif ëofn yn barod i ruthro i mewn, heb gymmaint a gofyn cennad neb o'r meddiannwyr dychrynedig. Pan ddisgynodd y cenllif at y rhai oedd yn preswylio agosaf i'w ffynhonell; a'u hanwybodaeth o'r achos cynhyrfiol o hono a barodd iddynt daenu eu gwaedd-lef o'u blaenau, gan yru eu gwartheg, cario eu plant, a phob peth gwerthfawr o'u heiddo ymaith; ac hefyd rybuddio eu cymmydogion, ar eu ffordd, i ymofyn noddfa. Digwyddodd fod y brodorion yn wasgaredig ar hyd y dyffryn; ond pe buasent yn byw oll yn yr un pentref, diau y buasai 'r digwyddiad yn fwy dychrynllyd o lawer, a rhifedi o fywydau wedi eu colli. Ond er i'r trigolion, a'u diadelloedd, gael eu hachub oll; etto, gorfu iddynt adael i'w llafur toreithiog gael ei gloi am byth ym mynwes angharedig y dylif du. Pan wawriodd y boreu dranoeth, gwelent, er eu galar, fod eu hen breswylfeydd wedi eu hollol gyfnewid. Yn lle meusydd prydferth, amgaeau têg, a gerddi gorlawn, ynghyd â phethau ereill hanfodol i wlad ffrwythlawn, yr oedd mawndir diwerth gwedi llwyr dôi y cyfan oll.

Yr oedd llawer o'r tai gwedi eu hollol gladdu, ac ereill heb ddim ond y cronglwydydd yn unig i'w gweled. Yr oedd amryw hefyd a'u bondo o gylch 8 troedfedd oddiwrth y llawr. Nid oedd y llafur-dir, a foddwyd gan y dylif anghyffredin hwn, ddim llai na 200 erw. Ffrydiau chwanegol o wlawogydd a ddisgynasant eilwaith, a chwanegasant y difrod erchyll; a'r canlyniad fu iddi dôi wyneb yr holl ddyffryn yn gyfan-gwbl, yr hwn a fesurai o gylch 400 erw o dir llafur.

Dywed y Dr. Clerke, fod coedwigfa Binwydd ar dân yn Lapland, yn lled agos i afon, a'i bod felly er's dyddiau lawer. "Mr. Tipping a'n hysbysa," meddai y Dr. "mai yr achos o'r tân oedd diofalwch y Laplandiaid a'r badwyr ar yr afon, y rhai a arferent y gosgymmon *(tinder)* Ellmynaidd i danio eu pibellau, ac a oddefent iddo syrthio i blith y mwswgl a'r dail sychion, cyn ei ddiffodd. Gadawent hefyd dânau mawrion y'nghanol y goedwigfa, heb eu diffodd, y rhai a enynent i gadw ymaith y *mosquitoes* (math o drychfiled mawrion) oddi wrthynt hwy a'u hanifeiliaid. Gan hyny gellir dirnad y difrod a wna fflamau angerddawl mewn coedwigfa, pan y mae ei deiliaid yn llawn o nodd olewaidd mewn ychydig amser. Etto Linnæus, trwy ei wybodaeth gyflawn o ansawdd y wlad, ac arferion y brodorion, a briodola losgiad coedwigfa y'ngogledd Sweden i enyniad mellt. Tra parhaodd y tânau ofnadwy hyn, gyrwyd yr eirth, y bleiddiaid, a'r llwynogod, oll o'u llochesau, ac nid bychan a fu 'r galanastra a wnaethant y'mhlith yr anifeiliaid. Bu i arth groesi yr afon o gylch pythefnos cyn ein dyfodiad i'r lle, yr hon a laddodd, i'r un amaethydd, chwech o wartheg, a deuddeg o ddefaid, a'r cwbl yn yr un noswaith. Gwelsom yr amaethydd, a'r llannerch lle digwyddodd i'w anifeiliaid syrthio yn ysglyfaeth i'r arth ddidrugaredd. Nyni a diriasom yno i'r diben i gerdded glanau 'r afon, tra bu ein badwyr yn ymdrechu rhwyfo eu cychod yn erbyn y ffrwd. Yr amaethydd galarus a briodolai ei golled i'r goedwigfa gyferbyniol danio, yr hyn a barodd i'r arth groesi 'r afon am ymborth.

(I'w barhau.)

DIWYGIAD.

Tra y dywedir cymmaint ynghylch Diwygiad Seneddol, goddef i un sydd yn teimlo dwys ofal am lwyddiant a dedwyddwch ei gydwladwyr, ddwyn ar gôf i ti DDIWYGIAD *arall*, yr hwn ni ddylid colli golwg arno, a'r hwn sydd yn perthyn i bob un o honom yn fwy nag un peth arall ar y ddaear:—sef, DIWYGIAD PERSONOL; yr hwn sydd gynnwysedig mewn newidiad calon a buchedd ym mhob un ag sydd yn proffesu yr enw Cristionogol, ond yn ei ymarweddiad beunyddiol heb ymagweddu yn gysson â'r Bibl, unig reol bywyd pob gwir Gristion.

Goddef i mi ofyn i ti, *A wyt ti yn byw yn ddïofal ynghylch iachawdwriaeth dy enaid, ac yn anystyriol o dragywyddoldeb?*

DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Bydd barod i gyfarfod â'th Dduw." "Pa lesâd i ddyn os ennill efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun? neu pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?"

A wyt ti yn *Dorwr Sabbeth*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Cofia y dydd Sabboth i'w sancteiddio ef."

A wyt ti yn *Dyngwr*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Na thwng ddim." "Na chymmer enw yr Arglwydd dy Dduw yn ofer."

A wyt ti yn *Feddwyn?* DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd "Ni chaiff meddwon etifeddu teyrnas Dduw."

A wyt ti yn *arferol o dori dy air*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "I'r holl gelwyddwyr y bydd eu rhan yn y llyn sydd yn llosgi â thân a brwmstan; yr hwn yw yr ail farwolaeth."

A wyt ti yn *byw trwy foddion anonest*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Yr hwn a ladratàodd na ladratâed mwyach: eithr, yn hytrach, cymmered boen, gan weithio â'i ddwylaw yr hyn sy dda; fel y byddo ganddo beth i'w gyfranu i'r hwn y mae angen arno."

A wyt ti yn *ceisio twyllo ereill mewn bargenion*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Na fydded i neb orthrymu na thwyllo ei frawd mewn dim; canys dïalydd yw yr Arglwydd ar y rhai hyn oll." A wyt ti yn un *sydd yn myned i ddyled heb fwriadu talu*? DIWYGIA: canys y mae gair Duw yn dywedyd, "Na fydd yn nyled neb o ddim." "Pa bethau bynag oll a ewyllysioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy."

A wyt ti yn *ariangar*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Gwreiddyn pob drwg yw ariangarwch." "Y cybydd sydd ddelw-addolwr."

A wyt ti yn ddyn o *dymher ffyrnig, balch, maleisus, a dïalgar*? DIWYGIA: canys rhoddodd Crist y gorchymyn hwn i'w ddisgyblion: "Cerwch eich gilydd." Ac y mae Gair Duw yn dywedyd, "Pob un a'r sydd yn casâu ei frawd lleiddiad dyn yw: a chwi a wyddoch nad oes i un lleiddiad dyn fywyd tragywyddol yn aros ynddo."

A wyt ti yn *esgeulus o weddi*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Gweddïwch yn ddibaid." "Ym mhob peth mewn gweddi ac ymbil, gyda diolchgarwch, gwneler eich deisyfiadau chwi yn hysbys ger bron Duw."

A wyt ti yn *esgeulus o ddarllen y Bibl*? DIWYGIA: canys yn y llyfr sanctaidd hwnw y mae yn ysgrifenedig, "Chwiliwch yr ysgrythyrau."

A wyt ti yn *un o yspryd grwgnachlyd ac anfoddlawn*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Byddwch foddlawn i'r hyn sydd genych."

A wyt ti wedi *llwyr ymroddi i'r byd hwn, gan anghofio Duw*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Na cherwch y byd na'r pethau sydd yn y byd." "O châr neb y byd, nid yw cariad y Tad ynddo ef." "Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, a'r holl genhedloedd a *anghofiant* Dduw."

A wyt ti yn *dilyn ffolineb a gwag ddifyrwch*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Fod yr hwn sydd drythyll yn farw, er ei fod yn fyw." "Diwedd y llawenydd hwn yw tristwch."

A wyt ti yn *byw mewn ymarferiad o un pechod cyhoeddus, neu mewn esgeulusdra o un ddyledswydd*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Onid edifarhewch chwi a ddifethir oll." "Os chwi ni wnewch fel hyn, wele, pechu yr ydych yn erbyn yr Arglwydd; a gwybyddwch y goddiwedda eich pechod chwi." "Gosodwyd i ddynion farw unwaith; ac wedi hyny bod barn."

A wyt ti yn *arferol o ddirmygu Efengyl Crist*? DIWYGIA: canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Pa fodd y dïangwn ni, os esgeuluswn iachawdwriaeth gymmaint." "Nid oes iachawdwriaeth yn neb arall; canys nid oes enw arall dan y nef, wedi ei roddi ym mhlith dynion, trwy yr hwn y mae yn rhaid i ni fod yn gadwedig," ond enw yr Arglwydd Iesu Grist yn unig. "A gwaed Iesu Grist sydd yn glanhau oddiwrth bob pechod."

Bydded i bob dyn gofio fod ganddo *Fwrdeisdref lygredig* yn ei fynwes ei hun, sef, calon lygredig: canys y mae gair Duw yn dywedyd, "*Oddi mewn*, allan o *galon* dynion, y daw drwg-feddyliau, puteindra, llofruddiaeth, lladradau, cybydd-

dod, drygioni, twyll, anlladrwydd, anniweirdeb, cabledd, balchder, ynfydrwydd." Bydded i bob dyn geisio *oddi uchod* DDIWYGIAD i'w galon: canys y mae Gair Duw yn hysbysu, "Oddieithr eich troi chwi, a'ch gwneuthur fel plant bychain, nid ewch chwi ddim i mewn i deyrnas nefoedd."

Bydded pob dyn yn ofalus am ddiwygio ei, a bydded yr un hwnw *ef ei hun*: yna, trwy fendith Duw, y caem weled y'mhob lle Rïeni mwyn, Gwyr caredig, Plant ufudd, Meistri uniawn, Gweision didwyll, Dinasyddion da, a Deiliaid ffyddlawn. Hyn a wna DDIWYGIAD gogoneddus yn wir, bendithion yr hwn a gyrhaedd o oes i oes; canys y mae Gair Duw yn dywedyd, "Cyfiawnder a ddyrchafa genedl; ond cywilydd pobloedd yw pechod."

CYFAILL I GYFOETHOG A THLAWD.

TRADDODIADAU GWYDDELIG.

WEDI treulio llawer o flynyddau maith mewn gwledydd tramor, dychwelais i'r Iwerddon, ac ymwelais â'r dref yn yr hon y'm ganwyd. Nid oedd genyf na pherthynas na chyfaill ynddi; a'r unig beth a'm tueddodd i gyrchu tu ag ati, oedd dymuniad i ail syllu ar y lleoedd yn y rhai y treuliaswn gymmaint o amser, ac y mwynhaswn gymmaint o hyfrydedd. O'r lleoedd hyn, y mwyaf nodedig oedd dyffryn mawr a elwid Kilbarry. Yn y gauaf byddai dwfr yn ei orchuddio; yn yr haf yr oedd gwelyau o bêrlysiau yn wasgaredig ar hyd-ddo. Yma yr arferaswn hela dyfrgwn, pysgota, ymdrochi a nofio, pan oeddwn yn derbyn elfenau dysgeidiaeth mewn ysgol gerllaw. Golwg ar y dyffryn a'm hadgofiodd o ddifyriadau a champau yr hen amser gynt; a pharodd i mi ocheneidio fwy nag unwaith wrth feddwl am y rhai oeddynt fy hoff gymdeithion yn y dyddiau hyny. Yr oeddwn yn llwyr anwybodus o sefyllfa ac amgylchiadau llawer o honynt: gwyddwn fod rhai wedi gorfod dilyn eu galwad yn ardaloedd poethion y dwyrain; a gwyddwn fod ereill wedi ymadael â'r byd a'i wagedd, ac wedi eu rhifo y'mysg preswylwyr ystafelloedd oerion y bedd. Rhodiais y'mlaen o gam i gam, gan ddwys fyfyrio ar y pethau a "ddeffrôdd alarnadau," ac a barodd i "argofion hiraeth dreiddio drwy fy mynwes." O'r diwedd cyrhaeddais bont ym mhen uchaf y dyffryn, ar yr hon yr eisteddai dyn. "*Baul o yeerith*," ebe fi, yn ol yr arfer cyffredin yn y parthau hyny. "*O Dhias Murrìas Phadrig*," atebai y dyn, gyd â'r parodrwydd mwyaf. Tybiais fod ei lais yn adnabyddus i mi, a dywedais, "Yr wyf yn meddwl i mi glywed eich llais chwi o'r blaen; beth yw eich enw?" "Digon tebyg, Syr," atebai yntau. "Yn wir, onid myfi yw Pierce Butler, y Gwehydd, sydd yn byw yn Ballytruckle: ac onid wyf fi a'm teulu yn cyfanneddu yno er's 40 mlynedd pan ddelo Gwylmihangel." Un o'm cyfeillion hynaf oedd Pierce Butler; a chofiais yn ebrwydd mai un diwyd iawn oedd Pierce gyd â'i alwad, a'i fod yn fwy diwyd fyth gyd â'r difyrwch o bysgota. Rhwng yr oriau a dreuliai gyd â'i orchwyl cyfreithlon, a chyd â'i hoff ddifyrwch, byddai yn eistedd 11 mis o bob blwyddyn. Cyn gynted ag y gadawai ei wydd, wrth yr hwn yr eisteddai bron drwy y dydd, cyrchai yn ebrwydd tu ag at yr aber oedd yn gyfagos i'w fwthyn, lle yr arosai agos drwy y nos. Yn ei dŷ ef yr arferwn i a'm cymdeithion roddi ein holl gelfi hela a physgota, lle y cyrchem yn fynych pan y gallem daflu heibio ein llyfrau, a phan oeddym ym mhell o olwg ein hathraw. Yr oedd Pierce wedi dangos yr hoffder mwyaf tu ag ataf fi; a'r unig achos o hyn oedd fy serch i tu ag at ei brif ddifyrwch ef. Yr oedd ganddo wïalen bysgota, yr hon, er nad oedd yn gref, oedd yn dra llwyddiannus; ac yr oedd hi bob amser at fy ngwasanaeth. "Efe a'i caiff hi," eb efe, "oblegid hi a ddeil bysgod o honi ei hun, ac ni rydd ddim trafferth iddo ef." Ac i ddweud y gwir, yr oeddwn i yn fwy dyledus i ragoroldeb y wïalen nag i'm cywreinrwydd fy hun am y pysg a ddeliais.

Wedi i mi wneud fy hun yn adnabyddus iddo, yr oedd yn dra llawen. "O Syr, yr ydych chwi wedi gweled llawer o'r byd er yr amser y buoch yn pysgota yn llynau Kilbarry. Da genyf weled eich bod heb anghofio yr hen wlad, na'r hen bobl—a pheth sydd yn well na'r cwbl, yr hen iaith. Mor dda y cofiasoch *Baul o*

yeerith!" "Ië," ebe finnau, "ond nis gwn beth yw ei ystyr." "Os gwelwch chwi yn dda eistedd ar y mur yma, mi a fynegaf i chwi." Eisteddais wrth ochr fy hen gyfaill, a dechreuasom ymddiddan ynghylch traddodiadau yr Iwerddon. "Gwybyddwch, Syr," meddai Pierce, "pan y daeth y Sant bendigedig Patrick i'r Iwerddon, yr oedd yr holl drigolion yn Baganiaid. Nid oedd ganddynt wybodaeth am Dduw, a'i seintiau; ond addolent bob math o bethau, ac yn enwedig y duw a elwid Baal, yr hwn, fel yr arferai fy Offeiriad, dyn tra dysgedig (Duw a gadwo ei enaid) ddywedyd wrthyf, a arwyddocâi *tân:* ac arferent daflu eu plant i'r tân (yr Arglwydd a'n harbedo) er mwyn ei foddhau ef. Yr ydych yn cofio tyddyn Dan Cormick, yn agos i Tramore, yr hwn a elwir *Beltony*, ystyr yr hyn ydyw *Baal tinne*, sef tân Baal: ac yno yr arferent aberthu iddo. Ac onid ydynt yn haeru mai i hyn y gwneid y tanau yn yr amser gynt—y coelcerthi a wneir yn awr ar Noswyl Ieuan, o amgylch y rhai y dawnsia y llangciau a'r merched? Wel, Syr, pan ddaeth St. Patrick i'r wlad, rhoddodd derfyn ar yr holl bethau hyn; eithr methodd gyflawni hyny ar unwaith. Rhai a berthynent i'w blaid ef, a rhai i Baal: ac er mwyn gwahaniaethu ei gefnogwyr ef oddiwrth y lleill, efe a roddodd orchymyn iddynt i ddefnyddio y cyfarchiad hwn. Pan y cyfarfyddai dau ddyn dieithr, dywedent, *Baal o yeerith?*—Ai dyn Baal ydych chwi? Ac os nad oedd, hyfforddodd hwynt i ateb, *Dhias Murrias Phadrig*—Duw, a'r Forwyn Fair, a St. Patrick—gan arwyddo, trwy y tri pherson sanctaidd hyn, mai Cristionogion oeddynt. Mewn amser, Syr, gwyddoch i bawb ddyfod yn Gristionogion. Ond defnyddir cyfarchiad St. Patrick yn awr pan y cyfarfydd dau ddyn: a da genyf eich bod chwi heb ei anghofio."

Yr oedd Pierce yn eistedd, gyd â'i hugan ar draws ei ysgwyddau, a'r llewys yn hongian i lawr, fel y mae arfer y werinos yn yr Iwerddon. Gan fy mod yn tybied mai eu —— a'u rhwystra rhag gwisgo eu hugan fel pobl ereill, neu, am ei fod yn llai trafferth iddynt, gofynais, "Paham na ddefnyddiwch lai o frethyn, a cheisio eich hugan heb lewys, y rhai nid ydych yn eu gwisgo?" Oni fyddai hyny yn ammharchus iawn ar ol y wyrth? Efallai na chlywsoch erioed paham yr ydych yn gwisgo llewys heb eu harfer?" "Naddo: hyny oedd yr arfer gyffredin pan oeddwn i yn fachgen; ond ni wyddwn paham." "Mi a fynegaf i chwi, Syr. Pan gymmerodd St. Patrick arno y gorchwyl o droi y Gwyddelod at y Grefydd Gristionogol, efe a gychwynodd o Ffrainge i'r perwyl hwnw; ond y diafol, yr hwn a wyddai beth oedd efe ar fedr ei wneuthur, a'i dilynodd yn ebrwydd; ond methodd gael hyd iddo, am ei fod yn teithio mor gyflym ar achos mor dda. Ar hyn y diafol a afaelodd mewn craig fawr, a thaflodd hi ar ei ol; eithr methodd ei daro ef, a hi a syrthiodd i'r afon Forth. Gafaelodd mewn un arall—taflodd hi ato; ond methodd ei daro, a hi a syrthiodd i'r afon Clyde. Erbyn hyn yr oedd y diafol wedi ymgynddeiriogi: a chan ymaflyd mewn craig arall, fwy o lawer na'r ddwy gyntaf, taflodd hi â'i holl egni, a bu agos iawn iddo ei daro; ïe, mor agos ag i beri i'r tonau ymdaflu dros y sant wrth gwympo y graig i'r môr. Wel, daeth y sant bendigaid ar dir yr Iwerddon, yn oer ac yn wlyb: a phan gyrhaeddodd at y tŷ nesaf i'r traeth, gofynodd gennad i sychu ei hun. Y pryd hyny yr oedd y Gwyddelod heb eu gwareiddio, fel y maent yn y dyddiau hyn: ac ni ddarfu iddynt ofalu dim dros y dyn dieithr, [illegible] chymmaint a gofyn iddo, 'A fwytêwch chwi gyda ni?' er fod y cloron yn boethion ar y bwrdd. Wel, Syr, tra y safai yn rhynllyd wrth y drws, llewyrchodd yr haul yn ddisglaer: a pheth a wnaeth efe ond diosg ei hugan, a'i thaflu ar draws un o belydrau yr haul i'w sychu. Y mynyd o'r blaen disgleiriai yr haul yn wyneb gwraig y tŷ: a phan yr edrychodd beth oedd yn gorchuddio yr haul, canfyddodd yr hugan yn yr awyr rhyngddi hi a'r haul, a'r llewys yn hongian i lawr, heb ddim yn ei chynnal. Y pryd hyny gwyddai nad allai neb ond dyn sanctaidd wneud y fath beth: a hi, ynghyd â'i holl deulu, a argyhoeddwyd. Ac er hyny hyd yn awr nid yw Gwyddel yn gwisgo ei hugan fel Sais, ond gyd â'i llewys yn hongian i lawr, fel y taflodd St. Patrick hi ar belydryn yr haul."

Erbyn hyn yr oedd y tywyllwch wedi

ein goddiweddyd: a gwelwyd goleuni yn llewyrchu ar yr ochr arall i'r dyffryn. Y llewyrchiadau hyn ydynt yn dra mynych yn siglenydd yr Iwerddon; a rhoddasant achos i lawer o chwedlau am *Jack y Lantern*, a *Wil y Wisp*. "Dacw Jack," ebe fi, "cymmerwch ofal, Pierce, rhag iddo eich cam-arwain heno." "O, Syr, nid oes dim ofn o hyny. Nid Jack oedd hwn acw; o herwydd yr wyf fi yn ei adnabod ef yn dda. Un noswaith yr oeddwn wedi bod yn pysgota; ac wrth ddychwelyd adref dros *Knock* a *Bristhai*, beth a welwn o fy mlaen yn y tywyllwch ond Jack, ond fod ganddo oleuni yn ei law. Rhyw beth bychan iawn oedd, â gwyneb digrif; a daliai y ganwyll yn ymyl fy llygaid, nes oeddynt yn serenu: ac nis gwn yn y byd mawr yma pa fodd yr oedd; ond ni allwn beidio ei ganlyn i ba le bynag yr elai: ac o'r diwedd beth a wnaeth y creadur ond fy arwain at ddibyn y graig o'r hon y cafodd Mr. Kennedy feini i adeiladu ei dŷ. Pan wybum fy mod mewn sefyllfa mor beryglus, yr oedd arnaf eisieu aros; ond methais, er fy holl ymdrech. A phan deimlais fy hun yn myned i lawr, rhoddais naid, a disgynais ar fy nhraed mewn swp o eithin: ac yn y boreu y creigiwr a'm gwelodd yno yn iach, ac yn cysgu yn dawel. Ond nid bai Jack oedd hyn; oblegid yr oedd efe yn bwriadu fy nghorphen i."

Y pryd hyn llewyrchodd y goleuni drachefn, a Pierce a ymgroesodd, ac mewn llais isel dywedodd, "Duw a fyddo yn dda wrth eu heneidiau." "Eneidiau pwy?" ebe fi. "Y rhai oeddynt yn y tân acw," meddai efe. "A phwy oeddynt, Pierce?" "Ond eneidiau y tlodion, Syr, a losgwyd gan Cromwell yn Nghapel Kilbarry?" Wedi treulio mynyd mewn gweddi ddirgel, aeth Pierce ym mlaen. "Ni ddaeth Cromwel yn agosach i Waterford na'r graig sydd ar làn arall yr afon Suire, yr hon sydd gyferbyn a'r tŵr a elwir Tŵr Cromwel. Ond rhai o'i ddilynwyr a aethant dros yr afon mewn cychod, ac a anrheithiasant y wlad oedd yn agos i'r dref. Nifer o honynt a ddaethant at Gapel Kilbarry, ar foreu Dydd Gwyl, pan oedd yr Offeiriad yn prysur ddarllen yr Offeren wrth yr allor, a'r capel yn llawn o bobl. Un o'r milwyr a ddywedodd, 'Y mae holl addolwyr Baal yn awr yn ymgynnulledig yn ei dŷ, gadewch i ni ei losgi.' Nid cynt y dywedwyd y geiriau nag y cyflawnwyd y gorchwyl. Cauasant y drysau, a'r ffenestri; a'r Offeiriad a'i gynnulleidfa, a losgwyd yn y Capel. Rhai o'r hen furiau ydynt etto yn sefyll, gyda nodau y tân arnynt; ac ni thyf dim o'u hamgylch. Ac ar noswyl y sant hwnw, llewyrchiadau o dân a ddeuant allan o honynt, fel pe baent etto yn goddeithio: a mynych y canfyddaf hwynt o'r lle hwn."

"Wel, Pierce, ymddengys oddiwrth eich chwedl chwi mai nid Scullabògue oedd y lle cyntaf yn yr hwn y darfu i'r trigolion losgi eu gilydd mewn amseroedd terfysglyd yn yr Iwerddon."

"Digon gwir, Syr; ond gobeithio mai hwnw fydd y lle diweddaf. Y maent yn dywedyd na fydd dim ychwaneg o anghydfod yn ein plith; ac, yn wir, y mae yn llawn bryd iddo ddarfod."

(I'w barhau.)

AFON ANGEU.—*BREUDDWYD.*

TREULIASWN y prydnawn gyda chyfaill gwerthfawr, gan ddadleu, gyda mwy gwres nag adeiladaeth, yr wyf yn ofni, ynghylch tair o wyrthiau newydd, dros ba rai y safai fy nghyfaill yn gadarn, nes y galwyd ni at fyfyrdodau uwch, a theimladau santeiddiach, gan ddyfodiad yr amser at ddyledswydd, neu weddi deuluaidd: a'n hymddiddanion wrth ymadael oeddynt y cyfryw, gobeithiaf, ag a fuasent addas pe buasem ar derfyn y byd tragywyddol. Yn wir, nid oeddym yn ein meddwl ym mhell oddiwrth y fro nefol. Y testun oedd proffad Dafydd, yr hwn ni feddai ac ni ewyllysiai, yn un o'r ddau fyd, neb ond Duw; a'r apostol, yr hwn oedd barod i'w offrymu; ac hefyd seintiau a merthyron diweddarach; ac, yn olaf, ddesgrifiad seraphaidd Bunyan, yn Nhaith y Pererin, o fynediad y Cristion dros yr afon, at byrth y nefol ddinas.

Wrth ymadael, dywedodd fy nghyfaill dan wenu, "Wele, nyni a gawn ddeall y pethau hyn yn well wedi myned dros yr afon, cewch adael ar ol eich hammheuaeth presennol ynghylch y gwyrthiau newyddion;" "A chwithau, ond odid (ebe

fi) eich cred ynddynt." Yma y terfynodd ein hymddiddanion; eithr desgrifiad Bunyan o'r afon a wnaeth argraph ar fy meddwl nes myned i gysgu, yr hyn, mae yn debyg, a wnaeth i mi freuddwydio fel y canlyn:—

Yn fy mreuddwyd tybiais fy mod yn sefyll ar lan afon angeu, a ddesgrifir gan Bunyan, ac yn canfod o'm blaen ar y bryn tu arall i'r afon y ddinas sanctaidd. Mor ardderchog a phrydferth yr olwg arni! Ond buan y tynwyd fy sylw at y teithwyr llïosog oedd yn dynesu at yr afon, rhai yn croesi 'r dwfr yn wirfoddol, ïe, yn llawen, ereill o'u hanfodd yn cael eu gyru ymaith yn eu drygioni; ac heb obaith pan fyddont yn marw. Canfum rai o'r fath olaf yn dyfod at borth y ddinas, lle y gwelais hwy yn glasu ac yn crynu, wrth ddarllen mewn llythyrenau o dân y ddedfryd ofnadwy oedd yn erbyn eu dyfodiad i mewn, "Oddi allan y mae y cwn, a'r swyn-gyfareddwyr, a'r puteinwyr, a'r llofruddion, a phob un a'r sydd yn caru ac yn gwneuthur celwydd." Diddelwais pan welais y dyrfa lïosog wedi eu cau allan, ac yn gorfod troi, gyd âg wylofain a rhingcian dannedd, ar yr aswy, lle y collais yn fuan yr olwg arnynt—yr oeddynt yn y "llyn sydd yn llosgi â thân a brwmstan." Nid yw yn fy mryd geisio darlunio y liuoedd annedwydd hyn. Llïosocach oeddynt nag a gauid allan gan yr adnod uchod yn eu hystyr lythyrenol; ïe, yn cynnwys y rhai oll oeddynt heb y wisg brïodas, yr hon yw cyfiawnder y saint, er uched llais eu hawl o ran pethau ereill. Troais fy ngolwg oddiwrth y rhai hyn, er mwyn ystyried y llu dedwydd oedd yn myned trwy 'r porth i'r ddinas; ac mor hyfryd oedd yr olwg, fel na fedrwn am beth amser feddwl am ddim ond eu llawenydd, a cheisio o hirbell ail adrodd y gân fuddugoliaethus a ddeuai o'u genau.

Eithr wedi sylwi o honof o'm hamgylch, canfum o ddau tu y ffordd, ac ar fin yr afon, amryw dyrau, neu gryglwythi, na fedrwn ar y cyntaf ddeall eu natur. O'r diwedd, wedi sylwi yn fanwl, deallais mai gan y fforddolion y gwnaethid hwynt, trwy daflu ymaith yn awr ac eilwaith ryw bwys neu rwystr, nes o'r diwedd yr oeddynt heb fawr ddim ond y wisg brïodas; hòno ni theflid gan neb, na wnaid, yn ymchwydd yr afon. Hyd yr ymdrech olaf yn y llif, yr oedd braidd bob un wedi glynu wrth ryw beth oedd werthfawr yn ei farn, ond bwrid y cwbl yn llawen i'r dwfr cyn cyrhaedd y lan arall. Sylwais eisoes fod glan yr afon, megys y ffordd, yn llawn o'r tyrau hyn.

Ni allais lai na sylwi, mai ar ddechreu yr yrfa yr oedd y cryglwythi mwyaf o lawer, lle y taflai yr holl fforddolion rywbeth atynt. Yn nechreu yr yrfa yr oedd y pethau ffieiddiaf i'w canfod. Yma y gadawsai y drygionus ei ddrygioni, a'r pechodau mwyaf gwaradwyddus; ond ar unwaith y canfyddais yr holl bethau ni chant fyned i mewn. Fel yr oedd eu gwybodaeth yn cynnyddu, yr oeddynt yn barod i fwrw heibio bethau na welsent ar y cyntaf eu bod yn groes i natur y lle y cyrchent ato. Bob cam o'r ffordd y teflid rhywbeth heibio; ïe, ar lân yr afon, nid pawb oedd foddlon i ddïosg y cwbl ond y wisg brïodas.

Gwelais lu llawen o fabanod, y rhai nad oedd raid iddynt fwrw ymaith ond baich y cnawd a'r llwgr gwreiddiol; ac yna, wedi eu gwisgo yn y wisg angenrheidiol i bawb, parod oeddynt ar unwaith i fyned i mewn i lawenydd eu Harglwydd. Tyrfa o ieuengctid oedd yn canlyn, y rhai, ar y golwg cyntaf, a ellid farnu mor rhydd oddiwrth feichiau damweiniol a'r babanod; ond, a sylwi yn fanylach, yr oeddynt wedi casglu rhai pethau yr oedd raid eu taflu at y tyrau crybwylledig—balchder, hunan, a chreulonder, oeddynt rai o honynt.

Ond heb olrhain pob pwys, a'r pechod parod i amgylchu y pererinion, af at y tyrau ar fin yr afon, ac hefyd, fel y dywedais, rai yn nofio yn y llif, y rhai a'm synasant fwyaf oll. Canfum fod y rhan fwyaf o'r teithwyr, y rhai a wnaethid yn ewyllysgar trwy ras i ymwadu âg annuwioldeb a chwantau bydol, yn dal eu gafael yn dŷn mewn rhyw farnau neu ddaliadau neillduol, perthynol i'r enw a broffesent, hyd y fynyd olaf, gan dybied yn sicr y cai y rhai hyn groesaw yn y ddinas; ïe, eu bod yn anhepgorol y tu arall i'r afon. Y beichiau hyn, yn wir, nid oeddynt mor bwysig a'r pethau a daflasid i'r tyrau ar y daith. Nid oeddynt yn ddigon o angenrheidrwydd i'w suddo yn y llif,

neu i beri eu gwrthod fel llofruddion a lladron wrth y porth; etto, yr oeddynt o natur anaddas i'r wlad perffeithrwydd. Edrychais yn graff ar rai o'r tyrau hyn, ac yr oeddynt yn cynnwys rhai pethau a allasent wneuthur i un wenu ar achlysur llai sobr. "Pa beth," ebe fi, wrth bererin oedd yn dynesu, "ydyw y celfi hyn sy'n llenwi y traeth a'r afon?" "Gwendidau, culfarnau, hynod dybiau, camsyniadau, a phartïol byngciau dynion duwiol," eb efe. "Gwel mor dŷn y maent wedi eu rhwymo am danynt hyd y mynyd olaf: ond wele, dacw hwy yn myned, y naill ar ol y llall—nid oes ronyn o honynt ti weli, yn cyrhaedd y lan arall. Craffa ar y pererin digynnwrf acw." "Mi a'i hadwaen yn dda," ebe finnau, "cyfaill anwyl i mi oedd, a drwg genyf ddweud mai Crynwr yw; ond yr ydwyf o'r farn ei fedyddio â'r Yspryd Glân, er na fedyddiwyd ef â dwfr." "Ië," ebe fy nghydymaith, "efe ydyw: ond edrych efe a farnodd yn anhepgorol fyned â'r *het* a'r cantel llydan drosodd i'r ddinas—na chai yno neb fyned i mewn hebddi; ond ni wna 'r tro—dacw hi wedi ei thaflu, ac yn myned gyd â'r ffrwd at y cruglwyth mawr o berwigau Esgobion, cwcyllau athrofâau, gwen-wisgoedd Offeiriaid, croesau Pabyddion, a bon-hetau Wesleyaid." "Sut yr â y gwr acw drosodd," ebe fi ynof fy hun, "ac ar ei gefn anferth lyfr o gorph difinyddiaeth, heb fawr ddim ond testynau o'r Ysgrythyr o wirionedd ynddo." Dacw gyfaill i mi, yr hwn oedd wrthwynebwr gwresog i fedydd plant, ac ar ei gefn gafn o ddyfais newydd, digon helaeth i fedyddio dynion llawn oed, wedi ei rwymo yn dŷn; ac hefyd Eglwyswr trwyddo, wedi cortynu am dano ddarlun anferthol o glochdŷ newydd, o'i ddyfais ei hun: ond wele y ddau yn llawen yn eu taflu ynghanol yr afon, ac yn gafaelu yn yr un ystyllen, ac arni dacw 'r ddau yn gyfeillgar yn nofio drosodd. Gwelais Mr. Fletcher a Mr. Hervey yn tirio, law yn llaw: a Mr. Wesley a Toplady yr un modd. Dacw Jones a Davies, dau Gymro, yn myned i fynu o'r dwfr, gan ysgwyd dwylaw: ond Och, y cruglwyth o bapurau ymrysongar sydd yn ymledu hyd yr afon ar eu hol! ond y mae 'r cwbl ag ydoedd dda, ac o Dduw, wedi myned drosodd gyda hwy. Tybiodd yr Arch-esgob Fenelon y gallai gario ychydig arladenau *(wafers)* a llonaid costrel fechan o ddwfr cyssegredig drosodd; nid oeddynt ond ysgafn: ond dacw 'r cwbl yn cael eu lluchio i'r ffrwd, a da cael myned drosodd ei hun! Tra yn syllu ar y pethau hyn, wele fy nghyfaill y treuliaswn y prydnawn gyd âg ef, yn dyfod yn hoyw at yr afon, a'r tair gwyrth newydd mewn cwd, a sypynau anferthol o areithiau a phregethau o blaid gwyrthiau, a thafodau dieithr, a'r mil blynyddoedd, wedi eu rhwymo yn nghyd ar ei gefn: eithr awel o wynt a chwythodd yr holl ysgrifeniadau, ddalen oddiwrth ddalen, megys pethau ysgafnach na gwegi. Briwodd hyn ef yn fawr; ond dacw ef yn cymmeryd y dwfr, a'r cwd a'r gwyrthiau ar ei gefn: a llawer gwaith y tybiais y buasai yn darfod am dano. Yr oedd weithiau i lawr dan y dôn, weithiau â'i ben o'r dwfr, nes o'r diwedd y bwriodd y cwd i'r llif. Erbyn cyrhaedd y lân arall, nid oedd ganddo ddim ond Bibl heb yr Apochrypha, a'r wisg brïodas. Ac O, fel y llawenheais ei weled yn fyw, er colli y pethau a farnai ef mor werthfawr!

Y peth a'm synodd fwyaf, a'r hyn a barodd y llawenydd penaf im', oedd gweled a chlywed y duwiolion, o bob enw, mor llawn o serch a chariad, yn cofleidio eu gilydd tu draw i'r afon; a'r Dr. Watts a Doddridge yn uno i ganu yr un Anthem gyd âg Offeiriaid ac Esgobion, &c.

Yma daeth galwad arnaf fy hun i fyned trosodd; a mwy, ïe, llawer mwy nag a feddyliaswn oedd y pethau yr oedd raid i mi eu taflu ymaith. Mwy, yn wir, oedd fy maich na baich fy nghyfaill a aethai drosodd o'm blaen. Teflais gymmaint ag a fedrais ymaith, a neidiais i'r afon, a ias y dwfr oedd yr hyn a'm deffrôdd.

R. Ll.

RHAGRITH.

Rhaid i ragrithiwr fod yn wastad ar ei wyliadwriaeth, rhag iddo fradychu ei hòniadau ei hun. Mae rhagrith gan hyny yn dra helbulus i'w pherchenog, mae ei holl fywyd yn benbleth a blinder iddo. Ond y dyn cywir sydd a'i yrfa yn esmwyth; canys y gwirionedd sydd yn wastad yn gysson âg ef ei hun, ac nid rhaid

i'w benchenog mo'r trafferthu ynghylch ei eiriau na'i ymddygiadau, mae efe megys yn teithio ffordd eglur a hygyrch, yr hon a'i harwain i ben ei daith yn ddïogel, yn llawer amgenach na chroes-ffyrdd, y rhai sydd yn tywys llawer ar grwydr.—ARCH-ESGOB TILLOTSON.

LLOFFION.

YCHYDIG sydd yn gofalu am fyw yn dda, ond llawer am fyw yn hir: er ei bod yn ngallu pawb wneuthur y naill, ac nad yw yn ngallu neb wneuthur y llall.

Enllibwyr ydynt debyg i wybed, y maent yn myned heibio i fanau iach dyn, ac yn dal ar ei friwiau.

Geiriau ydynt debyg i saethau, y rhai ni ddylid eu saethu ar amcan.

Y mae y tlodion yn anamlach yn glaf o eisieu ymborth, na'r cyfoethogion ar ol gormodedd o hono.

Y neb a feddylio y gwna arian pob peth, gellir yn gyfiawn ammeu y gwnant bob peth am arian.

C. T.

"Y BIBL, YR HOLL FIBL, A DIM OND Y BIBL."

AT Y CYMRY.

ER amser y Diwygiad Protestanaidd bu Cymru yn noddfa egwyddorion Protestaniaeth hyd yn hyn: ni lechodd rhwng ei bryniau llwydion ond ychydig o olion Pabyddiaeth, a llai o'i hyspryd. Dynodiad crefydd Protestaniaeth ydyw, "Y BIBL, YR HOLL FIBL, A DIM OND Y BIBL." Os gwyra crefyddwyr CYMRU oddiwrth yr egwyddor hon, nid ydynt mwyach yn Brotestaniaid; a phob ymgais a wneir yn ei herbyn sydd yn cloddio dan ryddid a gogoniant crefyddol ein gwlad. Yn yr Iwerddon y mae yr ymgais hwn eisoes wedi dechreu. Yn awr y mae yr udgorn yn seinio i'r frwydr—Pabyddion ydynt yn ymrestru o dan eu hen faner, ar yr hon y gwelir, mewn llythyrenau duon, "GWRTHWYNEBIAD I AIR DUW." Yn ddiweddar yr oedd y Bibl yn nwylaw 432,000 o blant Ysgolion yr Iwerddon. Gwelodd Pabyddion nad oedd gobaith i'w teyrnas sefyll o flaen hwn. Cododd terfysg yn eu gwersyll; a lluoedd y tywyllwch yn gynnorthwy i'w byddin, rhuthrasant i'r gâd. Llwyddasant yn y Senedd i dynu ymaith *holl* air Duw o'r Ysgolion, gan adael yn ei le ddarnau o hono gwedi eu gwyro at eu harchwaeth, a gadael allan y rhanau a wrthwynebant eu daliadau cyfeiliornus hwy. Rhoddir miloedd o arian y deyrnas i gynnal Prif-ysgol y Pabyddion yn Maynooth, a thynir ymaith yr hyn a roddid er cynnal yr Ysgolion Protestanaidd. Nid yw hyn ond rhan o ymddygiad Pabyddion yr Iwerddon. Y mae Protestaniaeth yn wasarn yno: llofruddir Gweinidogion yr Efengyl yn ngoleu dydd: ereill a yrir o fro eu tadau i ymofyn am noddfa ym mangre yr estron: a naceir i'r gweddill eu hiawnderau cyfreithlon.

Gymry, dyna ddarluniad gwir o gyflwr eich brodyr yn y Chwaer Ynys. Os ydych yn parchu eich breintiau eich hunain—os ydych yn ymffrostio yn eich enw fel Protestaniaid—os ydych yn gweled gwerth mewn meddiannu gair Duw yn ei burdeb a'i gyflawnder—deffrowch at eich dyledswydd: na adewch i Brotestaniaid gael eu llofruddio yn ngwydd yr haul, heb i chwi godi eich llef yn erbyn yr alanas—na adewch iddynt gael eu hymddifadu o air y JEHOFAH, heb ddywedyd yn erbyn "pwys plaid orthrech"—heb ddywedyd mai genedigaeth-fraint pob Protestant a phob Cristion ydyw y Bibl—ac mai RHYFYG PENAF dyn ydyw darnio yr hyn a roddodd Duw fel datguddiad cyfan o'i ewyllys, er mwyn esgusodi a boddio cyfeiliornad. Y mae "yr HOLL Ysgrythgrythyr wedi ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw," &c.

Gymry, pan yr ymrestra *gêlynion* y Bibl yn *ei erbyn*, dyledswydd ei *gyfeillion* yw ymrestru *o'i blaid*. Y mae ergyd ar gael ei gyfeirio at eich rhyddid crefyddol chwithau. Os llwydda yr ymgais i ddarnio gair Duw yn yr Iwerddon, nid hir y bydd cyn y gwneir ymgais cyffelyb yn Nghymru. *Deffrowch—gelwch Gyfarfodydd yn eich Plwyfau a'ch Siroedd: anfonwch Erfyniadau at y brenin, a dau Dŷ y Senedd o blaid eich brodyr Protestanaidd: a chyhoeddwch i'r holl fyd, mai gwers gyntaf a gwers olaf eich egwyddor ydyw*—"Y BIBL, YR HOLL FIBL, A DIM OND Y BIBL."

COFRESTR O'R HOLL LYFRAU PRINTIEDIG, GAN MWYAF A GYFANSODDWYD YN YR IAITH GYMRAEG, NEU A GYFIEITHWYD IDDI HYD Y FLWYDDYN 1717.

PAUPERIS EST NUMERARE PECUS.

Printiedig yn Llundain, gan Brintwyr y Brenin, 1717.

Y CYFLWYNIAD.

At yr Anrhydeddus RICHARD MOSTYN, *o Benbedw, yn Sir Ddinbych, Ysgwier.*

SYR,

Ni ryfygaswn i gyflwyno erthyl mor afluniaidd ac amherffaith a hwn i'ch ffafr chwi a'ch nodded, oni bai fod yn ddiammau gennyf fod eich cariad chwi at y Cymry mor fawr, nad oes le i betruso na chaiff y meredig hwn hefyd, er dielwed yw, ac yntau yn Gymro, ei gynnwys, a'i gyflawn groesawu, ym mhlas Penbedw.

Mi wn yn rhy dda fod gormod, ysywaeth, o'm Cydwladwyr wedi gorffwyllo cymhelled yn ddiweddar, nad yw 'n gywilydd yn y byd ganddynt gablu a dibrisio hynny y mae pawb eraill agos o holl drigolion Ewropa yn cynfigennu wrthym o'i achos; ac odid mawr nad edrych y cyfryw ddynionach ar y gorchwyl bychanigyn ymma megis Gwrthwaith ac Anoberi: eithr nid wyfi 'n ammau na bydd eich esampl haelionus chwi a'ch tylwyth, ynghyd â'r eiddo eraill o Gymmwynaswyr ac Amgeleddwyr yr amcanion Cymreig sy'n awr ar droed, yn fodd y'w denu hwynt, heb o hûr, nid yn unig i faddau i mi fy mhoen hwn, eithr hefyd i roddi ei dyledus barch i'r hynaf a'r odidocaf o'r ieithoedd yn y cwr ymma i'r ddaear, a'i chadw a'i choleddu hi yn dra gwrolwych, drwy annog gwyr da poenus a chyfarwydd i grynhoi, a threfnu, a phrintio Gweddillion Ysgrifeniadau ein Hynafiaid sy a'r gyfeiliorn, cyn o'i myned yn llwyrgwbl ar gyfrgoll.

Mae Sais cynhwynol, gwr dysgedig dros ben, ac Athraw Difinyddiaeth, wedi myned yn gystal Cymreigydd, o fewn i'r ddwy flynedd ymma, a'i fod mor hyfedr a chymmeryd *coppi* o Gyfraith Hywel Dda yn llaw eisioes, yr hwn y mae yn addaw ei osod allan yn Gymraeg a Lladin ar fyr amser. Mae cynnifer o'r Cymry hwythau mor brysur yr awron ar waith, rhai yn taclu hen lyfrau Brythoneg, eraill yn cyfieithu rhai Seisnig newydd; a'm bod i yn gobeithio 'ch anrhegu chwi etto ar fyrder âg Argraphiad arall o'r Traethawd ymma, a chymmaint o anchwanegiadau ynddo ag a wnelo iawn am wallau hwn a luniaethwyd ar ffrwst gan, Syr, eich rhwymedicaf, a'ch gostyngeiddiaf wasanaethwr, MOSES WILIAMS.

AT Y CYMRY.

LLYMMA i chwi, fy Nghydwladwyr addfwyn, Gofrestr o'r holl Lyfrau Printiedig, gan mwyaf a Gyfansoddwyd yn y Iaith Gymraeg, neu a Gyfieithwyd iddi hyd y flwyddyn hon, a hysbysrwydd hefyd pa sawl gwaith y printiwyd hwynt. Mi a wn fod bagad yn ychwaneg ar gerdded yn y byd, ni ellais i ddyfod o hyd iddynt; ac mi a welais lawer o rai candryll, heb na dechreu na diwedd iddynt, yn ddiymgeledd ar draws tai yng Nghymru, a diammau fod rhai hefyd ni chlywais i etto son am danynt. Eithr os byddwch chwi mor fwyn a rhoddi i mi hanes neb Llyfrau neu Argraphiadau ni chrybwyllir ymma, ond antur chwi gewch Gofrestr a fo perffeithiach a chyflawnach amser arall, gan eich Gwasanaethwr gostyngeiddiaf yn y Iaith Gymraeg. MOSES WILIAMS.

LLUNDAIN, *y 7fed o Fehefin*, 1717.

D. S. Yn y Cofrestr hwn dilynir yr orgraph a arferir gan yr Awdwr, ynghyd â'r drefn y'mha un y dododd efe y llyfrau i lawr o barth y blynyddoedd y cyhoeddwyd hwynt.

COFFRESTR O'R HOLL LYFRAU PRINTIEDIG, &c.

1. A. B. C.—Yr A. B. C. neu lyfr i ddysgu Darllain Cymraeg, at yr hwn y chwanegwyd Catecism yr Eglwys. 8°. Mwythig ·············· ——
2. Artemidorus—Gwir ddeongliad Breuddwydion. O Gyfieithiad Thomas Jones. 8°. Mwythig ·········· 1698
3. Hyfforddwr Cyfarwydd i'r Nefoedd, neu wahawdd difrifol i Bechaduriaid i droi at Dduw er iechydwriaeth, gan ddangos i'r Pechadur ystyriol beth sydd raid iddo wneuthur i fod yn gadwedig. Gan Joseph Alleine, Gweinidog yr Efengyl gynt yn Taunton yng Ngwlad yr Hâf. 8°. Llundain ·········· 1693
4. Allwydd.—Allwydd neu Agoriad Paradwys i'r Cymru, h. y. Gweddiau, Devotionau, Cynghorion ac Athrawiaethau tra Duwiol ac Angenrheidiol i bob Cristion yn mynnu agoryd y porth, a myned i mewn i'r Nef, wedi eu cynnull o amryw lyfrau Duwiol, a'u Cyfieithu yn Gymraeg, neu wedi eu Cyfansoddi gan J. H. 24°. yn LVYCK imprintiwyd yn y flwyddyn ·········· 1670
5. Articlau.—Y Namyn un deugain Articlau Grefydd. O Gyfieithiad J. D. SS. T. D. 4°. ·········· 1664
——— ——— ac o Anffurfiad Thomas Jones. 8°. ·········· ——
——— ——— ——— ac o adgyweiriad S. ac M. Williams. F°. Llundain 1710
6. Annogaeth fer i'r Cymmun Sanctaidd, gyda natur a mesur y Paratoad i'w dderbyn. O Gyfieithiad Thomas Williams. 24°. Llundain ···· 1710
7. Trefn o ddefosion beunyddiol. O Gyfieithiad N. R. A M. 24°. Llundain 1700
Duwiolder am Ddydd yr Arglwydd. 8°. ·········· ——
8. Atcofiad.—Atcofiad o'r Scrythyr, neu Holiadau ac Attebion, ynghyd â'u profiadau allan o'r Scrythyr Lân. 8°. Mwythig ·········· 1704
9. Attebion.—Attebion i'r holl wag Esgusion a wnae llawer o bobl yn erbyn dyfod i dderbyn y Cymmun Bendigedig; a cholledig gyflwr y rhai a Esgeulusant ddyfod i Swpper yr Arglwydd O Gyfieithiad Michael Jones, Deacon, mab Michael Jones, Ficar o Eastyn, yn Sir Fflint. 8°. 1696
10. Hymnau Sacramentaidd 'Scrythyrol. Gan T. B. s. y. Thomas Baddy. 8°. Llundain ·········· 1703
11. Esponiad ar Gatecism yr Eglwys, neu Ymarfer o Gariad Dwyfol. Gan Thomas, Esgob Baddon. O Gyfieithiad William Foulkes, A. M. 8°. Rhydychen. Thomas Baddy, & Wadsworth, & Doolittel, & T. B. 1688
12. Yr Ymarfer o Dduwioldeb. Gan Lewis Baily, Esgob Bangor. 8°. Mwythig, a 12°. Llundain ·········· 1630
13. Bara i Blant, neu Wyddorion Cyntaf y Grefydd Gristnogawl. O Gyfieithiad R. P. Pregethwr yr Efengyl. 12°. Llundain ·········· 1695
14. Galwad i'r Annychweledig. Gan Richard Baxter. 8°. Llundain ···· 1677
Bellach neu Byth. O Gyfieithiad Mr. Richard Jones, o Ddinbech, 8°. Llundain ·········· 1677
15. Amdo i Babyddiaeth. 8°. Llundain ··· 1672
16. Dattodiad y Cwestiwn mawr. 12°. Llundain ·········· 1693
17. Catecism byr. 12°. Llundain ·········· 1693
18. Pregeth ynghylch Godidawgrwydd a Defnyddiaeth neu lesioldeb Llyfer y Gweddiau Cyffredin. Gan William Beveridge, D. D. Esgob Llanelwy. 12°. Llundain ·········· 1693
19. Eglurhad o Gatechism yr Eglwys. O Gyfieithiad Thomas Williams, M. A. 8°. Llundain ·········· 1708
20. Meddyliau neillduol ar Grefydd. O Gyfieithiad Iago ab Dewi. 12°. Llundain ·········· 1717
21. BIBL.—Yn y Llyvyr hwnn y Traethyr Gwyddor Kymraeg. Kalendyr. Y Gredo neu bynkey yr ffydd Gatholig. Y Pader neu Weddi yr Arglwydd. Y deng air Deddyf. Saith rinwedd yr Eglwys. Y Kampay arveradwy, a'r Gweddiau Gocheladwy ac Keingeu 4°. ·········· 1546
Kynniver llŷth a ban o'r Ysgrythyr ac a Ddarlleir yr Eccleis pryd Cymmun, Sulieu, a'r Gwilieu trwy 'r Vlwyddyn. O Gambereiciat William Salesbury. 4°. Llundain ·········· 1551
22. Testament Newydd ein Arglwydd Iesu Grist, gwedi ei dynnu, yd y Gadai yr angcyfiaeth air yn ei Gylydd or Groec ar Llatin, gan newydio ffŷrf llythyrau a Gairiae-dodi. Eb law hynny y mae pob Gair a dybiwyd y vod yn andeallus, ai a ran Llediaith y wlâd, ai o ancynnefinder y

y devnydd, wedi ei noti ai Eglurhau ar ledymyl y tu dalen Gydrychiol. O Gyfieithiad William Salesbury, D. R. D. M. a T. H. C. M. 4°. Llundain 1567

23. Yr Hen Destament, a'r Apocrypha, a'r Testament Newydd. O Gyfieithiad William Morgan, Esgob Llanelwy. F°. Llundain 1588

¶ ——————— A chwedi eu Gwellhau gan Richard Davies, Esgob Llan Elwy. F°. Llundain 1620

¶ ——————— Ac ynghyd â Llyfr Gweddi Gyffredin, a'r Salmau darllen a'r Salmau Cân. 8°. Llundain 1630

¶ Y Testament Newydd. 12°. Llundain 1647

¶ Y Ddau Destament, a'r Salmau Cân yn unig. 8°. Llundain 1654

¶ Llyfr y Psalmau [Cân a Darllen] ynghyd â'r Testament Newydd ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist. 8°. Llundain 1672

A Sheet in F°. containing some Omissions and Mistakes in the British Translation and Edition of the Bible, appointed to be had and read in the Churches in Wales, to be Supplied and Rectified .... ——

¶ Y ddau Destament, ynghyd â'r Apocrypha .. .. ——

24. Llyfr Gweddi Cyffredin, a'r Salmau Cân. 8°. Lundain 1677-78

¶ Y ddau Destament a'r Salmau Cân yn unig. 8°. Llundain 1689

Y Ddau Destament a'r Apocrypha yn unig. F°. Rhydychen 1690

25. Prif-fannau Sanctaidd, neu Law-lyfr o Weddiau, &c. Gan William Brough, D. D. O Gyfieithiad Row. Vaughan. 8°. Llundain 1658

26. Ymddiffyniad rhag pla o Schism. Cyfieithiad R. V. Ibid .... ——

27. Taith y Pererin. Gan John Bunyan. O Gyfieithiad Cymmysg Ddwylaw. 8°. Llundain 1688

——————— ac o Gyfieithiad Thomas Jones. 8°. Mwythig 1699

28. Cymmorth i'r Cristion, &c. Gan William Burkitt, M. A. 8°. Mwythig 1704

29. Cadwyn euraidd, &c. neu ystyriaeth byr o'r pedwar peth olaf, sef Marwolaeth, Barn, Uffern, y Nef. 8°. Llundain 1707

30. Carolau a Dyriau Duwiol. 8°. 1696

Catecism & Bibl. T. Lewis, & Beveridge, & Baddon .... ——

31. Y Catecism a osodwyd allan yn Llyfr Gweddi Gyffredin, wedi ei egluro ar fyrr eiriau. 8°. Rhydychen 1682

32. Catecism y Cymanfa, &c. 8°. Llundain 1701

33. Amddiffyniad byrr dros y bobl (mewn gwawd) a elwir Quakers. Gan W. Chandler, A. Pyott, John Hodges, ac eraill. 8°. Llundain 1704

34. Yr Athrawiaeth y sydd yn ol Duwioldeb, &c. at yr hyn y chwanegwyd byr hanes o drefn Eglwys 'r Efengyl yn ol y Scrythyrau. Gan Isaac Chauncy, M. A. 8°. Llundain 1711

35. Traethawd ymarferol am Gyfiawn-awdŷrdod Duw a'i Gyfiawnder ef, ynghyd â'r Pethau pwysfawr ereill, y rhai sydd yn tarddu oddiwrth ei awdyrdod ef, sef, Etholedigaeth, Prynedigaeth, Galwedigaeth Effeithiol, a Pharhaad mewn Gras. Gan Eliseus Cole. O Gyfieithiad H. Powel, o Faesclettwr, yn Sir Frecheiniog. Llundain 1711

36. Naturiaeth Conffirmasion wedi ei hegluro drwy holi ac atteb. 8°. 1706

37. Cordiad yr Scrythyrau. 8°. Llundain 1653

38. Sail Crefydd Gristnogawl. 8°. .... ——

39. Gwyddorion y Gwirionedd, neu y pethau hynny ynghylch athrawiaeth ac addoliad y sicr Gredir ac a dderbynnir gan y bobl a enwir Qwakers, &c. Gan Jo. Crook. 8°. 1704

Ynghylch Anogaethau yn Achosion Crefydd. Ibid. .... ——

40. Cowir a ffyddlawn atteb i Lyfr a enwir, Ychydig Gyfarwyddiad i'r Cymru yn erbyn y Cyfeiliorni sydd ym mysg y bobl a elwir Cwacers, yn yr hwn y mae yr awdwr di henw yn dangos ei yspryd maleusus a chenfigennus yn erbyn pobl Dduw. Gida gwahoddiad i'r Cymru truain fel y byddo yddynt uno goleini Crist oddimewn uddynt a rhodio yntho. Oddiwrthim ni, y rhai y mae y byd drygionus mewn gwawd yn ei galw Cwacer. Chandler, & Crook, & Rondl Davies, & Evans. 12°. Llundain 1660

41. Drych Cydwybod, sef modd cymmwys a ffrwythlawn i ddwyn pob math ar ddyn i gael Gwybodaeth o'i bechodau, a megis ei gweled gar bron ei lygaid, gan ddangos iddo pa fodd y gwneiff ei Cyffes iw Dadenaid, ar modd i gael meddiginieth am danynt. 12° .... ——

(I'w barhau.)

BARDDONIAETH.

COFION BARDDONOL.

DIAREBION SOLOMON.

Gwraig gall yn ddi ball dda bwyllwawr——gofus,
A gyfyd dŷ gwerthfawr;
Gwraig arall annealfawr,
Taer lun, a fwrw 'r tŷ lawr.

Gwraig ddoeth addfeingoeth fwyngu,——synwyrol,
Hon sy'n euraw lletty;
Fel coron foddion feddu,
Ar ben ei gwr cyflwr cu.

Gwraig ffol ddi reol ddi ras,——a'i meddwl
Ar bob moddion atgas,
Sy bwdr llwgr fodd lliwgas,
Yn esgyrn ei gwr ysgoru gas.

A gaffo wraig heb ddig affeth——cnawd,
Un burffawd yn berffeth;
Mae 'n cael gafael ar gyfeth,
O ffafr Duw byw iawn beth.

Ein tai o'r hyna' fe'u rhanwyd——tadawl,
O'r teidiau appwyntiwyd;
Gwraig hawddgar a ddarparwyd,
Radd da les o rodd Duw lwyd.

Cyfraith Duw yw rhyw oreu rhaid——trythyll,
Traetha ein hanwyl-blaid;
Mwy gwerthfawr yw 'r wawr euraid,
Na'r tlysau gorau a gaid.

Gwell tamaid o chaid heddychol——llonydd,
O'r lluniaeth corphorol,
Na llonaid plas urddasol
A dig gwenwynig yn ol.

Gwell draw yw ciniaw mewn cu unedd——lŷs,
O leision ddail peredd,
Nag ŷch pasgedig wych wedd,
Ddiwyg llawn trwy ddigllonedd.

HUMPHREY DAFYDD AB IFAN.

Y gwr uchod oedd yn Glochydd Llanbrynmair, ac a flodenawdd (medd ein haneswyr) o'r flwyddyn 1620 hyd 1660.

CWYNFANIAD Y CAETHION.

Mae clywed am gyflwr y Caethion
Dan ormes y creulon hen *grew*,
Yn ddigon i rwygaw y teimlad,
A dryllaw y galon yn friw;
Mae 'n aethus i feddwl fath foddau,
'Hed drwy y meddyliau fel saeth;
Truenus, echrydus, Och! adrodd
Y llymder a oddef y caeth!

Yn gyntaf fe'u prynir yn anfad,
Gan ddynion dideimlad yn wir;
Ac yna fe'u rhwymir â chadwyn,
I'w dwyn hwynt yn sydyn o'u tir;
Mae hyny 'n dòr calon o herwydd
Ymadael a'u gilydd am byth,
Heb obaith un amser dychwelyd
I wel'd eu hanwylyd tra chwyth.

Mae dynion â chalon iach helaeth
Yn gwneuthur marsiandiaeth o hyd,
Trwy brynu a gwerthu yn warthus
Drigolion anffodus y byd:
Mawr wylo a lleisio mewn llesmair,
Mae 'r truain heb gellwair un awr;
Danfonir a dygir hwy 'n ddegau
I ddieithr gornelau y llawr.

Ac wedi'n mewn cadwyn fe'u cedwir
I oddef y llafur a'r llid,
Cànt weithio heb gilio yn galed,
Dal ati 'n ddiarbed o hyd;
Nid hawddwaith ysywaeth is awyr,
Ond gorchest a gyrchir bob dydd;
Ow druain! maent felly mewn lludded
Heb obaith cael myned yn rhydd.

Os byddant yn methu rai gweithiau,
Gan gwyno gofidiau yn dost,
Ceir clywed y ffrewyll yn chwyfio
O'u deutu i'w chwipio wrth bost;
Cànt wed'yn orchymyn a chamwedd,
Gan ddyn di drugaredd a drwg,
I weithio, gan fwgwth yn greulon,
Fel un o ellyllon y mwg.

Fe ddaw y gormeswr bob borea,
A'i lygaid fel fflamau o dân,
Gan drystiaw ei ffrewyll yn ffyrnig
A golwg ddieflig a ddaw:
Gorchymyn bob un at ei orchwyl,
Gan regi yn rhigyl y rhai
Na neidient mewn eillad i fynu
Pan glywent y mawrgri 'n nesau.

Benywod beichiogion yn trengu
Trwy gael eu ffiangellu mor drwm,
Ow druain! plant bychain di bechod
Yn marw gan ddyrnod y plwm!
Eu cnawd yn archollion anafus,
Rhwygiadau dolurus i gyd,
Rhyw fywyd anhyfryd sy ganddynt,
Yn nghanol drwg helynt o hyd!

Mae calon ofnadwy o galed,
Cydwybod serledig a chas,
Yn meddiant y creulon ddyhirwyr,
Gweithredoedd mileinig di ras;
Mae 'r bechgyn a'r merched un ffunud,
Mewn moddau dychrynllyd yn wir,
Tan boenus arteithiau gormesawl,
Gelynawl arswydawl a sur.

Mae cannoedd o honynt i'w gweled
Yn gaeth gan farsiandwyr y byd,
Ym mharthau gorllewin y ddaear
Yn gweithio y *siwgr* o hyd:
Ond cofiwn gydwladwyr 'r ym ninnau
Yn achos o'u poenau yn siwr,
Trwy arfer a phrynu y *siwgr*
A liwir â'u gwaed, clywch y stwr.

ISAAC.

Minrheidiol.

ENGLYNION I'R CYBYDD.

Ti Gybydd annedwydd nod,——dwys ystyr
Y toster a'r trallod,
A ddaw arnat ryw ddiwrnod,
Swydd oer ddu wyw sydd ar ddod.

Pan ddel atad y cenad cas,——angeu,
Ni ddiengi Grinwas;
Dy holl lwydd nid all luddias
Ei saethau na'i gleddau glas.

Dy drysor o'th anfad drawsedd,——sy'n awr
'N darswyno dy duedd;
O'u hol, ffol-ddyn, colyn cledd,
Adawant yn y diwedd.

DERWEN.

EMYN

AR DDAROSTYNGIAD, DIODDEFAINT, A DYRCHAFIAD CRIST.

On'a destyn wrth fy modd,
I foli Duw ar g'oedd,
Am farwol glwy';
Cydganwn oll ynghyd
Yr Anthem faith ei hŷd,
Am gariad Prynwr byd,
Hosanna mwy.

Wrth gofio Bethle'm dref,
Lle ganwyd Tywysog nef,
A'i dlodi drwy;
Mae 'n enyn nefol dân,
Nes seinio newydd gân,
O glod i'r Iesu glân,
Hosanna mwy.

Bu 'n ymdaith lawer awr,
Heb le i roi 'i ben i lawr,
A than ei glwy';
Ond ar Galfaria fryn,
Y ca'dd ei boeni 'n syn,
Bydd canu byth am hyn,
Hosanna mwy.

Y nefoedd fawr a'r byd,
Ac uffern lawn o lid,
Ro'dd iddo glwy';
Goddefodd lid ei Dad,
O'i wirfodd rhoes ei waed,
Ca'dd Satan tan ei draed,
Hosanna mwy.

Gorchfygodd uffern lu,
Gelynion o bob tu,
A maeddodd hwy;
Mae 'n awr ar orsedd nef,
Lle cenir anthem gref,
O foliant iddo Ef,
Hosanna mwy.

Daw tyrfa rif y gwlith,
O'r anial etto i'w plith,
A'u cwmni hwy;
Dadseiniant Iddo Ef,
A llafar hyfryd lef,
Dros fyth yn nheyrnas nef,
Hosanna mwy.

I'r Tad a'r Mab yn un,
A'r Yspryd yn gytun,
Cydseiniant hwy;
Down ninnau yn y man,
O'r anial dir i'r lân,
A sefwn yn ein rhan;
Hosanna mwy. E. AB R. *Conwy.*

DOS, CLODDIA DY FEDD.

Dos, cloddia dy feddrod—difianu ar fyrder
Wna pob rhyw ddigrifwch adwaenir gan ddyn;
'Dyw ie'ngctyd ond chwidredd, a chanol oed pryder,
A henaint sy gyflwr alaethus a blin.

Byr, byr, er melused yw mwyniant ein hie'ngctyd,
Y byd a'i helbulon yspeiliant ein hedd;
A'r diwedd o'r oll eilw 'r ddaear yn hyfryd
Yw prudd-der penwyni—Dos, cloddia dy fedd!

Dos, cloddia dy feddrod—er profi hyfrydwch
Wrth roddi dy feddwl ar forwyn wiw lon;
Er treulio mynydau yn llawn o ddedwyddwch,
Rhyw adeg a dderfydd yn fuan yw hon.

Er cystal y fonwes-wyt 'nawr yn gofleidio,
Hoff wrthddrych dy gariad, er glaned ei gwedd;
Y fonwes mor gynnes a wnawd i adfeilio,
A'r harddwedd i wywo—Dos, cloddia dy fedd!

Dos, cloddia dy feddrod, er maint dy ddysgeidiaeth,
Er cryfed dy ddeall, er gwyched dy ddawn;
Tros enyd yn unig y pàr pob rhagoriaeth,
'Does unrhyw wahaniaeth yn bod tan y mawn.

Ped elai dy enw yn fawr trwy 'r holl fröydd,
Yn gymmwys i'th ganmol, pe gwnaed iti wledd;
Mae 'r awr yn dynesu, er cuwch fyddo 'r clodydd,
Ni chlywi mo honynt, ti gysgi mewn bedd!

Dos, cloddia dy feddrod, er tyru meddiannau,
Er ennill goludoedd yn llonaid dy gôl;
Yn fuan ti syrthi 'n ysglyfaeth i angau,
Wael adyn! rhaid gadael dy eilun ar ol.

Och! breuddwyd yw ie'ngctyd, a chariad daearol,
A dysg, dawn, a golud, i'r cyfryw a'n medd;
'Dyw bywyd ei hun ond arosfa amserol
Ar dy fin Dragwyddoldeb!—Dos, cloddia dy fedd!
D. C. IEU.

ENGLYNION

A fwriadwyd i'w rhoddi ar Fedd hen ŵr, yn 104 mlwydd oed.

Ei rodiad fu 'n ddiw'radwydd——yn y byd,
Yn bedair a chanmlwydd,
Dan gêl fe'i rhoddwyd o'n gŵydd;
Obry 'r awn ninnau 'n ebrwydd.
GWILYM PADARN.

Yn ddigoll deg o ddegau, ——a phedair,
O ffodus flynyddau,
A dreuliais; gwelais ffyrdd gau,
A daearol flinderau.
G. AB GWILYM PADARN.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

NID oes ond ychydig o hanesion o barth helyntion Tramor er ein Rhifyn diweddaf, a'r ychydig hyny nid ydynt o fawr bwys.

PORTUGAL.—Dywedir fod llywodraeth yr Hispaen yn brysur iawn yn ei pharotoadau i gynnorthwyo Don Miguel i wrthwynebu ymosodiadau Don Pedro yn ei ymdrechiadau i adferu coron Portugal i'w chyfiawn etifedd, sef ei Ferch, y Dywysoges Donna Maria.

GWLAD GROEG.—Y mae cyflwr tufewnol Gwlad Groeg yn llawn mor helbulus a gwlad Portugal, a hyny o achos yr un achlysur, sef natur ansefydlog y ffurf o lywodraeth.

FFRAINGC.—Y mae cyflwr y deyrnas hon ym mhell o fod yn dangnefeddus. Cafwyd brad-fwriad allan yn ddiweddar i ddwyn ymaith yr holl deulu breninol, tra ar eu ffordd yn dychwelyd adref o wledd rwysgfawr a gynnelid gan bendefigion a goreuon Ffraingc, i'r diben naill ai

i'w llofruddio, neu eu halltudio tros y môr. Daliwyd amrai o flaenoriaid y brad-fwriad, a bwriwyd hwynt i garchar.

Y mae'n arswydus adrodd fod Ysgrif wedi cael ei dwyn i mewn i Senedd-dŷ Ffrainge, o fewn ychydig ddyddiau yn ol, i "Ddiddymu y neillduad o'r Seithfed Dydd fel Dydd yr Arglwydd, neu Sabbath; ac i droi rhai o'r Eglwysi yn lleoedd o chwareuyddiaeth." Derbyniwyd yr Ysgrif, a'i bod i gael ei chymmeryd dan ystyriaeth manylach y Senedd-dŷ y'mhen ychydig ddyddiau. "Oni ymwel yr Arglwydd am y peth hwn? oni ddial efe ar y gyfryw genedl a hon."

NEWYDDION CARTREFOL.

Yr Iwerddon.—Dywenydd mawr oedd genym glywed fod Cyfarfod o Offeiriaid Esgobaeth Dublin a Glandelogh wedi cael ei gynnal yn ddiweddar mewn ystafell yn perthyn i Eglwys St. Patrick. Galwasid y Cyfarfod ynghyd gan Archdiacon Dublin, yr hwn a gymmerodd y gadair. Penderfynwyd i Gyfarchiad gael ei gyflwyno i'r Archesgob, yn cynnwys gwrthdystiad yr Offeiriaid yn erbyn y drefn o Ddysgeidiaeth Wladol.

Y SENEDD.

YMPRYD CYFFREDINOL.

Ty y Cyffredin.—Dydd Iau, Ion. 26.

Mr. *Perceval* a gynnygiodd fod i Ympryd Cyffredinol gael ei bennodi. Dywedai nad allai neb wadu nad oedd cyflwr y wlad yn wir alarus. Safai ar fin distryw; annhrefn ac anesmwythdra sydd yn ymddangos ym mhob rhan o honi. Tai gwyr mawr yn cael eu tori a'u hyspeilio; ac un o'i dinasoedd, rhan fawr o honi, wedi cael ei dinystrio a'i gwneuthur yn anghyfannedd. Oni ddylem ystyried ein ffyrdd, a'u gwellhau? Oni ddylem ymostwng ger bron Duw, llaw geryddol yr hwn sydd arnom, a thaer erfyn am ei drugaredd. Chwennychai ddarllen allan o lyfr a ddaliai yn ei law (y Bibl) wir sail ffyniant gwladol. Dywedai fod y deyrnas hon yn gyffelyb i Jerusalem gynt o ran ei breintiau a'i hanwiredd, ac am hyny fod yn rhaid i'w chospedigaeth fod yn gyffelyb. "Gwae di Chorazin, gwae di Bethsaida, &c. ti a dynir i lawr hyd yn uffern." Yna darllenodd ym mhellach, "Os gwrandewi ar lais yr Arglwydd, bendigedig fyddi di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes, &c. Ond oni wrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, gan gadw a gwneuthur ei holl orchymynion ef a'i ddeddfau, melldigedig fyddi di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes. Melldigedig fydd ffrwyth dy fry, a ffrwyth dy dir. Yr Arglwydd a wna i haint lynu wrthyt ti, nes iddo dy ddifa oddiar y tir." Mae yr haint hwnw yn awr yn ein gwlad, a dylem gyfarch yr orsedd i gyhoeddi Ympryd Cyffredinol. Dyma lle y mae yr achos o'n trueni, Ni chadwasom orchymynion yr Arglwydd ein Duw: ac os na fydd i'r deyrnas hon ymostwng, y mae dinystr gerllaw: ond os trown at yr Arglwydd, y mae maddeuant gyd âg ef. Llawer o engreifftiau sydd genym o'i drugaredd; megys pan aeth y prophwyd yn erbyn Ahab, etto pan ymostyngodd efe, Duw a attaliodd y farn. Angraifft arall sydd genym yn achos Ninifeh: "Deugain niwrnod fydd etto, a Ninifeh a gwympir;" etto ar eu hymddarostyngiad, "edifarhaodd Duw am y drwg a ddywedasai." Felly y gwna efe â ninnau, os edifarhawn yn ostyngedig a gwirioneddol. Yna aeth y'mlaen i ddangos rhai o bechodau ein gwlad. Yn gyntaf, medd efe, y mae cynnydd troseddau yn dangos diffyg o grefydd a duwioldeb. Yn ail, y mae gorthrymiad y tlodion y tu hwnt i bob amgyffred. Heb son am ddinystr Caerodor, a'r haint echryslon, y mae cyflwr y tlodion yn ddigon i beri i'r Tŷ hwn annog y Brenin i bennodi dydd o Ympryd. Yn nesaf, mae y wasg yn darddell ffrwythlawn o egwyddorion eilun-addolgar ac o anffyddiaeth. Dywedir mai "oddiwrth y bobl y mae nerth a gallu," yr hyn sydd gabledd ysgeler, canys pob awdurdod sydd oddiwrth Dduw, a dyledswydd deiliaid yw ymostwng ac ufuddhau: "Ymddarostynged pob enaid i'r awdurdodau goruchel; canys nid oes awdurdod ond oddiwrth Dduw." Llawer un sydd yn awr â'i fryd ar roddi heibio frenhinoedd ac offeiriaid, a gosod y *bobl* i fynu yn *Ben*; ar ddadymchwelyd pob trefn yn y llywodraeth, a'i gosod yn wasarn i haerllugrwydd a therfysg. Chwennychai alw ar y genedl i ymostwng, fel y gochelont y fath ddrygau. Os gwrthodent wrando ar ei alwad, cai holl Ewrop weled eu bod yn gwrthod awdurdod Duw. Taer erfyniai arnynt i barchu yr awdurdod hòno, a rhybuddiai hwynt i ochelyd yr anghrediniaeth oedd yn eu meddiannu yn ddiarwybod iddynt. Yn awr, meddai, gwnaethum i fy nyledswydd tu ag at ochelyd yr haint, a'r holl ddrygau sydd yn dyfod ar y byd Cristionogol. A'm gweddi ddyfal fydd ar i Dduw droi ymaith ei ddigofaint oddi wrthym, a llewyrchu ei wyneb arnom pan ymostyngom ger ei fron. Wrth ddiweddu, cynnygiai fod i erfyniad gael ei gyflwyno i'r Brenin ar iddo bennodi Diwrnod o Ympryd ac ymddarostyngiad cyffredinol.

Arglwydd Althorp a ddywedai, nad oedd y fath ddadleuon yn addas yn y fan hòno.

Mr. *Hunt* a ddywedodd y darllenai yntau ychydig adnodau o'r Bibl. Yna darllenodd *Esa.* 58. 5, 6, 7. "Ai dyma yr ympryd a ddewisais?" *&c.* A dywedai mai nid hyny oedd gwir ympryd: eithr porthi y newynog, dilladu y noeth, &c.

Mr. *Goulburn* a gynghorai ei gyfaill i alw yn ol ei gynnygiad; oblegid ei fod yn deall y byddai i Ddydd o Ympryd gael ei bennodi yn y ffordd arferol.

Mr. *Baring* a ofynai, a oedd y Llywodraeth yn bwriadu rhoddi allan y cyfryw orchymyn?

Arglwydd Althorp a atebai ei bod.

Yna Mr. *Perceval*, ar ol ychydig eiriau, a ganiatâodd i'w gynnygiad gael ei alw yn ol.

CYLLIDAU Y DEYRNAS.

Ty y Cyffredin.—Dydd Llun, Chwefror 6. *Mr. Goulbourn* a achwynai oblegid ymddygiad Canghellydd y Trysorlys, yr hwn a hysbysodd y Senedd ychydig yn ol y byddai derbyniadau y deyrnas am 1831 yn fwy na'r draul o £500,000; ond yn lle hyny y mae'r draul yn £700,000 mwy na'r derbyniadau! Gofynai am eglurhad o'r fath anghywirdeb y'nghyfrifon y Canghellydd. Nid allai y wlad roddi hyder y'nghymmwysderau y Canghellydd i gyflawni gorchwylion ei swydd.

Canghellydd y Trysorlys a gydnabyddai na chyflawnwyd mo'i ddisgwyliadau o barthed cyllidau y deyrnas. Cyfaddefai iddo gyfeiliorni yn ei gyfrifon ynghylch yr ardreth ar y cwrw, yr hon oedd yn llai o £35,000 nag a ddisgwyliodd. Camgymmerodd hefyd am yr ardreth oddiar wirod. Yn lle cynnyddu, lleihaodd oddeutu £100,000. Heblaw hyn, bu masnach y

wlad dan lawer o orthrymderau, yr hyn a leihaodd gyllidau y deyrnas i raddau mawr. Gofalai rhagllaw y rheolid traul y deyrnas yn ol ei derbyniadau.

Mr. Attwood a dybiai nad ellid ymddiried yn Ngweinidogion ei Fawrhydi. Pan oedd y Dug Wellington yn Brif Weinidog, nid ydoedd traul ein byddinoedd ond £6,990,000, eithr yn awr y mae dros £7,200,000.

Mr. Dawson a haerai fod traul y deyrnas wedi lleihau £2,096,000 o'r flwyddyn 1828 hyd 1830; a bod y ddyled deyrnasol wedi lleihau agos i £1,000,000, ac er hyn i gyd, fod derbyniadau 1830 yn fwy na'r draul o £1,800,000.

Mr. P. Thompson a gyhuddai Weinidogion diweddar y Brenin o wastraffu arian y deyrnas, yr hyn oedd brif achos y tlodi presennol.

Mr. S. Rice a amddiffynai drefniadau y Gweinidogion presennol. Haerodd iddynt leihau traul y llyngesau, llysoedd barn yr Iwerddon, ac amryw bethau ereill.

Y DEGWM YN YR IWERDDON.

TY YR ARGLWYDDI.—Dydd Mawrth, Chwef. 7. *Iarll Grey* a gyflwynodd erfyniad o dref Cork yn erbyn y Degwm, ac o blaid cyfraniad tecach o'r meddiannau eglwysig. Afreidiol oedd iddo ef hysbysu na chydsyniai a gweddi yr eirchiaid. Credai fod angen am ryw drefniadau a dueddent i ymchwelyd yr anfoddlonrwydd ag sydd yn awr yn yr Iwerddon, ac i wellhau cyflwr yr offeiriaid yno. Ond ni chydsyniai efe byth â'r cyfryw drefniadau, oni tharddent oddiar egwyddor o sicrhau i'r eglwys ei holl iawnderau cyfreithlon; y rhai, yn ei dyb ef, ydynt hylwyr gysson â llwyddiant y deyrnas. Adroddai hyn oblegid fod llawer o gamsyniadau wedi myned ar led o barth amcanion y llywodraeth ynghylch y Degwm. Yr oedd yn llwyr angenrheidiol i awdurdod y gyfraith gael ei gynnal yn y wlad hono; ac ni phetrusai haeru, os oedd awdurdod y gyfraith yn rhy fychan, y deuai i'r Senedd i ofyn iddynt gynnysgaeddu y Rhaglaw âg awdurdod ychwanegol i weinyddu y cyfreithiau yn eu grym. Penderfynai i gymmell dynion gwrthryfelgar i ymostwng i orchymynion y llywodraeth.

Iarll Wicklow a lawenychai wrth glywed haeriadau Iarll Grey: ond gofidiai na buasai ei Arglwyddiaeth wedi eu datgan cyn hyn, yna ni ffynasai gymmaint y terfysg ag sydd yn awr yn cyffroi y Chwaer Ynys.

TY Y CYFFREDIN.—Dydd Gwener, Chwef. 10. Mr. *Hunt* a gyflwynai erfyniad oddiwrth ddau ddyn a garcharwyd am ymgynnull gyda thyrfa fawr ar y dydd Sabboth i'r diben o anfon eirchiad i'r Senedd. Gan fod uwchafion ein gwlad yn arfer ymgynnull i ddilyn eu hachosion bydol ar y Suliau—gan fod hyd yn nod Gweinidogion ei Fawrhydi yn ymgyfarfod ar y dydd hwnw i ystyried achosion y deyrnas, ni wyddai efe (Mr. Hunt) pa fodd y gellid barnu ymgynnulliad y dynion hyn yn Manchester yn drosedd o'r gyfraith wladol.

Y CHOLERA MORBUS.

Dydd Llun, Chwef. 13. *Mr. Croker* a ddymunai gael hysbysiad gan un o Weinidogion y Brenin mewn perthynas i'r haint gofidus, Clwy'r Geri. Clywsai fod yr haint wedi ymddangos ar yr afon *Thames*, ac ym mharthau uchaf y Brif ddinas. Dymunai wybod a ddanfonwyd hysbysiad awdurdodol i'r llywodraeth. Barnai mai y ffordd oreu i rwystro ofnau gormodol godi yn meddyliau dynion, oedd peidio cadw yn ddirgel yr hysbysiadau ynghylch lledaeniad yr haint.

Mr. *P. Thompson* a ddywedai ddarfod i'r llywodraeth, cyn gynted ag y clywsant am y pla, ddanfon meddygon i olrhain yr achos. Penderfyna y llywodraeth ddefnyddio pob moddion er gweinyddu cymmorth cyfamserol i'r tlodion, ac er rhwystro lledaeniad y pla. Dywedai mai un o'r dynion a darawyd gyntaf gan yr haint, oedd llafurwr a fuasai yn gweithio am ddau ddiwrnod ar fwrdd llong o Sunderland. Bu y llong dan *gwarantine* am ddeng niwrnod, ac ni bu y gwr yn cymdeithasu â'r llongwyr, oblegid iddynt gael eu newid cyn dyfod yno.

Canghellydd y Trysorlys a ofynai am ganiatâd i ddwyn Ysgrif i mewn i'r diben o roddi awdurdod ychwanegol i Gyfrin-gyngor ei Fawrhydi, ac i'w galluogi hwynt i ddefnyddio moddion addas i attal lledaeniad yr haint, ac i weinyddu ymborth, cyfferi, ac ystafelloedd cyfaddas i'r cleifion. Byddai pob gorchymyn a roddai tri o Arglwyddi y Cyfrin-gyngor o barthed amgeledd cymmwys i'r claf, diwalliad o'u hangenrheidiau, a chladdedigaeth y marw, yn gyfreithlon ac yn rhwymedig ar bawb i ufuddhau iddo. Pwy bynag a anufuddhao i'r gorchymynion hyn, a fydd yn euog o drosedd, ac a gospir, naill ai trwy ddirwy neu garchariad. Cynnygid fod i'r draul gael ei thalu, yn y lle cyntaf, o ardreth y tlodion; ac wedi hyny, o dreth y Sir, am na fyddai yn iawn i un plwyf dalu am yr hyn a drefnwyd er lles llawer o blwyfydd.

Llawer o'r Seneddwyr a wrthwynebasant y cynnygiad i dalu y draul o dreth y tlodion; a haerent, gan fod y trefniadau er lles y wlad yn gyffredin, y byddai yn well o lawer i Drysorlys y deyrnas dalu y draul, nag ychwanegu ardreth y tlodion, yr hon sydd eisoes yn hynod o orthrymus.

Mewn atebiad i hyn, Canghellydd y Trysorlys a ddywedodd, pe telid y draul o gyllid y deyrnas, na byddai dim terfyn ar y draul, ac yr achosai lawer o wastraff.

Mr. *Stanley* a dybiai mai y ffordd oreu fyddai gadael i'r plwyfydd dalu y draul yn y lle cyntaf; ac wedi i'r haint ddarfod, os byddai angen ar y plwyfydd am gymmorth, ni thybiai y rhusai y Senedd i ad-dalu i'r plwyfydd a'r Siroedd tlotaf yr arian a dreuliwyd o achos yr haint.

Arglwydd Sandon a dybiai mai addas iawn fyddai rhoddi awdurdod chwanegol i'r Swyddogion Heddwch i symud ymaith bob budreddi. Canghellydd y Trysorlys a haerai fod gan y Cyfrin-gyngor ddigon o awdurdod i wneud hyny.

Mr. *Briscoe* a gynnygiai fod i'r geiriau hyn gael eu rhoddi yn yr Ysgrif, "Mai cosp oddiwrth Dduw yw yr haint."

Arglwydd Althorp a ddywedai na wrthwynebai y cynnygiad; ond tybiai mai gwell fuasai pe na soniasid dim am dano.

Mr. *Hume* a wrthwynebai y cynnygiad. Paham y dywedent mai cosp oddiwrth Dduw oedd yr haint? Ni fyddai waeth iddynt haeru mai *bendith* oedd. Dylai dynion ymfoddloni ar yr Ympryd a osodwyd.

Mr. *Lepry* a ofidiai weled Mr. Briscoe yn cydsynio â chais Mr. Hume.

Mr. *Shaw* a dybiai mai cymmwys iawn oedd y cynnygiad.

Mr. Hume a deimlai gymmaint o wrthwynebiad i'r Ympryd ag erioed. Galarai fod Gweinidogion y Brenin wedi bod mor ffol a phennodi Ympryd.

Mr. Briscoe a ryfeddai wrth ganfod cynnifer o honynt yn erbyn ei gynnygiad. Er nad oedd ei farn wedi newid, etto cydsyniai â chais Canghellydd y Trysorlys i alw yn ol ei gynnygiad.

Y DEGWM YN YR IWERDDON.

TY Y CYFFREDIN.—Dydd Mawrth, Chwef. 14. *Mr. Lambeth* a gyflwynai erfyniad o Ross yn erbyn talu y Degwm. Yr oedd Iarll Grey wedi tystio y cymmellai efe bawb i dalu y Degwm. Yr ymgais hwn a orlanwai yr Iwerddon â gwaed.

Pleidiaeth oedd tybied y cymmellid y werin i dalu y Degwm yn groes i'w hewyllys. Gwrthwynebent y cyfryw ymgais â'u holl egni.

Canghellydd y Trysorlys a ryfeddai wrth glywed y cyfryw syniadau yn cael eu priodoli i'w gyfaill Iarll Grey. Parod ydwyf bob amser i roddi y gyfraith mewn grym pan y troseddir hi: ond egwyddor fy ymddygiad i ydyw, y dylai trefniadau er symud achosion achwyniadau y deiliaid gydfyned â chaniatâd i'r llywodraeth feddu awdurdod ychwanegol, er sicrhau ufudd-dod i'r gyfraith.

YSGRIF Y DIWYGIAD.

Y mae yr Ysgrif hon wedi bod yn arafach yn ei mynediad drwy Dŷ y Cyffredin nag y disgwylid, o herwydd amryw fatterion pwysfawr ereill a fu dan sylw y Senedd. Y mae pleidwyr yr Ysgrif yn dra hyderus yn eu disgwyliadau o barth ei gymmeradwyaeth yn Nhŷ yr Arglwyddi.

CYMMREIGYDDION CAERLUDD.

Nos Iau, Ionawr 12ved, cyvarvu aelodau y Gymdeithas uchod, yn nghyd â lliaws o Leenogion Cymmreig, gwladgarawl, ac aiddgar dros eu Gwlad a'u Cenel, yn ei hystavell vygyr, *Ustyl Owain Glyndwr, Heol y Perthgwern*, i gynnal eu Gwledd Vlynyddawl (y 35ain er sevydliad y Gymdeithas.)

Eisteddasant, am saith o'r gloch, wrth vyrddau goriwythawg o wahanawl ddysgleidiau danteithiawl, a seigiau perthynawl i'r tymmor. Wedi govyn bendith Iou ar yr achlysur, dadseiniwyd tónau y Delyn Gymmreig, er mawr ddywenydd i'r cyveillion tra yr ymborthent. Wedi iddynt gael eu digonedd rhoddwyd diolch i'r Cynnaliawdwr am ei holl drugareddau; yna symudwyd y llieiniau, a gwisgodd y Swyddogion eu tlysau, nes i bawb gymmeryd eu heisteddle. Yna cyvododd *Mr. John Griffiths Jones* (yr hwn a weinyddodd y rhan vwyav o'r vlwyddyn ddiweddav dros y Llywydd, o herwydd ei vod yn glav) a hysbysodd vod yr amser wedi dyvod i vynu, iddo ev drosglwyddaw ei swydd i Voneddig arall, eang ei gynneddvau, ac aiddgar yn yr achos; a chan ddiosg y tlws eve a'i gwisgodd am *Mr. Evan Griffiths*, y Llywydd etholedig, yr hwn a esgynodd i'r Gadair ynghanol twrv croesawus y presenolion. Yna cyvododd *Mr. John Evans* (Ieuan ab Gruffydd) gan hysbysu ei vod yntau, o herwydd aviechyd, &c. yn gorvod rhoddi ei swydd i vynu, ei vod wedi ymegniaw idd ei llenwi er's tair blynedd, er lles cyfredinawl y Gymdeithas a'u gydgenel; a diosgodd y tlws, gan ei drosglwyddaw i *Mr. Richard Thomas*, yr hwn a etholasid yn Goviadur. Yna addurnwyd *Mr. John Reece* yn Rhaglywydd; a hysbyswyd vod *Mr. John Thomas*, y Trysorydd, a *Mr. William Pryce*, yr Is-drysorydd, yn aros yn eu swyddau; vod yr haeddbarch *Mr. Robert Davies*, o Nantglyn, wedi ei ethol yn Vardd; a *Mr. Robert D. Morgans* yn Llyvrgellydd. Ar ol hyny, rhoddwyd y ciblion canlynawl gan y Llywydd:—sev, 1. "Y Brenin." 2. "Oes y Byd i'r Iaith Gymmreig." 3. "Cymdeithasau Cymmreigyddawl trwy Gymmru a Lloegr." 4. "Undeb a Brawdgarwch." Yna hysbyswyd y galar a deimlai y cyveillion oll o herwydd marwolaeth eu Llywydd am y vlwyddyn ddiweddav; ac nad oedd modd, o herwydd byrdra yr amser, onidê y buasid yn gohiriaw y cyvarvod. Wedi hyny cyvododd Mr. Hugh Hughes, a chynnygiodd yn gibli, "Anvarwol gofadwriaeth y diweddar Lywydd, Richard Evans, Yswain, mewn distawrwydd." Hysbysodd ei nodweddiad cyfredinawl; enwodd rai o'i weithredoedd haelionus; dangosodd ei gariad gwladgarawl, ei vrwdvrydedd, ei aiddgarwch, a'i barodrwydd gwastadawl i leshau ei gydgenel y Cymmry, &c. Yna cyvododd pob cyvaill ar ei bedion, gan ymavlyd yn ei gib, a phrovi ei ddiod, yna savasant yn *vud* am vynyd wrth yr awron, gan ddangos galarnwyv gyfredinawl; yr oedd yr ystavell yn ddistaw val y bedd, galarusrwydd a lanwodd y lle, a galarloes a ymddangosai ym mhob gwynebpryd. Wedi hyn, pan y ciliodd yr alaeth ychydig, rhoddwyd yn gibli, "Y rhelyw o'r hen Swyddogion." Yna cyvododd Ieuan ab Gruffydd, a thalodd ei ddiolchgarwch gwresocav, mewn araeth hyawdyl a chynnwysvawr, gan anog pawb oedd bresennawl i ddal at ei orchwyl yn ymdrechgar, gan evelychu meibion *Gleisiar* y Tywysog. Ar ol hyny rhoddwyd "Y Swyddogion newyddion;" a chyvododd Mr. Evan Griffiths, y Llywydd, gan dalu ei ddiolchgarwch penav mewn araeth vywiawg, ddwysgall, a chynnwysvawr. Yna rhoddwyd "Y Darlithwyr," gan ddamunaw iddynt bob llwyddiant, a throsglwyddaw diolchgarwch penav y Gymdeithas iddynt oll; a chyvododd Griffith Davies, Yswain, F. A. S. a Mr. J. J. Owens, o Vrawdoliaeth Stepney, gan roddi diolchgarwch, mewn areithiau hyawdyl, fraeth, a chynnwysvawr. Wedi hyny rhoddwyd yn gibli, "Y Parch. John Jones o Rydychen (*Ioan Tegid*), a holl Ddysgedigion Gwladgarawl Cymmreig; a chyvododd D. Jones, Yswain, o Gaervyrddin, brawd *Ioan Tegid* (yr hwn oedd yn y Brivddinas ar ddamwain) a diolchodd mewn dull hynaws a boneddigaidd. Yna cyvododd T. Edwards, Ysw. (*Caervallwch*) ar ei bedion, a chynnygiodd yn gibli, "Y Doethawr W. O. Pughe, LL. D. F. A. S." gan ddywedyd:—

> "Idrison, tirion wyt ti,——pur dy waith,
> Prid ieithydd diwrni;
> Bardd rhagorawl, vreiniawl vri,
> A Doethawr dwvn dy deithi."

Derbyniwyd hyn gyd â'r awyddvryd a'r caredigrwydd penav. Ac wedi hyny rhoddwyd "Tad y Gymdeithas, sev Mr. Thomas Roberts, Llwynrhedol;" ac eve a ddiolchodd mewn araeth hyawdyl ac efeithiawl. Cavwyd llawer o ddywenydd oddiwrth y cyveillion Mr. Hugh Jones, a Mr. John Lewis, pa rai a adroddasant amryw Bennillion, ac Englynion, ar yr achlysur. Ac yna wedi iddi hwyrhau, ymadawodd y Cyveillion yn garuaidd a gweddus, wedi cael llawn voddlonrwydd.

Cynghor y Gymdeithas am y vlwyddyn bresennawl yw y Boneddigion canlynawl:—Mr. Thomas Roberts, Mr. Hugh Jones, Mr. Isaac Simon, Mr. John Lewis, Mr. John Jones, Mr. David Jones, a Mr. Evan Jones.

O. Y. Gan amlder Gohebwyr y Gymdeithas, gwelwyd yn angenrheidiol i ail ethol *Ieuan ab Gruffydd*, i'r swydd ysgrivenyddawl, sev yn *Gydysgrivenydd* â Mr. Richard Thomas.

YSGOLION YSGRYTHYROL YR IWERDDON.

Cynnaliwyd Cyfarfod yn *Exeter Hall*, yn Llundain, ar y 9fed o Chwefror, i'r diben i anfon Erfyniad at y Senedd i beidio cefnogi yr ymgais a wneir gan y Llywodraeth i dynu ymaith yr Ysgrythyrau o'r Ysgolion yn yr Iwerddon. Arglwydd Lorton oedd yn y Gadair. Wedi i'r Parch. Dr. Holloway erfyn am fendith yr Hollallnog ar y Cyfarfod, y Cadeirydd a alwodd ar Mr. Gordon i eglurhau ansawdd presennol yr Ysgolion yn y Chwaer Ynys.

Mr. Gordon.—Oddeutu ugain mlynedd yn ol pennodwyd Cenhadon, gan y Llywodraeth, i ymweled â'r holl Ysgolion yn yr Iwerddon. Wedi iddynt gyflawni eu gorchwyl, cyflwynasant Adroddiad i'r Rhaglaw, mai nifer yr Ysgolheigion oedd 200,000. Yn 1825, pennodwyd Cenhadon ereill, i'r un diben, ac yn eu Hadroddiad mynegasent fod 568,964 o blant yn yr Ysgolion. Yn 1812, o'r 200,000 o Ysgolheigion, yr oedd y degwm o hyny, sef 20,000, yn derbyn addysg mewn Ysgolion lle yr oedd yr holl Ysgrythyr yn cael ei darllen. Yn 1825, o'r 568,964 o Ysgolheigion yr oedd oddeutu 300,000 yn cael eu hyfforddi mewn Ysgolion Ysgrythyrol. Felly, mewn 12 mlynedd, nifer y plant a addysgwyd yn yr Ysgolion a gynnyddodd 280,000. Er 1825 y

mae nifer y plant, yn y gwahanol Ysgolion, wedi lluosogi yn gyflym. Nifer presennol yr Ysgolheigion ydyw 700,000; ac o hyn y mae oddeutu 450,000 o blant yn derbyn addysg Ysgrythyrol. Diffyg moddion yw yr achos na byddai y nifer yn fwy. Yn 1826 cymmerwyd £5000 oddiar y Gymdeithas yn Heol Kildare; ac oblegid hyn rhaid oedd iddi gyfyngu ei gweithrediadau. Pob cymdeithas yn yr Iwerddon sydd yn achwyn yn erbyn bychander eu cyllidau; a bod yn orfod iddynt nacau gweini cymmorth i lawer a ofynant am dano. Un o reolau y Gymdeithasau hyn ydyw, fod i'r Ysgrythyrau gael eu darllen ynddynt. Ond yr oedd yr Offeiriaid Pabaidd yn anfoddlon i hyn, er fod eu praidd yn ddigon boddlon i'w plant gael eu hyfforddi yn ngwirioneddau yr Efengyl. Er iddynt gael eu melldithio gan yr Offeiriaid yn eu Capelydd—er gorfod iddynt ddiangc am ymguddfa ym mysg y creigiau, a threulio eu nosweithiau yn y coedydd; etto parhaent i ddanfon eu plant i'r Ysgolion Ysgrythyrol. Ië, er i'r Offeiriaid Pabaidd sefydlu Ysgolion Rhad, gwell oedd ganddynt anfon eu plant i'r Ysgolion Protestanaidd. Ond o'r diwedd llwyddodd ymdrechiadau yr Offeiriaid Pabaidd i ddarbwyllo Gweinidogion presennol ei Fawrhydi i'w cynnorthwyo hwynt i ymlid y Bibl allan o'r Ysgolion, ac i sefydlu rhai ereill, y rhai a fyddant dan eu rheolaeth hwy. Yr ydym yn achwyn fod y Llywodraeth wedi ymddifadu y Gymdeithas Ysgrythyrol o £30,000 yn y flwyddyn—ac wedi eu trosglwyddo i ddwylaw gelynion penaf addysg Ysgrythyrol. Diben ein hymgynnulliad heddyw ydyw gwrthwynebu yr ymgais i ddarnio gair Duw. Yn fy llaw y mae genyf brawflen o'r darnau a roddir i'r plant i ddarllen o hyn allan. Nid y cyfieithiad awduredig a ddefnyddir, ond y cyfieithiad Pabaidd!! Yn Gen. 3. 15. nodir mai y Forwyn Fair sydd yn ysigo pen y sarph, drwy ei had hi. Dyma gynllun o'r dyfyniadau a ddefnyddir yn lle y Bibl cyfan, a rhaid i blant Protestaniaid ddarllen y rhai hyn. Haera Mr. Stanley, Prif-ysgrifenydd yr Iwerddon, na lwyddodd ymdrechiadau Cymdeithas Heol Kildare i ateb y dibenion a amcanwyd. Er mwyn dangos mor ddisail yw yr haeriad hwn mynegaf nifer yr Ysgolion dan nawdd y Gymdeithas, a'r plant oedd ynddynt.

Bl.	*Ysgolion.*	*Ysgolheigion.*
1817	8	555
1818	65	4,527
1819	133	9,263
1820	240	16,786
1821	381	26,476
1822	513	36,657
1823	727	51,637
1824	1122	79,287
1825	1490	100,000
1826	1500	102,380
1828	1467	98,145
1829	1407	106,839
1830	1553	124,499
1831	1634	137,530

A hon yw y Gymdeithas sydd wedi methu ateb y diben!

Arglwydd Kenyon a gyfodai i gynnyg y penderfyniad cyntaf, Fod hyfforddiad yr ieuengctid yn egwyddorion yr *holl* Fibl yn orchymynedig gan Dduw, ac yn llwyr angenrheidiol er llwyddiant a dedwyddwch dynolryw. Wrth ganfod yr effeithiau cysurlawn a gafodd hyfforddiad ysgrythyrol ar fy nghydwladwyr tlodion yn y deyrnas hon, hiraethwyf am weled fy mrodyr Gwyddelig, pa un bynag ai Pabyddion ai Protestaniaid, yn mwynhau y cyffelyb fendithion.

Y Parch. H. Melville, mewn araith ardderchog, a ddangosodd nad oedd yn gyfreithlon i neb roddi *darnau* o'r Ysgrythyr yn lle y *cyfan*. Amlygodd anghymmwysderau y boneddion a ddewiswyd gan y llywodraeth i wneud y dyfyniadau. Yr oedd dan Eglwyswr, mewn enw, un Sociniad, a dau o Babyddion. Yn awr, pa beth fyddai y dyfyniadau? Efallai y ceir rhanau hanesiol o bum Llyfr Moses, pregeth Crist ar y mynydd, hanes ei fywyd, ei ddamhegion a'i wyrthiau, ychydig o'r Psalmau, darnau ymarferol o'r Epistolau, ac ychydig o'r prophwydoliaethau. Onid yw y dyfyniadau yma yn dda? Diammeu eu bod, cyn belled ag y maent yn myned, ond nid yn lle yr *holl* Fibl. Llawer o bethau tywyll yn yr Efengylwyr a amlygir yn yr Epistolau. Os bydd y Pabyddion yn ffyddlon i'w Heglwys, ni sonir gair am yr athrawiaeth sylfaenol am gyfiawnhad trwy ffydd; ni ddywedir gair am erchylldra pechod; ni fynegir dim ynghylch y drwg o eilun-addoliaeth; oblegid pa beth a ddaw y pryd hyny o'r holl seintiau a'r delwau? Ni welir dim o'r Datguddiad ynddynt, rhag ofn i blant yr ysgol ddeall pa eglwys sydd yn ateb i'r darluniad a roddir yndd o o'r "dyn pechod." Y cyfryw fydd y dyfyniadau a roddir yn nwylaw plant yr Iwerddon. Dyledswydd pob Cristion yw deffro, a gwrthwynebu hyd eithaf ei allu yr ymgais a wneir i gadw yr ieuengctid mewn anwybodaeth, ac i feithrin y grefydd Babaidd.

Llawer o foneddigion ereill a gyfarchasant y gwyddfodolion: a chan nad oedd amser i gynnyg yr holl benderfyniadau i ystyriaeth y cyfarfod,

Y Parch. Mr. Noel a ddywedai mai gwell fyddai iddynt gyfarfod yno drachefn, yn hytrach na gadael i'r penderfyniadau fod heb eu cynnyg. Cydsyniodd y Cadeirydd â'r cais, a chyhoeddwyd y cynnelid ail-gyfarfod yno ar y 15fed o Chwefror. Ar yr amser pennodedig, yr oedd yr ystafell fawr, yr hon a gynnwys dros bum mil, wedi ei gorlenwi, a gorfu i gannoedd droi adref o ddiffyg lle.

Arglwydd Lorton a gymmerodd y Gadair. Wedi gweddio, fel o'r blaen, areithiodd Mr. Gordon drachefn, gan roddi yr un hanesion ag o'r blaen. Dilynwyd ef gan Arglwydd Radstock, Arglwydd Bexley, y Parch. Noel, Benson, Brandram, Mac Neile, ac amryw o Seneddwyr, y rhai a ddangosasant y gwahaniaeth oedd rhwng yr Iwerddon a Scotland. Yn yr olaf yr oedd Ysgol y'mhob plwyf, yr oedd yr ieuengctid yn cael eu haddysgu yn egwyddorion yr efengyl. Yr oeddynt yn ddiwyd, yn otalus, yn foesol, ac yn grefyddol. Cyn terfynu, darllenwyd Erfyniad a ddanfonwyd at ddau Dŷ y Senedd yn erbyn y drefn newydd a gefnogir gan y llywodraeth, felly rhoddir cyfleusdra i filoedd o'r rhai na chawsant le yn yr ystafell i gyhoeddi i'r byd mai nid ofer fu galwad eu brodyr Protestanaidd yn y Chwaer Ynys.

Yr oeddym yn bwriadu gosod ger bron ein darllenwyr ddyfyniadau o lythyr ardderchog y Parch. Mr. M'Ghee at Archesgob Dublin; ond rhaid i ni adael hyny dan ein Rhifyn nesaf. Yn y cyfamser dywenydd genym fynegi i'n cydwladwyr fod cyfarfod i gael ei gynnal yn Llysdy Tref y Wyddgrug, i'r un diben a'r cyfarfod uchod yn Llundain. Cynnelir ef ar y 6ed o'r mis hwn. Disgwylir y bydd pob un yn Sir Fflint ag sydd yn caru ei Fibl yn wyddfodol ar yr achlysur, ac y llaw-arwyddont yr Erfyniad a ddanfonir at y Brenin a'r Senedd. Oni fydd i'n brodyr yn Siroedd ereill Cymru ganlyn esiampl Swydd Fflint? Oni fydd i drigolion Môn ac Arfon, Meirionydd, Trefaldwyn, a Dinbych, alw cyfarfodydd yn ddioed? Nid amser i gysgu ydyw yr amser presennol; nid amser i frodyr augbytuno ydyw hi yn awr; nid achos un enw o Gristionogion, ond achos y Bibl sydd yn galw arnom; am hyny bydded i'n darllenwyr ddwys fyfyrio ar yr anerchiad yn tu dalen 86. o'r Rhifyn hwn, nes y byddo rhyw fflam angerddol o eiddigedd dros air Duw yn enyn yn eu mynwesau.

Y mae y duwiol a'r gwladgarol Iarll Roden wedi cyflwyno Erfyniad at ei Fawrhydi, yr hwn a arwyddwyd gan ddau can mil o Brotestaniaid yr Iwerddon.

Y CHOLERA MORBUS.

Nifer y rhai a glafychasant er y dechreuad yn *Newcastle*, 945; y rhai a fuant feirw, 296.——Yn *North Shields, Merton Township, &c.* cleifion, 290;

meirw, 77.——*South Shields*, cleifion, 8; meirw, 4.——*Hetton, &c.* cleifion 432; meirw, 87.——*Haddington*, cleifion, 126; meirw, 57.——*Tranent*, cleifion, 266; meirw, 73.——*Preston Pans*, cleifion, 104; meirw, 18.——*North Berwick*, cleifion, 16; meirw, 7.——*West Barns*, cleifion, 12; meirw, 8.——*Musselburgh*, cleifion, 426; meirw, 185.——*Edinburgh*, cleifion, 18; meirw, 8.——*Kir-Kintilloch*, cleifion, 72; meirw, 26.——*Glasgow*, cleifion, 9; meirw, 5.——*Mary Hill*, cleifion, 9; meirw, 1.——*Paisley*, cleifion, 6; meirw, 2.——Y cyfan er y dechreuad, cleifion, 4570; meirw, 1371.

Y CHOLERA YN LLUNDAIN.

Drwg genym ddywedyd fod yr haint echryslon hwn o'r diwedd wedi cyrhaeddyd Llundain: ac er fod y Llywodraeth yn arferyd pob ymdrechiadau tu ag at attal ei ledaeniad; etto y mae wedi cynnyddu yn fawr o fewn amser mor fyr. Mewn parthau o honi, a elwir *Lime-house, Lambeth, Rotherhithe, a Southwark*, ar yr 21fed o Chwefror, yr oedd y nifer fel y canlyn:—cleifion, 43; meirw, 25.

Terfysg yn Jamaica.—Derbyniwyd hanesion, ychydig ddyddiau yn ol, am derfysg mawr a dorodd allan yn yr Ynys hon, yn mis Rhagfyr diweddaf, ym mysg y Caeth-weision. Rhoddasant ar dân yr holl balasau heirdd, ynghyd â'r planfeydd, a'r gweithfeydd siwgr yn St. Iago. Nid oes ond pump o'r sefydliadau hyn heb eu dinystrio. Galwyd y milwyr cartrefol allan, ac aeth Syr W. Cotton, y Llywydd Milwraidd, ynghyd âg oddeutu 400 o filwyr. Ond cyn cyrhaeddyd y fan lle yr oedd y terfysg, ymladdwyd dwy frwydr rhwng y milwyr cartrefol a'r terfysgwyr, a lladdwyd oddeutu 30 o'r caethweision, a chlwyfwyd 25. Lladdwyd dau o'r dynion gwynion. Bu dyfodiad y Llywydd, Syr W. Cotton, yn foddion i ostegu y terfysg. Dienyddwyd dau o'r Negroes, yn ganlynol i ddedfryd llŷs-milwraidd. Cyhoeddwyd maddeuant i bawb a ddychwelant at eu gwaith, oddieithr y rhai a flaenorasant yn y terfysg, a daeth nifer mawr o'r Negroes yn ol. Ar y 5ed o Ionawr, y llythyr diweddaf a ddaeth oddiwrth Syr W. Cotton, yr oedd yr ardal yn lled dawel.

Treth ar Siopwyr.—Mewn cyfarfod o'r *Gommissioners*, a gynnaliwyd yn Wellesbourne, ychydig ddyddiau yn ol, appeliodd un Mr. Baily, Fferyllydd, o Warwick, yn erbyn y trethiad ar *brentisiaid*, megys *siopwyr*, tan yr *Act* 52 o Geo. III. c. 95, Sch. c. No. 3. pan y penderfynwyd nas gellid dirgymmell y trethiad.

Ychydig ddyddiau yn ol, fel yr oedd dau Swyddog Milwraidd, perthynol i'r 98 Gatrawd y rhai sydd yn awr gerllaw Dowlas, yn dychwelyd i'w lletty, cyfarfuasant â phedwar o ddynion, wedi eu harfogi â llaw-ddrylliau, ac â ffyn, a gofynasant i'r Swyddogion am eu harian, neu eu bywyd: atebodd un o honynt, "Yr hyn sydd genyf yr wyf yn ei roddi i ti;" ac ar hyny, efe a roddodd i un o'r dynion ergyd ofnadwy ar ei ben. Y Swyddog arall a drodd ei geffyl, a gwaeddodd ar ei gyfaill, "Byddwch wrol, y mae cynnorthwy gerllaw." Hyn a ddychrynodd y dynion gymmaint fel y diangasant ymaith wedi saethu dwy ergyd. Y mae lle i ofni y bydd i geffyl un o'r Swyddogion golli ei lygad trwy yr ymgyrch hwn.

Ymddengys oddiwrth y cyfrif a roddwyd o'r Bathdŷ (*Mint*) fod £438,046 17*s*. 6*c*. wedi cael eu bathu o Awst 6, 1831, hyd Chwefror 9, 1832; a'r draul am eu bathu oedd £3134 15*s*. 3*c*.

Yn ddiweddar, bu farw yn Garmouth, tref yn yr Alban, gwraig o'r enw Jane Grey, yn 113 mlwydd oed. Yr oedd mewn llawn feddiant o'l holl gynneddfau, ac yr oedd yn myned oddiamgylch hyd o fewn chwech wythnos i'w farwolaeth.

Y mae yn deilwng o sylw fod tanau wedi tori allan yn Lloegr yn y blynyddoedd 1730, a 1830; a thorodd pla allan yn y flwyddyn 1731; ac yn y flwyddyn 1831 y torodd Clwy 'r Geri allan.

YMPRYD CYFFREDINOL.

Dywenydd genym hysbysu ein darllenwyr fod y Brenin wedi cyhoeddi Ympryd i gael ei gadw drwy y deyrnas ar yr 21ain o Fawrth. Ym mhlith holl arwyddion dychrynllyd yr amseroedd presennol, cysurus gweled ein Llywodraethwyr yn cydsynied â chais crefyddwyr y deyrnas i ymostwng dan law geryddol Duw.

SIRYDDION CYMRU, 1832.

GWYNEDD.

Trefaldwyn.—Syr Charles Thos. Jones, Broadway.
Meirion.—William Turner, Ysw. Croesor.
Arfon.—John Rowlands, Ysw. Plastirion.
Mon.—Syr John Williams, Barwnig, Tŷfry.
Dinbych.—Edward Lloyd, Ysw. Cefn.
Fflint.—Syr John Hanmer, Barwn. Bettisfield Park.

DEHAU.

Morganwg.—Frederick Fredericks, Ysw. Dyffryn.
Caerfyrddin.—John Lavelin Purley, Ysw. Lethllestri.
Penfro.—David Davies, Ysw. Caernachenwen.
Ceredigion.—Henry Lewis Edwards Gwynne, Ysw. Glanlery,
Brycheiniog.—James Price Gwynne Holford, Ysw. Buckland.
Maesyfed.—Thomas Evans, Ysw. Llwynbarried.

HYSBYSIADAU LLEENYDDAWL.

Y mae Pregethau y Parch. M. Llwyd, Yspytty Ifan, Swydd Ddinbych, wedi cael eu cyfieithu i'r Saesoneg, yn ddiweddar, gan y Parch. Thomas Jones, Periglor Creaton, Swydd Northampton. Y mae ychydig nifer o'r rhai Cymraeg yn aros etto heb eu gwerthu, a gellir eu cael yn Swyddfa y Gwyliedydd.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Ar y 9fed o Chwefror etholwyd Mr. Brisco Owen, A. C. Ail Feistr Ysgol Rammadegol Beaumaris, yn Gyfaill o Goleg Iesu, Rhydychain.

Yn ddiweddar dyrchafwyd y Parch. John Brigstocke, A. C. i Bersoniaeth Barton, yn Sir Benfro—rhydd trwy farwolaeth y Parch. D. B. Allen.

Y Parch. Llewelyn Lewelyn, D. C. G. Penaeth Coleg Dewi Sant, i Ficeriaeth Penbryn, yn Sir Aberteifi, gyda Chapeliaeth Bronllys a Brongwyn—rhyddion trwy farwolaeth y Parch. Maurice Evans.

Y Parch. A. Ollivant, A. C. Is-benaeth Coleg Dewi Sant, i Ficeriaeth Llangeler, Sir Aberteifi—rhydd trwy farwolaeth y rhag-grybwylledig M. Evans.

Y Parch. Hugh Williams i Ficeriaeth Llanarth, yn Sir Fynwy—Tadog, y Brenin.

Y Parch. Joseph Jones i Bersoniaeth Rhosilly, yn Sir Forganwg—rhydd trwy ymadawiad y Parch. Hugh Williams.

Y Parch. William Williams i fod yn Gurad Parhaus Yspytty Ystwyth, ac Ystrad Meurig—rhyddion trwy farwolaeth Parch. John Griffiths.—Tadog, Iarll Lisburne.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] EBRILL, 1832. [RHIF. 108.

COFIANT Y PARCH. CHRISTIAN FREDERIC SCHWARTZ.

IAWN yr ystyrid y gwr hynod hwn fel Apostol Cristionogol y dwyrain yn yr amseroedd diweddaf hyn. Cyrhaeddodd Madras, yn 24 oed, ar yr 17eg o Orphenaf, 1750, i bregethu y'mhlith cenhedloedd yr India anchwiliadwy olud Crist; a pharhaodd yn y gwaith cysegredig hwn gyda chywirdeb diargyhoedd, gyda zel ddiflin, a llwyddiant helaeth, hyd y 13eg o Chwefror, 1798, pryd y gorphenodd ei yrfa yn fuddugoliaethus, wedi treulio yn agos i hanner cant o flynyddoedd y'ngwasanaeth ei Feistr yn yr India. Perchid ef gan Gristionogion, Paganiaid, a Mahometaniaid; a gadawodd esiampl dda i bawb a'i canlynodd, a'i canlyn etto, trwy gyhoeddi newyddion da iachawdwriaeth i'r byd dwyreiniol. *Christian Frederic Schwartz* a anwyd yn yr Almaen, yn y flwyddyn 1726. Ymrwymodd i fod yn Genhadwr yn yr India dan nawdd y Coleg Cenhadol yn Denmark. Gwedi llafurio rhai blynyddau yn Tranquebar, cyfarwyddwyd ef gan y Coleg i ymsefydlu yn Tritchinapoly, dan y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristionogol. Yr oedd amryw Sefydliadau Cenhadol Protestanaidd gan y Gymdeithas yn y parthau hyny o'r wlad; ac ar y Sefydliad newydd hwn yn Tritchinapoly gosodwyd Mr. Schwartz yn Arolygwr. Buan y daeth ei lafur yno mor helaeth fel ag y gorfu arno osod wyth neu naw o frodorion y wlad a ddychwelwyd at Gristionogaeth yn Gateciswyr. Urddwyd un o honynt wedi hyny, o'r enw Sattianden, i waith y weinidogaeth, ym mha un y llafuriai gyda mawr hyawdledd a llwyddiant. Ar y 14eg o Ionawr, 1786, cafodd Mr. Schwartz brawf o ofal neillduol ei Dad nefol am dano. Ar y dydd hwnw y chwythwyd ystordy powdr yr amddiffynfa i fynu, pryd yr archollwyd ac y lladdwyd llawer o Ewropiaid a brodorion. Drylliwyd ffenestri ei dŷ ef, a daeth amryw belenau i'w ystafell, ond ni chafodd efe un niweid personol. Yn y flwyddyn 1772, ymwelodd â Tanjore amryw weithiau, gan obeithio y gwelai Duw fod yn dda, trwy fynych bregethiad o'r gair yn y ddinas boblog hòno, wneud rhyw argraph ar y trigolion. Cymmerodd gyd âg ef dri o'i Gateciswyr, y rhai a aent o amgylch y bobl fore a hwyr, gan osod o'u blaen wirioneddau gogoneddus yr efengyl, a'u hannog i *ufudd-dod ffydd*. Dywedir iddynt gyfarfod â mwy o wrthwynebiadau oddiwrth y Pabyddion nag oddiwrth y Brahminiaid ac eilun-addolwyr. Dangosent eu gelyniaeth trwy annog y werin i gyfodi terfysg. Unwaith, pan ymddangosodd trigolion un dref yn awyddus am gael eu dysgu (ac yr oedd golwg obeithlawn am gynhauaf toreithiog) yn absenoldeb Mr. Schwartz, bygythiodd yr Offeiriad Pabaidd na wnai fedyddio, priodi, na chladdu neb o'i gynnulleidfa, nes iddynt fyned mewn cyngrair â'u gilydd i yrru ymaith y Cenhadwr Protestanaidd a'i Gateciswyr. O ganlyniad cawsant y fath driniaeth arw, nes gorfu arnynt ymadael â'r lle. Ymddiddanai y gwr enwog hwn yn rhydd â Phaganiaid o bob gradd. Lliaws a'i gwrandawai yn eglurhau Cristionogrwydd gyda gradd o hyfrydwch; ac nid anfynych yr atebent, "Gwir! pa lesbad a wna ein delwau a'n seremoniau lliosog? Nid oes ond un Penaeth, sef Gwneuthurwr a Chynnaliwr pob peth." Ond nid aethai eu hargyhoeddiad, yn rhy gyffredin, ddim pellach.

"Yn un o'm teithiau," medd Mr. Schwartz, "cyrhaeddais le helaeth, lle y cadwai y Paganiaid wledd. Synais wrth y dyrfa fawr a welwn o'm blaen, a sefais ryw bellder oddi wrthynt; ond buan y'm hamgylchynwyd gan nifer fawr o bobl, wrth ba rai y traethais am briodoliaethau gogoneddus Duw, ac y sylwais mor afres-

ymol a gwrthun ydoedd addoli delwau, a chymmaint o ddianrhydedd a ddangosent i'r unig wir Dduw trwy eu heilun-addoliaeth, ac y chwanegent trwy hyny eu trueni eu hunain. Dywedais wrthynt hefyd pa drugaredd anfeidrol a ddangosodd Duw i bechaduriaid colledig, trwy anfon Gwaredwr iddynt; a pha fodd y gallent ddyfod yn gyfrannogion o'r waredigaeth hon. Dangosai pawb eu bod yn cael eu boddloni, gan gydnabod eu ffolineb eu hunain, a rhagoroldeb yr athrawiaeth Gristionogol. Yr oedd torfeydd newydd yn agoshau y bore a'r prydnawn. Lleferais wrthynt nes cwbl dreulio fy nerth." Ni bu y llafur hwn yn ofer: dygwyd amryw bersonau a theuluoedd lawer, er gwrthwynebiadau eu perthynasau a'u cyfeillion, i gofleidio y gwirionedd.

Diflin y llafuriai Mr. Schwartz gyd â'i Gateciswyr cynnorthwyol. Pregethent yr efengyl yn feunyddiol mewn amryw barthau o'r wlad; "gan geisio," medd efe, "bod mor ddedwydd a dwyn rhyw rai o'n cydgreaduriaid crwydredig i ffordd y gwirionedd." Cynnullai yr holl Gateciswyr bob dydd i'w dŷ, y rhai nid oeddynt mewn sefydliadau rhy bell, ac a'u haddysgai pa fodd i eglurhau gwirioneddau yr efengyl, ac i gyfarch y brodorion mewn dull mwynaidd ac ennillgar, gan edrych dros yr atebion digofus a thrahaus a gaent weithiau am eu cariad. Yn y bore y Cateciswyr a unent âg ef mewn gweddi a myfyrdod ar air Duw, ac yna pob un a gyfarwyddid i ba le i fyned y diwrnod hwnw. Yn yr hwyr rhoddent gyfrif o'u llafur, gan adrodd yr amgylchiadau annogaethol a gwan-galonus; a'r diwrnod a ddiweddid megys ag y dechreuid ef, trwy fyfyrdod a gweddi. Bu ei weinidogaeth yn llwyddiannus ym mysg y milwyr yn y gwersyll, i ba rai y gweinidogaethai fel Capelydd. Y gweddwon tlodion hefyd a gawsant ran o sylw y gwr haelionus hwn. Llwyddodd ar eu rhan i gael swm o arian gan Rajah ieuangc Tanjore, ac ereill: rhoddodd hwynt allan i adeiladu rhês o dai bychain er derbyniad cysurus y gwragedd amddifad hyn. Ond ni chyfyngwyd ei ymdrechiadau at ddwyn ym mlaen happusrwydd presennol a dyfodol rhai mewn oedran, ond llafuriai yn zelog a diflin i feithrin y genedl ieuangc ag oedd yn codi yn "addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd," gan agoryd ysgolion iddynt mewn amryw fanau. Y llythyr canlynol, a ysgrifenodd at blant amddifad y *Colonel Wood*, pa rai oeddynt o chwech i un ar ddeg oed, a rydd ddesgrifiad hynod o'i nodweddiad rhagorol yn yr ystyr yma:

"*At yr anwyl Blant*—Gras, trugaredd, a thangnefedd, oddiwrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.

"*Anwyl Blant*,

"Gan fod yr amser yn agos i chwi ymadael â'r wlad hon, tybiais yn ddyledswydd arnaf ysgrifenu atoch gyngor byr, yr hwn yr ydych mor barod i'w dderbyn oddiwrth eich hen gyfaill. Dymunaf arnoch, pan ymadawoch â'r wlad hon, na ddygoch gyda chwi yr un o'r pechodau ag sydd mor amlwg ynddi. Erfyniwch ar eich Prynwr am faddeu i chwi eich holl bechodau, a chaniatâu i chwi gymmorth ei Yspryd i'ch galluogi i garu, ofni, anrhydeddu, ac ufuddhau i Dduw. Dysgwch ewyllys Duw, a gwnewch ef yn feunyddiol, megys ag y rhoisoch i mi sail i obeithio am danoch. Gan nad yw eich oedran yn ddarostyngedig iawn i dristwch, arferwch eich sirioldeb diniweid i lawenhau calon eich mam. Nis gellwch ei boddhau hi yn well na thrwy ufudd-dod, a bod yn ewyllysgar i ddysgu gweddio, ac ofni Duw. Ymdrechwch ei boddhau hi a'ch Tad nefol yn hyn oll. Darllenwch bob dydd eich Bibl anwyl: gweddiwch yn ddiragrith, ac nac anghofiwch ganu hymn o fawl i'ch Prynwr. Pa bryd bynag y gwaharddo eich mam i chwi unrhyw beth, byddwch barod i ufuddhau: na roddwch le i ystyfnigrwydd. Gan eich bod yn gwybod y boddlonir Duw yn fawr â gostyngeiddrwydd, dysgwch fod felly. Bendith Duw, y Tad, y Mab, a'r Yspryd Glân, a fyddo gyda chwi. Amen.

"Cofiwch am danaf, a gweddiwch drosof, ar i mi rodio yn deilwng i efengyl ein Harglwydd Iesu Grist; ac ar i eneidiau lawer, trwy fy ngweinidogaeth wael, gael eu dychwelyd mewn gwirionedd ato ef.—Ydwyf, fy anwyl blant, a'm cyfeillion ieuaingc, eich cyfaill hoff, a'ch gwasanaethwr gostyngedig."

"CHRISTIAN FREDERIC SCHWARTZ.

"*Tritchinapoly*,
"Ionawr 16eg, 1775."

Ysgrifenai Mr. Schwartz, yn 1779, fod miloedd lawer yn Tritchinapoly a Tanjore, hyd yn nod y'mhlith y Brahminiaid, a gyfaddefent mai peth ofer a phechadurus ydoedd eu heilun-addoliaeth, ac nad oedd dim ond ofn yn eu cadw rhag cofleidio y grefydd Gristionogol. Ymwelai llawer o'r Brahminiaid âg ef yn Tanjore, gan wrando yn astud ar yr hyn a ddywedai wrthynt; ond ystyrient yn beth rhy beryglus gwneuthur proffes gyhoeddus o athrawiaeth y Bibl, o herwydd nifer mawr proffeswyr eilun-addoliaeth. Edrychai Mr. Schwartz am amser gwell i ddyfod, a dywedai ei fod yn hyderus o weled dyddiau gwell; a'i fod yn llawenhau yn y cyfleusdra oedd ganddo i bregethu yr efengyl, gan gofio fod amser hau yn rhagflaenu amser medi. Diystyrai hunan elw yn fawr: o herwydd pan gynnygiodd y llywodraethwr Rumbold ei anrhegu â rhodd hardd, erfyniodd ganiatâd i'w gwrthod, gan arwyddocâu yr un pryd ei fawr ddymuniad i gyflog ei gyd-weinidog yn Tritchinapoly, sef y Parch. Mr. Pohle, gael ei chwanegu gan punt, yr hyn yr oedd efe ei hun yn ei dderbyn, yr hyn a'i galluogai i gynnal Ysgolfeistriaid a Chateciswyr fel yntau; a'i ddymuniad hwn a ganiatawyd. Drachefn, pan gynnygiodd Hyder Ally ei anrhegu â swm o arian, dymunodd iddynt gael eu rhoddi at sefydlu Ysgol Rad yn Tanjore. O ganlyniad, y rhai ni wyddent werth ei egwyddorion, a hoffent yn fawr ei nodweddiad. Ei ymddygiadau rhinweddol a ennillent y fath barch ac ymddiried iddo oddiwrth Benaethiaid y dwyrain, fel ag yr oedd y ffordd i hunanddyrchafiad, pe d ewyllysiai, yn rhydd o'i flaen. Ond yr unig ddefnydd a wnai efe o'r cymmeriad cyffredinol oedd iddo, ydoedd adeiladu Eglwysydd, a sefydlu Ysgolion drwy 'r wlad. Gydag llygad syml yr efengyl, edrychai yn unig at daeniad y dwyfol wirionedd, a newyddion da iachawdwriaeth trwy ffydd y'Nghrist Iesu.

Yn y blynyddau 1781, 1782, a 1783, y rhai oeddynt hynod am y newyn a'r caledi a ddigwyddodd ynddynt, bu yn offerynol, trwy gynnorthwy ei gyfeillion elusengar, i gadw lliaweroedd rhag marw o eisieu ymborth angenrheidiol i gynnal eu natur. Addefai bod ffyrdd Duw yn uniawn pan yn ymweled â'r wlad â'i farnedigaethau, sef cleddyf, newyn, a haint. "Och!" medd efe, "y fath ymraniadau annedwydd sydd yn ein plith! gymmaint o ddrygioni ac anghof o Dduw sydd yn ffynu y'mhob lle. Pan edrychwyf ar bawb, uchel ac isel, tarewir fi â syndod ac â galar! y fath dywyllwch, annheimladrwydd, gwrthnysigrwydd, trachwant, a thrais y sydd! Mil o weithiau y dywedwn ynof fy hun, 'O, fy Nuw, a raid i'r bobl hyn oll farw? a raid iddynt oll ymddangos o flaen brawdle Iesu, y Cyfryngwr a'r Barnwr? Mor lleied y meddyliant am eu diwedd, a chanlyniadau eu bucheddau!'"

Yn Ebrill, 1784, ysgrifenai, "Yr ydym yn mawrhau y daioni Dwyfol a gynnaliodd fy nghydweithwyr a minnau y'nghanol gorthrymderau. Tra yr ydoedd y cleddyf, y newyn, a'r haint, yn ysgubo ymaith filoedd lawer, yr oeddym ni yn mwynhau iechyd, ac yn cael ein diwallu â phob angenrheidiau. Na fydded i ni byth anghofio yr amrywiol drugareddau a gyfranodd Duw yn hael i ni!"

Ysgrifenodd y 10fed o Orphenaf yr un flwyddyn, ei fod yn teimlo llesgedd a methiant henaint yn ei natur; ac wrth fyfyrio ar ei ymddatodiad, nad oedd ganddo ddim cyfiawnder o'i eiddo ei hun i ymddibynu arno am happusrwydd tragywyddol; ond mai iawn Iesu Grist oedd sylfaen ei obaith, ei heddwch, ei fywyd, a'i happusrwydd. "Hawl yn iawn Crist (medd efe) a chyfranogiad o rasusau yr Yspryd, a wna i fynu wir Gristion. Dyma sydd yn sirioli ac yn cadarnhâu y galon, yn gogoneddu Duw, yn rhoddi hawl ac yn cymmwyso i'r nef."

Rhan o lythyr a ysgrifenodd o Tanjore yr un flwyddyn sydd fel y canlyn:

"*Tanjore, Rhag.* 30, 1784.

"*Fy anwyl Gyfeillion,*

"Yr ydwyf gwedi cael fy adferyd i'm hiechyd gymmaint, nes yw fy llafur yn hytrach yn hyfryd nag yn boenus. Bydded i Dduw, yr hwn a gyfranodd gynnifer o fendithion i mi bechadur tlawd, ganiatâu i ddyddiau diweddaf fy oes gael eu hiawn dreulio, fel y gallwyf orphen fy ngyrfa mewn tangnefedd, os nid gyda llawenydd. Nid yn unig fe ganiatêir i ni orfoleddu yn yr Arglwydd, ond fe orchymynir i ni wneuthur felly. Nid oes un

llawenydd â chystal sail iddo, a'r hwn a geir yn yr Arglwydd, yr hwn a'n prynodd, ac ym mha un y bendithir ni â phob bendith ysprydol. Ond rhaid i bwy bynag a orfoleddo yn y bendithion a bwrcaswyd i ni trwy Iesu Grist, fod ynddo ef, wedi ei uno âg ef trwy ffydd, gan ymwrthod â phechod, a holl gan bleserau y byd. Yr undeb a'r cymmundeb gwirioneddol yma â Christ ydyw ffynon gorfoledd, a'r unig ffynon. Oddi yma y tardd dymuniad gwastadol i'w garu, ac i ufuddhau iddo, a'i ogoneddu. Ond os, yn lle ymddiried y'Nghrist a'i berffaith iawn, y gorphwyswn ar ein rhinweddau ein hunain, ac o ganlyniad ceisio sefyll ar ein sail ein hunain, nis cawn fwynhau un mynyd o wir heddwch cydwybod. Ein rhinweddau a'n sancteiddrwydd ydynt, ac a fyddant, yn ammherffaith. Cawn achos, ynte, bob amser i gyfaddef o flaen Duw, "Os creffi ar anwireddau, Arglwydd, O Arglwydd pwy a saif?" Ceisiwn, gan hyny, faddeuant, tangnefedd, a llawenydd yn yr Iesu; ac wedi eu cael, byddwn ddiolchgar ac ufudd. Ond pe byddem mor sanctaidd ag un o'r apostolion, ymogelwn rhag gosod ein hyder mewn dim ond haeddiant dioddefiadau a marwolaeth Crist. Ar yr erthygl sylfaenol hon, nid hoffaf neb yn fwy na'r Esgob duwiol Beveridge. Nid anghofia godi yr oruwchadeilad o fuchedd sanctaidd, ond gesyd yn gyntaf y sylfaen, yn ol esiampl Paul, mewn hyder gwirioneddol a bywiol yn Nghrist. Darllenwch y 3edd bennod at y Philipiaid. Y mae sancteiddrwydd yn cael ei eglurhau yn rhagorol gan yr Archesgob Tillotson, ond nid yw yn gosod y sylfaen cystal, ac mor amlwg a Beveridge, ac yn enwedig a'r Diwygwyr cyntaf. Credu yr ydwyf yr adeilada Duw ddiffaethleoedd y wlad hon. Ac os wedi ein gosod ni yn y bedd y gwneir hyny, pa niweid? Y wlad hon a orchuddir â drain; bydded i ni aredig a hau, ac erfyn ar yr Arglwydd beri iddo dyfu i fynu, Ni bydd ein llafur yn yr Arglwydd, yn ei achos ac er ei glod, yn ofer.

"Ydwyf, yn wastadol, fy anwyl gyfeillion, eich gwasanaethwr ufudd a gostyngedig,

"C. F. SCHWARTZ."

(I'w barhau.)

CYFADDEFIADAU EI GELYNION YN BRAWF O WIRIONEDD YR EFENGYL.

(Parhâd o Rhif. Tach. 1831, tu dal. 339.)

2. AT *nifer* y gwyrthiau a weithredwyd gan yr Iachawdwr, gallwn chwanegu priodoledd arall, eu *hamrywiaeth;* yr hyn sydd arwydd arall o allu dwyfol ac annherfynol. Wrth fwrw golwg yn ol ar wyrthiau neu arwyddion yr Efengyl, y gwrthddrych cyntaf sydd yn ei gynnyg ei hun i'n hystyriaeth, yw afiechyd a chlefydau dynion, y ffrewyllau naturiol hyny a ddanfonir gan ragluniaeth megys cospedigaeth ein pechod, ac nid yn anfynych y moddion i'n cadw ni rhagddo.

At y rhai hyn, ynte, yn gyntaf y cyfeiriodd yr Iachawdwr ei ddwyfol allu. Yr holl blâau amrywiol hyny, o ba ryw bynag yr oeddynt—ymddangosasant oll ger ei fron, a diflanasant wrth ei orchymyn. Oni chydnabyddwn ni yma yr had hwnw o'r wraig, yr hwn a ysigai ben y sarph? Oni chydnabyddwn ni wrth y nôd yma y Cenhad dwyfol yr hwn a grëa hawddfyd ac adfyd—yr hwn a glwyfa ac a iachâ—yr hwn sydd yn dwyn i waered i'r bedd, ac yn codi i fynu drachefn? Gyd â'r rhagoriaeth hynod hwn yn wir, na ddarfu i'r Iachawdwr na chlwyfo na niweidio neb erioed: ac nad oedd clwyf naturiol neu oruwch-naturiol na ddarfu iddo ei iachâu.

Rhy dda, ysywaeth, yr adwaenir terfynau y gelfyddyd physygwriaethol. Y mae gwendidau a chlefydau naturiol nad all eithaf cyfrwysdra y meddygon gorea eu hiachâu. Ond y Physygwr nefol yw yr hwn sydd yn cynnal colofnau natur, yr hon a adnabu ei lais, ac a roddodd iddo barod ufudd-dod. Iachawyd parlys o ddeunaw mlynedd ar hugain mewn moment—yn y cyffelyb fodd y sychwyd i fynu ddiferlif gwaed o hir barhâd—llygaid nas gwelsent erioed a dderbyniasant y goleuni. Y gwyrthiau a weithredwyd gan yr Iachawdwr oeddynt gynnifer o greadigaethau—cynnifer o adgyfodiadau. Rhoddodd fywyd i gymalau, neu ranau ereill o'r corph, oeddynt wedi ei golli, neu oeddynt heb fod erioed mewn meddiant o hono; ac efe a'i rhoddodd trwy ei air, "Bydded"—trwy rinwedd ei orchymyn yn unig. Hyd yn nod y *meirw* a

glywsant lais Mab Duw: o herwydd pe rhoddai efe y gair yn unig, wele, "y dorau pres a dorasant, a'r barau heiyrn a ddrylliasant." Pan y rhoddai ef y gair, derbyniai merch Jairus ystâd newydd o hanfodiad; mab trangcedig y weddw a neidiai yn fyw oddiar yr elor; a Lazarus, wedi ei adferyd oddiar wely llygredigaeth i'w chwiorydd cystuddiedig, a gyfaddefai ei ddwyfol allu.

Bellach, soniwn ychydig am *effechyd ysprydol*, neu *oruwch-naturiol*—am wendidau y rhai yr oedd ysprydion drwg yn awdwyr o honynt. Mae llawer yn gwadu hanfodiad y fath ysprydion drwg; ond y mae yr ysgrythyr yn ein sicrhau ni o hono: a pha dystiolaeth a allwn ni ei dwyn ym mlaen i wrthbrofi gwirionedd yr hanes? Addefai y lleng o gythreuliaid ei Dduwdod, trwy syrthio i lawr ger ei fron ef, a deisyfu arno, na orchymynai iddynt fyned i'r dyfnder; gan gyfaddef wrth hyny y buasai yn rhaid iddynt ufuddhâu i ba orchymyn bynag a roddai efe iddynt: a thrwy atolygu arno adael iddynt fyned i mewn i'r genfaint foch, dangosasant nad oedd iddynt ryddid i newid eu sefyllfa, nac i niweidio rhai ereill, heb ei genhad a'i awdurdod ef.

Ond er rhyfedded yw gweled *cythreuliaid*, y rhai oeddynt wedi eu cynnysgaeddu â synwyr a dealltwriaeth, yn ufuddhâu i orchymyn yr Iachawdwr, etto rhyfeddach fyth oedd gweled pethau *amddifad* o ddealltwriaeth, olefydau, tymhestloedd, ac angeu ei hun, yn gorfod ymostwng i'w lywodraeth. Rhyfeddod oedd gweled yr Iachawdwr y'nghanol y dymhestl yn cyfodi o'i gwsg tawel, yn ceryddu y gwynt ystormus, ac yn dywedyd wrth y môr cynddeiriog, "Gostega, distawa," a thawelwch mawr mewn moment yn canlyn y gair! Mor ardderchog oedd ei glywed ef yn rhoddi gorchymyn i frenin y dychryniadau, a'i weled yn dryllio 'r cadwynau, â pha rai y delir yn gaeth ei ddeiliaid annedwydd!

Hoff yw gan y Cristion fyfyrio ar amrywiaeth y gwyrthiau dwyfol a wnaeth yr Iesu. Hoff yw ganddo weled pob glin yn plygu yn ei ŵydd, o "nefolion, daearolion, a than ddaearolion bethau." Hoff yw ganddo weled hollalluogrwydd yn nwylaw ei Brynwr—ei weled yn gweithio ar bob gwrthddrych, heb ddim attalfa yn cael ei roddi ar ei weithrediadau. A hyn a'm tywys i ddangos,

3. Os oedd gwyrthiau rhyfeddol Crist yn anfeidrol mewn *rhifedi* ac *amrywiaeth*, yr oeddynt felly mewn *mawredd* hefyd. Fe allai rhai ofyn, ym mha beth y mae *mawredd* y gwyrthiau hyn yn sefyll? Atebaf, ar y naill law, yn nerth neu rym y rhwystrau oedd i'w gorchfygu; ac, ar y llaw arall, yn ngwendid y moddion a ddefnyddiwyd *er eu* gorchfygu. Nid rhyfedd ped fai *cant* mil o wyr yn gorchfygu *deng mil*; nid rhyfedd ped fai ychydig o wyr grymus a dewrion yn cael eu gorchfygu gan liaws aneirif—mae hyn yn naturiol—mae hyn yn nhrefn pethau; mae yn agos mor rhesymol ag ydyw i ddyn mawr fod yn drech na phlentyn. Ond pe gwelid rhwystrau sydd yn ymddangos yn anorchfygol, en hyny yn cael eu gorchfygu gan yr hyn a ymddengys yn wendid ei hun—yn hyn ymae mawredd gwyrthiol a dwyfol yn gynnwysedig.

Yn awr, y nodweddiad yma o'r Duwdod sydd gan holl wyrthiau yr Iachawdwr. Yn wir, yr un gallu creadigawl yn hwn a roddwyd ar waith pan alwodd efe fydoedd o ddiddim defnydd, a'r hwn sydd etto ar waith, pan, trwy fath o greadigaeth barhaus, y mae yn cadw y bydoedd hyny mewn hanfodiad: y gallu annherfynol hwnw, meddaf, a ddygodd i ben y gweithredoedd gwyrthiol hyny sydd yn enwogi ei hanes, ac yn cyhoeddi uwch ben y byd ddwyfoldeb eu Gweithredwr. Gan eistedd ar ei orsedd-fainge, y mae efe yn gweled, yn ewyllysio, yn gorchymyn; a'r hyn oll y mae yn ei orchymyn a gwblheir mewn moment. Yn ansymudol ei hun, y mae yn rhoddi holl olwynion natur ar waith. Mewn ystâd o *orphwysdra llafurus*, mewn ystâd o *fywiogrwydd tawel*, mae yn trefnu pob peth, er hyny ymddengys fel pe na bai yn gwneuthur dim.

Fel hyn y llafuria y Cenhad dwyfol—"Mae fy Nhad yn gweithio hyd yn hyn; (meddai ef) ac yr wyf finnau yn gweithio." Ei waith ef sydd waith parhâus, cyffelyb i hwnw o eiddo y Tad. Efe a lefara, a'i air a gwblheir. Efe a rydd ei orchymyn, a chyflawnir ef yn ebrwydd. Efe a ddywed, "Bydded goleuni yn y llygaid hyny a fuont dywyll o'u genedigaeth," a gol-

euni a ddaw iddynt. Efe a ddywed, "Treiddied bywyd trwy y rhanau hyny o'r corph, y rhai yr oedd attaliadau hen ac anorfodol wedi eu cadw yn feirwon a diffrwyth, ac yn ebrwydd y bywioceir hwynt—symudant o honynt eu hunain, a chyflawnant eu gorchwylion priodol. Efe a ddywed, "Dattoder rhwymau y tafod ammhlygadwy hwnw, ac yn y fan y gwelir y cyflawniad yn dilyn y gorchymyn; efe a ddattodir—efe a rydd eiriau eglur, er yn anghynnefin â'r gwaith; efe a ddatgan ei ddiolchgarwch, gan lefain, "Hosannah." Hyd yn nod y meirw a glywsant ei leferydd, ac a gyfodasant o'u beddau i'w addoli ef, yr hwn yw yr adgyfodiad a'r bywyd;-ie, yn hytrach, megys y cawsant achos gwirioneddol, i'w addoli Ef, yr hwn a *fuasai* yn adgyfodiad ac yn fywyd iddynt yn wir.

(I'w barhau.)

CRIST SYDD BOB PETH.

Mae pob peth sydd yn eisieu ar y credadyn yn gryno yn yr un man; "Crist sydd bob peth." "Rhyngodd bodd i'r Tad drigo o bob cyflawnder ynddo ef." Mae ynddo gyflawnder digonol i guddio eu holl bechodau—llawnder digonol i ddiwallu eu holl anghenion—gras digonol i ddarostwng eu holl chwantau—doethineb digonol i benderfynu eu holl achosion—gallu digonol i ddistrywio eu holl elynion—rhinwedd digonol i'w hiachâu o'u holl glefydau; y mae ynddo bob cyflawnder er eu cwbl waredu, a hyny hyd yr eithaf. Mae yn Nghrist bob peth ag sydd yn cyfateb i angenion a dymuniadau ei bobl; y mae yn fara, gwin, llaeth, a dyfroedd bywiol iddynt; y mae yn wisg o gyfiawnder, er eu harddu a'u diogelu; yn feddyg i'w hiachâu, *Mat.* 9. 12.; yn gynghorwr iddynt, *Esa.* 9. 6.; yn arweinydd drwy yr anial dyrys; yn brophwyd i'w dysgu, yn offeiriad i wneuthur iawn drostynt; y mae yn dad tyner a gofalus, yn frawd serchog, teimladwy, a charuaidd, galluog ac ewyllysgar i'w cymmorth yn eu cyfyngderau; yn sylfaen i'w cynnal dan eu holl feichiau, yn drysor i'w cyfoethogi, yn haul i'w goleuo, ac yn ffynon i'w glanhâu. Fel megys ag y cynnwysa un môr fwy o ddyfroedd na holl afonydd y byd, ac un haul fwy o oleuni na holl oleuadau y nefoedd; felly, un Crist sydd fwy i enaid tlawd na phe byddai iddo berchenogi yr holl fyd filoedd o weithiau drosodd.

NEST.

AT Y GWYLIEDYDD.

SYR—Os derbyn y traethawd canlynol nodded a chroesawiad genyt ti, a'th amrywiol ddarllenwyr, yr wyf yn bwriadu i un arall ei ganlyn, ryw bryd neu gilydd, ynghylch y "wraig o berchen dewiniaeth, yn Endor." 1 *Sam.* 28. 7, &c.——Ydwyf, Mr. Gwyliedydd, dy ffyddlonaf was, a'th ewyllysiwr da bob amser,

HILARIUS.

BYR DRAETHAWD

AR "Y RHAI CYTHREULIG," NEU LYWODRAETH DIAFOL DROS GYRPH DYNOLRYW, YN AMSER CRIST.*

FE gyfrifir y testun gan y rhan fwyaf o bobl yn bur dywyll, ac yn anhawdd i'w ddeall: ac i'r diben o'i ddeongli yn iawn, y mae yn rhaid i ni edrych yn ol ar yr hanes a'r ymadrodd sydd o'r blaen. Fe gafodd dyn mud, a'r hwn oedd dan lywodraeth yspryd aflan, ei ddwyn at Grist, modd y gallasai dderbyn rhyddhad oddiwrth y fath gyflwr truenus trwy ei allu ef. Crist yn ddioed a drugarhaodd wrth y dyn, ac a'i rhyddhaodd oddiwrth allu y cythraul, ac a wnaeth i'r *mudan* lefaru. A'r bobloedd, ger bron pa rai y gwnaethpwyd yr arwydd hwn, a ryfeddasant yn ddirfawr. Eithr rhai o honynt, o sect y Phariseaid, heb fedru ammeu sicrwydd yr iachâd gwyrthiol hwn, ac ar yr un pryd yn ofni i'r bobloedd barchu Crist yn fwy o'i blegid, a ymdrechasant i beri iddynt gredu ei fod ef mewn cyfeillach â'r diafol, ac yn gweithredu trwy 'r gallu a dderbyniasai oddi wrtho: ac mai diben a bwriad y cydymgyssylltiad hwn oedd, i sefydlu llywodraeth y cythraul, trwy ddinystrio crefydd ac eglwys Dduw, a thrwy eu dwyn hwynt i goel-grefydd y Rhufeiniaid, i ymerodraeth pa rai yr oeddynt y pryd hyny yn ddarostyngedig. Ac, ym mhellach, i'r diben i gwblhau y

* Gwel St. Matthew, pen. xii. 43. a'r Efengylwyr ereill.

weithred bechadurus hon, yr oedd yn angenrheidiol i fawrhau enw a chlod yr Iesu, modd y byddai ei awdurdod dros y bobl yn ddigonol i ateb ei fwriad yn yr hyn beth: o herwydd hyn, Beelzebub, pennaeth a thywysog y cythreuliaid, a wnaethai gyduno âg ef, ac a roddasai allu iddo i iachâu y rhai cythreulig, fel y gallasai ei enw a'i awdurdod, beri i'r bobl oedd ei ganlyn i ba le bynag yr aethai. "Trwy Beelzebub (y dywedasant hwy) y mae hwn yn bwrw allan gythreuliaid." Ein Hiachawdwr a welodd yn dda i ddadbrofi yr enllib celwyddog yma. Ac y mae tri o resymau yn cael eu rhoddi ganddo i ddangos y ffolineb afresymol o'r fath dyb.

1. Fod yn rhaid i bob teyrnas, dinas, neu dŷ, wedi ymranu yn ei erbyn ei hun, fod yn anghyfannedd, a dyfod i ddinystr: canys, pe buasai i ddwy blaid weithredu ar wahanol gyngor, a chanlyn amryw ddibenion, rhaid i un o'r ddwy weithredu yn erbyn y llall, a diddymu yr hyn a wnaethai: a thrwy hyn hwy a fyddent ar golled; eu gallu hwynt a fyddai yn myned o hyd yn llai llai, ac o'r diwedd a ddaethai yn ddiddym. Cyfaddaswch yr ymresymiad hwn at gyfeillach a chymdeithas y cythreuliaid, teyrnas Satan; a thybiwch am fynyd fod eu penaeth yn rhoddi gallu drostynt i un arall, sef i'r Iesu, i'w difeddiannu hwynt, a'u herlid oddiwrth y dynion annedwydd, i ba rai y darfu iddynt fyned i mewn; yna, yn sicr, eu gallu a ymranir, a'r canlyniad fydd gwendid a dinystr eu teyrnas. Ac felly, yn ol tyb a rhyfyg y Phariseaid eu hunain, fod Crist yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub penaeth y cythreuliaid, a fyddai yr hyn beth yn wirioneddol? Yn hytrach, ar y llaw arall, yn lle cadarnhau a sefydlu teyrnas y diafol, fe wnai hyn wanhau a dinystrio ei lywodraeth.

2. Yr ail reswm sydd wedi ei dynu oddiwrth eu hymarferiad hwy eu hunain. Yr oedd yn eu mysg hwynt gonsurwyr, y rhai a gymmerasant arnynt fwrw allan gythreuliaid; ond, ar yr un pryd, yr oeddynt yn cyfaddef eu bod yn derbyn eu gallu oddiwrth Dduw. Yn awr, ynte, paham nas gellir dywedyd fod llwyddiant Crist, yn y gorchwyl o fwrw allan gythreuliaid, yn deilliaw oddiwrth Dduw, yn gystal a llwyddiant eu consurwyr hwy eu hunain. Pa mor ffol, gan hyny, yw priodoli gallu un i Dduw, ac eiddo y llall i'r diafol, er fod y ddau yn troi allan yn gogymmaint llwyddiannus. Y mae rhai yn ammeu y gwirionedd fod y'mysg yr Iuddewon gynt gonsurwyr, ac yn tybied fod Crist, pan y dywedodd, "trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan," yn cyfeirio at y deg disgybl a thriugain, a ddanfonodd efe i bregethu, ac i wneud gwyrthiau yn ei enw. Yr oeddynt hwy yn feibion yn ol ystyr y gair yn y lle yma, hyny yw, Iuddewon oeddynt wrth enedigaeth. Yn ol y tyb hwn, yr ymresymiad a fydd fel y canlyn:—Y deg a thriugain hyny, y rhai ydynt i gyd oll yn Iuddewon, plant Abraham, ac mewn cyfammod â Duw, y rhai yn ddiweddar a fuasent yn pregethu ac yn bwrw allan gythreuliaid, ac yn gwneuthur llawer o weithredoedd gwyrthiol ereill, yn eich trefydd a'ch dinasoedd, "trwy bwy y maent hwy yn bwrw allan gythreuliaid?" A ellwch chwi feddwl iddynt oll weithredu mewn cymdeithas â'r diafol, a thrwy ei allu? Os naddo, paham y teflwch yn fy erbyn i y fath gyhuddiad? Am hyny byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi: a thrwy eu barn hwynt i'ch condemnier chwi, y rhai ydych yn cyfrif eu llwyddiant hwy i Dduw, a'm heiddo, dan yr un fath amgylchiadau, i allu 'r diafol.

3. Y trydydd rheswm yw hyn—"Na ddichon neb fyned i mewn i dŷ un cadarn, a llwyr yspeilio ei ddodrefn ef, oddieithr iddo yn gyntaf rwymo y cadarn, ac yna yr yspeilia efe ei dŷ ef." Crist, gan hyny, gan ei fod yn alluog i orchfygu Satan, ac i fwrw allan y rhai cythreulig, oedd yn meddu, yn ddiammheuol, fwy o allu na Satan; ac o herwydd hyny nis gallasai byth dderbyn ei allu oddiwrth Satan. Mae y rheswm diweddaf hwn yn cael ei arwain i mewn gyda chynghorion prysur, a rhybuddion tra difrifol, ynghylch y pechod a'r enbydrwydd arswydus o'u hymddygiad rhagrithiol hwy yn y perwyl hyn. Yr oedd yn dra amlwg nad oedd Crist yn bwrw allan gythreuliaid trwy un math o cytundeb â Satan; ac yn ganlynol, ei fod yn eu bwrw hwynt allan drwy allu Duw; ac am hyny yr oedd teyrnas Dduw wedi dyfod yn eu plith hwynt, sef yr addew-

edig Fessiah, yr hwn oedd i sefydlu y deyrnas hono yn y byd, ac i ddinystrio ac i ddiddymu teyrnas Satan. Yna y mae efe yn eu rhybuddio hwynt o'u perygl am wrthwynebu yr hyn ag oedd efe yn wneuthur tu ag at ddistrywio teyrnas y diafol. "Y neb nid yw gyda mi, sydd yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn casglu gyda mi, sydd yn gwasgaru." Hyny yw, y sawl nid ydynt yn rhoddi cynnorthwy i mi i sefydlu teyrnas Dduw, a chasglu pobl ati; ond, ar yr ochr arall, ydynt yn gwrthsefyll fy ymdrechiadau i, ac a'u gwasgarant hwynt, ac a'u bwriant ymaith, gan ymladd yn erbyn llwydd teyrnas Dduw. Ac yma y canlyn y ddammeg o eiddo y testun:—"A phan êl yr yspryd aflan allan o ddyn," &c. Fel pe dywedasai Crist wrthynt, Mewn perthynas i chwi, y rhai ydych yn gweled Satan yn cael ei fwrw allan genyf fi o gyrph cythreulig, ac etto ydych yn sefyll gyd âg ef yn fy erbyn, gan gyfrif yr hyn yr wyf yn ei wneuthur drwy allu Duw, yn effaith o gytundeb a chyfeillach â'r diafol, yr wyf yn galw arnoch chwi i sylwi ar y gyffelybiaeth a osodaf ger eich bronau yn awr, a'r hon a gyflawnir mewn amser cyfaddas. Yr yspryd a welwch yn awr yn ddarostyngedig i'm gallu i, ac wedi ei fwrw allan o'ch cyd-wladwyr chwi, a â i wlad y cenhedloedd, y rhai a addolant eilunod a delwau, y *lleoedd sychion*, heb gael etto eu dyfrhau gan yr efengyl a gras Duw. Yna efe a geisia iddo ei hun orphwysdra, ond ni bydd yn ei gael; yna yr efengyl a'i canlyn ef: a thrwy bregethiad a galluoedd gwyrthiol fy nisgyblion i, efe a fwrir allan o'u temlau a'u horaclau, ac o gyrph ac eneidiau y cenhedloedd hyny, y rhai a dröir at Dduw. Ac heb gaffael neb yn fwy addas i'w groesawu na chwi, oddiwrth ba rai y taflwyd ef allan yn awr, efe a ddychwel atoch drachefn, wedi ei galedu yn fwy mewn pechod; ac efe a'ch caiff chwi fel tŷ yn wag, wedi ei ysgubo a'i drwsio, i dderbyn ei breswylwyr. Yna yr â efe i mewn i chwi, gyda chanwaith mwy o allu nag o'r blaen; a gymmer feddiant mwy parhaus o honoch nag erioed, ac a'ch gwna yn seithwaith mwy ei blant, ac a ddug arnoch y barnedigaethau mwyaf enbyd o eiddo Duw. Och! y brophwydoliaeth ofnadwy o effeithiau dinystriol calon-galedwch ac anghrediniaeth y genedl Iuddewig. Fe gyflawnwyd hyn iddynt yn gyflan-gwbl! Duw a roddo ras i ni i lesâu ein hunain, trwy eu siampl hwynt, fel, gan ochelyd eu calongaledwch, a'u dirmyg o air Duw, yr arosom byth ei bobl ef, ac y bo'm gadwedig ym mhlith gweddillion y gwir Israeliaid, trwy ein Harglwydd Iesu Grist.

(*I'w barhâu.*)

ORIAU YSGRYTHYROL.

IOAN.

(*Parhad o du dal. 74.*)

Pen. xiii. 10. "*Yr hwn a olchwyd.*"—Y mae Campbell a Doddridge yn cyfieithu y geiriau fel hyn: "Yr hwn sydd wedi bod yn ymdrochi." Er hyny gellid dywyno y traed wrth fyned o'r ymdrochfa, a bod arnynt eisieu eu golchi.

Adn. 23. "*Yn pwyso at fynwes yr Iesu.*"—Ioan ydoedd y disgybl hwn; oblegid byddai yn arferol o eistedd yn nesaf ato; ond y mae yn y fan hon, fel mewn amryw o fanau ereill, yn wylaidd yn gadael ei enw allan.

Pen. xiv. 5. "*Ni wyddom ni i ba le yr wyt ti yn myned.*"—Ymddengys oddiwrth ateb Thomas, ei fod yn tybied fod ein Harglwydd am ddiangc i ryw le pell yn y wlad rhag ei elynion; neu, fel y mae Doddridge yn dywedyd, ei fod yn meddwl fod Iesu am fyned i ryw wlad arall i osod i fynu ei deyrnas.

Pen. xvii. 2. "*Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r synagogau.*"—Yr oedd tair gradd o ysgymmundeb ym mhlith yr Iuddewon. Y gyntaf oedd yr hyn a elwir yn y Testament Newydd, "*Bwrw allan o'r synagogau;*" ac y mae yn arwyddo neillduad oddiwrth bob cymdeithas a masnach: yr ydoedd i fod mewn grym am 30 niwrnod, ond gellid byrhau yr amser trwy edifeirwch. Os byddai y dyn yn parhâu yn ei galedrwydd, byddent yn ei ail ysgymmuno, ac yn ychwanegu melldith at hyny. Tybia rhai mai hyn ydoedd ei *draddodi i Satan*. Byddent yn cyhoeddi ei fai yn y synagog, a byddai ganddynt ganwyllau yn oleu, a phan orphenid y cyhoeddiad, byddent yn diffodd y canwyllau, i arwyddo fod y person ysgymmunedig yn cael ei

amddifadu o oleuni y nefoedd. Byddai ei eiddo yn cael ei ddirwyo, ac ni byddai ei feibion yn cael enwaedu arnynt; ac os byddai farw heb edifeirwch, byddent trwy orchymyn y barnwr yn taflu careg ar ei elor, i ddangos ei fod yn haeddu cael ei labyddio. Ni alarent ar ei ol fel ar ol rhai ereill. Yr ysgymmundod olaf oedd yr *anathema*, yr hyn a wnelid âg un a fyddai wedi troseddu yn aml, a byddent weithiau yn eu barnu i gael eu halltudio, neu i farw.

PEN. xviii. 1. "*Afon Cedron.*"—Nid oedd yr afon hon ond nant fechan, yr hon oedd yn rhedeg rhwng Jerusalem a mynydd yr Olewydd, ac y mae yn diweddu yn y Môr Marw. Nid yw y ffrwd ond bechan, oddigerth yn amser y gwlaw, pan y mae yn ymchwyddo ac yn cludo ymaith holl faw a budreddi y ddinas a'r deml i'r Môr Marw.

ADN. 16. "*Y drysores.*"—Byddai merched yn aml yn cadw y drysau y'mysg yr hynafiaid, ac fe allai y'mhlith yr Iuddewon hefyd.

PEN. xix. 29. "*Llestr wedi ei osod yn llawn o winegr.*"—Y mae yn wybyddus mai dwfr a gwinegr (yr hyn a alwent *posca*) oedd diod gyffredinol y milwyr Rhufeinaidd; gan hyny fe allai fod y ddiod hon wedi ei gosod yma er eu hangenion hwy, neu er mwyn y rhai croeshoeliedig, gan y byddai eu loesau yn sicr o'u gwneuthur yn sychedig.

ADN. 31. "*Fel nad arhoai y cyrph ar y groes ar y sabboth.*"—Yn ol y gyfraith Iuddewig, *Deut.* 21. 22, 23. nid oedd i gorph un ag oedd wedi cael ei grogi ar bren i aros dros nos, ond i gael ei gymmeryd i lawr y dydd hwnw, a'i gladdu, er na fyddent yn wastad yn gwneuthur hyn, 2 *Sam.* 21. 9, 10. Nid ydym yn gwybod yn sicr beth oedd arferiad yr Iuddewon yr amser hwn; ond yn ol cyfreithiau y Rhufeiniaid, yr oedd y cyrph i grogi nes y pydrent, neu eu bwyta gan adar ysglyfaethus; am hyny, fel na halogent y wlad, ac yn enwedig y sabboth, trwy eu harosiad ar y groes, dymunent gael eu tynu i lawr.

ADN. 39. "*Myrr ac alöes y'nghymmysg, tua chan-pwys.*"—Y mae rhai yn meddwl fod camsynied yn y fan hon; ond dywed y *Talmud*, iddynt ddefnyddio 80 pwys yn nghladdedigaeth Rabbi Gamaliel yr hynaf. Dywed Josephus fod 500 o weinidogion yn dilyn claddedigaeth Herod, pob un yn dwyn pêr-aroglau.

SIGMA.

SAITH EGLWYS ASIA.

Ephesus—Smyrna—Pergamus.

ER byred ac ammherffeithied a fu y golygiad a gymmerasom mewn dalenau blaenorol ar GYFLAWNIAD Y PROPHWYDOLIAETHAU; etto, oni fu yn ddigon i brofi yn amlwg, mai trwy ysprydoliaeth Duw y llefarwyd y prophwydoliaethau hyny. Y mae sicr air prophwydoliaeth yn wir yn datguddio llawer anghyfanneddiad a ddaeth ar y ddaear: ond tra y bo yn amlygu "dirgelwch yr anwiredd," mewn rhai o'i weithrediadau, y mae hefyd yn gwneuthur i fynu ei hun ran o "ddirgelwch duwioldeb;" ac er ei fod yn dangos, cyn belled ag y medr adfeiliau daearol ddangos, yr awdurdod oedd gan "arglwyddi ereill" ar galonau plant dynion, etto nid yw oblegid hyny yn llai yn dystiolaeth yr Iesu. Pechodau dynion a achosasant, a'u creulondeb a gyflawnasant, yr anghyfanneddiadau echryslon a ragddywedasai gair Duw. Bu yn ddïau lawer o arwyddion o'i ddigofaint ef, etto nid amlygwyd hwynt ond yn y lle yr oedd anwiredd yn amlhau. Ac er pallu o bob rhybuddion ereill, dylai yr olwg ar ei farnedigaethau a aethant heibio, a chyhoeddiad o'r rhai sydd etto i ddyfod, ddysgu y pechadur anedifeiriol ac annychweledig i ystyried yn ddifrifol fygythiadau ei air, a dychrynfäau Duw, ac i brofi ei ffyrdd, a dychwelyd at yr Arglwydd, tra bo ganddo amser i edifeirwch, cyn i'r farn ei orddiwes. Ac oni ddylai yr anghyfanneddiadau a wnaeth Duw ar y ddaear, ag sydd yn profi gwirionedd ei air, yn yr hwn y dygwyd bywyd ac anfarwoldeb i'r goleuni, ddysgu y dyn, yr hwn sydd yn cymmeryd y byd yn dduw iddo, i beidio meddwl mwyach ei fod yn deilwng o'i addoliad a'i gariad, ac i ymwrthod â "chybydd-dod, yr hwn sydd eilun-addoliaeth," hyd oni chwympo delw mammon yn y deml dufewnol, fel y cwympodd delw dagon o flaen arch yr

[illegible] yn yr hon y collwyd y Gen-[illegible].

"[illegible] y [illegible] yn "[illegible] [illegible] ar ben [illegible] [illegible] [illegible]," y mae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] o lawer [illegible] [illegible] [illegible] yn [illegible] o'r [illegible] [illegible] [illegible] y [illegible] yn [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] y [illegible] gan yr [illegible], ac y [illegible] yr [illegible] yn [illegible] yn ei [illegible], [illegible] y [illegible] [illegible] [illegible] yn [illegible] [illegible] [illegible], ac [illegible] "[illegible] [illegible] yr [illegible] yn [illegible]." "Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi."

Yn [illegible] a all [illegible] [illegible] neu ymarddelw o [illegible] [illegible] a braint [illegible] a roddir yn yr ysgrythyr i Saith Eglwys Asia, angylion neu weinidogion yr rai oeddynt y saith seren yn ei ddeheulaw ef, yr hwn yw y cyntaf a'r diweddaf—yr hwn sydd fyw, ac a fu farw; ac wele, byw ydyw yn oes oesoedd; ac y mae ganddo agoriadau uffern a marwolaeth; a'r rhai eu hunain oeddynt "y saith ganhwyllbren aur," yn nghanol pa rai yr oedd efe yn rhodio. A phwy, sydd ganddo glustiau i wrando, nad all wrando, a derbyn lles mawr oddiwrth yr hyn a ddywedwyd gan yr Yspryd wrthynt hwy. *Dat.* ii. iii.

Eglwys Ephesus, ar ol iddi gael ei chanmol am ei gweithredoedd cyntaf, a'i hannog i ddychwelyd atynt, a gybuddiwyd o ymadael â'i chariad cyntaf; ac onid edifarhâi, bygythiwyd symud ei chanhwyllbren allan o'i le. *Dat.* 2. 5. Ephesus oedd brif ddinas Ionia, ac (fel y dywed Strabo) y brif farchnad fwyaf yn Asia Leiaf. Yno yr oedd teml y dduwies fawr Diana, yr hon oedd Asia oll yn ei haddoli, wedi ei haddurno â 127 o golofnau o faen marmor, pob un o honynt yn 60 troedfedd o uchder: cyfrifid y deml hon yn un o saith rhyfeddod y byd. Y mae adfeiliau ei [illegible] ardderchog (neu megys ar ymyl y [illegible], Act. 19. 31. [illegible]) yn yr hon y dywedir y gallai ugain mil o bobl eistedd yn hawdd, etto i'w gweled. Desgrifia amryw ymdeithwyr hen Ephesus megys lle anghyfannedd, a rhai pentyrau o [illegible] [illegible] [illegible]. Weithian daw rhai [illegible] [illegible] a adeiladant fythod gwaelion [illegible] [illegible] yno. [illegible] [illegible] ychydig amser: ond nid oes un Cristion o fewn [illegible] hi. Y mae yr [illegible] at yr Ephesiaid yr [illegible] [illegible] [illegible] trwy y byd: ond nid oes neb yn Ephesus i'w ddarllen yn awr: gadawsant â'u cariad cyntaf, ac ni ddychwelasant at eu gweithredoedd cyntaf. Symudwyd eu canhwyllbren allan o'i le; a dinas fawr Ephesus nid yw yn [illegible] mwyach.

Eglwys Smyrna a ganmolwyd megys "yn gyfoethog," ac ni chyhuddwyd hi [illegible] yn ei herbyn. Rhybuddiwyd hwynt o "gystudd deng niwrnod" (yr [illegible] am ddeng mlynedd gan Diocletian) ac anogwyd hwynt i "fod yn ffyddlon hyd angeu," fel y caent goron y bywyd. *Dat.* 2. 8—11. Ac, annhebyg i gyflwr Ephesus, yr hon oedd unwaith yn fwy ardderchog o lawer, y mae Smyrna etto yn ddinas fawr, yn cynnwys agos i gan mil o drigolion, ac amryw Eglwysi Groeg. Ei goleuni yn wir sydd wedi myned yn dywyll, ond nid yw ei chanhwyllbren wedi ei gwbl symud allan o'i le.

Eglwys Pergamus a ganmolir am "ddal enw yr Arglwydd, ac am beidio gwadu ei ffydd ef," mewn amser o erlidigaeth, ac yn nghanol dinas ddrygionus. Ond yr oedd ynddi rai yn dal athrawiaethau, ac yn gwneuthur gweithredoedd, y rhai yr oedd yr Arglwydd yn eu casâu. Yn erbyn y cyfryw rai bwriadai ryfela â chleddyf ei enau, a galwai arnynt oll i edifarhau. Ond ni ddywedwyd am dani hi, fel am Ephesus, y symudid ei chanhwyllbren allan o'i le. *Dat.* 2. 12—16. Y mae Pergamus yn sefyll o du y gogledd i Smyrna, oddeutu triugain milltir oddi wrthi; ac yr oedd unwaith yn brif ddinas gwlad Mysia. Cynnwys etto, o leiaf, bymtheg mil o drigolion, pymtheg cant o ba rai ydynt Roegiaid, a dau cant yn Armeniaid—a chan y ddwy blaid y mae Eglwys.

(I'w barhau.)

Y PINWYDD (*PINE.*)

(Parhad o du dal. [illegible])

Y mae ar lannau [illegible] y *Baltic* goedwigoedd mawrion o Binwydd. Y rhai hyn yn gyffredin ydynt ar lannau [illegible] y [illegible], a [illegible] yr holl [illegible] [illegible]

sydd yn gorwedd yn nyffryn ffrwythlawn yr afon hòno, a dyffryn cywarch a llîn y *Dwina*, ac a ymestynant yn ol i ganolbarth Rwssia. Y mae 'r tir lle tyf y coedwigoedd hyn, o'r bron, yn dywodlyd oll; ac o ganlyniad, y mae ei arwyneb, o'r braidd, yn gydwastad â gwyneb y môr. Yr afon Memel yw y prif gamlas a ddefnyddir i ddwyn y Pinwydd hyn at y môr; a Memel yw y prif borth o'r hwn y trosglwyddir i wledydd tramor. Trosglwyddir amryw o goed Memel yn foncyffion heb i un arf fod arnynt, ond bwyall yn unig; ac y mae hwylbrenau, &c. Memel i'w diarhebu. Yn yr Iseldiroedd, ar lanau 'r *Baltic*, y ceir y gwefr rhagoraf trwy 'r holl fyd; a hwn, meddylir, yw *Turpentine* y Pinwydd pydredig wedi ei draws-sylweddoli, trwy ei gladdu yn y ddaear, gan amser. Ochrau gogleddol yr Alps, a mynyddoedd deheuol Germany, ydynt doreithiawg o Binwydd, a'r afonydd Rhine a Danube ydynt hynod o'r defnyddiol i'w cludo i barthau isaf y wlad, lle y maent yn dra gwerthfawr.

Y modd y dygir y coed yn gludeiriau mawrion ar hyd yr afon Rhine sydd dra rhyfedd. Fe'i darlunir gan awdwr yr "*Autumn near the Rhine*," fel y canlyn: "Ychydig islaw Andernach y saif trefan fechan o'r enw Namedy, ar ochr môrglawdd, o dan fynydd coediog. Y Rhine, yn y fan hon, sydd fath o hafan, lle bydd y morwyr yn ymgynnull i gadwyno y cludeiriau bychain a ddychwelant gyd â'r afonydd trethedig i'r Rhine yn gludeiriau mawrion, y rhai a arweinir i Dortrecht i'w gwerthu. Ymddengys y cludeiriau megys pentref nofiadwy wedi ei gyfansoddi o ddeuddeg i bymtheg o fythod bychain o goed ar dafiod o Dderw a Phinwydd. Y cludeiriau yn gyffredin ydynt o wyth i naw cant o droedfeddi o hyd, ac o driugain i ddeg a thriugain o led. Llywir hwy yn gyffredin gan fôrlywwyr priodol, a pherchenog, annedd yr hwn sydd yn rhagori ar y lleill mewn maintioli a harddwch. Cynnwys cludair amryw dai o goed, y naill goruwch y llall, wedi eu cylymu ynghyd. Cludair lled fawr a rwyfa o gylch saith troedfedd o ddwfr. Amryw gludeiriau llai, trwy eu cadwyno wrth y rhai mawrion, a'u dilynant, er eu gwarchod, heblaw llu o fadau llwythog o angorau a rhaffau i brofi dyfnder yr afon, ac i lanio wrth achos. Ieir, moch, ynghyd â chreaduriaid gwâr ereill, a ganfyddir ar y bwrdd, a chigyddion, &c. i'w parotôi. Y mae crochan llawn o ddanteithion ar waith yn y gegin ddydd a nos. Arwyddir yr awr giniaw trwy ddyrchafu basged ar ben pawl, pryd y rhydd y llywydd orchymyn i'r gweithwyr fyned ac ymborthi. Yr ymborth a dreulir ar yr ymdaith i *Holland* sydd braidd yn anghredadwy. Ar rai amserau, treulir o gylch 40,000 neu 50,000 pwys o fara, ac o 18,000 i 20,000 pwys o gig croyw, heblaw llawer o gig hallt, ymenyn, llysiau, &c. yn gyfartal. Gofynir o gylch £35,000 i ddwyn traul y daith hon. Y mae mordwyo yr afon hon yn gofyn llawer o fedrusrwydd a deall, o herwydd yr amryw ddolenau, creigiau, a basdir, a berthyn iddi. Ychydig flynyddau yn ol ymddiriedwyd gofal yr holl gludeiriau a nofiant ar yr afon hon i fadwr o Rudesheim, a'i fab."

Nid yw dwyn coed yn gludeiriau o ddyfais ddiweddar, nac wedi ei chyfyngu i Ewrop yn unig; eithr Evelyn, ar dystiolaeth Le Comte, a ddywed fod masnachwyr coed China yn eu trosglwyddo yn y modd yma, ar y rhai yr adeiladant fythod, lle y preswyliant hwy a'u teuluoedd. Yr hyn a ganlyn a roddir i ni gan Plarochès yn ei hanes o "Ddiagynfa 'r Danube," ynghyd â'r modd y nofir coed ar gaingc o honi, a meddylir fod yr arfer yn gyffredin yn Germany;

"Y'ngenau 'r afon Erlaf y mae math o glwyd (*grate*) ar ei thraws, er attal y coed a ddychwelant gyd â'r ffrwd o goedwigfa y'nghymmydogaeth *Maria-zell* fyned ym mhellach. Y mae yn ddefod yn Germany o osod un o'r clwydi hyn ar draws genau pob ffrwd neu afon a fo'n terfynu dwy deyrnas, dwy dalaeth, neu ddau blwyf, fel na byddo i ganghenau a boncyffion y coed a chwythir i lawr gan y gwynt, ac a ysgubir ymaith gan y llifeiriant, gael eu dwyn tu hwnt i derfynau y dalaeth y perthynont iddi, y rhai sydd yn peri elw mawr i'r perchenogion. Y coed a gwympir fel hyn gan ddynion i'r perwyl, a fwrir ganddynt yn esgeulus i ffrydiau mynyddoedd Germany. Nofiant at y clwydi, ac a gesglir gan eu perchenogion yn dra gofalus.

Y dull hwn a arbed iddynt y draul o'u cludo ar hyd y tir, a'u hyspeilio gan y gyfraith lemdost a roddir ar y cyfryw yn y parthau hyny."

Y mae Pinwydd mewn amryw barthau o Ewrop yn hollol ddifudd, gyda golwg ar eu trefnidio, oblegid sefylifa'r tir lle maent yn tyfu, i'w cludo i unrhyw ffrwd neu borthladd. Cymmerer ystlysau gelrwon creigiau, a cheunentydd dyfnion mynydd Pilatus, yn Switzerland, er engraifft, yr hwn a fu yn cael ei guddio gan goedwigfa o Binwydd am oesau lawer, hyd nes dychymmygwyd modd i'w dwyn o gopa uchaf y mynydd i gul-fôr Lucerne, am o gylch naw milltir ar fath o wastadedd gogwyddedig ar hyd yr holl ffordd. Y ddyfais ryfedd yma a orphenwyd yn y fl. 1812, ac a ddaeth yn un o ryfeddodau holl Ewrop, ac a gyfenwyd Llithrigfa Alpnach. Y llithrigfa oedd fath o gafn wedi ei gyfansoddi o 25,000 o goed Pinwydd, chwe troedfedd o led, ac o dair i chwech o ddyfnder. Cedwid y cafn bob amser yn llaith. Ei hŷd oedd 44,000 o droedfeddi Saesonig. Dygwyd y gorchestwaith hwn yn uniawn-syth dros benau clogwyni, ar hyd eu hochrau, tan y ddaear, a thros nentydd dyfnion dros yr holl ffordd. Y dychymmygydd, M. Rupp, a ddygodd ei holl amcanion y'mlaen trwy bob anhawsderau, ac a'u cwblhaodd mewn deunaw mis. Disgynai'r coed gyd â'r cyflymdra mwyaf at yr hafan. Pinwydd mawrion o gylch 100 troedfedd o hŷd a redent dros wyth milltir o ffordd mewn chwe mynyd.

Un boneddig, yr hwn a fu yn gweled y rhyfeddwaith hwn, a ddywed, fod y fath goed anferth yn myned heibio gyd â'r fath fuander, fel nad allai ef ond ei daro unwaith â'i ffon, er mor gyflym y cyfodai hi i gynnyg ei daro eilwaith.

Terfyniad y rhyfel a agorodd farchnadoedd y *Baltic*, ac felly rhoddwyd terfyn ar gelfyddwaith Alpnach, a phob peth a berthynai iddo a aeth yn ddiwerth.

(*I'w barhâu.*)

Y DYN GONEST DIDDICHELL.

Nid yw efe yn edrych ar yr hyn a allai wneuthur, ond ar yr hyn a ddylai wneuthur. Cyfiawnder yw ei arweinydd cyntaf; ac ail gyfraith ei arferiadau yw buddioldeb; gwell ganddo achwyn na thramgwyddo: ac y mae yn casâu pechod yn fwy ar gyfrif ei anurddas, na'r perygl a'i canlyn. Y mae ei uniondeb diaddurn yn gweithio ynddo y fath hyder mewn ereill, yr hyn yn fynych a'i colleda ef hun, ac a rydd fantais i'r cyfryw, pryd y tosturia efe wrth eu hanffyddlondeb yn hytrach nag edifarhâu am ei hygoeledd. Nid oes ganddo ond un galon, a hòno yn agored i bawb; ac oni byddai callineb, nid yw efe byth yn meddwl am ddim ag y ciliai oddiwrth dyst wrth ei feddwl; ei air yw ei femrwn, a'i ie yw ei lw, yr hwn ni thyr efe rhag ofn, nac yn achos colled. Dichon anhap digwyddiadau beri iddo feio ar ei ragbarotöadau, ond ni ddichon dim beri iddo dori ei addewid, ac ni ddywed efe, "hyn ni welais," ond "hyn a ddywedais." Pan wneir ef yn gyflawnydd ewyllys ei gyfaill, efe a dâl y dyledion a'r ewyllysroddion, gan fod yn chwith ganddo yspeilio yr amddifad, neu anrheithio beddau; ac am hyny ffyddlon fydd efe i gyfaill, o herwydd nad yw yn ei weled. Yn ei holl fasnach y mae efe yn talu ei eiddo; efe a ddatguddia fai yr hyn a fyddo yn werthu, ac a ddychwel yr elw a ddigwyddodd iddo gael trwy gyfrifon. Efe a ystyria lwgr-wobr yn wenwynllyd, er ei fod wedi ei oreuro drosto â'r lliw o anrheg. Nid yw ei fochau yn cael ei llychwino gan wrid gwrth-broffes, ac nid yw ei dafod yn bloesgi wrth gadarnhau celwydd trwy egluriadau neu esponiadau dau ystyr; a phan ddrwgliwir ei enw, ei ddiniweidrwydd a'i dwg allan gyda gwroldeb; ac wele, efe a â rhagddo yn ffordd eglur y gwirionedd, ac a fuddugoliaetha ynddo, neu a ddïoddefa gyd âg ef. Ei gydwybod a oruwch-lywodraetha ei ragddarpariadau, ac felly ym mhob peth, pa un bynag ai drwg ai da; efe a ystyria natur y weithred, ac nid ei chanlyniad. Os dichon efe weled pa beth a raid iddo wneuthur, boed i Dduw weled pa beth a ganlyn. Nid yw efe fyth yn llwytho ei hun â baich a fyddo yn fwy na'i nerth, a'r tu hwnt i'w ewyllys, a phan ei rhwyma unwaith yr hyn a ddichon ei wneuthur, efe a'i gwna. Ei glust yw cyssegr enw ei gyfaill anwyddfodol, a chyfrinach ei gyfaill yr hwn sydd yn ei ŵydd—ni ddichon

yr un o honynt gael cam yn ei gadwraeth ef. Efe a gofia feiau ei ieuengctid, ac a'i tâl yn ol a'r llôg, yr hwn ni chymmerai efe ei hun. Gwell ganddo fod mewn diffyg na benthyca, a chardota na pheidio talu. Ei ammodau têg ydynt heb gyfrwysdra, ac efe a gâr weithredoedd yn hytrach na geiriau. Yn olaf, y mae efe yn casâu twyll yn fwy nag angeu: nawdd-ddyn ffyddlon i'r gwirionedd yw efe; nid yw elyn i neb, ac y mae yn ammheus pa un ai iddo ei hun neu i arall y mae efe yn gyfaill penaf: a phe na byddai nefoedd, etto efe a fyddai rinweddol. H.

DARLITH

AR AWSAFIAETH *(HYDROSTATICS.)*

A draddodwyd yn Nghymdeithas Cymreigyddion Caerludd, Nos Iau, Ebrill 7fed, 1831.—*Gan* GRIFFITH DAVIES.

FY HOFFUS GYDWLADWYR—Mae yn adnabyddus i'r rhan fwyaf o honoch ddarfod i'n Llywydd gwladgarawl, er ys rhai misoedd yn ol, addaw traddodi Darlith ger eich gwydd heno, ac mai ei afiechyd ef a fu yn achos i mi gael fy ngalw ar fyr rybydd i gyflawni y swydd yn ei le. O herwydd hyn, heb sôn am lesgedd corph, ac amrywiol drafferthion ereill, chwi a wyddoch na chefais nemawr o amser i ymbarotôi, ac am hyny erfyniaf arnoch edrych ar fy ymgais yn ol fy ewyllys i'ch gwasanaethu, yn hytrach nag yn ol trefn fy Narlith.

Ond cyn dechreu, chwennychwn ddywedyd ychydig eiriau am y Cymdeithasau Cymreigyddol a glywn eu bod yn cael eu sefydlu yn y Dywysogaeth. Fy marn gydwybodol i am y Gymdeithas hon yw, ei bod er lles ac addysg i'r rhai ydynt yn arferyd ymgyfarfod ynddi, ac mewn gradd er budd i'r Dywysogaeth hefyd; ac nis gallwn gael gwell prawf bod ereill o'r un farn, na gweled bod rhai o drigolion Cymru yn rhestru eu henwau yn ein plith, ac yn cyfranogi eu harian at ein hamcanion. Ond rhag y dichon rhai anturio ail godi yr hen nosweithiau llawen dan ffug enw Cymdeithasau Cymreigyddol, chwennychwn gyhoeddi nad ydym ni yn rhoddi un math o gefnogiad i'r cyfryw, er ein bod yn caru gweled Cymdeithasau Cymreigyddol yn cael eu sefydlu, lle bynag y byddo dynion sobr awyddus am wybodaeth yn blaenori ac yn rheoli eu cyfarfodydd.

Er byred yr amser a gefais i ymbarotôi, gallaf ddywedyd yn ddiragrith, i mi dreulio llawer o hono i ystyried pa destun a ddewiswn i ddarlithio arno. Meddyliwn weithiau am ddywedyd ychydig mewn modd o hyfforddiant i Gymro i ddysgu yr Iaith Saesonaeg: brydiau ereill, amcenais roddi Darlith ar rai o brif ddeddfau y Greadigaeth, ac i ymdrechu dangos mai diben gwybodaeth gyffredinol yw galluogi dynion i ddefnyddio y cyfryw ddeddfau er eu lles eu hunain; ond canfyddais bod y testynau yma yn gofyn gormod o amser i mi y tro hwn ymyraeth â hwynt, ac yr wyf yn gobeithio y bydd i rywun arall mwy galluog i wneuthur cyfiawnder â hwynt ein difyru, trwy roddi Darlithiau yma arnynt. Ar ol hyn, bwriedais ddywedyd ychydig am darddiad, natur, ac effeithiau Dyled Wladol; ond ofnais y rhoddai Darlith o'r fath gefnogiad gormodol i'r rhai ydynt eisoes, yn fy marn i, yn rhy dueddol i greu anfoddlonrwydd ac anesmwythder ym mysg ein cydwladwyr.

Ni charwn, wrth ddywedyd hyn, dadu dim yn gas at neb o fy nghyd-genedl, am nad wyf yn meddwl bod un o honynt yn wirfoddol yn amcanu drygu hil Gomer, ac ni fynwn chwaith i neb gasglu fy mod yn ystyried cywir wybodaeth am natur llywodraeth a'i chyfreithiau, ynghyd â'i hamrywiol sefydliadau, yn anfuddiol i'r cyffredin i ymdrechu gwneuthur eu hunain yn gyfarwydd am danynt; etto, wrth edrych ar waith rhai ysgrifenwyr yn y Cyhoeddiadau Cymreig, nis gallaf lai nag ofni eu bod yn tueddu yn ormodol at lwybrau COBBETT, ac yn fwy tebyg o arwain gwerin ein gwlad i ddiystyru llywodraeth, ac i gablu y pethau ni wyddant oddi wrthynt, nag i greu awydd ynddynt am ehangu eu meddyliau â gwybodaeth ddefnyddiol.

Wrth ystyried pa destun a gymmerwn, nid oeddwn yn anghofio fod rhai o'r cyfeillion a glywsant fy Narlith hanner blwyddyn i heno, yn disgwyl yr esgynwn oddiwrth yr awyrgylch at y bydoedd wybrenol, ac ni ragrithiaf, trwy ddywedyd nas gallwn i ryw raddau eich difyru trwy roddi Darlith ar Seryddiaeth, ac

amlygu rhai o gylchdroadau y bydoedd wybrenol gyd âg offerynau nad ynt o fewn cyrhaedd pawb o honoch; ond meddyliwn fod yn angenrheidiol i fy nghydwladwyr wneuthur eu hunain yn fwy hyddysg mewn meintoniaeth (*mathematics*) wrth yr hyn y meddylir egwyddorion rhif a mesur, cyn y gallont amgyffred ond ychydig o'r gangen ddyrys hòno; ac nis gallwn anghofio yr hyn a ddarllenais am hen wraig, yr hon, pan welai Serydd yn edrych trwy ei ddrych ar y lleuad, a ddywedodd, "Tremied ef a fyno ar y lleuad, nid yw fymryn agosach ati nag wyf finnau."

Wedi cael fy nwyn i fynu ym mysg cloddféydd Arfon, a meddwl bod llawer mwy o gyfoeth y Dywysogaeth yn cael ei gloddio o grombil ei chreigiau nag sydd yn cael ei godi oddiar wyneb ei maesydd, nis gallwn lai na barnu fod yn llawer mwy angenrheidiol i fy nghyd-genedl gael hyfforddiant am ddeddfau dwfr nag am gylch-rodféydd y bydoedd uwch ben, nac chwaith anghofio i mi weled Ermigau gwynt a dwfr o waith Cymry uniaith, a fuasent yn anrhydedd i Ermygyddion mwy dysgedig, ac i mi, pan yn fachgen, yfed o gwpan arian a roddasid fel gwobr i un o fy nghymmydogion, ar yr hon yr oedd yn ysgrifenedig—

"Cwpan dlws arian i Sion,—Ermigydd,
"Gwr fagwyd yn Arfon;
"Am ei ddyfais gais gyson,
"Yn rhwydda tal y rhoddwyd hon."

Ond nid oes ammheuaeth yn fy meddwl na buasai y gwr hwn, a llawer ereill o'm cyd-genedl fel yntau, y rhai a fuont, ac a ydynt, ar bendroni wrth lunio peiriannau er codi dwfr, sorod, cerig, glo, a mwnau, o waelodion cloddféydd y Dywysogaeth, yn llawer mwy galluog i gyflawni eu hamcanion pe buasent yn fwy adnabyddus o ddeddfau y greadigaeth, ac yn fwy cyfarwydd âg elfenau gwybodaeth wyddorawl; ac er mai eu lles eu hunain yw cynhyrfiol achos eu hymdrechiadau hwy, a bod anwybodaeth y werin yn peri iddynt weithiau wenwyno o herwydd eu llwyddiant, dylem ystyried fod llwydd ein cenedl yn ymddibynu ar eu dyfeisiadau, o herwydd bod cloddféydd yn cael eu gweithio am flynyddau, a miloedd o'r werin yn cael moddion i ennill eu bywioliaeth, y rhai nas gallent gael tyddynod i godi eu lluniaeth oddiar wyneb y maes, ac nas gallent chwaith orchfygu yr anhawsderau a'u lluddient i godi yr hyn sydd gyfnewidiol am luniaeth o ddyfnderau eu cloddféydd, oni bai fod peiriannau ofyddawl yn cael eu dyfeisio o flwyddyn i flwyddyn. Ac am fy mod o'r farn mai cynnyddiad gwybodaeth, cyfartal a chwanegiad dysg ym mhlith cenedlaethau cymmydogaethol, yw y modd tebycaf i gadw hil Gomer rhag suddo i dlodi a thrueni, edrychaf, gyda gresyndod, ar y rhai a ymdrechant wrthwynebu ein hamcanion, gan alw yr hyn yr ydym yn ymegnio ato, mewn dirmyg, wch, *Golen Pen*, neu enwau o'r cyffelyb, ac ymdrechaf roddi rhyw fath o Ddarlith ger eich gwydd ar *Awenfaeth*.

(*I'w barhau.*)

GOLWG GYFFREDINOL AR DDYNOLIAETH YN NEILLDUOL.

"Hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymmygion."—*Preg.* 7. 29.

Hybarch Wyliedydd—Hyd ag yr wyf fi wedi deall, a darllen, y mae ym mysg pob cenedl ar wyneb yr holl ddaear ryw ddrychfeddwl am fyd ar ol hwn. Nid yw y cenhedlaethau mwyaf Paganaidd sydd yn y byd heb ryw raddau o'r dybiaeth yma yn orphwysedig ar eu cydwybodau: ïe, y mae rhywbeth o hyn i'w ganfod yn yr holl brif lyfrau sydd gan brif grefyddau y byd. Ond nid yw wedi cael ei ddwyn i eglurdeb boddlonawl yn yr un o honynt, ond yn llyfr y Cristionogion, sef y Bibl. Ond etto, fel ag y mae ganddynt ryw ddychymmyg am fyd ar ol hwn, y maent hefyd yn haeru yn ëon bod yn rhaid gwneuthur llawer o bethau tu ag at fwynhau dedwyddwch yn y byd hwnw. Dywed Eglwys Rhufain bod eisieu dwyn y corph yn gaeth i ddioddef eu penydiau llymdost hwy. Hefyd, dwyn eu calon i gredu ddarfod i'w pen hwy, sef y Pab, gael ei awdurdodi gan Dduw i fugeilio ei eglwys: ac oddiwrth hyny y maent yn ei alw, "Ficer Crist ar y ddaear." Hefyd, gwirioneddol gredu eu herthyglau hwy; a chredu yn y Saith Sacrament y maent yn dywedyd sydd yn hanfodol i iechydwriaeth; sef, penyd, bedydd, swpper yr Arglwydd, eneiniad yr offeren, conffirmas-

hwn, a phriodas. Ac hefyd, credu bod gan y Pab awdurdod i faddeu pechodau; ac nas gall eu Heglwys hwy gyfeiliorni. Maent yn dywedyd bod yn rhaid cael llythyrau oddiwrth y Pab, neu rai o'i brif Gardinaliaid—darnau o brenau wedi eu gwneuthur ar lun croes—ychydig o lwch ac esgyrn eu prif seintiau, wedi eu gwneuthur i fynu mewn memrynau hardd, i fod fel trwyddedi i fyned i'r dedwyddwch sydd yn y byd ar ol hwn. Onid yw yn resynus meddwl fod oddeutu 110,000,000 o ddynion yn cofleidio y cyfeiliornadau dychrynllyd uchod!

Beth pe baem yn troi ein golwg at Fahometaniaeth, yr hon grefydd sydd yn gwneud i fynu y rhan liosocaf o drigolion Hindostan, Arabia, Siberia, Persia, Twrci yn Asia, &c. O, y fath liaws o ddychymmygion disail sydd yn gwneud eu Halcoran hwy i fynu! Ac etto, er cymmaint yw y dychymmygion a'r cyfeiliornadau sydd ynddo, ceir fod oddeutu 176,000,000 o ddynion, y rhai sydd ganddynt eneidiau i bara byth, yn ei gofleidio yn wirfoddol! Ac ym mysg eu holl ddychymmygion, y mae ganddynt ryw ddrychfeddwl am fyd ar ol hwn. Ië, hefyd, pa faint o honynt sydd yn goddef penydiau creulawn, ac yn cymmeryd pererindodau blynyddol i Mecca, yn Arabia; a llawer o honynt, rhai gan henaint, rhai gan newyn, a rhai gan oerfel, yn gorfod wynebu y tragywyddolfyd mawr cyn cyrhaedd eu cartrefleoedd yn ol. A phe baid yn gofyn iddynt pa ddiben sydd ganddynt mewn golwg wrth gyflawni y pererindodau pellenig hyn, yr ateb a fyddai, mai cyrhaedd dedwyddwch yn y byd ar ol hwn ydyw. Ac ond iddynt hwy gyflawni yn gydwybodol eu holl arferion crefyddol, a'u pererindodau, &c. y cymmer Mahomet ofal am danynt yn yr adgyfodiad am eu dwyn i ddedwyddwch. Y maent yn dywedyd y bydd camelod gwynion, wedi eu cyfrwyo â chyfrwyau aur, yn ymyl y beddau, i dderbyn y rhai da i ddedwyddwch:—ac wrth fyned yno y bydd raid myned dros bont gul, megys min cleddyf, neu drwch blewyn:—bod y bont hono dros ganol uffern, ac etto rhaid myned drosti mor gyflym a'r gwynt:—ac ar ol i'r rhai da fyned dros y bont gul uchod, y cânt eu hadfywio trwy yfed o lyn Mahomet, yr hwn sydd mor fawr fel ag y mae yn waith mis ei amgylchynu:—a bod cynnifer o lestri yn ymyl y llyn hwn ag sydd o sêr yn y ffurfafen; a hyny fel y gallo y rhai da eu cael yn gyfleus i yfed o hono. Y maent hefyd yn dywedyd fod saith o nefoedd—bod palas Mahomet y'nghanol yr arddercheocaf o'r saith—a bod pren y bywyd y'nghanol hwnw, yr hwn sydd mor eang fel ag y bydd dyn saith mlynedd yn ei amgylchynu ar anifail buan. Y maent yn dywedyd fod yn y dedwyddwch hwn fenywod, a grewyd o rywbeth llawer arddercheocach na benywod cyffredin; a'u bod yn cael eu cadw mewn math o berlau tua thri ugain milltir bob ffordd, a'r rhai hyny mor danllyd fel nas gall llygad noeth ddal yr olwg arnynt:—a bod gan Gabriel glorian yn ei law, yr hon sydd ddigon o faint i gynnwys y nefoedd a'r ddaear. Ond rhag eich blino â meithder ar y pen yma, ymattaliaf gyda dywedyd fel hyn:—Er bod yr Alcoran yn llawn o ddychymmygion o'r fath ag a adroddwyd uchod; etto y mae gan ganlynwyr Mahomet y fath barch iddo fel nad anturiant un amser ymafiyd ynddo heb yn gyntaf olchi eu dwylaw; ac y maent hefyd yn rhoi adnodau o hono ar eu banerau rhyfel. Yn awr, onid yw yn bryd dywedyd, "Hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymmygion."

Gadewch i ni etto droi ein golwg am ychydig at genhedloedd Paganaidd y ddaear, y rhai sydd yn byw mewn tywyllwch, ac yn methu o eisieu gwybodaeth. Ond er hyn oll, y mae ganddynt ryw dybiaeth am fyd ar ol hwn: ac hefyd y maent o'r bron yn gwneuthur rhyw beth, neu bethau, tu ag at gael mwynhau dedwyddwch ynddo. O! pa faint o ddynion sydd yn addoli yr afon Ganges, ac yn gwirfoddol aberthu eu plant iddi; ac yna yn dywedyd, "O afon sanctaidd! tydi a roddaist i ni y plant neu y plentyn hwn, yn awr yr ydym ninnau yn ei roddi ef i tithau: yna bwriant ef i'r afon yn ewyllysgar, gan dybied wrth hyny eu bod yn pwrcasu iddynt eu hunain ddedwyddwch yn y byd ar ol hwn. Ië, pa faint o wragedd fydd yn gwirfoddol aberthu eu hunain i gael eu llosgi yn ulw gyda chyrph meirwon eu gwyr! Yr ydys yn barnu nad oes fawr lai na dwy fil yn myned i'r byd tragywyddol fel hyn yn flynyddol, gan sicrhau iddynt eu hunain mai dyna y ffordd

i gyrhaedd dedwyddwch! O! pwy a all beidio ag wylo wrth ddarllen llythyr y Parch. Samuel Trawin, yr hwn a ddyddiwyd Ebrill 13, 1826, yn yr hwn y mae yn rhoddi hanes gwyl flynyddol yr eilunddnw *Sheeb*. O! y fath olwg echryslon y mae yn ei ddarlunio. "Y dydd cyntaf o'r wyl," eb efe, "dechreuodd miloedd o addolwyr Sheeb ymgasglu, ac yna dechreuasant arteithio eu hunain, trwy wneud gwelyau o ddrain pigog, ac ymdaflu eu hunain agos yn noeth arnynt, nes byddai y gwaed yn ffrydio. Wedi hyny gollwng eu hunain oddiar daflodau 18 neu 20 troedfedd o uchder ar hoelion blaenllym a wnaed i'r perwyl. Tranoeth wedi hyny yr oeddynt yn myned i mewn i'r deml. Y mae yn dywedyd fod yr heolydd oedd yn arwain i'r deml wedi eu llenwi am filltiroedd â thyrfaoedd o bob cwr o'r wlad, rhai yn dwyn tabyrddau a gwahanol offerynau cerdd—ac ereill yn dwyn cleddyfau, gwaywffyn, ac amryw fath o offerynau at eu brathu eu hunain, y rhai a ddefnyddir ganddynt yn eu gwyliau blynyddol. Ac wedi myned i deml yr eilun, dyna lle yr oeddynt yn eu poenydio eu hunain. Yr oedd rhai o'r trueiniaid â hoelion, ereill â nadroedd bywion trwy eu tafodau—rhai â gwiail a rheffynau wedi eu rhoi trwy eu hochrau—ac ereill â phinnau wedi eu rhoddi yn eu talcenau, eu dwyfron, a'u breichiau: ac oll yn dawnsio o flaen y ddelw, dan y gwag obaith o fod eu duw yn cael ei foddloni ganddynt, ac y byddai yn agoryd y ffordd iddynt i gael mwynhau dedwyddwch yn y byd ar ol hwn. Yn awr, onid yw yn bryd dywedyd, "Hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymmygion."

DEWI AP GWILYM.

Glan Afon Rhythelld.

Y PLA.

Fy anwyl Gydwladwyr,

Y MAE llawer o sôn yn awr ynghylch y Pla ag sydd wedi bod yn cynniwair trwy amrywiol barthau o'r ddaear, a'r hwn sydd wedi cyrhaedd ein gwlad ninnau. Ond tra y mae cymmaint o sôn am y pla hwn, y mae lle i ofni fod llawer yn anghofio am bla gwaeth; ac nis gwn i nad ydych chwithau yn glaf o hwn. Ki fuaswn yn eich dychrynu, oni bai fy mod yn gwybod am Feddyg a ddichon yn gwbl eich iachâu. Nid ydwyf yn meddwl am afiechyd y corph, ond yr enaid. Yr wyf yn meddwl am bechod; dyma bla ag sydd wedi lladd miloedd. Yn awr, gan eich bod mewn gwlad Gristionogol, y mae yn dra thebygol, pe gofynai rhywun i chwi, "A wyddoch chwi pwy yw Meddyg yr enaid?" yr atebech, "Yr Arglwydd Iesu Grist." Pe gofynai rhywun, "Pa beth sydd yn glanhâu oddiwrth bechod?" fe ddywedech yn ngeiriau yr ysgrythyr, "Gwaed Iesu Grist sydd yn glanhâu oddiwrth bob pechod." Yr ydwyf yn dywedyd y byddech yn alluog i ateb, ac etto fe allai nad ydych yn teimlo gwirionedd eich geiriau eich hun; oblegid yr ydwyf yn gwybod am lawer yn alluog i ateb, heb ddyfod yn wirioneddol at Grist fel eu meddyg hwy, ac heb gael eu golchi yn ei waed. Y mae arnom eisieu gwybod rhyw beth yn ychwaneg nag i Iesu Grist, Mab Duw, ddyfod i lawr o'r nefoedd, cymmeryd agwedd dyn, a marw ar y groes, i achub pechaduriaid—y mae yn rhaid i ni deimlo ein bod yn bechaduriaid, a gweddïo arno ef â'n holl galon, "Bydd drugarog wrthyf fi, bechadur." Y rhai sydd wedi eu hiachâu o'r pla, ni iachawyd hwynt oblegid fod yno feddygon cywrain, nac am fod yno gyffyriau defnyddiol, ond oblegid iddynt anfon am y meddyg mewn pryd, a chymmeryd ei gyffyriau. Felly y mae yn rhaid ei bod gyda chwi. Y mae yn rhaid i chwi weddïo ar Dduw i'ch darostwng tan ddwys-deimlad o'ch pechod, a pheri i chwi wylo o'i blegid; yna chwi a ddeuwch yn ostyngedig ac yn ddifrifol at Grist, ac a weddïwch arno, "Arglwydd, bydd drugarog wrthyf fi, bechadur."

Pwy bynag ydych sydd yn darllen hwn yn awr, yr ydych wedi cael eich geni mewn pechod. Duw yn unig a ŵyr a ydych chwi yn ei gasâu, ac yn gweddïo ar yr Arglwydd Iesu Grist am eich glanhâu oddiwrtho. Ond gan nad ydwyf fi yn gwybod hyn, myfi a'ch cyfarchaf yn gyntaf dan dybied eich bod heb wneuthur; yn ail, dan feddwl eich bod wedi gwneuthur hyn. Os na ddarfu i chwi weddïo ar yr Arglwydd Iesu Grist am faddeuant o'ch

pechodau, ac i achub eich eneidiau, nid ydyw yn rhy ddiweddar etto. Yr ydych yn fyw, nid ydych yn codi eich golwg mewn poenau yn uffern. Yr ydych yn yr un byd ag y daeth Mab Duw iddo o nefoedd y gogoniant; yn yr un byd ag y treuliodd dros 30 o flynyddoedd, ac y'mha un (O, gariad rhyfeddol!) yr hoeliwyd ef ar y groes, ar yr hon y bu efe farw. A glywsoch chwi am hyn o'r blaen? a ydych chwi yn ei gredu? Nis gallaf braidd feddwl eich bod yn ammeu y pethau hyn. Wel, ynte, nid ydyw yn rhy hwyr i weddïo ar Grist, ac i gredu y'Nghrist er achubiaeth eich eneidiau. Y mae eich bod yn fyw yn prof hyn. Y mae eich Bibl yn dywedyd, "Wele yn awr yr amser cymmeradwy, wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth." Tra y galloch ddarllen y geiriau hyn yn eich Bibl, gellwch gredu ei fod yn wirionedd mewn perthynas i chwi. Mae Duw yn ei ragluniaeth yn dywedyd nad ydyw hi etto yn rhy ddiweddar; oblegid er i fil gwympo wrth eich ystlys, a deng mil wrth eich deheulaw, nid ydyw etto wedi dyfod yn agos atoch chwi. Ac er nad yw yn awr yn rhy ddiweddar i lefain am drugaredd, nis gwyddoch pa cyn gynted y bydd felly: am hyny nac oedwch; ond "Ceisiwch yr Arglwydd tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos." *Esa.* 55. 6. Peidiwch a chwareu ar fin tragywyddoldeb, rhag i chwi farw yn eich pechodau, yna byddwch yn golledig am byth.

Ond, fy anwyl gydwladwyr, a ydych chwi eisoes yn caru yr Arglwydd Iesu Grist? A ydyw efe wedi dywedyd wrthych, "Byddwch lân;" "Ewch, ac na phechwch mwyach." O! ynte, gorfoleddwch ynddo. O! casêwch bechod fwy-fwy, a gweddïwch ar Dduw â'ch holl enaid na fyddo i chwi waradwyddo ei achos trwy syrthio etto i'r "pydew erchyll, a'r pridd tomlyd," o ba un y cododd chwi i fynu. A ellwch chwi ddywedyd, "Yr hwn a'm cofiodd yn fy isel radd; oblegid ei drugaredd a bery yn dragywydd." O! ynte, meddyliwch am yr iselder i ba un yr ymostyngodd efe, fel y gallai wneuthur hyn; a meddyliwch hefyd am y gradd uchel i ba un y cyfodwyd ef, ac yn mha un y mae yn darparu lle i chwi.

Pan iachâer rhywun o'r pla, onid ydych chwi yn tybied y byddai yn wresog am ddywedyd wrth ereill pa beth fyddai raid iddynt hwythau ei wneuthur i gael eu hiachâu yr un modd. Felly, os ydych wedi eich argyhoeddi, O, cryfhewch eich brodyr: os ydych wedi eich iachâu, dywedwch wrth ereill am y Meddyg da, ac am y ffynon sydd wedi ei hagor i bechod ac aflendid.

PERYDDON.

MEDDWDOD.

UN o ddrwg effeithiau cyntaf meddwdod, ag sydd yn debyg o gyd-fyned â'r meddwyn mewn sefyllfa uchel yn y byd, yw esgeulusdod o'i negesau, ac anghymmwysder i gyflawni ei ddyledswyddau; canys y mae efe yr un mor atebol i Dduw am yr amser ag y mae yn ofer dreulio, a'r talentau y mae yn eu claddu, a dyn arall. Am hyny tra gwrthun fyddai iddo ef hòni hawl i fod yn rhydd oddiwrth gyfrifiad ei fai o herwydd ei fod yn feddiannol ar lawer o feddiannau. Geilw diffygion cymdeithas dynoliaeth am ymdrechiadau pob dyn: pa fodd, gan hyny, y gellir hebgor un? Os perthyn y meddwyn i radd ganolig dynolryw, ni ddichon efe, o herwydd esgeuluso ei orchwylion, a'i ddull afradlon o dreulio ei fywyd, gynnal ei deulu dros lawer o amser yn y modd cyfrifol ag yr arferent fyw: ei achosion a waethygant yn ebrwydd, ac a derfynant mewn dinystr: yn ebrwydd tlodi a dremia yn ei lygaid; ïe, tlodi o'r fath waethaf, a mwyaf gwarthus, o herwydd iddo gael ei ddwyn arno o achos ei fai ei hun. Ond pan fyddo yr hwn nad oes ganddo ond prin digon i'w gynnal, ar yr amser hwn yn ymfwynhâu yn y fath ddrwg a hwn, efe a dreulia yr ychydig sydd ganddo yn dra buan, ac a ddwg ei deulu i'r cyfyngder mwyaf. Ymosodir arno yn fuan gan newyn, syched, noethni, ac oerfel. Oddi cartref fe'i haflonyddir gan ddirmyg parhaus ei gymmydogion, a'i gydnabod; a chartref y mae yn agored i achwyniadau gwraig â'i chalon wedi ei thori, ac a amgylchir gan blant yn llefain am fara a gwisgoedd. Ac i foddhâu blys dirywiedig yn unig y mae efe yn fyddar i alwadau natur dyledswydd. Yn wir, fe ddichon ei gyfeillion, wrth y

cwpan neu y gostrel, ei ganmol am ei natur dda, a'i alw yn ddyn calon-rwydd, ac yn gyfaill llawen; eithr pa beth a ddywed synwyr cyffredin, pa beth a ddywed cydwybod effro, a pheth a ddywed gair y Duw byw, ond mai anghenfil mewn drygioni a chreulondeb yw, yr hwn a farna Duw?

Drwg arall, ag sydd yn glynu wrth y meddwyn, yw y dirmyg cyffredin a deflir arno gan bob dyn bucheddol a sobr. Y mae yn rhy wir fod y dyn tlawd yn cael ei ddibrisio yn fynych gan y cyfoethog pan na fyddo un camymddygiad o'i eiddo ei hun wedi ei ddwyn i amgylchiadau cyfyng. Pa faint mwy fydd ei ammharch pan fyddys yn hyspys y gallasai efe fod mewn amgylchiadau da, oni buasai ei oferedd ei hun! Yr hwn oedd gynt yn anyinddibynol sydd yn gorfod gwenieithio am y bara y mae yn ei fwyta; ac weithiau i ymostwng am ychydig gwrw, i fod yn wawd i bob cymdeithas a'i derbynio. Oni buasai fod ei feddwl wedi ei ddirywio, a'i ysbryd wedi ei golli, buasai yn edrych ar eu cynnygion ar y fath delerau gyda dirmyg, a buasai gwawd ei gyfeillion fel mil o saethau yn ei fynwes.

Nis gellir ymarfer yn hir â'r hunanfwynhâd hwn heb anrheithio llawer ar iechyd gwr. Y mae galluoedd bywyd yn myned yn raddol yn wanach, a natur yn gorfod rhoddi ffordd i anghymmedrolder. Llawer o anhwylderau a ysglyfaethant ar y meddwyn, oddiwrth y rhai y mae y dyn sobr yn rhydd. "I bwy y mae gwae? i bwy y mae ochain? i bwy y mae cynen? i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y mae gwelïau (clwyfau) heb achos?" Ateb. "I'r neb sydd yn aros wrth y gwin (y gwirod, neu y cwrw). I'r neb sydd yn myned i ymofyn am y gwin cymmysgedig. Nac edrych ar y gwin pan fyddo coch, pan ddangoso ei liw yn y cwpan, pan ymgynhyrfo yn iawn. Yn y diwedd efe a frath fel sarph, ac a biga fel neidr." *Diar.* 23. 29—32. Dichon y clefydau hyn beidio ymosod arno ar y cyntaf; ond po fwyaf y gohiriant, mwyaf ffyrnig fydd eu hymosodiad yn y diwedd. Naill ai bwy a'i tywysant yn raddol, neu a'i brysiant ar unwaith i'r bedd. Weithiau y maent yn dwyn gwendidau hen oedran yn anamserol; ac y mae y dyn yn rhodio oddi amgylch fel cyhoeaeth i'r hyn a fu, â'i lygaid yn gyffelyb i eiddo dylluan y diffaethwch; ac yntau wedi ei ddifuddio o nerth ei gorph, neu ei feddwl, os nid y ddau; yn egwan, ac yn crynu ar ei draed; yn olygfa gresynoldeb, ac yn rhybydd brawychus i bawb o'i amgylch i ochelyd ei lwybrau angeuol.

Y drwg tymhorol olaf, a'r mwyaf dychrynllyd, yw gwallgofrwydd, neu hollol ddiffyg rheswm. Mae dyn yn ddyledus am ragoroldeb ei natur i reswm, trwy yr hwn y gwahaniaethir ef oddiwrth anifeiliaid: y mae yn perthyn i angylion, ac yn alluog i adnabod Duw a'i eiriau yma, ac i fwynhâu ei wyddfolder dros fyth wedi myned oddi yma. Mae pob dyn yn fwy dedwydd a chysurus ynddo ei hun, ac yn fwy defnyddiol i ereill, po mwyaf o ras, rheswm, a synwyr da, a ymddangoso yn ei ymadroddion, a'i ymddygiadau. Gan hyny gallwn anturio dywedyd, na ddichon dim gwaeth, dim mwy annedwyddwch ddigwydd i ddyn yn y byd hwn na cholli ei reswm. Beth gan hyny a ddywedwn am y dyn a adeilado ei ddedwyddwch ar wallgofrwydd; yr hwn a anturia ei iechyd, ei feddiant, a'i fywyd; yr hwn a ymwad â'i gymmeriad a'i gydwybod er mwyn gwallgofrwydd? Hyn a wneir gan y meddwyn yn wirfoddol; y mae yn ei ddewis: gan hyny y mae efe yn orphwyllog o'i wirfodd; ac am hyny yn atebol i gyfreithiau Duw, a dynion, am yr holl ddrwg a gyflawno, a'r beiau a ddichon fod yn euog o honynt.

Fe ddichon perffaith wallgofrwydd ymddangos yn fwy dychrynllyd i ddynion yn y meddiant o'u synwyrau nag i'r gorphwyllog gresynol ei hun; ac nis dichon fod mor boenus iddo ef a'r hyn a roddo weithiau le i reswm weithredu, trwy yr hyn y mae yr adyn o bryd i bryd yn deimladwy i raddau mwy neu lai o'i anhwylder dychrynllyd. Pan ddifrwysgo efe, nid yw yn deffroi ond i deimlo ei afiechyd, a'i gyfyngder ei hun a'i deulu; ac os na ellir tycio gyd âg ef i ddiwygio, efe a frysia drachefn at y cwpan, neu'r costrel, fel y gallo yno foddi y gelyn hwnw, ei gydwybod, a chyda hyny ei deimlad annioddefol o resynoldeb.

Pe byddai gofidiau'r meddwyn wedi eu terfynu oddifewn i'r bywyd hwn, gallasai un dybied fod hyny yn ddigon i'w gadw

rhag y fath fai echrydus: ond beth yw y rhai hyn wrth eu cydmaru â'r gresynoldeb ysprydol, yr hwn yw ffrwyth a chospedigaeth ei erchyll fai.

Onid yw efe yn dra beius, a afradlona ar ei fiys ei hun yr hyn, pe'i rhanesid, a allasai gynnal yspryd llawer o'r rhai ag ydynt yn gorfod byw ar ymborth tra gwael, ac yn methu cael digon o hwnw, er treulio eu nerth mewn caletach gwaith, ysgatfydd, nag y darostyngwyd ef iddo erioed? Oni raid fod yr hwn a dreulio ei gyfoeth i ddifetha ei iechyd, ei synwyrau, ei fywyd naturiol, a i enaid ei hun, yn dra phechadurus? Wrth ddinystrio ei iechyd y mae cyn belled a hyny yn byrhâu ei einioes, ac i'r un graddau yn euog o hunanladdiad, gan adael y byd cyn y byddo ei Farnwr yn galw am dano. Ac wrth ddinystrio ei synwyrau, y mae yn gwneuthur ei fywyd yn ddiddefnydd iddo ei hun, ac yn flinder i'r byd; ac o ran dibenion bywyd, yr unig wahaniaeth rhyngddo ef ac hunan-leiddiad yw hyn:—yr hunan-leiddiad a symud ei hun trwy wenwyn buan, a'r meddwyn trwy un araf yn ei effeithiau: y cyntaf a âd y byd mewn mynydyn, pan mai ei ddyledswydd yw aros ynddo; y llall a ddihiria ychydig i'r diben i greu gofidiau newyddion, a gwneuthur mwy o ddrygioni. Y fath yw 'r drwg hwn, a'i ystyried ynddo ei hun, a chyn ddued yw y gofres o ddrygau a darddant o hono, fel y byddai cynnyg i'w darlunio oll yn ddigon i flino amynedd, a maeddu dychymmyg, a dychrynu y meddwl difrwysg mwyaf cadarn. Pan y mae yn boddi rheswm, y mae yr un mynyd yn alltudio cywirydd, a phob teimlad o foesgarwch a lledneisrwydd, gan anadlu ar eu nwydau nes y torant allan yn dân dinystriol, a'i yru i gyflawni pob math o ddrygioni. Priodolir yn gyfiawn iddo ymrysonau, ymladdau, esgyrn briw, penau gwaedlyd, halogi diweirdeb, yspeilio yr amddifad, llofruddio'r diniweid, a dirmygu llywodraeth y Brenin tragywyddol, gan roddi hèr i Dduw a dynion. Mewn gair, y mae yn ei yru allan fel bwystfil cynddeiriog o'r goedwig, yr hwn nas dichon rhesymau ei ddofi, nac hynawsedd ei ennill, gan gyflawni y fath echryslonderau nas gellir eu traethu. Bid i hyn wasanaethu yn lle ychwaneg. Y mae 'r bwystfil hwn, ar lun dyn, yn atgas yn ei olwg ei hun pan ddadebro. Y mae yn synu wrth feddwl am ei ymddygiad. Prin y dichon oddef meddwl am y nos a aeth heibio; etto efe a ymdrecha foddi ei adgofiad mewn gordraflwngc o'r newydd.

Yn y meddwyn gallwn ganfod camddefnydd o bob egwyddor dda, a gwyrdroad perffaith o holl roddion Rhagluniaeth haelionus; ac am hyny gellir dywedyd, gyd â'r cymmwysder mwyaf, wrtho ef—rhoddodd y Duw Hollalluog i chwi iechyd, fel y gallai eich galluogi i'w wasanaethu ef, a bod o gysur i chwi a'ch teulu, a'ch cydnabod—chwithau a'i haberthwch i flys anniwalladwy, ac i'r diafol. Cynnysgaeddodd yr Arglwydd chwi â modd i ddarparu i'ch teulu, a chyfranu i'r anghenus—chwithau a'i treuliasoch ar felus chwant. Ai tebygol yw y goddef y Meistr holl-ddoeth hwn i chwi fyned yn ddigosp, tra fyddoch yn defnyddio un dalent, a roddwyd i'ch gofal, i ddinystrio yr holl dalentau ereill, iechyd, amser, synwyr, a bywyd; ac, mewn gair, i droi eich hun o fod yn greadur rhesymol i fod yn is a gwaelach na bwystfilod y maes?

Ond gwrandawn beth sydd ganddo i ddywedyd drosto ei hun; canys dichon hyd yn nôd y meddwyn ffurfio rhyw esgusodion dros ei fai anwylaf. Dichon ddadleu ei fod wedi bod yn aflwyddiannus yn y byd, yn annedwydd yn ei deulu, ac wedi gwneuthur rhyw ddrwg arall ag y chwennychai ei anghofio, neu fod rhyw gyfeillion wedi ei ddenu, â'i fod yn chwennych dilëu coffadwriaeth ei holl anhap trwy gwrw cadarn, a chyfeillach lawen. Ys truan o ddyn! wedi soddi yn nyfnderoedd gresynoldeb, onid ydyw mynyd o adfyfyrdod yn ddigon i ddangos i ti ffolineb dy ymddygiad a dinoethi gwendid yr egwyddorion, yn ol y rhai yr wyt yn myned ar gyfeiliorn? A ddichon meddwdod dy alluogi i anghofio dy flinderau byth? Oni ddychwelant yn ebrwydd gyda grym chwanegol? Beth yw meddwdod ond adgyfnerthiadau i'th drallodion? Anghofio dy gyfyngder yw 'r ffordd i ddinystr, ac nid y llwybr i ddyfod allan o hono. Ai gweddus yw prynu y fath ebargofiad byr o flinder ar draul iechyd, deall, a bywyd ei hun? Os ydych eisoes mewn cyfyngder, ac nas gellwch oddef meddwl am dano, beth fydd eich

amgylchiad pan ddygo eich afradlondeb chwi i'r cyfyngder eithaf? Eich gwyneb mor llwyted, o ddiffyg cynnaliaeth, ag eiddo eich gwraig a'ch plant yn awr; neu, fe allai, yn terfynu eich dyddiau mewn carchar, neu wallgofdŷ! A pha fodd y meddyliwch sefyll ger bron eich Barnwr âg euogrwydd eich cydwybod yn enyn fel tân annioddadwy yn eich mynwes, heb gymmaint a dafn o ddwfr oer i'ch syched anniwalladwy? Ai boddlon ydych i ddinystrio pob peth gwerthfawr yn eich meddiant, er mwyn boddio eich cyfeillion teilwng? Neu, ai addas yw i chwi alw y dynion hyny yn gyfeillion ag ydynt yn ymroddi i ddinystrio eu hunain, a chwithau?

A ydych yn tybied y gellwch fygu llais cydwybod yn hir trwy y mesurau hyn? ac un trosedd yn iawn am ereill, gallem gyda rhyw ymddangosiad o reswm ymesgusodi am ein holl feiau? ond os yw chwanegu bai at fai yn dyfnhâu y clwyf dechreuol, gallewch heibio, ac ar frys hefyd, lonogi eich drygioni, os ydych yn meddwl ymiachâu byth. Dylech gofio fod teimlad o euogrwydd, ac ofn cosp a ddêl, wedi eu trefnu i fod yn rhybuddion yn erbyn pechu, ac fel galwadau i edifeirwch: gan hyny, nid yw ceisio boddi llais cydwybod ond cynnyg i ladd y meddyg yn y fynwes; i ddirmygu yr Hollalluog, trwy ddistewi llais ei oruchwyliwr yn yr enaid; ac i soddi eich hunain i ddyfnderoedd gresynoldeb, mewn cydmariaeth i'r hwn y mae enofeydd mwyaf ffyrnig cydwybod yn berffaith esmwythder.

Mae un esgus arall ag y mae y byd, yn nghyfiawnder ei hynawsedd, yn barod i'w wneuthur dros feddwyn, trwy ddywedyd ei fod yn ddyn diddichell, o dymherau da, ac heb niweidio neb ond efe ei hun; ac am arall, ei fod yn ddyn tra rhinweddol, oddieithr pan fyddo mewn diod. Ond, ai gwir yw hyn? neu, yn hytrach, onid gwir yw yr hyn sydd hollol wrthwyneb? A ydyw y cyfryw ddyn byth yn esgeuluso ei deulu, na'r dyledswyddau sydd ddyledus arno i ddynolryw yn gyffredinol, fel gwas i'w feistr, a deiliad da i'w frenin? A ydyw efe allan o ddyled bob amser? A ydyw efe bob amser yn ddiddichell wrth geisio ffordd i gael diod heb arian? A ydyw ei dafod bloesg bob amser yn rhydd oddiwrth ddrwgliwio ei gymmydogion diniweid? Ai rhydd yw efe yn wastadol oddiwrth gynen ac ymladdau diachos? Os ymrysongar yw efe mewn cwrw, ac yn dawel mewn sobrwydd, onid yw hyny yn brawf y dylai fod yn sobr bob amser? Os amgen, onid eglur yw mai dyn ymrysongar o gynneddfau yw efe, ond ei fod, o herwydd hynawsedd y byd at feddwdod, yn rhoddi y bai hwn yn orchudd ar ei anian ddieflig? Ac yn olaf, a yw efe yn sicr nad yw yr engraifft a rydd efe i ereill yn drygu pawb a fyddont mor ddisynwyr ag ymgyfeillachu âg ef? Hyd oni atebir y gofyniadau hyn o'i du ef, ofer fydd i'r byd, a'i natur dda, haeru fod ei ddrygioni yn terfynu ynddo ei hun. "Oni wyddoch chwi na chaiff yr anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi, ni chaiff na godinebwyr, na chybyddion, na MEDDWON, etifeddu teyrnas Duw." Gwel 1 Cor. 5. 9, 10. ac amryw leoedd ereill o'r Ysgrythyrau.

M.

SYLW AR LYTHYR M. R. LL.

Rhif. 103, *tu dal.* 332.

MR. GWYLIEDYDD—I mi dywenydd nid bychan yw gweled hyspysiadau yn eich Cyhoeddiad defnyddiol am argraffiad newydd o'r Bibl Cymreig: a da genyf ganfod yr awydd a'r egni sydd yn rhai o'ch Gohebwyr dysgedig i ddiwygio y gwallau sydd yn yr argraffiadau presennol, ac i ymestyn at berffeithrwydd yn y newydd. Dymunol fyddai i'r Llyfr fod yn dalben i'r iaith, cystal ag yn brawf-reol athrawiaeth; eithr hyderaf na chymmeradwyir pob cyfnewidiad yn yr orgraff, a gamenwir yn *ddiwygiad*, a gynnygir i sylw y dyddiau hyn. Y mae y gorchwyl pwysig o ddiwygio yr Ysgrythyrau yn gofyn y pwyll a'r gofal mwyaf: ac ni ddylid anturio newid dim yn y Bibl, heb yn gyntaf brofi yn ddiwrthddadleuadwy fod yr hyn a newidier yn wallus, ac y byddai y cyfnewidiad er gwell.

Yn Rhifyn Tachwedd y llynedd, y tu dalen a nodwyd, y mae eich Gohebydd M. R. LL. yn nodi dau air fel gwallau yn y Bibl Cymreig. Os gwallau ydynt, nid gwallau Cymreig mo honynt, mwy na Saesonig, ond yn wir a geir hefyd yn yr ieithoedd gwreiddiol. A meddwl yr wyf

a mai gwell fyddai peidio a newid dim yn y Bibl Cymreig, ond gwallau Cymreig yn unig.

Y gwall cyntaf a noda eich Gohebydd yn *Jer.* xxvii. 1. sef, "*Jehoiacim* yn lle *Sedecïah.*" Ac os addefir fod gwall yn y lle, dylid gwneuthur hyny yma, medd y Parchedig *Matthew Henry;* oblegid y brophwydoliaeth nesaf a amserir yr un flwyddyn, ac a ddywedir ei bod *yn nechreuad teyrnasiad* SEDECIAH.

Eithr y Dr. *Lightfoot* a'r Dr. *Gill* a'i deongliant yn debyg i hyn: Fod Jeremïah i wneuthur y rhwymau a'r gefynau yn nechreuad teyrnasiad *Jehoiacim*, ac i'w dodi ei wddf ei hun, yn arwydd o ddarostyngiad Judah i frenin Babilon, yr hyn a ddechreuodd gymmeryd lle y pryd hyny; ond ei fod i'w danfon i'r brenhinoedd cymmydogaethol wedi hyny yn nheyrnasiad *Sedecïah.*

Yr Esgob *Hall*, ac ereill, a farnant i'r prophwyd gael y weledigaeth yn nheyrnasiad *Jehoiacim*, eithr nad oedd wedi cael gorchymyn i wneuthur y rhwymau a'r gefynau yn ol hyny hyd deyrnasiad *Sedecïah.*

Eithr wedi'r cwbl, mwy tebygol yw mai gwall ydyw yn y diwedd: a *Houbigant*, *Lowth*, *Blayney*, *Dahler*, y Parchedig Mr. *Scott*, a'r Dr. *Adam Clarke*, a safant yn gadarn dros hyny, yn erbyn y darlleniad yn y testyn: ond er hyny nid yw y Dr. wedi gweled yn iawn newid yr enw yn y Bibiau a gyhoeddwyd ganddo ef ei hun.

Y gwall arall a nodir yn *Mat.* xxvii. 9. sef, "*Jeremïah* yn lle *Zecharïah.*" Gan nad yw y geiriau a ddyfynir i'w cael yn *Jeremïah*, ond yn *Zecharïah*, pen. xi. 13. rhai beirniaid, fel eich Gohebydd, a farnant fod gwall wedi ymlusgo i gopi St. Matthew, a bod *Jeremïah* wedi ei ysgrifenu gan yr adysgrifenwyr yn lle *Zecharïah*, neu fod yr enw wedi ei ddodi i mewn; ond y mae yn anhawdd meddwl i neb wneud y fath wall amlwg wrth geisio gwneuthur y testyn yn fwy cyflawn a pherffaith. Ysgrif-lyfr *Griesbach* o'r unfed canrif ar ddeg a ddarllyn *Zecharïah*, yr hwn air a geir hefyd ar ymyl y ddalen yn y cyfieithiad Syriaeg diweddaraf, ac mewn cynllun Arabaeg dyfynedig gan *Bengel* yn ei argraffiad beirniadol o'r Testament Newydd. *Origen*, ac ar ei ol ef *Eusebius*, a farnent mai dyna oedd yr iawn ddarlleniad. Ond mwy tebygol, medd y Parch. T. HARTWELL HORNE, mai darlleniad gwreiddiol *Matthew* xxvii. 9. oedd yn fyr, *yr hyn a ddywedwyd* TRWY Y PROPHWYD, heb enwi unrhyw brophwyd: a chadarnheir y tyb hwn trwy fod St. Matthew yn fynych yn gadael allan enw y prophwyd yn ei ddyfyniadau. (Gwel *Mat.* i. 22. a ii. 5. a xiii. 35. a xxi. 4.) A dylid sylwi, fod y gair wedi ei adael allan mewn dau o Ysgrif-lyfrau *Griesbach*, yn y cyfieithiadau Syriaeg a Phersiaeg diweddaraf, ac yn y cyfieithiadau Groeg diweddar, mewn un neu ddau Ysgrif-lyfr o'r hen Italaeg, rhai Ysgrif-lyfrau dyfynedig gan *Augustine*, ac un Ysgrif-lyfr Lladin, dyfynedig gan *Lucas Brugensis.*

Beirniaid enwog ereill a farnent fod y nawfed, y ddegfed, a'r unfed bennod ar ddeg o'r hyn a elwir yn Brophwydoliaeth *Zecharïah*, mewn gwirionedd wedi eu hysgrifenu gan *Jeremïah;* ac yn wir y maent wedi rhoddi rhesymau nid anhygoelus dros y cyfryw dyb oddiwrth y matter a'r dull.

Ond, arferiad yr Iuddewon oedd dosparthu yr Hen Destament yn dair rhan. Y *gyntaf*, yn dechreu gyd â'r Gyfraith, a elwid, Y GYFRAITH; yr *ail*, yn dechreu gyd â'r Psalmau, a elwid, Y PSALMAU; y *drydedd*, yn dechreu gyda Jeremïah, a elwid, JEREMIAH; felly, gan fod ysgrifeniadau Zecharïah, a'r prophwydi ereill, yn gynnwysedig yn y dosparthiad ag oedd yn dechreu gyda *Jeremïah*, o ganlyniad yr oedd yr holl ddyfyniadau o hono yn myned dan enw y prophwyd hwn. Y Dr. *Lightfoot* (yr hwn a ddyfyna y *Baba Bathra*, a Rhagymadrodd y *Rabbi David Kimchi* i'r prophwyd Jeremïah, fel ei awdurdod) a haera yn gadarn fod y gair JEREMIAH yn berffaith gywir megys yn sefyll wrth ben y dosparthiad hwnw o ba un y dyfynai yr Efengylwr, a'r hwn a roddodd enwad i'r lleill oll: yn erbyn y cyfryw awdurdod, dybygid, nis gall un wrthddadl fod yn dderbyniol.

J.

O. Y. Caniatêwch i mi Syr, nodi un gwall ag sydd wedi dïangc trwy bob argraffiad o'r Bibl Cymreig, y cefais i gyfleusdra i'w chwilio, oddigerth un argraffiad o Fibl Teuluaidd y Parchedig Peter Williams, sef, *Baalam* yn lle *Balaam*, *Neh.* xiii. 2.

HYNAFIAETH.

YR HYBARCH WYLIEDYDD,—Gan nad yw y Gwaith gorchestawl a gyhoeddwyd trwy lafur a thraul yr enwog a'r anfarwol ei goffadwriaeth OWAIN MYFYR, ac a elwir y "*MYFYRIAN ARCHAIOLOGY*," y meddiant y rhan fwyaf o'm cydwladwyr, caniatêwch i mi gael cyfle, yn eich Cylchgrawn difyr, i'w hanrhegu, yn awr ac eilwaith, âg ychydig ddyfyniadau o hono dan y pen uchod. Os boddhaol fydd hyn genych, rhoddwch le i'r hyn a ganlyn yn eich Rhifyn nesaf; a thrwy hyny y'm calonogwch i ddanfon y rhelyw i chwi y cyfle cyntaf.—Ydwyf, un o'ch cyssonaf ddarllenwyr,

R. A.

TRIOEDD YNYS PRYDAIN;*

Sef ydynt Trioedd Côf a Chadw, a Gwybodaeth am hynodion o Ddynion, ac o Bethau, a fuant yn Ynys Prydain, ac ar ddamwain a damcwydd i Genedl y Cymry er yn oes oesoedd.

1. TRI enw a ddoded ar Ynys Prydain o'r dechreuad; cyn ei chyfanneddu y doded arni Clas Merddin, a gwedi ei chyfanneddu y doded arni y Fel Ynys, a gwedi gyrru Gwledigaeth arni y gan Prydain ab Aedd Mawr y doded arni Ynys Prydain. Ac nid oes dylyed i neb arni namyn i Genedl y Cymry, can ys hwy ai goresgynasant gyntaf, a chynn no hynny nid oedd neb o ddynion yn byw ynddi, eithr llawn Eirth, a Bleiddiau ac Efeinc, ac Ychain bannog ydoedd.

2. Tair Prif Ardal Ynys Prydain: Cymru, Lloegr, a'r Alban, a Braint Teyrnedd a ddylid i bob un o'r Tair. A than Unbennaeth a Rhaith Gwlad ai gwladolder herwydd Dosparth Prydain ab Aedd Mawr, ac ar Genedl y Cymry y mae dodi yr Unbennaeth wrth Raith Gwlad a Chenedl, herwydd Braint a Dyled gyssefin; ac yn nawdd hynn o ddosparth y dylid Teyrnedd ymhob Gwlad yn Ynys Prydain, ac yn nawdd Rhaith Gwlad pob Teyrnedd; sef achaws hynny y dywedir ar ddiarheb, Trech Gwlad nag Arglwydd.

3. Tair Colofn Gwladoldeb Ynys Prydain: Rhaith Gwlad, Teyrnedd, ac Yngneidiaeth, herwydd Dosparth Prydain ab Aedd Mawr.

(I'w barhâu.)

GOFYNIAD.

MR. GWYLIEDYDD—Mawr hyfrydwch sydd yn llifo i fy mynwes pan yn darllen eich Cylchgrawn y naill fis ar ol y llall. Y mae y Pregethau yn dda ac adeiladol; y Bywgraffiadau yn sobr, ac yn teilyngu sylw ac ystyriaethau manylaf pob dyn a'u darlleno: rhagor o'r cyfryw, megys eiddo y diweddar hybarch *Ifor Ceri*, a fyddai yn dra derbyniol. Y mae hanes y Dderwen yn rhagorol, ac yn teilyngu sylw pob amaethydd yn y dywysogaeth. Rhwydd hynt i'ch Gohebydd i fyned rhagddo gyd â'i orchwyl, megys yr addawodd; ac nid ei adael âg un pen yn y Gwyliedydd, a'r pen arall yn ei lyfr-gell gartref, megys yr un hwnw gyda "*Hanes Brwydr Fawr Waterloo.*" Y mae'r cwbl uchod yn dda, ond y mae un peth *da* arall, a ddechreuodd ymddangos ar eich dalenau, wedi ei adael mewn cyflwr anorphenedig, sef y *Milddruethodydd*. Byddai'n ddymenydd mawr genyf fi a'm cymmydogion pe chwanegid yn fisol at y pen da hwnw; canys yr oedd yn foddion i eangu fy ngwybodaeth, ac i beri i mi ryfeddu llawer ar drefn yr Hollalluog yn creu creaduriaid o wahanol rywogaethau i ddibenion anhysbys i mi. Gobeithiaf fod eich Gohebydd ar y pen hwnw heb syrthio i grafangc yr *Arth*, nac i balf y *Llew*, ond ei fod etto ar dir y byw, ac yn cofio ei le yn eich Swyddfa, yn hytrach yn eich dalenau; ond y bydd iddo cyn dechreu mis Mai nesaf ddeffroi o'i drymgwsg, llyfnhau ei ysgrifell, lledu ei bapur, ac ymosod at ei hen orchwyl eilwaith, a mynegu i mi yn

1. I ba lwyth o greaduriaid y perthyn y *Draenog*?

2. Pa beth yw ei brif ymborth?

3. Y'mha le y mae efe yn gauafu?

4. Paham y rhoddwyd y fath arfogaeth i'r creadur hwn, tra y mae creaduriaid ereill, sydd lai a gwaelach, yn amddifad o'r cyffelyb arfogaeth?

Y Draenogod a frithant fy meusydd i bob haf, ond nid oes gymmaint ag un o honynt i'w gweled yn y gauaf.

ARDDWR O BOWYS.

---

* Y Trioedd hyn a gymmerwyd allan o Lyfr ysgrifenedig y diweddar Barchedig Mr. Richards o Lanegwad yn Ystrad Tywi, a fu ym menthyg gyda'r Parchedig Mr. T. Walters o Landocha ym Morganwg, gennyf fi Iolo Morganwg.

COFRESTR O'R LYFRAU CYMREIG.

(Parhâd o du dal. 89.)

42. Cyfarwyddid i'r Cymru. 12°. Llundain 1657
Cymmun, & Attebion. Gan Fleetwood, & Tillotson, & W. V. .... ——
43. Cyngor y Bugail i'w Braidd, &c. 8°. Llundain 1700
44. Cynghorion Tad i'w Fab .... ——
45. Llythyr at y Merthyron yngharchar. Gan St. Cyprian. O Gyfieithiad J. Morgan. 12°. Llundain 1716
46. Ioan Davies, S. T. P. Resolution & Articlau .... ——
47. Linguae Britannicae Sive Wallicae Grammatica. 8°. Llundain 1621
48. Dictionarium Britannico-latinum, &c. Latino-Britannicum. Accesserunt Adagia Britannica. F°. Llundain 1632
49. Yr Hen Lyfr Plygain ar Gwir Gatechism, &c. 24°. Llundain 1633
——————— Llundain 1684
50. Flores Poetarum Britannicorum, sef Blodeuog waith y Prydyddion Brytannaidd. 12°. Mwythig 1710
51. John Davies of Llansilin, in Denbighshire, Antiquary .... ——
52. A Display of Herauldry of most particular Coat Armours, now at use in the Six Counties of North-Wales, viz. of the 15 tribes, &c. 12°. Salop. 1616
53. Bibl. Epistol at y Cymru. Gan Richard Davies, Esgob Mynyw. 4°. Llundain 1567
——————— 8°. Rhydychen 1671
54. Profiad yr Ysbrydion, neu Ddatguddiad gan Athrawon, a Rhybydd i'w Gochelyd, neu draethawd byrr ar 1 *Ioan* 4. 1. ym mha un y Datcuddir drwy oleuni Gair Duw, Esbonedig gan hynafiaeth, fod amryw athrawiaethau y Papistiaid, y Prespeteriaid, yr Independentiaid, a'r Cwacceriaid, yn anghysson â'r Ysgrythur Lân, ac o herwydd hynny i'w Gochelyd yn ofalus gan bob Dyn sydd yn caru Iechydwriaeth ei Enaid. Gan Rondl Davies, A. M. Ficar Meifod. 12°. Rhydychen 1675
55. Pregeth yngbylch Edifeirwch. Gan Arthur Dent. O Gyfieithiad Mr. Robert Llwyd, Gynt Ficar y Waun, yn Sir Ddinbych. 8°. Llundain. 1629
——————— Llundain 1677
56. Llwybr hyffordd i'r Nefoedd. 12°. Llundain 1682
57. Yr arfer o Weddi yr Arglwydd a ymddiffynnir yn erbyn Dadleuon y newyddiad o'r amseroedd ymma. Gan Ioan Despagne. Cyfieithiad R. V. Esqr. 12°. Llundain. Iago ab Dewi, & Beveridge, & Ffleetwood, & Nicolas, & Wells 1658
58. Cywydd i'r Iesu, yn niwedd Blodeuog waith y Prydyddion Brytannaidd y mae Ed. Jo. Davies, S. T. P. .... ——
59. Llythyr at y Cyfryw o'r byd, ac sydd raid eu deffroi a'u cyfarwyddo, er lleshad a budd tragwyddol eu heneidiau i feddwl ac i ystyriad pa beth ydynt, &c. O Gyfieithiad Iago ab Dewi. 12°. Mwythig 1716
60. Diarhebion Cymraeg wedi eu Cyfieithu yn Saisoneg. Gan James Howel. F° Llundain 1659
61. Diarhebion Cymraeg a Gasclwyd allan o Ddictionary Dr. Davies. 8°. Llundain 1672
62. Dictionary. Gan Davies, & Jones, & Salesbury .... ——
63. Ymadroddion hen Mr. Dodd. 8°. Llundain 1693
64. Pasc y Cristion, &c. Gan Tho. Doolittel, M. A. O Gyfieithiad T. B. h y. Thomas Baddy. 8°. Llundain 1703
65. Arweiniwr Cartrefol i'r iawn a'r buddiol Dderbyniad o Swpper yr Arglwydd, ym mha un hefyd y mae 'r ffordd a'r modd o iechydwriaeth wedi eu gosod allan yn fyrr, ac fel y bo hawdd eu deall. Gan Theophilos Dorrington. O Gyfieithiad David Maurice, D. D. 8°. Llundain 1700
66. Ystyriaethau ar Dragwyddoldeb Gan Jer. Drexelius. O Gyfieithiad Ellis Lewis, o'r Llwyn Gwern, yn Sir Feirion, Wr bonheddig. 12°. Rhydychen 1661
67. Drych Cydwybod .... ——
68. Cyfoeth i'r Cymru, neu Dryssor y Ffyddloniaid wedi ei egoryd mewn amryw o Bregethau er mwyn gwneuthur Gwerthfawrogrwydd hawddgarwch a Godidawgrwydd Crist yn fwy adnabyddus, dymunol, a

chymeradwy. A'r Nefoedd yn agored, a'r uniawn ffordd iddi, mewn dwy Bregeth. Gyda Galwad i Bechaduriaid gan Grist ei hun: a Rhybydd o'r Nefoedd i Wilio a Gweddio, ac i ymbaratoi erbyn marwolaeth a'r farn. Gan William Dyer. Argraphwyd (12°.) 1701

69. Holl-ddyledswydd Dyn. O Gyfieithiad Jo. Langford, A. M. 8°. Llundain 1672

——— T. E. & E. P. 8°. Llundain 1711

70. Y Ffydd Ddiffuant, sef Hanes y Ffydd Gristionogol, a'i rhinwedd, &c. Gan Charles Edwardes. 8°. Llundain 1671

——— Ac 8°. Rhydychen 1677

Gwyddorion ysprydol a naturiol (ac Almanaccau am y Blynyddoedd 1683-84.) 12°. .... ——

71. Egwyddorion y Grefydd Gristionogawl, &c. O Gyfieithiad William Evans. 8°. Mwythig 1707

72. Cristionogrwydd yn gynnwys, &c. Gan C. Ellis. 8°. 1703

73. Gweledigaeth. David Evans, o'r Plas Du, yn Sir Drefaldwyn. 8°. Mwythig 1716

Llyfr Evan Evans .... ——

Lewis Evans, & Wells .... ——

74. Drych y Prif Oesoedd, yn ddwy ran. Gan Theophilus Evans, & Wall. 12°. Mwythig 1716

75. Galwedigaeth ddifrifol i'r Crynwyr, i'w gwahawdd hwy ddychwelyd i Gristnogaeth. O Gyfieithiad Theophilus Evans. 8°. Mwythig .. ——

76. Madruddyn y Difinyddiaeth diweddaraf. Gan E. F. O Gyfieithiad T. E. h. y. Sion Treredyn. 8°. Llundain 1651

77. Y Cymmunwr ystyriol, neu Eglurhad Athrawiaeth Sacrament Swpper yr Arglwydd, &c. Gan William Fleetwood, D. D. Esgob Llan Elwy, yn awr Esgob Eli. 12°. Llundain 1716

78. Pregeth a Bregethwyd yn Nghapel Tŷ Ely, yn Holborn, yn Llundain, ar Ddydd Mercher, yn Mehefin y 7, 1716, sef Dydd y diolchgarwch Cyhoeddus am fendith Duw ar Gynghorion a'r arfau ei Fawrhydi yn llonyddu y Gwrthryfel annaturiol diweddar. O Gyfieithiad Iago ab Dewi. 12°. Mwythig 1716

79. Yr un Bregeth, o Gyfieithiad un o ffyddlon ddeiliaid Brenhin George. 8°. Mwythig 1717

80. Amser a Diwedd Amser. Gan John Fox. O Gyfieithiad Samuel Williams. 8°. Llundain 1707

81. Ufudd-dod Eglwys Loegr i'r Brenin George, &c. 12°. Llundain 1716

82. Boreuol a Phrydnhawnol Weddiau, i'w harfer mewn Teuluoedd, a chan un Dyn ar ei ben ei hun o'r neilldu. O Gyfieithiad Gwr Bonheddig o Sir Gaerfyrddin. 12°. Mwythig 1717

Gorsedd & Theater .... ——

83. Hyfforddiadau Gristianogawl. Gan Thomas Gouge. O Gyfieithiad Richard Jones, o Ddinbech. 8°. Llundain 1675

84. Tracthawd Byrr yn erbyn meddwdod, aflendid, ofer-dyngu a chelwydd. *Ibid.*

Gair i Bechaduriaid, a Gair i'r Saint. O Gyfieithiad William Jones, Gweinidog yr Efengyl. 8°. Llundain 1676

85. Principlau, neu Bennau y Grefydd Gristianogawl, a Gweddi i'w harfer mewn Teuluoedd Boreu a Hwyr. O Gyfieithiad William Jones. 8°. Llundain 1676

86. Gwyddorion y Grefydd Gristianogawl, &c. 8°. Llundain 1679

87. Tracthawd ynghylch Gweithredoedd da ac Elusenau. 12°. Llundain .. 1690

88. Rhesymmau Ysgrythurawl yn profi mai Dyledswydd pob math o Wrandawyr (oddieithr y rhai sydd yn byw ar Elusenau) yw Cyfrannu yn ol eu gallu o bethau da y byd hwn tu ac at Gynhaliaeth Cysurus eu Gweinidogion a'u Athrawon. 12°. Llundain 1693

89. Grammadeg Davies, & Rhaesus, & Robertius, & Salesbury .... ——

90. Gweddi yr Arglwydd wedi eu heglaro mewn amryw ymadroddion, neu Bregethau byrion. Gan Griffith, D. D. Esgob Llan Elwy. Gan Groaw & Tudur. 8°. Rhydychen 1685

91. Gwirionedd y Grefydd Gristnogol. Gan Hugo Grotius. A Gyfieithwyd gan Edward Samuel. 12°. Mwythig 1716

92. Cywydd yr Iesu, o gynhilded wrnch yn wrthwynch, yn niwedd y Meddyliau neillduol ar y Grefydd Gristnogol y maa, gan Beveridge. Gan Ieuan Gruffydd .... ——

93. Y Gwir er gwaethed yw; ac amryw o hen Gywyddau. 12°. Llundain 1684
94. Gwyddorion y Grefydd Gristnogawl. 8°. .... —
Allwydd J. H. .... —
95. Catecism byrr i Blant; at yr hwn y chwanegwyd un arall, er addysc i'r rhai sydd i'w derbyn a'u cymmeryd i Swpper yr Arglwydd. Gan M. H. 8°. Mwythig 1708
96. The Genealogy of the High and Mighty Monarch James, by the Grace of God King of Great Brittayne, &c. with his lineall Descent from North, by divers direct lines to Brutus, first Inhabiter of this Ile of Brittayne; and from him to Cadwalader, the Last King of the Brittist bloud; and from thence Sundry wayes to his Majesty; wherein is playnly shewed his rightfull Title, by lawfull Descent from the said Cadwalader, as well to the Kingdome of Brittaine, as to the Principalities of North-wales and South-wales; together with a briefe Cronologie of the memorable Acts of the Famouse men touched in this Genealogy, & what time they were. Where also is handled the worthy descent of his Majestices ancestour Owen Tudyr, and his Affinity with most of the Greatest Princes of Christenedome. With many other maters worthy of Note. By George Owen Hari, Parson of Whit Church, in Kemeis. 4°. London. J. Hodges & Chandler, ... 1604
97. Darmerth, neu Arlwyd Gweddi, a ddychymygwyd er mawr dderchafiad Duwioldeb, ac i chwanegu Gwybodaeth ac Awydd yr annysgedig ewyllysgar i iawn wasanaethu 'r Gwir Dduw. Gan Robert Holland, Gweinidog Gair Duw, a Pherson Llan Ddeferowg, yn Sir Gaerfyrddin, & Perkins. 4°. Oxfford 1600
98. Homiliau a Pregethau .... —
Diarhebion. Gan James Howel .... —
Stephen Hughes & Peraud .... —
99. Hynodeb Eglwysydd, &c. O Gyfieithiad W. Rowlands, A. B. 12°. Llundain 1712
——— G. J. h. y. Griffith Jones & Wells .... —
Pregethau, gan Edward Jones .... —
Independentiad. Gan Rondl Davies .... —
100. Holl Ddyledswydd Cristion. Gan John Jones, D. D. Chancelor Llandaff. O Gyfieithiad Rees Lewys. 8°. Mwythig 1714
Attebion, gan Michael Jones .... —
101. Perl y Cymro, neu Gofiadur y Beibl. Gan Richard Jones, M. A. 8°. Llundain 1655
102. Testun y Testament Newydd, &c. (s. y. h. yr Ail ran o Berl y Cymro) 8°. Llundain 1655
103. Artemidorus, Articlau, Almanacau am 32 o flynyddoedd, gan ddiweddi ar 1711. Gan Thomas Jones .... —
104. Geirlyfr Cymraeg a Saesnaeg. 12°. Llundain 1688
105. Atteb i Lyfr Mr. James Owen, yr hwn a elwir Bedydd Plant o'r Nefoedd, &c. Gan Benjamin Keach, & Owen. 8°. Llundain 1696
106. Dylyniad Crist, a elwir yn gyffredin Thomas a Kempis. Gan Thomas a Kempis. O Gyfieithiad Huw Owen, Gwenynoe, yn Mon, Esqr. 24°. Llundain 1684
W. L. M. A. & Velendine .... —
Jo. Langford, & Dyledswydd .... —
Ellis Lewis & Drexelius .... —
107. Cyngor Difrifol i Geidwad Tai, &c. Gan George Lewis, Ficar Aber Gwili. 12°. Llundain 1704
108. Pregeth ar Galar. vi. 10. a Bregethwyd yn Llundain ar Ddydd Gwyl St. David, 1714. Gan George Lewis, M. A. Person Dolgellau. 8°. Llundain 1715
109. Catechism yr Eglwys wedi ei egluro trwy holion ac attebion, a'i Profi o'r Ysgrythyr yn bum rhan, a deuddeg Dosparth, yn cynnwys Byrr ac eglur hanes, 1. Cyfammod Gristianogawl; 2. Y Ffydd Gristianogogawl; 3. Ufudd dod Gristianogawl; 4. Y Weddi Gristianogawl; 5. Sacramentau Gristianogawl. Gan John Lewis, Gweinidog Margate, yn Nghent. 8°. Mwythig. Rees Lewis, & Jones 1713

(I'w barhau.)

BARDDONIAETH.

Cofion Barddonol.

CYWYDD

MARWNAD SYR JOHN OWEN, MARCHOG, O'R CYLNENNAU, SIR GAERYNARFON.

O DDAIONUS Dduw unig,
I'n bro na ddalio dy ddig:
Dig aruthr yw dy gerydd;
Briw dan sêr hyd Brydain sydd,
Ysywaeth drwy dy saeth droin,
Daeth oerni adwyth arnom:
Oer gwynion, awr ac enyd,
Cwynion ac wylion i gyd.
Llwyr bruddaidd mewn chwerwaidd chwys,
Yw gwyr enwog yr Ynys.
Och! ganfod afiach gwynfan
Am Farchog calonog glân.
Wyladwy fodd ei wlad faeth,
Gwall a phoen golli 'i phenaeth:
Nawoes am Syr John Owen,
Wylo sydd beunydd hyd ben.
Och! y saeth a ddaeth i'w ddwyn,
Lwyr roddfawr filwr addfwyn,
Dan ddaear garchar oedd gau,
Clo 'n hynys o'r C'lynennau.
Galarus oedd gloi ar Sion
Mewn ceufedd, ŵr mwyn cyfion:
Arfon dir a'i rhandir hen
A rewodd am ŵyr Owen;
Gorŵyr Robert, loywbert lin,
Dewis hael-waed Bodsilin;
A siwr oresgynydd Sion
Ab Meurig eurfrig irfron;
Ab Llywelyn Goedfryn, gwaed
Ab Hwlkin hoywlin haelwaed:
Gwyr o achau gwir wychion,
Pen bonedd a mawredd Môn:
Llin Cynedda, gwycha gwr,
Wledig, a fu lywiawdwr:
Am Syr John mae 'r llin hono,
Yn llwyr brudd mewn llawer bro.
Gwae i'r byd i gyd ar goedd;
Eisieu Eryr y siroedd.
Gorŵyr Syr Wiliam gwyraidd,
Morys ryw dymherus wraidd;
Oedd Farchog calonog clau,
Coeliwn, yn y Cylnennau;
Ac o D'wysog dewisawl
Owen Gwynedd fwynwedd fawl.
Pan aeth gloes i'r Penaeth glân,
Gwae âch hollwaed Cochwillan;
Rhyw Ednyfed, rhyd nefoedd,
Fychan a gwynfan ar goedd:
Prysaddfed waed pur swyddfawr,
Goreu ym Môn â gair mawr;
A'r holl fonedd breisgwedd brau,
Pur fawl iaith o'r Prif lwythau;
Yn deall roi mewn daear
Yr anwyl gu freiniol gâr;
Breiniol oedd ar goedd heb gêl,
Ac achau enwog uchel:
Henwi 'i fawrhydi nid rhaid,
Na'i fonedd, nef i'w enaid.
Gwlad a ŵyr ei glod wrol;
Byd oer yw bod ar ei ol.
Ni bu ar ol neb erioed,
Fwy 'n cwynaw o fewn canoed:
Croyw a maith fu 'r cri mawr
Pan welwyd pen ei elawr.
Haws yw rhifo 'r sêr hefyd,
Ar ben drwy hanner y byd,
Na dweyd faint, diwyd fodd,
Ar ei ol a hir wylodd.

Ei gywely bur galon,
Sioned hael, syn ydyw hon,
Duw ro 'mynedd lawnwedd les
I'r glan weddol Arglwyddes,
Gwawr deg fu gyd â'i gwr da,
Gysurus megys Sara.
Och! daro brig uchder bron
At foddau etifeddion;
Yn Llanddyn mae dychryn du
I lâd Wiliam a'i deulu;
Penaeth duwioliaeth dwywlad,
Un llew doeth, yn lle 'i dad:
Duw ro i hwn, waed dewr hônir,
Ddaionus hŷdd, einioes hir.
Ac eilwaith wrth ymgalyn,
Poenus amharus am hyn,
Ydyw 'i egin bendigaid,
Yn ol dwyn eu hanwyl daid.
Ac yn y Parc gan y pwys
Wylodd ei lân ferch wiwlwys,
Sydd wraig dda, wâr, hawddgar hwyl,
Iawn, enwog, Catrin anwyl;
A'i dau fab, mewn diau fodd,
Anwyliaid yno wylodd.
Ac felly drwy Gymry i gyd,
Mae gwaed oru am gadernyd.
O priddwyd gwaed pereiddwawr
Eilwaith mae yn alaeth mawr
I'w frawd Wiliam fryd wiwlon,
Brig enw teg o Borkinton.
Marged glaer, ei chwaer wych hâd,
Bert enw o Abertanad:
A'i chwaer ben, Och oera byd,
Tyn ei phoen tan ei phenyd.
Pob nai, pob nith, gwenith gwâr,
Ni a'i gwelwn mewn galar:
Pob câr sad, pob cares sydd
Wyladwy drwy 'r holl wledydd:
A'i bur weision heb ruso,
Yn llwyr brudd mewn llawer bro.
Duwiol oedd, ŵr diwael iach,
Ni aned ei gyfiawnach.
Cyfiawnder a phurder ffydd,
Benaf a fynodd beunydd.
  Pan fu 'r cledd oer wedd o'r wain,
A d'rawai frwydr drwy Frydain,
Anturiodd, treiodd mewn trin,
Waed ei fron gyd â'i Frenin.
Milwr oedd, Melie o'i rych,
All nai Arthur, lew nerthwych.
Gwnaeth ei ran er difenwu
Gelynion y goron gu.
Troediai 'n deg trwy dân a dur,
I blygu rhai'n fel blagur.
Iawn bur swydd, ni bu 'r oes hon
Wr gywirach i'r Goron.
Pe buasai 'r mil heb gilio,
Mor ffyddlon foddlon fel fo,
Ni b'asai, gwybuasem,
Y Llew byth yn colli ei ben.
Ni fynodd ef yn ei ddydd,
I'w elynion fawr lonydd,
Nes cael i'r wlad ta adail
SIARLAS wir aiddus yr AIL.
  Bu lawer gwaith, Biler gwych,
Mewn perygl ŵr mwyn patwych.
Llunio arch yn ei garchar*
A wnaed, a gwisg i'w gnawd gwâr;
A'i gaswyr a ddygesynt
Na chai ef mwy ddim hwy hynt.

---

* *Pan fradychwyd Syr* John Owen *i ddwylaw gwyr Cromwel, ar Draeth y Lafan, yn y Dalar Hir*, 1649, *y bu "lunio ei arch" fe allai. Boneddigion yr ardal er mwyn achub eu tai a'u medd-*

Yno d'wedai, oen dedwydd,
Mewn calon a ffyddlon ffydd,
"Taer weddion dynion da,
"Trwy Ddaw, a'm try odd yma."
O'n dwylaw 'n fyw, Duw lân fodd,
Gariadns a'i gwaredodd.
Rhif y gwlith o fendithion
A gai, bob dydd, dedwydd dôn;
A'i bur aur, a'i bêr arian,
Ni phrisiai mwy na phres mân.
Trueiniaid gweiniaid Gwynedd,
A'r tlodion gwirion eu gwedd,
O'r achos sy'n oer ochain,
Eisieu 'r hael fe lâs y rhai'n:
A Beirddion cryfion eu cred,
A wylant eisiau 'i weled:
"Trwy 'r byd ar hyd," medd y rhai'n,
"Ifor ydoedd o Frydain,
"Er haeled fu 'n rheoli,
"Ni bu 'r un wedd i'n bro ni,
"Elfyddau am hael foddion
"Y Marchog lwys enwog Sion."
A'i ddifyrwch dda fwriad,
Oedd foli Duw ddeddfol Dad.
A Duw Iesu dewisol
I radd nef yrodd i'w nol.
E ga'dd einioes gwedd iawnwr,
At oedran iawn gyfran gwr.
Gwae ni ganfod diwrnod du,
Iawn nodasom oed Iesu,
Dau wythgant rhifant y rhai'n,
Aeth rhagor chwech a thrugain,
Pan aeth yn awr, wawr ei wên,
I'r ddurol, oer ddaearen.
Pwy all o'n gwlad safadwy,
A i gladdfa Penmorfa mwy?
Ei enaid o drueni
A aeth o ras Un a Thri,
I landeg nefol wadwn,
I'r bywyd hir o'r byd hwn.
I degwch un Duw Iago,
Gogoniant fyth fyth a fo.

MATHEW OWEN,
Llangarwgwyn, Swydd Feirionydd, a'i cânt.

BEDDROD Y CRISTION.

DYMA'r oer annedd lle 'n dawel yr huna,
Gwr fu â'i hardd fuchedd yn addurn i'w oes;
Wrth weled ei fedd y galarus na wyla,
Diangodd o fainfyd, gadawodd bob croes.

Un argraff ni welir er côf am ei enw,
Y llysiau orchuddiant arwyneb ei gell:
Mae pob peth mewn natur un drefn er ei farw,
Ac yntau heb wybod; ond gŵyr beth sydd well.

Yr adar a ganant uwch ben ei orweddfan,
Y pryfaid faluriant ei gorph yn y llawr!
Cenedl'n ol cenedl i fynu a gyfodan',
Ac yntau yn dawel a fydd lle mae 'n awr.

Ond amser yn araf ym mlaen a ymdreigla,
Daw 'r pryd y cyfoda o gell oer y bedd;
Pan trwy yr holl nwyfre yr udgorn a seinia,
Nes cyfyd marwolion, gan newid eu gwedd.

Y Barnwr a ddisgyn yn ngherbyd y cwmwl,
A merchyg yn gyflym ar esgyll y gwynt!
Ac hefyd cyhoedda y ddedfryd yn fanwl,
Yn ol y gweithredoedd a wnaethai pawb gynt.

---

iannau, a droisant yn dwyllodrus iddo, fel y tystia yr hen bennill a ganlyn:—

Melldith fawr a fo i'r Penrhyn,
A Gwig fawr, a phawb sy ynddyn',
Ac i'r Dalar Hir anniben,
Lle bradychwyd Syr John Owen.

JOHN ROGERS,
Pant y Ffrydlas, Llanllechyd, a'i cânt.

A'r Cristion a welwyd yn morio tros donau
Y byd a'i helbulon, yn waelaidd ei wedd;
A gludir trwy 'r entrych gan ddisglaer gerbydau,
I fyw yn mro 'r gwynfyd mewn hyfryd lân hedd.

G. AB GWILYM PADARN.

EMYN PASC.

Yn ol cynllun y 114 Salm.

PAN guddiwyd pechod, trymlwyth dyn,
Yn llif gwaed Iesu ein Meichiau;
Pan laddwyd Crist ein Pasc, Oen gwâr,
Y ddaear ymddatodai.

O fynyddoedd, creigiau Duw,
Feddau di fyw, pa'm rhwygwch?
O Haul, pa loesion marw oedd it'
Pan wisgit nef â th'wyllwch.

Duw-ddyn sy'n yfed gwaeawl dân,
Holl grythau 'r Duwdod digllon;
"Gorphenwyd" ffordd i'r nefoedd lân,
Ceir nefoedd o fendithion.

Er yfed gwaddod cwpan Duw
Ac er hyd angeu y gwaedodd,
Er disgyn i grafangau 'r bedd,
Nid am oferedd poenodd,
Ond ffrwyth ei angeu gwaedlyd ef
A leinw nef y nefoedd.

Ond ni âd Duw i'r llygrawl bant
Orfwyta ei Sant canaid;
Ac yn uffern, O Ddaw 'n RHI,
Byth ni adewi 'i enaid.

O nefoedd, nefoedd, bloeddia gân!
O ddaear, dyrcha 'th foliant!
Iesu, ein Duw, ein Brenin glân,
A gododd mewn gogoniant.

O moliant, moliant! dorau 'r bedd,
Y bedd didòri a dòrwyd;
Uffern ysigwyd, miniawg gledd
Angeu, â'i blant heddychwyd.

Bu angeu i angeu a'r du fedd,
Dryllìodd uffernawl nerthoedd;
Mae 'th golyn, Angeu, mae dy gledd?
Fedd safnrŵth mae 'th ennilloedd?

Crist a gyfododd—ac o'r bedd
Down ninnau yn dorf ganaid;
E lifa o'r ddaear ar ei wedd
Holl lafur trwm ei enaid.

Gogoniant fyth a fo i'r Tad,
Ein Crëwr a'n glân Rhaglunydd;
I'r Mab a'n prynodd â'i brid waed;
I'r Yspryd ein Sancteiddydd;
I'r Trindod pur yn un Duw mâd,
Bo'n moliad yn dragywydd.

J. DYD.

CRIST Y CYFAILL GOREU.

CYFAILL gwerthfawr yw Crist Iesu
I bechadur gwael a thlawd;
Cyfaill yw yn afon angeu,
Yn y farn fe fydd yn Frawd:
Cyfaill fydd yn nhragwyddoldeb,
I ryw oesoedd rif y gwlith:
O am fod mewn gwir gymmundeb
A Christ Iesu heb ddim rhith!

O fath Gyfaill gwiwlon, hawddgar,
Ydyw Iesu, Brenin nef:
Nid yw Cyfaill goreu 'r ddaear
Mewn cymhariaeth iddo Ef:
Pan bo brodyr a chwiorydd,
Hoff rieni 'n cilio draw;
Iesu ffyddlon y pryd hyny
Trwy 'r Iorddonen lâs a ddaw.

T. GL——R.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

Nid oes dim hanesion o bwys o barth helyntion tramor wedi cyrhaedd y wlad hon er ein Rhifyn diweddaf. Yr hyn oll a deilynga sylw yw, fod Ymerawdwr Rwssia, yn ol yr hanes diweddaf o'r wlad hòno, yn ymddangos yn fwy tueddol nag yr oedd i gytuno â'r cynghrair ynghylch Belgium; a'i fod yn cynghori Brenin Holland i beidio a gadael i ddim manteision bychain beri aflonyddu heddwch Ewrop.

Y Terfysg yn Jamaica.—Derbyniwyd llythyrau o'r wlad hon, wedi eu dyddio yr 22ain o Chwefror, yn hysbysu fod y Cadflaenor Crawford, a'i fyddin, yn ymlid ar ol y terfysgwyr yn ddibaid, gan gospi rhai o'r caeth-weision penaf, trwy eu fflangellu. Bwriadodd y Cadflaenor hwn fyned i Goshen, ac oddi yno i Alligator Pond, a'r etifeddiaethau cymmydogaethol. Parhaodd amrai o'r bobl dduon yn dra aflonydd. Dedfrydwyd un o'r caethion, o'r enw Allick, gan lŷs milwraidd, i ddioddef marwolaeth, a dienyddwyd ef ar y 26ain o Ionawr.

O barth arall o'r Ynys dywedir fod yr hanesion yn dra boddhaol. Teithiodd y Cadflaenor, a'i fyddin, gyd â'r cyflymder mwyaf, trwy Eldersley, Cowpark, Chesterfield, O'Connor's Mountains, Greenwich, &c. gan ymlid y terfysgwyr, y rhai oeddynt yn ffoi o'u blaen trwy y coedwigoedd, heb wynebu unwaith ar eu herlynwyr.

Daeth oddeutu 900 o honynt ym mlaen i roddi eu hunain i fynu i'r swyddogion yn Cadatupa; ac a ddywedasant fod cannoedd ereill yn barod i ddilyn eu siampl hwy oni bai eu bod yn ofni y canlyniad, sef cael eu cospi. Tybir y byddai cyhoeddiad o faddeuant ammodol o leshad mawr. Dywedir fod llawer iawn o'r Negroes eisoes wedi roddi eu hunain i fynu i'r Milwriad Farquharson yn nghymmydogaeth Greenwich, sef 181 yn Belvidere; 91 yn Hazelnymph; ac 111 yn Greenwich; a disgwylid am lawer ychwaneg y dyddiau canlynol.

NEWYDDION CARTREFOL.

Y SENEDD.

Ty y Cyffredin.—Dydd Llun, Mawrth 10fed. Cynnygiodd Arglwydd J. Russell fod i Ysgrif y Diwygiad gael ei darllen y drydedd waith.

Arglwydd Mahon a gynnygiai fod i'r Ysgrif gael ei darllen y drydedd waith ym mhen y chwe mis. Cefnogai *Syr J. Malcolm* y cynnygiad hwn, a chafodd ei gynnorthwyo gan *Syr R. Inglis*, *Mr. Pemberton*, *Mr. Croker*, ac *Arglwydd Valletort*. Ond gwrthwynebwyd ef gan *Mr. Wilbraham*, *Mr. Slaney*, *Mr. Macauley*, ac *Arglwydd Althorpe*. Ac ar ol dadl hir o bob ochr, oedwyd y ddadleuaeth.

Dydd Mawrth yr 20fed.—Dechreuwyd y ddadleuaeth gan *Mr. Trevor*, yr hwn a achwynai yn erbyn yr Ysgrif. Dilynwyd ef gan *Mr. Sehonswar*, yr hwn a bleidiai yr Ysgrif yn fawr.

Syr J. Bridges a wrthwynebai yr Ysgrif. Areithiodd amrai ereill o'i phlaid, ac yn ei herbyn, pan y cododd *Mr. Perceval*, i annerch y tŷ o barth yr Ympryd, &c. Yna oedwyd y ddadleuaeth hyd ddydd Iau.

YSGRIF Y DIWYGIAD.

Dydd Iau, yr 22ain, darllenwyd Ysgrif y Diwygiad y drydedd waith; ond o achos amrai o gyfnewidiadau bychain a wnawd ynddi ni ddaeth i benderfyniad hyd drannoeth, pan ymranodd y tŷ, pryd yr oedd nifer y pleid-leisiau fel y canlyn:—

Tros yr Ysgrif	355
Yn ei herbyn	[illegible]
Mwy dros yr Ysgrif	116

Disgwylid i'r Ysgrif gael ei chyflwyno o flaen Tŷ yr Arglwyddi yn ddioed.

YSGOLION YR IWERDDON.

Ty yr Arglwyddi. *Dydd Mercher*, yr 22ain o Fawrth, daeth yr Arglwydd *Wicklow* â'i gynnygiad ym mlaen yn erbyn y drefn newydd o roddi addysg yn Ysgolion yr Iwerddon. Ond ar ol i amrai o Arglwyddi areithio yn hyawdl o blaid y cynnygiad, ac ereill yn ei erbyn, ac ymranu o'r tŷ, cafwyd

Yn erbyn y Cynnygiad	125
Trosto	67
Mwy yn erbyn o	[illegible]

SESSIWNAU GWYNEDD.

Trefaldwyn.—Ar y 10fed o Fawrth, aeth Syr C. T. Jones y Sirydd, ynghyd â lliaws o'i gyfeillion i gyfarfod y Barnydd Syr J. B. Bosanquet, a gosgorddasant ef i dref y Trallwm. Ar y Sabboth aeth ei arglwyddiaeth i'r Eglwys, lle y traddodwyd Pregeth gan Gapelydd y Sirydd. Dydd Llun agorwyd y Llys: Arglwydd Clive oedd Blaenor yr Uchel-Reithwyr, y rhai a gyfarchwyd gan y Barnydd fel y canlyn: "Hysbysir fi fod nifer y carcharorion yn fwy ar yr achlysur presennol nag arferol, yr hyn sydd i'w ofidio yn fawr: er hyny ni allaf beidio cyd-

lawenhau â thrigolion y Swydd hon, ei bod mor rhydd oddiwrth droseddau mawrion, ac yn enwedig oddiwrth y trosedd o losgi meddiannau, yr hyn a ffynnodd mewn rhai parthau o'r deyrnas. Y mae hyn yn achos o ddiolch i chwi, foneddion, ac i'r trigolion hefyd. Ni ymwelwyd â'r swydd hon a'r clefyd sy, mewn mannau eraill, wedi ymosod ar y rhai anghenus ac anghymmedrol: anfynych y gofwya breswylfeydd diwydrwydd a glendid. Diau y cymmeila hyn i foneddion ac uwchafion ein gwlad i weinyddu ymborth i'r tlodion—i'w diwallu hwynt â dillad glân a chynnes—ac i'w hannog hwynt i ymarfer â chymmedroldeb a rhinwedd."

Lladrata Defaid wrth yr Ugeiniau. *John Humphreys*, Llanwnog (37) a gyhuddwyd o ladrata agos i 200 o ddefaid; sef, nifer oddiar Mr. J. Thomas, Carno; nifer oddiar Mr. Evan Chapman, o'r Dref Newydd; nifer oddiar Mr. Evan Jones, Llanllugan; a nifer oddiar Mr. R. Morgans, Carno. Dywedir fod y carcharor mewn bri mawr ym mhlith ei gydnabod am ei foesoldeb, a'i fod hefyd yn bregethwr.

John Thomas, y cyhuddwr, sydd Amaethwr ac Uchelwr yn Ngharno. Yn Medi diweddaf, yr oedd ganddo 90 o ddefaid ar ei bordir; ond collodd 35 o honynt. Aeth dau was gyda mi, a chawsom 14 o'r defaid mewn cae cyfagos i dŷ y carcharor. Casglasom hwynt ynghyd, ac edrychasom ar eu clustiau. Yr oedd y nod wedi ei newid. Dilëwyd fy nod i, a rhoddwyd nod arall yn ei le. Ym mhen oddeutu wythnos wedi hyny, Andrew Breeze, o'r Cefn Coch, a ddangosodd i mi ychwaneg o'm defaid a gollasid. Yr oedd nod y glust, a'r enw, wedi eu newid.

Mr. Temple, wrth groes holi y tyst hwn, a ymdrechai ddangos y gallasai y defaid grwydro i dir y carcharor, ac i'r Cefn Coch.

Andrew Breeze, o'r Cefn Coch, a aeth gyd â'r cyhuddwr (J. Thomas) a'i fugail R. Hughes, i dŷ Mr. W. Owen, Cigydd, yn Llandysilio, ac yno y cawsant 18 o ddefaid, y rhai a brynodd W. Owen oddiar y carcharor yn ffair Meifod. Aeth y tyst i Le'rpwll; ac yno y daliodd efe y carcharor yn disgwyl am lestr i hwylio tu a'r America. Dywedodd mai prynu y praidd cyntaf a ddarfu iddo oddiar J. Jones, un o fugeiliaid Mr. Jaundrell, yn agos i Lanidloes.

Mr. Owens, Llandysilio, a ddywedodd iddo brynu 32 o ddefaid gan y carcharor, am 6*s*. 6*ch*. y pen. Ni welais i mo'r carcharor erioed cyn hyny, nag wedi hyny tan ddoe.

Richard Hughes, Bugail Mr. Thomas, a ardystiodd fod 35 o ddefaid yn golledig yn Medi diweddaf, a darfod iddo ef eu gweled gyda Mr. Owens, yr hwn a'u rhoddodd hwynt i fynu yn ebrwydd.

John Jones a ardystiai na fu erioed ddim masnach rhyngddo ef â'r carcharor.

Y carcharor, mewn ffordd o amddiffyniad, a ddywedodd mai John Jones a werthodd y defaid iddo; ac a'u hanfonodd hwynt hanner y ffordd adref.——Rheithfarn, *Euog*.

Y Barnydd a gyhoeddodd y ddedfryd; ac a ddywedodd yr arbedid bywyd y carcharor; ond y byddai raid iddo gael ei *Alltudio o'r wlad yma dros ei einioes*.

Lladrata Defaid. *Joseph Parry*, Llandrinio, a gyhuddwyd o ladrata pedair o Ddefaid oddiar Mr. Richard Owen, Llanfyllin.

Yn Rhagfyr diweddaf collodd Mr. Owen lawer o ddefaid o'i ddïadell, gyda nod yn eu clustiau, a'r llythyrenau R. O. o bŷg ar eu cefnau. Prynodd Mr. J. Jones, Barcer, rai crwyn, a sylwodd yn fanwl arnynt, wrth weled fod y nodau wedi cael eu dileu. Dangoswyd y crwyn i Mr. Owen a'i fab, a dywedasant mai crwyn eu defaid hwy oeddynt. Torasant ddarn o bapur yn yr un modd ag yr oedd clustiau y defaid wedi eu nodi.——Cafwyd y carcharor yn *Euog*.

Y Barnydd a ddywedodd, "Gan fod y trosedd hwn mor fynych yn y wlad, rhaid oedd cospi y troseddwyr yn eithaf llym. Dyfarnwyd y carcharor i gael ei *Alltudio dros ei oes*.

Lladrata Dafad. *Edward Williams* a gyhuddwyd am ladrata un ddafad o eiddo Mr. S. B. Lake Evans, o'r Llethry, yn Swydd Faesyfed.

Yr oedd praidd Mr. Evans, yn cael eu cadw ar y Bryn Coch, yn y Swydd hono. Pan y cynnullwyd hwynt adref i gael eu nodi, gwelodd fod clust un o'r defaid wedi cael eu hanafu gan gi. Yn fuan wedi hyny y ddafad hon, a elwid Bob, a aeth ar goll. Yr oedd y carcharor yn preswylio ym mhlwyf Ceri, yn Swydd Drefaldwyn; a chan iddo gael ei ddrwg dybio, chwiliwyd ei dŷ gan geisbwl, yr hwn a gafodd yno rai darnau o gig defaid yn y beudŷ, wedi eu gorchuddio gan wellt a cheirch. Yr oedd y cig yn ymddangos fel pe torasid ef tra yr oedd yn gynnes. Yn y daflod cafwyd hŷd i groen dafad. Y pethau hyn a brofwyd gan y cyhuddydd, y ceisbwl, a llawer o dystion ereill. Dangoswyd y croen yn y llys. Yr oedd y pŷg-nodau S. E. wedi eu dileu.

Mr. Jervis, ar ran y carcharor, a haerai yn laf, Mai dafad fyw a gollasid; ond mai *cig* dafad a gafwyd. Yn ail, Mai yn Swydd *Faesyfed* yr oedd y ddafad yn pori; ac nad oedd dim tystiolaeth i ddangos a gafodd hi ei lladrata; a'i bod yn fyw pan ddaeth i Drefaldwyn,

Amryw a roddasant enw da am onestrwydd i'r carcharor.

Y Barnydd a gyfarwyddodd y Rheithwyr i fod yn eithaf sicr fod y carcharor wedi dwyn y ddafad *yn fyw*, o'r Bryn Coch, yn Swydd Faesyfed i Sir Drefaldwyn: ac mai cig y ddafad hono oedd y cig a gafwyd yn meudy y carcharor.——Rheithfarn, *Dieuog*; a gollyngwyd ef yn rhydd.

Herw-Heliwr, *Francis Adams* a gyhuddwyd, yn laf, am fyned i dir Ormsby Gore, Ysw. yn mhlwyf Meifod, ar foreu y 13eg o Ragfyr diweddaf, wedi ei arfogi â drylliau, i'r diben i ladd hel-filod (*Game*). Cyhuddwyd ef, yn ail, am guro ac archolli Daniel Dale, yr Helfilod-geidwad, a William Owen, ei gynnorthwydd.

Mr. Hill a ddywedodd fod y cyhuddiadau hyn wedi eu seilio ar Ysgrif y Senedd; yr hon a ardystia os ceir tri neu ychwaneg o ddynion mewn tiroedd wedi eu hamgylchu â chlawdd, wedi eu harfogi â dryllliau, neu ffyn, gyda bwriad i ddinystrio helfilod, eu bod yn euog o droseddu y gyfraith. Yr oedd pedwar o ddynion wedi eu harfogi â dau ddryll o leiaf yn Nghoedwigfa Dyeithr, oddeutu tri o'r gloch ar foreu y 13eg o Ragfyr, 1831. Saethwyd ergydion. Daniel Dale a ddaliodd un dyn, a William Owen a ddaliodd un arall. Curwyd Dale ac Owen yn aruthr gan ddau ddyn arall: a thra yr oeddynt yn gorwedd ar lawr, y ddau ddyn a ddaliwyd a ddiangasant. Er fod y noswaith yn dywell, etto gallai William Owen weled fod un o'r dynion wedi ei wisgo mewn *smock-frock*, a'i het wedi ei rhwymo âg ysnoden. Hwn oedd y carcharor. Wedi i Dale ac Owen ddyfod atynt eu hunain, cawsant hyd i ddryll drylliedig, a dwy het. Yr oedd un o'r hetiau hyn yn perthyn i'r carcharor; a rhwymid hi âg ysnoden ac ychydig o linyn. Nid yw yn angenrheidiol profi fod y carcharor wedi saethu, neu fod ganddo arfau; oblegid os gellir profi fod rhyw ddynion wedi myned i'r goedwigfa yn arfog, a bod ereill gyda hwynt, y mae hyny yn ddigon.

Daniel Dale (gan yr hwn yr oedd cadach am ei ben, a phlastr wrth ei drwyn a'i lygaid) a dystiodd ei fod yn Geidwad helfilod i William Ormsby Gore, Ysw. Yr ydwyf yn cyfanneddu oddeutu 200 o latheni oddiwrth y goedwigfa yn Dyeithr. Y mae yno ddigon o geiliogod coed, ac ysgyfarnogod. Oddeutu tri o'r gloch ar foreu y 13eg o Ragfyr, clywais ergyd, ac aethum allan, gyda William Owen, fy nghynnorthwydd. Wedi clywed ergyd arall aethom i'r goedwigfa. Y dynion a ddiangasant y pryd hyny. Dilynasom hwynt: ac ymryssonasom gyda hwynt. Gafaelais mewn un; a gafaelodd William Owen mewn un arall. Nid oedd yr un dryll gan y ddau gyntaf. Clywais Owen yn gwaeddi "Mwrdwr!" Aethum i'r lle; a chefais ef yn sefyll mewn ffos. Cefais afael ar ddyn oedd yn agos ato. Daeth dyn arall ataf, a tharawodd fi

mhen gyda dryll. Tarawyd fi eilwaith: a phan droais fy mhen gwelais ddyn mewn dillad tywyll. Bum yn afiach o hyny hyd yn awr. Bum yn fy ngwely am chwech neu saith niwrnod. Anafwyd fy ngolwg. Aethum i fwthyn cyfagos i geisio goleuni. Wedi hyny cawsom hyd i'n hetiau ein hunain, a dwy het ddieithr, a darn o'r dryll toredig sy genyf yn awr yn y Llys.

A groesholwyd gan Mr. Jervis. W. O. Gore, Ysw. ydyw y cyhuddydd. Nid oedd y noson hono yn dywell iawn: nid oedd dim lleuad. A ydych chwi yn ŵr priod? Ydwyf. Pa sawl gwraig sy genych? Un. Oni ddarfu i chwi brynu eich gwraig bresennol? (Dywedodd Mr. Hill wrth Dale am beidio ateb y gofyniad.)

William Owen, Cynnorthwydd Daniel Dale a holwyd. Ni chlywais ergyd nes i mi fyned i'r goedwigfa: yna y clywais ddwy ergyd. Rhedais i lawr rhyw fryn bychan, a syrthiais ar draws un dyn. Yr oedd ei het oddiam ei ben; a'r lliain tufewnol yn hongian y tu allan. Rhedais ochr yn ochr ag ef am 14 neu 15 o latheni. Wedi i mi ddyfod ataf fy hun, ar ol cael fy nghuro, dywedais pwy oedd y dyn. [Dangoswyd het wellt, gyda thonlli gwyrdd difianedig, coryn yr hon a rwymid gan ysnoden a llinyn.] Gwelais yr het hon am ben y carcharor, a bum yn ymddiddan ag ef.

A groesholwyd. Syrthiais ar fy wyneb. Yr wyf yn credu mai y carcharor oedd y dyn a redodd ochr yn ochr a mi am 15 llath. Ni chymmerwyd ef o flaen Ynad Heddwch am dair wythnos wedi hyny, er ei fod yn byw o fewn ychydig bellder o'r lle. Ni welais erioed ddyn yn y gymmydogaeth yn gwisgo y fath het a hon. A gawsoch chwi eich troi o'ch swydd gan Mr. Gore am saethu ceffyl yn lle cwningen? Na ddo. A ddarfu i chwi saethu ceffyl yn lle gwningen? Do. Pa faint oedd rhyngoch chwi a'r ceffyl? 35 o latheni.

John Morgan. Yr wyf yn adnabod y carcharor. Gwelais yr het ar y garreg farch, wrth dŷ Mr. Whittington, meistr y carcharor. Yr oedd wedi ei rhwymo ag ysnoden a llinyn.

A groesholwyd. Pa faint a gewch chwi am ddweud mai het y carcharor ydyw hon? Pedwar swllt. Onid yw eich tad i gael pum punt? Nac ydyw, Ni bum i erioed yn siarad gyda fy nhad ynghylch hyny. Onid yw Martha Hughes yn byw yn y tŷ nesaf i dŷ eich tad; ac onid yw yn bossibl i chwi glywed pobl yn siarad yno? Ydyw. Wedi dyfodiad y Ceisbwl, oni ddywedodd eich tad wrthych, "Fy machgen, nid ydyw llŵ ddim byd: gwyddost fy mod i yn dlawd, am hyny gwna dy oreu i ennill pum punt?" Y tyst a betrusodd: wedi hyny dywedodd, Dywedais wrth fy nhad mai nid myfi a roddodd y llinyn a rwymwyd o amgylch het y carcharor. Dywedais i mi orfod myned o flaen Ynad Heddwch. Yr wyf yn adnabod Ann Jones, yr hon sydd yn byw yn agos at fy nhad. Yr oeddwn neithiwr yn cyd rodio gyda Dale ac Owen, ac wedi hyny gyd ag Ann Jones, wrth ddyfod i ffair y Trallwm. Os hysbysais hi mai yn erbyn fy ewyllys y tyngais o barthed yr het, ni wyddwn beth oeddwn yn ei ddywedyd; Dale ac Owen a'm meddwasant i. Ni chymmeraf fy llw na ddywedais felly. Dywedais felly wrth Martha Price. Derbyniais lythyr oddiwrth y Parch. Mr. Russell, yr Ynad Heddwch, yn nghylch yr het. Nid yw y llythyr hwnw genyf fi. Y mae y llythyr gan fy nhad. Y mae efe yma; ond gartref y mae y llythyr.

Ail holwyd gan Mr. Jones. Llawer o bobl a fuont yn siarad gyda mi, ac yn dywedyd mai gwaith drwg oedd i mi erioed gymmeryd fy llw ynghylch yr het. Collais fy sefyllfa. Ann Jones a'm cynghorodd i ddywedyd dim yn ei chylch. Dafydd Prys a ddywedodd wrthyf am ddywedyd y gwir.

Mr. Jervis a gyfarchodd y Rheithwyr o blaid y carcharor. Dywedodd fod llymder y gyfraith yn erbyn troseddau o'r fath hyn yn peri i'r Rheithwyr fod yn fwy manwl pa fodd y derbynient y dystiolaeth yn erbyn y carcharor. Haerai nad oedd dim profion fod "tri, neu ychwaneg, o ddynion wedi myned allan ynghyd;" ac nad oedd dim profion fod y dynion yn cydweithredu i ddinystrio yr helfilod. Yr unig beth a dystiolaethwyd oedd, fod dau ddyn heb ddim arfau, a dwy ergyd wedi eu saethu. Nid oedd dim prawf o'r ymosodiad ar y ceidwaid; ac os ymosodwyd arnynt yr oedd yn ddrwg ganddo. Un o'r ceidwaid a dynga mai y carcharor oedd un o'r Herw-helwyr, am iddo gyd redeg âg ef 15 llath, oddeutu pedwar o'r gloch yn y boreu. Os oedd hi yn ddigon goleu i adnabod y carcharor, paham yr aeth y ddau geidwad i fwthyn i ymofyn am oleuni i chwilio am eu hetiau a'r dryll? Paham y gwnaethant hwy y bachgen Morgans yn feddw neithiwr? Paham? ond i wneud iddo dyngu ynghylch yr het? Ac os oeddynt yn adnabod y carcharor y boreu hwnw, paham y goddefwyd i dair wythnos fyned heibio cyn cymmeryd y carcharor i fynu? Galwai ef (Mr. Jervis) feistr a meistres y carcharor, a'r gweinidogion i brofi na fu efe ddim allan o'r tŷ ar y 13eg o Ragfyr—ac iddo gael ei alw i fynu oddeutu hanner nos, am fod ei feistr yn sal—a bod drws y tŷ wedi ei fario o'r tu mewn—a bod y carcharor wedi codi bump o'r gloch yn y boreu.

Galwyd y tyst cyntaf; ond y Rheithwyr a ddywedasant wrth y Barnydd mai ofer fyddai myned ym mlaen; a chyhoeddasant y carcharor yn *Ddieuog.*

Lladrata, a Derbyn Lladrad. *Jonah Williams*, Llanfair, a *Samuel Swancott*, Llanbister, a gyhuddwyd, y cyntaf am ladrata y pethau canlynol, a'r olaf am eu derbyn hwynt, ac yntau yn gwybod iddynt gael eu lladrata, sef Cyfrwy bychan a chenglau, Cyfrwy merch, a thair genfa, o eiddo Edward Allen, o'r Twll; a dwy ffrwyn, o werth wyth swllt, o eiddo John Morris, Backaillon.

Y carcharor Williams a gyfaddefodd o flaen yr Ynad Heddwch ei fod wedi lladrata y pethau uchod; a chafwyd hwynt rhai yn awr-lais (*clock*), ac ereill yn nhaflod wair y carcharor Swancott. Dyfarnwyd hwynt i gael eu *Halltudio am saith mlynedd.*

Yr oedd y carcharor, *Jonah Williams*, i gael ei symud i'r Amwythig, er cael ei brofi am drosedd arall.

Lladrata Costrel a Gwirod. *Richard Lloyd*, o'r Aer Rhiw, a gyhuddwyd o ladrata Costrel, yn cynnwys tri galwyn a hanner o wirod, o eiddo S. a T. Teece, Masnachwyr, yn Bargedin. *Dieuog.*

Lladrata Cochl Ffilwraidd ac Iar. *John Watkin* a gyhuddwyd o ladrata Cochl filwraidd ac Iar, o Westdŷ yr Arth, yn y Dref Newydd. Yr oedd y carcharor yn was yn y Gwestdŷ uchod; ac anfonodd yr Iar at ei fam i Lanbrynmair. Cafwyd y Gochl hefyd yn nhŷ ei fam,—Euog.—*Chwe mis o garchar, a llafur caled.*

Lladrata Ceffyl. *Benjamin Davies*, Llanwnog, a gyhuddwyd o ladrata eboles o eiddo Mr. Jones, Rhos Goch, yn Nhref Gynon. Yr oedd Mr. Jones yn magu ebolion ar y mynydd. Cymmerodd y carcharor un o honynt. Aeth â hi i ffair Llandrillo; ac wrth ddyfod adref, gwerthodd hi. *Euog.*

Y Barnydd a ddywedodd yr arbedid bywyd y carcharor, ond caiff ei *Alltudio dros ei oes.*

Lladrata Plwm. *Lewis Edwards*, a *Thomas Giles*, Machynlleth, a gyhuddwyd o ladrata un pwys o blwm oddiar Mr. Ellis o'r dref hono.—*Euog. Tri mis o garchar, a llafur caled.*

Lladrata Gwlanen. *Dafydd Jones* am ladrata 80 o latheni o wlanen o Fasnachdŷ Meistriaid Lloyd a Lewis, yn Llanllugan. Bu yn gweithio gyd â'r cyhuddwyr. Cafwyd y wlanen o dan ei wely; a chyfaddefodd y trosedd. Dyfarnwyd ef i gael ei *Alltudio am saith mlynedd*; a sylwodd y Barnydd ar yr angenrheidrwydd o amddiffyn y rhoedd y byddid yn dwyn masnach ym mlaen; ac ar anniolchgarwch gwas yn lladrata oddiar y rhai oeddynt yn rhoddi cynnaliaeth iddo.

Meirionydd.—Dydd Iau, Mawrth 15, cyrhaeddodd Syr J. B. Bosanquet i dref y Bala. Nid oedd y Sirydd, Mr. Turner, o achos anhwyldeb, yn wyddfodol. Llanwyd ei le gan John Davies, Yswain, Vronheulog. Traddodwyd Pregeth ragorol ar yr achlysur yn Eglwys y dref, gan y Parch. H. White, Periglor Dolgellau, oddiar *Diar*. 16. 6. "Trwy ofn yr Arglwydd y mae ymadaw oddiwrth ddrwg."

Dydd Gwener, agorwyd y Llys. Y Barnydd a gyfarchodd yr Uchel-reithwyr yn fyr cyn iddynt fyned at eu dyledswyddau.

Lladrata Ceffyl.—*John Jones*, o'r Nantfadr, y'Nhrawsfynydd, a gyhuddwyd o ladrata ceffyl, gwerth Chwe Phunt, o eiddo Dafydd Rowland, o'r Pentref, ym Mhlwyf Llanycil, ar y 23ain o Orphenaf, 1831.

Dafydd Rowland. Yr wyf fi yn byw yn y Pentref, y'Mhlwyf Llanycil. Yr oedd genyf geffyl ar y 23ain o Orphenaf. Troais y ceffyl i'r cae ar brydnawn y dydd hwnw. Aethum oddi cartref yn yr hwyr. Dychwelais yn ol nos Sabboth. Dywedodd fy ngwas wrthyf am y ceffyl. Cymmerais Edward Price gyda mi i chwilio am dano. Cefais y ceffyl yn Nghroesoswallt ddydd Llun, ar y 25ain o Orphenaf. Yr oedd yn sefyll ar yr heol yn ymyl y *Boar's Head*, yn llaw Edward Price, yr hwn a aeth o'm blaen i. Yr oedd ychydig o chwys ar y ceffyl. Yr wyf yn sicr mai fy ngheffyl i oedd—gwineugoleu oedd ei liw—seren wen yn ei dalcen—ac wedi tori ei wynt. Bu genyf am ddwy neu dair blynedd. Yr wyf yn adnabod y carcharor.

Robert Davies. Gwas wyf gyda Dafydd Rowland yn y Pentref, Yr wyf yn cofio ceffyl gwineugoleu gan fy meistr. Yr oedd yn y ffridd ar y 23ain o Orphenaf. Ni welais ef ar y Sabboth. Chwiliais am dano, ond ni chefais ef. Mynegais i fy meistr fod y ceffyl ar goll.

Edward Price. Aethum gyda Dafydd Rowland i edrych am y ceffyl. Aethum i'r *Boar's Head*, yn Nghroesoswallt: nid oedd Dafydd Rowland gyda fi y pryd hyny. Aethum i'r ystabl, a chefais y ceffyl yno. Cadwyd ef yno nes y daeth Dafydd Rowland, oddeutu hanner awr wedi hyny. Dygais ef i'r heol, lle yr edrychodd Dafydd Rowland arno.

John Morris. Yr wyf fi yn Ostler yn y *Boar's Head* yn Nghroesoswallt. Yr wyf yn cofio Edw. Price yn dyfod yno, a daeth D. Rowland ar ei ol. Yr oedd ceffyl gwineu yn yr ystabl. Edw. Price a barodd i mi dwyso y ceffyl allan. Torwr ceffylau a ddaethai âg ef yno—y carcharor oedd y dyn—yr wyf yn sicr o hyny.

A holwyd gan y Barnydd. Daethai y carcharor yno oddeutu chwech o'r gloch yn y prydnawn, ddydd Llun. Yr oedd y ceffyl wedi ei gyfrwyo. Gwelais y carcharor dair gwaith o'r blaen yn Nghroesoswallt.

Evan Roberts. Blawdiwr ydwyf fi yn Nghroesoswallt. Yr wyf yn cofio gweled dyn â cheffyl yno ar y 25ain o Orphenaf, yn y prydnawn. Y dyn yw y carcharor. Aethai heibio fy nhŷ i aml waith. Gofynais iddo, pa faint a gymmerai am y ceffyl? dywedodd yntau, Deuddeg punt. Meddyliais ei fod yn gofyn rhy fychan, ac edrychais ar y ceffyl. Dywedodd y carcharor, ei fod yn meddwl cael wyth *gini* am dano. Gofynais a wnai wyth bunt mo'r tro? Dywedais wrtho am fyned ymaith. Gwelais y ceffyl wedi hyny mewn cae. Gwelais Dafydd Rowland wedi dyfod yno.

Dafydd Rowland a ail-holwyd. Dodwyd y ceffyl y'nghae Mr. Richardson. Yr oedd caseg dywell yn yr un cae a'r ceffyl. Gwelais y tyst diweddaf pan aethum at y ceffyl. Y mae oddeutu 34 milltir o'r Pentref i Groesoswallt.

Y *carcharor* yn ei amddiffyniad a dystiodd mai cymmeryd benthyg y ceffyl a wnaethai. Nid oedd yno neb a allai roddi enw da iddo.

Dafydd Rowland a dystiodd na roisai efe erioed awdurdod i'r carcharor gymmeryd y ceffyl.

Wedi i'r Barnydd gyfarch y Rheithwyr, cafwyd y carcharor yn Euog.

Y Barnydd wrth gyhoeddi y ddedfryd a sylwodd: Y mae y trosedd y ladrata ceffylau mor gyffredin yn ein plith, ac y mae ceffylau yn bethau mor agored i ladrad, ag i beri yr angenrheidrwydd o gospi y carcharor yn llym. Arbedir ei fywyd, ond ni wiw iddo ddisgwyl aros yn hŵy yn y wlad hon; *caiff ei alltudio dros ei oes.*

Nid ydym erioed yn cofio gweled dyn mor galed ac anystyriol a'r carcharor, ni newidiodd ei liw pan fynegwyd iddo yr hyn a ddywedodd y Barnydd.

Lladrata Ceffyl.—*Edward Jones*, o blwyf Llandrillo, a gyhuddwyd o ladrata eboles, o eiddo Thomas Ellis, ar yr 22ain o Fehefin, 1831.—Dieuog; *a gollyngwyd ef yn rhydd.*

Arian Drwg.—*Owen Humphrey*, a *William Roberts*, a gyhuddwyd am gynnyg Arian Drwg yn Maentwrog ar y 30ain o Awst, 1831.

Mary Matthews. Yr oeddwn i yn byw yn Tan y Bwlch yn Awst diweddaf. Yr wyf yn cofio gweled dyn yn dyfod i'r gegin yn niwedd y mis—gwelaf y dyn yn awr, sef y carcharor O. Humphrey. Gofynodd am hanner peint o gwrw: cynnygiodd hanner coron i mi i dalu am dano: edrychais arno, a swniais ef, a dywedais mai hanner coron drwg ydoedd: rhoddais ef yn ol i'r carcharor, yr hwn a dorodd ef ymyl â chyllell; wedi hyny rhoddodd ef yn ei logell. Dywedodd na feddai ond ceiniog i dalu am y cwrw; aeth allan, ac ni welais ef mwy. Gwelais hanner coron a swllt gan Mrs. Jones; adwaenais yr hanner coron, yr oedd *nick* ar ei ymyl wedi ei dorri â chyllell.

Thomas Jones. Ostler ydwyf yn Tan y Bwlch. Gwelais y ddau garcharor yno ar 30ain o Awst. Ni wn a ddaethant hwy yno ynghyd; ond aethant i ffordd gyd â'u gilydd. Daeth O. Humphrey ataf i dalu dwy geiniog am y cwrw a gawsai.

Croesholwyd. Gwelais O. Humphrey yn fynych yn Nghaernarfon: yr oedd ganddo drol fechan: ni welais erioed mo'r llall. Llawer o bobl sydd yn dyfod i mewn ac allan yn Tan y Bwlch.

Margaret Jones. Gwraig wyf i D. Jones sydd yn cadw tafarn yn Maentwrog. Yr wyf yn cofio gweled dyn yn dyfod i'r gegin ar y 30ain o Awst: O. Humphrey oedd y dyn. Daeth ataf i dalu am hanner peint o gwrw: rhoddodd hanner coron i mi, a thelais yn ol iddo ddau swllt a phedair ceiniog. Ni edrychais ar yr hanner coron: rhoddais ef yn fy llogell. Yr oeddwn newydd dderbyn hanner coron a swllt gan y forwyn. Ar ol i John Jones ddywedyd rhywbeth wrthyf, edrychais arno: tynais y ddau hanner coron o'm llogell. John Jones a gymmerodd yr un drwg o'm llaw: ni sylwais a oedd *nick* arno; ond wedi ei gael yn ol, edrychais arno, a gwelais *nick* ar ei ymyl: dangosais ef i Mary Matthews.

Croesholwyd. Ni welais ond O. Humphrey yn y gegin: ni sylwais ar yr hanner coron cyn i John Jones ei gymmeryd. Adwaenwn O. Humphrey o'r blaen.

Ann Lloyd. Yr oeddwn yn forwyn gyda Mrs. Jones yn Awst diweddaf. Daeth O. Humphrey i'r gegin, a gofynodd am hanner peint. Yr oedd gwr boneddig yn y parlawr, yr hwn a gafodd newid gan fy meistres; ac o'r newid hwnw rhoddodd hanner coron a swllt i mi; rhoddais innau hwynt i fy meistres.

Owen Jones. Yr wyf yn cofio rhoddi newid i fy ngwraig oddeutu dau o'r gloch y prydnawn. Rhoddais iddi ddau swllt ar bymtheg: cymmerais hwynt allan o'r coffr: sylwais arnynt, ac yr oeddynt oll yn dda. Gwelais wedi hyny hanner coron â nod arno, pan ofynodd John Jones am dano: nid un o'r rhai a gymmerais o'r coffr oedd.

Croesholwyd. Ni wn pa faint o hanner coronau a gymmerais: nid oedd yr un nod arnynt.

John Jones. Yr oeddwn i yn Maentwrog ar y 30ain o Awst, 1831, yn byw yn y dafarn. Gwelais Owen Humphrey yn fy nhŷ fy hun. Cynnygiodd hanner coron i fy morwyn yn fy ngwydd i: dywedodd hi mai un drwg oedd, a thafiodd ef ar y

[illegible] Cymmerodd William Roberts ef, [illegible] Margaret Jones. [illegible] Gwelais Roberts yn [illegible]

Croesholwyd. [illegible]

Robert Evans, [illegible] gyda John Jones [illegible] Cymmerais i Roberts: [illegible] Mr. Oakley. [illegible] O. Jones: yr oedd ganddo arian da ac arian drwg. Chwiliais Owen Humphrey, hefyd: yr oedd ganddo yntau ddau hanner [illegible] a chwech, [illegible]

Croesholwyd. Yr oedd y ddau yn pwyso ar y clawdd [illegible] llai nag ugain llath i'w gilydd.

George Rowe. Gwelais William Roberts yn [illegible] oddeutu pedair milltir o Faentwrog ar y [illegible] Daeth ar fy ol, a chafodd hyd i O. Humphrey; ac aethant gyd â'u gilydd, gan [illegible], tua Than y Bwlch. Cefais hyd i arian yn y gwter, sef dau hanner coron: yr oedd dwfr yn rhedeg drwyddi.

Laury Lewis Williams. Cefais hyd i arian drwg mewn [illegible] yn agos i'r gwter sydd dan y ffordd: yr oedd yno dri ar ddeg o hanner coronau, ac wyth swllt: cymmerais hwynt i'r tŷ, a rhoddais hwynt i William [illegible], yr hwn a'u cymmerodd hwynt at Mr. Oakley.

Mr. [illegible] a addystiodd mai arian drwg oedd yr hanner coronau a gafwyd yn y clawdd, a'r hanner [illegible] hefyd a gynnygiodd Roberts yn y dafarn.

Cafwyd y ddau yn Euog.

Y Barnydd a ddywedodd, mai ofer fyddai rhoddi cyngor i ddynion ag oeddynt yn dilyn y fath alwedigaeth a thwyllo eu cydgreaduriaid. Dedfrydwyd hwynt i ddeuddeng mis o garchar, a llafur caled, ac i gael meichiafon yr ymddygant yn heddychol am ddwy flynedd wedi hyny.

Lladrata Papurau Punnoedd.—*Owen Owens, amaethydd o blwyf Dolgellau, a gyhuddwyd o ladrata Deg o Bapurau Pum Punt o dŷ Mr. John Lloyd, ar yr 20fed o Hydref, 1831.*

Mr. John Lloyd. Masnachydd ydwyf fi yn Dolgellau. Ar y 19eg o Hydref, 1831, cyfarfyddais y carcharor ar yr heol: gofynodd i mi ysgrifenu llythyr drosto. Gofynais pwy oedd efe: dywedais yr ysgrifenwn y llythyr iddo dranoeth. Cyfarfyddais ef dranoeth; aethum i'r llofft, a dilynodd yntau fi. Dywedodd wrthyf ddarfod iddo werthu defaid i William Morris o Ruthyn, gwerth £22. 10s. a bod arno eisieu yr arian am danynt. Ysgrifenais hyny iddo. Yr oedd yn eistedd ar y ffenestr. Yr oedd drawer tu mewn i'm hysgrifen gist: yr oedd ynddi £60 y pryd hyny. Wedi ysgrifenu y llythyr, cloais yr ysgrifen gist: trois yr allwedd yn y clo. Aethum allan o'r ystafell gyd a'r carcharor: cerddais gyd ag ef tu a'r Llythyrdŷ, a chyfarwyddais ef pa fodd i roddi y llythyr i mewn. Gwelais ef yn edrych a oeddwn i wedi myned ymaith. Dychwelais adref, a chyfarfyddais ef wrth fy nrws. Gofynais iddo pa beth oedd arno eisieu yn fy ystafell i: atebodd, iddo anghofio ei gadach poced. Dwrdiais ef yn arw am fod mor ddiofalus a myned i fy ystafell i. [illegible] Hanes Williams ef [illegible] Yr oedd ganddo ddarn o haiarn yn ei logell: [illegible]

Croesholwyd. [illegible] yn fy ystafell [illegible] i ar hyd [illegible] yn [illegible] oddeutu [illegible] cymmerwyd y [illegible] ar hyd y ffordd [illegible]

Catherine Jones. Ar yr 20fed o Hydref yr oeddwn i yn forwyn gyda Mr. Lloyd. Daeth O. Owens i dŷ fy meistr y diwrnod hwnw. Gofynodd i mi fyned i ymofyn am fy meistr. Gwrthodais fyned. Wedi hyny aeth i odan [illegible] i'r llofft, a daethant i lawr ynghyd. Wedi iddynt fyned allan, clywais sŵn rhywun yn myned i fyny i'r llofft. Gwelais O. Owens yn y passage. Cyn hyny clywais sŵn rhywun yn y llofft. Ni cheisiais ddim iddo. Yr oedd 15 mynyd o'r amser yr aethant allan hyd nes y gwelais i O. Owens yn y passage. Ni fu neb arall yn ystafell fy meistr.

Y tyst hwn a groesholwyd ac a ail holwyd am amser maith; ond methasant rwydo ei hymadrodd, er ei bod mor ofnus na wyddai pa le neu pa fodd yr oedd yn sefyll.

Jane Jones Owen. Yr ydwyf yn cadw y Llythyrdŷ yn Nolgellau. Gofynodd Mr. Lloyd i mi am lythyr wedi ei arwyddo at Mr. William Morris yn ei law ysgrifen ef. Nid oedd yno lythyr at Mr. Morris ar yr 20fed o Hydref.

William Morris. Yr wyf fi yn byw yn Ruthyn. Cigydd ydwyf. Adwaenwn O. Owens er's blwyddyn yn ol. Nid oeddwn yn ddyledus iddo y pryd hyny.

Hugh Thomas. Yr wyf yn cofio y diwrnod y daliwyd y carcharor. Gwelais ef, ychydig cyn ei ddal, heb fod yn mhell iawn oddiwrth dŷ Mr. Lloyd; yr oedd yn cerdded ar hyd yr heol. Ni welais Mr. Lloyd.

Margaret Morris. Yr wyf yn cadw y tollborth ar y ffordd tua Mallwyd. Gwelais y carcharor yn myned trwy y porth oddeutu un o'r gloch prydnawn, a dychwelodd ym mhen oddeutu chwarter awr.

John Jones. Ceisbwl Dolgellau ydwyf fi. Chwiliais y carcharor. Yr oedd ganddo ddarn o haiarn yn ei logell. Ni chymmerais ef oddi arno am i mi dybied na fyddai o fawr werth; ond gwneuthum gynllun o hono.

Croesholwyd ef ynghylch ei gynllun; a dywedodd y Barnydd wrtho y gobeithiai y gwyddai ei ddyledswydd yn well y tro nesaf.

Lewis Lewis. Clywais y carcharor yn dywedyd wrth ei dad yn y carchar, mai yr unig beth a'i blinai oedd iddo ddywedyd celwydd ynghylch y llythyr.

Catharine Davies. Adwaen John Owens, brawd y carcharor. Gwelais ef yn ymyl masnachdy Mr. Lloyd noswaith neu ddwy cyn i'r papurau gael eu canfod yno. Yr oedd twll yn y drws, trwy yr hwn y byddai cath yn myned. Yr oedd ganddo faeged ar ei fraich: ysbiodd ar y drws. Aethum ryw noswaith yn Chwefror i ymofyn ystrewlwch i fy mam, oddeutu naw o'r gloch, a gwelais John Owens yn sefyll y pryd hyny gyferbyn a drws masnachdy Mr. Lloyd.

Croesholwyd hi, ond nid amrywiodd yn ei thystiolaeth.

Galwyd amrai Amaethwyr ym mlaen i dystio nodweddiad da y carcharor. Wedi hyny ymgynghorodd y Rheithwyr ynghyd dros ychydig o fynydau, a chawsant ef yn *Euog.*

Mr. Lloyd a obeithiai y byddai ei Arglwyddiaeth mor drugarog wrtho ag y byddai modd. Ond y Barnydd a sylwodd yr arbedid bywyd y carcharor, ond y cai ei *Alltudio dros ei oes.*

(*I'w barhâu.*)

[☞ O eisieu lle gorfu arnom adael allan amryw bethau.]

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] MAI, 1832. [RHIF. 109.

COFIANT Y PARCH. CHRISTIAN FREDERIC SCHWARTZ.

(*Parhâd o du dal.* 100.)

Y MEDDYLIAU uchel iawn ag ydoedd pob gradd yn ddwyn am uniondeb a chywirdeb Mr. Schwartz a ymddengys oddiwrth yr hanes canlynol:—

Pan oedd Amddiffynfa Tanjore, yn nghylch y pryd hyn, mewn cyni a chyfyngder mawr, yr oedd gelyn galluog yn agos; a nifer y bobl yn yr Amddiffynfa (*Fort*) yn lluosog, a dim ymborth i'w gael, hyd yn nod i'r milwyr. Yr oedd digon o ŷd yn y wlad; ond nid oedd dim ychain i'w gludo i'r gwersyll. Pan y dygodd pobl y wlad beth iddynt o'r blaen, cawsant eu gormesu a'u hamddifadu o'r gyflog ag oedd yn ddyledus iddynt. O ganlyniad *collwyd pob ymddiried.* Rajah, brenin Tanjore, a orchymynodd, ïe, a ymbiliodd ar y bobl, trwy ei swyddogion, i ddyfod a'u cynnorthwyo; ond yr oedd y cwbl yn ofer. O'r diwedd y Rajah a ddywedodd wrth un o'r Boneddigion,—"Yr ydym oll, chwi a minnau, gwedi llwyr golli ymddiried y bobl, ceisiwn wybod a wna y trigolion ymddiried yn Mr. Schwartz." Yna efe a anfonodd ato, gan roddi awdurdod iddo i wneuthur cytundeb addas â'r bobl. Nid oedd amser i oedi. Yr oedd yr heolydd yn cael eu gorchuddio bob boreu gan gyrph meirwon wedi curio o newyn. Anfonodd Mr. Schwartz, gan hyny, lythyrau yn union-gyrchol oddi amgylch, gan addaw talu i bob un o'i law ei hun, a thalu iddynt am bob ŷch a ddygid gan y gelyn. A chyn pen deu-ddydd cafodd fwy na mil o ychain. A thrwy y moddion hyn yr achubwyd yr Amddiffynfa ddwy flynedd yn olynol. Ar ol i bob peth fyned drosodd, talodd Mr. Schwartz i'r bobl yn ol ei addewid, ac yna dychwelasant adref. Yr oedd rhinweddau y gwr enwog hwn mor ddisglaer, nes yr ydoedd y Paganiaid yn gorfod eu haddef. Ymdrechai i ddwyn ym mlaen ddedwyddwch cyrph ac eneidiau pawb oddi amgylch iddo. Ond yr oedd ei lafur helaeth a llwyddiannus yn agoshau yn awr at ddiwedd. Y llythyr canlynol, ym mhlith ereill, a ddengys ei hynod aeddfedrwydd i'r nef.

"*Tanjore, Ebrill* 10, 1795.

"*Fy Anwyl Gyfeillion,*

"Gan i Mr. Kohlhoff roddi hanes i chwi o'i lwyddiant presennol, dywedaf ychydig am fy helynt fy hun. Yr ydwyf yn moli Duw am ei drugaredd i mi: ac er fy mod yn awr yn 69 oed, gallaf etto gyflawni gwaith cyffredin fy swydd. Ni wn i ond ychydig am afiechyd. Pa gyhyd yr wyf i aros yma, fy Nghreawdwr a'm Cynaliwr a ŵyr. Fy unig gysur sydd yn y prynedigaeth a wnaethpwyd trwy Iesu Grist. Efe ydyw, ac a gaiff fod, yn ddoethineb i mi. Trwyddo ef y derbyniais y wybodaeth iachusol a'm tywys i ffafr Duw. Efe ydyw fy nghyfiawnder; trwy ei Iawn y caf faddeuant o'm pechodau; gwedi cael fy ngwisgo yn ei gyfiawnder ef, ni ddaw fy mhechodau yn fy erbyn yn y farn. Efe hefyd yw fy sancteiddrwydd; yn ei fywyd sanctaidd ef y dysgaf oreu ewyllys Duw; a thrwy ei yspryd y câf yn feunyddiol fy annog a'm cadarnhau i ffieiddio pob pechod, ac i rodio yn ffordd gorchymynion Duw. Efe yw, a gobeithiaf a fydd, fy mhrynedigaeth; trwyddo ef y'm gwaredir oddiwrth bob trueni, ac y'm gwneir yn dragywyddol hapus. Beth bynag yr ymffrostia ereill ynddo, nid ymffrostiaf fi mewn dim ond Iesu Grist, a hwnw wedi ei groeshoelio.

"Pe gorphwyswn ar fy rhinwedd fy hun, byddai raid i mi yn fuan anobeithio. Er fy mod yn ewyllysio yn ffyddlon ufuddhau i Dduw, a chanlyn esampl fy Iachawdwr; er fy mod yn ymdrechu yn wastadol, trwy ras Duw, i orchfygu fy nhuedd i bechod;

etto, yn hyn oll y mae, ac fe fydd, ammherffeithrwydd, fel nas gallaf ryfygu sefyll ar sail mor bwdr. Ond ennill Crist, a'i gael ynddo ef, mewn bywyd, yn angeu, ac yn nydd y farn, ydoedd dymuniad St. Paul; a fu hefyd yn ddymuniad pob gwir Gristion; ac y gaiff fod yn eiddof finau tra bo anadl ynof. Nid rhyw nodweddiad briodol i St. Paul yn unig ydoedd, ond annogai bawb i'w ganlyn yn hyn. Nis gwna yr ymlyniad agos hwn wrth Grist ni yn esgeulus yn ein hufudd-dod; ond yn hytrach fe a'n cymmell, ac a'n nertha, i siriol ddilyn gwir sancteiddrwydd.

"Gan mai hwn, yn dra thebygol, fydd fy llythyr diweddaf atoch, nis gallaf lai nag erfyn yn daer arnoch ddilyn St. Paul, yr esampl hynod hwnw o wir dduwioldeb. Trwy wneuthur felly gellwch wrthsefyll a gorchfygu temtasiynau y byd, byddwch fyw a marw mewn heddwch, ac yn y diwedd cewch eich derbyn i ogoniant. Adwaenasom ein gilydd dros hir amser ar y ddaear, gobeithio y cawn adnabod ein gilydd mewn tragywyddoldeb gwynfydedig, lle ni ddaw na phechod na galar i'n haflonyddu mwy! 'Gwyliwch a gweddiwch ar i chwi gael eich cyfrif yn deilwng i sefyll ger bron Mab y dyn,' eich Prynwr. —Ydwyf, fy anwyl gyfeillion, eich cyfaill caredig.

"C. F. SCHWARTZ."

Mawr ydoedd yr undeb a'r brawdgarwch rhwng y Parch. Mr. Schwartz â'i gydweithwyr yn gyffredinol yn ngwaith Cenhadol y Gymdeithas. Yn eu holl dreialon a'u hanhawsderau, "eu prif gysur cyffredinol (i arfer geiriau Cenhadon Denmark pan yn ysgrifenu ar y pen hwn) ydoedd, eu bod oll, megys o un galon, ac un enaid, yn cynnorthwyo y naill y llall yn y gwaith, gan roddi a derbyn cynghor, a chyd-gyfranogi mewn galar a llawenydd, a gweddïo dros eu gilydd, a diolch i Roddwr pob dawn am ddoniau y naill y llall." Nid rhyfedd fod pen mawr yr eglwys yn llwyddo y cyfryw ddynion. Pa bryd y "chwanegodd yr Arglwydd beunydd at yr eglwys y rhai fyddant gadwedig?" Onid pan oedd prif weinidogion y Gair yn diystyru hunan elw—pan oeddynt yn esampl i'r praidd o undeb a chyd-gordiad, o ba yspryd y cyfranogai y Cenhadon yma yn helaeth—pan oedd y rhai a gredent oll yn yr un man, a phob peth ganddynt yn gyffredin—pan y gwerthasant eu meddiannau a'u da, ac a'u rhanasant i bawb fel yr oedd yr eisieu ar neb—a phan yr oeddynt beunydd yn parhau yn gytun yn y deml, ac yn tori bara o dŷ i dŷ, ac yn cymmeryd eu lluniaeth mewn llawenydd a symledd calon, gan foli Duw, a chael ffafr gan yr holl bobl? Ond yn awr yr oedd yr amser gwedi dyfod i'r gwr hybarch hwn i newid cymdeithas y saint ar y ddaear, am gymdeithas ysprydoedd y cyfiawn y rhai a berffeithiwyd. Megys ag y bu ei ymddiddanion yn addysgiadol yn ei iechyd, felly tra adeiladol a fuont i bawb a ymwelai âg ef ar ei glaf wely. Parhau a wnaeth hyd y diwedd i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, ac i hyfforddi mewn cyfiawnder yr uchel a'r isel yn ddi dderbyn wyneb. Llawer o'i oriau a dreuliai mewn gweddi ddirgel a chyhoedd. Ychydig cyn ei ymddatodiad deallid ef yn gweddïo, gan ddywedyd, "O Arglwydd, hyd yma ti a'm cynheliaist; hyd yma ti a'm dygaist, ac a gyfrenaist fendithion aneirif i mi. Gwna â mi yr hyn a fyddo da yn dy olwg. I'th ddwylaw di y gorchymynaf fy yspryd. Glanha, ac addurna ef â chyfiawnder fy Mhrynwr; a derbyn fi i freichiau dy gariad a'th drugaredd."

Bu farw y 13eg o Chwefror, 1798, yn y ddeuddegfed flwyddyn a thrugain o'i oed. Y Rajah, o Tanjore, a chwennychai weled ei gorph; a phan ei gwelodd wylodd ddagrau yn llif drosto, ac a'i gwisgodd mewn aur. Mawr ydoedd llefau a galar y tlodion ar ddydd ei gladdedigaeth. Diammeu tra byddo Efengyl Crist yn yr India y bydd enw Schwartz mewn coffadwriaeth yno. Gweddïwn am i Arglwydd y cynhauaf anfon etto lawer o'r cyfryw weithwyr ffyddlon i'r meusydd hyny ag sydd yn wynion i'r cynhauaf.

BYR DRAETHAWD

AR "Y RHAI CYTHREULIG," NEU LYWODRAETH DIAFOL DROS GYRPH DYNOLRYW, YN AMSER CRIST.

(Parhad o du dal. 104.)

Yr Iuddewon, er eu parotôi trwy addewidion, deddfau, a phrophwydoliaethau Duw, i adnabod ac i dderbyn y Messïah, etto i gyd a gauasant eu llygaid,

ac a galedasant eu calonau yn ei erbyn, pan yr ymddangosodd efe, gan gyfrif i Satan yr hyn a wnaeth drwy allu Duw. Ei bobl ei hun oeddynt hwy, y rhai a ddarfu iddo eu meithrin a'u cadw gyd â'r gofal mwyaf; ond ar yr un pryd, pan y daeth efe atynt yn ei natur ddynol, "Ei eiddo ei hun (medd St. Ioan) nis derbyniasant ef." Y purdeb a'r diniweidrwydd o'i fuchedd, caredigrwydd ei ymarweddiad, nerth a gallu ei weithredoedd, natur ddwyfol ei addysgiadau a'i ymadroddion, yr anghyfiawnder o'i ddioddefiadau, disgleirdeb ei amynedd, gogoniant ac ardderchawgrwydd ei adgyfodiad, rhagbysbysiadau y prophwydi, cysgodau eu cyfraith, ac addewidion Duw; y rhai hyn oll oeddynt yn analluog i wneud un math o effaith ar eu calonau ystyfnig hwy; canys hwy a gauasent eu llygaid a'u clustiau, ac a galedasent eu calonau yn eu herbyn. Trwy wrthsefyll cynhyrfiadau Glân Ysbryd Duw, galwedigaethau ei drugaredd, a bygythion ei farnedigaethau, y rhai a ddylent eu tywys hwynt i edifeirwch, hwy a ddarostyngasent eu hunain yn wirfoddol i lywodraeth Satan, ac a ganlynasent ddychymmygion y dïafol. A phan y pregethwyd efengyl Crist gan ei apostolion i'r cenhedloedd, ac y dyfrhawyd y lleoedd diffrwyth a sychion, trwy gawodydd bywiol gras Duw, yn gwneud y diffeithwch fel Eden, a'r anialwch megys gardd Duw, Satan, wedi yspeilio o'i demlau a'i oraclau, ei aberthau a'i addolwyr, ni chafodd le i orphwys ynddo, ond yn unig ym mysg yr Iuddewon gwrthodedig. Gwedi eu gadael gan Dduw i ganlyn tueddiadau eu calonau caled eu hunain, a'u nwydau drygionus, a chan ymfoddi mewn pob drygioni ac afreolaeth, yr oeddynt yn wir megys tŷ yn wag, wedi ei ysgubo a'i drwsio, yn barod i'w dderbyn ef. "Yn wag," fel ag yr oeddynt, o bob tymherau da, wedi eu llwyr *ysgubo* o bob rhyw effeithiau ac argraph o'r Yspryd Glân, ac wedi eu *trwsio* â phob meddylfryd ac arfer ddrwg (addurniad pur gymmwys i breswylfa Satan) efe a aeth i mewn, gyd â'i holl leng, ac a orphwysodd yno; a'u rhan olaf hwynt oedd yn waeth na'r dechreuad.

Yn gyntaf, hwy a wrthodasant, ac a erlidiasant, ac a groeshoeliasant Crist. Erlidiasant a lladdasant ei ddisgyblion a'i ganlynwyr. Gwrthryfelasant yn erbyn y llywodraeth Rufeinig, yn groes i'w llw a'u rhwymedigaethau mwyaf difrifol. Ac yn ddiweddaf, hwy a laddasant bob un eu gilydd, dan y ffug o zel tu ag at wir grefydd: rhan yn ymladd yn erbyn rhan, a phlaid yn erbyn plaid, a hyn gyd â'r fath lid gwaedlyd ag a allasai darddu yn unig oddiwrth yr hwn oedd leiddiad dyn o'r dechreuad, sef y diafol. Y pethau a berthynent i'w heddwch, trwy farn gyfiawn Duw, a guddiwyd oddiwrth eu llygaid, ac a gauwyd rhag eu calonau; ie, yn wir, y pethau hyn a gauwyd allan oddi wrthynt i'r cyfryw fesur, hyd yn nod pan yr oedd newyn yn ymdaenu trwy y ddinas yn y modd mwyaf creulon, a'i muriau yn ymollwng i offerynau dinystriol eu gelynion; hyd yn nod (meddaf) ar yr amser yma, pan yr oedd eu gelynion yn myned i mewn trwy yr adwyau, yr oeddynt hwy yn lladd eu gilydd yn yr heolydd. Ac yn y diwedd, eu pleid-wŷr a'u digasedd, y naill yn erbyn y llall, a ostegodd yn unig, ynghyd â'u dinystr eu hunain, dan gleddyfau y Rhufeiniaid. Ofnadwy iawn yw barnedigaethau Duw! Er eu bod yn oedi yn hir, etto yn sicr hwy a ddeuant, ac a ddeuant gyda mwy o ddychryn, po mwyaf yr oedant. Y mae anghrediniaeth a chalon-galedwch yn eu gwneud yn fwy llym; ac yn enyn eu cynddaredd. Edifeirwch a diwygiad buchedd yn unig a roddant ddiogelwch.

Pa beth bynag oedd y clefydau erchyll hyny, â pha rai yr oedd Satan yn blino cyrph dynolryw cyn dyfodiad ein Hiachawdwr i'r byd, ac hefyd pan yr oedd efe ei hun ar y ddaear, nis gwyddom ni yn bresennol; ond sicr yw hyn, i Satan, ar yr amser hyny, golli am byth ei allu a'i lywodraeth. Ac fel yr oedd Cristionogrwydd yn ymdaenu dros y byd, darfyddodd gallu Satan ar gyrph dynion, ynghyd â'i oraclau, a hyn yn hollol oddeutu dau cant o oedran Crist. Oddiwrth ei boenedigaeth greulon o'r corph, yr ydym ni, trwy drugaredd a daioni Duw, gwedi ein gwared: pob clod a fyddo i'w enw bendigedig am y fath fendith fawr. Ond, os trown ein golygon oddiwrth gyrph dynion, ac edrych ar eu heneidiau, gan ofyn, pa un a oes mwy o ddrygioni yn y byd nag oedd cyn

dyfodiad ein Hiachawdwr, yr wyf yn ofni nas gallwn roddi un ateb pennodol. Y mae dynion da yn gobeithio fod llai, ac yn dymuned y gallant ddweud hyny yn hyf.

Yn yr oes nesaf ar ol yr apostolion yr oedd bucheddau y Cristionogion yn ymddangos yn gyffredin y cyfryw ag a weddai i'w crefydd; ond y mae 'r achwyniad o hir barhâd, fod eu ffydd a'u cariad wedi oeri, ac nad ydynt mwyach yn rhodio yn addas i'r alwedigaeth sanctaidd, â pha un y galwyd hwynt, yn gymmaint a'u bod (er nas dychwelasant i broffes ac ymarferiad cyhoedd o eilun-addoliaeth Baganaidd) wedi ymroddi yn ddwfn yn ei drygioni hi, ac wedi syrthio i'r diystyrwch mwyaf o wir grefydd ei hun. Nis gellir byth ddisgwyl diwygiad *cyffredinol* oddiwrth bechod a drygioni, oddieithr yn unig trwy ddiwygiad pobl yn *neillduol*. Fe eill ein hawdurdod ni dros ereill fod yn fychan iawn, ond etto, ni a allwn ofalu dros ein hymddygiad ein hunain, a gweled fod diben dyfodiad Crist yn cael ei ateb ar ein rhan ni. Efe a ddaeth i ddistrywio gweithredoedd y diafol; nid yn unig i'w ddifuddia o'i allu dros y corph, eithr yn fwy neillduol o'i lywodraeth ar yr enaid. Amcan y bendigedig Iesu, wrth iachâu clefydau a doluriau corphorol, oedd, nid yn unig ryddhâu pobl glafychus o'u gorthrymderau, eithr hefyd i ddangos mai efe oedd iechyd yr enaid, ac iddo ddyfod i'w iachâu ef oddiwrth glefyd pechod, yn gystal a'r corph oddiwrth boen ac afiechyd. Dan y golwg yma y cyfeiriodd ein Hiachawdwr ato ei hun brophwydoliaeth Esay—"Yspryd yr Arglwydd sydd arnaf fi, o herwydd iddo fy eneinio i; i bregethu i'r tlodion yr anfonodd fi, i iachâu y drylliedig o galon, i bregethu gollyngdod i'r caethion, a chaffaeliad golwg i'r deillion, i ollwng y rhai ysig mewn rhydd-deb; i bregethu blwyddyn gymmeradwy yr Arglwydd." Yn awr, os nyni a ddëonglwn y geiriau hyn fel ag y dylem, y mae yn rhaid i ni eu cymhwyso at yr effeithiau o ddyfodiad Crist ar yr enaid, i'w wared ef oddiwrth allu ac euogrwydd pechod, yn hytrach nag i'r gwellhâd o glefydau y corph. Yr oedd gan wyrthiau Crist ystyr ac iaith briodol iddynt eu hunain. Hwynthwy a addaswyd i ddysgu dynion, fod Crist, yn yr un modd ag yr oedd efe yn iachâu y corph, yn abl hefyd i iachâu yr enaid. Fe'u gelwir hwynt yn dra aml yn *arwyddion*, yn gystal ag yn rhyfeddodau, o herwydd eu bod yn cyfeirio at ryw beth tu hwnt i'r weithred bresennol; ac yr oeddynt yn arwyddo, yn gymmaint a bod gan Grist lywodraeth dros holl natur, a daioni cyfatebol i iachâu clefydau y corph (pan y gwelo efe fod yn dda) yn yr un modd, fod ganddo allu i wellhâu afiechyd yr enaid, i dynu ymaith euogrwydd pechod, ac i adferyd dynion i ffafr a nodded Duw. Ac i'r diben i dywys pobl yn ddidoed at y perwyl hwn, ac i'w argraffu yn ddwys ar eu meddyliau, efe a hysbysai yn aml faddeuant pechodau yn gyhoedd, megys y gwnaeth i'r wraig, yr hon a eneiniodd ei draed âg enaint; ac megys y gwnaeth hefyd i'r un claf o'r parlys, yr hwn a ddygid ato ar wely, hyd yn nod cyn iddo wellhâu ei glefyd corphorol, efe a hysbysodd fod ei bechodau wedi eu maddeu. A hyn a wnaeth Crist i'r perwyl o'n haddysgu ni fod clefydau yr enaid yn gofyn ein gofal penaf, ac mai ei swydd ef yn fwy neillduol oedd i roddi cadernid iachus i'r galon ddrylliog a chystuddiedig. Yn y peth yma hefyd, Crist a wnaeth yr arwydd o iachâu corph y dyn, i brofi fod ganddo ef allu i iachâu ei enaid, trwy faddeu iddo ei bechodau. Ac megys yr oedd ganddo y gallu, felly, yr oedd ganddo y daioni trugarog i iachâu y galon ddrylliog edifeiriol; i roddi rhydd-deb i'r caethion, y rhai a orthrymir gan gaethiwed Satan; i roddi caffaeliad golwg i'r enaid a ddallwyd drwy anwybodaeth a chyfeiliornad; i roddi gollyngdod i'r rhai ag sydd dan lywodraeth pechod a marwolaeth; i gyhoeddi y flwyddyn o waredigaeth, y Jubili fawr ag oedd mor gymmeradwy i gaeth-weision a charcharorion; hyny yw, i hysbysu amser ymweliad Duw, ac i roddi gwybodaeth o brynedigaeth ac iechydwriaeth i fyd truenus a cholledig.

Os hyn yw bwriad *cyffredinol* gwyrthiau Crist, rhaid mai y cyfryw yw diben y gwyrthiau *neillduol*, trwy ba rai y bwriwyd y diafol allan o'r rhai cythreulig. Y mae prawf synwyrol yn cael ei roddi ganddynt fod Satan yn ddarostyngedig i lywodraeth Crist; ac hefyd, megys yr oedd gallu ganddo i'w fwrw o'r cyrph, nas gallasai

dim llai ei erlid oddiwrth eneidiau dynion. Y casgliad yma a ddylai gael ei wneud gan y rhai hyny a welsant wyrthiau Crist, a'r fath a ddylem ninnau yn awr ei wneud, y rhai ydym yn credu hanesion yr Efengylwyr dwyfol. A hyn a'n harweinia ni i osod ein cyfan ymddiried yn nhrugaredd a daioni Crist; y gwared efe ni, nid yn unig oddiwrth orthrymder pechod, gwaith y dïafol, eithr hefyd oddiwrth y gallu sydd ganddo i'n hudo ni i bechod, ac i'n cadw mewn caethiwed i nwydau 'r cnawd, a chariad tu ag at y byd. "Gwared ni rhag drwg," y dysgodd ein bendigedig Iesu ni i weddïo, hyny yw, oddiwrth yr un drwg, oddiwrth Satan, awdwr pechod, rhag iddo gael llywodraeth drosom, i ddwyn afiechyd ar ein cyrph, neu euogrwydd ar ein heneidiau. Eithr cofiwn, mai megys yr ydym yn gweddïo, felly y mae yn rhaid i ni ymladd yn erbyn yr un drwg, trwy wrthsefyll pob profedigaeth i bechu, a thrwy rodio yn ddïesgeulus yn holl orchymynion ac ordinhadau Duw. Ei ordinhadau ef ydynt y moddion sefydledig o fuchedd dduwiol; ac fe'u hamcanwyd hwynt i gynnorthwyo ein ffydd yn Nuw, ac i'n galluogi i wrthwynebu hudoliaethau y gelyn mawr hwnw ag sydd yn rhyfela yn erbyn Duw a dynion. Yna nyni a deimlwn allu y Prynwr a'r Iachawdwr; a chan ei fod wedi gwared ein cyrph oddiwrth y poenau a ddarfu i'r dïafol, cyn ei ddyfodiad ef, beri i ddynion; felly hefyd, yn ei amser da ei hun, efe a ddinystria holl weithredoedd y dïafol *ynom ni*, gan ein gwared oddiwrth *gosp* pechod, trwy ei angeu gwerthfawrocaf ei hun; oddiwrth *euogrwydd* pechod, trwy ei drugaredd yn maddeu; ac oddiwrth *lywodraeth* pechod, trwy ei lanaf a'i sancteiddiaf Yspryd.

ARWYDDION YR AMSERAU.

Pregeth a Draddodwyd yn Eglwys Ll——, *Sir Feirionydd, y Dydd Ympryd, Mawrth* 21, 1832.

MAT. XXIV. 28.

"Canys pa le bynag y byddo y gelain, yno yr ymgasgl yr eryrod."

Pe bai genym yr awydd a'r ewyllys, nid allwn ni, ar ol dyfal chwilio ac olrhain, ddirnad ond ychydig iawn o ffyrdd a gweithredoedd Duw i berffeithrwydd. Yn ei air y mae i ni geisio, ac y cawn iawn hyfforddiad yn hyn; ac yno y'n dysgir, er fod "cymmylau a thywyllwch o'i amgylch ef," etto, "cyfiawnder a barn yw trigfa ei orseddfainge ef." *Ps.* 97. 2. Ac felly dan deimlad o hyn, dywed y Psalmydd, "Gorfoledded y ddaear, llawenyched ynysoedd lawer." Sail ac egwyddor gwir grefydd yn ddiammeu yw credu fod Duw, a'i fod ef yn llywodraethu y byd a greodd, a'i fod yn rheoli ei helyntion yn ol ei anfeidrol ddoethineb ei hun, gan hwylio eu cerddediad, a threfnu eu dibenion fel y gwelo efe yn oreu. Y mae pob creadur dan ei lywodraeth ef; yr uchaf sydd ddarostyngedig iddo, ac nid yw y gwaelaf yn rhy isel i'w ofal a'i olwg neillduol ef. Nid oes dim a rydd brofiad eglurach a hynotach i ni o ragluniaeth a phen-llywodraeth Duw ar y byd, na hanes meibion Israel dan bob amgylchiad yn yr Hen Destament. Megys y dewiswyd y bobl hyny i'r diben, yn gyntaf peth yn ddiammeu, i fod yn foddion i gadw gwybodaeth o Dduw ar y ddaear, ac i fendithio y byd y'nghyfiawnder yr amser â bendithion yr efengyl, felly ynddynt hwy a'u triniaeth allanol y gwelwn y modd y mae Duw bob amser yn llywio, yn dyrchafu neu yn darostwng, yn llwyddo neu yn cospi cenhedloedd a theyrnasoedd ereill y ddaear; canys yr un yw efe y'mhob oes, a chyd âg ef nid oes gyfnewidiad na chysgod troedigaeth. Y mae yn haeddu ein sylw hefyd y'mhellach yma, oddiwrth yr un hanes y dysgwn, mai megis yn y byd presennol y mae Duw yn tywallt ei fendithion ar wledydd crefyddol, felly yn y byd hwn yn unig y cospir gwlad ynghyd megys cenedl am ei hanwireddau, oblegid gyd â'r bywyd hwn y mae 'r cyfryw gymdeithas yn ymddatod ac yn terfynu; eithr y cyfrif mawr a manwl o'i weithredoedd priod y mae pob dyn yn atebol am dano, a ofynir ganddo pan gyfodir dynolryw i'r diben hyny ar y dydd diweddaf, ac y derbyn pob un o bob gwlad ac oes gan ei Arglwydd ei gyfiawn ran a'i daledigaeth yn ol y defnydd a wnaeth efe o'r talentau, yr amser, a'r moddion o ras a ymddiriedwyd iddo.

Yn ei waith yn llywodraethu y byd, ac yn ei ymddygiad cyffredin tu ag at bersonau neu wledydd, gwelir nad yw Duw ar-

ferol âg ymweled am bechod yn ddisymmwth. Rhydd amryw rybuddion ac arwyddion o'i ddigllonedd, ac amryw alwad i edifeirwch a gwellhad. Nid yw yn archolli neu yn taro, ond fel pe bai hyny yn beth anewyllysgar a dieithr ganddo; canys ei hoff waith ef yw trugarhau. Y mae yn oedi y goepedigaeth, ac yn ymddwyn yn hir cyn dyfod yn ei lidiawgrwydd: "Pa fodd y'th roddaf ymaith Ephraim? y'th roddaf i fynu Israel?" medd yr Arglwydd wrthynt hwy, am iddynt wrthod troi ato ef. Cyhyd o oesoedd y parhaodd ei ddaioni a'i ddioddefgarwch tu ag at bobl Israel! amled y tosturiodd ac yr arbedodd efe hwynt pan ddechreuent ymddarostwng yn y gradd lleiaf ger ei fron ef! Ond i amynedd a hirymaros Duw ei hun y mae terfynau: ac felly yr awrhon pan gynnyddodd pechod y wlad i'r fath radd a'i bod megys yn gwaeddi am ddial o'r nefoedd, ni a welwn ein Hiachawdwr yn y bennod hon yn rhagddangos fod dinystr Jerusalem yn nesâu. Yn ol ei arferol ddoethineb y mae efe ar ddull damhegol yn cyffelybu eu cyflwr hwynt i gelain, yr hon sydd yn denu eryrod, a chreaduriaid ysglyfaethus ereill, i ymborthi arni, ac i'w difetha yn llwyr. Yn yr un modd, ac mor naturiol y tyn pechaduriaid arnynt eu hunain gyfiawn farn a dialeddau Duw. Nid oes yn y pechadur, mwy nag mewn celain, neu gorph marw, na bywyd nac ysbryd, na goleuni, na gallu i ddim daioni: a natur pob un o'r ddau y'mhellach ydyw dyhiro, a myned o hyd yn waeth waeth, nes y difrodo yr eryrod y naill, a phechod y llall.

Yn niwedd y bennod o'r blaen darllenwn y modd llym y ceryddodd Crist yr Iuddewon, ac y cyhoeddodd, nid llai nag wyth gwae yn eu herbyn am eu rhyfyg, eu rhagrith, eu dallineb, a'u hannuwioldeb cyffredinol: a thu a'r diwedd ni a welwn mor chwerw yr wylodd, ac mor athrist y galarodd dros Jerusalem bechadurus: "Jerusalem, Jerusalem, yr hon wyt yn lladd y prophwydi, ac yn llabyddio y rhai a ddanfonir atat, pa sawl gwaith y mynaswn gasglu dy blant ynghyd, megys y casgl iâr ei chywion dan ei hadenydd, ac nis mynech! Wele, yr ydys yn gadael eich tŷ chwi yn anghyfannedd." Ac wedi i'r Iesu fyned allan o'r deml, daeth ei ddisgyblion ato, a dymunasant arno sylwi ar brydferthwch y tŷ y dywedasai mor alarus am dano. Yna y mae efe, gan eistedd ar fynydd yr olewydd gyda hwynt yn llefaru yn y bennod hon y brophwydoliaeth hynod hòno am ddinystr y deml, y ddinas, a'r bobl Iuddewig. "Oni welwch chwi yr holl bethau hyn?" medd efe. "Yn wir, meddaf i chwi, ni adewir yma gareg ar gareg a'r ni ddatodir?" Ac yna, gan fyned yn mlaen, y mae yn rhagfynegi y deuai gau-gristiau a gau-brophwydi; y syrthiai arnynt newyn a haint, a daeargrynfâau, a golygiadau echryslon, rhyfeloedd a therfysgoedd, ac arwyddion ofnadwy o'r nefoedd, ac yn ddiweddaf ddifrod a gwasgariad yr holl genedl. Er mor fanwl y brophwydoliaeth y'mhob rhan, ac er mor annhebyg oedd hyn i gyd i ddyfod i ben, etto y'mhen deugain mlynedd wedi yr amser y llefarwyd y geiriau, cyflawnwyd y cwbl oll mor llythyrenol, fel na bu un gair yn ol. Fel hyn y profodd Crist mai efe oedd y Prophwyd mawr oedd ar ddyfod i'r byd i ddatguddio ac i gyflawni holl ewyllys Duw tu ag at blant dynion. Mae cyflwr presennol y ddinas *Jerusalem*, a gwasgariad yr Iuddewon y'mhlith holl genhedloedd y byd, yn sicrhâu i ni hyd yn hyn wirionedd y brophwydoliaeth, a barnedigaeth Duw arnynt am eu hanufuddtod a'u hanghrediniaeth dan foddion gras, a chynnygiadau gwerthfawr yr efengyl. Pobl oeddynt a dderbyniasant y gwystlon mwyaf o gariad a ffafr Duw. Dewisawyd hwynt i fod yn bobl ac eglwys briodol ac agos ato ef ei hun, i gadw ei air a'i addewidion grasol megys trysor i'r byd. Dyma y winwydden a ddygodd efe i fynu â llaw gadarn allan o'r Aipht, ac a blanodd efe mewn gwlad hyfryd a digonol, ac a'i triniodd ac a'i gwrteithiodd hyd oni estynodd ei changhenau hyd y môr. "Iddynt hwy yr ymddiriedwyd am ymadroddion Duw," medd yr apostol, "eiddo y rhai oedd y mabwysiad, a'r gogoniant, a'r cyfammodau, a dodiad y ddeddf, a'r gwasanaeth, a'r addewidion." Atynt hwy y'mhob oes yr anfonai Duw ei weision y prophwydi, i'w hyfforddi yn ei air, i'w ceryddu pan wrthgilient, i'w cysuro â'i nawdd yn eu gorthrymderau, ac yn benaf oll i gyfeirio eu golygon a'u ffydd bob amser at yr Iachawdwr. Eithr beth fu eu hymddyg-

iaid hwynt tu ag at Dduw dan yr holl freintiau hyn? pa ffrwyth a chydnabod a dalasant iddo ef am ei ddaioni a'i drugareddau annherfynol iddynt? Darluniad y prophwyd Esay a rydd i ni yr ateb i hyn: "Megais a meithrinais feibion," medd yr Arglwydd, "a hwy a wrthryfelasant i'm herbyn." "Efe a ddisgwyliodd i'w winllan ddwyn grawnwin, hithau a ddyg rawn gwylltion. Efe a ddisgwyliodd am farn, ac wele drais; am gyfiawnder, ac wele lef. Beth oedd i'w wneuthur yn ychwaneg i'm gwinllan nag a wnaethum ynddi? paham, a mi yn disgwyl iddi ddwyn grawnwin, y dyg hi rawn gwylltion?" Y canlyniad o'r fath anniolchgarwch ac anffrwythlondeb a fu iddynt gael yn y diwedd eu llwyr ddifetha a'u dryllio megys cenedl; difeddiannwyd hwynt o'u holl freintiau, &c. ymadawodd Duw â'i deml; gadawyd eu tŷ yn anghyfannedd; ni addunnodd Crist mo'no byth mwyach â'i bresennoldeb corphorol neu ysprydol; y Rhufeiniaid âg eryrod ar eu baneri a ddaethant ac a anrheithiasant y wlad a'r ddinas sanctaidd, ac o wadn y troed hyd goryn y pen ni adawyd dim cyfan yn y corph marw hwnw o bobl ac eglwys yr Iuddewon.

"Pa bethau bynag a ysgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni yr ysgrifenwyd hwynt." Diammeu fod yr ysgrythyr sanctaidd yn hanes pobl Israel y'mhob rhan yn llawn o addysg a hyfforddiad i bob gwlad, a gwae ni os diystyrwn y siampl hynod yma. Mae yn rhwymedig arnom bob amser ei gymmwyso at ein cyflwr ein hunain, yn enwedig ar amser nodedig fel hyn pan y'n cymmellir, neu yn hytrach y'n gorchymynir i ystyried ein ffyrdd, ac ymddarostwng ger bron Duw. Nid digon yw i ni synu, a beio, a barnu ar galon-galedwch ac ymddygiad anniolchgar plant Israel, ond rhaid i ni chwilio yn fanwl, ac nid fel rhai yn rhagrithio â Duw, i'n calonau ein hunain, ac ymorol pa bechodau sydd yn arglwyddiaethu arnom megys personau a gwlad, ac yn tynu arnom (fel y gelain yr eryrod) ddialeddau Duw, rhag i ninnau hefyd, onid edifarhawn, gael ein difetha oll yn yr un modd. Ni ddichon yn wir fod cyflwr mwy enbydus a thruenus na nacâu o breswylwyr y byd ddysgu cyfiawnder pan fyddo barnedigaethau Duw ar y ddaear. Amlwg yw, er ein holl freintiau a'n bendithion, y naill rybydd ar ol y llall, ac amrywiol arwyddion o wg a llidiawgrwydd dwyfol o herwydd ein haml droseddiadau, anfonwyd amryw weithiau geryddon Duw ar y wlad; cyffrowyd a siglwyd y deyrnas ychydig flynyddoedd yn ol dan wialen rhyfel, a buom dan y terfysgiadau blin a gwaedlyd hyny mewn mawr berygl o golli breintiau ein teyrnas gan gleddyf y gorthrymwr: ond y mae lle i ofni, er myned o'r march coch hwnw drwodd, na ddysgasom oddiwrth y cerydd yr hyn a ddylasem; canys wele yn awr ymwelir â ni mewn modd llawer mwy erchyll ac enbyd; ar ba achlysur gallwn gymmwyso geiriau St. Ioan, *Dat.* 6. 8. "Mi a edrychais; ac wele farch gwelwlas: ac enw yr hwn *sydd* yn eistedd arno *yw* Marwolaeth: ac y *mae* uffern yn canlyn gyd âg ef." Rhoddir i hwn awdurdod i ladd, nid y bedwaredd ran, eithr megys yr holl fyd. Mor gadarn ei ymgyrch, a buan ei yrfa, ydyw yr haint, a'i fod eisoes wedi cymmeryd meddiant mewn byr amser o dri o bedwar chwarter y byd. Myrddiynau ar fyrddiynau o gelaneddau a dystiant ym mhob parth ei dostedd a'i rym; ac y mae y gelyn yn awr wrth ein drysau ninnau yn llefain yn groch am ei ysglyfaeth, ac angeu ac uffern yn ei osgordd. Ond ni fynwn ni er hyny, mwy na'r Iuddewon gynt, gydnabod ein pechodau, a chyfaddef mai ein hanwireddau sydd yn dwyn arnom yr aflwydd annioddefol hwn, ac amryw gystuddiau ereill. Nyni a rown y bai ar bob peth arall yn hytrach nag arnom ein hunain, ac am hyny yr ydym yn difeddiannu ein hunain o'r unig feddyginiaeth, am na fynwn adnabod gwir achos ein clefyd. Er na ddanfyn Duw i'n plith brophwyd i lefaru yn bennodol wrthym, am y fath a'r fath bechodau yr anfonaf arnoch y fath a'r fath farnedigaethau, etto pan welom ynom y pechodau a'r barnedigaethau ynghyd, fel y darlunir hwynt yn ngair Duw, pa fodd na ddeallwn yr achos, a gwrando y wialen, a phwy a'i hordeiniodd. Ein hanwireddau sydd yn rhoddi nerth a cholyn i archollion yr haint, ac angerdd i'r tân i ddifa ffrwyth y maes, a llafur y llafurwr, i ddifa palasau y mawrion, a bythod y tlodion.

Ni wyddant hwy fawr am danynt eu hunain, nac am y byd o'u hamgylch y

sawl ni welant, ac nid ystyriant y cyffelybrwydd hynod sydd rhwng oyflwr presennol ein gwlad a chyflwr yr Israel gwrthryfelgar. Mae ein hanniolchgarwch i Dduw am y pethau daionus a wnaeth efe erom, a'r breintiau neillduol a roddodd i ni o bryd i bryd, yn rhy amlwg i gynnyg ei brofi. Ein galwad cynnar i oleuni yr efengyl o dywyllwch a llygredigaethau y cenhedloedd; ein gwaredigaeth wedi hyny o dwyll a chaethiwed Pabyddiaeth yn nyddiau y Diwygiad; ac adeiladu ar seiliau ein rhyddid gwladol ac eglwysig ar amser y chwyldroad; y pethau mawrion hyn sydd wedi myned megys yn angof genym, os nid yn ddibris yn ein golwg.

Onid ydyw ein drygioni o anfoesoldeb o bob math wedi ymchwyddo i radd uchel yn ein plith? Onid oes niferoedd o bob gradd yn cyhoeddi eu pechodau, megys Sodom, ac yn ymorchestu yn eu cywilydd? Onid gwaradwydd ein gwlad yw aflendid, godineb, meddwdod, a thori y Sabboth? Onid ydyw anonestrwydd, twyll, a llefaru â genau celwyddog yn halogi ein dyddiau? Nid wyf yn meddwl dywedyd fod y pechodau hyn, a'r cyffelyb, yn ddieithr neu yn anwybodus yn unrhyw oes: ond meiddiaf ddywedyd eu bod oll yr awrhon yn fwy cyffredin, cadarn, a chyhoeddus; ac felly yn debygol i ddwyn arnom gospedigaethau trymach. Heblaw hyn, y mae 'r pechod mawr o anghrediniaeth, gwreiddyn a mammaeth fwy neu lai mewn pob dyn o bob pechod arall, wedi tyfu mewn manau i frig erchyll, ac yn ymdaenu er gofid i'r wlad, ac er dinystr llaweroedd o eneidiau. Cofleidiant bob amryfusedd, a phob cynnyg o wag neu gau broffes, yn erchwyn i'w hanfoesoldeb, ac i gyfnerthu y naill y llall yn eu drygioni. Mae yr efengyl yn eu gwahardd yn eu gyrfa bechadurus; ac am hyny y dywedant, "Ni fynwn i Hwn deyrnasu arnom." Oni welir hefyd yn gyffredin iawn ddirmyg nid bychan ar bob awdurdod Duw a dyn? Mor fynych a difraw y mae dynion yn esgeuluso ordinhadau Duw! ac mor anniolchgar a diweddi y maent yn byw, fel pe na bai ganddynt nac eneidiau i'w hachub, na'r disgwyliad lleiaf o ddydd y farn a thragywyddoldeb! Nid rhyfedd, ynte, eu bod yn dibrisio gosodiadau dyn, yn diystyru llywodraeth, ac yn rhoddi clust i bob un a'u diddanant â rhyw beth newydd, er mor niweidiol bynag y bo yn ei effeithiau.

Arwydd arall fod perygl yn agos ydyw pan edrychom leied yw llwyddiant yr efengyl yn ein plith, leied sydd yn byw yn addas iddi, ac yn eglurhau eu ffydd trwy fuchedd a chariad Cristionogol. Mae lle i beri ofn hefyd oddiwrth ymraniadau presennol yr eglwys. Undeb yw nerth a harddwch pob cymdeithas grefyddol a gwladol; canys "tŷ wedi ymranu yn ei erbyn ei hun ni saif." Nid gair ammhwyll yw a ddywedir pan syrthio 'r plant allan, ac ymladd o honynt, ynghylch y ganwyll—fe ddaw 'r tad i mewn, ac a'i cymmer ymaith, ac a'u gâd hwynt i derfynu eu hymrafaelion dan eu dwylaw. Gallwn ninnau yn gyfiawn ofni y cymmer Duw oddi arnom y goleuni a gam-arferwn gymmaint, trwy ddadleu yn ei gylch, yn lle rhodio a byw wrtho.

Gan ein bod, frodyr, fel hyn wedi ymadael cyn belled oddiwrth Dduw, a'n bod, o herwydd ein haneirif bechodau, yn feirw eisoes yn ysprydol, nid allwn fawr ryfeddu ddyfod y dïalydd dan rith haint, neu ryw gerydd echrydus arall arnom, i ddifa ac i ddryllio ein cyrph darfodedig, fel yr eryrod ar y gelain. Beth gan hyny a wnawn ni well nag ufuddhau i'r alwad hon o ymostyngiad cyffredinol ger bron gorseddfaingc y gras. Ond na fydded i'r ymostyngiad hwn fod yn ffurfiol, nac yn diweddu chwaith gyd â'r diwrnod hwn; eithr yn wirioneddol, ac yn barhaus: canys y mae ein mynych wrthgiliadau, a'n pechodau beunyddiol, yn enyn digofaint Duw, ac yn gofyn ar ein llaw ddibaid ymostyngiad. I'r dibcn hwn, ynte, bydded i ti fyned yn fynych gyd â'r prophwyd i'th ystafell, a chan gau dy ddrws arnat, ymddiddan â'th galon, gan chwilio iddi yn ddyfal; addef dy bechodau priodol; a thrwy daer ac aml weddi, deisyf faddeuant o honynt ar sail ffydd yn haeddedigaethau yr Iachawdwr. Ymwrthod â llygredigaethau y cnawd, a dyro dy hun yn aberth byw, sanctaidd, cymmeradwy gan Dduw. Cospa 'r corph, fel y gellych, trwy ymwadu â'r hyn sydd yn rhwystr i'r enaid, ei ddwyn yn gaeth i iau a gwasanaeth Crist. Ymbil hefyd am heddwch a llwyddiant dy fro, ac ar dynu o'r Arglwydd ymaith ei law geryddol bryd bynag y bo arnom. Nac esgeuluswn

chwaith er dim ein cynnulliad ynghyd i wasanaeth cyhoedd yr Arglwydd, na'i ordinhadau sanctaidd: ond cofiwn na wna moddion allanol fawr lesâd heb weddi ddwys a diragrith yn y dirgel. Bydded i rïeni hyfforddi eu plant gartref, yn gystal ag yn yr ysgol: canys diammeu genyf fod yr addysg a ddisgyno o enau rhïeni yn eu teuluoedd yn effeithio mwy ar ieuengctid na dim a glywont mewn un lle arall; ac o flaen pob peth dangosant iddynt siampl dda, onidê ofer fydd pob cyngor ac addysg a roddont iddynt.

Bydded i ni bawb o honom, yn ein hamrywiol sefyllfaoedd, wneuthur o hyn allan fwy cyfrif a gwell defnydd o'r efengyl, ac o foddion gras; gan fyw yn fwy gwiliadwrus, sobr, diwair, a chyfiawn, ac mewn cariad brawdol. Na ddibrisiwn cyhyd drugareddau Duw, ac na fydded i ni er dim ymgaledu dan ei gospedigaethau a'i geryddon, rhag i waeth peth na rhyfel, na newyn, na haint, nac unrhyw dân, &c. ein goddiwes, sef yr ail farwolaeth ym mhoenau tragywyddoldeb, lle nid yw y pryf ar y gelain yn marw, na'r tân yn diffodd. Oddiwrth yr hyn oll, Duw o'i fawr drugaredd a'n gwaredo ni, er mwyn Iesu Grist.

SAITH EGLWYS ASIA.

Thyatira—Sardis—Philadelphia—Laodicea.

(Parhad o du dal. 106.)

Yn Eglwys Thyatira hefyd, fel yn Eglwys Pergamus, yr ymgymmysgodd rhai efrau yn fuan gyd â'r gwenith; ond canfuwyd hwynt ganddo ef, yr hwn sydd â'i lygaid fel fflam dân. Nodweddiad cyffredinol yr Eglwys a ddesgrifir fel hyn: "Mi a adwaen dy weithredoedd di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th ffydd, a'th amynedd di, a'th weithredoedd; a bod y rhai diweddaf yn fwy na'r rhai cyntaf." *Dat.* 2. 19. Eithr yn erbyn y cyfryw o honynt ag a odinebasent, ac a fwytasent bethau wedi eu haberthu i eilunod, i ba rai y rhoisai yr Arglwydd amser i edifarhau am eu godineb, ac nid edifarhasent, y cyhoeddwyd cystudd mawr, ac y rhoddid i bob un o honynt yn ol ei weithredoedd. Y mae y rhai hyn, ar ol cael eu rhybuddio felly yn ofer ar y ddaear, wedi myned er's hir amser bellach i'r lle, at yr hwn y mae pawb beunydd yn prysuro, ac ym mha un nid oes edifeirwch i'w gael, na gwaith i'w wneuthur. "Eithr i'r lleill yn Thyatira (y sawl nid adnabuant ddyfnderau Satan) ni fwriaf arnoch faich arall" medd yr Arglwydd. *Pen.* 2. 24. Yr oedd yn Thyatira rai a fedrent achub dinas; ac y mae hi etto yn hanfodi, tra y mae dinasoedd mwy na hi wedi cwympo. Dywedir fod y Groegiaid yn dal 300 o'r tai yno, a'r Armeniaid 30; a chan y ddwy blaid y mae Eglwys.

Eglwys Sardis oedd yn wahanol i'r eiddo Pergamus a Thyatira. Nid oeddynt wedi gwadu y ffydd; ond yr oedd gan yr Arglwydd ychydig bethau yn eu herbyn, canys yr oedd rhai drwg-weithredwyr yn eu plith, ac arnynt hwy yr oedd barn Duw i orphwys. Ond yn Sardis, er mor fawr oedd y ddinas, ac er fod yr Eglwys wedi cael ei sefydlu gan apostol, nid oedd ond ychydig enwau ag oedd heb halogi eu dillad. Ac wrth yr Eglwys hòno y dywedodd yr Yspryd, "Mi a adwaen dy weithredoedd di, oblegid y mae genyt enw dy fod yn fyw, a marw ydwyt." Ond hir-ymarhous yw yr Arglwydd, heb ewyllysio bod neb yn golledig, ond dyfod o bawb i edifeirwch. A rhybuddiwyd Eglwys Sardis fel hyn—"Bydd wyliadwrus, a sicrhâ y pethau sydd yn ol, y rhai sydd yn barod i farw: canys ni chefais dy weithredoedd yn gyflawn ger bron Duw. Cofia gan hyny pa fodd y derbyniaist ac y clywaist, a chadw ac edifarhâ. Os tydi gan hyny ni wyli, mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr, ac ni chai di wybod pa awr y deuaf atat." Y mae cyflwr presennol Sardis yn profi fod y rhybydd wedi cael ei roddi yn ofer, ac yn dangos fod bygythion yr Arglwydd, pan esgeulusir hwynt, yn myned yn farnedigaethau sicr. Sardis, prif ddinas Lydia, oedd ddinas fawr ac enwog, ym mha un y casglodd Crœsus ei brenin gymmaint o olud ag iddo fyned yn ddïareb. Ond yn awr ychydig o fythod gwaelion o bridd, yma ac acw ym mhlith yr adfeiliau, ydynt yr unig anneddau yn Sardis, a'i hunig breswylyddion ydynt fugeiliaid o Twrci. Fel eisteddle Eglwys Gristionogol y mae wedi colli—yr hyn oedd gan-

ddi i'w galli—yr enw. Nid oes un Cristion yn byw yn y fan.

"Ac at angel yr EGLWYS sydd yn PHILADELPHIA, ysgrifena; Y pethau hyn y mae y Sanctaidd, y Cywir, yn eu dywedyd; Yr hwn sydd ganddo agoriad Dafydd; yr hwn sydd yn agoryd, ac nid yw neb yn cau; ac yn cau, ac nid yw neb yn agoryd: Mi a adwaen dy weithredoedd: wele, rhoddais ger dy fron ddrws agored, ac ni ddichon neb ei gau: canys y mae genyt ychydig nerth, a thi a gadwaist fy ngair, ac ni wedaist fy enw. O achos cadw o honot air fy amynedd i, minnau a'th gadwaf di oddiwrth awr y brofedigaeth, yr hon a ddaw ar yr holl fyd." *Dat.* 3. 7, 8, 10. Y mae addewidion yr Arglwydd mor sicr ag yw ei fygythion. Philadelphia yn unig a safodd yn hir yn erbyn y Tyrciaid, ac a saif hyd heddyw yn mhlith trefedigaethau ac Eglwysi Groeg yn Asia, fel colofn yn nghanol dinystr. "Dywenydd nid bychan i mi (medd un ymdeithydd) oedd canfod y grefydd Gristionogol yn fwy blodeuog yma nag mewn amryw barthau ereill o Ymerodraeth Twrci. Y mae yno etto lawer iawn o Gristionogion—meddiannant 300 o dai yno: ac y mae addoliad dwyfol yn cael ei gadw bob Sul mewn pump o Eglwysi." "Y mae yn beth hynod (medd Mr. Hartley, *Missionary Register, June,* 1827) fod Philadelpia yn awr yn cael ei galw yn *Allah-Shehr*, dinas Duw, pan feddyliwn am yr addewidion a wnaed i'r Eglwys hòno, yn enwedig yr addewid o ysgrifenu *enw* dinas Duw ar ei haelodau ffyddlawn. Ffyddlawn yw Duw yr hwn a addawodd."

"Ac at angel *EGLWYS y LAODICEAID*, ysgrifena; Y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, y Tyst ffyddlawn a chywir; Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac oer na brwd: mi a fynwn pe bait oer neu frwd. Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th chwydaf allan o'm genau," &c. *Dat.* 3. 14, 15, &c. Cafwyd yr holl Eglwysi ereill yn deilwng o ryw gannoliaeth: yr oedd Eglwys Ephesus wedi cymmeryd poen, ac heb ddiffygio, er ei bod wedi ymadael â'i chariad cyntaf, a'r gospedigaeth a fygythiwyd onid edifarhai, oedd symud ei chanhwyllbren allan o'i le: yr oedd ychydig o rai anffyddlawn wedi halogi Eglwysi Pergamus a Thyatira â'u huthrawiaethau a'u pechodau, ond yr oedd y corph yn iach: ie, yn Sardis, er ei bod yn farw, yr oedd bywyd mewn rhyw ychydig, y rhai oeddynt heb halogi eu dillad; "a hwy a rodiant gyda mi mewn dillad gwynion: (medd yr Arglwydd) oblegid teilwng ydynt." Ond yn yr hyn a ddywed yr Yspryd wrth Eglwys Laodicea, nid oedd un gair o gannoliaeth. Yr oedd yn glaiar trwyddi oll, am hyny y ffieiddiwyd hi i gyd. Yr oeddynt yn hyderu ar brynedigaeth trwy Grist, tra yr oeddynt heb eu prynu oddiwrth bechod, na'u cymhell gan gariad Duw. Arferent foddion gras, ond esgeulusent y diben, i ba un yr oedd y gras hwnw wedi ymddangos. Goludog oeddynt yn eu tyb eu hunain, ac nid oedd arnynt eisieu dim. Ond yr oedd arnynt eisieu zel; ac nid oedd yr hyn a feddent werth dim. Pa beth bynag oeddent hwy eu hunain yn dychymygu eu bod, yr oedd yr Yspryd yn eu hadwaen, a dywedodd wrthynt beth oeddynt, sef eu bod "yn druain, ac yn resynol, ac yn dlodion, ac yn ddeillion, ac yn noethion." Nid oeddynt wedi gwneuthur dim drwg, fel y meddylient, ond nid oeddynt wedi gwneuthur fawr o ddaioni ychwaith. Eithr yr oedd eu claiarwch yn waeth etto; canys yr oedd yn gwneud eu cyflwr yn fwy anobeithiol na phe buasent oerion: canys cynt y buasai dyn o Sardis yn teimlo oerni marwolaeth, a gofyn am gymmorth y meddyg, nag un o Laodicea, yr hwn a feddyliai ei hun yn gwbl ddiogel, pan oedd angeu yn dechreu ymaflyd ynddo... barthi arno. Dyna yw nodweddiad Cristionogion claiar yn mhob oes. Felly yr oedd Eglwys Laodicea; ond beth yw hi yn awr?

LAODICEA oedd brif ddinas Phrygia Fwyaf, ac yr oedd yn fawr ac yn enwog iawn. Ynddi yr oedd mam-eglwys un-ar-bymtheg o Esgobaethau. Ei thair gorsedd, a'i chwareufa (*circus*) anferth, yr hon a gynnaliai dros ddeng mil ar hugain o edrychwyr, a brofant amlder ei chyfoeth a'i phoblogaeth gynt, ac a ddangosant yn eglur fod llawer o honynt, er eu claiarwch, yn caru melus chwantau yn fwy nag yn caru Duw. Ond y mae ei gogoniant wedi ymadael oddi wrthi er ys talm. Yr oedd yn glaiar, ac nid yn oer na brwd; ac am

hyny y ffieiddiwyd hi ger bron Duw. Carwyd, rhybuddiwyd, a cheryddwyd hi yn ofer; ac yn awr y mae wedi ei dileu oddiar wyneb y ddaear. Y Dr. Smith a'i desgrifia megys "cwbl anghyfannedd, ac heb drigiannydd; oddieithr rhai bleiddiaid, llwynogod, a draenogod." Wrth gloddio yn ddwfn i'r ddaear, ym mhlith yr hen adfeiliau, ceir meini cerfiedig o'r fath harddaf. Dywed un ymdeithydd (Colonel Leake) "Nad oes nemawr o hen ddinasoedd yn debycach na Laodicea o gadw llawer o weddillion cywraint o hynafiaeth dan wyneb y maes. Oddiwrth ei mawr gyfoeth, a'r daeargrynfäau i ba rai y bu yn ddarostyngedig, gellir barnu fod gweithredoedd celfydd a gwerthfawr yn gladdedig dan adfeiliau ei hen furiau." Mor gywir y cyflawnwyd y bygythiad ofnadwy hwnw, "Am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau."

"Yr hwn sy ganddo, glust gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr Eglwysi." Yr Yspryd a chwilia bob peth, ie, dyfnion bethau Duw. Pob Eglwys, a phob aelod o honi, a bwyswyd yn nghloriannau y cyssegr yn ol eu gweithredoedd. Canmolwyd, neu rybuddiwyd pob un yn ol ei haeddiant. Os oedd yr Eglwys ei hun yn bur, yr aelodau clwyfus yn unig a gaent eu tori ymaith. Os oedd yr Eglwys ei hun yn farw, etto yr ychydig enwau yr oedd bywyd ynddynt oeddynt oll ysgrifenedig ger bron Duw. Annogwyd pob un o'r Saith Eglwys yn ol eu hangen. Y ffydd a draddodwyd i'r saint a gafodd ei phregethu iddynt oll, ac yr oeddynt oll, megys Eglwysi Cristionogol, yn feddiannol o fendithion iechydwriaeth. Mab y dyn a rodiai yn eu canol, gan weled y rhai oeddynt, a'r rhai nad oeddynt yn eiddo Ef.

Ond os felly yr oedd yr Eglwysi a'r Cristionogion y pryd hyny, beth yw yr Eglwysi, a pheth yw y Cristionogion yn awr? Neu, yn hytrach, chwennychwn ofyn i'r darllenydd, beth yw dy obaith dy hun tu ag at Dduw? a pheth yw gwaith dy ffydd? Os pan oedd y grefydd Gristionogol yn ei hamser goreu, a phan oedd ei dwyfol wirioneddau yn brin wedi peidio a chael eu pregethu o wefusau yr apostolion, ar benau pa rai yr oedd yr Yspryd wedi disgyn yn weledig mewn tafodau gwahanedig megys o dân:—os y pryd hyny yr oedd un o Saith Eglwys Asia eisoes wedi ymadael â'i chariad cyntaf—os oedd dwy ereill wedi eu halogi gan gau athrawiaethau rhai o'u haelodau—os oedd un arall ag ynddi ond ychydig o enwau oeddynt deilwng, ac un arall heb yr un—ac os oedd y rhai olaf hyn yn meddwl eu hunain yn oludog a chyfoethog, ac nad oedd arnynt eisieu dim, heb ddeall eu bod, o herwydd eu claiarwch, yn druain, ac yn resynol, ac yn dlodion, ac yn ddeillion, ac yn noethion; a oes genyt ti glust i wrando, neu galon i ddeall y cyfryw wybodaeth? Ac a wyt ti, gan broffesu y grefydd Gristionogol, megys y gwnaent hwythau, yn gweled dim achos i holi a phrofi dy hun; oblegid mai yr unrhyw Yspryd sydd i'th brofi di am dy weithredoedd, dy gariad, dy ffydd, a'th amynedd.

Y mae yr hyn a ddywedodd yr Yspryd wrth yr Eglwysi boreuol yn ddigon i brofi nad yw neb a ymadawsant â'u cariad cyntaf—nad yw neb a hudasant ereill i bechod ac aflendid—nad yw neb sy ganddynt enw eu bod yn fyw, ac ydynt feirw—nad yw neb sy glaiar—yn aelodau teilwng o un gymdeithas Gristionogol; a thra parhaont felly, nad all un gymdeithas Gristionogol fod o ddim lleshad iddynt. Ond iddynt hwy rhoddir amser i edifarhau; ac wrthynt hwy y mae 'r Gair a'r Yspryd yn llefaru mewn erfyniadau, annogaethau, a rhybuddion, ar droi o honynt oddiwrth eu pechodau at yr Iachawdwr, fel y byddont byw, ac na byddont feirw. Os oedd un enw yn Sodom, neu ychydig yn Sardis, yn eiddo yr Arglwydd, y mae efe yn eu hadwaen bob un o honynt, a "gwerthfawr yn ngolwg yr Arglwydd yw marwolaeth ei saint ef." Dichon i rai, ar y llaw arall, fod wedi soddi i ddyfnderau Satan, er eu bod mewn cymdeithas allanol âg Eglwys cyn bured ag y bu unwaith Eglwys Thyatira. Beth bynag, gan hyny, a fo proffes dy ffydd di, ceisia "deyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef;" y deyrnas yr hon sy gyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yspryd Glân; a'r cyfiawnder yr hwn sy trwy ffydd Crist, yr hwn a roddes ei hun tros yr Eglwys, i'w sancteiddio a'i glanhau. Ac yna pa beryglon bynag a'th amgylchynant, nac ofna; cred yn unig; "pob peth a all fod i'r neb a gredo."

Chwilia yr ysgrythyrau; canys y maent yn tystiolaethu am yr Iesu, ac ynddynt hwy y mae bywyd tragywyddol i'w gael. Gweddïa am addysgiad a chynnorthwy yr Yspryd hwnw, trwy ysprydoliaeth pa un yr ysgrifenwyd hwynt. Ac uwchlaw holl rinweddau Cristionogol ereill, a allant ddwyn tystiolaeth o'th ffydd, gwisga gariad; cariad tu ag at Dduw, a chariad tu ag at ddyn, yr hwn yw ffrwyth yr Yspryd, cyflawniad y gyfraith, rhwymyn perffeithrwydd, ac sy ddawn mwy rhagorol na llefaru â thafodau, neu brophwydo; ac heb yr hwn ni fyddi ddim, er i ti wybod y dirgelion oll, a phob gwybodaeth. Cais gariad; ac er tloted fyddo dy ran yn y byd hwn, fe fydd yn anfeidrol mwy buddiol i ti na holl deyrnasoedd y byd a'u gogoniant. Prophwydoliaethau a ballant; tafodau a beidiant; gwybodaeth a ddiflana; y ddaear a'r gwaith y sydd ynddi a losgir; ond cariad ni chwymp ymaith byth.

C. Ll.

YSGOLION GWLADWRIAETHOL.

(NATIONAL SCHOOLS.)

Cymmwys y gelwir y dyddiau presennol yn "Oes Elusengar;" mae'n rhagori ar bob oes er creadigaeth y byd o ran ymdrechiadau i wellhau a diwygio cyflyrau dynion y'mhob rhan o'r ddaear, yn gystal mewn pethau ysprydol a thymhorol. Anturiwn ddweud na bu yn unrhyw oes gynnifer o gymdeithasau a sefydliadau elusengar ag a welir yn Brydain yn y dyddiau hyn: ac nid y lleiaf o'r rhai hyn, mewn enwogrwydd a buddioldeb, yw sefydliad y Gymdeithas er cynnal Ysgolion Gwladwriaethol, i addysgu plant tlodion ein gwlad i ddarllen Gair Duw yn iaith eu mamau, a'u hegwyddori ym mhyngciau sylfaenol y grefydd Gristionogol; ac yn neillduol yn athrawiaethau yr Eglwys Sefydledig. Ymddengys defnyddioldeb yr Ysgolion hyn, pan ystyrier fod defnyddioldeb y rhan fwyaf o'r Cymdeithasau y cyfeiriwyd atynt uchod yn ymddibynu mewn modd arbenig arnynt. Ofer a diles raid fod holl lafur Cymdeithasau Crefyddol ereill i argraffu a dosparthu Biblau, Llyfrau Gweddi Gyffredin, ynghyd âg amryw Draethodau buddiol, oni fedr pobl eu darllen. Diddymer yr Ysgolion oll, a thyna ddwylaw yr holl Gymdeithasau Elusengar, gan mwyaf, wedi eu rhwymo. Ni fyddai eu holl drafferth ond hulio bwrdd heb neb i eistedd wrtho; ond trwy sefydliad Ysgolion Gwladwriaethol, galluogir plant rhïeni tlodion, y rhai na feddant allu i dalu am ddysg eu plant, ac na fedrant, gan eu hanwybodaeth, eu dysgu eu hunain; ïe, ac ereill na feddant duedd nac ewyllys pe medrent eu dysgu, i dderbyn lles oddiwrth *air y bywyd, yr hwn a ddichon eu gwneuthur yn ddoeth i iechydwriaeth.* Maent yn foddion i addysgu meibion a merched tlodion y dref a'r gymmydogaeth lle y sefydlir hwy na fedrant gyrhaedd dysgeidiaeth mewn un ffordd arall. Ac nid gormod yw dywedyd, fod Ysgolion Gwladwriaethol yn gyffredin yn fendith i'r wladwriaeth yn gyffredinol. Ceisiodd rhai, flynyddoedd yn ol, mae yn wir, ddarogan canlyniadau peryglus o'r fath Ysgolion; y byddai dysgu plant tlodion yn beth niweidiol i'r wladwriaeth; ond, tybygid, na fyddai yn ddiffyg cariad brawdol ammeu i'r cyfryw dderbyn budd erioed oddiwrth ddarllen yr Ysgrythyr Lân eu hunain: oblegid os bu fuddiol iddynt hwy, ai nid eu creulondeb sydd yn ceisio ganddynt gadw y trysor yn guddiedig rhag ereill. "Ond (medd rhai o'r gwyr hyn) mae yn y Bibl bethau rhy ddyrys i blant y tlodion eu deall;" oes, a rhy ddyrys i chwithau hefyd. Mae ynddo bethau nid yn unig na fedr plant eu deall, ond na fedr y dysgedicaf o'r bobl eu cael allan; ïe, pethau ag y mae'r angylion yn chwennych edrych i mewn iddynt. Ond nid yw yn canlyn fod y cwbl o'r llyfr gwerthfawr hwn yn annealladwy. Mewn perthynas i'r cyfryw wag wrthddadleuon, byddai yn ddigon o ateb, nad eill yr hyn nad yw ddealladwy wneud dim niweid. Y'mhellach, y mae yn yr Ysgrythyr fendigedig wersi buddiol na pherthynant i neb ond y tlodion: dengys iddynt eu dyledswydd i fod yn ufudd a gostyngedig i bawb o'u gwell, &c. Pe buasai yn llyfr peryglus, yn dysgu gweision i beidio ufuddhau i'w meistriaid yn ol y cnawd, ac i wastraffu eiddo ac amser eu meistri; pe dysgasai i blant fod yn sarug ac anufudd i'w rhïeni, neu i ddeiliaid fod yn anffyddlon i'w brenin, buasai gwell esgus ganddynt am y fath ymddygiad.

"Ond (medd gelynion yr Ysgolion Gwladwriaethol) mae 'r tlodion yn cael eu dysgu, nid yn unig i ddarllen, ond hefyd i ysgrifenu, yr hyn a'u balchia. Os ysgolheigion fydd pawb, pa le y ceir llafurwyr, gweinidogion, a gweithwyr wrth y dydd?" Er dangos twyll y fath resymiad, nid rhaid ond dweud mai *prinder* ac nid *amlder* dysgeidiaeth sydd yn tueddu i chwyddo dynion. Pan fedro pob un tlawd ddarllen ac ysgrifenu, ni eill fod gan y naill un fantais uwch y llall o barth dysg.

Gellid gofyn ym mhellach i'r gwrthwynebwyr, oni all fod y gelfyddyd o ysgrifenu o ryw fudd i'r gweithiwr tlawd, rhagor yr hen ddull trwstan o gyfrif ei ddiwrnodau gwaith trwy dòri haciau ar ddarn o bren? Ond gan na osodwyd ar droed erioed un peth clodwiw a buddiol, nas cablai rhai ef; nyni a awn ym mlaen oddiwrth ateb gwrthddadleuon, i nodi rhai o'r manteision a ddeilliant oddiwrth yr Ysgolion dan sylw.

1. Un fantais, ac nid un fechan, yw eu bod yn cadw y plant rhag segurdod, a chyfeillach ac esamplau drwg, am ran fawr o'u hamser. Pan ystyrier nad oes yn nhrefydd Cymru ddim o'r gweithiau ag sydd yn y rhan fwyaf o drefydd mawrion Lloegr, yn y rhai y gall plant dreulio eu hamser yn ddiniweid ac yn fanteisiol, rhaid fod yn y fath leoedd poblog rifedi mawr o feibion a merched y trefydd heb ddim i'w wneud ond rhedeg yn wyllt hyd eu heolydd, temtio y naill y llall, a thrwy eu "hymddiddanion drwg lygru moesau da" lle y maent. Ac ym mhellach, mae llawer o'r plant yn meddu rhïeni o'r fath hyny, ysywaeth, ag y mae yn drugaredd i'w plant fod ond cyn lleied ag y mae modd yn eu presennoldeb. Trwy gyrchu i'r Ysgol maent yn ysgoi llawer araith ac esampl beryglus i blentyn. Os gofyn neb rhagllaw, pa les y mae yr Ysgolion hyn yn ei wneud? Ateber, maent yn cadw cannoedd o blant dros y rhan fwyaf o bob dydd trwy 'r wythnos, yn gystal ag ar y Sabboth, o gyrhaedd cyfeillach niweidiol; a phe na bai y fath beryglon ag a grybwyllwyd, y mae yr Ysgolion hyn yn eu cadw rhag ymarfer â dïogi, a thir peryglus iawn yw tir dïogi. Addefir fod dysgedigion Paganaidd yn llygad-graff iawn mewn perthynas i gynheddfau dynion, a thueddiad pethau; mewn perthynas i segurdod, dywedent ei fod yn dysgu pob drwg i ddynion. Peth cyffredin dros ben yn ein gwlad yw clywed drwg-weithredwyr dan y pren dïoddef, yn priodoli dechreuad eu llong-ddrylliad i oferedd a segurdod, yn enwedig i gam-ddefnyddiad o'r Sabboth. Ond pwy bynag sydd yn gwybod ychydig am natur a threfn yr Ysgolion Gwladwriaethol, a ŵyr nas geill yno neb fod yn segur, o'r bychan, sydd yn ffurfio yr egwyddor yn y tyfod, i'r athrawon bychain ar ben pob dosparth, sydd â'u saith lygaid yn craffu ar ymddygiad a dyfalwch pob un dan eu gofal. Faint bynag o lygad-rythu a ellir ganfod ym mhlith plant mewn ysgolion o'r hen ddull, mae y dïofalwch lleiaf mewn plentyn yn yr Ysgolion hyn yn sicr achos iddo golli ei le yn y dosparth: y mae hon yn wers dda i bob plentyn erbyn myned i wasanaeth.

2. Maent yn foddion rhagorol i ddysgu i'r plant gadw eu hunain yn lân a threfnus o'u mebyd. Llawer y mae cysur ac iechyd dynion yn ymddibynu ar eu gwaith yn cadw eu hunain yn lanwaith. Yn awr, yn yr Ysgolion hyn ni oddefir un plentyn i ddyfod yn fudr. Ac ym mhellach, mae cynnrychioldeb y boneddigion a'r boneddigesau sydd i ymweled â'r Ysgolion yn gylchynol yn tueddu i wneud yr Ysgolheigion yn ofalus am ymddangos yn lân a phrydferth. Gall rhai farnu y fantais hon yn annheilwng o le ar ei phen ei hun; ond un o ddywediadau ein hynafiaid oedd, *fod glendid yn nesaf at dduwioldeb.*

3. Byddant yn foddion i ennill cariad y genedl sydd yn codi at yr Eglwys Sefydledig. Ni ddymunwn roddi tramgwydd i neb wrth ddywedyd hyn: ac yr ydwyf yn rhyfygu haeru fod pob ymneillduwr duwiol yn hiraethu ac yn gweddïo am lwyddiant Eglwys Loegr. Yn awr, ynte, i ba le yr â plant wedi tyfu i fynu ond i'r lle addoliad yr aent pan yn fychain; pwy a garant ond y rhai a'u haddysgodd yn egwyddorion cyntaf crefydd. Hyderwn na wna gofal yr Eglwys am eu cysur a'u hiachawdwriaeth pan yn blant, wneud muriau ein Sïon yn llai anwyl ganddynt pan fyddont yn berchen plant eu hunain. Yn wir, mae dyn yn meddwl gyd âg an-

wyldra, nid yn unig am gyfeillion ei ieuengctid, ond hyd yn nod am y llwybrau fu'n rhodfeydd iddo. Pe caid ond un o'r Ysgolion hyn ym mhob tref neu blwyf yn Brydain, gallai Eglwys Loegr godi ei phen etto, a disgwyl cael ei pharchu, o leiaf, gan y tô-sydd yn awr yn codi, ac yn ein gyru ni ymaith. Y mae yn ddyledswydd ddiammheuol arnom ni, fel aelodau o'r Eglwys, addysgu ieuengctid yn y ffurfiau a'r egwyddorion a fuont yn fendith i'n heneidiau ni; ïe, a'r rhai yr addawsom ac yr addunedasom fynu gweled eu dysgu ynddynt, pan y cyflwynasom hwy i'r Arglwydd yn eu bedydd. Mae pob tad a mam fedydd wedi eu rhwymo i fynu gweled dysgu eu plant-bedydd yn Ngweddi yr Arglwydd, a'r Deng Air Deddf, ac yn Nghatecism yr Eglwys, a osodwyd allan ar fedr hyny. Ac oni fyddai yn achos syndod i bawb o'n hamgylch, weled aelodau yr Eglwys Sefydledig, a dim ond hwy, yn anffyddlon i'w cymdeithas, tra y mae pob enw o broffeswyr Protestanaidd, ïe, a Phabyddion, mor ddiwyd yn dwyn eu hieuengctid i fynu yn eu dull neillduol hwy o addoli. A gaiff Eglwys yn meddu y fath ffurfiau gogoneddus, ac egwyddorion mor bur, adael yr ieuaingc yn agored i bob math o ffurfiau cyfeiliornus? A gaiff plant llygredig, yn nghanol byd llygredig, ddewis eu ffordd eu hunain, tra y medrwn ddangos ffordd mor rhagorol iddynt?

4. Tuedda y fath addysg ag a roddir i'r plant yn yr Ysgolion hyn i'w gwneud yn well aelodau o'r wladwriaeth, ac yn fwy defnyddiol fel gweision, morwynion, a gweithwyr. Cofiwn y bydd rhai o'r plant yma y'mhen blwyddyn neu ddwy yn myned i wasanaeth; gall y bydd rhai o honynt yn ein gwasanaeth ni cyn pen nemawr o amser, a phwy nis gŵyr faint mae cysuron teulu yn ymddibynu ar ffyddlondeb ac egwyddorion da gweinidogion, yn enwedig lle mae plant yn ymgymmysgu â'r gweinidogion. Yn awr gorchwyl yr Ysgolion hyn yw ffurfio egwyddorion y plant tlodion, a fyddant yn rhan o'n teuluoedd ni ar fyr. Mae nodweddiad mammaethod a chydymdeithion eich rhai bach yn cael ei lunio yma, a dysgir hwynt i fod yn ffyddlon a diwyd, yn ddistaw ac onest yn eich gwasanaeth. Yr ydym yn ddigon tueddol i feio, ac nid heb achos, ar wasanaethyddion yr oes bresennol. Oni cheir hwy yn aml yn falch, trahaus, anllad, diog, yn darn-guddio, yn gwrthddywedyd, yn anffyddlon, ac anufudd? A pha foddion a ddefnyddiwyd i'w gwneud yn well pan yn blant? Onid yw yr hen arfer glodwiw o gateceisio ac egwyddori plant y bu yr hen Eglwys mor llafurus ynddi, wedi cael ei hesgeuluso i radd waradwyddus yn yr oesoedd diweddaf? Y mae ein gweinidogion yn sicr o ddwyn yr arferion a'r egwyddorion a ddysgant yn blant i'n teuluoedd ni; a rhaid i ni fedi mewn mesur mawr o ffrwyth ein llafur yn eu hegwyddori.

Y'mhellach, gall yr Ysgolion fod yn fendith i'r wladwriaeth yn gystal ag i deuluoedd. Ni a wyddom mai cydwybod yw sylfaen pob cyfraith. Crediniaeth o ddydd barn yw yr hyn sydd yn cynnal trefn wladol, ac yn rheoli ymddygiad dyn yn y dirgel. Ni ddichon cyfraith y tir reoli calon dyn, er y gall ei gadw rhag drygau cyhoeddus. Rhaid i ddyn gael egwyddor dufewnol, ofn Duw, yr hwn wedi darfod iddo ladd, a ddichon daflu i uffern, cyn y byddont yn aelod gwasanaethgar o'r wladwriaeth. Yn awr y'mhob gwlad, y tlodion yw y rhan lïosocaf; a phe cydmarem y wladwriaeth i gorph, y tlodion yw y traed a'r dwylaw, y rhai allant fod yn fwyaf buddiol, neu fwyaf peryglus. Yn awr mae 'n eglur i bawb fod llwyddiant gwlad, ei mawredd, a'i diogelwch, yn sefyll ar foesoldeb ei thrigolion. Beth bynag a duedda i ddiwygio moesau, a duedda i ddyrchafu cenedl. Ac yn nesaf at bregethu yr efengyl, ni ddyfeisiwyd etto un ffordd ragorach na'r Ysgolion Gwladwriaethol i'r perwyl hwn. Cyfaddefir fod Scotland, yn enwedig yr isel-dir, yn rhagori ar bob parth o ymerodraeth Brydain mewn gofal i ddysgu plant tlodion. Sefydlwyd gan gyfraith y wlad un Ysgol o leiaf y'mhob plwyf, heblaw yr holl Ysgolion elusenol sydd yno; ac ammhossibl yw braidd cael yno blentyn heb fedru darllen ac ysgrifenu. "Hyn yw yr achos," medd y dyngarwr *Howard*, "fod yr Albaniaid yn ymddwyn mor addas lle bynag yr elont." Er fod y trigolion mor llïosog a 1,600,000, ni ddienyddiwyd ond 134 mewn yspaid 19 mlynedd, sef ynghylch 7 bob blwyddyn;

tra yn yr un yspaid o amser y crogwyd oddeutu Norfolk, yn cynnwys ond 800,000, sef ond hanner nifer trigolion yr Alban, 434 o ddrwgweithredwyr. Os awn drosodd i'r Iwerddon, cawn y parthau tywyllaf o ran gwybodaeth yn fwyaf ffrwythlawn mewn drygioni. Oni ellir priodoli cyflwr annedwydd yr Iwerddon i'r grefydd sydd yn gwahardd dysgu plant? Bydd y plant yma ymhen amser yn berchen plant eu hunain, ac yn benau teuluoedd. Gellir disgwyl y bydd yr addysg y maent yn awr yn dderbyn o fudd iddynt yn y sefyllfa hòno. I ba le yr â gweithiwr wedi gorphen ei ddiwrnod gwaith, onid yn rhy gyffredin i'r tafarndy? lle gallo dreulio ei oriau yn ddifyr, i wrando ac i adrodd chwedlau, ac ar yr un pryd i wario yr hyn a ddylai fyned at wasanaeth y wraig a'r plant. Ond am y penteulu a fedro ddarllen, gallwn ddisgwyl nad rhaid iddo redeg i'r cyfryw leoedd am ddifyrwch. Medr ef gael mwyniant gartref trwy ddarllen yr ysgrythyr, neu ryw lyfr buddiol, a thrwy egluro yr hyn a ddarlleno, a chateceisio ei blant. A phan ddelo y cyfryw un i gynteddau Duw, rhaid ei fod yn wrandawr mwy deallus, ac felly yn derbyn mwy o les a hyfrydwch dan bregethiad y gair y mae yn feunyddiol yn arfer ei chwilio, nag a all yr annysgedig, yr hwn na fedd ond un drws trwy ba un y gall gwybodaeth ddyfod i mewn. Cystal, mewn ystyr ysprydol, fuasai i'r rhai na ddysgasant ddarllen fod heb gael llygaid erioed: a phe gwelai Duw yn dda gymmeryd eu clyw oddi arnynt, ni feddai y rhai hyn mwyach un modd yn y byd i dderbyn addysg na lles na chysur crefyddol.

Yn olaf, y mae un peth etto i'w ystyried, a'r mwyaf oll. Am y rhan fwyaf o'r manteision a enwyd, y maent yn perthyn i'r byd presennol. Ond y mae pob plentyn o fewn yr Ysgolion, er mor ieuaingc, ac er mor garpiog ydynt, yn berchen enaid na dderfydd byth, mwy ei werth na'r holl fyd, ac a fydd mewn bod pan fo'r haul wedi gorphen goleuo. Y mae pob un o honynt, druain, i oesi cyhyd a thragywyddoldeb, mewn gwynfyd neu wae. Y moddion tebycaf a ellir eu defnyddio er cadwedigaeth yr enaid yw addysg dduwiol, a'r amser tebycaf o lwyddo yw yn nyddiau ieuengctid. J. Ll.

Y PINWYDD (*PINE*).

(*Parhâd o du dal. 109.*)

Y MAE planfeydd mawrion o Binwydd wedi eu gosod yn Mrydain yn yspaid y 80 mlynedd diweddaf; ac yn y modd hyn fe ddygwyd tir diffrwyth ein gwlad, yr hwn oedd gynt yn hollol ddiwerth, i fod yn ffrwythlawn a gwerthfawr. Planwyd amryw o'r Coedwigoedd hyn gyda choed salw a diwerth, ac nad ydynt dda i ddim ond i'w llosgi. Ar y llaw arall, y mae yr holl wahanol rywiau o Binwydd wedi bod o dan sylw manylaf y planyddion, ac fe ystyriwyd eu buddioldeb a'u gwerth mewn modd tra boddlonawl. Yr oedd Dropmore, yn Sir Buckingham, o fewn 30ain mlynedd yn ol, yn lle diffrwyth a noethlwm; ond Arglwydd Grenville a'i gwnaeth yn Blanhigfa Pinwydd tra gwerthfawr; a'i Arglwyddiaeth hefyd a sylfaenodd yno ardd ragorol i fagu gwir Binwydd, i'r hon y casglodd rai o bob math o rywiau Pinwydd pedwar ban byd.

Y diweddar Esgob Heber, ar ddymuniad Arglwydd Grenville, ei hen noddwr hybarch, a chwiliodd allan amryw rywiau Pinwydd y dwyrain: a'r llythyr isod ato a rydd i ni yr hanes canlynol am Binwydd mynyddoedd Himalaya:—

"Fy ymweliad â'r mynyddoedd ardderchog hyn, yn Tachwedd a Rhagfyr diweddaf, ni roddodd i mi gyfle dyladwy i dreiddio i'w hansawdd; oblegid agoshad y tywydd gwlawog: ac nid ydwyf yn feddiannol ychwaith ar lygad treiddgar y naturiaethydd, fel y gallwn roddi boddlonrwydd i neb o'm hen gyfeillion ar y pen hwn. Ond er hyn oll y mae 'r coed a welaf yn addurno brigau y mynyddoedd hyn yn hynod o ardderchog yr olwg arnynt, a'r darluniad cyffredin a allaf roddi o honynt sydd yn dra mawreddig. Y rhai cyffredin ydynt hirion a heirddion ragorol. Y maent yn hynod o'r breuon yn eu cymmeriad cyffredin, ac yn lled debyg i Binwydd yr Alban, ond bod eu brigau yn fwy gwasgaredig, a rhai, o'r braidd, a led debygolant i Binwydd yr Eidal. Y mae rhyw arall o naddynt a'i ddull yn hardd ac yn ardderchog, ond nid yn feddiannol ar yr un fath orwychder a'r blaenaf. Ei ganghenau sy gawraidd yr olwg arnynt, ei ddail yn dywyll, ac a gyfrifir yn gyssegredig gan yr

hen Hindwiaid. Ymddengys i mi megys cedrwydden Libanus.

"Cefais fod y rhai hyn yn toi penau mynyddoedd o gylch 9000 o droedfeddi goruwch gwyneb y môr, lle y mae yn rhewi mor greulon yn y nos ag ydyw ym Mrydain yn y tymhor hwn," &c.

Y *Pinwydd Arianaidd* (Silver Fir). Y coed hyn a elwir felly oblegid y ddwy linell wen sydd o dan y dail. Y maent yn brenau rhagorol, ac o dŵf cyflym. Y pren hwn sydd un o frodorion deheubarth Ewrop, a'r *Levant*. Pinwydd Arianaidd mynydd Olympus ydynt frenin-goed y wlad hòno; y maent yn gofyn gwell tir na'r *Larch;* ac nid ydynt mor naturiol i diroedd uchel a'r rhywiau ereill. Eu coed sy feddalach, ac o lai parhâd, na dim o'r Pinwydd ereill; ac felly nid ydynt mor ddefnyddiol at wasanaeth o un math. Ond o ran eu hysgafnder y maent yn hynod i wneuthur badau.

(Pinwydd yr Amerig yn y nesaf.)

DARLITH

AR AWSAFIAETH *(HYDROSTATICS.)*

(Parhâd o du dal. 110.)

Wrth y gair *Awsafiaeth* yr wyf yn meddwl y gangen o Brawddysgaeth ag sydd yn traethu am gydfantoliad, am bwysau a gwasgiad, ac amrywiol effeithiau Awon mewn llonyddwch. Ond, gan nad yw yr enw yn arferedig, ychwanegaf mai yr un peth wyf yn feddwl wrtho ag a elwir gan y Saeson *Hydrostatics*, ac a gyfieithir gan Eiryddion Cymreig, Dyfrbwysiant, neu Dyfrbwysyddiaeth. Ond gan nad am ddwfr yn hytrach nag am awon ereill y mae y gangen hon yn traethu, ac am nad yw ychwaith yn traethu am bwys yn hytrach nag am gydfantoliad, am wasgiad, ac am effeithiau ereill, cymmerais fy rhyddid i roddi enw newydd arni, yr hwn sydd, yn ol fy marn i, yn dynodi ei phriodol ystyr yn fwy cyflawn nag un o'r ddau enw a grybwyllais.

Ond heb fanylu ym mhellach ar yr enw, sylwaf, o berthynas i amrywiaeth sylweddau, nas gwyddom am un gwahaniaeth yn eu temigau (neu fân ronynau) cyssefin, er eu bod yn gwahaniaethu o ran eu hansoddau canfodadwy, megys lliw, llun, caledrwydd, a'r cyffelyb; ac yn enwedig o ran dwysder eu temigau, neu yr hyn, beth bynag ydyw, ag sydd yn peri i'r naill sylwedd fod yn drymach neu ysgafnach na'r un mesur o sylwedd arall. Er cymharu gwahanol sylweddau yn yr ystyr hyn, mae gan y Saeson enw a alwant *Specific Gravity*, wrth yr hwn y meddylir *Pwys Troedfedd Gub o unrhyw sylwedd;* ac am nas gwn am un gair arferedig ym mhlith y Cymry yn arwyddo yr un peth, defnyddiaf y gair *Trymedd* fel cyfieithiad o hono. Os cymmerwn y gair Trymedd yn yr ystyr yma, gallwn gasglu oddiwrth y prawon manylaf bod Trymedd

	ownsau.		ownsau.
Platina, yn	20,337	Llaeth...........	1,032
Aur Coeth	19,362	Heli y Môr	1,026
Aur Bath	17,580	Dwfr	1,000
Arian Byw	13,568	Ymenyn a Gwer	942
Plwm	11,352	Gwirod Marchnadwy	942
Arian	10,511	Pren Derw sych	932
Pres	8,396	Pren *Beech*	852
Haiarn Bwrw ..	7,207	Pren Onen	845
Llech-faen	2,672	Pren Gwernen ..	800
Pren *Ebony*	1,331	Pren Ffawydd coch	675
Glo	1,270	Pren Ffawydd gwyn	569
Rhiddyn Derw 60 oed	1,170	Twythrisg *(cork)*	240
Pren *Mahogany*	1,063	Awyr	1,2
Gwaed Dyn	1,053	*Hydrogen Gas* ..	0,1
Cwrw Cryf.....	1,034		

Os craffwn ar y Dafien hon, gwelwn bod trymedd dwfr yn union fil o ownsau, ac, o ganlyniad, bod y nifer o filoedd o ownsau a bwysa droedfedd *gub* o unrhyw sylwedd arall, yn dangos y nifer o weithiau y mae unrhyw fesur o'r cyfryw sylwedd yn drymach na'r un mesur o ddwfr. Yn yr ystyr yma gellir dywedyd bod

Trymedd Aur coeth yn 19[illegible] pwys Dwfr.
Arian byw ... 13[illegible]
Pres .... 8[illegible]
&c. .... &c.

Sylwaf, ym mhellach, bod gwahanol sylweddau yn amrywio hefyd o ran cydlyniad eu temigau, ac yn yr ystyr yma gellir eu dosparthu yn ddau fath; y naill yn fferedig, megys cerig, mwnau, &c. a'r llall yn rhedegol, neu hylifol, megys dwfr, arian byw, a'r cyffelyb; ac nid yw anhysbys i'r rhan amlaf o honoch bod sylweddau o'r fath olaf, yn ein hiaith ni, yn cael eu dynodi trwy y gair *Awon*. Ar y pen yma hefyd sylwaf, nas gwyddom am un gwahaniaeth rhwng temigau cyssefin Awon oddiwrth demigau cyrph fferedig, o herwydd gwyddom oll, trwy brofion beunydd-

iol, bod gwres yn troi y cyrph caletaf yn sylweddau hylifol; a bod chwanegiad gwres hefyd yn troi sylweddau hylifol yn fath o darth trwythol, megys agerdd a'r cyffelyb. Ond, heb fanylu ar hyn, gan mai am Awon yr wyf yn bwriadu dywedyd ychydig heno ger eich gwydd, dymunaf arnoch sylwi eu bod yn gyffredin yn cael eu dosbarthu yn ddau fath; y naill yn annhwythol ac anwasgadwy, megys arian byw, dwfr, llaeth, &c. a'r llall yn dwythol a gwasgadwy, megys awyr, ac agerdd, yn nghyd â nifer o'r sylweddau a elwir gan y Saeson dan yr enw *Gases*.

Meddylid, hyd o fewn ychydig flynyddau yn ol, bod arian byw, dwfr, a'r cyffelyb, yn hollol anwasgadwy, ond trwy brawon diweddar y mae yn ymddangos y gellir, i ryw raddau, wasgu pob Aw adnabyddus, ond cael nerth digonol. Ond er addef hyn, chwanegaf, trwy ddywedyd mai i raddau bychain y mae yn alluadwy gwasgu yr Awon a gyfrifid yn annhwythol, ac nad ydynt, gan hyny, yn werth sôn am danynt mewn Darlith, yn yr hon nis gallwn fanylu, ond yn hytrach roddi bras olwg ar rai o brif ansoddau ac effeithiau Awon.

Wedi ymdroi, mewn modd arweiniol, i ddywedyd ychydig am Awon yn gyffredinol, enwaf dair cangen o Brawddysgaeth a draethant am danynt. *Awsafiaeth* a draetha am gydfantoliad a gwasgiad, ac amrywiol effeithiau Awon mewn llonyddwch. *Awdreiglaeth*, am symudiad, am egni, ac amrywiol effeithiau Awon mewn rhediad. Ac *Awyrolaeth*, am natur ac effeithiau Awon twythol, megys awyr, agerdd, &c. O ran trefn, addefaf y dylaswn roddi Darlith ar Awsafiaeth o flaen yr hon a draddodais ger eich gwydd ar Awyrolaeth, o herwydd bod Awyrolaeth, mewn rhan, yn ymddibynu ar ddeddfau Awsafiaeth: ond dewisais draddodi hono yn gyntaf, oblegid bod y prawon *(experiments)* perthynol i Awyrolaeth yn fwy difyrus, ac o ganlyniad yn fwy tebyg o greu awydd yn fy ngwrandawyr am wybodaeth ofyddawl na'r prawon perthynol i'r Ddarlith hon.

Yn fy Narlith ar Awyrolaeth, sylwais mai ansawdd nodweddol Awon yw rhwyddineb eu temigau i gilio ymaith, a gwahanu oddiwrth eu gilydd gyd â'r cyffyrddiad lleiaf; a bod yr effeithiau canlynol, o angenrheidrwydd, yn tarddu oddiwrth eu hansawdd nodweddol; sef,

Yn *gyntaf*, Na orphwys yr un o honynt nes byddo ei wyneb yn llywelawl, neu yn gyfochrog â gwyneb y ddaear.

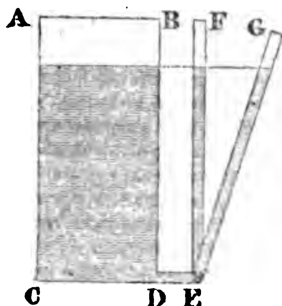
Yn *ail*, Na all un o'r Awon ymlonyddu oddieithr bod yr un pwys ar bob cydran o'r un gaenen lywelawl, pa sylwedd bynag a achosa y cyfryw bwysau arni.

Ac yn *drydydd*, Bod pwysau Awon yn effeithio fel gwasgiad cydradd bob ffordd yn yr un dyfnder, ac yn chwanegu hefyd po ddyfnaf yr elom.

Yn awr, chwanegaf trwy ddywedyd mai dyma brif ddeddfau Awsafiaeth yn gystal ag Awyrolaeth; ac erfyniaf arnoch ymdrechu eu cadw yn eich cof, oblegid mai amcan yr hyn a glywch, ac a welwch, yn y rhan ganlynol o fy Narlith, yw amlygu y cyfryw ddeddfau, ac olrhain yr effeithiau a darddant oddi wrthynt.

Am y Ddeddf gyntaf, prin y meddyliwn fod yn angenrheidiol i mi sylwi nad yw ond effaith naturiol yn tarddu oddiwrth at-dyniad y ddaear tua ei chanol, ac oddiwrth rwyddineb temigau Awon i lithro heibio eu gilydd, modd y symudant yn ddiffael ar hyd y gogwyddiad lleiaf. Nid wyf chwaith heb ofni, y cyfrifwch yn afreidiol i mi dreulio eich amser i amlygu na orphwys un o'r Awon nes byddo ei wyneb yn llywelawl; o herwydd eich bod oll yn gwybod y rhed Awon ar oriwaered, a bod goriwaered o angenrheidrwydd yn aros nes byddo y gwyneb yn llywelawl. Ond dymunaf arnoch ystyried mai dechreu gyd â'r hyn sydd amlwg yw y ffordd debycaf i ni amgyffred yr hyn sy ddyrys; ac am hyny cyfeiriaf eich meddyliau at gistaid o ddwfr, o'r hon y tybiwn bod ystenaid yn cael ei godi; a chwi a wyddoch oll y rhedai y dwfr yn ddioed o'r rhanau amgylchol i lenwi y gwagle nes gwastadhau y gwyneb. Tybiaf, ym mhellach, bod ystyllen yn cael ei gosod ar ei hochr, ar draws y gyfryw gist, modd y parthai y dwfr yn ddwy ran, a chwi a wyddoch hefyd, os gollyngid ymaith unrhyw fesur o'r dwfr o'r naill ben i'r gist, na orphwysai yr hyn a fyddai yn y pen arall, os cai dwll neu agen i redeg trwy yr ystyllen, nes byddai gwyneb y dwfr yn y naill ben yn gyfuwch a'i wyneb yn y pen arall; oddigerth effeithiau llanw a thrai, y rhai a berthynant i Seryddiaeth. Gallwn

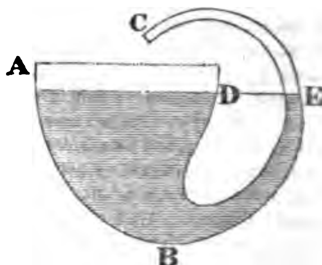
hefyd, oddiwrth y ddeddf hon, amgyffred yr achos o dònau y môr, trwy ystyried fod y gwynt yn chwythu yn anghyfartal ar ei wyneb, modd y mae pant yn cael ei greu yn y lle y byddo y gwynt yn taro arno, ac effaith y dwfr yn rhedeg er gwastadhau ei wyneb yn parhau y cynnwrf yn y lle nad yw y gwynt yn effeithio, ac felly tònau yn cael eu creu yr un modd ag y gwelsoch mewn maes o ŷd ar ddiwrnod gwyntog.

Er dangos ym mhellach nad yw ffurf llestr a gynnalio un o'r Awon, er parthu ei wyneb yn rhanau gwahanol, ac anghyfartal, yn rhwystro gweithrediad y ddeddf a grybwyllais, wele Lestr Gwydr A B C D, a phiben wydr yn arwain o'i waelod, yr hon a ellir ei throi o gylch y cymal E yn seth fel E F, neu ar osgo megys E G. Yn awr, tywalltwn ddwfr i'r llestr, a chwi a welwch na lonydda nes byddo ei wyneb o fewn y llestr, ac o fewn y biben, yr un uchder, er gosod y biben ar yr osgo a fynom.

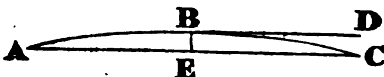
Trwy y praw yma gwelwn bod y mesur lleiaf o ddwfr yn y Biben yn cydfantoli mesur llawer mwy o fewn y llestr. Yr un effaith a welwn hefyd mewn tebair *(tea kettle)* tebot, &c. os craffwn nad yw y dwfr yn y big yn codi un gradd yn uwch nag y saif o fewn y llestr y tardda y big o hono; a deallwn mai effaith y ddeddf hon yn unig yw bod y dwfr yn treiglo allan trwy y big pan y gogwyddom y llestr er tywallt y dwfr o hono. Oddiwrth y praw yma, gwelwn hefyd y modd y gellir trosglwyddo dwfr trwy ewyll *(conduits)* yn rhedeg dan y ddaear o'r naill fan i'r llall; ac mai yr achos bod y dwfr yn pistyllio i ystafelloedd uchaf tai yn y ddinas hon yw, fod geneuau y pibenau y rhed trwyddynt yn uwch na'r ystafelloedd y rhed iddynt.

Er dangos hefyd yr angenrheidrwydd i ddynion, ym mhob sefyllfa, ymdrechu gwneuthur eu hunain yn adnabyddus â'r cyfryw o ddeddfau y greadigaeth ag fyddont yn dwyn perthynas â'r pethau yr ymwnelont â hwy, cyfeiriaf eich sylw at yr hyn a ddarllenais am ddyn a ddychymygai ei fod wedi cael hyd i'r hyn a eilw y Saeson *Perpetual Motion* trwy wneuthur llestr o'r fath a ddangosir gan y Darlun

A B C, yn yr hwn y meddyliai y gwnai pwys y dwfr yn y pen ffyrfaf, wthio y dwfr o'r gwaelod, trwy y biben B E C, a'i dywallt drachefn i'r llestr, modd y treiglai yn barhaus heb un egni allanol i'w wthio. Ond pan brofodd ei ddyfais wrth y ddeddf a grybwyllais, mawr oedd ei siomedigaeth pan y gwelodd na chodai y dwfr yn y biben ar gyfer E drwch blewyn yn uwch na gwyneb y dwfr yn ei lestr ar gyfer D.

Yn y sylwadau blaenorol dywedais na lonydda dwfr, neu unrhyw Aw arall, nes byddo ei wyneb yn llywelawl; ond nid wyf, wrth y gair llywelawl, yn meddwl bod gwyneb dwfr mewn llonyddwch yn *wastad*, ond yn hytrach yn *amgrwn*, modd y byddo pob rhan o'r gwyneb yr un pellder o ganol y ddaear.

Er amlygu hyn, tybiwn bod A B C yn dangos gwyneb Llyn Tegid, a bod ei ddwfr yn rhewi am droedfeddau o drwch ar amser tawel, pan byddo ei wyneb yn llywelawl. Yn yr amgylchiad yma, pe byddai rhych gwastad A E C yn cael ei dori o'r naill ben i'r llall, a dwfr yn cael ei dywallt i'r rhych yn y pen A, ac heb rewi, rhedai oddiwrth A tu ag at E, gan godi yn wrym cyfochrog â gwyneb y rhew A B C. Ac os

yw hyd y llyn yn bedair milltir o A i C, byddai dyfnder y dwfr ar ganol y rhych o B i E ynghylch dwy fodfedd ar bymtheg, ac yn lleihau yn raddol o'r canol tu ag at y ddau ben, lle y diflanai yn hollol.

Er dangos bod amgrwnder gwyneb dwfr yn tarddu, fel effaith angenrheidiol y ddeddf tan sylw, oddiwrth grwnder y ddaear, tybiwch bod llinell yn cael ei thynu o ganol y ddaear i'r pen A, a chwi a ganfyddwch, oddiwrth y darlun, heb eich dyrysu âg Arddangosiad Medonawl (*Geometrical Demonstration*) nad yw gwaelod y rhych yn croesi yn syth y cyfryw linell, ond ei fod yn hytrach yn gogwyddo tu ag ati, ac o ganlyniad, bod y dwfr yn treiglo ar oriwaered wrth redeg o'r pen A tua chanol y rhych.

Wrth dòri camlesydd mae yn angenrheidiol anhepgorol cymmeryd sylw o grwnder y ddaear, cyn y gallo y dwfr fod o'r un dyfnder ym mhob rhan; oblegid pe tòrid camlas o B tu ag at C, a'i gwaelod ym mhob rhan yn wastad â gwyneb y ddaear yn B, megys ar hyd y llinell B D, byddai dyfnder y dwfr yn lleihau ynghylch wyth modfedd a hanner bob milltir rhwng B a D.

Ac os ystyriwn bod yr effaith yma yn tarddu, fel canlyniad angenrheidiol, oddiwrth y dybiaeth bod y ddaear yn gron, a'i thryfesur yn agos i 8,000 o filltiroedd, a bod tystiolaeth y rhai a dòrant gamlesydd yn profi fod y cyfryw effaith yn cymmeryd lle, rhaid i ni addef bod eu tystiolaeth yn cadarnhau cywirdeb profion ereill mewn perthynas i grwnder a thryfesur y ddaear.

Un sylw arall a chwanegaf am effeithiau y ddeddf gyntaf, a hyny trwy ddywedyd bod dwfr, nid yn unig yn ymlywelu, ond hefyd i ryw raddau yn tueddu i lyfnhau gwyneb y ddaear, trwy gludo sylwedd y bryniau i'r dyffrynoedd. Er amlygu hyn, cyfeiriaf eich meddyliau at ardaloedd mynyddig tywysogaeth Cymru: yno y gwelsoch gornentydd dyfnion wedi cael eu tòri yn raddol, trwy yspaid oesoedd anghofiadwy, gan lifogydd mewn ffrydiau bychain, a redant o'r mynyddoedd tu a'r dyffrynau: gwelsoch hefyd ddolydd breision, a gweirgloddiau ehang, oddeutu afonydd, y rhai ydynt yn eddain yn ddigynnwrf ar hyd y cyfryw ddyffrynau; ac hefyd forfëydd ehang ar lànau y môr, ac ar gyffiniau aberoedd: ond nis gwn a ydych chwi oll wedi ystyried mai y pridd a'r llaid a gladwyd o ychydig i ychydig gan y ffrydiau a'r afonydd a greasant y cyfryw ddolydd a morfëydd, y rhai ydynt yn ein dyddiau ni yn cynnal lliaws nid bychan o'n cyd-genedl. Ac os addefwch hyn, nid yw anghredadwy genych y bydd cannoedd o erwau ag ydynt heddyw yn llynau nofiadwy, mewn oesoedd i ddyfod yn ddolydd cynnyrchiol. Oddiwrth y sylw hwn, heb sôn am gynhyrfiadau echrydus tan-ddaearol, nac chwaith am gyfnewidiadau gwythenau dwfr, y rhai a achosant byspyddiad ffynnonau yn y naill fan, trwy agoryd ffynnonau newyddion mewn man arall, gwelwch hefyd wendid rhesymau y rhai a ymdrechant wadu yr Ysgrythyrau, o herwydd bod hyntoedd afonydd, a sefyllfaoedd dinasoedd, a sonir am danynt yn y Bibl, i raddau yn anghyfateb i hanesion yr oesoedd diweddar. (*I'w barhâu.*)

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

Syr—Ychydig o ddyddiau yn ol derbyniais y traethodyn Saesonig a elwir "*Information published by his Majesty's Commissioners for Emigration, respecting the British Colonies in North America.*" Gan fod llawer o ddadwrdd yn ein plith yn y dyddiau hyn am y gwledydd uchod, a chan fod lle i ofni fod llawer o'n cydwladwyr yn tybied, ond iddynt unwaith fyned yno, y byddant mewn math o baradwys, gobeithiaf mai nid anghymmeradwy ac anfuddiol fydd y gorchwyl o gyfieithu y Traethodyn crybwylledig. Bwriedais unwaith anfon talfyriad o hono i chwi; ond cymmerais ail feddwl, ac wele y cyfan o hono at eich gwasanaeth.—Yr eiddoch,

Glan Conwy. Clywedog.

HYSBYSIAD O BARTHED Y TREFEDIGAETHAU PRYDEINIG YN NGOGLEDD AMERICA.

Swyddfa Drefedigaethol, Chwef. 9, 1832.

Amcan y Traethodyn hwn yw rhoddi y cyfryw hysbysiadau ag a fydd yn fuddiol i ddynion a chwennychant dramori, neu gynnorthwyo ereill i dramori i'r Trefedigaethau Prydeinig yn yr America Ogleddol.

Yn y lle cyntaf, dymunol yw dynodi pa fath gynnorthwy a all y rhai a gyrchant

i'r Trefedigaethau hyn ddisgwyl oddiwrth y llywodraeth. Ni rydd y llywodraeth ddim arian i'r cyfryw ddynion cyn iddynt gychwyn o'r wlad hon; ac wedi iddynt gyrhaedd i'r Trefedigaethau, ni anrhega hwynt â thiroedd, nac arfau, nac ymborth. Rhoddwyd addewidion i'r Mudwyr *(Emigrants)* o'r holl bethau hyn weithiau gan ddynion yn y wlad hon a chwennychant ennill arian drwy eu trosglwyddo i'r America Ogleddol, ac am hyny yn ewyllysgar i'w twyllo hwynt gyda disgwyliadau disail, yn llwyr anystyriol o'r siomedigaeth a deimla y trueiniaid wedi cyrhaedd yno. Ond dymuniad y llywodraeth ydyw rhoddi i'r mudwyr hysbysiad cywir o ansawdd pethau yn y gwledydd hyny, i'r rhai y maent yn cyrchu.

Ni roddir y fath gynnorthwy anghyffredin ag a grybwyllir uchod; oblegid, yn y Trefedigaethau hyny, lle y bydd y rhai a chwennychant weithio, yn sicr o ddyfod ym mlaen yn dda, nid oes dim achos am y fath anrheg. Yn yr amser a aeth heibio, gwir yw fod y trefedigion yn cael anrhegion o dir: ond pan gymmerwyd ef gan ddynion tlawd, gwelsant nad oedd ganddynt fodd i fyw nes y cynnullid y cnydau; ac heblaw hyny, gwelsant fod eu gwybodaeth am y modd o drin tir yn y wlad hòno yn rhy fychan i'w galluogi hwynt i fyned ym mlaen yn dda. Wedi y cwbl, rhaid oedd iddynt weithio am gyflog, nes y casglent ryw faint o arian, ac y dysgent ychydig o'r modd y trinir tir yn Canada. Ond yn awr ni ellir cael meddiant ar erw o dir yno, heb ei brynu. Er fod pris y tir yn dra chymmedrol, etto y mae yr arian a geir wrth werthu tiroedd yn debyg o fod yn gyllidfa fawr, yr hyn a fydd er lles i'r Trefedigaethau, ac, o ganlyniad, i'r rhai a gyrchant iddynt. Ar yr un pryd nid yw y drefn hon yn peri dim caledi i'r mudwr tlawd, oblegid gall weithio am gyflog yn gymmwys fel o'r blaen: ac ym mhen ychydig gall brynu tir, os hyny yw ei ddymuniad, gyd â'r arian a gasglasai; a'r cyflogau uchel yn y Trefedigaethau hyn a'i galluogant ef i gasglu llawer mewn ychydig amser.

Y cyfryw yw y rhesymau paham y tybia y llywodraeth yn afreidiol anrhegu pobl â thir mewn gwlad lle y gall dyn llafurus, oblegid iselder pris y tir, helaethrwydd gwaith, a chyflogau uchel, ennill digon mewn ychydig o dymhorau i ddyfod yn uchelwr *(freeholder)* drwy ei ddiwydrwydd ei hun.

Gan mai wrth *auction* y gwerthir y tir, bydd ei bris yn ymddibynu ar y cynnygiadau a wneir. Ond, yn gyffredin, ni werthir ef am lai na 4*s.* neu 5*s.* yr erw *(acre)*: ac yn y parthau hyny lle y gwnaethpwyd ffyrdd, neu yr arloeswyd y tir i ryw radd, y prisiau cyffredin diweddaf oeddynt 7*s.* 6*c.*—10*s.*—a 15*s.* Ceir hysbysiad ychwanegol a manylach yno yn y man a'r lle; ac ymdrechir hyd yr eithaf i foddloni y prynwyr yn ol eu gwahanol amgylchiadau.

Er na fydd i'r llywodraeth anrhegu neb a fyddo yn myned i Ogledd America â thiroedd ar draul y wladwriaeth, etto ceidw oruchwylwyr ym mhrif borthladdoedd y Trefedigaethau, dyledswydd y rhai, heb na thal na gwobr gan y mudwyr, fydd eu dïogelu pan gyrhaeddant yno gyntaf, rhag cael eu twyllo—hysbysu iddynt lle y mae angen am lafurwyr yn y gwahanol barthau—eu cyfarwyddo hwynt am y modd goreu a rhataf i ymdeithio, a rhoddi pob cyngor buddiol iddynt o barthed y pethau oedd yn eu golwg pan drafuriasant. A phan y methir cael gwaith yn ebrwydd gan briodor, rhoddir hwynt i lafurio yn y gweithydd a yra y Llywodraeth y'mlaen yn y Trefedigaethau. Wedi iddynt gyrhaedd yno, ni ddylent oedi myned at y Goruchwylwyr dan y Llywodraeth i ymgynghori â hwynt: a dylent uwchlaw pob dim ochelyd ymdroi yn y porthladdoedd, lle y maent yn agored i gael eu twyllo ym mhob modd, a lle y denir hwynt i aros mewn tafarndai nes y treuliont y cyfan o'r arian a ddigwyddo fod yn eu meddiant.—I'r un diben o ymogelyd rhag pob twyll i'r hwn y mae 'r dieithriaid yn agored, ac o'u hattal hwynt rhag gwastraffu eu harian ar y cyntaf, tra dymunol fyddai i'r sawl a ddymunant ddiwallu y mudwyr âg arian i'w cynnal yn y Trefedigaethau, drefnu rhyw foddion i'r arian gael eu talu yno, yn hytrach na'u rhoddi i'r mudwyr cyn eu hymadawiad o'r wlad yma.* Y mae Goruchwylwyr wedi eu

* Y mae moddion yn awr wedi eu trefnu gogyfer a'r gwrthddrych dymunol hwn, fel y gwel ein darllenwyr yn niwedd y traethawd hwn yn ein Rhifyn nesaf.

sefydlu yn St. John's, St. Andrews, a Miramichi, yn Brunswick Newydd; yn Quebec a York, yn Canada. Y Goruchwyliwr yn Quebec yw A. C. Buchanan, Ysw.—yn St. John's, A. Wedderburn, Ysw.—yn St. Andrews, G. N. Smith, Ysw.—ac yn Miramichi, J. Cunard, Ysw. Ni hysbyswyd etto beth yw enw y Goruchwyliwr yn York. Wrth derfynu, gellir sylwi y gwneir pob ymdrech i rwyddhau ffordd y mudwyr o'r Porthladdoedd, i'w rhwystro rhag treulio eu hamser yno yn ofer, ac i roddi iddynt bob cyfarwyddiad ynghylch y modd goreu o ennill eu bywioliaeth.

Wedi egluro fel hyn y cymmorth a rydd y Llywodraeth i fudwyr, adroddir yr hysbysiadau canlynol ynghylch y draul gyffredin am fordaith o'r wlad hon i'r Trefedigaethau—ac ynghylch y cyflogau yn gyffredin—a phris ymborth yn y lleoedd hyny, fel y gallo pob dyn farnu drosto ei hun am y manteision sydd yn ei annog i gymmeryd ei drigfa yn y Trefedigaethau yn yr America Ogleddol.

TRAUL AM FORDEITHIO.

Gall dyn fyned i Quebec neu Brunswick Newydd naill ai trwy gytuno â goruchwylwyr llongau am y daith a'i gynnaliaeth, neu am y daith yn unig, ac iddo fyw ar ei fwyd ei hun. Os dewisir y ffordd olaf, yr unig bethau a ddarpara meddiannydd y llong fydd, dwfr, tân, a *lle* i wely; ond rhaid i'r ymdeithydd barotôi gwely, a dillad. Cludir plant dan 14 oed am hanner, a phlant dan 7 mlwydd oed am y drydedd ran, o'r hyn a ofynir am gludiad dŷn. Ni ofynir dim am gludo plant dan 1 mlwydd oed. Y pris cyffredin am y fordaith a lluniaeth o Lundain, neu o'r Porthladdoedd ym mharthau dwyreiniol yr Ynys hon, ydyw £6; am y daith yn unig £3. Y mae y pris ryw faint yn llai o Le'rpwll, Greenock, a Phorthladdoedd yr Iwerddon: eleni fe allai y bydd y pris o £2 i £2 10s. heb fwyd, ac o £4 i £5 gyda bwyd. Po hwyraf y cychwynir yn y tymhor, uchaf yn y byd fydd y draul am y fordaith. Arfer fwyaf gyffredin y rhai a deithiant yn y llongau o Scotland a'r Iwerddon, ydyw cymmeryd lluniaeth gyda hwynt; ond nid yw yr arfer yma mor gyffredin yn llongau Llundain: a rhai o'r Marsiandwyr, gan wybod fod canlyniadau peryglus wedi tarddu oddiar anwybodaeth yn y peth hyn, ydynt yn anfoddlawn i dderbyn ymdeithwyr os na chytunant am y *daith* a'r *bwyd*. Dylai y rhai a ddewisant gymmeryd eu bwyd eu hunain, ofalu i ddarparu digonedd o ymborth: dylid ceisio digon am 50 niwrnod o leiaf, yr hyn yw yr amser byraf yn mordwyo yno, ac weithiau byddis cymmaint a 75 niwrnod, yn mordwyo o Lundain i'r Trefedigaethau.

Yr amser goreu i ymadael o Loegr ydyw yn ddiau yn misoedd Mawrth ac Ebrill: nid yw y rhai a gychwynant wedi hyny yn debyg o gael gwaith mor dda, a byddant am lai o amser yn y Drefedigaeth cyn dechreuad y gauaf. Gellir cael hysbysiad am enwau y llongau a fordwyant i'r Trefedigaethau yn America, ynghyd âg enwau eu *Brokers*, ym mhob Porthladd yn y deyrnas, drwy ymofyn *yn bersonol* â'r Swyddogion y *Custom-house*. Ond ni all y Swyddogion ateb y llythyrau ar y pwngc hwn: am hyny rhaid i ddynion ag sydd yn byw ym mhell oddiwrth y môr awdurdodi cyfaill i ymofyn am yr hysbysiadau hyn yn Nholldŷ y Porthladd o'r hwn y dymunant fordwyo. Rhoddir hysbysrwydd o enw y llong—y lle y mae yn myned—a'r amser y mae yn cychwyn—yn fynych yn y Newyddiaduron.

Y mae mudwyr yn dra agored i gael eu twyllo mewn llawer modd; ac nid oes dim ond eu synwyr da eu hunain a ddichon eu gwaredu hwynt rhag hyny. Weithiau gofyna Goruchwylwyr y llongau am dâl gan y mudwr am y fordaith, yna cynghorant ef i fyned i aros mewn tafarndŷ, lle y cedwir ef o ddydd i ddydd nes y treulir ei holl arian cyn i'r llong hwylio o'r Porthladd. Nid yw y Goruchwylwyr a berthynant i longau marsiandwyr cyfrifol yn euog o'r fath ymddygiad cywilyddus. Ond y ffordd ddiogelaf ydyw pennodi *diwrnod* yn y cytundeb am y fordaith, ar ol yr hwn y derbynir y mudwr ar fwrdd y llong, ac y cynnelir ef ar draul perchenogion y llong, pa un bynag a fydd hi yn barod i gychwyn ai peidio. Yn y modd hyn, ni chymmellir y mudwr i ddyfod yn rhy fuan i'r Porthladd, ac i wario ei arian yn y tafarndai, oblegid iddo gael hysbysiad anghywir o'r amser yr hwyliai y llong; o herwydd o'r diwrnod y cyrhaedda efe y

Porthladd, sef y diwrnod a bennodwyd o'r blaen yn y cytundeb, y llong yw ei gartref.

Y mae cludiad ymdeithwyr i'r Trefedigaethau Prydeinig yn yr America Ogleddol yn cael ei reoli yn ol Ysgrif y Senedd (9 Geo. IV. c. 21); ac wele rai o'i phrif drefniadau:—Ni chaniatâir i ymdeithwyr fyned gyda llongau, os na bydd 5½ o droedfeddi rhwng ei byrddau (*decks*): nid oes iddynt gymmeryd rhagor na thri o ymdeithwyr i bob pedair tunnell o nwyfau; a rhaid iddi gael, o leiaf, 50 galwyn o ddwfr glân, a 50 pwys o fara, *biscuit*, neu flawd ceirch, i bob ymdeithydd. Pan y bydd nifer yr ymdeithwyr ar fwrdd y llong gymmaint ag a ganiatâ y gyfraith, nid oes i nwyfau na lluniaeth gael eu rhoddi rhwng y byrddau: ond os na fydd y nifer yn gyflawn, gellir rhoddi ychydig o nwyfau rhyngddynt. Os bydd i Reolwyr llongau lanio ymdeithwyr mewn rhyw le heblaw y lle a bennodwyd cyn hwylio o'r Porthladd, oddieithr gyd â'u cydsyniad eu hunain, gellir eu gwysio ger bron dau Swyddog Heddwch yn un o'r Trefedigaethau, a gorfyddir arnynt dalu dirwy o £20.

Ar Swyddogion y Tolldŷ (*Custom House*) yr ymddibyna rhoddi y cyfreithiau hyn mewn grym: am hyny dylai y rhai a wyddant am droseddiadau o honynt, anfon eu hachwyniadau i'r Tolldŷ yn y porthladd agosaf atynt.

Dylai y rhai a fwriadant fyned i Canada ofalu i geisio digon o arian, nid yn unig i dalu am y fordaith o Loegr, ond hefyd i'w cludo hwynt cyn belled ag y dymunent fyned wedi iddynt gyrhaedd Quebec. Traul yr ymdaith hon a ymddibyna ar bellder y sefyllfa lle y gall y mudwr gael gwaith, neu lle yr ewyllysiai gyfanneddu; ond efallai mai buddiol fydd i bawb gael yr adroddiad canlynol o'r prisiau am y daith o Quebec i York, prif ddinas Canada Uchaf, yn y tymhor diweddaf. Y draul o Quebec i Montreal (180 milltir) mewn agerdd-long oedd 6*s.* 6*c.* am ddyn wedi tyfu i fynu; o Montreal i Prescot (120 milltir) mewn cychod, 7*s.*; o Prescot i York (250 milltir) mewn agerdd-long, 7*s.* Cyflawnir y daith fel hyn mewn 6 diwrnod yn gyffredin: os ychwanegwn 11*s.* am luniaeth, yr holl draul am y daith o Quebec i York (550 milltir) oedd £1 11*s.* 6*c.* yn ol prisiau y flwyddyn ddiweddaf. Y rhai a feddiannant ddigon o foddion a ddewisant deithio ar y tir y rhan hyny o'r ffordd nad ellir myned âg agerdd-longau ar hyd yr afon St. Lawrence: yn y modd hyn cyflawnir y daith yn gyffredin mewn 6 diwrnod, a'r draul yw £6. Rhaid sylwi fod y prisiau am gludiad ymdeithwyr yn gyfnewidiol; ond tybir fod yr hysbysiad uchod hwn yn ddigon cywir i alluogi dynion yn y wlad hon i gael rhyw amcan ar y draul. A gellir cael hysbysiadau cywirach gan y Goruchwyliwr sy dan y Llywodraeth yn Quebec.

(*I'w orphen yn y nesaf.*)

SYLWADAU AR FREUDDWYD R. LL.

Mr. Gwyliedydd—Yn eich Rhifyn am fis Mawrth diweddaf, sylwais ar un peth neillduol sydd yn gynnwysedig ynddo, mewn *breuddwyd* o eiddo *R. Ll.* yr hwn a *dybiasai ei fod yn sefyll ar lan afon angeu*: ac, ym mysg pethau ereill, efe a ddywed y geiriau canlynol:—"Sut (medd ef) yr â y gwr acw drosodd, ac ar ei gefn anferth lyfr o Gorph Difinyddiaeth, heb fawr ddim ond testynau o'r Ysgrythyr o wirionedd ynddo." Diau, Mr. Gwyliedydd, fod y geiriau dychymmygol hyn, a rhai pethau ereill yn y breuddwyd hwn, yn cyfeirio at y llyfr a gyhoeddais yn ddiweddar yn erbyn Calfiniaeth, o dan yr enw "Corph o Dduwinyddiaeth, neu Draethawd ar Etholedigaeth a Rhagarfaethiad, a'r Pyngciau ereill sydd yn ymddibynu ar hyny, megys y gosodir allan yn y ddau Destament, sef yr Hen a'r Newydd." Nid rhaid i mi byth gywilyddio oblegid y Traethawd hwn, gan i mi ddilyn rheol athrawiaeth y Parchedigion Wesley, Fletcher, Adam Clarke, Watson, a llaweroedd o enwogion o'r Eglwys Sefydledig, yn gystal a gwyr tra dysgedig ym mhlith yr Anymddibynwyr, drwy 'r gwaith; ac hefyd, oblegid i mi dderbyn tystiolaeth ysgrifenedig oddiwrth laweroedd o'r duwinyddion mwyaf cyfrifol a dysgedig, o wahanol enwau, y'Nghymru, er's pan gyhoeddais y llyfr hwn, y rhai sydd oll yn ei gymmeradwyo ym mhell uwch law fy nisgwyliad; ac yn benaf dim, am fod fy nghydwybod fy hun yn tystio ei

fod yn unol â'r Datguddiad Dwyfol: a chyfeiriaf y darllenydd at yr hyn a ddywed yr Eurgrawn Wesleyaidd am dano, megys y canlyn:—

"Gallwn ddywedyd, wedi darllen y llyfr hwn drosodd, ei fod yn eithaf teilwng o'r ganmoliaeth a roddir iddo yn y *North Wales Chronicle*, am Medi yr 20fed, 1831. Dywedir yno am dano fel hyn:—

"'Y mae yn ffrwyth llawer o fyfyrdod a dyfal-chwiliad gan ei awdwr, yr hyn, trwy ei gyhoeddi yn iaith ei fam, a gynnysgaeddodd ei gydwladwyr â'r trysor mwyaf ei werth. Nis gallwn ammeu, oddiwrth y derbyniad gwresog a gafodd mor gyffredin gan wyr o ddysg a thalentau, na fydd i hwn yn fuan fod yn Draethawd sefydlog ar Dduwinyddiaeth. Y mae hir alw wedi bod yn y Dywysogaeth am y fath Draethawd, ac y mae ei awdwr yn teilyngu diolchgarwch a chynnorthwy ei gydwladwyr am roddi ei dalentau a'i amser i wneud i fynu y diffyg hwn.'

"Fe arbed y llyfr hwn lawer o draul a choll-amser i'r ymofyngar am wir wybodaeth, am y caiff ynddo swm a sylwedd ugeiniau o gyfrolau wedi eu casglu yn nghyd, a'u gosod yn ngeiriau eu hawdwyr o'i flaen, ynghyd â chyfeiriadau at y manau y maent i'w cael; ac hefyd, y pethau sydd a gwahanol ystyr iddynt yn ngair Duw, wedi eu gosod yn eu dosparthiadau priodol. Nis gallwn lai na dymuno fod un o'r llyfrau hyn ym mhob myfyrgell, ac un ym mhob teulu trwy y Dywysogaeth; canys y mae yn deilwng o hyny. Ni a ddyfynnodwn ychydig o waith yr awdwr yn ei Ragymadrodd:—

"'Gan mai nid pethau cyffredin a wna y tro at archwaeth yr oes bresennol, myfi a dreiddiais i bethau anghyffredin, ac a ymdrechais egluro (nid rhyw adnod neu ddwy yma a thraw, ond) meddwl yr Ysgrythyrau o'r penbwygilydd, yr hyn a barodd i mi alw y Traethawd hwn yn Gorph o Dduwinyddiaeth.'

"Y mae yr awdwr dysgedig wedi ymgadw yn berffaith gysson â'r dyfyniad uchod drwy ei holl waith; yn yr hwn y mae yn amlygu gwybodaeth helaeth o feddwl Gair Duw, a medrusrwydd a llafur mawr i'w iawn ddosparthu." Gwel yr Eurgrawn uchod am Chwefror diweddaf, tu dal. 50, 51.

Gan na fedr *R. Ll.* roddi atebiad mewn ffordd dêg a rhesymol i'r llyfr uchod, wele, nid oes gan y gwr hwn ddim ond darlunio rhyw ddychymmygion gweigion gan yn fy erbyn, yr hyn, yn wyneb y gwaith, a ddiflana megys tarth y boreuddydd yn wyneb yr haul disglair. Od oes dim anwiredd ynddo, y mae hyny yn perthyn yn gwbl i'r awdwyr Calfinaidd a ddyfynnodais drwy y gwaith: felly, cymmwys iawn y gallaf ddywedyd wrth *R. Ll.* "mai dy enau dy hun a dystiolaethodd i'th erbyn;" ac yr wyf yn galw arno i brofi, os baidd ef, ddarfod i mi wneuthur cam neu anghyfiawnder â'r athrawiaeth neu 'r awduron hyny, yn y radd leiaf, drwy 'r cyfansoddiad. Hawdd gwybod pwy yw awdwr y breuddwyd hwn, wrth ei gydmaru â'i ddull yn pregethu pethau dychymmygol o'r fath, yn hytrach na phethau sylweddol ac adeiladol i'r bobl: ac yn wir, gellir dywedyd, a hyny yn dra gwirioneddol, fod gormod o freuddwydion a dychymmygion cenhedlig a Phaganaidd yn aros hyd y dydd hwn yn ngwlad yr Efengyl, yr hyn sydd yn andwyo y grefydd Gristionogol, ac nis gall hi byth hanfodi i berffeithrwydd yn neb heb ei phuro oddiwrth y fath ddychymmygion ofer a disail. Nid oes genyf un ammheuaeth nad yr awdwr hwn a ysgrifenodd lythyr dan yr enw *Latimer* yn fy erbyn cyn i'r Traethawd fyned i'r Wasg, gyda bwriad i attal pob annogaeth iddo cyn ei gyhoeddi; (Gwel ragymadrodd y llyfr) canys arwyddwyd, a thalwyd toll, y llythyr bradychol hwnw yn y dref lle mae *R. Ll.* yn cyfanneddu ynddi.

D. S. Y mae *R. Ll.* fel yn beio ar y *Crynwr am na thaflai ei het â'r cantel llydan o'r neilldu—yr Esgobion, am na thaflant ymaith eu perwigau*—ac ar y *Wesleyaid*, hwythau, am na wnant yr un peth â'u *bênketiau, &c.* fel i arwyddo, mae 'n debyg, nas gallant fyned i'r ochr draw yn llwyddiannus, heb fod eu penau yn gwbl *grynion* fel yr eiddo ef ei hun: ond pa sut y gwnant hyny heb *wyrthiol ras* i'w gwneud yn ewyllysgar yn y gwaith? Nid yw'r gras a ganiatêir iddynt ddim yn ddigon i'w gallnogi i ymadael â'r cyfryw bethau, sydd megys attalfa iddynt rhag myned o honynt i'r *ddinas sanctaidd:* felly ammhossibl iddynt wneuthur dim ond myned ym

mlaen yn eu pechodau; canys nis gallant, mwy na'r corph marw yn y bedd, gyflawni un ammod—un ddyledswydd—un ymdrech, na moddion tu ag at gael golwg ar eu cyflyrau andwyol a cholledig; nac i erfyn am gymmorth yr Yspryd Glân yn y gwaith, heb weithrediadau *gwyrthiol ac anorchfygol* ar eu cynneddfau; yr hyn sydd, mewn mesur mawr, yn gwbl gydunol, ac yn dra chyson â'r *athrawiaeth newydd o blaid gwyrthiau, a thafodau dieithr, &c.* a bregethir yn y deyrnas hon. Er hyny, y mae *R. Ll.* fel yn euog-farnu pawb, o bob enw, oddigerth ei enw ei hun, am na thaflant ymaith yr hyn y mae ef yn ei olygu a fydd yn dramgwydd iddynt yn nglàn afon angeu; ac nid oes ond un ffordd, o ddwy, iddynt i gael ymwared â'r beichiau hyn wrth groesi 'r afon hon; sef, naill ai yn nerth natur lygredig, neu ynte, trwy *wyrthiol ras:* ac amlwg yw nad oes dim, yn y mesur lleiaf, yn gorphwys arnynt hwy tu ag at effeithio hyny yr un o'r ddwy ffordd yma: er y condemnir hwy i'r graddau eithaf gan *R. Ll.* am na thaflant ymaith bob peth sydd megys rhwystr iddynt rhag myned i'r bywyd.—Ond pa fodd y cyfiawnheir *R. Ll.* yn ei farn (fel beirniad) os na eddyf ef fod llwybr canol wedi ei drefnu a'i ddatguddio yn yr Ysgrythyrau tu ag at achub dynion, sef trwy ddylanwadau a gweithrediadau cyffredinol yr Yspryd Glân ar eu cyflyrau (*Deut.* 8. 5. *Neh.* 9. 20. *Ps.* 95. 7—11. *Hos.* 11. 3, 4. *Joel* 2. 28. *Ioan* 16. 8. *Deut.* 30. 14. *Rhuf.* 2. 4. a 10. 8.) trwy y goleuni sydd yn goleuo pob dyn a'r y sydd yn dyfod i'r byd (*Ioan* 1. 4, 9.) a'r dawn a ddaeth (trwy gyfryngdod a chyfiawnder Crist) ar bob dyn i gyfiawnhad bywyd. *Ioan* 12. 32. *Rhuf.* 5. 18. *Heb.* 2. 9. Nid yw hyn, mi feddyliwn, yn yr ymarferiad o honynt, ddim yn ddigon gan *R. Ll.* i argyhoeddi dynion, ac fel i'w goleuo a'u galluogi i holi eu hunain—i weled, ac i gydnabod eu pechod a'u trueni mawr wrth natur—i ddyfod, mewn edifeirwch calon a gostyngeiddrwydd yspryd, at draed yr Iesu i'r llwch a'r lludw—i weddïo am gymmorth ei hael Yspryd yn y gwaith; ac i bwyso, trwy ffydd, ar ei haeddiant ef yn unig am faddeuant ac Iachawdwriaeth i'w heneidiau anfarwol. Rhaid cael rhywbeth uwchlaw hyn fel i'w *traws gymmell* yn y gwaith; ac etto, hwy a fernir â barn ddi drugaredd gan *R. Ll.* am na thaflant ymaith bob peth a berthyn i'r cnawd, a chyflawni yr holl bethau hyn cyn diwedd eu gyrfa; yr hyn sydd yn annichonadwy i'w gyflawni heb *wyrthiol neu anorchfygol ras.*

Mae *R. Ll.* yn addef fod y testynau uchod o'r ysgrythyr, sydd yn gynnwysedig yn fy Llyfr, yn *wirionedd;* eithr y mae ef fel yn cyfrif nad yw fy ngolygiadau arnynt *ddim yn wirionedd.* Ond gofynaf iddo, pa olygiadau ereill a ellir yn rhesymol ac yn gydwybodol roddi ar y cyfryw destynau, a miloedd o Ysgrythyrau cyffelyb iddynt, heb wneuthur cam ac anghyfiawnder â dwyfol wirioneddau y nef? Onid rhaid i'r hen *system*, yr hon sydd yn *attal y Gair mewn anghyfiawnder*, roddi lle i'r newydd, cyn y caffo Crist ei bregethu (yn ddidwyll) i'r holl fyd; a chyn y delo cyflawnder y cenhedloedd i mewn, yn ol gorchymynion ac addewidion Duw ei hun.

Rhyfedd na fuasai *R. Ll.* yn beio ychydig ar laweroedd sydd yn proffesu crefydd Crist, yn neillduol yn Nghymru yn y dyddiau hyn, y rhai sydd fel yn wresog yn yr Yspryd, yn arfer *gweddi deuluaidd*, a chynnulleidfäol hefyd; ïe, yn pregethu i ereill, ac etto yn twyllo eu cymmydogion ym mhob rhith! Yn cymhell eu cyd-greaduriaid i dderbyn gwobrau anghyfiawnder am wneuthur twyll ag ereill, a cham â'u cydwybodau eu hunain; heblaw pethau ereill, y rhai nid ydynt weddus i'w hadrodd! Rhyfedd, meddaf, na fuasai *R. Ll.* yn ei ddychymmyg, yn taro ar rai o'r pethau mawrion hyn (sydd i'w canfod yn ein plith mor amlwg ag yr oedd St. Paul, a'r apostolion ereill, yn canfod pechodau rhyfygus o'r fath yn yr eglwysi yn eu dyddiau hwythau) yn hytrach na chyffwrdd â rhyw fân feiau allanol, ac yn eu gosod ar ysgwyddau dynion megys beichiau o bechodau anfaddeuol. Oni raid ymadael â'r pechod mawr yn gystal a'r pechod bach, cyn y gellir cael y *wisg brïodas*, sef *cyfiawnder cyfrifol Crist*, yr ochr draw? Nid oes, yn wir, neb yn cael ei arwisgo â'r wisg ogoneddus hon yn ei fudreddi: rhaid yn gyntaf ddïosg y pechadur o'i fratiau budron—golchi ymaith ei holl frynti, a'i sancteiddio â'r olchfa ddwfr drwy 'r gair, sef goruch-

wyliaeth gras yn yr ymarferiad o'r moddion appwyntiedig, fel y byddo ef (yr ochr yma i'r afon) yn llestr i barch, wedi ei berffeithio, a'i ddarparu i bob gweithred dda, cyn y bydd ef yn gymmwys i fyned trwy y *pyrth i'r ddinas* (yr ochr draw) canys *nid â i mewn iddi ddim aflan*. 2 *Tim.* 2. 21. *Dat.* 21. 27.

Yn awr, Mr. Gwyliedydd, gan i chwi gyhoeddi ffiloreg ddychymygol *R. Ll.* i'r byd, fel i fwrw anfri ar fy Llyfr, yr wyf yn gobeithio, ac yn erfyn arnoch gyhoeddi yr Amddiffyniad hwn yn eich Rhifyn nesaf, fel i wneuthur cyfiawnder â mi yn yr achos hwn, a byddaf ddiolchgar i chwi. ——Yr hwn wyf, Syr, eich ufuddaf wasanaethydd, a gwir garwr eich llwyddiant ym mhob daioni,

ROBERT WILLIAMS.

FRON DEG, BANGOR, }
Ebrill 5ed, 1832. }

BARDDONIAETH.

AWDL

AR DDYFODIAD YR ANRHYDEDDUS GADBEN WILLIAM BAGOT, O BARC-PYSGODLYN, I'W OED, MAWRTH 27, 1832.

A adroddwyd o flaen R. H. Jones, Ysw. Cadeirîwr, a channoedd o gyfeillion.

CROESAW ddydd undydd hoendeg,—têr fo gwledd
Tref a gwlad oleudeg,
Hawddammor y tymhor teg
O haelder Gwanwyn heuldeg.

Mawrth yw 'r mis mawr bris i'n bro
(Gwreseiddiawl groesaw iddo)
Pryd ganwyd prid eginyn
Pur ei glod mal "Por y Glyn;"
Sef WILLIAM wych, freinwych fri,
BAGOD ddaeth i'n bywiogi,
Trwy gyrhaedd gradd ac addoed,
Eurgain Un ar hugain oed,
Etifedd mawr llawr Parc llyn,——sef maenawr,
Perc pwys caeadlawr *Parc-Pysgodlyn.*

Llon fo araeth clŷch *Llanfwrog,*——*Rhuthyn,*
Ar waith a *Chlocaenog,*
A phellach na'r *Gyffylliog*
I'w phryd gainc deffroed y gog.

Hwylied adar gerddgar gàn
O'r cangau i roi cyngan;
Tympanau, telynau lu,
Bawb cwned biban canu;
Etto sain at a soniwyd
Deffro wna clŷch Dyffryn Clwyd;
Tân-belau a llefau llon
Ergydier hyd Gaergwydion;
Gwiw addurnwn yn ddiwrnod——anrhydeddus,
Mwya' bywiogus WILLIAM BAGOD.

Wi! bloeddiwn bawb i'w lwyddaw,——yfwn fedd
Ar fàn fainc i'w groesaw
Nes gweled, a naws goeliaw,
Saith seren y nen yn naw.

Dyludir cnud aelwydydd
O'r coed ar dân er cadw 'r dydd;
Twrf tânau syganau 'sgort
Nis diffydd hyd i *Staffort,**
Ni welir Ial na Maelawr
Gan y mwg o'r gynan mawr;
Trwst traw sŵn tros y tair sir
Ar ddeg o'r *Parc* arddygir,
I ddiben o dda wybod——parch bygar,
Mawl air bywgar y MILWR BAGOD.

Etto floedd lluoedd llawen——oll unol.
Llanwer *Hirlas Owen;*
Trown oll ein hetiau i'r nen,†
O'r abred hyd yr wybren;

Yfwn er llwydd rhwydd yr êl,
Gwir Iechyd y gwr uchel;
Holl goedydd ei feusydd fo,
Côr iach ddail, curwch ddwylo;
Corelwed, praffed pob pren,
Er parch i'r gwr a'n perchen;
Mab ARGLWYDD, hyrwydd ei hawl,
BAGOD, AER byw gadeiriawl;
Dwys iawn barch nid oes yn bod——cryf na gwan,
Na neb a'i ogan i enw BAGOD.

Hwt bruddglwyf! dwyre nwyfiaeth——llawn achos
Llawenychu 'n helaeth,
Wela ddydd yn loyw a ddaeth,
Aer a gwledd i'w Arglwyddiaeth.

Aer ARGLWYDD cain glain ei glôg,
Gwaed anwyl BAGOD enwog;
Deilliad yw yn fyw o fod
Bywgorph SYR WALTER BAGOD,
A SALBRI o fri ei fron
Glwysawl *Hosanau gleision,*
O *Rûg* fawr eurawg ei fyd,
Byw ach henbarch *Bachymbyd,*
Ac yn y *Parc* hwn yw pen——imp gwyrddfri,
O gyff SALBRI gu hoffus hwylbren.

Yn braw' i'w groesaw gwresawg——goleuer
I'n gloyw Bôr ardderchawg
Tai ei dir rhifir y rhawg,
O *Ruthyn* dros *Hiraethawg.*

Gŵyl arwydd wna 'r goleuwres
O gariad ei wlad i'w les;
Tân serch yn tywynu sydd
Gorlawen i'n gwir Lywydd;
Sef parch i'w ddydd clodrydd clan
Llais miwsig lliaws moesau,
Lladd bras, a llwyddàu bron,
At oludaw tylodion,
A rhanu yn orhynod——gardodion,
Felly wna biglon cyfeillion BAGOD.

Cadwn ŵyl, codwn eilwaith——ein dolef
I'w deuln glàn perffaith,
Iechyd llawn, ac iawn y gwaith
Coroni 'r *Parc* ar unwaith.

* *Staffordshire.*

† *Nid yw y Bardd wrth hyn yn annog i anweddusder, ond am fod amcan y testun yn cyrchu at lawenydd, ac nid rhyfyg arfer ychydig ormodiaith, mwy na "chanu pibellau a llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai y ddaear gan y sŵn," pan eneinnid Solomon yn Frenin.*

Y dyddyich anrhydeddawl
Arglwydd Bagod hyglod hawl;
Ef yw 'r gwr a fawr gerir
A bri teg gan bawb o'r tir;
Hygar a thrugar wrth raid,
Di ddolur, da i'w ddeiliaid;
Destlus ei glodfus dai gwlad
Gan gylchoedd eu gwyn galchiad;
Iach hir oes! ni cheir isod——neb noddawl
Law aur debygawl i Lord Bagod.

Elusenau ei law sy hynod——brawf
O'i brif 'wyllys parod,
A'i gedion sy'n eigion nod
O galon bur ei gwaelod.

Ystyriol yw tosturi
Porth ein nawdd i'n parthau ni;
Noethion sy glydion ddi glwy',
O'i gu nerth a'i gynnorthwy;
Plant gweinion tylodion lu
Dwysged yn cael eu dysgu:
Ei borth er cymhorth nis cau,
Gwr didwyll ei gardodau,
A'i dda fysoedd hael isod——arfollus,
P'le sy debygus Plasdai Bagod?

Uchelwaith ei oruchwylwyr——a geir
Yn gywrain drefnidwyr,
Teg a thiriawn uniawn wyr
At ddaioni'r Tyddynwyr;

Ei diriogaeth helaeth had
Yn dda oll ei ddiwylliad;
Tiroedd sawl cant o erwau
Draw sydd yn dwyn coedwydd cau;
Caerawg ei barciau eirian,
Gerddi plêth, ac hwydd plân;
Teg rodfaoedd glynoedd gwlad,
A ffrydiau dwfr hoff rediad:
Mae ar ei dir gwir rhagorawl——drysor,
Maen da mynor a mŵn dymunawl.

Castell Dinbych frych ei fron——oleuir
Gan lawen drigolion,
O barch i'w Arglwydd, llwydd llon,
Dethawl Lord Bagod weithion.

Ei hynafiaid fu'n ufydd
I gadw hwn heb dwn i'w dydd,
Pan daeth arno dro di rus
Gan *Gromwel* egni grymus;
Syr Salbri a'i yni oedd
Yn geidwad, enwog ydoedd,
Cadr safodd, tra modd troi min
Dur a bron o du'r Brenin;*
O'i âch mae bellach mewn bod——gan hyfawl,
Eurgledd bywiogawl Arglwydd Bagod.

Boed i'w fab arab curiad——abl hoffus
Yn *Bli'field* ei dreftad,
A'i Barc mawr, bri cymeriad,
Ac oes hir i'w dir a'i dad:

Hil Iarll *Dartmouth* i'w *William*,
Da ei fodd o du ei fam;†
"Meddiad hynafiaeth"‡ moddawl
Arwyddair henair ei hawl:
Yn ail i'w dad teimlad dwys,
Pur rodied ffordd Paradwys:
Priod oreuglod i'w ran,
Fawl hynaws fel ei hunan,
Ac yn ei *Barc* bo deg yn bod,——o'i lin,
Lwyth byw egin gwchelyth Bagod.

Gwyllysiwr Da,
Sef Robert Davies, *Nantglyn.*

---

* *Gweler yn helaeth ar hyn yn ngwaith y Parch. R. Newcome, yn Hanes Castell Dinbych.*

† *The Mother of Captain William Bagot was Louisa Legge, eldest daughter of George, Earl of Dartmouth, K. G. she died in the year* 1816.

‡ *The motto of Lord Bagot—"Possessing antiquity."*

EMYNAU

A GYFANSODDWYD AR Y DYDD YMPRYD, SEF MAWRTH 21, 1832.

Ti, Arglwydd Ion y ddaear lawr,
A Llywydd mawr y bydoedd,
Sy'n gosod barn ar deulu 'r byd,
Am bechu 'r byd yr oesoedd.

Ystyried ddylem farn ein Duw
Wrth fyw, nid ymgaledu;
Ei feirch arswydus oddi fry,
Ar Ewrob sy'n gweryru.

Cyd-ymostyngwn oll i'r llwch,
Mewn tristwch ac mewn galar;
Yna fe dry y barnau draw,
Sy'n llwybraw drws ein daear.

Anrhydedd rhown i Dduw bob pryd,
I Lyw y byd boed moliant;
I'r Tad a'r Mab a'r Yspryd Glân,
A'r gân y bo 'r gogoniant.

G. ab Gwilym Padarn.

ARALL.

O Arglwydd grasol arbed ni,
Drigolion Brydain Fawr:
O'n hamgylch mae dy farnau di
Mewn llawer gwlad yn awr.

Ymostwng heddyw ger dy fron
Yw ein dyledswydd ni:
Mewn manau yn y deyrnas hon
Mae dy feirch barnol di.

Rho edifeirwch yn lle haint
I'n cyd-ddarostwng oll;
Bod yn y llwch o'th flaen sy'n fraint,
Wyt gadarn Dduw di goll.

Mae 'n beiau 'n galw 'n uchel iawn
Am gosp oddiwrthyt ti;
Er hyny trwy 'r boddlonrwydd llawn
A gefaist, arbed ni.

Gwilym Padarn.

YMSYNIAD WRTH GLYWED CNUL.

Cloch angeu yw! cloch angeu yw!
Rhyw enaid alwyd 'flaen ei Dduw:
Pa'm mor ddifeddwl, O ddyn llon,
Am danat ti cyn hir cwyn hon!

Y byw! y byw! O cym'rwch bwyll!
Nac ymddiriedwch mewn gwag dwyll,
Hir oes, pleserau, dyddiau gwych,
Ac angeu fory 'n canu ei glych!

O'r haf o bleser sy o flaen dyn!
Cyfoeth a phorthiant i bob gwŷn;
A'r gwŷn a'r pleser (O 'm Duw glân!)
Yn boddi dyn yn uffern dân.

Mor bell yw 'r bedd oddiwrth blant y byd!
Ac angeu 'n curo 'r drws o hyd;
"Bydd barod ddyn—O ddyn bydd fyw,
"Bydd barod i iawn farn dy Dduw.

"Pa'm ceri 'r byd, dymhestlawg fôr,
"A thragwyddoldeb wrth dy ddor?
"Yn Iesu a'i waed cais fodd i fyw
"Yn nef dros fyth i foli 'th Dduw.

J. Dyer.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

Belgium.—Y Newyddiaduron a hysbysant i ni fod materion y deyrnas hon etto heb eu sefydlu. Ymddengys fod ymbarotöadau i hunan-ymddiffyniad yn myned ym mlaen yn brysur. Galwyd am y Milwyr Cartrefol am y flwyddyn hon i fyned dan arfau yn ddioed. Hefyd, cafodd y llestri ar yr afon eu cyflenwi â magnelau. Hysbysodd y Prif Weinidog i Ystafell y Cynnrychiolwyr *(Chamber of Representatives)* fod oediad etto wedi cymmeryd lle yn nghadarnhad y cytundeb rhwng y ddwy deyrnas; ond fod Lloegr a Ffraingc am fynu penderfyniad yn ddioed.

Twrci a Groeg.—Derbyniwyd hanesion o Gaer Cystenyn, wedi eu dyddio y 10fed o Fawrth, ac o Smyrna y 5ed, yn sicrhau yr aflwydd a gafodd byddin y Pasha o'r Aipht, o flaen St. Jean d'Acre. Yr oedd y fyddin a'r morwyr wedi dioddef yn dost, ond er hyny dywedir eu bod yn ail warchae ar y lle.

Portugal.—Dywed llythyrau o Belleisle, o'r 31ain o Fawrth, fod y drydedd ran o fyddin Don Pedro agos yn barod i hwylio. Dywedir hefyd fod ynddi 800 o filwyr Ffraingc, y rhan fwyaf o ba rai ydynt hen filwyr, swyddogion pa rai oeddynt yn perthyn i Fyddin Ymerodrawl *(Imperial Army)* Buonaparte. Dywedir fod yr arfau, y dillad, a'r taclau ereill, wedi eu danfon iddynt o Loegr; a'u bod wedi eu gorphen yn y modd goreu ag oedd bossibl gan un o'r byddin-ddilledwyr penaf yn Llundain. Disgwylir y bydd i fyddin arall gael ei pharotoi yn ddioed yn Belleisle.

Ffraingc.—Heblaw yr amrywiol derfysgiadau sy beunydd yn cymmeryd lle yn y wlad hon, ymwelwyd â'r trigolion â'r haint dinystriol hwnw, a elwir y *Cholera Morbus*, i raddau gofidus iawn. Dywed un llythyr o Paris, wedi ei ddyddio Ebrill 14eg, fel y canlyn:—"Y mae'r ddinas hon yn parhau i ddioddef, yn y modd mwyaf arswydus, gan y *Cholera*, yr hwn, ar ei hynt ddinystriol, nid arbeda nac oed na rhyw. Dywedid nad oedd yn ymosod ar neb yn y dechreu ond y tlodion; ond yn awr y mae'r mawrion a'r cyfoethogion yn ysglyfaeth iddo. Y mae amrai o'r Seneddwyr wedi syrthio o'i flaen ef; ac er nad ydyw y radd ganolig o'r dinasyddion yn cael eu taro mor ffyrnig ganddo a'r rhai iselaf; etto, nid ydyw y clefyd hwn yn myned heibio iddynt hwythau yn hollol ddiniweid." Dywedir fod nifer y cleifion, yn ninas Paris yn unig, o ddechreu Ebrill hyd y 14eg, yn 8,349; a nifer y meirw yn 3,226. Y mae y clefyd wedi cyrhaeddyd i amrai leoedd ereill yn y wlad hon, ac yn dra dinystriol; ond ni roddwyd nifer y cleifion, na'r meirw, ond yn y brif ddinas yn unig.

NEWYDDION CARTREFOL.

Y SENEDD.

Ty y Cyffredin.—Ebrill 13, cyflwynodd Mr. Shaw amryw Eirchiadau o'r Iwerddon o blaid y drefn o ddysgu a arferid yn yr Ysgolion mewn undeb â Chymdeithas *Kildare Street*, yn taer erfyn na roddir dim cynnorthwy er rhwyddhau y drefn newydd o addysgu, sef caniatâu i'r Ysgolheigion ddim ond pigion yn unig o'r Ysgrythyrau i'w harferyd yn lle y Bibl yn gyflawn.

Mr. J. E. Gordon, a *Colonel Conolly*, a gefnogasant yr Eirchiadau, y rhai a orchymynwyd eu hargraffu.

Colonel Conolly a gyflwynodd dri o Eirchiadau o Swydd Armagh, yn yr Iwerddon, i'r un perwyl.

Mr. H. Grattan a gyflwynodd bump o Eirchiadau o leoedd yn yr Iwerddon yn erbyn y Degwm.

Mr. Hume a gefnogodd yr Eirchiadau hyn.

TRAUL Y DEYRNAS.

Arglwydd Althorpe a alwodd sylw y Tŷ at wneuthur y darpariadau gogyfer a thraul angenrheidiol y deyrnas, ac a gynnygiodd fod i'r holl Dŷ ymffurfio yn Gyfeisteddfod at ddwyn hyny ym mlaen. Cytunwyd i hyny. Ac wedi penderfynu ar amrywiol orchwylion y diwrnod; addoedwyd y Tŷ hyd ddydd Llun, yr 16eg.

Ty yr Arglwyddi.—Cyflwynwyd amryw Eirchiadau o'r Iwerddon yn erbyn y Degwm, ac yn erbyn y cyfreithiau presennol mewn perthynas i'r tlodion.

Cyflwynwyd Eirchiadau hefyd yn erbyn y Drefn Wladol Newydd o addysgu plant yn yr Iwerddon gan y *Dug Wellington*, *Arglwydd Lorton*, *Iarll Wicklow*, *Iarll Roden*, ac *Esgob Caerloyw*.

Iarll Camperdown a gyflwynodd amryw Eirchiadau o blaid Ysgrif y Diwygiad.

Dug Wellington, ac *Iarll Harewood*, a gyflwynasant Eirchiadau yn erbyn Ysgrif y Diwygiad.

Arglwydd Holland a gyfododd i gyflwyno Eirchiad oddiwrth y tair plaid o Ymneillduwyr, sef y Bedyddwyr, yr Anymddibynwyr, a'r Presbyteriaid, o blaid y Drefn Wladol Newydd a gynnygir i addysgu plant yn yr Iwerddon.

Iarll Roden a ddywedai, na ryfeddai ynghylch cynnwysiad yr Eirchiad, oblegid wrth edrych drosto, gwelai ei fod wedi cael ei arwydd-nodi gan amryw Sosiniaid, ac o ganlyniad, oddiwrth eu hegwyddorion crefyddol hwy, nis gall neb ryfeddu eu bod hwy yn ddifatter ynghylch dosparthiad y Testament Newydd.

Esgob Caerodor a ddywedai, ei fod yn tybied yn iawn ar bob achlysur iddo adgoffa i Weinidogion y Brenin na ddylent mewn un modd roddi un rhwystr i daenu yr Ysgrythyrau Sanctaidd; a galwai arnynt i edrych yn dra manwl i reolau y Drefn Newydd o addysgu, rhag iddynt dueddu at hyny.

Iarll Grey a ddywedai, mai yr unig ddiben oedd ganddo ef, oedd rhoddi i Brotestaniaid a Phabyddion yr un manteision i gael addysg moesol a chrefyddol.—Cyflwynodd dri o Eirchion o blaid

YSGRIF Y DIWYGIAD.

Dechreuwyd y ddadl gan *Arglwydd Wynford*, yr hwn a areithiodd yn hir yn erbyn ail ddarlleniad yr Ysgrif; a diweddodd trwy ddywedyd, er fe allai mai hwnw oedd y tro olaf y cyfodai ei lais yn y tŷ hwnw, etto yr oedd yn rhaid iddo ei godi mewn gwrthwynebiad i'r Ysgrif.

Arglwydd Durham a gymmerodd adolygiad o'r achosion a arweiniodd i'r galwad am Ddiwygiad, a'r ymgeisiadau a wnawd o bryd i bryd i gael i'r bobl y rhyddid yr oeddynt yn haeddu ei gael. Yr oedd y trefi mawr ar un golwg yn dangos hyn, oblegid onid oedd eu preswylwyr yn perchen llawer o feddiannau yn gystal a llawer o wybodaeth? ac onid oeddynt yn cynnal mwy na'u rhan o faich y deyrnas? ac os oeddynt hwy yn gorfod cynnal y baich, onid oedd yn gyfiawn iddynt gael rhan o'r breintiau. Yn nechreu y rhyfel yr oedd y ddyled wladol yn £14,000,000; ond yn 1814, sef terfyn y rhyfel, yr oedd wedi cynnyddu i fwy na £800,000,000. Yr oedd y rhyfel wedi gwneuthur i'r wlad dreulio oddeutu £100,000,000 y flwyddyn. Yr oedd y trethi, gan mwyaf, yn cael eu talu gan ddynion mewn amgylchiadau canolig, ac nid oedd ond cyfiawnder yn unig iddynt gael dewis y bobl oedd i'w cynnrychioli.

Ar ol hyn bu llawer o ymgecru rhwng y ddwy ochr, yn enwedig rhwng Esgob Exeter, Arglwydd Durham, ac Iarll Grey.

Iarll Caernarfon a areithiodd yn erbyn yr Ysgrif: ac wrth ddiweddu ymbiliodd ar eu Harglwyddi i beidio gosod y fwyall ar wreiddyn pren y wladwriaeth, ond yn hytrach gwneuthur eu goreu i droi heibio y perygl â pha un y bygythiwyd hi.

Arglwydd Goderich a atebai araith yr Iarll, ac a amddiffynai yr Ysgrif.

Iarll Eldon a gyfododd, ac a areithiodd yn dra hyawdl yn erbyn yr Ysgrif, ac a alwodd ar eu Harglwyddi, er mwyn y ddyledswydd oedd arnynt i'r Brenin, ac i'w cydwladwyr o bob gradd a sefyllfa, gan eu bod, mewn perthynas i'w hiawnderau, oll yn gydradd, i wrthod yr Ysgrif. Er mwyn y graddau uchaf, y graddau canolig, a'r graddau iselaf, ni fyddai efe yn blaid i neb byth i ddistrywio bendithion y Llywodraeth, o dan ba un yr oeddym yn byw; yr hon oedd wedi gwneud pobl y deyrnas hon y rhai mwyaf dedwydd ar wyneb y ddaear; ac wedi rhoddi i'r wlad hon y gogoniant mwyaf ym mhlith holl wledydd y byd.

Iarll Grey a areithiodd yn hyawdl iawn o barth lleshad a buddioldeb yr Ysgrif, gan sicrhau i'w Harglwyddi ei bod wedi ei ffurfio, yn ol eithaf ei wybodaeth a'i fedr, er diwallu diffygion y wladwriaeth. Etto, nid oedd efe ddim am wadu nad oedd gan Ddirprwywyr (*Committee*) y Tŷ hwnw gyflawn awdurdod a chyfleusdra i'w chyfnewid fel y gwelont hwy yn oreu. Wrth orphen, galwai ar eu Harglwyddi ar iddynt ganiatau i'r Ysgrif hon, ar ba un yr oedd heddwch a thangnefedd y deyrnas yn ymddibynu, fyned i'r *Committee*; ac yno i gael ei manwl chwilio, yn y cyfryw fodd ag i roddi cyflawn foddlonrwydd i'w Harglwyddi, ac i'r wladwriaeth yn gyffredinol.

Yna rhanwyd y Tŷ; a chafwyd fod

Tros yr Ysgrif	184
Yn ei herbyn.......................	175
Mwy dros yr Ysgrif........	9

Yna penderfynwyd fod i'r Ysgrif fyned i'r *Committee* y dydd cyntaf o'u cyfarfod ar ol Gwyliau y Pasg. Ymadawodd eu Harglwyddi oddeutu 15 mynyd wedi saith o'r gloch bore Sadwrn y 14eg.

SESSIWNAU GWYNEDD.

(Parhâd o du dal. 128.)

CAERNARFON.—Dechreuodd y Sessiwn yn y dref hon ddydd Llun, y 19eg o Fawrth.

Lladrata a Derbyn Lladrad.—*Mary Rowlands* a *Jane Williams* a gyhuddwyd, y gyntaf, o ladrata dillad, a'r all, am dderbyn yr unrhyw, a hi yn gwybod iddynt gael eu lladrata. Y trosedd hwn sydd yn gyffredin iawn yn y parthau hyn. Profwyd fod y dillad wedi eu taenu gan eu perchenog ar y gwrych, i'r diben i'w sychu: oddi yma y cymmerwyd hwynt gan y carcharor, Mary Rowlands, a chuddiwyd hwynt yn nhŷ Jane Williams. Cafwyd hwynt yno, er fod J. Williams wedi gwadu na wyddai ddim am danynt. Rhoddwyd gair da i'r carcharorion gan amryw. Cafwyd hwynt yn

Euog. Dyfarnwyd hwynt i gael chwe mis o garchar bob un.

Tori Ty.—*John Roberts*, a gyhuddwyd o dori i mewn i Dŷ Dorothea Jones, gynt o Llynon, ac o gymmeryd ymaith ysgrifen-gist, yn yr hon yr oedd arian, a phethau ereill, o eiddo ei merch, Miss Ursula Jones.

Elizabeth Williams, morwyn D. Jones, a dystiodd iddi gau y drysau i fynu i gyd oddeutu deg o'r gloch ar nos yr 2fed o Awst. Nid oedd ei Meistres gartref, ond yr oedd Miss Jones gartref. Galwodd Miss Jones arni yn y nos, a hwy a aethant i lawr, a chawsant y drws oedd yn myned i'r ardd yn agored, ond ni chlywsant ddim. Galwyd arni drachefn ynghylch chwech o'r gloch, gan Jared Williams, yr hwn a roddodd iddi *ddesk* Miss Jones, yr hwn a adawyd yn y parlawr y nos o'r blaen. Canfuwyd caeadau y ffenestri yn eu lle, ond yr oedd ffenestr y gegin wedi ei hagoryd.

Miss Ursula Jones a dyngodd ei bod cyn y noswaith achod wedi gadael yr ysgrifen-gist fechan yn y parlawr: ac yr oedd ynddi fodrwy, cyllell, a dau chwe cheiniog, a hanner coron. Dychrynwyd hwynt yn y nos wrth glywed y ffenestr yn agor. Cododd y forwyn, ac aeth i lawr; ond ni chafodd ddim allan o'i le. Y boreu canlynol yr ysgrifen-gist a ddygwyd yn ol gan John Williams, a'r pethau ereill gan arddwr yr Esgob.

Robert Owen, garddwr yr Esgob, oedd yn gweithio oddeutu chwech o'r gloch y boreu canlynol, edrychodd oddeutu 10 o'r gloch dros y mur, a chanfu ddyn yn dyfod i fynu y gwastad-faes, ac yn troi at y mur, ac yn rhoddi ei law ynddo. Pan aeth y dyn ymaith, aeth y tyst yno, a chafodd fodrwy, a chyllell, a hen hanner coron, y rhai a ddygodd efe at Mrs Jones, ac wedi hyny i Swyddfa Mr. Hughes. Yr oedd yn sicr mai y carcharor oedd yr hwn a aeth at y mur.

Jared Williams, Saddler, Bangor, a dystiodd iddo ar y 3ydd o Awst, 1831, godi cyn chwech o'r gloch y boreu, a myned i'r bryn tu cefn i'r dref, lle y cafodd y gist wedi ei hagor, ac aeth â hi i Mrs. Jones.

Robert Williams, Clerk i Mr. Hughes, a aeth i chwilio am y carcharor, ac a'i canfu yn ymguddio mewn tŷ yn Glan'rafon, yn ymyl y fan y cafodd y garddwr y pethau. Wrth chwilio ei logellau, cafodd dri chwe cheiniog ynddynt. Pan holwyd ef, dywedodd iddo eu cael wrth chwilio am fadarch (*mushrooms*) ar y bryn, lle cafwyd y gist.

Mam y carcharor a dystiodd ei fod yn ei wely cyn deg o'r gloch y noswaith hòno, ac iddo aros yno dan agos i chwech o'r gloch.

Amryw a roddasant air rhagorol i'r carcharor: ond y Rheithwyr a'i cawsant yn *Euog.—Ei alltudio dros ei oes.*

Tori Ty.—*Elizabeth Thomas* a gyhuddwyd o dori i dŷ Dafydd Jones, gyda bwriad i ladrata o hono.

Dafydd Morris. Yr oeddwn i yn nhŷ y Cyhuddydd Dafydd Jones yn Llanllechid, ar yr 16eg o Hydref, 1831, yn gwylied gyda W. Price tra bu D. Jones yn y Capel. Yr oedd y drws wedi ei gloi, a chaeadau y ffenestri wedi eu diogelu. Ymhen oddeutu awr gwelais y carcharor yn codi y bàr i fynu, yn agor y ffenestr, ac yn dyfod i mewn i'r tŷ: hi a aeth o dan y gwely yn y llofft: dywedais wrthi, y cadwn hi yno nes y dychwelai Dafydd Jones. Anfonais am geisbwl, a daliwyd hi.

Dafydd Jones, y cyhuddydd. Y mae genyf gist yn fy ystafell-wely, yn yr hon yr ydwyf yn cadw fy arian. Ceisiais ddau ddyn i wylied yn fy nhŷ tra yr oeddwn yn yr addoliad dwyfol.

William Williams. Ceisbwl ydwyf: galwyd arnaf, a chymmerais y carcharor odditan wely y cyhuddydd; dwrdiais hi am fod yno. Y carcharor a ddiangodd y pryd hyny, ac ni chymmerwyd hi dan y 14eg o'r mis hwn.

Y carcharor a dystiodd mai i edrych am ymborth yr aethai i dŷ D. Jones, gan ei bod bron a llewygu, a chanddi ddau blentyn.

Y Barnydd a ddywedodd yr ymofynai efe yn ei chylch, ac os cai hanes da am dani, y cymmerai hyny i'w ystyriaeth.

Tori Masnachdy.—*Thomas Roberts* a gyhuddwyd o dori Masnachdy Mr. C. R. Smith, Bangor, a lladrata oddi yno nifer o oriorau. Gan fod pall yn y dystiolaeth, y Barnydd a gyfarwyddodd y Rheithwyr i ryddhau y carcharor.

Ymosodiad ar Fenyw.—*Samuel Wrench*, llongwr, a gyhuddwyd o ymosod ar Mary Williams ar y 28ain o Chwefror diweddaf. Yr oedd Mary Williams yn dychwelyd i blwyf Trefriw o Lanrwst, pan ddaeth y carcharor hyd iddi: ac wedi ymddiddan ychydig â hi, y carcharor a gynnygiodd 20 swllt iddi os deuai gyd âg ef i lwyn cyfagos. Wedi hyny cynnygiodd iddi 30 swllt, ond dywedodd hi na ddeuai hi ddim pe rhoddai iddi 30 *gini*. Erbyn hyn yr oeddynt wedi cyrhaedd i ffordd dra anghysbell oedd yn arwain at ei phreswylfa hi; y carcharor a gydiodd ynddi: hi a'i gwrthsafodd am hir amser, nes y clybuwyd ei hysgrechiadau gan wraig, yr hon a ddaeth ati; ar hyn y carcharor a ddiangodd. Aeth y wraig adref, a dywedodd wrth ei gwr, yr hwn a aeth gyd â'r ceisbwl i chwilio am y carcharor: daliwyd ef yn Nghonwy.

Er na wrthebwyd tystiolaeth y gyhuddes, er nad oedd dim brycheuyn ar ei henw da o'r blaen, etto y Rheithwyr a gawsant y carcharor yn *Ddieuog!!* a chafodd ei ryddhau yn ddiatreg.

Terfysg ac Ymosodiad.—Y Brenin, ar gyhuddiad James Spooner, Ysw. yn erbyn *Dafydd Pierce, Lewis Thomas, Robert Jones*, a *Dafydd Davies.*

Mr. Wyatt a ddywedodd, fod y cyhuddydd, Mr. Spooner, yn oruchwyliwr dan y "*Commissioners of Woods and Forests,*" a'u bod hwy wedi gorchymyn iddo arolygu darn o fynydd y'mhlwyf Penmachno, ar yr hwn yr arferai deiliaid Arglwydd Mostyn droi eu defaid a'u gwartheg. Ar y 13eg o Ionawr, Mr. Spooner a gyfarwyddodd ei weinidog, Mr. D. Lloyd, i fesur y mynydd: ond y cyhuddedigion, deiliaid Arglwydd Mostyn, a pherchenogion tiroedd ereill yn y plwyf, a ymgynnullasant, ac a'i rhwystrasant ef. Dranoeth ymdrechodd Mr. Lloyd i fesur y mynydd, ond yr oedd nifer mwy o wrthwynebwyr wedi ymgynnull. Ar y trydydd dydd aeth Mr. Spooner gyda Mr. Lloyd i fesur y mynydd; ond cyn iddynt fyned milltir, y cyhuddedigion, ynghyd â 200 o ddynion, a ddaethant at Mr. Spooner, gan ddatgan eu penderfyniad i'w rhwystro hwynt rhag myned ym mlaen gyd â'u gorchwyl. Ar hyn, Mr. Lloyd, ar ddymuniad Mr. Spooner, a gyfarchodd eu gwrthwynebwyr yn Gymraeg, ac a fynegodd iddynt fod Mr. Spooner yn oruchwyliwr dan y Goron, a bod yn rhaid iddo gyflawni ei orchwyl, ac os rhwystrent ef, y byddai gwae iddynt. Gan mai Dafydd Pierce oedd yn blaenori y terfysgwyr, ymddiddanodd Mr. Spooner âg ef, gan amlygu fod y bobl yn camgymmeryd os tybient fod y Goron yn ymdrechu i'w hymddifadu hwynt o'u hawl i droi eu hanifeiliaid i'r mynydd. Ond ni chafodd hyn yr effaith leiaf arnynt: a chan i Mr. Spooner ganfod mai ofer oedd ei ymdrechiadau i'w darbwyllo eu bod yn cyfeiliorni, gafaelodd yn y gadwyn, ac wrth iddo fyned y'mlaen, y fyddin derfysgol a safasant yn rheolaidd o'i flaen, yn ol cyfarwyddyd eu blaenor D. Pierce. Wedi i Mr. Spooner ymdrechu, ond yn ofer, i dori drwy y fyddin wrol hon, meddyliodd am droi o'r neilldu tu a'r chwith, ond yno y safai Cadpen Lewis Thomas, yr hwn a ruthrodd ar Mr. Spooner, ac a'i tarawodd ef i lawr â'i ysgwydd. Ar hyn dywedodd Mr. Spooner wrth Cadpen Lewis Thomas, "Dynodaf chwi:" ond 40 neu 50 o'r milwyr a grochlefasant, "Ni a dyngwn na ddarfu efe mo'ch taro chwi i lawr:" a llawer o honynt a ddywedasant, "Ni a dyngwn mai chwi a'n tarawodd ni i lawr." Pan welodd Mr. Spooner wroldeb y milwyr, tybiodd mai peth llwyr ammhossibl fyddai tori trwyddynt: ac efe a'i gynnorthwywyr a ddychwelasant i Benmachno.

Mr. Spooner a gadarnhaodd yr haeriadau a wnawd gan Mr. Wyatt.

Y Barnydd a gynghorai y cyhuddedigion i gyffesu eu bod yn Euog, yr hyn a wnaethant. Ei Arglwyddiaeth a hysbysai yn gyhoeddus, fel y rhybuddid ereill rhag bod yn euog o'r un trosedd, pod ymgynnullai 200 neu 300 o ddynion, hyd yn nod i amddiffyn eu hiawnderau, neu yr hyn a dybient eu hiawnderau, i ddychrynu ereill, ac i'w hattal hwynt rhag cyflawni eu gorchwylion cyfreithion, a thrwy hyny derfysgu yr heddwch, bod y cyfryw ddynion yn euog o drosedd mawr, ac yn agored i gosp lem.

Nid agorwyd y Llys ar y Dydd Ympryd, oblegid yr oedd y Barnwr wedi datgan, wrth gyfarch yr Uchel-reithwyr yn nechreu y Sesiwn, ei fod yn eithaf anfoddlon i agor y Llys ar ddiwrnod a gysegrwyd gan ei Fawrhydi i ymostwng ger bron ein Gwneuthurwr, ac i weddio arno. A diau fod pob gwladgarwr yn cydsynied â'i Fawrhydi o barthed yr addasrwydd o neillduo dydd i'r fath ddibenion.

MON.—Dydd Iau, yr 22ain o Fawrth, cyrhaeddodd y Barnydd dref Beaumaris.

Lladrata Esgidiau.—*Owen Williams* a gyhuddwyd o ladrata pâr o esgidiau, a choron, o eiddo un William Hughes. Cafwyd ef yn *Euog;* a dyfarnwyd ef i gael 12 *mis o garchar, a llafur caled.*

Tori Ty.—*John Hughes, John Thomas,* ac *Owen Edwards,* a gyhuddwyd o dori i Fasnachdŷ Mr. Trewick, yn Amlwch, a lledrata oddi yno dair rhôl o ffwgws, a llawer o arian a phres. Yr oedd y tri carcharor dan 14 oed!

William Edmund. Yr wyf fi yn golygu masnachdŷ Mr. Trewick, ym mhorthladd Amlwch. Ym mis Chwefror dygwyd baril yno i Mr. R. Jones. Aethum i'r masnachdŷ ar Sul y boreu, Chwefror y 12fed, a chefais y ffenestr wedi ei thori, a'r caead wedi ei gario ymaith. Yn y masnachdŷ gwelais fod baril Mr. Jones wedi ei hagor, a'r ffwgws wedi ei symud. Yr oedd ôl y ffwgws *pig-tail* ar y ffwgws *shag* a adawyd yno. Yr oedd yr ysgrifen-gist wedi ei hagor hefyd. Cefais dri erfyn ar yr ysgrifen-gist.

John Jones. Toddydd mŵn ydwyf yn *Mona Mine.* Gwelais y carcharorion wrth y *ffwrnes,* oddeutu 11 o'r gloch y nos. Yr oeddynt yn rhostio cloron. Ymadawsant yn fuan; ond dychwelasant rhwng un a dau o'r gloch y boreu. Yr oeddynt yn chwareu *pitch and toss.* Ni arosasant ond ychydig. Nid oes ond 300 o latheni rhwng y tawdd-dŷ a masnachdŷ Mr. Trewick.

Mr. Roose. Aethum i Swyddfa y Felin Newydd ar y 13eg o Chwefror, lle y gwelais John Thomas wedi ei ddal yn garcharor. A chymmerais ddarn o ffwgws allan o swp o ludw ag oedd yn agos i'r tawdd-dŷ.

William Pritchard. Ceisbwl ydwyf fi. Cymmerais y carcharorion i'r carchar; a chlywais hwynt ar y ffordd yn sôn am y trosedd, ac yn edliw i'w gilydd o'i blegid.

Y carcharorion a gafwyd yn *Euog;* a dyfarnwyd hwynt i gael eu *carcharu am 12 mis, a'u ffangellu unwaith.*

Tori Masnachdy.—*Owen Owens* (15) a gyhuddwyd o dori i Fasnachdy Mr. John Paynter, yn Amlwch, ar yr 20fed o Ionawr diweddaf, a lladrata oddi yno law-ddryll, ac arian, o eiddo William Evans; yr hwn a dystiodd iddo golli y pethau crybwylledig ar y noswaith uchod.

Mr. Roose a ardystiodd iddo glywed y carcharor yn cyffesu pa le yr oedd y llaw-ddryll. Ei fod yn feddw; na wyddai beth oedd yn ei wneuthur pan dorodd i'r masnachdŷ.

Cafwyd ef yn *Euog;* a dyfarnwyd ef i gael 12 *mis o garchar, a'i ffangellu unwaith.*

Twyll.—*John Hughes* a gyhuddwyd o brynu gwartheg oddiar Richard Edwards trwy dwyll.

Richard Edwards. Daeth y carcharor ataf ar yr 31ain o Hydref. Dywedodd wrthyf fod William Prydderch yn dymuno arno ef brynu gwartheg iddo. Dangosais wyth o wartheg i'r carcharor; yr hwn a'u prynodd ar ran Prydderch am *£70,* ac i dalu i mi yn y Gwyliau. Y carcharor a yrodd y gwartheg i ffordd, ond ni chefais erioed dâl am danynt.

William Prydderch. Yr wyf yn adnabod y carcharor er ys 20 mlynedd; ond ni roddais erioed awdurdod iddo i brynu gwartheg gan R. Edwards yn Hydref diweddaf. Ni dderbyniais erioed wartheg a brynwyd gan y carcharor. Yr wyf yn dal *fferm* sy rhwng 200 a 300 o erwau. Y mae y carcharor yn trin o 80 i 100 o erwau.

Mr. Temple a amddiffynodd y carcharor; a galwodd amrai i roddi gair da iddo ef.

Cafodd y Rheithwyr ef yn *Euog.* A'r Barnydd a ddywedodd wrtho, am ei fod mor hen, ac wedi cael gair mor dda gan ei gymmydogion, na chospid ef yn ol llymder y gyfraith. Dyfarnwyd ef i gael ei *garcharu am ddwy flynedd, a llafurio yn galed.*

DINBYCH.—Dydd Sadwrn, Mawrth 24, cyrhaeddodd y Barnydd, Syr J. B. Bosanquet dref Rhuthyn yn y prydnawn. Sul y boreu traddodwyd Pregeth yn yr Eglwys, gan y Parch. W. H. Owen, Caplan y Sirydd.

Dydd Llun, agorwyd y Llys. Y Barnydd a gyfarchodd yr Uchel-reithwyr, gan sylwi yn fyr ar rai o'r achosion a ddygid o'u blaen.

Lladrata Gwyddau.—*John Jones* (32) a gyhuddwyd o ladrata 4 gwydd, o eiddo Thomas Edwards, o'r Gareghova.

Thomas Edwards, gwas y cyhuddwr, a dystiodd ddarfod iddo glywed y gwyddau yn cadw llawer o drwst yn ystabl ei feistr, oddeutu 5 o'r gloch ar foreu y 29ain o Ragfyr. Aethum tu a'r ystabl, a gwelais y carcharor yn lladd un o'r gwyddau. Yr oedd tair ereill yn gorwedd yn feirw ar y llawr. Gofynodd i mi beidio achwyn arno: a chyn y gallais afaelyd ynddo, efe a ddiangodd. Wedi hyny mynegais i fy meistr ddarfod i mi weled y carcharor yn lladd gwyddau; ac yna gwelodd fy meistr sach yn y buarth ag ynddi ddwy chwiaden, a dwy iar.—Cafwyd y carcharor yn *Euog;* a dyfarnwyd ef i gael ei *Alltudio am bedair blynedd ar ddeg.*

Tori Ty.—*William Roberts,* a gyhuddwyd am dori i annedd-dŷ John Jones, o'r Ffriddgaled, yn agos i Lanrwst.

John Jones. Yr wyf fi yn byw yn y Ffriddgaled. Ar ddydd Sul, y 15fed o Ionawr, myfi a'm teulu a aethom i'r capel; cloais y drysau, a diogelais y ffenestri: ar fy nychweliad cefais glo y drws wedi ei dori; ac wedi myned i'r llofft gwelais fod y *bureau* wedi ei agoryd, a phum Penadur, dau Hanner Penadur, a phedwar Swllt ar bymtheg o arian gwynion wedi eu cymmeryd ymaith. O herwydd rhyw beth a glywais, aethum i chwilio am y carcharor, a chefais hyd iddo mewn tafarndŷ yn Nhal-y-cafn. Fy mrawd, yr hwn oedd gyda mi, a ddywedodd wrth y carcharor fod rhyw un wedi tori i mewn i'r Ffriddgaled, a dwyn arian oddi yno. Aethum at William Jones, *conjurer,* ond ychydig o hysbysiad a roddodd efe i mi; a drwg iawn genyf i mi erioed fyned ato, o herwydd ni roddodd ddim cynghor da i mi.

Robert Jones. Yr wyf yn frawd i'r tyst diweddaf. Gwelsom y carcharor yn Nhal-y-cafn: chwiliais logellau ei *glos,* a chefais gwd lliain bychan ag ynddo dri Phenadur, ac ychydig o arian gwynion. Yna dywedodd y carcharor ei fod yn gofidio yn dost dros yr hyn a wnaethai; a mynegodd i mi wedi hyny iddo dori y drws â phig; a dywedodd hefyd iddo gymmeryd yr holl arian a ddywedodd fy mrawd oedd yn y gist. Yna daliasom ef.

Amrai o dystion a roddasant air da i'r carcharor am onestrwydd. Y Rheithwyr a'i cawsant ef yn *Euog.*

Y Barnydd a ddywedodd, nad allai roddi y sail lleiaf i'r carcharor obeithio cael aros yn hŵy yn y wlad ymа. Yr oedd y trosedd yn fwy erchyll, oblegid fod preswylwyr y tŷ y pryd hyny yn addoli eu Creawdwr.

Cadw Meddiant yn Anghyfreithlon.—*Evan Arthur*, a gyhuddwyd o fyned i mewn i dŷ yn anghyfreithlon. Y carcharor a gyfaddefodd ei fod yn *Euog;* ond datganodd ei amcan i gael profi ei hawl i'r tŷ, yr hwn a gredai oedd yn eiddo iddo ef.—Rhoddodd y carcharor Feichiau am 100 Punt i gadw yr heddwch.

Llosgi Ty.—*Hugh Williams*, Amaethydd, a *Robert Williams*, *Hugh Hughes*, a *Hugh Jones*, ei weision, o blwyf Llanelian, yn Swydd Ddinbych, a gyhuddwyd o losgi bwthyn a elwir Ty'n y Bryn, yn yr un plwyf, ar yr 21ain o Ragfyr diweddaf, gyda bwriad i niweidio Thomas Roberts. Ymddengys fod Hugh a Robert Williams, dau frawd, wedi prynu y tŷ yn 1817, a bu Thomas Roberts yn byw ynddo dros enyd faith, ac yn talu rhent i Hugh a Robert Williams. Bu y tŷ yn wag am lawer o amser; a'r perchenog a roddodd ganiatâd i Hugh Hughes, a rhai o'i gymmydogion, i roddi cloron ynddo. Yn Nhachwedd, 1831, oblegid fod y tŷ wedi ei adeiladu ar y *common*, tybiodd Roberts fod ganddo gymmaint o hawl i'r tŷ a neb arall; cymmerodd feddiant o hono, ac nid ymadawai. Mynegwyd yn y cyhuddiad ddarfod i Williams a'i weision osod y tŷ ar dân, a'i losgi yn llwyr. Yr Uchel-reithwyr a wrthodasant y cyhuddiad, yn yr hyn y cydsyniodd y Barnydd. Erbyn hyn yr oedd Thomas Roberts wedi myned yn *garcharor*, yn lle yn gyhuddwr. Cyhuddwyd ef o gymmeryd meddiant yn anghyfreithlon, a chyfaddefodd ei fod yn *Euog*. Rhoddodd feichiau am gadw yr heddwch tu ag at Hugh a Robert Williams.

Llofruddiaeth.—*John Rogers* (30) a gyhuddwyd o ladd Edward Roberts, o'r Mwnglawdd, ym mhlwyf Gwrecsam.

T. T. Griffith, Ysw. Meddyg o Wrecsam, a dystiodd iddo weled corph y trengedig, ac a ddarluniodd yr hyn a welodd ar ei ben.

William Roberts. Bum yn ffair Llandegla ar y 26ain o Hydref diweddaf; a dychwelais o'r ffair gyd â'r carcharor i dafarndŷ yn y Mwnglawdd. Y trengedig a'r carcharor a syrthiasant allan yn y tŷ. Aethant i'r fynwent, a buont yn ymladd am hir amser. Bu y ddau i lawr yn fynych. Dychwelasant i'r ty; ond ym mhen oddeutu deng mynyd y carcharor a'in tarawodd i a'r trengedig: ac o'r diwedd aethant allan drachefn i'r fynwent i ymladd. Ymladdasant ar dir meddal; nid oedd yr un gareg yn agos iddo. Y trengedig a syrthiodd i lawr; ond ni feddyliais y pryd hyny ei fod yn friwedig. Cymmerais y trengedig i'r tŷ, a golchais ef. Ni ddywedodd iddo gael ei ddolurio. Yr oeddwn yn gorfod ei gynnal wrth gerdded. Nid oedd wedi meddwi; ond buan y syrthiodd i drymgwsg. Ym mhen dwy awr ymdrechais ei ddeffroi, ond methais. Gadewais ef yn y *parlawr*, a'i ben yn gorphwys ar obenydd ar y bwrdd. Dychwelais ato oddeutu chwech o'r gloch y boreu dranoeth. Cefais ef yn yr un sefyllfa, a methais ei ddeffroi. Efe a drengodd ynghylch naw o'r gloch y boreu hwnw. Nid oedd llawer o gasineb rhwng y ddau a'u gilydd. Yr oeddynt yn hur gyfeillgar cyn hyny.

William Williams. Yr oeddwn i yn bresennol pan oedd y carcharor a'r trengedig yn ymrafaelio. Y trengedig a gododd i fynu yn gyntaf ac a ddiosgodd ei *goat* oddiam dano. Y carcharor a ddywedodd wrtho na wnai efe ddim ymladd âg ef yn y tŷ; ond os deuai efe allan yr ymladdai efe. Y trengedig a roddodd y dyrnod cyntaf i'r carcharor, yr hwn a ddywedodd, "O Edward bach, paham y darfu i chwi fy nharaw i mor fyrbwyll?" Wedi hyn aethant allan ac ymladdasant.

Amrai o dystion cyfrifol a roddasant air da i'r carcharor am ddiwydrwydd, hynawsedd, ac ymddygiad da; a dywedasant iddo gadw ei fam am 12 mlynedd.

Y Rheithwyr a'i cawsant yn *Euog;* ond erfyniasant ar y Barnydd fod yn drugarog wrtho.

Y Barnydd a gyfarchodd y carcharor yn dra difrifol; a gobeithiai y byddai y ddamwain alarus a ddigwyddodd yn rhybudd iddo rhagllaw. Ond gan iddo fod yn ngharchar er ys pum mis, a bod llawer o'i gydnabod wedi rhoddi gair mor dda iddo, dyfarnai ef i gael ei *garcharu am chwech wythnos*.

Lladrata Gwartheg.—*Elizabeth Roberts* (31) a gyhuddwyd o ladrata buwch o eiddo Dafydd Hughes, o Gwm Allis, yn agos i Langollen. Y carcharor sydd yn wraig briod, ac yr oedd ganddi blentyn yn ei breichiau yn y Llŷs.—*Dieuog.*

Lladrata Haidd.—*Edward Jones* a gyhuddwyd o ladrata haidd o eiddo Richard Ffoulks, Tafarnwr, yn Llangynhafal.—*Euog.*—*Deuddeng mis o garchar.*

Lladrata Haels (*Shots*).—*William* Roberts (18) a gafwyd yn *Euog* o ladrata cydaid o haels, o eiddo Henry Walker Ratcliffe, o Wrecsam.—*Tri mis o garchar, a'i ffiangellu unwaith.*

Lladrata Dillad.—*Edward Jones* (40) a gafwyd yn *Euog* o ladrata dillad o eiddo Edward Green, Tafarnwr, yn Dinbych.—*Ei alltudio am 7 mlynedd.*

Herw-Hela.—*Samuel* Redrope (38) a gyfaddefodd ei fod yn *Euog* o fyned i Goedwigfa Thomas Fitzhugh, Ysw. gyda bwriad i ddinystrio hel-filod. Y cyhuddydd, gyd â'r hynawsedd mwyaf, a erfyniodd ar i'r Barnydd ddangos trugaredd tu ag at y carcharor.—*Chwe mis o garchar.*

Robert Jones, a *John Davies*, dau ha-lanc, a gyhuddwyd o fyned yn anghyfreithlawn i Goedwigfa J. Ll. Wynne, Ysw. Coed Coch, ar y noswaith olaf o'r flwyddyn 1831, wedi eu harfogi âg arfau i ddinystrio hel-filod. Y carcharorion a ddaliwyd ar y tir gan weision Mr. Wynne,—*Euog.*—*Tri mis o garchar bob un.*

FFLINT.—**Y Sessiwn a ddechreuodd yn** y Wyddgrug ar ddydd Iau, y 29ain o Fawrth, ger bron y Barnydd Bosanquet.

Tori Ty.—*Elizabeth Griffith* (35) a gyhuddwyd o dori i dŷ Enoch Evans, Rhos y Brwyn, ym mhlwyf Estyn, ar yr 31 o Awst, 1831, ac am ladrata oddi yno amryw ddilladau a phethau ereill. [Yr oedd cyhuddiad arall yn erbyn y carcharor, ei gwr, a'i merch, am dori tŷ, a lladrata caws.] Y cyhuddydd sydd yn cadw tafarn; ac ar-foreu y dydd uchod gwelodd fod rhywun wedi tori ei dŷ, a lladrata amben, dilladau, &c. Y carcharor a werthodd rai o'r pethau yn Nghaerlleon ar y trydydd o Fedi: a thra yr ydoedd yn lletya yn Nghastell Fflint, cymmerwyd oddi arni *shawl* a berthynai i'r cyhuddydd. Nid oedd y dystiolaeth leiaf er profi mai y carcharor oedd wedi tori i'r tŷ; am hyny y Rheithwyr, dan gyfarwyddiad y Barnwr, a'i cawsant yn *Ddieuog*.

Herw-Hela.—*William Williams* (20) a *Thomas Jones*, a gyhuddwyd o fyned ar noswaith yr 17 o Ragfyr, 1831, i Goedwigfäoedd yr Anrhydeddus E. M. Ll. Mostyn, wedi eu harfogi âg arfau i ddinystrio hel-filod.

Mr. Hill a ddywedodd fod y carcharorion wedi eu cyhuddo yn ol Ysgrif y Senedd; yr hon a wnaed nid er cadwraeth hel-filod, ond er amddiffyniad dynion, i'r rhai yr ymddiriedwyd iddynt am eiddo. Ac yn ol yr Ysgrif hon, yr oedd yn drosedd i dri o ddynion fyned i Goedwigfa wedi eu harfogi. Llawer o'r tystion a fuont gyd â'r carcharorion, ond cadarnheir eu tystiolaeth gan ereill.

Yna John a James Davies a dystiasant iddynt hwy fyned gyd â'r carcharorion, a phump ereill, i'r Coedwigfäoedd yn Ysceifiog, Moeldda, &c. gyd âg arfau i ddistrywio hel-filod—iddynt ladd niter mawr o gelliogod coed—ac iddynt, wrth ddychwelyd adref, gael eu dal gan y gwyliedyddion, a'u cymmeryd i Mostyn. Tystiolaeth y dynion hyn a gadarnhawyd gan Wm. Davies, Llywelyn Lloyd, Ysw. ac amryw ereill. Cafwyd llawer o geiliogod coed ym meddiant y carcharorion.

Mewn ffordd o amddiffyniad dywedasant na fuont hwy erioed ond un waith neu ddwy yn ymlid helfilod; a galwasant lawer o bobl i roddi gair da iddynt.—EUOG. Dedfrydwyd Williams i gael 6 mis o garchar, a Jones 12 mis, a llafur caled.

Saethu yn Faleisus.—*William Ellis* (30) a gyhuddwyd o saethu yn faleisus at Wm. Parry, gyda bwriad i'w niweidio ef. Cyflawnwyd y trosedd hwn cyn belled yn ol a'r 20ain o Ionawr, 1828, pan y darfu i liaws o Herw-helwyr ymosod ar weision y diweddar Syr T. Mostyn. Y carcharor a'i gyfeillion a ddiangasant y pryd hyny, ac ni chlybuwyd dim am danynt, nes y daliwyd W. Ellis rai wythnosau yn ol. Ar y noswaith uchod yr oedd y carcharor, ac Edward Hughes, William Huxley, a Thomas Ellis, yn arfog yn y Moeldda, lle y cafwyd hyd iddynt gan weision Syr Thomas, sef W. Parry, Edward Owens, Wm. Hughes, a Joseph Pownall, y rhai oedd ganddynt ffyn a chi mawr. Yr Herw-helwyr a dyngasant y saethent hwy y gwarcheidwaid; ar hyn gollyngwyd y ci, a saethwyd ef yn y fan. Anelwyd dryll at Wm. Hughes o fewn 12 modfedd i'w gorph; ond nid aeth yr ergyd allan. Wedi hyn saethwyd Wm. Parry yn ei fol, a churwyd ei ben ef yn dra chreulon. Yr oedd 16 o haels yn ei gorph, a 12 archoll ar ei ben, yr hyn a'i caethiwodd i'w wely am saith wythnos, ac yr oedd ei fywyd mewn perygl mawr. Dau dyst a ddywedasant fod y carcharor yn un o'r Herw-helwyr.

Y carcharor a ymdrechodd brofi ei fod mewn lle arall y pryd hyny. Jos. Hughes, mwnwr, a dystiodd fod y carcharor yn y *Carnarvon Castle*, Treffynon, o naw o'r gloch y nos hòno tan bump bore dranoeth; ond methodd ag enwi un dyn oedd gyda hwynt.—Wm. Jones, mwnwr arall, a gadarnhaodd i ryw radd dystiolaeth Jos. Hughes. Dau dyst a roddasant air da i'r carcharor am sobrwydd, onestrwydd, a *dywedyd y gwir*.—Euog.

Tori Ty.—*Richard Griffiths* a gafwyd yn Euog o dori tŷ James Sparrow, a lladrata caws o hono.

John Griffiths, mab y carcharor uchod, a gyhuddwyd o'r un trosedd; ond cafwyd ef yn Ddieuog, a rhyddhawyd ef.

Lladrata Ceffyl.—*John Williams* (35) a gafwyd yn Euog o ladrata ceffyl oddiar Anne Edwards, Fflint.

Dafaden fawr anghyffredin.—Ychydig o ddyddiau yn ol, torodd Mr. Daniel Phillips, March-Feddyg, Bangor, ddafaden, yn pwyso dau bwys, oddiar egwyd eboles, ddwy flwydd oed, yn Llanddeiniolen. Dioddefasai boen mawr er ys rhai misoedd, o achos ei maint a'i phwysau, ac am ei bod yn taraw wrth y troed arall bob cam a roddai. Ond er pan dorwyd hi ymaith y mae yn gwellhau, ac yn tewychu beunydd.

Ieir-ladrad.—Ar nos Wener, y 13eg o Ebrill, torwyd i fuarth Palas Esgob Bangor, a lladratawyd yr holl ieir. Ni ddaliwyd y lladron etto; ond yr ydys yn disgwyl y dygir hwynt yn fuan i afael cyfiawnder, oblegid gwneir pob ymdrech i'r dyben hyny.

Celain-ymholiad.—Ar ddydd Sadwrn y 14eg o Ebrill, cynnaliwyd celain-ymholiad yn yr *Hotel*, ym Mhorthaethwy, ar gorph Morris Roberts, gwr ieuangc oddeutu 16 oed, yr hwn a fu farw o'r niweid a dderbyniasai yn y modd canlynol:—Ar foreu y dydd blaenorol, oddeutu pump o'r gloch, yr oedd un o'r cerbydau ar droi allan o'r *Penrhyn Arms*, Bangor; ac oblegid nad oedd ymdeithwyr i fyned gyd âg ef, cymmerodd amryw o'r llaw-forwynion yn eu penau fyned gyd âg ef i lawer i'r dref. Nid oedd y gyrwr yn wyddfodol; am hyny, cymmerodd bachgen ieuangc, anfedrus ar y gwaith, yr awenau yn ei law heb gennad ei feistr; ond cyn iddynt fyned 150 o latheni o'r fan dymchwelwyd y cerbyd, a briwyd pawb o honynt fwy neu lai, ond da genym ddywedyd eu bod oll yn debyg o wellhau, oddieithr y trengedig anffodus, yr hwn a niweidiwyd gymmaint ag i achosi ei farwolaeth ar y dydd lan canlynol.—Rheithfarn, *Marwolaeth ddamweiniol.*

Esgoriad anghyffredin.—Ychydig ddyddiau yn ol, fel ag yr oedd yr agerdd-long *Air*, oddeutu canol ei fordd o Fangor i Le'rpwll, daeth gwewyr esgor ar wraig barchus ag oedd ar ei bwrdd. Digwyddodd fod benywod ereill yn y llong; ac yn mhen oddeutu awr esgorodd ar fachgen braf. Dangoswyd pob tiriondeb tu ag at y fam gan y Cadben Poynter, Llywydd y Llong; ac ar ei dyfodiad i Le'rpwll dygwyd y wraig ar wely i'r lan; ac yr ydys yn deall fod y fam a'r plentyn yn dyfod yn mlaen yn dda.

Anffawd galarus.—Fel ag yr oedd Robert Roberts, gwas i Mr. John Ellis, o'r Llew Gwyn, yn y Bala, yn dychwelyd adref gyda llwyth mawn o lo, pan yn agos i Gorwen syrthiodd mewn llewyg yn ymyl y ceffylau, fel yr ydys yn barnu, a gelwir yw adrodd, cyn y gallwyd ei godi, aeth yr olwynion drosto, a lladdwyd ef yn y fan. Yr oedd y llanc anffodus hwn o nodweddiad sobr a chynnil, ac o gymmeriad mawr gyd â'i feistr, ac hefyd yn gynorthwy mawr i'w fam weddw oedranus. Cynnaliwyd celain-ymholiad arno o flaen R. Williams, Yswain, o'r Bala.—Rheithfarn, *Marwolaeth ddamweiniol.*

Y CHOLERA MORBUS.

Dywenydd genym hysbysu i'n darllenwyr fod y clefyd dinystriol hwn wedi arafu i raddau mawr yn y deyrnas hon, yn enwedig yn y brif ddinas. Dywed yr hanes diweddaf fod nifer y cleifion yn 16, y meirw yn 8; a bod y nifer o bob parth o Brydain, er y dechreuad, fel y canlyn: cleifion, 8364; meirw, 2944. Yn Ffrainge y mae wedi bod yn dra dinystriol. Dywedir bod oddeutu 500 yn marw bob dydd yn ninas Paris yn unig. Pa gymmaint achos sydd genym ni fel gwlad i fod yn ddiolchgar i'r Arglwydd am ei ffafr tu ag attom ni rhagor Ffrainc! A bydded i drigolion y wlad Atheistaidd hono yn fuan ymostwng o flaen y llaw alluog sydd mor amlwg wedi ei estyn allan mewn barn yn eu herbyn.

HYSBYSIADAU LLEENYDDAWL.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Yn ddiweddar cyflwynodd Arglwydd Esgob Llandaff y Parch. Evan Jones i Ficeriaeth Golvinstone.—Tadoges, Miss Thomas, Pwll-llywarch House, Sir Forganwg.

Cyflwynodd Arglwydd Esgob Tŷ Ddewi y Parch. Alfred Ollivant, A. C. Is-benaeth Coleg Dewi Sant, i Ficeriaeth Llangeler, Sir Gaerfyrddin.

BU FARW,

Ar y 4ydd o Ebrill, yn Beaumaris, er mawr alar i'w chydnabod, Mary Anne, gwraig y Parch. Evan Lloyd, Maes y Porth, Sir Fôn. Ar yr 8fed o'r un mis, ei blentyn ieuengaf.

Ar y 5ed o Ebrill, yn nhangnefedd yr efengyl, yn nhŷ ei nai Mr. Cook, o Vale Place, Hammersmith Road, Llundain, Ann, gweddw y diweddar Barch. John Roberts, A. M. Ficer Tremeirchion, Sir Fflint, yn y 64 flwyddyn o'i hoedran.

Ar y 14eg o Ebrill, mewn oedran teg, Mr. Hughes, yn nhŷ y Parch. Morris Hughes, Curad Parhaus Eglwys St. Ann, Llandegai.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] MEHEFIN, 1832. [RHIF. 110.

HANES BANGOR.

MYNEGIR i ni mai BANGOR yn ARFON yw yr Esgoble hynaf ym Mrydain. Hon a elwid yn FANGOR* FAWR—yn FANGOR FAWR yn ARLLECHWEDD—ac yn FANGOR DDEINIOL, er mwyn ei gwahaniaethu oddiwrth FANGOR DDÚNOD ar lân Dyfrdwy. Mor foreu a dechreuad y chweched ganrif, sefydlwyd yma athrofa ardderchog gan DDEINIOL fab DUNOD FAWR, fab PABO POST BRYDAIN. A chyn pen hir cynnysgaeddwyd y lle â braint esgobawl, gan Faelgwn Gwynedd, yr hwn hefyd a'i hanrhegodd â thiroedd a rhoddion mawrged tu ag at ei chynnaliaeth, gan beri hefyd i'r dywededig DDEINIOL gael ei urddo yn Esgob arni, drwy law Dyfrig Beneurog, Archesgob Caerllëon-ar-Wysg. A'r Deiniol hwn a lanwodd y gadair Esgobawl hyd ddydd ei farwolaeth, yn y fl. 554, ac a gleddid yn Ynys Enlli.

Dywedir mai enw cyntefig y lle hwn ydoedd *Acaon;* a thebygol roddi iddo yr enw *Bangor* yn ganlynol i ddinystr y Fynachlog nodedig o'r enw hwnw a fuasai yn flaenorol yn *Is-y-Coed*, yn Swydd y Fflint; ymchweliad pa un a ddamweiniai tu a'r fl. 601. Ystyr yr enw *Acaon* sydd anhawdd i'w ddehonglyd, yn gymmaint nas gwyddys pa gam ysgrifen o hono a ellid ei arferyd drwy garnbylni haneswyr anwybyddus o'r iaith. Nid analluadwy i'r cyn-enw arwyddo Y-CAE-ON, o herwydd fod yn dra thebygol fod yma mewn amseroedd cynnarawl lwyn hardd-deg o goed YN yn tyfu rhwng y bryniau; gan fod y coed hyny yn dra defnyddiol y'nghyfrif yr hen Frytaniaid, y rhai a arferent yn ngwneuthuriad eu harfau milwrol, eu gwaywffyn, eu bwâau, a'u saethau. A'r coed hyn pan y tyfent mewn lleoedd cynhes cysgodawl, fyddent yn fwy gwydnion na'r rhai a dyfent ar uchel-diroedd oer-noethion. Tebygol fod rhyw gyfeiriad at hynyma gan y rhyfelwr hyglod, Llywarch Hên, yn ei ORWYNION, pan y canai—

> "Gorwyn blaen *On*, hirwynion fyddant
> "Pan dyfant y'mlaen nant."

Os gwrthddadleuant y beirniaid fod y gair *Cae* o ansawdd rhy ddiweddar i'w gymmeryd mewn enw mor foreuol, gellir ateb nad oes odid air mwy cyntefig ei arferiad y'mysg Brytaniaid, Llydawiaid, a Chernywiaid, yn enwedig os addefir fod y gair *Caer* yn deillio o hono, yr hwn a arwydda le o amddiffyniad; ac felly *Cae-On* a ellid ei ystyried yn Amddiffynfa yr Onwydd *(Ash-Fortification.)*

Dywed yr hanesydd Leland ddarfod i'r brenin Cunedda, yr hwn oedd yn byw 800 mlynedd cyn crêd, adeiladu ym Mangor deml i'r dduwies* Minerva; ond pa le y cawsai ef y cyfryw hanes, nis gwyddys.

A'r hanesydd Enderbie a edrydd fod Cunedda yn llywodraethu Prydain yn rhanog â'i gefnder Morgan, ac yn eu hymrafael â'u gilydd i Forgan gael ei ladd yn y lle a elwir o'r herwydd Margam, yn ngwlad Morganwg. A Chunedda, i dystio ei ddiolchgarwch i Ragluniaeth am ei lwyddiant, a adeiladai ym Mherth, yn yr Alban, deml i'r geu-dduw Mawrth, gan osod ynddi offeiriad gweinyddol. Ac ar ei ddychweliad i Gymru, iddo fyned yn nghyd âg adeiladu un arall ym Mangor; ond i ba eilun, nis mynegir.

Dyma'r hanesion boreuaf sydd genym yn awr am Fangor, y rhai, os cywir ynt, sydd raid eu bod yn gyfoesawl â dyddiau yr Iuddewaidd brophwyd Esaia yn yr Israel, ac yn flaenorol i sylfaeniad dinas Rufain.

* Ystyr yr enw BANGOR yw *Uchel Gôr;* Saes. *High, or Chief Choir.*

* Leland's Coll. de Reb. Brit. Vol. II. p. 425.

Eithr pan yr ystyrier fod y grefydd dderwyddol y pryd hwnw yn ei llawn rwysg, y mae yn anhawdd dyfalu pa fath demlau a adeiledid, gan nad oedd y grefydd hòno yn tybied yn weddus addoli y Mawredd o fewn adeiladau penganaid, a chronglwydi rhyngddynt a'r nefoedd. Hysbys yw yr addolent mewn llwyni cyssegredig, lle na feiddiai neb ddynesu heb yr edmygedd mwyaf. Eu hallorau hefyd, fel yr eiddo y patrieirch gynt, oeddynt feini diaddurn, ar ba rai ni chyfodid offeryn dynol rhag eu halogi.

P'odd bynag, mewn dinasoedd, lle yr oedd prif offeiriaid yn gweinyddu, diau fod ganddynt demlau i addoli ynddynt, fel yr ydym yn dirnad fod yn Asia, a pharthau ereill o'r byd er cyn côf; ac ar ddychweliad Paganiaeth, troid yr unrhyw demlau yn addol-leoedd Esgobion Cristionogol, megys mewn amseroedd diweddarach y troid Eglwysdai y Pabyddion yn eiddo i'r Protestaniaid.

Nid yw ddim yn annhebygol nad oedd Bangor yn dref, neu bentref, hyd er yn amser Paganiaeth, o herwydd ei fod yn lle mor gyfleus i bysgota yn y môr, ac yn yr aberoedd yn disgyn o'r mynyddoedd uwchlaw. Ac yn agos i'r gored y mae gweddillion o hen Gromlech, lle y tybir yr offrymid gweddïau ac aberthau am lwyddiant y pysgotwyr.

Dywedir am y tywysog Maelgwn, ar ol esgobaethu o hono athrofa Ddeiniol yn y lle hwn, ddarfod iddo un pryd amcanu ei hunan droi i arwain bywyd mynachawl yn y lle hwn; eithr drwy ddyfod amgylchiadau i ofyn ei ymdrech y'mhlaid ei wlad rhag rhuthrgyrch y Saeson, y rhai oeddynt y pryd hwn yn tyfu yn orthrymus iawn i'r Cymry, wedi bod o honynt erbyn hyny tua chan mlynedd ym Mrydain, ac wedi ymlid y cyn-drigolion i'r mynyddoedd a'r creigiau: a hyny a lesteiriai fwriad Maelgwn.

Mae hanesion yn ein hysbysu y'mhellach am Ieuaf ac Iago, tywysogion a gydreolent Gymru yn 973, ddarfod i'r olaf gael ei orchfygu mewn brwydr gan Hywel mab Ieuaf, ac felly ennill y llywodraeth yn gwbl i'w law ei hun: eithr Iago, gan ddiangc i Loegr, a ddeisyfai gymmorth Edgar, brenin y Saeson, i adennill ei hawl. Ac Edgar a ddeuai i Fangor â byddin rymus i'r perwyl, i wynebu pa rai nid oedd gan Hywel mo'r gallu, ond gorfyddai arno ildio i adael i Iago gael rhan yn y llywodraeth fel o'r blaen. Rhoddid croesawiad mawr gan Hywel i Edgar, yr hwn, er ennill mwy o enwogrwydd yn y tro, a sylfaenai eglwys newydd ym Mangor, yr hon, medd yr hanes, a adeiledid *o'r tu deheuol i'r Eglwys Gadeiriol*, ac a gyssegrid i'r Wyryf Fair. Cadarnhâai Edgar hefyd ragorfreintiau cyntefig yr Esgobaeth, a neillduai diroedd ac anrhegion tu ag at ei chynnaliaeth.

Ond y mae traddodiad yn y gymmydogaeth fod gynt Eglwys ar ochr y bryn uwchlaw yr Esgobty, yn cael ei galw Eglwys Fair, o'r hon nid oes yn bresennol ddim gweddillion, oddigerth y dywed y trigolion gaffael llawer o esgyrn dynion wrth ddiwyllio clwt o dir cyfagos a elwir Elw (neu Erw) Fair, yr hyn a brawf ei fod rywbryd yn gladdfa. Eithr yr hanes uchod a ddywed mai o'r *tu deheuol* i'r Eglwys Gadeiriol y cyfarwyddai Edgar godi Eglwys Fair, yr hyn nis gallai fod yn y fan lle y dywedir fod y gladdfa, am fod hòno o'r tu *gogleddol*.

Yn ddiweddar (os nad etto) yr oedd wrth ben dwyreiniol y tŷ a elwir *Y Croes*, yn y dref hon, ddarn o adeilad a ddefnyddid yn farchdŷ *(stable)* ag iddo ddrws a ffenestri bwâog, yn ol y dull Gothaidd; oddiwrth yr hyn y gellir casglu fod yr adeilad rywbryd yn cael ei ddefnyddio i ddiben cyssegredig; yr hyn sydd debycach fyth oddiar y dywediad fod i lawer o esgyrn dynol gael eu codi yma wrth adgyweirio y *Croes*.

Y mae sôn hefyd am Gapel Esgobaidd ym Mangor, a elwid Capel Gorfyw; eithr pwy oedd y Sant hwn, nac y'mh'le yr oedd ei Gapel, ni feddwn ddim goleu-fynag. Y mae darn o hen adeilad neu annedd anwych, ag iddo le drws bwâog Gothaidd, yn sefyll ar gyfer y tŷ a elwir y *Virgin* yn y dref hon; a thebygol yw i hwn fod gynt yn lle cyssegredig, ac fe allai mai dyma lle y safai Capel Gorfyw.

O du 'r gogledd i dref Fangor y mae ysgoldŷ Athrofa Ramadegawl y lle. Yr adeilad hwn a wnaed i fynu o weddillion hen Fynachdŷ a safai gynt yn y fan, yr hwn ar y cyntaf, medd yr Esgob Tanner, a adeiledid tu a'r fl. 1276, gan Dudur ab

Gronw, arglwydd Pen-mynydd a Threcastell ym Môn; yr hwn hefyd a'i helaethai yn 1299, ac a gleddid ynddo yn 1301. Y Tudur hwn ydoedd hendaid (taid, medd rhai) yr hyglod Owain Tudur o Ben-mynydd, yr hwn, o herwydd glandegwch ei bryd, a harddeiddrwydd ei ddynsawd, a ennillai serchiadau y frenines Catrin o Ffraingc, a gweddw y brenin Harri V. yr hon a brïodai Owain yn y fl. 1428, a hi a fu farw yn 1437, ar ol ymddwyn i'r Owain dri o feibion ac un ferch. O gynnyrch y brïodas hon yr adferid i Frydain freninoedd o'u gwaed coch cyfa ei hun, yn dechreu yn Harri VII. ŵyr i'n cydwladwr Owain Tudur, ac yn dilyn hyd heddyw: am hyn da y cânt y Bardd Seis'nig.

"No more our long-lost Arthur we bewail;
"All hail ye genuine kings; Britannia's issue, hail!"

Ond i ddychwelyd at y Mynachdŷ: mae 'r hanesion yn mynegi i ni ddarfod i'r brenin Edward VI. wneud anrheg o hono i Domas Brown a Gwilym Breton; oddiwrth ba rai y disgynai mewn amser i'r Dr. Sieffre Glyn, brawd i'r Esgob Glyn, yr hwn a'i troes yn athrofa, yr hwn drwy ei ewyllys yn 1557 a'i gadawai i ofal ei frawd a Maurice Gruffydd, Esgob Rochester. Eithr drwy i angeu gymmeryd y gwŷr hyn ymaith cyn gosod ffurfiadau yr athrofa mewn trefn, gadewid hyny i ofal Syr Gwilym Petr ac ereill, y rhai a ffurfient rëolau yr Athraw yn gydsyniawl â golygiadau yr Esgob, y Dëon, a'r Cabidwl, ynghyd âg Alexander Nowel, Dëon St. Paul.—Uwch ben yr aelwyd y mae cilcyn o hen ddelw yn cyanrychioli rhyw Ruffydd, ag iddo gleddyf hir yn ei law; ac ar y grisiau y mae careg arall, ac arni y geiriau "Ap Tudor," yn cyfeirio ond odid at gynsylfaenydd y lle, sef *Tudur ab Gronw ab Tudur* o Ben-mynydd.—Tra y parhâai y lle hwn yn Fynachlog, dywedir y cleddid yma lawer o bobl enwog heblaw a enwyd.

Mae rhai haneswyr yn crybwyll am ryw fedd nodedig yn agos i Eglwys Bangor, yr hwn a alwent, "Bedd Cunglas." Pa le yr oedd y bedd hwn nid yw hysbys, nac ychwaith pwy oedd y cyfryw ddynsawd. Rhai a dybiant mai hwn oedd y tywysog "*Cuneglase*" y sonid am dano gan yr hanesydd Gildas.

(*I'w barhau.*)

ARWEINYDD I'R ALLOR:

NEU,

Ychydig Hyfforddiadau ynghylch Sacrament Swpper yr Arglwydd, oddiwrth amrywiol leoedd o'r Ysgrythyr Lân, yn enwedig,

1 Cor. 5. 7, 8.

"Am hyny certhwch allan yr hen lefain, fel y byddoch does newydd, megys yr ydych ddilefeinllyd. Canys Crist ein pasc ni a aberthwyd drosom ni. Am hyny cadwn wyl, nid â hen lefain, nac â lefain malais a drygioni; ond â bara croyw purdeb a gwirionedd."

RHAN I.—Yr amrywiol Enwau, neu Ditlau, a roddir yn Ngair Sanctaidd Duw i'r Ordinhad fendigedig o Sacrament Swpper yr Arglwydd.

Y mae 'r Apostol yn y geiriau o'n blaen yn annog ac yn cymmell y Corinthiaid i burdeb buchedd, trwy garthu allan yr hen lefain. Yr oeddynt hefyd i ymgadw rhag malais a drygioni, pob drwg ewyllys a thwyll. Yn yr un modd y dylai Cristionogion fod yn ofalus i ochelyd cenfigen, digasedd, a phob bwriad drwg. Cariad yw hyd yn nod sylwedd ac anadl y grefydd Gristionogol. Hon yw'r ddelw buraf o Dduw: canys cariad yw Duw. Ac am hyny nid rhyfedd os hi ydyw 'r glendid a'r addurn goreu o eiddo 'r Cristion. Nid yw malais yn ei egwyddorion fymryn gwell na llofruddiaeth; canys, fel y dywed St. Ioan, "Pob un a'r sydd yn casâu ei frawd, lleiddiad dyn yw." Efe sydd yn dwyn y ddelw, ac yn cyhoeddi ei hun yn hiliogaeth o eiddo yr hwn ag oedd leiddiad o'r dechreuad. A'r rheswm, trwy ba un y cefnogir y cyngor hwn, a roddir yn ngeiriau y testun: "Canys Crist ein pasc ni a aberthwyd drosom ni." Dyma athrawiaeth fawr yr efengyl. Gyd â'n Hiachawdwr ni a ddylem farw i bechod, fel trwy ddirymu corph pechod y'n gwneir yn gydblanhigion i gyffelybiaeth ei farwolaeth ef; ac hefyd i gyffelybiaeth ei adgyfodiad ef, trwy gyfodi drachefn i newydd-deb buchedd o gorph ac enaid. Rhaid i ni gael calonau newydd, modd y dilynom fuchedd newydd a duwiol. Bydded i'r Yspryd Sancteiddiol ein cynnorthwyo yn y gwaith a'r gorchwyl mawr hwn, er clod a moliant i enw Duw.

Yr wyf fi yma, gan hyny, yn cynnyg yn ostyngedig i chwi ychydig hyfforddiad a chyfarwyddyd yn y weithred fawr a godidog sydd genych i'w chyflawni. A hyn

yr ydych yn rhwymedig i'w wneuthur yn y modd goreu, pan fyddoch yn dyfod i fendigedig fwrdd yr Arglwydd. Gwaith a gorchwyl ydyw hwn, ym mha un y digwyddodd i mi yn aml weled pobl dduwiol a chrefyddol yn ceisio addysg a chyngor, gan fod yn awyddus i ddefnyddio y cynnorthwyon a dderbynient.

Wrth sylwi, gan hyny, ar yr ordinhad ardderchog yma, ar yr hon y mae pob Cristion sobr yn edrych gyd âg ystyriaeth a pharch arbenig (o herwydd y mae yn fy mwriad i, fel ag y rhydd Duw y gallu, i egluro yr *athrawiaeth* yn gystal a'r *ddyledswydd* o honi) tra chymmwys fydd, a gobeithiaf yn dra llesol hefyd, myfyrio yn awr ar *rai* o'r holl enwau a briodolir iddi yn ngair Duw.

I. Gelwir hi yn *Sacrament*. Dyma yr enw a roddir iddi yn gyffredin; ond nid yw yn addas, gan nad yw hwn yn ei gwahanu hi oddiwrth yr ordinhad o Fedydd—yr hon sydd gymmaint sacrament a hithau—yn sacrament a'r a dderbyniasom bawb o honom—i'r hon yr ym oll yn ddyledus, hyd yn nod, bob amser, i fucheddu ein hunain yn ol ei rheolau. Ond pan fyddom yn galw yr ordinhad hon, "Y Sacrament," ni a ddylem gofio mai sacrament yw hi; hyny yw, y mae hi yn arwydd ac yn llw.

1. Y mae hi yn *arwydd:*—yn arwydd allanol a gweledig o ras tufewnol ac ysprydol, fel y bwriadir i'r cyfryw sacramentau fod. Damheg yw i'r llygad; ac ynddi yr arfera Duw gyffelybiaethau, megys gynt drwy ei weision y prophwydi *Hos.* 12. 10. Ynddi hi hefyd y llefara Crist wrthym ni bethau daearol, modd y delom, yn y ffordd hon, yn fwy cydnabyddus ac ystyriol o wrthddrychau nefol. Ynddi y siarada Crist â ni yn ein hiaith ein hunain, ac a gydymffurfia ei hun â chynneddfau ein cyflwr isel ni yn y byd hwn. Y mae dyn yn gyfansoddedig o enaid a chorph; ac mae 'r enaid yn derbyn argraffiadau, ac yn ymarfer â'i alluoedd, trwy 'r corph. Dyma ordinhad, ynte, ag sydd yn cyfranogi o enaid a chorph, yn yr hon y gosodir o'n blaen, ac yr offrymir i ni, trwy yr elfenau sefydledig o fara a gwin, Iesu Grist ei hun, ac hefyd yr holl ragorfreintiau o'r cyfammod newydd. Yr awr hon, byw yr ydym ni mewn byd o deimlad neu synwyr, ac nid mewn byd o ysprydion; a chan fod yn anhawdd i ni edrych uwch ben y pethau gweledig, fe'n tywysir trwy sacrament i weled trwyddynt hwy y pethau anweledig a gysgodant. Gorphwyswn, gan hyny, yn foddlongar i'r arwydd hwn a sefydlodd Crist, y'mha un y portreiadir ef wedi ei groeshoelio yn eich plith chwi. *Gal.* 3. 1. Eithr nid ymddibynwn ar yr arwydd yn unig, ond ymddiddanwn trwy ffydd ar y pethau a arwyddocêir, neu ni a dderbyniwn yn ofer ras Duw yn y sefydliad hwn; a'r sacramentau a fyddant i ni yr un fath ag oedd damhegion i'r rhai ag oeddynt o'u gwirfodd yn ddall—ni wnant ond ein tywyllu yn fwy. *Marc* 4. 11, 12. Pa fudd i ni gael y cysgod heb y sylwedd; y plisgyn, neu y cibyn, heb y cnewyllyn; y llythyren heb y bywyd, neu 'r yspryd? Megys ag y mae 'r corph heb yr enaid yn farw, felly ein bod ni yn gweled ac yn derbyn y bara a'r gwin a fydd yn hollol ddiles hefyd, os na welwn, ac os na dderbyniwn ni ynddynt hwy Iesu Grist wedi ei groeshoelio.

2. Y mae hi yn *llw*, ddim llai nac yn arwydd fel y sylwyd eisoes. Hwn oedd arwyddocad y gair "Sacrament" gynt. Yr oedd y Rhufeiniaid yn galw y llw a gymmerai y milwyr i fod yn ffyddlon i'w penaethiaid yn "*Sacramentum Militare*," sef llw milwraidd. Ac y mae ein cyfraith wladol ni etto, yn yr Iaith wreiddiol, yn ei arferyd dan yr un ystyr—"*dicunt super sacramentum suum*," hwy a ddywedant ar eu llw. Felly gwelwch mai cymmeryd y sacrament yw yr un peth a chymmeryd llw. Llw difrifol ac arswydus, trwy ba un yr ydym yn rhwymo ein heneidiau â rhwymedigaeth i'r Arglwydd. *Num.* 30. 2. Llw yw o ffyddlondeb i'r Arglwydd Iesu, trwy yr hwn yr ydym ni yn ymwystlo ein hunain i fod yn ddeiliaid ufudd a pharchus iddo ef, gan ei addef fel ein cyfiawn Arglwydd a'n Pentywysog. Llw yw hwn, ym mhellach, a berthyn i ddinesydd rhydd; trwy ba un y gwnawn ein hunain yn aelodau o gorph dirgelaidd Crist; ac yr ym yn ymrwymo ein hunain i gadw deddfau, ac i geisio daioni, "y Jerusalem sydd oddi fry," modd y mwynhaom ragorfreintiau yr ysgrifen fawr a breiniol hono, *Charter*, ag sydd yn ei chorphori, ac yn ei chydgysylltu. Y mae llw yn alwad ar wybod-

aeth Duw o'n cywirdeb a'n ffyddlondeb ni yn yr hyn yr ydym yn ei addaw neu yn ei haeru. Ac yn yr ordinhad ni a wnawn y cyfryw dystiolaethiad a wnaeth St. Petr, "Arglwydd ti a wyddost bob peth; ti a wyddost fy mod i yn dy garu di." *Ioan* 12. 17. Y mae llw yn erfyniad yn ein herbyn am ddigofaint Duw os gweithredwn ni yn dwyllodrus ac ar gam o'n gwirfodd. A rhyw ychydig o hyn sydd hefyd yn y sacrament hwn; canys os parhawn ni mewn cyfammod â phechod, pan y ffugiwn gymundeb â Duw, yr ydym yn bwyta ac yn yfed barnedigaeth i ni ein hunain, heb iawn farnu corph yr Arglwydd. 1 *Cor.* 11. 29. Gadewch i ni, gan hyny, yn gytun â nodweddiad (*character*) gwr duwiol (*Preg.* 9. 2.) gadw'r llw hwn: nid ofni ei gymmeryd; canys ein dyledswydd yw, gyda phob dwys gyflawniad, gyssegru ein hunain i'r Arglwydd. Ond ni a ddylem ymgadw rhag ei dori, gan nad yw llwon i'w cymmeryd yn ysgafn. Duw a ddywedodd, ac iddo ei hun y tyngodd efe, "Mai i mi y twng pob tafod." *Esa.* 45. 23. Eithr llefarodd efe hefyd, *Jer.* 4. 2. fod yn rhaid i ni dyngu iddo ef "mewn gwirionedd, barn, ac mewn cyfiawnder:" ac wedi tyngu, rhaid i ni gyflawni. *Ps* 119. 106. Os deuwn ni i'r sacrament hon yn esgeulus, ac yn ddiofal, yr ydym yn dyfod yn agored i'r euogrwydd o "lw celwyddog." *Zec.* 8. 17. Ac os yr awn ymaith oddiwrth y sacrament hon, a rhodio yn groes i'r rhwymedigaethau sy'n perthyn iddi, ni a fyddwn o hyd yn euog o gam lw. Y mae hyd yn nod crefydd natur yn dysgu dynion i wneud cydwybod o lw; mwy o lawer y mae'r grefydd Gristionogol yn ein dysgu i wneud cydwybod o'r llw hwnw, i ba un y mae Duw, nid yn unig yn dyst, eithr hefyd yn blaid.

II. Ni a'i galwn hefyd yn "Swpper yr Arglwydd;" ac yn dra addas felly, yn ol geiriau yr Ysgrythyr Lân, 1 *Cor.* 11 20. ym mha le y mae'r Apostol, gan geryddu yr afreolaeth ag oedd ym mysg y Corinthiaid ynghylch gweinidogaeth yr ordinhad, yn dywedyd wrthynt, "Nid bwyta swpper yr Arglwydd yw hyn."

1. Y mae hi yn *Swpper*. Pryd sefydledig i'r corph yw swpper. Hon sydd felly hefyd i'r enaid, gan fod yr enaid mewn cymmaint eisiau o fara beunyddiol a'r corph. Cyfrifwyd swpper yr amser hyny fel yr ymborth penaf, ac felly y mae yr ordinhad hon ym mhlith disgyblion Crist; ac yn ei holl deulu ef, hon yw'r wledd fwyaf pwysfawr. Gelwir hi yn swpper, gan iddi gael ei sefydlu ar y cyntaf yn y prydnawn; ac ar ddiwedd swpper yr oen pasc: yr hyn beth (er nad yw yn ein rhwymo ni i'w gweinyddu bob amser yn ol yr unrhyw reol; canys hyn a fyddai yn anghyfleus i gynnulleidfaoedd crefyddol) a arwyddoca—1. Fod Crist yn awr, yn niwedd y byd, yn y rhan ogwyddol o hono, "fel yr aberth mawr prydnawnol," "wedi ymddangos i ddilëu pechod." *Heb.* 9. 26. Yr amlygiad grasusol hwn a fu y'nghadw drosom ni, "ar ba rai y daeth terfynau yr oesoedd." 1 *Cor.* 10. 11.——2. Y cysur a'r diddanwch hwn yn Nghrist a fwriadir ond yn unig i'r sawl a breswyliant yn nhŷ Dduw; y rhai a arosant yno yn wastadol, sef nos a dydd: ac i'r rhai hyny yn unig a'r a wnaethant weithred pob dydd yn ei ddydd, megys yr oedd dyledswydd pob dydd yn gofyn. Y rhai hyny yn unig a gydweithiant gyda Christ a gânt hefyd fwyta gyd âg ef yn ei deyrnas.——3. Gan fod bendithion penaf y cyfammod newydd yn aros yn ol i ni ar amser prydnawnddydd ein bywyd.—Swpper yw y wledd dragywyddol a amcanwyd i ni pan fyddom gwedi gorphen ein dydd, megys gwas cyflog, a dyfod adref y nos i'n gorphwysfa.

2. Swpper yr Arglwydd ydyw hi, swpper Crist yr Arglwydd. Y mae'r apostol yn ei ymddiddan ynghylch yr ordinhad hon, 1 *Cor.* 11. 23. o hyd yn galw Crist yn Arglwydd, ac fel pe bai yn gosod pwys ar hyn; canys fel ag yr oedd y sefydliad o'r sacrament hwn yn weithred o'i lywodraeth ef, ac iddo ei hordeinio fel Arglwydd ei eglwysydd, yn yr un modd wrth dderbyn y sacrament hwn, yr ydym ni yn addef ei lywodraeth, ac yn ei gydnabod ef fel ein Harglwydd. Y mae hyn hefyd yn gosod anrhydedd ar yr ordinhad, ac yn peri iddi ymddangos yn odidog iawn, er, i lygaid cnawdol, nid oes na phryd na thegwch iddi fel swpper yr Arglwydd. Awdurdod Crist yw nerth a chadarnhâd y ddefod sanctaidd hon; a gras Crist yw ei sylwedd. Hi a wein-

yddir mewn ufudd-dod iddo ef, er côf am dano, ac er moliant a chlod i'w enw bendigedig. Yn gyfiawn y gelwir hi yn swpper yn Arglwydd, canys yr Arglwydd, Iesu sydd yn danfon y gwahoddiad, yn darparu lluniaeth, ac yn rhoddi 'r wledd. Ynddi hi yr ydym ni yn ymborthi ar Grist, canys efe yw "Bara 'r Bywyd;" yr ydym ni yn bwyta gyda Christ, canys efe yw ein hanwylyd a'n câr, ac efe sydd yn ein gwahodd ac yn ein croesawi i'w fwrdd. Ynddi hi y mae Crist yn swppera gyda ni, a ninnau gyd âg yntau; efe a rydd i ni yr hapusrwydd o swpperu gyd âg ef ar ddanteithion a melus bethau 'r byd nefol; am hyny bydded ein llygaid ar yr Arglwydd, ar Grist yr Arglwydd, ac ar y coffadwriaeth o'i enw, yn yr ordinhâd hon; ond nis gwelwn ni ddim yma, os na chanfyddwn harddwch Crist; ac nis archwaethwn ni ddim yma chwaith, os na archwaethwn ni gariad Crist. Rhaid i ni edrych ar yr Arglwydd fel yr Alpha a'r Omega, y dechreu a'r diwedd, ac *oll yn oll* yn yr uchel wyl hon: ac os na dderbyniwn Iesu Grist yr Arglwydd yma, y mae genym yn wir swpper, ond nid swpper yr Arglwydd.

III. Ni a'i galwn hi y *Cymun*, y cymun bendigaid a sancteiddiol; ac yn dra phriodol yr enwir hi felly; canys,

1. Yn yr ordinhâd hon y mae i ni gymundeb â Christ ein Pen. "Ein cymdeithas ni yn wir sydd gyd âg ef." 1 *Ioan* 1. 3. Y mae efe yma yn amlygu ei hun i ni, ac yn rhoddi i ni rasusau a chysuron: yma ni a osodwn ein hunain o'i flaen ef, ac a offrymwn iddo yr ad-daliad dïolchgar o gariad a dyledswydd. Y mae cydnabyddiaeth dyner yn cael ei feithrin rhwng Crist a'n heneidiau yn yr ordinhâd hon, y fath yn gymmwys a weddai i'n cyflwr yn y byd a'r bywyd hwn. Y mae Crist, trwy ei air a'i Yspryd, yn aros ynom ni, a ninnau, trwy ffydd a chariad, yn aros ynddo yntau. Dyma gan hyny y lle y mae Crist yn selio ei air, ac yn cynnyg ei Yspryd, ac yma yr ydym ninnau yn ymarfer â'n ffydd, a chyda zel a chariad gwresog yn dal cymdeithas â Christ. Y mae 'r gymdeithas hon yn cynnwys undeb; canys, "a rodia dau ynghyd heb fod yn gytun?" *Amos* 3. 3. Y mae yn rhwymedig arnom ni, ynte, trwy rwymyn cyfammod tragywyddol, uno a chyssylltu ein hunain â'r Arglwydd; gosod ein holl feichiau a'n gorchwylion tan ei hollalluog ofal a'i amddiffyniad ef, gan geisio ein cynghori ganddo ym mhob peth a berthyn i'n dedwyddwch ni, a bod yn wyliadwrus bob amser dros ei anrhydedd a'i ogoniant ef. Wele yma, mewn gwirionedd, gymdeithas berffaith a sylweddol.

2. Yn yr ordinhâd hon y mae i ni gymundeb â'r *Eglwys Lân Gatholic;* ïe, "gyda phawb ag sydd yn galw ar enw ein Harglwydd Iesu Grist, ym mhob man, o'r eiddynt hwy a ninnau." 1 *Cor.* 1. 2. Trwyddi yr ydym yn tystiolaethu, yn addef, ac yn mynegi mai "yr un bara a'r un corph ydym, a nyni yn llawer," trwy rinwedd ein cyd-berthynas gyffredinol i'r un Arglwydd Iesu Grist; canys yr ydym ni oll yn gyfranogion o'r un bara hwnw, sef Crist, Bara 'r Bywyd, wedi ei arwyddocâu a'i gyfranu yn y bara cyssegredig. 1 *Cor.* 10. 17. Pob gwir Gristionogion, er eu bod yn llawer, etto un ydynt; ac yr ydym ni yn cydffurfio yn ewyllysgar ac o'r galon â'r undeb hwnw, trwy fod yn gyfranogion o swper yr Arglwydd. Mi a ddywedaf, er eu bod yn llawer, hyny yw, yn lliosog, etto, megys ag y mae nifer mawr o greaduriaid yn gwneud i fynu ond un byd, tan lywodraeth yr un rhagluniaeth; felly, rhifedi lawer o Gristionogion a gyfansoddant ond yn unig un eglwys, yn cael ei gwresogi a'i bywiocâu gan yr un Yspryd, enaid a sylwedd y corph mawr ei hun. Er eu bod yn amrywiol, ym mhell oddiwrth eu gilydd mewn lle a sefyllfa, o wahanol gymdeithasau, cyrhaeddiadau, a dealltwriaethau, etto y cwbl oll yn cydgyfarfod y'Nghrist, un ydynt. Corphorir hwynt oll yn yr un a'r unrhyw gyfammod; argraffir arnynt yr un a'r unrhyw ddelw; yn gyfranogion o'r un natur newydd a dwyfol; a phawb oll yn gyd-etifeddion o'r un a'r unrhyw deyrnas. Yn swpper yr Arglwydd "dïodir ni oll i un Yspryd:" 1 *Cor.* 12. 13. ac am hyny, wrth agoshâu at yr ordinhâd hon, dylem fod yn ofalus, nid yn unig i gadw eithr hefyd i feithrin a chynnyddu Cristionogol gariad a brawdgarwch; canys pa lesâd fydd y nôd hwn o undeb i ni heb wirioneddol undeb yspryd?

IV. Gelwir hi yn *Eucharist.* Felly y darfu 'r Eglwys Groeg ei henwi, a ninnau ar ei hol. Y mae 'r gair yn arwyddocâu *diolchgarwch.* A'r titl hwn a gafodd, o herwydd i Grist, yn y sefydliad o honi, roddi diolch. 1 *Cor.* 11. 24. Y mae yn ymddangos i'n bendigedig Iachawdwr yn fynych ddanfon ei weddïau i fynu i'r nef mewn dull neu ffurf o ddiolchgarwch, *Ioan* 11. 41. "Y Tad, yr wyf yn diolch i ti am i ti wrandaw arnaf." Ac yn y modd hyn y bendithiodd efe y bara a'r cwpan trwy ddiolch drostynt. Fel y gwir Melchisedec, yr hwn, pan "ddygodd allan fara a gwin, a fendigodd y goruchaf Dduw." *Gen.* 14. 18, 19, 20.

Er fod gan ein Hiachawdwr, pan sefydlodd efe y sacrament hwn, ddisgwyliad a rhagolwg cyflawn o'i ddioddefiadau yn nesâu, gyd â'r holl galedi oedd y'nglŷn â hwynt; etto nid oedd efe trwy hyny yn anhwylus i roddi diolch, gan nad yw y gorchwyl o foliannu Duw ar un amser yn ammhrydlawn. Er nad oedd Pentywysog ein hiechydwriaeth yn awr ond yn amwregysu yr arfau am dano, etto efe a rydd ddiolch (megys pe bai efe wedi "ymddiosg") gan fod yn hyderus o fuddugoliaeth ogoneddus; yn y llawn obaith o'r hon, cyn iddo fyned allan i'r maes, efe a ranodd, hyd yn nod yn yr ordinhad yma, yr yspail y'mysg ei ganlynwyr, ac a "roddes roddion i ddynion." *Ps.* 68. 18.

Gelwir hi hefyd yn *Eucharist*, o herwydd fod yn rhaid *i ni*, wrth gyfranogi o honi, *roddi diolch* yn yr un modd. Ordinhad yw o ddiolchgarwch, a sefydlwyd er cyhoeddi yn sobr ac yn ddifyrus foliant y Pryniawdwr.

Darfu Crist unwaith dros bawb offrymu aberth y cymmod; ac nis gellir mwyach ei adnewyddu. Ond rhaid i ni ddanfon i fynu yn feunyddiol aberthau o gydnabyddiad diolchgar; hyny yw, "ffrwyth ein gwefusau yn cyffesu i'w enw ef." *Heb.* 13. 15. Dylai phiol iechydwriaeth fod yn phiol y fendith, am yr hon a chyd â'r hon yr ym yn rhwymedig i fendithio Duw, fel ag yr oedd yr Iuddewon yn arferol o wneuthur ar ddiwedd swpper y pasc, a hyny yn dra difrifol—ar ba amser y rhyngodd bodd i Grist sefydlu 'r sacrament hwn, am iddo fwriadu ei wneud yn offeryn o ddiolchgarwch parhaus, hyd oni ddelom i'r byd o foliant diddarfod. Deuwch, ynte, a chanwn i'r Arglwydd yn yr ordinhad hon. Bydded goruchel glod a mawl ein Prynwr yn ein geneuau a'n calonau. A fynwn ni y cysur o'r pethau mawrion a wnaeth efe drosom ni, iddo ef y bo'r clod a'r gogoniant! A chofiwn mai diolchgarwch yw gorchwyl yr ordinhad hon; a thröed hyn ein cwynion i fawl a chlod: canys pa achos bynag a gaffom ynom ein hunain i achwyn a beio, yn Nghrist ni a gawn resymau digonol i dalu moliant a diolchgarwch. A dyma 'r testun llawen a bywiol ar ba un y dylem ni yn wastadol fyfyrio.

HILARIUS.

TRAETHAWD

Ar yr Angenrheidrwydd anhepgorol am Gyfarwyddyd neillduol yr Yspryd Glân i'n cynnorthwyo i ddarllen y Datguddiad Dwyfol er budd ysprydol i'n heneidiau anfarwol.

YR ydwyf yn meddwl nad oes un dyn synwyrol a ammeu wirionedd y gosodiad uchod; o herwydd y mae yn amlwg mai yr Yspryd Glân a ddatguddiodd ac a roddodd wybodaeth o feddwl a chynghor y JEHOFAH i'r prophwydi gynt, ac i'r apostolion wedi hyny, yn athrawiaethol, ac i brophwydo am bethau i ddyfod; gan hyny y mae yn sicr na ddichon un dyn ddarllen yr Ysgrythyrau dwyfol, er adeiladaeth i'w enaid anfarwol, heb gyfarwyddyd yr unrhyw Yspryd. Doethineb cuddiedig ydyw yr efengyl, fel y dywed yr apostol Paul, hyd nes y dilèno yr Yspryd Glân lygaid y meddwl, a'i datguddio a'i gwneuthur yn amlwg. Yn ddiau nid oes dim na neb a all addasu na rhoddi yspryd addas i ddyn i chwilio yr Ysgrythyrau, ac i'w addurno â doethineb a deall i adnabod meddwl Duw ynddynt, a'i gymmwyso ef â doniau addas i draddodi eu gwirioneddau er adeiladaeth i ereill, ond yr Yspryd hwnw ag a'i rhoddodd ar y cyntaf. Yr ystyriaethau hyn o anallu dyn a barodd i mi, er yn hollol annheilwng, i ymosod ar y gorchwyl pwysig hwn, i geisio dangos yn ngoleu y gair, na ddichon un dyn anianol ddeall pethau Duw, "o herwydd yn ysprydol y bernir hwynt; ac O! na byddai gwiw gan yr Arglwydd i fendithio yr ychydig linellau hyn, o eiddo un o'r gwaelaf o'i greaduriaid, â grymus weith-

rediad ei Yspryd tragywyddol, i ddangos i lawer o'r newydd yr angenrheidrwydd neillduol am gynnorthwyon dwyfol i ddarllen y gair er adeiladaeth i'w heneidiau anfarwol. Ac fe ymddengys yr angenrheidrwydd o hyn yn dra eglur oddiwrth y pethau canlynol:—

1. Y mae yr Ysgrythyr yn dangos yn eglur na ddichon un dyn eu deall, heb gyfarwyddyd yr Yspryd Glân. Fe ymddengys hyn yn amlwg, os ystyriwn yr achos, o ba herwydd yr oedd Dafydd yn gweddïo ar Dduw i agoryd ei lygaid. "Datguddia fy llygaid," eb efe (yn ol y Saesoneg, "Agor fy llygaid,") "fel y gwelwyf bethau rhyfedd allan o'th gyfraith di." *Ps.* 119. 18. Ac mewn man arall y mae yn dywedyd, "Gwna i mi ddeall ffordd dy orchymynion; a mi a fyfyriaf yn dy ryfeddodau:" *adn.* 27. yr hyn sydd yn dangos yn eglur fod y Salmydd yn ddwys deimladwy o'i anallu i ddeall gwirioneddau y gair, a llwybrau gorchymynion Duw, heb gyfarwyddyd yr Yspryd, a gallu dwyfol i'w nerthu i hyny. Hefyd, ein Hiachawdwr a ddywedodd wrth Nicodemus, "Yn wir, yn wir, meddaf i ti, oddieithr geni dyn drachefn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw." *Ioan* 3. 3. Yr hyn sydd yn dangos na all un dyn, heb ei gyfnewid trwy ras, weled mwy o ogoniant a natur ysprydol yr efengyl, na dyn, yr hwn sydd farw, i ganfod prydferthwch naturiaeth, yr hon sydd yn rhyfeddodau i gyd. Pa fodd y gall dyn sydd yn farw mewn camwedd a phechod, weled godidawgrwydd sancteiddrwydd Duw, daioni gosodiadau manwl ac ysprydol y gyfraith, ynghyd â chyfiawnder ei bygythiad ofnadwy a'i heiddigedd dychrynllyd at bechod, yr hwn sy'n haeddu tragywyddol ddialedd, y gwerth anfeidrol sydd y'Nghrist, fel Gwaredwr, a'r dedwyddwch anghydmarol o fod yn dragywyddol debyg iddo? Y mae yn orchwyl rhy anhawdd, meddaf; o herwydd fe ddywed Crist ei hun, "Ni ddichon neb ddyfod ataf fi, oddieithr i'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd ei dynu ef: a phob un gan hyny a glywodd gan y Tad, ac a ddysgodd, sydd yn dyfod ataf fi." *Ioan* 6. 44, 45. A St. Paul a ddywed drachefn, "Dyn anianol nid yw yn derbyn y pethau sydd o Yspryd Duw: canys ffolineb ydynt ganddo ef; ac nis gall eu gwybod, oblegid yn ysprydol y bernir hwynt." 1 *Cor.* 2. 14. Y mae hyn oll yn dangos yr un angenrheidrwydd o ddwyfol gyfarwyddyd yr Yspryd.

2. Y mae yr addewidion ag yr ydym yn cael yn yr Ysgrythyrau, am ddwyfol gynnorthwy, yn profi yr un angenrheidrwydd. Rhyw ychydig o amser cyn i'n Harglwydd bendigedig ddïoddef ar y groes, fe ddywedodd wrth ei ddisgyblion, "Buddiol yw i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, ni ddaw y Diddanydd atoch: eithr os mi a âf, mi a'i hanfonaf ef atoch. A phan ddêl efe, efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd." *Ioan* 16. 7, 13. Y mae yn wir fod yr addewid hon o gyfarwyddyd yr Yspryd Glân yn perthyn yn fwyaf neillduol i'r apostolion, i'r diben i'w cadarnhâu yn wyneb y gwrthwynebiadau a'r anhawsderau ag oedd i'w cyfarfod yn eu gwaith gweinidogaethol; etto mae yn para yr un i'r eglwys yn awr ag ydoedd hi yr amser hyny i'r apostolion, ac felly i barhâu hyd ddiwedd amser. Yn *Ioan* 14. 16. y mae Crist yn dywedyd y byddai iddo weddïo ar y Tad; "Mi a weddïaf ar y Tad (eb efe) ac efe a rydd i chwi Ddiddanydd arall, fel yr arhoso gyda chwi yn dragywyddol." Hefyd, pan y mae yn llefaru am wir gredinwyr, y mae yn dywedyd, "A phawb a fyddant wedi eu dysgu gan Dduw." *Ioan* 6. 45. A thrachefn, y mae yn ysgrifenedig, "O bydd ar neb eisieu doethineb, gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn rhoi yn haelionus i bawb." *Iago* 1. 5. Hyn oll sydd yn dangos fod dyn yn amddifad o honynt wrth naturiaeth, a'u bod yn hollol o Dduw.

3. Y mae profiad pob gwir Gristion yn cadarnhâu yr un angenrheidrwydd. Rhyfedd mor dywyll oedd meddyliau y disgyblion gynt mewn perthynas i'r prophwydoliaethau am Grist a'i swyddau cyfryngol, hyd nes yr agorodd efe eu deall hwynt, fel y deallent yr Ysgrythyrau. *Luc* 24. 45. Yn yr un modd yr oedd hi hefyd gan Lydia gynt, hyd nes daeth yr Yspryd Glân i agoryd ei chalon i ddal ar y pethau a leferid gan Paul. *Act.* 16. 14. Duw yn unig sydd yn gwneuthur rhagoriaeth rhwng gwr a gwr, ac nid oes dim gan neb a'r nad ydynt wedi ei dderbyn. 1 *Cor.* 4. 7. Gan hyny, bydded i ni weddïo

Duw ar iddo dywallt ei Yspryd etto o'r uchelder, fel y byddo miloedd gael eu dwyn o'r newydd i'r Cywir hwnw, sef ei Fab ef Iesu Grist. "Hwn yw y gwir Dduw, a'r bywyd tragywyddol." 1 *Ioan* 5. 20.

4. Y mae gweddïau y saint ym mhob oes o'r byd yn profi yr un angenrheidrwydd. Rhyfedd mor deimladwy o hyn oedd Dafydd, pan oedd yn gweddïo ar iddo gael ei ddysgu yn neddfau Duw, "Dysg i mi dy ddeddfau," eb efe. "Gwna i mi ddeall ffordd dy orchymynion; a mi a fyfyriaf yn dy ryfeddodau." Yn ol y Saesoneg, "Felly mi a chwedleuaf am dy weithredoedd rhyfedd." *Ps.* 119. 26, 27. Ac mewn man arall y mae yn dywedyd, "Par i mi ddeall, fel y gwypwyf dy ddeddfau." *Adn.* 125. Mae Dafydd trwy yr holl Salm hon, sef y 119, yn dangos pa mor angenrheidiol ydoedd efe yn ystyried dwyfol gynnorthwyon yr Yspryd Glân. Hefyd, y mae St. Paul, yn ei weddi dros yr Ephesiaid, yn dangos yr un angenrheidrwydd, pan y mae yn gweddïo, "Ar i Dduw ein Harglwydd Iesu Grist, Tad y gogoniant, roddi i chwi Yspryd doethineb a datguddiad, trwy ei adnabod ef: wedi goleuo llygaid eich meddyliau, fel y gwypoch beth yw golud gogoniant ei etifeddiaeth ef yn y saint." *Eph.* 1. 17, 18. Oddi yma y gwelwn yn eglur fod dwyfol gynnorthwyon yr Yspryd Glân yn angenrheidiol ar ddynion ym mhob oes o'r byd i ddeall gwirioneddau yr efengyl: a Duw a wnelo i ddynion weled mwy o'u heisieu yn ein dyddiau ni, fel y byddo mwy o ôl gwirioneddau yr efengyl i weled arnynt.

5. Y mae ymddygiad dynion annuwiol hefyd yn profi yr un angenrheidrwydd. Ni fu Pharaoh a'i weision ddim gwell er gweled y gwyrthiau hyny a wnaethpwyd trwy law Moses ac Aaron, ond yn hytrach myned yn waeth a wnaethant; ac un achos o hyny ydoedd hyn, am na welodd yr Arglwydd yn dda i roddi iddynt lygaid i weled, a chlustiau i glywed, a chalon i wybod ac i ystyried y gallu a'r awdurdod, trwy yr hwn yr oeddynt yn eu gwneuthur. Felly hefyd yr oedd gyd â'r Israeliaid anghrediniol gynt. *Deut.* 29. 4. O mor dywyll oedd llygaid, mor drwm oedd clustiau, ac mor galed oedd calon yr Iuddewon hefyd, pan oeddynt yn cyhuddo ein Harglwydd bendigedig o ynfydrwydd, a bod cythraul ganddo; *Ioan* 7. 20. a 8. 48. a 10. 20. er gweled y gwyrthiau mawr a rhyfedd ag oedd yn cael eu gwneuthur ganddo yn eu mysg. Beth oedd yr achos o hyn, meddwch chwi? Dyma yr oll a ellir ei ddywedyd—am na roddwyd iddynt hwy i wybod dirgelion teyrnas nefoedd. *Mat.* 13. 11. *Ioan* 12. 37,—40. Hefyd, y mae ymddygiad anghredinwyr y'mhob oes o'r byd yn profi yr un angenrheidrwydd. Ni fynant hwy wrando ar hyfforddiadau gair Duw, a'r angenrheidrwydd o gynnorthwyon dwyfol yr Yspryd Glân; am y cyfryw nid ydynt yn gofyn o deimlad, ac am hyny nid ydynt yn cael: boddlon ydynt i'w tywyllwch, ac ymborthi y maent ar eu gallu eu hunain, ac, yn ganlynol ni fynant ddyfod at Dduw, yn ffordd ei air a'i ras, am gyfarwyddyd ei Yspryd, fel y byddo iddynt gael gafael ar sylwedd i'w heneidiau anfarwol. Uniawn ar y pen hwn y dywedodd y prophwyd Esay (*pen.* 6. 10.) "Brasâ galon y bobl hyn, a thrymhâ eu clustiau, a chau eu llygaid; rhag iddynt weled â'u llygaid, a chlywed â'u clustiau, deall â'u calon, a dychwelyd, a'u meddyginiaethu."

Gwedi dangos fel hyn, allan o'r ysgrythyr, yr amrywiol ddull a modd sydd gan Dduw i ddangos y gwirionedd hwn, sef, yr angenrheidrwydd o gynnorthwyon dwyfol yr Yspryd Glân i'n galluogi i iawn ddeall yr Ysgrythyrau, y mae hyn yn dangos fod y peth o fawr bwys. O bossibl fod yr athrawiaeth hon yn beth dïeithr i lawer, ac o achos hyny y maent yn ei dïystyru, neu ei dibrisio: fy nghyngor i'r cyfryw ydyw, chwiliwch yr Ysgrythyrau, i weled a ydyw y pethau hyn felly, ai nid ydynt; ac os cewch hwynt yn gywir, yr ydwyf yn sicr y bydd i chwithau weled eisieu cyfarwyddyd yr Yspryd Glân i'ch nerthu i ddeall y Datguddiad Dwyfol; yna y gwelwch anfeidrol dosturi a mawr ddarostyngiad y Duw mawr, yr hwn sydd yn ewyllysgar i ddysgu a thywys creaduriaid mor bechadurus a nyni. "Da ac uniawn yw yr Arglwydd: o herwydd hyny y dysg efe bechaduriaid yn y ffordd." *Ps.* 25. 8.

J. R. J.

Glan Hafren, yn Nghemes.

Y WISG BRIODAS.

Mat. xxii. 1—14.

Fe all ymddangos megys yn rhyfedd na chafwyd mewn gwledd a chymmaint o nifer ynddi ond un heb wisg briodas ganddo, ac iddo yntau gael ei gospi mor greulon am ddiffyg yr hyn nad ellid disgwyl ei fod ganddo, pan gofiom ei gymmell ef i ddyfod i mewn pan ydoedd naill ai ar daith, neu yn eistedd yn cardota gerllaw y prif-ffyrdd; *Luc* 14. 23. etto, er hyn, mawredd ei drosedd, a chyfiawnder y farn a dderbyniodd, a ymddengys yn gyflawn, os galwn i'n côf amgylchiad cyffredin iawn yn yr amseroedd hyny, ac am hyny, mae yn debyg, nid hysbysir ef yn y ddameg. Yr oedd gwyr mawr y dwyrain, y rhai ni newidient ddull *(fashion)* eu dillad yn fynych fel y gwnawn ni, yn arfer, o ran rhwysg a gwychder, a chadw niferoedd o wisgoedd hardd a gwychion mewn ystafelloedd priodol i hyny. Felly Job *(pen.* 27. 16.) pan yn llefaru am yr annuwiol, a ddywed—"Er iddo bentyru arian fel llwch, a darparu dillad fel clai." Ac yn olynol yn yr ysgrythyr, pan ddynodir ansicrwydd trysorau daearol, dywedir eu bod yn ddarostyngedig, nid yn unig i rwd, ond i'r gwyfyn hefyd. *Mat.* 6. 19. Gwel *Gen.* 45. 22. *Barn* 14. 12. Mae yr arfer hon yn amlwg hefyd oddiwrth awdwyr Paganaidd. Gwel *Horace* Ll. 1. Ep. 6. llin. 40. a *Homer's Odyssey* Ll. 4. llin. 47—51. Mae yn hawdd gan hyny i ni feddwl i'r brenin yma, pan wahoddodd i'w wledd *bobl* o'r prif-ffyrdd a'r caeau, orchymyn i'w weinidogion estyn i bob un o honynt yn rhodd wisg hardd ac addas, fel prawf ym mhellach o'i garedigrwydd, ac fel yr ymddangosent bob un mewn gwisgiad cymmwys i'r achos goruchel y galwyd hwynt iddo. Nid oes ammheuaeth, gan hyny, am y dyn a farnwyd i'w rwymo, a'i fwrw allan, na chafodd yntau hefyd, fel y lleill oll, gynnyg o wisg briodas, a'i ddilladu yn lân ac addas, ond ni fynai, ac felly i mewn yr aeth yn ffroenuchel yn ei ddillad cyffredin, budron, a charpiog. Y brenin, gan edrych ar hyn megys yn ddirmyg iddo ei hun a'r achos, a roddodd y ddedfryd arno i'w gospi yn ol ei haeddiant.

Gellir chwanegu yma yr hyn a ddywed Calvin yn hynod ynghylch y wisg briodas;—"Afreidiol yw (medd ef) ymddadleu beth a feddylir wrth y wisg hon, pa un yw ai ffydd ai buchedd dduwiol: canys nid ellir gwahanu ffydd oddiwrth weithredoedd da; ac ni ddeillia gweithredoedd da oddigerth oddiwrth ffydd. Meddwl Crist yn unig yw, ein bod yn cael ein galw i'r diben, fel yr adnewydder ni yn ein meddyliau, yn ol ei ddelw ef. Ac felly, fel y trigom yn wastad yn ei dŷ a'i dylwyth ef, rhaid i'r hen ddyn, gyd â'i fudreddi, gael ei ddiosg, a bywyd newydd ei fwriadu, fel y byddo ein dull a'n hymddygiad yn gyfaddas i'r fath wahoddiad parchus ac uchel." Mae Doddridge yn sylwi, fod yr amgylchiad yma yn y ddameg yn darlunio yn rhyfeddol waith Duw tu ag atom ni. Y mae efe yn wir yn gofyn genym edifeirwch a sancteiddrwydd, fel y byddom gyfranogion o wynfyd y nef; ond yr un pryd, y mae efe yn y modd mwyaf grasol yn cynnyg gweithredu hyny ynom ni, drwy ei Lân Ysbryd; ac felly y gall yn gyflawn ein cospi, os esgeuluswn neu y gwrthodwn y fath anfeidrol ffafr a gras.

Mae ein Harglwydd yn diweddu y ddameg hon yn y geiriau y diweddodd ddameg y gweithwyr yn y winllan—"Canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis." Cyfaddefir mai diarebol ydyw y geiriau, ac i'w cymhwyso yn gyntaf i'r Iuddewon, y rhai, er eu galw yn lluoedd drwy bregethiad yr efengyl, ychydig o honynt a ddewiswyd, o herwydd ni chredasant. Cyfeirir y geiriau hefyd i'r Cenhedloedd, y rhai, er iddynt groesawu yr efengyl, laweroedd o honynt hwy a wrthodasant y wisg briodas, er ei chynnyg iddynt. Diwedda y ddameg fel hyn er dangos nad achub proffes o grefydd neb rhyw ddyn, oddieithr iddo fyw mewn modd cymmwys i'w broffes; am hyny, yn ol cyngor gwr duwiol, bydded i ni, a ufuddhasom i'r alwad neu y gwahoddiad, ac ydym ar broffes yn bobl Dduw, feddwl a myfyrio yn fynych ar y dydd arswydus hwnw, pan ddel y brenin i mewn i weled y gwahoddedigion, pan rydd Duw olwg graff a manwl ar bob enaid a ddyry hawl i lawenydd y nefoedd. Meddyliwn yn fynych am syndod a gwaradwydd y sawl ni bydd ganddynt y wisg briodas, ac am y farn

erchyll arnyat, i'w bwrw ymaith i wylofain a rhingcian dannedd: a chofiwn, ni wna y golwg a gawsant am ryw amser o oleuni'r efengyl, a thêg wawr tragywyddol obaith, ddim amgen nag ychwanegu fwy-fwy ddychryniadau yr ogoföydd trymllyd hyny. Ar y llaw arall, er ein cysur a'n hannogaeth, bydded i ni fyfyrio yn aml ar yr amser daionus hwnw, pan gedwir ac y gweinyddir gwledd priodas yr Oen, pan gyduna peroriaeth a phrydferthwch y nefoedd oll i ddyrchafu gwynfyd a gwychder yr wyl.

J.

YSGOLION GWLADWRIAETHOL.

Mr. Gwyliedydd—Mwy nag arferol oedd yr hyfrydwch a deimlais wrth ddarllen traethawd *J. Ll.* yn eich Rhifyn diweddaf ar *Ysgolion Gwladwriaethol.* Ychwaneg o'r cyfryw draethodau a fyddent dra chymmeradwy gan ddarllenwyr y Gwyliedydd. Gan eich bod ar eich amlen yn "galw sylw pawb ato a garo lwyddiant Sïon o fewn muriau yr hen Eglwys," barnwyf mai nid annerbyniol genych chwi, nac ammherthynol iawn i'r un testun fydd y dyfyniad canlynol a gymmerais allan o hen bregeth, a draddodwyd ar y 15fed o Ebrill, 1729. Y testun yw, *Dat.* 3. 2. "Bydd wyliadwrus, a sicrhâ y pethau sydd yn ol, y rhai sydd barod i farw." Ac os gwelaf eich bod yn cymmeradwyo hyn, efallai y bydd dyfyniadau mwy helaeth yn ei ganlyn.

C. Ll.

"*Catecеisio plant yn gyhoeddus sydd foddion addas i ddwyn y'mlaen ddiwygiad mewn crefydd, a'i chynnal yn y wlad.* Y mae angen bob blwyddyn yn tori ymaith rai o'n cynnulleidfaoedd; ac os na fydd ereill i lenwi lleoedd y rhai a gymmerir ymaith, rhaid yw i'r cyfryw gymdeithasau yn fuan ddyfod i ben. Mawr ofal, gan hyny, a ddylid ei gymmeryd o'r genhedlaeth sydd yn codi, fel pan 'hunom ni gyd â'n tadau, ac y'n casglir at ein pobl,' y byddo ein plant yn ymddangos fel 'hâd i'w wasanaethu ef,' y rhai a ellir eu 'cyfrif i'r Arglwydd yn genhedlaeth.' A'r ffordd oreu a allwn ei chymmeryd tu ag at barotôi plant i fod yn wasanaethgar yn eu hoes, yw eu hathrawiaethu mewn egwyddorion da yn eu hieuengctid.

"Heblaw hyny y mae yn anhawdd iawn i ni lefaru âg un math o addasrwydd a manylrwydd, ac ar yr un pryd yn ddigon eglur i wneuthur ein hunain yn ddealladwy i'r rhan ieuengaf a mwyaf anwybodus yn ein cynnulleidfaoedd. Ped ymdrechem ein goreu, a cheisio eu cyfarch yn yr araeth fwyaf eglur a chyffredin, gwelem ei bod agos yn anmichonadwy cael ganddynt ein canlyn a'n deall o ddechreu hyd ddiwedd y bregeth. Ond wrth eu catecеisio yr ydym yn medru addasu ein hymadrodd at eu dealltwriaeth, ac agoryd eu meddyliau, ac ehangu eu gwybodaeth, fel y gallent ein deall yn ein pregethau. Aml y cwynwn mor ychydig o ddaioni a wnawn yn ein gweinidogaeth; ond rhy eglur yw yr achos o hyny.

"Dylem ddal yn benaf ar egwyddorion cyffredin y grefydd Gristionogol; ac esponio y catecism wrth yr Ysgrythyrau, ac nid yr Ysgrythyrau wrth y catecism; gan ddwyn ar gôf iddynt y rhagorbarch sy ddyladwy i'r Ysgrifeniadau Ysprydoledig, neu yr Ysgrythyrau, mwy nag unrhyw ysgrifeniadau ereill. Catecеisio yn gyhoedd fel hyn a fydd yn foddion o ddiwygio a chynnal crefydd yn y wlad, ac am hyny ni ddylid ei esgeuluso. Os oes neb o honom wedi ei esgeuluso hyd yn hyn, dylem ddechreu ar y gwaith allan o law. Yr wyf yn pwyso hyn arnoch gyda thaerineb, oblegid fy mod wedi canfod y llesâd sydd yn tarddu oddi wrtho trwy brofiad o fwy nag ugain mlynedd."

PINWYDD YR AMERIG.

(Parhad o du dal. 108.*)*

Michaux, yn ei sylwadau ysplenawl ar goedydd yr Amerig Ogleddol, a brofa fod pedwar ar ddeg o rywiau o Binwydd yn nghoedwigoedd gorfaith y gyfran hono o'r byd adnabyddus. Y rhyw gwerthfawrocaf o naddynt oll yw y Binwydden ddailen hir *(Pinus Australis)* o'r hon y tardd *turpentine* a *thar* yr Amerig. Y Binwydden Wen a ddefnyddir i adeiladu llongau; a'u *Hemlock Spruce*, coed yr hon nid yw ddefnyddiol, ond ei rhisglyn sydd o'r bron mor ddefnyddiol i gyffeithio ag eiddo

y dderwen. O Binwydden Arianaidd yr Amerig y tardd y sylwedd ystoraidd a adnabyddir wrth yr enw *Canada Balsam*. Y prif Binwydd a drosglwyddir o'r Amerig, nid yn unig i Ewrop, ond hefyd i barthau 'r India Orllewinol, yw y rhai gwynion.

Er mor eangfaith yw coedwigoedd yr Unol Daleithiau, y mae y rhyw yma o Binwydd wedi eu llwyr ddadwreiddio yn y parthau sydd wedi eu poblogi, yn gymmaint felly, fel y mae 'r dynion sydd arferol o'u cwympo o dan orfod gwario y rhan fwyaf o'u hamser i deithio am goedwigoedd lle mae 'r Binwydden Wen ym mhlith eu brodorion. Y dynion hyn a ymunant yn fintai fechan, ac a dreiddiant i'r coedwigoedd yn nyfnder y gauaf du, wedi bod yr haf o'r blaen yn edrych ansawdd y lle i'r diben i barotôi gwair i'w hychain, &c. Adeiladant fythod iddynt eu hunain, y rhai a döant â rhisgl; ac er i'r ddaear gael ei thoi âg eira o bump i chwe troedfedd o drwch, a'r gwres-fesurydd, ar rai prydiau, cyn iseled a 18 neu 20 o raddau goris y nod rhewlyd, er hyn oll cysurant eu hunain yn y modd mwyaf gwrol gogyfer a chwympo eu Pinwydd Gwynion. Gwedi eu tori o gylch deunaw troedfedd o hŷd yn foncyffion addas i'w dibenion, hwy a'u dygant yn rhan-barth *Maine*, trwy gynnorthwy ychain, ar hyd yr iâ, at lan afon *Kennebeck*. Gwedi i'r iâ dori yn nechreu y gwanwyn, hwy a gludir i lawr gyd â'r ffrwd i *Wenslow*, o gylch 100 milltir oddiwrth y môr, y fan lle bydd eu perchenogion yn eu didoli y naill oddiwrth y llall, trwy gyfarwyddyd y nod dirgelaidd a roddwyd arnynt gan eu hamrywiol lafurwyr yn y goedwigfa. Yma y gwerthir y boncyffion i'r amrywiol berchenogion melinau llifio a sylfaenwyd ar yr afon *Kennebeck*, rhwng *Wenslow* a'r goror; ac oddi yma y trosglwyddir y rhan fwyaf o'r Pinwydd Gwynion (*White Deal*) a ddefnyddir ym Mrydain.*

Trosglwyddir llawer o Binwydd (Ffawydd) rhagorol i Brydain Fawr o Brunswick Newydd, talaeth y'ngogledd-barth Amerig. Y coed a ddygwyd o Brunswick Newydd i Brydain yn y fl. 1824, ynghyd â'r rhai a ddefnyddiwyd i adeiladu llongau yn St. John, oeddynt werth rhagor na hanner miliwn o bunnau. Y modd y cwympir y Pinwydd yn y rhan hyny o'r byd sydd dra rhyfedd yn ein golwg ni, ac a ddynodir mewn traethodyn bychan a elwir, "Golwg Byr ar Daleithiau arforawl yr Amerig Frytanaidd," gan J. M. Gregor, cyhoeddedig yn 1828. "Y fasnach hon, yn gyfartal cartrefol a thramor, sydd yn rhoddi mwy o waith i'n llongwyr a'n morwyr nag y meddylir yn gyffredin. Hefyd, y mae yn rhoddi gwaith i nifeiri o ddynion yn yr Amerig Frytanaidd; dull y rhai hyn yn bywiolaethu, o herwydd eu galwedigaeth, sydd hollol wahanol i ereill o frodorion yr Amerig. Amryw o'r dynion hyn a ymfyddinant ynghyd, ac fe'u gelwir, *Cwympwyr Coed*. Y maent oll naill ai wedi eu cyflogi gan ereill i'r perwyl, y rhai a dalant iddynt gyflog, ynghyd â dogn o angenrheidiau bywyd; neu y naill yn cyduno â'r llall i wynebu yr anturiaeth, gan lafurio oll fel eu gilydd, a chyfranogi o'r un cyfartal wobr yn y diwedd. Diwellir y fyddin ddiweddaf, ar eu cychwyniad, â llawnder o fwyd, dillad, &c. gan y masnachydd, ar yr ammod iddynt roddi y gwerth o'r coed iddo ef ar eu dychweliad gyda ffrwd yr afon yr haf dilynol."

Y pethau mwyaf angenrheidiol i'r *Cwympwyr* i'r anturiaeth yw bwyill, llifiau croesion, llestri coginiaeth, *baril* o *rum*, myglys a phibellau, dogn helaeth o deisenau y môr, cig moch croyw (*pork*) *beef*, pysgod, pys, &c. i wneuthur llymeid-fwyd (*soup*) &c. Dau neu dri iau o ychain, ynghyd â helaethrwydd o wair i'w porthi, sydd ofynedig i ddwyn y coed o'r goedwigfa.

Gwedi ymbarotôi fel hyn, anturiant i fynu yr afon gyd â'u lluniaeth, gan gyfeirio tu a'r hafan dymunol am y tymhor gauaf. Hwn a gaiff fod y lle mwyaf dewisol, cyn agosed i afon, y'nghanol cymmaint o goed Pinwydd ag y byddo modd. Dechreuant drwy fedi rhyw gymmaint o'r coed amgylchynedig i adeiladu eu bythod; muriau y rhai, yn gyffredin, nid ydynt dros bedair neu bum troedfedd o uchder. Eu tô fydd naill ai rhisgl bedw, neu ystyllod. Cloddiant dwll o dan eu gwersyllfa, i'r diben i gadw y rhan hyny o'u hymborth rhag y rhew. Y tân fydd yn y naill ben, neu ynte yn y canol; a'r mwg a wna ei

* *See Michaut, Vol. I. Art. Pinus Strobus.*

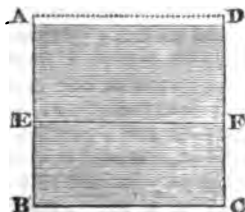
ffordd allan trwy 'r tô. Taenant wair, gwellt, neu frigau Pinwydd, yn groes neu ar hyd eu hanneddle, ar y rhai y gorweddant oll i gysgu â'u traed at y tân. Pan fyddo y tân yn myned yn isel, yr hwn a ddeffry, neu a deimlo oerfel gyntaf, a gyfyd i fwrw arno ragor o danwydd, a dyma y moddion a ddefnyddiant i gael tân trwy y nos. Un o'r dynion fydd wedi ei gyflogi i fod yn gogydd, dyledswydd yr hwn yw parotôi boreu-bryd cyn tori 'r wawr; yna cyfyd pawb o'u gorphwysfa, a chymmerant bob un ei wydraid o *rum* cyn profi tamaid o fara. Y pryd yma fydd naill ai bara, neu gloron a *beef* berwedig, *pork*, neu bysgod, a *thê* wedi ei felysu â thriagl. Bydd eu ciniaw yn gyffelyb, oddieithr llymeid-fwyd yn lle *tê;* ac hefyd eu hwyrbryd o'r un danteithfwyd a'r boreu-bryd. Y mae 'r dynion hyn yn fwytâwyr dirfawr, ac a yfant *rum* yn ddifesur. Yn uniongyrchol wedi boreu-bryd ymranant yn dair byddin: un o honynt a dorant y coed i lawr, un arall a dorant y canghenau ymaith, a'r olaf, ynghyd â'u hychain, a'u cludant, naill ai at ryw glud-ffordd a fyddo yn arwain at yr afon, neu ynte at yr afon ar unwaith. Coed cwympedig, neu ryw rwystrau ereill ar y ffordd, a dorant ymaith â bwyill.

DARLITH

AR AWSAFIAETH (*HYDROSTATICS.*)

(*Parhad o du dal.* 147.)

Deuaf bellach at yr ail ddeddf a grybwyllais, sef i ddangos na all awon ymlonyddu nes byddo yr un pwys ar bob cydran o'r un gaenen lywelawl.

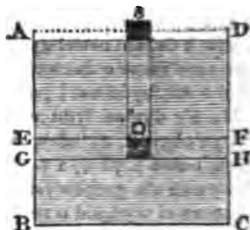
1. Er amlygu hyn, tybiwn bob A B C D yn arwyddo cistiad o ddwfr, neu unrhyw aw arall, a dychymmygwn ei fod yn cael ei wahanu yn gaenenau llywelawl megys dalenau llyfr; yna deallwn bod pwys y gaenen uchaf yn gorphwys ar yr ail, a phwys yr uchaf a'r nesaf ati yn gorphwys ar y drydedd, ac felly yn chwanegu o gaenen i gaenen o'r gwyneb hyd y gwaelod; ac o ganlyniad, bod ar bob modfedd ysgwâr o unrhyw gaenen E F bwys colofn o'r cyfryw aw o fodfedd ysgwâr, ac o'r un hŷd ag ydyw dyfnder y gaenen hôno oddiwrth y gwyneb. Ac am fod y gwyneb yn llywelawl, yn ol y ddeddf gyntaf, ac hefyd bod y gaenen E F yn gyfochrog â'r gwyneb, rhaid bod y dyfnder o'r gwyneb hyd at y gaenen E F yn gyfartal y'mhob man, ac o ganlyniad, rhaid bod yr un pwys ar bob cydran o honi. Os ystyriwn ym mhellach, bod yr aw o fewn y gist yn anwasgadwy, deallwn nas gall yr hyn sydd dan y gaenen E F gael ei gynnwyso trwy bwys yr hyn sydd yn gorphwys arni, ac nad yw y rhan isaf gan hyny yn drymach, yn ol ei mesur, nag ydyw y rhan uchaf: ac os addefwn hyn, rhaid i ni addef hefyd, fel canlyniad, bod pwys aw anwasgadwy yn chwanegu yn ol y dyfnder; neu, mewn geiriau ereill, bod pwys colofn o ddwy fodfedd o ddyfnder yn ddau cymmaint ag ydyw pwys colofn o'r un ffyrfder o un fodfedd o ddyfnder, a bod pwys colofn o dair modfedd yn dri chymmaint, &c. &c. O ganlyniad, os tybiwn bod y gaenen E F yn nghanol y dyfnder rhwng y gwyneb a'r gwaelod, rhaid bod ar bob modfedd ysgwâr o waelod y gist ddau cymmaint o bwysau ag sydd ar bob modfedd ysgwâr o'r gaenen E F. Sylwaf hefyd, er nad yw y gaenen E F ond taf ddychymmygol, ei bod er hyny mor ddiysgog i gynnal yr hyn a osoder arni a phe byddai fwrdd caled, ac nas gellir ei syflyd tra byddo yr un pwys ar bob cydran o honi; ond os na bydd cydbwysiad ar bob cydran, gallwn ei hystyried fel croen ystwyth, megys pledren wedi ei llenwi âg awyr, ar yr hon, os rhoddwn chwanegiad pwys mewn un man, teimlwn bod yr hyn sydd dan y man hyny yn cilio o'r neilldu, gan godi i fynu y rhanau amgylchol. Os dwys ystyriwch hyn, deallwch bod awon, pan coder tônau ar eu gwynebau, neu y tywallter rhywbeth arnynt, yn ymlonyddu, nid yn unig trwy fod y rhan uchaf yn rhedeg o'r neilldu, gan ymdaenu dros y rhanau amgylchol, ond hefyd o herwydd y chwanegiad pwys ar y caenenau oddi tan.

odd, bod y rhai hyny yn gostwng dan y man lle y mae chwanegiad pwys, ac yn codi i fynu y rhanau amgylchol, a bod y ddwy effaith yn cyd-gynnorthwyo y naill y llall er prysuro yr ymlonyddiad.

2. Er amlygu yn mhellach na lonydda awon nes byddo yr un pwys ar bob cydran o'r un gaenen lywelawl; wele ddwy biben wydr o wahanol ffyrfder. Yn gyntaf, tywalltaf arian byw i'r ffyrfaf, A G H D; ac wedi hyny gosodaf y biben fain ddeuben agored *ef* ynddo; a chwi a welwch bod yr arian byw yn codi i'r un uchder G H o fewn y naill biben ag y saif o fewn y llall. Yn nesaf tywalltaf ddwfr i'r biben ffyrfaf nes gorphen ei llenwi, a chwi a welwch nad yw y dwfr ond cymmysgu â'r arian byw, ond bod yr arian byw o fewn y biben feinaf, o herwydd nad oes dwfr arno, yn codi ychydig uwch nag yw gwyneb yr arian byw o dan y dwfr yn y biben ffyrfaf.

Yn awr, gwelwch fod y cyfan wedi ymlonyddu, ac ystyriwch beth sydd yn pwyso ar y gaenen G H, a chwi a addefwch mai yr arian byw sydd yn pwyso ar y rhan sydd o fewn y biben feinaf, ac mai y dwfr sydd yn pwyso ar y rhanau amgylchol. Yn nesaf, mesuraf uchder yr arian byw o fewn y biben feinaf oddiwrth G H, a chwi a welwch nad yw ond dwy fodfedd: mesuraf hefyd ddyfnder y dwfr o D i H, a chwi a welwch ei fod ychydig dros saith modfedd ar hugain. Edrychwch hefyd ar y Daflen sydd ger eich gwydd (gwel y *Gwyliedydd* am Mai) a chwi a welwch bod arian byw ychydig dros 13½ o weithiau yn drymach na'r un mesur o ddwfr, ac, o ganlyniad, bod dwy fodfedd o arian byw yn gydbwys âg ychydig dros saith modfedd ar hugain o ddwfr. Onid yw gan hyny yn amlwg fod yr un pwys ar bob cydran o'r gaenen G H, neu unrhyw gaenen arall goris iddi, er bod y cyfryw bwysau yn cael eu hachosi gan elfenau gwahanol?

3. Er olrhain effeithiau y ddeddf sydd yn awr dan ein hystyriaeth, sylwaf yn nesaf, bod unrhyw gorph a osoder mewn aw anwasgadwy yn gorphwys yn llonydd yn y dyfnder a fynir, os bydd yn gydbwys â llonaid ei le o'r cyfryw aw—yn suddo os bydd yn drymach, ac yn esgyn os bydd yn ysgafnach.

Er amlygu hyn, cyfeiriaf eich sylw drachefn at gistiad o ddwfr A B C D, yn yr hon y tybiwn bod corph O o drymedd dwfr yn cael ei osod rhwng y ddwy gaenen ddychymmygol E F ac G H. Yn yr amgylchiad yma, amlwg yw bod y corph O a'r golofn ddwfr sydd arno ynghyd, yn gydbwys â cholofn o ddwfr o'r un dyfnder, ac, o ganlyniad, bod yr un pwys ar bob cydran o'r gaenen G H, ac felly heb fwy tuedd mewn un rhan o honi i ostwng nag mewn rhanau ereill. Ond os yw y corph O yn drymach na llonaid ei le o ddwfr, rhaid bod mwy o bwys ar y gaenen G H odditan O nag ar un rhan arall o honi, ac, o ganlyniad, gostwng y rhan hòno i lawr, gan godi y rhanau amgylchol i fynu. Ac os yw y corph O yn ysgafnach na llonaid ei le o ddwfr, rhaid bod ei bwys ef, ynghyd â phwys y dwfr sydd arno, yn llai ar y gaenen G H, odditan O, nag ydyw pwys y dwfr ar y rhanau amgylchol, ac, o ganlyniad, y rhanau hyny a lithrant i lawr, gan godi y corph O i fynu, nes byddo rhan o hono goruwch y gwyneb, a chydfantoliad yn cael ei adferu.

Gwyddoch oll, trwy brofion cyffredin, bod y cyfryw effeithiau yn cymmeryd lle mewn perthynas i gyrph a osoder mewn dwfr; ac er dangos eu bod yn perthyn i awon ereill yr un modd, wele lestraid o arian byw, yn yr hwn y gwelwch bod haiarn, pres, arian, a phlwm, yn nofio, o herwydd eu bod yn ysgafnach na llonaid eu lle o arian byw, ac aur yn suddo, o herwydd ei fod yn drymach.

4. Sylw arall a wnaf am effeithiau y ddeddf a grybwyllais, yw, bod unrhyw gorph a nofia mewn un o'r awon yn symud o'r neilldu yn union gymmaint o'r cyfryw

aw ag a fyddo yn gydbwys â'r corph a nofia ynddo.

Er amlygu hyn, cyfeiriaf chwi drachefn at y darlun diweddaf, trwy yr hwn y canfyddwch bod y corph 8 yn symud o'r neilldu yn union gymmaint o'r dwfr ag sydd yn gydbwys âg ef, o herwydd pe amgen nis gallai fod yr un pwys ar bob cydran o'r caenenau oddi tano, yr hyn, yn ol y ddeddf a grybwyllais, sydd anhepgorol er ymlonyddiad dwfr.

5. Y sylw nesaf a wnaf, a achlysurwyd trwy yr hyn a glywais gan rai a ofnent nas gellir tòri ceuffordd (*tunnel*) tan afon Lundain, o herwydd pwysau y llongau mawrion a nofiant ar hyd-ddi. Ond, pa anhawsder bynag sydd i gyflawni y cyfryw amcan, dywedaf nad pwysau y llongau a ddylid eu hofni, canys nid yw pwys llong un gradd ychwaneg na phwys y dwfr a symudir o'r neilldu ganddi; o ganlyniad, amlwg yw nad oes ar waelod yr afon, o dan long wrth angor, un gradd mwy o bwys nag ar yr un mesur o'r rhanau amgylchol. Ond pan byddo llong yn nofio, gwyddoch bod y dwfr a symudir ganddi yn codi o'i blaen ychydig uwch nag y safai mewn llonyddwch, ac yn codi ychydig hefyd ar gyfer ei hochrau, cyn y caffo amser i gilio o'r neilldu, ac ymdaenu dros y rhanau amgylchol; o ganlyniad, rhaid bod ar y gwaelod, odditan y llong, ac hefyd ar y rhanau amgylchol, ychydig fwy o bwys nag oedd arnynt cyn i'r llong ddyfod atynt, ond nid yw y pwys ar y gwaelod dan y llong yn cael ei chwanegu trwy wasgiad, mae chwaith un gradd mwy nag a fyddai pe llenwid lle y llong â dwfr i'r un uchder ag y mae yn codi ar gyfer ei hochrau.

6. Sylw arall, fel canlyniad angenrheidiol oddiwrth y ddeddf a grybwyllais, yw, bod corph a nofia mewn gwahanol awon yn nofio yn ysgafnach mewn aw trwm nag mewn aw ysgafn, o herwydd bod llai mesur o'r aw trwm nag o'r aw ysgafn yn gydbwys âg ef; ac am fod trymedd heli y môr yn fwy na thrymedd dwfr croyw, megys y gwelwch trwy edrych ar y Dafien sydd ger eich gŵydd, deallwch yr achos bod llong yn nofio yn ysgafnach yn y môr nag y gwnai mewn aberoedd neu afonydd.

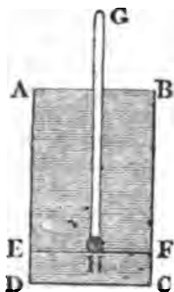
7. Os taflwch olwg drachefn ar y Dafien sydd ger eich gŵydd, gan sylwi fod cwrw, llaeth, dwfr, a gwirod, yn gwahaniaethu o ran eu trymedd, a chofio hefyd bod corph yn nofio yn ysgafnach mewn aw trwm nag mewn aw ysgafn, ni bydd anghredadwy genych y gallwn, trwy gynnorthwy y gangen hon, ddatguddio twyll mewn cwrw, llaeth, neu wirod.

Er dangos hyn, wele ddarn o gorsen (*bamboo cane*) ynghylch dwy droedfedd o hŷd, a bwled plwm wedi ei gysylltu wrth un pen iddi. Os gosodwn hi mewn cistiad o ddwfr, gwelwch ei bod yn nofio yn seth, ac ynghylch saith modfedd a hanner o'i blaen goruwch y gwyneb; ond am nas gallwn bob amser gael cistiad o gwrw, o laeth, neu o wirod, wele hefyd biben wydr, yr hon ni chynnwys ond llonaid potelen fechan, ac etto sydd ddigon fferf i osod y gorsen ar ei phen ynddi. Yn gyntaf, tywalltaf wirod marchnadwy i'r biben, a gosodaf y gorsen ynddo, a chwi a welwch nad oes ond chwe modfedd o'i blaen goruwch genau y biben: yn nesaf, tywalltaf ddwfr i'r biben, gan osod y gorsen ynddi megys o'r blaen, a chwi a welwch yn awr bod 7 modfedd a hanner o'r gorsen goruwch genau y biben, yr un mesur ag oedd o honi goruwch gwyneb y dwfr yn y gist, oddiwrth yr hyn y gwelwch nad yw ffyrfder neu feinder y biben yn effeithio mewn un gradd ar yr uchder y mae y gorsen yn codi: yn drydydd, tywalltaf i'r biben yr hyn a brynais mewn gwesty dan yr enw gwirod, gan osod y gorsen ynddi megys o'r blaen, a chwi a welwch yn awr bod pen y gorsen yn chwe modfedd a hanner goruwch genau y biben, ac, o ganlyniad, hanner modfedd yn uwch nag yr oedd yn sefyll yn y gwirod, a dau hanner modfedd yn is nag yr oedd yn sefyll mewn dwfr. Casglwn gan hyny mai cymmysgedd yw yr hyn a werthwyd i ni dan yr enw gwirod, yn cynnwys dwy ran o wirod, a'r drydedd ran o ddwfr. Yr un modd gallwn benderfynu nerth cwrw, a pha un ai llaeth ai glasdwr a werthir i ni gan ein cydwladwyr yn y dref hon.

Os sylwch hefyd, fod trymedd gwêr yn gyfartal â thrymedd gwirod marchnadwy, canfyddwch y gallem brofi a ydyw gwirod o nerth marchnadwy, ai nad ydyw, trwy ollwng oddiwrth ben canwyll ddiferyn o wêr iddo; canys os sudda y gwêr, gallwn benderfynu mai da yw y gwirod; ond os

nofia y gwêr ynddo, gwan ydyw. Pe byddai amser yn caniatâu, gallwn egluro moddion ereill er penderfynu nerth gwirod, &c. ond rhag eich blino ni chwanegaf ar hyn, oddieithr adrodd yr hyn a ddarllenais am faeliwr yn China, yr hwn a werthodd i feistr llong ryw fesur o wirod, yn ol y siampl a ddangosai; ond gan nad oedd gonestrwydd yn ei galon, nac chwaith un dyn yn ei weled, efe a chwanegodd ryw gymmaint o ddwfr, er helaethu ei fael, gan feddwl nas gallai neb ei alw i gyfrif am ei dwyll: ond rhyfedd oedd ei syndod pan y cyhuddwyd ef dranoeth am gymmysgu mesur penderfynol o ddwfr â'r gwirod a werthasai; a mwy oedd ei ddychryndod byth, pan, trwy gyhuddiad cydwybod euog, y meddyliodd nad oedd neb, oddigerth y drwg ysbryd a'i cynhyrfodd i gyflawni y fath weithred dwyllodrus, a allasai droi yn achwynydd yn ei erbyn.

8. Cyn rhoddi heibio y gorsen a'r plwm, taflaf hi drachefn i'r dwfr o fewn y gist wydrochrog sydd o fy mlaen, a gwelwch ei bod yn nofio yn seth a'r pen plwm yn isaf. Ac er amlygu yr hyn yr wyf yn cyfeirio ato, gofynaf, Beth sydd yn cynnal y plwm rhag suddo i'r gwaelod? Tybygaf fod rhai o honoch yn barod i ateb, mai y gorsen sydd yn ei gynnal. Dywedaf finnau, nagê: ond yn hytrach mai y plwm sydd yn cynnal y gorsen. Ac er penderfynu y ddadl, wele ddarlun, yn yr hwn y mae A B C D yn dangos y gistiad ddwfr, a G H yn dynodi y gorsen a'r pen plwm yn gorphwys ar y gaenen ddychymmygol E F, yr hon, fel y dywedais eisoes, sydd mor ddiysgog a bwrdd, o herwydd fod cydbwysiad ar bob rhan o honi: y plwm a'r gorsen yn pwyso ar y rhan H, a'r dwfr oddi uchod yn pwyso ar y rhanau amgylchol. Gwelwch gan hyny mai pwys y dwfr oddi uchod ar y rhanau o amgylch H sydd yn peri i'r dwfr odditan H gynnal y plwm, ynghyd â'r gorsen sydd yn gorphwys arno, ac nad yw y dwfr oddi uchod yn cynnal y plwm trwy afael yn y gorsen, ond yn hytrach fod y dwfr oddi isod yn eu cynnal, o herwydd fod y gorsen yn rhwystro i'r dwfr oddi uchod bwyso ar y plwm.

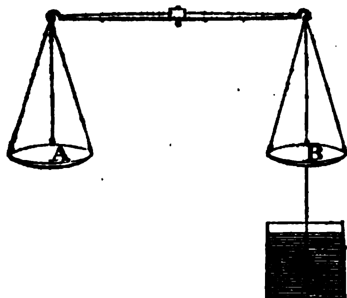

9. Sylwaf ym mhellach, fod corph dyn ynghylch yr un pwys a llonaid ei le o ddwfr; ac, o ganlyniad, nad oes ond ychydig o nerth rhwyfol yn angenrheidiol i alluogi dyn i nofio, pe dysgai i ddal ei ben yn uchaf, gan gadw ei ddwylaw o tan y dwfr, ac hyd y gallo ymchwyddo ei gorph trwy gadw ei anadl o'i fewn. Ar y pen yma etto nis gallaf lai nag adrodd yr hyn a ddarllenais am ddyn a ddychymmygai ei fod wedi dyfeisio moddion anfethadwy i rodio fel Pedr ar hyd wyneb y dyfroedd, drwy roddi botasau o dwythrisg am ei draed; ond gan nad oedd wedi ystyried deddfau y greadigaeth, a bod y pen yn drymach na'r un mesur o ranau ereill o'r corph, a bod yn naturiol i'r rhan drymaf orfantoli y rhanau ysgafnaf; mawr oedd ei siomedigaeth a'i gywilydd, pan, yn ngwydd cynnulleidfa wedi ymgasglu i'w weled yn rhodio ar hyd wyneb y dyfnder, y trodd â'i draed i fynu, gan nofio â'i goesau o'r dwfr, yn gyffelyb i'r gorsen a welsoch yn fy sylw diweddaf. Dywedaf hefyd, nas gallai dyn sefyll yn syth mewn llyn o arian byw, er na suddai ond rhan fechan o'i gorph ynddo; canys amlwg yw mai y rhan drymaf o'r corph a suddai ddyfnaf.

10. Wedi ymdrechu amlygu rhai o brif effeithiau y ddeddf a grybwyllais mewn perthynas i gyrph a nofiant mewn awon, sylwaf yn nesaf fod pob aw yn ol ei drymedd yn lleihau pwys unrhyw gorph a sudda ynddo. I'r diben o egluro fy meddwl yn amlycach, tybiaf fod genyf ryw sylwedd o dri phwys, ac na byddai llonaid ei le o ddwfr ond dau bwys, a dywedaf, pe gosodem y cyfryw sylwedd mewn dwfr, na byddai yn ofynol cael ond egni un pwys i'w gynnal rhag suddo. Er profi gwirionedd yr honiad hwn yn ol eich cyfleusdra, cymmerwch glorian cywir A B, gan osod unrhyw gorph caled trymach na llonaid ei le o ddwfr yn y pen B, a phwysau cyfartal iddo yn y pen A; yna gosodwch y cyfryw gorph mewn llestr llawn o ddwfr, gan gasglu yn ofalus i'r pen B y mesur o'r dwfr a reda dros ymylau y llestr, a chrogi y corph C wrth rawnen o dan y pen B, a

chwi a welwch fod y pwysau yn y pen A yn ddigonol i gynnal y dwfr sydd yn y pen B, ac i ddal rhag suddo y corph C sydd yn hongian odditan B o fewn y llestraid dwfr.

Ond heb drafferthu i wneuthur y prawf, deallwch trwy edrych ar y darlun, ac ystyried yr hyn a ddywedais eisoes, y cynnaliai y gaenen o dan y corph C gymmaint o'i bwys ag a fyddai yn gyfartal â phwys llonaid ei le o ddwfr.

11. Os llwyddais i wneuthur yn ddealladwy yr hyn a ymdrechais ei amlygu yn fy sylw diweddaf, nid wyf heb ddisgwyl y gallaf ddangos y modd y gallwn benderfynu trymedd cyrph caledion heb angenrheidrwydd i wybod eu mesurau. I'r diben yma cyfeiriaf eich sylw drachefn at y clorian A B, wrth yr hwn y tybiwn fod y corph C yn cael ei grogi odditan y pen B, a phwysau cyfartal iddo yn cael eu gosod yn y pen A. Yn nesaf, tybiwn fod y pen B yn cael ei ddal uwch ben llestraid o ddwfr, a'r clorian yn cael ei ostwng yn raddol nes byddai y corph C yn cyffwrdd â'r dwfr o fewn y llestr, ac ychydig fodfeddau yn is. Yn yr amgylchiad yma, amlwg yw, oddiwrth yr hyn a ddywedais yn y sylw diweddaf, y byddai yn angenrheidiol er gwastadhau y clorian naill ai tynu o'r pen A, neu roddi yn y pen B, yr unfaint o bwysau ag a fantolai lonaid lle y corph C o ddwfr. Tybiwn fod y cydfantoliad yn cael ei adferu trwy osod pwysau yn y pen B, yna gwelwn y byddai yn y pen A bwys cyflawn y corph C, ac yn y pen B bwys yr un mesur o ddwfr. Tybiwn y'mhellach fod 20 *owns* o bwysau yn y pen A, a 5 *owns* yn y pen B, yna casglwn fod y corph C yn bedair gwaith yn drymach na'r un mesur o ddwfr. Ac am fod trymedd dwfr yn 1,000 o *ownsau*, rhaid bod trymedd y corph C yn 4,000.

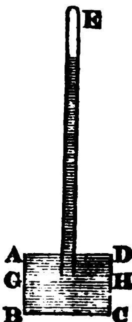
12. Sylwaf yn nesaf, fod gwybodaeth am ddeddfau y greadigaeth yn ein galluogi weithiau i ddatguddio twyll. Er amlygu hyn, tybiwch fod y corph C, yn fy sylw diweddaf, yn arwyddo tlws neu lestr a honir mai aur pur ydyw, ond ein bod yn ammeu fod cymmysgedd o bres yn ei ddefnydd. Ac er profi a oes sail i'n hammheuaeth, cyfeiriaf chwi drachefn at y daflen sydd etto ger eich gwydd. Yn ol y daflen hon (Rhif. 109, tu dal. 144.) gwelwch fod trymedd aur ychydig dros 19 pwys dwfr, a thrymedd pres ychydig dros 8, ac o ganlyniad fod y gwahaniaeth ynghylch 11 pwys dwfr. Os cofiwch y rhifau yma (19, 8, ac 11) ac hefyd yr hyn a ddangosais yn y sylwadau blaenorol, deallwch, pe pwysem y corph C mewn dwfr, y byddai y pwysau ar y pen A i'r clorian dros 19 cymmaint a'r pwysau yn y pen B, os byddai y corph C yn aur pur; ond os pres yn unig fyddai, na byddai y pwysau yn y pen A ond ychydig dros wyth cymmaint a'r pwysau yn y pen B. Ac os gwelem trwy brofiad fod y pwysau yn y pen A yn 15 cymmaint ag yn y pen B i'r clorian, penderfynem mai cymmysgedd fyddai y corph C, yn cynnwys ynghylch saith o ranau o aur, a phedair o bres, o herwydd bod ei drymedd yn fwy o saith pwys dwfr na thrymedd pres, ac yn llai o bedwar pwys dwfr na thrymedd aur.

13. Er mor hawdd y mae y modd i benderfynu hyn yn ymddangos yn ein dyddiau ni, dylem fawrhau ein breintiau, a chydnabod ein rhwymedigaeth, am fod Rhagluniaeth wedi trefnu moddion i ni i fedi o ffrwyth llafur ein cydryw yn yr oesoedd a aethant heibio. Er dangos yr anhawsder i olrhain ar y cyntaf yr hyn a ymddengys ond casgliad naturiol mewn gwyddoriaeth wedi ei pharotôi cyn ein geni, adroddaf yr hanes a roddir am darddiad yr hyn a ymdrechais ei amlygu yn y sylw diweddaf. Dywedir i Hiero, brenin *Syracuse*, orchymyn gwneuthur iddo goron o aur, ac wedi iddo ei chael, iddo ammeu fod cymmysgedd o arian ynghyd âg aur yn ei defnydd. Yna dywedir iddo anfon am holl ddysgedigion ei deyrnas, a gwneuthur ei ammheuaeth yn adnabyddus iddynt, gan gynnyg gwobr i bwy bynag a bender-

fynai y pwngc. Ym mhlith ereill yr oedd yr enwog ARCHIMEDES, yr hwn a honai y gallai symud y ddaear pe cai drosol digon o hŷd, a rhyw fan ddiysgog i osod ei drosol arni, er hyny nis gallai efe roddi atebiad dioed ar y pwngc a gynnygid iddo. Ond fel yr oedd yn myfyrio arno, digwyddodd fyned i ymdrochi, ac iddo y pryd hyny sylwi fod pwys ei gorph ar y gwaelod yn llai nag a fyddai wrth rodio ar hyd y ddaear, o gymmaint a phwys y dwfr a symudai o'r neilldu. A chan fod galluoedd ei feddwl yn dreiddgar, ac iddo y pryd hyny ddeall fod y dwfr yn cynnal llonaid ei le o unrhyw sylwedd a osodid ynddo, efe a welodd y cymmwysiad er penderfynu y pwngc oedd dan ei fyfyrdod, ac a neidiodd o'r ymdrochfa, ac heb gymmeryd amser i wisgo am dano, dywedir iddo redeg fel gwallgof ar hyd yr heolydd, gan waeddi, "Myfi a'i cefais! myfi a'i cefais!"

14. Un sylw ym mhellach a wnaf am effeithiau yr ail ddeddf, a hwnw er dangos yr hyn a ddywedais eisoes, bod awyrolaeth mewn rhan yn ymddibynu ar ddeddfau awsafiaeth.

Er amlygu hyn, cymmeraf lestraid o arian byw, A B C D, a phiben wydr ynghylch llathen o hŷd. Llanwaf y biben âg arian byw, gan osod fy mys ar ei blaen, a'i throi â'i genau yn isaf, i'r arian byw o fewn y llestr. Yna gwelwch fod yr arian byw o fewn y biben yn gostwng ychydig, ac yn llonyddu â'i wyneb yn agos i ddeg modfedd ar hugain goruwch gwyneb yr arian byw o fewn y llestr. Yn awr edrychwch ar y llestr a'r biben, ac ystyriwch yr hyn a ddywedais am gydbwysiad ar bob cydran o'r un gaenen lywelawl, a chwi a addefwch mai pwysau yr awyr ar yr arian byw o fewn y llestr o amgylch y biben sydd yn cynnal yr arian byw o fewn y biben rhag dymchwelyd i'r llestr: canys os tynwn ymaith y topyn o ben uchaf y biben, modd y gallo yr awyr bwyso ar yr hyn sydd o'i mewn, gwelwch ei fod yn dymchwelyd yn ddioed. Oddiwrth y prawf yma canfyddwch fod pwys yr awyr oddi uchod yn gyfartal â phwys colofn o arian byw yn agos i ddeg modfedd ar hugain o uchder, neu golofn o ddwfr ynghylch un llath ar ddeg o uchder, yr hyn sydd ynghylch pymtheg pwys ar bob modfedd ysgwâr. Deallwch hefyd mai pwys yr awyr ar wyneb y dwfr o amgylch sugnai *(pump)* sydd yn peri i'r dwfr esgyn o'i fewn pan y sugnom yr awyr o hono.

Am fy mod yn barod wedi eich cadw yn faith, gadawaf yr hyn oeddwn yn bwriadu ei ddywedyd am y drydedd ddeddf hyd y tro nesaf y delo i'm cylch i roddi Darlith ger eich gwydd.

ATEBIAD R. LL.

I LYTHYR ROBERT WILLIAMS, FRON DEG.

MR. GWYLIEDYDD,—Yn eich Rhifyn diweddaf rhoddasoch le i lythyr y gwr boneddig uchod, yn cynnwys sylwadau hollol disail ar y breuddwyd yn eich Rhifyn am fis Mawrth, ac os gwelwch hyny yn oreu, ysgatfydd y caf, mewn rhyw gongl fechan yn eich Cylchgrawn clodwiw, ddywedyd gair dros fy hun. Bum yn hir yn ceisio dyfalu beth barodd i *R. W.* ysgrifenu y fath lythyr. Meddyliais, mewn awr wan, mai i wneuthur ei lyfr y sonia am dano yn hysbys, ac arbed traul *advertisement*, y cymmerodd y llwybr dïeithr hwn; ond gobeithiaf nad ydyw y fath dwyll a rhagrith yn gysson â'r zel a'i cynhyrfodd i ysgrifenu Corph o Dduwinyddiaeth.

Ar fy ngair gwir, Mr. Gwyliedydd, nid oes mwy perthynas rhwng "ffiloreg y breuddwyd," fel y geilw *Mr. R. W.* ef a'i Gorph o Dduwinyddiaeth, nag sydd rhwng clochdy eich tref chwi a thrai a llanw y môr, neu rhwng ysgrif diwygiad yr Arglwydd Grey a ffyniant trigolion Brydain.

"Dïau, Mr. Gwyliedydd (medd ef) fod y geiriau, 'Sut yr â y gwr acw drosodd, ac ar ei gefn anferth lyfr o Gorph Difinyddiaeth, heb fawr ddim ond testynau o'r Ysgrythyr o wirionedd ynddo;' a rhai pethau ereill yn y breuddwyd hwn, yn cyfeirio at y llyfr a gyhoeddais yn ddiweddar yn erbyn Calfiniaeth, o dan yr enw Corph o Dduwinyddiaeth." Sut felly?

Gofynaf, Pa fodd mor ddïau? A oes ond ei lyfr ef dan yr enw Corph Duwinyddiaeth! Sut y gŵyr ef nad Corph Duwinyddiaeth yn cynnwys daliadau o'r fath a gondemnia ef oedd yn fy ngolwg? Dïau, Mr. Gwyliedydd, meddaf finnau, mewn atebiad, nad oeddwn, yn y breuddwyd, yn cyfeirio at y gwr boneddig, nac at ei lyfr, o herwydd nas gwelswn ac nas clywswn, er pan aned fi, sôn am *Mr. R. W. o'r Fron Dêg*, na'i Gorph Duwinyddiaeth. Maddeuer i mi fy nhywyllwch! Wedi darllen ei sylwadau, yn wir, holais a oedd y fath lyfr gan y fath ŵr yn bod, a chlywaf fod; ond am werth neu deilyngdod y llyfr nis gwn etto ddim, eithr gobeithiaf ei fod wedi ei ysgrifenu ar seiliau gwell na'r cyhuddiadau yn fy erbyn i, yn ei sylwadau ar y breuddwyd. Pa faint o gamsyniadau sydd yn y Corph Duwinyddiaeth nis gwn etto, ond pob peth a ddywedodd am danaf fi sydd lwyr gamsyniol. Adwaen fy null yn pregethu, medd efe; ond braidd na ddaliwn ddimeu âg ef nas gŵyr fwy am fy mhregethu, os wyf bregethwr, nag a ŵyr y dyn yn y lleuad. Nid oes ganddo un ammheuaeth, medd efe, nad fi a ysgrifenodd lythyr, dan yr enw *Latimer*, yn erbyn ei lyfr. Atebaf, na ddo, erioed. "Arwyddwyd, a thalwyd toll, y llythyr bradychol hwnw (medd ef) yn y dref lle yr wyf fi yn byw." Allan etto, *Mr. R. W.* ni bum yn byw mewn un dref er's rhai blynyddoedd. Pen crwn yw fy mhen i, medd ef. Camsyniad etto, Syr, pe bai waeth; pen hir, ond heb lawer ynddo, yw y pen mau. Ai têg, Mr. Gwyliedydd, yw y sylwad canlynol o eiddo *Mr. R. W.* sef, fy mod yn euogfarnu pawb, o bob enw, oddigerth fy enw fy hun, pan y mae ar ddalenau y Gwyliedydd am fis Mawrth diweddaf, ïe, yn y breuddwyd, i mi gyfaddef fod genyf gymmaint, os nid mwy, na'm cyfeillion o enwau ereill, o bethau a beichiau i'w taflu ymaith?

Mewn perthynas i *wyrthiol* ac *anorchfygol ras*, &c. gadawaf rhwng *Mr. R. W.* a'r blaid sydd yn eu pregethu, os oes y fath blaid. Ond o barth ei gerydd, am na buaswn yn curo ar ragrith, hoced, ac anfoesoldeb proffeswyr crefydd y'Nghymru, hyderaf y cenfydd, os ymostwng i ddarllen etto yn ddiduedd y breuddwyd, nad hyny oedd yn llaw genyf y tro hwnw:* y mae amser i pob peth. Hyderaf y gwel ef, neu o leiaf y gwel pawb ond ef, mai fy amcan oedd rhoddi sèn i'r yspryd cul, partïol, a rhagfarnllyd, sydd ry amlwg mewn proffeswyr, braidd o bob enw: yr yspryd ag yr achwyna *R. W.* a allai gynhyrfu rhyw un, mewn rhyw le, i geisio bradychu ei Gorph Duwinyddiaeth, cyn erioed ei weled: yr yspryd, ar allor pa un yr aberthir cariad brawdol. Drygau mawr yw twyll a rhagrith, medd *R. W.* mawr iawn, meddaf finnau; a gobeithiaf y cyfyd ei lais, gyda mi ac ereill, fel udgorn, yn y Gwyliedydd, yn erbyn y fath bethau gwrthun; etto, nis gallaf gydweled âg ef, pan ddywed mai pethau bychain y cyfeiriais atynt yn ffiloreg y breuddwyd. Pethau trymaf y gyfraith yw undeb a brawdgarwch; ïe, llawer trymach na llwyth mèn o Gorph Duwinyddiaeth, ac hefyd na *shiboleth* enwau partïol: a gobeithiaf nad ysgrifenais ddim y tro hwn all dueddu i ddistrywio cariad brawdol. Os meddyliwch fod yn y sylwadau hyn rywbeth yn gas, Mr. Gwyliedydd, da chwi taflwch y papur i'r tân, neu rhoddwch tan gareg yn Llyn Tegid nes pydro. Mewn gair, nis gall fod un gelyniaeth bersonol rhyngof a *Mr. R. W.* am nas adwaenwn ef; a dymunaf arno dynu y casgliad canlynol oddiwrth ei gamsyniad, sef yw hyny, gochelyd rhoddi barn fyrbwyll ar neb rhag llaw. Ysgatfydd, ei fod yn cam-gymmeryd am *Latimer:* mae llawer tebyg, nid yr un. Cofied yr hen ddiareb Gymraeg—"Moch barn pob ehud."

Pan edrychwyf ar ddalenau y Gwyliedydd, nis gallaf ddisgwyl fawr o groesaw i bapurau o fath hwn, nac un peth ar ddull dadl. Cecraeth ac ymryson ni ddifwynasant etto ddalenau eich cyhoeddiad. Pe gwyddwn nad ymfalchïech, dywedwn fod y Gwyliedydd yn sefyll ar dir llawer uwch nag un o'r mân-gyhoeddiadau Cymreig, a hyny, hyd yn nod ym marn eich gwrthwynebwyr. Clywais sylwi, gan rai nad yw eu serch at yr Eglwys Sefydledig yn llifo drosodd, fod y Gwyliedydd yn rhagori mewn defnyddioldeb ac am-

* Os ym yn cofio, cymmerodd *R. Ll.* yn ganiatâol, fod y pererinion wedi diosg y pethau y sonia *R. W.* am danynt, yn nechreu yr ysfa ysprydol.—Gol.

mhleidgarwch ar un Cylchgrawn arall, yn Nghymru o leiaf. Ewch yn mlaen, Syr, yn eich llwybr y cerddasoch ynddo o'r dechreu: gadewch i'r rhai nad oes ganddynt ddim arall i'w ddweud, baffio ac ymgecru—geiriau gwirionedd a sobrwydd yn unig, a ddylent addurno wyneb y Gwyliedydd.——Ydwyf, &c.

R. Ll.

SYLWADAU

AR YSGRIF ROBERT WILLIAMS, FRON DEG.

Mr. Gwyliedydd—Ychydig o ddyddiau yn ol y cefais yr hyfrydwch o dderbyn a darllen eich Cylchgrawn gwerthfawr am fis Mai; a'r traethawd cyntaf a ddigwyddodd ei gynnyg ei hun i'm hystyriaeth, a thynu fy sylw, oedd llythyr oddiwrth Mr. *R. W. o'r Fron Dêg*, yn cynnwys sylwadau ar freuddwyd a ymddangosodd yn eich Rhifyn am fis Mawrth diweddaf, dan y titl, "Afon Angeu." Oddiwrth y breuddwyd hwnw cefais i fy hun, ynghyd â llawer o'm cymmydogion (y rhai sydd yn arfer a darllen eich dalenau difyr a defnyddiol) gryn bleser, a pheth addysg hefyd, fel yr oeddym ni yn tybied.

Diau yn y byd a ddaw y bydd holl ammherffeithrwydd y saint wedi ei olchi ymaith yn dragywydd y'ngwaed yr Emmanuel; a diau y bydd yr annuwiol yn cael euogrwydd eu pechodau, ynghyd â'u canlyniadau erchyll, i lynu wrthynt, megys baich anoddefadwy yn oes oesoedd; o herwydd "lle syrthio'r pren, yno y bydd ef." Yn iaith ffigwraidd y breuddwyd, wrth fordwyo tros "afon angeu," y golchir ymaith (fel y dywedais) bob ammherffeithrwydd y seintiau yn gystal mewn ymarferiad â gwybodaeth, os bydd llaw y ffydd wedi cydio yn flaenorol yn nghymmorth cynnygiedig yr Iachawdwr:—

> "Yn y dyfroedd mawr a'r tònau,
> "Nid oes neb a ddeil fy mhen,
> "Ond yr anwyl briod Iesu,
> "Yr hwn a'm prynodd ar y pren."

I ba enwadau Cristionogol bynag y mae dynion yn perthyn, pwy bynag o honynt a adeiladant eu gobaith am iachawdwriaeth ar "Graig yr oesoedd," ar yr unig sylfaen a osodwyd i bechaduriaid, Iesu Grist, er eu bod yn tybied yn groes i'w gilydd mewn pethau bychain a hepgorol, tra ar eu taith trwy anialwch y byd hwn, dall yr hwn sydd yn barhaus yn myned heibio—y cyfryw rai, wrth fordwyo trwy ddwfr "afon angeu," ac yn awr yn sefyll y'mhresennoldeb digyfrwng "Tad y Goleuni," fyddant yr holl wir ddoethineb, ac yn adnabod pethau nefol, megys yr adwaenir hwythau eu hunain—y cyfryw rai (meddaf) a fwriant ymaith yn ebrwydd ac yn llwyr yr holl byngciau bychain a dibwys hyny oedd gynt yn peri anghydfod ac ymrafael rhyngddynt a'u gilydd, ac yn oeri eu cariad at eu brodyr Cristionogol ar y ddaear. Yna y cyfaddefant, nad oeddynt, tra yn ymdeithio yn eu pabell ddaearol, ond "yn gwybod mewn rhan, ac yn prophwydo mewn rhan." Yna y gwelant euogrwydd a ffolineb eu hunan-dyb gynt, a'r cyhuddiadau a ddygasent y naill yn erbyn y llall mewn perthynas i faterion crefyddol. Yna yr addefant mai pan oeddynt yn tybied eu hunain yn ddoethion, ac fel y Pab yn anffaeledig mewn pethau nefol, nid oeddynt ond bechgyn mewn gwybodaeth ddwyfol. Yna yr addefant mai "fel bechgyn y llefarent, fel bechgyn y deallent, fel bechgyn y meddylient." Pan rwygir ymaith y llen o gnawd, ymddengys yr hyn sydd berffaith yn ei holl ogoniant i'w llygaid synedig—a chaiff eu hopiniynau gynt, ar ba rai y gosodent gymmaint o bwys, a pha rai y barnent mor hanfodol, mor angenrheidiol, i iachawdwriaeth yr enaid, ond y rhai a brofir yr amser hwnw eu bod "o ran" yn unig—caiff yr opiniynau hyny (meddaf) eu dilëu; ac yna, wedi myned yn "wŷr" mewn gwybodaeth ddwyfol, hwy a "roddant ymaith y pethau bachgenaidd" hyny.

Y mae arnaf ofn, er hyny, nad yw Mr. *R. W. o'r Fron Dêg* yn foddlon i dderbyn yr athrawiaeth hon, er ei thraddodi gan yr apostol Paul ei hun. Cafodd Mr. W. ei gynnorthwyo yn ei "Gorph o Dduwinyddiaeth" gan ysgrifeniadau llawer o ddynion enwog o wahanol enwadau crefyddol, yn enwedig Wesley, Fletcher, Adam Clarke, Watson, ynghyd â llawer o wŷr dysgedig ereill, yn gystal Eglwyswyr ag Ymneillduwyr:—y mae efe am hyny yn dywedyd, "*Nad rhaid iddo ef gywilyddio byth*" am ei waith, gan ddilyn athrawiaeth y Parchedigion hyny! O herwydd iddo gael ei gynnorthwyo yn ei waith gan ysgrifeniadau dynion doethion a duwiol—o herwydd

iddo dderbyn canmoliaeth am ei waith gan ddynion o'r un desgrifiad—ac yn benaf dim am fod ei gydwybod ei hun yn dwyn tystiolaeth fod ei waith yn unol â'r Datguddiad Dwyfol;—o herwydd hyn i gyd y mae Mr. *R. W.* yn meddwl *nad rhaid iddo byth gywilyddio* am ei waith!

St. Paul, yr hwn a gawsai ei "gipio i fynu i'r drydedd nef," ac a welsai yno "bethau ammhossibl eu traethu;" yr apostol gostyngedig hwnw, yr hwn a fwynhaodd ddylanwadau goleuadol yr Yspryd Glân i uwch graddau fe allai, ïe, nag awdwr y "Corph o Dduwinyddiaeth" ei hun, er hyny a wyddai ac a gyfaddefai mai yn y byd hwn "yr adwaenai *o ran*" yn unig; ond diammeu oedd ganddo mai ar ol iddo fordwyo trwy "afon angeu," y cai yr "hyn oedd o ran" ei ddilëu, a'r "hyn oedd berffaith" ymddangos yn eglur ger bron ei lygaid.

Mr. *R. W. o'r Fron Dêg*, er hyny (yr hwn, mae 'n debyg, er yn llai na'r apostol mewn gwybodaeth ddwyfol, sydd y'mhell tu hwnt iddo mewn rhyw beth tebyg i falchder ysprydol, a hunan-dyb) sydd yn tybied ei fod eisoes wedi cyrhaeddyd perffeithrwydd ac anffaeledigrwydd yn y gwaith o esponio neu eglurhau pyngciau athrawiaethol o Dduwinyddiaeth ag oeddynt wedi bod er's amser maith yn destynau dadleuon annherfynol. Ymddengys fel ped fai yn tybied na ddatguddid dim yn ychwaneg iddo hyd yn nod pan drosglwyddir ef i bresennoldeb digyfrwng "Tad y Goleuni."—Clywais ddywedyd "nad yw hunan-ganmoliaeth ddim yn ganmoliaeth yn y byd;" a'r gwr doeth ei hun a ddywed, "Canmoled arall dydi, ac nid dy enau dy hun:" ac etto y mae Mr. *R. W.* yn gosod o'n blaen ysgrifen o gryn feithder o ganmoliaeth i'w lyfr ei hun, yr hwn a argraphwyd yn yr "Eurgrawn," cyhoeddwyr yr hwn ydynt (mae 'n debyg) o'r un daliadau crefyddol âg ef ei hun, ac yn ganlynol a ganmolent yn fawr lyfr ag oedd wedi ei gyfaddasu i daenu y daliadau pennodol hyny, ac a'i cymmeradwyent megys yn gymmwys i gael ymddangos ym mhob myfyrgell, ac ym mhob teulu, yn y Dywysogaeth. Y ganmoliaeth hon, gan hyny, yr wyf yn edrych arni megys dim gwell na hunan-ganmoliaeth.—Y mae llawer o bethau yn llythyr Mr. *R. W.* nad oes genyf mo amser nac awydd i sylwi arnynt; ond gan na welais ac na chlywais erioed o'r blaen am ei "Gorph o Dduwinyddiaeth," nis gallaf ganfod yn y breuddwyd uchod unrhyw "ddychymmygion gweigion gau" yn erbyn y gwaith pennodol hwnw; a meddwl yr ydwyf y gellir yn iawn gymmwyso 'r gydmariaeth a dynir rhyngddo a'r breuddwyd i gyflwr newidiedig eu hamrywiol awduron, ynghyd â'u hopiniynau, ar ol iddynt fordwyo trwy dònau cynddeiriog yr afon. Yna y diflana eu camgymmeriadau mewn crefydd "megys tarth y boreuddydd y'ngwyneb yr haul disglaer;" a gobeithio y ceir gweled y ddau awdwr hyn, ar ol tirio ar y lân arall, yn ysgwyd dwylaw fel cyfeillion. Diammeu ped fai pawb yn meddiannu yspryd ysgrifenydd y llythyr uchod, ni chynnwysai y Gwyliedydd am rai misoedd ddim ond ocheneidiau ac achwyniadau perthynol i'r driniaeth a gawsent yn y breuddwyd. Clywsid yr Esgobion yn tywallt allan eu galarnadau alaethus dros eu perwigau—yr Athrofäau ar ol eu cwccyllau—Offeiriaid dros eu gwen-wisgoedd—y Wesleyaid tros eu ben-hetau—a'r Pabyddion ar ol eu croesau.—A pha beth pe cai awdwr y "Corph o Dduwinyddiaeth" weled ychydig o'i opiniynau dynol yn cael eu gwahanu yn yr afon oddiwrth y geiriau o wirionedd â pha rai y maent yn gymmysgedig yn ei lyfr? A yw efe yn disgwyl cael diangc rhag y rhan gyffredin a ddigwydda i ddyn? A yw efe yn disgwyl cael cadw ei zel bartïol—ei deimladau o'i opiniynau pleidiol ar ol myned trwy 'r afon?—Os felly, naill ai ni chaiff efe fyned i mewn trwy 'r pyrth i'r ddinas, neu ynte os caiff fyned i mewn yno, ni bydd ei drigfa mewn gogoniant yn ddyrchafedig iawn.——Ni ddygodd awdwr y breuddwyd yr un cyhuddiad yn erbyn y "Corph o Dduwinyddiaeth;" ond ni a allwn gasglu ei fod mewn cryn ammheuaeth pa fodd y byddai i'r rhanau o ddidwyll wirionedd, ac, fe allai, o anwiredd difwriad, y rhai a ellid eu cael (am a wn i) yn argraphedig ynghyd yn yr un dalenau, fyned trwy 'r afon, ai ynghyd, neu ynte yn wahanedig oddiwrth eu gilydd. Cafodd y breuddwydiwr yntau ei wysio ei hun at yr afon: efe a gyfaddefai bwys a mawredd ei faich—ac iddo daflu rhan fawr

o hono ymaith; a diammeu y tafasai fwy o lawer pe rhoddasid iddo ddigon o amser; ond rhoddodd oerder yr afon derfyn ar y weledigaeth, yr hon oedd yn dechreu bod yn lled arswydus mewn perthynas i'r breuddwydiwr ei hun.

Am yr anghyfiawnder a gawsai Mr. *R. W.* amser yn ol ar ddwylaw *R. Ll.* gan na wn i ddim, nid oes genyf fi ddim i'w ddywedyd; ond hyn o gyngor a roddaf iddo ef, ynghyd â rhai ereill—*Ymogelwch rhag heresi y Morganiaid.*——Mewn perthynas i'r traws-gymmelliad a grybwyllir gan Mr. *R. W.* fe allai yr atebai *R. Ll.* y'ngeiriau yr Arglwydd (*Ezec.* 36. 26, 27.) "Rhoddaf i chwi galon newydd, yspryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynaf y galon gareg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon gig. Rhoddaf hefyd fy yspryd o'ch mewn, a gwnaf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a'u gwneuthur."

Ar ol i mi ysgrifenu hyd yma y cododd meddwl arall yn fy mhen:—meddyliais y gallasai Mr. *R. W.* trwy gymmeryd y fath sylw diachos a difrifol o'r geiriau dibwys yn y breuddwyd perthynol i'w lyfr ei hun, fwriadu defnyddio 'r Gwyliedydd i'r diben o gyhoeddi ei "Gorph o Dduwinyddiaeth," a gwneuthur ei rinweddau a'i ragoroldeb yn fwy hysbys i genedl y Cymry. Cadarnheir fi yn y dyb hon wrth ystyried yr ysgrifen o ganmoliaeth a dynwyd allan o'r "Eurgrawn," yr hwn a gymmeradwya y "Corph o Dduwinyddiaeth" megys yn deilwng o gael ymddangos "ym mhob myfyrgell, ac ym mhob teulu yn y Dywysogaeth."

Yn lle bod yn ddigllon, ynte, dylai Mr. *R. W.* ei deimlo ei hun dan rwymedigaeth fawr i *R. Ll.* (yr hyn yr wyf yn tybied ei fod yn ei galon) am roddi iddo y fath gyfleusdra i osod allan foliant ei lyfr ei hun, gan y bydd cannoedd, y rhai ni chlywsent o'r blaen am y gwaith mawr a buddiol hwnw, yn cael eu tueddu yn awr i ymofyn ar ei ol, ac fe allai i'w brynu;—ac fel hyn y bydd y "ffiloreg ddychymmygol a fwriadwyd i fwrw anfri ar y llyfr" yn cael ei throi yn foddion i chwanegu at enwogrwydd ac elw ei awdwr.

Yn ddiweddaf, mi a'i cynghorwn ef, os bydd iddo byth ar ol hyn ysgrifenu ar y testun hwn, neu arall, i gymmysgu â'i ink ychwaneg o ryw ddefnydd a darlun *cariad Cristionogol*, a llai o'r bustl chwerwder; gan fod y cyntaf o law prydferth ac anniflanedig, tra y bydd y llall yn diflanu ac yn anhoddi ei 'ngeiriau [illegible] cyhyd ag y bydd y dalenau yr argrephir hwynt arnynt yn dal ynghyd.——Ydwyf, Mr. Gwyliedydd, eich ffyddlon a'ch ufudd wasanaethwr,

[illegible]

MARWOLAETH GWATWARWR.

A adroddwyd mewn Llythyr oddiwrth y diweddar Barch. Mr. Fletcher, Ficer Madeley.

"HEDDYW y claddais un o watwarwyr penaf fy ngweinidogaeth, yr hwn oedd ddyn ieuangc, cryf, ac iach, oddeutu 24ain oed. Oddeutu tri mis yn ol daeth i'r fonwent gyda chynhebrwng, ond nacaodd ddyfod i'r Eglwys. Wedi darfod y Gwasanaeth aethum ato, ac a ymresymmais yn dirion âg ef. Ei ateb oedd, ei fod wedi penderfynu peidio dyfod i'r Eglwys, gan ychwanegu, y cymmerai efe y canlyniadau, &c. Gan fy mod yn gweled nad allwn wneuthur dim daioni iddo, gadewais ef, gan ddywedyd yn bur boethlyd (ond, cyn belled ag yr wyf yn cofio, heb fod yn chwerw) 'Yr ydwyf yn lân oddiwrth eich gwaed; o hyn allan bydded ar eich pen eich hun. Ni ddeuwch i'r Eglwys ar eich traed; am hyny parotowch i ddyfod ar ysgwyddau eich cymmydogion.' Dihoenodd o'r pryd hyny allan; ac, er fy mawr syndod, claddwyd ef yn y fan lle yr oedd yn ymddiddan."

HYSBYSIAD O BARTHED Y TREFEDIGAETHAU PRYDEINIG YN NGOGLEDD AMERICA.

(*Parhad o du dal.* 150.)

Y CYFLOGAU, A PHRIS Y MARCHNADOEDD.

Y TREFEDIGAETHAU, i'r rhai y gall Mudwyr fyned gyda mwyaf o fantais iddynt eu hunain, ydynt Canada Isaf, Canada Uchaf, a Brunswick Newydd. Yn ol yr hysbysiadau a dderbyniwyd o Drefedigaethau ereill yr America Ogleddol, sef, Prince Edward's Island, Newfoundland, Nova Scotia, a Cape Breton, ymddengys nad ydynt yn debyg o allu rhoddi gwaith a chyflog i gynnal llawer o Fudwyr, nac i'w sefydlu hwynt ar dir.

CANADA UCHAF.

Y Daflen ganlynol a ddengys bris uchaf ac isaf y nwyfau a enwir ynddi, yn ystod y flwyddyn 1831, ym mhob un o'r prif Daleithiau yn CANADA UCHAF.

	Eastern District.		Johnstown ditto.		Bathurst ditto.		Newcastle ditto.		Home ditto.		Gore ditto.		Niagara ditto.		London ditto (Huron tract.)	
	Pris Isaf yn 1831.	Uchaf, do.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf.	Isaf.	Uchaf
	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c.	£. s. c,	£. s. c.	s. c.	s. c.
Gwenith ..... y llestraid	0 5 0	0 5 6	0 5 3	0 6 9	0 5 0	0 5 0	0 3 6	0 6 3	0 3 9	0 5 3	0 4 4½	0 6 3	0 3 9	0 5 0	4 0	5 0
Ceirch .... ,, ,,	0 1 3	0 1 8	0 1 3	0 1 6	0 1 6	0 2 0	0 1 3	0 2 0	0 0 10	0 1 10½	0 1 3	0 1 11	0 1 3	0 1 6	3 2	3 2
Haidd .... ,, ,,	0 2 6	0 2 6	0 1 9	0 4 0	0 3 0	0 3 6	0 2 6	0 3 1	0 2 3	0 3 9	0 2 6	0 2 6	0 2 6	0 2 6	3 9	3 9
Cloron .... y cant (*cwt*)	0 1 3 llestraid	0 1 6 llestraid	0 1 3	0 1 9	0 1 3	0 1 9	0 2 0	0 3 0	0 0 10	0 2 6	0 1 3	0 1 6	0 1 3	0 2 6	1 11	2 6
Ymenyn ffrês, y pwys	0 0 7½	0 0 9	0 0 6	0 0 9	0 0 6	0 0 8	0 0 7½	0 0 9	0 0 7½	0 1 0	0 0 7½	0 0 8	0 0 8	0 0 8	0 8	1 0
Ymenyn hallt ,, ,,	0 0 7½	0 0 7½	0 0 7½	0 0 10	0 0 7½	0 0 7½	0 0 7½	0 0 9	0 0 9	0 0 10	0 0 6	0 0 7½	0 0 7	0 0 8	0 8	1 0
Caws .... ,, ,,	0 0 6	0 0 6	0 0 4	0 0 6	0 0 6	0 0 6	0 0 5	0 0 7½	0 0 6	0 0 6	0 0 5	0 0 7	0 0 4	0 0 6	0 8	0 8
Wyau .... y dwsin	0 0 5	0 0 9	0 0 6	0 0 10	0 0 4	0 0 8	0 0 6	0 0 7½	0 0 7½	0 1 10½	0 0 6	0 0 8	0 0 6	0 1 6	0 8	0 8
Gwair .... y dunell	1 15 0	2 5 0	1 10 0	2 10 0	2 0 0	2 10 0	1 10 0	2 10 0	1 10 0	2 10 0	2 0 0	2 0 0	1 15 0	2 10 0	,, ,,	,, ,,
Gwellt .... y llwyth	0 16 8	0 16 8	0 5 0	0 10 0	0 7 6	0 7 6	0 5 0	0 5 0	0 15 0	0 15 0	0 7 6	0 7 6	0 5 0	0 5 0	,, ,,	,, ,,
Bara .... torth 4 pwys	0 0 9	0 0 10	0 0 6	0 0 8	0 0 10	0 0 10	0 0 7½	0 0 7½	0 0 4½	0 0 7	0 0 8	0 0 8	0 0 7	0 0 8	,, ,,	,, ,,
CIG, y pwys.																
Cig Eidion	0 0 2½	0 0 3½	0 0 2½	0 0 4	0 0 4	0 0 4	0 0 2½	0 0 3	0 0 3	0 0 5	0 0 3	0 0 4	0 0 2	0 0 4	0 3½	0 3½
Cig Defaid	0 0 3	0 0 4	0 0 2½	0 0 4	0 0 4	0 0 4	0 0 2½	0 0 3	0 0 5	0 0 8	0 0 3	0 0 4	0 0 2	0 0 4	0 3½	0 3½
Cig Tyrchyn	0 0 4	0 0 5	0 0 4	0 0 6	0 0 3	0 0 3	0 0 3	0 0 4	0 0 3	0 0 6	0 0 2	0 0 3	0 0 4	0 0 4	0 8	0 8
Cig Lloi	0 0 3	0 0 3	0 0 2½	0 0 3	0 0 4	0 0 4	0 0 3	0 0 3½	0 0 3	0 0 5	0 0 3	0 0 4	0 0 3	0 0 4	0 5	0 5
PEILLIAID, y 100 pwys.																
Peilliaid teg	0 15 0	0 17 6	0 15 0	0 17 6	0 12 6	0 16 0	0 12 6	0 17 6	0 12 6	0 15 0	0 14 6	0 15 0	0 12 6	0 15 0	15 0	15 0
Eilion	0 12 6	0 12 6	0 12 6	0 15 0	0 10 6	0 12 6	0 10 0	0 15 0	0 11 3	0 12 6	0 12 0	0 12 6	0 12 6	0 15 0	,, ,,	,, ,,

Wrth gydmaru yr holl Adroddiadau a dderbyniwyd gan y Llywodraeth, ymddengys fod cyflogau gweithwyr yn Canada Uchaf, y rhai a gyflogir wrth y flwyddyn, yn gyffredin o £27 i £30; a bod eu cyflogau misol, mewn gwahanol barthau, ac ar wahanol amserau, yn amrywio o £1 10*s.* i £3 10*s.* y mis; a bod y cyflogau yn amrywio o 2*s.* i 3*s.* 9*c.* yn y dydd. Dalier sylw, fod y meistr yn rhoddi bwyd a llety heblaw y cyflogau uchod. Heb fwyd, y cyflog a amrywia o 3*s.* 6*c.* yn gyffredin, i 5*s.* yn y cynhauaf: weithiau rhoddir 6*s.* 3*c.* yn y dydd, heblaw lluniaeth, i lafurwyr yn y cynhauaf. Gellir dywedyd fod cyflog crefftwyr yn gyffredin o 5*s.* i 7*s.* 6*ch.* yn y dydd.

CANADA ISAF.

Nid oedd y Llywodraeth wedi derbyn yr Hysbysiadau awdurdodol o Canada Isaf, y rhai a dderbyniodd o bob Trefedigaeth arall, er mwyn crynhoi yr Adroddiad presennol. Ond tybir y gellir hyderu ar gywirdeb yr Hysbysiad canlynol am gyflogau gweithwyr, a phris y Farchnad.

		s.	c.	
Gwenith	y llestraid	4	6	
Rhyg	„	3	0	
Ceirch	„	1	3	
Cyflogau Gweithwyr		2	6	y dydd.
Seiri llongau, Seiri coed, Cowperiaid, Seiri meini, a Thaelwriaid		5	0	„

BRUNSWICK NEWYDD.

Y Daflen ganlynol a gynnwysa Brisiau y Marchnadoedd a gymmerwyd allan o'r Adroddiadau a ddanfonwyd o amrywiol barthau yn Brunswick Newydd:—

Gwenith	y llestraid	0	5	0	i	0	10	0*
Ceirch	„	0	1	6	i	0	2	6
Haidd	„	0	4	0	i	0	5	0
Cloron	y cant (cwt)	0	1	3	i	0	3	6
Ymenyn ffrès	y pwys	0	0	9	i	0	1	0
Ymenyn hallt	„	0	0	8	i	0	0	10
Caws	„	0	0	4	i	0	0	7
Gwair	y dunell	1	10	0	i	2	10	0
Gwellt	„	1	0	0	i	1	5	0
Bara	torth 4 pwys	0	0	10	i	0	1	0
Cig Eidion ..	y maen, 8 lb.	0	3	2	i	0	4	0
Cig Defaid ..	„	0	2	4	i	0	4	0
Cig Tyrchyn	„	0	2	1	i	0	4	0
Cig Lloi	„	0	2	4	i	0	4	8
Pellhaid	y 100 pwys	0	16	0	i	0	17	6
Blawd Rhyg	y barrel	1	2	6	i	——		
Blawd Ceirch	y 100 (cwt)	0	16	0	i	0	18	0

Pris y Glo ydyw 30s. y *chaldron*. Ardreth tŷ yn St. John's yw o £5 i £6 yn y flwyddyn i deuluoedd a logant un ystafell; ac o £6 i £10 i'r teuluoedd a logant ddwy ystafell. Gweithwyr, ar eu bwyd eu hun, a ennillant o 3s. i 4s. yn y dydd; ond pan y byddont yn llafurio yn y Porthladdoedd yn llwytho llongau, rhoddir eu bwyd iddynt. Crefftwyr a ennillant o 5s. i 7s. 6ch. yn y dydd; a gweithwyr cywrain o 7s. 6ch. i 10s. yn y dydd.

Ar yr Adroddiadau uchod dylid sylwi, na wiw i Fudwyr, yn enwedig llafurwyr amaethyddol, ddisgwyl cael y cyflogau uchaf a enwir, nes iddynt ddyfod yn hyddysg â'r gwaith yn y Trefedigaethau. Y crefftwyr y mae mwyaf o alw am danynt ydynt Seiri meini, a Seiri coed, a'r rhai a berthynant i'r gwaith o adeiladu tai. Ceir digon o waith i Gryddion, Teilwriaid, a Seiri llongau.

T. FREDERICK ELLIOT.

OL-YSGRIFEN.

Derbyniwyd y Llythyr canlynol oddiwrth y Meistriaid SMITH, PAYNE, a SMITHS.

LOMBARD STREET, *Chwefror* 22, 1832.

"SYR,—Yr ydym yn cydnabod derbyniad eich Llythyr, a dymunwn eich hysbysu ein bod wedi cyduno i dderbyn arian yn Llundain ar gyfrif Ariandŷ *(Bank)* Montreal; ac os bydd i un sydd yn mudo i'r America dybied ei fod yn fwy diogel neu fanteisiol iddo gludo ei arian i Canada trwy gyfrwng Ariandŷ Montreal na'u cymmeryd gyd âg ef ei hun, y mae ganddo gyfleusdra i wneuthur hyny.

"Pan dderbyniwn swm o arian ar gyfrif Ariandŷ Montreal, rhoddwn gydnabyddiaeth, neu ddangosiad o hyny *(receipt)* yn ol y ffurf ganlynol:—

Received..........18..........of the Montreal Bank, by A. B.................
Pounds............

S. P. and S.

"Os bydd i Arianwyr (*Bankers*) yn y wlad drosglwyddo arian i ni ar ran Mudwyr, anfonir y dangosiad uchod i'r cyfryw Arianwyr. Rhaid i'r Mudwr dalu i'r Arianwr am ei drafferth.

"Ni dderbyniwn arian gan neb oni bydd i'r sawl sydd i'w derbyn yn Canada ddanfon ei nod-ysgrifen *(signature)* gyd â'r arian, oddieithr pan ddymunir anfon arian i un ag sydd eisoes yn preswylio yn Canada, a'r hwn a ellir ei adnabod drwy foddion ereill. Wedi i'r Mudwr gyrhaedd yno efe a gynnygia y dangosiad *(Receipt)* yn Ariandŷ Montreal, yr hwn a dala yr arian i'r Mudwr.

(Arwyddwyd)
SMITH, PAYNE, & SMITHS."

T. F. Elliot, Esq. &c.

O. S. Nid ydym i dderbyn llai nag £20. ar gyfrif yr un Mudwr.

Tebyg yw y dilynir y modd a eglurir yn y Llythyr uchod er mwyn gochelyd y perygl sydd wrth gludo arian bathol i wledydd dieithr. I'r diben hwn rhaid i'r rhai

* Er i beth Gwenith gyrhaedd y pris hwn yn 1831, anaml y bydd yn uwch na 7s. 6ch.

ydynt yn myned i Canada roddi mewn Ariandŷ yn y wlad hon y swm o arian a ddymunent dderbyn yn y Drefedigaeth, a myned i Ariandŷ Montreal i ddangos y *Receipt* yno, a thelir yr arian iddynt. Ond bydd rhyw drefn arall yn angenrheidiol i rai o breswylwyr y wlad hon ag ydynt yn dymuno trosglwyddo arian i Canada i ddynion a fudasant oddi yma. Un ffordd i'r cyfryw rai ydyw, galluogi y Mudwr i roddi mewn Ariandŷ yn y wlad hon, swm o arian taladwy yn Canada, ac fel hyn i wylied rhag i'r arian gael eu colli, neu eu treulio yn wastraffus, cyn i'r Mudwr gyrhaedd y Drefedigaeth. Os dymunir cadw yr arian oddiwrth y Mudwr nes iddo lanio yn Canada, rhaid i'r cyfryw dalu yr arian yn Ariandŷ Meistriaid Smith, Payne, a Smiths, i gyfrif Rhaglaw Canada Isaf, gyd âg Ariandŷ Montreal. Cyfarwyddir y Rhaglaw i osod Swyddog, yr hwn a rydd Feichiau digonol, a bydd yn rhwym i dreulio yr arian er lles y Mudwyr yn ystod tri mis wedi iddynt gyrhaedd yno. Yn ystod yr amser hwn, sef tri mis, rhaid i'r Swyddog farnu pa faint o arian, ac ar ba achlysuron, a rydd efe i'r Mudwr. Rhaid i'r sawl a ddymunant gymmeryd mantais o'r ffordd hon i'w harian fod dan lywyddiaeth y Llywodraeth er lles i'r Mudwr, lenwi ac arwyddo dau bapur, yn cynnwys enwau a nodweddiad y Mudwyr ag ydynt i dderbyn yr arian, ynghyd â nôd, neu arwydd, pob Mudwr, ac adroddiad pa faint o arian y mae i bob un dderbyn. Rhaid i bob un o'r Mudwyr gael ysgrifendyst (*certificate*) yn datgan ei enw, a'i rif yn y Gofrestr, a swm yr arian sydd iddo dderbyn. Rhoddir cynllun o'r modd y dylid ysgrifenu y cofrestrau a'r ysgrifendyst. Y cofrestrau a drosglwyddir gan Oruchwyliwr Swyddfa y Trefedigaethau; ac i'r diben hyn dylid eu hanfon yno, o leiaf dair wythnos, cyn i'r Mudwyr hwylio o'r wlad hon, ac ar yr amlen dylid ysgrifenu y gair "*Emigration*," a'i lwybreiddio fel hyn, "*To the Under Secretary of State, Colonial Department, London.*" Ar yr un pryd dylid anfon dangosiad Meistriaid Smith, Payne, a Smiths, am yr arian a dalwyd iddynt ar gyfrif Rhaglaw y Drefedigaeth; ac oni anfonir y dangosiad hwn, ni throsglwyddir unrhyw gofrestr. Ac ni ellir trosglwyddo unrhyw gofrestr, na disgwyl am i'r arian gael eu gosod allan yn y drefn grybwylledig, oni thelir £50. o leiaf gan yr un a arwydda y Gofrestr. Rhaid rhoddi y *certificates* i'r gwahanol bleidiau i'r rhai y perthynont; ond dylid eu selio a'u llwybreiddio fel hyn, "*To the Agent for Emigrants at Quebec,*" neu, "*To the Agent for Emigrants at Montreal.*"

FFURF Y GOFRESTR.

Enw y Mudwr.	Ei Oed.	Ei Grefft, neu ei Alwad.	Swm o arian i'w rhoddi iddo.	Sylwadau cyffredinol.	Arwydd neu nôd y Mudwr.

D. S. Yn nechreu y Gofrestr dylid crybwyll enw y Llong yn yr hon y bwriada y Mudwyr forio, a'r diwrnod y disgwylir iddi hwylio o Loegr.

FFURF Y *CERTIFICATE.*

Myfi, A. B. (yma rhydd ei enw a'i gyfenw) ydwyf yn sicrhau mai C. D. cludydd y papuryn hwn, ydyw y gwr a ddarlunir yn y cynllun isod, yn y Gofrestr a anfonwyd genyf fi i Swyddfa y Trefedigaethau; a'r swm o arian a fynegir yw, sef ······ o bunnau, yw y swm arbenig a ddymunaf fi i gael ei dalu i'r crybwylledig C. D.

(Arwyddnod y dyn sydd yn talu yr Arian dros y Mudwr.)

Rhif.	Enw.	Oed.	Crefft neu Alwad.	Swm yr arian a roddir iddo.	Sylwadau cyffredinol.	Arwydd neu nod y Mudwr.

BARDDONIAETH.

I'R DARAN.

"*Efe a wna daranau â'i lais yn rhyfedd.*"—ELIHU.

BETH sydd o fynydd i fôr
Yn gawrio dros ein goror?
Dychryndod! uwch y rhandir
Mae twrf a chynnwrf, Och hir.
Llamu, hollti, a llemain
Mae mellt o'r cymyl i'r main:
Rhuad pell o gell y gwynt,
Trystio mae 'r creigiau trostynt;
Mynyddau, bryniau ein bro,
Sy'n ateb y sŵn eto.
Onid duwiau sy'n tywallt
Marian dros geulan eu gallt?
Ai carlam meirch y curwlaw
Ar gallestr, nef restr ry fraw?
Peiriant nen, lluchiwr cenllysg,
Echrys pell sy'n dychryn pysg;
Rhieidr Sadwrn yn rhuaw,
Neu drwst afonydd Iau draw;
Cynnwrf cerig y ceunant,
Niagar nef yn agor nant.
Tebyrdd Caergwydion tybiaf
Am blaid yn neiliaid eu NAF:
Rhuthroedd bydoedd o bell
I'r eigion o ryw wagell:
Neu foliant y mil filoedd:
Ai cras a chryf *fŵs* nef oedd?
Abred sydd ym mol wybren;
Neu mae 'r byd yma ar ben:
Ochenaid neu wawch anian
Ar drengu:—bloedd goedd y gwan.
O'u brodir engyl bradwyllt
Yn gwau pelenau tân gwyllt,
Trwy oror tir awyrawl
Sy o hyd ac eisiau hawl:
Gawr d——l am agoryd (oedd
Dros nifwl) drws y nefoedd:
Neu, certh byrth uffern yn cau,
A nâd erwin y dorau.
Ofer ddych'mygion afiach:
Llef yr ION yw 'r llafar iach:
Duw ydyw yn dywedyd
Ar goedd wrth bobloedd y byd,
"Ydwyf ben yr elfenau,
"Ac wyf yn agor yn cau;
"A gallaf a fynaf fi,
"*Fe ddylid fy addoli.*"

ELLIS OWEN.

Cefn y Meusydd.

ENGLYNION AR GODIAD YR HAUL.

TANBEIDIAWL gwrawl agoriad,——eur hol,
Yw 'r Haulawl belydriad,
Achos dydd a llywydd llad,
Iach dirawl burwych doriad.

Mae 'n rymus liwus a llon,——a'i godiad
Yn gedawl i ddynion;
Hael roddiad, ail arwyddion,
O foreu dydd fraint dôn.

Gwasgara trwy wys gwrawl——y t'wyllwch
O'r tyllau echrydawl,
A rhydd ar rŷch eurwych wawl,
Gu loew-wŷch fod goleuawl.

Mor fwyned daw i fynu,——drwy 'r awyr,
Dro'r Aurora wiwgu;
A gyr o'r glyn, dyffryn du,
Hen d'wyllwch wnae ein dallu.

Hen adar nos a hedant,——cryw dyrys,
Cre'duriaid drwg redant
Ffwrdd i'w cell i bell bant,
Mewn lloches yno llechant.

Yr adar bach ar edyn brysg,——lu iesin,
A leisiant yn hyddysg,
Wib ddawn da heb feddu dysg,
Ymgomio wnant yn gymmysg.

Odlant a lleisiant yn llon,——foes eiriau,
Fesurau melusion;
Foddawl dwys ufuddawl dôn,
Ar doriad y wawr dirion.

Ar hoew godiad yr Huan——y gwelir
Mewn goleu wedd anian,
Y blodau, a'r mwynau mân,
Ar arwedd hyfryd eirian.

Pe 'r elliwn mewn pur alwad,——a rhoddi
Yr haeddawl gylymiad
A geiriau mewn moddau mad,
O fwyn siriawl fesuriad;

Nid allwn daenu 'n hollawl——ei wychedd,
A'i iachus ddull tânawl;
Rhydd yn glir yn wir ei wawl
Ar frodir yn hyfrydawl.

Min Rheidiol. ISAAC.

PENNILLION,

Er Coffadwriaeth am M. Edwards, gwraig Mr. E. Edwards, Castell Pren, Mochnant; yr hon a ymadawodd â'r bywyd hwn yn mis Chwefror, 1830.

O HYD mae angeu brenin braw
Yn ddychryn dyn â'i ddisglaer gledd,
Mae 'n lladd niferi yma a thraw,
A'u malu mewn drewedig fedd;
Mae 'n ofid sôn am angeu du a'i rym,
A meddwl myn'd dan bwys ei gleddyf llym.

Fe laddodd angeu elyn mawr
Y wraig fwyneiddiaf yn y fro,
Am iddi gael ei thori i lawr,
I lawer mynwes trist y tro;
I'w theulu oll, pwy ŵyr eu colled hwy?
I ereill, pe bai fodd, bu colled fwy.

Un gall a thirion yn ei thŷ
Oedd Mary Edwards fedrus iawn,
Tosturiol, elusengar fu,
O foreu 'i bywyd hyd brydnawn;
'R oedd gwênau 'r Nef, a'r gwynfyd ar ei gwaith,
Bendithiol fu i'w thŷ ar hyd ei thaith.

Rhyfeddod fered ydyw 'r oes,
Ac edau bywyd waned yw;
Y bedd o hyd yn gwaeddi "*Moes*,"
Pob oed a gradd, O! f' enaid clyw;
Ni wrendy angeu ar amddifaid gri,
Na phriod mwyn er colli dagrau 'n lli'.

Mewn hir gystuddiau tawel fu,
Dan barotoi i'r ymdaith bell,
Bod gyd â'i theulu fuasai 'n gu,
Bod gyda Christ sy'n llawer gwell:
Er mwyn ei phlant, a'i phriod, carai fyw,
Ond gwell y lle bod gartref gyda Duw.

Pan oedd yr oerchwys, arwydd nych,
Yn rhedeg hyd ei hwyneb hardd,
Er colli pawb, ei chyfaill gwych
Y Gwr fu 'n chwysu yn yr ardd;
Myn'd ato i fyw drwy boen i hedd oedd well
Nag aur y byd, a chynnyrch India bell.

Gwyn fyd y meirw, fawr a mân,
Sŷdd 'i henaid yn y noddfa glyd,
Er berwi 'r môr a'i donau 'n dân,
A siglo braisg golofnau 'r byd,
Gorphwysant byth heb groes, ing, cur, na phoen,
Pawb ar eu sedd trwy rinwedd gwaed yr Oen.

Pe codid marmor ar ei bedd,
Ac aur lythyrenau arno fyrdd,
A darluniadau teg o'i gwedd,
A'i chofio mewn deng mil o ffyrdd;
Mil harddach fydd ei nefol wedd ryw awr,
Ac ofer fyddai holl deganau 'r llawr.

DEWI AB RHYS.

MOCHNANT, *Mai*, 1832.

DINYSTR SODOM.

"Oblegid ni a ddinystriwn y lle hwn, am fod eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr Arglwydd."—GEN. 19. 13.

O! MAWR oedd y llygredd a lenwai y ddinas,
A'r llu o rai anfad a wibiai ar bob llaw;
Ac uchel oedd gwaedd a dolefau 'r gwyr diras
Yn dilyn eu chwantau heb arswyd na braw.

A mawr oedd eu pechod, a ffialdd eu brynti,
A dirfawr eu cabledd, arswydlawn eu llef;
A sawr eu hafiendid, eu gwyd, a'u drygioni,
A'u gwaedd a esgynodd, Och fi! hyd y nef.

Esgynodd i'r nef, ac at Ddaw y sancteiddrwydd,
Y Duw sy mor bur nas gall edrych ar ddrwg:
Cynneuodd ei lid, a deffrodd ei lidiawgrwydd,
Fe dyngodd y difâai hwynt yn angerdd ei wg.

A phrin yr aeth Lot o'r tu allan i'r muriau,
Gan symud pob rhwystr i ddigter y nen,
Nes syrthiodd y tân, ac y saethodd y fflaglau,
Ymdorodd cymylau brwmstanaidd uwch ben.

Ac Och mor ofnadwy y cynnwrf a'r terfysg,
A'r gwaeau echryslawn a lanwodd y lle;
Tywalltwyd y farn yn llifeiriant digymmysg,
Anturiant i ffol, ond ni wyddent i b'le.

Fe'u daliwyd yn nghanol eu gwleddoedd a'u maswedd
Attaliwyd eu rhwysg, a newidiwyd eu llef;
Gorchuddient y llawr yn fawr dyrau o gelanedd,
Ah! pwy a all sefyll pan wgo y nef!

Hwy frysiant o gylch yn dyrfaoedd annedwydd,
Ac angeu a edrych yn hyll o bob man;
Os troant i'r maes hwy a leddir yn ebrwydd,
Os rhedant i'r tai, Ow, dilyna y tân.

Ac erchyll yn awr yw eu rhegau a'u llwon
Tra cnoant y llawr mewn echrysboen di wawr,
A rhai a oblygant i'w duwiau marwolion,
Y delwau drylliedig a'u curant i'r llawr!

Boneddig a gwreng, ac anheddawg elynion,
Arglwyddi a chaethion a drengant yn nghyd,
Yr ieuangc a'r hen, y mamau anfadion,
A'r baban diniweid yn cysgu 'n ei gryd.

Y gwartheg ym mhlith y brochnadau a frefant,
Y meirch a orweddant yn dyrau di lun;
Yr adar o'r wybren yn feirw a gwympant,
Yr ensil yn dioddef am gamwedd y dyn.

A dufwg eu distryw esgynodd i fynu,
A fflam eu dinystriad a ruddodd y nen;
Trigolion pell fröydd yn dirfawr ddychrynu,
A bron a thebygu mai 'r byd oedd ar ben.

Tywalltwyd y farn nes dyhuddo cyfiawnder,
Anrheithiwyd y lle âg anrheithiad di ail;
Y boreu ga'dd Sodom yn nghanol eu gwychder,
Y nos nid arosodd un gareg o'i sail!

Gwrecsam. GLAN ALUN.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

NEWYDDION TRAMOR.

FFRAINGC.—Dywed y Newyddiaduron fod yr haint, sef y *Cholera Morbus*, yr hwn a fu mor ddinystriol ym mhrif ddinas y wlad hon, wedi lliniaru i raddau mawr iawn. Nifer y meirw ddydd Iau yr 17eg o Fai oedd 18. Syrthiodd amrai o fonedd-igion y wlad hon yn ysglyfaeth i'r pla arswydus hwn.

Yn ein Rhifyn am Ionawr, hysbysasom fod y Duges de Berri yn arfer ei holl egni i godi terfysg a gwrthryfel ym mharthau deheuol y wlad. Ymddengys iddi lwyddo mewn rhai manau; ond gostegwyd y terfysgwyr yn fuan. Dywedwyd yn gadarn bod y bendefiges hon mewn dalfa; ond, yn ol yr hanesion diweddaf, y mae hyny yn anghywir.

Bu farw M. Casimir Perrier, Prif Weinidog y llywodraeth, ar yr 16eg o Fai, ar ol hir nychdod; ac y mae lle i feddwl y bydd amser maith cyn y caiff y deyrnas hon ŵr yn meddiannu rhinweddau M. Perrier i lywio ei helyntion, cystal tramor a chartrefol. Claddwyd ef gyda rhwysg mawr ar ddydd Sadwrn y 19eg.

BELGIUM A HOLLAND.—Dywed llythyrau o Belgium fod y gwledydd hyn yn parhau etto mewn cyflwr tra aflonydd. Dywedir nad oedd un frwydr wedi cymmeryd lle, ond bod yr argoelion o hyny yn dyfod yn debycach bob dydd. Hysbysodd brenin Belgium ei fod ar fedr llywyddio ei fyddin yn bersonol, ac yn penderfynu naill ai marw neu fuddugoliaethu dros anymddibyniaeth y wlad yr oedd efe wedi ei mabwysiadu.

NEWYDDION CARTREFOL.

YR IWERDDON.

Llosgi.—Cynnaliwyd cyfarfod y'Nghapel y Pabyddion yn *Newtownbarry*, i areithio yn erbyn y Degwm, ac i gynghori y plwyfolion i wrthod talu y Degwm i'r Offeiriaid Protestanaidd. Blaenffrwyth y cyfarfod hwn a amlygwyd ychydig o ddyddiau yn ol, pan y llosgwyd gweirlan y Parch. Mr. M'Clintoch, Offeiriad y plwyf. Yn ebrwydd wedi i'r tân dori allan, tyrfa o ddyhirod a amgylchasant annedd y gwr Parchedig, yn barod i orphen y sawl a ddïangai o'r fflamau, o herwydd amlwg yw y disgwylient i'r tân gyrhaedd y tŷ, yn yr hwn yr oedd Mr. M'Clintoch a'i deulu. Ond llwyddodd bachgen i fyned allan trwy ffenestr, ac a ddïangodd i'r pentref gerllaw; ac yn ebrwydd daeth 300 o Brotestaniaid at y Persondŷ, ac a ddiffoddasant y tân.

Donegal.—Yn niwedd Ebrill, yr oedd dau Brotestant yn y farchnad yn Carn, y rhai a gurwyd yn aruthr gan fintai o Babyddion. Gwr ieuangc arall, Presbyteriad, a faeddwyd gan y dyhirod Pabaidd; ac oni buasai i'r swyddogion heddwch ddyfod ato, dïau y lladdasent ef. Ym mhlwyf Clonmanny, tŷ o eiddo dyn o'r enw Dougherty a losgwyd yn ulw, a braidd y cafodd y preswylwyr amser i ddïangc o'r tân. Lladdwyd hefyd geffyl o werth 20 punt. Yr unig drosedd a wnaeth y dyn i ddwyn arno ddigofaint y werinos oedd, ei fod wedi talu ei rent!!

Gweithred Greulawn.—Ar Ddydd Sul y Pasc, cafodd gwraig dlawd ei chladdu ym mynwent Kilbride, ym mhlwyf Barrishole, Swydd Mayo; y noswaith ganlynol cymmerwyd ei chorph hi o'r bedd—llusgwyd ef drwy feusydd am ragor na milldir, a thaflwyd ef ar y ffordd o flaen annedd yr Offeiriad Protestanaidd. Yr unig beth a gynhyrfodd yr adynod cythreulig i gyflawni y fath orchwyl oedd, fod y wraig wedi nacâu danfon am Offeiriad Pabaidd ati ychydig cyn ei marwolaeth.

Saethu.—Yn nechreu Mai, mintai o'r adynod a elwir "*Whitefeet*," wedi eu harfogi, a ddaethant i dŷ amaethydd o'r enw Tallant, yr hwn sydd yn byw yn Ballylihane, gerllaw Freshford. Rhuthrasant ar Tallant, ac un o honynt a'i saethodd ef yn ei forddwyd, am iddo feiddio cadw ei dyddyn, wedi iddynt hwy ei rybuddio i'w roddi i fynu! Wedi hyny rhuthrasant ar amaethydd o'r enw Kinchela, am yr un trosedd.

Ar derfynau Swydd Kilkenny hefyd, y "*Whitefeet*" ydynt yn dra therfysglyd. Oddeutu yr un amser, tri o ddynion arfog a ddaethant 6 o'r gloch y boreu i dŷ gwr o'r enw Fraine, goruchwyliwr i'r Cadpen Lyster, o Grenan, i'w rybuddio ef i roddi ei dir i fynu, a gadael y wlad. Y blaenor a ymddangosai fel pe dymunai i'w gymdeithion beidio gwneud niweid i Fraine, a dywedodd y boddlonid hwynt, os gadawai efe y wlad cyn hanner dydd. "Gadawaf y wlad cyn pen awr (ebe Fraine) os arbedwch fy mywyd." Un arall o'r dyhirod a barodd iddo droi ei gefn, a myned ar ei liniau; a thra y gwnai hyn, efe a'i saethodd yn ei forddwyd! Aethant oddi yno, a galwasant mewn llawer o dai yn y gymmydogaeth. Ei gymmydogion oeddynt wedi dychrynu cymmaint, fel na feiddient am enyd faith fyned i ymofyn am weinidog at y dyn clwyfus. Oddeutu 11 o'r gloch, daeth y Parch. Mr. Kayne, ond yr oedd Fraine wedi trengu. Ar yr un dydd, pan oedd amaethydd yn myned o Portarlington i Maryborough, cyfarfu â thri dyn, y rhai a archollasant ei ben, ac a'i gadawsant ef yn farw ar y ffordd. Gadawodd wraig â 6 o blant amddifad. Ni wyddis beth oedd yr achos o'r llofruddiaeth yma.

Haelioni y Protestaniaid a'r Pabyddion.—Yn 1829—30, casglwyd arian yn yr Iwerddon i ddiwallu angenrheidiau y tlodion, y rhai a orthrymwyd gan newyn. Casglwyd

Yn yr Eglwysi Protestanaidd......	892	14	2
Yn Addoldai yr Ymneillduwyr....	152	10	0
	1045	4	2
Yn Addoldai y Pabyddion........	336	2	6
Cyfraniadau o dŷ i dŷ............	3747	3	10½
O hyn cyfraniadau y Pabydd. oedd	102	12	9

Y gweddill oedd arian y Protestaniaid.

MEDDYGDY TUAM—*am y flwyddyn* 1831:—

Cyfraniadau y Protestaniaid.......	136	18	5
——— Pabyddion.........	38	7	0
	175	5	5

Nifer y Protest. a dderbyniasant gyfferi..	64
——— Pabyddion	4494
	4558

Y CYFARFODYDD BLYNYDDOL YN LLUNDAIN.

Y GYMDEITHAS GENHADOL EGLWYSIG.

Y Deuddegfed ar Hugain Gyfarfod Blynyddol o'r Gymdeithas uchod a gynnaliwyd yn EXETER HALL. Esgob Lichfield a Coventry yn y Gadair. Nid oedd yr Arglwydd Gambier, y Llywydd, yn wyddfodol o herwydd ei afiechyd. Wedi i'r ysgrifenydd erfyn am fendith Duw ar y Cyfarfod, efe a ddarllenodd yr Adroddiad o Weithrediadau y Gymdeithas am y flwyddyn 1831.

Yn yr Athrofa yn Islington yr oedd 17 o Fyfyrwyr yn mis Mai, 1831; ond yn awr y mae yndd[i] 19. Pump o honynt a gychwynasant i'w gwahanol sefyllfaoedd. Y derbyniadau o Mawrth 1831 hyd Mawrth 1832, oeddynt £40,751 18s. yr hyn oedd £5,832 18s. 7c. llai na'r flwyddyn flaenorol. Yr oedd y draul yn llai nag a dybid: ond yr oedd y derbyniadau yn rhy fyr o £3000 i ddwyn y'mlaen weithrediadau y Gymdeithas mor helaeth ag y

maent yn bresennol. Yr oedd y Gymdeithas, gan hyny, mewn anhawsderau; ac oni ymegnïa ei chyfeillion, bydd dan yr angenrheidrwydd o roddi i fyna rai o'i Chymdeithasfâau.

Y Parch. Dr. Pearson, Deon Salisbury, a gynnygiodd fod i'r Adroddiad gael ei gyhoeddi. Yr oedd yr hysbysiad a roddai yr Adroddiad am weithrediadau y Gymdeithas yn yr India Ddwyreiniol wedi peri llawer o hyfrydwch iddo. Rhaid iddynt lawenhau yn y llwyddiant a ddilynodd eu hymdrechiadau, nid yn unig y'nghyfieithiad yr Ysgrythyrau i ieithoedd a changen-ieithoedd yr India, ond yn sefydliad cynnifer o Genhadon yn y wlad eang hono. Gofidiai i glywed fod cyllidau y Gymdeithas yn lleihau, pan yr oedd maes ei gweithrediadau yn eangu. Hyderai mai hwn a fyddai y tro diweddaf y clywent hyny. Hyderai na adawent yr ystafell heb roddi gwystl i ymegnïo hyd yr eithaf i symud yr anhawsderau a orthryment y Gymdeithas.

Y Parch. Mr. Scholefield. Er fod yr Adroddiad yn achosi teimladau o alar, ni allai lai na theimlo yn ddiolchgar i Dduw am lwyddo cymmaint ar ymdrechiadau y Cenhadon yn y flwyddyn ddiweddaf. Yr oedd ganddynt dystiolaethau lawer fod bendith eu Tad nefol wedi gorphwys arnynt. Yr Archdiacon Corrie a derfynai ei Adroddiad o'r Cymdeithasfâau y'Ngogledd yr India gyd â'r geiriau hyn: "Yr ydym yn llwyddo yma gymmaint o'r bron ag a ddymunech." Yn Nehendir yr India clywant am benrefydd yn ymwrthod âg eilun-addoliaeth, yn dioddef erlidigaeth, ac yn gogoneddu Duw yn y tân. Yn New Zealand y mae y trigolion yn dechreu mwynhau bendithion y sabboth, ac yn aros ar y sabbothau am y Gweinidog i bregethu iddynt air Duw. Un o'r dychweledigion a ddywedodd, "O Massa, genyf fi dwy galon: un galon yn dywedyd wrthyf, myned i weddïo, y llall yn dywedyd i mi beidio myned." Wrth son am gyllidau y Gymdeithas, cynghorodd hwynt i beidio llwfrhau; oblegid pan oedd eglwys Crist yn yr anhawsderau mwyaf, y pryd hyny y denai Duw i'w chynnorthwyo a'i hadferu. Pan fyddont mewn perygl o fethu talu, ni ddylent anghofio fod ganddynt un gyllidfa anhysbyddadwy, sef hollalluogrwydd Duw.

Y Parch. J. W. Cunningham a dybiai nad allai neb wrando yr Adroddiad heb ofyn i'w galon ei hun, Ai pall neu esgeulusdra ar fy rhan i ydyw yr achos fod derbyniadau y Gymdeithas yn llai eleni nag oeddynt yn y blynyddoedd o'r blaen? Os yw y Gymdeithas yn glaf, pa fodd yr iachêir hi? Os lleihaodd ei chyllidau, pa fodd y cynnyddir hwynt? Beth oedd achos y lleihad hwn? Diffyg gweddi, zel, ac ymarferiad o'r awdurdod cyfreithlon. Gellid cael llawer ychwaneg o gyfraniadau pe trethid troseddau, a phe cyssegrid y dirwyon i wasanaeth y Gymdeithas hon. Troseddau ydynt yn fwy toreithiog na rhinweddau. Os talent ddirwy am gysgu gormod yn y boreu, am bob gair drwg a ddywedent,* am greulondeb tu ag at weinidogion, ac am anufudd-dod i'n huchafiaid, buan y llenwid cistiau y Gymdeithas â thrysorau.

Wedi i Esgob Calcutta (y Gwir Barch. Daniel Wilson) y Parch. J. H. Stewart, C. Simeon, a'r Anrhydeddus a'r Parch. Baptiste Noel, areithio yn hyawdl, terfynwyd y Cyfarfod gan

Esgob Lichfield a Coventry. Ei Arglwyddiaeth a deimlai awydd nid bychan i fynegi i'r Cyfarfod, nad oedd yr hyn a glywsai am leihad cyllidau y Gymdeithas wedi lleihau ei serch ef tu ag at y Gymdeithas. A theimlai mai ei ddyledswydd fyddai ymegnïo hyd eithaf ei allu i hyrwyddo llwyddiant y Gymdeithas; a hyderai fod pob un o honynt yn gyfranog o'r unrhyw deimlad. Er datgan yr angenrheidrwydd o gyflawni diffyg y cyllidau, gosodai ger eu bron yr effeithiau a ddilynai fethiant y Gymdeithas hon yn ei gweithrediadau. Yn y lle cyntaf tristaem dros gwymp cenhedloedd a addysgwyd i ryw radd yn egwyddorion y Bibl i'r cyflwr cyntefig o anwybodaeth ac anwareidd-dra; a byddem yn sicr y byddai eu cyflwr diweddaf yn waeth na'u cyflwr cyntaf. Byddai trigolion New Zealand yn ymwrthod â'r rhinweddau a'r moesau Cristionogol, ac yn ail ddechreu ar eu gorchwyl erchyll o ddistrywio eu cyd-greaduriaid er mwyn cael lluniaeth. Coelgrefydd greulon yr Hindwiaid a ymdaenai eilwaith ar hyd y gwledydd. Yn Affrica ail ddechreuai addoliad y cythraul: ar draeth Môr y Canoldir rhoddid terfyn ar bob ymdrech i ddadwreiddio trefn ddirywiedig a llygredig o'r grefydd Gristionogol. Byddai crefydd Mahomet yn teyrnasu gyd âg iau haiarnaidd dros wledydd eang yn y rhai y llafuria ein Cenhadwyr yn awr gyd â'r llwyddiant mwyaf. Am hyny ymegnïwn i ymchwel oddiwrth gynnifer o'n cyd-greaduriaid y drygau arswdr a'u goddiweddant os bydd i'r Gymdeithas hon ac ereill roddi i fynu eu gweithrediadau. Ymegnïwn i wared ein hunain rhag y pechod, y cywilydd, a'r ammharch o droi ein cefnau ar y gwaith hwn yn yr amser pan y mae Duw yn dechreu coroni ein hymdrechiadau â llwyddiant. Ystyriwn fod Duw, mewn atebiad i weddïau ei weision, wedi ymchwel oddi wrthym yr haint gofidus oedd wedi ymweled â ni, a'i ddanfon at genedl gymmydogaethol. A oddefwn ni i'r flwyddyn yn yr hon yr arbedwyd ni rhag haint y nodau fod yn dyst o leihad y'nghyllidau un o'n Cymdeithasau gwerthfawrocaf? Hyderaf na wnawn. Ymdrechwn, ynte, o blaid y Gymdeithas gyda dyhewyd adnewyddol, a chyda hyder gostyngedig, ond cadarn, ym mendith ein Meistr; a diau y bydd y flwyddyn 1832 yn un o'r blynyddoedd mwyaf ffrwythlawn a thoreithiog mewn cyfraniadau a llwyddiant i Gymdeithas Genhadol yr Eglwys Sefydledig.

CYMDEITHAS Y LLYFR GWEDDI GYFFREDIN A'R HOMILIAU.

Ar ddydd Iau, Mai y 3ydd, cynnaliwyd Ugeinfed Gylchwyl y Gymdeithas uchod yn Exeter Hall. Arglwydd Bexley yn y Gadair.

Yr Ysgrifenydd a ddarllenodd yr Adroddiad am Weithrediadau y Gymdeithas y'ngwahanol barthau o'r byd. Ymwelwyd â lliaws o longau ar afon Llundain, ac anrhegwyd y morwyr â'r Llyfrau Gweddi Gyffredin, ac â'r Homiliau. Llawer o'r rhai a wrthwynebasant i oruchwylwyr y Gymdeithas ddyfod ar fwrdd eu llongau y llynedd, a'u derbyniasant yn llawen eleni. Gofidiai y Cyfeisteddwyr na oddefai eu cyllidau iddynt roddi llyfrau i'r miloedd ydynt yn mudo o'r wlad hon i'r America. Y llyfrau a gyfranwyd yn yr Iwerddon a dderbyniwyd ac a ddarllenwyd gyda diolchgarwch. Yr Adroddiadau a dderbyniwyd o'r America a'r India Orllewinol oeddynt yn anoglawn. Nifer y llyfrau wedi eu rhwymo a ddosparthwyd gan y Gymdeithas yw 280,801, ac 1,645,621 o Homiliau a Thraethodau ereill. Yn y flwyddyn ddiweddaf derbyniadau y Gymdeithas oeddynt £2,171 19*s.* 4*c.* Y draul oedd £2,206 14*s.* 8. Fel hyn yr oedd y draul yn fwy na'r derbyniadau o £36 15*s.* 4*c.* Heblaw hyn yr oedd y Gymdeithas yn ddyledus o £536 15*s.* 10*c.* a chyn Gwyl Ieuan byddai y ddyled yn £1,215 0*s.* 8*c.*

Y Parch. W. Marsh a gynnygiodd fod i'r Adroddiad gael ei gyhoeddi. Dywedodd fod cryfder yr Eglwys Sefydledig, fel pob Eglwys arall, yn ymddibynu ar burdeb ei ffydd a'i hathrawiaeth; a thra byddo y rhai hyn yn iach, nid all dim ei hysgogi: ond os cyfeiliorna, nid all ei henaint na'i phrydferthwch cyntefig ei hachub yn awr perygl. Y Gweddïau a'r Ffurfiau, i ddosparthu pa rai yw diben y Gymdeithas hon, a gymmerwyd o'r Ysgrythyr, o ysgrifeniadau y cyn-dadau, ac o'r hyn oedd dda yn Eglwys Rhufain, a rhyw ranau a ychwanegwyd gan y Diwygwyr eu hunain. Y'nglŷn â hyn adroddai ymddiddan rhwng Offeiriad Pabaidd ac Offeiriad o Eglwys Loegr. "Lladron ydych chwi," meddai yr Offeiriad Pabaidd, gan wenu, "oblegid lladratasoch oddi arnom ni y rhan wyaf o'ch Llyfr Gweddi Gyffredin." "Ie," atebai yr Offeiriad Protestanaidd, "a lladron cyfrwys iawn

---

* Gwyddom am un cyfaill sydd yn gwneuthur hyn, a chyfranwyd cryn lawer at y Gymdeithas hon o gell y dirwyon.

ydym ni hefyd; canys cymmerasom y pethau da, a gadawsom y pethau drwg i chwi."

Y Parch. Mr. Grimshawe a sylwodd, na bu erioed amser pan y teimlai dynion crefyddol fwy o serch at ein Heglwys nag yn yr amser presennol. A dywenydd oedd ganddo glywed fod y dynion ieuaingc ag ydynt yn awr yn cael eu derbyn i'r Weinidogaeth yn nodedig am wybodaeth a duwioldeb, a gellir disgwyl am ffrwythau toreithiog oddi wrthynt. Gwir oedd dywediad Esgob Lincoln, pe gwahenid yr Eglwys oddiwrth y Llywodraeth, etto hi a barhai yn ei Gweddiau a'i Homiliau. Yr oeddynt yn rhoddi sicrwydd o burdeb ei hathrawiaeth. Llawer o drigolion duwiol a dysgedig y cyfandir a fawr hoffant wasanaeth ein Heglwys ni; a gwyddai am gynnygiad a wnaethid yn Ffraingc i agor addoldy yn Paris i ddarllen Gwasanaeth Eglwys Loegr, a haerid yn gadarn y buasai yn llwyddo.

Esgob Calcutta, yn yr India Ddwyreiniol, a gynnygiodd, "Fod yn ddymunol i'r Gymdeithas eangu ei gweithrediadau ym mhlith y morwyr, a chael ei galluogi i roddi anrhegion o lyfrau a thraethodau i'r mudwyr i'r America." Yr oedd ei Arglwyddiaeth yn wyddfodol ar sefydliad y Gymdeithas, ac ar bob cylchwyl pan oedd yn y wlad hon ac mewn iechyd. Teimlai ddyhewyd mawr dros lwyddiant y Gymdeithas, ac ymdrechai gymmaint ag a oddefai gorchwylion pwysig ei swydd oruchel er hyrwyddo ei gweithrediadau.

Y Parch. E. Sidney a dystiai fod y morwyr yn teimlo llawer o serch tu ag at Eglwys Loegr. Er egluro hyn adroddai hanes am ymddygiad llongwr ychydig yn ol yn un o long-byrth y wlad hon. Efe a glywsai lawer o son am dynu yr Eglwys i lawr, a deallai yr ymadrodd yn ei ystyr llythyrenol. Un diwrnod aeth at Eglwys y dref, a chan guro y mur a'i droed, a lefodd, "Nac ofna, mi a lynaf wrthyt hyd y maen diweddaf." Aethai (Mr. S.) unwaith ar fwrdd llong, a gofynodd, a oedd rhyw un yn gweddio yno? Atebwyd, Nad oedd neb. Gadawodd Lyfr Gweddi Gyffredin yno: ac y'mhen rhyw amser, pan ddychwelodd y llong, ymwelodd â hi drachefn, a mawr oedd ei ddywenydd wrth glywed fod y Gwasanaeth yn cael ei ddarllen i'r llongwyr bob dydd.

Y Parch. J. Peers a ddatganai deimladau galarus y Cyfarfod o herwydd anallu y Gymdeithas i eangu ei gweithrediadau yn yr Iwerddon. Gwyddai pawb am gyflwr truenus y wlad hòno; am y llofruddiaethau, y terfysgiadau, a'r anghydfod, a ddigwyddai yno yn fynych. Dylai yr ystyriaeth o hyn gyffroi cyfeillion y Gymdeithas, cyfeillion yr Eglwys Sefydledig, a chyfeillion crefydd, i ymegnio hyd yr eithaf i alluogi y Gymdeithas i waredu y wlad anffodus hòno o'r fath gyflwr o anwybodaeth ac ofer-goeledd.

William Marshall, Ysw. a haerai fod yr hanesion a dderbyniwyd o wledydd tramor yn dra chysurlawn, ac yn ddigon o annogaeth iddynt i ddyfalbarhâu yn eu hymdrechiadau. Gallai efe dystio trwy ei wybodaeth ei hun fod cannoedd o Offeiriaid a Mynachod yn Portugal, y rhai a gelant dan eu gwisgoedd Lyfr Gweddi Gyffredin a Homiliau Eglwys Loegr, gan mor hoff ydynt o'r Gwasanaeth. Yn Eglwys Gadeiriol Oporto cafodd hamdden i weled y Mynachod ieuaingc yn fynych, ac er nad allai ymddiddan â hwynt yn eu hiaith eu hunain, etto cyfeiriodd eu sylw at yr ail orchymyn mewn Bibl Lladin, ac wedi hyny at y delwau oedd o amgylch yr Eglwys. Deallasant ef, a deallodd yntau eu bod yn ystyried iddynt droseddu y gorchymyn hwnw trwy ddefnyddio delwau. Nododd hefyd iddynt yr hyn a ddywedir yn y Bibl am y "Dyn pechod," a chydsyniasant ei fod yn cyfeirio at Eglwys Rufain. Aeth y'mlaen i adrodd llawer o hanesion am y Pabyddion yn Portugal, a drwg genym nad allwn eu dodi o flaen ein darllenwyr.

Y Parch. S. Wilks a gynghorai iddynt beidio digaloni o herwydd fod mor ychydig wedi dyfod yno. Bydded iddynt gofio yr hanes am y pysgodwyr, y rhai a lafuriasant drwy y nos heb ddal dim pysgod, ac wrth orchymyn ein Harglwydd cymmellwyd hwynt i ollwng eu rhwyd i'r môr eilwaith, a'r effaith oedd, eu rhwyd a lanwyd. Am hyny annogai hwynt i beidio llwfrhau, ond i ail ddechreu gyda hyder cryf yn Nuw.

Y Parch. E. Bickersteth a adroddai araith a glywsai. "Y mae y Bibl yn llyfr da, llyfr da iawn, ie, y llyfr goreu yn y byd; a hyn sydd yn rheswm da, rheswm da iawn, ie, y rheswm goreu yn y byd, paham y dylem daenu y Bibl drwy y byd." Dywedai yntau (Mr. Bickersteth) fod y Llyfr Gweddi Gyffredin yn cynnwys rhai o'r rhanau goreu o'r Bibl, am hyny tybiai fod hyny yn rheswm da, yn rheswm da iawn, ie, y rheswm goreu yn y byd, paham y dylent daenu y Llyfr Gweddi Gyffredin gymmaint ag a ellir.

Y Cadeirydd a ddatganai ei obaith y galluogid y Gymdeithas drwy ymdrechiadau ychwanegol yn y flwyddyn hon i anrhegu y mudwyr i'r America â'r Llyfr Gweddi Gyffredin a'r Homiliau.

Y GYMDEITHAS WYDDELIG YN LLUNDAIN.

Dydd Sadwrn, Mai y pummed, cynnaliwyd y Chweched-ar-Hugain Gylchwyl y Gymdeithas uchod yn *Exeter Hall;* Ardalydd Cholmondeley yn y Gadair.

Wedi i'r *Parch. Mr. Webster* erfyn am fendith yr Hollalluog ar y Cyfarfod, efe a ddarllenodd Adroddiad o weithrediadau y Gymdeithas yn y flwyddyn ddiweddaf. Y mae gan y Gymdeithas 692 o Ysgolion Dyddiol, yn y rhai yr oedd 52,767 o Ysgolheigion; o'r nifer yma 24,490 ydynt Babyddion, a'r gweddill yn Brotestaniaid—876 o Ysgolion Sabbothol, ac Ysgolion i hen bobl; nifer yr Ysgolheigion 37,329—Dosbarthau yn darllen yr Iaith Wyddelig, 37; nifer yr ysgolheigion 684—Nifer yr Ysgolion dan y Gymdeithas 1871; nifer yr ysgolheigion 90,085. Yn yr Ysgolion bob dydd y mae 34 o ddosbarthiadau Gwyddelig, yn y rhai yr addysgir 594 o blant i ddarllen yr Iaith Wyddelig. O'r 692 o Ysgolion bob dydd, yr oedd 347 dan reolaeth Offeiriaid Eglwys Loegr; 45 dan Weinidogion ereill; 282 dan reolaeth boneddion a boneddigesau; a 18 ereill dan olygiad neb yn neillduol. Dosbarthwyd 4712 o Fiblau, a 12,832 o Destamentau, yn yr Iaith Saesoneg; yn yr Iaith Wyddelig ddim rhagor na 69 o Fiblau, a 330 o Destamentau. Nifer y Biblau a'r Testamentau a ddosbarthwyd gan y Gymdeithas hon er ei sefydliad yw 273,519. Derbyniadau y Gymdeithas yn y flwyddyn ddiweddaf oeddynt £9237 7s. 1c. Y draul, £8297 8s. 1c. Ond gan fod y Gymdeithas yn ddyledus i'r Trysorydd o £1525 7s. 6ch. yn nechreu y flwyddyn, yr oedd y derbyniadau yn rhy fyr o £585. 8s. 5c.

Arglwydd Mount Sandford, wrth gynnyg i'r Adroddiad gael ei argraffu, a ddywedodd fod ganddo ddigonedd o lythyrau yn tystio am lwyddiant y Gymdeithas; ac am deimladau parchus y werinos Babaidd, mewn amryw barthau tu ag ati, am ei hymdrechiadau i wellhau eu cyflwr drwy roddi addysgiad Ysgol i'w plant.

Y Parch. H. Townsend, o *Cork*, a allai ardystio, drwy ei wybodaeth ei hun, nad oedd y Pabyddion lleyg yn elyniaethol i addysg ysgrythyrol. Arferai ymddiddan â'r dynion hyn bob dydd, a chafodd hwynt yn barod ac yn ewyllysgar i ddarllen a myfyrio yn yr Ysgolion; ond nid oeddynt yn ddigon eofn i hòni eu hiawnderau. Wrth esgeuluso yr Ysgolion, yr oeddynt yn ymostwng i awdurdod nad oedd ganddynt ddigon o eofndra i'w wrthsefyll. Yr oedd llwyddiant y Gymdeithas yn ddigon o annogaeth iddynt fyned y'mlaen yn eu hymdrechiadau i wasgaru y cymylau dudew sydd yn gorchuddio trigolion yr Iwerddon.

Arglwydd Radstock a dybiai y dylai pob Cristion ddyfod ym mlaen i gefnogi y Gymdeithas hon, gan fod y Llywodraeth wedi amddifadu y Cymdeithasau Ysgrythyrol o'r arian a arferent ei dderbyn. Gofidiai yn aruthr fod y Llywodraeth wedi dilyn y drefn newydd, er fod cymmaint o wrthwynebiad iddi oddiwrth holl dduwiolion y deyrnas.

Y Parch. Mr. Robins a ddywedai fod gan y Gymdeithas ddau ddiben; sef, yn gyntaf, i sefydlu Ysgolion—ac yn ail, i daenu gair Duw, ac i annog dynion i'w ddarllen. Annogai bawb i gyfrannu yn haelionus at y Gymdeithas hon, er mwyn ei galluogi i weini geiriau y bywyd tragywyddol i'n cydddeiliaid Gwyddelig. Os cafodd eu plant eu hanain eu "maethu yn addysg ac athrawiaeth yr Arglwydd," bydded iddynt oll gofio fod plant yr Iwerddon mewn perygl o gael eu hamddifadu o'r fraint werthfawr hon.

Wedi i lawer o foneddion ereill areithio, diweddwyd y Cyfarfod.

Y SENEDD.

YSGRIF Y DIWYGIAD.

TY YR ARGLWYDDI.—Dydd Llun, Mai 7. *Iarll Grey* a gynnygiodd fod i'r Ysgrif hon fyned i Gyfeisteddfod o'r holl Dŷ. Wedi i Iarll Shaftesbury gael ei ddewis yn Gadeirydd, Iarll Grey a gyfododd i ddatgan ei ddymuniad na wrthwynebid ef yn yr hyn a gynnygiai o barthed y gyfran gyntaf o'r Ysgrif, yr hon oedd o ddim pwys yn y byd. Wedi hyny cynnygiodd i'r Rhif. 56 gael ei adael allan o'r *clause* cyntaf—ac i'w Harglwyddi ystyried y Bwrdeisdrefi oeddynt i gael eu difreinio, yn ol y drefn yr enwir hwynt.

Arglwydd Lyndhurst a dybiai y dylid ystyried pa drefydd oedd i gael eu breinio i ddethol Seneddwyr, cyn penderfynu pa Fwrdeisdrefi oedd i gael eu difreinio. Dylai difreiniad gael ei sylfaenu ar freinioliad; ac os byddai yn angenrheidiol, er lles y wladwriaeth, i gynnysgaeddu trefydd â'r fraint o ddethol Seneddwyr, efallai y byddai raid difreinio rhai lleoedd; ond ni ddylid difreinio mwy nag a freiniwyd. Yr oedd yr Ysgrif hon yn amddifadu lluoedd o ddeiliaid ei Fawrhydi o'u breintiau a'u hiawnderau. Ei Arglwyddiaeth a sylwodd ar yr Ysgrifau a ddygwyd ym mlaen gan Arglwydd Chatham, Mr. Flood, Mr. Grey yn 1797, a Mr. Brougham, i ddangos nad oedd difreiniad yn rhan o honynt. A therfynodd drwy gynnyg fod iddynt ystyried y lleoedd a freinir cyn ystyried y lleoedd a ddifreinir.

Arglwydd Brougham a wrthwynebai gynnygiad Arglwydd Lyndhurst. Wrth ystyried y rhesymau a roddodd ei Arglwyddiaeth dros ei gynnygiad—wrth ystyried y blaid o'r hon y deilliodd y cynnygiad,—a'r Arglwyddi oeddynt yn debyg o'i gefnogi—ni allai lai na thybied ei fod wedi ei gyssylltu yn agos â llwyddiant yr Ysgrif. Os cydsyniai eu Harglwyddi â'r cynnygiad, collir yr Ysgrif, neu collir y rhan hono ag sydd yn difreinio y Bwrdeisdrefi.

Arglwyddi Harrowby, Bexley, Ellenborough, Wharncliff—Iarll Caernarfon a Winchelsea, Harewood—Duciaid Wellington, a Newcastle, a areithiasant *o blaid* cynnygiad Arglwydd Lyndhurst. Iarll Grey, Manvers, Arglwyddi Holland a Clifford *yn ei erbyn*.—Wedi hyny ymranodd y Tŷ.

O blaid Cynnygiad Arglwydd Lyndhurst	151
Yn ei erbyn	116
Mwy o'i blaid	35

YSGOLION YSGRYTHYROL YN YR IWERDDON.

TY Y CYFFREDIN.—*Colonel Lindsay* a gyflwynodd Eirchiad yn erbyn y drefn o addysgu plant a gefnogwyd gan Weinidogion ei Fawrhydi. Yr oedd yr Eirchiad yn deilwng o sylw difrifol y Senedd. Cydsyniai yn llwyr â'r syniadau a ddatgenir ynddi. Yr Erfynwyr a wrthwynebent i Babyddion gael yr awdurdod o bennodi pa ranau o'r Bibl a ddylai plant Protestaniaid eu darllen yn yr Ysgolion.

Mr. Hume a haerai nad oedd y rhan fwyaf o drigolion yr Alban yn erbyn trefn Gweinidogion y Brenhin o addysgu plant.

Mr. J. E. Gordon a gefnogai yr Eirchiad. Dylai pob Albanwr yn y Senedd deimlo yn wresog ar y pwngc o Addysg Ysgrythyrol; oblegid i hyny yr oedd yr Alban yn ddyledus am ei holl lwyddiant.

Y DEGWM YN YR IWERDDON.

TY YR ARGLWYDDI.—Dydd Mercher, Mai 9. *Iarll Grey* a gyflwynodd amrai o Eirchiaid yn erbyn y Degwm yn yr Iwerddon. Yn awr, efallai, fy Arglwyddi, fod rhai o honoch yn disgwyl am y peth yr wyf ar hysbysu. Wedi i Weinidogion ei Fawrhydi gael eu gorchfygu nos Lun, nid oedd ganddynt ond dau beth i'w wneuthur:—i gynghori ei Fawrhydi i'n cynnysgaeddu â'r moddion i sicrhau llwyddiant yr Ysgrif, neu i roddi ein swyddau i fynu. Wedi manwl ystyriaeth, gwnaethom y peth olaf: ac nid ydym yn Weinidogion ond yn unig nes y pennodir ein dilynwyr.

ANERCHIAD AT Y BRENIN.

TY Y CYFFREDIN.—Dydd Iau, Mai 10. *Arglwydd Ebrington* a ganmolodd Iarll Grey, a'i gyd-swyddogion, am ddyfod â'r Ysgrif Ddiwygiol ym mlaen; ac a feiodd ar ymddygiad gwrthwynebwyr yr Ysgrif yn Nhŷ yr Arglwyddi. Wedi hyny cynnygiodd, Fod Cyfarchiad gostyngedig i gael ei anfon at ei Fawrhydi, yn datgan i'w Fawrhydi "y gofid dwys a deimlai y Tŷ hwnw o herwydd yr hysbysiad o'r cyfnewidiadau a ddigwyddasent yn Nghyngor ei Fawrhydi, drwy i Iarll Grey, a'i gydswyddogion, yn y rhai y rhoddai y Tŷ hwnw lawn hyder, ymadael â'u swyddau. Fod y Tŷ, yn unol â chyngor ei Fawrhydi, wedi trefnu Ysgrif er diwygio y Senedd:—fod deiliaid ei Fawrhydi yn disgwyl, gyd âg awyddfryd digyffelyb, am i'r Ysgrif hon gael ei gwneud yn gyfraith y tir:—a bod perygl mawr y bydd ymdrech i anafu yr Ysgrif yn achos o'r canlyniadau erchyllaf:—bod y Tŷ, gan hyny, yn erfyn ar ei Fawrhydi i beidio dewis neb yn Swyddogion iddo ond y sawl a fyddont yn debyg o ddwyn ysgrif trwy y Senedd mor effeithiol a'r un y cytunwyd arni mor ddiweddar yn y Tŷ hwnw."

Mr. Sturt, wrth gefnogi y cynnygiad, a ddywedodd, y dylai pob Seneddwr ddatgan ei syniadau yn yr amseroedd enbyd hyn.

Syr R. Peel a dybiai fod y cynnygiad 'yn afreidiol, ac yn debyg o daflu anhawsderau ar lwybr ei Fawrhydi, yr hwn oedd y pryd hwn heb swyddogion. Nid allai efe ddatgan ei hyder yn Ngweinidogion diweddar ei Fawrhydi. Yr oedd yn anghyfreithlawn, ac yn llwyr groes i'n ffurf-lywodraeth, i'n Gweinidogion ymdrechu sicrhau llwyddiant unrhyw ysgrif drwy y fath foddion ag a gynghora y Diwygwyr. Yr oedd y Gweinidogion wedi taflu y wlad i sefyllfa dra pheryglus: a byddai y medrusrwydd mwyaf yn angenrheidiol cyn y gellid ei waredu oddiwrth y peryglon a'i hamgylchai. Am hyn, a llawer o resymau ereill, rhaid oedd iddo ef wrthwynebu y cynnygiad.

Wedi amryw areithiau o blaid ac yn erbyn y cynnygiad, ymranodd y Tŷ, a chafwyd

O blaid y Cynnygiad	288
Yn ei erbyn	208
Mwy o'i blaid	80

YSGRIF Y DIWYGIAD.

Wedi i Swyddogion y Brenin gael eu gorchfygu yn Nhŷ yr Arglwyddi, hwy a gynghorasant ei Fawrhydi i gynnyddu gymmaint ar nifer yr Arglwyddi ag a sicrhai lwyddiant Ysgrif y Diwygiad. Ond ei Fawrhydi, fel brenin gwladgarawl, a wrthododd gydsynied â chais ei swyddogion; ac oblegid hyn hwy oll a roddasant eu swyddau i fynu. Ar hyn ei Fawrhydi a anfonodd am Arglwydd Lyndhurst, ac a ymgynghorodd âg ef, ac a ddymunodd arno ymddiddan â'i gyfeillion ynghylch cyflwr y wlad. Arglwydd Lyndhurst a alwodd ar Duc Wellington, ac a fynegodd iddo ei ymddiddan â'i Fawrhydi. Y

Duc a gynghorai y brenin i wrthwynebu cais ei hen swyddogion, ac a ddatganodd ei amcan i gynnorthwyo ei Fawrhydi hyd eithaf ei allu. Wedi ymgynghori â'r Duc, ei Fawrhydi a roddodd orchymyn i'r Duc i ddewis swyddogion, dan yr ammod y dygent i'r Senedd y cyfryw Ysgrif er Diwygio y Senedd ag a foddlonai y rhesymol a'r cyfritol o ddeiliaid ei Fawrhydi. Yn ganlynol i hyn y Duc a ymdrechodd i ddarbwyllo Syr R. Peel, ac amrai ereill o'i gyfeillion, i gymmeryd y swyddau dano: ond ni chydsynient. Y peth hyn, ynghyd â'r gwrthwynebiad a ddangoswyd i'r Duc yn nhŷ y Cyffredin, a ddangosodd iddo nad allai wasanaethu ei Fawrhydi fel un o'i swyddogion. Aeth y Duc at ei Fawrhydi, ac a fynegodd iddo yr anhawsderau oedd ar ei ffordd, ac a gynghorodd ei Fawrhydi i alw yn ol yr hen Swyddogion i'w wasanaeth. Hyn a wnaethpwyd, ac Iarll Grey sydd unwaith etto yn Brif-Weinidog y deyrnas. O herwydd hyn y mae yn debyg y llwydda yr Ysgrif i gael mynedfa drwy Dŷ yr Arglwyddi, heb nemawr o gyfnewidiad.

Drwg genym hysbysu fod pleidwyr yr Ysgrif Ddiwygiadol, neu y rhan fwyaf o honynt, wedi archolli mynwes y fenyw oruchaf, a mwyaf rhinweddol yn y deyrnas. Haerant mai y freniues a rwystrodd y brenin i gydsynied â chais ei swyddogion. Ond nid oes y sail leiaf i'r haeriad athrodus hwn. Nid yw ei Mawrhydi yn ymyraeth âg achosion y deyrnas: a hyn yw y trosedd erchyll sydd wedi dwyn arni ŵg y Diwygwyr. Os parha ei Mawrhydi i ymddwyn yn y modd hyn, nid rhaid iddi ymoffdio o herwydd anwiredd a chableddau eu gelynion. Y mae gweddiau miloedd o dduwiolion yn esgyn i fynu o'i phlaid, ac yn dwyn ar ei phen fendithion beunyddiol.

Damwain angeuol.—Ar ddydd Llun, y 30ain o Ebrill, hen wraig o'r enw Jane Roberts a adawyd mewn tŷ heb neb gyda hi yn Tŷ Nant, yn Swydd Gaernarfon. Pan ddaeth ei merch y'nghyfraith i'r tŷ, gwelai yr hen wraig yn gorwedd wrth y tân, a'i chorph wedi llosgi mor dost ag i achosi ei marwolaeth cyn pen ychydig o oriau.

Effaith Meddwdod.—Nos Sul, y 29ain o Ebrill, bu John Thomas a'i frawd, a Richard Jones, y rhai ydynt yn byw yn Pont Seiont, yn yfed ynghyd yn Nghaernarfon dan lawer o'r nos. Oddeutu hanner nos cychwynasant tu ag adref: ar y ffordd aethant i ymryson, a'r ddau frawd a gurasant R. Jones â'u dyrnau. Ar hyn tynodd R. Jones gyllell o'i logell, ac a wnaeth archoll dwfn â hi y'mynwes J. Thomas. Rhoddwyd R. Jones y'ngharchar Caernarfon, dan y cyhuddiad o drywanu John Thomas gyda bwriad i'w ladd.

Damwain angeuol.—Rhyw ddiwrnod yn nechreu Mai gyrwyd gyr o wartheg a tharw i weirglawdd gyfagos i dŷ Catharine Jones o'r Tyddyn Uchaf, Llangybi, Caernarfon. Ychydig wedi hyny aeth Mrs. Jones i'r cae: rhuthrodd y tarw arni, taflodd hi i lawr, a niweidiwyd hi gymmaint fel na fedrai gerdded i'r tŷ. Rhoddwyd hi yn ei gwely, a threngodd boreu dranoeth.

Ych Gwyllt.—Tra yr oedd hen wr yn gyru ych i gigydd-dŷ yn Glan-yr-afon, Bangor, yr ych a ymgreulonodd, a'r hen wr, ynghyd a llangc ieuangc, a ymdrechasant roddi rhaff am ei gyrn. Cyn iddynt allu gwneuthur hyny, rhuthrodd yr ych ar y llangc, ac a'i taflodd i lawr, a dechreuodd ei gornio; ond llwyddodd crydd o'r enw Robert Humphreys i dynu sylw yr ych oddiwrth y llangc. Rhuthrodd yr ych arno yntau, ac a redodd ar ei ol ar hyd y ffordd. Pan oedd ei gyrn bron a chyffwrdd â chorph R. Humphreys, syrthiodd yr ych i lawr, a thorodd ei ddwy goes: a lladdwyd ef yno heb ychwaneg o drafferth. Ni chafodd y llangc fawr o niweid. Haeddu R. Humphreys lawer o glod am ei ymddygiad gwrol a dyngarawl.

Troedd Anghyffredin.—Y mae Capel gan y Trefnyddion Calfinaidd yn y Bontfechan, gerllaw Llanystymdwy, Arfon, lle y cyflawnir addoliad cyhoeddus bob sabboth. Y mae aelodau y gymdeithas neillduol yn arferol o aros yn ol ar nos sulian i'r diben o ymddiddan â'u gilydd ynghylch eu profiadau, &c. Ar y Sul diweddaf yn Ebrill, pan oedd yr aelodau wedi ymgynnull ynghyd ar ol y bregeth, rhywun oddi allan a saethodd ergyd o haels neu slugs drwy ffenestr yr addoldy, a chlwyfodd oddeutu 11 o bersonau. Dychryn a ddaeth ar yr holl wyddfodolion; a chyn iddynt ymadferu o'u dychryn, yr oedd y dihiryn wedi diangc. Cyn gynted ag yr hysbyswyd am y trosedd i'r Ynadon Heddwch yn yr ardal, hwy a anfonasant eu swyddogion ar ol y troseddwr, ac yn gynnar dranoeth daliwyd un Robert Roberts, gwr o'r gymmydogaeth, oblegid rhai amgylchiadau drwg-dybus. Wedi hir holiad arno, yr Ynadon a'i bwriasant ef i garchar dan y cyhuddiad o saethu i'r Capel gyda bwriad i ladd.

Damwain alarus.—Dydd Sadwrn cyn y Pasc, fel yr oedd gwr, a dwy enethig, yn dyfod o Parkgate i Fflint, daeth y llanw i mewn arnynt, ac a'u hysgubodd hwynt, a cheffyl a throl. Cafwyd hyd i'r ceffyl a'r drol yn agos i Connah's Quay; a chymmerwyd corph y dyn, ac un o'r genethod, yn agos i Fflint. Enw y dyn ydoedd Llewelyn, mab Mr. Moses Edwards, amaethydd o Gaerwys. Yr oedd y trengedig wedi nacâu rhoddi 8c. i ddyn i'w dywys dros y traeth, gan dybied y gwyddai efe y ffordd o'r goreu. Dywedir fod rhai o'r trigolion wedi blingo y ceffyl, ac wedi lladrata arian o logellau y trengedig.

Y Cholera Morbus.—Y mae yr haint hwn, y Cholera Morbus, bron wedi diflanu yn y Brif-ddinas: ond yn amrai barthau o'r Iwerddon y mae yn dra dinystriol. Nid gwir oedd y dywediad fod yr haint wedi cyrhaedd tref Fflint.

HYSBYSIAD LLEENYDDAWL.

Yr ydym yn deall fod awdwr athrylithfawr y traethawd ar "*Achosion Ymneillduaeth oddiwrth yr Eglwys Sefydledig yn Nghymru,*" wedi dwyn drwy'r Wasg ail argraffiad o'r llyfr hwnw, gyda diwygiadau ac ychwanegiadau helaeth; yr hyn sydd yn gwneuthur y Gwaith o'r pwysigrwydd mwyaf i Eglwyswyr, ac ereill, yn y Dywysogaeth.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. Daniel Wilson, D. D. Ficer Islington, i Esgobaeth Calcutta. Rhydd trwy farwolaeth y diweddar Esgob Turner.

Y Parch. Edward Grey, D. D. i Esgobaeth Hereford. Rhydd trwy farwolaeth y diweddar Esgob Huntingford.

Y Parch. R. Venables, D. D. i fod yn Archdiacon Caerfyrddin. Rhydd trwy farwolaeth y diweddar Barch. M. Payne.

Y Parch. John Jones, i Ficeriaeth St. Dewi, Aberhonddu. Rhydd trwy farwolaeth y Parch. Charles Griffiths. Noddwr, Archddiacon Davies.

BU FARW,

Ar yr 22ain o Ebrill, yn Nghrickhowel, yn y 74 flwyddyn o'i oedran, y Parchedig Henry Thomas Payne, A. M. Archdiacon Caerfyrddin, a Chanon Tŷ Ddewi.

Ar y 14eg o Fai, yn 25 oed, y Parchedig William Griffith, A. C. Ysgolhaig o Goleg yr Iesu, Rhydychain; a chynt Ail Athraw Ysgol Rammadegol Beaumaris. Dioddefodd hir gystudd gyda gwroldeb Cristionogol, a pherffaith ymroddiad i ewyllys Duw.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] GORPHENAF, 1832. [RHIF. 111.

COFIANT

Y DIWEDDAR WIR BARCHEDIG DR. *TURNER, ESGOB CALCUTTA.*

NID oedd y Dr. Turner yn ddyledus am ei lwyddiant a'i ddyrchafiad i deulu o achau ardderchog, nac i gyfoeth, ond i'w ddiwydrwydd, ei ddoniau, a'i dduwioldeb; oblegid collodd ei dad yn ei fabandod, ac nid oedd ei fam mewn amgylchiadau cysurus. Ond ymddygiad addas a chymneddfau galluog Mr. Turner a ennillasant iddo gyfeillion, y rhai a deimlent awydd mawr am ei lwyddiant. Wedi derbyn elfenau dysgeidiaeth mewn Ysgol Rammadegawl, anfonwyd ef i *Christ Church*, Rhydychain, lle y dangosodd y diweddar Ddeon Jackson lawer o gymmwynasgarwch iddo. Cymmerodd yr urdd o Wyryf yn y Celfyddydau ar yr amser arferol, a dewiswyd ef yn hyfforddwr i'r presennol Arglwydd Castlereagh. Cafodd ei ordeinio i swydd y weinidogaeth pan oedd yn 23ain oed. Yn 1823 cyflwynwyd ef i Ficeriaeth Abingdon, yn Swydd Berks, o'r lle y symudodd yn y flwyddyn ganlynol i blwyf Walmslow, yn Swydd Gaerlleon. Wedi ymsefydlu yma, efe a briododd Miss Robertson, chwaer y'nghyfraith i'r Dr. Sumner, Esgob Caerlleon. Rhyngodd bodd i Dduw i'w chymmeryd hi oddi arno ychydig cyn ei ddyrchafiad i Esgobaeth Calcutta. Yn 1829 bu farw y diweddar Dr. James, Esgob Calcutta; a phan gyrhaeddodd y newyddion galarus i'r wlad hon, Arglwydd Ellenborough a gynnygiodd y swydd i Mr. Turner. Ei wraig, ar ei gwely angeu, a'i taer annogai i gydsynio â chais ei Arglwyddiaeth, "i fyned i'r wlad bellenig hono mewn yspryd merthyr; heb dybied yn werthfawr ei einioes, os gallai trwy ryw foddion hyrwyddo gogoniant ei Brynlawdwr, a lles ei gyd-greaduriaid." Hyn a'i cymmellodd i dderbyn yr Esgobaeth: ac wedi iddo gael ei gyssegru, a derbyn cyfarwyddiadau gan Archesgob Caergaint, efe, ar yr 16eg o Orphenaf, 1829, aeth ar fwrdd y llong *Pallas*, yr hon oedd i'w drosglwyddo ef am byth o'i wlad, oddiwrth gyfeillion, ac oddiwrth yr hyn oll oedd anwyl ganddo. Ofnai ei gyfeillion mai nid hir fyddai ei yrfa yn India, oblegid ei lesgedd corphorol. Dyledswyddau pwysfawr ac amrywiol ei swydd oruchel a bwysai yn drwm ar ei feddwl; ac yr ydoedd yn ddwys deimladwy o'i lwyr analluu i gyflawni ei swydd fel y dylai; ond dyrchafai ei galon yn fynych mewn gweddi daer at yr hwn a ddywedodd, "Digon i ti fy ngras i." O herwydd y tywydd tymhestlog gorfu ar y llong fordwyo i Plymouth: yn ystod yr ychydig amser yr arosasant yno, ei Arglwyddiaeth a glywodd y Parch. E. Bickersteth yn traddodi pregeth o blaid y *Gymdeithas Genhadol Eglwysig*. Y diwrnod wedi hyn yr oedd ei Arglwyddiaeth yn wyddfodol mewn Cyfarfod Cenhadol Cyhoeddus yn y dref; a phan yr oedd y Parch. E. Bickersteth yn areithio, cafodd yr Esgob ei wysio ar fwrdd y llong, yr hon oedd ar fedr hwylio o'r porthladd. Bob Sabboth cynnaliai addoliad cyhoeddus yn y llong, lle yr ymddygai y llongwyr yn dra addas: a bu ymdrechiadau yr Esgob yn llesol i amrai o'i gyd-deithwyr. Cyrhaeddodd i India ar y 10fed o Ragfyr, 1829; ac un o'r pethau cyntaf a ddenodd ei sylw yn Calcutta oedd halogiad y Sabboth gan rai a alwent eu hunain yn Gristionogion. Bu ei ymdrechiadau i ddwyn ym mlaen ddiwygiad yn hyn yn ddiflino: efe a wahoddodd ac a annogodd y preswylwyr Cristionogol i ymattal oddiwrth bob gwaith a difyrwch ar y dydd hwn, ac i'w gyssegru ef yn llwyr i wasanaethu yr Arglwydd. I'r perwyl hwn efe a ysgrifenodd anerch-

iad, ac a'i taenodd ym mhlith y Cristionogion, gan alw arnynt i gadw y Sabboth yn sanctaidd yn eu teuluoedd eu hunain. Annogodd hwynt i ommedd rhoddi gwaith i'r trigolion a'r crefftwyr Paganaidd ar y dydd hwnw, ac i brynu nwyddau gan y masnachwyr hyny y rhai a sancteiddient y Sabboth; ac mewn amser cyfaddas anfonodd anerchiad at y Llywydd, i erfyn arno roddi gorchymyn i Swyddogion y Llywodraeth roddi heibio bob math o waith ar ddydd yr Arglwydd, a'i neillduo ef i wasanaeth Duw. Ond er mor ochelgar fu yr Esgob yn ei ymadroddion, er mor glodwiw oedd ei amcan, llawer o'r Cristionogion mewn enw a ddatguddiasant yspryd tra chwerw yn ei erbyn, ac a'u gwrthwynebasant ef hyd eithaf eu gallu. Pan rybuddiwyd yr Esgob o'r dirmyg, y gwawd, a'r athrodiaeth a ddygai ei ymdrechiadau arno, efe a atebodd, "Na wnai y cyfryw ystyriaethau byth ei attal ef rhag cyflawni ei ddyledswydd." Efe a ddyfal-barhaodd yn ei ymegnïadau; a chafodd yr hyfrydwch o ganfod fod ei ymdrechiadau, er maint y gwrthwynebwyd hwynt, wedi llwyddo i gymmell y Cristionogion i dalu mwy o barch i'r dydd Sabboth.

Y peth nesaf a wnaeth yr Esgob oedd sefydlu Cymdeithas Elusengar. Yr oedd Cymdeithas gyffelyb eisoes yn Calcutta; ond gan fod nifer yr Ewropiaid tlodion ac amddifaid wedi lliosogi yn aruthr, ni allai Swyddogion yr Hen Gymdeithas olrhain amgylchiadau y lluoedd a geisient gynnorthwy. Am hyny yr Esgob a'i gyfeillion a dybient fod angen am foddion ereill i gyflawni amcanion haelionus yr Ewropiaid cyfoethog, a'r canlyniad fu sefydliad y Gymdeithas hon, a changhenau iddi ym mhob plwyf yn y ddinas.

Ymdrechodd yr Esgob hefyd i ddarparu mwy o leoedd cyfleus i'r Cristionogion i addoli Duw yn gyhoeddus; ac adeiladwyd tair o Eglwysydd yn y gymmydogaeth: a gwnaethpwyd hwynt heb draul i'r Llywodraeth. Yr ysgolion hefyd a gafodd lawer o ystyriaeth yr Esgob: sefydlodd Ysgolion Mabanod ar ei draul ei hun. Ac nid oedd yn ddïystyr o gyflwr yr ieuengctid, a darparodd foddion i gyfranu iddynt hwy egwyddorion dechreuad gwybodaeth, gan ei fod yn gobeithio y byddai dysgeidiaeth yn offerynol i'w dwyn i wybodaeth o'r grefydd Gristionogol. Ymwelodd â'r holl ysgolion yn Calcutta, a chafodd ddywenydd mawr wrth sylwi ar eu cynnydd mewn gwybodaeth o'r gwybodaethau a'r celfyddydau.

Ar yr 28ain o Fedi, yr Esgob a ymadawodd o Calcutta ar ei ymweliad â'r gwahanol Eglwysydd yn Madras: oddi yno efe a aeth ar hyd y tir i Bombay, ac oddi yno i Ceylon. Ar ol dïoddef poen a lludded anghyffredin ar fôr a thir, efe a ddychwelodd i Calcutta yn mis Mai, 1831. Un o'i gyfeillion a ysgrifena fel hyn:—"Nid oedd ei iechyd yn dda er's amrai o flwyddau; yr oedd dolur tufewnol yn ei flino: ond tra y preswyliodd yn Bengal, yr oedd ei iechyd wedi gwellâu. Eithr ar ei daith gwaethygodd drachefn: ac ar ol ei ddychweliad, yr oedd ei iechyd yn dirywio yn gyflym. Cyn gynted ag y gwybuwyd fod ei afiechyd yn debyg o fod yn angeuol, cynghorwyd ei Arglwyddiaeth i gymmeryd mordaith i Penang, ac i Ddeheudir Cymru Newydd, gan obeithio yr arbedid ei fywyd gwerthfawr. Ond rhyngodd bodd iddo ef, yn llaw yr hwn y mae ein bywyd, mewn un wythnos fer i roddi terfyn i'n holl ddisgwyliadau. Ar ddydd Mercher, Mehefin 29, gwaethygodd i raddau mawr. Yr oedd yn deimladwy fod ei ddiwedd yn nesâu, er na bu gorfod arno aros ond deu-ddydd yn ei ystafell. Gellir yn gyfiawn ddywedyd am dano ef, 'Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn: canys diwedd y gwr hwnw fydd tangnefedd.' Pan oedd llaw angeu yn drom arno, nid oedd dim cyfnewidiad yn ei ymddygiad, na thrallod meddwl yn weledig.

"Yr Esgob a ymddiddanai yn fynych â'r Archdiacon Corrie ynghylch y pethau oeddynt yn gwasgu fwyaf ar ei feddwl. Yr oedd y pethau hyn o'r fath ag a ellid eu disgwyl: ansawdd crefydd yn yr India—amgylchiadau rhai o'r Gweinidogion—ei olygiadau ei hun am wirioneddau yr efengyl, a'r cysuron a weinyddent iddo yn ei gyfyngder presennol. Gyd â'r golygiadau hyn y cyfarfu efe y gelyn diweddaf, fel un a ddisgwyliasai er's enyd faith am ei ymosodiad: ac heb yr arwydd lleiaf o anfoddlonrwydd, efe a ildiodd ei hun i'r ddedfryd a gyhoeddwyd o herwydd trosedd ein rhïeni cyntaf."

Mynych y datganodd, mai sail ei holl obaith oedd iawn anfeidrol Crist: nid oedd un sylfaen arall ond enw Iesu. Ar foreu y 7fed o Orphenaf, tra yr eisteddai yn dawel mewn cadair, a llaw yr Archdiacon Corrie yn cynnal ei ben, ei yspryd a ehedodd o'i gorph i'r trigfanau fry, yn y 46 flwyddyn o'i oed, a'r 2ail o'i wein-Esgobawl.—"Gwyn eu byd y meirw y rhai sydd yn marw yn yr Arglwydd, o hyn allan, medd yr Yspryd, fel y gorphwysont oddiwrth eu llafur; a'u gweithredoedd sydd yn eu canlyn hwynt."

LLAIS O RYBYDD.

Pan ystyriom ymddygiad y rhan fwyaf o ddynion, nis gallwn lai na synu wrth weled cyn lleied sydd o nifer y rhai hyny, ie, yn y wlad hon, sydd yn ymddangos yn awyddus i roddi eu hamser i'r Bod Goruchel, yr hwn sydd er eu hieuenctid wedi eu llwytho â bendithion ac â chymmwynasgarwch. Gyd â'r fath awydd y mae y fath ddynion yn gofalu am y pethau sydd yn darfod wrth eu harfer. Y mae cyfoeth, pleserau, a gwagedd, y byd hwn yn cymmeryd eu sylw, ac y mae y rhan fwyaf yn boddhâu eu hunain mewn pleser gwag a thwyllodrus, ac yn y diogelwch cnawdol hwnw, a ddiwedda mewn siomedigaeth, gwarth, a distryw tragywyddol.

Amser! amser gwerthfawr, yr hwn a roddwyd trwy drugaredd i'n galluogi i ymbarotôi i'r nefoedd, sydd yn cael ei ddifrodi mewn boddhâu pob awyd halogedig a phechadurus. Och! *amser* sydd fyr, ac nid yw dyddiau dyn ond megys dyrnfedd. Rhychwant bychan yw—nid yw bywyd ond tarth, ac mor fuan y mae yn diflanu. Y mae angeu a'r farn yn sicr, ac etto mor anystyriol ydyw marwolion difeddwl, y rhai ni wyddant pa beth a ddigwydd mewn diwrnod. Y mae y dynion annuwiol hyn yn barod i feddwl, gyd âg anymddibyniaeth twyllodrus, fod *amser* yn eiddo iddynt hwy—fod ganddynt hawl i wneuthur fel y mynont; a pha mor annuwiol bynag y treuliont eu horiau gwerthfawr, meddyliant y bydd y cwbl yn diweddu yn dda, fel pe na byddai Duw yn ffyddlon i'w air.

. Y mae y dynion ag sydd yn hoffi pleser a boddhad cnawdol, ac o feddyliau bydol, yn tybied, yn ol eu meddwl hwy, nad ydynt yn gwneuthur dim niweid, ac yn meddwl y bydd cystal arnynt hwy ag ar y rhai sydd yn cadw cymmaint o sŵn ynghylch crefydd ac achubiaeth eu heneidiau. Och! dyma un o hudoliaethau mwyaf Satan, eu cadw yn gysglyd â'u pechodau heb eu maddeu, ac yn eu cadwynau caeth. Cyhyd ag y byddont yn foddlon yn eu sefyllfa naturiol fe'u ceidw duw y byd hwn hwynt dan eu lywodraeth. Pa beth a ddywed yr Ysgrythyr, "Canys os byw yr ydych yn ol y cnawd, meirw fyddwch.—Ni chaiff y rhai sydd yn gwneuthur gweithredoedd y cnawd etifeddu teyrnas Dduw."

Bechaduriaid! pa beth a wna cyfeillion annuwiol drosoch yn awr angeu? Pa beth a wna pechod a phleserau gwag y byd hwn drosoch pan fydd Duw yn gofyn eich eneidiau oddi wrthych? A ellwch chwi ostwng llaw yr Hollalluog pan fyddo wedi ei chyfodi yn eich erbyn? A fedrwch chwi attal cleddyf ei ddïaledd, neu ddiffodd fflamau uffern? Bechaduriaid, a fydd cydwybod un amser yn eich anesmwytho? A ydych chwi wedi myned tu hwnt i deimlad? A fedr eich calonau barhau, a'ch penau fod yn gryfion, pan ddelo Duw i'ch trin? Fe wna eich pechodau, ac annuwioldeb eich calon, eich trywanu â llawer o flinderau. Gwybyddwch hyn, am yr holl amser gwerthfawr yr ydych wedi ei gam-arfer mewn gwagedd—y Sabbothau a dorasoch—y breintiau crefyddol a ddarfu i chwi eu hesgeuluso—y trugareddau a ddarfu i chwi eu cam-arfer—y rhybuddion a'r barnau a ddarfu i chwi eu dïystyru, a fyddant sicr o gyfodi yn eich erbyn y dydd olaf ac ychwanegu at eich euogrwydd anfaddeuol. Pa beth a ddywedwch er lleihau eich cosp, pan elwir arnoch o flaen Duw? O! fe fyddwch yn fud ac yn gywilyddus! O! y fath ddydd o gywilydd i bob pechadur anedifeiriol!

Bechaduriaid! fe ddaw y *dydd* hwn o gyfrif! ac fe fydd yn ddiwrnod ofnadwy i'ch eneidiau tlodion. Yn ofer y dïangwch o wyddfod eich Barnwr; sefyll o'i flaen ef fydd raid i chwi; ni fedr y mynyddoedd na'r bryniau eich cuddio oddiwrth anadl ei ddigllonedd. Fe ddaw gauaf eich eneidiau yn fuan; a'r enaid,

os collir ef unwaith, nis gellir ei achub *byth*. Os gwnewch etto droi clust fyddar i wahoddiadau yr efengyl ni wna yr Arglwydd eich hachub. Meddyliwch am yr arswyd, y braw, a'r cywilydd a feddianna eich eneidiau euog, pan y llosgir y ddaear i fynu, a'r nefoedd gan wir wres a doddant, a bydd eich calon yn llesmeirio gan ofn! Pwy a fedr sefyll pan yr ymddangoso efe i roddi dïal i'r sawl nid adwaenant Dduw, ac nid ydynt yn ufuddhâu i efengyl Crist.

Meddyliwch am y pethau hyn yn awr. Deffrowch o gwsg pechod. Nid oes ond cam rhyngoch ac angeu—y mae tragywyddoldeb gerllaw. Curwch, tra gellir agor drws trugaredd. Ceisiwch yr Arglwydd tra gellir ei gael. Dïangwch am eich bywydau, a brysiwch at Iesu Grist, yr hwn a ddaeth i'r byd i gadw pechaduriaid. Cofiwch fod eich eneidiau yn fwy o werth na deng mil o fydoedd, a wnewch chwi esgeuluso y moddion o ddïogelwch mewn peth o gymmaint pwys? Gweddiwch am drugaredd—erfyniwch am i'r Arglwydd agor eich llygaid, i newid eich calon ddrwg, ac i achub eich eneidiau gwerthfawr.

Y mae Iesu Grist yn abl ac yn ewyllysgar i'ch achub hyd i'r eithaf. Ewch ato yn *awr*, ac ni fwria efe chwi allan ddim. "Wele, yn *awr* yr amser cymmeradwy; wele, yn *awr* ddydd yr iachawdwriaeth.—Fel mai byw fi, medd yr Arglwydd Dduw, nid ymhoffaf ym marwolaeth yr annuwiol; ond troi o'r annuwiol oddiwrth ei ffordd a byw: dychwelwch, dychwelwch oddiwrth eich ffyrdd drygionus; canys tŷ Israel, paham y byddwch feirw?—Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gwr anwir ei feddyliau; a dychweled at yr Arglwydd, ac efe a gymmer drugaredd arno; ac at ein Duw ni, o herwydd efe a arbed yn helaeth."

Ddarllenydd Cristionogol! gelli ddysgu oddiwrth yr ystyriaethau uchod, yr angenrheidrwydd o grefydd bersonol, a'r angen mawr sydd o fyned oddi amgylch, gan wneuthur daioni i eneidiau ein cydbechaduriaid annuwiol. Y mae yn ddyledswydd ar weinidogion i lefain yn uchel ac heb arbed; felly y mae yn ddyledswydd ar bob Cristion yn unigol i gryfhâu dwylaw eu gweinidogion, trwy ymdrechu, trwy bob moddion, i ddyfod â phechaduriaid tan sŵn yr efengyl, yr hon y maent bob Sabboth yn cael gorchymyn i'w chyhoeddi, a'r hon sydd yn abl i'w gwneuthur yn ddoeth i iachawdwriaeth.

Edrychwch o'ch amgylch, a gwelwch gynnifer sydd yn byw mewn hollol esgeulusdra o bob dyledswydd grefyddol. Ymegnïwch o ran eneidiau ar ddarfod am danynt; a pha bryd bynag y bydd cyfleusdra i siarad â hwynt, ceisiwch argraffu ar eu medyliau yr angenrheidrwydd o gael eu geni drachefn o'r Yspryd, heb yr hyn ni chaiff neb weled yr Arglwydd. Rhoddwch iddynt draethodau crefyddol, ond yn enwedig na adewch i un o honynt fod heb y Bibl. Fel hyn y dilynwch ôl eich Iachawdwr bendigedig, yr hwn a aeth oddi amgylch gan wneuthur daioni.

Yn ddiweddaf, ddarllenydd, a wyt ti yn ddïeithr i wir dduwioldeb! Meddwl am yr ystyriaethau uchod, a gâd i'r *Llais o Rybydd* hwn dy ddeffro i ddwys ystyriaeth. Ystyria dy gyflwr presennol, heb Dduw, heb Grist, ac heb obaith. Nac oeda yn hwy y gwaith mawr o gael maddeu dy bechodau, ac achubiaeth dy enaid, trwy Iesu Grist. Fe allai mai hwn yw y rhybydd olaf a roddir i ti; gall angeu dy oddiweddyd y fory, a chau dy lygaid mewn tywyllwch tragywyddol. Bydded i'r Arglwydd dy fendithio, a dy droi o dywyllwch i oleuni, ac o feddiant pechod a Satan at y gwir a'r bywiol Dduw.

PRAYDDOG.

ORIAU YSGRYTHYROL.

ACTAU.

PEN. ii. 35. "*Dy elynion yn droed-faingc i'th draed.*"—Yr ydoedd yn arferiad unwaith i fuddugoliaethwyr roddi eu traed ar yddfau y rhai gorchfygedig. *Jos.* 10. 24. Yn niwedd y gynnadledd, ar ol yr ymgyrch yn erbyn Algiers gan y Saeson, nacâodd y Dey roddi dau garcharor i fynu, nes o'r diwedd y gorfu arno; yna dywedodd, "Y mae eich traed ar fy ngwddf, a pheth a allaf fi ei wneuthur?"

PEN. iii. 2. "*Porth y deml, yr hwn a elwid Prydferth.*"—Yr oedd y porth hwn, yr hwn a chwanegwyd gan Herod, yn 30 o gyfyddau o uchder, ac yn 15 o led, ac wedi ei wneuthur o bres Corinthaidd.

Pen. iv. 19. "*Ai cyfiawn yw ger bron Duw, wrandaw arnoch chwi yn hytrach nag ar Dduw.*"—Dywed Plato am Socrates, pan oedd yr Atheniaid yn ei gondemnio i farwolaeth, iddo ddywedyd, "O chwi, Atheniaid, yr ydwyf yn eich coffeidio, ac yn eich caru; ond myfi a ufuddhaf i Dduw yn hytrach nag i chwi."

Pen. v. 34. "*Gamaliel.*"—Henuriad o'r enw hwn, yr hwn oedd mewn cymmaint bri ym mhlith yr Iuddewon, fel y darfu i *Onkelos*, awdwr y *Targum*, losgi 70 pwys o bêr-aroglau yn amser ei gladdedigaeth.

Pen. viii. 16. "*Bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu.*"—Nid yw esbonwyr yn cyduno yn eu barn pa un a ydyw hyn yn dalfyriad yn lle enwi y Drindod; neu dalfyriad yn y dull o weinyddu y Sacrament i'r Iuddewon, y rhai oeddynt o'r blaen yn credu athrawiaeth y Drindod yn yr Hen Destament. Y mae yn deilwng o sylw, pan y mae gorchymyn yn cael ei roddi i fedyddio yn enw y Drindod, y mae yn perthynu yn neillduol i'r Cenhedloedd. *Mat.* 28. 19.

Pen. ix. 11. "*Heol a elwir uniawn.*"—Y mae yr heol hon etto yn sefyll, a bu Mr. Barker, gwr boneddig yn perthyn i Gymdeithas Genhadol yr Eglwys Sefydledig, yn ddiweddar yno.

Pen. xii. 25. "*Ioan yr hwn a gyfenwid Marc.*"—Y mae yn bur debygol nad hwn oedd Marc yr Efengylwr, ond tybir ei fod yn fab i Mair, yn nhŷ yr hon y cyfarfyddodd yr apostolion i weddïo dros Pedr. Gwel *adn*. 12.

Pen. xiii. 1. "*Simeon, yr hwn a elwid Niger*"—neu ddyn du, fe allai mai Negro ydoedd.

Pen. xvii. 17. "*Yr ymresymodd efe —— yn y farchnad beunydd.*"—Y mae hyn yn hollol gyd-ffurfiol â'r arferion dwyreiniol. Gwneir hyn yn aml iawn yn Arabia. Fe fydd y bobl yn arfer ymgyfarfod yno i ymddiddan â'u gilydd.

Pen. xix. 12. "*Napcynau neu foledau.*"—Yr ydoedd yn arferiad ym mhlith trigolion Arabia, Syria, Palestina, &c. i ddwyn napcynau yn eu dwylaw i sychu ymaith y chwys. Y maent wedi eu gweithio â nodwyddau; a phrif ddifyrwch y benywod ydyw eu gwneuthur.

Adn. 19. "*Gwneuthur rhodreswaith,*" yn ol y Saesoneg, "*Celfyddydau cywrain.*" Y prif gelfyddydau oedd, 1. Astronomyddiaeth, neu ragddywedyd digwyddiadau yn ol dangosiad y sêr.—2. Dewiniaeth; ymddiddan (pa un bynag ai yn wirioneddol neu yn ffugiol) âg eneidiau dynion meirw, neu âg ysprydion uffernol. Yr oedd dewines Endor yn cymmeryd arni y gallai hi wneuthur hyn.—3. Swynyddiaeth; y gallu o weithredu pethau rhyfedd trwy ryw foddion dirgelaidd, neu gymmorth ysprydion; ond y mae yn aml yn cael ei harfer mewn ystyr mor helaeth, fel ag i gymmeryd i fewn y ddwy flaenaf. —Yr oedd y 4edd yn gelfyddyd neillduol i'r bobl hyn, ac a elwid yn Llythyrenau Ephesiaidd; ond am nad ydym yn deall hyn ni cheisiwn ei egluro. Ond yr oeddynt, pa fodd bynag, yn cael eu harferyd megys rhyw swyn-gyfaredd.

Pen. xxi. 38. "*Yr Aiphtwr.*"—Y mae Josephus yn sôn am ryw Aiphtwr a ddaeth i Judea tra yr oedd Ffelix yn Rhaglaw, ychydig o flynyddoedd cyn y cythrwfl hwn. Yr oedd yn cymmeryd arno ei fod yn brophwyd, ac a ddenodd luaws o bobl i'r anialwch; ond fe'u gwasgarwyd yn fuan gan Ffelix.

Pen. xxii. 23. "*Bwrw eu dillad.*"—Y mae Syr J. Chardin yn mynegi am y Persiaid, pan y byddant yn myned i achwyn i'w brenin, yr arferant fyned yn lluoedd dan oer-lefain, a rhwygo eu dillad, a thaflu llwch i'r awyr.

Pen. xxiii. 2. "*Ei daro ef ar ei enau.*" —Dywed Mr. Hanway, pan y dygwyd penaeth gwrthryfelgar o flaen *Nadir Shah*, gan nad oedd ei atebion yn ei foddhâu, efe a orchymynodd ei daraw ar ei enau, yr hyn a wnaed yn y fath fodd ag y daeth y gwaed allan.

Adn. 5. "*Ni wyddwn i, frodyr, mai yr arch-offeiriad oedd efe.*"—Yr oedd Ananias wedi bod rai blynyddoedd o'r blaen yn arch-offeiriad, ond fe'i danfonwyd yn garcharor i Rufain o dan ryw gyhuddiadau o gam-ymddygiad; ac er ei fod wedi ei ollwng yn rhydd, etto nid oedd wedi cael ei ail sefydlu yn ei swydd, ond dewiswyd un Jonathan yn ei le ef. Yr oedd Jonathan y pryd hyn wedi cael ei ladd, a gwr o'r enw Ismael wedi ei ddewis yn ei le, ond nid oedd etto wedi cymmeryd meddiant o'i swydd, ac yn y cyfrwng hwn yr ymwthiodd Ananias i fod yn benaeth y

cyngor, ac mai yn debygol nad oedd ganddo y gwisgoedd arch-offeiriadol am dano.

Pen. xxvi. 11. "*Ac a'u cymhellais i gablu.*"—Dywed Pliny fod yr erlidwyr Paganaidd, nid yn unig yn gwneuthur i broffeswyr Cristionogol ymwrthod â Christ, ond gwneuthur iddynt ei gablu, ac nid oedd yr Iuddewon yn llai ffyrnig.

SIGMA.

TALFYRIAD

O ANERCHIAD Y PARCH. P. ROE, PERIGLOR KILKENNY, AT EI BLWYFOLION.

FY ANWYL GYFEILLION—Er fy nyfodiad cyntaf atoch, ni theimlais un amser mor ddwys y rhwymau sydd arnaf i wasgu at eich cydwybodau y ddyledswydd o chwilio yr Ysgrythyrau Sanctaidd, megys yr unig foddion o wybodaeth iachus, a goleuni sicr yn y byd tywyll hwn—yr unig ffynnon o gysur a chyfarwyddyd i ddyn anwybodus a thruenus—yr unig angor trwy ba un y cymmer afael ar y bendithion tu fewn i'r llèn—yr unig graig ar ba un y gellir gosod gobaith cadarn a dïysgog am fywyd tragywyddol—yr unig fara a bortha yr enaid—yr unig feddyginiaeth i iachâu ei glwyfau, a'r unig balm i esmwythâu ei boenau. Nid rhyfedd fod yr ysgrythyrau hyn yn ergydio fel y maent ar wreiddyn balchder, rhagfarn, a hunanoldeb, ac yn cynhyrfu gwrthwynebiad. Eithr y mae yn rhyfedd fod y gwrthwynebiad hwn yn deilliaw oddiwrth bersonau o wahanol farnau, fel y mae 'r hen frwydr, mewn perthynas i wrthodiad y Messïah, yn cael ei hymladd etto o'r newydd, tra y mae y Pharisead a'r Saducead yn ysgwyd dwylaw ynghyd, tra y mae y Protestant cnawdol â'r Pabydd yn cyduno mewn ysbryd ac amcan, a'r "gwirionedd, megys y mae yn yr Iesu," a drinir megys chwedl ofer. Elw bydol, rhyddid, balchder, a rhwysg, ydynt yn bresennol yr egwyddorion ar ba rai y gweithreda dynion, yn lle cariad Cristionogol. Y ffrwyth a ddygasant sydd ofidus i lygad, a chwerw i dafod, pob un a brofodd fod yr Arglwydd yn dirion, ac a dystia fod ei air yn felus iddo. Gobeithiwn a gweddïwn, fel y del daioni allan o'r holl ddrwg hwn, i'r diben i ddangos rhagor rhwng y proffeswr unigol a'r gwir gredadyn. Nis medrwn ddywedyd pa beth a fydd, neu pa beth yw, neu pa beth nid yw, ewyllys yr Arglwydd tu ag atom, ond y mae yr arwyddion presennol yn peri i ni ofni fod barnedigaethau gerllaw; a thra mae annuwioldeb ac anfoesoldeb mor uchel y'mysg pob graddau, dichon iddo ail gyhoeddi ei fygythiad, "Oni ymwelaf am y pethau hyn? Oni ddïal fy enaid ar gyfryw genedl a hon?" Ei law attaliol ef yn unig a'n cadwodd rhag bod megys Sodom a Gomorrah! Y galanastra ffiaidd yn Nghaerodor, yn gystal ag yn ein hardaloedd ni yn feunyddiol, a ddengys yn eglur fod pechod yn waradwydd pobl. Bywyd Duw yn enaid y gwir gredadyn a esgeulusir yn ormodol yn yr oes hon, am hyny arweinir cynnifer ymaith gan bob awel dysgeidiaeth, heb eu seilio a'u gwreiddio mewn cariad; ac y mae gan elynion crefydd gymmaint achos i sylwi, nid *Gwelwch fel y maent yn caru eu gilydd*, ond *Gwelwch fel y maent yn cnoi ac yn traflyngcu eu gilydd*. Cariad Cristionogol, yn dylifo oddiar egwyddorion Cristionogol, yw y ffordd dra rhagorol, y'mha un y gelwir ni i rodio; ac os ceir ni ynddi, ni syniwn am danom ein hunain yn amgen nac y dylid synied, ond tybiwn ereill yn well na ni ein hunain, a chynnaliwn undeb yr Yspryd y'nghwlwm tangnefedd. Pa fath ragorfraint yw hon, bod yn abl i gynnal gair y bywyd, megys plant Duw, yn nghanol byd pechadurus a throfäus. Ond, ai felly y mae gyda ni? A yw ein ffydd yn esmwythâu pob baich—yn dofi pob blinder—yn distewi pob ofn—yn cryfhâu pob gobaith da? A fedrwn ni appelio at Chwiliwr mawr y calonau bob un o honom, a dywedyd, "Mi a wn i bwy y credais; ac y mae yn ddïammeu genyf ei fod yn abl i gadw yr hyn a roddais ato erbyn y dydd hwnw?" Y mae yn llawen genyf weled yn ddiweddar yn eich plith fwy o barch i air ac addoliad Duw, gan obeithio ei fod yn arwydd o adfywiad gwir grefydd. Paham na ddisgwyliwn weled amser adfywiad? Oni welodd miloedd o'n blaen y cyfryw fendith, yn enwedig ar amserau o erlidigaeth? Onid yw yr addewid yn sicr, "Wele, yr ydwyf fi gyda chwi bob amser hyd ddiwedd y byd? Gorfoledded meibion Sïon (gan hyny) yn eu Brenin." Nid oes achos iddynt ofni; os oes brwydrau celyd yn eu haros, y

maent yn sicr o fuddugoliaeth yn y diwedd; os yspeilir hwynt o'u heiddo, mae ganddynt drysor tragywyddol a wna eu henaid yn ddedwydd; os mordwyant dros fôr tymestlog, dygir hwynt gan eu Harweinydd i'r gilfach y mae glàn iddi, lle ni ddaw yr un ystorm byth i'w cyfarfod. A ydych chwi yn perthyn i'r gymdeithas fendigedig hon? A ydyw gwasanaeth Crist yn hyfrydwch genych? A ydych chwi yn foddlon i'w ddilyn, trwy glod ac anglod, nes ei weled megys ag y mae?

Cyf. M. R. Ll.

SEFYDLIAD EGLWYSIG

YN GYFREITHLON, YN YSGRYTHYROL, AC YN ANGENRHEIDIOL.

Chwe Ymddiddan rhwng Offeiriad Llanddew a Mr. Thomas, un o'i Blwyfolion.

YMDDIDDAN I.

Offeiriad.—Boreu da i chwi Mr. Thomas. Yr ydych yn edrych yn sal; atolwg eisteddwch i lawr; gobeithiaf na ddigwyddodd dim byd anghysurus. A ydyw eich teulu yn iach?

Mr. Thomas.—Yr un fath ag arferol; yr ydym yn mwynhâu bendithion mwy nag a haeddwn, a dymunwn fod yn ddiolchgar am danynt; ond bu fy meddwl yn dra thrallodus yn ddiweddar, a thybiais yn addas osod yr holl achos o'ch blaen chwi.

Off.—Da iawn genyf, Mr. Thomas, os gallaf eich cynghori neu eich cysuro.

Mr. T.—Gwn hyny yn burion, Syr; dangosasoch lawer o gymmwynasgarwch i mi ar amrai achlysuron, a byddwn yn ddyn tra anniolchgar, pe na bawn yn ddwys deimladwy o'm rhwymedigaethau i chwi: a hyn, nid yn unig yn fy achosion bydol, o barthed y rhai y buoch chwi yn gynghorwr ac yn gyfaill goreu i mi, ond mewn pethau sydd lawer mwy pwysfawr: oblegid i chwi, Syr, dan Dduw, yr wyf yn ddyledus am y cyfan a wn i am grefydd, am ei chysuron, ac am y gobaith ysprydol a esyd hi o'm blaen. Genych chwi y'm bedyddiwyd i. Myfi oedd y plentyn cyntaf a fedyddiasoch chwi, wedi i chwi ddyfod i weinidogaethu i'r plwyf yma fel cynnorthwywr i'n diweddar Beriglor, ar ol yr hwn y cawsoch chwi y lle, o herwydd eich duwioldeb, a'ch ymdrechiadau llafurus i gyflawni dyledswyddau y weinidogaeth. Cefais fy nwyn i fynu yn eich Ysgol Wladwriaethol; ac i'r hyfforddiadau da a gefais yno yr wyf gan mwyaf yn ddyledus am fy sefyllfa gysurus bresennol: ac nid wyf wedi anghofio y cynghorion da a'r llyfrau buddiol a roddasoch chwi i mi a'm cyd-ysgolheigion. Rhai o'r llyfrau ydynt etto yn fy meddiant, ac y mae fy mhlant yn arfer eu darllen. Ac yn enwedig nid anghofiaf byth eich ymdrechiadau a'ch llafur i'm parotôi i dderbyn Bedydd Esgob. Yr oeddwn wedi gadael yr ysgol er's pedair neu bum mlynedd, ac wedi ymgyfeillachu â nifer o ieuengctid tyngllyd, meddw, ac anfoesol, a bron wedi anghofio yr holl addysgiadau da a gefais; eithr nid heb lawer o gnofëydd cydwybod, pan y bu eich cynghorion dwys a thaer, wrth fy hyfforddi cyn derbyn fy Medydd Esgob, yn offerynol i'm dwyn i ystyried—yn ostyngedig y diolchwn i Dduw pob trugaredd am hyny—bechadurusrwydd fy ffyrdd, ac enbydrwydd yr yrfa yr oeddwn yn ei rhedeg. Nid anghofiaf byth am un boreu pan y'm harweiniwyd i i'ch parlawr, ac y darfu i chwithau ymddiddan â mi nes yr oedd y dagrau yn dylifo ar hyd fy ngruddiau; o herwydd yr oeddwn i yn ofni y buasech chwi yn fy nwrdio am fy nghamymddygiad: ac ammhëus oeddwn a oddefech i mi fyned o flaen yr Esgob: ond yn lle hyn, siaradasoch mor fwyn a hynaws, ac etto mor daer wrthyf, fel ag yr oeddwn yn teimlo fod pob gair a ddywedech yn trywanu fy nghalon. Aethum adref, a gweddïais yn daer am i Dduw faddeu fy mhechodau, er mwyn Iesu Grist—rhoddi nerth i mi i ddilyn buchedd newydd, ac i fyw er ei ogoniant ef, yn ol yr addunedau a addunedais yn fy medydd. Ond ni threuliaf eich amser, Syr, drwy adrodd yr oll a ddigwyddodd ar yr achlysur hwnw; ysgatfydd eich bod wedi ei ollwng dros gôf; canys yr oeddych, yn ddïau, mor awyddus am lesiant plant ereill ag am fy llesiant i: ac er hyny tybiais fod yr oll a ddywedasoch am flsoedd wedi hyny, wrth ein holi yn yr ysgol, ac wrth bregethu yn yr Eglwys, yn perthyn i mi yn arbenig, a buont yn dra defnyddiol i gadarnhâu fy mhen-

derfyniadau anwadal, ac i'm cymmell o'r diwedd i nesâu at fwrdd yr Arglwydd. Gobeithiaf i mi nesâu ato, nid o ran ffurf neu arfer, ond gyda gwybodaeth gywir o ddiben y Sacrament, a chyda llawer o lesiant a chysur crefyddol. Ac yr wyf yn meddwl y gallaf ddweud na bum i er hyny hyd yn awr yn absennol o'r cymun nac o'r addoliad cyhoeddus, oddieithr pan y'm rhwystrwyd gan afiechyd, neu ryw achos cyfreithlon ac anocheladwy arall. Ac y mae pob blwyddyn newydd, pob mis, a phob awr yn datguddio i mi fwy-fwy o'm rhwymedigaethau i Dduw, ac i chwi, Syr, am yr holl fendithion, ysprydol a thymhorol, yr wyf yn eu mwynhâu. A hyn, Syr, yw un o brif achosion o ddyryswch a thrallod presennol fy meddwl.

Off.—Yr wyf yn teimlo yn dra diolchgar i Dduw, Mr. T. fod fy ngwasanaeth gwael ag sydd yn anhaeddiannol o'r fath anrhydedd, wedi bod yn offerynol, dan ei fendith ef, er adeiladaeth ysprydol i chwi, neu i ryw un arall o'm praidd. Nid i mi, ond iddo ef, y byddo'r gogoniant. Ac os gallaf fi eich cynnorthwyo yn eich cyfyngder presennol, mi a'i gwnaf gyd â'r hyfrydwch mwyaf. Ni allaf ddirnad beth yw yr achos o'r cyfyngder hwnw, nes i chwi agor eich meddwl yn helaethach. Dywedasoch fod eich teulu yn iach; ac os yw eich achosion bydol wedi dyrysu peth, diau y gallwn eu huniawni hwynt yn hawdd. Buoch bob amser yn ddeiliad cywir a ffyddlon i mi; ac nid rhaid i chwi fod dan ddim ofnau o'm plegid i. Y mae genyf hyder perffaith yn eich cywirdeb, am fy mod yn credu eich bod yn wr sydd yn ofni Duw, ac yn gweithredu oddiar egwyddor dda: a phe byddai i bethau ddigwydd ar y gwaethaf, gobeithio y byddaf fi fy hun yn gyfaill i chwi, ac yr ymdrechaf i ddarbwyllo ereill i ymddwyn fel cyfeillion tu ag atoch.

Mr. T.—Na, Syr, nid dim o'r fath beth sydd yn fy nhrallodi. Diolch i Dduw, y mae fy achosion bydol yn myned y'mlaen yn llwyddiannus: pe amgen, atoch chwi, Syr, y daethwn i gyntaf i ymofyn am gyngor. Peth llwyr wahanol sydd yn peri trallod i mi. Mewn gair, Syr, drwg iawn genyf adrodd, na welwch mo honof byth mwy yn yr Eglwys, nac yn y cymmun, ar ol y Sul nesaf.

Off.—Beth! a ydych chwi yn bwriadu symud o'r gymmydogaeth? Drwg genyf am hyny.

Mr. T.—Nid wyf am symud o'r gymmydogaeth, ond am adael yr Eglwys.

Off.—Yr ydych yn fy synu! A ydych chwi yn bwriadu yn ddifrifol droi yn Ymneillduwr?

Mr. T.—Ydwyf, Syr, yn *Ymneillduwr ar egwyddor.*

Off.—Yr ydych yn peri mwy-fwy syndod i mi! Chwi yw y dyn olaf yn fy nhlwyf a ddisgwyliwn i wneuthur y fath beth.

Mr. T. Gellwch ddywedyd hyny yn hawdd, Syr. O fewn llai na thri mis yn ol, buaswn innau yn dywedyd yr un peth: canys os yw rhywun dan rwymau mawr i'r Eglwys Sefydledig, myfi yw y gwr. Tu fewn i'w magwyrydd hi, a thrwy eich gweinidogaeth chwi, y derbyniais yr hyn yr wyf fel Cristion yn ei fwynhau yn awr, ac yn gobeithio am dano rhagllaw. Ac ni bum erioed dros drothwy addoldy Ymneillduwyr, ac ni wn ddim am eu ffurfiau. Y mae fy mhenderfyniad wedi peri i mi ddyhidlo llawer o ddagrau, a threulio llawer noswaith ddigwsg; ond y mae yn awr yn ddiysgog: ni allaf, ni feiddiaf, barhau yn hwy yn aelod o'r Eglwys Sefydledig, er cymmaint y gwerthfawrogaf eich gweinidogaeth, ac er maint yw y lles a dderbyniais oddi wrthi, dan fendith Duw.* Attolwg, Syr, na ddigiwch wrthyf am ddywedyd hyn.

Off.—Nid wyf yn ddig wrthych yn y radd leiaf: ond parasoch fod a syndod i mi tu hwnt i amgyffred. Ond ni anobeithiaf: ysgatfydd eich bod wedi clywed rhyw wrthebiadau i'n ffurfiau, i'n hathrawiaethau, neu i'n gwasanaeth, i'n gweinidogaeth bedydd, neu i'r Drefn am Gladdedigaeth y meirw, neu i Fedydd Esgob, neu i lywodraeth Esgobawl, neu i rai o'r Erthyglau, neu i ffurfiau gweddi, neu ——

Mr. T.—Na, Syr, nid dim o'r fath beth. Gwn fod gwrthebiadau yn cael eu

* Gwybydded y darllenydd nad oes yn yr Ymddiddanion hyn yr un gwrthebiad i'r Eglwys Sefydledig a'r nas cymmerwyd ef, agos air-yn-air, o Gyhoeddiadau yr Ymneillduwyr. Ni ddychymmygwyd ac ni fwyhawyd y gwrthebiadau. Os ymddengys yr haeriad uchod yn rhagfarnllyd, gellir dangos fod llawer o'r rhai a alwant eu hunain "Ymneillduwyr o Egwyddor" yn gwneuthur y cyfryw haeriad.

gwneuthur yn fynych i rai o'r pethau hyn, ac ystyriais rai o honynt, ond ni pharasant fawr o anesmwythder i mi. Rhai o honynt a ymddangosent yn hylwyr ddisail: ac am y gweddill, clywais chwi yn fynych yn eu hegluro yn y fath fodd ag i roddi eithaf boddlonrwydd i fy meddwl. Ac ni chlywais erioed unrhyw sylwad ar y pwngc hwn, a fuasai yn fy nghymmell i droi fy nghefn ar Eglwys a Gweinidog, y rhai a fuont mor anwyl genyf am gymmaint o amser.

OFF.—Rhaid i mi gyfaddef fod fy syndod yn cynnyddu fel yr eloch ym mlaen. Beth, ynte, yw eich gwrthebiad? Yr ydych yn cyfaddef nad oes genych yr un gwrthebiad i mi nac i fy athrawiaeth, nac i athrawiaeth na ffurfiau yr Eglwys: beth, ynte, ydyw? Mynegwch i mi y cwbl yn nghylch y peth hyn.

MR. T.—A ydych chwi yn cofio cynhebrwng fy mrawd yn nghyfraith?

OFF.—Ydwyf: cleddais ef y gwanwyn presennol.

MR. T.—Ymneillduwr oedd fy mrawd yn nghyfraith, a dychwelodd Mr. Morgan, Gweinidog yr Anymddibynwyr, gyda ni ar ol y cynhebrwng. Arferai fy mrawd fyned i wrando Mr. Morgan, a phennododd ef i fod yn gyd-weinyddwr â myfi. "Nid yw yn dda genyf y Drefn am Gladdedigaeth y Meirw," ebe rhyw ŵr ieuangc digywilydd wrth Mr. Morgan; "y mae llawer o Babyddiaeth ynddo." "Paham, Mr. Evans," ebe Mr. Morgan: "nid wyf fi, fel y gwyddoch, yn cymmeradwyo rhai o'r ymadroddion ynddo; ond ar yr achlysur presennol yr oedd yn sobr ac effeithiol: yr oedd yn dyfod o'r galon, ac yn myned at y galon: dylem fod yn rhwydd, Mr. Evans: nid yn erbyn geiriau y gwasanaeth yn unig y mae fy ngwrthebiadau i." "Iё, Mr. Morgan," meddai Mr. Evans, "mi a wn beth yw eich meddwl: yr ydych chwi yn gwrthebu pob math o ffurfiau." "Na, nid felly ychwaith, Mr. Evans; nid oes dim allan o le mewn ffurfiau ynddynt eu hunain, pa un a fyddont ai ffurfiau defodol, neu ffurfiau o weddi a mawl; ac y mae ffurfiau Eglwys Loegr yn gyffredin yn dda, a llawer o honynt yn dra ardderchog; a diau fod aelodau duwiol yr Eglwys yn cael lles wrth eu harferyd, a bod ganddynt resymau cydwybodol am gymmeradwyo y rhai hyny, yn erbyn y rhai y mae genych chwi a finnau wrthebiadau." "Mi welaf fi lle yr ydych chwi," atebai Mr. Evans; "nid ydych chwi yn cymmeradwyo gweinidogion gwneuthuredig gan ddynion; nid yw Gair Duw yn sôn dim am Esgobion." "Drwg genyf eich gwrthebu, Mr. Evans," ebai Mr. Morgan; ond pwngc ydyw hwn na ddarfu i chwi erioed mo'i ystyried: yr wyf fi wedi ei ystyried; ac er nad wyf fi yn gefnogwr disgybliaeth Esgobawl, yr wyf yn rhwydd i gydnabod y gall cred Eglwyswr duwiol, yn nghywirder ei syniadau ef o blaid yr Urdd Esgobaidd, fod mor ddiysgog a'm cred i yn Anymddibyniaeth. Nid wyf yn ystyried fod hyn yn unig yn rheswm digonol am ymneillduo oddiwrth yr Eglwys. Byddai yn ddrwg iawn genyf ddweud mai Gweinidog o wneuthuriad dyn ydyw Offeiriad duwiol y plwyf hwn. Nid allwn yn gydwybodol addoli yn ei Eglwys; ond ni allaf ammeu na alwyd ef gan yr Yspryd Glân i weinyddu swydd y weinidogaeth, a bod ei lafur wedi bod yn dra bendithiol er adeiladaeth ysprydol ei braidd." "O, Mr. Morgan," ebai Mr. Evans, "yr wyf yn deall yn awr, nid ydych chwi yn hoffi bratiau Pabyddiaeth—bedyddfäau, gwên-wisgoedd, a'r clochdai, &c." "Ni wna yr un dyn rhesymol," meddai Mr. Morgan, "na'r un Cristion deallus yn y dyddiau hyn, wneud ymraniad yn Eglwys Crist am bethau mor ddistadl a hyn. Tybiaf nad yw yr Offeiriad yn priodoli mwy o burdeb i'w wênwisg ef, nag a wnaf finnau i'm *gown* du. Fe fu amser pan y byddai ymddadleuon poethion ynghylch y cyfreithlondeb o bennodi defodau, heb fod yn bechadurus ynddynt eu hunain, ac wedi eu hamcanu er adeiladaeth, ond heb eu gorchymyn gan air Duw. Ond nid yw yr un Ymneillduwr yn y ganrif hon yn ymorphwys ar y pyngciau hyn. Pan y bydd sylfaen Eglwys yn ddïysgog, gellir diwygio a gwellhâu y trefniadau: fy mhrif wrthebiad i Eglwys Loegr ydyw ei bod hi wedi ei sefydlu drwy gyfraith. Byddai fy ngwrthebiad mor gryf yn erbyn pob sefydliad eglwysig gwladol, hyd yn nod pe bai yr holl athrawiaeth yn iach, a'r defodau yn ysgrythyrol. Dylai pob gwir ddisgybl i Grist ymneillduo oddiwrth Eglwys Wlad-

ol, a dwyn tystiolaeth yn erbyn crefydd a wneir gan Ysgrif Seneddol."

OFF.—Wel, Mr. Thomas, yr oedd Mr. Morgan yn datgan ei syniadau yn ddigon eglur: ond gobeithiaf na chafodd y fath haeriad rhyfedd a hwn yr effaith leiaf arnoch chwi.

MR. T.—Naddo, ar y cyntaf: a dechreuais ymresymu â Mr. Morgan; ond ni wyddwn ddim am y pwngc, am hyny yr oedd yn rhaid i mi dewi yn fuan. O herwydd ein bod yn gyd-weinyddwyr, dygwyd ni i gymdeithas ein gilydd yn dra mynych, a pharhausom i ddadleu ar y pwngc hwn. Ymhelaethais ar ein hurddiau ysgrythyrol—ein ffurfiau ardderchog —iawn-gyfraniad y gair a'r sacramentau; ond i hyn oll yr atebai yn awr ac eilwaith, "Os cydnabyddaf y cyfan, y cyfan o'r hyn a haera eich hen ysgrifenwyr o blaid eich hathrawiaethau a'ch disgyblaeth, er hyny Eglwys ydych a wnaed gan Ysgrif Seneddol; ac y mae pob Eglwys Wladol yn *Angkyfreithlon*, yn *Anysgrythyrol*, ac yn *Afreidiol:* ac os cymmerwch air Duw yn arweinydd i chwi, eich dyledswydd rwymedig ydyw dyfod allan ac ymneillduo."

OFF.—A ddarfu i'r ymresymiad yma eich argyhoeddi?

MR. T.—Naddo, ar y cyntaf; ond yn raddol coffeidiais yr un farn: ac yr wyf wedi penderfynu ymddwyn yn gysson â hi.

OFF.—Drwg genyf na buasech chwi yn egluro eich meddwl i mi o'r blaen, yna y gallasem ymddiddan ynghylch y pwngc. Yr wyf yn teimlo yn hollol sicr, ar ol dwys ystyried y pwngc am flynyddoedd maith, fod eich cyfaill yn cyfeiliorni ym mhob un o'i gasgliadau, a bod Sefydliad Eglwysig yn *Gyfreithlon*, yn *Ysgrythyrol*, ac yn *Angenrheidiol*. Nid ydych hyd yn hyn wedi clywed ond un ochr o'r ddadl; erfyniaf arnoch glywed yr ochr arall. Na fyddwch ar ffrwst: dichon i chwi wneuthur peth a bar ofid dwfn i chwi a'ch teulu; ymddwyn yn y fath fodd ag a bar drallod mawr i mi a'm plwyfolion duwiol, o herwydd y parch a deimlwn tu ag atoch, ac a rydd faen tramgwydd ar ffordd llawer. Beth bynag, erfyniaf arnoch ymattal dros ychydig: na soniwch am drallod eich meddwl wrth eich teulu; ymogelwch rhag ansefydlu meddyliau ereill; ond deuwch ataf fi oddeutu yr amser yma y foru, ac ni a ymhelaethwn yn mhellach ar y pwngc hwn, a bydd yn ddywenydd genyf ymddiddan â chwi yn awr ac eilwaith, hyd oni ddygir chwi, dan fendith Duw, i weled fod eich holl wrthebiadau yn ddisail.

MR. T.—Bydd yn hyfrydwch i mi dderbyn eich gwahoddiad hynaws: mi a wn eich bod yn ewyllysio yn dda i mi, a bod eich barn ar y pwngc hwn yn gydwybodol. Gweddïwch drosof ar i mi gael fy nghyfarwyddo yn iawn.

OFF.—Gwnaf yn daer; a gweddïwn dros ein hunain a'n gilydd, am i'n cynnadledd fod er gogoniant Duw ac eglurhâd ei wirionedd.

CYFIAWNDER FFYRDD RHAGLUNIAETH.

BOZALDAB, Caliph yr Aipht, a fuasai fyw mewn hawddfyd am lawer o flynyddoedd, ac a eneiniasai ei ben bob boreu âg olew llawenydd, pan ddigwyddodd i'w unig fab Aboram, i'r hwn y llanwasai efe ei drysorau âg aur, ac yr ehengasai ei derfynau, gael ei archolli yn ddisyfyd wrth hela, gan saeth o law anadnabyddus, fel ag y bu farw ar y maes.

Bozaldab, yn wallgofus gan ofid ac anobaith, a wrthododd ddychwelyd i'w balas, ac a ymneillduodd i'r ogof dywyllaf yn y mynyddoedd cyfagos. Yno yr ymdreiglodd efe yn y llwch, tynodd y gwallt oddiar ei ben llwydwyn, a thaflodd i'r llawr phiol diddanwch, yr hon a gynnygid iddo gan *Amynedd*. Ni's goddefai i'w gantorion nesáu i'w bresennoldeb; ond gwrandawai ar ysgrech-leisiau adar anhylon y nos, y rhai oeddynt yn ehedeg yn ol ac ym mlaen trwy gelloedd cromenog ei drigfan anial. "A ddichon bod y Duw hwnw yn caru ei greaduriaid," medd efe, "yr hwn sydd fel hyn yn archolli yr enaid â gofid heb ei ddisgwyl, ac yn ei wasgu â chystudd anfeddyginiaethol? Na ddyweded neb ddim ychwaneg wrthyf fi am gyfiawnder a daioni Rhagluniaeth. Y mae yr hwn a ddywedir ei fod yn teyrnasu yn y nefoedd mor bell oddiwrth amddiffyn truain feibion dynion, nes y mae efe yn wastad yn ymhyfrydu yn eu blino a'u cystuddio. Pe bai y bôd hwn yn feddiannol o'r daioni a'r gallu a gyfrif rhai iddo, diammeu yr ewyllysiai ac y gallai efe symud ymaith y drygau hyny sydd yn gwneud y byd yn

garchar o drueni, ac yn lyn o wagedd ac o wae.—Ni thrigaf yma yn hŵy."

Wrth ddywedyd hyn, efe a gododd ei law yn wallgofus, yr hon oedd *Anobaith*, wedi ei harfogi â dagr, i'w tharaw yn ddofn yn ei fynwes, pan, yn ddisymmwth, y saethodd llechedenau goleu-lawn i'w ogof, a rhyw fôd o brydferthwch a maintioli mwy na dynol, mewn gwisgoedd balasar, à choron ammoraidd ar ei ben, a changen o balmwydden yn ei ddeheulaw, a attaliodd fraich y Caliph dychrynedig, ac a ddywedodd, gyda dwyfol wên, "Canlyn fi i ben y mynydd hwn. Edrych oddi yma," ebai yr arweinydd parchadwy, "Myfi yw *Caloc*, angel hedd: edrych oddi yma i'r dyffryn."

Bozaldab a agorodd ei lygaid, ac a welodd ynys ddiffaeth, mwrn, ac unig, yn nghanol yr hon yr eisteddai un o agwedd wael, gwelwlas, a chelaneddog. Marsiandwr oedd efe y'mron marw o newyn, ac yn galaru am nad allai gael nac aeron gwylltion, nac un ffynhonell o ddwfr, yn y diffaethwch anial hwn; ac yn gofyn am nawdd y nefoedd yn erbyn yr anifeiliaid gwylltion, y rhai a wnaent yn awr yn sicr ei ddifa, oblegid ei fod wedi llosgi y tanwydd olaf a gasglasai i oleuo yn y nos er eu dychrynu. Yna efe a daflodd gistan o emau gwerthfawr ar y tywod, megys teganau gweigion ac anfuddiol; ac ymlusgodd, yn wan ac yn crynu, i uchelfa gyfagos, y'mha un yr eisteddai efe bob prydnawngwaith, i weled yr haul yn machludo, ac i godi arwydd-nod i unrhyw lestr a allai ddyfod yn agos at yr ynys.

"Breswylydd y nef," meddai Bozaldab, "na âd i'r truan hwn farw trwy gynddaredd anifeiliaid gwylltion." "Ust, taw," ebai yr angel, "a dal sylw."

Efe a edrychodd drachefn, ac a welodd lestr yn dyfod at yr ynys anial. Pa eiriau a allant ddesgrifio llawenydd y marsiandwr oedd ar lewygu, pan gynnygiodd y cadpen ei drosglwyddo i'w wlad enedigol, os anrhegai ef âg hanner ei emau. Ond nid cynt y derbyniodd y cadpen tosturiol ei ran o honynt nag yr ymgynghorodd efe â dwylaw ei lestr, ac y cytunasant ruthro ar y rhan arall, a gadael yr alltud anffodus yn yr un cyflwr diymwared ag y cawsant ef ynddo. Galarodd, erfyniodd, ac ymbiliodd yn ofer.

"A oddef y nef i'r fath anghyfiawnder gael ei weithredu?" ebai Bozaldab. "Edrych etto," meddai yr angel, "a gwel yr un llong ar fwrdd pa un yr oeddit ti, yr hwn wyt fyred dy olwg, yn ewyllysio i'r marsiandwr gael ei gymmeryd, yn cael ei dryllio yn chwilfriw ar y graig: oni chlywi ysgrechiadau y morwyr wrth suddo yn y dyfroedd? Na ryfyga hyfforddi *Llywiawdwr y byd* yn nhrefn ei ragluniaeth. Fe gaiff y truan acw ei waredu allan o'i gyflwr anghysurus; ond nid trwy y moddion a drefnasit ti. Ei fai ef oedd arian-garwch, yr hyn a'i gwnaeth yn druenus: barnai fod rhyw gyfaredd rhagorol mewn cyfoeth yn erbyn pob ofn, ac i foddhau pob blys ac ewyllys; ond y mae wedi cael ei ddysgu yn awr, nid yn unig i'w ddirmygu, ond i'w ffieiddio hefyd. Bwriodd ei emau ar y tywod, a chyfaddefodd mai anfuddiol oeddynt: cynnygiodd ran o honynt i'r morwyr; a chanfyddodd mai niweidiol oeddynt. Y mae efe wedi gweled yn awr eu bod yn fuddiol neu weigion, yn dda neu ddrwg, yn unig yn ol y bo cyflwr neu dymher y meddiannwr. Gwŷn ei fyd y gwr a ddysgodd ddoethineb oddiwrth adfyd! Ond tro dy lygaid at olwg arall fwy hynod." Yna y Caliph a ganfyddodd balas mawr-wych, wedi ei addurno â delwau ei hynafiaid, o faen jaspis; drysau pa un oeddynt o ifori, yn troi ar golynau o aur, ac yn dangos o'u mewn orsedd ardderchog o adamant, wedi ei hamgylchynu â phenaethiaid deg a deugain o deyrnasoedd, a chenhadon mewn amrywiol wisgoedd, ac o wahanol liwiau, ar yr hon yr eisteddai *Aboram* mab Bozaldab, â thywysoges landeg wrth ei ystlys.

"Raslawn *Alla!* dacw fy mab," ebai y Caliph, "O gad i mi ei gofleidio wrth fy nghalon!" Nid elli gofleidio gweledigaeth ansylweddol," atebai yr angel: "dangos yr wyf yn awr beth a fuasai tynghedfen dy fab, ped arosasai yn hŵy ar y ddaear." "A phaham," meddai Bozaldab, "na adawyd iddo aros? pabam na adawyd iddo fwynhau cymmaint o ddedwyddwch ac awdurdod?" "Ystyria y canlyniad," atebodd yr hwn a breswyliai yn y bummed nef. Bozaldab a edrychodd yn awyddus, a gwelai wynebpryd ei fab, ar yr hwn yr arferasai weled gwên dirion yn wastad, a sirioldeb iechyd, wedi

ei anffurfio yn hagr gan gynddaredd a meddwdod. Drachefn cynhyrfwyd ef â balchder, daeth yn welwlas gan ofn, ac ymddangosai yn wywedig gan anghymmedroldeb; ei ddwylaw oeddynt wedi eu difwyno â gwaed, a chrynai weithiau gan gynddaredd, a phryd arall gan ddychryndod. Ei balas, ag oedd mor ddiweddar yn disgleirio â rhwysgfawredd dwyreiniol, oedd wedi troi yn ddisymmwth yn garchar tywyll du, ym mha un y gorweddai ei fab ar ei hyd ar y palmant, yn rhwym, a'i lygaid wedi eu tynu allan o'i ben. Yn fuan wedi hyny gwelai ei hoff dywysoges, yr hon a eisteddai o'r blaen wrth ei ystlys, yn dyfod i mewn â phiol yn llawn o wenwyn yn ei llaw, yn gwneud i Aboram ei hyfed, ac yna yn ymbriodi â'i ddilynwr yn yr orsedd.

"Dedwydd yw y dyn," ebai Caloc, "yr hwn a waredodd Rhagluniaeth, trwy angel marwolaeth, oddiwrth euogrwydd! oddiwrth yr hwn yr attaliwyd y cyfryw awdurdod ag a fuasai yn ei lwytho â blinder a thrueni tra buasai yn y byd."

"Digon yw," ebai Bozaldab: "Rhyfedd ac anchwiliadwy yw ffyrdd yr Hollwybodol Dduw! Oddiwrth pa ddrygau ofnadwy y gwaredwyd fy mab, trwy farwolaeth ag oeddwn i yn fyrbwyll yn ei barnu yn ammhrydlawn! Marwolaeth mewn hedd a diniweidrwydd, ag a wnaeth ei goffadwriaeth yn fendigedig ar y ddaear."

"Tafl ymaith y dagr," atebodd y cenad nefol, "yr hwn yr oeddit ar ei gladdu yn dy galon dy hun. Tro dy duchan i ddistawrwydd, a'th betrusder i addoliant. A all creadur marwol edrych i lawr i agendor fawr Doethineb Tragywyddol, heb bendro a siomedigaeth? A all meddwl *dyn* ddeall un peth i berffeithrwydd? A all y ffosydd a orchymynaist ti eu hagoryd i dderbyn gorlifiadau blynyddol y Nile, gynnwys dyfroedd y cefnfôr trwch? Cofia nad all perffaith hapusrwydd gael ei roddi i greadur, oblegid fod perffaith hapusrwydd yn briodolaeth mor anghyfranadwy ag yw perffaith awdurdod a thragywyddoldeb."

Yr angel, tra yn llefaru fel hyn, a ledodd allan ei adenydd i ehedeg yn ol i'w nefoedd, ac ysgydwad ei esgyll oedd fel rhuthriad y rhaiadr. C. T.

CEDRWYDDEN LIBANUS.

Gallasid ymhelaethu llawer ar hanes y Binwydden, a dull ei chwympwyr yn byw, y rhai sydd hynod o'r afradlon a di-Dduw: ond gobeithiaf fod yr hyn a ddywedwyd ar y pen hwn yn ddigon i foddloni yr ymofyngar ym mhlith darllenwyr y Gwyliedydd. Penderfynir o hyn allan i roddi dim yn rhagor ar yr un pen nag a etyb y diben mewn un Rhifyn. Ac yn awr cynnygir i'r Rhifyn am Orphenaf ychydig o hanes Cedrwydden Libanus, am yr hon y mae cymmaint o sôn yn yr Ysgrythyr Lân. Pe byddai i dwf y Gedrwydden gyfatebu i'w rhagoriaethau ereill, byddai yn un o brenau gwerthfawrocaf y goedwig. Y mae 'r Gedrwydden mor chwerw gan bob math o drychfilod, fel na chyffyrddant â hi; ac ymddengys y saif hi yn gadarn yr un er pob digwyddiad, ac amser ei hun. Dywedir gael ei choed yn nheml Apolo, yn Utica, er's dwy fil o flynyddoedd, mor gadarn a phan eu cymmynwyd yn y goedwig; a bod trawst yn ystafell areithio *(oratory)* Diana yn Saguntun, yn yr Hispaen, a ddygwyd i Zante, 200 mlynedd cyn rhyfel-gyrch Trojan. Yr adeiladau mwyaf celfyddgar a benafawl sydd wedi eu corphori â'r Gedrwydden. Y Gedrwydden a gymmerodd Solomon i addurno ei deml yn Jerusalem, megys y gwelir yn yr hanes a rydd yr Yspryd Glân i ni o'r tŷ hwnw a adeiladwyd i Dduw byddinoedd Israel i breswylio ynddo. "A'r brenin Solomon a gyfododd dreth ar holl Israel; a'r dreth oedd ddeng mil ar hugain o wyr. Ac efe a'u hanfonodd hwynt i Libanus, deng mil yn y mis ar gylch: mis y byddent yn Libanus, a dau fis gartref. Ac yr oedd gan Solomon deng mil a thriugain yn dwyn beichiau, a phedwar ugain mil yn naddu cerig yn y mynydd; ac a'i byrddiodd â thrawstiau ac ystyllod o Gedrwydd." Yr un hanesydd dwyfol a ddywed y'mhellach, fod gan yr un Teyrn balas o Gedrwydd y'nghoedwig Libanus. Hanesyddiaeth a'n rhydd ar ddeall, mai o'r Gedrwydden yr adeiladodd Sesostris, y goresgynydd Aiphtaidd, ei longau; un o honynt oedd 280 cufydd o hŷd: yr oedd Delw gawraidd Diana yn nheml yr Ephesiaid hefyd o'r un defnydd. Nid yw Naturiaethwyr yn

gydunol yn eu barnau mewn perthynas i'r pren rhagorol hwn. Y mae coed ereill a elwir Cedrwydd, y rhai sydd yn lled debyg iddynt, ond nid oes a wnelont â'r llwyth Cedrwydd mewn un ystyr; canys y Gedrwydden wen sydd Sypryswydden, a'r goch yn Juniper. Y prophwyd Ezeciel a ddarlunia y Gedrwydden mewn modd tra gorwych. "Wele, Assur oedd Gedrwydden yn Libanus, yn deg ei cheingciau, a'i brig yn cysgodi, ac yn uchel ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng y tewfrig. Y cedrwydd yn ngardd Duw ni allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd nid oeddynt debyg i'w cheingciau hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei changhenau hi; ac un pren yn ngardd yr Arglwydd nid ydoedd debyg iddi hi yn ei thegwch." Pa un a fedwyd Cedrwydd Libanus yn rhy lwyr gan 80 mil bwyill Brenin Israel, neu a ddifethwyd hwy o herwydd cyfnewidiadau yr hinsoddau, y gwahanol driniaethau a dderbynient mewn gwahanol wledydd, sydd heb ei benderfynu etto. Modd bynag, hysbysir ni gan deithwyr diweddar, nad oes ond ychydig o honynt yn awr mewn bod, ond bod rhai o'r rhai hyny yn hynod o ran eu maintiolaeth, o gylch 36 troedfedd o amgylchedd, ac yn hollol ffrwythlawn.

Dygwyd Cedrwydden Libanus i amryw barthau o Frydain megys prisgwydd i addurno rhodfeydd, &c. y boneddigion; a thyfasant yn ffrwythlawn ac iraidd; ond hyd yma ni ddewiswyd hi i addurno coedwigoedd er mwyn gwerth ei choed. Y mae yn sicr nad ydynt cyn hawdded i'w magu a'r Binwydden; ond diau mai yr unig rwystr i'w meithrin yw ei thwf araf, yr hwn nad yw yn rhagori llawer ar dwf y Dderwen. Mae rhai Cedrwydd mewn tir a arddwyd iddynt gan Arglwydd Caernarfon, *Highclere*, a thyfasant gyda phob rhwyddineb. O'r Cedrwydd a blanwyd yn yr Ardd Freninol, Chelsea, yn 1683, dwy o honynt a fesurodd 83 mlynedd gwedi 12 troedfedd o amgylchedd ddwy droedfedd oddiwrth y llawr, a'u canghenau a döent 40 troedfedd o dir o amgylchedd. O gylch 27 mlynedd wedi hyny chwanegodd y fwyaf o honynt hanner troedfedd at ei hamgylchedd, yr hyn na wna llawer o Dderw o'r un oedran yn yr un yspaid o amser. Nid yw y tir lle tyfodd Cedrwydd Chelsea mewn un modd yn fras; ond fe ymddengys iddynt gael eu maethu yn rhagorol o dda gan lyn yn y gymmydogaeth; ond pan lanwyd ef i fynu, diflanasant yn gwbl. Y mae amryw riwiau o Gedrwydd Libanus wedi cyrhaeddyd i dwf dirfawr yn Lloegr. Y Dr. Uvedale a blanodd un yn ngardd Maenordy Enfield o gylch y 17eg canrif, ac a fesurodd 14 troedfedd o amgylchedd yn 1789. Yn 1703 hyrddwynt a chwythodd o gylch 18 troedfedd o'i brigyn ymaith, ac er hyny yr oedd 40 troedfedd o honi yn aros. Yn Witton, Middlesex, chwythwyd Cedrwydden anferth i lawr yn y flwyddyn 1779. Yr oedd yn 70 troedfedd o uchder, a'i changhenau yn cysgodi 100 troedfedd o dir o amgylchedd. Ei bonyn a fesurai 16 troedfedd o amgylchedd o fewn saith troedfedd i'r llawr, ac 36 troedfedd yn ei gwahaniad oddiwrth y canghenau mawrion 12 troedfedd oddiwrth y ddaear. Yr oedd 10 o brif ganghenau yn perthyn iddi, a'u hamgylchedd cyfartal oedd 12 troedfedd. Mewn perthynas i oedran a phlanydd y pren rhyfedd hwn, nid yw awdwyr yn cytuno. Rhai o honynt a haerant iddo gael ei blanu yn nyddiau Elisabeth, os nid gan ei llaw ei hun. Cedrwydden arall yn Hillingdon, gerllaw Uxbridge, a dyfodd mewn 116 o flynyddoedd fel y canlyn:— Ei huchder oedd 53 troedfedd; a hŷd ei changhenau o'r dwyrain i'r gorllewin oedd 96 troedfedd, ac o'r deheu i'r gogledd 89 troedfedd. Amgylchedd ei bonyn wrth y ddaear oedd tair troedfedd ar ddeg a hanner; saith troedfedd yn uwch, deuddeg troedfedd a hanner; tair ar ddeg yn uwch, lle y fforchogai, pymtheg troedfedd a chwe modfedd. Perthynai iddi ddwy brif gangen, y naill oedd ddeuddeg, a'r llall yn ddeg troedfedd o amgylchedd. Y gyntaf y'mhen yr hanner llath a ymranai yn ddwy, un yn wyth troedfedd a hanner, a'r llall yn saith troedfedd a deg modfedd. Y canghenau ereill a ymranent yn ddwy, y rhai a fesurent bum troedfedd a deng modfedd yr un.

I. M.

Y DYN FFYDDLON.

Yn hyn y rhagora efe ar bawb ereill, o herwydd iddo ef nid oes dim analluadwy, dim yn anhawdd i'w ddioddef neu i'w

gyflawni. Efe a rodia bob dydd gyd â'i Greawdwr, ac a lefara wrtho yn gyfrinachol, gan fod â'i ymarweddiad bob amser yn y nefoedd, ac edrych ar bob peth daearol islaw iddo ef. Pan el i gyfrinachu â Duw, nid yw yn gwisgo ei ddillad ei hun; eithr efe a'i cymmer allan o wisgfa gyfoethog ei Waredwr, ac yna dichon anturio gwasgu y'mlaen yn hyderus, a cheisio bendith. Ni ddirmygir ei gymdeithas na'i wasanaeth gan yr ysprydion nefol. Y mae yn ymdrin âg achosion bydol fel dieithr, a'i galon sydd gartref yn oesadol. Heb warant ysgrifenedig ni feiddia efe wneuthur dim, a chyda hi efe a feiddia wneuthur pob peth. Ei ryfel sydd yn barhaus a diorphwys, a'i fuddugoliaeth sydd sicr; efe a gyferfydd â'r galluoedd uffernol, ac a'u sathra hwynt dan draed; y darian a ddygir bob amser o'i flaen ef nis gellir ei cholli na'i thrywanu. Os clwyfir ei law, etto ei galon sydd ddïogel. Efe a lithra yn aml, ond anfynych y maeddir ef. Y mae ganddo ddwylaw gwynion, ac enaid glân, addas i Dduw letya ynddi; ei holl ystafelloedd ydynt wedi eu neillduo i'w sancteiddrwydd ef. Galwodd anwiredd yn fynych wrth y drws, gan ymbil am dderbyniad, ond yn aflwyddiannus; neu os myn pechod o drais fod yn lletywr yn ei dŷ, bod yn Arglwydd nis gall. Ei feiau ydynt anaml, y rhai ni fyn Duw (a llefaru yn ol dyn) edrych arnynt. Ei gyfathrach sydd mor uchel, fel yr anturia alw Duw yn Dad, y Gwaredwr yn Frawd, a'r nef yn etifeddiaeth iddo; gan dybied mai nid rhyfyg yw ymddiried mewn gweinyddiad angelion. Ei ddeall a oleuir gan belydr dwyfol wirionedd. Hysbysodd Duw ei feddwl iddo, a'r hyn a ŵyr, efe a feiddia ei gyfaddef. Nid oes mwy o gariad yn ei galon nag sydd o ryddid gan ei dafod. Os saif poenydiau neu angeu ar y ffordd rhyngddo â Christ, efe a'u dibrisia hwynt: os ei rieni ei hun a orweddant yn ei ffordd at Dduw, ei ddïofalwch sanctaidd a'u gwnant yn droedfeingciau. Ei brofiadau a dynasant allan reolau o ymddiried, y rhai a feiddia efe osod y'ngwyneb holl ofnau petrusder. Pan dybio efe yn ddïogel i grybwyll i'r Hollalluog yr hyn a wnaeth a'r hyn a addawodd, engreifftiau ydynt o'i brofiad diymwad. Beth a ddïoddefodd ereill a'r nas dichon Duw ei alluogi yntau i ddïoddef? Os bygythir ei alltudio, yna efe a genfydd y disgybl anwyl yn Patmos; os bygythir ei dori yn ddarnau, efe a genfydd Esaias dan y llif; os bygythir ei foddi, efe a genfydd Jonah yn nofio yn y llyngclyn byw; os bygythir ei losgi, efe a wel y tri llangc yn rhodfa boeth y ffwrn danllyd; os bygythir ei ddifa gan anifeiliaid, efe a edrych ar Daniel yn y ffau seliedig ym mhlith ei gymdeithion dychrynllyd; os bygythir ei labyddio, efe a wel y merthyr cyntaf dan ei grug o feini bedd; os bygythir tori ymaith ei ben, wele acw ben y Bedyddiwr yn gwaedu ar ddysgl Herodias: efe a eilfedda eu poen, eu nerth, a'u gogoniant. Ni flina efe ei hun â gofalon, canys efe a ŵyr nad yw yn byw ar ei draul ei hun. Nid yw yn segur gan esgeuluso 'r moddion, eithr yn eu defnyddio gyda hyder. Y'nghanol pob sôn niweidiol, a phethau rhyfedd, nid yw ei wynebpryd ef yn cyfnewid; canys efe a ŵyr yn mhwy yr ymddiriedodd, ac i ba le y dichon angeu ei dywys. Nid yw mor sicr y bydd farw, ac yr adferir ef, gan faeddu ei angeu trwy ddal ei adgyfodiad yn ei wyneb. Yn olaf, y mae efe yn ddyfal mewn ufudd-dod, yn oludog ar weithredoedd, ac yn siriol a diysgog mewn disgwyliad; yn well oblegid cyfyngderau, er ei fod ym marn y cyffredin yn resynol, eithr mewn barn gywir yn fwy na dyn.

H.

ARWYDD HYNOD O DDIGLLONEDD DUW.

(Allan o'r Christian Observer.)

Mr. Cyhoeddwr,

Yr wyf yn cymmeryd yr hyfdra o anfon atoch yr hanesyn canlynol, am beth hynod iawn a ddigwyddodd yn ddiweddar yn y pentref lle y ganed fi; ond gan ofni iddo gael ei ammeu gan rai o'ch darllenwyr, cymmeraf gennad trwy hyn i sicrhau iddynt ei fod yn wirionedd *diammheuol*. Bu y pleidiau perthynol iddo yn byw am lawer o flynyddoedd yn agos i dŷ fy nhad; ac yn yr amser hwnw arferai ymweled â hwynt yn fynych, am hyny y mae yr amgylchiad crybwylledig yn gwbl hysbys iddo. Ond gellir dwyn y'mlaen, nid yn unig ei dystiolaeth ef, ond hefyd tystiolaeth yr holl deulu

prif breswylwyr Baltonsborough, a'r holl bentrefi cymmydogaethol, er cadarnhâu gwirionedd yr hanes; mor hynod oedd y peth, ag y gwybuwyd yn dda am dano trwy yr holl wlad o amgylch. Yr wyf yn ei anfon atoch chwi, oblegid fy mod yn barnu y gall lesâu achos crefydd yn y dyddiau hyn o anffyddiaeth ac ammeugarwch *(scepticsm)* trwy roddi siampl hynod o ddigllonedd Duw yn erbyn adyn rhyfygus ac anniolchgar, a chadarnhâu y gwirionedd hwnw, yr hwn a wedir mor fynych yn awr, sef fod Rhagluniaeth yn goruwchreoli helyntion dynion.

Oddeutu diwedd y flwyddyn 1831, bu farw un Higgins, amaethydd o Baltonsborough, yn agos i Glastonbury, Gwlad yr Haf; ym mywyd yr hwn y mae rhai amgylchiadau hynod deilwng o'u cofnodi, a'u trosglwyddo i genhedlaethau dyfodol, fel siampl nodedig o ddigllonedd Duw yn erbyn penderfyniadau byrbwyll ac anystyriol, ac ymegnïad ffyrnig yn erbyn trefn Rhagluniaeth. O amser ei brïodas, yn y flwyddyn 1793, daeth Higgins yn dra awyddus i gael mab; ond oblegid i'w wraig ddwyn iddo dair o ferched yn olynol, ac heb un mab, aeth yn anniddan iawn, ïe, ac yn llidiog, gan ei fynych siomedigaethau, ac addunedodd, trwy lw echryslon, os merch a fyddai ei blentyn nesaf na siaradai efe byth â hi. Cyn geni ei bedwerydd plentyn efe yn annuwiol a ail adroddodd yr un llw echryslon: ac, er ei annhraethol lawenydd, ganwyd mab iddo; ond nid oedd y llawenydd hwnw i fod ond byr, canys arfaethwyd i'r mab a ddymunasai efe gymmaint, fod iddo ef yn achos o ofid a dygn alar am flynyddoedd. *Buan iawn* y cafodd yr amaethwr Higgins achos i edifarhau am ei adduned fyrbwyll; canys cyn gynted ag y dechreuodd y plentyn gymmeryd sylw o wrthddrychau o'i amgylch, gwelwyd ei fod yn gochelyd ei dad; ac nis medrwyd byth cael ganddo aros am un mynyd yn ei freichiau. Fel yr oedd y bachgen yn cynnyddu mewn oedran, ac yn dechreu llefaru, ei ochelgarwch tu ag ato oedd yn dyfod yn fwy eglur o hyd; a chanfyddwyd cyn pen hir, tra yr oedd efe yn ymddiddan yn rhydd â'i fam a'i chwiorydd, na ddywedai un gair wrth ei dad, nac *un gair yn ei bresennoldeb.* Ar y cyntaf barnwyd nad oedd ei wyledd ond damweiniol, ac o achos bod ei dad mor aml oddi cartref; ond pan y cyrhaeddodd y bachgen ei gyflawn lafariad, a pharhâu etto yn fud tu ag ato, daeth yn eglur nad oedd Higgins byth i gael yr hyfrydwch o ymddiddan â'i fab.

Aml yr erfyniai y tad helbulus arno siarad ac ymddiddan âg ef, ond nid oedd erfyniadau, bygythiadau, nac addewidion yn tycio; ïe, addawodd iddo hanner ei eiddo os siaradai âg ef; ond ofer oedd y cwbl. Aml hefyd yr annogai ac y dymunai ei fam arno ymddiddan â'i dad: ond ei ateb ef yn wastad oedd, "Na, fy mam, a ydych chwi yn meddwl na siaradwn â fy nhad, pe medrwn? Cyn gynted ag y delo fy nhad yn agos, mae fy llais yn dechreu bloesgi, a chyn y delo i gyrhaedd clywed, mae fy lleferydd yn pallu yn hollol." Peth arall hynod yn hanes y dyn ieuangc hwn oedd, nad allai ymddiddan â neb gwryw mwy na'i dad, ac iddo barhâu felly am bymtheg mlynedd ar hugain o'i oes, hyd farwolaeth ei dad; ond yn union ar ol ei farwolaeth, efe a ddechreuodd siarad â phawb o'i amgylch, yn gystal gwryw a benyw, gan gymmeryd arno ei hun drefnu ac edrych ar ol claddedigaeth ei dad, ac y mae efe etto yn mwynhâu ei *gyflawn* leferydd. Yr oedd bob amser yn blentyn tirion ac ufudd i'w dad ym mhob peth; ond ar ei farwolaeth, sylwyd ei fod yn dangos dideimladrwydd mawr, heb un arwydd o alar. Yr oedd yn pymtheg oed pan ddywedwyd gyntaf wrtho am adduned ei dad, ond ni wnaeth un effaith weledig arno.——Ydwyf, Syr, eich ufudd wasanaethwr,

JOHN WILLOT EASTMENT,
Surgeon, M. R. C. S.

Wincanton, Somersetshire.

LLONG-DDRYLLIAD.

AR foreu teg yn ddiweddar cychwynodd Llestr prydferth allan o borthladd Llynlleifiad; ac ar ei chychwyniad ar hyd yr afon yn cyfodi i fynu eu llumanau, a'r rhai hyny yn chwyfio yn y gwynt, nes yr oeddynt yn gwenu yn yr olwg arnynt; a'r cerddorion yn canu nes codi calon y mwyaf llesg, a gwneuthur i bob math ar bruddglwyf gilio draw. Ac yna trafaelu yr oeddynt â phob peth o'u tu—y gwynt yn

deg—gorlifiad y môr o'u plaid—a gwyneb yr eigion fel pe buasai yn wydr gloyw—yr haul tanbeidiawl yn pelydru nes gwneuthur i bob darn o haiarn oedd yn y Llong ddisgleiriaw fel pe buasai yn risial gloyw—a'r hwylbrenau mawrion fel rhyw Gadfridogion dewrwych—a phawb ar ei bwrdd megys yn chwareu o'i deutu, rhai yn myned i fynu, ac ereill yn dod i lawr, ac oll yn llon a siriol, o'r Cadben gwrol hyd at y Cogydd bach—a'r holl ymfudwyr lluosog, rhai yn chwiffio ffwgws, ac ereill yn cymmeryd trewlwch, rhai yn yfed gwirodau, ereill yn ymddiddan â'u gilydd pa fodd i farchnata ar ol cyrhaedd y làn, a neb yn meddwl fod un perygl yn agos. Ond oddeutu tri o'r gloch brydnawn fe gyfnewidiodd yr hin. Dechreuodd yr haul ymfoddi yn yr uchelder—cyfododd y gwynt yn gryf, ac yn y fan fe droes yn union i'w herbyn. Tua phedwar neu bump tewychodd y cymylau yn ofnadwy, a dechreuasant wlawio yn aruthrol, nes y bu gorfod i bawb ond y dwylaw ffoi oddiar y bwrdd. Ym mhen ychydig yr oedd holl natur fel pe buasai wedi ymddyrysu—y gwynt yn chwyrnu yn ddychrynadwy, a'r cymylau fel pe buasent yn ymrwygo gan y fath nerth o wlaw oedd yn ymdywallt—a'r môr mawr fel crochan berwedig—a'r Llong hithau yn ymdroi fel meddwyn uwchben yr eigion ofnadwy. Yn fuan dyma gysgodau yr hwyr yn dechreu ymddangos, a hi a aeth yn dywell iawn. Ofer oedd edrych am na haul, na lloer, na sèr; ond yr oedd y ffurfafen yn edrych mor dywell a duaidd a phe buasai goleuni erioed heb fod ynddi. Ar fyr dyma eu dychryn yn cael ei chwanegu fwy-fwy—y mellt mawr yn dechreu ymddangos, "A phŷg-lèn nef yn ffaglau," ac yn eu hiaith yn dywedyd, "Wele ni" Gyda hyn dyma y taranau mawrion yn rhuo yn ddychrynllyd, nes dyrysu pob meddwl, a chreu arswyd ar bob calon; ac i chwanegu at eu dychryn, dyma y Llong yn dechreu gollwng dwfr, a gorchymyn yn cael ei roi gyda brys i drefnu y sugnedyddion, a phawb ar a fedrai weithio i weithio gyda hwynt. Ond er yr holl ymdrech i gyd, y môr oedd yn curo, a'r llong yn cael ei llenwi, fel yr oedd pob gobaith yn pallu, a phob meddwl yn ymddyrysu. Erbyn hyn yr oedd hi yn ddi galon—y nos yn dywell—yr hwylbrenau yn cael eu dryllio—a rhai o'r dynion yn dechreu cael eu lluchio dros y bwrdd gan y corwyntoedd mawrion i'r eigion ofnadwy—y Llong yn esgyn i'r nefoedd, ac yn disgyn i'r dyfnder, a holl ddoethineb y morwyr yn pallu, a'u henaid yn llewygu gan ofn—y dewr yn bloeddio yn chwerw, a thragywyddoldeb yn agor ei ddorau mawr am danynt. Yn fuan dyma y dwfr yn llenwi y cabanau, nes y bu gorfod i'r holl ymfudwyr ddringo i fynu i'r bwrdd. Ac erbyn myned yno, a dechreu galw enw un, a neb yn ateb; galw ar un arall, a neb yn ateb; o'r diwedd rhywun yn gorfod dywedyd, eu bod wedi cael eu golchi dros y bwrdd. Erbyn hyn clywir yr Och fawr, digon a merwino dwyglust y neb a'i clywo. Yn ol aros yno ychydig, gwelid y mellt yn gwau trwy yr eangder—clywid y môr, y gwynt, a'r taranau, fel pe buasent yn ymdrechu â'u gilydd—ac i ychwanegu at eu dychryn, dyma yr hwylbrenau yn dechreu clecian fel ergydion, ac megys yn cael eu dadwreiddio fel cawn o flaen corwynt—a'r morwyr mwyaf medrus yn methu gwybod pa beth i'w wneyd. Yn awr gallwn feddwl fod yno le sobr. Gwelid pob elfen fel pe buasai wedi ymddyrysu—pob gobaith am ymwared wedi ei golli, a dim yn y golwg ond tragywyddoldeb di ben draw.

Yna yr oedd llawer megys wedi gwallgofi—ereill yn parotoi gyferbyn a myned i'r môr—ereill megys yn ymddryllio, ac yn gwaeddi, "O fy Nhad!" neu, "O fy Mam! fy mhlentyn, fy mrawd, neu fy chwaer!" Llawer gwr a gwraig yn ymgofleidio y tro diweddaf am byth—mam yn cofleidio ei phlentyn, a'r don yn dyfod, ac yn ei ysgubo oddiar ei gliniau i'r cefnfôr mawr, a hithau yn ei dychryn yn syrthio i lawr mewn llewyg, a chyn iddi ddadebru dyma don yn dyfod ac yn ei chipio hithau yr un ffordd. Yn y fan, dyma i'r Llong ergyd nes y darfu iddi hanner ymagor, a llawer hefyd o'r ymfudwyr a soddasant i'r gwaelod, ac o'r ychydig ag oedd heb fyned i lawr, yr oedd rhai mewn llewygfeydd, a'r lleill yn bloeddio ddigon a hollti y galon galetaf. A chyn iddynt ond braidd gael anadlu dyma ergyd drachefn iddi, nes yr aeth yn ddrylliau. O'r fath olwg o ddynion oedd i'w gweled ar frigau lluwch y tonau cynddeiriogwyllt, wedi myned ar unwaith heb obaith cael glàn yn fyw byth.

Ar fyr, gyda syndod yn gymmysg a llawenydd, dyma ychydig i'r làn; rhai wedi cael eu gyru gan y tonau, ereill ar ddarnau o'r llong.

O! y fath olwg drychinebus oedd yno! Rhai yn rhy gleifion i ddywedyd dim, ereill megys ar fin trancedigaeth, ereill megys yn gwallgofi am eu perthynasau oedd wedi boddi. Un yn gwaeddi, "Fy Nhad anwyl, mae ef wedi boddi!" arall, "O fy ngwraig anwyl!" arall yn ymddryllio, ac yn llefain, "O mae fy uniganedig innau yn y dyfnder mawr!" llawer gwr yn gwaeddi, "O pa fodd yr âf fi i olwg fy mhlant heb eu mam! ac, O! pa fodd y mynegaf iddynt yr hyn a ddigwyddodd!" O! y fath ochain tòr-calonus oedd yno gan yr ychydig a ddaeth i'r làn am yr ugeiniau oedd ar ol. Ond erbyn i'r newydd o hyn gyrhaedd amrywiol barthau y deyrnas, y fath ochain tòr-calonus oedd mewn llawer teulu. Yr oeddynt fel Rahel gynt, ni fynent eu cysuro am eu perthynasau am nad oeddynt.

Yn awr gwelaf fyned o'r ysgrif yn rhy faith; ond dibenaf ar hyn, gyda dymuno mai ychydig o'r damweiniau hyn a gymmero le ar hyd ororau Cymru. Ac os bydd i'r fath ddamwain echrydus byth gymmeryd lle, cadwed pob Cymro ei ddwylaw yn lân rhag cyffwrdd â dim perthynol i'r llongwyr, na'r llong; gan ystyried fod pob peth perthynol iddynt megys yn werth gwaed; a bod llygaid yr Hwn sydd yn gweled pob peth yn eu gweled; ac y gwna efe hefyd edrych yn fanwl pa fodd y gwnant hwy ymddwyn y'mhob man, a thu ag at bob peth.

DEWI AP GWILYM.

Glan Afon Rhothellt.

D. S. Nid oes yn y llinellau uchod un cyfeiriad at un llong-ddrylliad mwy na'u gilydd.

LLYTHYR LATIMER.

MR. GWYLIEDYDD—Nis gallaswn lai na gwenu rhywfaint wrth ddarllen, yn eich Rhifyn am fis Mai, lythyr awdwr "Corph Difinyddiaeth," a gyhoeddwyd yn ddiweddar. Beia yn fawr ar "Freuddwyd" *R. Ll.* a ymddangosodd mewn Rhifyn blaenorol, gan feddwl fod cyfeiriad at ei Waith yn y breuddwyd hwnw; a ffroma yn aruthr am y dychymmygir yn y breuddwyd weled un yn myned trwy afon angeu â Chorph Difinyddiaeth ar ei gefn, ond yn gorfod ei adael i fyned gyd â'r llif, ac yn gorfod myned i dir y bywyd hebddo. Ymddengys fod yr awdwr yn hoff iawn o'i Waith; a bod y meddwl y bydd raid iddo ei adael ar ei ol, pan y tramwya i fyd arall, yn dra blin ganddo. Diagwyl, mae 'n debyg, gludo y llyfryn gyd âg ef i wlad y gogoniant—mor gywir, mor berffaith, yw yn ei olwg! anffaeledig! Pa fath Babau ydym ni oll! Da yw fod un anffaeledig i benderfynu pa bethau a dderbynir uchod. Pe gadewid i Gyrph Difinyddiaeth, a gyfansoddwyd gan amryw anffaeledigion y byd hwn, i fyned i mewn i'r nefol drigfanau, byddai yno yn ddiau yr un dadleu ac ymgecru ag sydd yn rhy aml yn y byd isod; ond diammeu na chânt fyned i mewn yno. A da fyddai i'r awdwr hwn i ymdrechu dwyn ei feddwl i foddlonrwydd ar y pwngc hwn; canys er ei holl hoffder o'r Corph Difinyddiaethol a ysgrifenodd, rhaid iddo ei adael ar ei ol pan elo i fyd yr ysprydoedd: a diammeu genyf y bydd iddo ef, ac i bawb ereill, pan elont yno, i ganfod amryw bethau gwag a gwyredig iawn yn y tybiau a goleddasant tra yn y byd tywyll a phechadurus hwn.

Ond peth go ryfedd yw i'r awdwr hwn ddrwg-dybio *R. Ll.* druan, yr hwn sydd mor rydd a'r plentyn na aned o'r bai a roddir arno. Y "Breuddwyd" a'i haflonyddodd, ac a barodd gymmaint cynnwrf yn ei feddwl, a ymddangosodd yn gyntaf yn y "*Christian Observer*," ryw fisoedd yn ol; a chyfansoddwyd ef yn ddiau gan ryw un na wyddai fwy am yr awdwr hwn, a'i lyfryn, nag am wladychyddion y lleuad. Cyfieithiad *R. Ll.* yw y breuddwyd yn y Gwyliedydd, ac nid ei gyfansoddiad. Nis gwn i ddim am lyfr yr awdwr yma; ond y mae 'r amgylchiad hwn yn peri i mi feddwl fod pethau ynddo heb ddim mwy sail iddynt nag i'r ddrwgdybiaeth hon. Os bydd neb un yn *dueddol* i gymmeryd yn ganiatâol, heb ddigonol sylfaen, nid yw hyny yn argoel da o gymmwysderau i ysgrifenu llyfr addas i fyned gyd âg ef trwy afon angeu i fyd arall. Da fyddai i'r gwr dysgedig hwn i beidio coleddu meddyliau *mor fawr* am ei lyfr. Os â ef ei hun i'r bywyd (a gobeithio yr â)

byddled yn ddiogel ganddo nad â ei lyfr byth yno: a daw amser yn ddiau y bydd cywilydd ganddo o amryw bethau a gynnwysa; ac felly y bydd gyda llawer, os nid gyda phawb, o'r rhai a fuont yn ymryson â phethau dadleugar.

Peth arall go hynod yw, i'r awdwr hwn briodoli i *R. Ll.* lythyr a ysgrifenwyd y llynedd at Gyhoeddwr Papur Newydd Bangor, mewn perthynas i'w lyfr. Ni wyddai *R. Ll.* druan ddim mwy am y llythyr hwnw nag am drigolion y purdan. Ysgrifenwyd hwnw genyf fi; a'm diben oedd yr hyn a ddywed yr awdwr ei hun, sef rhwystro ei gyhoeddiad. Yr oeddwn yn canfod yn eglur, oddiwrth yr hyn a ddywedasid yn y Papur uchod am dano, na fyddai yn lyfr cymmwys er gwneuthur daioni. Dadleu ynghylch pethau mor fawr, dyrys, a goruchel, ag etholedigaeth a rhag-arfaethiad, sydd waith na wna les bron un amser—ac, yn amlaf, gwna lawer o ddrwg. Bu gormod o ddadleu eisoes ar y pethau hyn. Doethineb fyddai i bawb a ewyllysiant iechydwriaeth pechaduriaid ymafaelyd mewn gorchwylion gwell a mwy defnyddiol. Nid trwy ddadleu y gellir dwyn dynion i'r un meddwl; ond trwy annog pawb i gredu gair Duw, a byw yn unol âg ef; i ddangos yspryd cariad, ac amlygu dioddefgarwch tu ag at eu gilydd, mewn pethau dihanfodol i iechydwriaeth. Yr oeddwn yn canfod, ac yn clywed, bod mwy o hyn y'mhlith pob enw nag a fu; a phan welais hysbysiad o lyfr yr awdwr hwn, nis gallwn lai na chanfod y byddai y fath Waith yn fwy tebygol na bron un peth arall i yru dynion yn benben drachefn, yn enwedig wrth ystyried yr yspryd hunanol, a'r hyfdra mawr, a amlygasai yr Hysbysiad hwn: a'r un fath dymher a amlyga ei lythyr. Trueni mawr yw bod dynion o ddoniau a dysgeidiaeth yn creu anghydfod, yn lle undeb; yn peri i ddrwg yspryd ymdaenu, yn lle yspryd yr efengyl; ac felly yn cynnorthwyo gwaith tywysog y tywyllwch, yn lle dwyn yn y blaen waith Tywysog y tangnefedd.

Pa faint mwy o les a wnaethai yr awdwr hwn pe cymmerasai mewn llaw waith a fuasai yn tueddu i heddychu dynion o wahanol farnau, i osod allan bwys ac angenrheidrwydd y pethau y cytunant yn eu cylch, ac i annog pawb at y gorchwyl mawr o achub eu heneidiau. Pa faint gwell fuasai hyn na threulio amser a meddwl i gyfansoddi llyfr, o blaid pa un y dengys y fath barodrwydd i daro pawb a ddywedant ddim yn ei erbyn, ac i gyfeirio ei saethau at un a *ddychymmyga* yn unig ei fod wedi rhoi anair iddo. Fy nymuniad o ran yr awdwr hwn, yw, i'w lyfr fyned i dir angof o'i flaen ef ei hun, ac iddo gyfansoddi llyfr arall, er annog pawb i ddewis y rhan dda na ddygir oddi arnynt. Yna tebyg yw, os bydd iddo gludo y fath lyfryn ar ei gefn pan elo at afon angeu, y bydd iddo gael y fraint o'i gario yn ddiogel trwy 'r afon i dir y gwynfyd.——Yr eiddoch, &c.

LATIMER.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Dyma i chwi dalfyriad o lythyr a dderbyniais yn ddiweddar oddiwrth un o Genhadon y "Gymdeithas Genhadol Eglwysig" yn *New Zealand*: os bernwch ef yn addas, rhoddwch iddo gongl fechan yn eich Cyhoeddiad canmoladwy.—Ydwyf, yr eiddoch, &c.

GWILYM EDWEN.

CARRLUDD,
Mawrth 23, 1832.

CYFIEITHIAD O LYTHYR O NEW ZEALAND.

ANWYL GYFAILL,

Cyrhaeddais Sydney yn Neheubarth Cymru Newydd ar yr 21ain o Ragfyr diweddaf, ac yma ar y 6ed o Chwefror. Yr wyf yn diolch i'm Tad nefol fy mod mewn cyflawn iechyd yn awr, ac y mae y wlad yn fy moddhâu yn fawr. Nid wyf yn edifarhâu dim am ymadael â'm gwlad enedigol, fy holl gyfeillion, a phob peth oedd anwyl genyf, gan obeithio y rhynga bodd i Dduw fy ngwneuthur yn fendith i rai o'r cenhedloedd truenus hyn, y rhai nis gwybuasant erioed fod ganddynt eneidiau anfarwol, ac ni chlywsant ddarfod i Iesu Grist ddyfod i lawr o'r nefoedd i farw, fel y gallai pechaduriaid a gredent ynddo ef gael byw gyd âg ef yn nheyrnas ei ogoniant yn dragywyddol. Y mae yr Arglwydd wedi gweithredu llawer yma eisoes, lle mae Satan yn llywodraethu ym mhob calon. Niferoedd a glywsant yr efengyl, ac amryw ag oeddynt feirw mewn

camwedd a phechod, a glywsant lais Mab Duw, ac a fywhawyd. Diddenir fi yn fawr wrth wrando arnynt yn fy ystafell fy hun ganol nos, yn canu caniadau Sïon, ac yn gweddïo ar Dduw y nefoedd trwy Iesu Grist yr hwn a'u hachubodd trwy ei werthfawr waed, ac a'u dygodd i ryddid yr efengyl, ac a'u gwnaeth yn etifeddion y nef. Yr wyf yn credu y cyflawnir gweithredoedd mawrion yma cyn bo hir; y mae yma gynnwrf ym mhlith yr esgyrn sychion, ond nid yw Satan yn segur yn gwrthwynebu lledaeniad teyrnas y Prynjawdwr; etto ei holl ymgyrch a fydd yn ofer—gair Duw ni ddychwel ato ef yn wag; y mae yn fywiol ac yn nerthol, yn gwahanu yr enaid oddiwrth bechod. Gall uffern a'r ddaear ymosod yn ei erbyn, a bod eu holl ymdrech yn ofer. Gair Duw nid yw yn rhwym—Satan a'i weision a geisiant ei rwymo; anfoesoldeb, hunangyfiawnder, proffeswyr cnawdol, Cardinaliaid, Pabau, a chythreuliaid, a ymegnïant i'w rwymo, eithr yr holl gythreuliaid yn uffern nis gallant; canys Duw a ragfynegodd y caiff redeg a chael gogonedd, nes y delo pob mab a merch Adda yn gyfranogion o ras yr Arglwydd Iesu Grist, ac a lywodraetha yn eu calonau heb wrthwynebydd. Anwyl Syr, esgusodwch fyrdra fy llythyr, mae fy amser yn brin, a'm galwedigaethau yn lliosog.

Yr eiddoch, &c.

J. P. Waimate.

New Zealand, Medi 11, 1830.

LLYTHYR I'R GWYLIEDYDD.

Syr—Efallai y digiwch wrthyf pe gofynwn i chwi, pwy a osododd yr enw Gwyliedydd arnoch? Modd bynag am hyny, nis gwaeth genyf; ond, meddyliaf nad ydych, mewn un ystyr, yn teilyngu enw mor ardderchog, nac yn haeddiannol o gael eich cyfarch ar yr enw hwnw gan ynfydion yr oes hon. Agorasoch byrth braenllyd eich castell, er mwyn rhoddi lle i benboethwyr eich cylchdaith i anelu eu saethau gwenwynig at y personau sydd wedi ac yn gwneuthur mwy o ddaioni i'r cyffredin na neb Meddygon, Physygwyr, nac Offeiriadon yn y byd, sef *brudwyr a dywedwyr tesni* y Dywysogaeth. Oni bai y rhai boneddigaidd hyn, meddyliaf y buasai Cymru yn meddu ar yr haid lladron a'r drwg-weithredwyr mwyaf eofn ac annatguddiedig o fewn cylch pedwar ban byd. Pa faint o weithredoedd ysgeler a lladradaidd a ddygodd Bella a Sydney o Galedfryn i'r amlwg, yr hyn na allasech chwi, na chymmaint ag un o berchenogion eich Cyhoeddiad wneuthur, pe cawsech Dywysogaeth Cymru am eich llafur; ond hwy, megys gwragedd teimladwy a thosturiol, a symudent unrhyw anhwyldeb o blith eu deiliaid, neu a ddattodent gadwynau 'r gelyn dïafol, am ychydig geiniogau. Ac, O! y fath ddyn buddiol i'r wlad yw Mr. John —— o Rosesmor. Pe byddai ynoch amynedd dyn rhesymol i wrando arnaf yn mynegi y gweithredoedd ardderchog a wnaeth yn ei oes, yr wyf yn sicr nas gallech lai na rhyfeddu—cyfodi eich croes a'i ddilyn bob cam ar hyd ystod eich bywyd. Yr hyn a allasai Ynadon Swydd Fflint dalu i'r boneddig am ei orchestion canmoladwy, oedd ei sicrhau yn Nghastell Fflint; Ow! ow! Nid bychan oedd galar ei ffyddlon gyfeillion tra bu y gwron yn llyffetheiriau eu mympwy traws-arglwyddiaethawl. Dau o'i elynion penaf ei yw y Parch. R. ——, Person Llan——, a'r Parch. H. ——, Person Llan——. A pha ryfedd os bwrw Modlen o'r Cwm ei llygaid drwg dros y gwyr hyn ryw bryd neu gilydd. Ha! pwy a'u gwared oddiwrth eu heffeithiau dirdynawl? nid John, na neb arall o'i frodyr anffaeledig; a rheswm da paham. Meddyliodd eich Beirdd gwrachïaidd eu bod wedi rhoddi dyrnod marwol i'r boneddigion tan sylw yn Eisteddfod y Trallwm; ond nid felly y bu, megys y caf ddangos i chwi ym mhellach. Ac, O! mor ddiolchgar y dylai 'r Cymry fod i angeu am eu gwared oddiwrth *Eurgain Callestr*. Pwy yn y byd mor elyniaethol tu ag at y teulu cymmwynasgar hwn ag ef tra bu. Meddyliodd hwn iddo ddanfon ei saeth trwy galon Miss Betsy, merch hynaf Mr. John —— o Rosesmor; ond ni ddaeth ei amcanion i ben; canys y mae yr hen foneddiges etto yn fyw, a chanddi feibion a merched wedi eu hegwyddori yn yr un gelfyddyd, ac yn ei dilyn gyd â'r llwyddiant mwyaf. Pe buasai Athrofa Llanbedr wedi ei hagoryd i egwyddori

meibion a merched yn y gelfyddyd ragorol hon, meddyliaf na byddai lladron a thwyllwyr Cymru mor aml ag y maent heddyw. Pwy a ddichon ddywedyd y fan lle mae trysorau cuddiedig, a pherlau gwerthfawr, onid hwy? Clywch, nid yn unig parant i'r lleidr, neu 'r yspeiliwr, ddwyn eich eiddo cyfrgolledig yn ol, a gosod arno y nód a ddymunech, ond hefyd hwy a ddangosant i chwi ei wynebpryd mewn drych! Pa beth a ddymunech gael? Pa beth sydd fwy boddhaol na hyn? Cywilyddiwch, o herwydd i chwi erioed erlid y fath bobl, na gosod cymmaint ag un llythyren yn eich gwasg, er cynnyg anurddo eu henwau da.

Y mae genyf lawer yn rhagor i'w osod yn eich erbyn chwi a'ch perchenogion ar y pen hwn, ryw amser i ddyfod, ond y mae yn rhaid i mi yn awr brysuro myned rhagof at yr hyn sydd dra hyfryd genyf són am dano, ac a ddylai gael ei argraffu â llythyrenau aur, ac nid eiddo *mûn* Saunderson o'r Bala.

Fel yr oedd gwr cyfrifol, nid cwbl 60 milldir o Y—— yn dychwelyd o L—— efe a gwympodd oddiar ei farch; ac felly y derbyniodd niwed mawr. Un o'i geraint a brysurodd at eich cymmydog Mr. —— i ymofyn meddyginiaeth. Dywedodd hwnw mai Gaenor, o Ben Rhiw, a'i llygad-dynodd i beri iddo syrthio oddiar ei farch. Mynegodd hefyd i'r ymofynydd, os dymunai teulu y cystuddiedig gael profiad o'i haeriad cynghorai y cystuddiedig i gymmeryd dyrnaid o halen, ac anadlu arno dair gwaith, a'i daflu i'r tân, ac os elai yn ddu, yna yr oedd ei haeriad yn wir; ond os craciai yn tân yna anwir oedd ei haeriad. Gan nad oedd gan Mr. —— gyffyriau digonol addas at y clwyf a roddodd Gaenor merch annwn iddo, gwnaeth y gwr y goreu o'i ffordd at wr nodedig a medrus yn Swydd D——n, yr hwn sydd wedi cael yr awdurdod i symud pob clwyf ac afiechyd o blith ei gyfeillion. Y cystuddiedig a osododd ei amgylchiad ger bron yr *anffaeledig* feddyginiaethydd; ac yn uniongyrchol y meddyg a aeth yn nghyd a gosod ei gyffyriau wrth glwyfau ei ddioddefydd. A pha beth a feddyliwch chwi oeddynt? Un o bennodau St. Paul at yr Ephesiaid, sef y bummed, a gweddiau yr Eglwys Sefydledig!! Y meddyg medrus a ddarllenodd yr holl weddïau yn Ngwasanaeth yr Eglwys, a rhwng pob gweddi efe a ddarllenai y bennod yn yr Ephesiaid. Efe a gyssegrodd lestraid o ddwfr oer, ac a barodd iddo yfed cwpanaid o hono yn awr ac yn y man. Tra yr oedd y gwr yn defnyddio y feddyginiaeth hon, yr oedd y dioddefydd druan yn teimlo ei hun yn cael ei nerthu, a'i anhwyldeb ei symud, ac yn y fan gwnaethpwyd ef yn gwbl iach! A ellwch chwi, neu a allasai *Eurgain*, pan oedd yn fyw, wneuthur y fath wyrth a hon? Ym mha le y mae Docteriaid celfydd y Dywysogaeth? Ym mha le y mae Personiaid Eglwys Loegr a'u gweddïau? A fedrant hwy ddiystyru dynion sydd wedi derbyn gallu i weithredu fel hyn gyda gweddïau eu Heglwys, pryd nas gallant hwy eu hunain gymmaint a symud gwybedyn neu abwydyn gyd â'r un moddion?

Cyn terfynu fy llythyr hwn, rhaid i mi ddywedyd ger gwydd y byd, fod gelyn neillduol arall i'r gwyr rhagorol hyn a'u hachos yn y gymmydgaeth hon, nid llai gwr nac Ebrwyad y Plwyf. Bu i hwn ryfygu cymmeryd Papuryn llesfawr o deulu yn ei blwyf, yr hwn oedd i gadw pob haint, anhwyldeb, rheg, a melldith, o blith y teulu, a'u heiddo, tra byddai o dan eu cronglwyd. Paham y mae Personiaid yn brysurach na neb arall yn chwilio i ddirgeloedd pethau, ac ansawdd teuluoedd eu hardaloedd? Ai cynfigenu y maent wrth lwyddiant nod eu saethau llymion? Nid wyf yn ammeu na bydd i'r gwr hwn brysuro ei hun i ddanfon y Weddi fendigaid, a ladratäodd o'r teulu anffodus uchod, i chwi i'w dirmygu a'i gwawdio. Mynwn iddo ef a chwithau gymmeryd gofal pa beth a wnelech, rhag ofn eich cael yn gwrthryfela yn erbyn lluoedd nas gallwch eu gorchfygu. Os oes rhyw un o ddarllenwyr eich cyhoeddiad yn teimlo rhyw anhwyldeb corphorawl, ac yn dymuno cael gwaredigaeth ebrwydd oddi wrthynt, deued gyda brys i'm tŷ i, a chyfarwyddaf ef, neu hwy, gyd â'r boddlonrwydd mwyaf i balas y boneddig a iachaodd y gwr a gwympodd ar ei ffordd o L—— yn rhad.—Yr eiddoch, &c.

ELYMAS.

ENDOR,
Mehefin 19, 1832.

ATEBIAD I OFYNIAD "ARDDWR O BOWYS."

Rhif. 108, *tu dal.* 118.

Y GWYLIEDYDD HYBARCH—Rhoddasoch o'm blaen, yn mis Ebrill diweddaf, lythyr *Arddwr o Bowys.* Cyfaddefaf yn rhwydd bod y llythyr hwnw yn haeddu sylw ereill heblaw y *Mildraethodydd.* Ond gan nad wyf am ymyraeth â materion rhai ereill oddieithr o angenrheidrwydd, a hyny hefyd mor anfynych ac mor lleied ag y bo dichonadwy: nid ymofynaf pa sylw a wnaeth ereill o'r llythyr uchod.

Gosododd fy nghyfaill ger fy mron yn ei lythyr bedwar o ofyniadau; a chyda eich cenad chwi, rhof ateb hyd y medrwyf iddynt yn olynol.

Y gofyniad cyntaf yw, "I ba lwyth o greaduriaid y perthyn y *Draenog?*"

Os nad yw fy nghof yn fy nhwyllo, rhoddwyd hanes y creadur hwn yn y Gwyliedydd, ond y mae yn debyg na welodd *Arddwr o Bowys* ddim o'r hanes hwnw, am hyny rhoddwn yma atebiad i'w ofyniadau.

Y *Draenog* a berthyn i ryw y *pedwar-troed*, a theulu neu lwyth y *gwylltfil.* Anianyddion a ddywedant bod iddo ddau ddant yn yr ên uchaf, yn lled bell y naill oddiwrth y llall; a dau yn yr ên isaf yn agosach i'w gilydd. Y mae iddo ddau ysgythrddant o bob tu. Y mae tri math o *Ddraenogiaid*—un math yn perthyn i Ewrop, un arall yn perthyn i Amerig, a'r trydydd yn perthyn i Asia. Un gwyn di glustiau yw Draenog America; ac y mae clustiau yn crogi i lawr bob tu i ben Draenog Asia. Draenog ein gwlad ni sydd anhardd o ran ymddangosiad. Y mae ynghylch naw modfedd o hýd, o'i drwyn i'w gynffon, ac wedi ei orchuddio o barth y rhan uchaf o'i gorph â chroen pigog; y rhan arall sy flewog. Rhidiant yn y Gwanwyn, a dygant eu rhai bach, dri, pedwar, neu bump, yn nechreu yr hâf. Yr olwg ar y rhai bach sydd wynaidd, ac ychydig o'r pigau a ymddengys y pryd hyn. Ni fedrwyd hyd yn hyn eu dofi. Rhoddwyd yn fynych y fam a'i rhai bach mewn dalfa, a digon o ymborth blasus; ond yn lle eu magu, y fam a'u difethodd hwynt o un i un bob tro. Ni epiliant ychwaith mewn caethiwed.

Mewn perthynas i'r ail ofyniad o eiddo yr *Arddwr*, gellir dywedyd yr ymbortha y Draenog ar ffrwythau megys afalau, &c. ar lawer o wreiddiau, ac ar drychfilod. Ymborthant hefyd gyda hyfrydwch ar gig cyn ac wedi ei drin. Nid yw ond chwedl ddisail fod y Draenog yn sugno gwartheg yn yr haf, ac yn brathu eu tethau. Pwy bynag a gymmero boen i edrych a sylwi ar geg y Draenog, a theth y fuwch, a wêl bod hyn yn beth annichonadwy. Dywedir y dringa i ben pren afalau, neu ellaig, yn y gerddi, ac y bratha ei bigau ynddynt, a dwg hwynt i lawr felly; etto nid yw hyn ond dychymyg. Ni welir hwynt allan o'u tyllau ond anfynych iawn yn y dydd; ond rhodiant o amgylch yn y tywyllwch i ymofyn am ymborth, a phethau angenrheidiol. Llechant y dydd mewn hen geubrenau—o dan hen foncyffion—mewn gwrychoedd—o dan gerig mawrion—ac mewn agenau creigiau. Ni fwytânt ond ychydig; a byddant fyw yn hir iawn heb ddim bwyd. Ni ddarparant yr haf erbyn y gauaf, ac nid ymddengys fod yn perthyn iddynt fawr o ofal dros dranoeth.

I'r ymofyniad nesaf nid yw yn angenrheidiol dywedyd ond ychydig. Y mae y Pathew, y Neidr, a'r Draenog, yn cysgu yn eu llochesau am y tymmor oer o'r flwyddyn. Nid yw yn hawdd dywedyd ym mha le y mae y Draenog yn gwneuthur felly; ond meddylir ei fod yn llechu am y gauaf mewn tyllau yn ngwaelod y gwrychoedd, mewn ac o dan hen geubrenau, &c. a lleoedd ereill cyffelyb.

Y pedwerydd ymofyniad yw, "Paham y rhoddwyd y fath arfogaeth i'r creadur hwn?" &c.

Fe ŵyr yr *Arddwr o Bowys*, yn gystal a phobl Gwynedd, bod y rhan amlaf o greaduriaid wedi eu cynnysgaeddu â rhyw offeryn er amddiffyn eu hunain. Paham y rhoddwyd yr offeryn hwn i un, a'r offeryn arall i'r ail, ac un hollol wahanol etto i'r trydydd, nis gallaf roddi rheswm gwell na dywedyd, felly y rhyngodd bodd i'r Creawdwr. Gŵyr pob un agos o'ch darllenwyr y defnydd a wna y Draenog o'i groen pigog pan yr ymosodir arno gan unrhyw elyn. Pan y gwelo ei fod mewn enbydrwydd, efe a bâr i'w groen pigog ymgau am dano o amgylch, fel nad yw mwy amgen na phellen gronbigog a draenogaidd. Fel yr â malwen i'w chragen er am-

ddiffyn ei hun, felly yr â Draenog i'w god bigog—ei dŵr, a'i darian, ei gleddyf, a'i waywffon ef yw ei groen pigog; ond fe allai na ddylaswn ddywedyd ei gleddyf a'i waywffon, canys nid yw y Draenog yn rhyfela â neb oddieithr i dori ei newyn. Creadur diniweid iawn yw, ac nid oes reswm paham y mae dyn mor elynol iddo oddieithr ei anharddwch, a'r chwedl ddisail uchod. Diau ei fod yn dda a defnyddiol yn ei le, ac yn gweini ryw fodd neu gilydd at ein cysur a'n dedwyddwch ni. Am hyny na fyddwn greulon wrtho.——
Ydwyf, Wyliedydd hybarch,

Y MILDRAETHODYDD.

YCHYDIG OFAL A ARBED LAWER O GOLLED.

"PAN oeddwn yn y wlad yn ddiweddar," medd Mr. S——, "gwelais esiampl o'r mân golledion hyny sydd yn digwydd i deuluoedd trwy ddiofalwch. Trwy eisiau clicied o isel bris gadawid llidiart cadlas oedd yn arwain i'r meusydd yn aml yn agored. Pob un a elai trwodd a daflai y llidiart i gau ar ei ol; ond gan nad oedd dim i'w dal yn gauad, gadewid hi yn wastad yn curo, weithiau yn agored ac weithiau yn gauad. Felly yr âi yr ieir a'r cywion allan, ac y collid hwynt. Un diwrnod diangodd mochyn allan, a rhedodd i'r goedwig: ac ar ei ol y rhedodd pawb o gwmpas y tŷ—y garddwr, y gogyddes, a'r llaethwraig. Y garddwr oedd y cyntaf a gafodd olwg ar y mochyn; ac wrth ymegnïo i geisio ei ddal ysigodd ei ffer, yr hyn a fu yn achos iddo gadw i mewn am bythefnos. Y gogyddes hefyd, pan ddychwelodd, a gafodd y lliain a adawsai hi wrth y tân, wedi syrthio, ac yn llosgi: ac am fod y llaethwraig wedi anghofio yn ei brys rwymo traed un o'r buchod, yr oedd y fuwch wedi taro ebol bach ag oedd yn y beudy, a thori ei goes. Yr amser a gollodd y garddwr oedd werth pedair neu bum punt, heb sôn am y gofid a ddioddefodd. Y lliain a losgwyd, a'r ebol a friwyd oeddynt werth llawer mwy. Felly o eisiau clicied, yr hon ni fuasai yn costio mwy na thair ceiniog, yr achoswyd y golled o ddeg neu ddeuddeg punt, yn gystal a llawer o drafferth, poen, a blinder."

H. R. T.

EFFEITHIAU LLESOL Y TESTAMENT NEWYDD.

RHYW amser yn ol yr oedd gweddw dduwiol yn y parth gogleddol o Loegr, ar ba un, o achos y golled a gawsai, y disgynodd y gofal o deulu lliosog o saith o ferched ac un mab. Ei phrif ofal oedd am gael meithrin ei phlant yn rhinweddol a chrefyddol, gyda golwg ar eu hapusrwydd a'u llwyddiant tymhorol ac ysprydol. Ei hymdrechiadau a goronwyd âg eithaf llwyddiant mewn perthynas i'w merched; ond, ysywaeth, y bachgen a drôdd allan yn afradlon, ac yn annïolchgar iddi am ei holl ofal tu ag ato: a'i hunig fab, ei hanwylyd, ïe, fe allai, ei delw, a ddaeth yn ffiangell ac yn groes iddi. Carai gwmpeini a phleserau bydol, nes, ar ol dwyn ei hun i dlodi, y bu gorfod iddo fyned ar y môr. Ei fam, wrth ymadael âg ef, â'i hanrhegodd â Thestament Newydd, â'i henw hi ac yntau yn ysgrifenedig ynddo, gan erfyn arno mewn modd difrifol a theimladwy gadw y llyfr a'i ddarllen er ei mwyn hi. Cludwyd ef ym mhell ymaith dros y cefnfor garw, a blwyddyn ar ol blwyddyn a ymlithrai heibio, heb air o sôn am ei bachgen. Ymwelai yn achlysurol â pharthau o'r ynys, ym mhell oddiwrth ei thrigfan ei hun, yn enwedig y brif ddinas; ac i ba gwmpeini bynag y digwyddai fyned, nid anghofiai holi ynghylch y llestr ar fwrdd pa un yr aethai ei mab, yn awyddus cael clywed rhywbeth am y gwrthddrych anwyl hwnw ag oedd uchaf yn wastad yn ei mynwes. Ar un achlysur mewn cwmpeini yn Llundain hi a gyfarfyddodd â chadben llong, i ba un y gwnaeth ei holiad arferol. Dywedodd wrthi ei fod yn gwybod am y llong, a'i bod wedi ei dryllio—ei fod hefyd yn adwaen gwr ieuangc o'r enw Siarl—a dywedodd hefyd, yn ddifeddwl, ei fod yn llangc mor wyllt ac afradlon ag y byddai yn dda pe bai ef, a phawb o'i fath, yn ngwaelod y môr. Y fam annedwydd, wedi ei thrywanu at ei chalon, a ymneillduodd allan o'r tŷ cyn gynted ag y medrodd dawelu ei theimladau cynhyrfedig; a phenderfynodd dreulio y rhan oedd yn ol o'i bywyd mewn ymneillduedd, ym mha un y gallai ymollwng i'w gofid anobeithiol. "Disgynaf i'r

bedd," meddai hi, "yn galaru am fy mab." Ymneillduodd i le yn agos i làn y môr. Ym mhen rhai blynyddoedd, daeth morwr hanner noeth at ei drws i ofyn ei chardod. Yr olwg ar longwr a effeithiai arni yn wastad, ac ni phallai ddeffroi yn ei mynwes adfyfyriadau haws eu dirnad na'u desgrifio. Gwrandawodd ar ei chwedl. Buasai mewn peryglon mawrion ar y dyfnfor. Mwy nag unwaith y torasai llong dano; ond dywedodd nas gadawsid ef erioed mor ymddifad druenus ag y buychydig flynyddoedd yn ol, pan gollwyd holl gwmpeini y llong, ond ef ei hun, ac un arall, yr hwn oedd wr ieuangc pryd-ferth. Bwriwyd ni ein dau ar ynys anial, y'mha le, ar ol saith niwrnod a noswaith, y cauais i ei lygaid. Druan! nis anghofiaf hyny byth." Ar hyn y dagrau oeddynt yn rhedeg ar hyd ei ruddiau curedig gan hin. "Darllenai ddydd a nos mewn llyfryn bychan, yr hwn, eb efe, a roisai ei fam anwyl iddo, a'r hwn oedd yr unig beth a allodd ei achub. Y llyfr oedd ei gydymaith bob mynyd, galarai am ei bechodau, gweddïai, cusanai y llyfr, ac ni siaradai am ddim ond am ei lyfr, a'i fam; ac yn y diwedd efe a'i rhoddodd i mi, gyda llawer o ddiolch am fy ngwasanaeth gwael. 'Hwda, Jack,' eb efe, 'cymmer y llyfr hwn, a chadw, a darllen ef, a bydded i Dduw dy fendithio—dyma y cwbl sydd genyf.' Ac yna, gan wasgu fy llaw, efe a ymadawodd â'r yspryd mewn heddwch." "A ydyw hyn i gyd yn wir?" meddai y fam, wedi synu. "Ydyw, fy meistres, bob gair o hono." Ac yna, gan dynu allan o'i siaced garpiog lyfr bychan, âg ol traul mawr arno, efe a'i daliodd i fynu, gan ddywedyd, "Dyma y llyfr." Gafaelodd y fam yn y Testament, canfyddodd ei llaw-ysgrifen ei hun, a gwelodd ei henw ei hun, gyd âg enw ei mab, ar ei amlenau. Tremiodd, darllenodd, wylodd, a gorfoleddodd. Yr oedd fel pe clywsai lais yn dywedyd, "Wele, byw yw dy fab." Ac ar ganol cynnwrf ei meddwl, yr oedd yn barod i lefain, "Yr awr hon, Arglwydd, y gollyngi dy wasanaethyddes mewn tangnefedd; canys fy llygaid a welsant dy iachawdwriaeth." "A ymadawi di â'r llyfr hwn, fy nghyfaill gonest?" ebai y fam, yn awyddus yn awr i feddiannu y creirwy gwerthfawr. "Na wnaf, fy meistres, oedd yr ateb, "ddim am un swm o arian—ddim am yr holl fyd. Efe a'i rhoes i mi â'i law wrth farw. Collais gymmaint ag a feddwn fwy nag unwaith er pan gefais ef, heb golli y trysor hwn, gwerth pa un, yr wyf yn gobeithio, a ddysgais i mi fy hun; ac nid ymadawaf âg ef byth, nes ymadael â'r anadl o'm ffroenau."

Cyf. C. T.

HYNAFIAETH.

TRIOEDD YNYS PRYDAIN.

(Parhad o du dal. 118.*)*

4. Triphost Cenedl Ynys Prydain: Cyntaf, Hu Gadarn a ddaeth a Chenedl y Cymry gyntaf i Ynys Prydain, ac o Wlad yr Haf a elwir Deffrobani y daethant; sef y lle mae Constinoblys: a thrwy Fôr Tawch y daethant hyd yn Ynys Prydain a Llydaw lle ydd arhosasant. Ail, Prydain Ab Aedd Mawr, a wnaeth Wladoliaeth a Theyrnedd gyntaf ar Ynys Prydain, a chynn no hynny nid oedd o Iawn namyn a wnelid o Addwynder, na Deddf namyn y trecha treisied. Trydydd, Dyfnwal Moelmud, ac efe a wnaeth Ddosparth gyntaf ar Gyfreithiau, a Deddfau, a Defodau, a Breiniau Gwlad a Chenedl: ac achaws y pethau hynny eu gelwid hwynt yn Drî phost Cenedl y Cymry.

5. Tair Ciwdawd Addwyn Ynys Prydain: Cyntaf oeddynt Genedl y Cymry a ddaethant gyda Hu gadarn i Ynys Prydain, sef ni fynnai efe wlad a thiroedd o ymladd ac ymlid, eithr o gyfiawnder ac yn nhangnef. Ail oeddynt Al y Lloegrwys a ddaethant o Dir Gwasgwyn, ac a hanoeddynt o brif Genedl y Cymry. Trydydd oeddynt y Brython, ac o Dir Llydaw y doethant a'u hanes o gyssefin Al y Cymry, a'r Tair Hedd-Giwdawd a'u gelwir, am ddyfod o honynt y naill wrth fodd y llall yn heddwch a thangnef; a'r Tair Ciwdawd hynny a hanoeddynt o gyssefin Genedl y Cymry, a chyfiaith cyfiafar y Tair Ciwdawd.

6. Tair Ciwdawd Nawdd a ddaethant i Ynys Prydain, ac yn Nhanc a Chennad Cenedl Cymry y doethant, heb arf heb ossawd: Cyntaf oeddynt Ciwdawd Cel-

yddon yn y Gogledd. Ail oedd yr Al Wyddyl, ac yn yr Alban y maent. Trydydd Gwyr Galedin a ddaethant yn y llongau moelion hyd yn Ynys Wyth ban foddes eu Gwlâd, a chael o honynt Le Tir gan Genedl y Cymry; ac nid oedd iddynt Fraint o Hawl yn Ynys Prydain, namyn y Tir a'r Nawdd a rodded iddynt dan derfyneu, a dodi arnynt nas gellid Braint Cymry cynhenid iddynt hyd ym mhen y nawfed Ach.

7. Tair Ciwdawd Ormes a ddaethant i Ynys Prydain, ac nid aethant fyth ohoni: Cyntaf, oeddynt y Corraniaid, a ddaethant o Wlad y Pwyl. Ail, y Gwyddyl Ffichti, a ddaethant i'r Alban drwy For Llychlyn; Trydydd, y Saeson; sef lle mae y Corraniaid am Afon Hymyr a Glann Mor Tawch; ac yn yr Alban y mae y Gwyddyl Ffichti, yng Nglann Mor Llychlyn: a myned yn un a wnaethant y Corraniaid, a'r Saeson, a dwyn Rhëal y Lloegrwys yn ogyfun â hwynt, o drais a gorfod arnynt, a chwedi hynny dwyn Coron yr Unbennaeth oddiar Genedl y Cymry. Ac nid oes o'r Lloegrwys nad aethant yn Saeson namyn a geir yng Nghernìw, ac yng Nghwmmwd Carnoban yn Neifr a Bryneich. A Chiwdawd gysseffin y Cymry a gadwasant eu Gwlad a'u Hiaith, colli Teyrnedd Ynys Prydain a wnaethant achos Brâd y Ciwdodeu nawdd, ac anrhaith y Tair Ciwdawd Ormes.

(*I'w barhau.*)

COF-ARGRAFF

AM MR. JOHN THOMAS, O LANRWST.

Y mae y darlleniad canlynol ar Fwrdd o Farmor gwyn, yn Eglwys Llanrwst, er coffadwriaeth am JOHN, mab i Mr. Lewis Thomas, o'r Dref hono; er ei fod yn ddi addurn, mae yn hynod addas, ac hardd i'r amgylchiad.

Sacred to the Memory

Of JOHN, Son of Mr. L. THOMAS, of this Town,
Who was released from the sufferings of a lingering malady,
which he had endured with Christian resignation and cheerfulness
On the 8th day of April, 1830; in the 25th year of his age,
and summoned to receive the just reward
of his early Piety and Virtue.
In the year 1827 he was admitted a Member
of *Jesus College, Oxford;*
but to the great disappointment of that Society,
which his Talents had promised to adorn,
and to the indescribable grief of his Family and Friends,
to whom he was endeared by the most amiable qualities,
he was prematurely carried off, before his unwearied labours
in the acquisition of Scientific and Classical Knowledge
could be crowned with Academical distinctions;
attached to the literature of his Native Land,
he devoted some of his last days to the successful
translation of a Sermon into the Welsh Language:
But as he sunk, alas! before the adjudication of the Prize,
it was determined that the Premium awarded to him should be appropriated
to the erection of this commemorative Tablet.

It matters little at what hour o'the day
The Righteous falls asleep; death cannot come
To him untimely, who is fit to die;
The less of this cold world, the more of Heaven,
The briefer life, the earlier Immortality.

Y CYFIEITHIAD.

Cyssegredig er Coffadwriaeth

Am JOHN, Mab i Mr. L. THOMAS o'r Dref hon.
Yr hwn a ryddhawyd oddiwrth boenau afiechyd nychlyd,
a ddioddefodd gyd âg ymroddiad siriol a Christionogaidd,
Ar yr 8fed dydd o Ebrill, 1830; yn y 25ain flwyddyn o'i oedran,
ac a alwyd i dderbyn cyfiawn daledigaeth
o'i forenol Dduwioldeb a'i Rinwedd.
Yn y flwyddyn 1827 fe'i derbyniwyd yn aelod o
Goleg Iesu, Rhydychen;
ond er mawr siomedigaeth i'r Gymdeithas hono,
yr hon yr oedd ei Dalentau yn addaw ei haddurno;
ac er tristwch annhraethadwy i'w Deulu a'i Gyfeillion,
i ba rai yr oedd yn anwylaidd iawn oddiar y rhinweddau mwyaf carnaidd,
fe a dorwyd ymaith yn annhrydlon cyn i'w lafur diflino
yn ei gyrhaeddiad o'r wybodaeth Gelfyddgar ac Awduraidd,
gael ei goroni â dyrchafiad y Brif Ysgol:
O gariad at ddysgeidiaeth ei Wlad Enedigol
fe ymneilldnodd rhyw faint o'i ddyddiau diweddaf
i lwyddiannus gyfieithu Pregeth i'r Iaith Gymraeg:
Ond, Och! gan iddo fyned i lawr cyn terfyna y Wobr,
fe benderfynwyd fod y Wobrwy derfynol iddo ef
gael ei phriodoli tu ag at osod y bwrdd Coffadwriaeth hon.

Nid ydyw o fawr bwys pa awr o'r dydd
Yr huna'r Cyfiawn; nid all angeu ddod
Yn annhrydlon, i'r hwn yn barod sydd;
Lleiaf o'r byd oerllyd hwn, mwy o'r nef,
Byraf yr oes, boreuaf Anfarwoldeb.

COFRESTR O'R LYFRAU CYMREIG.

(Parhâd o du dal. 121.)

110. Yr Ymroddiad, neu Babpuryn a gyfieithwyd ddwywaith i helpu y Cymru unwaith allan o'r hunan a'r Drygioni. 12°. 1657
111. Y Discybl a'i Athraw o newydd .... *Ibid.*
112. Llyfrgell y Cristion Ifainc, &c. Gan R. Ll. 8°. Mwythig 1713
Pregeth, gan R. Lloyd .... ——
113. Llawlyfr y Gwir Gristion. 12°. Mwythig 1716
114. Archaologia Britannica. Gan Edward Lloyd, M. A. F°. Oxon 1707
115. Gair o'r Gair, neu Sôn am Sŵn. Gan Morgan Llwyd. 24°. Llundain 1656
Llyfr Gweddi Gyffredin. O Gyfieithiad W. Salesbury. F°. Llundain 1567
———————— a 4°. Llundain 1586
¶ ———————— ac wedi ei adgyweirio. 4°. Llundain 1634
———————— a F°. Llundain 1664
———————— a F°. Llundain 1710
Y Llyfr Gweddi Gyffredin y Cydymmaith Gorau, &c. O Gyfieithiad E. E. 8°. Rhydychen 1693
———————— ac 8°. Mwythig 1711
116. Gwyddor uchod. O. G. M. 12°. Llundain 1657
117. Cynffwrdd i'r Gwan Gristion, neu 'r Gorsen ysyg mewn Pregeth. Gan Dafydd Maurice, D. D. & Dorrington. 8°. Rhydychen 1702
118. Pregeth yn erbyn Schism, &c. Jasper Mayne, D. D. O Gyfieithiad R. V. 4°. Caer Ludd 1658
119. Barddoriaeth neu Brydyddiaeth, y Llyfr Kyntaf. Capten William Midleton. Thomas Orwin ai Printiawdh yn 8°. Llundain 1593
———————— ac heb y Rhagymadrodd. 24°. Mwythig 1710
120. Psalmæ y brenhinol brophwyd Dafydd, gwedi ei Cynghanedhu mewn mesurau Cymreig. (Gan W. Midleton, a H. Salesbury.) 4°. Llundain 1603
121. Hysbys Rwydd a Di Honglad am y blynyddodd tros byth wrth yppini ar arwydd y bo y Flwiddyn yn Dechre. Gan Einion Morgan. 12°. Llundain 1693
122. Bloeddnad yr Utcorn Diweddaf. John Morgan, Ficer Aber-Conwy, & John Williams. 8°. Mwythig 1704
123. Myfyrdodau Becheddol ar y Pedwar peth Diweddaf, sef Angau, Barn, Nef, ac Uffern. 12°. Llundain 1714
124. Cywydd i'r Merthyron. 12°. Llundain 1716
125. Myfyrdodau Comfforddus i Gristnogion. 8°. Llundain .... ——
126. Ymarferol-waith i'r Elusen Ysgolion, yn egluro Natur Conffirmasion. Robert Nelson, Esqr. O Gyfieithiad Moses Williams. 12°. Llundain 1711
127. Boreuol a Phrydnhawnol Weddi i Deulu. O Gyfieithiad M. Williams. 12°. Llundain 1711
128. Cydymmaith i Ddyddiau Gwylion ac Ymprydiau Eglwys Loegr. O Gyfieithiad Thos. Williams, M. A. Eglwyswr Dinbech. 8°. Llundain 1712
129. Mynegai 'r Bibl Cyssegrlân, &c. Gan William Nichols, M. A. O Gyfieithiad Samuel Williams. 8°. Llundain 1717
130. Cyfeillach beunyddiol â Duw yn Gynddelw neu Ensampl yn muchedd Sanctaidd Armele Nicholas, &c. O Gyfieithiad Iago ab Dewi. 8°. Mwythig 1714
131. Trugaredd a Barn, &c. J. O. h. y. James Owen, Gweinidog yr Efengyl. 8°. Llundain 1687
———————— a Llundain 1715
Bedydd Plant o'r Nefoedd, neu Draethawd am Natur a Diben Bedydd yn profi trwy Ddeuddeg o Resymmau Scrythuraidd y dylid Bedyddio Plant y Ffyddloniaid. 12°. Llundain 1693
132. Ychwaneg o Eglurhâd am ffydd Plant bychain, neu Atteb i wrthrysymmau Mr. Keach a Mr. Norcot yn erbyn Bedydd Plant,, ac amddeffyniad o'r rhesymau tros eu bedyddio hwynt, &c. 12°. 1702
133. Hymnau Scrythurol, yn cynwys Achosion perthynasol o foliant yng Weinidogaeth y Sacrament o Swpper yr Arglwydd, &c. 8°. 1705
134. Câs gan Gythraul, &c. Gan T. P. 12°. Amwythig 1711

Godidowgrwydd, Rhinwedd, ac Effaith yr Efengyl. 8°. Mwythig .... ——
135. Ufudd-dod i Lywodraeth a Chariadoldeb, wedi eu Gosod allan mewn Pregeth a adroddwyd yn Eglwys St. Pawl, yng Ngardd y Myneich, ar Ddydd-gwyl Dewi, sef y Dydd Cyntaf o Fawrth, 1715. 8°. Llundain 1716
136. Yr un yn Gymraeg a Saisneg. 8°. Llundain 1716
137. Cerbyd Iechydwriaeth, neu Prif-byngciau Crefydd Gristonogawl wedi eu egluro a'u gosod allan, 1. Yn gyntaf, mewn Sententiau a Rheolau awdurdodol: 2. yn nesaf, mewn cydymddiddan trwy Ymholion ac Attebion. 12°. Llundain 1657
Yr un yn Seisneg .... *Ibid.*
138. Canwyll Grist. Gan Vavasor Powel. 12°. Llundain 1653
——— ——— a Llundain 1677
139. Pregethau a osodwyd allan trwy awdurdod i'w darllein ym mhob Eglwys Plwyf, a phob Capel, er adeiladaeth i'r bobl annysgedig. O Gyfieithiad Edward James. 8°. Llundain 1606
140. Pregeth ynghylch yr hen Ffydd, &c. 8°. Caerlleon 1714
141. Pregeth ar *Act.* 16. 30, 31. O Gyfieithiad R. Llwyd. 12°. Mwythig .. 1716
142. Agoriad yn agor y ffordd i bob Dealltwriaeth cyffredyn i wneuthur dosbarthiad rhwng y Grefydd y mae 'r bobl a elwyr Qwakers yn eu chyfaddeu ar Gwyrdroeadau Camosodiadau, a drwg enllib eu hamryw Wrthwynebwyr; yn gystal ar eu Gwyddorion a'u Harferion. Efog annogaeth i bob Dyn i ystyried eu ffyrdd a'u Crefydd, ac i ddychwel yn brysur at yr Arglwydd. 8°. 1703
143. Adroddiad cywir o'r pethau pennaf ar a wnaeth ac a ddywedodd Yspryd aflan ym Mascon yn Burgundy, &c. Gan Francis Peraud. Wedi ei Gyfieithu yn Gymraeg gan Stephen Hughes, o Abertawe. 8°. Llundain 1681
144. Agoriad byrr ar Weddi 'r Arglwydd. Gan William Perkins. O Gyfieithiad R. Holland. 12°. Llundain 1677
145. Egluryn Phraethineb, sef Dosparth ar Retoreg, un o'r Saith Gelbhydbyd yn dyscu Ihuniaith ymadrodh a'i pherthynasau. 4°. Llundain. Vide Davisu Grammat. Brit. p. 213. 1593
146. Undeb yn orchymmynedig i ymarfer. Gan Daf. Phillips, D. D. Person Maenor Dewi, yn Sir Benfro. O Gyfieithiad Samuel Williams. 8°. Llundain 1710
——— ——— a Llundain 1712
147. Cannwyll y Cymru, &c. Gan Rhys Prichard, Ficer Llan Amddyfrwys, yn Neheubarth. 8° Llundain 1646
——— ——— a Llundain 1681
——— ——— ac yn bedair rhan. 8°. Llundain 1672
148. Euchologia, neu yr Athrawiaeth i arferol Weddïo. Gan Ioan Prideaux, Esgob Caerfrangon. O Gyf. Rowland Vaughan, Esqr. 8°. .... ——
Y Salmau Cân. Gan Edmund Prys, Archdiacon Meirionydd. 8°. Llundain 1648
149. Gemmau Doethineb. Gan Rees Prytherch. 12°. Mwythig 1714
150. Llyfr y Resolution. O Gyfieithiad Doctor Davies. 12°. Llundain 1632
——— ——— ac yn 8°. Llundain 1684
——— ——— a 12°. Mwythig 1711
151. Linguæ Cymraecæ Institutiones accuratæ. Joannes David Rhæsus Monensis Lanvaethæus Cambrobritanus Medicus Senentis. F°. London 1592
152. Teg Resymmau Offeiriad Pabaidd, wedi eu hatteb gan Brotestant o Eglwys Loegr. 8°. Llundain 1686
153. Rhybudd a rhybuddiwr, & Tyngu .... ——
154. Y Rhybuddiwr Crist'nogawl, &c. 8°. Rhydychen 1689
——— ——— a Llundain 1706
155. Almanaccau am y Blynyddoedd 1714, 1715, 1716, 1717. Gan Ioan Rhydderch, Philomath. 8°. Mwythig .... ——
156. Dosparth byrr ar y rhan gyntaf i Ramadeg Cymraeg, lle cair llawer o Byngciau anhepcor i un a chwennychau na Doedyd y Cymraeg yn ddilediaith, na'i Scrifenu yn iawn. Gan Gryffythius Rubertius, h. y. Gr. ab Rhotbert. 8°. Mediolani 1567

(I'w barhâu.)

BARDDONIAETH.

EFELYCHIAD O HORACE,

LLYFR III. ODE 9.

Ymddiddan rhwng Madog a Rhonwen.

MADOG.

PAN oeddwn gan ti yn dderbyniol,
Heb undeg mwy hardd-deg ei raen;
Yn gallu 'th gofleidio yn anwylaidd,
Nid ydoedd un Brenin o'm blaen.

RHONWEN.

Tra 'r oeddit i mi yn ddiffuant,
Heb roddi ar arall dy serch,
Yr oeddwn yn fwy fy nghymeriad,
Mwy enwog nac Efa wen ferch.

MADOG.

Cordelia sy'n awr yn fy llywio,
Cyfarwydd â'r delyn fwyn giir;
A throsti nid ofnwn i farw,
Pe einioes f'ai iddi hi 'n hir.

RHONWEN.

A *Thudur* a'm hennyn â chariad,
A'm cymmell i'w garu 'r un modd;
A dwywaith gwnawn drosto ef farw,
Pe iddo hir einioes f'ai 'n rhodd.

MADOG.

Ond beth pe dychwelai 'n hen gariad,
A'n rhwymo â chadwen fwy cre';
Pe cauwn *Cordelia* oddi allan,
A gwahodd fwyn *Rhonwen* i'w lle?

RHONWEN.

Er fod *Tudur* na'r sêr yn ddisgleiriach,
A thithau 'n ysgafnach na'r plu,
Mwy garw na'r cefnfor tymhestlog,
Gwnawn farw, gwnawn fyw gyda thi.

CYNHAFAL.

BLOEDD UWCH GWLAD CYMRU.

TON—"TRYMDER."

O GYMRU deg, fy ngwlad, fy ngwlad!
O Gymru deg!
Ger dy fron y ceir dy frad
O Gymru deg!
Gwel dy feibion llon yn llu
Ar fin garwfôr dyfnfôr du,
A'i dònau 'n furnau o bob tu,
O Gymru deg!
Duw o'r nef darana 'n awr,
Gyr ei luoedd geirw i lawr,
Ar eu hol mae llanastr mawr,
O Gymru deg!

Hoffusaf fro! fy ngwlad, fy ngwlad!
O Gymru deg!
Ystyr lef JEHOFAH Dad,
O Gymru deg!
Gwelai 'r hen dduwiolion gynt
Doster barnau Duw a'u hynt
Yn y ddistaw awel wynt,
O Gymru deg!
Gwelai Noah 'r dylif mawr
Yn y dafnau gwlith hyd lawr,
Pan y rhodiai foreu wawr,
O Gymru deg!

Wele 'r farn sy ger dy fron,
O Gymru deg!
Gwesgir gwae i'th nwyfiant llon,
O Gymru deg!
Yr araf awel isel fwyn,
Chwareuai 'n esmwyth frigau 'r llwyn,
Erchyll *bla* yn awr mae 'n ddwyn,
O Gymru deg!
Gwel y cledd yn goch gan waed—
Ymdrech blin benaethiaid gwlad—
Tincian eirf, a bloeddio i'r gâd,
O Gymru deg!

Gwlad fy serch! fy ngwlad, fy ngwlad!
O Gymru deg!
'Ddaw diwedd llwyr i'r dyddiau llad?
O Gymru deg!
A faethir gwraidd twmpathau brwyn
A gwaed dy ie'ngctyd yn ddi gwyn,
Fel yn nydd Caradog fwyn?
O Gymru deg!
A glywir bloedd amddifaid blant
Ar golli 'u rhiaint, pan y cânt
Gan y pla eu dwyn i bant?
O Gymru deg!

Hawddgaraf dud, fy ngwlad, fy ngwlad!
O Gymru deg!
Ymostwng i'r JEHOFAH Dad,
O Gymru deg!
Aed dy lais a chwyd dy lef
Etto i fynu ato Ef
Sydd yn awr ar orsedd nef,
O Gymru deg!
Dettry ei lid fe dry ei law,
Fe geidw 'r drom gyfion-farn draw,
Ei ail ni fu, nid oes, ni ddaw,
O Gymru deg!

Mae Ef yn gadarn nerthol IOR,
O Gymru deg!
A'i drugareddau fel y môr,
O Gymru deg!
Am hyn cei wel'd dy feib yn llon
Mewn hawddfyd etto ger dy fron,
Heb boen na chroes is awyr gron,
O Gymru deg!
Gwên Duw ar wlad yw 'r goreu lwydd—
Ei fendith Ef fo it' yn rhwydd—
Ei ofn a'i barch fo yn dy wydd,
O Gymru deg!

CYMRO.

ANGEU.

OCH! weled fel mae Angeu 'n taro i lawr,
Y gwan, y cryf, tylawd, boneddig wawr,
Hen, ac ieuangc, a chanol oed un wedd,
A yrr heb rus i barthau distaw 'r bedd.

Nid rhyw wag ffol dderbyniwr wyneb yw,
Ni edrych ef ar alwad o un rhyw;
Nid uchel ddysg, nac uchel swydd ychwaith,
A ettyl neb pan ddelo pen eu taith.

Nid doniau beirdd, eurdlysog, eres lawn,
Coronau aur, na llys ardderchog llawn;
Nid golud, parch, na dim rhyw ddaoedd byd,
A'i lluddias ef eu rhoi 'n y gladdfa glyd.

Yr hyna' erioed, a'r ie'ngaf glywyd sôn
Am dano, trwy holl greadigaeth IOR,
Gorweddynt oll ym mhriddgell daear lawr.
Nes clywant sain treiddiadwy 'r udgorn mawr.

Pa le mae 'r *Llanc* oedd ddoe yn fywiog iawn,
Mewn uchel fri, ac uchel ddysg, a dawn!
Mae heddyw 'n fud, ac isel iawn ei ben,
Mewn llety llaith, ar wely gwael o bren.

Mae 'r *Llances* falch oedd ddoe ar gwr yr allt,
Yn lliwio 'i grudd, ac yn crych-blethu 'i gwallt!
Hon sydd yn awr er maint ei glendid cu,
Mewn agwedd wael yn nyfnder daear ddu.

Mae 'r *Cybydd* certh oedd ddoe yn meddu stôr
O gyfoeth mawr—trysorau tir a môr!
Hwn heddyw sydd yn isel iawn, heb gael
Dim mwy i'w ran na hen Gardotyn gwael.

Pa le mae 'r *Fam* oedd ddoe yn rhoddi bron
Yn serchog iawn i faethu 'i Maban llon?
Heddyw mae hon, er ei holl ofal dwys
Mewn distaw wlad tan irad gauad gwys.

Mae 'r *Plentyn* gwyn, hyfrydwch mwya 'i Fam
A'i Dad—oedd ddoe yn chwareu 'n ddi nam?
Angeu a'i rhoes tan drwch o ddaear len,
Trwy glefyd blin awch erwin y *Frech wen!*

Gan *Angeu* mae aneirif eang lu
O weision wrth ei alwad o bob tu,
I dori i lawr feibion Adda a'u hil,
A'u rhoi 'n y llwch o fesur cant a mil.

Gan ei fod ef fath Ymerawdwr mawr,
Yn teithio trwy holl gyrau 'r ddaear lawr;
Fywiolion oll, yn unfryd boed ein cri,
Cyn delo hwn yn barod caffer ni.

DRYW BACH.

EMYN

A gyfansoddwyd ac a ganwyd ar y Dydd Ympryd, Mawrth 21, 1832.

O DDUW trugarog gwrandaw di
  Ein gweddi edifeiriol;
A maddeu 'n pechod er ei faint,
  Rhag profi 'r haint ddinystriol.

Dy law a godaist, gwyddom hyn,
  I'n herbyn am ddrygioni;
O attal hon, na chospa 'n gwlad,
  Er mwyn dy rad ddaioni.

O dyro edifeirwch gwir
  I ni o gywir galon;
Na ddel dialedd ar ein rhan,
  A meirw 'n annuwiolion.

Yn nghanol barn dangosaist ti
  Dosturi yn oestadol;
Tosturia felly wrth ein llef,
  A chlyw o'r nef ni'n eiriol.

PETER LLWYD.

ENGLYN

A wnaed wrth ddarllen Ysgriflyfr Michael Prichard Bardd a Hynafiaethydd o Lanllyfni, Arfon.

YN nydd MICHAEL gwael fu gwedd—y Beirddion,
  Heb urddas na mawredd;
 Yr oes hon maent ar y sedd,
 Benaf ym mysg y Bonedd.——GUTYN PERIS.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

GWRTHRYFEL YN FFRAINGC.

NID cynt y darfu i'r pla arswydus hwnw, y *Cholera Morbus*, linaru yn ei gynddeiriogrwydd ym mhrif ddinas Ffraingc, ag oedd yn tori i lawr y trigolion wrth y cannoedd a'r miloedd, nag yr ymwelwyd â hi â phla dychrynllyd arall, sef terfysg a gwrthryfel. Er's rhai misoedd yn ol bu y blaid weriniaethol (*Republican*) yn dra aflonydd megis yn disgwyl am gyfleusdra i ddadymchwelyd llywodraeth Louis Phylip, ac i sefydlu gwerin-lywodraeth yn ei lle.

Bore dydd Mawrth, y 5ed o Fehefin, y blaid hon a gynnygiodd ar ei gorchwyl ar yr achlysur o gladdedigaeth cyhoeddus y Cadflaenor Lamarque, yr hwn a fuasai gynt yn ymladd dan faner Buonaparte, ac yn dra adnabyddus am ei ymlyniad wrth egwyddorion gweriniaethol. Dymuniad y bobl oedd cael cario corph y Cadflaenor ar eu hysgwyddau; ond gan fod hyny yn groes i'r drefn orchymynedig, bu dadleu mawr rhwng y werin a'r swyddogion, a gorfu arnynt gydsynio â chais y bobl: ond ni fu dim colli gwaed y tro hwn. Ond dechreuodd ail ddadleuaeth, pan geisiodd y bobl ddwyn y corph hyd at bont Austerlitz, lle yr oeddynt wedi codi esgynlawr (*platform*) i'r diben o draddodi areithiau ar yr achlysur. Cynnygiodd y swyddogion ddal amryw o'r rhai ag oedd yn blaenori yn y terfysg, ond methasant; yna ymosododd y milwyr ar y lliaws â'u cleddyfau, a'u harfau tân. Nid oedd gan y bobl ddim arfau i amddiffyn eu hunain yn y dechreu ond cerig a phriddfeini, a'r cyffelyb; ond y'mhen ychydig cawsant gynnorthwy ereill, pan drechasant y milwyr gan eu curo yn ol, ond nid heb ladd amryw o bob ochr. Wedi hyn cymmerasant yr arfau oddiar rai o'r Gosgorddion Gwladol (*National Guards*) ac a ymosodasant ar yr Ariandŷ (*Bank*) a llwyddasant i'w gymmeryd; ond daeth ychwaneg o filwyr, ac adgymmerasant ef.

Yn y cyfamser yr oedd niferoedd o'r werinos wedi codi attal-gaeau ar hyd y Boulevardes a lleoedd ereill, ond daeth y milwyr â'u magnelau i'w hymlid ymaith: ond llwyddasant mewn lleoedd ereill yn y ddinas i'w cau eu hunain i fynu mewn amddiffynfëydd, ac oddeutu un-ar-ddeg o'r gloch y nos galwyd y milwyr ymaith, a pheidiodd y saethu. Mor fuan a thri o'r gloch bore ddydd Mercher, ymosod-

wyd ar y bobl yn eu hamddiffynfeydd gan y milwyr, a gyrwyd hwynt allan; ond parhausant i ymladd ar hyd y dydd gyda ffyrnigrwydd eithaf, hyd bump o'r gloch y prydnawn, pan ffoisant am ddïogelwch i Eglwys St. Mair, a'r tai cyfagos. Pan welsant fod pob gobaith o lwyddo wedi darfod, cynnygiasant i roddi eu hunain i fynu ar ammodau; ond gwrthodwyd hyn, a bygythiwyd hwynt, os na roddent eu hunain i fynu yn ddiammodau, cyn pen deng mynyd, y byddai yr eglwys a'r tai yn cael rhuthro arnynt yn ddiarbed. Ond yn gymmaint a'u bod yn dïystyru y bygythiad, ym mhen y deng mynyd, gosodwyd y magnelau i danio drachefn ar furiau amddiffynfëydd y gwrthryfelwyr, ym mha rai y gwnaethpwyd adwyau mawrion yn fuan. Trwy y rhai hyn rhuthrodd y milwyr arnynt, ac a wnaethant laddfa fawr yn eu plith.

Dydd Iau, Mehefin 7. Y mae tawelwch yn awr wedi ei adferu, ond nid heb dywallt llawer o waed. Ymddengys yn awr yn eglur fod y werinos wedi colli pob gobaith o lwyddo; ac nad allant yn fuan ail godi.

PORTUGAL.—Brawychwyd Don Miguel yn fawr yn ddiweddar, wrth ddyfodiad rhai o longau Lloegr i'r afon Tagus. Danfonodd lythyr i erfyn ar iddynt beidio cael eu defnyddio o blaid ei frawd a'i wrthwynebwr Don Pedro, eithr eu symud o'r golwg. Caniatâwyd ei erfyniad yn hyn, a danfonwyd gorchymyn ar iddynt gael eu hangori allan o geg yr afon. Yn y fan hòno y maent i aros, nes y gwelir pa fodd yr ymddyga yr Hispaen; ac os bydd un milwr o'r deyrnas hòno yn myned dros y terfynau i gynnorthwyo Don Miguel, dywedir y bydd i fagnelau llongau Lloegr gael eu gosod ar waith o blaid Don Pedro. Wrth hyn yr ydys yn barnu na fydd i'r Hispaeniaid ymyraeth yn yr ymrafael.

GWLAD GROEG.—Yr hanesion diweddaraf o'r wlad hon ydynt yn dra anghysurus. Y mae 'r holl wlad mewn cythrwfl, ac y mae yn gofyn cryfder mwy na chyffredin cyn y gellir ei thawelu. Y mae ansawdd y trefniadau a wnaethpwyd yn ddiweddar yn Llundain yn tueddu i hyny, os bydd i'r Tywysog Otho fyned yno yn ddioed, a chymmeryd mewn llaw lyw y llywodraeth, ynghyd â'r cynghorwyr a bennodwyd i'w gynnorthwyo; a disgwylir y bydd iddo fyned yno y'mhen ychydig ddyddiau.

YR AIPHT.—Dywed llythyr o Alexandria, dyddiedig Mai 3, fod buddugoliaeth drwyadl newydd ei hennill ar fyddin y Sultan. Nid oes yr un ammheuaeth bellach pa fodd y dibena y rhyfel hwn, yr hyn a fydd yn ddïau er mantais ac anrhydedd Mahomet Ali.

NEWYDDION CARTREFOL.

YR IWERDDON.

Y Degwm.—Gellir dywedyd fod yr holl wlad yn awr mewn cyflwr o wrthryfelgarwch; a bod y trigolion yn penderfynu gwrthsefyll y degwm. Hyn a darddodd oddiar esgeulusdra Gweinidogion y Brenin, a gau dosturi y Rhaglaw yn lleihâu cosp yr holl droseddwyr a gafwyd yn euog. Yn Cork, gwelir dros 20,000 o ddynion yn tramwyo yr heolydd, er mawr ddychryn y dinasyddion. Yn Carlow ymgynnullodd miloedd o adynod i wrthwynebu gwerthiad gwartheg a gymmerwyd yn lle degwm. Yr Offeiriaid Pabaidd sydd yn annog y werin anwybodus i droseddu cyfreithiau y wlad, ac i beri i'r holl Brotestaniaid fod mewn ofn am eu heinioes. Ond rhai o'r Newyddiaduron Gwyddelig a haerant nad yw gwrthwynebiad y terfysgwyr at y degwm ond esgus yn unig, nes y caffont orchymyn gan eu blaenoriaid i gyfodi mewn gwrthryfel. Gwr boneddig o Swydd Kildare, a ysgrifena fel hyn:—“Y Protestaniaid yn y Swydd hon a erlidir yn y fath fodd, fel nad all trigolion rhai parthau gael nac ŷd nac ymborth gan y gwerthwyr yn y farchnad. Ni feiddia y pobyddion werthu bara iddynt; a phe gwerthai y darllawydd lestraid o ddïod iddynt, ni oddefid i'r cludydd ei gario i'r Protestaniaid. Un o honynt, sef gwraig dlawd, wedi methu cael ymborth yn y farchnad agosaf at ei chartrefle, a aeth i farchnad Edenderry i brynu cloron a phethau ereill; eithr ar ei thaith adref goddiweddwyd hi gan nifer o'i chymmydogion gwrthryfelgar, y rhai a wasgarasant ei chloron ar hyd y ffordd, a gadawsant ei cheffyl a'i throl i fyned ymaith, ac a ladratasant arian a nwyddau oddi arni. Oni fydd i'r Rhaglaw anfon milwyr i'n hamddiffyn, ni bydd dichonadwy i ni gyfanneddu yma.”

Y SENEDD.

YSGRIF Y DIWYGIAD.

TY YR ARGLWYDDI.—Dydd Llun, Mehefin 4, *Iarll Grey* a gynnygiodd fod i'r Ysgrif hon gael ei darllen y drydedd waith.

Iarll Harrowby a haerai na chafodd eu Harglwyddiaethau ddim cyfleusdra teg i ystyried trefniadau yr Ysgrif hon; oblegid os meiddient ymddwyn yn groes i ewyllys Iarll Grey, gwyddent yn burion beth a wnai efe. Haerai nad oedd yr angen lleiaf am y peth a fygythiai efe; fod Gweinidogion ei Fawrhydi wedi meithrin plaid a sathrai y llywodraeth dan ei thraed. Bydd yn ammhossibl i neb lywodraethu y wlad ond y rhai a ymgrymant i'r cymdeithasau anghyfreithlon a sefydlwyd drwy barthau o'r deyrnas.

Iarll Grey a haerai fod yr Ysgrif hon yn angenrheidiol er diwygio yr annhrefn a ddaethai i mewn, ac er adferu i'r deiliaid eu hiawnderau. Amddi-

ffynodd ei ymddygiad fel Prif swyddog ei Fawrhydi, a datganodd ei obaith y cydunai pawb i adferu heddwch, llwyddiant, a thangnefedd yn y wlad.

Arglwydd Wharncliffe a ddatganai ei dyb fod Gweinidogion y Brenin wedi dwyn y wlad i gyflwr tra pheryglus. Haerai fod nifer mawr o wyr cyfrifol y deyrnas yn erbyn yr Ysgrif. Er ei holl wrthebiadau i'r Ysgrif, hyderai y dilynid hi gan lwyddiant parhaus, a gobeithiai y tarddai oddi wrthi yr holl les a ddisgwylid.—Ymranodd y Tŷ, a chafwyd

O blaid yr Ysgrif	106
Yn ei herbyn	22
Mwy o'i phlaid	84

Dydd Iau, Mehefin y 7fed, yr *Arglwydd Gangheliwr*, *Iarll Grey*, *Arglwyddi Holland* a *Durham*, ac *Ardalyddion Lansdowne* a *Wellesley*, a ddaethant i Dŷ yr Arglwyddi ychydig wedi pedwar o'r gloch, i'r diben o ddatgan cydsyniad ei Fawrhydi â'r Ysgrif er Diwygio y Senedd. Wedi hyny gwysiwyd Aelodau Tŷ y Cyffredin, ond nid oedd rhagor na 40 yn wyddfodol.

Yr *Arglwydd Gangheliwr*—"Fy Arglwyddi a Boneddigion, gan nad yw yn rhyngu bodd i'w Fawrhydi ddyfod yma i ddatgan ei gydsyniad âg Ysgrif y Diwygiad Seneddol, ei Fawrhydi a archodd i ni ddatgan a chyhoeddi ei gydsyniad â'r unrhyw."

Nid oedd rhagor na 16 o Arglwyddi yn wyddfodol y pryd hyn.

DYLED Y DEYRNAS.

Pe rhoddid dyn ar waith i gyfrif y ddyled wladol, a chaniatâu iddo gyfrif 100 nryll bob mynyd am ddeuddeng awr o'r dydd, cymmerai 30 mlynedd i'w chyfrif yn benaduran—600 mlynedd i'w chyfrif yn sylltau—a 14,410 mlynedd i'w chyfrif yn *gopper*. Pe gosodid y sylltau yn rhes, cyrhaeddent ddeng waith o amgylch y ddaear, neu unwaith at y lleuad (240,000 o filltiroedd.) Ei phwysau yn aur sydd yn 5625 o dunelli—yn arian, 89,000—ac yn *gopper*, 21,400,000. Byddai raid cael 100 o ysgraffau, a phob un o honynt yn 56 o dunelli, i'w chario yn aur—1600, i'w chario yn arian—a 382,000, i'w chario yn *gopper*;—a phe gosodid y rhai hyn o flaenau eu gilydd, cyrhaeddent 5000 o filltiroedd. I'w chario yn *gopper*, byddai raid cael mwy na 21,000,000 o drollau, pob un yn dunell—i'w chario yn arian, agos i 90,000 o drollau—ac i'w chario yn aur, 5625 o drollau.

SARHAD I'W FAWRHYDI.

Drwg genym orfod dywedyd fod ymosodiad tra annynol a gwaradwyddus wedi cael ei wneuthur ar berson ei Fawrhydi yn ddiweddar ar redegfa *Ascot Heath*. Ychydig cyn cyfrwyo y ceffylau i redeg, pan oedd y Brenin yn edrych allan trwy ffenestr yr orsaf, taflwyd dwy gareg o ganol y dyrfa ato, a tharawyd ef yn lled drwm ar ei dalcen âg un o honynt. Ymddangosodd ei Fawrhydi yn union drachefn yn y ffenestr, a derbyniwyd ef â llefau uchel o lawenydd.

Daliwyd y troseddwr yn fuan gan y rhai oedd yn agos ato, a dygwyd ef i mewn i ystafell yn yr orsaf. Ei ymddangosiad oedd debyg i gardotyn cyffredin, a choes bren ganddo. Addefodd nad oedd cyssylltiad rhyngddo â neb—ei fod ryw dro yn ol wedi anfon cais-ysgrif at ei Fawrhydi o barth rhyw gamwri dychymmygol a dderbyniasai—fod ei Fawrhydi wedi gwrthod cymmeryd sylw yn y byd o hono; ac, oblegid hyny, ei fod yntau wedi penderfynu ymddial arno, ac wedi rhoddi tair careg yn ei logell at y cyfleusdra cyntaf.

Y mae yr adyn mewn carchar yn awr, yn disgwyl y gosp y mae ei drosedd yn ei haeddu.

Ymddygiad y Brenin oedd dra chanmoladwy, ac nid all y derbyniad a gafodd gan y dyrfa ar ol y sarhad gwaradwyddus a gawsai lai nag argyhoeddi ei Fawrhydi y bydd i'w ddeiliaid ffyddlon y'mhob rhan o'i lywodraeth deimlo y triniad ammharchus hwn fel pe buasai wedi ei wneuthur iddynt hwy eu hunain.

Ymosodiad gwaradwyddus ar y Dug Wellington.—Ar ddydd Llun, Mehefin 18, cylchwyl ymladdfa Waterloo, fel ag yr oedd y Dug Wellington yn myned i ddinas Llundain, dilynwyd ef gan dorf o ddyhirod, gan ei hwtio, a'i luchio â baw, a phethau bryntion ereill; ac oni buasai i'r ceisbyliaid, a'r boneddigion sydd yn byw yn nghymmydogaeth *Lincoln's Inn*, eu hattal, diau y derbyniasai niwed mawr. Y mae hyn wedi tynu sylw arianwyr, marsiandwyr, a'r holl ddinasyddion mwyaf parchus, y rhai sydd yn brysur yn arwydd-nodi Cyfarchiad i'r Dug, yn datgan eu gofid am y driniaeth a gafodd.

BIRMINGHAM.

Dyfyniad o lythyr oddiwrth wr boneddig o'r dref uchod. "Rhai dynion gwybodus a deallgar a'm hysbysasant fod y colledion mewn ardrethi, a gwaith, a thrwy feddwdod, am y chwech wythnos diweddaf yn y dref hon uwchlaw £30,000 yn yr wythnos. Ni welais erioed y fath derfysg. Holl aelodau y Cymdeithasau (*Political Unions*) a wisgant ysnodenau gleision yn eu gwasgodau. Yn yr hwyr yr heolydd ydynt yn llawn o lafurwyr yn cyrchu at yr amrywiol leoedd yr ymgynnullant eu cyfeillion."

Ymddiddan rhwng Masnachydd yn Birmingham âg un o'i Weithwyr, yr hwn a fu gynt yn ddyn sobr a diwyd, ond yn awr yn meddwi, ac yn colli ei Waith er mwyn bod yn wyddfodol yn Nghyfarfodydd yr Unions.

Masnachydd. Wel, Peter; yr ydych yn edrych yn anhapus heddyw: beth yw yr achos?

Peter. Achos, yn wir! digon o achos i wneud neb a fynoch yn anhapus, gan ein bod ni y tlodion yn cael ein gorthrymu gymmaint.

M. Pwy sydd yn eich gorthrymu chwi, Peter? Yr ydych yn cael yr un cyflog am eich llafur ag oeddych yn ei gael am lawer o flynyddoedd; ac, heblaw hyny, yr ydych yn cael faint a fynoch o waith. Yr ydych y pryd hwn yn ennill rhwng dwy bunt a thair yn yr wythnos; a thybygaf fi nad oes dim achos i chwi fod yn annedwydd.

P. Y mae hyny yn bur wir: ond ystyriwch fel y'n gorthrymir gan y gwyr mawr melldigedig.

M. Gwyddoch o'r goreu, Peter, nad wyf fi yn foddlawn i neb o'm gweithwyr ddefnyddio y fath iaith; ac nid ydych chwi yn arfer bod mor danbaid: attolwg beth a feddyliwch wrth y gwyr mawr melldigedig?

P. Wel, nis gwn yn iawn; ond diau y gallai Attwood fynegi i chwi—meddwl yr ydwyf fi mai y cyfoethog ag sydd yn cadw y prisiau i fynu: a dyna hefyd y Dug gwaedlyd. Dymunwn wybod pwy a all oddef yr holl bethau hyn?

M. Iaith anweddus etto, Peter. Yr ydych wedi myned yn waeth o lawer yn ddiweddar, ac y mae yn ddrwg genyf oblegid hyny. Attolwg, pa beth a wnaeth y Dug i chwi, i'ch cymmell i siarad mor arw am dano?

P. Beth a wnaeth! Pa fodd yr ymddygodd tu ag at y milwyr yn yr Hispaen? Oni wnaeth efe iddynt ymladd, ac oni chrogodd efe un neu ddau am ddim ond am iddynt feddwi; ac oni chafodd efe fwy o wobr nag a gawsant hwy?

M. Do, Peter; meddwasant, a thorasant i dai yr Hispaenwyr—y dynion o blaid y rhai yr oeddynt yn ymladd: ac heblaw hyn, rhybuddiwyd hwynt yn fynych, a hysbyswyd iddynt, os troseddent drachefn, y gwneid siampl o honynt, er mwyn rhwystro ereill, ac er mwyn cadw disgyblaeth ym mhlith y milwyr. Gofynaf i chwi, Peter, pa fodd y gallai Cadfridawg lywio byddin, pe goddefid i'r milwyr feddwi ac esgeuluso eu dyledswydd? Byddai yr un

tath a phobl y dref hon yn ymdrechu i lywodraethu Gweinidogion y Brenin.

P. Efallai y byddai felly. Ond onid yw y trethi yn ein gwasgu i'r llawr?

M. Ni wybum i erioed, Peter, eich bod chwi yn talu trethi.

P. Ydwyf; onid wyf fi yn talu tri swllt o rent yn yr wythnos?

M. Ond ni ddymunech fyw mewn tŷ sydd yn perthyn i ryw un arall, yr hwn a dreuliodd lawer o arian wrth ei adeiladu, heb dalu rhent am dano?

P. Paham y dylai y tlodion dalu rhent? Treth yw hyny, meistr; ac nid ydym ni yn bwriadu talu rhent mwyach: pe gwyddech chwi y cwbl a amcanwn ni, y tlodion, ei wneuthur ar ol i'r *Reform Bill* ddyfod yn gyfraith, synech fwy o lawer nag yr ydych yn awr. Nid yw y *Reform Bill* ddim ond sylfaen y castell.

Yna terfynodd yr ymddiddan. Ond gellir gofyn pa fodd y gellir cael rhenti, pan goledda y tlodion y cyfryw dybiadau. Diau fod y rhan fwyaf o weithwyr y dref hon, a threfydd ereill, yn disgwyl y byddont oll yn foneddigion wedi i'r Senedd gael ei diwygio.

Y PLA AR FWRDD Y LLONG BRUTUS.

Ar y 18fed dydd o Fai cychwynodd y llong Brutus o Lynlleifiad ar ei mor-daith tua Quebec. Yr oedd ynddi 330 o deithwyr, y rhai oeddynt yn mudo i Canada. Yr oedd y morwyr yn ddyfal ac yn ufudd, a'r goruchwyliwr yn wr hynaws a dealigar. Yr oedd yno Feddyg ac Offeiriad ar fwrdd y llong, a phob peth yn addaw mordaith gysurus. Yr oedd yr hin yn dawel ac yn hyfryd, a threuliwyd yr wythnos gyntaf yn siriol. Ar y 25ain o Fai yr oedd afiechyd yn y llong. Ar ddydd Sul, y 27ain, darllenwyd Gwasanaeth yr Eglwys y'ngwydd yr holl ymdeithwyr, a phregethodd yr Offeiriad oddiar y geiriau hyn: "Yr awr hon y mae yn aros ffydd, gobaith, cariad." Boreu dranoeth yr haul a gyfododd yn ddigymmylog; ond cyn ei fachludiad, angeu a ddechreuasai ar ei orchwyl. Dyn ym moreuddydd ei fywyd a'i iechyd a gymmerwyd yn afiach yn ddisymmwth: a buan yr ymddangosodd arwyddion y *Cholera Morbus*. Y meddyg a weinyddodd y cyfferi addas, a'r dyn a adferwyd i'w iechyd. Yn fuan wedi hyn cipiwyd gwraig ymaith gan y pla; dilynwyd hi gan blentyn bychan. Y clwyf a ledaenodd drwy y llong, a chyn y Sabboth canlynol yr oedd 13 o gyrph wedi cael eu bwrw i'r dyfnder. Dydd Llun nifer y lladdedigion a gynnyddodd yn arswydus: a phan welodd Goruchwyliwr y llong fod ei gynnorthwydd, a rhai o'r morwyr, wedi trengu, tybiodd fod yn bryd iddo edrych am ymgeledd, ac ymdrechodd fordwyo tua Cork; ond gan fod hyn yn anmhossibl, dychwelodd tua Llynlleifiad, a chyrhaeddodd yno ar y 13eg o Fehefin. Nifer y trengedigion oedd 79, a threngodd dau ar ol eu dyfodiad i'r porthladd. Cyn gynted ag y clywodd Swyddogion y dref am gyflwr anghysurus y teithwyr ar fwrdd y llong, hwy a anfonasant ymgeledd cymmwys iddynt: symudwyd hwynt i long arall, lle y maent yn awr yn aros.

LLOFRUDDIAETH ERCHYLL.

Yn *Leicester* yn nechreu y mis diweddaf cyflawnwyd un o'r llofruddiaethau erchyllaf a glywyd sôn am dano erioed yn y wlad hon. Enw y llofrudd yw James Cook, llyfr-rwymwr yn y ddinas uchod, ac enw y llofruddiedig oedd Mr. Paas, masnachydd o Lundain. Ymddengys fod Cook wedi derbyn nwyddau gan Mr. Paas, yr hwn a alwodd gyda Cook i ymofyn tâl. Aethai Mr. Paas i fasnachdy Cook yn y boreu, yr hwn a ofynodd iddo alw yn y prydnawn. Pan ddaeth Mr. Paas yno eilwaith, Cook a archodd i'w was fyned allan; wedi hyny aethant i ymddiddan ynghylch y cyfrifon. Yr oedd Cook yn gwybod fod Mr. Paas yn arferol o ddwyn swm o arian gyd âg ef; a thybir nad oedd yr esgus a wnaethai yn y boreu rhag talu ond dyfais i ddenu y gwr boneddig anffodus i'w weithdy yn yr hwyr. Pa fodd bynag Cook a'i lladdodd âg erfyn a ddefnyddir gan rwymwyr llyfrau. Llifiodd y corph ychydig uwchlaw y lwynau, torodd y gweddill yn ddarnau, a llosgodd hwynt yn y tân. Tynwyd sylw y trigolion at weithdy Cook wrth ganfod goleuni mawr ynddo, megys pe buasai ar dan. Rhuthrasant i mewn, ac ar y tân gwelsant ddernyn mawr o gig arno. Nid oedd Cook yno y pryd hyny, eithr anfonwyd am dano, ac efe a ddywedodd mai dernyn o geffyl ydoedd a brynasai efe i'w gi. Anghredwyd ei haeriadau, a chymmerwyd ef i fynu: ond ar ddymuniad ei dad goddefwyd iddo fyned i'w dŷ ei hun. Erbyn boreu dranoeth yr oedd Cook wedi diangc. Dilynwyd ef i Lynlleifiad, a phan oedd ar fedr myned ar fwrdd llong i fordwyo i'r America, lle y diangc pob math o ddynion drwg, cymmerwyd ef yn garcharor gan un o Swyddogion Heddwch y dref. Dygwyd ef ger bron Pilf Ynad y dref, a bwriwyd ef i garchar y noson hòno, a thranoeth cludwyd ef ar y cerbyd i Leicester, lle y cyrhaeddodd yn y prydnawn. Yr oedd ei ymddygiad ar y ffordd yn dra anweddus. Wedi ei ddyfodiad i Leicester, holwyd ef gan Mr. Burridge, a chyfaddefodd iddo losgi y corph cyfan. Caiff ei brofi yn y Sesiwn nesaf am lofruddio Mr. Paas. Nid oes hanes ond am ddau adyn a fuont yn euog o'r unrhyw drosedd a Cook, sef llosgi y corph er mwyn celu y llofruddiaeth. Un a ddigwyddodd 70 mlynedd yn ol, a'r llall ychydig o flynyddoedd yn ol yn yr Iwerddon.

Tymhestl aruthr.—Ar y 12fed o Fehefin digwyddodd tymhestl arswydus yn Llynlleifiad. Yr oedd taranau uchel, a mellt, ynghyd â gwlaw a chenllysg yn parhau trwy y dydd. Tarawodd mellten un o'r masnachdai yn y dref, a genethig ag oedd yn edrych trwy ffenestr a darawyd yn ddall, ac archollwyd hi mor dost fel nad oes ond gobaith gwan am ei hadferiad i'w hiechyd.

Yn Walton hefyd digwyddodd anffawd angeuol ar yr un dydd. Rhai o weinidogion Mrs. Leyland, o Wilton Hall, oeddynt yn lladd mieri mewn cae pan ddechreuodd y dymhestl, a dau o honynt a aethant i ymgysgodi dan bren, gan gymmeryd eu pladuriau gyda hwynt. Tra y safent yno, un o honynt a darawyd yn farw yn y fan gan fellten, a chafodd y llall ei archolli mor dost fel nad oes gobaith am ei fywyd. Ni ellir crybwyll yn rhy fynych am y mawr berygl o fyned dan goedydd i ochel rhag tymhestloedd, yn enwedig os byddant yn uchel, gan mai hon yw y sefyllfa fwyaf beryglus a all fod.

Ar yr un dydd, bu tymhestl fawr yn Nghaerlleon. Nid yw y trigolion hynaf yn cofio am dymhestl mor aruthr oddieithr yr un a ddigwyddodd ar y 18fed o Fehefin, 1826. Yr oedd hi yn taranu ac yn melltenu yn ddychrynllyd, y gwlawogydd yn ymdywallt yn ddibaid, a'r dyfroedd mor ddwfn yn yr heolydd fel y gallai cwch nofio yn hawdd ar hyd-ddynt. Oddeutu hanner dydd yr oedd yr holl adeiladau yn y ddinas yn ymsiglo, ac ofnid ar y cyntaf fod yr elfen felltenawg wedi taraw clochdy Eglwys St. Ioan; ond dinystriwyd rhan o simnai a thô Ysgoldy Ardalydd Westminster: nid oedd un o'r plant yn y lle, onidê ni wyddis faint a fuasai y galanastra.

Llosgi Tŷ yn wirfoddol.—Gwr o'r enw Mr. Smithiers, ag sydd yn cadw llettyfa yn Heol Rhydychain, yn Llundain, a osododd ei dŷ ar dân ar y nos Sul diweddaf yn Mai, i'r diben o dwyllo yr *Insurance Society*. Yr oedd amryw o letywyr yn eu gwelyau pan roddwyd rhybydd iddynt fod y fflamau yn amgylchynu eu gorweddle: rhai o honynt yn eu braw a ddiangasant drwy y fflamau, ereill a ddringasant ar nen y tai cyfagos, ac un neu ddau a syrthiasant i'r tân. Llawer o'r rhai cyntaf a drengasant o'r briwiau a dderbyniasent ar y noswaith hòno. Tybiwyd ar y cyntaf mai trwy ddamwain y dechreuodd y tân; ond ar yr ymholiad ar y

cyrph meirw, cafwyd digon o dystiolaeth i ddangos mai gwr y tŷ a osododd y lle ar dân. Cafodd yntau ei losgi yn erchyll, a bu yn gorwedd yn un o'r yspyttai: ond y mae yn awr yn ddiogel mewn carchar, lle yr erys tan y Sessiwn.

Damwain alaethus.—Dydd Llun, y 18fed o Fehefin, bu farw Mr. Thomas Bicknell, o'r *Penrhyn Arms*, gerllaw Bangor, yr hyn a ddigwyddodd o herwydd anffawd a gyfarfu âg ef yn y modd canlynol y dydd Sadwrn o'r blaen. Yr oedd Mr. Bicknell wedi bod yn afiach am euyd o amser, ac yn dechreu ymadferu i'w iechyd cyssefin. Dydd Sadwrn, yr 16ed, aeth Mr. Bicknell allan gyda Mrs. B. mewn cerbyd, a thra yr oeddynt yn myned yn arafaidd tu a'r *Bulkeley Arms*, daeth yr echel-bin allan, a syrthiodd yr olwyn ymaith. Yr oedd Mr. Bicknell y pryd hyn yn gogwyddo ar yr ochr hòno i'r cerbyd. Tafiwyd ef allan o'r cerbyd—yr oedd ei ben, a rhan uchaf ei gorph, rhwng y mur a'r cerbyd, ac yn y cyfiwr hwnw llusgwyd ef am ychydig o ffordd. Cludwyd ef yn ebrwydd i'r *Bulkeley Arms*, a daeth meddyg ato cyn gynted ag oedd modd. Rhwymwyd ei ddoluriau, a dygwyd ef adref i'w dŷ ei hun. Yr oedd ei ben yn llawn o archollion, a'i glust ddehau wedi ei thori ymaith; ac nid oedd y gobaith lleiaf iddo gael ei fywyd. Bu fyw am ddeuddydd, pan y rhoddodd angeu derfyn ar ei boenau. Yr oedd Mr. Bicknell yn wr tra pharchus yn ei gymmydogaeth; gadawodd wraig a phedwar o blant i alaru ar ei ol.

Gwaredigaeth Ragluniaethol.—Bore dydd Mercher, yr 20fed o Fehefin, fel yr oedd John Davies, Ysw. Fronheulog, Mr. Smith, o Sir Forganwg, a'r Parch. John Elias, yn dyfod o'r Fronheulog mewn cerbydan i Gymmanfa Flynyddol y Methodistiaid Calfinaidd yn y Bala, buont mewn enbydrwydd am eu heinioes trwy i freichiau y cerbydan dori ar y goriwaered oddeutu dwy filltir a hanner i'r dref. Diangodd Mr. Smith yn ddianaf trwy iddo allu neidio allan, ac ni chafodd Mr. Davies fawr o niweid; ond drwg genym ddywedyd i Mr. Elias gael ei archolli yn drwm ar ei ben, trwy i'r cerbydan gael ei lusgo am encyd cyn i'r march ddyfod yn rhydd. Ac wrth i wr dieithr ar geffyl geisio ei atal, rhedodd y march yn ei erbyn, ac aeth darn o'r breichiau ag oedd y'nglŷn wrtho i ystlys y ceffyl, fel y trengodd ar y ffordd. Dygwyd Mr. Elias yn ol i Fronheulog, lle y mae yn gorwedd tan ei glwyfau; ond trwy ddaioni rhagluniaeth ni thorwyd un asgwrn iddo, ac yr ydys yn disgwyl y bydd iddo yn fuan hollol wellhau.

Marwolaeth trwy Feddwdod.—Ychydig ddyddiau yn ol bu farw gwr ieuaingc, yn 22 oed, yr hwn oedd Ysgrif-was (*Clerk*) yn un o'r Swyddfeydd masnachol mwyaf cyfrifol yn y brif-ddinas. Ymddengys iddo ddychwelyd i'w lety yn lled hwyr, ar ol bod yn treulio y prydnawn gyda chyfaill iddo, yn nhŷ yr hwn yr yfasai efe i ormodedd. Nacasai adael i neb ei gynnorthwyo i ddiosg ei ddillad oddiam dano; ac wedi ei adael yn unig, efe a dafiodd ei hun ar y gwely, heb ddiosg ei ddillad, na dattod y cadach oedd o amgylch ei wddf. Cafwyd ef boreu dranoeth yn gorph, a barnwyd iddo farw o achos tyndra ei gadach.

Un diwrnod ar ol ystorm ddychrynllyd yn Buckhold-wood, Lydart, Troy-park, a manau ereill, yn Sir Fynwy, canfuwyd fod y llawr a'r coed wedi eu gorchuddio â math o bryfed, tebyg i nadroedd. Yr oeddynt rhwng chwech a saith modfedd o hyd, oddeutu praffder rhawn ceffylau, yn wyn ac yn loyw. Y mae amrywiol bersonau yn y cymmydogaethau hyn wedi eu cadw megys rhyfeddod mawr.

Yn y cythrwfl diweddar yn ninas Paris, cyfrifir fod dim llai na 150 o argraffwyr rhwng y rhai a laddwyd ac a glwyfwyd.

Gorchest Ryfeddol.—Ychydig ddyddiau yn ol, gwr ieuangc o'r enw Thomas Rees, oddeutu 18 oed, un o'r gweithwyr yn Ngweithfeydd Haiarn Pen y Daran, Merthyr, a gododd oddiar y llawr dri darn o haiarn, i gyd yn pwyso 540 o bwysau: yr oedd dau o'r darnau yn pwyso 240 o bwysau bob un, a'r llall 60 pwys.

Ffrwythlonedd ar Feibion.—Yn Mhlwyf Cerig y Druidion y mae yn byw un Evan Evans, a'i wraig, ac iddynt naw o feibion olynol, ac yn fyw oll, heb fod yr un ferch yn eu mysg, o'u blaen nac o'u hol ychwaith.

Dywedir fod swm yr aur a'r arian a drosglwyddwyd yn ddiweddar o'r India Ddwyreiniol i'r wlad hon yn werth CAN MYRDDIWN O BUNNAU, y rhan fwyaf o hono yn arian. Yr achos o'r fath drosglwyddiad dirfawr a gyfrifir i brisiau isel eiddo, ac yn ganlynol i'r ennill sydd i'w gael wrth gyfnewid.

Clwyf y Gynddaredd.—Cynnaliwyd celain-ymholiad, ar y 13eg o'r Mis diweddaf (Mehefin) yn Yspytty Llundain, ar gorph un Edward Bontle, 46 oed, yr hwn a fu farw yno dan yr amgylchiadau canlynol:—James Riddell, brawd y'nghyfraith y trengedig, a dystiodd fod yn ei feddiant lwynog, yr hwn a fu yn ei gadwraeth oddeutu dwy flynedd —ei fod yn dra dof—a bod y trengedig, a'i blant, yn arfer chwareu gyd âg ef megys ci. Yn nechreu Mai diweddaf yr oedd y trengedig ar fedr ei werthu i wr boneddig; ond wrth iddo roddi ei law yn y cut, i'w dynu allan, brathwyd ef yn ei law yn dost gan y llwynog. Cynghorai y tyst hwn ef i gyrchu at feddyg; ond efe a nacaodd, a'r brathiad a iachaodd. Bu farw y llwynog yr un diwrnod ag y brathwyd y trengedig. Dydd Sul y 10fed o Fehefin, clafychodd y trengedig. Aeth y tyst hwn gyd âg ef mewn cerbyd i'r Yspytty: a thra yr oeddynt ar y ffordd, ymestynai allan o'r cerbyd yn fynych, gan waeddi, ei fod agos a mygu. Cwynai yn dost fod arno syched mawr, a'i fod mewn dirfawr boen.—Mr. Evans, un o law-feddygon yr Yspytty, a dystiodd, pan ddygwyd y trengedig at y drws, iddo nacàu dyfod i mewn, ac iddo redeg i'r ardd, ac ymbil am gael dyfod i mewn trwy y ffenestr; dygwyd ysgol at y ffenestr, ac yna fe aeth i mewn yn llonydd. Pan ddygid ato un math o wlybwr, effeithiai hyny arno yn dra arswydus. Nid allai lyncu dim, ac ni oddefai i neb ddynesu ato; a thranoeth efe a fu farw.—*Rheithfarn*, Marw o'r clwyf a elwir *Hydrophobia*.

Ychydig ddyddiau yn ol cafwyd breichiau plentyn ieuangc mewn amgylchiadau ag oedd yn peri drwg-dybio ei fod wedi cael ei lofruddio. Cafwyd un braich yn *Billingsgate Dock*, a'r llall wrth y *Three Cranes Wharf*, yn Llundain. Yn y dechreu tybiwyd fod yr aelodau hyn wedi cael eu defnyddio gan law-feddygon i'r diben o'u difynio (*anatomical purposes*): ond wedi hyny, pan gafwyd y coesau a'r morddwydydd yn y *London Docks*, barnwyd fod llofruddiaeth wedi cael ei gyflawni, a bod yr aelodau wedi cael eu darnio oddiwrth eu gilydd i'r diben o gelu y weithred ysgeler, ac i luddias iddi ddyfod i'r amlwg. Yr oedd y coesau a'r morddwydydd wedi eu hacio mewn modd tra anfedrus; ac wrth eu dangos i law-feddyg, efe a farnodd nad oeddynt wedi cael eu tori ymaith gan neb cyfarwydd yn y gelfyddyd o ddifyniaeth.

BU FARW,

Yn ddisyfyd, ar y 24ain o Fai, Mrs. Jones, gwraig y Parch. J. Jones, A. M. Ebrwyad Treffynnon.

Mrs. Parry, gweddw y diweddar Barch. R. Parry, Vicer Eglwys Fach.

Yn Rhyl, yn ddisymmwth, ar y 15fed o Fehefin, Miss Roberts, chwaer y Parch. T. G. Roberts, A. M. Periglor Llanrwst.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] AWST, 1832. [RHIF. 112.

HANES BANGOR.

(Parhad o du dal. 113.)

MAE haneswyr yn rhoi ar ddeall i ni fod yn Mangor unwaith gastell lled helaeth yn sefyll o du y dwyrain i'r dref, ar ben y bryn ar gyfer yr ysgoldŷ. Eithr gan mor lleied o'i ôl sydd yn aros yn awr, nid yw yn hawdd penderfynu ei sefyllfa na'i faintioli. Dywed un hanesydd ei fod yn cymmeryd i fynu dua chwarter cyfar o dir; ac y mae haneswŷr ereill o enwogrwydd yn ei ddysgrifio yn fanylach, gan ddywedyd fod yr ochr dde-ddwyrain iddo yn mesur chwe ugain llath; yr ochr dde-orllewin driugain a chwech, yn cyrhaedd at y diphwys; a'r tu gogledd-ddwyrain yn ddeugain llath, ac yn terfynu yr un modd: ond y tu arall, yr oedd sefyllfa naturiol y lle yn hebgor muriau. Dywedir hefyd fod pridd-gloddiau a chnepellau creigiau yn cyssylltu y muriau gogledd-ddwyreiniol a'r rhai deheu-orllewinol. Mynegir ym mhellach mai Huw Lupus, *alias* Huw Fras, o Gaer Lleon, a adeiladai y castell hwn i'r dyben o ddwyn y'mlaen ei ddistryw yn erbyn y Cymry, dan Edward y Cwncwerwr, tua 'r fl. 1070. Nid yw hysbys pa hyd y safodd yr amddiffynfa hon; eithr tebygol ddarfod gadael iddi adfeilio yn raddol, pan nad oedd mwyach angen am dani. A chan nad oes weithian ond mor lleied o olion yr adeilad yn aros, mae lle i gasglu mai gwaith coed ydoedd gan mwyaf, fel amrywiol gastelli ereill y mae genym hanes am danynt, ac mor lleied olion o honynt; ac os dadleuir ddarfod cludo y cerig o'r castell hwn i adeiladu tai y dref, fel y byddai yr angen am danynt, beth a ddywedir am rai ereill nad oes dim tai wedi eu hadeiladu yn agos i'w sefyllfa?

Fe gafodd Eglwys Gadeiriol Bangor ei dinystrio amrywiol weithiau drwy gynddaredd gwrthwynebol bleidiau yn amser rhyfeloedd cartrefol. Yn y fl. 1071 dymchwelwyd hi gan y Normaniaid.[1] Ac yn y fl. 1210, pan wnaeth y brenin Ioan ymgyrch yn erbyn y Cymry yn amser y tywysôg Llywelyn ab Iorwerth, yr ydym yn darllen iddo groesi yr afon Gynwy yn mis Awst, ac anfon mintai o'i filwyr y'mlaen i losgi Bangor, yr hyn hefyd a wnaethant yn effeithiol, gan ddala Rhobert o'r Mwythwig (fel y'i gelwid, yr hwn oedd yn esgob yno y pryd hwnw) a'i gymmeryd oddi ger bron yr allor, a'i ddwyn yn garcharor i wersyll y Saeson; ac yno y bu ryw hyd mewn dalfa, hyd oni phwrcaswyd ei ryddid â dau cant o hebogiaid.[2] Bu yma ddinystr drachefn meddir[3] yn amser y breninoedd Harri y trydydd a'r pedwerydd; a mwy difrod fyth yn amser cynhyrfiadau Owain Glyndwr,[4] tu a'r fl. 1402. Ar ol y difrod hwn dywedir fod yr Eglwys Gadeiriol tua phedwar ugain mlynedd a deg yn adfeiledig, pan yr adgyweirid y gafell gan yr Esgob Dean (neu *Deny*) yr hwn pan bennodid ef i fyned i esgobawd Caer Sefer *(Salisbury)* a adawai ei fugeil-ffon a'i feitr, y rhai oeddynt dra gwerthfawr, i'w olynwr yn Mangor, ar yr ammod o fod iddo ymrwymo i ddwyn y'mlaen, a chwbl orphen yr adgyweiriadau a ddechreuasai efe.[5] Ond y mae yn ymddangos mai gwaith go serfyll a wnaed yma y pryd hwn, gan fod yn angenrheidiol ei adnewyddu mor gynted ag y'mhen tua deng mlynedd ar hugain ar ol hyny.[6] Canys yr ydym yn darllen ddarfod i gorph yr Eglwys a'i chlochdŷ gael eu hadeilio drachefn yn y fl. 1532, sef yn nheyrnasiad ein cydwladwr Harri VII. a phan ydoedd y Dr. Thomas Skeffington yn esgob yno, yr

[1] Evans's Description, p. 432. [2] Powel's Wales, 231. [3] Ibid 433. [4] Pennant's Tours, iii. 82, & 337. [5] Evans's Description, p. 433. [6] MS.

hwn a ddangosai ddirfawr awyddfryd yn yr achos, fel y dywedir fod ei fwriad ar dderchafu y clochdŷ can ucheled arall[1] ag ydyw, oni buasai i angeu attal ei amcan. Trosglwyddid ei goffadwriaeth drwy y cerfiad canlynol ar y tu gorllewinol i'r clochdŷ:—

"THOMAS SKIFFINGTON EPISCOPUS BANGORENSIS,
HOC CAMPANILE ET HANC ECCLESIAM FIERI FECIT,
ANNO PARTUS VIRGINIS MCCCCCXXXII."

Canmolir haelioni yr esgob hwn ym mhellach tu ag at y lle, drwy gyfleu yma dair o glychau, a darmerth un arall yn ei lythyr cymmun.

Mae traddodiad tra hydreigl am un o'r esgobion dilynol, sef y Dr. Arthur Bulkeley, ddarfod iddo, o fudr drachwant, drosi a maeliera llawer o diroedd yr esgobawd, a gwerthu pump o glychau yr Eglwys; ac iddo gael ei daraw â dallineb barnol am ei ymddygiadau;[2] ond y mae awduron[3] diweddarach, o barch i goffadwriaeth y Dr. ac i anrhydedd ei hiliogaeth, wedi arferyd cryn lafur i'w ddiheuraw o'r fath gyhuddiad, gan brofi anwirdeb y chwedl oddiwrth law-ysgrifiau eglurlawn o ysgrifelliad y Dr. ei hun hyd o fewn ychydig ddyddiau i'w farwolaeth, y'nghadw yn Mangor ar ei ol. Ac am y däoedd y cyhuddid ef o'u traws-feddiannu, efe a drefnodd eu hadferiad yn ei lythyr cymmun, gan adael hefyd foddion ychwanegiadol tu ag at adgyweiriad yr eglwys, a lleihad dyledion yr esgobaeth.

Ffenestri yr adeilad a gyfluniid ac a wydrid yn ol arferiad yr amseroedd, ac yn ol dyhewyd yr amrywiol ewyllyswyr da, y'mysg pa rai y côf-enwir y Dëon Kyffin, a theulu y Penrhyn.[4] Dywedir hefyd i'r Esgob Humphrey Llwyd, yr hwn a lenwai y gadair yn y fl. 1673, anrhegu y lle â chyfan-rif o glychau newyddion.[5]

Mae yr Eglwys Gadeiriol hon yn sefyll ynghanol y dref, yn cael ei hamgylchu gan fonwent led helaeth, ac ynddi amryw goed yn tyfu, yn cysgodi rhodfëydd prydferth. Yr adeilad sydd yn sefyll yn bresennol yw yr un a wnaed yn amser yr Esgob Skeffington, fel y crybwyllwyd yn flaenorol. Hyd yr Eglwys o ddwyrain i orllewin yw 214 troedfedd. Hyd y croes adenydd o ogledd i dde 96 tr. Lled corph yr adeilad, 60 tr. Uchder o'r llawr i'r grib, 34 tr. Uchder y clochdŷ, 60 tr.[1] Bu amryw adgyweiriadau ar yr adeilad o dro i dro wedi yr amser uchod: yn amser y diweddar Esgob Majendie gwnaethpwyd gwelliadau nid bychain; a neillduwyd gwahanol ranau o'r Eglwys i gynnal dau wasanaeth, un yn Gymraeg a'r llall yn Saesoneg. Dywedir mai yn amser yr Esgob Skeffington yr adeiledid yr Esgobty presennol; eithr ddarfod ei adgyweirio a'i helaethu yn ddirfawr gan yr Esgob Warren, tu a'r fl. 1790.[2]

Mae traddodiad fod gynt, yn agos i borth y fynwent, adeilad yn sefyll, yr hon a ystyrid megys math o garchardŷ esgobawl. Eithr hwn, wedi y Diwygiad, a ollyngwyd i adfeilio; ac nid oes yn bresennol ddim olion o hono.[3]

Claddwyd yn yr Eglwys yma o bryd i bryd amryw enwogion hygof. O du aswy yr allor, dywedir gladdu y dewr-ddoeth dywysog Gruffydd ab Cynan, yr hwn a fu farw yn y fl. 1137,[4] sef y drydedd o deyrnasiad y brenin Stephan, yn y 82ain o'i oedran, a'r 57ain o'i deyrnasiad ar Wynedd. Ei fab hefyd, Owain Gwynedd, a gleddid yn nhalcen asgell ddeheuol yr Eglwys;[5] a chlywais fod côf-arwydd o hono yn weledig hyd heddyw, neu hyd yn ddiweddar sut bynag. Hwn ydoedd Dywysog mawrfri, ac a wladychasai 32 ml. gan farw yn 1169. Mynegir gladdu yma Gadwaladr, mab arall i Gruffydd ab Cynan; ond nis gwyddys y fan. Mae claddfa yr enwog Rhisiard Kyffin yn hysbys yma, dan yr enw *Bedd y Dëon du* (o herwydd tywyllni ei wynebpryd mae yn debyg). Hwn ydoedd Ddëon llafurus yn yr eglwys hon[6] yn amser Rhisiard III. a Harri VII. ac a fu farw ar y 13eg o Awst, 1502. Y dywededig Esgob Skeffington ydoedd hefyd yn Abad Beaulieu yn Swydd Southampton, ac yn ei lythyr cymmun dymunai i'w gorph gael ei gladdu yn y lle hwnw, ond bod i'w galon gael ei dodi mewn twll yn y mur,

---

[1] Pennant, 82, Willis, 21. [2] Godwinus De Presulibus. [3] Willis, p. 102. [4] Pennant, iii. 82. [5] MS. Ond Catheral yn ei hanes o Wynedd a briodola hyn i'r Esgob Rowlands.

[1] Essays on Gothic Architecture, p. 138. [2] Pennant's Tour, p. 80, (note). [3] Ex Archivis Ecclesiæ Cathedralis Bangoriensis. [4] Sebright, MSS. [5] Pennant, iii, p. 82. [6] Ibid.

gerllaw delw Ddeiniol yn Eglwys Bangor; ac felly y gwnaed.[1]

Ar y mur gogleddol gosodid i fynu ddwy gerf-ddelw er coffadwriaeth am yr Esgobion enwog Vaughan a Rowlands; ond y terfysgwyr yn amser gwrthryfel Cromwel a dorasant ymaith benau[2] y ddwy; eithr safodd y gweddillion o honynt yno hyd y fl. 1810, pan y'u symudwyd ymaith.—Yr Esgob Vaughan a enid yn Nyffryn yn Llëyn, ac a etholid i esgobaeth Bangor yn 1595; symudwyd i esgobaeth Caerlleon yn 1597, ac oddiyno i esgobaeth Llundain yn 1604; yr hyn a ddengys ei fawr gymmeriad gyd â'r brenin Iago I. yr hwn a arferai ei alw yn "brydferthwch sancteiddrwydd" gan mor brydweddol ei ddynsawd. Bu yn Llundain hyd y fl. 1607, ac yno y'i claddid. Yr Esgob Rowlands a fu farw yn Mangor yn 1616, lle hefyd y claddid ef. Yr Esgob Wiliam Roberts yr un modd a gleddid yn Nghangell Fangor, am yr hwn y dywedir iddo adael can punt tu ag at adgyweirio y lle; a'r arian a ddefnyddid i brynu organ newydd yno. Yr Esgob Humphrey Llwyd a gleddid yn medd yr Esgob Rowlands, yn 1689.[3] Yma hefyd y claddid yr enwog Esgob Lewis Bayley, awdwr y llyfr nodedig a elwir "Ymarfer Duwioldeb;" efe a fu farw yn 1631, a'i orweddfa sydd o du deheuol yr allor, yn medd yr Esgob Meiric.[4]

Y dywededig Esgob, Henry Rowland, yn ei lythyr cymmun, a amserid y dydd cyntaf o Orphenaf, 1616, a adawai diroedd tu ag at adeiladu a chynnal yma elusendŷ i chwech o hen bobl dlodion, pob un i gael dau swllt yn yr wythnos tu ag at eu lluniaeth, a chwe llath o frethyn i'w dilladu unwaith bob blwyddyn. Y Prelad hwn a sefydlai ysgol rad yn Motwnog[5] yn Llëyn, capelfa yn perthyn i Foillteyrn, ei blwyf genedigol ef. Sefydlai hefyd ddwy frawdoriaeth yn Ysgoldŷ yr Iesu, yn Rhydychen. Ac aeth i gryn draul i adgyweirio cronglwyd yr Eglwys Gadeiriol yn Mangor, a darparu yno bedair neu bump o glychau newyddion, fel y crybwyllwyd eisoes, y rhai, wrth gydmaru yr hanesion, a ymddengys gael o honynt eu hail-fwrw yn amser yr Esgob Humphrey Llwyd, yr hwn meddir a chwanegodd un gloch fwy na'r lleill.[1]

O du deheuol y gangell y mae côf-arwydd muriawl am yr Esgob Robert Morgan, yr hwn ydoedd brïodor o Swydd Dref Faldwyn, ac a etholid i'r Esgobaeth hon yn y fl. 1666, ac a fu farw yn 1673, yn 66 oed.

Bernir gladdu yr Esgob Edward Gruffydd yn gyfagos i fedd yr Esgob H. Rowland; a cherllaw hyny y mae gorweddfa yr Esgob Nicholas Robinson, prïodor o Gynwy, a fu farw yn 1585.[2]

(I'w barhau.)

[1] Pennant, iii, p. 81. [2] Ibid, p. 83. [3] Catheral's N. Wales, p. 136. [4] P. B. Williams's Guide, p. viii. [5] Cathral's N. Wales, p. 136.

[1] P. B. Williams's Guide, p. ix. [2] Ibid.

PREGETH AR IOAN iii. 5.

"Oddi eithr geni dyn o ddwfr ac o'r Yspryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw."

Nid oes un athrawiaeth wedi ei datguddio i ni yn yr efengyl yn fwy teilwng o'n hystyriaeth nag athrawiaeth yr adenedigaeth, yr hon y mae ein Hiachawdwr bendigedig yn sôn am dani yn y testun, ac o'r hon y mae yn rhaid i ni fod yn gyfranogion cyn cael derbyniad i deyrnas Dduw. Dywed rhai nad oes ar ddyn eisieu unrhyw gyfnewidiad, ac mai ffolineb a phenboethni yw haeru y fath beth; tra y mae eraill yn cwbl gredu yr athrawiaeth, ac yn ei chamddefnyddio, trwy gasglu oddi wrthi achos o ddigalonrwydd ac anobaith, yn lle cysur ac annogaeth. Y mae rhai yn druenus am eu bod mewn gwan obaith am gymmorth yr Yspryd Glân, tra y mae ereill yn rhyfygu am dano heb iawn sail, ac yn canfod dim gwahaniaeth rhwng eu gwag hyder eu hunain, a sicrwydd addewidion Duw. Nid anfuddiol, gan hyny, fyddai gosod ger eich bron ychydig ystyriaethau ar bwngc mor bwysig a dirgeledig. Oddiwrth ymddiddan ein Harglwydd â Nicodemus, gallwn weled, nid yn unig yr angenrheidrwydd o adenedigaeth ysprydol, ond hefyd pa fath yw effaith yr Yspryd ar galonau dynion. Nid cynt y cyfaddefodd Nicodemus, o herwydd gweled y gwyrthiau a wnaethai yr Iesu, mai Dysgawdwr ydoedd, wedi dyfod oddiwrth Dduw, nag y dechreuodd ein Harglwydd ei ddysgu ef yn nirgeled-

igaethau yr efengyl, ac yn natur ei deyrnas ef, gan ddywedyd wrtho fel hyn:—"Oddi eithr geni dyn drachefn, ni ddichon efe weled teyrnas nefoedd." Nicodemus a atebodd, "Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac efe yn hen?" "Iesu a atebodd ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i ti, Oddi eithr geni dyn o ddwfr ac o'r Yspryd, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw."

Oddiwrth y geiriau hyn, cymmeraf achlysur i sylwi ar ddau beth:—

I. *Angenrheidrwydd* a *natur* y cyfnewidiad a ddarlunir yma gan ein Harglwydd dan gysgod yr enedigaeth newydd.

II. Yr *amser* y mae'r cyfnewidiad hwnw *yn dechreu.*

Y mae ein Harglwydd, yn yr adnod ar ol y testun, yn dangos yr achos paham y mae 'n rhaid ein geni drachefn: "canys," medd efe, "yr hyn a aned o'r cnawd sydd gnawd." Cymmaint yw llygredigaeth y natur ddynol, fel nad allwn fod yn ddeiliaid cymmwys o deyrnas Dduw heb ein hadgenhedlu o ddwfr ac o'r Yspryd Glân. Pechod Adda, ein cynnrychiolwr, a barodd hyn. Pan ddarfu i'r Hollalluog greu dyn ar y cyntaf, efe a'u creodd ef yn fôd perffaith, o ran ei gorph a'i enaid. Ewyllys Duw oedd ei ewyllys ef. Yr oedd ei ddibenion yn bur, ei serchiadau yn nefolaidd, ei fywyd yn sanctaidd, a'i holl weithredoedd yn rhyngu bodd ei Greawdwr. Ond pan syrthiodd trwy anufudd-dod, mawr ac annhraethol fu'r canlyniadau, nid yn unig i Adda ac Efa, ond i'w holl hiliogaeth; i ni, fy mrodyr, a'n plant, o ddechreu hyd ddiwedd amser. Yr oeddym ni gynt yn ysprydol, ond yn awr cnawdol ydym. Yn y cyflwr truenus hwn y mae pob un o honom yn dyfod i'r byd. Yr y'm ni oll wrth natur yn estroniaid i Dduw, yn ddaearol, anianol, a chythreulig. Ar bethau daearol y rhoddasom ein serch: daearol yw ein chwantau, ein dymuniadau, ein gofalon, ein gobaith, ein hofnau, a'n hymdrechiadau. Y byd a'i bethau, ei gyfoeth, ei anrhydedd, ei bleserau, a'i amrywiol faglau, sydd yn llywodraethu arnom, ac yn ein rhwystro yn wastad rhag rhedeg yr yrfa ysprydol a osodwyd o'n blaen. Nid yw dynion, yn eu cyflwr naturiol, byth yn meddwl am Dduw, oddi eithr i duchan yn ei erbyn, neu i gablu ei Enw sanctaidd. Ac fel y mae pawb, wrth natur, yn *ddaearol*—felly, yn yr un modd, *cnawdol* ydynt: ymroddant yn gwbl i foddhau eu chwantau, ac i ymhyfrydu mewn nwydau drwg; megys, malais, cenfigen, casineb, balchder, llid, ymddïal, a phob math o ddrygioni.

Peidiwch a meddwl fy mod yn camliwio y pethau hyn, neu yn darlunio eich cyflwr wrth natur yn waeth nag ydyw: a chofiwch fy mod yn sôn am gyflwr dynolryw cyn i Haul Cyfiawnder lewyrchu arnom, a datguddio i ni y cyfryw wybodaeth am Dduw ag sydd yn cael rhyw effaith hyd yn nôd ar y gwaethaf o ddynion. Nis gellir gwadu nad all fod *rhyw* dda yn y dyn anianol mewn perthynas i'w gydddynion. Gall fod yn gymmwynasgar i'w gymmydogion, er ennill eu clod; gall fod yn sobr, ac yn gymmedrol, er mwyn ei iechyd; ac yn ddiwair, yn foesol, ac onest, er mwyn elw. Ond, er hyn i gyd, gall y cyfryw un fod ym mhell iawn oddiwrth deyrnas Dduw: gall fod yn ol am yr unig beth a'i gwna yn gymmeradwy yn y farn; sef, cariad tu ag at Dduw, a ffydd ddiysgog yn ei Fab ef. Mynega yr Ysgrythyr yn fynych ddarfod i bawb o honom fyned megys defaid ar gyfrgoll, gan ddyfod yn elynion i Dduw, ac yn gaethweision pechod; ac nad oes modd i'n cymmodi âg ef, ond trwy ei ras yn Nghrist, a thrwy gymmorth ei Lân Yspryd.

Ymddengys angenrheidrwydd y cyfnewidiad ysprydol yr y'm yn sôn am dano yn eglurach, pan ystyriom ym mhellach beth yw arwyddocâd y geiriau, "*teyrnas Dduw.*"—Y mae yr ymadrodd "teyrnas nefoedd" yn ymddangos yn fynych yn y Testament Newydd, ac yn cynnwys y tri ystyr canlynol:—1. Yr eglwys allanol a gweledig, neu yr holl gorph Cristionogol ym mhob oes a rhan o'r byd.—2. Crefydd y galon, neu rinweddau ffydd ac ufudddod.—3. Dedwyddwch y byd a ddaw.—Wrth yr ymadrodd "teyrnas Dduw," yn y testun, y meddylir yr eglwys weledig ac allanol, yr hon a sefydlwyd gan Grist, a'i apostolion, yn y byd hwn, er parotôi ei bobl i gyflwr ysprydol yn y byd tragywyddol. Y mae 'r deyrnas hon yn cynnwys rhai o bob math, drwg a da, sef pawb a'r a dderbyniwyd i'r eglwys, ac a fedyddiwyd yn enw y Tad, a'r Mab, a'r Yspryd Glân. Mae gair Duw, fel y

gwyddoch, yn cyffelybu teyrnas nefoedd i faes lle yr hauwyd gwenith, ac efrau—a lle y cyd-dyfodd y ddau hyd y cynhauaf. "Drachefn, cyffelyb yw teyrnas Dduw i rwyd a fwriwyd yn y môr, ac a gasglodd o bob rhyw beth; a didolwyd y rhai drwg o blith y rhai da." Yr y'm yn cael ein geni, a'n derbyn i'r deyrnas hon trwy ddwfr bedydd. "Oddi eithr geni dyn drachefn o ddwfr, ni ddichon efe fyned i mewn i deyrnas Dduw." Hyny yw, oddi eithr *bedyddio* dyn, ni ddichon efe fod yn aelod o eglwys weledig Crist. Ond y mae'n rhy wir, ysywaeth! fod llawer iawn yn perthyn i'r eglwys filwrus ar y ddaear, y rhai ni byddant byth yn aelodau o'r eglwys orfoleddus yn y nefoedd. Fe fedyddiwyd llawer â dwfr, y rhai ni fedyddiwyd, ac ni fedyddir byth, â'r Yspryd. Y mae llawer yn cyrchu i addoliad cyhoeddus yr eglwys, yn perthyn i'w chymdeithas, yn proffesu, yn cymmuno, ac yn galw eu hunain yn Gristionogion, y rhai, er hyny, yn amser profedigaeth, a giliant, a ymddieithrant oddiwrth Dduw, ac ni byddant gadwedig. Ond etto, y mae'n rhaid ein geni drachefn o ddwfr ym meddydd, o herwydd mai dyna yr amser ein gwneir yn Gristionogion, ac ein derbynir i gyfammod â Duw, ac yr addawn rodio yn ei lwybrau, ac ufuddhau i'w orchymynion, holl ddyddiau ein heinioes.

Trown yn awr at ail ystyr y geiriau "*teyrnas Dduw;*" sef, *effaith gwir grefydd ar y galon*, neu *ufudd-dod ffydd.* Mae'r gwir Gristion nid yn unig wedi ei dderbyn i deyrnas Dduw, ond yn cynnyddu ynddi. I'r perwyl yma y gosodwyd ordinhadau a moddion gras yn yr eglwys weledig; sef, fel y cynnyddai y Cristion mewn duwioldeb, a phob daioni: ac megys ein genir, ac yr ydym yn byw yn yr eglwys weledig hòno, trwy ordinhadau allanol; felly y mae yn rhaid i ni gael ein hadgenhedlu, a pharhau i fyw yn yr eglwys ysprydol, trwy ddirgel a grasol ddylanwadau Glân Yspryd Duw; ac ni bydd ein crefydd allanol o ddim lles i ni, oni bydd yn offerynol i'n dwyn i'r cyflwr ysprydol hwnw, yn yr hwn y deuwn yn raddol yn gymmwys i'r nef. Diben ordinhadau allanol yw ein tywys at Grist, fel ein cyfiawnheid trwy ffydd yn ei waed ef. Nid oes dim, frodyr, ond crefydd ddiragrith, crefydd y galon, ac nid proffes y gwefusau, a ddichon orchfygu cariad at y byd, ac ofn angeu. Dyma yr unig beth a'n galluoga i ymhyfrydu yn yr hyn a orchymynodd Duw, ac i gasâu ac ymwrthod â'r hyn a waharddodd. Crefydd ysprydol yw yr unig beth a'n tuedda i ymbarotôi erbyn barn, ac a'n gwna "yn gymmwys i gael rhan o etifeddiaeth y saint yn y goleuni." Gwelwch yma yr angenrheidrwydd o grefydd ysprydol yn yr enaid, neu yr achos bod yn rhaid ein geni drachefn cyn cael derbyniad i deyrnas Crist, a chymmwysder i'r nef. Am hyny, frodyr, yn anad pob dim, ymwrolwch am y grefydd hon, ceisiwch eich hadgenhedlu, ymdrechwch am fyned i mewn trwy'r porth cyfyng i'r nef; a thra y byddoch byw ar y ddaear, gwyliwch yn wastadol, am na wyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mab y dyn.

Af rhagof bellach i ystyried y trydydd peth a arwyddoceir wrth yr ymadrodd "*teyrnas Dduw;*" sef, *Gwynfydedigrwydd y nef*, neu y cyflwr hwnw yn y byd anweledig, lle ni bydd na drwg, na phechod, na galar, na marwolaeth mwyach. Ni wyddom ni ddim am natur yr ystâd hòno, ond a ddatguddiwyd i ni yn yr Ysgrythyr. Yno y canfyddwn yn eglur fod yn rhaid i ni gael ein hadnewyddu yn hollol cyn bod yn weddus gyfranogion o honi. Yr ydym wrth natur yn blant digofaint; rhaid ein gwneud yn blant Duw; rhaid ein gwneud yn greaduriaid newydd mewn perthynas i'n hymarweddiad, ein hegwyddorion, a'n serchiadau, cyn y byddom gadwedig. Megys y mae'n rhaid ein geni drachefn trwy fedydd cyn cael derbyniad i'r eglwys weledig; felly y mae yn rhaid ein hadgenhedlu o'r Yspryd, cyn y byddwn wir aelodau o'r eglwys anweledig; ac y mae yn rhaid i'r un Yspryd ein hadgenhedlu, a thrigo ynom hyd angeu, cyn y byddwn addas i'r deyrnas hòno uchod, i'r hon y dygir y rhai cyfiawn ar ol marw.

Onid yw yn eglur, ynte, fod cyfnewidiad calon yn angenrheidiol er ein parotôi i fwynhau presennoldeb Duw y Creawdwr, cymmundeb â Christ y Pryniawdwr, a chymdeithas yr ysprydion a berffeithiwyd? Oddi eithr i ni gynnyddu mewn gras a sancteiddrwydd, nis gallwn gyrhaedd yr etifeddiaeth wynfydedig sydd y'nghadw i'r ffyddloniaid yn y nefoedd. Ond yn

gymmaint a bod ein nerth yn wan, ein natur yn llygredig, a'n hadduned au yn ansafadwy, ein gobaith yn llesg, a'n ffordd yn llawn o rwystrau—y mae yn rhaid i ni wrth nerth a chymmorth oddi uchod, fel yr adnewydder ein gobaith, ac yr ail ennyner ein heneidiau i redeg yr yrfa a osodwyd o'n blaen. Os na chawn ni hyfrydwch wrth addoli a gwasanaethu Duw ar y ddaear, mae'n amlwg nad oes dim pleser i'w ddisgwyl wrth ei folianau ef yn y nefoedd. Os byddwn feirw yn y cyflwr y'n ganed ynddo, y mae yn rhaid i ni fod yn golledig am byth. Mae'n rhaid i ni fod yn dduwiol yn y byd hwn, cyn y byddwn ddedwydd yn y nesaf. Mor wir, ynte, yw geiriau yr Iesu, "bod yn rhaid eich geni chwi drachefn."

(I'w gorphen yn y nesaf.)

GWELEDIGAETH Y DDELW AUR.

Dechreuai y ganwyll ddylu wrth losgi ger fy mron; yr oedd hi yn tynu yn brysur at hanner nos; y rhai oll a fuasent yn gymdeithion i mi yn y dydd, oeddynt yn awr wedi eu cloi ym mreichiau cwsg; ac, oddi eithr meinlais y cricedyn, a churiad arafaidd cysson yr awrlais (yr hwn, fel cnul, a'm coffâi yn ddifrifol am ymadawiad amser) yr oedd pob peth arall o'm hamgylch mor ddistaw a'r bedd.

Wrth geisio trefnu fy meddyliau i'w hysgrifenu ar lawr, dechreuasant ballu; collais fy ngwybodaeth ar wrthddrychau o'm hamgylch, a thybiais fod holl gynneddfau fy meddwl ar gael eu diddymu; ond fe'm cynhyrfwyd yn ddisymmwth wrth weled fy hun wedi fy nhrosglwyddo i ganol rhyw wastadedd ëang mawr. Mewn mynydyn ffoisai cysgodion nos; torodd yr haul allan yn ei ogoniant mwyaf, gan adfywio, â'i belydr disgleirwych, wyneb anian.

Gan ryfeddu a synu wrth y cyfnewidiad, mi a sefais yn llonydd, nes clywed twrf cythryblus o'm hol; yna troais, a gwelais dyrfa ddirfawr o bobl wedi ymgynnull ar y gwastadedd.

Pan ddaethum ataf fy hun ddigon, neseais at y dyrfa ddirfawr, yn yr hon y canfyddais fod pobl o bob gradd a sefyllfa, sef ymerawdwyr byd, ac oddi yno i wared at drigolion y bwthyn clai. Sylwais fod pob un yn dal yn ei law fath o ysplenddrych, gan syllu yn ddyfal â hi ar ryw wrthddrych a ddisgleiriai o bell.

O'r diwedd, gan faint fy awydd i wybod beth ydoedd, ymwthiais yn egnïol trwy y dyrfa, er fy mod yn lled ofni cael fy nhrin yn erwin am fy hyfdra; ond ni sylwai neb arnaf nemawr, gan mor ddyfal yr oeddynt yn syllu ar y gwrthddrych o'u blaen; yn unig fe'm gwthiwyd o'r neilldu yn awr ac eilwaith, pan ddigwyddodd i mi ddyfod rhyngddynt hwy a'u gwrthddrych.

Ar ol tynu yn nes, canfyddais mai syllu yr oeddynt ar ryw ddelw, yr hon oedd yn fechan iawn, etto yn amlwg i bawb, gan ei bod yn sefyll ar golofn dra uchel: yr ydoedd wedi ei lliwio â'r lliwiau gwychaf, ac wedi ei gorchuddio â helaethrwydd o addurniadau o amryw fath, yr hyn a barai iddi ymddangos yn ysplenydd o bell; ond erbyn tynu ymaith ei haddurniadau gwychion, yr oedd hi yn hell ac yn anolygus i'r eithaf.

Gwelais yn ebrwydd fod y ddelw wrthun hon yn wrthddrych addoliad gan y tyrfaoedd o amgylch, y rhai, gan syllu arni trwy eu gwydrau, a'i canmolent yn fawr dros ben, gan ymegnïo i ragori ar eu gilydd yn eu rhoddion, eu hoffrymau, a'u defosiynau iddi; ac er bod pawb yn ei haddoli hi, yr oedd gwahanol raddau o ddynion yn cyflawni eu haddoliad mewn gwahanol ffyrdd.

Sylwais yn gyntaf ar ymerawdwyr a breninoedd; llawer o'r rhai, ar ol edrych ar yr eilun yn y dull arferol, a ddyrchafent eu golwg ar diriogaethau eu gilydd, ac ni phetrusent yspeilio eu gilydd, os gallent: ac, os na allent, yspeilient eu deiliaid; ac ar ol pentyru trysorau lawer, offryment hwynt yn gydwybodol iawn yn aberth i'r eilun. Y sawl a lwyddasent i yspeilio eu brodyr, a briodolent eu llwyddiant i'w chyfarwyddyd a'i llywodraeth hi; a'r sawl a orchfygasid, nid ewyllysient weled dim bai ar yr eilun; ond cyfrifent eu hafiwyddiant i'r dduwies Damwain.

Y rhan fwyaf o lawer o'r penau coronog yma a ddilynid gan ddirfawr heidiau o greaduriaid, a elwid llyswyr. Adweinid y rhai hyn yn gyffredinol wrth fod eu gliniau a'u tafodau yn hynod o ystwyth, a gwên bob amser ar eu geneuau tra byddent ym mhresennoldeb eu penaduriaid; ond cyn gynted ag yr elent o wydd

y mawrion hyn, gellid meddwl fod rhyw anian rewllyd wedi eu dal; eu haelodau a'u gyddfau a grebychent yn y fan, fel na fedrent braidd ymgrymu, na throi eu llygaid i edrych ar unrhyw beth islaw iddynt. Y llyswyr hyn a dderbynient gan eu meistriaid breninol yn fynych lawer o arian, yr hyn yn dra selog a osodent wrth draed yr eilun.

Troais oddiwrth y rhai hyn, a gwelais nifer o wŷr, tebyg i rai o radd a sefyllfa uchel yn y byd, yn ymddiddan yn eithaf rhydd a difalch gyd â'r gwaelaf o'r dyrfa; a'r rhai a ymddiddanent â hwynt a ennillid gan eu tiriondeb, a lenwid â hoffder tu ag atynt, ac a'u cynnalient hyd eithaf eu gallu, gan gyduno i'w codi i'r swyddau mwyaf dyrchafedig. Y boneddigion hyn, ar y llaw arall, a ymrwyment i amddiffyn eu pleidwyr rhag gorthrymder; felly, tra yr oedd y naill yn haelionus yn eu haddewidion, yr oedd y lleill yn llawn mor awyddus i dalu am danynt; a chan fod elw y fasnach hon yn cael ei ddwyn at wrthddrych eu haddoliad, y ddelw a gyfoethogid yn ddirfawr trwy hyny.

Yn y dyrfa ddirfawr hon gwelwn, ym mysg llawer ereill, rai yn gwisgo gynau duon, ereill rai gwynion gyda llewys llawnion, ac ereill heb ddim gynau; y rhai a dderbynient gyflogau am eu gwaith yn areithio yn erbyn y ddelw, a rhybuddio yr edrychwyr rhag ei haddoli. Etto y rhai hyn, cyn gynted ag y gwnaethent yr hyn a alwent eu dyledswydd, a ymlithrent i blith y dyrfa, a dynent allan eu gwydrau, ac a edrychent, a ryfeddent, ac a addolent y ddelw, mor ostyngedig a'r lleill.

Er hyny rhai o honynt a argyhoeddent y bobl o amgylch yn ddidderbyn wyneb am eu delw-addoliaeth, gan ddal i fynu y ddelw yn wrthddrych gwawd a dirmyg, a cheisio darbwyllo eu gwrandawyr i edrych ar yr anghenfil heb gynnorthwy eu gwydrau: llawer o'r rhai'n, pan welsant hi yn ei gwrthuni naturiol, a'i ffieiddiasant gymmaint, nes ymadael â'i gwasanaeth hi am byth.

Eithr y rhai a gyflawnent eu swydd yn ffyddlawn, a ddiystyrid yn fawr gan y rhan fwyaf o'u brodyr, ac a elwid, o ran dirmyg, Dychymmygwyr, Penboethion, Methodistiaid, Bloeddwyr, &c. ond gan na wyddwn, yn fy mreuddwyd, beth a feddylid wrth y geiriau hyn, tybiais mai enwau rhyw fwystfilod dychrynllyd oeddynt, a bod y sawl a'u defnyddient yn methu cael geiriau ereill digon drwg i ddangos eu casineb.

Ac nid llawer llai y diystyrid y gwŷr hyn gan y rhan amlaf o'r dorf o amgylch; y rhai, er na wyddent (tybygwn) fwy na minnau beth a feddylid wrth y geiriau hyny; etto meddylient, fel finnau, mai rhyw enwau dychrynllyd oeddynt, a barnai llawer eu bod yn gyfiawn a theilwng iddynt; tra yr oedd ereill yn barod iawn i roddi enwau a ddeallent yn well, y'mysg y rhai yr wyf yn cofio eu bod yn ddiarbed yn eu galw hwynt yn weilch dichellddrwg, cenawon twyllodrus, rhagrithwyr, &c.

Gwelais hefyd fod llaweroedd, o bob sefyllfa yn y byd, yn ymffrostio yn hyderus y gallai y ddelw eu hachub hwynt rhag chwyldroad natur, yr hyn (yn ol eu traddodiadau) y sicr gredent ei fod yn prysur agosâu, ac y difethid miloedd yn y dinystr cyffredinol; ond credent bob amser, hyd fynyd eu hymadawiad, y byddent hwy eu hunain yn ddiangol. Eithr pan fyddai eu cyrph wedi treulio gan afiechyd, a'u dwylaw yn crynu, fel na allent ddal yr yspienddrych, yna gorfu iddynt edrych ar y ddelw yn ei gwrthuni naturiol: ac un o honynt, yn dychlamu o fraw, a lefodd, "Dyma fi ar gymmeryd naid yn y tywyllwch:" un arall a ddywedodd, "Mi a wn fy mod yn suddo i dragywyddol ddinystr." Dyn, yn agos i'r fan lle yr oeddwn yn sefyll, a dderbyniodd gennadwri oddiwrth frenin dychryniadau, i'r ystyr canlynol—"O ynfyd, y nos hon y gofynir dy enaid oddi wrthyt; am hyny bydd barod i gyfarfod â'th Dduw." A'r mynydyn hwnw, dyna saeth wenwynig, o ryw ddirgel fan, yn ei frathu at y galon, ac efe a syrthiodd ar y ddaear, gan ymdreiglo mewn gofid, ac ymdrybaeddu mewn poen. Wrth syrthio, torodd ei wydr yn chwilfriw. Yna efe a waeddodd, "Och! ai y peth erchyll acw ydyw y ddelw a addolais gyhyd? ai yr eilun gwrthun acw y gobeithiais a'm hachubai? ys truan o ddyn wyf fi, prynais fy mhrofiad yn rhy ddrud, o gymmaint ag y tâl fy enaid; y mae hwnw yn golledig byth." Weithian fe ddiffygiodd natur, a'r adyn truenus, gan roddi i fynu yr ymdrech anfuddiol, a felldithiodd y ddelw, ac a drengodd.

(I'w barhau.)

HUNAN-YMHOLIAD.

Eglwys Gristionogol sy gymdeithas o ddynion neillduedig a sanctaidd. Pob aelod neillduol a ddylai adnabod y gwirionedd, ac ymdrechu er ei ledaeniad. Dylai pob Cristion fod yn ddarluniad ac arddangosiad o Gristionogaeth; ac o ran sancteiddrwydd a phurdeb buchedd yn "llythyr a ddarllenir gan bob dyn."

Wrth ystyried pa fath ddynion a ddylem ni fod, nid anfuddiol fyddai i ni fynych holi ein hunain yn y drefn ganlynol:—A ydwyf fi yn casâu, a ydwyf fi yn ymwrthod, a ydwyf fi yn rhyfela yn wastadol yn erbyn pob math, gradd, ac ymddangosiad o bechod? A ydwyf yn ystyried ei ddrygedd anianol, a'i anniolchgarwch, fel peth uniongyrchol wrthwynebus i natur y Duw tragywyddol, cyfiawn, a da? A ydwyf fi yn ymddiried yn unig yn aberth a theilyngdod Crist am faddeuant a chyfiawnhad? A ydwyf fi yn wastad yn erfyn arno ef am ddoethineb, nerth, a diddanwch? A ydwyf fi yn myfyrio yn ei air, i ddysgu ei ewyllys a'm dyledswydd? A ydwyf fi yn profi fy hun yn ddisgybl a chyfaill i Grist, trwy gadw ei holl orchymynion? A ydwyf fi yn ei garu ef uwchlaw pob gwrthddrych arall yn y byd? A ydyw ei anrhydedd ef yn anwylach genyf na'm bywyd? A ydwyf fi yn foddlon i ymadael â phob peth er ei fwyn? A roddais i fy hun yn gwbl iddo ef? A ydyw ei gyfeillion ef yn gyfeillion i mi, a'i elynion ef yn elynion i minnau? A ydwyf fi yn cymmeryd ei achos ef yn achos i mi? Ac a ydwyf fi yn gweddïo ac yn llafurio am wastadol ledaeniad a sefydliad ei deyrnas? A ydyw gelyniaeth wreiddiol fy nghalon wedi ei distrywio? A ydwyf fi yn rhyfeddu, yn parchu, yn addoli, ac yn ufuddhau iddo ef? A ydyw ei weithredoedd, ei air, ei gymmeriad, ei enw, ei ddydd, ei wasanaeth, a'i bobl, yn hyfryd genyf? A ydwyf fi yn gweled y prydferthwch, dymunoldeb, a'r gogoniant o sancteiddrwydd, neu gyd-ffurfio âg ewyllys Duw? I ba raddau yr wyf fi yn cyd-ffurfio âg ewyllys Duw, a'i orchymynion, mewn tuedd, dymuniadau, tymher, a gwisgoedd?

Os oes genyf sail i gredu fod Duw wedi rhoddi i mi gyfran o ras, pa foddion wyf yn arferu i gynnyddu mewn gras, i gyrhaedd ysprydolrwydd meddwl, mewn buddugoliaeth ar bechod a'r byd, mewn tebygolrwydd i Grist, ac mewn cymmwysder i fwynhau llawenydd a diddanwch y nef?

Pa fodd y mae crefydd yn fy enaid, ai cynnyddu ai adfeilio? A ydwyf fi yn dyfod yn feunyddiol yn fwy crefyddol, yn fwy eiddigeddus (*zealous*), yn fwy amyneddgar a gostyngedig, yn fwy caredig, elusengar, a thyner galon? neu, ynte, a ydwyf fi yn fwy bydol, yn fwy hunanol, yn fwy trachwantus, yn mwynhau llai o hyfrydwch mewn cymmundeb â Duw, ac yn fwy difid pan bechwyf i'w erbyn?

Boed i ni ddifrifol holi ein hunain yn y pethau pwysig uchod, gan gyfeirio ein heirchion, gyd â'r Salmydd, at ein Crewr Hollwybodol, gan ddywedyd, "Chwilia di fi, a gwel a oes ffordd annuwiol genyf, a thywys fi yn y ffordd dragywyddol."

Cyf. R. Jones, *Llanllyfni.*

DECHREUAD A CHYNNYDD EILUN-ADDOLIAETH.

Un o'r gwirioneddau mwyaf pwysfawr ar a ellir ei ganfod trwy holl gorph y Bibl yw, bod "dyn wedi myned yn ol am ogoniant Duw." Mae yn ddiammeu fod dyn wedi bod mewn sefyllfa yn yr hon yr oedd yn alluadwy iddo dynu ei holl gysur oddiwrth ogoniant Duw. Ond ar ol iddo syrthio, yr oedd meddwl am y gogoniant tanbeidiawl oedd yn Hanfod y Jehofah yn creu arswyd a dychryn trwy yr oll o hono. Ac ar ol i'r dyn fyned i'r cyflwr isel yma, y gwirionedd am dano yn awr yw, "Hwy a chwiliasant allan lawer o ddychymygion." Ac yn wir mae y dychymygion a ddychymygwyd, oes ar ol oes, braidd yn afrifed. Ond ni fydd i mi, yn yr ysgrif hon, olrhain yr un o honynt, namyn y dychymygion am wrthddrychau addas i'w haddoli. A chan eu bod yn barnu fod y Duw ag oedd wedi ei ddigio yn ogymmaint trwy y trosedd yn ngardd Eden yn rhy ofnadwy i'w wynebu yn ddi gyfrwng, coleddu barn a ddarfu iddynt mai angenrheidiawl oedd ymofyn cyfryngau i gyfryngu rhyngddynt â'r Bod anfeidrol. A thrwy y cyfryw, yr oeddynt yn gobeithio y byddai eu deisebion yn gymmeradwy, a'u haddoliadau yn dderbyniol. A chan y

byddant yn aml yn codi eu golygon tu a'r nefoedd serenog, barnu a fu iddynt y gallai y rhai hyny wneuthur i fynu eu diffygion. Yr oedd crediniaeth yn eu mysg fod yr Haul, a'r Lleuad, a'r sêr, a'r planedau, yn drigfanau rhyw ysprydion; a bod y rhai hyn yn preswylio ynddynt, ac yn eu llywodraethu, yn gyffelyb ag y mae yr enaid mewn corph dyn. A chan mai y planedau oedd yr agosaf atynt o'r holl gyrph nefawl, dewisasant hwy yn flaenaf; a dechreuwyd gweddïo arnynt, ar iddynt erfyn ar Dduw drostynt am bob peth ag yr oeddynt hwy yn sefyll mewn angen am dano. A chan y byddai y planedau yn eu cyfodiad a'u machludiad mor aml islaw ag oeddynt uwchlaw y terfyngylch, aeth yn radd o ddyryswch yn eu plith pa fodd y gwnaent eu haddoli pan y byddont yn anweledig. Ond penderfynu a wnaethant wneuthur delwau, a'u cyssegru i'r planedau hyn; ac hefyd dodi arnynt y cyffelyb enwau ag a oedd ganddynt ar y planedau (neu o'r hyn lleiaf sydd yn awr) sef, Sul, Llun, Mawrth, Mercher, Iau, Gwener, Sadwrn,Ië, yr oeddynt yn credu fod eu haddoliadau mor dderbyniol o flaen y naill a'r llall. Ac fel hyn y dechreuodd eilun-addoliaeth yn y byd. Llawer hefyd a gymmerasant achlysur oddiwrth ddisgleirdeb a mawr ddefnyddioldeb yr Haul i'w addoli. Gan fod amrywiol lwythau y ddaear yn methu cyduno pa fath ddelw a fyddai debycaf o'i foddloni oreu, myned a wnaethant a gwneuthur delwau, pob cenedl fel y gwelai yn dda, a'u cyssegru i'r Huan arddercbawg. Ac yn y dull yma cyssegrwyd i'r Haul wahanol ddelwau gan wahanol genedlaethau y ddaear. Ond prif dduwiau cynnrychiol yr Haul oeddynt Baalpeor, Baalzebub, Chemosh, Moloch, Phoebus, &c. Ac o radd i radd, ac o oes i oes, ymledaenodd y pla yma dros y rhan fwyaf o'r byd cenhedlig.Ië, aeth yn lled foreu yn dra uchel ei ben ym mysg y genedl Iuddewig, y rhai oeddynt unig bobl gyfammodol yr Arglwydd y pryd hyny. Mor foreu a dyddiau Josiah cawn eu bod yn cyssegru meirch a cherbydau yn y deml i'r Haul. Wedi hyny cawn eu bod yn ymgrymu i'r Haul ar ei waith yn cyfodi yn y dwyrain, a'u cefnau tu a'r deml. Dangosodd yr Arglwydd lawer gwaith, yn enwedig i genedl Israel, ei fod yn hollol gasau eilun-addoliaeth. Lladdwyd tair mil o herwydd addoli y llo aur gerllaw mynydd Sinai. Am eu heilun-addoliaeth hefyd, ynghyd â'u godineb â merched Midian, y lladdwyd pedair mil ar hugain o honynt drachefn. Ac ar ol iddynt sefydlu yn ngwlad Canaan, bu hyn yn achos i'r Arglwydd eu cospi yn llym amryw droiau, yn enwedig o herwydd addoli y lloi aur oedd yn Dan a Bethel. Wedi hyny, ym mhen yspaid, daeth crediniaeth i'w plith fod gan ddynion da, wedi marw, allu i erfyn drostynt ar Dduw am faddeuant. Ac o oes i oes aeth y traddodiad yma mor llygredig, fel y gwnaethant amryw dduwiau drachefn, ac a'u cyssegrasant i gynnrychioli y rhai hyn.Ië, dywedir fod gan y Groegiaid tua deng mil ar hugain o wahanol dduwiau. Dechreuodd y grefydd hon ym mhlith y Caldeaid; oddi yno ymledaenodd dros wledydd y dwyrain dan yr enw Sabiaid, ac oddi yno i'r Aipht, a thir Groeg, lle hefyd y bu yn fwyaf blodeuog, oddi yno i'r Hispaen, a'r Eidal, Ffraingc, a'r Iwerddon, a'r Fêl Ynys, &c. Ac er syndod, y gwyr mwyaf dysgedig oedd y rhai mwyaf eilun-addolgar; a'r trefydd enwocaf, megys Caldea, Athen, a Jerusalem, oedd y llawnaf o eilun-addoliaeth. Dywed y Dr. Lightfoot fod 460 o synagogau yn Jerusalem yn amser ein Iachawdwr, ac heb fawr ond eilun-addoliaeth yn gael ei gyflawni ynddynt oll!!

Er fod hyn wedi cael ei ddarostwng yn ein gwlad ni ragor oedd ychydig ganrifoedd yn ol, pan yr oedd Derwyddiaeth wedi llenwi ein tir o benbwygilydd, a'n henafiaid yn methu o eisieu gwybodaeth. Er i hyn gael ei ymlid o'r wlad hon gan yr efengyl; etto, y mae llawer gwlad eang a bras yn ein byd ni etto yn ymdroi mewn tywyllwch ac eilun-addoliaeth. Edrychwn i Siam, Sumatra, Bornea, a Madagascar eang, a China fawr, yr hon sydd yn cynnwys tros 300,000,000 o drigolion, yr hon a arddangosir dan yr enw Draig yn Llyfr y Datguddiad, nid oes trwy yr holl Ymerodraeth fawr yma i gyd nemawr o wir addoli Duw, yna y mae yn rhaid fod yma eilun-addoliaeth, oblegid ni chafwyd cenedl erioed nad oedd ynddynt reddf naturiol i addoli rhywbeth. Trown ein golwg etto i'r Iwerddon, Ffraingc, Hispaen, a Phortugal, &c. lle y mae Pabyddiaeth

yn uchel ei ben. Pa beth yw yr achos bod yn eu Heglwysydd luniau Mair a Phetr, &c. wedi eu cerfio ar y parwydydd, a hwythau yn gweddïo arnynt, onid grym eilun-addoliaeth? Eglwys Groeg hefyd nid yw nemawr well. Edrychwn etto yn nes adref nag at eglwysi gwladol unrhyw wlad:—Pa beth yw yr yfed i ormodedd, a'r bwyta hyd lythineb, sydd yn ein gwlad ni? onid gwneuthur duw o'r bol? A pha beth yw hyny ond eilun-addoliaeth? Yr holl drachwantu, a'r meddyliau bychain am, a chrwydredig oddiwrth Dduw, ynghyd â'r anghof parhaus o hono, onid eilun-addoliaeth yw dechreuol a gwreiddiol achos o'r holl bethau hyn? Yn awr, onid yw yn addas dywedyd "fod trueni dyn yn fawr arno;" ac hefyd, hwy a "chwiliasant allan lawer o ddychymygion."

Dewi ap Gwilym.

Glan Afon Rhythellt.

TRIOEDD IECHYD.

IECHYD Y CORPH.

Tri pheth sydd angenrheidiol er cynnal iechyd y corph, sef, Cymmedroldeb, Ymarfer corphorol, a Glanweithdra.

Y mae Cymmedroldeb i'w arferu mewn tri pheth, sef mewn bwyta, yfed, a chysgu.

Ymarfer corphorol sydd o dri math, nid amgen gweithio, cerdded, a marchogaeth.

Y mae Glanweithdra i'w ystyried ar dri golygiad, glanweithdra y croen, glanweithdra y dillad, a glanweithdra yr annedd.

IECHYD YR ENAID.

Y tri Gweithredydd nefol er iechyd enaid dyn:—Y Tad, yn meddwl yn ei drugaredd am fyd o golledigion; y Mab, trwy dywalltiad ei werthfawr waed, yn agor drws y nefoedd; yr Yspryd Glân yn cymmwyso yr iachawdwriaeth at eneidiau pechaduriaid.

Y tri achos o iechyd yr enaid:—Yr achos *cynhyrfiol* oedd cariad y Tad yn trefnu iachawdwriaeth; yr achos *haeddiannol* ydoedd gwaith Crist yn prynu iachawdwriaeth, trwy gymmeryd arno ddynol gnawd, cyflawni y gyfraith yn ei fywyd, a dioddef ei gosp hi yn ei farwolaeth; trwy orchfygu angeu, esgyn i'r nefoedd, ac eiriol dros droseddwyr ar ddeheulaw y Mawredd; yr achos *offerynol* yw ffydd, o weithrediad yr Yspryd Glân, yr hon sydd yn derbyn yr iachawdwriaeth, yn cofleidio Crist yn holl gyflawnder ei ras, ac yn ei holl swyddau, yn Brophwyd, yn Offeiriad, ac yn Frenin, yn unig a holl-ddigonol Waredwr.

Tri pheth y cynnysgaeddir y credadyn â hwynt yn yr iachawdwriaeth, sef Cyfiawnhad, Sancteiddiad, a Gogoneddiad.

Y credadyn a gyfiawnheir ger bron Duw a'i gyfraith, ger bron ei gydwybod ei hun, a cher bron y byd.

Y credadyn a sancteiddir yn ei gorph, yn ei enaid, ac yn ei yspryd.

Y credadyn a ogoneddir yn ei enaid ar ol ymadael o'r corph; yn ei gorph wedi adgyfodi o'r bedd; ac yn ei enaid a'i gorph wedi eu haduno i dragywyddoldeb.

Gras ar y ddaear ydyw gogoniant wedi ei ddechreu.

Gogoniant yn y nefoedd ydyw gras wedi ei berffeithio.

Y mae yr enaid yn werthfawrocach na'r corph; y nefoedd yn well lle na'r ddaear; tragywyddoldeb yn fwy nag amser; a Duw Tri yn Un yn fwy na'r cwbl.

Trygarn.

ADARIAETH.

AT OLYGYDD Y GWYLIEDYDD.

Gan i mi ganfod, mewn amryw Rifynau o'ch Cylchgrawn, hanesion anianawl, tybiais na fyddai y llythyrau canlynawl yn annerbyniawl gan eich darllenwyr; yn y rhai y cynnwysir darluniad o bob aderyn ag sydd yn cyfanneddu yr Ynys hon yn barhaus, ac hefyd y rhai sydd yn mudaw yma, ac a welir ond am ychydig fisoedd yn y flwyddyn. Canlynais, gyd âg ychydig amrywiaeth, hanesion Bewick, yr hwn a gyhoeddodd ddau lyfr yn yr iaith Saesonaeg, gan ddarluniaw pob un a ellir ei alw yn aderyn Brythonig, ac y mae ei ddarluniad yn hynawd am ei gywirdeb yn mhob rhan o hono; dilynodd yntau ôl traed ein henwawg gydwladwr Pennant, heb anghofiaw trefn y clodwiw Penaniaydd Linneus. Yn fy llythyrau dyfodawl, anfonaf atoch hanes pob aderyn ar ei ben ei hun, yn cynnwys gwahanawl liwiau ei

blu, ei faintioli, a phob pêth perthynawl iddo. Yn y Rhestr gosodais yr enwau Saesonaeg gyferbyn â'r rhai Cymraeg, rhag bod dim camgymmeriad yn nghylch un o'r adar; a chwennychaf i'r enwau yn y Rhestr gael eu hystyried fal enwau sefydledig adariaethawl; ond etto sylwaf, wrth fyned ym mlaen â'r darluniad, ar yr amrywiawl enwau eraill, wrth ba rai y gelwir hwy mewn rhai manau o'r Dywysogaeth.

LLEWELYN CONWY.

PENARTH, ABERGYFFIN,
Mehefin 20, 1832.

LLYTHYR I.

ADAR ydynt yr ail ddyraniad yn nhrefniannau yr anianyddion, adnabyddus oddiwrth y plu y sydd yn gorchuddiaw eu cyrph. Y mae Linneus wedi eu dosparthu hwynt i chwech o lwythau, ac adrenir pob llwyth i dylwythau: y mae pedwar llwyth yn cynnwys adar y tir, a'r ddau eraill adar y dwfr. Enwau y llwythau ydynt, 1. Hebogau; 2. Piod; 3. Golfanod; 4. Ceiliogod; 5. Rhydyddion; 6. Nofiedyddion.

1. Yn y llwyth cyntaf, sef yr Hebogau, y cynnwysir tri tylwyth; y Gweilch, y Dylluanod, a'r Cigyddion. Adweinir hwy wrth eu pigau a'u hewinedd ceimion; ac ymborthant ar gig ac abwy.

2. Yn yr ail lwyth mae dau dylwyth; y Piod a'r Cnoccellau; a nodeb y llwyth hwn yw pig lled gul, ac ychydig gamder.

3. Y mae 'r trydydd llwyth, sef y Golfanod, yn cynnwys deg o dylwythau: 1. Gylfinbraffau; 2. Breision yr ŷd; 3. Pilaon; 4. Ehedyddion; 5. Tinsiglau; 6. Gwibedogod; 7. Cantorion; 8. Penloynau; 9. Gwennoliaid; 10. Colomenod. Nodebau y trydydd llwyth ydyw 'r big yn fônbraff a blaenfain, y ffroenau yn hirgrwn, llydain, ac yn noethion.

4. Yn y pedwerydd llwyth, y Ceiliogod, y mae dau dylwyth; sef, y Ceiliogod priodawl, a'r Cwtiaid. Yn y rhai hyn mae 'r big yn grwm fel bwa, a bysedd y traed yn rhwymedig gan bilen yn y bon, a phlu y gynffon yn ychwaneg na deuddeg o rifedi.

Adrenir adar y dwfr i ddau lwyth, sef, y rhai â thraed noethion, a'r rhai cyfandroed.

5. Adweinir y pummed llwyth, y Rhydyddion wrth eu coesau, a'u pigau hirion, ac eu bod yn ddigyfandroed; cynnwysir yn y llwyth hwn amryw dylwythau, fel y gwelir yn y rhestr.

6. Yn y chweched llwyth, sef y Nofiedyddion, y mae y tylwythau canlynawl; 1. Cwtieir; 2. Gwyachod; 3. Carfylod; 4. Gwylogod; 5. Trochyddion; 6. Ysgraenau; 7. Gwylanod; 8. Hwyaid; 9. Mulfrain. Y rhai hyn a adweinir wrth eu pigau ânfiniawg, ac eu bod yn gyfandroed.

Adar y Tir.

I. LLWYTH YR HEBOGAU.

1	Eryr melyn	*Golden eagle*
2	Eryr tinwyn	*Ringtailed eagle*
3	Eryr cynffonwen ..	*Whitetailed eagle*
4	Môreryr	*Sea eagle*
5	Pysgeryr	*Osprey*
6	Boncath	*Common buzzard*
7	Bod y mêl	*Honey buzzard*
8	Bod y gwerni	*Moor buzzard*
9	Barcud	*Kite*
10	Hebog marthin	*Goshawk*
11	Llymysten	*Sparrowhawk*
12	Hebog chwyldro ..	*Jer falcon*
13	Hebog dramor	*Peregrine falcon*
14	Hebog lâs	*Hen harrier*
15	Hebog dinwen	*Ringtail*
16	Hebog wlanawg ..	*Lanner*
17	Cudyll coch	*Kestrel*
18	Gwalch lleiaf	*Merlin.*

DYLLUANOD.

1	Dylluan fawr	*Great eared owl*
2	Dylluan gorniawg..	*Long eared owl*
3	Dylluan glustiawg..	*Short eared owl*
4	Dylluan wen	*White owl*
5	Dylluan frech	*Tawny owl*
6	Coeg ddylluan	*Little owl.*

CIGYDDION.

1	Cigydd mawr	*Great ash coloured shrike*
2	Cigydd cefngoch ..	*Red backed shrike*
3	Cigydd glâs	*Woodchat.*

II. LLWYTH Y PIOD.

1	Cigfran	*Raven*
2	Bran dyddyn	*Carrion crow*
3	Bran lwyd	*Hooded crow*
4	Ydfran	*Rook*
5	Corfran	*Jackdaw*
6	Pioded	*Magpie*
7	Bran big coch	*Red legged crow*
8	Ysgrechawg	*Jay*
9	Drudwen	*Starling*
10	Mwyalchen y graig	*Ring ouzel*
11	Mwyalchen	*Blackbird*
12	Tresglen lwyd	*Misselthrush*
13	Socan eira	*Fieldfare*
14	Bronfraith	*Throstle*
15	Coch asgell	*Redwing*
16	Côg	*Cuckoo*
17	Delor llwydwyn ..	*Wryneck.*

CNOCCELLAU.

1	Lloercen	*Green woodpecker*
2	Cegid	*Witwal*
3	Coblyn lleiaf	*Lesser spotted woodpecker*
4	Delor y cnau	*Nuthatch*
5	Cropiedydd	*Creeper.*

III. LLWYTH Y GOLFANOD.

1. GYLFINBRAFFAU.

1 Gylfingroes .... *Crossbill*
2 Gylfinbraff .... *Grossbeak*
3 Rhawngoch mwyaf *Pine grossbeak*
4 Llinos werdd ...... *Green linnet*
5 Coch y berllan .... *Bullfinch.*

2. BREISION YR YD.

1 Bras yr ŷd .... *Bunting*
2 Llinos felen ...... *Yellow hammer*
3 Golfan y gors .... *Black headed bunting*
4 Golfan yr eira .... *Snow bunting*
5 Bronrhuddyn y mynydd........ *Greater brambling.*

3. PILAON.

1 Aderyn y tŷ ...... *House sparrow*
2 Golfan y mynydd.. *Mountain sparrow*
3 Asgell fraith ...... *Chaffinch*
4 Llinos fynydd .... *Mountain finch*
5 Peneuryn .... *Goldfinch*
6 Dreiniawg .... *Siskin*
7 Llinos .... *Linnet*
8 Melynawg .... *Canary finch*
9 Llinos bengoch .... *Greater redpole*
10 Llinos bengoch leiaf *Lesser redpole.*

4. EHEDYDDION.

1 Meillierydd .... *Sky lark*
2 Ehedydd y maes .. *Field lark*
3 Ehedydd cribawg .. *Grasshopper lark*
4 Esgudogyll .... *Wood lark*
5 Corhedydd .... *Tit lark.*

5. TINSIGLAU.

1 Sigldin y gwys .... *Pied wagtail*
2 Tinsigl lwyd ...... *Grey wagtail*
3 Tinsigl felen ...... *Yellow wagtail.*

6. GWIBEDOGOD.

1 Gwibedog brith.... *Pied Flycatcher*
2 Gwibedog manawg *Spotted Flycatcher.*

7. CANTORION.

1 Eaws .... *Nightingale*
2 Bronrhuddyn...... *Redbreast*
3 Llostrhuddyn ...... *Redstart*
4 Brych y cae ...... *Hedge sparrow*
5 Gwrachell y coed.. *Passerine Warbler*
6 Llwyd y gors...... *Reed Fauvette*
7 Penddu .... *Black cap*
8 Barfawg .... *White throat*
9 Helyg-ddryw felen *Yellow willow wren*
10 Dryw yr helyg .... *Willow wren*
11 Helyg-ddryw leiaf *Least willow wren*
12 Dryw eurgopawg.. *Golden crested wren*
13 Dryw .... *Wren*
14 Cynffonwen ...... *Wheatear*
15 Clochdar yr eithin.. *Winchat*
16 Tinwyn y garn .... *Stonechat.*

8. PENLOYNAU.

1 Penloyn .... *Greater titmouse*
2 Pela glas bach .... *Tomtit*
3 Pela llwydwyn .... *Cole titmouse*
4 Pela penddu ...... *Marsh titmouse*
5 Lleian gynffonhir .. *Long tailed titmouse*
6 Pela barfawg...... *Bearded titmouse.*

9. GWENNOLIAID.

1 Gwennol.......... *Chimney swallow*
2 Gwennol y glenydd *Sand Martin*
3 Gwennol fronwen.. *Martin*
4 Gwennol y dwfr .. *Swift*
5 Troellwr .... *Night jar.*

10. COLOMENOD.

1 Cuddan .... *Wild pigeon*
2 Ysguthan .... *Ring dove*
3 Colomen Mair .... *Turtle.*

IV. LLWYTH Y CEILIOGOD.

1 Ceiliawg cyffredin *Common cock*
2 Ceiliawg coed .... *Pheasant*
3 Ceiliawg Freinig .. *Turkey*
4 Paen .... *Peacock*
5 Ceiliawg brith .... *Pintado*
6 Ceiliawg mawr .... *Wood grouse*
7 Ceiliawg du ...... *Black grouse*
8 Cochiad .... *Red grouse*
9 Grugiar wen ...... *White grouse*
10 Petrusen .... *Partridge*
11 Sofliar .... *Quail*
12 Rhegen yr ŷd...... *Corn crake*
13 Ceiliawg y gwerni *Great bustard*
14 Ceiliawg y gwerni lleiaf .... *Little bustard.*

CWTIAID.

1 Cwtiad mawr ...... *Great plover*
2 Cornchwiglen...... *Peewit*
3 Chwilgorn y mynydd *Golden plover*
4 Cornicell .... *Grey plover*
5 Hutan .... *Dotterel*
6 Môrhedydd .... *Sea lark.*

Adar y Dwfr.

V. LLWYTH Y RHYDYDDION.

1 Llwyd y tywod.... *Sanderling*
2 Cwtiad hirgoes .... *Long legged plover.*

1 Pioden y môr .... *Oyster catcher.*

1 Rhegen y dwfr .... *Water crake*
2 Rhegen y gors .... *Water rail.*

1 Mwyalchen y dwfr *Water ouzel.*

1 Glas y dorlan .... *Kingfisher.*

1 Llwybig .... *Spoonbill.*

1 Garan .... *Crane*
2 Chwibon .... *Stork.*

CREYRAU.

1 Creyr glas .... *Heron*
2 Creyr gwyn ...... *Great white heron*
3 Creyr llwydwyn .. *Night heron*
4 Creyr copawg leiaf *Egret*
5 Aderyn y bwn .... *Bittern*
6 Aderyn y bwn leiaf *Little bittern.*

GYLFINHIRION.

1 Gylfinhir .... *Curlew*
2 Coegylfinhir ...... *Whimbrel.*

GIACHOD.

1 Cyffylawg .... *Woodcock*
2 Ysnid fwyaf ...... *Great snipe*
3 Ysniten .... *Common snipe*
4 Myniar leiaf ...... *Jack snipe*
5 Myniar goesgoch .. *Knot.*

RHOSTOGOD.

1 Rhostawg .... *Godwit*
2 Rhostawg coch .... *Red godwit*
3 Rhostawg lleiaf.... *Lesser godwit*
4 Coeswerdd .... *Greenshank*
5 Coesgoch manawg *Redshank*
6 Coesgoch .... *Redshank.*

PIBYDDION.

1 Pibydd torchawg	*Ruff*
2 Pibydd y traeth	*Shore sandpiper*
3 Pibydd gwyrdd	*Green sandpiper*
4 Pibydd llwydwyn	*Ash coloured sandpiper*
5 Pibydd	*Sandpiper*
6 Pibydd du	*Black sandpiper*
7 Pibydd manawg	*Spotted sandpiper*
8 Pibydd coesgoch	*Red legged sandpiper*
9 Pibydd coch	*Red sandpiper*
10 Pibydd rhuddgoch	*Dunlin*
11 Llygad yr ych	*Purre*
12 Pibydd lleiaf	*Little stint.*
1 Hutan y môr	*Turnstone*
1 Iar y ddwfr	*Water hen.*

VI. LLWYTH Y NOFIEDYDDION.

CWTIEIR.

1 Cwtiar	*Coot*
2 Cwtiar fwyaf	*Greater coot.*
1 Pibydd llwyd llydandroed	*Grey phalarope.*

GWYACHOD.

1 Gwyach gorniawg	*Great crested grebe*
2 Gwyach glustiawg	*Eared grebe*
3 Gwyach ddulwyd	*Dusky grebe*
4 Gwyach wddfgoch	*Red necked grebe*
5 Gwyach leiaf	*Little grebe.*
1 Cambig	*Avosette.*

CARFYLOD.

1 Berasgell	*Great auk*
2 Llurs	*Razorbill*
3 Carfyl gylfinddu	*Blackbilled auk*
4 Pal	*Puffin*
5 Carfyl bach	*Little auk.*

GWYLOGOD.

1 Gwylawg	*Guillemot*
2 Gwylawg leiaf	*Lesser guillemot*
3 Gwylawg ddu	*Black guillemot*
4 Gwylawg fanawg	*Spotted guillemot.*

TROCHYDDION.

1 Trochydd mawr	*Great northern diver*
2 Trochydd llwydwyn	*Imber*
3 Trochydd llwydwyn lleiaf	*Lesser imber*
4 Trochydd brych	*Speckled diver*
5 Trochydd gwddfgoch	*Red throated diver*
6 Trochydd gwddfddu	*Black throated diver.*

YSGRAENAU.

1 Môrwennol	*Common tern*
2 Môrwennol leiaf	*Lesser tern*
3 Ysgraen ddu	*Black tern.*

GWYLANOD.

1 Gwylan ddu a gwyn	*Black backed gull*
2 Gwylan y penwaig	*Herring gull*
3 Gwylan lwyd	*Wagel*
4 Gwylan	*Common gull*
5 Gwylan y gweunydd	*Winter gull*
6 Gwylan benddu	*Black headed gull*
7 Gwylan goesgoch	*Brown headed gull*
8 Gwylan benwen	*Kittiwake*
9 Gwylan Gernyw	*Tarrock*
10 Gwylan ddulwyd	*Brown gull*
11 Gwylan droed-ddu	*Black toed gull*
12 Gwylan gynffonhir	*Arctic gull*
13 Gwylan y graig	*Fulmer*
14 Gwylan Manaw	*Shearwater*
15 Gwylan y weilgi	*Stormy petrel.*
1 Hwyad ddanneddawg	*Goosander*
2 Trochydd ddanneddawg	*Dun diver*
3 Trochydd bronggoch	*Red breasted merganser*
4 Lleian wen	*Smew*
5 Lleian bengoch	*Red headed smew.*

HWYAID.

1 Alarch gwyllt	*Wild swan*
2 Alarch dôf	*Mute swan*
3 Gwydd Ffreinig	*Swan goose*
4 Gwydd dorchawg	*Canada goose*
5 Gwydd yr Aipht	*Egyptian goose*
6 Gwydd frongoch	*Red breasted goose*
7 Gwydd wyllt	*Grey lay goose*
8 Gwydd ddôf	*Tame goose*
9 Gwydd dalcen wen	*White fronted wild goose*
10 Gwydd ffa	*Bean goose*
11 Gwyran	*Barnacle goose*
12 Hwyad fwythblu	*Eider duck*
13 Hwyad felfedawg	*Velvet duck*
14 Môrhwyad ddu	*Scoter*
15 Adiad	*Mallard*
16 Hwyad ddôf	*Tame duck*
17 Hwyad gambig	*Hook billed duck*
18 Hwyad benddu	*Scaup duck*
19 Hwyad yr eithin	*Shieldrake*
20 Hwyad lydanbigl	*Shoveler*
21 Hwyad frongoch	*Red breasted shoveler*
22 Corshwyad lwyd	*Gadwall*
23 Chwiwell	*Wigeon*
24 Hwyad glochaidd	*Bimaculated duck*
25 Hwyad bengoch	*Pochard*
26 Hwyad lostfain	*Pintail duck*
27 Hwyad lost gwennol	*Long tailed duck*
28 Hwyad lygad aur	*Golden eye*
29 Hwyad gopawg	*Tufted duck*
30 Hwyad addfain	*Garganey*
31 Corhwyad	*Teal.*

MULFRAIN.

1 Mulfran	*Cormorant*
2 Mulfran gopawg	*Crested cormorant*
3 Mulfran werdd	*Shag*
4 Mulfran lwyd	*Soland goose.*

[Terfyn y Rhestr.]

YR YWEN.

Nid yw yr Ywen wedi diangc heb sylw y melwyr a haneswyr Prydain. Yr Ywen gyffredin sydd un o frodorion Ewrop, Gogledd Amerig, ac ynysoedd Japan. Yr oedd yr Ywen gynt yn un o goed cyffredin Prydain, Iwerddon, ac hefyd yr Alban. Dywed yr hen fuddugwr, Cæsar, ei fod gynt yn bren tra chyffredin yn Ffraingc; a'i fod hefyd i'w gael yno wedi ei doi â daear, yn welyau tewion mewn amryw barthau o'r wlad hono. Ei fonyn a'i gangenau a dyfant yn dra sythion, ac efe a fwrw ei risglyn yn flynyddol; ei goed sy gelyd, trefnus, a pharhäol. A chan hyny, y mae efe yn hynod o ddefnyddiol ym mhob cangen o gelfyddyd. Cyn i ddrylliau tân ddyfod yn arfau dinystriol rhyfel yr oedd yr Ywen yn dra defnyddiol i wneuthur bwa a saethau. Yr oedd y fath ofyn am

dano y pryd hyny i wneuthur bwâau, yn gymmaint felly, fel ag yr oedd y llongau oeddynt yn trefnidio y pryd hyny i Venice o dan orfod i ddwyn deg boncyff o hono i wneuthur bwâau am bob bonyn o Malmsey. Yr oedd yr Ywen, yr amser gynt, yn bren cyssegredig; un pren mawr neu yn rhagor a fyddai ym mhob mynwent. Mewn claddedigaethau byddai canghenau mawrion yn cael eu dwyn gan y galarwyr uwch ben y corph, a thrachefn eu bwrw i'r bedd o dan yr arch. Y talfyriad dilynol o gyfreithiau yr hen Gymry a ddengys y gwerth a roddid ar yr Ywen y pryd hyny; ac hefyd, y gwahaniaeth a osodwyd rhwng Ywen gyssegredig yr Offeiriad a *Misletoe* sanctaidd y Derwydd.

"Cangen *Misletoe*, triugain ceiniog,
Derwen, chwech ugain ceiniog,
Prif gangen Derwen, deg ceiniog ar hugain,
Pren Ywen (heb ei gyssegru) pymtheg ceiniog,
Pren Afalau melus, triugain ceiniog,
Pren Afalau surion, deg ceiniog ar hugain,
Pren Draenen, saith geiniog a dimeu; a phob pren wedi hyny, pedair ceiniog."

Yn ol cyfraith a gyfansoddwyd gan Iorwerth IV. yr oedd yn rhaid i bob Sais a Gwyddel, a fyddai yn preswylio gyda Saeson gael bwa o'r un uchder ag ef ei hun, wedi ei wneuthur o'r Ywen, Onen, Wych-hazel, neu *Laburnum.* Eu dyfais yn defnyddio eu bwa hir oedd eu prif falchder. Ymffrostient am nad oedd neb ond hwy yn unig a allai blygu yr arf angeuol hwnw. Ymddengys fod rhyw fedr neillduol yn y Sais yn defnyddio ei fwa; canys nid oedd yn arferyd ei holl nerth gewynawl i dynu llinyn ei fwa â'i law ddehau, ond efe a roddai holl nerth ei gorph rhwng ei ddau gorn, ac a dynai y llinyn â'i law aswy. Un o Feirdd Seisnig yr oes hono a ganodd ar y frwydr a roddodd derfyn i einioes Richard III. eirian cyffelyb i hyn:

"Anelwch saethyddion eich saethau at y pen."*

Cafwyd amryw o'r coed hyn wedi cyrhaedd cryn faintiolaeth ym Mrydain, Iwerddon, a'r Alban; ond etto nid oes ond ychydig o honynt yn aros yn y ddwy deyrnas ddiweddaf heddyw. Cyfrifwyd Ywen y Frenines Mary, yn Crookstone, yr Alban, yn un ragorol; yn fwy felly o herwydd ei bod wedi ei chofrestru yn hanes y Dywysoges yn fwy na dim arall. Cafodd Pennant fonyn Ywen, yn mynwent Fortingal, Swydd Perth, wedi i amser ei threulio hyd y plisgyn allanol, heb ond ychydig o ddail ar un rhan o'i brigyn. Meddyliai iddi fesur 60 troedfedd o amgylchedd, neu 18 troedfedd o dryfesur.

Crybwyllir am rai tra mawreddig yn Nghymru a Lloegr. Dywed Evelyn i Ywen Crowhurst, Kent, fesur 30 troedfedd o amgylchedd; fod yn mynwent Braburne, yn yr un Swydd, un yn mesur 20 troedfedd o dryfesur; ond bod ei brigyn wedi ei ddinystrio gan dymestl.

Dywed yr un hanesydd fod un led gyffelyb yn Sutton, gerllaw Gaergrawnt. Yn Hedsor, Swydd Buckingham, yr oedd Ywen, os nad yw yn awr mewn bod, mewn perffaith iechyd, yn gyfiawn 29 troedfedd o dryfesur. Y mae yn y coedwigoedd o amgylch Hedsor weddillion rhai o anferth faintioli, gwraidd y rhai, dywedir, eu bod yn batrieirch y coedwigoedd, ac a ymblethant o amgylch y clogwyni ym mhob dull a modd.

Pan feddylir am y twf dirfawr a gyrhaedd yr Ywen, ei chryfder, ei pharhad, a harddwch ei choed, nis gellir llai na galaru o herwydd ei bod yn cael eu diwreiddio o'n gwlad, pan nad oes eraill megys cnydau cylchynol yn eu dilyn. Yr oedd yr arferiad o dori brigyn yr Ywen i amryw luniau dychymygol mewn arferiad mawr yn yr 16 a'r 17 canrifau. Y mae amryw o'n mynwentydd yn awr yn meddu ar y coed hyn wedi eu tori i amryw luniau creaduriaid; megys adar ac anifeiliaid.

Yn Bedford, Middlesex, y mae pren neillduol, canghenau yr hwn, yn flynyddol, a dorir ar lun paenod; yn nghyd â'r flwyddyn y dechreuwyd y drefn fuddiol hono o wneuthur cynllun iau paenod; meddyliaf mai 1708. *Pliny*, yn ei lythyrau, a ddywed, y byddai y Rhufeiniaid yn arferol o dori eu coed bythol-wyrddion ar luniau adar, anifeiliaid, &c. Dengys Arglwydd Bacon, yn ei draethodau, ei anfoddlonrwydd i dori lluniau creaduriaid mewn *Juniper*, "pe byddai," eb efe, "ond er boddhau plant."

I. M.

LL—N—G, }
Gorphenaf 6, 1832. }

* Oddiwrth *saeth* y tarddodd y gair *saethu.* Bwâau a saethau oeddynt brif eirf rhyfel yr hen amser gynt.

LLYTHYR AMDDIFFYNOL

ROBERT WILLIAMS, FRON DEG, BANGOR.

Mr. Gwyliedydd—Gan fod eich drws etto heb ei gau i'm herbyn, gobeithio y rhoddwch le i mi o dan eich cronglwyd unwaith etto i amddiffyn fy hun. Mae yn awr dri o lythyrau yn erbyn fy Llyfr wedi ymddangos yn eich Rhifynau diweddaf, ac etto mae awdwyr y tri yn addef na welsant erioed mo'r gwaith!!! Ni buaswn mwyach yn rhoddi fy mhin ar bapur ar yr achos hwn, oni buasai y llythyr olaf o eiddo *Latimer*, yr hwn yw tad y drwg o'r dechreuad! ac mi a feddyliwn, wrth rediad neu ddull cyfansoddiadol yr iaith yn y tri llythyr hyn, mai yr un-un yw eu hawdwr; neu, ynte, mae 'n amlwg fod y tri mewn undeb â'u gilydd yn elynion trwyadl i'm llyfr; a hyny heb achos cyfreithlawn, yn gymmaint a'u bod yn ei gondemnio yn eu hanwybodaeth hollol! a pha beth yw hyn, Mr. Gwyliedydd, onid cyfraith y pastwn, heb na rheol na rheswm yn perthyn iddi? Ond gan fod y gwaith wedi ei brofi a'i gymmeradwyo gan wyr llawer amgenach na hwy, y rhai a'i darllenasant yn fanwl drosto, bid sicr i chwi, Mr. Gwyliedydd, na chymmeraf byth mo'm baeddu dan draed y coeg-fygylwyr hyn.

Pe cymmerent eu llwon nad oedd y breuddwyd hwnw ddim yn cyfeirio at fy Llyfr, ni chredwn mo'nynt byth! canys mae 'r peth yn rhy hysbys ynddo ei hun, heblaw fod y llythyrau hyn yn eu hamcan, eu bwriad, a'u hergydion, yn hollol gytun â'r hyn a gynnwys y breuddwyd hwnw â llythyr cyntaf *Latimer* i Gyhoeddwr Papur Newydd Bangor, yr hyn sydd yn cadarnhau 'r peth uwchlaw pob ammheuaeth. Ond gan fod y gwyr hyn yn methu dioddef dëonglyd eu breuddwyd, wele hwy, mewn awr o bwys, yn gwadu gwirionedd y peth â'u holl rym: a rhaid myned o *lan y môr* i Lyn Tegyd, a manau ereill, fel i ymofyn dŵr i ddiffoddi angerdd y tân a gynneuasant â'u dwylaw eu hunain!! Rhyfedd! na fuasai *R. Ll.* yn ei lythyr olaf, yn addef mai cyfieithiad o'r Saes'neg oedd y breuddwyd hwn? Yn lle hyny, wele! rhaid cael *Latimer* i egluro 'r peth dros *R. Ll.* yn ei lythyr sydd yn awr o'm blaen! yr hyn sydd yn dangos eu bod hwy yn deall eu gilydd yn burion yn yr achos hwn: ac os ymddangosodd y breuddwyd hwn yn y "*Christian Observer*," megys ag y dywed *Latimer*, oni allasai y gwr hwn, yn hawdd iawn, ei gyhoeddi yn gyntaf yn yr iaith hòno, a'i gyfieithu drachefn i'r Gymraeg, i'r diben i roddi mantell dros ei ddichell? Yn wir, gan mai yn yr iaith Saes'neg yr ysgrifenodd *Latimer* ei lythyr cyntaf yn erbyn fy llyfr cyn iddo ddyfod o'r wasg, paham nas gallasai ef ysgrifenu y breuddwyd hwn yn yr iaith hòno hefyd, os ymddangosodd ef o gwbl yn y "*Christian Observer*?" Bum yn benthyca y Cyhoeddiad hwn gan gyfaill hyd yn ddiweddar iawn, ac ni welais i ddim tebyg i'r geiriau sydd mewn dadl ynddo.

Ond i ddychwelyd, "*Ymogelwch* (meddynt) *rhag heresi y Morganiaid.*" Minnau a ddywedaf, *Ymogelwch rhag gau-gred neu heresi yr Antinomiaid, sydd yn uchel ei phen yn Nghymru yn y dyddiau hyn!*—Na feddylied neb mai at y duwiolion y mae 'r geiriau hyn yn cyfeirio, ond at *y rhai sydd yn proffesu duwioldeb ac yn gwadu ei grym hi;* y rhai, meddaf, yr wyf yn gwybod am lawer o honynt yn brofiadol, sydd yn arddel crefydd Crist, ac etto wedi colli pob rheol a theimlad cydwybodol yn eu masnach â'r byd, fel pe bai ganddynt hawl i dwyllo eu cymmydogion, a bod eu ffydd yn Nghrist yn ddigon i'w hachub yn y diwedd! Cefais, yn wir, fwy o fantais nag odid i neb yn Nghymru i ddal sylw ar hyn yn fy masnach gynt â'r byd yn lled helaeth, drwy fy mod, er's tros ddeg ar hugain o flynyddoedd, wedi bod yn olygwr ar amryw fath o weithydd yn amrywiol barthau o'r Dywysogaeth; a chefais fy siomi mewn llaweroedd oedd yn proffesu crefydd yn fwy na neb! ac etto, hwynt-hwy, yn ol eu tyb eu hunain, oeddynt unig anwyliaid y nef! Nid wyf yn dywedyd o ba enw yr oeddynt, ond gocheled pob enw rhag meithrin y fath grefydd a hon. Hyn, yn wir, Mr. Gwyliedydd, oedd yr unig achos a barodd i mi ysgrifenu y Llyfr a ysgrifenais, a Duw a ŵyr hyny yn dda.

Mewn perthynas i'r adnodau y mae yr ail lythyr yn cyfeirio atynt yn *Ezec.* 36. 26, 27. sef, "Rhoddaf i chwi galon newydd, yspryd newydd hefyd a roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf y galon gareg o'ch cnawd chwi, ac mi a roddaf i chwi galon

gig. Rhoddaf hefyd fy Yspryd o'ch mewn, a gwnaf i chwi rodio yn fy neddfau, a chadw fy marnedigaethau, a'u gwneuthur." Mae llawer un yn zelog iawn dros y geiriau hyn, ac yn barod iawn i'w defnyddio fel i gau geneuau pawb sydd o wahanol farn iddynt hwy, tra maent eu hunain, o bossibl, heb deimlo yr effaith o honynt yn wirioneddol ynddynt eu hunain. Ond i egluro eu hystyr—pwy bynag a ddarlleno y bennod hon drwyddi caiff weled yn eglur fod y geiriau uchod yn cyfeirio at, ac yn cymmeryd i mewn, yr holl genedl Iuddewig yn ddiwahaniaeth; yn gymmaint a'u bod hwy oll y pryd hyny, o'r lleiaf hyd y mwyaf o honynt, yn etholedig bobl i Dduw: ac yr oedd yr Arglwydd, yn eu hadferiad cyffredinol o'u heilun-addoliaeth, wedi eu cynnysgaeddu â moddion gras, a chynnorthwyon ei Yspryd i'r fath raddau ag y dylasent effeithio ar bob un o honynt yn yr ystyr yma; canys fe ddywedir wrthynt mewn manau ereill o'r Ysgrythyrau, "*bwriwch oddi wrthych eich holl gamweddau, a gwnewch iwch' galon newydd ac yspryd newydd,*" *&c.** Yr oeddynt, yn wir, eisoes fel wedi eu hail-greu, neu eu hail-eni, mewn cydmariaeth i'w cyflwr gwrthgiliedig yr oeddynt ynddo o'r blaen pan oeddynt yn addoli pren a maen; ac felly yr oedd yr Arglwydd, yn unol â'i drefn osodedig ei hun, yn disgwyl i'r grasusau a'r bendithion adnewyddol hyny gael yr effaith dyladwy arnynt. Gwel *Esa.* 5. 3, 4. Gwel hefyd y *Corph o Dduwinyddiaeth* sy mewn dadl, tu dal. 124, 187, &c.

Nid llon'd dwrn o bobl oedd etholedigion Duw yn y cyn-oesoedd, nage, yr oeddynt, o ran eu lluosowgrwydd, yn amlach nag y gellid eu rhifo. 1 *Bren.* 3. 8. Ond y rhai oeddynt yn glynu wrth yr Arglwydd yn ei drefn ddoeth, sanctaidd, a da, oedd gwir etholedigion Duw yn y diwedd, (*Deut.* 4. 4.) er fod y drefn ynddi ei hun yn ddigonol i achub pob enaid o honynt, yn gystal a'r eiddom ninnau yn y dyddiau hyn. Yr oedd y genedl hon, hyd yn nod yn ei mabandod yn yr anialwch, yn ugain can mil o rifedi;* agos i dair gwaith gymmaint o rifedi o drigolion ag sy drwy holl Dywysogaeth Cymru! a phwy a all ddywedyd nad oedd Yspryd Duw, drwy ei ragluniaethol a'i oruchwyliaethol ras, yn ymryson â phob enaid o honynt, ac yn eu dysgu yn y ffordd y dylasent rodio ynddi? Gwel *Neh.* 9. 20. *Ps.* 95. 10. *Esa.* 48. 17. "Y rhai hyn a fwytasant bawb o honynt yr un bwyd ysprydol; ac a yfasant bawb o honynt yr un ddiod ysprydol (canys hwy a yfasant o'r Graig ysprydol a oedd yn canlyn, a'r Graig oedd Grist)." 1 *Cor.* 10. 3, 4. Ond beth pe buasai rhai o'r athrawon, sydd yn Nghymru yn y dyddiau hyn, yn sefyll yn lle Moses ar y graig yn Horeb gynt, ni chawsai y rhan fwyaf o'r trigolion hyny ddafn o ddwfr na thammaid o fara y bywyd ganddynt, os buasai yn bossibl, mewn un modd, eu hattal rhagddynt; canys y mae 'r Iachawdwriaeth fawr yn Nghrist, yr hon oedd y Graig hono yn ei gysgodi, yn cael eu hattal yn aml mewn anghyfiawnder, hyd yn nod, yn Nghymru fechan!

Yn nesaf, mae *Latimer* yn ceisio dychymygu am danaf "fod yn hoff iawn genyf fy ngwaith fy hun, a bod y meddwl y bydd raid i mi ei adael ar fy ol, pan y tramwyaf i fyd arall, yn dra blin genyf; ac, o ganlyniad, fy mod yn disgwyl cludo

* Yn yr un modd y dywed Apostol mawr y Cenedloedd wrthynt hwythau hefyd, fel rhai wedi eu hadferyd o Baganiaeth i Gristionogaeth (sef nyni yn bresennol sydd yn mwynhau breintiau gwerthfawr yr efengyl) "gweithiwch allan eich iachawdwriaeth eich hunain trwy ofn a dychryn; canys Duw yw yr hwn sydd yn gweithio ynoch ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da ef." *Phil.* 2. 13, 14. Oblegid megys ag y cafodd y genedl Iuddewig ei galw yn lwynau eu tadau, Abraham, Isaac, a Jacob, o dywyllwch paganaidd, i fwynhau eu breintiau gwerthfawr, a chynnorthwyon Yspryd Duw o dan yr hen oruchwyliaeth; felly y galwyd ninnau, y Cenedloedd Cristionogol, yn lwynau ein *cyn-dadau*, o dywyllwch Paganaidd yn amser yr Apostolion, i fwynhau breintiau a chynnorthwyon Yspryd Duw sydd yn annrhaethol fwy, o dan yr oruchwyliaeth newydd. Diau y gall Duw weithredu heb foddion, ond sicr yw mai yn yr iawn ymarferiad o'r moddion y mae ef i'w gael bob amser yn ol ei addewidion ei hun. Gall ef beri i'n meusydd ddwyn ffrwythau toreithiog er cynnal dyn ac anifail heb lafur dyn yn y gwaith; a dyma y ffordd debycaf, medd rhai, i ddwyn anrhydedd a gogoniant i Dduw, yn enwedig mewn ystyr ysprydol, sef peidio a llafurio o gwbl. Ond er mai Duw sydd yn rhoddi nerth i'r llafurwr a had i'r hauwr, etto, os yw ef, fel y gwas diog, yn diystyru y moddion yn y mwynhad o honynt, nid yw ef yn gwneuthur unrhyw les iddo ei hun, nac yn dwyn dim gogoniant i Dduw yn y diwedd; felly hefyd mewn ystyr ysprydol, canys nid yw y pethau tymhorol oll ond cysgod o bethau ysprydol, a diau fod Yspryd Duw, mewn gwahanol raddau, yn cymmell pawb i'w ogoneddu ef yn y mwynhad o'u breintiau a'u grasusau o dan yr oruchwyliaeth newydd, cystal ag o dan yr hen oruchwyliaeth gynt, canys nid oedd y naill ond cysgod o'r llall.

* See Dr. A. Clarke on *Exod.* 16. 6. and Butterworth's Concordance, Preface, page 7.

y Llyfryn gyda mi i wlad y gogoniant." Och, freuddwydiwr ynfyd! Er fod y galon yn fwy ei thwyll na dim, etto ni bu y fath feddyliau a rhai'n erioed yn meddiannu fy mynwes, oblegid *ni ddygasom ni ddim i'r byd, ac amlwg yw na allwn ddwyn dim allan chwaith.* Onid oes le i ammeu, gan fod y gwr hwn yn medru dychymygu y fath bethau am ereill, fod meddyliau o'r fath am dano ei hun yn ei feddiannu ef yn aml? Drachefn, efe a ddywed, y "daw amser y bydd cywilydd genyf o amryw o bethau a gynnwysa fy Llyfr." Dyma freuddwyd etto! canys pa fodd y daeth ef i wybodaeth o'r pethau hyn, ac yntau, yn ol ei addefiad ei hun, erioed heb ei weled, na gwybod beth yw ei sylwedd!! Os bydd arnaf gywilydd o ddim y mae yn ei gynnwys, y mae hyny i'w brïodoli i'r awdwyr benthyciol hyny yn y gwaith, y rhai y mae efe yn eu pleidio yn ei Lythyr cyntaf at Gyhoeddwr Cronicl Gwynedd: ei unig reswm, oblegid iddo ymdrechu rhwystro i mi gyhoeddi y Llyfr y pryd hyny yw, "am na wnai dadleu yn nghylch pethau mor fawr, dyrys, a goruchel, âg etholedigaeth a rhagarfaethiad ddim lles." Ond pa fodd y gwyddai ef fod fy Llyfr yn cynnwys y fath ddadleuaeth, a'r awdwr heb ei gyhoeddi? Onid yw yn eglur iawn mai oddiar elyniaeth tu ag ataf, o'r dechreu i'r diwedd, y mae dychymygion a breuddwydion ofer y gwr hwn wedi tarddu yn gwbl? Drachefn, medd ef, "Doethineb fyddai i bawb a ewyllysient iachawdwriaeth pechaduriaid ymaflyd mewn gorchwylion gwell a mwy defnyddiol. Nid trwy ddadleu y gellir dwyn dynion i'r un meddwl, ond trwy annog pawb i gredu gair Duw, a byw yn unol âg ef." Dyma yw sylwedd fy Llyfr yn gwbl, a'm prif ddiben yn ei gyhoeddi, yr hyn a ŵyr ei ddarllenyddion yn dda; a chan na welodd *Latimer*, yn ol ei dystiolaeth ei hun, lythyren o hono erioed, wele ddau Englyn sydd yn niwedd ei Ragymadrodd yn cadarnhau hyny:—

Pob enwau, pawb yn unwedd,——mwyn unant
Mewn anian tangnefedd,
A daenu dysg hyddysg hedd,
A rhad Ion ar hyd Wynedd.

Prysured, dened y dydd——i bob enw,
I bawb uno â'u gilydd;
Gwawl anwyl, gwiw lawenydd,
Heb ei fath i bawb a fydd. R. W.

AWST, 1832.

Ond i ddiweddu—Y gwirionedd diduedd yw, y mae *Latimer*, er yn ceisio cadw wyneb (fel dyn deublyg ei feddwl) yn y Gwyliedydd, yn *Galfin* trwyadl, yr hyn a ellir ei brofi oddiwrth ei Lythyr cyntaf at Gyhoeddwr Papur Bangor (yr hwn sydd yn fy meddiant); felly amlwg yw mai oddiar yr *yspryd cul, hunanol, a phleidiol* hwnw, y mae ef yn ceisio ei briodoli i ereill, yr enynodd ei ddigllonrwydd mor greulon i'm herbyn! ac er na ŵyr efe ddim am fy Llyfr amgen na'i fod yn caru iachawdwriaeth pob dyn, etto, ei "ddymuniad yw iddo ef fyned i dir angof o'm blaen." Minnau a obeithiaf y pery ef cyhyd â gwaith Eliseus Cole, neu unrhyw lyfrau ereill cyffelyb iddo sydd y'Nghymru; ac y bydd ef, mewn rhan-fawr, yn foddion oesol a pharhäol i dynu i lawr y *Grefydd Antinomaidd* a osodasant i fynu yn ein gwlad.

Mae 'n ymddangos fod cryn hunan-dŷb yn *Latimer* gan ei fod ef yn arddelwi yr enw hwn yn lle ei enw bedydd arno ei hun; ond mae 'n debygol mai cywilydd yn fwyaf neillduol, a barai hyny. Pa fodd bynag, mae ef, fel y Pabydd, yn ymdrechu â'i holl egni i gadw y bobl mewn anwybodaeth; neu, o leiaf, na chânt wybod dim ond un tu i'r ddalen mewn perthynas i'w cyflyrau tragywyddol! ond y mae arnaf chwant terfynu yn ngeiriau G. Peris, gan ddywedyd,

Dihunwch blant y dyfnder du
'N ol bod yn cysgu cy'd;
Mae 'r dydd yn gwawrio oddi fry,
Mae bron cwmpasu 'r byd.

Agos i mi ollwng dros gôf eiriau St. Paul, y mae un o'r gwyr hyn yn cyfeirio atynt, pan gafodd yr Apostol "ei gipio i'r drydedd nef," ac a welsai yno "bethau ammhossibl eu traethu." Yr wyf fi yn cyfaddef fod pethau benthycol yn gynnwysedig yn fy Llyfr ym mhell uwchlaw gwybodaeth St. Paul! ond pwy yw awdwyr y pethau hyny? onid rhai o'r un egwyddororion a'r tri-wyr hyn? y rhai oeddynt yn proffesu eu bod yn gwybod holl gyngor Duw! (Gwel fy Llyfr tu dal. 278.) Ond yn hytrach na threiddio i'r un pellderau a'r gwyr hyny, mae Apostol mawr y Cenedloedd, gyda syndod annrhaethol, yn addef ei fod uwchlaw dynol wybodaeth; gan ddywedyd, "O ddyfnder golud doeth-

ineb a gwybodaeth Duw! mor anchwiliadwy yw ei farnau ef! a'i ffyrdd mor anolrheinadwy ydynt! canys pwy a wybu feddwl yr Arglwydd? neu, pwy a fu gynghorwr iddo ef." *Rhuf.* 11. 33, 34.——Yr eiddoch, Mr. Gwyliedydd, yn wirioneddol

ROBERT WILLIAMS.

SEFYDLIAD EGLWYSIG

YN GYFREITHLON, YN YSGRYTHYROL, AC YN ANGENRHEIDIOL.

YMDDIDDAN II.

OFFEIRIAD.— Prin y buoch o fy meddwl Mr. T. er pan welais chwi ddoe, ac ni pheidiais a dyrchafu erfyniadau at orsedd gras ar eich rhan. Dwys-ystyriais y pwnc pwysfawr dan ein sylw, a thybiais mai y ffordd oreu i'w drin, fydd ateb gwrthebiadau eich cyfaill, y naill ar ol y llall. Ei wrthebiad cyntaf oedd, fod sefydliad Eglwysig wladol yn *anghyfreithlon*, er iached y byddo ei hathrawiaeth a'i disgyblaeth.

MR. THOMAS—Ië.

OFF. Yn y gwrthwyneb i hyn, yr wyf yn dilys gredu, fel y dywedais ddoe, fod sefydliad eglwysig gwladol yn *gyfreithlon*, yn *ysgrythyrol*, yn *llesol*, ac yn *anghenrheidiol*. Ond bydd y peth cyntaf yn ddigon i ni ymdrin âg ef yn yr ymddiddan hwn. Y mae Sefydliad Eglwysig yn *gyfreithlon*.

MR. T. Nid ydych, ynte, yn bwriadu ystyried Eglwys Loegr yn neillduol.

OFF. Nac wyf: yr ydych chwi yn gwrthebu pob Sefydliad Eglwysig: hyn yw dadl Mr. Morgan, a phob un o'r rhai hyny a alwant eu hunain yn Ymneillduwyr ar egwyddor: nid ydynt yn beio mwy ar ein Heglwys ni nag unrhyw Sefydliad Eglwysig mewn gwledydd eraill, pa un a fyddo Protestanaidd ai Pabaidd.

MR. T. Yr ydych yn adrodd y ddadl yn gywir, ond yr un pryd dylwn ychwanegu fod Ymneillduwyr, heblaw y gwrthebiad uchod yn gwrthebu rhanau o athrawiaethau a disgybliaeth: ond nid yw y pethau hyn yn perthyn i'n hymddiddan presennol.

OFF. Nac ydynt, a chadwn yn agos at y pwnc mewn dadl. Ar yr un pryd byddai yn ddywenydd genyf sylwi ar unrhyw wrthebiadau neillduol a glywsoch chwi yn erbyn ein Heglwys: oblegid po mwyaf yw fy ngwybodaeth am ei hegwyddorion, mwyaf yn y byd y carwyf hi: a pho mwyaf yr ystyriaf y gwrthebiadau a ddygir yn erbyn ei hathrawiaethau neu ei disgyblaeth, mwyaf yw y sicrwydd a deimlwyf eu bod yn ddisail, a bod ei hathrawiaethau a'i disgyblaeth yn iach ac yn ysgrythyrol. Y coffadwriaeth am ei Diwygwyr a'i merthyron sydd yn anwyl genyf tu hwnt i amgyffred.

MR. T.—Ac nid ydynt yn llai anwyl genyf fi, Syr; ac os gellwch ddangos i mi fod y Bibl yn cefnogi egwyddor Sefydliad Eglwysig, byddaf fi yn un o'i chynnalwyr cadarnaf. "Myfi a ddeuaf gyda chwi am fod Duw gyda chwi." Profwch i mi, anwyl Syr, fod Sefydliad Eglwysig yn *gyfreithlon*.

OFF.—Yr unig anhawsder, yn fy marn i, yn profi hyny, yw canfod unrhyw *reswm i ddangos fod Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon*. Un o'r hen ysgrifenwyr enwog, sef yr Esgob Stillingfleet, a ddywed, "Wrth yr Eglwys Sefydledig, yr wyf yn deall y gymdeithas hòno o Gristionogion, y rhai a gydunant yn yr unrhyw gyffes ffydd, yr unrhyw ddeddfau disgyblaethol, a'r unrhyw reolau o addoliad cyhoeddus:" a dengys fod y dyb hon yn un gysson yn nghylch ein Sefydliad Eglwysig ni, yr hon sy gynnulleidfa o ddynion wedi ymuno er eu cyfarwyddiad a'u llywodraethiad yn ol rheolau y grefydd Gristionogol. Ac efe a ddywed, "nad allai efe ganfod," ac nid allaf finnau ychwaith, "paham nad all cymdeithas wladol, yr hon sydd yn cyduno yn yr unrhyw athrawiaeth, a than yr unrhyw lywodraeth a disgyblaeth, fod yn wir ac yn briodol yn eglwys, yn gystal a rhyw gynnulleidfa neillduol;" oblegid, fel y sylwa efe, "nid yw bychandra na helaethder yn cyfnewid ansawdd y peth."

MR. T.—Ond nid yw eich Eglwys chwi fel hyn yn wladol. Ystyriwch gynnifer o Ymneillduwyr o bron bob enw dan y nefoedd sydd yn y wlad hon.

OFF.—Peth arall ydyw hyny, a chawn sylwi arno mewn un o'n hymddiddanion. Yn awr soniaf yn unig am *gyfreithlondeb* Eglwys Sefydledig. Pe bai y nifer lluosocaf o drigolion y wlad hon y fory yn Bresbyteriaid, neu yn Babyddion—a phe byddai i awdurdodau cyfreithlon y deyrnas, sef y brenin a'r ddau Senedd-dŷ, yn tybied mai un o'r ddau enwad uchod oedd y goreu, ac yn ei sefydlu trwy gyfraith—yna myfi a fyddwn yn Ymneillduwr. Gan

fy mod yn dilys gredu fod yr Ysgrythyr o blaid disgyblaeth Esgobawl, ni allwn yn gydwybodol fod yn Bresbyteriad; a chan fod genyf wybodaeth o athrawiaethau anysgrythyrol Eglwys Rufain, gorfyddai arnaf ymneillduo oddiwrth un mor lygredig: ond hyn a ymddibynai ar amgylchiadau, heb haeru fod y peth yn anghyfreithlon, yn unig am ei fod *yn sefydledig*.

Mr. T.—Ond ai peth cyfreithlon yw i freninoedd, a'r senedd, ymyraeth âg eglwys Crist?

Off.—Atebaf chwi y'ngeiriau yr Esgob Stillingfleet:—"Os oes y cyfryw Gristionogion yn y byd ag a dybiant fod Tywysog yn rhan hanfodol o eglwys Gristionogol, bydded i Mr. Baxter (gwyddoch mai un o'r hen Anghydymffurfwyr oedd Mr. Baxter) eu gwrthwynebu hwynt: eithr nid wyf fi yn un o honynt; oblegid yr wyf yn credu fod eglwysi Cristionogol cyn bod tywysogion Cristionogol, ac y parhaent felly pe na byddai yr un tywysog. Credaf fod awdurdod yr agoriadau yn beth gwahanol oddiwrth swydd yr Ynad gwladol." Nid yw ein Heglwys yn caniatâu dim awdurdod *ysprydol* i'r llywodraethwr dinasaidd. Y mae yr 37 Erthygl yn gwadu hyn yn arbenig. Ond os yw Duw yn gweled yn dda i ddefnyddio moddion dynol er hyrwyddo ei ogoniant, a lles crefyddol dynolryw, pa un bynag fyddont ai tywysogion ai dynion ereill, dylem fod yn ddiolchgar iddo ef, ac yn barchus o honynt hwy. Nid yw arferiad o foddion ddim yn bychanu ei ofal rhagluniaethol ef. Y mae moddion yn angenrheidiol, pa un ai gweinidogion, ai ynadon, neu air Duw neu ei sacramentau, am ei fod ef wedi eu pennodi, nid am nad all efe wneuthur hebddynt hwy.

Mr. T.—Ond onid barn y duwiolaf ym mhob oes oedd, fod sefydliadau crefyddol gwladol yn anghyfreithlon?

Off.—Nagê; ac ni chlywid am y gwrthebiad hwn hyd yr oes ddiweddaf. Ni ddarfu yr ymneillduwyr cyntaf erioed farnu hyny: a chredaf na feddyliodd hanner cynnulleidfa Mr. Morgan am y gwrthebiad hwn ar y cyntaf. Digwyddodd iddynt efallai anhoffi rhywbeth yn ein Gwasanaeth, neu ein Hoffeiriad, neu hoffasant Weinidogaeth Mr. Morgan yn fwy; ac yn y modd hyn gwrthgiliasant at yr Ymneillduwyr: ond tyb newydd ydyw hon, "fod pob sefydliad crefyddol, pa fath bynag a fo, yn anghyfreithlon." (Dyfyniad o waith Ymneillduwr enwog yw y geiriau hyn, er fy mod yn tybied mai sefydliadau *gwladol* oedd efe yn ei feddwl; oblegid, pe cymmerid ei eiriau yn eu hystyr helaethaf, hwy a dynent i lawr y Capelydd yn gystal a'r Eglwysydd.) Na, Mr. Thomas, ni thybiodd yr hen Anghydffurfwyr erioed y dylai pawb ymneillduo oddiwrth Eglwys Sefydledig, fel yr haera Ymneillduwr arall, "hyd yn nod os athrawiaethau yr efengyl yw yr athrawiaethau a bregethir, ac os yw ymarweddiad y Gweinidogion yn gysson â'u pregethau."

Mr. T.—Darfu Mr. Morgan ddarllen gwaith yr awduron uchod i mi; a mynegodd i mi fod y ddau yn byw yn Lloegr, ac yn Ddoctoriaid mewn Duwinyddiaeth.

Off.—Ni ddygaf awdwr yn erbyn awdwr, onidê byddwn barod i ddyfynu un o sylwadau yr ardderchog Mr. Burke, "fod y nifer mwyaf o drigolion Lloegr (y'mhell oddiwrth dybied fod Sefydliad Eglwysig yn *anghyfreithlon*) yn barnu nad yw yn gyfreithlon iddynt fod heb yr un." Ond awn at air Duw. Ystyriwch fel yr oedd yr eglwys a'r wladwriaeth wedi eu huno ym mysg yr Iuddewon dan yr hen oruchwyliaeth; ac i'r fath raddau ag a fyddai yn awr yn ammhossibl, ac, yn wir, yn annymunol.

Mr. T.—Ond peth arbenig i'r Iuddewon oedd hyny.

Off.—Nid wyf yn haeru y dylai ein Heglwys a'n gwladwriaeth ni gael ei rheoli yn gymmwys yn yr un modd: ond cyfeiriaf eich sylw at hyn er mwyn egluro yr egwyddor: oblegid os yw Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon ynddo ei hun, a fuasai y Jehofah yn pennodi y fath Sefydliad? A agorasai efe y fath ddrws i gam-arferion, neu a roddasai efe esgus i'r fath efelychiad pechadurus? Pe buasai Sefydliad Eglwysig o bob math yn bechadurus ynddo ei hun, ni chefnogasid ef erioed gan y Llywodraethwr goruchel.

Mr. T.—Cydnabyddaf fod Sefydliad Eglwysig yn gyfreithlon dan yr Hen Destament, ond nid dan y Testament Newydd.

Off.—A pha fodd y profwch hyny? A ddywedodd ein Harglwydd, neu ei ddis-

gyblion hyny? A warafunodd yr Apostolion i lywyddion neu lywodraethwyr ffurfiö Sefydliadau Cristionogol y'mysg eu deiliaid, a gwneuthur y cwbl a allent er sicrhau cyflawniad dyledus o addoliad cyhoeddus? A dystiolaethodd Crist, neu ei apostolion, mai peth anghyfreithlon, o dan yr oruchwyliaeth efengylaidd, fyddai i freninoedd fod yn dad-maethod a breninesau yn fam-maethod i eglwys Crist?

Mr. T.—A maethod braf a fu rhai o honynt! Edrychwch ar y frenines waedlyd Mari.

Off.—Ië; ond yr oedd yn feius ddauddyblyg; oblegid nid ymfoddlonodd ar arferyd ei hawdurdod cyfiawn. Yr oedd hi yn euog o anoddefgarwch a chreulondeb. Heblaw hyn, hi a arferodd hyd yn nod ei chyfiawn awdurdod o blaid Eglwys *lygredig*. Ei rhagflaenydd Iorwerth VI. a wnaeth ddefnydd priodol o'i awdurdod. Y mae llywodraeth Gristionogol yn rhwym i hyrwyddo gwir grefydd: ac os metha ei haelodau ganfod pa beth yw gwir grefydd, nid yw hyny yn perthyn dim i'r pwngc dan sylw. Y mae tad yn rhwymedig i hyfforddi ei blant; ac nid yw yn wrthebiad i hyn i haeru fod llawer o dadau wedi eu cam-hyfforddi. Y mae euogrwydd yn gorwedd ar benau y sawl a gam-arferant unrhyw dalent a ymddiriedwyd iddynt; eithr nid yw hyn yn profi y dylent hwy ddodi eu talent mewn napcyn, neu ei chuddio yn y ddaear.

Mr. T.—Gwelaf gywirdeb y gwahaniaeth hwn: ac os gellwch ddangos i mi fod sefydliad gwladol o eglwys yn *ysgrythyrol*, ni ddywedaf fod llawer un anysgrythyrol wedi ei sefydlu.

Off.—Yr ydych yn dywedyd os gallaf fi ddangos fod hyn yn gyfreithlon, ond dylech chwi yn hytrach ddangos i mi paham y mae yn anghyfreithlon. Pa un o gyfreithiau Duw y mae yn ei wrthwynebu? Pe buasai y Sanhedrim Iuddewig yn cael eu troi at y grefydd Gristionogol tra y parhaodd sefydliadau Moses, pa anghyfreithlondeb a fuasai yn eu gorchwyl yn gwneuthur eu synagogau yn demlau Cristionogol? Ped argyhoeddasid yr Ymerawdwr Nero trwy weinidogaeth Paul, a dybiwch chwi y buasai yr apostol yn ei feio am sefydlu addoliad yr unig wir a'r bywiol Dduw, a'r hwn a anfonodd efe, Iesu Grist, yn lle creulonderau ofer-goelus y Groegiaid a'r Rhufeiniaid? A phaham na wrth-dystiasai y Cristionogion cyntaf yn erbyn y drefn newydd? A oedd neb o honynt yn ddynion o syniad ysprydol? A oedd neb o'n Diwygwyr a'n Merthyron ein hunain, y rhai oeddynt sefydlwyr ein Heglwys Sefydledig, yn wyr o syniad ysprydol? Nid wyf yn mynegu enwau, er mwyn profi pethau: ond gan eich bod yn tybied fod y gwrthebiadau yn erbyn cyfreithlondeb Eglwys Sefydledig wedi cael allan er's oesoedd lawer, ac yn cael eu dwyn ym mlaen gan wyr tra chrefyddol ac ysprydol, nid yw yn anaddas i mi ddangos mor ddisail yw eich tyb.

Mr. T.—Ond oni ddarfu i'r Diwygwyr, mewn gwledydd ereill, wrth-dystio yn erbyn Sefydliadau Eglwysig gwladol?

Off.—Pwy? Pa bryd? Pa wledydd?

Mr. T.—Ni wn i ddim; ond yr oedd genyf ryw dyb o'r fath.

Off.—Y mae eich tyb yn dra anghywir; oblegid pwy oedd yn gefnogwyr cadarnach i Sefydliadau Eglwysig na Knox yn Scotland, a Chalvin a Beza ar y Cyfandir? Yr oeddynt hwy, fel y Puritaniaid yn Lloegr, yn achwyn fod llywodraeth ddinasaidd eu gwledydd hwy yn elyniaethol i'r hyn a olygent *hwy* yn wir grefydd—yn nacâu cyd-weithio yn yr hyn a haerent hwy oedd achos Duw: ond ni ddychymmygasant erioed, pe cynnygiasai y llywodraeth eu cynnorthwyo, y dylasent wrthod eu cynnorthwy fel peth anghyfreithlon. Calvin ei hun a haerodd, ped ymddygai yr Esgobion fel gweision cywir i Grist, "nad oedd yr un *anathema*" (y cyfryw yw ei ymadrodd cadarn) "a'r nad oedd yr Ymneillduwyr yn ei haeddu." Dilynwyr Cyffes Augsburg, â'r hon y cytuna y rhan fwyaf o'r eglwysi Protestanaidd ar Gyfandir Ewrop, a dystiant fod gorfod arnynt, yn dra anewyllysgar, ymneillduo oddiwrth eu Heglwysydd Gwladol, nid am fod Sefydliad Eglwysig Gwladol yn anghyfreithlon ynddo ei hun, ond "am fod yr Esgobion Pabaidd yn erlid y bobl dlodion â chreulonderau annhraethadwy." Yr oeddynt yn enbyd yn erbyn ymneillduo, os nad oedd angenrheidrwydd anhepgorol. Melancthon, Luther, a Bucer, oeddynt yn gefnogwyr Sefydliad Eglwysig; a gallaf ychwanegu, er nad yw hyny

o ddim pwys yn y ddadl bresennol, o an *Esgobaethawl.*

Mr. T.—Ai hyn oedd barn gyffredin y Diwygwyr?

Off.—Ië; ac o herwydd hyn ni phetrusodd yr Esgob Stillingfleet haeru—"Yr oedd yr *holl* hen Anghydymffurfwyr yn tybied eu bod yn rhwymedig i gymmuno yn Eglwys Loegr; a golygent fod ymneillduad oddi wrthi yn *bechod*, er yr holl lygredigaethau a dybient hwy oedd ynddi." "Profais hyn," meddai yr Esgob, "gyd â'r fath dystiolaeth, yn y traethawd blaenorol, ag y gall y rhai a'i gwadant wadu hefyd fod yr haul yn tywynu." Wrth ymneillduo oddiwrth Eglwys Rufain, yr hon oedd yn gywilyddus lygredig, ardystiai y prif Ddiwygwyr iddynt wneuthur hyny yn unig "fel y tynent dŷ i lawr am fod y nesaf ato ar dân:" nid am y tybient fod adeiladu tai yn waith anghyfreithlon. Y gwyr hyn a wylasant ac a alarasant o herwydd diffygiadau gwir-hanfodol, neu dybiedig, y rhan fwyaf o'r Sefydliadau Eglwysig Gwladol ag oedd y pryd hyny: ond ni freuddwydiasant erioed, fel eich cyfaill Mr. Morgan, fod yr *egwyddor* yn anghywir yn gystal â'r trefniadau. Ni ddymunasant hwy am ddim ond am "ffangell o fân-reffynau" i buro y deml wladol: ni haerasant erioed y dylid dinystrio yr adeilad ei hun.

Mr. T.—Gwelaf fod llawer mwy o bethau i'w dywedyd o blaid cyfreithlondeb Sefydliad Eglwysig nag a dybiais i; a'ch cyfeiriad chwi at y "ffangell o fân-reffynau" a'm hadgofia o noswaith ddigwsg a dreuliais yn ddiweddar wrth ddwys ystyried ei ymddygiad Ef at yr hwn yr arwain y cyfeiriad ein meddwl, yr Hwn oedd ein hesampl mawr. Yr oeddwn wedi bod yn ymddiddan â Mr. Morgan y prydnawn hwnw ar y pwngc dan sylw: ac yn yr hwyr, wedi dyrchafu fy erfyniadau at orsedd gras am i Dduw fy nghyfarwyddo yn y pwngc pwysfawr hwn, daeth i fy meddwl paham y cyrchai ein Harglwydd i Eglwys Sefydledig gwlad ei enedigaeth, os yw pob Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon? Dyma brawf y gallant fod, *dan rai amgylchiadau* o leiaf, yn gyfreithlon: nid oes rhagor o dystiolaeth groes i hyny dan yr oruchwyliaeth efengylaidd. Yna y cofiais, ac nid heb ddagrau, yr oriau hyfryd a llesol i'm henaid a dreuliais ym mynwes ein Sion wladol, a than eich gweinidogaeth lafurus a charuaidd chwi: a gofynais i mi fy hun, a oeddwn i yn dilyn esampl Crist wrth ymneillduo, heb un rheswm arall ond fy ammheuon yn unig ynghylch cyfreithlondeb Sefydliadau Eglwysig: a dechreuais syniad pa beth a ddywedai ein Harglwydd pe bai efe yn sefyll yn y deml, ac yn cyhoeddi geiriau bywyd tragywyddol; a phed atebai y bobl yn yr ymadroddion a ddyfynodd Mr. Morgan, "er ei fod yn pregethu yr efengyl, a hyny yn ffyddlawn, ac er ei fod yn ymarweddu yn gysson â'i bregethau," nad allent yn gydwybodol gyrchu i'w wrando, oblegid "fod ganddynt wrthebiad i Sefydliad Eglwysig, a'u bod yn gweled *anghyfreithlondeb* pob sefydliad crefyddol pa fath bynag a fyddo." Tybiais y buasai efe, efallai, yn gwahaniaethu rhwng Sefydliadau Iuddewig a Sefydliadau Cristionogol; a hyn a'm boddlonodd am fynyd: ond er hyny gwelais yn eglur nad allai pob sefydliad crefyddol pa fath bynag a fo, "fod yn anghyfreithlon." Os haerir fod y peth a'r nad oedd yn bechadurus gynt, yn bechadurus yn awr, dylid dwyn rheswm da am hyny. Y cyfryw oedd fy syniadau: a'n hymddiddan presennol sydd wedi dwyn i'm côf, ac yr wyf yn dra thueddol i ardystio nad allaf gyduno yn gydwybodol â haeriad Mr. Morgan; ond er hyny meddyliwyf yn awr *nad yw y Testament Newydd yn cefnogi Sefydliad Eglwysig*, a hyn yn unig a'i gwna ef yn anghyfreithlon.

Off.—Nid wyf yn cydsynied â chwi. A oes genych archiad arbenig yn y Testament Newydd i'r gwragedd gyfranogi o'r Cymmun?

Mr. T.—Nac oes.

Off.—A ydyw y peth gan hyny yn anghyfreithlon?

Mr. T.—Nac ydyw: yr un rheswm sydd i'r gwragedd ddyfod ag i'r dynion; a diau yr amcanwyd i wragedd fod yn gyfranogion o hono.

Off.—Wel, ynte, os nad oes yr un ymadrodd arbenig yn gorchymyn trefnu Sefydliad Eglwysig, nid yw yn canlyn fod y fath beth yn anghyfreithlon, mwy nag a fyddai gwaith gwragedd yn cyfranogi o'r Cymmun. Ond nid tystiolaeth yr Ys-

grythyr yw y pwngc dan sylw heddyw. Ymddiddanwn ar hyny y tro nesaf. Y cwbl a ddywedaf yn awr yw, fy mod yn meddwl i mi ddangos nad oes dim anghyfreithlondeb mewn Sefydliad Eglwysig ynddo ei hun; a gobeithiaf brofi, yn ein hymddiddan nesaf, nad yw hyny yn groes i'r Ysgrythyr.

CANIADAU SELMA.

CYFIEITHIAD O WAITH OSSIAN, BARDD GAELIG O'R DRYDEDD GANRIF.

CYNNWYSIAD.

Cyfarchiad i'r seren brydnawnol. Cyfeiriad at Fingal a'i amseroedd. Minona yn canu ger bron y breuin gân yr annedwydd Colma; a'r beirdd yn rhoddi anghraifftiau ereill o'u hamrywiol ddoniau awenyddawl, yn ol arferiad blynyddawl a sefydlwyd gan freninoedd yr hen Albaniaid.

SEREN y ddisgynedig nos! teg yw dy oleuni yn y gorllewin! dyrchefi dy ben yn ddianaf o'th gwmwl; ardderchawg yw dy gamrau ar dy fryn. Pa beth a ganfyddi yn y gwastadedd? Y gwyntoedd tymhestlawg a ostegwyd. Trwst y ffrydlîf a ddaw o bell. Tonau rhuadwy a ddringant yr anghysbell graig. Ednogiaid y prydnawn a chwareuant ar eu hadenydd eiddil; sibrwd eu llwybr sydd ar y maes. Pa beth a weli di, lewyrch prydweddol? Ond yr ydwyt yn gwenu ac yn myned ymaith. Y gwenyg a ddeuant gyda llawenydd o'th amgylch: golchant dy wallt hygarawl. Bydd wych, ti baladr distaw! Boed i oleuni enaid Ossian gyfodi.

Ac efe a gyfyd yn ei nerth! Gwelaf fy nghyfeillion gynt—eu cynnulliad sydd ar Lora, megys yn nyddiau blynyddoedd ereill. Fingal a ddaw megys colofn ddyfrllyd o niwl! ei wroniaid ydynt o'i amgylch; ac wele brif feirdd cerdd, y llwyd-walltawg Ullin! yr ardderchawg Ryno! Alpin, a'r llais pêrgeiniawl! mwynaidd alarnad Minona! Pa fodd y'ch newidiwyd, fy nghyfeillion, er dyddiau uchel-wledd Selma! pan yr ymdrechasom, fel aweloedd y gwanwyn, pan yr ehedant dros y bryn, ac y crymant yn olynol y gwan-chwibanawl laswellt.

Minona a ddaeth allan yn ei thegwch; gyda golwg prudd, a llygad deigrynawl. Ei gwallt a lifodd yn arafaidd ar y chwa, a ruthrai yn anfynych o'r bryn. Eneidiau y gwroniaid oeddynt drist pan y dyrchafodd hi ei llais pêrseiniawl. Mynych y gwelasynt feddrod Salgar, tywell drigfan Colma a'r gannaid fynwes.—Colma a adawyd yn unig ar y bryn, gyd â'i holl hyfrydlais cân! Salgar a addawodd ddyfod; ond y nos a ddisgynodd o amgylch. Gwrandewch lais Colma, pan yr eisteddodd yn unig ar y bryn!

COLMA. Y mae hi yn nos. Ydwyf yn unig, digarad ar fryn y tymhestloedd. Y gwynt a glywir ar y mynydd. Y llif a ffrydia dros y graig. Un bwth ni'm derbyn o'r gwlaw; digarad ar fryn y gwyntoedd!

Cyfod, Loer! o'r tu ol i'th gymylau. Sŷr y nos, cyfodwch. Arweiniwch fi, rhyw lewyrch, i'r man lle y gorphwysa fy anwylyd oddiwrth yr helwriaeth yn unig! Ei fwa yn ei ymyl yn llac; ei gwn yn cyhwfan o'i amgylch. Ond rhaid imi eistedd yma yn unig wrth graig yr aber fysoglyd. Y ffrŵd a'r gwynt a ruant yn uchel. Ni chlywaf lais fy anwylyd. Paham yr addoeda Salgar, pa'm flaenor y foel, ei addewid? Llyma y graig, a llyma y pren, llyma y ffrŵd ruadwy! Addewaist gyd â'r nos i fod yma. O! pa le yr aeth fy Salgar? Gyda thi mi a ddiangwn oddiwrth fy nhad: gyda thi oddiwrth fy mrawd uchelfryd. Ein gwehelyth a fuant yn hir yn elynion; nid ydym ni yn elynion, O Salgar!

Llonydda am ychydig enyd, O Wynt! Ffrŵd, bydd fud am ychydig! clywer fy llais o amgylch. Boed i fy nghrwydrwr fy nghlywed! Salgar! Colma yw yr hon sydd yn galw. Dyma y pren a'r graig. Salgar, fy nghariad! wele fi yma. Paham yr oedi dy ddyfodiad? Wele! y lloer tawel yn dyfod allan. Y ffrŵd sy ddisglaer yn y cwm. Y creigiau ydynt lwydion ar y llethr. Nis gwelaf ef ar y trum. Ei gwn nis deuant o'i flaen gyda mynegiad o'i agos ddynesiad. Yma rhaid i mi eistedd yn unig!

Pwy a orwedd ar y rhos yn fy ymyl? Ai fy nghariad a fy mrawd ydynt? Yngenwch i mi, O fy anwyliaid! I Colma ni atebant ddim! Yngenwch i mi, yr wyf fi yn unig! Fy enaid a ddryllir gan ofnau! Och! y maent yn feirw! Eu cleddyfau ydynt gochion o'r frwydr. O fy mrawd, fy mrawd, paham y lleddaist fy Salgar? pa'm, O Salgar, y lleddaist fy mrawd? Anwyl oeddych eich dau i mi! pa beth a ddywedaf yn eich clod? Ty di

oeddit deg ar y bryn ym mysg miloedd! efe oedd ofnadwy mewn rhyfel. Llefarwch wrthyf; gwrandewch fy llais; clywch fi, feibion fy nghariad! Y maent yn fud, yn dermud byth! Oer, oer yw eu mynwesau o glai! O! o'r graig ar y bryn, o goppa yr anunion lethr, llefarwch, chwi ysprydion y meirw! llefarwch, myfi nid ofnaf! Pa le yr aethoch i orphwys? Ym mha ogof o'r graig y caf fi y trengedig? Nid oes un llais gwan ar yr awel; un ateb hanner-buddedig yn y dymhestl!

Eisteddaf yn fy nhrallod; disgwyliaf am y boreu yn fy nagrau! Darperwch y bedd, chwi gyfeillion y meirw. Na chauwch ef nes y del Colma. Fy mywyd a ehed ymaith fel breuddwyd; paham yr arosaf ar ol? Yma y gorphwysaf gyda fy anwyliaid, wrth ffrydlif y seinfawr graig. Pan y daw nos ar y bryn; pan gyfyd yr uchel wyntoedd; fy yspryd a saif ar y chwa, ac a alara am farwolaeth fy anwyliaid. Yr heliwr a'm clyw o'i fwth. Efe a ofna ond a gâr fy llais! Canys melus fydd fy llais i'm cyfeillion; hyfryd oedd ei chyfeillion i Colma!

Gyfryw oedd dy gân, Minona, arafwylaidd fwyn ferch Torman. Ein dagrau a syrthiasant am Colma, a'n heneidiau oeddynt brudd! Ullin a ddaeth gyd â'i delyn! rhoddodd i ni gân Alpin. Llais Alpin oedd hyfryd; enaid Ryno oedd baladr o dân! Ond hwy a orphwysasent yn y tý cyfyng, a'u llais a ddarfuasai yn Selma. Ullin a ddychwelasai, rhyw ddydd, o'r helwriaeth, cyn i'r gwroniaid syrthio. Efe a glywodd eu hymryson ar y foel; eu cân oedd fwyn ond galarus! Galarent am gwymp Morar, y cyntaf, ym mhlith marwol ddynion! Ei enaid oedd fel enaid Fingal; ei gledd fal cleddyf Oscar. Ond efe a gwympodd, a'i dad a alarodd; llygaid ei chwiorydd oeddynt lawn o ddagrau. Llygaid Minona oeddynt lawn o ddagrau, chwaer yr ardderchawg Forar! Hi a giliodd oddiwrth gân Ullin, mal y lloer yn y gorllewin, pan y rhagwêl y gwlaw, ac y cuddia ei theg ben mewn cwmwl. Tarewais y delyn gyd âg Ullin: cân y galar a gyfododd!

Ryno. Y gwynt a'r gwlaw a aethant heibio; tawel yw y canol-ddydd llon. Dros y gwyrddion fronydd ehed yr anwadal Haul. Coch trwy y nant garegog llifa ffrydlif y bryn. Melus yw dy drydar, O ffrŵd! ond melusach yw y llais a glywaf. Llais Alpin ydyw, mab y gân, yn galaru am y meirw! Crymedig yw ei ben oedranus; coch yw ei lygad deigrynawl. Alpin, ti fab cân, paham yr wyt yn unig ar y fron dawedog! Paham y cwynfani mal awel yn y goedwig, mal tòn ar y tywyn unig!

Alpin. Fy nagrau, O Ryno! ydynt am y meirw; fy llais am y rhai a aethasant heibio. Tal wyt ti ar y bryn, hawddgar ym mysg meibion y dyffryn. Ond ti a gwympi fel Morar; y galarwr a eistedd ar dy fedd. Y bryniau ni'th adnabyddant mwyach; dy fwa a orwedd yn dy gyntedd yn llac!

Ti oeddit fuan, O Morar! megys iwrch yn yr anialwch; ofnadwy fal goruchionen o dân. Dy lid oedd fal y dymhestl. Dy gleddyf mewn rhyfel fal mellt yn y maes. Dy lais oedd mal ffrŵd wedi gwlaw; mal taranau ar belleuig fryniau. Llawer a syrthiasant trwy dy fraich; yswyd hwynt yn ffaglau dy ddigofaint. Ond pan ddychwelaist o ryfel, mor heddychol oedd dy wedd! Dy wynebpryd oedd fal yr Haul wedi gwlaw; fal y Lleuad yn nistawrwydd y nos; tawel fal mynwes y llyn, pan ostegir yr uchel wynt.

Cyfyng yw dy annedd yn awr! tywell yw man dy breswyliad! A thri cham y cylchynaf dy fedd, O tydi, yr hwn oeddit mor fawr gynt! Pedwar maen, gyd â'u penau o fwsogl, yw yr unig goffadwriaeth o honot! Pren heb arno brin ddeilen; hir laswellt, yr hwn a chwibana yn y gwynt, a nodant i lygad yr heliwr feddrod y nerthol Forar. Morar! ydwyt isel yn wir. Nid oes i ti un fam i'th alaru; un rïan â'i dagrau o gariad. Marw yw yr hon a'th esgorodd, trengedig yw merch Morglan.

Pwy yw hwn ar ei ffon? Pwy yw hwn sydd â'i wallt yn wyn gan henaint; sydd â'i lygaid yn gochion gan ddagrau? sydd yn crynu ar bob camrau? Dy dad ydyw, O Morar! na thad i un mab ond tydi. Clywodd am dy fri mewn rhyfel; clywodd am alon a wasgarwyd. Clywodd am enwogrwydd Morar; paham na chlywodd am ei archoll? Wyla, tydi dad Morar! wyla; ond dy fab ni'th glyw. Dwfn yw cwsg y meirw, isel eu gobenydd o lwch. Dim

mwy ni chawn glywed dy lais; dim mwy ni ddeffrown wrth dy alwad! Pa bryd y bydd hi yn foreu yn y bedd? i beri i'r cysgadur ddeffro! Ffarwel, ti ddewraf o ddynion! Tydi orchfygwr yn y maes! ond y maes ni'th wel di mwyach! a'r goedwig dywell ni oleuir gan ddisglaerder dy arfau. Ni adewaist un mab. Y gân a geidw dy enw. Amseroedd i ddyfod a gânt glywed am danat; cânt glywed am y syrthiedig Ferar!

GLAN ALUN.

COF-ERGREIFF.

MR. GWYLIEDYDD—Clywais fod gwr boneddig gwladgarawl, i'r hwn y mae y GWYLIEDYDD dan y rhwymedigaethau mwyaf, yn chwennych gweled ar ei ddalenau bigion o'r Bedd-ergreiff ag sydd ar gaffael yn Eglwysydd a Monwentydd Cymru. Canfyddaf hefyd, ar amlen eich Rhifyn am fis Mehefin, eich bod chwithau yn galw ar Offeiriaid y Dywysogaeth i'ch cynnorthwyo i wneuthur hyny o orchwyl. A meddyliwyf y byddai hyny, nid yn unig yn dderbyniol, ond hefyd yn dra buddiol, mewn amryw ystyriaethau. Yr wyf yn danfon i chwi ddau. Y cyntaf, yn Lladin, sydd yn Eglwys Croes Oswallt. Cynnwys hysbysrwydd a all fod er buddioldeb i'r Plwyfydd a enwir ynddo. A'r ail, yn Saesonaeg, sydd ym Mynwent Llanwddyn, ac sydd hynod oblegid ei fod er coffadwriaeth am un o'r dynion hynaf yn y dyddiau diweddar hyn: a thraddodiad y gymmydogaeth ydyw, y dylasai ei oed fod yn 118, yn lle 113.

Dywedir fod y gwr boneddig a goffheir gan y cyntaf o enedigaeth o Blwyf Llandrillo yn Rhos: ac iddo gael ei wneuthur yn Ficer Croes Oswallt, ac yn Rector Darowen, gan y duwiol Esgob Beveridge, yn y flwyddyn 1707: ac iddo adael arian i addysgu ieuengctid y Plwyfydd hyny. Ond y mae genyf achos i feddwl nad ydyw yr arian hyny ddim wedi, neu yn cael eu defnyddio i'r perwyl y gadawyd hwynt. Disgwyliaf y bydd i Beriglorion y Plwyfydd hyny (yn enwedig Periglor dysgedig Plwyf ei enedigaeth) i'r rhai y perthyn y peth, chwilio i mewn iddo, a chyhoeddi hyny yn eich Cylchgrawn defnyddiol. Gwel hanes am R. D. Vicarius de Ruabon yn Brown Willis' St. Asaph, Vol. I. p. 229. A chan i'r enwog a'r clusengar R. D. yr hwn ydoedd o deulu clodwiw Llanerch a Gwysaney, deilyngu gosod i fynu y fath goffadwriaeth o'i gyfaill T. O. meddyliwyf fod hanes y T. O. hwn ("*Laudatus a laudato viro*") yn haeddu cael ei wneuthur yn fwy hysbys trwy gyfrwng y Gwyliedydd.——Yr eiddoch, &c.

T.

Od basin hujus Columnæ
S. E.
THOMAS OWEN, M. A.
E Parochiâ de LLANDRILLO IN RHOS,
In Agro Denbighensi Oriundus,
Et hujus Ecclesiæ per septennium Vicarius.
In quo brevi temporis spatio
Diuturnæ apud Posteros laudis
Æternæ cum Christo gloriæ
Mercedem sibi comparavit,
Egenos sublevando, ignaros erudiendo,
Errantes reducendo, stabiles confirmando,
In omnibus officii sui muneribus
Assiduus, indefessus,
Gravis, idem et comis;
Heredes parvi sui Census Pauperes
Præcipue voluit ad normam Ecclesiæ Anglicanæ
Educandos,
Liberos Scilicet hujus Parochiæ in viginti, }
Eos itidem de Llandrillo in viginti, } Libris
Eos denique de Darowen in Com. Montgomery in decem. }
Obiit Oct. 14. Anno salutis humanæ 1713,
Suæ Ætatis 42.
Amicitiam in Ære memorari cupiit,
R. D. Vicarius de Ruabon.

In Memory

OF LEWIS EVANS, LATE OF LLECHWEDD-DU,
WHO DEPARTED THIS LIFE
MARCH 22, 1784.
AGED 113.

Make haste to Christ, make no delay,
There's no one know's his dying day;
Go hence my friend and shed no tears,
We must lie here till Christ appears;
And when he comes, we hope to have
A joyful rising from the grave.

Lewis Evans is said to have come in his younger days from the Parish of Garthbibio to reside with a Mr. John Jones, who then kept the Inn at Llanwddyn. Some of L. E. 's children said that his age ought to be 118:—3 inserted instead of 8.

The above named John Jones was Coachman to Lady Llysyn (Arglwyddes Llysyn.)

BARDDONIAETH.

CYWYDD Y DARAN.

Un awr deg, ar hanner dydd,
Duai awyr gan dywydd
Prudd-dywyll, rhwng gwyll a gwawl,
Ac aruthr ŵg awyrawl,
Yn bygwth barn, drygfarn drom,
Arswydus fel ar Sodom.
Dwfr a thân yn ymwanu
Ym mol dwfn y cwmwl du:
Tywynu mellt fel tân mawr
Llinynog trwy 'r holl nenawr.
Ar ol y dieithrol dân
Trwy y dwr tŷr y daran,
Fel tori clogwyni gant,
Llef aruthr a llifeiriant.
Certh dremio mewn cyffro caid
Daearol greaduriaid;
Rhag hynt mellt, rhag gwynt mawr,
A dylif dros y dulawr,
Rhag cael gwân, rhag gwlaw ac ôd,
Gwasga pob byw i gysgod.
A'r coronog ŵyr crynant,
Mor weiniaid a'u deiliaid ânt.
Aml fforchawg folltawg fellten
Traidd yn wyllt trwy y ddu nen.
Dyrch dy ben i'r nen annuw,
Dwyrea di wadwr Duw,
A chenfydd y gwreichionfellt,
Llawer mwy Llywiwr y mellt!
A'i allu troes y mellt draw
Ar ogwydd rhag dy rwygaw.
Duw a enfyn ei dân-fellt,
A pharodd fod ffordd i fellt.
Mae trwy nef lân dân yn dô,
Mae 'r eigiawn yn ymrwygo,
A chryn yn nyffryn a nant,
Dolefau a dylifiant.
Twrf, twrf, twrf, tyrfau, terfysg,
Sŵn mawr a lleisiau i'n mysg.
Ai dur gerbydau eres
A dyrdd ar brif-ffyrdd o bres?
O beth! ai mynyddau byd
A chwalodd gan ymchwelyd,
Ar ogwymp i fôr eigion,
A bair dwrf a berw i'w dòn?
Ai 'r Haul a holl gylch y rhod,
O'r ddeutu sydd ar ddatod?
Ai anian sy'n diflanu
O'i bod i'r diddim y bu?
Nagê—gweision uthron Naf
Leisiasant o'i lŷs isaf.
Tew darthr ynt, a dwr, a thân,
Mal beichiog gwmwl bychan;
Parod ar air eu Perydd,
Mewn hwyl yn disgwyl bob dydd:
Chwimwth ar ei orchymyn
Boddhant Dduw, rhybuddiant ddyn.
Faint mwy uthrol fai dolef
Rhyw luon uwch o'r ail nef?
Neu floedd o'r drydedd nef lân,
O enau Naf ei hunan?
O fythol ryfeddol Fod!
Ei arfaeth sy ddiorfod.
Mae pob peth, bid beth y bo,
Yn addwyn weision iddo.
Terfynir twrf y wiwnef;
Fe baid ar ei amnaid Ef.
I'w ffordd pob cwmwl a ffŷ,
Daw hinon wedi hyny.

Gutyn Peris.

BREUOLDER EINIOES DYN,

NEU ANSICRWYDD BYWYD, A SICRWYDD MARWOLAETH.

Gosteg o Englynion Unodl Union.

Ansicrwydd ebrwydd obryn—i'r bywiawl,
Yw 'r bywyd ar linyn,
Marwolaeth amryw elyn,
Yw sicrwydd dy aflwydd dyn.

Nid oes i'r einioes ronyn—o heddwch,
Na haeddiant i'w dilyn,
Cyfyd gofid fel gwyfyn,
Eiddil daith i ddileu dyn.

Tarth boreu, toraeth Berwyn,—oer anial,
Yw 'r einioes ar gychwyn,
Dirwyna, nid yw ronyn,
Bwa tòr yw bywyd dyn.

Ef yn byw heddyw yn hoywddyn—lluniaidd,
Llawenaf ar ddyffryn,
Mae'n adwyth mewn mynydyn,
O'i fawredd oll yn farw ddyn.

Er donian, geirian o'i goryn—mydrawl,
A medrus ddoeth englyn,
Hysbys mai megys mygyn,
Dian a dim ydyw dyn.

Er miloedd o aur melyn,—a thiroedd,
A thyrau amddiffyn,
Modd eglur a meddyglyn,
Nawdd nid oes yn nyddiau dyn.

Ymborthant am a berthyn—holl ofal,
A llafur i'w ganlyn,
Rhod amser ac offeryn,
Esmwythdra a ddifa ddyn.

Mal y saether aderyn—o'i rydid,
Neu rwydo pysgodyn,
Gwîb ydyw a gwybedyn,
Deall ei dwng nid all dyn.

Fel awel, neu falu ewyn,—neu niwl,
Anolo yn esgyn,
Hyd ei yrfa ei derfyn,
Hefelydd y derfydd dyn.

Dyfwrir mai diferyn—dwg ei ryw,
A dagreawl wlithyn,
Barug ydyw bargodyn,
Bod a dim yw bywyd dyn.

Yr astud, er a estyn——gwybodaeth,
Gwe byd hyd y mymryn,
Gwybod arfod ei derfyn
Ochain dwys! ni ddichon dyn.

Fel diwedd ar flodeuyn——y gwywa,
A gwe y pryf copyn,
Gwawn ydyw gwan ei edyn,
Byd i ddim yw 'r bod o ddyn.

PETER LLWYD.

CAN A GALAR.

COFIANT AM MR. JOHN THOMAS, MAB I MR. LEWIS THOMAS, O LANRWST.

MAE braw a llawenydd, gwên gymmysg a galar,
O golli Mab Addysg oedd lon ac yn lân;
Mae cwyn fod ei ddwyrudd yn argel mewn daear,
Bod nef lle mae 'i enaid wna i'r gŵyn droi yn gân.

Yn dnodd haul disglaer o nen *Pentre 'r Foelas*,
Ys clwyfwyd yr awen yn angeu y Bardd,
Eiddyblwyd yr ergyd am ei ŵyr oedd *John Thomas*,
Pan grinwyd y rhosyn oedd wridog a hardd.

Mae sibrwd y ffrydlif a'i throellau murmuraidd,
Mae awel ar goedwig yn cyd-ellio cŵyn,
Am un uchel mewn addysg a phêr awen lwysaidd,
Er hyny oedd ddifost, a thirion, a mwyn.

Archwaethodd o ddyfnder pob gwybod ac addysg,
Haul ydoedd, machludodd cyn gwel'd hanner dydd,
Yn nghanol gwyll angeu rhoed goleu digymmysg,
I'w arwain i Salem llawn heddwch y sydd.

Trwy well drych na'i gyfieithiad mae 'n gwel'd y *Messia*,
Tlws *Bregeth* Rhydychain a lyngcwyd yn awr:
E welodd ryw fydoedd aneirif o'r gloywa',
Pob gwrthddrych yn fwyfwy, a'r lleiaf yn fawr.

O! bu dy hyfrydlais yn ddifyr i'r galon,
Dy fyfyr, dy ddoniau, dy ddysg oedd les gwlad:
Wyf finnau fal ereill, o barch yn rhoi cwynion,
Ond chwerwder y profiad sy'n mynwes dy dad.

Dy golofn,* er harddeg, a dyna y dagrau
Oblegid dy guddio gan werdd fantell llawr:
Wrth gofio dy 'hedeg i'r disglaer ororau,
Ymdodda ein cwynion, cawn mwy ganu mawr.

ROBERT PARRY, *neu* ROBYN DDU ERYRI.

* *Am Argraff y Colofn gwel y Gwyliedydd, Rhif.* 111. *tu dal.* 210.

MYNYDD GILBOA.

CERBYDAU a chadfeirch â banllef rhyfela
Ynt gyflym ac erchyll ar fryniau Gilboa;
Mal crinddail yr Hydref o flaen y lem awel
E gwympodd y cedyrn yn nghanol y rhyfel!

Yn erbyn gwyr Israel y frwydr drymhaodd,
Saul a archoliwyd—eu brenin a drengodd!
Daeth nos, a gorchuddid alanas y cedyrn,
Mal taran a ballodd, distawai yr udgyrn.

Ond wele wawl drwy 'r cymylau melynion,
Ac haul yn ymgodi ar danbaid olwynion;—
Och waedlyd alanas!—Ow erchyll olygfa!—
Y miloedd syrthiedig hyd fynydd Gilboa.

Y glaswellt mathredig yw gwely y milwyr
Oedd ddoe mor fawryddig yn nechreu y frwydyr;
Doe, hyll ddialedd a chwyddai eu bronau—
Heddyw yn ddinerth a gwael gelaneddau.

Eryrod yr aelgerth, a fwltur y bryniau,
A ddenwyd i'r fathrle gan arogl angau;
Ymborthant yn wancus ar gyrph y lladdedig,
A bron yr arbedant y truain clwyfedig.

Y gwr a gofleidid yn nhraserch ei gymhar
Garuaidd, sydd farw ar oerlawr y ddaear;
Crafangau yr eryr ei fynwes a rwyga,
A'r fwltur ar frasder ei gnawd a loddesta.

Ac yno 'r oedd mab yr un weddw drallodus,
Ond doe y gadawodd gartrefle cysurus;
A blaidd yr anialwch, gan chwyrnu yn greulon,
Sy'n gwledda ar archoll y cledd yn ei ddwyfron.

Anwylferch yn ymyl ei thad oedd yn wylo
Wrth ddal ei ben clwyfus a'i gochwaed yn llifo;
Daeth hefyd anwylyd wallgofus, a hithau
Gusanodd y gruddiau oedd welwon yn angau!

Tarian y cedyrn mewn dirmyg a ddygwyd,
Ac Israel gan ddienwaededig orchfygwyd;
O'r ochain galarus a'r gwaeddi sydd yna,
Heb gysur ond adsain dwys elltydd Gilboa.

O waedlyd Gilboa! boed arnat byth felldith,
Lle trengodd y brenin a'i bobl yn dryfrith;
Y gwlith na ddisgyned na gwlaw ar dy faesydd,
Boed feirwon dy braidd, a gwywedig dy ffrwythydd!

GWENFFRWD.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

PORTUGAL.—Daeth yr hanes fod byddin Don Pedro, o'r diwedd, wedi tirio gerllaw Oporto, yn cynnwys 7500 o wyr, o ba nifer y mae 400 yn Saeson, ac oddeutu yr un nifer yn Ffrangcod. Cymmerasant y ddinas Oporto heb y gwrthwynebiad lleiaf gan filwyr Don Miguel, y rhai a giliasant tua chanol y wlad, ar ol dinystrio y bont o gychod a wnawd ar draws yr afon. Bu ychydig ymladd rhwng y ddwy blaid. Ac oddeutu yr amser hyn darfu un o gatrodau Don Miguel daflu eu capiau i fynu i'r awyr, gan floeddio o blaid Donna Maria, merch Don Pedro, ond amgylchynwyd hwynt yn ebrwydd gan filwyr ereill i Don Miguel, a lladdwyd hwynt agos i gyd oll. Derbyniwyd milwyr Don Pedro gyd â'r croesawiad mwyaf gan drigolion Oporto, ac i bob ymddangosiad y mae ei achos yn debyg o lwyddo.

FFRAINGC.—Nid oes dim matterion o bwys wedi digwydd yn ddiweddar yn y wlad hon. Dywedir fod masnach yn

gwaethygu yn feunyddiol, o achos lledaeniâd y *Cholera*, yr hwn sydd etto yn dra dinystriol mewn rhai parthau o'r wlad. Dywedir fod y briodas ag oedd i gymmeryd lle cyn hyn rhwng y Brenin Leopold, o Belgium, âg un o Dywysogesau Ffraingc, gyd â'r rhwysgfawredd mwyaf, wedi ei hoedi. Ond er mwyn arbed cost a thraul afreidiol y mae i gael ei chyflawni yn y modd distawaf ar y seithfed o Awst.

Belgium.—Daeth llythyrau o Holland, ychydig ddyddiau yn ol, yn hysbysu nad oes dim tebygolrwydd etto y bydd i heddwch gymmeryd lle rhwng Holland a Belgium, os na bydd i'r Cynghreirwyr gydsynio âg ammodau y cytundeb a gynnygid gan Frenin Holland. Dywedir fod y *Cholera* yn lledaenu yn ninas Hague, un o brif ddinasoedd Holland.

Newyddion Cartrefol.

YR IWERDDON.

Dublin, Gorphenaf 3. Taenwyd llawer o bapurau yn cynnwys yr hysbysiad canlynol:—"Ni weithiwn ni, y werin, o 16 i 60, i neb a'r sydd yn talu degwm, neu drethi." Y dynion a gyflogwyd gan y Parch. Mr. Hamilton i ladd ei wair a ymadawsant o'r cae, gan dystio na weithient hwy ddim ychwaneg iddo. Y mae gan y Parch. Mr. Turner, Gweinidog Babrothery, dros 60 erw o wair, ac ni all gael neb i'w ladd.—Cynnaliwyd Cyfarfod lliosog ar Fryn Rathcoole, o fewn wyth milltir i Ddublin. Cyfarchwyd y gwyddfodolion gan Marcus Costella a Thomas Reynold, dau o wrthryfelwyr, a chydunwyd ar benderfyniadau cryfion yn erbyn yr amaethwyr a'r boneddigion hyny a barhaent i dalu degwm, yn groes i ewyllys y werin. Tranoeth canwyd udgorn drwy y plwyfydd cymmydogaethol, ac yn y man pob gweithiwr ar dir yr amaethwyr a nacasant gydsynied â gorchymyn y gwrthryfelwyr, a gymmerodd ei arfau ac a aeth adref. Pan gyrhaeddodd yr amgylchiadau hyn i glustiau y llywodraeth, taenwyd cyhoeddiad breninol fod y cyfryw gyfarfodydd yn anghyfreithlon, a bod yn rhaid i'r Ynadon a'r Swyddogion eu gwasgaru, a dal y blaenoriaid. Y mae y dyhiryn Reynolds wedi ei ddal, ac wedi rhoi meichiau am ei ymddangosiad i gael ei brofi am ei wrthryfel yn erbyn y gyfraith.

Penderfynodd y llywodraeth i adael i'r milwyr fyned i weithio y cynhauaf i'r boneddigion hyny na allant gael gweithwyr ereill.

Arglwydd Cloncurry.—Ei arglwyddiaeth, mewn llythyr at gyfarfod o wrthwynebwyr degwm, a ddywed fel hyn:—"Fy nghyfeillion, yr wyf fi yn feistr-tir, a gobeithio nid un drwg iawn ychwaith. Cofiwch fy mod i yn dywedyd, pe diddymid y degwm y fory, gwnai naw o bob deg o'r meistritir ychwanegu hyny at y rhent: a byddai cyflwr y tlodion yn waeth o lawer nag ydyw yn awr."

Chwilio am Arfau.—Ar nos Sul, yr 8fed o Orphenaf, rhwng 9 a 10 o'r gloch, aeth pedwar o wyr arfog i dŷ Nicholas Scholfield, yn agos i Tipperary, a dechreuasant chwilio am arfau, pan aeth un o'r meibion i ofyn i bump neu chwech o'r cymmydogion ddyfod i'w cynnorthwyo hwynt. Y cymmydogion a amgylchasant y tŷ, ac a alwasant ar y gwyr arfog i roddi eu hunain i fynu, y rhai a saethasant allan o'r tŷ, ac a laddasant ddau, ac a archollasant ddau ereill: yna diangodd y pedwar arfog: dilynwyd hwynt, ond aethant dros yr afon, ac ymguddiasant mewn cae o wenith.

Y mae ychwaneg o'r boneddigion sydd yn cyffroi y werin i nacau talu degwm wedi cael eu cymmeryd i fynu gan y Llywydd, yr hyn sydd wedi rhoddi achlysur arall i O'Connell i gablu Gweinidogion presennol ei Fawrhydi. Ymddygiad bygythiol y Llywydd sydd eisoes wedi brawychu llawer o'r terfysgwyr teithiol, y rhai ydynt yn awr yn fwy gochelgar yn eu hymadrodd.

Mewn cyfarfod o Ynadon a Boneddigion, a gynnaliwyd yn ddiweddar yn Balbriggan, cyfranwyd £700 er cynnal a chefnogi y gweithwyr hyny a wasanaethant eu meistriaid yn ffyddlon, er holl fygythion y terfysgwyr. Rhai o'r Offeiriaid Pabaidd ydynt wedi ymdrechu darbwyllo eu praidd o'u ffolineb yn myned ym mlaen fel y maent yn awr. Un o'r Offeiriaid a dderbyniodd bapuryn yn ei rybuddio rhag ymyraeth â'r peth hyn; a'r Sul canlynol rhai o'r dyhirod a ymosodasant arno.

Y mae yn deilwng o sylw, mai ar Ddydd yr Arglwydd y cynnelir y rhan fwyaf o'r cyfarfodydd yn erbyn y degwm. Nid rhyfedd fod dynion, a droseddant mor ddigywilydd gyfreithiau eu Creawdwr, yn gwrthryfela yn erbyn eu brenin daearol.

Y CHOLERA MORBUS.

Yr hanesion am ledaeniad y clefyd arswydus hwn, yn y rhan hon o'r deyrnas, ydynt yn peri ofnau y syrth miloedd yn ysglyfaeth iddo. Gwnaeth eisoes alanastra mawr yn yr holl brif ddinasoedd.

Y SENEDD.

CADW Y SABBOTH.

Ty y Cyffredin.—Gorphenaf 3, *Syr A. Agnew* a gyflwynodd erfyniad oddiwrth nifer o drigolion Llundain a Westminster,

am i'r Senedd drefnu moddion er attal troseddiad o'r pedwerydd gorchymyn, ac er peri mwy o barch i Ddydd yr Arglwydd.

Canghellwr y Trysorlys a dybiai na fyddai trefniadau Seneddol o barthed cadw y Sabbath o fawr les. Er hyny barnai fod y cyfreithiau presennol yn nghylch parchu y Sabboth yn dra anghysson, a gobeithiai y symudid yr anghyssondeb.

Mr. G. Lamb a wadai fod trigolion y Brif ddinas yn talu llai o barch i'r Sabboth yn awr nag yn y dyddiau gynt; ac erfyniai ar y Senedd ommedd gwneuthur dim a dueddai i droi y Sabboth siriol yn ddiwrnod o brudd-der Puritanaidd.

Mr. Hume a gynnygiai y dylid ymofyn ynghylch gweithredoedd y cyfoethogion ar y Sabboth yn gystal ag eiddo y tlodion.

Wedi hyny pennodwyd cyfeisteddwyr, y rhai ydynt yn chwennych cael hysbysiadau o wahanol barthau y deyrnas am y troseddau mwyaf ysgeler yn erbyn y pedwerydd gorchymyn.

ADDYSG YSGRYTHYROL YN YR IWERDDON.

Gorph. 5, *Mr. J. E. Gordon* a gyflwynodd erfyniad oddiwrth y gwyddfodolion mewn cyfarfod yn *Exeter Hall* ychydig yn ol, wedi ei arwyddo gan uwchlaw 4000 o ddynion, ym mhlith y rhai yr oedd 14 o Ardderchogion, 22 o Seneddwyr, a 137 o Weinidogion, Eglwyswyr, ac Ymneillduwyr. Mr. Gordon a areithiodd yn hyawdl yn erbyn gweithrediadau y Gymdeithas newydd a sefydlwyd dan nawdd y Senedd er rhoddi addysg i blant tlodion yr Iwerddon. Dangosodd yn eglur fod yr Offeiriaid Pabaidd wedi rhoddi enwau llawer o Brotestaniaid wrth erfyniadau am ysgolion newydd yn eu hamrywiol ardaloedd, y'ngwrthwyneb i ddymuniad, ac heb wybodaeth y cyfryw Brotestaniaid.

DEGWM YN YR IWERDDON.

Mr. Stanley a gyfododd i ddwyn yr achos pwysfawr hwn dan ystyriaeth y Senedd. Un o'i ymadroddion ef ar yr achlysur o'r blaen a gam-ddeallwyd yn ddirfawr. Dywedasai fod y llywodraeth yn bwriadu llwyr ddiddymiad Degwm yn yr Iwerddon, ac felly y bwriada; ond pan haerodd ef hyny, ni feddyliodd fod i'r Offeiriaid gael eu hamddifadu o'u heiddo, ond y derbynient werth y Degwm mewn rhyw ffordd arall. Gofynai genad i ddwyn tair o Ysgrifau i mewn. Yr Ysgrif gyntaf a orchymynai yn bennodol i bob plwyf wneuthur cytundeb â'r Offeiriad am y Degwm am ryw nifer o flynyddoedd. Cynnygiai i roddi awdurdod i'r Rhaglaw i ddewis gwyr addas i bennodi gwerth y Degwm yn y plwyfydd hyny nad allo yr Offeiriaid a'r plwyfolion gytuno. Yr ail Ysgrif a bennoda genhadon awdurdodedig y'mhob Esgobaeth, y rhai a gasglant holl gyllidau yr Offeiriaid, ac a'u cyfranant iddynt yn ol y gyfran gyfartal a dderbyniant yn awr. Y drydedd Ysgrif a allluoga berchenogion tiroedd i brynu y Degwm, i dalu ei werth i'r cenhadon Esgobaethol, y rhai a brynant diroedd gyd âg ef.

Mr. Shiel a wrthwynebai yr holl Ysgrifau. Ni fyddent mewn grym am flwyddyn yn yr Iwerddon: cynhyrfent y werinos i ymgynnull ynghyd, ac i wneuthur pethau na ddylent.

Mr. O'Connell a achwynai yn erbyn cynghorwyr Rhaglaw yr Iwerddon am anfon dalwyr-lladron i gymmeryd i fynu y boneddigion hyny a flaenorasant yn y cyfarfodydd yn erbyn y Degwm. Wedi pigo gwallau yn Ysgrifau Mr. Stanley, datganodd y drefn a ddymunai efe ddwyn i mewn ynghylch meddiannau yr Eglwys. Yn ei farn ef dylai Gweinidogion pob Sect gael eu cynnaliaeth o'r eiddo a berthyn i'r Eglwys Sefydledig yn unig. Dymunai weled pob Gweinidog yn meddiannu tŷ a thyddyn a'i cadwai uwchlaw tlodi, fel na byddai angen iddo ymddibynu ar neb o'i blwyfolion am ei fywioliaeth. Am y Degwm, yr oedd y Gwyddelod wedi penderfynu peidio ei dalu mwyach, ac ni thalent ef ychwaith, er gwaethaf holl drefniadau ac ymdrechiadau y llywodraeth.

Arglwydd John Russell a feiai yn llym ar ymdrechiadau terfysglyd Mr. O'Connell. Os cymmodiad y ddwy blaid oedd ei wrthddrych, yr oedd yn dilyn llwybr anarferol i gyflawni ei amcanion. "Pan y darfu i mi," ebe ei Arglwyddiaeth, "ychydig o flynyddoedd yn ol ddadleu am adferiad o'u breintiau i'r Pabyddion, ychydig a dybiais y buasent, wedi cael meddiant o honynt, yn ymegnïo i ormesdeyrnasu, yn lle ymfoddloni ar fod yn gyd-radd â'u cyd-ddeiliaid. Ychydig a dybiais y buasent yn cam-ddefnyddio eu breintiau i'r fath raddau ag i beri iddynt ymdrechu i wneuthur y blaid oedd uchaf o'r blaen yn ysglyfaeth i'w dymuniadau anghyfreithlon. Gellid yn hawdd ganfod mai eu hamcan oedd, nid cael trefniadau cyfreithlon trwy foddion cyfreithlon er symud y drygau a'u gorthryment, ond cael pob peth yn ol eu hewyllys eu hun, a chymmell y llywodraeth i'w dilyn yn eu gweithrediadau dinystriol. (*Bonllefau*). I oddef y pethau hyn a fyddai yn niweidiol i'r Iwerddon, ac yn ddinystriol i iawnreolaeth yr holl deyrnas. A feiddiai rhyw un haeru, pa bryd bynag y tybiai y werinos eu bod yn ddigon cryf i wrthsefyll un-

rhyw gyfraith, y dylai y llywodraeth roddi y goreu iddynt, a diddymu y gyfraith hòno? Yr oedd yn ddiau yn anrhydedd i fod yn aelod o unrhyw Senedd, ond gwell genyf fi ennill fy mara trwy lafur fy nwylaw, na bod yn aelod o Senedd a ymddygai oddiar yr egwyddor hòno."

Arglwydd Ebrington a gefnogai yr Ysgrifau hyd eithaf ei allu. Gofidiai yn ddwys o herwydd yr yspryd gwrthryfelgar sydd yn ymdaenu ar led drwy yr Iwerddon, a chondemniai y cymdeithasau a ffurfiwyd yn erbyn y sawl a ddewisont dalu yr hyn a fo ddyledus arnynt i'r Offeiriaid. Pe goddefid i'r cymdeithasau anghyfreithlon hyn barhau, ni byddai eiddo neb yn ddiogel. Dylai y boneddigion, a gwyr cyfrifol ereill, gynnal a chynnorthwyo y llywodraeth; oblegid hawdd gwybod mai y peth nesaf a wnai y gwrthryfelwyr fyddai gwrthod talu rhent i'r meistri-tiroedd absennol; ac wedi hyny nid hir y byddent cyn ymosod ar feddiannau y boneddigion a gyfanneddant yn eu plith. Ar yr un pryd, rhaid oedd iddo dystio nad oedd neb yn fwy awyddus nag efe am weled diwygiad llwyr a pharhaus yn yr Eglwys Sefydledig yn yr Iwerddon.

Syr Robert Peel a ddatganai ei farn y dylent oll gyduno i fynegi eu digllonedd yn erbyn y gormesdeyrn sydd yn awr yn yr Iwerddon. Yr oedd rhai o'r dynion a alwent eu hunain yn gyfeillion rhyddid yn cefnogi y gormesdeyrn. Rhyddid! pa ryddid? ai rhyddid oedd hyn? pan y byddai dyn yn ewyllysgar i ufuddhau i'r gyfraith, yna y gwneid cydfwriad yn ei erbyn yn ebrwydd. Hyn a ddygai i'w gof ddywediad Madame Roland, pan, ar ei ffordd tu a'r dienyddle, y gwelodd golofn i Ryddid, "O Rhyddid, gynnifer o droseddau a gyflawnir yn dy enw di!" A oddefir i'r fath annhrefn barhau, i fagad o derfysgwyr amddifadu dyn o'i eiddo, a'i blant o'u hiawnderau? Hyn a derfynai mewn aflywodraeth ac anrheithiad cyffredin: a galwai ar y llywodraeth i ymegnïo yn ddibaid i'w roddi i lawr. Gan ei fod yn dymuno darostwng pob terfysg a brad, cefnogai yn wresog yr holl Ysgrifau hyn. O bob dirgel-frad, y gwaethaf oedd hwnw a weithredai er amddifadu dynion o'u hiawnderau. Os parhai y brad yn erbyn eiddo, os goddefai y Senedd iddo gael yr oruchafiaeth, sicr yw na bydd dim eiddo yn ddiogel, ac y bydd yn analluog i roddi y gyfraith mewn grym.

Wedi i amryw ereill areithio o blaid ac yn erbyn yr Ysgrifau, cyfrifwyd y Tŷ, a chafwyd

O blaid cynnygiad O'Connell	32
Yn ei erbyn	124
Mwy o blaid cynnygiad Mr. Stanley	92

TRAUL Y DEYRNAS.

Ymddengys, oddiwrth gyfrifon awdurdodedig, fod derbyniadau y deyrnas hon, am y flwyddyn derfynedig ar y pummed o Orphenaf, 1832, yn llai na derbyniadau y flwyddyn flaenorol, o agos i *ddwy filiwn a saith gan mil o bunnau!*

Diau fod y lleihad hwn yn tarddu oddiar ddiddymiad rhai o'r trethi. Etto, fod y lleihad yn llawer mwy nag a ddychymmygodd y Llywodraeth sydd yn amlwg oddiwrth gyfaddefiad Canghellwr y Drysorfa yn y Senedd, y byddai *traul* y deyrnas eleni yn *fwy* o un miliwn a dau can mil o bunnau na'i *derbyniadau.*

Crynodeb o dderbyniadau y deyrnas am 1831 a 1832.

	1831.	1832.	Cyn.	Llei.
Customs	16,307,295	14,844,911	. .	1,462,384
Excise	15,644,559	14,658,716	. .	985,843
Stamps	6,504,213	6,552,829	48,616	. . .
Post Office	1,397,617	1,346,000	. .	. . .
Trethi	4,935,709	4,905,941	. .	51,067
Amrywiaeth	585,020	403,568	. .	29,766
	45,373,813	42,711,965	48,616	2,529,06[illegible]
Y cynnydd				48,616
Lleihad yn y derbyniadau				£2,480,460

SESSIWN CHWARTEROL SWYDD DINBYCH,

A gynnaliwyd yn Rhuthyn, ar y 3ydd a'r 4ydd o Orphenaf. Y Parch. R. Newcome oedd y Cadeirydd, yr hwn, wrth gyfarch yr Uchel Reithwyr, a grybwyllodd fod Ysgrif y Senedd ynghylch Rheolaeth Cymdeithasau Cyfeillgar, yr hwn oedd i derfynu yn y mis hwn, wedi cael ei helaethu am ddwy flynedd yn rhagor: a'r Cymdeithasau Cyfeillgar hyny a omeddant, yn y cyfamser, gydymffurfio â threfniadau yr Ysgrif Seneddol, a olygir yn Gymdeithasau anghyfreithlon. Dymunai hefyd alw eu sylw at yr Ysgrif Seneddol ynghylch y Clefyd arswydus sydd yn taenu ar hyd y wlad, ac sydd yn gwneuthur cymmaint o alanastra mewn tref gyfagos. Cynghorai i Swyddogion pob Plwyf, yn yr hwn y torai y clefyd allan, hysbysu hyny yn ebrwydd i Gyfrin Gyngor y brenin, y rhai a anfonent iddynt bob cyfarwyddyd o barthed rhwystro ei ymledaeniad. A diau y gwnai yr unrhyw ddoeth Ragluniaeth, yr hwn a oddefodd i'r clefyd ddyfod i'n plith, lwyddo y moddion a arferwn er ein cadwedigaeth."

Lladrata Llieiniau.—George Foley a James Tenterdine a gyhuddwyd o ladrata llieiniau, o eiddo James Temling, yn lletty Edward Shay, yn Abergele, ar y 1af o Fai diweddaf. Euog. *Chwe mis o garchar.*

Lladrata Glo.—Jane Griffiths, hen wraig dros 60 oed, o'r Mwnglawdd, a gafwyd yn euog o ladrata glo o'r Coedpoeth, o eiddo John Burton, Ysw. ac ereill. *Mis o garchar.*

Terfysg yn Yspyttŷ Ieuan.—John Richards, David Williams, John Roberts, a Margaret ei wraig, ac Ellen Richards, a gyhuddwyd am iddynt hwy (ynghyd â John Evans, Crydd, a Margaret ei wraig, Owen Jones, a Chatharine Richards, y rhai sydd etto heb eu cymmeryd i fynu) ar y 18fed o Ionawr diweddaf, ymgynnull yn derfysglyd yn Llan Yspyttŷ, gan ymosod ar Samuel Robinson a John Williams, dau o swyddogion y Sirydd, a'u cymmell hwynt i ryddhau eu carcharor John Evans.

Mr. Horne oedd cyfreithiwr y Cyhuddwyr, a Mr. Peers a ymddadleuodd o blaid John Richards a David Williams.

Mr. Horne, wrth gyfarch y Rheithwyr, a ddywedodd fod y carcharorion yn cael eu cyhuddo o droseddi erchyll, sef rhwystro swyddogion y brenin rhag rhoddi y gyfraith yn ei grym. Yr oedd y profiad presennol o bwys mawr i lwyddiant masnachwyr, a

heddwch y wlad. Ond crybwyllai yr amgylchiadau oddiar y rhai y cododd y cyhuddiad presennol; ac nid ammheuai y gallai eu profi hwynt, er boddlonrwydd llwyr i'r Rheithwyr, gan dystion geirwir. Yr oedd Crydd o'r enw John Evans, un o breswylwyr Llan Yspyttŷ, yn ddyledus o £20. i Mr. Twiston, Lledr-fasnachydd, yn Ninbych. Gan nad allai Mr. Twiston gael ei arian ganddo, gorfu arno geisio *writ* yn ei erbyn, yr hon a ymddiriedwyd i Samuel Robinson a John Williams, dau o swyddogion y Sirydd, Wilson Jones, Ysw. Ar y 18fed o Ionawr diweddaf daethant i Yspytty oddeutu wyth o'r gloch yn y boreu. Aeth J. Williams at dŷ John Evans, tra y safai y swyddog arall nid yn nepell oddi wrtho, a phan ofynodd ai hwnw oedd tŷ J. Evans, atebwyd, Nage. Ond gan ei fod yn ammeu y gwirionedd o hyn, rhoddodd ei law ar ysgwydd J. Evans, a dywedodd, "Yr wyf yn eich dal yn enw y Brenin." A phan oedd yn chwilio yn ei logell am y *warrant* neidiodd J. Evans a'i wraig ato, a thaflasant ef i lawr. Ar hyn J. Evans a gyfododd, ac a ddiangodd dros y bont i Swydd Gaernarfon; y ddau swyddog a frysiasant ar ei ol, ac a'i cawsant wedi ymguddio mewn melin. Erbyn hyn yr oedd tyrfa fawr o'r trigolion wedi ymgasglu wrth y felin—a phan oedd y Swyddogion yn arwain J. Evans tu â'r bont dilynwyd hwynt gan y dyrfa, a rhai o honynt yn taflu cerig atynt. Braidd yr aethant dros y bont pan y daeth tyrfa arall i'w cyfarfod hwynt dan flaenoriaeth John Richards, yr hwn a ymafaelodd yn nwylaw y Swyddogion, gan ymdrechu rhyddhau y crydd, a chan haeru na chaent fyned âg ef ymaith. Ar hyn, y Swyddogion a alwasant ar ddyn o'r enw Harry Isaac i'w cynnorthwyo hwynt. "Cynnorthwy!" meddai ef, "rhoddaf i'ch llofruddio chwi." Y terfysgwyr a gymhellasant y Swyddogion i fyned â J. Evans i'w dŷ ei hun—a thra yr oeddynt yno, curwyd a throediwyd hwynt yn ffyrnig gan John Roberts a'i wraig, ac ereill, y rhai a daflasant gerig drwy y simdde, gan obeithio y disgynent ar ben y Swyddogion. Oddeutu yr amser hwn daeth un arall i gefnogi ac i gynnorthwyo y terfysgwyr, sef Dafydd Williams, yr hwn a ddylasai wybod amgenach pethau, a rhoddi esampl gwell i'r trueiniaid anwybodus o'i amgylch. Yr Ysgol feistr a ddarllenodd y *warrant*, ac a ddywedodd nad oedd gan y Swyddogion awdurdod i ddal J. Evans yn Swydd Gaernarfon, a chynghorodd y Crydd i beidio myned gyda hwynt. Pan welodd y Swyddogion fod eu bywyd mewn perygl os arosent yno, yr oeddynt ar fedr ymadael, eithr nid cyn i J. Evans addaw dyfod atynt dranoeth i Bentre'r Foelas. Ond pan oedd y Swyddogion yn myned trwy y Llan bagad arall o bobl a ymosodasant arnynt, ac a darawodd un o'r Swyddogion yn ei dalcen â chareg, nes oedd y gwaed yn llifo. Y cyfryw yw yr amgylchiadau dan y rhai y cyflawnodd y carcharorion y troseddau y cyhuddid hwynt o'u plegid. [Yna Mr. Horne a sylwodd yn fanwl ar y gyfraith o barthed y troseddau hyn.] Os bydd *tri* o ddynion yn ymgynnulledig er cefnogi eu gilydd mewn peth anghyfreithlawn, y gyfraith a'u golyga hwy yn euog o *derfysg*, ac yn agored i gosp drom. Nid angenrhaid yw llefaru yn faith i'ch darbwyllo, foneddion, fod gweithredoedd o'r fath hyn yn anaddas ac yn wrthun. Yn wir, pe goddefid y cyfryw bethau—pe caniateid i ddynion rwystro swyddogion heddwch yn y cyflawniad o'u dyledswydd, ni byddai nag eiddo na phersonau yn ddiogel mwyach. A drwg genyf eich hysbysu mai nid anfynych y taflir anhawsderau ar ffordd swyddogion heddwch yn y parthau hyny. Nid oes ond ychydig er pan yr anfonais i *subpena* i un o drigolion Yspytty i ymddangos yma fel tyst, yr hwn a ddywedodd ei fod ef yn dirmygu y dernyn papur a'r sawl a'i hanfonodd, ac na ddeuai efe ddim yno. Arnoch chwi, Foneddigion, yr ymddibyna ddangos i'ch cydwladwyr mai nid cyfraith pen pastwn a wna y tro yn y wlad hon—fod deddfau y deyrnas yn gofyn ufudd-dod gan bob gradd o ddynion. A gobeithiaf y rhydd eich rheithfarn heddyw rybudd i bawb i ymogelyd rhag trosedd mor erchyll a gwrthryfela yn erbyn cyfreithiau ein gwlad."

John Williams, a *Samuel Robinson*, a gadarnhasant yr holl bethau a adroddwyd uchod. Gwadasant iddynt fygwth saethu y bobl oedd wrth y felin. Bu J. Williams yn sal am bythefnos ar ol y camdriniaeth a gafodd yn Yspyttŷ.——*Croes-holwyd* gan Mr. Peers. Ni ddarfu Dafydd Williams eu curo, ond annogodd y dyrfa i'n gwrthwynebu.

Ar ran y carcharorion J. R. a D. W. dygwyd tystion ym mlaen i brofi iddynt hwy glywed Dafydd Williams yn dyweyd wrth y Swyddog, "Os darfu chwi ddal J. Evans yn Swydd Ddinbych, yr oedd genych awdurdod i'w ddal ef tu draw i'r afon." Tystiwyd hefyd fod D. Williams yn yr Ysgoldŷ o 9 hyd 12. Ar ran J. Richards profwyd ei fod wedi cynghori J. Evans i fyned gyd â'r Swyddogion i Ddinbych.

J. C. Williams, Ysw. a ail-adroddodd y dystiolaeth i'r Rheithwyr, ac a geryddodd yn llym ymddygiad anweddus un o'r tystion, sef *Harry Isaac*.

Ar ol hir ystyriaeth, y Rheithwyr a gawsant *Dafydd Williams* yn *Ddieuog*; y lleill yn *Euog o'r terfysg a'r ymosodiad*.——Dedfryd, *Tri mis o garchar i John Richards, a dau fis bob un i'r lleill.*

CYMDEITHAS CYMMEDROLDEB BRYTANAIDD A THRAMOR.

Cynnaliwyd dau Gyfarfod perthynol i'r Gymdeithas glodwiw hon: yn y cyntaf Esgob Llundain oedd y Cadeirydd, yr hwn a areithiodd yn dra ardderchog ar yr achlysur. Amrai o enwogion ereill a ddatganasant eu syniadau ynghylch dibenion a defnyddioldeb y Gymdeithas.

Mr. Cruikshank a alwodd sylw y Cyfarfod at fasnach y gwirod, yr hwn a alwai efe yn niwed gwladol. Dangosai fod y masnach hwn yn dinystrio eiddo. Yn 1830, pan ddechreuodd y Gymdeithas hon ei gweithrediadau o ddifrif, talwyd ardreth ar ddeg miliwn ar hugain o alwyni o wirod; gwerth yr hyn, fel nwyddau cartrefol (yr oedd ardreth fwy ar wirod tramor) oedd saith swllt y galwyn; a'r cwbl a fyddai yn ddeng miliwn, a phum can mil o bunnau. Ond nid hyn yw y cyfan: yr oedd y gwirod yn cael ei gymmysgu; gellid cyfrif fod y bedwaredd ran o ddwfr yn cael ei roddi at bob galwyn o wirod; yr hyn sy chwe miliwn o bunnau yn rhagor oddiwrth eiddo neu lafur yfwyr gwirod. Tybiwch fod awr o amser yn cael ei golli at bob chwarter pint (*quartern*) o wirod a yfir, a bod llafur pob awr yn werth dwy geiniog; yna bydd y cwbl yn werth naw miliwn a chwe chan mil o bunnau. Fel hyn y dinystriwyd gwerth chwe miliwn ar hugain a chan mil o bunnau o eiddo a llafur. Y mae masnach y gwirod yn niweidiol hefyd i amaethyddiaeth. Cyfeiliornad oedd haeru fod y masnach hwn yn achosi mwy o alwad am ŷd. Os golygwn mai dwy filiwn ar hugain yw nifer trigolion y deyrnas hon; a bod naw miliwn yn cael digon o ymborth: yna yr oedd tair miliwn ar ddeg a allent fwyta ychwaneg, neu well, ymborth nag y maent yn ei gael yn bresennol: ac os gallai y rhai hyn gael gafael ar

bedair ceiniog yn yr wythnos yn rhagor, a arbedwyd oddiwrth wirod, byddai hyn yn swm mawr, yr hyn a dreulid felly ar nwyddau amaethyddol. Ar ol y cwbl, ar y tir y seiliwyd masnach a llwyddiant y wlad hon.

Mr. Carr a adroddodd lawer o hanesion ynghylch gweithrediadau y Gymdeithas hon. Mewn tref yn yr Iwerddon yr oedd 22 o dafarndai, ac un masnachdy pobydd, yr hwn nid yw yn cael ond ychydig o fasnach! a pha fath raid fod moesau y trigolion? Mewn lle arall yr oedd 60 o fasnachdai, heb un llyfr-werthwr yn eu mysg: ac ni ellid prynu *sheet* o bapur ond yn y tafarndy. Yr oedd hyn yn brawf o'r anwareidd-dra sydd yn dilyn ol gwirod. Yn *Liskeard*, yn Ngherniw, yr oedd y dyrfa mor fawr fel na allent nesâu at y bwrdd i roddi eu henwau i lawr, a galwodd y Cadeirydd arnynt i ddywedyd eu henwau, ac yr ysgrifenai yntau hwynt: yn y modd yma cofrestrwyd 96. Y'mhlith y nifer yr oedd un meddwyn diffaith. Y'mhen pedair wythnos derbyniwyd llythyr, a'r wraig a dystiodd fod ei gwr heb droseddu rheolau y Gymdeithas. Yr oedd y fath gyfnewidiad yn ei arferion a'i ymddygiad, fel nad ymddangosai yr un dyn.

Y Parch. J. Campbell a ddyfynodd rai ymadroddion o ysgrifeniadau y diweddar Barch. R. Hall: "Y rhan fwyaf o'r llofruddiaethau a'r troseddau a gyflawnir yn ein byd a darddant oddiar feddwdod. Nid oes neb a ddichon wrthsefyll llosgiadau y dyfroedd poethion. Y mae meddwyn yn gaeth-was i nwydau ac i bechod, ac yn gymmaint hunan-leiddiad a phed ymgrogai neu y saethai ei hun."

Y Gymdeithas hon a wnaeth lawer o les yn nhrefydd Lloegr: onid oes modd eu sefydlu ym mhlith gweithfaoedd Cymru?

ANERCHIAD

Yr Ymneillduwyr at y Brenin ar ei waredigaeth oddiwrth yr adyn a geisiodd ei ladd yn Ascot.

Ar ol i'r Anerchiadau o Rydychen a Chaergrawnt gael eu cyflwyno i'r Brenin ar ei orsedd, cyflwynwyd un oddiwrth Ymneillduwyr Llundain, a'r ardaloedd cymmydogaethol, ond ni dderbyniwyd hwn gan y Brenin ar ei orsedd. Y digwyddiad hwn sydd wedi peri llawer o syndod i'r Ymneillduwyr: ond pan ystyrir pwy oedd blaenoriaid y genadwri hon, nid oedd lle i ddisgwyl yr anrhydeddai y Brenin hwy i raddau mawr. Un o'r blaenoriaid oedd y *Parch.* Mr. Aspland, pregethwr Sosinaidd, yr hwn, mewn cyfarfod cyhoeddus yn Hackney, a chwydodd gableddau a chelwyddau digyffelyb yn erbyn ein grasusaf Frenines Adelaide. Ac un o'i gefnogwyr gwresocaf oedd y Dr. Pye Smith, yr hwn a ganmolodd ymddygiad Mr. Aspland ar ol iddo gablu y Frenines. Pe buasai gan y ddau ŵr hyn y radd leiaf o foneddigeiddrwydd ni buasent yn rhyfygu ymddangos ger bron eu Brenin. Ni allai ei Fawrhydi fod yn llwyr anhysbys o'u hymddygiad; ac am hyny ni allai lai nag ystyried eu presennoldeb hwy yno fel sarhad iddo ef a'r Frenines.

Y CHOLERA MORBUS.

YMDDENGYS fod yr haint gofidus hwn wedi cyrhaedd amrai o ddinasoedd Lloegr a Chymru, yn dra angeuol. Ugeiniau o'r rhai ydynt yn holl-iach un diwrnod cyn tradwy yn gorwedd yn y bedd. Y mae wedi tori allan eilwaith yn ei rym dinystriol yn Llundain, ac nid yw yn cyfyngu ei ddifrod ym mysg y werinos yn unig, ond y mae amryw o'n mawrion wedi syrthio yn ysglyfaeth iddo. Nid ydyw y Llywodraeth yn barnu yn addas gyhoeddi hysbysiad neillduol yn ei gylch, gan feddwl y byddai hyny yn creu ofn ac arswyd afreidiol yn y wlad, ac yn effeithio canlyniadau niweidiol i'n masnach, yn enwedig i'n masnach morawl. Dywedir bod nifer y marwolaethau yn Llundain, yn unig, oddeutu 30 bob dydd. O fewn i chwech o blwyfydd yn y brif ddinas, yn yspaid un mis, sef o Fehefin 16 i Orphenaf 13, y mae y marwolaethau yn 66 o wrrywiaid, a'r un nifer o fenywod, yn rhagor nag yr oedd o fewn yr un yspaid o amser yn y flwyddyn 1831, ac yr ydys yn meddwl fod y cymhariaeth galarus hwn yr un mewn plwyfydd ereill yno. Bu farw Mr. Herschell, mab y Dr. Herschell, Archoffeiriad Iuddewig, o'r Cholera, bore ddydd Gwener, yn Llundain, ar ol chwe awr o saldra, yr hwn a ddaeth i'r wlad hon i ymweled â'i dad. Yn Spitalfields y mae y swyddogion plwyfol wedi cloddio bedd oddeutu 12 troedfedd o hyd, 9 troedfedd o led, ac 16 troedfedd o ddyfnder, i dderbyn cyrph y rhai a fyddant farw o'r clefyd hwn. A chladdwyd yno, ddydd Llun, yr 16 o Orphenaf, 6, dydd Mawrth 13, dydd Mercher 8, dydd Gwener 9. Yn Nghaer Efrog torodd allan mor ofnadwy ag i beri oediad y Sessiwn am ychydig. Oddeutu ugain mil a glafychodd, a llai na'r drydedd ran a fu farw o hono.

Gocheliad yn well nag Iachâd.—Y mae Clwy'r Geri (*Cholera Morbus*) yn dechreu trwy boen yn yr ymysgaroedd, yn aml trwy boen bychan, ond weithiau yn fawr. Achosir hyn yn fynych trwy gymmerwyd bwyd anghymmwys, naill ai mewn rhyw, neu mewn maint, am hyny gochelwch bob bwydydd anhawdd i'r cylla eu treulio, megys cig wedi ei *ffrio*, neu wedi ei drin ddwywaith; pob llysiau oerion, megys cucumerau, llysiau anaeddfed, ac hyd yn nod pys berwedig. Bwytewch hen fara, a chig defaid a gwartheg yn hytrach na chig lloi a thyrchyn. Peidiwch ag yfed diodydd surion, megys cwrw sur, porter, neu *cider*, ac yn eu lle yfwch gwrw gwan a newydd, neu ychydig *gin* a dwfr. Os yw y rhai hyn uwchlaw eich moddion, yfwch *dŵ ginger;* peidiwch ag yfed dwfr drwg, neu ddwfr oer, pan fyddoch wedi chwysu. Peidiwch a meddwi, oblegid y mae y meddwyn yn ddarostyngedig iddo o flaen neb ym mhob gwlad yr ymwelodd y clefyd hwn â hi. Gochelwch, os bydd modd, weithio mwy nag yr ydych yn alluog. Ymgedwch rhag awyr y nos, a'r gwlith trwm sydd yn disgyn ar ol dyddiau poethion. Nac ymdrochwch mewn dwfr oer, ac na chymmerwch gyfferi rhy gryfion. Byddwch dymherus ym mhob peth, ac nac ofnwch. Cludwch ymaith bob tomenydd yn achos i'ch tai, ac hefyd bob llysiau neu wreiddiau wedi braenu. Cedwch eich ffenestri yn agored y dydd, gwyngalchwch eich tai, a chedwch eich cyrph yn lân, a'ch plant hefyd, ac nac ymwelwch â'r cleifion yn ddiachos. Dylai y rhai gwan eu hiechyd, ac o ymysgaroedd tyner, wisgo darn o wlanen am eu canol. Os bydd arnoch ychydig boen yn eich ymysgaroedd, danfonwch am y meddyg; ac os ydych yn byw yn y wlad, a gorfod aros ychydig cyn iddo allu dyfod, cymmerwch 30 neu 40 diferyn o *laudanum*, ychydig o *fagnesia*, a gwydraid o *brandi* neu *gin*, wedi eu cymmysgu ynghyd.

At Amaethwyr, Boneddig a Gwreng.—Bydd dda gan lawer o'n cydwladwyr glywed, yn enwedig prif ffermwyr Cymru, fod un Mr. B.

Phillips, o *Wackley Lodge*, yn agos i Ellesmere, Sir Amwythig, wedi dwyn i berffeithrwydd, ar ol llawer o olrhain a thraul, math o wasg i wasgu caws, neu unrhyw beth arall ag sydd yn gofyn dirwasgiad. Y mae ei wneuthuriad ar ddull hollol newydd: a gellir chwanegu trymder y pwysiad o un dunnell i bump, a'i leihau fel y gwelir achos. Ei ddefnydd yw haiarn, ac nid ydyw yn cymmeryd hanner y lle a gymmerir gan y wasg gyffredin; a phan y'i gosodir i fynu, y mae ar unwaith yn ddefnyddiol ac yn addurniadol—a phan na bydd ei heisieu, gellid ei thynu i lawr yn ddidrafferth, a'i chadw o'r ffordd. Y mae yn ddywenydd genym fod etto yn ein gwlad ambell ŵr boneddig gwladgarawl ag sydd yn defnyddio eu hamser a'u doniau er lles ein ffermwyr, y rhai a esgeulusir yn ormodol yn y dyddiau hyn, ar ffyniant pa rai y mae llwyddiant ein teyrnas, i raddau mawr yn ymddibynu, a'n dymuniad diffuant yw, y bydd i Mr. Phillips gael ei gyflawn wobrwyo am ei ymdrechiadau clodwiw. Yr ydym yn deall fod y boneddion canlynol ym mhlith ei gefnogwyr, ac wedi prynu rhai o honynt, sef, Syr Robt. Wmes. Vaughan, Barwnig, Syr Rowland Hill, Barwnig, W. Sparling, Ysw. John Deighton, Ysw. Mr. Stanway, Mr. Oakley, Mr. Lewis, a Mr. Nixon.

Dysgeidiaeth yn yr America.—Sefydlwyd Ysgolion yn ddiweddar yn yr America i roddi dysg yn rhad, o barth arian, ar yr ammod i'r ysgolhaig weithio am dair awr neu bedair yn y dydd, wrth ryw gelfyddyd neu amaethyddiaeth, er lles neu elw i'w athraw. Ac fel hyn y mae lles y naill a'r llall yn gyd-blethedig, gan fod yr athraw yn cael ei obrwyo, a'r tlotaf yn cael ei ddysgu yn ddi gost. Y mae y drefn hon yn dwyn i'n meddwl gyflwr yr apostol Paul; canys pa beth a ddaethai o hono, a siarad mewn dull dynol, oni buasai ei fod wedi dysgu y gel yddyd o wneuthur pebyll, tra yr oedd yn dysgu wrth draed yr enwog Gamaliel? Yn yr amseroedd hyn, yn enwedig, pan y mae sylfeini y ddaear yn cael eu siglo, pa mor angenrheidiol ydyw dwyn yr ieuengctid i fynu mewn gwybodaeth o ryw gelfyddyd ennillgar, fel y gallont "weithio trwy lonyddwch, a bwyta eu bara eu hunain." 2 *Thes.* 3. 12. Dyledswydd arbenig rhieni yw dwys wasgu ar feddyliau eu plant y rhan hwn o'r Catecism, sef "Fy nyled at fy nghymmydog yw....dysgu a llafurio yn gywir i geisio ennill fy mywyd." Un gwr duwiol yn ddiweddar a ddewisodd ddwyn ei fab i fynu mewn rhyw alwedigaeth yn hytrach na derbyn y swydd a gynnygid iddo; oblegid byddai y cyntaf ganddo bob amser, ond, fe allai y dygid yr ail oddi wrtho yn ddi-rybudd.

Llofruddiaeth echryslon.—Y mae y *Stirling Journal* yn rhoddi hanes am lofruddiad genethig ieuangc gan ei mam, gwraig i lafurwr o'r enw Mac Aush, yn byw yn St. Ninians. Yr oedd hi yn chwannog iawn o yfed i ormodedd, ac ymrafaeliai yn aml â'i merch, yr hon a'i ceryddai oblegid ei meddwdod. Cafwyd hi un boreu yn ei gwely, â'i gwddf wedi ei dori, ac yr oedd ellyn gwaedlyd yn yr ystafell; ac nid oes dim ammheuaeth nad ei mam, yr hon oedd heb sobri y pryd hyny, a gyflawnodd y weithred.

Ystorm o Genllysg.—Ar nos Iau, Gorphenaf 18fed, ymwelwyd â thref Margate âg ystorm o genllysg dychrynllyd. Yr oeddynt yn mesur oddeutu dwy fodfedd a hanner o gylch. Cyfrifir fod oddeutu 30,000 o bennillau (*panes*) o wydr wedi cael eu tori yn y dref; a dywedir fod y golled oddeutu £2000. Parhaodd yr ystorm am oddeutu pum mynyd, a dilynwyd hi â chawod o wlaw am oddeutu deng mynyd. Torodd 1000 o bennillau o wydr yn yr Eglwys Newydd.

Dienyddiad Jonathan Smithers.—Cafwyd yr adyn hwn yn Euog o osod ei dŷ ar dân, i geisio twyllo yr *Insurance Office*, yr hyn a achlysurodd farwolaeth amrai o fenywod ag oeddynt yn lletya gyd âg ef. Cafodd ei ddienyddio ddydd Llun, y nawfed o Orphenaf.

Rhagluniaeth.—Y *Liverpool Courier* a fynega fod Gwyddel, o'r enw Richard Connor, wedi cael ei ddal ar ddrwg-dybiaeth ei fod yn euog o lofruddiaeth. Yr oedd *warrant* hefyd yn erbyn William Connor, yr hwn a fu farw o'r *Cholera*, ar fwrdd y llong *Brutus*. Dychweliad y Llong hon i Le'rpwll fu yn offerynol, dan ragluniaeth, i roddi y llofrudd yn nwylaw y gyfraith. Mor rhyfedd yw ffyrdd y Goruchaf!

CYMREIGYDDION CAERLUDD.

AT GYHOEDDWR Y GWYLIEDYDD.

Syr—Mae yn adnabyddus i ddarllenwyr eich Eurgrawn fy mod i er's rhai blynyddau wedi ymuno fel aelod o Gymdeithas Cymreigyddion Caerludd, ac wedi gwneuthur a allwn er cefnogi ei hamcanion i goleddu yr Iaith Gymraeg, a lledaenu gwybodaeth ddefnyddiol ym mysg y Cymry, ac er ei hamddiffyn rhag enllib y cyfryw a ddywedent yn ddrwg am dani. Ond yn ddiweddar, ac yn groes i fy meddwl i, penderfynodd y Gymdeithas i ddileu un o'i rheolau a waharddai ymyraeth â phyngciau gwladol; ac ymddangosodd pethau ag yr ydwyf fi yn eu cyfrif yn wrthbleidiol a chythruddol dan ei henw yn rhai o'r Cyhoeddiadau Cymreig. Am hyny, er dangos i fy nghydwladwyr fy mod i yn hollol ymwrthod âg ymgecraeth a gwrthbleidiaeth, ac hefyd â'r dychymmygion diail a draddodir weithiau yn Nghyfarfodydd y Gymdeithas mewn perthynas i'r Iaith Gymraeg, erfyniaf arnoch argraffu y llythyr hwn, er hysbysu iddynt fy mod wedi tynu ymaith fy enw fel aelod o'r Gymdeithas Gymreigyddol, er fy mod etto yn gwir barchu nifer o'r rhai ydynt yn perthyn iddi, ac heb gyfnewid fy marn am y defnyddioldeb a allai ei wneuthur, ond iddi beidio ymyraeth â phethau gwrthbleidiol, ac hefyd ochel rhag i aidd yr aelodau dros Iaith Gomer oddef iddynt fod yn rhy barod i gefnogi yr hyn sydd ddychymmygol.

Griffith Davies.

Caerludd,
Gorphenaf 12, 1832.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. H. R. Thomas, A. M. i Guradiaeth Parhaus Llanfachreth a Llanelltyd, Sir Feirionydd. Rhydd trwy ddyrchafiad y Parch. H. W. White, A. M. i Beriglorïaeth Dolgellau. Noddwr, Syr R. W. Vaughan, Barwnig.

Y Parch. H. Burn, S. C. L. i Gôr-Beriglorïaeth Llangynllo, yn Eglwys Gadeiriol Brycheiniog. Rhydd, trwy farwolaeth y Parch. T. B. Allen. Noddwr, Arglwydd Esgob Tŷ Ddewi.

BU FARW,

Ar Ddydd Llun, y 9fed o Orphenaf, yn Llandain, Watkin Henry, mab hynaf y Gwir Anrhydeddus C. W. W. Wynn, yn 16 mlwydd oed.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] MEDI, 1832. [RHIF. 113.

HANES LLANARMON YN IAL.

LLANARMON yn Iâl, Çantref Iâl, ar gyffiniau Swyddau Dinbych a Challestr, yn Swydd Dinbych, sydd le nodedig am garneddau, oerni ei sefyllfa, a'i leuad. Dosperthir y Plwyf hwn i bedair ar ddeg o drefydd-degwm, nid amgen na Bodidris Treian (Swydd Callestr) Bodidris Rhiwbarth, trwy ganol y rhai yr â terfyn Swyddau Dinbych a Challestr, Bodigre Iarll, Bodigre Abbot,* Cileiriog, Gelligynnan, Creigiog Uwch-glan, ac Is-glan, Allt-gymbyd, Llan, Banhadla, Cyfnant, Gwaen-y-ffynnon, Eryryt.† Cyssegrwyd yr Eglwys ar enw Garmon,‡ ond ni wyddis yn iawn ym mha oes yr adeiladwyd hi gyntaf; ail adeiladwyd hi yn y flwyddyn 1736, yn ddeublyg; y mae oddeutu 40 llath o hŷd, ac 20 o lêd, yn cael ei chynnal ar golofnau coed. Ychydig flynyddau yn ol, trwy ymdrech clodwiw y Parch. Mr. Denman, Wilson Jones, Ysw. a'r plwyfolion ereill, cafodd ei llech-feini, a'r eisteddleoedd, eu gosod mewn trefn, a thân-gell yn ei chwr eithaf; ac y mae hi yn awr yn barddwych ac yn gynnesawl. Ar yr ystlys ddehau tu allan i'r Eglwys mae llun Garmon o gareg nâdd, yn dal calon yn ei law, ac yn ngwisg offeiriadol y dyddiau hyny. Yn yr un ystlys o fewn i'r Eglwys y mae gorweddle a chareg lun, a'r geiriau hyn yn ysgrifenedig ar y darian—"*Hic jacet Gruffudd ap Llewelyn ap Ynyr.*" Hwn oedd un o gyn-deidiau y Llwydiaid o Bodidris, fel y dangosir ar ol hyn. Trosglwyddwyd y careg-lun o'r Eglwyseg (neu *Vale Crucis*) pan ddiddymwyd y Mynachdy hwnw yn amser Harri yr wythfed. Y chwedl am dano sydd fel y canlyn:—Pan yr oedd yr holl fyd Cristionogol yn myned i ennill y ddinas sanctaidd Jerusalem oddiar y Tyrciaid, Gruffudd yntau hefyd oedd un o'r cadfridogion enwog; ac wrth gymmeryd dinas, pan â'i draed ar y caerau, brathwyd ef yn ei boten, nes y syrthiodd ei berfedd i lawr rhwng ei draed, ac yntau yn dal etto i ymladd yn wrol, daeth ci a chydiodd yn ei berfedd. Fel hyn y darlunir y gwr careg—y mae yn gorwedd ar lêd ei gefn, â'i gleddyf yn y naill law, a'i astalch yn y llaw arall, ac wrth ei draed gi yn gafaelu yn y dolenau, y rhai a liwid o liw perfedd.

"Disgynydd dewr cyn-dad glew!"

Yr hwn* yn ymladd dan Gruffudd ap Madoc, Arglwydd Dinas Brân, yn erbyn Harri yr eilfed, a ddigwyddodd dynu ei fysedd gwaedlyd ar hyd ei gleddyf, yr hyn a barodd yr arf-bais perthynol i deulu Bodidris,† sef pedair llinell ar darian.

---

* Fe allai iddynt gymmeryd yr enwau hyn oddiwrth fod y naill yn perthyn i Iarll Grey de Rathin, a'r llall i Abbad Eglwyseg; ond y mae degwm y ddwy yn awr yn perthyn i'r Ficer.

† Dywed Pennant mai oddiwrth hen Gyrus o Iâl, y Diarebwr, y cafodd y dre-ddegwm hon ei henw.

‡ St. Germanus, Esgob Auxere, yr hwn, ynghyd â Lupus, a fuont y prif achos o ennill y fuddugoliaeth hynod *Halleluiaticae,* neu *Hosanna*, dros y Pictiaid a'r Celyddonwyr wrth Wylanen yn ymyl y Wyddgrug, ac a ddaethont drosodd o Ffrainge i ddiwygio cyfeiliornad Morgan, neu y *Pelagian Heresy*.

* Ynyr ap Howel ap Meredith ap Sandde Hardd; yr hwn, o herwydd ei wroldeb y'mrwydr Corwen, yn y flwyddyn 1165, a gafodd gan ei dywysog y fraint o wisgo pedair llinell waedlyd ar ei darian. Canys tra yr oedd efe yn ymddiddan â'i dywysog ar ol y frwydr, â'i law aswy oll yn waed, digwyddodd ei thynu ar draws ei gleddyf, a gadael ôl ei bedwar bys arno. Y tywysog yn gweled hyn, a orchymynodd iddo eu dwyn ar ei darian; a rhoddodd iddo ar yr un pryd dre-ddegwm Gelli-gynnan, megys prawf mwy sylweddol o'i ewyllys da.—PENNANT.

† *Bodidris yn Iâl.* Sandde Hardd oedd fab Caradoc, tywysog enwog ym Môn yn nechreuad y

Yn y pen dwyreiniol i'r Eglwys y mae bedd-faen a chareg-lun Evan Lloyd, a'i fedd-argraff fel y canlyn:—

"Evan Lloyd o Yal, Ysgwier, un o'r Depuwti Llifftenants, Custos Rotulorum, ag Ustus o Heddwch yn Shir Ddinbech, a chapten dan Fawrhydi Brenhin Siarls yn y Werddon. Mab ag Aer Syr Sion Lloyd ag wyr Syr Evan Lloyd, Marchogion Urddod. Y Deuddegfed o Ynyr o Yal o Dad i Dad, a'r Degfed o henw Lloyd o'i dŷ a fu farw y 17 Dydd o fis Ebrill, oedran i'r Arglwydd 1637, Ymhresaddfed yn Shir Fôn, a'i gorph a fynnodd Mari i wraig i ddwyn oddyno yw ddayaru yn meddrod i Henafiaid, yn Llanarmon yn Yal. Yr hwn Evan Lloyd a briododd Mari Merch ag un o Gyd-aeresau Syr Risiard Trefor, Marchog, ag o honi y bu iddo ddeg o Feibion a phedair o Ferched, nid amgen Sion Lloyd i Fab Hynaf, ag Aer Ysgwier un o'r Depuwti Lifftenants ag Ustus o Heddwch yn yr un Shir yn amser i Dad, yr hwn a briododd Margaret Merch Syr Befys Thelwal, Marchog, ag yn ol i marwolaeth hi y priododd ef Elenor Merch Syr William Sions* o Gastell March, Marchog, ag un o Ustusiaid Gorseddfaingc y Brenhin. Yr hon Elenor fu yn briod o'r blaen a Sion Prys o'r Rhiwlas, Ysgwier. Yr ail Mab yw Siams Lloyd, y Trydydd Roeser Lloyd, y pedwerydd William Lloyd Ysgwier yr hwn a briododd Anne Fychan, Aeres y Plas Hen, gweddw wraig William Vychan, o Gors-y-Gedol, Ysgwier, y pummed Arthur Lloyd a fu farw yn ifank, y chweched Siors Lloyd, y seithfed Sayffyl Lloyd, yr wythfed Siarls Lloyd a fu farw yn ifank, y nawfed Risiard Lloyd, y degfed Mab Trefor Lloyd. Katerin Lloyd y ferch hynaf a briododd Sion Lewis, Bresaeddfed, Ysgwier, Mari Lloyd yr ail ferch a briododd William Parri o Bont-y-Gôf, Ysgwier, y drydedd ferch Magdalen Lloyd merch ifank, a'r bedwaredd ferch Margaret Lloyd a fu farw yn ifank. Y maenfedd hwn o barchus goffadwriaeth am ei hanwyl gywely a adail gyssegrodd i ffyddlon garedig wraig Mari Lloyd i Gwedd-dod."

ANNO DNI. 1639.

SORTE MEA CONTENTUS.

Y mae 'r careg-lun hwn yn gorwedd ar ei ochr, a'r pen yn pwyso ar y llaw aswy, a chleddyf yn ei law ddehau. Arf-beisiau y teulu yn amgylchu y bedd-faen.

Yn yr ystlys ddeheuol o fewn i'r Eglwys y mae etto gôf-adail i'r un teulu, fel y canlyn:—

M: S:

"Near this Place lies the Body of Sir Evan Lloyd of Bodidrist, Baronet, who died the 1st of April, 1700.

"He married Mary Daughter and Coheir of Rice Tannant, Esqr. She died at Cors-y-Gedol, and lies Buried at Llanddwyay Church. They had Issue John who died in his Infancy and Margaret left sole Heiress of the Estate, who married Richard Vaughan of Cors-y-Gedol, Esqr.

---

ddegfed ganrif. Sandde yn ei ieuengctid a adawodd ei Ynys enedigol i fyned i gynnorthwyo Tywysogion Powys yn eu hymddiffyniad o'u gwlad yn erbyn rhuthr-gyrchau y Saeson, am yr hyn y gwobrwywyd ei wasanaeth enwog â threfydddegwm Morton a Burton yn Gresford. Y bummed âch oddiwrth Sandde oedd Llewelyn ap Ynyr o Iâl, Blaenor cadarn nerthol, yn byw yn Bodidris, a alwyd felly ar ol ei berchenog gynt, Idris trydydd mab i Llewelyn Aur-dorchog, neu Leolinus Torquatus, Arglwydd Iâl, o gylch diwedd y ddeuddegfed ganrif. Ei fab Llewelyn oedd Esgob Llanelwy yn y flwyddyn 1293, a Gruffudd ei frawd un o filwyr y groes, a gladdwyd yn Mynachlog Eglwyseg *(Vale Crucis)*; eithr ar ddymchweliad y mynachlogydd, yn amser Harri yr wythfed, symudwyd ei fedd faen i Eglwys Llanarmon ei fro gyntefig. Llewelyn ap Ynyr oedd un o'r rhai cyntaf ynghyd â gwyr Iâl, y rhai yn achos eu gwlad a gyd-ymgynnullasant âg ereill o'r Tywysogion Cymreig dan Owain Gwynedd, Tywysog Gwynedd ar yr adeg ddwys-brawf hono, pryd yr oedd Harri yr eilfed a'i fyddinoedd wedi gwersyllu yn ymyl Corwen, o gylch y flwyddyn 1165; y canlyniad o hyn fu brwydr Corwen. Ar ol y frwydr hon gorfu i'r brenin, yn flinedig gan y drychin, angen lluniaeth, a diorphwys ymlid y gelyn, ddychwelyd yn ymochelgar ac yn araf i'w wlad.

Yr wythfed âch oddiwrth Llewelyn ap Ynyr oedd Tudor Lloyd o Bodidris, brawd hynaf i Lewis Lloyd, yr hwn a gafodd Gelli-gynnan, ac i John Lloyd, Abbad Eglwyseg. Syr Evan Lloyd o'r teulu hwn oedd y Marchog olaf onid un a wnaethpwyd gan y brenin Siarls y cyntaf; nid oes yr un o'r enw yn awr. Margaret yr unig etifeddes a briododd Richard Vaughan, o Gors-y-Gedol, Yswain, Aelod Senedd dros Swydd Feirionydd, ac a drosglwyddodd ei meddiannau helaeth i deulu Mostyn o Mostyn.—Mr. LLWYD o Gaer.

* Dymunwn gael clywed gan rai o'ch Gohebwyr ychydig hanes am y Syr William Jones hwn.

whom she has Blessed with six children, two Sons, William and Evan, and four Daughters: Anne who died an Infant, Elisabeth, Catharine, and Anne the youngest, all now alive.

"This Margaret out of Piety to her Father has erected this Monument to his Memory.

"This Sir Evan was son to Sir Evan Lloyd who was created Baronet by King Charles the first in the year 1645, which Sir Evan was son to John Lloyd, Esqr. and Grandson to Evan Lloyd, Esqr. who has a monument erected under the East Window of this Isle in this Church."

O'r rhai hyn yr hiliodd y diweddar Syr Thomas Mostyn, a chywely Arglwydd Mostyn, mab yr hwn sydd yn awr yn etifeddu y dref-tadaeth. Ac hefyd cywely y gwladwr enwog, y cyfaill tirionaf, Syr Robert Williames Vaughan; ac y mae yn dda genyf feddwl fod gwaed Ynyr-iaid Iâl a'u holl rinweddau yn rhedeg trwy wythenau eu mab moesgar a chariadus.

Bodidris sydd hen annedd hardd—y neuadd sydd ehang a godidog yr olwg, yn medru cynnwys hanner cant neu gant o bobl, yr arf-beisiau yn argraffedig ar y muriau, bwäau y drysau o gerig nâdd, fel drysau Eglwysi. Dywedir mai trwy ganol y neuadd yr â terfyn y Siroedd, a bod un o'i thrigolion amser yn ol, pan ddenai ceisbwl yno, yn symud o un ochr i'r llall, yn ol fel y byddai gwys-lythyr y Sirydd, un ai o Ddinbych ai o Gallestr. Ychydig flynyddau yn ol yr oedd coed mawrion prydferth yn ymyl y palas; torwyd hwynt i lawr gan y diweddar Syr Thomas Mostyn: y mae y boncyffiau, yn ol fy marn i, oddeutu pedair troedfedd yn eu tryfesur. Yr oedd yr ystabl yn medru cynnwys cant o geffylau; a dywedir fod y canwyllir sydd yn Eglwys Llanarmon wedi dyfod oddi yno; ond yr wyf yn barnu mai camgymmeriad yw hyn, o herwydd ei fod yn ganwyllir mor hardd. Fe allai iddo gael ei symud o'r neuadd, a'i ddefnyddio yn y march-dŷ gan y Pengryniaid yn amser Cromwell; ond nis gallaf byth ddychymmyg i ddodrefnyn mor hardd erioed gael ei fwriadu i roddi llewyrch mewn man a ddefnyddir i anifeiliaid mudion wrth drefniad ei pherchenog.

Gelli-gynan* sydd le arall nodedig yn y plwyf hwn. Perthynai i Bodidris, ond y mae yn awr y'meddiant Wilson Jones, Yswain, y dyn hawddgaraf a llarieiddiaf yn Ynys Prydain, boneddig sydd yn gwneuthur mwy o les yn ei blwyf na'r un a adwaen: i'm gwybodaeth i fe ranodd werth deg punt o lô rhwng tlodion ei ardal; ac fe ddarfu i'w gywely rinweddol ddilladu a darn ddilladu dros bedwar ugain o deuluoedd y gwyliau diweddaf. Trowyd yr hen annedd yn amaethdŷ, ac adeiladwyd Gelli-gynan newydd gan y perchenog presennol, ac y mae yn dŷ hardd o barth sefyllfa ac adeiladaeth. Disgynydd 1 Cowryd† ap Cadvan—2 Ior-

* Cynan sydd un ym mysg llawer o'r enwau gwreiddiol a berthynent i'r Cymry, y rhai a syrthiasant ar ddifancoll, trwy gyfnewid yn Nghymru yr enw bedydd i'r cyfenw o fewn i'r ddwy ganrif ddiweddaf, megys John i Jones, Hugh i Hughes, &c. Mae yn debygol fod Gelli-gynan ar y dechreu yn rhan o feddiannau Tywysogion Powys, hyd nes y cyfroddwyd ef gan Gryffudd ab Madoc, Arglwydd Dinas Bran, gerllaw Llangollen, ar noswyl St. Egidius, i Llewelyn ab Ynyr o Bodidris, yn Iâl, am ei ymddygiad arwraidd yn mrwydr Corwen. Dywedir i'r Tywysog, pan yn ymddiddan â Llewelyn ar ol y frwydr, ganfod ei fysedd gwaedlyd, y rhai a dynasid yn ddamweiniol ar draws llafn ei gleddyf; ac iddo yn ganlynol beri i Llewelyn ddwyn o hyny allan gôf-arwydd o'r amgylchiad anrhydeddus hwnnw, yr hyn, yn iaith achyddiaeth, ydyw, *Paly of eight pieces or & gules;* h. y. Wyth ais melyn a choch bob yn ail. Y mae gwahaniaeth yma rhwng Mr. Pennant a Mr. Llwyd, dywed Pennant mai Ynyr ei hun oedd—Mr. Llwyd, fe allai yn gywirach, mai Llewelyn.

† Cowryd ab Cadfan, Arglwydd Ceinmerch, ardal eang yn Nyffryn Clwyd, yn cynnwys tref Rhuthyn. Dywedir gan Robert Vaughan o Hengwrt, Yswain, cyndad Syr Robert Vaughan o Nannau, Marchog, ei fod ef yn gyfoed âg Owen Gwynedd, Tywysog Gwynedd, ac Ioan, Brenin Lloegr yn y flwyddyn 1190, a'r chweched âch oddiwrth Cadell, Tywysog y Dyffryn Breninol (*Vale Royal*)* a rhan o Bowys, ac yntau oddiwrth Brochwel, Brenin Powys, yn y chweched canrif, llys yr hwn oedd ar seiliau Eglwys St. Chads yn yr Amwythig.

Brochwel oedd un o flaenoriaid y Brytaniaid yn mrwydr fawr Caerlleon ar Ddyfrdwy yn y flwyddyn 607, yn yr hon y gorchfygwyd y Brytaniaid gan Ethelred, Brenin Saxonaidd Northumberland, yr hwn wrth gymmelliad Awstyn Fynach a wnaeth gyflafan erchyll o Fynachod Bangor Is-coed, yn Swydd Gallestr, y rhai a ddaethant i Gaerlleon i wneuthur erfyniau a gweddiau am lwyddiant eu cydwladwyr. Ond wedi hyn fe ddarfu i'r Tywys-

* *Byddaf ddiolchgar i rai o'ch Gohebwyr am roddi hanes y lle hwn.*

werth—3 Davydd—4 Davydd Vychan—5 Evan—6 Gryffydd Goch,* Pentre Coch, gerllaw Rhuthyn—7 Davydd—8 Evan—9 Elizur—10 Evan Llwyd,† bu fyw yn Henblas, yn Cyfylliog—11 Davydd—12 Hugh—13 Thomas—14 John, oddiwrth hwn y cyfenw—15 Hugh Jones, o'r Ddol—16 Morris Jones, Gelli-gynan—17 John Jones, Cefn-coch—18 Wilson Jones, Gelli-gynan, Yswain.

Fe blanwyd ar ystâd Gelli-gynan o fewn yr ugain mlynedd gan y Dr. Thackeray a Mr. Wilson Jones 253 o gyfeiriau *(statute acres)* o goed, 4000 i'r cyfair. Y mae Syr John Williams, Bodlewyddan, yn meddiannu tiroedd ehang yn y plwyf hwn; iddo ef y perthyn y Dafarn-dywarch, Plasnewydd, &c. Y mae ogof lydan yn ymyl y Llan, yn gwynebu Tomen y Ferdre, ond nid oes dim hanes neillduol yn ei chylch. Y mae Tomen y Ferdre yn perthyn i'r Middletons, o Gastell y Waun, y rhai, cyn rhanu eu hetifeddiaeth, oeddynt yn perchenogi ardal ehang yn y plwyf hwn; y rhan fwyaf o hono a brynwyd gan

---

ogion Brytanaidd uno eu lluoedd, a chymmeryd eithaf dial trwy ymlid Ethelred allan o'u gwlad. Yr holl ardal o Geinmerch, a'i diroedd ereill, fe ranodd Cowryd, yn ol y gyfraith Brydeiniog o *Gavel kind* (hyny yw, yr arfer o roi 'r meibion oll yn gydranog o dir eu tad) ym mhlith ei blant, ac felly yn olynol nes diddymwyd yr arfer hòno trwy esgyniad teulu Tudur o Fôn i orsedd teyrnas Lloegr, a thrwy uno Cymru a Lloegr y darfu i gyfraith cyntafanedigaeth fod yn gyfraith y wlad. Wrth yr hen arfer yr oedd trigolion pob ardal wedi eu huno â'u blaenor trwy waedoliaeth ac ewyllys da megys un teulu, yn lleng anhydor i amddiffyn eu gilydd pan ymddangosai 'r gelyn. Yr undeb hwn, ac ansawdd amddiffynfaol y wlad, a alluogodd y Cymry am gynnifer o flynyddoedd i wrthsefyll gelynion ag oeddynt lawer iawn lliosocach na hwynt-hwy. Gerllaw yr oedd Cowryd ab Cadvan yn byw yn Plas yn Rhal, gerllaw Rhuthyn; a rhai blynyddoedd yn ol gwelais ym magwyr yr annedd hòno gareg, ac arni ar-bais bedryran Cowryd, a'i hynafiad Brochwel. Yr oedd gan Cowryd bump o feibion teilwng o'r fath gyff, a nodwyd eu hiliogaeth am oesoedd wrth yr enw Cawri Cowryd. O herwydd yr oedd y gwastadedd ymryson y gorfu arnynt fyw ynddo i amddiffyn eu meddiannau tadawl yn fammaeth arwredd; canys rhan o gyfrwysdra Brenhinoedd Lloegr oedd llenwi y castelloedd a adeiladasent neu a adgyweiriasent âg estroniaid ieuaingc anturiawl, y rhai nid oedd ganddynt ddim i ymddibynu arno ond eu cleddyf, a nerth eu braich. Mantais a bwriad y rhai oedd ymrafaelio a gwneuthur ymgyrchiadau i gyffiniau Cymru gyda golwg ar gael dirwy ac yspail, dull o ryfel a ddarlunir yn gymmwys gan Fardd yr oes hòno—

"O'r castell i'r coed—o'r coed i'r castell."

Hir barhâd y cyflwr hwn o ymgecraeth a chythrwfl a ddygodd i ben ei ganlyniad cynhwynol, sef rhyfel cyffredinol, yr hyn a gynnaliwyd gan mwyaf yn agos i Ruthyn, a phen uchaf Dyffryn Clwyd, ac a ymledaenodd trwy Gymru oll am naw mlynedd, ac a ddarlunir gan Hanesyddion megys Rhyfel Owain Glyndwr.

Dyfynaf hanes byr o'r rhyfel hwn allan o lyfr a gyhoeddwyd gan Mr. John Davies o Lansilin, yn y flwyddyn 1716, tu dalen 12.

Yr oedd y Thelwals‡ o Ruthyn, y rhai a anrhegodd y Brenin Harri y pedwerydd â rhan o Ddyffryn Clwyd, mewn anghydfod â theulu Gruffydd Goch ab Ioan ab Dafydd Fychan ab Dafydd ab Iorwerth ab Cowryd ab Cadfan, y rhai gan eu bod yn lliosocach na'r Thelwals, er bod y Thelwals yn dal yr holl awdurdod a swyddau Cromwel dan yr Arglwydd Grey, Iarll Kent, Trysorydd Lloegr, yr hwn a gynghorodd y Thelwals i gymmeryd castell Rhuthyn yn amddiffynfa, lle y gwarchaewyd arnynt nes codwyd y gwarchae gan John ab Meredith, un o hynafiaid teulu Gwydir, at yr hwn y darfu i'r Thelwals ddanfon am gynnorthwy. Yn yr ymdrech hwn fe laddwyd Robert o Isallt, mab ieuengaf John ab Meredith, â saeth y'nghoed Marchan, a llawer ereill ar bob ochr.

Mewn *Peerage* (dyledogaeth) a argraffwyd yn y flwyddyn 1710, yr wyf yn canfod yr hanes canlynol am Iarll Kent.

"Yr oedd yn hynod am ei amrafaelion âg Owain Glyndwr ynghylch eu tiriogaethau, yn y rhai y cymmerwyd ef yn garcharor gan Owain, a thalodd bridwerth uchel am ei ollyngdod, a gorfu arno briodi ei ferch."

Pan ddechreuodd y rhyfel, yr oedd Owain yn y Deml yn Llundain yn astudio 'r gyfraith, nes trwy orthrymder a thraws-feddiant o'i dref-tadaeth y cynhyrfwyd ei yspryd milwraidd a'i ddial i adennill ei dref-tadaeth, ac i dalu 'r echwyn yn ol i'w orthrymwyr, yr hyn a gadwodd y Saeson mewn aflonyddwch a dychryn am naw mlynedd. Disgynyddion Cowryd ab Cadfan a drigiannasant ym Mhlas yn Rhal tua chanol y canrif diweddaf, yn cymmeryd oddiwrth Harri, y seithfed âch oddiwrth Cowryd, yr enw Parry, pan briododd merch ac etifeddes Thomas Parry etifedd olaf Thomas Lloyd yr ail o Dre'r Beirdd, gerllaw y Wyddgrug, a Chofrestrydd Caer, yr hwn ar farwolaeth ei fab, a'i ferch, Mrs. Marsden o Gaer, yn ddiblant, a adawodd Blas yn Rhal i'w gefnder Mr. Lloyd, Maesmynan, gerllaw Caerwys, mab yr hwn ychydig flynyddoedd yn ol a'i gwerthodd.

‡ *Daeth y Thelwals gyntaf o Swydd Gaer.*

* Priododd Gryffydd Goch Mali merch Lloyd o Bodidris yn Iâl. Efe a adeiladodd Eglwys Cyfylliog, megys Capel cynnorthwyol i Lanynys.

† Evan Llwyd oedd yn byw yn Henblas, fel uchod. Dyma y sefydliad cyntaf a wyddis am y y rhan hon o deulu Gryffydd Goch.—Mr. Lewis o Gaer.

y diweddar Ynad Lloyd, tad Edward Lloyd, Yswain, Rhagatt. Yr oedd gweithfeydd plwm yn cael eu gyru yn yr ardal yma, yn cadw dros 500 o bobl; ond y maent yn awr wedi darfod; hyny yw, y mae 'r costau o'u gweithio cymmaint, fel nad ydyw y pris presennol am blwm yn gwneuthur ad-daliad i'r golygwyr. Y mae 'r tir yn gyffredinol yn y plwyf hwn o natur clai, oddeutu tewder wyth modfedd ar bridd melyn salw, a hyny drachefn ar y gareg galch, yr hon sydd yn dangos ei dannedd ym mhob man ar ochr dwyreiniol yr afon Alun. Y mae 'r afon Alun yn tarddu o fynydd Cyrn y Brain a Bwlchrhiw-felen, ac yn rhedeg trwy ganol y plwyf hwn, ac yn Llanferras yn terfynu rhwng y gareg galch a'r gareg lâs; ni welir un amser mo'r gareg galch ar yr ochr gorllewinol, na'r gareg lâs ar yr ochr dwyreiniol. Ychydig tu isaf i Gilcain y mae yn cael ei cholli mewn llyngcfaoedd, y rhai a elwir yn y wlad hon *swallows*. Yr afon hon sydd yn troi olwyn fawr ac yn golchi plwm Maes-y-safn, plwyf Llanferras, olwyn Rhyd-y-mŵn, a llawer o weithfeydd ereill, ac yn rhedeg heibio 'r Wyddgrug, a'i haber yn agos i Dref-allen, ar lan Dyfr-dwy. Ym mhen uchaf y plwyf y mae Tomen Rhodwy, yr hon, yn ol hanes Mr. Pennant, oedd gastell a adeiladwyd o goed gan Owen Gwynedd, o gylch y flwyddyn 1148; ond traddodiad y wlad yw, mai castell o dywarch oedd, ac mai Iarll o Lys-y-cyll, plwyf Llanferras, oedd yn preswylio yno, ac oddi wrtho ef y cymmerodd y dre-ddegwm yr enw o Bodigre Iarll. Y mae yn ddiammeu genyf mai yn yr ardal hon y gwnaeth y Prydeiniaid eu gwrthwynebiad gwrolaf yn erbyn y Rhufeiniaid, o herwydd nid oes na bryn na phant heb ei garnedd, ac nid ellir tòri ffos trwy gae, nac adwy mewn hen glawdd, heb ddyfod o hyd i esgyrn dynion mewn pridd-lestri. Cafodd Mr. Wilson Jones amryw briddlestri o'r fath hyn yn llawn o ludw ac esgyrn, ac un yn cynnwys gar ên, a'r dannedd yn eithaf perffaith ynddo. Tu uchaf i Allt-gymbyd mae tomen a elwir Ffedoged y Wrach, ac y mae un arall o'r un enw tua Rhyd-y-ceirw. *Hen chwedl*, Y mae lleuad gwyr Iâl yn aeddfedu ac yn ffrwythloni yr ydau wedi darfod gwres yr haul yn Nyffryn Clwyd, tua Hydref a Tachwedd. Yma hefyd y ganwyd y diweddar Mr. Lloyd o Gaerwys, Cyfaill ac Arweinydd mewn Hynafiaeth Cymreig Mr. Pennant o'r Downing.—Enwau yr Offeiriaid sydd fel y canlyn:—

NAMES OF RECTORS AND VICARS.

*(Taken from a manuscript of * * *)*

RECTORS.

	Collated Anno.
Alexander Standish	1537
John Tayrewell	1538
Ellis ap David	1554
Ric. Roger Bp. Suff. of Dover	1561
John Williams, D. D.	1595
Godfrey Goodman	1621
Peter du Moulin on the King's Presentation	1626
Peter du Moulin, Coll. by the Bp.	1635
Bp. Lloyd took it into his Commendam	1684
Isaac Buckhouse, *res.*	1680
Owen Eyton	1687
Edward Lloyd	1688
David Maurice, D. D.	1695
Thos. Davies, B. D. of Shrewsbury	1702
All the Bps. of St. Asaph since have held it in Commendam till	
Henry Lushington, M. A. Vicar of Eastbourne, Sussex	1759
John Eyton	1779
William Davies Shipley, A. M. Dean and Chancellor of St. Asaph, Vicar of Wrexham, and Rector of Skeiviog and Rector of Corwen	1782
J. H. Montague Luxmoore, Rector of Marchwiail	1826

VICARS.

	Collated Anno.
David ap Rice	1537
Thomas Dare	1540
Ellis ap David, collated before July	1556
Will. Vaughan	1567
David Gwyn, *res.*	1588
John Price	1594
Richard Lewis, *res.*	1627
Ellis Owen, ejected, but came in again	1631
Peter Price	1678
Griffith Davies	1680
Hugh Pennant, late Curate of Treyddyn	1715
Simon Evans, M. A. late Rector of Llandegle	1731
John Venables, B. A. late Curate of Hope	1753
Edward Edwards, A. M. late Vicar of Kilken, and Curate of Wrexham	1782
John Denman, Rector of Llandegle, and Curate of Bryn Eglwys	1821
Evan Evans, late Vicar of Pennant Melangell	1831

The above account to 1759 is recorded by John Venables, Vic. aforesaid.

Poblogaeth 1831 oedd 1475—traul neu dreth y tlodion dros £100, yn ol pedwar swllt y bunt.

Yr wyf yn gobeithio, Mr. Gwyliedydd, y gwna yr hanes rhagflaenol eich boddhâu chwi, a difyru rhai o'ch darllenwyr, a chynhyrfu eich Gohebwyr i roddi hanes helaethach ac eglurach ar rai o'r penau a draddodais.—Wyf, eich gwasanaethydd,

IEUAN IAL.

PREGETH AR IOAN iii. 5.

(Parhad o du dal. 230.)

Wedi dangos fel hyn oddiwrth yr angenrheidrwydd o gyfnewidiad calon, oddiwrth lygredigaeth y natur ddynol, ac arwyddocâd y geiriau "teyrnas Dduw," bod yn rhaid i ni gael ein hadgenhedlu o ddwfr ac o'r Yspryd Glân, awn rhagom at bwngc pwysig arall, yr hwn sydd wedi bod yn aml yn achos o flinder ac anesmwythdra i laweroedd, yn enwedig i'r anobeithiol a'r anwybodus. Mae 'r cyfryw rai yn dueddol i feddwl eu bod hwy heb eu hail-eni, am nas gwyddant yr amser pennodol pryd y cymmerodd y cyfnewidiad hwnw le. O ddiffyg gwybod yr amser penderfynant eu bod heb eu hadgenhedlu, ac yn ganlynol na byddant gadwedig. Gadewch i mi gan hyny gymmeryd golwg manylach ar yr amser y mae 'r enedigaeth newydd yn cael ei phlanu yn y galon. Y mae 'r pwngc o dan ein sylw, sef amser yr adenedigaeth, wedi bod yn destun o ymryson mawr ym mhlith Cristionogion. Cymmerasant ddau olwg gwahanol arno, ac ymranasant yn ddwy blaid—un yn haeru un peth, a'r llall beth arall. Ond gobeithiaf y gallaf ddangos i chwi pa fodd y gellir cymmodi y ddwy blaid, a dwyn eu golygiadau ar yr athrawiaeth hon yn gysson â'u gilydd. Y mae barn un blaid yn unol â'r hyn a gynnwysir yn y Llyfr Gweddi Gyffredin yn Ngwasanaeth Bedydd, sef bod ein hadenedigaeth yn cymmeryd lle pan ein derbynier trwy fedydd i gyfammod â Duw. Ond daliwch sylw, nad ŷm i feddwl fod ein *sancteiddiad* yn cymmeryd lle ar ein hadgenhedliad. Mae hyn yn amlwg, nid yn unig oddiwrth ddywediad Crist, bod yn rhaid i ni gael ein geni drachefn o ddwfr yn gystal ag o'r Yspryd, ond hefyd oddiwrth yr nn rhesymau ag sydd yn profi llygredigaeth y natur ddynol; oblegid addefa pawb fod plant wedi eu geni mewn pechod, a'u bod o'r achos yn ddarostyngedig, ie, cyn pechu yn *weithredol*, i nychdod a marwolaeth, ac amryw ddrygau ereill, a hyny o herwydd eu bod yn gyfranogion o anian lygredig. Ond pa beth yr ydym yn ddeall pan y dywedwn fod plentyn wedi ei eni mewn pechod? Nid oes ganddo na'r gallu na'r ewyllys i wneuthur drwg—nid oes dim pechod yn ei ddagrau, yn ei ciniau, na'i wendidau. Pa fodd, ynte, y gellir golygu baban, yr hwn ni throseddodd erioed, yn bechadurus? Beth a ddeallir wrth y geiriau a glywn mor aml pan fedyddir ein plant, sef, yn "gymmaint ag ymddwyn a geni pob dyn mewn pechod?" Dyma eu hystyr—bod mewn plentyn duedd ac awydd i wneuthur drwg pan ddelo yn abl i'w wneuthur. Mae mor naturiol i blentyn droseddu yn erbyn Duw, ag yw i bren ddwyn blodau yn y gwanwyn, a ffrwyth yn yr haf. Ond os gellir golygu plentyn yn bechadurus cyn iddo bechu yn weithredol, felly, yn yr un modd gellir ei olygu yn gyfiawn yn ngolwg Duw heb fod felly yn wirioneddol. A dyma yr achos fod geiriau Crist yn peri i'n Heglwys gredu mai megys ag y gellir baban diniweid mewn pechod, felly y dichon i'r unrhyw faban gael ei eni drachefn trwy ddwfr bedydd: canys os gall yr yspryd drwg gael meddiant o enaid baban cyn troseddu o hono yn weithredol, felly hefyd y gall Yspryd Duw feddiannu enaid plentyn cyn gwneuthur o hono ddim daioni. Ni fyddai yn fwy afresymol priodoli i faban diwybod ddaioni na drygioni; ac am hyny y mae ein Heglwys yn dal allan y gall yr enedigaeth newydd ddechreu yn y bedydd. Dyma fel y mae un o'r ddwy blaid yn barnu ac yn ymresymu. Barn y blaid arall yw hon—Bod yr enedigaeth newydd yn dechreu, nid ar amser bedydd, ond rhyw dro arall yn ystod ein bywyd, pan y bo i'r Hollalluog, trwy ddylanwad ei Yspryd, ein hargyhoeddi o bechod, a'n tywys yn ebrwydd i edifeirwch a newydd-deb buchedd. Cyn gynted ag y caffo y pechadur argyhoeddiad gwirioneddol, barnant fod cyfnewidiad trwyadl yn cymmeryd lle yn ei feddyliau, ei eiriau, a'i weithredoedd. Y mae yn awr yn greadur newydd, yn byw mewn ofn Duw, ac yn marw mewn gobaith, ie, eithaf sicrwydd o ddedwyddwch tragywyddol yn y nef. Dyma farnau y ddwy blaid ar athrawiaeth yr adenedigaeth.

Af rhagof yn awr i geisio dangos i chwi pa fodd y gellir cyssoni a chymmodi y golygiadau hyn. Mewn perthynas i farn un o'r pleidiau, gellir dywedyd am rai, eu bod yn treulio eu bywyd, o'u cryd i'w bedd, fel pe buasent wedi eu cyssegru i

Dduw o'r groth. Wedi eu hyfforddi er yn blant yn ofn ac addysg yr Arglwydd, cymmerant arnynt eu hunain y broffes a wnaethpwyd trostynt ym medydd, cyfranogant o'r Sacrament bendigedig, corph a gwaed Crist; teimlant a chyfaddefant eu pechodau, ac erfyniant am ras Duw i'w cadw rhag bod yn euog o droseddau rhyfygus. Fel hyn y parhânt i fyw yn ofn yr Arglwydd, hyd nes y delo awr gyfyng angeu, pan ymadawant â'r byd mewn gwir ddïogel obaith o adgyfodiad i'r fuchedd dragywyddol, trwy ryglyddon a chyfryngdod Iesu Grist ein Harglwydd. Dyma fel y mae y rhan fwyaf o wir Gristionogion yn byw ac yn marw. Gosodant yr Arglwydd ger eu bron yn wastad, a gofalant am harddu athrawiaeth Duw eu Hiachawdwr ym mhob peth—am gadw cydwybod ddirwystr tu ag at Dduw a dynion, gan fod yn wyliadwrus yn wastad, am na wyddant pa bryd y daw eu Barnwr. Nid yw y cyfryw ond anaml iawn yn teimlo cynhyrfiadau anghyffredin, neu wewyr poenus yr ail enedigaeth. Ni fedrant ddywedyd pa cyn gynted y cawsant droedigaeth o dywyllwch i oleuni, o bechod i dduwioldeb, ac nid allant gofio beth a barodd iddynt yn gyntaf weled a chyfaddef eu hunain yn bechaduriaid, erfyn am faddeuant a gras, a phenderfynu gwasanaethu Duw mewn yspryd a gwirionedd. A ddywedwn ni am y cyfryw rai eu bod hwy etto heb eu hail eni, eu bod etto mewn "bustl chwerwder, a rhwymedigaeth anwiredd?" A ddywedwn ni am y cyfryw mai dieithriaid ydynt i'r cyfammod a wnaeth Crist rhwng Duw a dynion? Am na wybuant amser eu dychweliad, am na theimlasant euogrwydd ac aflonyddwch cydwybod fel annuwiolion yn gyffredin? A ydych chwi yn meddwl eu bod hwy etto heb Dduw yn y byd, heb ei gariad yn eu calonau, heb obaith am ei drugaredd yn y farn, am eu bod heb deimlo y cynhyrfiadau aflonyddus hyn? Na ato Duw, fy mrodyr, i chwi feddwl y fath beth. Derbyniwyd y rhai hyn i mewn i'r eglwys allanol, teyrnas weledig Duw, ac yna ffurfiwyd a meithrinwyd ynddynt yn raddol ei deyrnas ysprydol ef trwy ddirgel ddylanwadau Glân Yspryd Duw. Er nad ydynt yn cofio amser pennodol eu troedigaeth, nac yn teimlo ynddynt eu hunain sicrwydd eu hiachawdwriaeth, etto rhoddant brawf boddlonawl eu bod wedi eu hadgenhedlu, trwy eu gobaith gostyngedig, eu hedifeirwch diffuant, a'u hufudd-dod pur a diragrith i orchymynion Duw. Angharedig a rhyfygus iawn fyddai dywedyd am y cyfryw rai nad ydynt ar y ffordd sydd yn arwain i'r bywyd am na theimlasant erioed y cynhyrfiadau a'r profiadau poenus hyny y rhai y mae pechaduriaid mawrion weithiau yn eu teimlo ar eu dychweliad at Dduw. Cofiwch eiriau yr Ysgrythyr—"Ni ddichon neb ddyfod at Grist, oddieithr i'r Tad ei dynu ef;" ac amrywiol yw'r ffyrdd trwy ba rai y mae ein Tad nefol yn ein tywys at ei Fab. Ond amlaf arfera lef ddistaw fain, ac os na wrandawn arno pan lefo, ni wrendy yntau chwaith pan lefom arno yn ein cyfyngder mwyaf—"Yn gymmaint ag i mi eich gwahodd, ac i chwithau wrthod; i mi estyn fy llaw, a neb heb ystyried; ond diystyrasoch fy holl gyngor i, ac ni fynech ddim o'm cerydd: minnau hefyd a chwarddaf yn eich dialedd chwi; mi a wawdiaf pan syrthio arnoch yr hyn yr ydych yn ei ofni."

Ym mhellach, mewn perthynas i farn y blaid arall, bod yn rhaid i'r ail enedigaeth ddechreu bob amser gyda rhyw ddwys argraff neu argyhoeddiad ar y gydwybod, a hyny yn ddisymmwth trwy gynhyrfiad yr Yspryd Glân. Mae yn ddïammeu fod llawer pechadur gwar-galed, yr hwn dros hir amser a ymddiriedodd yn llïosowgrwydd ei bechodau, ac a ymnerthodd yn ei ddrygioni, wedi ei achub fel pentewyn o'r gynneu dân, ac wedi dyfod i'r iawn allan o fagl dïafol; a hyny hefyd yn ddisymmwth, nid trwy foddion cyffredin gras Duw, ond, fe allai, trwy effaith cariad Duw wedi ei dywallt yn ei galon ef trwy yr Yspryd Glân yr hwn a roddwyd iddo. *Rhuf.* 5. 5. Ond nid yw y cyfryw siamplau yn digwydd cyn amled ag y tybid eu bod, ac y mae llaweroedd yn camgymmeryd effaith yr Yspryd am dwyll Satan. Tebyg ydynt i feddau wedi eu gwynu, y rhai sydd yn ymddangos yn dêg oddi allan, ond oddi mewn llawn ydynt o bob aflendid. "Wrth eu ffrwythau yr adnabyddwch hwynt." "Ffrwyth yr Yspryd yw cariad, llawenydd, tangnef-

edd, hir-ymaros, cymmwynasgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, a dirwest." Gwaith y dïafol, neu ffrwythau 'r cnawd, ydynt y rhai canlynol: "Casineb, cynhenau, llid, ymrysonau, ymbleidio, cenfigenau, cyfeddach, a chyffelyb i'r rhai hyn." Pwy bynag a fo'n euog o'r pechodau ffiaidd hyn, beth bynag fo ei broffes, Duw a adwaen ei galon mai aflan a thwyllodrus yw. Mae rhan fawr, meddyliwyf, o'r ymryson chwerw a gymmerodd le ar y pwngc hwn, wedi deilliaw oddiar y camgymmeriad o gyfyngu gweithrediadau yr Hollalluog ar y galon i un o'r moddion hyn, pan y mae genym ddigon o achos i gredu ei fod ef yn aml yn arferyd y *ddwy* ffordd. Rhy chwannog ydym i feddwl fod Duw yn gorfod gweithio yn unol â'n barn ni, ac nid yn ol ei ewyllys sanctaidd ei hun. Yr ydym ni yn barod i feddwl fod troedigaeth dyn naill ai yn raddol ai yn ddisymmwth bob amser, yn ol barn y blaid yr ydym yn perthyn iddi. Ond nid felly y mae yn bod: y mae Duw yn gweithredu y ddwy ffordd, sef weithiau yn raddol, ac weithiau yn ddisymmwth, yn ol ei ewyllys ei hun, fel y mynega yr Ysgrythyr—"Duw sydd yn gweithio ynom ewyllysio a gweithredu o'i ewyllys da ef." *Phil.* 2. 13. Eithr y cyfnewidiad calon ag y mae 'r efengyl yn ofyn genym, a ddygir ym mlaen yn gyffredin yn raddol ac yn ddïarwybod trwy effaith moddion gras; canys "felly y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai ddyn had i'r ddaear; a chysgu, a chodi nos a dydd, a'r had yn egino ac yn tyfu, y modd nis gŵyr efe." Fe weithreda gras Duw hefyd ambell waith yn ddisymmwth, fel y gwelwn yn nhroedigaeth St. Paul ac ereill. Y mae genym eithaf sicrwydd ei fod ef yn arferyd dwy ffordd er dwyn ei greaduriaid i wybodaeth o'r gwirionedd, yn ol eu gwahanol amgylchiadau, ac er eu llesâd tragywyddol. Gadawaf i chwi, frodyr, i farnu ai gwir hyn ai peidio, yn ol eich profion eich hunain. Edrychwch yn ol ar ddyddiau eich ieuengctid. Pan ddechreuasoch gyntaf adnabod drygioni, oni ddarfu i chwi hefyd adnabod daioni? oni ddarfu i'r addysg a dderbyniasoch pa fodd y dylech rodio eich cadw yn fynych rhag pechu yn erbyn Duw? oni ymdrechasoch yn erbyn drygioni? oni theimlasoch ddeddf arall yn eich aelodau yn gwrthryfela yn erbyn deddf eich meddwl? oni ddarfu i'ch cydwybod eich cyhuddo yn aml pan wnaethoch ar gam, a'ch aflonyddu pan geisiasoch yn ofer ei diffodd? Rhai o honoch a arferasoch ddyfod i wasanaeth cyhoeddus yr Eglwys y'ch bedyddiwyd ynddi, a derbyniasoch y sacrament, a buoch yn ddiwyd yn darllen ac yn chwilio yr Ysgrythyrau. Trwy y moddion hyn y cynnyddasoch mewn gras a gwybodaeth ysprydol; fel hyn yn raddol y meithrinwyd yr had da a blanwyd yn eich calonau er yn blant, nes y dygodd ffrwyth —peth ar ei ganfed, arall ar ei ddegfed ar hugain, yn ol y driniaeth a gafodd. Fel hyn y mae Eglwys Crist yn cynnwys personau o amrywiol raddau o wybodaeth a gras: y mae ynddi fabanod gweiniaid, a thadau nerthol; ond nid yw y Cristion gwanaf yn cael ei adael yn ddiymgeledd. Er na fedd ond yr hedyn lleiaf o ras, a hwnw yn aml yn cael ei attal gan faglau, neu ei dagu gan ofalon y bywyd hwn, etto er cymmaint ei wendid a'i ammherffeithrwydd, y mae 'r Yspryd yn ymryson âg ef yn ddiflino, ac yn ei adferu pan gyfeiliorno. Aml achos sydd ganddo, o herwydd ei bechod, i edifarhâu a cheisio maddeuant. Yn y cyflwr ansicr ac enbydus yma, pan fo'r enaid megys yn cloffi rhwng dau feddwl, y mae Duw yn fynych yn defnyddio croesau a chystuddiau er gwneuthur y cyfryw rai yn fwy diwyd a diysgog yn ngwaith mawr eu hiachawdwriaeth. "Dyn a aned i flinder, fel yr eheda gwreichionen i fynu." "Ond y neb y mae yr Arglwydd yn ei garu, y mae yn ei geryddu." Gwyn fyd y gwr a ddygwyd mewn un modd, ïe, trwy drallod acing, i fod yn ddoeth i iachawdwriaeth. Pwy o honom nad yw yn cofio rhyw beth o'r fath yn digwydd iddo ei hun, pan oedd llaw yr Arglwydd yn drom arno? Onid oeddym yn barod i ddweud gyda Dafydd, "Da yw i mi fy nghystuddio; canys cyn hyny yr oeddwn yn cyfeiliorni." Mae cystuddiau wedi bod yn fuddiol iawn er dwyn dynion i ystyried eu ffyrdd, ac i ymostwng ger bron gorsedd-faingc yr Arglwydd, yr hwn yw ein hunig noddfa yn amser trallod. Ond buan, ysywaeth, yr anghofiwn ein blinderau a'n haddunedau; "Dros brydnawn yr erys wylofain,

ac erbyn y bore y bydd gorfoledd." Nid oes ond odid neb o honom nad yw wedi cael ei alw ryw bryd o'i oes i wylo ar fin y bedd dros rieni, plant, neu gyfeillion; mae rhyw adfyd neu gilydd yn cael ei anfon at bawb o honom er ein tywys i edifeirwch, ac i'n diddyfnu oddiwrth hudoliaethau y byd hwn. Trwy y pethau hyn y mae yr Yspryd yn ymryson â ni, ac yn ein rhybuddio i ddychwelyd yn wirioneddol at yr Arglwydd. Gwyliwch, frodyr, rhag esgeuluso y rhybuddion hyn. Gwrandewch ar lais cydwybod, a cheryddon yr Yspryd Glân, yr hwn, trwy gyfrwng moddion a threfniadau Rhagluniaeth sydd yn gweithredu fel hyn ar yr enaid, ac yn raddol yn ei gyfnewid. Mae Duw yn defnyddio y pethau hyn er ein lles tragywyddol; canys ni chollir neb byth o eisieu cymmorth Glân Yspryd Duw, "yr hwn ni ewyllysia bod neb yn golledig, ond dyfod o bawb i edifeirwch."

Cyn diweddu, dymunaf roi gair neu ddau o gyngor i'r rhai sydd yn teimlo ynddynt eu hunain radd o ofn ac anobaith eu bod etto yn ol am y cyfnewidiad ysprydol y buom yn sôn am dano. Y mae y cyfryw rai yn barod i ofyn ambell waith, pa fodd y gallwn wybod ein bod wedi ein hail-eni ai peidio? Atolygaf ar y cyfryw bobl ar iddynt beidio a disgwyl y gwna Duw erddynt hwy fwy nag a wnaeth i ereill. Rhoddodd ddigonedd o foddion yn eu dwylaw; rhoddodd iddynt ei Ysgrythyrau Sanctaidd—ordinhadau crefyddol—y fraint o nesâu at Dduw mewn gweddi ddirgel a chyhoeddus—y sacrament bendigedig, a'i Sabbothau glân; ac uwchlaw pob dim rhoddodd o fewn eu cyrhaedd amryw ddoniau yr Yspryd Glân. Os yw 'r aml freintiau hyn yn ddigonol trwy fendith Duw er dychwelyd un pechadur, maent yn ddigonol i ddychwelyd *pawb*. Nid ydym i ddisgwyl y cyrhaeddwn berffeithrwydd yn y byd hwn, am mai cyflwr profedigaethus yw o'r dechreu hyd ei ddiwedd; ac un o'r treialon trymaf yw hyn, ein bod yn ddarostyngedig i bechod, a bod ynom duedd gwastadol i syrthio iddo. Na feddyliwch, gan hyny, eich bod heb eich hadgenhedlu, o herwydd nad ydych yn ddifeius ac yn berffaith, ac na ragofalwch chwaith ynghylch amser pennodol eich troedigaeth. Yn hytrach, ymresymed pob un âg ef ei hun fel hyn—Y mae Yspryd Duw o'm mewn ac o'm hamgylch—y mae yn gwybod fy holl feddyliau, ac yn craffu ar fy ngweithredoedd dirgelaf, er nas gwelaf ef. Fe ddywed wrthyf pa beth yw fy nyledswydd, a pha fodd i rodio er rhyngu bodd Duw, er na fedraf glywed ei lais ef. Diammeu ei fod ef yn darostwng fy meddyliau, yn rheoli fy mwriadau, ac yn cyfarwyddo fy holl gamrau, er nas deallaf drefniadau ei Ragluniaeth. A wyf fi, gan hyny, yn ufuddhâu i'w Yspryd sanctaidd ef, pan lefaro wrthyf fel hyn yn y dirgel? neu a wyf fi yn ei dristâu ef, gan wneuthur rhagddarbod dros y cnawd, er mwyn cyflawni ei wyniau a'i chwantau? a wyf fi yn rhoddi fy holl ymddiried a'm gobaith am iachawdwriaeth ar haeddiant Iesu Grist? a wyf fi yn gweddïo yn wastad am ras ac hyfforddiad yr Yspryd? "A'th gyngor y'm harweini (O Arglwydd); ac wedi hyny y'm cymmeri i ogoniant." Pwy bynag a all ateb y cyfryw gwestiynau, fel y dichon pawb eu hateb a arweinir gan yr Yspryd Glân, y mae ganddo eithaf sicrwydd ei fod wedi cael ei ail-eni, nid yn unig o ddwfr, ond hefyd o'r Yspryd; a gall fod yn sicr y bydd i'r hwn a ddechreuodd waith da ynddo, ei orphen hyd ddydd Iesu Grist. Mae yr Yspryd yn wastad ar waith yn ein calonau, ac fe barhâ i'n cynnorthwyo hyd y diwedd, oni bydd i ni, trwy ein hanwiredd a'n ffolineb, ei annog ef i attal ei ras oddi wrthym, ac i'n gadael i reolaeth ein llygredd, yr hwn a'n dinystria gorph ac enaid. Amcan Duw yn ei holl weithredoedd yw ein daioni tymhorol ac ysprydol: ni ddatguddiodd ei ewyllys i ddynion er eu gwneud yn annedwydd ac yn anobeithiol, ond i'r gwrthwyneb, er eu gwneuthur yn hapus yma ac am byth. "Rhyngodd bodd i'r Tad roddi i ni y deyrnas;—ac ni attal efe ddim daioni oddiwrth y rhai a rodiant yn berffaith." Rhoddodd i ni gynghorion buddiol i'n cyfarwyddo, ac addewidion mawr a gwerthfawr, y rhai ni phallant byth, i'n cysuro ar ein taith flinderus trwy anialwch y byd hwn. Ein Duw trugarog, yr hwn a'n gosododd yma ar y ddaear, ac a'n galluoga trwy ei Yspryd daionus i ymwrthod â'r diafol a'i holl weithredoedd, rhodres a gorwagedd y byd, a holl bech-

adurus chwantau y cnawd, "ni âd ein temtio uwchlaw yr hyn a allom; eithr a wna ynghyd â'r temtasiwn ddiangfa hefyd, fel y gallom ei ddwyn." Efe a'n hyfforddia, ac a'n gwareda rhag bob drwg; ac os byddwn yn ofalus i ymddwyn yn addas i efengyl Crist, gan barhâu yn ddianwadal hyd y diwedd, efe a'n dyrchafa i ogoniant annhraethol a diddiwedd yn y nefoedd. "Am hyny, fy mrodyr anwyl, byddwch sicr a diymmod, a helaethion yn ngwaith yr Arglwydd yn wastadol; a chwi yn gwybod nad yw eich llafur yn ofer yn yr Arglwydd." Amen.

PUBLICIUS.

YMGAIS I ATEB Y GOFYNIAD

"PA UN SY DEBYCAF, YN OL DULL PRESENNOL IEITHOEDD, IDDYNT OLL DDEILLIAW ODDIWRTH UN FAMIAITH, NEU ODDIWRTH AMRYW; AC OS ODDIWRTH UN, PA YDYW?"

Wedi ei ysgrifenu ar arch Cymreigyddion Caerludd, gan J. MORGANS, M. D.

MAE ieithoedd heb gael eu hysgrifenu, a'u cofrestru mewn llyfrau, yn gyfnewidiol iawn, ac nid yw y moddion hyn yn ddigonawl i sefydlu rhai o honynt, fel y mae hanes y Saesonaeg, yr Allmanaeg, a'r Ffrancaeg yn dangos; canys nid yw y Cenedloedd a arferent yr ieithoedd hyny yn eu deall fel yr oeddynt, ac fel eu hysgrifenwyd chwech neu wyth gan mlynedd yn ol. Ond cafodd y Lladin ei chofrestru mor gyflawn, ddwy fil o flynyddoedd yn ol, y Groeg yn agos i dair mil, a'r Hebraeg, y Galdaeg, a'r Syriaeg, &c. gannoedd o flynyddoedd yn foreuach yn oes y byd, fel nas gallasant ar ol hyny gael eu cyfnewid; ac y mae digon o law-ysgrifau i brofi fod y Gymraeg yn awr yr un, gyffelyb ag ydoedd hi ddeuddeg cant o flynyddoedd yn ol: ac y mae genym dystiolaeth anwadadwy awdwyr y gallasai dynion a berchenogent ychydig o ddysg y pryd hyny, ddarllen y Gymraeg fel yr ydoedd bymtheg cant, neu ddwy fil o flynyddoedd cyn hyny!!—Gwel *Cambrensis.*

Ond fe allai y dywed rhai fod y pethau hyn yn myned i brofi fod amryw o ieithoedd mewn bod yn fuan ar ol y diluw, o fewn 1 fil o flynyddoedd, neu y drydedd ran o'r amser ar ol cymmysgiad ieithoedd o amgylch Babel, a elwir hefyd Babilon; lle y cymmysgwyd iaith dynolryw, yn ol barn Iuddewon a Christionogion. Etto, nid allwn edrych yn ddyfal a chywrain ar ieithoedd heb weled arwyddion eu bod o un *dechreuad*; heb weled iddynt oll ddeilliaw oddiwrth un *Fam-iaith.* Pe amgen, pa fodd y gallai yr enwau gweinion rhifyddegawl (*Numerical Adjectives*) a ddechreuant, yn y Groeg (gellir enwi er dangos) â llafariad (*vowel*) ddechreu hefyd â llafariad, ac nid â chydseiniad yn yr ieithoedd ereill yn gyffredin? Neu, pa fodd y dechreu enwau gweinion ereill â chydseiniaid yn y Groeg, ac yn yr ieithoedd ereill yn gyffredin? Y mae un felly yn y Gymraeg, y Gelaeg, a'r Ffrancaeg; *eis,* Groeg; *unus,* Lladin; *uno,* Eidalaeg ac Yspaenaeg; *onen,* Cerniwaeg a'r Galedonaeg; *aon,* Gwyddelaeg; *een,* Isellmanaeg a'r Danaeg; *eins,* Allmanaeg; *one* neu *an,* Saesonaeg; *en,* Swedaeg; *ieden,* Pwylaeg; *iedna,* Russiaeg; *ake,* Bengalaeg; *iack,* Persiaeg; *echad,* Hebraeg; *e,* Chineaeg; *egi,* Hungaraeg; ond *beer,* Twrcaeg; a *hyscat,* yn ieithoedd amryw o'r Indiaid Americanaidd. Ond y mae *dau* yn dechreu â chydseiniad yn y gwahanol ieithoedd; *duo,* Groeg a'r Lladin; *due,* Eidalaeg; *dos,* Yspaenaeg; *deux,* Ffrancaeg; *tween,* Allmanaeg; *twee,* Isellmanaeg; *dou* neu *dau,* y Gymraeg; *do,* y Wyddelaeg; *da,* Caledonaeg; *daou,* Celtaeg; *deux,* Cerniwaeg; *dwa,* Pwylaeg; *dho,* Bengalaeg; *do,* Persiaeg; *duo,* Mallayaeg; *two* a *twy,* Sacsonaeg; *two,* Saesonaeg; *to,* Danaeg; *twa,* Swedaeg a Russiaeg; ond *shenaim,* Hebraeg; *ur,* Chineaeg; *ketto,* Hungaraeg; *eckee,* Twrcaeg; *techini,* y Mahawks, a phedwar llwyth ereill Americanaidd. Mae y geiriau hyn yn arwyddo perthynas agosach rhwng y Twrciaid a'r Indiaid Americanaidd nac sy rhyngddynt â chenedloedd ereill. *Wyth* yw cydenw rhifyddawl arall yn dechreu â llafariad, a hyny mewn llawer iawn o ieithoedd; ond y mae *tri, pedwar, pump, chwech, saith, naw,* a *deg,* yn dechreu yn y gwahanol ieithoedd yn gyffredin â chydseiniaid. A'r casgliad priodawl yw, nad peth damweiniawl ydyw, ond effaith a phrawf i'r geiriau a ddefnyddir gan wahanol genhedloedd i gyfrif â hwynt, ddeilliaw oddiwrth un iaith, sef prif iaith dynolryw.

Heblaw yr hyn a ddywedais, y mae y gyfundraeth o beidio cyfnewid llafariaid am gydseiniaid, yn nechreu enwau gweinion rhifyddawl, uwchlaw *deg* yn gystal ag islaw *deg*; canys yr ymarferiad yw i ddechreu *un-ar-ddeg* â llafariad yn y rhan fwyaf o ieithoedd, ond *deuddeg*, *tri-ar-ddeg*, *pedwar-ar-ddeg*, *pymtheg*, *&c.* â chydseiniaid; gan hyny, y mae nid yn unig yn debyg, ond yn ddigon amlwg, i'r geiriau rhifyddawl, mewn gwahanol ieithoedd, ddechreu mewn *un*, ac nid mewn amryw ieithoedd. Yr wyf yn dywedyd felly, heb ammeu eich bod yn cofio geiriau rhifyddawl gwahanol ieithoedd yn yr *Etymological Grammar*, yr hwn a werthir am dri swllt, a chan hyny gall pawb ei feddiannu.

Yn y Groeg, yn gystal ag yn y tafodieithau Gomeraidd, ac yn y Sanskrit, iaith henaf a mwyaf lliosog yr India ddwyreiniawl, mae *c* yn cyfnewid yn *ch*, ac *g*; *p* yn *ph* a *b*; *t* yn *th* a *d*, o ran sain. Ac felly y mae y llythyrenau ereill yn y Sanskrit ac sydd yn cyfnewid yn y Gymraeg a'i thafodieithau. Gan hyny, y mae mwy o ieithoedd wedi llygru y llythyrenau cyfnewidiol nag sydd y llythyrenau anghyfnewidiawl, megys *s* ac *n* yn *saith* a *naw*. Dywedwn mai llythyrenau anghyfnewidiawl yw *n* ac *s*; a chan hyny y mae y geiriau rhifyddawl a ddechreuant â'r llythyrenau hyn yn fwy cyffelyb y naill i'r llall yn y gwahanawl ieithoedd na geiriau a ddechreuant â llythyrenau cyfnewidiawl; canys dywedir *saith* yn y Gymraeg; *seith*, yn y Gerniwaeg; *seiz*, y Geltaeg; *seacht*, y Wyddelaeg a'r Galedonaeg; *seven*, y Saesonaeg, Sacsonaeg, a'r Ffrancaeg; *sex*, y Lladin, y Danaeg, a'r Swedaeg; *sei*, Eidalaeg; *sechs*, Allmanaeg; *zes*, yr Isallmanaeg; *sieden*, y Pwylaeg; *set*, y Russiaeg; *saat*, y Bengalaeg; *hast*, y Persiaeg; *shifa*, Hebraeg; *hat*, Hungaraeg; *tojou*, Malayaeg; *tze*, Chineaeg; *iedte*, Twrcaeg; *isadhach*, pump llwyth o'r Indiaid Americanaidd. Gwelir yma drachefn ryw debygolrwydd rhwng iaith y Twrciaid a ieithoedd Indiaid yr America; yr hyn sydd yn arwyddo rhyw berthynas rhwng y cenedloedd hyny. Mae hyn yn cadarnhau y farn gyffredin mai o Siberia y cafodd yr America ei phoblogi.

Naw y Gymraeg yw *naw* y Gerniwaeg; *nao*, y Llydawaeg; *naoth*, y Wyddelaeg; *nuoe*, y Galedonaeg; *nine*, y Saesonaeg; *novem*, y Lladin; *nove*, yr Eidalaeg; *neve*, yr Yspaenaeg; *neuf*, y Ffrancaeg; *neun*, yr Allmanaeg; *neghen*, yr Isellmanaeg; *negen*, y Sacsonaeg; *noe*, y Bengalaeg; *nie*, y Danaeg; *nio*, y Swedaeg; *no*, y Persiaeg; *enna*, y Groeg; mae bannod, yn ddiammeu, wedi cael ei huno â'r gair rhifyddawl yn y Groeg. Ond *wyth* y mae *niolez* yn ei arwyddocau, sef y gair mwyaf perthynol i *naw* yn yr Hungaraeg, a *kilness* yw y gair am *naw* yn yr iaith hono; *slambalen*, yn y Malayaeg; *tisha*, yn yr Hebraeg, gair wedi deilliaw oddiwrth *deg* ieithoedd ereill; *kyeu*, Chineaeg; *dochos*, Twrcaeg; *deighten*, y Mahawks, sef Indiaid Americanaidd. Gwelwn yma drachefn fwy o berthynas na chyffredin rhwng geiriau Twrcaidd a geiriau Americanaidd, yr hyn sydd yn dangos fod y cenedloedd hyny yn siarad yr un iaith unwaith. Yn awr ystyriwn, ymofynwn, ac edrychwn o'n hamgylch, pa fodd y gallai y fath berthynas a thebygolrwydd ddigwydd rhwng y geiriau cyfatebol mewn cynnifer o wahanol ieithoedd, pe na ddeilliasent oddiwrth un fam-iaith? Pe na buasai yr ieithoedd wedi deilliaw oddiwrth un fam-iaith, ni allasai *un*, ac *wyth*, ddechreu â llafariadau mewn gwahanol ieithoedd, mwy na *saith*, a *naw*. Mae hyn yn amlwg ac yn anwadadwy. A bydded i'r dyn gwanaf ei alluoedd edrych ar y geiriau yma, ac ereill yn yr *Etymological Grammar*, ac nid wyf yn ofni y bydd yn hir heb ddeall pa oedd y fam-iaith.

Rhyfeddol yw nad yw y Dysgedigion yn sylwi ar eiriau gwahanol ieithoedd; yn neillduol hen ieithoedd, mewn modd i ddeall eu tebygolrwydd, a chan hyny eu perthynas y naill i'r llall. Dyma y modd goreu, yn ol fy meddwl i, i amlygu dechreuad ac amlhâd cenhedloedd ac ieithoedd; canys y mae hanesyddiaeth yn ddiffygiol iawn cyn cred. Ond pethau gweledig i bawb yw geiriau; gan hyny nid pethau ammheuol ydynt; ac nid all camsyniadau ddeilliaw oddi wrthynt, ond trwy wendid meddwl, neu wir ffolineb. Nid yw dynion yn aml wedi synied, a rhoddi eu barn, pa un ai oddiwrth un, neu oddiwrth amryw, y deilliodd ieithoedd yn gyffredin. Mae rhai yn wir, mae yn debyg, wedi meddwl i ieithoedd ddechreu ym mhlith y gwahanol genhedloedd a'u harferant. A

meddyliodd rhai o'r Iuddewon, fel y gellir dysgu oddiwrth eu hysgrifeniadau, i fwy na *thriugain a deg* (70) o ieithoedd godi ym Mabel yn ddifyfyr!!! A chanlynai oddiwrth y fath dyb, mai nid trwy gymmysgu *iaith*, ond trwy amlhau *ieithoedd*, y siomodd Duw ddiben dynion o godi tŵr hyd y nefoedd, hyny yw, y tŵr mwyaf dan y nefoedd. A buasai adeiladu y fath beth i wneuthur y rhan fwyaf o ddynolryw ar unwaith yn gaethweision. Nid yw y dyb i iaith y byd gael ei gwneuthur yn *ddeg a thriugain*, neu ychwaneg, yn cyduno â dim a welwn mewn ieithoedd; canys gellir olrhain holl ieithoedd y byd, heb lawer o lafur, a hyny yn fuan, i chwech neu saith o ieithoedd, er bod i rai o honynt amryw dafodieithau. Canys nid cynt yr edrychwn ar Weddi yr Arglwydd, mewn amryw ieithoedd, mewn traethawd ar Ddaearyddiaeth, nag y gwelwn, 1. Mai tafodieithau Lladinaidd yw yr Eidalaeg, y Ffrancaeg, yr Yspaenaeg, a'r Portuguaeg.

2. Mai tafodieithau Allmanaeg, os amgen Gothaeg, a elwir hefyd Teutonaeg, yw yr Isellmanaeg, y Danaeg, y Swedaeg, yr Islantaeg, &c.

3. Mai tafodieithau Sclafonaeg, os amgen Scythiaeg, a elwir Russiaeg, Pwylaeg, Bohemaeg, a Morafaeg.

4. Mai gwahanol dafodieithau o un iaith yw yr Hebraeg, y Galdaeg, y Syriaeg, y Samaritanaeg, yr Arabaeg, a'r Ethiopaeg, a elwir Shemaiaeg, os amgen Aranaeg.

5. Mai gwahanol dafodieithau o'r un iaith yw y Gymraeg, y Llydawaeg, y [illegible], y Wyddelaeg, y Galedonaeg, a'r Sanskrit, &c. Nid allwn sylwi ar y [illegible] rhan [illegible] heb weled eu [illegible] llall, am mor aml y [illegible] yddynt yn gyffredin. [illegible] tafodieithau All[illegible] llall yn llai am[illegible] tafodieithau [illegible]. Mae y pethau [illegible] a ailant ddarllen. [illegible] y tafodieithau [illegible] eu hir neill[illegible] llall, mae y [illegible] o ran [illegible] a dull y [illegible] y

mae y tafodieithau hyny yn debyg i raid ryfeddol y naill i'r llall, fel ag y mae dyn wrth ddysgu treiglo un dafodiaith yn dysgu llawer o dreigliadau ereill. Mae hyn yn ddigon i ddangos, heb son yma am bethau ereill, fod y tafodieithau Shemaidd wedi bod ryw amser yn ol yn un iaith, neu yn un dafodiaith. Ond y mae cyfundraith dreigliadol y tafodiaethau Cymreigaidd, a arferir yn y Gymraeg, y Geltaeg, y Gerniwaeg, y Wyddelaeg, a'r Sanskrit, &c. yn fwy helaeth, yn fwy cywir, ac yn fwy nodedig, yr hyn sydd, ac byth a fydd, yn brawf digonol ac anwadadwy o brif undeb yr ieithoedd, os amgen y tafodieithau hyn.

Yn y Gymraeg, hyny yw, iaith y Cymry, ac yn y Sanskrit yn unig y mae yr holl gyfundraith dreigiawl i'w gweled; mae y rhan fwyaf o honi yn cael ei defnyddio yn bresennol yn y Geltaeg, y Gerniwaeg, y Wyddelaeg, a'r Galedonaeg; ond am nad yw hi oll ynddynt, gelwir hwy gyda phob priodoldeb tafodieithau. Ond Grammadeg y Gymraeg yn unig sydd yn cynnwys y gyfundraith hynod a rhyfeddol hon, yr hon yw y Grammadeg, fel y gwelsoch chwi yn yr *Etymological Grammar;* gan hyny, yr wyf yn barnu, mai y Gymraeg yw yr Iaith, a'r Sanskrit, y Geltaeg, y Gerniwaeg, y Wyddelaeg, &c. tafodieithau o honi. Mae y gyfundraith Frytanaidd hon ag sydd dan ein sylw, nid yn unig yn fwy rhyfeddol nag un peth arall mewn ieithyddiaeth, ond yr wyf yn barnu yn *oruwch cynneddfau dynol:* er hyny y mae Athrofeydd Prydain yn hollol anwybodus o honi. Ac er cymmaint a lafuriodd awdwr y "*Diversions of Purley,*" i ddangos fod y rhagenwau yn y sill diweddaf o'r perwyddion yn gyffredin, ni edrychodd *erioed*, mae yn debyg, rhagenwau pwy iaith sy fwyaf *amlwg* yn niwedd y perwyddion; ac ni chofiodd fod rhagenwau, neu ryw beth tebyg iddynt, yn cael eu huno â pherwyddion y tafodieithau Shemeaidd, yn eu dechreuad, yn gystal ag yn eu diwedd. Wrth edrych ar ieithoedd yn gyffredin, ni a welwn fod genym o'r hyn lleiaf *chwech* lled hen; sef, y Lladin, y Teutonaeg, y Scythiaeg, y Groeg, y Gymraeg, a'r Hebraeg, os amgen y Galdaeg. Nid yw yr ieithoedd a fuont yn y wlad helaeth a elwir *Siberia* yn deilwng o'u

sylw mewn Darlith fer fel hon, megys y Dwrcaeg, yr Hungaraeg, y Finaeg, &c. nac ieithoedd Indiaid Americanaidd, canys nid allwn ni brofi eu henafiaeth. Ac ni feddiannodd y Chineaid a'r Japanlaid lythyrenau i gofrestru eu hiaith, er eu bod wedi gallu cofrestru eu hanes â nodiadau *(Hieroglyphics)*. Gan hyny gall y ddwy genedl ddarllen llyfrau y naill y llall, er na allant ymddiddan.

Mae ynghylch deg ar hugain o ieithoedd yr India Ddwyreiniol wedi deilliaw oddiwrth y *Sanskrit*, ac y mae yn yr iaith hòno lawer o eiriau *Cymreig* a ellir eu hadnabod, heblaw y gyfundraith dreiglawl Gymraeg; a deallodd a dangosodd yr enwog Syr *William Jones*, mai cymmysgaeth o'r Sanskrit a'r Galdaeg yw y Persiaeg. Mae y pethau hyn yn cyduno yn rhyfeddol â'r ysgrythyr, sef, i iaith dynolryw gael ei chymmysgu ym Mabel y Caldeaid, y ddinas a eilw y Groegiaid Babilon, os goddefwch mai rhai o ddynolryw yn unig oedd yn y trosedd, pan oedd y rhan arall yn sefyll y'mhell oddi wrthynt tu ag Armenia; canys cyrhaeddai, rhaid meddwl, y troseddwyr a'r dieuog yn Persia, ac yna iaith gymmysgedig Persia, trwy uno y Sanskrit â'r Galdaeg. Ond nid i helaethu yma ar beth sydd yn myned i brofi mai 'r Gymraeg yw y fam-iaith, dychwelaf, ac ymdrechaf ddangos drachefn, pa un sy debycaf i'r ieithoedd mewn bod ddeilliaw oddiwrth un fam-iaith neu oddiwrth amryw.

Y prawf penaf, mi a ddywedais fod y Gymraeg, y Sanskrit, y Geltaeg, y Gerniwaeg, a'r Wyddelaeg, &c. wedi bod unwaith yn un iaith, a'r un gyfundraith dreiglawl, yr hon sydd fel hyn:

Monad, *Monadau*.
N
R
S

Duad, neu *Ddeuad*.
L, Ll, neu Lh.
M, F, neu V.

Triad.
B, F, M.
D, Dd, N.
G——Ng.

Tetrad, neu *Betrad*.
C, Ch, G, Ngh.
P, Ph. B, Mh.
T, Th, D, Nh.

Fe wnaeth *Pythagoras* lawer o ddefnydd yn ei Gyfundraeth o Ddysgeidiaeth a'r geiriau *monad*, *duad*, *triad*, *tetrad*, a *decad*; ac efelly hefyd y gwnaeth *Aristotle* o'r gair *decad*; sef yn Saesonaeg, *forming one*, *forming two*, *forming three*, *forming four forming ten*; ac y mae y byd wedi synu yn eu hannealldwriaeth beth a feddyliai *Pythagoras* wrthynt; gan nad ydynt eiriau Hebraeg, Groeg, na Lladin; ac fe fethodd ei enw *Pyth-agoras (I expounded eternity)* agoryd eu llygaid!

Y mae y geiriau Cymreig cynnwysfawr hyn yn cofrestru treigliadau Gramadegawl y Gymraeg a'r Sanskrit, ond nid yn berffaith dreigliadau un dafod-iaith arall. Afreidiol fyddai dadleu yma mai o'r Gymraeg y cafodd *Pythagoras* y geiriau nodedig uchod; canys byddai meddyg yn fwy o ddefnydd nac addysg i ddyn mor anneallus na welai hyny ar unwaith.

Gweled y fath Gyfundraith a hon a gynnwys eiriau Cymreig *Pethagoras*, yn y Gymraeg, yn y Geltaeg, a elwir hefyd Llydawaeg, yn y Gerniwaeg, yn y Wyddelaeg, ac yn y Sanskrit, yw gweled prawf amlwg a digonawl, a bâr byth, mai un iaith oeddynt oll yn eu dechreuad. Ond y Gymraeg, a'r Sanskrit, yn unig sydd wedi cadw pob rhan o'r Gyfundraith dan ein sylw; pethau a ddenant y meddwl atynt yn fwy nag at y tafodieithau ereill perthynawl iddynt. A rhaid dywedyd fod cyfnewidiad y llythyrenau yn gwneuthur Gramadeg y Gymraeg, er mor rhyfeddawl ydyw, fel y deallodd, yr ysgrifenodd, ac y cyhoeddodd eich ufudd wasanaethydd o'r blaen, ond nid Gramadeg y Sanskrit, nac un iaith arall yn y byd. A dyma yr iaith, gan hyny, sydd yn haeddu ein sylw penaf.

(I'w barhau.)

GWELEDIGAETH Y DDELW AUR.

(Parhad o du dal. 231.*)*

Er bod y golygfeydd arswydus hyn i'w gweled ar bob llaw, ymddangosai nad oeddynt yn gwneuthur dim argraff ar feddyliau y rhan fwyaf o'r dorf, gan eu bod yn rhodio fyth yn y llwybr sathredig, er bod taran yn fynych yn taflu y gwydrau allan o ddwylaw llawer, a hwythau yn ffoi mewn

braw dirfawr; ond rhai o honynt, cyn gynted ag y tawelid eu hofnau, a godent i fynu y gwydrau a dafiasent ymaith yn eu dychryn, ac a ddychwelent at eu delwaddoliaeth yn fwy awyddus nag erioed. Ereill a glywsant lef ddistaw fain yn dywedyd wrthynt, "Deuwch yr awr hon ac ymresymwn;" ac yr oedd ymresymiad y llais hwn mor effeithiol ar y sawl a wrandawent arno nes y troisant eu cefnau ar y ddelw a'i haddolwyr, ar ol eu hanog hwythau i wneuthur yr un modd, ac aethant yn siriol lle yr oedd y cynghorwr anweledig yn eu harwain. Gwelais hwynt yn myned i lwybr cul, a gwrých go uchel o ddeutu iddo; ond pan ddaethant i ryw fanau aeth y llwybr yn gul ac yn arw iawn, hyd oni chlwyfwyd eu traed yn fynych gan y cerig. Yna dechreuodd rhai o'r ymdeithwyr hyn laesu a grwgnach oblegid anhawsderau y ffordd, a chan yspïo tros y gwrych i edrych a oedd rhyw lwybr esmwythach, gwelsant, ar y llaw aswy, faesydd tra hyfryd, a ffyrdd da gwastad, llawer o honynt, mewn ymddangosiad, yn cyd-redeg â'r llwybr yr oeddynt ynddo; felly, er mwyn eu hesmwythdra presennol, ac yn erbyn cyngor llawer o'u cyfeillion, cymmerasant ddirfawr naid, ac aethant yn lân tros y gwrych. Ond buan y gorfu iddynt edifarhau am eu ffolineb; canys yr oedd y maesydd yn llawn o faglau wedi eu gorchuddio â phridd a glaswellt; a phan gerddodd yr ymdeithwyr diofal drostynt, syrthiasant iddynt; a chan fod drain a mieri ar waelod yr holl bydewau hyn, cawsant eu cripio a'u rhwygo yn dra thruenus, a llarpiwyd eu dillad yn y fath fodd nes oeddynt o'r bron yn noethion.

Wedi iddynt ddyfod allan o'r maglau hyn ceisiasant ddychwelyd eilwaith i'r llwybr y cyfeiliornasant o hono; ond fe fachludodd yr haul, a'r lleuad a'r sêr ni roisant eu llewyrch. Tywyllwch a thymhestl a'u goddiweddodd hwynt; yna dechreuasant wylo o blegid eu hynfydrwydd; ac wele, gwelais rhyw fôd ofnadwy yn dyfod tu ag atynt, gan fras-gamu. Ei uchder a gyrhaeddai hyd y cymylau, a phan ledai ei adenydd duon, y rhai a ymestynent o'r dwyrain i'r gorllewin, fe dywyllai anian fwyfwy, ac a wywai gan darth gwenwynig ei anadl ef. Ei lygaid oeddynt fflamau brwmstanaidd; ei lais fel rhuad llew yn ceisio difa ei ysglyfaeth. Ar bob gair a ddywedai y mellt a ddeuai allan o'i enau; ac ar bob cam a roddai y ddaear a grynai dano. Wrth edrych yn ol, gwelwn y miloedd ag oeddynt yn addoli y ddelw addurnedig, yn dyfod ac yn ymgrymu ger ei fron ef, ac yn ei gydnabod yn frenin cyfreithlawn arnynt; ar hyn dyma wên uffernol yn chwareu ar ei wynebpryd, ac efe a ddywedodd, "Ewch, fy meibion, a llwyddwch, a heddwch, heddwch i chwi oll. Y byd sydd eiddoch chwi am fy nghydnabod yn dywysog arnoch." Yna, gan droi at y crwydriaid annedwydd, efe a ofynodd yn wgus, "Beth a wnewch chwi yma?"

Hwynthwy, wedi eu rhwygo a'u baeddu gan y drain, a'u dwys ysigo gan y codwm, a orweddent ar eu hŷd ar y ddaear, ac yn crynu gan ofn, a atebasant fel hyn, "Rhodio yr oeddym yn y llwybr cul sydd ar y llaw ddehau i'r maesydd hyn, ac wedi digaloni oblegid anhawsderau y ffordd, troisom o'r llwybr hwnw i un arall; ond yn awr y mae genym achos i edifarhau am ein ffolineb, a byddai yn dda genym ddychwelyd, ond nis gallwn, canys ein nerth ni sy gwbl wendid. Yr ydym wedi ein clwyfo a'n hysigo o goryn ein penau hyd wadnau ein traed; a phe gallem godi, ni fedrem ganfod y ffordd gan gymmaint yw y tywyllwch.

I hyn atebai y bôd mawr galluog, ger bron yr hwn y crynai pawb wrth edrych ar ei wedd ddychrynllyd, "Da y dywedasoch eich bod yn edifarhau am eich ynfydrwydd, a da y gwnaethoch yn penderfynu dychwelyd; canys gwybyddwch mai myfi yw duw y byd hwn, yr yspryd sydd yn rheoli yn nghalonau pawb oll a addolant yr eilun acw. Codaf chwi ar eich traed, ac arweiniaf chwi i gymdeithas fy anwyl blant, y rhai a'ch coffeidiant, ac a roddant i chwi gyfran o'r holl bleserau a ddarperais mor helaeth iddynt. Nid ydwyf heb eich adnabod; yr oeddych unwaith yn ddeiliaid ewyllysgar i mi; yr oeddych ar fedr cilio oddi wrthyf, ac heb ddim achos cyfiawn; ond nid edliwiaf i chwi y pethau hyn tra fyddoch chwi byw."

Och! (atebodd y ffoaduriaid truain) camsyniaist ein geiriau. Nid awn byth yn ol drachefn i addoli yr eilun gwrthun acw, yr hwn sydd wir ddelw o honot ti dy hunan. Ni a'th adwaenom pwy ydwyt; ti a'n

iaist yn gaethion wrth dy ewyllys; ael ac ammharchus ydoedd dy wasanth, a marwolaeth oedd dy gyflog; dy seerau oeddynt fel goleudarth twyllodrus ios, yn cam-arwain teithwyr yn ddiarybod i gorsydd a phydewau dinystr. Ar d dy lwybrau blodeuog y gwasgarwyd al fieri yn anweledig; ond, er eu bod yn weledig, buan y teimlid hwy, a chwerw dd y loes. Yn dy ffrwythydd, er eu bod deg mewn golwg, y cuddiwyd gwenwyn arwol. Y ddelw acw, yr hon oedd unaith yn gyffelybrwydd gogoniant y nef, ad yn awr wedi ei hanharddu genyt ti, c wedi derbyn argraff dy lun erchyll dy un, a symudwyd o drigfanau gwynfyd, blegid nyni (Ow, mor ynfyd oeddym!) rwy gael ein hannog genyt ti, ac edrych rni trwy y gwydrau twyllodrus a roddaist n ein dwylaw, a syrthiasom i lawr, ac a'i addolasom hi a thithau, yr hwn fuost yn gyfranog â hi yn ein delw-addoliaeth ni; ac am hyny gwybydd, O dywysog y tywyllwch, nad addolwn y ddelw, ac na wrandawn ar dy eiriau, gan mai marwolaeth a gaem o'th ddilyn di."

Hwy a dawsant; a'r yspryd uffernol a atebodd fel hyn:—"Oni ddywedasoch gynnau y dychwelech? Yr wyf fi yn cynnyg fy nghynnorthwy, a chwithau yn awr yn ei wrthod. Beth a fynech, neu beth yr ydych yn ei ddisgwyl?"

Hwythau a atebasant fel hyn:—"Soniasom yn wir am ddychwelyd, ond nid atat ti, nac at yr eiddot. Dymunem ddychwelyd i'r llwybr cul y cyfeiliornasom o hono; y mae ein pechod wedi dwyn ein cospedigaeth gyd âg ef. Yr ydym yn edifarhau mewn llwch a lludw, ac yn llefain ar y cryf am gryfder."

I hyn yr atebai tywysog y tywyllwch yn uniongyrchol, "Ofer, ynfyd farwolion, pa wallgofrwydd sydd yn eich meddiannu? Gyda pha freuddwydion siomedig y twyllasoch eich hunain? I ba ardaloedd hyfryd y'ch arweiniasai y llwybr hwnw? I baradwys, meddwch chwi, i faesydd gwynfyd, i ddinasoedd euraidd, a thrigfanau tragywyddol, hen chwedlau wedi myned tros gôf, a'r ni cheir ond mewn ymenydd gorphwyllog, os ydynt i'w cael hefyd. Ond, a chaniatâu fod yr holl olygfeydd dychymygol hyn yn wir, hyd yn nod felly, mor ofer yw eich holl obaith. Oni ddarfu i chwi fy ngwasanaethu i, ac ufuddhau i'm hewyllys, trwy holl ystod eich bywyd? Yr ydych wedi cydnabod hyn. Cyn braidd ddechreu ar y llwybr cul, troisoch o'r neilldu; pa obaith sy genych chwi yr agorir pyrth y nefoedd i'ch derbyn, os ydyw y pethau hyn yn wir?"

Yna y crwydriaid syrthiedig a wylasant â llef uchel, gan ddywedyd, "Iё, ïe, ti a ddywedaist y gwir. Crwydrasom, ac aethom ar gyfeiliorn o'r bru. Dilynasom dy ddichellion di. Goddefasom i'r eilun ein twyllo i ofer gredu ein bod yn ddiogel. Gadawsom y llwybr cul; ïe, mwy na hyny, fe ddarfu i ni, trwy ein gweithredoedd, os nad mewn geiriau, ei wneuthur ef yn gelwyddog, yr hwn â'i lais nerthol a'n rhybuddiodd ac a'n cymhellodd i adael dy wasanaeth. Efe a ddywedodd wrthym y cyfarfyddem a'r anhawsderau a gawsom ar ol hyny; ond sicrhaodd i ni ei fod ef wedi eu gorchfygu, ac addawodd roi i ninnau nerth i wneuthur yr un modd. Anghredu yr addewid hon oedd yr achos i ni gyfeiliorni o'r llwybr. Ond da yr wyt yn gwneuthur yn ein hargyhoeddi, tydi awdwr pob drwg, a thad anghrediniaeth; canys ti yn gyntaf a'n hudaist, ac wyt yn awr yn ein cyhuddo. Paid, gan hyny, a'n temtio mwy; nis meiddiwn dy ganlyn di. Yma yr aroswn, ac a ddisgwyliwn waredigaeth neu angeu, oblegid os marw sy raid i ni, byddwn farw yma, a'n llygaid yn dyferu dagrau, a chan weddïo o eigion ein calonau."

"A ydych yn meddwl, ynte, ddiangc rhagof fel hyn? (crochlefodd yr yspryd aflan gelyniaethus) mi a'ch cymmeraf yn ysglyfaeth im', a chyda brenin dychryniadau mi a ranaf yr yspail." Yna, gan ddyrchafu ei fraich nerthol, ac ymafaelyd mewn gwaywffon, efe a darawodd y ddaear: hithau a grynodd wrth yr ergyd, ac a ymdaflodd megys mewn gwewyr esgor. Gagendor eang a agorodd ei safn yn anferth, ac ynddo y gwelais filoedd o gyrph dynion; rhai o honynt heb braidd eu cyfnewid, ac ereill heb fod nemawr well na phentyrau o bridd, neu glai llychlyd. Oddi tan y gagendor ddofn yma, un ddofnach etto a ymagorodd o'm blaen; a'r fflamau brwmstanaidd a ffelltenasant allan o'r pydew erchyll, yr hwn oedd yn un eirias o wres tanbeidiol, yn chwydu allan golofnau o fwg dudew, ac yn llenwi yr awyr o wreichion

crasboeth, megys pan fyddo rhyw fynydd llosg yn bwrw allan o'i grombil y sylwedd tanllyd, a hwnw yn ymwasgaru o amgylch, ac yn dyfod i lawr yn gawodydd, gan ddychrynu trigolion byd.

Cyn belled ag y cyrhaeddai golwg dyn, ni welid dim terfynau, diwaelod ac anferthol oedd ei ddyfnder. Môr o frwmstan llosgadwy, a mŵn toddedig, a godai yn uchel ei donau o dân, y rhai a ddilynent eu gilydd gan ruo yn ffyrnig ofnadwy. Yn y lle arswydus hwnw, gwelais fyrddiynau o ysprydion, ond yn amrywiol o ran eu dull yn gystal a'u maintioli. Rhai o honynt, o ran maint fel cawri, a ymddangosent yn gymmwys i weithredoedd mawrion o gadernid; ond cadwynau heiyrn trymion a gaethiwent eu haelodau, gan ddirymu eu nerth, a chyfyngu eu hymdrechiadau; a phan edrychent i fynu, yr oedd eu llygaid yn tanio gan ddigofaint. Gelyniaeth eithaf a welid yn eu hwynebau, ac a roddai le ar droiau i anobaith dudew. Yr oedd rhyw ddrychiolaeth yn eu blino yn barhaus, gan ehedfan o flaen eu llygaid. Hanner ei pherson yn unig a welid; y cwbl oddieithr hyny a guddiwyd gan niwl a chymylau o dywyllwch, nas gallai un llygad dreiddio iddynt byth. Clywais hi yn dywedyd, "Angylion gwrthgiliedig! am eich gwrthryfel atgas, y mae eich cospedigaethau i barhau cyhyd a'm bodoliaeth i." Dadseiniai ei llais trwy ogofâu y fagddu fawr. Gwelwi a wnaeth y rhai a'i clywsant, a brawychu, a phan welsant y ddrychiolaeth ofnadwy, gorlenwodd ing eu calonau, ac a dorodd allan mewn ocheneidiau a griddfanau chwerw, yr hyn a'm deffrodd i o'm breuddwyd. *Cyf.* TRYGARN.

SEFYDLIAD EGLWYSIG

YN GYFREITHLON, YN YSGRYTHYROL, AC YN ANGENRHEIDIOL.

YMDDIDDAN III.

MR. THOMAS.—Wel, Syr, yn awr am yr hen bwngc, nad yw Sefydliad Eglwysig yn *Ysgrythyrol*. A ellwch chwi enwi adnod i brofi ei fod yn Ysgrythyrol?

OFFEIRIAD.—Cofiwch yr hyn a grybwyllwyd o barthed dyfodiad gwragedd i swpper yr Arglwydd, at yr hwn y gallwn ychwanegu bedydd babanod, a phethau ereill.

Mr. T.—Y mae yn debyg, Syr, eich bod yn meddwl y dichon nad yw yn beth *anysgrythyrol*, ie, y gall fod yn eithaf *cysson â'r ysgrythyr*, er na osodir ef allan mewn cynnifer o eiriau fel *gorchymyn arbenig*.

OFF.—Ië; ac yn y modd hyn rhaid casglu llawer o gyfarwyddiadau a dyledswyddau, a rhai athrawiaethau. Ni wiw i ni haeru fod unrhyw beth yn anysgrythyrol, hyny yw, yn groes i'r ysgrythyr, yn unig am nad oes un *gorchymyn penodol* yn ei gylch yn yr ysgrythyr. Yr ydych yn gofyn i mi pa le y caf adnod i gefnogi Sefydliad Eglwysig Gwladol. Tybiaf y gallaf gael llawer: tybiaf fod holl drefnlywodraeth yr Iuddewon yn awdurdod digonol: tybiaf fod adnodau cyffelyb i'r un a grybwyllwyd o'r blaen—y byddai brenhinoedd yn dad-maethod, a brenhinesau yn fam-maethod, dan yr oruchwyliaeth efengylaidd, yn cadarnhau y pwngc. Yr wyf yn barnu y dylid rhoddi pwys mawr ar y fath orchymyn a hwn o eiddo ein Harglwydd; sef, mai iawn ydoedd gwrandaw ar y rhai a eisteddent yn nghadair Moses. Mewn gair, tybiaf fod y Bibl yn llawn o'r cyfryw adnodau: ond pe na bai felly, pe na ellid cael un ymadrodd cadarnhaol, ni phrofai hyn nad yw y peth yn iawn—mai dychymmyg rhyfygus o eiddo dyn ydyw—neu ei fod yn groes i gyfraith Crist. Yr ydych yn gofyn i mi am adnod o blaid Sefydliad Eglwysig, gofynaf i chwi am un yn erbyn hyny: dangoswch nad oes dim anghyfreithlondeb yn y peth ynddo ei hun, a ellwch chwi ddangos i mi, ar awdurdod ysgrythyrol, ei fod yn anghyfreithlon.

Mr. T.—Yr wyf yn meddwl y gallaf: beth yw eich barn am eiriau ein Harglwydd, "Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn?"

OFF.—Fy marn i ydyw, nad oes dim a wnelont â'r pwngc dan sylw.

Mr. T.—Onid ydynt yn dangos fod ein Harglwydd yn ymwrthod â chynnorthwy yr awdurdod ddinasaidd?

OFF.—Dangosant nad oedd efe yn chwennychu (fel y dywed efe ei hun) i'w weision ymladd i'w arbed ef o law ei fradychwyr a'i lofruddwyr. Gwaharddant arferyd y cleddyf, fel yr arferodd y Mahometaniaid a'r Pabyddion ef yn fynych i'r dibeu i erlid, neu i gymmell troedigion:

ond beth sydd a wnelo hyn â'r pwngc dan sylw? Pa fodd y mae hyn yn gwahardd i'r Swyddog Cristionogol arferyd ei awdurdod *priodol*, er hyrwyddo unrhyw ddiben duwiol? Ni ddylai Sefydliad Eglwysig fod "o'r byd hwn," yn ol yr ystyr a roddodd ein Hiachawdwr ar yr ymadrodd: nid amcanwyd ef er dibenion bydol, ond ysprydol: dichon iddo gael ei gam-arfer, a'i wneuthur yn fydol, fel y gall ddigwydd i unrhyw beth arall; ond nid yw hyn yn dangos nad oes arferiad iawn ac ysgrythyrol o hono. Dynion cnawdol a halogant, er mwyn elw bydol, yr hyn sydd grefyddol yn ei ddiben, ac eiddynt hwy yw y trosedd a'r euogrwydd: etto, nid yw hyn yn milwrio dim yn erbyn arferiad cyfreithlon o'r hyn a gam-arferant hwy. Gallwch ysgrifenu, "Fy mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn," ar eisteddle yr henuriaid yn Nghapel Mr. Morgan yn gystal ag ar eisteddle y Deon, neu orsedd yr Esgob; ac, fe allai, yn dra ammhriodol yn y naill a'r llall.

Mr. T.—Yr wyf yn canfod grym y gwahaniaeth: ac ni theimlom yn foddlawn i grybwyll yr adnod hòno rhagllaw. Ac y mae yn debyg yr ymresymech yn yr un modd ynghylch pob adnod gyffelyb. Ni chaf, gan hyny, enwi ychwaneg heb eu rhagor hystyried hwy yn fanylach.

Off.—A thybiaf, wedi i chwi ystyried yn fanylach, y cydsyniwch chwi â fi: oblegid ni wna yr holl adnodau a allwch eu henwi ddim ond profi na ddylid halogi y grefydd Gristionogol â chymmysgiadau bydol, na'i cham-arfer i ateb dibenion cnawdol: a gobeithio fy mod i yn credu hyn mor gadarn ag y gallwch chwi. Ni ddadleuaf o blaid unrhyw gam-arferion, gwag ogoniant, na mawr-fri a rhwysg afreidiol: yn bresennol ni ddadleuaf yn neillduol o blaid ein Heglwys ni—ei chynneddfau, ei defodau, a'i threfniadau. Ymddiddanaf yn rhwydd â chwi am yr holl bethau hyn, ryw amser i ddyfod, os dymunwch hyny: ac heb gymmeryd arnaf hòni hawl am berffeithrwydd, neu haeru nad oes dim allan o le yn ein plith—hyderaf y gallaf ddangos i chwi mai eglwys bur ac apostolig yw ein Heglwys ni, yn offeryn parchus yn llaw Duw er lles ysprydol y wlad. Ni allaf feddwl am yr amrywiol beryglon a'i goddiweddasant hi, a'r amrywiol waredigaethau grasol a gafodd hi, heb ganfod braich Duw trugarog yn estynedig er ei nodded hi. Ond nid hyn yw y peth dan sylw: fy unig ddymuniad ydyw dangos nad yw hi yn anysgrythyrol yn unig oblegid ei bod hi yn sefydledig drwy gyfreithiau y wlad: nad yw hi, o angenrheidrwydd, yn dyfod dan ddywediad ein Harglwydd, nad yw ei freniniaeth ef o'r byd hwn: a pha lygriadau bynag a ddaeth i mewn o bryd i bryd, fel y del i bob sefydliad dynol, fod ei diben a'i hamcan yn Ysgrythyrol: a bod Sefydliad Eglwysig, gyd â'r fath ddibenion mewn golwg, yn cael ei gefnogi gan yr Ysgrythyrau.

Mr. T.—A ellwch chwi ddynodi allan esiamplau rhagor nag eiddo yr Eglwys Iuddewig?

Off.—Yr Eglwys Iuddewig a osodir yn eglur ger ein bron; ond ym mhell cyn amser Moses yr oedd olion o Sefydliadau Eglwysig cyhoeddus. Canmolir Abraham, tad y ffyddloniaid, am orchymyn i'w blant a'i deulu gadw ffyrdd yr Arglwydd: yr oedd ei deulu yn dylwyth neu yn deyrnas fechan; ac yr oedd yr addewid a roddwyd iddo yn nglyn â'r rhagfynegiad "y byddai efe yn genhedlaeth fawr." Yn y modd yma, yr hyn ar y cyntaf oedd yn rheol deuluaidd, a ddeuai yn raddol yn Sefydliad Eglwysig cyhoeddus; oblegid ni ddywedwch y dylai pen-teulu, cyn gynted ag y deuai, trwy liosogiad nifer y trigolion, yn benaeth pentref, neu yn llywydd ar dylwyth, dynu yn ol y cefnogiad a roddasai o'r blaen i addoliad dwyfol, rhag ofn i'w swydd gyhoeddus halogi yr hyn oedd gyfreithlon iddo ei wneuthur fel pen-teulu. Os dilynwn yr egwyddor hon mewn cyfeiriad at dylwythau liosog, nid oes dim i'n rhwystro, ond y cwbl i'n cymmell i gymmwyso hyn at Sefydliad Eglwysig Gwladol.

Mr. T.—Rhaid i mi gydnabod fy mod yn meddwl fod rhyw bwys yn hyn.

Off.—Ond gymmaint y cynnyddir y pwys hwn wrth i ni fyned y'mlaen i ystyried achos yr Iuddewon; ac wrth gofio ryngu bodd i Dduw gylymu yn agos yr awdurdod eglwysig â'r ddinasaidd yn achos yr unig genedl i'r hon yr ymostyngodd efe i ddodi cyfreithiau yn union-gyrchol. Gwelwn fod llywodraethwyr dinasaidd, megys Dafydd, Asa, Jehosaphat, a

Josiah, yn cael eu cymmeradwyo am y gosodiadau gwladol a wnaethant o blaid crefydd. Ein llywodraeth ni, gan hyny, fel y crybwylla yr hybarch Hooker, sydd yn y golygiad yma "yn ol portreiad hen bobl etholedig Duw: o'r rhai nid oedd rhan yn perthyn i'r wladwriaeth, a'r gweddill i eglwys Dduw, ond yr unrhyw bobl, yn gyfan-gwbl, oeddynt dan un Prif Lywydd, ar awdurdod oruchel yr hwn yr oeddynt oll yn ymddibynu."

Mr. T.—Rhaid i mi gydnabod fod rhyw beth hyfryd yn y dyb hon: a chanfyddaf drwy yr holl Ysgrythyr, fod Duw yn ymdrin â theyrnasoedd yn yr un modd ag yr ymdrin â phersonau unigol.

Off.—Da genyf eich clywed chwi yn dywedyd hyny, gan fod llawer o anwybodaeth yn y dyddiau presennol ar y pwngc hwn. Ond i ddychwelyd at y peth dan sylw. Dangosais fod Ysgrythyrau yr Hen Destament hyd at amser y Testament Newydd, o blaid Sefydliadau Eglwysig, ac y mae yn gorphwys arnoch chwi brofi fod eu hawdurdod wedi ei diddymu. Ond y'mha le yr hysbysir chwi fod yr hyn oedd yn Ysgrythyrol o'r blaen, yn Anysgrythyrol yn awr?

Mr. T.—Cydnabyddaf nad oes un lle arbenig: a chydnabyddaf hefyd nad oes a wnelo ymadroddion cyffelyb i hwn, "Fy mreniniaeth i nid yw o'r byd hwn," â'r ymofyniad mewn llaw, oni fydd i Sefydliad Eglwysig ddyfod yn fydol, ac nid yn fuddiol er lles crefyddol y bobl?

Off.—Ac nid hyny yw y pwngc dan sylw yn bresennol: oblegid nid ydym yn awr yn olrhain rhagoriaethau un Sefydliad Eglwysig neillduol; ond a ydyw pob sefydliad o'r fath yn beth allan o le.

Mr. T.—Ond os oedd Sefydliad Eglwysig Gwladol yn gydunol â bwriad ein Hiachawdwr, paham na buasai yn egluro y pwngc tu hwynt i ddadl?

Off.—Paham na wnelsai efe felly mewn llawer o bethau eraill? Paham na fuasai mewn cynnifer o eisiau yn gwahardd caeth-fasnach? Paham nad eglurhasai efe y ddadl ynghylch drychiolaethau, pan y tybiodd ei ddisgyblion iddynt weled ysbryd? Paham na ddywedasai yn bendant, pa un a oedd hi yn gyfreithlon ai peidio i fod yn filwr? Nid gwiw gan hyny ymresymu oddiwrth bethau ni chrybwyllir. Ni chrybwyllodd efe yn neillduol am lawer o bethau nid ydynt yn iawn. Yn gyffredin, efe a roddodd gyfarwyddiadau ac egwyddorion i gael eu cymhwyso fel y byddai achlysuron yn galw: ac nid oes un o'r rhai hyn yn gwrthwynebu Sefydliad Eglwysig. Ond nid ymfoddlonaf ar yr ateb hwn, oblegid gallaf grybwyll amryw o resymau cedyrn paham na thraethai y Testament Newydd lawer ynghylch y pwngc hwn.

Mr. T.—A pha rai yw y rhesymau hyny?

Off.—Y cyntaf yw, nad oedd hyny yn angenrheidiol. Paham y mynegai ein Harglwydd i'w ddisgyblion nad oedd Sefydliad Eglwysig yn bechadurus? Ni thybiasant ei fod felly. Paham yr hysbysai efe hwynt ei fod yn Gyfreithlon ac yn Ysgrythyrol? Ni theimlasant erioed un ammheuaeth ar y pwngc. Rhaid fod eu holl deimladau a'u tueddiadau o blaid Eglwys Sefydledig: cawsant hwy eu hunain eu dwyn i fynu dan un, ac ni thybient am fynyd fod y cyfryw sefydliadau yn anghyfreithlon dan yr oruchwyliaeth Gristionogol. Pe gosodid hwy yn llywodraethwyr ar wlad baganaidd, eu gorchwyl cyntaf fuasai sefydlu addoliad dwyfol yn y wlad: a thebyg yw y buasai yn rhaid eu rhybuddio rhag gwneud gormod yn hytrach na rhy fychan. Ond nid oedd ein Harglwydd na'i apostolion yn llefaru wrth lywodraethwyr.

Mr. T.—Pa wahaniaeth a wna hyny?

Off.—Gymmaint a hyn—mai rheol gyffredin yr ysgrythyr ydyw peidio hyfforddi un gradd yn nyledswyddau un arall, ond yn unig eu dyledswydd eu hunain. Gorchymyna i wyr garu eu gwragedd, ac i wragedd ufuddhau i'w gwyr: ond ni ddywed wrth y gwyr i ofyn am ufudd-dod, na'r gwragedd am gariad. Hyfforddia blant i ymostwng i'w rhieni, a rhieni i beidio eu gyru hwynt i ddigio: hyfforddia y gweision i ufuddhau i'w meistriaid, ac i'r meistriaid i fod yn dirion wrthynt hwythau: ond ni hyfforddia y naill i gymmell y llall i ymostwng. Yn nyddiau ein Harglwydd, a'i apostolion, nid oedd un brenin na senedd Gristionogol yn y byd: am hyny ni roddir hyfforddiadau arbenig i'r cyfryw: pe cyfarchesid hwynt, diau y cyfarwyddid hwynt i gefnogi addoliad cy-

hoeddus Duw. Y mae llawer o bethau da y rhai y dylai llywodraethwyr eu gwneuthur, a llawer o bethau drwg y dylent eu diddymu, ynghylch y rhai ni roddir dim cyfarwyddiadau yn y Testament Newydd.

Mr. T.—Yr ydych yn barnu, ynte, mai nid cywir crybwyll am ddistawrwydd y Testament Newydd wrth ddadleu yn nghylch Sefydliad Eglwysig.

Off.—Ydwyf; oblegid, gan na roddodd ein Harglwydd, a'i apostolion, ddim cyfarwyddiadau i'r gwrthwyneb, gwnai llywodraethwyr duwiol, dan oruchwyliaeth y Testament Newydd, yn naturiol ac yn gyfiawn, gymmhwyso atynt eu hunain y dyledswyddau a orchymynir dan yr Hen Destament: cymmerent yn ganiataol y dylent fod yn dad-maethod i eglwys Crist; ac ni ddychymmygent nad oedd y ddyledswydd yn rhwymedig arnynt hwy.

Mr. T.—Tybiaf y gallaf wellhau eich dadl: canys gallasech ychwanegu, gan fod yn naturiol i'r rhan fwyaf o ddynion ddymuno gweled ereill yn cofleidio yr un golygiadau a hwy eu hunain, yr oedd yn fwy angenrheidiol i'n Harglwydd, a'i ddisgyblion, i hyfforddi llywodraethwyr i fod yn oddefgar tu ag at y rhai a ymneillduent oddi wrthynt, yn hytrach na'u haddysgu i hyrwyddo eu golygiadau crefyddol eu hunain drwy gynnorthwy yr awdurdod ddinasaidd.

Off.—Pe rhoddasid y cyfryw gyfarwyddyd, buasai yn agored i lawer o gamarferiad: gallasai agor y drws i erlidigaeth: a buasid yn haeru mai ffydd y llywodraethwr oedd i fod yn brawf (*standard*) i ffydd y deiliaid:—tyb tra ffol a disail.

Mr. T.—Os wyf yn eich deall yn iawn, yr ydych yn haeru yn gyntaf nad oes dim prawf na fuasai ein Harglwydd, a'i apostolion, yn gorchymyn i wyr mewn awdurdod gefnogi Sefydliad Eglwysig Gwladol, pe buasent hwy yn anherch y cyfryw rai; a pha un bynnag a wnaethent hwy felly ai peidio, nad oedd yn angenrheidiol iddynt gadarnhau y pwngc hwn—o herwydd fod yr Hen Destament wedi ei wneuthur yn eglur, a chan nad oedd nac Iuddew na chenedl-ddyn yn ammeu yn ei gylch yn y dyddiau hyny; oblegid gwnai y ddau yr un fath ag a arferent oni orchymynid iddynt yn y gwrthwyneb, fel y dywedwch chwi na wnaethpwyd.

Off.—A dybiwch chwi fod y golygiad hwn yn gywir?

Mr. T.—Dymunwn ystyried y pwngc gyda mwy o bwyll a manylrwydd. Ond goddefwch i mi ofyn a ydych chwi yn ymddibynu ar y ddadl hon yn unig, ac yn cydnabod nad yw y Testament Newydd yn rhoddi dim cefnogiad i Sefydliadau Eglwysig Gwladol?

Off.—Nac ydwyf: y peth a haeraf fi yw hyn—nad oedd dim angenrheidrwydd i roddi cyfarwyddiadau neillduol, am nad oedd un Eglwys Sefydledig Gristionogol yn bod y pryd hyny; a phe buasai, yr oedd yr Hen Destament yn cynnwys digon o reolau, y rhai ni ddiddymwyd gan Grist. Ond mor bell ydwyf oddiwrth gydnabod nad yw y Testament Newydd yn cefnogi Sefydliadau Eglwysig, er nad allent hanfodi y pryd hyny, gan nad oedd na chenhedlaethau na llywodraethwyr Cristionogol, meddyliwyf yr arwyddir drwy y cyfan o'r Testament Newydd fod eglwys weledig oddi allan, yn yr hon y mae trefn ac undeb i gael eu cadw mewn modd sydd yn anniluddwy (*on a large scale*) oddieithr trwy Sefydliad Eglwysig Gwladol. Mewn gair, yr wyf fi yn golygu y pwngc fel hyn:—Os cenedl Gristionogol ydym, yr ydym yn proffesu mai Crist yw ein Pen: golygwn ein brenhinoedd, ein llywodraethwyr, a'n gwyr mewn awdurdod, fel ei weinidogion Ef; y mae rhwymyn cyfammodol crefydd yn estyn trwy y cyfan. Ac i gymmeryd golygiad gwahanol o hono, yw ein gwneud ni, fel cenedl, yn anghristionogol; a'n dwyn ni i'r un fath gyflwr a theyrnas Baganaidd, yn mhlith y rhai y dichon fod rhai gwir Gristionogion, er fod y deyrnas, fel teyrnas, yn ddidduw.

Mr. T.—Wel, Syr, mi a ddwys fyfyriaf ar yr ystyriaethau hyn mewn yspryd gweddi. Fy unig ddymuniad yw cael fy nghyfarwyddo yn iawn ynghylch pwngc o gymmaint pwys.

Off.—Bydded i Dduw o'i drugaredd anfeidrol ein cyfarwyddo ni ein dau.

Y CYPRESWYDDEN.

Y mae dau-ar-hugain o rywogaethau o *Cypres;* ond ni byddai yn fuddiol nodi dim ond dau o honynt yma, sef yr un bythol-wyrdd, a'r un gwyn. O'r rhyw-

ogaeth cyntaf y mae dau fath, sef yr un union-syth, a'r un taenedig—y diweddaf a gyrhaedd dwf anghyffredin, ac o herwydd hyny, cyfrifir y rhywogaeth yma yr un gwerthfawrocaf. Y Cypreswydden fythol-werdd sydd frodor o barthau deddwyrain Ewrop, y Levant, China, ac amrywiol barthau o Asia. Y tir a'i boddha hi oreu yw y tywodlyd a'r graianllyd. Er na fanthwyd hi ym Mrydain, megys pren defnyddiol, etto y mae hi mewn gradd o gymmeradwyaeth yn amryw barthau o'r deyrnas. Meddylir, mae yn ddigon gwir, iddi yn y blynyddau cyntaf o'i hoes syrthio yn ysglyfaeth i rewogydd llymdostedd ein hin-gylch ni. Dywed Evelyn fod ganddo ef uwchlaw 1000 o honynt yn ei ardd, ac na chollodd ef, oddieithr tair neu bedair o honynt oll, er gerwinedd rhewogydd y blynyddau 1683 a 1684.

Y gred fwyaf gyffredin yw, fod y Cypreswydden yn un o'r coed mwyaf diadlamadwy a pharhaol o eiddo 'r goedwig; ie, rhagora ar y gedrwydden ei hun. Drysau Eglwys St. Petr, yn Rhufain, y rhai a wnaethpwyd yn nyddiau Cystenyn, o'r pren hwn, nid oedd un llwgr i'w weled ynddynt ym mhen 1100 o flynyddau, pan y'u tynwyd ymaith gan y Pab Eujenius y 4ydd, i'r diben i osod rhai pres yn eu lle.

Yr Atheniaid, er mwyn cadw cyrph eu tywysogion, fel y meddyliant, rhag llygru, a'u claddant mewn eirch o'r Cypreswydden; a'r eirch ym mha rai y maent yn cael y cyrph Aiphtaidd gynt sydd wedi eu gwneuthur o'r un defnydd. Y mae y Cypreswydden yn bren hardd rhagorol. Gan ei fod yn bren caled, ac yn wrthneidiol (*elastic*) nis gellir cael ei rhagorach i wneuthur offerynau cerdd. Efe a wna ddodrefn mor harddwych a'r *mahogany;* er nad yw ei liw mor ddymunol, etto y mae yn gadarnach, ac a wrthsaif bob rhuthrgyrch o eiddo pob math o drychfilod, fel na fènant arno ef, na dim a fyddo yn nghadw ynddo—ei arogl sydd niweidiol iddynt. Nid oes achos am bren gwell i adeiladu na'r Cypreswydden; parhâ o'r bron cyhyd a'r gareg ei hun; gan hyny lle mae ef yn lled gyffredin, defnyddir ef i'r perwyl hwnw.

Dywedir bod [illegible] y Cypreswydden yn gyfartal i'w defnyddioldeb: er na chydweler mewn perthynas i rai arogyddiau ei hoes, etto, y mae ei bod yn cael ei phlanu ar feddau 'r marw, a'i chario mewn claddedigaethau, megys gwir ddelw anfarwoldeb, yn brawf digonol ei bod o hir barhâd.

L. M.

SUDDIAD Y LLESTR A ELWID Y *ROYAL GEORGE.*

Ar yr 29ied o Awst, 1782, ar ol i'r *Royal George,* cad-long, ar arni 100 o ynau, ddychwelyd i borthladd Spithead, canfuwyd fod yn angenrheidiol iddi, cyn myned allan drachefn i'r mor, gael adgyweirio ychydig arni. Er gochel traul, a cholli amser, gwneir hyn yn aml pan fo y llestr ar nawf, trwy ei gogwyddo ar y naill ochr, fel y bo i'r anafan ar yr ochr arall ymddangos uwch y dwfr; ond y mae yn gofyn i'r hin fod yn dawel, a'r môr yn llonydd.

Dechreuwyd y gwaith hwn ar y *Royal George* yn foreu; a dywedir fod y seiri, wrth ganfod bod yn angenrheidiol i godi mwy o'r copr nag oeddynt yn ei fwriadu yn y dechreu, yn eu hawydd i gyrhaeddyd yr anaf dan y llong, wedi ei gogwyddo yn ormod, a bod awel ddisymmwth o wynt wedi dyfod a'i thaflu yn gwbl ar ei hystlys; ac oblegid fod tyllau y gynau yn agored, a'r gynau oll yn ymdreiglo i'r ochr isaf, nid allai y llong ymuniawni—eithr hi a lanwyd yn fuan â dwfr, ac a suddodd i'r gwaelod.

Digwyddodd y ddamwain angeuol hon oddeutu deg o'r gloch y boreu. Yr oedd y llyngeswr Kempenfeldt yn ysgrifenu yn ei gaban, a'r rhan fwyaf o'r dwylaw gyd â'u cyfeillion rhwng y byrddau. Yr oedd llawer iawn o bobl ar fwrdd y llong (fel y mae yn arfer ar eu dychweliad i'r porthladd) yn enwedig o wragedd, o ba rai bernir nad oedd llai nifer na thri chant ar y bwrdd. Ym mhlith y trengedigion yr oedd llawer o wragedd a phlant yr isswyddogion a'r morwyr, y rhai, gan wybod fod y llong yn fuan i hwylio ar wasanaeth pellenig a pheryglus, a gymmerasant y cyfleusdra hwnw i ymweled â'u gwyr a'u tadau.

Y llyngeswr, gyda llawer o swyddogion dewrion, a'r rhan fwyaf o'r rhai oedd

rhwng y byrddau, a fuant feirw; ond achubwyd y rhan fwyaf o'r gard, a'r rhai a ddigwyddodd fod ar y bwrdd uchaf, gan fadau y llynges. Achubwyd hefyd oddeutu deg a thriugain ereill. Nid ellir gwybod yn gywir pa nifer oedd ar y bwrdd; ond bernir fod o wyth gant i fil wedi cael eu claddu yn y môr Mor nerthol oedd cylch-droad y dwfr, a achosid gan suddiad disymmwth corph mor anfeidrol, ag i long arall oedd wrth ochr y *Royal George* yn ei diwallu â lluniaeth, gael ei llyngcu ynddo; ac amryw ereill yn lled bell oddi wrthi oeddynt mewn perygl dirfawr. C. T.

SYLW AR AIL LYTHYR

ROBERT WILLIAMS, FRON DEG, BANGOR.

MR. GWYLIEDYDD—Bum mewn ychydig ammheuaeth pa un a fyddai o un defnydd i nodi Llythyr awdwr "Corph o Dduwinyddiaeth" yn y Rhifyn diweddaf. Ond gan ei fod yn parhau i ddychymygu pethau nad ydynt wir, meddyliais nad anaddas fyddai *ceisio* ei gywiro, er mor annhebyg y gellir gwneuthur hyn, gan ei fod mor sicr yn ei feddwl ei hun. Myfi, fel y dychymyga, yw "tad y drwg o'r dechreuad," ac "awdwr y tri llythyr," yn erbyn ei lyfr. Ysgrifenais, y mae 'n debyg, y "breuddwyd" annedwydd yn gyntaf yn Saesneg, a chyfieithais ef i'r Gymraeg!! Hynod, hynod, fel y rhed dychymygiadau y gwr hwn heb un sail iddynt, heb fod ynddynt y rhith leiaf o wir. Ni fu genyf fi ddim mwy llaw yn nghyfansoddiad, neu yn nghyfieithiad y Breuddwyd hwn na thrigolion China neu Japan. Tebyg yw mai Esgob presennol Calcutta a gyfansoddodd y Breuddwyd, o herwydd arwyddnodir ef â *W.* y llythyren a ddynoda yn gyffredin waith y gwr ardderchog hwnw yn y *Christian Observer.** O'r cyfieithydd *R. Ll.* yr wyf yn *hollol* anwybodus. Nid oes genyf gymmaint a dychymmyg pwy ydyw. Ar yr hyn a ddywedaf, gallwn gymmeryd, pe raid, gant o lwon. Ond os na chred yr awdwr er hyn i gyd, gall yn hawdd gael boddlonrwydd. Ysgrifened at gyhoeddwr yr *Observer*, a diammeu y caiff ateb boddhaol. Gofyned hefyd i chwi, y Gwyliedydd, ai yr un yw R. LL. a LATIMER, a diau genyf y gellwch ei foddloni. Y mae yr ysgrifen-law yn ddigon o dystiolaeth, os na feddwch un prawf arall; ond tebyg yw genyf y meddwch brofion ereill.

Ni fuaswn i yn cymmeryd un sylw o lythyr yr awdwr ynghylch y Breuddwyd, nac o'i lyfr, oni buasai iddo fy nrwg-liwio am fy llythyr at Gyhoeddwr Papur Newydd Bangor. Nid oes genyf un drwg-ewyllys at yr awdwr ei hun; canys nid wyf yn ei adnabod: ond fy ngwrthwynebiad sydd i waith o ddadleu ynghylch pethau y byddai gwell eu gadael yn llonydd; ac mewn rhan, i'r athrawiaeth Arminaidd, o blaid yr hon yr ysgrifenodd ei lyfr. Beia arnaf am wrthwynebu ei waith heb ei ddarllen. Nid oedd raid i mi ei ddarllen er gwneuthur yr hyn a wneuthum hyd yn hyn. Digon oedd i mi wybod ansawdd ei lyfr, yr hyn a ddeallais oddiwrth yr *Hysbysiad* o hono ym Mhapur Bangor. Fy ngwrthwynebiad yw i gyhoeddi unrhyw waith o'r fath, gan na wna, yn ol fy nhyb i, un daioni, ond llawer o ddrwg. Pe canfuaswn Hysbysiad o waith cyffelyb o du arall i'r ddadleuaeth, buaswn yn gwneuthur yr un ymdrech i rwystro ei gyhoeddiad; er, fe allai, y buasai yn fwy cydunol â'm golygiadau fy hun. Sylwais yn fy nydd ar amryw o ddadleuon, a bum yn ddadleuwr fy hun: ond mwy o ddrwg nag o dda a ganfyddais yn tarddu oddiwrth y fath ysgrifeniadau; ac nid oes ond *ychydig iawn* o ddynion a allant, heb wyrdroi, a drwg-liwio, a myned allan o bwyll, drin matterion dadleugar: a barnu oddiwrth yr Hysbysiad, nis gallwn mewn un modd feddwl fod y gwr hwn yn un o'r ychydig hyny; a'i lythyrau yn y Gwyliedydd ydynt yn eglur brofi mai cywir oedd fy meddwl am dano. Os yw ei lyfr yn dangos llai o hunan-dyb, ac o ysbryd anffaeledig, na'r Hysbysiad, a llai o ddychymmygion disail, ac o dymher enllibus ac ymladdgar, na'i lythyrau, da yn wir ydyw. Ond os tebyg yn y pethau hyn ydyw i'r Hysbysiad, ac i'w lythyrau, nid cysson iawn yw â'r ddau englyn ar ddiwedd y Rhagymadrodd, y rhai a goffhâ yr awdwr yn ei lythyr diweddaf. Enllibio, taro, a chernodio ereill, a chyhoeddi, *Heddwch, heddwch!* sy beth go ryfedd ac

* Gwel *Christian Observer* am y flwyddyn 1831, tu dal. 525—539.

anghyssondeb; ond er mor anghysson, y peth ydyw ag a wna dadleuwyr bron yn wastad. A yw yr awdwr yn euog o hyn yn ei lyfr, nis gwn; ond y mae achos i feddwl ei fod, wrth gänfod anianwdd ac yspryd ei lythyrau. Yr oedd genyf fwriad i ddarllen ei lyfr, ac, fe allai, i gymmeryd rhyw sylw o hono, os teilwng o hyny; ond y mae 'r dymher a ddengys yn ei lythyrau wedi peri i mi gyfnewid fy mwriad.

Arminiaeth, yn ol yr hyn a ymddengys, yw yr athrawiaeth a goleddir yr awdwr hwn. Er nad hoff genyf yr athrawiaeth hon, etto parod wyf i addef fy mod yn gydnabyddus âg amryw o ddynion duwiol ag ydynt yn ei choleddio: gwn hefyd am rai a arddelant Galfiniaeth, heb amlygu eu bod yn meddu gwir dduwioldeb. Canfyddaf hefyd yn eglur bod gwir dduwiolion o'r ddwy blaid yn agosâu at eu gilydd yn fwy nag erioed; yn agosâu cymmaint fel na chanfyddir braidd un gwahaniaeth yn eu syniadau a'u pregethau yn gyffredinol. Y peth mwyaf tebyg i'w pethau drachefn yw ymyrraeth â phethau dadleuol. Ofni yr effaith hwn yn unig a barodd i mi ymdrechu rhwystro cyhoeddiad llyfr yr awdwr. Er nad wyf am helaethu heddwch, gwell fyddai cadw at bethau hanfodol i iechydwriaeth. Er mai cywirach yn fy ngolwg i, a mwy unol â gair Duw, yw y gyfundraith Galfinaidd, neu yn hytrach Awstinaidd, na'r un Arminaidd, nid wyf etto yn tybied fod neb un o'u pyngciau *neillduol* yn hanfodol i wir grefydd. Bod y gyntaf yn arwain ar brydiau, trwy ddallineb a llygredd dyn, i Antinomiaeth, a bod yr all, trwy yr un achos, yn arwain ar brydiau i Forganiaeth, sy ddiammheuol. Ond nid yw camddefnydd yn un rheswm yn erbyn un yn fwy na'r llall. Y mae, yn wir, un amgylchiad a all pawb ei ganfod, yn peri i mi feddwl mai Awstiniaeth sydd fwyaf unol â'r Gair Dwyfol, sef, bod dynion annuwiol y byd yn fwy gwrthwynebus iddi nag i Arminiaeth. Mae bron bawb a broffesant grefydd heb wybod dim yn brofiadol am dani yn Arminaidd yn eu cred. Mae hyn yn ymddangos i mi fel yn brawf fod rhyw beth yn y gyfundraith hon yn unol âg anian lygredig dyn. Chwanegaf un peth y'mhellach. Nid oes ammheuaeth nad Awstiniaid oedd Diwygwyr ein Heglwys. Dyma gred church o Archesgobion cyntaf Protestanaidd Canterbury. Ac [illegible] y [illegible] y gred hon yn yr [illegible] hwnw. [illegible] y [illegible] y gwr [illegible] hwnw, Archesgob Bancroft, Arminiaeth yn [illegible] o [illegible] yr eg.* [illegible] y [illegible] hyn [illegible] cymmeriad [illegible] yr awdwr——Ydwyf, yr eiddoch, &c.

LATIMER.

* As for speculative heresies (such as were in ancient times the Arians, and now the *Arminians*) though they work mightily on men's wits, yet they do not produce any great alteration in states, except it be by the help of civil occasions." *Essays by Lord Bacon*, p. 260. This passage occurs in his Essay on the "Vicissitude of things."

LLYTHYR I'R GWYLIEDYDD.

Yn fy llythyr cyntaf atoch, ymdrechais megys dyn hybwylliau a fyddai gyd â'i holl alluoedd am amddiffyn pob cyfarwydder, a phob mab a merch sydd yn cael eu hammharchu gymmaint genych chwi a'ch Gohebwyr anwybwylit, o herwydd y purdeb a'r gwirionedd didwyll a gaed ynddynt; ac yn hwn etto, dywedaf, pe buasai eu hen elyn *Eurgain* yn fyw, buasech yn ei hèrio i'w gwrthwynebu ar dir da a goleu. Nis gwn pa ogoniant a roddwyd iddo am eu difrio (dywedwyr teuni a chonsurwyr wyf yn ei feddwl), oddieithr eich bod chwi yn ei wobrwyo â rhyw degan gwael o'ch swyf-dy bapurol. Pe gwyddwn feddwl eich calon, y mae yn sicr genyf eich bod chwithau yn ddigon parod i fwrw fy llythyrau hyn i gauel yr ufel dinystriol, yn lle eu cyhoeddi i'r byd, oni bai bod arnoch ofn tynu gwg y boneddion a amddiffynaf yr awrhon ar eich pen eich hun, a'ch teulu yn gyffredinol. Gwell gochel dynion sydd yn meddu 'r fath awdurdod ar ddrwg a da, na rhyfygu rhuthro i'w tir mor ddiarswyd, megys y gwnaethoch chwi cyn heddyw. Gwn fod yn y gwyr a nodais rinweddau teilwng o sylw 'r byd ag a breswyliant ynddo. Clywch! y mae genyf i'w osod ger gwydd eich darllenwyr y waith hon hanes gwyrth a wnaethpwyd yn ddiweddar gan fy nghymmydog parchus, nid llai na'r gwr a iachaodd yr hwn a syrthiodd oddiar ei farch, megys y crybwyllais yn fy llythyr diweddaf, yr hon a ferwina eich clustiau chwi a hwythau: ac, O na buasai modd danfon y newydd peraidd i'ch cyfaill

Eurgain; ond dichon y cyrhaedd glustiau ei feibion; canys dywed y ddïareb, mai "fel yr hwch y bydd y parchell." Yr oedd gan un Mr. R. ——, Pen y ——, Llan ——, filiast ragorol, heb ei chyffelyb o fewn cylch terfynau cred, yr hon oedd dorog, ac yn barod i fyned i'r gwellt i ymddwyn ar ei rhai bach. Modd bynag, daeth yspeiliwr heibio ac a'i lladrataodd, ac a'i gwerthodd i ryw goeg foneddig am arian lawer, er colled annhraethol i'w gwir berchenog. Nid hir y bu 'r amaethydd call a doeth yn breuddwydio cyn cychwyn at fy nghymmydog anffaeledig i ymofyn pwy a fu mor ëofn a'i yspeilio o'i ast fuan-wyllt. Cyn cyrhaedd o'r amaethydd drothwy fy nghymmydog, efe a wybu ei neges yn dda ddigon; nid yn unig efe a ddangosodd iddo wyneb y lleidr yn ei ddrych ysplenydd, ond hefyd efe a ddywedodd iddo pa sawl ci oedd yn ei bol, lliw ei blew, ar ba ran o'i chorph yr oedd rhai duon, ac ar ba ran yr oedd rhai brychion a llwyd-gochion—pa sawl dant oedd yn ei safn, a pha sawl ceinach a ddaliodd yn ystod ei gyrfa, &c. Dywedodd y dewin doeth ym mhellach, y byddai y filiast gartref yn lled ebrwydd, er gwaethaf holl gyfrwysdra y lleidr; ac megys cosp *ddirgeluidd*, onid teilwng ddigon, am y fath weithred, y gosodai ef, yr ëofn yspeilydd, i orwedd yn ei wely am bymthegnos, heb i un llaw gynnyg ei ymgeleddu, Onid digon rhesymol y gosp i'r fath droseddwr! Pe buasai rhai o'ch Ynadon, neu Ustusiaid, yn cael gafael ynddo, buasai hanner y ffordd i Ddeheudir Cymru Newydd cyn heddyw. Gwelwch chwi y gwahaniaeth sydd rhwng y naill ddyn a'r llall yn cospi, Gadawaf i chwi farnu pa un ai dewiniaid, megys fy nghymmydog, a Mr. J. o Rosesmor, ynte eich Ynadon chwi, sydd yn meddu ar fwyaf o ddynoliaeth pan yn cospi drwg-weithredwyr. Os na wyddoch chwi, mi wn i yn burion. Y mae y boneddigion hyn yn rhagweled beth a ddigwydd i ddyn ym mhen blynyddau i ddyfod, yr hyn ni ddichon i'ch Personiaid a'ch Ynadon chwi wybod beth a ddigwydd y fory; ac er hyn oll, hwy a'u herlidiant megys petris ar benau 'r mynyddoedd.

Clywch etto! bu i'r teulu annedwydd sydd yn byw yn Ngwestŷ P —— ll —— r dynu gwg fy nghymmydog arno ei hun, a'i deulu hefyd, oblegid y naill beth neu y llall; ond rhag ei ddwyn i ateb am ei ryfyg ger bron y llys gwladol, efe a welodd yn dda anfon ysprydion, sydd heb amser yn barod i'w wasanaethu i gospi 'r teulu gresynus, Gall beri iddynt weithredu fel y myno: a'r modd y gwelodd ef oreu i'w gosod yno, oedd i luchio rhyw bethau anweledig, tebyg i raian, at aelodau gwr y tŷ, nes yw ef o'r bron wedi peri i'w gnawd gurio oddiar ei esgyrn; ac y mae 'r dioddefydd druan yn garcharor yn ei wely ganddo heddyw. Y mae ei ddioddefiadau yn drymach y nos na'r dydd; ni fynegodd fy nghyfaill i mi yr achos o hyny etto. Oddieithr i'r teulu gresynus ymddarostwng yn brydlon, a myned at y boneddig anffaeledig uchod, i erfyn ei nawdd a'i faddeuant am eu hangharedigrwydd, diau mai priddellau y dyffryn fydd cartref gwr y tŷ cyn bo hir. Nid oes neb, oddieithr y gwr hwn, a all symud y drwg sydd yn eu plith ymaith. Clywais iddynt ddanfon am Offeiriad Llan ——, a Phregethwr y Wesleyaid, yno i ddarllen, ac i arferyd eu holl alluoedd i droi y drwg draw, ond y cwbl yn ofer. Pa beth bynag a garchara y gwyr hyn, nid oes dyn na dynion a ddichon ei ryddhâu, ond hwy eu hunain yn unig. Gochelwch chwi a phawb ereill eu digio, rhag digwydd i chwi yr hyn a ddigwyddodd i deulu Gwestŷ P—— ll ——r. Er fod dewiniaid, &c. yn lled ddirmygedig yn ngwydd llawer yn awr, ac yn lled wael eu cyllidau, &c, etto mynwn iddynt wybod *fod amser i bob peth*, bod dydd yn dyfod, pryd y derbyn pawb yr hyn a fyddo cyfiawn. Gwybyddwch y bydd i mi ddanfon atoch ar y pen hwn cyn bo hir etto; ac i chwi gyhoeddi pob dim a ddaw i'ch llaw oddi wrthyf, rhag ofn y bydd i fy nghymmydog ddyfod â chwi i'ch iawn bwyll, megys ereill o'ch blaen.——
Yr eiddoch, &c.

ELYMAS.

ENDOR,
Gorphenaf 27, 1832.

Y TRI GWATWARWR.

YCHYDIG flynyddau yn ol yr oedd pregeth i gael ei thraddodi er mwyn rhyw elusen, mewn porthladd yn Ngogledd

Lloegr. Pan esgynodd y gweinidog i'r areithfa, cyfarchodd ei gynnulleidfa fel y canlyn:—"Fy mrodyr, cyn myned ym mlaen â'r dyledswyddau heno, goddefwch i mi adrodd i chwi hanesyn bychan. Y mae llawer o flynyddau wedi myned heibio er pan oeddwn o fewn i'r muriau hyn ddiweddaf. Ar y noswaith hòno cyfarchodd y Gweinidog ei gynnulleidfa er mwyn yr un achos elusengar ag yr ydwyf fi am ei wneuthur yn awr. Y'mhlith y gwrandawyr, daeth tri llangc ieueingc, gyd â'r meddwl, nid yn unig i wawdio gweinidog Duw, ond â'u llogellau wedi eu llenwi â cherig i'w taflu ato. Wedi i'r Gweinidog ddywedyd ychydig o ymadroddion, dywedodd un, dan dyngu, 'Gadewch i ni ddechreu yn awr;' ond atebodd y llall, 'Na, aros, gâd i ni wybod pa beth a wna o'r pwngc hwn.' Aeth y Gweinidog ym mlaen am ychydig; yna dywedodd yr ail, 'Nyni a glywsom ddigon yn awr—taflwch;' ond atebodd y trydydd, 'Nid yw mor wirion ag yr oeddwn yn disgwyl, gadewch i ni wrando y cwbl.' Traddododd y Gweinidog yr hyn oedd ganddo i'w ddywedyd yn ddirwystr: yna aeth adref, gyda bendithion ei wrandawyr, a chymmeradwyaeth Duw yn ei galon. Yn awr daliwch sylw, frodyr: o'r tri llangc ieueingc hyny, dienyddiwyd un yn Llundain, am dwyll-ysgrifiad *(forgery)*; y mae yr ail yn y carchar yn y ddinas hon yn awr, dan ddedfryd marwolaeth, am lofruddiaeth; a'r llall, meddai y Gweinidog, gyda llawer o deimlad, y trydydd, trwy fawr ddaioni yr Arglwydd, sydd yn myned i bregethu i chwi yn awr, gwrandewch arno!"

PA FODD I BREGETHU O FLAEN TYWYSOG.

Dymunodd y Dr. Erasmus Albert, yr hwn a elwid, o barch iddo, Marc o Brandenburg, ar Luther ei hyfforddi pa fodd y dylai efe bregethu o flaen y Tywysog. Dywedodd Luther wrtho, "Pregethwch bob amser yn y dull mwyaf diaddurn ac eglur; nac edrychwch ar y Tywysog, ond ar y gwrandawyr isel, anwybodus, ac annysgedig. Pe na byddai i mi, yn fy mhregethau, olygu neb ond Phylip Melancthon, a Doctoriaid dysgedig ereill, yna ychydig o les a ddilynai fy llafur. Yr wyf fi yn pregethu yn y modd hawsaf i'r annysgedig fy neall; ac y mae hyny yn rhoddi boddlondeb i bawb. Yr wyf yn cadw Hebraeg, Groeg, a Lladin, nes y cyfarfyddom ni yr ysgolheigion ynghyd; yna yr ydym ni yn ei phlethu ac yn ei chyfrodeddu mor gywrain nes y byddo Duw ei hun megys yn rhyfeddu atom."

AM WAGEDD Y BYD.

Cyrus, brenin Persia, a orchymynodd argraffu y geiriau canlynol ar ei garegfedd:—"O ddyn, pwy bynag wyt, a ddêl yma, gwybydd mai myfi yw Cyrus Fawr, a osodais sylfeini Ymerodraeth y Persiaid: am hyny na chenfigena yr ychydig bridd hyn sydd yn awr yn cuddio fy nghorph i."—Q. Curt.

LLOFFION.

Yr hyn yw iechyd i'r corph, hyny yw cydwybod dda i'r enaid.

Gallwn fod ddaed ag y mynwn, os mynwn fod yn dda.

Nid oes neb mor *weigion* a'r rhai sydd yn *llawn* o honynt eu hunain.

Haws yw gorchfygu arferion drwg heddyw nac yfory.

Hwynt-hwy sydd yn addoli Duw oreu, y rhai sydd yn ei efelychu fwyaf.

Na ddangos feiau ereill â bys budr.

Os bydd i'r diafol gael dyn yn segur, y mae ef yn gyffredin yn ei roddi ar waith.

Ni ddylem ddirmygu neb am eu gwall o ddoniau naturiol, ond am eu cam-ddefnyddio: felly, os bydd i ddyn *gerdded* yn gloff, y mae ef yn wrthddrych o dosturi, os bydd iddo *ddawnsio* yn gloff y mae yn wrthddrych o waradwydd.

Mae yr hwn sydd yn gwneuthur niweid i un yn bwgwth cant.

Pan ddywedwyd i Socrates fod ei Farnwyr wedi traethu y ddedfryd o farwolaeth arno; ac onid yw Natur, ebai ef, wedi traethu yr un ddedfryd arnynt hwythau.

Mae gan bob dyn gymmaint o falchder ag sydd arno eisieu o synwyr.

Mae yr hwn sydd yn *tyngu* yn dywedyd wrthym nad yw ei air noeth ef i'w goelio. C. T.

BARDDONIAETH.

YSTYRIAETHAU AR AMSER.

Fy awenydd fu unwaith
Wael a gwan i eilio gwaith;
Medrus mewn geiriau mydriad,
Oera llun sydd ar wellâd:
Gwna iawn bwyth gain awen bêr,
Drwy ymswyn draw i *Amser*.
Amser, byr dan awyr yw,
Odiaeth a'r hwyaf ydyw.
Darfod yn anorfod wna,
Eto un pur ytyw 'n para;
Ryw bryd ein bywyd i ben
A reda ar ei aden,
O'r byd hwn er bod anian
Amryw am oes, mawr a mân.
Blwyddyn a â heb ludded
Ar ol blwydd yn rhwydd y rhêd:
A dyn ar ol dyn i daith
Mewn damwain mae'n myn'd ymaith:
Hwynt o'r byd a ânt i'r bedd,
Le marwol i lwm orwedd.
Mor gyflym o'i rym yr â
Argywedd ŵr a gwywa!
Y boreu tŷf yn buraidd
Mal rhosyn di gryn deg wraidd;
A phrydnawn er dawn ar des,
Hoen cain yr Huan cynes,
Edwina edau einioes,
Buan yr â i ben 'r oes:
Llawer llangc yn ieuangc aeth
O'r byd er ei wybodaeth.
Mesurai Ion ei amser ef,
A roed iddo rhaid addef:
Henafgwr heinyf fugail,
Na bu ei well neb o'i ail;
A chanol oed roed i rych,
Gwrol a'r baban gorwych;
Mesur sicr ein hamser sydd
Difai o roddiad Dofydd.
Eto amser Ner ni wna
Ei orfod yn ei yrfa;
Pery byth un pur heb wad
I ddyddio 'n ddi ddiweddiad.
Cofio wnawn mai cyfan yw,
Rhanedig er hyn ydyw;
Mesur doeth brif amser dyn,
Yn bedair rhan (abwydyn)
Sef ie'ngctyd hyfryd ein hoes,
A mebyd enyd einioes,
A chanol oed weddol ŵr,
Hoenus ynghyd â'r henwr;
Derfydd y rhai'n drwy fodd rhwydd,
A'u rhan hoywlan yn hylwydd;
Ond *Amser* hoywber fydd heb
Eildaith i dragwyddoldeb!
Pan êl y byd hadlyd hwn,
Yn oddaith anniweddwn,
Yn y gwae, neu enwog wawl
Orhoff fan anorphenawl.
Gweddïwn a byddwn bur,
Ymgeisiwn fwy am gysur,
Yn y wledd wiw ryfedd rad
Agorodd Duw o'i gariad,
I'r sawl a fo ar sail fad,
Cred amlwg cywir deimlad,
Yn Iesu, Fab Ion oesawl,
I hwn y mae canu mawl,
Am ei waith ar daith er da
Heb amorth y bu yma,
Nes gwnaeth ef helaeth Iawn
Ddinam ei hun dros ddyniawn;
Wedi'n esgynai 'n hoywdeg,
Ufudd deyrn i nefoedd deg,
Ar g'oedd rhôed lluoedd llawen,
Fil a mwy ei fawl, Amen.

G. ab J.

CYSURON YR HEN WR, A PHA FODD YR ENNILLODD HWYNT.

Cyfieithiad o waith Dr. Southey.

Ydych hen, fy nhad William, dywedai 'r gwr ieuanc,
A'ch gwallt ar eich coryn sydd wynaidd ei wawr;
Ydych iach, fy nhad William, yn henwr cryf grymus,
Pa beth yw yr achos, mynegwch yn awr.

Yn nyddiau fy ieu'nctyd, atebai 'r tad William,
Mi gofiais yr 'hedai ieuengctyd oedd gu;
Ni ammharchais fy iechyd na'm nerth ar y dechreu,
Fel na byddai 'u heisieu hwy byth arnaf fi.

Ydych hen, fy nhad William, dywedai 'r gwr ieuanc,
Cyd-gwympodd pleserau ac ieu'nctyd i'r llawr;
Ac etto ni wylwch am ddyddiau aeth heibio,
Pa beth yw yr achos, mynegwch yn awr.

Yn nyddiau fy ieu'enctyd, atebai 'r tad William,
Mi gofiais na pharai ieuenctyd yn hir;
Am a ddeuai meddyliwn—a cheisiwn fyw hefyd
Fel na bydd im' boeni am ddim wnes ar dir.

Ydych hen, fy nhad William, dywedai 'r gwr ieuanc,
Ac amlwg na phery eich amser chwi fawr;
Ac etto am farw y cerwch ymddiddan,
Pa beth yw yr achos, mynegwch yn awr.

Ydwyf siriol, lanc ieuanc, atebai 'r tad William,
Ar yr achos dal sylw manylgraff di oed—
Yn nyddiau fy ie'nctyd mi gofiais yr Arglwydd,
Ac yntau yr awrhon ni anghofia fy oed.

J— Ph—.

ENGLYNION

Ar Gareg-fedd W. Williams, o Landegai, yr hwn a alwyd i'w orphwysfa Gorphenaf 18, 1817; *yn* 80 *mlwydd oed.*

Anwylaf ŵr yn ei alwad——enwog,
Uniawn oedd ei fwriad;
Gwir Awdwr teg ei rodiad,
Carai les cywir ei wlad.

Drwy hyder, profer bob pryd,—ei fyned
I fewn i'r dedwyddyd;
O derfyng blin daearfyd,
I'r wyl fawr yn yr ail fyd.

D. Ddu.

ERAILL

Ar ol ei ddiweddar fab E. H. Williams, yr hwn a fu farw Ionawr 4, 1832, yn 45 oed.

Anwyl a doeth, un ail i'w dad,—oedd ef,
Yn ei ddyfal rodiad;
Dan oeddynt un deuddiad,
Un agwedd, un fucheddiad.

Mewn ffydd yn ddedwydd y ddau——hunasant
Yn Iesu heb amnau:
(Ar wedd lawn) gael eu rhyddhau,
I fod ar adfywiadau.

Ei frawd R. W. *Frondeg.*

Y GELYN DIWEDDAF.

Ow! olaf elyn, i'r dyn daeth
Drwy'r cwlwm caeth ddychrynedd;
Y cryf a'r gwan, y bach a'r mawr,
A dery 'lawr i'r ddyrnod.

Ni pharcha hwn mewn gradd na grym,
A'i gryman llym y medu
Bob llaw, bob llwyth, bob iaith, bob un,
Mae 'n dal y mynyd ola'.

Er colli braich, neu goes, neu glun,
A byw yr un mor enwog;
A [illegible] angau bidd i'r llawr
Yr Arwr mawr calonog!

Er dianc rhag yr haint a'r clwy',
Diogel drwy beryglon:
Pwy a ddiangodd, pwy erioed,
Na chaed dan droed y creulon?

Er cadw'n fyw a myn'd yn hen,
A bod dan wên rhagluniaeth,
Na dianc neb er hyny 'n rhydd
O grafang dydd marwolaeth.

Bydded llawenydd drwy y byd
I [illegible] uchel enaid.
Na bo gan angau er ei glwy'
Un gwenwyn mwy i'r gwirioniaid.

Na [illegible] hynt [illegible] 'n boen,
Heb gedio'r loes a gafwyd,
Y [illegible] eu [illegible],
A phoeni neu gyphenwyd.

O dygai lu mewn dig i lawr,
A thyrfa fawr i'w therfyn:
Yr olaf ing i'r angau roir,
A'r frwydr droir i'w erbyn.

Eifionydd. Owain ab Ioan.

Y RHOSYN.

Pa beth! ai gwywedig fy rhosyn siriolwedd
Oedd ddoe a'i edrychiad mor dirion ei wedd?
Meddyliais mai hwn a addurnai fy annedd,
Gan ddwyn i'm golygon arwyddion o hedd.

Mor dirion oedd genyf ei liwiau siriolwych!
Mor llon oedd fy yspryd wrth edrych ar hwn!
Yn awr mae 'n cyfnewid waeth waeth wrth ei edrych,
Fe drodd ei sirioldeb yn falch ac yn bwn.

Ei arogl peraidd i ba le y diangodd?
Mor hynod wrthwyneb i'r peth oedd gynt yw!
Ei sawyr bereiddiol yn llwyr a ddiflanodd,
Ac nid oedd ei harddwedd ond gwagedd tra gwyw.

Mae blodau 'ngwlad anwyl ar diroedd digysur,
Pladurwr i'w hedrych a gafodd ei wa'dd:
Beth glywa'i 'n bresennol, ai swn hogi pladur?
Taw, gwrando ac edrych, Ust, nage, swn lladd!

Arbeder eu tyfiant am ryw hyd yn rhagor,
Hyd nes bo ffrwyth arnynt toreithiog ei wedd:
Ac yna fe'u cludir i ddiddos ysgubor,
Lle cânt fwynhau hindda dragwyddol o hedd.

John Jones, *Pen y Mara.*

BEDD-ARGRAFF

Yn Mynwent Hauxton, gerllaw Caergrawnt.

Bold Infidelity! Turn pale and die
Beneath this stone four infants' ashes lie,—
Say are they lost or sav'd!
If death's by sin, they sinn'd because they 're here—
If heaven's by works, in heaven they can't appear—
Reason, ah! how depraved!
Reverse the sacred page, the knot's untied
They died for Adam sinn'd—they live for Jesus died.

Rev. Mr. Robinson,
Baptist Minister, Cambridge.

CYFIEITHIAD.

O Anghrediniaeth clyw! Mae tan y maen
Llwch tri mabanod bach—achubwyd hwynt
Neu gollwyd? Dywed hyn. Os angeu 'ddaeth
Drwy bech—pechasant hwy, am yma maent—
Os nef drwy waith y sydd, ni welant nef.
Gad, rheswm, gad! tro, parch y Dwyfawl air—
Hwn eglurha y pwngc. Es marw bu,
Bai Adda oedd—byw ynt gan farw Crist.

Rhydychen. Troyr.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

Poland.—Derbyniwyd llythyr o Dresden yn mynegi fod oddeutu 8000 o Polandiaid etto yn dal i ryfela yn *forest* Lithuania, gyd â'r penderfyniad o farw yn hytrach nag ymostwng i'r Rwssiaid, a bod eu nifer yn cynyddu yn feunyddiol. Gwrthodasant yr ammodau a gynnygiwyd iddynt, ac y maent yn meddwl y gallant ddal allan dros hir amser. Terfynir y llythyr yn y geiriau hyn:—"Nyni a amddiffynwn ein hunain hyd yr eithaf. Ofni yr ydym y gauaf yn fwy na'r Rwssiaid; ond, fe allai, y cyfyd rhyw amgylchiadau cyn bo hir i amlygu i ni fod Duw etto yn bod."

Ffraingc.—Ni chynnwysa Newyddiaduron Ffraingc ddim hanes o bwys. Ymddengys fod Leopold, Brenin Belgium, wedi priodi y Dywysoges Louisa, merch Brenin Ffraingc, ar y 9fed o Awst; ond nid

yw llyn yn debyg o wneuthur fawr o ragoriaeth yn helyntion teyrnasoedd Ewrop.

AMERICA.—Dywed y Newyddiaduron a dderbyniwyd, ychydig ddyddiau yn ol, o'r wlad hon fod y *Cholera Morbus* wedi ymddangos yn Nghaerefrog Newydd, a'i fod yn lledaenu yn gyflym trwy y trefydd cymmydogaethol, ac yn peri cryn ddychryn ym mhlith y trigolion. Dywedir fod oddeutu 80,000 o bobl wedi ymadael o Gaerefrog Newydd, a bod llawer iawn o fasnachdai wedi eu cau i fynu; ond gan fod y clefyd yn eu canlyn hwynt i Albany, yr oedd amryw yn dychwelyd yn ol, a'r arswyd ag oedd yn eu meddiannu yn lleihau yn raddol. Rhydd y Newyddiaduron hyn hefyd hanes galarus iawn am y difrod a wnawd gan y *Cholera* yn Quebec a Montreal, ym mhlith y brodorion. Dywedir bod un o bob 37 wedi marw o hono; nid oedd nemmawr o'r mudwyr wedi ei gael.

PORTUGAL.—Y newyddion diweddaraf o'r wlad hon ydynt yn lled dueddol o blaid achos Don Pedro. Ymddengys fod milwyr Don Miguel, ar ol brwydr Vallengo, heb ganlyn ym mlaen ar eu buddugoliaeth; a bod byddin Don Pedro wedi ychwanegu trwy encilwyr oddiwrth fyddin Miguel o 7000 i 13,000. Derbyniwyd llythyr oddiwrth Farsiandwr Brytanaidd, yn Lisbon, yn hysbysu fod y newydd wedi cyrhaeddyd yno, fod Amddiffynfa Almeida wedi pleidio achos Donna Maria, ac wedi cyfodi baneri y Frenines ieuangc ar y castell. Ond y mae 'r hanes hwn hyd yn hyn heb ei wirio. Dywedir fod y gwin a gafwyd gan Don Pedro, yn Oporto, yn agos i 50,000 *pipes*, ac yn werth oddeutu can myrddiwn o bunnau.

Newyddion Cartrefol.

Y SENEDD.—TY Y CYFFREDIN.

Pension i'r Cadeirydd, yr Anrhydeddus Charles Manners Sutton.

Arglwydd Althorp a ganmolai ymddygiad y Llefarydd tra y bu yn y Gadair am gynnifer o Sessiwnau: a chan ei fod am roddi y swydd i fynu, cynnygiai fod iddo gael £4000 yn y flwyddyn o *bension*; eithr os derbyniai sefyllfa dan y llywodraeth, yna cai £2000, a bod i'w fab gael £3000 yn y flwyddyn ar ol marwolaeth ei dad; ond fod iddo yntau hefyd roddi hyn i fynu pan ddeuai i swydd yr hon oedd i ddisgyn iddo.

Syr C. Wetherell a dybiai y dylai y Llefarydd gael £5000 yn y flwyddyn o *bension*. Yr oedd Mab y Llefarydd i weinyddu y Swydd o Gofrestrydd Llythyrau Cymmun. Nid oedd y cyflog ond bychan; ac yr oedd yn rhy galed iddo gael ei ymddifadu o'r *pension* pan y cymmerai y swydd grybwylledig.

Mr. Hume a hysbysai fod y swydd hon yn werth o £9000 i £10,000 yn y flwyddyn.

CYFLOG YR ARGLWYDD GANGHELLWR.

Arglwydd Althorp a gynnygiai fod i'r Arglwydd Ganghellwr gael £14,000 o gyflog yn y flwyddyn—£10,000 fel Arglwydd Ganghellwr; a £4000 fel Cadeirydd Tŷ yr Arglwyddi.

Mr. Salter a achwynai fod hyn yn ormod; ac wrth ystyried y cyfnewidiad a gymmerodd le yn arian y deyrnas, efe a haerai fod y cyflog yn cael ei gynnyddu yn hytrach na'i leihau. Cynnygiai iddo gael ei dynu i lawr i £12,000.

Mr. Hume a gefnogai y cynnygiad. Ni chafodd Arglwydd Lyndhurst erioed ychwaneg na £14,000 o gyflog oddiwrth ei swydd fel Arglwydd Ganghellydd; a chafodd £6000 o honynt oddiwrth swydd arall, yr hon ni weinyddir gan yr Arglwydd Gaghellwr presennol. Y mae dyledswyddau yr Arglwydd Ganghellwr yn llawer llai yn awr, ac y mae yn beth anaddas iddo dderbyn yr un faint o gyflog.

Canghellydd y Trysorlys a haerai fod y cyflog wedi ei ostwng i raddau mawr.

Mr. Hume a wrthwynebai y cynnygiad fod i'r Arglwydd Ganghellwr gael £5000 o *bension*. Ni allai ddirnad pa hawl oedd gan y Canghellydd presennol i gael £1000 yn ychwaneg o *bension* na'r Canghellwyr ereill. Drwg oedd ganddo weled fod y gwystlon a roddodd y Gweinidogion o ddileu yr holl segur-swyddau wedi eu llwyr anghofio.

Canghellwr y Trysorlys a ddywedai mai yr achos paham y codir *pension* yr Arglwydd Ganghellydd yw, ei fod ef wedi cyd-synio â chais y Gweinidogion i ddileu segur-swyddau, y rhai a roddid yn gyffredin i geraint y Canghellwr.

Mr. Hunt a haerai mai peth ofnadwy oedd gweled Gweinidogion a gymmerent arnynt gynnilo a chwtogi y draul yn gosod y fath esampl o wastraffu. Cynnygiai fod i'r Arglwydd Ganghellydd gael £4000 yn lle £5000 yn y flwyddyn.

Dros gynnygiad *Mr. Hunt*	2
Yn ei erbyn	60
Mwy ar gynnydd y *pension*	58

ARAETH Y BRENIN.

DYDD IAU, Awst 16, am ddau o'r gloch, daeth y Brenin, ynghyd â'r Prif Swyddogion, i Dŷ yr Arglwyddi, ac eisteddodd ei Fawrhydi ar yr Orsedd.

Trwy orchymyn ei Fawrhydi anfonwyd cennad i Dŷ y Cyffredin i orchymyn eu

presennoldeb; ac mewn ychydig o fynydau daeth y Cadeirydd ynghyd â lliaws o'r aelodau i'r Tŷ.

Ar ol i'r Cadeirydd draddodi ei araeth, yn mynegi yr ysgrifau a fu dan sylw yn ystod yr eisteddiad, darllenodd ei Fawrhydi yr Araeth ganlynol:—

"FY ARGLWYDDI A BONEDDION,

"Gan fod sefyllfa gorchwylion y deyrnas yn awr yn fy ngalluogi i'ch rhyddhau oddiwrth eich cynddrychiad yn y Senedd, nis gallaf ymadael â chwi heb ddatgan y boddlonrwydd a gefais wrth sylwi ar eich diwydrwydd a'ch brwdfrydedd yn nghyflawniad eich dyledswydd yn ystod eisteddfod anarferol o ran llafur a meithder.

"Y mae'r matterion a fu dan eich sylw wedi bod o'r pwys mwyaf, ac yn neillduol y cyfreithiau hyny a wnaed er mwyn diwygio cynddrychioliad y bobl, megys ag yr oedd yn anocheladwy yn cymmeryd y rhan fwyaf o'ch amser a'ch ystyriaeth.

"Wrth orchymyn y pwngc i'ch sylw, fy niben oedd symud ymaith bob gwir achos cwyno, adferu hyder cyffredinol yn y llywodraeth, ac i roddi diogelwch ychwanegol i sefydliadau y wladwriaeth. Yr ydwyf yn gobeithio fod y diben hwn yn awr wedi cael ei ddwyn i ben.

"Y mae genyf etto i gwyno parhad yr aflonyddwch yn yr Iwerddon, er y grym a'r gofal y mae fy llywodraeth wedi eu dangos trwy y moddion a gymmerodd i'w cadw i lawr. Y cyfreithiau a wnawd yn gydsyniol â'm dymuniad yn nechreuad yr eisteddfod mewn perthynas i gasglu y Degwm, ydynt yn dra addas er sylfaenu trefn newydd, at gwblhad pa un y dygir sylw y Senedd pan gyfarfyddo nesaf. At y gwaith angenrheidiol hwn rhoddir fy nghymmorth goreu, trwy roddi mewn gweithrediad y cyfreithiau, a thrwy ddwyn y'mlaen lwyddiant gwlad ag sydd wedi ei bendithio gan Ragluniaeth Ddwyfol â chymmaint o fanteision naturiol. Tu ag at gynnorthwyo y pwngc hwn, rhaid i mi ddatgan y boddlonrwydd a deimlais trwy y moddion a gymmerwyd er eangu breintiau dysgeidiaeth i'r bobl yn gyffredinol yn y deyrnas hòno.

"Yr ydwyf yn parhau i dderbyn sicrwydd o gyfeillgarwch oddiwrth yr holl Alluoedd Tramor; ac er nas gallaf etto hysbysu i chwi derfyniad y ddadl hirfaith rhwng Holland a Belgium, ac er fod yr ymryson rhwng Tywysogion teulu Braganza etto yn parhau, yr wyf yn edrych gyda hyder at yr undeb ag sydd yn parhau rhyngof fi a'm cynghreiriaid am gynnaliad heddwch cyffredinol.

"FONEDDION TY Y CYFFREDIN,

"Yr ydwyf yn diolch i chwi am y cyflenwad a ganiataeoch i mi; ac y mae yn foddlonrwydd mawr i mi ganfod, er fod llawer o leihad yn y cyllidau wedi bod trwy ddiddymiad rhai o'r trethi ag oedd yn pwyso fwyaf ar fy neiliaid, eich bod wedi gallu, trwy ymarferiad o gynnildeb y'mhob rhan o'r wladwriaeth, darparu at wasanaeth y flwyddyn heb unrhyw ychwanegiad at faich y cyffredin.

"FY ARGLWYDDI A BONEDDION,

"Yr wyf yn gorchymyn i chwi yn ystod y gohiriad, fod i'ch sylw penaf gael ei gyfeirio at gadwraeth yr heddwch cyffredinol, ac at gynnal awdurdod y gyfraith yn eich gwahanol swyddau. Yr wyf yn gobeithio y bydd i'r breintiau a fwynheir gan fy holl ddeiliaid dan ein sefydliad rhydd gael ei brisio a'i feithrin yn ddyladwy; na chaniater cael ymwared oddiwrth unrhyw wir achos cwyn ond trwy y ffyrdd cyfreithlon, ac y dinoddir ac y gwrthwynebir pob gweithrediadau anghyfreithlon; ac mai sefydlu trefn a llonyddwch tufewnol a brofa na bydd y mesurau a noddais yn ddiffrwyth er dwyn y'mlaen ddiogelwch y wladwriaeth, a boddlonrwydd a daioni fy mhobl."

Yna yr Arglwydd Ganghellydd a gyhoeddodd ei fod yn rhyngu bodd i'w Fawrhydi Grasusaf a'r fod i'r Senedd gael ei gohirio tan Ddydd Mawrth, yr 16eg o Hydref.

Y LLOFRUDD COOK.

Ar ddydd Mercher, yr 8fed o Awst, dygwyd yr adyn James Cooke o flaen y brawd lys yn Leicester, i gael ei brofi am lofruddio, yn y modd mwyaf echrysalon, Mr. Paas, masnachydd o Landain, (Gwel Rhifyn Gorphenaf.) Dros amryw oriau cyn agor drysau y llysdŷ, yr oedd tyrfa lluosog iawn wedi ymgasglu. A chyn gynted ag yr eisteddodd y barnwr ar y faingc, a sŵn y bobl wrth wthio i mewn wedi tawelu, dygwyd y carcharor ger bron. Yr oedd ei wisgiad yn bur drefnus, a menyg gwynion ar ei ddwylaw. Nid oedd dim i'w ganfod yn ei wynebpryd i beri i neb feddwl ei fod yn euog o'r fath weithred gigyddlyd; eithr yn holiol i'r gwrthwyneb, gan fod ei edrychiad yn dawel a siriol. O ran gwneuthuriad ei gorph, yr oedd yn ganolig o daldra, ac oddeutu 22 oed, ac yr oedd ei ymddangosiad allanol yn gyffelyb i wr ieuangc synwyrgall a pharchus. Pan osodwyd ef o flaen y bar, edrychodd yn dawel at eisteddle y barnwr, a'r cyngor, a syllodd dros ychydig ar y gynnulleidfa; yna efe a blygodd ei ben, ac ni chododd ei lygaid i fyna mwyach tra parhaodd ei holiad. A thra yr oedd y swyddog yn darllen y cyhuddiad, tynodd y carcharor Destament Newydd bychan o'i logell; ac a ymddangosai fel pe buasai yn darllen ynddo yr holl amser. Pan ofynwyd iddo, "Pa un ai euog ai dieuog" oedd efe o'r hyn y cyhuddid ef o hono, atebodd â llais eglur, "Euog." Yna y Barnwr, ar ol ychydig hamdden, a ddywedodd wrtho, "Y mae yn debygol eich bod yn gwybod am y canlyniad i'r fath gyfaddefiad." Atebodd, "Ydwyf." Gofynodd y Barnwr iddo drachefn, "A ydych chwi yn gwneuthur hyn yn bwyllog ac yn ddigymmell?" Atebodd, "Ydwyf." Yna efe a edrychodd ar ei lyfr drachefn, ond galwodd y Barnwr arno i sylwi ar yr hyn yr oedd efe a'r ei ddywedyd wrtho, ac y cai efe gyfleusdra i edrych ar ei lyfr yn ol llaw. "A ydych chwi yn penderfynu glynu wrth yr atebiad a roisoch?" "Ydwyf," ebe y carcharor. Yna y Barnwr a orchymynodd i gyfaddefiad y carcharor gael ei gofrestru, a galwyd ar y carcharor i dderbyn ei ddedfryd, fel y canlyn—

Cofiadur y Brawdlys—"James Cook, yr ydych yn sefyll yma wedi eich euog-farnu ar eich cyfaddefiad eich hun o fod yn euog o lofruddiaeth bwriadol. A oes genych, neu a wyddoch chwi am, unrhyw

beth i'w ddywedyd paham na ddylai y brawdlys eich dedfrydu i ddioddef marwolaeth, yn ol y gyfraith?" I hyn nid atebodd y carcharor ddim. Yna y Barnwr a roddes y cap du am ei ben, a chyhoeddodd y Criwr a'r fod i bawb gadw gosteg, dan boen carchariad, tra y byddai i'r ddedfryd o farwolaeth gael ei chyhoeddi ar y carcharor.

Y Barnwr Park—" James Cooke, yr ydych yn sefyll ger bron, ar eich cyfaddefiad eich hun, o fod yn euog o'r trosedd o lofruddiaeth bwriadol. Pe buasech chwi, yn lle cyfaddef eich euogrwydd, wedi ymddiried eich achos i farn eich cydwladwyr, buasai yn dda genyf; a thra sicr wyf, oddiwrth yr hyn a wn am y rheithwyr, chwi a gawsech brawf teg a diduedd; ond ar yr un pryd, yr wyf yn rhwym i ddywedyd, wedi i mi ddarllen, yn y modd mwyaf gofalus, yr hyn oedd yn eich erbyn ar lwon tystion credadwy, nid oes genyf yr ammheuaeth lleiaf mai yr un fuasai y canlyniad. Yn awr y mae i chwi dderbyn y gosp arswydus a ddyfarnwyd i'ch gweithred erchyll gan gyfreithiau Duw a dyn. "A dywallto waed dyn, trwy ddyn y tywelltir ei waed yntau." Y sylwiadau yr wyf ar eu gwneuthur, yr wyf yn eu bwriadu yn gystal i'r sawl sydd yn fy ngwrando ag i chwithau, gan obeithio, tra y dylent eich arwain chwi i edifeirwch diffuant am eich pechod dirfawr, y byddont er rhybydd i bob un o fewn i'r llys, a phawb ereill a glywant eich hanes galarus, i wylio rhag dilyn llwybrau drygioni, y rhai sydd yn sicr arwain i ddinystr. Pa fodd y treuliasoch eich dyddiau boreuol, ai duwiol a rhinweddol, nis gwn, clywais mai felly bu. Yr amser, gan hyny, y cymmerodd y cyfnewidiad alaethus hwn le yn eich calon, sydd adnabyddus i'r Hwn yn unig y mae pob calon yn agored; ond pa bryd bynag y cymmerodd le, nis gallaf briodoli eich ymddygiad ar yr achlysur hwn, ond fel y mae y cyhuddiad yn eich erbyn yn ei briodoli, i gynnyrfiad a chymmelliad y diafol. Y mae y pechod o lofruddiaeth bob amser, a than bob amgylchiadau, yn un o'r rhyw erchyllaf; ond y weithred a fuoch chwi yn ei chyflawni, fel yr wyf yn deall oddiwrth y tystiolaethau ysgrifenedig, sydd un o'r rhai mwyaf ysgeler a dieflig a glywais erioed son am dano. Darfu i chwi, nid yn unig daro y gwr boneddig anffodus i'r llawr, a'i ladd, ond wedi hyny, i'r diben o guddio eich gweithred ysgeler, chwi a dorasoch ymaith ei aelodau, ac a losgasoch y darnau yn y tân. I wneuthur iawn am eich pechod ofnadwy hwn, nid oes ond ychydig amser etto yn aros i chwi; ond hyd yn nod hyd y mynyd olaf o'r ddeuddegfed awr dichon llawer gael ei wneud trwy eich edifeirwch diffuant, a'ch ymddiried diysgog ar haeddiant y Gwaredwr. Y mae yspaid dau fis wedi myned heibio er eich carchariad, ac yr ydwyf yn gobeithio fod yr amser hwnw wedi cael ei dreulio genych yn ddyladwy; a thros yr ychydig oriau sydd etto yn ol i chwi yma, disgwyliaf y bydd i chwi gael hyfforddiant a chynnorthwy gweinidogion crefydd. Defnyddiwch yr hamdden, a cheisiwch yn daer y drugaredd hòno a'r mae gellir ei chaniatau i chwi yma. Trowch eich calon at yr Hwn sydd yn helaeth o drugaredd. Curwch yn daer wrth borth y nefoedd, ac fe allai yr agorir hwnw etto i chwi. [*Yma y Barnwr a dorodd allan i wylo wedi cael ei orchfygu gan ei deimladau.* Wedi gwneuthur un neu ddau o sylwadau y'mhellach, efe a aeth rhagddo fel y canlyn:] "Y ddedfryd y mae y gyfraith wedi ei phennodi am eich trosedd, a'r hon yr wyf yn awr ar ei chyhoeddi, yw, a'r fod i chwi, James Cook, gael eich cymmeryd i'r fan lle y daethoch o hono, ac oddi yno, ar ddydd Gwener nesaf, y 10fed o Awst, i le o ddienyddiad cyhoeddus, ac yno i gael eich crogi gerfydd eich gwddf nes byddoch farw, ac wedi hyny fod i'ch corph gael ei grogi mewn cadwynau, yn ol fel y mae y gyfraith yn ddiweddar wedi gorchymyn, a'r Arglwydd a gymmero drugaredd ar eich enaid tra euog."

Tra yr oedd y Barnwr yn traddodi ei araith, yr oedd y rhan fwyaf o'r dyrfa mewn dagrau, ond y carcharor ei hun oedd yn ddigynnwrf. Cadwai ei lygaid yn gauad, ac ymddangosai megys pe buasai yn taer weddio. Wedi gorphen o'r Barnwr lefaru, gorchymynwyd ceidwad y carchar i ddwyn ymaith y carcharor. Trwy yr holl amser dywedir na ddarfu iddo unwaith newid ei liw, na dull ei wynebpryd.

EI DDIENYDDIAD.

Y noswaith ar ol ei gondemniad cysgodd yr adyn truenus yn esmwyth o naw o'r gloch tan chwech y bore dranoeth. Ymwelodd Mr. Denton, brawd y'nghyfraith y diweddar Mr. Paas, âg ef yn y carchar, a thaer erfyniodd arno, gan fod ei ddedfryd yn y byd hwn wedi ei sello, i ddywedyd y gwirionedd wrtho o barthed gweddillion corph Mr. Paas; a oedd efe wedi cuddio rhai o honynt mewn rhyw le: os oedd, dywedai mai yr unig iawn a allai wneuthur oedd trwy ddatguddio hyny iddo. Atebodd Cook yn y modd mwyaf difrifol fel y canlyn: "Yr wyf yn eich ateb megys dyn ar fin marwolaeth, ac ar air dyn yn marw, ac fel yr wyf yn gobeithio am iachawdwriaeth trwy Iesu Grist, fod y cwbl a ddywedais mewn perthynas i ddistrywiad y corph yn hollol wir: ac nid oes yr un dernyn o hono ar gael, ond cymmaint ag a gafwyd ar y tân heb ei losgi. Hyn yw yr holl wir, ac nid ydyw yn debygol y buaswn yn awr yn dywedyd dim amgen na'r gwirionedd."

Amser ei ddienyddiad oedd i fod am naw o'r gloch y bore, ond mor foreued a phump yr oedd tyrfa liosog wedi dyfod ynghyd, yr hon a gynnyddodd i ddim llai, fel y bernir, na 40,000. Erbyn yr amser daeth yr Is-Sirydd a'i swyddogion i'r carchar i ymofyn y carcharor, ac wedi rhwymo ei freichiau, dywedodd, "Yr wyf fi yn barod." Pan gyrhaeddodd y dienyddle, edrychodd yn graff ar y dyrfa, ac wrth ganfod amryw o'i gydnabyddiaeth, amneidiodd arnynt â'i law. Ar ol rhwymo y cortyn am ei wddf, dywedodd, "Arglwydd Iesu, cofia fi pan ddelych i farnu y byd," ac yna gollyngodd o'i law, fel arwydd, gadach gwyn, a'r disgyn-lawr a ollyngwyd o dano, ac wedi ymdrechiad caled am oddeutu dau fynyd trengodd y llofrudd Cook. Ar ol hongian dros yr amser arferol, tynwyd y corph i lawr, a dygwyd ef i'r carchar, i'r diben o'i roddi mewn cadwynau, yn ol y ddedfryd.

Dywedir fod ei gyffesiad yn dra chyflawn, gyda chwanegiad, oni buasai iddo fyned i yfed ar ol cyflawni o hono y weithred, eithr canlyn ar ei waith o ddarnio a llosgi y corph ddwy awr yn gynt, y buasai pob dernyn o'r corph, a'r cwbl oedd yn perthyn iddo, wedi eu difetha, ac felly buasai y

peth yn ddirgeledig oddiwrth bob golwg dynol. Ond adroddai y geiriau canlynol yn gadarn ddiysgog—"Yr wyf yn diolch i'm Duw fy mod wedi cael fy nal, canys buaswn yn myned y'mlaen mewn drygioni, ac yn fuan buaswn wedi gwneuthur am danaf fy hun." Yr oedd yn taer ddeisyf ar yr Arglwydd gynnal, mewn bywyd, ac yn angeu, y weddw alarus, a'i phlant amddifaid.

SESSIWNAU GWYNEDD.

CAERNARFON.—Dydd Sadwrn, yr 21ain o Orphenaf, cyrhaeddodd Arglwydd Lyndhurst dref Caernarfon. Dydd Llun, agorwyd y Llys. Wrth gyfarch yr Uchel-Reithwyr, ei Arglwyddiaeth a ddatganodd yr hyfrydwch a deimlai wrth gyfarfod â chynnifer o Foneddigion. Nid oedd ond dau drosedd yn y cofrestr yn gofyn am unrhyw sylwadau oddi wrtho ef. Y cyntaf oedd trosedd Robert Roberts, a gyhuddwyd o saethu at John Elias gyda bwriad i'w ladd ef. Ymddengys oddiwrth y tystiolaethau fod rhyw un wedi saethu ergyd trwy y ffenestr i le o addoliad, pryd y clwyfwyd J. Elias, ac amryw ereill. Galwai sylw y Rheithwyr at y peth pwysfawr hwn, fod yn angenrheidiol dangos fod gan y carcharor lid o'r blaen at J. Elias, oblegid pe bai dyn yn wirfoddol yn saethu ergyd i blith nifer o bobl, a chlwyfo rhai o honynt, y gyfraith a dybiai iddo wneuthur hyny o wirfodd. Ar y pen hwn nid oedd dim anhawsder, ond yr oedd peth arall yn teilyngu eu hystyriaeth, sef profi mai y carcharor oedd y gwr a saethodd yr ergyd. Yr unig dystiolaeth o blaid hyn oedd, fod rhyw rai wedi gweled y carcharor o amgylch yr addoldy lle y cyflawnwyd y trosedd. Ymddengys fod gwraig y carcharor wedi gwneud rhai sylwadau ar y pwngc hwn, ond ni ellir derbyn dywediadau y wraig fel tystiolaeth yn erbyn y gwr. Oddiwrth y tystiolaethau a osodwyd ger ei fron ef, nid oedd profiad ond yn unig fod y carcharor wedi bod o amgylch y lle. Gyd â'r sylwadau hyn efe adawai ei achos i ystyriaeth yr Uchel-Reithwyr.

Y peth arall a ddymunai efe dynu eu sylw ato, oedd trosedd Richard Jones, yr hwn a gyhuddwyd o drywanu John Thomas gyda bwriad i niweidio ei gorph. Yr oedd y dystiolaeth yn eglur fod y carcharor wedi trywanu y cyhuddwr J. Thomas, ond nid oedd hyny yn ddigon, oblegid yr oedd y gyfraith yn pennodi, pe buasai i'r hwn a drywanwyd farw, mai *manslaughter* yn unig a fyddai y trosedd. Ymddangosai oddiwrth y tystiolaethau fod y carcharor wedi rhoddi llawer o hèr i'r cyhuddwr, yr hyn a'u gyrodd hwynt i ymladd, pan y syrthiodd y carcharor i lawr, ac yr encilliodd y cyhuddwr ychydig yn ol, a phan gododd y carcharor ar ei draed, rhuthrodd at y cyhuddwr gyda chyllell yn ei law, ac a'i trywanodd ef. Yr oedd yn rhaid i'r Rheithwyr ystyried a oedd digon o amser i nwydau y carcharor oeri rhwng yr amser y tarawyd ef i lawr, ac y rhuthrodd ar y cyhuddwr. Os tybient hwy fod yr archoll wedi ei wneud y'mhoethni ei ddigofaint, a chyn i'w nwydau dawelu, gan na fyddai y trosedd hwn, pe dilynid ef gan farwolaeth yr archolledig, ond *manslaughter* yn unig, ni ellid cynnal y cyhuddiad hwn; ond ar y llaw arall, os oeddynt hwy o'r farn fod digon o amser wedi myned heibio i'w wylltineb ddarfod, ac iddo ei drywanu mewn gwaed oer, yna, gan y byddai y trosedd yn llofruddiaeth pe dilynid ef gan farwolaeth yr archolledig, eu dyledswydd fyddai penderfynu y gellid cynnal y cyhuddiad.

Ei Arglwyddiaeth a derfynodd, drwy sylwi fod cyfnewidiadau gwedi cael eu gwneuthur o fewn ychydig ddyddiau yn y cyfreithiau yngbylch rhai troseddau. Y troseddau hyn oeddynt lladrata ceffylau, a gwartheg, a defaid. Y gosp a bennodwyd gan y gyfraith i'r troseddau hyn oedd, cyn yr wythnos ddiweddaf, marwolaeth, ond anfynych y rhoddid y gyfraith hon mewn grym, gan ei bod hi yn rhoddi awdurdod i'r Barnydd i leihau y gosp yn ol fel y gwelai fod yr achos yn gofyn. Yn ol y gyfraith bresennol alltudiaeth einioes yw y gosp i'r troseddau hyn, ond y mae y gosp yn anghyfnewidiol, gan nad oes un awdurdod i'r Barnydd i leihau y gosp, fel y gwelai efe yr amgylchiadau.

[*Caiff prawsfaau y carcharion gwahanol yn y Rhifyn nesaf.*]

SWYDD DINBYCH.—Dydd Llun, y 30ain o Orphenaf, agorwyd y Llys gan yr Arglwydd Lyndhurst, yr hwn a gyfarchodd yr Uchel-Reithwyr yn y modd canlynol—Teimlai hyfrydwch wrth ganfod nad oedd nifer y troseddwyr yn y cof-restr yn lliosog, ac nid oedd y rhai hyn yn cynnwys o droseddau ysgeler. Clywsai lawer o achwyniadau o herwydd y draul fawr sydd yn dilyn profiadau troseddwyr, a da fyddai pe gellid ei leihau. Cymmerai y pwngc dan ei sylw manylaf, ac ymdrechai i'w leihau.

Sarah Williams, yr hon a gyhuddid o ladrata pâr o gynfasau a dillad, o eiddo Charles Pulestone o Wrecsam, a gafwyd yn EUOG—6 *mis o garchar*.

TORI I DY.—*Aaron Jones* (17) a gyhuddid o dori i dŷ Robert Davies o'r Waun, a lladrata pedair o orioriau arian, ac eiddo arall. Y carcharor a gyfaddefodd ei *euogrwydd*.

LLADRATA MOCH—*William Thomas* a gyhuddid o ladrata tri mochyn, o eiddo H. Cæsar o Hafod y Bwch, y'nghymmydogaeth Gwrecsam. Y Rheithwyr a gawsant y carcharor yn *Euog*, a dyfarnwyd ef i 6 *mis o garchar*.

TORI I DY.—*Charles Williams* a gyhuddid o dori i dŷ Charles Acton o Wrecsam, a lladrata amryw bethau oddi yno, ac *Edward Dentith* a gyhuddid o dderbyn yr unrhyw, ac yntau yn gwybod iddynt gael eu lladrata. Y Rheithwyr a gawsant y ddau yn *Euog*. Cyhoeddwyd dedfryd o *farwolaeth* ar Charles Williams, a dyfarnwyd E. Dentith i gael ei *garcharu am* 12 *mis*.

LLADRATA MODRWY.—*Robert Jones* a gyhuddid o ladrata modrwy oddiar Elizabeth Davies o Wrecsam. Elizabeth Davies, y cyhuddydd, a dystiodd ei bod hi mewn tŷ tafarn yn Ngwrecsam, a daeth y carcharor ati, ac a afaelodd yn ei llaw, gan ofyn iddi am weled ei modrwy. Gafaelodd yn y fodrwy, a chymmerodd hi oddiam ei bys. Pan ofynodd iddo am ei modrwy, efe a ddiangodd. Hysbysodd i'r celsbwl am y lladrad.

Edward Phoenix. Gwelais y carcharor yn diangc, a'r cyhuddydd a ofynodd i mi fyned ar ei ol. Cefais hyd iddo, a gofynais iddo am y fodrwy. Dywedodd wrthyf, "Gadewch fi yn llonydd, mi a'i teflais hi i ymaith."

Alexander Eaton.—Pan ddaeth y tyst hwn i fyny i sefyllfan y tystion. Ymddangosai fel pe buasai wedi meddwi ychydig; a phan roddwyd y Llyfr yn ei law, dywedodd, "Nid wyf am gusanu y Llyfr hwn nes i mi wybod pwy sydd i dalu i mi am fy nhrafferth." Y Barnydd a atebodd, "Rhaid i chwi, onidè mi a'ch rhoddaf yn y carchar." Yna dywedodd Eaton "Fy Arglwydd, treuliais lawer o flynyddoedd yn ngwasanaeth ei Fawrhydi—a gwyddoch fod hen filwr yn hoffi cael ei dâl bob amser." Atebai y Barnydd, "Telir eich cost i chwi." Yna efe a gymmerodd lŵ, ac a ddywedodd, "Gwelais y carcharor yn cynnyg modrwy i fy ngwraig am 1s. 6c. Mi a welais fodrwy o'r blaen ar fys y wraig—ond ni fu erioed mor ddigywilydd ag i ofyn iddi am gael ei gweled.

James Wild, Swyddog Heddwch. Daliais y carcharor, a chefais y fodrwy yn ei feddiant. Byddai yn hel carpiau yn fynych. Geilw ei hun yn Fasnachydd lliain. Dywedodd wrthyf iddo gymmeryd y fodrwy.—Cafwyd ef yn EUOG.—*Pedwar mis o garchar*.

SESSIWN ABERTEIFI.—Yn y Sessiwn ddiweddaf yn Aberteifi, rhoddodd un o'r ymddiffynwyr mewn dadl oedd i gael ei brofi, yr hwn oedd wedi clywed son am ddywediad Walpole, fod gan bawb ei bris, a roddodd £10 mewn llythyr, ac a'i

[illegible]wyddodd i'r Barnydd, Sir James Alderson, ychydig cyn iddo ddyfod i'r Llys. Efe a roddodd hysbysiad tra manwl i'w Arglwyddiaeth ynghylch y ddadl, ac erfyniai arno wneuthur ei oreu o'i blaid ef. Ond gan fod cariad at gyfiawnder, ofn Duw, a thynged Bacon, ger bron llygaid y Barnydd, ei Arglwyddiaeth a fynegodd yr hyn a dderbyniasai yn ebrwydd wedi ei ddyfodiad i'r Llys, ac a ddatganodd ei fwriad i gyfarwyddo yr *Attorney General* i gyhuddo y dyn am y trosedd. Y dyn a anfonasai y llythyr a lanwyd o syndod, ac ni allai ddirnad pa fodd y gallai un cyfreithiwr ei gospi am wneuthur fel y mynai â'i eiddo hun. O'r diwedd y Barnydd a adferodd yr arian i'r hwn a'i danfonasai, gan ei gynghori i ymogelyd rhag bod yn euog o'r fath beth rhagllaw.

Llofruddiaeth creulon.—Gyda theimladau o arswyd yr ydys yn traethu yr hanes canlynol am lofruddiaeth creulon a gyflawnwyd gan yr adynod cigyddlyd sydd yn tramwy ar hyd wlad yr Iwerddon. Y gwr a laddwyd oedd Mr. Richard Marum, o Aherny, yn *Queen's County*, Goruchwyliwr dan George Healy, Ysw. o *Violet Hill*, yn Swydd *Kilkenny*. Gellir ymddibynu ar gywirdeb yr hanes canlynol:—Yr oedd Mr. Marum yn trin tyddyn yn *Queen's County*, a thyddyn a elwid *Bornessa*, yn Swydd *Kilkenny*. Yn niwedd mis Gorphenaf aeth Mr. Marum at y tyddyn diweddaf hwn, i'r diben i gael lladd y gwair ar y gweirgloddiau; ac i'r perwyl hwn efe a gyflogodd weithwyr o'r gymmydogaeth. Ar ol y diwrnod cyntaf yr oedd arnynt eisieu ychwaneg o gyflog: Mr. Marum a gydsyniodd â'u cais. Y diwrnod wedi hyny gofynasant am godiad yn eu cyflog, yr hyn a nacâodd Mr. Marum; a'r llafurwyr a adawsant eu gwaith. Wedi hyn Mr. Marum a anfonodd am y gweithwyr oddiar ei dyddyn arall yn *Queen's County*, y rhai a ddechreuasant ar eu gwaith; ond boreu dranoeth, bu gorfod arnynt roddi heibio, oblegid eu bod wedi cael rhybydd gan y *Whitefeet*. Oddeutu deg o'r gloch yr un boreu yr oedd Mr. Marum, yn sefyll yn ngweith-dŷ y saer, ynghyd â gweithiwr y saer, pan ruthrodd tri o ddieithriaid i mewn ato ef, heb un gorchudd arnynt. Gwaeddasant yn ebrwydd, "Cawsom afael ynoch yn awr, yr adyn genych, buom er's tro yn chwilio am danoch." Annelasant law-ddryll ato—efe a erfyniodd am ei fywyd; ond y dyhiryn a'i daliodd a saethodd yr ergyd, a llawer o'r haels a dreiddiodd i'w gorph ef; ac efe a syrthiodd i lawr yn gelain wrth eu draed. Y dyhirod wedi hyn a gurasant ei wyneb mor dost, fel o'r braidd y gallai ei geraint ei adnabod. Wedi cyflawni y weithred ysgeler, hwy a ddiangasant, ac ni chlywyd gair o sôn am danynt. Gweithiwr y saer sydd wedi myned ymaith. Yr oedd amryw o weithwyr Mr. Marum yn agos i'r tŷ, ac ni allent lai na chlywed yr ergyd, a gweled y dynion yn dyfod allan o'r gweithdŷ; er hyny goddefasant i lofruddion eu meistr i ddianc ar ganol dydd. Un o honynt, pan holwyd ef gyntaf, yr adnabyddai efe y dyn a saethodd yr ergyd pe gwelai efe ef ym mhen yr 20 mlynedd; ond pan holwyd ef wedi hyny, gwadodd eu bod yn gwybod dim yn eu cylch. Ychydig o flynyddoedd yn ol cafodd ewythr i Mr. Marum ei ladd gan fagad o derfysgwyr.

Ymweliad y Duges o Gaint, *a'r* Dywysoges Victoria *â Chymru.*—Y mae ei Breninol Uchelradd y *Duges o Gaint*, a'i merch, y *Dywysoges Victoria*, yn bresennol yn Beaumaris, wedi bod yn ymweled âg amryw fanau yn Nghymru er ys ychydig ddyddiau yn ol. Croesawyd hwynt ym mhob man gyda phob llawenydd a gwresawgrwydd gan ein cydwladwyr y Cymry, yr hyn nis gallai lai na chyffroi teimladau cyfatebol yn yr Ymwelwyr Breninol. Yr ydys yn disgwyl y *Dug o Sussex* hefyd, brawd i'n Brenin grasusaf, i ymweled â Môn, ac i aros, dros ychydig amser, yn y Plâs Newydd, annedd Ardalydd Môn. Hysbysir fod y *Duges o Gaint* wedi cyfranu 200 o bunnau ym mhlith y Cymdeithasau Elusengar yn Beaumaris.

Teyrn-fradwriaeth.—Dennis Collins, yr adyn truenus a daflodd y gareg at ei Fawrhydi y Brenin, ar redegfa *Ascot Heath*, ychydig amser yn ol, a ddygwyd i'w brofi yn Sessiwn Abingdon, yr 22ain o Awst, a chafwyd ef yn euog. Dedfrydwyd ef i gael ei grogi yn gyntaf, ac wedi hyny i'w ben gael ei dori ymaith, a'i gorph gael ei ranu yn bedwar aelod, ac yna cael gwneud âg ef fel y rhynga bodd i'w Fawrhydi. Gwrandawodd y carcharor y ddedfryd arswydus yn hollol ddigyffro. Tybia rhai na fydd i'r ddedfryd gael ei chyflawni arno.

Marwolaeth dau Offeiriad duwiol drwy y Cholera yn yr Iwerddon.—Y Parch. Mr. Barton, Gweinidog Eglwys Upper Shandon, yn ninas Cork, a gymmerwyd ymaith gan y clefyd enbydus hwn. Ar y 29ain o Orphenaf, Mr. Barton a draddododd bregeth yn rhagorol iawn, yr hon a fwriadodd orphen ar y Sabboth canlynol. Ond, Och! ei weinidogaeth sydd wedi darfod! ac yntau wedi ei gasglu i fysg y Gweinidogion ffyddlawn hyny ag ydynt yn derbyn gwobr tragywyddol eu llafur a'u hymdrechiadau! Braidd y terfynodd ei ddyledswyddau cyhoeddus ar y Sabboth uchod cyn iddo gael ei daro gan y clefyd; a chyn deg o'r gloch boreu dranoeth, yr oedd wedi ei gôfrestru ym mhlith y trangcedigion. Yr oedd yn dra dyfal yn yr Yspytai cyhoeddus, yn gweinyddu cymmorth i'r

cleifion, a chysur i'r rhai oeddynt bron a marw.—Yr Offeiriad duwiol arall oedd y Parch. J. A. Johnson, yr hwn a glafychodd yn y boreu, ac a drengodd cyn y nos. Yr oedd yn ddibaid yn ei ymdrechiadau i leihau arteithiau y rhai a ddaliwyd gan y *Cholera*, a'i ddiwydrwydd yn hyn a barodd ei farwolaeth.

Terfysgwyr yn yr Iwerddon.—Y mae y Llywodraeth yn penderfynu cospi pawb a geir yn euog o ymgynnull ynghyd i ryw ddiben anghyfreithlon. Amryw o foneddigion a gymmerwyd i fynu am y trosedd hwn, ac y maent i gael eu profi yn ddioed yn Nulyn. Mewn rhai parthau o'r wlad, er fod y dystiolaeth mor eglur ag sy modd yn erbyn y carcharorion; etto, y Rheithwyr a ofnant ddyweyd eu bod yn Euog, rhag ofn iddynt hwy eu hunain gael eu llofruddio gan y terfysgwyr.

Y Cholera Morbus.—Gellir hyderu fod y clefyd hwn yn lleihau ym mhob parth o'r Iwerddon, oddieithr Dublin; a disgwylir y bydd i ymdrechiadau clodwiw yr awdurdodau lwyddo i symud pob budreddi, y rhai ydynt i raddau mawr yn achosi y clefyd.

CYMMREIGYDDION CAERLUDD.

"Anghyfaeliwr anghyfrdelid llan,
"Dychystudd bru, bro lid."

Mr. Gwyliedydd—Rhyfeddawl oedd genym weled llythyr annysgymmodawl eich Gohebydd *Griffith Davies*, yn y Rhifyn diweddaf o'ch Greal, yn difriaw y Gymdeithas uchod yn ddiachos. Pa beth a'i cynhyrfodd ef i ysgrifenu y cyfryw sydd anamirnadwy i ni. Gallasai ymadael â'r Gymdeithas heb ei goganu, ie, yr oedd wedi ymadael er ys talm yn ddiwarthrudd. Etto, wele efe yn bresennol yn rhyddori, mewn dull difwyn ac anolo! Cyhudda y Gymdeithas o "ddileu un o'i rheolau a waharddai ymyraeth â phyngciau gwladol," yn groes i'w feddwl ef. Ond yr oedd y Cyfaill yn y Gymdeithas pryd y penderfynwyd i *ymdrin â phyngciau gwladol, gan belled ag y perthynent i'r Dywysogaeth, er lles y cyffredin o genel y Cymmry.* Hyny, yn unig, a ganiatâ y Gymdeithas etto, ac nid *gwleidineb* yn gyffredinawl. Hyny a olygai *Mr. Griffith Davies* yn *fuddiol;* canys, medd efe yn y Gwyliedydd am fis Ebrill diweddaf, tu dal. 109. "Ac ni fynwn chwaith i neb gasglu fy mod yn ystyried cywir wybodaeth am natur llywodraeth a'i chyfreithiau, yn nghyd â'i hamrywiol sefydliadau, yn anfuddiol i'r cyffredin i ymdrechu gwneuthur eu hunain yn gyfarwydd am danynt." Gan hyny, paham y cyhudda efe y Gymdeithas am ymdrechu i gyrhaedd yr hyn na fynai ef i neb gasglu neu olygu yn *anfuddiol.*

Am i bethau gwrthbleidiol a chythruddol ymddangos dan enw y Gymdeithas yn rhai o'r Cyhoeddiadau Cymmreig, barned darllenyddion y Dywysogaeth—os gwnant hyny yn *ddiduedd,* credym na chyfrifant mal *Efe.* Fe allai mai at y Ddarlith a ymddangosodd yn y *Seren* am fis *Gorphenaf* ac *Awst* y cyfeiria efe, ond gwel pawb a'i darlleno mai nid dan *enw y Gymdeithas* yr ymddangosodd hon, ond dan enw yr *Awdwr.*

Hysbysa *G. D.* i'w gydwladwyr ei fod yn hollol ymwrthod âg ymgecraeth a gwrthbleidiaeth, felly y mae *Cymdeithas y Cymmreigyddion,* er ei sefydliad hyd yn bresennol, y mae ei rheolau yn gwarafun y cyfryw, er fod weithiau rai o'r Aelodau, ac y gellir dywedyd megys yn bresennol—

"Daith draws, ni wnei dithau draw,
"Amgenach nog ymgeiniaw."

Ond yn y Gymdeithas nid oes y cyfryw annyfuedd. Ac am y "dychymmygion disail a draddodir weithiau yn Nghyfarfodydd y Gymdeithas," &c. yr ydym yn eu *diarddelwi*—ni chefnogir un peth disail gan y Gymdeithas—ac ni feithrinir dychymmygion ynddi—ond fe allai mai dychymmygion y geilw ef *amrywiaeth golygiadau;* y Gymdeithas a farna fod amrywiaeth golygiadau yn tueddu i fuddioldeb, yn gymmaint ag nad oes dim yn fwy effeithiol nag ymddadleuaeth i ddiddymu y gorchuddion a arosant rhwng meddyliau dynion a'r gwirionedd, felly cefnoga ymddadleuaeth, ond ymogelir rhag pethau dychymmygiadawl yn yr ymddadleuaeth.

Y cyfaill a hysbysa i ddarllenwyr y *Gwyliedydd* ei fod wedi tynu ymaith *ei enw* o'r Gymdeithas Gymmreigyddawl, &c. Paham? Am ei bod yn meithrin gwybodaeth gyffredinawl!! Efe a ofynodd yn y *Gwyliedydd* am fis Mehefin, 1830, tu dal. 213. fel hyn—"Pa Gymro, a haeddai yr enw, a all barhau yn ddigyffro i edrych ar ein cymmydogion gogleddol yn heidio i lenwi y sefyllfaoedd mwyaf parchus o'r naill ben o'r ynys hyd y llall, a gweled ei gydwladwyr, megys caethweision, yn ennill eu bywioliaeth gyd â'r galwedigaethau iselaf?" Pa fodd y maent felly? Yn ol ei eiriau ef yn tu dal. 214. "Un o'r prif achosion o'r gwahaniaeth rhyngddynt hwy a ninnau yw, eu bod hwy wedi blaenori mewn meithriniad gwybodaeth gyffredinol," &c. Er hyny, wele efe yn y *Gwyliedydd* diweddaf yn difriaw y Gymdeithas o herwydd ei bod yn ymegniaw i feithrinaw a chyfranu gwybodaeth wiedyddawl, wyddorawl, gelfawl, gyffredinawl, ac angenrheidiawl, er buddioldeb cenel y Cymmry!! Rhyfedd mor anwadal yw dyn! Er hyn oll y mae gan y Gymdeithas *barch* at y cyfaill *G. Davies,* ac y mae yn arwybodus o'r defnyddioldeb a allai *efe* wneuthur, pe byddai yn fwy *cedawl.* Diweddwn gyda dywedyd,

"Nag esgar yn annhrwyadyl â ni
"O angwarth i'r gynnadyl."

Ac ydym, Ewyllyswyr da i bawb, dros y Gymdeithas,

Ieuan ab Gruffydd, }
Richard Thomas, } *Ysgrifenyddion.*

HYSBYSIAD LLEENYDDAWL.

Y mae yn ddywenydd genym allel hysbysu i'n darllenwyr fod yr hynafiaethydd clodwiw Richard Llwyd, Ysw. o Gaerlleon, yn parotoi i'r Wasg, Ail-argraffiad o'r Awdl benigamp hono, a elwir "*Beaumaris Bay.*" Dilys genym y bydd hyn yn achos o lawenydd nid bychan gan amrai o'n cyfeillion.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] HYDREF, 1832. [RHIF. 114.

HANES BANGOR.

(Parhad o du dal. 227.)

GAN ddarfod eisoes, mewn Rhifynau blaenorol, roddi adroddiad lled helaeth o ddechreuad a chynnydd, adfeiliau ac adferiadau tref a phrif eglwys Fangor, mae yn orphwysedig etto roddi brâs hanes o'r Preladiaid a lanwasant y gadair esgobawl yno o'r dechreu* hyd yn awr, mor belled ag y mae genym hysbysrwydd o honynt ar glawr coffa.

Mynegwyd yn barod (yn tu dal. 161.) pwy oedd yr Esgob cyntaf yma, sef DEINIOL ab DUNOD, yr hwn a fu farw yn y flwyddyn 554. O'r pryd hwn, hyd ddechreuad y nawfed ganrif, nid yw yr hanes ond lled betrus; eithr y nesaf y mae genym hysbysrwydd o hono oedd

ELFOD, un o hiliogaeth Caw ab Geraint ab Erbin, yr hwn, yn flaenorol i'w ddyfodiad yma, a fuasai mewn dyrchafiad eglwysig yn Nghaer Gybi ym Môn. Efe a fu farw tu a'r flwyddyn 809, ac a ddilynid gan

MORDAF; prif hynodrwydd yr hwn oedd cael o hono ei ddewis gyda Marchlwys a Blegrwyd i fyned efo Hywel Dda i Rufain i ymgynghori ynghylch diwygiad cyfreithiau Cymru. A hyny a ddigwyddai tu a'r flwyddyn 926. Y nesaf y mae genym draddodiad am dano oedd

HERWALLT (os yr un a Herveus, gan fod y Saeson a'r Lladinwyr yn gwneud y fath artaith ar enwau Cymreig, fel y mae yn anhawdd eu gwahaniaethu.) Fe allai mai nid un o'r Cymry oedd hwn, gan ein bod yn clywed eu bod hwy ac yntau yn methu cyd-ddwyn â'u gilydd, fel y bu orfod iddo ffoi dan nawdd y brenin Harri I. yr hwn a'i gosodai yn Esgobaeth Eli, lle y bu farw yn 1131, ac a ddilynid yma gan

URBAN, yr hwn, wedi aros yma tua deuddeng mlynedd, a symudai i Landâf, gan roddi ei le i

DDAFYDD, gwr o'r Alban, am yr hwn yr adroddir ddarfod iddo, ar ddymuniad ei ragflaenor, gydsynio â symudiad corph yr hen Esgob Dyfrig o Ynys Enlli i Landâf, yr hyn a ddigwyddai yn 1120. Ar ol hwn deuai

MEIRIG, yr hwn ydoedd Gymro, mae yn debyg, yn gymmaint ag yr adroddir mai cyndyn iawn yr ymroddai i dyngu ffyddlondeb i frenin Lloegr. Efe a fu farw yn 1161, ac a ddilynid gan

GWILYM, yr hwn a fuasai Brïor Caer Odor, ac a gyfrifid yn ŵr nodedig ei ddysg a'i ddyhewyd. A'i ddilynwr ef, meddir, oedd

GUY RUFFUS, estron yma, tebygol, wrth ei enw, ac a fu farw 1190, gan roddi lle i'w enwocach, sef

GIRALDUS CAMBRENSIS, prïodor o Ddinbych-y-Pysgod, yn Swydd Benfro, ac o waedoliaeth Ffleminaidd. Cafai ei ddwyn i fynu ym mhrif Athrofa Paris, ac ar ei ddychweliad oddi yno cynnygid iddo Esgobaeth Tŷ Ddewi; ond gwrthododd hi, gan fyned gyda Baldwyn, Archesgob Caergaint, i bregethu rhyfel y groes; ar ol yr hyn y cynnygid iddo Esgobaeth Bangor ac un Tŷ Ddewi; ond gan nad oedd y Cymry yn ei ystyried yn un o'u cenedl, gwrthwynebent ei etholiad, a bu farw yn 1215. Ar ei wrthodiad ef o'r Esgobaeth hon, dewisid

ALAN, alias ALBANUS, Prïor o frodoriaeth St. Ioan o Jerusalem; etholid ef yma ar yr 16eg o Ebrill, 1195; ond bu

* Gan ddeall o gasglydd yr hanes yma fod rhai beirniaid manylgraff yn beio ar yr hyn a grybwyllwyd yn y dechreu, drwy gyfrif "Bangor yn Esgoble hynaf ym Mrydain," nid oes ganddo ond tystio mai felly y dywedid yn yr hen hanes oedd y pryd hwnw o'i flaen; er mai diogelach fuasai dywedyd, *ei fod yn un o'r rhai hynaf yn Nghymru.*

farw cyn pen blwyddyn, a chymmerid ei le gan

RHOBERT o'r Amwythig, am yr hwn y soniwyd eisoes, yn tu dal. 225. Bu efe farw yn 1212, ac ar ei ddymuniad ei hun a gleddid yn marchnadfa yr Amwythig! Gwedi hyn bu y gadair Esgobawl yn wag yma am flwyddyn neu ddwy, o herwydd yr ymryson rhwng ein Tywysog Llywelyn ab Iorwerth a'r brenin Ioan. A'r Prelad nesaf a gofnodir yw

CADWGAN, Cymro, mae yn debyg, gwr o ddysg mawr (meddant hwy) ac awdwr amrywiol o lyfrau. Ond blinodd ar y swydd Esgobawl, ac aeth yn Abad i ryw le yn Swydd Henffordd, yn y flwyddyn 1235, ac yno y bu farw yn 1241. Ar ei ymadawiad ef daeth yma ryw

HYWEL, am yr hwn nid oes genym ddim coffa o hynodrwydd, oddigerth y dywedir mai efe a gyssegrai Fynachdy* Llanfaes, yn Môn, a adeiliid gan Lywelyn ab Iorwerth ar fedd ei wraig, y Dywysoges Joan, merch brenin Lloegr, yn y fl. 1240. Fe weddai nad arosai yn Mangor oddiar ddwy flynedd, a chymmerid ei le gan y

RISIARD, a esgymunodd Dafydd ab Llywelyn, tywysog Cymru, tu a'r flwyddyn 1241, yr hon weithred a ddug arno ŵg a chynddaredd y genedl, fel y bu orfod arno adael y wlad, a myned i fyw ar elusenau y Mynachdai hyd Loegr dros weddill ei oes; a'r gadair Esgobawl a gymmerid gan

ANIAN, Archddïacon Môn, yn 1268. Gan ddigwyddo ei fod ef yn Esgob yma ar yr amser nodedig y genid mab i'r brenin Edward I. yn nghastell Caernarfon, efe a gaffai yr anrhydedd o'i fedyddio; ar yr hyn achlysur yr ennillai ddirfawr ffafr yn ngolwg y brenin hwnw, ac aneirif freinniau a meddiannau a chwanegid at yr Esgobaeth ar y dwthwn, llawer o ba rai sydd yn glynu wrthi hyd heddyw. Y Prelad hwn a fu fwy llafurus a hewydus nag odid, ac a fu offerynol i ddiwygio a a rhëoleiddio trefniadau tymhorol ac ysprydol yr Eglwys. I'r dibenion hyn efe a wysiai gymmanfa o Eglwyswyr yn Mangor, yn y flwyddyn 1291, lle y cytunid ar y trefniadau crybwylledig; a thrwy gefnogaeth y brenin, fe gadarnhëid y cwbl. Bu yr Anian hwn fyw hyd henaint têg, a thu a'r flwyddyn 1305, efe a gleddid yma, a chymmerid ei le gan

GRUFFYDD ab IORWERTH; am ba un nid oes genyf ond coffa ei farwolaeth yn 1309, gan gofnodi yn nesaf

AIAN SAIS, yr hwn a urddid yma ar y 9fed o Dachwedd, 1309; ac yn 1313 cadarnhëid iddo gan Edward II. yr holl freinniau a gyflwynasai ei dad i'r Anian cyntaf. Dywedir hefyd ddarfod iddo gael ei gladdu yn yr Eglwys Gadeiriol yma, rhwng y gangell a'r allor, yn 1327; ac ar ei ol daeth

MATTHEW ab RHIRID, urddiad pa un a amserir ar y 12fed o Fehefin, 1328, ac efe yn ddeugain oed. Hwn a dra molienaid gan Feirdd ei oes, nid yn unig, yngatfydd, o ran ei rinweddau ei hun, eithr hefyd oddiar gydmhariaeth â chynneddfau ei olynwr

THOMAS RINGSTEAD, yr hwn, er ei gydnabod yn wr helaeth ei ddysg a'i wybodaeth, a ddangosai ragfarn anhygar tu ag at y Cymry yn fyw ac yn farw, gan ddarbod yn ei lythyr cymun na chaent na'i gorph na'i gyfoeth. Cleddid ef yn Llundain yn 1365, ac ar ei ol daeth gwr o'r enw

GERVASE de CASTRO, un o'r un frodoriaeth *(dominic)* a'i ragflaenor, ond gwell ei grêth a'i grebwyll: efe a gyfarwyddodd fod i'w gorph gael ei ddaearu yn nghôr Mynachdŷ Bangor, lle hefyd y tybir y cawsai ei ddwyn i fynu: efe a fu farw yn 1370. Ei le a lanwyd gan Brelad arall o'r enw

HYWEL ab GRONW; Cymro, mae yn amlwg: ond cyn cael blwyddyn o fwynhâd, bu farw yn Rhufain, lle yr aethai i ymgynghori ar ryw faterion eglwysig. Ei ddilynwr ydoedd

IOAN GILBERT. Hwn a gaffai gadarnhâd adnewyddol o freinniau yr Esgobaeth. Eithr ar ol bod yma tua phedair blynedd, efe a symudid i Henffordd yn 1375, ac oddi yno yn 1389 i Dŷ Ddewi; a chleddid ef yn 1397 yn Mynachdŷ Hwlffordd, yn Swydd Benfro. Ar ei symudiad ef i Henffordd, etholid

IOAN SWAFFHAM, priodor, mal y tybir, o Swydd Norffolk, ac a droeglwyddid yma yn wobrwyol am wrthwynebu athrawiaeth

* Beaumaris Bay, p. 10.

yr enwog ddiwygiwr Wicliff. Cyn ei ddyfodiad i Fangor yr ydoedd yn Esgob Cloyne, yn yr Iwerddon. Ond pa hyd y bu yma, na pha bryd, na pha le y gorphenai ei hoedl, sydd anhysbys. Pa fodd bynag, rhoddir ar ddeall i ni ddarfod ethol i'r Esgobaeth hon yn Hydref, 1399, ŵr o'r enw

Richard Younge; eithr o herwydd bod amgylchiadau y Dywysogaeth mor derfysglyd yn y dyddiau hyny, pan y diorseddid y brenin Richard II. i roddi lle i Harri IV. anfonid y Prelad hwn i'r Almaen, cyn ei ddyfod i gyflawn feddiant o'r Esgobaeth, i roddi cyfrif am helyntion y ddau frenin crybwylledig; ac o ethryb tariaw o hono yn y wlad hòno yn faith, cymmerai Archesgob Caergaint y breladiaeth i'w ddwylaw ei hun, ac anfonid Younge i Esgobaeth Rochester, lle y sefydlai hyd ddydd ei farwolaeth yn 1419. Yn y cyfamser, ni oddefid i Archesgob Caergaint mo'r arferyd ei awdurdod yma, o herwydd fod ein cydwladwr Owain Glyndwfr wedi cymmeryd meddiant o'r Esgobaeth hon ac un Llan Elwy, ac wedi dodi y ddwy brif eglwys ar dân, gan bennodi yma Esgob o'i ddewisad ei hun, sef

Llywelyn Byfford, yr hwn, er hyny, ni chymmeradwyid gan yr Archesgob na chan y brenin; eithr dodwyd ef heibio fel gormesydd, ac nid oes gwybod yn iawn beth a ddaeth o hono: bernir ei farw tua 1410, trâ yn y cyfamser yr oedd y brenin a'r Pab wedi cytuno i bennodi

Nicholas Bennett, yr hwn a fu yma rhwng gafael a gollwng hyd 1417, pan y trosglwyddid ef i Esgobaeth Tŷ Ddewi, lle y bu farw yn 1433. Ar ei ymadawiad pennodid

William Barrow, Canonydd Caer-Lwydcoed *(Lincoln)* yr hwn, yn 1423, a symudid i Gaer-Alclyd *(Carlisle)* lle y bu farw yn 1429; ac ar ei ol deuai

Ioan Cliderow, priodor, mal y bernir, o Romney, yn Swydd Caint, ac yn ŵr o gymmeriad mawr yn y llŷs, ac o herwydd hyny a gaffai gadarnhâd ac ychwanegiad ym mreiniau yr Esgobaeth hon. Bu farw yn Llundain yn 1435, ac a gleddid yn Crayfford, yn ei wlad enedigol; a dilynid ef yma gan

Thomas Cheryton, yr hwn a lanwai y gadair hyd y flwyddyn 1448. Nis gwyddis yn iawn pa le y cleddid ef. A'r nesaf oedd

John Stanbery, gwr o Rydychen, yn cael ei gyfrif yn dra dysgedig, o herwydd paham y darfu y brenin Harri VI. ei osod yn brif athraw ei Goleg newydd yn Eaton. Ar ol meddiannu Bangor am bum mlynedd, rhoddid iddo Esgobaeth Henffordd, lle y sefydlai hyd ei farwolaeth yn 1474. Bu farw yn Llwydlo, a chleddid ef yn Eglwys Gadeiriol Henffordd, lle hefyd y cyfodid iddo gôf-adail ysblenydd, ac argraff helaeth o ganmoliaeth a hanes ei ysgrifeniadau. Ar ei ymadawiad o Fangor, rhoddid ei swydd i

Iago Blakedon, Esgob o'r Iwerddon, yr hwn a fu yma hyd ei farwolaeth yn 1464, pan y rhoddid ei le i

Richard Ednam, priodor o Swydd Norffolk. Yn y flwyddyn 1468, anfonai ei gŵyn at Bab Rhufain am chwanegiad at elw ei Esgobaeth, yr hon, meddai ef, ni thalai y pryd hyny ddim dros gan punt yn y flwyddyn; a'r Pab a genadai iddo gymmeryd rhyw fywiolaethau yn ei Esgobaeth i'w dal iddo ei hun a'i olynwyr. Bu yma hyd ei farwolaeth yn 1496, a bernir ei gladdu yn Eglwys Gadeiriol Stoke Clare, yn Swydd Suffolk. Ei olynwr oedd

Henry Dean, priodor o Swydd Gaerloyw, ac mewn cymmeriad mawr gyd â'n cyd-wladwr Harri VII. yr hwn a'i trosglwyddai oddi yma i Esgobaeth Caer Caradoc *(Salisbury)* yn 1500, ac yn y flwyddyn ganlynol a'i gwnai yn Archesgob Caergaint, lle y cleddid ef ym mhen dwy flynedd wed'yn. Dangosai hewyd nid bychan i wellâu Bangor, fel y dangoswyd eisoes, yn tu dal. 225. Ar ei ymadawiad, urddid

Thomas Pigot, priodor o Swydd Ddinbych, ond yn preswylio yn Abattŷ Chertsey, yn Swydd Surrey, lle y bu farw ac y'i cleddid yn 1504; gan adael ei le i

John Penny, Abad Caer Lŷr *(Leicester)* lle y bu farw ac y'i cleddid, er ei wneuthur yn Esgob Caer Alclyd, yn 1508, pryd y rhoddid Bangor i

Thomas Skeffington, hanes yr hwn a roddwyd eisoes, yn tu dal. 226, a'i ddilynydd oedd

John Salcot, cyfaill mawr i Harri VIII. o herwydd ei gynnorthwyo i ysgar

â'i wraig, a chymmerysant [illegible], am yr hyn [illegible] y gwahrwyd ef a'r Esgobaeth hon yn 1553, ac un Caer Camdec yn 1550, lle y bu farw, ac y claddid ef yn 1557. Ar ei symudiad o Fangor, daeth

John Bird i'w le; priodor o Gaerwenbur (Coventry). Yn yr ychydig amser y bu hwn yma, afradlonai feddiannau yr Esgobaeth, a gwnai ei hun yn druthwas i wyr y llys, o herwydd paham symudid ef yn fuan oddi yma i Esgobaeth Caerlleon, ar ei sefydliad cyntaf gan Harri VIII. yn 1541; ac yno yr arosodd hyd amser y frenines Mair, yr hon a'i tynes allan am briodi yn 1554. O hyn allan dywedir mai isel fu arno; ond trwy druthio drachefn i'r creulawn Esgob Bonner, caffai Bericlariaeth Dunmowe, yn Swydd Essex, lle y bu farw yn 1558. Ar ymadawiad Bird o Fangor pennodid

Arthur Bulkeley, am yr hwn y soniwyd eisoes, yn tu dal. 226. Efe a fu farw ac a gladdid yma yn 1552; wedi hyn y bu yr Esgobaeth yn wag am ddwy flynedd, pan yr etholid

William Glynn, priodor o'r Hen Eglwys, yn Môn. I hwn y mae hanesion yn rhoddi canmoliaeth nid bychan am ei ddysg a'i dduwioldeb. Arferai gynnull ynghyd holl Offeiriaid ei Esgobaeth ddwy waith yn y flwyddyn, i'r diben o'u hannog a'u cyfarwyddo yn eu dyledswyddau. Ond ni bu ei yspaid ond byr; bu farw yn 1558, ac y mae ei fedd yn agos i'r allor. Ar ei ol ef pennodid

Morys Clynog, priodor o Arfon; ond cyn ei urddo, bu farw y frenines Mair; a thrwy ddyfod Elisabeth i'r orsedd, bu orfod i Morys ddiangc dros y moroedd, oblegid mai Pabydd poeth ydoedd; a rhoddid ei le i

Rowland Meiric, un o ganghellwyr Tŷ Ddewi, ac o dylwyth Bodorgan, yn Môn. Ar ol llenwi y Gadair Esgobawl am chwe blynedd, bu farw yn ei 60fed flwyddyn, a chleddid ef gerllaw yr allor yn 1565. Yn y flwyddyn ganlynol urddid

Nicholas Robinson, Dëon Bangor, ac Archddïacon Meirionydd; gwr a'i enedigaeth o Aber Conwy, ac wedi cael ei ddwyn i fynu yn Nghaergrawnt, a'i wneuthur yn Gaplan i'r Dr. Parker, Archesgob Caergaint. Bu farw a chleddid yma yn 1585, fel y crybwyllid am ei fedd yn tu dal. 227. Ei ddilynawr ydoedd

Hugh Bellot, trydydd mab Thomas Belot, o Bochar (Morton) yn Swydd Gaerlleon, ac ucheiwr cyfrifol yn Swydd y Fflint. Ar ol bod yma ddeng mlynedd, trosglwyddwyd ef i Gaerllëon; eithr cyn bod yno flwyddyn, bu farw, a chleddid ef yn Nghaerfantell (Wrexham.) A'i ddilynawr yn Mangor ydoedd

Richard Vaughan (alias Vychan) am hwn un, gwel tu dal. 227. A'r nesaf oedd

Henry Rowlands. Gwel y tu dal. crybwylledig, ac hefyd am yr Esgob canlynol iddo, sef

Lewis Bayley, dilynawr yr hwn oedd

David Dolben, a anid yn y Segrwyd, gerllaw Dinbych, ac a etholid yn Esgob y lle hwn yn 1631. Bu farw yn Llundain yn 1633, a chleddid ef yn Eglwys Hackney, lle y mae adail ardderchog er ei goffadwriaeth. Yna dingynai yr Esgobaeth hon i

Edmund Griffith, yr hwn a anid yn 1570, mewn lle a elwir Cefn Amwlch, yn Llëyn, ac a etholid yn Esgob yma yn y flwyddyn 1633. Llanwodd y gadair gysegredig hyd 1637, a chleddid ef yn agos i'r allor, yn ymyl bedd yr Esgob Rowlands. Ei ddilynawr oedd

William Roberts, am yr hwn y crybwyllwyd yn tu dal. 227. Priodor o Swydd Ddinbych ydoedd efe, ac wedi cael ei ddwyn i fynu yn Nghaergrawnt, a chael amryw Fywiolaethau Eglwysig, daeth yn Esgob Bangor yn 1637. Ei ddyddiau ef oeddynt rai terfysglyd, fel y goddefai lawer o orthrymder o herwydd ei ffyddlondeb i'w frenin. Ond cyn diwedd ei oes, adferid iddo ei holl freiniau, o ba rai y bu yn haelionus ac elusengar, trwy gyweirio y gaghell hon, a chyfranu at angenrheidiau y tlodion yn Llundain yn amser y pla mawr yno, a ddigwyddai yn ei ddyddiau ef. Bu farw yn mhersondŷ Llanddyrnog, a chleddid ef y'nghangell yr Eglwys hono yn 1665. Y mae ei lûn i'w weled hyd heddyw yn mhlâs Pont Ruffydd gerllaw. Ar ei farwolaeth ef pennodid

Robert Price, un o deulu y Rhiwlas, yn ymyl y Bala. Yr oedd efe y pryd hyn yn Esgob Ffern, yn yr Iwerddon; ond

cyn cymmeryd meddiant yn Mangor, bu farw, a chleddid ef yn Nulyn. Ei ddilynwr oedd

ROBERT MORGAN, prïodor o Landysilio, yn Swydd Dre Faldwyn. Ar ol bod o hono yn Gaplan i'r Esgob Dolben, a chael amryw ddyrchafiadau eglwysig, rhoddwyd iddo y meitr yn 1666, ac a'i gwisgai hyd 1673, pan y cleddid ef yma o du deheuol y ganghell, gwel tu dal. 227, lle y sonir hefyd am ei ddilynwr

HUMPHREY LLWYD, prïodor o Fod-y fuddai, ym mhlwyf Trawsfynydd, ac yn deilliaw oddiwrth Dafydd Goch o Benmachno, mab naturiol Dafydd, brawd Llywelyn, tywysog olaf y Cymry. Hwn a fu ddiwyd a haelionus i ddiwygio a helaethu breinniau yr Esgobawd, ac a fu farw ac a gleddid yma yn 1688, mal y crybwyllwyd yn tu dal. 227. A'r Esgob nesaf oedd

HUMPHREY HUMPHREYS, yr hwn a enid yn Mhenrhyn-deudraeth, yn Swydd Feirionydd, yn 1648. Gwneid ef yn Beriglor Llanfrothen yn 1670, a Thrawsfynydd a Llaniestyn yn 1675, ac yn Ddëon Bangor yn 1680, ac yn Esgob yn 1689. Trosglwyddid ef i Esgobaeth Caerffawydd (*Hereford*) yn 1701, lle y bu farw ac y cleddid ef yn 1712. Ar ei symudiad o Fangor, cymmerid ei le gan

JOHN EVANS, yr hwn a enid yn y Plasdu, ym mhlwyf Llanarmon. Daeth i'r gadair hon yn 1701, a symudid ef i Esgobaeth Meath, yn yr Iwerddon, yn 1715; pan y cymmerid ei le gan

BENJAMIN HOADLEY, prïodor o Swydd Caint. Hwn oedd y Sais cyntaf a wneid yn Esgob yma ar ol y Diwygiad Protestanaidd; ac ni bu yma Gymro mwyach hyd heddyw, yr hyn sydd sarhâd o'r mwyaf ar ein cenedl, ac yn anfantais ddirfawr i Eglwys Sefydledig y Dywysogaeth; ac (fel y sylwa un ysgrifenydd treiddgraff yn ddiweddar) yn achlysur arbenig o ymneillduad y trigolion. Yn 1721, symudid Hoadley i Gaerffawydd, ac yn 1723, i Gaer Caradog, ac oddi yno i Gaerwynt (*Winchester*) yn 1734. Yr Esgob nesaf yn Mangor oedd

RICHARD REYNOLDS, yr hwn a symudid i Gaer-Lwydcoed (*Lincoln*) yn 1723, ac a ddilynid yma gan

WILIAM BAKER, yr hwn, yn 1727, a gymmerai Esgobaeth Caer Cynan (*Norwich*) gan adael hon i

DOMAS SHERLOCK, gwr tra dysgedig a doniol; ond ymadawai oddi yma yn 1734, i fyned i Gaer Caradog, gan adael ei swydd i

CHARLES CECIL, oedd cyn hyny yn Esgob Caer Baddon. Dechreuai adgyweirio yr Esgobty; eithr gan farw yn 1737, o'r gŵst yn ei gylla, rhoid ei le i

DOMAS HERRING, Dëon *Rochester*, yr hwn, yn 1743, a symudai i Gaer Efrog, ac ac oddi yno i Archesgobawd Caergaint, lle y bu farw yn 1757. Ar ei ymadawiad oddi yma, rhoddid ei swydd i

FATTHEW HUTTON, yr hwn a ddilynai dreigl ei ragflaenor, gan adael ei le yn 1747 i

ZACHARY PEARCE, yr hwn a symudai i *Rochester* yn 1756, pan y cymmerid ei swydd gan

JOHN EGERTON, brawd i Ddug cyntaf *Bridgewater*, yr hwn, yn 1769, a symudai i Gaerwenbur, gan adael ei le i

JOHN EWER, yr hwn o'r blaen ydoedd yn Esgob Llandâf. Bu farw yn 1775, a deuai ei le yn rhydd i

JOHN MOORE, yr hwn wedi hyny a fu yn Archesgob Caergaint. Ac yn 1784, daeth

JOHN WARREN, yr hwn a lanwai y Gadair Esgobawl yn Mangor hyd 1800, pan y cymmerid hi gan

WILIAM CLEAVER, Esgob Caerllëon, yr hwn yn 1806 a symudai i Lan Elwy, gan adaw Bangor i

JOHN RANDOLPH, Esgob Caer Fembyr (*Oxford*). Ac yn 1810 cymmerid ei le gan

H. W. MAJENDIE, Esgob Caerllëon, yr hwn yn 1830, a fu farw; a rhoddid y meitr i

CHRISTOPHER BETHEL, Esgob Caerfynydd (*Exeter*) yr hwn yn bresennol a leinw Gadair Esgobawl Bangor.

Felly y mae 'r rhestr i gyd yn cynnwys uwchlaw deg a thriugain o breladiaid wedi eistedd yma o'i sylfaeniad cyntaf hyd yn awr. Ym mron i gyd yn Gymry hyd amser ein gorthrymydd Edward I. ac yn estroniaid o hyny hyd y Diwygiad Protestanaidd, pan yr adferid Esgobion Cymreig hyd ddyfodiad teulu Hanover i'r orsedd; o hyny allan, Saeson i gyd!

Mae Esgobaeth Bangor yn cynnwys y cwbl o Swydd Fôn, a'r cwbl* o Swydd Gaernarfon, oddieithr tri phlwyf, sef Llysfaen, Eglwys Rhôs, a Llan Gwstenyn; mwy na hanner Swydd Feirionydd; chwe phlwyf yn Swydd Drefaldwyn, sef Carno, Llanwynog, Llanddinam, Llangurig, Llanidloes, a Thref-eglwys; a phedwar plwyf ar ddeg yn Nyffryn Clwyd, yn Swydd Ddinbych.

Mae tair Archddïaconiaeth yn perthyn i'r Esgobaeth hon, sef rhai Môn, Bangor, a Meirionydd. Delir y ddwy gyntaf gan yr Esgob ei hun.

Yn 1721, ni chyfrifid trigolion tref a phlwyf Bangor nemawr uwchlaw mil o eneidiau; ond yn bresennol dïau eu bod yn fwy na phedair gwaith cymmaint. O herwydd bod yma gymmaint o weithie ac o deithio, y mae y lle ar gynnydd parhâus. Mae cynnifer o ddiwygiadau o bob math wedi eu gwneuthur yn y dref a'r gymmydogaeth, fel y byddai yn rhy faith crybwyll eu traian o fewn terfynau hyn o hanes. Gan hyderu y difyrir y darllenydd yn yr hyn a adroddwyd, y gorphwysa y cynnulliedydd,

IOTA.

SYLWEDD PREGETH

A draddodwyd yn Ll——, yn Swydd Dinbych, ar y Dydd Ympryd a gynnaliwyd ar yr 21ain o Mawrth diweddaf o achos y CHOLERA MORBUS.

JONAH III. 8, 9.

"Dychwelant bob un oddiwrth ei ffordd ddrygionus, ac oddiwrth y trawsder sydd yn eu dwylaw. Pwy a ŵyr a drŷ Duw ac edifarhâu, a throi oddiwrth angerdd ei ddig, fel na ddifether ni?"

Yr amgylchiad dan yr hwn y llefarwyd y geiriau hyn a ellir ei weled yn y bennod o'r hon y cymmerwyd y testyn. Yr oedd Jonah wedi cael gorchymyn gan Dduw i gyhoeddi uwch ben y Ninifeaid, y buasai i'w dinas gael ei dinystrio y'mhen deugain niwrnod, o herwydd gwaeddfawr bechodau 'r trigolion. "Deugain niwrnod fydd etto, a Ninifeh a gwympir." Mawr oedd annuwioldeb y Ninifeaid; yr oedd eu pechodau hwynt yn uchel waeddi am ddial: dywed yr Arglwydd Dduw am danynt, "Canys eu drygioni hwynt a ddyrchafodd ger fy mron." Pan ganfu y Ninifeaid fod Duw yn bwriadu dinystrio eu dinas hwy, ynghyd â hwynt-hwy eu hunain, y maent yn arswydo rhag y fath ymweliad a hwn: "A gwŷr Ninifeh a gredasant i Dduw, ac a gyhoeddasant ympryd, ac a wisgasant sach-lïan, o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt." Ar yr achos hwn fe ymprydia, nid yn unig y rhai iselaf yn y ddinas, ond y Brenin hefyd: ac y'mhellach, fe orchymynir i "ddyn ac anifail, eidion a dafad, na phrofant ddim, na phorant, ac nac yfant ddwfr." Chwi a welwch yma, mai nid dynion yn unig oedd i ymgadw rhag bwyta ac yfed; ond yr oedd gorchymyn y Brenin mor gaeth, nad oedd i ddynion yn y ddinas borthi hyd yn nod eu hanifeiliaid ar y dydd a osodasid i'w gadw yn ympryd." "Gwisger dyn ac anifail," medd y Brenin y'mhellach, "a galwant ar Dduw yn lew: ïe, dychwelant bob un oddiwrth ei ffordd ddrygionus, ac oddiwrth y trawsder sydd yn eu dwylaw. Pwy a ŵyr a drŷ Duw ac edifarhâu, a throi oddiwrth angerdd ei ddig, fel na ddifether ni?" Parod yw un i ofyn, A atebodd yr ymddygiad hwn y diben? a wrandawodd yr Arglwydd ar eu gweddi, pan alwasant ar Dduw yn lew? a arbedodd efe hwynt pan y gadawsant eu pechodau? a dynodd efe ei estynedig fraich a'i fflamllyd gleddyf yn ol ar eu hedifeirwch? Mewn atebiad i hyn, gwrandewch yr hyn a ddywed yr adnod nesaf: "A gwelodd Duw eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'u ffyrdd drygionus; ac edifarhâodd Duw am y drwg a ddywedasai y gwnai iddynt, ac nis gwnaeth."

Oddiwrth eiriau 'r testyn, cymmeraf achlysur i sylwi yn

I. Mai pechod a drygioni y trigolion yw 'r unig achos fod Duw yn ymweled â gwlad a theyrnas âg unrhyw wialen drom.

II. Mai edifeirwch gwirioneddol am bechod, ac ymadawiad oddiwrth ddrygioni, yw 'r unig foddion trwy y rhai y gallwn ddisgwyl i'r Arglwydd dynu ei gyfiawnaf gosp oddi arnom.

Pa beth a barodd i Dduw yn ddigofus ymweled â'r cynddiluwiaid, a'u boddi

---

* Y brenin Richard II. o dosturi wrth dlodi lleianod (*nuns*) St. Mair, yn Nghaerllëon, a roddai blwyf Llanbeblig a Chapel Caernarfon tu ag at eu cynnaliaeth; ac y mae yr unrhyw yn parhâu yn nghyflwyniad Esgob Caerllëon hyd heddyw, a dwy ran o dair o'r degymau yn myned yno etto, a'r Ficar yn cael y rhelyw.

hwynt oll, ynghyd â'r holl greaduriaid, oddieithr y rhai a gadwyd yn yr arch? Yr oedd rhywbeth ofnadwy wedi ei wneuthur ganddynt i ddigio Duw, cyn iddo benderfynu difetha gwaith ei ddwylaw yn y fath fodd! Nid dim arall oedd ond pechod trigolion y ddaear: canys "Yr Arglwydd a welodd mai aml oedd drygioni dyn ar y ddaear, a bod holl fwriad meddylfryd ei galon yn unig yn ddrygionus bob amser." Pa beth oedd yr achos i Sodom a Gomorrah, Admah a Seboim, ynghyd â'u holl drigolion, oddieithr Lot a'i deulu, gael eu llosgi â thân a brwmstan o'r nefoedd, fel nad oes dim i'w weled yn bresennol ond trymaidd ddyfroedd y môr marw? Nid amgen na phechod gorthrwm y dynion y rhai oeddynt yn preswylio yno. Medd yr angelion wrth Lot, "Ni a ddinystriwn y lle hwn, am fod eu gwaedd hwynt yn fawr ger bron yr Arglwydd." Pechod a drygioni Pharaoh a'i ddeiliaid a ddygodd y deg pla ofnadwy arnynt, ac yn y diwedd a fuant yn achos i'w dadymchwelyd yn y Môr Coch. A phan rwgnachodd yr Israeliaid yn erbyn Moses mewn perthynas i Corah, Dathan, ac Abiram, pa beth a'u goddiweddodd? Bygythiodd Duw eu difa hwynt yn ddisymmwth. Ac er i Aaron redeg ar frys i ganol y gynnulleidfa i wneud cymmod dros y bobl, gan sefyll rhwng y byw a'r meirw, fel yr attelid y pla; etto yn yr yspaid bychan hwn, "Y rhai a fuant feirw o'r pla oedd bedair mil ar ddeg a saith gant."

Fe ballai amser i mi osod ger bron yr aneirif siamplau a geir y'ngair Duw i brofi mai pechodau dynion yw 'r achos fod yr Arglwydd yn ymweled â hwynt â cheryddon tost. Yn wir, ond i ni ddarllen gair Duw yn fanwl, ni a gawn weled fod yr Arglwydd yn dadwreiddio teyrnasoedd a gwladwriaethau pan fo'r trigolion, o fychan hyd fawr, o gyfoethog i dlawd, yn ymroddi i annuwioldeb a drygioni, gan anghofio Duw. Onid hyn a ddigwyddodd i freniniaeth yr Aipht, i ymerodraeth Assyria, Babilon, i freniniaethau Israel a Judah, i deyrnas y Groegiaid, ac i eang lywodraeth y Rhufeiniaid? Y mae yn destyn o syn fyfyrdod i bob dyn meddylgar, pan ystyrio fod trigolion y gwledydd hyn a enwyd, y rhai oeddynt gynt yn eu tro y godidocaf yn y byd, yn ein dyddiau ni yn ddistadlaf o bawb. Y mae math o chwyldroad rhyfeddol wedi digwydd i'r teyrnasoedd hyn. Wrth eu hystyried fel teyrnasoedd, y mae llwch angof megys wedi eu gorchuddio. Trwy gyfryngiad Dwyfol Ragluniaeth, sefydlwyd rhai ereill yn eu lle, i edrych a ddwg eu preswylwyr fwy o ffrwyth: ac os na wnant, pa ryfeddod ydyw os bydd i Dduw ymweled â'r rhai hyn, a'u dadymchwelyd yn eu tro, i roddi lle i rai mwy teilwng! Nid ar unwaith ac yn ddirybydd y mae Duw yn gyffredinol yn dadwreiddio pobl, teyrnas, neu lywodraeth. Pan oedd pechod y cyn-ddiluwiaid yn gwaeddi yn uchel am ddïal i syrthio yn ddisymmwth arnynt, etto cawsant ugain mlynedd a chant o rybydd cyn eu cospi. Hir-ymarhous yw Duw wrth ei greaduriaid cyn eu taro. Enfyn atynt rybyddion ysgafn ar y cyntaf; rhydd orchymyn ar orchymyn iddynt trwy ei air, a thrwy ei ymweliadau rhagluniaethol, gan ddisgwyl i'r pethau hyn gael effaith briodol ar ddynion: ond os cenfydd efe fod y rhai hyn yn myned heibio yn ddiargraff, yn diflanu, fel pethau diwerth, disylw o gof ei greaduriaid, heb eu dwyn i ystyried y wialen, a phwy a'i hordeiniodd, fe fydd yr Arglwydd yn sicr o anfon cenhadon mwy nerthol ac awdurdodol at ddynion i'w dihuno o'u cysgadrwydd, a'u didwyllo ynghylch eu dïogelwch gau, efe a enfyn atynt un o'i "bedair drygfarn, ai cleddyf, ai newyn, ai bwystfil niweidiol, ai haint." A phan ddel un o'r rhai hyn i'n gwlad, ni a allwn fod yn sicr mai ein pechodau sydd yn galw am danynt. Medd Duw trwy y prophwyd Eseciel, "Pan becho gwlad i'm herbyn trwy wneuthur camwedd, yna yr estynaf fy llaw arni, a thoraf ffon ei bara hi, ac a anfonaf arni newyn, ac a doraf ymaith o honi ddyn ac anifail."

Wrth droi ein golwg yn ddifrifol at y profion a ddygwyd allan o air Duw, i ddangos mai pechod a drygioni yw 'r achos fod yr Arglwydd yn ceryddu gwledydd â chospedigaethau trymion ac ofnadwy, a allwn ni gelu oddi wrthym ein hunain, mai nid pechod trigolion Ynys Brydain yw 'r achos fod haint echryslon yn ymdaenu yn bresennol gyda rhwysg dychrynllyd trwy amrywiol barthau o'r deyrnas

hon? a allwn ni anturio dywedyd nad oedd ein pechodau wedi bod yn gynnorthwyol i raddau mawrion i dynu 'r clefyd hwn i'r deyrnas hon! Ond i ni droi yn gydwybodol atom ein hunain, fe orfydd arnom gyfaddef gyda chywilydd, a dygn ofid calon, mai euog ydym yn y mater hwn. Nid oes un wlad dan y nefoedd yn fwy lliosog ac yn fwy rhagorol ei breintiau, pa un ai gwladol ai crefyddol, nag Ynys Brydain. Y mae hi, yn wir, trwy drugaredd Duw, o ran rhagorfreintiau, fel Capernaum, wedi ei derchafu hyd y nefoedd; eithr a ydyw ddim yn bryd iddi ddychrynu rhag i'r un ddedfryd ag a gyhoeddwyd uwch ben Capernaum swnio mewn llais taran uwch ei phen hithau, y tynid hi i lawr hyd yn uffern? Os camddefnyddio y bendithion yr ydym yn eu mwynhau a wnawn, os anystyriol o hirymaros a daioni Duw a fyddwn, os byddwn anghofus o'i drugareddau, gan fyned yn fras, fel Jesurun, a gwingo, a chan fyw yn fwy annuwiol o ddydd i ddydd, yn lle bod yn fwy diolchgar, gostyngedig, a duwiol, mewn cymhariaeth i faintioli a rhagoroldeb y breintiau a dderbyniwn fel gwlad, fel teyrnas, ac fel cenedl, oddiar law Duw, nid all yr un o honom ryfeddu os bydd ein cospedigaeth ni yn drymach ac yn fwy llymdost trwy 'r haint presennol nag a fu, neu a fydd ar un genedl dan haul.

Peth dychrynllyd iawn yw plâau a heintiau yn ymgyrchu y'mysg trigolion y ddaear—y maent yn gwneuthur difrod arswydus. Yn y flwyddyn 1665, torodd pla allan yn Llundain, ac a ysgubodd ymaith mewn chwe mis wyth ugain mil o'r dinasyddion. Diboblogid heolydd cyfain: ni chlywid sŵn dim yn yr heolydd ond sŵn y drol yn cludo ymaith y meirw, a llais y gyrwr yn llefain, "Dygwch allan eich meirwon." O herwydd yr anghyfannedd-dra ag oedd yn y ddinas yn yr ysbaid hwnw, tyfasai glaswellt hyd yn nod yn yr heolydd hyny yr arferasid tramwy fwyaf trwyddynt. Dywed hanesion fod y clefyd hwnw, sef y *Cholera Morbus*, wedi dwyn eisoes i'r byd tragywyddol ynghylch hanner can miliwn o'n cyd-greaduriaid, ar ei daith o'r India Ddwyreiniol hyd atom ni; a bod ynghylch 2000 o drigolion Brydain wedi eu clafychu ganddo, er pan ymddangosodd yn y deyrnas hon.* Pa faint yn rhagor a gymmerir ymaith gan y difrod ofnadwy hwn, Duw yn unig a ŵyr. Mae ein pechodau ni yn galw yn uchel am ymweliad o'r fath i ddisgyn arnom, a'n dwyn i lwch y bedd. Ac os parhâu a wnawn yn ein cyflym rwysg o ddrygioni, a chan galedu ein gwarau tan bob cerydd a chosp a anfyn Duw arnom, y mae genym achos cyfiawn i ofni mai trom iawn fydd y wialen bresennol, sef y clefyd ag sydd yn anrheithio ein gwlad. Mae ein pechodau ni, o foneddig hyd wreng, fel gwaed Abel, yn galw am ddial; a gall Duw ddywedyd am danom ni, megys ag y dywedodd am yr Israeliaid gynt, "Onid ymwelaf am y pethau hyn? medd yr Arglwydd: oni ddial fy enaid ar gyfryw genedl a hon?" Dan fygythiad fel hyn oddiwrth Dduw, a phan y mae clefyd blin yn nesâu at ein drysau ein hunain, ai parhâu yn ddiofn yn ein pechodau a ddylem, ynte eu bwrw hwynt oddi wrthym fel ffiaidd bethau? Fe ŵyr pawb o honom pa beth a ddylem wneuthur tu ag at gael ymwared. Os bydd i ni adael ein pechodau, gan edifarhâu yn ddiffuant o'u plegid, gan erfyn, er mwyn haeddiant Iesu Grist, ar i'r Arglwydd eu maddeu hwynt oll, y mae genym le i obeithio, er mor anhaeddiannol ydym, y bydd iddo alw ei angel dinystriol yn ei ol, a'n harbed rhag ein difetha.

Wedi ymdrechu i eglurhau mai pechod sydd yn dwyn dialedd arnom, ystyriwn,

II. Mai edifeirwch diffuant am bechod, a gwirioneddol ymadawiad oddiwrth ddrygioni, yw 'r unig foddion trwy y rhai y gallwn ddisgwyl i Dduw dynu ei gosp oddi arnom.

Mae 'r diwrnod heddyw yn cael ei gadw genym yn Ddydd Ympryd. Mewn agwedd allanol yr ydym, fe allai, yn ymprydio; ond dylem ystyried yn ddifrifol nad yw cadw 'r diwrnod hwn heb fwyta ac heb weithio yn ddigon i ateb y diben y bwriadwyd ef. Ni a allwn ymprydio yn yr ystyr hwn heb fod o un lles ar ol y cwbl, ond yn hytrach niweid yn deilliaw oddi wrtho. Os ydym ni o ddifrif am i'r Arglwydd adael ei fendith ar ein Dydd

* Y mae yn bresennol, Medi 20, dros 27,000 wedi marw yn Ynys Brydain o'r clefyd hwn.

Ymmpryd, y mae yn rhaid i'r galon wylo ac ymofidio o herwydd pechod, y mae yn rhaid i deimlad dwys o'n hannheilyngdod a'n trueni ymaflyd ynom, y mae yn rhaid i fwriad difrifol a diysgog gymmeryd lle i ymgadw rhag pechod. A oes achos tystiolaethu a phrofi nad yw rhagrith o ddim budd i'w berchenog, ond ei fod yn hytrach yn cynhyrfu Duw yn gyfiawn i ychwanegu barn arno? Os ydym ni, ynte, am i'r Arglwydd wrando ar ein gweddïau, a throi oddi wrthym yn ei drugaredd y drwg yr ydym yn ei haeddu, ac yn arswydo rhagddo, mae yn rhaid i ni rwygo y galon, ac nid y dillad, ac ymchwelyd at yr Arglwydd ein Duw am gymmorth yn amser trallod. Ond i ni gystuddio ein heneidiau ger bron Duw o herwydd ein drwg arferion, gan benderfynu ymadael â hwynt o hyn allan, y mae genym le i obeithio y bydd i'r Arglwydd, er mwyn teilyngdod ei anwyl Fab, drugarhau wrthym, a symud ymaith y clefyd blin hwnw, yr hwn nid oes i ni ddiogelwch rhagddo ond yn ei raslawn dosturi ef. Ni a gawn siampl hynod o'i barodrwydd i faddeu, a thosturio wrth ddynion, ar eu hedifeirwch, yn y bennod o'r hon y cymmerwyd y testyn. Pan waeddodd y Ninifeaid yn lew ar Dduw, gan ddywedyd, "Pwy a ŵyr a drŷ Duw ac edifarhâu, a throi oddiwrth angerdd ei ddig, fel na ddifether ni?" ni a ganfyddwn yr effaith daionus o'r fath ymddygiad: "A gwelodd Duw eu gweithredoedd hwynt, droi o honynt o'u ffyrdd drygionus; ac edifarhâodd Duw am y drwg a ddywedasai y gwnai iddynt, ac nis gwnaeth."

Mi a ddymunwn i ni oll ystyried fod pob math o farnau, pa un ai ysgafn ai trymion fyddont, pa un ai rhyfel, newyn, neu frawychus glefydau, â llais ynddynt yn galw yn ddifrifol ar ein hol, ar i ni adael ein pechodau, ar i ni ddychwelyd ar frys ato ef, yn erbyn yr hwn y troseddasom gymmaint, cyn i ddïal a dinystr disymmwth ein goddiweddyd. Pa beth yw 'r achos o bob ymweliad dychrynllyd y'mhlith dynion? beth sydd yn achlysuro anghydfod a therfysg y'mysg trigolion yr un deyrnas? beth sydd yn peri i breswylwyr yr un wlad, a deiliaid yr un brenin, godi yn erbyn eu gilydd, a difetha moddion y naill y llall, a llosgi eu trigfanau? Pechod ydyw; ïe, pechod, yr hwn, os na ymgedwir rhagddo, a sudda gorph ac enaid i ddistryw yn y diwedd. Hwn yw 'r pla mwyaf dinystriol a all fod yn ein gwlad: hwn yw 'r ffynonell wenwynig o ba un y tardd ein holl flinderau, a'n holl orthrymderau. Pryf yw hwn a ddinystria ffrwyth y pren, ynghyd â'i ddail; ac os na symudir ef ymaith, a ddifetha 'r pren ei hun. Hwn, trwy ei effeithiau niweidiol, a ddygodd ymaith y canhwyllbren, sef yr efengyl, o saith eglwys Asia: hwn sy'n cynhyrfu Duw i ymadael â dynion yn unigol, ac â theuluoedd, eglwysi, a theyrnasoedd: hwn a daflodd i lawr yr angelion o'u goruchel eisteddleoedd, a fwriodd ddyn allan o Baradwys, ac a ddygodd arno y rhifres fawr o glefydau y mae efe o'i febyd i'w fedd yn agored iddynt. Pechod sydd wedi dwyn y clefyd tost a blin ag sydd yr awrhon yn difrodi amryw ranau o'r deyrnas. Nid yw 'r clefyd hwn etto wedi cyrhaedd hyd atom ni; ond y mae, fel dadwrdd dyfroedd pell, yn ein rhybuddio, nad yw yn debyg y diangwn ni yn fwy na'n cymmydogion; y mae yn galw arnom yn awdurdodol i ymbarotôi erbyn ei ddyfodiad, erbyn difrifol ddydd ein hymddatodiad; mae 'n gwaeddi arnom i droi yn edifeiriol i'r amddiffynfa cyn i'r dymhestl ofnadwy dori uwch ein penau; i ymbarotoi ar frys i gyfarfod â'n Duw. Mae noddfa i'w chael; O trown iddi mewn pryd. Mae sicr ddïogelwch o fewn ein cyrhaedd; O brysiwn am ein bywyd i ddiangc yno. Dychwelwn at Dduw yn ddiragrith ac yn edifeiriol, yn erbyn yr hwn y pechasom mor erchyll; ymddiriedwn ein heneidiau ar yr Arglwydd Iesu Grist; hyderwn arno ef am ddïogelwch rhag barnedigaethau tymhorol, a rhag gwaeau a dïoddefiadau y byd a ddaw; canys efe yw 'r unig ymguddfa rhag y gwynt, a lloches rhag y dymhestl. Y mae Duw yn barod i wrando ar ein llef a'n gweddïau, os deuwn ym mlaen, yn enw yr Arglwydd Iesu Grist, mewn ffydd a gwir edifeirwch. Ond i ni ymwrthod â'n pechodau, gan eu casâu â chasineb cyflawn, a dywedyd gyda Dafydd, "Golch fi yn llwyr-ddwys oddiwrth fy anwiredd, a glanhâ fi oddiwrth fy mhechod; canys yr wyf yn cydnabod fy nghamweddau, a'm pechod sydd yn wastad ger fy mron. Yn dy erbyn di, dydi dy hunan, y pechais, ac y gwneuthum y

drwg hwn yn dy olwg:" ond i bob un o honom yn unigol ar ei ben ei hun lefain yn daer ac yn ddwys ar yr Arglwydd, "Na chudd dy wyneb oddi wrthyf yn nydd fy nghyfyngder, gostwng dy glust ataf; yn y dydd y galwyf, brysia, gwrando fi;" "Pwy a ŵyr a drugarhâ Duw wrthym, fel na'n difether" trwy 'r clefyd ofnadwy sydd yn teithio yn araf, ond yn ddiwyro, trwy 'r deyrnas. O galwn yn lew, yn daer, yn ddiragrith, ar Dduw, iddo fadd-eu, er mwyn ei Fab, yr holl anwiredd; iddo feddalhâu 'r galon galed a llygredig, a'i gwneud yn ufudd iddo ef; iddo dueddu trigolion ein gwlad, o fychan hyd fawr, i ystyried y wïalen mewn amser, a phwy a'i hordeiniodd, ac iddo arbed ein teyrnas rhag yr haint yr ydym yn ei ofni, a'n cadw yn ddïogel rhag pob niweid a pheryglon, ar ein gwir a'n diffuant edifeirwch. Hyn caniatâed Duw, er mwyn iawn a theilyngdod ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist. Amen. IAL.

YMGAIS I ATEB Y GOFYNIAD

"PA UN SY DEBYCAF, YN OL DULL PRESENNOL IEITHOEDD, IDDYNT OLL DDEILLIAW ODDIWRTH UN FAMIAITH, NEU ODDIWRTH AMRYW; AC OS ODDIWRTH UN, PA YDYW?"

(Parhad o du dal. 269.)

AMGYLCHIAD arall a brofa ddechreuad unigol y tafodieithau Gomeraidd yw, yr unfed sain wreiddiol ar bymtheg, a arwyddir gan yr un llythyren ar bymtheg Cadmeaidd; y rhai a atebant i *a b c d e g i l m n o p r s t u*. Deilliedig oddiwrth y rhai'n yw seiniau ereill y Gymraeg a'i thafodieithau, megys *f* oddiwrth *m* yn gystal ag oddiwrth *b*; *dd* oddiwrth *d*; *ng* oddiwrth *g*; *ngh* ac *ch* oddiwrth *c*; *&c*. Cyfnewidir llythyrenau, os amgen seiniau, yn niwedd geiriau yn y tafodieithau Gomeraidd, nid yn unig i'w hystwytho yn gyffelyb i'r Hebraeg a'r Galdaeg, ond hefyd i ddibenion mwy angenrheidiol, sef i wahaniaethu rhywogaethau mewn enwau gweinion (*to distinguish the genders in adjectives*) treigl enwau cedyrn (*the cases of nouns*) moddau ac amserau perwyddion (*moods and tenses of verbs*) &c. Dylid sylwi yma fod y Gymraeg yn cynnwys pob sain a wyddir am danynt rhwng ei un-ar-bymtheg sain wreiddiawl, a'r seiniau deilliedig oddi wrthynt. Gan hyny, yr un llythyren ar bymtheg a arferir yn Egwyddor *Cadmus*, neu *Cadmaes* (canys ysgrifenir yr enw yn y ddwy ffordd) yn unig sydd anhebgorawl i gofrestru y Gymraeg. Mi a welaf dueddiad y gwirionedd hyn i brofi mai i'r Gymraeg y perthynai yr Egwyddor Gadmeaidd ar y cyntaf, y mae ei hanghymmwysiad i ieithoedd ereill yn gwneuthur hyny yn nodedig; canys nid oes un iaith heb fwy o seiniau ynddi nag un-ar-bymtheg; ac nid oes un ond y tafodieithau Gomeraidd yn rhanadwy i ddwy ran, megys i un-ar-bymtheg o brif seiniau, a'r gweddill yn ddeilliedig oddi wrthynt. Byddai hyn yn ddigon i brofi dechreuad Cymreigaidd Egwyddor Cadmus pe bai ein hamcan i ddadleu ar y pwngc hwnw yn bresennol. Ond peth arall yw ein hamcan, sef fod y llythyrenau cyfnewidiawl rhag-grybwylledig ar un brif sain ar bymtheg y Gymraeg, a'i thafodieithau, yn eu darlunio mewn modd nodedig, a hwy a'i gwahanant byth oddiwrth y Lladin, y Groeg, y Teutonaeg, y Scythaeg, y Galdaeg, yr Hebraeg, &c. Mi allwn, yn bresennol, enwi mwy o bethau ag sydd yn gwahaniaethu y Gomeraeg (fel y geilw *Josephus*, *D. Siculus*, *&c.* hi) yn gystal a'i thafodieithau, oddiwrth ieithoedd ereill, ond nid yw yn angenrheidiol, bydd hyny yn well i ddibenion ereill yn ol llaw.

Y Gymraeg, medd yr hybarch *Bede* (yr awdwr mwyaf enwog ym mhlith y Saeson, a ysgrifenodd yn y seithfed ganrif) sef iaith y *Cimmeri*, yn ol yr hen Rufeiniaid, *Kimmeroi* y Groegiaid, &c. oedd iaith gyntaf yr Ynys hon. Ac y mae ysgolion penaf Brydain mor anwybodus o hyn ag yw y Tyrciaid o hen iaith eu gwlad, sef y Groeg! Oddiwrth y *Cimmeri* y deilliodd *Cummerius Bosphorus*, a *Mor marusa*, yn awr *Straights of Caffa*, a *Black Sea* yn Saesnaeg. Mae yr enwau hyn yn profi hynafiaeth y Gymraeg, a'r cyfnewidiadau a welir yn *b c d g l m p* a *t*, os amgen yn y seiniau a arwyddocânt, heb enwi pethau ereill yn bresennol, yn profi prif undeb y tafodieithau Gomeraidd, mewn modd annherfynawl. Gan hyny, ni a anturiwn, fal gwir garwyr, ammau pob daliad disylfaen, pob daliad, neu fympwy, nad yw wedi ei sylfaenu ar beth-

au, neu eiriau gweledig, tra y byddom yn sylwi ar ryw res o eiriau, ag sydd i'w canfod mewn gwahanol ieithoedd, er gweled pa un a brofant fod ieithoedd na elwir yn gyffredin yn dafodieithau Cymröaidd, o'r un dechreuad a hwy:* a meddyliwyf nad oes dim yn well i'r diben na'r *rhagenwau personol*, sef *mi*, *ti*, *efe*, *hi*, *ni*, *chwi*, *hwy*, neu *hwynt*, os amgen *hwyntai*; canys y mae geiriau o'r fath hyn yn angenrheidiol ym mhob amgylchiad, ac nid allasent gael eu camarferyd, a'u colli, gan un genel, dros yr amser byraf, yr hyn a fuasai yn achlysur i gymmeryd geiriau ereill ryw bryd canlynol yn eu lle. Ond nid yw y geiriau yn rheolaidd ym mhob iaith; gan hyny, mae yn angenrheidiol i'w gosod i lawr yn eu dull enwedigawl a chyhuddawl. Mae yn neillduol briodol i sylwi ar y rhagenwau hyn, yn gymmaint a bod dynion dysgedig iawn, megys *Dr. Gregory Sharp*, *Mr. John Horn Tooke*, ac ereill, wedi penderfynu fod perwyddion Lladin a Groeg yn cynnwys, yn eu sill ddiweddaf, y rhagenwau perthynawl:—"*I perfectly agree with Dr. Gregory Sharp, and others, that the personal pronouns are contained in the Greek and Latin terminations of the three persons of their verbs.*—Diversions of Purley. Yn awr, y pwngc yw hyn, *rhagenwau pa iaith sy fwyaf amlwg yn sill diweddaf perwyddion y Lladin a'r Groeg?* Ac fel y gallom farnu yn gyfiawn, o'r hyn lleiaf yn fwy deallus, ac yn llai gwaradwyddus na'r cyfryw a ysgrifenasant ar y pwngc hyn o'n blaen, gosodwn ger ein bronau ragenwau rhyw ddeuddeg o ieithoedd, sef, er engrhaifft y

Saes.	*Lladin.*	*Groeg.*	*Ffran.*	*Eidal.*	*Yspan.*	*Heb.*	*Cymraeg.*	*Cern.*	*Llydaw.*	*Gwydd.*	*Allman.*
I	Ego	Ego	Ie	Io	Io	Ani	Mi	Mi	Me	Me	Ich
Me	Me	Me	Me	Me	Ame	Anthi	Fi, i	Fi, i	Fa	Me	Mich
Thou	Tu	Sy, tu	Tu	Tu	Tu	Ata	Ti	Te, ty	Te, da	Tu	Du
He	Ille	Seekeinos	Il	Egli	El	Hoo	Efe, o, e	He	Hen	Sce	Er
She, her	Illa	Seekeini	Elle	Ella	Ella	Hi	Hi	Hi, hai	Hi	Y, i	Sie
We	Nos	Hemeis	Nous	Noi	Nostros	Nachnw	Ni	Ni, nei	Ni	Sin, in	Wir
You, ye	Vos	Humeis	Vous	Voi	Vostros	Atem	Chwi	Chwi	Choin	Ibh	Ihr
They	Illi, hei	Ekeinoi	Ils	Eglino	Ellos	Hem	Hwynt	Zei	Hi, ho	Siad	Sie.

Nyni a allwn ofyn, gan edrych ar ragenwau personol deuddeg iaith o'n blaen, heb ofni am benderfyniadau dynion rhesymol, Pa un sy debycaf i'r ieithoedd ddeilliaw oddiwrth un famiaith, neu oddiwrth amryw; canys y mae eu dechreuad unigol yn ddigon amlwg?

Gan hyny, fe fu amser pan oedd dynol-

* The language of the *Cymry*, or Welsh, is limited at present to express the wants of a population amounting in number to about six hundred thousand, who inhabit the mountains of Wales. This language in the course of the long period of its existence, extended over the most considerable part of Europe; and it still remains spoken with more or less variety of dialect by about four millions of the inhabitants of the Western parts of France, under the name of the *Bretons*, by a few Cornish, by the people of the interior of Ireland, and those of the Highlands of Scotland, by the Walloons in Flanders, and also in Lusatia, and other parts of the North of Germany, under the name of *Wendish*, being the connecting link between the Welsh and the various Sclavonic (*i. e.* Scythian) dialects. It has largely contributed to the formation of other tongues that have supplanted it through several subsequent periods in different countries. The English are much more of Welsh, or British origin, than of any other nation, from the great number that joined the Saxons in early times, and the constant emigration from Wales to England. There are perhaps sixty thousand of the Welsh now in London who know the Welsh Language.

rywyn *un teulu*, ac yn siarad *un iaith*. Os sylwn ar y Gymraeg er addysg, gofynwn ar unwaith fod pob un o'i rhagenwau mewn amryw ieithoedd ereill. Mae *hi* y Gymraeg felly yn y Geltaeg ac yn yr Hebraeg; *i* yn y Wyddelaeg; *her* yn ei dull cyhuddedig yn Saesnaeg, ond *hir*, bedwar cant o flynyddau yn ol. Edrychwn etto ar *ni* y Gymraeg, y Gerniwaeg, a'r Geltaeg; *nachnu* yr Hebraeg yn debyg i *nyni* a *nina* y Gymraeg, *nous* y Ffrancaeg; y mae *nash*, *nas*, *nasha*, y Rwssiaeg, a *nash*, *nas*, a *nassym* y Pwylaeg, yn perthyn i'r geiriau Cymraeg uchod, ac yn eglur o'r un dechreuad. Mae y Groeg wedi cadw *ni* y dafodiaith Gymreig, neu *nachnu* y tafodieithau Shemniaidd yn y rhagenw deuawl *noi*, os amgen *no;* a gosododd arferiad o'r gair *noi*, yn y rhif ddeuawl yn y Groeg, y dynion a arferent yr iaith hòno tan yr angenrheidrwydd o ddefnyddio gair anghyffelybawl am *ni*, yna eu *hemeis;* ac felly seinio *he*, *hi*, yn Saesnaeg a wnaeth iddynt droi *hi* yn *she*, yn unig er mwyn gwahaniaethu rhwng *efe* a *hi*. Pe chwennychwn dwyllo fy ngwrandawyr, a sefydlu anwiredd, ni chymmerwn un res o eiriau i gyd tan sylw; ond yn hytrach pigwn enw cadarn, neu enw gwan, neu berwydd, yn debyg i *Mr. J. H. Tooke*, ac ereill a ysgrifenasant o'm blaen i ar Ieithyddiaeth, a diammeu y gallwn, trwy ddyfal chwilio a sylwi, gael un gair o fil mewn un iaith a fynwn, yn gyffelyb i air o'r un meddwl mewn amryw ieithoedd ereill; ac yn y modd hyn fe allai dyn ddadlu fod y Saesnaeg i gyd wedi deilliaw oddiwrth y Gothaeg, neu ieithoedd yn gyffredin oddiwrth yr Hebraeg, a thwyllo dynion gwag ac anwybodus. Ond *gwir* yw fy arweinydd i, a chan hyny, yn gymmaint a bod y perwyddion, ac enwau cedyrn, yn gystal ag enwau gweinion, yn rhy aml i ni i'w hystyried, rhaid i ni gyfyngu ein hunain i'r rhanau hyny o ymadrodd nad ydynt yn rhy aml, megys prif rifedi a hyny tan ugain, rhagenwau, y rhai nid ydynt ond saith, a pherwyddion canolig, y rhai nid ynt ond pedwar, pump, chwech, &c. mewn ieithoedd yn gyffredin. Ac yn y modd hyn nid af o olwg dynion o gyrhaeddiadau byrion. Mae y tafodieithau Teutonaidd, os amgen Allmanaidd, y Groeg a'r Lladin, a'r tafodieithau sydd wedi cael eu ffurfio oddiwrth y Lladin, sef y Ffrancaeg, Eidalaeg, Yspanaeg, Portugalaeg, &c. Yn nechreu y *rhagenw personol mi*, a llafariad megys i, fel y gwelsom yn ei brif ddull, neu yn ei dreigl enwedigawl, ond âg *m* yn ei dreigliad cyhuddol, ac ereill; ac hefyd yn ei ddull meddiannawl, megys *my*, yn gyffelyb i'r tafodieithau Cymreigaidd, yr hyn sy ddigon o brawf fod yr amryw ieithoedd hyn o un dechreuad, neu o'r hyn lleiaf fod y rhagenw hwn o un dechreuad ynddynt. Beth, gan hyny, yw *I* y Saesnaeg, *ic* y Sacsonaeg a'r Gothaeg, *ich* yr Allmanaeg, *ego* y Groeg a'r Lladin, *Je* y Ffrancaeg, *Io* yr Eidalaeg a'r Yspanaeg, ond rhagenw meddiannol y Gymraeg a'r Hebraeg, a'r tafodieithau perthynawl iddynt, megys *y nhŷ i*, *my house;* *y mhen i*, *my head;* efelly *gair* yw *dafar* yn yr Hebraeg, ond *y ngair i* yw *davari*. Nid digwyddiad afreolaidd yw hyn yn un o'r ieithoedd, ond cyfundraeth y ddwy. Gwelwn yma, gan hyny, fod yr ieithoedd o un dechreuad, ac nid o amryw. Ond ni ddylwn anghofio y Lladin cyn chwilio a oes un sail i hòni mai un o'r tafodieithau Gomeraidd ydyw ai nad ê. Nid oes un gair mwy Cymreigaidd yn y Gymraeg na *dysgu*, *dysgu*, a *dysgwn*, *dysgit*, *dysgai*, *dysgem*, *dysgech*, *dysgent;* y Lladin, *discam*, *discas*, *discat*, *discamus*, *discatis*, *discant;* a'r Groeg, *didasko*, *didaskeis*, *didaskei*, *didaskomen*, *didaskete*, *didaskousi*. Gosodais i lawr yma fodd galluogol y Gymraeg a'r Lladin, ond modd mynegol y Groeg; ac y mae y *perwydd hyn* yn dangos yn ddigon amlwg, yn gystal a geiriau ereill a enwyd, fod y tair iaith wedi bod *yn un* mewn hen amser; ac y mae yn ddichonadwy fod *teach* y Saesnaeg, a *taecan* y Sacsonaeg, o'r un dechreuad; canys y mae y ddwy iaith hon yn dewis *t* o flaen *d* yn lled fynych, megys *two*, *ten*, am *ddau* a *deg;* *duo* a *decem* y Lladin. Mae *dysgwn*, *dysgit*, *dysgai*, *dysgem*, *dysgech*, *dysgent*, yn Gymraeg mor bured ag *arnaf*, *arnat*, *arno*, *arnom*, *arnoch*, *arnynt;* wedi eu cyfansoddi â'r arddodair *ar*, a'r rhagenwau mi neu *fi*, *ti*, *o* a *hi*, *ni*, *chwi*, *hwynt*.

I'r tafodieithau Gomeraidd, sef y Gymraeg, y Geltaeg, y Gerniwaeg, y Wyddelaeg, &c. y perthyn treiglo arddodeiriau, a rhagenwau, fel perwyddion; ac y mae y peth hyn yn profi eu prif uniaith, ac yn

eu gwahaniaethu oddiwrth dafodieithau ereill. Etto mae yn amlwg mai *hwynt* y Gymraeg a wna y rhan ddiweddaf o'r perwyddion Lladin yn y trydydd person rhif llïosog; megys *ament*, *docent*, *dicant*, *audiant*, carent, dysgent, dywedent, clywent. Ac nid yw *ousai* y Groeg yn annhebyg i *hwythai* y Gymraeg; *si* yw *hwy* yn y Wyddelaeg, fel y gwelsom. Ond *eddysgir* yw *didaskentai* yn y Groeg, megys *dysg* a *hwyntai* wedi eu huno. Mae y dysgedigion yn barnu fod y perwyddion Lladinaidd a Groegaidd yn cynnwys y rhagenwau perthynol ynddynt; ond dylasent chwilio rhagenwau pa iaith a gynnwysant. Heb hyny ni wneir ond camarwain dynion â geiriau heb wybodaeth. Dylid sylwi yma mewn perthynas i *h* ac *s*, sef, fod y Wyddelaeg, y Lladin, y Saesnaeg, a'r Allmanaeg, yn cyfnewid *h* y Gymraeg, y Geltaeg, y Groeg, yr Hebraeg, &c. i *s*, megys *hi* y Gymraeg, y Geltaeg, a'r Hebraeg; *hekeinos* Groeg; ond *she* y Saesnaeg; *sie* Allmanaeg; *sui* Lladin: *Hwy* y Gymraeg; *hemeis* Groeg; ond *sie* Allmanaeg a'r Wyddelaeg; *sui* Lladin: *Hen* y Gymraeg, *senex* Lladin: *Halen* y Gymraeg; *hals* Groeg; *salt* Saesnaeg, a'r Gothaeg; *saelt* Sacsonaeg; *sal* Lladin; *shallen* y Wyddelaeg. Mae yr holl bethau hyn yn dangos undeb cyntefig ieithoedd; a diammeu i'r ieithoedd hyn i gyd ddefnyddio y llythyren *h* ar y cyntaf, ac nid *s* mewn rhai ieithoedd, ac *h* yn ereill. Ond i ddychwelyd at y Lladin. "*Some thousands of Latin words have their similitudes in Welsh, with respect to structure and signification, and all to be analysed in the latter language, thus proving that they could not be borrowed from the former, but that such words exist in both languages from a common origin.*" Dr. Pughe. "*Anterior to the commencement of the History of either Nation.*" *Ibid.* Ni wyddwn i fod un dyn wedi deall hyn pan ddarfu i mi ei weled gyntaf, ac yr wyf yn meddwl mai ychydig sydd yn adnabyddus o hono etto. Ond pwy a sylwodd erioed (er mor amlwg yw y gwirionedd) nad ellir treiglo un perwydd yn y Lladin heb gynnorthwy rhagenw Cymraeg. Oddiwrth *mi* y deilliodd yr *m* yn *amem*, *deceam*, *legam*, *audiam*; megys y deilliodd *ant*, *ent*, *int*, *unt*, oddiwrth *hwynt*. Nid yw hyn y cwbl; ond y mae un gynneddf yn y Gymraeg o ddewis sain o flaen synwyr, ac i'r Lladin wedi ei fenthyca o iaith y Cymry; canys dywedwn *ym* ac *ydym*, ac nid *yn* ac *ydyn* (*ūe*, *are*) *omp* o *amp*, o *emp* yn y Geltaeg; *sommes*, *etions*, *fumes*, Ffrancaeg; megys pe buasai *ni*, *mi*; *tamur* yw *ym* yn y Wyddelaeg; ac yna *amur* y Lladin, megys *amamur*, *amabamur*, *doceamur*, *docebamur*, yr ydys yn ein caru, e ein carwyd; yr ydys yn ein dysgu, e ein dysgwyd.

Cymmysgaeth o'r Gymraeg, y Geltaeg, a'r Wyddelaeg, yw y Lladin, megys y gwel pob un ag sydd yn deall y pedair iaith hyny. Gair cyfansoddedig yw *tamur*, wedi ei wneud trwy uno *ta* a *mur*: *Mi sy*, *ti sy*, *efe sy*; *ni sy*, *chwi sy*, *hwy sy*, medd y Cymry: *Me tso*, *te tso*, *hen tso*, *ni tso*, *choui tso*, *hi tso*, medd y Celtiaid: *Taim*, *ta tu*, *ta se*; *tamur*, *tasibh*, *tai siad*, medd y Gwyddelod. Dylwn ddywedyd mai *z*, ac nid *tso*, yw y modd presennol o lythyrenu yn y Geltaeg. Gwelir yma fod y perwydd yn cael ei osod o flaen y rhagenw yn y Wyddelaeg, a'r *s* wedi cael ei diddymu yn yr Iwerddon wedi cymmysgiad y Belgiaid â'r hen drigolion; canys nid yw uno *ts* yn anianawl i'r hen Frytaniaid. Ond i ddychwelyd; arfer y Gymraeg a'i thafodieithau yw cymmeryd *m* yn lle *n*; megys, *dysgem*, *dysgasom*, *dysgasem*, *dysgom*, yn lle *dysgen*, *dysgason*, *dysgasen*, *dysgon*, *&c*. Ac y mae yr eithriad hyn yn holl berwyddion y Lladin: pa sydd brawf cadarnach o unoldeb cyntefig yr ieithoedd hyn?

Yn lle seinio *ch* fel *chi* y Groeg, mae y Celtiaid a'r Ffrancod yn ei seinio fynachaf fel *s*, neu *sh*, megys y mae y Saeson yn ei seinio fel *tsh*, megys yn *charity*, a seinir *tsharity*. Gan hyny dywed y Lladin *discitis*, ac nid *dysgych*; *plectetis*, ac nid *plygych*; *flectitis*, ac nid *ffygych*. Yn awr, y mae yr ail a'r trydydd person unigol i gael sylwi arnynt; ac nid annhebgyg mai *dysgwyt* a *dysgodd* y Gymraeg a drowyd yn *discit* a *discis* y Lladin; canys y mae y Celtiaid yn seinio hanegudd *d* megys *s*, o'r hyn lleiaf yn bresennol, ac y mae yn ddichonadwy bedwar cant ar hugain o flynyddoedd yn ol, pan y rhuthrasant i'r Eidal. Mae y Wyddelaeg, y Danaeg, &c. yn defnyddio *dh* i arwyddocâu y sain hon, ond *th* yn y Saesnaeg, megys yn *the*,

though, &c. Oddiwrth *caraist*, *carodd*, y daeth y *t* a'r *th* trwy yr holl berwyddion Saesnaeg, megys *lovest* a *loveth*; ac *am* oddiwrth *mi*; gan hyny nid yw yn alluadwy i dreiglo gair Saesnaeg heb gynnorthwy y Gymraeg, heb brofi eu hundeb.

Am hyny, mae hyn, fel pethau ereill, yn profi i'r holl ieithoedd ddeilliaw oddiwrth un fam iaith yn hytrach nag oddiwrth amryw. Beth yw *etois* y Ffrancaeg ond *ydwyt* y Gymraeg? *J'etois, tu etois, il etoit, nous etions, vous etiez, ils etoient: Mi ydwyf, ti ydwyt, efe ydyw; ni ydym, chwi ydych, hwy ydynt: mi wyf, ti wyt, efe yw; ni ym, chwi ych, hwy ynt. Emeus, ech eus*, [illegible], *heneus*, [illegible], *ho deus*, y Geltaeg. Ond nid i gyfyngu ein hunain i ieithoedd Europaidd edrychwn ar y *Sanskrit*, oddiwrth ba un y deilliodd deg ar hugain o ieithoedd India Ddwyreiniol, ac â pha un, ynghyd â'r Galdaeg, y cyfansoddwyd y Gymraeg, a gwelwn ar unwaith mi a [illegible] yn amlwg yn yr *asmi*, *yr wyf*, ac yn [illegible], yw [illegible], ac y maent yn *sum* a *sunt*, y [illegible] *tuptontai*, trawydd hwyntau, *tuptontes*, [illegible] hwyntai, yn y Groeg.

GOFAL MEWN AMSER GWYNFYD.

Mine Thsun, Ymerawdwr China, yr hwn oedd hynod am ei bwyll a'i gallineb, a ddywedodd, "Dylid llywodraethu teyrnas â'r un gofal a dyfalwch gwastadol ag oedd yn ofynol mewn un a fo yn gyru cerbyd. Aml [illegible] y bum yn marchogaeth dros wastadedd [illegible] a mynyddig, ac ni ddarfu [illegible] erioed, oblegid yr oedd bob amser yn dal yr awenau yn dynion, ond ar y gwastadedd tecaf, gan [illegible] yr un gofal yn afreidiol, ac yn gollwng yr awenau yn rhyddion, [illegible] a dramgwyddai ac a'm dygai mewn perygl. [illegible] y mae hi mewn perthynas i'r llywodraeth, megys pan y byddo yn y cyflwr mwyaf blodeuog, ni ddylai y tywysog [illegible] ar ei wyliadwriaeth. Ac felly hefyd pan gymmerwn yr un sylw at yr holl ddynolryw, y mae hi [illegible] perthynas i orchwylion dynion o bob gradd, o'r tywysog hyd at y llafurwr, o'r masnachwr [illegible] hyd at y [illegible] [illegible]

un gadw awen dôn pan y byddo pob peth yn ymddangos yn dêg ac yn dawel [illegible]. Mae efe yn sicr o wneuthur hyny pan fo perygl neu anhawsder o'i flaen, pan fo ei gynneddfau a'i alluoedd oll yn cael eu cadw yn effro, ac yn gyffredin yn cael eu cryfhau yn ol yr anhawsder. Yn wir, pwy bynag a fwrio olwg dros ei fuchedd blaenorol, efe a gaiff mai yr amser y pallodd efe fwyaf oedd pan adawodd iddo ei hun hepian mewn gau ddiogelwch, pan nad oedd yn disgwyl croesau, ac am hyny yn ammharod iddynt, pan mewn hyder esmwyth y gollyngasai efe yr awenau ar wddf ei geffyl, yr hwn oedd yn ymddangos yn cerdded ar wastadedd dirwystr, ond a dramgwyddodd ac a syrthiodd. I gymmeryd eglurhad arall—yr un modd y mae hi ar y llongau sydd yn myned allan i'r dyfroedd mawrion. Nid pan fo'r dymhestl yn chwyrnu yn ddychrynllyd—nid pan yn hwylio gyda glenydd peryglus, na thrwy ddyrysni ynysoedd anadnabyddus, y mae y llong amlaf yn cael ei dryllio, neu yn suddo. Nagê; ond pan yn hwylio yn ddiofal dros y moroedd tawel, a'r holl hwyliau i fynu, a'r holl ddwylaw ar y bwrdd yn llawen ac yn hyderus;—pan, ar ol dychwelyd o barthau mwyaf pellenig y byd, yr oeddynt o fewn cyrhaedd golwg ar eu gwlad eu hun;—neu pan, fel y *Royal George*, wrth angor yn dawel yn eu porthladdoedd eu hunain, a'r holl ddwylaw yn mwynhau llawenydd a hyfrydwch annhebyg o gael ei aflonyddu gan ddim.

C. T.

DIRGELWCH AC UNIONDEB FFYRDD RHAGLUNIAETH.

FFUG-CHWEDL.

Ni bu, ac nid yw, yr oesoedd diweddaf, er dyced moddion llaweroedd, heb rai grasol ac anwyl gan Dduw, a gaent gymmundeb enwedigol âg ef, a pheth hysbysrwydd neillduol o'i ewyllys a'i gariad. Darllenir i un defosiynol (ag ydoedd yn drist eisiau medru o hono ganfod uniondeb Duw yn ei ragluniaeth tu ag at ddynion da a drwg) ar ei daith gael cymdeithas angel yn rhith gwr, yr hwn a'i dygodd ei letya at wr da, lle y cawsant ymddiddan [illegible] ynghylch pethau nefol, a chresaw

cariadus; etto, drannoeth wrth ymadael, cymmerodd yr angel phïol aur gyd âg ef o'r llety. A'r ail nos daethant i letya at ŵr duwiol, a thrannoeth, wrth ymadael, lladdodd yr angel ddyn bychan yn y cryd, yr hwn ydoedd unig blentyn gwr y tŷ. A'r drydedd nos hefyd y daethant i letya at ŵr duwiol arall, yr hwn a ddanfonodd ei was drannoeth i'w hebrwng hwynt; a phan ddaethant at afon, taflodd yr angel y gwas i'r afon, lle y boddodd ef. A'r bedwaredd noswaith dywedir iddynt ddigwydd fyned i mewn i dŷ dyhirwr, lle y cawsant lety diffaith; etto, drannoeth, rhoddes yr angel y phïol aur i ŵr y tŷ, ac a aeth ymaith. A thra yr oedd y pererin defosiynol yn rhyfeddu ynghylch y pethau a wnaethai ei gydymdeithiwr amlygodd yr angel ei hun iddo, a rhoddodd iddo reswm am y barnedigaethau a welsai, gan ddywedyd, fod meistr y tŷ cyntaf yn ŵr da, ond yfed yn y phïol hono bob boreu, a hi yn ormod, a'i gwnai beth yn anghymmwysach i ddyledswyddau sanctaidd, er nad ydoedd hyny yn ddirnadwy iddo ef ei hun nac i ereill. Am hyny, eb efe, y cymmerais y phïol ymaith, gan fod yn well iddo golli hono na'i gymmedroldeb. Pen y teulu lle y buom ni yr ail nos ydoedd ddyfal mewn dyledswyddau sanctaidd a haelioni i dlodion, tra yr ydoedd yn ddiblant; ond pan gafodd fab, aeth mor anwyl ganddo ef, a threuliodd gymmaint o amser yn chwareu gyd âg ef, fel yr esgeulusodd yr arferion sanctaidd oedd gynnefinol iddo o'r blaen, ac attaliodd ei haelioni i'r tlawd er cynnilo i'w fab: am hyny cymmerais y plentyn i'r nef, fel y gallai ef wasanaethu Duw yn well ar y ddaear. A'r gwas a foddais i ydoedd yn bwriadu lladd ei feistr y noswaith nesaf. Am y dyhirwr, i'r hwn y rhoddais y phïol aur, nid oedd efe i gael dim yn y byd arall, rhoddais iddo beth yn hwn, yr hyn a fydd iddo yn fagl, canys efe a fydd yn fwy anghymmedrol.—*Hanes y Ffydd*, *pen.* xv.

Tebyg yw mai y chwedl uchod ydoedd defnydd y gân ragorol hono yn Saesoneg, o'r eiddo Parnel, a elwir, "Y Meudwy," (*The Hermit*) o ba un y mae genym gyfieithiad gorchestol yn Gymraeg, yn ngwaith Bardd Nantglyn. Hefyd, mae y "*Bardd, neu y Meudwy Cymreig*," yn dwyn cryn debygolrwydd iddi. Awdwr "*Hanes y Ffydd*," yn ol hygoeledd cyffredin yr oes hòno, a'i cymmerai fel hanes gwirioneddol; ond Cyhoeddwr dysgedig yr argraffiad diweddaf o'r llyfr hwnw, yn briodol iawn, a'i gadawodd allan, er cadw yr hyn sydd wir ar wahan oddiwrth yr hyn sydd ffugiol.

D.

Y PREN CASTAN (*CHESNUT*).

Meddylir yn fwyaf cyffredin mai un o frodorion Asia yw y Castan, oblegid canfyddir hi mewn amryw barthau yno lle, y mae yn debyg, na phlanwyd hi erioed. Hen draddodiad a ddywed iddi gael ei dwyn o Asia Leiaf gan yr Ymerawdwr Tiberius, ac iddi yn dra ebrwydd ymledaenu dros holl barthau tymherus Ewrop. Y mae y rhyw yma yn bresennol yn dra thoreithiog ar fynyddau deheuol Ewrop; ac y maent hefyd i'w cael yn ngogleddbarth yr Amerig, o Gaerefrog Newydd i Carolina. Castan y canmarch ar fynydd Etna yw y pren mwyaf yn holl Ewrop, yr hwn sydd uwchlaw 200 troedfedd o amgylchedd. Yr ymdeithydd *Brydone*, yr hwn a ysgrifenodd o gylch hanner can mlynedd yn ol, a rydd yr hanes neillduol a ganlyn o'r pren tra rhyfedd hwn:—"O'r fan hon myfi a aethym am bump neu chwe milldir trwy goedwigoedd a dyrysni, o'r braidd yn dreiddiadwy, i weled y pren nodedig hwn. Y mae yma rai o ryw y Castan yn goed hynod o fawrion, ond y *Castagno de Cento Cavalli* yw yr un mwyaf anrhydeddus o'r cwbl. Cefais ei fod wedi ei gofnodi yn narlunlen Sicily, a gyhoeddwyd o gylch can mlynedd yn ol, ac yn holl ddarlunlenau Etna a'i amgylchoedd: ymddengys megys y pennaf o ryfeddodau y lle. Yr wyf yn addef na bu ei ymddangosiad cyntaf yn un math o ryfeddod i mi, oblegid nad yw ei ymddangosiad presennol yn dywedyd iddo fod erioed yn un pren cyfangorph, ond yn hytrach twmpath o bump o goed mawrion yn tyfu ynghyd. Dywedasom wrth ein harweinyddion i ni gael ein twyllo yn ddirfawr ynddo, pryd y sicrhasant i ni, mai dyna oedd y traddodiad gwreiddiol, ac hefyd tystiolaeth y wlad, sef, i'r pum pren ymddangosiadol fod unwaith yn un corph cyfan-gwbl, a bod eu cyn-dadau yn

cefio hyny, a'u bod yn edrych arno megys gogoniant ac ardderchawgrwydd y coedwigoedd—y byddai rhai yn dyfod i'w edrych o bob parth o Ewrop, a'i fod er's amryw flynyddau yn ol yn yr agwedd ddirywiol a ganfyddem arno. Yn awr dechreuasom edrych yn fanylach i'w ansawdd, pryd y cawsom, mewn gwirionedd, i'r pum pren gwahanedig hyn fod unwaith mewn undeb perffaith â'u gilydd. Y' mae 'r agoriad sydd yn y canol yn awr yn aruthrol; ac y mae yn ofynol i ddyn fod yn meddu ar ffydd i gredu i'r fath goed anferth a gwahanedig fod erioed mewn undeb â'u gilydd. Nid oes ymddangosiad o risgl ar yr ochrau tufewnol, nac ar yr ochrau cyferbyniol. Darfu i Mr. Glover a minnau fesur y bonion ar wahân, a chawsom hwy ynghyd yn 204 troedfedd o amgylchedd. Os bu i'r rhai hyn fod mewn undeb perffaith â'u gilydd, y mae yn rhaid, gyda phob cyfiawnder, edrych arno megys prif ryfeddod y byd llysieuawl, a'i gyfenwi yn ogoniant y goedwig."

Er nad yw Castanau Prydain yn rhagori ar Gastan fawr mynydd Etna, etto y mae amryw o faintiolaeth dirfawr yn y wlad hon. Yn y flwyddyn 1789, yr oedd Castan wrth Bennondy Hitchen, Swydd Hertford, yn mesur uwchlaw 14 llath [illegible] troedfedd oddiwrth y ddaear; ac er fod ei rhan dufewnol wedi ei difodi gan amser, ac yn gafn wag, yr oedd y rhan allanol a'i dail yn edrych yn iach a [illegible]. Yn Swydd Gaerloyw yr oedd [illegible] wedi ei haddurno oddimewn â [illegible], a ffenestri i'w goleuo; a'r [illegible] fawr yn Tortworth, yn yr un [illegible], wedi cyrhaedd yr oedran [illegible] yn Lloegr. Yn y [illegible] hi—yn [illegible] troedfedd [illegible], yn ol [illegible] hi ond [illegible]. Dygodd [illegible] a thrachefnid [illegible] yn ugeiniau [illegible].

Y mae [illegible] Castan Prydain yn rhagori [illegible] Hispaen. Yn [illegible] a [illegible] yn [illegible] Rhodd [illegible].

talaeth yn Ffrainge, wedi ei phlanu â'r rhyw yma o goed er's oesau lawer, sydd yn gallu eu difodi o'u chwerwder naturiol, ac yn y modd yma y maent yn addasu eu ffrwyth i fod yn fwyd.

L. M.

SEFYDLIAD EGLWYSIG

YN GYFREITHLON, YN YSGRYTHYROL AC YN ANGENRHEIDIOL.

YMDDIDDAN IV.

Offeiriad.—Haeriad eich cyfaill Mr. Morgan ydoedd fod Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon, yn anysgrythyrol, ac yn afreidiol.

Mr. Thomas.—Ië.

Off.—Minnau, yn y gwrthwyneb, a ddywedais fy mod yn credu ei fod yn gyfreithlon, yn ysgrythyrol, ac yn angenrheidiol. Yr ydym eisoes wedi ystyried y ddau bwngc cyntaf yn ein hymddiddanion o'r blaen; a gadawn y canlyniad i awdwr pob gwirionedd, gan na fynwn er dim eich cymmell i dderbyn fy rhesymau i, os nad ydych yn cydsynio â hwynt: ni fynwn ychwaith eich denu i ddatgan cyfaddefiadau byrbwyll, a gwell genyf i chwi ddwys ystyried y pwngc yn eich meddwl wrth eich pwyll.

Mr. T.—Ymdrechaf wneuthur felly yn ddiragfarn. Ond, yn y cyfamser, parod wyf i gyfaddef fod yr ystyriaeth a roddais eisoes i'r pwngc wedi peri i'm golygiadau ar ddau beth yn dra gwahanol i eiddo Mr. Morgan: yn gyntaf, nis gallaf weled dim a wna Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon *ynddo ei hun:* ac yn ail, gan fod Duw wedi ei gymmeradwyo dan yr Hen Destament, felly methais gael hyd i ddim sydd yn peri ei fod yn groes i hyny dan y Testament Newydd; ond er hyny nid oes gorchymyn pendant yn ei gylch.

Off.—Beth os nad yw?

Mr. T.—Nid wyf yn meddwl ein bod ni dan rwymau i osod i fynu Sefydliad Eglwysig.

Off.—Gallai hyn fod yn rhwymedig arnom pe gorchymynasid ef unwaith, fel y cydnabyddwch ei fod; ac ni waharddwyd ef wedi hyny. Heblaw hyn, fel y gwelsom eisoes, y mae amryw bethau heb eu gorchymyn yn bendant, ac er hyny yr ym ni yn rhwymedig i'w cadw neu eu cyf-

lawni hwynt: fel enghraifft—gweithred benywod yn cyfranogi o'r Cymmun.

Mr. T.—Canfyddaf mai peth pwysfawr a buddiol yw i fenywod dderbyn Swpper yr Arglwydd; ond ni theimlaf yn sicr fod Sefydliadau Eglwysig yn bwysfawr, neu yn fuddiol. Y tro diweddaf y bu Mr. Morgan yn ymddiddan â mi, haerai, pe gallwn i brofi nad yw Sefydliadau Eglwysig yn anghyfreithlon, ac nad oedd dim yn yr Ysgrythyr yn eu gwahardd yn arbenig; etto eu bod mor beryglus i achosion ysprydol y grefydd Gristionogol, na wna dim llai na gorchymyn pendant o'r Ysgrythyr ei gymmell ef i ymostwng iddynt.

Off.—Yr wyf finnau, Mr. Thomas, yn eu tybied o gymmaint pwys, ïe, dywedaf, mor angenrheidiol er llwyddiant gwir grefydd, nad oes dim ond prawf anwadadwy o'u hanghyfreithlondeb, a'u bod yn *waharddedig* yn yr Ysgrythyr, a'm tuedda i'w gwrthwynebu hwynt.

Mr. T.—Y mae fy nghyfaill Mr. Morgan a chwithau yn amrywio yn eich barn ynghylch hyn:—pa un a ydyw Sefydliad Eglwysig yn *angenrheidiol* ai peidio.

Off.—Ydym; ac ymwystlaf gyd â'r hyder mwyaf i ateb yr hyn oll a haera efe ar y pwngc hwn, naill ai wyneb yn wyneb, neu trwoch chwi. Gwir yw, fod rhai pethau yn gyfreithlon, y rhai nid ydynt yn fuddiol: ond yn y peth hyn y cyfreithlondeb a'r buddioldeb a gydsyniant: ac os cydnabyddwch yn unig, fel y gwnaethoch eisoes, nad yw Sefydliadau Eglwysig wedi eu *gwahardd* yn bendant yn yr Ysgrythyr, ni ofynaf am ragor i'r diben i egluro i chwi y dylent hwy gael eu cynnal ym mhob gwlad Gristionogol.

Mr. T.—Yr wyf yn synu wrth eich clywed yn dywedyd felly. Ystyriwch y fath gau-grefyddau a daenwyd, y fath erlidigaethau a gyfodasant o hyny, y fath ymddygiad bydol! y fath olygiadau anianol!

Off.—Mr. Thomas, y mae fy nghalon yn ymofidio gymmaint a'ch calon chwi wrth ystyried hanes galarus eglwys weledig Crist ym mhob oes. Ni ddadleuaf o blaid unrhyw gam-arferiad: mynwn pe na buasai cam-arferiadau erioed wedi bod. Ond nid oes dim a wnelo hyn oll â'r pwngc dan sylw. Nid ydym yn ystyried cyneddfau arbenig unrhyw Eglwys, pa un ai Eglwys Loegr neu Eglwys Scotland, neu Eglwys Rufain—ond yn unig ynghylch Sefydliad Eglwysig, ba fath bynag fo ei athrawiaeth a'i ddisgyblaeth. Sylw tra chywir oedd eiddo cyfansoddwyr y Llyfr Gweddi Gyffredin—"Ni bu erioed ddim wedi ei ddychymmygu mor ddiball, neu wedi ei gyfnerthu mor gadarn trwy synwyr dyn, yr hwn mewn yspaid amser nis llygrwyd." Mynegais o'r blaen y byddaf barod, ar achlysur arall, i ddangos i chwi hawl neillduol Eglwys Loegr: pwngc tra phwysfawr ydyw; ac nid wyf yn teimlo y petrusder lleiaf yn ei gylch; ond gadewch i ni yn awr lynu yn agos at y pwngc dan sylw. Yr ydych yn gwyro ym mhell oddiwrth y nod i ddynodi rhyw Offeiriad beius, ac yna i waeddi, "Gwelwch beth sydd yn dyfod o Sefydliadau Eglwysig Gwladol!" Yr un peth fyddai i minnau ddynodi meddwyn yn yr heol, a dywedyd, "Gwelwch beth sydd yn dyfod o dalu cyflog i weithwyr!"

Mr. T.—Ni fyddaf yn euog o'r fath ragfarn. Pe na bawn yn ymddiddan â chwi eich hun, teimlwn duedd yn hytrach i droi at y plwyf hwn, ac at fy mhrofiad fy hun, ac i ddywedyd, nid yn watwarllyd, ond mewn gwirionedd, "Gwelwch gymmaint o les a wna Sefydliadau Eglwysig!" oblegid, oni bai yr Eglwys Sefydledig, ni chawsem chwi, nac efallai neb Gweinidog Gristionogol arall yn ein plith; ac am ddim a'r a wn i, buasem yn byw ac yn marw fel Paganiaid.

Off.—Beth a ddywed Mr. Morgan am hyny?

Mr. T.—Efe a gydnebydd y dichon rhyw radd o ddaioni darddu oddiwrth ddrwg; ond haera nad yw hyn yn gwneuthur Sefydliad Eglwysig yn gyfreithlon nac yn ysgrythyrol.

Off.—Na, ni wna hyn o hono ei hun mo hyny: ond os cydnabyddwch nad yw Sefydliad Eglwysig yn anghyfreithlon, nac yn anysgrythyrol, y mae hyn yn cynnorthwyo i ddangos ei fod yn bwysfawr a gwerthfawr.

Mr. T.—Ond gall Duw ofalu dros ei eglwys ei hun.

Off.—Gall; a gwyddom yn sicr y gwna efe hyny, "a phyrth uffern nis gorchfygant hi:" ond efe a arfer *foddion:* a phaham nad all Sefydliad Eglwysig fod yn un o'r moddion a ddefnyddia efe?

Mr. T.—Ni allaf ddywedyd nad ydyw; ond nis gwn ei fod. Pa fodd y gweithreda Sefydliad Eglwysig i'r perwyl hwn?

Off.—Mewn llawer modd: un o honynt yw, fod Sefydliad Eglwysig yn rym sydd yn parhaus wrthsefyll anwybodaeth a diofalwch meddwl dyn. Nid yw yn ymyraeth â'r hyn a berthyn i swydd yr Yspryd Glân; ond dan ddylanwadau y Person Dwyfol hwnw, y mae yn offeryn i wrthwynebu gwendid ac anwadalwch dynolryw. Pan wneir daioni, godidawgrwydd y gallu sydd er hyny o Dduw: ond gan fod genym y trysor hwn mewn llestri pridd, ni ddylid dirmygu unrhyw drefniad a gynnorthwyo i ochelyd rhag drwg effeithiau gwendid dynol.

Mr. T.—Ond paham nad all y grefydd Gristionogol ymdaenu o honi ei hun? Neu, o'r hyn lleiaf, paham na adewir hi, dan fendith Duw, i ymdrechiadau gwirfoddol dynion crefyddol? A oes perygl y collir rhyw beth ag sydd yn werthfawr? Nid oes genych Sefydliad Gwladol er taenu ŷd, neu er tyfu cloron, am ein bod yn gwybod fod y pethau yn werthfawr: ac os yw dynion yn gwerthfawrogi y grefydd Gristionogol, hwy a'i cynnaliant heb Sefydliad Eglwysig; ac os nad ydynt, ni wna Sefydliad Eglwysig ond ychydig o ddaioni.

Off.—Drwg genyf ddywedyd fod gwahaniaeth tra mawr yn y pethau a grybwyllasoch. Pe gallwn, mewn un bregeth, nodi i amaethwyr y plwyf hwn y ffordd iddynt ymgyfoethogi, parod fyddent i ddilyn fy nghyngor; ond gallaf draddodi cant o bregethau i ddangos pa fodd y gellir achub eu heneidiau, a hwy a wrthodant yr hyn oll a haeraf. Galarus yw dywedyd, fod crefydd, er ei bod o bwys anfeidrol, yn sefyll mewn angen am bob cefnogiad, o herwydd gelyniaeth naturiol dyn syrthiedig yn erbyn pob peth sy gyffelyb i Dduw, neu sydd yn arwain ato ef. Gofyna am ymegnïad pob dyn da i'w chynnal hi yn y byd—os gellir dywedyd hyn heb ammharch. Ychydig o ddynion, mewn cydmariaeth, sydd yn dwys deimlo yr angenrheidrwydd am, neu yn hylwyr wybodol o fendithion yr efengyl. Oni ddygid crefydd at eu drysau, anfynych y meddylient am dani, neu yr ymofynent yn ei chylch. Heblaw hyn, y mae cymmeradwyaeth y deyrnas yn ei chynnal hi crefydd y wladwriaeth, a llawer o'r rhai a ddygir yn y modd hwn tu fewn i'w magwyrydd, a'r rhai, pe angen, ni fuasent yn sylwi dim am dani, a wneir yn aelodau ysprydol o eglwys Crist. Paham, Mr. Thomas, yr aethoch chwi i'r draul a'r drafferth o adeiladu y mur acw oddi amgylch eich coedwigfa?

Mr. T.—Oblegid fod yn angenrheidiol i'r planhigion gael eu hamddiffyn rhag niwed.

Off.—A rhyw blanhigion tyner yw y grefydd Gristionogol yn y byd hwn, a Sefydliadau Crefyddol Gwladol ydynt fath o fur wedi ei godi o amgylch iddi.

Mr. T.—Ond yr ydych yn anghofio fod Duw yn gwylied dros ei eglwys.

Off.—Nac wyf, fy nghyfaill; na ato Duw i mi ollwng hyny dros gôf: fy nghysur a'm cefnogiad penaf ydyw: ond y mae efe yn arferyd moddion, ac un o'r moddion hyny, yn fy marn i, ydyw Sefydliad Eglwysig. Yr ydych yn erfyn arno am fendith ar eich llafur: gwyddoch fod y cyfan yn ymddibynu arno ef; etto yr ydych yn aredig, ac yn hau had; mewn gair, yr ydych yn arferyd y moddion priodol. Eich haeriad chwi a duedda i daflu o'r neilldu, nid Sefydliad Eglwysig yn unig, ond hefyd pregethiad y gair, y sacramentau, a phob gosodiad crefyddol, oddiar y dyb nad yw y grefydd Gristionogol yn sefyll mewn angen am ddim ond rhagluniaeth Duw, heb offerynau dynol, er ei chynnaliaeth a'i hymledaeniad.

Mr. T.—Pa beth sydd yn cynnal crefydd ym mysg yr Ymneillduwyr?

Off.—Yr Ymneillduwyr ydynt dan rwymau mawr i Sefydliadau Eglwysig. Fy nghred i yw, pe dinystrid yr holl Sefydliadau Eglwysig, yr adfeiliai ac y darfyddai yn raddol y gyfran o grefydd sydd ym mysg yr Ymneillduwyr, oni chedwid hi drwy nodded anarferol, am yr hwn nid oes genym un sail i obeithio. Yn ystod amser byddai perygl mawr o gyfeiliornadau a heresïau, a pheth sydd waeth na'r cwbl, o lwyr anystyriaeth. Ni ddisgynai duwioldeb o dad i fab: meibion rhieni duwiol a dröent yn rhy fynych at y byd, hyd oni ddiddymid yn y diwedd rith a grym duwioldeb.

Mr. T.—A pha fodd y mae Sefydliad Eglwysig yn rhwystro hyn?

OFF.—Mewn llawer modd. Yn y plwyf hwn, er enghraifft, a ydyw Mr. Morgan yn cael dim wedi ei wneuthur? A raid iddo ddechreu gyd â'i weinidogaeth fel pe bai mewn gwlad Baganaidd? Onid yw yn gweled fod yr Eglwys Sefydledig, hyd yn nod lle nad yw ei haelodau yn wir grefyddol, wedi eu cynnysgaeddu hwynt â barn gywirach am foesoldeb, ac wedi gweini yn ddistaw lawer o addysg am egwyddorion crefydd? A ydyw efe yn cael un argoel fod y gweddïau cyhoeddus, darlleniad yr Ysgrythyrau, a gweinyddiad y Sacramentau, heb wneuthur dim? A ydyw efe yn dyfod i blwyf cyffelyb i un Paganaidd? A raid iddo dreulio blynyddoedd i brofi i ddynion y Bod o Dduw? A raid iddo ef, fel yr apostolion gynt, wrthwynebu rhagfarnau, y rhai ni ellir o'r braidd eu gorchfygu, wrth bregethu adgyfodiad y meirw? A ydyw cwymp dyn, ei euogrwydd, aberth Crist, y farn, nefoedd, uffern, a thragywyddoldeb, yn bethau na chlywid erioed sôn am danynt, neu na chredwyd mo honynt yn y wlad, hyd yn nod gan y rhai nad yw eu cerddediad yn grefyddol? Os ystyriwn ond y pethau hyn, yr Ymneillduwyr sydd dan rwymau mawr i'r Eglwys Sefydledig. Efe a fyddai fel Cenhadwr ym mysg Paganiaid, oni bai y fantais a rydd hi er cyfleu addysg grefyddol.

Mr. T.—Gwir iawn: fy nghyfeillion, yr Ymneillduwyr, ydynt yn fwy dyledus nag y cydnabyddant i'r Eglwys Sefydledig, i'w Herthyglau, ei Gweddïau, a'i Homilïau, cyfieithiad awduredig o'r Ysgrythyrau, a'i gwasanaeth beunyddiol, am y wybodaeth grefyddol a daeuwyd y'mysg y werinos. Mynegaf hyn i Mr. Morgan.

OFF.—A gallwch ychwanegu eu bod dan rwymau i'r Eglwys mewn ffordd arall: canys llawer o'r purdeb a haerir sydd ym mysg Ymneillduwyr, yr hyn a ddygir ym mlaen fel prawf nad yw Sefydliad Eglwysig yn angenrheidiol, a dardda oddiar eu heffaith anunion-gyrchol. Pe symudid yr Eglwys Sefydledig, ni fyddwn yn atebol am barhâd rhinweddau yr Ymneillduwyr.

Mr. T.—Ond, onid yw yr Ymneillduwyr yn gyffredin yn fwy crefyddol na'r Eglwyswyr; ac os felly, pa angenrheidrwydd sydd am Eglwys Sefydledig?

OFF.—Y mae yn debyg eich bod yn ystyried yr holl bobl anghrefyddol yn y plwyf, yr holl bobl heb grefydd yn y byd, oddieithr proffes allanol o'r grefydd Gristionogol, yn Eglwyswyr; ac yna yn dethol y bobl oreu ym mysg yr Ymneillduwyr: ond a ydyw hon yn gydmariaeth gywir? Nid Israel yw pob un sydd o Israel. Cyn belled ag yr â y ddadl mewn llaw, nid wyf yn foddlon i alw dyn drwg yn Eglwyswr: nid yw o ddim crefydd yn y byd, yn ol ei ymarweddiad; a phe bai yn ddyn da, nid wyf yn meddwl y gwneid ef yn well drwy fyned yn Ymneillduwr. Ni chydnabyddaf, gan hyny, fod Ymneillduwyr yn fwy crefyddol nag Eglwyswyr, os cymmerwch o bob tu y rhai hyny yn unig a ellir eu cydmaru â'u gilydd.

Mr. T.—Nac ydynt, os cymmerwch y duwiol yn unig o'r ddwy blaid: ond y peth a feddyliaf fi yw hyn, bod y duwiolion ym mysg yr Ymneillduwyr yn lïosocach, yn ol nifer yr holl gorph, nag ym mysg aelodau yr Eglwys Sefydledig: yr Ymneillduwyr ydynt yn gymdeithas fwy detholedig.

OFF.—Pa beth bynag am hyny, nid oes dim a wnelo hyn â'r ddadl ynghylch Sefydliad Eglwysig, oblegid nid wyf yn dadleu o blaid unrhyw gam-arferiadau, llygredigaethau, neu anystyriaeth crefyddol, a ddichon fod ym mhob Eglwys ym mhob oes. Ond rhaid i chwi gadw mewn côf mai corph detholedig yw yr Ymneillduwyr, fel y crybwyllasoch eisoes. Gwneir pob enw yn fwy gwyliadwrus drwy fod enwau ereill yn edrych yn fanwl arnynt: yr Ymneillduwyr o unrhyw enw neillduol ydynt yr ychydig y'mhlith y llawer: y mae yn debygol eu bod yn ddynion a syniasant ryw ychydig ynghylch crefydd; ond y rhan luosocaf o bob gwlad yw y rhai "ni ofalant am y pethau hyn." Ond pan y cydmerwch bethau, dylech eu pwyso mewn clorianau cywir: nid yw yn dêg cystadlu nifer detholedig o gorph bychan â'r rhan gyffredin o ddynion mewn cenedl. Nifer trigolion plwyf fy mrawd yw ugain mil, a chynnulleidfa y Bedyddwyr sydd ynddo oddeutu cant; ond a fyddai yn dêg i chwi gymmeryd y cant cyntaf a gyfarfyddech â hwynt yn y plwyf mawr hwnw, lluoedd o'r rhai nid ystyriasant erioed am nag Eglwys na chapel, a'u

pwyso hwynt â'r cant detholedig o'r Bedyddwyr? Pe dewisai y Bedyddwyr drugain o'i ddynion mwyaf crefyddol ef, a pho dewisai fy mrawd driugain o'r dynion mwyaf crefyddol yn ei blwyf, nid efawn am y gydmariaeth. Ond gadawn y ddadl hon, yr hon nid yw yn angenrheidiol i'r pwngc dan sylw, ac at yr hwn ni fuaswn i yn cyfeirio, oni bai i chwi haeru fod Ymneillduwyr yn fwy crefyddol nag Eglwyswyr; a dwyn hyn ym mlaen fel prawf fod Sefydliad Eglwysig yn niweidiol yn hytrach nag yn fuddiol.

Mr. T.—Ni enwaf y rheswm hwn mwyach: nid yw yn un da. Ond a ellwch chwi nodi rhesymau ereill i ddangos yr angenrheidrwydd am Eglwys Sefydledig?

Opp.—Gallaf grybwyll llawer ag ydynt yn fy marn i yn dra chedyrn. Un yw, nad ellir cynnal gweinidogaeth sefydlog, yr hyn a gydnabyddwch chwi sydd angenrheidiol, mewn gwlad, ond trwy Sefydliad Eglwysig gwladol. Gwir yw, y dichon i ddynion zelog ddiwallu eu hangenrheidiau eu hunain: dichon iddynt roddi cymmorth i ereill heblaw eu cymmundeb eu hun: ond pa beth a allant hwy wneud *er addysg parhâus a chyffredin cenedl gyfan?* Pa beth a allant hwy wneud er parhâu gweinidogaeth Gristionogol gymmesur i'r rhai oedd i ddyfod? Pe diddymid ein Heglwys Sefydledig, a phed ymddiriedid addysg crefyddol y bobl i ymegnïadau damweiniol dynion, heb un drefn bennodedig, buan y gwelid, nid yn unig fod yr hyn a wnaethpwyd yn anghyfartal âg angenrheidiau y trigolion lliosog, ond ei fod mor anwastad, yn ol mympwy a gwammalder dynion, ag y byddai crefyddau mor amrywiol a lliosog â nifer ein plwyfydd, neu yn hytrach, mewn llawer man, ni byddai dim crefydd yn y byd, ac o'r braidd y byddai rhith o honi.

Mr. T.—Oni thybiwch y cyfranai dynion yn hael tu ag at ddarpariad addysg crefyddol, a chynnaliad addoliad cyhoeddus?

Opp.—Efallai y gwnai rhai am dro; ond yn y diwedd eu zel cyntaf a ddiflanai. Ni chyfranai dynion anghrefyddol tu ag at gynnal Gweinidog yr Efengyl iddynt eu hunain, llawer llai i'w cymmydogion tlawd: ac ni allai ychydig o grefyddwyr gyflawni pob peth. Fy marn ddiduedd i yw am hyny y byddai i broffes o gref-

ynt, neu weithiau, [illegible] a [illegible] yn [illegible] o [illegible] o [illegible], y [illegible] a [illegible] yn [illegible] [illegible].

Mr. T.—Eithr onid yw hyn yn ymyraeth â Rhagluniaeth Duw? Y [illegible] mawr yw [illegible] [illegible] yw [illegible] a [illegible] o [illegible] bery.

Opp.—Gwir yw, y [illegible] mawr yw gorchymyn Duw ar [illegible] [illegible]: ac nid yw [illegible] a [illegible] o [illegible] gwerth ynddynt eu hunain, ond dichon iddynt fod o werth mewn perthynas i bethau mwy pwysfawr.

Mr. T.—Ond pa fodd yr ydych yn [illegible] i Ragluniaeth Duw? Nid oes arno ef eisieu cynnorthwy dyn.

Opp.—Yr ydym yn ei adael i ragluniaeth Duw, pan yr arferwn yn ostyngedig ac mewn ymddibyniad ar ei fendith ef, y moddion a osododd efe yn ein dwylaw, ac un o honynt, yn ein tyb ni, yw Eglwys Sefydledig. Nid ydym yn gosod moddion dynol yn lle bendith Duw. Ond rhyngu bodd i Dduw, yn ei ragluniaeth yn gyffredin, wneud defnydd o offerynau: ac un o honynt yw, tueddu calonau dynion, yn enwedig llywodraethwyr a rhai mewn awdurdod, i gyflawni ei amcanion. Gallai efe weithredu heb foddion: gallasai gadw y tân ar yr allor Iuddewig, heb offeiriadaeth wladol i'w wylied ef: gallasai efe gyflawni ei addewid i arbed y rhai oedd gyda Paul yn y llong, heb iddynt hwy arferyd y moddion er eu hachubiad; etto archwyd iddynt arferyd y moddion hyn fel yn angenrheidiol i'r dyben hwnw. Ac nid ydym yn taflu o'r neilldu ei oruchwyliaeth ragluniaethol, pan yr haerom yr angenrheidrwydd am Sefydliad Eglwysig: ein meddwl yw, ei fod yn angenrheidiol fel offeryn o fuddioldeb ysprydol, yr hwn a rynga bodd iddo ef ei gysegru a'i arferyd.

Mr. T.—Ond nid oedd dim Sefydliad Eglwysig yn oesoedd cyntaf yr efengyl.

Opp.—Nac oedd; ac nid oedd modd iddynt fod, oblegid nid oedd yr un genedl gyfan wedi cofleidio y grefydd Gristionogol. Heblaw hyn, y mae ansawdd yr oesoedd hyny a'r rhai diweddaf yn dra gwahanol: ac yr oedd gallu i wneuthur gwyrthiau yn gwasanaethu i gyflawni y

dibenion hyny, y rhai yn ostyngedig a dybiwn ni a ellir eu cyflawni yn unol â rheolau cyffredin rhaglunniaeth drwy offerynìaeth Sefydliad Eglwysig, er pregethu y gair, gweinyddu y sacramentau, a chyflawni dyledswyddau swydd y weinidogaeth. Ni wiw i chwi haeru fod y Cristionogion cyntefig wedi gwrthod Sefydliad Eglwysig, nes y dangoswch yn eglur fod ganddynt allu i wneuthur un, yr hyn nid oedd ganddynt, gan mai Iuddewon neu Baganiaid oedd y teyrnasoedd ym mysg y rhai y cyfanneddent. Beth yw eich golygiadau am y pwngc hwn yn awr?

Mr. T.—Gwell genyf ei ystyried yn bwyllog, yn hytrach na datgan tyb fyrbwyll.

Off.—Gwnewch felly, fy nghyfaill; a bydd yn dda genyf ymddiddan y'mhellach â chwi ar y pwngc hwn.

SYLWAD AR AIL LYTHYR

ROBERT WILLIAMS, FRON DEG, BANGOR.

Mr. Gwyliedydd—"Ateb arafaidd a ddetry lid; ond gair garw a gyffry ddigofaint." Da iawn fyddai genyf allu dywedyd gair ar yr achlysur presennol a dueddai i ddiffodd y llid a gododd y *Breuddwyd* anffodus i'm herbyn, er yn hollol ddifwriad ar fy rhan i. Nid hoff genyf ymddadleu â neb, ac nid ennillwyr neb yn y diwedd o ymrafaelio a dadleu, yn fy marn i. Tueddiad mwyaf dadleu yn gyffredin yw chwerwi ysbryd dyn ei hun, ac hefyd ysbryd ei wrthwynebwr. Wrth a ddarllenais i, croesni, bychanu naill y llall, drwgliwio eu gilydd; mewn gair, mwy o gecraeth nag o resymau, ac yn enwedig nag o frawdgarwch a welir mewn dadleuaeth, ïe, hyd yn nod dadleuaeth grefyddol fel y gelwir ysywaeth. Ond o'm rhan i, mwy buddugoliaeth o lawer y barnwn orchfygu trwy addfwynder a chariad. Gwell fyddai genyf allu ennill Mr. *Williams*, a phob dyn arall, o fod yn ddig i fod yn gyfaill i mi, na phe medrwn ei drechu trwy ysgrifenu brwnt, neu allu profi fod ei lyfr yn gyfeiliornus; ond, yn wir, ni fwriedais erioed gynnyg y fath beth. Ei gamsynied ef yw y cwbl o'r dechreuad mewn perthynas i mi; a drwg iawn genyf i'r *Breuddwyd* roddi achlysur iddo gamsynied. Geiriau gwirionedd a sobrwydd a ddywedais pan dystiais iddo, yn fy llinellau o'r blaen, nas gwyddwn ddim am dano ef na'r llyfr pan ymddangosodd y *Breuddwyd*, a da y gwyddoch chwi fy syndod pan welais ei lythyr cyntaf. Y mae un peth arall ag y dymunwn allu argyhoeddi Mr. *Williams* yn ei gylch, sef na bu, ac nad oes, un cyngrair rhyngof âg *Owddyn* a *Latimer*. Nis gwn etto pwy yw *Owddyn;* ac os gwir a glywais mewn perthynas i *Latimer*, y mae ugeiniau lawer o filltiroedd rhyngom yn byw—efe ym mherfedd Lloegr, a minnau ym mysg creigiau bras Meirion. Gobeithiaf y bydd Mr. *Williams* mor foneddigaidd a'm credu ar fy ngair.

Os cymmer Mr. *Williams* bwyll i ddarllen yn ddiduedd y *Breuddwyd* drosodd unwaith etto, efe a genfydd nad oes ynddo gymmaint ag un sill i'w chymhwyso at ei lyfr ef mwy nag at ryw waith arall dan yr un enw. Ni soniais air am ei gynnwysiadau—nid ynganais pa un ai Arminaidd ai Calfinaidd ydoedd—pa un ai hen waith neu un newydd ei argraffu—ïe, efe a genfydd un peth nas gallesid yn gymmwys ei ddywedyd am ei lyfr ef (canys yr ydwyf yn awr wedi ei weled) sef "ei fod yn anferth o faintioli." Gobeithiaf y cydwelwch chwi ac yntau â mi, fod gwadu adnabyddiaeth blaenorol o'r gwaith ar unwaith yn dadwneuthur pob drwg.

Y mae arnaf braidd gywilydd gadw cymmaint a hyn o le yn eich cyhoeddiad buddiol; ond rhag i neb o'm cydgreaduriaid ddal llid i mi (yr hyn yr ydwyf yn ei arswydo nesaf at ddal llid i ereill yn fy mynwes fy hun) y cymmerais arnaf lefaru y waith hon.

Wrth orphen ychwanegaf, os ydyw Mr. *Williams* yn parhau yn ei dybiaeth o fy mod i, a *Latimer* ac *Owddyn*, mewn cyngrair a'n gilydd, ysgrifened ef atoch chwi yn gyfrinachol, a diammeu genyf y rhoddwch chwi iddo wybodaeth amgenach.—

Ydwyf, eich ewyllysiwr da chwi ac yntau,

R. Ll.

AT GYHOEDDWR Y GWYLIEDYDD.

Syr—Darllenais ran o bregeth odidog iawn, yn eich Rhifyn am fis Awst, ar yr *adenedigaeth ysprydol;* sef, "Oddi eithr geni dyn o ddwfr ac o'r yspryd, ni ddichon

efe fyned i mewn i deyrnas Dduw." *Ioan* 3. 5. Onid yw yn rhyfedd fod Nicodemus, yr hwn oedd ddysgawdwr yn Israel, mor gibddall ac anwybodus ynghylch yr athrawiaeth hon, a hithau beunydd yn cael ei phregethu yn synagogau yr Iuddewon cyn i'n Hiachawdwr ei thraddodi iddynt â'i enau ei hun: canys mae 'r Hen Destament yn gosod allan yr angenrheidrwydd o honi (sef buchedd newydd) mor eglur a'r Testament Newydd; ac mae 'n debyg mai gyda golwg ar y genedl hon, yn eu mwynhâd o'u grasusau a'u breintiau annhraethol, y mae 'r prophwyd Ezeciel yn eu hannog i ymfucheddu wrth reol yr athrawiaeth hon, gan ddywedyd wrthynt, "Gwnewch iwch' galon newydd, ac yspryd newydd," &c. yr hyn oedd yn cynnwys yr un peth yn sylweddol â geiriau ein Hiachawdwr ei hun ar natur yr *adenedigaeth ysprydol.* Ond yr wyf, Mr. Gwyliedydd, yn methu dirnad, pa un ai wrth ddyn fel yn hollol yn ei natur anallnog a chwbl lygredig ei hun, ai wrth ddyn fel meddiannydd ar egwyddor oruwchnaturiol sydd wedi ei phlanu ynddo, y llefarir y geiriau canlynol, a'u cyffelyb, yn y bregeth hon:—"Am hyny, frodyr, yn anad pob dim, ymwrolwch am y grefydd hon, ceisiwch eich hadgenhedlu, ymdrechwch am fyned i mewn trwy 'r porth cyfyng i'r nef; a thra byddoch byw ar y ddaear, gwyliwch yn wastadol, am na wyddoch na'r dydd na'r awr y daw Mab y dyn," &c. (tu dal. 229.) Os at y dyn anianol, megys ar ei waelod ei hun o dan y gyfraith, ac heb ddim i'w gyfarwyddo ond natur yn unig, y mae 'r geiriau hyn yn cyfeirio, nid yw yr awdwr, fel y *Morganiaid*, yn cymmell dyn i gwblhau y pethau hyn yn nerth natur yn unig. Ond os wrth ddyn fel o dan yr efengyl, wedi ei gynnysgaeddu âg egwyddor oddi uchod, megys ag y mae St. Ioan a St. Paul yn ei olygu. *Ioan* 1. 9. *Rhuf.* 5. 18. Onid yw 'r awdwr, fel yr *Arminiaid*, yn cymmell dyn fel creadur yn meddu gradd o allu goruwch-naturiol yn ei enaid rhesymol ac anfarwol tu ag at gwblhau y pethau hyn? Ac onid dyma lle mae grym yr holl ddadleuon sydd rhwng y *Calfinistiaid* a'r *Arminiaid* yn gorphwys—drwy fod un blaid yn cymmell dyn fel *pren* neu *faen i ymwroli, i geisio, ac i ymdrechu am fyned i mewn trwy 'r porth cyfyng;* a'r blaid arall yn ei annog i hyny, fel un yn meddu *dawn* neu *eleni* bywiol ac ysprydol, wedi ei blanu oddi uchod yn ei fynwes tu ag at ei arwain yn y gwaith? Os wyf yn camsynied yn y pethau hyn, Mr. Gwyliedydd, byddaf dra diolchgar i awdwr y bregeth hon, neu i ryw un o'ch Gohebwyr deallus, am fy ngoleuo ynddynt, rhag fy mod yn ymbalfalu yn y tywyllwch, fel yntau Nicodemus, ym mherthynas i'r pwngc hwn.

Yr eiddoch, &c.

CELLWR.

AT OLYGYDD Y GWYLIEDYDD.

SYR—Yr wyf yn cael mawr hyfrydwch wrth ddarllen eich Cyhoeddiad defnyddiol; ond y mae yn awr a phryd arall ynddo rai pethau nad wyf yn eu deall; ond dymunwn i chwi wybod fy mod yn cyfrif mai fy anwybodaeth yw yr achos o hyny. Yn Rhif. 112. tu dal. 284. y gwelais ychydig o ymadroddion o'r cyfryw, a byddaf dra diolchgar i "*Trugarn*" am esponiad arnynt, neu brawf o'u gwirionedd. Dywedodd, mai "yr achos haeddiannol o iechyd yr enaid ydoedd gwaith Crist yn prynu iachawdwriaeth." Mewn perthynas i'r geiriau—"Y credadyn a sancteiddir yn ei gorph, yn ei enaid, ac yn ei yspryd," byddaf dra diolchgar iddo os dywed pa un ai dau enw ar y rhan anfarwol o ddyn yw "enaid ac yspryd," ynte a oes mwy na dwy ran mewn dyn? Dywedodd hefyd—"Y mae yr enaid yn werthfawrocach na'r corph." Dymunaf iddo gredu nad eisieu dadl sydd arnaf, ond cael eglurhad, mewn dull cyfeillgar a hollol rydd oddiwrth yspryd pigog; o herwydd yr wyf yn credu, pe bai lai o ddadleu yn y byd, y byddai mwy o lwyddiant ar achos Crist, a mwy o agoerwydd a chynnesrwydd at eu gilydd ym mhlith disgyblion Crist: ac y mae 'r apostol yn gwahardd dadleu, ac yn dweud, mai "dynion llygredig eu meddwl, heb fod y gwirionedd ganddynt," yw y rhai sydd yn hoff ganddynt "gyndyn-ddadleu;" ac yna y mae yn annog y gweinidog ieuangc, at yr hwn y mae yn ysgrifenu, i "ochel y pethau hyn," ac i "ddilyn cyfiawnder, duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd, addfwynder," &c. Bob amser y cyfarfyddwn â

llythyrau dadleugar mewn unrhyw Gyhoeddiad, &c. gallwn weled na bydd y chwe tlws a enwyd ynddynt. Pell wyf fi hefyd oddiwrth feddwl na ddylai Cristionogion "ymdrechu o blaid ffydd yr efengyl;" ond peidio myned oddiar lwybr y gwirionedd i amddiffyn unrhyw bwngc yw fy meddwl. Gobeithio y maddeuwch i mi, Mr. Gwyliedydd, am fy anneheudra: ysgrifenais fel yn ddiarwybod: gwnewch âg ef fel y gweloch yn dda; a dymunaf eich llwyddiant.

Caer——n. NIHIL.

LLYTHYR AT Y GWYLIEDYDD.

SYR—Gwn nad oes diwedd ar ddadleu, ac na bydd a rydd derfyn ar ymrysonau dynion, ond angeu yn unig. Ychydig ddyddiau yn ol, digwyddodd i mi fod yn nghyfeillach dau ymrysonydd penboeth—y ddau mor gadarn a'u gilydd o blaid eu mympwy, ac mor anwybodus o deithi ein hiaith ddyrchafedig a'r *Sultan* neu ddau gyw colomen. Eu testun oedd yr iaith Gymraeg; a'r hyn a achosodd yr ymryson oedd Englyn a gyfansoddodd un o'ch Beirdd i'w osod ar fedd-faen gwraig elusengar. Yr Englyn, tybygaf, sydd fel hyn:—

"Yr Elusengar daearwyd——dyma,
Di amai, lle 'i *rhoddwyd;*
Buddiol bu yn ei bywyd,
Ac yn ei bedd, gwyn ei byd."

Ni wyddai y naill na'r llall ddim am Reolau Barddoniaeth Gymreig mwy nag un o frodorion Affrig. Un a fynai nad y gair *rhoddwyd* a ddylasai fod yn niwedd paladr yr Englyn, ond *dodwyd;* a'r llall a haerai fod y naill a'r llall yn amlygu meddwl yr awdwr; ac a ddygodd enghreifftiau i brofi ei haeriad: "Wedi ei naddu mewn careg, yn yr hwn ni *roddasid* dyn erioed." *Luc* 23. 53. "Am fod y bedd hwnw yn agos, y *rhoddasant* gorph yr Iesu.' *Ioan* 19. 42.

"Er *rhoi* fy nghorph bach, trwy hedd."
Gwilym Caledfryn, ar fedd plentyn.

"Ow, *roddi* 'th fath i'r priddyn."
Gwilym etto, ar fedd merch ieuangc.

Mynai yr un gwr nad da yw y rhagenw personol *hwn* mewn brawddeg, megys "o'r plwyf *hwn;*" ond dywedai mai cysonach a rhagorach fyddai *hyn*. Pa un ai *dulliau* ynte *dilliau* yw y mwyaf priodol i'r iaith Gymraeg? Bu y ddau air uchod hefyd o dan sylw y ddau ŵr; a chan na chafodd y naill na'r llall foddlonrwydd ar y pethau uchod, penderfynwyd i'w hanfon i'ch sylw chwi, neu rai o'ch doethgall Ohebwyr, gan ddisgwyl iddynt sylwi arnynt y cyfle cyntaf, er cyhoeddi heddwch rhwng y ddau gymmydog a'u gilydd.——Yr eiddoch, &c.

TANGNEFEDDWR.

BOREU-GODI.

YN llythyr cymmun y diweddar Mr. James Sargeant o Gaer Lûr (*Leicester*) cynnwysid y cyfarwyddid canlynol o berthynas i foreu-godi:—"Yn gymmaint a bod fy neiant yn hoffi anwesu eu hunain yn eu gwelyau y boreu, a'm bod innau yn chwennych iddynt iawn-ddefnyddio yr amser tra y maent yn ieuaingc, yr ydwyf yn erchi ar fod iddynt roddi prawf boddlonol i weinyddwyr fy ewyllys ddarfod iddynt godi o'u gwelyau y boreu, ac o bump ar gloch hyd wyth yn feunyddiol, o'r 5ed o Ebrill hyd y 10fed o Hydref, dreulio eu hamser mewn gwaith neu ddifyrwch yn y maes, sef tair awr bob dydd; ac o'r 10fed o Hydref hyd y 5ed o Ebrill, o saith hyd naw, yr un modd, sef dwy awr bob boreu, am ddwy flynedd. A bod i'r unrhyw gael ei gyflawni dros ysbaid rhyw ddwy flynedd o'r saith cyntaf, er boddlonrwydd fy ngweinyddwyr, y rhai a'u hesgusodant mewn amgylchiad o afiechyd, poed fod iddynt wneuthur i fynu y diffyg yn eu hiechyd; ac os na wnânt felly, ni chânt fwynhâu cyfran yn y byd o'm meddiannau i."—Diau fod y cymmun-roddwr yn golygu y byddai i'w neiaint, drwy 'r cyfryw ymarferiad dros ddwy flynedd, gael y fath flas arni fel nas ymadawent â hi yn llwyr holl ddyddiau eu hoes.

AT OLYGYDD Y GWYLIEDYDD.

OS tybiwch fod y Chwedl ganlynol yn gyfaddas i'w rhoddi ar ddalenau golygus eich Cyhoeddiad canmoladwy, y mae at eich gwasanaeth. Dau beth a'm cymmellodd i'w danfon i chwi; sef, yn gyntaf, gan fy mod yn trigfanu yn gyfagos i'r tŷ lle y preswyliai y pendefig y sonir am dano, a

bum tu fewn iddo cyn ei dynu i lawr;—yn ail, bod y cyffelyb ymweliad yn yr un ardal y pryd hyn; felly bydd yn ymddangos yn gyfamserol.——Ydwyf, &c.

GWILYM EDWEN.

CHWEDL YNGHYLCH Y PLA.

Arglwydd Craven oedd yn byw yn Llundain, yn y flwyddyn 1665, pan oedd y pla yn diffrodi yn echryslon. Ei dŷ oedd ar gyfer y fan a elwir, *Craven Buildings.* Pan ganfu fod y clwyf yn cynnyddu, ac yn myned yn heintus, ei Arglwyddiaeth, i ochelyd y perygl, a orchymynodd gael ei gerbyd a chwe march at y drws. Pan oeddynt yn barod i gychwyn, tra yr oedd efe yn cerdded trwy y neuadd, gwedi cymmeryd ei amben, a'i ffon, a gwisgo ei fenyg yn barod i esgyn i'r cerbyd, clywodd was iddo o Negro o'r tu cefn yn dywedyd wrth was arall—"Mae 'n debygol, wrth fod fy arglwydd yn ymadael â Llundain rhag y pla, fod ei Dduw ef yn y wlad, ac nid yn y dref." Y Negro druan a ddywedodd hyn yn symlrwydd ei galon, dan gredu bod nifer o dduwiau. Yr araeth, beth bynag, a wnaeth argraff ddofn ar ei feddwl, ac a barodd iddo ymsynied. "Fy Nuw (eb efe) sydd yn byw ym mhob man, ac a fedr fy nghadw yn y dref yn gystal ag yn y wlad. Anwybodaeth y Negro a bregethodd wers athrawus i mi. Arglwydd, maddeu fy anghrediniaeth, a'm hanymddiried yn dy ragluniaeth, yr hyn a barodd i mi fel hyn feddwl am ddiangc rhag dy farn." Efe a orchymynodd roddi y cerbyd heibio. Arosodd yn Llundain, ac a fu yn hynod wasanaethgar ym mhlith ei gymmydogion clwyfus, ac ni chafodd byth mo'r haint.

ETHOLIAD SENEDDWYR.

MR. GWYLIEDYDD—Mae amrywiol o'ch darllenyddion yn meddu hawl i ddewis Aelodau y Senedd, a gofynir i bob un gymmeryd ei lw ar yr achlysur, yr hwn sydd mor ddifrifol ag yn gofyn eu hystyriaethau manylaf. Os bydd i chwi gydsynio, cyhoeddwch ef fel hyn:—

"Yr wyf yn tyngu na dderbyniais i, na neb arall droswyf, neu er fy lles, yn uniawn neu yn anuniawn, unrhyw swm o arian, na swydd, lle, na gwasanaeth, rhodd, neu wobrwy; nac ychwaith addewid neu sicrwydd am arian, swydd, gwasanaeth, neu rodd, fel cydnabyddiaeth am roddi fy mhleidlais yn yr Etholiad hwn, ac na ddarfum o'r blaen roddi fy mhleidlais yn yr Etholiad hwn. Felly cynnorthwyed Duw fi."

D. W.

Lledrod, Ceredigion.

LLOFFION.

MAE natur wedi rhoddi i ni *ddwy glust*, a dim ond *un tafod;* gwers dra buddiol, os dilynir hi yn ddyladwy.

Y rhai sydd yn ofni Duw *fwyaf*, ydynt yn ofni dynion *leiaf*.

Byw yn *uchel* sydd yn dwyn dynion yn *isel*. Yr hen Roegiaid a arferent gospi â thoster dau-ddyblyg droseddau wedi eu gwneuthur mewn meddwdod; yn gyntaf, am iselu eu hunain yn is na'r anifeiliaid direswm; ac yn ail, am y trosedd ei hun.

Y mae yn beth hynod mai y mwyaf *hyddysg* a *gwybodus* o'r holl anifeiliaid (yr Elephant) yw y mwyaf *cymmedrol:* tra, yn y gwrthwyneb, y mwyaf *penbyleidd* a *gwrthun* (yr hwch) yw y mwyaf *glythig* a *gwangcus*.

Yr oedd arfer ym mhlith y Tyrciaid o dduo wyneb tai y cyfryw ag a fyddent nodedig am *adrodd chwedlau*, neu daenu *celwyddau*, er eu gwaradwyddo. Pe bai yr un arfer yn ein plith ni, pa olwg hyll a fyddai ar lawer o'n trefydd yn Nghymru!

Siampl sydd wers, yr hon y medr pawb ei darllen.

Nid ellir dywedyd fod neb wedi marw yn ddisymmwth, os bu ef fyw yn hir.

Os na reolwn ein anwydau, gallwn fod yn sicr y bydd iddynt hwy ein rheoli ni.

Y rhai sydd yn dywedyd y *cwbl* a wyddant, y maent yn gyffredin yn dywedyd *mwy* nag a wyddant.

Yr hwn nid yw yn hoffi clod, ni wna efe ddim braidd i'w haeddu.

Y neb sydd chwannog i roddi cyngor, y mae arno ei eisieu *ei hun*.

Y ffordd waelaf o *ganmol* ein hunain yw *beio* ar ereill.

Y rhai ni roddant air da i neb, nid ydynt yn haeddu gair da gan neb.

C. T.

BARDDONIAETH.

AWDL I BENMAEN DYVI.

Dartheym i, ar daith o'm *Mon*,
I degwch *Ceredigion*,
Hyd avon *Penmaen Dyvi*,
A thros hon i'r Vron vawr vri,
I blas *Vaughan*—ba lys vwy
Ei adail i ddieithr Veudwy?

Od wyv Vardd, lle 'r ydwyv vi
Oddiyma—anhawdd imi
Vyned, heb ryw gerdd vanol
Gwedi 'mharch i'w gado o'm hol.

Cevais i, mi goviav son,——yma
Hawdd-ammor yn dirion,
Gwresawg, hael, groesaw calon,
Ysgâr vawr gan Sgweir *Vaughan*.

Er sydd—mae 'n alar imi 'r son!—drwy 'r tir
Wedi troi yn Saison—
Mae'n aros etto ym *Meirion*
Yn dal vy iaith Deulu *Vaughan!*

Os wyt ti Vardd hardd urddion,
Na thro heibio y van hon—
Tro i mewn—anturia am unwaith——wan
Mewn da odlau, mwynion, diledïaith.
Gwna d' orau gann â d' araith——gyson,
I'r Cymro cu *Vaughan* mewn Cymraeg vaith.

O! edrych dros y drych draw——y dyffryn,
Deffro i vyvyriaw—
Ti erchi bleth—edrych heb law——gar bron
Dyvi loyw avon yn dyliyaw.

Od hoffi raniad y dyffrynoedd,
Yma 'n addien, a'r mynyddoedd,
Prydverthwch, cyd-degwch, coedwigoedd,
Rhodveydd beirdd syberw, berw aberoedd;
Cwyd dy Awen i lawen vloedd——mewn odlau,
Yn y vaenawr gwau i *Vaughan* ar goedd.

Rhaid i mi rodio ym mhell——a myned
Er mwyned vy 'stavell—
Rhaid i mi godi o'r gell
Allan—eu bod yn wellwell.

Dymunav wedi myned——i'r *Vaughan* wyr
Tra daear ar ŵyr, tra dwr a red,

Bendith riv gwlith y glyn—a'r gwlaw bob dawn
Diysgavn vo'n disgyn
Yn y byd—a bo wedy'n,
Rad Duw hael i'r Teulu hyn.

P. A. Mon, yr hwn a adwaenid yn
Seren Gomer gynt dan yr enw,
Cawr Gwan.

MARWOLAETH PICTON.

"Picton, ceir cwynion cur cant,
"Lladdwyd ym mreichiau llwyddiant."
Walter Davies.

Farchogion! ymlaen! mae y gelyn gerllaw,
Farchogion! ymlaen! mae yn ymyl ymosawd;
Nac ofnwch ei ddychryn, ni wyddoch ddim braw,
Ymlaen, fy marchogion! yn ol yr hen ddefawd.

Ni welodd y gelyn mo Picton erioed
Yn arwain ei lu yn ei erbyn heb orfod;
Ymlaen fy marchogion! ymlaen yn ddioed;
Carlamwch, Arfogion! mae y gelyn yn dyfod.

Taniant yn ffromwyllt, ac ymruthrant yn chwyrn;
Ond ni a'u derbyniwn, fy anwyl Frythoniaid!
Nyni a'u derbyniwn—dangoswn ein cyrn,
Ni a'u rhwygwn yn llwyr, nes lladdwn y lleiddiaid.

Hogasant eu llafnau i frathu fy mron,
Er hyny, ymlaen! ac os cwympa eich Picton,
Fe gwymp dros ei wlad. O! ymlaen y waith hon,
Mae Buddug o'n plaid, nid o blaid y gelynion.

Ar hyn,—ar y gair,—bu ymosawd a thrin,
Ofnadwy ymosawd! Och, gri lladdedigion!
Gweryriad y meirch,—swn yr eirf a thàn blin,
Tra Angeu yn rheoli y marwawl ergydion!

Tan Picton y syrthiai ei farch ar ol march,
A Buddug a wylai dros dynged y gwron;
Ac Angeu a floeddiai,—"Darparwch ei arch,
A! heddyw rhaid marw y dewraf o ddynion."

Ow! picell ar bicell, a chledd ar ol cledd
A yfent ei waedlin heb unrhyw dosturi,
Mewn llid ysglyfaethent ei gnawd yr un modd,
Ac yna crechwenent ar ol ei digoni.

Tegid.

Rhydychain.

EMYN

Diolchgarwch am y Cynhauaf Toreithiog, 1832.

O mor helaethlawn yw dy rad,
O Dad y trugareddau!
Bendithion ar fendithion fyrdd,
Sy'n toi dy ffyrdd a'th lwybrau.

Tydi a wisgaist ddaear lawr,
A thoraeth mawr a chnydau,
Gan drefnu'n dirion addas hin,
I drin a chasglu'r ffrwythau.

Ydlanau, celloedd, teg ystôr,
Ac ysguboriau llawnion,
A heddwch tawel yn ein tir,
O werthfawr wir fendithion!

Y llawr tan draed a'r llu uwch ben,
Drwy 'r wybren sy'n llefaru,
Gan alw dynion ag un floedd,
Yn floedd i'th foliannu.

RHAN II.

Nyni, heb haeddu dim, mor hael,
O hyd sy'n cael ein llenwi:
Duw, dyro i'n calonau gwâr,
Diolchgar i'th glodfori.

A chadw ni rhag rhyfyg trwch,
A phob caledwch calon,
Rhag d'annog, gwedi rhoi pob braint,
I'n lladd â'r haint echryslon.

O maddeu'n beiau gorthrwm iawn,
Yn raslawn o'th drugaredd:
Mae ein dadleuwr fry o'n plaid,
I'n henaid gwna amgeledd.

GOGONAIR.

I'r Tad, y Mab, a'r Yspryd Glân,
Y rhown ar gân gogoniant,
Y Tri yn Un, Goruchaf Dduw,
Hyd byth bid gwiw ei foliant.

M. D.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

FFRAINGC.—Derbyniwyd llythyrau o Paris yn hysbysu fod parotôadau yn myned ym mlaen yno i ddanfon milwyr at y terfynau rhwng Ffraingc a Belgium. Penderfynwyd ar hyn o achos ymddygiad rhagrithiol a thrahaus Brenin Holand, yr hwn sydd yn bwgwth ymosod ar Belgium. Y mae triugain mil o filwyr i fyned yn ddioed at gyffiniau y ddwy wlad, ac i aros yno nes y cânt eu gorchymyn y'mhellach, gan fod Brenin Ffraingc wedi datgan ei feddwl na edy efe er dim i deyrnas ei fab y'nghyfraith gael ei haflonyddu gan William o Holand. Y mae y Dug o Orleans wedi myned i Brussels gyd â'r gennadwri at Frenin Holand, os bydd i'w filwyr ef feiddio dyfod i Belgium, y bydd iddo yntau yn ddioed ddanfon ei filwyr i'w wlad yntau, yn ol yr ammodau a gytunwyd arnynt gan y Brenin Leopold, sef, fod Belgium i gael ei hystyried yn wlad ammhleidiol. Y mae y newyddion o barthau deheuol Ffraingc yn hysbysu fod yr helyntion yno y'mhell o fod yn dangnefeddus. Y mae plaid y Brenin diweddar yn ymgryfhau, a'r Duges de Berri yn aros yn La Vendee, ac yn parhau i ddiystyru yr awdurdodau gosodedig, ac i ddirmygu bygythiadau y llywodraeth, a dywedir bod iddi nifer lliosog o bleidwyr.

Derbyniwyd llythyrau o Paris, y rhai a fynegant fod llywodraeth Ffraingc wedi ymrwymo yn y modd mwyaf difrifol nad ymyra mewn perthynas i helyntion Belgium a Holand, heb ymgynghori â Lloegr, ac na chaiff yr un milwr symud cam, nac un llong hwylio, i gynnorthwyo y Belgaid, heb yn gyntaf gael cydsyniad Lloegr, gan yr hon y bydd iddynt gael eu cyfarwyddo ym mhob peth. Yn wir y mae yn llawn bryd i'r achos hwn ddyfod i benderfyniad.

Dywedir i lynges Lloegr gael gorchymyn i ymbarotoi i hwylio yn ddioed i'r [illegible], hyn, ynghyd â'r fyddin o Dri[illegible] Mil o Ffraingc sydd eisoes wedi [illegible] a fydd yn debyg o roddi terfyn [illegible] sydd wedi parhau cyhyd [illegible] a Holand.

[illegible] Y newyddion o'r wlad hon [illegible] yn dra ofidiol ar ochr [illegible] Bayonne fod [illegible] Fferdinand, fel y [illegible] Yr oeddid yn [illegible] yn ol i hyny gym[illegible] Yr amser, a hyny [illegible] Portugal.

PORTUGAL.—Y mae yn dra thebygol y bydd canlyniadau pwysfawr yn dilyn o blaid Don Pedro a Phortugal ar ol marwolaeth Fferdinand, Brenin yr Hispaen. Y mae byddin Don Pedro yn cynnyddu o hyd mewn hyder a chryfder, tra mae achos Don Miguel yn gwanhau yn feunyddiol. Y mae y llyngesydd gwrol Sartorius yn hwylio yn ol ac ym mlaen yn yr afon Tagus; ond metha ei holl ddyfeisiau dynu allan ei elynion o'r porthladd llongau i gael ymladd â hwynt.

Newyddion Cartrefol.

YMWELIAD

Ei Hawrhydeddus Fawredd y DUGES O GAINT, *a'i Harddercheaf Ferch* y DYWYSOGES VICTORIA, *â Thref Conwy, Awst* 13eg, 1832.

NIS anghofir yn fuan y llawenydd a barodd ymweliad y personau goruchel hyn yn nhref Conwy ar ddydd Llun y 13eg o Awst, 1832. Y mae yn hysbys yn barod, fe allai i'r rhan fwyaf o ddarllenyddion y Gwyliedydd, bod y Dduges o Gaint, a'i merch, y Dywysoges Victoria, yr hon (os gwel Duw yn dda roddi hoedl iddi) sydd i lywodraethu arnom yn Frenhines yn ol llaw, gwedi dyfod i Beaumaris, i wneuthur eu harosfa yno am ryw amser. Ymwelasant a Chaernarfon yr wythnos o'r blaen, lle y derbyniwyd hwynt yn groesawus;—a hyspyswyd ryw fodd neu gilydd i drigolion Conwy Dydd Sadwrn, eu bod yn bwriadu ymweled a'u tref hwythau ddydd Llun y boreu, etto nid oedd un math o sicrwydd am y peth, ond rhyfedd y disgwyliad a'r parotôad a barodd hyd yn nod y sibrwd. Dydd Llun y boreu a ddaeth, â gwelid rhai yn cyrchu tu a'r dref gyda chalonau llawen i weled y "Frenines fechan" (fel y galwent y Dywysoges Victoria). Y'mhlith ereill aethum tu ag yno fy hun, ond ni welswn ddim yn wahanol i'r hyn a welodd fy llygaid o'r blaen; pelydrau 'r haul oeddynt yn ymdori ar dyrau 'r hen Gastell, a baner yn chwyfio ar ei gopa, fel arferol; ond pan aethum dros y bont, a thrwy 'r porth i'r dref, synais wrth weled y fath barotoadau rhyfeddol yn cael eu gwneuthur i groesawi yr ymwelyddion breninol! Dros amryw fanau o'r heolydd yr oedd bwaau o goed wedi eu hadeiladu, a'r rhai hyn i gyd wedi eu haddurno a llawryf gwyrddlas, ac a baneri symud-liw! Ar y borthfa *(quay)* lle yr oeddynt i dirio, ymrestrodd aelodau Cymdeithas *(Club)* Conwy yn ddwy res, un o bob tu, a'u ffyn hir-feinion yn eu dwy-

law, a safodd y Boneddigion âg oedd i gyflwyno yr Annerch i'w Mawrhydi ar eu hymweliad yn y canol. Yn yr heol tu uchaf i'r Porth Isaf, gwelid golwg tra hoff a chynhyrfiol, sef, Genethod yr Ysgol Rad, gwedi eu rhanu yn ddwy ran, un o bob tu i'r heol, a phob un o honynt a llawn swp o flodau hardd yn eu dwylaw i daflu dan draed y Dywysoges ieuangc ar ei mynediad drwy'r heol i'r Castell! Hyn a wnaed tan arolygiad Miss Owen o Heol y Castell, i'r hon y mae pob clod yn ddyledus am ei diwydrwydd, ei diben, a'i hamcan; y mae genym awdurdod i ddywedyd, i hyn foddhau y Dywysoges Victoria yn neillduol, ac megis tystiolaeth sicr o'r boddlonrwydd am yr anrheg hwn o barch a dalwyd iddi gan ei chyfoedion, gadawodd *Ddeg Punt ar Hugain* yn llaw y Ficer tu ag at gynnal Ysgolion Rhad Gonwy; a gallwn grybwyll yma ei bod gwedi bod yn hynod o haelionus mewn amryw fanau ereill yn y Dywysogaeth tu ag at ddwyn yr unrhyw achos clodwiw yn y blaen! Taled yr Arglwydd yn ol iddi ar y canfed am ei daioni! Oddeutu 12 o'r gloch, daeth y newydd i'r dref bod Agerdd Lestr Mr. Assheton Smith o'r Vaynol (yr hon oedd i drosglwyddo eu Mawrhydi, a'u cyfeillion, o Fôn i Arfon) gwedi cychwyn o Beaumaris; ac wrth hyn gwelid pob gwynebpryd yn crechwenu gan lawenydd; ond gan ei bod yn ormod trai i'r llestr fawr hon ddyfod i mewn i'r afon, tybiwyd yn addas, er diogelwch i'w Hanrhydeddesau, eu dwyn yn y Bâd Breninol (*Royal Barge*) ag oedd yn ei chanlyn. Parodd hyn iddynt oedi ychydig, a dechreuodd y disgwylwyr anesmwytho, o herwydd yr oedd pawb yn hiraethu am weled y "Freninea ieuangc;" ond nid hir y cawsant sylldremio; ond wele y cwch banerawg yn y golwg, a gwrthddrych dymuniad eu llygaid ynddo! Ar hyn, drylliwyd bron yr hen Gastell, a chaerau y dref, gan sŵn y bobl a'r magnelau, ac ychydig fynydau wedi hyn, yr oedd ei Hanrhydeddus Fawredd y Dduges o Gaint, a'i Hardderchocaf Ferch y Dywysoges Victoria wedi tirio dan hen furiau Conwy.

Wedi tirio o honynt, aethant rhag blaen i weled y Castell, lle y cyflwynwyd iddynt Anerchiad parchus gan y Boneddion canlynol:—

Parch. John Owen	R. H. Jones, Ysw.
Parch. Thomas Alban	John Lloyd, Ysw.
Parch. T. G. Roberts	G. T. Smith, Ysw.
Parch. Geo. Phillips	Mr. John Jones
Parch. J. E. Hughes	Mr. Samuel Owen
Parch. G. Williams	Mr. Thomas Roberts
W. H. Wayne, Ysw.	Mr. John Jones
Thomas Lloyd, Ysw.	Mr. Thos. Vaughan
Henry Raikes, Ysw.	Mr. Thos. Roberts
Jos. Wix, Ysw.	Mr. Edward Jones
Thomas Fell, Ysw.	Mr. Hugh Williams.
W. H. Cantrel, Ysw.	

ANERCH.

"I'W HANRHYDEDDUS FAWREDD Y DDUGES O GAINT."

Anerchiad ufuddaf a pharchedicaf trigolion Tref Conwy a'r gymmydogaeth.

"I gyflwyno i'th Anrhydeddus Fawredd ein teimladau gwresocaf o barch ar yr achlysur hwn, sy ddyledus i'r sefyllfa oruchel y'th osodwyd ynddi yn y deyrnas hon, yn enwedig, pan yr ydym yn canfod y fath rinweddau da yn gyssylltiedig â sefyllfa mor oruchel. Yr ydym mewn gwirionedd, gyda phob purdeb a gostyngeiddrwydd calon, yn talu i ti ein diffuant anrheg o glod a pharch tu ag atat.

"Dywenydd nid bychan yw genym dy anerch, ynghyd â'th Ferch ardderchocaf y Dywysoges VICTORIA, ar eich ymweliad a'n hen dref gaerog—ac er bod ein hynafiaid unwaith yn edrych gyda chasineb a dirmyg ar y Castell gorwych hwn, ag sydd yn awr yn harddu ein bro a'n hardal, etto nid drwg genym bod yr amser hwnw gwedi myned heibio. Eithr yn hytrach yr ydym yn llawenychu am ein bod yn awr gwedi ein cydgylymu â rhwymyn tangnefedd, gyda deiliaid lliosog ereill, mewn ufudd-dod i'n tirion Frenin, i'r hwn yr ydym yn addunedu talu gostyngeiddiaf barch ac ufudd-dod, megys ag y mae yn ddyledus—a phan y rhynga bodd i'r Hollalluog weled yn dda i alw dy Oruchel Ferch y Dywysoges VICTORIA i Deyrngadair y Deyrnas hon, yr ym yn ymrwymo ein hunain, hyd y mae gallu ynom, i chwanegu at ei dedwyddwch personol yn gystal a derchafu a sicrhau llwyddiant ei freniniaeth:

"Bydded i Frenin y Breninoedd fendithio a chynnysgaeddu dy Anrhydeddus Fawredd, a'th ardderchocaf Ferch y Dywysoges VICTORIA, a hir ddyddiau yn y mwynhad o iechyd a phob dedwyddwch!"

Darllenwyd yr Anerch mewn modd syml a difrifol gan y Parchedig John Owen; ac yr oedd yn eglur ddigon iddo gael argraff ar deimladau tyner ei Mawrhydi.

ATEB EI MAWRHYDI I'R ANERCH UCHOD.

"FONEDDIGION—

"Y mae y Dywysoges VICTORIA a minnau yn derbyn, gyda diolch gwresog, y fath arddangosiad amlwg o'ch teimladau caredig tu ag atom, yr ydym hefyd yn diolch i chwi am y derbyniad croesawus a gawsom gan bawb o bob gradd ar ein dyfodiad yma, i'ch hen dref rhyfeddol hon. Bid sicr i chwi mai dywenydd yw gweled y fath barch ac ufudd-dod yn cael eu talu i'w Brenin gan drigolion Conwy, o'r hyn y mae y croesawiad a gawsom ni yn eich plith yn brawf eglur."

Gwedi iddynt graffu yn fanwl ar adfeilion y Castell dros ryw amser, aethant yn ol, ynghyd â Syr John Conroy, Esgob Llanelwy, Mr. Assheton Smith, ac ereill, drwy yr heol i Westdŷ y Castell (*Castle Inn*) lle yr oedd bwrdd wedi ei hulio iddynt gan Mrs. Owen, a'i lenwi gyda phob math o ddanteithion. Gwedi gorphwys dros yspaid dwy awr, aethant dros y bont yn eu cerbydau breninol (*Royal Carriages*) pan rwygwyd yr awyr etto gan drwst magnelau a bloeddiadau yr edrychwyr. Ar ol hyn dychwelasant ar hyd y tir tua Bangor, a boreu dranoeth nid oedd dim i'w weled yn Nghonwy ond ambell ben yn curo dan effaith "Cwrw da."

GWYDDFODOLWR.

EISTEDDFOD BEAUMARIS,

A GYNNALIWYD YR 28*AIN A'R* 29*AIN O FIS AWST*, 1832.

Dydd Mawrth, yr 28ain o Awst, oedd y diwrnod a bennodwyd i Arddercbogion, Boneddigion, Lleenogion, a Beirdd Cymru, i ymgynnull ynghyd yn nhref Beaumaris i gadw un o hen ddefodau eu cyndadau ag sydd yn perthyn yn arbenig i hil Gomer. Yr oedd yr hin mor anwadal drwy yr wythnos o'r blaen, ac yn enwedig ar ddydd Llun, ag i beri i gefnogwyr yr Eisteddfod ofni y rhwystrid eu cyfeillion rhag bod yn wyddfodol ar uchel-wyl Gwalia. Yr oedd bore y diwrnod cyntaf yn dra chymylog; ond fel y nesâodd yr awr i agor yr Eisteddfod, y cymylau a wasgarwyd, a'r haul a dywynai yn ddisglaer ar "Fam Cymru." Yr oedd y dref yn llawn o ddieithriaid, ac yr oedd gwên sirioldeb yn ymorphwys ar wyneb y minteioedd a ddisgwylient am yr hyfrydwch ag oeddynt ar fedr ei fwynhau yn y castell. Yr oedd tyrfa liosog o Feirdd, Telynorion, a Dadgeiniaid, wedi cyrchu yno er y diwrnod o'r blaen. Am 11eg o'r gloch, y Llywydd, sef Syr R. Williams Bulkeley, Barwnig, A. S. dros Fwrdeisdref Beaumaris, y Noddwyr, y Cyfeisteddwyr, a'r Beirdd, wedi eu haddurno â'u hamrywiol dlysau, a ymgasglasant yn Llysdy y dref. Oddi yno y cychwynasant yn weddaidd ac yn rheolaidd tu a'r Castell, lle yr oedd niferoedd wedi ymgasglu eisoes. Tu fewn i furiau y Castell yr oedd esgynlawr helaeth wedi ei wneuthur, ar yr hwn y safai y Llywydd, y Noddwyr, y Cyfeisteddwyr, ac amryw o'r Beirdd. Yma hefyd yr eisteddai llawer o rïanod pryd-cain Cymru, Lloegr, a'r Iwerddon. Wrth sylla o'n hamgylch ar Arddercbogion a Boneddion Cymru ar y naill law, a meibion yr Awen, ac Ofyddion Cymru ar y llaw arall, adgofiwyd ni o ran o araeth hyawdl ein cyfaill Alun, a draddododd efe yn Eisteddfod Dinbych:—"Yn y cyrddau hyn, y rhai a noddant, a'r rhai a noddir, a ymgyfarfyddant. Yma y daw y noddedig wedi eistedd a llafurio wrth y Llyfryn a'r Greal: adroddant y daioni a wnaethpwyd, a gofynant genad i eistedd drachefn, a derbyniant adnerth a chalondid oddiwrth wenau eu noddwyr."

Wedi i sain yr udgorn crochlais hysbysu i'r gwyddfodolion fod yr Eisteddfod ar ddechreu, daeth y Parch. J. Blackwell, A. B. ym mlaen, ac a ddarllenodd y cyhoeddiad canlynol, yr hwn a adroddwyd yn Saesonaeg gan Aneurin Owain, Ysw.

"*Y GWIR YN ERBYN Y BYD.*"

"Yn y flwyddyn 1832, pan yw yr haul yn nesâu at Alban Elfed, yn awr anterth, ar yr 28ain o fis Awst, gwedi cyhoeddiad teilwng, agorir yr orsedd hon yn Nghastell Beaumaris yn Ngwynedd, i roddi gwys a gwahawdd i bawb a gyrchont lle nad oes arf noeth yn eu herbyn, ac y cyhoeddir barn gorsedd ar bob Awenydd a Barddoni a roddir dan ystyriaeth yn llygad haul, ac y'ngwyneb goleuni!—*Y gwir yn erbyn y byd.*"

Yna y Llywydd a ddaeth y'mlaen, ac a gyfarchodd y gwyddfodolion yn yr araeth hyawdl ganlynol:

"Fy Nghydwladwyr—Wrth ddilyn esiamplau Llywyddion yr Eisteddfodau a gynnaliwyd o'r blaen, fy nyledswydd yw gwneuthur ychydig o sylwadau ar ddibenion y Cyfarfodydd hyn. Ofnaf ei fod yn rhyfyg i mi dderbyn y swydd i'r hon y'm galwyd, am fy mod yn teimlo fy hun yn fyr o ddau o gymmwysderau angenrheidiol. Nid yw fy ngwybodaeth o hanes gwlad fy ngenedigaeth mor helaeth ag y dylai fod: ac yn ail, yr wyf yn hylwyr anhyddysg yn iaith y Cymry. Ni allasai dim ond awydd cryf a dyhewyd gwresog i gyfranu yr hyn a allaf tu ag at hyrwyddo Llëenyddiaeth Gymreig fy nghymmell i lenwi y sefyllfa oruchel yr ydwyf yndi yn awr. Wrth gydnabod fy anghymmwysder, erfyniaf hynawsedd y gwyddfodolion, a hyderaf y derbyniaf bob cynnorthwy gan y boneddigion a'r boneddigesau sydd o'm hamgylch. Gan y dichon fod rhai o'm cydwladwyr sydd yn awr yn bresennol yn anwybodus o ansawdd arbenig Eisteddfodau, ymdrechaf ar fyr eiriau ddynodi eu dechreuad a'u dibenion. Yn yr amser gynt cynnelid yr Eisteddfodau bob tair blynedd. Eu prif ddiben oedd coleddu llëenyddiaeth, dyrchafu moesau y werinos, ac yn enwedig er cefnogi Barddoniaeth a Pheroriaeth. I'r dibenion hyn y cynnaliwyd yr Eisteddfodau yn y dyddiau gynt, ac ni allaf ddywedyd fod eu dibenion wedi cyfnewid yn y dyddiau hyn. Y dysgedigion o'm hamgylch a'm hysbysant mai anfynych y gwelwyd cyfansoddiadau Cymreig a dalent eu cystadlu â'r rhai a gyflwynir i'r cyfarfod hwn, ac ni chawsant erioed eu rhagori. Yr wyf yn ddyledus i ereill am yr hysbysiad; ac yn hyn gorfydd arnaf ddioddef y gosp a rydd anwybodaeth bob amser. Byddwch yn ddyledus i Feirdd Cymru am y diddanwch sydd yn eich aros. Ymofidiaf yn ddwys fod sefyllfa y radd anrhydeddus hon o ddynion mor wahanol i'r hyn ydoedd sefyllfa y Beirdd yn yr oesoedd a aethant heibio. Er fod cyfnewidiad yn eu sefyllfa, nid oedd eu nodweddiad wedi cyfnewid dim. Yn y cynoesoedd y Beirdd oeddynt gydymdeithion parhâus a chyfeillgar i Dywysogion Cymru; yn eu dilyn i'w rhyfeloedd, ac yn eu cefnogi a'u hannog ar faes y frwydr; ac yn amser heddwch yn peri dywenydd a chysur iddynt yn eu trigfanau a'u palasau. Er fod Beirdd yr oes bresennol yn is na'u cyndeidiau o ran eu sefyllfa, nid ydynt islaw iddynt o ran eu cynneddfau Barddonol. Er na allaf haeru fod yr Eisteddfod hon wedi ei gwysio ynghyd drwy awdurdod Freninol, megys yn yr oesoedd gynt, etto hyfryd genyf ddatgan ei bod dan nodded Breninol. Gwych genyf ganfod, fel y mynegais eisoes, nad yw Awen Cymru wedi diflanu etto. Hyderaf y bydd i'r Eisteddfod hon enyn y'mynwesau pob un o honom y teimladau gwresog o ffyddlondeb a gwladgarwch."

Dilynwyd yr araeth hon gan fonllefau o gymmeradwyaeth. Ar ol i'r Llywydd eistedd i lawr, a'r bonllefau ostegu, yr Ysgrifenydd, a wahoddodd y Beirdd a gyfansoddasant Englynion ar agoriad yr Eisteddfod i ddyfod ym mlaen i'w hadrodd hwynt. Rhai o'r Beirdd a ufuddhasant i'r gwysiad, ac a draddodasant eu Henglynion, ond drwg genym i ni fethu cael adysgrif o Englynion Mr. W. Lloyd, o Lysceinion, Llanfair-mathafarn-eithaf, ac o Englynion Hugh Tegai.

CYFARCHIAD I'R CADEIRYDD.

Henffych o ddawnwych ddywenydd——Syr Risiard,
Syw rasol Gadeirydd
I *Awen* iawn ef fydd
A chu lais yn uchlesydd.

O'i dda rinwedd ddewr hynod——ei lwyddawl,
  Coledda'r cyfarfod,
 Noddwr y gân, glân ei glod,
 Was da addfwyn Eisteddfod.

Llawenydd ein Llyw union——eich gweled
  A'ch golwg mor foddlon
 Ym mysg Beirdd, a miwsig bôn
 Dewr addas y Derwyddon.

I noddi Awenyddiaeth——wych alwad,
  A choledd Dysgeidiaeth,
 Yn glau yn ddiau e ddaeth
 Athronwyr yn feithriniaeth.

Brythoneg, bêr iaith union——law-forwyn,
  Lefaro tra gwendon,
 Tra amser, tra sêr, tra sôn,
 Tra mwyn naws ter Monwysion.

Mor hyfryd eres, dymor frodorion,
Clywed y bonedd clau eu dibenion,
Denai'r Seneddwyr dros Awenyddion,
A gwâr Rianawd mor wiw gywreinion,
Llên mâd yn lloni Môn——mor weddawl,
A dala'n wrawl hen delynorion.
RICHARD PARRY, *Llanerchymedd.*

ANERCHIAD I EISTEDDFOD BEAUMARIS.

Henffych well, *Castell* ein gwestawr——mirain
  Beaumaris brydferthfawr
 Eisteddfod, yn wes hoeddfawr,
 Daeth o lwydd diau i'th lawr.

Yn awr, Môn wen, crechwena——iawn achos,
  Yn uchel banllefa;
 C'od Eisteddfod hynod, ha!
 Llon wychawl, llawenycha.

Syw roesaw i *Syr Risiard*——ein dewrwych
  Gadeiriwr mwyn penllad,
 Baronhil, o bur iawn had,
 Mynweswn y *Monwysiad*.

Ac i'r Awen, ein goreuwyr——ddaethant
  Yn ddoethaf achleswyr;
 Sai'n haeddawl ein Seneddwyr,
 Cadw'n hiaith, yw gwaith y gwyr.

Heb *Iorwerth*, er ein cyfnerthu——wele
  Anwylion o'n dentu;
 Hil Tudor, ein Cynor cu,
 Hynif o Fôn yn hanu.

Er alltudio hyd i orwyllt oedwig,
Goronwy o'r mawrion i gwr Amerig,
Daw i Fôn raddau, diau 'n fawreddig,
Daw i'n Hawen fwyn addien foneddig,
Chwai y braw uchel eu brig——a'i graddau,
Yn bur ei moesau, yn ber ei miwsig.

Daw ail *Oronwy*, od eiliwr union,
Etto rhyw *Feilir* welir yn wiwlon,
A gwiw Feirdd enwog fo o radd *Einion*,
Ednyfed, a *Gwalchmai*, garai ragorion,
Cyfyd o'n mysg, cofiwyd Môn,—a'n mamlaith,
Ha! ha! in' eilwaith, a ddaw anwylion.
THOMAS PARRY, *Llanerchymedd.*

Y Parch. J. W. Rees, o Gascob, a ddarllenodd Bennillion Saesonaeg o gyfansoddiad Mr. H. Jones, o Ferthyr Tydfil.

Mr. T. Ll. Jones (*Gwenffrwd*) gynt o Dreffynon, yn awr o Lynlleifiad, a draddododd Bennillion Saesonaeg, y rhai a gyfansoddasai ar yr achlysur. Terfynodd trwy ddarllen y Penill Cymraeg a ganlyn:

Hil telynorion, doed adnerth i'ch tannau,
  Boneddion gwladgarawl a dyrant yn nghyd
I noddi y Beirddion, ac enyn plethiadau
  Yr Awen, fu bellach heb achles gyhyd.
Mawrion feithrinant wir ddawn Awenyddion,
Blodeued yr Awen tra saif Cymru dirion,
Mewn cof tra daiaren boed iaith yr hen Frython,
Ei Beirddion yn enwog hyd ddiwedd y byd.

Ar gais yr Ysgrifenydd, y Beirniaid a ddaethant y'mlaen i ddatgan eu dyfarniad ar yr amrywiol gyfansoddiadau a osodwyd dan eu hystyriaeth.

I. Gwobr o Saith Bunt, a Thlws Arian o werth Dwy Bunt, i awdwr y Chwe Englyn goreu ar "*Pont ar Fenai*:" a gwobr o Dair Punt a Deg Swllt i'r ail oreu.

Y Parch. E. Evans (Ieuan Glan Geirionydd) a draddododd ddyfarniad y Beirniaid ar y pwngc hwn. Ymddangosodd 62 o Ymgeiswyr am y gwobr hwn, ac o gyfansoddiadau y rhai hyn dewiswyd *wyth* ag oeddynt yn rhagori ar y lleill, ac o'r wyth hyny, y rhai a arwyddwyd gan *Deiniol* oedd y goreu, ac yn teilyngu y gwobr. Y Beirniaid a gynghorent roddi tlws i awdwr yr Englynion a arwyddwyd *Glanmenai*. Cynghorent hefyd roddi yr Ariandlws, a Thair Punt a Deg Swllt, i *Deiniol*, a rhanu y Saith Benadur yn gydradd rhwng yr Ymgeiswyr ereill.

Galwyd ar *Deiniol* i ddyfod ym mlaen, a chyhoeddodd y Parch. D. Williams, Offeiriad Clynog, mai *Ebenezer Thomas*, Athraw Ysgol Wladwriaethol Clynog, oedd yr awdwr buddugol. Mynegodd Mr. Williams, mai gorwylder Mr. Thomas oedd yr achos na fuasai yno yn wyddfodol. Ar hyn yr Argiwyddes Bulkeley a wisgodd Mr. Williams â'r Ariandlws.

YR ENGLYNION BUDDUGOL I BONT MENAI.

PONT MENAI, pan'd dymunol——ei chadwyn
  A'i chydiad gorchestol,
 Di lerw did o lawer dôl,
 A phlethiad asiad oesol.

Oesol Adail seiliedig——ar waelod
  Yr heli chwyddedig,
 Niweidio'i mur unedig
 Nid all y dôn â'i dull dig.

Er dull dig rhuad hallt eigion——ai syfl
  Nes syflo *Eryron*;
 Ac o'i ffurfio caiff Arfon
 Bont tra myg i Ben tir Mon.

Pen tir Mon, pa antur mwy——ei gyraedd
  Dros gerynt Porthaethwy?
 Nid Bâd, y Bont safadwy,
 A ddaw a glân yn ddi glwy'.

Di glwy' yw tramwy a gwneud tremiad——ar
  Yr orwech adeilad,
 Uwch, o ran ei chywreiniad,
 At iawn les, na Phont un wlad.

Nid oes un wlad îs y ne' lon——fyth deifl
  Y fath Did dros afon;
 Na chynygiwch, enwogion,
 Heb wneyd taith hyd y Bont hon.

DEINIOL.

II. Cyhoeddodd yr Ysgrifenydd mai y gwobr nesaf oedd Deg Punt, gan y LLYWYDD, am y Marwnad goreu er "*Coffadwriaeth am Owain Myfyr.*" Drwg oedd ganddo hysbysu na dderbyniwyd ond dau gyfansoddiad ar y pwngc hwn, ac yr oedd y rhai hyn mor wael, fel nad oedd yr un o honynt yn deilwng o'r gwobr. Darllenwyd llythyr oddiwrth y gwladgarwr hybarch hwnw, sef Richard Llwyd, Ysw. o Gaerlleon, yn datgan ei alar dwys fod Beirdd Cymru yn teimlo cyn lleied o barch tu ag at goffadwriaeth un o addurniadau arddercbocaf Cymru, ac un o golofnwyr gwresocaf llëenyddiaeth Cymreig.

[illegible]

"[illegible]"

[illegible] Mynegodd hefyd lawer am haelioni, lywodraeth, a gwladgarwch etifedd presennol *Mostyn Hall.* Ond wedi y cwbl gadawodd le i barddoni ereill i ymhelaethu ar rinweddau y teulu ardderchog hwnw. I'r etifedd presennol, Llywydd hybarchus yr Eisteddfod, gellid cymmwyso y llinellau canlynol

Llwyddiant i'w deulu,
Llwyddiant i'w dŷ,
Llwyddiant i'w gariad,
A dedwydd bo fe.

Yr *Ysgrifenydd* a wahoddodd Bronwen i ddyfod ymlaen; ond gan nad oedd neb yn ateb, torwyd y sel, a chanfyddwyd mai yr Olyddes Angharad Llwyd [illegible] *Bronwen.*

[illegible] Miss A. Llwyd, gwisgwyd Miss [illegible] Williams a'r arianddlws.

[illegible] gyd a'r delyn [illegible]. Wedi hyny adroddwyd [illegible] gan H. Davies, Ysw. [illegible]

[illegible]

"[illegible]"

[illegible]

W. O. P[illegible],
J. B[illegible]."

[illegible] *Cynddelw* [illegible] Y Cynddelw [illegible] y Parch. J. Jones, [illegible].

VI. [illegible] am yr Awdl oreu ar "*[illegible]*" mab yr ardderchog Syr E. Mostyn, Llywydd Eisteddfod Dinbych.

Y Beirniaid ar y pwngc hwn oeddynt y Parch. J. Blackwell a'r Ysgrifenydd. Y cyntaf a ddarllenodd y Feirniadaeth ganlynol;—Nid ydym yn cofio i ni gael gorchwyl mwy anhawdd i'w gyflawni na dyfarnu y fuddugoliaeth rhwng dau gydymgeisydd ar y testyn cynhyrfiadol hwn, *Simwnt Fychan* a *Simwnt yr oes yma.* Y ddau ydynt, yn ein barn ni, yn haeddu canmoliaeth, ie, o'r braidd yn gydradd; ond gan fod yn rhaid i ni ddyfarnu yr Arianddlws i un o'r cydymgeiswyr, tybiwn fod *Simwnt yr oes yma* yn rhagori ychydig ar ei gydymgeiswr *Simwnt Fychan.* Pan yr anturiwn haeru nad yw y Cywyddau hyn yn llwyr annheilwng o'r testyn teimlwn ein bod yn rhoddi iddynt y ganmoliaeth uchaf yn nhyb pawb sy'n hysbys o rinweddau gwrol etifedd ieuangc Talacre. Yr ydym yn meddwl mor dda am gyfansoddiad *Simwnt Fychan* ag y dymunem iddo ddatgan ei enw; a phe meddiem cyflwynem ef i ystyriaeth y Cyfeisteddwyr.

J. Blackwell,
William Jones."

Ha…

Pan alwyd ar *Simwnt yr oes yma*, cyfododd W. Edwards, Ysgeifiog, ac a arddelodd yr enw. Gwisgwyd ef â'r Ariandlws gan Mrs. Brice Pierce. Galwyd ar *Simwnt Fychan* i ddatgan ei hun; a daeth W. Edwards, Llanberis (Gwilym Padarn) ym mlaen.

VII. Gwobr o £20, ac Ariandlws o werth £5, am yr Awdl oreu ar "*Long-ddrylliad y Rothsay Castle*," a gwobr o £10 am yr ail oreu.

Y Beirniaid oeddynt y Parch. W. Davies a W. Jones, Ysw. yr Ysgrifenydd. Derbyniwyd 19 o gyfansoddiadau ar y testun hwn. Y Parch. T. Richards a ddarllenodd lythyr oddiwrth y Parch. W. Davies, yn cynnwys ei feirniadaeth ef ar y cyfansoddiadau. Barnai mai yr Awdl dan y ffug enw "*Un a gâr fyw yn nglân y môr*" oedd yr oreu; a'r un dan y ffug enw "*Seiriol Wyn o Ben Môn*" oedd y nesaf. [Gosodwn y llythyr hwn mewn gwisg Gymreig yn ein Rhifyn nesaf.]

Yr Ysgrifenydd a gyfarchodd y gwyddfodolion, ac a ddywedodd y byddai yn rhyfyg ynddo ef dreulio eu hamser ar ol iddynt glywed barn Bardd mor ddysgedig a'r athrylithgar *Gwallter Mechain*. Yn unol â chyngor Mr. Davies, a dymuniad y Cyfeisteddwyr, darllenasai, gyd âg eithaf manylrwydd, y ddwy Awdl rugoraf—ac yn ei dyb ef cyfansoddiad *Un a gâr fyw yn nglân y môr* oedd yn deilwng o'r gwobr. Ni welodd efe ddim erioed yn ngwaith Beirdd Cymru i'w gystadlu â rhyw ranau o'r Awdl ardderchog. Pe anfonesid dim ond yr Awdl hon i'r Eisteddfod buasai yn werth yr holl draul a'r drafferth, a rhoddai lwyr foddlonrwydd i'r holl Dywysogaeth. Yr Ysgrifenydd a ddarllenodd y dyfyniadau canlynol—

* * * * *

"Crychferwai ymrwygai y mawr eigion,
Ewynai 'i aflonydd donau 'n flinion,
Unwedd a 'mwriawl fynyddau mawrion,
Och! oedd ei grothawg fawr-chwydd hagr weithion,
Ymluchiai, taflai bob ton——hyd y sêr
Yn eu gorwyllter eu dagrau heilltion.

E ddeuai eilwaith yn nerthol ddyli'
O entrych hoywnef, gan wyllt drochioni,
Nes rhwygo y safngerth aelgerth weilgi
Anferthawl, a'i ddreigiawl gynddeiriogi,
Y llong ym mherfedd y lli'——ymsiglodd,
A tharanodd bob peth ei thrueni!

Duw arwr y gorddyfnderoedd,
A'i enwog lais yn galw oedd
Ei filoedd i ryfela.

Ni welid pelydr haulwen,
Y ne'n ddu bygddu uwch ben;
Twrf corwynt, drowynt, o draw,
Yn yr awyr yn rhuaw.

Dan chwiban d'al allan o'i 'stafellau,
A heriai fyddoedd drwy 'i gynhyrfiadau,
A Duw a roddodd lacàd i raddau
I ffrwyn gadwynog y ffyrnig donau,
Rhuthrodd, fe ddyrnodd y ddau——'sclyfaethgar
Drwy 'u bâr anwar nes duo 'r wybrenau.
A'r *Rothsay* hithau ar hynt
I dir angau 'n myn'd rhyngynt.

* * * *

Pan alwyd ar yr ymgeisydd buddugol i ddyfod ym mlaen Mr. William Williams (Gwilym Caledfryn) Gweinidog yr Anymddibynwyr yn Nghaernarfon, a arddelwodd yr enw "*Un a gâr fyw yn nglân y mor.*" Gosodwyd Mr. Williams yn y Gadair gan y Beirdd Cadeiriawg I. G. Geirionydd, Bardd Nantglyn, a Gwilym Cawrdaf. Yna gwisg-

G…
dde…

Y P… wobr a d… cynnwysai … dderchog. Ai… yn yr Iaith Gym…

Yna canwyd Pen… ddifyrwch i'r gwyddfod… wyd y rhoddid Ariandlws … Duges Caint, a'r Dywysoges … Englyn goreu ar "*Briodas y* … *W. Bulkeley, Barwnig.*" Fel … achosion yr Eisteddfod am y boreu …

Yn y prydnawn aeth yr Ysgrifenyd… J. Blackwell i luest-dŷ y Beirdd, ac a ddar… yr Odlau Buddugol. Yr oedd y rhan fwyaf …wrynt yn cydnabod cyfiawnder y dyfarniad—… gofidus oedd genym glywed sylwadau maleisus …i o'r Beirdd a ennillasai gampdlws y boreu hwnw. Y mae nodweddiad y Beirniaid mor adnabyddus i bawb, fel nad oes achos i'w amddiffyn. Yr oedd pawb yn unfryd yn eu canmoliaeth i Awdl yr enwog Fardd Gutyn Peris.

(*I'w barhau.*)

…YDD.

[RHIF. 115.

SESSIWNAU GWYNEDD.

PRAWFIADAU Y CARCHARORION YN SESSIWN CAERNARFON.

(*Parhad o du dal. 286.*)

Richard Jones, Ieuengaf, *Owen Evans*, ac *Owen Owens*, a gyhuddwyd am ymosod ar *Humphrey Jones*. Cafwyd hwy yn *Euog*—a'r Barnydd a'i dyfarnodd hwynt i gael eu *carcharu am chwe mis.*

LLADRATA OEN. *Harry Williams* a gyhuddwyd o ladrata oen ar y 18fed o Mehefin diweddaf, o eiddo William Edwards, Llanwnda.

William Thomas, y cyhuddydd, a dystiodd mai Amaethwr ydyw. Yr oedd ganddo ddeadell o ddefaid yn cael eu golchi ar y 18fed o Fehefin. Yr oedd un oen ar goll. Gwelodd ef drannoeth. Pan gollwyd yr oen nid oedd ganddo un nod ar ei glust. Gwelodd ef drannoeth yn ngardd y carcharor gyd âg oen arall, â'i glust wedi ei nodi. Y cyhuddydd a ddaeth a'r fam yno, pan y darfu hi a'r oen adnabod eu gilydd yn ebrwydd. Gofynodd i'r carcharor yn nghylch yr oen, yr hwn a ddywedodd mai ei oen ef ei hun ydoedd, ond ni ddangosai ei fam.

Robert Owen sydd was i'r cyhuddydd, yr hwn a orchymynodd iddo ddyfod a dafad at wrych gardd y carcharor, a gwelodd yr oen yn sugno.

Y carcharor a ddywedodd iddo golli oen, ac iddo dybied mai efe oedd bian yr oen oedd yn ei ardd.

Wedi i'r Rheithwyr fod yn ystyried am dair awr cawsant y carcharor yn *Euog*.

Y Barnydd, wrth gyhoeddi y ddedfryd, a sylwodd fod y gyfraith ynghylch y trosedd o ba un y cafwyd y carcharor yn Euog, wedi cael ei chyfnewid, rai dyddiau yn ol, ac nad allai efe leihau y ddedfryd, yr hon a dybiai efe yn dra llym mewn perthynas i'r carcharor. Yr oedd efe dan yr angenrheidrwydd o ddyfarnu y carcharor i gael ei *alltudio dros ei oes;* ond ymofynai am leihad gan yr awdurdodau priodol.

TORI TY. *Griffith Roberts* a gyhuddwyd o dori i dŷ Mr David Williams, Cyfferiwr, Pwllheli, a lladrata oddiyno 20 swllt o bres. Ymddangosodd, oddiwrth y dystiolaeth, fod y carcharor wedi myned i *cellar*, ac oddiyno, trwy *trap door*, i fyna i'r masnachdŷ. Ac wedi cymmeryd y pres o'r man y

III. Y gwobr nesaf oedd Pymtheg Punt, ac Ar-
landiwe o werth Pum Punt, am y Traethawd Sa-
esnaeg goreu ar "*Hanes Ynys Môn, ynghyd â*
Draethodau o'r gwyr enwocaf a bres...
ynddi."

Y Parch. J. H. Cotton o Fangor, ...
dyfarniad y Beirniaid ar y Traeth...
wedodd ei fod yn teimlo ei hun...
gorchwyl, yn enwedig am ...
yn rhedeg yn ei wythenau...
holl gymmwysderau ...
herwydd byrdra yr ...
dros y Traethodau ...
gan ei dyb, fod ...
ar y lleill. ...
argwel, ...
cael h...

...nesion, &c.

wyd ef i'r Arlandiwe gan yr Arglwy-
Gruffydd Williams, Llandegai (Gutyn
al y ffug-enw "*Seteriol Wyn o Ben*-
Parch. J. Blackwell a sylwai, er m-
teilyngal cyfansoddiad Gutyn Per-
ewer o ddillynion, a drych ieddyll-
oedd hi i un o'r Awdlau dichly-
...g.
...illion gyd â'r delyn, er mawr
...pion. Wedi hyny cyhoedd-
gan ei Huchel Fawrhydi
Victoria, am y Pedwar
Llywydd, Syr R. B.
...yn y terfynwyd
...n.
a'r Parch.

...a ...os ...idd ...i'w

Parry,

Y HUNANGYNNALIOL Y GERI...

(...*pporting Cholera Dispensary.*)

...ham, pentref yn Sir Warwick, ...Gymdeithas er ysgafnhau y can-
...gofidus ped ymwelai y *Cholera*
...ardal hòno. Y mae i bob pen-
...ddo yn rhoddi y swm o Dair
...Pum Swllt yn yr wythnos hawl
...northwy meddygol i bob aelod
..., a chaniatêir iddo ddeuddeg
... swm a dalo yn wythnosol tra y
...neb o'i deulu yn glaf o'r *Cholera*;
... digwydd marw neb a fyddo yn
...ai Swllt yn yr wythnos, y mae Pum
...nt i gael eu talu i'w deulu, a Dwy
...unt i'r sawl a roddo yn wythnosol lai
...na Swllt. Yn y flwyddyn 1823 ffurfiwyd
...yn y Pentref hwn y Meddygdŷ Hunan-
gynnaliol (*Self Supporting Dispensary*)
cyntaf yn y deyrnas. Dilynwyd y siampl
ragorol hon gan amryw drefydd a phen-
trefydd Lloegr gyd â'r effeithiau mwyaf
llesol; ond ni chlywsom etto am un Gym-
deithas o'r fath yn Nghymru.

Haelioni Prydain.—Y casgliadau a wnawd gan yr amrywiol Gymdeithasau Crefyddol yn ystod y flwyddyn yn diweddu Mai, 1832, ydynt fel y canlyn:—

	£.
Bibl Gymdeithas Frytanaidd a Thramor ..	81,700
Cymdeithas y Methodistiaid Wesleyaidd ..	48,200
Cymdeithas Genhadol yr Eglwys	48,700
Cymdeithas Genhadol Llundain	34,500
Cymdeithas Wyddelig Llundain	9,800
Cymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol ym mhlith yr Iuddewon	11,000
Cymdeithas i gynnorthwyo Morwyr a Milwyr	5,000
Cymdeithas Traethodau Crefyddol	3,300
Cymdeithas Eglwysaidd Wyddelig	3,000
Cymdeithas Genhadol Cartrefol	4,000
Bibl Gymdeithas y Morwyr a'r Milwyr....	2,700
Cymdeithas y Llyfr Gweddi Gyffredin a'r Homiliau	2,700
Cymdeithas yr Ysgolion Frytanaidd a Thramor	2,500
Cymdeithas Gyfandirol	1,900
Cymdeithas Porthladd Llundain	700
Cymdeithas er Addysg Gristionogol	600
Cymdeithas Gwybodaeth Eglwysig	440
Cymdeithas yr Ysgolion Sabbothol	340
Cymdeithas [illegible] Llundain	390
Cymdeithas er cadw Sancteiddiad y Sabbath	240

Nid ydyw rhai Cymdeithasau, megys y Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol, a'r Gymdeithas er taenu yr Efengyl mewn Gwledydd Pellenig, Cymdeithas Genhadol y Bedyddwyr, &c. yn gwneuthur eu cyfrifon blynyddol i fynu yn mis Mai; ond pe rhoddid y rhai hyn at y rhai a enwid, byddai y swm a gasglwyd, yn y wlad hon, at achosion crefyddol yn unig yn fwy na 500,000 yn flynyddol.

Aberhonddu.—Ymddengys oddiwrth y Newyddiaduron fod rhai o drigolion afreolus Aberhonddu wedi ymosod ar Syr Charles Morgan wrth iddo ddyfod i'r dref hòno i gyflawni ei ddyledswydd fel Uchel-reithiwr. Ei gyfeillion a aethent i'w gyfarfod ef, ac a dynasent ei gerbyd i'r dref. Cyfarfyddwyd hwynt gan dyrfa afreolus, y rhai a ymdrechasant ddadymchwelyd y cerbyd. Un o honynt a daflodd gareg, ac a darawodd Syr Charles yn ei dalcen nes oedd y gwaed yn ffrydio. Cludwyd ef i dŷ, ac y mae yn awr wedi iachâu. Er cymmaint yw haelioni Syr Charles Morgan, ac er cymmaint o ddaioni a wna efe i'r dref hòno, etto hyn yw y tâl a gafodd efe am ei holl gymmwynasgarwch!

Dydd Mercher, y 19 o Fedi, gweinyddodd Arglwydd Esgob Bangor y ddefod apostolaidd o Gonffirmasiwn, yn Nghapel St. Mair, Caernarfon, ar oddeutu cant o bobl ieuaingc; a'r wythnos o'r blaen gweinyddodd ei Arglwyddiaeth yr un ddefod yn Beaumaris ar oddeutu 200.

Ymddiriedodd y Duges o Gaint i ofal y Parch. D. Gryffydh, Curad Llanfair-pwllgwyngyll a Llandysilio, ym Môn, £30 tuag at adeiladu Ysgoldy yn ol y Drefn Wladwriaethol, er lles plant tlodion y plwyfydd hyny.

DYRCHAFIAD EGLWYSIG.

Y Parch. William Jones, Curad Penbryn, Sir Aberteifi, i Ficeriaeth Llanrian—rhydd trwy farwolaeth y Parchedig William Roberts. Tadog, Arglwydd Esgob Tŷ Ddewi.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] TACHWEDD, 1832. [RHIF. 115.

MYFYRDODAU AR SANCTEIDDRWYDD DUW.

"CLODFORWCH wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef:"—Ei sancteiddrwydd ef! Pe buasai wrth goffadwriaeth ei drugaredd ef, neu ynte ei ddoethineb, ni buasai y gorchymyn yn frawychus nac yn gyffrous; oblegid y mae braidd yn ammhossibl i ni gofio gweithredoedd y priodoliaethau hyn, heb deimlo rhyw raddau o ddïolchgarwch: ond sancteiddrwydd! hon yw y briodoledd hòno o eiddo y JEHOFAH a yrodd ymaith i losgfëydd tragywyddol yr angylion syrthiedig, a hon a geidw ddrysau 'r nefoedd yn glöedig dros byth yn erbyn pob aflan, a'r hwn sydd yn gwneuthur ffieidd-dra. Hon a drefnodd ac a sicrhaodd y gagendor fawr rhwng anneddle y seintiau a thrigfanau 'r gwae. Hon gan hyny yw y briodoledd hòno o eiddo Duw, pa un yr ydym ni, fel creaduriaid syrthiedig, yn naturiol ac yn fwyaf neillduol yn ei hofni. Yr ydym hyd yn nod yn chwannog i ddymuno i Dduw fod yn llai sanctaidd, gan dybied y buasai gwell sail i ni obeithio am iachawdwriaeth, pe na buasai ei burdeb difrycheulyd yn anghyfnewidiol. Rhaid i dybiaethau o'r fath hyn fod yn ddisail; oblegid sancteiddrwydd yw prydferthwch, gogoniant, enw, a llywodraeth y JEHOFAH. Mae angylion ac arch-angylion, cerubiaid a seraphiaid, yn canfod Duw yn ei berffeithrwydd, tra yn syllu ar ei sancteiddrwydd; am hyny rhaid i ni bwyso 'r gwirionedd hwn hyd nes y deallwn ef. Ystyriwn, pe bai Duw yn ansanctaidd, neu ynte ei fod yn llai sanctaidd, pa beth a fyddai 'r canlyniad? Yr wyf yn ei ganfod ar unwaith, pe na buasai sancteiddrwydd yn hanfodi yn y Bod Dwyfol, fe fuasai yn bryd gosod y fwyall ar wreiddyn pob gobaith am ddedwyddwch ym mhlith dynion ac angylion; oblegid ni ofala Duw ansanctaidd am neb—nid arbeda neb—ni charai iachawdwriaeth neb; ond yn annedwydd ynddo ei hun, efe a lanwai y byd â thrueni anorphen. Y mae yn dda hyd yn nod i'r uffernolion ei fod yn Dduw anfeidrol yn ei gariad at sancteiddrwydd, oblegid y mae y briodoledd hon yn sicrhâd tragywyddol yn erbyn pob anghyfiawnder; ni chymmerir un llwybr, ni arferir unrhyw foddion tu ag at eu poenydio, ond y cyfryw ag a fyddo yn hollol gydsyniol â pherffaith sancteiddrwydd. Drwy gydol tragywyddoldeb sancteiddrwydd a reola boenau uffern mor gyfiawn a gwynfyd y nef, ac ni oddefa hyd yn nod i gysgod anghyfiawnder dduo wyneb y pwll diwaelod.

"Mor ynfyd oeddwn ac heb wybod; anifail oeddwn o'th flaen di"—pan ddymunais i ti fod yn llai sanctaidd: ni buasai dim i'w obeithio, eithr pob peth i'w ofni, oddiwrth hollalluawgrwydd ansanctaidd. Pe disgynai 'r planedau o'u cylchdroadau, a'r haul o ganol-bwynt y nefoedd, hyd nes y byddo llu 'r nef yn ymddryllio yn chwilfriw, fel tameidiau o iâ mewn rhyferthwy ofnadwy, ni fyddai hyn ond megys ymladdfa brychau ym mhelydr yr haul o'i gydmaru â galluoedd a dïaleddau anfeidrol y BOD tragywyddol, yn ymddisgyn o ganolbwynt sancteiddrwydd dihalog. Hawdd y gallasai *Charnock* ddywedyd, "Heb sancteiddrwydd buasai dialedd Duw yn wallgofrwydd, a'i allu yn greulonder."

Ystyriaf etto, oblegid yr wyf yn dymuno clodfori "wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef," a'i foliannu â'r deall; pe na buasai Duw yn sanctaidd, ni buasai wedi darparu Ceidwad i rai ansanctaidd. Pe na buasai cariad Duw at sancteiddrwydd yn anfeidrol, ni buasai erioed felly

wedi caru y byd, fel ag i roddi ei Fab yn iawn dros bechod. Os oes dim yn wirionedd sicr ac eglur ynddo ei hun, y mae hyn. Nid oedd cariad anfeidrol Duw at sancteiddrwydd, ac nis gallasai ychwaith, yn ei rwymo i achub pechaduriaid: prawf anwadadwy o hyn a gawn, drwy iddo *fyned heibio* i'r angylion syrthiedig. Ond dywedaf etto, pe buasai heb garu sancteiddrwydd yn anfeidrol, ni buasai yn achub unrhyw greadur syrthiedig yn y byd: canys beth yw achub pechadur? Atebaf, ei wneuthur yn sanctaidd, ac o ganlyniad yn dragywyddol ddedwydd. A hyn ni wnaethai Duw ansanctaidd, oblegid bod hyn yn hollol wrthwynebol i'w natur. Ond ar y llaw arall, y mae gan y Duw "gogoneddus mewn sancteiddrwydd" ddibenion goruchel a rhesymau galluog am gymmeryd mewn llaw, a gorphen iachawdwriaeth pechaduriaid; canys er nad yw ef yn rhwym i achub neb, etto y mae yn deilwng o hono iddo adferu ei ddelw ei hun ar eneidiau anfarwol, a thrwy hyny ychwanegu pelydrau ysblenyddawl ei ogoniant.

Yn awr, dechreuwn ei foliannu â'r deall, ac â'r galon hefyd, am ei sancteiddrwydd!

Y bwriad o iachawdwriaeth a darddodd yn ei sancteiddrwydd. Cariad yw ffynnonell iachawdwriaeth, a sancteiddrwydd yw y ffynnon o ba le y tarddodd prynedigol gariad. Pe na buasai Duw yn gariad, ni buasai un ceidwad wedi ei ddarparu; ond pe na buasai Duw yn sanctaidd, ni buasai yn Dduw 'r cariad. Pa fodd yr ydym mor dywyll am y gwirionedd eglur ac ardderchog hwn! Sancteiddrwydd! tydi wyt y prif achos o'r cariad, y drugaredd, a'r gras, y rhai ydynt i ni yn ffynnonau iachawdwriaeth. Tydi wyt ffynnon y tiriondeb a'r hirymaros, y rhai ydynt i ni yn sylfaen gobaith a hyder! Tydi wyt darian yr anghyfnewidioldeb a'r gwirionedd, y rhai ydynt i ni yn darianau tragywyddol ddiogelwch! "Clodforant wrth goffadwriaeth ei sancteiddrwydd ef."

Trefn yr iachawdwriaeth a reolir gan sancteiddrwydd. Y mae pob peth yn ngwaith ein prynedigaeth yn disgleirio ym mhrydferthwch sancteiddrwydd—ei *chynllun* sydd *gyfammod sanctaidd*; ei *Chyfryngwr*, sydd *Geidwad sanctaidd;* ei *Chymmwyswr*, sydd *Ysbryd Sanctaidd;* ei *ffrwythau*, ydynt *sancteiddrwydd* i'r Arglwydd; ei *deiliaid* ydynt genedl *sanctaidd.* Yr wyf yn troi fy ngolwg at sylfaen prynedigaeth; ac a welaf mai y peth cyntaf a ddarparwyd ac a sicrhawyd drwyddi ydoedd, y gallai Duw fod yn gyfiawn, ac yn cyfiawnhau y neb sydd o ffydd Iesu; yn gyfiawn i'w holl berffeithderau, yn gyfiawn i holl ofyniadau ei ddeddf fanol, a'i lywodraeth: oblegid *iawn* digonol yw sylfaen trugaredd Duw. Yr wyf yn edrych ar y llwybr a gymmerwyd i'n prynu oddiwrth ein hofer ymarweddiad; a chanfyddaf yr Iachawdwr byth fendigaid yn disgyn ar *adenydd sancteiddrwydd*, ac yn marw dros *ogoniant sancteiddrwydd.* Edrychaf at ddiben olaf prynedigaeth, a gwelaf eglwys sanctaidd, lïosog, a phur, fel y gwlith o groth y wawr.

Dyma ddiben y cyfammod bore rhwng Tri yn Un; dyma ddiben dryllio Arglwydd y bywyd ar fryn Golgotha; a dyma ddiben ei ddyrchafu ar drostan yr efengyl, gwneuthur y rhai ansanctaidd yn sanctaidd. Ac yn wyneb hyn i gyd, a gaf fi barhâu yn ansanctaidd? neu yn hytrach a gaf fi ymegnïo am sancteiddrwydd? Boed i ni gael ein darostwng i gymmeryd i fynu y gobaith o iachawdwriaeth wrth droed y groes, yn unig ar y sail o *gredu* am dani: a'r hwn sydd a'i obaith fel hyn y'Nghrist "a bura ei hun, megys ag y mae yntau yn bur."

Bangor. IDWAL.

CYFERBYNIAD RHWNG Y CALL A'R YNFYD.

"Y call a genfydd y drwg, ac a ymgûdd: ond y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a gospir." *Diar.* 22. 3.

Bai cyffredin dynolryw ydyw peidio estyn eu sylw, a chyrhaedd eu golwg tu hwnt i'r pethau a welir: a hyn sydd yn llywodraethu eu barn mewn amgylchiadau cyffredin y bywyd presennol. A welir rhyw un yn nghanol cyfleusderau gwerthfawr, etto yn syrthio i dlodi? Yr ydym yn gyffredin yn barnu ei fod mewn angen o ragweliad i'w ddïogelu rhag colled, ac o ddiwydrwydd i'w arwain i lwyddiant. *Llaw 'r diesgeulus a deyrnasa: a llaw 'r diog a fydd dan deyrnged.* Rhoddir

i ni gan Solomon yn y testun dystiolaeth benderfynol o wahanol ganlyniadau rhagweliad a dïofalwch: "Y call a genfydd y drwg, ac a ymgûdd: ond y ffyliaid a ant rhagddynt, ac a gospir." Ond rhaid cydnabod fod plant y byd hwn yn gallach yn eu cenhedlaeth na phlant y goleuni. Er mwyn cynnyddu mewn golud ac anrhydedd daearol, nid oes yn gyffredin fawr o ddiffyg rhag-olwg na bywiogrwydd: ond yn y pethau hyny a berthyn i ddiogelwch yr enaid anfarwol, gelwir sel yn benboethni, hunan-ymwadiad yn ormod prudd-der, a bywiogrwydd a feiir arno, fel pe baem yn rhy gyfiawn. Ac ar y llaw arall, canmolir diofalwch, anystyriaeth, a syrthni. Gan hyny yr oedd gan Solomon olwg uwch a mwy pwysig, pan wnaeth efe y gyffelybiaeth hynod yn y testun rhwng un, i'r hwn y rhoddwyd gan Yspryd Duw iawn farn ym mhob peth, ac un, yr hwn sydd yn ddidaro ynghylch ei les tragywyddol, yn ddiofal ynghylch yr hyn sydd tu draw i'r bedd, ac yn myned ym mlaen tua dydd barn a digofaint fel yr ych yn myned i'r lladdfa, neu fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w gospi.

Ymwelwyd â'n gwlad gan haint echryslon, a chymmerwyd ymaith gannoedd o'n cyd-wladwyr, yn nghanol eu hiechyd a'u mwynhâd, ar ol ychydig oriau o boen a gofid, i ymddangos ger bron Duw, ac i wynebu â chyfiawr tragywyddol. Tra y mae ereill yn ymofyn pa beth yw 'r achos naturiol o'r pla hwn, neu pa fodd y daeth i'r wlad hon, yr wyf yn credu y cydnabyddwn ni oll, mai llaw Duw digllon ydyw, "yr hwn sydd yn lladd ac yn bywhâu, yn archolli ac yn meddyginiaethu." Fe ellir golygu yr aml geryddon a ddygir ar yr annuwiol, fel gwïalen yr Arglwydd. "Ni ddaw cystudd allan o'r pridd, ac ni flagura gofid allan o'r ddaear." A geryddir dyn neu deulu? Yr ysgrythyr a'n dysg, mai *oddiwrth Arglwydd y lluoedd y daeth hyn.* A ddygir drygfyd ar ddinas neu wlad? *Yr Arglwydd a'i gwnaeth.* A ydyw iechyd yn pallu, neu gyfoeth a golud yn diflanu? *Duw a'i cymmerodd ymaith.* A gymmerir ymaith ein cyfaill, neu ein perthynas mwyaf anwyl, gan ddyrnod angeu? *Wele, fab dyn, fi yn cymmeryd oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid â dyrnod, medd yr Arglwydd.* A dorir ymaith ffrwythau 'r ddaear? *Tarewais chwi â diflaniad a mallder.* A ydyw pla 'r haint yn ymddangos mewn tref neu wlad? Duw a ddywed, *Anfonais yr haint yn eich mysg, megys yn yr Aipht.* Ysgafn iawn ydyw 'r dyrnod hyd yn hyn yn ein gwlad ni, er fod oddeutu 30,000 wedi trengu dano mewn ychydig amser, a chwedi eu cyflwyno i'r bedd; ond mewn gwledydd ereill difethwyd myrddiynau. Un ddinas a gwbl anghyfaneddwyd. Mewn dinas arall bu farw 45,000 mewn tri mis; ac yn Smyrna bu farw 9000 mewn yspaid mis. Ai gofyn yr ydych etto beth sydd yn peri yr ymweliad arswydus hwn? Atebaf, pechod; dyma yr *unig* achos. Ac fe haeddai ein sylw, fod y rhan fwyaf o'r rhai a fuont feirw o'r pla yn ein gwlad yn ddynion gwedi ymroddi i feddwdod, anlladrwydd, a chabledd. Fe allai fod yr Arglwydd yn attal ei law, i edrych a wna y wlad ymostwng o'i flaen mewn gwir edifeirwch, ai peidio. O! ystyriwn, ynte, yr hyn a fu megys rhybydd, a defnyddiwn eiriau Solomon yn y testun—"Y call a genfydd y drwg, ac a ymgûdd: ond y ffyliaid a ant rhagddynt, ac a gospir."

I. Y peth cyntaf a gynnygir i'n sylw, ydyw nôd y gwr call.

Cynnysgaeddwyd Solomon gan yr Yspryd Glân â doethineb a deall mawr iawn; ac yn ei ddarluniad o'r gwr call, efe a ddywed,

1. *Ei fod yn canfod y drwg.* Y dyn, i'r hwn y rhoddodd Duw yspryd doethineb a datguddiad i adnabod y gwirionedd, a ystyria ei hun, nid yn unig fel preswylydd y ddaear, ond fel un i fyw yn dragywyddol. Efe a ŵyr ac a deimla y gwirionedd trwm, fod "pawb wedi pechu, ac wedi myned yn ol am ogoniant Duw. Efe a ŵyr am y cyhoeddiadau hyny—"Yr enaid a becho, hwnw a fydd marw.—Cyflog pechod yw marwolaeth.—Digofaint Duw a ddatguddiwyd yn erbyn pob anghyfiawnder ac annuwioldeb dynion.—Y drygionus a ymchwelant i uffern, a'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw." Efe a ŵyr nad â dim aflan i mewn i deyrnas nef. Mai "yr hwn sydd yn hau i'r cnawd, o'r cnawd a fed lygredigaeth." Tystia gair Duw fod iachawdwriaeth wedi ei darparu trwy dragywyddol ddoethineb a chariad Duw, yr hwn os esgeulusa, neu

na dianc dyn, y dedfrydir ef yn dragywydd. "Y neb a gredo ac a fedyddir, a fydd cadwedig; a'r neb ni chredo a gondemnir." Pechod heb edifarhau am dano, ac heb lwyr ymwrthod âg ef, a ddwg yn gospedigaeth ddigofaint tragywyddol Duw. Natur heb ei chyfnewid a gaua ddyn allan o'r nef, er mor hyderus y byddo y broffes o grefydd, neu er mor helaeth y fraint. "Yn Nghrist Iesu ni ddichon enwaediad ddim, na dienwaediad; ond creadur newydd." Un o byngciau sylfaenol yr efengyl ydyw hyn, na wna neb un o'r rhai a glywsant yr efengyl ddianc rhag condemniad, oddieithr iddo ffoi fel credadyn edifeiriol at Iesu Grist, a cheisio haeddiant ei gyfryngdod ef fel unig arch iechydwriaeth.

Dyma wir air Duw. A gawn ni ei wrthwynebu? A gawn ni feddwl na ddisgyn y cleddyf arnom, o herwydd fod trugaredd hyd yn hyn wedi ei attal? A gawn ni ddywedyd, *Duw a guddia ei wyneb;* ni wel ef hyn? Na ato Duw. Ni a wyddom y bydd i'r gair a lefarwyd mewn cyfiawnder gael ei gadarnhau mewn gwirionedd. "Nid dyn yw Duw, i ddywedyd celwydd; na mab dyn, i edifarhau."

Gwr call fel hyn a rodia wrth ffydd, ac nid wrth olwg. Y ffydd hon a agorodd ddrws y nef, a amlygodd iddo y byd tragywyddol, ac a roddodd iddo olwg o ran ar ddydd tragywyddoldeb. Fel Stephan, efe a wel Iesu yn eistedd ar ddeheulaw Duw—efe a'i gwel yn dyfod ar gymylau y nef, gyda gogoniant cymmwys i Farnydd byw a meirw—efe a glyw yr udgorn olaf yn seinio trwy 'r byd, ac yn cyrhaeddyd gwaelodion bedd—y ddaear yn ymagor, ac yn tew gnydio â dynion byw—y môr yn rhoddi y meirw i fynu, ac angeu ac uffern yn rhoddi i fynu y meirw sydd ynddynt—yr orsedd wen fawr wedi ei dyrchafu, y farn wedi ei gosod, a'r llyfrau wedi eu hagoryd. Ym mhlith y nifer dirif a gyd-gesglir yno, gan allu anweledig, i wydd y Barnwr, efe a glyw alwad am dano ei hun, a'i gondemniad, neu ei waredigaeth a'i dderbyniad i fynwes ei Dduw. Yn awyddus, ynte, i ffoi rhag distryw tragywyddol, ac yn teimlo ei wendid a'i berygl, efe a ofyn gyd âg awydd, "Pa beth a wnaf, fel y byddwyf gadwedig?"

2. Dywedir am y call, efe a ganfydd y drwg, ac a ymgudd. Teimlad o berygl a'i harwain ef ar unwaith i geisio noddfa. I ba le, ynte, y ffy y gwr call rhag y drwg? At groes ei Brynwr: dyma ei obaith sicr a diogel. Efe a ffy at yr un hwnw "a ddyrchafodd Duw â'i ddeheulaw, yn Dywysog, ac yn Iachawdwr, i roddi edifeirwch i Israel, a maddeuant pechodau." Pa beth a wnaeth Noah pan gyhoeddwyd dial ar bechodau byd annuwiol, a phan barodd Duw iddo adeiladu arch, a myned i mewn iddi, fel y byddai iddo ef a'i eiddo gael eu diogelu rhag y dwfr diluw, pan ddifether pob cnawd oll yn y dyfroedd? Pa beth a wnaeth Noah? Fel y gorchymynodd Duw iddo, felly hefyd y gwnaeth efe. Heb ofni gelyniaeth, ac heb ystyried gwawd a dirmyg y byd annuwiol o'i amgylch—heb feddwl am ddim ond am ei berygl, ac am y waredigaeth a drefnwyd iddo, efe a ddechreuodd ar unwaith ar ei lafur trwm: efe a barhaodd ynddo yn amynedgar ac yn ddiflin. Am gant ac ugain mlynedd y parhaodd efe i adeiladu yr arch. O'r diwedd daeth dydd tâl; y patriarch a'i deulu a aethant i'r noddfa; Duw a gauodd arnynt; ac efe a nofiodd yn ddiogel ar wyneb y diluw dinystriol. I ba le y ffôdd Lot pan oedd tân o'r nef ar ddisgyn ar y ddinas yr oedd ef yn preswylio ynddi? a barhaodd efe yn ddifraw yn Sodom? neu a arosodd efe yn yr holl wastadedd? Na ddo! Ar y cyntaf, yn wir, yr oedd efe yn hwyrfrydig i ymadael â phob peth er mwyn bod yn ddiogel; ond o'r diwedd, efe a gredodd air Duw, ac a ffôdd i'r mynydd, trwy orchymyn trugaredd.—Ym mha le y bu meibion Israel yn aros ar y noswaith gofus hôno, pan gyflawnodd yr angel dinystriol ei genadwri ofnadwy, ac a ddygodd angeu i bob teulu yn yr Aipht? Onid arosasant, yn ol gorchymyn Duw, o fewn y tai lle yr oedd gwaed wedi ei daenellu ar y ddau ystlys-bost ac ar gapan y drws? A aeth un o honynt allan o'i dŷ hyd y bore, nes yr aeth yr angel dinystriol, yr hwn a arweiniodd y pla, allan o'r wlad? Yn yr esamplau hyn yr oedd un ffordd o waredigaeth, ac nid oedd ond un. Pe buasai Noah wedi treulio mewn syrthni y blynyddoedd a roddwyd iddo i adeiladu yr arch, neu, fel yr Atheistiaid o'i amgylch,

wedi anghredu y bygythiad, efe a fuasai yn cael ei ddifetha gyd â'r annuwiol. Pe buasai Lot wedi aros yn Sodom, gan dybied na fuasai 'r tân yn disgyn o'r nef, yn ol gair yr angel, efe a fuasai yn cael ei ddifetha am ei anghrediniaeth. Pe buasai yr Israeliaid wedi gadael eu tai, y rhai a a ddiogelwyd gan waed oen y pasg, pa le y buasai eu gobaith o ddiangfa, pe cyfarfyddent â'r angel dinystriol? Angeu yn ddïau a fyddai eu rhan. A phan ddysgir y Cristion, trwy 'r Ysgrythyr Lân, ei fod mewn perygl o herwydd pechod, a bod digofaint Duw yn hongian uwch ei ben, ac nad oes ond un llwybr o waredigaeth a diogelwch o'i flaen; ac, oddieithr ei fod wedi ei uno â Iesu Grist trwy ffydd, a thrwy hyny yn meddu hawl i freintiau 'r prynedigaeth, ni all efe fod yn gadwedig. A gaiff efe ammeu gair Duw, ac ymddieithrio oddiwrth y gras trwy 'r hwn yn unig y gall efe fod yn gadwedig? A gaiff efe wrthwynebu tystiolaeth Duw, a disgwyl diogelwch trwy ryw drefn arall, heblaw yr hon a gwblhawyd trwy anfeidrol gariad a doethineb? Mab Duw ydyw 'r ymguddfa rhag y gwynt, a'r lloches rhag y dymhestl. Ei berson, ei waith, a'i swyddau, ydynt sicrwydd cyflawn i'r rhai a ffoant ato ef trwy ffydd, gan edifarhau am eu pechodau, a phenderfynu trwy ras i fyw bywyd newydd a sanctaidd, na choller mo honynt, eithr cael o honynt fywyd tragywyddol. "Nid oes dim damnedigaeth i'r rhai sydd yn Nghrist Iesu, y rhai sy'n rhodio nid yn ol y cnawd, eithr yn ol yr Yspryd." Dyn wedi ei addysgu fel hyn, a wrendy ar y gwahoddiad hwnw, "Tyred, fy mhobl, dos i'th ystafelloedd, a chau dy ddrysau arnat: llecha megys enyd bach, hyd onid elo y llid heibio. Canys wele yr Arglwydd yn dyfod allan o'i fangre, i ymweled âg anwiredd preswylwyr y ddaear." Wrth y groes gan hyny y gwelir ef yn gwneuthur ei noddfa, ac yno y bydd efe ddiogel rhag cosp ei bechod. Trwy yr Yspryd Glân y gobeithia efe am waredigaeth rhag gallu pechod, ac am dueddiadau newydd a sanctaidd i wneuthur ewyllys ei Dad nefol. "Tŵr cadarn yw enw yr Arglwydd: ato y rhêd y cyfiawn, ac y mae yn ddiogel." Efe a gyflwyna ei hun yn llwyr ac yn ewyllysgar i ddwylaw ei Brynwr. Dedwydd ydwyt, O gredadyn edifeiriol! dedwydd ydwyt, yr hwn wyt yn "trigo yn nirgelfa y Goruchaf, ac yn aros yn nghysgod yr Hollalluog." Tydi a elli ddywedyd wrth yr Arglwydd, "Fy noddfa a'm hamddiffynfa ydyw: fy Nuw; ynddo yr ymddiriedaf.—A'i asgell y cysgoda efe trosot, a than ei adenydd y byddi diogel: ei wirionedd fydd darian ac astalch i ti.—Am i ti wneuthur yr Arglwydd dy noddfa, sef y Goruchaf, yn breswylfa i ti; ni ddigwydd i ti ddim niweid, ac ni ddaw pla yn agos i'th babell.—Wrth dy ystlys y cwymp mil, a deng mil wrth dy ddeheulaw: ond ni ddaw yn agos atat ti." A ydych chwi fel hyn yn canfod y drwg? ac a ydyw eich gofal penaf fel hyn i ymguddio rhagddo?

II. Pan oedd Duw ar fedr cospi Pharaoh a'i deyrnas am eu gwrthryfel yn ei erbyn, fe benderfynodd anfon cenllysg blin iawn ar yr Aipht, y rhai ni bu eu bath er y dydd y sylfaenesid hi. Yn nghanol barn, fe gofiodd am drugaredd, ac a roddodd iddynt le i ochelyd y digofaint. "Anfon gan hyny yn awr, casgl dy anifeiliaid, a phob dim ar y sydd i ti yn y maes.—Yr hwn a ofnodd air yr Arglwydd o weision Pharaoh, a yrodd ei weision a'i anifeiliaid i dai; a'r hwn nid ystyriodd air yr Arglwydd a adawodd ei weision a'i anifeiliaid yn y maes." Bu 'r canlyniad fel y gellid disgwyl. Eiddo yr anghredinwyr a ddifethwyd, ac eiddo y rhai a gredasant air Duw a gadwyd.

Wele yma y gwahaniaeth rhwng y dynion a ddarlunir gan Solomon yn y testun. Tra y "cenfydd y call y drwg ac a ymgudd, *y ffyliaid a ânt rhagddynt, ac a gospir.*

Y dyn yr hwn y beiir arno yma gan Solomon sydd yn myned rhagddo yn ddifeddwl, er y gŵyr efe mai er maint fyddo cymmorth y drygionus, na bydd dieuog. Ei feddwl yw nad ystyria Brenin mawr y ddaear a'r nef mo'i bechod. Gan fod dydd barn ym mhell ac yn ansicr, efe a dybia na ddel ef byth arnom. Rhyw dyb cymmysglyd ac anysgrythyrol o drugaredd heb Gyfryngwr—rhyw gam olwg ar dda a drwg, yn peri iddo ddisgwyl y gwna ei weithredoedd da wrth-bwyso ei weithredoedd drwg—a rhyw obaith na wna Duw trugarog mo gondemnio ei greaduriaid yn

dragywydd, sydd yn ei ddenu i feddwl ei fod yn ddiogel. Rhyw obaith rhyfygus y gwna yr Arglwydd Iesu Grist gyflawni y diffyg yn ei weithredoedd da, sydd yn ei gadw rhag ymorphwys ar drugaredd Duw yn Nghrist. Nid ydyw addewidion ddim yn bywiocâu ei ufudd-dod, nid ydyw bygythion ddim yn ei ddeffroi o'i gwsg. Nid ydyw rhybuddion yn peri iddo ymysgwyd o'i syrthni. Nid ellir ei gywilyddio, na chyffroi ei gariad. Llef trugaredd sydd yn seinio yn ei glustiau, "Deffro di yr hwn wyt yn cysgu, a chyfod oddiwrth y meirw, a Christ a oleua i ti." Yr Yspryd Glân sydd yn pledio yn ddifrifol, "Heddyw, os gwrandewch ar ei leferydd ef, na chaledwch eich calonau," etto ofer yw y cwbl. Pethau presennol a lanwasant ei galon, ac a gauasant allan feddyliau gwell. Esgeulusir ammodau trugaredd, diystyrir bywyd tragywyddol, dirmygir gwae angeu tragywyddol. Ffyliaid a goeliant bob gair ynghylch diogelwch, ac a roddant eu hunain i fynu i faglau eu gelyn mawr. Mae ffordd a dybir ei bod yn uniawn y'ngolwg dyn, ond ei diwedd yw ffyrdd marwolaeth. Fe allai eu bod yn tybied pob peth neillduol yn yr efengyl fel rhyw beth ammheus, ac nad oes achos i'w credu. Dyma ragfarn y ffyliaid. Ni welant ddim mwy o harddwch yn y Prynwr nag a welodd yr Iuddewon gynt pan gynnygiodd Pilat ef iddynt, a phan oedd efe yn chwennych ei achub rhag cael ei groeshoelio, ond hwy a'i gwrthodasant ef, ac a ddewisasant leidr a llofrudd yn ei le, "Nid hwn, ond Barabbas." Pan rybuddir hwynt o'u perygl yn ffyddlon ac yn garedig, a phan gymmellir hwynt i ffoi at graig eu nodded, y maent yn digio ac yn tramgwyddo wrth ffyddlondeb y rhai sydd yn gwylio tros eu heneidiau. Ofer ar eu rhan hwy yw gair Crist, "Onid edifarhewch, chwi a ddifethir oll.—Oddieithr geni dyn drachefn, ni ddichon efe weled teyrnas Dduw.—Oni aroswch ynof fi, nid oes genych fywyd ynoch."

Cymmerwch sylw hefyd o iaith ofnadwy ein testun, "Y ffyliaid a *ânt rhagddynt*." Dygir hwy ymaith ar wyneb afon amser yn ddistaw ac yn ddiffael tu ag angeu a barn, tua diwedd pob peth daearol, a thua dechreuad pob peth ag sydd ofnadwy mewn gofid, ac yn dragywyddol. Pan ddel o'r diwedd yr awr ofnadwy, bydd yn ddiddisgwyl ac yn anocheladwy. "Gwr a gerydder yn fynych, ac a galeda ei war, a ddryllir yn ddisymmwth, fel na byddo meddyginiaeth." Fe all ffyliaid, a rhai difeddwl, ddywedyd, "Enaid, y mae genyt dda lawer wedi ei roi i gadw dros lawer o flynyddoedd; gorphwys, bwyta, yf, bydd lawen." Ond pan ddel yr amser gosodedig, pan gyflawner mesur amynedd, pan ddel awr barn, pan orchymynir i angeu gyflawni ei swydd, Duw a ddywed wrtho, "O ynfyd, y nos hon y gofynant dy enaid oddi wrthyt, ac eiddo pwy fydd y pethau a barotoaist." Y noswaith o flaen y diluw, ni thybiodd yr un o'r anghredinwyr y byddai ffenestri y nef yn cael eu hagoryd dranoeth, y byddai yn ammhossibl cael un llwybr o ddiangfa, ac y byddai i'r diluw didrugaredd eu hysgubo ymaith allan o bob gobaith o ddiogelwch, a'u siomi mewn pob ymdrech i ddiangc. Fe allai y machludodd yr haul mewn wybr ddigymylog, ac yn ei harddwch, y noswaith cyn i'r tân ddisgyn ar ddinasoedd y gwastadedd. Ni thybiodd un o'u preswylwyr annuwiol y byddai i'r wybr dranoeth dywallt tân a brwmstan i lawr o'r nefoedd; a phan ddeuai 'r nos, na byddai dim i'w weled ond llwch a lludw. Y rhai ni chadwant Dduw yn eu gwybodaeth, na'i Fab yn eu calonau; y rhai ni hyderant yn ei drugaredd, a gwneuthur ei orchymynion; rhaid iddynt glywed y neges a'u dyg hwynt i bresennoldeb Duw gyda theimlad o arswyd a braw, cyffelyb i'r hyn a afaelodd ar droseddwyr yr hen fyd pan welsant rwysg anwrthwynebol y diluw, neu ar drigolion Sodoma a Gomorrah pan deimlasant y tân cyntaf a ddisgynodd ar eu dinas.

A oes yma, rai, ynte, yn byw yn ddidaro ynghylch eu cyflwr, ac yn myned rhagddynt, fel y ffyliaid yn y testun, i'w cospi? Ystyriwch eich cyflwr, a pheidiwch a bod mor anystyriol. Nid ydyw hi ddim etto yn rhy hwyr i ganfod y drwg, ac i ymguddio yn nhrugaredd Crist rhag digofaint Duw pan byddo yn cyffroi. Mae yr arch etto yn agored, mae mynydd diogelwch gerllaw, mae dinas noddfa yn agos. Perygl ac angeu a ddilyn bob cam yn y llwybr presennol: diogelwch a bywyd a geir yn yr un y'ch gwahoddir gan

Iesu Grist i rodio ynddo. Clywch ei rasol gyhoeddiad ef, "Yr hwn a ddel ataf fi, nis bwriaf ef allan ddim." R. D.

AT OLYGYDD Y GWYLIEDYDD.

Syr—Addewais amser yn ol gynnyg ychydig sylwadau i'r Gwyliedydd ar Anianyddiaeth, yn enwedig Difyniaeth *(Anatomy)* Fferylliaeth *(Chemistry)* a Llysieuaeth *(Botany)*: os tybiwch y byddant yn cynnwys rhywbeth teilwng o sylw darllenwyr eich Cyhoeddiad, boddlonir fi: ar yr un pryd, rhaid i mi addef fod yn anhawdd gwneuthur traethawd llithrig a dealladwy ar y celfyddydau hyn yn yr iaith Gymraeg, o herwydd y mae miloedd o enwau yn cael eu harfer ynddynt, y rhai nas dichon i mi roddi geiriau Cymreig iddynt heb ddyfod yn agored i lym-feirniadaeth *(critical aspersions)*; ond, pa fodd bynag, mi a gymmeraf fy hyfdra i lunio *rhyw* air Cymreig i'r pethau hyny nad oes enwau Cymreig iddynt.

Corvinius.

DIFYNIAETH *(ANATOMY.)*

Difyniaeth ydyw y gelfyddyd hòno sydd yn dysgu i ni adnabod cyfansoddiad y corph dynol—adnabod enw, sefyllfa, dull, gweithrediad, a gwasanaeth, pob rhan sydd yn cyfansoddi corph dyn, fel trwy hyny yr adnabyddir natur y corph mewn iechyd, o herwydd nid ydyw afiechyd ddim arall ond *diffyg o iawn weithrediad y gwaed ym mheiriannau y corph*, fel nad yw tywyllwch ond diffyg o oleuni. Mae y corph yn un o'r peiriannau godidocaf yn natur, wedi ei wneuthur i fynu â lliaws o fân-beiriannau *(organs)*. Mae yr esgyrn fel yn sylfaen i'r cwbl:—y cyhyrau *(muscles)* yn beiriannau nerth ac ysgogiad; y cymmal-rwymynau *(ligaments)* i gryfhau y cymmalau, a'u cadw ynghyd; y rhedwelïau a'r gwythenau i gynnal y gwaed; y sugn-bibau *(absorbents)* i faethu y gwaed, trwy gludo sylwedd-naws y bwyd *(chyle)* iddo; y gewynau *(nerves)* fel goruchwylydd neu gyfryngydd rhwng yr enaid a'r corph—trwy y rhai hyn y rhed yr hylif gewynol—trwy y rhai hyn yr ydym yn gallu gweled, clywed, arogli, archwaethu, a theimlo—ac, yn fyr, trwy y rhai hyn y mae pob gweithrediad yn y corph, a phob syniad yn y meddwl yn cymmeryd lle; etto y mae y rhai hyn yn ymddibynu gymmaint ar y rhanau ereill o'r corph ag ydynt hwythau ar y gewynau. Y galon hefyd sydd gyhyren *(muscle)* nerthol i yru y gwaed i bellfaoedd y corph; yr ysgyfaint, trwy gyfryngdod yr awyr, i yru y gwaed i'r galon; y cylla a'r coluddion i gynnal y bwyd a'i wrthodion; yr iau a'r fustlen i wahanu y bustl o'r gwaed, a'i dywallt i'r coludd; y ddüeg i ryw bwrpas nas gwyddys yn sicr; yr elwlenau i wahanu y dwfr o'r gwaed; y chwysigen i gynnal y dwfr, a'i daflu allan pan fo achos; y rhanau cenedlig i adnewyddu y rhyw, &c. yr amrywiol chwarenau i wahanu llysnafedd, a gwlybau ereill, o'r gwaed;—hefyd y llygaid, y clustiau, y trwyn, y genau, a'r croen, yn gwneuthur eu swyddau priodol; ïe, pob peth wedi ei ordeinio mor berffaith, fel nas gall un peiriant o waith dyn fod yn gyffelyb iddo: ac etto, ar yr un pryd, yr ydym i'w ystyried fel peiriant *(machine)* ac nid fel peth goruwch-naturiol, fel y mae rhai yn ei ystyried. Mae yn sicr fod *achos bywyd* yn rhywbeth nas gellir ei wybod na'i amgyffred—o herwydd elfen ydyw, yn tarddu o'r Achos mawr ei hun: ond mewn perthynas i fywyd, neu enaid, fel y mae yn gyffredin i ddyn ac anifail, mae hwn yn ddigon amlwg yn ymddibynu ar weithrediad y gwaed, yr hylif gieuol *(nervous fluid)* a'r hylif treuliadol *(absorbent fluid)*—y rhai hyn yn cyd-weithredu ydyw bywyd. Ond os awn i geisio chwilio am natur yr *achos* sydd yn gosod y rhai hyn ar waith, yr ydym yn boddi mewn diddymdra a syndod!

Yn nesaf, mi a ddywedaf ychydig yn fwy neillduol am y tri hylif hyn, a'u llestri.—1. Y *sugn-bibau* ydynt wythenau tra mân, a thra lliosog, yn codi o'r cylla a'r coluddion, ac yn ymuno fel gwreiddyn coeden nes y delont yn un biben, yr hon sydd yn esgyn gyd âg asgwrn y cefn, ac yn ymuno â'r wythen fawr *(subclavian vein)* yn ochr chwith y gwddf. Swydd y sugnbiben ydyw sugno a chludo sylwedd-naws y bwyd i'r gwaed; o herwydd trwyddynt hwy mae y corph yn cael ei adfywio o hyd. Y mae yr amrywiol chwarenau hefyd, y croen, yr ysgyfaint, &c. yn treulio yn wastadol y sylwedd goreu o'r gwaed;

felly y mae y gwaed yn cael ei dlodi o hyd; ac oni bai i ryw ffordd fod fel y gwnelid hyn i fynu, byddai yn anmhosaibl i ddyn fyw ond ychydig iawn: felly mae y sugn-biban hyn wedi eu llunio i sugno sylwedd-nawsy bwyd, a'i gludo i'r gwaed. Y maent, fel y dywedwyd o'r blaen, yn codi neu yn dechreu yn dra lliosog (fel mân-wraidd pren) yn y cylla a'r coluddion. Y maent, fel gelod, yn sugno llaethnawn (*chyle*) ac yn ei gludo i'r gwaed yn ochr chwith y gwddf: felly yr hyn a dreulir o'r gwaed gan y chwarenau, y croen, yr ysgyfaint, &c. a wneir i fynu gan y sugn-biben (*thoracic duct*). Cyffelybir y drefn sugnawl neu dreuliadol (*absorbent system*) i blanhigyn mewn *pot*—y *pot* fel y cylla a'r coluddion, a'r pridd yn y *pot* fel yr ymborth yn y cylla, mân-wraidd y planhigyn fel y sugnyddion (*lacteals*): felly y mae y sugnyddion hyn yn gyffelyb i wreiddyn planhigyn yn sugno maeth o'r ddaear i'r planhigyn; ac os bydd anhwyldeb yn y gwreiddyn, bydd y pren yn afiach:—"Y neb a ddeallo ystyried." Y mae achosion afiechyd yn aneirif. Y mae pob peth sydd ganddo effaith ar weithrediad y corph, neu yr enaid, yn achosadwy o afiechyd. Y mae yr awyr, yr ymborth, y nwydau, a miloedd o bethau ereill, yn achosi afiechyd—heblaw y damweiniau sydd yn cymmeryd lle yn aghyfansoddiad y mân-beiriannau eu hunain (*organs*) oddiar wendid cynnwynol, neu ddamweiniau allanol. Y mae y sugn-biban yn dra lliosog trwy yr holl gorph.

2. *Y llestri gwaed.* Y mae y llestri gwaed yn ddau fath—rhedwelïau, a gwythenau. Y mae y rhedwelïau yn codi o'r galon, ac yn ymwahanu i bob rhan o'r corph: y maent yn cludo y gwaed o'r galon i bellfaoedd y corph. Y mae y gwythenau yn codi o bellfaoedd y corph; hyny yw, y maent yn dechreu yn y fan lle mae y rhedwelïau yn diweddu, ac yn cludo y gwaed yn ei ol i'r galon. Y mae y gwaed yn cael ei daflu yn egnïol trwy y rhedwelïau; ond y mae yn rhedeg yn raddol trwy y gwythenau. Y mae y gwaed yn goch yn y rhedwelïau, ond yn ddu yn y gwythenau. Pan fyddys yn gollwng gwaed ar wythen, yr ydys yn arferol o rwymo rhwng y fan hòno a'r galon, onidê rhedai y gwaed i'r galon yn lle dyfod allan—ond yn y gwrthwyneb efo rhedweli. Cylch-rediad y gwaed a gafwyd allan gan y Dr. Harvey yn yr unfed ganrif ar bymtheg, ac sydd, yn fyr, fel y canlyn:—Rhed y gwaed o'r ddwy wythen fawr (*vena cava*) i borth (*auricle*) ddehau y galon, oddi yno i'r gell ddehau, oddi yno i'r ysgyfaint trwy redweli fawr yr ysgyfaint, oddi yno trwy wythen fawr yr ysgyfaint i borth chwith y galon, oddi yno i'r gell chwith, ac oddi yno teflir y gwaed yn egnïol trwy yr holl gorph; wedi hyny mae y gwythenau yn ei sugno i fynu, ac yn ei gludo yn ei ol tu a'r galon i gylch-redeg yr un modd ag o'r blaen. Bwriwn fod pedair neu bum *wns* o waed yn nghell y galon, a bod y gell yn cael ei gwaghau ar bob curiad (*pulse*); a bwriwn bod 70 o guriadau mewn mynyd; yna mae oddeutu 20 pwys o waed yn myned trwy y galon bob mynyd: felly y mae cymmaint, neu ychwaneg, swm o waed ag sydd y'nghorph dyn yn rhedeg trwy ei galon bob mynyd. Rhyfedd fod y galon mor effro, mor weithgar a diwyd, yn parhau i yru cymmaint o waed trwyddi o fynyd i fynyd, a hyny tros yspaid 80 mlynedd, ac ychwaneg! a phan ddarffo i'r gweithrediad yma o'r gwaed beidio, yr un peth yw dywedyd fod bywyd wedi darfod:—"yna y dychwel y pridd i'r ddaear fel y bu, a'r yspryd at Dduw yr hwn a'i rhoes ef."

Y traethawd goreu ar y gwaed, i'm tyb i, ydyw llyfr Mr. John Hunter.

3. *Y gewynau* (*nerves*). Mae y gewynau yn tarddu o'r ymenydd, a llinyn y cefn. Y mae y ddwy ochr i'r corph yn gyson yr un fath. Y mae naw pâr o ewynau yn tarddu o'r ymenydd, a deg pâr ar hugain yn tarddu o asgwrn y cefn, hyny yw, o'r gwegil i'r eisteddfod; felly y mae namyn un deugain pâr o ewynau yn tarddu o'r pen a cholofn y cefn, pa rai sydd yn ymwahanu yn aneirif o ganghenau dros bob rhan o'r corph: nis gellir efo y nodwydd fwyaf blaenfain gyffwrdd âg un man o'r corph heb gyffwrdd â rhyw gangen fechan o ewyn. Y mae y naw pâr sydd yn codi o'r pen yn cael eu dosparthu fel y canlyn:—Y pâr cyntaf a elwir gi sawyrol (*olfactory nerve*): dosperthir hon dros biben y trwyn, a hi ydyw offer arogliad. Yr ail bâr a elwir gi drychiadol (*optic nerve*): mae hon yn treiddio trwy waelod y llygaid iddo,

ac yn cael ei dosparthu o fewn y llygaid, ym mha fan y gelwir hi rhwydig (*retina*) a hon ydyw offer gweled. Y trydydd pâr a elwir gi symudiadau y llygaid (*motores oculorum*): dosperthir hon i gyhyrau y llygaid. Y pedwerydd pâr a elwir gi y gweddiwr (*trochleator*): dosperthir hon i gyhyren uchaf y llygaid, trwy yr hon yr ydym yn gallu troi ein llygaid i fynu. Y pummed pâr ydyw y teirefell (*trigemini*) a hon ydyw y fwyaf sydd yn codi o'r pen: y mae yn ymwahanu i dair o ganghenau; sef—1. Cangen y llygaid (*ophthalmic branch*)—2. Cangen yr ên uchaf (*superior maxillary*)—3. Cangen yr ên isaf (*inferior maxillary*) o'r olaf hon y tardd gi yr archwaethiad (*gustatory nerve*). Y chweched pâr a elwir gi cilwên (*abducent or ogling nerve*) ac a ddosperthir i gyhyren allanol y llygaid: gelwir hon weithiau gi trem y carwr, o herwydd â hon y mae yn edrych o'r neilldu. Y seithfed pâr ydyw gi y glust; ac y mae yn ddwy o ganghenau gwahanol: gelwir un, y gangen galedaidd (*portio dura*) a'r llall, y gangen feddal *portio mollis*)—hon ydyw offer clywed. Yr wythfed pâr a elwir y gi fawr (*par vagum*): mae hwn, fel y pummed, yn ymwahanu i dair o ganghenau, sef un i'r tafod, a cheudod y safn (*glossopharyngeal*) y llall i'r ysgyfaint a'r cylla (*pneumo-gastric*) a'r llall i'r gwddf a'r cefn (*accessory*). Y nawfed ydyw gi y tafod (*lingual nerve*): mae hon yn cael ei dosparthu i gyhyrau y tafod; ac yn ganlynol y nawfed pâr sydd yn ein galluogi i symud ein tafod.

Yn nesaf, sylwaf ychydig ar y gewynau sydd yn tarddu o golofn y cefn. Y mae yr holl barau sydd yn tarddu o golofn y cefn yn ymwahanu i ddwy o ganghenau cyn gynted ag y deuant o'r madruddyn—un gangen yn rhedeg yn ol tu a'r cefn, a'r llall ym mlaen tu a'r fron a'r bol: cyn iddynt ymwahanu, y mae chwyddiad (*ganglion*) ar bob un o honynt. Dywed y Dr. Harrison o Ddulyn mai swydd y rhai hyny sydd yn rhedeg yn ol ydyw rhoddi syniad (*sensation*) i'r parthau y maent yn rhedeg iddynt; ond swydd y gewynau hyny sydd yn rhedeg ym mlaen, ydyw rhoddi symudiad (*motion*) i'r manau y maent yn rhedeg iddynt. Y mae y pedwar pâr cyntaf oddiwrth y gwegil yn ymuno â'u gilydd, ac yn ffurfio cyd-wëad (*plexus*). Y mae y pedwar pâr hyn yn cael eu dosparthu yn y cyhyrau cyfagos, &c. ond y mae un gewyn tra hynod, a phwysig ei swydd, yn tarddu o'r cyd-wëad hwn; a hwn ydyw gi y llengig (*phrenic nerve*). Y mae hon yn rhedeg ar hyd ochr y gwddf, tan ochr y galon i'r llengig (*diaphragm*) ac ychydig o fân ganghenau i'r iau. Pe torid y llinyn bychan hwn, byddai hyny yn farwolaeth ddisymwth. Rhoddaf siampl byr o hyn:—Pan oeddwn yn Nulyn, cefais gath oedd wedi cael ei chondemnio i farw. Torais yr ail gangen o'r wythfed pâr sydd yn rhedeg i'r ysgyfaint a'r cylla, aeth y gath i arteithiau llymion (*convulsions*); ond pa fodd bynag yr oedd hi yn parhau i fyw o hyd; yna torais gi y llengig (*phrenic nerve*) a bu y gath farw yn y fan. Bu hyn yn destun o syndod i rai o'm cyd-astudwyr. Y mae y pummed, y chweched, y seithfed, yr wythfed, a'r nawfed pâr yn gwneuthur cyd-wëad (*plexus*) â'u gilydd, gelwir hwn cyd-wëad y braich (*brachial plexus*) o herwydd o hwn y mae chwe gewyn y braich yn tarddu, heblaw amryw ereill yn y manau cyfagos. Nid yw gewynau y cefn yn gwneuthur cyd-wëad yr un modd ag y mae gewynau y gwddf a'r lwynau; etto y mae pob pâr yn taflu allan un neu ddwy o ganghenau, ac yn ymuno efo'r gi gyfoddefol (*sympathetic nerve*) yr hon sydd yn dechreu yn y chweched pâr yn yr ymenydd, yn derbyn cangen ychwanegol o bob pâr yn ngholofn y cefn, ac yn diweddu yn yr eisteddfod. Dywedir ychwaneg am hon etto. Y mae gewynau y cefn yn cael eu dosparthu i'r asenau a'r cyhyrau cyfagos. Y mae gewynau y lwynau (*lumbar nerves*) yn bum pâr, pa rai a ymunant â'u gilydd, ac a elwir cyd-wëad y lwynau (*lumbar plexus*). Y mae llawer o ewynau yn codi o'r cyd-wëad hwn. Y mae gewynau yr eisteddfod (*sacral nerves*) yn bum pâr, y rhai a ymunant â'u gilydd, ac a elwir cyd-wëad yr eisteddfod (*sacral plexus*). Y mae llawer o ewynau yn codi o'r cyd-wëad hwn. Y mae gi fawr y glun (*great sciatic nerve*) yn codi o'r pedwar pâr uchaf yn y cyd-wëad hwn, ac yn terfynu y'ngwadn y troed. Y gi hon ydyw y fwyaf yn yr holl gorph: y mae agos mor braffed a bys bach.

Y mae yr holl ewynau a enwyd uchod yn rhedeg i, ac yn llenwi pob man o'r

corph: ond y mae un etto i'w enwi, yr hwn sydd yn dwyn yr holl ewynau megys yn un â'u gilydd, a hwn ydyw y gi cygnog neu gyfoddefol (*ganglionic or sympathetic nerve*). Y mae y gi bwysig hon yn dechreu yn y chweched pâr yn yr ymenydd, ac yn disgyn i lawr ar hyd y gwddf gyd âg asgwrn y cefn, ac yn terfynu yn yr eisteddfod. Y mae yma ac acw gygnau neu chwyddiadau (*ganglions*) sef, tri yn y gwddf, deuddeg ar hyd asgwrn y cefn, chwech yn y bol a'r lwynau, a thri neu bedwar yn yr eisteddfod. Y mae llâwer o ewynau yn codi o ymyl pob un o honynt: ond y rhai mwyaf hynod ydyw y rhai hyny sydd yn codi oddiar asgwrn y cefn, sef gi yr ymysgaroedd, fawr a bechan (*greater and lesser splanchnic nerve*) y gygnen hanercron (*semilunar ganglion*) o'r hon y tardd cyd-wëad y perfedd (*cœliac or solar plexus*). Cyfrifir y fan hon fel canolbwynt y bywyd naturiol. O'r cyd wëad hwn mae y cylla a'r perfedd, yr iau, y ddüeg, yr elwlenau, &c. yn derbyn eu gewynau. Y mae gi fawr yr ymysgaroedd yn codi o'r chweched, seithfed, wythfed, nawfed, a'r degfed cygnau; yna disgynant tu ol i'r cylla, lle yr ymledant a ffurfio y gygnen fawr hanner-cron (*semilunar ganglion*): wedi hyny y maent yn ymwahanu, ac yn ffurfio cydwëad y perfedd (*solar plexus*) yr hwn wedi hyny sydd yn ffurfio cydiadau (*communications*) efo gi fawr yr ysgyfaint a'r cylla (*pneumo-gastric*) yr hon sydd yn tarddu o'r wythfed pâr o'r pen. Rhyfedd mor anfeidrol berffaith y mae pob peth yn y corph mewn undeb a chyd-gor â'u gilydd!

(I'w barhau.)

Y GWRTHGILIWR YN MARW.

MYNYCH y gelwir gweinidogion yr efengyl at welyau y cleifion, ac weithiau gwelant hwy yn myned i ymchwydd yr afon, pan y mae'r yspryd yn ehedeg at Dduw, yr hwn a'i rhoes. Un tro gwelant y credadyn yn huno yn dawel yn Nghrist, gan orchymyn ei enaid i ddwylaw Creawdwr ffyddlon. Dro arall gwelant yr annuwiol yn marw, ac, yn ol pob ymddangosiad, yn marw heb Dduw, heb Grist, ac heb obaith; a thyma hanes byr am farwolaeth gwrthgiliwr. Bu yr adyn hwn unwaith yn broffeswr tanbaid o grefydd Crist, ac, yn ol barn y rhai a'i hadwaenent, efe a rodiai yn dra addas i'w broffes. Ond ym mhen rhyw amser maglwyd ef gan ddiafol, ac bob yn ychydig fe aeth yn feddwyn. O ganlyniad i hyn trôdd ei gefn ar grefydd; ac i'r diben o ddistewi cyhuddiadau cydwybod, ceisiodd feddwl a chredu nad oedd crefydd ddim ond breuddwyd pen a gwegi, ac fe aeth yn *wrthgiliwr cyhoedd.* Fel hyn yr aeth ym mlaen dros rai blynyddau; ond cyn pen hir daeth saldra angeuol arno, ac y mae yn debyg mai ei *feddwdod* fu 'r achos. Ac fel hyn y dywed yr hanesydd am dano yn yr amgylchiad hwn:—"Os gwelais erioed greadur o ddyn wedi ei lwyr adael gan Dduw, ac am yr hwn y dywedasai, 'Efe a ymgyssylltodd âg eilunod: gâd iddo;' gâd iddo, gydwybod; gadewch iddo, weinidogion; gâd iddo, fy Yspryd, nac ymryson âg ef mwyach; hwn oedd y gwr. Gallwn ddweud pa le oedd yn byw, a pheth oedd ei enw, ond gwell ydyw peidio. Daeth ei wraig ataf mewn ing a dagrau, i ddeisyfu arnaf ddyfod ato i ymddiddan âg ef, ac i weddïo drosto. Aethum gyda hi ato; a byth nid anghofiaf yr olwg oedd arno. Dychryn, llidiog falais, ac anobaith a hacrent wedd ei wyneb. Dechreuais ymddiddan âg ef; ac fel hyn y'm hatebodd yn union, 'Nid oes arnaf fi eisieu mo'ch cyngor, nid oes arnaf fi eisieu mo'ch gweddïau, yr wyf yn adyn colledig.' Ceisiais ddywedyd wrtho am drugaredd Duw yn Nghrist—i Iesu Grist ddyfod i geisio ac i gadw yr hyn a gollasid, ac i estyn trugaredd i'r penaf o bechaduriaid; ond nid oedd gwiw sôn wrtho am y pethau hyn: yr ateb oedd yn union, 'Nid oes arnaf fi eisieu dim o'ch cyngor, nid oes arnaf fi eisieu dim o'ch gweddïau, yr wyf yn adyn colledig—damnedigaeth sydd â'i chadwynau am danaf.' Aethum ar fy ngliniau, ac erfyniais ar i Dduw 'r trugaredd estyn trugaredd i'r dyn, er mwyn ei Fab yr Iachawdwr; ond nid oedd un arwydd o gydsyniad, nac 'Amen' i'w glywed ganddo ar ol un gofyniad am drugaredd; ac yn y cyflwr gresynus hwn y gorfu arnaf ei adael. Wedi hyny, ei wraig, yn ei hing a'i hofnau am dano, aeth at gymmydog duwiol i ddeisyf arno ddyfod ato; ond methodd yntau a llwyddo: nid oedd y cwbl ond ofer. O'r diwedd, daeth

rhyw nerth ac egnïwch goruwch-naturiol i gorph gwael, ysgerbydaidd y dyn, a neidiodd i fynu o'r gwely, gan waeddi, 'O Dduw, nid allaf fi ddim marw!' a chan ruthro tua drws yr ystafell, efe a syrthiodd i lawr ac a drengodd! O, fy enaid, na ddos di i gyfrinach dynion annuwiol; a'm gogoniant, na fydd un â chynnulleidfa y gwrthgilwyr!—DELTA.

Y CREDADYN YN MARW.

DYN isel o ran sefyllfa yn y byd oedd J——, a dioddefodd lawer am lawer o flynyddoedd oddiwrth glefyd yr ysgyfaint. "Llawer gwaith (medd yr hanesydd) y bum yn ymddiddan âg ef, a mawr oedd yr hyfrydwch a gefais o hyny. Ond rhyw ddiwrnod, daeth gair ataf gyda chyfaill i J——, os oeddwn yn dymuno ei weled drachefn yn fyw, fod yn rhaid i mi ddyfod yno yn ddioed cyn ei farw; a llawer gwaith er hyny y diolchais i Dduw am gael cyfle i weled y gwr duwiol hwn yn marw. Brysiais i fyned i'w dŷ; ac, O! y fath olwg hyfryd a gefais! O ran amgylchiadau allanol nid ydoedd ond dyn tlawd, ond cyfoethog oedd mewn ffydd. Aethum i'w ystafell, ac efe a'm hadnabu yn ebrwydd; a chyda gwên ar ei wyneb, dywedodd, "O mor dda yw yr Arglwydd wrthyf!" Dechreuais ymddiddan âg ef am ei sefyllfa a'i brofiad, a chrybwyllais am gariad Duw yn Iesu Grist; ac yn union gwelwn y dagrau yn llenwi ei lygaid, a chan edrych arnaf trwy ei ddagrau, efe a ddywedodd, "O Syr, mae ofn angeu, ofn marw, i gyd wedi myned ymaith, mae fy Mhrynwr bendigedig yn fyw." Amlwg oedd ei fod ef, yr hwn a fu farw, ac a gyfodwyd drachefn, yn cofio am y gwr hwn, ac yn ei fendithio, ac yn sefyll gyd âg ef yn awr gyfyng angeu. Cyn pen hir wedi hyn byrhaodd ei anadl, a mynych yr attelid ef yn llwyr, nes yr oeddym yn meddwl nad oedd anadl ynddo. Ond dechreuodd anadlu drachefn yn esmwyth, ac agorodd ei lygaid; a chan edrych i fynu â thawelwch nefol yn argraffedig ar ei wedd, a'i lygaid, oedd ar gau hyd foreu yr adgyfodiad, wedi eu sirioli gan yr olwg ar ei etifeddiaeth yn y nef, efe a lefodd, "O mor hyfryd yw ymddatod, a bod gyda Christ!" "Neb ond Crist! neb ond Crist!" ac ar hyn efe a hunodd yn yr Arglwydd. "Marw a wnelwyf finnau o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau."

DELTA.

UCHDER MYNYDDOEDD

YM MHEDWAR BAN BYD, UWCHLAW ARWYNEBEDD Y MOR.

MR. GWYLIEDYDD—Er dangos i drigolion uniaith Nanhwynain a Nantffrancon, a manau ereill o'r fath, nad yw eu Wyddfa a'u Carnedd Llewelyn hwynt ond megis tomenydd, cromlechau, neu dyrau pridd y wadd, o'u cymmharu â mynyddau ereill mewn gwledydd pellenig; cyfleais isod Restr o'r rhai mwyaf hynod yn Asia, America, Europe, ac Affrica. Byddai yn anhawdd gan lawer o honynt goelio—pe byddai yn alluadwy gosod Carnedd Llewelyn ar ben y Wyddfa, ac Aran Fawddwy ar ben y Garnedd, a Chader Idris ar ben yr Aran, a Phumlumon ar ben y Gader, a'r Arenig ar ben Pumlumon, a Moel Famau ar ben yr Arenig—Banuwchdeni ar ben Moel Famau, a Mynydd Dû Trecastell ar ben y cwbl—y byddai ucheliant y naw mynydd a enwyd ynghŷd, yn îs o 517 o droedfeddi na chlopa un mynydd a elwir *Nundidevi*. Er mor rhyfedd y dichon i hyn ymddangos, y mae can wired a bod chwech a chwech arall a phump a phedwar a thri, oll ynghyd, yn llai o rif na phump ar hugain un swm.

Y mynyddoedd mwyaf derchafedig ar wyneb daear ydynt yn *Asia*, sef,

	Troedfeddi.
1. Nundidevi	25,030
2. Sumeru, cyfagos i darddiad y Ganges	23,000
3. Bhadrinàth a Cedarnath	22,300

II. AMERICA.

2. Chimborazo	20,280
5. Cotopasi	18,000

III. EUROPE.

6. Mont Blanc (Mynydd Mynnau) yn ol Sir *G. Sh*	15,662
———— yn ol *De Luc*	15,303
———— yn ol *Volney*	14,400
7. Mynydd Ætna, yn ol *Brydone*	12,000
———— yn ol *Saussure*	10,036
8. Mynydd Ossian (Barwynau)	11,400

PRYDAIN FAWR (YR ALBAN.)

9. Ben Macdui, Swydd Aberdeen	4,300
10. Benevis, Swydd y Berth, neu Aberness	4,350
11. Benlomon, Ystrad Clwyd	3,240

LLOEGR (CUMBERLAND.)

12.	Cross Fell	2,400
13.	Helvelyn	3,324
14.	Spiddaw	3,270
15.	Saddleback	3,048

CYMRU (GWYNEDD.)

16.	Yr Wyddfa	3,571
17.	Carnedd Llewelyn	3,469
18.	Carnedd Dafydd	3,427
19.	Moel Eilio	2,377
20.	Pumlumon	2,463
21.	Moel Famau	1,845
22.	Cader Idris	2,914
23.	Aran Fawddwy	2,955
24.	Arenig	2,860
25.	Ban-uwch deni (Brycheiniog)	2,550
26.	Mynydd Dû Trecastell (Sir Gaer) neu y Fan, plwy Llanddeusant.	2,596

IV. AFFRICA.

27.	Pîg Teneriff	13,197
28.	Moel Atlas	

V. ASIA etto.

29.	Pîg Adda, yn Ynys Ceylon	8,000

Y TIR SANTAIDD.

30.	Mynydd Libanus, yn ol *Volney*	9,000
31.	Mynydd Tabor, yn ol yr un	3,000
32.	Mynydd Carmel yn ol yr un	1,996

NODAU AR Y RHIFAU BLAENOROL.

Rhifau 1, 2, 3. Y clogwynau hyn ydynt y rhai uchaf yn y byd: rhanau ydynt o'r casgliad o fynyddau dirfawr a ddechreuant megis terfyn rhwng Cilicia ac Asia Leiaf, dan yr enw *Taurus*, ac yn eu gyrriad tu a'r dwyrain-ogledd a ânt dan enwau amrywiol, megis *Caucasus*, *Niphates*, *Paropamisus*, &c.—ac ar y terfyn rhwng India a China, gelwid hwynt *Imäus*, o ba air, tybygir, y lluniwyd yr enw presenol, sef *Himalaya*. Y mae y pedwar clogwyn uchod o fewn terfynau meddiannedig y llywodraeth Prydeinaidd yn India. Y Cadben *Gerard* a roddodd hanes i'r diweddar Esgob Heber, iddo ef a'i gyfeillion esgyn y mynyddau hyn, hyd uchder pedair mil ar bymtheg a chwe' chant o droedfeddau; na chawsent ddim gwyrddlesni coed na llysiau yn uwch na 13,000 o droedfeddau, sef o gylch hanner uchder y mynydd; ac nad oedd dim wedi hynny i'w weled, ond yn gyntaf creigiau noethion, ac wedi hynny yn bell o'u cyrhaedd, iâ ac eira tragywyddol. Y ddwy filldir ddiweddaf a esgynasant oedd mor serth a gradd 42° y *Quadrant*, neu gan agosed ag y gellir dychymygu i serthiant un ochr y brif-lythyren A: rhaid felly dybio bod eu llwybr yn glogyrnog, yn caniatâu i'r dringhedyddion afael ewin llaw a throed. Dywedai trigolion mynyddig y wlad—bod un o glogwyni isaf Nundidevi yn bwrw allan dân a mwg: os gwir yw hyn, y mae yn dyrysu coel rhai o'r doethion, o herwydd pellder y Foel oddiwrth un môr, gan eu bod yn dal bod dwfr y môr trwy bibellau yn iselder y ddaear yn un o'r achosion penaf o ennyniad y tân gorlifol.

Rhifau 4, 5. Y rhai hyn a dybid hyd yn ddiweddar yn fynyddau uchaf yn y byd. Rhan ydynt o restr dirfawr o fynyddau a gyrhaeddant o'r naill ben i'r llall i'r gwledydd meithion *Chili* a *Peru*, sef tros 4000 o filldiroedd o fewn America Ddeheuol—ac wedi hyny a ganlynant eu gyriad tua môr y gogledd.—Y mae eira parhaus yn gorchuddio milldiroedd o benau uchaf y moelydd. Un Humboldt, o wlad yr Ellmyn, a fu fwyaf llwyddiannus yn ei esgyniad i'r mynyddau hyn; a'r uchder eithaf a gyrhaeddodd oedd 19,300 o droedfeddau, sef cyfuwch a chwech o'r mynyddau uchaf yn Nghymru y naill ar ben y llall. Y mae nifer o foelydd tanllyd y'mhlith y rhai hyn, y rhai ar amserau a gynhyrfir gan yr agerdd tufewnol i fwrw allan afonydd eirias, y rhai yn eu disgyniad a doddant gymmaint o eira ag a bair lifeiriant dinystriol yn yr afonydd mawrion, sef yr *Oronoko*, *Amazons*, *Laplata*, *&c*.

Rhif. 6. Gellir Cymreigio enw hwn i *Barwyn;* a gwŷn, haf a gauaf, yw amwisg ei ben, er dyddiau Noë, os nid er oes Adda.

Rhif. 7. Mynydd *Ætna* yw y mwyaf hynod ym mhlith y moelydd tanllyd; yn *gyntaf* o ran hynafiaeth ei hanes. *Pindar* y Groeg-fardd, 435 o flwyddau cyn geni Crist, a'i darlunia megis trigfa dragywyddol yr *eira*, ac megis un o golofnau y nefoedd; yn *ail* o ran ei faint a'i uchder. Ofer-goel y Paganiaid a haerai mai i ben *Ætna* y diangodd *Deucalion*, a'i wraig Pyrrha o gyrhaedd y Diluw mawr. Syr George Shuckburgh a ddywed bod crwnfesur y terfyngylch a welir oddiar ei ben yn 1093 o filldiroedd, ac amgylchedd ei odre isaf yn 40 milldir. Ar hyd ochrau y mynydd y mae 77 o ddinasoedd, trefydd, a threfianau; ac os cyfrifir 1200 o drigolion i bob un, nid yw rhif y trigolion ar wyneb ogylch y mynydd ddim llai na 92,400. O ddinas *Catania* ar ei odre deheuol i'w ben uchaf y mae taith o ddeng milldir ar hugain, drwy dri o hinsoddau a ellir eu galw

—1. Y cylch *gwresog*—2. Y cylch *tymherus*—ac yn uchaf cylch yr *oerfel*. Y cylch *isaf* sydd yn ffrwythlawn o ydau, gwinwydd, a ffrwythau pêr a blasus ereill; ei esgyniad a bery dros o ddeuddeg i ddeunaw milldir, a'i amgylchedd a dybir yn 183 milldir. Yr *ail* a elwir y cylch coedlog, llawn o dderw, ffawydd, ffinydwydd. Yma yr adfywiogir y teithwyr newydd dreiddio drwy y cylch gwresog, gan aroglau pêr yr awel, yn deilliaw oddiar y llysiau blodeuog sydd yn tryfritho wyneb y ddaear. "Yma (meddai *Brydone*) y mae paradwys, er bod efallai uffern o dân a brwmstan o fewn ychydig o latheidiau i'n traed ni." Esgyniad yr ail gylch a bery o wyth i ddeg milldir; a'i amgylchedd sydd o 70 i 80 milldir. Y cylch *uchaf* sydd o barth wyth milldir o esgyniad hyd ben y cawg, ond yn ol ereill deuddeng milldir. Peryglus a llafurus yw y daith drwy y cylch hwn, tros glogwyni noethion a geirwon, trwy gornentydd o eira toddedig yn llifeirio ar i waered, a thros gludeiriau o iâ—trwy gorwyntoedd yn lluchio ac yn chwalu tywod, lludw, mwg, ac eira: ond wedi treiddio trwy y llafuron hyn oll, ymlawenycha y dringhedydd, wedi cyrhaedd pen ei daith, ei fod wedi ennill y fan lle bu yr Ymerawdwr *Adrian*, a'r philosophydd *Plato* o'i flaen ef, o gylch dwy fil o flwyddau yn ol. Toriadau allan y mynydd rhyfeddol hwn, yn dân a ffrydiau gorlifol o sylweddau toddedig, a'r hanes o honynt ar gôf a chadw, cyn ac wedi yr oes Gristionogol ydynt un-ar-ddeg ar hugain; ac o'r nifer hwn, wyth a gyfrifir cyn geni Crist. Nis gellir sôn yma ond am ychydig o honynt: Yn y flwyddyn 1169, nerth yr agerdd tufewnol a barodd ddaeargryn ofnadwy, nes y maluriwyd dinas Catania i'r llawr, ac y lladdwyd pymtheg mil o drigolion. Ar yr achos hwn sychwyd hen afonydd, a tharddodd rhai newyddion yn eu lle. Digwyddodd nifer o arllwysiadau tanllyd rhwng hyn a'r fl. 1536, pan dorodd allan yn aruthrol ofnadwy; ac ni ostegodd ar brydiau gwedi hyny tros flwyddyn gyfa. Gan y dirfawr wrês a barodd yr arllwysiad yn 1763, ni safodd eira ar ei hen orsaf tros bum mlynedd. Mor ddychrynadwy oedd effeithiau amryw o'r arllwysiadwy, fel nas dichon iaith nac ymadrodd ddarlunio eu herchylldod: afonydd o elfenau tawdd yn dylifo i waered i droed y mynydd, gan gladdu dinasoedd, tai, trigolion, ac anifeiliaid, heb gael un attaliad nes eu fferru ynghanol y môr; a'r awyr drwy yr amser mor farwol wenwynig fel y lladdai fugeiliaid ynghyd â'u diadellau yn y meusydd. Y rhyferthwy diweddaf o'm blaen yn bresenol a ddigwyddodd yn Hydref, 1787, pryd y chwydodd y mynydd afon danllyd o feini a sylweddau toddedig yn dair milldir ei hyd, chwarter milldir ei lled, ac o chwech i ddeunaw troedfedd o ddyfnder. Pwy na ddolefa—"Mawr a rhyfedd yw dy weithredoedd, O Arglwydd Dduw Hollalluog; cyfiawn a chywir yw dy ffyrdd di, Brenin y saint."

Rhag bod yn annymunol o'r maith, terfynaf yma gyda mynydd *Ætna*; ac os ceir hamdden, ryw bryd arall, eir y'mlaen â nodau ar rai o'r mynyddoedd dilynol; os byw fydd eich ewyllysiwr da a

Medi 28. DIENW.

SEFYDLIAD EGLWYSIG

YN GYFREITHLON, YN YSGRYTHYROL AC YN ANGENRHEIDIOL.

YMDDIDDAN V.

OFFEIRIAD.—YN ein hymddiddan diweddaf ymdrechais brofi i chwi fod amryw resymau yn ansawdd pethau ag sydd yn peri i Sefydliad Eglwysig fod yn beth tra dymunol, ac hefyd yn angenrheidiol: ac os nad yw Sefydliad Eglwysig yn groes i'r Ysgrythyr, fel y cyfaddefwch yn awr nad ydyw, yr wyf, yn fy nhyb i, wedi profi ei fod yn fuddiol yn gystal ag yn gyfreithlon.

Mr. THOMAS.—Yr wyf wedi dwys ystyried eich dadleuon, a rhwydd ydwyf i gydnabod eu bod yn llawer cadarnach nag a dybiais y gellid dwyn y'mlaen o blaid y pwngc dan sylw. Ond dymunwn roddi mwy o ystyriaeth iddo, ac yn y cyfamser da fyddai genyf glywed pa hyfforddiadau a rydd *profiad* ar y matter pwysfawr hwn.

OFF.—Yr wyf wedi bod yn ymsyniol ar yr un peth, ac adroddaf i chwi yr hyn a ddaeth i'm cof.

Mr. T.—Byddaf yn dra diolchgar i chwi, Syr, am yr hysbysiad.

OFF.—Yr engraifft eglur gyntaf a ddynodaf ydyw Sefydliad Eglwysig yr Iudd-

ewon; ond afreidiol i mi helaethu ar hyny: ond rhaid i chwi addef mai peth tra rhyfedd ydyw fod y Goruchaf, yn yr unig amser y rhyngodd bodd iddo ymyraeth yn weledig â gweinyddiad allanol crefydd mewn teyrnas, wedi dangos gwerth Sefydliad Eglwysig drwy sefydlu un ei hun.*

Mr. T.—Yr oeddwn yn tybied nad cyfreithlon oedd dynodi Trefniad Eglwysig yr Iuddewon fel esiampl i ni; eithr yr wyf yn awr yn addef grym yr hyn a ddywedasoch o'r blaen ar y pwngc hwn.

Off.—Ystyriwch hefyd yr hyfforddiad a weinydda profiad ein Heglwys ein hunain. Mynych y synais wrth yr egwyddor o hir-barhad ac ymgynnaliaeth a amlygodd hi. Mor ddirfawr fu ei helbulon a'i dioddefiadau! etto hi a ddaeth yn ddiangol drwy y cwbl, a chredaf y daw hi etto yn ddiangol drwy lawer ychwaneg. Yn yr unfed canrif ar bymtheg gorfu arni ymarfogi yn erbyn eglwys dramor. Yn nheyrnasiad Siarls I. gorfu arni sefyll yn erbyn yr anfri a ddygwyd arni gan rai a gymmerent arnynt fod yn gyfeillion iddi. Wedi hyny gwrthsafodd benboethni rhai o'i gelynion. Diangodd yn ddiogel drwy y diluw o faswedd ag oedd yn debyg o ddylifo drosti a'i diddymu yn nheyrnasiad Siarls II. ac o'r diwedd, wedi amryw gyfnewidiad o lwyddiant ac aflwyddiant, o fri ac anfri, y mae yn y blynyddoedd diweddaf hyn wedi dadebru gyda grym adnewyddol, gan ymwisgo yn nilladau ei phurdeb cyntefig, gan daenu gyda dyhewyd mabaidd, er hyny gyda challineb henaint, a doethineb sanctaidd, y gwirioneddau dwyfol, y'nghlorianau y rhai y pwysir ei daliadau hi, a'r rhai a barhasant yn annistrywiedig drwy bob cyfnewidiad, yn ei Herthyglau Ffydd, yn ei Chatecism, a'i Homiliau, ac yn Ngwasanaeth ei Gweddïau. Mor fynych drwy ystod yr amserau hyn y darfu i'r Ymneillduwyr hwythau ail-enyn eu lampau wrth ein hallorau ni. A phan ymddangosodd rhyw engraifft anarferol o wresogrwydd adnewyddol o barthed pethau crefyddol y'mysg trigolion ein gwlad, pa le oedd y canolbwynt, onid ein Sefydliad Protestanaidd! Nid yw hyn yn arwyddo fel pe na theilyngai Duw fendithio trefn o addoliad mewn Eglwys Sefydledig.

Mr. T.—Ond rhaid i chwi addef fod eglwys lygredig yn traddodi cyfeiliornad yn gystal ag y traddoda un dda wirionedd.

Off.—Felly y mae: ond nid yw hyny yn deillio oddiwrth fod yr Eglwys hòno yn un *Sefydledig*, ond am mai un *lygredig* ydoedd; ac nid wyf fi yn amddiffyn yr hyn sy lygredig.

Mr. T.—A ydych chwi yn cofio engraifft arall a weinydda hanesiaeth i chwi ar y pwngc hwn?

Off.—Ydwyf, amryw rai. Un dra nodedig yw yr Eglwys Syriaeg yn yr India Ddwyreiniol. Yr oedd yr eglwys hòno yn ei dyddiau llwyddiannus, o ansawdd cyffelyb i Sefydliad Eglwysig gwladol; oblegid yr oedd gan y Syriaid eu hunain lywodraeth; ac hyd yn nod yn y dyddiau hyn, pan ydynt dan iau llywodraethwr Paganaidd, y maent yn gymdeithas wledig, a chanddynt ffurfiau gosodedig o addoliad cyhoeddus, ac awdurdod eglwysig. A pha beth fu y canlyniad? Er fod y Paganiaid ar y naill law, ac Eglwys erlidgar Rhufain ar y llaw arall, wedi cyduno i'w gorthrymu, y maent er cannoedd o flwyddau (hwy eu hunain a haerant, er amser yr apostol Paul) wedi cynnal eglwys, yr hon, er nad yn gwbl-berffaith, ond mewn cydmariaeth yn bur, esgobaethol, ac yn addef ond dau sacrament, tra y mae y rhan fwyaf o'r hen Eglwysi Dwyreiniol naill ai wedi diflanu yn llwyr oddiar y ddaear, neu ynte wedi suddo dan ddylanwad gorthrymus Eglwys lygredig Rhufain. Ond nid hyn yw y cwbl: canys heblaw yr hyn a sylwais eisoes o barthed grym gwarcheidiol Eglwys Wladol, dylwn ychwanegu fod marwor yr allorau Syriaeg, a ddyhuddwyd am gyhyd o amser, yn awr yn dechreu ail-enyn: ffurf crefydd, yr hon a gynnaliwyd yn yr oesoedd tywyllaf drwy y gwasanaeth gosodedig a'r awdurdod eglwysig sydd yn awr yn cael ei hadfywio gyda grym: ac ymofynwyd am gynnorthwy cyfeillgar ein Heglwys ni, a rhoddwyd ef i adgyweirio yr adeilad adfeiliedig. Sylw-

* "Amlwg yw i'r Arglwydd, dan yr oruchwyliaeth Iuddewig, ddarparu i'w bobl Sefydliad Eglwysig yn y drefn fanylaf a chwreiniaf. Pennodwyd gweinidogion, a chyfansoddwyd gwasanaeth y deml yn ol y portreiad a'r rheolau manylaf, a gadawyd cyn lleied ag a ellid i ymddibynu ar ewyllys neu archwaeth yr addolwr. *Os anghyfreithlon fyddai egwyddor Sefydliad, ai tebyg yw y rhoddid i ni y fath engraifft gan yr Hwn sydd yn gwneuthur pob peth yn dda?*"

adnau Offeiriad a ymwelodd â'r Eglwys Syriaeg rai blynyddau yn ol, ydynt mor briodol at y pwngc dan ein hystyriaeth ag i beri i mi eu dyfynu hwynt. Sylwa efe, "Y mae gormod o rith-grefydd yn yr eglwys hon, fel y'mhob eglwys adfeiliedig: ond y mae y Bibl a Liturgi Ysgrythyrol ganddynt, a'r rhai hyn a gadwant eglwys yn yr amseroedd gwaethaf. Dichon y rhai hyn gadw gwreichionen o fywyd crefydd, er fod y fflam wedi diffoddi. A chan nad oes ond ychydig o *gopïau* o'r Bibl ym mysg y Syriaid (oblegid ysgrifenid pob adysgrif) tra thebygol yw na buasai yn ymdreigliad oesoedd ddim ol y grefydd Gristionogol yn eu plith, pe na buasent yn mwynhau y fantais a darddai oddiar wasanaeth beunyddiol, a'r rhanau o'r Ysgrythyrau a ddarllenid yn feunyddiol yn ei Liturgi."

Mr T.—Addefaf mai engraifft go hynod ydyw hon er prawf o werth Sefydliad Eglwysig Gwladol, a ffurfiau gosodedig.

Off.—Felly y mae: a goddefwch i mi ddarllen ychydig o ymadroddion yn rhagor; o herwydd yr ysgrifenydd a sylwa y'mhellach:—"Nid yw dynion a breswyliant mewn gwlad fel ein gwlad ni, ag sydd yn llawn o wybodaeth, bob amser mewn amgylchiadau i ganfod gwerth Liturgi ysgrythyrol. Pan fo Cristionogion wedi derbyn gradd helaeth o addysg, tybiant fod arnynt eisieu rhyw beth gwell; ond ychydig o hyfforddiad hawdd, a'i adrodd yn fynych, sydd yn fwy llesol ac adeiladol i'r ieuangc a'r anwybodus, a hwn yw y dosparth llïosocaf ym mhob gwladwriaeth. Gall eglwys neu blaid fechan wneuthur heb ffurf am dro: ond gwasanaeth cyhoeddus gwledig yw y peth a geidw ran o'r ffydd ddilwgr y'mhlith y bobl mewn gwlad eang, wedi i'r Offeiriaid adael heibio eu herthyglau a'u cyffes ffydd. Ystyriwch y Presbyteriaid ym mharthau gorllewinol Lloegr, a phleidiau ereill, y rhai y dywedir eu bod bron i gyd wedi troi yn Sociniaid, neu yn Ariaid. Ni fu Puritaniaid yr unfed canrif ar bymtheg fyw yn ddigon hir i ganfod gwerth Gwasanaeth cyhoeddus ysgrythyrol——." Ond goddefwch i mi ofyn un peth i chwi; a ellwch chwi grybwyll am un wlad lle y parhaodd yspryd crefydd am enyd o amser wedi diddymiad y ffurf allanol? Ac ar y llaw arall, pa Eglwys Wladol sydd, yr hon a fu unwaith yn ysgrythyrol o ran ei hathrawiaeth a'i disgyblaeth, am yr hon nad ellir, drwy fendith Duw, obeithio y dychwel hi i'w phurdeb cyssefin, cyhyd ag y pery ei sail gyntefig o athrawiaeth iachus, a ffurfiau ysgrythyrol?

Mr. T.—Ni allaf ateb y gofyniadau hyn, a rhwydd wyf i addef fod yr Ymneillduwyr yn ein gwlad ni wedi dangos arwyddion galarus o lygredd mewn pethau crefyddol. Yr oedd y Presbyteriaid bron i gyd wedi troi yn Ariaid:* ac ni ellir gwadu mai oddiwrth Eglwys Loegr, erthyglau yr hon a roddodd barhad i athrawiaeth iachus, a gwasanaeth yr hon a'i gwasgarodd y'mysg y bobl, y derbyniodd amryw bleidiau o'r Ymneillduwyr y cynnydd hwnw mewn duwioldeb, yr hwn a'u dadebrodd wedi iddynt ymollwng i syrthni ysprydol.

Off.—Ac effaith oedd hwn a ellid, drwy fendith Duw, ddisgwyl iddo darddu oddiwrth Eglwys Wladol, yn yr hon y darllenir y'mhob man ranau helaeth o air Duw, y gweinyddir y sacramentau yn ddyladwy, y cedwir erthyglau ffydd ysgrythyrol, ac y dyrchefir yn wastad weddiau a moliant mewn gwasanaeth hylwyr, ysprydol, ac ysgrythyrol.

Mr. T.—Soniasom hyd yn hyn am eglwysi a sefydlwyd er's amser maith; ond pa fodd y gweithreda Eglwys Sefydledig ar faes newydd?

Off.—Yn dda rhagorol o barthed y ddadl bresennol. Edrychwch, er engraifft, ar yr India. Ychydig o flynyddoedd yn ol (heb son am y priodorion Paganaidd a Mahometanaidd) rhy fynych y canfyddid ein cydwladwyr ein hunain, y rhai a fedyddiasid yn eu mebyd, a ddygasid i fynu mewn gwlad Gristionogol, ac a alwant eu hunain yn awr yn Gristionogion, braidd yn ebargofi crefydd eu cyndadau, ac yn byw heb Dduw ac heb obaith ganddynt yn y byd. Ond wedi sefydlu cangen o'n Heglwys ni yno, er ei bod yn dra anghyfartal ar gyfer y wlad orfawr hòno, y mae yr olygfa yn ymddangos yn fwy hyfryd.

* "Ni sefydlwyd ond 46 o gynnulleidfaon yr Undodiaid allan o 222 a dybir fod ym Mrydain, gan ddynion o'r golygiadau hyny. Y 176 ereill a fuont unwaith mewn cymmundeb âg Ymneillduwyr union-gred."

Y mae eisoes gryn gynnwrf wedi bod yn eu plith yn ymofyn am grefydd: a nifer lliosog o ddynion, y rhai gynt oeddynt dueddol i ystyried crefydd o ddim pwys yn y byd, a dueddwyd i fanwl-sylwi ar ei gwirioneddau. A chan eich bod wedi crybwyll am yr Ymneillduwyr, goddefwch i mi ychwanegu fod y rhai hyny ag sydd heb uno â'r Eglwys Sefydledig yn yr India, wedi canfod y lles a'r cymmeradwyaeth mawr a rydd hi i grefydd yn ngolwg y trigolion yn eu hanerchiadau at y priodorion, ac at y milwyr Ewropaidd, ac ereill o'u cydwladwyr. Ac yn awr, rhaid i mi ddymuno boreu da i chwi; ond bydd yn dda genyf eich gweled etto, os ewyllysiwch ymddiddan ym mhellach ar y pwngc dan sylw.

ADARIAETH.

LLYTHYR II.

WYLIEDYDD—Yn ol fy addewid, anfonais atoch y darluniadau canlynol, megys y gosodir yr adar yn y rhestr; ac yr wyf wedi eu nodi hwynt yn fanwl, fal y gallont eich darllenwyr, wrth gymharu aderyn nebrhyw â'r darluniad, adnabod ei enw. Y geiriau celfyddus a fu raid i mi arfer er danges fy meddwl, a eglurhâf wrth fyned ym mlaen yn ngwaelod y tu dalen.

LLEWELYN CONWY. B. A.

Tŷ Deon, Swydd Rhydychain.

LLWYTH YR HEBOGAU.

Yn adar yn y llwyth cyntaf ydynt y rhai ag sydd yn ymborthi ar gig anifeiliaid; ac y maent hwy yn hawdd i'w hadwaen wrth eu hewinau arswydawl, eu penau mawrion, ac eu pigau cryfion a cheimion: creulawn ac anghyfeillgar yn eu hanian, gochelant lwybrau dynion, ac ymguddiant yn nyfnder y mynydd neu'r goedwig, lle y gallont wledda yn ddirwystr ar ffrwyth eu hanrheithiad. Y maent hwy yn dangos eu ffyrnigrwydd, ie, yn erbyn eu cywion eu hunain; canys bwriant hwy ymaith o'u nythod yn llawer cynnarach nag yw arfer nebun llwyth arall. Y tueddiad afryw yma, ysgatfydd, a ddylem ei gyfrif i anhawsder o gael digon o fwyd iddynt; ac o herwydd hyn y rhieni weithiau, pan eu siomir o ymborth, a ddifethant eu cywion. Annhebyg i'r llwythau eraill: y mae'r iar yn fwy na'r ceiliawg; o herwydd bod hell lafur ymborthi'r cywion yn disgyn arni hi; ac mae ychwaneg o nerth yn angenrheidiol iddi, i orchfygu peryglau ysbeiliaw.

Cynnwysir tri thylwyth yn y llwyth yma; sef, y Gweilch, Bylloanod, a Chigyddion.

I. TYLWYTH Y GWEILCH.

Adwaenir tylwyth y Gweilch wrth y nodebau canlynawl. Mae y pig yn gryf, yn finiawg, ac yn bur gam: yn mon y pig mae croen noeth, yr hwn yn y darluniadau galwaf y cwyrgroen, lle y gosodir y ffroenau; y mae'r coesau yn genawg, a bysedd y traed sydd dri yn mlaen, ac un tu ol. Ymborthant y rhai mwyaf ar bedwartroedion, ac adar; eraill ar bysgod, ac eraill ar ymlusgiaid. Yn ol eu hoedran ac eu hystlen mae eu plu yn bur amrywiawl, am na chyrhaeddant y cywion i'w llawn blu mewn llai na thair neu bedair blynedd, ac mewn rhai adar ddim tan y chweched flwydd. Ni fwriant eu plu ond unwaith yn y flwyddyn. Y mae yr adar yma yn hynod hefyd am eu bywiogrwydd a chalondid diofn. Y cyntaf yn y rhestr yw yr

1. *ERYR MELYN, neu ERYR EURAID.*

Yr aderyn ardderchawg yma yw'r mwyaf yn y llwyth; ac o flaen ei big i ben ei gynffon, y mae yn mesur dros dair troedfedd, a thros wyth o flaen un asgell i flaen y llall; ac yn pwysaw o unarbymtheg i ddeunaw pwys. Mae y ceiliawg yn llai, ac ni phwysa efe ychwaneg no deuddeg. Y pig sydd yn las dywyll, y cwyrgroen yn felyn; llygaid yn fawr a dysglaer, o liw gloywfelyn, ac wedi eu planu yn ddyfn dan yr ael. Lliw y plu ar y cefn sydd winau dywyll, yn gymmysg a'r melynddu ar y gwddwf a'r pen; mae y gynffon yn ddu, ac â brychau llwydwyn; coesau melynion; pluedig hyd y bysedd, y rhai sydd yn bur genawg; yr ewinau yn fawrion, a'r un canol yn ddwy fodfedd o hyd. Yr adar hyn a nythant yn mynyddoedd yr Ywerddon, ac hefyd gynt yn nghreigiau Eryri; ac y maent yn dodwy tri neu bedwar o wyau.

2. *ERYR TINWYN. ERYR CYFFREDIN.*

Ei liw sydd winau, yn gymmysg â rhuddgoch, ar y pen a'r gwddwf; y pig, cornliw; y cwyrgroen, melyn; y llygad, o liw y gollen. Rhwng y pig a'r llygad mae croen noeth llwyd-ddu; y coesau ydynt yn bluedig hyd at fysedd y traed, y rhai ydynt yn felynion, a'r ewinau yn dduon; mae cylch gwyn yn croesi y rhan fwyaf o'r gynffon, oddieithr y blaen, yr hwn sy ddu. Y mae yr Eryrod hyn yn llawer mwy cyffredin no'r Eryr Euraid, ac yn nythu mewn amryw fanau yn Ynys Prydain.

3. *ERYR CYNFFONWEN, neu LLYDLYD.*

Yr aderyn hwn sydd yn llai no'r Eryr Euraid; ac yn gyffelyb i'r Eryr Cyffredin yn nerth a grym, ond llawer mwy creulawn; a dywedir eu bod hwy yn bwrw allan eu cywion o'u nythod ar ol eu bwydaw hwynt, ond am ychydig iawn o amser. Y pig, cwyrgroen, a'r llygaid sydd yn felynwyn, a'r croen rhwng y pig a'r llygad yn glas, ac arno ychydig o rawn. Ochrau y pen a'r gwddwf ydynt yn llwydwyn, a gwineugoch yn gymmysg. Y pluf sydd yn gyffredin yn winau, ond mae y lliw yn dywyllach ar y pen, y gwddwf, a'r cefn. Yr esgyllblu hirion sydd yn bur dywyll, ac y fron yn frith â brychau gwynion. Coesau, melynion; ac yn bluedig at y gliniau; a'r ewinau, duon. Gosodir y nyth ar ben coed uchell, lle y deorir yn gyffredin dau neu dri o gywion.

4. *MORERYR,*

Sydd yn agaws cymmaint a'r Eryr Euraid, yn dair troedfedd a hanner o hyd, ond ni chyrhaeddant eu hesgyll wedi lledu ychwaneg no saith. Y pig sy fawr a golas, ac yn bur gam; y llygaid, melynion; odditan yr ên mae rhes o blu rhawnawg yn hongian i lawr at y gwddwf, am ba achaws y gelwir ef gan rhai yr Eryr Barfawg. Lliw ei ben, a thu ol ei wddwf sydd wineuddu; ac mae plu y cefn yn frith â gwineuliw goleuach, ac ymylau tywyll. Ysgwyddblu, gwineu gwan, a'r blaenau agaws yn wyn. Y fron a'r bol, gwynaidd, brithawg â gwinau. Yr esgyll-blu hirion, a'r morddwydau, tywyll: coesau a thraed melynion; yr ewinau mawrion sydd yn loywddu. Ymborth yr aderyn hwn yw pysgod gan mwyaf; a'i drigfa cyffredin yw ar lân y môr, a llynau, neu afonydd. Dywedir eu bod hwy yn gweled mor eglur liw nos, fal y medront ddal eu helgig. Y mae'r iar yn dodwy dau wy neu dri yn y flwyddyn. Dylem sylwi bod rhai anianyddion yn dal bod yr Eryr hwn yn flwyddiad yr Eryr Cyffredin.

5. *PYSGERYR. GWALCH Y WEILGI.*

Hyd y ceiliawg yw dwy fodfedd ar ugain, a'r iar o gylch dwy droedfedd; eu lled, dros bump; pig, du; cwyrgroen, glas; llygaid, melynion; coryn y pen sydd wyn, yn frith a lleiniau tywyll; y mae'r bochau ac odditan y corff yn wynion; y fron, lledfraith; o gongl y llygad mae llain gwineuddu yn estyn lawr ochrau y gwddwf tuagat yr esgyll. Plu y cefn sydd winau, ac hefyd y ddau gynffonblu canolaidd; y lleill, brithwyn; coesau, glas gwan; byrion, ddim mwy no dwy fodfedd a chwarter o hyd, ac yn bur ffyrfion; y mae bys y troed nês allan yn fwy no'r un tufewnawl, ac yn troi yn hwylus yn ol, fal y medr gan hyny ddal yn fwy diogel ei ysglyfaeth. Yr Eryr yma yw y mwyaf cyffredin o'r adar rheibus mawr, a gwasgerir hwynt trwy lawer gwlad; a gwelir hwynt nid anaml yn Nghymru. Eu cyrchfa yw glenydd y môr, ac afonydd, a llynau; eu bwyd yn benaf yw pysgod, ar y rhai y syrthiant yn chwyrn, ac eu daliant yn ddiball. Y mae'r iar yn nythu ar lawr mewn corsydd, ac yn dodwy tri wy neu bedwar, ychydig llai nag wy iar.

6. *BONCATH.*

Ei hyd sy gylch 20 modfedd, a'i led pedair troedfedd a hanner. Ei big, llwydlas; llygad, melynwyn; cefnblu, gwineuddu, â lleiniau tywyllach ar draws yr esgyll a'r gynffon; odditanodd, llwydwyn brithgoch; coesau, melynion; ewinau duon. Sylwer bod mawr amrywiaeth yn y rhyw yma, a phrin y cair dau yn uniawn o'r un lliw; canys bod rhai yn wynion i gyd drostynt, gan eraill y pen yn unig sydd wyn; ac eraill etto sydd yn frithion. Adeiladant eu nyth o frigau bychain, ac oddimewn, gwlan a phethau meddal eraill; mae'r iar yn dodwy dau neu dri o wyau, gwynion yn frithawg a melyn.

7. *BOD Y MEL.*

Sy gylch ddwy droedfedd o hyd, ac ymledir yr adenydd i gylch bedair. Mae y pig yn ddu, ac ychydig hirach na phig y Boncath; llygaid, melynion; pen, mawr, gwastad, llwydwyn; cefn, gwineuddu yn frith a lleiniau rhydliw ar y fron a'r bol; cynffon, gwinau, â llain tywyll llydan ar draws; coesau, byr a ffyrf, melynddu; ewinau duon. Mae y nyth o'r un fath a nyth y Boncath, a'r wyau ydynt yn llwydwyn â brychau gwinau; nid anaml y cymmerant feddiant o nythod adar ereill; porthant eu cywion â llygod y maes, cacwn, llyffaint, ac amryw ymlusgiaid.

8. *BOD Y GWERNI.*

Hyd, cylch 22 fodfedd; lled yr iar, pedair troedfedd a phum modfedd a hanner. Pig, du; cwyrgroen a llygaid, melynion; coryn y pen, melynwyn; gwddwf, rhydliw golau; y pluf arall, gwineugoch, âg ymylau llwydion; coesau, melynion; ewinau, duon. Yn yr adar hyn hefyd y mae amrywiaeth mawr, ac weithiau melyn neu rydliw yw lliw coryn y pen. Ymborthant ar gwningod, cywion hwyaid, a môr-adar ereill, hefyd ar lyffaint a physgod. Eu trigfanau ydynt y cloddiau, a llwynau wrth afonydd a llynau. Gosodir y nyth ar lawr, lle y dodwir tri neu bedwar o wyau gwynaidd â brychau tywyll.

9. *BARCUD, BERI.*

Nodebir hwn wrth ei gynffon fforchawg. Ei hyd sy gylch ddwy droedfedd; pig, corallliw â gwrych yn y bôn; llygaid a chwyrgroen, melynion; y mae plu y pen a'r gwddwf yn hir a chul, llwydwyn; a llain gwinau lawr canol bob un. Pluf y corph sydd wineugoch, ac ymyl pob pluen yn llwyd; esgyllblu hirion, gwinau tywyll; coesau, melynion; ewinau, duon. Y mae 'r aderyn hwn yn gyffredin yn Nghymru, ac a adwaenir gan bawb; yr wyau, dau neu dri o rifedi, sydd wynaidd â brychau melynwyn, gogrwn.

10. *HEBOG MARTHIN.*

Hyd yr iar sydd o 22 i 24 modfedd; mae y pig yn las, a'r blaen yn ddu; cwyrgroen, gwyrdd; llygaid, melynion. Uwchben y llygaid mae llain gwynaidd yn rhedeg; lliw y pen a'r cefn yw gwinau tywyll; y fron a'r bol, gwyn â lleiniau duon ar draws; cynffon, hir, llwydwyn, a phedwar llain neu bump tywyll ar draws; coesau, melynion. Y mae 'r esgyll yn llawer byrach no'r gynffon. Eu bwyd yw llygod ac adar bach.

11. *LLYMYSTEN, PILAN.*

Hyd y ceiliawg yw 12 modfedd, a'r iar 15. Y pig sy las, â gwrych yn y bôn, y rhai sydd yn gorchuddiaw y ffroenau; llygaid, melyngoch; coryn y pen yn wastad, ac uwchben y llygaid mae rhes fain o wyn yn rhedeg tuagat y gwddwf. Plu y cefn a'r pen sydd yn winau tywyll, oddieithr y war, yr hon sydd wen, ac mae dau o frychau gwyn ar bob ysgwydd-bluen; yr esgyll-blu hirion sydd yn dywyll, fel mae 'r gynffon hefyd a'r blaenau yn wynion. Y fron, bol, a than yr esgyll sydd yn wyn, a lleiniau gwinau ar draws. Y gwddwf hefyd sydd wyn, gyd âg ychydig o winau; coesau a thraed melynion. Hwn yw darluniad yr iar; ond mae maint a lliw y ceiliawg yn amrywiawl. Mae ei gefnblu yn blymlliw tywyll, ac ychwaneg o leiniau tywyll yn rhedeg ar draws ei fron. Adeiladant eu nyth mewn creigiau, ac ar goed, ac weithiau mewn hen nyth bran, lle y dodwant bump neu chwech o wyau brithgoch. Y maent hwy yn bur gyffredin yn Nghymru.

12. *HEBOG CHWYLDRO.*

Y rhyw yma yw yr harddaf o'r holl lwyth. Mae y ceiliawg yn 22 fodfedd o hyd, a'r iar 27. Mae y pig yn bur gam, ac yn felyn; llygaid, tywyll; gwddwf, gwyn; yr hwn yw lliw cyffredin y pluf uchaf, ond y mae 'r bol a'r fron wedi eu rhesu â llinellau yn rhedeg at i lawr. Y brychau ar y cefn a'r esgyll sydd yn fwy; mae 'r plu y morddwydau yn bur hirion, ac yn wyn glân, y rhai ar y gynffon sydd yn rhesawg; coesau, glas gwan, pluedig islaw y gliniau. Mae 'r aderyn hwn yn anghyffredin yn ein gwledydd ni, ond gwelir ef weithiau yn ngogledd yr Alban. Yn nesaf at yr Eryr, hwn yw'r dewraf a'r mwyaf arswydus o'r llwyth, ac yr oedd e fawr barch yn nyddiau Hebogyddiaeth.

13. *HEBOG DRAMOR.*

Ei hyd yw 18 modfedd; a'i led tair troedfedd a hanner, ac yn pwysaw dau bwys a chwarter. Lliw ei big yw glas

gwan, y blaen, du; ac y mae yn fyr, cryf, a phur fylchawg. Llygaid, tywyll; cwyrgroen, melyn. Y plu, y tu ol y gwddwf, a'r bochau sydd wineuddu, a llain o'r un lliw yn rhedeg o'r bochau, a chonglau y ceg, lawr y gwddwf. Y cefnblu sy lwydwyn glasawg, a lleiniau o winau tywyll ar draws; yn y gynffon mae deuddeg o blu o liw llwydwyn tywyll, a'r blaenau yn oleuach. Y plu odditanodd sy felynwyn, a lleiniau duon ar draws; coesau a bysedd, cryfion a byrion, o liw melyn. Mae'r adar yma yn nythu pob blwyddyn y'nghreigiau Rhiwleden a Llandudno yn Arfon.

14. *HEBOG LAS.*

Hyd, deunaw modfedd; lled, ychwaneg na thair troedfedd. Pig, du, â gwrychblu hirion yn y bon; cwyrgroen, llygaid ac ymyl yr amrant, melynion; cefnblu, llwyd glasawg. Y fron a than yr esgyll, gwyn; â lleiniau rhydliw ar draws; esgyll-blu hirion, du; ysgwyddblu, llwydwyn; coesau, meinion hir ac yn felyn. Y maent hwy yn amrywiaw yn ol eu hoedran. Ymborthant ar adar bach, ac ymlusgiaid. Nythant ar lawr, ac a ddodwyant bedwar wy cochlyd, â brychau gwynion.

15. *HEBOG DINWEN.*

Hyd, 20 modfedd; lled, tair troedfedd a naw modfedd. Pig du; cwyrgroen a llygaid melynion; cefnblu, tywyll; bron, bol, a'r morddwydau, gwinau melyn; tin, gwyn; mae rhes o blu gwynion yn rhedeg o'r war at y gwddwf, a brych gwyn tan y ddau lygad; cynffon hir â lleiniau gwinau a thywyll bob yn ail ar draws; coesau melyn.

D. S. Gwybyddir yn awr mai iar yr Hebog Las yw yr aderyn hwn.

16. *HEBOG WLANAWG.*

Y mae yr aderyn hwn yn llai no'r Boncath. Ei big sy las; cwyrgroen, lledwyrdd; llygaid, melynion; cefnblu, gwinau ac ymylau llwydion; uwchben y llygaid mae llain gwyn yn rhedeg at y war; gwddwf, gwyn; bron felen dywell a brychau gwinau; morddwydau, yr un fath; esgyllblu hirion a chynffon dywyll â brychau hirgrwn rhydliw; coesau, byr a chryf, glasawg. Nid ydyw yr Hebog hon yn gyffredin yn Mhrydain; ond nythant yn yr Ywerddon.

17. *CUDYLL COCH.*

Hyd, 14 modfedd. Lled, 27. Pig, glas; cwyrgroen ac amrantau, melynion; llygaid duon; talcen, melyn tywyll; coryn y pen, a'r cefnblu hyd at flaenau yr esgyll, plymliw, ac ychydig o leiniau duon ar draws; mae lliw y bochau yn wanach; o gongl y geg ar y ddau ochr mae llain gwyn yn rhedeg at i lawr; esgyll, gwinau gloyw, â brychau duon; y mae'r esgyll odditanodd yn wynion â brychau gwinau. Plu y corff odditanodd sy rydliw gwan, yn frith â lleiniau a brychau duon; tinblu glas plwm; a chynffonblu llwydlas, ac wrth y blaen llain du llydan ar draws â bob tu; mae y blaenau yn wynion; coesau, melynion; yr ewinau, duon. Adeiladant eu nyth mewn ceubrenau neu dyllau creigiau a hen dyroedd, lle y dodwyant bedwar neu bump o wyau cochaidd. Gan fod y Cudyll Coch yn gyffredin yn mhob parth o Gymru, darluniais ef yn helaeth; ond dyled sylwi bod amrywiaeth mawr rhwng y ceiliawg a'r iar. Mae ei phen hi yn rhydliw, â lleiniau duon; tu ol i bob llygad mae dau frych; y cefn a'r esgyllblu sydd yn wineugoch, a nifer mawr o leiniau duon yn rhedeg ar draws, yn agaws at eu gilydd; y fron, bol, a'r morddwydau ynt yn felyngoch oleu, a lleiniau tywyll at i lawr.

18. *GWALCH LLEIAF.*

Hwn yw'r lleiaf o'r tylwyth, ac nid ydyw efe lawer mwy no'r fwyalchen. Mae ei big yn las; cwyrgroen a llygaid, melynion; pen, rhydliw â lleiniau duon; cefn ac esgyll, gwinau tywyll; bron a bol, melynwyn â lleiniau rhydliw at i lawr. Y mae'r gynffon yn hir, frith â lleiniau tywyll a goleu, bob yn ail; coesau, melynion. Er nad oes lawer o'r adar hyn yn Ynys Prydain, y maent hwy yn fwy cyffredin y'Nghymru nog yn un parth arall o honi. Adeiladant eu nyth mewn coed, lle y dodwyant bump neu chwech o wyau gwynaidd â brychau gwineuwyrdd yn un pen.

YR EGLWYS DDIOG.

1. Ni wnaeth yr Eglwys ddiog ddim yn y byd tu ag at daenu y Bibl, a llyfrau crefyddol, drwy y wlad. Na wnaeth ddim yn

y byd! Nid ymdrechodd ddim er cyflawni y diben hwn, fel y dengys yr Adroddiad canlynol o weithrediadau y "Gymdeithas er taenu Gwybodaeth Gristionogol" (yr hon a sefydlwyd i'r perwyl hwn) am y blynyddoedd 1800 ac 1832,

	1800.	1832.
Nifer y Cyfranwyr	2050 a rhagor	15,000 agos.
Swm y Cyfraniadau	£10,199 11s 7c	£66,269 11s
Llyfrau a daenwyd	131,295	1,715,323.
Dirprwywyr Taleithiol	.. ..	330.

Gymmaint yw diogi ein Heglwys fel na ddarfu iddi yn unig ond cael saith gymmaint o gyfranwyr—a chasglu bron saith cymmaint o arian—taenu dim ond tair gwaith ar ddeg gymmaint o Fiblau a Llyfrau Gweddi Gyffredin ag y gwnaeth ddeng mlynedd ar hugain yn ol! ac ni sefydlodd ond 330 o Gymdeithasau yn y wlad i gynnorthwyo ei hymegniadau! Wfft iddi rhag ei diogi!

2. Ni wnaeth yr Eglwys ddiog ddim tu ag at ddarparu addoldai ar gyfer angenrheidiau trigolion ein gwlad, y rhai ydynt yn cyflym gynnyddu yn feunyddiol; ac ni chymmerodd y drafferth leiaf i geisio Eglwysi a Chapelydd newyddion; ac eglur yw, os caiff ei Gweinidogion eu cyflog nid yw yn gofalu pa un a gaiff y werinos eu haddysgu ai peidio. Na, ni wnaeth yr Eglwys ddiog ddim yn y byd yn y peth hyn drwy ystod y deng mlynedd ar hugain diweddaf. Yr unig ymdrech a wnaeth oedd ymofyn am gymmorth gan y Senedd, a llwyddo i gael cymmaint o arian ag a'i galluogodd hi i adeiladu *naw ugain ac wyth* o Eglwysi neu Gapelydd newyddion, y rhai a gynnwysant eistedd-leoedd i ddim rhagor na *dau gant a hanner o filoedd* o bobl, o'r rhai y mae rhagor na *chant a deugain o filoedd* yn *rhad* i'r tlodion. Nid oes gan y Cenhadwyr truenus ddim ond saith ar hugain o Eglwysi ar eu dwylaw yn awr yn cael eu hadeiladu; ac ni phennodasant ond un plwyf ar ddeg, lle yr adeiladant Eglwysi cyn gynted ag y danfonir cynlluniau iddynt. Gwir yw, fod heblaw y Cenhadwyr hyn, "Gymdeithas er adeiladu Eglwysi," yr hon a gasgl gyfraniadau gwirfoddol i'r un perwyl. Ond beth a wnaeth hon? dim ond oddeutu yr un faint ag a wnaeth rhoddion y Senedd, hyny yw, trwy gasglu oddeutu *cant a deg a thriugain o filoedd* o bunnau. Hi a ddarparodd eisteddleoedd i ychydig uwchlaw *dau cant a hanner o filoedd* o bobl, o'r rhai y mae agos i ddau can mil yn rhad i'r tlodion. Ac wedi y cwbl ni wnaeth yr Eglwys ddiog ddim ond darparu rhagor na *hanner can myrddiwn* o eistedd-leoedd ychwanegol i'w haelodau drwy ystod y deng mlynedd ar hugain diweddaf!

3. Nid yw yr Eglwys ddiog yn ymdrafferthu ynghylch gweini addysg i'r tlodion. Y mae hyn islaw sylw yr Offeiriaid cyfoethog a gloddestgar! Na, nid yw yr Eglwys yn gwneuthur dim yn hyn o beth. Nid yw yn werth sôn am y "Gymdeithas Wladwriaethol" ddistadl. Ni chyfranodd ond ychydig uwchlaw *can mil o bunnau* tu ag at adeiladu Ysgoldai; ac nid oedd traul yr Ysgoldai hyn ond *pedwar can mil o bunnau!* Ni roddodd addysg i ragor na 1900 o bobl mewn oed, i'w cymmwyso hwynt i weinyddu swydd Ysgolfeistriaid a Meistresau, ac (Och! yr wyf yn gwridio gan gywilydd wrth ei adrodd) nid oes ganddi ond 3054 o Ysgolion yn gyssylltiedig a hi; yn y rhai nid oes ond *pedwar can mil* o blant yn cael eu hyfforddi! Ac, yn wir, eglur yw nad yw yr Eglwys Sefydledig, ym mhob modd, yn gweini addysg i ddim mwy nag *i wyth gan mil* o blant!! Ac wedi y cwbl, pa fath addysg a roddir i'r plant tlodion hyn? Y maent oll yn cael eu hyfforddi yn egwyddorion yr Eglwys, ac ni adewir hwynt iddynt eu hunain i ddewis eu crefydd! A'r hyn sydd yn peri cywilydd ychwanegol yw, mai yn 1811 y sefydlwyd y Gymdeithas hon, ac, o ganlyniad, ni sefydlodd Ysgolion ond mewn 3000 o leoedd yn ystod *ugain mlynedd!*

4. Ond heblaw hyn, gellir dynodi engraifft arall o ddiogi yr Eglwys; nid amgen na'i llwyr esgeulusdra ynghylch taenu yr Efengyl mewn gwledydd Tramor. Ystyriwch ansawdd pethau yn 1800 ac 1832.

Yn 1800 gwelir yn amlwg, oddiwrth Adroddiadau y Gymdeithas, fod ganddi 197 o Gyfranwyr, a bod y swm mawr o £457 16s. yn cael ei dderbyn trwy gyfraniadau blynyddol, a rhwng cymun-roddion a llôg arian yn y cyllidau, fod derbyniadau y Gymdeithas yn cyrhaedd £4983 2s. 8c. yr hyn a'i galluogodd hi i gynnal y nifer luosog o 13 o Genhadon, a 32 o Ysgolfeistriaid. Y mae yn wir nad oedd gan y Gymdeithas y pryd hyny ddim Dirprwywyr

Taleithiol i hysbysu ei dibenion a'i gweithrediadau drwy y wlad. Ac yn awr nid oes ganddi ddim rhagor na 151 o Ddirprwywyr Taleithiol! Beth yw hyny? Wedi y cyfan nid yw nifer ei Haelodau yn awr ond saith mil a phedwar cant a saith ar hugain. A swm y cwbl a dderbyniwyd am y flwyddyn ddiweddaf—cyfraniadau, rhoddion a chasgliadau, yw £7541 9s. 11c. Nid yw hi yn cynnal ond 158 o Genhadon, a 114 o Ysgolfeistriaid. Ni ymofynodd ond am ddau lythyr breninol i'w hawdurdodi hi i wneuthur casgliadau drwy y deyrnas i helaethu ei gweithrediadau! A pha beth oedd diben arbenig y Llythyr cyntaf? dim amgen nag i ddechreu taenu yr Efengyl yn yr India Ddwyreiniol, trwy sefydlu Athrofa i weinyddu addysg i'r Cenhadon, ac i gyfryw ddibenion distadl ereill. Felly nid yw y Gymdeithas orwael hon yn gwneuthur dim rhagor na thaenu gwybodaeth o'r Efengyl yn y ddwy Ganada, Nova Scotia, New Brunswick, Newfoundland, Prince Edward's Island, Cape of Good Hope, ac India! Nid yw yn gwneud dim ond yn unig gasglu dau-ar-bymtheg gymmaint ag y gwnaeth. Nid yw nifer ei haelodau ond 27 cymmaint, ac nid yw yn cynnal ond pedwar cymmaint o Genhadon. Heblaw hyn, ni ellir gwadu, ysywaeth, fod Cymdeithas Genhadol arall yn perthyn i'r Eglwys ddiog. Ond beth a wnaeth hi? Y flwyddyn gyntaf, swm y cyfraniadau oedd *ddau cant o bunnau*. Am y deng mlynedd cyntaf casglwyd, yn flynyddol, oddeutu 1500 o bunnau—am yr ail ddeng mlynedd 15,000 o bunnau yn flynyddol—am y trydydd deg 30,000 o bunnau yn flynyddol—ac am y flwyddyn ddiweddaf, ddim rhagor na 48,000 o bunnau. Yn 1804 yr oedd ganddi ddau Genhadwr. Yn awr nid oes ganddi ond 54 o Genhadwyr urddedig; chwe chant a thri o ddarllenwyr ac esponwyr yr Ysgrythyrau; tri chant a deg a thriugain o Ysgolion; a phymtheng mil saith gant ac un-ar-ddeg a phedwar ugain o Ysgolheigion. Arol y cwbl ni wnaeth ond casglu deuddeg-ar-hugain cymmaint ag a gasglodd, yn flynyddol, yn y deng mlynedd cyntaf. Nid yw yn cynnal ond dau can cymmaint o lafurwyr yn y winllan! Rhag cywilydd iddi!

5. Ond heblaw hyn, beth sydd yn eglurach na marweidd-dra yr Eglwys os ystyriwn mor esgeulus yw ei phenaethiaid yn nghylch pob peth a duedda i'w diwygio hi. A wnaethant hwy rywbeth o barthed ffieidddra y degwm, oddieithr dwyn Ysgrif i'r Senedd i alluogi Offeiriaid wneuthur cytundeb â'u Plwyfolion am swm o arian yn lle y degwm; yn erbyn yr hon ysgrif yr oedd y gwyr llëyg yn uchel eu gwaedd (hwy eu hunain a wyddant oreu paham) a rhwystrasant hi ddyfod trwy y Senedd? A symudasant hwy gam er rhwystro un offeiriad ddal dau neu dri o hlwyfydd ar unwaith; oddieithr llwyddo i ddwyn Ysgrif trwy y Senedd i ddiddymu yr arfer hon yn llwyr, mewn perthynas i fywioliaethau a berthynant i Eglwysi Cadeiriawl, ac i raddau mawr mewn perthynas i fywioliaethau ereill? A pha beth a gyflawnasant ynghylch mwyhau bywiolaethau bychain, oddieithr cael Ysgrif Seneddol i'w galluogi hwy eu hunain i drosglwyddo rhan o feddiannau yr Esgobaeth, a'r Deoniaid, ac Aelodau yr Eglwysi Cadeiriawl, i wneuthur yr un peth â'u heiddo hwythau, i'r perwyl hwn? Pa les a dardda oddiwrth hyn? Ni waeth i neb beidio haeru eu bod yn gwneuthur llawer o ddaioni gyd â'r Ysgrif hon. Beth os yw pob Newyddiadur yn mynegi fod Deon Westminster, a'i gyd-offeiriaid, wedi penderfynu gwneuthur pob bywioliaeth yn eu meddiant sy dan £200 yn werth y swm hwnw—fod llawer o'r Colegau wedi casglu cyllidau i fwyhau y bywioliaethau gwael—a bod aelodau Eglwys Gadeiriol arall yn neillduo £2000 bob blwyddyn i'r perwyl hwn? A wnaethpwyd hyn eisoes? neu, a wneir hyny cyn y Gwyliau?

Pen y Bont. B. M.

ARAETH HEN DDERWEN.

(Allan o'r Horticultural Register am fis Hydref.)

Gwr ieuangc, i'r hwn y gadawsai ei dad feddiannau lawer yn ddiddyled, oedd yn eu treulio trwy afradlonedd. O'r diwedd daeth arno eisieu arian, a gorchymynodd i nifer o'r coed o gwmpas ei balas gael eu tòri i lawr, a'u gwerthu. Fel yr oedd yn sefyll ryw ddiwrnod gyd â'i weithwyr yn eu hyfforddi, clywyd sŵn isel-grug yn dyfod allan o hen dderwen hybarch oedd yn agos! ac wedi rhai griddfanau, clywsant lais yn dywedyd yn

eglur allan o'r pren—"Fy meistr ieuangc, pan oedd eich taid o gwmpas eich oedran chwi, efe a'm planodd at wasanaeth y rhai a ddeuent ar ei ol; myfi yw y pren hynaf yn eich coedwig, a chynnorthwyais trwy fy nghynnyrch tu ag at ei phoblogi: am hyny mae rhywfaint o barch yn ddyledus i'm gwasanaeth, os nad i'm hoedran. Nid wyf yn cofio ond ychydig am eich hen daid, ond yr wyf yn cofio yn dda am y gofal a gymmerai eich taid o honof, ac nid oedd eich tad ychwaith yn fy esgeuluso: aml y deuai i orphwyso dan fy nghysgod, pan yn flinderog gan y gwres gorchfygol, ac aml y cysgododd y breichiau hyn ef oddiwrth gawodydd disymmwth:—chwi oedd ei anwylyd, a gellwch weled eich enw wedi ei dòri â'i law ei hun mewn amryw fanau yn fy moncyff, os nad yw crychni henaint wedi eu dilëu: medrwn farw yn ddirwgnach, pe byddai fy nghwympiad o ryw wir wasanaeth i chwi: pe y'm defnyddid i adgyweirio eich palas, neu daclu eryd neu droliau eich *tenantiaid*, a'r cyffelyb, yna cyflawnwn y diben i ba un y tyfais, sef bod yn fuddiol i'm percheaog; ond cael fy ngwerthu am aur gwael at wasanaeth adynod twyllodrus, neu afradwyr gloddestgar, sydd fwy nag y medr pren o'm hyspryd i ei ddioddef:—ni ddarfu i'ch hynafiaid erioed feddwl y buasech yn gwneuthur y fath ddifrod ac anrhaith o'r coed a blanasant; tra buont hwy fyw yr oedd yn bleser bod yn goden—yr oedd yr hen rai yn ein plith yn cael eu parchu, a'r ieuaingc yn cael eu meithrin o'n cwmpas. Yn awr, mae yn rhaid i ni oll gwympo heb wahaniaeth, ac ym mhen ychydig o amser nid all yr adar gael cangen i nythu nac i gysgu arni; etto, paham y dylem ni gwyno? mae ein *ffermydd* bron i gyd wedi eich canlyn i Lundain a Paris, a diammeu y bydd raid i ninnau droi allan ar yr un daith cyn bo hir.

"Y mae yn dda gan hen bren ollwng ei dafod, a gobeithio yr ydwyf yr esgusodwch fi, os cymmerais ormod o ryddid. Yr wyf yn disgwyl y bydd i gyngor gan hen dderwen wneuthur mwy o argraff ar eich meddwl na dim a ddywedo eich goruchwyliwr wrthych. Aml yr ymgynghorid â'm hynafiaid yn *Dodona*, a phaham y dylai rhyddid ymadrodd gael ei wahardd i goeden Frytanaidd? Ond yr ydych wedi blino, ac yn ewyllysio i mi attal fy nhafod: ni chadwaf mo honoch yn hwy, er y cewch ormod o achos i gofio am danaf ar ol i mi fyned ymaith. Hyn yn unig a erfyniaf, os cwympo a fydd raid i mi, ar i chwi fy anfon i un o byrth llongau ei Fawrhydi, ym mha le y defnyddir fy nghadernid a'm perffeithrwydd y'ngwasanaeth fy ngwlad, tra yr ydych chwi, yr hwn ydych gaethwas i'ch anghenion, yn byw yn unig i'w chaethiwo."

Nid allai yr afradlon ddioddef ychwaneg; gorchymynodd i'r dderwen gael ei thòri i lawr, a'r hen goeden hybarch a gwympodd heb un ochenaid.

DERWYDD.

Alvanley, gerllaw Frodsham.

AT GYHOEDDWR Y GWYLIEDYDD.

SYR—Fe allai mai nid annerbyniol gan ddarllenwyr eich Cylchgrawn, ac mai nid anfuddiol ychwaith fyddai chwilio allan, ym mysg hen lyfrau nad ydynt yn gyffredin i'w cael, amryw bethau diddan ynghylch hynafiaethau. Os ydych yn cymmeradwyo yr hyn a ganlyn, gosodwch yn eich Cylchgrawn; ac os caf hamdden, mi a anfonaf atoch, o dro i dro, pa beth bynag yn y ffordd hon a dybiwyf yn deilwng o'ch sylw.——Ydwyf, yr eiddoch, &c.

IAL.

CLYCHAU.

TYBIR mai yn *Nola*, yr hon oedd dref yn *Campania*, y gwnawd clychau gyntaf gyd â'r diben i'w gosod mewn Eglwysi, yn y flwyddyn o oed Crist 400. Gelwir hwynt, oddiwrth y lle uchod, yn yr iaith Lladin, *Campana* a *Campanulæ*. Haerir mai St. Paulinus, Esgob *Nola*, oedd y cyntaf a'u defnyddiodd hwynt mewn Eglwysi. Mae lle i gredu i glychau gael eu gosod i fynu pan gyntaf y sefydlwyd Eglwysi yn yr Ynys hon. Cyn i glychau gael eu defnyddio, yn ol tyb rhai, arferai y Cristionogion yn y prif oesoedd fath o ysgrad, *ligna sacra (rattles);* ond meddylia Baronius y gosodid dyn, perthynol i bob cynnulleidfa, i fyned o amgylch, i rybuddio pawb mewn perthynas i'r awr gyfarfod. Arferid ym mhlith y mynachod un i fyned o gell i gell i'w galw i'r addoliad, trwy daro 'r drws â'r hyn a

elwid y nos-arwydd, a'r morthwyl dihuno.* Canu 'r clychau ar ddyfodiad gwyr mawrion i dref, oedd hen arfer gynt; canys dywed un awdwr y gwneid hyn pan ddenai Ymerawdwyr, Esgobion, Abadau, &c. i leoedd dan eu llywodraeth.

Cnul, neu 'r gloch ymadawiad *(Passing Bell).*—Arferwyd hon ar y cyntaf i'r diben hwn, sef, pan fyddai un ar drengu, neu ymadael â'r byd, i ddynion pan glywent y gloch roddi gweddi tu a'r nef drosto. Dywed Durandus, yr hwn a flodeuodd ynghylch y 12fed ganrif, fel hyn:—"Pan fo un ar farw, caner clychau, fel y byddo i'r bobl weddïo drosto. Gwnaer hyn ddwywaith am ddynes, a thair gwaith am ddyn." Cedwir y ddefod hon mewn amrywiol fannau o Gymru a Lloegr hyd heddyw, gyd â'r gwahaniaeth hwn, sef, y cenir y gloch, nid pan fyddo dyn ar ymadael, ond pan fyddo *wedi ymadael.* Rhoddir naw cnul am adyn, chwech am ddynes, a thri am blentyn. Ni fwriadir dim yn bresennol wrth ganu y gloch fel hyn, ond yn unig i roddi gwybod i'r gymmydogaeth fod un o'u cyd-greaduriaid wedi myned i fyd yr ysprydoedd.

Y Duyhuddgloch.†—Cenid hon wrth orchymyn William y Concwerwr, yr hwn, yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnasiad, a barodd i bawb ym mhob pentref a thref, ar ganiad hon am 8 o'r gloch yn yr hwyr, enhuddo eu tân, diffodd eu canwyllau, a myned i'w gwelyau. O hyn, y mae yn debyg, y dechreuodd caniad y gloch fawr yn ein hamser ni am 8 o'r gloch mewn trefydd.

Y mae Spelman wedi wedi cadw ar glawr ddwy linell fynachaidd, yn y rhai y cynnwysir holl swyddau clychau gynt:

Laudo Deum verum plebem voco, congrego clerum,
Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

CYMREIGYDDION CAERLUDD.

Mr. Gwyliedydd—Yn gymmaint a fy mod yn gwybod fod genych ddigon o bethau ag ydynt o bwys a lles i'ch darllenwyr yn gyffredinol i lenwi dalenau eich Eurgrawn, tra anewyllysgar ydwyf i erfyn arnoch roddi lle ynddo i'r hyn nad ydyw yn cynnwys dim o'r naill na'r llall. Eithr gan mai achos gwirionedd a chyfiawnder yn unig a'm cymhellodd i ysgrifenu atoch, gobeithiaf y bydd i'r un achos eich tueddu chwithau i roddi i mi wrandawiad ar hyn o dro.

Gwelais yn un o'ch Rhifynau diweddar lythyr oddiwrth fy nghyfaill Mr. *Griffith Davies*, yn hysbysu ei fod wedi ymadael â Chymdeithas Cymreigyddion Caerludd, o herwydd ei bod wedi agor y drws i ddadleuon gwladwriaethol yn ei chyfarfodau, ac o ran rhyw amgylchiadau ereill yn olynol i hyny a gymmerasant le ynddi. Dyweda Ysgrifenyddion y Gymdeithas yn atebol i hyn, fod Mr. Davies ei hun yn y cyfarfod pan benderfynwyd dilëu y rheol a waharddai ymdrin â phyngciau o'r fath, ac felly yn rhoi ar ddeall ei fod ef y pryd hwnw yn cydfyned â mympwy y Gymdeithas, ac yn ei gyhuddo o anwadalwch, &c. Ni chyhuddaf yr Ysgrifenyddion o gelu y gwir yn fwriadol, o ran yr wyf yn meddwl yn well am danynt na hyny, eithr nid allaf lai na rhyfeddu yn ddirfawr wrth yr hyn a haerant. Gŵyr pob dyn, ag a ŵyr ddim am farn ein cyfaill, nad oedd un dyn yn byw yn Llundain yn fwy gwrthwynebol ar bob amser i unrhyw Gymdeithas a ganiatâ ddadleuon gwladwriaethol *(political debates)* yn ei chyfarfodau, ac yn enwedig y cyfryw a gynnelir mewn tafarndai. Y prydnawn yr oedd rhai o aelodau y Gymdeithas yn bwriadu dyfod ym mlaen a chynnygiad i ddilëu y rheol grybwylledig, galwodd Mr. Davies arnaf, a dywedodd, fod yn ddrwg iawn ganddo glywed fod y fath gynnygiad yn dyfod ym mlaen; ac os cai y rheol hòno ei diddymu, dywedodd y byddai yn orfodol arno ymadael â'r Gymdeithas yn hollol. Dywedais wrtho fod y fath gynnygiad wedi bod amrai o weithiau o flaen y Gymdeithas o'r blaen, heb gael ei gario; ond o herwydd fod rhai o'r aelodau wedi cyfnewid eu barn, ac o ran y byddai llawer ereill yn absennol y noson hòno, ofni yr oeddwn y llwyddai y cynnygydd yn ei gais. Ac am danaf fy hun, dywedais fy mod agos wedi blino gwrthwynebu y peth mor aml, ac fy mod yn bwriadu, rhag ofn creu ymraniaeth ac ymrafael yn y Gym-

---

* Ai oddiwrth hyn y cyfododd yr arferiad yn rhai o'r Colegau yn Rhydychain, i'r *Bible Clerk* guro wrth ddrws pob un o'r astudwyr i'w dihuno, cyn y dechreuo ganu 'r gloch?

† *Curfew*, h. y. *cover-fire.*

deithas, i gydfyned am unwaith â'r cynnygiad, dan obeithio, pan welsid na fyddai y cyfryw gyfnewidiad o un lles, ond yn hytrach o ddrwg i'r Gymdeithas, y byddai y rhai a'i dygent ym mlaen, yn ei dynu yn ol. Erfyniais yn daer ar fy nghyfaill i ddal at y Gymdeithas hyd nes y cai hollol brofiad, y deuid a phethau o'i blaen ag a farna efe yn ddigon o achos i beri iddo dynu ei enw oddi wrthi. Ar yr un noson, pan gynnygiwyd y pwngc i sylw y Gymdeithas, codais i fynu, a dywedais, er fy mod yn para o'r farn mai anfuddiol a fyddai dilëu yr hen reol, etto rhag ofn creu ymraniaeth yn y Gymdeithas, rhoddwn am unwaith fy llais o blaid y cynnygiad i'w dilëu, *a hyny yn bennodol, gan obeithio, mai y boneddigion a ddaethent a'r rheol newydd ym mlaen*, a fyddent y rhai cyntaf i'w thynu yn ol, os gwelent, *fel yr oeddwn yn sicr y caent weled*, mai mwy o ddrwg nag o ddaioni a ddeilliai oddi wrthi. Dywedodd Mr. G. Davies hefyd, ar yr un noson, *yn bennodol, ei fod yn hollol groes i ddilëu yr hen reol*, ond rhag ofn cyffroi yr unfrydedd a welsai yn y Gymdeithas, anfoddlon oedd i fyned y'mhellach na chodi ei lais yn erbyn y cynnygiad; eithr y byddai o hyny allan yn dra gwyliadwrus o bob peth a ddygid o flaen y Gymdeithas. Hyn yw y gwir, a dim ond y gwir glân, a beiddiaf i neb a aned ei wrthbrofi. Onid, gan hyny, rhyw beth tra angharedig ac anghyfiawn yw cyhuddo un cyfaill o anwadalwch ar yr achlysur yma? Tra annhêg hefyd oedd nodi darnau o'i Ddarlith, a ymddangosodd yn y Gwyliedydd am fis Ebrill, er ceisio dangos ei fod yn hòno yn annog y *Gymdeithas* i ymdrin â phyngciau gwladwriaethol. Nid all neb o iawn bwyll ddarllen y Ddarlith hòno, a dywedyd fod ynddi ddim i annog un *Gymdeithas* i ymdrin â'r fath bethau. Nid yw reidiol i mi ddywedyd yr hyn sydd wybodus i bawb, sef, fod digon o gyfleusdra i unrhyw ddyn gyrhaeddyd gwybodaeth wladwriaethol, heb derfysgu a chyffroi unfrydedd ac undeb Cymdeithas sefydledig lëenyddawl, drwy ddyfod â'r fath ddadleuon o'i blaen. Gellir hefyd gydweithredu mewn materion gwladol yn llawer gwell, ac yn llawer mwy tebyg i lwyddo, heb ymyraeth âg enw un Gymdeithas. Gwyddir yn dda beth a fu y canlyniad y'mhob Cymdeithas a agorodd y drws i ddadl wladwriaethol; ac nid oes dim hyd yn nod ym mysg yr iselradd o'r *Saeson*, ag sydd wedi cael eu gwala o'r fath gymdeithasau: nid oes dim, meddaf, o'r fath, yn fwy dirmygedig i'w meddyliau, nac yn fwy drewllyd yn eu ffroenau, na *Public House Political Debating Clubs.* A dyweder yr hyn a ddyweder am un Gymdeithas a ymdrinia â'r fath bethau mewn Tafarndŷ, nid ydyw na mwy na llai na *Public House Political Debating Club.* Am Gymdeithasau Llëenyddol ag sydd yn cyfarfod yn y fath leoedd, mae llawer o enwogion mwyaf y wlad yn ei chyfrif yn anrhydedd o fod yn perthyn iddynt; *whilst there is scarcely a gentleman of respectability living in London, who would keep a young man one hour in his employ, if he knew he was a member of a* PUBLIC HOUSE POLITICAL DEBATING CLUB.

Cyfeiria Ysgrifenyddion y Gymdeithas at Ddarlith a ymddangosodd yn Seren Gomer am fis Awst, gan feddwl fod ein cyfaill Mr. Davies yn cyfrif rhai pethau yn hòno yn wrthbleidiol, &c. Ond, "O! meddant, nid dan *enw y Gymdeithas* yr ymddangosodd hòno, ond dan *enw yr awdwr!*" Wel, onid hysbysir yno ar yr un pryd mai yn Nghymdeithas y Cymreigyddion ei traddodwyd, ac a ydyw hi o'r pwys lleiaf yn enw pwy yr ymddangosodd? Nid er gwneuthur unrhyw sylw ar y Ddarlith hòno yr wyf yn ail gyfeirio ati, ond i ddangos mor wan ydyw rhesymau dynion pan y mae eu meddyliau yn ymdreiglo mewn niwl a thywyllwch. Gofynant yn eu llythyr, "Paham y tynodd Mr. Davies ei enw oddiwrth y Gymdeithas?" ac atebant drosto, mai o ran "ei bod yn meithrin gwybodaeth gyffredinol!!" Eithr pwy a roes y ddarlith gyntaf erioed yn y Gymdeithas ar wybodaeth gyffredinol? pwy a wariodd fwy o arian na holl aelodau y Gymdeithas i gyd er lledaenu gwybodaeth gyffredinol y'mysg ei gydwladwyr? pwy yw y Cymro o holl genedl y Cymry yn Llundain sydd etto fwyaf eiddgar (neu o'r lleiaf mor eiddgar a neb) er lledaenu gwybodaeth gyffredinol? pwy, meddaf, ond Mr. Griffith Davies? Amlyga llythyr ein cyfaill yn eglur, heb un lle i ymgecru, beth yw yr achos ei fod wedi tynu ymaith ei enw.

Am y pethau dychymmygol a disail o berthynas i'r iaith Gymraeg a draddodir weithiau yn y Gymdeithas, nid oedd fy nghyfaill yn meddwl ei difrïo wrth gyfeirio atynt. Ond os drwy arch y Gymdeithas yr ymddangosodd rhai pethau a welsid yn ddiweddar yn gyhoeddus o berthynas i hynafiaeth y Gymraeg, nid oedd reidiol i neb ei difrïo, a gadawaf i fy nghydwladwyr ag sydd yn gwybod dim am ieithoedd i farnu drostynt eu hunain. O ran fy mod etto yn aelod o'r Gymdeithas (er na fum yno ond dwywaith neu dair er's hir amser) cymmeraf y cyfleusdra presennol i ymwrthod â phob cred yn y fath chwedlau a dychymmygion disail.*

Diwedda Ysgrifenyddion y Gymdeithas eu llythyr gan ddywedyd eu bod "yn anwybodus o'r defnyddioldeb a allai Mr. Davies wneuthur, pe byddai yn fwy cedawl." Yn fwy cedawl!! Och! och! a naw och, meddaf; mae haeriad fel hyn agos yn ddigon i beri i ddyn ymwadu am byth mai Cymro ydyw. Ond, fel y dywedais ar ryw dro arall,

Wrth ganfod fath fryntni nid gwiw digaloni,
Neu feddwl er hyny am Gymry ddim gwaeth,
Mae dyfroedd par-loyw yn meithrin chwyn chwerw,
Mae i'r glanaf ei enw elyniaeth.

Yr oedd Mr. Davies yn talu bob blwyddyn i'r Gymdeithas ddwywaith gymmaint ag oedd ei rheolau yn gofyn iddo: ac mi a wn fy hun yr aeth efe i dros Chwe Phunt o draul drwy brynu peiriannau er eglurhau un o'i Ddarlithiau, a thros Bedair Punt ar dro arall, ac ni fu y rhai'n o un lles iddo wedi hyny. Ychydig o flynyddau yn ol gwariodd Ugeiniau o Bunnau, a rhoes ei amser gwerthfawr, a chwys ei ruddiau fore a hwyr, er amddiffyn tyddynwyr tlodion yn Nghymru, etto dyma 'r gwr a ddylai fod yn fwy cedawl!!

Wrth ystyried mor ddyrchafedig ydyw enw Griffith Davies y'mysg y Saeson;† bod hyd yn nod y Senedd wedi gyru am dano i ymgynghori â ffrwyth ei ddysgeidiaeth; a gwybod y byddai, ond iddo roi hysbysiad o'i fwriad, ugeiniau o'r Saeson yn heidio ato i wrando arno yn traddodi darlith, ac yn barod i dalu arian mawr am hyny; wrth ystyried hyn, nid ellwn lai nag edrych arno gyda syndod â gorhoffder, pan welais y draul a'r drafferth a gymmerai i draddodi ei ddarlithiau y'Nghymdeithas y Cymreigyddion *am ddim*. Ond, medd rhai, dylai fod yn fwy *cedawl!* *O shame, where is thy blush!* Herwydd fy absennoldeb o'r dref, ni chefais gyfleusdra i weled y Gwyliedydd cyn diwedd y mis hwn, onidê ni buasai fy nghydwybod yn goddef i mi ymorphwys dridiau heb dalu yr iawn hwn i fy nghyfaill.—Yr eiddoch,

EINION MON.

* I have by me a paper in which the *learned* author of the articles referred to, in speaking of the Welsh Language says—"This is the arrow with which Apollo shot Python, whence he was called Pythius: the arrow which Abaris said had been received from Apollo, the golden rod of Mercury, the wand of Saturn, *the Rod of God in the words of Moses*, the stave of the Bardic signs, the Welsh analitic grammar on a wand." Who will quote *Munchausen* after this?

† It is perhaps known but to a few that Mr. Davies was about a year ago elected (unsolicited) *Fellow of the Royal Society;* an honour which few of our countrymen can boast of. Still less is it known that he is the author of important solutions of the principles and properties of the *Catenaria*, a splendid effort of genius which has been of immense service in the erection of Suspension Bridges.

CHWYLDROADAU A'U HEFFEITHIAU.

NI ddarfu i'r chwyldroadau a ddigwyddasant yn Ewrop yn ystod y deugain mlynedd diweddaf, hyfforddi mewn gwybodaeth defnyddiol un plentyn tlawd ag oedd heb ei addysgu o'r blaen—ni leihasant bris torth o fara yn un ddinas na phentref yn Ewrop—ni thueddasant i ledaenu crefydd a moesoldeb mewn neb rhyw deyrnas—ni hyrwyddasant yn y radd leiaf y celfyddydau, y gwybodaethau, na llëenyddiaeth—ni wellasant y ffyrdd, ac ni chwanegasant at y cyfleusderau i dramwyo o'r naill dalaeth i'r llall—ni ddiddymasant ardrethi unrhyw lywodraeth—ni roddasant waith i'r llafurwyr, nac amddiffyniad i'r gwas cyflog—ni ddiogelasant feddiannau—ni attaliasant ymledaeniad clefydau, ac ni ddiwallasant gyfreidiau dynion. Y cyfryw ydyw nodweddiad nacâol y chwyldroadau hyn. Ond ni wiw i ni ymorphwys ar hyn wrth olrhain ansawdd y cyfryw chwyldroadau. Nid addas fydd i ni eu golygu hwynt yn ol yr hyn *ni* wnaethant—rhaid i ni hefyd droi ein golwg at yr hyn a wnaethant. Hwy a orfuasant bob teyrnas yn Ewrop i gynnal byddinoedd arfog—hwy a achosasant i fyrddiynau o wroniaid golli eu heinioes

—cyffroasant y nwydau mwyaf ffromwyllt a chreulon—diddymasant mewn llawer gwlad yr undeb hwnw a ddylai fod rhwng llywodraethwyr a'r deiliaid—parasant i'r dynion hyny ag ydynt yn fwyaf analluog i ddwyn beichiau y wladwriaeth gael eu gorthrymu gan drethi lliosog a dinystriol—dygasant ddinystr i'r masnachydd, i'r amaethydd, ac i'r marsiandwr—buent yn achos o drefniad cyfreithiau a gosodiadau yn erbyn rhyddid y wasg, nid yn unig yn Ffraingc, ond hefyd ym mhob gwlad ar gyfandir Ewrop—arweiniasant i ryfeloedd cartrefol, i gyd-fradwriaethau gweinidogion yn erbyn eu meistriaid—i ymrysonau ym mhlith cyd-ddinasyddion, ac i yspeiliad temlau ac allorau Duw. Cymmellasant Belgium i ymwahanu oddiwrth Holland, er y buasai yn well er lles a ffyniant y ddwy wlad, pe llywid hwynt gan deyrnwialen yr unrhyw frenin—achosasant hylwyr ddinystr Poland, parasant doriad ammodau, anudonau, brad-lofruddiaethau, lladradau, ac anrheithiadau, a distrywiad meddiannau o werth annirnadwy—cymmellasant drigolion llawer gwlad i ymfyddino fel milwyr, y rhai a ddylasent fod yn dilyn eu galwedigaethau priodol yn lle ymdrin âg arfau milwraidd—distrywiasant heddwch a thawelwch cymdeithas, heb osod yn eu lle unrhyw egwyddor a rydd sicrwydd i ddedwyddwch teuluaidd, dinasaidd, na gwladol.

NEHEMIAH.

BARDDONIAETH.

Cofion Barddonol.

At y Parchus Wyliedydd,

Adgof genyf ddarllen yn eich Cyhoeddiad defnyddiol ryw bryd yn ol y byddai yn ddywenydd genych gael unrhyw ddryll o waith y diweddar Fardd godidog Dafydd Ddu Eryri, [yr hwn oedd gyfaill cywir i mi,] heddyw yn ddamweiniol cefais afael ar amrai o'i Lythyrau wrth symud hen bethau yn y tŷ er ei adgyweirio—mewn un o honynt y mae yr Englynion canlynol, ond odid na chyhoeddwyd hwynt erioed o'r blaen—os ydynt dderbyniol rhoddwch iddynt gilfach yn un o'ch rhifynau dyfodol, ac felly hwyrach y cewch ychwaneg bryd arall.

Yr eiddoch, &c.
GWILYM EDWEN.

Y BARDD CYSTUDDIEDIG.

Aml groes i'm heinioes o hyd—trwy alar,
Treuliais ran o'm bywyd,
Mynu'n ymboeni mewn byd:
Sylwch, mewn isel iechyd.

Gan oerfel yn ymgynhyrfu—gauaf,
A gwewyr i'm gwasgu,
Gwael iechyd—herwydd gwlychu,
Nos a dydd i Ddafydd Ddu.

Yn 'foes mae chwerw-loes uwch oerlawr—boenus,
Hir beuyd sy ddirfawr,
Methais mewn aml-drom wythawr,
Huno yr un hanner awr.

Annifyr yw'r boen afiach—i'w goddef.
Ond nid gweddus grwgnach,
Ar frys boed fy ystlys fach,
Yn well well,—yn wiw holliach.

Natur wrth fesur fy oes,—druenus,
Dirwynodd fy myr-oes;
Dan galed gur, lafur loes,
Edwinodd blodau einioes.

Du yw'r cwmwl, dwl yw'r dydd—a llaesodd,
Holl leisiau llawenydd,
Amser blinder a cherydd,
Amser difrifolder fydd.

Rhag awr derfyn dyn a'i daith,—nos dywell,
Nis diange am anwaith,
Y *dirasol* dyryswaith,
Na'r *grasol* bucheddol chwaith.

Fy nghnawd, mwy syndawd i'm sydd,—briwedig,
Brau ydyw ei ddefnydd,
Wan briddyn un boreuddydd,
Ysprydol anfarwol fydd.

Pan dderfydd, poenddydd, pob pall,—byd amhur,
Boed imi'n llwyr ddiball,
Mewn byd o wynfyd di wall,
Uwch y sêr iach oes arall.

DAFYDD DDU, ERYRI.

ENGLYNION

I'r DYWYSOGES VICTORIA *ar ei hymweliad â'r Dywysogaeth, yn neillduol Ynys Môn, Awst 1832.*

ARDDERCHOG fywiog wen ferch——ofwyodd
Ynys Fôn deg lannerch—
Llîn breiniol siriol ei serch,
A'i henw* gwnawn ei hanerch.

Llîn Brython o Fôn lwys fâd——yw y ferch,
Fawr-wych ei chymmeriad—
Llîn cawri yn llawn cariad,
Llîn Gouner henwer a'i hâd.

Ha! ha! gweithia drwy ei gwythi——ein gwaed
Yn ei gylch mae'n berwi—
Merch TUDUR, ein mater ni
A dreiddia 'n ddigoll drwyddi.

Ac ar dir Môn fe'i coronir——â mawl,
Ei moliant adgenir,
A didwyll y dywedir,
"Hedd i hon i fyw yn hir."

LLYWELYN POWYS.

---

* *Princess Victoria.*

AWDL MARWNAD

Y PARCH. JOHN RICHARDS, *Periglor Llanerchymedd, Swydd Môn, yr hon a ymadawodd â'r fuchedd hon y 26ain, ac a gladdwyd y 30ain o Fawrth*, 1832, *yn* 75 *mlwydd oed.*

Ow! daeth rhyw alaeth o arwylion,——brwyn,
Nes briwo Monwysion,
Dyrnodiau roddwyd arnon,
Trwy angeu du troe ing dôn.

Ow! loes y sydd, dilis sôn——am y poen
Ga'dd ein penaeth tirion,
Pwy o urddau meib beirddion,
Alerir mwy o lawr Môn?

Buchedd anhoywedd yw hon,——'r ol colli
Y callaf o'r dynion—
Borth cul a hiraeth calon,
Digudd wna 'n brudd ein bron.

Tarawyd ein Tad tirion,
Ow! wg a fu, a gwae Fôn—
Ei ddawn fu 'n lles i ddynion,——o'r uchaf
I waelaf wehilion.

Gweinyddodd fyd o gwynion,
Yn ddilys hyd 'wyllys Iôn—
Rhan gras Duw (er hyn o groes)
Yw'r einioes, bererinion.

I lawr certh rhoed eiliwr càn,
Llaid yw ei dŷ llwyd ei ên.

Ow! bellach, ys iach yw sôn——am 'wenydd,
Yn nod cynnydd nid oes ond cwynion—
'N iach am fael gwych im' o Fôn——ac addysg,
Gan ŵr o burddysg Gynôr beirddion.

Gwywodd gwaeon,
Ow fi, o Fon—
Diles fyw awch duloes fedd,
Yn nhir Gwynedd aneir* gwynion. * *aml.*

Pwy 'n ein mysg? pa un yn Môn?
Na chafai ddysg wych foddion,
Os hyd lwybr ei sawdl eon,
Dilynant hyfrydant fron—
Ysgolwyr yn weis gwiwlon,
Harddwych a tirfwych eu tôn—
Yn rhôl y rhagorolion,
Mewn llwyddiant a mwyniant Môn.

Am ben oesau mynai hanesion,
Profai fawredd gwaith y prif feirddion,
Pur y chwiliai campau 'r uchelion,
Da y gwyddai bob od agweddion.

Deuai o byrth y Deheubarthion,
I Fôn wiwiwys, ynys brâf wenion—
Un doeth yn taenu y bendithion,
O hedd Iesu i anaddasion,
Cyhoeddi codi ceidrout—efengyl. † *cryf, cadarn.*
Ar ein cyfyl mawr iawn y cofion.

Deugain mlwydd yn rhwydd rhoddion—o'i einioes,
Ac wyth enwaf weithion—
Bu yn ddidawl, heb noddiadon,
Neb un dethawl ond bendithion
(O wedd cofns) ei Dduw cyfion,
Yn cyhoeddi Iawn y swyddon,‡ ‡ *cwympedigion*
Fwyn Iesu i Fonwysion——eu prynwr
Cynaliwr calnolion.* * *duwiolion.*

Trugain mlwydd mewn llwydd yn llon—a phymtheg
Y bu ei adeg bywyd eon—
Mewn gwir barch ym mhob cyfarchion—bu ef
Nes cael gwirnef i'w naws clau goron.

Adwyth a gafodd a daeth gofidion,
Du lewyg iddo, i'w deulu gwaeon,
Braw i bawb coeliwch briw i bob calon—
Ië, dyn diystyr, a hyd yn nod estron,
Wedd egr, a hidlodd ddeigron——pan welid
Archoll a wnaethid erchyll iawn weithion.

Mawrth ofidion, mwy wrth fudo,
Daeth âg wylo adwyth galon—
Trideg unlon trowd i gwyno,
Ethryb briddo athraw beirddion.

Oes y cyfion Iesu cofiwch,
Pan i briddiwch rhoed pen beirddion—
Ymyl rhwyddion mil y rhoddwch,
Cannoedd cnwch, celnwedd anion,
Wyth—y sylwch, iawnwedd rhifwch,
Troediog hwyliwch, trideg hylon,
Cyn cyflawnwch, atynt dodwch
Ddau ystyriwch addas tirion.

BEDD-ARGRAFF.

O ddyn, ymofyn am afael——yn gryf
Ar grefydd bur, ddiwael,
Cyn mudo, gan ymafael
O dwrf byd, i'r gweryd gwael.

Daw boreu goleu, gwiwlon——a ddeffry
Holl ddiffrwyth farwolion—
I'r da bydd llawenydd llon,
Yn wael bydd annuwiolion. M. D.

PENNILLION,

A gânt Robert Parry, Eglwys Fach, ar farwolaeth Jane, ei ferch hynaf, yr hon a fu farw y 2iain o Awst, 1832, *yn bum mlwydd oed.*

Ow! Jane, fy ngeneth hawddgar a roed i'r ddaear ddu
Anneliodd angau creulon ei saeth i'th galon gu—
O'th fyned i'r ddaearen, fy ngeneth lawen lwys,
Mae f'enaid mewn griddfanau yn wylo dagrau dwys.

I ymchwydd afon angau a'r tonau 'r aethost ti—
(O Arglwydd mor derfysglyd yw mywyd gwan i mi!)
Dy wel'd yn môr marwolaeth fu'n alaeth imi'n wir,
A'r awr bu iti 'n gadu, mi gofiaf hono 'n hir.

Y Marw yn ateb.

Tir dyffryn cysgod angau i mi oedd olau ddydd—
Tarianau teg angylion yn fur i Sion sydd—
I'm gwared o law angau yr Iesu 'n ddiau ddaeth,
A'm dwyn at seintiau tlodedd i'r nefoedd hardd a wnaeth.

Fy mam anwylaidd ffyddlon, a chwithau dirion dad,
Yn waelaidd, O na wylwch, ystyriwch chwi fy 'stad,
'Ddaw yma i'm cyfarfod na phechod byth na phoen,
Mi gefais fawr drugaredd drwy rinwedd gwaed yr Oen.

Iwch' eirian fwyn chwiorydd tra bo chwi bennydd byw,
Boed nerth o'r nefoedd olau i gadw deddfau Duw,
Yn myd y gorthrymderau a'r temtasiynau sydd,
Nes dyfod ataf finau o'r rhwydau oll yn rhydd.

Bu f'ewythr gyfaill diddan i mi mewn egwan oed,
Awn hefyd yn ei afael ar drafael wrth ei droed—
Yn difyr fyn'd a dyfod bum lawer diwrnod iach—
O ffarwel yn dragywydd i fenydd *Eglwys Fach.*

O lwybrau Salem eurbryd! mor hyfryd im' yw rhai'n!
'Rwy'n rhodio per ardaloedd y nefoedd efo'm nain!*
Ces groesaw a derbyniad uwch gallu teimlad dyn,
A choron o ogoniant drwy haeddiant Iesu 'i hun.

Ffarwel gyfeillion anwyl 'rwy'n disgwyl yma dowch,
I fryniau y goleuni, mewn d'rysni nac ymdrowch—
Ni luniwn fwyn gymdeithas yn ninas wych y ne'
Pan ddeloch drwy 'r Iorddonen bydd llawen iawn eich lle.

---

* *Gweddw y diweddar Barch. R. Parry, Ficar Eglwys Fach, yr hon a fu farw yr 21ain o fis Mai diweddaf, yn 80 oed. Mynych y dywedai, ar ei gwely angau, y geiriau canlynol, ac amryw o'r cyffelyb—"Gollwng fi, O Arglwydd, yn ol dy air; canys fy llygaid a welsant dy iachawdwriaeth."*

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

ARWYDDION RHYFEL!

Belgium a Holland.—Dywed y rhan fwyaf o'r Newyddiaduron fod rhyfel yn anocheladwy rhwng y ddwy deyrnas Belgium a Holland. Gan fod brenin Holland yn dal mor gadarn i wrthwynebu holl ymgeisiadau llywodraethau Ffraingc a Lloegr i gymmodi y ddwy blaid, y mae llynges Lloegr yn awr yn brysur yn ymbarotoi dan lywyddiaeth y llyngesydd Syr P. Malcolm. Nifer y llongau sydd ar fedr hwylio yw ugain, o ba rai y mae dwy yn agerdd-lestri yn dwyn magnelau o nerth anferthol. Y mae yr holl lestri yn perthyn i'r llynges hon i ymgynnull ynghyd erbyn y pummed o Dachwedd, ac i angori yn Spithead cyn iddynt hwylio i gau i fynu borthladdoedd Holland. Y mae byddin o filwyr eisoes ar derfynau teyrnas Holland, ac yn barod i ddechreu rhyfela y fynyd y cânt orchymyn i hyny. Ond er yr holl arwyddion rhyfelgar hyn yr ydys yn hyderus ddisgwyl na fydd i heddwch Ewrop gael ei aflonyddu. Ychydig ddyddiau etto a gliria ymaith yr holl ammheuon o barth helyntion dyrys y parthau hyn o'r byd.

Portugal.—Ar y 29ain o fis Medi bu brwydr galed a gwaedlyd rhwng byddinoedd y ddau frawd, Don Miguel a Don Pedro. Dechreuodd yr ymladd oddeutu wyth o'r gloch y boreu, a pharhaodd hyd hanner awr wedi chwech yn y prydnawn. Byddin Don Miguel, oddeutu 6000 o nifer, a ymosodasant ar yr ychydig filwyr Ffrancod a Saeson oedd yno, ac yr oedd yr ymosodiad mor ffyrnigwyllt fel y gorfu iddynt gilio yn ol. Wedi cael cryfhad, anturiasant eilwaith i wynebu eu gelynion; ac ar ol ymladdiad gwaedlyd trwy ystod y dydd, gorfu i fyddin Don Miguel gilio tu hwnt i'r sefyllfod yr oeddynt ynddi y diwrnod o'r blaen. Cafodd yr ymosodwyr golled dirfawr. Dywedir fod nifer y lladdedigion o 1500 i 2000. Lladdwyd hefyd, o ochr Don Pedro, oddeutu 600, ym mhlith y rhai, drwg yw genym adrodd fod y cwbl agos o'r Swyddogion Brytanaidd âg oedd wedi myned i gynnorthwyo Don Pedro wedi cwympo. Eu gwroldeb a'u harweiniodd hwynt i ormod esgeulusdra o honynt eu hunain, a'u dewrder a gostiodd iddynt eu bywydau.

Dywedir fod byddin Don Miguel wedi encilio i Penafiel ac Amarante; os felly, y mae Oporto allan o berygl. Mewn ychydig ddyddiau y bydd i 2,000 o filwyr traed, a 400 o wyr ceffylau, gyrhaedd Oporto, ac yr ydys yn disgwyl y bydd i hyn effeithio yn fawr ar helyntion y wlad hon.

Newyddion Cartrefol.

EISTEDDFOD BEAUMARIS.

(*Parhad o du dal.* 319.)

DYDD MERCHER.

Yr oedd y cymylau caddugLyd a hongient yn y ffurfafen, a'r cur-wlaw a ddisgynai yn ddi-dòr y boreu hwn, wedi peri i brudd-der ymorphwys ar wynebau llaweroedd, rhag ofn na ellid cynnal yr Eisteddfod tu fewn i furiau y Castell. Ofnent hefyd rhag i'r drychin gadw eu Mawrhydi y Dduges o Gaint, a'r Dywysoges Victoria, yn garcharorion yn y Plas Newydd—ac na roddid cyfleusdra i feibion Cymru amlygu eu ffyddlondeb a'u parch tu ag at "Aeres Prydain Goron," a'i mam ardderchog. Ond yn ystod y boreu yr hin a ymgododd, a chlywid sibrwd y cynnelid yr Eisteddfod yn Llysdŷ y dref, ac y byddai yr Ymwelwyr Breninol yn wyddfodol. Cyn hanner dydd yr oedd yr ystafell yn llawn, ac ugeiniau wrth y drws yn ceisio cael lle, ond yn methu. Ar hyn daeth Syr R. B. W. Bulkeley, y Llywydd, i mewn, ac a fynegodd iddo dderbyn llythyr oddiwrth Syr John Conroy, yn datgan dwys alar eu Huchel Fawrhydi na oddefai anwadalwch yr hin iddynt fwynhau y diddanwch o fod yn wyddfodol yn yr Eisteddfod y boreu hwnw; ond adroddai fwriad eu Huchel Fawrhydi i fod yn Baron Hill oddeutu pedwar o'r gloch prydnawn, pan yr addurnai y Dywysoges Victoria yr ymgeiswyr llwyddiannus â'r arian-dlysau. Yna Syr Richard a awgrymodd, gan na chynnwysai yr ystafell y drydedd ran o'r gwyddfodolion, yr amcanai gynnal yr Eisteddfod yn y Castell. Ym mhen ennyd fechan yr oedd y lliaws wedi cyrhaeddyd eu heisteddleoedd yn y Castell—ac oddeutu un o'r gloch tain yr udgyrn a gyhoeddodd ddynesiad y Llywydd, yr hwn a gyhoeddodd yr un hysbysiad o barthed eu Huchel Fawrhydi ag a wnaethai yn y Llysdŷ, ac a ddiweddodd trwy wahodd y gwyddfodolion i Baron Hill i gyfarfod yr Ymwelwyr Breninol.

Yna daeth y Parch. H. Parry, Periglor Llanasa, ym mlaen, ac a draddododd yr Araith ganlynol:—

"Cyfrifir fi, ysgatfydd, yn rhyfygus am ddyfod ym mlaen i gyfarch y gymmanfa odidog hon, a ymgyrchodd yma i gadw yr ŵyl farddonol, am nad ydwyf yn un o feibion yr Awen; ond cymmerais y rhyddid hwn o herwydd fy mod yn wyddfodol pan y meddyliwyd gyntaf am yr Eisteddfod hon, ac o herwydd fy mod yn un o'r Cyfeisteddwyr, ac yn gyfaill gwresog i'r dosparth barddonol. Ymdrechaf roddi crynodeb o hanes y Sefydliad hwn, mor fyr ag a allaf, ac i'r diben hwn ni chrybwyllaf am eu

hansawdd cyn amser Iorwerth I. O'r amser y gorchfygodd y gormesdeyrn hwnw wlad Cymru hyd oni esgynodd teulu Tudor orsedd y deyrnas hon, cwmwl dudew a hongiai uwch ben beirdd a thelynorion y Dywysogaeth. Y mae traddodiad mai yn y fan hon, lle y ceidw eu dilynwyr eu gŵyl heddyw, y cyflawnodd Iorwerth "gyflafan y Beirdd." Ond y mae sail mor eiddil iddo nad oes neb, yn y dyddiau hyn, yn ei gredu, er y bu yn achlysur o'r Prydyddiaeth ardderchocaf yn yr Iaith Saesonaeg, ac yn unrhyw iaith arall. Y beirdd oeddynt elyniaethol i lywodraeth Iorwerth, ac, megys y maeg yn awr, yn offerynau grymus yn ffurfio a rheoleiddio syniadau corph y werinos. Yn amser gwrthgodiad Owain Glyndwr (a raid i mi ei alw yn wrthryfel?) yr yspryd barddonol a ymenynai ychydig, ond buan y gorchfygwyd ef gan ymddygiad gwyliadwrus ac ymdrechiadau cyflym Harri IV. Ond yn nheyrnasiad ei ŵyr, Harri VI. cynnaliwyd Eisteddfod gyda llawer o rwysg yn Nghaerfyrddin, dan lywyddiaeth Gruffydd ab Rhys, taid Syr Rhys ab Thomas (yr hwn oedd mor nodedig am gynnorthwyo a gosod Harri VII. ar yr orsedd) a chyndad Arglwydd Dinefwr. Yr Eisteddfod hon a reolwyd gan yr enwog Lawdden, ac iddi yr ymgyrchai holl Feirdd a Thelynorion Cymru. Yr oedd yno ddau Arian-dlws—Cadair arian a Thelyn arian. Y ddaudlws hyn a ennillwyd yn orchestol gan Fardd o Gallestr, a chan Delynwr o'r un fangre fechan. Y Gadair arian, wedi iddi gael ei gwisgo yn anrhydeddus gan Tudur Aled, a drosglwyddwyd yn ol i'r Dehendir, ac a aeth ar ddifancoll. Nid aeth y Delyn arian byth wedi hyny i ymweled â'n brodyr yn Ngwent na Dyfed, ac y mae yn awr y'meddiant yr Anrhydeddus Edward Lloyd Mostyn, o Fostyn. O fewn hanner can mlynedd wedi yr Eisteddfod hon, dyddiau disgleiriach a wawriasant ar ein Beirdd a'n Telynorion. Tywysog o waed Tudor oedd ar yr orsedd. Harri VIII. a enwogodd ei hun drwy ei orchestion llëenyddol, a'i serch at beroriaeth; canys yr oedd yn hyddysg yn y gelfyddyd ardderchog hon; ac yn y bymthegfed flwyddyn o'i deyrnasiad gwysiodd Eisteddfod, yr hon a gynnaliwyd yn Nghaerwys, yn 1520. Yr oedd hon dan lywyddiaeth Richard ap Howel Fychan, o Fostyn. Ychydig a wyddom am y cyfarfod hwn, oblegid nid oedd neb yn y dyddiau hyny i gyhoeddi hanes o hono yn y Newyddiaduron. Ond ei ferch, y Frenines Elizabeth, a alwodd gyfarfod, drwy orchymyn breninol, yr hwn sydd yn awr ar gael, i gael ei gynnal yn Nghaerwys, ac, o ganlyniad, yno yr ymgyrchodd y Beirdd, a hil Telynorion Cymru, yn 1568. Y gorchymyn hwn a gyfeiriwyd at Syr R. Bulkeley, Thomas Mostyn, a Piers Mostyn, Ysw. a thra ryfeddol yw, fod cynddrychiolwyr y boneddion hyn yma yn awr, yn meddiannu gymmaint o ddyhewyd er hyrwyddo llëenyddiaeth Cymraeg a'u cyndadau yn nheyrnasiad y Wyryf Frenines. Traddodwyd hanes cywir a manwl i ni o'r cyfan a wnaethpwyd yn yr Eisteddfod hono, yr hwn a ysgrifenwyd gan y dysgedig Dr. Sion Dafydd Rhys, priodor o Lanfaethlu, yn yr Ynys hon. O'r amser hwn hyd ddiwedd y 18fed ganrif, ni chynnaliwyd yr un Eisteddfod. Y pryd hyny, adfywiwyd hwynt i ryw radd drwy ymdrechiadau clodwiw Cymmrodorion Llundain. Yna cnynwyd gwreichionen yn mynwes ardderchogion a boneddion Gwalia, a chynnelid Eisteddfod bob tair neu bedair blynedd, yn ngwahanol daleithiau y Dywysogaeth. Yn ol fel y cynnyddodd y gwobrau y gwellhaodd cyfansoddiadau y Beirdd a'r Telynorion. Yr Eisteddfod a gynnaliwyd yn Ninbych, bedair blynedd yn ol, dan lywyddiaeth Syr E. Mostyn, oedd yn fwy nodedig am ei rhwysg na'r un o'r Eisteddfodau cyn hyny. Ond beth a ddywedwn am hon, dan lywyddiaeth Syr R. B. W. Bulkeley, yn Ynys Mon—"*Mon mam Cymru*"—y fangre y ganwyd ynddi Owain Tudor, seilydd teulu Tudor—gwlad genedigaeth Lewys Morys a Goronwy Owen, o'r hon y deilliodd Syr William Jones, a'r rhyfelwr dewrwych sydd yn awr yn gweini y swydd Rhaglawiaidd yn yr Iwerddon, ac sydd yn cael ei urdd oddiwrth yr Ynys orhoff hon? Yr oedd y Beirdd bob amser yn ffyddlon, a mynych y gorthrymwyd hwynt am eu ffyddlondeb. Am eu ffyddlondeb i'w Tywysogion priodol, Iorwerth I. a'u hamnharchodd, ac a'u gorthrymodd hwynt—am eu serch at eu Brenin cyfreithlawn Risiart II. wedi iddo gael ei ddiorseddu, Harri IV. a osododd gyfreithiau creulawn yn eu herbyn—ac oblegid iddynt attegu achos adfeiliedig Unbenaeth, yn amser Siarls I. Cromwel, wedi iddo gael yr oruchafiaeth, a'u gorlwythodd hwynt â dioddefiadau a gorthrymderau. Ond yn awr haul llwyddiant a ddisgleiria arnynt. Ni threuliaf fwy o'ch amser, ond yn unig i ddatgan, yn enw y Cyfeisteddwyr a'r Beirdd, ein diolch gwresocaf am y cefnogiad a'r anogaeth a weinyddasoch drwy eich gwyddfodolrwydd yma heddyw."

Y gymmanfa a wrandawai yn dra astud tra yr areithiai ein cyfaill hybarch a pharchedig.

Wedi gostegu o'r bonllefau a ddilynodd yr Araeth, y Parch. E. Evans a ddaeth ym mlaen i gyhoeddi fod y wobr am y Chwe Englyn goreu ar "*Adda ac Efa ym Mharadwys*" wedi cael ei ddyfarnu i'r ysgrifenydd a elwe ei hun *Hesperus*. Gan nad oedd yr Awdwr, Robert Owen o Lundain, yn wyddfodol, Arglwyddes Bulkeley a wisgai Mr. John Parry (Bardd Alaw) â'r Ariandlws.

I. Arian-dlws am y Chwe Englyn goreu ar "*Ymweliad eu Huchder Breninol y Dduges o Gaint, a'r Dywysoges Victoria, â'n Gwledd wledig.*"

Y Cofiadur a hysbysodd fod 18 o gyfansoddiadau ar y pwnc hwn wedi eu derbyn, a'r Beirniaid a ddewisasant ddau fel y rhai goreu o honynt. Nid allent benderfynu, gyd âg eithaf boddlonrwydd, iddynt eu hunain, pa un o'r ddau a deilyngai y wobr, ac am hyny, galwasant atynt Feirniad arall, yr hwn a ddyfarnai y gamp i gyfansoddiad "*Owen Tudor.*" Pan alwyd ar hwn daeth Bardd Nantglyn ym mlaen, ac a arddelwodd yr enw. Arglwyddes Harriett Mostyn a addurnodd y Bardd â'r Ariandlws. Wedi hyny Owen Tudor a adroddodd ei Englynion—llyma adysgrif o honynt.

I Dduges Caint, braint i'n bro,——bid mawl mawr,
Bid mil a myrdd croeso,
A'i seren dryleu deg dro,
Hoen ddiwrnod i'n haddurno.

Teyrnwaed Tudurwaed, da dirion,——oreu
Aeres Prydain goron;
Derchafid yn dra chyfion
O blanwydd Penmynydd Môn.

Mal cenedl, grym hawl cynhes,——i'n tirion,
Victoria Dywysoges,
Mae ynom o wraidd monwes
Galon yn wreichion o wres.

Da deuodd, a Dûw i'w dewis,—i Fôn,
Tros Fenai Bont fawrbris,
Urddasodd graddodd bob gris,
A'i mawredd dre' Bewmaris.

Os bu Iorwerth gerth, waith gau—yn tori,
O'n tir ein Beirdd goreu:
Daeth hon i'n gwlad, clymiad clau,
Ar nawdd i'r awenyddau.

Ganlwn, coffeiddiwn flodau—tyner,
I'w taenu'n ei llwybrau,
Am ei rhwysg, i'w thra mawrhau,
Wrth adwaen tir ei theidiau.

R. DAVIES, *Nantglyn.*

Gwilym Cawrdaf oedd awdwr y rhai nesaf i'r goreu.

II. Ariandlws o anrheg y DDUGES O GAINT, a'r DYWYSOGES VICTORIA, am y pedwar Englyn goreu ar "*Briodas y Llywydd, Syr R. B. W. Bulkeley.*"

Derbyniwyd deg o gyfansoddiadau rhagorol ar y testyn hwn; ond dyfarnwyd y wobr i "*Dewi.*" Archwyd ar i'r ysgrifenydd ymddangos; a dywenydd oedd genym ganfod ein cyfaill y Parch. John Blackwell (Alun) yr hwn, yn yr "hen amser gynt," a restrid ym mysg ein Gohebwyr; oblegid yr oedd yn brawf anwadadwy na ddiffodwyd yn llwyr ei serch ef at Englyn, yr hyn a addef y gwir a ofnasom lawer gwaith yn ddiweddar. Wele i'n darllenwyr adysgrif o honynt.

Etto unwyd mewn tynion—aur rwymau,
Rymus ddwy llin Brython:
Trefnid trwy wlad Derwyddon
Gwledd mawl—uwch gwarddia Mon.

Hyfrydd yw myfyrion—Syr Risiard,
Rhoes roesaw i feirddion;
Y rhoddwy fydd Nest hoenlon
Hiliol a merch newydd Mon.

Golau haul, a gwawl hylon,—tirion wên
Dadleu'n ol gysgodion;
Ol oedd ddwl is dydd alon,
Nid tywell mwy mantell Mon.

Dwy oes hir, hyd i oes wyrion,—i'w rhan,
A gwir hedd yn goron;
A gadael tra Caergwydion,
Un o'u meib i lywio Mon. DEWI.

Wedi cael ei wisgo â'r Arian-dlws daeth Mr. Blackwell ym mlaen, ac a gyfarchodd y gymmanfa mewn Araeth odidog, yr hon a osodir ger bron ein darllenwyr yn ein Rhifyn nesaf.

III. Arian-dlws am y "*Traethawd goreu ar Amaethyddiaeth.*"

Y Parch. Edward Metcalfe, un o'r Beirniaid, a hysbysodd fod amryl o Draethodau wedi eu hanfon ar y testyn, y rhai a ddatguddient athrylith a gwybodaeth helaeth. Yr oedd tri o honynt yn rhagori llawer ar y lleill; ac o'r tri hyn y cyfansoddiad goreu oedd eiddo "*Amaethon.*" Pan alwyd ar yr Ysgrifenydd, Aneurin Owen, Ysw. a ymddangosodd i arddelwi yr enw. Addurnwyd ef â'r Arian-dlws gan Arglwyddes Mostyn. Mr. William Jones, o Bwllheli, oedd Awdwr yr ail.

Y Parch. Mr. Metcalfe a ganmolai Draethawd arall ar yr un testyn. Nid oedd mor gymmwys i Amaethwyr Cymru a'r lleill; etto dymunai y Beirniaid iddo gael ei gyhoeddi. Ffug-enw y cyfansoddydd oedd "*Ralph Aricula Robinson,*" a galwai ar yr awdwr ddyfod ym mlaen: ond gan nad atebwyd yr archiad, torwyd y sêl, a gwelwyd mai Mr. S. Roberts, o Lanbrynmair ydoedd yr awdwr.

IV. Arian-dlws gan Gymdeithas y Cymreigyddion yn Llundain am y Traethawd Cymraeg goreu ar "*Gyfrinion yr Iaith Gymraeg.*"

Mr. Parry (Bardd Alaw) a hysbysai fod y Gymdeithas wedi derbyn dau Draethawd ar y testyn hwn; a chan fod y ddau yn gyfartal, anrhegid hwynt âg Arian-dlws bob un. Yr oedd naill y Traethodau yn ddichlyn, a dangosent athrylith anarferol. Y Parch. J. Williams, Llangadwaladr, oedd awdwr un, a'i gyfaill Mr. H. Jones, o Gaerlleon, (Erfyl) oedd y llall. Nid oedd yr un o honynt yn wyddfodol, am hyny addurnwyd y Parch. J. Jones, B. D. Offeiriad Caergybi, â'r Arian-dlws, yn lle ei gyfaill Mr. Williams; a Mr. E. Parry yn lle Erfyl.

V. Arian-dlws gan Syr E. Mostyn am y "*Cywydd goreu ar Dafydd yn chwareu ar y delyn o flaen Saul.*"

Y Parch. H. Parry, un o'r Beirniaid, a sylwai fod 27 o gyfansoddiadau wedi eu derbyn ar y testyn hwn, yr oedd chwech o honynt yn dra rhagorol. Ar ol hir a dwys ystyriaeth dyfarnwyd yr oruchafiaeth i "*Hanesydd.*" Cyfododd Bardd Nantglyn ar ei draed, ac a arddelwodd yr enw. Addurnwyd ef â'r Arian-dlws gan Arglwyddes Mostyn o Dalacre. Awdwr yr ail oreu oedd Gwilym Cawrdaf.

Y Llywydd a ddatganai y dywenydd a deimlai wrth fynegi fod Awdwres "*Hanes Môn,*" yr hwn a ennillasai y gamp yn awr yn wyddfodol. Arweiniwyd Miss Angharad Llwyd yn mlaen gan Arglwydd Mostyn, a'r Llywydd a osododd yr Arian-dlws am wddf "*Bronwen.*"

Yna daeth y Telynorion ym mlaen i ymdrech am y Delyn Arian.

Y Beirniaid oeddynt Mr. John Parry (Bardd Alaw) Aneurin Owen, Ysw. a Mr. Beers. Yr oedd saith o ymgeiswyr, y rhai a chwareuasant fel y canlyn—1. Miss E. Jones, o Gorwen, Tôn "*Sarah Hudol.*"—2. Griffith Jones, Capel Curig, "*Bro Gwalia.*"—3. William Jones, Beaumaris, "*Pen Rhaw.*"—4. Richard Pugh, Corwen, "*Syr Harri Ddu.*"—5. John Williams,* Croesoswallt, "*Syr Harri Ddu.*"—6. Hugh Pugh, Dolgellau, "*Difyrwch y Brenin.*"—7. Rees Jones, Llanrwst, "*Os wyt ti Risiart.*" Dyfarnwyd mai John Williams, o Groesoswallt, a deilyngai y Delyn Arian.

Wedi hyny galwyd y Datgeiniaid ar yr esgynlawr, y rhai a ganasant Bennillion gyd â'r Delyn, ac a barasant ddifyrwch nid bychan i'r edrychwyr. Cyn ymadael yr holl gynnulleidfa a unasant âg unllais i ganu y Gathl ardderchog hono "*God save the King.*"

Oddeutu pedwar o'r gloch prydnawn yr oedd y Llanerch sydd o flaen Baron Hill yn llawn o rianod â meibion, y rhai a ddymunent gael cip olwg ar y "*Freuhlines fechan.*" Yr oedd y DDUGES O GAINT wedi hysbysu ei bwriad yr anrhegai hi yr ymgeiswyr buddugol âg Arian-dlws ychwanegol, ac y cyflwynid hwynt i'r Beirdd gan y DYWYSOGES VICTORIA. Ym mhen ychydig o fynydau yr Ymwelwyr Breninol a gyrhaeddasant anneddle ardderchog y Llywydd. Wedi iddynt ddyfod ar y *Terrace* y côr personiaethol a chwareuasant "*God save the King.*" Yna

* *Galarus oedd genym weled mynegiad yn y Newyddiaduron o farwolaeth y Telynor parchus hwn.*

y Bardd Alaw a ganodd y Penillion canlynol, mewn modd tra ardderchog.

Far, far from the pomp and the splendour of court,
To Cambria's sweet Valleys the ROYAL resort;
Oh! let us our love and our gratitude shew,
To those who such honor to WALIA bestow.
Ye Bards and ye Minstrels your voices combine,
To welcome a PRINCESS of TUDOR's famed line,
Gogoniant a moliant i'r Seren wcys gain.

Ar ol gostegu o'r bonllefau, y Parch. J. Blackwell a gyflwynwyd i'w Mawrhydi, ac a addurnwyd âg Arian-dlws gan y DYWYSOGES, yr hon a wnaeth yr un modd i'r holl ymgeiswyr buddugol ereill. Wedi cyflawni y gorchwyl hwn eu Huchel Fawrhydi a aethant i mewn i'r tŷ, ac a giniawasant gyd â'r perchenog gwladgarawl.

Yn yr hwyr yr oedd y Dadgeiniaid i ymgais am y wobr yn Llysdŷ y dref, gan na chawsent gyfleusdra yn y boreu. Yr oedd yr ystafell mor lawn ag y bu gorfod ar lawer fyned yn ol heb fwynhau y difyrwch a ddisgwylient. Nifer y dadgeiniaid oedd ddeuddeg. Y Beirniaid oeddynt Mr. John Parry, Aneurin Owen, Ysw. a'r Parchedig Evan Evans. Parhaodd yr ymryson am ragor na thair awr—ac am amser maith yr oedd y Dadgeiniaid bron yn gydradd. Ond pan chwareuodd y Telynor ryw dôn nodedig, wyth o'r Dadgeiniaid a encilliasant, am hyny nid oedd ond pedwar i ymryson am y dorch. Gorchwyl anhawdd iawn oedd barnu pa un a deilyngai y wobr—o'r diwedd, dyfarnwyd yr Arian-dlws i Joseph Williams, o Fagillt, a phenderfynwyd gyfrannu y Gwobrau rhwng yr Ymgeiswyr ereill. Ni chafodd y Dadgeiniaid erioed y fath chwareu teg ag a gawsant yn yr Eisteddfod hon.

Boreu dranoeth, y nifer luosocaf o'r Beirdd a ganasant yn iach i dref Beaumaris, ac a ddychwelasant i'w hamrywiol gartref-leoedd.

Dywenydd genym allel hysbysu fod eu Huchel Fawrhydi y DDUGES O GAINT a'r DYWYSOGES VICTORIA wedi cynnysgaeddu yr Ysgrifenydd, W. Jones, Ysw. a Mr. John Parry (Bardd Alaw) âg Arian-dlws bob un. Haeddai y ddau foneddig hyn ganmoliaeth nid bychan am eu hymdrechiadau eiudwiw a diflino yn ffurfiad a rheoleiddiad yr Eisteddfod.

Cyn rhoddi ein hysgrifell o'r neilldu, rhaid i ni ychwanegu fod yr Eisteddfod hon wedi rhoddi mwy o foddhad i ni nag Eisteddfod Dinbych—a hyny o achos dau beth—yn gyntaf, ymddygiad y Beirdd;—yn ein hanes am Eisteddfod Dinbych gorfu arnom wneud rhai sylwadau llym ar anghymmedroldeb amrai o'r Beirdd; ond yn Beaumaris ymddygai pob un o honynt yn weddus ac yn addas—nid oedd neb, am a wyddom ni, wedi dwyn dirmyg a gwarth arno ei hun, nac ar yr Eisteddfod, drwy anghymmedroldeb. Bydd yn dda genym bob amser ddangos parch i ddiosparth o ddynion mor ddefnyddiol a'r Beirdd—ond os troseddant, ni arbedir mo honynt. Yr oedd yno un o'r Deheudir a alwai ei hun yn *Fardd* a ymddygodd yn dra gwarthus; ond y mae hwn yn wrthddrych o dosturi yn hytrach nag o ddigllonedd.

Y peth arall a bâr lawenydd i ni, ac i bob gwladgarwr, ydyw fod genym sail gadarn i hyderu y cyflwynir yr arian gweddilledig at wrthddrych cyfreithlon yr Eisteddfodau, sef hyrwyddo llëenyddiaeth Cymru, i wobrwyo doniau llëenyddol, ac i argraffu llyfrau perthynol i'r Dywysogaeth. Gwyddom fod y Cyfeisteddwyr wedi penderfynu na siomant hwy ddisgwyliadau cefnogwyr llëenyddiaeth drwy efelychu ymddygiad gwarthus Cyfeisteddwyr Eisteddfod Dinbych. Gwyddom hefyd fod yr Arglwydd Mostyn, a'r Anrhydeddus E. Ll. Mostyn, wedi addaw cyfrannu £25 bob un, os treulir y gweddill o'r derbyniadau yn gysson â bwriadau yr Eisteddfodau—ac nid ammheuwn na wna llawer o'n Boneddion gwladgarawl wneuthur yr un modd. Penderfynwyd hefyd gyhoeddi y cyfansoddiadau cyn gynted ag y gellir.

Y SEREN GYNFFONAWG.

Yr ydys bellach yn dechreu troi ein meddyliau at y Seren Gynffonawg fawr a elwir Seren *Halley*, yr hon sydd i ymddangos yn 1833 ac 1834. Yr ydym yn meddwl mwy am dani oblegid ei bod wedi ymddangos mor aml o'r blaen, ac hefyd oblegid fod rhyw gynnwrf anghyffredin yn yr awyr, neu bla dirfawr bob tro yn dilyn ei hymddangosiad. Pa un a ydyw yr effaith yma yn dyfod o gyd-ddigwyddiad damweiniol, ai yntę o ryw berthynas rhyngddynt â'u gilydd, sydd etto mewn ammheuaeth; ond fe dderbynir eglurhad ychwanegol oddiwrth yr arwyddion a ddilynant ei hymddangosiad nesaf. Ymddangosodd o'r blaen yn y blynyddoedd 1456, 1607, 1682, a 1759. Y waith gyntaf bu daeargryn yn yr Eidal, yr hwn a ddinystriodd 40,000 o bobl. Yr ail, oedd amser o gynnwrf anghyffredin yn yr awyr, ac ymchwyddiad yn y môr a'r afonydd, a gauaf tost anarferol tros yr holl fyd. Yn 1682 yr oedd y pla yn gyffredin trwy Ewrop; ac yn 1759 ymddangosodd drychiolaeth awyrol mawr yn Bombay; bu daeargryn yn Damascus; a chyda haint cyffredinol, torodd y *scurvy* dinystriol allan yn Canada, a *thyphus fever* yn Bethlehem. Mae yn sicr mai y tymhorau mwyaf afiachus oedd pan ymddangosodd Ser Cynffonawg o ryw faintioli, ac fod daeargrynfâau, ac arwyddion rhyfeddol yn yr awyr yn eu dilyn, a mynyddoedd llosgedig yn chwydu ffrydiau o fetteloedd tawdd allan o'u ceudod, y rhai a ddifrodasant dai a threfydd yn eu hwyl. Yr oedd llawer yn yr oesoedd gynt, a rhai yn yr oes hon, megys yr enwogion Mead, Sydenham, a Webster, yn credu fod y Sêr hyn yn effeithio ar y ddaear. Ac y mae agoshad y Seren grybwylledig, a'r pla, â pha un y'n fflangellir, yn cyd-ddigwydd yn dra hynod, ac yn deilwng o ystyriaeth y sylwedydd philosophyddawl.

Y SENEDD.

MAE y Senedd wedi ei gohirio hyd yr 11eg o Ragfyr; a chan na fynegir ei bod i gydgyfarfod yr amser hwnw i rwyddhau gorchwylion y llywodraeth, y farn gyffredin yw y bydd i ddigorphoriad (*dissolution*) gymmeryd lle oddeutu yr 8fed o'r mis hwnw.

ANERCH CAREDIG

AT WEITHWYR PLWYF LLANELWY A'R GYMMYDOGAETH.

Bwriedir agor yn fuan, yn Llanelwy, er eich lles chwi, eich gwragedd, a'ch plant, Feddyg-dŷ cartrefol, a thaer erfynir arnoch i ddefnyddio y cyfleusdra hwn a gynnygir i chwi; ac os ystyriwch y pethau canlynol, diau y gwelwch y lles a dardda i chwi oddiwrth y Sefydliad.

Profasoch, ysgatfydd, ar lawer tro cyn hyn, fawr anhawsdra i gael Meddyg a meddyginiaeth: canys yr oedd raid i chwi, naill ai gyru am Feddyg ar eich traul eich hun, neu ynte ar draul y plwyf.

Os yn eich enw eich hun y gyrech, yr oedd yn anghyfleus, os nad ammhossibl, i chwi, a'r teulu, ar ol hir afiechyd, a nychdod, dalu i'r Meddyg, ac hwyrach bod y ddyled hon hyd heddyw yn aros yn bwn arnoch, ac yn peri blinder i'r meddwl.

Lawer tro, fe allai, ni anfonasoch am Feddyg hyd nes yr oedd yn rhy ddiweddar, rhag ofn syrthio i ddyled na allech ei thalu.

Gwelwyd hyn yn ddiweddar yn eich cymmydogaeth, lle y torodd allan y clefyd arswydus, yr hwn sydd etto yn bygwth ymweled â'n hardal.

Gwyddys, trwy brofiad chwerw, pe cawsai llawer un feddyginiaeth mewn pryd, y gwelsid hwynt heddyw, yn ol barn ddynol, yn lle gorwedd ym mhriddellau oer y bedd, yn rhodio y llenyrch yn ddewrolion mor heinif a chwithau.

Drachefn, os anfonech am y Meddyg ar draul y Plwyf, byddech felly yn cael eich rhifo yn un o'r tlodion, a'ch enw a iselid pan ei rhestrid yn llyfr y plwyf.

Nid edrychir arnoch mwyach fal llafurwyr hunan-ymddibynol, ac mewn rhan, collech y parch a deimlech atoch eich hun, a chollech hefyd yr enw a'r parch a delid i chwi gan ereill.

Trwy offeryndod y Meddyg-dŷ hwn, a amcenir ei sefydlu er eich lles, y gellwch ddarpar pob peth angenrheidiol er eich cymmorth a'ch cysur mewn afiechyd.

Dyma y telerau ar y rhai y mwynhewch y rhagorfreintiau hyn, sef trwy dalu ceiniog yn yr wythnos tra yn iach, a dimmeu neu geiniog dros bob plentyn dan ddeuddeg oed; ac felly y byddwch chwi, a'ch plant, yn *Aelodau Breiniol* o'r sefydliad hwn, ac hawl i'w holl ragorfreintiau.

Fe fydd yn wastad yn eich meddiant drwyddedau *(tickets)*, a thrwy anfon y drwydded, os byddwch yn rhy glaf i ddyfod eich hun, daw y Meddyg a ewyllysioch i ymweled â chwi. Ac os bernir eich bod mewn perygl, cewch un arall o Feddygon y Sefydliad i wasanaethu arnoch.

Os gwelir bod eisiau rhywbeth arall heblaw cyffyriau meddygol at eich cryfhad, gweinyddir hyny hefyd yn rhad i chwi, megys gwin, a phethau ereill.

Y mae hyn yn fraint yn rhagori yn sicr ar Feddyg-dai ereill, ac ni ddylid esgeuluso y cynnygiad.

Trwy fod y trwyddedau yn wastad yn eich meddiant, cewch gyngor a chymmorth Meddyg, heb drafferth, na thraul, na choll amser i ymofyn am gyflwyniad. Byddwch eich hun yn meddiannu hawl, heb erfyn nodded neb, tlawd neu gyfoethawg—heb ddisgyn o'ch enw i Lyfr y Plwyf, ac heb ddwyn dyled arnoch chwi a'ch teulu mwy nag a allech ei thalu.

Os ystyriwch y rhesymau hyn, canfyddwch y budd a'r fraint o fod yn aelod o'r Meddyg-dŷ hwn; a gwelwch y rhesymoldeb o dalu eich ceiniogau tra yn iach, fal tra yn glaf y derbynioch o gysuron y sefydliad.

Rheswm a ddengys fod y budd yn fawr, ac a'ch annoga i ddefnyddio y cynnygiad fal y galloch ddiogelu eich hunan-ymddibyniad trwy ddarpar mewn awr o iechyd a llawnder erbyn y dydd du o gystudd a chlefyd.

Llanelwy, Medi 8, 1832.

D. S. Cynnelir Cyfarfod y'Manc Cynnilo Llanelwy bob Dydd Sadwrn, am naw o'r gloch, i gofrestru enwau y personau a ewyllysiont ddyfod yn *Rhydd Aelodau* o'r Meddyg-dŷ hwn.

Ystorm arswydus.—Dydd Llun, yr 8fed o Hydref, ymwelwyd â phorthladd Lle'rpwll gan dymhestl ddychrynllyd, yr hon a achosodd golled o fywydau ac eiddo lawer. Yr oedd y bore yn lled dawel, ond o herwydd gostyngiad sydyn yr awyrbwysydd *(Barometer)* ac arwyddion ereill o ystorm, nacaodd amryw o gapteniaid hwylio allan i'r môr. Ond ni bu amryw ereill mor ffawdus. Oddeutu hanner dydd duodd yr wybren, cyfododd y gwynt, a disgynodd y curwlaw, gan gynnyddu nes myned yn dymhestl ddychrynllyd. Cafwyd gwybodaeth yn yr hwyr fod amryw longau wedi cael eu gyru i'r lan; ac ar lasiad y dydd bore dranoeth y lliaws o weddillion llongau ar hyd y traeth oeddynt yn eglur fynegi y dinystr ofnadwy a ddigwyddasai. Llong odidog a elwid y *Grecian*, yn rhwym i Boston, a soddwyd, ond y llongwyr a'r môr-deithwyr a achubwyd, oddieithr y *Stewart*, gwraig, a bachgen. Ychydig tu hwnt i'r *Rock Battery* yr oedd y *Vigilant*, yn rhwym i Havannah, yn gorwedd yn uchel i fyny ar y traeth, ac ychydig ym mhelliach yr *Algonquin*, llong Americanaidd, oedd i'w chanfod heb ddim ond ei blaen-hwylbren yn sefyll. Y llong *William Neilson* a ddrylliwyd, a'r Cadpen, a'r holl ddwylaw a'r môr-deithwyr ag oedd ynddi a soddasant yn yr eigion. Dywedir fod oddeutu 24 o gyrph wedi eu cael, ynghyd â llawer iawn o weddillion llongau ac eiddo ag oedd ynddynt.

DYRCHAFIADAU EGLWYSIG.

Y Parch. John Harries, Ficar Eglwys Gadeiriawl Tŷ Ddewi, i Ficeriaeth Eglwys Wen, Swydd Benfro—rhydd trwy farwolaeth y Parchedig William Roberts.

Y Parch. William Jones, Curad Penbryan, Sir Aberteifi, i Ficeriaeth Llanriau.

Y GWYLIEDYDD.

LLYFR IX.] RHAGFYR, 1832. [RHIF. 116.

PREGETH FER.

"Canys pan ddywedant, Tangnefedd a diogelwch; yna y mae dinystr disymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf, megys gwewyr esgor ar un a fo beichiog; ac ni ddiangant hwy ddim."—1 THES. 5. 3.

MAE dau beth yn y testun i sylwi arnynt:—I. Desgrifiad o'r bobl a sonir am danynt.—II. Truenusrwydd eu cyflwr.

I. *Pa fath bobl sydd ger ein bron.* Pobl ydynt sydd yn llefaru "tangnefedd a diogelwch," lle nad ydynt. Dynion sydd yn meddwl yn well am danynt eu hunain nag y dylent—dynion sydd yn credu eu bod mewn sefyllfa dda, tra y mae digofaint Duw yn crogi uwch eu penau, ac yn barod bob moment i syrthio arnynt, a'u "malu yn chwilfriw!"

Mae 'r bobl hyn, y rhai a alwaf hunanwenieithwyr, yn y byd ym mhob oes. Yr oeddynt ynddo dan y gyfraith. Yn *Deut.* 29. 19. yr ydym yn cael hanes am rai y "tro'dd eu calon oddiwrth yr Arglwydd eu Duw, i fyned i wasanaethu duwiau y cenhedloedd—er hyny ymfendithio o honynt yn eu calon eu hun, gan ddywedyd, Heddwch fydd i mi, er i mi rodio yn nghyndynrwydd fy nghalon." Er fy mod yn dilyn hyd yr eithaf dueddiadau fy anian lygredig fy hun, etto bydd arnaf yn y diwedd yn gystal ag ar ereill. Nid oes aflwydd yn fy ffyrdd. Heddwch a chysur fydd fy rhan yn dragywydd. Yr oedd y bobl hyn i'w cael yn nyddiau 'r Psalmydd. Sonir yn *Ps.* x. am ŵr sydd yn rhy ffroenuchel i geisio Duw, yr hwn nid yw Duw yn ei holl feddyliau. Ei ffyrdd sydd flin bob amser; y mae barnedigaethau 'r nefoedd allan o'i olwg; a chwythu y mae yn erbyn ei holl elynion. Onid yw hwn yn gyflwr tra dychrynllyd? Oni ddylai y dyn sydd yn y fath amgylchiadau alaethus grynu? Ond nid oes na dychryn na chryndod yn ei enaid! "Dywedodd yn ei galon, *Ni'm symudir;* o herwydd ni byddaf mewn drygfyd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth." Yn *Ps.* xlix. hefyd gosodir yr unrhyw bobl ger ein bron. Sonir yno am ddynion yn "ymddiried yn eu golud," yn lle yn Arglwydd y lluoedd, a'i nerth, a'i ras—yn "ymffrostio yn lliosawgrwydd eu cyfoeth," yn lle ymffrostio yn nhrugaredd Duw, a'i rasol addewidion. Dywedir am y cyfryw, y cant eu "gosod fel defaid yn uffern," ac y bydd angeu fel blaidd yn ymborthi arnynt" hyd y farn, pan y bydd i'r duwiol lywodraethu arnynt. Etto, yn nghanol y cwbl, gwenieithiant iddynt eu hunain; llefarant dangnefedd wrth eu heneidiau anufudd ac annedwydd. "Eu meddwl yw" *(adn.* 11.) "y pery eu tai yn dragywydd, a'u trigfeydd hyd genhedlaeth a chenhedlaeth: enwant eu tiroedd ar eu henwau eu hunain." Yr oedd y bobl hyn mewn bod yn amser y prophwydi Esaiah a Jeremiah. Pan oedd barnedigaethau Duw ar syrthio ar Babilon, am ei dirfawr ddrygioni—pan oedd dieppiledd a gweddwdod ar ei goddiweddyd, am amlder ei hudoliaethau, a mawr nerth ei swynion;—pan oedd yn y fath sefyllfa ofnadwy, nid oedd un gradd o fraw ynddi. Dywedodd, "Byth y byddaf yn arglwyddes. Myfi sydd, ac nid neb ond myfi; nid eisteddaf yn weddw, ac ni chaf wybod beth yw dieppiledd." *Esa.* xlvii. Cyfarfyddwn â'r dynion annedwydd hyn etto yn *Jer.* 6. 13, 14, 15. "O'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymrôi i gybydd-dod: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un sydd yn gwneuthur ffalsder. A hwy a iachasant friw merch fy mhobl yn esmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad oes

heddwch." Dengys y testun fod yr hunan-wenieithwyr hyn mewn bod yn oes yr apostolion; ac nid all neb edrych o'i amgylch, gyda llygad Cristionogol, heb ganfod fod lluoedd o'r cyfryw ddynion yn ein gwlad, ac yn ein hoes ninnau. Duw a'u goleuo, ac a'u dygo ar iawn sylfaen, i lefaru tangnefedd wrthynt eu hunain, rhag cael o'u hanwiredd yn atgas.

Paham y gwnant hyn? Enwaf bedwar achos.

1. *Gau syniadau am Dduw.* Yn *Ps.* l. dywedir am ddynion "sydd yn casâu addysg, ac yn taflu geiriau Duw o'u hol—sydd yn cytuno â lladron, a'u cyfran gyd â'r godinebwyr—yn gollwng eu safn i ddrygioni, a'u tafod yn cyd-blethu dichell—yn eistedd ac yn dywedyd yn erbyn eu brodyr—ac yn rhoddi enllib i feibion eu mam." Pa fodd y meddyliwch chwi y maent yn medru bod yn ddiarswyd yn nghanol y fath ddrygioni? trwy gredu yn gyfeiliornus am Dduw; trwy feddwl nad yw pechod yn gâs ganddo; ac nad yw, yn ol ei air, yn bwriadu cospi ei weithredwyr:—"Tybiaist fy mod yn gwbl fel ti dy hun." Gwae 'r neb a gofleidio 'r fath dyb am Sanct Israel. "Ond mi a'th argyhoeddaf, ac a'u trefnaf o flaen dy lygaid. Deallwch hyn yn awr, y rhai ydych yn anghofio Duw, rhag i mi eich rhwygo, ac na byddo gwaredydd!"

2. *Eu harbediad hyd yma.* Y maent wedi byw mewn anufudd-dod yr amser a aeth heibio, ac wedi llwyddo. Ni ddaeth arnynt na barnedigaethau, na helbulon: am hyny y maent yn esmwyth yn nghanol eu pechodau. Y maent yn ddiarswyd, ac yn llefaru heddwch wrthynt eu hunain, er fod eu holl weithredoedd yn galw am ddïal—eu holl ymddygiad yn gwaeddi am felldith. Cam-ddefnyddiant amynedd Duw; ac yn lle diolch iddo am roddi iddynt "amser i edifarhau," treuliant yr amser hwnw i chwanegu eu pechodau, ac i amlhau eu hanwiredd. Gwyddai Solomon yn dda am y tueddiad hwn sydd yn nghalonau plant dynion:—"O herwydd na wneir barn yn erbyn gweithred ddrwg yn fuan; am hyny calon plant dynion sydd yn llawn ynddynt i wneuthur drwg."

3. *Llwyddiant annuwiolion ereill.* Pe byddai pob pechod yn cael *yn union-gyrchol* ei gospi, fel y cafodd celwydd yn Ananïas a Sapphira, byddai gormod o ddychryn ar bechaduriaid bechu mor rhyfygus yn erbyn Duw. Ni allent lefaru heddwch wrthynt eu hunain, a hwythau yn anufudd. Gwelent werth crefydd, a'r angenrheidrwydd o'i meddiannu, a byw dan ei llywodraeth. Os oedd llwyddiant yr annuwiol yn dyrysu meddwl y Psalmydd, ac o fewn ychydig yn peri iddo feddwl nad oedd buddioldeb yn ngwasanaeth Duw, nid rhyfedd fod y sawl na oleuwyd gan yr Yspryd Glân yn cymmeryd achlysur oddiwrth lwyddiant presennol y pechadur i barhau yn ei lygredd, a'i wrthryfelgarwch yn erbyn Duw. Ond os darllenwch *Ps.* 73. 16, &c. canfyddwch mai duwioldeb er y cwbl sydd elw, a bod y sawl sydd hebddi "mewn llithrigfa, y cant eu cwympo i ddinystr, ac yr ânt yn ddisymmwth yn anghyfannedd!"

4. *Meddyliau cyfeiliornus am natur gwir grefydd.* Ni ŵyr y diadgenhedledig beth a ddylai ei galon fod. Ni ŵyr pa fath grefydd sydd gymmeradwy gan y nefoedd; am hyny y mae, yn ei dywyllwch, yn llefaru heddwch iddo ei hun, tra na all Duw edrych ar ei gyflwr ond gyd â'r anfoddlonrwydd mwyaf. Tybia mai ychydig o gyfiawniadau allanol sydd ddigonol, tra y mae Duw yn gofyn holl alluoedd ei enaid. "Enwaediad y galon sydd yn yr yspryd, nid yn y llythyren; yr hwn y mae ei glod, nid o ddynion, ond o Dduw." "Yr enwaediad ydym ni, y rhai ydym yn gwasanaethu Duw *yn yr Yspryd*, yn gorfoleddu yn Nghrist Iesu, ac nid yn ymddiried yn y cnawd."

Paham na ddylent lefaru tangnefedd, &c. wrthynt eu hunain.

1. *Nid adwaenant Iesu Grist.* Nid oes modd i'r euog gael heddwch a diogelwch, ond trwy Iesu Grist. Y croeshoeliedig Oen sy'n heddychu y nef a'r ddaear. "Am hyny gan ein bod wedi ein cyfiawnhau trwy ffydd, y mae genym heddwch tu ag at Dduw *trwy ein Harglwydd Iesu Grist.*" "*Trwyddo ef* y mae i ni ein dau ddyfodfa mewn un Yspryd at y Tad." "Rhyngodd bodd i'r Tad (wedi iddo *wneuthur heddwch trwy waed ei groes ef*) *trwyddo ef* gymmodi pob peth âg ef ei hun." Os oes un gwirionedd yn y Bibl, mae hwn yn eglur yno—bod pob pechadur yn agored i ddigofaint Duw dros oesoedd tragywyddol, hyd y delo yn

grynedig trwy nerth yr Yspryd Glân at Iesu Grist am fywyd a maddeuant. "Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, *ni wel fywyd;* eithr y mae *digofaint Duw yn aros arno ef!*"

2. *Nid oes ganddynt fywyd sanctaidd.* Mae heddwch a diogelwch y'nglŷn â buchedd hunan-ymwadol a defnyddiol. Mae gwir aelodau Crist yn rhodio yn dduwiol; ac mae Duw o'i ras yn gwenu ar eu duwioldeb, ac yn eu hanrhydeddu â phrofion beunyddiol o'i hedd a'i fendith. "Nid oes heddwch, medd fy Nuw, i'r rhai annuwiol." "Ein gorfoledd ni yw hyn," medd St. Paul, "sef tystiolaeth ein cydwybod, mai mewn symlrwydd a phurdeb duwiol, nid mewn doethineb cnawdol, ond trwy ras Duw yr ymddygasom yn y byd." Os wyt am gael cnwd o heddwch a gwir lawenydd yn dy fynwes, haua yn helaeth yr had da o eiriau grasol, a gweithredoedd cyfiawn. "Ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch i'r rhai sydd yn gwneuthur heddwch." "Y ddoethineb sydd oddi uchod yn gyntaf *pur* ydyw, wedi hyny heddychlawn."

II. Wedi dywedyd hyn am y bobl crybwylledig yn y testun, ystyriwn, yn yr ail le—*Truenusrwydd eu cyflwr*: "Yna y mae dinystr disymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf, megys gwewyr esgor ar un a fo beichiog, ac ni ddiangant hwy ddim."

Tri pheth yma—1. *Dinystr.* Yn lle tangnefedd, dinystr. Y pechadur yn dywedyd, mae pob peth yn dda; Duw yn dywedyd, mae pob peth yn ddrwg. Y pechadur yn dywedyd, caf wynfyd; Duw yn dywedyd, cei adfyd a thrueni tragywyddol! Gall pechod fod yn damaid melus y'ngenau y pechadur difraw a rhyfygus, ond try yn ei gylla yn "wenwyn ac yn wermod." "Y rhai drygionus a ymchwelant i uffern, a'r holl genhedloedd a anghofiant Dduw." "Ar yr annuwiolion y gwlawia efe faglau, tân, a brwmstan, a phoethwynt ystormus; dyma ran eu phiol hwynt"—"y rhai a ddioddefant yn gospedigaeth ddinystr tragywyddol oddiwrth yr Arglwydd, ac oddiwrth ogoniant ei gadernid ef." Nid peth ysgafn yw diystyru llais Duw. Ni ddiangc y pechadur anedifeiriol. Llaw y Duw Goruchaf a gaiff afael ar ei holl elynion. Llidiawgrwydd anoddefol y JEHOFAH sydd yn aros pob un a rodio rhagddo yn ei gamweddau. Er y bydd corph byth ym meddiant y dyn colledig, byddai yn fil gwell iddo fod hebddo. Er na ddifodir ei enaid, bydd y meddiant o hono yn achos o felldith dragywyddol iddo! Bechadur, arafa! llefa am edifeirwch a bywyd trwy Grist, fel na fyddo y "llid a fydd—y trallod a'r ing," na ddarfyddant byth yn etifeddiaeth i ti dros aneirif oesoedd tragywyddoldeb.

2. *Dinystr disymmwth ac annisgwyliadwy.* "Pan ddywedant, Tangnefedd a diogelwch; *yna* y mae dinystr disymmwth yn dyfod ar eu gwarthaf," &c. Aml y daeth cosp heb ei disgwyl ar elynion yr Arglwydd. Pan oedd chwyddedig frenin Babilon yn dywedyd, "Onid hon yw Babilon fawr, yr hon a adeiledais i yn frenindy y'nghryfder fy nerth, ac er gogoniant fy mawrhydi?" pan oedd yr iaith annuwiol hon yn ei enau, disgynodd barn y nefoedd arno. "*A'r gair etto y'ngenau'r brenin,*" cymmerwyd ei synwyrau oddi arno: "gyrwyd ef oddiwrth ddynion; a'i drigfa a osodwyd iddo gyda bwystfilod y maes: cafodd ei borthi â gwellt, fel eidionau; gwlychwyd ei gorph gan wlith y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew fel plu eryrod, a'i ewinedd fel ewinedd adar." Yr oedd trigolion yr hen fyd yn nghanol eu bydolrwydd a'u pechodau, pan ddaeth y diluw i'w hysgubo yn eu sefyllfa felldigedig i dragywyddoldeb. Pan oedd y goludog diras yn yr efengyl yn addaw iddo ei hun flynyddoedd lawer, i fwynhau ei ysguboriau wedi ei ehangu, gyrwyd ei enaid llygredig i'r farn i gael ei gondemnio a'i gospi *y noson hòno.* Dywedir nad yw "damnedigaeth" y di-Grist yn "hepian!" "Fel gwewyr esgor ar un a fo beichiog"—fel "lleidr y nos"—y daw dïaledd y JEHOFAH ar y diras. Ni ŵyr y feichiog yr awr neu y mynyd y daw ei gwewyr arni—ni ŵyr neb pa wyliadwriaeth y mae y lleidr yn amcanu dyfod i ddwyn ei feddiannau; felly ni ŵyr y dyn anghrediniol yr awr y daw angeu, fel swyddog didrugaredd, i'w drosglwyddo i'r fflamau anniffoddadwy. Pan elo i'w wely, ni ŵyr na fydd yn uffern cyn y boreu. Pan eisteddo i lawr, ni ŵyr na fydd ei enaid yn Gehenna cyn y cyfyd. O gyflwr dychrynllyd! O sefyllfa i'w harswydo! Bechadur, na chellwair â

Duw; diangc i ddwylaw ei drugaredd yn Nghrist mewn pryd; "diangc am dy einioes, rhag dy ddifetha." .

2. Dinystr *anocheladwy*. 1. Ni all y dyn sydd yn gwrthod Crist, ac yn byw yn benrhydd ac yn anufudd *gadw 'r farn ymaith*. Daw arno, gwnaed a fyno. Pe byddai mil o fynyddoedd rhyngddo â Duw, â saeth y Jehofah drwyddynt oll i ddyfnder ei enaid! Ni achub annuwioldeb ei pherchenog. Ni ddiangant hwy ddim. "Daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei gyfodiad: a syrth arnat ddinystr *nis gelli ei ochelyd:* ïe, daw arnat ddinystr disymmwth, heb wybod i ti." "Y mynyddoedd a grynant rhagddo, a'r bryniau a doddant, a'r ddaear a lysg gan ei olwg, a'r byd hefyd a chwbl ag a drigant ynddo. Pwy a saif o flaen ei lid? a phwy a gyfyd yn nghynddaredd ei ddigofaint ef? ei lid a dywelltir fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr ganddo."—2. Pan ddelo 'r farn arno, *nis gall byth ei hysgwyd ymaith*. Dywedir am bob gwas anfuddiol, y caiff ei rwymo *draed a dwylaw* cyn ei daflu i'r tywyllwch eithaf, yr hyn a arwydda na bydd modd byth iddo ddyfod allan o'r tywyllwch hwnw:—"Ni ddeui allan oddi yno, hyd oni thelych yr hatling eithaf."

Wrth ddibenu, goddefwch i mi eich gwahodd at y Ceidwad bendigedig, Iesu Grist.—1. Deuwch ato am *dangnefedd*. Mae efe yn "Dywysog tangnefedd." "Efengyl y tangnefedd" yw ei efengyl. Gwaed sydd yn dwyn tangnefedd i ddynion yw 'r gwaed gwerthfawr a dywalltodd ef ar y groes. Deuwch ato, a chewch faddeuant am eich holl bechodau. Heddwch fel afon a ddylifa i'ch mynwes: canys symudodd bob achos o anghydfod rhwng nef a daear pan lefodd, *Gorphenwyd*, ar y pren.—2. Deuwch ato am *ddiogelwch*. Nid oes damnedigaeth i neb sydd yn credu ynddo. Ni all digofaint Duw syrthio ar neb lle mae Crist yn preswylio. Ni all yr angel dinystriol ladd lle y mae ei waed ef yn dywalltedig. Aeth y gwr a brofodd ei rinwedd ar ei gydwybod drosodd o farwolaeth i fywyd. Nid rhaid iddo ond marw i esgyn i drigfanau 'r nef, i weled Duw fel ag y mae, i fwynhau annbraethol ddedwyddwch y'ngwedd ei wyneb, ac i foli ei enw yn oes oesoedd. Offab.

BUDDIOLDEB DYSGEIDIAETH.

Mae llawer yn erbyn dysgeidiaeth, gan feddwl ei bod yn gwneuthur dynion yn anffyddwyr, ac yn gadarnach eu rhesymau yn erbyn y gwirionedd. Ond, a chaniatâu y dichon i'r talentau mwyaf godidog fod wedi eu cyssylltu â'r llygredd a'r annuwioldeb dyfnaf, megys y mae yn nodedig yn y prif-ddrwgweithredwr, Satan, mae yn rhaid caniatâu hefyd mai nodweddiad uchaf un hanfod crëedig yw bod yn gyffelyb i'r angylion, ym mha rai y mae duwioldeb a gwybodaeth wedi eu cyssylltu i'r graddau mwyaf.

Os edrychwn i hanes yr eglwys, ni a ganfyddwn mai y dynion mwyaf eu gwybodaeth a fuont erioed y rhai mwyaf duwiol a buddiol ynddi. Yr offerynau mwyaf anrhydeddus yn sefydliad ac amddiffyniad eglwysi Iuddewig a Christionogol, oeddynt ddynion enwog am eu dysgeidiaeth yn gystal a'u duwioldeb. Yr oedd Moses, deddfwr ac arweinydd yr Israeliaid, yn ddysgedig yn holl ddoethineb yr Aipht; a chafodd St. Paul ei ddwyn i fynu wrth draed Gamaliel.

Llawer a ddywedir am anwybodaeth dysgawdwyr cyntaf y grefydd Gristionogol; ond mae y rhai sydd yn dal cymmaint ar eu genedigaeth a'u sefyllfa isel, ac ar eu ychydig addysg, yn anghofio eu doniau a'u talentau anghyffredin. Yr Esgob Horsley, wrth sôn am ddoniau gwyrthiol yr Yspryd (nid am ei ddylanwadau sancteiddiol) sydd yn dywedyd, "Dysgeidiaeth yw y peth goreu sydd genym ni i wneuthur i fynu y golled o'r goleuad goruwchnaturiol o'r meddwl yr hwn oedd ragorfraint y pregethwyr cyntaf. Addasid hwynt heb ddim ymbarotôad blaenorol i'r swydd y galwyd hwynt iddi, oblegid fod ganddynt y ffynon arall hòno o wybodaeth fwy cyflawn ac anffaeledig. Yr un fath oedd y wybodaeth â pha un yr oedd yr Yspryd Glân yn cynnysgaeddu yr offerynau dewisedig hyny, a'r hon a geir yn y ffordd gyffredin, ond mewn ammherffeithiach gradd, oddiwrth ddarllen llyfrau."

Am hyny mae grym y gwrthwynebiad, fod y Cristionogion cyntaf yn anllythyrenog, yn syrthio i'r llawr, pan ystyriom eu bod yn cael eu cynnorthwyo mewn modd goruwchnaturiol â'r holl ddysgeidiaeth

oedd angenrheidiol i'w swydd. Æcolampadius sydd yn dywedyd yn dda, "Na ddylem demtio Duw, megys pe disgwyliem iddo ein haddysgu ni, fel y gwnai i'r apostolion, yn wyrthiol, heb ddim ymdrech ar ein rhan ni." Yn wir nid allwn ni gael y wybodaeth am arferion y wlad, &c. ag oedd ganddynt hwy heb lawer o ddysgeidiaeth. Heblaw hyny, ni a wyddom nad oedd apostol mawr y cenhedloedd yn amddifad o ddysgeidiaeth ddynol, yr hon a gawsai efe mewn ffordd naturiol; a'i fod wedi defnyddio y wybodaeth hòno er amddiffyn yr efengyl, a dadleu â'r Atheniaid dysgedig ar eu hegwyddorion eu hunain.

Camgymmeriad mawr yw fod gwybodaeth yn niweidiol i ffydd. Nid yw crefydd fraint yr anwybodus yn unig. Yn wir ymdrecha gelynion gwaethaf Cristionogaeth i gadw Cristionogion mewn anwybodaeth, fel y gwelwn mewn Paganiaeth a Phabyddiaeth. Y dyddiau o anwybodaeth mwyaf oedd y dyddiau pan oedd Pabyddiaeth yn flodeuog: ac yn amser Paganiaeth yr ydym yn darllen fod yr Ymerawdwr Julian (un o'r gwrthwynebwyr mwyaf dichellgar a chwerw, ond odid, a gafodd y grefydd Gristionogol erioed) gan wybod yn dda pa ddefnydd effeithiol yr oedd y Cristionogion yn ei wneuthur o ddysgeidiaeth, wedi nacâu gadael iddynt ddarllen llyfrau awduraidd.

Y llafurwyr mwyaf buddiol yn eglwys Crist oeddynt ddynion dysgedig. Heb sôn am lawer o'r Tadau, pa gymmaint o les a wnaeth dysgeidiaeth Luther, Melancthon, Ridley, Cranmer, Jewel, Hall, Leighton, ac ereill lïaws.

Os oes dynion dysgedig yn gwrthwynebu yr efengyl, dylai fod dynion mwy dysgedig i'w gwrthwynebu hwythau, ac i ddangos nad oes yn nyfnderoedd dysgeidiaeth ddim ond rhesymau anwrthwynebol o blaid gwirionedd yr efengyl, a'i holl athrawiaethau pwysig a chysurol. Ac wedi y cwbl, er fod dynion dysgedig wedi bod yn hynod am eu hannuwioldeb, nid eu dysgeidiaeth oedd yr achos o'u hannuwioldeb, ond yn unig yr achlysur o'i ddangos yn fwy; ïe, yr oedd eu dysgeidiaeth o fawr les i ereill. Yr ysgrifenyddion y'mhlith yr Iuddewon a gadwasant yr ysgrythyrau; a bu addysg dynion annuwiol, pa un bynag ai meddygon, ai cyfreithwyr, ai haneswyr, ai ynte duwinyddion, lawer o weithiau yn llesol i'w gwlad, a gwasanaethgar i grefydd. Felly y mae Duw yn parhau i yspeilio yr Aiphtiaid, ac i wneuthur eu tlysau a'u trysorau yn rhoddion ac anrhegion i'w eglwys.

CYF. C. T.

SYLFAEN CYFIAWNHAD.

(*ALLAN O BREGETH CHRISTIAN DAVID.*)

WYLIEDYDD—Canfum, ryw amser yn ol, yn dy waith, ymddadlen ynghylch yr ymadrodd "O ddyfod fel ag yr ydym at Grist." Wrth ddarllen bywyd Wesley gan Watson, gwaith a gyhoeddwyd yn ddiweddar, cyfarfyddais â'r hyn sydd yn neillduol addas ar y pwngc: rhan yw o bregeth Christian David, Morafiad, a glywwyd gan Wesley pan ymwelodd â'r Morafiaid yn Hernhuth. Rhof yma gyfieithiad o honi. Gwel y gwaith a grybwyllais, tu dalenau, 68, 69, 70.

"Gair y cymmod, yr hwn a bregethai yr Apostolion fel sylfaen o'r hyn oll a ddysgent, oedd, yr heddychir ni â Duw, nid trwy ein gweithredoedd neu ein cyfiawnder ein hun, ond yn unig ac yn hollol trwy waed Crist. Ond ti a ddywedi, A raid i mi ddim griddfan a galaru am fy mhechodau? a raid i mi ddim ymddarostwng ger bron Duw? ai nid peth cyfiawn ac addas yw hyn? ac, a raid i mi ddim gwneuthur hyn yn gyntaf cyn disgwyl i Dduw ymheddychu â mi? Atebaf, cyfiawn ac addas yw hyn. Mae yn rhaid i ti ymddarostwng ger bron Duw; mae yn rhaid i ti gael calon ddrylliog gystuddiedig. Ond, sylwa, nid dy waith dy hun yw hyn. A ydwyt ti yn galaru am dy fod yn bechadur? Hyn yw gwaith yr Yspryd Glân. A ydwyt ti yn ddrylliog ac yn isel ger bron Duw? a ydwyt ti yn wir alarus, a'th galon yn ddrylliog o'th fewn? Hyn oll a weithia yr unrhyw Yspryd.

"Sylwa etto, nid y sylfaen yw hyn; nid trwy hyn y'th gyfiawnheir. Nid hyn yw y cyfiawnder, nid yw hyn yn un rhan o'r cyfiawnder trwy yr hwn y'th heddychir â Duw. Yr wyt yn galaru am dy bechodau, yr wyt yn dra gostyngedig, mae dy galon yn ddrylliog. Da; ond nid yw hyn oll ddim tu ag at dy gyfiawnhad. Nid yw

maddeuant pechod yn ddyledus am hyn, yn hollol, nac mewn rhan; nac ydyw: ond sylwa y'mhellach, geill hyn rwystro dy gyfiawnhad; hyny yw, os adeiladi ddim ar hyn; os meddyli, Rhaid i mi fod mor ddrylliog a hyn a hyn, rhaid i mi alaru mwy cyn cael fy nghyfiawnhau. Deall hyn yn dda. Meddwl fod yn rhaid i ti fod yn fwy drylliog, yn fwy gostyngedig, yn fwy galarus, yn fwy teimladwy o faich pechod, cyn y gallot gael dy gyfiawnhau, yw gosod dy ddwys-bigiad, dy alar, dy ostyngiad, yn sylfaen dy gyfiawnhad, o leiaf, yn rhan o'r sylfaen. Am hyny fe rwystra hyn dy gyfiawnhad; a rhwystr yw a raid ei symud ymaith, cyn y gelli osod y wir sylfaen. Nid y wir sylfaen yw dy ddwys-bigiad (er nad dy eiddo yw) na'th gyfiawnder, na dim o'th eiddo, nac un peth a weithredir ynot gan yr Yspryd Glân; ond rhyw beth ag sydd oddi allan i ti, sef cyfiawnder a gwaed Crist.

"Canys hwn yw 'r gair, 'I'r hwn sydd yn credu yn Nuw, yr hwn sydd yn cyfiawnhau yr annuwiol, ei ffydd a gyfrifir iddo yn gyfiawnder.' Oni welwch chwi, nad yw 'r sylfaen ddim ynom ni? Nid oes un cyssylltiad rhwng Duw a'r annuwiol. Nid oes un cwlwm i'w huno. Y maent oll yn neillduedig oddiwrth eu gilydd. Nid oes un peth yn gyffredin rhyngddynt. Nid oes dim, mwy neu lai, yn yr annuwiol i'w huno â Duw. Gweithredoedd, cyfiawnder, dwys-bigiad? Nac ydynt; annuwioldeb yn unig. Gwna hyn, ynte, os myni osod y wir sylfaen, dos yn union at Grist, ynghyd â'th holl annuwioldeb. Dywed wrtho, Ti, yr hwn y mae dy lygaid fel fflam dân, yn chwilio 'r galon, a weli mai annuwiol ydwyf; ni phlediaf ddim arall. Nid wyf yn dywedyd fy mod yn ostyngedig, neu yn ddrylliog, ond fy mod yn annuwiol; am hyny dwg fi ato ef yr hwn sydd yn cyfiawnhau yr annuwiol. Boed dy waed yn iawn trosof, canys nid oes ynof fi ddim ond annuwioldeb.

"Yma y mae dirgelwch. Yma y mae doethion y byd yn cloffi, yn cael eu dal yn eu cyfrwysdra eu hun. Nid yw dysgedigion y byd yn gallu dirnad hyn. Ynfydrwydd yw iddynt. Pechod yw yr unig beth a ysgara ddynion oddiwrth Dduw. Pechod (yr hwn sy'n gwrando, dealled) yw yr unig beth a'u huna â Duw; hyny yw, yr unig beth a bair i Fab Duw drugarhau wrthynt, a thrwy ei waed i roi dyfodiad iddynt at y Tad.

"Hwn yw gair y cymmod yr ydym yn ei bregethu. Dyma 'r sylfaen na syflir byth. Trwy ffydd y'n hadeiledir ar y sylfaen hon; a'r ffydd hon hefyd sydd rodd Duw. Ei rad rodd ydyw, yr hon a rydd bob amser i'r rhai ydynt foddlon i'w derbyn. A phan dderbyniont y rhodd hon gan Dduw, yna todda eu calonau gan dristwch o herwydd ei ddigio. Ond y mae y rhodd hon o eiddo Duw yn annedda yn y galon, nid yn y pen. Nid yw ffydd y pen, a ddysgir gan ddynion, neu lyfrau, o un gwerth. Nid yw yn dwyn na maddeuant pechod, na heddwch â Duw. Ymdrechwch, ynte, i gredu â'ch holl galon; felly y cewch brynedigaeth trwy waed Crist; felly y glanheir chwi oddiwrth bob pechod; felly yr ewch rhagoch o nerth i nerth, gan gael eich hadnewyddu o ddydd i ddydd mewn cyfiawnder a gwir sancteiddrwydd."

Nid oes, yn fy meddwl i, un achos chwanegu ar hyn. Mae 'r pwngc yn cael ei osod allan yn neillduol oleu: a phwngc yw o'r pwys mwyaf, gan fod ein cadwedigaeth yn ymddibynu arno.——Ydwyf, dy eiddo yn gywir,

DYMUNWR DY LWYDDIANT.

SYLW AR EZRA IX.

EIN llawenydd a'n tristwch ydynt yr arwyddion oddiwrth ba rai yr adwaenir tymher ein calonau. Llawenydd a thristwch daearol sydd yn effeithio ddyfnaf ar y galon ddaearol, eithr nid ydynt yn effeithio ond ychydig ar yr hon sydd ysprydol a nefolaidd. Yn hon y mae y gweddïau a'r gofidiau am achosion ysprydol yn dra nerthol; ïe, nid yw y galon dduwiol yn meddwl cymmaint am ei lles ei hun yn ei galar a'i llawenydd, ond y mae yn teimlo mwy am bechodau dynion ereill nag y maent hwy eu hunain y rhai sydd euog. "Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid:" medd y Salmydd, "am na chadwasant dy gyfraith di." O, gymmaint mwy o ddaioni a wnai ychydig o'r cyfryw ddynion mewn ympryd cyffredinol na channoedd o honom ni! Mae dis-

tawrwydd y cyfryw un yn llefaru mwy na'n holl drwst ni: ei ddull yn "eistedd yn syn hyd yr offrwm prydnawnol." Y mae gofidiau bâs ac arwynebol yn cael y tafod yn rhwyddach, ond y mae y rhai dyfnion yn anhawss i'w traethu, er eu bod yn ceisio ymwthio allan, fel dwfr o lestr llawn a gwddf cyfyng. Felly yr oedd hi mewn perthynas i ofid Ezra am bechodau y bobl; ond pan dòro allan, y mae yn tarddu i fynu gyda mwy o nerth, ïe, hyd y nefoedd. "Mi a ostyngais ar fy ngliniau, ac a ledais fy nwylaw at yr Arglwydd fy Nuw, ac a ddywedais, O fy Nuw, y mae arnaf gywilydd a gorchwyledd godi fy wyneb atat ti, fy Nuw; o herwydd ein hanwireddau ni a aethant yn aml dros ben:" fel pe dywedasai, y mae y rhai hyn yn fy nhoi â chywilydd, ac y mae arnaf orchwyledd godi fy wyneb at y nefoedd hòno, i ba le y mae ein hanwireddau wedi myned o'r blaen. Pan edrychwyf atat ti, gwelaf ein camwedd echryslon, a therfysg y bobl, wedi myned yno o'r blaen, ac yn ein cyhuddo. "Ein camwedd a dyfodd hyd y nefoedd." Mae wedi cael amser maith i dyfu, ac felly y mae wedi tyfu mor uchel. "Er dyddiau ein tadau yr ydym ni yn y camwedd hwn." Mae cenhedlaethau yn myned heibio, ond ein pechodau ni nid ydynt yn myned heibio ddim. Pan fo cenhedlaeth newydd yn dyfod, mae yr hen bechodau yn cael eu cadw, a rhai newyddion yn cael eu chwanegu atynt; felly maent yn *tyfu*. Y mae hyn yn llenwi y mesur, ac yn aeddfedu gwlad i farn, yr hon sydd hefyd yn llenwi ac yn tyfu yn gyfatebol i'r pechod, hyd oni thywelltir hi allan. Oddi yma mae gorthrymderau cyffredinol a barnedigaethau parhaus yn dyfod ar y genedl.

Yn awr, y mae y ddau beth hyn yn trymhau yr euogrwydd: barnedigaethau mawrion wedi eu hanfon, a gwaredigaethau mawrion wedi eu caniatâu. Er hyny, ar ol y ddau, yr oedd y bobl hyn wedi gadael gorchymynion Duw. "Ac wedi yr hyn oll a ddaeth arnom am ein drwg-weithredoedd, a'n mawr gamwedd, am i ti ein Duw ein cospi yn llai na'n hanwiredd, a rhoddi i ni ddiangfa fel hyn." Onid dyma fel y mae hi gyda ni? Oni ffangellwyd ni yn llymdost, er yn wir yn llawer llai na'n hanwiredd; ac oni waredwyd ni i ryw raddau yn ein cyfyngder? Ac etto, oni throseddasom ei orchymynion ef drachefn? ac onid ydym etto yn parhau i wneuthur hyny yn gyffredin? O, pa beth a ddywedwn ni wrth ein Duw! "Nid allwn ni sefyll o'i flaen ef am hyn." Bydded i ni, gan hyny, syrthio i lawr o'i flaen ef, a chyffesu a gweddïo, ac y mae etto obaith y cymmer efe drugaredd arnom. CYF. R. C. LL.

AIL LYTHYR AR FEDDWDOD.

MR. GWYLIEDYDD—Gan ddarfod i mi ysgrifenu llythyr ar y matter hwn ychydig o amser yn ol, yr hwn a ymddangosodd yn y Gwyliedydd am Ragfyr, 1831, tybiais na fyddai yn anfoddhaol genych etto roi lle yn rhyw gongl o'ch Cyhoeddiad i'r ychydig a ganlyn. Ac yr wyf yn mawr obeithio y bydd i'r dysgedigion aml sydd yn dderbynwyr o'ch Cyhoeddiad fyned heibio i holl ffaeleddau y llythyr hwn, ynghyd â phob un arall o'm heiddo, pan y bydd iddynt wybod nad wyf ond bachgenyn.

Mae yn ymddangos i mi mai y meddwyn yw y dyn mwyaf dihir iddo ei hun, ac i bawb ereill, o braidd neb; oblegyd y mae y meddwyn yn cael ei ffieiddio gymmaint, a'i ffyrdd yn cael eu casâu, fel ag y darfu nid yn unig i greadur rhesymol, ond afresymol, megys bwch gafr, ffieiddio eu ffyrdd hwynt. (Cadarnhad o hyn a welir yn hanes Rhys Prichard, Llanymddyfri.) Hefyd, byddai y Groegiaid yn meddwi rhyw un yn y teulu, fel y byddai i ffieiddra yr adyn mochynaidd roddi dychryn y'mhawb fyddai yn edrych arno. Hefyd, yn amser Adrian, pan yr oedd newyn mawr trwy holl Ymerodraeth Rhufain, yr oedd y gwr hwn yn ystyried mochyn yn fwy o addurn i'w Ymerodraeth na'r meddwyn. A phan yr oedd y Babiloniaid yn feddwon, daeth Cyrus, Brenin Persia, ac a'i dinystriodd, ac ni ddiangodd ond ychydig heb eu dinystrio o'r holl dref fawr hòno, yr hon oedd 60 milltir o amgylchiad. Dywedodd Origen, un o'r dynion callaf yn ei oes, fod yn well ganddo fod yn yr un ystafell a chi marw nag â Brenin meddw: "Oblegid (medd efe) nid yw y cyntaf ond drwg ei arogl; ond y mae y meddwyn yn elyn i mi, yn fathrwr cyfreithiau Duw, ac yn bobydd i'r diafol. Ond y mae yn deb-

yg mai y weithred ganlynol yw yr erchyllaf ag sydd genym hanes am dani a gymmerodd le o herwydd meddwdod. Pan yr oedd Nicolas, Brenin Abyssinia, ac Asder, Brenin Barbary, yn y Jubili fawr yn yr Aipht, bu i Asder feddwi, ac yn ei feddwdod gwaeddodd allan, "Myfi yw Brenin Abyssinia!" a chyd â'r gair trywanodd Nicolas ef trwy ei galon; ac o achos hyny bu ymladdfeydd gwaedlyd am ragor na 40 mlynedd rhyngddynt; ac yn yspaid hyny o amser lladdwyd, rhwng y ddwy ochr, oddeutu 17,600,000, a hyny i gyd o achos meddwdod. Ond yn awr, trown ein golwg, ac edrychwn ar y niweid a wnaeth meddwdod yn ein gwlad ein hunain. Ceraint Feddw, Brenin Esyllwg, a losgodd yn ei feddwdod yr holl ŷd y'mhell ac yn agos ar hyd llawr gwlad; ac o achos hyny bu newyn bara mawr trwy 'r holl wlad. Yn ail, Gwrtheyrn Gwrthinan a roddes yn ei feddwdod i Llors, Ynys Danet, am gael gorwedd gyd â'i ferch Rhonwen; a mwy o ddrygan a wnaeth hyn i ni, y Cymry, o genhedlaeth i genhedlaeth hyd amser Harri y Seithfed, nag a fedr un dyn ei brisio; oblegid collodd llawer o filoedd eu bywydau yn yr ymrysonau hyn, a'r cwbl a achosodd hyny oedd meddwdod. O achos meddwdod hefyd y dinystriwyd Cantre 'r Gwaelod, tref fawr yn amser Emrys Wledig rhwng Arfon a Meirionydd: ynddi yr oedd deg o leoedd i gadw ffeiriau, dwy ar bymtheg o eglwysydd, a saith ar hugain o felinau dwfr, a chant o faenerau, a dau o weithydd mawrion, un plwm ac un sylphur. A Saithinen Feddw, mab Saithy Saidi, yn ei feddwdod a ollyngodd y môr dros Gantre 'r Gwaelod, hyd oni chollwyd y cwbl ag oedd yn y lle. Y môr a orlifodd dros y wlad, tai lawer a ddinystriwyd, a dynion lawer a gollasant eu bywydau.——Ydwyf, eich ewyllysiwr da,

DEWI AP GWILYM.

Glan Afon Rhothellt.

ALLTUDAETH (*TRANSPORTATION.*)

UN dull o gospi troseddwyr yn erbyn cyfraith Dduw a'r gyfraith wladol yw *Alltudaeth* i wledydd tramor. Ac y mae genym ddigon o sail i ddywedyd fod y gospedigaeth hon yn un o faith hynafiaeth, mor foreu a dyddiau y prophwyd Ezra (os nid yn gynt). Yn ei lyfr canonaidd ef yr ydym yn darllen (pen. 7. 26.) am bedwar math o gospedigaethau ar droseddwyr "cyfraith Duw, a chyfraith y brenin:" 1. Marwolaeth. 2. Dëolaeth (neu *alltudaeth*, Saes. *banishment.*) 3. Dirwyaeth (Saes. *confiscation*, neu *fine*). 4. Carchariad. Ac y mae pob un o'r cospedigaethau hyn yn arferedig yn Mrydain yn ein dyddiau ni. Eithr fel y mae 'r byd yn cael ei oleuo, a dynoliaeth yn gwareiddio, y mae barn *marwolaeth* yn cael ei hattal i raddau mwy nag y byddai. Yr oedd rhywbeth o hyn wedi tyfu y'mysg y genedl Iuddewaidd cyn amser ein Hiachawdwr; canys yr ydym yn darllen yn Ioan 18. 31. fod y swyddogion Iuddëaidd yn dywedyd wrth y rhaglaw Rhufeinaidd, "Nid cyfreithlawn i ni *ladd* neb." Er bod cyfraith Moses yn gorchymyn iddynt yn union-gyrchol *labyddio* cablwyr (*Lef.* 24. 10—16.) o'r hwn drosedd y barnent yr Iesu yn euog, *Ioan* 5. 18. a 10. 33. a 19. 7. eithr y mae ysgrifenydd nodedig yn sylwi ar hyn, gan ddywedyd, fod y senedd Iuddewig wedi diddymu y gyfraith o barth cosp marwolaeth, gan ei farnu yn ormod creulondeb dodi Israeliad i angeu, ac na labyddid neb ganddynt oddieithr mewn rhyw gythrwfl cyhoeddus, megys yn amgylchiad Stephan, *Act.* vi, vii. Ac o ganlyniad i ddiddymiad y gosp hon, ac i lesgedd trefn eu gwladwriaethiad, yr oedd y deiliaid wedi myned i'r annhrefn mwyaf, a'r gorthrymder haerllucaf.

Ond i ddyfod at brif gyfeiriad y darddawd hwn, sef gweinyddiad y gosp o *Alltudaeth* yn Mrydain:—Gan na wyddys yn gyffredin pa fodd y trinir y troseddwyr a ddëolir o'r deyrnas hon, a'i fod yn dŷb dreigledig y'mhlith y gwerin nad yw amgylchiadau yr alltudion hyny ond esmwyth a diofal; neu, o leiaf, nemawr gwaeth na'u sefyllfa gartrefol yn eu gwlâd gynenid. Ac oddiar y casgliad hwn nis tybir yn fawr o anffawd dyfod dan y cyfryw ddedfryd; ie, cafwyd amryw siamplau o droseddwyr yn diolch, ger bron y llŷs, i'r barnwyr, am ei chyhoeddi arnynt.

Eithr dymunir i'r adroddiad canlynol gael argraff amgenach ar y sawl a'i darllenont:—Y troseddwyr a ddyfarner i *Alltudaeth* yn ein gwlâd ni, a drosglwyddir,

gan mwyaf, yn bresennol, i *Van Dieman's Land*,* ynys yn y Môr Tawel Deheuol, tuag un mil ar bymtheg o filltiroedd o Loegr, ynghylch 210 milltir o hyd, a 150 o led; yn sefyll o du y deheu i *New South Wales;* rhwng 40 a 43 o raddau lledred deheuol, a rhwng 146 a 150 o raddau hydred dwyreiniol. Gwahenir hi oddiwrth *New South Wales* gan gul-fôr Bass, yr hwn sydd tua chan milltir o led.

Pan gymmerer llongaid o ddrwg-weithredwyr o Loegr yno, heb wahaniaeth yn y byd, gyda golwg ar eu hamgylchiadau blaenorol, naill ai fe'u cedwir y'ngwasanaeth y llywodraeth, neu, fe'u gwerthir i foneddigion y wlad yn gaeth-ddeiliaid. Ac yna fe'u dodir mewn llafur didor, yn ol y galwedigaethau y buant fwyaf cynnefin â hwynt gartref, a darperir iddynt luniaeth, dilladaeth, a llettŷaeth ar gost y llywodraeth. Mae 'r holl grefftwyr a'r cyffredin weithwyr yn cael eu cyfanneddiad mewn math o luestfa *(barracks)* ddarparedig i'r perwyl; eithr y rhai a fedront ysgrifenu mewn swyddfëydd, caniatëir iddynt breswylio mewn manau ereill, a rhoddir iddynt ryw gydnabod o gyflog, o *ddeg* i *ddeunaw* punt yn y flwyddyn, a rhyw ychydig bach tuag at ddilladaeth. Ac y mae y rhëolau wrth ba rai y'u trinir yn gwneud eu hamgylchiad yn gospedigaethol ddibaid; oblegid ni oddefir iddynt arferyd na'u hamser na'u medr tuag at ddim elw iddynt eu hunain; ac ni chaniatëir iddynt berchenogi dim meddiannau, hyd yn nod pan y byddo ganddynt berthynasau galluog i'w cynnorthwyo. A'r rhai a werthir i foneddigion y lle, mae eu cyrph a'u gwasanaeth yn cael eu hystyried yn gyfangwbl yn eiddo eu meistriaid. Ni chânt ddim absennoli oddidan eu cronglwyd—derbyn dim cyflog—gweithio dim iddynt eu hunain—myned i unlle heb drwydded; ac felly, er eu hystyried yn meddu rhyw fath o ryddid, maent yn hollol dan awdurdod eu perchenogion. Mae 'r manyldra â pha un y trinir hwynt yn gaethach yn awr er's tair blynedd o lawer nag ydoedd o'r blaen. Ac er hyny i gyd y mae 'r holl drefniadau hyn yn dra angenrheidiol a buddiol, ac yn cael effaith ddymunol, nid yn unig ar yr alltudion eu hunain, eithr hefyd gyda golwg ar rydd-drigolion y lle. Mae yn ofynol i sefyllfa dynion a anfoner i'r cyfryw le, am eu troseddau, fod yn gospedigaethol. Nid oes ganddynt un rheswm i ddysgwyl yn amgen; ac ni ddylid rhoi dim lle iddynt ddysgwyl yn wahanol.

Etto gyda golwg o annogaeth a gwobrwyad i ymddygiadau da, fe ganiatëir iddynt fath o docynau goddefiad, drwy ba rai y rhyddhëir y derbynydd oddiwrth lafur gorfodogawl, ac yr adferir iddo ryw fath o ryddid yn y Drefedigaeth *(Colony)* ond nid i ymadael o honi ar gyfrif yn y byd. Ond y mae rhyw barotôadau darpariadol yn ofynol i'w harferyd yn flaenorol i hyn, megys cyrhaeddyd rhyw swyddogaeth yn y rëolaeth, &c. yr hyn nis cyrhaeddir ond gan ddynion da eu gair; a hyny yn raddol sy'n arwain mewn rhyw yspaid bennodol o amser i ragorfreintiau o gryn bwys. Y rhëol sefydledig gyda golwg

* Yr ynys hon gynt a ystyrid fel rhan o Holand Newydd; eithr yn ddiweddarach ceffid allan fod cul-fôr rhyngddynt. Darganfyddwr cyntaf y lle ydoedd Tasman, y mordwywr Allmaenaidd, yn y fl. 1642; ond ni sefydlwyd yno un Drefedigaeth hyd 1803; a bu rai blynyddoedd wedi hyny yn isel iawn o ran amgylchiadau, hyd yn y fl. 1813, pan y cyhoeddwyd ychwaneg o ryddid i'r ynys; o hyny allan bu ei chynnydd yn gyflym iawn. Nifer y trigolion yn 1821 ydoedd 7,185; ond yn bresennol y maent uwchlaw 24,000 o bobl wynion, ac o fil i fil a hanner o'r cyn-drigolion, y rhai ydynt dduon. Yn mis Rhagfyr, 1825, gwneid cyhoeddiad awdurdodol o ryddid Trefedigaeth *Van Dieman's Land*, yr hon hyd yn hyny a ystyrid yn ymddibynol ar *New South Wales*. Ffurfiwyd llysoedd deddfwneuthurol a gweinyddol dan nawdd Coron Lloegr. Corphorwyd Cymdeithas fasnachol ac amaethyddol drwy gymmeradwyaeth y Llywodraeth, â gwaddol o £250,000; a'r Gymdeithas hon sydd yn myned rhagddi, ac sydd yn awr mewn meddiant o uwchlaw tri chan mil o gyfeirian o dir. Mae y brif ddinas, yr hon a elwir *Hobart Town*, yn bresennol yn cynnwys mwy o drigolion nag oedd yn yr holl Drefedigaeth yn y fl. 1821. Cyhoeddir yno bump o Bapurau Newyddion wythnosol; a chynnelir amryw ysgolion cyfrifol mewn gwahanol fanau. Adeiledir lleoedd addoliad mewn sefyllfaoedd cyfleus drwy y Drefedigaeth, a thelir i'r Gweinidogion gan y Llywodraeth. Mae tymher awyrol yr ynys yn un o'r rhai iachaf yn y byd. Yn misoedd yr haf (sef ein Rhagfyr, Ionawr, a Chwefror ni) canolbwynt y tymher-fesurydd *(thermometer)* sydd tua 70, ac yn y cynhauaf (sef ein gwanwyn ni) o 50 i 60; a'r gauaf (sef ein Mehefin, Gorphenhaf, a'n Hawst ni) sydd y'mhell oddiwrth fod yn oer. Arddengys gwyneb y wlad yr amrywiaeth hyfrydaf o fynyddoedd a dyffrynoedd: amledd o aberoedd ac afonydd, o ba rai y prif yw Derwent, Huon, a'r Tamar, oll yn fordwyol; a *Sulivan's Cove*, lle mae Tref Hobart yn sefyll, sydd yn un o'r porthladdoedd ardderchocaf yn y byd. Mae rhai o'r mynyddoedd yn uchelion iawn: Mynydd Wellington, o du gorllewinol Tref Hobart, sydd o 4000 i 5000 o droedfeddi yn uwch na gwyneb y môr, ac felly yn uwch na'r Wyddfa yn Swydd Gaernarfon. Mae yno hefyd ddigonedd o fŵn-gloddiau haiarn, copr, plwm, arian, ac aur: amledd o gerig calch, a gwelyau glô.

ar ennill y cyfryw oddefiad ydyw ymddygiad da diball, a pharhâd y gwasanaeth. Rhaid i ddynion fyddent wedi cael eu halltudio am saith mlynedd, fod wedi trigiannu pedair blynedd yn y Drefedigaeth cyn y byddo ganddynt un hawl i docyn goddefiad,—a'r rhai fyddont wedi eu halltudio am bedair ar ddeg, fod wedi treulio chwech,—a'r rhai dros eu bywyd, wyth. Gall y rhai pedair blynedd ar ddeg ddysgwyl goddefiad y'mhen dwy ran o dair o'u hamser, a'r rhai am oes, y'mhen deuddeng mlynedd; ond un weithred unigol o gam-ymddygiad, am yr hon y dyger dyn ger bron swyddog, ac y côf-noder y bai yn ei erbyn, pa mor ysgafned bynag y byddo, a'i teifl yn ol nas gŵyr neb pa hyd, ac y mae 'r hawl y tybiai ei bod ganddo yn ol y rhëol uchod, yn cael ei fforffetio yn hollol.

Mae rhai pobl yn Lloegr yn dychymmygu nad yw cyfiwr o alltudaeth ond esmwyth a breiniol. Ond elont hwy i *Van Dieman's Land* am flwyddyn, a hwy a gyfnewidiant eu barnau. Yno, fel y'mhob amgylchiad bywyd, y rhai a ymddygont yn addas sydd oreu arnynt, rhagor y rhai na ofalant pa fath fuchedd a ddilynant, na pha ddrygau a gyflawnant!

CYNNIWYLLYDD.

PA BETH YW DYSGEIDIAETH?

DICHON y gofyniad hwn ymddangos yn dra ffol, a digon hawdd i'w ateb; ond y mae llawer sydd yn tybied felly, mewn gwirionedd yn analluog i'w ateb yn gywir, ac yn meddu syniadau cyfeiliornus am dano. Mae pob dyn mewn gwlad rydd yn gofyn tri math o ddysgeidiaeth; un, i'w addasu at ei briodol grefft, neu ei alwedigaeth; un arall, i ddysgu iddo ei ddyledswyddau fel dyn, ac aelod o'r wladwriaeth; a'r trydydd math i'w addasu at ei uwch berthynas, fel creadur Duw, anfarwol, a chydgyssylltiedig â thragywyddoldeb, hyn yw dysgeidiaeth grefyddol. Yn awr, mewn gwirionedd, yr hyn sydd fwyaf defnyddiol i ddyn yw hyny ag sydd yn gweithredu fwyaf tu ag at ei ddedwyddwch; peth mor amlwg ag y gall ymddangos yn ffolineb ei grybwyll. Etto, mae pobl yn gyffredin, nid yn unig yn Nghymru, ond hefyd mewn gwledydd llawer amlach eu manteision i ennill gwybodaeth, yn cymmeryd y gair "defnyddiol" mewn ystyr arall, ac yn meddwl wrtho, nid beth sydd yn gweithredu fwyaf at ddedwyddwch dyn, ond beth sydd yn gweithredu fwyaf i ddwyn iddo elw; am hyny maent yn galw dysgeidiaeth o grefft, neu alwedigaeth, yn beth o fawr ddefnydd; ond yr amser a dreulir mewn dysgeidiaeth gyffredinol, pa un ai o bethau crefyddol, bucheddol, gwladwriaethol, neu, ynte, o unrhyw gangen arall o wybodaeth, a rwgnechir gan lawer fel yn cael ei wastraffu, yn enwedig os ymyraeth â'r ddysgeidiaeth arall, i ba un y cyfyngant yr enw "defnyddiol;" hyny yw, y ddysgeidiaeth ag sydd yn galluogi dyn i ennill ei fywioliaeth. Etto, dichon i ni oll fod yn rhagorol yn ein hamrywiol grefftau, neu alwedigaethau, a bod er hyny mewn dirfawr anwybodaeth, yn druenus, a drygionus. Gallwn wneud o'r goreu tra byddom wrth ein gwaith, neu ein galwad; ond nid oes un dyn yn gweithio bob amser. Mae amser yr hwn yr ydym yn ei dreulio gyd â'n teuluoedd; amser yr ydym yn ei dreulio gyd â'n perthynasau a'n cyfeillion; ac amser pwysfawr yr hwn yr ydym yn ei dreulio gyda ni ein hunain. Os na wyddom pa fodd i dreulio yr amseroedd hyn yn iawn, nid ydym ond distadl a dirmygus fel *dynion*, er y dichon i ni fod yn rhagorol ac enwog fel cyfreithwyr, physygwyr, ffermwyr, crefftwyr, neu pa beth bynag arall all fod ein neillduol orchwyliaeth. Yn awr, yr hyn a'n galluoga i dreulio y prydau hyn gyd buddioldeb yw, nid ein gwybodaeth o'n crefft, neu ein galwedigaeth, ond ein dysgeidiaeth a'n gwybodaeth gyffredinol; y ddysgeidiaeth ag sydd ar bawb yn gyfartal ei heisieu, sef yr hon a ddysga i ddyn, yn y lle cyntaf, ei ddyledswydd tu ag at Dduw a'i gymmydog; a'i hyfforddia mewn egwyddorion da, a thymmer amyneddgar a thirion; i ystyried, nid yn unig ei les a'i gysur ei hun, ond lles a chysur ereill hefyd: y ddysgeidiaeth a wna iddo ddeall, yn y lle nesaf, ei ddyledswyddau fel gwladwr, a ddysga iddo ufuddhau i'r cyfreithiau bob amser, ond i geisio eu cael mor berffaith ag y byddo bossibl, ac i ddeall hefyd nas gall llywodraeth gyfiawn a da

olygu budd unrhyw neillduol radd neu blaid o'r wladwriaeth yn rhagor nag ereill, ond fod rhaid iddi edrych at hyny a fydd er daioni i'r cyfan; bod rhaid i bob sefyllfa a gradd o bobl roddi yn gystal a chymmeryd; a phe byddai i bob un sefyll am gael pob peth yn ei ffordd ei hun, ni byddai dim ond terfysg ac annhrefn, neu y trais a'r gormes mwyaf tost. Ac o herwydd bod rhan fawr o'r cyfan sydd yn myned ym mlaen yn anuniawn ac yn drofaus yn y byd, mewn bywyd cyhoeddus a dirgel, yn codi oddiar anwybodaeth a drwg resymu, y ddysgeidiaeth a'n hyfforddа, yn y trydydd lle, i farnu yn gywir am ddynion a phethau, yn enwedig pethau crefyddol, ac a'n rhodda ar ein gocheliad yn erbyn twyll a dichell gastiau siaradwyr ac ysgrifenwyr annhêg, neu gymmysgedd a ffoledd rhai pennau dyryslyd, sydd beth gwerthfawr iawn i ddyn, a pheth, budd yr hwn a brofa pa bryd bynag bydd ganddo achos i agor ei enau i siarad, neu ei glustiau i wrandaw. Ac, yn ddiweddaf, pob peth sydd yn tueddu i wneuthur meddwl dyn yn fwy bywiog, i gynnyddu ei wybodaeth, ac i wneuthur ei amgyffrediadau yn fwy godidog ac ardderchog, sydd ychwanegiad anfeidrol at ei ddedwyddwch pryd y bydd yn unig, ac at hyfrydwch a budd ei gyfeillion pan bydd mewn cymdeithas. Gan hyny, mae yn beth mwyaf *defnyddiol* ddysgu deall a hoffi beth bynag sydd *ardderchog*, pa un ai mewn crefydd ai moesau; pa un ai yn ngweithredoedd Duw, ai yn ngweithredoedd dyn; pa un ai yn y blodau a'r meusydd, y creigiau a'r coedydd, ac afonydd, a'r môr a'r wybr; ai mewn adeiladau godidog, neu ddarluniadau hardd, neu gynghanedd hyfryd; ac yn ngogoneddus gyffrediadau a godidog dybiadau prydyddiaeth. Hon yw y ddysgeidiaeth a wna ddyn a phobl yn foesol, ac yn ddoeth, ac yn ddedwydd. Rhodder hon, ac ni fydd perygl i ni golli golwg ar ein dyledswydd o ddysgu ein galwedigaeth, am y gwna doethineb ac egwyddor onest sicrhau i ddyn wybodaeth o'i alwad; ond ni wna ei fod yn fedrus yn ei alwad eu sicrhau *hwy;* a doethineb ac egwyddor dda ydynt nid yn unig y pethau mwyaf anghyffredin a buddiol ag y gall dyn eu meddu yn y dyddiau hyn, ond pethau ydynt hefyd, o ba rai ni all byth fod gormod: ond ni wna dim cyfamryson neu lawnder, pa mor fawr bynag, leihau eu gwerth; ond po mwyaf o honynt a wneir, uchaf fydd eu pris, o herwydd fe fydd mwy i'w deall a'u hoffi.

J. J.

G——y, Llanfair Caereinion.

Y FFAWYDDEN (*BEECH*).

Y MAE y Ffawydden, yn gyffredin, yn fwy taenedig, ac yn fwy llïosog y'Mrydain, na'r Gastan. Tyf yn well mewn tir bras, a chilfachau cysgodawl, nag mewn un man arall: a phan ei plenir mewn lle dymunol o'r fath, bydd yn bren rhagorol o hardd, a hynod o werthfawr. Y mae ansawdd llinod y Ffawydden yn peri i'w choed fod yn hynod o'r dymunol i wneuthur peiriannau, carnau eirf, ac amrywiol bethau ereill. Ni saif ei choed ruthrgyrch y trychfil; a phan newidir ei sefyllfa, megys o le sych i le llaith, buan y dersfydd ei gwasanaeth. Y mae ammheuaeth wedi bod a yw y Ffawydden yn un o frodorion Prydain, ai nad yw. Cæsar, yr hwn oedd hynod am dreiddio i lysieuaeth, a ddywed, na bu iddo ef ei chael yn y wlad hon; ac iddo fod yn y rhanau cynnesaf o honi, lle buasai fwyaf tebygol o'i chael, pe buasai mewn bod. Tyf y Ffawydden i uchder rhyfeddol pan fyddo cysgod yn un o'i phrif noddfeydd, ac a barhâ am flynyddau lawer yn blanciau mewn llongau, os bydd eu gorsaf yn wlyb, parhaus, ac i wneuthur cloiau, &c. Ei mângoed a wnant goed glo rhagorol, a bwyty moch ei ffrwyth. Tlodion Silesia a dynant ryw nodd olewaidd o honi, yr hwn a ddefnyddiant yn lle ymenyn; ac weithiau llosgant ei chnau i'r diben o wneuthur rhyw beth tebyg i *goffee*.

Y LLWYFAN (*ELM*).

Y mae o gylch 15 o rywiau o'r Llwyfan. Ystyrir fod y Llwyfan gyffredin mewn gwedd dlodaidd yn y rhan ddeheuol o'r ynys hon. Rhaid ei bod yn Mrydain yn nyddiau 'r Sacsoniaid, o herwydd bod amryw o leoedd yn dechreu gyd â'r gair "*Elm*," ac i'w gweled yn llyfr *Domesday*, yr hwn a ysgrifenwyd yn 1086. Y mae 'r Llwyfan yn bren gwydn a chadarn, ond yn dra garw, ac agored ei llinod, yn fwy

felly pan yn tyfu mewn tir ffrwythlawn. Y Llwyfan sydd yn tyfu yn noldiroedd Lloegr sydd lawer gwaelach na'r rhai sydd yn tyfu yn Swyddi tufewnol yr Alban: y ddiweddaf â'i llined yn fanach, caletach, harddach, ac yn hawddach i'w gweithio. O'r naill y gwneir cadeiriau, a dodrefn heirddion ereill; pryd na wneir dim o'r llall oddieithr rhyw bethau at wasanaeth yr amaethydd, barilau, eirch (*coffins*) &c. Y mae'r Llwyfan o dwf anferth, ac o hir oes. Crybwyllir am un a blanwyd gan Harri IV. o Ffrainge, a'i bod yn sefyll yn Luxemburg ar ddechreuad y chwyldroad yno. Yr oedd un arall y'mhen uchaf Heol yr Eglwys, Chelsea, o blaniad y Dywysoges Elisabeth, ond amser a'i diorseddodd yn 1745. Ei hamgylchedd oedd 13 troedfedd, a 110 o uchder. Llwyfan Piff, gerllaw Derwen Boddington, yn nyffryn Gloucester, yn 1783, oedd o gylch 80 troedfedd o uchder, ac amgylchedd y fan lleiaf o'r prif fonyn oedd 16 troedfedd. Syr Ffrancis Bacon, yn 1600, a blanodd goed Llwyfan o amgylch Rhodfeydd *Gray's Inn*, ond adfeiliasant yn 1720. Oddiwrth hyn y bernir nad yw oes y Llwyfan ond o gylch 120 mlwydd. Y mae yn fwy na thebyg i fwg parhaus mwg-dyllau Caerludd effeithio ar iechyd Llwyfanod Syr Ffrancis.—I. M.

ADARIAETH.

LLYTHYR III.

2. TYLWYTH Y DYLLUANOD.

NODEBAU y tylwyth hwn ydynt y rhai hyn. Gan nas gallont ddyoddef claer oleuni yr haul, ymneilldnant i ryw gil didramwy trwy gydawl y dydd; ond yn y cyfnos, pan y chwiliant anifeiliaid eraill am orphwysfa, gwelir y Dylluanod yn ymledu eu hadenydd yn ddystaw, gan hela eu hysglyfaeth. I'r dyben hwn, llumiwyd eu llygaid yn rhyfeddawl; gan eu bod hwy yn gweled yn fwy eglur yn y cyfnos nag ar liw dydd. Y maent eu llygaid yn fawr, gwedi eu gosod yn nghanol cylch o blu; eu pigau ac yr ewinau sydd yn gryfion a cheimion; a'r corff yn bur fyr, ond yn braff; ac yn wisgedig gan blu o'r meddalder a'r tyneredd mwyaf, o herwydd hyn mae eu ehediad yn hynod o ysgafn a dystaw.

1. *DYLLUAN FAWR.*

Dyma'r fwyaf o'r Dylluanod Frythonig, a gwelir hi weithiau yn yr Alban; ond yn bur anaml yn neheubarth yr ynys. Gelwir hi hefyd y Ddylluan Hirglustiawg oddiwrth y clustblu, y rhai sydd yn tyfu i fynu i ddwy fodfedd o hyd. Mae y pig yn gryf ac yn bur gam, yn ddu ei liw; llygaid, melyngoch; coesau, pur ffyrfion; y rhai, gyd â'r bysedd, sydd yn orchuddiedig gan blu at yr ewinau. Lliw y pluf yn gyffredin yw gwinau a rhydliw tywyll, ac mae ymylau pob pluen yn oleuach no'r canol, ac y mae amryw frychau a lleiniau bychain o ddu, gwinau a melyn yn rhedeg drosti. Eu bwyd yw cwningod ac ieir y mynydd.

2. *DYLLUAN GORNIAWG.*

Hyd, 14 modfedd; lled, cylch tair troedfedd. Pig, du; llygaid, melyn goleu; cylchblu y llygaid o liw yr hufen. Rhwng y pig a'r llygad mae llain crwn o winau tywyll, ac un arall o winau cochddu yn amgylchu yr wyneb. Mae y clustblu yn cynnwys chwech o blu ar bob ochr, o winau tywyll âg ymylau melynion; ar y cefn mae lleiniau o wyn, rhydliw, a gwinau; y fron a'r gwddwf sydd yn felyn, â lleiniau tywyll at i lawr. Y bol, morddwydau, a'r tinblu, sydd o liw yr hufen goleu, ac mae pedwar neu bump o frychau gwynion ar bob asgell. Mal yn y cyntaf mae plu ar y coesau a'r traed hyd at yr ewinau. Mae hon yn gyffredin; a chymmer feddiant yn aml o nyth piodau, lle y dodwya bedwar neu bump o wyau gwynion gogrwn.

3. *DYLLUAN GLUSTIAWG.*

Mewn maint yn debyg i'r Ddylluan Gorniawg. Mae'r pen yn fychan fal pen Hebog; pig, tywyll; llygaid, melynion gloyw. Yn uniawn oddiamgylch y llygaid mae'r pig yn ddu, a blaenau y cylch yn wynaidd; y clustblu sydd yn cynnwys tair pluen, gwinau melyn, a llain du yn nghanol pob un; yn gyffredin mae'r plu yn sefyll i fynu—ond pan fydd ofn arnynt, prin gwelir y clustblu. Mae y cefn wedi ei amrywiaw â gwinau tywyll a melynddu; y bol a'r fron sy felynwyn a lleiniau tywyll ar eu hyd, yn fwy lliosawg ar y fron; y plu ar y coesau a'r traed sydd hefyd yn felynwyn. Mae yr esgyll yn hir,

ac yn estyn tros y gynffon. Ein cydwladwr Pennant oedd y cyntaf i ddarluniaw y rhyw hwn mor hardd ac anghyffredin; eu trigfanau ydynt wledydd mynyddawg a choediawg, ac maent yn nythu mewn rhai manau o Brydain.

4. *DYLLUAN WEN. ADERYN Y CORFF.*

Hyd, 14 modfedd. Pig, cornliw gloyw; llygaid tywyll; mae cylchblu y llygaid yn wyn glan; lliw y pen, cefn a'r esgyll yw melyn wedi ei amrywiaw â brychau mân o lwyd; mae'r fron, bol a'r morddwydau yn wyn, ac ar y fron a'r bol mae ychydig o frychau tywyll; gorchuddir y coesau gan blu hyd at y bysedd; mae 'r esgyll yn estyn tu draw i'r gynffon, yr hon sydd yn fer, wedi ei rhesu â lleiniau o wyn a thywyll, bob yn ail; yr ewinau, gwynion. Cair amrywiaeth mawr yn yr adar hyn yn ol eu hoedran; canys mewn rhai bydd y fron yn wen; mewn eraill, melynwyn neu frech. Eu trigfanau yw hen dŷau, cestyll, neu eglwysi; lle y dodwyant mewn tyllau, heb wneuthur dim nyth; mae 'r wyau, pump neu chwech o rifedi, o liw gwynaidd. Gelwir hwy yn gyffredin Adar y Corff yn Nghymru; ac ni chlywir eu hoergri ddychrynllyd yn y dyddiau hyn heb godi braw ar hen wrachod, ac ofn am eu bywydau eu hunain neu eu cymmydogion.

> "Eu nad sy groch ofnadwy,
> Ysgrech hell eu hysgrech hwy,
> Y claf os eu lleisiau clyw,
> Oer adyn! gwr marw ydyw."——TEGID.

5. *DYLLUAN FRECH.*

Hon yw'r Ddylluan a glywir mor aml yn nhawelwch y nos; o ran maint, mae hi yn debyg i'r olaf. Ei phig sydd wyn; ei llygaid, glas tywyll; cylchblu y llygaid sydd wyn â lleiniau gwinau; mae'r pen gwddwf, cefn, plu yr ysgwyddau, a'r esgyll yn wineugoch, yn frith â brychau gwineuddu a du; ar yr esgyll a'r ysgwyddblu mae rhai brychau gwynion gofawr yn rhedeg ar eu hyd. Y fron a'r bol sy felynwyn, â lleiniau cul o liw tywyll at i lawr, ac ereill o'r un lliw ar draws. Mae y coesau yn bluedig at yr ewinau, y rhai sydd yn fawr ac yn wyn. Y maent hwy yn nythu mewn ceubrenau, ac yn dodwy tri neu bedwar o wyau gwynion, yn agaws cymmaint ag wyau iar.

6. *COEG DDYLLUAN.*

Ei hyd yw 9¼ modfedd; lled 21½. Mae y pig yn gornliw, a'r llygaid melyn-goleu; cylchblu, gwynion yn gymmysg â gwinau goleu, a llain o ddu oddiamgylch. Mae y pen a'r gwddwf yn frith â gwinau goleu a gwyn; bron a'r bol, brychwyn; coesau, gwynion; cefn, esgyll, a chynffon, gwinau, â brychau gwynion. Eu trigfanau yw creigiau, ogofeydd, a hen adeiliau, a dodwyant bedwar neu bump o wyau brithwyn a melyn. Nid ydynt yn gyffredin yn ein gwlad ni, ac ni welwyd hwy ond bur anaml.

2. TYLWYTH Y CIGYDDION.

Y tylwyth diweddaf yn y llwyth cyntaf yw 'r Cigyddion; y rhai, er eu bod hwy yn fychain, y maent mor waedlyd a chreulawn a'r mwyaf o'r adar rheibus. Nid ofnant ymosawd ar adar mwy a chryfach noc eu hunain, megis y fran, pioden, a'r gweilch bychain; y maent hwy yn hela adar bach wrth ehedeg, ac weithiau ymborthant ar betrus a chywion ysgyfarnogod. Eu bwyd cyffredin yw mwyalchod, ac adar bronfraith, a'r unrhyw. Mae 'r tylwyth hwn megis dolen yn nghadwyn fawr Anian, ac yn cydrwymaw y llwyth cyntaf a'r ail. Eu nodebau yw y rhai hyn. Mae y pig yn gryf, uniawn yn y bon, ac wedi ei gamu yn y blaen, ac mae bwlch yn y genogl uchaf. Nid oes ganddynt gwyrgroen. Mae y tafod wedi ei hollti yn y pen, ac mae bys y troed nesaf allan wedi ei gyfunaw â'r bys canol can belled a'r cymmal cyntaf. O'r tylwyth gelwir tri yn Frythonig, sef,

1. *CIGYDD MAWR.*

Hyd, 10 modfedd. Mae y pig yn ddu, â gwrych yn y bon; cefnblu, llwydlas; odditanodd, gwyn; ar bob ochr y llygaid mae llain o ddu; yr esgyllblu hirion sydd yn ddu, gyda brych gofawr o wyn yn y bon, ysgwyddblu, gwynion; mae y ddwy blaen yn nghanol y gynffon yn ddu, a blaenau y lleill yn wynion; coesau, duon. Mae 'r wyau, chwech o rifedi, yn winau gwyrddaidd, â brychau duon yn un pen. Eu trigfanau yw cilfeydd mynyddawg, yn mysg llwynau drain. Gosodir yr adar bach ganddynt, y rhai ydynt eu hymborth, ar ddrain pigawg, lle y llarpiant hwy â'u

cegau; a dywedir eu bod yn dynwared lleisiau adar canu, er mwyn, ar ol eu hudaw atynt, eu hysglyfaethu.

2. *CIGYDD CEFNGOCH.*

Y mae hwn yn llai no'r cyntaf, ei hyd yw 7¼ modfedd, a'i led yn 12¼. Mae y pig yn ddu, y pen a gwaelod y cefn, llwyd; y cefnblu uchaf a'r esgyll, rhydgoch gloyw; y fron, bol, a'r ochrau, rhosliw goleu; gwddwf, gwyn; mae llain o ddu yn estyn o'r pig ar draws y llygaid; y ddwy bluen ganolaidd y gynffon sydd yn ddu, a'r lleill yn wynion yn y bon; esgyllblu hirion gwinau, a choesau duon. Adeiladant eu nyth mewn cloddiau a llwynau, lle y dodwya yr iar chwech o wyau, gwynion a chylch gwinengoch ar y pen tewaf. Tueddau y cigydd hwn a'r cigydd mawr ynt yn gyffelyb, ac heblaw adar bach, ymborthant hefyd ar chwilod ac ymlusgiaid.

3. *CIGYDD GLAS.*

Mae hwn yn bur anghyffredin yn ein gwlad ni, ond gan fod llawer o adar estronawl weithiau yn ymweled â mynyddoedd Cymru, a dichawn i rai o'ch darllenwyr gyfarfod âg ef, er eu lles hwy ysgrifenais y darluniad canlynawl. Mae ei dalcen ac oddiamgylch y llygaid yn ddu; gwddwf a bron, gwyn; y bol, ychydig dywyllach; cynffon, lwyd; o goryn y pen hyd at y war, gwineugoch; cefn, llwyd; ysgwyddblu, gwynion; coesau, tywyll; ewinau, ceimion a byrion.

LLYTHYR IV.

II. LLWYTH Y PIOD.

Cynnwysir yn yr ail lwyth nifer o adar ag sydd yn amrywiaw llawer y naill oddiwrth y llall; y maent y rhan fwyaf o honynt yn trigaw gyda ni y'Nghymru, a mawr ddedwyddwch a dderbyniant y sawl ag sydd a chyfleusdra ganddynt wrth fyfyriaw ar eu tueddau, a dysgu yn neillduawl eu hanian. Yn nghylch y mwyaf lliosawg maent hwy yn gwneuthur i ni fwy o ddaioni no drwg, yn ymborthi rhai o honynt ar abwy llygredig, ac hefyd gan ddyfetha cymmaint o bryfed ac ymlusgiaid niweidiawl. Y cyntaf yn ein rhestr yw,

1. *CIGFRAN.*

Yr aderyn hwn yw y mwyaf yn y llwyth. Mae hŷd y ceiliawg dros ddwy droedfedd, a'i led dros bedair. Yr iar sydd ychydig yn llai. Mae y pig yn gryf, ac yn ffyrf yn y bôn, dros ddwy fodfedd a hanner o hŷd, ac mae gwrych yn gorchuddiaw y ffroenau. Y lliw cyffredin yw du gloyw oddiuchod, a dulwyd odditanodd. Gwasgerir y gigfran trwy lawer o wledydd, a meddyliwyd gynt bod eu crygleisiau yn argoeliaw rhyw ofid mawr, ond yn ein dyddiau gwybodus ni nid ydym yn gofalu llawer am y fath arwyddion. Maent hwy yn hiroesawl, a dywedir eu bod yn byw dros gan mlynedd. Eu bwyd yw abwy, yr hwn a aroglant yn hirbell, a chwningod, cywion hwyaid, ac ieir. Gwybyddir hefyd eu bod hwy yn lladd ŵyn ieuaingc, ac yn dueddawl i dynu llygaid defaid pan y digwydd iddynt gael yr anifail yn wan ac yn sal. Adeiladant eu nyth yn gynnar mewn coed, neu dyllau creigiau, lle y dodwyant bump neu chwech o wyau gwyrddlas â brychau gwynion. Mae y ceiliawg a'r iar yn eistedd bob yn ail ar yr wyau.

2. *BRAN DYDDYN, BRAN FAWR,*

Sydd yn debyg i'r gigfran o ran lliw a'i thueddau. Mae ei hŷd o gylch 18 modfedd, a'i lled 36. Mae y rhai hyn yn fwy lliosawg no'r cigfrain. Maent yn nythu ar goed, ac a ddodwyant bump neu chwech o wyau tebyg i rai y gigfran. Eu hymborth yw abwy, a phob bath o ysgarthion, hefyd wyau, cregyn-bysg, ac ymlusgiaid.

3. *BRAN LUDLYD, BRAN Y LLUDW.*

Mae hon yn fwy no'r ŷdfran, ac yn 22 modfedd o hŷd. Y pig sydd yn ddu, ac yn mesur dwy fodfedd. Lliw y pen, yr esgyll, a'r gynffon, sydd yn ddu; y cefn, ac oll odditanodd sydd yn llwydwyn; coesau, duon. Mae'r adar hyn yn dyfod atom yr un amser a'r cyffylogod, ac yn ymadael yn y gwanwyn. Yn ein gwlad ni hwy a ymgymmysgant gyda'r ŷdfrain, ac ymborthant gyda hwynt. Yn ynysoedd gogleddawl yr Alban, y rhai hyn ŷw'r unig frain a ganfyddir yno; ac a nythant yn y creigiau ar lan y môr, lle y dodwyant chwech o wyau. Eu bwyd yw cregynbysg, ac ymlusgiaid y môr.

4. *YDFRAN.*

Sydd o'r un maint a lliw a'r fran dyddyn. Gorchuddir bon y pig a'r ffroenau hyd at y llygaid gan groen garw, ac yn y fran hon yn unig. Eu bwyd penaf yw pryfed y ddaear, llindys, a chwilod, ac maent yn ddiammau wrth eu llafur yn gwneuthur mwy o ddaioni no drwg i'r amaethydd, ac nid ydyw 'r ŷd yn llawer a gollir wrth iddynt diriaw am eu hysglyfaeth. Maent hwy yn byw ac yn nythu yn heidiau; a gwelir lluoedd mawr o honynt yn ehedeg oddigartref yn y boreu i chwilied am eu bwyd, ac etto cyn nos, neu yn mrig yr hwyr, yn dychwelyd yn eu hol. Pan adeiladant eu nythod, y maent hwy yn eiddigus a gwyliadwrus am eu heiddo eu hunain; ond pan cânt gyfleusdra, dygant yn uniawn frigau oddiar eu cymmydogion.

5. *CORFRAN. CAWCI.*

Mae 'r aderyn hwn yn llai o lawer no'r ŷdfran, ac yn mesur ond 13 modfedd o hŷd, a 28 o led. Y pig sy ddu; a'r llygaid, melyn; tu ol y cefn a'r gwddwf sy ddulwyd; a'r plu eraill, du gloyw; coesau, duon. Mae y gorfran yn gyffredin yma, ac y maent yn araws gyda ni trwy 'r flwyddyn; ond yn Ffrainc a'r Almaen maent hwy yn mudaw. Eu trigfanau yw clochdai, hen adeiliau, a chestyll, lle y nythant yn heidiau. Mae eu hwyau, pump neu chwech o rifedi, yn oleuach a llai no rhai yr ŷdfran. Pur anaml y nythant ar goed; ond mewn rhai manau dywedir eu bod weithiau yn nythu yn nhyllau cwningod.

6. *PIODEN. PIA.*

Hŷd, 18 modfedd. Mae ei big yn gryf, ac yn ddu; llygaid, tywyll. Y pen, gwddwf, cefn, bron, a'r gynffon, sy dduon; yr ysgwyddblu, ac odditanodd, sydd o wyn pur; y morddwydau a'r coesau, duon. Maent yn bur gyffredin yn ein gwledydd ni, ac ydynt yn hynod am eu cyfrwysdra. Gweuir dros y nyth do o frigau pigawg wedi eu cydblethu yn gywrain, ac oddimewn mae gwlan, a phethau meddal eraill; dodwyant saith neu wyth o wyau gwyrddlas â brychau duon.

7. *BRAN BIG COCH. BRAN Y WERDDON. PALORES.*

Mae 'r aderyn hwn yn hirach a thalach na'r gorfran. Y pig sydd yn hir, ac yn gam, o liw coch gloyw; y llygaid a'r amrantau hefyd sydd yn gochion fal y pig, a'r ewinau mawr ceimion sy ddu. Adeiladant eu nyth ar greigiau wrth lan y môr, ac mae 'r wyau, pedwar neu bump o rifedi, wedi eu brychu â melyn. Maent hwy yn trigaw yn lliosawg ar greigiau Llandudno a Rhiwleden yn Arfon, ac mewn amryw fanau eraill yn y Dywysogaeth.

(I'w barhau.)

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

Hybarch Wyliedydd—Os gwelwch yr ysgrif ganlynol yn deilwng o le mewn rhyw gongl o'ch Cyhoeddiad clodwiw, byddai yn ddywenydd genyf i chwi ei gyfleu, yn ddrych i'r Cymry i edrych ynddo, fel ag y byddo iddynt ganfod naill ai gwerth y breintiau sydd wedi peri iddynt ragori mewn rhai pethau ar y Paganiaid, neu ynte ddangos yr esgeulusdra o adael i'r Paganiaid hyny ragori arnynt hwy mewn pethau ereill.

Ieuan Hefin.

Nid Canton,
Tachwedd 1, 1832.

MOESAU CHINA.

(A gymmerwyd allan o Waith Mr. Myers, sef rhai darnau o Gyfreithiau y Chineaid.)

Parcha nef a daear, gan ymddwyn yn uniawn tu ag at y duwiau.

Addola dy henafiaid. Bydd ufudd i'th rïeni. Cadw gyfreithiau y brenin. Anrhydedda y'th ddysgawdwyr a'th uwchraddolion.

Câr dy frodyr. Bydd ffyddlon i'th gyfeillion. Bydd heddychol â'th garenydd. Cyduna â'th gyd-drefwyr.

Bydded i wr a gwraig, bob un edrych ar ol eu dyledswydd berthynasol, gan ddysgu eu plant a'u hwyrion.

Gwna bob amser yr hyn a fydd fuddiol i ereill.

Bydded genyt lawer o gymmwynasau dirgelaidd. Tyna o drallod. Cynnerthwya y rhai sydd yn dioddef.

Trugarha wrth yr amddifad, a bydd yn dirion wrth y tlawd.

Adeilada demlau, ac adgyweiria hwynt. Gwna ac argraffa lyfrau moesol a chrefyddol.

Dyro gyfferi. Bydd yn haelionus ar *dê*. Paid a lladd anifeiliaid, a rhyddhâ hwynt fel y byddont byw.

Gwna bontydd; cyweiria ffyrdd. Tosturia wrth weddwon, a gwared y gorthrymedig. Edrych yn barchus ar ŷd; defnyddia ddigon, heb wastraffu dim o hono. Symud ofidiau dynion, ac ymheddycha rhyngddynt.

Rho o'th feddiannau i wneud daioni. Gwna heddwch rhwng gelynion. Myn fesurau gonest, a phwysau cywir.

Dos yn agos at y rhinweddol; cadw ym mhell oddiwrth ddynion drwg. Cuddia wendidau dynion, a chyhoedda eu rhagoroldeb hwy.

Gwna beth llesol i greaduriaid, ac achub y bobl gyffredin.

Tro dy feddwl at iawn egwyddorion; diwygia gyfeiliornadau; adnewydda dy hun.

Llanwer di â chymmwynasau a thiriondeb, ac na chadw feddyliau drwg.

Wrth y rheolau uchod gwel y darllenydd fod gwersi iddo ef i'w cael yn ymddygiadau y Chinëaid, trwy eu bod yn craffu ar eu bucheddau mor aml; etto pwy a beidia a galaru wrth ganfod eu tywyllwch am y gwir Dduw!

PREGETHU TEITHIAWL YN YR EGLWYS SEFYDLEDIG.

Mr. Gwyliedydd—Cefais ar fy meddwl er's maith amser eich annerch mewn perthynas i'r pwngc uchod: pwngc, yn fy marn i, o fawr bwys i achos crefydd yn yr Eglwys. Pregethu teithiol ydyw yr hyn y mae ein Heglwys yn fyr ynddo, a'r peth mwyaf ydyw a ddichon godi yr hen Eglwys glodwiw ym "marn y byd." Paham na chyffyrddwyd â'r pwngc hwn o'r blaen yn y Gwyliedydd, nis gallaf ddirnad. Y mae o'r fath fuddioldeb i bob enw o ymneillduwyr, fel na allent gadw yr achos i fynu, na chasglu cynnulleidfaoedd mawrion ynghyd hebddo, fel y clywais rai o honynt yn addef eu hunain.

Y mae Pregethu Teithiawl o fawr fudd i'r Gweinidogion. Yn lle astudio trwy yr wythnos i ymdrechu parotôi pregeth newydd neu ddwy, neu weithiau dair, erbyn y sabboth canlynawl, yr hyn raid fod yn llafur anorphen, a llafur nad oes neb ond Gweinidogion yr Eglwys yn unig yn ymdrin âg ef, gallent draddodi yr un bregeth ugeiniau o weithiau mewn gwahanawl Eglwysi, a hi a etyb yr un dyben a phe poenydiai ysgrifenu yn olynol i'r un Eglwys. Cymmered pob Gweinidog o bedair i chwech o'r pregethau goreu a gyfansoddodd yn ddiweddar, ac a bregethodd gyd â'r effaith oreu yn ei Eglwys ei hun, a geill fyned trwy Gymru un ffordd, ac yn ei ol ffordd arall; ac os bydd ychydig yn ofalus wrth drin y nifer fechan hon, bydd pob pregeth yn newydd i'w wrandawyr y'mhob ardal yr el drwyddi: ac nid hyny yn unig, ond efe a ddaw yn fwy-fwy hyddysg y'mhob pregeth bob tro y traddodo hi, ac a gaiff oleu newydd yn barhaus wrth ymdrin â'r un pwngc.

Bydd Pregethu Teithiawl o fudd i achos yr Eglwys, ac i'w pharch yn "marn y byd." Tybir gan lawer nad oes fawr iawn o ddawn y'mhlith ein Hoffeiriaid o'u cydmaru â Phregethwyr enwau ereill. Paham? am nad ydynt un amser yn clywed ond un yn ystod ugain neu driugain mlynedd, a hyny dan yr anfanteision hyn:—1. Y maent yn cynnefinaw â'i lais ac â'i ddull. —2. Y mae dan y llyffetheiriau o rwym i barotôi pregethau newydd mor aml, am ei fod yn pregethu i'r un gynnulleidfa, ac yn ganlynawl nis gall daflu ei holl nerth i'r un bregeth. Ond y gwir ydyw hyn, y mae talentau anghydmarawl yn ein Heglwys yn yr oes hon. Prin na haerem fod yn Swydd C——n. a Swydd B——o, yn unig, fwy o Bregethwyr doniawl a ellid droi allan nâg a fedd yr holl sectau yn un: a dywenydd genyf ddeall fod pregethwyr difefl yn y Gogledd hefyd. A phaham na ddangoswn ein grym, ynte? beth yw y rhwystr? Y mae gan bob Offeiriad braidd geffyl i'w farchogaeth; a sicr wyf y byddai yn iachach pe teithient ychydig mwy, ac astudio llai yn eu llyfrgelloedd. Mae teithiaw yn cytunaw yn dda yn gyffredin â'r Pregethwyr y'mysg yr ymneillduwyr.

Heblaw hyn, byddai y "Pregethwyr Teithiawl" yn fwy derbyniawl gan y

gwrandawyr. "Nid yw prophwyd heb anrhydedd ond yn ei wlad ei hun." Os oes ambell i Offeiriad yn byw yn lled drwsgl gartref, ni ŵyr dieithriaid ddim am hyny; etto y mae profiad beunyddiawl yn ein dysgu fod yn hoffach gan ddynion glywed gwr dieithr nag un y maent yn gynnefin âg ef; ac, os goleuni y byd ydynt, paham nad ânt o amgylch, fel yr haul a'r planedau? Ond digon; disgwyliaf y bydd i ryw un mwy doniawl na myfi gymmeryd y pwngc hwn mewn llaw: fy nyben oedd agor llygaid rhyw rai mwy medrus.

CYFAILL DA I'R EGLWYS.

DIFYNIAETH *(ANATOMY)*.

(Parhad o du dal. 330.)

SYR—Yn y Rhifyn diweddaf rhoddais ychydig o sylwadau ar y sugn-bibau, y llestri gwaed, a'r gewynau; yn nesaf, rhoddaf ychydig o sylwadau ar y rhanau ereill, fel y caffo darllenyddion y Gwyliedydd wybod ychydig am egwyddor Difyniaeth. Nid fy mwriad oedd dywedyd yn fanwl ar bob rhan o'r corph, o herwydd ni byddai yr holl Wyliedydd am flwyddyn yn hanner digon i'w gynnwys; ond fy mwriad ydoedd nodi allan y prif bethau—y canghenau mwyaf—gan adael y manafion i ddyfod ryw dro neu gyfleusdra arall. Er mai y llestri gwaed, y sugn-bibau, ac y gewynau, ydynt y rhanau mwyaf hanfodol i fywyd; etto y mae amryw o ranau ereill yn y corph anhebgorol angenrheidiol i wneuthur y peiriant yn berffaith; megys, yr esgyrn, y cymmal-rwymynau *(ligaments)* cyhyrau, pilenau, croen, ysgyfaint; hefyd, yr amrywiol chwarenau, megys yr iau, yr elwlenau, y rhanau cenedlig, y poer-chwarenau *(salivory glands)* y llysnaf-chwarenau *(lymphatic glands)* &c. hefyd, y llygaid, y glust, y trwyn, y genau; gan hyny mi a ymdrechaf roddi sylwad byr arnynt.

Yr esgyrn. Swydd yr esgyrn ydyw rhoddi ffurf, nerth, ac ysgogiad i'r corph, i roddi cydiad *(attachment)* i'r cyhyrau, ac, y rhai hyny sydd yn geuol *(hollow)* i gynnal yr ymenydd a llinyn y cefn. Nifer yr esgyrn ydyw oddeutu 250; sef, 67 yn y pen, 59 o hyny i'r eisteddfod, a 124 yn y pedwar aelod. Sylwedd daearol yr esgyrn ydyw calch yn gyd-gymmysg â surni *phosphorus (phosphoric acid)*. Eu ffurfiad sydd fel hyn:—y maent ar y cyntaf mewn cyflwr meddal, llysnafeddog; ac fel yr heneiddio y plentyn yn y groth, maent yn caledu yn raddol, nes o'r diwedd y deuant yn golofnau calediou, cryfion, a phriodol i gynnal holl bwysau y corph. Y mae amryw o esgyrn, yn enwedig yr wyth asgwrn bychan sydd yn yr arddwrn, a'r saith yn y troed, yn parhau yn feddal am rai blwyddau. Mae cyfluniad yr esgyrn hefyd yn dra hynod. Mewn dyn cyflawn oed, nid oes ond tri o esgyrn yn gwneuthur i fynu y ddysglen *(pelvis)* yr hon sydd yn cynnal yr ymysgaroedd, y chwysigen, &c. ond i blentyn yn y groth, mae y tri hyn yn 14, ac fel yr heneiddio y plentyn y maent yn myned yn wyth, ac o'r diwedd y maent yn myned yn dri, sef, un i'r eisteddfod *(os sacrum)* ac un o bob tu iddo *(os innominata)*. Yr un modd hefyd asgwrn y glun. Mae asgwrn y glun i blentyn yn y groth yn dechreu ymgaledu mewn pump o wahanol fanau, ac yn raddol hwy a nesânt at eu gilydd nes yr elont yn un asgwrn. Fel hyn hefyd y llunir holl esgyrn y corph. Pan fydd yr esgyrn yn y cyflwr meddal hwn, y maent yn cael eu treiddio â llestri gwaed, gewynau, a sugn-bibau; onidê byddai yn anhawdd dirnad pa fodd y gallai cymmaint o dyllau fod mewn rhai esgyrn, yn enwedig esgyrn y pen. Y mae mewn un asgwrn bychan yn y pen 14 o dyllau i roddi trwydded i hylif-lestri *(vessels)* heblaw wyth ychwaneg o rai cyffredin i hwn ac i'r esgyrn ereill yn ei ymyl. Gelwir hwn yr asgwrn cydiadol *(sphenoid bone)* o herwydd ei fod yn cydio mewn 14 o esgyrn y pen. Ei sefyllfa sydd yn nghanol y pen, ac yn ngwaelod yr ymenydd. Y mae iddo 27 o rynau *(processes)* i roddi cydiad i gyhyrau ac esgyrn y pen, ac hefyd i ffurfio eisteddle i'r ymenydd. Byddai desgrifiad manwl o'r asgwrn bychan hwn yn ddigon i lenwi tair tu dalen o'r Gwyliedydd; ond gan mai cipolwg ar Ddifyniaeth yw fy mwriad, ni ddywedaf ychwaneg am dano. Dymunwn dynu sylw pawb a fynai wybod y gelfyddyd hon at yr esgyrn, o herwydd y maent yn hawdd eu cael mewn mynwentydd. Yr esgyrn ydyw y pethau cyntaf a

ddylid eu gwybod yn berffaith: y rhai hyn ydyw sylfaen yr holl adeilad. Mae yr esgyrn mewn perthynas i'w dull yn dra gwahanol, rhai yn rholiog a hirion, ereill yn deneuon a byrion, rhai yn bedrongl-aidd, ereill yn amryddull, a'r cwbl yn cadw y dull mwyaf priodol a hylaw i'r swydd sydd ganddynt. Mae yr holl esgyrn, oddigerth y dannedd, yn cael eu hamwisgo â philen hyfyw a elwir amosgwrn (*periosteum*): mae hon yn dra llawn o ewynau—hon, yn wir, sydd yn cadw yr asgwrn yn fyw; o herwydd, pe anefid hon, byddai yr asgwrn yn debyg o farwhau. Mae yr esgyrn yn gellog, ac yn llawn o lestri gwaed, fel y gellir profi trwy roddi gwreiddrudd (*mudder*) i fochyn yn gymmysg â'i fwyd am fis cyn ei ladd; wedi ei ladd bydd yr esgyrn yn gochion, yr hyn a brofa fod y gwaed wedi cludo y lliw coch i'r esgyrn, a'i adael yno. Yr esgyrn ydynt:—

ESGYRN Y BENGLOG.

Asgwrn y coryn, os *parietelia*	2
——— y gwegil, os *occipitis*	1
——— y talcen, os *frontis*	1
——— tyllog, os *aethmoides*	1
——— cydiadol, os *sphenoides*	1
——— yr iâd, os *temporum*	2

ESGYRN Y WYNEB A THAFLOD Y SAFN.

Asgwrn y grudd, os *malorum*	2
——— y cern, os *masillaria*	2
——— y trwyn, os *nesi*	2
——— teneu mwyaf, os *plana*	2
——— y deigr, neu teneu lleiaf, os *ungues*	2
——— y taflawd, os *palati*	2
——— y swch, os *vomer*	1
——— yr ên, os *maxilla inferior*	1

Y DANNEDD.

Ysgythrddaint, *dens canini*	4
Blaenddannedd, *dens incisores*	8
Cilddannedd, *dens molares*	20
Asgwrn y tafod, os *hyoides*	1

ESGYRN Y GLUST.

Asgwrn trionglog, os *incus*	2
——— y morthwyl, os *malleus*	2
——— bach cyfrgrwn, os *orbiculare*	2
——— y wertharf, os *stapes*	2

ESGYRN COLOFN Y CEFN.

Yn y gwddf	7
——— cefn	12
——— lwynau	5
——— yr eisteddfod, os *sacrum*	1
Y gloren, os *coccygis*	1
Esgyrn y fron	3
Asenau	24

ESGYRN Y DDYSGLEN (*PELVIS*).

Asgwrn y coludd, os *ilium*	2
——— y sedd, os *ischium*	2
——— celaidd, os *pubis*	2

ESGYRN YR YSGWYDD A'R FRAICH.

Pont yr ysgwydd, *clavicula*	2
Y drybedd, *scapula*	2
Asgwrn y fraich, os *humeri*	2

ESGYRN Y CYFELYN (*FORE-ARM*).

Asgwrn yr elin, os *ulna*	2
——— y rhagelin, os *radius*	2

ESGYRN YR ARDDWRN.

Asgwrn badawg, os *naviculare*	2
——— hannercrwn, os *lunare*	2
——— cynawg, os *cuneiforme*	2
——— hir, os *magnum*	2
——— crynaidd, os *orbiculare*	2
——— pedronglaidd, os *trapezium*	2
——— amryddull, os *trapezioides*	2
——— bachog, os *unciforme*	2
Esgyrn y llaw, *metacarpus*	8
——— y bysedd, a'r ddwy fawd, *phalanges*	28

ESGYRN Y GLUN A'R GOES.

Asgwrn y glun, os *femoris*	2
——— badell, os *patella*	2
——— grimmog, os *tibia*	2
——— ffibell, os *fibula*	2

ESGYRN Y SAWDL A'R ARDROED.

Asgwrn y sawdl, os *calcis*	2
——— y rhagsawdl, os *astragalus*	2
——— pedwaronglaidd, os *cuboides*	2
——— cynawg, os *cuneiforme*	6
——— badawg, os *naviculare*	2
Esgyrn y troed	10
——— bysedd, a'r ddwy fawd	28

Y madruddau (CARTILAGES). Y mae y madruddyn o ran ei sylwedd yn lled gyffelyb i asgwrn, ond ei fod yn feddalach. Y maent i'w gweled yn gyffredin ar benau yr esgyrn symudol, fel y gallont symud yn fwy rhwydd, &c. o herwydd eu bod yn ystwyth ac yn gryfion. Y mae y madruddau mewn amryw fanau i'r corph heblaw yn y cymmalau; megys, y corn-gwddf (*larynx*) y trwyn, y clustiau, &c.

Y cymmal-rwymynau (LIGAMENTS).—Swydd y cymmal-rwymynau ydyw cydrwymo yr esgyrn â'u gilydd yn y cymmalau; ac y maent hefyd weithiau fel yn amdoi ac yn cryfhau y cyhyrau â'u gilydd, fel y gwna cymmal-rwymyn amgylchawl yr arddwrn (*annular ligament*). Mae y cymmal-rwymynau o sylwedd cryf, ac o wahanol ddull—naill ai fel llinyn cul, rhwymynau llydain, neu bilenau teneuon. Pan fydd asgwrn yn cael ei yru o'i le, bydd ryw gymmaint o gymmal-rwymynau yn debyg o gael eu rhwygo, er niweid parhaus i'r cymmal hwnw. Mae y cymmal-rwymynau yn dra lliosog: y mae tros 500 yn y corph a'r aelodau, heblaw y rhai sydd yn y dwylaw a'r traed. Y mae 13 o

honynt y'mhen y glin, er nad oes yno ond tri o esgyrn i'w cyd-rwymo.

Y cyhyrau (MUSCLES). Y cyhyrau ydynt beiriannau nerth ac ysgogiad: y cyhyrau sydd yn ein galluogi i gynnal ein hunain i fynu; a thrwyddynt hwy yr ydym yn gallu gwneuthur pob math o symudiad, megys ein breichiau, ein dwylaw, ein bysedd, ein traed, ein gwyneb, &c. Y mae i bob rhyw ddull o symudiad, neu ystum, gyhyren briodol a neillduol i'r ystum neu y symudiad hwnw. Pan fyddom yn cerdded, y mae holl gyhyrau y glun, y goes, a'r troed ar waith; ond pan symudom ein troed neu ein coes, ein llaw neu ein braich, ein gwefusau neu ein llygaid, &c. nid oes ond rhyw gynnifer neillduol o gyhyrau (yn ol tuedd a natur y symudiad) yn cael eu gosod ar waith. Nis gall un math o ystum fod yn un man i'r corph oddigerth trwy gyfryngdod y cyhyrau: pan siaradom, y mae llïaws mawr o gyhyrau y tafod, yr ên, a'r gwefusau ar waith; pan lyngcom ryw beth, megys y poeryn, y mae llïaws mawr o gyhyrau yn gwasanaethu yn y gorchwyl: pan agorwn ein llygaid, y mae cyhyren briodol ar waith i'r gorchwyl hwnw; a phan gauwn ef drachefn, y mae cyhyren arall briodol i hyny. Y mae oddeutu 200 o gyhyrau ym mhob ochr, hyny yw, 400 yn yr holl gorph; felly mae y drefn gyhyrawl (*muscular system*) yn dra ëang a phwysig. Y drefn hon sydd yn gwneuthur y gwahaniaeth mwyaf rhwng anifail a phlanhigyn; o herwydd gellir dywedyd fod gan y planhigyn fywyd a theimladau, gellir dywedyd fod ganddo waed a sugnyddion, ac os gallwn farnu oddiwrth y planhigyn hyfyw (*sensitive plant*) fod ganddynt ewynau hefyd—gellir cyffelybu y pren i asgwrn, y dail i'r ysgyfaint, ond am y chwarenau y maent mor berffaith ag ydynt mewn anifeiliaid, o herwydd chwarenau y planhigion sydd yn ffurfio holl rinweddau *meddygol* ac *arferol* a geir allan o goed a llysiau; ond y maent yn hollol ddiffygiol o'r gallu i symud o le i le, fel un â bywyd syniadol ynddo.

Mae dull y cyhyrau yn amrywiol iawn, rhai fel rhaffau cryfion, ereill fel llinynau bychain—rhai fel llëni llydain cryfion, ereill fel teneuwe gwan—rhai fel ysnoden, ereill fel cwd yn amgau am eu priodol lestri, megys amgaead cyhyrol y cylla, y chwysigle, y perfedd, &c. ond nodebiad mwyaf cyffredin cyhyren ydyw, ei bod yn codi oddiar un asgwrn, ac yn cydio mewn asgwrn arall—ei bod yn foliog a chigog yn ei chanol, ac yn eiddil a gwydn y'mhob pen—ei bod yn meddu math neillduol o fywyd a elwir cwtogiad *(contractility)* trwy yr hwn y byrheir y gyhyren, ac yn ganlynol, y symudir yr asgwrn y cydia hi ynddo: ond ni etyb holl gyhyrau y corph i'r nodebiadau uchod, o herwydd y mae amryw o honynt nad ydynt yn foliog yn eu canol, a rhai hefyd nad ydynt yn cydio mewn un asgwrn, megys y galon, yr amgauad cyhyrol sydd yn amgylchu y cylla, y perfedd, &c. ond y mae y cwbl yn meddu y nwyf hòno a elwir cwtogiad, onidê byddai y gyhyren yn hollol ddifudd; os damweinia i'r nwyf hon ballu mewn rhyw fan, parai hyny yr afiechyd a elwir *parlys* yn y fan hòno. Rhy drafferthus ac anfuddiol fyddai rhoi enwau Cymreig ar y cyhyrau, paham nad allwn ni oddef geiriau Lladin yn ein hiaith, yr un modd a'r Saeson?

Y croen. Mae swydd y croen yn amrywiol; i amddiffyn, cydrwymo, a chyfnerthu yr holl gorph; i daflu allan drwy darthiad a chwys yr ammhuredd treuliedig o hono; i ddwyn yr holl ewynau (*nerves*) y corph yn gyd-gor â'u gilydd; i ddyhidlo y gwaed o'r rhedwelïau i'r gwythenau; felly nis gall y gwaed gylch redeg heb y croen. Mae croen baban newydd-eni yn gyffredin yn gymmaint, ac yn aml yn fwy, ei bwysau na'r holl ranau ereill efo eu gilydd, gan hyny, dylid ystyried y croen mewn ystyr helaethach nag fel amddiffynydd yn unig. Mae swydd yr ysgyfaint yn rhywbeth yn gyffelyb i'r croen, mae ynddi hi lawer o arwynebedd (*surface*) wedi ei grynhoi i ychydig o le, fel y mae dail y coed yn chwanegu arwynebedd y pren, felly mae yr ysgyfaint yn chwanegu arwynebedd y corph. Mae planhigyn iachus llawn dwf yn tarthio allan trwy y dail a'r rhisglyn mewn tri diwrnod gymmaint ag a bwysai yr holl blanhigyn! felly mae y croen a'r ysgyfaint yn tarthio allan ran fawr o ammhuredd o'r corph. Mae y tarthiad gwastadol yma yn wahanol oddiwrth chwys, yn gymmaint a'i fod yn wastadol ddydd a nos yn tarthio allan o'r

corph, pan nad ydyw chwys yn ymddangos ond pan fydd y corph yn wresog, &c.

Y pilenau (MEMBRANES). Fel y mae y croen yn gorchuddio, yn bywiogi, ac yn amddiffyn yr holl gorph yn allanol, felly hefyd mae y pilenau yn amddiffyn ac yn bywiogi pob rhan dufewnol, pob cyhyr, pob gewyn, pob chwilen waed, pob sugnbiben, pob chwaren, pob asgwrn—yr ysgyfaint, y galon, y cylla, a'r coluddion, yr iau a'r fustlen, y ddueg, y *pancreas*, yr elwlenau, y chwysigen, &c.—y llygaid, y glust, y trwyn, y genau, yr ymenydd, a phob rhan dufewnol yn y corph; y maent yn aml mor drywel a gwydr, etto y maent yn llawn o lestri gwaed a gewynau, pe edrychid arnynt efo gwydrau da. Os edrychwn ar lygaid dyn, os bydd y llygaid yn ddiddolur, y mae yn drywel a disglaer, ond os bydd yn glwyfus a llidiog, y mae yn goch ac yn llawn o lestri gwaed; wel, nid ydym i feddwl mai y dolur sydd wedi ffurfio y llestri hyn, ond yn hytrach eu bod yno o'r blaen, eithr yn anweledig, o herwydd nad oedd rhwystr ynddynt i'r gwaed ymwaghau o honynt.

(*I'w barhau.*)

ATEB I OFYNIAD TANGNEFEDDWR.

MR. GWYLIEDYDD—Nis gallaswn ymattal rhag chwerthin, pan yn darllen gofyniad eich Gohebydd hwn, yn eich Rhifyn am Hydref diweddaf, a hyny o herwydd ynfydrwydd a balchder calon rhai dynion yn y byd. Diau fod aml blentyn i "*Dic Sion Dafydd*" yn tynu eu hanadl etto yn Nghymru oleu-fawr. Y mae y rhai hyn, megys y gwyddoch, yn hòni eu gwybodaeth yn yr ieithoedd dysgedig, pan, mewn gwirionedd, y maent mor anwybodus o iaith eu mamau, a gadael ereill o'r neilldu, ag ebolion asynod gwylltion yr anialwch. Y mae amryw egwyddorweis, &c. y dref lle yr wyf fi yn tynu fy anadl ataf yn lled debyg mewn egwyddor, dysg, ac iaith, i'r hwn y crybwylla *Tangnefeddwr* am dano. Byddai yn hawddach i mi symud darn o'r hen gastell adfeiliawl hwn â fy mys a'm bawd o'i le, na thywys y rhai hyn o'u cyfeiliornad. Y maent yn meddwl nad oes neb ond hwy, plant rhodresgar y *Q P*, a theulu boneddigaidd y *dandies*, yn gwybod dim, pan, mewn gwirionedd, y mae meib y ffyst, y dyrnwil, a'r caib a'r rhaw, yn rhagori llawer arnynt hwy mewn synwyr, dysg, a doniau. Os na wyddant yr union-gyrchol *how much is twice* 5, *and what is the fourth part of* 21, etto gwyddant am uchel deithi 'r iaith Gymraeg, ac ym mha le y dylai *hwn* a *hyn* gael eu gosod mewn brawddeg o honi, er trosglwyddo cyflawn synwyr i feddwl y darllenydd gostyngedig. Bum yn cynnyg argyhoeddi amryw o'n hathrawon Seisnigaidd o'u gau wybodaeth yn iaith fron-lawn fy mam, pryd y gwenent ar eu gilydd, ac y dywedent yn ddigon gwatwarllyd wrth hogyn y *bretyn* a'r *ysgub* a fyddai ar ei wadnau pan welai eu gweflau yn dechreu ysgwyd, "*What a fine Welsh scholar D—— is; Tom, go and bring Parkhurst's Lexicon here, which is in the study, by the Latin Grammar, neatly bound in Red Morocco*, gael i ni wybod pa un ai D—— ai ni sydd yn ein lle. Brysia Tom." Ni fynant na phwyso na mesur dim o berlau purlawn, nac o aur detholedig yr iaith Gymraeg, ond yn nghlorianau anghywir Hengist a'i feibion. Os ydwyf yn eu cyhuddo ar gam, gobeithiaf y rhoddwch le iddynt i amddiffyn eu hunain yn y Gwyliedydd.

Ond rhag lladrata eich amser i gyssodi hwn, a dalenau eich Cyhoeddiad, sylwaf yn fyr, fod yr Englyn yn hollol ddifai o barth mesur, synwyr, a chynghanedd; a heriaf un-gwr, oddieithr plant dylion *Dic*, ddywedyd yn amgen. Pwy ydynt hwy sy'n meiddio cyfodi llwch er anurddo noddweddiadau yr enwogion a gyfieithasant yr Ysgrythyr Lân i'r Gymraeg? Onid oedd y Dr. Morgan yn deall yr iaith wreiddiol, ac hefyd iaith preswylwyr y dywysogaeth? atebant hyn. Meiddiaf ddywedyd ei fod yn llawer gwell nag y maent hwy yn deall eu llyfrau cyrn. Ai o'r iaith Saesonaeg y bu iddynt gyfieithu yr Ysgrythyrau? Nagê; onidê dywedasent, "Yno *gosodasant* gorph yr Iesu," &c. Digon bellach. Nid etto:—*rhodd*, *rhoddi*, *rhoddwn*, *rhoddwch*, *rhoddir*, *rhodder*; ond yma *rhoddwyd;* hynod o'r priodol, rhoddwyd, *give;* ïe, gosod, *laid;* ïe, dodi, *put;* ïe, fy mhlant bychain, pob peth yn dda; bwytewch yn helaeth hyd nes eich digoner. Dylwn ysgrifio yn lled eglur, er mwyn i wir wrthddrychau y fron fy neall. Beth pe byddai

genyf blentyn bychan i wraig serchus a thyner yn fy mreichiaw, a'i fod yn wylo yn hidl o eisieu cael myned ati, oni ddywedai rhyw wraig, mor dyner ei chalon a hithau, wrthyf, Ow 'r *babi* bach! *rhoddwch* ef i'w fam; Put *him to his mother*. Ust! nagê; Give *him to his mother*. Onid y ddaear yw ein mam ni oll? *No, don't.* A phwy mor gymmwys i'n derbyn o freichiau tyner amser a'n mam! Byddai yn llawn mor synwyrol dywedyd, am un a fyddo wedi tynu ei anadl olaf, *Rhoddwch* y plentyn yn mynwes ei fam, a dywedyd, Cleddwch y marw allan o olwg.

Gwn fod Gwilym Caledfryn yn ŵr rhy ddeallus yn ngwreiddiau a throellau ymadrodd iaith Gwalia fel y cyfeiliornai ar y pen *hwn*, nid *hyn*; a phe deuai y gwr a glywodd *Tangnefeddwr* yn dadleu yn erbyn cymmwysder *rhoddi* yn y lle *hwn*, nid *hyn*, ger ei ŵydd yn ei hen wisg eofn-falch hòno, efe a'i gwnai yn uffion rhwng ei fys a'i fawd yn y fan. Gocheled ryfygu mwy. *Hwn* sydd ragenw personol, rhif unigol, megys y dyn *hwn*, y tŷ *hwn*, y plwyf *hwn*, &c. ond *hyn* sydd ragenw personol, rhif lliosog, megys y dynion *hyn*, y tai *hyn*, y plwyfydd *hyn*, &c. *Dull*, ac nid *dill*, a ddylai gael ei ysgrifio. Gobeithiaf y rhydd hyn foddlonrwydd i gyfeillion eich Gohebydd, ac na chynnygia y gwrth-heriwr o honynt byth gynnyg ar y fath orchwyl etto, rhag i blant yr Ysgolion Sabbothol chwerthin am ei ben.

TALIESIN.

GLAN MENAI.

AT OLYGWR Y GWYLIEDYDD.

WYLIEDYDD HYBARCH—Synais lawer gwaith na welswn yn eich Cylchgrawn sylwedd rhai o'r pregethau a draddodwyd ar y Dydd Ympryd diweddaf a gadwyd ar achos y pla echryslon ag sydd wedi tori allan yn ein plith. Diau genyf fod llawer o bregethau godidog gwedi eu cyfansoddi gan Weinidogion Cymru ar yr achlysur sobr hwnw, a dywenydd fyddai genyf weled sylwedd rhai o honynt yn y Gwyliedydd. Y mae genym obaith iddynt gael argraff dwfn ar yr amrywiol gynnulleidfaoedd ag oedd yn eu gwrando y dydd hwnw. Paham, gan hyny, y gofynaf, na ddanfonai pawb dalfyriad o'i bregeth i'r Gwyliedydd, fel y byddent er lles cyffredinol i'r dywysogaeth, ac nid i'w cynnulleidfa eu hunain yn unig. Cymmerwch hyn dan eich sylw, a cheisiwch gan rai o'ch cyfeillion ddangos y ffordd i'w brodyr ieuaingc. Mae 'r pla etto yn ein plith, a dichon hyn, tan fendith Duw, ein sobreiddio, a'n dwyn i ystyried y wialen ag sydd yn ysgwydedig ar ein cyfer. Bum yn ymddiddan lawer tro â rhai o'm brodyr ynghylch yr addasrwydd o'r hyn a grybwyllais uchod, ond ni chefais ddim ateb, "ond eu bod yn chwennych gweled rhai o'ch Gohebwyr enwog yn dangos yr esampl yn gyntaf;" i hyn nid allaswn ateb dim, o herwydd fy mod o'r un teimladau fy hun: ond nid yw yn wrthwynebus genyf anfon i chwi fy ymdrech gwael fy hun ryw dro, ond gwell fyddai genyf weled rhai a fu yn foreuach yn y winllan yn agor y ffordd o'm blaen. Gweddeiddiach fuasai i rai anfon eu cyfansoddiadau ar yr achlysur sobr hwn i'r Gwyliedydd, fel y cawsai y werinos eu buddioli, na'u hargraffu er mwyn ennill enw da iddynt eu hunain, ac fe allai *elw* hefyd.—Ydwyf,

NORFAL.

HEBOGAETH.

MR. GWYLIEDYDD—Yr oedd yn llon genyf weled ysgrif mor drefnus a dysgedig ar Adariaeth yn y Rhifyn diweddaf, gan *Llywelyn Conwy*, B. A. Y mae wedi desgrifio pen bonedd cenedl yr adar yn hynod o gywrain; ond ni byddai yn dêg iddo ymorphwys yno heb fyned ym mlaen efo y lleill; ac y mae yn ddiammeu genyf y byddai yn ddywenydd gan lawer o'r Cymry eu gweled. Dymunaswn pe buasai yn rhoddi yr enw Lladin efo yr un Cymreig, fel y caem wybod *ar unwaith* pa aderyn a feddylir ganddo. Mae yr enwau Cymreig i adar a phlanhigion mor anwadal ac amrywiol mewn gwahanol barthau o Gymru, fel nas gellir ymddibynu dim arnynt; ond yn wir, y mae ei gynllun ef yn debyg o sefydlu enwau cyffredinol a dysgog, a thra dymunol fyddai hyny. Y mae i'r genlli goch saith neu wyth o enwau gwahanol a arferir mewn gwahanol barthau o Gymru—gelwir hi mewn rhai

manau llemysten, mewn manau ereill pilan, corwalch, gwipai, &c. &c. ac y mae Mr. *Ll. C.* yn rhoi yr enw llemysten i aderyn arall; ac, yn wir, ni waeth pa enw, pe sefydlid rhyw un. Y mae efe wedi desgrifio 18 yn perthyn i deulu yr hebog, ond canfyddwyd 24 yn Mrydain Fawr a'r Iwerddon.——Gorphwysaf, Syr, yr eiddoch, &c.

CORWEN, Tachwedd 17, 1832. CORVINIUS.

Y DYN GOSTYNGEDIG.

Y MAE yn elyn cyfeillgar iddo ei hun; canys er nad yw efe allan o'i serch ei hun, etto nid oes neb yn gosod cyn lleied o bris ar ei werth ag efe ei hun, nid o achos anwybodaeth neu ddiofalwch, ond o herwydd iselder gwirfoddol ac addfwynder. Efe a gymmeradwya bob peth mewn dyn arall, tra fyddo yn tybied fod yr un peth, neu ei well, ynddo ei hun yn cael ei ddirmygu yn deilwng. Ei lygaid ydynt lawnion o'i ddiffygiadau ei hun, ac o berffeithiadau ereill. Mwy dewisol ganddo roddi na derbyn anrhydedd, nid o herwydd defod foesgar, ond oblegid symledd ei farn; ac nid yw efe yn blino o herwydd y rhai ag y cymmellodd efe uchafiaeth arnynt, megys un a fuasai yn gobeithio y buasai lledneisrwydd yn eu rhwystro i'w dderbyn; eithr y mae mewn didwylldra yn cadw ei feddwl yn is na'i le priodol, ac yn barod i f ned yn iselach etto, os bydd raid, heb anfoddlonrwydd. Pryd na chaffo efe ond yr hyn a fo ddyledus iddo, efe a fawrha'r haelionus, gan ymwadu â phob haeddiant. Hawddach yw ei gywilyddio âg anrhydedd, na'i flino â dirmyg; o herwydd ei fod yn tybied y c nt af yn ddiachos, a'r olaf yn haeddiannol. Ei wyneb, ei ymddygiad, a'i arferion, a aroglant iselder difursendod, ac etto y mae efe lawer yn îs na'i ymddangosiad. Ei eiriau ydynt anaml ac addfwyn; nid ydynt byth yn bendant nac yn enllibus, o herwydd ei fod yn tybied pob dyn yn ddoethach, ond nid neb yn fwy dirmygus, nag ef ei hun: a phan nesâo efe at orsedd Duw, ei feddwl sydd mor llawn o'r Mawredd Dwyfol, fel y mae efe yn dra gwael, neu megys dim, yn ei olwg ei hun. Lleoedd o ymddiried cyhoedd ydynt awyddus am dano ef i'w lusgo allan o'i neillduaeth hoff a dewisol, eithr efe a'u ceidw ymaith, nid mewn modd cyfrwys i beri taerineb, ond yn ddidwyll o herwydd teimlad o annigonolrwydd ynddo ei hun. Nid mynych yr â efe i leoedd o gynnulliad cyhoedd, eithr tybia ei hun yn ei elfen pan amgylchir ef gan furiau ei dŷ ei hun. Y mae yn dra eiddigeddus drosto ei hun, ac yn drwgdybied yr hyn a gymmeradwyir gan ereill ynddo ei hun. Nid oes gwell gwrthddrych haelioni nag ef, canys yr hyn oll a dderbynia a briodolir i haeledd y rhoddwr, ac nid dim i haeddiant. Nid yw efe yn dynwared neb dynion, ond mewn daioni, a hyny gyda mwy o ddymuniad na gobaith i'w gyrhaedd. Nid oes un dyn mor foddlon wrth ychydig, ac mor amynedus mewn cyfyngderau, o herwydd ei fod yn gwybod fod y gofidiau mwyaf yn llai na haeddiant ei feiau, a'r gymmwynas leiaf yn fwy na'i haeddiant. Efe a rodia bob amser mewn ofn, ac ni feiddia lai na darostwng pob gair ac ymddygiad i gerydd llym a thrwm. Dyffryn isel yw efe wedi ei blanu yn hyfryd, a'i ddwfrhau yn dda; a daear y dyn balch, ar yr hwn y sathra, er ei fod yn ddirgel yn llawn o fwngloddiau gwerthfawr, yn llawer mwy drudfawr na'r hwn sydd yn sathru arnynt; maen gwerthfawr wedi ei osod mewn plwm; ac yn olaf, teml gywir i Dduw wedi ei hadeiladu â nen isel. H.

GOLYGIADAU DIWEDDAF

*Y Parch. JOHN WESLEY ar Ymneillduad oddiwrth yr Eglwys Sefydledig, y rhai a gyhoeddodd ychydig fisoedd cyn ei farwolaeth yn yr Eurgrawn Arminaidd.**

I. Er pan oeddwn ond plentyn, cefais fy nysgu i garu a pharchu yr Ysgrythyrau, oraclau Duw, ac yn nesaf ysgrifeniadau y cyn-dadau, sef yn y tri chanrif cyntaf. Yn nesaf at y Brif-eglwys yr oeddwn yn tybied yr eiddom ein hunain, sef Eglwys Loegr, yr Eglwys Wladol, y fwyaf ysgrythyrol yn yr holl fyd. Am hyny yr oeddwn nid yn unig yn cyd-synied a'i

* Ail-argraffwyd hwynt, yn nghyd a'r sylwadau sydd yn y diwedd yn y *Christian Observer* am Mai, 1830.

hathrawiaeth, ond hefyd â'r holl hyfforddiad yn ei gwasanaeth cyffredin, a hyny gyd â'r manylrwydd mwyaf, hyd yn nod mewn enbydrwydd am fy mywyd o herwydd hyny.

II. Gyd â'r farn hon, ac yn yr yspryd hwn, aethum i'r America, â chariad cryf at yr Eglwys, y Brif eglwys, ac Eglwys Loegr, oddiwrth yr hon ni chyfnewidiwn mewn un iot er dim. Yn yr yspryd hwn dychwelais yn weinidog mor rheolaidd ag un yn y tair teyrnas, hyd oni'm lluddiwyd i bregethu yn yr Eglwysi, pan y gorfu arnaf bregethu allan.

III. Hyn ydoedd y peth cyntaf a wnaethum yn ddireol; ac nid o honof fy hun y gwnaethum hyn, ond o orfod. Yr ail oedd gweddi ddifyfyr. Tybiais hyn hefyd yn ddyledswydd arnaf er mwyn y rhai oedd yn dymuno arnaf wylied dros eu heneidiau. Nis gallwn yn gydwybodol beidio, nac ychwaith beidio derbyn y rhai a chwennychent fy ngwasanaethu fel meibion yn yr efengyl.

IV. Pan y cyfarfyddai y bobl ynghyd wrth y cannoedd a'r miloedd, yn unig er mwyn helpu eu gilydd tu a'r nefoedd, nid oedd ganddynt fwy o feddwl ymadael â'r Eglwys nag ymadael â'r deyrnas. Na, yr oeddwn yn wastad yn ddifrifol yn eu rhybuddio yn erbyn hyn, gan goffau iddynt eu bod yn rhan o Eglwys Loegr, y rhai yr oedd Duw wedi eu codi, nid yn unig er achub eu heneidiau, ond i gyffroi eu cymmydogion, yn enwedig y rhai a berthynant i'r Eglwys. Ac y'nghyfarfod cyntaf y gymnadledd, 1744, rhybuddiais hwynt i aros yn yr Eglwys, gan ddywedyd, mai hyn oedd ein gogoniant; nid gwneuthur i fynu un blaid newydd, ond gan aros yn ein Heglwys gwneuthur i bawb yr holl ddaioni a allwn.

V. Ond gan fod ychwaneg o Ymneillduwyr yn ymuno â ni, llawer o'r rhai oeddynt â rhagfarn mawr ynddynt yn erbyn yr Eglwys, yr oeddynt yn fwriadol neu yn anfwriadol beunydd yn tywallt eu rhagfarn i mewn i feddyliau eu brodyr. Gwelais hyn, a rhybuddiais hwynt o bryd i bryd, yn gyfrinachol ac yn gyhoeddus. Ac yn y flwyddyn 1756 bwriedais ddwyn y matter i benderfyniad; felly dymunais arnynt ystyried a oedd yn fuddiol i'r Trefnyddion ymadael â'r Eglwys. Ar ol chwilio y rhesymau o'r ddau du dros rai diwrnodau, cytunasom yn unllais unfryd, "Nad ydyw yn fuddiol ar un cyfrif i'r Trefnyddion ymadael â'r Eglwys."

VI. Er y cwbl, yr ydoedd yr un lefain yn parhau i weithio mewn gwahanol ranau o'r deyrnas. Y prif reswm (a rhaid cyfaddef ei fod mewn rhai amgylchiadau yn bwysfawr) oedd hyn: "Nid yw Gweinidog y plwyf lle yr ydym ni yn byw yn bucheddu yn ol yr efengyl, nac yn ei phregethu: mae efe ei hun yn rhodio y ffordd i uffern, ac yn dysgu ei braidd i wnend yr un modd. A fedrwch chwi ein cynghori ni i fyned i'w wrando?" Nis gallwn eu cynghori i wneuthur hyn. Pa beth a wnant ar ddydd yr Arglwydd, os na bydd Eglwys arall yn agos? a gynghorech chwi hwynt i fyned i gyfarfod Ymneillduwyr, neu i'w capel eu hunain? Lle y mae yr amgylchiad hwn yn wirioneddol, nis gallaf eu beio os gwnant felly. Er hyny, gan fy mod yn dwys wrthwynebu ymneillduad *cyffredinol* y Trefnyddion oddiwrth yr Eglwys, etto nis gallaf gondemnio ymneillduad mewn rhan yn yr amgylchiad pennodol hwn. Yr ydwyf yn credu fod ymneillduad fel hyn oddiwrth y rhai sydd yn warth i'n Heglwys a'n cenedl er anrhydedd i'n Heglwys, yn gystal ag er gogoniant i Dduw.

VII. Ac nid yw hyn mewn un ffordd yn groes i'r broffes a wnaethum dros hanner can mlynedd. Ni fu genyf erioed feddwl am ymadael â'r Eglwys, ac nid oes genyf y fath feddwl yn awr. Nid wyf yn meddwl fod y Trefnyddion yn gyffredinol yn amcanu hyn y pryd na'm gwelir mwyach. Yr ydwyf yn gwneuthur, a mi a wnaf yr hyn a allaf i wrthwynebu y fath ddigwyddiad. Er hyn i gyd, er y cwbl a allaf ei wneuthur, fe ymneilldua llawer o honynt oddi wrthi, er fy mod yn barod i feddwl na wna 'r hanner, fe allai un ran o dair. Bydd y rhai hyn mor hyf ac annoeth a ffurfio plaid arall, yr hon, o ganlyniad, a ddihoena yn blaid unigol, swrth, a marwaidd. Mewn llwyr wrthwynebiad i'r rhai hyn, yr wyf yn dywedyd unwaith etto, fy mod yn byw a marw yn aelod o Eglwys Loegr; ac ni wna neb a barchant fy marn neu fy nghyngor ymneillduo oddi wrthi.

J. Wesley.

BARDDONIAETH.

Cofion Barddonol.

ENGLYNION DUWIOL.

Fy Nêw tra fwy' fyw, ïe, fyth——folaf
Drwy felus fodd dilyth:
Canu wna' tra chwa na chwyth,
Wiw haelaidd i Wehelyth.

Arglwydd pob arglwydd pybyrglod,——cyfion,
Cofiwn di yn wastod:
A Brenin y Brenindod,
Yn glir cydunwn dy glod.

T'wysog trugarog tra geirwir——yw 'r nod,
Arno Ef gweddiir;
Ei gyfion fawl a gofir,
T'wysog pob t'wysog tir.

Gogoniant addoliant i Dduw——cadarn,
A'n cadwodd rhag distryw,
Canu a wnawn tra bawn byw,
Mewn cyfraint am y cyfryw.

I nefol freiniol dda fraint——dwg f' enaid,
I fynu 'th uchelfraint,
I gammol yn ogymmaint,
(Oruwch y sêr) a'i wych saint.

MICHAEL PRICHARD.

Llanllyfni, 1727.

CAROL NADOLIG.

TON—"DIFYRWCH GWYR Y GOGLEDD."

HOSANNA dyma 'r dydd,
Tirion sain trwy 'r nef y sydd,
Caed Adda a'i hâd, drwy gariad rhad yn rhydd—
Addewid Duw a ddaeth
I blant y carchar caeth,
Cyflawniad llawn, yn ufudd iawn a wnaeth—
Y mae 'r angyllon loywon lu,
Yn seinio cân i'r Iesu cu,
Gogoniant nefoedd hawddgar, a hedd i'r ddaear ddu;
A gwir dangnefedd yn ddi oed,
I genhedloedd bydoedd boed,
Anerchwyd Brenin Salem â'r anthem fwyna 'rioed.

Cydunwn fawr a mân,
I seinio nefol gân,
O dan y rhod rhown glod i'r Iesu glân—
Efe yw meichiau mawr
Trigolion llymion llawr,
A thrwyddo Ef mae'r ffordd i'r nef yn awr—
Mewn preseb gwael ym Methle'm dre',
Yn isel iawn ca'dd Iesu le,
Er haeddwch ei holl urddas yn ninas wych y ne'—
Pren y bywyd hyfryd hardd,
A wnaed i ni yn Eden ardd,
Pér ffrwythydd mynydd Sion yn dirion arno dardd.

Hwn yw 'r gogoniant clir,
Nodai Duw yn Eden dir:
Rhaglunniwyd ef cyn gwneud y nef yn wir—
Efe yw'r gadarn graig,
Hael ran o hil y wraig,
A ddai 'n ei dro i ddryllio pen y ddraig—
A moddion trefn maddeuant rhad,
Rhwng dynolryw a Duw ei dad,
Yn foreu a fyfyriodd, ystyriodd ef ein 'stad—
I'r enwog waith yr unig un
Yw 'r Iesu hardd a roisai 'i hun,
O ddirfawr ryfedd arfaeth trefn iachawdwriaeth dyn.

Ar farwol erwin ferch
Y du Amoniad erch,
Adda yr ail osododd sail ei serch—
Gwraidd dwys euogrwydd dyn
Gymmerodd Iesu 'i hun,
Cymmododd ef ddaear a nef yn un—
Ym Methle'm Juda llyma lle,
Yn bynod iawn pan anwyd E,
Diddanwch dyddiau enaid ddawn euraid ddai o'r ne',
O! mawr iawn fraint i'r saint y sydd,
Ca'dd carcharorion ddod yn rhydd,
E lònodd dynol anian ar foreu 'i ddiddan ddydd.

Fe drefnwyd Un yn Dri
Yn frenin mawr ei fri,
Y llwybrau caeth, yn rhydd a wnaeth i ni—
Mawl fyth i'w enw mâd,
Drwy hedd ei ryfedd rad,
Y cawn fwynhau cynteddau cain y tad—
O dan y ddeddf nid ydoedd un
Yn well ei hawl drwy 'i allu 'i hun,
Cyfiawnder pur yr Iesu sydd yn pardynu dyn—
O dond ysbrydol ddwyfol ddawn
I'n t'wyso ni at Iesu 'n iawn,
I oror ei drugaredd o wlad y llygredd llawn.

Gwyn fyd y duwiol rai,
Maddeuodd Duw eu bai,
Sy'n eglwys nef ar sylfaen gref a sai'—
O lid y byd a'i boen,
I fywyd hyfryd hoen,
Y rhai'n a gaed drwy rinwedd gwaed yr Oen—
Yn nechreuad amser maith,
O ochr dyn a chywir daith,
'Roedd cariad anherfynol trag'wyddol trwy y gwaith,
Mae 'r hwn fu farw fyth yn fyw,
Yn llawn trugaredd ryfedd ryw,
Fe'i molir fyth yn Sion gan waredigion Duw.

Gogoniant rhown bob pryd,
I Benaeth mawr y byd;
I'r Iesu glân y byddo 'r gân i gyd—
Ystyriwn, gan dristâu,
Nad ym i hir barhau,
Awr angeu du yn wir y sy'n nesâu—
Rhaid ini ffoi ar aden ffydd,
A rhodio 'n deg ar hyd ein dydd,
O! gwledd o basgedigion yn Sion ini sydd—
Gwyn fyd y llu y sy dan sên,
Yn ufudd waith y nefoedd wen,
Cânt goron o ogoniant yn mwyniant nef Amen.

R. P.

EMYN NADOLIG.

(*Cyfieithiad o un Saesoneg, gan* MEDLEY.)

DEFFROWCH farwolion, moeswch gân,
Cân lluoedd uwch y llawr:
Bendithion fil eich cymmell wnan',
I roesaw 'r ddedwydd awr.

Y beraidd gân ddechreuwyd fry
Gan fyrdd o rif y dail;
A pharodd trwy 'r holl ddisglaer lu
Beroria[illegible] heb ei hail.

Ehedodd drwy 'r ehangder maith,
Ac adsain uchel fu;
Y newydd gerdd gorfoledd wnaeth,
Rhy fawr i'r nefoedd fry.

Trwy byrth y nef i'n daear ni,
Y daeth trwy arfaeth Duw;
Y newydd ddygodd nefol lu
Ar frys i ddynolryw.

Clywch! bloeddio mae seraphaidd gôr—
"Gogoniant" ddechreu 'r gân;
A "hedd i ddyn" mor faith a'r môr,
A seinia 'r lluoedd glân.

O croesaw, croesaw, Frenin hedd,
Brawd, Prynwr, Cyfaill cu;
Pan ballo 'r haul, a'r byd 'r un wedd,
Parhâ dy ogoniant di.

Rhoer mawl i Dduw, rhoer mawl ar gân
Gan luoedd nef yngbyd;
I'r Tad, i'r Mab, i'r Yspryd Glân,
Rhoer mawl gan bawb trwy 'r byd.

GALWAD I'R WINLLAN.

Pa byd, medd Duw, y sefwch chwi,
Mewn syrthni yn eich bywyd?
O pa'm na ddowch i'm gwinllan i,
Yn union am ryw enyd?

Chwi rai ieuainge gwiw eich gwedd,
Sy'n heinif (on'd yw 'n hynod?)
Paham gwrthodwch Dduw a'i hedd,
Y mae eich dydd yn darfod!

Paham yr oedwch hyd y dydd
Yn benrhydd yn y farchnad?
I'r winllan ewch, a'ch gwobr fydd
Y'mhell uwchlaw disgwyliad!

A chwi henafgwyr gwan eich gwedd,
Mor llwyrdrwm yn eich llafur;
O'ch blaen mae angeu, barn, a bedd,
Paham y byddwch segur?

Am hyny 'r awr sy'n ol o'r dydd,
Yn ufudd iawn defnyddiwch;
Ac yna 'n rhad, myfi a'i rhydd,
Iawn wobr a dderbyniwch!

O dowch, gan hyny, fawr a mân,
I'm gwinllan a'm cynhaua',
Cewch yno 'n glau ryw wobr glân,
Duw teilwng, fe a'i tala.

N.

PSALM XLVI.

Y CYNNWYSIAD.

Yr hyder sydd gan yr Eglwys yn Nuw; yr afon sydd yn llawenhau dinas Duw; ei bresennoldeb a'i gymmorth rhag gelynion; cynyor i ystyried ei weithredoedd.

¶ I'r Pencerdd i Feibion Corah.

Ein Duw i ni sy gadarn dŵr,
A chryfdwr, ac ymwared,
A chymmorth mewn trallodau blin,
Ac anghynefin nodded.

Am hyn nid ofnwn ped fae'r byd,
Yn crynu i gyd o'i seiliau,
A'r mynyddoedd uchel mawr,
Yn syrthio i lawr i'r tonau.

Er rhuo cedyrn donau 'r môr,
Drwy wyllt ddygyfor gerwin;
Ac i'r mynyddoedd gan eu nâd,
Fod mewn cynhyrfiad cethin.

Mae afon deg a'i ffrydiau glân
Ag sydd yn diddan lifo,
Drwy ddinas Ion a'i drigfan wych,
Mor hoff yr edrych hono.

Ac yn ei chanol trig Duw Ner,
Fel na chynhyrfer bythoedd,
Yn foreu anfon gymmorth gref,
Can's eiddo Ef yw'r lluoedd.

Rhoe 'r Cenhedloedd ddirfawr dwrf,
A'u cynnwrf a ddyrchafodd,
A Duw a roes ei daran fawr,
A nef a llawr a doddodd.

Can's gyda ni mae Arglwydd nef,
Mae yn gadarn-gref noddfa;
Y mae Duw Iago yn ein plaid,
Nid rhaid fod dim dychrynfa.

O gwelwch waith yr Arglwydd mawr
Yn rhwygo llawr daearen;
Pair i ryfeloedd ym mhob man
Ddiweddu dan yr wybren.

Y bwa gyd â'r waedlyd lain
Fo hyllt y rhai'n yn 'sgyrion,
A'r heirdd gerbydau lysg â thân,
Yn ulw mân yn union.

Gwybyddwch bawb mai fi sy Dduw,
Myfi yw'r Uchel Lywydd;
Fy enw molir ym mhob tir,
Fe 'i molir yn dragywydd.

Ai Mr. Evan Evans, neu Mr. W. Wynne, neu pwy oedd y cyfieithydd?

"ADDA AC EFA YM MHARADWYS."

Testyn Eisteddfod Beaumaris, 1832.

YR ENGLYNION BUDDUGOL.

Adda a'i wraig ddiwair wen,——foreu byd,
Oedd fri balch daearen;
Blodau perffeithgwbl Eden,
Dynoliaeth noeth dan wlith nen.

Boddlon anwylion y Nef——a'u bywyd,
Heb enedd na gwrthlef:
Da'u llwydd mewn diwall haddef,
Delw Duw a'i anadliad Ef.

Llu daear, gwyllt, gwâr, i gyd——yn eiddynt
Mewn hedd a dedwyddyd;
Happus ddifeius fywyd,
Dau yn ben Eden a byd.

Robert Owen, o Lundain.

ENGLYNION

Achau Cymreig Sior IV. *diweddar Frenin Prydain.*

Siors Bedwerydd sydd fab Sior—y Trydydd,
Tradewr ŵyr yr Ail-Sior,
Fab Siors Gyntaf, puraf Por
A gerid yn ein goror.

Gorŵyr i Iago eirian—âch uchel,
Y Chweched o'r Alban;
Gyn Iago o'i anegwan
Gywir lwyth i Loegr lân.

Iago orŵyr gwiw Harri—y Seithfed,
Iawned ydyw enwi
Y gwr hwn yn gâr ini,
Gwelwyd ei nawdd i'n gwlad ni.

Wyr mâd Owen Tudur Mon—oedd Harri,
O ddewrwaed y Brython;
Tra unodd ef trwy nawdd Ion,
Er's oesau ni â'r Saeson.

Yr Achau mewn modd arall sydd fel y can'yn:—

Sior a William y Pedwerydd, feib Sior y Trydydd, ŵyr Sior yr Ail, fab Sior y Cyntaf, gorŵyr Iago y Cyntaf yn Lloegr, a'r Chweched o'r Alban, mab Mari o'r Alban, neu Mari y Gyntaf, Ferch Iago y Pummed o'r Alban, fab Iago y Pedwerydd o'r Alban, o Margaret ferch Harri y Seithfed, ŵyr Owen Tudur o Benmynydd Môn, &c.

Gutyn Peris.

HANESION GWLADWRIAETHOL.

Newyddion Tramor.

HOLLAND A BELGIUM.

MYNEGASOM yn ein Rhifyn diweddaf fod arwyddion rhyfelgar yn ymddangos, a bod llyngesau Ffraingc a Lloegr i ymgynnull yn Spithead cyn cychwyn tua phorthladdoedd yr Iseldiroedd. Ar *ddydd Sul*, y 4ydd o Dachwedd, y llyngesau, dan lywyddiaeth Syr P. Malcolm, a hwyliasant o Spithead; ond cyn pen ychydig o oriau cyfododd tymhestl aruthrol, a rhoddodd Syr P. Malcolm orchymyn i longau Lloegr angori mewn porthladd cyfagos i Dover. Y dymhestl a barhaodd am dri neu bedwar diwrnod; a tharawyd un o'n llongau ni gan fellten, yr hon a archollodd ddau o'r llongwyr, ac a niweidiodd daclau y llong. Ni ddaeth y llongau Ffraingcaidd i'r golwg hyd ddydd Gwener: llawer a ofnai eu bod wedi eu dinystrio yn y dymhestl. *Dydd Sul*, yr 11eg, hwyliodd y llyngesau eilwaith o'r Downs, a thybir eu bod yn mordwyo tu a'r Iseldiroedd.

Y mae cefnogwyr a gwrthwynebwyr Gweinidogion ei Fawrhydi yn cyduno i gondemnio eu hymddygiad o barthed Holland. Cyn iddynt ddyfod i'w swyddau, nid oedd neb yn uwch eu llais yn erbyn ymyraeth âg achosion gwledydd ereill. Ond prin y galwyd hwynt i'r swyddau goruchel cyn iddynt ddechreu rhyfel a fydd yn niweidiol i'n masnach, yn ddinystriol i un o hen gynghreiriaid yr Ynys hon, ac yn arwain at ledaeniad Ymerodraeth a grymusder ein gelynion penaf y Ffrangcod. Och! fod Brydain *Brotestanaidd* yn ymgyssylltu â Ffraingc a Belgium *Babaidd*, yn erbyn Holland *Brotestanaidd!* Ni chydsyniai cynddrychiolwyr Rwssia, Prwssia, ac Awstria, â chais Ffraingc a Lloegr i gymhell brenin Holland, yn erbyn ei ewyllys, i alw yn ol ei filwyr o barthau a haera ein Gweinidogion ni a ddylent berthyn i frenin Belgium. Ni wyddis yn sicr pa fodd yr ymddyga y breninoedd crybwylledig; ond tybir yn gyffredin y cefnogant hwy Holland, ac y cynnorthwyant drigolion y wlad hòno â'u milwyr a'u llongau.

Peth arall a wnaeth ein Gweinidogion, oedd gwahardd i'r llongau Ellmynaidd oedd yn eu porthladdoedd hwylio o honynt, nes y penderfynir y ddadl bresennol. Nid oedd brenin Holland wedi gwneuthur dim i haeddu y fath driniaeth. Goddefai ef i longau Ffraingc a Lloegr angori yn ddigon tawel yn ei borthladdoedd ef; ni symudodd gam i niweidio masnach y gwledydd hyny. Ond er holl fygythion Lloegr a Ffraingc, brenin Holland a saif yn ddiysgog yn ei benderfyniad i wrthsefyll ei wrthwynebwyr hyd yr eithaf. Ei ddeiliaid hefyd a roddant yr hyder mwyaf yn ei ddoethineb a'i allu. Ymddiriedant y bydd i Ragluniaeth lwyddo eu hymgais i gynnal annymddibyniaeth eu gwlad.

Mae byddinoedd Ffraingc wedi cyrhaedd Belgium, ac yn cyrchu tu ag Antwerp, gyd â'r bwriad i gymhell brenin Holland i adferu y lle hwnw i'r brenin Leopold. Y mae brenin Prwssia wedi cyhoeddi ei wrthwynebiad i ymddygiad Lloegr a Ffraingc, nid mewn gair yn unig, ond hefyd trwy weithred, gan ei fod wedi anfon 50,000 o filwyr i gefnogi Holland. Disgwylir yr efelycha Awstria a Rwssia esiampl Prwssia. Yn awr y mae yr holl gyfandir yn debyg o ymfyddino o ochr y naill blaid neu y llall, ac ni all neb ddarogan pa bryd y rhoddir terfyn ar y rhyfel sydd ar ddechreu.

Anfonwyd Eirchiad at y brenin oddiwrth drigolion Rochdale, i erfyn ar ei Fawrhydi attal ei Weinidogion rhag ymladd yn erbyn brenin Holland. Disgwylir y dilyna trigolion trefydd ereill esampl mor dda.

PORTUGAL.—Derbyniwyd llythyr oddiwrth ŵr boneddig tra chyfrifol yn hysbysu fod cefnogwyr Don Miguel wedi gwneuthur cyfrif o'u colledigion yn y gwahanol fyddinoedd o'i filwyr. Yn yr amrywiol ruthriadau a wnaeth y gormesdeyrn hwn ar ddinas Oporto, ymddengys fod 6833 o ddynion dewr-wych wedi colli eu bywydau. Yr un boneddig a dystia mai 1580 o filwyr a gollodd Don Pedro. Gresynus ystyried fod cymmaint o waed yn cael ei dywallt o achos dau o adynod mor anhaeddiannol o'r parch lleiaf.

HISPAEN.—Dywed llythyrau o Madrid, wedi eu dyddio Tachwedd 8, fod Cenhadon Lloegr a Ffraingc yn brysur iawn yn cynnorthwyo y frenines i ddwyn y'mlaen ei hamcan i ddiwygio y deyrnas. Dywedir hefyd, fod Cenhadwr Ffraingc wedi cynnyg ei chynnorthwyo hi â byddin Ffrangcaidd i diddymu y blaid wrthwynebus.

TWRCI.—Mynega y Newyddiaduron fod y pla wedi tòri allan yn dra arswydus yn Odessa a Chaer Cystenyn, a'i fod yn fwy dinystriol nag y bu er's 20 mlynedd yn ol.

Newyddion Cartrefol.

YR IWERDDON.

Daniel O'Connell.—Mae y dyn hwn wedi ysgrifenu llythyr at Ddiwygwyr Lloegr, yn galw arnynt i'w gynnorthwyo ef â'u holl egni i ryddhau yr Iwerddon o'i chaethiwed presennol! Un o Newyddiaduron Dublin, sydd yn elyniaethol i egwyddorion Gweinidogion presennol ei Fawrhydi, a gyhoeddodd y llythyr hwn yn ei ddalenau, i'r diben i roddi hèr i Gyfreithwyr y Llywodraeth eu cyfreithio hwy am gabldraeth, neu i roddi i Daniel O'Connell hamdden i gydnabod mai efe yw awdwr y llythyr hwnw. Dywedir fod y Cyfreithwyr wedi rhoddi rhybydd i berchenog y Newyddiadur o'u bwriad i'w wysio ger bron brawdle, yn ol ei hèr: a mynegir ym mhellach fod y Llywodraeth wedi anfon cenhadwyr i gymmeryd O'Connell i fynu, ond ei fod wedi ymguddio, a'u bod hwy hyd yn hyn wedi methu cael gafael yn ei loches. Ymddengys yn awr fod y Rhaglaw wedi penderfynu rhoddi pen ar yr anghydfod sydd yn amrywiol barthau yr Iwerddon. Llawer o Offeiriaid Pabaidd, a boneddigion, a gymmerir i fynu yn feunyddiol, a gorfu arnynt roddi meichiau am eu hymddangosiad yn y sessiwn.

Llofruddiaeth creulon.—Ar y Sul cyntaf o Hydref, bagad o ddynion a laddasant ŵr tlawd, o'r enw Gaenor, yn y modd creulonaf—ei unig drosedd oedd cymmeryd gwinllan, yr hon a roddwyd i fynu gan un o'u cyfeillion hwynt. Yr oedd tŷ y dyn anffodus yn gyfagos i anneddle yr Offeiriad Pabaidd, yr hwn a ddaeth allan, gan erfyn ar y llofruddion i arbed bywyd y dyn, ond hwy a dyngasant y gwnaent yr un peth iddo yntau, os nad elai ymaith. Wedi gorphen eu gorchwyl uffernol, diangasant, ac ni chlybuwyd dim hanes am danynt.

Gwrthwynebiad i dalu Rhent.—Y gwrthwynebiad a gyfyngwyd ychydig yn ol i'r degwm, sydd yn awr wedi ymestyn at rent. Gwr boneddig yn nghymmydogaeth *Cork* a ddanfonodd at ei ddeiliaid am ei rent; ond gwrthodasant ei dalu. Y meddiannydd ar hyn a ymofynodd am warant, a cheisbyliaid a ymgyrchasant yno i gymmeryd gafael ar eiddo y preswylwyr; ond buan y gyrwyd hwynt oddiyno, oblegid yr oedd cannoedd o bobl wedi ymgynnull yno i'r diben o'u gwrthwynebu hwynt. Y meddiannydd a lwyddodd yn ei ymgais i gael milwyr i gynnorthwyo ac i amddiffyn y ceisbyliaid, y rhai a gymmerasant yr anifeiliaid heb unrhyw wrthwynebiad.

Ymgyrch angeuol.—Dydd Mercher, y 10fed o Hydref, aeth nifer o geisbyliaid i gymmydogaeth Mooncoin, Swydd Kilkenny, i osod rhybuddion i fynu ynghylch y degwm, yn ol Ysgrif y Senedd ddiweddaf. Gwrthwynebwyd hwynt gan dorf o bobl, a chan eu bod yn ofni y byddent yn drech na hwynt, y ceisbyliaid a enciliasant i dŷ yr Offeiriad Pabaidd, dan nodded yr hwn y dychwelasant i Waterford. Dydd Llun canlynol, aeth Cadpen Burke, yn nghyd â 30 o wyr, gyd â'r ceisbyliaid i gyflawni y ddyledswydd a fethasant hwy ei chyflawni y dydd o'r blaen. Cadpen Burke a gyrhaeddodd *Pill Town*, ac a osododd y rhybuddion i fynu. Y werinos ar hyn a ddechreuasant ymgynnull; seiniwyd udgyrn y'mhob man, ac yn ebrwydd lluoedd o ddynion a ymdreiglent i mewn yn ddibaid at eu cymdeithion—amgylchasant y ceisbyliaid, gan eu rhegu, a gweiddi, "Dim degwm. Cofiwch Carrickshock a Gibbons," &c. Cadpen Burke, gan weled y perygl yr oedd ei wyr ynddo, a'u gosododd hwynt i ymdeithio yn y modd goreu i amddiffyn eu hunain, a rhybuddiodd y werinos yn fynych, os deuent yn nes at ei wyr ef, y byddai raid iddo, er hunan-ymddiffyniad, orchymyn iddynt danio arnynt. Atebent ef, drwy beri iddo gofio Gibbons. Yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy ffordd gul: ond rhag i'r terfysgwyr ymosod arnynt yn ddisymmwth, efe a ranodd ei wyr yn ddwy fagad, ac yntau ei hun rhyngddynt. Rhybuddiodd y werinos i ymogelyd rhag rhuthro arnynt; ond braidd y gorphenai yr ymadrodd cyn i'r holl dorf ymosod arnynt. Cadpen Burke a ddywedodd wrth ei wyr am droi a thanio arnynt: gwnaethant felly, a lladdwyd deuddeg, a chlwyfwyd ugain.

Ychwaneg o wrthwynebiad i dalu Rhent.—Mewn plwyf yn Swydd Cork yr oedd perchenog tir wedi cymmeryd anifeiliaid un o'i ddeiliaid yn lle rhent, a rhoddodd hwynt yn y *ffald.* Ond yr Offeiriad Pabaidd, pan glywodd hyn, a aeth yno, ac a orchymynodd i'r ceidwad eu rhyddhau hwynt; efe a nacâodd, ar hyn y terfysgwr Parchedig a orchymynodd i'w ganlynwyr dòri y drws; gwnaethpwyd hyn yn ebrwydd—gollyngwyd yr anifeiliaid yn rhyddion, a rhoddwyd hwynt i'w perchenog. Yr Offeiriad a gymmerwyd ger bron Ustus Heddwch, ac a roddodd feichiau i ymddangos i gael ei brofi yn y sessiwn nesaf.

Ymosodiad cywilyddus ar Faer Dublin.—Ei arglwyddiaeth, ar ol dyfod o Eglwys St. Michan, a aeth, yn ol ei arfer, gyd âg ychydig o swyddogion ereill, i edrych fod y Sabboth yn cael ei gadw. Ar ol myned trwy amryw o'r heolydd, ymgasglodd

bagad o bobl, ac a ymosodasant mewn modd tra chreulon arno ef, a'r rhai oedd yn ei ganlyn. Ar hyn, anfonodd ei arglwyddiaeth am nifer o'r *police*, y rhai, pan ddaethant, a gawsant orchymyn i dynu eu cleddyfau; ac ar hyn taflodd un o'r dyhirod bolyn yn llawn o bigau heiyrn a hoelion at ei arglwyddiaeth, ond disgynodd wrth ei draed. O achos y cythrwfl a ganlynodd, diangodd yr adyn; ond daliwyd tri o flaenoriaid y terfysg.

MR. HUME.—Dydd Sul, yr 11eg o Dachwedd, bu y gwr uchod yn y Fam Eglwys yn y ddinas hon yn y gwasanaeth. Yn y prydnawn aeth y Seneddwr i wrando ar Mr. Parsons, Gweinidog yr Anymddibynwyr, yr hwn a bregethai ar y pla diweddaf a dorodd allan yn y ddinas boblogaidd hon—a haerai nad oes dim ymweliad o'r fath yn disgyn ar genedl ond trwy ganiatâd Rhagluniaeth—ac a daer alwai ar ei wrandawyr i ymbarotoi erbyn angau. Yn ei bregeth Mr. Parsons a geryddodd yn llym y Seneddwyr rhyfygus hyny a wnaethant yr haint yn destun o wawd a gwatwar. Mr. Hume oedd y blaenor ar y gad anrhydeddus hon.—*York Gazette.*

Y Samariad da.—Ychydig o ddyddiau yn ol, hen wraig dlawd o'r enw Cicily Marshall, yr hon a arferasai, dros ddengain mlynedd, gerdded ynghyd â'i mul a'i chi ffyddlawn o Grughywel i farchnad Abergaveny, a welwyd yn gorwedd ar swp o gerig, ac yn gwaedu yn dost, ar y ffordd o Grughywel i Abergaveny. Yr oedd ei chi ffyddlawn yn tuchan wrth ei thraed, a'r asyn yn pori wrth y gwrych. Yr oedd gwr boneddig yn ymdeithio mewn cerbyd: tynwyd ei sylw at ymddygiad y ci yn cyfarth ac yn rhedeg at yr asyn, yna at y cerbyd, yn ol ac ym mlaen: a'r boneddig, a chyfaill oedd gyd âg ef, a ddisgynasant o'r cerbyd, ac a ganlynasant y ci. Aethant i'r fan lle y gorweddai yr hen wraig; codasant hi i fynu—rhwymasant yr archoll â chadach—dodasant hi yn y cerbyd—a chludasant hi i'r gwestdy, i Langrywy. Galwyd Meddyg ati, yr hwn a rwymodd yr archoll; dodwyd hi i orwedd mewn gwely; a thranoeth yr oedd yn ddigon iach i ddychwelyd adref. Y mae yr hen wraig uwchlaw 80 mlwydd oed; ac nid oedd yn cofio dim am ei chwymp ar y cerig, ond tybia mai ei gwendid corphorol oedd yr achos. Y boneddion a haeddant lawer o glod am eu parodrwydd yn myned i gynnorthwyo yr hen wraig.

Mochyn â choes gorcyn.—Un o foch Mr. John Nicholson, o Watton Grange, yn gyfagos i Driffield, a gafodd yr anffawd o dori ei goes, ac nid oedd gobaith y gallid ei gwella. Mr. Nicholson a benderfynodd dori aelod y mochyn; ac i'r diben hwn efe a ddanfonodd am y meddyg, yr hwn a gyflawnodd ei orchwyl yn ddioed. Wedi i'r aelod galedu yn ddigonol, Mr. Nicholson a gludodd y mochyn i Bradford, ac a geisiodd goes gorcyn iddo. Ac yn awr gwelir y mochyn yn rhodio ar hyd y buarth yn dra hylaw.

Callineb Merlyn.—Ychydig yn ol gwerthodd un Mr. Jonathan Gain, Ffermwr, yn agos i Portsmouth, ferlyn o rywogaeth ceffylau Shetland, yr hwn a fu yn ei feddiant oddeutu saith mlynedd, i un Mr. William Padwick, o ynys Hayling, yr hwn a'i dygodd i'w gartref. Ym mhen ychydig foreuau wedi hyn, wrth i Mr. Gain fyned allan o'i dy, cafodd y merlyn yn sefyll wrth y llidiart, wedi diangc o hono oddiwrth ei feistr newydd, gan nofio dros borth Hayling, a dychwelyd yn ol i'w hen letty. Gwelwyd ei hen ef gan rai o wylwyr y porthladd wrth nofio drosodd, y rhai, gan dybied iddynt ganfod *cask* o wirod, a frysiasant ar ei ol, ond ni buont yn hir cyn y gwelsant ef yn lànio, ac yn carlamu ymaith.

Llong-ddrylliad.—Llestr fechan o Abertawe, yn cynnwys mwn copr, a angorodd yn y Mumbles: a'r dwylaw a laniasant i'r diben i gyfeddach mewn tŷ tafarn. Tra'r oeddynt yn absenawl, cyfododd tymhestl ac enciliodd y llong tua'r dyfnfor gan lusgo yr angor ar ei hol. Ychydig wedi hyny daeth y llongwyr at y traeth i fyned ar fwrdd eu llong, ond beth oedd eu syndod i weled fod y llong wedi myned o'r fan yr angorwyd hi, a pheth a wnaeth y mater yn waeth, oedd fod caddug wedi gorchuddio y môr, fel na chanfyddent un arwydd o'u llestr. Y llanw a yrodd y llestr i Bortheyron, lle yr aeth i fysg y creigiau, ac y drylliwyd hi; ond arbedwyd rhan o'r llwyth.

Ffoadur.—Yn niwedd y mis diweddaf rhoddwyd milwr o'r 43 gatrawd, o'r enw Charles Edwards, yn ngharchar Caernarfon, am encilio oddiwrth ei gatrawd. Drannoeth ar ol ei ddodi yn ngharchar efe a dorodd un o fysedd ei law ddehau a chyllell. Yr anaf hwn a anghymmwysa Edwards i wasanaethu ei wlad fel milwr; ond gwnaeth ef yn ddarostyngedig i gael ei alltudio am 14 blynedd.

Trethiad Tai a Ffenestri.—Cynnaliwyd cyfarfod tra lluosog yn ddiweddar gan blwyfolion St. Iago, yn Llundain, i ystyried y moddion goreu i gael diddymiad y dreth sydd ar dai annedd a ffenestri. Llawer o'r plwyfolion mwyaf cyfrifol a draethasant eu syniadau ar y pwngc, gan ddangos mor orthrymus oedd y trethi hyn yn gorphwys ar y masnachwyr diwyd a llafurus. Amrywiol gynnygion pwysig a benderfynwyd arnynt yn unfryd unllais, a ffurfiwyd nifer o Gyfeisteddwyr i ddwyn i ben y penderfyniadau a gytunwyd arnynt. Rhoddwyd caniatâd i'r Cyfeisteddwyr wahodd nifer derfynedig o'r plwyfolion mwyaf cyfrifol yn y plwyfydd cymmydogaethol i'w cynnorthwyo yn eu cyfarfodydd.

Yr Arglwydd Ganghellydd.—Dywedir fod yr afiechyd a fydd yn arferol o flino yr Arglwydd Brougham wedi ymosod arno yn y fath fodd ag i beri anesmwythdra tra annymunol ym mhlith ei gyfeillion. Y boen a fydd raid i'w Arglwyddiaeth ddioddef sydd yn arswydus i feddwl am dano.

Anffawd galarus—Cafwyd celain Mrs. Staveley, o Disley, mewn aber yn gyfagos i'w hannedd. Y noson o'r blaen aethai Mrs. Staveley i ymweled â chymmydog, a thybir iddi golli ei ffordd yn y tywyllwch a syrthio i'r aber.

Diolch am y Cynhauaf.—Dywenydd genym hysbysu i'n cydwladwyr fod yr Archesgob Canterbury wedi cyfansoddi Ffurf o Weddïau o Ddiolchgarwch am y Cynhauaf toreithiawg eleni, i'gael ei ddarllen yn holl Eglwysi Brydain am y tri Sul canlynol i'r amser y derbynia y Gweinidog plwyfol y ffurf.

Cadw y Sabboth.—Yn niwedd y Sesiwn ddiweddaf o'r Senedd bresennol, cyflwynwyd Adroddiad y Cyfeisteddwyr a benodwyd i ystyried y cyfreithiau presennol yn nghylch cadw y Sabboth. Y mae llawer blwyddyn er pan gyflwynwyd i'r Senedd Adroddiad wedi ei ysgrifenu mewn yspryd mor Gristionogol, ac yn cynnwys cydnabyddiaeth mor gadarn o ddwyfol osodiad y dydd Sabboth. Er meithed yr Adroddiad ni a ymdrechwn osod rhyw gyfran o hono ger bron ein darllenwyr.

URDDIADAU EGLWYSIG.

Ar yr 10eg o fis Medi, cynnaliwyd Urddiad yn Nghapel Coleg Dewi Sant gan Arglwydd Esgob Tŷ Ddewi; ac ar ol pregeth ragorol gan y Parch. T. Summers, A. B. derbyniwyd y boneddigion canlynol i'r swydd o DDIACONIAID, a chenhadwyd hwy i'w priodol Guradiaethau:—

David Williams, A. B. o Goleg Ioan Sant, Caergrawnt; Curad Walterstone, Swydd Henffordd, ac Old Castle, Swydd Fynwy.

Edward Thomas Lewis, A. B. o Goleg y Frenines, Caergrawnt; Curad Castell Newydd yn Emlyn, Swydd Gaerfyrddin.

Benjamin Morgan, o Goleg Dewi Sant; Darlithydd yr Elusendy, Caerfyrddin.

Thomas Howell Davies, o Goleg Dewi Sant; Curad Mwnt, Swydd Aberteifi.

James R. Griffiths, o Goleg Dewi Sant; Curad Morfil, Swydd Benfro.

Rowland Daniel, o Goleg Dewi Sant; Curad Llanbedr Felfre, Swydd Benfro.

John Jones, o Goleg Dewi Sant; Curad Bettws Bledrws, Swydd Aberteifi.

John P. Morgan, o Goleg Dewi Sant; Curad Llanelli, Swydd Gaerfyrddin.

Thomas Davies, o Goleg Dewi Sant; Curad Llanglydwen, Swydd Gaerfyrddin.

Urddwyd y Boneddigion canlynol yn OFFEIRIAID.

Henry Vaughan, A. B. Curad Crughywel, Swydd Frycheiniog; gynt o Goleg Gwyrangon, Rhydychain.

Thomas Summers, A. B. Curad-Parhaol Walton East, Swydd Benfro; gynt o Goleg Iesu, Rhydychain.

William Davies Phillips, A. B. Curad Llawrynni a Martletwy, Swydd Benfro; gynt o Goleg Iesu, Rhydychain.

Richard Wm. Payne Davies, A. B. Curad Llangasty Tal y Llyn, Swydd Frycheiniog; gynt o Goleg Gwyrangon, Rhydychain,

Thomas Thomas, Curad Nantewnlle, Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

David Thomas, Curad Henllan, Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

Thomas Bowen, Curad Eglwys Fair, Abertawy, Swydd Forganwg; gynt o Goleg Dewi Sant.

Griffith Evans, Curad Llanllwchaiarn, Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

Francis Edward Turnour, Curad Minwer, Swydd Benfro; gynt o Goleg Dewi Sant.

Thomas Davies, Curad Jordanston, Swydd Benfro; gynt o Goleg Dewi Sant.

Rees Evans, Curad Llangynfelyn, Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

David Edwards, Curad Ysbytty Cenfyn, ac Eglwys Newydd Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

William Harries, Curad Llandawg a Pendine, Swydd Gaerfyrddin, gynt o Goleg Dewi Sant.

David Harries, Curad Llanllwch, Swydd Gaerfyrddin; gynt o Goleg Dewi Sant.

Evan Morgan, Curad Cilian Aeron a Chapel St. Alban, Swydd Aberteifi; gynt o Goleg Dewi Sant.

Charles Proberts, Curad Michael Church Eskley a Longtown, Swydd Henffordd; gynt o Goleg Dewi Sant.

Barnwyd yn yr Holiad mai Henry Vaughan, A. B. o'r Offeiriaid, a Benjamin Morgan a David Williams, A. B. o'r Diaconiaid, oeddynt yn rhagori; a rhoddwyd iddynt y gwobrau arferol.

Hydref 14. Cafodd y boneddigion canlynol eu hurddo, gan Arglwydd Esgob Llandaff, yn DDIACONIAID:—

J. Sydney Darwell, Coleg Dewi Sant. Richard Evans, A. B. Coleg Iesu, Rhydychain. J. F. S. Gabbe, A. B. Coleg Iesu, Rhydychain. Edward Dodridge Knight, A. B. Coleg Exeter, Rhydychain. John Llewelyn, A. B. Coleg Iesu, Rhydychain. W. Leigh Morgan, Coleg Dewi Sant. T. G. Smithers, Coleg Dewi Sant.

MARWOLAETHAU.

Boreu Dydd Sul, Tachwedd 4, Arglwydd Tenterden, Prif Farnydd yn llys y *King's Bench*. Nid oedd rhieni Arglwydd Tenterden ond mewn amgylchiadau isel. Derbyniodd ei ddysgeidiaeth yn Ysgol Rad Caer Gaint; ac oddi yno aeth i Rydychain. Dyrchafwyd ef i'w swydd o fod yn Brif Farnydd yn y flwyddyn 1818: a chafodd y titl o Arglwydd Tenterden yn y flwyddyn 1827.—Dilynir ef i'r swydd gan Syr Thomas Denman.

Ar ddydd Iau, y 15fed o Dachwedd, ar ol bod yn glaf am fisoedd lawer, yr Arglwydd Newborough a anadlodd ei anadl olaf yn Glynllifon, Arfon, yn 31 mlwydd oed. Yn 1826 dewiswyd ei Arglwyddiaeth i gynddrychioli Swydd Gaernarfon yn y Senedd; ond yn 1830 cymhellwyd ef i roddi y swydd anrhydeddus hon i fynu o herwydd ei afiechyd. Yr urdd a'r eiddo a ddisgynant i'w frawd, yr Anrhydeddus Spencer Bulkeley Wynne.

Ar ddydd Iau, y 15fed o Dachwedd, bu farw ei Arglwyddiaeth, y Gwir Barchedig Arglwydd Esgob Waterford, yn lled sydyn o'r *apoplexy*, yn nhŷ ei fab yn nghyfraith.

Drwg genym hysbysu fod yr Eglwys wedi colli y gweinidog enwog hwnw, y Parch. W. Howells, yr hwn a bregethai yn y Capel Esgobaethawl yn *Long Acre*. Ar y Sabboth, Tachwedd 11, Mr. Howells a bregethodd ddwy waith yn ei Eglwys. Yr oedd y pryd hyny yn mwynhau iechyd cymhedrol; ond ar y Mercher canlynol tarawyd ef âg afiechyd, yr hyn a'i analluogodd i bregethu Darlith y prydnawn hwnw. Gwaethygodd hyd brydnawn Sadwrn, pan y gorfu i'w Feddygon hysbysu nad oedd ganddynt ddim i wneud iddo—nad oedd dim gobaith y gallai efe fyw yn hir. Ac oddeutu pedwar o'r gloch boreu ddydd Sul, y 18fed, ei ran anfarwol a dorodd o rwymau marwoldeb, ac a ehedodd i drigfanau llawenydd tragywyddol. Priodor o'r Deheudir oedd Mr. Howells; ond treuliodd y rhan fwyaf o'i fywyd llafurus yn y Brif-ddinas. Yr oedd ei weinidogaeth yn gymmeradwy gan lawer mawr o'r gwreng a'r boneddig; a mawr fydd eu galar ar ol eu gweinidog ffyddlawn.

Y CYNNWYSIAD.

DIWEDD Y NAWFED LLYFR.

BALA: ARGRAFFEDIG GAN R. SAUNDERSON.